

ST. IGNATIUS COLLEGE

Chicago

262.01 Bone

No. 8749

32

ST. IGNATIUS
HIGH SCHOOL LIBRARY
1076 W. ROOSEVELT ROAD

H

8749

265

Bo

v. 2

The Faculty Library
St. Ignatius High School
Chicago, Illinois

[illegible]

Demco 292-5

Digitized by the Internet Archive
in 2013

SUMMA AUREA

DE LAUDIBUS

BEATISSIMÆ VIRGINIS Mariæ,

DEI GENITRI IS SINE LABE CONCEPTÆ.

BRAIRIE
EPIASTIQUE
MOUSE & TARANNE
Casselle, PARIS.

SUMMA VITAE
DE LADIBUS
BEATISSIMAE VIRGINIS MARIE
ET ALIIS REVERENDIS

SUMMA AUREA

DE LAUDIBUS

BEATISSIMÆ VIRGINIS MARİÆ,

DEI GENITRICIS SINE LABE CONCEPTÆ,

OMNIA QUÆ DE GLORIOSISSIMA VIRGINE MARIA DEIPARA SCRIPTA PRÆCLARIORA REPERIUNTUR IN
SACRIS BIBLIIS, OPERIBUS SANCTORUM PATRUM, DECRETIS CONCILIORUM, CONSTITUTIONIBUS
ROMANORUM PONTIFICUM ET LIBRIS CELEBERRIMORUM DOCTORUM, HISTORICA
METHODO ET ORDINE TEMPORUM DIGESTA, COMPLECTENS;

NECMON

MONUMENTA HAGIOGRAPHICA, LITURGICA, THEOLOGICA, ASCETICA, ENCOMIASTICA, PARÆNETICA, ETC.,
QUIBUS ADSTRUITUR, ILLUSTRATUR, VINDICATUR DOGMA CATHOLICUM DE PRÆROGATIVIS,
VIRTUTIBUS, CULTU, INTERCESSIONE ET LAUDIBUS SANCTISSIMÆ VIRGINIS DEIPARÆ.

HOC OPUS VERE AUREUM

CUNCTIS B. MARİAE PIIS CULTORIBUS, DIVINI VERBI PRÆCONIBUS, ANIMARUM PASTORIBUS,
THEOLOGIS, SACRÆ SCRIPTURÆ INTERPRETIBUS, CATECHISTIS, ETC., ETC.,
PERUTILE, IMO NECESSARIUM

DEDICAVIT

EMINENTISSIMO S. R. E. CARDINALI F.-N. MORLOT,

PARISIENSI ARCHIEPISCOPO,

COLLEGIT, DISTINCTE ET ORDINATE DISPOSUIT, RECENSUIT, DISSERTATIONIBUS
AC NOTIS LOCUPLETAVIT, ATQUE IN V PARTES DISTRIBUIT

JOANNES JACOBUS BOURASSÉ,

CANONICUS ECCLESİÆ METROPOLITANÆ TURONENSIS.

*Hocce opus, quod sub titulo: LIBER MARİÆ ET FILIORUM EJUS annuntiaverat
nunc propriis sumptibus edit J.-P. MIGNE,*

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESİASTICÆ RAMOS EDITOR.

TOMUS SECUNDUS.

VENEUNT 12 VOLUMINA 80 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIINA.

1862

ST. IGNATIUS
HIGH SCHOOL LIBRARY
1076 W. ROOSEVELT ROAD

ELENCHUS

OPERUM QUÆ IN HOCCE VOLUMINE SECUNDO SUMMÆ AURÆ CONTINENTUR.

SUMMA AUREA DE LAUDIBUS B. VIRGINIS MARIE.

MARIE SANCTISSIMÆ VITA ET GESTA, PER DISSERTATIONES DESCRIPTA, AUCTORE JOANNE CHRYSOSTOMO TROMBELLII. (<i>Continuatio</i>)	Col. 9
Dissertatio XXIV. — De fuga in Ægyptum Josepho indicta, et statim ab eo suscepta, ideoque de Jesu et Maria in Ægyptum a Josepho ductis, ibique commorantibus.	9
Dissert. XXV. — De puerorum cæde ab Herode rege imperata.	53
Dissert. XXVI. — Regressus pueri Jesu ab Ægypto, et mora in oppido Nazareth a Josepho, ideoque a Maria et Jesu facta.	87
Dissert. XXVII. — De itinere a Maria et Josepho per singulos annos in Jerusalem Paschatis causa acto, qua occasione Christus jam duodennis, per triduum deperditus, inventus est demum in medio doctorum, audiens et interrogans illos.	107
Dissert. XXVIII. — Explicantur ea Lucæ verba (II, 51) : <i>Et descendit cum eis, et venit Nazareth, et erat subditus illis. Et Mater ejus conservabat omnia verba hæc in corde suo.</i>	123
Dissert. XXIX. — Cui operi vacaret Virgo, dum domi esset.	141
Dissert. XXX. — De miraculo facto in Cana Galilææ, id est, de aqua in vinum, Maria Christum rogante, ab eodem Christo conversa.	147
Dissert. XXXI. — Expenduntur Matthæi, XI, 47 et seqq., Marci, II, 51, et Lucæ, VII, 19 et seqq. loca, hæc scilicet : <i>Adhuc eo loquente ad turbas, ecce Mater ejus et fratres stabant foris, querentes loqui ei, etc.</i>	157
Dissert. XXXII. — De laudibus Mariæ tributis verbis iis : <i>Beatus venter, qui te portavit, et ubera quæ suxisti; ad quæ quidem verba reposuit Christus : Quinimo beati, qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud.</i> Luc. XI, 27, 28.	161
Dissert. XXXIII. — Num Christo prædicanti perpetua comes Maria adhæserit.	167
Dissert. XXXIV. — Cur Maria Transfigurationi et Cænæ cum discipulis celebratæ non interfuerit.	169
Dissert. XXXV. — An Christus, antequam pateretur, a Virgine Matre dimissionem veluti petens, de proxima sua passione illam docuerit.	185
Dissert. XXXVI. — An ab angelo, an a discipulo aliquo de capto a satellitibus, et in Judæorum manus tradito Domino monita fuerit Virgo.	187
Dissert. XXXVII. — De doloribus ac cruciatibus, et constantia Mariæ sanctissimæ ad crucem Domini stantis : atque hic pariter disputamus num tum fleverit, et quid denotent verba i la a Domino jam morituro prolata : <i>Mulier, ecce filius tuus... Ecce mater tua.</i> Illorum sententiæ etiam mentionem facimus, qui Mariæ dolores ex eo etiam auctos putant, quod Christus nudus in cruce dependerit ; quamobrem velamen sui capitis ad illius nuditatem obtegendam apposuisse aiunt, illudque Christo adhæsisse.	187
Dissert. XXXVIII. — Num Maria fide defecerit Christum conspiciens tam acerba patientem, et dehinc mortuum. Qua opinione repulsa, querimus num in ea sola perstiterit fides, ideoque Ecclesia.	195
Dissert. XXXIX. — De officiis Christo mortuo præstitis. Num officium aliquod Christo mortuo præstiterit Virgo, et quodnam præstiterit.	207
Dissert. XL. — Num Mariæ omnium primæ Dominus Jesus a mortuis excitatus apparuit.	209
Dissert. XLI. — Post allata S. Odilonis verba, quibus Deiparæ studium in frequentandis post resurrectionem locis, quos Christi incolatus et mysteria nobiles fecerant, ostenditur, querimus num ea Filium suum in cælos ascendentem cum apostolis et discipulis conspexerit.	229
Dissert. XLII. — Gratiarum Mariæ in cœnaculo post Ascensionem Domini degenti collatarum ubertatem et genus perquirimus.	235
Dissert. XLIII. — Quid reliquo vitæ tempore Maria egerit ; præsertim vero num apostolos nonnulla, atque adeo fortasse non pauca de Christo eis ignota docuerit.	257
Dissert. XLIV. — Num Maria sanctissima baptismum suscepit, et sacramenta alia ; num Hyerosolymitano concilio præfuerit ; præterea quot annos vixerit.	259
Dissert. XLV. — De Virginis morte, ideoque ægritudine qua mortem obiit ; loco quoque, in quo mortua illa est, et sepulcro condita ; de miraculis denique tum peractis.	263
Dissert. XLVI. — De corporea Virginis Deiparæ in cælos Assumptione.	287
Dissert. XLVII. — De forma corporis et oris, vultusque lineamentis B. Virginis Mariæ.	527
SECTIO SECUNDA. — HISTORIA DEIPARÆ V. MARIE, AD VERITATEM COLLECTA, ET VETERUM PATRUM TESTIMONIIS COMPROBATA, ACCURATEQUE DISCUSSA, PER P. CHRISTOPHORUM DE CASTRO, SOC. J.	559
SECTIO TERTIA. — DE RELIQUIIS B. VIRGINIS MARIE, AUCTORE JOANNE CHRYS. TROMBELLII.	703
SECTIO QUARTA. — DE EDIBUS QUAS INCOLUIT SS. VIRGO, AC PRÆSERTIM DE EA QUAM INCOLUIT DUM NAZARETHÆ CUM JESU ET JOSEPHO PERSTITIT, ATQUE IN PRIMIS DE EA (SI DUAS INCOLUIT) IN QUÀ ANGELICUM NUNTIIUM ACCEPIT, AUCTORE EODEM.	771
SECTIO QUINTA. — ICONOGRAPHIA B. VIRGINIS MARIE, EODEM AUCTORE.	915
I. Iconographia personæ B. Virginis Mariæ.	915
II. Iconographia Mysteriorum et Festorum B. Mariæ Virginis.	959
PARS SECUNDA. — QUÆ PRO B. VIRGINE GESSIT DEUS.	
SECTIO PRIMA. — BIBLIA MARIANA, EX PLURIBUS DIVINARUM SCRIPTURARUM COMMENTARIIS EXCERPTA, PER J. DE S. MIGUEL ET BARCO BURGENSEM, Ord. Præd.	967
Biblia Mariana Veteris Testamenti.	969
Biblia Mariana Novi Testamenti.	1357

HISTORIA MARIANA.

MARIÆ SANCTISSIMÆ VITA AC GESTA

PER DISSERTATIONES DESCRIPTA.

(CONTINUATIO.)

DISSERTATIO XXIV.

DE FUGA IN ÆGYPTUM JOSEPHO INDICTA, ET STATIM AB EO SUSCEPTA, IDEOQUE DE JESU ET MARIA IN ÆGYPTUM A JOSEPHO DUCTIS, IBIQUE COMMORANTIBUS.

QUÆSTIONES HAC IN DISSERTATIONE EXPENDENDÆ RECENSENTUR.

1. Multæ institui solent ab interpretibus et scholasticis de fuga in Ægyptum Josepho indicta, et statim ab eo suscepta, ideoque de Jesu et Maria in Ægyptum a Josepho ductis ibique commorantibus, quæstiones; quas tamen ad septem capita facile revocabimus. Sunt porro I. Cur, cum posset innumeris propemodum modis Herodis furorem Christus eludere, minus honorificum elegit, fugam scilicet. II. Quonam tempore et loco eandem fugam Josepho præceperit angelus. III. Quid denotent verba illa Matthæi (ii, 15): *Ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem: Ex Ægypto vocavi Filium meum.* IV. Quoto tempore in Ægypto commorati fuerint Maria et Joseph, ideoque etiam Jesus. V. Quanam in Ægypti regione, seu provincia et urbe permanserint. VI. Num per miracula et prodigia aliqua in itinere illo, et mora in Ægypto ducta prodiderit Christus dignitatem ac præstantiam suam. VII. Cur in Ægyptum, non in aliam quamlibet provinciam adductus sit Jesus.

QUÆSTIO I. — *Cur, cum posset innumeris propemodum modis Herodis furorem Christus eludere, minus honorificum selegit.*

1. Inter ea momenta, quibus Christianæ fidei hostes, Christi dignitatem ac potentiam imminuere studuerunt, illud etiam positum est, quod nunc suscipimus explanandum. Cur scilicet paucis post ortum diebus, cum a furente Herode quæreretur Jesus, ut morti eum daret, subitæ atque [si his credimus] inhonorificæ fugæ se dederit, quasi aliter impii regis gladium effugere minime posset? An hæc omnipotentia, an hæc amplissimæ dignitatis sunt argumenta?

SUMMA AUREA DE B. V. MARIA. II.

2. Sed temere hæc obijciuntur, ac perperam. Potuit, fateor, innumeris aliis modis Herodis furori sese subtrahere Jesus, sed fugam non inhonorificam, ut iidem Christianæ fidei hostes impudenter appellarunt, sed honestissimam et decentissimam, et finii, ob quem carnem nostram assumere voluit, maxime congruentem selegit. An non vero honestissima ea fuga fuit, et decentissima, quæ per angelum indicta est? An præstantiorem nuntium angelo exquiris? An non eo monito se præsentium ac futurorum prævium Christus prodidit, dum præsentem vaferrimi regis suspicionem, et minaces cogitationes, furorem, ac eandem Bethleemiticis pueris omnibus deinceps infligendam se nosse ostendit? An non etiam decentissima est fuga ea, qua sævissimam, et late sævientem stragem nullo prorsus negotio præoccupavit evitavitque? Nonne ea ratione ostendit Deus, non posse prudentiam vafritiemque impiorum hominum consilium Dei pervertere, qui ratione vaferrimo regi ignota, illius gladios elusit?

3. Alias etiam theologi et interpretes rationes adducunt, ad quas cum animum intendimus, perspicue assequimur, rectissime voluisse Christum fuga vitæ suæ atque incolumitati consulere. Venit ille in hunc mundum, ut humilitatis exempla nobis præberet: eamque ob causam, quamvis miraculis et sanctissimis institutis ac documentis dignitatem suam ac præstantiam interdum manifestarit; multo plura tamen ea sunt, quæ præstitit, ut non *Domini majestatis*, sed *mitem et humilem corde* se proderet. Fuga itaque rectissime se ab Herodis furore militumque gladiis, ac cæde subtraxit: eximiumque illud fuit humilitatis, ac patientiæ exemplum, quod in ipso vitæ suæ exordio nobis protulit.

4. Veritatem assumptæ carnis ea fuga etiam

ostendi, docuit Athanasius (1) monens « decuisse Christum, sicut esuriendo, sitiendo, patiendo, sic et sese occultando, et fugiendo, ostendere se carnem gestare, et hominem factum esse; nam ab ipso statim initio, quo factus est homo, dum adhuc puer esset, per angelum ipse suum Iosepho præcepit: *Surgens, tolle puerum, et matrem ejus, et fuge in Ægyptum; futurum est enim ut Herodes quærat animam pueri,* » etc. Athanasium sequitur Chrysostomus (2), qui sibi obijciens convenientius fuisse, ut ab Herode *claro prorsus divinitatis auxilio vindicaretur*, hæc statim subjicit: « Verum hoc modo, rebus impletis, creditum non fuisset vere illum suscepisse carnem, tantaque hodie sacramenta nutarent. »

5. Gentium etiam, et remotarum ab Hierosolyma regionum salutis ea fuga studiosum se prodidit Christus, dum Ægypto illatus iis gentibus profuit, per Mariæ et Iosephi sanctissima exempla, et nisi fallimur, aptissima ac piissima monita, atque adeo, nisi antiqua traditio nos decipit, per aliqua etiam miracula. An non etiam iisdem Mariæ et Iosephi exemplis, ac monitis iis profuit, quos in itinere ii alloquebantur, aut cum quibus moram aliquam duxere in Ægypto? Obedientiam quoque Mariæ et Iosephi exercuit Deus, dum noctu in tempesta eos aufugere jussit, et longo, nec facili itineri se committere. Ad hæc: exemplum protulit nobis Christus, qua ratione tyrannorum sævitiei occurrere deberemus: neque enim miracula edidit, quibus palam puniret Herodem, aut eum palam increpavit, neque adversus eum fortiter stetit; sed furorem illius prudentia evitavit, ac tolerantia elusit. Audite, quo modo scriptor ille, cui tribuitur homilia 3 *In diversos Evangelii locos* (3), Origenis nomine edita, Iosephum alloquatur: « Fuge in Ægyptum, ut ii qui in nomine Christi persecutionem patiuntur... fortiter stent, et viriliter præliantur... Ecclesiam non deserant, sed semper meminerint, quia Dominus a peccatoribus persecutionem perpeccus est. »

6. Docuit quoque ea re, rectissime posse nos a persequentium potestate subtrahere, confugiendo scilicet ad loca ea, ad quæ persecutorum ira se protendere non valet: ideoque docuit vitam nostram non esse prodigendam, sed pro viribus servandam, donec scilicet indubitatis argumentis noscamus, tum denique pro eo esse dandam, qui, ut nos jam potestate dæmonis eriperet, crucem subire non dubitavit. Servavit scilicet subita fuga et difficili itinere vitam suam ab Herodis furore ac minis, ut dum denique eam daret, cum instructis, monitis suis, atque exemplis, populis sanctissime

institutam vitam, non minus sancta morte concluderet. Pulchre, ut solet, Leo Magnus (4): « Ille, qui sanguinem suum pro mundi redemptione fundendum in aliam differret ætatem, Ægypto se parentum ministerio subvectus intulerat.... ut illam diriolem omni inedia famem, qua Ægyptiorum mentes veritatis inopia laborabant, veniens de cælo panis vitæ, et cibus rationis auferret: nec sine illa regione pararetur singularis hostiæ sacramentum, in qua primum occisione agni, salutiferum Crucis signum, et Pascha Domini fuerat præformatum. » Quibus postremis verbis antithesin adjicit inter Hebæorum pascha in Ægypto institutum, et Christianorum pascha primitus Christi fuga in Ægyptum illatum.

7. Is, cui tribuitur hom. 3 *In diversos Scripturæ locos* sub Origenis nomine evulgata, eodem super argumento hæc ait: « Fugit enim Dominus de loco in locum, non mortem timens, neque interfecionem formidans, sed mysterium et consummationem passionis propter multorum salutem expectans: sæpius enim a volentibus eum lapidare, per medium eorum transit. »

8. Usus est ad eandem rem ostendendam Christi, cum quæreretur ad necem ab Herode, fugientis exemplo Cyprianus (5), hæc scriptis mandans: « Ideo Dominus in persecutione secedere, et fugere mandavit, atque ut id fieret, et docuit, et fecit. »

9. Nec minus perspicue Chrysologus (6): « Christus fugit, inquit ille, nobis, non sibi. Christus fugit, ut dispensata temporibus sacramenta servaret. Christus fugit, ut futuris virtutibus, et perfidis materiam tolleretur excusandi, et credituris fidei fiduciam largiretur, quia in persecutione melius est fugere quam negare. » Et alibi (7) ingeniose monet, non dixisse Iosepho angelum: *Vade in Ægyptum*, sed, *Fuge in Ægyptum*, ut manifesto fuga ipsa præciperetur, et honorari videretur (8), adjicitque deinceps fugisse Christum, *ut fugas nostras in persecutione temperaret.*

10. Nec præterea volo, quod multi Patres etiam docent, voluisse scilicet Christum fugere, ut pueros Bethleeme ortos, et suos, si loqui ita volumus, cives, martyrii palma donaret: qua scilicet destituti fuissent, nisi ipse aufugiens Herodi a vafritie sua illuso occasione dedisset, ut in pueros Bethleeme, et in finibus Bethleemis ortos sæviret. Perspicue idem Chrysologus (9): « Si stetisset Christus, haberet eos [Bethleemiticos pueros] Synagoga filios, hos Ecclesia martyres non haberet. »

11. In eandem sententiam alii Patres conveniunt: « Præstitit eis [parvulis ab Herode interfecis] Christus, inquit Augustinus (10) [si Augusti-

(4) *De Epiph.* III, cap. 4.

(5) In lib. *De lapsis.*

(6) *Serm.* 150, num. 8.

(7) *Serm.* subseq., id est 151.

(8) « Mandatur fuga, mandatur cælitus, mandatur per angelum, » etc.

(9) *Serm.* 153.

(10) *Serm.* 3 ad Catechum., cap. 4, § item 4.

(1) In Apologia, quam primam appellant in indice Benedictini editores: n. 12.

(2) *Hom.* 8 in *Matth.*, num. 1, interp. Aniano.

(3) De his homiliis earumque auctore, seu potius auctoribus, consule quæ tradit Huetius *Origenian.* lib. III, Appendicis num. 5, « Circa homilias, quæ in diversos inscribi solent » etc., pag. 325 part. II, tom. IV, edit. Patrum Benedictin.

nus is est, nam hunc sermonem Augustino tribuere non audent Patres Benedictini, quos consule], ut pro Christo morentur : præstitit, ut suo sanguine ab originali peccato diluerentur. »

42. Leo quoque id ipsum affirmat his verbis (11) : « Necari omnes parvulos jubet [Herodes], et quoniam quem metuat, nescit infantem, generalem sævitiam in suspectam sibi tendit ætatem. Sed quos rex impius eximit mundo, Christus inserit cælo, et quibus nondum sanguinis sui impendit redemptionem, jam martyrii tribuit dignitatem. »

43. Alibi id ipsum inculcat (12) : « Sed hanc Herodis istius rabiem, inquit, ille vincit, et destruit, qui etiam parvulos martyrii gloria coronavit. » Antea etiam hæc dixerat (13) : « Felicior ergo ignorantia infantum, quos persecutor occidit... Illi potuerunt pro eo mori, quem nondum poterant confiteri. Itaque Christus, ne ullum ei tempus esset absque miraculo, ante usum linguæ, potestatem Verbi tacitus exerebat, et quasi jam diceret (*Matth. XIX, 14*) : *Sinite parvulos venire ad me : ipsorum est enim regnum cælorum*, nova gloria coronabat infantes : et de initiis suis parvulorum primordia consecrabat. »

QUESTIO II.—*Quonam tempore et loco fugam in Ægyptum Josepho, ideoque Mariæ et puero Jesu indixerit angelus.*

1. Proxime postquam Magi adoraverant Christum, et jam discesserant, jussum fuisse Josephum in Ægyptum fugere, indubitatum esse videtur. Si ea recolas, quæ quæst. 2, quæst. 8, cap. 1, n. 13 et subseqq. (præsertim vero n. 23), et rursus n. 26, cap. 2, Dissert. 23, tradidi, facile, ut puto, is assentieris, qui aut statim post purificationem Mariæ, et Christi oblationem, aut certe non multum post, et dum Hierosolymis reversi Bethleeme consisterent Maria et Joseph, fuisse Josepho ab angelo indiētum, ut fugeret in Ægyptum : neque vero operæ pretium reor, ut ea quæ copiosius locis citatis tradidi, repetam.

2. At si id sequimur, inquis, Chrysostomo obstitimus. Etenim Chrysostomus explicans (14) ea Lucæ verba (II, 19, 20) : *Defuncto autem Herode, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph dicens : Surge ; accipe puerum, et matrem ejus, et vade in terram Israel*, hæc ait : « Non jam dicit, Fuge, sed Vade. Viden' rursus quietem post tentationem : deinde post quietem, rursus periculum : nam post exsilium dimissus, et in suam regionem reversus est, viditque puerorum interfectorem extinctum. Ubi vero in patriam pervenit, reliquias iterum pristinorum periculorum reperit, filium tyranni viventem, et regnantem... Venit itaque Joseph Nazareth, ut una et periculum fugeret, et

dilectam patriam incoheret. Ut majori instrueretur fiducia, oraculum ab angelo hac de re accepit : quanquam Lucas non dicat ipsum per oraculum illo venisse, sed « completa purificatione in Nazareth reversos illos. » Quid igitur dicendum est ? Quod scilicet Lucas hoc dicat, tempus illud describens, quod præcessit descensum in Ægyptum : neque enim ante purificationem eos illic deduxit, ne quid contra legem admitteretur, sed « exspectavit, donec purgatio fieret, ac redirent Nazareth, tuncque descenderent in Ægyptum. Deinde ex Ægypto profectos jubet Nazareth redire. Antea vero non moniti oraculo fuerant, ut illo redirent, sed ex voluntate propria in dilectam patriam se contulerunt. Quia enim nonnisi pro descriptione, et censu illo venerant, nec locus ibi manendi erat, re perfecta, pro qua venerant, reversi sunt Nazareth, » etc.

3. Magna est, fateor, Chrysostomi auctoritas : at in hoc quæstionum genere, cum dissideant ipsimet vetustissimi et probatissimi magistri nostri, licet unicuique, sine ullo doctorum probatissimorum contemptu, eam opinionem atque interpretationem sequi, quam verisimiliorem putet. Ego porro verisimillimam puto eam, cujus modo memini, et quam explicatam dixi quæst. 2, quæst. 8, Dissert. 23, ad quam quidem quæstiunculam lectorem rejeci.

QUESTIO III.—*Quid denotent verba illa Matthæi II, 15 : « Ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem : Ex Ægypto vocavi Filium meum. »*

1. Calmetus, aliique viri laudatissimi docent putasse veteres interpretes qui Hieronymum præcesserunt, respexisse Matthæum ad ea Balaani verba, quæ y. 22 cap. xxiii, et y. 8 capitis xxiv libri Numerorum posita sunt, hæc scilicet : *Deus eduxit illum de Ægypto, cujus fortitudo similis est Rhinoceronis*. Et sane Origenes commentariis illustrans verba hæc Num. xxiv, 8 : *Quia Deus deduxit eum de Ægypto*, hæc de Christo tradit (15) : « Quod in eo completum videtur, ubi post mortem Herodis revocatur de Ægypto, et designat Evangelium dicens : *Ex Ægypto vocavi Filium meum*. Qui sermo quibusdam ex hoc loco assumptus videtur, et Evangelii insertus ; aliis autem de Osee propheta. » Quibus quidem verbis [si nihil de suo interpretis addidit] assequimur ea quoque, qua vivebat ætate Origenes, putasse aliquos ex Osea revera desumpta esse ea, de quibus disserimus, verba, tametsi plerique ex Numerorum libro desumpta putarent. Id ipsum [scilicet plerosque putasse verba ea desumpta esse ex Numerorum libro] assequimur ex Hieronymo (16), a quo tamen, aliisque etiam interpretibus discimus, hæc, non ex libro Numero-

(11) Serm. 1, *De Epiphania*, cap. 3.

(12) Serm. 6, cap. 2.

(13) Serm. 2, cap. 5.

(14) Hom. 9, in *Matth.* n. 3 seqq.

(15) Hom. 17, in *Num.*, num. 6.

(16) In cap. II *Matth.* ad locum hunc, et in XI *Osee* caput, pariter ad locum hunc : « En quæ decet ille in Oseam : *Ex Ægypto vocavi Filium*. Septuaginta transtulerunt, *Ex Ægypto vocavi filios ejus*, quod in Hebraico non habetur, nullique dubium est

rum, sed ex Osea desumpta esse: legimus enim in XI Oseæ capite (§. 1) [si Hebraicam lectionem, ideoque primævam sequeris]: *Ex Ægypto vocavi Filium meum*: cum Græca lectio habeat: *Vocavi filios ejus de Ægypto*, ad quam lectionem respiciens Julianus Apostata (17) Matthæum accusavit, quasi ineptissime Oseam allegarit, cum tamen aptissime allegasset, non ex Græco scilicet, sed, uti dixi, ex Hebraico ipso, in quo quidem ea exstant, quæ Matthæus citat.

2. Sed cur, inquires, ea Matthæus allegavit, quæ non de Christo, sed de Israelitico populo pronuntiata sunt a propheta, Judaicum populum certiorum faciente liberandum fore eum [Deo vindice] ex Ægyptiaca captivitate, et rursus possessorum terram Chanaan? An ea de re dubitaveris, postquam verba ipsa audieris: hæc scilicet: *Sicut mane transit, pertransiit rex Israel: quia puer Israel, et dilexi eum. Ex Ægypto vocavi Filium meum.*

3. Nodus hic nonnihil difficilis est ad solvendum. Origenes in eo ipso, quem paulo ante allegavi loco, num. scilicet 6 homiliæ 17 in Num., arbitratus ad locum cap. xxiv Numerorum hic Matthæum intendere, allegorice interpretatur, et ad Christum, uti diximus, refert: ad hunc scilicet modum: « Postest autem et secundum allegoriam intelligi, quia posteaquam venit ad Ægyptum mundi hujus, eduxit eum Pater, et assumpsit ad semetipsum, ut viam faceret iis, qui de Ægypto mundi hujus ascensuri erant ad Deum. *Et gloria unicornis ejus.* (Num. xxv, 8.) Omnia enim dæmonum regna dejiciens Christus, unum suum regnum, tanquam veri unicornis, fundavit in gloria. Cornu enim pro regno sæpe docuimus neminari. »

4. Alii mysticas alias allegoricasque explicationes Origenis explicationi substituunt: neque desunt, qui moneant nullam prophetiam hic indicari a Matthæo, sed per *sensum accommodatum* hæc tribui Christo quod ab Osea de Israelitico populo litteraliter dictum est.

5. Postremam hanc opinionem vehementer redarguit ingeniosissimus Suarez (18), monens Patres omnes, exponentes tam Oseæ, quam Matthæi locos, docere prophetiam de Christo hic contineri, quod utique a vero esset alienum, si per *sensum accommodatum tantummodo* ea Oseæ verba Christo eunti in Ægyptum tribuerentur. Sed hæc de re deinceps.

6. Notat porro, locum hunc commentariis illustrans egregius Calmet, multis modis posse prophe-

Matthæum de hoc loco sumpsisse testimonium juxta Hebraicam veritatem. » Rursus in epist. ad Algasium olim 151, in Veron. edit. 121, quæst. 2.

(17) Exscribo Hieronymi monita ad superiora Oseæ verba: « Hunc locum in septimo volumine Julianus Augustus quod adversum nos id est, Christianos, emovit, calumniatur, et dicit: Quod de Israel scriptum est, Matthæus evangelista ad Christum transtulit, ut simplicitati eorum, qui de gentibus crediderant, illuderet. Cui nos breviter respondimus: Primum Matthæum Evangelium Hebræis litteris

tiam compleri: quatuor vero adducit ille: primo litteraliter prorsus, veluti est illud Isaïæ vii, 14: *Ecce Virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel*: id scilicet litteraliter prorsus in Christi nativitate impletum est. Secundo, cum id quod in figura contigit, in re adimpletur. Hoc modo in Christo impleta sunt ea, quæ de Salomone Christi figura enuntiata sunt, veluti illud: *Dominabitur a mari usque ad mare*, etc., quod de Christo in sua religione latissime dilatata, ac regnante impletum est. Tertio cum ea, quæ olim contingere, simpliciter applicantur ad ea, quæ modo contingunt: vel cum prophetæ, aut alterius sacri auctoris sermo transfertur ad explicandas circumstantias aliquas, ex. gr., vitæ Salvatoris, illique applicatur: veluti est illud Isaïæ, xxix, 15: *Populus iste labiis me honorat: cor autem eorum longe est a me*; quod in Evangelio (Matth. xv, 7, 8) transfertur ad Judæos Christi ætate viventes. Quarto denique, cum aliquid in Veteri Testamento jam impletum, rursus impletur in Novo. Affertur exemplum prophetiæ Dan. ix, 24 de abominatione desolationis in templo; quæ quidem prophetia adimpleta primum est Antiochi impiissimi regis tempore (I Mach. i, 50, etc.), rursus quoque adimpleta est, cum Romani Hierosolymam obsederunt (Matth. xxiv, 15): deinceps quoque Antichristo regnante implebitur. Hæc magna ex parte fatetur idem candidissimus Calmet se desumpsisse ex Maldonato argumentum hoc luculenter pertrahente explicanteque.

7. Ut rem hanc diligentius illustrem, advertere libet, omnes, quæ hac in quæstione exstant, opinioniones, ad tria suprema capita revocari commode posse: scilicet ad duas extremas, et alteram mediam. Extremæ porro sunt, et quæ ita litteraliter hæc de Christo esse prolata censet, ut alteri convenire non possint, ideoque convenire non possint Judaico populo, ad quem respexisse videtur Oseas: ea quoque, quæ litteralem sensum ab hoc loco arceat, atque hæc a Matthæo tantummodo per *sensum accommodatum*, et, ut alii dici amant, *per allusionem* enuntiari. Interjecta porro, atque has inter media ea est opinio, quæ statuit prophetiam hanc esse compositam, duoque respicere: scilicet populum Israeliticum, et Christum Dominum: utrumque autem horum ab ipso Spiritu sancto intendi, ideoque ad utrumque eandem prophetiam rectissime dirigi.

8. Spanhemius de hoc ipso loco disserens (19) sex interpretationes pro litterali sensu stantes recenset,

edidisse, quod non poterant legere, nisi hi, qui ex Hebræis erant. Ergo non propterea fecit, ut illuderet ethnicis. Sin autem Hebræis illudere voluit, aut stultus, aut imperitus fuit: stultus si apertum finxit mendacium, imperitus si non intellexit de quo hæc dicerentur. Stultitiam ipsum volumen excusat, » etc.

(18) In iii part. S. Thomæ, quæst. 36, art. 4, disp. 17, sect. 1, § *Secundum vero*.

(19) *Dub. Evang.* part. ii, dub. 63.

quæ de solo Christo *litteraliter* id prædictum volunt : quas interpretationes ipse refutat, ingeniose ostendens Oseam hæc pronuntiantem ad solum Christum *litteraliter* respicere non potuisse : apertissime scilicet pollicetur populo Judaico, reversurum illum ex Ægypto, ubi ærumnis conficiebatur, ad antiquas patrias sedes. Lege, obsecro, quæ copiosissime hoc de argumento idem Spanhemius tradit.

9. Ii porro qui per sensum accommodatum prophetiam hanc a Matthæo enuntiari putant, ad hunc modum disserunt. Indubitata res est, sæpe adhiberi in Scripturis, ac præsertim ab evangelista Matthæo, sensum accommodatum. Ut exemplo rem demonstrem, affirmat Matthæus (xiii, 35) in Christo esse impletum id quod Psaltes ait (lxxvii, 2) : *Aperiam in parabolis os meum* : affirmat quoque pueris ab Herode neci datis impletam esse celebrem Jeremiæ prophetiam (ii, 17, 18) : *Vox in Rama audita est*. Sed quis in his litteralem aut etiam mysticum sensum inveniatur, cum procul dubio de se pronuntiet Psaltes [sive David is sit, sive, ut aliis placet, Asaph] *aperire se in parabolis os* : adeo ut nulla ratione hæc Christum respiciant? Verba porro Jeremiæ quis litteraliter ad puerorum necem referat, cum apertissime lamenta, et quæstus tribus Benjamin ex Rachele provenientis indicent? En ipsam Jeremiæ prophetiam (xxxii, 15) : *Hæc dicit Dominus : Vox in excelso audita est, lamentationis, luctus, et fletus Rachel plorantis filios suos, et nolentis consolari super eos, quia non sunt. Hæc dicit Dominus : Quiescat vox tua a ploratu, et oculi tui a lacrymis*, etc. Cur ergo accommodatum sensum ab hoc loco rejicies, cum nullo modo litteraliter eum locum Christo tribuere possis? Apertissime scilicet, uti dixi, ad Judaicum populum ab Ægypto in patrias sedes revocandum ea Oseæ verba respiciunt (20). Quis itaque Christum prænuntiatum obtrudet, perinde quasi ad Christum referri possint ista : *Sicut mare transit, pertransiit Rex Israel.... Vocaverunt eos, sic abierunt a facie eorum. Baalim immolabant, et simulacris sacrificabant*, quæ Oseas pariter ait? Jansenius Gandavensis e Catholicis pro hac sententia vehementer pugnat, a qua etiam stat, si Spanhemio credis (21), Martinus Bucerus magni item nominis inter suos.

10. Explicationem hanc rejiciunt Ribera (22), Spanhemius (23), alique præclarissimi viri in eo primum innixi, quod Matthæus, cui cordi potissimum esse videtur, ut Judæis persuaderet prædicta fuisse a prophetis quæ Christo evenerunt, id ineptissime persuadere studuisset : quæ enim persuasio esse potest a sensu accommodato? Secundo, si Matthæi (ii, 15) verba attenderis, prophetiam, seu prædictionem ab eo indicatam fatearis necesse est :

Ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem : Ex Ægypto vocavi Filium meum. Intendit itaque ad regressum pueri Jesu ex Ægypto, dum prophetam allegat hæc tradentem : *Ex Ægypto vocavi Filium meum.* An id foret, si in sensu accommodato tantummodo ea protulisset? Atque id quidem, vel ex antiqua traditione, vel ex peculiari Spiritus sancti motione, et afflatu assecutus Matthæus est.

11. Quod attinet ad ea loca, quæ objecerunt, monent plerique verba ea : *Ut adimpleretur quod dictum est per prophetam dicentem : Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi* : hoc in loco non prophetiam indicare, sed narrationem enumerationemque divinorum beneficiorum : quam ob rem mirum non est, si sensus accommodatus hic insit : tam enim David, seu, si vis, Asaph, quam Christus *aperuerunt in parabolis os suum, et eructarunt abscondita a constitutione mundi*. Itaque a materia [si loqui ita libet], quæ pertractatur, determinantur simillima, si vis, eadem prorsus verba, ut sensum nonnihil diversum habeant : Psaltes enim in cantico suo portenta, ac miracula a Deo ad instruendum populum peracta recenset ; Christus vero similitudinibus et parabolis usus est, de quibus pronuntiat ea, quæ dixi, Matthæus : *Ut adimpleretur... aperiam*, etc. At capite ii is non de narratione miraculorum, et commemoratione portentorum ad instruendum populum peractorum agit, sed de expressissima prophetia. Sed cur hic non afferro magnum virum Makdonatum, hæc scilicet tradentem (24) : « *Ut hoc loco non significat causam, quam ob rem Christus per parabolas locutus sit : non enim ideo per parabolas loquebatur, ut Davidis dictum adimpleret, sed quia auditores indigni erant, quibus aperte loqueretur, ut explicatum est. Nec vult evangelista docere Davidis prophetiam proprie a Christo impletam fuisse. Non enim erat prophetia : sed rerum præteritarum historia, de qua David agebat : neque nomen חידות chidoth, quo David usus est, hoc genus parabolarum significat eo loco, quibus hic Christus utebatur, quamvis utrumque genus Hebræi חידה chidah, id est parabolam appellant : nam hic evangelista vocat parabolas obscuras, et similitudinibus adumbratas locutiones : illic David cum dicit, Aperiam in parabolis, aut in parabolas os meum, vocat חידות chidoth, parabolas breves, et acutas sententias, quas ἀποφθέγματα Græci nominant. Sed evangelista, ut solet, quod a Davide alio sensu dictum erat, non ad eundem, sed ad similem sensum accommodavit, ut explicavimus.* »

12. Nec defuere qui dicerent non locum Psalmi lxxiv hic allegari a Matthæo, sed alium aut ignoti prophetæ, aut, si vis, notissimi prophetæ ignotum

(20) *Sicut mane transit, pertransiit Rex Israel. Quia puer Israel, et dilexi eum : et ex Ægypto vocavi Filium meum.* (Osee xi, 1, 2.) Vide, obsecro, quæ hunc in locum docet Ribera, num. 3, 4, seqq.

(21) Dub. 64, 65.

(22) In locum hunc Oseæ.

(23) Dub. 64, 65.

(24) In Matth. xiii, 35.

ac deperditum locum (25). Etenim cum loca Psalmi in Evangelio citantur, aut David citatur, aut expresse nominantur Psalmi, ex quibus scilicet locus iste desumptus est. Cum itaque id hic non fiat, sed vage [ut ita loquamur] Propheta allegetur, alius a Davide, et alio quopiam Psalmorum editore diversus propheta allegatur : quanquam, si dicas allegata a Matthæo verba : *Aperiam in parabolis*, etc., aut litteraliter, aut saltem mystice pronuntiata fuisse, id verisimillimum esse aiunt. Ne temere vero se hæc dixisse videantur, qui ad hunc modum difficultatem hanc evitant, sacra volumina non pauca a prophetis edita, et nunc amissa commemorant : adjiciunt quoque [quod jam notavit Maldonatus modo allegatus] neque illud genus parabolarum, quo usus est Psaltes, adhibitum fuisse a Jesu Christo, sed valde diversum : neque de iis, quæ in Psalmo traduntur, enuntiari posse, esse ea *abscondita a constitutione mundi* : imo apertissima ea erant, et omnibus manifesta : neque vero ea *abscondita* dicuntur a Psalte, sed tantum antiquissima [ab initio]. An enuntiare hæc de parabolis a Christo narratis audeat quispiam ? Hæc si excipias, rem plane dissolvit.

13. Quod ad locum Matthæi alterum attinet, respicientem verba Jeremiæ xxxi, 15, id est, *Vox in Rama audita est : ploratus et ululatus multus : Rachel plorans filios suos, et noluit consolari, quia non sunt*, novi equidem non defuisse qui dicerent hæc per accommodatum tantummodo sensum fuisse a Matthæo dicta ; sed rectius dixeris hoc ipsum fuisse a Jeremia prædictum, adeo ut quod proxime litteraliter erat in duabus tribubus Benjamin et Juda implendum, Christo jam nato implendum rursus esset in pueris utriusque tribus : adeo ut duo respexerit prophetia illa, unum futurum proxime, remote futurum alterum : tametsi enim Bethleem ad tribum Juda pertineat, cum finitima tribui Benjamin illa foret [Jerusalem enim Bethleemi proxima ad tribum Benjamin pertinebat], et cum Herodes interfici jusserit, non modo in Bethleem, verum etiam in omnibus ejus finibus pueros, ad pueros tribus Benjamin cædes illa protensa est. Cujus quidem cædis ploratus, et ululatus usque in Rama auditus est : id est usque ad urbem Rama : vel si Rama locum excelsum interpreteris, tum edoceris altissimum fuisse gemitum matrum filiis suis orbatarum, et de ea cæde dolentium.

14. His positis, statuimus non per accommodatum sensum fuisse prolata a Matthæo verba illa : *Ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem : Ex Ægypto vocavi Filium meum*, sed fuisse allegata tanquam intenta a Spiritu sancto,

cum hæc prophetæ inspirasset non proxime tamen implenda, sed post longum tempus : nec, si vis, litteraliter, sed mystice et typice, quatenus educio illa Israelis ex Ægypto fuit figura, et typus educationis pueri Jesu item ex Ægypto. Et hæc est vulgatissima Catholicorum interpretum expositio, qui tamen in eo secum ipsi dissident, num primario intenderit Spiritus sanctus per Oseam loquens educationem revocationemque duarum tribuum ex Ægypto, et secundario educationem revocationemque pueri Jesu ex ea regione, an ex contrario.

15. Maldonatus postremæ opinioni apertissime favet, dum hæc ait : « Significat autem Evangelista illam prophetiam proprie ac perfecte in populo, qui proprie filius non erat, impleri non potuisse ; in Christo autem, qui proprie ac naturaliter Filius erat, perfectissime impletam esse, quemadmodum si quis diceret illa verba (II Reg. vii, 14) : *Ego ero illi in Patrem, et ille erit mihi in Filium* : proprie de Salomone, qui proprie non erat filius, dicta non esse ; de Christo autem proprio ac naturali Filio proprie dicta esse : *Ex Ægypto vocari Filium meum*. »

16. Alii tamen malunt proprie dicta fuisse de Israele ex Ægypto [Dei benignitate] reduce ; typice tantum de Christo. Eligat hæc in re quisque quod libet, dummodo noverit Israellem Exodi iv, 22 *primogenitum* etiam fuisse appellatum : *Filius meus primogenitus Israel*, quatenus scilicet et ante gentes electus est, et præpositus omnibus, donec cogentibus immanibus illius sceleribus ac præsertim cæde Christi, in locum filiorum Abraham substitutæ sunt gentes, et filii Abraham expulsi in tenebras exteriores, etc.

QUESTIO IV. — *Quoto tempore in Ægypto commorati sint Maria, et Joseph, ideoque etiam Jesus.*

1. Reticente evangelista Matthæo tempus, quod in Ægypto insumpsere Maria et Joseph Jesum puerum deducentes, perquirunt interpretes quoto temporis spatio in Ægypto permanserint Maria et Joseph, ideoque Jesus.

2. Luculenter hoc de argumento disserere interpretes ac theologi solent. Ne cunctos recenseam, vir utique summi apud scholasticos nominis Suarez (26) scholasticorum et interpretum varias opiniones recenset. Scilicet putavere nonnulli eodem anno, quo in Ægyptum deductus est, aut certe initio sequentis, terræ Israel fuisse restitutum.

3. Biennio in Ægypto permansisse Jesum cum Maria et Joseph docuit aliquando Epiphanius (27). Arbitrati sunt Hippolytus Thebanus (28), et Nice-

(25) Notat Calmet in exemplaribus sane non paucis Isaiam dici prophetam eum, quem hic commemorat Matthæus.

(26) In iii part. quæst. 57, art. 2, disp. 17, sect. 2.

(27) Hæres. 78, n. 10 : « Ægyptum profectus,

biennio illic moratus est. »

(28) Hæc habet Hippolytus Thebanus in Chronico edito a Schelstrate pag. 510, tom. I *Antiq. Eccles.* : « A fuga in Ægyptum usque ad mortem Herodis filii Antipatri anni tres. Habitarunt in Ægypto Helipoli juxta Memphim annos tres. »

phorus (29), tertio, postquam ortus fuerat, anno, Israeliticas terras repetiisse Jesum. Quarto, post Christi ortum anno id contigisse docet idem ille Epiphanius (30), cujus antea memini. In eadem sententia fuisse Severum Sulpicium (31) ex eo putant multi, quod Sulpicius Herodem censeat septem et triginta annos regnasse : Christum porro natum fuisse tertio et tricesimo regni Herodis anno : alii tamen librarii errorem in Sulpicii libros irrepississe aiunt (32).

4. Alii moram in Ægypto protraxisse aiunt usque ad annum quintum, aut, si vis, sextum inchoatum. Allegat Suarez pro hac opinione Eusebium, Bedam, et Jansenium Gandavensem.

5. Dinturniorem alii dant Christo in Ægypto moram. Ex Ægypto scilicet rediisse putant in fine septimi vel initio octavi ætatis anni. Ammonium et Anselmum id tradidisse ait idem Suarez. S. Thomam adjicere his poterat in caput II Mathæi id edocentem. S. Thomæ verba deinceps referam : adjicere quoque Baptistam Mantuanum poterat hæc canentem (33) :

*Et post prima fugæ jam septima venerat ætas
Tempora ; jamque pedes puer exercebat, et ora
Rectius, et formæ dulci florebat honore :
Cum divis iterum Galilæa monentibus, arva
Ocius Ægypti laribus peliere relictis.*

6. Longiorem adhuc illi tribuit Baronius : etenim nono inchoato anno reducem ex Ægypto vult Jesum (34). Qua in re reprehensus fuit a Pagio (35) his verbis : « Cum Christus defuncto Herode, a Josepho in Palestinam reductus fuerit, reditus ille longe ante currentem annum accidit : incertum tamen quanto tempore Christus in Ægypto manserit. »

7. Nihil certum, aut firmum hac in quæstione definiri posse crebro allegatus Suarez affirmat, qui tamen opinioni Baronii adhærere videtur, dum hæc ait : « Si tamen conjectura utendum est, certe non displicet diligens Baronii observatio. » Tamen naud multo post discessionem Josephi obiisse Herodem, dissert. 25 videbimus, ad quem locum lectorem rejicio.

8. Quamquam porro novimus, mortuo Herode, admonitum fuisse Josephum, ut in terram Israel reverteretur : neque enim mortuo Herode quidquam timendum illi erat, quia scilicet is perierat, qui Jesum perdere studuerat, ii vero qui vel impii atrocisque consilii conscii erant, vel ut scilicet Herodi assentarentur, vel ne novo, quod metuebant ex Rege nato, imperio, e dignitatibus et honoribus, quos possidebant, depellerentur [hi enim etiam in eorum numero collocandi videntur, qui quærebant animam pueri] : ii, inquam, mortuo Herode auctoritate ceciderant : tamen nescimus, num statim post Herodis mortem admonitus sit ab angelo Joseph :

neque enim id evincunt verba : *Ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph in Ægypto dicens : Surge, et accipe puerum, et matrem ejus, et vade in terram Israel : defuncti sunt enim, qui quærebant animam pueri* : etenim latitudinem aliquam [ut cum scholasticis loquar] admittere possunt eadem verba : *Ecce angelus Domini* : nescimus etiam, num statim ab Ægypto discesserit Joseph : neque enim id expresse tradit Matthæus : sed tantum docet eum surrexisse : *Qui consurgens accepit puerum, et matrem ejus, et venit in terram Israel* : adhuc enim angelo obsecutus est Joseph, si post nonnullum temporis intervallum ab Ægypto discesserit in terram Israel profecturus.

9. Id si admisieris [cur porro non admittes? neque enim quidquam incommodi in his admittendis offendes], nonnullos menses, veluti octo, vel decem, aut saltem sex, aut septem in Ægypto mansisse Dominum Jesum dices. Fac præcessisse fugam in Ægyptum Herodis mortem duos, aut tres fere menses : fac non statim, sed post aliquod, tametsi non longum, temporis intervallum, admonitum Joseph ; fac non statim, sed nonnullo interjecto tempore iter ab illo fuisse susceptum : quæ enim illius accelerandi causa fuit, cum nemo in Ægypto puerum, illiusque parentes persequeretur? multæ vero potuere esse causæ, quæ illum a maturando itinere removerent, tenella pueri ætas incommoda in superiori itinere tolerata, æstus in Ægypti regionibus maximus, adeo ut æstivo tempore, dum dies fervet, iter agi, ab exteris præsertim, sine aliquo vitæ periculo minime possit : jam menses non paucos ea ratione elapsos fuisse, facile advertes ; ideoque permansisse in Ægypto puerum Jesum per aliquot menses, fortasse etiam per annum dices, id innuente etiam Luca, dum per omnes annos ivisse in Jerusalem parentes Jesu affirmat : primo enim ab orto Jesu anno Jerusalem petierunt, dum eum templo obtulerunt, Virgoque Maria purificationis Mosaicæ ritui sese subdidit : reliquis annis jam in terra Israel commorantes, sine summo incommodo Jerusalem Paschæ tempore petierunt, adoraturi scilicet ea in solemnitate in templo Dominum ; quod maribus utique Mosaica lex præcipiebat.

QUÆSTIO V. — *Quanam in Ægypti regione, seu provincia, et urbe, Maria et Joseph, ideoque puer Jesus permanserint.*

CAPUT UNICUM.

Post enumeratas celebriores scholasticorum et interpretum opiniones, exponimus quid hac in re censeamus.

1. Amplissima regio Ægyptus est ; quamobrem, cum nullam determinatam, definitamque regionem Josepho incolendam statuerit angelus, merito quærimus, quam is elegerit, in qua moram duceret.

(29) Lib. I, cap. 14.

(30) Hæres. 51, num. 9.

(31) Lib. II, Sac. histor.

(32) Vide, quæ tradit Cl. Hieronym. De Prato

ad pag. 154, 155 et seqq.

(33) Parthen. I, lib. II, fol. 107.

(34) Ad an. Christi 8, num. 15.

(35) In Crit. Baron. ad an. 8 ad num. 12 et seqq.

Nihil compertū ea de re nobis esse docet Maldonatus hæc scriptis prodens : « In qua autem urbe Ægypti manserit, quidve ibi egerit, monendum lectorem judico, ut non solum in inquirendo minime curiosus, sed etiam in credendo, si quid invenerit, cautus sit. »

2. Id vere prolatum fateor : neque enim aut evangelista Matthæus, aut alius vetustissimus, et valde nobilis auctor, cui fidem denegare nefas sit, ea de re quidquam docet. At quis vetat ne alios, tametsi minus nobiles, consulamus, ex quorum scriptis, quid olim hac in re magistri nostri arbitrati sint, probabili aliqua conjectura assequamur. Non in horum numero colloco libellum illum, quem *Evangelium infantiae* inscriptum novimus ; antiquus enim est quidem, sed minime probabilis. Itaque quis fidem habebit scriptori nugacissimo, et infantissimo? Cæterum ille diligenter exacteque describit iter, quod Josephus, et Maria in Ægypto egisse putat, ideoque ea recenset loca, quæ ipsi cum puero Jesu incoluerint (36).

3. Hæc autem de itinere a Josepho in Ægypto instituto tradit Sozomenus (37) : « Sed et arborem quandam, Perseam nomine, apud Hermopolim Thebaidis fuisse ferunt, cujus surculus aut folium, aut corticis exigua portio ægris admota morbos ab eis depulerit. Aiunt enim Ægyptii Josephum, cum præ metu Herodis fugeret, assumpto secum Christo, et sancta Maria Deipara, Hermopolim venisse. Cumque jam ingressurus esset ad ipsam civitatis portam, arborem illam admodum proceram, adventum Christi ferre non valentem, ad solum utique inflexisse se et Christum adorasse. Et hæc quidem de ista arbore, sicut a multis accepi, hoc loco commemoravi. Cæterum existimo, aut hoc signum fuisse divinæ præsentiae, aut arborem, quæ ob proceritatem et pulchritudinem, gentilium more a civibus colebatur, uti par erat, concussam esse sua sponte, cum dæmon, qui in ipsa adorabatur, adveniente hujusmodi superstitionum eversore, contremuisset; cunctaque Ægyptiorum simulacra adventu Christi commota esse, juxta vaticinium Isaïæ. Fugato autem dæmone, ad perpetuam rei gestæ memoriam permansit arbor, morbis eorum, qui crederent, medelam afferens. Et horum quidem testes sunt Ægyptii, ac Palæstini, singuli ea quæ apud ipsos gesta sunt, confirmantes (38). »

4. Nec omittendus Palladius est, qui hæc enarrat (39) : « Vidimus autem alium quoque virum sanctum in Thebaide, in finibus Hermopolis : in quam Servator venit cum sancta Maria et Joseph, implens prophetiam Isaïæ (xix, 1), quæ dicit : *Ecce*

Dominus sedet super nubem levem : et venit in Ægyptum, et qualientur manufacta Ægypti a facie ejus, et cadent in terram. Vidimus illic quoque templum : in quo ingresso urbem Servatore ceciderunt omnia simulacra in faciem super terram. » Eadem, referente Serry, tradit Evagrius.

5. Burchardus diligentissimus eorum locorum, ad quos pietatis et devotionis causa Christiani peregrinabantur, descriptor esse putatur. Habe porro, quæ ille tradit (40) : « Inter Heliopolim et Babyloniam ostenduntur loca, in quibus B. Virgo mansit cum puero Jesu, et marito Joseph, cum a facie Herodis fugisset e Judæa (*Matth. ii, 14, 15*). Est etiam ibi hortus balsami, qui irrigatur a fonte parvo, uberrime tamen fluente, in quo aiunt B. Virginem puerum Jesum lavisse ; ob id habetur fons ille in veneratione, nedum a Christianis, verum et a Saracenis. » Sanctus Thomas non procul dubio abest ab hac opinione : etenim hæc docet (41) : « Dicitur quod septem annos fuit ibi [in Ægypto], et habitavit in civitate Heliopolis. » Sanctum Thomam præcesserat Hippolytus Thebanus, cujus verba antea retuli : et recolere hic commode possumus : « Habitat in Ægypto, Heliopoli juxta Memphim, » etc.

6. Sandinus hæc tradidit (42) : « Si quis conjecturæ locus, Alexandriam Josephus videtur se recepisse : ibi enim propter urbis magnitudinem facillime latere, propter florentissimam Synagogam pietatis officia obire, propter Judæorum multitudinem vel arte sua, vel divitum liberalitate res ad usum vitæ necessarias comparare potuit. »

7. Ego quidem viro eruditissimo haud obsisto : vellem tantum, ut nobilem aliquem suæ conjecturæ vadem adduceret : conjectura enim, cui fides, non improbanda est sane : sed quis nescit florentissimis aliis, præter Alexandriam, urbibus abundasse Ægyptum, in quibus procul dubio synagogas divites ac copiosas Judæos fixisse simillimum veri est (43)? Quod si iis adhærebis, qui brevi tempore moratum in Ægypto Josephum volunt, in ultimas Ægypti provincias eum perrexisse, ut puto, non dices, sed in iis regionibus permansisse, quæ haud longo intervallo a Judæa abessent. Si vero diutius in Ægypto constituisse censes, remotiores ad regiones etiam devenisse, non sine verisimilitudine dicere potes, ut scilicet certius lateret ipse, et puer ille, quem morti tradere optabat Herodes. Hæc sane jam pridem tradidit F. Bartholomæus Tridentinus (44) : « Admonitione angeli Joseph Dominam nostram cum bono filio duxit in Ægyptum in civitatem Hermopolim : inibi templum ingressi statim idola corruerunt. »

(36) Num. 10 et seqq. pag. 174, tom. I edit. Fabric.

(37) Lib. v, cap. 21.

(38) In *Vitis Patrum*, lib. II, cap. 7.

(39) *Lausiaca Histor.*, Vita Apoll. abbatis, cap. 52.

(40) *Descript. Terræ sanctæ*, part. II, cap. 4, in descriptione Ægypti apud Canis. *Lect. antiq.* tom. IV, pag. 26.

(41) In *Matth.* II. [Tom. XIV, pag. 8.

(42) *De Christo*, cap. 4, Fuga in Ægypt., pag. 55.

(43) Consule, quæ historici in Vita Trajani, et Hadriani nos docent : fuisse scilicet plurima Hebræorum in toto fere Romano imperio degentium millia interfecta.

(44) *Vitæ et Actus SS. per anni circulum*, cap. 14 : Vita sanctorum Innocentium.

8. Libet porro ad nonnihil recreandum lectoris animum ea hic producere, quæ Baptista Mantuanus poetico genio facile indulgens hoc in argumento tradit (45) :

*Territus hoc monitu (46) senior vicina petivit
Regna Phari, et Libycis contermina syribus arva,
Hermopolimque, domum totam perduxit in urbem :
Mox Theben quondam portis celeberrima centum
Mœnia pensilibus tectis, templisque deorum
Claruit, imperium quem rex Busiris habebat :
Dehinc Memphitis agros : feriunt ubi sidera celsæ
Pyramides : opus æterna memorabile fama.
Hic tandem hospitio patrii susceptus amici,
Artificis versare manu, victumque labore
Rimari, et duræ studuit succurrere sorti.
Utque erat ingenio præstans usque peritus
Assiduo, et quoniam rebus solertia major
Semper adest miseris, animumque exercet egestas,
Virtutis non pauca suæ monumenta reliquit.
Ipse Myron laudasset opus : laudasset et ipse
Praxiteles, nec Phydias cessisset honori.
Seu ferrum, seu mallet ebur, seu sculper e cedrum
Promptus erat, tabulis omnes inscriptis ahenis
Arsacidas, Parthosque duces, et gentis Achivæ :
Cecropidas, et qui regni tenere Latini :
Littore Murrano : post quos Trojana propago
Sylvius Albana stabat cum prole, sedensque
Augustus cum patre alto sublimis in auro.
Et Ptolemæorum seriem, Nilumque per agros
Æthyopum curvis volveniem flumina ripis
Finxit, et excelsam nocturna lampade turrim
Æquore lucentem Phario, sparsasque regentem
Tempestate rates, et fessos turbine nautas :
Hoc fabri senioris opus, nec vile recepit
Hoc opere ex tanto pretium, parvamque peculi
Congeriem : his studiis vitam, exsulumque trahebat
Læti, et magno victum quærebat Alumno.
Tum Romæ parebat ager Memphiticus, etc.*

Mirum porro non est, si tot perlustratas a Josepho Ægypti regiones censet Bap. Mantuanus : septem enim annis in Ægypto Josephum moratum putat, quod nuper vidimus.

QUESTIO VI. — *Num per miracula et prodigia aliqua in itinere, et mora in Ægypto ducta prodiderit Christus dignitatem et præstantiam suam.*

CAPUT I.

Id affirmamus et ad id statuendum probabilia momenta adducimus.

1. Prodigis et miraculis in Ægyptio itinere, et mora in iis regionibus a Christo peractis refertissimus est liber ille, qui *Evangelium Infantiæ* inscribitur. Lege, si vis, quæ num. 10 et sequentibus traduntur (47). Magnam horum partem exscripsit Mahumeth in suo Alcorano; sed adeo putida, adeo nugacia illa sunt, ut sapienti lectori stomachum moveant, et indignissima sane et Jesu, et Maria, et Josepho, quibus tribuuntur. Rectissime itaque Maldonatus, cui, ut puto, *Evangelium Infantiæ* minime notum erat (48) : « Multa de Christi in Ægypto miraculis, obscuris vulgo auctoribus circumferri

video, quæ haud scio, an ex Alcorano Mahumeti manaverint, ubi eadem inter fabulas lego, et non decet Christianos a Mahumeto spurcissimo et mendacissimo auctore Christi discere miracula. » Haud dissimilia tradit Honoratus a S. Maria (49). Cæterum plerique nonnulla in eo itinere, et mora in Ægypto miracula peracta affirmant; non quidem, si vis, a Christo ipso ea expresse præcipiente, sed a divina virtute ac potentia in obsequium et honorem Christi etiam pueri ea peragente cogenteque dæmonem ipsum ad honorem, et obsequium eidem Christo deferendum. Atque hic sane describi merentur verba Sozomeni, Evagrii, et Palladii, quæ capite superiori allegavi, atque hic recolat lector volo.

2. Sed antiquiora et præclara sane sunt illa, quæ ab Origene, si Origenes is est, quem deinceps allegabo, ab Eusebio, ab Athanasio, et Cyrillo Hierosolymitano hac de re assequimur. Horum locos exscribere operæ pretium reor.

3. Origeni non pauci tribuere homilias, quæ *In diversos Scripturæ locos* inscribuntur, sed cuicumque tandem eæ tribuantur, in harum tertia hæc exstant (50) : « Fuge in Ægyptum [Joseph], propterea ut destruantur manufacta eorum, ut confringantur et pereant idola ipsorum : propterea ut dæmones turbentur, et regum fabricæ in idolis destruantur, ut fiat in adventu Domini fugitivorum servorum, atque malorum interitus. » Et sub finem : « Venit ergo, ut supra dictum est, Dominus in Ægyptum, ut exinde omnes dæmonum exercitus fugaret, et omnia idola comminueret, et omnem ritum, vel diversa mala, et opera actus inde evellet... ut ubi abundaverat delictum, superabundaret et gratia. »

4. Eusebii sunt ista (51) : « Ecce Dominus sedet super nube levi, et veniet in Ægyptum : et commovebuntur manufacta Ægypti a facie ejus, et cor eorum vincetur in ipsis. Causa porro cur Dominus ita in Ægyptum destinetur venturus, hæc mihi esse videtur. Primi siquidem omnium Ægypti errori colendi multos deos, ac dæmonas initium d-disse dicuntur, et reliquis universis mortalibus superstitionis auctores exstitisse, quin etiam omnium aliorum maxime, dæmonicis operationibus, et curiositatibus studuisse : iidem præterea ab ipsa Scriptura divina, hostes populi Dei fuisse perhibentur... Manu autem facta Ægypti commovenda, ipsa gentium simulacra, et in illis habitantes dæmonas, sicut rursus Ægyptios victos, omnes prioribus olim temporibus colendis simulacris addictos : attamen cum etiam ipso corpore Salvator noster in terram Ægyptiam vectus sit, quo tempore oraculo monitus Joseph surrexit, Mariamque una cum puerulo accepit, et cum ocula

(45) *Parthen.* 1, lib. III, pag. 100 et 101.

(46) Angeli scilicet jubentis Ægyptum petere.

(47) Pag. 174, etc.

(48) Ad vers. 15 cap. II Matthæi.

(49) *Animad. In reg. et us. crit.* lib. III, dissert. 5,

art. 5, § 1.

(50) Sub initium.

(51) Lib. IX *Demonstr. Evang.* Ab Isaia. pag. 421, ed. Col. an. 1688.

sua virtute atque efficacia in Ægyptum pervenit, malignas ibi prius habitantes potestates non mediocriter commotas fuisse par est, et maxime, cum postea per illius doctrinam innumerabiles eorum, qui Ægyptum incolunt, conventus, ab errore ac fraude dæmonum, etiam nunc unum universi Deum se nosse fateantur. »

5. Liber *De incarnatione Verbi Dei*, procul dubio Magnum Athanasium habet auctorem. Vide, quæ clariss. Montfaucon hoc de argumento docet (52). Porro num. 33 hæc Latinitate donata exstant : « Quod is qui venit, Dominus sit omnium, sequentia præmonstrant verba : *Ecce Dominus sedet in nube levi, et venit in Ægyptum, et concutientur simulacra Ægypti* (Isa. xix, 1) : nam et inde illum Pater revocat dicens : *Ex Ægypto vocavi Filium meum.* » Et rursus [num. 36] : « Quis iustorum, aut regum in Ægyptum descendit, ejusque adventu Ægyptiorum idola corruerunt? Abraham quidem illuc descendit; at nihilominus idololatria ibidem vixit : illic et Moyses natus est; sed eadem, quæ antea, permansit errantia superstitione. »

6. Postremus eorum, quos me allaturum promisi, Cyrillus Hierosolymitanus est. An non vero eum merito adducimus, quandoquidem hæc ait (53) : « Ipse in Ægyptum profecturus, ut manufacta Ægypti [numina] dirueret, iterum angelus in somnis apparet Josepho. »

7. Cum alii multi sententiæ huic faveant, veluti Bartholomæus Tridentinus, quem capite superiori excitavi, Baptista Mantuanus (54), Maldonatus, alique laudatissimi viri, favet vehementer Baronius, vir utique eximius, et laudatissimus, qui ea fere allegat, quæ nos allegavimus, et certe eo spectare arbitratu celebrem Isaïæ prophetiam : « *Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingreditur Ægyptum, et commovebuntur simulacra Ægypti a facie ejus, et cor Ægypti tabescet in medio ejus.* »

CAPUT II.

Iis occurrimus, quæ contra hactenus dicta obijciunt.

1. At fidem iis, quæ attulimus, præbere renunt viri etiam præclari, qui ad hunc modum disputant. Ex Evangelio ipso discimus nullum a Jesu adhuc infante peractum fuisse miraculum : etenim docet Joannes initium signorum sumpsisse Christum ab aqua in Cana Galilææ in vinum conversa : quo viso crediderunt in eum discipuli ejus. Sed verba ipsa Joannis (ii, 11) referamus estopus : *Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilææ, et manifestavit*

(52) Tom. I Operum Athanasii, pag. 167, Monumentum, etc.

(53) Catech. x, § 10.

(54) Hæc tradit Baptista Mantuanus lib. iii *Parthenices* 1, fol. 104

Tunc erat Hermopoli foliis, pomoque salubri
Utilis ægrotis arbor, quæ Virgine visa
Pignore cum parvo, summum flexisse cacumen
Fertur, et occulti numen sensisse Tonantis.

gloriam suam, et crediderunt in eum discipuli ejus.

2. Neque vero miracula, quæ in Ægypto peracta censes, Josepho tribuas, aut Mariæ : neque enim quisquam veterum [si apocryphos quosdam, et nugacissimos scriptores excipias, quibus demimus fidem] asseruit miracula ulla peracta fuisse a Mariæ, vel Joseph : contra testantur multi nulla prorsus a Mariæ peracta fuisse miracula, ideoque neque a Joseph : cur enim ea de re, silentibus veteribus omnibus, Josepho id tribuamus, quod Mariæ demimus? Addunt hæc Eusebii monita (55) : « Non decebat Salvatorem adhuc puerum miracula exoriri, atque ante tempus divinam ostentare virtutem. »

3. Cur vero allegantur, inquit, Sozomenus, Palladius, alique horum similes? Horum enim auctoritatem non modo rejiciunt Casaubonus, alique rigidiores critici, verum etiam verbis his refutat Hiacyntus Serry (56), vir utique doctus, et in veterum scriptis exercitatus : « At qui, quæso, isti sunt, qui rerum adeo prodigialium, annis ante illorum ætatem circa quingentis patratarum fidem nobis integram faciant? Aut quis illis divinus afflatus affulsit, et nullo præeunte veterum testimonio, atque suffragio patrata, Christo vix nato prodigia, atque portenta noverint, referantque? Ut sileam, ne certa quidem, atque indubia fide patrata prodigia ab utroque [Sozomeno, et Evagrio] narrari, sed ex obscura, nescio qua traditione, cujus et fontem ignorent, aliorumque narratione. *Memorant, inquit, tradunt, traditum est.* »

4. Quod si minus probabiles ad faciendam fidem putamus Sozomenum, Palladium, et Evagrium, quis Bartholomæum Tridentinum, Burchardum, Baptistam Mantuanum, aliosque minus etiam Burchardo antiquos adducat, perinde quasi hi faciles non fuerint ad præbendum aures lepidis Orientalium fabellis ex libro, qui *Infantia Christi* inscribitur, desumptis? Reliqui vero, qui in eandem sententiam afferuntur, haud recte afferuntur : nimirum, si diligentius eos legeris, nosces docere eos tunc demum confracta fuisse idola Ægypti, quando Ægyptus divinis præceptis, atque evangelica prædicatione erudita ad Christum conversa est, cujus quidem initium, sed remotissimum, fuit pueri Jesus in eam regionem ingressus : vel Ægypti nomine mundum pluribus erroribus ac superstitionibus irretitum, intelligere, ideoque figurate loqui, non litteraliter. Hæc clariss. Hiacynti Serry solutio est, cujus propterea verba hic describere libet (56) : « Haud alia D. Athanasio mens

Hæc erat a Medis arbor translata colonis,
Perpetuo frondens, et medica mala ferebat.
Parthenices primo ingressu simulacra per omnem
Legimus Ægyptum subita cecidissee ruina,
Et collisa solo : jacuit resupinus Anubis.
Cornibus auratis solio ruit Isis ab alto.
Occidit ex templo luctu quæsitus Osiris, etc.

(55) *Demonstr. Evang.* lib. ix, cap. 4.

(56) *Exercit.* 38, num. 5.

stetit, quem alterum eversorum in Ægypto simulatorum Baronius adhibet : dum enim lib. *De incarnatione Verbi*, ejusque corporali in nos adventu scribit : *Quis justorum aut Regum in Ægyptum descendit, et ejus descensu idola in Ægypto ceciderunt? Abraham descendit; nihilo tamen minus idololatria ubique viguit. Natus est ibi Moyses, æque tamen illic hæsit religionis error... Certe cum in Judæa nasceretur, Persæ adoratum venerunt. Hic est qui antequam in humana specie appareret, de adversariis dæmonibus victoriam, et de idololatria triumphum reportavit. Nam quotquot ubique sunt gentes, ejurantes patrium ritum, et idolorum impietatem, suam jam in Christum spem constituunt, eique sua nomina dant, ut etiam vel ipsis oculis deprehendere licet; alioquin Ægyptiorum superstitio non quievisset, nisi Dominus omnium in corpore, quasi in nube vectus eo descendisset, et idolorum errores compescuisset, omnes in se et per se ad Patrem transferens: dum, inquam, hæc scribit Athanasius, a proprio ad figuratum sensum divertit, Ægyptique nomine mundum universum per tropologiam intelligit, juxta celebre Tertulliani dictum libro *Contra Judæos*, cap. 9, *Ægyptus totus orbis intelligitur superstitionis et maledictionis elogio*, cujus idololatria superstitio Christi adventu, seu incarnatione paulatim sublata est: non peculiari illo suo in terram Ægypti accessu, dum Herodis sævitiam effugeret. Quod perinde significatum voluit auctor homiliæ tertiæ in diversa Evangelii loca apud Origenem, dum angelicum monitum Josepho datum oratoris in morem ita paraphrasticos explicat : *Fuge in Ægyptum, propterea ut destruantur manufacta eorum, ut confringantur, et pereant idola ipsorum; propterea ut dæmones turbentur, ut regum fabricæ in idolis destruantur, ut fiat in adventu Domini fugitivorum servorum atque malorum interitus. Fuge in Ægyptum, ut impleas, quæ dicta sunt: « Ecce Dominus sedet in nube pusilla, et veniet in Ægyptum, et commovebuntur omnia manufacta Ægypti... » Fuge in Ægyptum, ut fugiant de Ægypto, qui ibi sunt, dæmones, et appropient ibidem angeli sancti, qui Deum consequuntur, qui sanctis junguntur, ut pro multitudine templorum atque abominatonum multarum multitudo exsuperet ecclesiarum: pro idolorum turbis, turbæ abundant fidelium atque colentium Dominum: pro vitiis et erroribus multis, multa castitas, multaque sanctitas superabundet, multaque virginitas. »**

5. His recitatis, hæc subjicit P. Serry : « Hanc unam utriusque, cum Athanasii, tum Pseudo-Origenis mentem esse quam diximus, eosque a Baronii commento procul abfuisse, duo certo demonstrant: primo quia idololatriam ex integro depulsam universaque simulacra, idolaque plane omnia, Christo in hanc Ægyptum ingresso concussa, eversa que dicunt: cum tamen Baronius, et quotquot cum illo concurrentium ad Christi adventum Ægyptiacorum simulacrorum commentum astruunt, non omnia

illa, sed illorum duntaxat aliqua corruisse contendunt, non omnia, quæ tunc erant in Ægypto, corruerunt simulacra, sed de his aliqua, inquit Baronius: idque prudenter et caute. Nam Ægypti idololatriam illiusque fana, ac simulacra ad annum Christi 589 perennasse, auctor est Baronius ipse, qui Canopi, Isidis, Serapidis templa tunc demum a Theodosio imperatore eversa, fuse lateque describit in *Annalibus*. Athanasius igitur, et Pseudo-Origenes, mundum figuratam Ægyptum intellexere, cujus idololatriam Christus incarnatione sua, suoque in hunc mundum adventu depulit, profligavit, eliminavit. Secundo hoc idem evincit, quia Pseudo-Origenes [qui peculiarem Ægyptum, quo Christus aufugit, videtur intellexisse], non modo Christi in Ægyptum accessu procuratam scribit integram idololatriæ eversionem, sed sublimiorem sanctitatem, pietatem, ac religionem illuc invectam dicit. At nemo est, qui sublimem illam sanctitatem, pietatem, ac religionem ex tunc a Christo in Ægyptum inductam sibi fingat; id enim tertio duntaxat sæculo gestum est, dum Ægypti deserta loca tot religiosorum ac virginum agmina occupabant: *Ægyptus tota imago erat cæli, imo totius mundi templum*, ut loquitur Augustinus lib. viii *De civit. Dei*, cap. 14. Igitur, quod eversam, Christo Ægyptum subeunte, idololatriam dixerit Pseudo-Origenes, non ex tunc factum impletumque debet intelligi externa simulacrorum eversione; sed suo subinde tempore, Christi Domini operante virtute. » Hactenus P. Serry.

6. Nec minus inepte [si adversariis credimus] Eusebius adducitur: sic enim allegatum Eusebii locum explicat, illustratque idem ille Hyacinthus Serry, cujus verbis hactenus usi fuimus. Docet scilicet Eusebius « dæmones quidem in simulacris latitantes, Christo in Ægyptum ingresso, novam quamdam divinamque virtutem ad se accedentem novisse; adeoque fuisse commotos, perturbatos, atque convictos: intrinsecus tamen, et invisibiliter, non ita tamen externe, aperte ac manifeste, nisi ubi cœpit a Christo, et apostolis Evangelium prædicari. »

7. Superest adhuc e Patribus Cyrillus Hierosolymitanus: sed hic facile admittit aliquam ex iis explicationibus quas aliis Patribus ac magistris nostris adhibui. Quod si ad asseveranda hæc, quæ dicimus, miracula, Isaïæ verba jam adducta alleges: *Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et commovebuntur simulacra Ægypti*; « futilissimum id est (inquit Hyacinthus Serry): alio enim animum intendit propheta sanctissimus, seu nativum primumque verborum sensum attenderis, seu etiam allegoricum: priori quippe sensu id sibi vult, unum Deum verum ultoremque scelerum, veloci celerique impetu, Assyriorum exercitu concitato, ingressurum ac vastaturum Ægyptum, fana illius direpturum, eademque diis aureis atque argenteis spoliaturum; quod a Sennacherib, et a Nabuchodonosor impletum esse notissimum est. Altero sensu hoc innuit alterum: Deum in utero Virginis, tanquam

in nube levi mundum hunc aliquando ingressurum, et idololatriam longe lateque diffusam eliminaturum, deleturum. Quæ certa Patrum interpretatio est, maxime vero Hieronymi : *Juxta tropologiam, ascendit Dominus supra nubem levem, corpus sanctæ Virginis Mariæ, quod nullo humani seminis pondere prægravatum est : vel certe corpus suum, quod de Spiritu sancto conceptum est, et ingressus est in Ægyptum hujus mundi ; statimque omnia Ægypti simulacra commota sunt, ita ut divinationes, et universa fraus idololatriæ, quæ deceptum possidebat orbem, se fractam esse sentiret, nempe successu temporis et beneficio prædicationis evangelicæ. Nihil hic, si priorem sententiam spectes, de pueri Jesu Herodis sævitiam effugientis in Ægyptum ingressu : nihil si spectes alterum, de peculiari simulacrorum Ægyptiorum eversione, dum illuc puer Jesus ingressus est. »*

8. Neque vero hæc nimis audax Hiacyntii Serry interpretatio est. Ille ipse Suarez, qui a plerisque allegatur veluti patronus opinionis affirmantis plura miracula in Ægypto peracta esse, hæc scribere non est veritus (57) : « Illud ergo quod de eversione idolorum dicitur, incertum est. Et quidem quod in tota Ægypto acciderit, non est admodum verisimile : quod vero in aliqua civitate, in qua Christus habitavit, divina ejus virtus idola confregerit, non est incredibile, quanquam in dicto loco Isaïæ non habeat fundamentum ; sed in quadam humana historia satis incerta. Et idem judicium sit de aliis miraculis, quæ circumferuntur a puero Jesu in Ægypto facta, de quibus videri potest Burcardus in *Descriptione Terræ sanctæ* part. II, cap. 4, Cæsar Baronius in *Annalibus*, anno primo. »

9. Quanquam quis ea miracula jactet, quæ a Christo Domino adhuc infante facta sint, quandoquidem id apertissime neget Joannes evangelista. Monet scilicet (quod jam dixi) miracula tum primum cœpisse Christus facere, cum aquam convertit in vinum : quamobrem *initium signorum* [Christi] in *Cana Galilææ* exstitisse nos docet. Adjice, quæ ex *Demonstratione evangelica* Eusebii (58) antea attulimus.

10. Etsi tamen hæc ingeniosa esse fatear, non continuo ab omnium theologorum atque interpretum sententia recedo, putantium scilicet miraculum aliquod in Ægypto factum esse, cum illic Christus Dominus deductus est : constans enim ea de re videtur esse Orientalium omnium fidelium consensus ac traditio, cui prorsus fidem adimere, paulo audacioris hominis est. Neque vero gravia momenta ea esse videntur, quibus adducti nonnulli sunt, ut Palladium et Sozomenum spernant, docentes scilicet nimium distare eos ab ea ætate, qua inter

mortales vixit Christus. Ecclesiæ sæculo v Evagrius, Palladius, et Sozomenus Ecclesiam scriptis suis illustrarunt : ideoque iis temporibus, quibus nondum evanuerat earum rerum memoria, quas ipsi describunt. Quanquam, dum hæc ii alique veteres scriptores enarrant, rem notissimam et vulgatissimam tradunt, ad quam propterea e fidelium animis evellendam contemnendamque, momenta gravissima afferri opus est. An gravissima momenta affers, an non potius negativo tantum argumento inniteris, ideoque argumento sæpe fallaci et levissimo ? Merito itaque idem ille Hiacyntius Serry, qui rigidior criticus hoc ipso in argumento censeri vult, ad hunc demum modum exercit. 38 concludit : « De reliquo, quanquam prodigialem illam simulacrorum eversionem, Christo in Ægyptum aufugiente factam rejiciam, ac refellam, non ideo tamen cætera prodigia, si qua forte infantie Jesu a Patribus tribuuntur, inficiari omnino velim, quæ Casauboni aliorumque Protestantium audacia est, ea sola ratione, quod Christum *initium signorum* seu miraculorum fecisse dicatur Joan. II, 11, in Cana Galilææ, dum vocatus ad nuptias aquam vertit in vinum : pari quippe titulo alia quæque in Evangelio narrata miracula rejicienda forent, aut certe miraculi loco habendum non esset, quod de Virgine natus sit ; quod ejus ortus fuerit ab angelo pastoribus renuntiatus ; quod stella duce, viamque monstrante, ab Oriente ad illius cunas advenerint Magi (59) ; quod annorum duntaxat duodecim factus, nullisque studio litteris comparatis, Synagogæ doctores quæsitis, atque responsis in admirationem traxerit ; quod illo demum in Jordane baptizato, cælum sit apertum, voxque æterni Patris audita : hæc enim omnia ante celebratas in Cana nuptias contingere.

11. « Quod itaque initium signorum in Cana Galilææ sit factum, nullamque a Jesu infante miraculum fuerit editum [quæ Patrum quorundam, ac ipsius D. Thomæ assertio fuit in cap. II Joannis], accipiendum id est de miraculis distincta voce, imperioque sub sensum cadente patris, qualia certe nulla ante susceptum publicum ministerium a Christo Jesu peracta sunt : non de iis, quæ occulta et secretiori virtute patrata fuere. Ut sileam D. Joannem Chrysostomum homil. 22 in Joannem, Theophylactum, Euthymium, celebratum illud Evangelii dictum : *Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilææ*, sic accipere, ut non omnium ubivis gestorum prodigiorum initium fuerit, sed eorum duntaxat, quæ in Cana peracta sunt. Quocirca studiosam juventutem monere juvat, librum de *Infantia Salvatoris*, non ideo a Gelasio summo pontifice confixum esse, quod miracula a Jesu infante edita dixerit, sed quod qualiumcunque miraculorum ineptam

(57) In III part., quæst. 57, art. 4, disput. 17, sect. 1, § In confirmationem.

(58) Lib. IX, cap. 4.

(59) Apertissime Leo Magnus miraculis annumerat stellam, cujus splendore et cursu inusitato deducti sunt Magi, ad Christum puerum adorandum.

« Quidquid in cordibus tenebrosis novæ lucis apparet, de ejusdem stellæ radiis micat, ut mentes, quas suo fulgore contigerit, et miraculo moveat, et ad Deum adorandum præeundo perducatur. » Serm. 6, In Epiph. cap. 1, Virgineum partum quis miraculis non accenseat ?

insulsamque farraginem, teste nullo, auctore nullo, auctore nullo venditarit. » Hæc, si vis, adhibe objecto ex *Demonstratione* Eusebii [ix, 4] loco.

12. Quibus quidem animadversionibus positis, ea præoccupantur, quæ cæteris graviora adversus eam quam vindicamus sententiam plerique putant. Sed ut aliquid etiam de nostris probationibus dicam, quanquam minime invictam fateor probationem eam, quæ ex Isaïæ verbis desumitur : *Ascendet Dominus super nubem levem, et commovebuntur simulacra Ægypti*, minime tamen contemnenda ea est : utuntur enim sæpe ea Patres : ad illud autem prophetiæ genus pertinere videtur, quod *typicum* ac *mysticum* nonnulli interpretes dicunt : ad illud scilicet genus, quod in Veteris legis tempore litteralem ac proximum eventum habuit, sed adhuc alium habuit remotiorem, dum viveret Christus Dominus. Eam sane ita adhibere videtur Athanasius jam allegatus, ut a litterali non remotam indicare videatur : dum autem verba illa Oseæ allegat : *Ex Ægypto vocavi Filium meum*, litteraliter videtur ea sumere ; litteraliter enim Abraham, et Moses, iique ipsi Ægyptum incoluere, superstite in iis regionibus, et omnino non immunita idololatria, quæ procul dubio (si quid habent veri ea quæ diximus) detrimentum aliquod a Christo puero Ægyptum incolente passa est. Quod de Athanasio dixi, dic tu de reliquis Patribus, quos excitavi. Eusebius sane docet, ingrediente Christo in Ægyptum, idololatriam everti cœpisse, quæ deinceps prorsus eversa est.

QUÆSTIO VII. — *Cur in Ægyptum, et non in aliam quamlibet regionem deductus sit, angeli jussu, a Josepho et Maria Christus Dominus.*

1. Ut eorum responsionem omittam, qui ideo illatum in Ægyptum aiunt puerum Jesum, quia id a propheta fuerat prædictum : ut horum, inquam, responsionem omittam : id enim verum est, fateor, sed quæstionem minime solvit : adhuc enim queritur, cur id prædixit propheta, ideoque statuit, ac decrevit Deus ; rationes alias a theologis, et interpretibus allatas vidi, quas brevi exponam. Postula hic ; quod apertissime docuit angelus, fugam e ditione Herodi subjecta indictam fuisse Josepho, ne tyrannus Christum Dominum perquirens, illum interimeret ; Ægyptus porro ad Christum ab Herodis potestate atque inquisitione subtrahendum aptissima erat : etenim nullam in provincias illas auctoritatem habebat Herodes, nulla etiam iis temporibus fuisse videntur Judæam inter et Ægyptum peregrinantium, merciumque commercia. Aberat quoque nonnihil a Judæa et Galilæa Ægyptus, eaque amplissima, et oppidis, urbibusque ac populo copio-

sissima regio est ; eamque ob causam facile occultari, et diræ Herodis sollicitudini sese subtrahere poterant Maria et Joseph, ideoque Jesus ab Herode perquisitus : ita tamen remota a Judæa et Galilæa erat, ut cum Josephum revocaturus fuisset angelus, longum itineris spatium agendum eidem Josepho non foret. Rationem hanc si quis adductis Patrum locis illustrare atque amplificare cupiat, Suarez adeat, diserte copioseque argumentum hoc pertractantem (60).

3. Rationes alias interpretes ac theologi adjungunt. Valde præstans mihi esse videtur subsequens. Ostendere in ipso vitæ suæ initio voluit Jesus, quem ob finem carnem assumere et homo fieri voluerit : scilicet, ut opera diaboli destrueret : potissimum vero opus diaboli idololatria erat. Quid enim scelestius, ut a Deo auferatur cultus, et transferatur ad dæmones, aut certe ad creaturas, plerumque aut impias, aut ratione carentes ? Cum itaque in Ægypto vigeret maxime idololatria, quin etiam plerique affirmant in iis provinciis sumpsisse originem, Ægyptum quam primum fieri posset, præsentia sua illuminare voluit, et Mariæ ac Josephi sanctissimis exemplis ac verbis, miraculis quoque ab errore ac superstitione ad pietatem convertere.

3. Alii tamen ita rationem hanc exhibent, ut moneant voluisse Christum adventu suo Ægyptum disponere ad evangelicam veritatem, quam eo mortuo illius discipuli in iis superstitionis regionibus enuntiaturi erant. Id sane indicat sanctus Leo cum hæc eloquitur (61) : « Tunc autem etiam Ægypto Salvator illatus est, ut gens antiquis erroribus dedita jam ad vicinam salutem per occultam gratiam vocaretur ; et quæ nondum ejecerat ab animo superstitionem, jam hospitio reciperet veritatem. » Atque id ipsum docet Eusebius, quem jam allegavimus (62), et hic etiam adducere poterit Lector.

4. Rationem aliam, ob quam in Ægyptum illatus sit puer Jesus, adducit ille idem Leo, quem nuper etiam adduxi. Eam autem, quam affert ille, rationem, ipsis Leonis verbis placet exponere (63) : « At ille, qui sanguinem suum pro mundi redemptione fundendum in aliam differret ætatem, Ægypto se parentum ministerio subvectus intulerat, repetens scilicet Hebrææ gentis antiqua cunabula, et principatum veri Joseph majoris providentiæ potestate disposens, ut illam diriorem omni inedia famem, qua Ægyptiorum mentes veritatis inopia laborabant, veniens de cœlo panis vitæ, et cibus rationis auferret : nec sine illa regione pararetur singularis hostiæ sacramentum, in qua primum occisione agni salutiferum crucis signum et Pascha Domini fuerat præformatum. »

(60) In iii part. in quæst. 37, disp. 17, sect. 1.

(61) Serm. 2 *De Epiphan.*, num. 1.

(62) Cap. 1, num. 4.

(63) Serm. 3 *De Epiphan.*, num. 4.

DISSERTATIO XXV.

DE PUERORUM CÆDE AB HERODE REGE IMPERATA.

QUID IN HAC DISSERTATIONE INQUISITIONI SUBJICIMUS.

1. Fugam in Ægyptum a Josepho, Maria, et Jesu puero arreptam subsecuta est puerorum cædes, Herodis jussu, Bethleeme, et in omnibus finibus ejus peracta. Id aperte discimus a Matthæo hæc scriptis mandante (II, 13, 16): *Qui [Magi] cum recessissent, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens: Surge, et accipe puerum et matrem ejus, et fuge in Ægyptum: et esto ibi usque dum dicam tibi: futurum est enim, ut Herodes querat puerum ad perendum eum.... Tunc Herodes videns quoniam illusus esset a Magis, iratus est valde, et mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem, et in omnibus finibus ejus, a bimatu et infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis.* De ea cæde quæri hæc ab interpretibus et scholasticis solent. I. An a Matthæo vere scripta, an illius Evangelio addita hæc cædes fuerit. Posito autem, quod vere eam scriptis prodiderit Matthæus, II. Quæritur quo tempore indicta ea ab Herode fuerit. III. Quotus fuerit puerorum occisorum numerus. IV. Num in horum numero fuerit bimulus Herodis filius V. Num perquisitus ad necem fuerit etiam Joannes Zachariæ filius, qui deinceps Baptista appellatus est. VI. Num pueros ab Herode occisos martyribus Ecclesia accenseat?

QUÆSTIO I. — *Num certa atque indubitata sit historia evangelica cædem Bethleemiticorum puerorum Herodis suspectum Regem occidere conantis jussu peractam describens.*

CAPUT I.

Recensentur ii, qui historiam hanc aut rejecerunt, aut certe in dubium revocaverunt.

1. Vir clariss. Castus Innocens Ansaldus historiæ Herodiani Infanticidii Vindicias texens, a Celso Epicureo, a Porphyrio, Juliano Augusto, a Mani-

(64) « Jure ac merito ignores, majorisne reos criminis Manichæos, Celsum Epicureum, et Julianum Augustum postules, qui primi omnium Bethleemiticam stragem inficiati sunt, an potius Anabaptistas, ac Scaligeranorum editores, quorum oculi vel in majori caligavere luce. » *Herodian. infanticid. Vindiciae*, pag. 72. Pag. vero 2 (*Scaligerianæ* II pag. 212, edit. Colon. 1595, in margine allegans) hæc scribit: « Hujus vero illustris adeo vaticinii (ad Matth. verba posita vers. 46 cap. II respicit) complementum eripere nobis videtur Joseph Scaliger, qui actus Josephi hac super re Judæorum historici silentio, Herodianum negavit his verbis infanticidium: *Les Chrétiens ont beaucoup ajouté au Nouveau Testament. Joseph ne fait aucune mention de la tεxενοτομία d'Hérode, qui était une insigne cruauté. Il y a plus de 50 additions ou mutations au Nouveau Testament, et aux Evangiles; c'est chose étrange, je n'ose la dire: si c'était un auteur profane, j'en parlerais autrement.*

chæis quoque jam dudum narrationis Evangelicæ partem eam, quæ Bethleemicam cædem describit, rejectam fuisse affirmat: postea vero displicuisse etiam Anabaptistis: Scaligerum vero aliquando fuisse suspicatum, additam fuisse illam, atque insertam Evangelio Matthæi (64). Magnam porro gratiam nobiscum iniisset vir clariss. si verba ipsa Celsi, Porphyrii, Juliani Augusti, Manichæorum quoque et Anabaptistarum, quibus id tradunt, allegasset, aut saltem eos scriptores indicasset, qui id narrant. Disceremus utique, quibus rationum momentis ad demendam narrationi evangelicæ fidem inducti ii fuerint: suspicor tamen ea ipsa esse, quæ eruditissimus Spanhemius recenset (65), et quæ consulat, volo, lector.

2. Quod vero ad Scaligerum attinet, quod in Scaligerianis habetur, Scaligerum utique suspectum reddidit, atque adeo accusat (66). Sed cum in scriptis suis evangelicam hanc narrationem minime reprehenderit, ego utique contemptæ ejusdem narrationis reum facere non audeo. Utinque sit, muneris nostri partes esse reor, primo quidem veritatem narrationis, de qua agitur, et quam certe aliqui impetierunt (67), stabilire ac firmare, postea vero eam ab objectionibus, atque adeo a suspicionibus etiam, quæ illi incommodare videntur, vindicare. Statim autem aggredimur.

CAPUT II.

Non esse Matthæi Evangelicæ insertam, sed a Matthæo ipso conscriptam narrationem, ex qua Bethleemiticorum puerorum cædem assequimur.

1. Verissimam porro eam narrationem, de qua agimus, facile ostendam, si ostendam a Matthæo ipso fuisse scriptis proditam. Etenim indubitata est narratio quævis ab eo proveniens, quem a quavis etiam levis falsitatis suspitione alienissimum esse

(65) *Dub. Evang. part. II, dub. 76.*

(66) Recole, quæ ex Scaligerianis ipsis referente clariss. Ansaldo retulimus. Hæc adice ex Thoma Ittigio Prolegomen. ad edit. Josephi pag. 93 Additionum ad tom. II editionis Havercampii an. 1726: « Et parum quidem abfuit, quin nonnulli ex Josepho evangelistas corrigere auderent. Legitur enim in Scaligerianis, quæ Jacobus et Petrus fratres Puteani ex Scaligeri ore excerpterunt, veteres Christianos multa in Novo Testamento addidisse, et forte hic etiam aliquid mutasse... Quantum ad historiam infanticidii Bethleemitici attinet a Josepho omisam, Scaliger in prædictis excerptis Christianos potius alicujus additionis ad historiam evangelicam, quam Josephum alicujus omissionis arguere videtur. »

(67) Id ostendunt verba Simonii, quæ cap. 3 adducimus: *Ils se sont inscrits en faux contre ce que saint Matthieu, etc.* Quibus Anabaptistas redarguit.

novimus. At a Matthæo ipso fuisse id traditum, quod de Bethleemicorum puerorum cæde novimus, compertissimum reor. Id scilicet ostendit phrasis ipsa, ac locutionis ratio, qua cum alibi utatur Matthæus, hic quoque utitur. Solet Matthæus narrationes conjungere seu complecti, connectereque adverbio τότε, quod Latine reddimus tunc : (ii, 7) *Tunc Herodes clam vocatis Magis diligenter didicit ab eis tempus stellæ, quæ apparuit eis.* (ix, 14) *Tunc accesserunt discipuli Joannis dicentes.* (iii, 13) *Tunc venit Jesus a Galilæa.* (iv, 1) *Tunc Jesus ductus est.* (xii, 22) *Tunc oblatus est daemonium habens.* (xv, 1) *Tunc accesserunt ad eum ab Jerosolymis Scribæ et Pharisei.* (Ibid. 12) *Tunc accedentes discipuli ejus dixerunt ei,* etc. (xviii, 21) *Tunc accedens Petrus ad eum dixit.* (xx, 20) *Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi.* (xxii, 15) *Tunc abeuntes Pharisei consilium inierunt.* (xxvi, 3) *Tunc congregati sunt principes sacerdotum.* (Ibid. 36) *Tunc venit cum illis Jesus in villam, quæ dicitur Gethsemani.* An non id hic quoque servatur (68)?

2. Solet quoque Matthæus prophetias ex Veteri Testamento desumptas narrationibus suis inserere : ut scilicet earum testimonio atque auctoritate veritatem missionis Christi, illiusque dignitatem ostendat comprobetque : (i, 22, 23) *Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem* (Isa. vii, 14) : *Ecce Virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel* [quod est interpretatum *Nobiscum Deus*]. (ii, 15) *Et erat ibi usque ad obitum Herodis, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem, Ex Ægypto vocavi Filium meum.* (Ibid. 23) *Veniens habitavit in civitate, quæ dicitur Nazareth, ut adimpleretur quod dictum est per prophetas : Quoniam Nazaræus vocabitur.* (iii, 1-3) *In diebus autem illis, venit Joannes Baptista prædicare in deserto Judææ, et dicens : Pœnitentiam agite : appropinquavit enim regnum cælorum : hic est enim qui dictus est per Isaiam prophetam dicentem* (xl, 3) : *Vox clamantis in deserto : parate*

(68) *Tunc Herodes clam vocatis Magis diligenter didicit ab eis tempus stellæ,* etc. (Matth. ii, 7). *Tunc Herodes videns, quoniam illusus esset a Magis, iratus est valde, et mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem,* etc. (Ibid. 16.)

(69) Interpolati codicis judicium est, si sit in veteribus sine additamento, quod in recentioribus invenitur. (Cleric. *Ars critica*, part. iii, sect. 2, cap. 2.)

(70) « Ils se sont inscrits en faux contre ce que saint Matthieu a rapporté des Mages qui vinrent adorer Jésus dans le berceau, et contre l'histoire des enfants qu'Hérode fit mettre à mort. Ils opposent à ces deux histoires le silence des autres évangélistes, et de Joseph historien de ce temps-là. Ceux qui font ces sortes d'objections devraient être fondés sur des preuves positives, par exemple, sur la diversité des exemplaires, et en produire quelques-uns, où ces histoires ne se trouvaient point. Alors ils pourraient objecter avec quelque vraisemblance, qu'elles auraient été ajoutées dans tout ce que nous avons de plus ancien, et les plus grands ennemis de la religion chrétienne les ont

viam Domini, rectas facite semitas ejus. (iv, 13-16) *Et relicta civitate Nazareth, venit, et habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon, et Nephthalim : ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam* (ix, 1) : *Terra Zabulon, et terra Nephthalim, via maris trans Jordanem, Galilæa gentium : populus, qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam,* etc. Et alibi sæpe. At nonne eundem morem hic quoque servat? narrato enim Herodis mandato, quo pueri a bimatu et infra Bethleeme interfici jubebantur, hæc adjicit (ii, 17) : *Tunc adimpletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam dicentem* (xxxii, 15) : *Vox in Rama audita est, ploratus et ululatus multus : Rachel plorans filios suos : et noluit consolari, quia non sunt.* Adde orationem fluentem undique, et continuatam rerum gestarum narrationem : quod utique inter ea probabilia argumenta ponitur, quibus narratio aliqua vera, et iis quibus reliquam scriptionem tribuimus, recte ascripta esse dignoscitur.

CAPUT III.

Adductis duobus criticorum canonibus id ipsum ostenditur.

1. Ad dignoscendum, num sacræ Scripturæ narratio aliqua assuta sit, an non, duos canones statuunt critici : horum prior hic est : « Si in omnibus codicibus et translationibus tametsi vetustissimis, id, de quo ambigitur, exstat, id additum minime est, sed genuinum ac sincerum (69). » Alter priorem consequens : « Si nulla valida ratio, imo nulla probabilis suspicio afferatur, qua inducamur ad credendum, narrationem aliquam additam esse, quam omnes codices et translationes habent, ea narratio non addita, sed a canonico ipso scriptore, in cujus libro legitur, conscripta est (70). »

2. His canonibus positis, facile ostenditur non insertam Evangelio Matthæi, sed revera a Matthæo ipso conscriptam esse eam, de qua agimus, narrationem. Nimirum si versiones omnes Bibliorum consulas, eam habent, ideoque tam Orientales,

cités dès les premiers siècles. Celse les a lues dans l'Evangile de la manière que nous les lisons présentement. » (Ricard Simon *Hist. crit. du N. Testament*, part. i, chap. 9.) Quelle raison (Erasmus redarguit veluti Sociniani faventem, quod non omnino approbare videretur vers. 5 capitis ix Epistolæ ad Romanos : *ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula*) a-t-il eue de soupçonner qu'on ait ajouté quelque chose à ce passage, puisqu'il reconnaît que tous les exemplaires conviennent entre eux? Il y a, dit-il, des additions en d'autres endroits : cela est vrai : mais sur ce pied-là on ne sera assuré d'aucun mot du Nouveau Testament. Il ajoute qu'il y a de semblables additions en d'autres lieux, et il donne pour exemple celle qui est à la fin de l'Oraison Dominicale dans les exemplaires soit Grecs, soit Latins, ou en quelque autre langue, où les mots, dont il s'agit, ne fussent point, comme l'on en produit un assez grand nombre, où ce qui est dans le Grec ordinaire ne se trouve point. » (Ricard Simon, *Hist. crit. du N. Test.* part. iii, cap. 35.)

quam Occidentales. Syriaca itaque, Coptica, Æthiopica, Arabica, ea quoque quæ Moschorum lingua elaborata est, aliæque, si quæ sunt, præter Græcam, Orientales eam, de qua disserimus, eadem describunt. Ex Occidentalibus vero Latina tam vetustissima, quam *Italiam* appellare consuevimus, quam minus antiqua, quæque sanctum Hieronymum vel auctorem, vel certe correctorem atque emendatorem habuit. Gothicam his additam vidi, et eas omnes, quas Italia, Gallia, Hispania vernacula lingua elaboratas habent, plurimæ sane eæque non contemnendæ. Quod de versionibus dixi, dicere tu jure, meritoque poteris de codicibus, tametsi vetustissimis. In his scilicet omnibus ea describitur puerorum cædes, quam nonnulli temere improbant.

3. Sed id ipsum discimus ex vetustissimis sanctis Patribus aliisque ecclesiasticis monumentis. Irenæus Bethleemiticam eadem veluti indubitatam innuit, cum hæc tradit (71) : « Propter hoc, et pueros eripiebat, qui erant in domo David bene sortiti illo tempore nasci, ut eos præmitteret in suum regnum; ipse infans cum esset, infantes hominum martyres parans propter Christum, qui in Bethleem natus est Judæ, in civitate David, interfectos secundum Scripturas. » Quibus quidem postremis verbis manifesto declarat eam, de qua agimus, Bethleemicorum puerorum eadem didicisse a Matthæo; neque enim alius, si Matthæum excipis, canonicus scriptor ejusdem cædis meminit [secundum Scripturas].

4. Adeo vero omnium ore famaue vulgata erat priscis ipsis Ecclesiæ sæculis hæc cædes, ut ex ea sumpserit Celsus, seu potius referente Celso Judæus occasione irridendi Christianos, qui Christum fugisse in Ægyptum tradunt, ne cum cæteris pueris Bethleeme ortis necaretur. En quæ tradit (72) Origenes. Pergit apud Celsum Judæus interpellare Jesum: « Quid opus erat te adhuc parvulum in Ægyptum transportari? Ne necareris? At metus mortis in Deum non cadit. Angelus e cælo delapsus te jussit, et tuos fugere, ne comprehensi morte periretis. At non potuit magnus ille Deus, qui jam duos propter te angelos miserat, te proprium suum filium domitutum præstare? » Judei vero, seu, si vis, Celsi irrisiorem, ac scomma, cum evitare facile posset Origenes, si negasset hæc ab evangelista revera fuisse scripta, sed ab audaculo, aut scitulo quopiam evangelicæ narrationis fuisse assuta, haud obscure fatetur, vera hæc esse, ideoque reapse ab evangelista fuisse tradita; objectionem vero super ea narratione constructam, ad hunc modum diluit (73) :

« Ubi nihil scriptum quidem est, quod mihi admodum insolens videatur. In utroque enim Scripturæ loco narratur angelus Josephum allocutus fuisse per somnium : at pluribus aliis contigit, ut per somnium admonerentur quid facto opus esset : sive angelus, sive quædam alia res in anima imagines efformaverit. Quid igitur absurdi est ei, qui semel naturam humanam susceperat, humano more provideri, ut pericula declinet? Non quod aliter id fieri non potuerit, sed quia via et ordine saluti Jesu provideri oportuit, » etc.

5. Idem Origenes alibi (74) quanto in pretio eandem narrationem haberet, manifesto declarat, dum hæc ait : « Vis tibi ostendam aliquos qui inter pueros, id est primo statim lacte coronati sunt? Respice beatum Danielelem, qui a puero prophetiæ gratiam meruit.... Nam et illi pueri num tibi videntur in puerili agone coronati, qui apud Bethleem a bimatu, et infra, pro Domini nomine palmam cœpere martyrii? »

6. Diu creditus est idem Origenes auctor, ut aliarum homiliarum, ita etiam hom. 3 *In diversos Scripturæ locos*. Homilias has nostris temporibus viri præstantes Origeni demunt, non velant tamen, ne putemus a probabili, et vetusto scriptore eas fuisse compositas. Merito itaque ea afferunt. Hæc in rem præsentem ex ea discimus : « Irrumpentes itaque in civitatem (75) crudelissimi hostes, feralia secum præcepta portantes percutiebant parvulos in manibus hærentes miserorum parentum.... de complexu iterum miserorum patrum, alii plangentes rapiti collidebantur in terram, hastisque, et gladiis fundebantur. »

7. Antiquissimus Pater Tertullianus est, hoc tamen præbet Bethleemicæ cædi suffragium (76) : « Deinde infantes testimonium Christi sanguine litaverunt. »

8. Accedit pariter testis Cyprianus ex eadem cæde eruens (77) : « Christi nativitas a martyriis infantium statim cœpit... Ostensum est neminem esse a periculo persecutionis immunem, quando et tales (78) martyria fecerunt. »

9. Hos sequitur Eusebius nobilis scriptor, qui hæc scriptis prodidit (79) : « Christo igitur secundum prophetarum oracula in Bethleem Judææ nato iis, quibus supra dixi, temporibus, Herodes, cum Magi quidem ex Oriente venientes ipsum interrogassent, ubinam natus esset rex Judæorum : quippe stellam ejus sibi conspectam aiebant, hancque tanti itineris sibi causam fuisse, quod illum utpote Deum adorare omnibus votis arderent : ea re non mediocriter conturbatus quasi regnum

Cum ceciderit (homo) non prosternetur.

(75) Bethleem.

(76) *Advers. Valentin.* cap. 2.

(77) *Epist. 56*, in edit. Pamelii (in edit. Episc. Oxon. 58).

(78) Pueri Bethleeme Herodis jussu interfecti, de quibus paulo ante dixerat.

(79) *Lib. II Hist. eccles.* cap. 8, vertente Valesio.

(71) *Lib. III Contra hæres.*, cap. 13, in nova editione 16, num. 4.

(72) *Lib. I Contra Celsum*, num. 66, pag. 380, tom. I edit. PP. Benedictinorum.

(73) Indicat quæ descripserat ex versiculo 20 cap. I *Matthæi*: *Joseph fili David noli timere*, etc. Et ex vers. 13 cap. II: *Surge, et accipe puerum, et matrem ejus*, etc.

(74) *Hom. 4, In psal. xxxvi*, num. 2, ad vers. 24 :

ipsius in maximum discrimen esset adductum, percontatus est ex legis doctoribus, qui in sua gente erant, ubinam Christum natum iri expectarent. Postquam vero Michææ vaticinium comperit, qui in Bethleem nasciturum esse prædixerat, statim omnes pueros adhuc lactentes in Bethleem, et in conterminis locis, a bimis usque ad recentissime natos, secundum tempus quod diligenter exquisierat a Magis, uno edicto interfici iubet. Jesum quippe eadem cum æqualibus suis, ut erat verisimile, calamitate involvendum esse sperabat: sed insidias regis prævertit puer asportatus in Ægyptum a parentibus, quibus apparens angelus rem omnem aperuerat. Id quod tradit Eusebius videtur magna ex parte describere Nicephorus lib. 1 cap. 14.

10. Alia si addidero veterum historicorum, aut Patrum loca, videbor rem inutilem facere: refertissimi enim sunt monitis ex hac narratione deductis Patrum libri: et si quis sermones in horum felicitum puerorum laudem, et Herodinæ crudelitatis detestationem compositos consulere velit, omnes fere Patrum libri eos præbunt. Nonnullos collegit Combefisius, quos si vult lector, consulat (80).

11. Veritatem ejusdem narrationis testantur Kalendaria, Lectionaria, Martyrologia, aliique ecclesiastici et sacri libri, in quibus omnibus, aut mentio fit Bethleemiticæ cædis, aut etiam solemnitas indicitur, sacræque preces in iis recitandæ, aut canendæ describuntur. Libros hos non exscribo, cum notissimi ii sint. Ea quæ quæst. 1, Dissertat. 23 tradidi, consulat lector, et ea hic, si vult, recolat; conjunctissima enim cum his sunt.

CAPUT IV.

Alii duobus canonibus, quos critici statuunt, vera esse, quæ de pueris Bethleeme Herodis jussu interemptis narrantur, evincimus.

1. Alios duos canones critici statuunt: et hi sunt. Ad dignoscendum num locus aliquis additus sit libro, et, ut dicere consuevimus, *textui* auctoris, proderit nosse, num additio illa aliquem juverit. Si enim juvit, tum merito suspicamur ab illo, quem juvit, additionem illam esse factam. Critici hoc canone utuntur maxime in dijudicanda diplomatum et privilegiorum *authenticitate*.

2. Alter canon a criticis pariter constitutus hic est. Ad dignoscendum, num locus aliquis, de quo ambigitur, spurius sit, an sincerus, multum juvat advertere, num cum iis cohæreat, quæ auctor, in cujus scriptis habetur, alibi de eo ipso docet: advertere quoque juvat, num cum iis cohæreat, quæ scriptores alii probabiles tradunt. Si enim aliud narret, quam alibi tradat scriptor ille in cujus textu habetur, falsus et spurius creditur: falsus quoque, et spurius creditur, aut saltem sus-

pectus et dubius, si aliter rem enarrat, quam habeat probabilis alius scriptor. Quod si cum traditis ab auctore illo, in cujus textu habetur, et cum probabilibus aliis scriptoribus cohæreat: aliunde vero nihil in eo loco sit, quod probabilibus criticæ regulis adversetur, immerito spurius creditur et addititius. Hoc canone præsertim utuntur critici ad dignoscendam antiquitatem familiarum, et eorum qui in genealogiis describuntur.

3. Porro his duobus canonibus positis, rursus ostendo sinceram esse, non adjunctam, eam, de qua ambigimus, narrationem. Quem enim nostrum juvat narratio illa, cum illa abusi sint Christianæ religionis hostes, ut Christi dignitatem potentiamque deprimerent, quasi temere crederetur Deus is qui, statim atque ortus est, compulsus est in Ægyptum aufugere, ut sese ab Herodis furore eriperet? Recole, obsecro, Judæi, seu, si vis, Celsi verba, quæ capite superiori retulimus.

4. Cohæret porro narratio illa cum iis, quæ de Herodis suspiciosissimi ac sævissimi tyranni ingenio ac moribus Josephus aliique narrant: ideoque, cum aliunde impeti reprehendique ea narratio non possit, immerito Matthæi Evangelio insertam fuisse suspicabimur. Liceat mihi huc transferre, quod Casaubonus a nostra communione procul dubio alienissimus tradidit (80^a): « Cæcutiunt viri alias doctissimi, ut non intelligant regnum Herodis, si mores illius ac facta spectentur, totum fuisse tyrannicum a principio ad finem: si tempora comparentur, in ipso fine magis, quam in principio. Nam quæ tyranni facta crudeliora esse possint iis, quæ paulo ante mortem, ac moriens tetra illa ac dira bellua designavit? Tres filios supplicio affecit: e singulis familiis singulos, aut fortasse etiam plures conclusit in circo post obitum suum occidendos. »

5. An non itaque sibi ipse cohæsit Herodes, cum Bethleemiticos infantes (in quorum numero suspectum regem esse arbitrabatur) interfici jussit?

CAPUT V.

Bethleemita cædes Macrobiï auctoritate ac testimonio comprobatur.

1. Multa veterum jucunda scommata, et acuta dicta conguessit Macrobius in iis libris, quos *Saturnalia* appellavit. In horum numero id est quod his verbis narrat (81): « Cum audisset [Augustus] inter pueros, quos in Syria Herodes rex Judæorum intra biennium jussit occidi (81^a), filium quoque ejus occisum, ait: Melius est Herodis porcum esse, quam filium. » Quamquam porro verba hæc *inter pueros... filium quoque ejus occisum* [quo de argumento cum deinceps luculenter sim disputaturus, propterea ab eo pertractando supersedeo]: quamquam, inquam, verba illa: *Inter pueros... filium quoque ejus occisum* varie accipiantur, indubitatum est tamen, pue-

(80) *Biblioth. Concionat.* tom. I.

(80^a) Exercit. 1, *In Apparat.* Baronii num. 3, pag. 19.

(81) *Saturn.* lib. II, cap. 4.

(81^a) Legunt alii: *bimatum... interfici.*

rorum, de quibus agimus, eadem fuisse Augusto narratam, et ad eam acutum facietumque illius dictum respexisse. An non enim cum Matthæi narratione: *Occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem, et in omnibus finibus ejus, a bimatu et infra*, cohærent prorsus hæc Macrobiani verba: « Inter pueros, quos in Syria Herodes rex Judæorum intra biennium jussit occidi? » Rectissime autem adjecit Augustus, melius Herodis *porcum* esse, quam *filium*: porcum enim cum lege prohiberetur ne comederet, minime occidisset Herodes, cum filium, dum Bethlehemicos pueros occidi jussit, occidi jussisset.

CAPUT VI.

Adducuntur argumenta, quibus adducti nonnulli sunt, ut Bethlehemiticam eadem, si non fabulis apertissimis, suspectis certe narrationibus accenserent. Et id dissolvimus, quod ex aliorum evangelistarum silentio repetunt.

1. Collegere, ut puto, Spanhemius [parte II, dub. 76] et Richardus Simonius summa capita argumentorum, quibus adducti nonnulli sunt, ut assererent, aut certe suspicarentur, assutam Matthæi Evangelio fuisse Bethlehemiticorum puerorum eadem: sunt vero: silentium aliorum evangelistarum, et Josephi alias accuratissimi historici. Recole Simonii verba, quæ capite 3 retulimus. Locum Spanhemii consule, quem allegavi.

2. Sed quod ad primum caput attinet, silentium scilicet aliorum evangelistarum, imbecillum id est ac levissimum. Quot Christi et Mariæ [ut cætera omittam], quot, inquam, Christi et Mariæ gesta ab uno evangelista narrantur, omittuntur ab aliis? Copiosior reliquis tribus evangelistis Matthæus est, eamque ob causam multa habet, quæ reliqui ne attigere quidem: sed tamen Lucas et Joannes non pauca habent, quæ reliqui tres omittunt. Quæ de angelo Zachariæ sterili et seni nuntiante filii natiuitatem (I, 5 seqq.): quæ de angelo Mariæ nuntiante Altissimi filium ex ea, servata virginitate, sumpturum carnem, et oriturum, ex solo Luca novimus (*Ibid.* 26): ex quo pariter novimus iter initum a Maria, ut Elisabetham inviseret (*Ibid.* 59 seqq.), Bethlehem a pastoribus adoratum (II, 7 seqq.), oblatum in templo Jesum puerum, susceptum manibus a Simeone, aliaque multa, quæ tum contigerunt (*Ibid.* 22 seqq.): denique, ne cuncta enumerem, disputantem in templo, dum duodennis jam esset Christus, Lucas tantummodo describit (*Ibid.* 46) genealogiam quoque majorum Christi is describit ab ea, quam Matthæus texuit, longe diversam: quam tamen excipiunt omnes, in eo tantummodo studium ponentes, ut cum genealogia a Matthæo descripta (cap. I) concilient. Multa quoque Joannes habet, quæ alii prætereunt, veluti miraculum in nuptiis Canæ Galilææ, efflagitante Maria, factum (cap. II); colloquium a Christo cum Samaritana initum, eaque occasione Samariæ conversionem (IV, 5 seqq.), et ne cuncta recenseam, magnam partem sermonum, quos in cena ultima Christus cum discipulis habuit, ex Joanne tantummodo assequimur (XIII, 1 seqq.): ex quo pariter uno hæc discimus: (XIX, 26) *Cum vidisset Jesus matrem, et discipulum stantem, quem diligebat, dixit matri suæ: Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.*

3. Ex his, aliisque innumeris exemplis, quæ colligere facile possumus, rectissime eruimus, fallacissimum id esse, et nugacissimum objectum argumentum, a quo in errorem se trahi permiserunt nonnulli: prætermissem scilicet id esse a reliquis evangelistis, quod a Matthæo de Bethlehemitica eadem proditum est. An non ad exposcendam fidem Matthæus satis est, apostolus scilicet, et fidelissimus Christi discipulus, qui primus omnium Evangelium scripsit: qui cuncta noverat, quæ scriptis tradidit; quique statim corripi, redarguique potuisset a Judæis æqualibus suis, si aliquid prodidisset, quod a veritate alienum, atque adeo quod non comperitissimum omnibus foret? Qua fere ratione permoti ea excipimus, quæ a Marco et Luca scriptis tradita sunt; exceperunt enim ab illis, qui Christo familiares fuerant ea quæ scripsere: quæ nisi indubitata fuissent, a Judæis falsitatis redarguti, fidem in iis ipsis, quæ certissima fuissent, et omnibus explorata, sibi ademissent.

CAPUT VII.

Josephi historici silentium objicitur, illique occurritur. Eorum rejicimus opiniones, qui Bethlehemiticam eadem a Josepho aliquando scriptis traditam, aut certe indicatam putant.

1. At levia ea esse fatentur, quæ hactenus objecerunt, quæque contemni possent, nisi a Josephi historici silentio veluti confirmati, se, ubi de Bethlehemitica eadem agitur, merito suspiciosos, et ancipites, atque adeo ab ea profitenda abhorrentes declararent. Ad hunc itaque modum disputant. Si vera ea essent, quæ de pueris Bethlehem, Herodis suspiciosissimi et sævissimi regis jussu, interfectis in Evangelio Matthæi leguntur, id utique non omisisset scriptis prode Josephus rerum Judaicarum diligentissimus historicus, cui etiam cordi erat Herodis crudelitatem lectori prode: quam ob causam, quæ in uxorem, in filios, in primores populi, in omnes denique molitus fuerat, et meditabatur, accurate describit, ex quibus manifesto assequimur truculentum Herodis animum, et sævissimum mentem. An non vero ad id ostendendum aptissimum fuisset, his Bethlehemiticam eadem adjungere, infantium scilicet, et adhuc lactentium puerorum, doli cujusque et fraudis expertium, quique impotes erant regnum illi eripere, quod quidem ne sibi eriperent, tam atrox facinus peragi jusserat? Argumentum hoc, quod multam verisimilitudinis speciem habet, exaggerant multi, et verborum apparatu, atque eloquentia copiaque sermonis ita extollunt, exornantque, ut pene invictum videantur efficeret.

2. Huic porro non eodem modo a theologis oc-

curritur. Sunt qui moneant, multa, etiamsi præstantissima, fuisse ommissa a Josepho (82). Quis ergo miretur, si hoc quoque prætermisit? Sunt qui moneant id traditum revera fuisse a Josepho, sed periisse eam Operum Josephi partem, in qua hæc narrantur (82*). Id porro, ne temere dixisse videantur, monent Photium legisse in epitomen, si vis, contractos eos Josephi libros, in quibus Herodis gesta, sævitiemque describit (85) : quod dum facit, hæc de Herode ipso tradit (85*) : « Hic est Herodes Antipatri Idumæi, et Arabissæ [Cypris autem nomen ei fuit] filius : sub quo Christus Deus noster pro salute nostri generis Virgineo utero editur : adversus quem furore actus Herodes, aberravit quidem a Domino, plurimorum autem infantum interfector fuit, » etc. Itaque cum reliqua, quæ Photius de eodem Herode tradit, ex Josepho sumpserit, is minime erraverit, qui ea quæ de pueris Bethleeme Herodis jussu necatis narrat idem Photius, ex Josepho censeat desumpsisse. Tametsi ergo ea, quæ de ea cæde narrat, uti diximus, Photius, in recentibus Josephi codicibus minime exstent, in iis aliquando descripta erant : ideoque eadem eam minime præteriiit Josephus.

3. Solutio hæc valde commoda, et, si vis, ingeniosa etiam est : sed si recte disputare volumus, ea minime inniti possumus. Ea periodus, quæ descripta est : *Hic vero Herodes*; seu : *Hic est Herodes*, etc., aut ex margine in textum illapsa est, aut si vis a Photio ipso fuisse compositam, parenthési concludi ea debet, adeo ut monitum id sit lectori datum, ut quoniam plures memorant Libri sacri, et Josephus ipse reges, Herodis nomine appellatos, noverit quisnam ex iis Herodibus hic indicetur : omnium scilicet prior, Antipatri Idumæi, et Cypridis filius. An vero putas fassum fuisse Josephum, prodiisse ex matre Virgine ad redimendum huma-

(82) J. B. Ottius in Animadvers. in Josephum exempla multa rerum præstantissimarum a Josepho prætermisissarum recenset. Has animadversiones habes pag. 305 et seqq. Additament. in tom. II Oper. Josephi edit. Havercam. Eas consule.

(82*) Clariss. Ansaldo (cujus monitis hæc in quæstione plurimum profeci) pag. 79 hæc scribit : « Ottius in Animadversionibus ad Flavium Josephum super infantidii silentio hæc habet : *Scriptis Josephus in Annalibus Herodis, qui Herodis Annales si adhuc superessent, multa sciremus, quæ nunc ignota nocte sepulta jacent.* » Alii etiam id ipsum tradunt.

(83) « Legi Josephi *Antiquitates*, quarum excerpta, quæ de Herode narrant, describunt instaurationem templi, etc.

(85*) Cod. 258. In editione Andreæ Scotti ita vertitur locus iste : « Hic vero Herodes filius fuit Antipatri Idumæi, et Arabissæ, cui nomen Cypris, quo regnante Christus ex Virgine ad redimendum genus humanum natus est. In quem sæviens peccavit, et cruciatis tot infantibus : qua crudelitate ac cæde omnes retro tyrannos superasse fertur. »

(84) Vide Adnotationem proximæ superioriorem.

(85) Hæc allego ex interpretatione Freculphi Lexoviensis tom. II Chr. lib. II, cap. 5, ex edit. Commelin. : nam in editione Havercampii nonnihil diversa est eorum verborum interpretatio (cap. 4, alias n. 3, cap. 5), lib. XVIII, hæc scilicet : « Eo etiam

num genus, Dominum Jesum (84), « quo regnante, Christus ex Virgine ad redimendum humanum genus natus est? » quasi is ignoraret indubitatum fuisse argumentum, et ab Isaia dudum prædictum, ut ex Virgine matre Messias prodiret : neque alium quempiam, si Messiam demas, humanum genus redimere potuisse? Hæc tamen neque ii ipsi fortasse dicent, qui a Josepho prodiisse aiunt celebratissima illa verba lib. XVIII Antiquitatum posita, de quibus adeo disputatur (85) : « Eo tempore fuit Jesus sapiens vir : si tamen virum eum oportet dicere. Erat autem mirabilium patrator operum, et doctor eorum, qui libenter vera suscipiunt : plurimos quoque tam de Judæis, quam de gentibus suis habuit sectatores, et credebatur Christus. Cumque invidia nostrorum principum cruci eum Pilatus addidisset, nihilominus, qui eum dilexerant, perseveraverunt in eo. Apparuit autem eis in die vivens. Multa hæc et alia mirabilia carminibus prophetarum de eo vaticinantibus, et usque hodie gens ab hoc vocabulum sortita non defecit. » Neque enim in his ipsis verbis aut virginitas matris commendatur, aut humani generis redemptio per Jesum peracta. Alii aliter vim hujus argumenti eludere se posse sperant. Aiunt scilicet, id non prætermisissum omnino, sed obscurioribus verbis involutum : iis scilicet, quibus edocet Herodem, post Pheroræ mortem suspicionibus undique circumsessum, in innocentes quoslibet, a quibus vitam, aut regnum sibi aliquando eripiendum metuebat, sæviisse atrocissime (86). Pauca ex plurimis delibemus : « Percussus igitur plurimis suspicionibus rex ancillas quæstioni subiciebat, et nonnullas liberas (87).... Metu autem consternatus erat, et ad omnem suspicionis auram excitabatur, multosque innocentes in tormenta trahebat, veritus, ne quem innocentem prætermitteret (88). »

tempore fuit Jesus, vir sapiens (si tamen virum eum appellare fas est) : fuit enim mirabilium operum effector, magister hominum, qui verum cum voluptate accipiunt, multosque Judæos, multos item gentiles ad se pellexit. Hic erat Christus, quem cum Pilatus ab hominum nostrorum primis delatum, crucis supplicio addidisset, eum tamen amare non desierunt, qui prius amaverant. Apparuit enim eis tertio die redivivus, divinis vatibus, et hæc, et mille alia de eo miranda effatis : atque ab eo denominata Christianorum natio durat usque ad hunc diem. » Quem tamen locum novimus non eadem ratione in omnibus codicibus exhiberi. Vide quæ ad hunc locum adnotantur in editione Havercampii tom. II, pag. 174, Appendicis, seu Additorum tom. II.

(86) In hac sententia cl. Monelia est *Dissert. de an. Christi* cap. 5, num. 27; alique etiam. J. B. Ottius in Animadversionibus in Fl. Josephum (pag. 305, Additament. ad tom. II, edit. Havercampii). Sed hæc quæ allego habes pag. 306, num. 5. Consule etiam, quæ in Centuria loc. Nov. Test. docet Matth. II, 16, 19; nam loca quædam Josephi innuit, ex quibus indicasse censet eam, quam dicimus, Bethleemiticam cædem.

(87) Lib. I *De bello Judaico*, cap. 40, num. 2, editionis Havercampii.

(88) *Ibid.*, num. 4.

4. Sed hæc, aliaque hujus generis alio spectant : ut scilicet edoceamur, Herodem post mortem Pheroræ fratris sui intolerabilem sævitiam in omnes, quos Pheroræ mortem intulisse, aut sibi infensos suspicabatur, exercuisse. Recole quæ modo attuli : « Rex ancillas quæstioni subiciebat, et nonnullas liberas... metu autem consternatus erat, et ad omnem suspicionis auram excitabatur, multosque innocentes in tormenta trahebat, veritus ne quem innocentem prætermitteret. Hinc ad Antipatrum Samaritanum se convertit, qui procurator erat Antipatri, et ex ipso in questionem dato audivit, Antipatrum quidem ex Ægypto accessivisse venenum ad patrem necandum, per amicum quemdam Antiphilum, idque ab eo Antipatri avunculum accepisse Theudionem, ac Pheroræ tradidisse. »

CAPUT VIII.

Omissam revera fuisse a Josepho Bethleemiticam cædem; sed non continuo eam fabulis accensendam. Eorum opinionem expendimus, qui nullo in pretio habendum Josephi silentium affirmant.

1. Demus itaque, quod ante indicavimus, revera Bethleemiticorum puerorum cædem prætermissam fuisse a Josepho. Id certe dabimus, quod compertissimum esse arbitror, et viri præstantissimi etiam affirmant. An continuo in amplectenda Matthæi narratione ancipites erimus? Minime vero. Antecepto profecto ego quidem minime ero tum propter notissimam argumenti negativi imbecillitatem, tum etiam propter eas peculiare rationes, quas viri clarissimi afferunt, et nos deinceps expendemus. Sane Josephi silentium in hac, de qua agimus, re contemnendum esse, et auctoritate sua, et valde probabilibus rationum momentis evincunt subsequentes eruditione et ingenio nobiles viri.

2. Hæc tradit Sixtus Senensis (89) : « Si Josephus inter alias Herodis sævitias, hanc *occisorum infantum* crudelitatem non recensuit, nihil id Christianum virum movere debet; præcipue cum Josephus alia fere innumera, multo etiam majoris momenti, multoque illustriora, vel oblivione, vel incuria, vel potius malitia præterierit; sicut eum Egesippus pervetustus historicus accusat, quod divinam D. N. J. Ch. resurrectionem, ac pleraque ejus divina opera, volens sciensque tacuerit. Quin et Evangelii auctoritas a Spiritus sancti et Ecclesiæ catholicæ auctoritate pendeat, et non a testimonio Josephi, vel ejusmodi alterius profani scriptoris, quantumcunque probati. »

3. Casaubonus jure mirari se ait (90), *inexcusabile silentium Josephi, qui de infanticidio nihil dixit*: tamen statim hæc adjicit, quibus quidem ejusdem silentium ratione aliqua excusat : « An fuerit Josepho notum infanticidium potest fortasse dubitari,

quia intra Bethleemi fines illa tragœdia fuit parata. »

4. Quanti fecerit Huetius Josephi silentium, perspicue ostendit, cum libros, atque historias Judithæ, et Tobiae vindicans, de quibus prorsus Josephus silet hæc scribit (91) : « Nihil vero facimus argumentum, quod adversus libri Judith, ac libri etiam Tobiae dignitatem, et auctoritatem ex Josephi silentio ducitur: nam et Jobi historiam, et Bethleemitarum infantum cædem; aliaque prætermisit; et exiguum esse infimalis argumenti vim, scitum est. »

5. Id ipsum fere tradit vir præclarissimus Natalis Alexander, cujus præterea hic monita describo (92) : « Etsi de hac cæde sileat Josephus, in dubium vocari sine impietate ac infidelitate non potest. Multa rerum Judaicarum in Veteri Testamento scripta prætermisit, quibus propterea fidem abrogandam nemo dixerit, sive Christianus, sive Judæus. Josephus verbo tantum Christi meminit; omnia, quæ a Christo, aut circa Christum gesta sunt, silentio præterit. »

6. Clericus, seu, ut appellare consuevimus, *Leclerc*, tametsi a communione nostra alienus, multi tamen ingenii est, et non contemnendæ eruditionis. Is ad rem præsentem hæc ait (93) : *Pour les faits dont Josèphe a été témoin, on n'en peut croire, lorsqu'on ne voit pas qu'il ait eu d'intérêt à déguiser la vérité, et qu'on n'a aucune autorité à lui opposer. Mais il est certain qu'il a supprimé bien des choses dans l'histoire de son temps, au moins du temps d'Hérode le Grand: témoin le massacre des enfants de Bethléem, et l'établissement de la religion chrétienne dans la Judée, qui y avait fait beaucoup plus de bruit que plusieurs autres événements dont il parle.*

7. Similiter Josephum accusat solertissimus, et infinitæ propemodum eruditionis Fabricius; hoc nempe de illius libris judicium fert (94) : « Si quis Josephi *Antiquitates* cum sacris Litteris non indiligenter conferat, magna passim, et hinc inde vix ferenda libertate, vel negligentia usum deprehendit: nam non modo omittit complura, ut adoratum a majoribus suis vitulum in deserto... ne dicam de cæde infantum Bethleemicorum, aliaque a Josepho prætermissa, vel secus tradita. »

8. Neque aliter de Josepho Gravesonius judicat. En quæ ille docet (95) : « Veritas historiæ de cæde infantum bimulorum... in dubium revocari non debet, etiamsi Josephus *Antiquitatum Judaicarum* scriptor, eam infideli silentio presserit... constat Josephum non solum multa ad res Judaicas pertinentia in Veteri Testamento prætermisisse, verum etiam pauca admodum scripsisse de Christo Domino, et nonnulla contra veritatem historiæ Evangelicæ dissimulasse. »

(89) Lib. vii *Biblioth. Sanct.*, hæres. 2, disson. object. § 14.

(90) Exercit. 2, in Baron. an. 4, n. 50, pag. 174.

(91) *Démonstr. évang.* prop. iv, n. 9.

(92) Comment. ad cap. ii Matth.

(93) *Biblioth. univers.* Extrait de la défense de quelque Théol. de Hollande, etc.

(94) *Biblioth. Græc.* lib. iv, cap. 6, num. 4.

(95) Lib. i *De myst. et an. Christ.*, dissert. 8.

9. Neque vero prætermiserim Otiū (96), virum utique præstantem, et in Josephi lectione detritum. En quæ in limine ipso *Animadversionum in Flav. Josephum* legimus : « Omissa varia a Flavio Josepho : vel quod ipsi non viderentur necessaria, vel quæ reticuit negligentia, aut amore Judæorum, vel adulatione Romanorum, vel [opinionem quorundam] odio Christianorum, vel aliis nobis parum cognitis causis, de quibus pro suo quisque ingenio iudicet. »

10. Concludo auctoritate Vincentii Moneliæ viventis adhuc, suumque Ordinem aliunde etiam præclarissimum libris suis et eruditione illustrantis. « Parvi refert, inquit ille (97), Flavium Josephum vel præ oscitantia hic dormitasse, vel dolo malo lanienam tantam præterisse. An propterea evangelicæ historiæ grandem dicam scripsit? An rerum gestarum fides idcirco nutat?... Aliud de strage Bethleemica consilium ei fuerit. Falsine idcirco evangelisten postulaverit? Nonne satius foret Matthæo vetustiori historico et candidiori qui ne suas quidem labe siluit, Augusto principi maximo, et Macrobio ethnico viro longe eruditissimo, fidem adungere? Hi pueros tyranno immanissimo iubente, peremptos docent, Christiani veteres confirmant, Josephus nusquam inficiatur. » Vide etiam annot. Car. de la Rue in num. 47 libri 1 Origen. *Contra Celsum*.

11. Profecto sane Josephi silentium hæc in re pluris æstiment, quam opus sit, qui ad elevandam Matthæo evangelistæ Bethleemitarum puerorum cædem narranti fidem, illud nobis obijciunt; quod quidem silentium, si quidquam valeret, infirmare etiam id posset, quod his verbis narrat Lucas (xiii, 1) : *Aderant autem quidam ipso in tempore, nuntiantes illi de Galilæis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum.* An Josephus hæc scriptis tradidit?

CAPUT IX.

Cur eam cædem Josephus omiserit? An quia illam omisit Nicolaus historicus, quem ille sequitur? An quia id videbatur scopo sibi a Josepho proposito obesse, proponenti scilicet Herodem magni principis veluti typum, et domi tantum calamitosi? An denique, quia cavit, ne Romani adverterent animum ad prophetias Messiam iis, quibus ille vivebat temporibus, prædicantes?

1. Sed quoniam arte mala eam cædem prætermisam a Josepho plerique putant, inquirendum nunc nobis est, cur Josephus, qui Herodis sævitiem alias describit, et truculenta consilia, de ea nece siluerit, cum ea quidem efferum Herodis animum luculenter exhibeat. Non defuit, qui Josephum excusaret : quia is, inquit, cum Herodis gesta refert, Nicolai Damasceni historiam exscribit. Porro Nico-

laus Damascenus, qui animum intenderat, ut Herodis encomia texeret, Bethleemiticam cædem omiserat, quæ quidem suspiciosissimum et sævissimum Herodis animum manifesto declarat. Laudatissimos scriptores allegat Ansaldus opinioni huic adhærentes (98). Sane hæc exhibet Christophorus Cellarius (99) : « Miramur præteritum esse tam belluini crudelitatis exemplum : nec vero id satis putamus esse ad fraudem scribentis, quod Harduinus refert, evincendam. Fieri enim alia de causa potuit, et si qua culpa est, in Nicolaum Damascenum potius, quam in Josephum illa rejicienda : iste enim haud dubie præteriiit, quia vivente Herode scripsit, ejus amicus et orator ad Augustum fuit : quem, dum presse, uti non diffidetur Josephus, insecutus est, forte accidit, quod aliis pluribus accidisse novimus, ut non dedita opera, sed partim memoriæ lapsu, partim tenaci præeuntis persecutione, detestabile facinus effugerit animum, memoriam et manum scribentis. »

2. Bernardus Lamy eadem vestigia premit. Hæc scilicet ait (1) : « Non mirum est, si hujus infanticidii mentionem non faciat Josephus, quod potuit ignorare, cum litteris illud non mandasset Nicolaus Damascenus, ex ejus commentariis texebat Herodis vitam. Crudelia facta principis, quocumque amicitia junctus erat, non omnia memoriæ mandabat Damascenus. »

3. Placet hæc evasio Calmeto etiam, hæc enim docet (2) : « Mirum sane est Josephum, qui historiam suis sedulo convestitam circumstantiis de Herodis vita conscripsit, ne verbum quidem de Innocentium cæde fecisse. Fortasse Nicolaus Damascenus, cujus commentarios Joseph secutus est, factum hoc præteriiit, Herodis nomini sane indecorum. »

4. Gravesonius eam approbat, hæc scriptis mandans (3) : « Mirum non est, si Josephus infanticidium ab Herode editum silentio obvolverit : exscripsit quippe ille auctor Nicolaum Damascenum, qui, ut omnes probe norunt, laudes Herodis potius celebrandas suscepit, quam veram describendam vitæ hujus principis historiam. Talem fuisse Nicolai Damasceni genium perdocte observat Hugo Grotius in epistola ad Peireskium. Cum igitur Nicolaus Damascenus silentio obvolverit infanticidium, in quo Herodes culpari poterat, non est mirum, si Josephus illius exscriptor illud ignoraverit. »

5. At alios habet hæc evasio adversarios. Num omnia, quæ Damascenus historiæ tradidit, ita tradiderit, ut laudes tantummodo, et encomia Herodis illius historia contineret, incertum est : et quanquam, dum viveret Herodes, illi faverit, tamen eo mortuo, et illius memoriæ Herodis filiis non

rissimo Ansaldo, ex quo hæc exscribo.

(1) *Apparat. Chronolog. in Harm. quat. Evang.* part. 1, cap. 2, § 4.

(2) In *Matth. ii, 16* : *Occidit omnes pueros.*

(3) *De myst. et an. Christi*, dissert. 8.

(96) *Animad. in Flav.* pag. 305, Appendicis tom. II, edit. Havercampii.

(97) *De an. Christ.* cap. 3, num. 27.

(98) Cap. 6, pag. 88.

(99) *Dissert. adversus Harduinum*, in qua Josephum a vobetæ suspicione vindicat, referente cla-

omnino faventibus, populo vero eandem memoriam aversante quam maxime, a verisimilitudine abest, illius tantummodo præclara gesta, atque encomia descripsisse; imo potius, ut populi captaret gratiam, descriptis illius crudelitatis et tyrannidis manifestis argumentis, illius memoriam fuisse execratum. An non Procopius nobilissimus scriptor Justiniani gesta uno volumine ita describit, ut cuncta commendat, extollatque laudibus: altero vero, quod vivente Justiniano suppressit (4), illius avaritiam, sævitiam in subditos, intemperantem gloriæ cupiditatem, aliaque vitia prodidit, et vehementissime exagitavit? Cum itaque jam morti proximus Bethleemíticos pueros occidi Herodes jussit, opus Nicolao Damasceno non erat, ut eam eadem silentio supprimeret. Et sane si [quod allegati scriptores putant] Nicolao prorsus adhæsit Josephus, non laudes tantummodo, sed et vitia descripsisse dicendum est: sævitiam enim ab Herode in innocentes etiam exercitum exhibet Josephus tum maxime, cum extremam illius ægitudinem et mortem describit (5).

6. Sed fac suppressisse; unde scis eandem eadem non innotuisse Josepho? Si adeo vulgata ea

(4) *Historia arcana.*

(5) Lege, obsecro, quæ Josephus l. 1 *De bello*, cap. olim 21, in nova editione 33, atque hæc præ cæteris num. 6, posita: « Cum autem revertens ad Jerichuntum perveniret, jam atra bile correptus, et ipsi quodammodo morti aliquid minitans, progressus est ad facinus teterrimum perpetrandum. Nam illustres totius Judææ viros ex singulis vicis collectos in locum qui Hippodromus vocabatur, concludi jussit. Tum accersita sorore Salome, viroque ejus Alexandro, *Novi*, inquit, *Judæos morte quidem mea festos dies acturos, aliorum vero causa lugeri possum, et funus splendidissimum consequi, dummodo meis mandatis obsequi velitis. Hos autem viros in custodia habitos, simul atque animam exhalavero, militibus circumdatos omnes interficite, quo et universa Judæa, et singulæ domus, vel invitæ mea morte illacrymentur.* »

Eandem rem narrat xvii *Antiq.* cap. 8, nunc 6, num. 5; tum vero hæc adjicit: « Atque ille quidem eis ista mandavit, plorans miserabiliter, et per amorem consanguinitatis, perque fidem, quam Deo deberent, eos obtestans, ne sibi honorem hunc denegarent: id quod illi se facturos esse promiserunt. » En porro, quæ Josephus ipse de Herodis ingenio et mente senserit: « Jam vero, qui fuerit homini isti animus, cui et priora forsân placebant, quod ex vitæ amore acta essent, quæ in consanguineos suos perpetraverat, ex iis licet conjicere, quæ modo in mandatis ab omni humanitate alienis dederat: ut totam gentem in luctum, et charissimorum desiderium conjiceret, jubendo unum aliquem e singulis familiis neci dari, nulla licet ipsum injuria affecerant... cum iis, qui vel minimum sibi virtutis vindicant, moris sit, in eos, quibuscum illis justæ inimicitiae, in ejusmodi præsertim tempore odium deponere. »

Deinceps vero (cap. 10, alias 8, num. 1): « Vir pari in omnes immanitate, iræ effrenate, animoque jus fasque despiciente, fortuna autem, si quis alius, propitia usus, ut qui ex privato ad regnum evectus fuerit, et innumeris circumdatus periculis, ex omnibus effugerit, et nonnisi provecta ætate vita decesserit. Quod vero ad res domesticas attinet, præsertimque filios suos, hic quoque felix fuit sua sen-

res erat, ut Augusto innotuerit, sic ut mordacis, sed ingeniosi scommatis occasionem ei præbuerit: an illud nescisse Josephus potuit, Herodis temporibus proximus, ut in illius ignorantiam eandem eadem omissam referas? Caterum ea tantummodo, quæ Nicolaus de Herode prodiderat, tradidisse Josephum haud recte putas: imo aliquando præcudubio a Damasceni narratione abfuit maxime Josephus, qui exterum, et Judaico populo ascitum Herodis patrem haud obscure declarat, cum Nicolaus Damascenus Judæum genere, eoque nobilissimo fuisse dixerit (6).

7. Harduinus causam aliam silentii Josephi adducit his verbis significatam (7): « Cædem infantium ab Herode factam consulto auctor *Judaicarum antiquitatum* silentio præterivit, tum ne legisse sacras Novi Testamenti litteras videretur, tum vero ne tam immani scelere adversus insontes, et ab omni suspicione criminis alienos, principatum commaculasse crederetur is, cujus historiam ad effigiem magni principis foris admirandi, domi tantum calamitosi confingebat: cogeretur enim causam tantæ stragis, tantique in Herode pavoris ac furoris, aut veram prodere, aut falsam commi-

tentia, quod se de inimicis victoriam reportasse existimaverit; meo vero judicio pro misero admodum et infelici habendus est. »

Adjice et hæc, quibus librum xvi *De antiq.* claudit: « Satis fuisset etiamsi eos (Herodis filios) damnare libuisset, aut vivos in vinculis asservare, aut procul a regno relegare, cum abunde tutus ageret Romanorum potentia munitus, qua fretus, non erat ut vel repentinum impetum, aut vim metueret. Tam cito autem eos occidisse, et ut impotenti affectui gratificaretur, quid aliud est, quam argumentum impiæ licentiæ; præsertim quod adeo peccaverit, cum esset ætate provector? Quin et neque mora, aut dilatio facit, ut ei quodammodo ignoscat. Nam ut quis repentino casu percussus, et commotus ad atrociora facinora impelletur, ut grave sit, sepe tamen solet accidere. Verum, ut re perpensa cum sæpe incitaretur, et subinde cunctaretur, postremo tale quidpiam aggrediretur, et perpetraret, sanguinarii animi est, et obstinati in deterius. Id quod et postea declaravit, cum nec reliquis parceret quos charissimos habuerit... Sed de his dicturi sumus in sequentibus. »

(6) « Erat autem Hircano amicus quidam Idumæus, nomine Antipater, homo quidem multa abundans pecunia, natura vero navus, et seditiosus, qui alieno ab Aristobulo erat animo, et ab eo dissidebat ex sua in Hircanum benevolentia: quamvis Nicolaus Damascenus hujus generis a primoribus Judæorum, qui in Judæam venerunt Babylone, deducat. Verum hoc dicit in gratiam Herodis ejus filii, quem fortuna ad Judæorum regnum evexit, de quo tempore dicemus. » (Joseph. *Antiq.* xiv, cap. 1, num. 3; alias cap. 2.) Et deinceps: « Cassius... Pitholaum Aristobuli seditionis successorem interficere hortatu Antipatri, qui forte apud eum auctoritate plurimum valebat, et magnæ tum erat existimationis etiam apud Idumæos, a quibus uxorem duxit ex nobili Arabiæ familia nomine Cypron, ex qua liberos quatuor sustulit, Phasælum, et Heroem, qui postea rex erat, » etc. (*Antiq.* xiv, cap. 7, num. 3, olim cap. 12.)

(7) *De nummis Herodiad.* in Notis ad an. Christi 3; *De cæde infantium a Josepho prætermissa*, pag. 337 Oper. select.

nisci : quorum alterum ab ea persona quam sustinebat Judæi scriptoris alienum erat ; alterum obnoxium reprehensioni. »

8. At hæc a paucis excipientur. Num Evangelium Josephus legerit, ignoro, legisse tamen putatur (8) ; neque vero ut Bethleemitarum infantium eadem nosset opus erat illi, ut legeret Evangelium, quandoquidem notissima ea erat, et quod jam vidimus, Romanis ipsis comperta. Cæterum Christianam religionem non fuisse abditam Josepho is sibi facile persuadebit, qui ad ea advertet animum, quæ *De testimonio Christi apud Josephum* clariss. viri Carolus Daubuz, aliique etiam elucubrarunt, quæque collecta habes tomo II Oper. Josephi edente Sigiberto Havercampo (9). His adde, quæ de Joanne Baptista tradit cap. 7 [in nova edit. n. 2 capitis 5] libri xviii *Antiq.* Quanquam enim nullam in hoc loco mentionem Christi Domini faciat, norunt tamen omnes Joannis gesta cum Christi Domini gestis conjunctissima esse : adeo ut Christi Domini gesta latuisse non potuerint Josephum, si Joannis Baptistæ gesta noverat. Sed expressissimam Christi mentionem fecit, cum hæc scriptis prodidit (10) : « Ananus opportunum sibi tempus adesse ratus, eo quod Festus quidem vita cessisset, Albinus vero adhuc in itinere esset, concilium judicum cogit, inductoque in judicium fratre Jesu qui dicebatur Christus [Jacobus ei nomen], et cum eo quibusdam aliis (11), in eos, ut legis violatæ reos cum accusationem instituisset, lapidandos tradidit. Sed quicumque inter cives modestissimi, legisque observandæ studiosissimi habebantur, graviter hoc tulerunt, » etc.

9. Quanquam autem descriptionem hanc nonnulli Josepho abjudicent, et audaculi Christiani assumendum esse censeant, indubitatum est tamen ab Eusebio (12), aliisque Eusebio adhærentibus, atque adeo Origeni (13), et, nisi fallimur, a Photio quoque (14) exquisitissimi judicii scriptore fuisse Josepho tributam ; adeo ut merito censeatur, temere Josepho eam demi. Et hæc quidem ad primam Harduini conjecturam dicta sint satis.

10. Altera vero satis repellitur iis Josephi verbis, quibus Herodis sævitiam, et reliqua vitia describit redarguitque. Ad id quod agimus, satis erit ea consulere, quæ numero 5 superiore retulimus. Ea hic recolat lector.

(8) Vide quæ tradit J. B. Ottius in Annot. in Josephum : *Centuria locorum Novi Testamenti*, pag. 308, in Additam. ad tom. II edit. Havercampi.

(9) In Additament. ad tom. II, pag. 189 et subsequ.

(10) *Antiq. Judaic.* lib. xv, cap. olim 8, in edit. Haverc. 9, n. 4.

(11) Eos Christianos fuisse plerique arbitrantur.

(12) *Eccles. hist.* lib. II, cap. 24.

(13) Lib. I, *Contra Celsum*, num. 47, et in Comment. in Math. XIII. Sane in eo, quem dicimus num. libri I *Contra Celsum*, de Baptista et Jacobo justo fratre Domini sermonem habet, atque eos fuisse laudatos a Josepho, qui etiam noverat Joannem baptizasse Jesum, et Jacobum eidem Jesu ad-

11. Ex iis porro, quibus priorem Harduini opinionem, seu si appellare ita vis, priorem opinionis Harduini partem, repulimus, repellere etiam haud ægre poteris opinionem Joannis Clerici his verbis declaratam (15) : « Hoc [eandem Bethleemicorum puerorum] Matthæus II, 15 et seqq., cui similia haberet Josephus, nisi homo Judæus ex odio Christianæ religionis, hæc data opera reticuisset, quæ vix ei ignota esse poterant, nam cæteroqui scelera et immania facta Herodis dissimulare non solet. » Etenim jam diximus non esse nos certos, fuisse tam aversum Christianæ religioni Josephum, ut laudem aliquam Christi, et Joannis, et Jacobi manifesti Christi discipuli, non intermiscuerit. Quod si reposuerit quispiam eandem, de qua agimus, non inse-ruisse, ne se palam Christianæ religioni addictum ostenderet, evasionem hanc lector expendat, volo, et quod verisimilius putet, eligat

12. At veritus Bernardus Lamy ne cuipiam displiceret superior opinio, aliam substituit, in eo positam, quod noluerit manifestam esse Romanis spem in quam iis temporibus erecti Judæi fuerant, recuperandæ vetustæ libertatis, et regni : « Etiam si, inquit clariss. Lamy (16), infanticidium non ignorasset Josephus, forsitan reticuisset : Herodes enim infanticida fuit, ne Messias regnaret : a quo se in libertatem asserendos gentium jugo excusso sperabant Judæi. Josephus autem videtur in tota historia sua cavere, ne Romani mentem adverterent ad illam spem Judæorum. » Verum paucos habuit hæc opinio consecutores. Nimirum frustra Josephus Romanis occultum esse voluisset quod notissimum jam factum omnibus fuerat : scilicet iis temporibus oriturum apud Judæos eum, qui gentium expectatio futurus erat. Noverant Judæi jam adimpletum nobilissimum illud, celeberrimumque Jacobi vaticinium (17) : *Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium. Ligans ad vineam pulum suum, et ad vitem, o fili mi; asinam suam : lavavit in vino stolam suam, et in sanguine uxæ pallium suum; etc.*, cum vi atque auctoritate Romanorum iis imperaret, durissimoque eos premeret jugo Herodes alienigena, ideoque ablatum jam esset de Juda sceptrum, et iis procul dubio non dominaretur dux de femore ejus : ideoque noverant etiam, statim oriturum eum, qui mittendus erat ; quique, uti

hæsisse, at non propterea dicere audeat, fassum fuisse Josephum, Jesum Messiam fuisse. Vide annot. card. de la Rue in num. 47, lib. I Origenis *Contra Celsum*.

(14) *Biblioth. cod.* 238.

(15) *Histor. Eccles. duor. prim. a Ch. nato sæculorum*, pag. 212.

(16) *Apparat. Chronol. ac Geograph.* ad Comment. in *Harmon. quatuor Evang.* part. I, cap. 11, § 4.

(17) Gen. XLIX, 10. Porro ad Christum, atque adeo ad tempus, quo ille oriturus erat, indicandum, prophetiam istam pertinere theologi omnes docent, quorum monita consule.

diximus, *gentium expectatio* erat. Id patefecerant omnibus: ea spe illecti audacius rebellaverunt, et pertinacissime in suscepta rebellione perstiterunt. Hæc ne temere locutus videar, in medium Suetonium profero hæc conscribentem (18): « Percrebuerat Oriente toto vetus et constans opinio, esse in fatis, ut eo tempore Judæa profecti rerum potirentur. Id de imperatore Romano, quantum eventu postea prædictum patuit, prædictum, Judæi ad se trahentes rebellarent, cæsoque præposito, legatum insuper Syriæ consularem suppetias ferentem rapta aquila fugaverunt. »

13. Id ipsum narrat subsequentibus verbis Tacitus (19): « Pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum litteris contineri eo ipso tempore [quo scilicet Hierosolyma undique obsidebatur] fore ut valesceret Oriens, profectique Judæa rerum potirentur: quæ ambages Vespasianum, ac Titum prædixerant. Sed vulgus, more humanæ cupidinis, sibi tantam fatorum magnitudinem interpretati, ne adversis quidem ad vera mutabantur. »

14. Quid, quod apertissime Josephus ipse Judæorum spem [ex vaticinio Jacobeo, nisi plane fallor] susceptam describit (20)? quanquam vaticinium ipsum, ne ad Christum (21) referat, ambiguum fuisse ait, et subobscurè eo pronuntiatum Vespasianum, qui in Judæa scilicet declaratus fuerat imperator: « Sed quod maxime, inquit ille (22), eos ad bellum excitaverat, vaticinium erat ambiguum in sacris Libris repertum: illis circiter temporibus, quemdam ex ipsorum finibus profectum, orbis terrarum imperio potiturum: id enim illi quidem quasi sibi proprium acceperunt, multique sapientes ejus interpretatione decepti sunt: significabat nempe oraculum Vespasiani principatum, qui in Judæa declaratus est imperator. » Vide etiam quæ tradit Suetonius in Vespasiano (cap. 5).

CAPUT X.

Clariss. Ansaldi opinionem expendimus, putantis Bethleemiticam cædem a Josepho omissam, propterea quia narratio illius cædis aliena erat ab instituto sibi proposito, nec tam truculenta, ut peculiarem mentionem sui fieri exposceret.

1. At Clarissimus Castus Innocens Ansaldus, ut est non minus eruditione, quam ingenio præstans, aliud quidpiam excogitavit, quo et Josephum vindicaret, et nodum hunc dissolveret. Censet alienam fuisse ab instituto, quod sibi proposuerat Josephus,

(18) In *Vespasiano*, cap. 4.

(19) Lib. v *Hist.*, cap. 15.

(20) « Atque hi quidem (Judæi) partium Orientis possidendarum spe tenerentur. » (Prooemio in lib. *De bello Judaico*, num. 2.)

(21) Ad Christum, atque adeo ad tempus indicandum, quo Christus oriturus erat, merito theologi nostri Jacobi prophetiam referunt, uti diximus.

(22) Lib. iv *De bello Judaico*, cap. 5, num. 4, edit. Havercamp. olim cap. 12.

(23) Prooem. in libris *De bello Judaico*, num. 2.

(24) *Ibid.* num. 4.

ut nempe Judaici belli originem, et nobiliora facinora exsequeretur, cædem hanc, quæ etiam [eo iudice] non tam sæva fuit, ut sui mentionem fieri exposceret. Atque institutum sibi fuisse, ut originem, et graviora ac nobiliora gesta describeret, hæc Josephi verba declarant (25): « Itaque indignum esse duxi ut tantarum rerum veritas sineretur in inconstantia versari: et Parthi quidem, et Babylonii, Arabumque remotissimi, et populares nostri ultra Euphratem, itemque Adiabeni mea diligentia satis accurate cognoscere, quibus ab initiis profectum, quantisque cum cladibus gestum fuerit bellum, et quo tandem modo desierit: Græci vero, et Romani quotquot militiam secuti non essent, ista nescirent, legentes quæ ab aliis, aut adulandi gratia, aut mentiendi libidine conficta sunt... (24) Quod si quis nos calumniatur ob ea, quæ in tyrannos, eorumque latrocinium accusatorie dicimus, vel patriæ miseriis ingemiscences [justo] dolori, etiamsi historiæ legem transgrediatur, veniam concedat. Nam ex omnibus civitatibus, quæ Romanorum jugum subierunt, nostræ sane contigit ad summum felicitatis pervenisse, ac deinde in extremam calamitatem incidisse: namque omnium ab omnis ævi memoria res adversæ, si cum iis conferantur, quæ Judæis acciderunt, longe ab illis superari mihi videntur: atque nemo ex alienigenis eorum auctor exstitit. »

2. Cur igitur a Josepho exposcimus ut Bethleemiticam cædem describeret, quæ alienissima ab instituto, quod sibi proposuerat, erat? Neque vero hujusce cædis sævities Josephum compellere debuit, ut eam describeret. Fac sævissimam, ut libuerit, cædem illam, cum neque ad belli originem ea pertinuerit, neque ullam tumultui aut seditioni occasionem dederit, quæ quidem tantum is describere in animo habebat, mirum non est, si eam præterierit. Quanquam fortasse non tam immanis fuit cædes illa, ut peculiarem mentionem a Josepho exposceret. Adverte animum ad locum, intra cujus terminos peracta est, vicum scilicet, seu, si vis, castellum et fines ejus. An metuis vicum facere Bethleem, aut saltem oppidum non admodum grande, seu castellum? Justinus sane (25) cum Tryphone disputans, et Apologia 1, vicum appellat (26). Neque nobilem urbem nobis exhibet Joannes (27), cum hæc ait: *Nonne Scriptura dicit, quia ex semine David, et de Bethleem castello (28), ubi erat David, venit Christus?*

(25) « Nato vero puero in Bethleem, quoniam Joseph non habebat in vico illo, quo diverteret, in specum quemdam vico proximum concessit. » (Num. 78.)

(26) « Est autem vicus quidam... stadiis 25 Hierosolymis distans, ubi natus est Christus. » (Num. 34, Apol. 1.)

(27) Joan. vii, 42: Τῆς πόλεως.

(28) Simillimum autem veri est ad locum hunc respexisse Epiphanium, quem mox allegabimus. Vertit autem vocem, ut pariter mox videbimus, Petavius vicum.

3. Cave vero grandem facias Bethleem, et populosam, propterea quia Lucas πόλιν, id est urbem, seu civitatem nominat (11, 4) : *Ascendit autem et Joseph a Galilæa, de civitate Nazareth, in Judæam in civitatem David, quæ vocatur Bethleem.* Monet scilicet Epiphanius, alibi non πόλιν, sed χώραν, legi : ideoque edocemur non urbem Bethleemem esse, sed oppidum, seu potius oppidulum, seu, si vis, vicum (29) : « Propterea in quodam exemplari evangelistarum vocatur urbs David : in alio vero ipsam vicum nominant, quod ad brevem terræ modum esset redacta. » Sive porro dicas verbis illis, *in alio vero* [exemplari] indicare Epiphanium Joannis locum modo allegatum, sive etiam dicas Lucæ exemplaria non eandem vocem habere, sed in aliquibus legi πόλιν, in aliis χώραν, illud ex utraque lectione colliges ex voce civitatem, πόλιν, qua utitur Lucas, minime edoceri nos, grandem aliquam et numerosam urbem fuisse iis temporibus Bethleem, sed potius civitatem improprie, et late sumptam, qua quidem appellatione, dum minus rigore loquimur, loca nonnihil frequentia honestamus.

4. Id non temere aio, sed doctorum nostrorum auctoritate suffultus. Recole quæ paulo ante ex Justino et Epiphanio retulimus. Villulam sane appellat Hieronymus, si illi tribus epistolam Paulæ et Eustochii nomine Marcellæ missam (50). Itaque non ad eam tenuem conditionem, quam dum Hieronymus viveret assequēbatur, videtur tantummodo respexisse idem Hieronymus, verum etiam ad eam, quam Herode imperante obtinebat. Atque ad hanc, ut ita appellem, vilitatem Bethleemis respexit Leo Magnus, dum hæc protulit (31) : « Qui [Christus] servi suscepit formam, et non judicare venerat, sed judicari, Bethleem prælegit nativitati, Hierosolymam passioni. » Ad hæc itaque, et affinia alia Patrum loca respicientes viri præstantes nostris temporibus proximi, tenuem locum nobis exhibent Bethleem. Casaubonus χώραν ἀπειριστόν [mœnibus non defensum], vicum appellat (32). Petavius oppidulum vocat vicum perexiguum absque suburbiiis (33). Et Patres, et scriptores cæteros testes allegans Ilyacinthus Serry (34), vicum, viculum, pagum, oppidulum, exiguum castellum Bethleemem fuisse ait. Neque vero eam, de qua agimus, cædem ad magnum puerorum numerum se protendisse putes, quod non

modo in Bethleem, verum etiam in omnibus finibus ejus pueros occidi jusserit Herodes. Monuit Epiphanius, ejus verba paulo ante retuli, paucos omnino [cum ortus est Christus] remansisse Bethleem : vicum quoque fuisse appellatam, quod agrum haberet angustissimum.

5. Neque vero incolis destitutam fuisse arbitror Bethleemem propter eam tantummodo causam, quam Epiphanius adducit, bella scilicet, quæ Machabæorum tempore Judæam vexarunt : potuere scilicet post ea tempora veteribus sedibus restitui incolæ, aliqui saltem, nam certe maximam eorum partem in regiones alias perrexisse idem Epiphanius affirmat (35). Eos ipsos incolas, qui paulo ante Bethleemi debebant, dispersere procul dubio immania illa bella, quorum vi Judææ regnum Herodes est assecutus : qua de re consule, obsecro, quæ Josephus luculentissime tradit (36).

6. Quis autem amplos fines Bethleemi tribuat, postquam noverit 35 stadiis eam tantummodo a Hierosolyma distare? Regiæ porro urbes amplos fines habere solent, et valde angustos contiguis oppidis esse sinunt.

7. Imminuit porro ea cædes, si animadverteris non quotquot in lucem exierant in Bethleem, et finibus ejus fuisse Herodis jussu interfectos, sed matres tantum : novimus autem seminarum numerum in ortu ipso æquare solere numerum marium. Si denique adverteris simillimum veri esse mortuos fuisse in puerorum Bethleemi iis temporibus natorum numero aliquos : quot enim paucis, postquam orti sunt, diebus moriuntur?

8. His constitutis plane conspicias occisorum puerorum in Bethleeme, et finibus ejus numerum [tametsi quotquot biennio nati fuerant, occisos velis] multo minorem fuisse, quam vulgus putet. Eundem numerum coarctabis adhuc, si Jansenii sententiam amplectaris, quam iis ipsis verbis exhibeo, quibus ipse usus est (37) : « Hoc quod dicit Matthæus, Herodem sustulisse pueros a bimatu, et infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis, sic est intelligendum, ut verba illa secundum tempus, etc., non referantur a bimatu, sed tantum ad illud, quod dicit, et infra. Ideo enim illud ab evangelista adjectum videtur, ut significaret minores bimulis, non quoslibet, sed qui essent circa, et

(29) Hæres. 51, § 9. Sic porro vertit integrum Epiphanii locum Petavius : « Tum enim census habebatur, et qui bellorum temporibus, quæ sub Machabæis extiterant, dispersi fuerant, quovis terrarum pervaserant ; adeo ut pauci omnino Bethleemi permanerent. Quare in quodam evangelistarum exemplari, Davidis urbs dicitur, in alio vero vicus appellatur, quod agrum haberet angustissimum. »

(30) Olim 17, in Veron. edit. 46, n. 10 : « Verum, ut ad villulam Christi et Mariæ diversorium veniamus... Ubi sunt late portius? ubi aurata laquearia? ubi domus miserorum pœnis, et damnatorum labore vestitæ?... Ecce in hoc parvo terræ foramine colorum Conditor natus est, » etc.

(31) Serm. 1, in Epiph. cap. 2.

(32) Exercit. 2, in Baron. ad an. 4, num. 2 (pag. 147), ubi etiam loca Epiphanii, Hieronymi, et Theodoretii allegat.

(33) Ration. temp. tom. II.

(34) In Animad. anticriticis in Histor. Familiae sacræ a Sandino conscriptam : « Bethleem passim Ecclesiæ Patres, cæterique scriptores vicum, viculum, pagum, oppidulum, exiguum castellum appellant. »

(35) « Qui bellorum temporibus, quæ sub Machabæis extiterant, dispersi fuerant, quovis terrarum pervaserant. »

(36) Lib. xiv Antiq., cap. 28, in nova edit. cap. 16.

(37) Cap. 11, in Concord. Evang.

ante, non autem post tempus stellæ editi, jussos ab Herode occidi : neque enim natum hunc puerum regium post stellæ apparitionem arbitrabatur. »

9. Baronius ab ea sententia non multum abesse videtur ; hæc enim ait (38) : « Illud *secundum tempus*, non esse referendum ad id, quod Matthæus dixerat, a *bimatu*, sed ad illud potius quod subdit, et *infra* ; sicque evangelistam significare voluisse eo cædis edicto non includendos eos, qui geniti essent post Christum natum, et stellam visam a Magis, quorum nulla potest esse suspicio : atque ita voluisse cædendorum puerorum terminum esse secundum tempus, quod exquisierat a Magis. »

10. Hæc si admiseris [et sane multo minorem puerorum occisorum, quam nonnulli putent, numerum fuisse deinceps etiam ostendam], excusationem aliquam habebit Josephus, si Bethleemiticam cædem scriptis suis non tradiderit : neque enim cum argumento, quod sibi proposuit ad pertractandum, juncta illa est, et si cum immanibus aliis Herodis sceleribus, ac sævitie argumentis compares, non tam crudelis ac barbara visa est cædes illa, ut peculiarem Josephi descriptionem efflagitaret. Hæc si præclarissimorum virorum testimonia, atque auctoritate confirmare cupis, ea tibi præbebit Ansal- dus (39).

Tum etiam Josephi descriptionem cædes illa rejiciet, si quidquam verisimilitudinis habet Bernardi Lamy viri sane præstantis opinio, quæ hujusmodi est (40) : « Credendi locus est, crudelem regem immisisse milites, qui scrutarentur domos, et ab uberibus matrum raptos pueros trucidarent : celabat enim pessimum consilium suum, sciens non patienter perlaturos Judæos, ut quem haberent pro Christo, necaret. Inde fieri potuit, ut cum facinus visum sit vesanos milites auctores habere, inter tot alia prava facinora, quæ Herodes patravit, non sit numeratum. »

CAPUT XI.

Hactenus dictis adjicitur suspicio quædam nostra.

1. Opinionem hanc, quam luculenter exornat clariss. Ansal- dus, ego quidem minime improbo ; video enim eam esse probabilem : suspicionem tamen quamdam meam adjicere libet in eo positam, quod cum statuisset Josephus vaticinium Jacobæum, aut, si vis, aliud quodlibet, quo prædicebatur iis temporibus, ex Judææ finibus ortum orbis terrarum imperio potiturum, multum firmitatis ac ponderis eidem opinioni detraxisset, si Bethle-

emiticam cædem enarrasset : neque enim tum omittere potuisset aut Magorum adventum, et eorum fugam, ne repertum Regem Judæorum Herodi manifestarent, ideoque insidiis ac crudelitati illius exponere, et reliqua a Matthæo narrata. Metuit scilicet Herodes, ne quoniam stella quæ in Oriente apparuerat, Regis Judæorum ortum significarat : eundem quoque Regem natum Magorum adventus et verba declararent (41), et Bethleemis oppido illius nativatem principum, sacerdotum, et scribarum populi, quos sciscitatus est, responsio assignarat : metuit, inquam [nec temere metuit], ne revera tum natus is esset, qui jamdudum promissus fuerat, et a Jacobo, atque adeo a prophetis omnibus eximiis titulis exornatus, in quorum numero eminebat, futurum illum gentium expectationem, eumque, a quo Judaici regni reparationem gens illa expectabat (42). Auxit porro suspicionem ac metum illius pia Magorum fraus ; neque enim ad eum reversi sunt [quod quidem se facturos esse polliciti fuerant], sed per aliam viam reversi sunt in regionem suam. Conjecit enim ex suscepto a Magis consilio [et vera conjecit], repertum fuisse ab eis, quem perquirebant, Regem Judæorum, ut eum adorarent : quem propterea ne eidem Herodi indicare cogerentur, aliam inierunt viam ; quomobrem se illud ab iis Herodes noscens, metuensque ne ad natum puerum adorandum converterentur Hebræi (quorum regnum legitimis occisis regibus, fraude, ac Romanorum viribus occuparat [43], quibus etiam sævitie, et Romanæ superstitionis amore aliisque affinis rationum momentis [44] exosus fuerat), truculentissimum consilium inivit, ut eos omnes pueros, qui intra illud tempus, quod indicarant Magi, orti fuerant Bethleeme, et finibus ejus, aboleret. Hæc si Josephus scriptis prodidisset, an non qui ea legisset, suspicari merito potuisset, quominus ad Vespasianum prædictiones, quas Josephus ad illum retulerat, minime pertinerent ; suspicionem augente Christianorum multitudine ac præstantia, quorum quidem consensione ad Christum, et religionem ab eo institutam eæ prophetiæ ac vaticinia respiciebant ? Narrationem itaque illam silentio suppressit, ne sibi obsisteret, neque ea imminueret, quæ de Vespasiano tradiderat ; vaticinio scilicet in sacris Litteris reperto [et quod, ut eidem Vespasiano assentaretur, faveretque Romanis, ambiguum esse dixerat, cum perspicuum esset et manifestum], eum, et illius gloriam, quam ille

(38) Ad an. Christ. 4, num. 33.

(39) Cap. 9, pag. 144 et seqq. Itigium scilicet allegat, Grotium, Natalem Alexandrum, Duba- melium, et Moneliam.

(40) Comment. in Harmon. Evang. cap. 15.

(41) Ecce Magi ab Oriente venerunt Hierosolymam dicentes : Ubi est, qui natus est rex Judæorum ? Vidimus enim stellam ejus in Oriente, et venimus adorare eum. Audiens autem Herodes rex, turbatus est, et omnis Hierosolyma cum illo. Et congregans

omnes principes sacerdotum, et scribas populi, sciscitabatur ab eis, ubi Christus nasceretur. At illi dixerunt ei : in Bethleem Judæ, etc. (Matth. II, 1 seqq.)

(42) Et ipse erit expectatio gentium. (Gen. XLIX, 10.) Nos autem sperabamus, quia esset redempturus Israel. (Luc. XXIV, 21.)

(43) Antiq. Judaic. lib. XIV, 12 (olim 21) et seqq.

(44) Ibid. lib. XV, 8 et seqq.

ex Romano imperio recepto fuerat. assecutus, fuisse prædictam affirmarat. Recole dicta cap. 9, num. 14.

2. Solutio hæc locum etiam habet, si, quod nonnulli arbitrantur, non ex animo, sed ut Romanorum imperatorum benevolentiam captaret, vaticinium illud, de quo sermonem habet, in Vespasiano adimpletum dixit (45).

QUESTIO II. — *Quo tempore indicta fuerit Bethleemitarum ab Herode puerorum cædes.*

1. Quæstioni huic dedere occasionem nonnulla veterum magistrorum dicta, docentium scilicet, Herodem post Magorum discessum distulisse per aliquod tempus puerorum cædem, vel quia expectare voluit, num invisi sibi pueri notitia aliqua ad se perveniret, vel quia negotiis aliis impeditus fuit, vel quia denique statim post Magorum discessionem coactus est Romam pergere, et apud Augustum sese ab accusationibus tueri, quas ad eundem Augustum multi detulerant; atque hi quidem post biennium a Magorum discessione exactum eam cædem productam aiunt, donec scilicet Roma Hierosolymam reversus est Herodes.

2. At si quis ea expendat, quæ quæstiuncula (quæst. 8, Dissert. 25) tradidi, facile fatebitur, hæc tametsi a viris doctissimis aliquando tradita, esse tamen a veritate alienissima, præsertim cum per aliam viam aufugissent jam Magi, ex quorum monitis eundem Regem perscrutari et assequi potuisset: etenim haud multo post præscriptam eam, de qua agimus, puerorum cædem, obiit Herodes; atque id nostris temporibus tradunt docti omnes, e quibus Calmetum seligo. En quæ tradit ille ad vers. 16 cap. 11 Matthæi: « Illud solummodo addendum videtur... Herodem periisse paucos post menses, vel etiam dies ab infantium cæde. Illud certum omnino est, Herodis mortem, serius statui non posse, quam Paschatis festum ejus anni, scilicet, ut cum longissime, duobus mensibus, ac dimidio post Jesu Christi exortum. » Ad hæc, sibi in animum inducere potuit vafferimus rex, si per biennium distulit cædem hanc, alio aufugisse jam

puerum illiusque parentes, Bethleemis utique non incolas. Cur ergo diu dilatam vis puerorum cædem? Neque vero extremis vitæ suæ temporibus coactus est Herodes aut Romam pergere, aut regnum præsentia sua destituere. Si Josephum consulis, perspicue videbis, extremis vitæ suæ temporibus jugiter substitisse in Judæa Herodem; et si quando Cæsarem consulere compulsus est, aliena opera fuisse usum. Quis ergo dicit diutissime hanc ob causam puerorum cædem ab eo fuisse dilatam?

3. Sed cur, inquit, cum cædem hanc imperavit, illi subdidit pueros a bimatu, et infra? Hoc utique palam ostendit, tandiu distulisse, quia per biennium impeditus est, ne impium scelus, quod meditabatur, executioni mandaret.

4. Si Evangelistæ verba expendes, videbis utique eam, quam affers crudelis jussionis causam, afferri non posse: addidit enim Matthæus: *Secundum tempus quod exquisierat a Magis*. Quod si non vis tempus excessisse regem, crudelem perinde ac suspiciosum, tu dic, stellam multo ante [fortasse per biennium] præfulsisse, indicem oritur Regis. At Herodes metuens ne, cum primo stella ea fulsit, jam natum suspectum sibi regem indicaret, pueros a biennio jam natos interimere studuit. Consule quæ alibi dixi, quibus, si vis, adde quæ tradit Graveson *De mysteriis et annis Christi*, dissert. 8. Sane quāquam apud multos invaluisse opinio, quæ post Magorum discessum, Romam ivisse Herodem affirmabat, quam ob causam dilatam puerorum Bethleemitarum cædem aiebant, non apud omnes tamen invaluit. Celeberrimus scriptor est Ado, illiusque Martyrologium apud plurimas Ecclesias etiam Italas in æstimatione usuque fuit. In eo tamen hæc lego: « v Kalendas Januarii Bethlehem sanctorum Innocentium, quos Herodes, cum Christi nativitate Magorum indicio cognovisset xxxv anno regni sui interfici jussit: qui anno xxxvi, morbo intercutis, et scatentibus toto corpore vermibus, miserabiliter et digne moritur. » Adonis verba, nonnulla tamen cum varietate, exscribunt Martyrologia non pauca. Vide quæ adnotat Sollerius ad locum hunc Martyrologii Usuardi.

(45) En, quæ ex libro 11 Caroli Danbuz pro testimonio Flavii Josephi de Jesu Christo exscribere libet (pag. 250 Appendicis ad vol. II editionis Josephi ab Havercampo adornatæ: « Si quis tamen objiciat Josephum existimasse Vespasianum fuisse illum Christum: nã ille Flavium Josephum Danieli, atque suis opinionibus manifesto contradicentem affirmaverit. Etenim ex Daniele patet Christum de medio tollendum esse, antequam everteretur templum, et urbs Hierosolyma. Nihil elarius admittenti Danielis vaticinia, eorumque divinam auctoritatem; longe aliter ac nunc Judæi soleant hodierni, qui vatem eum fuisse negant; vel saltem, ut suam malitiam dissimulent, postremo inter vates collocandum loco sentiunt. At vero Vespasianus diu post

eversam urbem, ac templum imperavit. Quis ergo tam stultum esse credat Flavium, ut hoc in se absurdum admitteret? Quapropter Josephus id ex animo non dixit. Licet autem veritatis in historia sit amantissimus, cum tamen eos *De bello Judaico* libros conscriberet, ut Vespasiani libertus, ita sane vero comparatus fuit, ut tantisper fortunæ suæ, ac temporum rationibus inserviret. Adulatur ubique Vespasiano, a quo multis est affectus beneficiis, neque ausus est aliter famam illam de Rege magno futuro exponere, quam de Vespasiano; isque est, ut puto, qui Suetonio ac Tacito historicis ansam dederit hanc quoque famam de Vespasiano, filioque Tito interpretari; cum Tacitus hoc, et alia similia ex Josepho exscripsisse videatur. »

QUÆSTIO III. — *Quotus fuerit puerorum in Bethleem, et in omnibus finibus ejus, in ea quam diximus, Herodis jussu, executioni mandata cæde interfectorum numerus.*

CAPUT I.

Interpretum et scholasticorum opiniones vulgatiores, et fundamenta quibus unaquæque innititur.

1. Hæc de ea, quam dicimus, puerorum cæde tradidit evangelista Matthæus (II, 16-18): *Herodes videns, quoniam illusus esset a Magis, iratus est valde, et mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem, et in omnibus finibus ejus, a bimatu, et infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis. Tunc adimpletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam dicentem: Vox in Rama audita est, ploratus, et ululatus multus. Rachel plorans filios suos.* Porro hæc Matthæi verba interpretes et scholasticos multum exercent: aliqui enim respicientes ad conditionem Bethleemis non admodum ampli oppidi, exiguum puerorum, Herodis jussu interfectorum, numerum esse censent; alii vero ad ploratum et ululatum matrum, qui multos fuisse dicitur, adeo ut in Rama auditus sit, innumeros ea cæde pueros interfectos fuisse aiunt. Nos statim vulgatiores hæc de re opiniones recensebimus, fundamenta quoque quibus unaquæque innititur; subsequenti vero capite judicium de unaquaque feremus.

2. Prima itaque, a qua clariss. Serry, aliique critici, in quorum numero eminet clariss. Innocens Castus Ansaldus (46), stant, non paucos quidem pueros ea occasione interfectos ait, si attendamus ad Bethleemis vilitatem, exigui scilicet oppidi, sed revera paucos, si eorum numerus computetur.

3. Hunc autem ipsum numerum imminues, si ita Matthæi verba explices, uti explicat Jansenius Iprensis vir procul dubio doctus. En quæ tradit ille (47): *« Occiditque omnes pueros, nempe masculos, neque omnes omnino, sed a bimatu, id est a pueris duorum annorum, ut Syrus transfert, incipiendo, et infra, qui scilicet minoris essent ætatis, quam duorum annorum, eosque non omnes iterum, sed secundum tempus quod exquisierat a Magis; hoc est natos usque ad diem apparitionis stellæ, quam Magi expresserant: quo indicat non esse occisos illos, qui recenter a triginta, vel quadraginta diebus es-*

sent nati: stella enim indicium erat Messiae jam nati, ut etiam Magi dixerant, non nascituri. Itaque per hanc expositionem evanescit difficultas, quæ multos torsit: putaverunt enim illud, *secundum tempus*, referendum esse ad bimatum; et inde compulsi sunt dicere, stellam ante biennium circiter apparuisse Magis, vel Magos post biennium a Christo nato venisse, quod videtur placuisse Epiphanio. Sed utrumque est inconveniens: referendum est enim ad verba, *et infra.* Interpretationem hanc ex parte proponit etiam egregius Calmet (48).

4. Secundo proferunt veteres ecclesiasticos libros (49), in quibus simpliciter notantur *sancti Infantes, quos Herodes occidit*: neque ulla immodici illius numeri mentio, qui a Græcis, et Moschis [si tamen Græci, et Moschi tam immodicum numerum approbarunt, qua de re capite subsequenti agemus], et nonnullis hand antiquis Latinis historicis descriptus est. Kalendarium Carthaginiense a Ruinartio, aliisque etiam editum allegat Ansaldus, Kalendarium Frontonianum, aliosque etiam, uti dixi, veteres ecclesiasticos libros. An porro omisissent horum puerorum numerum, si tam immodicus fuit ille, ac putant ii, qui 14 millia, imo etiam quatuordecim millibus plures eos fuisse aiunt?

5. Tertio proferunt Josephi historici ea de re silentium. Porro facile ab objectione, quæ adversus hanc evangelicæ historiæ partem ex eo silentio urgetur, nos expedimus, si dicimus, propterea omissam a Josepho Bethleemicorum puerorum cædem, quod non immanis ea fuit, quæque despici meruerit, si cum iis compararetur cædibus, quas aut exsecutus, aut certe meditatus Herodes est. Perstat autem, et invita pene est ea objectio, si immodicum Herodis jussu facimus occisorum infantium numerum.

6. Quarto nos advertere jubent ad originem hujusce opinionis. Hausta scilicet ea est vel ab antiquis poetis nostris, vel a nonnullis Patribus, oratoribus facile impertita licentia, ut rem hyperbele augeant. At quis ignorat, non esse poetarum et oratorum etiam sacrorum dicta *rigorose* accipienda? « Concionatorum verba; inquit Sixtus Senensis (50) merito a clariss. Ansaldo excitatus, non sunt semper eo rigore accipienda, quo primum ad auditorum

(46) *Herod. Infant. Vind.* cap. 8, pag. 114, 115, 116, etc.; et rursus cap. 9, pag. 128, etc.

(47) In Comment. in II Matth. cap. ad vers. 16: *Occiditque omnes pueros, etc.*

(48) En quæ tradit Calmet in locum hunc Matthæi: « Stellam porro non ante visam esse censuit, quam Messias oriretur. Quamobrem inanem fore operam duxit, eos quærere, qui post stellæ ortum nati fuerant. Cum autem fieri potuerit, ut stella post aliquod tempus a pueri ortu exhibita esset, pueros omnes toto biennii curriculo editos jussit occidi. Simplex maxime et probabilissima hæc sententia est. » Allegat autem Euthymium, Strabum, Maldonatum, Jansenium, Estium, Sa, Brugensem;

tum sic prosequitur: « Putat Cnathobullus, occisos esse Herodis jussu pueros, qui alterum ætatis annum inceperant, et elapsis aliquot mensibus agebant. Ita explicat hæc verba: *A bimatu, et infra.* Apud Scripturam *filius anni* est, non is, qui primum ætatis annum explevit, sed qui annum primum agit: ita *pueri bimuli* sunt ii, quibus alter annus exigitur. » Hoc argumento clariss. Ansaldus cum laude utitur. Recole tradita cap. 10, quæst. proxime superioris. Utitur quoque Serry exercit. 39, n. 5, et omnes pene dixerim critici.

(49) Ansald. *Herod. Infant.* cap. 9, pag. 130 et 131.

(50) *Biblioth. sanct. lib. vi, adnot. 152.*

aures perveniunt : multa enim declamatores per hyperbolem crebro annuntiant, et inculcant, vel occasione locorum, temporum et personarum adducti, vel affectuum impetu, et orationis cursu rapti.»

7. At alii multo maiorem horum puerorum numerum nobis exhibent. F. Bartholomæus Tridentinus, quem sæpe excitavi, tametsi numerum hunc definire non audeat, maximum tamen videtur innuere, adeo ut soli Deo notus is sit. En laudati scriptoris monita (51) : « Jussit Herodes omnes pueros occidi a bimatu, et infra : quod duobus modis exponitur : id est a bimis, duorum scilicet annorum pueros, *et infra* usque ad pueros quinque annorum, vel a bimis, *et infra* usque ad puerum unius diei : vel etiam jam nati. Sed qualitercunque intelligatur, nulla crudelitas mihi major Herodis crudelitate videtur. Et occisi sunt tot pueri, de tota tribu Juda, et etiam Benjamin, quod soli Deo, et quibus ipse revelare voluerit, numerus eorum cognitus esse potest : unde nil mirum, si vox piarum matrum ploratus et ululatus in Rama, id est in excelsum, est audita. Sepulti sunt autem hi flores, et primitiæ martyrum milliario tertio a Bethleeme ad austrum : sed postea a fidelibus multi eorum ad diversa loca devotionis causa translati. Nam et Romæ in ecclesia S. Pauli in alto sarcophago, et pulchro, multi eorum requiescunt, ubi etiam ea die statio habetur. »

8. Non modicum quoque horum puerorum numerum esse censet Jacobus a Voragine, seu, si vis, a Varagine, dum pueros a quinquennio natos fortasse ea cæde comprehensos docet : eam tamen opinionem, quam omnino non approbat, exponens, pueros biennio comprehensos excipiendos ait : « Herodes, inquit scriptor iste,... mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem a bimatu, et infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis. Hoc autem duplicem intelligentiam continet. Primo, ut hæc dictio *infra* dicat ordinem temporis : et est sensus, *a bimatu, et infra* : id est ab infantibus duorum annorum usque ad pueros unius noctis. Didicerat enim Herodes a Magis, ea die, qua stella apparuit eis, Dominum natum esse : et quoniam annus fluxerat ex eo, quod Romam ierat, et redierat, Dominum anniculum, et aliquorum insuper dierum esse credebatur : ideoque supra ætatem ejus usque ad bimos, et infra, usque ad unius noctis infantes desæviit in pueros... Et hæc sententia usitatior et verior habetur et reputatur. Alio modo exponitur secundum Chrysostomum, ut *infra* dicat ordinem numeri : et est sensus *a bimatu, et infra* : id est a pueris duorum annorum usque ad pueros quinque annorum : dicit enim stellam per annum ante ortum

Salvatoris Magis apparuisse. Herodes autem postquam hoc a Magis didicit, Romam vadens, et adhuc per annum distulit. Credebat autem tunc Dominum natum fuisse, quando Magis stella apparuit : et ideo Dominum duorum annorum esse credebat : unde pueros bimos occidit, et deinceps usque ad quinque annos : sed non minores bimis. Cui assertioni fidem facere videtur, quod quædam ossa innocentium habentur adeo grandia, quod bimorum esse non possunt : potest tamen dici quod longe majoris erant homines quantitatis, quam modo. »

9. At alii non verentur numerum hunc, et non modicum facere, et quis is etiam fuerit, indicare. Vetustus et valde probabilis scriptor Prudentius est (52) : is porro in hymn. x libri *Peri stephanon* (v. 756), in quo quidem hymno *Romani martyris supplicium* describit, sic piam matrem hortantem ad martyrium filium exhibet :

*Hic hic bibendus, nate, nunc tibi esset calix,
Mille in Bethleem quem biberunt parvuli :
Oblita lactis, et papillarum immemor
Ætas amaris, mox deinde dulcibus
Refecta poclis, mella sumpsit sanguinis.
Exemplum ad istud, nilere, o fortis puer.*

10. Eucherius, seu alius quispiam Eucherii nomine latens dum tradit (53), « In Bethleem ab Herode, dum Christum persequitur, millia feliciū extincta esse puerorum, » dicente propheta : *Rachel plorans filios suos, et noluit consolari, quia non sunt*, lectori ansam perquirendi dedit, num mille fuisse putarit Bethleeme, Herodis jussu, interfectos pueros, an ad plura millia eorum numerum extenderit. Sane dum cum numero Bethleemicorum puerorum, Lugdunensium martyrum numerum comparat, et æqualem videtur facere : « Digne tecum, o Bethleem, Lugdunus noster certaret, et super divinis circa utraque beneficiis, velut collato tecum sermone contenderet : ita dicens, O Bethleem, in martyrum nostrorum titulis tu numero fortasse præcedas : » immodicum innuit eorundem puerorum numerum : nam aliunde novimus maximam fuisse Lugdunensium martyrum multitudinem, adeo ut Gregorius Turonensis (54) moneat, sæviisse adeo persecutores in Christianos Lugduni degentes « ut per plateas flumina decurrerent de sanguine Christiano, quorum [martyrum] nec numerum, nec nomina colligere potuimus. »

11. Eadem fuit Sedulii celebris et valde antiqui Christiani poetæ opinio (55) : hæc enim scriptis prodidit (56) :

*Caterva matrum personat
Collisa deflens pignora,
Quorum tyrannus millia
Christo sacravit victimam.*

12. At hæc ipsa, quæ nonnulli indefinita Bethle-

(51) *Vita sanctorum Innocentium.*

(52) Eum Cave, ad an. 405, refert.

(53) In hom. De S. Blandina. Hanc homiliam habes pag. 632, tom. VI, *Biblioth. Max. PP.*, et Eusebio Gallicano tribuitur.

(54) Lib. i *Histor. Franc.*, cap. 29.

(55) Cave, anno 434 claruisse ait.

(56) Hymn. *De Christo ab Incarn. ad Ascens.*, etc., strophe 10.

emicorum puerorum millia dixere, ad duo millia coarctarunt Russici codices a Possevino allegati. Id didici ex Josepho Simonio Assemano (57): «Codices Vaticanæ Russici: *Sancti infantes...* sed addunt $\mu\delta$, id est 14 millium... At Possevinus pro 14 millibus habet *sanctorum martyrum bis mille.* »

15. Ad quinque millia ampliavit Martyrologium metricum, quod evulgatum est ab optimo d'Achery, et Bedæ tributum (58):

December

Martyrio tenera prostrantur millia quinis.

14. At multo plus feliciū horum puerorum numerum ampliant alii. xiv millia eos fuisse statuit Æthiopum Missa (59): ecclesiastici quoque Græcorum libri in eandem sententiam allegari solent (60), ac præsertim Menologia et Kalendaria, saltem in titulo hujus festivitatis. At duo Menologia apud me habeo, illud scilicet, quod card. Sirletus edidit: illud quoque, quod Basilii jussu evulgatum dicitur, fuitque a Clemente XI, dum adhuc juvenis esset, Latinitate donatum, et studio et opera Annib. cardin. Albani ann. 1727 Urbini editum; in neutro porro, neque in titulo ipso tam immanis Bethleemicorum puerorum numerus designatur, sed simpliciter: «Die vicesima nona natalis sanctorum Infantium ab Herode interfectorum. — Cædes sanctorum infantium Bethleem.» Similiter *Martyrologium Ecclesiæ Græcæ metricum* ann. 1727 editum Lipsiæ ad 29 Decembris: licet enim in titulo ponat 14 millia, tamen in textu hæc tantum habet:

$\Delta\iota\lambda$, etc., id est:

Infantuos teneros acerbis ensibus

Christi hostis enecat, qui (61) infans factus est.

15. In Calendario porro, quod Testamento Novo Græco nostræ Bibliothecæ sæculo xi conscripto appositum est, nihil horum adjicitur: sed tantum *Bethleemicorum puerorum* memoria ponitur. Non itaque Græci omnes, sed aliqui ex ipsis, iique recentiores, quatuordecim millia infantium Bethleeme, Herodis jussu, necata volunt.

16. At celebratissimæ Russorum tabulæ, seu ephemerides, tam eæ quas edidit Bollandiani ad 1 Maii totum, quam eæ, quas edidit Assemanus in titulis (62), titulus quoque Martyrologii metrici xiv millia necata statuunt. Consule has, quas dixi

tabulas, seu *Ephemerides* Bolland. ad versum ΝΗΠΙΑ. etc., id est: ut vertit Papebrochius pag. 57:

*Lactentes pueros nona, et vicesima mactat
Quatuordecim millia puerorum.*

Assemanus (63): *Sancti infantes... sed addunt $\mu\delta$, id est 14 millium.* Atque hæc quidem opinio nostris ipsis temporibus non displicuit Gravesonio, theologo atque historico valde laudato, cujus verba referre hic placet (64): «Advertat hic primo lector, infantium qui ab Herode occisi sunt, numerum non exprimi quidem a sacro evangelista Matthæo, sed a Græcis in suo Menologio, et ab Æthiopibus in sua liturgia extendi ad quatuordecim millia: quod etsi incertum sit, non est tamen difficile creditu, nec fabulæ loco habendum, maxime cum id temporis Judæa, teste Josepho, populatissima esset. Non ergo audiri debet Bollandus, qui tom. I mensis Maii pag. 57 asserit istum quatuordecim millium infantium occisorum numerum ad cæteras Græcorum fabulas esse adjiciendum (65).»

17. At multo plures felices hos pueros fuisse putant nonnulli alii: ad centum scilicet et quadraginta quatuor millia eorum numerum statuunt. Audite quid Petrus de Natalibus tradat (66): «Occidit Herodes [omnes pueros], qui erant in Bethleem, a bimatu et infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis, id est infantibus duorum annorum usque ad pueros unius noctis. Didicerat enim a Magis ea die, qua eis stella apparuit, Dominum natum esse; et quia annus fluxerat, ex quo Romam ierat, Christum anniculum, et aliquorum dierum, esse credebatur. Ideoque supra ætatem ejus, usque ad bimos desæviit in pueros. In qua persecutione centum et quadraginta quatuor millia infantes interfecti esse creduntur: qui et in Apocalypsi cap. xiv v. 3, 4, describuntur.»

18. Postremis autem his verbis videtur respicere ad responsorium 1 Nocturni primi hujusce festivitatis, quod sic se habet: *Centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra: hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati: virgines enim permanserunt.* Et hanc quidem opinionem, quæ scilicet pueros Bethleeme interfectos centum quadraginta quatuor millia esse statuit, tanti nonnulli fecerunt, ut in Martyrologium inferrent. En quid ex Solerio discimus (67): «Hagenoyen. Apud Bethleem Judæ

quoque numerum adjicias licet.»

(61) Christus.

(62) *Kalend. Eccles. univers.* tom. V.

(63) *Ibid.*, pag. 519.

(64) *De myst. et an. Christi*, dissert. 8, pag. 155, tom. I editionis Venetæ.

(65) Revera ea tradiderat Papebrochius, quæ antea retuli: «Eorum [Bethleemicorum puerorum] numerus, iniqui Græci in titulo, fuit millia quatuordecim.»

(66) *Catal. Sanctor.* De Innocentibus.

(67) In Martyrolog. Usuard. ad 28 Decembris diem. Auct.

(57) *Kalend. Eccles. univers.* tom. V, pag. 519, ad diem 29 Decembris.

(58) *Martyrologium*, quod Beda heroico carmine composuit. In edit. Paris. an. 1723. p. 23, tom. II.

(59) *Orat. benedictionis*, pag. 651 t. XXVII *Biblioth. Max. Patr.*

(60) Papebrochius ad locum hunc pag. 57, tom. I mensis Maii hæc notat: «Eorum numerus, iniqui Græci in titulo, fuit millia quatuordecim. Non existimo tantum fuisse, cum Bethleem oppidum parvum fuerit, nonnisi septem passuum millibus Hierosolymis distans, et fines ejus, in quibus omnibus occisi pueri non admodum magni possint concipi. Itaque ad cæteras Græcorum fabulas istum

natale beatorum Innocentium martyrum, quorum numerus est centies mille, et quadraginta quatuor millia. Isti ab Herode impio rege Aschalonita, alienigena occisi sunt.

CAPUT II.

De unaquaque sententia iudicium ferimus.

1. Exposuimus superiori capite si non omnes, vulgatiores certe interpretum et scholasticorum, de numero bethleemicorum infantium opiniones. Nunc de unaquaque ferendum iudicium est. Cap. 11 superioris quæstionis aperte dixi, priorem opinionem esse probabilem. Id ipsum hic repeto. At nihilominus ab ea firmiter excipienda nonnulla avertunt. En illa. Matthæus, dum puerorum cædem ab Herode præceptam describit, hæc etiam adjicit (11, 17, 18): *Tunc adimpletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam dicentem: Vox in Rama audita est, ploratus et ululatus multus: Rachel plorans filios suos* (68). Multus itaque ploratus et ululatus in ea cæde factus est; adeo ut usque in Rama audiretur. Porro, si voce Rama indicatum vis oppidum Rama, quæ multorum est opinio, sive locum excelsum, quod docet Hieronymus (69), valde se protendisse eam cædem dices; in quam si multos conspirasse censebis, quæ pariter Hieronymi (70), aliorumque Hieronymo adherentium opinio fuit, non tam placide Herodis jussa exsecutioni mandata censebis, ut non jussa ipsa exsecutio superarit, præsertim si aliquid veri id habeat [verisimilis autem multum habet], quod de allocutione ad milites ea occasione facta narrat Basilius Seleuciensis (71), cui Theophanem Cerameum adice, si vis (72).

2. Utcunque sit, immodicam eam cædem fuisse nos docent Patrum, aliorumque doctorum, quæ citavimus, loca: ex iis enim assequimur, persuasum fuisse fidelibus in non paucos pueros Bethleeme, atque adeo extra Bethleem fuisse sævitum. Atque id quidem robur accipit ab eo Augusti scommate, quod alibi retuli, et de quo luculenter disseram postea. An si immodica non fuisset ea cædes, ad Augusti aures ea pervenisset?

3. Neque vero me ad eam rejiciendam vehementer urgent ea, quæ clariss. Ansaldus, multa sane cum ingenii laude, attulit. Fateor *oppidum, oppidulum* etiam, *vicum*, seu, si vis, *exiguum viculum* tum

(68) Ad vers. 17, 18, cap. 11, Matthæi: « De Rachel natus est Benjamin, in cujus tribu non est Bethleem. Quæritur ergo quomodo Rachel filios Judæ, id est Bethleem, quasi suos ploret. Respondendum breviter, quia sepulta sit juxta Bethleem in Ephrata, et ex materno corpusculi hospitio matris nomen acceperit. Sive quoniam Juda, et Benjamin duæ tribus junctæ erant, et Herodes præceperat non solum in Bethleem interfici pueros, sed in omnibus finibus ejus. Per occisionem [legunt alii *occasionem*] Bethleem, intelligimus multos etiam de Benjamin fuisse casos. »

(69) « Quod autem dicitur in Rama, non putemus loci nomen esse juxta Gabaa, sed *rama, excelsum* interpretatur, ut sit sensus: *Vox in excelso audita est*: id est longe lateque dispersa. »

etiam fuisse Bethleem, cum natus est Christus. Quid tum denique? An non narrat Matthæus ad *finis* usque viculi illius sese extendisse cædem illam? ultra eos limites sese protendisse innunt ea Hieronymi verba, quæ attuli, et orat. 3 *In divers. Evang. locos* Origeni tributa (73), aliaque rationum momenta, quæ modo adduxi, et hic recolat, volo, lector.

4. Kalendarium Carthaginense, et reliqui libri qui afferuntur, non describunt quidem immanem aliquam cædem de Bethleemiticis pueris factam, at neque denegant, sed lectorem allegant ad Matthæum evangelistam, et, si vis, ad ecclesiasticos libros, qui eandem cædem describunt: ex quibus non modicam fuisse assequimur.

5. De Josephi silentio qui sentiant viri docti, discis ex superiore quæstione, ad quam lectorem rejicio. Tamen, si vis propterea omissam a Josepho eam, de qua agimus, cædem, quod eam contemnendam esse putaret, tibi facile obsequar, dummodo memineris, non tam paucitatem, quam vilem conditionem Bethleemiticorum infantium efficere potuisse, ut illorum cædes despiceretur: solent enim familia nobili exorti, qualem se Josephus proficitur, solent quoque præstantissimarum urbium incolæ oppidanos ac vicanos habere contemptui, eorumque excidia ac cædes negligere.

6. Originem istius opinionis alii ex iis Patrum locis, in quibus hyperbole, aut poetica, seu rethorica exaggeratio eminet, minime deducunt, sed ex Matthæo describente gemitum et ploratum multum ea occasione excitatum, adeo ut ad Rama usque pervenerit: atque adeo ex traditione: nisi enim hæc manifesta esset, et vulgatissima, in eandem sententiam tot, et tam probati scriptores, quos jam retulimus, minime convenissent: neque enim dicendum est neminem eorum advertisse, per exaggerationem hæc fuisse a veteribus tradita, illorumque monitis ea de causa non multum fidendum. Sed fac nostrorum doctorum antiquissimos, qui cædem hanc descriperint, usos fuisse exaggeratione et hyperbole, an propterea ad paucos coarctabimus eam, de qua disserimus, puerorum necem? Minime vero. Quis ignorat in modicis rebus uti nos hyperbole non solere? Quis enim pigmeum cum gigantibus comparet, aut fruticem cum epresso: aut

(70) Ad v. 20. « *Defuncti sunt enim, qui quærebant animam pueri.* Ex hoc loco intelligimus, non solum Herodem, sed et sacerdotes, et scribas eodem tempore, necem Domini fuisse machinatos. » Legunt alii *meditatos*.

(71) Orationem Basilii Seleuciensis exhibet Combelisius, pag. 448, tom. I *Bibliothecæ concionat.* Allocutio vero Herodis respondet pagina subsequenti: « *Festinantes more leonum in urbem irrumpite: nulla cadis vos satietas capiet,* » etc.

(72) Pag. 454 tom. I *Biblioth. concionat.* Combelis.

(73) « *Extendit et illuc (Judam) suam crudelitatem Herodes, sine misericordia omnes affines Judæ, et Benjamin filios interficiens.* »

paucorum militum cuneum, legionem esse dixerit? Cum itaque horum puerorum numerum maximum esse pronuntient : *mille, bis mille, quinque millia*, etc., quis paucos eos fuisse doceat?

7. Neque vero veteribus magistris demenda fides est, quod non soluta oratione, sed carmine scripserint. Non mendaces facit scriptores carmen, sed fabula : porro novimus Prudentium, et Sedulium, quos excitavimus, veritati adhæsisse quam maxime, et ex iis perinde atque ex Juvenco, Aratore, Paulino, aliisque præclarissimis et antiquissimis poetis nostris desumere theologos testimonia ad fidei nostræ atque ecclesiasticæ historiæ veritatem stabiliendam. Et de prima opinione jam satis.

8. Venio ad reliquas. Si Bartholomæi Tridentini monita ita excipias, ut non modicus fuerit felicitum illorum puerorum numerus, facile assentiar ; si immanem fuisse censeat, ab eo dissentio. Dissentio vero plurimum ab ea explicatione, quam Matthæi verbis Bartholomæus Tridentinus, et Jacobus a Voragine adhibent ; dissentio, inquam, ab ea explicatione, qua docemur, posse nos verba Matthæi, *a bimatu et infra*, ita accipere, ut significant ætatem, quæ a duobus ad quinque annos ascendat : id enim neque vis verbi *infra* (*κατωτέρω*), admittit : ea enim *descensum* indicat, non *ascensum* : ideoque vere significat a duobus annis usque ad diem unum, uti hi ipsi scriptores docent ; neque traditio id inuit : veteres enim doctores, et omnes fere [pene dixeram omnes, si paucos nempe excipias] e minus antiquis ita ea verba accipiunt, ut doceamur, jusuisse Herodem pueros interfici, qui duos ætatis annos haberent ; vocant enim *lactantes*, *lactentes*, *teneros*, *proxime ante ortos*, et affinis aliis vocibus, quibus eos indicant, qui unum annum, aut, si vis, duos, eos quoque, qui paucos menses, atque adeo eos, qui paucos ætatis dies numerarent ; sic ut comprehenderentur in ea cæde li omnes, qui intra biennium ætatis comprehenderentur. A vero porro alienissimum id est, quod de itinere ab Herode Romam usque suscepto, regressisque Jerosolymam narrant, adeo ut hanc ob causam minime compellamur, pueros ea cæde complecti, qui intra quinquennium comprehenderentur. (*Vide dicta quæst. 2.*)

9. Id vero, quod de pueris biennio majoribus, et tamen inter innocentes fidelium adorationi propositos obijciunt, sic excipite. Memini me jam pridem dixisse (74), putasse viros etiam præclaros, plurimos inter eos, qui *Innocentum* vocabulo sunt appellati, propterea *Innocentes* appellatos, quia veteres tabulæ eorum sepulcro a Christianis appositæ tali nomine illos decorabant (75) ; vel scilicet propter eximiam eorum innocentiam ac probitatem, vel propter martyrium, quod in pueritia ipsa subierunt. Putavere autem deinceps multi, qui ea cor-

pore inter sanctorum cadavera, sacrasque reliquias reperere, propterea *Innocentes* fuisse dictos, quod ex eorum numero qui essent, per antonomasiam *innocentes* dici consuevere ; id est, ex numero eorum, qui ab Herode interfecti sunt. Redditur autem verisimilior postrema hæc solutio ex eo quod inter hos innocentes nonnulli reperiantur, quos per triennium, aut etiam per quinquennium, vitam in terris duxisse ostendunt superstitēs eorum reliquiæ, et præsertim firmiora ac majora, quam in pueris per biennium tantum viventibus esse soleant, ossa. Favent huic responsioni tum alii non pauci, tum certe egregius Calmet hæc scriptis mandans (76) : « Incertus est numerus [Bethleemiticorum infantum] uti incerta sunt sacra sanctorum Innocentum lipsans, quæ apud multos coluntur. » (BAILLET, *Vie des saints Innocents.*)

10. Opinionem propositam a Prudentio sic accipere possumus, ut numerum magnum, sed indefinitum exprimat per millenarium : quod sæpe facimus. Id quoque dicite de reliquis opinionibus, quæ non admodum multa fuisse statuunt horum infantum millia : quanquam alii putant, hoc ipso numero indicatos etiam fuisse eos, qui in *innocentiæ*, et *martyrii* laude subsecuti sunt infantes, quos dicimus.

11. Qui xiv millia Bethleemiticos infantes fuisse aiunt, probabilem numerum videntur excedere, et quem Græci ipsi, antiqui saltem, in ecclesiasticis libris celebrioribus revera non exhibent, sed vel in Kalendaris, vel in titulis festivitatis hujus ; quæ quidem plerumque a librariis non admodum doctis conscribi solent. Ethiopicam Missam nec sperno, nec tanti facio, ut me vel invitum in opinionem suam pertrahat.

12. Quod a Petro de Natalibus, aliisque non admodum multis traditur : centum scilicet et quadraginta quatuor millia fuisse Bethleemiticos pueros, nostris temporibus nemo, quem ego noverim, excipit. Quoniam autem ea opinio celeberrimo Apocalypsis loco, quem allegat, uti vidimus, Petrus de Natalibus, innititur, noverit lector, indubitatum esse primo quidem, ac potissimum in celebritate sanctorum Innocentium, eorum memoriam agi, quos Herodis sævitia suspicioni atque ambitioni suæ consecravit, sed eorum etiam agi memoriam, qui deinceps Christi causa in ipso juventutis flore martyrium subierunt, ideoque virginitatem servaverunt. Id facile eruius ex precibus ejusdem festivitatis. In invitatorio hæc canimus : *Regem martyrum Dominum venite adoremus*. In Responsorio ii primi Nocturni : *Sub altare Dei audiivi vocem occisorum dicentium : Quare non defendis sanguinem nostrum? Et acceperunt divinum responsum : Adhuc sustinete modicum tempus, donec impleatur numerus fratrum*

(74) *De cultu Sanctorum*, dissert. 8, cap. 20, num. 7.

(75) Multa hujus generis epitaphia reperiuntur, et nos unum attulimus dissert. 6, *De cultu. Sanct.*

cap. 61, § 4.

(76) Comment. ad vers. 16 et 17 cap. ii Matthæi.

vestrorum. *¶ Vidi sub altare Dei animas intersectorum propter verbum Dei, et propter testimonium, quod habebant, et clamabant voce magna dicentes : Quare non defendis, etc. Tertium Responsorium sic se habet : Adoraverunt viventem in sæcula sæculorum, mittentes coronas suas ante thronum Domini Dei sui. Et ceciderunt in conspectu throni in facies suas, et benedixerunt viventem in sæcula sæculorum. An non hæc ad martyres quosque pertinent ?*

13. Ad martyres quoque universos pertinent duo Responsoria secundi Nocturni : *Isti sunt sancti, etc. Secundum tertii Nocturni : Vidi sub altare Dei animas intersectorum. Tertium quoque : Isti qui amicti sunt stolis albis, etc. Et omnes antiphonæ Matutinarum precum, eaque ipsa, quæ sic se habet : Isti sunt qui venerunt ex magna tribulatione : olim tamen expressius canebatur : Tradiderunt corpora sua... ne servirent idolis, et consueti martyrum hymni.*

14. Ad virgines vero (martyres, si vis,) celebrandos pertinere videtur tertium Responsorium secundi Nocturni; istud scilicet : *Isti sunt, qui non inquinaverunt vestimenta sua : ambulabunt tecum in albis, quia digni sunt. Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati : virgines enim sunt.*

15. Id porro mirum non est : sunt enim pueri, Herodis jussu, Bethleeme interfecti, primitiæ eorum, qui Christi causa sanguinem fuderunt, et virginitatem servaverunt :

Salvete, flores martyrum, etc.

Sicut autem in Magorum solemnitate multa nos canere jubet Ecclesia, quæ non ad ipsos determinate pertinent, sed ad eos tantummodo, quatenus primitiæ fuerunt gentium Christi divinitatem, et religionem confitentium, ita quoque in solemnitate Innocentium, Herodis jussu Bethleeme intersectorum, nos quædam canere jubet, quæ ad eos non determinate pertinent, sed tantum ad eos, quatenus [uti dixi] primitiæ sunt eorum qui virginitatem suam Christo dicaverunt, et tyrannorum jussu propter Christum sunt interfecti. An horum porro numerum ad multa etiam protendere renuemus ?

16. Ut vero aliquid etiam de ipso Apocalypsis loco, ex quo preces illæ desumptæ sunt, dicam, non eodem modo verba illa explicantur : *Nemo poterat dicere Canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati : virgines enim sunt : hi sequuntur Agnum quocunque ierit : hi empti sunt ex hominibus primitiæ Deo, et Agno. (Apoc. xiv, 3, 4.)* Sed quomodocunque intelligantur, procul dubio eos indicant, qui in persecutione aliqua horribili contra Christi assecclas mota, in professione nominis illius constantissime persisterunt : præeunt enim hæc verba : *Et vidi aliam bestiam ascendentem de terra, et habebat cornua duo similia agni, et loque-*

batur sicut draco. Et potestatem prioris bestię omnem faciebat in conspectu ejus : et fecit terram, et habitantes in ea adorare bestiam primam, cujus curata est plaga mortis. Et fecit signa magna, ut etiam ignem faceret de cœlo descendere in terram in conspectu hominum, et seduxit habitantes in terra propter signa, quæ data sunt illi facere in conspectu bestię, dicens habitantibus in terra, ut faciant imaginem bestię, quæ habet plagam gladii, et vixit. (Apoc. xiii, 11, 14.) Sequuntur porro ista : *Et vidi, et ecce Agnus stabat supra montem Sion, et cum eo centum quadraginta quatuor millia habentes nomen ejus et nomen Patris ejus scriptum in frontibus suis... Et cantabant quasi canticum novum ante sedem, et ante quatuor animalia, et seniores, et nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra. Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati : virgines enim sunt : hi sequuntur Agnum quocunque ierit. Hi empti sunt ex hominibus primitiæ Deo, et Agno. (Apoc. xiv, 1 seqq.)* An priora illa verba, quibus junguntur ea quæ objiciuntur : *Centum quadraginta quatuor millia, etc.,* denotare possunt pueros illos, quos Bethleeme occidi jussit Herodes ? Sive porro persecutionem illam immanem indicent, quæ Diocletiani tempore vexavit Ecclesiam, seu potius postremam illam ferocissimam, quæ ab Antichristo, et illius assecclis concitabitur adversus Ecclesiam, sive utramque, qua de re interpretes disputant, indubitatum est, aliud tempus indicare ab eo longe diversum quod designant ii, qui Petro de Natalibus adhærent. Et sane idololatriam, et idololatriæ affinia vitia ab iis centum quadraginta quatuor millibus, quorum ibi mentio fit, devicta superataque indicari, ex eo assequimur, quod idololatria in primis, tum affinia idololatriæ vitia vocibus, fornicatio, et affinis significantur : id enim tam sæpe denotatur in Scripturis, ut supervacaneum sit loca, in quibus id traditur, innuere (77). Tria seligo ex Apocalypsi ipsa, II, 20 : *Sed habeo adversus te pauca : quia permittis mulierem Jezabel, quæ se dicit prophetem, docere, et seducere servos meos, fornicari, et manducare de idolothytis. — xvii, 1, 2 : Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ scdet super aquas multas, cum qua fornicati sunt reges terræ, et inebriati sunt qui inhabitant terram de vino prostitutionis ejus. — xviii, 2, 3 : Cecidit Babylon magna, et facta est habitatio dæmoniorum... quia de vino iræ fornicationis ejus biberunt omnes gentes : et reges terræ cum illa fornicati sunt, etc.* Ii itaque qui in objecto Apocalypsis loco appellantur virgines, ii esse videntur, qui idololatriæ pollutionibus se abstinerunt, eaque de causa sanguinem ac vitam fundere non dubitarunt.

17. Quod si litteraliter voces eas, virgines enim sunt, accipi jubes, ego quidem minime obsistam :

(77) Aliquot tamen indico e plurimis : sunt vero Jerem. III, 1, 6, 8 ; Ezech. vi, 9, xvi, 15, 16, 17, etc.

multos enim in maximis ipsis persecutionibus virginitatem servasse novi; ideoque etiam novi, posse eorum numerum ascendere ad centum quadraginta quatuor millia: quanquam non desint, qui moneant definito hoc maximo numero indicari numerum indefinitum, sed tamen maximum: de qua re deinceps.

18. His positis, explicare potes, si vis, quod ex Sedulio objecerunt: ad eum scilicet eum ipsum modum, quo verba Apocalypsis xiv explicavimus. Non desunt tamen, qui aut hyperbolem hic exstare aiunt illius similem, qua Prudentius de stella, quæ Magis apparuit, hæc cecinit:

.....Stella quæ solis rotam
Vincit decore, ac lumine.

An stella, quæ Magis apparuit, sole ipso splendior fuit? An non potius hic hyperbole exstat, in poeta tametsi Christiano non improbanda? Non desunt etiam, qui putent, quoniam puerorum Bethleeme occisorum vetustissima festivitas est, et nisi prorsus fallimur, Sedulii temporibus frequentata, sibi persuasisse Sedulium, ea Apocalypsis verba, quæ objecta sunt, et quæ[nisi verisimilis conjectura nos fallit] vetustissimis ipsis temporibus in eo officio recitabantur, de iis pueris litteraliter dicta fuisse, quæ uti monuimus, de iis dicta sunt, qui mortem in ipso juventutis flore pro Christo assecuti sunt, aut certe aliquando assequuntur.

19. Hac porro solutione evitas, quod ex ecclesiasticis libris et nonnullis vetustis scriptoribus desumitur, ut nobis persuadeant immanem fuisse horum infantium numerum. Recole quæ nuper tradidi. Num eodem respiciat Durandus, asserere non audeo: sed certe non multum a superiori explicatione abest, dum hæc docet (78): « In hoc festo dicitur caput illud: *Vidi supra montem (Apoc. xiv, 1);* et illud: *Hi empti sunt. (Ibid. 4.)* Et adverte, quod antiphonæ nocturnales de Psalmis sumuntur: cætera de Epistola et Evangelio. Quod autem dicuntur cxliv millia, finitum ponitur pro infinito, quia Deus omnes sub certo numero comprehendit. Quod etiam dicitur: *Vidi sub altare Dei animas interfectorum*, sic est accipiendum, quod Joannes vidit animas interfectorum sub altare, id est humiliatos capiti suo, vel quia in absconso, quia nemo percipit hic, quo modo sit. »

20. Ante Durandum eadem prorsus tradiderat Sicardus Cremonensis episcopus (79). Sed hæc etiam adjicit, quæ procul dubio non ad primitias, de quibus agimus, sed ad martyres omnes pro Christo interfectos pertinent: « Sed et numerus

mysterium continet Trinitatis perfectæ per iv mundi climata divulgatæ: nam ternarius ductus per quaternarium facit xii; et xii rursus ductus per quaternarium xlviii, et xlviii per ternarium cxliv. »

21. Sed ut ad Bethleemicos pueros revertamur, concludamus, quod crebro dixi, et fatetur etiam ipsemet Cl. Serry (80), *Non modicum fuisse horum felicitum infantium numerum*: sed quotus is fuerit, nobis minime [idque etiam antea allegatus Calmet nos docet] esse compertum.

QUÆSTIO IV. — *Num in puerorum, Herodis jussu, Bethleeme interfectorum fuerit bimulus Herodis filius. Neganti sententiæ adhæremus, et argumenta dissolvimus, quibus affirmans innititur.*

1. Macrobiani verba alibi relata (81), et quæ recollere hic libet: « Cum audisset [Augustus] inter pueros, quos in Syria Herodes rex Judæorum intra biennium jussit occidi, filium quoque ejus occisum, ait: *Melius est Herodis porcum esse quam filium*, » non modo mediocribus ac contemptis, verum etiam probabilibus, laudatisque scriptoribus occasionem dedere, ut putarent in numero eorum puerorum, quos Bethleeme, et in finibus ejus jussit Herodes occidi, fuisse etiam Herodis filium, quem scilicet Bethleemica nutrix alebat. Sumunt enim verba illa Macrobiani inter pueros, ut significant in numero puerorum illorum.

2. Opinio porro hæc adeo sæculo xiii et subsequentibus invaluit, ut non modo in eos libros, quos *Legendas*, seu *Legendaria* vulgo appellamus (82), verum etiam in nonnulla Martyrologia irrepserit. Quid quod *Centulense* a Sollerio in Auctariis Usuardi allegatum, non unum, sed duos Herodis filios in ea cæde necatos fuisse affirmat Bethleem? *Natalis sanctorum Innocentium, quos Herodes... interfici jussit, inter quos duos proprios filios enecavit.*

3. Neque vero deinceps eadem opinio viris doctis displicuit. Præstantissimus poeta Vida hæc tradidit (83):

*Ille autem (84), ut sese delusum denique sensit,
Accensus furiis suspectam misit ad urbem
Mille viros ferro instructos, qui mœnia furto
Per noctem ingressi, teneros quicunque reperti,
Infantes matrum jugularent ubere raptos:
Quo numero in tanto caderet quoque regius hæres.*

4. Magnus vir Baronius est, et de ea opinione quid judicet, hæc illius verba declarant (85): « Non enim unum tantum, quem Macrobius tradit, occidit Herodes filium, sed plures. Verum quis iste fuerit, apud Josephum non invenies, nec nomen quidem ipsius sciri potest: facile enim accidit, ut nulla ratio habeatur infantis, qui e vestigio de utero

(78) Lib. vii, *Ration. div. Offic.* cap. 42, num. 13.

(79) *Miral.* lib. ix, De Innocent. ex Cod. S. Salvatoris.

(80) « Quanquam magnum pro loci conditione numerum (horum infantium) fuisse non negaverim. » (Exercit. 39, num. 3.)

(81) Quæst. 1, cap. 5, n. 1.

(82) Jac. a Voragine, etc.

(83) Lib. iii *Christiad.* (v. 800).

(84) Herodes.

(85) An. 1 Christi, num. 50.

transferatur ad tumulum, et pene sit mortuus, antequam viveret, » etc.

5. Hæc tamen opinio, etiamsi, uti dixi, probabili-um virorum suffragio atque auctoritate suffulta, nostris temporibus, plerisque scriptoribus displicet. Nullam scilicet de hoc Herodis filio mentionem facit Josephus, qui tamen diligenter copioseque de Herodis filiis sermonem habet, eosque recenset, matrum nomina atque ætatem eorundem filiorum adjiciens. Præterea in eo consentiunt omnes, quod eos quos occidit Herodes, filios, non innoxios occidit, sed convictos et condemnatos. Et tamen de hac ipsa severitate reprehensus est. Vide quæ c. 9, quæst. 4, tradidi. Multo itaque vehementius reprehensus fuisset, si innoxium et lactentem occidisset : Josephus tamen hanc ob rem minime eum reprehendit.

6. Ad hæc : Si in Bethleemis oppido aut finibus ejus filium paulo ante natum habuisset Herodes, sciscitantibus Magis, *Ubi est, qui natus est Rex Judæorum?* postquam noverat in Bethleeme oriturum eum quem perquirebant, nonnihil significationem prophetiæ Michææ amplians, et molliori interpretatione explicans, eum Bethleeme degentem et adhuc puerulum indicasset, eumque facile putassent Magi Judæorum Regem qui natus erat, quemque ipsi cupidissime perquirebant.

7. Denique eum creditur jussisse Herodes pueros interfici, ne sibi viventi, seque mortuo filiis suis Judaicum regnum eriperetur. An vero a filio suo adhuc lactente sibi eripiendum fore regnum metuere poterat, seque mortuo a filiis suis auferendum, si suus is erat filius?

8. Monent itaque præstantissimi viri, in quorum numero eminet Huetius (86), ita accipienda esse Macrobian verba, *inter pueros*, ut tempus denotent, quo filium suum interemit : eo scilicet tempore, quo *pueros intra bimatum jussit interfici* : hanc enim significationem commode excipiunt Macrobian verba, sive consuetudinem Latinorum scriptorum, sive etiam historiam ipsam attendas. Quis enim ignorat verbis his Tullii (87), *Si inter cœnam, in ipsi tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidisset*, hanc inesse significationem : *in cœna, seu inter cœnandum?* Sic Suetonius in Cæsare : *Inter ludos cantata sunt quædam ad miserationem et invidiam cædis ejus accommodata* : id est *in ludis*, seu tempore, quo ludi fiebant. Alia plurima exempla tibi præbebunt grammatici atque in primis Lexicum Passeratii : neque enim juvat in re notissima exempla congerere. Clariss. Ansaldus monita virorum præstantissimorum ad hanc explicationem confirmandam adducit (88), Noldii scilicet, Tillemontii, Gravesonii, et Moneliæ ; quæ quidem monita consulas, opto.

9. Quod vero adjeci : significationem hanc verbis Macrobian adhibitam confirmari ab historia, ex subsequentibus monumentis declaratur. Eusebius hæc tradit (89) : « Insidias regis prævertit puer asportatus in Ægyptum a parentibus.... Jam vero operæ pretium fuerit spectare, quæ merces sceleris in Christum, et æquales ejus infantes admissi Herodem consecuta sit : et quo pacto e vestigio nulla mora interposita, adhuc superstitem ultio divina corripuit ; adeo ut eorum, qui post hanc vitam ipsum manebant, cruciatuum præludia quædam ostenderet... Qualiter vero post insidias adversus Salvatorem reliquosque infantes comparatas, statim immisso cœlitus morbo, quasi verberare ad mortem adactus est. » Morti vero proximus occidit Antipatrum.

10. Eadem assequimur ex Georgio Syncello, cujus propterea verba hic referenda esse arbitror. En illa (90) : « Herodes sicariorum sceleratissimus audita Magorum relatu Domini et Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi nativitate, aliis consanguineorum cædibus cumulum additurus, Bethleemiticos infantes mactat. Herodes plaga cœlitus immissa percussus, filium e suis tertium insidiari ratus, occidit. Hydropis labe male affecto vermes ore ebulliebant. Quare inter querelas et ejulatus miseram animam effudit. »

11. Neque iis ipsis, quos critici despiciere interdum solent, ignota hæc fuere. Audite quid tradat Bartholomæus Tridentinus, cujus verba quæstione superiori citavi ; iis enim hæc statim adjicit : « Divina vero ultio secuta est Herodem. Nam qui aliorum filios innocentes occiderat, in amentiam (91) versus proprios filios interfecit, et seipsum necare volens, miserabiliter periit. »

12. Multo fusius et expressius id exsequitur Jacobus a Voragine, seu Varagine, et eam verborum Macrobian explicationem, quam deinde secutus est Baronius, et eam pariter, quam deinceps critici proposuere, exhibens. En quæ scripserit ille : « Ipse autem Herodes statim ibidem punitus est : nam, sicut ait Macrobius, et in quadam Chronica legitur, unus parvulus filius Herodis ibidem ad nutriendum casu fuerat datus, qui cum aliis a carnificibus est occisus.... Deus autem judex justissimus, ut in eadem historia legitur (scholastica) non est passus tantam Herodis nequitiam remanere impunitam : divino enim judicio factum est, ut qui multos orbaverat filiis, ipse suis miserabilibus orbareretur. Nam Alexander et Aristobolus iterum patri habiti sunt suspecti. Confessus est autem unus de eorum complicibus, quod Alexander multa sibi donaria promisisset, si patri venenum propinaret. Confessus est etiam tonsor de promissis sibi munibus, si dum patris barbam raderet, eum con-

(86) *Demonstr. evang.*, demonstr. 9, cap. 15, pag. 395, et 396, edit. Paris.

(87) Philipp. II, 65 (alias 25).

(88) *Herod. infanticid.* cap. 4, pag. 69 et seqq.

(89) Lib. I *Hist.* cap. 8.

(90) *An. Mundi* 5501.

(91) Id est : *in rabiem*, seu *furorem*.

tinuo jugularet, addiditque, Alexandrum dixisse, non esse ponendam spem in sene, qui sibi capillos tingeret, ut juvenis appareret. Ob hoc pater iratus eos occidi fecit : Antipatrem autem futurum regem instituit : sed et ipsi Antipatri Herodem Antipam in regnum substituit : insuper Herodem Agrippam, et Herodiam uxorem Philippi, quos ex Aristobulo susceperat, et paterna dilectione fovebat. Hac duplici de causa Antipater intolerabile contra patrem concepit odium, in tantum quod eum attentaverit occidere per venenum, quod Herodes jam præsentens in carcere posuit. Augustus autem Cæsar audiens quod Herodes filios occidisset, dixit : *Mallem esse Herodis porcum quam filium* : quia cum sit proselytus porcis parcat, et filios occidit. » Alia porro deinceps ad id ipsum confirmandum adjicit, ac præsertim mortem Antipatri, quæ ex Josepho expressissime desumit, et nos alibi retulimus : ideoque hic repetere non est opus.

15. Affinia habent alii Bartholomæi Tridentini, et Jacobi a Voragine æquales scriptores, multique ex subsequentibus (92). Merito itaque hoc de argumento scripsit Huetius antea allegatus : « Quod scribit (Macrobius) occisum eum [Antipatrum] fuisse inter pueros Bethleemiticos, non sic intelligendum est, quasi unus fuerit ex his pueris, sed quo tempore trucidati illi sunt, eodem et hunc morte fuisse affectum. » Hanc tamen Huetii explicationem, quam nostris temporibus omnes fere excipiunt, non sic accipite, ut eodem prorsus tempore, et pueros Bethleemiticos, et Antipatrum interfici Herodes jusserit, sed eodem fere, seu, uti dicere consuevimus, eodem *circa* tempore, et Bethleemiticos pueros, et Antipatrum interfici Herodes jusserit : quæ quidem explicatio et valde probabilis est, et plurimum hebdomadarum atque adeo duorum, vel trium, fortasse etiam quatuor fere mensium spatium admittit. QUÆSTIO V. — *Num perquisitus ad necem fuerit etiam Joannes ille Zachariæ filius, qui deinceps Baptista appellatus est.*

1. In putidissima illa narratione, quæ ementito nomine *Proto-Evangelium Jacobi* inscribitur, hæc leguntur (93) : « Elisabeth autem audiens, quod filius suus [Joannes] requireretur, conscendit in montana, et circumspectabat, ubi eum absconderet, et non erat locus absconsionis. Et gemens Elisabeth voce magna dixit : O mons Dei, recipe matrem cum filio : nec enim poterat ascendere Elisabeth. Et repente divisus est mons, et illam recepit. Illuxit autem illis lux : Angelus enim Domini erat cum illis, custodiens illos. Herodes autem quærebat Joannem. Et misit ministros ad Zachariam [patrem ejus] assistentem altari, dicens : Ubi abscondisti filium tuum ? Ipse autem respondit, dicens :

Ego sum sacerdos ministrans Deo, et assisto templo Domini ; non novi, ubi est filius meus. Et abiit ministri, et renuntiavit ista omnia Herodi. Et iratus dixit : Filius ejus est regnaturus super Israel. Et misit [rursus] ad Zachariam dicens : Dic verum nobis, ubi est filius tuus ? An nescis quod sanguis tuus sub manu mea est ? Et vivere ministri, et denuntiavit talia ipsi Zachariæ. Dixit autem : Testis est Deus, quod nescio, ubi est filius meus. Tu, si vis, funde sanguinem meum : spiritum enim Deus recipiet, quia sanguinem innocentem fundis. In templi Dei, et altaris vestibulis circa interseptum Zacharias est occisus. Nec sciebant filii Israel, quando occisus esset. Et abierunt sacerdotes ad horam salutationis, et secundum consuetudinem non obviavit illis Zachariæ benedictio. Et cessarunt sacerdotes salutare illum, et benedicere Altissimo. Tardante autem illo [timebant intrare]. Unus [autem] eorum audens intravit, in Sanctum ubi erat altare, et vidit sanguinem concretum. Et ecce vox edicens : Zacharias occisus est, neque sanguis ejus abolebitur, donec venerit ultor. Quo audito, timuit, et egressus renuntiavit sacerdotibus, quia Zacharias est occisus. Et audentes ingressi sunt, et viderunt factum, et læquearia templi ululantia, et ipsa erant fissa a summo usque deorsum. Corpus autem ejus non est inventum, sed sanguis ejus in templi vestibulis factus erat instar lapidis. »

2. Brevius id magnus Petrus Alexandrinus sæculi III auctor, idemque et martyr fortissimus, et sapientissimus doctor his verbis in Latinum conversis tradit (94) : « Cum quibus [pueris Bethleemiticis] Herodes, et alium prius natum infantem cum interfectorum quæsivisset, et non invenisset, patrem ejus Zachariam interfecit inter templum et altare, cum effugisset filium cum matre Elisabeth. »

3. Hos scriptores cum aliqua tamen in rei narratione diversitate sequi videntur Cedrenus (95), et Nicephorus (96), quibus adde, si vis, Epiphanium illum, cui tribuitur liber *De vita et interitu prophetarum*. Hæc enim habet (97) : « Hunc [Zachariam] Herodes ille tyrannus juxta aram, domumque Dei occidit, effususque est sanguis ejus in vestibulo templi (98). »

4. At ea narratio non ab omnibus approbatur. Alii enim causam aliam interfecti Zachariæ exhibent, alii porro rejiciunt hæc omnia, aiuntque hæc ad fabulas esse amandanda, desumpta scilicet incaute a viris præclarissimis ex apocryphis libris, expressissime vero ab ementito Jacobi Proto-Evangelio, cujus jam verba allegavimus.

5. Origenem, Nyssenum, et homiliam *In humanam Christi generationem* Basilio tributam Dissert.

(92) Vid. *Christiad.* III, v. 889, alique non pauci.

(93) Num. 22 et seqq., pag. 418 edit. Fabricii.

(94) In *Canon. ecclesiast.* a sexta synodo œcumenica prolatis atque receptis, can. 13, qui et extremus est apud Labb., tom. I *Concil.* pag. 967 edit. Albr. Et apud Theod. Balsamonem, cap. 4

(95) *Compend. histor.* pag. 187 Par., Ven. 149.

(96) *Lib. I*, cap. 14.

(97) *Cap. 13.*

(98) Consule quæ tradit Baronius *Ann.* : an. 4, n. 53, 54, etc.

22 adduximus (99), qui iis favere putantur, qui aiunt, ideo Zachariam occisum fuisse, quia Mariæ virginitatem, edito jam filio Jesu, vindicavit : voluit scilicet adhuc eam in templo degentem permanere in loco virginibus tributo. Loca ea hic non refero, quod alibi attulerim. Ea itaque recolat lector.

6. At sanctus Hieronymus, quanquam probe [nisi plane fallimur] nosset quæ Tertullianus his verbis expresse docet (1) : « Zacharias intra altare et ædem trucidatur, perennes cruoris sui maculas silicibus assignans : » tamen hæc rejicit, veluti ab auctoribus minime probabilibus desumpta. Hæc scilicet ille ait (2) : « Alii Zachariam patrem Joannis intelligi volunt, ex quibusdam apocryphorum somniis approbantes, quod propterea occisus sit, quia Salvatoris prædicaverit adventum : hoc quia de Scripturis non habet auctoritatem, eadem facilitate contemnitur, qua probatur. »

7. Id porro, quod de vestigiis sanguinis Zachariæ occisi in silicibus adhuc superstitis narrabatur, his verbis rejicit (3) : « Simpliciores fratres inter ruinas templi et altaris, sive in portarum exitibus, qui Siloam ducunt, rubra saxa monstrantes, Zachariæ sanguine putant esse polluta. Non condemnamus errorem, qui de odio Judæorum et fidei pietate descendit. »

8. Negare tamen minime possumus, evulgatam fuisse hujusce necis famam : nam et id declarant ea veterum scriptorum loca, quæ jam produxi, et comprobatur vetusta persuasio a Gnosticorum usque temporibus evulgata, tametsi ii ridiculam hujusce necis causam afferrent (4) : confirmat quoque celebris epistola Valentiniani imperatoris, quam ad episcopos Asiæ scripsit, et Historiæ suæ inseruit Theodoretus (5) : « Ne in ea [inquiens], quæ testamenti Christi sunt, damna incurrat, id quod in Zachariæ sanguine eveniebat : nam funesti illi, perinde ac pestifer dæmon qui cædis illius socius erat, mortis supplicio traditi, adveniente cœlitus Rege nostro Jesu Christo, disrupti sunt. » Temere autem evulgatam minime audeamus dicere.

9. Detur itaque, revera Zachariam fuisse occisum. Num occisus est ille, quia Joannem filium suum ab Herodis furore ac cede subtraxerit? An potius quia Mariæ virginitatem vindicavit? An denique, quia Salvatoris prædicaverit adventum, quæ quidem, referente Hieronymo antea allegato, putabatur a multis causa necis Zachariæ illatæ? At procul dubio neci datus propterea non est, quod Mariam edito Jesu virginem assereret; etenim hoc est satis repulsum quæst. 9, dissert. 22. An itaque occisus est, quod Joannem filium suum ab Herodis furore subtraxerit? Id, uti dixi, tradit ementitum Jacobi Evangelium, et excipit Petrus Alexandrinus egregius et vetustissimus scriptor; id tamen minus verisimile esse videtur : etenim, referente Matthæo,

Herodis sævitia se intra Bethleem illiusque fines continuit : aberat tamen plurimis a Bethleem passuum millibus locus ille, in quo editus fuerat Joannes, et alebatur a matre. II. Herodi testati sunt sacerdotes, et scribæ, Bethleeme oriturum Regem, quem Magi perquirebant; Joannes porro in Judææ montanis natus fuerat. III. Messias, quem indubitatis argumentis indicatum perquisitumque a Magis nosse poterat, atque adeo, nisi plane fallimur, probe noverat Herodes, e tribu Juda proditurus erat; Joannes porro *e sacerdotali genere* erat, et filius Zachariæ *de vice Abia*, et Elisabethæ, quæ erat *ex filiabus Aaron* (Luc. 1, 5, 6). IV. Non ad montana Judææ, sed Bethleem perrexisse Magos Herodes noverat, ibique Regem a se perquisitum adorasse : eo enim adorato statim abierunt. Sollicitus ergo esse non potuit Herodes de Joanne.

10. At prodigia, inquis, in nativitate Baptistæ facta, et jam evulgata, movere potuerunt regem suspiciosum et truem, ut Joannem tametsi ex genere sacerdotali, Messiam a lege prædictum putaret. Nonne ad Joannem missi fuerunt postea nuntii, qui tamen eum sacerdotali genere proditum noverant, qui ab eo perquirerent, *num is esset, quem venturum expectabant?* Et tamen exercitatissimi in lege et prophetis erant; sacerdotes scilicet et levitæ, et pharisæi (Joan. 1, 19-24). Adde auctoritatem Petri Alexandrini, vetustissimi et sapientissimi scriptoris, quem contemnere minime possumus.

11. Sed non propterea a sententia removeor. Trux erat et suspiciosus Herodes. Id statim fateor. Sed prudens erat etiam, et inimicos minime verebatur in iis locis, in quibus esse non poterant : illius quoque crudelitatem et suspiciones continuit Matthæus intra Bethleem, et illius fines. Cur ergo tu amplias usque ad *montana Judææ*? Miraculorum in Joannis ortu peractorum famam ad Herodem usque pervenisse, minime arbitror : etenim affirmat Lucas evulgata fuisse illa quidem, sed per regiones affines, et conterminas oppido, in quo natus est Joannes. *Divulgabantur omnia verba hæc* : fateor. Sed quonam? *Per montana Judææ* (Luc. 1, 65). Dubitasse porro eos ipsos, qui ad explorandam Joannis sanctitatem ac munus venerant, num Joannes is esset, qui *mittendus erat*, an non, non sine verisimilitudinis specie affirmant multi. Negant tamen id alii, aiuntque eos ipsos, qui interrogarunt Joannem, num is esset qui mittendus erat; subdole interrogasse, ut scilicet ab eo exquirent cur baptizaret, illiusque reprehendendi occasionem haberent. Fac tamen putasse eos, Messiam esse Joannem, tametsi sacerdotali stirpe progenitum. Vitæ sanctitas, eximia austeritas, poenitentia, quam prædicabat, et baptizandi munus ab eo assumptum, persuadere aliquibus poterat eum denique esse, qui

(99) Quæst. 9.

(1) In *Scorp.* cap. 8.

(2) In *Matth.* xxiii, ad v. 55, 56, lib. iv.

(3) *Ibid.*

(4) Vide quæ tradit Epiphan. *Hæres.*, 26 cap., seu n. 12 edit. Pet.

(5) Lib. iv, cap. 8, ex vetusta interp. Valesius aliter interpretatur.

mittendus erat : ideoque suspicari poterant, non litteraliter, sed mystice intelligendas, et propterea explicationem aliquam excipere eas prophetias, quæ Messiam ex Judaica tribu atque adeo ex Davidica familia derivabant. An hæc evenerant, cum ab Herode perquisitum fingis Joannem, illius jussu interficiendum?

12. Petrum Alexandrinum vetustissimum, eumque sapientissimum scriptorem esse fateor. At non decipi potuit ille ab apocryphis libris, quos novimus vetustissimos pariter esse? Nonne ab iis decepti sunt Nyssen, is quoque, cui tribuimus homiliam in *humanam Christi generationem*, alique præstantissimi viri? Cur ergo ab illius auctoritate cogi me vis, ut rem a verisimili remotam excipiam? Dicamus itaque nesciri, cur occisus sit Zacharias : sed fortasse fuisse occisum, quia Christi prædicavit adventum.

QUESTIO VI. — *Num pueros, quos diximus ab Herode occisos, martyribus Ecclesia accenseat? Id affirmamus, atque ad id probandum, Patrum et Ecclesiæ auctoritatem adducimus.*

4. Licet aliqui dubitaverint, num martyribus adnumerari possint pueri illi, quos Herodis impietas ac sævitia suis suspicionibus consecravit, antiqua tamen est Ecclesiæ persuasio, veris martyribus eos accensendos. Revera scilicet pro Christo passi, atque interfecti sunt. Quamvis porro non lingua, re tamen ipsa professi id sunt, Christum Regem illum esse, quem gentibus stella nuntiavit, quem eadem gentes, Magis veluti prænuntiis, verum Deum, atque hominem coluerunt, quem in Bethleem oriturum prophetæ prædixerant; Christi autem indulgentia, ac benignitas illis [qui propterea *primitiæ martyrum* sunt appellati] indulsit, ut quod voce deerat, atque eorum expressa approbatione, per pietatem suam suppleretur, item ut eos, qui nondum octavum diem attingentes, nondum etiam per circumcisionem fuerant fidei populo additi, et justificati, et tamen Herodis jussu interfecti : « Moriuntur, inquit Augustinus (6), parvuli pro Christo nescientes, parentes plangunt martyres morientes : præstitit eis Christus, ut pro Christo morerentur; præstitit, ut suo sanguine ab originali peccato diluerentur. »

2. Martyrum sane præstantiam ac laudem iis tribuit vetusta constansque traditio, et expressa ipsa Ecclesiæ edictio. Discimus id ex Irenæo hæc scriptis mandante (7) : « Propter hoc et pueros eripiebat, qui erant in domo David, bene sortiti illo tempore nasci, ut eos præmitteret in suum regnum. Ipse infans cum esset, infans hominum martyres parans propter Christum, qui in Beth-

leem natus est Judæ, in civitate David, interfecto : secundum Scripturas. »

3. Si Origeni tribuis homilias *In diversos Scripturæ locos*, eadem sane inhæsit Origeni persuasio. Sed cuicumque eos sermones tribuis, non contemnendum habent auctorem, qui sane sententiam suam sic exhibet (8) : « *Vox in Rama audita est, ploratus, et ululatus : Rachel plorans filios suos, et noluit consolari, quia non sunt.* Hanc ergo historiam primo præcinit Spiritus sanctus, quia pro Domino gerenda esset, ut audientes, qui habitabant Jerusalem, vel in Bethleem, et proximis locis rememorarentur prophetarum dictorum, et in tribulatione sua cuncta forti animo tolerarent, quia Dominus istos, de quibus prælocutus est per prophetam, elegerat infantes : ... Horum et memoriam semper, ut dignum est, in Ecclesiis celebratur, secundum integrum ordinem sanctorum, ut primorum martyrum pro Domino occisorum. » Quæ quidem potissimum notanda sunt, quatenus docent, rectissime Patrum consensione ac voluntate festivitatem Innocentium ab Herode occisorum fuisse institutam, quod rursus subsequentibus verbis inculcat : « Bene ergo, et secundum voluntatem Dei eorum memoriam sancti Patres celebrari mandaverunt sempiternam in Ecclesiis velut pro Domino morientium. »

4. Expressissime Cyprianus : « Ostensum est, inquit (9), neminem esse a periculo persecutionis immunem, quando et tales [Bethleemiticos pueros] martyria fecerunt. »

5. Cyprianum subsequatur Hilarius, sanctissimus non minus quam doctissimus Pater. Hæc ille docet (10) : « Denique consolari se noluit quæ dolebat [Rachel Ecclesiæ typum gerens]; non enim non erant ii, qui mortui putabantur : in æternitatis enim profectum per martyrii gloriam efferebantur. »

6. An non etiam id discimus ex Augustino? Ecce illum (11) : « Non frustra etiam infantes illos, qui, cum Dominus Jesus Christus necandus ab Herode quæreretur, occisi sunt, in honorem martyrum receptos commendat Ecclesia. » Rursus (12) : « Ille autem fons gratiæ parvus et magnus, qui in præsepe jacet, thronum tuum terret [o Herodes]; agit per te nescientem causas suas, et a captivitate diaboli animas liberat. Suscepit filios inimicorum, in numerum adoptatorum : moriuntur parvuli pro Christo nescientes, parentes plangunt martyres morientes. Ille nondum loquentes idoneos suos effecit testes. Ecce quomodo regnat, qui sic regnare venerat... Sed tu Herodes nesciens hoc turbaris et sævis; et dum contra parvulum sævis, jam obse-

(6) *De symbolo*, serm. 3, ad Catech. cap. 4, § item 4. (Sermonem hunc PP. Benedictini Augustino demunt.)

(7) Lib. III *Advers. hæres.*, cap. 18; in nova editione cap. 16, num. 4.

(8) Hom. in divers.

(9) Epist. 56.

(10) *In Matth.* 1, § 7.

(11) Lib. III *De lib. arbit.*, cap. 23, § 68.

(12) Serm. 3, *De symbolo ad Catech.* (quem tamen PP. Benedict. Augustino demunt), cap. et n. 4.

quum illi præbes, et nescis. Ille enim Rex magnus, qui ad hoc venit, ut per te, et per alios suos hinc congreget : tu illi prior ad regnum cœlorum tot millia candidatorum infantum, innumerabilem præmittis exercitum, etc.... O magnum donum gratiæ! Quibus eorum meritis præstitum est, ut sic vincerent infantes? Necdum loquuntur, et Christum confitentur. Necdum motibus membrorum valent suscipere pugnam, et victoriæ jam efferunt palmam. Quomodo ergo regnas, Herodes, qui sic vinceris? »

7. Leo Magnus in eadem sententia est. An non ille ex his verbis assequimur (13)? « Reversis autem Magis in regionem suam, translatoque Jesu in Ægyptum ex admonitione divina, exardescit frustrata in meditationibus suis Herodis insania. Necari omnes Bethleem parvulos jubet : et quoniam quem metuat, nescit infantem, generalem sævitiam in suspectam sibi tendit ætatem. Sed quos rex impius eximit mundo, Christus inserit cœlo, et quibus nondum sanguinis sui impendit redemptionem, jam martyrii tribuit dignitatem. » Alia ejusdem sancti Patris loca alibi allata (14) hic recole, si tu vis.

8. Similia sunt apud S. Petrum Chrysologum ; etenim hæc ille scripsit (15) : « Sicut virginitas corruptionis nescia contulit honorem matri, sic infantia passionis ignara martyrii palmas rapuit, et coronas. »

9. En etiam quæ tradit Arnoldus de Bona Valle, quem diu Cyprianum putavere (16) : « Ecce parvuli isti, quos hostis naturæ, pietatis inimicus, bestialis sævitæ, inauditæ crudelitatis monstrum Herodes occidit; subito fiunt martyres, et dum vice Christi, et pro Christo avulsi a matrum uberibus detruncantur, testimonium, quod nondum poterant sermone, perhibent passione; et sufficit causa testimonio, licet nondum eloquio distinguatur. Illico spiritus infantilis vasculi receptaculum deserens, jam non tenelli corporis, ætatisque novitiæ tempore tenetur : sed ab illis infantilibus coagulis anima expedita, adepta rationis et intellectus plenitudine in occursum Christi festinat, a quo militiæ suæ quærens stipendium, ad lucis et pacis æternæ præmittitur gaudia; et Epiphaniæ solemnia in cœlestibus celebrat. nec in stellæ alicujus lumine, sed in ipsa claritate divinæ præsentiae gloriatur. Acta est natiuitatis solemnitas sursum jubilantibus angelis, deorsum ex ore infantum et lactentium laus est perfecta, resonantibus usque ad cœlos victoriæ tubis, et versus est parvulorum vagitus in gaudium, et lætus in jubilum, sequente non stellam, sed Agnum exercitu innocentium, et bajulante gloriosissimi triumphi solemne vexillum. »

10. Alios si addidero, longior æquo apparere lectoribus potero : etenim ad faciendam fidem ii, quos allegavi, sapientissimi atque antiquissimi Patres satis esse poterunt. Si quis tamen addi alios

cupiat, eos addat, qui sermones n *Innocentes* considerunt : sunt vero hi plurimi, et præter Fulgentium, aliosque notissimos, appendix ad sermones Augustinianos non paucos sane præbebit. Adjice, si vis, ea magistorum nostrorum loca, quæ allegat Maldonatus in locum hunc Matthæi, Calmet quoque in eundem locum, Bellarminus denique tom. III *De sacr. baptis.* lib. 1, cap. 6, paragr. incipiente ad hunc modum : *Probabilior sententia.*

11. His vetusta Kalendaria et Martyrologia adjunge, in quibus festivitas hæc memoratur. Vide Florentinii Martyrologium, Kalendarium Frontonis, aliosque hujus generis libros vetustate non minus quam celebritate notissimos.

12. Expressissimam porro Ecclesiæ edictionem innuit Augustinus antea allegatus his verbis : « Infantes illos.... in honorem martyrum receptos commendat Ecclesia. » Origenes quoque, seu alius quisquis is est, cui tribuitur hom. 3 *In diversos Scripturæ locos* Origenis nomine edita. Sed adhuc manifesto declarant ii Patrum sermones, qui in festivitate Innocentium ab Herode occisorum recitati sunt. At quid expressius iis precibus, quas in canonico Officio recitari jubet Ecclesia? *Nonne Deum Regem martyrum Dominum* in invitatorio nos canere præcipit, qua quidem prece utitur tantum, cum martyrum solemnia celebrat? Nonne perspicuis verbis eosdem pueros martyres appellat, cum sic Deum orat : *Deus, cujus hodierna die præconium Innocentes martyres non loquendo, sed moriendo confessi sunt, omnia in nobis vitiorum mala mortifica, ut fidem tuam, quam lingua nostra loquitur, etiam moribus vita fateatur.* Qua quidem prece cum utitur, id etiam prævenit, quod a nonnullis objectum est; scilicet Christum non lingua confessos fuisse hos pueros : id enim fatetur Ecclesia : illud tamen adjiciens, si non lingua, opere tamen, morte scilicet pro Christo tolerata, confessos fuisse Christum : *Non loquendo, sed moriendo confessi sunt.* In iis autem, quæ, ut ecclesiasticis vocibus utar, *ex opere operato*, et per se efficacia sunt, vocem quidem ab adultis, sed a pueris rationis expertibus opus tantum exposcit : atque id quidem exemplo circumcisionis, et baptismi assequimur; debet enim vetustæ legis tempore originale circumcisio, delet evangelicæ legis tempore originale baptismus, etiamsi iis conferatur, qui ob tenellam adhuc ætatem rationis expertes sunt.

13. Hinc Durandus objectionem hanc (17) : « Sed quare solemnizat Ecclesia pro morte Innocentium, qui non habuerunt voluntatem patiendi? videtur enim quod eadem ratione si aliquis tyrannus interficeret tot pueros, deberet Ecclesia similiter solemnizare pro illis; quod verum non est, » ad hunc modum dissolvit : « Responderi potest quod hoc

(13) Serm. 1 *De Epiph.*, cap. 3.

(14) Dissert. 24, quæst. 1, n. 13.

(15) Serm. 153.

(16) *De oper. Christ. card.* : serm. *De stella et Magis.*

(17) *Ration. div. Offic.* lib. VII, cap. 42, num. 14.

festum propter tria celebrandum est, licet voluntatem non habuerunt patiendi. Primo, quia Christus in eis quærebatur, et occidebatur. Secundo, quia Christus in eis celabatur diabolo, et Herodi. Tercio, quia nomen Domini non loquendo, sed moriendo confessi sunt, quia pro Christo, et vice Christi occisi sunt. » Antea etiam (n. 10) hæc tradiderat : « Tertium martyrium est opere, et non voluntate, quale fuit martyrium Innocentium, quod sicut tertium locum obtinet in dignitate, ita et inter festa martyrum. »

14. Quid mirum itaque, si horum puerorum sa-
(18) *De Origin. Constantinop.*, pag. 56 et 57 Paris., Venet. 45.

DISSERTATIO XXVI.

REGRESSUS PUERI JESU AB ÆGYPTO, ET MORA IN OPPIDO NAZARETH A JOSEPHO, IDEOQUE
A MARIA, ET JESU FACTA.

QUÆ HAC IN DISSERTATIONE EXPENDENDA SUNT NOBIS.

I. Hæc de reditu Josephi, ideoque Mariæ, et Jesu ab Ægypto, et mora in oppido Nazarethi stabilita narrat Matthæus (II, 19-23) : *Defuncto autem Herode, ecce angelus Domini apparuit in somnis Josephi in Ægypto, dicens : Surge, et accipe puerum, et matrem ejus, et vade in terram Israel; defuncti sunt enim, qui quærebant animam pueri. Qui consurgens accepit puerum, et matrem ejus, et venit in terram Israel. Audiens autem quod Archelaus regnaret in Judæa pro Herode patre suo, timuit illo ire, et admonitus in somnis secessit in partes Galilææ. Et veniens habitavit in civitate, quæ vocatur Nazareth : ut adimpleretur quod dictum est per prophetas : Quoniam Nazareus vocabitur.* De mora vero in oppido eodem Nazarethi ducta hæc habet Lucas (II, 39) : *Et ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilæam, in civitatem suam Nazareth. Puer autem crescebat, et confortabatur, plenus sapientia, et gratia Dei erat in illo.* Et rursus deinceps (vers. 52) : *Et Jesus proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum, et homines.* Hæc evangelistarum verba pluribus quæstionibus occasionem dederunt. Potissimæ sunt subsequentes :

I. Cur, mortuo Herode, noluit Deus deinceps in Ægypto morari Jesum.

II. Cur angelus, cum Herodes tantummodo mortuus esse dicatur, plurimum tamen Christi mortem optantium fecerit mentionem : *Defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri.* Quinam porro erant isti ?

III. Cur Judæam, in qua moraretur, elegisset Joseph, nisi Archelaus in Judæa regnasset, cum antea in Galilæa, in oppido scilicet Nazareth (patria fortasse sua) moraretur.

IV. Cur Archelaum adeo veritus est, ut illius

causa corpora, et reliquiæ cum aliis sanctorum reliquiis, fidelium venerationi proposita sint : de qua quidem re ea recole, quæ ex Bartholomæo Tridentino quæst. 3 tradidi : quibus ut alia cunctis notissima omittam, ex Georgio Codino hæc adjice (18) : « Prope supradictum templum (sacri conditorii in Calchopratiis) idem imperator (Justinus) ecclesiam S. Jacobi extruxit, ubi suis in conditoriis asservantur reliquiæ sanctorum Innocentium (dicuntur enim pueri, de quibus agimus, per antonomasiam sancti Innocentes) et Simeonis Theodochi, et prophetæ Zachariæ, et Jacobi fratris Christi. »

causa in Judæa consistere noluerit Joseph. Cur vero in Galilæa constitit.

V. Quem sensum habeant verba illa Matthæi, II, 23 : *Quoniam Nazareus vocabitur;* et a quonam Scripturæ loco desumpta sunt.

VI. Quoniam porro ad eam Christi ætatem, quam Matthæus superioribus verbis indicat, et quam Christus in Nazareth duxit, referuntur subsequencia Lucæ verba (II, 40) : *Puer autem crescebat, et confortabatur plenus sapientia; et gratia Dei erat in illo;* item ista (II, 52) : *Et Jesus proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum, et homines,* horum verborum explicatio materies erit sextæ quæstionis.

QUÆSTIO I. — *Cur, mortuo Herode, noluit Deus deinceps morari Jesum in Ægypto.*

QUÆSTIO II. — *Cur angelus, cum Herodes tantummodo mortuus esse dicatur, plurimum Christi mortem optantium mentionem fecerit.*

I. Recole, quæ quæst. 7, Dissert. 24, de causis, ob quas Christus in Ægyptum illatus est, tradidi, videbisque jure et merito, mortuo Herode, fuisse Christum ab Ægypto revocatum. Nihil amplius timendum Josepho erat : *mortui* scilicet erant, *qui quærebant animam pueri.* Ea nobis exempla ad imitandum, et monita, quæ fuga sua dare volebat, jam Jesus dederat, Josephi et Mariæ obedientiam satis exercuerat Deus : satis Ægyptios præsentia sua et sanctissimis Mariæ et Josephi exemplis ac monitis juvarat. Cur ergo compellebantur adhuc Maria et Joseph in regione, a templo, a consanguineis, et domesticis omnibus tam remota, in regione profanis, et impiis idolorum cultibus deditissima moram ducere ? Rectissime itaque reditum in terram Israel præcepit Josepho angelus. Atque hujus jussi-

hæc haud ita multo post paruisse Josephum ex iis Matthæi verbis discimus (II, 21): *Qui consurgens accepit puerum et matrem ejus, et venit in terram Israel*; non minorem scilicet obedientiam in reditu ostendens atque ostenderat, dum alio angeli jussu a terra Israel in Ægyptum profectus est. Et hæc quidem prioris quæstionis solutio est.

2. Alteram, cur scilicet angelus, cum Herodes tantummodo mortuus esse dicatur, plurium Christi mortem optantium mentionem fecerit, ad hunc modum dirimo. Vel per synecdochen, seu, ut vocat Maldonatus, per syllepsim intelligenda hæc sunt; per eum scilicet tropum, quo de uno loquentes, utitur vocabulo multitudinis: vel revera mortui erant ii, qui potissimas habuerant partes in Bethleemica cæde. At quosnam hic indicet angelus, incompertum est. Sacerdotes et scribas hic indicatos affirmat Hieronymus (19). Carnifices hic designari, putasse visus est magnus vir Maldonatus, hæc scilicet scribens: « Unus Herodes mortuus erat, sed multi carnifices ejus jussu quærebant animam pueri. » At undenam scis obiisse jam istos, cum angelus Josepho apparuit, eumque hortatus est ut in terram Israel sese conferret? Alii Antipatrum, quem Herodes occiderat, hic indicatum aiunt. Atque hujus quidem certa mors erat: probabile est etiam hominem flagitiosum et regnandi cupidissimum, adeo ut patri venenum pararit, venturum quemlibet Regem odisse maxime, illiusque necem ardentissime cupiisse: ideoque etiam cupiisse mortem illius, ad quem adorandum venerant ex Oriente Magi. Sed unde scimus novisse Antipatrum Magorum adventum? At fac, novisse: unde scis partes aliquas habuisse in immani illo consilio, et Bethleemica cæde? Quin potius simillimum veri est, infelicem principem in accusationes suas, mortemque evitandam, quem parricidio pertentato meruerat, unice animum intendisse.

3. Sunt qui moneant trucem aliquem Herodis consiliarium hic significari, quem vel populi furor, vel successoris, aut, si vis, Romani præsidis æquissimus rigor, aut certe divina ultio morti dederat. Hunc autem expresso nomine propterea non indicavit angelus, quod Josepho notissimus esset. Conjecturam hanc fortasse probabilem lectoris judicio subijcio.

QUÆSTIO III. — *Cur Judæam, in qua moraretur, elegisset Joseph, nisi Archelaus in Judæa regnasset, cum antea in Galilæa, in oppido scilicet Nazareth (patria fortasse sua) moraretur.*

QUÆSTIO IV. — *Cur Archelaum adeo veritus est Joseph, ut illius causa in Judæa consistere noluerit. Cur vero in Galilæa constitit.*

1. Noverat Joseph quantæ dignitatis erat puer Je-

(19) In Comment. in cap. II Matthæi: « Ex hoc loco intelligimus non solum Herodem, sed et sacerdotes, et scribas eodem tempore necem Domini fuisse meditato. »

sus, noverat quoque ex angelicis nuntiis, ex Mariæ sermonibus, ex Simeonis prophetia, quam sublimem munus imponendum erat eidem puero, cum adolevisset: Doctoris scilicet et Salvatoris; aptissima porro his muneribus exercendis Judæa erat, in qua regia urbs, templum, frequentia populi eminebat. Porro hæc omnia Josephum veluti hortabantur, ut Judæam eligeret, in qua sedem poneret, ideoque secum duceret, detineretque eum, quem esse noverat *salutare paratum ante faciem omnium populorum; lumen quoque ad revelationem gentium, et gloriam plebis Israel.* (Luc. II, 30-32.) Piissimi quoque erant Maria et Joseph, ideoque cupidissimi crebro adeundi templum, ibique veluti in loco sanctissimo, et a Deo populorum precibus destinato, orandi Deum (20). Quid mirum itaque, si primo cogitationes suas in Judæam intendit, in qua templum, quod diximus, positum erat? Quod si dixerimus Zachariæ, Elisabethæ, et Joannis sanctitatem allicere potuisse Josephum, ut in *montanis* Judææ, in quibus hi habitabant, sedem eligeret, rem utique verisimilem dicemus; allicit enim sanctitas probos viros, qui cum iis vitam agere cupiunt, quos Deo dilectos norunt. Erant porro in montanis Judææ non sacerdotales tantummodo, sed et aliis etiam incolis excipiendis aptissimæ urbes. En quæst. 2 satisfactum.

2. At subsequentem facillime dissolves, cum in mentem subit sæva Archelai indoles, mitior porro Herodis Antipæ, cui Galilæa cum tetrarchæ titulo obtigerat (Luc. III, 1). Verebatur scilicet Joseph, ne Archelaus aliquando pueri Jesu præstantiam perspiceret, eumque esse nosset, quem Herodes illius pater vehementissime oderat, et interficere studuerat. Quis autem crederet Archelaum trucem, uti diximus, principem, a pueri istius morte pertentanda temperaturum? Contra, ut diximus, Antipas mitis ingenii princeps erat, ad quem propterea etiamsi rumor aliquis de eo puero delatus fuisset, a cæde illius, quem humili etiam abjectoque in ministerio exerceri videbat, abstinuisset.

3. Ad hæc: pastorum obsequia, angeli jussu Christo delata, Magorum adventus, et adoratio, Simeonis et Annæ prophetiæ, quibus quidem rebus excellentia Jesu ac præstantia innotuerant, in Judæa haud ita multo ante evenerant, multique horum testes exstiterant. Facile itaque isti, aut obsequio aliquo, et pietate, aut odio, aut adulatione permoti hæc Archelao detulissent: quibus quidem statim in puerum, in Mariam et Joseph exarsisset sævisimus rex, eosque interimere, ac de medio tollere studuisset. At extra Judæam vix, ac ne vix quidem hæc innotuerant: ideoque nemo aliis nuntiasset, nemo ad regem detulisset.

4. Atque hæc quidem Josephum movere potuerunt, ut in Galilæa sedem figeret. Sed eum ad id pa-

(20) *Oculi quoque mei erunt aperti, et aures meæ erectæ ad orationem ejus, qui in loco isto oraverit: elegi enim, et sanctificavi locum istum, ut sit nomen meum ibi in sempiternum.* (II Paral. VI, 15.)

riter movit mora jam dudum in Nazarethi oppido facta; fortasse etiam prædiolum aliquod, aut domunculam Nazarethi possidebat Joseph, ex quibus nonnihil commodi ad Mariam, et Jesum alendum ei proveniret. Amicos quoque, consanguineos, nisi fallimur, plurimos in eodem oppido habebat, qui cum illius pietatem compertissimam haberent, illi prodesset plurimum poterant: quanquam et sancti ipsi viri patriam amant, consanguineos et amicos, sic ut patriam reliquis urbibus, et oppidis præferant, nisi secus obsequium erga Deum, aut alia æquissima ratio eos a patriis sedibus, a consanguineis, et amicis amoveat.

5. En cur Joseph, qui in Philippi ditione sedem suam etiam ponere poterat, Galilæam elegerit Antipæ subditam. Quanquam non desunt, qui mitiorem Philippo ipso Antipam affirmant: quæ quidem res, si vera est, Josephum merito permovit, ut Galilæam præferret regionibus iis, quibus Philippus præerat.

QUÆSTIO V. — *Quem sensum habeant verba illa Matthæi II, 23: « Quoniam Nazaræus vocabitur, » et a quonam Scripturæ loco desumpta sint.*

1. Exposcit argumenti affinitas atque adeo historię conjunctio, nexusque, ut explicationem loci evangelici aggrediamur, qui non ad Mariam, sed ad Jesum respicit. Cum narrasset Matthæus moram suam stabilisse Josephum in oppido Nazareth, ideoque stabilisse etiam Jesum, eam ob causam *Nazaræum* vocatum eundem Jesum affirmat, idque jam pridem a prophetis prædictum. Exerceant verba hæc interpretum ac theologorum ingenia, quærentque cur sumpta occasione ex Nazarethi stabilita mora, prophetiæ hujus meminerit Matthæus, quæ hostibus religionis nostræ inepte memorata visa est (21): tum quia a Nazareth Nazarenus provenit, non Nazaræus; tum etiam quia nullus eam protulit propheta.

2. At quod ad primam objectionem attinet, ea temere urgetur: ut enim advertunt interpretes, potest commodè verti *Nazarenus*, id quod *Nazaræus* habetur in Vulgata (*quoniam Nazaræus vocabitur*): neque enim diversæ, sed vel ejusdem prorsus originis est utrumque nomen, derivatum scilicet a Nazareth; vel certe derivari a Nazareth sine ullo incommodo potest. Recte itaque occasione sumpta ex sede a Joseph in urbe Nazareth (22) stabilita, monet Matthæus appellatum fuisse *Nazaræum*, seu *Nazarenum* Dominum Jesum, urbem Nazareth cum Josepho incolentem.

3. Secundam difficultatem ut solvat, copiosissime

de vocibus *Nazareth*, *Nazaræus*, et *Nazarenus*, aliisque derivatis, et affinis disputat Spanhemius, cuius disputationem in pauca contrahere haud possumus.

4. Brevissime dicam, inter eas opiniones, quæ laudem aliquam obtinuerunt, duas eminere: harum prima etymologiam vocis hujus sumit a *nezzer*, seu *germen*, aut *surculus*. Nazareth itaque explicari potest *urbs surculorum*, seu *germinum* (23). Porro Christus *germen*, seu *surculus* appellatus est ab Isaia IV, 2: *In die illa erit germen Domini in magnificentia. Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet*. Id. XI, 1: *Et ascendet sicut virgultum coram eo, et sicut radix de terra sitiienti*. Nemo itaque vetat, ne ab oppido, seu urbe germinum denominationem accipiat præclarissimum istud germen, Christus Jesus.

5. Quod si objicias Matthæum non unius prophetæ, sed plurium fecisse mentionem (24): porro germinis appellationem ab Isaia tantummodo assecutus est Jesus, statim respondet Maldonatus, alique interpretes syllepsim hic occurrere: unus scilicet plurali vocabulo denotatur, item ut Matthæi XXVI, 56; Joannis VI, 45; in Actis XIII, 40, et alibi etiam. Affirmant alii expressissime id trahi ab Isaia, obscurius autem, si vis, ab aliis: quis enim prohibet, ne Christo tribuas ea Cantici canticorum (II, 4) verba: *Ego flos campi, et lilium convallium*, et affinia alia, quibus flori, aut surculo germinanti comparatur [symbolice saltem] Jesus? Dixi, si vis, nam certe Spanhemius (25) huc refert ea, quæ habent Jeremias XXIII, 5; XXXIII, 15; et Zacharias III, 8 et VI, 12 (26).

6. Si adhuc objicias simillimum veri esse, antiquitus fuisse scriptam vocem Nazareth per litteram τ zain, scilicet respondentem $\zeta\eta\tau\alpha$ Græcorum, quæ respondet litteræ zain, non litteræ τ tsade, cum littera tsade non exprimitur per ζ Græcorum: tum vero etymologia, quæ proposita est, minime hic exstat. Si rursus objicias simillimum veri esse vocem Nazareth duci a nomine *Chazor*, quæ occurrit *Joſue* XIX, 37, facillime scilicet formantur ex ea voce Nazor et Nazareth: tum vero ineptissime exponitur etymologia vocis Nazareth quasi exprimat locum germinibus consitum (27); si hæc, inquam, objicias, ea sic dissolve. Ii qui uno, aut duobus exemplis animose definiunt, quænam litteræ Græcæ Hebraicis respondeant, sæpissime falluntur, item ut falluntur sæpissime ii, qui animose definiunt quænam litteræ Græcæ Latinis respondeant; et non raro videmus Græcas litteras, cum Latinitate, si loqui ita volumus, Græcis vocabulis in Latinam linguam versis donantur, aliter atque aliter verti: imo easdem voces La-

(21) Vide, quæ tradit Spanhemius *Dub. Ev. part. II*, dubio 87.

(22) *Ibid.*, part. II, dub. 93 et 94, num. 10, pag. 587 et seqq.

(23) *Ibid.*, dub. 90, 91, 92, § 2, « Nomen ipsum Nazareth derivatum a $\tau\alpha$ surculo. »

(24) *Dictum est per prophetas.*

(25) Part. II, dub. 90, 91, 92, § 3, pag. 565.

(26) Vulgata tamen in utroque Zachariæ loco vertit *Orientem*.

(27) Spanhem. *l. c.*, § 6, pag. 569; et rursus dub. 95, 94, § 11, pag. 589 et seqq.

tio jam dudum admissas non eadem ratione scribi novimus : *Africa* atque *Aphrica* in antiquis codicibus et lapidibus legitur : *Hadrianus*, *Adrianus*, *Harena* pariter et *Arena* : *Zabulus* et *Diabolus* : et innumera alia adsunt hujusce varietatis exempla : sic ut æquo audaciores appareant, qui conjiciendo monent, quam ratione scriptum olim foret vocabulum *Nazareth* : an scilicet per *zain*, an per *tsade*. Imo cum nullam probabilem rationem afferant, quæ secus se rem habuisse demonstret, ego Hebræis, et interpretibus sane doctis fidam, qui *Nazareth* interpretantur *locum surculosum*, seu *locum frutetis et virgultis consutum*, vel *urbem fridam* (28) : faventibus et nostris Salmerone, Jansenio, Maldonato, Luca Brungenci, Emmanuale Sa, Barrada, et Baronio, quos omnes Spanhemius allegat, e Protestantibus vero Tremellio, Aretio, Pareo, Piscatore, Polano, Casaubono, Martinio, Schindlero, Ludovico de Dieu, et Francisco Junio, quos pariter idem Spanhemius allegat.

7. Quod si hæc interpretatio, quæ utique, me quidem judice, valde probabilis est, tibi minime placeat, et tu eam amplectere, quam proposuit jam dudum sanctus Hieronymus, et sequuntur alii tum e nostris, tum ex eorum numero, quos Protestantes magno habent in pretio, et Spanhemius enumerat (29). « *Nazaræus*, inquit Hieronymus (30), *sanctus* interpretatur ; sanctum autem Dominum futurum, omnis Scriptura commemorat. » Quanquam, ne quid dissimulem, eam quoque interpretationem, quam modo exposuimus, approbat etiam hæc adjiciens : « Possumus et aliter dicere, quod etiam eisdem verbis, juxta Hebraicam veritatem in Isaia scriptum sit : *Erit virga de radice Jesse, et Nazaræus de radice ejus conscendet.* » Scilicet *Nazaræus*, seu נָזִיר *Sanctum* denotat ; an vero Sanctum appellare renues Jesum, qui Danielis ix, 24 : *Sanctus sanctorum*] id est, Sanctissimus] rectissime dicitur ? Sanctitatem procul dubio significat vox *Nazaræus* in celebratissimis locis Gen. xlix, 26 : *Benedictiones patris tui erunt super caput Joseph, et super verticem Nazaræi inter fratres suos.* Et Deut. xxxiii, 16 : *Benedictio illius, qui apparuit in rubo, veniat super caput Joseph, et supra verticem Nazaræi inter fratres suos.* In eundem sensum adhibetur vox *Nazaræus*, cum Judic. xiii, 5, de Sampson dicitur : *Erit Nazaræus Dei ab infantia sua, et ex matris utero*, id est *Deo dicatus, et Sanctus.* »

8. Eodem, aut certe affini sensu sumitur tam corona, qua summi pontificis caput ornabatur, quam vestis sacra, qua induebatur, Exod. xxix, 6, 29, et oleum unctionis, quo summi pontifices sacrabantur, Levit. xxi, 12. Regia quoque corona ii Reg. i, 10,

(28) Spanhem. l. c., pag. 564 et 565.

(29) Id., Dub. 93 et 94, § 2, pag. 577 et 578.

(30) In Comment. in cap. ii Matthæi, ad ea verba : *Quoniam Nazaræus vocabitur.*

(31) נָזִיר.

(32) Nunquid aliquid boni potest esse a Nazareth ? (Joan. i, 46.) Nunquid et tu Galilæus es ? Scrutare

et Psal. lxxxviii, 40, נָזִיר *Nezer* appellantur. An vero hæc non conveniunt Christo, qui summus Pontifex fuit, isque in æternum manens ? Rex quoque *sedens in solio David*, et perpetuo dominaturus in medio inimicorum suorum : ideoque merito hæc de eo enuntiantur (Psal. cxxxi, 17, 18) : *Illuc producam cornu David, paravi lucernam Christo meo : inimicos ejus induam confusione : super ipsum autem effloreat Nezer* (31), *sanctificatio mea* : quanquam [neque enim reticendum id est], sunt qui vertunt, *corona mea*, non absimili tamen significatione.

9. Rectissime porro Matthæus hæc notat. Noverat scilicet probo verti Christo, quod *Nazaræus* appellaretur : ducta scilicet ea denominatione ex eo, quod in oppido Nazareth natus crederetur, aut saltem ex eo quod ab infantia sua in eo oppido moram duxisset (32). Id laudi dandum esse ait Matthæus, quoniam appellatio ea, quam prophetæ jam pridem prædixerant, honorificentissima est tam Christo quam ejus assecclis, qui aliquando per irrisorem vocandi erant *Galilæi*, id est assecclæ ejus, qui ex ignobili oppido oriundus erat, et in ea provincia natus, quam Judæi ipsi contemptui habebant ; Galilæa scilicet, multum ab Hierosolyma distante, et advenis, et gentilibus refertissima : quam ob causam impius Julianus Apostata *Galilæum* Christum per irrisorem vocabat, atque adeo *Galilæos* eos omnes, qui Christianam religionem profitebantur (33). An vero pudere nos debet, quod ejus sequamur instituta, qui a sanctitate denominationem accepit, eumque legislatorem habeamus, qui licet cum *peccatoribus* conversari non vereretur (Matth. ix, 10-12), ut eos vocaret ad pœnitentiam, sanctissimus erat tamen, idemque et pontificia (Hebr. ii, 10-17 ; iii 1 seq.), et regia dignitate ornatus (34), a reliquis hominibus segregatus, illisque multo sublimior ? Si quis hoc de argumento disputationem copiosissimam institutam legere cupiat, ea adeat, quæ infinito propemodum studio collegit [quod crebro dixi] Spanhemius.

10. At hæc Harduino non placent. Ad hunc scilicet modum locum hunc interpretatur (35) : « *Per prophetas : quoniam Nazaræus vocabitur.* » Dictum est de Sampson quidem Jud. xiii, 5 : *Erat enim Nazaræus Dei ab infantia sua.* Sed hunc locum non respicit Matthæus : tum quod aliud est esse *Nazaræum Dei*, aliud *Nazaræum* appellari : tum quod, ut cæteri evangelistæ, prophetias de Christo Salvatore non aliunde ipse repetit, quam ex *lege Moysi, Prophetis, et Psalmis*, quoniam ita docuit ipse Christus Dominus fieri oportere Luc. xxiv, 44. Sic etiam cum dicit Joannes cap. vi, 45 : *Est scriptum in prophetis, Isaiam intelligit. Et Paulus in*

Scripturas, et vide, quia a Galilæa propheta non surrexit. (Joan. vii, 52.)

(35) Jul. imper. *Epist. ad Porphyr.*

(34) Luc. i, 32 : *Hic erit magnus... et dabit illi Dominus sedem David patris ejus, etc.* Vide interpretes in loca hæc.

(35) In locum hunc.

Actis cap. XIII, 41 : *Quod dictum in prophetis* ; de Habacuc propheta loquitur. Itaque illud præclarum Zachariæ vaticinium evangelista Matthæus spectat, in quo scribitur cap. VI, 12 : *Hæc ait Dominus exercituum dicens : Ecce Vir, Oriens nomen ejus.* In Hebræo est צמח שור Oriens nomen ejus. Non verba quidem ipsa, sed sensum prophetæ Matthæus refert perquam accurate. Est enim זרר æque ac צמח oriri. Et cum prophetia ea Zorobabelem quoque spectet, a mente prophetæ non discedit is certe, qui verbum ejusdem plane significationis ac potestatis substituit, cum illud ipsum, unde Zorobabeli, qui Oriens appellatur a propheta, factum nomen esse peritios Hebraici sermonis contendunt, cum Hieronymo ad caput Aggæi, Chrysostomo hom. VII in Matth., et Theodoro in cap. V Michææ. Est enim Zorobabel ortus Babylone. Itaque docet Matthæus, Nazaræum, non illum quidem, qui in libro Judicum proxime laudato legitur, et consecratum Deo significat, sed quem Zacharias propheta designavit, cum diceret, *Ecce Vir, Oriens nomen ejus*, derivari probe ex זרר oriri, præfixo כ, ut fieri solet in nominibus propriis, Nemrod, Nephthali, similibusque. Unde summam tum Scripturarum, tum linguæ Hebræicæ peritiam Matthæus hoc loco prodit ; ac simul idem docet haud esse diversam originem verbi Nazareth, et Nazaræi. Dici nimirum contracte Nazareth pro Nazaraëth נצררת : quod Orientale oppidum significat. Gallice diceres l'Oriental : quod in declivitate collis positum spectaret solis exortus (36). (Vide Luc. IV, 29.) At cum de Zorobabele dicitur : Oriens nomen ejus, nonnisi improprie dicitur. Exortura tantum significatur sub eo principe spes libertatis Judæis. Sed non fuit is unquam propterea Orientis, vel Nazaræi nomine appellatus. Ergo in Zorobabele non fuit hæc Scriptura impleta, sed in Christo Salvatore tantummodo, quem Nazareni vocabulo plebs cognominabat, hoc est Orientis, sive Orientalis : in Evangelio certe decies septies, a loco ubi nutritus, et educatus fuit. Sic proxime vers. 18 Jeremiæ prophetia : *Vox in excelso*, tunc dicitur *adimpleta*, cum non modo in excelso, ut apud Jeremiam vox audita dicitur, sed in loco ipso, qui ab excelso colle Rama nomen habet. Continet proinde hæc Nazareni, sive

Orientalis appellatio tacitum etiam vaticinium de Christo ab iis præsertim colendo qui in Occidente positi, Orientalem, sive in Oriente natum, hoc est Nazarenum, comparate ad regionem suam Christum appellarent. »

11. At hæc Harduini interpretatio paucos habuit suffragatores. Prætereo monitum illud, quod explicationi præponit : aliud esse Nazaræum Dei, aliud esse Nazaræum. Si reliquos audimus, Nazaræus Sanctum significat : vera autem sanctitas ea est, quæ a divina gratia, ideoque a Deo procedit : itaque nullus vere Nazaræus erit, qui Dei Nazaræus non sit : id, inquam, prætereo, quanquam omnino notandum id erat. Paucis sane placebit monitum Harduini excludentis a numero prophetarum historicorum librorum scriptores ; imo interpretes, et theologi omnes comprehensos hos quoque volunt eo Petri dicto (II Petr. I, 20, 21 : *Hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit : non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia : sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.* Et enim procul dubio in librorum [uti eos appellare mos est] inspiratorum numero historici Hebraica lingua conscriptos, ideoque in divinorum librorum numero collocabant Hebræi (37) : eosque, et nonnullos etiam ab Ecclesia in canonem receptos veneratur, et ut canonicos, ideoque Spiritu sancto ducente conscriptos excipimus omnes (38). Ex his itaque produxisse locum aliquem, Christum Dominum putant, cum discipulos euntes in Emmaus his verbis est allocutus : *O stulti et tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti sunt prophetæ ! Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam ? Et incipiens a Moyse, et omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quæ de ipso erant.* (Luc. XXIV, 25 seqq.) Neque simile veri est Paulum, cum per diem integrum Scripturarum loca ad Christianam religionem asserendam protulit, ea loca omisisse, quæ historici libri præclarissima subministrant. At Harduini probationes expendamus.

12. Num Christus Dominus, cum Joannis, VI, 45, ait : *Est scriptum in prophetis : Et erunt omnes discipuli Dei : omnis qui audit a Patre, et didicit,*

« Arguunt et nos Hebræorum studia, et imputant nobis, contra suum Canonem Latinis auribus ista transferre. Sed melius esse judicans Phariseorum displicere iudicio, et episcoporum jussionibus deservire, institui, ut potui. » In Præfatione porro ad librum Judith : « Apud Hebræos liber Judith inter hagiographa legitur... Sed quia hunc librum synodus Nicæna in numero sanctarum Scripturarum legitur computasse, acquivi postulationi vestræ, imo exactioni vestræ, » etc. Consule etiam, quæ theologi nostri in defensionem Canonis Scripturarum a Tridentino concilio stabiliti afferunt.

(38) Act. XXVIII, 35 : *Cum constituerent autem illi diem, venerunt ad eum in hospitium plurimi, quibus exponebat testificans regnum Dei, suadensque eis de Jesu ex lege Moysis, et prophetis a mane usque ad vespem.*

(36) Fortasse legendum est *exortum*.

(37) Hieron., Prol. Galeat. : « Quomodo igitur viginti duo elementa sunt, per quæ scribimus Hebræice omne quod loquimur, et eorum initiis vox humana comprehenditur, ita viginti duo volumina supputantur, qui quasi litteris et exordiis, in Dei doctrina, tenera adhuc, et lactens viri justi eruditur infantia. Primus apud eos liber vocatur בראשית Beresith.... Hi sunt quinque libri Moysi, quos proprie Thora, id est Legem appellant. Secundus prophetarum ordinem faciunt, et incipiunt a Jesu filio Nave, qui apud eos Josue ben Nun dicitur. Deinde subtexunt Sophetim, id est Judicum librum... Tertius sequitur Samuel... Quintus est, Isaias, etc.... Atque ita fiunt pariter Veteris legis libri viginti duo. »

(38) Idem Hieronymus in Præfatione in Tobiam :

venit ad me, ad Isaiam tantummodo respiciat, cujus in Vulgata versiculus 13 cap. LIV ad hunc modum se habet : *Universos filios tuos doctos a Domino, disputant interpretes. Sunt qui affirmant duo loca indicari hic a Christo : Domino, primum, quem jam allegavimus in Isaia, alterum : Omnis, qui audivit a Patre, et didicit, venit ad me*, alios prophetas indicare, quoniam hi omnes docent, audiendum esse Filium Dei Messiam a lege promissum, cujus monitis ad Patrem, et ad veram religionem, ideoque cœlestem beatitudinem pervenitur. At si jubes, Isaiam tantummodo hic indicatum affirmabo, per eum scilicet loquendi modum, quo numero multitudinis unum indicamus. Quid tum vero? An eo exemplo docemur, libros Isaïæ, et affines alios prophetarum vocabulo tantummodo significari? Minime vero, eamque vocem propheta stricte ac rigore omnino, atque ubique accipiendam esse vetat Hieronymus, quem jam allegavi, vetant quoque alii Patres, quorum loca facile adducerem, nisi notissimum et compertissimum cunctis id esset.

13. Eadem est explicatio verborum Pauli Act. XIII, 40, et 41 : *Quod dictum est in prophetis : Videte contemptores, et admiramini, et disperdimini, quia opus operor ego in diebus vestris : opus, quod non credetis, si quis enarraverit vobis ; qui locus respondet vers. 5 cap. I Habacuc, legiturque in Vulgata ad hunc modum : Aspice in gentibus, et videte : admiramini, et obstupescite : quia opus factum est in diebus vestris, quod nemo credet, cum narrabitur. At num restringenda ad eundem modum sint ea Matthæi verba, de quibus nunc agimus : Et veniens habitavit in civitate, quæ vocatur Nazareth : ut adimpleretur quod dictum est per prophetas : Quoniam Nazaræus vocabitur, adeo ut unum tantummodo prophetam respiciant, isque sit Zacharias, cujus hæc verba notentur : Ecce Vir, Oriens nomen ejus ; id est, de quo non levis inest in animo meo dubitatio? Primum scilicet negant plerique interpretes, e quorum numero Hieronymum seligo, quem in exponendis Scripturis doctorem maximum appellat Ecclesia (39). Hæc ille tradit (40) : Quoniam Nazaræus vocabitur. Si fixum de Scripturis posuisset exemplum, nunquam diceret : Quod dictum est per prophetas ; sed simpliciter quod dictum est per prophetam : nunc autem pluraliter prophetas vocans, ostendit, se non verba de Scripturis sumpsisse, sed sensum. Nazaræus sanctus interpretatur. Sanctum autem Dominum futurum, omnis Scriptura commemorat. Idem ergo esse vult per prophetas ac per Scripturas, ideoque etiam libros historicos.*

14. Atque his sane postremis verbis, Harduini interpretationem Hieronymus excipi vetat, quoniam

expressissime Sanctum, minime vero Orientem reddi vult vocem Nazaræus. Sed ne temere ab ea interpretatione nos recedere videamur, præterquam quod ecclesiastica traditione, et interpretum consensione rejicitur [quod etiam ex Samuele Basnagio pontificiorum Scholis procul dubio minime addicto discimus, communi quadam conspiratione Nazareni, seu Nazaræi vox redditur Sanctus], non video quomodo Nazareth, seu, ut vult Harduinus, Nazaraeth ita verti possit, ut indicet ortum, ideoque præclarissimam illam nativitatem, quam habuit Christus sine semine humano conceptus, et natus. Basnagius hæc docet : Quæ enim Harduinus in medium affert, ut in voce Nazareth Orientis significationem latere ostendat, nulla probabili ratione innituntur. Nam primum temere affirmat litteram ꝑ præfixam esse, non radicalem. Deinde cur litteram radicalem ꝑ de suo adjicit ei nomini? Si litteras, quas volumus, nominibus addere licet, nulla fere erit significatio, quam cuivis Hebraico nomini asingere non possis.

15. Illud autem quod deinde subjicit, Orientale dici potuisse oppidum Nazareth, quod in declivitate collis positum solis exortum spectaret, id quod Harduinus optat, minime nobis persuadet. Etymologia, quam ipse ex nomine Nazareth derivat, ortum denotat, quæ nativitati respondet, et synonyma vox illi est. Id autem, quod hic docemur, de oppido Nazareth solis ortum respiciente valde abest ab ea re, de qua agimus; et sane multa solis ortum respiciunt, quæ minime nascuntur, veluti sunt montes marmorei, et saxei; multa quoque oriuntur, quæ solis ortum minime respiciunt, veluti sunt sata plurima, arbores, et herbæ, animantes quoque non paucæ.

16. Quod si Ortum, seu Orientem in Nazarethi oppido propterea commendamus, quod solis ortum in collis declivitate positum respiciat, plurima habebis oppida, quæ illi laudem hanc præripiant; illa nimirum, quæ in montium jugis condita multo prius solem orientem respiciunt, quam respiciant oppida in collium declivitate ædificata, et tamen illa Orientalia dicere non consuevimus. Reliqua vero, quæ Harduinus adjicit : de prophetia illa : Vox in excelso audita est : veluti declarante Christum ortum in Nazareth; de vaticinio quoque, quod in voce Nazareni invenit : ita scilicet, ut ea prædicatur ab Occidentalibus præsertim adorandum fore Christum, ingeniosa, si vis, sunt; sed neque in vetusta traditione, neque in theologorum et interpretum recentiorum consensione, neque [si plane non fallor] in probabili etymologia, et ratione innixa sunt. Quis ergo ea excipere compelletur?

(39) Deus, qui Ecclesiæ tuæ in exponendis Scripturis sacris beatum Hieronymum confessorem tuum, doctorem maximum providere dignatus es, etc.

(40) In Comment. in cap. II Matth., in locum hunc.

QUÆSTIO VI. — *Quid significant verba illa de Jesu enuntiata : « Puer autem crescebat et confortabatur plenus sapientia : et gratia Dei erat in illo. » (Luc. II, 40.) Et deinceps (vers. 52) : « Et Jesus proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum, et homines. »*

1. Eadem ipsa argumenti affinitas, et historiæ conjunctio nexusque, qui nos movit, ut explicationem verborum illorum Evangelii lucæ, *Quoniam Nazareus vocabitur*, susciperemus, compellit nunc, ut explicationem aliorum verborum ejusdem Lucæ agrediamur, horum scilicet : *Puer autem [Jesus] crescebat, et confortabatur plenus sapientia, et gratia Dei erat in illo. Et deinceps v. 52 : Et Jesus proficiebat sapientia et ætate, et gratia apud Deum et homines.* Quæ quidem verba sub uno capite complexus sum, quod una utriusque loci sit explicatio.

2. Abutebantur porro his locis, quod rectissime monet Maldonatus (41); abutebantur, inquam, his locis Ariani, atque ex his errorem suum, Christo scilicet divinitatem adimentem, asserebant. Temere id quidem; sed cum aliqua verisimilitudinis specie: Cur enim Deum facis, inquebant, eum, qui uti ætate, etiam sapientia et gratia apud Deum cre-

3. Quamquam porro non paucae adhibitæ sunt his locis explicationes, ad duo tamen suprema capita revocari facile eæ poterunt. Nimirum multi tum ex veteribus, tum ex recentioribus magistris multa genera sapientiæ, scientiæ et gratiæ distinguunt: et expresse de scientia monent, quadruplicem fuisse in Christo scientiam, divinam, beatam, infusam, et usu comparatam: gratiæ vero quam Christus habuit, duo genera enumerant, divinæ scilicet ex hypostatica unione provenientis, et creatæ, qua nempe uberrime etiam dari Christum voluit Deus. Nonne de eo hæc prædixit propheta Isaias (xī, 1-4)? *Et egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet. Et requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiæ, et intellectus, spiritus consilii, et fortitudinis, spiritus scientiæ, et pietatis. Et replebit eum spiritus timoris Domini.* Quam ob causam: *Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet: sed judicabit in justitia pauperes, et arguet in æquitate pro mansuetis terræ, etc.* An porro negabis spiritum timoris, et affines alios gratiam creatam indicare? His positis, neque divinam, neque beatam scientiam in Christo augeri potuisse affirmant omnes: num infusa augeri queat, in dubio est: sunt scilicet, qui id

asserunt, quatenus scientia infusa, scientia divina, ideoque infinita non est, sed cum aliqua, licet uberrima quantitate, et mensura: quidquid enim creatum est, intra fines continetur. Porro scientia infusa creata est.

4. At id negant alii; aiunt scilicet scientiam infusam provenire ex unione hypostatica, et illius esse veluti consecrariam: porro unio hypostatica infinita est, infinitamque præstantiam habens; provenientem scilicet ex Verbo divino, *infinite dignificante*, ut theologi loquuntur, naturam assumptam. At scientiam usu comparatam, et, ut alii brevius appellant, *experimentalem* augeri posse, affirmant omnes: creata enim est, et humanam naturam, seu unionem animæ cum corpore consequens. Hanc autem Christo esse tribuendam, ex eo ostendunt quod scientia, quædam præstantia est, et excellentia spiritus seu animæ corpori infusæ; quoniam vero *corpus*, quod *corrumpitur, aggravat animam* (Sap. ix, 15), id est non sinit libere sua agilitate et energia in apprehendis rebus uti, ideoque non sinit promptissimum, et certum de iis ferre iudicium, sed tantum per experientiam, aut certe per sensuum usum, hanc tempore augeri posse affirmant.

5. Innititur opinio hæc tum ea ratione, quam nuper attulimus, unione scilicet animæ cum corpore: tum etiam magistrorum nostrorum auctoritate. Petavius sane (42) candide affirmat Patres aliquos *profectum hominis admisisse in Christo*. Eustathius Antiochenus in horum numero esse censetur: et enim adversus Arianos disputans profectum uti *ætatis*, ita et sapientiæ, ac gratiæ videtur agnoscere. Laudatur porro Eustathius a Gelasio papa adversus Eutychen et Nestorium disputante (43).

6. Epiphanius huic adjungitur; cum enim adversus hæreticos Dimæritas disputaret (44), eo Evangelii loco in quo edocemur Christum *profecisse ætate et sapientia*, usus est, ut ostenderet Christo mentem non defuisse, quam illi demebant Dimæritæ. « Eo porro, inquit ille Latinitate a Petavio donatus, Scripturæ verba illa referenda sunt: *Jesu autem crescebat sapientia, et ætate*: ubi propter carnem, ætatem significavit: ætas vero ex anima, uti dixi, et corpore perficitur. Ac posteaquam ætate illum profecisse dixit, consentaneæ et *sapientia* subdidit. Jam vero, qui sapientia Patris esset, quinam ulla sapientiæ progressionem habere potuit, si ab humana mente diversum vas illud, ut ita dicam, fui? Ac si mentis expertus exstiterit, qui fieri potuit, ut sapientia corpore animæque progressus faceret? »

7. Allegat pariter idem Petavius Proclum hæc tradentem (45): « Ipse est unus, et solus Filius, qui

(41) In locum hunc.

(42) Lib. xi *De Incarn.*, 2, 3.

(43) Tom. IV *Biblioth. PP. Paris.*, pag. 424.

(44) Hæresi 77, num. 26.

(45) *Epistola ad Armenos*. In editione porro Vincentii Riccardi hæc occurrunt, pag. 689, « Alia versio (antea enim translationem Dionysii Exigui re-

tulerat) ex v. Conc. col. 5, pag. 690: « Si quis vult nosse veraciter, quomodo ipse sit unus, et non solum Filius ante Abraham manens, et in novissimis secundum carnem sapientia, et ætate proficiens: nam Deitas ejus semper id quod perfectum est possidet: interroget Paulum, » etc.

antequam esset Abraham, exstitit, et in novissimis temporibus processit sapientia, et ætate secundum carnem : etenim illius divinitas semper id obtinet, quod perfectum est. »

8. Athanasium quoque (46), quatenus post adductas alias explicationes hanc demum adducit : « Quod si quis tamen pertinacius oblutetur, et de Christo ipso profectum illum intelligi oportere contendat ; id eatenus concedendum esse dicit ; ut non de divinitate ipsius, sed de humana natura dici istud existimetur. » Alia Athanasii loca, quæ idem Petavius ex oratione 4 *Contra Arianos* adducit, adjuuge, si vis.

9. Multa ex Cyrillo Alexandrino eodem spectantia verba recenset Petavius, quem consulas, rogo. Mihi satis est locum unum proferre, desumptum scilicet ex Paschali orat. 17 : docet enim in ea Dei Filium, « carnis suæ generationem propriam sibi dispensatione fecisse : eodemque modo, cum Genitoris sui esset sapientia, progressus habere dici in sapientia, quamvis omni esset ex parte perfectus ut Deus : eo quod, quæ humanitatis propria sunt, ob summam conjunctionem, merito in se ipsum assumeret. »

10. Vigiliū quoque, dum contra Eutychen deserit (47), eadem docentem adducit : Rupertum etiam abbatem : nec immerito ; etenim commentariis illustrans Genesim (48), sibi quæ explicandum proponens locum illum Isaïæ xi, in quo super Christum requievisse dicitur *Spiritus sapientiæ et intellectus*, hæc scribit : « Quia ille, in quem hæc dicuntur, cum non tantum homo, sed et Deus sit, licet secundum humanitatem sapientia, ætate, et gratia profecerit : attamen secundum id quod est, et erat Deus, nullum profectum habuit : sed cum esset ipsa sapientia, de supernis suis ad ima nostra descendit.

11. Sed cæteris Patrum locis celebrior esse videtur ille Ambrosii locus, quem ex libro *De Dominicæ Incarnationis sacramento* theologi omnes allegant. Et sic se habet (49) : *Et Jesus proficiebat ætate, et sapientia, et gratia apud Deum et homines*. Quomodo proficiebat sapientia Dei ? doceat te ordo verborum. Profectus est ætatis, et profectus sapientiæ, sed humanæ est. Ideo ætatem ante præmisit, ut secundum hominem crederes dictum ; ætas enim non divinitatis, sed corporis est. Ergo si proficiebat ætate hominis, proficiebat sapientia hominis : sapientia autem sensu proficit, quia a sensu sapientia. Jesus autem proficiebat ætate, et sapientia. Quis sensus proficiebat ? Si humanus, ergo et ipse susceptus est : si divinus, ergo mutabilis per profectum. Quod enim

proficit, utique mutatur in melius : sed quod divinum est, non mutatur : quod ergo mutatur, non utique divinum. Sensus igitur proficiebat humanus ; sensum ergo suscepit humanum. Et ut sciamus, quia secundum hominem loquebatur, præmisit supra dicens : *Puer autem crescebat, et confortabatur, et implebatur sapientia ; et gratia Dei erat cum illo*. Et *Puer*, nostræ nomen ætatis est ; nec confortari virtus poterat Dei, nec crescere Deus, nec altitudo sapientiæ Dei, nec plenitudo divinitatis impleri. Quæ igitur implebatur, erat non Dei, sed nostra sapientia. Nam quomodo implebatur, qui, ut omnia implet, descendit ? Per quem autem sensum Isaïas dixit : Patrem puer nesciebat, aut matrem ? Scriptum est enim (viii, 4) : *Priusquam sciat puer patrem, aut matrem, accipiet virtutem Damasci, et spolia Samariæ*. Sapientiam enim Dei futura et occulta non fallunt : expers autem agnitionis infantia, per humanam utique imprudentiam, quod adhuc non didicit, ignorat. »

12. Opinio hæc Magistro Sententiarum (50) displicuisse visa est, illique substituit alteram, de qua mox sermonem habebimus. Superiorem quoque sententiam postquam exposuit Maldonatus, deserit, et eam ipsam, quam Magister Sententiarum proponit, illi substituit. Verum nihil in ea est, quod merito nobis displiceat ; si enim auctoritatem spectas, nititur illa præclarissimorum virorum auctoritate : neque vero illi tantummodo favent, ii quos jam protuli ; verum etiam Fulgentius, quem superioribus Maldonatus adjicit (51) ; adjicit quoque Bedam, et Euthymium virossane doctos, et summi nominis. His, si vis, Augustinum adjuuge, hæc scilicet docentem (52) : « Sed ut de se humiles doceret aliquid dicere, humiliavit semetipsum formam servi accipiens. In hac forma descendit, in hac forma secundum Evangelium, sapientiæ studio profecit, in hac forma patiens fuit, in hac forma fortiter dimicavit, in hac forma mortuus est, in hac forma mortem vicit, et resurrexit, in hac forma ad cælum rediit. » Si rationem attendis, non contemnenda eaque est, et ex conditione humanæ nature, et unione ipsa corporis et animæ desumpta est, quam procul dubio demere Christo non potes, si hominem facis.

13. Neque vero ignorantiam tribuis Christo, et rerum inscitiam [atque id est, quod in hac explicatione theologis secus sentientibus displicet] : scilicet, quod Christo deest per experientiam, et usum scientiæ naturalis, suppletur per infusam scientiam aut per beatam visionem, aut certe per scientiam illam præstantissimam ac sublimem quam Christo tribuit natura divina humanæ Christi naturæ hypostatice unita ; adeo ut simpliciter dicere non possis : Hæc illave nescit Christus ; neque etiam, ob-

(46) Orat. *Contra Arianos*. Petav. lib. xi, 2, 7.

(47) Lib. i *Contra Eutychen*, tom. IV *Biblioth. Patr.* Paris. part. i, col. 528.

(48) Cap. 21 lib. i *Comment.*

(49) Cap. 7, num. 71.

(50) Lib. iii, distinct. 13.

(51) In *Luc.* ii, vers. 40.

(52) Serm. 57, *De divers.* : in serie 377.

scire hæc illave scit Christus, cum perspicuam rerum notitiam illi tribuat [uti dixi] scientia infusa, beata visio, et hypostatica unio; sed tantum dicere possis: Christus *quatenus homo, aut per experimentalem scientiam*, hæc illave nescit, hæc illave non perspicue scit: quas quidem locutiones si probe evolvas, explicesque, id ipsum innuunt, quod scholastici minus Latine, si vis, sed tamen vehementer, perspicue, et paucis exhibent dum aiunt, « Ex vi scientiæ experimentalis et acquisitæ, hæc illaque non nosse Christum; quatenus hominem, et formaliter per hanc scientiam, seu inspecta vi et virtute hujus scientiæ, hæc ignorare, seu minus clare nosse; proficere, et augeri scientiam hujus generis: » et alia his affinia, quæ uti dixi, vim notionum, et illationum exhibent, veram ignorantiam, aut etiam obscuram notitiam minime exhibent.

14. Quia tamen, et Ambrosius ipse alibi (53), et referente Maldonato ii ipsi Patres, quos jam allegavimus, aliam exhibent solutionem, eaque ipsa est, quam Magister Sententiarum priori substituit, hanc nos quoque proponamus oportet: et sic se habet. Scriptura non raro id quod videtur, et palam apparet, exhibet, describitque, veluti re ipsa ita se habens. Hoc modo, ne a Jesu discedamus, illius pater dicitur aliquando Joseph (54), non quod revera illius pater esset, sed quod coram omnibus illius pater appareret et putaretur. Itaque, cum coram hominibus eorumque opinione, proficeret Christus *sapientia et scientia*, animose affirmat Lucas eum profecisse sapientia et scientia. Pro hac explicatione affirmat Maldonatus stare Origenem, Epiphanium, Gregorium Nazianzenum, Damascenum denique, et Theophylactum a Græcis, de Latinis vero Cæsarium, Vigilium, et Gaudentium, locaque in margine notat, in quibus hæc docent. Alios adjungi si cupis, Petavium consule, adducentem scilicet Athanasium, Cyrillum Alexandrinum, Theodoretum, Hieronymum, Titum Bostrensem, Joannem Geometram, et Bernardum, locaque describentem, in quibus hæc tradunt.

15. Assentiuntur plerique scholasticorum duce Magistro Sententiarum, qui descriptis iis Ambrosii verbis, quæ jam retuli, hæc subjicit: « Aperte videtur Ambrosius innuere, quod secundum humanum sensum Christus profecerit, et quod infantia ejus expert cognitionis fuerit, et patrem, et matrem ignoraverit, quod nec Ecclesia recipit, nec præmissæ auctoritates [ea scilicet Patrum loca, in quibus docemur secundum humanitatem intelligi debere Lucæ verba] patiuntur sic intelligi: sed ita sane potest accipi, ut quantum ad visum hominum, et sui sensus ostensionem, Christus profecisse dicatur. Proficiebat ergo humanus sensus in eo secundum ostensionem, et aliorum hominum opinionem. Ita etiam pa-

trem, et matrem dicitur ignorasse in infantia, quia ita se habebat, et gerebat, ac si agnitionis expertus esset. »

16. Adversus explicationem hanc, quam nostris temporibus plerique amplectuntur, nonnulla objiciunt, quæ dissimulare minime licet: et hæc sunt. Eodem modo dicitur Christus profecisse sapientia, quo modo proficiebat ætate: *Puer autem crescebat, et confortabatur, plenus sapientia: et gratia Dei erat in illo. — Et Jesus proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum, et homines.* At ætate, re ipsa, non hominum opinione tantummodo, proficiebat; sapientia itaque, seu scientia, re ipsa, non hominum opinione tantummodo, proficiebat.

17. Multas adhibitæ vidi huic objectioni solutiones. Ea valde probabilis est, quam proponit Maldonatus, et sic se habet. Solet Scriptura [idque plurimis exemplis ostendi facile potest] verba *in eodem contextu* posita, non eodem modo accipere. An cum hæc protulit Christus: *Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum* (Joan. xi, 17), eodem modo dixit Deum Patrem Christi esse, ac noster est Pater? Minime vero: quis enim nesciat divinum Patrem Christi esse patrem natura, nobis vero adoptione? Similiter quando dixit: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos* (Matth. viii, 22), non eodem modo accepit vocem *mortuos*, sed priori loco mortuos animo indicavit, posteriori, corpore mortuos: et tamen eodem contextu utramque vocem complexus est, nihilque adjecit, quo significationum diversitatem indicaret. Quid mirum itaque est, si hoc loco sapientia, gratia, et ætate Christus dicitur profecisse, tametsi non eodem modo sapientia et gratia, atque ætate profecerit? nam ætate quidem vere; sapientia et gratia, hominum tantummodo opinione, profecit.

18. Hac objectione soluta, aliam urgent, hanc scilicet. Quando ab eodem Luca dicitur de Joanne: *Puer autem crescebat, et confortabatur Spiritu* (Luc. i, 80): id ita accipitur, ut non hominum opinione, sed re ipsa creverit et confortatus spiritu sit Joannes. Cur ergo, cum eadem locutio ab eodem evangelista adhibeatur, cum de Christo loquitur, non ita accipitur, ut non hominum opinione, sed re ipsa creverit sapientia Christus?

19. Ea, quæ ad superiorem objectionem diximus, si hic recolantur, hanc quoque dissolvunt. Nonne ab eodem evangelista Luca Christi parentes vocantur Maria et Joseph? Quis tamen eadem ratione Christi parentes hos dicet, cum Maria revera genuerit Christum; contra Joseph nullas habuerit in eo gignendo partes? Itaque quamvis, cum dicitur Joannes crevisse spiritu, reale augmentum indicetur, non reale tamen augmentum sapientiæ indicatur, cum dicitur Christus crevisse sapientia.

(53) Lib. v *De fide*, cap. 18, num. 221.

(54) *Ibant parentes ejus per omnes annos in Je-*

rusalem die solemnî Paschæ. (Luc. ii, 41.) *Pater tuus, et ego dolentes quærebarus te.* (Ibid. 48.)

20. Quod porro de scientiæ, seu sapientiæ incremento diximus, num id quoque de gratiæ incremento cum proportionem dicere possis, theologi disputant; fuere enim aliqui qui cum gratia creata et infusa nossent ditatum Jesum, et hæc augeri posse scirent, minime veriti sunt asserere, profecisse etiam gratia. Alii ita rem expediunt. Habitus gratiarum omnium infusi cum omni sua amplitudine sunt in Domino Jesu: hi itaque augeri non potuere; etenim erant illi collati cum omni sua amplitudine: at actus augebantur. Estius pro hæc sententia stat: hæc scilicet profert (55): « Quocirca planior est aliorum responsio, qui dicunt Christum revera quidem in gratia, et sapientia profecisse, non tamen secundum habitum, sed secundum actum: quia, licet habitus gratiæ et sapientiæ ab initio conceptionis animæ ejus infusus nullum acceperit incrementum, ab eo tamen habitu per accessum ætatis majora subinde opera gratiæ et sapientiæ procedebant: majora, inquam, secundum rei veritatem; ideoque non tantum coram hominibus, sed et apud Deum. Per hoc autem etiam fiebat, ut et ipse habitus gratiæ et sapientiæ ejus, qui revera non crescebat, hominum tamen opinione cresceret. Atque hoc sensu non incommode accipi possunt verba Bedæ a Magistro citata. Quem sensum indicat etiam Damascenus lib. III, cap. 22, sic inquiring de Christo: *Proficere autem dicitur sapientia et ætate et gratia: ætate quidem crescens, per incrementum autem ætatis, sapientiam, quæ ipsi inerat, in apertum promens*. Ubi, et consequentibus verbis eum Christi profectum, qui paulatim factus intelligitur per gratiæ et sapientiæ accessionem, ad hæresim rejicit Nestorianam. Non quod illa assertio necessario dividat personas in Christo: consistere enim posse videtur humanæ sapientiæ profectus cum unitate hypostatica; sed quia olim etiam hæc Nestorii sententia, tanquam Scripturis adversa, et a catholico sensu aliena, et cum primaria ejus hæresi magis consentiens damnata est. Congruit quoque cum dicta expositione quod apud Cyrillum legitur lib. x *Thes.*, cap. 7, ubi de Christo sic ait: *Cum audis ipsum profecisse in sapientia et gratia, noli putare quidquam ipsi additum fuisse, quia nullius unquam rei egere potuit. Sed quia videntibus atque audientibus eum, sapientior-em gratiore-mque in dies se præbebat, idcirco scribitur profecisse*. Simile quid legitur et apud Gregorium Nazianzenum, orat. 8. »

21. His Augustinum adice hæc edocentem (56):

(55) In III, distinct. 13, § 3.

(56) *De Trinit.* lib. xv, cap. 26, num. 46.

(57) In III part., quæst. 7, art. 12 ad 5.

« Propter hoc et Dominus ipse Jesus Spiritum sanctum non solum dedit ut Deus, sed etiam accepit ut homo; propterea dictus est *plenus gratia et Spiritu sancto*. Et manifestius de illo scriptum est in Actibus apostolorum (x, 38): *Quoniam unxit eum Deus Spiritu sancto*. Non utique oleo visibili, sed dono gratiæ, quod visibili significatur unguento, quo baptizatos ungit Ecclesia. Nec sane tunc unctus est Christus Spiritu sancto, quando super eum baptizatum velut columba descendit: tunc enim corpus suum, id est Ecclesiam suam, præfigurare dignatus est, in qua præcipue baptizati accipiunt Spiritum sanctum: sed ista mystica et invisibili unctione tunc intelligendus est unctus, quando Verbum Dei caro factum est, id est, quando humana natura sine ullis præcedentibus bonorum operum meritis Deo Verbo est in utero Virginis copulata, ita ut cum illo fieret una persona. » Sanctum etiam Thomam adijunge scholasticorum facile principem, quem plerique sequuntur. Sic enim Lucæ loca, de quibus disserimus, explicat (57): « Christus proficiebat sapientia et gratia, sicut et ætate, quia secundum processum ætatis perfectiora opera faciebat, ut se verum hominem demonstraret, et in his, quæ sunt ad homines. »

22. Et hæc quidem vulgatiores sunt propositorum Lucæ locorum explicationes. Novi equidem aliam exstare in eo positam, quod Christus dictus sit profecisse *sapientia et gratia*, quod nos proficientes in sapientia et gratia effecerit. Pro ea explicatione stantes Amphilochem et Augustinum allegat Petavius (58); atque Amphilochem quidem, quod dixerit, « profecisse sapientia Christum propter eos, quos sapientes reddebat: gratia vero, ea scilicet, qua oblectati nos ipsi proficimus; credentes ea perfectum iri, quæ de nostra spe ille prædicavit. » Augustinum autem, quod in libro octoginta trium Quæstionum scriptis prodiderit (59), sic *hæredem* appellatum fuisse Christum, ejus nos *cohæredes sumus*, quemadmodum idem *profecisse ætate ac sapientia* legitur: quod de ejus corpore, hoc est de Ecclesia debet accipi: « Si autem pietas, inquit, hoc non admittit, ut primo ex parte videret homo Dominicus: deinde ex toto; quamquam in sapientia proficere dictus sit, in corpore suo intelligatur hæres, id est Ecclesia, ejus cohæredes sumus. » Id, inquam, novi; sed novi etiam a theologis moneri nos hæc quidem vera esse, sed ad Lucæ quos dicimus locos illustrandos minime necessaria (60).

(58) Lib. xi *De Incarn.*, 9, 11.

(59) Quæst. 75, num. 2.

(60) Petav. *loc. cit.*

DISSERTATIO XXVII.

DE ITINERE A MARIA ET JOSEPHO PER SINGULOS ANNOS IN JERUSALEM PASCHATIS CAUSA ACTO, QUO OCCASIONE CHRISTUS JAM DUODENNIS, PER TRIDUUM DEPERDITUS, INVENTUS EST DEMUM IN MEDIO DOCTORUM, AUDIENS ET INTERROGANS ILLOS.

Atque in hac quidem Dissertatione cum alia multa, tum explicatur etiam, quid denotent illa Christi verba: « Quid est quod me quærebatis? nesciebatis quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse? » Illa quoque Lucæ verba: « Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad eos. »

RECENSENTUR EA, DE QUIBUS IN HAC DISSERTATIONE DISPUTATIONEM INSTITUEMUS.

1. Hæc habet Lucas (II, 41-50) : *Et ibant parentes ejus per omnes annos in Jerusalem in die sollemni Paschæ. Et cum factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis Hierosolymam secundum consuetudinem diei festi, consummatisque diebus cum redirent, remansit puer Jesus in Jerusalem, et non cognoverunt parentes ejus. Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, et requirebant eum inter cognatos et notos; et non invenientes, regressi sunt in Jerusalem requirentes eum. Et factum est post triduum invenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos, et interrogantem eos. Stupebant autem omnes qui eum audiebant, super prudentia et responsis ejus. Et videntes admirati sunt; et dixit mater ejus ad illum: Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus, et ego dolentes quærebamus te. Ait ad illos: Quid est quod me quærebatis? nesciebatis quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse? Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad eos.*

2. Hæc porro Lucæ verba multis inquisitionibus locum præbuerunt, quas quidem ad subsequentes coarcto.

1. Quomodo fieri potuit, ut per singulos annos Hierosolymam Paschatis tempore irent Maria et Joseph, tanto itinerum spatio ab Hierosolyma, eo præsertim tempore quo in Ægypto fuere, distantes. An non Hierosolymis regnabat Archelaus, quem adeo formidabat Joseph, ut illius causa non in Judæa, sed in Galilæa sedem fixerit.

II. Num Christo comite Hierosolymam per singulos annos Maria et Joseph irent.

III. Cur comitatum reliquerit Christus, seque a consanguineorum contubernio ac societate subtraxerit, adeo ut illum deperdiderint Maria et Joseph.

IV. Num hi reprehensione fuerint digni, quod maximam non adhibuerint diligentiam in custodiendo Jesu.

V. Cur per triduum se a Maria et Joseph perquiri permiserit Christus, qui propterea eos dilexisse minime visus est, cum eos in se perquiriendo tandiu anxios sollicitosque esse siverit.

VI. Cur in templo: cur disputans inveniri voluerit.

VII. Qua de re disserentes doctores audierit, et eos interrogaverit.

VIII. Quid sibi velint ea Mariæ verba: *Fili, quid fecisti nobis sic? ecce pater tuus et ego dolentes quærebamus te.* Quid sibi item velint Christi respondentis dicta: *Quid est quod me quærebatis? nesciebatis quia in eis, quæ Patris mei sunt, oportet me esse?*

IX. Quid significant subsequencia Lucæ verba: *Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad eos.*

QUÆSTIO I. — *Quomodo fieri potuit, ut per singulos annos Hierosolymam Paschatis tempore irent Maria et Joseph.*

1. Novimus quidem jussos fuisse Judæos masculos tribus vicibus per annum se conferre ad locum quem elegerat Dominus ut in eo sacrificia et reliqui sollemnes ac publici religionis ritus peragerentur [quem quidem locum Hierosolymitanum templum deinceps a Salomone exstructum fuisse compertissima res est; adeo ut multi reges cæteroqui pii reprehendantur, quod in excelsis permiserint solemnem cultum deferri Deo (IV Reg. XII, 3 seqq.)]. En porro verba, quibus id Judæis indicitur: *Tribus temporibus anni apparebit omne masculinum tuum in conspectu omnipotentis Domini Dei Israel (Exod. xxxiv, 25).* Quænam vero sint tempora, quibus mares omnes sese exhibere deberent Deo, deinceps traditur; in Deuteronomio scilicet, in quo hæc legimus: *Tribus vicibus per annum apparebit omne masculinum tuum in conspectu Domini Dei tui, in loco quem elegerit, in solemnitate Azymorum, in solemnitate Hebdomadarum, et in solemnitate Tabernaculorum (Deut. xvi, 16).* Sed novi etiam interpretes laudatissimos monere, excusatos fuisse ab adeundo ter per singulos annos templo a locorum distantia Judæos: allegant Maldonatus et Calmet in eam explicationem Hugonem et Lyranum, monentes scilicet locorum distantiam satis fuisse ad excusandos Judæos, ne se sisterent coram Domino in solemnitate Hebdomadarum, et in solemnitate Tabernaculorum; nam Paschate seu festo Azymorum, adesse jubet

omnes, nisi forte morbo impediti fuissent : quam ob causam mirum non est, si *vir Æthiops eunuchus potens Candacis reginæ Æthiopum, qui erat super omnes gazas ejus*, tametsi longo itinerum intervallo ab Hierosolyma distans, *venisset tamen adorare in Jerusalem*, uti nos docent Acta apostolorum (viii, 27): etenim, nisi multorum interpretum monita nos fallunt, ad adorandum Paschali festivitate in templo Dominum venerat : et ab historicis omnibus Hierosolymitanam obsidionem, et Judæorum cædem a Vespasiano et Tito factam enarrantibus edocemur, immanem multitudinem Judæorum tum periisse, quod Paschali festivitate adacti Hierosolymam convenientes sese urbe concluderint, quam Romani principes obsiderunt perdiditque. Aberat porro, quod idem Maldonatus alique interpretes monent, ab Hierosolyma Joseph Nazareth degenus *quatuor fere dierum intervallo* : fortasse etiam amplius

2. At cur Joseph, qui in Judæa consistere veritus est, quod illic regnaret Archelaus, non verebatur per singulos annos Hierosolymam pergere, in qua degebat ille Archelaus, quem verebatur? Objectionem hanc sibi dissolvendam jam pridem proposuit Augustinus, eamque etiam revera dissolvit, hæc elocutus (61) : « An et hoc aliquis dicit : Quomodo ergo, sicut Lucas narrat, ibant parentes ejus per omnes annos pueritiæ Christi in Jerusalem, si Archelai timore illuc prohibebantur accedere? Hoc mihi dissolvere non esset difficile, nec si aliquis evangelistarum expressisset, quandiu ibi regnaret Archelaus. Fieri enim poterat, ut per diem festum inter tam ingentem turbam latenter ascenderent, mox reversuri, ubi tamen aliis diebus habitare metuerent : ut nec solemnitate prætermissa essent irreligiosi, nec continua mansione conspicui. Cum vero etiam de regno Archelai quam fuerit diuturnum, omnes tacuerint, iste quoque intellectus patet, ut quod Lucas dicit per omnes annos eos ascendere solitos in Jerusalem, tunc accipiamus facilitatem, cum jam non timeretur Archelaus. Quod si Archelai regnum aliquanto diuturnius ulla præter Evangelium prodit historia cui fides habenda videatur, illud quod superius dixi suffecerit, quod ita timebant parentes pueri habitationem in Jerusalem, ut tamen propter Dei timorem festivitatem solemnem non prætermitterent, in qua latere facillime possent : neque enim incredibile est captatis temporibus opportunis vel dierum, vel horarum, accedere homines ad ea loca, in quibus esse formidant. »

3. Hæc dum tradit Augustinus, haud obscure indicat, aut non legisse quæ de tempore quo regnavit Archelaus tradit Josephus historicus, aut si legit, dubitasse adhuc de dictorum veritate : id enim fortasse innuit, cum hæc tradit : « Quod si Archelai regnum aliquanto diuturnius ulla præter Evangelium prodit historia, cui fides habenda videatur. »

Sed certe docet Josephus (62) Archelaum decem tantummodo annos regnasse, quibus elapsis missus est ab Augusto in exilium. Eo itaque anno, quod ductum [Luca teste] novimus Hierosolymam Jesum, aberat, in exilium scilicet pulsus, Archelaus : superioribus vero annis sævitie Archelai facile potuit sese subducere Joseph, Maria comite [id enim affirmat Lucas verbis iis : *Ibant parentes ejus per omnes annos in Jerusalem in die solemni Paschæ*], ea prudentia, quam ex Augustino modo allegato assequimur. Qui quidem Augustinus, dum *festivitatis* solemnem tantummodo meminit, Paschalem solemnitate eo vocabulo innuens, haud obscure ostendit, in ea se esse sententia, quæ affirmat Paschali tantum tempore Hierosolymam a Galilæa venisse Joseph : quod quidem probabile videtur esse, si ad veritas labore suo sibi, filio, ac Mariæ [ex parte saltem] victum comparasse Joseph. Diu ergo domo abesse non poterat, ut familie inopiæ occurreret. Diu autem abfuisset, si ter per singulos annos Hierosolymam perrexisset : poscebat enim iter illud octo fere aut decem dies, qui in eo peragendo insumerentur. Aliquod porro fortasse non leve temporis spatium, in summa præsertim peregrinorum frequentia, impendisset Hierosolymæ, ut templum adiret. Aliquos vero etiam dies sibi preparatio ad iter suscipiendum, et requies eo peracto poposcisset : quibus sumptus adijunge, qui in eo itinere insumendi erant ; et certe Paschalis festivitatis tempus septem dies Azymorum exposcebat : quæ cum omnia perpenderit, tum denique judicabis, num verisimile sit, ter per omnes annos Hierosolymam adiisse Joseph.

4. Atque id quidem minime reticisset Lucas ; etenim minime reticuit eximiam Virginis pietatem, quæ Josephi comes in adeundo Paschalis festivitatis tempore per omnes annos Domini templo esse volebat, tametsi lex Exodi et Deuteronomii lata mares tantum afficeret. Neque porro illam absterrebat distantia locorum, quæ non levis erat quidem, at non ea, quæ a muliere minime ætate provecta sine gravi etiam incommodo superari non posset : Nazareth enim centum fere passuum millibus ab Hierosolyma distat. Quis vero, dum in Ægypto moram traxit, Hierosolymam venisse dicat, cum id prudentia vetaret, recente scilicet memoria partus illius, Magorum adventus, cædisque, Jesu perdendi causa, Bethleemiticorum puerorum : et apertissime doceat Lucas, per omnes annos Hierosolymitanum templum adiisse, postquam Nazarethi constiterant? *Et ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilæam, in civitatem suam Nazareth... Et ibant parentes ejus per omnes annos in Jerusalem in die solemni Paschæ* (Luc. ii, 39-41). Vide quæ luculenter tradit Calmet ad locum hunc. Si quis tamen mordicus velit Josephum frequentius per annos singulos venisse Hierosolymam, veluti in iis festivi-

(61) *De consensu evangelist.* lib. ii, cap. 10, § 23.

(62) *Vide quæ diximus Dissert. 17, cap. 7.*

tatibus, quarum meminere libri Exodi et Deuteronomii antea allegati, ego quidem minime obsistam. Id sane proponunt viri doctissimi, et ille idem Maldonatus, quem antea excitavi, *probabilem* hanc opinionem appellat: etenim, inquit qui ab ea opinione stant, propterea reliquas duas solemnitates præterit Lucas, et solius meminit Paschatis, quod Paschali solemnitate id contigit, quod statim de Christo in templo disputante narrat: fortasse etiam quia in hac tantum solemnitate Maria se Josepho præbebat comitem.

QUÆSTIO II. — *Num Christo comite per singulos annos Maria et Joseph Paschalis festivitatis tempore Dei templum adierint.*

1. Quoniam de Josepho et Maria nos dubitare non sinit Lucas, ad Christum tantummodo quæstio vertitur. Quæritur scilicet an, antequam duodennis fieret, proficiscentibus Hierosolymam Maria et Joseph, ipse quoque proficisceretur.

2. Expressissime id tradit Juvenius, vetustus utique et laudatissimus scriptor, hæc elocutus (63):

*Et jam bisseos ævi comprehenderat annos,
Cum Paschæ ritum servando ex more parentes
Ad templum læti (64) puerum perducere festis
Omnibus annorum vicibus de more solebant.*

Eandem opinionem amplectitur [referente Maldonato et Calmeto] Beda, eique adhæret Maldonatus, nec certe Calmeto displicet. In eo autem præcepto Domini innuitur, quod jam attulimus. Mares igitur omnes afficit, ideoque eos adigit ad adendum, cum ætas id sinit, Domini templum. Ætas porro id sinit, cum puer septennium attingit, aut, si vis, nonnihil superat. Itaque Christus, qui legis jugum a pueritia tulit, præcepto huic paruit. Antequam ergo duodennis foret, consueverat per omnes annos Paschali festivitate cum parentibus suis Hierosolymitanum templum adire. Quamvis porro id non enarret Lucas, non id tamen negat, lectorem scilicet satis ea de re monitum putans iis notissimis Exodi et Deuteronomii verbis, quæ jam attulimus, et hic recolamus oportet.

5. Obsistunt tamen huic opinioni alii. Audite, quæ doceat Grotius, qui tamen, ne quid dissimulem, in eam tandem videtur inclinare sententiam, quæ affirmat Christum prævenisse ætatem quæ præceptis legalibus subdebat infantes. « Lex, quæ in Exodo et Deuteronomio exstat, in mares omnes concepta est. Sed cum ipsa ratio et æquitas doceret id ad teneram admodum ætatem non pertinere, locus fuit æquæ interpretationi. Nihil enim referebat ad festos dies deduci eos, qui rerum istarum nulum habebant intellectum. Exstat lex altera (Exodi xii, 27), quæ jubentur parentes liberis suis exponere historiam rerum in Ægypto gestarum, simul atque caeremoniæ istius causas inciperent inquirere, id est

simul atque ad rationis usum aliquem pervenissent: quod tempus cum lege definitum non esset, videtur relictum arbitrio sapientum, atque ab iis definitum ætate annorum duodecim, qua et feminas Romani viri potentes judicant, et pueros pubertati proximios. Discrimen hoc ætatis indicant et voces Hebrææ: nam intra annum duodecimum dicebantur קטנים *infantes*, sive *parvuli*: eo impleto, נערים *adolescentes*. At ubi de pœnis irrogandis agitur, is, qui annum implevit 13, legibus tenebatur, et vocabatur בן מצוה *filius præcepti*. Vide Aben Edsram Gen. xvii, 14. »

4. His stabilitis, vides Jesum tametsi a pueritia ipsa legis observantissimum [subdidit enim se circumcisioni, oblationi in templo, et, nisi fallimur, reliquis omnibus Mosaicis ritibus quos ætas ea exposcebat], a tenella ipsa ætate fuisse excusatum, quominus templum ante duodecimum annum, Paschatis etiam tempore, adiret. Simillimum etiam veri est templum minime adisse, ne scilicet furori Archelai exponeretur: tanto enim facilius erat in illius suspicionem, ideoque etiam sævitiam incidere, quanto major erat Dominicæ familiæ templum adeuntis numerus.

5. His tenellam adhuc pueri Jesu ætatem adijunge, quæ non sinebat eum longum et aliqua ex parte difficile iter non sine gravi incommodo subire: silentium denique Lucæ, qui tamen Mariæ iter per omnes annos describit; et tum denique agnosces verisimilem eorum esse opinionem, qui aiunt minime consuevisse Christum, antequam duodennis fieret, per singulos annos templum, vel ipsa Paschali solemnitate, invisere. Cæterum si quis secus se habuisse rem censeat, sinite eum pietati indulgere suæ, Jesumque peregrinantem ad templum describere. Habebit sane in ea opinione antecessores Maldonatum, Calmetum, atque adeo illum ipsum Hugonem Grotium, quem paulo ante allegavimus: etenim iis traditis, quæ jam descripsimus, hoc denique adjungit: *At pii non eousque expectabant, juxta receptam sententiam, שוררין בקדושים למוצה*, « Expediti anteverunt præceptum. » Quibus quidem verbis indicare videtur prævenisse Jesum religionem, atque erga Patrem obsequio, ætatem, qua legi præcipienti Paschali tempore Hierosolymitanum iter subdebatur.

QUÆSTIO III. — *Cur comitatum reliquerit Christus, seque a consanguineorum contubernio ac societate subtraxerit, adeo ut illum deperdiderint Maria et Joseph.*

1. Multæ quidem potuere esse causæ, ob quas Dominus Jesus se consanguineorum contubernio ac societate subtraxerit. Duas plerique exhibent. Sunt vero hæc: ut exerceret patientiam ac tolerantiam Mariæ et Joseph, quos valde ea res afflixit. Ut occasionem haberet prodendi ea ætate coram docto-

(63) Lib. i *Evangelicæ historiæ* sub hoc titulo: « Jesus quæsitus a parentibus, invenitur in medio

doctorum disputans. »

(64) *Al. lætis.*

ribus, atque in templo cœlestem illam sapientiam, quam in pueritia ipsa ab eo prodi statuerat cœlestis scientiæ ac doctrinæ pater. Ac primum quidem palam exhibet Matris interrogatio : *Fili, quid fecisti nobis sic? ecce pater tuus et ego dolentes quærebamus te.* Alterum vero assequimur ex Christi responsione : *Quid est quod me quærebatis? nesciebatis, quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse?*

2. Monuere nonnulli ideo a consanguineorum contubernio secessisse, recepissequē se in templum, ut discerent pii viri Deo acceptum esse, ut ab hominum commercio interdum subducamur, recipiamusque nos in dicatas cœlesti Patri ædes, ibique quanto diutius possumus, Deo vacemus. Priorem et postremam hanc causam elegantissime pro more attingit Juvenecus, cujus verbis libentissime utor, antiqui scilicet et laudati scriptoris (65) :

*Ergo aderant, Paschæ pariter, cunctisque diebus
Festorum impletis, patriam remeare parabant;
Tum puer in populo comitis vestigia Matris
Deseruit, templique libens secreta petivit.
Illum per vicos urbis (66), perque abdita tecta,
Perque viæ stratas; per notos, perque propinquos,
Quærebat Genitrix: sed lux ubi tertia venit,
Ad templum propere remeant, vatunquē coronæ
Invenit insertum, legumque obscura senili
Tractantem cœtu; vix admiratio digna
De pueri verbis senibus fuit: At pia Mater,
Nate, ait, amissum lacrymis te quæro profusus
Anxia, cum genitore gemens: quæ causa parentum
Secernit (67) gressu, templique in sede retentat?
Ille autem: Quid me tantum, quid quæritis, inquit?
An nondum sentis, Genitrix, quo jure paternis
Ædibus, et domibus (68) natum inhabitare necesse?*

3. At monent alii ideo triduo se subtraxisse, ut parentum consanguineorumque alimonia destitutus, victum emendicare cogeretur, præberetque propterea iis, qui exactius evangelicæ paupertatis genus profitentur, emendicati victus exemplum. Novatus (69) Basilium allegat responsione 262 id edocentem. Sed ego quidem id tradentem Basilium minime vidi : sed hæc tantummodo (70) :

Interrog. 262.—« Cum Scriptura in rerum laudabilium numero egestatem et paupertatem ponat, velut in hoc loco : *Beati egeni* (Matth. v, 5); ac etiam in illo, *Desiderium pauperum exaudivit Dominus* (Psal. x, 17); et rursum : *Egenus et pauper laudabunt nomen tuum* (Psal. lxxiii, 21), quodnam est discrimen egestatem inter et paupertatem? Et quomodo verum dicit David, cum ait : *Ego autem egenus sum et pauper* (Psal. lxi, 6). »

Responsio. — « Cum recorder Apostoli, qui dixit de Domino, quod *propter nos egenus factus est, cum dives esset* (II Cor. viii, 9), existimo, egenum quidem cum esse, qui a divitiis exciderit in egestatem : pauperem vero, qui ab initio in egestate fuerit, ac certo quodam qui Deo placeret modo, ejusmodi ad-

versitatem rexit. Cæterum David egenum et pauperem esse se confitetur : sed fortasse hoc etiam dicit in persona Domini, qui egenus quidem nominatur secundum illud : *Qui propter nos egenus factus est, cum esset dives* : pauper vero, quod non divitis alicujus, sed fabri lignarii filius secundum carnem dictus est. Forte etiam quoniam sicut Job non noverat res suas in thesaurum recondere, neque divitiis studere tanquam propriis, sed dispensare omnia ex voluntate Domini. »

4. Allegat quoque sancti Bernardi sermonem, seu homiliam intra octavam Epiphaniæ : in qua scilicet hæc leguntur : « Domine Jesu, quis te cibavit illo triduo? Quid dicam, Deus meus? Ut te per omnia nostræ conformares paupertati, et in te humanæ naturæ calamitates susciperes, quasi unus e turba pauperum stipem per omnia emendicabas. »

5. Sed in celebratissima Bernardi editione a Mabilonio adornata inter Bernardi sermones frustra quæres sermonem istum; invenies porro volum. III ejusdem editionis, in quo volumine opera perperam Bernardo tributa continentur. Habet autem auctorem sermo iste, seu, ut aliis inscribere placuit, *Tractatus de Jesu puero duodenni* Aelredum, qui hæc scripsit (71) : « Per illud itaque triduum, ubi eras, bone Jesu? Quis tibi cibum aut potum ministravit? Quis lectulum stravit? Quis detraxit calceamenta? Quis membra puerilia unguentis fovit et balneis? Scio certe, quia sicut voluntarie nostram sumpsisti infirmitatem, ita, cum veiles, propriam ostendisti virtutem : et ideo cum velles, his obsequiis non eguisti. Ubi ergo eras, Domine Jesu? De his omnibus æstimare, vel conjicere, vel opinari libet aliquid : affirmare autem temere nihil licet. Quid dicam, Deus meus? An, ut te per omnia nostræ conformares paupertati, et omnes in te humanæ naturæ calamitates susciperes, quasi unus e turba pauperum, stipem per ostia mendicabas? Quis dabit me buccellarum illarum sic mendicatarum participem fieri, vel saltem divini illius edulii reliquiis saginari? »

6. Sed tanto certe non est habendus in pretio Aelredus, ut Bernardo æquiparari possit, nec illius opera Bernardo ascribi. Sane in his ipsis, quæ allegavimus, verbis, nimio plus delicatum et mollem describit Jesum jam duodennem, dum hæc ait : « Quis lectulum stravit? quis detraxit calceamenta? quis membra puerilia unguentis fovit et balneis? » Quis hæc excipiat? quasi Jesus, qui tenuem semper et pauperem vitam suscepit, et egit, egeret jam duodennis ut sibi sterneretur lectulus, ut sibi detraherentur calceamenta, ut quispiam illius membra unguentis foveret et balneis. Tamen excipe, ut libet, scriptoris hujus monita ; cum dubitans ea proponat, quæ de Christo per ostia mendicante ait, parum sane

(65) Lib. I *Histor. evang.* « Jesus quæsitus, » etc.

(66) Al. urbisque per.

(67) Al. secrevit.

(68) Al. atque domo.

(69) De eminentia Deiparæ, tom. I, cap. 16,

quæst. 2, pag. 325.

(70) In *Regulis brevioribus*.

(71) Col. 642 et seqq. vol. III. Sed quæ allego exstant col. 644 et 645, num. 6, sermonis seu tractatus hujus.

ad mendicationem Christo tribuendam Aelredi auctoritate ac testimonio proficies.

7. Alexandrum de Hales, sanctum Bonaventuram, sanctum Thomam adhuc adducit Novatus, docentes scilicet Christum aliquando mendicasse. Fac eos hæc docuisse : neque enim horum doctorum loca consulere volui, quæ ille citat ; non ego in illorum numero sum, qui id animose negent : scio enim a viris pietate et scientia nobilibus id tradi : obsequentibus tamen aliis doctrina ipsis quoque et pietate celebratissimis. Id, de quo nunc agitur, non est, num aliquando victum emendicaverit Christus [quod tamen dubium est valde, nec vetustum aliquem scriptorem proferre poteris, qui id affirmet], sed eo vertitur quæstio, num triduo, de quo agimus, emendicaverit. Nonne sine alimentis vivere is potuit triduo, qui per quadraginta dies sine esurie jejunavit? [*Postea esuriit* (*Math.* iv, 2).] Nonne probo, et cum majestate venusto adolescenti probus aliquis dives, qui peregrinos pauperes aleret, alimenta præbere potuit? Tamen si omnino vis Christum triduo illo emendicasse, age quod libet, dummodo me secus sentire permittas. Alias porro causas Maldonatus adducit, quas recensere operæ pretium est : proposita enim ad solvendum quæstione : *Cur insciis parentibus remanere voluit Hierosolymæ Christus*, eam sic dissolvit : « Ad tertiam quæstionem Euthymius et Græcus ille auctor D. Thomæ respondent, ideo clam parentibus remansisse, ne, si id illis indicasset, aut ab ipsis impediretur, aut illis, si morem non gessisset, videretur non satis obedire. Magis alia ratio, quam affert Beda, mihi placet ; propterea id fecisse, ut ostenderet alium se habere Patrem, cuius res, illis etiam non consultis, agere deberet, quodque illis soleret obedire, voluntate solitum facere, non debito. Quod ergo evangelista dicit, *Remansit in Jerusalem*, non ita intelligendum est quasi aut errore, aut casu, sed quasi certo divinoque consilio id factum fuerit. Et quidem Origenes videtur existimare invisibilem sese fecisse, ut Hierosolymæ remaneret, quemadmodum postea volentibus eum Judæis lapidare, abscondit se, id est, disparuit, invisibilem sese fecit. Idem quoque videtur apud D. Thomam Græcus ille quem citat auctor, indicare, estque credibile hominem præsertim Græcum ex Origene sumpsisse. »

QUÆSTIO IV. — *Num Maria et Joseph reprehensione fuerint digni, quod maximam non adhibuerint diligentiam in custodiendo Jesu.*

1. Li omnes (72) qui summam impendunt operam ut cuncta Mariæ opera carpant, minus diligentem, quam esse oportebat, hic Mariam describunt, quasi nesciret illa, aut, si sciret, exsequi omitteret, quæ-

nam in custodiendis filiis sit parentibus imposita cura. Neque vero hæretici tantum Mariam hic distringere studuerunt. Pii aliquot viri asperiora quædam ea super re proposuisse sunt visi. Ut de reliquis sileam, ille idem Aelredus, quem antea allegavi, sic Mariam paulo audacius interrogat (73) : « Quin potius, Domina mea [pace tua dico], dulcissimum filium tuum cur tam facile amisisti, tam incuriose custodisti, tam sero, quod deerat, animadvertisti ? »

2. Tamen ii, qui Mariam propterea reprehendunt, temere sane reprehendunt. Jesus, ut jam ex Juvenco jam allegato aliisque discimus, ex Maria Nazarethum remeante sese subtraxit : quanquam rationem qua se subtraxerit, ignoramus. Quis enim Mantuani effugium approbet hæc scriptis tradentis (74) ?

*Post lustrum expulso dulci cum pignore mater,
Longævusque senex ad primi maxima veris
Orgia : cum typico faciunt solemniter agno,
Convenere : Puer subitæ sese abdidit umbra
Nubis : ab aspectu matris sublatas in alta
Templa, sacerdotes inter legisque magistros
Mirantem vario tenuit problemate turbam.*

3. Mantuanus his versibus, fateor, Virgilium imitatione est consecutus : hæc scilicet de Ænea Virgilius prodidit (75).

*At Venus obscuro gradientes aere sepsit,
Et multo nebula circum dea fundit amictu :
Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset,
Molirive moram, aut veniendi poscere causas.*

Insert se (76) *septus nebula* (mirabile dictu!)
Per medios, miscetque viris, neque cernitur ulli.

At utinam locum aliquem ex veterum doctorum scriptis excerptum allegasset Mantuanus ea, quæ recitavi, prodens : dum vero nullum profert, a Matris ac Josephi aspectu subtraxisse se quidem Jesum dicam, se [si tu vis] invisibilem efficiendo : at modum, quo se subtraxerit, me ignorare fatebor : at simul etiam adjiciam Mariam, quæ noverat, et quam sui Jesus esset amans, quæque gaudium tantummodo hactenus ex ejus obsequio atque obedientia perceperat, minime suspicatum esse, velle filium se deserere, alioque abire.

4. Quid porro reprehensione dignum in ea re est ? An non prudenter egit Maria, nullam alendo de eo consilio, quod filius suscepit, suspicionem ? At neque imprudenter egit, dum se itineri dedit, illudque per iter diei produxit, donec scilicet [nisi plane fallimur] noctu in hospitio consistens, deque eo sollicita agnovit denique, neque secum, neque cum Josepho, et cognatis, et comitibus reliquis (77) venisse filium. Tum enim statim Hierosolymam cum Josepho reversa est, illumque inter cognatos et notos requisierunt ; et per triduum minime inventum diligen-

(72) Vide, quæ tradit Canisius *De corrupt. Verbi Dei*, tom. II, qui est *De Maria Virgine*, lib. iv, cap. 15.

(73) Num. 2, col. 645.

(74) *Parthen.* I, lib. III, fol. 107.

(75) *Æneid.* lib. I, vers. 411.

(76) *Ibid.* vers. 430.

(77) Non cognoverunt parentes ejus : existimantes autem illum esse in comitatu, etc. (*Luc.* II, 43, 44.)

tissime adhuc perquisierunt, donec denique in templo in medio doctorum sedentem invenerunt, audientem illos, et interrogantem eos. Scilicet affirmat Lucas putasse Mariam et Joseph, Jesum esse in comitatu; cum enim dilectus Deo et hominibus iam esset [*crescebat, et confortabatur, plenus sapientia: et gratia Dei erat in illo* (*Luc. II, 40*)], quisque ejus sermonibus et familiaritate frui studebat. Maria autem et Joseph, qui probe noverant quantum illius sermonibus proficere possent, sinebant, ut aliis quoque sibi notissimis comes adjungeretur Jesus. « Cum omnes Judæi, inquit Maldonatus, ad festum Paschædiem confluere solerent, credibile est, turmatim oppidatimque, et veniresolitos, et redire. In eo igitur comitatu Nazarethanorum civium, cognatorum præsertim, amicorumque putabant parentes esse Christum, ut ex eventu colligitur, inter eos enim solos eum dicuntur quævisse. » Tum hæc subjicit: « Hoc certius, quia ex ipso evangelista sumptum est, quam quod Beda, et Bedam secutus Lyranus tradunt, morem fuisse Judæis, ut venientes ad festum, domumque revertentes, separatim viri, mulieres, ac pueri progredierentur. Ita factum, ut pater cum matre, mater cum patre puerum esse crederet, nec uterque de illo inquireret. Quæ nec sunt ipsa per se probabilia; quis enim credat matres filios suos parvulos a latere suo passas fuisse discedere? Et videtur tum evangelistæ, tum inter se repugnare. Nam cum dicit evangelista parentes existimasse eum esse in comitatu, et inter cognatos atque amicos eum quævisse, non obscure significat Josephum et Mariam simul iisse, putasseque Christum non cum pueris, sed cum cognatis et amicis esse. Alioqui non inter cognatos et notos, sed inter pueros quævisissent. Pugnancia etiam inter se dicunt: si enim pueri gregatim separatimque progredi solebant, quomodo pater cum matre, mater cum patre, ut illi dicunt, esse putabant, cum ex consuetudine scirent non posse esse nisi cum pueris? »

5. Cæterum minime affirmat Beda pueros seorsim ab ætate auctoribus, et peculiari instituto choro, adisse Hierosolimam, atque ab ea recessisse: imo contra affirmat potuisse se jungere choro, quem vellent. En quæ docet ille: « Quæret aliquis, quomodo Dei Filius tanta parentum cura nutritus, his abeuntibus, potuit obliviscendo relinqui? Cui respondendum, quia filius Israel moris fuerit, ut temporibus festis vel Hierosolimam confluentes, vel ad propria redeuntes seorsim viri, seorsim autem feminae choros ducentes incederent, infantesque vel pueri cum quolibet parente indifferenter ire potuerint. Ideoque B. Mariam, vel Joseph vicissim putasse puerum Jesum, quem se comitari non cernebant, cum altero parente reversum. »

6. Ad eundem fere modum se rem habuisse, narrat idem ille Aelredus, quem sæpe excitavi: ad

hunc scilicet (78): « Sciendum id moris fuisse Judæis, ut ascendentes ad diem festum, seorsim viri, seorsim mulieres incederent, ne forte aliquid coinquinationis subreperet, præscribente lege divina, ut mundi tantum sacris solemnibus interessent. Unde credibile est puerum Jesum illo tempore nunc patri, et viris adhærentibus ei; nunc matri, et mulieribus comitantibus eam, suæ præsentiae dulcedinem indulsisse. »

7. Id habent commodi hæc Aelredi verba, ut explicant emendentque, quæ paulo audacius visus erat antea de Virgine quasi minus de puero Jesu custodiendo sollicita dixisse: at quod ait de viris sejunctis a feminis, dum templum adirent, non admodum opportunum ad rem præsentem esse videtur. Etenim dum a templo regrediebantur Hebræi, minime jubebantur legalem illam puritatem servare, quam templum adeuntibus fuisse indictam Aelredus affirmat. Utcunque se habuerit res, mihi satis est, redargui omnino non posse parentes Jesu, quod iis insciis Hierosolymis constiterit: satis enim [quod jam dixi] eos a reprehensione vindicat Lucas, dum monet putasse illos Jesum jam ætate nonnihil aucta, et mirabili sapientia præditum, fuisse in comitatu.

8. Origenes porro, ut omnem reprehensionis causam a Maria et Josepho amoveat, docet ita se a Mariæ et Josephi societate subtraxisse Jesum, ut eodem miraculi genere, quo ætate proventus se ab Judæorum insidiis subtraxit [invisibilem scilicet se reddendo], se etiam a Maria et Josepho subtraxisse. Præstat porro ipsa Origenis verba Latinitate ab Hieronymo donata describere (79): « Et hic sublimius quiddam quam humana natura patitur, intellige: non enim simpliciter remansit, et parentes ejus, ubi esset, ignorabant, sed, quomodo in Joannis Evangelio (VIII, 59) scriptum est, quoniam insidiabantur ei Judæi, et elapsus est de medio eorum, et non apparuit, sic et nunc puto remansisse puerum in Jerusalem, et parentes ejus, ubi remanserit, ignorasse. » Hæc si admiseris [cur porro non admittes?], audebisne Mariam et Josephum propterea reprehendere, quod puerum Jesum amiserint? Multa de dolore Virginis puerum Jesum amissum quærentis narrant, exaggerantque nonnulli interpretes et theologi. Eo in argumento versatur, quantum instituto nostro satis est, Theophilus Raynaudus (80), quem consulas, rogo.

QUÆSTIO V. — *Cur per triduum se a Maria et Joseph perquiri permiserit Christus, qui propterea eos minime dilexisse visus est, cum eos in se perquirendo tandiu anxios sollicitosque esse siverit.*

QUÆSTIO VI. — *Cur in templo, et in eo disputans, inveniri voluerit.*

1. Paucis me a solutione quintæ quæstionis expedio, lectorem rejiciens ad ea, quæ in solutione duarum superiorum quæstionum tradidi; assequetur

(78) Num. 5. col. 344.

(79) Hom. 19, in *Luc.*

(80) *Diptych. Mar.* part. 1, punct. c, num. 29.

enim, eum tandiu se a Maria et Josepho perquiri permiserit. Neque vero eos minus dilexisse visus est, cum eos in se perquirendo diu anxios sollicitosque esse siverit; imo cum eorum patientiam trium dierum spatio exercuerit, eos se dilexisse ostendit; eorum enim virtutem exercuit, prodiditque, et meritum maxime auxit. An non Abrahamum dilexit maxime Deus, cum per plures dies [tres, nisi fallimur] illius virtutem exercuit, illum iubens Isaacum offerre in eo monte, quem ostensurus erat illi; ad quem ostensum constanter atque imperterritus puerum ipsum deduxit? Cur porro in templo se inveniri voluerit, docuimus quæstione 4. Illi dicta recolat lector. Hæc adjuget, si vis, ex Origene (81): «Et cum quærerent, non invenerunt inter cognatos: nec enim poterat humana cognatio Dei Filium continere: non invenerunt inter notos, quia divina majora erant notitia scientiaque mortali. Ubi igitur invenit eum? In templo. Ibi enim invenitur Filius Dei. Si quando et tu quæsieris Filium Dei, quære primum in templo, illuc propera, ibi Christum, sermonem, atque sapientiam, id est Dei Filium, reperies.» Disputans vero, si proprie loqui volumus, et, ut aiunt scholastici, *rigorose*, minime inventus est, sed tantum *sedens in medio doctorum*, honore utique ab eo non usurpato, sed illi a doctoribus ipsis sapientiam illius mirantibus sponte tributo, *audiens et interrogans eos*: quod utique puero ingenioso [an non vero, si de Jesu loquimur, sapientissimo?] convenire potest. Cur vero hoc, sane non leve, sapientiæ suæ specimen exhibere voluerit, inquirunt interpretes. Mihi valde placet Maldonati responsio: hæc scilicet (82): «Videtur Christus in ipsa sua pueritia specimen aliquod divinitatis suæ præbere voluisse, ne, si postea annos natus triginta, nullo dato ante sapientiæ suæ documento, de improvviso ad docendum prodisset, homines magis admirarentur, quam crederent. Nam cum et hunc sapientiæ suæ gustum dedisset puer, tamen postea dicebant Judæi (Matth. xiii, 54): *Unde huic sapientia hæc et virtutes?* Et (Joan. vii, 15): *Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit?* Id autem duodecimo ætatis anno facere conveniebat, quo potissimum tempore incipit puerorum ingenium apparere, et capessendis litteris aptum esse.»

QUÆSTIO VII. — *Qua de re disserentes doctores audierit, eosque interrogaverit.*

1. Aio vero, nesciri quidem quo super argumento doctorum et Christi sermones versati sint: similimum tamen veri esse, super adventu Messię ver-

satos esse; quem cum ex prophetis ostenderet eo tempore prædictum, quo hi vivebant, ad Deo agendas ea de re gratias, ad disponendos quoque sese ad eum recipiendum invitabantur. Ea porro, quæ per se non obscura erant, et tamen ingeniosa, in ore pueri posita summam vim habere debebant ad doctores quidem primo, tum ad auditores reliquos avertendos a vitiis, et ad divinum amorem, et grati animi sensus erga Deum in eorum cordibus excitandos. Ea, quæ paulo ante ex Maldonato protulimus, id quod agimus, mire confirmant.

QUÆSTIO VIII. — *Quid sibi velint ea Mariæ verba: «Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus et ego dolentes quærebamus te.» Quid sibi velint item Christi respondentis dicta: «Quid est quod me quærebatis: nesciebatis quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse?»*

Qui Mariam oderunt (83), ejusque gesta reprehendere satagunt, arrogantiam quamdam, aut certe verborum asperitatem sibi visi sunt in Mariæ interrogatione invenisse, quasi ea materna auctoritate abutens reprehenderit Christum, qui ea inscia ex comitatu sese subduxit: quam ob causam responsum nonnihil asperam a Christo ipso retulerit: *Quid est quod me quærebatis?* etc.

2. Utrumque porro arbitror falso dictum. Monuere interpretes valde probabiles, ea se humilitate gessisse Mariam, ut non in hominum corona, a quibus scilicet gratulationes plaususque receperet, quod filium sapientem adeo genuisset, sed privatim interrogarit. Id porro quanquam a Luca expressissime non traditur, indicatur tamen, dum post exactam de pueri Jesu disputatione narrationem, refertur Matris interrogatio. Quæ quidem, si probe animoque minime malevolo expendantur, apparebit, non accusantis aut reprehendentis more esse dicta, sed mirantis atque dolentis: neque enim Maria rogat cur id fecerit, cur in templo constiterit, cur doctores audierit et interrogaverit: sed cur ita fecerit: id est: cur se et Josepho insciis hæc faciens, illis doloris et anxietatis, summæque sollicitudinis causa fuerit: hæc scilicet, non alia quævis est, vis verborum illorum nobis sic.

3. Recte porro doluit Virgo de filii absentia, non quo timeret errare potuisse puerum aut perire: noverat enim filii dignitatem et sapientiam; sed quod vel ægre se ab ejus præsentia ac familiaritate avelli patiebatur, quod putat Aelredus (84), vel quod suspicata fortasse fuit, non ea diligentia fuisse a se custoditum.

4. Sed jam expendenda sunt Christi respondentis verba non ad Mariam tantummodo, quæ sola fuerat

(81) Hom. 19, in Luc.

(82) Ad ea verba: *Remansit puer Jesus in Jerusalem*, etc.

(83) Vide quæ tradit Canisius, *De Maria Virgine*, lib. iv, cap. 17.

(84) «Iterum dico tibi, o Domina mea, quid dolebas? Credo, non famem, non sitim, non inediam

timebas puerum, quem Deum noveras: sed tantum substractas tibi, vel ad modicum, ineffabiles præsentia ejus delicias querebaris: tam enim dulcis est Dominus Jesus gustantibus illum; tam speciosus videntibus, tam suavis amplectentibus, ut brevis ejus absentia maxima doloris materia sit. (De Jesu duodenni, num. 8, etc.)

locuta, sed ad Iosephum etiam, quem doloris et sollicitudinis participem in eo quaerendo dixit : *Ecce pater tuus et ego doctes quærebamus te. Quid est, inquit Christus, quod me quærebatis? nesciebatis quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse?*

5. Acerbitatem responsionis hic li inveniunt, qui Mariam deprimunt, novatores, monentes scilicet asperius respondisse Christum Matri, quod ea quoque aspere Filium sit allocuta : *Fili, quid fecisti nobis sic?* etc.

6. Impudenter id quidem hi aiunt, nec probabilem ullam proferunt, aut rationem, aut laudati alicujus veteris auctoritatem, quo temeritatem protegant suam. Scilicet Christus Mariæ sciscitanti causam reposuit, ob quam necesse fuit eum se a conjunctorum familiaritate subducere, et commissam sibi a cœlesti Patre provinciam exsequi; instructionem scilicet populorum (85), quam in tenera ipsa ætate Deo Patri obsequens, aggredi cœperat. Præstabat autem Patris jussio familiaritate ac societate parentum, quos necesse non erat dolere et anxie eum perquirere: etenim probe nosse poterant, aut certe conjicere, non temere se ab eorum societate subduxisse, sed, ut Patri cœlesti obsequeretur parereturque. Hæc, me quidem iudice, in summa est Christi responsio, quam asperam esse et reprehensionibus refertam aiunt quidem Mariæ hostes, sed minime probant. An hic id occurrit, quod alibi legimus (*Marc. iii, 5*) : *Circumspiciens eos cum ira?* An duriusculum vocabulum aliquid hic adhibuit, a quo non abstinuit, cum Petrum cæteroqui valde dilectum, minus caute locutum audivit (86)? Nullam itaque veram reprehensionem hic invenio, tametsi aliquam reprehensionis speciem sibi in his verbis adinvenisse sunt visi probabiles etiam interpretes, sed tantum rationem, interrogationis ad modum propositam, ob quam et ipse se ab eorum societate subduxerat, et Maria et Joseph eo per triduum amisso dolere, et in eo perquirendo fuere solliciti. Quanquam non desunt, qui ita vertentes Græca Lucæ verba : *Nesciebatisne locum in quo querendus eram, esse domum Patris mei?* monent, non aliud reposuisse Matri sciscitanti Christum, nisi, mirum minime esse, si se non statim invenerint, quippe inter cognatos et notos requirebant : præceperat autem ei cœlestis Pater, ut *in domo sua esset*, templo scilicet cultui suo dicato, in quo quidem templo incipere debebat populos instruere, legemque evangelicam tradere. « Postremus hic sensus, inquit Calmet, cum sequentibus cohærere videtur, atque Græcæ linguæ genio est magis conformis. » Allegat autem pro hac interpretatione Maldonatus Origenem, Epiphanium, Augustinum, Euthymium, et Hugonem, locaque in margine notat, in quibus hæc doceant. Eligat, quod libuerit, lector, dummodo non eam despiciat, quam anteces-

sore Toletus proponit clariss. Serry : En illa (87) : « Cruda sane verba, quibus aspera objurgatio videtur contineri, quasi parentes ejus ignorassent, Christum in iis esse oportere, quæ Patris ejus essent. Minime tamen, nec ita, ut prima fronte videtur, se res habet. Quin potius verbum hoc *nesciebatis* per interrogationem dictum oppositum sonat, perinde ac si diceret : *Sciebatis*. Uti plane prima ad Cor. cap. ix : *Nescitis quod ii, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium?* Perinde ac si diceret, *Scitis quod ii, qui in stadio currunt*. Et cap. vi, 3 : *Nescitis quoniam angelos judicabimus? multo magis sæcularia!* Idem certe sonat, ac si diceret : Cum illud sciatis, nos angelos esse judicatuuros, illud multo certius tenere debetis, nos judicatuuros esse sæcularia. Id itaque sibi voluit Christus Dominus eo dato responso : Quandoquidem sciebatis, quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse, non erat cur me quæreretis ut errantem : sed illud advertere poteratis, absentiam illam meam a vobis, ea de causa factam fuisse, ut opus mihi a Patre impositum implerem. Ita locum hunc ingeniose interpretatur Card. Toletus not. 81 in cap. ii Lucæ.

QUÆSTIO IX. — *Quid significant subsequencia Lucæ verba (ii, 50) : « Et ipsi non intellexerunt verbum, quod locutus est ad eos. »*

1. Li qui omnem impendunt operam ut Mariæ in primis, tum Josephi præstantiam deprimant, non modo parum in divinis rebus instructos, verum etiam hebetes prorsus et tardos ad intelligendum, eos fuisse affirmant : quippe qui Christi verba minime intellexerint. An obscura ea sunt, an non potius perspicua clarissimaque verba, quæ diximus : *Quid est quod me quærebatis?* etc.

2. At multo aliter Catholici de Maria et Josepho sentiunt : monent scilicet non tardos eos fuisse, non hebetes, neque in divinis rebus minus quam par erat instructos, tametsi id quod locutus tum fuerat Jesus, non intellexerint.

3. At non eadem ratione nodum hunc dissolvunt interpretes. Sunt qui moneant synechoclen hic delitere; tametsi enim verba quæ attulimus comprehendere videantur tam Mariam quam Josephum, Josephum tamen tantummodo respiciunt, quem mirum non est, si Christi verba minime intellexerit; cum enim divinitatem suam hic indicavit Christus, et nativitatem a Patre cœlesti, id Josepho hactenus revelatum non fuerat : Mariæ enim, non Josepho dictum ab angelo de Christo fuit : *Et Filius Altissimi vocabitur*. Quanquam etiam, si id illi fuisset dictum, non propterea compellebatur ut Christum verum Deum agnosceret : poterat enim verba ea ad eum modum interpretari, quo interpretamur notissimum Lucæ locum (vi, 35) : *Et eritis filii*

(85) *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui misit me.* (Joan. iv, 34.)

(86) *Vade post me, Satana : scandalum es mihi,*

quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum. (Matth. xvi, 23.)

(87) Exercit. 44, num. 4.

Altissimi, quia ipse benignus est, etc.; Joannis quoque locum alterum (x, 34) : Nonne scriptum est in lege vestra, quia, Ego dixi : Dii estis?

4. At hæc solutio, quamvis magnos habeat suffragatores, excipienda tamen, me quidem iudice, minime est. Etenim quid nos adigit, ut synecdochen hic delitere affirmemus? imo contra cum Maria non modo suo, verum etiam Josephi nomine locuta sit, merito dicimus Christum tum ad Mariam, tum ad Josephum responsionem suam direxisse. At fac synecdochen hic delitere; an Mariam per duodecim annos cum Josepho familiarissime conversantem non illi vis detexisse Christi divinitatem? An non plerique interpretes docent de Christi divinitate a Maria monitos fuisse etiam Magos? An vis Josephum a Maria non percepisse, quæ Magis illa tradiderat?

5. Quæcunque proponant alii, mihi duæ solutiones probabiliores visæ sunt. Harum prima monet non intellexisse cur jussisset Pater Filium suum, sese a parentibus illius amantissimis clam subducere illosque dolentes, sollicitosque tam diu detinere, seque in templum recipere, ut doctores audiret, illisque dissolvendas quæstiones proponeret. Hoc enim nullus angelus eis prædixerat, hoc eos non edocuerat Jesus. Cur ergo miraris, si ipsi non intellexerunt, quæ a nullo perceptant?

6. Calmet, adhærens illi interpretationi, quæ Græco innititur, habetque plures PP. Græcos suffragatores, hæc exhibet, quibus aliam proponit probabilem, mea quidem sententia, solutionem, quam totam describo : « *Ipsi non intellexerunt verbum : Jesum esse Dei Filium, ac templum revera Patris illius domum esse, minime dubitabant : at non satis assecuti sunt quid iis verbis significaret : In domo Patris mei oportet me esse ; vel, Patris mei negotiis me operam dare necesse est. Incerti erant velletne in templo semper agere, eo frequenter adventare, sive ministerium ac prædicationem inire jam decrevisse. Cum res mirificas ab eo in humanis gerendas præstolarentur, omnia illis mysterium præ se ferre videbantur ; neque divinare poterant quo tempore, quibusque modis consilia sua esset expleturus. Multa sunt in vatum oraculis perspicua, quæ nonnisi re gesta intelliguntur. Multa gessit dixitque Christus, dum vixit, quæ nonnisi post illius mortem et resurrectionem apostoli assecuti sunt. »*

7. Utcunque res sit, injuriosam Christo non fuisse Mariæ sciscitationem, injuriosam Mariæ et Josepho non fuisse Christi responsionem, promptissima demonstrat Christi obedientia, qua eos Nazareth comitatus est, illisque summum præstitit obsequium et demissionem : *Venit Nazareth, et erat subditus illis.* Sed de his verbis mox.

DISSERTATIO XXVIII.

EXPLICANTUR EA LUCÆ VERBA (II, 51) : *Et descendit cum eis, et venit Nazareth, et erat subditus illis. Et mater ejus conservabat omnia verba hæc in corde suo.*

QUÆSTIO I. — *Assumptis ad explicandum prioribus verbis ; his scilicet : « Et descendit cum eis, et erat subditus illis, » nonnulla Patrum monita adducimus, quibus generatim edocemur eximiam Christi Domini humilitatem, qua subdi voluit non modo Mariæ Matri suæ, verum etiam Josepho Matris suæ conjugii, suoque nutritio.*

1. Postquam ea, quæ Patris sui erant, in templo audiens doctores et interrogans eos, explevit Christus, postquam etiam rationem consilii sui Matri et Josepho reddidit verbis iis, quæ paulo ante explicavi, id est : *Nesciebatis quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse?* quantum Mariam et Josephum diligeret coleretque, manifesto ostendit, dum statim eos Nazarethum euntes secutus est, illisque obsequium, atque adeo obedientiam et subjectionem præstitit. *Et descendit cum eis, et venit Nazareth, et erat subditus illis* : non modo scilicet paupertatem cum illis perferens, verum etiam [quod alibi dixi] laborum illorum particeps,

et in opere adjutor : obsequium etiam summum illis adhibens, et quicquid ab eo optabant, promptissime exsequens. Quod quidem dum egit, et summæ humilitatis exemplum dedit, nosque docuit quantam filii parentibus observantiam deferre, operamque iis præstare debeant ; quandoquidem ipse, cui serviunt angeli, et Mariæ matri, et Josepho nutritio humiliter paruit, et auxilio in iis alendis labore suo exstitit. Mirantur sane SS. Patres, et merito mirantur, Christi demissionem, reliquasque virtutes, quæ in hac subjectione eminent, et ex iis documenta aptissima eruunt, quibus nos edoceant instruantque.

2. Audite Basilium sic disserentem (88) : « Corporis quot et quantæ exstant dotes ! quarum ostendendarum causa maxime allatum est exemplum. In prima quidem ætate subditus parentibus, omnem laborem corporalem leni ac obedienti animo cum ipsis sustinuit. Cum enim homines illi essent justi quidem, et pii, sed pauperes et rebus ad vivendum necessariis non admodum instructi

[cujus rei testis est præsepe, quod venerando par-
tui inservivit], erant, ut verisimile est, laboribus
corporis assiduus dediti, sic ut hac ratione res neces-
sarias sibi ipsis compararent. Jesus autem, ut ait
Scriptura, his subjectus, laboresque una cum ipsis
perferendo, obedientiam suam prorsus declaravit.]

3. Basilium præcessisse visus est Origenes, dum
hæc Hieronymo interprete tradidit (89) : *Descendit
cum eis, et venit Nazareth, et subiciebatur eis.*
Discamus filii subjecti esse parentibus nostris :
major minori subicitur. Nam quia majorem Joseph
videbat ætate, propterea eum parentis honore co-
luit, omnibus filiis exemplum tribuens, ut subi-
ciantur parentibus. Quod si patres iis non fuerint,
subiciantur iis qui patrum ætatem habent. Quid
loquor de parentibus, et filiis? Si Jesus Filius Dei
subjicitur Joseph et Mariæ, ego non subjiciar epi-
scopo, qui mihi a Deo ordinatus est pater? Non
subjiciar presbytero, qui mihi Domini dignatione
præpositus est? Puto quod intelligebat Joseph,
quia major se erat Jesus, quod subiciebatur sibi,
et sciens majorem esse subjectum, trepidus mode-
rabatur imperium. Videat ergo unusquisque quod
sæpe melioribus præpositus sit inferior, et non-
nunquam accadat, ut ille, qui subjectus est, melior
sit eo qui sibi videtur esse præpositus. Quod cum
intellexerit dignitate sublimior, non elevabitur su-
perbia ex eo quod major est, sed sciet ita sibi me-
liorem esse subjectum, quomodo et Jesus subjectus
fuit Joseph.]

4. Copiosius his omnibus Ambrosius, quem nisi
referam, jure meritoque reprehendar. En itaque
præclarissimi doctoris monita (90) : *Et venit Na-
zareth, et erat subditus illis.* Quid enim magister
virtutis, nisi officium pietatis implet? Et miramur
si Patri defert, qui subditur Matri? Non utique in-
firmitatis, sed pietatis est ista subjectio; attollat
licet sævis emissus latebris coluber perfidiæ caput,
et serpentinis evomat venena pectoribus. Cum dicit
se Filius missum, majorem hæreticus appellat Pa-
trem : ut imperfectum Filium dicat, qui potest ha-
bere majorem; ut alienis auxiliis asserat eum qui
mittitur, indigere : nunquid et humano egebat auxi-
lio, ut materno serviret imperio? Deferebat homini,
deferebat ancillæ, ipsa enim dicit : *Ecce ancilla
Domini*; deferebat simulato patri, et miraris, si
Deo detulit! An homini deferre pietas est, Deo
deferre infirmitas est? Vel ex humanis divina per-
pende, et quid Patri amoris debeatur, agnosce.
Pater honorificat Filium, non vis ut Filius honori-
ficet Patrem : Pater voce cœlesti in Filio se com-
placere profitetur, non vis ut Filius, humanæ car-
nis indutus amictu, cum humana voce, humano
loquatur affectu, Patrem dicat esse majorem? Nam
si *magnus Dominus, et laudabilis nimis, et magnitudi-
nis ejus non est finis* (Psal. XLVII, 2) : utique
magnitudo, quæ finem non habet, nec augmentum

habet. Sed cur non accipiam religiosis auribus
Filium Patri in susceptione corporis obedientem,
cum religiose accipiam Patrem Filio deferentem? »

Quibus positis, hæc ad nostrum exemplum Am-
brosius subjicit : « Disce potius tuæ utilitatis præ-
cepta, et exempla pietatis agnosce. Disce quid pa-
rentibus tuis debeas, cum legis, a Patre Filium non
voluntate, non opere, non tempore discrepare : et
si personis duo, potestate unum sunt. Et utique
nullum Pater ille cœlestis laborem generationis ex-
pertus est : tu matri debes pudoris injuriam, virgi-
nitatis dispendium, partus periculum, matri longa
fastidia, matri longa discrimina, cui miseræ in
ipsis votorum fructibus majus periculum est : et
cum ediderit quod optavit, partu absolvitur, non
timore. Quid anxios patres loquar pro filiorum
profectu, et multiplicatis alienis usibus census,
jactaque agricolæ semina posterorum ætatibus pro-
futura? Nonne pro his obsequia saltem oportet
rependi? Cur impio patris vita prolixior, et com-
munitas patrimonii videtur angustior, cum Christus
non refugiat cohæredes? »

5. Imitatur hos Patres Bernardus, dum hæc tra-
didit (91) : « Quis? quibus? Deus hominibus. Deus,
inquam, cui angeli subditi sunt, cui Principatus
et Potestates obediunt, subditus erat Mariæ : nec
tantum Mariæ, sed etiam Josepho propter Mariam.
Mirare ergo utrumlibet, et elige quid amplius mi-
reris, sive Filii benignissimam dignationem, sive
Matris excellentissimam dignitatem. Utrunque stu-
por, utrinque miraculum : et quod Deus feminæ
obtemperet, humilitas absque exemplo ; et quod Deo
femina principetur, sublimitas sine socio. In laudi-
bus virginum singulariter canitur, quod *sequuntur
Agnum quocunque ierit.* » Consule etiam, ne a Ber-
nardo discedam, quæ tradit ille serm. 3 *De resurrect.*
n. 4, et serm. 19 *in Cant.*, n. 7. Consule pariter
quæ tradit Rupertus lib. 11 *in Cant.* ad verba illa
capitis 11 : *Dilectus meus mihi* ; inducit enim Mariam
eximiam Filii humilitatem benignitatemque com-
mendantem, quod sibi cum prætulerit, et mater-
nam auctoritatem in se exercere voluerit. Vide
etiam, quæ tradunt Jansenius Gandavensis cap. 12
Harmonia (92), et cardin. Toletus in Lucæ c. 11,
annot. 84.

QUÆSTIO II. — *Num se ita Josepho demiserit
Christus, ut laborum illius particeps et
adjutor esse voluerit : quo constituto, quæ-
rimus, quamnam artem Josephus exercue-
rit : quam propterea etiam exercuerit
Christus, laborum Josephi particeps et ad-
jutor.*

CAPUT I.

*Querimus num aurifex : num nobilis architectus is
fuerit : num faber ferrarius. Argumenta recen-
sentur, quibus nituntur opiniones istæ.*

1. Fuisse subditum Mariæ et Josepho puerum
Jesus, dum puer adhuc esset, illisque paruisse,

(89) Hom. 20, in Luc.

(90) Lib. 11 in Luc., num. 65.

(91) Hom. 1, super Missus est, num. 7.

(92) In hunc Lucæ locum.

compertissimum faciunt ea, quæ superiori capite diximus. At in quo se illius obedientia ac demissio potissimum exercuerit, ab interpretibus disputatur. Scientiis et liberalibus artibus operam minime dedisse, ex celeberrimo illo Evangelii Joannis loco assequimur : *Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit* (Joan. vii, 15)? Non quo nolim prima ipsa litterarum elementa eum non fuisse assecutum [hæc enim discunt populares ipsi, et magna pars artificum et ignobilium], sed quod, uti dixi, in iis studiis, quæ *litteratos homines* constituunt, se minime exercuisse Jesum Dominum censeam : neque enim, si in iis sese exercuisset, potuissent mirari Judei iis notissimis verbis quæ jam retuli : *Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit*? Fabulis itaque accensentur ea, quæ de puero Jesu scholas frequentante commenti sunt hæretici illi, quos merito redarguit Irenæus (93), ad quem lectorem allego.

2. In quo ergo se exercuit per eam ætatem Jesus? In eo se exercuit, in quo bonæ indolis pueri pauperibus parentibus orti sese exercere solent : ut scilicet, quantum fert illa ætas, parentes adjuvent in iis ministeriis, quibus illi dant operam. Hæc tum ab aliis quidem, tum expressissime a Basilio didici, hæc scriptis mandante (94) : « In prima quidem ætate subditis parentibus, omnem laborem corporalem leni ac obediendi animo cum ipsis sustinuit. Cum enim homines illi essent justi quidem et pii, sed pauperes, et rebus ad vivendum necessariis non admodum instructi : ejus rei testis est præsepe quod venerando partui inservivit : erant, ut verisimile est, laboribus corporis assiduus dediti sic, ut hac ratione res necessarias sibi ipsi compararent. Jesus autem, ut ait Scriptura, his subjectus, laboresque cum ipsis perferendo, obedientiam suam prorsus declaravit. »

3. In quam porro arte se exerceret Maria, subsequenti Dissertatione inquiremus; hic quærimus, in quam se exercuerit Joseph, cui operibus adjutor fuerit Jesus, primum quidem [prout ætas illa ferebat] in pueritia, tum deinceps toto illo tempore, quo privatam in patria æde vitam egit : quam ob causam non *filius fabri* tantummodo (Matth. xiii, 55), verum etiam expressissime *faber* (Marc. vi, 3) est dictus : ex quibus quidem locis hæc eruit Cajetanus (95) : « Apud Matthæum dicitur *fabri filius*; apud Marcum vero *faber*, cum articulo, scilicet *ille faber*; ut intelligamus utrumque esse dictum, et quod erat *filius fabri*, et quod erat *faber* : personaque certa fabrilis artis significatur

per articulum. Hinc autem habemus unde satisfiat curiosis quærentibus quid fecerit Jesus usque ad tricesimum annum : vacabat enim exercitio fabrilis. Et hoc valde congruit testimonio humano, quod non vacavit litteris, non scientiis, non doctrinæ legis. »

4. Sed quoniam voces hæc *faber*, *artifex*, et affines aliæ, latam habent significationem, et fere sumuntur ad eos omnes denotandos, qui nec litteris, nec villicatione, aut rurali exercitio, sed tamen manuum opere sibi comparant victum, quæritur adhuc quænam fuerit ars ea, in qua se Jesumque a pueritia ipsa [nisi plane fallimur] exercuerit Joseph. Hugo a S. Caro, quem Maldonatus (96) et Sandinus etiam allegant (97), Hilscherus quoque (98) aurificem fecisse creditur. Hæc revera habet Hugo de Christo (99) : « Sedebit conflans et emundans argentum, » etc. At non propterea aurificem Josephum, ideoque Christum, effecisse Hugonem arbitror : non modo quia respexisse tantummodo videtur ad propheticum illud : *Et sedebit conflans, et emundans argentum* (Malach. iii, 3), » illudque allegorice Christo assignasse, verum etiam quia, ut monitis clariss. Mazochii (1) utar, « qui conflant aurum, et argentum, næ is, et æris flandi gnarus est, uti constat ex illis singularibus, quæ in nummis visuntur, A A A, auro, argento, aere flando feriundo; » tum hæc adjicit idem Mazochius ad eorum sententiam refellendam, qui ab Hugone aurificem constitutum Josephum volunt : « At idem Hugo, quia ad Matthæi xiii, 55, producit Hieronymi verba : *Qui in principio omnia fecit... qui fabricatus est auroram et solem*, etc.; hinc ab eodem Hilschero quasi, et structorii artificii patronus Hugo ponitur. »

5. Mirum sane, quod Hugo a S. Caro aurificem Josephum fecisse dicatur, neque ea opinio Zachariæ Chrysopolitano tribuatur : eadem enim Malachiæ verba Zacharias de hoc ipso argumento agens excitat. En quæ is tradit (2) : « Marcus ait, Dominum dictum fabrum, Matthæus fabri filium. Utrumque dici potuit : credebant enim eo esse fabrum, quo fabri filium : at vero in illorum errore veritas latet : vere enim erat filius fabri, qui per ipsum *in principio omnia fecit*; qui *operatur Spiritu sancto, et igni*, qui *fabricatus est auroram et solem*, Ecclesiam primitivam et sequentem. Pater Christi, et Christus in magna domo hujus mundi diversi generis vasa fabricant, et vasa iræ, Spiritus igne molliendo, in misericordiæ vasa commutant : unde Malachias ex persona Patris, ait de Filio : *Et sedebit conflans et emundans argentum.* »

ad cap. vi Marci.

(98) *De studiis Christi.*

(99) *In Marc. cap. vi, vers. 3.*

(1) *De dedicatione sub Ascia in mantissa*, de propria significatione vocis ΤΕΚΤΩΝ et inde derivatorum, sive *De S. Josephi Christique officio*, annot. 540, pag. 289.

(2) Tom. XIX *Biblioth. Patrum*, pag. 816.

(93) Lib. i *Adv. hæres.* cap. 17; in nova edit. 20. « Quasi Dominus, cum puer esset, et disceret litteras, cum dixisset magister ejus, quemadmodum in consuetudine est : Dic A, responderit A, » etc.

(94) *Constit. monast.* cap. 4, § 6, pag. 549, tom. II edit. P. Garnier.

(95) *In Marc.* vi, 3.

(96) *In Matth.* xiii, 55.

(97) *De sancto Joseph.* Illiusque citat Comment.

6. Placuit tamen aliis, ab iis fortasse Scripturarum locis quæ Zacharias Chrysopolitanus, alique Patres allegant : *In principio omnia fecit*; qui *fabricatus est auroram et solem*, permotis, nobilem architectum, et ut aliis appellare libuit, *ingeniarium* Josephi adiutorem Christum describere.

7. Hæc didici ex Theophylo Raynaudo (3) : « Novitas, verius simplicitas, qua aliqui consulentes honori [ut putabant] sancti Josephi, negarunt eum sive lignarium, sive ferrarium, aut etiam cœmentarium opificem fuisse, dixerunt autem fuisse nobilem architectum ad varias artes, quem vulgo *ingeniarium*. Apud nullum ex tot auctoribus, qui de sancto Josepho scripserunt, qui eam assereret, mihi occurrit. Refert tamen illam Mathias Naveus oratione 13, de sancto Josepho, qui ait eos causatos nobilitatem sancti Josephi, quam dedecebat vile opificium manuarum : additque advocatos ab eis in suam sententiam evangelistas Matthæum c. xiii, Marcum vi, qui Josephum generali voce, nulla adhibita restrictione, vocant *fabrum* : quod nomen in architectum nobilem ad varias artes, et industrium machinatorem affabre quadrare opinantur. Quam eorum cogitationem ex devota zelosaque pietate processisse admittit supra Naveus. » Porro opinionem hanc subsequenti disputatione idem Theophilus Raynaudus rejicit : « Hæc est manifesta heteroclis, omnibus retro Patribus et doctoribus incomperta, nec satis cohærens cum narratione evangelica, quæ Christum a Judæis per contemptum fabri filium [ut putabatur], appellatum prodit, et eo nomine causam præbuisse admirationi refert, quod litteras sciret qui non didicisset, quippe a patre opifice ad studia litterarum nequaquam adhibitus. Quæ omnia non absurde de filio opificis manu sua victum parantis, cujus modi est faber lignarius, aut ferrarius, jactari potuerunt, spectato usu communi, de filio autem nobilis architecti non item. Adversatur præterea hæc novitas divino consilio, quod non nobilem secundum carnem attento præsentis tunc statu, sed humilem opificem Filio unigenito ascriptitium patrem providit, ut exemplo esset mortalibus ad calcandam sæcularem nobilitatem, ut egregie observavit Augustinus, lib. *De catechiz. rud.* cap. 22. Omnes præterea congruentiæ, sive ab hoc, sive ab illo opificio petite, quas Patres superius adducti (4) proposuerunt, evanescent, juxta hanc novitatem. Neque enim vel cum Justino in *Dialogo cum Tryphone* dici potest fabro adjunctum Christum juga fabricasse, quia dicturus erat : *Tollite jugum meum super vos* (Matth. xi, 29); nec cum Hieronymo in cap. vi Marci patrem putativum habuisse fabrum dici poterit, ut ostenderetur ejus vere filium esse, qui *fabricatus est auroram et so-*

lem. Maxime item cum Chrysostomo hom. 1 in Matth., fas erit affirmare ex fabri uxore conceptum Christum, quia *per lignum salutem nostram erat consummaturus*. Æque item corruunt allusiones ad ignem, quas Patres adhibent, qui Josephum dixerunt fuisse fabrum ferrarium. Quare facessat ista non pietas, sed simplicitas, atque nugacitas, quæ honori sancti Josephi consultum vult per ea, quæ juxta sæculum minus jacent : cum tamen Deus stulta mundi et contemptibilia prælegerit. » Hæc, quæ ex Theophylo Raynaudo retuli, facile ea rejiciunt, quæ quæst. 5, dissert. 24 ex Baptista Mantuano recitavi, quibus quidem eximium, et in elegantioribus artibus sese exercentem artificem describit Josephum :

Ipsæ Myron laudasset opus, laudasset et ipsæ Praxiteles, nec Phidias cessisset honori.

8. Fabrum ferrarium innuunt Hilarius, is quoque, qui Theophilus Antiochenus dicitur : recte ne, an secus, judicaverit lector (5) : Chrysologus, et Beda, quibus nonnulli Zachariam Chrysopolitanum adjungunt; expressissime vero id affirmant Leander et Isidorus Hispalenses. En quæ tradit Hilarius (6) : « Sed plane hic [Jesus] fabri erat filius, ferrum igne vincentis, omnem sæculi virtutem judicio decoquentis. » Is vero, quem Theophilus Antiochenus dicunt, hæc scriptis prodidit (7) : « Nonne hic est filius Joseph fabri? Filius fabri vel ab obtrectatoribus se Jesus voluit appellari, quia ipse conditor mundi Deus *in principio fecit cælum et terram*. Et quia terrena nos docent, quæ sunt cœlestia, quasi bonus animæ faber, spiritualia vitia nostra circumdolat : cito etiam securim admoventis arboribus infecundis, secare doctus exigua, sublimia servare culminibus, rigida mentium spiritus igne mollire, et in varios usus omne humanum genus diversa ministeriorum qualitate formare. »

9. Eadem fere, quæ modo laudatus scriptor, sive Theophilus Antiochenus is sit, sive alius quispiam, docet etiam Ambrosius (8), quæ statim afferro : « Non alienum etiam videtur, ut quæ ratione fabrum patrem habuerit [Christus], declaremus : hoc enim typo eum Patrem sibi esse demonstrat, qui fabricator omnium condidit mundum ; juxta quod scriptum est : *In principio fecit Deus cælum et terram*. Nam etsi humana non sunt comparanda divinis, typus tamen integer est, quod Pater Christi igne operatur et spiritu; et tanquam bonus animæ faber vitia nostra circumdolat, cito securim admoventis arboribus infecundis, secare doctus exigua, culminibus servare sublimia, rigida mentium spiritus igne mollire, et in varios usus omne humanum genus diversa ministeriorum qualitate formare. »

(3) *Diptycha Mariana*, part. 1, punct. 4, num. 26.

(4) Nos deinceps eas adducemus.

(5) Vide quæ hoc de argumento tradunt Nourry in *Apparat. ad Biblioth. P.P.* tom. II, pag. 118; Fabricius quoque lib. v *Bibliothecæ Græcæ*, pag. 93.

(6) In Matth. xiv, 3.

(7) Lib. 1 Comment. in Evang. tom. II *Biblioth. P.P.* part. II, pag. 169.

(8) Comment. in Luc. lib. III, num. 2.

10. Chrysologus in eamdem sententiam affertur. Hæc scilicet tradit (9): « Christus erat fabri filius, sed illius, qui mundi fabricam fecit, non malleo, sed præcepto, qui elementorum membra non ingenio (10), sed jussione compegit, qui massam sæculi auctoritate, non carbone conflagavit, qui solem non terreno igne, sed superno calore succendit. »

11. Affertur quoque Beda: etenim questionem dissolvens, cur Christus fabri filius, imo faber appellari voluerit, hæc scriptis prodidit (11): « Se ejus ante sæcula Filium esse docuit, qui fabricator omnium, in principio creavit cælum et terram. Nam, etsi humana non sunt comparanda divinis, typus tamen integer est, quia Pater Christi igne operatur et spiritu; unde et de ipso tanquam de fabri Filio Præcursor ejus ait: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igne*: qui in domo magna hujus mundi diversi generis vasa fabricat; imo vasa iræ Spiritus igne molliendo, in misericordiæ vasa commutat (12): unde bene Malachias cum ex persona Patris diceret: *Ecce mittam angelum meum . . . et sedebit conflans*, etc. » Vide etiam homil. 40.

12. Sed ut, quæ sentio, candide eloquar, hæc, et affinia alia Patrum monita mihi non persuadent, eosdem Patres voluisse nobis tradere, Josephum nutritium Domini ferrariam artem fuisse professum, ideoque Christum ipsum eamdem artem exercuisse. Nimirum Patres isti ea Scripturarum loca allegant, quæ creationem et formationem, et structuram mundi a Patre cœlesti, et Filio ejus Unigenito et cœterno peractam nos docerent, eaque significatione *fabrum*, et *filium fabri* Christum fuisse docent. Quod si propterea favissem eos vis eorum (13) opinioni, qui Josephum et Christum ferrariam artem exercuisse monent, fatearis etiam oportet eos eorum opinioni favissem, qui aut lignariam artem, aut architecturam, et agriculturam eos fuisse professos docent, atque adeo Patrem ipsum cœlestem, ut in Ambrosio consistam, architectum,

(9) Hom. seu serm. 48.

(10) Id est, machina aliqua [uti recte interpretatur Mazochius], qui hæc etiam addidit: « Vox est ævi posterioris: unde Italus *ingegno*, et *ingegniero*. »

(11) Lib. II in *Marc.* vi, 3.

(12) In nonnullis editionibus adduntur subsequenta.

(13) Sit pro omnibus Hieronymus, qui VI Marci caput Commentariis illustrans hæc tradit: « Deinde iens in patriam suam filius fabri Jesus vocatur: et hoc mystice: sed fabri, qui fabricatus est auroram et solem, id est, Ecclesiam primam et sequentem, in quarum figura mulier et puella sanantur. » Sed expressius ad Zachariæ caput: nam ubi *fabros* prophetæ hujus *μωυσεως* pro ædificatoribus [virtutum scilicet] accepisset, idque adductis Scripturarum locis ostendisset, hæc subjicit: « Et ipse Dominus Dei omnipotentis Filius, et Creatoris omnium fabri filius appellatur. » Adice, si vis, quæ Paschasius et Duthmarus, quos deinceps allegabimus, docent.

(14) Quanam significatione *fabrum*, et *fabri filium* consueverint Christum Dominum Patres appellare, ex duobus scriptoribus, quorum loca subjicio, fa-

seu, si vis, fabricatorem Christi Patrem indicant verba illa: « Hoc enim typo eum Patrem sibi esse demonstrat, qui fabricator omnium condidit mundum, juxta quod scriptum est: *In principio fecit Deus cælum et terram*. » Lignarium vero artificem, agriculturam pariter exercentem, rursus architectum, et ædificia construendum Christum innuunt subsequenta: « Tanquam bonus animæ faber, vitia nostra circumdolat, cito securim admovens arboribus infecundis, secare doctus exigua, culminibus servare sublimia... et in varios usus humanum genus diversa ministeriorum qualitate formare. »

13. Quod de Ambrosii loco dixi, de Theophili, de Hilarii, de Chrysologi, de Bedæ, de Zachariæ Chrysopolitani locis dices, si sapis; adeo ut, me quidem judice, haud apte ea loca adducantur ad ostendendum, ferrariæ arti operam dedisse Josephum, ideoque Jesum in pueritia ipsa Josephi adiutorem. Loca consule, quæ in margine appono (14). Si quis ergo ferrariæ arti in hac, de qua agimus, quæstione favere velit, alio confugiat oportet, aliorumque Patrum suffragia exposcat. Præsto vero sunt Leander et Isidorus. Leander hæc exhibet (15): « Sed et Joseph, cui fuerat desponsata [Maria], cum esset justus, erat tamen et pauper, ita ut victum et vestitum artificio quæreret. Certe *faber ferrarius* fuisse legitur. » Isidorus vero (16) superioribus similitudo: postquam enim partriarcharum et philosophorum exempla recensuerat, Josephi exemplum superioribus adjicit: « Et Joseph justus, inquit, cui Virgo Maria desponsata exstitit, faber ferrarius fuit. »

14. Num vero, cum Leander [quem sequi videtur Isidorus, uti diximus] hæc ait: « Faber ferrarius fuisse creditur, » ad alium veterem scriptorem respiciat, an potius ad vulgatissimam consuetudinem, qua fit, ut cum sine ulla additione *fabrum* dicimus, ferrarium *fabrum* intelligere soleamus; incertum est. Hunc certe cile conjicies. Priorem esse volo Paschasium Ratbertum Corbeiensem monachum, qui lib. VII in *Math. evang.* (tom. XIV *Biblioth. PP.* pag. 531), hæc scribit: « Irridendo magis fabri filium eum vocant, ut ex vilitate operis amplius eum despiciant, quamvis Dei nutu, etsi invitum, de illo, quæ vera sunt, et Deifica loquuntur: quoniam Dei Patris est vere Filius, qui fabricator est mundi. Unde Marcus eum non fabri filium, sed ipsum *fabrum* dicit: eum enim *fabrum* credebant, quo et fabri filium, ex artificio patris vere et ipse faber: quoniam fabricator est orbis, per quem facta sunt omnia. » Alter est Christianus Duthmarus, ipse pariter Corbeiensis monachus. Hæc docet ille (cap. 35 *Exposit. in Math.*, tom. XV *Biblioth. PP.* pag. 129): « Fabri filius autem fuit (Christus Dominus), sed non istius. Pater ejus cameram cœli lucidam et curvam fabricatus est per hunc, quem despiciatis. » Recole etiam quæ ex Hieronymo attuli.

(15) *De instit. virg.* cap. 14; tom. XII *Biblioth. PP.* pag. 1005, B.

(16) *Reg. monach.* cap. 6.

canonem statuit Isidorus (17): quo quidem edocemur, vocem *faber*, et derivatas alias *proprie* et *per se* fabrum ferrarium aut significare, aut certe indicare et respicere: « *faber a faciendo ferrum impositum nomen habet: hinc derivatum est nomen ad alias artium materias, fabros, vel fabricas dicere; sed cum adjectione: ut faber lignarius, et reliqua: propter operis scilicet firmitatem.* » Tum sic prosequitur: « *In fabrorum autem fornace gentiles Vulcanum auctorem dicunt, singulariter per Vulcanum ignem significantes.* » In eandem quoque significationem cap. 7 inscribit: *De instrumentis fabrorum: atque hæc quidem in ipso capite recensentur: incus, malleus, marcus, marcellus, marculus, forceps, lima.*

15. Et revera Mazochius plurima exempla ex optimis etiam Latinis scriptoribus desumpta profert, quibus ostenditur (18), « *vocem faber peculiariter de ferrario apud probos Latinitatis scriptores haud raro fuisse acceptam. « Pauca delibabo.*

Plautus, Mostel. iv, 2, 41 :

Tace sis faber, qui eudere soles plumbeos nummos.

Pæn. iv, 2, 93 :

Dum calet... si probum adhibes fabrum

Capt. v, 4, 30 :

Arcessatur faber, ut istas compedes tibi adimam,
[huic dem.]

Ibid. iii, 5, 75 :

Adducite istum aetutum ad Hippolytum fabrum,
Jubere huic crassas compedes impingier.

Virgilius quoque in eandem significationem *Æneid.* lib. viii, vers. 415, de Vulcano :

Mollibus e stratis opera ad fabrilis surgit.

Ovidius pariter lib. i *Amor.* 9, 59 :

Mars quoque deprensus fabrilis (19) vincula sensit.

Similiter Phædrus, iv, 7, 3 :

In officinam fabri venit vipera.

Hæc cum tentaret, si qua res esset cibi,

Limam momordit: illa contra contumax:

Quid me, inquit, stulta dente captas lædere,

Omne assuevi ferrum quæ corrodere?

16. Alia prætereo, cum, uti antea monui, facile possit lector ea loca summa eraditione collecta ex Mazochio in rem suam, si cupit, traducere. Cum itaque Matthæus et Marcus fabrum, et fabri filium Christum appellent, haud immerito ex ea appellatione colligemus, ferrarium fabrum fuisse Christum, et ferrarii fabri [Josephi scilicet] fuisse creditum filium. Hæc illi, qui ferrarium fabrum fuisse Josephum aiunt, ideoque Dominum Jesum Josephi adiutorem ac comitem. Suffragium adjicit

(17) Lib. xix *Origin.* seu *Etymol.*, cap. 6.

(18) « *Fabri vox peculiariter de ferrario apud probos Latinitatis scriptores haud raro accepta.* » (Adnotat. 342, pag. 290.)

(19) Id est, a Vulcano constructa.

(20) Num. 38, pag. 200.

(21) Num. 39, pag. 201.

(22) Verba quæ producimus in editione Benedi-

vetustus interpretes Hebræus Evangelii, cujus mentionem capite subsequenti facimus.

CAPUT II.

Argumenta producimus, quibus permoti alii lignarium artificem, cæmentarium alii, figulum, et pannorum tinctorem alii Christum Dominum fuisse aiunt.

1. Audite porro, quæ edisserant ii, qui lignarium artificem Josephum, ideoque etiam puerum Jesum fuisse affirmant. Antiquissima est, inquit, eorum opinio, qui lignarium fabrum Josephum fuisse putant, ideoque etiam Jesum in laboribus a Josepho enutritum. Adeo antiqua ea sane est, ut eam in apocrypho quidem, sed tamen vetustissimo *Evangelio infantie* edoceamur. Traditur quippe in eo (20) portas, mulcralia, cribra, et arcas confici consuevisse a Josepho, eumque opificiorum istorum adiutorem habuisse Dominum Jesum: quem deinceps exhibet (21) in solio regio conficiendo, et protendendo occupatum.

2. Neque vero apocrypha tantum producimus. Probatissimum itemque antiquissimum scriptor Justinus est, Palæstinus quoque, ideoque, nisi valde probabilis conjectura nos decipit, quæ egerat Christus, et tamen evangelistæ scriptis minime tradiderant, probe calluit. Is tamen expressissime lignarios artifices Josephum et Jesum nobis exhibet, quatenus eos exhibet opificia ruralia ex ligno conficientes. En quæ in *Dialogo cum Tryphone* legimus (22): « *Et cum ad Jordanem venisset Jesus, et Josephi fabri lignarii filius censeretur.... lignarius adeo et ipse haberetur [ut qui, quandiu inter homines versatus est, lignaria opera talia faceret, puta aratra et juga; quo et justitiæ symbola præse tulit, et actuosam vitam], Spiritus sanctus... in eum advolavit.* »

3. Justino jure meritoque Origenem jungimus, seu potius Celsum [referente Origene] Christianos irridentem, quod *lignum* celebrarent, propterea quia ligno affixus fuit Christus, ideoque in eo mortem ignominiosissimam subire compulsus, propterea quoque quia idem Christus fuisset faber (lignarius scilicet, aliter Celsi scommma, atque irrisio Christianos omnino non affecisset). Vulgatissima itaque Origenis tempore opinio invaluerat, qua credebatur lignarium artificem fuisse Christum. Sed præstat ipsa Celsi scommmata [referente Origene] adducere (23): « *Deinde cavillis in lignum ludens, ex duplici capite illud inessit, dum ait lignum a nobis idcirco celebrari, aut quia magister noster affixus patibulo est, aut quia is faber erat. ... Si propterea confictum est lignum vitæ, quia faber ille (Jesus) erat: ergo si sutor (24) fuisset, nobis obtruderetur nescio quod corium sanctum; si faber marmora-*

ctinorum respondent num. 88, pag. 186. Sed hic ea interpretatione utor, quam profert Mazochius (Adnot. 337), atque respondere paginae 316 (alterius sane editionis).

(23) Lib. vi *Contra Celsum*, pag. 659, num. 36, et 37, in edit. PP. Sancti Mauri.

(24) In edit. S. Mauri, si *coriarius*.

rius (25), aliquem *beatum lapidem*; si ferrarius, *ferrum charitatis*. »

4. Quanquam autem Origenes negat « in Evangeliiis ab Ecclesia receptis Jesum dici fabrum (26), » id tamen indubitatum est : et quamvis fortasse ab eo codice, quo Origenes utebatur, id abesset, non aberat procul dubio ab eo, quo usus Justinus erat, neque ab eo quo usus Basilius est, neque, ut verbo dicam, ab iis codicibus, quibus usi sunt ii Patres, qui lignarium artificem affirmant Josephum, ideoque Christum : e quibus Patribus nonnullos statim allego.

5. Basilius, procul dubio laudatissimus idemque valde antiquus scriptor est. Is tamen apertissime iis favet, qui lignarium fabrum fuisse Josephum aiunt. « Pauper, inquit Basilius (27), [Christus erat] quod non divitis alicujus, sed fabri lignarii filius secundum carnem dictus est. »

6. Eidem sententiæ favet *Operis imperfecti in Matthæum* scriptor, Ariana labe nonnihil quidem infectus, cæterum non ignobilis (28). « Ideo, inquit, et Maria desponsata erat fabro lignario, quoniam et Christus sponsus Ecclesiæ omnem salutem hominum et omne opus suum per lignum crucis fuerat operaturus. »

7. Quoniam sæculo elaboratæ sint interpretationes Syriaca et Arabica, critici disputant. Antiquæ sane ex sunt, et valde celebres. Eæ tamen lignarii artificis filium habitum fuisse Christum testantur. Fulchre hæc in Synopsi criticorum edocemur (29) : « Fabri, vel ferrarii, ut est in Evangelio Hebræo utriusque editionis, vel potius lignarii, ut Syrus et Arabs accipiunt. »

8. Vulgatissimam quoque fuisse sæculo iv opinionem hanc, ea comprobant quæ ex Sozomeno et Theodoro assequimur : quanquam vero in ea descriptione nonnihil Sozomenus et Theodoretus discrepent, ea tamen varietas rei nostræ minime obest. Potuit enim utraque narratio vera esse : potuit quoque eadem res, tametsi per se verissima, diversa ratione narrari, ideoque describi. Utcunque sit, en quæ narrat Sozomenus (50) : « Cum Julianus adversus Persas expeditionem pararet, eoque bello confecto, Christianos se male mulctaturum minaretur, ac per ludibrium diceret : Fabri filium nullam ipsis opem afferre valiturum : respondens ille (51) ita prædixit : At hic fabri filius arcam illi ligneam apparat ad tumulum. »

9. At Theodoretus (52) ita eandem responsio-

nem describit, ut doceat pædagogum Christianum quemdam eandem responsionem expressissime Libanio sophistæ fecisse. En quæ tradit Theodoretus : « Hic (53) cum esset impius, et victoriam propediem exspectaret, minasque Juliani animo revolveret, religionem nostram deridens, quæsitit ex pædago, quidnam ageret fabri filius? Ille divina repletus gratia, id quod brevi futurum erat, prædixit : Loculum enim, inquit, fabricatur universi Conditor, quem tu scilicet per ludibrium fabri filium appellas. »

10. Id expressissime tradit S. Fructuosus (54).

11. Posterioribus sæculis ea etiam opinio invaluit, cuius rei testem volo esse sanctum Thomam commentariis sancti Matthæi Evangelium illustrantem ; hæc enim scripsit (55) : « Ipse enim putabatur filius Joseph, qui non erat faber ferrarius, sed lignarius. Quamvis etiam possit dici filius fabri, qui *fabricatus est auroram et solem* (Psal. LXXIII, 16). » Eos, si vis, Patres adjice, qui *dolantem* describunt Jesum ; quamvis enim *mystice* hi loquantur, seu, si appellare ita vis, *allegorice*, respicere videntur tamen ad eam artem quam idem Christus professus fuerat, quamque exercens, *dola* et affinibus instrumentis ad lignum elaborandum utebatur. Atque hæc sane opinio nostris temporibus adeo vulgata est et communis, ut ab omnibus fere excipiat, consueverintque jamdudum pictores puerum Jesum in lignaria officina Josepho adiutorem coloribus exprimere.

12. Adjiciunt porro theologi et interpretes ad ipsum comprobandum conjecturam fortasse non contemnendam : scilicet Christus similitudinibus deductis a jugo, ab aratro, aliisque instrumentis quæ lignarii artifices construunt, sæpissime utitur (56). Quod quidem pristinum vitæ genus a Christo ductum indicare videtur, aut certe ad illud respicere. In hac tamen conjectura non multum imitaris volo : cum enim Hebræi agriculturæ dediti essent, et magna ex parte addicti, ii præsertim, quos alloqui et sermonibus pascere solebat Jesus, populares scilicet et ignobiles, mirum non est, si similitudines adhiberet ex agricultura depromptas, ut clarius id quod intendebat, explicaret.

13. At his non terretur clariss. Mazochius. *Murariam*, seu, uti sæpissime appellat, *materiarum* artem a Josepho, ideoque a puero Jesu exercitam fuisse docet (57). Atque id quidem hac disputatione persuadere nobis studet. Voce ΤΕΚΤΩΝ utitur evangelista Matthæus (xiii, 55) ad denotandam artem quam profitebatur Josephus : ὁ τοῦ τέκτο-

(25) PP. S. Mauri, *cœmentarius*.

(26) « Verum non animadvertit mentionem de ligno vitæ in litteris Mosaicis fieri : deinde nunquam in Evangeliiis ab Ecclesia receptis Jesum dici fabrum. »

(27) *Regul. brev. Resp. ad interrogationem* 262.

(28) *Hom. 1, pag. 23, tom. VI edit. Montfaucon.*

(29) Ad Matth. xiii, 55 : *Nonne hic est fabri filius?*

(50) *Hist. eccles. vi, 2.*

(51) Vir ecclesiasticus.

(52) *Hist. eccles. iii, 23.*

(53) Libanius.

(54) *Reg. com. cap. 9* : « Joseph faber lignarius fuit. »

(55) Ad Matthæi locum xiii, 55 : *Nonne hic est fabri filius?* In multis tamen editionibus verba hæc desunt.

(56) *Tollite jugum meum super vos. (Matth. xi, 29.) Nemo mittens manum suam ad aratrum, etc. (Luc. ix, 62.)*

(57) *De dedicatione sub Ascia mantissa..... De S. Josephi Christi que officio, pag. 260 et seqq.*

vos υἱός. Marcus quoque, vi, 3, Οὗχ οὗτός ἐστιν ὁ τέκτων. Nonne hic est faber?—*Filius fabri*. At vox τέκτων, si *proprie*, et in sua ac rigorosa significatione accipitur, *materiarium* artificem denotat. *Materiarium* ergo artifex fuit Joseph, ideoque etiam puer Jesus adjutor et comes Josephi. Majorem hujus syllogismi negare audebit nemo, cum vocem ipsisimam a Matthæo adhibitam referat. Minor vero facile ostenditur innumeris pene exemplis, quæ optimi scriptores præbent, quæque laudatus Mazochius mirifica eruditione describit. Si ergo *proprie* ac *rigorose* locutum volumus Matthæum, is artificem *materiarium* nobis indicavit Josephum. Quod si vocem τέκτων latiori significatione præditam fuisse affirmes, quod quidem facile ostendes non paucis sane exemplis, quæ ipse non dissimulat (38): confirmat quoque eorum interpretatio, qui verterunt *fabri*, quæ pariter vox latissimam habet significationem: reponit id quidem verum esse, sed si *rigorose* ac *proprie* loqui volumus, vertendam esse eam vocem *materiarium*, seu, si vis, *constructorem* et *fabricatorem*: atque in hunc sensum vocem hanc adhibet Hieronymus (39), et nonnulli alii Patres. Ii porro qui vocem τέκτων verterunt *fabrum*, vocem τέκτων non sumpserunt in ea vera ac rigorosa significatione ac notione, quam de se vox illa habet: neque etiam ii sumpserunt, qui coarctantes significationem vocis *fabri*, Josephum et puerum Jesum ferrarios fabros fuisse affirmant (40).

14. Sed jam vertendus est sermo ad eorum opinionem, qui figulum, aut pannorum tinctorum nobis exhibent Jesum. Innititur porro utraque opinio illepido et male consulto *Evangelio Infantæ*; in cuius 36 capite describitur Jesus cum aliis pueris *sodalibus suis varias ex luto formas fingens, asinos, boves, volucres, et alia his similia*. Quod est expressissime Jesum figulum facere. Numero porro sub-

(38) Vide annot. 318, 319, et subsequentes.

(39) « At Hieronymus quippe laud paulo cæteris eruditior, haud inscite ad notionem verbi τεκτων, et vocabuli τέκτων structoriam spectasse videtur, ac pro fabrica cémentaria stetit: quem in eo secutos quosdam sæculi xii, ac deinceps scriptores reperio, quos omnes ad 344 notationem conjeci pag. 295. » En porro, quæ habet adnotatio 344, ad quam lectorem rejicit: « Hieronymus ad Marci vi, nihil de ferrario officio delibavit, sed instituit potius arti structoriæ: ad quem certe mundi fabrica commodius refertur. Deinde, inquit, iens in patriam suam filius fabri Jesus vocatur; et hoc mystice, sed Fabri, qui fabricatus est auroram, et solem, id est Ecclesiam primam, et sequentem, in quarum figura mulier et puella sanantur. » Adjicit eorum Patrum loca, qui constructorem, et fabricatorem describunt Christum: ideoque ea ipsa Zachariæ, Paschasii Ratberti, Duthmari loca allegat, quæ antea nos allegavimus: in quibus edificator describitur Jesus: « Fabricator est orbis, etc. Pater ejus cameram cœli sic lucidam et curvam fabricatus est per hunc, quem despexitis. »

(40) « Cæterum, quod Latinorum nonnulli de Christi patre tanquam de ferrario artifice sunt locuti, id vero illi non ex antiquorum traditione hauserunt, sed ex notione vocis *faber*, quæ quarto, et sequen-

sequente, id est 37, ludens in tinctoria officina exhibetur Jesus. An non vero lepidissima sunt ea, quæ ibi narrantur? « Respondebat Dominus Jesus: Cujuscunque panni colorem mutare volueris, hunc ego tibi immutabo; statimque pannos ex cortina producere cœpit, singulos illo colore imbutos, quem tinctor desiderabat, donec omnes eduxisset. »

CAPUT III.

Judicium nostrum in hac controversia interponitur.

1. Aurificibus Josephum, ideoque puerum Jesum, minime accenseo iis de causis, quas num. 7 cap. 1, attigi: neque nobilem architecturam eos fuisse professos mihi persuadeo. Consule numerum septimum ejusdem cap. 1, mihi que, ut puto, assentieris.

2. Qui ferrarios fabros Josephum et Jesum exhibent, ego quidem minime despicio, sed eorum opinioni minime assentior: scilicet vetustos Patres suffragatores ii allegare minime possunt: ii scilicet qui allegentur, si Leandrum et Isidorum exceperis, mystice locuti sunt, et [quod jam dixi] ad creationem a Verbo peractam respexerunt. Leander porro et Isidorus laudabiles scriptores sunt quidem, sed eos Justino et Fructuoso præferre non audeo, quos lignaria ars haud temere suffragatores allegat. Et propter horum, aliorumque, quos superiori capite citavi, auctoritatem, quodque etiam vulgatissima ea opinio sit, nulloque valido argumento oppugnetur, iis assentior, qui artifices lignarios Josephum, et Jesum in Josephi officina a pueritia ipsa per multos annos deinceps etiam comorantem, fuisse asseverant.

3. At inquiet hic aliquis: Mazochii opinionem et argumenta non tanti facis, ut ab iis in ejusdem Mazochii opinionem inducaris? Plurimi sane Mazochium facio, virum scilicet eruditione et ingenio præstantem; at neque is a communi opinione prorsus recedit (41), et si recedit ut vocem *fabricator*,

tibus sæculis passim recepta erat: cum contra quo primum tempore Evangelia Latinis auribus commissa fuerunt, eo tempore eadem Latina vox sine adjectione ad τέκτονος notionem denotandam maxime idonea Plinio, et aliis non pœnitendis auctoribus visa esset. » (Mazoch. pag. postrema, id est 289.)

(41) Pag. 272: « Horum (Græcos interpretes indicat) ego inveni neminem, qui de ΤΕΚΤΩΝ aliter diceret, quam ut sit universi artificum generis vocabulum. Nisi quod H. Stephanum vidisse hanc, de qua tam diu disputo, Græcæ dictionis proprietatem, non est ambigendum: nam quæcunque in suum Thesaurum ejus nominis, et inde derivatorum exempla contulit, ea non possunt aliter quam de lignario artifice sive opere. sive arte intelligi. » Et expressissime etiam deinceps pag. 175: « At, inquires, Græcum Matthæi interpretem verisimile est, seniorum dialecto usum fuisse, eamque vocem non pro lignario artificio, sed communiter usurpasse. Huic argumento ut respondeam, possem ostendere, alium Judæorum Alexandrinorum [unde domo interpretes Græci fuerunt], alium Palæstinorum ἑλληνοισπὸν fuisse. Sed ne tam longius protraham, jam supra notavi in Græcis ipsis interpretibus multo esse plura loca, quibus τέκτων de opere lignario usurpetur, quam ubi ad alia fabrefacta producat, »

aut aliam affinem substituat voci *faber* : fabricatorum vero *materiarum*, seu cœmentarium artificem esse velit, ego quidem ab illius opinione discedo : video enim apertissime antiquitatem illorum favere opinioni, qui fabrum *lignarium*, aut certe *ferrarium* [quanquam, uti dixi, non admodum antiqui ii sunt, qui ferrarios fabros faciunt Josephum et Jesum] Josephum et Jesum nobis exhibeant. Atque id quidem nobis persuadet, revera fabrum appellari commode posse eum, quem Græcus codex appellat τέκτων ; aut si coarctanda ea vox est, eam a traditione antiquissima coarctari ad *lignariam artem* : cui ut faveam, vetustissimos, eosque probatissimos Patres adduxi, nullo in pretio habens quæ *Evangelium infantie* nos docet. Quis enim putidissimum et puerilibus fabulis refertissimum scriptorem in pretio habeat, quem merito tota antiquitas contempsit irritisque? Eam ob causam, nemo, quem ego noverim, figulum aut pannos tingentem nobis exhibuit Christum, tametsi in apocrypho illo et nugacissimo opusculo id edocemur (42)?

4. Porro ex hactenus dictis ii refelluntur, qui Christi pueritiam, imo infantiam ipsam in precibus ad Deum fuis tantummodo exactam putant. An hæc discimus ex iis præclarissimis magistris nostris, quos jam allegavi; qui Christum scilicet *operi manuum* intentum exhibent? Ii pariter refelluntur, qui Christum paupertatem suam ostiatim emendicando sublevantem, victumque ab aliis exposcentem describunt (43).

5. An is victum emendicavit, quem veteres omnes Josephi adiutorem in officina, et laboribus adiutorem et comitem fuisse tradunt? Nihil ab aliis, ut se alerent, efflagitavit, quem, ut verbis Hieronymi (44), *usque ad triginta annos parentum paupertate contentum, ignobilem* vixisse novimus. Quanquam dum operi manuum et laboribus intentum Jesum Dominum facio, non continuo minus intentum precibus ad Patrem fundendis facio, neque ab illo somnum, cibum, et reliquas nostræ humanitatis necessitates, et ærumnas arceo. Piissimum quis non faciat Jesum, *sanctum, innocentem, impollutum et segregatum a peccatoribus?* (Hebr. vii, 26.) Porro si piissimum facimus Jesum, sapissime etiam pro salute nostra orantem Patrem faciamus oportet : in quibus precibus si adiutores illi Josephum et Mariam jungimus, id agimus, quod simillimum veri est, et a viris doctissimis traditum. Necessitates vero, et ærumnas nostras subiisse, certa res est. Novimus scilicet, si peccatum excipis, similem nostri prorsus fuisse Do-

minum Jesum, nostræque humanitatis conditionem et calamitates fuisse passum : atque ut hæc declaret, nobis cum exhibet Paulus *tentatum per omnia pro similitudine absque peccato.* (Hebr. iv, 14.)

6. Nihil ergo vetat ne iis adhæreamus, qui docent Dominum Jesum, dum in Josephi aedibus cum Maria et Josepho morabatur, « omne tempus suis tribus distinxisse temporibus, unum quo laudavit Deum ore suo, aliud quo manibus ei serviebat, tertium quò corporis infirmitati compatiens necessaria tribuit ei juxta modum. » Pias hortationes, et sacra colloquia alii adjungunt (45).

QUESTIO III. — *Quid significant reliqua Lucæ verba in Dissertationis titulo posita, hæc scilicet : « Et mater ejus conservabat omnia verba hæc in corde suo ? »* (Luc. ii, 19.)

1. Explicanda adhuc sunt reliqua Lucæ verba : ea scilicet, quæ in Dissertationis titulo posui, quæque cum superioribus conjuncta sunt ; hæc scilicet : *Et mater ejus conservabat omnia verba hæc in corde suo.*

2. Si vis *verborum* nomine Christi verba tantummodo intelligere, videntur hæc Lucæ monita referenda esse ad ea Christi verba, quæ paulo antea retulerat Lucas, nosque antea illustravimus : *Quid est quod me quærebatis?* etc. Quod si Judæorum morem secutum fuisse vis Lucam, tametsi Græce scribentem, id est voce hac, *verba* non sermones tantum, sed etiam *gesta* atque exempla Christi intellexisse : tum porro edoceberis Mariam diligenter cuncta in corde suo tacitam expendisse, videntem scilicet ea cum prophetarum et angeli Gabrielis dictis prorsus convenire : omnia quoque considerasse, quæ Christus dicebat agebatque, eaque in corde suo retinuisse, tum ut nosset quid ea edoceren, quid præsigirent, quid indicarent, cunctaque prout poterat, imitabatur, Christique exemplis proficiebat : tum ut apto tempore iis enarraret, qui Christi gesta scripturi erant : quam ob rem *magistræ* titulum a quibusdam Patribus assecuta est : tum denique, ut Deo gratias in corde suo ageret, quod tanti filii mater electa esset et alitrix : ac grata propterea Deo, et coram eo, atque adeo coram hominibus humillima : neque enim aliis [quod solent facile mulieres] ea quasi jactabunda, et gloriolæ avida, referebat, sed continebat in corde suo, illi tantum nota esse volens, quæ innoscere aliquando debere, indicasset aliquando Deus.

3. Nec porro mireris id de Maria tantummodo

senæ, Guilielmo Ochamo, aliisque Minoritis non multum in ecclesiastica historia laudatis id propositum fuisse ait ; condemnatum vero a Joanne XXII, extravag. *Conditoem* ; Cum inter nonnullos ; *Quia quorundam*, quanquam interdum etiam Christum emendicasse victum idem Serry affirmat, adducitque opinionis suæ vadem S. Thomam (opusc. *Contra impugnantes religionem*) cap. 7.

(44) Epist. 22, c. 17, n. 39.

(45) Vide *Revel. S. Birgittæ*, lib. vi, cap. 58.

(42) Viri præstantes censent ad miracula putidissima in eo libro descripta respexisse Chrysostomum, rem hæc ait (hom. 16, alias 17 in Joan. n. 5) : « Constat signa illa, et miracula, quæ in Christi pueritia feruntur, vera non esse. Nam si a puero miracula facere cœpisset, non ea sane Joannes ignorasset ; nec reliqua multitudo indignisset magistro, qui ipsum manifestaret. Nunc autem (inquit Joannes (i, 31)) propter hoc veni, ut manifestetur in Israel. »

(43) Serry, Exercit. 44, num. 7, a Michaelæ Ge-

dici, non de Josepho: non quod Joseph Christi verba atque exempla non adverteret, iisque non proficeret: sed quod necesse non erat, ut ea diligentissime in se retineret, aliis aliquando enarraturus,

cum Christi prædicationi minime superstes futurus fuisset, sed ante Christi passionem, mortem piissimam obiturus. Vide, quæ Diximus dissert. 10, quæst. 6, cap. 7, n. 17.

DISSERTATIO XXIX.

CUI OPERI VACARET VIRGO, DUM DOMI ESSET.

1. Hic nos evangelistæ, et vetusti Patres deserunt, nihilque tradunt, quibus eorum inquisitioni satisfaciamus, qui a nobis exposcunt, cui operi vacaret Virgo, dum domi esset. Levis, fateor, hæc quæstio est, sed ab eo dissolvenda, qui Mariæ gesta enarrare est aggressus. Labore suo non Josephum modo, verum etiam Mariam victum sibi comparasse affirmant theologi omnes. Merito itaque Sandinus arbitratur (46): *Mariam* idcirco *quæstuariam* dictam a Tertulliano, et Hieronymo (47), quod *quæstum manu sua atque arte faceret*.

2. Ut cæteros præteream, affirmat sane Basilius, non modo Josephum, verum etiam Mariam labore suo victum sibi comparasse. « Cum homines illi, inquit Basilius (48), essent justi quidem et pii, sed pauperes, et rebus ad vivendum necessariis non admodum instructi [cujus rei testis est præsepe, quod venerando partui inservivit], erant, ut verisimile est, laboribus corporis assiduus dediti, sic ut hac ratione res necessariae sibi ipsis compararent. Jesus autem, ut ait Scriptura, his subjectus, laboresque una cum ipsis perferendo, obedientiam suam prorsus declaravit. » Ille qui Christianæ humilitatis osiores, vilitatem legislatoris nostri sæpissime objiciebant, hoc inter cætera in Christo reprehenderunt, quod *natus sit ex matre paupercula, nendoque victum quæritante* (49), quibus quidem in qua se Maria exerceret, satis indicarunt. At adhuc quæsitum est a nobis, num alia in arte se illa exercuerit.

3. Cum Hyacinthus Serry (50) tradidisset Mariam *lanariam* dici ab Anselmo, *indusiarum* ab Epiphanio, *textricem*, ex lana scilicet, lino, serico, et bisso, ex Hieronymo et Venerabili Bedæ; quæsit ab eo Sandinus, ubi hæc allegati doctores traderent. Hæc autem reposuit ille (51): « Ast dabit et ipse [Sandinus scriptor] veniam, si cum non vacet modo omnia laudatorum Patrum Anselmi, Epiphanii, Hieronymi, Bedæ monumenta revolvere, ut desiderata singulorum testimonia conquiram: eum ipsi auctorem indigitem, ex cujus fide totum id scripsi, imo etiam syllabatim exscripsi. Est ille non acutus

quidam sophista, sed theologus præstantissimus Vincentius Contensonius in *Theologia mentis et cordis*, Kb. x De Deo cum hominibus conversante, dissert. 6, cap. 1, speculat. 1. » Et interjectis Contensonii verbis: « Idcirco vero ad conquirendum singulatim laudatorum Patrum testimonia animum non adjeci olim, nec adjicere juvat modo: quia ubi semel probatum manet, quod mihi tunc probandum assumpseram, Virginem Deiparam, non secus ac Joseph, honestam artem ad vitæ quæstum exercuisse, supervacaneum omnino est, quænam illa fuerit, lanariane, an indusiarum; num forte textrix, in Patrum scriptis inquirere.

4. Ad quæ quidem verba hæc reposuit Sandinus: « At nullo modo indicat, quo loco id scriptores illi affirmaverint. Det igitur veniam, ut liceat mihi assensum sustinere, donec eorum testimonia proferrantur. » Tum adnotatione quinta hæc adjecit: « Fecit theologus sat liberaliter, cum mihi roganti auctorem indigitavit, ex cujus fide id totum, de quo quærebam, syllabatim exscripsit: facit vero liberalissime cum præterea subjungit, se nec modo, nec olim (hoc est cum ederet Exercitationes historicas, criticas, polemicas, quibus Christianæ religionis mysteria omnia ad certam historię fidem exiguntur, explicantur, defenduntur) ad conquirenda Patrum testimonia animum adjecisse. Quo fit ut, cum ille non fontes, sed rivulos se olim adiisse confiteatur, semper timendum sit ne, dum Anselmum, Epiphanium, Hieronymum, Bedam, aut alios Patres occenat, nobis erectis in vanam spem aut Contensonium, aut alium theologum Contensonio similem, syllabatim exscriptum loco Patrum obtrudat. » Quibus quidem verbis aperte ostendit, tanti non fieri nostris temporibus theologorum veteres allegantium monita, ut ipsa veterum dicta non exposcamus; quibus scilicet expensis, perspiciamus, an ea revera tradiderint, quæ tradidisse dicuntur: nec raro inquiremus, qua ratione moti ea tradiderint. Cum porro eorum quos allegant Contensonius et Serry loca non allegent, in potestate nostra erit, ut quod libue-

(46) *Histor. sacr. Famil.* De Maria Virgine, pag. 376, edit. an. 1745.

(47) Tertull. in lib. *De spectaculis*, cap. 50, et Hieronym. in *Epist.* ad Heliodorum (olim 1, in Veron. edit. 14, num. 11): « Hic est ille operarii, et quæstuariæ filius. »

(48) *Constit. monast.* cap. 4, § 6.

(49) Origen. *Contra Celsum*, lib. 1, § 28, pag. 246.

(50) *Exere.* 47, § 7.

(51) *Mantissa ad Animad. anticrit.*, animad. 6, pag. 10.

rit, sentiamus. Et sane quis bissi, atque adeo serici tetricem Mariam faciat, cum noverimus iis, quibus ea vixit temporibus, bissum summo habitum pretio, sericum vero tanti aestimatum, ut auro æquipararetur?

5. Antequam dissertationem hanc claudō, ea hic describere placet, quæ in eo libro reperi, qui *Mariale* inscribitur, seu *Quæstiones super Evangelium* « *Missus est*, » et Alberto Magno tribuitur. Quæstione scilicet 97 hæc habet: « Post hæc quæritur utrum sciverit (Maria) mechanicas muliebres subtiliores, et nobiliores, sicut eas quæ fiunt aurifrigiis et sericis operationibus, et subtilibus suturis, et texturis, et huiusmodi. Et videtur quod sic: ipsa enim, ut dicit Damascenus, a nullo illustrium vincitur: hæc autem sunt scientiæ et opera illustrium feminarum; ergo, etc.

6. « Item, ipsa sua operatio fuit nobilissima: ergo humillima: sed major humilitas apparet scire nobilia et subtilia, et operari vilia et communia, quam tantum scire vilia, et operari talia: ergo videtur, quod beatissima Virgo debuit scire nobilia, et operari vilia.

7. « Item, ista subtilia magis ordinantur ad vanitatem quam ad utilitatem: operatio autem Virginis gloriosæ tantum ad necessitatem fuit: ergo non erat circa talia.

8. « Item, beatissima Virgo perfecta fuit secundum actionem et contemplationem: unde Luc. x, 42: *Optimam partem elegit*. Bona est pars activorum, melior contemplativorum, sed optima ejus, quæ perfecta in actione et contemplatione fuit, sicut fuit beatissima Virgo: ergo ipsa debuit habere opera actionis, quæ contemplationi minime repugnarent: hæc autem sunt opera manualia grossa et communia, quæ non requirant multam attentionem cogitationis: ergo videtur quod circa huiusmodi debet esse opus beatissimæ Virginis. »

9. At quid denique ex hactenus traditis assequimur? Nesciri, quam artem usitatus profiteretur Maria. Etenim si ea, quæ ex Celso objeiente descripsit Origenes, exceperis, reliqua Patrum loca, quæ citantur ex veteribus Patribus, cum expresse non allegentur, de iis sustinere iudicium cogimur. Quæ vero ex Alberto Magno (si Albertus Magnus is est quem retulimus: etenim ea de re nonnulli dubitant) allegavimus, cum ratiunculis subtilibus, si vis, sed minus firmis innitantur, nos non cogunt ut iis assentiamur. Probabile est tamen Virginem Mariam, dum adhuc adolescens esset, in iis artibus fuisse instructam, in quibus pauperes, sed bene moratæ adolescentulæ instrui solent. Solent autem bene moratæ adolescentulæ in variis operibus exerceri, ideoque in nendo, consuendo, texendo, aliisque huius generis. Atque huic quidem conjecturæ non leve pondus accederet, si bene fundata ea esset opinio, quæ fert tunicam inconsutilem, quam milites, ne scinderent, sortiti sunt (*Joan. xix, 23*), confectam fuisse, de-

precatione adjuncta, ut, dum incrementa susciperet Christi corpus, ipsa quoque incrementa susciperet. At quis eam opinionem bene constitutam existimet? Tamen hæc jam dudum cecinit Baptista Mantuanus (52):

*Cum primum dulces infans proferre loquelas
Cœpit, et alternis vestigia figere plantis,
Mater ei tunicas habiles ordita, novumque
Vestis opus, niveo puerum velavit amictu;
Suspiciensque polos inquit: Date, Numina, vestri
Incrementa mea; pueri cum corpore semper
Crescat, et ad sanctos uliro se accomodet artus:
Non gladium, tineamve ferat, non trita senectæ
Cedat, et hæc nostri durent monumenta laboris.*

10. Atque ii quidem, qui nendo vitam suam sustentasse Mariam aiunt, aut certe tetricino opere, alia memorant Mariæ sanctissimæ opificia. Illa hic exscribere placet, quæ liber *De linteis sepulcralibus Christi Servatoris* a Chiffletio elaboratus habet (53):

« Neque textile illud munus [de eo linteo loquitur, quo involutum est sacrum Christi cadaver] per beatissimam Virginem solum concessum credimus, sed et fuisse monumentum manuum ejus non immerito suspicamus: illa quippe [ut est in Proverbiis (xxxii, 13)] *quæsit lanam, et linum, et operata est consilio manuum suarum*. inconsutilem enim tunicam filii opera mirabili texuisse creditur: necnon lineam ejus adhuc pueri subuculam consuisse, quæ e cras iore lino facta, Romæ servatur in æde sacra Sancti Joannis Lateranensis ἀεράων ejus, sive

Libratum tereti versabat turbine sumum.

Pulcheria Augusta soror Theodosii collocavit olim in templo τῶν ὀδηγῶν auctore Nicephoro. Et in opido Advaticorum Huo servatur etiamnum ejusdem B. Virginis glomus, filo sacris digitis diducto, et presso decorus, ita ut non temere credi possit, eam, quæ inter Ægyptios λινουργοὺς καὶ λινοπλόκους vixerat aliquandiu, obnubendo filio sepulcrale sudarium propriis manibus laborasse, vel saltem e linteo duplici, acui sacra per medium confectum cernitur Vesontione, sutura per medium excurrente. Et sane moris fuit antiquissimi ævi matronis vela funebria texere propinquis et amicis. »

11. Hæc porro quæ viris piis, iisque doctis minime displicent, a severioribus criticis non probantur. At quis te cogit, ut his quoque placeas?

12. Verum ut ad Mantuanum revertar, cave putes solam vestis texendæ peritiam Virgini tributam fuisse a Baptista Mantuano. Hæc de illa, dum adhuc puella, et nondum Josepho conjux data esset, cecinit (54):

*Nunc lanam pingebat acu, nunc pensa trahebat
Serica: et immixtis per licia pendula filis
Vela sacerdotum sacros texebat in usus.*

13. Quanquam litteratam et bonarum artium etiam, nec sacris tantum, sed et profanis studiis occupatam his versibus fecerat:

*Jamque vigil primam Virgo perceperat artem,
Atque coloratas voces, lingueque nitorem:
Mensuræ, numerique modos, cœlique meatus,*

(52) *Parthen.* i, lib. iii, pag. 105.

(53) *Cap.* 6, pag. 18 et 19.

(54) *Parthen.* i, fol. 28.

(55) *Ibid.*, fol. 22.

*Et quas luna vias, et quas observat Apollo ;
 Et quos Mercurius trahat, et Venus aurea gyros,
 Et varias cœli vires, et nomina norat.
 Nam dum plebs Judæa Deo parebat, Olympi
 Scivit iter : pueris etiam fuit agnitus æther.
 Pervigilique legens cura : Mosemque, piumque
 Isaiam ; mœstisque virum qui versibus urbem
 Plorat ; ab ingenio curas, a lumine somnos
 Sedula pellebat : parvo sua vota sacello
 Supplicibus palmis narrabat, et ore supino,
 Otia nulla die carpens, nulla otia nocte.
 Cura cibi, somnique brevis, quæ pasceret artus
 Pauperibus mensis genium fraudabat, et ora,
 Et castigato tolerans jejunia ventre
 Carmina discebat, sanctique poemata Regis,
 Qui tericis olim fidibus cantabat ad aras,
 Sacraque fatidico psallebat ad orgia cantu.
 Quidquid habent sacre divini volumina Legis,
 Quidquid inest Arabum libris lustrarat, et omnes
 Graiorum annales, Romanorumque triumphos
 Et quantum Latii fudissent arma cruoris
 Punica : quot bellis rubuit navalibus aquor :
 Qui Trojam petiere duces : quo milite Persas
 Rex Macedum, Parthosque truces superavit et Indos,
 Monstra quot Alcides domuit, quo remige Cretam
 Dædalus ad gelidas fugiens adnoverit Arctos.
 Et quibus adjutus pennis equus Aliger auras
 Presserit : et dulcem plantis excusserit undam.
 Hippolythi castos et Bellerophontis amores :
 Illustres Helenæ raptus, et Phillidis ignes,
 Bibliadaque incestam : curas et vulnera Thysbes,
 Tarpeiaque dolos, et gratam Phorcida Glauco,
 Pomaque Cydippes, Orythiamque furenti
 Sublatam Borea Clyminen, et Belides ausas
 Cæde maritali thalamos implere, piumque
 Pectus Hypermnestræ, versasque in saxa virorum
 Funera Lemniades ; Hellen, Cinyræque puellam :
 Tres quoque Sirenes et Amazonas, OEdipodæque
 Fata domus norat : nymphasque et heroides omnis.
 Quidquid in his tumidum, quidquid crudele pro-
 [caxque
 Et quæcunque pios non attestantia mores
 Offendit, damnabat, apes imitata legendo.*

14. Pauci tamen, dum nihil horum veteres magistri docent, Baptistæ Mantuano hæc attestanti assentientur ; neque enim Virginem exteris historias, astronomiam et Græcas fabulas plerumque impudentes, et improbas, legisse arbitrabitur quisquis norit eximiam Virginis pietatem, tempus insumere studentis in iis, quæ Dei amorem et proximorum respicerent foverentque. Alienissimum vero a verisimilitudine est in puellarum sacerdotum curæ commissarum asceterio hujus generis volumina fuisse detenta, quæ, dum legeret Virgo in tenera adhuc ætate prudentissima, ansam dedisset reliquis, ut ea legerent. An vero quævis earum

*Quidquid in his tumidum ; quidquid crudele pro-
 [caxque,
 Et quæcunque pios non attestantia mores
 Offendit, damnasset, apes imitata legendo ?*

15. At dum manuum opus, et piorum librorum lectionem tribuo Virgini, non preces adimo, illudque genus orationis, quod *contemplationem* appellant ascetici : imo hæc omnia libentissime ei tribuo : quis enim non censeat, fudisse sæpissime Mariam preces pro peccatoribus, ut resipiscerent, pro piis hominibus, ut eorum pietas ac probitas augetur ?

Neque vero minus probabilem eorum censeo esse opinionem, qui aiunt Mariam deprecam interdum fuisse Christum Dominum, ut aliquibus illum, aut se invocantibus opem ferret : tametsi enim id nullus evangelistarum tradat, Mariæ tamen pietas credibile id efficit ; et comprobari etiam potest exemplo deprecationis Christo porrectæ, dum adesset nuptiis Canæ Galilææ. Si enim nullo deprecante, pietate commota est, ut deficiente vino, eorum pudori occurreret, quid actura erat, si eam aliquis deprecatus fuisset ?

16. Quod vero pertinet ad contemplationem, illud sane indubitatum esse videtur. Quis enim negabit Virgini, quod aliis sanctis a dignitate et meritis Virginis valde remotis concessum novimus ? Sane ob utriusque vite, activæ scilicet, et contemplativæ præstantiam, in præcipua ejus festivitate, Assumptione scilicet, legitur Evangelium : in quo cum Mariæ et Marthæ contemplativam et activam vitam significantium historia narretur, quantum in ea utraque vita Maria excelluerit, indicatur.

17. Atque hanc quidem vetustissimam esse Ecclesiæ consuetudinem is Antipatri sermo edocet, quem pridem evulgavi, atque ea, quæ ad illustrandum eam, de qua agimus, sermonis hujus partem addidi. Sed copiosissime hoc de argumento cum alii non pauci disserant, disserit sane Bernardus sermone 2 et 3 *De Assumptione*, quos consulat, volo, lector. Mihi satis est hic exseribere, quæ Albertus Magnus hoc super argumento tradidit (56) : *De actione et contemplatione Mariæ*. « Ratione actionis et contemplationis dictum est ab angelo Mariæ : Ave, gratia plena, gratia scilicet cœlestium donorum : quia virtute contemplandi quodam modo patriæ donata est. Unde de ea dictum est Sap. xviii, 16 : *Cælos attingebat stans in terra*. Et ipsa dicit cum Filio : *Providebam Dominum in conspectu meo semper*, (Psal. xv, 8.) Quantum enim distat inter odorem et gustum aromaticæ speciei, tanta inter contemplationem Mariæ et aliorum sanctorum distantia est. Sicut enim singularem activam a Christo accepit, videlicet ejus humanam naturam portare, lactare, pannis involvere, balneare, fovere, nutrire, pascere, potare, lenire, amplecti et osculari, cæteraque humilitatis obsequia exhibere : sic, ut dicam quod ministrat cordis mei devotio, etiam dulcedinem suæ divinitatis matri singulariter experiendam indulxit. Unde plenitudini gratiæ subjunxit angelus : *Dominus tecum*. Ideo de matre senserunt viri magni et adhuc sentiunt, quod viatrix fruebatur, quod nec asserimus, nec negamus.

18. « Item ratione utriusque vitæ, activæ scilicet et contemplativæ, signata est per Liam et Rachelem, per Martham et Mariam. Sed perfecta fuit in utraque vita, quod neutra sororum istarum. Nam Martha, quæ erga plurima turbabatur, et circa frequens ministerium sollicitabatur, divinæ contemplationi

non vacabat. Maria, quæ ad pedes Domini sedebat, et verba Domini audiebat, nec fatigatam sororem adjuvabat, nec circa ministerium satagebat, actioni non intendebat. Neutra igitur utriusque vitæ officia adimplebat. Sed beata Virgo, sicut ostensum est, sic omnia activæ opera filio exhibebat, quod interim a divina contemplatione nullatenus recedebat. Et hæc aut in Maria angelica perfectio; nam angeli, cum ad nos mittuntur, sic ministrant exterius, quod tamen a Dei contemplatione non recedunt interius, sicut dicunt Beda et beatus Gregorius.

19. « Item ratione utriusque vitæ dicitur Maria *tota pulchra* (Cant. iv, 7), quia universæ virtutes tam activæ quam contemplativæ, in ea convenerunt, et præ cunctis creaturis admirabilem reddiderunt, per virtutes activas habuit voluntatem mundissimam, per speculativam mentem purgatissimam. Fuit igitur tota pulchra, et in carne puritate virginitalis, et in voluntate perfectione actionis, et in mente consummatione speculationis, et nec in carne habuit maculam contagionis, nec in mente rugam duplicitalis.

20. « Item ratione suæ contemplationis dicit ipsa Cant. i, 5 : *Introduxit me Rex in cellam vinariam*, id est, in cogitationem gaudiorum cœlestium. Rex, non servus, id est, timor pœnæ, qui quandoque facit cœlestia cogitare. Non amicus, id est, desiderium præmii, sed ipse rex, id est amor sponsi, qui facit me in cœlestia meditari. Innuens igitur, quod non timore supplicii ut serva, nec amore tantum præmii ut mercenaria, sed sola dilectione

et charitate patris ut filia, in cellam vinariam est introducta, quæ est meditatio spiritualium, non in aquariam, quæ est cognitio temporalium : et sic ei collata est gratia spiritualis : dicit ergo : *Introduxit me Rex in cellam vinariam*, id est, omnium bonorum spiritualium mihi contulit affluentiam. Vel hæc cella vinaria, contemplationis gratia, quæ multiplicia continet pocula. Primum puritas mentis. Secundum, requies mentis. Tertium, securitas mentis. Quartum, gaudium in Spiritu sancto. Est ergo sensus : *Introduxit me Rex in cellam vinariam*, id est, contulit mihi gratiam contemplationis, cujus poculis me multipliciter inebriavit.

21. « Item ratione contemplationis dictum est de Judith in figura Mariæ (Judith xi, 19) : *Non est talis mulier super terram in aspectu*, etc., scilicet contemplationis : quia limpidijs cæteris omnibus sanctis contemplabatur Deum, cœlestia et æterna.

22. « Item ratione contemplationis dicit ipsa sponso, Cant. vii, 13 : *Mandragoræ dederunt odorem suum in portis nostris*. Per mandragoras signantur studia contemplationis, quæ ita faciunt dormire hominem in deliciis suis, ut abscissionem ab inimicis suis carnalibus nec sentiat, nec attendat. Dicit ergo : *Mandragoræ dederunt odorem suum in portis nostris*, scilicet in portis quinque sensuum, quæ tunc fiunt nostræ, si odor mandragorarum ad eos perveniat, et ab eis excludat odorem mundanum : nam si bene dormiat interius anima, sensus suos claudit ad exteriora. Et vere talis erat contemplatio Mariæ. » Et de hoc argumento satis.

DISSERTATIO XXX.

DE MIRACULO FACTO IN CANA GALILEE, ID EST, DE AQUA IN VINUM, MARIA CHRISTUM ROGANTE, AB EODEM CHRISTO CONVERSA.

PECCATI EA IN RE EXSORTEM MARIAM DICIMUS.

1. Habete rem totam a Joanne Evangelista descriptam (ii, 1 seqq.) : *Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ : et erat mater Jesu ibi. Vocatus est autem et Jesus et discipuli ejus ad nuptias. Et deficiente vino, dixit Mater Jesu ad eum : Vinum non habent. Et dixit ei Jesus : Quid mihi et tibi est, mulier ? Nondum venit hora mea. Dixit Mater ejus ministris : Quodcumque dixerit vobis, facite. Erant autem ibi lapideæ hydræ sex posite secundum purificationem Judæorum, capientes singulæ metretas binas, vel ternas. Dicit eis Jesus : Implete hydras aqua. Et impleverunt eas usque ad summum. Et dicit eis Jesus : Haurite nunc et ferte architriclino. Et tulerunt. Ut autem gustavit architriclinus, etc.*

2. Ex hac porro narratione sicut pii homines,

Mariæque cultores eam commendandi, pietatemque illius prædicandi, argumentum sumunt, ita illius hostes occasionem erunt calumniandi; atque ab illorum quidem verbis recitandis abstineo, quod ea copiose retulerit Canisius (57), ad quem lectorem allego, statimque rem ipsam aggredior. Duo dixit Maria, quorum primum ad Filium direxit : hæc scilicet : *Vinum non habent*; alterum ad ministros mensæ : *Quodcumque dixerit vobis, facite*. Ad quorum primum hæc reposuit idem Christus : *Quid mihi et tibi est, mulier ? Nondum venit hora mea*. Porro sic rem exhibent qui Mariæ reprehendendæ occasionem ex ea re sumunt : Ut se Matrem proderet Filii miraculorum operatoris Maria eum deprecata est, ut vinum eis præberet. *Vinum non habent*. At qua ratione præberet? Per miraculum utique, quoniam eis aliter præberi non poterat.

(57) De Maria, lib. iv, cap. 20, 21, etc.

3. Et hanc quidem gloriolæ cupiditatem detexit, repressitque Christus asperioribus illis verbis: *Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea.* Et sane dum mulieris, non matris vocabulo compellat, perspicue ostendit, se matris nomine indignam præbuisse ea deprecatione Mariam. Sic ii disse- runt, qui modis, quibus possunt omnibus, Mariæ voces ac gesta carpere student.

4. Ne vero videantur hæc temere proposuisse, veterum subsidia advocant in rem suam, atque Irenæi, Athanasii, Nysseni et Augustini (58), sed in primis Chrysostomi monita proferunt. « Tunc demum, ait Chrysostomus (59), cum fiducia rogat eum, et deficiente vino, dicit: *Vinum non habent*: volebat enim, et illos beneficio devincere, seque splendidiorem per Filium reddere: et forte humanum quidpiam passa est, ut et fratres ejus qui dicebant: *Ostende te ipsum mundo* (Joan. vii, 4), quod vellent ex miraculis sibi gloriam comparare. Ideo sic illi asperius respondit: *Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea.* Nam quem- admodum matrem veneretur, audi Lucam nar- rantem quam subditus esset parentibus; necnon hanc evangelistam dicentem, quantam illius curam in cruce habuerit. Ubi enim parentes rem divinam non impediunt, neque prohibent, cedendum ipsis est; et si secus fiat, periculum magnum est: cum autem a nobis intempestive quidpiam postulatur, nobisque efficiunt in spiritualibus, non tutum est ipsis obsequi. Ideoque hic ita respondet, et alibi rursum: *Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei?* (Matth. xii, 48.) Nondum enim eam, quam par erat, de ipso opi- nionem habebant, sed quia ipsum pepererat, matrum more putabat, se illi posse omnia præcipere, quæ illum ut Dominum colere et adorare debuisset: ideo tunc ita respondit, » etc.

5. Alii, Græci præsertim, pro more Chrysosto- mum sequuntur, ideoque Mariam accusant, et re- prehensione dignam, et merito a Christo reprehen- sam aut existimant, aut certe existimare videntur.

6. At non propterea Mariam sanctissimam, aut peccantem, et reprehensione dignam, aut revera a Christo reprehensam reputo. An vel leviter peccan- tem existimas eam, de qua Patres omnes, ac vetu- stissima traditio nunquam peccasse nos docet? quo de argumento hic dicere supersedeo, quoniam

(58) Rivetus lib. i Apolog. pro SS. Virg. Mar. cap. 30, pag. 655, tom. III. Oper. theolog. hos Patres allegat. Ex eod. Riveto eos excito. Irenæus lib. iii, cap. 18: « Dominus, inquit, repellens ejus intem- pestivam festinationem dixit, *Quid mihi et tibi, mulier?* » Athanasius serm. 4. *Contra Arianos*, pag. 231: « Matrem (ait) increpuit (Christus). » Nyssen- us (Orat. ad verba Pauli: *Tum Christus erit subjec- tus Deo*, etc.): « Hinc patet, quod ad perfectam æta- tem progressus (Christus), jam non amplius a ma- tris potestate pendebat: illa enim ipsum hortante in nuptiali epulo, et usum vini largiretur in convivio, egentibus quidem non recusavit gratificari: mater- num autem consilium, ut quod minime in tempore adhiberetur, rejecit dicens: *Quid mihi et tibi, mu-*

alibi ea de re egi, et copiosissime rursus disseram. Reprehensione vero quæ dignam dicere audeat, cum in ea ipsa re, quam tu reprehensione dignam existimas, ego quidem [nec temere sane] laude dignam existimo? Indicat profecto Ambrosius mise- ricordia motam Christum rogasse: quam ob causam Christus roganti annuit, et quod in aliud tempus distulisset, Matris rogatu miracula agere cœpit. « Aut fortasse, inquit ille (60), vult a vobis admo- neri, vult rogari: imo, si rogatus fuerit, ante tem- pus venit. Venit ad ficulneam: et ante horam venit, ut dicit ad Matrem. Illa rogabat pro nobis, illa festi- nabat, dicens: *Vinum non habent, filii*; respondit Jesus: *Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea.* Et Mater, quæ sciebat ejus affectum, dicit ministris: *Quodcumque dixerit vobis, facite.* Jesus quoque qui horam suam venisse negaverat, fecit quod ante differebat; nam omnia Deus suo tempore fecit. »

7. Indicat id quoque gravis auctor Rupertus abbas, qui etiam adjicit (61), Christum et discipu- los in causa fortasse fuisse, ut vinum deficeret; cum enim audium esset non procul abesse Chri- stum, invitatus is est, ideoque Maria et discipuli, quorum adventu auctis convivis, vinum quod para- tum jam fuerat, satis non fuit omnibus. Quod cum perspexit misericors Virgo, verecundia eos affici passa non est; qua utique affecti fuissent, si defe- cisset convivis vinum. Quanquam porro id ex cõ- jectura Rupertus dicit, probabile est tamen; fama enim Christi, quæ jam increbrescere cœperat, cognatio fortasse aliqua sponsi, vel sponsæ cum Maria, ideo- que Christo, facile inducere potuerunt sponsum, ut Christum et Mariam ideoque Christi discipulos invita- ret, defectum vini non prævidens, vel certe arbitratus per mensæ præpositos ratione aliqua evitandum fore.

8. Sed quacunque tandem de causa defecerit, certe non ex vanitate aliqua, aut gloriæ cupidine, aut alia quapiam affini illaudabili affectione, sed, uti diximus, ex pietate et misericordia mota est Virgo, ut Filium suum deprecaretur, ut miraculo sponsorum paupertati ac verecundiæ, atque adeo convivarum necessitati occurreret. Vadem persua- sionis meæ Bernardum habeo, hæc scilicet traden- tem (62): « Deficiente vino, dixit Mater Jesu ad eum: *Vinum non habent.* Compassa est enim eorum verecundiæ, sicut misericors, sicut benignissima.

lier? Nunquid etiam hanc meam ætatem regere vis? An nondum mea venit hora quæ præbet ætati, ut imperet, et sit sui juris? » Augustinus pariter (tract. 8, in *Evang. Joan.*): « Miraculum exigebat Mater: at ille tanquam non agnoscat viscera hu- mana, operaturus facta divina. » Et apertius *De symbolo*, ad Catech. docet « tentasse Mariam jubere Filio tanquam Matrem Dominam, quæ se agnoscebat ancillam: et piam Matrem non aspere tulisse ad- monitionem Filii. »

(59) Hom. 21, alias 20, in *Joan.* num. 2, pag. 122 tom. VIII edition. Montfaucon.

(60) Sermon. 16, in *Psal.* cxviii, n. 38.

(61) Comment. in hunc *Joan.* locum.

(62) Sermon. 1, in Dominicam post Octavam Epi- phaniæ, num. 2,

Quid de fonte pietatis procederet, nisi pietas? Quid, inquam, mirum, si pietatem exhibent viscera pietatis? Nonne qui pomum in manu sua tenuerit dimidia die, reliqua diei parte pomi servabit odorem? Quatum igitur viscera illa virtus pietatis affecit, in quibus novem mensibus requievit? Nam et ante mentem replevit, quam ventrem: et cum processit ex utero, ab animo non recessit. »

9. Sed quid opus est minus antiquos scriptores adducere, quandoquidem id tradidit valde vetustus scriptor: is scilicet cui debemus *Quæstiones et responsiones ad orthodoxos* Justini nomine jam pridem vulgatas? Qui quidem scriptor iudice eo præclarissimo monacho Benedictino, qui anno 1742 Justinum typis edidit, sæculo v floruit. En quid is ad objectum Joannis locum: *Quid mihi et tibi est, mulier*, reponat [quæst. 136]. « Illud, *Quid mihi et tibi, mulier*, non ad objurgationem dictum est Matri a Salvatore, sed ut ostenderet Nequaquam nos esse, inquit, qui vini in nuptiis consumendi ceram suscepimus: sed tamen ex singulari charitate, si vis, ne deficiat eos vinum, dic ministris, ut faciant quæ dicam, ac videbis non eis defuturum vinum: quod et factum est. Nequaquam ergo Matrem verbis objurgasset, quam actionibus colebat. »

10. Neque vero pietatem hanc et misericordiam Virginis improbat responsio Christi: *Quid mihi et tibi, mulier? Nondum venit hora mea*. Etenim si improbasset, non id egisset quod Mater ab eo petierat, ut scilicet vel maximo miraculo vini defectum suppleret; novimus enim Christum eis minime satisfacisse, qui miracula ab eo fieri temere poscebant (*Luc. xxiii, 5; Matth. xii, 59*). An vero miraculum fecisset, si inani gloriæ studio captam Mariam vidisset, eamque ob rem miraculum ob eo poscentem? Neque vero Mater [certo scilicet, se fore exaudientem, sciens] dixisset ministris: *Quodcumque dixerit vobis, facite*.

11. At cur, inquis, asperioribus his verbis illi respondit: *Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea*. Quasi diceret: An tua, an mea interest, vinum habeant, annon, o mulier [omisso scilicet matris nomine]? nondum patrandorum a me miraculorum tempus advenit.

12. Bernardus monet ideo duriuscula hac responsione usum fuisse Christum, ut Mariæ virtutem exerceret; noverat enim illius constantiam ac patientiam: noverat quoque scire Matrem ipsam, non his uti verbis Christum, quasi eam minus diligeret, aut exaudire nollet, sed, uti diximus, ut virtutem illius exerceret; vel ut indicaret quale constitutum esset agendorum miraculorum tempus: Illud scilicet, in quo Evangelii prædicationem exorsus fuisset. « Durior fortasse, inquit Bernardus (63) et austerior videri posset responsio Domini, sed noverat ille, cui loqueretur; et quis loqueretur, illa

non ignorabat. » Et revera distulisset in aliud serius tempus miraculorum agendorum initium, nisi Mater Filium fuisset deprecata; adeo ut hora statuta miraculis agendis fuisset quidem evangelica prædicationis: sed non ideo impediabatur, ut si prævenire eam vellet, id agere non posset, uti revera Matre deprecante nunc egit.

13. Quanquam non desunt, qui moneant verba illa: *Nondum venit hora mea*, sic accipienda esse, ut moneret Matrem, nondum disposita esse ea, quæ ut per miraculum vini defectui occurreretur, exposcebat. En quæ in locum hunc tradit Jansenius Iprensis: « Itaque non repulit, sed distulit Matrem, meritoque precibus ejus satisfacisse putari debet, quia dicendo *nondum*, tempus quidem miraculi non adesse, sed tamen mox adfuturum insinuat, et se voluntatem habere, cujus exsequendi horam exspectat. An autem serior hora præstituta fuerit, quia necessitas ante magis innotescere debebat, ut miraculi constaret ratio et fructus, juxta Chrysostomum; an vero quia nondum omnia ad miraculum patrandum erant a ministris parata, non ita constat. Nam forsitan Mater præsagens quod futurum esset, et ut viam miraculo sterneret, dicit ministris, tanquam de Domini affectu, et mente secura: *Quodcumque dixerit vobis, facite*, quia conjiciebat eum opera ministrorum aliqua in re usurum. »

14. Nec tibi displiceat vox *mulier*, qua hic utitur Jesus. Cur tibi non displicet, quod in cruce positus Matrem alloquens eadem voce utatur? *Mulier, ecce filius tuus*. An tum increpatam a Christo vis Virginem? Minime vero. Cur itaque increpatam vis, cum eadem voce hic usus est? Pulchre idem ille Jansenius Iprensis, quem paulo ante allegavi: « Nomen est, non correptionis, sed sexus præsertim jam nuptiis apti, ut patet Gen. ii, vers. 22, et notat Hieronym. in e. iv ad Galat., et Aug. tum hic, tum lib. *De fide contra Manichæos*, cap. 22, ubi addit etiam *mulierem* dici, quia peperit. Epiphani. hæ. 89 (64): *Ne plusquam mulier putaretur, quæ pepererat Filium Dei*. Quid ergo mihi et tibi est, id est, quid mihi tecum in hoc negotio, non absolute, sed quantum ad horam faciendi, quam Pater, qui omnia tempore suo facit, in sua notitia et potestate collocaverat. Quæ hora, quia ad nullius instantiam præveniri debuit, hinc festinatio Matris erat adhuc importuna, ut notat Ambros. serm. 26 in Psal. cxviii, et ante eum Iren. lib. iii, cap. 18. Nam istam rationem dicti sui reddit ipse Dominus. »

15. Alii aliam causam, eamque probabilem hujusce appellationis assignant: aiunt enim ideo matrem non appellasse, ut ostenderet se non a sanguine, et carnis cognatione ad faciendum miraculum moveri, sed a charitate et virtute Mariæ, ad quas respexisse negare quis audeat? Et nullam sane in Christi verbis veram exstare reprehensionem ea,

(63) Serm. 1, in Domin. infra octav. Epiph., num. 2

(64) Num. 4. Ea hæresis, quam tum Epiphanius redarguit, Collyridianorum hæresis est.

quæ hactenus dixi, evincunt. Quis enim reprehensionis locus erit, ubi nulla vel levis culpa est, imo potius, ubi eminet virtus? qua de re satis antea diximus. Neque vero te absterreant, quæ sæpe heterodoxi inculcant, verba: *Quid mihi et tibi, mulier? Nondum venit hora mea.* Etenim ea sunt ad eum modum accipienda, quo accipiuntur alia antea jam explicata: *Quid est, quod me quærebatis? nesciebatis,* etc. Item alia: *Quæ est mater mea? qui sunt fratres mei?* quæ quidem quanquam reprehensionis speciem, si tu vis, habeant, veram reprehensionem sane non habent.

16. Gregorius Magnus indicatam ex Christi responsione ait faciendorum miraculorum originem se habere ex Deo Patre, non ex Matre (65.)

17. At quid ad Chrysostomi locum obiectum respondendum? Id respondendum, quod edocuit sanctus Thomas, cujus verba propterea describo (66): « Ad tertium dicendum, quod in verbis illis Chrysostomus excessit; possunt tamen exponi, ut intelligatur in ea Dominum cohibuisse non inordinatum inanis gloriæ motum quantum ad ipsam, sed id, quod ab aliis posset æstimari. »

18. Cæterum ab iis ipsis, qui Chrysostomo prorsus assentiri solent, adeo ut sæpe tota exscribant illius loca, et in sua transferant commentaria, id quod hic de inani gloriola Virginis dicit, prorsus omitti solet; id quod dum faciunt, utique ostendunt, se minus probare locum hunc, in quo sane paulo liberius erga Mariam sanctissimam locutus est sanctus doctor, qui illam sæpe commendat maxime, illiusque virtutes ac gesta deprædicat. Theophylactus commentaria in hunc Joannis locum consulat volo lector, comparetque cum Chrysostomi com-

mentariis, videbitque sane reliqua ex sancto doctore exscripta, at omissum prorsus, quod de Virgine paulo asperius, uti dixi, is tradit.

19. Ea porro responsio, quæ adhibita Chrysostomi verbis est: *excessisse* scilicet Chrysostomum, adhiberi commodè posset iis veterum Patrum monitis, quibus reprehensam a Christo Virginem aiunt. Neque porro cogimur ad eos consecrandos, quippe qui alios, eosque probatissimos habemus Patres, qui nullam Christi reprehensionem in his verbis inveniunt. Sed revera ii ipsi Patres, quos allegant, minime reprehensam Virginem aiunt. Irenæus non nihil celeres fuisse indicat Mariæ preces, immoderatas fuisse non ait. Juvit autem celeritas precum Mariæ convivas, qui miraculum Christi sunt assecuti, quod nisi Mater celeriter deprecata fuisset, aut non obtinuissent omnino, aut multo tardius, et cum eorum dedecore obtinuissent. Athanasii verba lenienda sunt, et ita explicanda ut visus sit Christus Mariæ preces repulisse, cum tamen non repulerit, sed exaudierit. Id ipsum de Nysseni monitis dic; nisi velis ea ita accipere, ut Matrem docuerit, se deinceps non usurum amplius maternis precibus, et hortationibus, dum procul a Matre ad evangelicum munus accerseretur.

20. Sic porro interpretor verba Augustini: *Ten- tasse jubere Filio*, neque enim illa stricte et rigorose accipienda sunt, dum statim subjicit: *Quæ se agnoscebat ancillam... non aspere id tulit.* Ad eum vero modum quo Nysseni dicta, alterum Augustini mentum interpretor: *Miraculum exigebat Mater*, etc., indubitatum est enim, quod Matri obsecutus est Christus, et miraculum, quod illa poposcerat, per-

(65) Locum describo ex Gregorio (lib. viii, epist. 42; in Bened. edit. lib. x, 59.): « Quia mater Virgo, cum vinum defuit, per eum miraculum fieri volebat, statim ei responsum est: *Quid mihi et tibi est, mulier?* ac si aperte diceret: Unde facere miraculum possum, hoc mihi ex Patre, non ex matre est: ex matre enim mori poterat, qui ex natura Patris miracula faciebat: unde et in cruce positus, eandem matrem moriens recognovit, quam discipulo commendavit dicens: *Ecce mater tua.* Ait ergo: *Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea:* quod est: in miraculo, quod ex tua natura non habeo, te minime recognosco. Cum hora mortis venerit, cognosco te matrem, quia unde mori possum, hoc ex te habeo. » Atque hanc explicationem, ego quidem minime improbo: arbitrorque iis scholasticis, qui præcisiones amant, placituram. Tantum addam, advertendum utique esse hie præcise loqui Gregorium, et, ut scholasticorum formulis utar, sumi ab eo Christum, quatenus præcise homo erat; etenim, uti humanitatem habebat divinitati hypostaticè unitam, habebat potestatem faciendi miracula, item ut dimittendi peccata, et mundum judicandi, eoque spectant plurima Scripturæ loca, ex quibus paucissima seligo: hæc scilicet, Matth. ix, 6: *Ut autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam.* Joan. v, 26, 27: *Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso: et potestatem dedit iudicium facere, quia Filius hominis est.* Atque hæc quidem, uti est antiquissima, vulga-

tissima quoque est responsio, quæque procul dubio, ut deinceps videbimus, fautorem habet Augustinum: quam ob rem mirum non est, si a venerabili Moneta (cujus valde doctos libros edidit Ricchinus vir utique præclarissimus, meique amicissimus) excepta sit, et adversus Catharos tradita. En illam (lib. iii, cap. 3, § 7, pag. 250): « Ad idem inducunt illud Joan. ii, vers. 3, ubi cum Maria dixisset: *Jesu: Vinum non habent*, ipse dixit ei vers. 5: *Quid mihi et tibi est, mulier?* Ecce, quod nec matrem eam appellat, et quod nihil sibi, et ei commune esse dicit. Ad hoc potest dupliciter responderi: Primo, quod non dicit sibi, et Mariæ, nihil, sive nullam affinitatem esse secundum carnem; sed quod sibi, et ei nihil pertinet vinum dare dominis nuptiarum, quia non invitaverant, sed invitati fuerant. Invitatorum enim non est pascere, aut potare invitantes, sed e contrario. Et tamen dedit propter abundantiam suæ bonitatis. Secundo responderi potest, quod non dicit, nihil esse sibi, et Mariæ generaliter; sed nihil esse sibi, et ei commune quantum ad hoc, quod ipsa petebat, aquam scilicet in vinum converti; hoc enim posse, non ex ipsa habebat, sed ex Patre. Ex Patre enim erat activus miraculorum, sed ex matre passivus tribulationum. Unde in cruce pendens dixit ei, Joan. xix, 26: *Ecce filius tuus;* quasi diceret: Hoc patior in quantum homo, et in quantum filius tuus. »

Adjicit egregius Ricchinus Scriptorem Anonymum *Disp. inter Catholicum et Paternum*, tom. V. *Thes. anecdot.* Martenii col. 1722.

(66) Part. iii, quæst. 27, art. 4, ad 3.

egit : sed deinceps cum evangelicum munus perageret, miracula quidem, sed ea a Matre minime exoratus effecit.

21. Sane perperam Augustinus in rem præsentem obijcitur; etenim si primum locum, quem objecisti, ille est tract. 8 in *Joan.*, integrum legas, manifesto conspicies, cum sic verba Christi ad Matrem, quæ tu duriora et asperiora esse ais, interpretari, ut duo denotent : primum miracula ab eo fieri non quatenus homo erat [quod a matre habebat Christus], sed quatenus Deus erat, quod a Patre cælesti, cujus Unigenitus erat, habebat : alterum, nondum advenisse tempus, quo exinim suum erga Matrem amorem declararet : quod tempus futurum erat, cum a cruce penderet : tum enim quantum eam diligeret, significasset. Exscribo verba Augustini ex eo ipso tractatu 8, in *Joan.* quem tu objecisti desumpta. Hæc habet ille n. 9 : « Cum ergo ait Matri Filius : *Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea*, Dominus noster Jesus Christus, et Deus erat et homo : secundum quod Deus erat, matrem non habebat; secundum quod homo erat, habebat. Mater ergo erat carnis, mater humanitatis, mater infirmitatis, quam suscepit propter nos. Miraculum autem quod facturus erat, secundum divinitatem facturus erat, non secundum infirmitatem, secundum quod Deus erat, non secundum quod infirmus natus erat. Sed infirmum Dei fortius est hominibus (1 Cor. 1, 25). Miraculum ergo exigebat Mater : at ille tanquam non agnoscat viscera humana, operaturus facta divina, tanquam dicens : Quod de me facit miraculum, non tu genuisti, divinitatem meam non tu genuisti : sed quia genuisti infirmitatem meam, tunc te cognoscam cum ipsa infirmitas pendeat in cruce : hoc est enim : *Nondum venit hora mea*. Tunc enim cognovit, qui utique semper noverat... Sed ad quamdam horam in mysterio non agnoscit, et ad quamdam horam, quæ nondum venerat, in mysterio rursus agnoscit. Tunc enim agnovit, quando illud, quod peperit, moriebatur... Quia ergo non erat illa mater divinitatis, et per divinitatem futurum erat miraculum quod petebat, respondit ei : *Quid mihi et tibi est, mulier?* Sed ne putes, quod te negem matrem : *Nondum venit hora mea* : ibi enim te agnoscam, cum pendere in cruce cœperit infirmitas, cujus mater es. Probemus si verum est. Quando passus est Dominus, sicut idem evangelista dicit qui noverat Matrem Domini, et qui nobis insinuavit etiam in his nuptiis Matrem Domini, ipse narrat : *Erat, inquit, illic circa crucem Mater Jesu, et ait Jesus Matri suæ : Mulier, ecce filius tuus; et ad discipulum : Ecce mater tua* (*Joan.* xix, 25, 26). Commendat Matrem tunc discipulo : commendat Matrem prior Matre moriturus; et ante Matris mortem resurrecturus : commendat homo homini hominem. Hoc pepererat Maria : illa hora jam

venerat, de qua dixerat : *Nondum venit hora mea...* Quantum arbitror, fratres, responsum est hæreticis, etc. Id est, iis qui ex Christi verbis inferre studebant Mariam sanctissimam veram Christi Matrem minime esse.

22. Sermo de *Symbolo ad Catechumenos*, qui obijcitur, si Benedictinos Patres audimus, Augustinum non habet auctorem : etenim prolato serm. 4 *De symbolo ad catechumenos*, eoque tributo Augustino, hoc de reliquis tribus iudicium ferunt (67) : « Sequuntur alii de Symbolo sermones tres, Augustinum, cui hæcenus ascripti in ante editis fuerunt, haudquaquam nobis representantes, sed oratorem genere dicendi, eruditione et ingenio multum inferiorem. » Porro verba, quæ obijciuntur, exstant in serm. 2, *De Symbolo*, etc., ideoque in sermone, quem auctori haud multum laudabili tribuunt Patres Bened. etini : etenim num. 14 ejusdem sermonis hæc occurrunt : « In quo primo miraculo tentavit illa femina jubere se Filio posse tanquam Mater Domina, quæ se agnoscebat ancillam : *Fili, ait, deficit illis vinum*, etc. » Sed ejuscunque sit scriptoris sermo iste, possunt verba ea leni explicatione mitefieri, et ad eum deduci sensum, quem apertissime habent objecta ex tract. 8 in *Joan.* verba, quæ antea attulimus, et illustravimus. Ea scilicet quæ subsequuntur : « En ille [Jesus], ut distingueret inter Deum et hominem, quia secundum hominem minor erat, secundum hominem subditus erat, secundum Deum autem supra omnes erat : *Quid mihi et tibi, inquit, mulier? Nondum venit hora mea*. Tanquam ei diceret : Veniet hora, quando id quod natum est de te, in cruce pendens agnoscat te, et discipulo dilecto commendet te : in hoc autem miraculo quid mihi et tibi? non enim hoc processit ex te, sed ex eo qui fecit te : non competit tibi, ut jubeas Deo, competit autem, ut subdita sis Deo. Sed pia Mater, quæ non aspere tulit admonitionem Filii dicentis : *Quid mihi, et tibi?* videat in cæteris miraculis Deum operantem, cum intuebatur Filium adolescentem, videat cæcorum illuminationem, leprosorum mundationem, claudorum cursus, surdorum auditus, demonum fugationes; et quod majus his omnibus, mortuorum resurrectionem. Sed adhuc agnoscat hæc Mater, et expavescat Filii sui etiam juventutem. »

23. Utcunque sit, procul dubio allegari non potest Augustinus ad confirmandam pravam eorum opinionem, qui culpam aliquam adhæsisse Mariæ volunt, dum Filium hortata est, ut aquam in vinum verteret : ab Augustino etenim accepimus gravissimum monitum : a culpa quavis remotissimam fuisse Mariam : quod quidem me alibi inculcasse novi (68) : sed hic recolere operæ pretium reor : « Excepta Virgine, de qua cum de peccatis agimus, nullam prorsus habere volo quæstionem : inde enim scimus quod plus gratiæ ei collatum est ad vincendum omni

(67) Tom. VI, col. 555 et 556.

(68) Dissert. 3, cap. 7, 5. Desumptum est porro ex cap. 36 libri *De natura et gratia*.

ex parte peccatum, qua eum concipere meruit, et parere, quem scimus nullum habuisse peccatum. Quæ quidem Augustini monita quanto in pretio ha-

bita sint a subsequentibus Patribus, ea declarant, quæ in Dissertatione 5 in margine paulo ante allegata jam pridem attuli.

DISSERTATIO XXXI.

EXPENDUNTUR MATTHÆI XII, 47 ET SEQQ., MARCI III, 31, ET LUCÆ VIII, 19 ET SEQQ. LOCA, HÆC SCILICET : *Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus, et fratres stabant foris, quærentes loqui ei, ETC.*

1. Sed nondum reprehendendæ Mariæ factus est finis. Magna pars eorum, qui adversus Catholicos sæculo XVI surrexerunt, seque novos in Israel magistros Israel constituerunt, Mariam adhuc reprehendere perrexerunt, novasque statuerunt adversus eam accusationes. Reprehenderunt scilicet, quod Christo docente turbas, importuna irruinpere, consanguineis comitibus, studuit, et Filium ab erudiendo populo avertere. Quam ob causam neglecta est a Christo negante se matrem, et consanguineos alios habere, nisi eos, qui faciunt voluntatem Patris : quibus quidem verbis haud obscure, inquit, Mariam, dum importuna advenit, et a sanctissimo munere eum avertit, ex eorum numero non esse significavit, qui faciunt voluntatem Patris. Horum magistrorum verba, cum retulerit (69) egregius Canisius, lectorem ad eum amando ; meque converto ad eorum accusationem expendendam. Quæritur itaque causa tam vehementis, et, si ita loqui volumus, importunæ interpellationis : quæritur quoque explicatio responsionis Christi, quæ paulo austerior esse videtur : *Quæ est mater mea?*

2. Quod ad primum attinet, dissident interpretes. Chrysostomus putat matrem ipsam, et fratres hos [id est carne affines cognatosque] Christi, vana quadam gloriola impulsos Christum requisivisse, ut scilicet Christi Mater, et consanguinei agnoscerentur a turba, a Christi ore, ut ita loquamur, et sermonibus pendente. Chrysostomus vir cæteroqui laudatissimus, et in Mariæ laudes effusus, interpretationem hanc tradidit (70) : « Quod nuper dicebam, sine virtute omnia superflua esse, hoc nunc apertissime demonstratur. Dicebam ego ætatem, naturam, deserti habitationem, cæteraque hujusmodi inutilia esse, si voluntatis propositum non sit bonum. Hodie vero aliquid amplius dicimus, [ne eundem Christum peperisse, et mirabilem illum partum edidisse, aliquid utilitatis habere sine virtute. Id vero hinc maxime liquidum est : nam dicit : *Adhuc eo loquente ad turbas, dixit quidam ei : Mater tua, et fratres tui quærent te.* Ille vero dixit : *Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei?* Hoc autem dicebat, non quod de Matre puderet, nec quod Ge-

ntricem negaret : si enim id illi pudori fuisset, non per uterum illum transisset : sed ut ostenderet nihil hinc Matri utilitatis proventurum fuisse, nisi præcepta omnia servasset. Nam quod illa fecit, ex ambitione proficiscebatur : volebat enim populo sese ostentare, ac si imperaret Filio, de quo nihil adhuc magnum imaginabatur, ideoque importune accessit. Vide ergo et ejus et fratrum arrogantiam. »

3. Chrysostomus contrahit, sed tamen sequitur, Theophylactus hæc scriptis mandans : « Humanum quid volebat ostendere Mater, quod ut in Filium potestatem habeat : nihil enim magnum adhuc de eo intelligebat... Non injuria afficiens Matrem hæc dixit, sed corrigens mentem ejus gloriæ avidam et humanam. Non enim dixit : non est mea mater, sed, si non fecerit voluntatem Dei, nihil ei proderit, quod me genuit. Non enim negat naturalem cognationem, sed apponit etiam eam, quæ est per virtutem. Nullus enim indignus a cognatione utilitatem capit. Igitur correcto vanæ gloriæ morbo, iterum obedit Matri vocanti. Dicit enim evangelista, » etc.

4. Auctor Operis imperfecti in Matthæum (hom. 30), ex eo motos innuit fratres Domini, ad eum evocandum, quod vererentur ne a turbis Deus putaretur. Quod credi cum nollent, ideo vocarunt eum, ut se consanguineos illius proderent, ideoque eum etiam hominem proderent, cui erant carnis et sanguinis cognatione proximi.

5. Non defuere, qui dicerent veritos fuisse hos, quos dicimus, fratres Domini, ne in furorem esset versus, ideoque vocasse eum, ut oculis ipsismet suis conspicerent, num ita se res haberet, an non. Innotuit postrema hæc opinio verbis iis, quæ habentur vers. 21 cap. III Marci [si Vulgatam editionem sequimur] : *Et cum audissent sui, exierunt tenere eum : dicebant enim : Quoniam in furorem versus est.*

6. At prima interpretatio, quæ a Mariæ hostibus, quorum verba describit [quod jam diximus] Canisius, avidissime excepta est, admitti omnino non potest : repugnat enim sanctitati eximie Mariæ, quam, si Catholici esse volumus, asserere debemus. Quanquam porro vir magnus Chrysostomus est, auctoritas tamen illius postponenda Ecclesiæ aucto-

(69) *De Deipara*, lib. IV, cap. 21.

(70) *Hom. 44*, alias 45 in *Matth.* n. 1, pag. 167, tom. VII ed. Mout.

ritati est; a qua edocemur, nulla peccati labe, tametsi minima, pollutam aliquando fuisse Mariam. Cæterum mitiorem illam interpretationem excipere possunt Chrysostomi verba, quæ similibus sancti doctoris verbis adhibita a sancto Thoma est; quam quidem interpretationem superiori Dissertatione tradidi.

7. Alteram interpretationem quis excipiet, cum nulla valida ratione sit innixa? Auctor autem *Operis imperfecti in Matthæum*, Arianus est, si Montfauconio credimus (71), vel saltem Semiarianus, ideoque, hac in re potissimum, contemnendus.

8. Tertia interpretatio Mariæ sanctitati minime obstitit: an Maria sancta non est, quod quispiam ex Christi consanguineis eum furem (72) arbitraretur? Eam tamen minime excipio, quia a veritate alienam censeo. Quis enim te cogit, ut vocem *sui* (et cum audissent *sui*) ad consanguineos referas? An non potest ad cives referri, aut ad amicos? Quid, quod monent nonnulli indicare vocem, non consanguineos, aut cives Christi, sed consanguineos, aut cives eorum, quos ad se advocat Christus? Illic enim extraordinaria vocatio efficit, ut eum furore quodam correptum crederent.

9. Fac tamen, Christi consanguineos voce illa *sui* indicari; unde scis eos ipsos, qui eum in furem actum putabant, descendisse postea cum Maria, ut eum vocarent? An Maria eos comites admisisset, qui ad eum vocandum veniebant, quod furore percitum crederent? An Mariam tale quidpiam suspicatum putas, ut se illis sociam adjungeret? Vide ergo, quam a verisimili aliena, atque adeo absurda sit ea interpretatio. Censeo itaque viro- rum clarissimorum interpretationem secutus, sollicitam fuisse Mariam, sollicitos quoque fuisse consanguineos Christi de ejus incolumitate: cum enim eis innotuisset Phariseorum de eo occidendo consilium (73), importune eum advocant, ut scilicet ab eo retrahant loco, in quo non sine verisimilitudine, coniciebant perdendum fore a Phariseis, si diutius ibi constitisset. Et hinc est, quod potius evocant eum per aliquem, quem submiserunt, ut Marcus (iii, 31) narrat, quam quod aliquis eorum conaretur ad eum admitti. An propterea reprehendenda Maria? an ii redarguendi, quos Domini fratres appellat Matthæus?

10. At cur, inquis, ita aspere interpellationem hanc excepit Christus, qui visus est matrem et consanguineos agnoscere recusasse, ut illis discipulos suos substitueret? Duas video huic objectioni solvendæ probabiles responsiones. Sunt qui dicant Christum, qui per triginta annos Mariæ subditus exstitit, donec scilicet evangelicum munus exorsus est, verbis iis indicasse, munus aliud

ab eo fuisse susceptum, ut scilicet discipulos advocaret, et turbas instrueret: hunc itaque sensum habere dicunt objecta Christi verba: Non possum amplius tua frui societate, o Maria, non possum amplius consanguineorum contubernio potiri, quem evangelicum munus assumptum cogit, ut in discipulis et auditoribus instruendis me totum impendam. Visus est itaque Christus Matrem et consanguineos neglexisse, non quo revera negligeret, sed quod suscepta missio eum compellebat, ut discipulorum curam et instructionem consuetis matris sermonibus et consanguineorum officiis præponeret. Innititur hæc interpretatio affini alia Christi responsione: deprecantibus enim eum aliquando discipulis, ut pro more hora apta comederet, negavit se terrestris cibi fame percelli, qui tantum cordi habebat voluntatem Patris, conversionem scilicet gentium, exsequi: *Rogabant eum discipuli, dicentes: Rabbi, manduca: ille autem dicit eis: Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis... Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui misit me, ut perficiam opus ejus.* (Joan. iv, 31, 32, 33, 34.) Non quo terrenum cibum non sumeret, sed quod tum terrestrem cibum postponere vellet conversioni illorum, quorum salvandorum causa carnem nostram sumpserat.

11. Ambrosius interpretationem hanc indicat, nec obscure eam approbat, cum hæc ait (74): «Moralis Magister, qui de se cæteris præbet exemplum, atque ipse præceptor, ipse etiam suorum exsecutor est præceptorum: præscripturus enim cæteris, quoniam qui non reliquerit patrem, et matrem suam, non est Filio Dei dignus (Luc. xiv, 26), sententiæ huic primus se subjecit; non quo maternæ refutet pietatis obsequia [ipsius enim præceptum est (Exod. xx, 12): *Qui non honoraverit patrem aut matrem, morte moriatur*]: sed quia paternis se mysteriis amplius quam maternis affectibus debere cognoscat. Neque tamen injuriose refutantur parentes, sed religiosiores copulæ mentium docentur esse, quam corporum.»

12. Altera interpretatio in eo posita est, ut moneamur attulisse Christum iis verbis causam, ob quam Matrem diligeret, virtutes scilicet illius et voluntatem Patris ab eo impletam: quam si minime impleisset, nihil illi profuisset dignitas Matris Christi, quam dignitatem illius pietatis postponebat; pietatem sanctitatemque nimirum potissimum in pretio habens ac diligens.

13. Neque vero temere traditur interpretatio hæc: innititur scilicet tum probabili ratione, qua scilicet nobis suadetur Mariam sanctissimam iis auditoribus, quos tum alloquebatur Christus, modis omnibus præponendam: tum veterum etiam auctori-

proponit.

(73) *Exeuntes autem Pharisei, consilium faciebant adversus eum, quomodo perderent eum.* (Matth. xii, 14.)

(74) In locum hunc, lib. vi in *Luc.*, num. 56.

(71) In Præfat. ad *Opus imperfectum*.

(72) Alii excessum interpretantur *abitum*, seu *discessum*: utrumque enim sensum excipit Græca vox: et sane viri præstantes postremam hanc interpretationem priori præferunt: at priorem Vulgata

tate. Indicat eam scilicet his verbis Augustinus (75): « Extendens (Dominus) manum in discipulos suos dixit, non pertinere ad cognationem suam nisi qui facerent voluntatem Patris ejus. In quo numero profecto etiam ipsam Mariam benignus inclusit: faciebat enim et illa voluntatem Patris ejus.... Ita optimus Magister, atque divinus, et maternum nomen, quod ei quasi privatum propriumque nuntiaverant, quia terrenum erat, in comparatione cœlestis propinquitatis abiecit; et eandem cœlestem propinquitatem in discipulis suis commemorans, quo sibi rursus consortio generis cum cæteris sanctis Virgo cohæreret, ostendit. » Recole priora Chrysostomi verba num. 2 allata.

(75) Epist. olim 38, ad Lætum, in edit. S. Mauri 242, n. 9.

14. Eandem interpretationem manifesto Hilarius tradit hæc scribens (76): « Formam seipsum universis agendi sentiendique constituens, propinquitatum omnium jus, atque nomen, jam non de conditione nascendi, sed de Ecclesiæ communione retinendum. Cæterum non fastidiose de Matre sua sensisse existimandus est, cui in passione positus maximæ sollicitudinis tribuerit affectum (Joan. xix, 26, 27). » Ea, quæ expendentem Lucæ locum (xi, 27): *Beatus venter, qui te portavit, et ubera quæ suxisti*: quibus verbis respondit Christus: *Quinimo beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud*, trademus, lucem non modicam, illi, quem pertractamus evangelico loco, afferunt.

(76) In locum hunc, id est Matth. xii, 47, num. 24.

DISSERTATIO XXXII.

DE LAUDIBUS MARIE TRIBUTIS VERBIS IIS: *Beatus venter, qui te portavit, et ubera quæ suxisti*; AD QUÆ QUIDEM VERBA REPOSUIT CHRISTUS: *Quinimo beati, qui audiunt verbum Dei et custodiunt illud*. LUC. XI, 27, 28.

1. Quoniam accusare non possunt amplius Virginem, deprimere eam student ii, qui Mariæ excellentiam a nobis merito commendatam, minori, quam par sit, in pretio habent: (77) sumptaque occasione ex iis Domini verbis, quibus reprimere visus est mulierem, quæ Deiparam extulerat: *Beatus venter, qui te portavit, et ubera quæ suxisti*, subiecit scilicet: *Quinimo beati, qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud*, ansam arripiunt ut Mariæ dignitatem imminuant; quoniam scilicet maternitati Dei prælata est executio mandatorum Dei: quam tamen ii omnes profitentur, qui probe vivunt. Non itaque, inquit, Maria extollenda est super cæteros probe viventes, sed iis æquiparanda, qui probe vivunt. An vero omnes qui probe vivunt ita commendandi sunt ut cæteris præferantur quasi beati?

2. Multæ exstant hujusce loci interpretationes, quæ tamen, si volumus, ad duo suprema capita facile poterunt revocari. Harum prior præcise negat particulam adversativam, seu negantem esse illam, quam vulgatus interpres vertit *quinimo*. Etenim voces Græcæ, quibus utitur Lucas, *μενοῦντες*, ex earum genere sunt, quæ nec affirmant, nec negant: et potius affirmant quam negent: respondent enim particulis Latinis *imo potius*. Qui autem dicit *imo potius*, affirmat illud ipsum verum esse quod dictum est, sed verum itidem esse, quod subjungitur.

3. Hoc modo, ut Maldonati exemplo utar, si dicenti, Bonum est argentum, tu reponas: Imo potius aurum; seu, imo potius bonum est aurum, tu non negas argentum esse bonum, sed affirmas argentum esse quidem bonum, sed melius esse aurum. Hoc quod asserimus, tradi etiam a Loffio, pontificiorum cæteroqui hoste, discimus ex (78) Canisio; sed certe affirmat Grotius sane non pontificius (79). Tum vero assequimur, non negasse Christum Mariam esse beatam, quod eum genuerat, et aluerat, sed meliorem præstantioremque fontem et originem beatitudinis illius indicare: audisse scilicet illam et custodisse verbum Dei. Hæc apertissime tradit Augustinus (80); explicans enim illum Matthæi locum, de quo superiori Dissertatione disseruimus, hæc habet: « Sed illi discipuli magis erant fratres; quia et illi cognati fratres non essent: et sine causa fratres, si magistrum non agnoscerent fratrem. Nam quodam loco cum ei nuntiati essent Mater, et fratres ejus foris stantes, ille autem cum discipulis suis loquebatur, ait: *Quæ mihi mater, vel quæ fratres?* Et extendens manum super discipulos suos dixit: *Hi sunt fratres mei*. Et: *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, ille mihi mater, et frater et soror est*. Ergo et Maria, quia fecit voluntatem Patris. Hoc in ea magnificavit Dominus, quia fecit voluntatem Patris, non quia caro genuit carnem. Intendat charitas

(77) Canis. *De Deip.* lib. iv, cap. 25.

(78) *Ibid.*, § Sed enim veterem, etc.

(79) « *Quinimo πάντοτε* » (correctio), non negans quod erat dictum = nomine tanti partus felicem esse matrem, quod angelus quoque, et Elisabetha san-

cto Spiritu plena dixerat: sed majus aliquid addens, beatitudinem scilicet æternam, ac solidam, neque in hoc esse sitam, neque Mariæ esse propriam. »

(80) Tract. 40 in Joan., num. 3.

vestra. Propterea cum Dominus in turba admirabilis videretur, faciens signa et prodigia, et ostendens quid lateret in carne, admiratæ quædam animæ dixerunt: *Felix venter qui te portavit*. Et ille: *Imo felices qui audiunt verbum Dei et custodiunt*. Hoc est dicere: et mater mea quam appellatis felicem, inde felix, quia verbum Dei custodit: non quia in illa Verbum caro factum est, et habitavit in nobis; sed quia custodit ipsum Verbum Dei, per quod facta est, et quod in illa caro factum est. Homines nongaudefant prole temporali, exsultent si spiritu junguntur eo. Hæc diximus propter id, quod ait evangelista, quia cum Matre sua, et fratribus suis, et discipulis habitavit in Capharnaum paucis diebus.

4. Sequitur Augustinum [quod sæpe facit] Beda hæc elocutus (81): « Pulchre Salvator attestationi mulieris annuit, non eam tantummodo, quæ Verbum Dei corporaliter generare meruerat, sed et omnes, qui idem Verbum spiritualiter auditu fidei concipere, et boni operis custodia vel in suo, vel in proximorum corde parere, et quasi alere studuerint, asseverans esse beatos: quia et eadem Dei Genitrix, et inde quidem beata, quia Verbi incarnandi ministra facta est temporalis: sed inde multo beatior, quia ejusdem semper amandi custos manebat æterna. »

5. Augustinum, ideoque Bedam præcesserat Tertullianus hæc scriptis mandans (82): « Eodem sensu denique, et illi exclamationi respondebit, non matris uterum, et ubera negans, sed feliciores designans, qui verbum Dei audiunt. »

6. Sed ne Latinos tantum afferam, huic subijcio verba scriptoris illius, cui debemus *Quæstiones et responsiones* ad orthodoxos Justinii operibus adjunctas: hæc enim sibi primum objicit (83): « Cum beatus dictus est venter, qui eum portavit, et ubera, quæ eum lactaverunt; ipse beatos dixit eos, qui voluntatem Dei faciunt; quæ quidem omnia ad contumeliam Matris ab eo existimantur dicta, quia cum Mater ejus nominata esset, et beata prædicata, ipse alios ei opposuit, quos beatos prædicavit. Hæc autem opponendi ratio, ut manifestum est, de contrariis rebus accipitur. Præterea, si sanctam Virginem in tantæ dispensationis ministerium elegit, quomodo indigna Virgo existimata, quæ beata prædicaretur ob ea quæ dicta sunt? Quod si quæ dicta sunt, secum invicem pugnant, quomodo secum invicem pugnantia non se invicem dissolvent? » Tum vero ad hunc modum quæstioni satisfacit: « In aliis autem vocibus non Matrem consentaneo honore privat, sed ostendit ob qualem Matris titulum beata sit Virgo prædicanda. Nam si qui audit verbum Dei, et custodit illud, frater est Dei, et soror, et mater; ac utrumque inerat Matri ejus; manifestum est ob hanc matris notionem

ipsius Matrem beatam fuisse prædicandam. Nam audire verbum Dei, et custodire, virtutis est, et puræ animæ, quæ tota in Deum intenta est. Et quia non quamlibet mulierem elegerat Deus, ut Christi mater fieret, sed eam quæ mulieres omnes virtutibus superabat; propterea Christus voluit, ut Mater sua ab hac etiam virtute beata prædicaretur, per quam consecuta est, ut virgo mater fieret. »

7. Adjicio scriptoribus his Theophylactum, hæc scilicet aptissime tradentem (84): « Ipse vero beatos dicit illos, qui custodiunt sermonem Dei: non destituens beatitudine Matrem suam. Absit! sed ostendit, quod etiam illi nulla utilitas futura ex eo quod pepererit, et lactaverit ipsum, nisi virtutes alias omnes habeat. »

8. Alii per rhetoricam concessionem [quæ vera omissio est] dant, seu potius connivent particulam *quinimo*, vim aliquam negandi habere: sed non propterea beatitudinem Mariæ adimunt, quæ illi ex uberibus ac ventre, id est ex eo proveniente, quod genuerit et aluerit Christum. Interdum scilicet id quod positiva negatione exprimitur, non veram negationem indicat, sed comparisonem docentem, in minori haberi pretio id quod negatur, in majori vero id quod asseritur, seu statuitur. Hoc modo in Proverbiis dicitur, *non grandem esse culpam, cum quis furatus fuerit*, cum procul dubio gravis culpa ea sit, et lethalis criminis reum faciens furem, et hic quoque gravissime puniatur, sed illi gravitas demitur, si comparetur cum adulterio, de quo statim sermonem habet sacer scriptor: *Non grandis est culpa, cum quis furatus fuerit: furatur enim, ut esurientem repleat animam; deprehensus quoque reddit septuplum, et omnem substantiam domus suæ tradet. Qui autem adulter est, propter cordis inopiam perdet animam suam.* (Prov. vi, 30-32.) Similiter ait Deo David: *Holocaustis non delectaberis* (Psal. i, 48); non quo Deus sacrificiis non delectetur, cum illa præceperit, sed quo minus sacrificiis delectetur, quam delectetur corde contrito et humiliato, de quo subijcitur: *Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies.* (Ibid., 19.)

9. Utitur hoc canone Maldonatus, ut locum, de quo disserimus, explicet, illustretque: hæc enim tradit: « Quin etiam, si Christus disertis dixisset verbis, Non est beatus venter qui me portavit, et ubera quæ suxi: sed beati sunt qui audiunt verbum Dei et custodiunt illud, non posset colligere Calvinus, Christum, quod mulier dixerat, negavisse. Quemadmodum ex eo quod dixit: *Misericordiam volo, non sacrificium* (Osee vi, 6), colligi non potest, Deum sacrificium nolle: sed minus, quam misericordiam velle. Et ex eo quod dicit apud Matthæum (x, 20): *Non estis ros, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis*, non sequitur, non fuisse apostolos, qui loquerentur, sed Spiritum

(81) In hunc locum.

(82) *De carne Christi*, cap. 7.

(83) *Quæst.* 156.

(84) In locum hunc Lucæ Æcolamp. interpret.

potius sanctum fuisse, qui in ipsis loquebatur. Sæpe enim docuimus, ejusmodi locutionibus id quod absolute negari videtur, non absolute, sed alterius comparatione negari. Atque ad eundem modum intelligendum foret, si Christus dixisset, Non venter, qui me portavit, sed qui audit verbum Dei, et custodit illud, beatus est; non enim ventrem, qui se portaverat, beatum negasset: sed minus beatum, quam qui verbum Dei audiret custodiretque, esse significasset. Quanto magis cum non dixerit: Beatus est venter, sed imo potius, *Beati, qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud?* Quibus, ut diximus, verbis tantum abest, ut neget ventrem, qui se portarat, beatum esse, ut potius affirmet, ut Beda, et Theophylactus, et Chrysostomus apud D. Thomam observarunt. »

10. Addidisset, ut puto, venerabilem Monetam, si illius libri editi eo tempore fuissent: quos quidem, ut alibi innui, edidit egregius Ricchinius (85). Non itaque reprehendit Jesus mulierem illam, quæ beatum dixerat ventrem Virginis, qui Jesum portarat, beata ubera, quæ ille suxerat, quin potius illius sententiam approbat, hoc tantum adjiciens, potiorē adjici Mariæ beatitudinem ex illius virtutibus, quam ex fecunditate. Cur vero reprehendatur illa? Quandoquidem, ut monitis Bedæ utar (86): « Magnæ devotionis, et fidei hæc mulier ostenditur, quæ Scribis, et Phariseis Dominum tentantibus, simul et blasphemantibus, tanta ejus incarnationem præ omnibus sinceritate cognoscit, tanta fiducia confitetur, ut et præsentium proce-

rum calumniam, et futurorum confundat hæreticorum perfidiam.

11. Merito itaque imitatur mulierem hanc Sedulius (87) dum sic Mariam allequitur:

*Salve, salve, parens, enixa puerpera Regem,
Qui cælum terramque tenet per sæcula, cujus
Numen, et æterno complectens omnia gyro,
Imperium sine fine manet: quæ ventre beato
Gaudia matris habens cum virginitatis honore
Nec primam similem visa es, nec habere sequen-*
[tem,

Sola sine exemplo placuisti femina Christo.

12. Imitatur quoque Beda, si ei tribuimus carmen in natali sanctæ Genitricis (88): quod ad hunc modum se habet:

*Et tu beata præ omnibus
Virgo Maria feminis,
Dei Genitrix inc'pta,
Nostris faveto laudibus.
Pudica cujus viscera,
Sancto dicata Spiritu,
Davidis ortum semine
Regem ferebant sæculi.
Beata, cujus viscera
Summo repleta munere,
Terris alebant unicum
Terræ polique gloriam.*

13. His præeuntibus virorum præclarissimorum exemplis, concludamus nos quoque præclarissimis iis Bedæ verbis (89): « Nos igitur his contra Eutychen dictis extollamus vocem cum Ecclesia catholica, ejus hæc mulier typum gessit: extollamus et mentem de medio barbarum; dicamusque Salvatori: *Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti:* vere enim beata Parens, » etc.

(85) Lib. in *Advers. Cath.*, etc., cap. 3, § 7, hæc habet: « Opponent etiam illud Matth. xii, vers. 47: *Dixit ei quidam: Ecce mater tua, et fratres tui foris stant querentes te.* Vers. 48: *At ipse respondens dicenti sibi, ait: Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei?* Vers. 49: *Et extendens manum in discipulos suos, dixit: Ecce mater mea, et fratres mei.* Vers. 50: *Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater, et soror et mater est.*

« Solutio: Impie, hæretice, discipuli Christi, et omnes, qui faciunt voluntatem Dei Patris Christi, laudantur; sed B. Virgo propter hoc non negatur esse mater Christi carnalis.

« Ad idem obijciunt illud Luc. xi, vers. 27, ubi quadam muliere de turba dicente: *Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti:* Christus respondit, vers. 28: *Quinimo beati qui audiunt verbum Dei et custodiunt illud.* Ex quo verbo Christi volunt, quod nec beatus sit venter Virginis, ne cogantur credere horum corporum resurrectionem; nec quod ejus ubera suxerit, quia non suxit, nec comedit cibum corporalem, ut dicunt.

« Ad hoc autem dicimus: si sciret hæreticus qualiter sumatur hoc ipsum, *quinimo*, non dixisset illud. *Quin* enim multi dicuntur *beati*, non *beatus*.

enim sumitur pro *cur*, et est adverbium interrogandi, et tunc ponitur pro constanti, verum esse quod præcessit, ut sit sensus: Cur non esset beatus venter, qui me portavit, et ubera, quæ ego suxi? Quasi diceret: nulla est causa, quare non sic esset, quidquid fingant hæretici. Similiter imo quandoque adverbium est eligendi, et sic non sumitur hic, quia sic innueret negationem prioris, id est, Non sic est, ut dixisti, mulier; sed istud est verum: *Beati qui audiunt*, etc. Quandoque autem est adverbium affirmandi, et ponitur pro *certe*, et ita sumitur hic, et est determinatio questionis factæ per *quin*; quasi diceret: certe *beatus venter*, etc. Et postea addit: *Beati etiam qui audiunt verbum Dei*, etc. Veldicas, quod *quinimo* est una dictio, et ponitur pro insuper, et sic est adverbium ordinandi, quasi diceret: superius, et majus est portare verbum Dei in mente, quam in ventre tantum. Tamen B. Virgo utroque modo portavit; sed unus modus portandi super alterum est, et major eo. »

(86) In locum hunc.

(87) Lib. ii *Mirabil. divin.*

(88) Ex Beda allegat Canis. *De Deipara*, lib. iv, cap. 25.

(89) In hunc Lucæ locum.

DISSERTATIO XXXIII.

NUM CHRISTO PRÆDICANTI PERPETUA COMES MARIA ADHÆSERIT.

1. Num Christo prædicanti perpetua comes adhæserit Virgo, interpretes et theologi disputant, negantibus multis, affirmantibus aliis. Utriusque partis argumenta exhibebo, quibus positis, quod sibi rectius videbitur, eliget lector.

2. Qui negant, ad hunc modum disputant : An ea de re siluissent evangelistæ omnes, ac Lucas in primis, qui Mariæ gesta, ac dicta a Matthæo omissa describit ? Silent porro ea de re evangelistæ, cum tamen mulieres sequentes Jesum recenseant (90). Cur porro ? Rectissime is respondebit, ideo ea de re siluisse evangelistas, quia revera Christum prædicantem secuta Virgo non est, sed in suis adibus permansit. Hæc non nostra, sed antiquissimi Patris, Tertulliani scilicet, argumentatio est : hæc enim habet (91) : « Mater æque non demonstratur adhæsisse illi, cum Marthæ, et Mariæ aliæ in commercio ejus frequententur. »

3. Ne porro negativo tantum argumento videamur inniti, positiva argumenta proferimus. Antiquus, isque laudatissimus scriptor Chrysostomus est. At is perspicue nos docet, Capharnai relictam matrem ; et hanc ob causam [sedem scilicet in ea urbe constitutam] Christi patriæ nomen Capharnaum asscuta est (92). At Chrysostomum ipsum audiamus. Is explanans verba hæc : *Descendit Capharnaum ipse, et Mater ejus, et fratres, etc.* (Joan. II, 12), loquitur in hunc modum : « Quanam gratia cum Matre abiit Capharnaum ? Neque enim illic ullum fecit miraculum, neque urbis hujus incolæ recte de ipso sentiebant, ut ipse Christus ostendit : *Et tu Capharnaum usque ad cælum elata, usque ad infernum defereris* (Matth. XI, 23). Quoniam, ut mihi videtur, cum paulo post esset Hierosolymam ascensurus, ante Capharnaum petiit, ne quocunque fratres secum et Matrem traheret. Parum igitur illic matris gratia commemoratus, iterum miracula aggreditur. »

4. Et sane cur matrem assiduam illi comitem vis ? An ut ministraret ? At mulieres quæ Dominum, uti diximus, sequebantur, satis illi ministrabant. Nempe, ut ait sanctus Hieronymus (93), « Consuetudinis Judaicæ fuit, nec ducebatur se culpam more gentis

antiquo, ut mulieres de substantia sua victum, atque vestitum præceptoribus ministrarent. « Tum hæc subjicit : « Ministrabant Domino de substantia sua, ut meteret earum carnalia, cujus illæ metebant spiritua- lia. Non quod indigeret cibis Dominus creaturarum, sed ut typum ostenderet magistrorum : quod victu, atque vestitu ex discipulis deberent esse contenti. »

5. At contra Epiphanius docet (94) « cum Salvatore ipso versatam assidue » [Mariam], docet quoque (95), « fuisse perpetuam Christi comitem, nec ab ejus consortio divulsam. »

6. Epiphanium sequitur Guarricus, seu Guerricus S. Bernardi discipulus ; etenim hæc expressissime habet (96) : « Sed et cum evangelizans circumiret Jesus civitates, et castella, Maria comes individua vestigiis ejus adhærebat, pendebatque ex ore docentis. » Superioribus doctoribus adjicit Raynaldus Ildefonsus, Metaphrastem, et Arnoldum abbatem (97), quos, si vis, consule.

7. Summi nominis theologus Gerson est. Ille porro proxime superioribus scriptoribus adhæret, asseritque assiduam Christi comitem exstitisse Mariam. « Cognovit, inquit ille (98), vivente Joseph virginali sponso suo, singula, quæ Dominus noster subditus eis operatus est usque post obitum felicem ejusdem Joseph custodis, et testis fidelissimi : quando cessit ipsa in custodiam peculiarem filii sui, sequens eum quocunque iret, præsens in omnibus, quæ faceret, et doceret usque dum custodiæ Joannis in cruce tradita est. » Quæ ne temere dixisse videretur (99), sic disserit : « Convenientissimus ergo fuit comitatus talis matris cum filio. Viri nempe viduata solatio fuit : filius quoque prædicans matris indigebat obsequio, quoniam non renuit extraneas mulieres se sequi, sibi que ministrare de facultatibus suis per omne iter, quod erat ipse facturus. Testatur hoc evangelica narratio, quæ matris societatem expressit locis pluribus, ut in nuptiis, dum dixit filio, *Vinum non habent* ; et postmodum dum descendit Capharnaum, infidelem civitatem, *ipse et mater ejus*, dicit Joannes. Quanto probabilius credenda est ascendisse cum eo Hierosolymam, sanctam civi-

(90) Erant autem ibi mulieres multæ a longe, quæ secutæ erant Jesum a Galilæa ministrantes ei. (Matth. XXVII, 55.) Et factum est deinceps, ut ipse iter faciebat per civitates, et castella... et duodecim cum illo, et mulieres aliquæ... Et Joanna uxor Chusæ procuratoris Herodis, et Susanna, et aliæ multæ, quæ ministrabant de facultatibus suis ei. (Luc. VIII, 1-3.)

(91) De carne Chr. c. 7.

(92) Rom. 22, alias 23, in Joan. II, 1.

(93) In Matth. XXVII, 55.

(94) Hær. 78, § 9.

(95) Ibid., § 15.

(96) Serm. 4 De Assumpt. num. 1, col. 1147, vol. III, edit. Venetæ an. 1727.

(97) Diptyc. Marian. part. I, punc. 9, num. 5.

(98) Tract. 11, Super Magnificat, part. I, col. 904, Par. 1606.

(99) « Affer si habes vel auctoritatem, vel rationem de sequela matris, » etc.

tatem, ubi vidit filium, qui cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo? Legimus præterea quod Mater Jesu saepe quasivit loqui ei foris stans, et insequens. Quod insuper efficacius afferre possumus argumentum præsentiae continuæ, quam illud, dum Filius ignominiosissimæ morti traditus esset, voluit beatam Matrem adesse conspectricem? De discipulis rursus et apostolis scribit Lucas post passionem Domini, quod *erant perseverantes in oratione cum mulieribus, et Maria Matre Jesu* (Act. 1, 13, 14). Porro, si Filius non habebat ubi caput reclinaret, hoc ipsum probabile de paupere vidua Matre sentire. Fovebatur igitur a Filio. Legimus quatuor Philippi filias prophetissas sequentes ipsum prædicantem. Apostolus quoque (I Cor. ix, 5) dicebat *se potestatem habere sororem circumducendi, sicut et cæteri apostoli*. Denique quid charitas materna velit, et audiat, quid filialis retribuatur pietas, Augustinus cum Monica testis adsit, etc. Alibi etiam id ipsum tradit (1):

8. Gersonis opinionem Novatus amplectitur, et vindicat (2). In eadem sententia est Sandinus, qui

auctoritati theologorum et Patrum probabiles etiam rationes adjungere studeat (3), quas ego quidem minime improbo. At vellem, id inuisset antiquus aliquis sacer scriptor: cum enim hinc habeam statutam Mariæ sedem in oppido Capharnaum, illinc vero mentionem illius factam, quando cum reliquis mulieribus et discipulis aut Christo adhæsit comes in cruce (Joan. xix, 26), aut in cœnaculo Spiritus sancti adventum expectavit, quem deinceps etiam recepit (Act. 1, 13, 14), cur mentionem illius nullam faciunt evangelistæ, cum mulieres describunt Christo ministrantes (Luc. viii, 2, 3)?

9. Litem hanc, si appellare ita sinis, ita dirimit piissimus Virgilius Sedlmayr (4): « Respondeo tibi perpetuum [idem dic de voce *individuum*] esse hic accipiendum in sensu accommodato pro eo quod fere semper contingit; potest enim in veritate dici B. Virgo comes perpetua Christi per triennium prædicationis, si ordinario semper cum eo fuit, licet aliquoties ex suis causis abfuerit. »

DISSERTATIO XXXIV.

CUR MARIA TRANSFIGURATIONI, ET COENÆ CUM DISCIPULIS CELEBRATÆ NON INTERFUERIT.

QUÆSTIO I. — Cur transfigurationi non adfuerit.

Rationes adducimus ob quas non adfuit.

1. At iterum vindicanda est Virginis Mariæ dignitas ac præstantia. Quoniam scilicet minime a Domino reprehensam ostendimus, neglectam saltem volunt, et tum vero neglectam maxime, cum illius dignitatis atque excellentiæ ostendendæ se valde apta præbuisset occasio. Noluit scilicet Christus participem esse eam aut gloriæ, cum transfiguratus est, aut cœnæ supremæ, quam se optasse maxime testatus est, ut amorem suum discipulis proderet (5). Itaque si ab ea Virginem amotam voluit, ideo id egit, ut disceremus, minime eam [si cum discipulis saltem compares] diligi, imo palam negligi, et levissimo illius dignitatem, si qua in ea inest, haberi in pretio.

2. Temere tamen hæc ab osoribus Mariæ dictitari, ex argumentis aliis amoris, et [si loqui ita volumus] æstimationis, quæ Christus Mariæ prodidit, palam assequimur: neque vero opus est ut ea hoc in loco recenseam, quod copiosissime alibi id egerim, et iterum secunda hujus tractatus parte sim acturus.

3. Ut vero statim ad argumentum ipsum descendam, rectissime (nam a prima quæstione exordientum est), rectissime, inquam, statuit Christus transfigurationi minime adesse Virginem. Nimirum duas potissimum ob causas suæ beatitudinis speciem præbuit apostolis Christes. Ut divinitatis suæ, et carnis a se assumptæ veritatem comprobaret; ut ad contemptum præsentium tribulationum et passionum, quas pro Christo subituri erant apostoli, spe futuræ gloriæ eos quidem primum, tum deinceps fideles reliquos excitaret; ideoque crucis scandalum tolleretur. An non divinitatem suam novo hoc manifestoque argumento compertiore voluit Christus, quandoquidem id apertissime testatus est Pater celebratissimis iis vocibus *e nube lucida* emissis (Matth. xvi, 5): *Ille est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui: ipsum audite?* Pulchre Leo Magnus (6): « Præsens quidem erat in Filio Pater, et in illa Domini claritate, quam ad discipulorum temperarar aspectum, non separabatur ab Unigenito Genitoris essentia; sed ad commendandam proprietatem utriusque personæ, sicut visui significavit Filium splendor ex corpore, sic auditui Patrem vox nuntiavit ex nube. Qua voce accepta, discipuli quod in faciem ceciderunt, et timuerant valde, non de Patris

(1) Tract. 9, super idem cant. *Magnificat*, etc.

(2) *De eminent. Virginis*, lib. i, cap. 17, quæst. 6.

(3) *Histor. Famil. sacr.* De Maria, cap. 6, pag. 379, edit. 1745.

(4) *Theol. Marian.* num. 1290.

SUMMA AUREA DE B. V. MARIA. II.

(5) *Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum, antequam patiar.* (Luc. xxii, 15.) *Cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos.* (Joan. xiii, 1.)

(6) In serm. 1 de *Transfigur.* cap. 6.

tantum, sed et de Filii majestate tremuerunt : altiori enim sensu unam utriusque intellexerunt Deitatem; et quia in fide non erat hæsitatio, non fuit in timore discretio. Latum ergo illud, et multiplex testimonium fuit, et plus in verborum virtute, quam in sono vocis auditum est. Dicente enim Patre : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite*, nonne evidenter auditum est : *Hic est Filius meus*, cui ex me, et mecum esse, sine tempore est? Quia nec Genitor Genito prior, nec Genitus est Genitore posterior. »

4. Veritatem vero carnis a se assumptæ transfiguratione voluit notius fieri, quatenus in ea ipsa sublimi gloria, qua carnem suam oculis ipsis trium discipulorum potitum exhibuit, et adhuc loquentem cum Moyse, et statim deinceps cum discipulis se præbuit (7), veram carnem ab eo assumptam ostendit. Rursus Leonem dictorum meorum vadem allego (8) : « *Assumpsit Jesus Petrum, et Jacobum, et fratrem ejus Joannem*, et consenzo cum eis seorsum monte præcelso, claritatem illis suæ gloriæ demonstravit : quia, licet intellexissent in eo majestatem Dei, ipsius tamen corporis, quo Divinitas tegebatur, potentiam nesciebant. Et ideo proprie signanterque promiserat, quosdam de astantibus discipulis non prius gustare mortem, quam viderent Filium hominis venientem in regno suo, id est, in regia claritate quam spiritaliter ad naturam suscepti hominis pertinentem, his tribus viris voluit esse conspicuam. »

5. Quod autem postremo loco dixi, scilicet, ea beatitudinis specie apostolis manifestata, eos ad contemptum præsentium tribulationum et passionum, quas pro Christo subituri erant spe futuræ gloriæ, tum fuisse deinceps fideles reliquos excitatos ; ideoque crucis scandalum ablatum, Chrysostomi auctoritate innuitur. Scilicet, hæc tradit (9) ille : « Quoniam multa de periculis, multa de passione sua, multa de morte et de cæde discipulorum loentus est Dominus : et aspera complura atque ardua eis injunxit, et illa quidem in præsentī vita, et jam imminebant : bona vero in spe et expectatione erant : ut puta quia servarent animam suam; si perderent eam : quia in gloria Patris sui venturus sit, et præmia redditurus, ut visu etiam certiores faceret, et ostenderet quidnam sit illa gloria cum qua venturus est, quantum capere poterant, in hac præsentī vita illis ostendit, eamque detegit, ne aut sua aut Domini morte doleant, et maxime Petrus. »

6. Eadem quæ Chrysostomus, tradit etiam Leo Magnus, cujus verba statim profero (10) : « Subsequens enim exhortatio Salvatoris hoc inspiravit, hoc docuit, ut, volentes eum sequi, negarent se sibi, et pro spe æternorum, levissimum ducerent

temporalium detrimentum : quia is demum animam suam salvam faceret, qui eam pro Christo perdere non timeret. Ut ergo istam felicitis constantiæ fortitudinem toto apostoli corde conciperent, et nihil de suscipiendæ crucis asperitate trepidarent; ut de supplicio Christi non erubescerent, nec pudendam sibi eam patientiam crederent, quæ sic subitura erat sævitiam passionis, ut non amitteret gloriam potestatis : *assumpsit Jesus Petrum, et Jacobum, et fratrem ejus Joannem*, et consenzo cum eis seorsum monte præcelso, claritatem illis suæ gloriæ demonstravit : quia, licet intellexissent in eo majestatem Dei, ipsius tamen corporis, quo Divinitas tegebatur, potentiam nesciebant. »

7. Et rursus (11) : « Aperit ergo Dominus coram electis testibus gloriam suam, et communem illam cum cæteris corporis formam tanto splendore clarificat, ut et facies ejus solis fulgori similis, et vestitus candori nivium esset æqualis. In qua transfiguratione illud quidem principaliter agebatur, ut de cordibus discipulorum crucis scandalum tolleretur : nec conturbaret eorum fidem voluntariæ humilitatis passionis, quibus revelata esset abscondita excellentia dignitatis. Sed non minore providentia spes sanctæ Ecclesiæ fundabatur, ut totum corpus Christi agnosceret, quali esset commutatione donandum : ut ejus sibi honoris consortium membra promitterent, qui in capite præfulsisset. De quo idem Dominus dixerat, cum de adventus sui majestate loqueretur (*Matth. xiii, 43*) : *Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris sui* : protestante hoc ipsum beato Paulo apostolo, et dicente : *Existimo enim, quod non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. (Rom. viii, 18.) Et iterum : Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum Christus apparuerit, vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria. (Coloss. iii, 3, 4.)*

8. His positis, facile vides cur Maria aspectus transfigurationis particeps facta non est. An confirmari indigebat, roborarique illius fides, et novo hoc argumento persuaderi illi, verum Deum esse verumque hominem Christum, quem illa ex angelo, filii, quem conceptura erat, dignitatem commendante, aliisque argumentis sane non paucis apertissime noverat, et Deum esse, itemque hominem verum, quem illa conceperat alueratque? An ad cruciatus doloresque perferendos spe futuræ gloriæ, cujus speciem præbuit transfiguratio, excitanda erat Virgo, quæ tantum erat in fide firmata fundataque, ut nulla unquam trepidatio aut suspicio in illius animum irrepere potuerit? An crucis scandalum pati ea potuit, quæ discipulis fugientibus astare non timuit cruci, et dolorum, atque oppro-

(7) Et ecce apparuerunt illis Moyses et Elias cum eo loquentes. — Et accessit Jesus, et tetigit eos; dixitque eis : Surgite, et nolite timere. (*Matth. xvii, 3, 7.*)

(8) In Serm. 1 de Transfig., cap. 2.

(9) Hom. 56, alias 57, in Matth. num. 1. Aliam interpretationem exhibet Montfaucon.

(10) In serm. cit. De transfig., cap. 2.

(11) *Ibid.*, 3.

briorum Christi voluit esse particeps, et Christo patienti compati? Vides itaque temere dici transfigurationi Christi non astitisse Virginem, quod ea minus iis apostolis diligeretur, erga quos eximiam hanc dilectionem Christus prodidit.

QUÆSTIO II. — *Cur abfuerit ab extrema Christi cœna?*

CAPUT I.

Post enumeratos eos, qui potissimi patroni censentur esse opinionis affirmantis Mariam ratione aliqua extremæ Christi cœnæ astitisse, momenta exhibemus, quibus inducuntur ut id asseverent : ea quoque quibus id repellitur.

1. Veriti nonnulli, ne Mariæ præstantiam Christique erga eam dilectionem imminuerent, eam cum apostolis in extrema Christi cœna adfuisse dixerunt : sed dum hoc affirmant, in varias sententias abeunt.

2. Didacus de la Vega (12) hæc tantum ait : « Appropinquante igitur tempore illo felicissimo reconciliationis humani generis. . . cum mors ejus jam adesset in januis, et instrumenta suæ passionis pararentur, discipulos suos in cœnaculo Sion congregavit, ut ultimum vale eis daret, evidentiora cum per totum vitæ cursum dilectionis signa illis tribueret, corpus suum in cibum et sanguinem in potum conferendo. Ex hoc nimirum colligunt, et contemplantur aliqui ex sanctis, quod gloriosa Virgo Maria cœnæ huic interfuit. Nam si, ob dilectionem qua prosequabatur discipulos, eos in cœnaculo congregavit, quem ex omnibus filiis Adæ ferventius et tenerius quam matrem suam diligebat? Neminem quidem, sicut verba illa Canticorum indicant : *Dilectus meus mihi, et ego illi* (Cant. II, 16); adfuit quidem Virgo sacrosancta, quam suo corpore et sanguine pavit, ut probaret illud, quod ex suis operuerat visceribus. »

3. Alii, non a Domino ipso Mariam sacra Eucharistia refectam volunt, sed vel ab archangelo Gabriele, vel a sancto Petro, cui scilicet particulam Eucharistiæ [ex horum sententia] dedit Christus, ut Mariam reficeret. Maria Agredana, a sancto Petro, jussu Domini, Eucharistia recens instituta refectus fuisse ait Enoch et Eliam (13), Mariæ vero delatam fuisse per angelum Gabrielem (14).

4. At alii hujus sententiæ patroni, per sanctum Petrum Mariæ delatam fuisse sacram Eucharistiam nuper a Christo institutam affirmant. En quid tradat Barradius (15) : « Probabilis est opinio : siquidem agnus solum Hierosolymiscomedi poterat ; Virgo ergo Deipara, et aliæ femine quæ Christo ministrabant, Jerusalem venerunt, ut agnum comedere

rent Paschaque celebrarent ; verisimileque est, in eadem domo cum Christo Deiparam comedissem agnum cum feminis, et Eucharistiam augustissimam per Petrum missam suscepisse. »

5. Similiter Christophorus Vega (16) hæc tradit : « Censeo ipso die cœnæ ultimæ Deiparam Eucharistiam sumpsisse. Ita plures apud Drexel. tom. II, fol. 853. In eadem igitur domo, in diverso tamen conclavi, Virgo Deipara eas feminas, quæ Filio ministraverant, exceperit : hisque ad manducandum agnum paschalem collectis Christus Dominus sanctissimam Eucharistiam per Petrum misit, juxta Metaph. orat. *De vita Deip.*, apud Surium die 15 August. Itaque Virgo Deipara, et aliæ piæ femine quæ illam comitabantur, etiam pridie Dominici funeris sacra Eucharistia pastæ sunt. Ita censet post Metaph. citatum, Didacus de la Vega in Quadrag. fer. 6 hebdom. maj., conc. pr. pag. 558 ; Barradius tom. IV, lib. I, cap. 17, in fine ; Walterius *De triplici cœna*, cap. 11. »

6. Scriptores hos sequitur recens scriptor Virgilius Sedlmayr (17) hæc scriptis tradens : « Observo nullam de Virgine Deipara, dum agitur de Eucharistia instituenda, mentionem in Evangelio fieri. Fuit tamen tempore Dominicæ cœnæ Hierosolymis, uti testatur Nicephorus, lib. I, cap. 28 et 38 ; et constat ex Evangelio, quod ait eam sequenti die stetisse juxta crucem. Unde Rupertus lib. V *In Cant.* asserit eam cœnæ ultimæ mysteriis fuisse præsentem, et Marcus Viguierius, chorda 7, cap. 11, eam agnum paschalem cum mulieribus comedissem, et quidem in eadem domo, alio tamen conclavi, uti cum Vignerio etiam docet Barradius tom. IV, lib. I, cap. 17. Quæstio igitur nobis est, utrum etiam sacra Eucharistia pasta fuerit pridie mortis Dominicæ. Ad quod dico : B. Virgo fuit probabiliter cum aliis piis feminis quæ illam comitabantur, pridie mortis Domini per sanctum Petrum epulo Eucharistico pasta. Ita Metaphrastes orat. *De vita et dormitione sanctæ Mariæ* ; Didacus de la Vega in Quad. fer. sexta hebdomadæ majoris conc. 1 ; Barradius, tom. IV, cap. 17 ; Walterius *De triplici cœna*, cap. 11 ; Christophorus Vega in *Theolog. Mariana* num. 1477 ; et plures alii, quos citat et sequitur Drexelius tom. II, fol. 853, et suadet etiam ratione, quia juxta Evangelium Joan. XIX, vers. 24, stabat altero die B. Virgo juxta crucem Domini tanquam præsens passioni Dominicæ : ergo cum hæc lucta omnium suprema [supple esset], debebat ad hanc una cum discipulis robur accipere ex epulo Eucharistico. Accedit quod ab ipso Christo Domino fuerit in ultima valedictione edocta imminentis passionis :

(12) *In Quadrages.* fer. VI *Hebdomad. sanct.* conc. 1, pag. 464 ed. Ven., apud Hieronym. Pol., an. 1606.

(13) Part. II, num. 1198 : « E poi subito S. Pietro, per ordine di Cristo Signor nostro, prese alcune particelle del pane consagrato, e comunicò li due Padri antichi Enoch ed Elia. »

(14) Part. II, num. 1197 : « Divise (Christus) un

altra particola del pane consagrato, e la consegnò all' arcangelo Gabriele, acciò la portasse e comunicasse Maria sanctissima. »

(15) Tom. IV, lib. I, cap. 17, litt. C.

(16) *Theolog. Mariana*, num. 1879.

(17) *Theolog. Marian.* part. II, quæst. 7, art. 6, pag. 565, n. 1515.

unde omnino verisimile, et satis manifestum est ipsam non discessisse Hierosolymis, et adhæsisse lateri Jesu, quantum potuit, et sic eam pro legis observantia, ut ait Viguerius in *Decachordo*, chorda sexta, cœnam paschalem manducasse, in eadem domo fuisse et remansisse, in qua etiam a Joanne post captum Christum inventa, et quid de filio ageretur, edocta fuit.

7. « Probatur secundo : Sacramentum Eucharistiæ magis pro Virgine sanctissima, quam pro reliquis fidelibus fuit institutum, cum certum sit Christum plus dilexisse Matrem, quam alium quemcunque ex fidelibus : ergo prorsus conveniens fuit ut non excluderetur e numero illorum qui augustissimo hoc sacramento statim in ipsa institutione sunt refectioni. Confirmatur : Refectio per cibum Eucharisticum est singularis gratia, et illo temporis articulo etiam Deiparæ Virgini necessaria ad vires augendas contra hostes, et summa ardua illius temporis ferenda : ergo præsumendum non est, quod hac singulari gratia B. Virgo fuerit destituta. »

8. Objicies primo : Evangelistæ tantum faciunt mentionem de apostolis, non de B. Virgine, et Christus expresse dixit, *Math. xxvi, 18 : Facio Pascha cum discipulis meis* : ergo B. Virgo non videtur præsens fuisse in esu agni paschalis.

9. « Respondeo hoc tantum probare, quod B. Virgo non fuerit præsens convivio illi ultimo Christi cum apostolis, quia in hoc ipsos sacerdotes creavit, et sic, ut tolleretur omnis erroris occasio arbitrari ipsam sacerdotali caractere fuisse insignitam, et inde feminis conferri posse sacerdotium, et alias ecclesiasticas dignitates, ideo Christus Dominus abesse voluit Matrem ab illo convivio : quia tamen perpetua comes erat Christi, præsertim extremo illo tempore, et imminente passione, non fuit a Christi consortio separata, sed in eadem domo, alio tamen conclavi, cum aliis feminis morata est, et per sanctum Petrum epulo Eucharistico refectioni. »

10. Hactenus piissimus Sedlmayr, cujus objectionem alteram sibi propositam, et dilutam omitto; neque in ea ratione, quam sibi objicit, quisquam probabilium theologorum innititur : adeo ut inutile sit eam sibi proponere ad dissolvendum.

CAPUT II.

Momenta quibus inducimur ut putemus revera abfuisse Mariam a postrema Domini cœna. Quibus adductis, dissolvimus ea, quæ superiori capite allata sunt, ut probetur postremæ Christi cœnæ astitisse Mariam.

1. Theophilus Raynaudus, theologus utique nobilis, postquam card. Viguerium pro superiore sententia allegavit (18), hæc subjicit : « Contrarium quod

ad hæc omnia statuit Henricus Institor tractatu *De quatuor erroribus circa veritatem Eucharist.* part. 1, serm. 10; et Walterus *De triplici cœna Christi*, part. III, cap. 11, altum enim retro doctorum silentium ita suadet (19) : nec obscure suffragantur verba evangelistarum cœnam ultimam describentium. »

2. Quid quod Paulus apostolus in I Epistola Corinthiis scripta (xi, 23 seqq.), in qua Eucharistiæ institutionem, et ea occasione factam distributionem describit, nihil horum innuit, imo distributionem, ideoque receptionem Eucharistiæ ad apostolos coarctat? Et, ut aliquid ex evangelistis delibem, dum Lucas institutionem Eucharistiæ a Christo factam describit, hæc ait (xxii, 19) : *Et accepto pane gratias egit, et fregit, et dedit eis dicens : Hoc est corpus meum : hoc facite in meam commemorationem*; quibus verbis haud obscure declarat restrinxisse Eucharistiam ad apostolos, quos imitatores esse voluit sanctissimi hujus ritus, eamque ob causam veros novæ legis sacerdotes instituit.

3. Matthæus quoque, qui diligentissime quidquid in ea institutione peractum est, scriptis tradidit, id ipsum docet (xxvi, 26).

4. Sed neque neglectam [si sapias] dicere audebis Mariam, propterea quia extremæ Christi cœnæ non adfuit. An propterea minus in honore habita, quam apostoli? Minime vero. Nisi plane fallor, ideo summa illa atque ineffabilia mysteria, quæ in ea peracta novimus, peracta sunt, ut iis amorem suum atque eximiam charitatem apostolis Christus proderet (*Joan. xiii, 4; Luc. xxii, 22 seqq.*); ut ad humilitatem exemplo et verbis excitaret, atque eorum animis affectiones immoderatas ac tumidas evelleret, multarum quoque virtutum documenta traderet (*Joan. xiii, 34 seqq.*); Petro peculiarem fratrum suorum, ideoque Ecclesiæ curam committeret (*Luc. xxii, 31 seqq.*), cujus quidem Petri fidem non defuturam pollicitus est (*Ibid. 32*); cordium quoque secreta aperuit, ac futura prædixit (*Joan. xiii, 21; Math. xxvi, 31, 34; Luc. xxii, 34-37*): quæ omnia cum nosci non possent, nisi a Deo, iis dictis, quorum veritatem eventus comprobavit, eandem veritatem inculcavit et apertissime tradidit (*Joan. xiv, 6 seqq.*), eaque ratione scandalum crucis ab eorum animis, et formidinem abstulit, dum certos eos effecit, se post triduum resurrecturum, et eos in Galilæa visuros. (*Math. xxvi, 32.*) Ut vero ad tolerandas tribulationes, et mortem ipsam permoveat, exemplum adjecit suum, præmia amplissima, et Spiritus sancti, a quo doctiores fortioresque ad subeunda certamina efficerentur, adventum et copiam. (*Joan. xiv, 1 seqq.; Luc. xxii, 28.*)

ei ablutos pedes cum viris. »

(19) Nondum scilicet Revelationes Mariæ Agredanæ, aliæque recentes mysticorum opiniones scholasticis innotuerant.

(18) *Diphye. Marian.* part. I, punct. 9, n. 6, hæc tradit : « Et cardinalis quidem Viguerius, chorda 7, cap. 29, censet, Deiparam cœnæ ultimæ interfuisse, et communicasse, ac bibisse de sacro calice : tametsi fatetur ad decoris indemnitate non fuisse

Denique sacrificium altaris sub speciebus panis et vini instituit, apostolis quoque sub iisdem speciebus tradidit, eosque novi Testamenti sacerdotes constituit. (*Matth.* xxvi, 26; *Marc.* xiv, 22 seqq.)

5. An vero ad humilitatem incitanda erat Virgo, quæ humillima erat, et præstantissima præbuerat hujus eximiae virtutis argumenta? An immoderate affectiones ex illius animo evellendæ, quæ a qualibet prava immoderate affectione se præbuerat alienissimam? An ad virtutes instructionibus permovenda, quæ virtutum omnium exemplar erat? An Ecclesiæ veluti caput præponi debebat Virgo, ut propterea monenda esset, quid agendum foret illi cum eadem Ecclesiæ præses? An persuaderi debebat illi, Filium suum Deum esse? An præmiorum promissione, aliisque incitamentis ad constantiam ac tolerantiam dolorum animanda, quæ jamdudum a Simeone edocta fuerat, cruciatus, atque adeo opprobria toleranda esse non Filio tantum, sed sibi quoque illata? An non sciebat illa surrectorum Filium suum, Spiritum sanctum quoque missurum, quem ipsa pariter copiosissime receptura erat? An denique sacerdos ipsa constituenda, ut propterea cœnæ illi interesse opus esset, in qua sacerdotes apostoli sunt instituti?

6. His positis, facile repellis id quod de refectione ab ipso Domino Jesu sacra Eucharistia Virgine Matre nonnulli tradunt. Id scilicet refellit silentium evangelistarum, et Patrum omnium, idque haud inepte refellitur etiam a piissimo Sedlmayr. Vide n. 9 superioris capitis.

7. Quod porro traditur de Enoch et Elia sacra Eucharistia a Petro apostolo refectionis, et inopportunum rei nostræ nonnihil est, et eadem facilitate revincitur, qua traditur: nemo enim quem noverim, ante Mariam Agridensem id docet. An vero illi uni fidemus monenti, sine ullo probabili vade, translatos fuisse ad eam cœnam Enochum et Eliam? Vide n. 1191, etc.

8. An vero a Gabriele archangelo Eucharistiam ad Deiparam delatam asseremus? Tum asseram, cum antiquum et probabilem testem afferes. Dum id non agis, ab ea opinione remotissimum me profitebor.

9. An iis denique manus dabimus, qui a Petro Eucharistiam ad Mariam in proximo cubiculo degentem delatam aiunt? Minime vero. Obsistit scilicet hic quoque evangelistarum et totius antiquitatis silentium. An id omnes reticuisent, si a veritate non remotum id foret?

10. At solvenda sunt, quæ Sedlmayr adducit. Sic porro per ordinem ea dissolvo. Legi porro cap. 28 et 58 lib. 1 Historiæ Nicephori, nullumque vestigium in illis inest eorum, quæ inesse ait, « Fuisse, scilicet Mariam tempore Dominicæ cœnæ Hierosolymis, uti testatur Nicephorus. » Fac tamen id docuisse Nicephorum, quod revera non docuit. An

ea est Nicephori xiii sæculi scriptoris, et nisi plane fallimur, schismati Græcorum mordicus adhærentis, ut ad promerendam fidem illius auctoritas satis sit? An etiam, si id docuisset, quod tradidisse ais, et illius auctoritatem excipis, errere merito poteris, in cubiculo prope cœnaculum adfuisse Mariam, atque adeo ex mystica cœna portionem Eucharistiæ illi fuisse a Petro delatam? Minime vero. Id ipsum dic de argumento ex Evangelii auctoritate deducto. Astitisse cruci Mariam fatentur Christiani omnes. An propterea Christus jussit postremæ cœnæ, atque adeo Eucharistiæ in ea institutæ, et per Petrum illi delatæ Mariam esse participem? Nihil minus.

11. « At Rupertus, ais, lib. v in *Cant.* asserit eam [Mariam] omnibus cœnæ ultimæ mysteriis fuisse præsentem. »

12. Scito, piissime Sedlmayr, in causa tam perditâ, quam tu tueri studes, adversus quam probabilitatem scholasticorum et interpretum consensus fortiter stat, satis non esse, ut veteres scriptores cites. Verba ipsa eorundem scriptorum proferenda sunt tibi, ut ea expendere possit lector, dijudicareque, num recte adduxeris, an non; neque cogendus is est, ut tibi statim fidat, aut librum integrum pervolvat, quo pervoluto tibi fidem denegat, aut præbeat. Legi tamen totum librum v in *Cant.* a Ruperto compositum, et, nisi fallor, eum locum inveni, ad quem tu respicis. Est porro iste (20): Mariæ sanctissimæ sermones fuisse dicuntur: « Quale mihi erat commemorare, sive narrare verba ejus, verba morientis, sive continuo morituri dilecti maxime commendantis præceptum charitatis, mandatum dilectionis, ab illa cœna sacrosancta, quando tradebatur, usque ad hæc verba novissima: *Mulier, ecce filius tuus*; ad discipulum autem: *Ecce mater tua*. Ibi ignis, ibi gladius, ignis amoris, gladius doloris, et anima mea victima erat holocausti. » Quibus quidem positis, tu facile infers, sicut adfuit Virgo sanctissima verbis a Christo in cruce prolatis: *Mulier, ecce filius tuus: Ecce mater tua*, ita etiam adfuit verbis « proxime morituri maxime commendantis præceptum charitatis, mandatum dilectionis ab illa cœna sacrosancta, quando tradebatur, » etc.

13. Sed falleris, piissime vir; subsequentia perpende, videbisque docere Rupertum respicere Virginem non modo ad verba quæ audiit ipsa a Filio, sed ad ea etiam Christi verba, quæ sibi ab apostolis narrata sunt. Cogor multa Ruperti verba proferre, ut tu denique, et si qui sunt alii, qui superioribus Ruperti verbis se induci permiserunt, ut supremæ Christi cœnæ præsentem Mariam arbitrarentur, aliter sentiat: « *Invenierunt me custodes, qui circumveunt civitatem. Percusserunt me, et vulneraverunt me: tulerunt mihi pallium custodes murorum.* (*Cant.* v, 7.) Qui sunt vel erant illi vigiles, illi custodes murorum, qui circumveunt civitatem?

Nimirum amici, et primi amicorum nostrorum, qui dicunt in libro suo Actuum apostolorum (vi, 2) : *Non æquum est nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis.....* Quærebant igitur, et invenerunt me plenam esse gemitibus inenarrabilibus. Et hoc nude illis, ut sic invenirent me? Nimirum ex aliqua suimet similitudine. Nam quod gemebam, similiter et ipsi gemebant, eandemque in gemitibus nostris habebamus causam, taliter ab ipso dilecto veraciter prænuntiatam : *Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Quæretis me, et sicut dixi vobis, Quo ego vado, vos non potestis venire, et vobis dico modo* (Joan. xiii, 33.) Hæc nobis erat communis causa gemituum atque fletuum, quod quo ipse abierat, nos non poteramus ire. Non quidem reliquerat nos orphanos, quia reliquerat cum sua promissione, et suæ promissionis spe secundum verba hæc : *Et si abiero, et præparavero vobis locum, iterum venio, et accipiam vos ad meipsum, ut ubi sum ego, et vos sitis* (Joan. xiv, 23); verumtamen interim dum differebamur, sic erat nobis, quemadmodum ipse alibi dixit : *Numquid possunt filii Sponsi jejunare, quamdiu cum illis est Sponsus? Venient autem dies, quando auferetur Sponsus ab eis, et tunc jejunabunt.* (Matth. ix, 15.) Quod si filius Sponsi erat jejunandum, quanto magis mihi Matri ejusdem Sponsi jejunandum erat, et flendum! In hoc ipsi invenerunt me, nec enim quid animi gererem, posset illos latere. Quid deinde? *Percusserunt me, et vulneraverunt me.* Quomodo, vel quibus armis percusserunt me? Conferendo, et colloquendo, et gemitus suos nimis ultroneos, imo, et nimis violentos in medium jaciendo; percusserunt me, quod videlicet gemitus, et fletus suos, et si vellent, retinere non poterant; et idcirco solutis habenis lacrymas suas currere dimittebant, quantum ipsæ lacrymæ volebant. Tunc unusquisque portionem suam afferebat in medium, memores verborum Patris sui, Filii mei, Sponsi jam dicti, dilecti nostri; verborum novissimorum Patris ejusmodi, quæ moriens, et quasi ultimum trahens spiritum dixit, memores quale testamentum scripserit eisdem filiis suis, qualem hæreditatem dimisisset eis, et de ipsorum hæredum pace, et concordia moriens, quam pie sollicitus testator ipse fuisset, et quomodo cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Hæc erant jacula ipsorum; et istis percusserunt me, et vulneraverunt me percussi ipsi, et vulnerati a me vicissim sagittis acutis, quæ erant sagittæ loquentis in me dilecti, quemadmodum Psalmista dicit : *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis* (Psal. xlv, 6), atque ita mutuis percussioibus, mutuisque vulneribus percutiebamur invicem, et percutiebamur, vulnerabamus et vulnerabamur; percussioibus suavissimis, vulneribus dulcissimis, qualia qui expertus non est, profecto sanitatem cordis non habet. Inter ista *tulerunt mihi pallium*

meum illi *custodes murorum*, ita videlicet ut totum quod erat in me secretum, facerem, quantum opus erat, illis manifestum. Nam eatenus omnia, quæ erant de illo dilecto, *verba conservaveram conferens in corde meo*, et ita contegens, quasi sub pallio, tunc autem deprompsi in aperto; videlicet necessaria, multumque profutura prædicando, vel etiam conscribendo dilecti Evangelio.)

14. Quanquam si id etiam dem, quod exposcis, Sedlmayr piissime, minime assequeris quod tu optas : poterat enim Virgo adesse sermonibus, nec continuo particeps esse Eucharistiæ, quæ ad hunc finem videtur tum distributa, ut *facere in sui memoriam*, sacerdotes scilicet novi Testamenti, quod crebro dixi, effecti. Id porro quod tu de tuo addidisti, delatam scilicet fuisse ab apostolo Petro ad Mariam, et ad mulieres alias in cubiculo proximo degentes Eucharistiam, præterquam quod adversari videtur et illi ipsi, quod tu ex Ruperto inferre studes, fuisse scilicet postremæ Christi cænæ præsentem Mariam : neque enim præsens esse poterat, si cum mulieribus piis in altero cubiculo degebat : tu de tuo penu, ideoque temere prorsus ac perperam adducis.

15. At Ruperto Vigerium adjungis, Metaphrastem, Baradium, Didacum de la Vega, Christophorum Vega, Walterium, et alios plures, quos citat et sequitur Drexellius. Si Augustinum, Chrysostomum, Thomam Aquinatem, Bonaventuram, aut alios horum similes adjunxisses, horum auctoritatem verer, sed dum Metaphrastem allegas, et huic recentes, nec admodum nobiles scriptores adjungis, eos allegas, quos critici despiciere solent, ego vero pios agnosco, fateorque scriptores, veteris traditionis consecratos fateri non audeo. Cæterum eos omnes, quos tu allegas opinionis tuæ fautores fateri recuso. Quos in rem tuam adducere potes, ego antea adduxi. Videlicet Didacum de la Vega, qui tamen non ex sua sententia, sed aliquorum piorum, quos *sanctos* appellat, contemplantium, id a se proponi ait [*hoc nimirum colligunt, et contemplantur aliqui ex sanctis*]; Baradium, Christophorum Vega, et Drexellium, quos consului et recitavi. Walterii librum *De triplici cæna* perquisivi, sed minime inveni. Sed sane Walterius adversus Vigerium disputans adducit a Theophilo Raynaudo, solertissimo et valde diligenti theologo : ideoque iis accensere eum renno, qui tibi faveant ; imo potius, si allegato Theophilo Raynaudo fidimus, iis accensendus est, qui tibi obsistant. Vide numerum primum hujusce capituli : *Contrarium....* Walterius *De triplici cæna Christi*, etc.

16. An vero Vigerius et Metaphrastes tibi in hac tua opinione prælucent? Cave id putes. Hæc habet Vigerius (21) : « Persuasum hic habeamus, sanctam Mariam Matrem Domini in ultima cæna pro legis observantia cum Filio suo cœnavisse. Nempe hoc

Exodi scriptura confirmat, ubi agnus per familias manducari jubetur Paschate; si vero minor sit animarum numerus, ut ad esum agni sufficere non possit, vicinus ad cœnam vocari mandatur. Virgo materfamilias, quem ad esum agni sumere debuit potius quod Filium, Agnum sine macula, Agnum mundi peccata tollentem? Et quoniam ad esum agni numerus animarum, Mater scilicet et Filius, temperatissimi ambo, erat exiguus, additi sunt apostoli continua familiaritate vicini. Sollicita igitur hæc justissima Mater de legalis agni apparatu, forte discipulos commonuit interrogare, ubi ejus Filius, eorumque Magister et Dominus libentius Pascha perageret. At Jesus pietissimus Filius inopem Matrem studio parandæ cœnæ levare volens, discipulos ad amicum qui pararet cœnam destinavit; non, ut matrem ab hac cœna excluderet, in qua secundum legem primam discumbere oportebat, sed ut onere parandæ cœnæ illam relevaret. Sciebat enim quod Maria circa unum tunc maxime necessarium, neque minus anxium, erat occupata. In hac cœna vidit Maria agnum pelle nudatum, assum, lacerum, devoratum: figuram menteolvebat, et in Filio figurato quid ea sibi vellet, examinabat. Vidit Filium discipulorum pedes lavantem. Quomodo sine dolore Judam lavari vidisse credemus, turpissimum et molestissimum inimicum? Audivit Jesum suam mortem, suam per discipulum proditorem, et discipulorum fugam prædicantem: quæ licet Matri jamdudum certissime nota essent, tamen audita et visa dolorem attulerunt. Vidit Filium abeuntem, non rediturum amplius in civitatem, nisi ligatum, et inimicis armis circumseptum quasi latronem ducendum ad judicium. » Et deinceps, cap. scilicet 30 ejusd. libri pag. 119: *An Dominus Jesus suæ Matris laverit pedes sicut apostolorum pedes in ultima cœna.* « Quia intelligere mihi videor ambigi hoc loco inter vos, an Christus Matris suæ laverit pedes, et an illi porrexerit potum, sicut discipulis, afferam quid de his rationi consentaneum videatur: ferre inde sententiam vestrum fuerit. Obmitto pudorem Virginis non decuisse nudos pedes lavandos coram tot viris offerre: qui si erant discipuli Domini Jesu, homines tamen erant, nondum in gratia confirmati, nondum pedes, id est affectus purgatos habentes, quos purgare restabat. Erat Virgo gratia plena: erat obumbrata Spiritu sancto: cujus virtute omnes affectus temperati fuerant. Quod igitur in ea lavaretur, habere non poterat: non poterat etiam partem non habere cum Filio: quæ gratiam apud Dominum Patrem assecuta fuerat, unde Unigeniti sui Mater, cœlorum Regina, et angelorum Domina constitueretur. Dispar longe, valdeque dissimilis est ratio lavandorum pedum, et calicis epotandi. Vinum enim de quo [ut ego existimo] Filius bibit, et apostolis bibendum porrexit, in signum charitatis datum est. Loti vero sunt pedes ad munditiæ de ignandum supplementum. Quare Matri, quam charissimam habuit, cur non porrexerit potum, nulla

mibi constat ratio. Quid nunc de his magis appareat rationi consentaneum, vos judicate: et deinceps sustinete hic et vigilate mecum, attendentes quid de munere quo Dominus Jesus donavit apostolos, Lucas referat. »

17. Hactenus Vigerius, de cujus quidem sententia quid judicem, si lector exposcat, statim obsequor, aioque primo, Vigerii opinioni paucissimos adhæsisse, nec immerito. Quis enim illi opinioni adhærebit, quæ evangelicæ narrationi videtur obsistere? Recole quæ jam diximus.

18. At locum illum Exodi allegat, XII, 3, 4: *Tollat unusquisque agnum per familias et domos suas: sin autem minor est numerus ut sufficere possit ad vescendum agnum, assumet vicinum suum, qui junctus est domui suæ, juxta numerum animarum, quæ sufficere possunt ad esum agni.* Ideoque ascevit Jesus in legali hac cœna Mariam, quæ procul dubio spectabat ad familiam et domum ejus. Atque huic objectioni sic occurro. Dubitare merito possumus, num præceptum legale, quod hic objicitur, eos tantummodo affecerit, qui haud diu post transitori erant mare Rubrum: ea enim, quam allegavimus, jussio, ea quoque, quæ vers. 11 ejusdem capitis XII Exodi his verbis exponitur: *Sic comedetis illum [agnum]: Renes vestros accingetis, et culceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, et comedetis festinanter: est enim Phase [id est transitus] Domini, non repetuntur, cum cæremoniæ legales Paschatis indicuntur: putantur itaque indictæ ante transitum maris Rubri; non deinceps, cum indicta est memoria hujus transitus per cunctas generationes perpetuo celebranda.*

19. En quæ in eodem capite docemur [ÿ 14 et subseq.]: *Habebitis autem hunc diem in monumentum: et celebrabitis eam solemnem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno. Septem diebus azyma comedetis: in die primo non erit fermentum in domibus vestris: quicumque comederit fermentatum, peribit anima illa de Israel, a primo die usque ad diem septimum... v. 43 et subseqq.: Dixitque Dominus ad Moysen et Aaron: Hæc est religio Phase: omnis alienigena non comedet ex eo: omnis autem servus emptitiis circumcidetur, et sic comedet. Advena et mercenarius non edent ex eo: In una domo comedetur, nec efferetis de carnibus ejus foras, nec os illius confringetis. Omnis cætus filiorum Israel faciet illud. Quod si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam, et facere Phase Domini, circumcidetur prius omne masculinum ejus, et tunc rite celebrabit: eritque sicut indigena terræ: si quis autem circumcisis non fuerit, non vescetur ex eo. Eadem lex erit indigenæ et colono qui peregrinatur apud vos.*

20. Eadem fere repetuntur Num. IX, 11 seq. Fac tamen ea, quam urget Vigerius, lege astrictos Hebræos, cum in domo, ideoque in patria sua essent, et antequam statueret Dominus, ut Pascha

celebrarent in Jerusalem (22) : tum enim si vulgatissimæ doctorum opinioni fidimus, cum non omnes illuc pergere possent, agnum quidem paschalem, et sola azyma comedere, lege adhuc persistente jubebantur : at ea comedere non jubebantur cum consanguineis : sed in eorum lubito sinebatur, ut quos vellent, legalis cœnæ socios eligerent. Itaque Christus, qui patriam habebat Nazareth (23), vel, si vis, Capharnaum (*Matth.* iv, 13 seqq.), cum in Jerusalem postremam legalem cœnam comedere vellet, et in ea Eucharistiam instituere, et novæ legis sacerdotes apostolos statuere, eisque aptissima documenta ad eorum et perpetuam Ecclesiæ utilitatem tradere, cœnaculum in quo eandem cœnam perageret, ab amico suo, et nisi fallimur, discipulo etiam, apostolis tamen minime ascripto, jam paratum exquisivit (24), et in eo legalem, quam dicimus, cœnam peregit, a qua abfuisse Mariam antea ostendimus.

21. Aio secundo, licet Vigerius Mariam postremæ cœnæ a Christo institutæ præsentem faciat, minime tamen eorum sententiæ favere, qui Mariam Eucharistiæ participem fuisse volunt, sive a Christo Domino illi datæ, sive per apostolum Petrum ad illam in proximo cubiculo degentem missæ. Id scilicet non docet Vigerius, sive in iis capitibus quæ retuli, sive in aliis interpositis, aut subsequen-
tibus, quæ propterea consului : nihil enim horum continent ; nulla aut panis aut vini consecrati Mariæ dati fit mentio, ideoque inconsulto allegatur.

22. At, inquis, hæc tradit Vigerius antea allegatus : « Quare Matri, quam charissimam habuit, non porrexerit potum, nulla mihi constat ratio. » Porro *potus* nomine calicem indicat, in quo sanguis continebatur, in quem vinum verterat. Falleris, quicumque hæc objicis. *Potus* nomine hic procul dubio intelligit Vigerius vinum, quod nectum consecrarat : et quod his verbis indicat Lucas (xxii, 17) : *Accepto calice gratias egit, et dixit : Accipite, et dividite inter vos : dico enim quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat.* Cave calicem hunc sanguinis Christi intelligas : hic quippe expresse significatur v. 20. Hæc tradit Calmet ad v. 17 : « Calix erat, quem convivii princeps rite dedicatum, ipse prius degustans, cæteris deinde convivis ordine propinabat. Hunc morem adhuc servant Rabbini et Judæi recentiores. Nedum in Paschali, verum etiam in solemnibus quibusque conviviiis vino crater impletur, illumque paterfamilias, vel honoratissimus et convivis dextera manu tenens in altum tollit, ac bene precatus ipse gustat, deinde cæteris ordine convivis porrigit. Non satis convenit, primusve fuerit hic calix, an secundus. At omnino videtur fuisse primus, qui initio convi-

vii dedicabatur, cum Lucas xxii, 20 disertè scribat, peracta cœna calicem accepisse : *Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens : Hic est calix novum testamentum in sanguine meo.* » Ex quibus quidem postremis monitis discis, quod etiamsi Mariam accumbentem legali mensæ faceres [quod vult Vigerius, in hac tamen ipsa sua opinione paucissimos sectatores assecutus], non propterea cogeris ut participem facias Eucharistici sanguinis ; Eucharistia enim instituta est peracta cœna : *Postquam cœnavit, dicens : Hic est sanguis* : quod non dissimulat Vigerius ipse, cujus verba mox allegabo.

23. Aio tertio ea, quæ proposuit Vigerius, non asseveranter et animose, sed cum trepidatione proposuisse, et veluti explorandæ sententiæ lectoris causa : hæc enim statim subjicit : « Quid nunc de his magis appareat rationi consentaneum, vos judicate ; » et deinceps : « Sustinete hic, et vigilate mecum, attendentes quid de munere, quo Dominus Jesus donavit apostolos, Lucas referat » de gratiis duabus actis a Domino Jesu, dum fregit panem, quem in se convertit. *Et accepto pane gratias egit, et fregit, et dedit eis dicens : Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur : hoc facite in meam commemorationem.* Si usquam alias opus fuit sustinere et vigilare, hic maxime vigilandum, attentissimeque sustinendum existimo, ut inauditi muneris, quo Christus donavit apostolos, rationem et excellentiam agnoscamus, » etc. An ex his id assequimur, quod tamen a Vigerio nos assequi vult piiss. Sedlmayr ?

24. Venio jam ad Metaphrasten. Jam dixi, apud theologos, eos præsertim qui studiis critices addicti sunt, Metaphrastis auctoritatem non multo haberi in pretio. At fac Metaphrasten non modica in æstimatione esse habendum. Quid tum denique ? Non aliud, quam id, quod si dederò, nihil obtines : scilicet Mariam cum aliis mulieribus in eadem domo, qua Christus postremam cœnam cum discipulis egit, egisse pariter. Id quidem neque Evangelio innititur, neque probabili veterum testimonio ; sed tamen valde remotum est ab eo, de quo contendimus : accepisse scilicet Mariam in extrema Christi cœna Eucharistiam, sive a Christo ipso ministrante, sive a Petro deferente. Ne apicem quidem in Metaphrastis verbis invenies, ex quo id suspicari merito possis. Id ne temere pronuntiasse me dicas, en tibi integrum Metaphrastis locum (25) : « Quoniam autem non alio spectat argumentum propositum, quam solum ad ostendenda Virginis magnalia, erit hoc quoque unum ex iis, quæ illius sunt bona et præclara, si ostenderimus eam fuisse perpetuo versatam cum Filio, et ei semper asedis, et nec in tempore quidem rerum adversarum, nec in passione fuisse ab eo separatam, quando et discipuli, et amici, et

(22) II Reg. vii, 10 seqq. ; III Reg. xi, 13 seqq. ; IV Reg. xxi, 4 seqq.

(23) Vide tradita Dissert. 5, cap. 2. Adde v. 54 cap. xiii Matth.

(24) Matth. xxvi, 17 et seqq. ; Marc. xiv, 12

seqq. ; Luc. xxii, 7 seqq.

(25) *De vita, et dormitione S. Deiparæ*, tom. VI, Lippomani, xv August. pag. 168, sed quæ hic allegantur, respondent pag. 175.

omnes noti, alii quidem ipso omnino relicto, se in pedes coniecerunt; alii vero, cum paululum exspectassent, negaverunt. Itaque quoniam hæc ita se habent, aliis relictis, nos ea dicamus. Cum enim tempus jam adesset passionis, et ille se ipsum traderet... Mater sicut in aliis superabat mulierem, ita hic quoque videtur plusquam mulier, quæ ab illo minime recedit, sed propius sequebatur nihil timens quod esset formidabile; non quod tantum maternis vinceretur visceribus, quam quod potius divino induceretur iudicio, adeo ut alias quoque duas mulieres, duas, inquam, Marias, ut docet Evangelium, ad hoc adhortata sit, et ut secum versarentur, persuaserit; ut quæ essent forti et generoso animo, et vellent adhærere huic Sponso, qui non videtur, et tamen cum non cernatur appropinquat. *Erant enim, inquit, mulieres quoque, quæ consequebantur a Galilæa et ministrabant ei. (Matth. xxvii, 55.)* Ea ratione videntur ne abfuisse quidem a tempore mysteriorum; sed cum duodecim quidem minime accubuisse, fuisse tamen ejus domus consequenter participes. Nam discipulos quidem, cum mysteria, et humilitatis summæ traderet doctrinam, una habuit accumbentes; Matrem autem jussit curam gerere mulierum, quæ ministrabant, tanquam per eam ipsas benigne accipiens, et adimplens officium humanitatis, et simul cum eis vescens, et sic pro ministerio eis referens gratiam.

25. Vides autem, quam partem in postrema cœna tribuat Matri, ut scilicet convivæ haberet in eadem quidem domo mulieres, iisque ministraret, sed procul a loco cœnæ cum solis apostolis a Christo peractæ; quos solos mysteriorum et postremorum documentorum participes esse voluit, iisque tantummodo ea occasione summæ humilitatis exempla et præcepta traderet: « Cum duodecim quidem

minime accubuisse... nam discipulos quidem, cum mysteria et humilitatis summæ traderet doctrinam, una habuit accumbentes. » Ubinam Eucharistia Mariæ data, aut delata?

26. Sed cætera prosequamur. Num feminas complecteretur legale præceptum comedendi agni paschalis, dubitatum est a nonnullis, mares enim tantummodo præceptum illud affectisse videtur. Vide Exod. xii, 8, et Num. ix, 10. Mulieres tamen comprehensas etiam arbitror præcepto illo: *Et per familias*, etc. Poterat porro Maria domi, in qua permanere solebat, ritui illi satisfacere: indubitatum est est autem Dominum Jesum postremam cœnam pergisce in æde, quam incolere minime consueverat. Vide Matth. xxvi, 17; Marc. xiv, 12; Luc. xxii, 7, etc. Quod si vis domum, in qua Maria tum permanisset, Hierosolymis fuisse comprehensam, tibi minime obsistam, sed non propterea me tibi faventem habes, dum Eucharistiæ in ea cœna participem Mariam vis.

27. Mariam plus dilectam a Christo quam reliquos fideles an nego, dum, obsistente evangelicæ narrationis et veterum probatissimorum silentio, tibi non obsequor? Plus dilexit, nec continuo sacerdotibus aut Evangelii præconibus annumeravit. Firmata autem satis erat extraordinaria et amplissima ubertate gratiæ ad ea toleranda, quæ ab ea exposcebat Christus pro nobis patiens. Sicut porro ad ea toleranda armari tum noluit sacramento Confirmationis, quanquam istud institutum est ut fideles roboraret ac confirmet, ita roborari tum noluit Eucharistia, quam crebro diximus in postrema cœna institutam, ut apostolos novi Testamenti sacerdotes constitueret. Recole num. 4 et subsequentes citatos. Inopportune porro astitutam eam fore extremæ cœnæ satis ostendimus num. 4 et subsequentibus hujus ipsius capituli.

DISSERTATIO XXXV.

AN CHRISTUS, ANTEQUAM PATERETUR, A VIRGINE MATRE DIMISSIONEM VELUTI PETENS, DE PROXIMA SUA PASSIONE ILLAM DOCUERIT.

1. Non defuit, qui doceret Christum, antequam Hierosolymam crucem passurus adiret, monuisse Mariam de omnibus quæ passurus ibi foret. Viris piis sane non paucis opinio hæc summopere placuit, qui sacras revelationes allegant, quas ego quidem minime improbo. Mihi tamen satis est hic referre, quæ inter poemata cardinalis Barberini, qui deinceps Romanum pontificatum Urbani VIII nomine est consecutus, reperi pag. 47 edit. Romanæ an. 1631.

Christi Domini mox morituri cum Beatissima Maria Matre colloquium.

[Cu.] *Instat, sacra Parens, temporis ultimum
Momentum: rapiunt me tibi, quæ vocant
Summi jussa parentis
Optatam crucis ad necem.*
[M.V.] *Heu! Fili, miseram siccine deseris*

*Matrem? me miseram, cor mihi saucias
Dura cuspide vocis.*

Sic me, lux mea, deseris?

[Ch.] *Jam primis animam mors petiit ictibus:
Non sic transadiget cor mihi lancea,
Ut morsu tuus angor
Carpens viscera dividit.*

[M.V.] *Per quod jam puero lac tibi præbui,
Ne me, qui cruciet lingue superstitem
Tanto, Nate, dolori:*

[Ch.] *Ah! pro te moriar, precor.
Dum mors me rapiet, te manet acrior,
Qui dum me pareres non tetigit, dolor:
Orbi non tulit ortus
Vitam, mors mea deferet.*

[M.V.] *Heu! saltem miseræ da mihi præmeri.*

[Ch.] *Patris, dum moriar, vivere te jubet
Non mutanda voluntas.*

[M.V.] *Saltem da mihi commeri.*

[Ch.] *Me complexa sat es; non licet amplius:*

*Te jam (quid retinent me tua brachia) ?
Mater, linquere cogor :
Judæ me vocat osculum.*

2. Neque defuit, qui moneret benedictionem ali-

quam ab ea petiisse recepissee. Postremum hoc tamen monitum criticis displicet, ideoque vobis persuadere non audeo, ut piæ huic opinioni adhæreatis.

DISSERTATIO XXXVI.

AN AB ANGELO, AN A DISCIPULO ALIQUO DE CAPTO A SATELLITIBUS, ET IN JUDÆORUM MANUS
TRADITO DOMINO MONITA FUERIT VIRGO.

1. Scivisse Mariam acerbissima passurum Christum, negare quis audeat, postquam noverimus, id illi fuisse a Simeone prædictum : *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius ?* etc. (Luc. II, 35.) At num tempus ipsum noverit quo passurus esset, theologi atque interpretes disputant, tradentibus nonnullis id illi Filium, cui nota erat constantia Virginis, prodidisse : negantibus aliis, propterea quia, inquit, expectatione rei, quæ sibi summum dolorem inflictiura erat, augendus non erat Mariæ cruciatus, et passio. Nescisse itaque arbitreris necesse est Virginem tempus, quo passurus erat Christus, si quæstionem instituis : *An ab angelo, an a discipulo aliquo de capto a satellitibus, et in Judæorum manus tradito Domino monita fuerit Virgo.*

2. Ab angelo fuisse monitam ii putant, qui Hierosolyma absentem fuisse aiunt Virginem, quæ propterea Christo cruci affixo non adfuisset, si ab angelo ea de re monita non fuisset. Iuncti vero se aiunt verisimili [eorum quidem sententia] ratione. Citius enim Christo adfuisset Virgo, si Hierosolymæ fuisset, neque cruci tantummodo, sed et reliquis Christi cruciatibus astitisset. At cruci tantummodo adfuit ; cave enim putes iis mulieribus fuisse admistam, quæ de Christo ad necem ducto dolebant : has enim flentes novimus (26) : Virginis autem constantia in eo etiam summa fuit, quod nullos gemitus, lacrymas nullas, dum Christo patienti astitit, fuderit.

(26) *Sequebatur autem illum multa turba populi, et mulierum, quæ plangebant, et lamentabantur eum. Conversus autem ad illas Jesus, dixit : Filie Jerusa-*

3. At non continuo huic opinioni alii adhærent : facile enim sive ex ipsismet Christi monitis, sive ex iis verbis, quæ apostolis Christus dixerat, quæque procul dubio Virgini innotuerunt, aut certe ex alia valde probabili conjectura assecuta jam fuerat Virgo, valde proximam esse illam diem, qua Christus tradendus erat *in manus peccatorum*. An vero putas remotam ab Hierosolyma permansisse tum Virginem ? Nihil minus. Aut itaque in urbe ipsa Hierosolyma permansit, aut certe in ædibus tam Hierosolymæ proximis, ut statim accurrere posset, Christoque patienti et morienti astare, ut illi eximium et coram omnibus manifestum dilectionis argumentum proderet. Num vero nuntium proditiōis Judæ, ideoque Christi jam traditi peccatoribus, habuerit a discipulis, an ab aliis, incertum est. Si tamen a quopiam discipulorum accepit, a Joanne accepisse, simillimum veri est : cæteris enim discipulis dispersis, ipse cum Virgine et Magdalena cruci astare non timuit. Quamobrem, si cum reliquis primo fugit, vel ideo fugit, ut statim nuntiaret Virgini, vel timore subito correptus est quidem, sed tamen postea resipuit, et admonita Virgine, Jesum ad tribunalia ipsa secutus est, si id excipis, quod probabiles interpretes censent, illum fuisse discipulum qui *notus pontifici* (27) Petrum introducere non est veritus. En quæ in argumento et levissimo, et conjecturis minime validis fidenti dicendum duxi.

lem, nolite flere super me, etc. (Luc. XXIII, 27, 28.)

(27) Joan. XVIII, 25. Vide, quæ tradunt Jansen, Iren. et Calmet ad locum hunc.

DISSERTATIO XXXVII.

DE DOLORIBUS AC CRUCIATIBUS, ET CONSTANTIA MARIE SANCTISSIMÆ AD CRUCEM DOMINI STANTIS :
ATQUE HIC PARITER DISPUTABIMUS NUM TUM FLEVERIT, ET QUID DENOTENT VERBA ILLA A
DOMINO JAM MORITURO PROLATA : *Mulier, ecce filius tuus.... Ecce mater tua.* ILLORUM SENTENTIE ETIAM MENTIONEM FACIEMUS, QUI MARIE DOLORES EX EO ETIAM AUCTOS PUTANT, QUOD
CHRISTUS NUDUS IN CRUCE PEPENDERIT, QUAMOBREM VELAMEN SUI CAPITIS AD ILLIUS NUDITATEM OBTEGENDAM APPOSUISSE AIUNT, ILLUDQUE CHRISTO ADHÆSISSE.

1. Constantiam Virginis ad crucem stantis hic tantum aggredimur explicandam, non quo repre-

hendam illorum sententiam, qui Mariam tum Christo adfuisse adhuc volunt cum flagella is pertulit : quæ

quidem opinio in piis libris proponitur ac vindicatur (28) [nemo tamen id vindicat, quod de precibus ea occasione a Virgine adhibitis in quibusdam revelationibus legitur (29)] : sed quod opinio hæc vetustorum scripterum auctoritate destituitur : mihi vero in iis opinionibus immorari minime placet, quæ veterum suffragatione carent.

2. Non minus porro gravis, quam difficilis ea est, quam aggredimur, disputatio, in qua scilicet Virginis ad crucem stantis exponenda passio est, eaque verba explicanda, quæ postrema dixit ad Virginem, et ad Joannem Christum, quibus utique substituit sibi Joannem, quem futurum deinceps dixit Virginis filium.

3. Acerbitatem dolorum Virginis ad crucem stantis prædixit illi [quod alibi monuimus] Simeon, dum eam sic allocutus est : *Et tuam ipsius animam doloris gladius pertransibit.* (Luc. II, 35). Neque enim vehementem tantummodo, sed acutissimum illius dolorem futurum dixit, adeo ut animam illius esset transfixurus : *Pertransibit* : qua quidem similitudine, desumpta scilicet a gladio non penetrante tantummodo, sed transfodiente [quo sane vulnere acutius altiusqueungi non potest], ostendit sanctissimus senex sævitiem ac vim doloris illius, adeo ut totam [si loqui ita volumus] animam occupaturus esset, et transfixurus. At cur tam sævus futurus esset ac vehemens, minime is edisseruit : idque est, quod nobis hic superest explicandum.

4. An non vero vehementissimo dolore angidebat illa, dum conspiciebat Filium suum, a quo incomparabili amore dilecta fuerat, et quem illa etiam maxime amarat ; Filium, inquam, sibi jugiter devinctum et subditum, immanissime cruciari, et inter maledicta et opprobria insani et ingratisimi populi ignominiosissimæ ac sævissimæ morti tradi ? « Verum, inquit Joannes Damascenus (50), beata hæc, atque beneficiis ejusmodi, quæ naturæ modum excedant, cumulat, quos in partu dolores effugerat, passionis tempore sustinuit, materno affectu lacerari sibi viscera sentiens, intumisque cogitationibus veluti gladio discepta, cum illum, quem gignendo Deum esse cognoverat, tanquam scelera tum aliquem morte affici cerneret. Sic porro intelligendum illud est : *Et tuam ipsius animam doloris gladius pertransibit.* »

5. Damascenum imitatus est Guarrius, abbas celeberrimus sancti Bernardi discipulus ; nam hæc docet (31) : « Plane juxta crucem Jesu [Maria] stabat, cujus mentem dolor crucis simul crucifigebat, suamque ipsius animam tam multiplex pertransibat gladius, quantis confossum corpus Filii cernebat vulneribus. »

6. Eo antiquiorem doctorem proferre possumus, si Ildephonso tribuimus serm. 2 *De Assumptione*, quem tamen illi plerique demunt, et auctori tribuunt multo recentiori. Utcunque sit, en quid tradit ille : « Quod si gladius ad animam pervenit, quando ad crucem stetit fugientibus apostolis, cum videret Dominum pendentem, etiam plus quam martyr fuit, quia in animo non minus amoris quam meroris est intus vulnerata. »

7. Inculcat id ipsum Amædeus vir utique eximius, et nobilis Mariæ laudator his verbis (32) : « Vicit sexum, vicit hominem, et passa est ultra humanitatem : torquebatur namque magis, quam si torquebatur ex se, quoniam supra se incomparabiliter diligebat id unde dolebat. »

8. Arnoldus, abbas Bonæ Vallis, in eadem fere sententiam (33) hæc docet : « In tabernaculo illo duo videres altaria, aliud in pectore Mariæ, aliud in corpore Christi : Christus carnem, Maria immolabat animam. »

9. Bonaventuram [si Bonaventura is est] his adjungo (34) sic alloquentem Virginem : « O Domina mea, ubi stabas ? nunquid tantum juxta crucem ? Imo in cruce cum Filio cruciaris ; ibi enim crucifixas secum ; hoc solum restat, quod ipse in corpore, tu vero in corde es passa, necnon singula vulnera per corpus ejus dispersa, in tuo corde generaliter sunt unita, quia nempe tuam ipsius animam pertransivit gladius. »

10. Alios, si cupis Patres id edocentes, ea consule quæ alibi hoc ipso de argumento Dissert. 22, quæst. 7, cap. 2, tradidi.

11. Et jure sane meritoque vehementissime dolebat illa, quod præstantius cæteris omnibus et excellentius Filii sui dignitatem noverat, ante quem, dum *curvantur qui portant orbem* (Job. IX, 15) igominiosissime habitum, et sævissime cruciatum ab iis ipsis hominibus intuebatur, propter quos redimendos humanam carnem assumpserat. Proditum noverat ab apostolo, negatum a Petro, derelictum a reliquis, et ab iis neci datum, quos infinitis propemodum beneficiis affecerat. Angebant vehementissimum dolorem Virginis illorum ipsorum scelera, quos Christi doctrina aliquando erat illustratura, tenebræ eorum, qui veteribus erroribus adhæsurî adhuc erant ; adeo ut mortuo etiam pro eorum salute Christo, major hominum pars amatura foret magis tenebras, quam lucem : ideoque non eum fructum ex Christi sanguine relatura, quem uberrimum referre posset.

12. Neque vero dolorem Virginis imminuit studium Christi, ne Virginem derelictam sineret :

(28) Mallonius citans *Revel. S. Brig. de sacra sind.*, cap. 8, pag. 102.

(29) Vide *Amort. de Rev. Agred.* part. I, pag. 61.

(30) *De fide orthodoxa*, cap. 14, in editione P. Lequien, in vetustis editionibus 15.

(31) Serm. 4, *De Assumpt.* num. 1, pag. 1147, vol. III Oper. Bernard. edit. Venet. an. 1727.

(32) Hom. 5, *De Virgine Maria.*

(33) *De septem verbis Domini*, etc., § 3.

(34) In *Stimulo amoris*, part. I, cap. 5. Liber hic tamen Bonaventuræ demitur tom. I Oper. Bonavent. edit. Venet. 1751. (*De suppos.* pag. 112.) In eadem editione nonnihil aliter ea verba leguntur.

commendavit scilicet illam Joanni : imo vero altius infixus est [ut ita loquamur] cordi Virginis dolor iste, cum Filio tantæ dignitatis ac præstantiæ substituendum audit, sanctissimum quidem, ac sui amantissimum discipulum, sed eum tamen, qui cum Jesu comparari nullo modo posset.

13. Ea porro, quæ nos strictim attigimus, copiosius jamdudum explicavit Eadmerus in eo, quem *De excellentia B. Virginis Mariæ*, scripsit libro, quem quidem magna pars veterum Anselmo tribuit. Delibo nonnulla ex eo capite, cui præposuit titulum: *De compassione B. Mariæ pro Filio crucifixo*: « Tanta dilectione (inquit ille), tanta exultatione ex præsentia illius, et conversatione jucundata, perpendat qui potest, quibus doloribus, quibus gemitibus, quibus suspiriis cruciabatur, quando eum a se crudelium manibus avelli, quando ad condemnandum tradi, quando ad subeundam mortem judicio judicis iniqui tribunali conspiceret sisti... Verum ubi prolata certa sententia mortis illius, omnis eam spes evadendi desereret; eumque crucem, in qua suspendi debebat, humeris ad locum suæ passionis subvehere gemebunda conspiceret : estne, precor, aliquis, qui queat percipere qualitatem pectoris ejus? Adjectus est his doloribus ejus dolor alius : Petrus, et alii discipuli ab eo denihilo in apostolatam electi, et jam in tantæ celsitudinem virtutis, ut etiam daemonibus imperarent, erecti,¹ necnon secretorum illius conscii, et familiares in cunctis effecti, instante hora traditionis ejus fugam ineunt; et eum, pro quo se mortem paulo ante subituros promiserant, obliti tantorum bonorum, sponsionisque suæ, solum ipsa considerante, relinquunt. Unde ipsum ad passionem omnibus amicis destitutum tendentem, hac voce sequebatur gemens : Vadis propitiator ad immolandum pro omnibus : non tibi occurrit Petrus qui dixit : *Pro te moriar (Matth. xxvi, 35)*; reliquit te Thomas qui ait : *Eamus, et moriamur cum eo omnes (Joan. xi, 16)*. Et nullus ex his, nisi tu solus duceris, qui me castam conservasti, Filius meus, et Deus meus... Sed cum ad ipsam ejus passionem ventum fuisset; et ipse cruci affixus hinc ipsam Matrem suam, hinc discipulum quem diligebat, prope astantes intuitus esset; ne Matrem penitus orbatam relinqueret, ei præsentem discipulum suo loco in filium subrogavit : *Mulier, inquit, ecce filius tuus. (Joan. xix, 26)*. O commutatio! pro æterno et incommutabili Deo, purum et corruptibilem hominem; pro naturali et unico Filio servum accepit in filium. O Domina, qui, precor, cogitatus in te sibi succedebat, cum tam inæstimabilem commutationem ab ipso, quem super omnia diligebas, tibi fieri audiebas? Vere pertransivit animam tuam gladius doloris, qui tibi amarior exstitit omnibus doloribus cujusvis passionis corporeæ : quidquid enim crude-

litis inflictum est corporibus martyrum leve fuit, aut potius nihil, comparatione ipsius tuæ passionis, quæ nimirum sua immensitate transfixit cuncta penetralia tui benignissimi cordis. Et utique, pia Domina, non crediderim te potuisse ullo pacto stimulos tanti cruciatus, quin vitam amitteres, sustinere; nisi ipse spiritus vitæ, spiritus totius consolationis, spiritus scilicet dulcissimi Filii tui, pro quo moriente tantopere torquebaris, te confortaret, te consolaretur, te intus doceret, non esse mortem eum absumentem, sed magis triumphum omnia ei subjicientem, quod in ipso fieri coram moribunda videbas. » Recole, quæ ex Bernardo in eandem sententiam alibi retuli (35).

15. Sed non omittendus sanctus Thomas (36) : asserit enim Mariam Virginem martyrem fuisse *per quamdam similitudinem*, ob summos dolores Filii causa toleratos.

16. Subsequitur hos sanctus Bernardinus Senensis hæc tradens (37) : « Dolor Virginis erat... in tantum, quod si ille dolor foret partitus... inter omnes creaturas, caderent mortuæ. » Quæ quidem hyperbolem minime tolerandam complecterentur, nisi summus fuisset is, de quo agimus, Virginis dolor.

17. Sed si Bernardum audimus, mortuo etiam Christo incrementum habuit ejusdem Virginis dolor, dum scilicet illius vel mortui latus sævo lanceæ ictu transfixum vidit : « Vere tuam, inquit Bernardus (38), o beata Mater, animam gladius pertransivit. Alioquin nonnisi eam pertransiens, carnem Filii tui penetraret. Et quidem posteaquam emisit spiritum tuus ille Jesus (omnium quidem, sed specialiter tuus) : ipsius plane non attigit animam crudelis lancea, quæ ipsius (nec mortuo parcens, cui nocere non posset) aperuit latus, sed tuam utique animam pertransivit. Ipsius nimirum anima jam ibi non erat: sed tua plane inde nequibat avelli. Tuam ergo pertransivit animam vis doloris, ut plus quam martyrem non immerito prædicemus, in qua nimirum corporeæ sensum passionis excesserit compassionis affectus. »

18. Quanquam porro volunt multi, non ex contemptu, aut odio, aut malevolentia quadam in Christum jam mortuum apertum fuisse a milite Christi mortui latus, sed ut eo argumento ostenderet, revera mortuum fuisse illum, ideoque a crurifragio sanctissimum corpus eximeret, cum latronum, qui adhuc vivi supererant, ut eorum mors acceleraretur, crura contracta sint, non desunt tamen viri eximii, qui sævitiem quamdam in eo ictu exstitisse moneant : quam quidem si abfuisse adhuc velis, non propterea negare poteris, augmentum aliquod doloribus Virginis ex ea re accessisse : avertitur enim et refugit animus, oculusque ipse,

(35) Dissert. 22 quæst. 7, cap. 2, num. 15.

(36) 2-2, quæst. 124, art. 4 ad 1.

(37) Tom. III, serm. 44, part. II, pag. 299 edit. Venet. 1745.

(38) In sermone inscripto : *De duodecim prærogativis B. M. V.*, ex verbis Apocalypsis xii, 1 : *Signum magnum apparuit*, etc., recitato Dominica infra Octav. Assumpt. num. 14.

dum videt vulnera mortuo infligi, ideoque merito arbitramur, quæcunque tandem fuerit illius vulneris causa, vehementissime ea de re doluisse Mariam.

19. Mirabile est porro inter tot tormenta cruciatuque animi Virginis, eam tanta constantia cruci astitisse, ut nullas lacrymas effuderit, nullum deliquium fuerit passa. Sive ipsa doloris acerbitas [hæc enim lacrymas veluti concludit, et ex oculis erumpere vetat (39)], sive quia id a Patre statutum noverat; congruere vero volebat prorsus voluntati cœlestis Patris: sive etiam quia salutem plurimis allaturam sciebat Filii mortem, et dolores ab eo toleratos, summa firmitate, et sine lacrymis etiam Filio patienti astitisse, theologi sane non pauci sentiunt: præeunte præstantissimo doctore Ambrosio, cujus hæc monita sunt (40): « Stantem illam [Virginem Mariam] lego, fientem non lego. »

20. Allegari etiam solent in eandem sententiam subsequencia ejusdem Ambrosii loca (41): « Sed nec Maria minor, quam Matrem Christi decebat, fugientibus apostolis, ante crucem stabat, et piis spectabat oculis Filii vulnera, quia expectabat non pignoris mortem, sed mundi salutem. » Et rursus (42): « Stabat ante crucem Mater, et fugientibus viris stabat intrepida... Spectabat piis oculis Filii vulnera, per quem sciebat omnibus futuram redemptionem. »

21. At Ambrosio obsistunt alii, monentes summum etiam dolorem cum lacrymis esse posse. Quis negat summos dolores perpassum fuisse Christum in cruce, præsertim dum moreretur? lacrymas tamen tum effudisse innuit apostolus Paulus hæc scribens: *Qui in diebus carnis suæ, preces, supplicationesque ad eum, qui possit illum salvum facere a morte, cum clamore valido, et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia.* (Hebr. v, 7.)

22. Eadmerus sane in Filii passione gemuisse Virginem docet, dum hæc ait (43): « Tanta dilectione, tanta exultatione ex præsentia illius, et conversatione jucundata, perpendat qui potest, quibus doloribus, quibus gemitibus, quibus suspiriis cruciabatur, quando eum a se crudelium manibus avelli, quando ad condemnandum tradi, quando ad subeundam mortem judicio judicis iniqui tribunali conspiceret sisti. » Et rursus: « Verum ubi prolata certa sententia, mortis illius, omnis eam spes evadendi desereret, eumque crucem, in qua suspendi debebat, humeris ad locum suæ passionis subvehere gemebunda conspiceret. »

23. His assentitur Guilielmus a Novato allega-

tus, hæc de Virgine Maria tradens (44): « Tanta virtute Christum dilexit, ut ad titulum suæ laudis sufficiat, quod mentem ejus tanta vis amoris occupaverat, ut fugientibus discipulis, oblita sexus fragilis ipsa cum lacrymis astans cruci, et condolens morienti, animam suam pro Filio, etsi minime potuit patiendi, tamen exposuerit compatiendo. »

24. Hymnus, quem canit Ecclesia (45), id ipsum docet: quid enim expressius his:

*Stabat mater dolorosa
Juxta crucem lacrymosa ?*

25. Sanctus Antoninus, quem deinceps allegabo Anselmum citans, pro eadem opinione stat, dum lacrymis plenam describit Virginem. Utcunque sit (neque enim hæc in re quidquam docet Ecclesia, sed quemque, quod libuerit, arbitrari sinit), falluntur sane ii, imo impudenter errant, qui catholicos irrident Virginis dolores peculiari memoria atque officio recolentes: aiunt quippe vel omnino non doluisse Virginem, vel si doluit, levissime doluisse. An levissime dolentem describunt nobis magistri nostri, quorum ex parte verba retulimus, multa plura relaturi, si hoc aptum judicaret lector: collegere enim multi theologi veterum loca, quæ Virginis dolores passionemque, dum Filii cruci astaret, toleratos describunt? An levissime dolere ea poterat in cæde sævissima et injustissima Filii quem unice diligebat, Dei, quem ardentissime colebat ac venerabatur, quem videbat derelictum a suis, ab iis exagitatum, quos miraculis, prædicationibus, aliisque innumeris ac maximis beneficiis sibi, ac cœlesti Patri, devincere studuerat? Dum tamen vehementissime dolebat, Patri Filium dilectissimum pro peccatoribus tradentem sese offerebat, suamque voluntatem ita submittebat, ut promptissimam se præberet Filium ipsum suum eidem Deo Patri offerre, ut quæ vellet ipse, ipsa quoque de Filio vellet: quamobrem et virtutem exercuit suam, et merita sua alioquin excellentia et maxima, summum in modum auxit. Assequor hæc, tum ab aliis magni nominis theologis, tum expressissime a Bonaventura, cujus egregia dicta hic exscribere libet (46): « Præcipue hac voluntate merebatur in Christi Filii passione beatissima Mater, et Virgo Maria, cui patienti, quantum sexus muliebris fragilitas sustinere poterat, compatiabatur. Nullo tamen modo est dubitandum, quin virilis ejus animus, et ratio constantissima vellet etiam tradere Filium suum pro salute humani generis, ut Mater per omnia conformis esset Patri. Et in hoc miro modo debet laudari et amari, quod placuit ei, quod Unigenitus suus pro

(39) Diluitur lacrymis, egeriturque dolor: Ovidius inquit.

(40) In Consolat. de obitu Valentiniani, 39, pag. 1183.

(41) In Luc. cap. xxiii, lib. x, § 132, pag. 1532. Tom. I.

(42) De institut. virg. cap. 7, § 47, pag. 261,

tom. II.

(43) De excellent. virgin. cap. 5, quod est, De compassione Mariæ.

(44) In Cant. Salom. cap. II.

(45) Offic. de Dolor. Virg.

(46) In lib. I Sentent. dist. 48, quæst. 2, concl. ultima

salute generis humani offerretur. Et tantum etiam compassa est, ut, si fieri potuisset, omnia tormenta quæ Filius pertulit, ipsa multo libentius sustinuisset. Vere ergo fuit fortis, et pia, dulcis pariter, et severa, sibi parca, et nobis largissima. Hæc ergo præcipue est amanda et veneranda post Trinitatem summam, et ejus prolem beatissimam Dominum nostrum Jesum Christum. »

26. Sed nec Bonaventuræ minus perspicua est Antonini Anselmum allegantis sententia (47), quam propterea refero : « Stabat verecunda, modesta, lacrymis plena, doloribus immersa. » Anselmus : « O Domina, quos fontes lacrymarum dicam erupisse.... Et tamen ita divinæ voluntati conformis fuisti, ut salutis humani generis avidissima esses, ut dicere audeam, quod si nullus fuisset repertus, qui Filium crucifigeret, ad hoc ut sequeretur salus hominum, et adimpleretur voluntas Dei secundum rationem, si oportuisset, ipsa posuisses in crucem. Neque enim credendum est minoris fuisse perfectionis, et obedientiæ ad Deum, quam Abraham, qui proprium filium obtulit Deo in sacrificium propriis manibus occidendum et comburendum. Stabat ergo fixa in Dei voluntate, » etc. Si quis plura cupit, ea adeat, quæ hoc super argumento collegit Theophilus Raynaudus (48).

27. Antequam caput hoc claudio, illorum præstat hic sententiam exponere, qui maxime Virginem doluisse aiunt, quod Unigenitum Dei, et suum, nudum videret in cruce pendentem, ideoque vilissimæ etiam plebis aspectui et ludibrio expositum; quod quidem procul dubio verisimillimum est. Dubium autem id est, quod deinceps subdunt, Virginem scilicet velum sui capitis Christi nuditati ob-

jecisse, quo velo per miraculum Christo adherenti, Christi pudori consultum est, ac solamen hæc in re Virgini tributum. Quanquam autem paucos suffragatores habeat postrema hæc opinio, libet tamen eam ex sancto Bernardino, qui eandem sententiam rejicere videtur, exponere. En quid tradat ille (49) : « In his igitur manifeste clarescit, quanta pro nobis voluit pati, in ejus passione, et morte tot et tanta insimul concurrerunt, quæ augmentum dederunt illius confusioni. Nam voluit pati in civitate metropolitana, in qua ante sex dies fuerat gloriose receptus : in festa solemnī Azymorum, quando de universo populo Israel convenire debebat : hora meridiana, quando plures concurrere poterant ad videndum : erectus in altam crucem in Calvario monte, ut ab omnibus melius videretur : in loco punitionis malefactorum, in medio latronum, totaliter nudus ad spectaculum opprobrii erectus. Denudationem autem exprimit Ambrosius dicens : *Auctor nostræ salutis sic nudus positus fuit in patibulo crucis, sicut nudus exivit de utero Virginis.* Secundum autem quosdam, Mater videns sic vituperose nudatum, velum capitis sui sumens, ad Christi pudibunda projecit; quodque ad solamen Virginis illis pudibundis locis miraculose adhæsit : quod si verum fuerit, ignoratur. Inter fideles autem pingitur crucifixus in illis locis velatus potius pro aspicientium honestate, quam pro illius actus astruenda veritate. Cum enim tunc tempus esset diri judicii pro nobis impiis super Filium Dei, non mihi apparet tunc aliquod miraculum factum, quod ejus dolorem vel dedecus brevaret, seu aliquod adjutorium patienti Dei Filio ministraret. »

(47) *Summa*, part. iv, tit. 15, cap. 41, § 1, Quantum ad tertium.

(48) *Dypt. Mar.* part. i, punct. 9, num. 6 et seqq.

(49) *Serm.* 51, *De passione Domini*, pag. 255, tom. I, edit. Ven. 1745.

DISSERTATIO XXXVIII.

NUM MARIA FIDE DEFECERIT CHRISTUM CONSPICIENS TAM ACERBA PATIENTEM, ET DEHINC MORTUUM. QUA OPINIONE REPULSA, QUÆREMUS NUM IN EA SOLA PERSTITERIT FIDES, IDEOQUE ECCLESIA.

QUESTIO I. — *Num Maria fide defecerit Christum conspiciens tam acerba patientem, et dehinc mortuum.*

1. Paucissimi id aiunt; tamen aliqui id aiunt, innixi scilicet nonnullis liberioribus veterum dietis, qui aut id affirmant, aut certe affirmare videntur. Ea porro dissimulare non possumus, si, quod nostrum institutum exposcit, exsequi volumus. Atque in primis hæc habet Origenes, aspera sane, et viro inclyto indigna (50) : « Simeon ait : *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius* (Luc. II, 35). Quis est iste gladius, qui non aliorum tantum, sed etiam

Mariæ cor pertransiit? Aperte scribitur, quod in tempore passionis omnes sint apostoli scandalizati, ipso quoque Domino dicente : *Omnes vos scandalizabimini in nocte hac* (Marc. XIV, 27). Ergo scandalizati sunt universi, in tantum ut Petrus quoque apostolorum princeps tertio denegarit. Quid? putamus quod scandalizatis apostolis Mater Domini a scandalo fuerit immunis? Si scandalum in Domini passione non passa est, non est mortuus Jesus pro peccatis ejus. *Si autem omnes peccaverunt, et egent gloria Dei, justificati gratia ejus, et redempti* (Rom. III, 23, 24), utique et Maria illo tempore scanda-

(50) Rom. 17, in *Luc.* Hieronymo interprete.

lizata est. Et hoc est quod nunc Simeon prophetat dicens : *Et tuam ipsius animam*, quæ scis absque viro peperisse te Virginem, quæ audisti a Gabriele : *Spiritus sanctus veniet super te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (Luc. 1, 35), *pertransibit infidelitatis gladius*, et ambiguitatis mucrone ferieris, et cogitationes tuæ te in diversa lacerabunt, cum videris illum, quem Filium Dei audieras, et sciebas absque semine viri esse generatum, crucifigi, et mori, et suppliciis humanis esse subjectum, et ad postremum lacrymabiliter conquerentem, atque dicentem : *Pater, si possibile est, pertranseat calix iste a me* (Matth. xxvi, 59). »

2. Basilius quoque (51), quem sanctus Thomas hæc scripsisse ait : « Beata Virgo assistens cruci, et aspiciens singula post testimonium Gabrielis, post ineffabilem divinæ conceptionis notitiam, post ingentem miraculorum ostensionem, animo fluctuabat, ex una scilicet parte videns eum pati abjecta, et ex alia parte considerans ejus mirifica. »

3. His addendus est Amphilochius (52). Is beatam Virginem scandalo affectam esse passionis Dominicæ tempore putat, idque ab Simeone prædictum. Addit insuper, in hæc incidisse Mariam, quod vim resurrectionis nondum intelligeret.

4. Expressissime id quoque Paulinus Nolanus tradit his verbis (53) : « Quam (Mariam) ad crucem Domini, in quo tunc sui tantum corporis Filium cogitabat, materna mens duxerat, ut cum eum vidisset mortuum, humana infirmitate lugeret, sepeliendumque colligeret, nihil sibi de ipsius resurrectione præsumens, quia subsequituræ admirationis fidem in oculis posita passionis pœna cæcabat : quamvis eandem astantem cruci suæ Dominus non morientis infirmitate trepidans consolatus sit. »

5. Minus perspicue loquitur Chrysostomus : his tamen est adjiciendus. Hæc enim ait (54) : « Non est qui faciat bonum (Psal. lxi, 2) : diligenter enim observa hoc dictum, quando crucifixus est Christus, maxime finem accepisse... Solummodo quando crucifixus est, non fuit qui faceret bonum. Non dixit autem : *Non est qui loquatur bonum*. Nam et centurio et latro bona de eo dicebant : *Memento mei, Domine, quando veneris in regnum tuum*. (Luc. xxiii, 42.) *Vere hic homo Filius Dei erat*. (Matth. xxvii, 54.) Non est qui faciat bonum, quando et discipuli omnes eo relicto fugerunt. (Matth. xxvi, 56.) Joannes nudus recedit, Petrus negat, discipuli fugiunt : ipsius Mariæ Matris animam gladius dubitationis pertransit. Quoniam ergo in

passione nullus fructum charitatis exhibuit, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. »

6. Chrysostomus (quod plerumque facit) imitatur hæc scribens Theophylactus (55) : *Et tuam ipsius, Virginis dico, animam pertransibit gladius*. Fortassis autem, et dolorem, quem in passione tulit. Fortassis autem, et scandalum dicit romphæam, qua offensa fuit. Videns eum crucifixum fortassis cogitabat : Quomodo qui natus est sine semine, qui miracula fecit, qui mortuos suscitavit, crucifixus est, conscriptus est, mortuus est? »

7. Eidem opinioni suffragatur, atque adeo expressissime favet, sive Augustinus, sive alter quisquis is est, cui ascribuntur *Questiones Veteris et Novi Testamenti* inter opera Augustini : docet (56) scilicet [quod diu ante nos animadvertit sanctus Thomas (57)], « Beatam Virginem in morte Domini stupore quodam dubitasse. »

8. Sed quid expressius iis, quæ hæc super re tradidit Cyrillus Alexandrinus, alioquin de Virgine Maria præclarissime meritis? is, ut Petavii verbis utar (58) « infanda quædam in suis ad Joannem commentariis aspersit (59) : Ibi enim Matrem Domini passione illa Filii, quæ nec opinato contigerat, scandalum esse passam non veretur dicere, et propemodum de statu mentis esse dejectam. Addit et hujusmodi cogitationes in animo versasse : Et quidem illum genui, qui nunc in cruce ridetur. Verum cum se ipsum ille verum esse diceret dominantis omnibus Filium, forte fallebatur. Qui se vitam esse dixit, quomodo crucifixus est? etc. Valde quippe probabile est mulierem istam ignaram mysterii in tales incidisse cogitationes. Atque hoc minime mirandum esse dicit, si femina paululum eo prolapsa fuit : cum apostolorum ille princeps Petrus aliquando scandalizatus sit, quando Christus passurum se esse prædixit. Quid ergo inusitatum accidit, si tenera mens mulierculæ ad imbecilliores cogitationes abrepta sit? Atque hoc ipsum non vana se conjectura de Matre Domini suspicari confirmat; verum ex auctoritate Scripturæ, quippe istud significasse Simeonem cum B. Virgini fore prædixit ut ipsius animam pertransiret gladius. Nam gladium appellari ab eo, acutam illam vim, et impetum perturbationis, quæ mulierculæ mentem in absurdas cogitationes divideret. Sed intolerabilius est, quod subinde narrat, Christum in cruce languentem Joanni discipulo Matrem commendasse suam. Quod cum ea in scandalum incidisset, et cogitationum perturbationibus implicata esset, providendum illi fuerit, etc. Itaque cum

gantur, exstant pag. 562.

(55) In cap. ii Lucæ, ad ea verba : *Et tuam ipsius animam*.

(56) Quæst. 75.

(57) Part. iii, quæst. 27, art. 4.

(58) De incarnat. xiv, 1, 5.

(59) Comment. in Joan.

(51) Epist. ad Optimum, et citatur a S. Thoma, iii part. quæst. 27, art. 4, ad 2. Vide quæ tradit Petav. De incarn. lib. xiv, 1, 3.

(52) Hom. 5, De occursu Domini 2.

(53) Epist. 45, Augustino iii, in Veron. edit. 50, num. 17.

(54) In Comment. in Psal. xiii, num. 4, pag. 557. Tom V editionis Montfaucon. Sed quæ hic alle-

sciret quibus tum cogitationibus agitabatur, hanc egregio mystagogo commisisse discipulo suo, qui mysterii illius altitudinem recte et idonee explicare posset. »

9. Non rejicit prorsus opinionem hanc Metaphrastes, tametsi illi præponat alteram, quam nos amplectemur. En quid ex eo discimus (60) : « Quomodo autem a te, studiose auditor, accipitur illud : *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius?* Quidnam ergo existimare oportet hunc esse gladium? Num dubitationem, offensionem, tentationem, quæ in tempore crucis tuam, o Virgo, pervaserunt animam? Te ergo ipsam quoque etiam si desuper Domini pulchre res didicisti, attingetaliquid. » Subjicit tamen statim subsequentem explicationem : « Convenientius est autem quod dolorem ipsum gladii nomine significaverit, qui quidem tempore passionis eam invasit. Nam id quod dicitur, *ut revelentur ex multis cordibus cogitationes*, ad discipulos magis, quam ad eam pertinere videtur; nempe quod post tentationes et dubitationes, quæ cor eorum concusserunt, non multum temporis intercessit, et velox quædam illuxit a Deo curatio, eorum animos replens tranquillitate, et ad fidem suam confirmans magnitudine resurrectionis. »

10. At opinioni huic vehementer obsistunt jure meritoque Catholici omnes : etenim peccato sane non levi obnoxiam opinio hæc facit Virginem, quam a peccato etiam levi remotissimam esse communi consensu tradidimus. Vide etiam sanctum Thomam, part. III, quæst. 27, art. 4; et Petavium lib. XIV *De Incarnatione*, cap. 1. An porro leve peccatum fuisset in Virgine infidelitas, atque adeo dubitatio de Filii resurrectione, quem procul dubio noverat, sicut passione et morte redemerat humanum genus, ita resurgendo vivificaturum?

11. Neque vero, secus se rem habere nobis persuadere poterit Origenis auctoritas. Novi equidem adeo displicuisse hanc Origenis sententiam viro egregio Suarez, ut hæc scripserit (61) : « Verba Origenis [si illius sunt] nullam patiuntur expositionem : verisimile tamen est, ab aliquo indocto, vel hæretico fuisse inserta; ipse enim hom. 1 *ex variis* egregie sentit de Virginis innocentia, et sanctitate. Et sanctus Thomas hic art. 4, ad secundum, refert Origenem exposuisse verba Simeonis de gladio doloris, non dubitationis. »

12. Sed procul dubio hic ex iis Origenis, seu certe scriptorum ejus [nam viri Inelyti tradunt jam-

pridem Origenis scripta fuisse a viris improbis depravata] nævis est, quos merito reprehendimus, et improbamus. Esse sane Origenis homiliam hanc faletur Petavius (62), additque Cyrillum, et alios, Origenem fuisse imitatos. (Origeni autem immerito tribuimus hom. in varios, etc.)

13. Et utinam non imitati eum fuissent! Sane de iis non hæc pronuntiasset Petavius (63) : « Hæc summorum virorum præpostera sunt judicia de Dei Matre sanctissima Virgine, quæ nemo prudens laudare possit; ut de utroque Homericum illud usurpare queas :

*Acer homo, immeritum vel qui culpaverit ultro :
tum hoc ejusdem :*

Quod foret indictum melius, verbum ore profudit.

Sane hac de re reprehensos video eos ipsos, quos cæteroqui præclarissimos viros novimus. Vide, obsecro, quæ ad 260 [in ea editione] Basilii epistolam notat P. Garnier (64) : ad eam scilicet epistolam, in qua sunt verba ea, quæ sibi objicit S. Thomas. Cæterum noverit lector, neque veteris celeberrimi Amphiloohii eam esse orationem, quæ objicitur (65), neque Chrysostomi commentaria in psalmum XIII, sed scriptoris qui uti ætate, ita etiam dignitate ac præstantia multum a Chrysostomo distet. En quæ Montfauconius in Præfatione ad ea, quæ diximus, Commentaria doceat : « Tanta apud Græcos maxime fuit Joannis Chrysostomi existimatio, ut ejus tum opera, tum opuscula summo studio conquirentur; et quidquid Chrysostomi nomen præ se ferret, ab hominibus nullo *περιττω* instructis, quales erant posterioribus sæculis plerique omnes, pro legitimo haberetur. Erant qui ab se conscriptos sermones, atque homilias temere Chrysostomi nomine exornarent : librarii etiam quæstus causa, ab se, vel ab aliis consarcinatas homilias præmisso Joannis nostri nomine venundabant. Hinc innumera prodire spuria, quorum alia statim *νοθείας* signa suppeditant; alia majori perquisitione opus habent. Primi generis est hæc homilia, ejus stylus omnino remissus et *χυδατός* est, qui multa verba præfert Chrysostomo vel nusquam vel parum usitata. Hanc longe posterioris ævi esse omnino suadent hæc verba, num. 2 : *Ita enim facit quilibet hæreticus vehementissimus in tempore persecutionis, loquens cum pontifice : nec eum vocat pontificem, nec archiepiscopum, nec religiosissimum, nec sanctum. Sed quid? Reverentia tua, Sapientia tua, Prudentia tua,*

sinunt cum ipsius constantia in Filii morte oculis suis spectanda, tum tenere ad eam Filii morientis voces. Sed quamvis illius fides minime vacillaverit, non ideo tamen materna viscera dolore illo caruerunt, quem ei sub gladii nomine Simeon prædicat. Videtur Basilius hanc opinionem hausisse ex Origenis fontibus, quamvis in hoc legendo scriptore satis cautus fuisset. Id enim docet Origenes, hom. 17, in *Lucam*. Nonnulli alii post Basilium scriptores idem commentum secuti sunt, quos recenset Petavius lib. XIV *De Incarn.* cap. 1. »

(65) Tillemont, tom. IX, S. Amph. art. 6, num. 8.

(60) In Orat. *De vita et dormit. S. Deip.* ad 15 August., tom. VI. Vit. Lipom. pag. 170.

(61) In in part., quæst. 27, art. 4, disp. 4, sect. 3.

(62) Lib. XIV *De Incarnat.* 1, 6.

(63) *Ibid.* num. 5.

(64) Num. 9, in margine hæc exstant : « Minus æqua Basilii opinio de sancta Dei Genitrice. » Et in not. 1 : « Fatendum sane est hoc loco S. Basilium (quod equidem me certo scio non sine ipsius pace dicturum) longe aberrare, et ab evangelica historia, et a recta Simeonis verborum interpretatione. Nihil enim ejusmodi de sanctissima Deipara suspicari

Justitia tua, et nominibus ipsum compellat communibus, ejus negans auctoritatem. Quæ certe nemo prudens Chrysostomo ascripserit : ut neque illud quod infra temere dicitur, ubi Symeonis apud Lucam verba sic referuntur : *Ipsius [Mariæ Matris] animam gladius dubitationis ἀμφιβολίας pertransit.* Nam quis hæc unquam de gladio dubitationis explicavit? Hisce præmissis omnibus moti hanc homiliam inter spuria incunctanter ablegavimus. »

14. Paulini Nolani monita sic accipias velim, ut tum Virgo doloris gravitate oppressa ad resurrectionem Filii haud diu post mortem secuturam, animum non adverteret : dolor enim si gravissimus est, non sinit, ut ad alia cogitationem inclinemus : indicat autem Paulinus non fuisse Mariam ignaram resurrectionis haud diu post secuturæ, cum hæc subjicit : « Ut quam relinquebat corpore, non relinqueret cura : sed nec corpore relicturus, quia quem videbat mortuum, mox erat visura redivivum. »

15. *Questiones vero in Vetus et Novum Testamentum* inter Augustini opera positas, nemo nostris temporibus Augustino tribuit, cum procul dubio sint scriptoris, qui cum Augustino æquiparari nullo modo possit. Hæc de eo pronuntiant præclarissimi monachi S. Mauri : « Hoc opus Augustino abjudicant eruditi quique : nec injuria sane, quandoquidem res, ratioque docendi, ut de styli distantia nihil dicamus, procul abhorret a S. Doctoris ingenio et fide, » etc. Vide rationum momenta, quæ ipsi afferunt.

16. Quod si ad illustrandos, aut, si loqui ita vis, enodandos explicandosque eos Patrum locos, quos objecerunt, quidquam commodi afferre possunt [summum porro afferunt] eorum Patrum testimonia, qui apertissime docent, nullam Mariæ animo dubitationem inhaesisse, eos statim afferro, duos e multis seligens : eum scilicet, cui tribuimus tragædiam, quæ *Christus patiens* inscribitur, antiquum sane scriptorem, et Nazianzeni fortasse æqualem, et Bernardum. En prior, hæc Mariam loquentem inducens (66) :

*Domus ista (67) aliquod ad tempus est custodia
Domino optimo : hunc efferte, quo palam videns,
Qui Filium meum locus habeat, in eo
Manens dolori, et lacrymis indulgeam,
Dum tertia dies dulcis illucet mihi.*

Credebat itaque tertia die resurrecturum, et revera scriptor iste Deiparam inducit hortantem Magdalenam, ut ad sepulcrum se conferat : tum hæc dicentem inducit, v. 2029 :

*Desiderate o Nate, tertius en dies :
Lux, spes amicis tertia est, non effluat,
Vel tu me eidem commori simul jube.*

Et v. 2038 :

*. Ades, ades, appare et præi,
Jubar aureum aurore, Deum quando te habent
Omnia : Deum, inquam, cælitus missum, etc.*

(66) Vers. 1485.

(67) Sepulcrum scilicet.

(68) *Serm. De duodecim prærogativis, etc. Domin. infra Octav. Assumpt. num. 45.*

SUMMA AUREA DE P. V. MARIA. II.

17. Bernardi porro hæc sunt (68) : « Sed forte quis dicat : Nunquid non eum [Christum] præscierat moriturum? Et indubitanter. Nunquid non sperabat continuo resurrecturum? Et fidenter. »

18. At quid reponendum, inquis, ad eam rationem, qua innituntur Origenes, et qui eum sequuntur : Redemptorem scilicet Mariæ non futurum Jesum, si ipsa in lapsum aliquem non incidisset : a quo enim redemisset, si in illa nihil fuisset, quod redimi posset? Reponendum est : scholasticos facile inventuros in hac argumentatione quod reprehendant. Etenim, si antea jam in lapsum aliquem Maria incidisset, a quo redempta fuisset, illud quod tu cupis, redemptionis genus haberes. Haberes quoque, si ab originali fuisset redempta. Sed quis nos cogit, ut hoc redemptionis genere Mariam redemptam dicamus? Nonne duo redemptionis genera scholastici agnoscunt, *consequens* scilicet, quod culpam præisse postulat, et *antecedens*, quod salvat, ne in culpam incidas. Hoc redemptionis genere *servatam*, seu, ut cum scholasticis loquamur, *præservatam* Mariam ii omnes agnoscunt, qui labis cuiusvis, etiam originalis expertem Mariam volunt : quibus nos subscripsimus, et rursus hic subscribimus : sed a quavis actuali fuisse illam remotissimam ostendunt sanctus Thomas et Petavius : atque hi quidem illud redemptionis genus, quod *antecedens* appellamus, a quavis actuali labe redemptam Virginem volunt ; quod in præsentis satis est, ut rationi, cui fidunt Origenes alique, qui eum imitantur, occurras.

QUESTIO II. — *Num mortuo Christo in Virgine sola permanserit fides, ideoque Ecclesia.*

1. Ecclesiam in fide potissimum fundatam esse, comperta res est : *Primum enim oportet credere* (*Hebr.* xi, 6) ; tum sperare, et diligere incipimus. Nisi porro credamus, neque sacramentis consociabimur, neque alio ex iis vinculis, quibus unitur Ecclesia. Sunt itaque qui pronuntiant mortuo Christo, Ecclesiam in sola Virgine constitisse, quatenus reliquorum omnium interiiit fides, et in sola Virgine constitit. Cujus quidem opinionis, si rationes exposcis et fundamenta, quibus innititur, hæc præbent. Si auctoritatem spectas, id propositum apertissime est a Bernardo, seu alio, quisquis is est, cui tribuitur *Vitis mystica*, sive tractatus *De passione Domini*, super ea verba : *Ego sum vitis vera.* (*Joan.* xv, 1.) De quo hæc pronuntiat Mabillon (69) : « Non est sancti Bernardi, sed cujusdam alterius auctoris pii, nec indocti, nec inelegantis, qui parvos sermones conscripsit ex num. 53. » Etenim hæc expressissima tradit (70) : « *Elegit enim Dominus infirma mundi, ut confunderet fortia.* (*I Cor.* i, 27.) Si vero fugam mentalem intelligimus ; nec vir relictus est cum eo,

(69) Volum. III. Oper. Bernard. col. 482 editionis Venetæ anni 1727.

(70) Cap. 2.

nec mulier, præter illam, quæ sola *Benedicta est in mulieribus* (*Luc. i, 28*), quæ sola per illud triste Sabbatum stetit in fide, et salvata fuit Ecclesia in ipsa sola. Propter quod aptissime tota Ecclesia in laudem et gloriam ejusdem Virginis diem Sabbati per totius anni circulum celebrare consuevit. Vere et singulariter benedictus palmes, qui a sua vite nullo potuit timore præcidi. Abscissi sunt viri, qui dicunt : *Nos autem sperabamus, quod ipse redempturus esset Israel.* (*Luc. xxiv, 21.*) Abscissæ sunt mulieres, quæ quamvis piæ præveniunt mortuo humanitatis servitium exhibere, tamen illum resurrecturum nequaquam credebant. »

2. Bartholomæus Tridentinus id pariter proponit hæc scriptis mandans (71) : « In sola Maria fides viguit : in aliis extincta fuit ; quod significatur in candelis quæ extinguuntur. » Suffragium huic opinioni accedit a cæterorum etiam præclarissimorum virorum, qui eam sequuntur, auctoritate : Durandus scilicet illi adhæret (72), Alensis, alique viri clarissimi, quos recenset et sequitur vir inclytus Turrecremata (73). Sed cur opus est auctores recensere illi faventes, quandoquidem pro ea [quod nuper ex Bartholomæo Tridentino monuimus] stare videtur Ecclesia. Quid enim aliud denotat, cum in laudibus feriæ v, vi, et Sabbati hebdomadæ sanctæ jubet candelas omnes sensim extinguere, unanisque remanere inextinctam, tametsi per leve tempus occultam, nisi fugientibus apostolis, et dubitantibus, imo resurrectionem Christi omnino non credentibus discipulis (74), fidem in reliquis interiisse, et in Maria tantummodo fuisse superstitem, tametsi per aliquod tempus veluti delitescens, absconditamque ? cum enim Maria sepulto Christo sese in Joannis aedes recepit, latuit illa, ideoque illius fides, quæ tum se prodidit, cum rursus excitato a mortuis Christo, eam prodidit etiam Virgo.

3. Neque vero dicas, in Nicodemo et Josepho ab Arimathea superfuisse, adeoque in mulieribus, quæ ad sepulcrum Domini ad eum ungendum venerunt. Quod enim ad Nicodemum et Josephum ab Arimathea attinet, divinitatem Christi, illiusque resurrectionem novisse illos, nullo argumento dignoscimus : imo simillimum veri est, arbitratos fuisse Christum minime resurrecturum. Cur enim attulisset Nicodemus (*Joan. xix, 39*) *misturam myrrhæ, et aloes, quasi libras centum*, si proxime post resurrecturum sperasset ? Hæc aromatum copia, quibus Christi corpus unxit, haud obscure prodit, putasse Christum minime resurrecturum : ideoque eam detulisse, ut diutissime a corruptione alienum servaretur sacrosanctum Jesu cadaver.

4. Id ipsum de mulieribus dicito, quæ resurre-

cturum minime credere, si aromata detulere post eos tres dies, quibus tantummodo se in sepulcro permansurum dixerat Jesus : quomobrem eum jam a mortuis excitatum invenere (75).

5. At ab hac sententia communi quadam conspiratione et assensu theologi recedunt : « Cum enim, inquit Melchior Canus (76), Ecclesia nomen collectivum sit, si unus tantum crederet, non crederet Ecclesia. » Neque vero te deterreant ea, quæ protulere argumenta. Præclari sunt, fateor, viri qui opinioni huic assentiuntur. At non minus præclari, multo vero plures sunt, quibus ea displicet. Quis porro vetat ne, relictis prioribus illis, posteriorum agmini nos adjungamus ?

6. Errant vero qui aiunt eo ritu, quem memorent, ostendi in sola Virgine Ecclesiam permansisse. Quid ? nonne ea ipsa candela, qua significatam Virginem aiunt, per aliquod temporis intervallum ita delitit, ut extincta putari possit ? An Mariæ fides ita delituit, ut extincta putari potuerit ? Aliud itaque indicat ritus ille ab ea valde diversum, quod tu proposuisti : neque vero in ea ego sum opinione, quam proposuit recentior magni nominis cæteroqui theologus, docens nihil mysterii in ea re inesse : sed tantum imitationem esse quamdam priscae consuetudinis Christianorum : iis enim temporibus, quibus hæc sacra mysteria in cæmeteriis et cryptis martyrum celebrabant, cum noctu ea inciperent, multis candelis nocturnas tenebras depelli opus erat : quas candelas, illucescente die, per intervalla extinguiebant : ita scilicet, ut cum dies accederet, ideoque tenebræ depelli inciperent, extinguere eas inciperent, alias deinceps pariter extinguerent, cum auctior fieret lux, qua demum cæmeteria ipsa irradiante, candelæ omnes exstingerentur. Non in hac, inquam, ego sum opinione, et mysterium aliquod in eo ritu denotari, ac delitere arbitror. Quodnam vero illud sit, theologi dissident.

7. Sunt qui putent, fugam discipulorum et mulierum ritu eo denotari, Mariæ vero constantiam candela, quæ accensa superest, tametsi hæc constantia omnibus non se prodiderit, cum scilicet Virgo in Joannis aedem sese recepit. Sed neque sensum, et per intervalla fugerunt discipuli [candelas vero per intervalla exstinguimus], sed comprehenso Jesu fugerunt omnes : neque mulieres omnes fugerunt, sed aliquæ earum cruci palam astiterunt ; quo quidem argumento se Christo adhærere professæ sunt. Maria vero sepulto Christo, non ad sepulcrum permansit, sed in Joannis aedes [quod rursus dicimus] se recepit, ibique delituit.

8. Sunt qui dicant, publicam Christi confessionem per extincta lumina denotari : fugientes enim apostoli ex nostris terruerunt nos, etc. (*Luc. xxiv, 21, 22*).

(75) Matth. xxviii, 1, 2, seqq. ; Marc. xvi, 1, seqq. ; Joan. xx, 1.

(76) *De locis theol.* lib. iv, cap. postremo in Respons. ad 6.

(71) *Vitæ et actus SS. per anni circulum.* Ad Sabbatum sanctum, cap. 55.

(72) *Ration. divin. Off.*

(73) Lib. i *De Ecclesia*, cap. 31.

(74) *Nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israel, et nunc super hæc omnia, tertia dies est hodie quod hæc facta sunt. Sed et mulieres quæ-*

stoli, Christum palam confiteri desierunt. Sed hic rursus in eum scopulum incidimus, ad quem superior explicatio allidit. Statim enim fugientes apostoli publice Christum confiteri desierunt : quamquam deinceps Petrus, *et discipulus ille, qui erat notus pontifici*, sese Christi discipulos palam prodiderunt; imo Joannes palam astare cruci Mariæ Virginis comes veritus non est : Nicodemus quoque, et Joseph ab Arimathæa, persolutis Christo mortuo officiis, palam ostenderunt se a Christi morte scandalum non esse passos.

9. Sunt qui dicant defectionem fidei, quæ per charitatem operatur, ea luminum extinctione significari. Sed unde scis desiisse omnes diligere Christum, cum is in manus impiorum traditus est, deinde supplicii plurimis et opprobriis fuit exagitatus, et morti datus? Joseph ab Arimathæa, et Nicodemus quantum illum vel mortuum diligenter, ostenderunt.

10. Rupertus abbas (77) ait extinctos per temporum intervalla cereos denotare per temporum intervalla prophetas, candelam vero postremam, quæ post aliquod temporis intervallum se rursus prodit, Christum innuere, qui occisus est quidem, sed haud diu post excitatus a mortuis, gloriosissimam vitam exorsus est. Quid porro vetat, ne interpretationem hanc excipiamus? Cave vero putes, discipulos, cum fugerunt, desiisse credere. Crediderunt sane, sed terrore iis incusso a militibus, fugerunt; de reliquo divinitatem Christi illiusque missionem crediderunt. Et revera Petrus [nam de eo potissimum queritur] nunquam negavit Christum esse Deum, aut Messiam, sed tantum asseruit se illius non esse discipulum; hoc enim denotant verba illa : *Non novi hominem.* (Matth. xxvi, 72.) Et statim eum respiciente Christo, etiam antequam adversus Magistrum suum pronuntiaretur mortis sententia, *flevit amare.* (Ibid., 75.) An hæc argumenta sunt fidei amissæ? Nihil minus. Si fugit Joannes, vel simili timore percussus fugit, vel, si vis, Mariam statim adiit, ut eam de Christo in manus peccatorum tradito commoneret. Is sane a multis [quod alibi etiam dixi] creditur Christi discipulus, qui erat *notus pontifici*, et Petrum introduxit. Et procul dubio is non est veritus palam astare cruci, illiusque se discipulum prodere, quem Judæi morti dabant.

11. Josephum ab Arimathæa, et Nicodemum, mulieres quoque, quæ ad ungendum Jesum venerant, minime novisse Christum resurrecturum a mortuis, tibi dabo, si vis, neque enim id illis fuerat revelatum [quamvis nonnulli affirmant novisse, et aromata quibus unxerunt Jesum, honorificentiam fuisse argu-

menta, non persuasionis, qua tenerentur, eum minime fore excitandum a mortuis]. Dabo id, inquam. Quid tum denique? An in iis defecit fides? Minime vero : imo in iis vixit omnino, seque ea prodidit iis honoris argumentis, quibus sacrosanctum Christi cadaver prosecui sunt. Scito itaque hanc inesse plerisque theologis sententiam : exquisitum tum fuisse ab apostolis, et reliquis Christi discipulis, ut divinitatem illius et missionem agnoscerent et faterentur; scirent quoque et faterentur omnia vera esse, quæ ille tradiderat : sed minime requisitum fuisse ab eis, ut omnium, quæ Christus prædixerat, significationem, verborumque illius omnium sententiam et circumstantias, in quibus eventura ea forent, quæ prædicta fuerant, nosset : item fere ut exquirebatur quidem a prophetis, ut vera esse scirent, quæ Dei jussu illi prædicebant; at quam ratione ea vera essent, et eventura forent, ab iis minime exquirebatur. An non Jonas, dum subvertendam post quadraginta dies Ninivem prædicebat, nesciebat quam ratione subvertenda ea esset : an scilicet absolute, an conditionate tantummodo, id est, nisi pœnitentiam illius cives egissent : an in cordibus [deletis scilicet et rejectis vitiiis], an in corporibus etiam, et mœnibus et substantia omni? Et sane, cum minis suis non respondere vidit eum, quem ille sperabat, eventum, eversionem scilicet urbis Ninive, ea de re adversus Dominum conquestus est. (Jon. iv, 1 seqq.) An non etiam Danieli prophetæ prædictum fuerat antea, Judaicum populum liberandum fore? Et tamen is liberationis circumstantias, id est tempus, et modum, et reliqua his affinia minime noverat; novisse quoque Christum liberatorem mittendum fore : at circumstantias ejusdem missionis minime novisse (78) : quæ ut denique nosset, angelus prophetias explicaturus illi esse missus : *Adhuc me loquente in oratione, ecce vir Gabriel, quem videram in visione a principio, cito volans tetigit me in tempore sacrificii vespertini. Et docuit me, et locutus est mihi, dixitque : Daniel, nunc egressus sum, ut docerem te et intelligeres.* (Dan. ix, 21, 22.)

12. Ut ad rem nostram veniam, credendum apostolis erat, Christum resurrecturum; id enim crebro, et paulo ante etiam expresse ille dixerat. Sed quam ratione esset resurrecturus, nondum comprehenderant, idque tantummodo ex eventu ipso assecuti sunt : atque id quod tradit Joannes his verbis (xx, 8, 9) : *Et vidit, et credidit : nondum enim sciebant Scripturam, quia oportebat eum a mortuis resurgere.*

quærebam ab eo de omnibus his. Qui dixit mihi interpretationem sermonum, et docuit me. (Dan. vii, 15, 16.) Vide etiam, quæ traduntur vers. 27, cap. viii; vers. 2 et subsequentes cap. ix.

(77) Lib. v De divin. offic., cap. 25.

(78) Horrui spiritus meus : ego Daniel territus sum in his, et visiones capitis mei conturbaverunt me : accessi ad unum de assistantibus, et veritatem

DISSERTATIO XXXIX.

DE OFFICIIS CHRISTO MORTUO PRÆSTITIS. NUM OFFICIUM ALIQUOD CHRISTO MORTUO PRÆSTITERIT VIRGO, ET QUODNAM PRÆSTITERIT.

1. Tametsi postquam narravit Joannes, commendatam fuisse Virginem a Jesu proxime morituro Joanni, a quo in sua recepta illa est, non aliud quidquam de eadem Virgine referat, deque ea etiam sileant reliqui evangelistæ, pietas tamen, et constantia Mariæ sanctissimæ nos dubitare non sinit, quin debita mortuo officia persolverit.

2. Bernardinus Senensis, vir, quod quisque novit, doctrina et pietate nobilis, affirmat Virginem suis precibus impetrasse a militibus, ne frangerent Christi jam mortui crura. En sancti hujus scriptoris verba (79) : « Venerunt ergo milites a Judæis petiti, a præside vero missi, et latronum crura fregerunt. Quod cum pia Mater vidisset, timens etiam ne confringerentur Filii ejus crura, confestim surgens, ante milites humiliter genu flexit, piis supplicationibus ipsos rogans, ne frangerentur Filii sui crura, cum manifesto jam exanimis appareret. »

3. Non multos tamen suffragatores opinio hæc assecuta est. Nimirum plerique putant, ideo a frangendis Christi cruribus milites abstinuisse, quod eum jam mortuum noverant : de qua quidem re (80), si qui dubii adhuc fuissent, eos certos fecit vulnus sacro lateri lancea ab uno militum inflictum, et sanguis et aqua ex sacro latere effluens. Cur ergo frangere studuissent Christi jam mortui crura, si ideo latronum cum Christo crucifixorum fregerunt crura, quia nondum mortuos viderant? Quamobrem, *ne remanerent corpora Sabbato, fregerunt eorum crura* (81)?

4. Filium mortuum luxisse, et sepeliendum collegisse nos docet Paulinus Nolanus, vetustus ac valde probabilis scriptor, cujus verba alibi exscripsi, sed hic quoque referam, opus est. Ecce illa (81') : « Quam [Mariam] ad crucem Domini... materna mens duxerat, ut cum eum vidisset mortuum, humana infirmitate lugeret, sepeliendumque colligeret. »

5. Quaritur porro a nonnullis, num ita Virgo sanctissima sacrum Filii cadaver sepeliendum collegerit, ut primum, consuetumque matribus officium peregerit, quale est oculos defuncti ocludere. Id sibi persuadet vir doctissimus Chiffletius hæc tra-

dens (82) : « Primum igitur in ritu fuit oculos defuncto ocludere, quod Ovidius *condere*, Virgilius *premere*, Varro *sigillare* dixit, unaque maxillam inferiorem [quæ sola mobilis est] ne hiaret, stringere tenui fascia ad verticem alligata. A beatissima Virgine Matre id muneris præstitum credimus, quod a matribus olim filiis exhiberi solitum. Polynices ad matrem apud Euripidem (83) :

Jam claude mihi palpebras manu tua, mater.

Et exstant quædam matris Euriali apud Maronem, quod filius, ejus muneris parte caruisset (84) :

..... *nec te tua funere, mater,
Produxi, pressique oculos, nec vulnera lavi.* »

6. Num vero ipsa suismet manibus sacratissimum Filii cadaver laverit, num Josephum ab Arimathæa et Nicodemum adjuverit, quorum postremus (Joan. xix, 39, 40) tulit *misturæ et aloes quasi libras centum*, dum acceperunt corpus Jesu, et ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est sepelire; num collectum ad sepeliendum [ut Paulini locutione utar] iis tradiderit aromatibus condiendum, et sepeliendum, incompertum est prorsus. Hæc Virginem alloquens nos docet Eadmerus (85) : « Mortuus est tamen [Christus Jesus], et ab oculis tuis, te inspectante, sepulcro reclusus. Cætera silentio premo, penitus ignorans, ubi, vel unde aliquid dicendum assumam, ex quo luctus tui modum, o pudicissima Virgo, alicui proponere queam. »

7. Metaphrastes hæc de Maria sanctissima tradit (86) : « Mortuum videns Filium, ea motu animi usa est, ut oportuit : quin etiam in eo de cruce deponendo maternis manibus iuservivit, et clavos qui extrahebantur, in sinu suo accepit, et membra illius amplexa est, partim quidem ulnis astringens, partim suis quoque lacrymis plagas emundans, deinde tota toti corpori circumfusa : *Ecce tibi ab omni sæculo præfinitum mysterium ad finem usque venit, o Domine*, placida voce dixit, et Josepho in manus tradens sudarium, ait : *Tibi autem deinceps curæ erit, ut sepulturæ tradens in hac eum honeste componas, myrrha condias, et ei justa facias.* »

(81') Epist. 43 Augustino 3, in Veron. edit. L. num. 17.

(82) *De lint. sepul.*, cap. 4.

(83) In *Phœniss.*

(84) *Æneid.* lib. ix.

(85) *De excellent. Virg.* cap. 5.

(86) Ad Augusti xv diem, *Vita cum dormit.* SS. *Deip.*, pag. 174.

(79) Quadrages. I, serm. 51, *De passione Domini*, cap. 2, pag. 263; tom. I edit. Venetæ an. 1745.

(80) *Ad Jesum autem cum venissent, ut viderent eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura; sed unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exiit sanguis et aqua, etc.* (Joan. xix, 35, 34.)

(81) *Ibid.* 31 : *Judæi... rogaverunt Pilatum, ut frangerentur eorum crura.*

8. Nonnihil aliter Mariam circa extrema erga Filium officia sollicitam exhibet auctor tragœdiæ, quæ *Christus patiens* inscribitur. Sic enim Maria Josephum ab Arimathæa, et reliquos sepulturæ Christi ministros hortans describitur, vers. 1453 :

*Vos cæterum istud prendite, et rapite recens
Factum in sepulcrum. Ite, sepelite mortuum
Tumulo beato : nam quæ honestos addecent
Natos honesto de loco velamina,
Leve mortuis solatium assecutus est.*

*Velate peplis ora quam celerrime,
Manum admovete, mortuumque involvite,
Judæa quem gens sustulit Regem impie.*

*At obsecro vos quotquot hic estis, manu
Una hoc in unum incumbite omnes ocius.
Nam res requirit, noctis et crepusculum.
Collum beatum protrahendo attollite.
Domus ista aliquod ad tempus est custodia
Domino optimo : hunc efferte, etc.*

9. Non desunt tamen, qui moneant, sivisse Deiparam pios hos homines sanctissimum Jesu cadaver de cruce depositum contrectare, et cuncta disponere, peragereque quæ ad sepulturam valde honorificam a Josepho peracta sunt (*Matth.* xxvii, 59) : sepulto vero Jesu, in Joannis ædes, uti Christus innuerat, se recepisse, ibique expectasse adventum Domini, quem probe noverat laud diu post a mortuis excitandum (87).

10. Num porro cum aliis mulieribus ad sepulcrum Christi iverit, ut illius cadaver aromatibus condiret, theologi atque interpretes disputant. Sunt qui id asserunt : subsequenti Dissertatione Nicephorum Callisti afferemus, et auctorem tragœdiæ, quæ *Christus patiens* inscribitur, afferre

(87) « Quia quem videbat mortuum mox erat visura redivivum. » (Paul. Nolan. epist. 43, Aug. 3, in Veron. edit. L.)

(88) Consule ex eadem Tragœdia vers. 1869 : *Jam surgite, o vos, surgite, inquam, feminae.* Et subseq. (89) Serm. *De Assumpt.*, pag. 667, tom. XVII

etiam possumus (88). Sed hæc præstat adjicere. Sanctus Odilo hæc ait (89) : « Circa sepulturam vero Dominicam multo magis quam mulieres illas sanctas quidam dicunt fuisse sollicitam, quorum opinionem, ni fallor, astruere videtur bonus ille Sedulius poeta evangelicus, orator facundus, scriptor catholicus. » Revera hæc tradit Sedulius (90) :

*. hoc luminis ortu
Virgo parens, aliæque simul cum munere matres
Messis aromaticæ notum venere gementes
Adtumulum, vacuumque vident jam corpore factum, etc.*

11. Plerique id negant. Cur porro ad monumentum Jesu, venientibus Maria Magdalena et Maria altera (91), se illis comitem non adjunxerit, tradit scriptor ille, cui ascribimus *Vitem mysticam*, seu tractatum *De passione Domini*, super illud : *Ego sum vitis vera* (92) : hæc enim ait : « Et fortasse propterea [quod tamen non asserendo dico, ne novas videar assertiones introducere] illa Mater, quæ plus habuit pietatis, cum aliis ad ungendum non venit corpus Christi sepultum, quia frustra putabat eum ungi, quem resurrecturum sciebat. Vere fortis hæc mulier, et præ cunctis post Filium honoranda. Vere et virago dici potest, quæ a viro Christo per amoris fortitudinem separata non est ; sed eum, quem morientem et mortuum vidit, credidit immortalitatis gloria sublimatum. » Et revera mulieres illæ, quem mortuum invenire putarant, a mortuis jam excitatum invenerunt (*Matth.* xxviii, 2 seqq.). Et hoc de argumento hactenus : neque enim diu immorari opus est in ea re, quæ reticentibus vetustis probabilibus scriptoribus, obscurissima remanet, et incomperta.

Bibl. PP. Lugd.

(90) Lib. iv, sub tit. *Christum die tertia surrexisse a mortuis.*

(91) *Matth.* xxviii, 1 ; *Marc.* xvi, 1 ; *Joan.* xx, 1.

(92) Cap. 2. Exstat volum. III edit. Montfaucon, col. 470 et seqq.

DISSERTATIO XL.

NUM MARIE OMNIUM PRIMÆ DOMINUS JESUS A MORTUIS EXCITATUS APPARUIT.

CAPUT I.

Eorum sententiam exponimus, qui eodem tempore Deiparæ, et Magdalene, Christum apparuisse censent, eamque refellimus.

1. Quæstionem in Dissertationis titulo propositam ii amputant, qui et Deiparæ, et Magdalene simul positis apparuisse Christum aiunt ; sic autem se rem habuisse Nicephorus Callisti ait (93) : « Vespere autem Sabbatorum, hoc est, post Sababata omnia (consuevere autem Judæi ipsos dies septem Sabbata vocare), post totius videlicet hebdomadis peractum circuitum, et post mediæ noctis

horas unius Sabbatorum, ipsa nimirum illucescente Dominica, Maria Magdalena, et alia Maria (Dei vero Genitricem hanc esse, sacri nobis prodidere libri), ut reliquis fervidiores vehementioreque affectæ dolore, unguenta quædam rite præparata habentes adveniebant, de Judæorum consuetudine, Jesum uncturæ, atque ex matutino tempore complaturæ, lacrymisque adeo animorum mœrorem exsatiaturæ. Ecce autem lapidem conspiciant longe a foribus devolutum, angelumque ei insidentem, lucis fulgore oculos perstringentem : bonoque animo eas esse, atque e vestigio redeuntes, mystis,

(93) *Histor.* lib. i, cap. 33.

discipulisque cum lætitia resurrectionem renuntiare jubentem. Revertentibus itaque illis obvisus fit Christus, salvere eas jubens, Petroque et discipulis dicere, ut primo quoque tempore in Galilæam, desideratum ipsum visuri irent. Atque illæ quidem stupore multo percussæ, ita abiere. Prima hæc post resurrectionem duabus Mariis apparitio atque exhibitio facta, quam Matthæus et Marcus deprædicant. Illæ igitur, ut dicere cœpi, abiere, timore a se ipsis dissidentes, neque quidquam eorum quæ vidissent... Magdalena certe quidem, sicuti Joannes scribit, desiderio tabescens, ad monumentum rediit, iterumque lapidem sublatum videns [somnia enim, seu visionem sibi vidisse visa fuerat] confestim cucurrit, Petro et Joanni, qui reliquis acriores calidioresque erant apostolis, sublatum quidem e monumento esse Jesum, se autem ubi locorum esset, ignorare, annuntiatura. Illi porro solliciti atque anxii confestim ad sepulcrum accurrere, atque intus rite locoque suo sepulchralia lintea composita cernere, et verborum quæ is qui resurrexerat, prolocutus fuerat, meminisse, resurrectionique fidem habere: cæterum propter metum rursum seipsos cohibere: Maria autem stans ad monumentum flere, et dubitans ambigere, ubinam corpus esset. Tum ibi humana specie angeli duo, alter quidem ad capitis locum, alter autem inferiore parte, sedentes, quænam luctus fletusque ejus causa esset, eam rogant. Quibus illa respondet: non adesse eo loco Dominum, seque ubinam positus esset, nescire. His dictis, a tergo ei præsto adest Servator. Angeli autem, eo viso, illico consurgunt. Illa porro angelorum assurgentium statu exterrita convertitur, Jesumque astantem videt, cæterum hortulanum eum esse existimans (in horto enim monumentum erat), ad interrogationem ejus mollicæ fidei profert vocem: Si tu, inquit, illum inde sublatum quopiam deportasti, dic, sodes, ubi locorum sit, et ego illum tollam. Sedenim Dominus amentiam incredulitatemque ejus una appellatione corrigit et emendat. Ibi illa statim consuetam dulcemque agnoscens vocem, ex lætitiæ abundantia, magistrum eum vocat, et mysterio fidem adhibens, vitales pedes subito contingere parat. Eamque ille quod tam crassa etiamnum mente esset, ne se tangeret, donec ad Patrem reverteretur, inhibet. Tum enim eos, qui spiritu adhærere adjungique ei possent, potestate ea frui debere, dixit. Itaque Magdalena ter ad sepulcrum venit, et bis Christum vidit: primum, cum ipsa Dei Genitrice, ut divus commemorat Matthæus; secundo autem et tertio, sola, ut quidem divinus scribit Joannes. Jam vero et quarto advenit; erant autem cum ipsa, Maria Jacobī, Joanna, Salome, et aliæ plures, quæ a Galilæa venerant sole recens admodum orto. Quibus, juxta divum Lucam, coruscantibus stolis præstantes humana specie angeli dicunt, viventem nihil habere cum mortuis per curiositatem negotii. Resur-

rexisse enim, et non adesse eum in monumento, testificantur: verbaque ejus in memoriam revocare, atque discipulis abeuntes eadem indicare jubent.

2. Porro dum Nicephorus hæc ait: *et alia Maria [Dei Genitricem hanc esse, sacri nobis prodidere libri]*, non aliquem sacrarum Scripturarum canonicum, sed tantum ecclesiasticum doctorem ab eo indicari arbitror. Et is sane, cui debemus nobilem tragediam, quæ *Christus patiens* inscribitur, docet Magdalænæ, cum illi Christus a mortuis excitatus apparuit, comitem fuisse Deiparam, quæ propterea ante alios omnes [si Magdalenam exceperis, quam consortem honoris, ac gaudii habuit], vidit Christum a mortuis excitatum, ideoque non ante Magdalenam; sed, uti dixi, comite Magdalena. Id, ne temere dixisse me putes, en ipsa allegati scriptoris verba: sic enim inducitur Magdalena compellans Virginem (vers. 2108).

. Sed rogo quem conspicio
Dominum ne forma mihi nova? Deip. *Haud plane scio,
 Conficere tamen istud licet: namque haudquaquam
 Accedere aliquem nullius pretii virum,
 Vilemque, vel forma ipsa, vultusque indicat.*
 Chr. *Salvete.* Deip. *Salve tu, optime, o Fili optime,
 Rex omnium, rector supreme, cui datum
 Cum perduto hoste mortem et una perdere.*
 Sincere Rex, Rex integer, Deus potens,
 Permite saltem, ut cum metu pedes tuos
 Tractemus: ecce enim simul procumbimus,
 Et gaudio attonitæ et metu, ad pedum oscula.
 Chr. *Ponite timorem, nihil et expavescite:
 Quin potius ite, nuntiate fratribus
 Meis, ut in Galilæam iter flectant, ibi,
 Ut ante dixi, postea me viderint.*

3. Quibus verbis haud obscure declaratur scriptores hos ita ad Matthæi narrationem respexisse, ut ad aliorum evangelistarum minime intenderint animum: ita vero hæc Matthæi (xxviii, 1) verba intellexisse: *Vespere autem Sabbati, quæ lucescit in prima Sabbati, venit Maria Magdalene, et altera Maria, videre sepulcrum, ut alterius Mariæ nomine [et altera Maria], Virgo Deipara indicaretur; quæ propterea, si scriptores hos sequimur, Magdalænæ socia fuerit in adeundo sepulcro: subsequencia quoque Matthæi verba vers. nono posita: Et ecce Jesus occurrit illis dicens: Avele. Illæ autem accesserunt, et tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum. Tunc ait illis Jesus: Nolite timere: ite, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilæam, etc.; subsequencia, inquam, Matthæi verba sic fuisse interpretatos, ut iisdem mulieribus (ideoque Magdalænæ et Deiparæ) eodem tempore et ante reliquos omnes apparuerit Christus.*

4. Porro opinio hæc rejicitur communi quadam et Patrum et minus antiquorum theologorum atque interpretum consensione: putant enim verbis iis vers. 1, cap. xxviii Matthæi, *et altera Maria*, Deiparam indicari non posse: comitem enim Magdalænæ Mariam hanc, et veluti pedissequam fuisse innuitur, et certe minus Magdalena nobilem. An hæc Deiparæ congruere possunt, quæ procul dubio Ma-

gdalenam, et Marias reliquas maxime anteibat? Secundo, plerique interpretes affirmant, synecdoche hic usum fuisse Matthæum: Magdalenam enim et alteram Mariam hic tantum nominat, cum ab aliis evangelistis doceamur, alias Marias idem officium Domino mortuo præstitisse. En quid Calmetus ad versiculum hunc (1 scilicet) docet: « Magdalenam duntaxat, et Mariam Jacobi, et Josephi matrem Matthæus hic numerat. » Marcus, xvi, 1, addit *Salomen matrem Zebedæi*. Lucas, xxiv, 10 (Græc.) *Joannem, et cæteras, Jesum Galilæa reducem prosecutas*. Cur porro omissis reliquis, duas has nominaverit Matthæus, docet Jansenius Iprensis, monens has duas tantummodo nominasse, quia hæ duæ hortatu et exemplo preibant cæteras. « Venit Maria Magdalene, et altera Maria, de quibus cap. præced. v. 16. Hæ duces erant cæterarum, studio ferventiores: nam plures adfuisse patet Lucæ xxiv, 10; Marc. xvi, 1, unde nulla est in evangelistis contrarietas, dum Joannes solam Magdalenam, Matthæus duas, Marcus tres, Lucas plures exprimit. »

5. Versiculum porro 9 ejusdem cap. xviii Matth.: *Et ecce Jesus occurrit illis dicens: Ave, sunt qui ita explicent, ut synecdoche illius generis hic exstet, quo unum multitudinis voce exprimamus, veluti cum duo latrones Christum redarguentes dicuntur (Matth. xxvii, 44), cum unus tantummodo (si interpretes hos audimus) tum redarguerit. Magdalenam itaque tantummodo hic denotatam interpretes isti fuisse aiunt, quamvis multitudinis voce usus fuerit Matthæus.*

6. At paucos sectatores opinio hæc habet. Videtur enim revera eas omnes feminas allocutus Jesus. Hinc merito Calmet ad v. 9: « Iterum nunc apparuit post Resurrectionem Christus, ac feminis imperavit, irent, atque apostolos monerent, sese in vitam rediisse; in Galilæam illi reverterentur, sese enim ibi illis adfuturum. Scribit Lucas xxiv, 9, illas, cum Hierosolymam pervenissent, nuntiasse apostolis ea quæ ipsæ spectaverant. Eo jam venerat Maria Magdalene, Marc. xvi, 10, atque a cæteris nuntiata confirmabat. Id tamen adeo præter fidem illis visum est, ut ægre crederent. Iterum venit ad sepulcrum Petrus (Luc. xxiv, 12), visisque institis, quibus obvolutum fuerat cadaver, stupens discessit. »

7. Interpretationem itaque Jansenii Iprensis hic libet apponere, quæ sic se habet ad v. 9: « *Et ecce Jesus occurrit illis*. Magna hic rerum gestarum lacuna est: non enim potuit hæc apparitio contigisse in primo regressu mulierum, quia nihil de Domini apparitione sibi facta narraverunt discipulis, ut constat tam Joan. xi, vers. 2, quam Lucæ xxiv, vers. 9 et seqq. et maxime versu 23 et 24. Itaque ordo historiæ est iste: primo, Maria Magdalena et cæteræ mulieres narraverunt sepulcrum esse vacuum, et sibi angelos apparuisse, ut patet ex locis proxime citatis. Petrus et Joannes, hoc audito, cucur-

rerunt ad monumentum, et crediderunt ita esse, sicut mulieres narraverant. Quæ cum rursum illos duos apostolos ad sepulcrum essent insecutæ, viris in civitatem regressis, Dominus soli apparet Magdalene prope sepulcrum stanti, ut narrat Joan. cap. xx. Illa cum rediret, et cæteras mulieres jam quoque redeuntes in itinere esset assecuta, ut hanc apparitionem sibi soli factam discipulis nuntiaret, habuerunt omnes obvium Dominum, sicut hic narrat Matthæus, dicens: *Ave*. » Vide etiam, quæ docet Maldonatus ad vers. 16.

8. Cave vero putes, ab iis tantum, qui fateri recusant illam alteram Mariam, cujus meminit Matthæus, Deiparam esse, hujusmodi interpretationem proponi. Adeo ea probabilis visa est, ut ab iis etiam approbetur, qui secus sentiunt. Profecto Sedulius, quod quisque novit, probabilis et vetustissimus scriptor, Deiparam in adeundo Christi Domini sepulcro Magdalene comitem fuisse censet. [Vide num. 9 superioris Dissertationis.] Is tamen negat illi tum apparuisse Christum, cum Magdalene comes esset, docetque apertissime Deiparæ soli, et omnium primæ Christum apparuisse. Sedulii verba hic non refero, propterea quia deinceps ea allegabo. Ad ea itaque lectorem amando.

9. Quibus positis, non miraberis, si cum primam Magdalene factam apparitionem describunt evangelistæ, uni factam describunt. Tum enim cum primum Magdalene apparuit, soli apparuit. En quid scriptis prodiderit Marcus (xvi, 9): *Surgens autem mane, prima Sabbati apparuit primo Mariæ Magdalene, de qua eiecerat septem dæmonia. Illa vadens nuntiavit his, qui cum eo fuerant, lugentibus et fletibus*. Paulo copiosius id narrat Joannes (xx, 11-13 seqq.), ad hunc scilicet modum: *Maria autem stabat ad monumentum foris plorans. Dum ergo fletet, inclinavit se et prospexit in monumentum: et vidit duos angelos in albis... Dicunt ei illi: Mulier, quid ploras? Dicit eis: Quia tulerunt Dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum. Hæc cum dixisset, conversa est retrorsum, et vidit Jesum stantem: et non sciebat quia Jesus est. Dicit ei Jesus: Mulier, quid ploras? quem quæris.... Dixit ei Jesus: Maria. Conversa illa dicit ei: Rabboni (quod dicitur Magister). Dicit ei Jesus: Noli me tangere, etc.* Nulla hic porro alterius Mariæ, cui tum apparuerit Christus, mentio fit.

10. Neque etiam miraberis, quod Matthæus cum Magdalene Christum apparuisse ait, non addiderit primo, sicut additur, uti vidimus, Marci xvi, 9, et Joan. xx, 12. Apparuerat scilicet eidem Magdalene antea, et soli apparuerat: hic vero rursus apparuit, nec soli apparuit: quod satis ex Jansenio Iprensi explicavi: neque opus est id quod monui, rursus inculcare, cum id per se facile recolere possit lector. His jam stabilitis, questionem ipsam in titulo Dissertationis positam aggredior.

CAPUT II.

Negantis sententiæ argumenta ex Serry afferimus.

1. Maldonatus, vir sane inclytus, Christum omnium primæ Mariæ sanctissimæ apparuisse adeo pro certo habuit, tametsi nullus evangelistarum id tradat, ut hæc scribere non dubitaverit (94): « Alienum non erit ab hoc loco, quibus et quo tempore Christus post resurrectionem apparuerit, obiter explicare. Primum quidem Matri suæ apparuisse, non quod evangelistæ factum dicant, sed quod fieri decuerit, credendum est: nec eorum mihi placet diligentia, qui in hac opinione in animis fere omnium Catholicorum jam inhærente refutanda multum operæ consumunt. » Id ipsum docet Suarez, cujus verba capite tertio allegabimus.

2. Atque in hac quidem « In animis fere omnium Catholicorum jam inhærente opinione refutanda, » cum alii olim, ita nostris temporibus multum operæ absumpsit celeberrimus Hyacinthus Serry; atque ad eam verbis etiam paulo acerbioribus se totum contulit (95). Quis enim placida ac mitia verba hæc appellabit? « At cui se primum visendum dederit statim a mortuis excitatus, miror, tam multos incon-sulta pietate, contra Scripturarum ac Patrum fidem comminisci. Honorem hunc Virgini Deiparæ, utpote omnium optime meritæ datum plerique volunt. Nonnulli etiam, ut Catharinus lib. *De consummata Christi et Deiparæ gloria*, tanquam fidei caput ostendant: nihilque faciendum aiunt sacrorum ea de re Evangeliorum silentium: tum quod eas duntaxat Christi visiones memoriæ prodiderint scriptores sacri, quæ resurrectionis Dominicæ veritati stabilien-dæ inservire possent; qualis illorum quidem iudicio non videtur facta Deiparæ visio, cum maternum testimonium nemo a Christo alienus duxisset idoneum: tum quod superfluum sacris scriptoribus videretur, hoc piissimi Filii in Matrem pro illo afflictissimam studium scripto prodere: de quo vix ullus, nisi in Caucasio natus, possit ambigere. Ita plerique pro arbitrio fabulantur, » Hæc P. Hyacinthus Serry.

3. Quæ ne temere protulisse videatur, duo argumentorum genera profert, positivum unum, quod scilicet probationes hujusce opinionis complectitur, negativum alterum, quod nempe probationes alterius opinionis infirmat. Utrumque ejusdem Serry verbis expono: « Primum Christi a mortuis redivi-vi conspectum Virgini Deiparæ concessum, non modo silet Evangelium, sed et apertissime negat; Marci xvi, 9: *Surgens autem mane Christus prima Sabbati apparuit primo Mariæ Magdalene, de qua ejecerat septem demonia*: qui etenim Christi redivi-vi conspectum Mariæ Magdalene primo concessum ait, Deiparæ primo concessum aperte negat. Sed et Ecclesia Marci dictum ita universim ac generatim in-

telligit, ut Mariam Magdalenam in obtinendo Christi redivi-vi conspectu cæteris mortalibus anteponat in solemnibus precum officiis, quibus sanctissimæ poenitentis memoriam recolit: *Celsi meriti Maria, quæ Solem verum resurgentem videre meruisti mortalium prima, obtine, ut nos visu gloriæ suæ tecum lætificent in cælis*. Quotquot etiam Ecclesiæ Patres de variis Christi resurgentis manifestationibus, seu apparitionibus scripsere, ut illarum ordinem ac numerum definirent, primam omnium Magdalene factam constantissime posuerunt, donec duodecimo vertente sæculo, Rupertus abbas Tuitiensis, lib. *De officiis* cap. 25, et Eadmerus, libri *De excellentia B. Virginis* sancto Anselmo tributî genuinus auctor, cap. 6, primam omnium factam Deiparæ scriptitarunt, nullo sacrarum Scripturarum ac Patrum prælucente suffragio, sed allatis paulo ante rationibus nixi, quarum futilitatem ostendere facillimum est. »

4. Ruperto porro, Eadmero, aliisque asserentibus omnium Mariam Christi a mortuis suscitati conspecta primam fuisse dignatam objicit Chrodobertum episcopum Turonensem in *Judicio de muliere adultera*, Petrum Blesensem epistola 50, Guilielmum Estium, et Joannem Hesselium in cap. vi Marci, Cornelium Jansenium Gandavensem episcopum, cap. 45 *Concordantiarum*, Natalem Alexandrum sæculo primo, qui ea de re non ambigunt modo, verum etiam constantissime diffidentur.

5. His constitutis solutionem aggreditur argumentorum eorum, quibus eorum fides opinio, qui Mariæ primum apparuisse Christum e mortuis suscitatum affirmant: sic autem disserit (num. 8): « Et quidem excellens Mariæ meritum altius exaggerant, cui id honoris atque solatii præ cæteris deberetur. Belle id quidem: equis enim excellens Deiparæ supra creaturam omnem reliquam meritum neget? At unde habent ii, Christum redivivum in concedendo sui conspectu ac visione, personarum excellentiam spectasse, et ad meritum ordinem attendisse; ut illos prius suo recrearet aspectu, quibus plus esset meritum et excellentiæ? Imo, cum alias certo liqueat, prius Christum visendum se præbuisse piis religiosisque mulieribus, quam Joanni, quam Petro, quam aliis quibusque apostolis, perspectum est eum non ad personarum excellentiam ac meritum attendisse in concedenda per ordinem sui corporis visione: sed infirmitati potius, atque necessitati fidelium consuluisse, iisque se primum videndum præbuisse, quos eo præ aliis eguisse subsidio noverat; aut alio fortasse fine, atque consilio humanæ prudentiæ prorsus ignoto primas tanti honoris ac beneficentiæ partes in aliquos contulisse. Certe, si Christum, in hujusmodi gratiis ac beneficiis concedendis ad personarum excellentiam ac meritum attendisse omnino volumus, quid aliud reliquum est, quam ut Deiparam

(94) In cap. xxviii Matth, ad verba illa: *Undecim autem discipuli abierunt in Galilæam.*

(95) Exercit. 60, num. 7.

Virginem inter apostolos, ac etiam supra apostolos, Eucharisticæ cœnæ discumbentem effutiamus, corporis Dominici participem ante omnes, ac supra omnes effectam? In his ergo Scripturarum ac Patrum auctoritati standum omnino, non excogitatis quibusque rationibus, quæ uti petuntur ex congruis, ita sæpissime fallunt: Deo longe aliter, quam quod homini congruere visum est, decernente ac statuente: *Non enim cogitationes meæ cogitationes vestræ: neque viæ meæ viæ vestræ, dicit Dominus (Isa. LV, 8).*

6. (Num. 9.) « Cæteræ, quæ feruntur servati a sacris scriptoribus silentii rationes, futiliores sunt longe multo. Ecce enim, si quæ Christi Domini redivivi visio Deiparæ primum facta esset, ea Dominicæ resurrectionis veritatis stabilienda non fuisset idonea; eaque de causa silentio mitti debuisset? Esto enim maternum de Christo redivivo testimonium, nemo [ut aiunt] alienus a Christo duxisset idoneum, idoneum tamen, locupletissimumque duxissent Christi discipuli: porro, quæ primum religiosi mulieribus visiones factæ sunt, quæque tamen accurate ab Evangeliorum scriptoribus referuntur, non ad id profecto sunt factæ, ut Christum a mortuis suscitatum alienis a Christo testarentur, sed discipulis ejus. Unde et Christus iis conspicuus factus, ait: *Nolite timere, ite, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilæam: ibi me videbunt. (Matth. xxviii, 10.)* Quidni ergo factam tunc Deiparæ visionem (si qua forte contigisset) evangelistæ perinde narrassent, ad confirmandos discipulorum animos plus reliquis valituram. Quidni ardens illud piissimi Filii in Matrem afflictissimam studium memoriæ prodidissent: de quo tam multi non omnino in Caucaso nati dubium movent, ac etiam constantissime negant: multoque dignius Deiparæ Virginis gloriæ, summisque meritis consultum putant, si eam præpropere illa Christi redivivi visione non eguisse dicant, ut peractæ resurrectionis fidem adjungeret; quam ex ejusdem sollicitudine certissimam, indubitatamque tenebat?

7. « Illud demum levitatis plenum est, quod ultimo loco Rupertus observat ex Ordine Romano: Stationem scilicet ad S. Mariam Majorem indici ipso Paschatis die: ut prima omnium adeatur Deipara, eique congaudeatur ob Filii regressum ad vitam. Sit ita porro: quid ergo, ut hæc ipsa contra Marci testificationem prima omnium Christi redivivi conspectu recreata demonstretur? Potest enim Ecclesia illi præ cæteris congaudere, quod Christo suscitato intimius conjuncta esset; eaque ratione prima fuisset gaudii particeps. Imo potuit peractæ Resurrectionis prima omnium certior fieri, tametsi prima omnium corporali illius aspectu recreata non esset: tum suscepto forte per angelum runtio, tum maxime fidei certitudine: qua eum,

ut spoponderat, noverat suscitatum. » Hactenus clariss. auctor.

CAPUT III.

Sandini, aliorumque virorum clarissimorum argumenta producimus, quibus opinioni P. Serry obsistitur.

1. At his se deterreri non permisit Sandinus, vir utique ingeniosus et eruditus, palamque testatus est, opinionem hanc sibi maxime displicere. Ait scilicet eam esse vetustissimam, et Catholicorum omnium mentibus in hærentem persuasionem, ut putent primam omnium fuisse Deiparam Christi a mortuis suscitati visitatione dignatam. Quis autem, nisi invictissimis removeatur argumentis, a vetustissima, constantique, et fidelium animis alte in hærente persuasionem discedere audeat?

2. Vetustissimam porro, constantemque et fidelium animis alte in hærentem persuasionem eam esse, quam P. Serry ex eorumdem animis evellere studet, et eradicare, allegatis magnorum virorum Francisci Suaresii, aliorumque, quos deinceps citabo, verbis se ostendere posse putat. En quæ habet Suarez (96): « Nihilominus absque ulla dubitatione credendum est, Christum post resurrectionem primum omnium Matri suæ apparuisse. Quæ sententia ex ipsis terminis adeo est per se credibilis, ut fere sine controversia omnium fidelium et doctorum animis insederit, atque ita docent omnes scriptores catholici qui hanc quæstionem attigerunt. Unde videtur hic fuisse perpetuus Ecclesiæ sensus, quia nullum reperimus initium, quando hoc cœperit in Ecclesia doceri. Et quamvis antiqui Patres id frequenter non asserant, non ideo est quia contrarium sentirent [nunquam enim hoc negarunt], sed quia solum enarrabant quæ ab evangelistis scripta sunt. Neque vero omnino desunt nobis antiquitatis vestigia et testimonia. Nam Ambros. lib. iii *De virginibus* (99) aliquantulum a principio, expresse id affirmat his verbis: *Vidit ergo Maria resurrectionem Domini, et prima vidit, et credidit. Vidit et Maria Magdalena, quamvis adhuc ista nutaret.* »

3. Ex Baronio, viro utique præclarissimo, eadem discimus: « Traditio, inquit ille (97), per manus majorum, ac per subsequenda sæcula ad posteros dilapsa testatur, eundem Dominum nostrum apparuisse primum omnium sanctissimæ Genitrici Mariæ; quod nemo pius, puto, negabit. »

4. His accedat eximius utique interpret ac theologus, Toletus, cujus hæc verba sunt (98): « Hæc fuit prima apparitio ex his, quas evangelistæ factas narrarunt, ut ex Marco constat. Evangelistæ enim eas duntaxat narrant, quas Dominus fecit iis, qui non crediderant, ut fides eorum, et nostra, in eis confirmaretur: idcirco non meminerunt

(96) Tom. II in iii part. S. Thomæ, disp. 49, sect. 1.

(97) Ad. an. 34, § 183.

(98) In cap. xx Joan., ad verba illa: *Venit Maria Magdalene annuntians, etc.*

(99) Vers. fin. cap. 3, p. 217.

quomodo B. Matri apparuerit, cui ante omnes apparuisse nemo dubitat, non tamen ab evangelistis narratur, quia non fuit ei ad fidei confirmationem facta, quæ firmissima et constantissima semper in fide permansit, sed ad consolationem et lætitiā, et quæ super omnes digna fuit, quæ super omnes diligebat, et doloris gaudium perpressa erat : adde etiam, ne testimonium ejus aliis suspectum videretur, quia Mater erat : propter hæc duo, evangelistæ apparitionem B. Virgini factam siluerunt. »

5. Sed nec omittendus Quesnellus, quoniam non omittit Sandinus. « Is in observatione ad iudicium Chrodoberti Turonensis episcopi *De muliere adultera* : Scio, inquit, Jansenium utrumque in hæc verba : *Apparuit primo Mariæ Magdalene*, scribere, hæc non obstare, quin Dominus antea apparuerit beatissimæ Matri suæ. Pietas parum suadet, ut credamus Dominum prius apparuisse dilectissimæ suæ Matri. »

6. « Sed veterum suffragio hæc ipsa opinio non destituitur. Hæc docet sanctus Ambrosius : *Vidit ergo Maria resurrectionem Domini : et prima vidit, et credidit. Vidit et Maria Magdalena, quamvis adhuc ista nutaret.* »

7. Docet id quoque Paulinus Nolanus (1), hæc de Christo proxime morituro pronuntians : « Formam pietatis relinquens nobis, cum est de Matre sollicitus, ut quam relinquebat corpore, non relinqueret cura : sed nec corpore relicturus, quia quem videbat morientem, mox erat visura redivivum. » Quid autem denotant postrema hæc verba : *mox erat visura redivivum*, nisi omnium primam eum redivivum esse visuram ? An *mox* eum esset visura, si post Magdalenam, et ut nonnullis placet, post alios etiam ea visitatione dignatos, eum denique redivivum visura fuisset ?

8. Expressius etiam Sedulius, hæc de Virgine Maria tradens (2) :

*Quæ cum clarifeco semper sit nomine Mater,
Semper Virgo manet. Hujus se visibus astans
Luce palam Dominus prius obtulit, ut bona Mater
Grandia divulgans miracula, quæ fuit olim
Adventantis iter, hæc sit redeuntis et index.*

9. Atque hunc quidem Sedulii locum tanti fecit Casaubonus, ut hæc memoriæ prodere non dubitaverit (3) : « Id (B. Virgini Christum a resurrectione omnium primæ apparuisse) asserit Baronius ex veteri, ut ait, traditione. Neque ego sane velim contra tendere. Scio Sedulium poetam id olim dixisse, postea alios. »

10. Fatetur, ut vidimus, Serry id a Ruperto abbate nos edoceri : quamobrem eum redarguit. Nihil tamen velat, ne nos eundem Rupertum virum sane eruditum allegemus : sic enim lib. vii *De divinis officiis*, cap. 25, scribit : « Redivivus Filius illi

ante omnes fortasse mortales, materno Virginem non defraudans honore, victoriam suam annuntiavit ; et dulcia carnis suæ vulnera, quam illa veram de carne sua carnem conceptam peperit, deosculanda præbuit. Quid ergo ? repugnare videbitur Evangelio referenti, quod surgens Jesus primo Mariæ Magdalene apparuit ? Absit ! Sed omnibus [beatam Virginem Matrem excipimus] testibus præordinatis, quos solos nominare ad evangelistas pertinet, vel quos Christi resurrectionem annuntiare decebat, ut verba ejus tanquam deliramenta viderentur ante apostolos ? Si enim extraneorum verba feminarum visa sunt eis tanquam deliramenta, quomodo non magis Matrem amore Filii delirare crederent ? Verissime ergo Matri Filius resurgens apparuit : sed illa, ut ab initio cœperat, ita et nunc conservabat omnia verba hæc conferens in corde suo. Quod si idcirco verum non videtur, quia nullus evangelistarum scriptis hoc attestatur, consequens est, quod nunquam post resurrectionem suam visus est Matri, quia quando, vel ubi apparuerit illi, nullus eorum nominatim edixit. Sed absit hoc ab illo, qui in lege sua patrem et matrem honorare præcepit. Absit, inquam, ut Matrem propter se doloris gladio transverberatam tam dura negligentia talis Filius inhonoraverit. »

11. Amadeus Lausanensis eo de argumento plura serm. 5 habet, quæ legas, opto ; perspicua enim sunt, et mirifice id quod agimus confirmant.

12. Ruperto et Amadeo jungimus Eadmerum, virum pium eruditumque, antiquum quoque, Bernardi scilicet discipulum tanto magistro dignissimum. Is porro non id tantum, quod Sandinus approbat, ait, verum etiam luculenter probat : hoc scilicet modo (4) : « Si aliquis quærit cur evangelistæ non referant ipsum piissimum Dominum a morte resurgentem, huic suæ dulcissimæ Matri, ut ejus dolores mitigaret, primo ac præcipue apparuisse : dicimus quod a quodam sapiente de hoc ipso sciscitantes audivimus. Ait ergo : Tanta esse scitur auctoritas narrationis evangelicæ, ut nihil in ea dependens, nihil inane, nihil superfluum reperiatur : itaque si Matri Domini, si Domine mundi ipse Filius ejus ab inferno resurgens scriberetur, sicut alii cuilibet, apparuisse, eamque de sua resurrectione docuisse, quis non tale scriptum superfluum duceret ? Regnam videlicet cœli, et terræ, omnisque creaturæ, cœquaret illi, vel illi quibus apparuit, viro aut mulieri. Spiritus ejus in illa plene et perfecte quiescebat ; qui sibi, et esse illius, et facta ejus omnia luce clarius revelabat ; et evangelistæ scriberent tunc vel tunc illi talem ac talem semet exhibuisse. »

13. Nec omittendus Bonaventura est, id pariter

(1) Epist. 45, ad August. 5, in edit. Veron. L.

(2) Lib. v. Oper. Pasch. v. 362, alias lib. iv *Mirab.* sub titulo : *Judæam miseram fore*, etc.

(3) Exerc. 16, in An. Baron. ad an. 54, n. 173, pag. 600 et 601.

(4) De excellent. Virgin. cap. 6.

docens cap. 87 *Meditationum vitæ Christi* (5) : « Et sic orante (Maria), et lacrymas dulciter emittente, ecce subito Dominus Jesus venit in vestibus albis-
simis, vultu sereno, speciosus, gloriosus et gaudens, et dixit ei quasi ex latere : *Salve, sancta Parens.... Ego sum. Resurrexi, et adhuc tecum sum.* »

14. In Mitræ Sicardi Cremonensis episcopi nondum edito, cujus præclarum codicem nostra servat bibliotheca, lib. vi, cap. cui præponitur titulus : *De resurrectione Domini*, hæc ad rem nostram exstant : « Licet enim dicamus quod Magdalene resurgens primus apparuit, tamen verius creditur quod Matri ante omnes apparuit : sed ad evangelistas hoc dicere non pertinuit, quorum fuit officium testes resurrectionis inducere : sed non decuit ad testificandum pro Filio Matrem adducere. Si enim verba extraneorum seminarum visa sunt deliramenta, quomodo non magis Matrem pro Filii amore crederent delirare? Verius ergo creditur, quia primo Filius Matri resurgens apparuit ; sed illa, uti ab initio cœperat, conservabat omnia verba hæc conferens in corde suo, quia, si ideo non crederetur, quia nullus hoc evangelistarum testimoniis attestatur, consequens est, quod post resurrectionem Matri non apparuit, quia ubi, vel quando, nullus edisserit. Sed absit, ut Matrem dura negligentia talis Filius inhonoraverit : nec Romana sentit Ecclesia, quæ prima die Paschæ apud beatam Virginem celebrat stationem, quasi præponens Jerusalem, id est Virginem, quæ vidit pacem præ aliis in principio lætitiæ suæ ; quocirca, sicut prima die ad sanctam Mariam præscribitur, sic ad ejus honorem in Dominicalibus processionibus prima statio deputatur, ut eam laudibus extollentes, et ad ejus oratorium festinantes cum Sponso videamus ! »

15. An vero præterimus Bartholomæum Tridentinum sancti Dominici consecratorem, illiusque fere æqualem? Hæc habet ille (6) : « Secundum Sedulium, et alios, primo Matri, quam præ omnibus dilexit, et consolari voluit, apparuit : nec istud scribi oportere, quia pro constanti debet haberi. Ego autem audacter dico, quia ipsa ante omnes scivit, quia nunquam de hoc dubitavit. » Rursus, cap. 98, *Assumptio B. Mariæ Virginis* : « Resurgentem a mortuis lætissima conspexit. » Ad eum lectorem amando. His constitutis non est difficile Sandino, aliisque ei assentientibus infirmare adversarii sui probationes. Siluisse fatetur evangelistas id quod contendimus ; apparuisse scilicet Virgini omnium primæ Christum e mortuis excitatum : sed cur siteant, non dissimulant interpretes, et theologi e quibus nos protulimus Toletum, aliosque etiam. Neque vero quidquam vetat, ne descriptæ evangelistarum silentio argumentationi id reponamus,

quod desumptæ ex Patrum silentio probationi repositum Fevardentius, cujus monita hic describere operæ pretium reor (7) : « Non inficiatur Irenæus, eundem sanctissimæ Matri suæ Virgini Mariæ prius et privatim manifestum se fecisse : cum id ex veterum traditione sequentium sæculorum Patribus persuasissimum fuerit, ut et ante nos Hylaretus noster... in concionibus paschalibus observavit, » etc.

16. Neque vero vos moveant eæ preces, quas recitat, veluti ab Ecclesia indictas, Serry. Missale Romanum eas sane non habet, nec ullus ex iis libris, quos Romana Ecclesia edidit. Si Ordo aliquis religiosorum eas recitat, videat ipse quem sensum habeant. Et sane intelligi ita possunt, ut omnium prima eorum, quos evangelistæ memorant, Christum e mortuis excitatum viderit Magdalena.

17. Primum omnium tradidisse Rupertum abbatem Mariæ Virgini Christum redivivum apparuisse, is negabit, qui diu ante Rupertum vixisse meminerit Ambrosium, et Sedulium, et Paulinum Nolanum.

18. Iis porro scriptoribus, quos in rem suam allegat Serry, demendus Jansenius est. Cap. 45 *Concordantiarum* nihil habet hujusmodi ; cap. autem 145 hæc ait (8) : « Quanquam Dominus primo dicatur apparuisse Magdalene, pietas tamen non parum suadet, ut credamus Dominum prius apparuisse dilectissimæ suæ Matri, licet eam prætermiserint evangelistæ ; quod ad confirmandam Filii resurrectionem inefficax esset matris testimonium. Id si verum est, primo dicitur Magdalene visus Dominus, quod inter omnes discipulos illa prima fuerit, quæ Dominum viderit. Quanquam etiam videri possit, Dominum ideo non apparuisse subito Matri, quod illam in fide resurrectionis sciret non vacillare, propter quod non ita cum reliquis sepulcrum adiit, sicut cum reliquis astitit cruci. »

19. Estium fateor eadem, quæ P. Serry, proponere : quamvis enim hæc tradit (9) : « Non ignoro esse piam multorum persuasionem, Christum post Resurrectionem primo omnium apparuisse dilectissimæ Matri suæ : quæ opinio non prorsus est improbanda : ita enim sentire videtur Ambrosius, lib. iii *De Virginibus*.... hanc opinionem si recipiamus, dicendum erit Dominum primo apparuisse Mariæ Magdalene inter eos, qui resurrectionis testes erant futuri. » Quia tamen ea deinceps subjicit, quæ superiorem opinionem infirmant, communi, vulgatissimæque sententiæ eum obsistere non diffiteor : ait hæc scilicet : « Quale est, ex quibusdam rationibus congruentiæ velle probare, Christum a morte redivivum primo suæ Matri apparuisse ; cum Scriptura tam clare dicat, eum primo apparuisse Mariæ Magdalene, nec unquam alibi

(5) Liber hic demitur Bonav. pag. 419 tom. I edit. Venet. 1751.

(6) *Vitæ et actus SS. per anni circulum*, cap. 56 : in festo Resurrectionis Domini.

(7) Lib. v Annot. in S. Iren. cap. 31, pag. 354, edit. Venet.

(8) Ad verba Luc. xxiv, 12 : *Surgens autem*, etc.

(9) Ad Marc. xxvi, vers. 9.

diversum insinuet. Quod si secundum hujusmodi rationeulas procedendum sit, oportebit ut Christus etiam Matrem suam adhibuerit cœnæ novissimæ, eamque primo loco honoris causa collocaverit, et ei primum corpus et sanguinem suum distribuerit, ut bene argumentatur Hesselius. Adde, quod Christus voluerit iis primum apparere, qui consolatione aut confortatione fidei indigebant, ut Mariæ Magdalenæ, quæ valde diligebat, Petro, qui peccaverat; discipulis aliis, qui dubitabant et scandalizati fuerant. At Mater Domini, firma in fide et fortis in patientia, his non egebat. »

20. Sed non his tantummodo innotantur theologi et interpretes, qui Mariæ se conspicuum effecisse statim post resurrectionem Christum affirmant. Nituntur scilicet eximia dilectione Christi erga Mariam, nituntur dignitate Mariæ, nituntur iis quæ perpessa paulo ante fuerat Maria in Christi passione, adeo ut, sicut supra omnes doluerat fueratque cruciata, ita etiam opus fuisse videatur, ut cum primum fieri posset, consolationem reciperet, atque experiretur in se, quod erga dilectos sibi agere consuevit Deus; ut scilicet, si abundant passionones, superabundet etiam consolatio (10).

21. Neque vero eorum ego sententiam improbo, qui ideo Christum mulieribus ante apostolos apparuisse affirmant, quia hæc impensius se diligere Christum indicarunt, citius ac frequentius apostolis illius monumentum invisentes, et aromata ad eum unguendum afferentes. Jansenius Gandavensis (11) aliam rationem affert. Eum consule, si tu vis.

CAPUT IV.

Quid ad hæc reposuerit P. Serry : quid deinceps reposuerit Sandinus : quid denique nos censeamus.

1. At vinci se non permisit Serry, qui in *Animadversionibus anticriticis in Historiam Familiæ sacræ* (12), sic Sandinum alloquitur : « At quidni verius reponam ego, nullo te prælucente judicio, criterio plane nullo, sententiam in me tulisse : cum hæc ipsa, quæ mihi objicis, Ambrosii verba nequidem intelligas, nesciasque sanctissimum doctorem, de Maria Deipara Virgine minime loqui, dum Mariam Christi Domini resurrectionem primo vidisse, et credidisse ait. Noveris itaque, scientissimum caput, eam D. Ambrosio insedissee sententiam singularem, ut iis religiosis mulieribus, quibus Christus a mortuis redivivus apparuit, duas exstitisse, eodem Magdalenæ cognomine nuncupatas, alteram quidem ad credendum pronam, alteram in fide nutantem : quarum primæ Christus se primo visendum exhibuit. Quare nihil hic de Maria Virgine Deipara ab Ambrosio dictum. Sed tu nominis æquivoco turpiter lusus es. Ambrosium legito lib. x, in *Luc.*, ad cap. xxv (13), et tuum ipse errorem

emenda, qui cæteros tam audacter erroris incusas : *Nescit una Maria Magdalena secundum Joannem, scit altera Maria Magdalena, secundum Matthæum; nam eadem et ante scire, et postea nescire non potuit. Ergo si plures Mariæ, plures fortasse etiam Magdalenæ, cum illud personæ nomen sit, hoc locorum. Denique alteram esse cognosce. Illa admittitur pedes Domini tenere, tangere Dominum ista prohibetur. Illa angelum videre meruit, hæc cum primo venit, neminem vidit. Illa discipulis Dominum resurrexisse nuntiavit, ista raptum esse significat. Illa gaudet, hæc plorat. Illi in gloria sua jam Christus occurrit, hæc adhuc mortuum querit. Illa Dominum vidit et credidit, hæc non potuit agnoscere cum videret. Illa fidei adorabat in spiritu, hæc dubio mæstificatur affectu.*

2. « Ex quibus postremis Ambrosii verbis, aliorum, quæ mihi ex lib. iii *De virginibus* objecisti, intelligentiam accipies; cum eadem fere utrobique sint : *Vidit Maria resurrectionem Domini, et primæ vidit, et credidit : vidit et Maria Magdalena quamvis adhuc ista nutaret... Illa Dominum vidit, et credidit, hæc non potuit cognoscere, cum videret. Illa fidei adorabat spiritu, hæc dubio mæstificabatur affectu...*

3. « Jam quod Sedulium poetam attinet, quem abbati Ruperto præluxisse ais, in asserenda prima illa manifestatione Deiparæ facta, cum nunquam fuerit ille Ecclesiæ Patribus ascriptus, non est, cur Alexander, et ego, qui de solis Ecclesiæ Patribus loquimur, de illius musa solliciti simus : cui illud addiderim, non liquere omnino de Deipara Virgine Matre, Sedulium loqui potius, quam de Ecclesia omnium matre; de cujus vocatione loquitur eo loco, et de Synagogæ abiectione a Christo Domino facta. »

4. Quid vero ad hæc Sandinus? Ait theologos etiam præclarissimos de Maria Deipara intellexisse Ambrosii verba, indeque eruisse primæ omnium Mariæ Deiparæ apparuisse Christum e mortuis redivivum, veluti Suarez, et alios etiam primi nominis viros.

5. Ad ea vero, quæ ex commentariis in Evangelium Lucæ allegavit Serry, hæc adnotasse præstantes S. Mauri monachos : « Adverte Ambrosium aut labi memoria, quando contra expressum Marci cap. xvi, v. 9, testimonium, Christum Magdalenæ secundo tantum loco apparuisse affirmat : aut pie illorum opinioni subscribendum esse, qui ut Estius ait, Dei Genitricem hic in Maria significatam vident. »

6. Quod vero ad Sedulium attinet, tanti eum fecit [quod superiore Dissertatione vidimus] sanctus Odilo, ut *bonum* appellaret, *oratorem facundum, et scriptorem catholicum* : valde scilicet probabilem,

Et ingressæ, etc.

(12) Cap. 3, num. 2, pag. 65.

(13) Hæc invenies in edit. PP. S. Mauri, num. 155 et 154.

(10) Quoniam sicut abundant passionones Christi in nobis, ita per Christum abundat consolatio nostra. (II Cor. 1, 5.)

(11) Concordantiarum cap. 143, ad verba :

et qui merito allegari a theologo possit, tanti etiam illum fecisse Casaubonum ipsum, ut illius auctoritatem vereatur, cum exposita Baronii opinione, arbitrati scilicet, primum Mariæ, tum reliquis apparuisse Christum redivivum, hæc ait : « Neque ego sane velim contra tendere. Scio Sedulium poetam id olim dixisse, postea alios. »

7. Quid igitur nos ad hæc? nostrum enim iudicium interponamus oportet, uti in superioribus, in hæc etiam quæstione. Arbitror porro vulgatam, insitamque fidelium animis persuasionem, quæ scilicet creditur primum Mariæ apparuisse Christum e mortuis redivivum, non esse abjiciendam. Illud enim opinionum genus, quæ fidelium animis altius in hærent, abjiciendum non est, nisi invictissima afferas argumenta, quibus illas evellas. An vero hujusmodi sunt ea, quæ clariss. Serry affert? Judicaverit æquus Lector : mihi sane invictissima non apparent.

8. At temere, inquit, inducta est ea opinio, quam catholicorum vulgus tuetur; destituitur enim veterum auctoritate. Quid si dixerim, non fuisse temere inductam, quod veluti per manus tradita sit, quod fulta auctoritate scriptoris alicujus, cujus scripta perierunt : quot enim veterum etiamsi præclarissimorum scripta raro invenimus, quæ deperdita arbitrabamur? Sed certe temere non inductam comprobant ex valde probabiles conjecturæ, quibus ea fudit, et facilis dissolutio argumentorum, quibus impetitur (14).

9. Atqui non eorum etiam quos legimus, Patrum auctoritate destituitur. Sane Ambrosius dum hæc ait (15) : « Vidit ergo Maria resurrectionem Domini, et prima vidit, et credidit. Vidit et Maria Magdalena, quamvis ista nutaret, » facile nos inducit, ut putemus Mariam Deiparam indicare illum; dum ait, *prima vidit, et credidit* : tum quia, si generatim loquimur, quando *simpliciter*, et sine addito, Mariam dicimus, Deiparam intelligimus, tum etiam quia aut lapsus memoria hic est, aut evangelicæ auctoritati obsistit Ambrosius, dum Magdalenam secundo loco vidisse Christum affirmat; nam si Deiparæ Christum primum apparuisse non vis, Magdalene primum apparuisse dicendum est : hoc enim expressissime docet Marcus cap. xvi, v. 9.

10. Hanc ob rem præclarissimi PP. S. Mauri [quod ante me observavit Sandinus] hanc ad allegatum Ambrosii locum annotationem apposuerunt : « Interim adverte Ambrosium aut labi memoria, quando contra expressum Marci cap. xvi, v. 9 testimonium Christum Magdalene secundo tantum loco apparuisse affirmat : aut piæ illorum opinioni subscribendum esse, qui, ut Estius ait, Dei

Genitricem hic in Maria volunt significatam. »

11. Sed fac Ambrosium ea minime nos edocere, quæ eum edocuisse Sandinus censet. Quid tum denique? an recens, an contemnendus Sedulius? Minime vero. At contemnit Serry, dum Patrum numero abjudicat. Qua tamen de causa id faciat, viderit ipse. Reliqui sane omnes Patribus eum accensent : nec immerito sane; interpret est enim evangelicæ historiæ, et multo tempore ante Bernardum, Amadeum et Eadmerum vixit; quibus scilicet eorum magistrorum, quos Patres dicimus, numerum concludi plerique affirmant, et eos subsequi, quos *scholasticos* dicimus, quibus tamen Bartholomæum Tridentinum minime accenseo : præcessit enim sanctum Thomam, et Scotum, et reliquos quos *scholasticos* appellamus. Neque vero sedulium e Patrum agmine expelles, propterea quia metro scripsit : etenim et prosa etiam oratione eum scripsisse sanctus Odilo affirmat, *oratore facundum* [Dissert. sup., n. 9] : et ea ratio, si quidquam valet, te coget etiam ad expungendos e Patrum numero Prudentium, Paulinos duos, Javencum, aliosque viros præclarissimos, quorum scripta, dum Patres allegant, interpretes omnes ac theologi excitant.

12. Fateor porro docere Sedulium Mariam sanctissimam, cui primo apparuit Christus redivivus, Ecclesiam significare. Quid tum denique? Nonne Patres et ecclesiastici scriptores docent Mariam, dum Virgo concepit, et peperit, Ecclesiam significare, quæ filios suos virgo concipit paritque (16)? An deinceps affirmare audebis Virginem Deiparam illæsa virginitate non concepisse ac peperisse? An non etiam fassi sumus animantia cunis Domini astantia Judæos et gentiles significasse? An statim ea vera animalia fuisse negavimus? Minime sane (17). Imo contra, constituta virginitate in conceptu et partu Mariæ, eam Ecclesiæ communem volumus, vera quoque animalia Christo nascenti astitisse; ita hic quoque stabilita sententia, quæ primam omnium vidisse Mariam Christum e mortuis excitatum affirmat, ex ea deducimus, se conspicuum primum fecisse Christum Ecclesiæ [cujus scilicet fide, et assensu angelo adhibito prima origo, et pars potissima erat Virgo Deipara], relicta in tenebris, suaque visione destituta Synagoga. Sed præstat ipsum Sedulium adducere (18) :

*Plange sacerdotes perituros, plange ministros,
Et populum, Judæa, tuum pro talibus avas.
Non tuba, non unctus, non jam tua victima grata est.
Quænam bella tibi clanget tuba Rege perempto?
Quis tuus unctus erit, quæ verum occideris Unctum?
Victima quæ dabitur, cum Victima Pastor habetur?*

(16) Vide, quæ diximus dissert. 15, quæst. 1, cap. 5, num. 14, etc.

(17) Vide, quæ diximus Dissert. 19, quæst. 2, cap. 4, n. 2 et 3.

(18) Lib. iv. *Mirabilium divinorum* sub hoc titulo : *Judæam miseram fore, quod Christum occiderit.*

(14) Ea dissolvit Bernardinus Senensis, quem deinceps allegabimus. Hic tantummodo aio, Janseii argumenta, quibus fudit Serry, invicta non esse. Neque enim tantummodo apparuit Christus, ut firmaret in fide, verum etiam ut incertitiam auferret et solaretur, surque dilectionis argumentum perspicuum præberet.

(15) *De virgin.* lib. uno, cap. 3, num. 14.

*Discedat Synagoga suo fuscata colore,
Ecclesiam Christus pulchro sibi junxit amore,
Hæc est conspicuo radians in honore Mariæ
Quæ cum clarifico semper sit nomine Mater,
Semper Virgo manens, hujus se visibus astans
Luce palam Dominus prius obtulit, ut bona Mater
Grandia divulgans miracula, quæ fuit olim
Adiuvantis iter, hæc sit redeuntis et index.*

13. Sed præter Sedulium perstat adhuc Paulinus, ejus ne meminit quidem Serry. Is tamen procul dubio iis favet, qui statim post resurrectionem apparuisse Mariæ Christum affirmant, ideoque omnium primæ: *Mox erat visura redivivum.*

14. Concludamus Dissertationem hanc auctoritate expressissima sancti Bernardini Senensis, qui non modo apparuisse Virgini omnium primæ Christum redivivum affirmat, verum etiam probabili disputatione, et solutione nonnullorum argumentorum, quæ a scholasticis secus sentientibus per ea tempora allata fuerant, opinionem hanc stabilire nititur. Quamquam autem multa sunt Bernardini verba, ea tamen hic referre necesse duco, ut constet virum sanctitate et doctrinâ præstantem auctoritate sua et rationum momentis, plurimum ad stabilendam piam opinionem, quam probabilem diximus, operæ contulisse (19): « Quia enim de sacræ Matris consolatione post resurrectionem nihil evangelica testatur historia, non propterea credendum est quod benignissimus Jesus, fons consolationis et gratiæ, qui cæteros tantum studuit consolari, oblitus sit Matris, quam solam noverat mortis suæ amaritudinem plenissime degustasse. Placuit tamen providentiæ Dei de hoc per evangelicos apices nihil reserari; et maxime propter tria. Primo propter firmitatem, secundo propter infidelitatem, tertio propter sublimitatem. Primo propter firmitatem: tanta enim firmitate certissima constabat Virgini Matri de resurrectione Filii sui, ut nec per minimum dubitationis motum circa hoc fuerit propulsata: quod quidem facile fuit credere ex hoc quod per singularissimam gratiam electa fuerit, ut Mater Christi Dei esset, et Regina angelorum, ac Domina universi: propterea ipso silentio Scripturarum melius ostenditur hoc debere teneri, ut omnino indubitabile, quam fieret quacunque scriptura. Propterea, sicut luculenter apparet, Scriptura posuit talia fundamenta, quod mens illuminata et alta majora concludit quam possit lingua seu littera explicari. Posuit enim modum suæ altissimæ conceptionis, ut puta, angelo nuntiante, et Spiritu sancto obumbrante; describitque illam ut dolorosam Matrem Dei morientis, atque eam juxta crucis stipitem collocatam. Quod si verum est, imo verissimum est quod II Cor. 1, 7, Apost. ait: *Sicut socii passionum estis, sic et consolationum eritis*; mensura, tu, quantum Virgo Mater fuerit resurrectioni Filii sociata. Propterea certissime

tenendum est, quod dulcissimus Filius ejus primo et ante omnes resurrectionis suæ gloriosa lætitia consolatus est eam. Quod et sancta Romana Ecclesia videtur sentire, quæ Romæ in Resurrectionis die ad sanctam Mariam Majorem ordinat stationem. Si autem arguere velis quod corporaliter non apparuit ei, eo quod hoc non testantur evangelistæ, nos pie concludere erit necesse, quod in resurrectionis lætitia in mundo nunquam eum viderit; quia sicut nec primo, sic nec ultimo, nec medio, materno conspectui apparuisse refertur. Secundo autem factum est propter infidelitatem. Quia enim Spiritui sancto cura erat per Scripturam evangelicam illas apparitiones describere, quæ carnalibus hominibus possent de resurrectione Christi fide dignum testimonium perhibere, ut maternus affectus in eorum oculis non minueret veritatem; ideo nulla scripta est apparitio ex Matris testimonio. Non erat tamen in rei veritate in omni creata atque creanda natura post Jesum tantum testimonium veritatis, quantum ipsa lingua materna, ut sibi credere debeat mens humana devota. Per textum igitur evangelicum solummodo debuit reserari, per quem modum doctores primi fidei nostræ de resurrectione Christi fuerunt certificati; ita ut per hoc comprehendere valeremus qui facti sunt resurrectionis Christi idonei testes, quibus fides esset ab omnibus indubitabiliter exhibenda. De apparitione autem Matri et consimilibus nihil reperitur in Evangeliiis, quia a Spiritu sancto credenda et investiganda illis tantummodo relicta sunt, qui a suo lumine illustrantur. Tertio quoque factum est hoc propter sublimitatem. Post resurrectionem enim Christi nihil de Matre, et etiam ante, pauca per Evangelia reserantur; quia apparitiones Christi exhibitæ Matri et familiaria inter eos colloquia, atque amoris sublimia signa in tantum debuerunt esse superintelectualissima et intimissima, atque ineffabilissima, quod nec potuerunt ab inferioribus dici, vel sciri, nisi cum tanta diminutione sua, quod eas dicere, esset nobis excessum illarum quodammodo denigrare. Si quis tamen pie deferre vellet textu Evangelii sacri, et dicere quod corporali aspectu primo apparuit Magdalenæ, posset utrique sensui devote ac fideliter convenire, si distinguamus duplicem visionem; primam corporalem, secundam spiritualem. Prima est debilis et infirma, et sæpe multæ illusioni, deceptioni et vanitati subjecta. Secunda autem est stabilis, certa et clara, quæ de levi nonnisi purgatis mentibus exhibetur. Esto igitur quod visionem primam pro quodam privilegio speciali amorosus Jesus peccatoribus voluerit impertiri, non dubium esse debet quod certissimo mentis intuitu B. Virgo resurrectionem Christi et vidit, et certe cognovit, et jucundissimis amplexibus animæ suæ s'inxit. Quarto etiam dici potest quod Spiritu

(19) Quadragesimale I, Dominica in Resurrectione; serm. 52, art. 3, cap. 3, pag. 278, tom. I edit. Venet. 1745.

saceto dictante, nihil in sacro textu de corporali apparitione sibi facta refertur, ut per hoc ostendatur et commendetur ejus indefectibilis virtus : quia per hoc monstratur, quod non indigebat talibus apparationibus roborari et confirmari. »

15. Atque his quidem, et superioribus etiam monitis assequeris, qua ratione refellere debeas Casauboni hoc de argumento monita, quæ sic se habent (20) : « Mihi sententia Jansenii non displicet, qui putat non apparuisse Christum B. Mariæ primæ, quia firmitior erat illi fides, quam ut ipsi opus esset. Sic Joanni non statim apparet, quia credit, Joan. xx, 8. At Petro se ostendit, qui non plane credit, sed miratur, Luc. xiv, 12. Hoc melius, quam Christo præcipere, quod faciendum ipsi fuerit. Maldonatus ad cap. xviii Matth. : *Primum matri suæ apparuisse Christum non quod evangelistæ factum dicant, sed quod fieri decuerit, credendum est.* An non videtur, qui sic loquitur, paratum habuisse Domino nostro præcepta morum dictare ? »

16. Sic porro ea refellite. Ostensum est, aliis de causis Christum redivivum se omnium primo Mariæ ostendisse. Et ea sane, quæ a Casaubono hic ad-

(20) Exercit. 16, in *Ann. eccles. Baron.* ad an. 54, num. 183, pag. 600 et 601, edit. Gen.

(21) « Maria Magdalene, quæ fuerat in civitate peccatrix, amando veritatem, lavit lacrymis maculas criminis : et vox Veritatis impletur, qua dicitur : *Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* (Luc. vii, 47.) Quæ enim prius frigida peccando remanserat, postmodum amando fortiter ardebat. Nam postquam venit ad monumentum, ibique corpus Dominicum non invenit, sublatum credidit, atque discipulis nuntiavit. Qui venientes viderunt, atque ita esse, ut mulier dixerat, crediderunt. Et de eis protinus scriptum est : *Abierunt ergo discipuli ad semetipsos.* (Joan. xviii, 10.) Ac deinde subjungitur : *Maria autem stabat ad monumentum foris plorans.* Qua in re pensandum est, hujus mulieris mentem quanta vis amoris accendierat, quæ a monumento Domini, etiam discipulis recedentibus,

ducitur, repulsa est a Toletio, quem, r. 4, allegavimus. Porro, ut de reliquis causis interea sileamus, quas n. 20 superioris capitis attigimus, in exitum amorem, quo Christum adhuc mortuum prosecuta est Magdalena, rejicit Gregorius Magnus causam, ob quam discipulis prior Magdalena Christi redivivi visitatione dignata (21). An vero quispiam ardentius Maria Christum dilexit ?

17. Adjicere etiam libet veluti ad hujus Dissertationis coronidem, fateri nos commode posse, nonnullas ex iis rationibus, quibus Rupertus alique etiam fidunt, dissolubiles esse : at non propterea contemnendas, aut rejiciendam opinionem nostram. Quis enim indissolubilia fuisse contendat ea omnia argumenta, quibus probatissimi doctores opiniones suas, atque adeo Ecclesiæ ipsius stabilire contendunt ? Sed tamen eæ ipsæ rationes, quas enodabiles fatemur, probabiles etiam agnoscimus : hoc autem emolumentum ex iis eruimus, ut traditionem non contemnendam ex eorumdem doctorum studio, ac cura in ea opinione firmanda eruamus : hoc ipsum porro satis est, ut valde probabilem agnoscamus opinionem hanc, ideoque cum laude excipiamus.

non recedebat. Exquirebat quem non invenerat, flebat inquirendo, et amoris sui igne succensa, ejus quem ablatum credidit, ardebat desiderio. Unde contigit, ut eum sola tunc videret, quæ remansit, ut quæreretur : quia nimirum virtus boni operis, perseverantia est : et voce Veritatis dicitur (Matth. x, 22 ; xxiv, 13) : *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit...* Sed Maria cum fletet, inclinavit se, et prospexit in monumentum. Certe jam monumentum vacuum viderat, jam sublatum Dominum nuntiaverat : quid est quod se iterum inclinat, iterum videre desiderat ? Sed amanti semel aspexisse non sufficit : quia vis amoris intentionem multiplicat inquisitionis. Quæsivit ergo prius, et minime invenit : perseveravit ut quæreretur, unde et contigit ut inveniret : actumque est, ut desideria dilata crescerent, et crescentia caperent quod invenissent. » (Gregor. M. hom. 25 in *Evang.*, n. 1 et 2.)

DISSERTATIO XLI.

POST ALLATA S. ODILONIS VERBA, QUIBUS DEIPARÆ STUDIUM IN FREQUENTANDIS POST RESURRECTIONEM LOCIS, QUOS CHRISTI INCOLATUS ET MYSTERIA NOBILES FECERANT, OSTENDITUR, QUÆRIMUS NUM EA FILIUM SUUM IN CÆLOS ASCENDENTEM CUM APOSTOLIS ET DISCIPULIS CONSPEXERIT.

1. Eo temporis intervallo, quod post Christi resurrectionem ad ascensionem decurrit, quid egerit Virgo, nescimus prorsus ; nemo tamen vetat ne hic quædam sancti Odilonis monita proferamus. En illa (22) : « Si scire volumus quid Genitrix post resurrectionem Domini, antequam ipse cælos ascenderit, agebat, sine dubio loca Dominicæ nativitatis, passionis, sepulturæ et resurrectionis frequenter circueiens invisere cupiebat. In eisdem etiam locis lacrymas fundebat, et sanctissimi oris sui oscula dulcissima imprimebat. Deinde ad notum sibi refu-

gium, apostolicum videlicet contubernium, pasta intuitu Dominicorum locorum, cum gaudio remeabat. »

2. Cælos in Christum ascendentem intuitos fuisse apostolos et Christi discipulos ex Lucæ narratione assequimur, quæ ad hunc modum se habet : *Et convalescens præcepit eis, ab Jerosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem Patris : Quam audistis, inquit, per os meum, quia Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies. Igitur qui conven-*

rant, interrogabant eum dicentes : Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel? Dixit autem eis : Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate : sed accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, et eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæa, et Samaria, et usque ad ultimum terræ. Et cum hæc dixisset, videntibus illis, elevatus est : et nubes suscepit eum ab oculis eorum. (Act. 1, 4 seqq.)

5. Cum porro hic nulla Mariæ aliarumque mulierum Christo adherentium mentio fiat, quæritur a theologis atque interpretibus, num hæc quoque Christi ascensioni adfuerint; opinioni affirmanti faventibus meritis cum aliarum mulierum, tum præsertim Mariæ sanctissimæ; negantem vero indicante silentio sacri scriptoris, qui deinceps docens eas interfuisse descensui Spiritus sancti, dum apostolos in cænaculo congregatos copiosissime muneribus suis donisque ditavit, haud obscure innuit, eas non interfuisse, dum Christus a terris ascendens se cælo intulit.

4. Quid, quod proxime post comestionem cum apostolis sumptam, ascendisse Christum in cælos, indicant paulo ante allegata Lucæ verba? Virginem porro interfuisse, cum apostoli cibum cum Christo sumerent, a verisimilitudine alienum est, et a nemine traditum. Ad hæc, si quempiam angeli, Christo ab oculis sublato, alloqui debuissent, Virginem Mariam honoris causa alloqui debuissent. Id tamen a vero remotum est, et apostolos tantummodo allocutos novimus, vers. 10 et 11 cap. 1 Act. apost.

5. Non desunt tamen viri laudatissimi, qui Filii sui gloriosæ ascensionis attestasse Virginem Mariam affirmant. Allegantur Ildephonsi verba, quæ sic se habent : « Ascendentem etiam in cælum oculis propriis contemplata esse Virgo Maria creditur. » Sed sermo ex quo sunt verba hæc, quartus scilicet *De Assumptione*, Ildephonso a multis [nec temere] demitur. Cujuscunque tamen sermo ille sit, eruditi ac pii scriptoris is est, quique merito allegari potest.

6. Carthagera (23) veluti ex Bernardo desumpta, excitat subsequencia : « Toties denique Maria Filium audivit, non modo turbis loquentem [in parabolis, sed et discipulis seorsum regni Dei mysteria revelantem, vidit miracula facientem, vidit deinde in cruce pendentem, vidit spirantem, vidit resurgentem, vidit et ascendentem, sed in omnibus quoties verecundissimæ Virginis vox memoratur audita? » Sed rem gratissimam fecisset nobis, si locum designasset, in quo Bernardus hæc tradit : tametsi enim hæc in Bernardo perquisierim, minime tamen inveni.

7. Idem etiam Carthagera (24) Oddonem, seu Odlonem Cluniacensem, id pariter tradidisse afir-

mat. Et revera hæc habet Odilo (25) : « Credimus eam interfuisse gaudiis Dominicæ ascensionis. »

8. Sed et Eadmerus, dum gaudia recenset Virginis, illud etiam recenset quod experta ea est dum Filium ascendentem in cælum vidit. Locum ipsum Eadmeri profero, perspicuum sane, et ad id quod agimus comprobandum aptissimum (26) : « Eia, si gaudium habuit eodem suo Filio secum in carne degente; si gaudium habuit eodem suo Filio calcata morte ab inferis resurgente : num minori gaudio exsultavit ipso suo Filio in ea carne, quam de se assumptam novaret, coram oculis suis cælos penetrante? quis hoc dixerit? imo quis gaudium ejus omnibus, quæ illud præcesserunt, gaudiis non crediderit eminere? »

9. Bartholomæus Tridentinus id ipsum his verbis innuit (27) : « Ascendentem ad superos corde est prosecuta. » Non id tamen expresse ait : potuit enim Virgo sanctissima corde prosequi ascendentem Jesum, tametsi ejusdem ascensionis corpore præsens minime adfuerit.

10. His antiquior fuisse creditur auctor serm. 6 *De Ascensione*, quem cum aliis ejusdem tituli Chrysostomo tribuit Gerardus Vossius, qui eosdem Sermones Latinitate donavit, et operibus sancti Gregorii Thaumaturgi adjecit. Quanquam porro hos sermones critici Chrysostomo demant, illorum tamen auctor contemnendus utique non est; ideoque illius monita, desumpta, uti dixi, ex serm. 6, afferenda hic sunt (28) : « Quibus dictis, conversus ad Matrem Dominus, dixit : Pax tibi, o Mater; ne contristeris quia ascendo ad Patrem meum; non te relinquam, quæ splendor es ac fenestra mundi; non te relinquam, habitaculum meum omni fuco ac dolo carens; non te relinquam, templum meum factum; non te relinquam, quæ fidelis inventa es per universum mundum; non te relinquam, arcam meam sanctam, et indissolubilem; non te relinquam, Mater mea, Virgo : quin et quando emigratura es de corpore, non angelum, neque archangelum missurus sum, sed ego ipse veniam, tuamque animam sole splendidiorem excipiam. » Ad quæ verba Gerardus Vossius (29) : « Per ista haud obscure innuit Chrysostomus etiam Matrem adfuisse Christo jam ascendenti in cælum. Eam autem tunc ibi fuisse præsentem, nemini videtur esse dubitandum. Siquidem in Act. apost., ubi dicitur, reversos Jerusalem apostolos, ingressos cænaculum perstitisse in oratione, etc., additur ibi, *cum Maria*, etc. : quare eadem etiam antea cum illis adfuerat. Præterea quamvis undecim legatur præcepisse, ut exspectarent Spiritum [sanctum, etc., tamen etiam Maria, et alii multi dicuntur fuisse cum apostolis, quando Spiritus sanctus primum descendit, etc. Quibus accedit, quod ista communis et consentiens tributo, cap. 6.

(27) *Vita et Actus SS. per anni circulum*, cap. 98. (Assumptio B. Mariæ Virginiis.)

(28) Pag. 28, tom. II, edit. Mogun. 1604.

(29) *Scholia*, etc., cap. 31.

(23) Tom. II *Homil. Cathol.* lib. v, hom. 9.

(24) *Ibid.*, hom. 8.

(25) *Serm. de B. M. V. Assumpt.* pag. 667, tom. XVII *Bibl. PP. Lugd.*

(26) In libro *De excellent. Virg.* olim Anselmo

videatur esse traditio Ecclesiæ: tum quia antiqui Patres passim hoc asserunt, aut saltem supponunt, tum quia in picturis ascensionis Dominicæ, et in concionibus passim idem cernitur atque auditur, ut Mater Filio nimirum adfuerit in cælum ascendenti.)

11. Et sane cur Virginem eo solamine destitutam dicemus, quo affecti apostoli sunt? An minus apostolis a Christo diligebatur? An minores iis dolores in Filii passione tulerat?

12. Cum alii fortasse non pauci huic opinioni adhæserint, adhæret quoque Novatus (50), qui in eandem sententiam *Revelationes* sanctæ Birgittæ citat, et Ludovicum de Ponte. Theophilus porro Raynaudus Chrysostomi sermonem antea allatum, sextum scilicet *De Ascensione*, in rem præsentem affert (31) [quem tamen sermonem Chrysostomo tribuere minime audeo], Vigerium in *Decachordo* [chorde 9, capp. 8 et 9, in quorum postremo Christi Virginem et apostolos alloquentis verba describit], et Galieum Parvum, in Cant. viii, ad verba ea, *Quæ habitas in hortis*, etc.

13. Ego quidem huic opinioni minime obsisto: novi enim piam esse, a viris doctis non sine aliqua verisimilitudine traditam: certam tamen eam esse, et veterum auctoritate innixam affirmare non audeo. Cæterum ea, quæ adversus illam in Dissertationis exordio posita sunt, illius verisimilitudinem minime tollunt. Quot omittunt evangelistæ, quæ procul dubio verissima sunt? Lacrymarum in morte a Christo effusarum meminit apostolus Paulus (52); id tamen omnino reticent evangelistæ, qui etiam illud Christi reticent, cujus pariter meminit apostolus Paulus (53): *Beatius est magis dare quam accipere*, aliæque hujus generis fortasse non pauca.

14. Num proxime post comestionem in cælos

ascenderit Christus, dubitari merito potest: neque enim novimus ea omnia, quæ versiculo quarto et subsequentibus narrat Lucas, conjunctim fuisse a Christo acta. Fac tamen proxime post comestionem ascendisse, quis te docuit comestioni illi non interfuisse Mariam? Alios sane præter apostolos comestioni illi interfuisse, ex iis Lucæ conjiiciunt nonnulli (Act. 1, 6): *Igitur qui convenerant, interrogabant eum dicentes? Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel?* Apostolis enim sæpe dixerat *pressuram* illos habituros esse in hoc mundo; ideoque etiam dixerat se ad temporale Judæorum regnum restaurandum non esse missum. An cum regni temporalis Judaici reparatione conveniunt ista: *Si me persecuti sunt, et vos persequentur* (54), et id genus alia sane non pauca? Interfuisse sane postremæ Christi comestioni Mariam et piæ mulieres docet card. Vigerius, chorda 9, cap. 8: « Credamus in primis sanctam Mariam Virginem simul cum omnibus suis sanctis sororibus, Domini scilicet Jesu Christi materteris, convivio, in quo partem piscis assi, et favum mellis pro ultima cœna manducavit, interfuisse, » etc.

15. Sed rursus fac non interfuisse, an non poterat Christi monito tum advenire, cum ascensus erat cælum? Nonne etiam poterat loco nonnihil remoto ab apostolis cum mulieribus aliis consistere et eum ascendente conspicere? Angeli porro Mariam non sunt allocuti, quia ea Christo jam in cælos elato non stabat *admirans, atque in cælum suspiciens*. Fortasse etiam eam sunt allocuti angeli; eorum porro sermones omisit Lucas, quod ad apostolos, quorum Acta describere habebat in animo, sermones ii non pertinerent. Et hæc ad propositam questionem dicta sint satis.

(50) *De eminent. Virg.* tom. I, cap. 19, quæst. 9, pag. 425.

(51) *Diptych. Mar.* part. i, punct. 9, num. 16.

(52) Hebr. v, 7: *Cum clamore valido et lacrymis*

offerens exauditus est pro sua reverentia.

(53) Act. xx, 35.

(54) Joan. xv, 20. Adde ea, quæ habentur Joan. xvi, 20.

DISSERTATIO XLII.

GRATIARUM MARIE IN CENACULO POST ASCENSIONEM DOMINI DEGENTI COLLATARUM UBERTATEM ET GENUS PERQUIRIMUS.

1. Mariam sanctissimam cum apostolis ac piis mulieribus in Hierosolymitano cœnaculo Christi jussu coactis Spiritum sanctum a Christo promissum recepisse, indubitata res est et expressissime tradita his verbis a Luca (Act. 1, 13, 14): *Et cum introissent in cœnaculum, ascenderunt ubi manebant Petrus et Joannes, Jacobus et Andreas, Philippus, Thomas, Bartholomæus et Matthæus, Jacobus Alphæi, et Simon Zelotes, et Judas Jacobi. Hi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione cum*

SUMMA AUREA DE B. V. MARIA. II.

mulieribus, et Maria matre Jesu, et fratribus ejus. Et rursus (Act. 11, 1-5): Et cum complerentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco. Et factus est repente de cælo sonus, tanquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum ubi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispartitæ lingue tanquam ignis, seditque supra singulos eorum.

2. Sed quænam fuerit donorum gratiæ Spiritus sancti, quibus Maria repleta est, ubertas, ac genus, is solus novit, qui ea tribuit. Gratiarum dona Ma-

riæ liberalissime a Deo tributa alibi recensuimus (35). Id si excipias, [cur porro non excipies?] aucta quidem dona illa dices, sed non nova addita, cum jam collata fuerint genera omnia [ut ita loquar] donorum gratiæ saltem a Christi conceptione. Id indicare videtur sanctus Odilo his verbis fortasse corruptis, sed iis tamen, ut inde eruas uberrimam et copiosissimam gratiam tum habuisse Mariam, sed ex eo derivatam, quod Christum conceperit: « Credimus, inquit sanctus Odilo (36), eam interfuisse gaudiis Dominicæ ascensionis: in die sancto Pentecostes cum sanctis apostolis percepisse eam gratiam Spiritus sancti, quam constat plenissime habere ab ipsa conceptione Christi. » Quod si non omnia ante collata fuisse putes, hoc denique tempore collata dices. Itaque sanctus Antoninus docet (37) die Pentecostes donum linguarum a Virgine fuisse receptum: hæc enim scribit: « Quia B. Maria fuit cum apostolis orans, quando receperunt Spiritum sanctum, credendum est quod et hoc donum [linguarum scilicet] recepit cum eis. Quamvis non esset deputata a Deo ad discurrendum per mundum, ad prædicandum sicut apostoli, tamen, ut nil boni spiritualis et gratiæ ei subtrahatur, decebat eam hac non privari: sic nec Filius ejus, quamvis non egeret habere donum linguarum, quia non prædicavit nisi Judæis, dicens: *Non sum missus, nisi ad oves Israel* (Matth. xv, 24); non tamen hoc caruit secundum B. Thomam in *Summa*. Nec frustra ipsum habuit, quamvis eo non sit usus, sed ad excellentiam ejus. Præterea ipsa B. Maria, etsi non prædicaret, verisimiliter tamen credendum est, quamvis non scriptum sit, quod multi ex conversis de diversis nationibus et linguis audientes Matrem Jesu Dei, et hominis, post adventum Spiritus sancti accedebant ad eam visitandam, venerandam, et audiendam. Quibus, cum plena esset charitate, nec in loquela posset errare, loquebatur, consolabatur, respondebat, instruebat variis idiomatibus, in quibus illi nutriti et edocti erant. *Ave igitur, et hac gratia plena.* »

3. At cur [dices] linguarum donum, et alia huic affinia Mariæ collata vis, quandoquidem ei inutilia erant? An Evangelium nuntiare gentibus debebat illa? Ad hæc: Si propterea linguarum donum collatum Virgini vis, quod cum apostolis, quibus donum

illud collatum est, Spiritum sanctum recepit, idem donum mulieribus aliis in cœnaculo cum apostolis unanimiter in oratione perseverantibus collatum dices. Quis porro Magdalenam, et reliquas pias mulieres a Spiritu sancto dicat linguarum dono imbutas?

4. At inutilia non erant in Maria linguarum, et alia his affinia dona. Scilicet ea exposcebat dignitas Virginis, Matris nempe Largitoris donorum omnium, adeoque Regina circumdata varietate, et omni ornamentorum genere decorata. Quamobrem, tametsi eo dono usa illa non est, poterat tamen, si volebat, uti. Liceat hic recolere, quod modo ex Antonino, et alibi ex Ruperto abbate allegavimus (38): « Jure miremur quantis vel qualibus deliciis affluat. Deliciis gratiarum, quæ manifestantur ad utilitatem, videlicet sermone sapientiæ, sermone scientiæ, fide, gratia sanitatum, operatione virtutum, prophetia, discretione spirituum, generibus linguarum, interpretatione sermonum. »

5. Pulchre questionem hanc solvit, et propositam difficultatem evitat Gerson, hæc scriptis mandans (39): « Tertia quæstio: amplius quærent, si donum hoc linguarum collatum est mulieribus, et Mariæ matri Jesu, sedentibus et orantibus in cœnaculo cum reliquis? Auget difficultatem dictum Apostoli, qui docere mulierem non permittit. Sed aliud est quod lex communis vetat, aliud quod privilegiata seu privata concedit. Itaque Maria apostolorum fuit apostola. »

6. Ut expressius objectæ difficultati occurram, noverit lector, quæri a theologis, num piis illis mulieribus, quæ cum apostolis in cœnaculo perseverantes in oratione fuerunt, collata sint dona linguarum, et alia hujus generis: de quo inter eos disputatur.

7. Sunt qui affirmant. Aiunt nempe Spiritum sanctum non fuisse datum cum mensura aliqua, sed uberrime et copiosissime, ideoque cum omnibus donis suis. Tametsi ergo eo dono usæ non fuerint piæ illæ mulieres, poterant tamen uti. Negant alii, quia scilicet conveniens non erat earum statui donum istud: neque eo illas ornari exposcebat par aut affinis Virgini Mariæ dignitas ac præstantia, quæ infinito pene intervallo reliquarum, tametsi piarum, feminarum merita atque excellentiam anteibat. Ex his opinionibus tu, quam vis, selige.

(35) Dissert. 3, quæst. 24, cap. 3, 4, 5 et 6. Rursus Dissert. 11, quæst. 8.

(36) Serm. de Assumpt., fol. 667 tom. XVII Biblioth. PP. Lugd.

(37) Part. iv, tit. 15, cap. 19, § 8.

(38) Lib. vii in Cant., ad verba illa v. 5, *Deliciis affluens*.

ciis affluens.

(39) Serm. de Spirit. sanct. recitato coram concilio Constantiensi in die sancto Pentecostes 7 Junii (per errorem editus habet Julii anno Domini 1416), col. 789, tom. II edit. Paris. an. 1606.

DISSERTATIO XLIII.

QUID RELIQUO VITÆ TEMPORE MARIA EGERIT : PRÆSERTIM VERO NUM APOSTOLOS NONNULLA, ATQUE ADEO FORTASSE NON PAUCA DE CHRISTO EIS IGNOTA DOCUERIT.

QUÆSTIO I. — *Quid reliquo vitæ tempore Maria egerit.*

1. Tametsi Joanni apostolo commendata Virgo, ab eo unde decenter aleretur fuerit assecuta, quis tamen otiosam ac desidem Mariam finxit? Imo e contrario affirmant omnes illis operibus incubuisse, quibus probæ ac pauperes mulieres incumbere solent. An vero negabimus illam deprecata fuisse frequentissime cœlestem Patrem, ac Filium suum, ut nostri miseretur, suamque in immeritos etiam pietatem exerceret? Eam ob rem [quod alibi dixi] Mariæ ac Mariæ sororum Lazari munia exercuisse aiunt, atque in se activæ ac contemplativæ vitæ præstantiam fuisse complexam. Ea de re nemo dubitat. Hæc tamen probabili conjectura tantummodo ducti asserimus. Veterum enim auctoritate hic destituimur, et tantum habeo sanctum Odilonem quem hic proferam. Hæc porro scriptis de Maria prodidit (40): « Si quis vero adhuc studio pietatis, vel piæ curiositatis affectu indagare voluerit, quid post ascensionem Domini egerit, quam sancte et juste vixerit, et cum quibus habitaverit, soli Deo cognitum esse videtur, et Gabrieli archangelo, cui ejus causa tota commissa esse prædicatur a Domino, et angelis sibi collatantibus, secumque colloquentibus, Joanni etiam dilecto Domini discipulo, qui ab ipsa cruce suscepit in sua sollicitudine et cura; videlicet ut virgo Virgini deserviret, et Domini Matri rependeret servitutis et dilectionis obsequium, qui eum præ cæteris sua dilectione fecerat dignum. Beatissimo etenim Petro apostolorum principi, cæterisque apostolis non in cognita fuit ejus purissima vita et actio: sancta quoque, et admirabilis, et prædicabilis conversatio. Quippe quia cum eis semper fuit ab ipsorum conversionis initio usque ad illum diem, in quo unigenitus Dei Filius, et homo ex ea vera fide genitus, a laboribus hujus vitæ eam voluit eripere, et ad gloriam sibi a sæculis præparatam, ut creditur, et prædicatur, super choros angelorum dignatus est elevare. »

2. Nonnihil aliter in libello apocrypho, qui Joanni evangelistæ ascribitur (41), ratio vitæ a Maria actæ exhibetur; ad hunc scilicet modum: « Virgo beata in domo juxta montem Sion posita dicitur remansisse, omniaque loca Filii sui, scilicet locum baptismi, jejunii, orationis, passionis, se-

pulturæ, resurrectionis, et ascensionis, quandiu vixit, devotione sedula visitavit. Et secundum id quod ait Epiphanius, 24 annis post ascensionem Filii sui supervixit. »

QUÆSTIO II. — *Num apostolos nonnulla, atque adeo, ut multis placet, non pauca de Christo eis ignota docuerit.*

1. Si prima quæstio scholasticos atque interpretes non multum angit, eos multum angit quæstio altera, quam in titulo exposui: num scilicet Maria apostolos nonnulla, atque adeo fortasse non pauca, de Christo eis ignota edocuerit. Existimat Chrysostomus (42) apostolos peculiari Spiritus sancti inspiratione et afflatu novisse ea omnia, quæ a Christo peracta fuerant antequam a Joanne fuerit baptizatus: « Quæ prius, inquit, gesta fuerant, nemo noverat edoctus, sed a Spiritu didicerant. »

2. Id si admiseris, non est cur Mariam apostolos de iis instruxisse dicamus, quæ evangelicam Christi prædicationem præcesserunt: scivissent enim Spiritu sancto edocente ea, quæ tu a Virgine edoctos putas. Atque id de apostolo Paulo indubitatum efficiant notissima illius verba (43): *Neque enim ego ab homine accepi illud [Evangelium], neque didici, sed per revelationem Jesu Christi.* Tamen si synecdochen in his Chrysostomi verbis inesse vis, ut scilicet pars voce amplioris significationis denotetur, quærere adhuc potes num a Maria instructi fuerint apostoli et evangelistæ in iis, quæ susceptum a Christo baptismum, ideoque ejus prædicationem præcesserunt.

3. Magna pars recentiorum theologorum et interpretum id affirmat: a quibus si opinionis suæ rationem exposcas, et probabilium scriptorum dicta afferunt, et verisimilem conjecturam.

4. Ac primo quidem Ildephonsi serm. 2 *De Assumptione* proferunt, in quo scilicet Maria vocatur *evangelista*: ideo vero eam appellationem assecutam aiunt, quod Evangelii non modicam partem tradiderit; eam scilicet, quæ pueritiam et infantiam Christi complectebatur, cujus quidem gesta ea ætate, quoniam Joseph jam mortem obierat, Virgini Mariæ tantummodo nota esse poterant.

5. Sophronius quisquis is est, cui tribuis serm. *De Assumptione Deiparæ* in Appendice operum sancti Hieronymi hæc de Virgine Deipara, cap. 3, ait:

(40) Serm. de Assumpt. tom. XVII Biblioth. PP. fol. 667, edit. Lugd.

(41) Librum hunc allegat Jacobus de Vara-

gine *De Assumpt.*

(42) Hom. 3 in Act. apost., n. 3, ed. Montf.

(43) Ga't. 1, 12.

« Eximius ille apostolorum chorus post Domini ascensionem non deseruit eam, inter quos [ipsa] post resurrectionem intrans, et exiens, familiarius contulit de incarnatione : tanto siquidem verius, quanto ab initio plenius per Spiritum sanctum cuncta didicerat. » Jam Gersonem attulimus, id quod agimus, suffragio suo comprobantem : « Apostolorum, etc., fuit apostola, » etc.

6. Sanctus Bernardus id ipsum his verbis affirmat (44) : « Vel ideo potius conceptus Elisabeth Mariæ nuntiatus est, ut, dum nunc Salvatoris, nunc Præcursoris edocetur adventum, rerum tempus, et ordinem tenens, ipsa melius postmodum scriptoribus, aut prædicatoribus Evangelii reseraret veritatem, quæ et plene de omnibus a principio cœlitus fuerit instructa mysteriis. »

7. In eadem sententia sanctus Antoninus est. Quid expressius his verbis (45) ? « Voluit Filius, ut post ascensionem remaneret ad tempus in mundo doctrix et illuminatrix apostolorum ; unde quandoque ipsa determinabat quæstiones de factis Dei, et morum, si quæ oriebantur in Ecclesia primitiva. » Alia multa in eandem rem tradit Antoninus, quæ, si vis, consule.

8. Addunt sanctam Birgittam, quæ hæc scripta reliquit (46) : « Ascendente Filio ad suum regnum gloriosum, Virgo Maria in hoc mundo ad bonorum confortationem, et errantium correctionem permanere permessa est. Erat enim magistra apostolorum, confortatrix martyrum, doctrix confessorum, clarissimum speculum virginum, consolatrix viduarum, in conjugio viventium saluberrima monitrix, atque omnium in fide catholica perfectissima roboratrix. Apostolis namque ad se venientibus omnia, quæ de Filio suo perfecte non noverant, revelabat, et rationabiliter declarabat : martyres quoque ad tribulationes gaudenter pro Christi nomine sufferendas animabat, » etc.

9. Ea vero, quam dixi verisimilem conjecturam, hæc exhibet. Indubitata res est, Lucam gestis in pueritia et infantia Christi minime interfuisse. Ea itaque, quæ peculiariter de gestis Christi in illius pueritia et infantia narrat, aut a Spiritu sancto edoctus est, aut ab aliis didicit. Didicisse autem ab

(44) Hom. 4, super *Missus est*, num. 6.

(45) Part. iv, tit. 15, cap. 42, serm. 1, *De Assumptione Mariæ*, § 2.

(46) *Serm. angel.* cap. 19.

(47) Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completæ sunt, rerum :

aliis testatur ipsemet verbis iis, quibus evangelicam suam narrationem exorditur (47). Hinc de eo Hieronymus ait, Acta apostolorum prout ipse viderat, tradidisse, Evangelium autem prout ab aliis didicerat. At a quonam aptius discere ea potuit, quam a Maria, quæ vel egit ipsa, vel certe gestis interfuit? Hanc ob causam ab aliis omissam narrat Lucas annuntiationem, pastorum accitorum ab angelis ad Christum nuper natum visendum adorandumque adventum, angelicos concentus, et alia hujus generis, quæ Maria tantummodo certo nosse poterat, etsciscitantibus tradere : et Maria quidem indicata videtur his verbis : *Sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis* An alter [si Mariam excipis] ab initio vidit, et minister fuit?

10. Hæc quidem verisimillima esse fateor, et probabilibus momentis innixa. Noverit tamen lector, Ildephonso a multis abjudicari sermonem eum qui allegatus est, et tribui scriptori, qui sæculo xi, fortasse etiam xii vixerit : noverit quoque necesse non esse *rigorose* exponere vocem *Evangelista* : videtur enim in ipsamet Scriptura latius accipi ; veluti cum dicitur : *Et intrantes domum Philippi evangelistæ, qui erat unus de septem*, etc. (Act. xxi, 8.) Et alibi : *Opus fac evangelistæ* (II Tim iv, 5). Noverit pariter, eum qui *Sophronius* inscribitur, et cui tribuimus *Serm. De Mariæ Assumptione*, virorum præstantium opinione vixisse sæculo vii, ideoque valde remotum ab ea ætate fuisse, qua Deipara vixit : noverit denique sanctæ Birgittæ *Revelationes* et *Opuscula* quævis multi fieri a viris piis, sed non æque æstimari a severioribus criticis, qui tamen, ut puto, neque Bernardi auctoritatem contemnent, neque eam conjecturam, quam attulimus, quanquam [si synecdochen latere non vis in iis verbis, *qui ab initio viderunt*] videtur etiam, non Mariam tantummodo, sed alios etiam, cui Christi gesta nota erant, Lucam consuluisse. Quod facile admittere possumus, dummodo fatearis in horum numero eminuisse Virginem ; quis enim clarius ipsa *ab initio* vidit angelum sibi nuntiantem, sumpturum ex illa nostram carnem divinum Verbum, et alia his affinia, quibus interfuit Maria sanctissima?

sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis : visum est mihi, assecuto omnia a principio diligenter, ex ordine tibi scribere, optime Theophile, ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem. (Luc. i, 1-4.)

DISSERTATIO XLIV.

NUM MARIA SANCTISSIMA BAPTISMUM SUSCEPERIT, ET SACRAMENTA ALIA ; NUM HIEROSOLYMITANO CONCILIO PRÆFUERIT ; PRÆTEREA QUOT ANNOS VIXERIT.

Institutam superiori Dissertatione materiam prosequimur : quid scilicet reliquo vitæ tempore Dei-

para egerit, quærimusque in primis, num baptismum et sacramenta alia suscepit : idque primæ

quæstionis materia erit, tum reliqua duo totidem quæstionibus expendemus.

QUÆSTIO I.—*Num Maria sacramenta suscepit; et si aliqua suscepit, quænum suscepit.*

1. Sacramenta esse instituta, ut per ea secerantur ii qui Christo adhærent, ab iis qui ab eo abhorrent, ut factum sequantur fidei suæ ducem: instituta esse pariter, ut per ea gratia [diversa tamen ratione pro diversa sacramentorum qualitate ac virtute] nobis tribuatur, divinaque dona conferantur, indubitata res est. Quo constituto, quæritur num Maria, quæ procul dubio aliunde manifesto ab iis secernebatur qui Christo non adhærebant (erat quippe copiosissima, et cujuscunque generis gratia plenissima), ea quæ dicimus, sacramenta receperit. Ut perspicue ordinateque hac quoque in disputatione procedamus, in septem quæstiunculas sacramentorum numero respondentem controversiam hæc distribuemus. In quorum numero est:

QUÆSTIUNCULA I. — *Num Maria sanctissima baptismi sacramentum perceperit.*

1. Non deficit, qui id negaret, hac scilicet ratione innixus: duabus de causis baptismum suscipitur: ut in Ecclesiam Dei ingrediamur; caractere quodam in ejus susceptione suscepto secernamur ab infidelibus; gratia denique actuali, habitibus virtutum supernaturalium, gratia quoque, quam sacramentalem appellamus, quæque nos adjuvat, ut munia ab eodem sacramento imposita exsequamur, ditemur. Ad hæc scilicet capita revocantur emolumenta, quæ in baptismo recipimus, ideoque causæ, quibus permovemur ad suscipiendum baptismum. At nulla superiorum causarum movere potuit Mariam ut baptismum susceperet. Cur ergo susceptum ab ea vis? Majorem porro hujus syllogismi admittunt omnes. Minor vero particulatim probatur hoc modo: An in Ecclesiam Christi per peculiare sacramentum admittenda erat Virgo, quæ mater existit ipsius Christi, quæque assensu archangelo Gabrieli

dato, causa [si loqui ita volumus] incarnationis divini Verbi fuit, ideoque Ecclesiæ ab eo institutæ? Nonne causa nostræ lætitiæ in solemnibus Lauretanis litanis appellatur Maria? Cur itaque per baptismum, item ut fideles reliquos, in Ecclesiam admissam eam vis?

2. Caractere porro per baptismum impresso cur ab infidelibus secretam agnitamque ais Virginem, quæ uberrima gratia, dignitate, et gloria amplissima, aliisque hujus generis innumeris decoribus non modo ab infidelibus, verum etiam a creaturis omnibus, quibus plurimum eminet, seceratur?

3. Gratia cujusque generis ditata illa fuit, adeo ut non egeret ea, quam reliquis hominibus sacramentum baptismi confert. Non eguit porro sacramentali gratia, ut munia sibi imposita exsequeretur, quæ fomite caruit, et in ipso conceptionis suæ momento copiosissima gratia ornata apparuit. Atque in eodem ipso conceptionis suæ momento supernaturalibus habitibus, aliisque eximiis, et plurimis donis ditata exstitit.

4. Ad hæc: Injuriosa jure meritoque visa fuisset Virginis sanctitati, atque eximie innocentie baptismi susceptio. Cum enim docente Tridentino (48), atque adeo veteribus magistris omnibus, institutum sit baptismum ut originale deleat, si baptismum suscepisset Virgo, declarasset se originali labe pollutam, postquam etiam Christum peperisset, aliussetque. Quid vero a veritate et Mariæ puritate dignitateque remotius?

5. Merito itaque ea de re nihil sacra Scriptura, nihil veteres aut scriptis prodidere, aut posteris tradidere, adeo ut antiquiores hujusce opinionis patroni esse censeantur Euthymius (49), et Albertus Magnus (50), quibus Nicephorum adjungunt alii [quos tamen ipsos temere allegatos plerique aiunt].

6. At non his terrentur in primis Euthymius (51), ille idem, quem in oppositam opinionem allegarunt, Antoninus (52), alique viri præstantissimi, quos recenset Theophilus Raynaudus (53), quibus quidem adjungere Hippolytum Thebanum potes (54), quorum quidem auctoritate probabilior redditur opinio

fragmenta; pag. porro 49 ejusdem Appendicis hæc occurrunt: « Aliud fragmentum Hippolyti Thebani ex eodem Cæsareo, et ex alio ms. codice Græco Urbino Vaticano ante 600 annos sub Alexio Comneni Constantinopoli, ut ex ejusdem imagine libro præfixa apparet, conscripto: *Invenimus autem in divina Scriptura (antiquum aliquod sacrum monumentum eo vocabulo honestat scriptor iste) quod decimo sexto anno ætatis suæ sanctissima Domina nostra Deipara Salvatorem et Dominum nostrum Jesum Christum peperit; baptizata vero sit a Petro et Joanne apostolis; ipsos autem baptizavit Christus.* Quo porro tempore vixerit Hippolytus iste, tradit Emmanuel a Schelstrate his verbis: *Suidas hujus Hippolyti non meminit, et rara apud alios scriptores existat ejus memoria, quamvis ex ms. codice Urbino Vaticano, quem ætate Alexii Comneni ante sexcentos ferme annos conscriptum fuisse, ex ejusdem Alexii imagine codici præfixa constat, certo statui possit, Hippolytum Thebanum ante tempora illa*

(48) Sess. 5, in decret. *De peccato originali.*

(49) In Joan. iii.

(50) Super *Missus est.*

(51) In verba illa Joan. iii: *Respondit Jesus, etc.*, asserit Euthymius Patres proximos temporibus apostolorum tradidisse B. Virginem et Petrum a Christo baptizatos fuisse: reliquos vero apostolos a Petro.

(52) Tom. IV *Summæ*, titulo 15, cap. 10. *De triplici genere gratiarum* (Mariæ collatarum), § 2, *Tractando igitur.*

(53) *Diptycha Mariana*, part. II, punct. 4, num. 8 et 9. « Sunt vero Euthymius, qui Patres eam in rem allegat, in Joan. iii; Albertus Magnus, super *Missus est*; Pelbartus, alique plurimi, iique verè præstantissimi, Henriquez, Vasquez, Suarez, Benzonius, Canisius, et Bellarminus, etc.

(54) In editione Hippolyti Portuensis a Fabricio adornata nonnullæ adjectæ sunt veluti appendices, et auctaria: atque in primis Hippolyti Thebani

hæc. Utor autem ad repellendas objectiones, quibus velati valde probabilibus argumentis instruuntur qui secus sentiunt, utor, inquam, monitis ac verbis ipsis sancti Antonini, Albertum Magnum allegantis. Hæc tradit ille : « Quantum ad primum, secundum Albertum, ubi supra, sciendum, quod [ut dictum est] Virgo Maria non accepit sacramenta ex necessitate (55), ut alii, sed triplici ex causa ipsa sacramenta devote suscepit. Prima ob sui maiorem humiliationem, secunda ob aliorum instructionem, tertia ob bonorum supererogationem.

7. « Quantum ad primum. Sicut primum documentum, quod dedit nobis, et infudit prima mater Eva, fuit superbia, qua voluit se Deo æquare, ita prima Mariæ virtus, inquit B. Ambrosius, est humilitas. Hanc nos mater spiritualis in omnibus edocuit : unde sicut legalia observavit instituta pro peccatoribus, tanquam peccato subdita foret, quæ tamen omni carebat, ut patet in sacrificio purificationis, et Filii redemptione, ita etiam sacramenta, quæ sunt medicinæ principaliter peccatorum, ex humilitate suscipere voluit : unde B. Bernardus : *Vere, Virgo Maria, non indiges purificatione; sed nec Filius tuus circumcisione. Esto ergo et tu, sicut una ex mulieribus, sicut ille est unus ex illis*, id est, peccatoribus secundum apparentiam.

8. « Secundo, sacramenta suscepit B. Maria propter instructionem aliorum, ut perfectos doceret sui exemplo servare leges superiorum, etiamsi non tenerentur. Promulgatum fuerat a Domino per apostolos omnibus edictum : *Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eo servare quæcunque mandavi vobis* (Matth. xxviii, 19, 20), ut de poenitentia, de Eucharistia, et aliis huiusmodi. Voluit ergo Virgo beata observare et hæc mandata Filii, ut invitaret nos exemplo ad obedientiam. Peccatores etiam instruit, ut non erubescant assumere remedia humilia, ad delendum peccata instituta. Erubescunt aliqui peccatores sciri, et ideo non confitentur peccata sua, ne cognoscantur tales esse, quales sunt in ma-

litiis. Unde B. Bernardus : *O nimia insania hominum! pudet abluï [scilicet per sacramenta], et non pudet inquinari [scilicet per peccata]! pudet sordes abstergere, et non pudet contrahere!* B. Maria vero, cum esset sine peccato, tamensacramenta contra peccata in remedium instituta suscepit, ac si esset peccatrix.

9. « Tertio, propter bonorum supererogationem, ut dicitur Apocalypsis (xxii, 11) : *Qui justus est, iustificetur adhuc*. Et in Prov. iv, 18, dicitur : *Iustorum semita, quæ est via arcta virtutum, quasi lux splendens procedit, et crescit usque ad perfectum diem*, scilicet visionem claræ patriæ. Tepidorum enim et imperfectorum est servare necessaria ad salutem, et non curare in anteriora se extendere : quod periculosum est, et dispositio ad casum. Sed perfecti considerant, quod status gratiæ et virtutum est quasi infinitus; quia nunquam tantum in gratia potest proficere, quin valeat multo magis crescere; propter quod dicit Apostolos, Coloss. i, 6 : *Crescentes in gratia Dei*, scilicet sitis. Num, ut dicitur Eccli. xviii, 6 : *Cum consummaverit homo, tunc incipiet*; respectu ejus, quod restat ad valendum meritum augere. Virgo igitur Maria, etsi in sanctificatione sua (56) fuerit in utero matris plena gratia, et in conceptu Filii multo magis repleta, tanta scilicet, quanta erat capax pura creatura, non adeo, quod non potuit in ea crescere, dum erat viatrix [hoc enim privilegium fuit solius Christi, qui gratiam accepit ab initio suo infinitam, ita scilicet, ut non posset in ea crescere], ideo quotidie magis ac magis B. Maria in illis exercebatur, unde posset magis meritum augere, et Deo placere : et ideo sacramenta sumebat, etsi eis non egeret, ut magis in gratia cresceret per effectum sacramentorum. »

10. Non paucis autem interpositis, quæ tamen deinceps asseremus, hæc subiicit, quibus quidem ea diluuntur, quæ quatuor prioribus numeris objecta fuerant : « Quantum ad tertium, scilicet, quid Maria receperit ex sacramentis, videndum est. Quod baptismum receperit creditur, non ad purgationem peccati, quia nullum habebat (57), sicut nec etiam

vixisse. Lambecius in *Commentariis de Bibliotheca Cæsarea eum sæculo post Christum decimo floruisse statuit*. » In editione Fabricii, quam diximus. Schellstrate vero multo ante hæc tradiderat pag. 524 tom. I Antiq. in Append. ad Opus Chronolog.

(55) Non defuere tamen, qui ex necessitate etiam baptismi sacramentum recepisse Mariam affirmant : comprehensam etenim aiunt præcepto, Joan. iii, 5, a Christo prolato : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto*, etc. Hæc sane Vasquesii opinio fuit, cuius monita producere hic placet (n. 65) : « Quidam putant B. Virginem comprehensam fuisse, sicut et alios, præcepto Joan. iii, 5, neque privilegio aliquo peculiari ab hac universali lege exceptam fuisse. Quorum sententia mihi probatur, tametsi B. Virgo neque peccatum originis contraxerit, neque ullum actionis commiserit; nam quamvis necessarius sit baptismus ad remittenda peccata, tamen etiam censetur necessarius ad profitendam fidem Christi, et recipiendam cætera sacramenta, atque ita ad consequendum regnum cælorum. Ac proinde etiam justi homines Judæi, qui a

peccato originis, et actionis, antequam institutum esset hoc sacramentum, erant expiati, ut consequerentur æternam beatitudinem, baptizari debebant, et eo sacramento fidem profiteri. Et quamvis B. Virgo ab obligatione huius præcepti libera fuisset, nihilominus baptizari voluisset, si status ipsius cum essentia et institutione sacramenti non pugnaret, sicut verè non pugnavit. »

(56) Nihil vetat ne tu dicas : « In impolluta sua conceptione. »

(57) Si quis scholasticorum auctoritate id ipsum comprobare cupiat, ea excipiat, quæ Theophilus Raynaudus (*Dipt. Mar. part. ii, punct. 4, n. 9*) tradit : « Videtur objici posse, quod concilia, et nominatim Tridentinum, sess. 5, in decret. *De peccato orig.* confirmant baptismum conferri in remissionem peccatorum : ipsaque exterior ablutio videtur esse signum ablationis internæ peccatis. Atqui in Virgine nulla uquam fuerunt peccata, ac ne originale quidem. Quomodo igitur potuit vere baptismo perfundi? Sed dicendum est sacramentum baptismi eatenus secundario conferri in remissio-

Filius ejus, sed in exemplum nostrum. Equidem Christus ex ipso baptismo nihil gratiæ in se accepit, sed vim regenerativam aquis contulit. Beata autem Maria non contulit aquis virtutem, sed ex baptismo suscepit virtutem, videlicet characteris impressionem, virtutum exercitationem, meritorum accumulationem; unde non baptismo Joannis, qui ad ista non valebat, sed baptismo Christi baptizata est, sicut etiam B. Augustinus expresse hoc dicit de apostolis: *De consecrat. distinct. 4, Quando, licet non inveniatur in Evangelio.* »

11. Atque hæc quidem postrema verba id dissolvunt, quod ex silentio Evangelii ad demandum Virgini baptismum desumunt: sed quoniam idem Antoninus hoc ipsum argumentum multo luculentius etiam pertractat, illius monitis ad argumentum hoc dissolvendum pariter utor. Hæc ille habet: « Quantum ad secundum principale de gratia sacramentali, quare scilicet non sunt hæc de ea scripta in Evangelio vel Actibus apostolorum, ad quod Albertus, ubi supra (58), assignat sex rationes: sed tantum tres ponentur. Primo propter vanitatem nostram reprimendam: secundo propter claritatem patriæ appetendam: tertio propter superfluitatem a Scriptura removendam. Pro primo dicitur in libro *Sapientiæ xiii, 1: Vani sunt omnes homines*. Cum enim boni aliquid agimus vanitate gloriæ ducti, cupimus illud aliis innotesci, etiamsi minimum sit illud: quod Christus prohibuit dicens, *Matth. vi, 2: Cum facis eleemosynam, noli tuba canere ante te*. Virgo autem Maria, cum esset excellentissimi meriti, et opera excellentissima plurima fecerit, ut ipsa sacramenta suscipiendo, et multa alia; noluit tamen ea exprimere, vel narrari facere; ut discamus occultare bona opera nostra, quando non est necessarium. Sic et Filius ejus ea, quæ egit usque ad annum tricesimum vitæ suæ, quæ utique frivola non fuerunt, sed omnia magnifica et excellentissima, nec ipse narravit, nec ab evangelistis exprimi voluit. Unde B. Gregorius in *Moralibus: De prædari desiderat, qui thesaurum* [scilicet honorum operum] *publice in manu portat* (59). Et B. Bernardus: *Inrepat Christi nativitas se laudantes, et se ostentare cupientes; unde nocte Christus nasci voluit. Ubi sunt, qui tam impudenter gestiunt ostentare se ipsos? Denique tacet Christus, et nuntiat angelus, et laudat multitudo cælestis exercitus. Sileat ergo os tuum, et laudet te os*

nem peccatorum, quatenus confert gratiam remissionis peccatorum, si quæ sint in persona, cum baptizatur. Si autem contingat nulla præjacuisse peccata, non officit veritati baptismi, in cuius forma nihil tale habetur. Videsis id plenius enucleantem Salazarium lib. *De concept. c. 24, § 9*, a numero 416. Merito autem Joannes Sanchez, diss. 27, n. 20, rejicit Nugnem, qui nodum propositum expedit, quia Virgo etiamsi caruit peccato originis, habuit tamen illius debitum. Hoc non recte dicitur: nam baptismus non ordinatur ad tollendum debitum, sed ad tollendum peccatum, eo saltem modo, quo dixi. Itaque per susceptionem sacramenti baptismi aucta est gratia sanctificationis in B. Virgine. Quin etiam præ humilitate Deiparam accepisse baptismum Joannis

alienum. Pro secundi declaratione Plotinus philosophus ait: *Fugendum est ad patriam; ibique patere omnia; non fugitur, nisi a malo et miseria*. Locus, ad quem confugitur, ut illud evadatur, appetitur. *Omnes homines natura scire desiderant*, inquit philosophus; et magna, sed nulla hic perfecta scientia: et propterea voluit Dominus plura remanere dubia, et non aperta in via etiam circa divinas Scripturas, et circa alias facultates, ut mentes nostras alliciat ad concupiscendam perfectam cognitionem rerum in patria..... Tertia ratio, quare hæc non sunt scripta, est, ut moveatur superfluitas a Scriptura: Bernardus: *Si nec unum folium de arbore, nec unus de passeribus cadit super terram sine Patre cælesti, id est, ejus ordinatione; nec ego de ore evangelistæ superfluum defuere verbum puto, præsertim de sacra historia*. Dicit autem philosophus: *Quod qui unum dicit, quod multa continet, plura dicit*. Unde dicito, et pro constanti habeto, quod Virgo Maria fuit plena gratia. Gratiae sacramentales, quæ communiter fuerunt apud alios sanctos, explicite hoc dicere de ea superfluum videbatur, cum nulla gratia puræ creaturæ apta vacua fuerit. Unde sicut Augustinus de B. Maria ponit unam regulam: scilicet *cum de peccatis agitur* [videlicet actualibus] (60), nullam prorsus vult de ea haberi questionem, sed firme teneri, quod nullum commisit: ita dicit Albertus, ubi supra (61): *In bono tanquam pro regula, et principio per se noto de ipsa supponatur, quod quidquid boni aliqua creatura pura fecerit, vel receperit, de hoc expertem non esse B. Mariam non liceat dubitare; ut a nullo superetur illustrium: ut dicit Joannes Damascenus, id est sanctorum*. His igitur de causis hoc non expresse scribitur. »

12. Quæ de Evangelio et Actuum apostolorum libro tradit Antoninus, haud incommode deduci possunt ad Patrum, si qui adversentur, atque in primis Evodii referente Nicephoro (62), attestationem: quanquam affirmant multi de apostolis loqui Nicephorum, seu potius Evodium: de Maria neque id affirmare, neque denegare, sed, si scholasticorum phrasi uti licet, *præcisive se habere*; quod porro silet Nicephorus, seu, si vis, Evodius, alios Patres, testificante id Euthymio, tradere. Quod si Euthymii auctoritatem excipere non vis, id excipe quod Hippolytus Thebanus antea allegatus docet. Hæc ii tradunt qui Nicephori, et Evodii, quem is allegat,

recte statuit Albertus, super *Missus est*, cap. 74, sequiturque Pelbartus lib. vii *Stellar. part. 1, art. 2, cap. 5*. Sed hic baptismus non fuit capax augendæ gratiæ ex opere operato. »

(58) Super *Missus est*.

(59) Plerique codices habent: *Portant in via*.

(60) Quis prohibet nos, ne ad originalem hanc ipsam regulam protendamus? Nos certe, nec temere protendimus.

(61) Super *Missus est*, quod crebro diximus.

(62) Niceph. cap. 3 libri ii *Histor. epist. Evodii*, quam *Lumen* inscripsit, allegat, in qua hæc tradit: « Christus manibus ipse suis Petrum tantummodo baptizavit. Petrus porro Andream et filios Zebedæi. Ii deinceps reliquos apostolos, » etc.

auctoritatem verentur. At nostrorum temporum scriptores utrumque contemnunt : Nicephorum quidem, uti recentem, fabularum amatorem, et Græco schismati adhærentem, Evodium vero quem is adducit, utpote recentem scriptorem, et minus verisimilium narrationum auctorem : cujusmodi hæ sunt : « Trimula cum esset [Maria], in templum est præsentata, et ibi in Sanctis sanctorum traduxit annos undecim : deinde vero sacerdotum manibus Josepho ad custodiam est tradita, » et reliqua hujus generis, quæ ibi narrantur, quæque per se consulere poterit lector.

QUÆSTIUNCULA II. — *Num confirmationis sacramentum Maria sanctissima receperit.*

1. Non levis instituitur a scholasticis quæstio : Num Maria sanctissima confirmationis sacramentum suscepit. Id affirmant non pauci, iis fere permoti argumentis, quibus permoti fuimus, ut diceremus baptismum susceptum fuisse a Maria. Alii tamen id negant. Aiunt scilicet tam Mariam sanctissimam, quam apostolos in cœnaculo congregatos Spiritum sanctum accepisse, qui eos uberrima gratia repleverit eaque fortitudine roboraverit, quam recepissent, si confirmationis sacramentum illis collatum fuisset. En quid egregius scholasticus Vasquez tradit (65) : « De confirmationis quoque sacramento dubitandum non est, B. Virgini, sicut apostolis collatum fuisse, et virtute illius justificationis gratiæ augmentum accepisse, non quod illud sub forma consueta et unctione externa receperit, sed quod in die Pentecostes cum cæteris apostolis et discipulis sub visibili forma pro sacramento confirmationis Spiritum sanctum accepit. Nam sicut in exordio nascentis Ecclesiæ evangelicæ hoc sacramentum sola impositione manuum conferebatur, ita etiam adventus Spiritus sancti sub figura illa sensibili pro sacramento confirmationis B. Virgini et apostolis fuit, ac proinde augmento gratiæ ex opere operato, quod ipsi sacramento sub forma consueta responderet, privari non debuerunt. »

2. Disputant tamen scholastici, num characterem receperit in eo Spiritus sancti adventu, et donorum ac gratiæ copia, annon; sanctus Antoninus id sane affirmat hæc scriptis tradens (64) : « Sacramentum confirmationis accepit (65), secundum Albertum, ubi supra : ad ampliorem meritum augmentationem, et perfectiorem virtutum exercitationem, et declarationem, ad alterius characteris impressionem, ut per characterem baptismalem collocetur in numero Christicolarum, distincta a Judæis, et gentibus non consignatis; per characterem confirmationis ponatur, imo primiceria sit in numero militantium pro Christo. Etsi non fuit ibi unctio sensibilis, non deficit unctio

invisibilis. Nam cum B. Thomas dicat in iv, quod apostoli fuerunt confirmati in die Pentecostes, misso in eos Spiritu sancto ad robur; ubi loco unctionis visibilis fuit ignis in forma linguarum per quamdam correspondentiam : nam oleum est fomentum ignis, et lingua correspondet balsami odori : beata autem Maria fuit in receptione illa Spiritus sancti cum apostolis recipiens; unde et chrismata cum eis. »

3. Eadem fere tradit Suarez (66). At id, cum multis displiceat, displicet maxime Theophilo Raynaudo, qui sic disputat (67) : « Hæc tamen doctrina mihi non probatur usquequaque. Unde enim habemus characterem collatum esse in Pentecoste, extra ordinem et legem constitutam generaliter a Christo, id est absque sacramento ejus inustivo? Gratiam quidem uberem constat esse tunc collatam : de characterem autem seorsim collato, et exclusa postea susceptione visibilis signi, et gratiæ ei debitæ, nulla uspiam est mentio. Quin etiam quid incommodi esset dicere, apostolos post resurrectionem donatos plena episcopali potestate contulisse sibi invicem sacramentum confirmationis, et aliis item fidelibus non episcopis, illud impertitis, ac inter eos B. Virgini : postea vero plenitudinem gratiæ, quæ supra communem sortem, ac modulum sacramento confirmationis divinitus statutum, initio Ecclesiæ necessaria erat, collatam esse in Pentecoste? »

4. Tum vero sic prosequitur idem Thophilus Raynaudus : « Alterutro modo id acciderit, hoc est, sive ante, sive post Pentecosten collatum sit apostolis signum visibile hujus Sacramenti cum gratia ei respondente in nobis illud nunc suscipientibus, affirmandum est collatum quoque esse B. Virgini : quod tenent Albertus, et ex eo Pelbartus in *Stellario*, lib. vii, part. 1, art. 2, cap. 3; Sylvester, in *Rosa aurea*, tract. 2 ad Evang.; Sabbati post Dominicam 3 Adventus, ad quæst. 33 et tract. 3, quæst. 53, qui addit secundum sanctum Thomam, Christum confirmasse apostolos, atque adeo etiam Matrem sanctam. Fuit certe Deipara capax effectus hujus sacramenti, sive roborationis fidei, ut optime prosequitur Gul. Paris. tract. *De confirm.* cap. unico. Per hujus autem sacramenti susceptionem [si susceptum revera est], auctam esse anteriorem gratiam B. Virginis, extra dubium pono. » Hactenus Theophilus Raynaudus.

5. Quod si a me exposcat quispiam quidnam lectori excipiendum sit, statim respondebo, in quæstionibus hujus generis, in quibus nec vetusta traditio, nec firmissima ratio eminet, cum conjecturis fidendum sit, et probabiles conjecturæ utrique parti faveant, poterit lector sine ulla

(65) In iii part. ad quæst. 27, art. 6, disp. 119, num. 67.

(64) Ibid. id est iv part. Sum, tit. 15, etc.

(65) Sanctissima V. Maria.

(66) Tom. II, in iii part. disp. 18, sect. 3, § *His auctob.*

(67) *Dipt. Marian.* part. II, punct. 4, num. 10.

reprehensione partem, quæ magis illi liberit, eligere.

QUESTIUNCULA III.—Num Eucharistiæ sacramentum receperit Virgo sanctissima.

1. Indubitatum id esse censet sanctus Antoninus, ejus hæc etiam monita sunt: « A sacramento altaris suscepto consecuta est Dominicæ Passionis rememorationem, devotionis actualis exercitationem, contra corporalem absentiam Filii consolationem. »

2. Nonnihil copiosius Vasquez (68) hæc scribens: « De sacramento Eucharistiæ certum etiam esse debet, B. Virginem, non semel aut iterum, sed frequentissime illud accepisse, tum ut servaret præceptum illius quod ipsam quoque comprehendebat, tum etiam ex devotionis affectu, ac proinde fructum illius, qui est augmentum justificationis ex opere operato, recepisce. »

3. Enimvero quis ea de re dubitare poterit, postquam noverit fideles primorum temporum frequentissime Eucharistiam suscipere consuevisse? Id enim sancti Patres et interpretes edoceri nos aiunt iis apostolicorum Actorum verbis (II, 42): *Erant autem perseverantes in doctrina apostolorum, et communicatione fractionis panis, et orationibus.*

4. Si quis Antonini et Vasquesii verba expendat, manifesto assequetur quam probabilis eorum opinio sit qui sæpissime sacra Eucharistia Virginem Mariam refectam fuisse affirmant. Consule, si vis, quæ tradit Pelbartus, Albertum Magnum allegans (69).

QUESTIUNCULA IV. — An pœnitentiæ sacramento sese subdidit Virgo.

1. Magna lis hæc in questione agitur. Sacramentalem gratiam, quæ in sacramento pœnitentiæ confertur, ideoque sacramentum ipsum receptum fuisse a Virgine, non pauci affirmant. Hæc tradit crebro allegatus sanctus Antoninus: « A sacramento vero pœnitentiæ recepit gratiam in excellenti æquipollentia: nam pro contritione habuit innocentie conversationem, pro confessione gratiarum actionem, pro satisfactione supererogationem. Cum autem sit triplex confessio, scilicet accusatio peccatorum, recognitio incongruitatis et ingratitudinis, beneficiorum confessio: et hæc ultima fuit proprie B. Mariæ confessio. Confitebatur autem secundum Albertum, quod tantam gratiam accepit, quod nunquam de condigno eam meruit, vel aliqua creatura promereri potuit, licet de congruo meruerit. Hæc et similia fatebatur Joanni evangelistæ, ut credi potest, confessori suo. »

2. Hæc si expenderis, facile assequeris sacramentali confessione ablutam non fuisse Mariam:

neque enim vel beneficiorum confessio, vel illud confessionis genus, quod his verbis exprimit Antoninus [qui tamen manifesto non docet se in ea esse opinionem], « confitebatur autem, quod tantam gratiam accepit quod nunquam de condigno eam meruit, vel aliqua creatura promereri potuit, » esse possunt materia confessionis, sed tantum peccata, eaque propria, qua de re Tridentinum et theologos omnes consule.

3. Alii itaque, ne confessionis sacramento, ideoque gratia per illud collata destitutam faterentur Virginem, alia excogitarunt. Carthusianus (70) docet, confessam fuisse Virginem, se non fuisse plenarie gratam, nec condignas grates rependere posse Deo, nec Deum, ut dignus erat, diligere. Addit Sylvester, quod ex Theophilo Raynaudo didici (71), « credere se, cum habitus voluntatis nostræ nos lateant, B. Virginem præ humilitate sua, nescisse se adeo Deo gratam, ut prorsus caret venialibus; itaque confessam eis sub conditione, puta dicendo: Si in tali opere, vel tali deliquissem per incautelam, vel negligentiam, vel alio modo; dico meam culpam. »

4. At Pelbartus (72) externæ confessioni, qua fatebatur se minime meruisse quæ Deus tam liberaliter illi concesserat, adjicit detestationem peccati, his verbis expressam: Nolo peccare; satisfactionis vero loco, actum aliquem supererogationis. Atque hoc quidem sacramento tum quidem alias, sed certe cum esset proxima morti, se præmunisse idem Pelbartus affirmat (73).

5. At hæc pariter a plerisque theologis rejiciuntur. Confessam fuisse Virginem se non fuisse plenarie Deo gratam, sic ut vel labem aliquam contraxisset, vel saltem jure suspicari posset se contraxisse, affirmant, qui volunt, ego quidem minime affirmabo. Novit scilicet Virgo se adeo dilectam a Deo, ut certo etiam sciret se a labe quavis præservatam fuisse: novit quoque peculiari præsidio protectam se divinis beneficiis quantum humanæ vires ferunt, respondisse: novit pariter se grates de receptis maximis beneficiis Deo egisse: quod aliis quidem argumentis discimus, sed indubitare, et palam ex iis Elisabethæ prolatis verbis: *Magnificat anima mea Dominum. Et exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo; quia respexit humilitatem* (74) *ancillæ suæ: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magna qui potens est, et sanctum nomen ejus, etc.* (Luc. I, 46-48.)

6. Neque vero arbitror sacramentalem confessionem, si cætera quævis desint, exprimi posse iis verbis, quæ denotent Deum, ut dignus est, a nobis non diligi. In cælis ipsis, ubi videbimus Deum sicuti est, non diligemus Deum, ut dignus est. Dei perfectio

(68) In III part. disp. 419, num. 68.

(69) Lib. VII, part. I, art. 2, cap. 3.

(70) Lib. III De laud. Deiparæ, art. 28, ex Raynaudo.

(71) Diptych. Marian. part. II, punct. 4, num. 16.

(72) Lib. VII Stellarium, part. I, art. 2, cap. 3.

(73) Lib. X, part. I, art. 1.

(74) Dic, si vis, vilitatem, nihilitem, qua de re satis alibi.

et excellentia infinita est. Meretur itaque infinito amore diligi. At quis, si creatura est, ideoque finitis viribus ac virtute prædita, infinito amore diligere poterit Deum? Confessionem vero conditionatam, quam Sylvester huc injicit, quis Virgini tribuat, tum propter dicta, tum etiam quia indubitata res est, confessionem conditionatam, si materia sacramentalis aliunde desit, *sacramentalem confessionem* esse non posse. Exposcit enim sacramentum materiam indubitatam et certam. Qua etiam posita animadversione, facile rejicis, quod de detestatione peccati verbis illis expressa: Nolo peccare, traditur a Pelbarto. Laudo animi pietatem, et detestationem peccati, atque alienationem ab eo hujus modi verbis, Nolo peccare, declaratam; id enim ipsum hæc sunt, quod nos *propositum* dicimus, et quo confessionem sacramentalem roborari affirmamus: at si cætera desint, atque in primis peccatorum confessio, ac dolor, sacramentali confessioni constituendæ satis non erit. Sacramentalis vero satisfactio adesse non poterit, si sacramentalis confessio non existit: quam minime existitisse aio, si cætera defuerunt: et defuere certe peccata, cum nullum, tametsi veniale, contraxerit Virgo: quæ quidem peccata [quod antea etiam monui] *materia necessaria* sacramentalis confessionis sunt.

7. Neque vero dum sacramentali confessione, ac pœnitentia, minime ablutam affirmo Virginem, demo illi pœnitentiæ virtutem, ejusque actus et habitum. Scilicet virtus pœnitentiæ latius diffunditur: possumus enim dolere non de peccatis nostris tantummodo, sed de alienis etiam: possumus quoque dolere de nostris conditionatis, ut ostendamus alienationem nostram a peccatis. Possumus pariter curam non levem impendere, ut hortatu, exemplo, aliisque piis studiis alios retrahamus a malis, et ad pœnitentiam adducamur, aliaque agere, quibus detestationem peccatorum et pœnitentiæ amorem protestemur: quem etiam amorem manifesto, atque utiliter declarabimus, si pœnas aliquas subibimus, si preces fundamus ad Deum, quibus ille placetur, reisque impartiat veniam. Hæc quia præstitit Christus Dominus, pœnitentiæ virtutem illi tribuunt non pauci scholastici. Hæc vero præteritis Mariam dicere quis audeat, postquam noverit illius pietatem in omnes, atque adeo in illos ipsos, qui, magis involuti vitiis, suam non norunt calamitatem, ideoque divinam justitiam placare, benignitatemque implorare atque exposcere contemnunt? Celebratissima sunt Richardi a S. Laurentio hæc de re monita (75), quæ hic referre operæ pretium reor: Possunt etiam ei dicere peccatores, quod propter ipsos facta est ipsa Mater misericordiæ: nisi enim homo peccasset, non incarnaretur Filius Dei, nec ipsa fieret Mater Dei...

Propter hoc curialiter dicit ei quidam versificator:

*Festina miseris misereri, Virgo beata,
Nam si te recolis, miseri fecere beatam.
Ergo bea miseros, quorum te causa beavit.*

Adjicit ihythmum hunc in eundem scopum collimantem:

*Nec abhorre (76) peccatores,
Sine quibus nunquam fores
Tanto digna Filio.
Si non essent redimendi,
Nulla tibi pariendi
Redemptorem ratio.*

QUÆSTIUNCULA V. — An matrimonii sacramento devincta fuerit Virgo sanctissima.

1. Matrimonio Josepho junctam Deiparam, nemo in dubium vertere poterit. Consule quæ Dissert. 10 tradimus. Hoc itaque inquirere tantummodo possumus, an matrimonium illud fuerit sacramentum. Nonnulli affirmarunt (77), ex eo fortasse ad id credendum inducti, quod conjugium illud vinculum indissolubile fuit. Denotat itaque vinculum illud, ac nexum, quo cum Ecclesia jungitur Christus; in quo quidem nexu ratio ac notio sacramenti sita est. Sanctus Antoninus de matrimonio Virginis disserens, hæc tradit: « In sacramento vero matrimonii cum sit triplex bonum, omne istud reperitur in conjugio Mariæ. Unde B. Augustinus, 87 quæst. n. 2: *Omne nuptiarum bonum impletum est in parentibus Christi, fides, proles, et sacramentum. Prolem cognoscimus Christum Dominum...; fidem, quia nullum adulterium; sacramentum, quia nullum divortium.* Habuit autem B. Maria istam gratiam excellentius, quia mater tantæ prolis, et quia mater, et Virgo: nam, ut ait B. Augustinus, *conjugia sanctiora sunt pari voto continentium.* »

2. At theologi fere omnes id negant. Hæc tradit, ut cæteros præteream, Theophilus Raynaudus (78): « Conjugium quod cum Josepho inivit [Maria sanctissima] fuisse sacramentum, et auxisse gratiam æque ac cætera novæ legis sacramenta, quæ suscipit... adeo manifeste falsum est, ut confutari non debeat: omnia enim novæ legis sacramenta sunt instituta a Christo, qui tunc nondum venerat. »

3. At qua ratione dissolvendum est, inquis, argumentum quo inniti videtur superior opinio, et nos paulo ante attulimus? Respondendum est, in veterum conjugii exstitisse figuram nexus et dilectionis Christi erga Ecclesiam, et hoc latissimo sensu cum conjugia omnia, quæ cum una uxore contraxerant Hebræi, nexum illum exposcant, et vinculum indissolubile: ideoque dilectionem utriusque, et solius conjugis [qui enim polygami erant mariti ab hac unitate procul dubio aberant], ratione

(75) Lib. iv *De Deipara*. Opusculum istud inter opera Alberti Magni invenies præposito tit. *De laudibus B. Mariæ*. Hæc porro, quæ allego, verba invenies lib. iv, cap. 22.

(76) Legunt alii, *abhorres*.

(77) Allegatur Sylvester in *Rosa aurea*, tract. 2, ad Evang. Sabbati post Dominicam in Adventus, circa tertium punctum.

(78) Part. II, punct. 4, enm. 7.

hac erant sacramenta late accepta, figuræ scilicet remotæ vinculi et dilectionis indissolubilis Christi et Ecclesiæ, quam unice diligit Christus, sicut Ecclesia unicum diligit Christum. At neque unicam sponsam Hebræorum conjugia exposcebant, facilia quoque divortia erant, et a lege ipsa permessa; ideoque indissolubilia non erant ea matrimonia. Ea quoque, quæ indissolubilia erant propter utriusque conjugis castitatem, vera sacramenta non erant, quoniam gratia his conjugis minime erat promissa: neque ad eam præstantiam ac dignitatem elata, ad quam Christiana matrimonia rite inita, elata sunt. Augustini monitum (quod alibi attulimus, ut ostenderemus verum matrimonium fuisse initum a Maria et Josepho) facile explicabis de sacramento late sumpto, cujusmodi veterum Hebræorum conjugia inter duos conjuges inita admittere, si vis, potes, ea ratione quam paulo ante exposui: aut de gratia extraordinaria Mariæ collata.

QUÆSTIUNCULA VI. — *Num ordinis sacramentum suscepit Virgo.*

1. Ordinis sacramentum quis a Virgine suspectum dicere audeat, cum Deus, tam in Veteri quam in Novo Testamento, ab altaris ministerio remotissimas esse decreverit feminas? Superest itaque ut tantum quæri possit num gratiam æquivalentem [sic enim scholastici appellant], seu, ut scholasticorum hic quoque locutionibus utar, *eminenter* habuerit. Id affirmant præstantes viri, monentes Virginem Mariam ea gratia fuisse ditatam, quæ aliqua ratione respondeat muneribus et facultatibus sacerdotatibus. Id cum alii non pauci explicant, luculenter et ingeniose explicat sanctus Antoninus (79), ad quem lectorem allego.

QUÆSTIUNCULA VII. — *Num extremam unctionem receperit Maria Virgo.*

1. Dissident [quod plerumque solent] scholastici, cum ab eis exposcitur num unctionem extremam receperit Virgo sanctissima. Negant id Paludanus, Vendelinus, Victoria, Vasquez et alii etiam (80). Affirmant alii, quos allegat sequiturque Suarez (81). Qui negant, in medium adducunt formam sacramenti extremæ unctionis, in qua forma mentio fit peccatorum, quæ scilicet deleantur: at cujuscunque peccati, tametsi venialis et levis, expers fuit Maria sanctissima; extremam itaque unctionem ea recipere minime potuit.

2. At qui secus sentiunt, adhuc ab ea recipi potuisse extremam unctionem affirmant. Quod enim

(79) Part. iv *Summæ*, tit. 15, cap. 16, § 2: « Sacramentum autem ordinis non habuit.... Licet autem B. Virgo Maria sacramentum ordinis non acceperit, quiddam tamen dignitatis vel gratiæ in ipso confertur, de hoc plena fuit. — Confertur in eo septiformis gratia Spiritus sancti, qua omnifariam plena fuit, » etc.

(80) Theoph. Raynaud. *Diptych. Mar.* part. II, punct. 4, num. 12. Quibus assentitur idem Raynaudus. « Si igitur, inquit, ratum habeatur, quod diximus, de morte Deiparæ plane absque infirmi-

institutum est, aiunt, ut duos, aut tres fines assequatur, si alter horum per *accidens* non obtineatur, adhuc recte confertur; cum ergo extrema unctio instituta sit, ut peccata deleantur, si qua superfuerint [levia scilicet, et reliquiæ peccatorum deletorum] (82), gratia [sacramentalis conferatur, aut certe angeatur actualis; sanitas restituatur, si id utile ægro sit, et is roboretur ad ægritudines tolerandas; si alia quævis a Virgine morti proxima abfuerint [disputatur enim num ægritudine Maria defecerit, an dissolutione, quam gravis ætas secum trahit, an etiam sine ullo dolore, aut ægritudine obierit]: non defuit sane sacramentalis gratia, qua magis roborata et copiosissime procul dubio ditata est. En quid sanctus Antoninus hoc de argumento docet (83): « In extrema unctione recepit complete victoriæ præteritæ, et plenæ gloriæ significationem, et loco remissionis venialium totius doloris mortis remissionem, et pro infirmitatis alleviatione totius corporis glorificationem. Et quamvis B. Maria potuerit hoc sacramentum non suscipere exempta per privilegium quod Dominus confert his quos sine infirmitate et mortis dolore dignatus est evocare, tamen videtur, quod isti privilegio suo abrenuntiaverit, et sacramentum illud pro peccatoribus institutum humiliter suscepit, et humilitate, quam per totam vitam tenuerat, egressum consummaret. » Hæc tamen non omnino aliis placeant, atque illud in primis, quod traditur, de substituta loco *remissionis venialium, totius doloris mortis remissione*: neque enim novimus ex virtute ac vi hujus sacramenti, id fuisse profectum. Ea consule, quæ in hac quæstione tradit Vasquez (84); tametsi enim negantem partem amplectatur, ea tamen non præterit, quibus affirmans opinio fulcitur.

QUÆSTIO II. — *Num Maria Hierosolymitano concilio, et mulierum asceterio præfuerit.*

QUÆSTIUNCULA I. — *Num Virgo Maria Hierosolymitano concilio præfuerit.*

1. Nihil, quod alibi etiam monui, in vetustissimis libris, qui sive ab apostolis, sive ab apostolicis viris conscripti sint, invenimus, quo possimus assequi quid egerit Maria Virgo toto illo tempore quod effluxit a Pentecoste, qua Spiritum sanctum cum apostolis et sanctis mulieribus accepit, ad ejus mortem. Sed certe sanctissime insumpsit totum illud, quod dicimus, temporis spatium, ideoque in religionis, charitatis, aliisque piis operibus et exemplis. Atqualia

tate (nec video cur ratum esse non debeat): fatendum erit B. Virginem non suscepisse sacramentum extremæ unctionis: atque adeo non auxisse gratiam per ejus susceptionem.

(81) Tom. II, in III part. disp. 48, sect. 3, § *Solum igitur*.

(82) *Et si in peccatis sit, remittentur ei, etc.* (Jac. v, 15.)

(83) Part. IV, tit. 15, cap. 16, § 2, *In extrema unctione*.

(84) In III part. disp. 119, cap. 8.

hæc fuerint, omnino nescimus. Id nonnullis theologis a nostra ætate non multum remotis displicuit, ideoque quasi veriti, ne Mariam desidem facerent, quædam illi imposuere negotia. Ex aliorum sententia duo recenset Theophilus Raynaudus (85), quorum primum est, præfuisse illam concilio Hierosolymitano. Amico suo, qui opus de Deipara ediderat, opinionem hanc tribuit idem ille Theophilus Raynaudus, quem modo allegavi, et ad eam vindicandam consuevisse citari ait Rupertum abbatem, et Canisium (86).

2. Id porro rejicitur, et merito rejicitur a Raynaudus monente nec id in Virginis decus revera cedere, nec a Ruperto asseri. Rupertus hoc tantum docet, apostolos, et universum illud concilium super ea re consuluisse Deiparam, licet a concilio absentem, et mentem ejus exquisivisse. Ea porro direxit omnia, et omnem quæstionem solvit: « Ita tamen (ait Rupertus), ut non clamaret, neque contenderet, nec audiretur vox ejus foris. » Idem fere sensit Castro, cap. 19 *Histor. n.* 8, et Flavius Dexter anno 54, n. 7; Canisius quoque lib. v *Mariæ*. cap. 1; videtur scilicet tradere B. Virginem publicis conventibus præfuisse. Quanquam porro Theophili Raynaudi temporibus Flavii Dextri Chronicon cum laude allegaretur, nostris tamen temporibus levissimo in pretio Chronicon illud critici habent: ementitum scilicet et nugacissimum opus illud esse affirmant, et contemptui habendum.

5. Cæterum si quis Ruperto, aliisque opinionis antea expositæ fautoribus assentiri renueret, reprehendi is non posset: neque enim veterem aliquem scriptorem proferes, qui Ruperto præluserit. Sed sane ea opinio, uti est proposita ab eo, quem amicum quemdam appellat Raynaudus, me quidem judice, improbanda est. Etenim Ecclesiæ regimen apostolis traditum est, et episcopis apostolorum successoribus (87), minime vero Mariæ: de qua ipsa hæc ait Epiphanius (88): « Ne loqui quidem in Ecclesia, mulieri, aut in viros auctoritatem habere sacræ Litteræ permittunt: » neque ei collatam facultatem ut in sacris præesset, affirmat (89). Vide, obsecro, quæ is tradit; Sanderus quoque (90):

(85) *Diptycha Mariana*, part. 1, punct. 10, num. 13.

(86) En quid hæc nos super re doceat Raynaudus: « Quod diximus Deiparam apostolorum post Christi ad cælos abitum egisse magistram, usque eo amplificavit Rupertus lib. 1 in *Cant.* sub medium, ut dixerit, eam in concilio apostolico de concessione legalium, principem fuisse, et omnem solvisse quæstionem, factamque esse magistram magistrorum, id est apostolorum, juxta illud: *Fons horum, puteus aquarum viventium, que fluunt impetu de Libano.* (*Cant.* iv, 15.) Quæ verba amicus quidam, in opere, quod de Deipara edidit, in eum sensum accepit, ut significare voluerit Rupertus, Deiparam fuisse concilii illius præsidem, id quod ratum habet is, quem dico, scriptor novus, in suo *Deiparæ Chronico*, et a Benzonio lib. 1 in *Cant. Deip.* cap. 13, tribuitur Ruperto atque Canisio. »

(87) *Attendite vobis, et universo gregi, in quo vos*

aptissima enim ea sunt, ut incommodam hanc opinionem rejicias.

4. Monet quidem Raynaudus putasse nonnullos, quos allegat, nec refutat Perlinus (91), verbis illis decreti apostolici: *Visum est Spiritui sancto et nobis*, comprehendendi etiam Virginem; sed præcise eos refutat hæc tradens: « Hæc insulsitas ne refelli quidem debet. »

QUÆSTIUNCULA II. — *Num virginum asceterio Virgo Mariæ præfuerit, seu, ut expressius nonnulli aiunt, num centum et quinquaginta monialibus Carmelitanis præfuerit: qua occasione quæretur num saltem aliquando Carmeli incola fuerit.*

1. Quod paucis Joannes de Carthagera in lib. quem inscripsit: *De sacra antiquitate Ordinis B. Mariæ de monte Carmelo* [lib. 1, cap. 10], multo copiosius describit idem Theophilus Raynaudus, quem sæpe allegavi (92): « Ad hoc tempus vitæ B. Virginis pertinet fastidiosum negotium, quo eam implicuit Carthagera lib. xvii *De arcanis*, hom. 3, allegatis Richelio, Eisegrenio, ac Bergomensi, qui tamen non omnino idem dicunt. Ait ergo Carthagera (93), B. Virginem instituisse monasterium monialium, quarum ipsa curam haberet. Et quia corruptela corporum regularium per sæcularia capita, specie commendationis, exsugendorum nondum invaluerat, sequitur B. Virginem fuisse abbatissam titulari, atque adeo monialem. Non decoisset autem, tam sanctam, tamque industriam antistitam paucis monialibus regendis incumbere. Itaque cum Richelius centum ei ac viginti nonas subjecisset, Carthagera ad 150 eas amplificavit, addens eas moniales fuisse Carmelitanas, quia nullum tunc temporis vigeat religiosum institutum, præterquam Carmelitanarum. Ex quo habetur B. Virginem fuisse Carmelitanam, et Carmelitanarum sive abbatissam, sive priorissam, aut quomodolibet aliter earum antistitam nominare placeat. Favet quod Honorius in *Gemma animæ*, lib. 1, cap. 25, vestem et conversationem sanctimonialium a B. Virgine sumpsisse exordium profitetur. » Hactenus Raynaudus.

2. Is porro sicut lepide Carthageræ opinionem exposuit, ita lepide etiam rejicit. Eum consulat, si vult, lector; mihi satis est suprema capita proba-

Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo. (Act. xx, 28.)

(88) Hæres. 78. In editione Petavii 79 est: verba autem hæc num. 3 exstant.

(89) Vide num. subseq. 4 ac 5.

(90) *De clave David*, lib. iv, cap. 1, etc.

(91) *De concept.* dist. 7, cap. 1, num. 22.

(92) *Diptych. Mar.*, part. 1, punct. 10, num. 14.

(93) En quid Carthagera hoc de argumento seri-
ptis prodidit: « Dion. Cart., quem secuti sunt Bergomensis libro *De illis. fem.*, et Guilielmus Eisegr. affirmat B. Virginem monasterium instituisse 150 monialium: ejus curam ipsa habebat: constat autem tunc nullum aliud viginisse institutum, nisi Elianum. Ob hanc ergo rationem merito etiam Carmelitæ fratres S. Mariæ de Monte Carmelo nuncupantur, cum juxta istorum sententiam Deipara Virgo monasticum Eliæ institutum fuerit professa. »

tionum delibare, quibus eam narrationem refutat Raynaudus. Atque in primis notandum est neminem veterum afferri posse, qui id vel expresse doceat, vel etiam subobscurè indicet. Laudat quidem Virginem Mariam Ambrosius, illiusque vitam virginibus, quarum causa composuerat librum, quem *De virginibus* inscripserat, proponit ad imitandum; sed dum Virginis gesta ac virtutes recenset, nullam monasticæ vitæ a Maria actæ mentionem facit, facturus sane, si eam aliquando professa illa fuisset. Augustinus quoque, tametsi sæpe monasticæ vitæ encomia textat, et regulam, quam sequentur, feminis in monasterio degentibus, proposuerit, ea de re, quam narrat Carthagera, prorsus silet. An id omisisset, si exemplum Mariæ sanctissimæ potuisset adducere?

3. Adelmus quoque (94) monialibus scribens, dum non paucas sanctas virgines enumerat, quibus multæ monialium numero accenseri minime possunt, quarum vitam et gesta commendat, eisdemque monialibus imitanda proponit, Mariam Virginem præterit: ineptissimo sane consilio, si Maria monialium collegio fuisset aliquando præposita.

4. Quid, quod novimus Robertum de Abruscellis, clarum suæ ætate theologum, sancto Bernardo familiarem, et a Petro Cluniacensi (95) valde laudatum, causam consilii sui in instituendo virginum monasterio, in quo femina non feminis modo, sed viris etiam præesset, causam, inquam, consilii sui repetiisse ex illis Christi verbis: *Mulier, ecce filius tuus*; et: *Ecce mater tua*? (*Joan. xix, 26, 27.*) Ineptissime porro ex tam remota origine id deduxisset, si Virginem novisset virginum in collegio collectarum antistitam. Illius scilicet exemplum inculcandum fuisset, minime vero verba illa Christi, quibus ille utitur, quæ procul dubio alio respiciunt.

5. Sed quid multa? Nicephorus, tametsi in excipiendis, suæque historiæ inserendis piis quidem, sed veterum auctoritate non raro destitutis narrationibus se minus æquo cautum scriptorem prodiderit; quod tamen attinet ad præfectorum, de qua agimus, Virgini impertiendam, id prorsus præterit: atque adeo id sibi ignotum haud obscure significat, dum narrat eam, una duntaxat et altera muliercula comite, quas testamento recularum suarum hæredes constituit, ad filium abiisse (*lib. II, cap. 21*). An hæc argumenta sunt antistitæ centum et quinquaginta virginibus præpositæ?

6. Sed hac, aliisque affinis narrationibus Carthagera, et Carthagenæ similes fidem prorsus sibi ademere. Quis enim Carthagenæ assentiatur, affirmanti Martham Christi hospitam in extrema vita Carmelitarum virginum collegio sociatam? Id scilicet, aliaque etiam, quæ Carthagera citatis antea leicis tradit, in criticorum offensionem inciderunt;

fuisse scilicet Carmelitarum collegio ascriptas « SS. Euphemiam virginem Alexandrinam, Euphrasiam virginem imperatoris Theodosii consanguineam, Cyrillam virginem et martyrem, Pelagiam, quæ cum aliquando licentiose vixisset, religionem hanc ingrediens, singulari Dei motione habitu femineo in virilem mutato [rem sane mirandam, sed non imitandam], inter monachos sanctissimam vitam egit, ut Jacobus diacomus in ejus Vita refert; sancta Sara virgo, cujus meminit Vincentius, *lib. XIII, cap. 51*; sancta Romana virgo, B. Maria priorissa illius monasterii, quod sancta Helena in monte Calvario fundavit, ut refert sanctus Ambrosius in Oratione *In laudem Theodosii*. Ibidem sancta Sinclètes virgo; sancta Matrona virgo, ut ex sancto Hieronymo, et ex sancto Vincentio adducunt Paleonydorus Bactanus, *lib. II, cap. 4*, et Thomas de Sessu, *lib. I Antiquitatum ordinis Carmelitarum, cap. 14*; in monasterio Bethleem Paula vidua, et Eustochium ejus filia, sancta Venerea, sancta Theodora, sancta Usia, sancta Adolia, sancta Bassanilla, Photina, sancta Asella, sancta Ayita, quarum vitas et admirabiles virtutes refert Palladius in *Historia sanctorum Patrum*, in Vita Opanii, qui et refert, quod etiam in civitate Ancyra reperiebantur plusquam decem millia monialium professionis Eliæ, inter quas quædam nomine Magna heroica virtutis opera exercuerat in civitate Antini. » (*Carth. hom. 17, § Tandem.*)

7. Porro ut a postremo hoc incipiam, nihil eorum, quæ tradidisse Palladium aiunt, revera tradit Palladius; ille, inquam, Palladius, qui *Lausiacam Historiam* contexuit: nam si Palladium alium nobis ignotum profert, viderit ille quem profert. Cæteri vero quos allegat, aut recentes scriptores, et minus probabiles sunt, cujusmodi est Paleonydorus, et Thomas de Sessu, aut certe nihil eorum tradunt, quæ tradidisse eos ait Carthagera: neque enim Pelagiam, aut Eufrosinam, aut Paulam viduam, aut Eustochium, aut Asellam Carmelitarum cœtui ascripsit de veteribus quispiam, neque vetera Orientis monasteria, in quibus virgines alerentur, Carmelitarum ordini accensuit.

8. Ut ad Deiparam revertamur, multo mitius sane de contubernio Virginis intra Carmelitarum claustra sensit Baptista Mantuanus, tametsi Carmelita ipse quoque, et Carmelitarum traditionibus addictissimus. En quid poeta ætate sua valde nobilis hoc de argumento tradit (96):

*In vidua deserta domo rerum indiga Virgo (97)
Conjuge defuncto, Natoque in regna recepto,
Ducebat tristi vitam mœrore jacentem.
Propterea amissi querrens solatia Nati,
Palladiæ collem dederant, cui nomina Silvæ (98),
Et loca, quæ curare magis quondam ille solebat,*

domum, vestesque aptas providisse affirmant omnes. Non videtur ergo fuisse deserta in vidua domo et rerum indiga. Sed hyperbolem amant poetæ.

(98) Id est, montem Oliveti.

(94) *De laud. Virg.*

(95) *Lib. III, epist. 17.*

(96) *Parthen. I, lib. III, fol. 115 et seqq.*

(97) Joannem apostolum, cui a Christo moriente Virgo commissa erat, eidem Virgini alimenta,

Assidue tanquam prolem visura petebat (99).

*Inter Cæsareas arces, Tyriosque colonos,
Et vada Jordanis frontem Carmelus in auras
Tollit, et assiduos lutices in vertice summo
Parturiens silvas salientibus irrigat undis.*

*Montis Patrum pietate sacer, lateque priorum
Inclutus hospitio vatum: nam dicitur illic
Discipulo ambustam jacens ex aere vestem
Helias ardenti cœlum petiisse volatu*

*Hinc nostri venere Patres: habitacula montis
Culmen adhuc servat toto apparentia ponto*

*Huc igitur, si quando quies, vacuumque negoti (1)
Tempus erat, veniens curas lenibat, et ipsa
Majestate loci large oblectata redibat.
Propterea montana viri spelea colentes
Audito illius fato sublime sacellum
Apricis posuere jugis primi: atque quotannis
Sacra instaurantes, hymnos et thura ferebant.*

Tum paucis interpositis adjicit subsequencia :

*Pastor in Antiochi celebres Ignatius agros
Venerat, et sacros Petri sortitus honores
Sancta per Assyrios pascebat ovilia campos.
Iste super mira nascentis origine Christi,
Et teneri studiis ævi vitæque prioris
Moribus ad matrem dedit, accepitque tabellas, etc.*

9. At hæc ipsa, quanquam multo mitiora iis, quæ tradit Carthagera, esse fateantur, reprehendunt tamen adhuc critici; et, ut ea præteream, quæ in margine adnotavi, quæque adversus eas litteras, quas Ignatius Mariæ dedisse, et ab ea recepisse præcuntibus non paucis theologis, docet Baptista Mantuanus, iidem critici monent, propterea etiam reprehendunt, quod ea, quæ de Maria interdum Carmeli incolæ, quæ pariter de Ignatio tradit, nullius veteris scriptoris auctoritate innitantur: ii enim, quos Carmelitæ allegant, scriptores continentur a criticis, utpote recentes, et ut iidem critici aiunt, parum probabilium narrationum auctores: qua de re consule, quæ adversus *Menologium Carmelitarum*, a viris doctis conscripta sunt.

QUÆSTIO III.—*Quot annos Maria sanctissima vixit.*

1. Sed jam suscipienda est pertractatio quæstionis postremæ: quot scilicet annos vixerit Maria sanctissima. Incompertum id esse manifestum ostendunt variorum, æque valde diversarum, quæ ea de re circumferuntur opiniones, quarum potissimas recensere operæ pretium reor. Qui vitam Virginis breviorē reliquis scriptoribus faciunt, visionem quamdam B. Elisabeth allegant. Id eruo ex Jacobo de Voragine, seu Varagine hæc scribente: « Dixit autem [S. Elisabeth] in ejusdem Revelationibus, sibi revelatum

(99) Christum frequentasse Carmelum, an quisquam tradat, ignoro.

(1) Paucis negotiis mundi detentam Virginem, fortasse etiam nullis fuisse arbitror.

(2) *De Virg. Mar.* lib. v, cap. 1.

(3) *Ad an.* 48, num. 4.

(4) 15 Novemb. pag. 191 tom. I editionis Urbini: « Jacobus apostolus, ex duodecim apostolis unus, frater fuit sancti Joannis theologi, filius Zebedei ex Galilæa... Post Domini autem ascensionem,

esse quod post 40 dies sui transitus in corpore sit assumpta. Nam B. Maria secum colloquens ait: *Post ascensionem Domini anno integro, et tot diebus quot sunt a die ascensionis usque ad diem meæ Assumptionis supervixi. Diei autem dormitionis meæ apostoli interfuerunt, et corpus meum reverenter sepultura dederunt. Sed quadragesima die postmodum resurrexi.* » Vide etiam, quæ tradit Petrus Canisius (2).

2. Hujus, aut certe alterius affinis revelationis meminisse creditur Baronius cum hæc ait (3): « Rursum vero cuipiam probatæ sanctitatis demonstratum cœlesti visione tradatur, post annum elapsus a passione Christi, et totidem dies, quot intercurrant ab eo tempore usque ad decimam quintam mensis Augusti ex hac vita migrasse.... Sed hæc ab Ecclesia minime recepta esse noscuntur. »

3. Audite etiam, quæ forte legenti Bedæ presbyteri *Retractionem in Acta apostolorum* [cap. xiii] occurrerunt: « Dixit Spiritus sanctus: *Segregate mihi Paulum et Barnabam, in opus ad quod assumpsi eos.* Hoc post mortem Herodis factum esse videtur, qui mortuus est tertio Claudii principis anno, qui est, juxta fidem Chronicorum, tertius decimus a passione Domini annus. Cum ergo constet Paulum cum Barnaba post tantum tempus peractæ Dominicæ passionis in apostolatū esse segregatum, profecto eos multum errare constat, qui librum, cujus supra meminimus, *De obitu sanctæ Mariæ*, composuerunt aut susceperunt. Scriptum namque est in eodem figmento, ut sæpe commemoravimus, quod secundo anno post ascensionem Domini, cum moritura esset eadem beatissima Dei Genitrix apostoli jam tunc per orbem ad prædicandum dispersi subito ad eam visitandam omnes in nube rapti convenerint: in quibus et Paulus nuper ad fidem conversus, ac mox cum Barnaba gentium factus apostolus; quod longe aliter factum esse, id est, non eum secundo anno post passionem Domini, sed decimo tertio, esse ordinatum apostolum, omnis qui beato Lucæ credit, intelliget: ac per hoc præfatum *De obitu B. Mariæ* libellum cum manifeste erret in tempore, in cæteris quoque suspectæ fidei esse compertiet. »

4. Obsistunt huic opinioni plerique theologi, et critici omnes, qui asserere non verentur incerta, atque apocrypha revelatione eam inniti. Indubitatum est tamen in *Menologio Basilii* edoceri nos, haud diu Christo superstitem fuisse Virginem (4).

5. Cum annum ageret quinquagesimum septimum, mortuam esse, affirmat Hippolytus Thebanus

et Deiparæ dormitionem, Joannes quidem Ephesus abiit, prædicationis munere ibi fungens: Jacobus vero, relictis Hierosolymis, duodecim tribus Israel percurrans, Dominum nostrum Jesum Christum ubique annuntiabat. Quamobrem ab Herode tetrarcha in Cæsareæ Palestinæ urbe comprehensus, ejusque jussu gladio cæsus, etc. Quis autem nescit a Christi ascensione ad Jacobi mortem non multos annos effluxisse?

ab Epiphanio presbytero allegatus : id porro discimus ex Baronio, cujus verba produco (5) : « Epiphanius presbyter Hippolytum quemdam Thebanum citat, qui dicit eam vixisse annos novem post Christi passionem, eamque decessisse anno Domini quadragesimo tertio, suæ vero ætatis quinquagesimo septimo, secundum quod dicitur peperisse Dominum Redemptorem annum agens decimum quartum. »

6. At Hippolyti Thebani fragmentum primum a Schlestrate (6), et deinceps a Fabricio descriptum aliter se habet (7). En quale exhibet Schelst.: « Invenimus autem in divina Scriptura [antiquum aliquod sacrum monumentum his vocabulis honestat hic scriptor] quod decimo sexto ætatis suæ anno sanctissima Domina Deipara Salvatorem et Dominum nostrum Jesum pepererit.... Vixit vero post salvificam passionem Deipara annos 11 : fueruntque omnes totius vitæ ejus anni sexaginta unus. Quomodo autem hæc sint concilianda [inquit Petrus Lambecius] viderint alii commodiori loco, ac tempore. » Multo aliter id exhibet editio Fabricii, quam consule.

7. Idem tamen a Schelstrate [in Append. ad tomum I *Antiquit.*, pag. 511, hoc ipsum Hippolyti Thebani fragmentum] nonnihil aliter legit; ad hunc scilicet modum : « A Pauli baptismate, ac prædicatione usque ad Domine nostræ perquam immaculatæ assumptionem sunt anni tres. Simul anni 44. Vixit enim inter homines purissima Deipara in templo annis 14; in domo Joseph mensibus quatuor, et annuntiatio ei facta est, et concepit, peperitque Dominum nostrum Jesum Christum simul annis 15. Ab incarnatione vero Christi vixit annos 33. Usque ad assumptionem Christi in domo Joannis anni 11; ita ut omnes ejus anni sint 59. » Porro idem a Schelstrate ad verba modo adducta : *usque ad assumptionem Christi* (quæ fortasse accipienda ita sunt: usque dum assumpta est ad cœlos a Christo); idem, inquam, a Schelstrate hæc in margine adnotat : « Aliter hæc habet Canisius ita legens : *Et post Domini assumptionem cum discipulis ejus vixit in domo Joannis evangelistæ annos 11*. Quæ lectio genuina est. »

8. Quinquaginta et octo ætatis annos nonnulli illi tribuunt referente Cedreno (8) : « Tradit sanctam animam Domino, ac Filio Deo annos nata septuaginta duos [quidam tradunt quinquaginta

octo]. Vixit ergo viginti quatuor annos post Christi ad cœlum ascensum. »

9. Quinquaginta novem ipsos, aut certe quinquaginta novem annos fere expletos Evodius ille videtur asserere, cujus Nicephorus meminit (9). Hunc certe annorum computum ex Nicephoro eruit Petrus Canisius (10), qui computos vitæ Mariæ lectori exhibet.

10. Nonnullos illi adjungit Nicephorus : sexagesimo scilicet anno ipso obiisse vult (11). Inclinat in hanc opinionem aliquando sanctus Antoninus (12). Alibi etiam communiter id dici ait (13) : « Communior opinio est quod 12 annis supervixit post ascensionem, et sic sexagenariam obiisse. »

11. Jacobus a Voragine [seu a Varagine] hæc scriptis prodidit : « Probabilius videtur, quod alibi legitur, ut duodecim annis filio supervixerit, et sic sexagenaria sit assumpta, cum apostoli totidem annis prædicaverint in Judæa, et circa partes illas, sicut ecclesiastica tradit historia. »

12. Baronius Eusebium, aut potius alium aliquem, qui Eusebii Chronico aliquid de suo addidit, refert putantem sexaginta duos annos vixisse Virginem. Referamus Baronii verba (14) : « Eodem, inquit, anno a Christo nato quadragesimo octavo, Olympiade ducentesima sexta, anno secundo, sanctissimam Dei Genitricem Mariam assumptam esse in cœlum, Eusebius [nisi alius addidit] tradit in Chronico his verbis : *Maria Virgo Christi Mater, ad Filium in cœlum assumitur, ut quidam fuisse revelatum tradunt*. » Et paulo post (n. 6) : « Nam sive Eusebii sectemur sententiam, ut ipsa Dei Genitrix diem obierit anno sexagesimo secundo ætatis, » etc.

13. Non abest ab hac sententia Dionysius Carthusianus : censet enim (15) Virginem Mariam annis quindecim, postquam Christus in cœlum ascendit, vixisse, ideoque ab humanis excessisse dum annum ageret sexagesimum secundum, aut certe haud ita multo post, quam sexagesimum tertium attingisset. Parum abest ab eadem opinione Adrichomius (16).

14. Vulgatissima opinio, quæ Mariæ tribuit tres super sexaginta ætatis annos, vetusta traditione se inniti ait. Sed opinionum, quas retulimus, et deinceps referre pergemus, diversitas, quam fundata sit ea, quam jactant, traditio, perspicue ostendit. Mensibus undecim post septuagesimum expletum

(5) Baron. ad an. Christ. 48, num. 5.

(6) In Append. ad tom. I *Antiquit.*, pag. 513.

(7) In edit. Operum Hippolyti Portuensis, pag. 49, Append.

(8) Pag. 149 edit. Venet., 188 Paris.

(9) Lib. II *Histor.* cap. 3.

(10) *De Deipara Virg.*, in initio ipso cap. 1 lib. V.

(11) Lib. II *Histor.* cap. 21.

(12) Part. I *Histor.* tit. seu lib. VI, cap. 3.

(13) Part. IV *Summæ*, tit. 15, cap. 43, serm. 2, *De Assumpt.*

(14) Ad ann. 48, num. 4.

(15) Lib. IV, *De laudibus Mariæ*, art. 7.

(16) Terræ sanctæ loca potiora describens, in monte Sion ædem, quam incoluit Virgo, fuisse sitam affirmat : « Domus (inquit de eo monte sermonem habens) B. Mariæ Virginis, in qua post Filii sui mortem cum Joanne apostolo habitavit : ubi et eam anno post Christi ascensionem decimo quarto mortis solvisse debitum, atque hinc in cœlum migrasse, veterum traditiones et scripta habent; quæ quidem domus Ecclesia B. Mariæ totius mundi prima. »

obiisse Virginem Ricciolius vult (17). Septuagesimo anno e vivis excessisse Mariam affirmant Epiphanius presbyter et Cedrenus : assentiuntur Suarez (18), Canisius (19), Baronius (20), Benzoni quoque (21), et Melchior Inchoffer (22) plurimum decertat, ut sibi credatur, dum hæc tradit : « Quia Virginis in cælum assumptio decimum quintum mensis Sextilis sibi vindicat, anni scilicet Christi sexagesimi secundi per consequens est, ut Virginis ætas supra septuagesimum secundum annum non solum non redunderet, verum etiam a supremo Virginis anno complendo quinque ac vicenis diebus, quot nempe a decimo quinto Augusti ad octavum Septembris natali Virginis sacrum intercurrerunt, deficiat, atque adeo septuagesimum sextum virginæ ætatis annum, cavum, quod dicitur, efficiat. » Exceperat scilicet veluti indubitatum id quod ex Evodio (de quo satis alibi diximus) allegat Nicephorus (23) : « Peperit autem (Maria) ipsius mundi Lucem annum agens quintum decimum vicesima quinta die mensis Decembris. »

15. In extrema senectute mortuam ex vulgata fama affirmat Andreas Cretensis (24) : sed quemnam tum ageret annum, is minime tradit. At tradit ille, cui tribuimus opusculum sic inscriptum : « Ex gestis Anselmi colligitur forma, et mores B. Mariæ : » etenim in eo hæc legimus : « Quæ cum assumpta erat in cælum, fuit 82 annorum, qui sic computati sunt : septem annis educata cum patre, ac septem annis cum dimidio ministrabat in templo Domini : in domo Joseph sex menses. In quarto decimo anno annuntiatur ei gaudium totius sæculi, et in 15 peperit Christum, et cum eo 33 annis in præsentī via : post ascensionem Domini fuit visa in domo Joannis evangelistæ 24 annos : qui simul computati sunt 82 anni. »

16. Quid nos denique in tanta opinionum diversitate? Id ipsum, quod ante nos affirmavit Tillemont : nihil scilicet habere nos ex probabili antiquitate, quod nos doceat de morte Virginis Deiparæ (25), ideoque nihil habere nos quod de ætate acta a Virgine cum mortua est, proferre cum laude possimus. Pulchre Durantus Feretranus episcopus (26) : « Inter tot gravissimorum hominum opiniones, quæ hæc de re circumferuntur, difficile est sane aliquid certi pronuntiare. » Et paulo post : « Cæterum quid inter tot virorum doctorum opiniones sentiendum sit, non audeo definire. » Vide, quæ tradit Gretserus in Vita B. Mariæ Virginis, cap. 11, pag. 18, tom. X.

17. Neque vero te moveat Eusebii, quem Baro-

nius allegavit, auctoritas. Etenim [quod etiam nos docet Tillemont] (27) verba ea, quæ Baronius allegat, tametsi in veteribus Chronici Eusebii editionibus exstant, non exstant tamen in recentioribus, itemque emendationibus, neque in Græca Scaligeri : multique citantur laudatissimi codices, a quibus ea verba absunt. Novimus quoque non eum inesse Eusebio morem, ut revelationes alleget : assumptio quoque indicari videtur iis verbis : *Ad Filium in cælos assumitur*. Et tamen sæculo IV de Virginis assumptione nondum fuerat instituta disputatio, eaque de re silent scriptores omnes.

18. Quod si Dionysii Areopagitæ locum proferas, testantis scilicet se cum Petro et Jacobo fratre Domini, Deiparæ funeri interfuisse ; ex qua quidem testificatione lux aliqua adjungi posset ad quæstionem hanc dissolvendam ; scito in primis tempus, quo id evenerit, minime definiri ab hoc scriptore ; ideoque locum adhuc relinqui dubitationibus : scito pariter nostris temporibus vulgatissimam esse opinionem, sæculo quarto, fortasse etiam quinto composita esse opera, præposito Dionysii nomine prodierunt, aut certe interpolata, et additionibus intermistis corrupta ; ideoque minime apta ad quæstionem, quam instituimus, dissolvendam.

19. Quod vero attinet ad conjecturas, quas fautores harum opinionum ad eas firmandas adducunt, ego quidem minime eas contemno, sed tamen non tanti facio, ut iis innitar ; facile enim conjecturas in unaquaque non omnino improbanda opinione adinvenimus, quibus si fidimus, facile amplectemur aliquam ex iis opinionibus, quæ prorsus ignotæ fuere veteribus.

20. Sed quid de nostra ambiguitate dicent, qui preces eas, quas *coronam*, seu *corollam* Deiparæ appellant, definitas sexaginta duabus, aut sexaginta tribus salutationibus angelicis aiunt, propterea quia totidem annis in terris Maria vixerit? Perspicue doctissimus cardinalis Bona (28) : « Corona B. Virginis ex sexaginta tribus salutationibus compacta, juxta numerum annorum, quibus B. Virgo in terris vixisse creditur, ut fert doctorum probabilior sententia. »

21. Dicant quod libet, dummodo noverint probabilem esse quidem eam, quam sequuntur opinionem, at minime certam esse. Licet autem viro pio, licet docto opinionem sequi probabilem, tum præsertim cum nulla occurrat certa, quam tu sequareis, sententia. Cæterum non est adeo antiquus ille Virginem orandi modus, quem objecerunt, ut ex illo fundatam traditionem possis eruere. Si Joanni Bonifacio, doctissimo e societate Jesu scriptori, fidi-

(17) In *Chronic.* lib. VIII, concl. 7, pag. 329.

(18) In III part. tom. II, disp. 21, sect. 1.

(19) *De Deipara Virgine*, lib. V, cap. 1.

(20) *Ad Martyrol.* diem 15 August.

(21) *Super Magnificat*, lib. 1, cap. 26.

(22) *Veritas vindicata*, epist. B. V. M. ad Messanenses, cap. 9, pag. 55.

(23) Lib. II, cap. 3.

(24) *Homil. 1 De dormit. S. Mariæ*, pag. 125

« Ferunt enim, ubi ad extremam devenisset senectutem, migrasse ab humanis, » etc.

(25) Tom. I, adnot. 15, in *Deiparam Virginem*, pag. 469.

(26) In adnot. ad *Revelat. S. Birgittæ* lib. VI, cap. 61, pag. 225, tom. II.

(27) Adnot. 14, in *Deiparæ vitam*.

(28) *Horol. ascet.* cap. 57, § 17.

mus (29), « inventor coronæ quam vocant sexaginta trium Ave ad salutandam Deiparam fuit Petrus ille Eremita, præcipuus ductor expeditionis

Sacræ in concilio Claromontano ab Urbano II constitutæ. » (Angelus a Nuce, lib. iv *Chron. Cassinens.* cap. 41, ann. 5, t. IV *Script. rer. Ital.* , p. 498)

(29) *De historia Virg.*, cap. 15. Allegat autem Chronicon ab. Radensis.

DISSERTATIO XLV.

DE VIRGINIS MORTE, IDEOQUE ÆGRITUDINE, QUA MORTEM OBIIT; LOCO QUOQUE, IN QUO MORTUA ILLA EST, ET SEPULCHRO CONDITA; DE MIRACULIS DENIQUE TUM PERACTIS.

QUÆSTIO I. — *An Virgo sanctissima mortem obierit? Mortem obiisse ostendimus.*

1. Disputatum est olim, num mortem Deipara obierit. Id discimus ex Epiphanio, cujus verba propterea proferre libet (30): « Quod si falso jactari quispiam a nobis existimet, licet sacrarum Litterarum vestigia consecrari, in quibus nullam de Mariæ obitu mentionem reperiet, mortua sit, nec ne, sepulta, an non sepulta fuerit. Ac cum Joannes interim in Asiam profectus sit, nusquam tamen B. Virginem itaeris comitem secum illum habuisse significat: sed de ea re penitus Scriptura conticescit, id quod propter admirationis vehementiam factum arbitror, ne hominum animos majorem quendam in stuporem conjiceret. Ego enim pronuntiare illud vereor, et tacita apud me cogitatione reputans mihi silentium indico. Quippe haud scio, an de sanctissima illa, ac beatissima Virgine obscura quædam inveniri vestigia possint, quæ incertam nobis illius mortis fidem faciant. Nam ex una parte illud occurrit, quod de illa pronuntiat: *Et tuam ipsius animam pervadet gladius, ut relegantur ex multorum cordibus cogitationes.* (Luc. II, 35.) Aliunde vero in Apocalypsi Joannis legimus, Draconem adversus mulierem properasse, quæ marem pepererat: et datas ei esse pennas aquilæ, et translatum esse in desertum, ne eam draco comprehenderet (Apoc. XII, 13). Quod quidem in illa esse potest impletum. Quanquam illud non affirmo penitus: neque aut immortalem perseverasse definitio, aut utrum mortua sit confirmare possum. Quippe Scriptura sacra mentis humanæ captum prætergressa, rem in incerto reliquit, propter vas illud eximium, ac præstans, ne quis carnis propriam ullam ei fœditatem adscribat. Sive igitur mortua sit, nescimus, sive consepulta sit, non tamen ullam est conjunctionem corporis experta: absit ut illud existimemus. »

2. Rursus deinceps (31): « Sive mortua est Virgo sanctissima, ac sepulta, summo cum splendore conjuncta mors illius est, et castissimus exitus, ac virginitatis ei corona concessa: sive interfecta, ut indicare Scriptura videtur his verbis: *Et ipsius animam penetrabit gladius*; gloriam martyres inter ac decus obtinet, et sacrum illius corpus animi felicitate cumulatum est: per quam mundo lumen illuxit. »

3. Epiphanio nonnulli jungunt Isidorum illum, cui tribuis librum *De vita et morte sanctorum*, propterea quia hæc tradiderit (32): « Specialiter tamen nulla docet historia Mariam gladii animadversione peremptam, quia nec obitus ejus uspiam legitur, dum tamen nec reperiatur sepultura. »

4. Affirmat quoque P. Serry (33), « nonnullos Epiphanio audaciores, secutis temporibus Deiparæ mortem non modo in dubium vertisse, verum etiam præfracte negare ausos esse, quos longo ordine, inquit ille, percenset Franciscus Macedo tom. I *De clavibus Petri*, lib. IV, part. II, *De peccato originali*, sect. 3, tametsi non omnes eisdem rationibus adnitantur. Alii quippe, cum mortem originalis peccati pœnam existiment, quo titulo Virginem ab originali peccato liberam putant, eodem quoque a subeundæ mortis necessitate prorsus absolvunt. Alii ab exemplis præsidium petunt, Enoch, Eliæ ac ipsius etiam Joannis evangelistæ, quos, quia ex hac luce morte non oppetita translato existimant, ita Deiparam eodem privilegio donatam arbitrantur. Utri pejus argutati sint, haud ita facile definierim. » Hactenus Serry.

5. At procul dubio Maria sanctissima mortua est. Quod dum animose aio, non ego quidem innitor narratione Cedreni (34), qui hæc scripta reliquit: Maria Virgo « quindecim ante diebus suum exitum cognovit, triduoque ante archangelus ad eam venit præmium (35) portans, » non quod alie-

(30) Hæres. 78, n. 11.

(31) Num. 68.

(32) Cap. 68.

(33) Exerc. 65, § 3.

(34) In Compend. histor., pag. 110.

(35) Respicit, ut puto, ad apocrypham Joanni tributam narrationem, in qua traditur *palmm* Virgini ab angelo delatam: « Die igitur quadam dum in Filii desiderium cor Virginis vehementer

accenditur, æstuans animus commovetur, et in exteriorem lacrymarum abundantiam excitatur. Cumque ad tempus subtracti Filii æquanimitè non ferret subtracta solatia, ecce angelus cum multo lumine eidem astitit, et reverenter, utpote sui Domini Matrem salutavit. Ave, inquit, benedicta Maria suscipiens benedictionem illius, quod mandavit salutem Jacob. Ecce autem ramum palmæ de paradiso ad te Dominam attuli, quem ante feretrum

num a veritate potem, fuisse ante Virgini manifestatum diem obitus sui; is enim, Deo revelante, aliis infinito propemodum intervallo a Mariæ meritis, ac sanctitate distantibus innotuit, sed quod meliore vade eam narrationem innixam vellem. Innitor porro communi consensione doctorum omnium Virginem mortuam fuisse attestantium: quam quidem attestationem minime attenuant eæ conjecturæ, quibus nonnulli fidunt. Innitor Ecclesiæ precibus id expressissime nos edocentibus. In vigilia Assumptionis sanctæ Mariæ has secretas preces recitare jubetur sacerdos: *Munera nostra, Domine, apud clementiam tuam Dei Genitricis commendat oratio: quam idcirco de præsentis sæculo transtulisti, ut pro peccatis nostris apud te fiducialiter intercedat. Per eundem*. Postcommunio vero in Missalibus sanctum Pium V præcedentibus hæc erat: *Concede, misericors Deus, fragilitati nostræ præsidium: ut qui sanctæ Dei Genitricis requiem celebramus, intercessionis ejus auxilio a nostris iniquitatibus resurgamus. Per eundem*. Quis vero nesciat vocem *requies*, dum a scriptoribus ecclesiasticis adhibetur, mortem in Domino non raro significare? quanquam autem nonnihil immutata ea oratio est, quia scilicet metuebant, ne dum preces eas recitabamus, minime in cælum assumptam crederemus [id enim non exprimit vox *requies*], dum tamen antiquas preces secretas retinuit Ecclesia, palam ostendit se utique fidelibus ad credendum proponere Mariæ sanctissimæ mortem. Vide quæ tradit doctiss. Benedictus XIV [*De beatificat. et canoniz.* lib. 1, cap. 42, num. 15 edit. Rom., et *De fest. in Assumpt.*]

6. Hæc adjice ex concilio Hierosolymitano anno 1672 a Dositheo adversus Calvinistas celebrato. Cyrillus Hierosolymitanus (36) hæc de Maria sanctissima docet: « Nullam e contagione peccati mortis suæ causam habuit Virgo sanctissima, sed ex ipsis duntaxat naturæ principiis, quibus vel ante peccatum homo constabat; morti quippe suapte natura obnoxius erat ille, quamvis optima. Id vero beneficii Deus illi contulit, ut in eo nequaquam operante natura, sed gratia immortalitatem sibi conciliaret. Hoc ipsum et sanctissimæ Deiparæ contigit, quæ etsi bonis affluebat, ac peccatum nesciebat vel minimum, eadem illa, quæ morti ad dicunt hominem, naturæ elementa gestabat, ac pariter subinde mortalis erat. Verum eam a Deo gratiam obtinuit, ut mortem, si ita voluisset, nunquam obiret, sed cælo etiamnum vitæ compos inferretur: hæc tamen uti prærogativa noluit. »

7. Sed jam dissolvenda ea sunt, quæ adversus communem hanc, et vulgatissimam persuasionem obijciuntur. Hæc ad Epiphaniî locum docet Baro-

nus (37): « Epiphanius cum ageret adversus hæreticos carnis spurcitiis illam sanctissimam, atque omni labe purissimam calumniantes: ipse contra, quo magis illorum procaciam retunderet, eo excellentiæ efferre conatus est, ut sicut Henoch olim translatus, vel Elias igneo curru in sublime elevatus est: sic diceret, ipsam absque obitu e terrenis ad cælestia assumptam fuisse: cum præsertim visio ab ipso citata ex Joannis Apocalypsi de muliere, cui, quo alio transvolaret, data sunt alæ, eidem sacramento satis esse accommodata videretur. Hæc tamen quantumvis aliquo jure, ratione atque exemplis firmare quoquo modo potuisset videretur, modeste tamen abstinuit, et ad neutram partem inclinans, satis esse censuit, vel hac ex parte sublimem illam Dei Genitricis excellentiam hostibus demonstrasse, et quam illa procul fuerit ab omni carnis illecebra, quæ nec, an mortua fuerit, posset ex divinis Scripturis ostendi, eisdem insinuasse. Cæterum condonandum illi, si [quod et aliis sanctissimis atque eruditissimis viris sæpe accidisse reperitur] dum ardentiori studio in hostes invehitur, vehementiori impetu in contrariam partem actus lineam videatur aliquantulum veritatis esse transgressus. Catholica quippe Ecclesia nullam de obitu Dei Genitricis dubitationem admittit; sed quam novit humanæ fuisse naturæ consortem, humanam pariter moriendi necessitatem expertam affirmat. »

8. Sed multo liberior, atque animosius hunc Epiphaniî locum excipit P. Serry (38), ad hunc scilicet modum: « Quam elumbis ratio illa sit, qua in eam dubitationem adductus est Epiphanius, nemo non videt. Quid enim necesse est Deiparæ mortem sacris in Litteris enarrari, ut hanc ipsi tandem aliquando contigisse fateamur? Quasi non hoc satis ad certam probationem esse debeat, quod tam diserte, tam luculenter sacræ Litteræ contestentur: *Statutum est hominibus semel mori* (Hebr. ix, 27). *Quis est homo, qui vivet, et non videbit mortem* (Psal. lxxxviii, 49)? »

9. Quod obijcitur ex Isidoro *De vita et morte sanctorum*, a Baronio contemnitur, utpote ab auctore qui multum a præstantia antiqui Isidori absit. At quisquis is est, communi opinioni non adversatur: neque enim negat ille mortuam, aut sepultam fuisse Mariam, sed tantum nescire nos genus mortis, et sepulturam illius. At quot sunt, quorum genus mortis, et sepulturam nescimus, quos tamen mortuos esse minime dubitamus?

10. Idem porro Serry eorum rationes, qui minime mortuam Virginem Deiparam sibi persuaserunt, et theologi reliqui facile convellunt, diluit ad hunc fere modum. Spectari mors potest, quatenus conse-

portare jubeas, cum die tertia de corpore assummeris. Nam Filius tuus te Matrem reverendam expectat. »

(36) In homil. in Dormit. Deipar. (Verba hæc habes pag. 1075 tomi XXI Concil. edit. Col., et

Albritii.)

(37) Ad an. 48, § 11 et 12.

(38) Exercit. 65, § 2 et 3.

(39) In not. ad Martyrolog. ad diem 15 Augusti.

quitur humanam naturam ex contrariis qualitatibus compactam, quæ cum diutissime consistere simul non possint, mori illud vivens cogunt, quod ex illis constat: spectari quoque potest, quatenus poena fuit peccati originalis, quod si non exstisset, jam homo peculiari inter omnes animantes privilegio jugiter perseverasset in vita (40); reparante scilicet arbore ligni vitæ perditas vires, et quas homo, sive ex fortuitis eventibus, sive ex naturali temperie passus fuerat, jacturas. Porro admissio ab Adamo peccato, expulsoque eo a paradiso, noluit Deus privilegium hoc perseverare; quam ob rem ligno vitæ orbatum est prorsus humanum genus, ideoque voluit homines etiam naturalem constitutionem sequi, et tempore apto mori. Tametsi ergo deleatur per baptismum originale peccatum, tametsi illud remotum fuerit a Christi, et ut piissima communisque sententia fert, a Mariæ anima, non propterea mortem evitamus: hinc obiit Christus, tametsi propter delenda peccata (41): reliqui vero, propterea quia aut deleti, aut etiam non admissio peccato, non restituitur privilegium, quo ex speciali Dei bonitate fuerat homo donatus, nec arbore vitæ, cujus usu fuisset homo immortalis, frui possumus. Neque vero morti tantummodo subijcitur, sed ærumnis reliquis naturæ lapsæ, veluti frigori, ægritudinibus, et id genus aliis, quarum aliquas, veluti ignorantiam, et fomitem concupiscentiæ a se repulit quidem Christus, et peculiari privilegio etiam a Virgine, fomitis concupiscentiæ experte, alias tamen admisit, veluti lassitudinem, famem et affines alias: in quarum numero procul dubio tristis, ac molesta senectus est: hinc egregia illa Augustini sententia (42): « Quia in eo [Christo] erat similitudo carnis peccati, mutationes ætatum perpeti voluit ab ipsa exorsus infantia, ut ad mortem videatur etiam senescendo illa caro pervenire potuisse, nisi juvenis fuisset occisus. » Hæc si satis non sint, recole ea, quæ ex Cyrillo Alexandrino num. 6 attuli.

41. Perperam verò ad statuendam Deiparæ immortalitatem afferuntur exempla Henochi, Eliæ, et Joannis evangelistæ. Duo illi priores procul dubio moriuntur, et reservantur interea [nisi communis ac vulgatissima opinio nos fallit] ad resistendum extremis mundi temporibus Antichristo, a quo neci dabuntur; eosque indicari a Joanne in Apocalypsis vers. 3 et subseq. capitis xi, plerique tradunt.

42. Joannem porro evangelistam mortem jam obiisse viri præclarissimi, quibus communis persuasio assentitur, existimant. Eo de argumento luculentam dissertationem edidit egregius Calmet, quam consule. Fac tamen minime obiisse. Tum

vero reservabitur ipse quoque ad revincendum Antichristum, qui abolito veri Dei cultu, se unico adorari et coli studebit. An Maria reservanda est, ut Antichristo obsistat?

QUESTIO II. — *Quoniam Mariam mortem obiisse diximus, quærimus quonam mortis genere obierit.*

1. Deficientibus veterum monitis, de ægritudinis genere quo Deipara mortem obiit hæc tradit Aubertus abbas (43) sæculi viii scriptor: « Sed nec invenitur apud Latinos aliquis tractatorum de ejus morte quidpiam aperte dixisse. Nam cum illum Evangelii versiculum, in quo Simeon dicit ad Domini Matrem, *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius*, beatæ recordationis tractaret Ambrosius, ait: *Nec historia, nec littera docet, Mariam gladio vitam finisse.* Hinc et Isidorus: *Incertum est, inquit, per hoc dictum, utrum gladium spiritus, an gladium dixerit persecutionis.* Sed quid de his, de quibus loquor, dicam? cum nec ipse qui hanc ante crucem Domini accepit in suam, id est Joannes evangelista, de hoc posteris aliquid retinendum scriptis mandarit. Nullus enim hoc fidelius mandare potuit, si illud Deus manifestare voluisset, quam ille utique, qui hanc nutriendam suscepit, nec contra morem filius matrem reliquit. Restat ergo ut homo mendaciter non fingat apertum, quod Deus manere voluit occultum. » Deficientibus itaque veteribus monumentis, unusquisque quod de extrema Virginis ægritudine [si ægritudine tamen affecta illa est] probabilius judicat, proponit. Probabilius autem id quisque judicat, quod verisimilioribus conjecturis innixum censet. At dum verisimilitudinem suo quisque metitur ingenio, in varias opiniones scriptores abeunt.

2. Fuit qui doloribus ac cruciatibus in extrema ægritudine obnoxiam Virginem arbitraretur, ut scilicet Filio suo mortem acerbissimam passo similior foret. Allegatum vidi pro hac opinione Petrum Damiani: sed is inclinare quidem videtur in hanc sententiam (44), sed expressissime eam non tradit. Utcunque sit, en quid ille doceat (45): « Merito illis [sanctis] per jejunia pridiana compatimur, ut illucentibus eorum solemnitis, communi cum eis lætitia perfruamur, ut mœrore simul cum illis afflicti, simul epulemur etiam gaudio feriat. At fortasse dicitur, quia B. Virgo, quæ sine dolore vitæ Auctorem edidit, dolorem moriendo non sensit. Sed qua auctoritate eam quis divinetur in corpore non doluisse morientem, cujus animam pertransierit gladius adhuc etiam in carne manentem? Præsertim cum et ipse Mediator Dei et hominum moriturus dicat: *Tristis est anima mea usque ad mortem* (Matth. xxvi, 38), de quo et Petrus: *Quem Deus,*

(40) *Creavit Deus hominem inextermabilem.* (Sap. ii, 3.)

(41) August. Concione 2, in Psalm. xxxiv, num. 3.

(42) *De peccat. meritis et remiss.* lib. ii, cap. 29,

num. 48.

(43) Act. S. Bened., sæcul. iii, part. ii, pag. 241, edit. Venetæ.

(44) « Sive senserit, quod permisit, » etc.

(45) Opusc. 55, *De celebrandis vigiliis*, cap. 2.

inquit, *suscitavit a mortuis, solutis doloribus inferni.* (Act. II, 24.) Sed sive moriens dolorem non senserit, quod Deus utique potuit; sive senserit: quod permisit: unde quæso, etc. . . . Tu obeunti Genitrici Dei, uno saltem die refugis compati, ut inter ejus solemnina merito debeas gloriari?»

3. Fuere etiam, qui dicerent, martyrio, ideoque violenta, et ab aliis inflicta morte vitam confecisse (46). At opinio hæc merito cunctis displicet: neque enim violentæ mortis Virgini Mariæ inflicte quisquam meminit: meminissent porro, si non naturali, sed ab aliis inflicta morte vitam confecisset.

4. Expressissime porro eandem opinionem rejiciunt Beda, et ante eum Ambrosius: « Nulla docet historia, inquit Beda (47), B. Virginem gladii occisione migrasse, præsertim cum non anima, sed corpus ferro soleat interfici. » Rejicit pariter, uti dixi, Ambrosius his verbis (48): « Nec littera, nec historia docet, ex hac vita Mariam corporalis necis passione migrasse: non enim anima, sed corpus materiali gladio transverberatur. »

5. Rejicit quoque Paulinus: etenim explicans verba Simeonis: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius*, hæc scribit (49): « Nunquid de passione Mariæ, quæ nusquam scripta est, hoc prophetasse credendus est (50)? » Rejicit denique Bartholomæus Tridentinus (51), et post eum scholastici et interpretes omnes.

6. Neque vero quidquam habet virium argumentatio, qua eadem opinio innititur: scilicet prædictum fuisse Virgini a Simeone, pertransiturum doloris gladium illius animam: id enim de dolore, quem cruci astans passa est, merito intelligimus: corpus autem, non animam tantum pertransisset doloris gladius, si violenta morte occubisset. Recole, quæ ex Ambrosio, et Paulino Nolano paulo ante protulimus.

7. At, si id damus, inquirunt aliqui, simillima Filio erit Virgo: erit enim ei morte violenta prærepto similis, quæ per totum vitæ spatium similis etiam fuerat. Id tamen haud ægre repellitur. Si pietatem spectas, simillima fuit Filio Virgo: piissima enim fuit, et religiosissima. Sed si vitæ genus a Christo institutum spectas, valde diversum vitæ genus ab eo, quod egerat Filius, egit illa: neque enim instruxit populos, aut miraculis ad religionem Christianam adduxit. Ad hæc: Christo morienti, et inter opprobria, et angustias cruciatibus, et doloribus undique affecto animam emittenti similis fuit, dum astitit morienti, dum opprobria pertulit, et

dolores eos, quos alibi recensui, atrocissimos sane, quorum causa Christo morienti *compassa* dicitur. Neque vero idem mortis genus subeundum Virgini erat: ut enim omittam alia, quæ illud mortis genus haud decens Virginem futurum fuisse nobis persuadent, citra dubium est, eas causas, propter quas passionem, et crucem pertulit Christus, alienissimas esse a Virgine. An placanda illi erat divina justitia humano generi irata? An redimere nos ea debebat, et in gratiam cœlestis Patris reconciliare? Cujus quidem rei causa acerbissimos cruciatus, et ignominiosissimam mortem Christum subisse novimus.

8. Hoc constituto, quærimus, quonam mortis genere functa illa est, si violenta morte mundo erepta non est.

9. Ardentissimo Filii amore, illiusque in cœlis fruendi desiderio ereptam Virginem, non pauci aiunt. Neque vero tenues ad occidendum vires habet amor, si vehemens ille est: quod multis exemplis ostendi facile poterit. Ratione quoque id nobis persuadebitur, si adverterimus animum non minus premi, angique a prævalido amore, quam prematur a dolore, a quo tamen non paucos peremptos novimus.

10. Id proponitur a Guarrico abbate sancti Bernardi discipulo: sic enim inducit alloquentem eos angelicos spiritus, a quibus ad cœlum fuerat invitata (52): « Denique ut minus miremini languorem meum, amore langueo, langueo plus impatientia amoris, quam passione doloris, plus vulnerata charitate, quam gravata infirmitate. »

11. Id quoque Pelbartus censet: hæc enim scripta reliquit (53): « Mens B. Virginis in ipsa hora mortis fuit suspensa in contemplatione suavissima, et amore Christi dulcissimo, et paulatim interim ejus complexio deficiebat, usquequo tandem sine dolore percepto, non interrupta contemplatione, sanctissima ejus anima corpus desereret. »

12. Id ex parte approbat Suarez, egregius sane theologus; sed tamen dilectioni vehementem adjicit meditationem, et vehemens desiderium Filii, ut arbitror, et cœlestis beatitudinis. En quæ tradit ille (54): « Addere tamen possumus, quamvis B. Virgo mortua non fuerit vi alicujus morbi corporalis, vi tamen amoris, et ardentissimi desiderii, et intensissimæ contemplationis obiisse. »

13. Viros sane præclaros fautores habet opinio hæc. Si quis tamen animadverterit, ita Virginem vehementi in Deum dilectione actam fuisse, ut tamen id prorsus vellet, quod ille aptius judicaret, adeo

(46) Vide, quæ tradunt Isidorus, *De vita et morte sanctorum*, cap. 68; Beda in caput II Lucæ, et Bartholomæus Tridentinus.

(47) In Lucam.

(48) In Luc. lib. II, n. 61.

(49) Epist. 43, Augustino III, in Veron. edit. 50, num. 17.

(50) Simeon.

(51) *Vitæ et Actus SS.* cap. 98. « Assumptio: Cum multitudini credentium esset cor unum, et anima una, Paulo jam converso, et fortiter prædi-

cante, pia Mater dissolvi voluit, et esse cum Christo; Filius vero iste, qui morte sua asperrima mortis vincula dissolverat, in cujus morte gladium doloris Mater persenserat, violenta morte Matrem transire nolens, sed sicut de custode ejus Joanne legitur, et de hac devotissime creditur, a dolore mortis sic fuit extranea, sicut a corruptione fuerat aliena. »

(52) Serm. *De Assumptione*.

(53) *Stell.* lib. X, part. I, art. 2.

(54) Tom. II, in part. III, disp. 21, sect. 1.

ut mens Virginis conformis esset prorsus, et plane congruens divinæ voluntati, cum nosset Virgo divina voluntate statutum fuisse, ut diutius illa moreretur in terris, ad instruendos scilicet exemplis et monitis fideles, flammam [ut ita loquar] amoris sui ita eam temperasse dicet, ut se accendi non sineret ad eum, quem præclari illi, quos allegavi, viri describunt : atque id sane videtur innuere Joannes Damascenus, dum Virginem sic alloquitur (55) : « Quid? an non te fornax illa designavit, quæ ignem simul et refrigerantem, et inflammantem ostendebat, divinique illius ignis in te habitantis typum indicabat? »

14. Alii itaque docent vim sane aliquam habuisse amorem ad Virginem ex hoc mundo rapiendam, at cruciatus aliquos a Virgine additos, ut scilicet patienti Filio similior fieret, illius mortem accelerasse. Affertur ad opinionem hanc stabiliendam locus quidam occulti auctoris, qui vel Hieronymi, vel Sophronii nomine latet, et opusculum *De Assumptione* edidit. Sic porro se habet locus ille (cap. 8). « *Quæ est ista, quæ ascendit sicut virgula fumi ex aromatibus?* Et bene, *quasi virgula fumi*, quia gracilis, et delicata, quia divinis extenuata disciplinis, et concremata intus in holocaustum incendio pii amoris, et desiderio charitatis : *ut virgula fumi ex aromatibus*, nimirum quia multis repleta erat virtutum odoribus : manans ex ea fragebat suavissimus odor etiam spiritibus angelicis. » Sed præterquam quod vox illa *disciplinis* [divinis extenuata disciplinis] aliud aliquid denotare etiam potest præter voluntarios cruciatus a Virgine, quibus affligeretur, electos, tanti non est æstimandus scriptor iste, ut ab illius auctoritate nos moveri sinamus ad eam amplectendam sententiam, quæ cum minus verisimilis sit, propterea paucissimos habet suffragatores. Neque vero simile veri est, extraordinarios cruciatus subiisse Virginem ætate provectam, quæ probe noverat velle Deum diutius eam vivere : ut [quod jam dixi] et verbo, et exemplo fideles instrueret.

15. Consultius itaque ii agunt, qui Virginem Mariam ætate jam quidem provectam, et ipsa carnis conditione fortasse id exposcente, et expressissima divina voluntate placidissimam mortem obiisse : ad eum fere modum, quo divina expressa voluntate mortuus jam fuerat Moyses. (*Deut. xxxiv, 1-7.*) Id porro nos docent viri doctissimi, quorum auctoritatem revereri merito possumus.

16. Damasceno tribuitur monitum hoc (56) : « Neque partus pœnam sensit, nec item obitus. »

17. Sed multo copiosius Amadeus Lausanensis, næc scilicet scribens (57) : « Hac morte gloriosa migravit, si transitum ad vitam mortem liceat no-

minare, imo, ut verum fatear, vita est, ubi sola mors moritur, ubi corpus mortis eruitur, ubi vita carnis pia quiete defuncta, sænore multiplici in posterum reservatur. An non vita, cum itur ad fontem vitæ, et vitæ æterna a vitæ perpetui meatu hauritur? Hoc haustu indefectivo ante decessum præventa est Mater Virgo, ne transitu in ipso, vel levissimo mortis gustu tangeretur. Egrediens itaque, vidit vitam, ne mortem videret, vidit Filium, ne carnis abscessu doleret. »

18. Quod si Vincentio Ferrerio eos tribuis sermones, qui præposito illius nomine editi sunt, Vincentium Ferrerium allegare poteris : hæc enim exstant serm. 1 *De Assumptione* : « Hodie est dies nuptiarum, quando sine dolore, et pœna tradidit [Maria] animam suam in manibus Filii. »

19. Chlichtovæus pro hac opinione certat, dum Augustinum allegans hæc ait (58) : « Tam fuit a dolore carnis extranea, quam a corruptione culpæ exstiterat alinea. » Et paulo post : « Quam ratione ea, quæ corpore quidem in terris degerat, spiritu autem in cœlis semper conversata, nullum habens ad carnem affectum, sed liberis contemplationum alis cœli secreta penetrare assueta, in solutione naturalis compagis animæ ad corpus ullum persensisset doloris aculeum? »

20. Quantum porro hæc opinio Molano Chlichtovæum alleganti placuerit, subsequencia illius verba declarant (59) : « Crediderim eam [Mariam Virginem] non decubuisse lecto more ægrotantium, et qui morbo pressi claudunt hanc vitam [cum venia pictorum et sculptorum], cum neque infirmitate vexata credi potius debeat, neque debilitate prostrata, sed flexis reverenter genibus, et sublati in cælum manibus inter orandum acceptissimum Deo spiritum commendasse, quemadmodum Paulum primum eremitam obiisse tradit Hieronymus. »

21. Quod si scholasticorum suffragium exposcis, en tibi virum præclarum Suarem, qui hæc edocuit (60) : « Sed quæret aliquis primo, quæ fuerit causa, vel occasio mortis Deiparæ, an scilicet morbo aliquo, seu ægitudine usque ad mortem laboraverit, vel absque aliqua naturali causa, sola Dei voluntate, et arbitrio defuncta sit, sicut mortuus videtur Moyses, cui dixit Deus : *Ascende in montem, et morere ibi* (*Deut. xxxii, 49*). Unde cap. xxxiv, 5, subditur : *Mortuusque est ibi Moyses servus Domini in terra Moab, jubente Domino.* Et sicut mortuus videtur Joannes evangelista, si vera est historia, quam Nicephorus refert lib. ii, cap. 42, qui propter hanc fortasse causam dixerat, lib. i, cap. 55, Joannem mortuum fuisse eo modo, quo Dei Genitrix. Ex quibus exemplis hæc pars posterior verisimilis fieri videtur, quia hic mortis modus videtur excellentior,

(55) Orat. 1 *De dormit. Virginis*, num. 8. Aliter vertit Cl. Lequien.

(56) Orat. 2, *De dormit. Virg.* Vide n. 2 et 5 hujusce orationis.

(57) Hom. 7, *De laud. Virg.*

(58) *De Assumpt. Mariæ*, cap. 6. Vide etiam hom. 5 *De assumpt.*

(59) Cap. 67.

(60) Tom. II, in part. iii, disp. 21, sect. 1.

et innocentiae, ac puritati Virginis quodammodo debitus. Item quia mortua creditur sine ullo dolore ut Damasc. sensit orat. 2, *De dormitione Virginis*, tum quia sine libidine concepit, omnique inordinata concupiscentia semper caruit; tum etiam, quia in morte Filii majores dolores, quam in morte sentiantur, degustavit. »

QUÆSTIO III. — *In quo loco mortua est, et sepulcro condita Virgo Deipara.*

1. At jam nos ad se advocat locus, in quo mortua, et sepulta illa est. Volunt scilicet non pauci mortuam fuisse Hierosolymæ, ideoque sepultam fuisse etiam Hierosolymæ, seu, si vis, in loco ab Hierosolyma non admodum dissito. Censeant alii Ephesi mortuam obisse, ideoque ea in urbe fuisse sepultam. Favent primæ opinioni cum alii viri præclarissimi, tum præsertim Baronius vir sane inclytus (61), et inter recentiores Sandinus (62). Stant pro secunda Tillemont (63), Natalis Alexander, et Serry (64).

2. Sic disputant primi. Ex libello apocrypho [sed tamen vetusto], qui Joanni evangelistæ ascribitur [et totus fere allegatur a Jacobo de Voragine in festo Assumptionis] hæc edocemur : « Apostolis ob prædicationis gratiam diversas mundi subeuntibus regiones, Virgo beata in domo juxta montem Sion posita dicitur remansisse. » Rursus ex Joanne Damasceno discimus (65), Euthymium scriptum reliquisse, mortuam fuisse Hierosolymis Mariam, et Gethsemani sepultam. Id ipsum tradit Juvenalis Hierosolymitanus episcopus : perquirentibus scilicet Marciano, et Pulcheria Augustis, ubinam sepultum fuisset sanctissimæ Virginis corpus, sine ulla hæsitatiōe respondit, Hierosolymæ fuisse illam mortuam, et Gethsemani sepultam.

3. Atque hanc traditionem, et veterum auctoritate, et suffragio suo valde roborat Modestus Hierosolymitanus antistes, dum ad Virginis pheretrum hæc verba dirigit (66) : « O sacer lectule ferens sanctissimum corpus gloriosissimæ Dei Genitricis a sanctis angelis, divinisque apostolis gestatum et hymnis celebratum, ad laudem et gloriam Filii ejus Dei nostri : quod composuerunt in vitæ hospite monumento, in loco, qui dicitur Gethsemani, oculati testes ipsi, qui fuerunt ministri Verbi, et qui cum ipsis erant sancti, qui in ea re id consilium inie-

runt, ut per ipsam propitium erga nos redderent optimum et justum Judicem, qui ex ea prodiiit, Christum Deum. »

4. Id ipsum affirmavit Andreas Cretensis, expressissime docens in monte Sion, naturæ obsecutam legibus finem vitæ accepisse (67). Sequuntur hos Cedrenus (68), Nicephorus Calixtus (69), Bartholomæus Tridentinus (70), Guilielmus Tyrius (71), et alii multi inter quos tamen nonnulli non Gethsemani, sed in valle Josaphat tumulatum aiunt, veluti Brocardus (72) qui fuscæ de Mariæ monumento agit (73). Hierosolymis quoque mortuam, sepultamque Virginem asseverant Jacobus de Vitriaco, Saligniacus, et Breimbachius, quos allegat Novatus (74). An vero tot, et tam præclaris testibus fidem negare possumus? Audi sane quid Adammanus de sepulcro Virginis in valle Josaphat posito docet (75) : « In quo aliquando sepulta pausavit. Sed de eodem sepulcro quomodo, vel quo tempore, aut a quibus personis sanctum corpusculum ejus sit sublatum, vel quo loco resurrectionem expectat, nullus, ut fertur, pro certo scire potest. » Alia veterum loca præbebit Henr. Canisius (76).

5. At ii qui Ephesi defunctam aiunt, et tumulatam, ad hunc modum disserunt. Si negativum argumentum consulimus, Hierosolymæ sepulta ea non est, ideoque nec mortua. Etenim si sepulta Hierosolymæ fuisset, veteres sepulcri illius meminissent : nemo porro ante Juvenalem qui sæculo v vixit, illius meminit. Non sane Epiphanius, qui Hierosolymæ, et Palæstinæ loca optime noverat. An enim si sepulcrum Virginis Hierosolymæ exstisset, dubitare potuisset, num ea mortua fuisset? dubitavit tamen, quod capite superiori vidimus. Non meminit Hieronymus, qui diligentissime loca sancta recenset, præsertim cum epistola olim 17, in Veron. edit. 46, Paulæ et Eustochiæ nomine, ea exacte describuntur loca, quæ sanctæ duæ hæc mulieres Palæstinæ inviser.

6. Sensit vim hujusce argumentationis magnus Baronius (77) qui propterea hæc scripta reliquit : « Qua ratione Epiphanius Hierosolymis sæpe versatus [ut de eo tradit Hieronymus] se ambigere ait, an mortua fuerit, si ejus sepulcrum ob oculos omnium positum, perspicuum omnibus factum esset? Vel quomodo de eo mentionem facere Hieronymus prætermisisset, qui relegens cuncta Palæstinæ loca,

Fili, claritatem habens speculi, quæ non arte hominum, sed divinitus ibi perhibetur facta, et in magna veneratione, ut dignum est, habetur. »

(71) Lib. xv *Histor. eccles.* cap. 14. Vide etiam cap. 50 libri viii.

(72) *Beati sacri* lib. xi, cap. 1 ; et lib. xv, cap. 26.

(73) Part. i, cap. 7, §. 47. Hos scriptores conciliat Lequien annot. 1 in homil. 1, *De dormit. Virg. Mar.* pag. 858, tom. II.

(74) *De eminent. Virg.* tom. II, cap. 8. Jac. tamen de Vitriac. ea de re silet.

(75) *De Locis sanctis*, lib. i, cap. 5, al. 13.

(76) *Thes. Monum.*

(77) Ad an. 48, § 18.

(61) Ad an. 48, § 18 et 19.

(62) *Hist. Fam. sac.* cap. 7, Mors [Mariæ] p. 588, edit. an. 1745.

(63) Annot. 14 in S. Virginem.

(64) Exerc. 65, § 4.

(65) Hom. 2, in *Dormit. Virg.*, § 18, pag. 879; tom. II ed. Lequien.

(66) In *Encom. in Deipar.* § 15, pag. 55, ab egregio præsule Giacomello Latinitate donato.

(67) Tom. X *Biblioth. Patr.* pag. 657.

(68) In *Compend. histor.*, pag. 149 edit. Ven.

(69) Lib. ii, cap. 21.

(70) *Vitæ et Actus SS. per anni circ.* In miraculis additis, cap. 217 : « In vallis Josaphat medio, ubi Domina cælorum sepulta fuit, sunt quatuor columnæ virides, in quarum una est imago Matris, et

quæ sancta Paula Roma veniens invisit, et, ut taceam de Christi sepulcro, alia cuncta, quæ ibi erant memoria digna monumenta recenset, ut duodecim patriarcharum, Josue, Eleazari filii Aaron, Elisæi, Abdæ, Michææ, Joannis Baptistæ, Lazari, nec non et mausoleum Helenæ Adiabænorum reginæ, quæ tempore Claudii populum fame laborantem pavit? Quis adduci potest, ut credat unum tantum Dei Genitricis sepulcrum a Paula spretum, non inviserit; vel Hieronymo mente excidisse, ut non meminisset, cum præsertim agens de Gethsemani, in libro *De locis Hebraicis*, unam tantum illic erectam ecclesiam, ubi Dominus in horto oravit, affirmet, nec de contiguo eidem loco Dei Genitricis sepulcro vel verbum faciat? Ex his igitur manifestior redditur hominis impostura, qui nomine ejusdem Hieronymi dictam epistolam scripsit ad Paulam, dum hæc ait : Monstratur autem sepulcrum ejus cernentibus nobis usque ad præsens in vallis Josaphat medio, quæ vallis est inter montem Sion, et montem Oliveti posita; quod tu, o Paula, oculis aspexisti : ubi in ejus honorem fabricata est ecclesia miro lapide tabulata, in qua sepulta fuisse [ut scire potestis] ab omnibus ibidem prædicatur, sed nunc vacuum esse mausoleum cernentibus ostenditur. »

7. Sed age : omittamus negativum desumptum argumentum ex Epiphani et Hieronymi silentio desumptum, cur hujusce sepulcri non meminit sanctus Leo ad Juvenalem ipsum scribens, et loca sancta Hierosolymæ celebriora recensens : quamvis aptissimus ad sepulcrum Virginis comminiscendum is foret locus, si Hierosolymis positum putasset Leo? Vide, obsecro, sancti doctoris epistolam cx (78).

8. Neque vero te moveant, inquit, Euthymii, Juvenalis, aliorumque qui deinceps sepulcri Virginis Hierosolymis positi meminere. Euthymius ementitus est scriptor « tota retro antiquitate ignotus. » Juvenalem vero quis revereatur, « quem lubricæ fidei virum, turbarum in latrocinio Ephesino excitatarum incentorem, variorum criminum reum, et falsatorem instrumentorum manifestum dicunt sanctus Cyrillus Alexandrinus, et sanctus Leo Romanus pontifex? » Hæc Serry.

9. Reliqui vero, qui allegati sunt, decepti sunt procul dubio vel ab apocrypho Joanni evangelistæ tributo libello, vel potius conficto hoc Euthymio, vel a Juvenalis auctoritate, vel a vulgata fama plerumque mendaci, quam procul dubio in re præsentem contemnere debes, cum scriptores, qui pro Virginis monumento Hierosolymis posito stant, secum ipsi dissentiant. An non dissentiunt qui Gethsemani sepulcrum illud collocant ab iis, qui in valle Josaphat situm aiunt, adjicientes nostris temporibus etiam conspici?

10. Nec vero positivis argumentis caret opinio

eorum, qui Ephesi mortuam et sepultam Virginem censent. *In sua recepit* Virginem Domini jussu Joannes. Quis autem nesciat sedem suam posuisse Ephesi Joannem, et illic degentem *Ecclesias Asiæ, quas fundaverat, rexisse* (79)? Ephesi itaque degere consueverat Virgo, ideoque illic mortua est et sepulta. Sed quid conjecturas et probabilia argumenta consectamur, quandoquidem id indubitatum efficit attestatio Patrum in generali concilio Ephesi coactorum?

Hi nimirum in epistola ad clerum et populum Constantinopolitanum scribunt Nestorium damnatum urbe Ephesi (80) in qua Joannes Theologus, et Deipara Virgo sancta Maria. « Qua loquendi formula nihil aliud significatum voluere, quam Joannem Theologum, et Virginem Deiparam illic esse; subintellecto scilicet verbo est quod juxta Græcæ et Latinæ grammaticæ leges non modo subintelligitur commode, verum etiam eleganter: illic vero esse utique inhumatos, cum alio tunc modo illic esse non possent. Quod enim reponunt aliqui mutilam esse synodi phrasim, supplendumque, aliquando habitarunt aut sacras ædes habent, aut magno in honore sunt, ut alius plane reddatur sensus, frivolum est: cum textus mutilationem, et depravationem nullis productis Codicibus probent: contra vero nulla fingenda sit mutilatio, ut verbum est pro Græci et Latini idiomatis usu subintelligatur. » Hæc Serry.

12. Et sane Joannem Ephesi, imo, nisi plane fallimur, in eadem ipsa basilica, in qua concilium celebratum est, fuisse sepultum multis valde probabilibus monumentis assequimur. Et Cælestinus ipse Romanus pontifex ad Ephesinos Patres scribens illos hortatur, ut Joannis *documentis firmiter hæreant*, cujus reliquias præsentem venerantur. Atque id ipsum suadet etiam illorum temporum consuetudo, basilicas, et sacra templa super sanctorum corpora construentium.

13. Quid vero nos? Incompertum adane esse putamus, quam in urbe mortua, ideoque in quam urbe sepulta ea sit. Euthymii auctoritas sane nutat, si ad ingenium Juvenalis aspiciamus, ejus scilicet viri, quem putant viri clarissimi monumenta finxisse, et vetustis scriptoribus supposuisse, quorum scilicet ope Palæstinæ principatum suæ sedi acquireret. Audi tamen quid prudens, idemque doctissimus Lequien hæc de re tradit (81): « Cæterum Marcianum et Pulcheriam certiores factos esse a Juvenale Hierosolymitano de Deiparæ Virginis Assumptione neutiquam ausim inficiari, uti nec affirmare, hæc perinde conficta esse ab eodem Juvenale, ac commentitia illa scripta, quæ ab eo producta fuisse ad obtinendum Palæstinæ principatum Leo Magnus queritur in epistola ad Maximum Antiochenum. »

et Albrit. an. 1728.

(81) In annot. ad S. Joannis Damasceni hom. 2, in Dormitionem B. M. V. pag. 879, tom. II.

(78) Edit. Quesn. cap. 1 et 2.

(79) « Totas Asiæ fundavit, rexitque Ecclesias. » Hieronym. *De script. ecclesiast.* in Joan.

(80) Pag. 1102, tom. III *Concil.* edit. Venet. Col.

14. At Modesti Hierosolymitani episcopi, cujus locum diu abditum edidit, uti dixi, præclarissimus Giacomellus, auctoritas plurimum virum apud viros prudentes habet. Affirmat scilicet sepulcrum Deiparæ ex vetustissima traditione *in loco qui dicitur Gethsemani* servari. Et quanquam non desint, qui moneant decipi potuisse Modestum vel a conficto Euthymio, vel ab auctoritate Juvenalis in Hierosolymitana sede præcessoris, præsertim cum alii in valle Josaphat tumulatam Deiparam affirmant, adhuc tamen ejusdem Modesti attestatio contemnenda non est: donec scilicet perspicue ostendas revera deceptum fuisse illum, aut firmissimas vires habere argumentum negativum a silentio Epiphani, et Hieronymi desumptum.

15. Cæterum, si in valle Josaphat visitur monumentum, in quo humatam Virginem aiunt, non propterea cogimur ut in valle Josaphat sepultam Virginem asseveremus. Potuit aliunde tumulus ille deduci, potuit in honorem Mariæ quasi titulus erigi: potuit in eo evenisse, quod de sanctorum reliquiis agens aliquando revera evenisse docui; ut scilicet populi ab homonymia decepti, Virginis Deiparæ putarent tumulum esse, qui alterius Mariæ, longe Deipara inferioris, tumulus aliquando fuerit. Fortasse etiam tumulus fuit majorum Mariæ virorumque familiæ. Quid porro verisimilius est, quam ut putarent populi in eodem, quo majores illius, conditam etiam fuisse Mariam? Quod porro a diversitate locorum, in quo condita esse fertur, sumitur, diluit Lequien. (annot. 1 in homil. in *Dormit. M. Virg.*) monens eundem esse locum: « Omnes vero delatum sepultumque corpus esse aiunt in valle Josaphat, in prædio Gethsemani. »

16. Neque vero aut difficultatibus caret opinio eorum, qui Ephesi conditam Mariam putant, aut inenodabilia censenda sunt argumenta, quibus hi fidunt.

17. Non tenuis sane difficultas est, quam sibi met ad dissolvendum proponit Tillemont (82), scilicet Baronium, aliosque viros præstantes docere, Joannem evangelistam Ephesum non advenisse, nisi post occisos Petrum et Paulum, ideoque non nisi post annum vulgatæ æræ sexagesimum sextum: et sane Irenæus indicat (83), Joannem evangelistam non suscepisse regendam Ephesiorum Ecclesiam, nisi post discessum Pauli, qui quidem discessus respondet anno vulgatæ æræ quinquagesimo septimo. Neque vero eorum est improbanda opinio, qui monent anno 64 ejusdem æræ Paulum Ephesi reliquisse Timotheum, illumque Ephesiorum Ecclesiæ præfecisse, quam quidem Ecclesiam ita rexit Timotheus, ut nulla ratione Joanni in eo regimine subderetur. Et revera jussit Paulus, Timotheum presbyteros ordinare, episcopos plebibus præficere, alia-

que id genus peragere, quæ nemini subjectum Timotheum indicant. Sane ex Timothei actis, quæ contraxit Photius, expressissime assequimur Joannem jam ætate provectum Ephesum venisse. Quis vero putet aut tandiu vixisse Virginem, aut si tandiu vixit, potuisse ætate tam gravi Ephesum pergere?

18. Novi equidem eundem Tillemont huic difficultati sic occurrere, ut moneat Joannem non suscepisse regendam Ephesiorum Ecclesiam, nisi cum ea, quam diximus, ætate, provectus foret: at potuisse antea Ephesum pergere, et deinceps ab urbe discedere: cum vero primo illuc perrexit, secum Virginem duxisse, quæ Ephesi mortua est.

19. At paucis placebit, ut puto, responsio hæc, quæ conjectura innititur, quam nulla probabilis antiquitas, nulla solida ratio firmet. Cur enim illuc perrexisset Joannem vis, cum suos præses haberet Ephesus? Sed fac illuc perrexisset, cum illuc eo animo perrexerit, ut sedem in ea urbe nondum statucret, minime simile veri est secum duxisse Virginem jam ætate provectam, quasi peregrinam, et itineribus parum aptam. Multo itaque similis veri est, in Judæa permansisse Joannem, Virginemque aut secum duxisse in urbem parum ab Hierosolyma remotam, aut etiam Hierosolymæ reliquisse, vel in ædibus, quas ipse haberet, et fortasse etiam incoleret, vel apud consanguineos suos, qui Virginis etiam consanguinei forent. Hæc opinio tum aliis monumentis, tum certe Menologii Græci auctoritate innititur (84): « Magnus apostolus et evangelista Joannes post Domini ascensionem, et Deiparæ obitum venit Ephesum, Christum evangelizans, delatusque ad Domitianum imperatorem, relegatur in insulam Patmos, » etc. Et rursus (84): « Timotheus... a sancto Paulo [Apostolo] temporibus Neronis imperatoris primus Ephesi episcopus ante sanctum Joannem Theologum ordinatus est. Theologus enim post sanctæ Deiparæ dormitionem venit Ephesum. »

20. Impetitur hæc quoque opinio eo fere argumenti genere, quo priorem impetere student; negativo scilicet. Polycrates sane Ephesinus episcopus in ea epistola quam ad Victorem Romanum pontificem propterea scripsit, ut Asiæ de Paschate celebrando consuetudines comprobaret, confirmaretque (86), præclariora sanctitatis lumina recitat, quæ Asiam incolatu suo illustriorem fecerant, et nominatim exprimit Joannem apostolum, qui Ephesi decubuit, et unam ex duabus filiis Philippi prophetiæ dono nobilem; nullam tamen Mariæ Virginis mentionem facit. An tam præclaram omisisset hospitem, si eam producere potuisset Polycrates?

21. Non me latet hæc respondisse ingeniosum

(82) In *Joan. evang.* adnot. 5.

(83) Lib. iii, cap. 3.

(84) Ad diem Septemb. 16.

(85) Ad diem 22 Jan. Certamen S. Apostoli Ti-

mothei.

(86) Illam habet Euseb. lib. v *Histor. eccles.*, cap. 24.

Serry (87), « Cum breve duntaxat Ephesi tempus duxerit [Maria], recensque illic advena ex hac mortali vita sublata sit, nullius forte celebrandi illic Paschatis occasionem datam esse. » Sed nec me latet etiam conjecturam eam, quam de brevi mora Ephesi ducta a Maria sanctissima proponit Serry, nullo solido momento innixam esse, et unice propositam ad objectam difficultatem evitandam. Nec pariter me latet, etiamsi fuisset brevissimo tempore Ephesi morata Maria, aptissime tamen potuisse proferri a Polycrate : etenim simillimum veri est, institutis, ac consuetudinibus Joannis se accommodasse, aut certe se accommodaturam Mariam cum Joanne commorantem. Itaque si Joannes Hebræorum consuetudinem in celebrando Paschate secutus est, secuta etiam eandem consuetudinem fuit Maria, si Ephesi moram duxit, aut certe secuta fuisset, si Ephesi moram duxisset.

22. Sed dissolvendum jam est id, quo potissimum innituntur ii, qui Ephesi mortuam et sepultam Mariam affirmant, attestatio scilicet Patrum Ephesinorum. Sic illi occurrit Sandinus (88) : « Aliqui, ut Labbeus et Harduinus notant, ad marginem citatæ epistolæ subaudiri volunt : *aliquando habitavit; alii ædem habent*. Combefisius apud Pagium, ad an. 42, § 3 dicit *Patres intelligere, sic vocatam majorem Ephesiorum Ecclesiam a suis patronis et tutelari-bus*. Horum conjectura multo probabilior videtur, quam conjectura adversariorum qui putant deesse verbum *est*. Etenim, si ibi fuisset sepulcrum Virginis, tradita posteritati a Patribus Ephesinis duraret adhuc fama ejus, nec sanctus Epiphanius qui paulo ante concilium Ephesinum vixit, celebrem suis temporibus rem ignorans, de Mariæ morte dubitasset, nec cum Joanne in Asiam profectam esse negasset (Hæres. 78, § 11), multoque minus dixisset, *posteaquam ad sese illam* [Joannes] *accepit, non amplius apud ipsum permansisse*. »

23. Sed omittenda non est suspicio Andreæ Riveti (89), quam etsi ego quidem minime proponam, eam tamen facile proponet animosus aliquis criticus. Censet ille verba hæc, *ubi Joannes Theologus, et Deipara Virgo sancta Maria*, cum sint intra parentheses posita [agit enim de Nestorio, qui fuit innovator seu auctor impiæ hæresis : tum Ephesi mentionem faciens subjicit, *ubi Joannes Theologus, ubi Deipara Virgo sancta Maria*; tum ad Nestorium reversus, hæc de illo tradit : *a sanctorum Patrum, et episcoporum cætu se ipsum alienans*], fuisse assuta. « Ad sensum non facere, inquit ille, et per parenthesesim fuisse assuta, valde mihi probabile est : quandoquidem nullus veterum hujus peregrinationis Mariæ meminit : nec id etiam videtur conve-

niens fuisse, ut B. Virgo, patria relicta, in tam remotas partes sese transferret. » Tum ne temere se id suspicatum fuisse ostendat, hæc subjicit : « Epiphanius [hæres. 78] censet Joannem ita eam [Mariam] recepisse apud se [aut ad se], ut tamen nom amplius apud ipsum permanserit. Metuebat enim, ne hoc exemplo abuterentur qui contubernales et dilectas, quas vocant, retinebant. » Addit postea de B. Virgine [Epiphanius] : « Cum Joannes in Asiam profectus sit, nusquam tamen B. Virginem itineris comitem secum illum habuisse, significare. » Hactenus Rivetus, qui etiam adjicit, nullam in epistolis, aut in Apocalypsi mentionem Virginis Joannem facere : fecisset autem, si apud se Virgineam detinuisset. Extrema tamen monita haud multum roboris habent; prædicuntur enim in Apocalypsi ventura, non describuntur præsentia.

24. Quod extremo loco positum est : scilicet extrui vetustis temporibus consuevisse sacras basilicas, seu ecclesiastica templa tantummodo super sanctorum in iisdem basilicis sepulcrorum tumulis, luculentam solutionem habet dissertationibus septima et octava inter eas, quas *De Sanctorum cultu* edidi. Eas adeat, obsecro, lector, conspecturus procul dubio vetustissimis quoque temporibus consuevisse basilicas, atque altaria extrui, et reliquis etiam sanctificatis dedicari. Incertum itaque est, quonam loco Deipara fuerit condita. Eorum tamen verisimilior opinio videtur esse, qui in valle Josaphat tumulatam aiunt.

QUÆSTIO IV. — *De miraculis in Deiparæ morte peractis.*

1. Miracula in Deiparæ morte fuisse peracta simillimum veri est : at quænam ea fuerint, incomperta res est. Mariæ per angelum *palmam* deferentem nuntiatam fuisse proximam mortem, eidem morienti adfuisse apostolos ex variis orbis partibus ab angelis accitos non pauci tradunt; adjiciunt ad hæc nonnulli (90) sanctum Thomam pervenisse die subsequenti Deiparæ mortem, eamque ob rem sacratissimum cadaver visendi cupidum tumulum aperiri studuisse; qui cum vacuus fuisset inventus, apostolos de delato in cælum Virginis corpore edocuit. Funus ejus valde decorum describunt; quod cum illatis violentis in sacrum pheretrum manibus temerare studeret homo audacissimus, manus amisit, amputatas scilicet, superna virtute ulciscente factam sacratissimo Virginis cadaveri injuriam. At cum errore suum agnovisset, detestatusque fuisset idem ille, quem diximus, homo, manus amputatas divina pietate, et Virginis intercessionem recepit. Hæc, aliaque his affinia sane non pauca habent Damascenus (91), Metaphrastes (92), alique Græci habent.

(91) Orat. 2 *De dormitione Virginis*, num. 6, edit. Lequien pag. 872 tom. II edit. Venet., et rursus num. 15, pag. 876.

(92) Orat. *De ortu, educatione, et morte Virginis*.

(87) Exerc. 65, § 6.

(88) *De Mar. Virg.* cap. 8. Mors, p. 395 edit. an. 1745.

(89) *Apol. pro sanctiss. Virg.* lib. II, cap. 21, pag. 659, tom. III Oper. Theol.

(90) Nicephor. Callixt. lib. II, cap. 25. Vide pariter, quæ Jacobus a Voragine aliique eam in rem

ci (93), qui ea desumpsisse creduntur ex eminento Melitone Sardiensium episcopo, ex eminento pariter Euthymio, aliisque his affinis apocryphis scriptoribus, quorum libri, utpote falso ampla nomina mentientes, contemni debent. Gelasius sane, seu alius, quisquis is est, Romanus pontifex, cui ascribitur celebrem canonem *Gelasianum* dictum, ad apocrypha rejecit librum *De obitu Virginis Mariæ*, et Baronius vir sane præclarus nullum probabilem auctorem exstare ait, quem describendis miraculis in Mariæ morte et funere actis sequamur. Atque id diu ante Baronium, monuerat Beda (95): si quis tamen miracula hæc copiose descripta videre cupiat, consulat ea, quæ Jacobus a Voragine, seu a Varagine tradidit (96), professus tamen se ab apocrypho Joannis Evangelio ea desumpsisse.

2. Quanquam tamen librum hunc repellit Gelasius, non dubitatum est tamen aliqua miracula in Mariæ Virginis morte fuisse peracta. Gregorium Turonicum hujus persuasionis vadem affero, qui, sæculo sexto inclinante, scriptis et vitæ sanctitate illustravit Gallias (97). « Post admirabilem igitur, inquit ille, Dominicæ ascensionis gloriam, quæ contrito diabolicæ malignitatis capite, mentes fidelium ad contemplanda cœlestia animavit, sancti apostoli Domini et Salvatoris nostri cum beata Maria Matre ejus in unam congregati domum, omnia ponebant in medio: nec quisquam suum aliquid esse dicebat; sed unusquisque cuncta possidebat in charitate, sicut sacer apostolicæ Actionis narrat stylus. Post hæc dispersi sunt per regiones diversas ad prædicandum verbum Dei. Denique impleto a beata Maria hujus vitæ cursu, cum jam vocaretur a sæculo, congregati sunt omnes apostoli de singulis regionibus ad domum ejus. Cumque audiissent, quia esset assumenda de mundo, vigilabant cum ea simul: et ecce Dominus Jesus advenit cum angelis suis, et accipiens animam ejus, tradidit Michaeli archangelo, et recessit. Diluculo autem leverunt apostoli cum lectulo corpus ejus, posueruntque illud in monumento, et custodiebant ipsum, adventum Domini præstolantes. Et ecce iterum astitit eis Dominus, susceptumque corpus sanctum in nube, deferri jussit in paradysum: ubi nunc resumpta anima, cum electis ejus exsultans, æternitatis bonis nullo occasuris sine perfruitur. »

3. Huc etiam pertinet, quod modestus Hierosolymitanus archiepiscopus in *Oratione*, seu *encomio Virginis Mariæ*, his verbis ab egregio Giacomello Latinitate donatis tradit (98): « Prædicti item divini apostoli ex omni terra, quæ sub sole est, propera-

runt vi superna ducti et impuls, ut eam invenirent sanctissimam Matrem, per quam electi a Christo digni facti sunt, qui in Spiritu sancto apostolatam, sanctissimam omnium, quæ a Deo tribuuntur, dignitatem assequerentur: quæ prope erat ut sequeretur, et perciperet in cœlis ipsius bona (*I Cor.* II, 9), quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ per ipsam humano generi sunt donata: quæ virginitatis gratia pons Dei futura erat in terra ultra hunc mundum: unde mirificum ab eo auxilium nobis profectum est; et nos quidem servavit; diaboli vero sceleratas artes in æternum sustulit, non legatus, non angelus, sed ipse Dominus; qui ad hoc ipsum venit, quemadmodum scriptum est (*Psal.* cxx, 2): *Auxilium meum a Domino, qui fecit cælum et terram*; et per ipsam cognitum nobis fecit ascensum orthodoxæ fidei, et beatæ vitæ, quæ ducit ad cælum. »

4. His omnibus vetustior, et, si vis, majoris apud Ecclesiam auctoritatis est Cyrillus Alexandrinus. Hæc tamen ab eo discimus (99): « Et Dominus noster Jesus Christus thronum, in quo sedet a dextris Paternæ majestatis, deserens, cœlos trajecit omnes, ut illustrissimæ hujusmodi personæ, Reginæ præstantissimæ, Domine, ac imperatrici augustissimæ, necnon et sanctissimæ, Matri nimirum suæ occurrat. Propterea cœlestes, quæ comitantur illi, virtutes interrogant; uti apud Salomonem, Cantici canticorum cap. viii: *Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, dealbata, innitens super fraternalium?* Hoc est: Quæ est ista, quæ hocce visibili ascendit e mundo, ita elegans, ac formosa, et ea ipsa apud Regem gratia pollens, qua soror apud fratrem? In hac autem interrogatione Regem et Reginam adorant. »

5. Quod de Christo Virginis animæ e corpore exeunti occurrente, et summa gloria eam ornante tradidere superiores Patres, præterquam quod maximam habet verisimilitudinem, suffragatores etiam probatissimos habet, e quibus subsequentes seligo. Eadmerus (1): « Stipatus, ait, mille millibus, imo innumerabilibus angelorum agminibus Deus ipse huic piissimæ Matri suæ de hoc mundo migranti occurrit, eamque super omnes cœlos exaltatam, cunctæ secum creaturæ perenni jure dominaturam in throno collocavit. »

6. Amedeus Lausanensis copiosius id ipsum exsequitur; his scilicet verbis (2): « Egrediens itaque vidit [Maria] vitam, ne mortem videret. Vidit Filium, ne carnis abscessu doleret. Evadens ergo libera in tam felicissima visione, et potita optato vultu Dei, venerandos cives cœli in sui obsequio, et deductione paratos invenit. Mirantur illi animam

(93) Florentinus in *Dissertatione de assumptione*, seu *depositione*, aut, si vis, *dormitione Virginis Mariæ*, pag. 265 *Martyrol.*, narrationem ejusdem generis recitat, quam ab aliis recitatam etiam fuisse docet.

(94) Jacob. a Vorag., *De Assumpt.*

(95) *Re tract. in Acta.*

(96) *De Assumptione.*

(97) *De gloria martyrum*, cap. 4.

(98) § 9, pag. 37.

(99) *Orat. de dormit. Virgin.*, et refertur in synod. Hierosolymitana a Dositheo an. 1672, tom. XXI *Concil.* edit. Ven. Albrit. pag. 1674.

(1) In lib. *De excellentia Virginis*, cap. 8.

(2) *Rom.* 8.

meriti singularis, exutam æterna labe, nullam carnis, aut sæculi maculam habere. Mirantur exutam artubus, gratia totius puritatis candere. Quid enim primum laudent in ea, integritatem, an humilitatem, prudentiam, an charitatem; robur mentis, an longanimitatem; honorem Matris, an partus novitatem? Sed virtus integra, et plena gratia magis in illa laudatur. Unde Dominus assistens egressæ de corpore ita prædicat laudes ejus: *Tota pulchra es, Mater mea, et macula non est in te.* Tota, ait, pulchra es, pulchra in cogitatu, pulchra in verbo, pulchra in actu, pulchra ab ortu usque in finem, pulchra in conceptu Virgineo, pulchra in partu divino, pulchra in rubore passionis meæ, pulchra in insigni candore resurrectionis: *Surge ergo, amica mea, columba mea, formosa mea, immaculata mea, et veni; jam enim hiems transiit absentiae meæ, imber lacrymarum tuarum abiit, et recessit, et, redeunte sole, flores angelici apparuerunt tibi. Vox tua, o turtur castissima, exaudita est. Tempus assumptionis advenit.* Igitur cum Virgo virginum a Deo, et Filio suo rege Regum exultantibus angelis, collatantibus archangelis, et cælo laudibus acclamante deduceretur, impleta est prophetia David dicentis ad Dominum: *Astitit Regina a dextris tuis, in vestitu deaurato circumdata varietate, etc.*

7. Affinia habet Modestus Hierosolymitanus archiepiscopus, idem ille, quem modo allegavi, et hic rursus allegare opus est. « Jam vero, inquit (3), prævisa et prophetice prænuntiata est in illo augustissimo aditu, seu in illa lucifera porta, quæ posita in Sion ad Orientem respiciebat (*Ezech. xlv, 1*); quæque divinissimum fuit præsagium incolatus, et operationis vivifici et sanctissimi Spiritus; ad quam portam nullum accessit mendacium, sed sola et verissima vivificatrix via per eam processit, et per ipsam nos ad Patrem suum adduxit Dominus noster, et Deus, qui dicit in Evangelio (*Joan. xiv, 6*): *Ego sum via, veritas, et vita: nemo nisi per me venit ad Patrem.* Ad quam cum pervenissent archangelorum modo omnibus celebratam hymnis Deiparam salutarunt, et cum in eo essent, ut illam deducerent ad Dominum, quem antea euntem in cælum cum ea comitati fuerant, hymnos divina gratia conceptos inter præeundum concinendo, læta fausta nuntiantes, ut consentaneum fuit, in hunc fere modum dicebant: Ave, multum Deo desiderabilis, vivum incomprehensibilis Altissimi templum; in quo increata et subsistens Sapientia Dei Patris inhabitavit, sui que corporis templum Christus Deus ædificavit, qui suam in te requiem ad universi salutem invenit; teque sibi complacuit ad æternam et gloriosissimam sui requiem assumere. Ave, sanctissima Deipara, quod Rex gloriæ Dominus Jesus, cum te elegisset, ut supra terram esses spirituale ejus regnum, ac per te cœleste suum re-

gnum nobis donasset, in eo jussit te in incorruptibilitate corporis secum esse consortem, et omnes gloria superare ad sui Patris et Spiritus sancti gloriam. Ave, perpetuum et divinum eorum auxilium, qui pie Deum colunt; ex qua Christus nostro generi opem tulit, *et erexit cornu salutis nobis* (*Luc. i, 69*), ut veritatis suæ verbum omnibus gentibus annuntiaremus. »

8. Hæc aliaque multa peracta miracula narrat Damascenus, ex quo nonnulla delibo. Hæc ille (4) ait: « Mox consentanea quædam istis et congruentia, et contigisse opinor. Nimirum Regis ipsius a Matrem suam adventus, ut divinis suis ac purissimis manibus, sanctam intaminatamque, et labis expertem ejus animam susciperet. Atque ipsa quidem, ut a vero non abhorret, dixit: *In manus tuas, Fili, commendo spiritum meum.* Accipe ergo charam tibi animam, quam immunem a culpa servasti. Tibi, ac non terræ corpus meum trado: salvum hoc custodi, in quo dignatus es inhabitare, et quod nascendo incorruptum conservasti. Transfer me ad te, ut ubi es tu, viscerum meorum proles, illic quoque tibi sim contubernalis. Ad te enim propero, qui ad me citra ullam spatii distantiam ventitasti. Tu charissimis meis filiis, quos tu fratres appellare non dubitasti, migrationis meæ solatium esto. Per manuum mearum extensionem, benedictionem eorum novis benedictionibus cumula. Tum sublatis, ut credere licet, manibus, omnibus, qui collecti aderant, bene precata est. Hæc locuta cum esset, vicissimque audisset: *Veni in requiem meam, benedicta Mater mea. Surge, veni, amica mea, pulcherrima mulierum: ecce enim hiems transiit, tempus putationis advenit: tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te: odor unguentorum tuorum super omnia aromata: his sancta illa auditis, spiritum suum in Filii manibus deponit.* »

9. Neque vero angelos remotos a Virgine moriente censuit Damascenus, imo et angelos ipsos, et beatas patriarcharum, et reliquorum justorum animas illi morienti obviam veluti processisse censet, hæc tradens (5): « Et vero par erat, ut et primarii quique veterum justorum, et patriarcharum comites illuc accederent, inque sacri hujus satellitii partem venirent; quippe qui carnalem benignissimamque Dei Verbi ex ea nostræ salutis causam, nativitatemque prænuntiaverant. Quin ne angelorum quidem caterva ab hoc cœtu abfuit. Quidquid enim summo Regi ex animo paret, eoque dignum honore est, ut ei assistat, hoc ipsius quoque secundum carnem parentem, beatissimam illam, omnibusque generationibus, et creaturis excellentiorem stipare oportebat. Huic omnes astabant spiritus fulgore collucenti, splendidissimisque eos radiis illuminanti, qui reverentia, et metu, et im-

(3) *Encom. Virg. Mar.* § 9, pag. 39.

(4) *Orat. 2, in Dorm. B. M. V.*, § 10, pag. 874,

tom. II, ed. Ven.

(5) *Ibid.* § 6, pag. 872.

mobili amore purum in eam mentis oculum defigebant. Nullus enim est cœlitum ordo, qui non unanimiter adhaerit, nec quisquam inventus est, qui eo quod in supernis versabatur, nullique inferiorum comparandus esset, descendere, et omnia quæ dixi munera obire recusavit. »

10. Et deinceps (6) : « Quid vero accidit? Elementorum, ut reor, commotio, et immutatio, vocesque et soni, digna angelorum cantica, qui partim præcurrerent, partim comitarentur, partim assectarentur. Et quidem alii ex ipsis immaculatæ, et sanctissimæ animæ satellitio erant, et in cœlum scandentem stipabant, quousque regio solio Reginam sisterent : alii rursus divinum, et sacrum corpus cingebant, hymnisque angelorum propriis Dei Parentem celebrabant. Quid autem ii, qui sanctissimo, sacerrimoque corpori astabant? cum tremore, ardentique amore, et exultationis lacrymis divinum illud felicissimumque tabernaculum in orbem cingentes amplexabantur, et exosculabantur, nullumque non membrum corpori admovebant, ex ejus contactu sanctitate et benedictione perfundeabantur. »

11. At non hoc tantum honore affectum sacratissimum Virginis cadaver vult. Miracula adejus tumulum peracta, sive ex vetusta traditione, sive ex probabili conjectura ad hunc modum describit (7) : « Tum ergo morbi fugam capessebant, dæmonum catervæ

(6) O. at 2 in *Dormit. B. M. V.*, § 11.

(7) *Ibid.*

(8) *Vide*, ne multos enumerem, quæ tradit Rive-

pellebantur, et ad subterraneas terræ partes undique abigebantur. Aer, æther, ac cœlum, ascendente spiritu, sanctitatem contrahebant, quemadmodum et terra corporis depositione. Quin ne aquarum quidem natura benedictione sua caruit. Abluitur enim aqua pura, non quæ ipsum mundaret, sed quæ potius mundaretur. Atque hinc surdis auditus, claudis plantæ firmitas reddebatur, cæcis visus instaurabatur, peccatoribus cum fide accedentibus syngraphæ lacerabantur. »

12. Deinceps vero, id est num. 13, narrat, quæ de Judæo audacissimo feretro Virginis injuriam faciente, divinamque ultionem subeunte, resipiscente postea, veniamque recipiente, et manuum usu ex veteribus apocryphis hausit. Hæc tamen, aliæque hujus generis fortasse non pauca, quæ antiqua quidem, sed non admodum probabili [quod ab initio ipso dixi] traditione innixa sunt, exhibet. Ego porro eorum consilium approbo, qui docent merito censere nos miraculis decoratam fuisse Virginis mortem, sed quænam illa fuerint, nos ignorare. Quamobrem ab iis copiosissime describendis excipiendisque theologus prudens caveat. Secus si agat, facile irridebitur ab iis, qui jam pridem a Romanæ Ecclesiæ communione alienati pias quidem, si vis, sed non admodum probabiles nonnullorum nostrorum theologorum opiniones irridunt, et carpunt (8).

tus cap. 21, lib. 1 *Apolog. pro SS. Virg. Mar.*, pag. 664 et 665; tom. III *Oper. Theol.*

DISSERTATIO XLV..

DE CORPorea VIRGINIS DEIPARÆ IN CÆLOS ASSUMPTIONE.

PAUCIS DE HOC VOCABULO ASSUMPTIO NOTATIS, QUÆSTIONES, QUAS HAC IN DISSERTATIONE NOBIS DISSOLVENDAS PROPONIMUS, RECENTEMUS.

1. Nomen hoc *assumptio*, etiam cum ab ecclesiasticis scriptoribus adhibetur, ambiguum esse, et sanctorum mortem per vocabulum istud significari, multis, iisque probabilibus exemplis, ostendunt clarissimi, Tillemont (9), et Serry (10), et copiosius omnibus Launois (11), quos legat, obsecro, quisquis certior ea de re fieri cupiat.

2. Si quis tamen ea consulat, quæ ex Anastasio Bibliothecario, et ex fratre Bartholomæo Tridentino deinceps adducemus, facile iis assentietur, qui monent vocabulum *assumptionis*, cum de Maria enuntiatur, præclarissimam illam Virginis prærogativam indicare, quam post mortem assecuta est, ut scilicet illius corpus ad cœlos efferretur.

3. Itaque cum de Deiparæ Virginis *assumptione* nostris temporibus tractatio instituitur, sublimior

significatio vocabulo isti tribuitur. Quæritur scilicet, num Deiparæ corpus a terra in cœlos divina virtute angelorum [nisi prorsus fallimur] ministerio assumptum sit. En quid hoc vocabulo *assumptio*, cum de Virgine Deipara agimus, significetur : quæ vocis ad eam significationem determinatio recens procul dubio non est : nam in ea significatione eandem vocem adhibuit Bartholomæus Tridentinus, sæculi XIII non ignobilis scriptor, quem deinceps producemus. Et multæ quidem eo de argumento quæstiones instituuntur, quas ego ad subsequentes coarcto : I. Num vetusta sit et probabiliū scriptorum auctoritate innixa eorum persuasio, qui affirmant Virginis Deiparæ corpus excitatum fuisse divina virtute a mortuis, et cœlo illatum. — II. Num ab Ecclesia res hæc definita sit. — III. Num saltem ita verisimilis sit, ut citra temeri-

(9) *Adnot. 18 in Virg. Deip.*

(10) *Exercit. 66, num. 1.*

(11) *Judic. de controvers. Martyrol. Usuard. pag. 65, tom. I Op. Laun.*

tatem ea rejici nequeat. — IV. Num ea persuasione constituta, noverimus quoto tempore permanserit in tumultu, antequam excitaretur sanctissimum Virginis corpus a mortuis, ideoque cœlo inferretur.

QUÆSTIO I. — *Num vetusta, et probabilium scriptorum auctoritate innixa sit eorum persuasio, qui affirmant Virginis Deiparæ corpus excitatum fuisse divina virtute a mortuis, et cœlo illatum.*

CAPUT I.

Id asserimus, atque ad id ostendendum ecclesiasticorum scriptorum loca proferimus.

1. Ineunte sæculo IV pervulgatam fuisse eam, quam dicimus, opinionem, ex eo probari nonnulli putant, quod in Chronico Eusebii illius mentio fit. At ea probatio in criticorum reprehensiones offendit. Aiunt scilicet hi, abesse ea verba, in quibus id traditur, a Græco Eusebii exemplari, eamque ob causam omissa fuisse a Scaligero Chronicum illud edente : abesse quoque ab emendationibus editionibus, et a codicibus manu exaratis (12).

2. Quanquam si ea etiam excipias verba, non propterea cogeris ad antiquitatem illius, de qua disserimus, persuasionis ex verbis iis eruendam : possunt enim sic accipi verba ea : *ad Filium in cœlos assumitur* : Mariæ anima ad cœlos ascendit. Vide, quæ superiori capite de hoc vocabulo diximus. Sane Hieronymus, cui additio illa a multis tribuitur, nullam de Virginis corpore a mortuis excitato, et cœlis illato mentionem fecit : quam utique fecisset, si verba illa propterea addidisset, ut corpoream Virginis in cœlos assumptionem assereret.

3. Utcunque sit, antiquissimum, ac locupletissimum hujusce mysterii testem profert synodus Hierosolymitana præside Dositheo Hierosolymorum patriarcha adversus Calvinistas an. 1672 celebrata, Cyrillum scilicet Alexandrinum in Hom. *De dormit. Virginis*, hæc proferentem (13) : « Quidnam est magnum illud signum, quod apparuit in cœlo, ubi et Deus habitat, et cœlestes virtutes assistunt? Ipsa procul dubio est Virgo sanctissima, quæ magnum in terra signum cum exstiterit, eo quod Deum in carne genuit, et post partum integerrima Virgo permansit; recte jam et signum esse dicitur in cœlo, eo quod ipsa cum corpore assumpta est in cœlum. Et quamvis conclusum sepulcro fuerit immaculatum corporis ejus tabernaculum; in cœlum tamen, uti Christus fuerat assumptus, tertio et ipsa die rediviva migravit. Quamobrem? Quia et cœlestes in virtutes jure pollet amplissimo. Idem vero signum, eo quod lunam sub pedibus habeat, Ecclesiæ, quæ in hoc mundo est, typum esse, nemo nescit; quæ suum utique ab sole lumen mutuatur :

et stellis duodecim, id est duodecim apostolis coronatur. Præstantius autem aliquid innuitur, quod sole amicta exhibetur; hinc enim nihil ab ea distare Deum, utpote qui suis eam ulnis sustentet, manifeste demonstratur. » Porro Cyrillum Alexandrinum Cave ad an. 412 refert.

4. Si hunc Cyrilli locum novisset vir clarissimus Florentinus, non tantum operæ impendisset, ut faventem corporeæ Virginis Assumptioni opinionem a Chalcedonensi concilio, quod ut norunt omnes anno 451 celebratum est, repeteret. En quæ tradit ille (14) : « Verisimilius est ante Mauritium sub Martino institutum hujusmodi celebritatem fuisse, quando Pulcheria Augusta Marciani uxor, et virgo, insigne templum, cui Blachernæ cognomen erat, ædificavit, et B. Dei Genitricis corpus, quod adhuc in terris esse putaverat, ex Palæstina in Regiam urbem transferri tentavit : æmulari fortasse cupiens Helenæ pietatem, quæ vivificum sepulcrum Dei Genitricis, templo in prædio Gethsemani circumdedit, refert Nicephor. lib. VIII, cap. 30. At dum Juvenalem Hierosolymorum archiepiscopum, et Palæstinos episcopos, qui ad Chalcedonense concilium venerant, de hac re consuleret, a Juvenali, ex quo Nicephorus lib. II, cap. 22, historiam obdormitionis et assumptionis gloriosissimæ Matris excerptisse fatetur, edocta Pulcheria de obitu, ac in cœlum assumptione mirifica audivit, et sepulcrum tantum, non corpus sanctissimæ Virginis in regione Gethsemani superesse didicit. Tunc sacrum tumulum cum vestibus in Blachernarum templum translatum esse addit idem Nicephor. lib. XIV, cap. 2, et lib. XV, cap. 14, et piis episcoporum manibus depositum proxime ad sacram divinamque mensam, vivente adhuc Martino, sub cujus imperii anno quarto, vel sexto Pulcheria diem clausit extremum. Verisimile, inquam, tunc est, in magno pro Chalcedonense concilio episcoporum conventu, in ipsis Blachernarum templi encænii, virginalisque tumuli translatione, ac consecratione, et ad preces piissimæ Augustæ Pulcheriæ, vulgatam esse a Juvenale Hierosolymitano de transitu Virginis historiam, et festum solemniter tunc celebrari cœptum esse : quod circa annum Domini quadringentesimum quinquagesimum accidisse constaret. Conjectura hæc nostra videtur a Nicephoro confirmari lib. II, cap. 23; postquam enim narravit historiam de assumptione Deiparæ præcipue a Juvenale Hierosolymitano, magno viro, et divino numine afflato, atque ex vetusta traditione accepisse addit : *Inde fama est, non ita pridem sanctissimæ Virginis sacra primum celebrari cœpta esse.* »

5. Putavit vir pius atque ingeniosus amicus meus, sollemnitate Deiparæ, de qua sermo habetur in Vita

(12) Tillemont, adnot. 14 in Deiparam.

(13) Exstat in Collectione Harduini, tom. XI, 199, et Venet. Albrit et Colet. an. 1732, pag. 1651. Sed ea, quæ citamus, exstant pag. 1675, ex hom. Cyrilli Alexand. *De dormit. Virg.*

(14) In *Dissert. de apositione, seu assumptione, vel dormitione Mariæ Virginis*, pag. 263, vetusti Martyrolog. ab eo editi; sed quæ hic allegantur exstant pag. 266

sancti Anastasii archimandritæ his verbis (15) : « Rursus erat dies festus, et festus Virginis Dei Matris, in quo propterea quod erat valde insignis, ac sollemnis, tam magna convenerat multitudo,.... ut non sufficerent quidem ad faciendum accumbere eos, qui accedebant ei, quibus hoc commissum fuerat : » putavit, inquam, his verbis indicari festum *Assumptionis* Virginis ; nam hoc vere Virginis est, et summa populorum celebritate agi solebat, quod Modesti verba jam allegata indicant : cum reliquæ Virginis festivitates, Christi potius quam Virginis sint. Hanc quidem conjecturam ego minime improbo : atque adeo opinionem hanc verisimilem censeo, sed certam affirmare non audeo : præsertim cum non ad corporis assumptionem, sed mortem, seu dormitionem festivitas ea respicere commode posset, cujus memoria, uti ad superiorem Cyrilli locum dixi, sollemnis in Ecclesia antea haberi consueverit. Utunque sit, præterire minime volui et locum hunc, et viri clariss. ad antiquitatem hujusce festi stabiliendam, probabilem conjecturam. Sane ad rejiciendam viri, quem pium, ingeniosum, et amicum meum dixi, suspicionem, id minime virium habet, quod tamen summas habere viri docti putant ; indicare scilicet Modestum, haud admodum vetustam esse festivitatem, de qua disserimus ; etenim procul dubio, non Modestum modo, verum etiam Theodosium archimandritam tempore præcessit Cyrillus Alexandrinus, cujus homiliam jam protulimus. Porro [quod antea etiam monui] homiliæ in sollemnibus populi conventibus recitabantur. Erat itaque Cyrilli Alexandrini tempore in Ecclesiam invecta assumptionis Deiparæ festivitas, sollemnique populi conventu celebrabatur. Cur ergo vetas, ne putemus festivitatem, quæ in monasterio S. Theodosii sollemnis habebatur, Assumptionem fuisse, propterea quia nondum [opinionem tuam] in Ecclesiam invecta fuerat ? Cæterum ad vetustatem nostræ persuasionis stabiliendam Modesti, quem dicimus, auctoritas multum valet.

6. Edidit porro, quod jam dixi, præclariss. præsul Michael Angelus Giacomellus Modesti Hierosolymitani archiepiscopi, quem sub initium sæculi vii vixisse docet, Græce compositam, et Latina interpretatione a se donatam *Orationem*, seu *Encomium in Dormitionem Deiparæ*. Hanc porro *Orationem*, seu *Encomium* hoc modo concludit (16) : « Verum quænam intelligentiæ comprehensio, aut dicendi vis assequi poterit, et pro dignitate laudare omnia illa sacratissima et incomprehensibilia, quæ ad ejus gloriam per eos gesta et laudibus celebrata sunt, et quæ illis divinitus revelata sunt secreta mysteria, diversaque dona distributa, et remedia innumera, quibus illa tanquam sacris eos initiavit. Propterea

ut gloriosissima Mater Christi Salvatoris Dei nostri, qui vitæ et immortalitatis largitor est, ab ipso vivificatur, consors cum eo incorruptibilitatis in omnia sæcula, qui illam e sepulcro excitavit, et apud se assumpsit, ut ipse solus novit, cui gloria, et imperium cum Patre, et sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen. »

7. Non abs re erit hic recensere quod narrat Nicephorus : quanquam enim *dormitionis*, non *Assumptionis* Deiparæ mentionem faciat, aptissima tamen producit, non modo, quia dum *De dormitione* Deiparæ sermonem habebant veteres magistri nostri, *Assumptionem* intelligebant, quod, ut cætera omittam, ostendunt monita Cyrilli Alexandrini, et Modesti Hierosolymitani, quæ jam retuli, verum etiam quia ex Nicephori verbis compertum sit, ante Modesti Hierosolymitani tempora consuevisse Ecclesiam festiva celebritate mortem Virginis recolere [quod multi denegant] : neque enim arbitrari possumus primum a Mauritio institutam ; id quippe non pertulissent Ecclesiæ, sed omnes fere putant a Januario translatam fuisse in Augustum, aut, si vis, celebriorem factam. Porro ea transferri non potuisset, aut celebrari fieri, nisi antea in Ecclesia acta fuisset. Sed jam verba ipsa Nicephori Latinitate donata profero (17) : « Idem imperator tum primum Servatoris exceptionem toto orbe terrarum festo die honorare instituit, sicut Justinianus de sancta Christi nativitate fecit. Atque non ita longo post tempore Mauritius sacrosanctæ Dei Genitricis *Dormitionem* quindecimo Augusti die celebrari præcepit. »

8. Andreæ Cretensem, Metaphrastem, et rursus Nicephorum theologi hoc de argumento agentes allegare consueverunt. Quis itaque eos prætereat ? En quæ habet Andreas Cretensis (18) : « Erat novum reipsa spectaculum, animique rationibus inaccessum, mulierem cœlorum naturam munditiæ supergressam, cœlestium adytorum sancto corpore penetrare : Virginem divini partus miraculo ipsa Seraphin superantem, primæ illi naturæ, Deo universorum Creatori propius accedere : Matrem vitæ ipsius partu claram, proli consimilem vitæ exitum nactam esse. Quemadmodum enim parientis incorruptus uterus, ita nec morientis disperdita caro. O res mira ! partus incorruptionis expers, nec sepulcri corruptionem admisit. »

9. Metaphrastes hæc præbet (19) : « Hoc autem aperte ostendit ex eo, quod suam Matrem semper Virginem ; ex cujus utero supra quam verbis dici possit, cum esset Deus, formatus est [quod ad nostram conditionem pertinet], hodie e terræ locis, ut humanæ naturæ Reginam transtulit, non prædicabilem quidem, sed non omnino incommunicabilem

(15) Cap. 7, edit. Bolland. tom. I Jan. ad diem 11, pag. 690 edit. Venet. In edit. Oper. Metaphrast. a Lippomano, cap. 42, pag. 379 versa, etc.

(16) Num. 14, pag. 57.

(17) Lib. xvii, cap. 28.

(18) Orat. 2, *De laud. Assumpt. Virg.*

(19) In *Orat. de ortu Deiparæ*, etc., ad 15 Augusti diem. Ea porro quæ allegamus exstant pag. 480 et seqq. tom. VI Vit. Lippomani.

relinquens vim mysterii. Neque enim præter terminos, qui nobis desuper fixi sunt, neque nova præter naturam lege deducta est ad generationem, aut vixit, quatenus versata est nobiscum sanctissima in iis locis, quæ sunt supra terram. Etiam si in hoc quoque, sicut in aliis habuerit rationem valde admirabilem : ut quæ nobis præstantius vixerit, et conceperit, et tandem hinc exceperit, et revera omnes superaverit, qui sunt in generatione, naturæ magnitudine... Erat ergo tunc quoque Verbum præsens, et legem fecit cessare, legem, inquam, mortis, cui nihil poterat afferri detrimenti. Erat autem spectaculum vere novum, et quod non poterat consequi cogitatio. Mulier, quæ cælorum superaverat naturam puritate in adytorum, quæ sunt in cælis sancta commeans, et ingrediens. Virgo ipsorum Seraphim ipsam vinces naturam miraculo Dei generationis, prima natura proxime accedens ad Deum opificem omnium generationis, mater quæ ipsum vivere pepererat, consecuta vitæ finem partui non absinilem, et miraculum Deo, et fide dignum. Sicut enim non fuit corruptus parientis uterus, ita mortuæ caro non interiit. O miracula! Partus effugit corruptionem, et sepulcrum non admisit interitum... Quomodo corpus evanuit? Quomodo non sunt in ea vestes, in quibus est sepulta, nisi effugisset interitum id quod sepultum fuerat : si translatum non fuisset thesaurus? Quod si ita est, quomodo non est vera, et a mendacio aliena translatio?... Stat enim sepulcrum inane usque in hodiernum diem : quod et testimonio est approbatum, et approbat factam translationem. »

10. Nicéphorus porro adventum apostolorum ad Virginis mortem, et funus curandum accitorum, desiderato tamen Thoma narrat (20) : tum hæc subjicit : « Sacer autem ille chorus [apostolorum], iniquum esse judicans, si ille quoque divinum Virginis Matris corpus non spectaret, atque complecteretur, aperiri monumentum jubet. Quod quidem ubi ita est factum, desideratum illud corpus non comparuit. Sepulcralia tantum lintea rite composita loco suo manebant : itidem ut Filii quoque ejus, in sepulcro relictæ. Quæ et ipse et qui cum eo aderant, cum veneratione exosculati, incredibilique voluptate, odorisque suavitate repleti, sepulcrum quidem ad pristinum conformant modum : miraculum autem ipsum, quasi per manus subinde posteris traditum, ad nos quoque transmiserunt. »

11. Solet his adjici testificatio ex Menologio Basilii desumpta, tametsi, ut candide quod sentio fatear, non ita perspicua. Utcunque sit, en quid ex eo, cujus modo memini, Menologio discimus (21) : « Cum placuisset Deo suam Genitricem ad se assumere, ipsi per angelum translationem suam annuntiavit : quæ ubi audivit, lætata est, et ad montem Olivarum ascendens, cum orasset, domum suam

revertitur, præparatisque omnibus, quæ ad sepulturam erant necessaria, suum accepit Filium : ac ingenti tonitru facta, apostoli omnes ex terræ finibus per nubes ad immaculatum ejus corpus curandum accesserunt, et supra lectum ipsa sese componens, sanctam suam animam in manus Filii, Deique sui tradidit. Ipsius vero purissimum corpus a sanctis apostolis sepultum, post tertiam diem non est repertum. Sepulcrum enim adaperiens Thomas, qui sero venerat, ut Lipsanum adoraret, illud handquaquam invenit : id siquidem transtulerat Deus in locum, quem ipse scit ; sed lintea duntaxat fuere reperta. »

12. Adde, si vis, eos sermones, quos de eadem festivitate edidere Patres, quos sermones recenset Fabricius, tom. IX *Biblioth. Græcæ*, pag. 116 et seqq. Et hæc quidem ad declarandam Græcæ Ecclesiæ sententiam satis esse poterunt : neque enim cuncta adducere oportet, sed quædam ex Græcis scriptoribus delibasse satis est.

13. Venio ad Latinos. Quis omnium prior e Latinis eam, de qua agimus, Virginei corporis assumptionem ad cælos tradiderit, incertum est ; et ut in iis consistamus monumentis, quæ nobis superfuere, in eo conveniunt probatissimi quique, quod Hieronymo abjudicandus sit sermo ille, qui olim præposito Hieronymi nomine proferebatur, et ad hunc modum incipit : *Cogitis me, Paula et Eustochium*, et in vetustissimis ipsis Breviariis in Assumptionis festo legebatur : conveniunt quoque, scriptori, qui sæculo VI, aut potius VII vixerit, tribuendum esse. Sed minime conveniunt, quis eo rejecto, veluti cæteris vetustior produci possit. Cæteris omnibus Gregorium Turonicum præponit magnus vir Tillemont (22) : et revera ea habet Turonicus, quæ opinioni huic apertissime favent. Recole num. 2, quæst. 4, Dissertationis proxime superioris.

14. At præoccupatum Gregorium Turonicum a codice Sacramentorum, quem Gelasio tribuunt, alii volunt. Neque vero horum opinioni ego obsisto, qui novi codicem *Sacramentorum S. Romane Ecclesiæ*, quem omnium vetustissimum priori loco Romæ edidit anno 1680 præclarissimus cardinalis Thomasius, laud immerito Gelasio [maxima saltem ex parte] tribui. Vide Præfationem eidem libro præpositam. Porro hic codex merito in rem nostram affertur, quatenus expressissime habet vocem *assumptio* [in *Assumptione S. Mariæ*]. Videbimus autem *assumptionis* vocabulum, cum de Virgine Deipara agitur, sumi consuevisse ad denotandam gloriosam corporis illius ad cælos elationem.

15. Utcunque sit, Turonici æqualis fuit alter Gregorius, Romanus scilicet pontifex, cognomento et re ipsa Magnus. Hic quoque ad vetustatem ejusdem persuasionis comprobendam adduci merito po-

(20) Lib. II *Histor.*, cap. 25.

(21) Ad diem 15 Augusti.

(22) *Hist. eccles.* lib. I, annot. 16 in *Vit. Deip.*

test. Etenim in libro *Sacramentorum* ante Missam festi Assumptionis B. M. Virginis oratio hæc legitur, quam recitatam ad collectam populi, viri eruditissimi affirmant: *Veneranda nobis, Domine, hujus diei festivitas opem conferat sempiternam, in qua sancta Dei Genitrix mortem subiit temporalem, nec tamen mortis nexibus deprimi potuit, quæ Filium Dominum nostrum de se genuit incarnatum. Qui tecum, etc.* Quid enim significant verba illa: *nec tamen mortis nexibus deprimi potuit*, nisi quod mortua diu non permansit, sed mortis vincula veluti dirupit, et vicit, excitata scilicet a mortuis, et corpore ipso ad cælos elata? Hildebertus id ipsum docet.

46. Ecclesiam porro Gallicanam jam dudum pro hac stetisse sententia, manifesto assequimur ex Missali Gothico, de quo idem optimus cardinalis Thomasius hæc scribit (23): « Secundus hujus Collectionis codex est Missale Gothicum, de quo card. Bona, lib. 1, cap. 12, n. 8, *Rerum liturgicarum*, hæc scribit: Unus ex his codicibus exstat in bibliotheca serenissimæ Suecorum Reginae, ante annos nongentos scriptus, ut periti consent, litteris quadratis, et majusculis signatus n. 626, quem olim fuisse aiunt amplissimi viri Petavii senatoris Parisiensis, emptum vero a regina post ejus decessum. Desunt ei aliquot folia in principio, et in fine. Initio præfixus hic titulus est manu recentiori, *Missale Gothicum*, et ex eo quædam liturgiæ preces excerptæ sunt, et tomo VI *Bibliothecæ veterum Patrum* editionis novissimæ Parisiensis insertæ, pag. 155. Hactenus ille, qui eodem loco pluribus de eo agit, existimans hoc esse Missale Gallicanum priscum, et præsertim Gallie Narbonensis, Gothorum regno olim subjectæ, antequam Romani ritus in Galliam, Pipino et Carolo Magno agentibus inducerentur. Atqui in eo Missali hæc exstant (24): Generosæ dei Dominicæ Genitricis inexplicabile sacramentum, tanto magis præconabile, quantum est inter homines, Assumptione Virginis singulare. Apud quem vitæ integritas obtinuit Filium; et mors non invenit par exemplum. Nec minus ingerens stuporem de transitu, quam exultationem ferens unico beata de partu. Non solum mirabilis pignore, quod fide concepit; sed translatione prædicabilis, qua migravit. »

47. Rursus (25): « Fratres charissimi, fuis precibus Dominum imploremus: ut ejus indulgentia illuc defuncti liberentur a tartaro; quo B. Virginis translatum corpus est de sepulcro. » Et deinceps (26): « Virgo Dei Genitrix de mundo migravit ad Christum. Quæ nec de corruptione suscepit contagium; nec resolutionem pertulit in sepulcro, pollutione libera, germine gloriosa, assumptione secunda, paradiso dote prælata, nesciens damna de coitu, sumens vota de fructu, non subdita dolori per par-

tum, non labori per transitum, nec vitæ voluntate, nec funus solvitur vi naturæ... recte ab ipso suscepta es in Assumptione feliciter, quem pie suscepisti conceptura per fidem: ut quæ terræ non eras conscia, non teneret rupes inclusa. Vere diversis infulis anima redempta: cui apostoli sacrum reddunt obsequium, angeli cantum, Christus amplexum, nubes vehiculum, Assumptio paradisum, inter choros virginum gloria principatum. Per Christum Dominum nostrum, » etc. Sed de libris *Sacramentorum* deinceps redibit sermo.

18. Quod si alia in eandem rem monumenta afferri a me cupis, obsequor libens. S. Ildephonso Toletano tribuis serm. 6 *De Assumptione*, habes profecto vetustum valde scriptorem, qui affirmet ætate sua multos pietate præstantes viros eam, quam dicimus, corpoream Deiparæ assumptionem propugnare. « Nec sane, inquit ille (27), illud omittere debemus, quod multi pietatis studio libentissime amplectuntur; eam hodierna die a Filio suo D. N. J. C. ad cæli palatia corporaliter fuisse sublimatam. » Quia tamen hujus sermonis auctorem plerique Ildephonso multo recentiorem affirmant, vetustos alios proferamus oportet.

19. Ad annum 778 præclarissimi collectores Actorum sanctorum ordinis Sancti Benedicti referunt (28) sermonem Autberti *De Assumptione S. Mariæ*, ex quo perspicue assequimur, summa cum solemnitate fuisse Beneventi, cujus abbatiæ præerat Autbertus, celebratam S. Mariæ Assumptionem. Pauca delibo ex eo sermone: « Adest, dilectissimi fratres, venerabilis dies omnium sanctorum solemnitates præcellens; adest, inquam, dies præclara, dies inelyta, dies in qua e mundo migrasse creditur Virgo Maria. » Prævenit autem haud multo post objectionem, quæ a plerisque fieri solebat adversus corpoream Virginis assumptionem, nec indocte eam prævenit. En tam objectio, quam Autberti responsio: « Hinc sane pulsantur nonnulli, quia nec corpus ejus in terra invenitur, nec Assumptio ejus cum carne, ut in apocrypha legitur, in catholica reperitur historia. Quibus dicendum est, quia si Moysi corpus ab homine non invenitur in terris, cum quo locutus est Deus facie ad faciem; illius quærere dementia est, per quam idem majestatis Deus incarnatus effulsit in terris. Neque enim dignum est de corporis ejus notitia sollicitum quempiam esse, quam non dubitat super angelos elevatam cum Christo regnare. Sufficere debet tantum notitiæ humanæ, hanc vere fateri Reginam angelorum, pro eo quod Regem peperit angelorum. »

20. Anno 815 celebrata est synodus Moguntina: cap. porro 36 mentio expressa fit *festivitatis Assumptionis B. Dei Genitricis* (29).

21. Idem porro præclarissimi Actorum ordinis

26) In contestatione, pag. 292.

27) Serm. 6, *De Assumpt.*

28) Sæc. III, part. II, pag. 241, edit. Venet.

29) Tom. IX edit. Col. et Albrit., pag. 357.

(23) In Præfat. ad codicem *Sacramentorum* a se editum.

(24) Pag. 290 cod. *Sacrament.* ab eodem Ven. card. Thomasio editi.

(25) In Collectione post nomina, pag. 291.

3. Benedicti collectores, quos paulo ante allegavi, aliud nobis præbent monumentum, ex quo discamus in civitate Morinensi celebratam fuisse B. Deiparæ a populo, non a clero tantummodo, Virginis Assumptionem : quod quidem monumentum se desumpsisse aiunt ex Annalibus Francorum Bertinianis, illudque ad annum 862 referunt. Consule paginam 232 et 233 part. II sæculi IV Act. SS. ordinis S. Benedicti.

22. Anno 817 summum pontificatum assecutus creditur sanctus Paschalis I (30). Persuasum fuisse ei corpore Virginem surrexisse, et ad celos elatam, hæc, quæ ex Anastasio Bibliothecario didici (31) ostendunt : « Beatissimus et venerabilis prænominatus pontifex, divino amore ductus, fecit ibidem in jam præfato altari vestem similiter de chrysoclayo, habentem historiam qualiter beata Dei Genitrix Maria corpore est assumpta, cum periclysi de chrysoclayo, seu diversis margaritis comptam atque decoratam. Fecit enim benignissimus præsul ibi ipse aliam vestem de chrysoclayo habentem historiam Dominicæ Ascensionis Christi Domini nostri, rite decoratam. Item, ubi supra, ob amorem ejusdem Virginis, construxit aliam vestem de chrysoclayo, habentem historiam qualiter Spiritus sanctus venit super apostolos, diversis ornatam margaritis et decoratam. Imo ibidem aliam munivit vestem de chrysoclayo cum historia palmarum modeste comptam atque decoratam. Necnon et ubi supra aliam compsit jam nominatus pontifex vestem de clovero cum periclysi de fundato. Pariter quoque, et pro quotidianis diebus obtulit vestes de fundato duas, cum periclysi de quadrapulo, pulcherrime exornatas. Hic divina inspiratione pulsatus fecit ipse sanctissimus præsul per arcus majores jam præfatæ basilicæ vela de fundato quatuordecim, et de quadrapulo quatuordecim, similiter et de inizilo quatuordecim. Domini nostri Jesu Christi famulus ob amorem eidem Domine nostræ per arcus presbyterii jam dictæ ecclesiæ fecit vela de chrysoclayo habentem historiam Domini nostri Jesu Christi, atque Nativitatem, seu Assumptionem ejusdem intermeratæ Virginis, numero viginti et sex. »

23. Quantum porro Assumptionem Deiparæ coheret Leo IV, qui anno 847 Romanus pontifex electus est, assequimur ex iis, quæ ex eodem Anastasio Bibliothecario discimus. Ecce illa : « Ipse vero beatissimus et præclarus pontifex hanc populi necem [quam scilicet inferebat veneficus serpens, juxta Basilicam B. Lucie martyris, quæ in Orphea sita est, degens], audiensque perniciem, ad orationes se convertit cum jejuniis, Dominum deprecari non cessans ut ab hujusmodi omnes interitu liberaret. Dum hæc agerentur, præclarus et celeberrimus dies advenit, in quo B. Dei Genitricis semper Virginis Mariæ Assumptio celebratur. Tunc præfatus et universalis

papa a patriarchio cum hymnis et canticis spiritualibus sancta præcedente icone, ad basilicam sancti Adriani martyris, sicut mos est, propriis pedibus cum omni clero perrexit. De qua regressus cum omni fidelium cœtu ad basilicam beatæ Genitricis Dei et Domini nostri Jesu Christi, quæ ad Præsepe dicitur, cum Dei laudibus magna comitante caterva populi properabat. Qui cum pervenisset ad locum, in quo ipse sævissimus basiliscus tetris, ut jam superius diximus, jacebat cavernis, omnem clerum et populum stare præcepit, atque juxta easdem cavernas properans super foramen ipsius, ubi pestiferi flatus egrediebatur serpentis, intrepidus stetit et oculos ad cælum pariter tetendit, et palmas. Christumque, qui est super omnia Deus, profusis lacrymis deprecatus est, ut ab eodem loco diri serpentis genus sua potentia effugaret. Et data super populum oratione Dei laudes ad basilicam, quam superius memoravimus, profectus est exhibere. Ab eodem vero die ipse pestifer basiliscus ita effugatus, atque ab ipsis projectus est antris, ut ultra in illis locis nulla læsionis ejus macula appareret. » Atque hujus quidem beneficii [ut ante me observavit clariss. Sandinus] ope B. Mariæ Virginis, recurrenti ejus in cælum Assumptionis festo die impetrati, ut perennæ esset ad posteros monumentum, decrevit festum illud præveniendum vigiliis sacris, summa celebritate celebrandum, continuandumque per dies octo. En vadem horum omnium eum ipsum Anastasium Bibliothecarium, quæ modo allegavi, ex quo etiam diximus et clerum, et populum Romanum summo concursu festum illud celebrasse. « Nam octavam Assumptionis beatæ Dei Genitricis diem, quæ minime Romæ antea colebatur, vigiliis sacris, matutinisque cum omni clero pernoctans laudibus in basilica ejusdem semper Virginis Domine nostræ, quæ foris muros juxta basilicam beati Laurentii martyris sita est, celebrari præcepit. In quam etiam magna populi multitudo convenerat, novæ festivitatis cupiens celebrare solemnitate. »

24. Summa cum celebritate ac solemnitate fuisse gloriosam Virginis Assumptionem IX sæculo in Galliis celebratam, sermo sancti Odilonis *De Assumptione B. Mariæ* testatum facit. Nonnulla ex eo verba profero, et sunt subsequencia. « Hujus diei lætitiā hodie totus mundus concelebrat; hodie namque ob venerationem Assumptionis Domini Genitricis angeli lætāntur, virgines gratulantur, patriarchæ et prophetæ Deo gratias referunt, quia præsagia et vaticinia sua per eandem Domini Genitricem completa esse cognoscunt, apostoli et evangelistæ tripudiant, cum carne Dominum venisse, et de Virgine natum vera fide scriptis suis pronuntiant. Gloriantur etiam hodie martyres, Genitricis Domini sui solemnia dignis laudibus celebrantes. Gaudent summi pontifices, confessores, et doctores

(30) Sandin, *Vita Pontif.*, citans Baron. et Pagium in *Vita Paschal. I*, § Beatiss. et venerabilis.

(31) In *Vita Paschalis I*.

catholici, dum per eorum doctrinam fideles Dei credunt et colunt Dei Filium suscepisse quod non erat, et non amisisse quod erat; et Genitricem Domini prædicant virginem peperisse, et post partum virginem exstitisse. Dicam aliquid plus, si audeo: dicam fidei præsumptione, dicam pia temeritate. Totus mundus hodie condigna jubilatione lætatur, et gaudet; Tartarus tantummodo ululat, fremit, et submurmurat, quoniam gaudium et lætitia hujus diei, claustris infernalibus inclusis aliquod remedium et refrigerium præstat. Non audent, ut opinor, ministri tartarei hodie attingere suos captivos, quos recolunt redemptos illius sanguine, qui pro mundi salute est dignatus nasci de Virgine. De cujus Virginis meritis, et gloriosissima hodierna ejus Assumptione, divinæ legis interpres, sanctus videlicet Hieronymus, et alii doctores egregii talia ac tanta potuerunt et voluerunt dicere, quibus nos nec audemus aliquid, nec debemus adjicere. Et qui ad plenum vult cognoscere gloriam solemnitatis hodiernæ, legat sermonem, quem supradictus Pater Hieronymus edidit, et ad sanctam Paulam, et ad Eustochium filiam ejus virginem, et ad cæteras virgines non solum præsentem, sed etiam ad superventuras transmisit (52). In eodem vero sermone possunt addiscere virgines feminae, et non solum virgines feminae, sed etiam virgines masculi, quomodo debeant virginum Virgini virginaliter ac viriliter militare. Hodie, reverendissimi Patres, et charissimi fratres, domini, et seniores, matres et sorores devotissimæ, beatæ Dei Genitricis et semper Virginis Mariæ celebremus festum, ut per ejus singulare meritum, et orationes omnium sanctorum, sanctarumque virginum, pium mereamur habere atque propitium Virginis Filium, et Virginis Sponsum, Dominum nostrum Jesum Christum, qui vivit et regnat cum Deo Patre, et Spiritu sancto. Per omnia sæcula sæculorum. Amen.

25. « Dei vero Genitrix, quæ hodie ad cælorum gloriam, super choros angelorum, et usque ad summæ Divinitatis præsentiam, assumpta esse creditur, veneratur et colitur, ipsa est, ut quidam ex nostris humili devotione alloquentes soliti sunt dicere: Tu es enim aula regalis, forma pudoris, id est, verecundiæ, quæ semper est comes individua integræ virginitatis et continuæ castitatis. Tu es enim post Deum causa præcipua humanæ salutis. Tu Mater singularis, tu Virgo perennis. Tu Mater intacta, tu Virgo secunda. Tu mater sine viro, tu Virgo sine exemplo. Tu puerpera sine tuæ integritatis dispendio. Tu tot divinis muneribus functa, tu tantis muneribus cælestibus compta. Tu tam granditer gratia Dei es referta, ut per florem tui virginalis uteri omnipotens Pater superaret tenebrarum principem, mortis auctorem, et amoveret a paradisi aditu gladium flammeum atque versatilem:

et per eum, quem tua generavit virginitas, cælestis regni fidelibus aperiret portas, quas clauserat hostis antiqui calliditas, et priorum parentum præsumptuosa temeritas. Per has itaque portas, ut credidit fidelium fidei firmitas, assumpsit te ad æternitatis sue solum cum multitudine angelorum, occurrens tibi festive ex te incarnata divinitas, sicut universo orbi hodie tuæ gloriosæ Assumptionis repræsentat celebritas. » Adjicit vero huic sermoni hymnum a se compositum, quem, si quis consulere cupiat, eum adeat locum, quem jam dixi. Subsequitur scilicet jam allegatum sermonem.

26. Sed expressissime anima et corpore ad cælos elatam Virginem: quam quidem rem *Assumptionis Mariæ* vocabulis intelligimus, affirmat Hildebertus Cenomanensis, tum Turonensis archiepiscopus, hæc serm. 1 in festo *Assumptionis* recitato elocutus (53): « Hodie autem beata Virgo, et animæ beatitudinem et glorificationem corporis est adeptæ, quod ne cui veniat in dubium, auctoritatibus astruamus. Hodierna clamat oratio: *Nec tamen mortis nexibus deprimi potuit*, etc. Eandem etiam ad invitationem angelorum in Ascensione Domini dicentium: *Quis est iste, qui ascendit de Edom*, etc. ? (*Isa. LXII, 1.*) Fuit etiam prophetice prædicta de Ascensu Virginis: *Quæ est ista, quæ ascendit velut aurora coruscans, pulchra ut luna, electa ut sol* ? (*Cant. VI, 9.*) Non solet in Scriptura pulchritudo solis et lunæ, nisi corporibus, proprie aptari. Inde etiam scriptum est: *Fecundæ virginis cælum amplectitur præsentia, cum mater me. ve.* (54). Et illud: *Elevatus est sol, et luna stetit in ordine suo.* (*Habac. III, 11.*) Illud autem Davidicum quomodo implebitur: *Adducentur Regi virgines post eam* (*Psal. XLIV, 15*), si usque ad communem adductionem dilata est adduci? Quando autem prius adducentur, nisi hodie, invenire non possumus. Adhuc probabili inductione exempli id ipsum probari potest: Vir et uxor duo sunt in carne una. Expressius autem mater et filius una sunt caro. Sane sunt sancti Patres, qui Spiritu sancto dictante decreta promulgant, jus in conjugibus sanxerunt, quod si alter deserens sæculum adhæreat Deo, alter non remaneat in sæculo. Unius enim carnes tam violenter distrahi jus non esse, visum est eis. Sic et in cæteris videri debet, si pars altera carnis virginæ sit in cælo, et pars altera reddatur solo; parti alteri datum sit non videre corruptionem, et altera solvatur in cinerem. Sicut enim beata Virgo a maledictione mulieris, cui dictum est: *In dolore paries* (*Gen. III, 16*), facta est immunis, quia peperit sine dolore, sic et a communi viri et mulieris maledictione, cui dictum est: *In cinerem ibis*, facta est immunis. Unde et ab angelo *benedicta* esse dicitur, quia a primordiali maledicto liberata est. Et sic *decor Carmeli*, id est, integræ circumcisionis, datus est

(52) Jam monui, Hieronymo demendum esse sermonem, qui hic allegatur, antiquum tamen esse.

(53) Pag. 527.

(54) Id est: *mediatoris venit.* (Ex ignoto scriptore hæc proferuntur.)

hodie Virgini. Nihilominus etiam et decor Saron. Saron sonat *principatus*. Est itaque decor Saron, decor principatum, id est, angelorum. Non enim adjuncta est angelis, sed in decore suo exaltata est hodie super choros angelorum, tanquam considens Filio. Si enim Salomon (*III Reg. II, 19*) matri ad se venienti pro petitione Adoniæ, thronum sibi collateralem stravit, probabilius est [Christum] Matrem statuisse ad dexteram, secundum illud : *Astitit Regina a dextris tuis (Psal. XLIV, 10)*. Et sicut in die Ascensionis Domini : *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis (Psal. CIX, 1)* : et illud Isaïæ impletum est : *Stabit juvenis cum virgine (Isa. LXII, 5)*. Nec frustra consuevit Ecclesia intercessionem beatæ Virginis affectuosius cæteris implorare, ita quod auditio ejus nomine genua terræ affligat, imo pro nominis reverentia, quasi mare confragosum, sonant vota populorum.

27. Hæc ipsa vestigia premit Fulbertus Carnotensis hæc docens (55) : « Credit Christiana pietas, quia Christus Deus Dei Filius Matrem suam gloriose resuscitaverit, et exaltaverit super cælos : et quod B. Joannes, virgo et evangelista, gloriam ejus participare meretur in cælis. »

28. Assentitur his Petrus Damiani, et objectionem, qua nonnulli corpoream Virginis assumptionem impetebant, veriti ne Christi in cælum ascendentis majestati ac gloriæ eadem corporea Deiparæ assumptio detraheret, ad hunc modum diluit (56) : « Sublimis ista dies, et splendidiore sole refulgurans, in qua Virgo regalis ad thronum Dei Patris evehitur, et in ipsius Trinitatis sede reposita, naturam etiam angelicam sollicitat ad videndum. Tota conglomeratur angelorum frequentia, ut videat Reginam sedentem a dextris Domini virtutum, in vestitu deaurato, in corpore semper immaculato, circumdatam varietate, virtutum multiplicitate distinctam... Intuere mentalibus oculis Filium ascendentem, et Matrem assumptam, et videbis aliquid excellentius in ascensione Filii exhiberi, et aliquid gloriosius in assumptione Virginis demonstrari. Ascendit enim Salvator in cælum potestativæ virtutis imperio, sicut Dominus, et Creator, angelorum comitatus obsequio, non auxilio fultus. Assumpta est Maria in cælum, sed gratiæ sublevantis judicio, comitantibus et auxiliantibus angelis, quam sublevabat gratia, non natura. Ideo dies hæc Assumptio, Ascensio illa vocatur; cum aliud sit potentia, aliud misericordia, solumque soli sit privilegium Creatori, naturam rerum propria potestate supergredi. »

29. Probabili oratione id quod agimus persuadere studet valde laudatus auctor libelli *De Assumptione* inter apocrypha Augustini opera editi (57) :

« Qui in vita (dicens) præ cæteris illam gratia sui conceptus honoravit, pium est credere, singularem salutatione eam in morte, ei speciali quoque gratia honorasse. Potuit enim a putredine et pulvere alienam facere, qui ex ea nascens potuit virginem relinquere. »

30. Luculento sermone id ipsum prosequitur Bernardus, dum hæc addit (58) : « Si Joannis parvuli nedum nati anima liquefacta est, ut Maria locuta est, quid putamus quænam illa fuerit cælestium exsultatio, cum et vocem audire, et videre faciem, et beata ejus frui præsentia meruerunt? (59) Sed et illud quis cogitare sufficiat, quam gloriosa hodie mundi Regina processerit, et quanto devotionis affectu tota in ejus occursum cælestium legionum processerit multitudo. Quibus ad thronum gloriæ canticis sit deducta, quam placido vultu, quam serena facie: quam lætis amplexibus suscepta a Filio, et super omnem exaltata creaturam; cum eo honore, quo tanta Mater digna fuit, cum ea gloria, quæ tantum decuit Filium? Felicia prorsus oscula labiis impressa lactentis, cui Virgineo mater applaudebat in gremio. »

31. Et alibi (40) : « Tempus loquendi est omni carni, cum assumitur incarnati Verbi Mater in cælum : nec cessare debet a laudibus humana mortalitas, cum hominis sola natura supra immortales spiritus exaltatur in Virgine. » Corporis scilicet Virginei assumptionem superiora verba declarant : faciei enim meminit (41), et vocis Virginis, amplexuum quoque, quibus Christus suscepti Virginem, quæ procul dubio corporalem præsentiam nobis proponunt.

32. Hugo a S. Victore non modo corpoream Deiparæ assumptionem asserit, verum etiam ab objectionem desumpta ex sermone, ut iis temporibus putabatur, Hieronymi vindicat. En quid tradit ille (42) : « Septimum privilegium est, quod cum corpore suo, quantum credimus, in cælo vivit : licet enim B. Hieronymus (43) opiniones ponat, non tamen factum abnuat... Non impossibile Deo esse, ut illud divinitatis habitaculum singulare corruptioni non subjaceat, vel vermis. Qui enim trium puerorum vestimenta in camino ignis illæsa servavit, corpus Matris propriæ incorruptum servare et voluit, et potuit. »

33. Petrus Blesensis, Bathoniensis archidiaconus, eidem opinioni pariter favet; hæc nempe eloquitur (44) : « Hodie verisimile est, quod B. Virgo et animæ beatitudinem, et corporis glorificationem adeptæ est. Quod ne alicui veniat prorsus in dubium, auctoritatibus astruimus, opinando tamen, non asserendo. Hodierna clamat oratio : *nec tamen mor-*

(55) Serm. 2, *De Nativit. Virg.*

(56) Serm. *De Assumpt.* num. 1.

(57) Tom. VI.

(58) Serm. 1, *De Assumpt.* num. 1.

(59) Num. 4.

(40) Serm. 4, num. 1.

(41) *Et videre faciem.*

(42) Lib. III *Erudit. Theolog.* ex *Miscellaneous* secundi codicis, cap. 125.

(43) In Serm. apocrypho *De Assumptione.*

(44) Serm. 28, *De Assumptione.*

tia nexibus deprimi potuit, etc. : eadem etiam admiratio angelorum in ascensione Domini dicentium : *Quis est iste, qui venit de Edom? fuit et a propheta prænuntiata de assumptione Virginis : Quæ est ista, quæ ascendit velut aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol?* Non solet autem in Scriptura plenitudo solis et lunæ, nisi corporibus, proprie adaptari. » Prosequitur porro id, quod sibi proposuerat ad ostendendum, et luculenta inductione id auditoribus persuadere nititur.

34. Sicardum Cremonensem Ecclesiam regendam suscepisse anno 1185 affirmat Ughellius (45). Quantum porro huic sententia, de qua agimus, placuerit, hæc demonstrant (46) : « Transitus B. Virginis antonomastice Assumptio nominatur, quia prius est assumpta in anima, et postea, sicut pie creditur, assumpta in corpore. Elisabeth, mulier religiosa de Saxonia, dicit sibi revelatum fuisse, quod quadraginta diebus post assumptionem animæ assumpta fuit in corpore. Et attende, quod quinque sunt festivitates authenticæ de B. Virgine : prima est Nativitas; secunda est Annuntiatio; tertia, Partus; quarta, Purificatio; quinta, est Assumptio. Verumtamen secunda et tertia potius sunt Domini. Inter illas, quæ ad Virginem specialiter pertinent, hæc major est. Regulariter verum est de quolibet sancto, quod majus est festum transitus, quam aliud de eo, quia de miseria transit ad vitam; ideoque duntaxat hæc Virginis festivitas habet jejunium et octavas. »

35. Undecimo et fortasse XII sæculo compositæ sunt *Constitutiones Canonorum Regularium S. Andree de Musciano*. Porro lib. VII, cui præscribitur titulus *In festivitatis omnium sanctorum*, posita sunt subsequencia, ex quibus celebritas festivitatis Assumptionis Mariæ haud dubie exprimitur : In die sancto Assumptionis S. Mariæ Virginis, quem jejunio, Missa, devotè prævenit omnis Ecclesia excolendo, merito totam se expandit humana fragilitas. Superat enim omnium sanctorum festivitatem ejus solemnitas. Cujus laudes miserationes Christi sunt, ejus prædicatio nostræ redemptionis est commemoratio. Hanc solemnitatem, sicut Natalem Domini celebremus, eadem enim indivisa est. Ibi prædicas divinitatis in Christo humilitatem, hic humanitatis nostræ in Maria exaltationem. Denique neque Maria sine Christo, neque natus Christus sine Maria laudatur. Sive enim prædicas Matrem per Filium, sive Filium laudes venientem per Matrem, eadem Dei dignatio est, eadem nostra salvatio est, quam laudas. Quidquid igitur potest, quidquid habet in majoribus solemnitatibus consuetudinis Ecclesiarum usus, totum devotissime exhibeat beatæ Dei Genitrici piæ devotionis affectus. Ad Matutinum, etc. »

36. Sub initium XIII sæculi exaratum arbitrantur critici omnes librum, qui *Ordo officiorum Senensis Ecclesiæ* inscribitur, eumque typis aliquando

edendum ex Senensi exemplari diligentissime exscriptum nostra servat Bibliotheca. Capite porro 445 et 446 hæc occurrunt dignissima sane, quæ hic referantur : « Virginis gloriosæ Assumptionem cum Missa et Jejunio devotè prævenit omnis Ecclesia. De festo Assumptionis beatæ Mariæ Virginis. — Transitus beatæ Mariæ Virginis antonomastice Assumptio nominatur, quia prius assumpta est in anima; et postea, sicut pie creditur, assumpta est in corpore, et ut quidam dicunt, XL diebus post assumptionem animæ : et nota quod quinque sunt festivitates authenticæ de beata Virgine. Prima est Nativitas. Secunda est Annuntiatio. Tertia est Partus. Quarta Purificatio. Quinta est Assumptio. Verumtamen secunda et tertia potius sunt Domini. Inter illas, quæ ad Virginem specialiter pertinent, hæc major est. Regulariter enim verum est de quolibet sancto, quod majus est festum transitus, quam aliud de eo, quia de miseria transit ad vitam, nisi in casu, ut in Joanne Baptista. Ideoque duntaxat hæc Virginis festivitas habet jejunium et octavas. Solemnitas autem Assumptionis beatissimæ Mariæ Virginis in Ecclesia nostra, et ubique terrarum ab Ecclesia celebriter colitur et honoratur, et sicut Nativitas Domini consuevit devotissime celebrari, in cujus honore merito se totam expandit humana fragilitas, quia ejus solemnitas superat omnium sanctorum festivitates, ejus laudes miserationes Christi sunt, ejus prædicatio est nostra commemoratio redemptionis. Sive enim prædices Matrem per Filium, sive Filium laudes venientem per Matrem, eadem dignatio Dei est, eadem salvatio est quam laudas. Quidquid igitur potest, quidquid habet in majoribus solemnitatibus consuetudinis Ecclesiarum usus, totum devotissime exhibeat beatissimæ Dei Genitrici piæ devotionis affectus; et quoniam propter tantæ Domine Regine nostræ reverentiam in hac festivitate majorem quam in toto anno patimur concursus populi, necesse est ut fratres tanto sint in officio ferventiores, quanto ex diversis partibus concurrunt numerosiores. Habentes itaque unusquisque officium nocturnum et diurnum, in promptu invicem sibi omnes fratres adjuvent, psalmos distinguant. Quæque incipienda ad nutum cantoris incipiant, tumultum diversorum cantuum sua gravitate componant, effrenatos retineant, et totum officium suo rigore et moderamine honeste adfinem perducant. »

37. Bartholomæum Tridentinum scriptorem sæculo XIII celebrem in superioribus Dissertationibus sæpe laudavi, ejusque monita in rem meam trans tuli. Ejus porro verba tametsi multa in rem etiam præsentem adduco, quod etsi fateatur eo, quod vivebat tempore, nihil hac de re fuisse ab Ecclesia definitum, apertissime tamen opinioni affirmanti favet ipse, et Ecclesiam Romanam omnium Eccle-

(45) Tom. IV, *Italia sacra*, pag. 822 edit. Romanæ.

(46) *Mitral.* lib. IX, *De festiv. SS., De Assumpt. Mariæ.*

siarum prociat dabo præstantissimam et cautissimam favere docet, dum solemnem Assumptionis memoriam celebrabat. En quæ tradit ille (47) : « Apud Græcos liber esse dicitur, quem Joannes ejus [Mariæ] custos post Evangelium de assumptione Mariæ Virginis scripsisse perhibetur : ex quo fonte Latinus aliquis in Græca eloquentia minus edoctus aliquando transtulit, quæ non immerito possunt apocrypha nominari. unde quæ ex prædicto Joannis libro intellexi, et ex verbis Hieronymi, et aliorum doctorum approbata cognovi, de veneranda Assumptione prosequeor, et quod præsentit super hoc catholica fides. Constat Joanni Virginem, de qua agitur, fuisse commissam, constat pium discipulum pio Magistro in omnibus obtemperasse. Constat Mariam Matrem Domini in cœnaculo Sion assumptam, et in Josaphat vallis medio sepultam. Restat ergo ante recessum Joannis de Hierosolymis in Asiam fuisse assumptam. Inter cætera est credibile de ejus assumptione Joannem aliquid in Scripturis reliquisse. Ex verbis etiam Hieronymi habemus pro certo, quod xviii Kalendas [supple Septembris] in anima cœlos conscendit. Quod vero dicitur de corporali Mariæ assumptione, Ecclesiam potius eligere pie dubitare, quam aliquid temere definire; si non desunt in sequentibus, probat admonere, credendum esse : ait enim : *Si non desunt qui dicant in iis, qui cum Christo resurrexerunt, perpetuam resurrectionem jam esse completam, et nonnulli credant custodem Virginis Joannem in glorificata carne gaudere cum Christo, cur id non magis est credendum de Matre Salvatoris?* Qui enim dixit : *Honora patrem et matrem* (Exod. xx, 12; Matth. xv, 4); et : *Non veni solvere legem, sed adimplere* (Matth. v, 17), profecto Matrem suam super omnes honoravit. Ad hæc facit, quod egregius ille versificator ait :

*Transit ad æthera
Virgo puerpera
Virgula Jesse.
Non sine corpore
Sed sine tempore
Cœpit adesse.*

Et illud Prophetæ : *Astitit Regina a dextris tuis in vestitu deaurato* (Psal. xlv, 10) : corpore scilicet glorificato. Et in alio Psalmo : *Surge, Domine, in requiem tuam, tu et arca sanctificationis tuæ*. (Psal. cxxx, 8.) Quæ utique arca est Virgo Maria. Delicet dies, imo et tempus, si cuncta, quæ de his scribi possent, scriberentur. Unum tamen adhuc dicam. Si Deus Pater solus esse noluit, sed cum sit Spiritus, multos spiritus creavit, qui in sua divinitate gloriarentur : et, si Dei et Mariæ Filius multos sibi fratres aggregavit, quomodo qui in majori largus fuit, in minori parcus existat, et specialiter Matri? Et, ut cum reverentia loquar, non deceat

tantum Regem solum et sine Matre in glorificato corpore sedere in cœlis : quia *si sancta delibatio est, etiam et massa* (Rom. xi, 16). Ex his, et aliis colligitur, quod gloriosa Dei Mater..... et vere *assumpta*, quia in nullo consumpta, hoc enim sonat *assumptionis* nomen. Nunc quantum nobis assumpta Maria proficiat, de universo mari, saltem vel guttam sermonibus exprimamus. Idcirco enim Maria Virgo assumpta ad dexteram Filii, ut pro nobis fiducialiter intercedat.... In hac ecclesia [S. Mariæ Majoris] omnibus solemnitatibus solemnior est Assumptio. Et in Sancta sanctorum portatur imago Salvatoris. Et populus devote sequitur eandem, » etc.

38. Ut porro probet sanctus Thomas Virginem in matris utero fuisse sanctificatam, argumentum desumit a simili, hæc scribens (48) : « Dicendum, inquit, quod de sanctificatione B. Mariæ, quod scilicet fuerit sanctificata in utero, nihil in Scriptura canonica traditur, quæ etiam nec de ejus nativitate mentionem facit. Sicut tamen Augustinus in sermone de Assumptione (49), rationabiliter argumentatur, quod cum corpore sit assumpta in cœlum : quod tamen Scriptura non tradit : ita etiam rationabiliter argumentari possumus, quod fuerit sanctificata in utero. »

39. Et in lib. iv *Sentent.* dis. 43, quæst. 1, art. 3, cum sibi probandum proposuisset fidelium resurrectionem jure meritoque ad finem mundi protrahi, sibi objecit, « quod pie credatur de B. Virgine, et Joanne evangelista, illorum resurrectionem ad finem mundi dilatatam non esse. » Objectam porro difficultatem solvit monens id statutum a Deo « ex speciali privilegio, non ex debito conformitatis ad Christum. » Quibus quidem verbis aperte postulat Virginem in mundi fine minime resurrecturam, quod jam pridem resurrexerit.

40. Et in Opusc. xi [si tamen illud sancto Thomæ tribuimus], in quo salutationem angelicam explicat : « Tertia, inquit, maledictio fuit communis in viris et mulieribus, scilicet ut in pulverem reverterentur. Et ab hac immunis fuit B. Virgo ; quia cum corpore assumpta est in cœlo. Credimus enim, quod post mortem resuscitata fuerit, et portata in cœlum. »

41. Durandus Mimatensis episcopus superioribus magistris accedit, hæc tradens (50) : « Pie credendum est eam [Mariam] fuisse totaliter assumptam, » [anima nimirum, et corpore].

42. Sanctus Antoninus sæculo Ecclesiæ xv magnam sibi et pietatis et doctrinæ comparavit laudem. En porro, quæ in eo, de quo disserimus, argumento nos docet (51) : « Tertio est assumpta cum corporis resuscitatione : hoc autem pie creditur a fidelibus et a doctoribus confirmatur. Quod etiam videtur sensisse Psalmista (cxxx), cum ait : *Surge, Domine, in requiem tuam, tu et arca sanctificationis tuæ*. Sur-

ejus reipsa non sit.

(50) Lib. vii *De divin. Offic.* cap. 24.

(51) Part. iv Sum., tit. 15, cap. 45, § 5.

(47) *Vitæ et Act. SS. per anni circulum*, cap. 98, Assumpt. B. M. V.

(48) Part. iii, quæst. 27, art. 1.

(49) Qui tunc sub ejus nomine ferebatur, etsi

rexit Dominus Jesus, non quoad deitatem, quæ nunquam cecidit in aliquem defectum, nec anima ejus, quæ nunquam peccavit, et in passione secundum partem intellectivam summam requiem habuit, sed quoad corpus, quod post afflictiones innumeras cadens in mortem, surrexit, et ascendens in requiem æternam ivit; *Arca autem sanctificationis* fuit corpus Matris, in quo fuerunt, ut in arca veteri figurata loco virgæ, sceptrum deitatis, loco legis anima sapientissima, loco mannae dulcedo carnis. Hæc igitur *Arca sanctificationis*, id est, plena sanctis rebus, surrexit in requiem, corpore assumpto in cælum. Hoc B. Augustinus testatur in sermone (52) dicens: Putredo et vermis opprobrium sunt humanæ conditionis, a quo Mariæ natura excipitur, quam Jesus de ea assumpsisse probatur. Idem: Thronum Dei, thalamum Domini, tabernaculum Christi, id est, corpus Virginis, necesse est ibi esse, ubi ipse est: hunc thesaurum congruentius est cælo servari, quam terra. B. Bernardus autem hoc tali ratione confirmat: Si corpus B. Mariæ remansisset in terris, videretur Christus contempsisse, vel minus curasse de Matris suæ honore, cum tamen eam semper summe honoraverit et dilexerit. Nam si corpora sanctorum, quæ in terris remanserunt, et locus ubi quiescunt, nota hominibus habentur, ut multi accedant ad ea veneranda, ut patet de apostolis Petro, Paulo, Jacobo, Nicolao et hujusmodi; multo magis visitaretur a fidelibus corpus B. Mariæ, si esset in terris: non ergo passus fuisset Filius locum ejus ignorari, ut honoraretur a cunctis, si non esset in cælis assumptum. »

43. An contemnes Melchiorem Canum virum utique laudatissimum, et theologum summi nominis? Hic porro, quantum sententiæ, de qua disserimus, faveat, his verbis aperit (53): « Beatam Virginem non esse in cælos cum corpore assumptam, licet fidei minime adversum sit, quia tamen communi Ecclesiæ consensui repugnat, petulanti temeritate diceretur. »

44. Quid vero expressius his Petri Canisii verbis (54)? « Secus qui sentiunt ac loquuntur [licet in errorem sacris Litteris adversantem non impingant], tamen non sapiunt ad sobrietatem; optimis et clarissimis Patribus contradicunt; a communi bonorum credulitate atque confessione, quæ jam vim legis obtinet, non sine periculo sese subducunt: neque solum eximio dignissimæ Virginis honori derogant, sed etiam vere divinum illud miraculum, quod in corporali Matris Domini resurrectione et assumptione refulget, ac mirifice angelos, ac pios recreat, majorem in modum enervant extenuantque. »

45. Sôlus hæc scribit (55): « Nondum tamen in-

ter fidei articulos creditu necessarios relata est, quamvis sit pietissime credendum, nam in collecta illius festi ait Ecclesia, quod *nexibus mortis deprimi non potuit.* »

46. In eandem sententiam Suarez (56): « Catharinus, lib. iv *Contra Cajetanum*, et in opusculo *De conceptione* contendit esse de fide. Sed revera non est, quia neque est ab Ecclesia definita, nec est testimonium Scripturæ, aut sufficiens traditio, quæ infallibilem faciat fidem. Est igitur jam nunc tam recepta hæc sententia, ut a nullo pio et Catholico possit in dubium revocari, aut sine temeritate negari, atque adeo videtur habere eum gradum certitudinis, quem habet alia veritas supra tractata de sanctificatione Virginis in utero matris. »

47. Baronius horum numero accensendus est: etenim in adnotationibus ad Romanum Martyrologium (57), « Dei Ecclesia, inquit, propensior in eam partem videtur, ut una cum carne assumpta sit in cælum: nam in hujus diei celebritate illas sanctorum Patrum homilias legendas tradit, quibus eadem de ejus assumptione affirmantur: quæ quidem sententia cum plurimorum theologorum auctoritate, tum etiam communi consensu fidelium jam recepta videtur. »

48. Theophilus porro Raynaudus, scriptorum, quorum magnam partem supra retulimus, monitis fidens (58): « Idem habet certa fidelium persuasio, cui obsistere. . . ingenti temeritate non vacat. »

49. Agmen hoc claudat cardinalis Gottus: monet scilicet (59) temerariam esse propositionem, quæ secus se rem habere proponeret, et eum qui eandem propositionem assereret, valde « suspectum de hæresi fore, non quo catholicæ fidei adversaretur, sed quod præsumi posset falso eum judicare B. Virginis venerationem per errorem ab universali Ecclesia proponi. »

50. Hanc Ecclesiæ theologorum omnium [si enim cardinalem Gottum excipias, reliquos omnes ætate subsecutus est], atque adeo Ecclesiæ sententiam reveritus Natalis Alexander, ne quis suspicaretur minus recte de assumpto in cælos Mariæ corpore eum aliquando sensisse, hæc scriptis (60) tradidit: « Sed pietatis officio non defui, nec dubitavi, aut in dubium revocari posse censui, num Deipara Virgo redivivo corpore in cælum assumpta sit: quin imo eam sententiam omnino amplectendam esse dixi ut piam, ac congruis rationibus longe probabilior, quia ut talem amplectitur Ecclesia; adeo ut temeritatis notam non effugeret, qui de illa dubitaret. »

51. Solet a multis peculiare probationum genus desumi ex iis sacris codicibus, quibus in liturgiis et publicis precationibus utitur Ecclesia. Monuit

(52) Sermonem hunc critici Augustino demunt.

(53) *De locis Theolog.* cap. 40.

(54) *De Deipara*, lib. v, cap. 5.

(55) In lib. iv *Sentent.* distinct. 43, quæst. 2, art. 1.

(56) In part. iii, quæst. 35, art. 4, disp. 21, sect. 2, dub. 1.

(57) Ad 15 Augusti diem adn. A.

(58) In *Diptychis Marianis*, art. 2, punct. 2, num. 1.

(59) Tom. IV *De verit. relig. Christ.* part. ii, c. 40, § 3, n. 12-13.

(60) *Histor. eccles.* sæc. ii, cap. 4, § unic. in ad-ditionibus.

scilicet jamdudum Augustinus fidem Ecclesie ex illius precibus nos certo assequi. Morem hunc ego quidem minime improbo : etenim ad id quod agimus ostendendum, iis, quos dixi, sacris codicibus commode utimur. Sed peculiare probationum genus in hoc, de quo dissero, argumento minime utor, quoniam iisdem libris haud raro antea usus sum : Gelasii, item Gregorii Sacramentorum codicem jam allegavi, eum quoque, quem Gothicum venerab. cardinalis Thomasius appellavit. Idem dic de Constitutionibus canonicorum regularium sancti Andree Musciani, de Libro Sacramentorum Ecclesie Senensis, aliisque etiam. Quoniam itaque eos codices allegavi, hic rursus allegare non est necesse; eos tamen recolat Lector volo, qui his addat opto, quæ Nicolaus I, Magni nomine honestatus, Bulgarorum inquisitionibus respondens recenset : jejunia enim, quæ celebrare Ecclesia consueverat, enumerans, die 14 Augusti, quæ proxime Assumptionem præcedit, jejunium agi a fidelibus docet. En quæ tradit ille (61) : « Jejunio [supple : nos affligimus] ante solemnitatem Assumptionis sanctæ Dei Genitricis et semper Virginis Domine nostræ Mariæ : necnon jejunio ante Natalis Domini nostri Jesu Christi festivitatem, quæ jejunia sancta Romana suscepit antiquitus et una Ecclesia. » Quibus postremis verbis haud obscure declarat multo ante tempora sua consuetudinem, quam fideles tunc servabant, præveniendo scilicet hac afflictione Virginis Assumptionem, fuisse in Ecclesia introductam.

52. Addat quoque opto, quæ Edmundus de Martene de antiquis Ecclesie ritibus disserens, ad hanc festivitatem docet. Consule quæ pag. 588 tom. III edit. Antuerpiensis, seu, si vis, Mediolanensis anni 1737 ex variis Ecclesiarum codicibus tradit. Quantum porro cum celebritate festività hæc ageretur a monachis, varia monumenta a Martene eodem edita declarant. Ea profero ex editione Antuerpiensi, seu, si vis, Mediolanensi anni 1738 lib. iv, cap. 1 (62) sub hoc titulo : Ex Udalrico, lib. 1 *De antiquis consuetudinibus monasterii Cluniacensis*, cap. 11, sub num. 6, hæc habentur : « Solæ quinque principales festivitates ad superlativum gradum quodammodo pertingunt ; id est, Natalis SS. Petri et Pauli, Assumptio sanctæ Mariæ, cum tribus festis Dominicis ; quæ hoc habent singulare, quod ad nocturnos vice scillæ pulsantur omnia signa, et postea non singula, sed duo simul, sicut etiam ad Vesperas, quod illud triangulare ante sanctam Crucem dependens accenditur, quod illi quoque maximi cerei tres post altare principale, et septem ad sanctam Crucem accensi de Vesperis usque ad Vesperas, imo usque ad Completorium ita perdurant. »

53. Rursus : ex cæremoniali Casalis Benedicti, cap. 25, de diversis solemnitatibus quomodo agantur, et primo de summis hæc desumit (63) : « Festa

sunt in multiplices differentia ; quædam enim sunt festa summa, alia duplicia majora, duplicia minora, semiduplicia, et simplicia. Summa festa sunt hæc : Nativitatis Domini, Resurrectionis, Pentecostes, SS. Trinitatis, Eucharistiæ, Assumptionis B. V. Mariæ, Omnium Sanctorum, Transitus B. P. N. Benedicti ; festum præcipui patroni cujuslibet monasterii, et festum Dedicationis templi. »

54. Ex Ordinario Carthusiensi hæc exhibet (64) : « Solemnitates autem hæc sunt : Nativitas Domini, Circumcisio, Epiphania, Pascha, Ascensio, Pentecostes : festa SS. Trinitatis, Eucharistiæ, et Transfigurationis Domini, Purificatio, Annuntiatio, Compassio, Visitatio, Assumptio.... B. Virginis Mariæ. »

55. Celebritatem pariter ac solemnitatem festi Assumptionis indicant subsequentia deprompta ex tripartito libro *Miraculorum* S. Roberti abbatis Casæ Dei, auctore Beltrando monacho (65) : « Decreverat idem præsul [Ranco Claromontanus episcopus]. et omnes canonici, ut tam ipse, quam omnes successores sui, [scilicet S. Roberti] abbates Casæ Dei cum sex sociis suis monachis, et septem famulis festivitate Assumptionis venerabiliter ab ipso abbate celebrata, in refectorio cum canonicis ad mensam principalem procurarentur. »

56. Sed his non indigemus. Etenim si omnia fere tum Missalia, tum Breviaria, ea ipsa etiam, quæ diu antequam typis edi cœptum sit, vex antiquissimis transcripta, et evulgata, consulamus, aptissimam præbent ad id quod agimus, probationem. Missalia Carthusiense et Carmelitano manu scripta et primitus typis edita consului, et similima vetustissimis Romanis sunt, adeo ut nullam fere inter ea discrimen exstet. Nec minus aptum ad id ostendendum est antiquissimum illudque celebratissimum Missale sancti ordinis Hierosolymitani : ea ipsa scilicet in eo exstant, quæ in Sacramentario Gregorii Magni : et nonnihil tantummodo immutata est prima oratio Missæ : ad hunc scilicet modum : *Veneranda nobis, Domine, hujus diei festivitas opem conferat salutarem, in qua sancta Dei Genitrix mortem subiit temporalem, nec tamen mortis nexibus deprimi potuit, quæ Filium tuum Dominum nostrum Jesum Christum de se genuit incarnatum.* Hæc eadem oratio exstat in Missali Dominicano an. 1482, et Carmelitano an. 1509, Venetiis edito.

57. Neque omittendum est Missale Vallis Umbrosæ, antiquum illud pariter, et valde probatum. Porro prima, ideoque præcipua Missæ oratio haud dissimilis superioribus est. Etenim sic se habet : *Salutaris sit nobis, Domine, hujus diei veneranda festivitas, in qua sancta Dei Genitrix mortem subiit temporalem : nec tamen mortis nexibus deprimi potuit, quæ Filium tuum Dominum nostrum Jesum Christum de se genuit incarnatum.*

58. Sed quis omittat Missale mistum secundum

(61) Cap. 4, pag. 1536, tom. IX edit. Ven. Colet. et Albrit.

(62) Pag. 504, 505.

(63) Pag. 519.

(64) Pag. 529.

(65) Pag. 599.

Regulam B. Isidori dictum *Mozarabes* (66)? In festo Assumptionis hæc occurrunt: sub titulo *Missa*: « Sic vero unita carnis natura virginitati consimilis. Hodie una cantilla illius conditione sedem adiit mirabiliter deitatis. Nec immerito quidem debuit feliciter cum Filio gloriari, cui divinitus interemerato virginitatis pudore meruit inviscerari. »

Sub titulo *Alia oratio*: *Ingenite Pater summe, qui tanta ac talia beneficii munera Virgini gloriosæ Mariæ contulisti; cujus verbo attestante angelo ditata: cujus spiritu illibate sistit secunda; cujus virtute divinitas obumbrata; cujus munditia salvationem noscitur paritura; cujus voluntate virgo sistit ante partum, cujusque posse Virgo mansit post partum; cujus imperio ipsius candida castitas; cujus miraculo immaculata virginitas: indignis, quæsumus, annue nobis; ejus favore tu eripe de nugis, sine merito mundari de propriis. Ac sicut illa hodie inter angelorum virginumque choros meruit assumi, sive dono illibatæ carnis feliciter jucundari, sic nos, stimulo perfecte extirpato carnali, beatiores ibidem misericorditer admitti.*

59. Nec contemnās volo Missalia reliqua; etenim vel ipsissimas habent preces, quas exhibent codices Gelasio et Gregorio Magno tributi, vel tam affines, ut pene ipsissimæ dici possint. Tantum describo orationem primam in Missa Assumptionis, quam habet Missale Brixianum sæculi xi, aut, si vis xii: præclarus sane codex, quem nostra possidet bibliotheca. En illam: *Veneranda nobis est, Domine, hujus diei festivitas, in qua sancta Dei Genitrix mortem subiit temporalem, nec tamen mortis nexibus deprimi potuit, quæ Filium tuum Dominum nostrum de se genuit incarnatum: cujus intercessione quæsumus ut mortem evadere possimus animarum. Per eundem.* Eadem fere oratio exstat in Missali sæculi xii, quod olim adhibebant monachi S. Mariæ, et Gorgonii insulæ Gorgoniæ, quod nostra servat bibliotheca: in Missali quoque a Cl. Turcio edito, et rursus ab Optimis Camaldulensibus vulgato.

60. Præclaram quoque exhibent Breviaria, ad id quod agimus ostendendum, probationem. Etenim omnia fere Breviaria, ab iis ipsis incipiendo, quæ antiquiora sunt, lectiones habent ab opusculo eo desumptas, quod olim Hieronymo a plerisque, a nonnullis Sophronio, ascribebatur: habent quoque inter octavam, et in octava lectiones desumptas ex Damasceno, Bernardo, aliasque similes. In eo porro opusculo, seu si appellare ita vis, sermone, in homilia quoque Damasceni, Bernardi, aliisque affinibus, quæ ea occasione die ipso, et inter octavam, et in octava ipsa Assumptionis legebantur, expressissime docemur, Virginem Deiparam a mortuis fuisse excitatam, et illius corpus, sive angelorum opera, sive alia Deo nota nobisque abdita ratione, cælo illatum.

Breviaria ea non enūmero, quod, uti dixi, innumera ea sunt, plurimaque nostra ipsa possidet bibliotheca, quæ lector, si vult, consulere potest: nec contemnat volo celebratissimum cardinalis Quignoni Breviarium: in eo scilicet eadem occurrent.

61. Kalendaria quoque consului, quorum numerum sane non contemnendum nostra servat bibliotheca. Ab iis exordior, quæ xi et xii sæculo conscripta sunt. Sæculo xi procul dubio conscriptum est Kalendarium quod Rituali Veneto ejusdem sæculi præpositum est, illudque clarissime habet *Assumptio*, additurque statim: *Ab opera*, id est, die ista, *ab operibus servilibus abstinemus*; quæ quidem animadversio celebritatem hujusce festivitatis indicat. Ejusdem ætatis, fortasse etiam nonnihil antiquius, est Kalendarium Mantuanum, habetque illud pariter vocem *Assumptio*.

62. Evangelicæ Zachariæ Chrysopolitani Concordiæ præponitur in nostro codice qui xii sæculo conscriptus fuisse videtur, Kalendarium, quod nonnihil majorem antiquitatem præfert. In eo porro Kalendario notatur ea pars Evangelii, quæ in ea festivitate ex Ecclesiæ præscripto canenda erat in Missa, ideoque simile est celebratissimo Frontonis Kalendario, tametsi minus antiquum id, de quo agimus, sit. Porro in hoc ipso Kalendario expressissime habetur vox *Assumptio*, quæ pariter habetur in reliquis omnibus Kalendaris quæ, uti dixi, non pauca, eaque ex variis regionibus acquisita (67), nostra servat Bibliotheca. Verum ne quid dissimulem in iis, quæ sæculum xiii præcesserunt, octavam minime notatam vidi: at in iis notatur, quæ sæculo xiii, et deinceps, conscripta sunt: quod quidem discrimen haud obscure indicat, octavam Assumptionis, quæ in nonnullis ecclesiis jam pridem celebrabatur, sæculo xiii in omnibus jam ecclesiis celebratam fuisse.

63. Novi equidem objici nobis Martyrologia, atque in primis ea quæ Adonem et Usuardum auctores habent. Quod ad Adonis Martyrologium attinet, consului præclarum sæculi xii codicem, quo antiquitus can. Reg. sancti Joannis evangelistæ Brixie [quæ quidem Ecclesiæ nostræ congregationi deinceps data est], consului, inquam, præclarum sæculi xii codicem, isque expressissime habet *Dormitio* [S. Mariæ *Dormitio*]. Sed quod ad Adonis Martyrologium attinet, monet præclarissimus præsul Dominicus Georgius, alia multa Martyrologia sane non pauca habere *Assumptio*. Hæc exscribo ex adnotatione ejusdem præclarissimi Georgii: « Apographum Hieronymianum Dacherii ad 15 Augusti, *Et Assumptio S. Mariæ Matris Domini nostri Jesu Christi*. Beda genuinus die 15 Augusti: *S. Mariæ Dormitio*. Ita apographum Bedæ Palat. Vat. 835. Aliud ibid. n. 834, apographum habet: *Assumptio S. Mariæ Matris Domini nostri* . . . Gelonense ea die: *Assumptio S. Mariæ Matris Domini*. Rabanus ea item die: *Assumptio S.*

(66) Utor edit. Romæ an. 1755, pag. 562.

(67) Ex Germaniæ unum sæc. xiii, ex Galliis quatuor, reliqua ex diversis Italiæ urbibus.

Mariæ. » Allegat deinceps ille præstantissimus præsul Vulgatum Adonem in libello *De festività apostolorum*, ubi de Nativitate B. Mariæ ad octavam Septembris, et ex eo Usuardus ad 15 Augusti ita præferunt: *Dormitio S. Dei Genitricis Mariæ, cujus sacratissimum corpus, etsi non invenitur super terram, tamen pia mater Ecclesia venerabilem ejus memoriam sic festivam agit, ut pro conditione carnis eam migrasse non dubitet*, etc. At ne quid dissimulem, codex Adonis, quem præclarum dixi, et a nostra bibliotheca possessum, nihil horum habet. Citat autem idem præclarus præsul alios codices Adonis, quos ipse consuluit, qui hæc habent: *S. Mariæ Dormitio, vel Assumptio*; ex quibus verbis palam constat eos, qui minus antiquis temporibus Adonis Martyrologio usi sunt, *Assumptionis* vocabulum non rejecisse, sed addidisse *vel Assumptio*, quasi explicantes vocem *Dormitio*, vel potius indicantes, ab Ecclesia recoli hac die tam *Dormitionem* quam *Assumptionem* B. Mariæ. Alia etiam adjicit inter hæc valde apta; sed hæc præsertim ex ejusdem clarissimi præsulis monitis seligere licet: « Cæterum Assumptio S. Mariæ, vel S. Dei Genitricis, ad diem 15 Augusti legitur in Martyrologii reginæ Suecorum, Fuldensi, Ottoboniano, Rhinoviensi, Richenoviensi, Augustano, Labbeano, Corbeiensi, breviori, Kalendario Palat. Vat. 485, Vat. 5806, et in aliis apud Martenium in *Novo Thesaurio Anecd.* tom. III, et in *Amplissima Collectione Anecd.* tom. VI, ac item apud alios. Hactenus hagiologia. » Alia multa ecclesiastica monumenta in rem, de qua agimus, tibi præbebit idem Cl. præsul, Dominicus scilicet Georgius, quem sæpe allegavi. Ea consule, si tu vis.

64. Ut ab iis exordiar Usuardi codicibus, quos nostra servat bibliotheca, horum prior sæculo XIII conscriptus [id enim characterum forma indicat, et ab eo abest Præsentatio S. Mariæ], horum, inquam, prior hæc habet, 14 Augusti: *Vigilia Assumptionis S. Mariæ*, etc.; 15 Aug. *Assumptio S. Dei Genitricis*.

55. In alio porro multo recentiori, qui anno 1488 scriptus est, hæc exstant, 14 Augusti: *Vigilia Assumptionis B. Mariæ Virginis Matris Salvatoris nostri*; 15 vero ejusdem mensis, hæc exstant: *Dormitio S. Dei Genitricis Virginis Mariæ, cujus sacratissimum corpus, etsi non invenitur super terram, tamen pia mater Ecclesia venerabilem ejus memoriam sic festivam agit, ut pro conditione carnis eam migrasse non dubitet: quomodo autem illud venerabile Spiritus sancti Templum nutu et consilio divino occultatum sit, plus elegit sobrietas Ecclesiæ cum pietate nescire, quam aliquid frivolum et apocryphum inde temere docere*. Quæ quidem lectio eadem fere est, quæ proponitur a Sollerio ex Bruxellensi Martyrologio; quibus quidem duorum Codicum, et Bruxellensis Martyrologii verbis secum invicem comparatis primo assequeris non ita Usuardi sententiam placuisse Ecclesiis quæ illius Martyrologio utebantur, ut eandem

prorsus amplecterentur; recesserunt scilicet subsequentibus temporibus ab Usuardi opinione non paucæ Ecclesiæ, eamque amplexæ sunt quæ corporeæ Virginis Assumptioni apertius favet; quod ita tamen præstitum est, ut nihil certi ab universali Ecclesia in ea quæstione statutum sit. Secundo assequeris *Assumptionis* et *Dormitionis* vocabula sibi minime obsistere, sed unam Deiparæ festivitatem indicari, cœptam in *Dormitione*, seu morte, perfectam in *Assumptione*, seu corporea Virginis ad cælum elatione. Id porro, quod ex duorum codicum collatione dixi, manifestius lector assequetur, si ea consulat quæ Sollerius, commentariis illustrans Usuardi Martyrologium, ad 14 et 15 Augusti diem notat.

66. Revera ut consistam in iis quæ docet Sollerius modo laudatus, Rosweydi Martyrologium ad hunc modum incipit: *Dormitio, sive Assumptio S. Dei Genitricis*, etc. Quasi diceret, sive *Dormitionem*, sive *Assumptionem* appelles festivitatem de qua agimus, idem est; cœpit enim in *Dormitione*, et desiit in *Assumptione* corporis Virginis complente scilicet summam gloriam, qua illius Filius, Deus simul et homo, cumulatam illam voluit. Cæterum, ut ea hic recenseam, quæ Sollerius in rem nostram tradit, solius Assumptionis meminerunt subsequenti Martyrologia, Pulsatense, Antuerpiense, et Maximum Lubicense, Antuerpiense etiam maximum, Lovaniense, Ultrajectinum, Leydense, Albergense, et Danicum, Bruxellense, Cartusiense, Ultrajectinum, Bellinense, cum hoc discrimine, quod nonnulla ex his simpliciter Assumptionem ponunt, alia vero monent hanc quidem festivitatem celebrari ab Ecclesia, sed non ita ut quidquam hac de re definierit, aut credendum de fide proponat. Hoc etiam addit: Hagenoyense, post vulgatissima monita, subsequenti subjicit: « Omnes tamen doctores sancti dicunt cum carne et anima assumptam in cælum, præter solum Hieronymum, qui nihil certi de ejus asserit Assumptione. » Ad quæ verba Sollerius: « Propositio valde generalis est. » Revera non modo is, qui diu creditus est Hieronymus, cuique debemus sermonem seu opusculum de Assumptione: *Cogitis me, Paula et Eustochium*, docet, nihil ea in re definitum fuisse ab Ecclesia, verum id quoque docent innumeri alii scriptores, quos allegavimus, alique etiam, quos deinceps allegabimus, quibus innumeros alios adjicere, si volumus, possumus.

67. Sed quoniam de Martyrologiis disserimus, vereor ne probationem utique non contemnendam omittam, si ea præteream, quæ Notkeri Martyrologium nobis præbet. Ecce porro illa (68), tametsi multa: « *Assumptio beatæ Mariæ Genitricis Dei*. Pro quo nomine cum in cæterorum sanctorum transitu, depositio vel dormitio, aut certe natale dici soleat, quid venerabilis Pater Gregorius Turonicus episcopus in libro *Miraculorum* de eadem assumptione sen-

tiat, libet ad utilitatem legentium commemorando proferre: *Post admirabilem igitur Dominicæ Ascensionis gloriam, quæ, contrito diabolicæ malignitatis capite, mentes fidelium ad contemplanda cælestia animavit, sancti apostoli Domini et Salvatoris nostri, cum beata Maria Matre ejus in unam congregati domum, omnia ponebant in medium, nec quidquam suum esse aliquis dicebat, sed unusquisque cuncta possidebat in charitate, sicut sacer apostolicæ Actionis enarrat stylus. Post hæc dispersi sunt per regiones diversas, ad prædicandum verbum Dei. Denique impleto beata Maria hujus vitæ cursu, cum jam vocaretur e sarculo, congregati sunt omnes apostoli de singulis regionibus ad domum ejus. Cumque audissent quia esset assumenda de mundo, vigilabant cum ea simul. Et ecce Dominus Jesus advenit cum angelis suis, et accipiens animam ejus, tradidit archangelo Michaeli et recessit. Diluculo autem levaverunt apostoli corpus ejus, posueruntque illud in monumento, et custodiebant, adventum Domini præstolantes. Et ecce iterum astitit eis Dominus, susceptumque corpus sanctum in nube deferri jussit in paradysum. Ubi nunc resumpta anima, cum electis ejus exsultans, æternitatis bono, nullo occasura sine perfruitur. Ilucque Gregorius. Quod si quem movet, quomodo idem Gregorius in occasu solis positus, ea quæ in Oriente sunt gesta, compererit, ex aliis ejus scriptis agnoscat, quia de toto orbe ad sanctum Martinum, sicut ad philosophos concurrebatur, et de occiduis mundi partibus loca sancta in Judæa frequentabantur. Quod etiam usque ad hæc Nordmannorum tempora, jugiter actari solebat. Sed ne idem Catholicus et venerabilis Pater contra Apostolum sensisse videatur, ubi ait (1 Cor. x, 20 seqq.): *Christus resurrexit a mortuis, primitiæ dormientium. Quoniam enim per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum, et sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur, unusquisque autem in suo ordine: primitiæ Christus, deinde hi qui sunt Christi in adventu ejus*: sciendum quia vel hæc specialis assumptio corporis venerandæ Genitricis Dei Mariæ, vel eorum qui cum Domino surrexisse leguntur, et in cælum ascendisse creduntur, apostolicam auctoritatem magis adjuvant, quam impugnant. Quoniam et corpus illud, de quo Deus incorporari voluit, citius in cælum sublevari decuit, et illos veræ resurrectionis et ascensionis nostræ testes præsisse, procul dubio constat. De quibus quia doctissimi tractatores videntur inter se dissidere, non est meum in tam brevi opusculo definire. Hoc tamen certissime cum universali Ecclesiæ et credimus et confitemur, quia si reverendissimum illud corpus, ex quo Deus est incarnatus, adhuc alicubi in terra celatur, revelatio utique ipsius ad destructionem Antichristi reservatur. » Adjice, si vis, Baronii, Galesinii, Maurolyci,*

aliaque notissima, tametsi minus antiqua, Martyrologia, in quibus unice habetur *Assumptio*.

68. His tamen non indigemus, qui vetustissimum, illudque Adonis, Usuardi, Notkeri quoque, aliisque notissimis Martyrologiis antiquius proferre possumus, illud scilicet quod Cl. Florentinius edidit, adeo scilicet vetustum, ut idem Cl. editor Hieronymianum ipsum esse putarit (69). In eo scilicet ad 15 Augusti diem, sine ulla hæsitazione aut coarctatione, hæc leguntur: *Assumptio S. Mariæ*. Ad quæ verba consule, quæ idem Florentinius adnotat. An huic Martyrologio posteriora præferes? Et de probatione ex liturgicis, aliisque sacris et ecclesiasticis libris, deprompta hactenus.

69. Monumentis his ab auctoritate et traditione desumptis rationes nonnullas theologi adjungunt, probabiles illas quidem, quas doctiss. Serry collegit, et postremæ suæ exercitationi inseruit. Petitur prima ex dignitate Mariæ, qua solo Deo minor facta est. Quid porro convenit magis, quam ut sacrum illud corpus, ex quo Christi caro formata est, nulli corruptioni subsit? Id innuunt Damascenus, alique scriptores, quos jam allegavi.

70. Deducitur altera ab eximia virginitate Deiparæ cum maternitate conjuncta. Congruerat porro, ut quæ a concipiendi pariendique communibus legibus exempta est, a communibus etiam mortis vinculis eximeretur. Rationem hanc inculcant Hildebertus, Bartholomæus Tridentinus, et alii etiam, quorum monita protuli.

71. Tertia ab eximia et incomparabili sanctitate Mariæ, quæ propterea eximiam et incomparabilem beatitudinem exposcebat. Quæ porro alia esse poterit eximia et incomparabilis merces ac beatitudo, nisi quæ non animæ tantum, sed et corpori statim tribuatur?

72. Quartam præbet singularis conjunctio, ac consensio Mariæ cum Jesu, quem imitata mirabiliter est, illi prorsus et anima et corpore adhærens. Cur ergo non adhærebit post mortem etiam illi anima et corpore, quantum creaturæ conditio fert, conjunctissima?

73. Quintam amor Virginis erga Filium, Filii vero erga Matrem. An vero eam, quæ tam enixe amavit Filium, et a Filio, dum in terris esset, dilecta est, minus et amabit Filium, et diligetur a Filio jam ad cælos evecto, et sedente ad dexteram Patris? Amabit porro Virgo Filium, illosque ipsos sensus, quos dum in terris esset, in amando Filio impendebat, impendet etiam nunc in eo amando: ipse vero dilectionem suam erga eam maxime prodet, corpus illius ad cælos efferendo, amplissimaque beatitudine donando.

74. Sed cur conjecturas persequimur, quando-

(69) Vetustius occidentalis Ecclesiæ Martyrologium D. Hieronymo a Cassiodoro, Beda, Walfrido, Notkero, aliisque scriptoribus tributum, quod nun-

cupandum esse Romanum a Magno Gregorio descriptum, ab Adone laudatum... non leviora argumenta suadent. » (In Fronte Mart. Flor.)

quidem orbata terra sanctissimo Mariæ corpore, manifesto prodit, se illo jam ad cœlos evecto destitutam esse, quia non sibi, sed cœlis debebatur, quæ cœlestem, non terrenam duxerat vitam? Quod si ignoto aliquo loco delitere illud putas, te coarguit beneficentia Dei erga Virginem, Virginis vero erga genus humanum. Neque enim minime gloriosum pateretur illud esse Deus, neque sine miraculis et beneficiis illud esse posset apud nos, si apud nos depositum esset adhuc. Quod enim respondent nonnulli, Moysis corpus minime gloriosum esse, et tamen procul dubio terra depositum, et adhuc in ea servatum, facile rejicitur. Neque enim ea rationum momenta, quibus corpus Moysis latere voluit Deus, hic occurrunt: longissimoque intervallo Moysis sanctitatem ac merita, Mariæ sanctitas et merita antecellunt. Si Patrum loca, quæ protuli, consulas, facile eorum verbis probationes has confirmare poteris, et roborare.

CAPUT II.

*Proponimus argumenta, quæ hactenus dictis ob-
sistunt.*

1. At non sine objectionibus ea sunt, quæ proposuimus. Multa itaque apparant adversus sententiam superiori capite propugnatam, quæ, ut ordinatim procedam, ad quinque capita revoco. Horum primum complectitur ea argumenta, quibus permoti nonnulli sunt, ut minime mortuam censeant, Virginem. Si enim mortua non est, corpus illius in cœlos elatum minime est. Alterum ea doctorum loca continet, in quibus aiunt, dubitari merito a nobis posse, num Deiparæ corpus ad cœlos assumptum sit. Si enim ea de re merito dubitamus, Ecclesia in eam sententiam non inclinavit, quæ corporis etiam beatitudine potitam Mariam vult: tum enim minime liceret nobis ea de re dubitare. Tertium exhibet ea loca, ex quibus erui videtur Ecclesiam in eam inclinare sententiam, quæ minime ad cœlos elatum Mariæ corpus affirmat. Quartum ea loca habet, in quibus asseritur Mariæ corpus minime ad cœlos elatum esse, sed adhuc in terris exstare, tametsi absconditum, et loco ignoto delitescens. Quintum denique ea continet Patrum monita, quibus docemur, Christum solum a mortuis surrexisse. Si enim solus a mortuis surrexit, superest ut Maria non surrexerit.

2. At primum objectionum genus jam prævenimus, monentes revera obiisse Mariam, illisque argumentis occurrimus, quibus permoti nonnulli sunt, ut mortuam minime crederent: quanquam adhuc in cœlos efferrī ea corpore potuit, tametsi mortua minime fuerit. Primo itaque argumentorum genere seposito; ad reliqua convertimur.

3. Hæc porro habet secundum argumentorum caput. Hæc ait sanctus Ildephonsus, antiquus sane

scriptor (70): « Quod [Virginis nempe corpus elatum fuisse ad cœlos] licet pium sit credi a nobis, tamen non debet affirmari, ne videamur dubia pro certis recipere. »

4. Antiquior fortasse est sermo ille, seu, si major, epistola de B. Virginis Assumptione, cujus nonnulli auctorem volunt Hieronymum, Sophronium alii, minus antiquum alii, probabilem tamen habeat auctorem sermo ille necesse est, quandoquidem in Breviariis, quæ correctionem sancti Pii V præcesserunt, legendus proponitur in festo Assumptionis. En vero quæ in eo (cap. 2) exstant: « Multi nostrorum dubitant, utrum assumpta fuerit simul cum corpore, an abierit relicto corpore. Quomodo autem, vel quo tempore, aut a quibus personis sanctissimum corpus ejus inde ablatum fuerit, vel ubi transpositum, utrumne resurrexerit, nescitur: quamvis nonnulli astruere velint, eam jam esse resuscitatam, et beata cum Christo immortalitate in cœlestibus vestiri, quod et de B. Joanne evangelista ejus ministro, cui virgini a Christo Virgo commissa est, plurimi asseverant: quia in ejus sepulcro, ut fertur, nonnisi manna invenitur, quod et scaturire cernitur. Verumtamen quid horum melius censeatur, ambigimus. Melius tamen Deo totum, cui nihil impossibile est, committimus, quam ut aliquid temere definire velimus auctoritate nostra, quod non probemus. »

5. Dubitasse Bedam de Virginei corporis assumptione, nemo, ut arbitror, negabit, postquam novcrit data opera refutasse libellum *De transitu Virginis*, qui Melitoni a multis tribuebatur. Vide, obsecro, quæ in commentariis Actorum apostolicorum docet. His adjice, quæ capite 6 *De locis sanctis*, docet: « In eadem valle [Josaphat] Sanctæ Mariæ rotunda est ecclesia, lapideo tabulatu discreta, cujus in superioribus quatuor altaria, in inferioribus unum habetur in orientali plaga, et ad ejus dexteram monumentum vacuum, in quo B. Maria aliquando pausasse dicitur; sed a quo, et quando sit ablata, nescitur. »

6. Sæculo viii vixisse S. Willibaldum plerique tradunt. Is porro in *Itinerario* hæc docet (71). « Egressi demum veniunt in vallem Josaphat, ubi sepulcrum SS. Mariæ monstratur. Sed utrum apostoli eam, relicto hic corpore solutam ibi sepe-lierint, an forte sepelire eam destinantibus, post effossum ibi sepulcrum, ipsa sit cum corpore assumpta, vel si sepulta ibi conceditur, utrum inde sublata, et alias transposita sit, an vero recepta vera immortalitate surrexerit, melius dubitatur, quam aliquid inde apocryphum definiatur. »

7. De eadem re dubitat laudabilis scriptor sermonis *De Assumptione* quinti et tricesimi inter Augustinianos *De sanctis* (72): quam quidem dubitationem manifesto produnt hæc verba (num. 2):

et deinceps a Jacobo Basnagio auct. pag. 120.

(70) Serm. 6, *De Assumpt.*
(71) Part. I, tom. II, *Lection. antiq.*, seu veter. monumentorum ab Henrico Canisio olim editorum,

(72) Nunc est in appendice 208. In plerisque Codicibus Fulberto tribuitur.

« Hodierna die ad cœlos assumpta fuisse traditur Virgo Maria : sed quo ordine hinc ad superna transierit regna, nulla catholica narrat historia. Non solum autem respuere apocrypha, verum etiam ignorare dicitur hæc eadem Dei Ecclesia. Et quidem sunt nonnulla sine auctoris nomine de ejus assumptione conscripta, quæ, ut dixi, ita caventur, ut ad confirmandam rei veritatem legi minime permittantur. Hinc sane pulsantur nonnulli, quia nec corpus ejus in terra invenitur, nec assumptio ejus cum carne, ut in apocrypha legitur, in Catholica reperitur historia. Quibus dicendum est, quia, si Moysis corpus non invenitur ab homine in terris, cum quo locutus est Deus facie ad faciem; illius quærere dementiæ est, per quam idem majestatis Deus incarnatus effulsit in terris. Restat ergo, ut homo (73) non mendaciter dicat apertum, quod Deus voluit manere occultum. Vera autem de ejus Assumptione sententia hæc esse probatur, ut secundum Apostolum, sive in corpore, sive extra corpus ignorantes, assumptam super angelos eam esse credamus. »

8. In sermone quem manu scriptum (74) allegat P. Serry, in sermone, inquam, sancti Odilonis *De Assumptione*, hæc exstant : « De ejus [Mariæ] meritis et gloriosissima ejus Assumptione, divinæ legis interpret sanctus Hieronymus [tunc vulgo creditus], et alii egregii doctores tanta et talia potuerunt et noluerunt dicere, quibus nos non debemus aliquid adjicere. »

9. Producit pariter Chronicum manu scriptum abbatiæ S. Victoris Parisiensis ad calcem Operum Hugonis S. Victoris hæc habens : « Utrum autem B. Virgo assumpta sit cum corpore, an abierit relicto corpore, multi, ut ait S. Hieronymus, nostrorum dubitant. »

10. Sed quis Adonem Viennensem omittat hæc scilicet edocentem (75) : « Virginis dormitionem decimo octavo Kalendas Septembris omnis celebrat Ecclesia, cujus et sacrum corpus non invenitur in terra. Sed nec D. Moysis sepulcrum, quem sacra Scriptura dicit a Domino sepultum. Tamen pia Mater Ecclesia, quæ suis observationibus integerrima fide fundata consistit, ejus venerabilem memoriam sic festivam agit, ut pro conditione carnis eam migrasse non dubitet. Ubi tamen venerabile Spiritus sancti templum illud, id est caro ipsius B. Virginis Mariæ, divino nutu et consilio occultatum sit, magis elegit sobrietas Ecclesiæ cum pietate nescire, quam aliquid frivolum et apocryphum inde tenendo docere. Sufficiunt enim ei ad

sanctitatem et vitam Virginis et Matris Domini, evangelistarum testimonia; nec de ea quærere ultra, necessarium. »

11. Alibi protulimus Bartholomæum Tridentinum non modo ea de re dubitantem, verum etiam rationum momenta adducentem, quorum causa dubitandum pariter nobis sit. Bartholomæi verba hic recale.

12. Guibertus quoque Novingentinus abbas hic allegari meretur : etenim hæc illius monita sunt (76) : « Tanta est in totius Ecclesiæ ore pudicitia, ut etiam Matris Domini corpus resurrectione glorificatum dicere non audeat, ob hoc videlicet, quod necessariis argumentis probari non possit Hic tamen etsi ratio eam ad integrum corpore resuscitato glorificatam opportunissima undequaque comportet, quia evidentia probamenta non suppetunt, credere quidem de ipsa quidquid gloriosum est, etsi facile possumus, nequiquam vero approbare valemus. » Hæc fere [si Bartholomæum Tridentinum excipias] Cl. Serry.

13. Sed jam producenda sunt ea loca, ex quibus videtur erui, Ecclesiam, in eam inclinare sententiam, quæ minime ad cœlos elatum Mariæ corpus affirmet. Sunt porro primum quidem ea Martyrologia, ac vetera Kalendaria, in quibus expressissime *Dormitio* Virginis appellatur ea, quam nunc *Assumptionem* dicimus. Præstant in hoc genere Martyrologia Adonis et Usuardi, antiquissima sane, et præstantia adeo, ut Adonis Martyrologio tota fere Gallia usa sit et magna etiam Italiæ pars (77), Usuardi vero Martyrologio usa sit Romana Ecclesia, cujus exemplum secutæ sunt aliæ pariter Ecclesiæ (78). Sic porro nuntiatur ea, quam nunc assumptionem Mariæ dicimus : « Dormitio sanctæ Dei Genitricis Mariæ, cujus sanctissimum corpus, etsi non invenitur super terram, tamen pia mater Ecclesia ejus venerabilem memoriam sic festivam agit, ut pro conditione carnis migrasse non dubitet. Quo autem venerabile illud Spiritus sancti Templum nutu et consilio divino occultatum sit, plus elegit sobrietas Ecclesiæ cum pietate nescire, quam aliquid frivolum et apocryphum inde tenendo docere. » *Requies* etiam (quod alibi diximus) vocabatur ea ipsa, quam *assumptionem* nunc vocamus, et alii multi ecclesiastici scriptores *dormitionem*. Qui B. Mariæ *requiem colimus* (79).

14. Sunt pariter ii vetustissimi ecclesiastici libri, in quibus tametsi *assumptio* vocetur, ea, quam dicimus, festività, quando tamen explicat Ecclesia quid eo nomine intelligat, aperte prodit, se non

(75) Alii : *Ut homo non mendaciter fingat.*

(74) Sermo hic ille idem est, quem exhibet *Biblioth. PP. Lugd.* tom. XVII, pag. 667 : adeo ut necesse non sit ad codices confugere, quandoquidem jam dudum typis editus est.

(75) Lib. *De festivitatis.*

(76) Lib. I *De pignorib. sanct.*, cap. 4.

(77) Habemus Adonis Martyrologium sæculo XI, aut, si vis, XII conscriptum, quo utebatur ecclesia

S. Joannis evangelistæ Brixiae. Adonis Martyrologio tota fere Gallia præcui dubio usa est, et magna etiam Italiæ pars.

(78) Vide, quæ hoc super argumento tradit Lautojus in opusculo inscripto *Judicium de controversia Martyrologii.*

(79) In Missa Vigiliæ Assumptionis in Missalibus S. Pii V emendationem præcedentibus.

aliud, nisi mortem Mariæ a se celebrari. Præstat in hoc genere Gelasii codex a præclarissimo Thomasio editus, in quo tametsi appelletur *Assumptio* ea B. Virginis solemnitas, quæ 15 Augusti celebratur, nihil tamen in Missæ precibus est, quo indicetur Mariæ corpus fuisse in cælos *assumptum*.

15. Ad quartum caput, illorum scilicet veterum magistrorum nostrorum qui asserunt Mariæ corpus minime ad cælos evectum esse, pertinet locus Notkeri abbatis Sancti Galli; quamvis enim id expressissime non dicat, ea tamen docet, quibus indicet, se in ea esse sententia. En porro Notkeri verba (80): «Hoc certissime cum universa Ecclesia et credimus et confitemur, quia si reverendissimum illud corpus, ex quo Deus est incarnatus, adhuc alicubi in terra celatur, revelatio utique illius ad destructionem Antichristi reservatur.» Similia habet Ivo (81), et refertur cum aliis etiam vetustis doctoribus a Launoio (82).

16. Proferenda sunt denique ea Patrum monita, quibus docemur Christum solum e mortuis surrexisse; hoc enim posito, reliquum est ut dicamus Virginem Deiparam a mortuis non surrexisse; ideoque adhuc illius corpus jacere sepultum, tametsi locus, in quo jaceat, prorsus deliteat. Porro id quod dicimus, tradidit primum Ambrosius, cujus hæc monita sunt (83): «Ipse est resurrectio, ipse est primogenitus ex mortuis, in quo omnes quidem prærogativam futuræ resurrectionis accipimus. Solus tamen adhuc resurrectione perpetua resurrexit.» Sanctum doctorem subsecutus est Alcinus Avitus hæc scriptis tradens (84): «Christus hæcenus solus est, qui non moriturus resurrexit, hoc etiam suis postmodum largiturus, cum eos a morte perpetuo victuros suscitabit. Quocirca illa jam secunda lætitia est, qua fideles resurgent; cæterum primum resurgendi gaudium primogenito ex mortuis jure debetur.» Hæc fere Cl. Serry.

CAPUT III.

Superioribus argumentis occurrimus: qua occasione questionem II solvimus: Num scilicet ab Ecclesia definitum sit, Mariæ sanctissimæ corpus ad cælum assumptum esse.

1. Speciosa, si vis, sunt, fateor, illa, quæ ex adversariorum sententia produximus; at tanti ea demum facienda non sunt, ut nos a proposita persuasionem discedere cogant. Quantum Ildephonsus corporeæ Virginis assumptioni faveat, is fatebitur [qui locum Ildephonsi cap. 1 a me allatum expendit]. Objecta porro Ildephonsi, et affinia alia Patrum et doctorum nostrorum monita sic interpreto, ut a nobis, veluti *fidei dogma* non debeat affirmari, Deiparam a mortuis fuisse divino jussu excitatam, et corpore etiam cælis illatam. Hoc nos pariter fatemur et dicimus: tantum adjicimus: «Non solum pium esse credere a Domino nostro Jesu Christo [Mariæ Filio] ad cæli corporaliter sub-

levatam palatia, verum etiam adeo probabile, et Ecclesiæ monitis consentaneum, ut sine temeritate ab ea opinione dissentire non possimus; » atque id docent verba, quibus in ecclesiasticis Officiis utimur, et doctorum monita, quæ primo capite protulimus, et hic recolat lector, cupimus. Quibus quidem omnibus si quid deerat ad stabiliendam eam, quam asseruimus, persuasionem additum est. Hæc probabilem responsum præbent, si quis tributum Hieronymo seu Sophronio sermonem opponat. Adjice ea, quæ num. 60 capitis 1 tradidi.

2. Id ipsum dicimus, si quis Bedam objiciat; quanquam in eo, quod Pseudo-Melitonem reprobet, nos illi consentientes habet. Corpoream Virginis assumptionem excipimus, circumstantias a Pseudo-Melitone descriptas aliis relinquimus examinandas; nec interea excipimus.

3. Quod de Ildephonso, seu auctore Ildephonsi nomine delitescente, diximus, dicimus etiam de auctore sermonis inter Augustinianos 35 *De tempore*, et reliquis, quorum non levis in vetustis Breviariis varietas occurrit. Ut quod sentio candide eloquar, videtur fideles, qui post sæculum VII vixerunt, ambiguos fecisse et dubios Hieronymi sive Sophronii auctoritas: reverebantur enim tam magna nomina, cum tamen minus antiqui critici sermonem eum Hieronymo et Sophronio abjudicent, et ab ignoto nobis auctore, qui procul dubio Ephesinam synodum subsecutus est, doceant esse compositum.

4. Multo plus virium collocant in Usuardi Martyrologio, cujus auctoritatem adeo extollit Launoius, ut in hujus comparatione sanctum Thomam, scholasticos, aliosque sane probabiles scriptores deprimat. Sed qui ea consulit, quæ cap. 1, num. 63 et seqq. tradidi, multo infirmiores, ac putat Launoius, probationem hanc esse fatebitur.

5. Atque hæc eadem responsio abhibenda iis est, qui Gelasianum codicem, et alios ecclesiasticos libros proferunt, in quibus in die *Assumptionis* Mariæ non edocemur expresse, fuisse Deiparæ corpus in cælos elatum, ut perpetua beatitudine perfrueretur. Cæterum responderi facile posset, noluisse Ecclesiam per ea tempora, aut in iis locis, in quibus ille orandi modus præcipiebatur, justissimis quidem, sed nobis ignotis causis, ea de re quidquam tradere: at voluisse aliunde suppleri, quod ad statuendam eam, de qua agimus, persuasionem aptissimum foret. Dum tamen id agebat, perspicuis aliis argumentis inclinationem suam, propensionemque erga honorificentiorē Mariæ sententiam probebat; quod ille fatebitur, qui ad Missarum preces in superiori capite contentas advertet animum.

6. De Notkero satis diximus num. 67 et 68, cap. 1

(80) In Martyrol. ad diem 15 Augusti

(81) Part. IV *Decret.* cap. 152.

(82) *Judic. de contrav. Martyrol.*

(85) Lib. I *Interpret. moral.* in Job, cap. 6.

(84) In fragment. sermonis habiti primo die Paschatis.

lyonis monitis iis occurrimus, quæ ad Ildephonsi locum diximus.

7. Quoniam porro Willibaldi hodoëporicon objecerunt, audiant quid ex eodem hodoëporico a consanguinea sanctimoniali Hildenheim conscripto discimus (85): « Similiter et ipse dixit [S. Willibaldus], quod ante portam civitatis staret magna columna, et in summitate columnæ stat crux, ad signum, et ad memoriam, ubi Judæi volebant tollere corpus S. Mariæ. Cum illi undecim apostoli tollentes corpus sanctæ Mariæ portarent illud de Jerusalem, statim cum ad portam venerunt civitatis, Judæi voluerunt comprehendere illud, statimque illi homines, qui porrigebant brachia ad feretrum, et eam tollere conabantur, retentis brachiis, quasi glutinati, inhærebant in feretro, et non poterant se movere, antequam, Dei gratia, et apostolorum petitione iterum resoluti fuerant, et tunc eos reliquerunt abire. Sancta Maria in illo loco in medio Jerusalem exivit de hoc sæculo, qui nominatur sancta Sion, et tunc apostoli undecim portaverunt illam, sicut prius dixi, et tunc angeli venientes tulerunt eam de manibus apostolorum, et portaverunt in paradisum. » Atque hæc quidem coegerunt Basnagium hujus hodoëporici editorem, ut ad marginem pag. 120 [in qua pagina posita in objectione Willibaldi verba exstant] hæc apponeret:

Vide superius sanctimonialem, quæ de miraculosa corporis B. Mariæ Virginis ad cœlos translatione nihil dubitat. »

8. Perquisivi in locupletissima a Patribus Benedictinis adornata editione eum Ambrosii librum, quem ex adversariorum sententia allegat clariss. Serry, commentaria scilicet *Moralia in Job*: neque eum librum in ea editione inveni. Perquisivi etiam in libris *Moralium* sancti Gregorii Papæ locum, quem idem Serry citat: id est caput 6 libri 1, neque in eo loco objecta verba reperi. Calami itaque, aut certe typorum error in ea objectione inest, aut Ambrosius alter a Magni Ambrosii Mediolanensis episcopi præstantia valde remotus allegatur. Sed quisquis is est, tam locus ille, qui ex Ambrosio obijcitur, quam alter Alcimi Aviti facile explicantur de resurrectione ex propria, ideoque divina virtute; neque enim quisquam excitare se a mortuis potest, nisi Deus sit, cum excitatio a mortuis naturæ potestatem atque ordinem superet. Et certe Maria ipsa, tametsi sublimi dignitate prædita, quæque angelos ipsos plurimum superat, se ipsam a mortuis excitare non potuit, sed divina indiguit potestate, quæ ipsam excitavit a mortuis, et illius corpus angelorum ministerio [ut vulgatissima fert opinio] ad cœlos evexit. Ea, quæ num. 67, ea quoque, quæ num. 28, cap. 4, si apte adhibeantur, non modo postremam, sed affines alias difficultates prorsus

tollunt. Reliqua facile dissolves ex dictis capite 4 quæstionis 1.

QUÆSTIO III. — *Num saltem ita verisimilis sit ea opinio, quam cap. 1, quæst. 1 asseruimus, ut citra temeritatem ea rejici nequeat. Ex antea dictis id consequi pronuntiamus.*

1. Si ea recolas, quæ cap. 1 et 2 quæst. 1 tradita sunt, facile, ut puto, assequeris, adeo probabilem esse eam, de qua contendimus, opinionem, quæ scilicet Mariæ corpus in cœlum elatum vult, ut citra temeritatem rejici nequeat: probabilissimam enim efficiunt ea monumenta, quæ attulimus, et expressissima inclinatio in eandem sententiam Ecclesiæ, et haud difficilis solutio earum objectionum, quæ ad probabilitatem ejusdem sententiæ enervandam adductæ sunt. Quis porro opinionem tot fundamentis innixam, ideoque merito probabilissimam judicatam, citra temeritatem rejicere queat? Hæc porro cum ex antea dictis satis fuerint expedita, necesse non est ut peculiarem eo de argumento quæstionem instituamus. Sane non levis portio eorum argumentorum, quibus nobis est persuasum opinionem eorum, qui Deiparam originalis labis expertem putant, citra temeritatem rejici non posse, propterea quia Ecclesia in eandem opinionem inclinât (86), facile etiam persuadere poterit nobis, citra temeritatem rejici non posse opinionem eorum, qui Virginis corpus post mortem in cœlos translatum fuisse aiunt: ab eadem enim apertissime stare videtur Ecclesia. Atque hæc quidem ipsissima est sententia, quam nostra hac ætate proposuit doctiss. Benedictus XIV (87).

QUÆSTIO IV. — *Num noverimus quoto tempore Mariæ corpus, antequam excitaretur, ideoque cœlo inferretur, in tumultu permanserit.*

1. Id prorsus nos ignorare monet clariss. Serry; hæc scilicet docens (88): « Quo pacto, quave ratione a mortuis excitata sit Virgo, ut corpore simul et animo tolleretur in cœlum: num statim atque a vivis excessit: num die post humationem circiter tertia, an potius quadragesima, definire impossibile est: nihil quippe certi ea de re probata narrat historia: quidquid vero mediæ ætatis scriptores cum Latini tum Græci scripto mandarunt, nonnisi ex apocryphorum somniis sumptum est. »

2. Quod si a nobis exquirat lector, quænam sint ea de re celebrioris opinionem, tres esse aio: easque summam describi ab Antonino his verbis (89): « Quando autem resuscitatum assumptum fuerit [Virginis corpus], ignoratur: aliqui enim dicunt ipsa die post sepulturam ejus; alii tertia die ad similitudinem Filii; alii quarta [quadragesima

(85) Part. 1, tom. II, *Antiq. lection.*, seu *Veter. Monument.* ab Henric. Canis. edit. et a Basnag. auct. (pag. 112).

(86) Vide tradita *Dissert.* 3, cap. 5.

(87) *De Servorum Dei beatific.*, etc., lib. 1, cap. 12, num. 15, et *De festivit. in Assumpt.*

(88) *Exercit.* 66, § 5.

(89) *Tom. IV Sum.*, tit. 15, cap. 45, § 5.

legendum est], ut legitur in Revelationibus B. Elisabeth sibi ab angelo intimatum. » Harum itaque prima eadem die et mortuam, et a sepulcro excitatam affirmat; alia post dies tres: alia multo post; tametsi in definiendo dierum spatio, qui mortem inter et resurrectionem fluxerunt, minime conveniat.

5. De hoc argumento agit cum primis Gretserus (90). « Die 15, ait ille, Augusti agunt Latini cum Græcis *Assumptionem D. Virginis*. Græci, ut apparet ex Menæis et Menologiis, vocant hoc festum: *Dormitionem SS. Domine nostræ Deiparæ*. Et hoc titulo exstant Patrum orationes in hoc festum, ut B. Damasceni, et Andreæ Cretensis. Mortuam ergo volunt 15 die Augusti; adduntque eodem die resurrexisse, et animo simul et corpore in cælum assumptam esse. Quare post supradictum *de dormitione* titulum subjungunt Menæa: *Eodem mense, decima quinta die, veneranda translatio gloriosæ Domine nostræ Deiparæ semperque Virginis Mariæ*. Eodem ergo die et obiit, et ad cælos, reducta in corpus anima corpore etiam sanctissima Deipara evecta est. »

4. « Quod etiam Latina Ecclesia sentire videtur, quæ die 15 Augusti *Assumptionem B. Virginis* solemni cæremonia celebrat; tametsi *de dormitione* utrum eodem die, in aliquo præcedente acciderit, nihil tradit.... » Beatissimam Virginem eodem die mortuam, sepultam et a mortuis excitatam cum Græcorum Menæis credimus; licet Damascenus resurrectionem tertio demum ab obitu die statuatur, in Orat. *de Assumptione B. Mariæ*, tametsi probabilius isti, quam alii apud Bedam, qui *Assumptionem Deiparæ* ad ix Kalend. Octobris, hoc est ad 24 diem Septembris referunt, ita ut inter mortem ejus 15 Augusti, quæ fuit prima *Assumptio* [nempe secundum animam] intercesserint quadraginta dies, usque dum anima cum corpore rursus conglutinata, resurrexit, cælosque petivit. Verum hæc omni verisimilitudine carent, et adversantur tam Latinae, quam Græcæ Ecclesiæ, recteque notat illustrissimus Baronius in Martyrologio Romano ad diem 15 Augusti, illud de secunda *Assumptione*, esse sumendum non a Beda, sed a mala quapiam manu. » Sed quoniam Baronium allegat Gretserus, habete quid ille tradat (91): « Rursus autem ex alia quadam revelatione scribit sanctus Antoninus in iii part. tit. 19, cap. 11 in fine, post annum elapsam ab ascensione Filii, et tot dies quot intercurrent ab eo tempore usque ad decimam quintam

Augusti eam esse defunctam, ac demum post alios quadraginta dies ab ejus obitu assumptam esse in cælum ix Kal. Octobris. Ex hac sententia addita videntur ad Martyrologium Bedæ ea die hæc verba: *Secunda Assumptio S. Virginis Mariæ*. De eadem hæc Beletus, c. 137: Mulier, inquit, quædam religiosissima appellata Elizabeth, quæ nunc etiam in vivis est, habitatque in finibus Saxonie, ait lib. iv, cap. 1, sibi revelatum, quod circiter dies quadraginta assumptum fuerit corpus post assumptionem animæ, de qua re opusculum quoddam composuit, sed non est in Romana Ecclesia comprobatum, etc. Ex hac itaque, aut simili revelatione alicui placuit ad Bedam adjicere *secundam Assumptionem* ejusdem Virginis Mariæ. Antoninus autem dum de his agit, dicit eam fuisse sanctam Elizabeth filiam regis Hungariæ, uxorem quondam Lanthgravii, quam Gregorius IX retulit inter sanctos: cujus tamen de ea re sententiam minus probari testatur, aitque: Nec propterea detrahimus sanctitati ejus, quia non semper quæ sancti viderunt in spiritu, eadem ut prophetæ viderunt, sed juxta suas mente conceptas imaginationes (92). »

5. Probabilior autem, ideoque seligenda creditur ea opinio esse, quam proponit Cyrillus Alexandrinus alibi allegatus (93), docens tertia post obitum die Deiparam fuisse a mortuis excitatam, illiusque corpus cælo illatum. Recole citatum Cyrilli locum. Nonnihil proderunt ea, quæ ex Basilii Menologio capite superiori protulimus, ea quoque quæ Florentinus ex *Horologio Græcorum*, apud Gretserum excitat (94): « Discipuli autem.... ad sepulcrum adeuntes, nec invento sanctissimo corpore, vere sibi persuaserunt, eam [Deiparam] tertio die instar Filii sui corpore rursus indutam ex mortuis resurrexisse, et in cælum assumptam esse, ut ibi cum Christo regnet, » etc. Jam vidimus ex Gretsero ab eadem sententia stetisse Damascenum.

6. Sed quam ratione, inquires, conciliantur hæc cum iis, quæ Martyrologium a Florentino editum (95), aliique libri etiam a clariss. Muratorio (96) allegati docent, obiisse scilicet Virginem 18 Januarii?

7. Ut eam omittam solutionem, quam indicat, sed non sequitur Florentinus, fuisse scilicet olim scriptum *Desponsatio B. Mariæ Virginis*: librarii porro, dum locum hunc exseriberent, facili lapsu *Depositionem* Desponsationi substituerunt: ut hanc, inquam, solutionem omittam, quæ revera non admodum probabilis est: depositio enim hic idem

(90) Lib. iii Comment. in Codinum cap. 10. ¶

(91) In Adnot. ad Martyrol. Roman. ad diem 15 August. adnot. A.

(92) Hæc habet Jacob. de Vorag.: « Quod scilicet duodecim annis supervixerit Deipara Virgo post ascensionem Filii: an etiam quadagesimo die post obitum corpus Virgineum vitam receperit, et assumptum in cælum fuerit, an ante, omnino dicit esse ignotum, et a doctoribus non insinuat: neque tamen per hoc detrahi sanctitati Elisabeth, si non credatur: quia et sancti viri prophetæ aliquando

credunt a Deo sibi aliqua revelari spiritu prophetiæ, quæ ex phantasia sua trahunt in visionibus suis, ut patet in Nathan propheta. »

(93) Hæc ipsa Dissertatione, quæst. 1, cap. 1, num. 3.

(94) *Depositio S. et B. Mariæ Matris Domini*. Martyrol. pag. 261 et 265.

(95) *Ibid.*

(96) *Liturgia Romana*, Dissert. de reb. liturg. col. 59.

esse videtur ac dormitio seu mors Deiparæ : et dormitionis quidem B. Mariæ sæpiissime sacri libri meminerunt : conciliantur si dicas [quod viri optimi tradiderunt] antiquitus fuisse in ea opinione non paucos, ut putarent 18 Januarii die, aut alia quapiam multum a 15 Augusti die remota Virginem obiisse; arbitratos vero fuisse alios ignorare nos diem in qua mortem subiit Virgo : statuisse itaque, ignota quapiam nobis causa, sed certe aliqua, quæcunque ea fuerit, ut 18 Januarii die Virginis mortem collocarent, ejusque memoriam in sacris libris ponerent. Porro cum hujusce mysterii memoriam deinceps ecclesiastici antistites referrent ad 15 Augusti diem, idque Mauritius solemnī decreto [quod ex Nicephoro discimus] confirmaret, ea quoque festivitas ad 15 Augusti diem rejecta est, et veluti huic diei affixa : sed non propterea ex omnibus sacris codicibus memoria, quæ ad 18 Januarii diem constituta erat, deleta est, ideoque conscripta remansit : quam ob causam deinceps duobus valde dissitis inter se diebus constituta fuisse videtur, non quo revera ambobus iis diebus statuta esset; nam, ut dixi, a 18 Januarii ad 15 Augusti diem translata est, sed quod indiligentia quadam, aut imprudentia scriptorum, ea, quam modo explicavimus, ratione repetita permansit.

8. Quanquam non desunt, qui moneant mortem

Virginis ex prisco more 18 Januarii die in quibusdam Ecclesiis recolī consuevisse, Assumptionem autem 15 Augusti, non quo putarent revera 18 Januarii die mortem obiisse, et tumulo fuisse depositam, sed quod novissent, fuisse quidem sollicitam Ecclesiam, ut nostræ fidei mysteria recoleret, sed non admodum fuisse sollicitam, ut ea ipsa die, qua res acciderat, illius etiam memoriam recoleret : quis enim dicat 15 Julii die Jacobum apostolum fuisse martyrio sublatum? cum procul dubio prope Pascha eum interfici jussisset Herodes Agrippa, et conveniant in eo omnes, quod institutionis Eucharistiæ memoriam non eo tempore recolamus, quo instituta illa est. Ea, quæ Dissert. 23, quæst. 9, quæstiunc. 2, cap. 1 et 2 copiose disserui, si lector cupiat, ad id quod nunc agimus translata aptissimum locum habent.

9. Plerique tamen revera 15 Augusti Deiparam obiisse volunt; eamque ob rem in eam diem primum quidem ab ecclesiasticis vetusta, eaque probabili traditione edoctis, tum ab imperatore Mauritio in eam diem, mortis, et assumptionis Deiparæ memoriam jure meritoque fuisse rejectam. Romanæ Ecclesiæ, ideoque probatissima monumenta postremæ huic opinioni favent. Consule Gelasii, Gregorii Magni, et reliquos S. R. E. ecclesiasticos libros.

DISSERTATIO XLVII.

DE FORMA CORPORIS, ET ORIS, VULTUSQUE LINEAMENTIS B. VIRGINIS Mariæ.

1. Quali forma et corporis habitu esset Virgo, copiosissime disserit Albertus Magnus, qui etiam moralem ac mysticam ejusdem formæ atque habitudinis corporis explicationem adjiecit (97), ingeniosam, si vis, sed quam critici minime excipient. Imitatur Albertum Magnum Joannes Baptista Poza, et copiosissime hoc argumentum exsequitur (98); sed scriptores, quos iste sequitur, non ex eorum numero sunt, qui theologis nostris placent. Quod si aliquando conjecturis fudit hic scriptor, has ipsas conjecturas non magni æstimant. Aliunde ergo desumendum, unde theologis nostrorum temporum satisfacias.

2. Georgius Cedrenus, sæculi xi scriptor, hæc de Mariæ sanctissimæ forma scriptis tradidit (99): « Erat [Maria] statura mediocri, subfusca, fulvo crine, oculis fulvis ac mediocribus, magno supercilio, naso mediocri, manibus ac digitis longis. »

3. Quod paucis Cedrenus, copiosius Nicephorus Callixtus, seu, ut aliis appellare placet, Nicephorus Callixti, Epiphanium nescio quem allegans, exse-

quitur : ad hunc scilicet modum (1) : « Mores autem, formæque ac staturæ ejus [Mariæ sanctissimæ] modus, talis, ut inquit Epiphanius, fuit. Erat in rebus omnibus honesta et gravis, parca admodum, eaque necessaria loquens, ad audiendum facilis, et perquam affabilis, honorem suum et venerationem omnibus exhibens : statura mediocri : quamvis sint qui eam aliquantulum mediocrem longitudinem excessisse dicant. Decenti dicendi libertate adversus homines omnes usa est, sine risu, sine perturbatione, et sine iracundia maxime. Colore fuit triticum referente, capillo flavo, oculis acribus, subflavas et tanquam oleæ colore pupillas in eis habens. Supercilia ei erant inflexa, et decenter nigra : nasus longior, labia florida, et verborum suavitate plena : facies non rotunda, et acuta, sed aliquanto longior, manus simul et digit longiores. Erat denique fastus omnis expers, simplex, minimeque vultum fingens, nihil mollietiei secum trahens, sed humilitatem præcellentem colens. Vestimentis quæ ipsa gestavit coloris nativi contenta

(97) *De laudib. B. Mariæ*, lib. v, cap. 1 et 2, pag. 156 et seqq. secundæ partis tom. XX.

(98) *Elucid. Deiparæ* lib. iii, tract. 9, cap. 1, pag. 959 et seqq.

(99) *Compend. histor.*, pag. 185 Paris., 147 Venet. edit.

(1) Interprete Joan. Lango, lib. ii, cap. 23.

fuit, id quod etiamnum sanctum capitis ejus velamen ostendit. Et, ut paucis dicam, in rebus ejus omnibus multa divinitus inerat gratia. »

4. His Nicephori Callixti verbis recitatis, magnus Baronius adjicit (2): « Sed in his non immoror, cum ex pictura aliqua prototypa hæc potius descripta, quam ex viventis ipsius imagine esse videantur accepta. » Id quod de Nicephori descriptione censet Baronius, censuisset etiam de ea descriptione quæ temere Anselmo tribuitur, si eandem descriptionem mentione dignam fuisset arbitratus (3).

5. Probabilis visa est plerisque Baronii conjectura, cum hoc scriptum reliquerit Sixtus Senensis (4): « Vidimus olim Venetiis in ædibus Titiani celebratissimi nostrorum temporum pictoris exemplar hujus picturæ ex archetypo D. Lucæ, ut credebatur, excerptum, in quo spectabantur omnes illæ notæ, quas idem Nicephorus expressit in secundo ejusdem historiæ volumine. »

6. Atque hæc potissimum ex causa rigidioribus criticis displicet Nicephori descriptio. Aiunt scilicet nullam probabilem vetustam Deiparæ imaginem exstare, ex qua eruere merito possis Virginis formam, vultusque atque oris lineamenta: eas porro Deiparæ imagines, quæ Lucæ evangelistæ tribuuntur, vulgi potius credulitate, quam probabili solidaque ratione eidem sancto evangelistæ adjudicari.

7. At fac, non respexisse Nicephorum ad ullam hujusmodi imaginem, quis tandem est ille, ut fidem a nobis exquirat? Sæculi xiv scriptor, idemque Græcus, et fabularum, si quis alius, amator ac diligens perquisitor.

8. Neque vero fidem illi præbeas volo, quod Epiphanium alleget. Donec noverimus quis ille sit Epiphanius, fidem illi denegabimus: nobilem enim scriptorem haud immerito eum non existimamus, et merito atque ætate a celeberrimo Epiphanio Salaminae episcopo remotum. Cedrenus porro, tametsi antiquior Nicephoro sit, non ita tamen antiquus est, ut fidem a nobis exquirat. Cur enim fideamus sæculi xi scriptori, qui multas fabulas in historiam suam inseruit?

9. Quod si quis aut Procli auctoritatem objiciat, Virginem scilicet pulcherrimam describentis: Joseph enim inducit verbis his Virginem Mariam alloquentem (5): « Pulchritudinem illam, quæ et corpoream omnem longe superat, peritus, facile indecora commentus sum: » et deinceps Proclus

ipse (6): « Videamus . . . quemadmodum eximia venustatis forma non decerpatur, et prolis decore ager excolatur; » aut Anselmum hæc de Maria tradentem (7): « Fuscus habebat oculos, rectos aspectus, nigra supercilia, mediocrem nasum; vultus ejus longus: longæ manus, longi digiti: mediocris staturæ... ferens pannum proprii coloris, » etc.: si quis, inquam, objiciat hæc, statim respondent orationem 6 in numero earum, quæ sancto Proclo tribuuntur, procul dubio Proclo esse demendam: putidissimis enim colloquiis referta est, nugaces etiam antitheses, et pueriles tropos innumeros habet, qui recentem ludimagistrum ostentant, non magnum Proclum Chrysostomi discipulum, et Constantinopolitanum antistitem. Opusculum porro quod ex sancti Anselmi gestis collectum dicitur, Anselmo demitur a criticis omnibus, tribuiturque pio alicui, sed Anselmo multo minus docto, nec multum cauto scriptori, quique repellitur, dum Jesu Christi formam ex ingenio describit, et Mariam 82 annos vixisse affirmat.

10. At ne videantur negativo argumento tantummodo inniti, Augustinum producant, asserentem scilicet ignotam esse nobis Deiparæ faciem. An sæculo xi et subsequentibus nota esse potuit, quæ Augustini temporibus ignota erat? An si [occurrendum est enim huic etiam effugio] Cedreni et Nicephori temporibus exstabat imago aliqua Virginis ex ea vivente expressa, non ea exstitisset, illa, qua Augustinus vivebat, ætate? Sed jam producenda sunt ipsamet Augustini verba: « Neque novimus, inquit ille (8), faciem Virginis Mariæ, ex qua ille mirabiliter natus est... Utrum illa facies Mariæ fuerit, quæ occurrit animo, cum ista loquimur, aut recordamur, omnino non novimus. »

11. At non omnes hæc commovent argumenta. Non desunt scilicet, qui respondeant valde probabilem eorum esse sententiam, qui affirmant, traditione quadam et vulgatissima fama a primævis usque temporibus derivata inniti, quæ de forma Virginis Cedrenus et Nicephorus tradiderunt. Nonne traditione et vulgatissima fama a primævis usque sæculis derivata fidelibus innotuisse formam et vultum apostolorum Petri et Pauli ostendit clarissimus senator Philippus Bonarota (9)? An vero minus sollicitos de Mariæ forma ac vultu, quam de Petri et Pauli forma ac vultu fideles putas?

12. Neque vero a verisimili aliena est eorum opinio, qui Mariæ sanctissimæ imaginem aliquam a Luca evangelista, aut certe a vetustissimo pictore Mar. pag. 663 tom. III Oper., ut tenebrionem appellet.

(4) Lib. II *Biblioth. S.*, pag. 80.

(5) Orat. 6, pag. 214, editionis Romane an. 1650, a Vincentio Riccardo elaboratæ.

(6) Pag. 223.

(7) In opusculo inscripto ad hunc modum: « Ex Gestis Anselmi colliguntur forma, et mores Beatæ Mariæ, et unici Filii ejus. »

(8) Lib. VIII *De Trinit.*, cap. 4, num. 7.

(9) *Dei petri ritrovati ne i Ciniteri*, etc.

(2) Ad an. 48, num. 26.

(3) In vetustis editionibus operum Anselmi exstat opusculum, hac illi inscriptione apposita: « Ex gestis Anselmi colligitur forma, et mores B. Mariæ, et ejus unici Filii Jesu. » In eo porro opusculo hæc exstant: « Fuscus (Maria) habebat oculos, rectos aspectus, nigra supercilia, mediocrem nasum. Vultus ejus longus: longæ manus, longi digiti: mediocris statura. » At scriptorem hunc, quisquis is est (Anselmus tamen procul dubio non fuit), adeo contemnit Rivetus, cap. 21, lib. I, *Apol. pro S. Virg.*

apostolorum æquali expressam putant, eamque Constantinopoli servatam : qua de re cum copiosissime alibi egerim, hic de eo argumento disserere supersedeo. Recolat itaque lector quæ alibi tradidi (10).

13. His porro non obsistit magnus Augustinus, tum quia fama ea ac traditio multo vulgatio, ac notior in Oriente, ubi Deipara degerat, quam in Occidente, quo nunquam venerat, esse poterat ; tum etiam quia ea imago, quam dicimus, cum in Oriente posita esset, remotissima erat ab iis regionibus quas incolebat Augustinus, qui propterea eam consulere minime poterat : depictæ vero ab aliis pictoribus multum similitudinis facile amittebant : quod obviis et frequentissimis exemplis comprobare possumus, si quis id optet : tum denique quia, ipsa Credreni ac Nicephori descriptione posita, nondum probe scimus vultum ac formam Deiparæ ;

(10) *De cultu SS.* dissert. 9, cap. 54, et subsequ. quinque.

(11) *Diptycha Mariana*, part. 1, punct. 2, num. 6

cum enim minima mutatio vultum ac formam variet, quis sibi inducere in animum poterit, ex horum, et similium scriptorum descriptione se assequi omnino posse Virginis effigiem ac speciem ? Eadem fere respondent qui Virginis formam ab auctore opusculi, qui ea, quæ docet, ab Anselmo se eruisse affirmat, descriptam vindicant : quanquam cæteroqui cum Cedreni descriptione non prorsus congruit, et procul dubio ab Anselmo ea desumpta non sunt. Ea de re sentiat, quod illi libuerit, lector. Si quis tamen forma etiam ac specie decoram fuisse Virginem velit, ego quidem illi minime obsistam, dummodo pulehritudinem illi tribuat, quam tribuit Virgini Theophilus Raynaudus non contemnendos scriptores allegans (11), non illam quam tribuunt Poza (12), aliique pauci Pozæ similes.

et seqq.

(12) *Elucid.* lib. III, tract. 41, cap. 4, etc.

DISSERTATIO XLVIII.

DE SCRIPTIS DEIPARÆ ATTRIBUTIS.

CAPUT I.

1. Aliquas scriptas a Virgine epistolas, sunt qui affirmant, quarum aliquas adhuc exstare nonnulli aiunt, obsistentibus magno conatu criticis, qui nullam [quam noverimus] epistolam a Virgine conscriptam aiunt. Nos porro statim eorum argumenta producemus, qui scriptas affirmant has, quas dicimus, a Virgine Deipara epistolas : eas vero deinceps producemus. Postremo loco, quid hac in questione sentiamus, candide exponemus.

2. Sic itaque primi disputant. Plures epistolas Virgini scripsit Ignatius Antiochenus episcopus. « Scripsi, inquit ille (13), ad Mariam..., scribens tibi etiam alias, et rogavi de eisdem. » An vero his non respondit benignissima Virgo ? Respondit sane ; alias ei scribere destitisset Ignatius. Eam porro quam diximus Ignatii epistolam, germanam esse ac sinceram ex probabili traditione assequimur. Hæc Bernardus (14) : « Magnus ille Ignatius, discipuli quem diligebat Jesus auditor, martyr noster, cujus pretiosis reliquiis nostra ditata est paupertas, Mariam in pluribus, quas ad eam scripsit, epistolis Christiferam consalutat. Egregius plane titulus dignitatis, et commendatio honoris immensi. » Plures quoque Mariæ sanctissimæ scriptas ab Ignatio epistolas innuit vir doctiss. sæculo xvi vivens ; commentariis enim illustrans librum *De divinis nominibus* Dionysio Arcopagitæ tributum, hæc scripta

reliquit (15) : « Sanctus Ignatius in una suarum epistolarum ad sacratissimam Virginem eandem rogat fervide ut, pro consolatione et confortatione sui et plurium neophytorum, dignaretur venire ad se. »

3. At unam fuisse a Maria Ignatio conscriptam affirmat Petrus de Natalibus Equilinus episcopus, hæc nempe docens (16) : « Ignatius B. Virgini valde dilectus eidem adhuc in carne existenti devotam epistolam scripsit, et ab ea responsionem ejus sanctis manibus scriptam obtinuit. »

4. Eiusdem epistolæ meminit Marcus Michael presbyter Carnotensis : hunc scilicet præbet epistolarum Ignatii catalogum (17) : « Scripsit Ignatius ad diversos epistolas quatuor, sermone quidem claro simul et eloquentia perornato. Harum siquidem primam ad Ephésios edidit, secundam ad Magnesios destinavit, tertiam autem ad Colossenses direxit, quartam porro Romanis gentibus applicavit. Exstant et epistolæ ejus ad evangelistam Joannem præceptorem suum, et ad Mariam beatissimam Virginem, et Domini nostri Salvatoris humillimam Matrem, ad quem et ipsa responsivam et brevem epistolam reddere humiliter non dedignabatur. »

5. Tanti porro horum, quos recitavi, aliorumque, quos superioribus adjicit, auctoritatem. ac verba fecit Canisius (18), ut quærat : « Cur de his Ignatii epistolis dubitemus, quas non modo Bernardus, sed et Michael Carnotensis [Fabric. legit Cortonenis],

(13) In epistola ad Mariam tributa Ignatio, pag. 842 *Cod. apoc. Fabric.*

(14) *Serm.* 7, in *Psal.* xc, num. 4.

(15) *Dion. Cart.* cap. 3, art. 16, a^o Fab. alleg. pag. 835.

(16) *Lib.* III, cap. 64.

(17) *De vivis illustribus.* Hæc refero ex Fabric. *Cod. apocroph. N. T.* pag. 835 et 836.

(18) *Tomo II De corruptelis Verbi Dei*, lib. v, cap. 1.

Dionysius Richelius, Marianus Victorius (19), Symphorianus Camperius, alique complures agnoscunt, et Ignatio tribuunt? »

6. Mariam porro rescripsisse Ignatio, teste Joanne Alberto Fabricio (20), affirmant præter Canisium modo allegatum, Adrianus Vander Lyere, seu Lyreus in Trisagio Mariano, et Ferreolus Locrius. De ea fert hoc iudicium Sixtus Senensis (21): « Maria scripsisse fertur brevissimam epistolam. » At non unam Ignatii ad Mariam epistolam, sed plures tribuit Pseudodexter in Chronico (22) his verbis: « Epistolæ Ignatii ad B. Virginem celebres habentur, » ideoque si Ignatii epistolis rescripsit Maria, plures illi ad eundem Ignatium scriptas epistolas tribuas necesse est. Et revera deinceps (23): « Epistolæ, inquit, B. Virginis ad sanctum Ignatium, et ejusdem ad sanctissimam Virginem, manibus fidelium nunc teruntur. » Cui quidem opinioni favere dicitur Bernardus paulo ante allegatus, dum plures ab Ignatio Virgini scriptas litteras memorat: « Magnus ille Ignatius... Mariam in pluribus, quas ad eam scripsit epistolis, Christiferam consulat. » Alii tamen Ignatii epistolas Mariæ datas pluribus Mariis datas affirmant (24).

7. At alii non Ignatio tantummodo, verum aliis etiam litteras scripsisse Mariam aiunt. Duas Joanni apostolo a Maria scriptas memorat Baronius deinceps excitandus. Messanenses hoc se honore affectos fuisse prædicant, ipsamque epistolam adhuc ostendunt, quam a Maria sanctissima civibus suis scriptam asseverant. Pro ea epistola pugnant Melchior Inchoffer e societate Jesu, Benedictus Selvagius a Joanne Alberto Fabricio allegati, piiss. Seldmayr (25), alique etiam.

8. At Florentia [si nonnullis credimus] sibi quoque tribuit præstantiam parilem, seque epistola a Maria sibi scripta nobilem prædicat. Ac merito quidem, si Carthagenam audimus, et Adrianum Lyrenum, Hieronymum Savonarolam allegantes (26). Et hæc quidem, dum adhuc viveret, dicuntur a Deipara scriptæ epistolæ. Alias tres, veluti a Maria sanctissima post mortem scriptas editas vidi: atque harum quidem unam Mariæ Lauretanæ nomine scriptam finxit, evulgavitque Erasmus Roterdamus (27), et ex eo Fabricius (28), in qua quidem Erasmi ingenium apparet, hominis scilicet in sacris ac religiosis argumentis plurimam sibi licentiam Catholicorum consuetudines carpendi irridendique

sumentis; alteram vero, quam Frater Antoninus de Villa basilica sibi a Deipara missam dixit, edidit doctiss. Lamius (29). Alterius antiquioris epistolæ mentio fit apud Bollandianos, ad diem 5 Aug. pag. 267 tomi I, Christi Domini, et Mariæ Virginis nomine S. Waltherio abbati datæ, in qua eum monent de proxime secutura ejus morte.

CAPUT II.

Eas, quas aiunt a Deipara dum viveret, scriptas epistolas proferimus.

1. Scio equidem a plurimis vulgatas fuisse quas dixi, epistolas, a Maria scilicet, si pios aliquos (30), sed si criticos audimus, nimio plus credulos viros, dum viveret, scriptas: ut tamen eas aliunde perquirere non cogatur lector, eas hic profero. Ac primum quidem producere operæ pretium reor eam, quam Mariæ scripsisse aiunt Ignatium, ut ea lecta quam apte respondisse dicatur Maria, assequatur lector.

Epistola sancti Ignatii martyris ad Deiparam.

« Christifera Mariæ suus Ignatius.

« Me neophytum Joannis tui discipulum confortare, et consolari debueras: de Jesu enim tuo percepi mira dictu, et stupefactus sum ex auditu; a te autem, quæ ei semper fuisti familiaris, et conjuncta, et secretorum ejus conscia, desidero animo fieri certior de auditis. Scripsi tibi alias, et rogavi de eisdem. Valeas, et neophyti qui mecum, ex te, et per te, et in te confortentur. Amen. »

Epistola Deiparæ respondentis Ignatio.

« Ignatio Joannis discipulo (31) humilis Ancilla Christi Jesu.

« De Jesu, quæ a Joanne audisti, et didicisti, vera sunt: illa credas, illis inhæreas et christianitatis susceptæ votum firmiter teneas, et mores, et vitam facto conformes. Veniam autem una cum Joanne, te et qui tecum sunt visere (32). Sta in fide, et viriliter age, nec te commoveat persecutionis austeritas, sed valeat, et exsultet spiritus tuus in Deo salutari tuo. Amen. »

2. De utraque hæc epistola plura erudiit. Sed in eo conveniunt omnes, quod utraque ficta fuerit: et quod postremæ assuta sint verba apostoli Pauli I Cor. xvi, 13: *Sta in fide, et viriliter age, et cantici Mariæ ipsius: et exsultet spiritus tuus in Deo salutari tuo.*

(19) Schol. ad lib. III Hieronym. *Contra Pelag.*

(20) *Cod. apocryph. Novi Testamenti*, pag. 836.

(21) Lib. II *Biblioth.* p. 81.

(22) Ad an. Christi 116.

(23) Ad an. 450.

(24) Circumferuntur tres Ignatii epistolæ Mariæ scriptæ: prior Mariæ, quæ ex Cassobelis, altera Mariæ Neapolim, quæ est ad Zarbum: tertia Mariæ Virgini, et Domini Jesu Matri. Omnes confictæ sunt. Vide eas, qui de Ignatii scriptis disseruerunt. Consule editionem Cotelieri, aliasque notissimas.

(25) *Theol. Marian.*, num. 1652.

(26) Vide, quæ tradunt Fabricius *Codic. apocryph.*

Novi Testamenti, pag. 831, et Lamius *De eruditione apostol.* pag. 189. Et revera Carthagena tom. III, lib. xiv, homil. 1, acerrime pro eis pugnat. Lege, obsecro, ipsam Carthagenæ, quam allegavi, homilam.

(27) In colloquio *De peregrinat. relig.*

(28) Tom. III *Codicis apocryphi Testam. Novi*, pag. 661.

(29) *De erudit. apostol.* pag. 191.

(30) S. Anton. part. I *Chron.* tit. 7, cap. 1, § 11.

(31) Dilecto condiscipulo.

(32) Alias, *visura*.

Ea porro, quam ad Messanenses scripsisse ferunt, ad hunc modum se habet :

« *Maria Virgo Joachim filia, Dei humillima Christi Jesu (55) Mater, ex tribu Juda, stirpe David, Messanensibus omnibus salutem, et Dei Patris Omnipotentis benedictionem, etc.*

« Vos omnes fide magna legatos ac nuntios per publicum documentum ad nos misisse constat. Filium nostrum Dei genitum, Deum et hominem esse fateamini, et in cœlum post suam resurrectionem ascendisse; Pauli apostoli electi prædicatione mediante, viam veritatis agnoscentes, ob quod vos et ipsam civitatem benedicimus, cujus perpetuam protectricem (34) nos esse volumus. Anno Filii nostri 42, indictione prima, III Nonas Junii, luna 27, feria quinta, ex Hierosolymis. *MARIA VIRGO (35).* »

3. Ne vero temere videantur tradere, epistolam hanc Messanensibus scripsisse Mariam, quænam fuerit eam conscribendi occasio, edisserunt, atque id quidem ipsis Carthagenæ verbis referre placet : « Alteram vero epistolam ad Messanenses occasio scribendi hæc fuit, ut tradunt Mutius, lib. 1, cap. 13, et Laurentius Maselli, libro *De B. Virgine*, cap. 18 : Dum Paulus Romam proficiscens esset, Rhegi, rogatus a Messanensibus, duas habuit conciones, unam de incarnatione Verbi, et de Mariæ virginitate adhuc viventis alteram; qua excitati duos miserunt nuntios Hierosolymam, protectionem illius deposcentes, per quos illa misit unam epistolam Hebraice scriptam manu sua, quam Paulus Græce convertit, et in Latinum Constantinus Lasear (56). » An irrideat epistolam hanc Rivetus, conjiciet facile lector ex iis, quæ de h. m. scriptis judicat. Hoc tantum ex eo seligo : « Tunc etiam haud dubio Hierosolymis per Nonas et Kalendas tempus signabant, et per ferias. De eo non dubitandum, ne in malam Messanensium gratiam incurramus. Quæri tamen posset, an Messanæ nomen, tempore quo Maria vivebat in terris, cognitum fuerit? Qua de re consulatur Ortelii *Thesaurus Geographicus*. » Quanquam quod ad postremam reprehensionem hanc attinet, eam contemnamus oportet; *Messanenses* enim temporibus, quibus vivebat Virgo sanctissima, procul dubio appellabantur illi, quibus litteras dedisse Virginem aiunt; multique nummi nunc etiam exstant, qui a sæculis vetustis a Messanensibus [litteris tamen Græcis] cusi sunt.

Epistola S. Mariæ Virginis ad Florentinos missa.

« Florentia Deo et Domino Jesu Christo Filio meo, et mihi dilecta, tene fidem, insta orationibus, roborare patientia : his enim sempiternam salutem

apud Deum et apud homines gloriam consequeris. »

Quod si a me exquiras, quænam fuerit epistolam hanc conscribendi occasio, id me ignorare fateor : neque enim ea de re apud ullos scriptores, quod recte proferam, adinveni. Eam tantum ex Lezana, aliisque etiam didici prolatam fuisse, et explicatam a Hieronymo Savonarola.

CAPUT III.

Judicium nostrum de hujusmodi epistolis ferimus.

1. At quanquam nonnullos viros litteratos atque ingeniosos suffragatores fuerint assecutæ eæ, quas superiori capite protuli, epistolæ, multo plures tamen eas rejiciunt : neque il modo, quos rigidiores criticos dices, sed il ipsi, quos mites criticos recte appellabis. In horum numero Baronius poni consuevit : neque id immerito : diligens est enim quidem, et accuratus, sed non severissimus scriptor. Audi tamen quid de his, quas dicimus, epistolis judicat (37) : « Fertur ejusdem Dei Genitricis epistola ad Ignatium reddita, ejusdemque Ignatii una ad ipsam scripta, duæ vero ad Joannem Evangelistam de eadem ipsa loquentes. Sed Hieronymus, et alii antiquiores, qui ejusdem Ignatii recensuerunt epistolas, eas non noverunt. Traduntur et aliæ ab ipsa ad alias scriptæ civitates : quas cunctas, cum careant Ecclesiæ auctoritate, nonnisi in apocryphorum classem rejiciendas esse, omnes facile judicabunt. »

2. Aliunde etiam peculiariter, ac sigillatim epistolæ hæc rejiciuntur. Christophorus de Castro [uti a Fabricio assequor] primam potissimum ex eo rejecit, quod Ignatius junior Maria fuerit. Quomodo ergo ad eam scribere Ignatius potuit, et a Maria responsionem accipere? Auctoritatem porro probatissimorum scriptorum si spectas, ea rejici prorsus debet, cum eam rejecerint Baronius, Possevinus, Bellarminus, Joannes Maria Brasichelensis Pontificii palatii magister, alique propemodum innumeri, quos recenset Fabricius, loca etiam indicans, in quibus hæc tradunt.

3. Neque vero tibi secus se rem habere persuadeat Dextri [in Chronico] auctoritas. Quis enim nesciat hunc nugacissimum ac mendacissimum esse scriptorem, cujus proinde auctoritas in nullo est pretio? Vide quæ tradunt critici.

4. At epistola hæc, inquires, Bernardi auctoritate innititur. Sed si legas, uti legitur in Bernardi editione a Mabillonio adornata [Mariam quamdam in pluribus], Bernardus epistolam hanc Deiparæ da-

(35) In editione P. Inchofer additur *Crucifixi*.

(34) Hæc in editione P. Inchofer : alii habent, *protectionem*.

(35) Addere si volumus, possumus quæ tradit P. Inchoffer cap. 3, 4 et 5, libri quem inscripsit : *Epistol. B. M. V. ad Messan. veritas vindicata*. Eundem porro Inchoffer consulat opto lector, multa de variis, ut ita loquar, lectionibus et interpretationi-

bis ejusdem epistolæ tradentem cap. 15, pag. 84 et subseq. Etiam Lezana adjicit : « M. V. confirmat quæ scripta sunt propria manu. »

(36) Vide, obsecro, quæ egregius scriptor Navarrus tradit, cap. 21 libri *De oratione*, n. 28. Rursus consule quæ docet egregius Benedictus XIV, *De beatificat.* etc., lib. IV, cap. 26, n. 7.

(37) Ad an. 48, num. 25.

tam minime affirmat. An ita Bernardus scripsisset, si Deiparæ epistolam, de qua agimus, datam putasset? Tamen vocem *quandam* in codicibus legi affirmat eruditissimus et candidissimus Mabillon.

5. Venio ad epistolam, quam Messanensibus scriptam aiunt. Eam rejiciendam indicat veterum omnium silentium. Quis enim censeat de tam singulari erga Messanenses beneficio silere potuisse veteres omnes? Rursus ad eam rejiciendam nos consulit hortaturque ipsamet scriptio: inauditum est enim apud omnes fideles veteres notare annos a Christi ortu. An si tam nobile exemplum exstitisset, non adnotassent ii quoque ab eodem Christi ortu? Neminem tamen per sex fere priora sæcula indicare poteris, qui consuetudinem hanc servavit. Suspecta est etiam litteras notandi ratio, per Nonas scilicet, et Kalendas, et simul per lunæ diem, et ferias.

6. Locutiones etiam istæ: *ob quod vos et civitatem vestram benedicimus, cujus perpetuam protectricem nos esse volumus*, ab humilitate Deiparæ videntur alienissimæ. Quid, quod epistola hæc [si Inchoffero ipsi fides: cur porro non fides?] neque vetustissimis characteribus conscripta est, neque papyro, aut alia quapiam antiquissima materia constat, sed charta, quæ ex linteis fieri solet (38)? Quis ergo non recentem agnoscat? Novi equidem occurrisse huic difficultati nonnullos, monentes nimirum periisse autographas ipsas litteras, illique substitutas eas, quas nunc Messanenses servant, ac venerantur. Sed dicant, oportet, quo infortunio eæ perierint: dicant etiam oportet, cur Latina lingua donatas tantummodo habeamus, cum Mariam Hebraice scripsisse doceant? Cur saltem non eadem lingua exscriptæ eæ sunt, qua primitus compositæ? Adde etiam, si vis, auctoritatem virorum amplissimorum, quibus ea epistola minus probatur. Sunt porro ii plurimi, et gravissimi, quos cum recensuerit Fabricius, ad eum lectorem allego. Quis sane ut reliquos præteream, Rocchi Pyrrhi et magni Mabillonii auctoritatem non revereatur? Uterque tamen epistolam hanc irridet, et ad apocrypha amandat.

7. Porro ad coronidem huiusce tractationis lectorem deprecor, ut ea consulat quæ hoc de argumento nos docet egregius pontifex Benedictus XIV in loco quem in margine noto (39), tum hæc ex eodem adjiciat (40): « In civitate Messanensi magna cum celebritate festum colitur Inventionis huius epistolæ, uti fuse narrat Joseph Renatus a Jesu Maria ex familia Augustiniana Discalceata in suo opere formis Venetis impresso, pag. 46 et seq. post hæc scripta edito, et a nobis viso; ubi etiam referuntur indulgentiæ a summis pontificibus concessæ, aut visitantibus capellam S. Mariæ de Littera, existentem in Metropolitana Messanensi, aut visitan-

tibus ecclesiam S. Mariæ de Constantinopoli nationis Siculæ in urbe, cum celebratur festum S. Mariæ de Littera. Dum munere fangebor fidei promotoris, nonnulli pii Siculi sæpe me consuluerunt de modis, quibus cultus B. Virginis de Littera augeri posset, petentes, an esset spes obtinendi, ut pro civitate Messanensi sacrorum rituum congregatio concederet Officium et Missam, simulque illud adderet, ut in secundis lectionibus aliquid diceretur de epistola scripta a B. Virgine, adhibitis etiam verbis modificantibus, ut fertur, ut pie creditur, de quibus superiori cap. 10. Ipsi quippe bene noverant, piam illam traditionem, non posse dici ullo modo a Sede apostolica approbatam, non obstante concessione indulgentiarum, vel quia in earum brevibus cante adhibitum est verbum *nuncupatæ*, vel quia Rocchus Pyrrhus in dissertatione *De epistola Deiparæ*, quæ ad Messanenses scripta dicitur, in Notitia Siciliensium Ecclesiarum contendit, effigiem B. Virginis sub tabulato quodam, quod patria lingua *litterio*, vel *litterino* dicitur, repertam, nomen assumpsisse Virginis de Littera. Porro requirentibus intrepide respondi, suasique, ut rem relinquerent in eo statu, in quo erat, neque amplioribus petitionibus urgerent. Et ipsi quidem consilio acquieverunt. Præter enim adducta a Pyrrho loc. cit. de veritate epistolæ, congestis undique argumentis, dubitant celeberrimi auctores Cardinalis Baronius ad an. 48, num. 25; Suarez, tom. II in in part. D. Thomæ, disput. 20, sect. 1; Joannes Maria Bresgellensis Pontificii palatii magister tom. I Indicis librorum expurgandorum, Romæ edito anno 1607; Joannes Mabillon, lib. I; *De re diplomat.* cap. 6, § 6; Tillemont in *Memoriis sex primorum sæculorum*, tom. I, pag. 70; Natalis Alexander in sæc. I *Histor. ecclesiast.* cap. 12, num. 16, § *Dico primo*; Dupinus, in *Nova bibliotheca auctor. ecclesiast.* p. 6; Langlet in *Methodo studii Historiarum*, cap. 2, § 3, Venet. edit. an. 1726, pag. 14. Addendum quod, licet pro epistolæ sinceritate strenue pugnaverit Pater Melchior Inchoffer e societate Jesu, et post eum Petrus Mennitus abbas generalis ordinis S. Basilii, notum est nihilominus, prædictum Patrem Melchiorem suum librum inscripsisse, *Epistolæ B. Mariæ Virginis ad Messanenses veritas vindicata, ac plurimis gravissimorum auctorum testimoniis et rationibus illustrata*; tum Romam accessisse, nonnulla mutasse, titulumque libri ita reformasse: *De epistola B. Mariæ Virginis ad Messanenses conjectatio plurimis rationibus, et verisimilitudinibus locuples*. Quare in Indice librorum prohibitorum sub Clemente XI, Romæ edito ann. 1717, pag. 153, ita legitur: *Epistolæ B. Mariæ ad Messanenses veritas vindicata*. Permittitur vero: de epistola B. Mariæ Virginis ad Messanenses conjectatio plurimis rationibus, etc., auctore P. Melchiore

(38) Id Inchofferum scripsisse Allatio monet Fabricius, pag. 846.

(39) *De beatificat.*, etc., lib. IV, cap. 26, num. 7.

(40) Lib. IV, cap. 31, n. 26.

Inchoffer Austriaco e societate Jesu, juxta impressionem Viterbii factam apud Ludovicum Grignanum anno 1631. Hæc omnia nimirum mihi suadere visa sunt, quæcumque in re, de qua nunc agimus, petitionem periculis fore obnoxiam.

8. Epistola porro, quæ a Maria Florentinis scripta dicitur, cum nullum [quod antea dixi] Savonarola antiquiorem proferat vindicem, hac ipsa de causa rejiciitur. An enim per 15 sæcula latuisset epistola a Maria scripta? At dicant saltem, quomodo primitus sæculo xv innotuit. Donec id lateat, ne eam excipias, consulo. Et de Mariæ scriptis hactenus : quæ enim ab Erasmo præposito Mariæ Lauretanæ nomine evulgata epistola est, conficta procul dubio est, quod jam dixi, ad nonnullas Catholicorum consuetudines irridendas. Altera vero, quam veluti Fratri Antonino de villa Basilica scriptam in lucem

emisit claris. Lamius, palam ac manifesto conficta est : quod is fatebitur, qui eam legerit. Eam vero, quam sancto Waltherio abbati datam affirmat sancti hujus Vitæ scriptor, ego quidem minime improbo, cum eam approbent egregii viri Bollandiani, et Benedictus XIV : sed ea ab instituto meo procul abest, cum de scriptis et epistolis a Maria, dum viveret, editis tantummodo disserere mihi in animo proposuerim. Et his quidem, Maria ipsa favente, primæ partii tractatus de ea conscripti, vitamque ac gesta illius complectentis *cuncta sacræ Romanæ Ecclesiæ judicio subjicientes* finem imponimus.

*Diligo te, Virgo, teque unam diligo : amoris
Terreni nullis nexibus impediatur,
Quo minus ardenti te unam complectar amore,
Tu desiderium, deliciæque meæ es.
At tu (id quippe potes) fac, Virgo, ut, si unus et ardens,
Sis quoque, sis, oro, jugis et unus amor.*

SECTIO SECUNDA.

HISTORIA DEIPARÆ V. Mariæ

AD VERITATEM COLLECTA, ET VETERUM PATRUM TESTIMONIIS COMPROBATA,

ACCURATEQUE DISCUSSA,

PER P. CHRISTOPHORUM DE CASTRO

E SOCIETATE JESU.

AD DEIPARAM VIRGINEM.

*Non tibi, sed de te scriptum, sanctissima Virgo,
Cujus subest immensus orbis fascibus,
Augustæ committo tuæ, sed solius umbræ
Opus, tuos moresque et acta continens.
Sceptrigeros etenim reges, magnosque dynastas
Contemnit hic tuo liber prænomine :
Seque humana putat fastidia spernere posse,
Uni placere se tibi si intelligat.
Hinc ultro sese tibi dat, nobisque relictis,
Abire in orbem te te gestit auspice,
Facta canens, annosque tuos, ortusque stupendos,
Et quæ vetustas cumque de te prodidit.
Quare age, Virgo, tuum gemino cape jure volumen
Tibi dicatum, facta recludens tua ;
Tu tantum aspicias, celsoque tuebere cælo :
Juvenum senumque mille conterent manus.*

PRÆFATIO AD LECTOREM

Historiam Deiparæ Virginis scripturus, rem quidem satis per seipsam commendatam, nec meis laudibus indigentem, tibi, ut existimo, valde jucundam, necessarium duxi, optime lector, de nostro, in ea conscribenda studio, ac diligentia, te paucis admonere. Cum enim prima hæc lex contextenti

historiam proponatur, assertio veritatis, ea quidem, si usquam alibi, in Christiana historia maxime observanda est, in qua præclara sanctorum gesta referuntur: ne vel temere fingamus quod eos gessisse nescimus, vel quæ ab aliis fieta sunt, tanquam vera, ad posterorum memoriam, non sine gemino piaculo, transferamus. Quod si meritis cavendum est in ea narratione, quæ de cujusvis sancti vita suscipitur, intexenda Virginis Deiparæ historia, quantam curam adhibere nos æquum fuerit, ne commentitiis narrationibus ejus fidem et auctoritatem imminuamus, ubi si vel leviter a veritate recesserimus, graviter errasse convincamur? Quare in hoc me non exiguum operam, et studium impendisse fateor, ut quam maxima possem diligentia sanctos Patres evolverem, sacros historiographos tum Græcos, tum Latinos perlegerem, ipsamque sacram historiam, quam præ manibus semper habemus, scrutarer, ut ita ex illis omnibus brevi compendio, ad historicam methodum redigerem, quidquid undique potuerit colligi, quod ad vitam Virginis, ab illustri ortu, usque ad obitum felicissimum, contendam, esset quam verissimum. Etenim cum a teneris annis hujus Dei et hominum communis Parentis, me obsequiis tradidissem, vel parentum exemplo, vel magistrorum institutione provocatus, vel certe, quod verius judico, divino Spiritu afflatus, adeo cum ætate hæc voluptas et hic amor ductus est, ut frequenter qua in re possem illum ostendere, sollicitè mecum ipse meditarer: cum itaque in evolvendis libris non parum versatus fuisset, variaeque, ac multæ, ex his quæ legebam, sese offerrent occasiones Virginem commendandi, venit in mentem eas eligere, quæ ad hoc studium promovendum prodesse magis. Quod cum per aliquot jam annos, ea, qua dixi, diligentia, fecissem, hunc tandem ex cæteris omnibus primum Virgini laborem, quem in ejus contenda vita pertuleram, decrevi consecrare, ut eo opere ipsi maxime placerem, cujus illa argumento maxime placuisset Deo. Ne vero mihi omnem fidem arrogarem, auctorum omnium testimonia integra hanc historiam comprobantia volui legentibus ante oculos ponere: tum ut unde esset desumpta, quibusque testibus confirmata, facile possent perspicere; tum ut ea quæ apud innumeros pene auctores habentur, absque infinita librorum suppellectile, quæ ad id opus erat, in hoc exiguo libelli nostri volumine, legerentur. Mihi igitur diligentiam, summumque in quærendo scribendoque laborem tribuant velim, qui hoc opus lecturi sunt: auctoribus quos refero, fidem: historiæ ipsi veritatem: Virgini Deiparæ, quæ nobis est semperque erit materia et loquendi et scribendi, summas laudes et gratias infinitas, pro fructu, si quem, ejus beneficio, sumus hoc labore percepturi. Atque hæc sunt, amice lector, quæ te primo loco admonendum duxi. Sed ne hoc quidem ignorem velim, multos hac nostra tempestate prodissse, an nostro malo, dicam, an potius suo tam rigidos historiæ Christianæ censors, ut nisi vel divina fide, ut dicunt, eam comprobem, aut evidenti ratione confirmem, vel tanquam omnino factam rejiciant, vel tanquam apocrypham, sic enim vocant, flocciendant. Apud quos majori pollent auctoritate ac fide, in suis profani, atque gentiles, quam in nostris Christiana fide, ac sanctitate clari scriptores: fortasse quod elegantiores verbosioresque illi videantur quam hi: cum tamen simplex ac rudis stylus magis quam luxuriantes dictionum atque sententiarum phaleræ in quacumque materia, simplicem, ac nudam rei cujusque veritatem commendent. Pluris itaque faciunt, vel ex Græcis Herodotum, Xenophontem, aut Cassium: ex Latinis vero Livium, Justinum, aut Tacitum, quam ex nostris Gregorium, Epiphanium, Juvenalem, Damascenum, Simeonem et alios similes. Cæterum (ut eos omittamus qui non tam ratione quam libidine ducuntur) si certa illa, quæ in historia fides requiritur, humana est, quandoquidem humana duntaxat auctoritate nititur, et si ejusmodi naturæ est homo quantumvis verax, ut et falli possit et fallere, quibus, obsecro, majorem fidem tribuendam judicabimus, fidelibusne, an infidelibus? Hisne, quibus, quo minor fuit cura virtutis, hoc minor fuit et veritatis, quæ cum illa semper conjuncta est, ex eaque dimanat, an potius his, quibus nihil est antiquius, quam virtutem colere, veritatem amplecti? Si auctoritas in teste postulatur, quæ ex re integritas major conflatur, quam ex sapientia insigni, sanctitate eximia, suprema dignitate? Nonne auctoritatem habet quam maximam Hierosolymitanus patriarcha Juvenalis, qui piissimis imperatoribus Marciano et Pulcheriæ admirationi et venerationi fuit, atque ab omnibus episcopis in synodo Chalcedonensi pro Patre est habitus? Nonne et Germanus patriarcha Constantinopolitanus, cujus tres sanctissimæ epistolæ tanquam Patris dignissimi referuntur in synodo Nicæna secunda, actio quarta, et una præterea, ad ipsum, Gregorii pontificis, ut quibusdam videtur Magni, ut aliis verius, secundi, et alii similes: quorum testimoniis nostram sumus historiam comprobaturi? Etenim si horum B. Patrum auctoritas, quæ per se valet plurimum, apud eos nihil valet, sed rem ipsam an per se digna sit creditu, dicunt examinandam, habeo pro me in historia de B. Virgine hanc magni ponderis rationem, quam eos vehementer vellem intelligere: nec enim poterunt non admittere, qui temere audent damnare, quæ non sunt temere a veteribus pronuntiata. Quæcumque tandem ea sunt, quæ de B. Virgine apud gravissimos auctores leguntur, sane fieri potuisse, nemo sanæ mentis negabit: præsertim si ea legerit, quæ in aliis, sibi charos homines, Deus persæpe contulit. At si quis forte non legit, ipse non æquus judex advenerit, si sententiam ferre velit non lectis publicis instrumentis, nec legitimis testibus auditis. Quare si fatendum est quamplurima, quæ de B. Virgine Maria referuntur, et de aliis sanctis narrari, cur, quæso, quæ in aliorum gratiam sanctorum fecit Deus, in Matris suæ gratiam fecisse negabimus, nisi quis temere sibi persuadeat, majoris æstimasse Patrem servos, quam Filium, aut Filium famulos plaris habuisse quam Matrem? Quod ergo ministris largitus est, Matri Filius non fuisset largitus liberalius? Quod vel paucis mortu-

lium ait recte sanctus Bernardus, constat fuisse collatum, fas certe non est suspicari, tantæ Virgini esse negatum, per quam omnis mortalitas emersit ad vitam. Accede igitur omni remoto supercilio, omni censoria abjecta potestate, et fruire, pie lector, dapibus, quas coram tibi proponimus, Deiparæ memoria conditis. Quo vero ex auctorum fide et auctoritate crescat hujus Historiæ fides et auctoritas, subjecimus Historiæ catalogum auctorum, ex quo pateat cujusque auctoritas.

INDEX CAPITUM HISTORIÆ DEIPARÆ V. Mariæ,

ET PRÆCIPUARUM QUÆSTIONUM QUÆ IN ILLIS DISSERUNTUR.

Nam quamvis omnia fere singulaque discutiantur accurate, at sunt aliqua pro rei necessitate fusius explicata, quæ prius designare visum est operæ pretium, studiose lector, ut tuæ consulamus utilitati.

CAPUT PRIMUM. — De parentibus Mariæ.

Quæstio prima. — Qui fuerint fratres Domini.

In qua quæstione hæc sex disseruntur: 1° Quis fuerit pater fratrum Domini. 2° Quæ fuerit mater fratrum Domini. 3° Qui quotve fuerint fratres Domini. 4° Num Jacobus frater Domini fuerit Jacobus Alpei. 5° Quæ, quotve fuerint sorores Domini. 6° De ætate cujusvis horum fratrum, et cur dicantur major et minor Jacobus.

CAP. II. — De Mariæ conceptu, ortuque mirabili.

CAP. III. — De Mariæ oblatione et ejus in templo conversatione.

Quæstio II. — Num Maria in templi adytis locum habuerit designatum? In qua hæc disseruntur. 1° Num puellæ consecrarentur ut in templo degerent. 2° Num virginibus esset locus in templo ad orandum designatus. 3° Quomodo tam facile virgini patuerit oraculum, soli summo sacerdoti semel in anno pervium.

Quæstio III. — Num Maria Deipara fuerit parentibus unigenita.

CAP. IV. — Maria Virgo Josepho despondetur.

Quæstio IV. — Num Joseph sponsus Virginis fuerit faber lignarius.

Quæstio V. — Num Joseph post initum cum Maria Hierosolymis conjugium, redierit Bethleemum, an Nazaretham sponsam reduxerit.

CAP. V. — Gabriel Virgini conceptionem Filii Dei annuntiat.

CAP. VI. — Maria invisit Elisabetham, et reversa gravida reperitur a Josepho.

CAP. VII. — Partus Virginis et infantis circumcisio.

Quæstio VI. — De professione, in qua hæc disseruntur. 1° Quid sit professio. 2° Utrum cum professione census aliquis solveretur. 3° Num professio fieret per capita, an per substantias. Et si per capita, num omnes viri, feminae, infantesque censerentur. 4° Quæ esset forma professionis con-

ficiendæ. 5° Quo tempore fierent et quousque duraverint hæc professiones. 6° Utrum hoc genus tributi inductum fuerit in gentes, præsertim in Judæos, populo Romano subjectos. 7° Utrum hi, qui in tabulis Romanorum nomen profitebantur, fierent cives Romani.

Quæstio VII. — Quo anno cœperit Herodes regnare.

CAP. VIII. — De Magorum adoratione.

CAP. IX. — De Virginis purificatione et pueri Jesu oblatione.

CAP. X. — Fuga Virginis in Ægyptum, ejusque ibidem commoratio.

CAP. XI. — Infantum Bethleemiticorum et Zachariæ sacerdotis cædes.

CAP. XII. — Herodi tristi genere mortis extincto succedit Archelaus; et Virgo cum Infante ex Ægypto revertitur.

CAP. XIII. — Vita Virginis usque ad Josephi obitum, et Christi adolescentiam.

CAP. XIV. — Mariæ valedicto Christus baptismum petit; cujus deinde opera primum in nuptiis manifestatur.

CAP. XV. — Deipara secuta Filium ab eo baptizatur et in urbe Capharnaum commoratur

CAP. XVI. — Maria Virgo sequitur Filium Hierosolymam euntem, astatque illi morienti.

CAP. XVII. — Vita Virginis a Christi resurrectione usque ad Pentecostem.

CAP. XVIII. Deipara aliquot annis post Spiritus sancti adventum Hierosolymis commorata Ephesum proficiscitur.

Quæstio VIII. — Num Jacobus venerit in Hispaniam.

Quæstio IX. — Quo anno, quove die Jacobus frater Joannis occisus fuerit

Quæstio X. — Quo tempore facta fuerit sollemnis inter apostolos distributio provinciarum, in quibus erant disseminaturi Evangelium.

Quæstio XI. — Utrum fides Christi fuerit per Jacobum fratrem Joannis primum in Hispaniam inducta.

CAP. XIX. — Reliquum vitæ Virginis usque ad ejus obitum.

CAP. XX. Mariæ Virginis felicissimus obitus.

Quæstio XII. — Num Joannes reliquerit Virginem, dum vixit aliquando.

Quæstio XIII. — Cujusnam Joannis fuerit domus, in qua Virgo decessit, evangelistæ, an cognomento Marci.

Quæstio XIV. — De Virginis ætate, quotannorum decesserit.

CAP. XXI. — Sacrosancti corporis Mariæ funus, et ejus ad cœlos translatio.

CAP. XXII. — Statura Virginis et ejus corporis compositio.

CAP. XXIII. — Num aliqua scripserit Virgo Deipara.

CAP. XXIV. — Chronographia vitæ Virginis.

HISTORIA DEIPARÆ V. MARIÆ.

CAPUT I.

De parentibus Mariæ.

Deipara Virgo Maria per superiora omnia sæcula variis I) adumbrata figuris, oraculis promissa certissimis, divinisque vaticiniis prænuntiata, parentes habuit, et II) non angusta fortuna, et vetusta. III) Davidis, cæterorumque IV) regum Judæorum, V) sacerdotumque nobilitate (et quod præstat cæteris), summa pietate conspicuos, VI) Joachimum et Annam. Joachimus alio nomine VII) dictus Eli, ex urbe Galilææ, VIII) Nazarethæ oriundus fuit, habuitque IX) patrem Mathat, e regio Davidis genere, per filium ejus Nathanum ducentem originem: matrem vero Estham viduam, quæ ex Mathan viro suo priori, ejusdem Davidis per Salomonem filio, Jacobum genuit, patrem Joseph Mariæspousi, et X) Clopæ XI) patris eorum, qui dicti sunt fratres Domini. XII) Anna vero Bethleemitis fuit, Stolani ex Davide progeniti filia, quam in Emerentiana, ejusdem familiæ uxore post Esmeriam, sacerdotis Aprani conjugem, matremque Elisabethæ, secundam habuit. XIII) Vitam suam juxta præscriptum legis sincere transigebant, Deo in primis per omnia curantes placere, hominibusque se ꝑgratos exhibere. Ideirco bona sua, et in Dei cultum, et in egenos fratres liberaliter conferebant. In qua vitæ ratione, tam illustres conjuges ad senectutem usque sine liberis pervenere.

TESTIMONIA.

1. *Adumbrata.* — Hironymus, *Micheæ vi* : « Misit ante faciem nostram Mariam vaticinium prophetarum. » Sophronius, *De Assumptione* : « Quidquid humanis dici potest verbis minus est a laude cœli, quia divinis est, et angelicis excellentius prædicata, et laudata præconiis, a prophetis quidem prænuntiata, a patriarchis; figuris, et ænigmatibus præsignata, ab evangelistis exhibita et monstrata, ab angelis venerabiliter atque officiosissime salutata. » Cyrilus hom. 6, *Contra Nestorium* : « Te prophætæ pronuntiarunt, te apostoli summis laudibus celebrarunt. » Augustinus lib. *De Assumpt.* : « Sola meruit Deum et hominem paritura suscipere, facta thronus Dei, et aula Regis æterni, secundum quod nos docuisti per sanctos tuos patriarchas, prophetas et apostolos, figuris et sermonibus, quibus credimus et certi sumus, quia nunquam fefellisti. » Andreas Cretensis Hierosolymitanus archiepiscopus, in encomio 2, *De dormitione Virginis* : « Hæc est summa divinatorum oraculorum, et de te resonarunt omnes spiritus interpretes. » Illefosus archiepiscopus Tole-

tanus lib. *De virginitate Mariæ*, cap. 3 : « Quod Spiritus sanctus de illa per prophetas prædixit, per oracula intimavit, per figuras innovavit, per præcedentia promisit, per subsequencia complevit, te negante ego credidi. » Et serm. 4, *De Assumptione* : « A prophetis Dei prædicta, a philosophis sanctis præfata, ab archangelo salutata, a Spiritu sancto fecundata, atque ab eodem adumbrata. » Et serm. 6 : « Hæc est illa Virgo gloriosa, cujus inefabile meritum longe ante, et figuris legalibus, et prophetarum oraculis prænuntiabatur. » Joannes Damascenus, lib. iv *Fidei orthodoxæ*, c. 5. : « Ipsa ævo omni antiquiore, ac præsciente Dei consilio prædestinata, variisque prophetarum imaginibus ac sermonibus per Spiritum sanctum adumbrata, atque ante prædicata, certo tandem, atque præfinito tempore ex Davidica radice, quemadmodum ipsi promissum fuerat, orta est. » Petrus Damianus episcopus Ostiensis, sermone 2, *De Mariæ nativitate* : « Ecce intemerata et gloriosa Virgo Maria, in lege præfigurata, in patriarcharum et prophetarum oraculis prænuntiata, ab angelo singulari honorificentiae privilegio salutata. » Anselmus Cantuariensis archiepiscopus lib. *De excellentia Virginis*, cap. 2 : « Tacitis illis, quæ ab initio omnis creaturæ, usque ad sanctum suum adventum sunt de hac Virgine prophetata tam per eos, qui ante legem, quam per eos qui sub lege justi fuerunt, illud conjicio apud me, nativitatem ejus, quam quidem ex linea generationis humanæ, non nescio descendisse, magna quædam, atque miranda divinatorum signorum indicia percurrisse. »

Bernardus homilia 2, super *Missus est* : « Missus est angelus ad Virginem, nec noviter, nec fortuito inventam, sed a sæculo electam, ab Altissimo præcognitam et sibi præparatam, ab angelis servatam, a patribus præfiguratam, a prophetis promissam. Scrutare Scripturas, et proba quæ dico. » Et sermone, *Signum magnum* : « Quid ergo sidereum micat in generatione Mariæ? Plane quod ex regibus orta, quod ex semine Abraham, quod generosa ex stirpe David. Si id parum videtur, adde quod generationi illi ob singulare privilegium sanctitatis divinitus noscitur esse concessa, quod longe ante eisdem patribus cœlitus promissa, quod mysticis præfigurata »

miraculis, quod oraculis prænuntiata prophetiis. » Et epist. 164, *De conceptione Mariæ* : « Prædica reverendam angelis, desideratam gentibus, patriarchis, prophetisque præcognitam, electam ex omnibus, prælatam omnibus. » Laurentius Justinianus, lib. *De casto connubio*, c. 9 : « Hæc propter humilitatis meritum et ferventissimum charitatis affectum, ab Altissimo adamatur, eligitur a Verbo, fecundatur Spiritu, divina prole ditatur, in Scripturis præfiguratur, a prophetis prænuntiatur, præponitur archangelis, cœlesti omnique præfertur militie. »

AUCTOR. Cum tribus modis Christum Virginis Filium a mundi origine sanctus promiserit Spiritus, et involutis simulacris, ac figuris et manifestissimis oraculis, et certissimis prophetiis : eisdem sine dubio figuris, oraculis et prophetiis, aut tacite, aut manifeste, Deiparam Virginem, per quam Dei Filius carnem promittebatur assumpturus, præmittebat. Nam universa Christi Ecclesia, singulique ejus apostoli etiam ipsi, et Joannes Verbi paranympus, adumbrati sunt, et prænuntiati, quod ad Christum pertinerent, quanto magis Maria adumbranda foret, et prænuntianda, quæ quo magis est conjuncta Filio, utpote mater, eo magis ad Christi œconomiam, totiusque ecclesiæ summum ornamentum, pertinebat.

II. *Non angusta*. Eusebius Emissenus, hom. *De Nativit. Mariæ* : « Fortasse dicis, eam non habuisse hæreditatem. Lege in Levitico, et invenies, quod nemo hæreditatem suam ex toto vendere poterat, etsi usum ejus vendere potuisset. Veniente namque Jubilæo omnis hæreditas ad proprium dominum revertebatur. Quomodo ergo sine hæreditate esse poterat, quæ ex tam nobilissimis parentibus orta fuerat ? » Epiphanius, serm. *In laudem Virginis* : « Joachim siquidem precabatur in monte, et Anna in horto suo. » Hieronymus lib. *De ortu Mariæ* : « Omnem substantiam suam trifariam diviserunt, unam partem templo, et templi servitoribus impendebant : aliam peregrinis et pauperibus erogabant : tertiam suæ familiæ usibus, et sibi reservabant. » Et infra : « Joachim ad pastores, qui cum pecudibus erant in pascuis suis, secessit. » Damascenus l. iv *Fidei*, cap. 15 : « In lucem editur in domo probatiæ, hoc est ovilis Joachim. » Nicephorus, lib. i *Hist. eccles.* cap. 13 : « Congruerat ut ad domicilium suum in Nazareth redirent, propter eam, quæ tunc ibi eis erat, substantiam et possessionem; utrobique enim habitabant, quod utroque loco proventum aliquem, ut conjicere licet, haberent. »

AUCTOR. Præceptum (Num. xxxvi, 7) traditum et ejus ratio, qua probant sancti sequenti numero referendi, ejusdem fuisse tribus Mariam et Joseph, nempe : *Omnes viri ducent uxores de tribu et co-gnatione sua, et cunctæ feminae de eadem tribu maritos accipient, ut hæreditas permaneat in familiis,*

Satis ostendit hæreditatem habuisse Virginis parentes, ejus hæredem illam reliquerunt.

III. *Davidis*. — Isaias c. xi, 14 : *Et egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet*. Justinus Philosophus et Martyr, in *Apolog.* 2, pro Christianis : « Item alius propheta Isaias, rem eandem aliter canit his verbis : *Orietur stella ex Jacob et flos ascendet e radice Jesse, et in brachium ejus gentes sperabunt*, hæc lucida stella, et flos, e radice Jesse ortus est Christus noster, editus est enim ex Virgine oriunda a semine Jacob, atque ita Jesseum inter præcos proavos, juxta oraculum habuit. » Tertullianus lib. *Adversus Judæos*, cap. 9 : « Et quoniam ex semine David genus trahere deberet Virgo, ex qua nasci oportuit Christum, evidenter Isaias propheta in sequentibus dixit : *Et nascetur, inquit, virga de radice Jesse, quod est Maria, et flos de radice ejus ascendet*. Neque enim ulli hominum, universitas spiritualium documentorum competeat, nisi in Christum flori quidem, ob gloriam, ob gratiam, adæquatum, ex stirpe autem Jesse deputatum per Mariam : scilicet inde censendum, fuit enim de patria Bethleem, et de domo David, sicut apud Romanos in censu descripta est Maria, ex qua nascitur Christus. » Ambrosius lib. ii *De Spiritu sancto*, c. 5 : « Radix Jesse patriarchæ familia Judæorum, virga Maria, flos Marie Christus, qui bonum odorem fidei toto sparsurus orbe, Virginali ex utero germinavit, sicut ipse dixit : *Ego flos campi, et lili-um convallium* (Cant. ii, 1); in hoc igitur Spiritus sanctus virgæ regalis flore requievit. » Et in *Exhortatione ad Virgines* : « Ipsa est virga germinans florem, quia pura et ad Dominum corde libero directa virginitas, quæ nullis in hoc sæculo curarum anfractibus reflectatur. » Epiphanius serm. *In laud. Virg.* : « O beata radix, quæ hanc produxit ! de hac Isaias propheta, turturis more gemendo submurmurat, ignea lingua exclamans : *Exsurget virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet*. De radice Jesse ortus est David, et de tribu regis Davidis sancta Virgo. » Hieronymus super Isa. c. ii : « Nos virgam de radice Jesse sanctam Mariam Virginem intelligamus, qua nullum habuit sibi fruticem coherentem, et florem Dominum salvatorem. Pro radice Aquila, Symmachus et Theodotio, *truncum* interpretati sunt; et pro flore, *germen* trans-tulerunt, ut ostenderent, quod multo post tempore Babylonicæ captivitatis, nullo de stirpe Davidis antiqui regni gloriam possidente, quasi de trunco Maria, et Maria Christus exortus sit : super hunc igitur florem qui de trunco, et radice Jesse per Mariam Virginem repente consurget, *requiescet Spiritus Domini*. » Et Epist. 22, ad Eustoch. *De custodia virginitatis* : « Virga Mater est Domini, simplex, pura, sincera, nullo extrinsecus germine coherente, et ad similitudinem Dei unione fecunda : virgæ flos, Christus est. »

Leo, serm. 4, in Natali Domini : « *Exiet virga de radice Jesse*, in qua virga non dubie beata Virgo

Maria prædicta est, quæ de Jesse et David stirpe progenita, et Spiritu sancto secundata, novum florem carnis humanæ, utero quidem materno, sed partu est enixa Virgineo. » Andreas Cretensis in encomio 2, *De dormitione Virginis*: « Te prævidens divino spiritu afflatus exclamavit Isaïas: *Ecce Virgo in utero concipiet et erit radix Jesse, et flos de radice ejus ascendet.* » Illefosus lib. *De virginit. Mariæ*, c. 3: « Audi quantæ gloriæ et nobilitatis est Genitrix ejus: hæc in Isaïa virga ex radice Jesse, id est, ex genere ejus exorta, virga quæ florem hunc Christum, spirituali tamen infusione sine hominis corruptionis acceptione produxit. » Beda Venerabilis homilia, in *galli cantu Natalis Domini*: « Egressa est virga de radice Jesse, et Nazaræus de radice ejus ascendet, quia intemerata Virgo Maria de stirpe David orta est, de ejus carne Dominus in civitate Nazareth, veritatem carnis sine inquinamento carnis assumpsit. » Petrus Damianus sermone 3, *De Nativitate Mariæ*: « Hodie impleta est prophetia illa, quam eximius prophetarum Isaïas, quasi preco factus, magna voce clamabat, dicens: *Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet.* Et bene hæc incomparabilis Virgo virga dicitur, quæ per intensionem desiderii ad superna emicuit, non per siccitatem boni operis, distortæ nodositatis vitium incurrit: de qua virga Redemptor noster quasi flos ascendit, qui martyribus et confessoribus suis totius orbis campos velut rosis et liliis decoravit. » Et serm. *De Annuntiatione Mariæ*: « Germinat virga Jesse de tortuosa radice generis humani, et de patriarcharum arbore in altitudinem et rectitudinem erumpens, omnem ignorat nodositatem. » Rupertus abbas, lib. II *De victoria Verbi Dei*, c. 13 et 18: « Ubique Christiana vel catholica fides ipsa suis interioribus oculis, quod virga ista, virga gracilis et pulchra, virga humilis quidem, sed recta, est beata Virgo Maria; et flos qui de virga ista ascendit, fructus ventris ejus Christus Dei Filius. » Bernardus serm. 2, *De adventu Domini*: « Ex his manifestum arbitror, quænam sit virga de radice Jesse procedens, quis vero flos, super quem requiescet Spiritus sanctus, quoniam Virgo Dei Genitrix virga est; flos filius ejus. » Et homil. 2, super *Missus est*: « Hujus magni miraculi majus mysterium Isaïas edisserit dicens: *Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet*: virga Virginem, florem Virginis partum intelligens. »

Matthæus cap. 1: *Liber generationis Jesu Christi filii David. Jacob genuit Joseph virum Mariæ, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus.* Eusebius Cæsar. episc. I. I *Hist. eccles.* cap. 7: « Cum Joseph generatio recensetur, eadem ratione, et Maria una cum ipso ex eadem esse tribu declaratur, proptereaque secundum legem Mosaicam aliis tribubus commisceri non licebat; præcipit enim illa, ut uni ejusdem populi, ejusdem familiæ nubatur, ne sors generis de tribu in tribum perturbetur. » Eusebius Emisenus,

hom. *In nativitate Mariæ*: « Quid ad Christum pertinet, quod Joseph probatur esse filius David, cum non de Joseph, sed de Maria natus sit Christus? Audiant isti quod in lege præcipitur, ut videlicet omnes viri ducant uxores de tribu et cognatione sua; et cunctæ feminæ maritos de eadem tribu accipiant, ut hæreditas maneat in familiis, nec sibi commisceantur tribus, sed ita maneant, ut a Domino separatæ sunt. Hæc autem lex, et si fortasse non ad plenum ab aliis custodiebatur, ab illis tamen mulieribus custodiri necessarium erat, quæ quando fratres non habebant parentibus suis in hæreditatem succedebant. Sic enim præcepit Moyses, imo Dominus per Moysen, ut si aliquis sine filiis defunctus fuerit, ad filias ejus transeat illius hæreditas, quasi de alia tribu maritos acceperint, hæreditatem quoque in aliam tribum transire oporteret. Tales igitur, necesse est, aut de sua tribu accipere, aut omnino viros non accipere, ne si de alia accipiant, possessiones et hæreditates commisceantur: quod quidem nullatenus fieri licet. Unde manifestum, beatissimam Virginem Mariam, quæ nobilissima hæres parentibus suis in hæreditatem successerat, siquidem nec fratres habuit, nec habuisse legitur, neminem de alia tribu conjugem accipere potuisse. Sed fortasse dices, eam non habuisse hæreditatem, et cætera ut supra, numero secundo. His igitur rationibus manifestissime comprobatur e Joseph, et beatam Virginem Mariam de eadem tribu fuisse, sed ideo per Joseph evangelista generationem texere voluit, quoniam usus est sanctarum Scripturarum ubique per viros, et nusquam per mulieres generationis seriem ordinare. » Hilarius can. 1, in *Matth.*: « Quod Joseph potius, quam Mariæ nativitas recensetur, nihil refert, eadem enim est utriusque tribus, atque una cognatio. » Ambrosius, lib. III in *Luc.*: « Noli mirari, quod Joseph origo descripta est, maxime, cum in Joseph origine etiam origo sit Mariæ; nam cum vir justus sit Joseph, utique et ex tribu sua, et ex patria sua accepit uxorem, nec potuit justus facere contra id, quod lege præscriptum est, sic enim habes, quia unusquisque in hæreditate tribus suæ patriæ adhærebit filii Israel, nec de tribu ad tribum transibunt, et omnis filia, quæ habet hæreditatem tribuum filiorum Israel uni ex populo, et tribu patris sui, erit uxor. Itaque et census tempore ascendit Joseph de domo et de patria David, ut profiteretur, cum Maria uxore sua, quæ ex eadem domo, et ex eadem patria professionum defert utique ejusdem tribus et ejusdem patriæ se esse designat. » Joannes Chrysostomus, hom. 2, in *Matth.*: « Ut nos discernere quæ esset Maria, vel unde, generationum catalogum usque ad sponsum ejus perduxit, ea de domo illum David esse monstravit. Hoc enim declarato, illud quoque pariter ostendit, quod scilicet, inde esset et Virgo, quia utique nequaquam justus iste pateretur uxorem sibi aliunde, quam unde lex præcipiebat, eligere. » Hieronymus in *Matth.*: « Cum Joseph non sit pater Salvatoris

quid pertinet ad Dominum generis ordo deductus usque ad Joseph? Cui respondemus primum, non esse consuetudinis Scripturarum, ut mulierum in generationibus ordo texatur: deinde ex una tribu fuisse Joseph et Mariam, unde ex lege eam accipere cogebatur, ut propinquam, et quod simul censentur in Bethleem, ut de una videlicet stirpe generati. » Eucherius, *Quæst. in Evang. Matthæi*: « Quomodo accipiendum est, quod Dominus Jesus Christus David filius dicitur, cum utique natus non sit ex Joseph, qui ex David stirpe descendit? Respondetur: in conjugium tunc Judæi secundum legem de consanguinitate proximas assumebant; nec dubitandum est quod hac ratione etiam Maria ex eadem tribu veniens sicut Joseph ex David stirpe descenderit, imo processerit. » Joannes Damascenus, lib. iv *Fidei*, cap. 15: « Seire operæ pretium est, nec apud Hebræos, nec apud Scripturam sacram hoc in more positum fuisse, ut mulierum genus recenseretur, verum hoc demum lege cautum erat, ne tribus ulla uxores ex altera tribu accerseret: ac proinde Joseph, qui ex tribu Davidica ortum trahebat, justitiamque colebat, sacram Virginem haudquaquam præter legis præscriptum respondisset, nisi ex eodem sceptro genus duxisset: ob idque satis habuit evangelista demonstrasse, unde Joseph ortum traxerit. » Beda, lib. i in *Luc.* iii: « Si quem moveat, cur non Mariæ potius, quam Joseph generatio describatur, sciat primum non esse consuetudinis Scripturarum, ut mulierum in generationibus ordo texatur: deinde ex una tribu fuisse Joseph et Mariam, unde et lege eam accipere cogebatur, ut propinquam, et quod simul censentur in Bethleem, ut de una videlicet stirpe generati: atque ideo per generationem Joseph, origo quoque Mariæ monstratur. »

Theophylactus in i *Matth.*: « Erat lex non ducendam uxorem ex aliena tribu, nec ex aliena familia, ne possessiones transferrentur de una tribu in aliam; atque ideo manifestum quod Joseph genealogia posita, genealogiam ponat Matris Dei, nam ex eadem plane tribu et familia erat Mater Dei. » Euthymius, in *Matth.* i: « Ad Joseph deveniens non in hoc verbo seriem terminavit, sed addidit, *virum Mariæ*, docens nos quod ob hanc ipsam, generationis ordinem contextuit, quia enim moris non erat mulierum genealogias ponere, studuit, ut et morem servaret, et alio modo Christum demonstraret ex genere Abraham et David descendere. Ideo sponsi Matris Dei genealogiam contextuit, et per hunc quod intendebat demonstravit: ex quo enim Joseph de genere illorum esse demonstratus est, manifestum quoque est Dei Matrem inde descendere: nam aliunde sponsam ducere non licebat, nisi quæ ex eadem esset tribu eademque familia, et ita consanguinea. » Bernardus serm. 2 super *Missus est*: « Non tantum Joseph, sed et Maria descendisse credenda est de domo David, alioquin non esset desponsata viro de domo David, si non esset ipsa de domo David;

ambo igitur erant de domo David. » Nicephorus l. i *Hist. eccl.* c. 11: « Certe colligere licet Mariam ipsam ex eadem, quæ Josephi fuit, fuisse tribu, quandoquidem ex præscripto legis Mosaicæ, tribum alia tribu commiscere prohibitum est, ut namque hæreditas et successiones bonorum a tribu in tribum non transferrentur, ex eadem gente et familia nuptiarum conjunctiones contrahi debere legislator decrevit. »

Auctor. Ubique Scriptura sacra docet, Christum filium fuisse Davidis secundum carnem, eadem nos docet, cum patre caruerit in terris, Virginem ejus Matrem ex eodem Davide profectam: nec tamen modis omnibus id probandum assumpsimus, sed illis tantum quibus expressam habeamus B. Virginis mentionem, de qua noster sermo habendus est. Constat autem ex Matthæo a sanctis Patribus exposito, qui genus Mariæ voluit per Josephi genus deducere, conjunctissimam utriusque fuisse cognationem: erant enim duorum fratrum filii ex eadem tamen matre, ut ostendimus num. 9.

IV. *Regum.* — Euseb. Cæsariens. lib. vii, *De demonstr. evangel.*, c. 8, demonstr. 8: « Hic Jesse pater fuit David, quemadmodum enim in his prophetiis, quæ ipsam hanc antecesserunt, de fructu, et semine David proditorum dicebatur, atque item de semine Salomonis, eodem modo etiam hic plurimis annis post mortem non solum David, sed etiam Salomonis, de radice Jesse, hoc est, de radice David, proditorum quidem prædicitur. » Et demonstr. 10: « Igitur hoc etiam in loco Christus, qui ex Davide et Salomone, atque ex radice Jesse exiturus ferebatur, ex eadem tribu profectus ostenditur; nam quidem filius fuit David, ipsius autem David Salomon, qui de tribu Juda oriundi sunt, erit ergo ex eadem Salvatore et Dominus noster sicut etiam divinus evangelista Matthæus in ejus genere narrando testificatur, dicens: *Liber generationis Jesu Christi filii David.* » Ephrem Syrus, *De Virginis laudibus*: « Virga profecto exstitisti, et flos Filius tuus ex radice David et Salomonis, germinavit Christus noster creator Deus. » Gregorius Nazianzenus in carmine *De Christi genealogia*:

*Davide namque Nathan fluxit, Salomonque parente,
Quorum alter, veluti magno de flumine rivum,
Sic traxit regale genus, sceptrumque superbum,
A patre sacrificum duxit genus alter eodem,
At Christus simul, et princeps erat atque sacerdos.
Sic ille ex Maria regali est sanguine cretus.*

Et infra:

*Sic etiam ad claros reges ex parte paterna
Ipse sui generis ducit primordia Christus.*

Ambrosius, lib. iii, in *Luc.* i: « Certum est igitur etiam Mariam de David generatione manasse. » Petrus Damian. in hymno *De B. Virgine*: « Arcem nobilitatis de prolis stirpe trahens filia quidem regum, sed Mater Regis regum. » Et serm. 3 *De Nativit. Mariæ*: « B. Maria, licet generosa sit patrum stirpe progenita, ab illo tamen trahit excellentissimæ no-

hilitatis genus, quod de illa est novo nascendi genere procreatus, et per clarissimam sobolem omnem humani stemmatis excedit nobilitatem: clara proavorum titulis, sed incomparabiliter clarior generatione prolis: filia siquidem regum, sed mater Regis regum. » Bernardus, serm. *Signum magnum*: « Quid enim sidereum micat in generatione Mariæ? Plane quod ex regibus orta, quod ex semine Abrahamæ, quod generosa ex stirpe David. »

AUCTOR. Cum prædicti Patres disertis verbis affirmant, Mariam Deiparam e regio Davidis, Salomonis, cæterorumque regum Judæorum progenitam sanguine, quod ipsum definivit Hieron. sup. xxii, Jerem. de Jechoniæ semine, Salathielis, et Zorobabelis, cæterorumque, per ordinem, asserens Christum Dominum natum, et nos hic dicamus per Nathanum Davidis filium Mariæ ductam originem, cogimur profecto affirmare, ex mutua frequentique harum duarum familiarum per Salomonem Nathanumque deductarum nuptiali conjunctione evenisse, ut reges ducerent Nathani filias, et hujus filii ducerent uxores ex regibus ortas: atque eapropter, Virgo e regio non tantum Davidis, sed et posterorum regum sanguine duxit originem.

V. *Sacerdotumque*:—Hilarius, can. 1 in *Matth.*: « Dum Matthæus paternam originem, quæ ex Juda proficiscebatur, recenset, Lucas vero acceptum per Nathan ex tribu Levi genus edocet; suis uterque partibus Domino nostro Jesu Christo, qui est æternus, et Rex, et Sacerdos, etiam in carnali ortu, utriusque generis gloriam probaverunt. » Gregorius Nazianzenus in carmine *De geneologia Christi*:

*Davide namque Nathan, (ut supra),
Cur genus a magno deducit Davide Christus
Cum non Josepho, sed sit de Virgine natus?
Ex Maria porro Levites, namque Aaronis
Haud dubie genus illa suum de stirpe trahebat:
Falsum. Nam quævis distincta erat utraque classis,
Utraque jure tamen thalami persæpe coivit.
Namque prius natam thalamo sibi junxit Aaronis
Nasson ab illustri qui sextus fluxit Juda.
Sic ille ex Maria regali est sanguine cretus.*

Ambrosius, lib. iii, in *Lucam*, cap. 1: « Fuit vere, et ambrosium carnem regalis, et sacerdotalis familie Rex ex regibus, Sacerdos ex sacerdotibus. Bene igitur uterque tenuit fidem, ut Matthæus per reges ductam originem comprobaret: et Lucas per sacerdotes a Deo transmissam in Christum seriem generis deducendo sanctiorem ipsam originem declararet. » Et lib. *De benedictionib. patriarch.* c. 3: « Et maxime propter tribum Levi debemus hoc credere, quia ex ea tribu Dominus Jesus videtur secundum corporis susceptionem genus ducere, ex qua tribu sunt sacerdotes Levi et Nathan: quos sanctus Lucas in Evangelii libro inter majores Domini computavit; Sacerdos enim Patris, et princeps omnium sacerdotum, sicut scriptum est: *Tu es Sacerdos in æternum (Psal. cix, 4)*, sacerdotalis originis successionem debuit indicare. » Et cap. 4: « Et quia per admistionem generis, Juda et Levi tribus junctæ sunt,

ideo Matthæus ex tribu Juda descripsit ejus familiam: et Apostolus ait, quod de Juda ortus est Dominus noster, ut ex tribu Levi sacerdotalis, et plena sanctitatis adnumeraretur hæreditas: ex tribu autem Juda, ex qua David, et Salomon, et reliqui reges fuerunt, regalis successionis splendor refulgeat, ut idem Rex et Sacerdos Scripturarum testimonio demonstretur. » Epiphanius, hæres. 78: « Huic juxta duos modos Maria cognata erat ipsi Elisabeth; nam hæ duæ tribus solæ conjungebantur inter se regia sacerdotali, et sacerdotalis regie. » Augustinus, lib. ii *De consensu evangelistarum*, cap. 2: « Cum evidenter dicat apostolus Paulus, ex semine David secundum carnem Christum, ipsa quoque Maria de stirpe David aliquam consanguinitatem duxisse, dubitare utique non debemus: cujus femina, quoniam nec sacerdotalis genus tacetur, insinuante Luca, quod cognata ejus esset Elisabeth de filiabus Aaron: firmissime tenendum est carnem Christi ex utroque genere propagatam, et regum scilicet, et sacerdotum: in quibus personis apud illum populum Hebræorum etiam mystica unctio figurabatur, id est, chrisma. Unde Christo nomen elucet. » Et lib. *Octoginta trium Quæstionum*, quæst. septagesima quinta: « Itaque posteaquam transiit Lucas personam David, non dissonat a Matthæo in nominibus generationum, nam eos nominat ascendens a David usque ad Abraham, quos ille descendens ab Abraham, usque ad David. A David enim in duas familias, regiam et sacerdotaalem, origo illa distributa est, quarum duarum, sicut dictum est, regiam descendens Matthæus, sacerdotaalem ascendens Lucas secutus est, ut Dominus noster Jesus Christus Rex, et Sacerdos noster, et cognationem duceret de stirpe sacerdotali, et non esset tamen de tribu sacerdotali, hoc est, de tribu Levi, sed esset de tribu Juda, hoc est, de tribu David ex qua tribu nemo intendit altari. Ideo et filius David maxime dicitur secundum carnem, quia Lucas ascendens, et Matthæus descendens, in David sibi obviam facti sunt: oportebat enim ut evacuaturus sacrificia, quæ secundum ordinem Aaron in Levitico sacerdotio fiebant, non esset de tribu Levi. » Eucherius, *Quæst. in Matthæum*: « Cujus Mariæ, quia cognata, sicut legitur, fuit Elisabeth, quæ fuisse scribitur de filiabus Aaron, manifestissimum est, quod in Christo secundum carnem, ex utroque genere convenerit, regum scilicet, sacerdotumque successio. Matthæus Joseph prosapiam per regiam originem texuit, Lucas generationem ejus sacerdotali successione deduxit. » Julianus archiepiscopus Toletanus, lib. iii *Contra Judæos*: « Lucas sacerdotalis generis prosapiam sequens, et a Christo Filio Dei incipiens usque ad Adam, et ipsum Deum, a quo formatus est, septuaginta septem lineas generationum, exhibuit; Matthæus autem regie stirpis generationem exsecutus est numeros. Etenim Christi Filius Dei carnem sic ex utroque genere credimus propagatam, ut et regio genere floreat, et sacer-

dotali propagine sit gloriosa. » Beda in iii cap. Lucæ : « Quia Matthæus regalem, Lucas sacerdotalem Domini personam susceperat texendam, eandem uterque sui operis intentionem in genealogia Salvatoris texenda servavit. »

AUCTOR. Cum ex illis Pauli verbis ad Hebræos, vii, 13, 14 (in quo enim hæc dicuntur de alia tribu est, de qua nullus altari præsto fuit, manifestum est enim, quod ex Juda ortus est Dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotio Moyses locutus est), compertum fiat Christum cum Matre Maria, quo ad paternam, ut minimum, prosapiam, cujus in tribubus connumerandis tantum habebatur ratio non fuisse profectum ex Levi, sed ex Juda; et in sequentibus probemus Virginis patrem Joachimum ex Nathano Davidis filio originem duxisse; et Annam matrem ex parentibus etiam stirpis Davidicæ procreatam: qui fieri potuit, ut tam certo prædicti Patres affirmaverint Christum aut ejus Matrem ex tribu sacerdotali prodiisse: enimvero quam rationem secuti fuerint hi Patres in asserendo Lucam sacerdotalem Christi prosapiam supputasse, nullam intueor. Nam illa Hilarii, quam secuti videntur Gregorius, Ambrosius, Eucherius, Julianus et Beda, quod ex tribu Levi oriundus fuerit Nathanus, ex ipso Luca in illo cap. falsa comprobatur, dum ver. 31 dicit: *Qui fuit Nathan, qui fuit David*; quem deducit usque ad Judam filium Jacob, non usque ad Levi. Ex II etiam Regum lib., v, 14; et I Paral. iii, 5, constat, aliis tribus filiis adnumeratum Nathan Davidi natum e Bethsabe in Jerusalem. Nec dici posset Lucæ loqui de Nathan ex tribu Levi adoptato a David, cum perspicuum sit, filium ejus naturalem fuisse. Illa etiam Ambrosii lib. *De benedictionibus patriarch.* cap. 3, quod Lucas e tribu Levi aliquos enumeraverit, nempe Levi et Nathan, ratione quorum Christus sacerdotali est prosapia decoratus, non minus falsa videtur, nam cum nominum ratio non sit habenda solum, et hi per patres a Luca deducantur usque ad David, et usque ad Judam, manifestissimum fit, non esse ortos e tribu Levitica, sed e Juda, et regia: eandem, quam indicat priori loco Nazianzenus et tradit Augustinus, quæst. 61, diversum esse sacerdotium majorum Christi a Luca deductorum a Levitico et Aaronitico, quia Christus non fuit sacerdos secundum ordinem Aaron, sed Melchisedech, sicque sacerdotium adeptus est e tribu Juda per Nathan filium David, non de tribu Levi, dubia omnino est. Quia vel ideo Nathan dicitur sacerdos, quod originem duxerit a Melchisedech, quem Hebræi existimant esse Noe filium Sem, et Hieronym. lib. *De traditionibus*, et *Epist. Ad Evagrium*, a quo Hebræi originem duxere; et hoc non, quia non omnes nascebantur sacerdotes; et si aliquis in sacerdotio successurus esset, maxime primogeniti, sicque et Salomon sacerdos fuisset. Vel quod reipsa functus fuerit sacerdotis munere; et hoc legi repugnat, et Paulo ubi supra dicenti, e tribu Juda nullum altari præsto fuisse; unde et

Ozias rex, II Paral. xxvi, 16, quia ausus est incensum adolere coram Domino, lepra ab eo percussus est. Vel ideo tandem, quia II Reg. viii, in fine, dicitur: *Filii autem David sacerdotes erant*; et nec hæc ratio firma est, tum quia hac ratione Salomon diceretur sacerdos, et regia prosapia, quam refert Matthæus, dicenda esset sacerdotalis; tum quia illis verbis nihil aliud significatur, quam filios regis ministrasse Davidi in regia aula. Nomen enim Hebræum *cohanim* et sacerdotes, et principes, et primates ministros, significat, unde Septuaginta vertunt: *Et filii David aularchæ*, id est, aulæ principes erant. Et Chaldaus, principes similiter exposuit, quin et I Paral. xviii, ubi in fine eadem sententia refertur, dicitur: *Porro filii David primi ad manum regis*. Superest igitur hoc unum, ut veram comprobemus hanc communem Patrum sententiam, Mariam ideo ex regia simul et sacerdotali stirpe prodiisse, quod hæc duæ tribus mutuis nuptiis jungerentur. Ut dixit Epiphanius, et posteriori loco Gregorius, et satis fuse Augustinus, lib. xiii *Contra Faustum*, qui ex sacerdotali genere Christum ortum solum asserbat, quod Joachim pater virginis sacerdos fuisse diceretur, quod cum falsum sit et illud falsissimum esse docet Augustinus, præsertim capite nono, Christum non fuisse ex tribu Juda.

VI. *Joachimum et Annam.* — Epiphanius, hæres. 78: « Mulierem quidem noverat ipsam formatione Joseph, et feminam natura et ex matre Anna, et ex patre Joachim, et cognatam Elisabeth, ex domo et familia David. » Et hæres 76: « Si angelos adorari non vult, quanto magis eam, quæ genita est ab Anna, quæ ex Joachim donata est Annæ. » Et serm. *De laudibus Mariæ*: « De radice Jesse ortus est rex David, et de tribu regis Davidis sancta Virgo, sancta, inquam, et sanctorum virorum filia, cujus parentes fuerunt Joachim et Anna. » Hieronymus, lib. *De ortu Mariæ*: « Pater ejus Joachim, mater vero Anna dicebatur. » Joannes Pamasceus, lib. iv *Fidei orthodoxæ*, cap. 15: « Joachim electissimam illam ac summis dignam laudibus mulierem Annam matrimonio sibi copulavit. » Germanus patriarcha Constantinopolitanus, *De Mariæ natali*: « Commune mundi gaudium ex justis hominibus Joachim et Anna hæc die nascitur, laudatissima nimirum, et celeberrima Virgo. » Et in verba Psalmi xlv, *Audi, filia, et vide*: « Secundum angeli vaticinium, o Virgo, illustris proles ex justis hominibus Joachim et Anna hodie in lucem prodiisti. » Sergius Hieropolita, in orat. *De Natali Mariæ*: « Nascetur prophetarum præconium, et justorum Joachim, et Annæ germen. » Nicephorus lib. i *Histor. ecclesiast.* cap. 7: « Joachim et Anna parentum erant nomina, ambo accuratiore, juxta præceptum legis, vita præstantes et clari, necnon primis quibusque, et splendidissimis, nobilissimisque genere connumerati. »

AUCTOR. Quod Augustinus dicit lib. iii, *Contra Faustum*, cap. 9, illud nempe, « Quod de genera-

tione Mariæ Faustus posuit, quod patrem habuerit ex tribu Levi, sacerdotem quendam, nomine Joachim, quia canonicum non est, non me constringit, sed etiam si hoc crederem, ipsum potius Joachim dicerem aliquo modo ad David sanguinem pertinuisse, et aliquo modo ex tribu Juda, in tribum Levi, fuisse adoptatum, vel ipsum, vel ejus aliquem progenitorem: vel certe in tribu Levi ita dictum, ut de stirpe David consanguinitatem aliquam duceret; hoc, inquam, Augustini dictum non est, contra probatam sententiam, de patre Virginis Joachim, non enim negat patrem illius fuisse, sed sacerdotem, et falsam ostendit historiam, ex qua id Faustus affirmabat, nam vera historia de stirpe Davidis et de tribu Juda illum profectum refert.

VII. *Dictus Eli.* — Rabbeni Hakidosch in lib. *Galarazei*, id est, *Revelator secretorum*, ad tertiam Antonini imperatoris et consulis urbis Romæ petitionem: « Quod autem petisti cujus esset filia (mater Messiae), ex quave tribu, animadvertere debes, parentem ejus duplex habiturum nomen, unum Eli, alterum Jehoakim, et Eli quidem, quod est nomen derivativum, ostendit eum ad sublimem gradum ascensurum; Jehoakim vero, quod est nomen compositum, significat Deum in manu ipsius suscitaturum salvationem Israelis maximam. » Macchaneas Nehumiae filius, in *Epistola De Generatione Messiae*: « Erat quædam puella in Bethleem Judæ, nomine Maria, filia Jehoakim Eli, de genere Zerubabelis filii Salathielis ex tribu Juda. »

Auctor. Joachim Virginis patrem esse illum Eli, de quo loquitur Lucas cap. iii, vers. 23, cum inquit: *Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta (ut putabatur Filius Joseph) qui fuit Eli*, satis in primis probat eorum Patrum auctoritas, qui existimarunt Matthæum regiam Christi generationem retulisse, Lucam vero sacerdotalem; illumque paternam, hunc vero maternam exposuisse. Hoc enim subindicavit Hilarius cum, num. 5 citato, dixit: « Matthæus paternam originem, quæ ex Juda proficiscebatur recenset: Lucas vero acceptum per Nathan ex tribu Levi genus edocet. » Et clarius Nazianzenus, qui cum objecisset, « Christum ex Maria Leviten prodiisse, quod illas uum genus duceret de stirpe Aaron, » dum respondet, non negat Mariam ex sacerdotum stirpe a Luca narrata ducere genus, sed Christum non dicendum ex tribu Juda non exortum, quod utraque hæc tribus sæpe commisceretur. Illa item ratione, qua utuntur nonnulli ex aliis Patribus, sat nobis mentem suam exposuere, quod cum Maria fuerit cognata Elisabeth, quæ erat de filiabus Aaron, manifestissimum sit, Christum secundum carnem ex utroque genere descendisse, regum et sacerdotum, et illud Matthæum, hoc Lucam usque ad Virginis Filium deduxisse. Et demum si attente legantur et considerentur eorum verba, numero dicto relata, naturalem Christi generationem deductam volunt per evangelistas, regiam paternam per Matthæum, sacerdotalem vero maternam per

Lucam, unde Eli avum Christi sacerdotem fuisse existimarunt: qui sine dubio est pater Virginis Joachim. Quem ex hac Patrum auctoritate, ut videtur, Faustus Manichæus, ut refert Augustinus, lib. xiii contra ipsum, cap. 4, sacerdotem fuisse dixit, nominans Joachimum; et inde colligebat Christum non fuisse ex tribu David, sed ex tribu Levi: quod quomodo sit accipiendum diximus jam, num. 5 et 6. Secundo præterea ex Augustino probatur, qui facilem nobis aperit viam ad intelligendum Lucam de avo Jesu, et patre Virginis Eli, cum dixit: *Qui fuit Eli*; sic enim ait libro *Quæstionum Veleris et Novi Testamenti* part. ii, quæst. 56: « Evangelista cum referret: *Et ipse Jesus erat incipiens fere annorum triginta, filius, sicut putabatur, Joseph, qui fuit Eli*, id est, Jesus filius æstimabatur Joseph, et non solum Joseph erat filius, sed et Eli, non quia Joseph filium dicit Eli, sed eodem genere, quo Joseph vocabatur filius esse Jesus, ita etiam erat filius Eli, propter quod fratrum filii erant Joseph, et Eli, id est, Salomonis, et Nathan filiorum David. Si enim quod erat improbable, et ad nullam rem proficit, Joseph filius Eli dicatur, non dixisse videbitur de Christo, qui fuit Filius Dei, sed de Adam: si autem per ordinem singuli patres Christi dicantur, sicut et filius dicebatur Joseph, ipse ordine legitur filius fuisse Seth, et filius Adæ, et super hos omnes assignatur Filius Dei, ut ante ipsos dicatur esse, quorum filius nuncupatur. » Idem eisdem pene verbis repetit, in altero ejusdem tit. lib. part. ii, quæst. 6. Ex hoc Augustini testimonio colligitur relativum illud, *qui*, cum dicitur, *Qui fuit Eli*, referre Jesum. Denique cum Josephus duos patres naturales habere non potuerit, et Christi generationem Lucas describebat, non satisfacisset quidem, nisi per naturalem generationem, ascendendo usque ad David, et usque ad Deum ipsum, cujus erat filius naturalis, deduxisset. Cur enim si pater ejus non est Joseph, Christi generationem per Josephi legalem prosapiam descripsisset, quæ ad Christi genus cognoscendum nihil conduxisset? Igitur cum clarior harum duarum generationum, quæ a Matthæo et Luca traduntur, a Julio Africano desiderata, hæc sit, quam recentiores invenerunt, expositio, a veteribus indicata; nempe a Matthæo Josephi, a Luca Mariæ, et Christi Domini naturalem generationem describi; profecto ea est amplectenda: siquidem Africanus, ut dixi, non tam fuit suæ tenax expositionis, quem veteres omnes sunt secuti, ut non reliquerit nobis locum clariorem investigandi, sic enim dixit: « Sive res ita se habet, sive alio modo, » ita existimandum, quamvis certum desit testimonium, ob id, quod clarior ac verior expositio proferri non potest. Et mirabile quidem est, cum tam rarum in omni veteri lege hujus adoptionis legalis, et seminis fratris suscitationis reperiamus exemplum, in parentibus Jacob et Josephi tam crebro contigisse

VIII. *Nazarethæ.* — Lucas, cap. i, v. 26: *Missus est angelus Gabriel a Deo in civitate Galilææ, cui*

nomen *Nazareth*. Hippolytus Portuensis, apud Nicephorum lib. II *Histor. eccl.*, cap. 3 : « Nupsit Anna in terra Galilæa, et protulit Mariam Dei Genitricem. » Hieronymus, *De ortu Mariæ* : « Domus paterna est ex Galilæa, et civitate Nazareth, maternum autem genus ex Bethlehem erat. » Et, *De locis* : « Dux sunt Galilææ, ex quibus una Galilæa gentium vocatur, vicina Tyriorum finibus, ubi et Salomon viginti quinque civitates donavit Hyran regi Tyri, in sorte tribus Nephtalim; altera Galilæa dicitur circa Tiberiadem, et stagnum Genesareth, in tribu Zabulon. Nazareth, unde Dominus noster Salvator Nazaræus vocatus est, usque hodie Galilæa vicinus contra regionem, in quinto decimo ejus milliario, ad orientalem plagam juxta montem Thabor, nomine Nazara. » Et cap. XVII, in *Matthæum* : « Rursum quoniam nutritus erat in Nazareth, quod est oppidum Galilææ, Capharnaum urbi subjacens. »

AUCTOR. Cum duplex sit Galilæa, ut dixit Hieronymus, et Cyrillus lib. II, *Contra Julianum*, et Josephus ante eos, lib. III *De bello Judaico*, cap. 2, superior versus Tyrum, et inferior, a Tiberiade usque ad Zabulon, et Nazareth in inferiori sita sit, in tribu Zabulon, cur Joachimus Bethlehemites, et de familia David, ut mox ostendemus, in ea natus fuit? Respondet his verbis Epiphanius, hæres. 51 : « Qui dispersi erant a tempore bellorum in Machabæis factorum, per omnem terram dissipati erant, et pauci omnino manserunt in Bethlehem habitantes. »

IX. *Patrem Mathat*. — Lucas cap. III, vers. 23 : *Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta (ut putabatur filius Joseph), qui fuit Eli, qui fuit Mathat, qui fuit Levi, qui fuit Melchi, qui fuit Nathan, qui fuit David*. Julius Africanus in Epistola ad Aristidem *De Genealogia Salvatoris* : « Mathan, et Melchi eadem ducta uxore fratres genuerunt ex eadem matre. Primus igitur Mathan ex Estha (id nominis ei mulieri fuisse traditum est), genere a Salomone ducto, Jacobum genuit; post obitum vero Mathan, Melchi, cujus genus est Nathan, refertur, cum ex eadem tribu, alio tamen genere, sicut prædiximus, esset, vidua in uxorem ducta, filium Eli genuit. Ad hunc modum reperiemus Jacobum et Eli ex diverso genere, eadem tamen matre fuisse fratres. Mathan, qui a Salomone descendit, genuit Jacob; mortuo Mathan, Melchi, qui a Nathan originem ducit, ex eadem muliere genuit Eli. Fuerunt igitur ex eadem matre fratres Eli et Jacob. » Eusebius Cæsariensis, lib. I *Histor. ecclesiast.*, cap. 7 et 8, ut supra Africanus, quem refert Titus Bostrensis episc. in cap. III *Lucæ* : « Melchi et Mathan diversis temporibus unam eandemque Estham uxorem habuere. Primus duxit eam Mathan, procreavitque ex illa Jacob; Mathan autem defuncto, Melchi, qui erat ex eadem tribu, licet non ex eodem genere, eandem Estham jam tum viduam ascivit sibi in conjugem, suscepitque ex illa, Eli. Jacob igitur et Eli fuerunt fratres uterini, utpote ex eadem matre

editi. » Gregorius Niazianzenus, in carmine *De genealogia Salvatoris* :

*Mathanus eximia Salomonis stirpe creatus,
Esthæ junctus erat, quo cæca morte preemplo,
Duxit eam Melchi, Nathaneo sanguine cretus.
Mathanus hac genuit Jacobum, Melchius Elin.*

Ambrosius, lib. III, in *Lucam* : « Si requiris, invenies, quod juxta præscriptum legis veteris, duo fratres diversos filios uterinos, ex una uxore generaverint; traditur enim Mathan, qui a Salomone genus duxit, Jacob genuisse filium, et uxore superstitē, decessisse, quam postea Melchi accepit uxorem, ex qua generatus est Eli. » Hieronymus in illa verba Matth. I : *Jacob genuit Joseph* : « Hunc locum objecit nobis Julianus Augustus, de dissonantia evangelistarum, cur Lucas Joseph filium vocaverit Eli, Matthæus Jacob, non intelligens consuetudinem Scripturarum, quod alter secundum naturam, alter secundum legem ejus pater sit; scimus enim hoc per Moysen, Deo jubente, præceptum, ut si frater, aut propinquus, absque liberis mortuus fuerit, alius accipiat uxorem, ad suscitandum semen fratris, vel propinqui sui. Super hoc Africanus et Eusebius in libris *Διαφωνίας Εὐαγγελίων*, plenius disputarunt. » Augustinus, lib. II *Retract.*, cap. 7 : « Lex filios etiam mortui adoptabat, jubens ut fratris sine filiis mortui duceret frater uxorem, et fratri defuncto semen ex eadem suscitaret : quæ profecto de duobus unius hominis patribus expeditior ibi redditur ratio. Uterini autem fratres fuerunt, in quibus hoc contigit. Hoc in eorum litteris inventum est, qui recenti memoria post Ascensionem Domini de hac re scripserunt; nam etiam nomen ejusdem mulieris, quæ peperit Jacob, patrem Joseph de priore marito Mathan, qui fuit pater Jacob, avus Joseph, secundum Matthæum; et de marito posteriori Melchi peperit Eli, cujus erat adoptivus Joseph, non tacuit Africanus; quod cum Fausto responderem nondum legeram. » Eucherius, *Quæst. in Matth.* : « Consuetudo apud Judæos ex lege erat, ut defuncti fratris uxorem ad suscitandum semen superstes frater acciperet. Jacob ergo atque Eli uterini fratres fuerunt. » Joannes Damascenus, lib. IV *Fidei*, cap. 15 : « Rursus ex stirpe Salomonis filii David Mathan, ex uxore sua genuit Jacob; mortuo autem Mathan, Melchi ex tribu Nathan filius Levi, ac frater Pantheris, uxorem ipsius Mathan, quæ etiam Jacobi mater erat, matrimonio sibi copulavit, atque ex ea genuit Eli, ita uterini fratres erant Jacob et Eli, ille nimirum ex tribu Salomonis, hic ex tribu Nathan oriundus. » Beda, in *Luc.* III : « Hujus nodum quæstionis Africanus, de consonantia Evangeliorum scribens, apertissime solvit. « Mathan, inquit, et Mathat diversis temporibus de una, eademque uxore Estha nomine, singulos filios procreaverunt, quia Mathan, qui per Salomonem descendit uxorem eam primus acceperat, et relicto uno filio, Jacob nomine, defunctus est : post cujus obitum Mathat, qui per Nathan genus ducit, cum esset ex eadem tribu, sed non ex

eodem genere, relictam Mathæ accepit uxorem, ex qua et ipse accepit filium nomine Eli. Per quod ex diverso patrum genere efficiuntur Jacob et Eli uterini fratres. Hæc Africanus his ipsis syllabis profert. Excepto quo pro Mathat posuit Melchi, quia fortasse vel codex illius sic habuit, vel in historia, in qua hæc didicerat, eundem Mathat invenit esse Dyonimum. » Theophylactus, in *Luc. iii* : « Querunt quidam, quomodo Matthæus Josephum dicat filium Jacob, Lucas autem Eli? Impossibile autem est unum habuisse duos patres. Dicunt itaque ad hoc quod Jacob et Eli uterini fratres fuerunt ex diversis patribus. » Euthymius, in *Luc. iii* : « Matrem ipsius Eli et Jacob, primum duxit in uxorem hic Mathan, de quo Lucas, et genuit Eli; deinde jam viduam duxit hanc Mathan ille, qui apud Matthæum ponitur, cum esset de eadem tribu, quanquam de alia cognatione : et genuit Jacob. Eli itaque et Jacob ab eadem nati sunt matre, diversis tamen patribus. » Zachariæ Chrysopolitanus episcopus, lib. 1, in *Unum ex quatuor Evangeliiis*, cap. 5, refert per omnia Africani verba. Nicephorus lib. 1, *Histor. ecclesiast.* cap. xi, ut supra Africanus, quem refert, penitus.

Auctor. Ex his Patrum testimoniis hoc unum colligi volumus nostræ historiæ valde conveniens, Jacob et Eli, quem præcedenti num. 7 probavimus esse Joachim, fratres fuisse ex eadem matre Estha progenitos, per diversos patres, Mathan, qui apud Matthæum dicitur genuisse Jacob, et Mathat, qui apud Lucam genuit Eli. Non ad custodiendam legem illam Deut. xxv, 6, de suscitando fratris demortui semine, ut ex dictis Patribus aliqui putaverunt; nam ea lex loquitur, dum frater aut propinquus decedit sine liberis; at Mathat cum obiit, duos habuisse legimus, Josephum et Cleopam, ut sequenti numero dicemus; sed quod ita accidit, ut vidua a Mathat duceretur. Quod vero Africanus, quem cæteri secuti sunt, pro Mathat, quem Lucas facit patrem Eli, posuit Melchi illius proavum, ea fortasse ratione fecit, quam notavit Beda, quod Mathat esset binomius : et hoc inde potest etiam comprobari, quod Damascenus, lib. iv *Fidei orth.* cap. 15, sicut ante ipsum Joannes patriarcha Hierosolymitanus *De instit. monachorum*, c. 35. Ita Joachimi prosapiam deducit. Igitur ait : « Ex stirpe Nathan filii David Levi genuit Melchi, et Pantherem; Panther autem genuit Barpantherem, nam ita vocabatur; Barpanther rursus genuit Joachim; Joachim denique genuit sanctam Dei Genitricem. » Ubi vides vocatum a Damasceno Melchi illum, quem Lucas vocat Mathat. Vel certe Levi habuit duos filios, Melchi et Mathat, qui et Panther dictus est, sicut et Jacob pater Josephi Panther cognominabatur, auctore Epiphanio, hæres. 78. Hincque ex Damasceno etiam habemus Joachimum ex Davide promanasse per filium ejus Nathanum, quamvis Elim et Joachimum duobus intermediis distinguat; nam avum Joachimi, et Mariæ Deiparæ proavum fratrem facit Eli. Sic ergo parum ab eo

SUMMA AUREA DE B. V. MARIA. II.

differimus in assignanda naturali Mariæ genealogia, quam Lucas evangelista enarrat.

X. *Clopæ*. — Egesippus in v lib. suorum Commentariorum : « Cum esset pax alta in omni Ecclesia, de genere Domini manet usque ad Trajanum Cæsarem donec prædictus Simeon, consobrinus Domini, filius Clopæ, ab hæreticis calumniam passus est : Erat autem Clopas frater Joseph. » Eusebius, lib. iii *Hist. eccles.* cap. 11 : « Post martyrium rumor est, apostolos et discipulos Domini de eo consilium cepisse, quem ad hoc dignum judicare deberent, qui Jacobo succederet : atque ita cunctos una et eadem sententia Simonem Cleopæ filium, cujus et evangelica Scriptura meminit, sede parocix Hierosolymitanæ dignum judicasse, quem consobrinum Servatoris dicunt : Egesippus enim Cleopam fratrem Josephi fuisse scribit. » Epiphanius, hæres. 66 : « Præterierunt sancti omnes, et cum ipsis Simeon filius Cleopæ fratris Joseph. » Et hæres. 78 : « Hic Joseph frater fuit Clopæ; erat autem filius Jacob, qui Panther cognominabatur. » Theodoretus in illa verba ad Galat. 1, *Nisi Jacobum fratrem Domini* : « Vocatur frater Domini, sed non erat natura, sed nec fuit Joseph filius, ut quidam existimant, sed erat quidem Cleopæ filius, Domini autem consobrinus; habuit matrem matris Domini sororem. » Beda super *Luc. vi* : « Cui Simeonem filium genuisse, eumque consobrinum Domini existentem, et quod Cleophas frater fuerit Joseph, Historia ecclesiastica tradit. » Et super 1 cap. Actuum : « Consobrinus hic, secundum carnem, Salvatoris fuisse declaratur; quia patrem ipsius Cleopham, fratrem fuisse Joseph, Egesippus contestatus est. » Theophylactus, in xiii cap. Matth. : « Fratres habuit Dominus, et sorores, Joseph filios, quos genuit ex uxore fratris sui Cleopæ; » et in *Joan. xix* : « Clopas frater fuit Joseph. » Euthymius, cap. xvii in *Joan.* : « Unigenita erat Dei Mater, verum Joseph, et Cleophas fratres erant : nos autem erat Judæis fratrum uxores appellare sorores, quarum viri Joseph et Cleophas. » Georgius Cedrenus in *Compendio historiæ*. « Ejus filiam Mariam Cleophas, frater Josephi ex utroque parente, duxit uxorem, ex eaque Simeonem sustulit, qui post Jacobum Domini fratrem episcopus fuit Hierosolymis. » Nicephorus, lib. iii *Hist. eccles.* cap. 9 : « Simonem filium Cleopæ eligunt episcopum Hierosolymæ post Jacobum; Cleopas enim Josephi sponsi frater fuit. »

Auctor. Alter hic est ab illo discipulo qui, ut a Luca refertur cap. xxiv, ibat in Emmaus; hic enim de quo est modo nobis sermo, Græce Clopas, ille vero Cleopas dicebatur. Hujus si ostendissemus filios esse illos, quos sacri evangelistæ fratres Domini vocaverunt, ut conabimur ostendere, num. 11 seq., actum esset de questione difficili, qua quæri solet, fuerintne filii Josephi, an aliarum Annæ matris Dei Genitricis filiarum.

XI. *Patris eorum*. — Egesippus, lib. v suorum Commentariorum : « Cum esset pax alta, » etc., ut

supra num. 10. Et rursus : « Postquam Jacobus, cognomento Justus, martyrio est coronatus pro veritatis defensione, sicuti et Dominus, Simeon filius Cleopæ patrui ejus, in locum ejus suffectus est, quem omnes discipuli, quoniam Domini consobrinus erat, secundo loco suffragiis illi administrationi præfecerunt. » Eusebius Cæsariensis, lib. III *Hist. eccles.*, cap. 10 : « Post martyrium Jacobi rumor est, » etc., ut supra n. 10. Et cap. 26 : « Quod si quis Simeonem, tum oculis Dominum conspexisse, tum auribus ejus sermonem accepisse dixerit, ratione certe id quidem potest, non solum longinquitate temporis quo vixerit, sed Evangeliorum testimonio, quod Mariæ Cleopæ meminerit ubi citatur Mariæ Cleopæ uxor, pro argumento utens, cujus filius, ut supra posuimus, fuit. » Et lib. IV, cap. 21, idem auctor Egesippus errorum suæ ætatis origines his vocibus plane demonstrat : « Postquam cognomento Justus, » etc., ut supra ex Egesippo. Joannes Chrysostomus super illud ad Galatas I, *Alium apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini.* « Sed vide quanto cum honore et hunc nominavit; non enim simpliciter dixit, Jacobum, sed magnificum illud elogium addidit, *fratrem Domini.* Etenim si tantum indicare voluisset, de quo loqueretur, poterat alia nota declarare, si dixisset Jacobum Cleopæ, quod cognomen posuit Evangelista; non enim appellavit eum Jacobum Cleopæ, sed quomodo? Fratrem Domini: atqui nec frater erat Domini juxta carnem, sed esse putabatur. » Theodoretus super cap. I ad Galat.: « Vocatur frater Domini, » et cætera, ut supra num. 10. BEDA, super caput VI Lucæ : « Jacobus quidem Alphæi ipse est, qui in Evangelio frater Domini nominatur, quia Maria uxor Alphæi soror fuit Mariæ matris Domini quam Mariam Cleopæ Joannes evangelista cognominat; fortasse quia vel idem Alphæus, qui etiam Cleopas est dictus: vel ipsa Maria, defuncto, post natum Jacobum, Alphæo, Cleopæ nupsit; cui Simeonem filium genuisse, eumque consobrinum Domini existentem, eo quod Cleopas frater fuerit Joseph, Hierosolymæ post Jacobum rexisse Ecclesiam historia ecclesiastica tradit. » Et super cap. I Actuum apostolorum : « Juxta Evangeliorum fidem eundem Jacobum, filium Alphæi, apostolum, præfuisse Hierosolymis sciendum est, qui frater Domini filius, cujus Joannes evangelista meminit : *Stabant autem juxta crucem Jesu, mater ejus, et soror matris ejus Maria Cleopæ.* Mariam hanc Cleopæ, a patre, sive a familia cognominans. Simon autem Zelotes ipse est, qui in Evangeliiis scribitur Cananeus, et post fratrem suum Jacobum, Hierosolymorum rexit Ecclesiam, centumque et viginti annorum sub Trajano crucem ascendit: consobrinus is secundum carnem Salvatoris fuisse declaratur, quia patrem ipsius Cleopam fratrem fuisse Joseph, Egesippus contestatus est. » Nicephorus, lib. III *Histor.* cap. 9 : « Atque equidem omnes in Simonem filium Cleopæ,

cujus etiam sacrum meminit Evangelium, oculos conjiciunt, eique episcopalem sedem committunt. Quem Simeonem Egesippus patrualem Jesu fuisse memorat: Cleopas enim sponsi Joseph frater fuit. » Et cap. XVI : « Quo tempore Simeonem quoque patruo Jesu Cleopa et Maria conjuge ejus, quam et sororem (quippe veluti consponsam, atque adeo filiam) Dei Genitricis fuisse dicunt, non ex Anna et Joachim, sed ex Salome et Josepho editam, ut dictum est, progenitum, martyrii cursum absolvisse constat. Quod si quis vere rationi, atque observationi insistat, recte profecto Simeonem hunc ex illis fuisse dicet, qui Dominum suis ipsorum oculis viderint, et auribus audierint, apertum nimirum indicium est longævitas ipsius, et quod divinorum Evangeliorum Scriptura Mariæ Cleopæ, ex quo hunc prognatum esse supra diximus, mentionem facit. Venerunt igitur, et præfuerunt Ecclesiæ omni, donec etiam, quem diximus Simeon Cleopæ filius, Domini patruelis frater, per calumniam ab hæreticis delatus est. » Et lib. IV, cap. 7, meminit item Egesippus initiorum hæresum quarundam, ita inquires : « Posteaquam Jacobus Justus, » et cætera, ut supra.

AUCTOR. III Patres de duobus ex quatuor, qui vocantur fratres Domini, loquuntur de Jacobo et Simeone. De Jacobo quidem Chrysostomus et Theodoretus plane docent filium fuisse Cleopæ fratris Joseph, et Christi consobrinum, et idcirco vocari fratrem Domini, hoc est, patrualem ex patre putato. Egesippus autem, et qui eum sequuntur Eusebius, Beda et Nicephorus, Simonem confitentur filium fuisse Cleopæ fratris, ut dictum est, Josephi, et patrui Jacobi; quo manifeste indicant Simeonem hunc non fuisse fratrem Jacobi, quod non esset filius Josephi, cujus filios esse putarunt, veteres quatuor illos, qui ab evangelistis fratres Domini vocantur. Nobis igitur restat probandum, Simonem et Jacobum fratres fuisse, ut ita convenient Chrysostomus et Theodoretus cum Egesippo et cæteris, in patre Cleopa illis assignando. Quatuor ergo, ut hæc penitus explicentur, nobis tractanda se offerunt; in primis, quem patrem habuerint hi fratres; deinde quam matrem; tertio, quot, quive fuerint illi fratres sigillatim; demum, quæ illis fuerint sorores? Hæc enim si ostenderimus, nodum satis implexum dissolvemus.

De parente primum dicamus. Patrem illorum ex auctoribus quidam unum faciunt, quidam duos. Qui unum fatentur, plurimi dicunt fuisse Josephum sponsum virginis; ex alia uxore, ut verum esse comprobet dictum evangelistarum, fratres Domini illos vocantium; erant enim, quia filii Joseph, hoc est putabantur, quemadmodum Joseph pater Domini existimatus est: sic sentiunt Hippolytus Portuensis apud Nicephorum lib. II, cap. 3; Origenes in cap. XIII Matthæi; Hilarius can. 4 in Matth., Ambros. ad Galat. I; Epiphanius hæres. 28, 29, 51, 78; et in *Ancorato*, ad medium; Gregorius Nyssenus orat. 2, *De Resurrectione*; Chrysostomus.

orat. *De Annuntiatione*; Augustinus lib. *Expositionis Epistolæ ad Galatas*; Theophyl. super cap. xiii Matth. et ad Galat. i. Quam sententiam plane secuti videntur Egesippus, cum Clopam Simonis patrem, patrum facit Jacobi et fratrem Josephi (putavit enim Josephum patrem fuisse Jacobi, et qui eum referunt Euseb. locis illis, et lib. ii, cap. 1; Œcumenius, super cap. xv Act., Euthym. super Matth. xii et xxvii, et super xix Joan.; et Niceph. lib. ii, cap. 3 et 33, et lib. iii, cap. 10. Hieronym. tamen lib. *Adversus Helvid.* et Beda in cap. vi Luc., dicunt fuisse Alphæum, quia Matth. x, 3; Marc. iii, 18; Act. i, 13, Jacobus unus ex fratribus Domini, Alphæi dicitur filius. Demum Abdias, lib. vi *Hist. apostol.*, diversos his filiis patres assignat, licet eandem matrem. Nam Josephum facit patrem Jacobi, Alphæum vero Simonis et Judæ. Verumtamen rectius Chrysost. et Theodoret. patrem horum Clopam fatentur esse, fratrem Josephi: quod ipsum asserunt Egesippus, Eusebius, Beda et Nicephorus, dum Simonis patrem illum faciunt, si probaverimus, hunc Simonem fratrem fuisse Jacobi, ut mox probare conabimur. Hanc autem veriore sententiam esse plane ostendimus, cum eorum fratrum patrem non potuisse esse Josephum, ex matre eorum, demonstraverimus: neque Alphæum, si non sit idem qui Clopas, ut cum Jacobum Alphæi a Jacobo fratre Domini diversum esse, inferius ostenderimus juxta aliquos.

Secundo, quid de horum matre senserint ecclesiastici referamus. Helvidius cum aliis hæreticis Dei Genitricem Josephi sponsam matrem eorum impie sunt conati suadere. At sancti Patres, ut illis sese opponerent, varie senserunt. Quidam, quorum meminit Hieronymus super xii Matth., Escham Josephi uxorem fuisse putarunt, ante virginem ductam. Hippolytus apud Nicephor. lib. ii, cap. 3, et ipse Nicephorus lib. iii, cap. 16, Salomon prius a Josepho ductam matrem designant filiam Aggæi fratris Zachariæ. Abdias Mariam Cleophæ filiam Alphæo, ait, genuisse Simonem, et Judam, post vero Josepho Jacobum. Theophyl. super xiii Matth. et super xix Joan. uxorem Cleophæ ab ipso relictam, ductam a Josepho, et hos fratres habuisse, quem dicendi modum videtur secutus Egesippus cum his, qui eum referunt, dum Mariam uxorem Cleophæ fecit matrem Simonis, uxorem autem Josephi matrem Jacobi. Hieronymus deinde, dum adversus Helvidium sic concludit: « Verum in hac parte contentiosum funem non traho, alia fuerit Maria Cleophæ, alia Maria Jacobi, et Josetis, dummodo constet, non eandem Mariam Jacobi et Josetis esse quam matrem Domini. » Indicatsane Mariam Cleophæ sororem matris Domini fuisse matrem Simonis: quod dixerant Egesippus, Epiphanius, Eusebius, Beda et Nicephorus: at Mariam uxorem Alphæi fuisse matrem Jacobi et Josetis. Sit ergo certior sententia Chrysostomi, hom. 89 in *Matth.*: Hieronym. *Adversus Helvidium*, et super xii *Matthæi*; Theodoret. ad Galat. i; et Bedæ in vi *Lucæ*, et Act. i, existimantium horum

matrem esse illam quæ Matth. xvii, 36, et Marc. xv, 40, dicitur Maria Jacobi, et Jose mater; et Joan. x, soror matris Domini Maria Cleophæ. Nam Cleophæ hanc uxorem fuisse satis aperte dixerunt Egesippus et Eusebius, Theophylactus. et Nicephorus. Esse autem Mariam ex eo, quod Jacobi et Jose mater vocatur ab evangelistis, satis constat. Jam hoc jacto fundamento, fratres illos non potuisse filios esse Josephi, hac efficaci ratione probamus. Vel Josephus habuit hos filios ex uxore ante virginem ducta, ut omnes prædicti fatentur; et præmortua, ut expriment Epiphanius. et Gregorius Nyssenus; vel simul vivente cum Deipara. Non præmortua, quia Matth. xxvii, 56; Marc. xv, 40; et Luc. xxiv, 10, refertur Maria Jacobi et Jose mater vivens tempore mortis et resurrectionis Christi; Jacobus autem et Jesus duo erant ex illis fratribus. Respondent Gregorius Nyssenus, orat. 2 *De resurrectione*; Theophylactus. super xxvii Matth., et super xix Joan. et Nicephorus, lib. i *Histor.* cap. 33, vere uxorem Josephi fuisse præmortuam; quæ vero dicuntur ab evangelistis Maria Jacobi et Josetis mater, esse Dei Genitricem, quæ mater illorum dicitur, id est noverca, quod domi pueros illos tanquam Josephi filios educaverit; confitenturque ad ungendum corpus Jesu cum aliis piis feminis profectam; quod ex Greg. Nazianz. et Sedulio inferius, cap. 17, n. 2, repetemus. Sed refutat hanc solutionem Simeon Metaph. eo cap. referendus, et Euthymius, c. 67, in xxvii Matth.: tum quia nihil obstabat vocare eam matrem Jesu, ut sæpe alias, si ea esset, tum quia absurdum esset ei præponi Magdalenam, tanquam fervidiorem, cui sese visendum prius Christus præbuisset; tum demum quia impium iisdem esset, verba ejus sicut et aliarum mulierum, tanquam deliramenta ab apostolis contempta fateri. Non ergo erat Dei Genitrix, sed vera mater Jacobi et Josetis. Vivebat ergo una cum Deipara. Igitur vel illam repudiaverat Josephus, ut dixit Chrysost. *Orat. de Annuntiat.* (si ejus est, cum diversum in aliis operibus sentiat), quod indignum est creditu de viro justo, et sancta femina: vel duas uxores simul habeat Josephus, quod nullius auctoritate probari potest, nec ratione. Quod ne diceret Euth. eo loco, suspicatus est Mariam hanc matrem Jacobi, et Josetis non esse matrem filiorum Joseph, sed aliorum e septuaginta. Putat enim hos duos non esse ex fratribus Domini contra omnium sententiam. Ne igitur tam absurda concedamus, tanquam certum ex dictis concludamus, hos non fuisse filios Joseph. Quod si eos negamus Josepho, cum ratione eorum uxorem illi tribuerint veteres, sequitur nullam habuisse ante Virginem. Erunt igitur filii Cleophæ, aut Alphæi, si idem sit: quod pendet ex eo, utrum sit Jacobus Alphæi, et Jacobus frater Domini idem, quod paulo post explicabimus; et utrum eadem sit Maria Cleophæ cum Maria Jacobi et Josetis, de quo mox dicemus.

Tertio sequitur, ut agamus de his fratribus prius in genere; posterius de singulis. In genere quidem

nemo est qui dubitet hos quatuor esse, qui dicuntur fratres Domini : Jacobum, Jose, Simonem et Judam; qui ita nominantur Matth. xiii, 15; Marc. vi, 3; Matth. xxvii, 56; Marc. xv, 40; et Luc. xxvii, 10. Maria dicitur mater Jacobi et Jose, et Luc. vi, 56; Act. i, 13. Et in Epistola Judæ dicitur Judas frater Jacobi : et complures auctores ex eisdem parentibus natos putant, quamvis, ut vidimus, in eis designandis varii sint, ut Epiphanius hæres. 78; Gregor. Nyssenus, Hieronym. Theophylact., super xiii Matthæi; et Euthymius, qui putat, ut cœpimus dicere, Jacobum et Jose non esse ex his fratribus, sed ex septuaginta discipulis, ex Maria natos, non uxore Josephi. Forte indicat id, quod Nicephorus dixit, lib. i, cap. 33, Mariam hanc esse uxorem Judæ filii Josephi, unius ex fratribus Domini, qui ex illa hos duos fratres habuit Jacobum et Jose. Cæteri confitentur eos fratres, vel ex patre tantum, vel ex matre. Dictos vero fratres Domini, hoc est, compatriueles, quia nepotes Josephi ex fratre, apud quem una cum Christo sunt educati, et ita ejus fratres putati, sicut et Joseph putatus est pater. Gregor. autem, Epiphanius et Theophylact., propterea dicunt vocari Mariam Jacobi, et Jose tantum matrem duobus aliis præteritis, quod hi essent primi ex fratribus et insigniores; sed jam de singulis agamus.

De Jacobo in primis dubitabatur, sitne idem Jacobus Alphæi, cum Jacobo fratre Domini? Si enim sunt idem, eisdem erunt orti parentibus, atque idem erit Alphæus cum Clopa; si diversi erunt patres, nec Jacobus frater Domini erit ex apostolis. Igitur Abdias, lib. vi *Historiæ apostolicæ*; Clemens Alex. lib. vii *Hypotyposeon*, quem referunt Euseb. lib. ii *Histor. eccles.* cap. 1; et Nicephorus, lib. ii, cap. 3; Hieronym. *Adversus Helvidium*; Isidorus, lib. *De vita et morte sanctorum*, cap. 70; et Beda, ubi supra, duos tantum Jacobos agnoscunt Jacobum Zebedæi fratrem Joannis, et Jacobum Justum fratrem Domini, filium Alphæi qui unus est ex apostolis, ut ait etiam Anselmus, I Cor. ix. Hæc sententia constat : Primo, quia hic fuit apostolus. Sic enim vocat eum Paulus ad Gal. i. cum ait : *Alium apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini*; sed inter apostolos duo tantum numerantur Jacobus Matth. x, 2; Marc. iii, 16, et Luc. vi, 14, ut notarunt Chrysostom. hom. 53, in Matth., et Theophyl. in x Matth. Jacobus Zebedæi, et Jacobus Alphæi. At Jacobus frater Domini non est filius Zebedæi. Est ergo Jacobus Alphæi. Præterea, quia Jacobus frater Domini dicitur Minor, et Jacobus Zebedæi Major; ejusmodi autem comparatio non fit nisi inter duos; sunt ergo tantum duo Jacobi. Demum quia Ecclesia duos tantum Jacobos celebrat apostolos, Jacobum Zebedæi, et una cum Philippo Jacobum Hierosolymitanum : qui si non fuisset Jacobus Alphæi, reliquisset profecto hunc sine festo, quod esset mirabile. Ne ergo tam absurdum rem asseramus, tanquam satis probabile, confiteri oportet, duos tantum exstitisse Jacobos,

et Jacobum fratrem Domini eundem esse cum Jacobo Alphæi.

Verumtamen Egesippus relatus ab Abdia, et Hieron. in Catalogo, in vita Jacobi, multos fuisse Jacobos affirmat, et ipse Hieron. lib. v, in Isa., cap. 17, ex quorundam veterum interpretum sententia, extra numerum duodecim apostolorum, tertium decimum facit Jacobum fratrem Domini, nec id rejicit. Imo id sentit super cap. i ad Galat. ut dicemus. Sic extra duodecim apostolos hunc Jacobum enumerat Clemens Romanus, lib. vi *Constitutionum apostol.* cap. 12 et 14; Hippolytus in lib. *De apostolis et lxx discipulis*; Dorotheus, in *Synopsi*, Cyrillus Hierosolymit. catech. 14; et Epiphanius, hæres. 66; Gregor. etiam Nyssenus, orat. 6 *De Resurrect.*; et Chrysostomus, hom. 33, in Matth.; Nicolaus I, in *Responsis ad Bulgaros*, cap. 92; Euthymius quoque super x Matth., cap. 19; et super xxvii, cap. 67. Michael Glycas, in p. *Annaliis*; et Nicephorus, lib. ii, cap. 40 et 44, diversos faciunt Jacobum fratrem Domini a Jacobo Alphæi. Hunc enim Chrysostomus et Euthymius faciunt publicanum fratrem Matthæi, qui erat etiam filius Alphæi. Hæc sententia primum probatur, quia quotiescunque in Evangelio numerantur Christi discipuli, seu apostoli, seorsim extra eorum numerum constituuntur fratres Domini : non ergo erant de numero apostolorum. Id constat Matthæi xii, 46, ubi cum diceretur Christo : *Ecce mater tua et fratres tui foris stant quærentes te, extendens manus in discipulos suos respondit : Ecce mater mea, et fratres mei.* Et Joan ii, 12; *Post hæc descendit Capharnaum ipse, et mater ejus, et discipuli ejus.* Et cap. vii, 3 : *Dixerunt fratres ejus : Transi hinc, ut et discipuli tui videant opera tua, quæ facis, neque enim fratres ejus credebant in eum.* Act. i, 14, enumeratis undecim apostolis cum duobus Jacobis dicitur : *Hi omnes erant perseverantes cum Maria matre Jesu, et fratribus ejus.* I Cor. xv, 5, 6 : *Visus est Cephæ, et post hæc undecim, deinde visus est plusquam quingentis fratribus simul, deinde visus est Jacobo, deinde apostolis omnibus.* Quod si dicas hac ratione probari, nec Judam fratrem Jacobi adnumerandum undecim apostolis, qui tamen erat unus ex fratribus, respondetur, hunc quidem negari non posse, quia expressus est. De reliquis autem probare rationem; qui tamen serius crediderunt in Christum, ut indicat Hieron. *Adversus Helvidium*, ac post alios, posteriores vocati sunt, ut asserit Abdias, ubi supra. Verum ratio, quæ Jacobum fratrem Domini non fuisse ex apostolis, ac proinde non fuisse Jacobum Alphæi, est hæc : Omnes apostoli a Christo ipso sunt episcopi ordinati, nec uni aut alteri provinciæ aut regioni addicti, sed universo orbi præfecti, missi ab eo ad prædicandum omni creaturæ, quamvis beato Petro subjecti, ut communis tenet sententia ex ipso Evangelio deducta : sed Jacobus frater Domini non est ordinatus aut consecratus episcopus a Christo ipso,

sed consecratus est episcopus Hierosolymitanus, eique ecclesiæ addictus, ab apostolis Petro et Joanne, et Jacobo; » ut asseruit Clemens Alexand. lib. vi *Hypotyposeon*, quem refert Eusebius, lib. ii *Histor.* cap. 1; et Anacletus, Epist. ad episcopos Italiæ; Chrysost. hom. 87, in *Joannem*, et Hieronym. in Catalogo. Unde colligit Anacletus traditam a Petro regulam non minus quam a tribus antistitem consecrandi. Propterea Egesippus, apud Hieron. ait: « Suscepit Ecclesiam Hierosolymæ post apostolos frater Domini Jacobus, ostendens ipsum non fuisse apostolum; ideoque nec fuisse Jacobum Alphæi, unum ex apostolis. » Quod si verius sit, Jacobus frater Domini non erit Alphæi filius; et cum supra probaverimus, nec fuisse filium Josephi, sequitur habendum esse filium Cleophæ; quod et de cæteris fratribus Domini similiter est dicendum.

Ad rationes quas adduximus, ex Hieronym. lib. *Adversus Helvidium*, respondetur: Ad primam, satis sibi ipsum Hieronymum respondisse in primum cap. ad Galatas; nam explicans illa verba Pauli: *Alium apostolorum vidi neminem nisi Jacobum fratrem Domini*, tacite respondens objectioni, cur Jacobum adnumeret apostolis, inquit: « Quod autem exceptis duodecim, quidam vocentur apostoli, illud in causa est. Omnes qui Dominum viderant, et eum postea prædicabant fuisse apostolos appellatos. » Probatque exemplis, et concludit vehementer erasse, qui arbitratus est Jacobum hunc de Evangelio esse apostolum fratrem Joannis. Vult ergo satis aperte Hieronymus ostendere, Jacobum fratrem Domini non esse de numero apostolorum. Ad alteram rationem dicendum, verisimilius esse, si ætatem respiciamus, majorem fuisse Jacobum fratrem Domini, Jacobo fratre Joannis, qui erat nepos illius ex sorore Salome, et natus est post Joannem, si credimus Chrysostomo hom. 35 in *Matth.* Joannes autem tertio Christi anno natus est, at frater Domini, multo ante, ut mox dicemus. Unde sequitur hac ratione non recte dici Minorem. Gregorius ergo Nyssenus orat. 2, *De Resurrectione*, comparat cum Jacobo Alphæi quem dicit vocari *majorem dignitate*, quod adnumeratus esset apostolis at Jacobum fratrem Domini dictum, ait, *parvum*, quod esset tantum de numero discipulorum, non apostolorum. Qua etiam ratione posset Minor dici comparatus cum Jacobo Zebedæi, qui fuit apostolus. Fortasse dici potest, cum ex Scriptura nullum reperiamus Jacobum dictum Majorem, et Jacobus frater Domini Marc. xv, 40, *μικρός*, hoc est *parvus* dicatur, absque illa cum alio singulari comparatione, ita dictum, quod parvus corpore esset. Nisi velis dicere, fuisse aliam Mariam matrem Jacobi, ad cujus distinctionem dixit Marcus. *Et Maria Jacobi Minoris*, quod illa habuisset filium Jacobum, qui hoc major erat, qui tamen esse non potuit Jacobus Zebedæi, cujus mater non fuit Maria, sed Salome, ut dicemus. Ad ter-

tiam rationem respondetur, etsi Ecclesia Orientalis diversum de tribus Jacobis festum celebrat, magnam vim habere Ecclesiæ Latinæ consuetudinem, et probabilem satis reddere priorem opinionem, cui pietas postulat fidem habere. Quamobrem priori sententiæ, et quam hactenus Latina Ecclesia probavit, jure debemus assentire.

De Symeone, sive Simone, præterea loquamur; nam de Josete nihil est quod dicamus, cum, ut notavit Origenes, nulla de eo amplius mentio fiat. Abdias lib. vi *Histor. apostol.* Simonem fratrem Jacobi existimat esse Zelotem, seu Cananæum, qui unus fuit ex apostolis, sic etiam Sophronius apud Hieronym. in Catalog. Isidorus lib. *De vita et morte sanctorum*, cap. 8, et Beda Actuum 1, tamen hunc non fuisse apostolum, sed unum ex discipulis; et acta eorum diversa ostendunt, nam apostolus celebratur 28 Octobris; frater autem Domini 18 Februarii, et quia ille fuit ex Cana, frater vero Domini ex Nazareth filius Cleophæ. Unde retractat Beda suam sententiam, lib. *Retractat. super Act. apost.* super cap. 1. Et licet Egesippus relatus ab Eusebio et Nicephoro, ubi supra, et Epiphanius hæres. 66, hunc Simeonem faciant filium Cleophæ et Mariæ Cleophæ, consobrinum Salvatoris, non faciunt tamen fratrem Jacobi, sed compatruelem; quo putant diversum esse ab illo qui inter fratres Domini connumeratur. Verum certius loquuntur Chrysostomus, Theodoretus et Beda, qui cum Jacobum faciant filium Cleophæ et Mariæ Cleophæ, ostendunt esse fratrem Simeonis, qui illi successit in episcopatu Hierosolymitano, ac proinde fratrem Domini existimant unum ex illis fratribus.

De Juda certum nobis est fuisse apostolum, dictum Lebbæum, et cognominatum Thaddæum, sic enim Luca vi, 16; Act. 1, 13, adnumeratur apostolis; et in epistola sua Judas se vocat fratrem Jacobi, atque ita fatentur Egesippus ad Euseb. lib. iii *Histor.* cap. 15 et 16, et Nicephorus, lib. ii, cap. 4, qui addunt filios habuisse ex Maria conjugē, et nominat Nicephorus mox referendus, Jacobum et Josetē, quos dixit Euthymius non esse illos duos fratres Domini, sed alios e septuaginta: et hujus Jacobi respectu fratrem Domini dictum Minorem dicit aliquis quo utraque hæc Maria eorum mater diversa esse ostendatur.

Quarto demum agendum est nobis de sororibus Domini; nam ubi fratres Domini nominantur, mentio etiam facta est sororum eorum, Matth. xiii, 55, et Marc. vi, 3, easque duas fuisse refert Hippol. apud Nicéphorum, lib. ii, cap. 3, nempe Esther et Tamar. Epiphanius autem hæres. 78, et Theophylact. in *Matth.* xiii, vocant Mariam, et Salome, quæ nomina ex Evangelio non obscure colligi possunt.

De Maria in primis dicendum. Duplex autem est, quæ ex Evangelio vertitur in dubium, Maria Cleophæ, quæ Joan. xix, dicitur Maria soror matris

Jesu, et Maria Jacobi et Jose mater, sic dicta Matth. xxvii, 56; Marc. xv, 40, et xvi, 1; Luc. xxiv, 10, quæ et altera Maria dicitur Matth. xxvii, 61, et xxviii, 1. Has duas Marias diversas esse existimant quicumque putant fratres hos fuisse filios Joseph, ex uxore præmorta; et Mariam Jacobi et Jose, dicunt esse Dei Genitricem: quæ sicut filius ejus putatus est filius Joseph, et frater Jacobi, putata est ipsa eorum fratrum mater, cum minime fuerit, ut affirmavit Helvidius apud Hieronymum. Sic dixerunt Gregorius Nyssenus, Theophylactus et Nicephorus. Et hæc ipsa est quæ dicitur altera Maria. Euthymius autem, ut diximus, cap. 67 in *Matth.*, quoniam huic sententiæ merito non vult assentire, ne etiam duas uxores viventes concedat Josepho, asserit, hanc Mariam esse matrem Jacobi et Jose, non filiorum Joseph et fratrum Domini, sed aliorum e septuaginta discipulis. Sed Nicephor. lib. 1, cap. 33, Mariam quamdam refert Judæ conjugem filii Joseph, qui ex illa habuit Jacobum et Jose. At Mariam Cleophae putant esse filiam Josephi Epiphanius, et Theophylactus, habitam ex uxore a Cleopha relicta, et eapropter dictam Mariam Cleophae: esseque sororem Jacobi, et cæterorum fratrum Domini. Abdias, nec dissentit Hieronymus, cum Beda, filiam dicit esse Cleophae, et nuptam vel Alphæo, vel Josepho. Sed eandem prorsus esse Mariam Jacobi et Jose cum Maria Cleophae, existimant Chrysostomus, Hieronymus, Theodoretus, et Beda locis dictis, eamque fuisse uxorem Cleophae dixere Egesippus, Eusebius, Chrysostomus, hom. ultim. in Matthæum, Theodoretus, Euthymius, cap. 17, in Joan. Nicephorus, et Beda: quare non potuit esse Dei Genitrix. Sed dicta est soror ejus, quasi consponsa, quia erat uxor fratris Josephi. Cum ergo ex dictis nihil certi colligamus de Maria hac sorore fratrum illorum, quæ alioqui non diceretur soror Virginis sed filia, sicut illi non fratres Dei Genitricis sunt habiti, sed filii; ideo videtur dicendum, nullam constare mentionem ex Evangelio factam esse de illa, nec ex alia quavis historia, quid sit de ea factum certo deduci.

De Salome, quid certius habemus. Epiphanius hæres. 78, dum ait, « Maria, et quæ vocatur Salome, » satis indicat hanc esse illam, quæ ab evangelistis vocatur Salome, quod tanquam certum affirmat Theophylactus, Matth. xxvii, et Marc. xv; quamvis filiam Josephi vocet, ut et Epiphanius juxta prædictam eorum sententiam, qui Josephum fratrem Domini patrem faciunt. Fuit igitur juxta veriore, quam secuti sumus, opinionem, filia Cleophae, et Mariæ ejus uxoris. Sed rursus quænam hæc fuerit dubitatur? Multi existimant esse matrem filiorum Zebedæi. Nicephorus hoc negat, dum lib. 1, *Hist.* cap. 33, Joannam assignat matrem filiis Zebedæi. Sunt qui existimant Mariam Jacobi, quæ Verulis apud Hernicos in pace quievit, et 25 Maii in Martyrologio Romano eccl-

bris est, uxorem esse Zebedæi. Sed hæc sive sit eadem cum Maria Cleophae, quæ in Judæa decessit die 9 Aprilis, sive diversa; at non potest esse eadem cum Salome, quæ obiit Hierosolymis die 22 Octobris, et quam ex Evangelio deducemus fuisse matrem filiorum Zebedæi, et a Maria Jacobi longe diversam: siquidem ab ea in Evangelio condistinguitur, ut jam constabit. Verius igitur est hanc Salome esse uxorem Zebedæi, et matrem Jacobi et Joannis. Sic enim asseruit Origen. tract. 35 in *Matth.* ad finem; Epiphanius, loco dicto; Auctor *Imperfecti in Matth.* hom. 35; Theophylactus, ubi supra, et Euthymius, cap. 65, in *Matth.* xxvii, idque satis aperte colligitur ex Evangelio. Nam quod Matthæus dixit, cap. xxvii, 56: *Inter quas erat Maria Magdalena, et Maria Jacobi et Jose mater, et mater filiorum Zebedæi*; Marcus, cap. xv, 40, repetivit: *Inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi Minoris et Jose mater, et Salome*: quo nomine designavit illam, quam Matthæus vocavit matrem filiorum Zebedæi, a Maria Jacobi distinctam.

Unum restat, quo absolvamus hoc argumentum: *Quo ordine fuerint nati hi fratres, quove annis vixerint?* Epiphanius, hæres. 29, et 78, eum ordinem statuit inter hos fratres, quo sunt ab evangelistis numerati: nam primogenitum constituit Jacobum, secundum facit Jose, tertium Simonem, quartum Judam; post eos duas sorores: quem ordinem insinuat Nyssenus orat. 2, *De Resurrect.*, cum ait Jacobum et Jose fuisse primos et insignes filios Joseph; quamvis Hippolytus Portuensis ultimum collocat Jose, apud Nicephor. l. ii, cap. 3. De Jacobo autem addit Epiphanius hæres. 78, ubi vixisset Hierosolymis 24 annos post Salvatoris assumptionem, anno ætatis 96, decessisse, dum tamen Eusebius, in *Chronico*, et Hieronymus, in *Catalogo* triginta annos dicant rexisse Ecclesiam Hierosolymitanam, nempe usque ad septimum Neronis annum. Quod si verum est, natus fuisset 55 annis ante Christum, et tempore passionis ejus egisset annos 69, quod est difficile creditu. Abdias lib. vi *Hist. apost.* affirmat Jacobum inter filios Mariæ Cleophae fuisse minorem natu, et Christo ipsi in primis dilectum; ideoque eo crucifixo cibum capere noluisse donec vidit eum resurgentem, quod refert etiam Hieronymus in *Catalogo*, ex Evangelio secundum Hebræos. Confirmat hoc quod asserunt Epiphanius hæres. 78; Theophylactus. Marc. xiv, et Euthym. cap. 26, Jacobum fuisse illum adolescentem, qui relicta sindone profugit, Marc. xiv, 51, in quo sibi repugnat Epiphanius: sed quidquid sit de hoc, quod creditu est difficile, adolescentem creatum episcopum Hierosolymitanum, crediderim prope accessisse ad ætatem Christi, ac cum eo simul fuisse educatum; ideoque præcipue fratrem Domini vocatum, habitumque illi quam simillimum: cum cæteri nati videantur non paulo ante Christum. Fortasse numerus in Græco Epiphania est

erratus, et pro *sigma* et *lambda*, in verso ordine positum *lambda* et *sigma*, ac verum numerum fuisse non 96, sed 69; qua ratione natus fuisset sex annos ante Christum, et optima ætate esset creatus episcopus Hierosolymitanus; nempe 40 annorum. De Simeone certum habemus ex Egesippo, ut Eusebio, lib. iii *Hist.* cap. 25, et in *Chronico*, et multis aliis, martyrio coronatum anno 11 Trajani, et 109 Christi, cum centum viginti annos egisset, unde constat undecim ante Christum annos fuisse natum. De ætate Judæ, sicut et Josetis, nihil certi habemus. Salome autem nata videtur ante Jacobum et Simeonem, quia nupta jam fuisset Zebedæo, cum natus est Christus, ut minimum, cum esset ipsa quindecim aut sexdecim annorum; nam tertio anno peperit Joannem, ut infra referemus cap. 24, quem tamen Chrysostomus, homil. 33, in *Matth.* majorem facit Jacobo fratre ejus. Unde colligitur Jacobum fratrem Domini, et fratrem Salome majorem natu fuisse Jacobo Zebedæi, octo aut decem annis, ut minimum; atque ideo hac ratione, ut supra notavimus, non potuisse dici minorem. Atque hæc sint dicta de longa ac difficili quæstione. Ut vero, et quæ dicta sunt, et quæ dicuntur de Virginis Deiparæ illustri prosapia uno quasi intuitu facilius possis comprehendere, subjicimus tibi arborem ejus genealogiæ, tres ramos ex una regis Davidis radice producentem; quorum medius recta ducat Mariæ ipsius proavos paternos; qui dexter est, maternos; qui vero sinister Josephi et Clopæ, qui, ut dictum est, fuit pater eorum, qui dicti sunt fratres Domini. Atque hinc facillime colliges in quo gradu consanguinitatis fuerint Joseph sponsus cum Maria conjugæ, et Elisabeth atque Joannes Baptista cum Christo et Maria.

XII. *Anna*. — *Traditio*. « Stolanus Davidicus Bethleemites duxit in uxorem Emerentianam Davidicam Bethleemitim; qui habuerunt duas filias, majorem Esmeriam, quæ nupsit Aprano Aaronitico, et minorem Annam uxorem Joachimi Davidici ex Nazareth, quorum filia fuit Maria sponsa Josephi ex prosapia David, et patria Bethleem, quæ concepit de Spiritu sancto Christum Jesum. Apranus ex Esmeria duos genuit filios, Elisabetham nuptam Zachariæ, qui genuerunt Joannem Baptistam, et Eliud virum Joannæ; ex qua duos habuit filios, Martialem primum episcopum Lemovicensem, Christi discipulum, et Eminentium virum Mamiliæ Davidicæ Bethleemitis, filia Mathat, qui genuerunt Numentium virum Rebecca Davidicæ Nazarenæ; et hi filium habuere Servatium episcopum primum Octaviensem, postremum Pictaviensem. » Augustinus sermone 25, *Ad fratres in Eremo*: « Nam dum illa sancta Elisabeth, quæ filia fuit sanctæ Ismaræ, quæ quidem Ismara soror fuit carnalis sanctæ Annæ matris Dominæ nostræ, dum gravida esset de Joanne, ante adventum Virginis sanctificatus Joannes non fuit, sed salutata Elisabeth a Virgine,

mox Joannes sanctificatus fuit in utero. » Sigebertus monachus in *Chronicis* ad annum 359: « Servatius decimus Tungrensis episcopus, Domini nostri Jesu Christi consanguineus, natus in Perside, filius fuit Eminin, cujus pater fuit Eliud., frater Elisabeth, quæ peperit Joannem Baptistam; mater vero Eliud, et Elisabeth Esmeria soror fuit Annæ, quæ genuit Mariam matrem Domini. »

Auctor. Hippolytus Portuensis episcopus apud Nicephor., lib. ii, cap. 3, sic Annæ genus explicat: « Tres fuere sorores Bethleemiticæ, filia Mathan sacerdotis, et Mariæ conjugis ejus, sub Cleopatrar, et Casoparis Persæ regno, ante Herodis Antipatris filii regnum; primæ Mariæ, secundæ Sobæ, tertiæ Annæ nomen erat. Nupsit prima in Bethleem Maria, et peperit Salomen obstetricem; nupsit quoque secunda itidem in Bethleem Sobæ, et genuit Elisabetham; nupsit postremo et tertia Anna, in terra Galilææ, et protulit Mariam Dei Genitricem, ex qua nobis exortus est Christus ipsa veritas: ita ut Salome ista obstetrix, et Elisabeth, et Dei mater, trium sororum reperiantur filia, proinde Joannes Baptista, et Jesus verus Deus noster consobrini esse dicuntur. » Et Germanus patriarcha Constantinopolit. in oratione de oblatione Virginis, introducit Annam sic loquentem Zachariæ: « Ego sum Anna grato nomine, nata quidem sum ex genere sacerdotali, tribu Aaronitica, radice prophetica et regia; Davidis autem, et Salomonis, et eorum, qui deinceps fuerunt, sum ramus; sum autem cognata tuæ uxoris Elisabeth. » Quorum sententiam sequitur ibi Nicephorus. Sed prior ideo mihi probatur magis, quod Ambrosius, lib. iii in *Luc.* Elisabetham ad tribum Juda pertinuisse asserat ex ea parte, qua cognata erat Mariæ Virginis; sic enim ait: « Cognata Mariæ inducitur Elisabeth, quia ambæ erant ex tribu Judæ. Didicisti ex tribu Juda Mariam, disce et Elisabeth; nam *exurgens Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione, in civitatem Judæ; et intravit in domum Zachariæ*. Cum enim juxta tribus suas Moyses habitare unumquemque præscripserit, utique cum in civitate Judæ manserit, erat et in tribu Juda. Cognata autem ex parte matris Annæ fertur ab omnibus Maria Elisabethæ. » Est et alia ratio, quæ præstat magis, quod urbs Bethleem non fuerit aliqua ex his quæ, Josue xxi, designatæ sunt habitandæ sacerdotibus in sorte filiorum Juda, aut Benjamin, quare Mathan, si sacerdos erat, non video cur Bethleemi habitaret. Cum ergo Anna Bethleemitis fuerit, ut constans omnium opinio est, patrem sine dubio ex tribu Juda, et ex Davidica familia sortita est, licet matrem ex urbibus sacerdotalibus, Bethleemi in uxorem ductam habere potuerit; et hoc incertum; illud vero certius, quod supra retulimus.

13. *Vitam*. — Gregorius Nyssenus episcopus, *Hom. de humana Christi nativitate*: « Erat insignis in accurata vitæ, quæ est ex lege, institutione, et inter optimos, apprimè notus pater virginis: con-

senuerat autem sive liberis. Epiphanius, serm. *De laudibus Virginis*: « De radice Jesse ortus est rex David, et de tribu regis Davidis sancta Virgo, sancta, inquam, et sanctorum virorum filia : cujus parentes fuerunt Joachim et Anna, qui quidem in vita sua Deo placuerunt, atque etiam fructum ejusmodi genuerunt, sanctam Virginem Mariam, templum simul et matrem Dei. Joachim porro, Anna et Maria, hi tres Trinitati palam sacrificium laudis offerebant; Joachim enim interpretatur *præparatio Domini*, eo quod ex illo præparatum sit templum Domini, nempe Virgo : Anna, rursus, similiter *gratia* interpretatur, propterea quod Joachim et Anna gratiam acceperunt, ut talem fructum germinarent, sanctam Virginem adepti. Hieronymus, lib. *de Nativitate Mariæ*: « Vita eorum simplex, et recta apud Dominum; apud homines irreprehensibilis erat, et pia; nam omnem substantiam suam trifariam dividerunt, unam partem templo, et templi servitoribus impendebant, aliam peregrinis, et pauperibus erogabant : tertiam suæ familiæ usibus, et sibi reservabant, ita isti Deo chari, et hominibus pii per annos circiter viginti castum domi conjugium sine liberorum procreatione exercebant. Nicephorus, lib. 1 *Histor. ecclesiast.* cap. 7: « Joachim et Anna parentum erant nomina, ambo accuratius juxta præscriptum legis vita præstantes, et clari, necnon primis quibusque, et splendidissimis nobilissimisque genere connumerati : vitam autem ad senectutem sine prole edita produxerunt. »

CAPUT II.

De beatæ Mariæ conceptu ortuque mirabili.

Igitur cum Joachimus et Anna per I) multos annos in casto conjugio permansissent, quod Anna ad filios procreandos apta non esset ob sterilitatem; nullum tempus præteribant, in quo summis precibus, lacrymis subinde effusis, jejuniis præterea, et honestis aliis officiis adjectis, a Deo non contenderent, prolem ut acciperent, quam illi possent consecrare; idque præcipuum eis erat votum, quoties ad templum, non sine rubore ac dedecore, ascenderant. Aliquando ergo ad Encæniorum festum celebrandum, Novembri mense, Hierosolymam profecti, cum se despici ob infecunditatem animadvertissent, Deum sunt obnixè deprecati, suis ut adesset votis, pollicentes, ut saepe alias, consecratos se fructum, quem e cælo datum percepissent : quin hæc de re solliciti coacti sunt Anna ad hortum, Joachimus vero ad montem, ubi pastores eorum pascerebant gregem, secedere, ut liberius possent Dei misericordiam promereri. Hæc de causa cum II) in precibus per dies aliquot persistissent, clementissimus Deus misit novi bonique nuntii angelum suum, qui Joachimo nuntiaret, Annam uxorem suam concepturam spectatissimam Virginem, ex qua ducem illum tot jam sæculis optatum universo orbi daturum se fuerat pollicitus : atque id ipsum nutu divino manifestatum est Annæ. Sic uterque fidem habentes divino paranympo, quod præscierant, cum ea, quam tantum nuntium requirebat, gratulatione, sibi invicem renuntiaverunt. Concepta ergo sacratissima proles III) Decembris mensis octavo die, singulari ea est, Dei munere, gratia præmunita, quæ et animam ejus ab eo pulchram redderet, ut jam inde IV) angelorum hominumque

sanctissimos quosque superaret; et tam robustam, ut nec eam V) labem contrahere permitteret, qua universa Adæ posteritas infecta procreatur, nec persequentem ætatem VI) levissimum culpæ nævum pateretur admitti. Ubi vero accessit terminus dierum a natura definitorum, in quo sacer fetus hujus aeris inclementiam posset sustinere, eo in loco, ubi Joachimus tanto est affectus beneficio, inter VII) ovium balatus pastorumque hilares concentus, Nazarethæ in lucem editur VIII) octavo Septembris die : moxque illi a Deo IX) Gabriel potissimum designatus ad custodiam est, X) nomenque ritu gentis inditum, quod viri quo parentum ierat præsignatum, id vero fuit XI) Maria, quo, quid illa puella futura erat, significabatur. Ad octogesimum deinceps diem, XII) ut legem purificationis impleteret, Anna cum sacra puella Hierosolymam ad Domini templum ascendit, ubi consuetis muneribus oblati, et juxta legem purificata domum regressa est.

TESTIMONIA.

I. *Multos annos.* — Gregorius Nyssen. episc., orat. in diem Natalem Domini : « Sed prius auscultemus, quid de ipsa (Virgine) memoriæ proditum sit. Virginis pater, ut ex historia quadam incerti auctoris accepi, fuit insignis quidam civis, observantia legis, et vitæ probitate imprimis nobilis, qui sine filiis ad senectutem pervenerat, cum minus idoneam ad gignendum uxorem haberet. Habebatur autem matribus ex lege quidam honor, quo carebant feminae, quæ liberos nullos susceperant. Quapropter et hæc imitata id, quod de matre Samuelis scriptum est, ad Sanctum sanctorum accedit, et supplex Deum orat, ne se legis benedictione sinat excidere, cum nihil unquam admiserit contra legem; quod si mater evaserit, se quodcumque peperit, ei dedicaturam. » Hieronymus, in Historia de ortu Mariæ : « Isti Deo chari, hominibus pii per annos circiter viginti castum domi conjugium sine liberorum procreatione exercebant : voverunt tamen si forte Deus donaret eis sobolem, eam se Domini servitio mancipaturos; cujus rei gratia et templum Domini singulis per annum festis frequentare solebant. Factum est autem, ut Encæniorum festivitas appropinquaret, unde cum nonnullis contribulibus suis Hierosolymam et Joachim ascendit. Ea vero tempestate Isachar ibi pontifex erat; cumque inter cæteros concives suos etiam Joachim cum oblatione sua videret, despexit eum et munera ejus sprevit interrogans, cur inter fecundos infecundus ipse stare præsumeret, dicens, munera nequaquam Deo digna posse videri, quem ipse prole indignum judicasset, Scriptura dicente, maledictum omnem esse, qui non genuisset masculum in Israel. Dicebat ergo prius eum ab hac maledictione sobolis generatione solvendum; et sic demum in conspectu Domini cum oblationibus esse venturum. Cujus opprobrii objectu, pudore magno suffusus Joachim, ad pastores, qui cum pecudibus erant in pascuis suis secessit; nec enim domum repetere voluit, ne forte a contribulibus suis, qui simul aderant, et hoc a sacerdote audierant, eodem opprobrii elogio notaretur. » Andreas Cretensis, archiepiscopus Hierosolymita-

nus, in Encomio primo de Deiparæ dormitione: « Si omnia vellem deinceps persequi, quomodo exstiterit concepta, vel nata sit, non invenerim tempus, quod respondeat orationi, aut dicendi facultatem, quæ factis exsequetur, nisi quod præclara ejus omnia quæ narrantur possunt summam recenseri. » Dico autem generis claritatem; parentum utrinque insignem nobilitatem, qui hinc sacerdotalem, illinc regiam nacti erant dignitatem, liberorum egestatem et sterilitatem; pro ea frequentes interpellationes, et crebra sacrificia, in quibus Deum orabant, rogabant, supplicabant, ut vincula solveret sterilitatis, et ut qui carebant liberis fecundi fierent ex sterilibus, et ex infertilitate datum fructum producerent. » [Joannes Damasc. lib. iv. *Fidei orthodoxæ*, cap. 15: « Joachim ergo venerandam, et dignam laude Annam in matrimonium duxit. Sed quemadmodum vetus Anna sterilis facta per votum et repromissionem habuit Samuelem, hunc in modum et hæc per supplicationem et repromissionem a Deo Deiparam profert, ut et in hoc nulla illustrium et gloriosarum posterior habeatur. » Germanus, archiepiscopus Constantinopolitanus, in Encomio de Virginis Præsentatione: « Ego, inquit prophetæ Zachariæ, sum Anna grato nomine. Nata quidem sum ex genere sacerdotali, tribu Aaronitica, radice prophetica et regia; Davidis autem Salomonis et eorum, qui deinceps fuere sum ramus; sum autem cognata tuæ uxoris Elisabeth; deinde viro quidem conjuncta fui lege Domini, inventa sum vero sterilis et infertilis, multis annis; nullum autem inveniens medicamentum, quod mederetur meæ calamitati, ad eum confugi, qui solus potens, et ea reddit facilia, ex quibus non datur exitus; et ad ipsum os meum ex animo aperiens cum luctu cordis clamavi, et lacrymis, sic dicens: O Domine, Domine, qui dolore affectas animas audis ocissime, cur me reddidisti diversam a naturam majorum meorum? cur me fecisti parabolam in genere meo, et motionem capitis in tribu mea? cur maledicti tuorum prophetarum me fecisti participem, dans mihi matricem filios non producentem, et ubera arida? cur fecisti ut mea dona non essent accepta, ut quæ sim sterilis? cur me fecisti subsannari a notis meis? irrideri a famulis, et vicinis haberi opprobrio? Respice, Domine, exaudi, Domine, miserere, o sancte: fac me similem volucris cæli, et bestiis terræ, et piscibus maris, quoniam quoque sunt genitalia coram te; o Domine, ne brutis videar deterior, o Domine, quæ facta sum ad imaginem tuam et similitudinem, o Domine. Hæc cum dixissem, hoc quoque adjeci his quæ dicta sunt, Quoniam tibi, o Domine, donum gratiarum actionis omnino tibi dedicabo, quem mihi dederis filium, ut is sit et maneat in tuo sanctuario, tanquam sacrum donarium, et munus pretiosissimum, quod mihi datum est a te, qui es perfectissimus dator pretiosorum donorum. » Simeon Metaphrastes, in *Orat. de vita et dormitione Mariæ*: « Divinus Gregorius in oratione, quæ de ortu Christi

ab ipso est composita hæc de ea tractat. Audivi, dicens, arcanam quamdam et occultam historiam de ea hæc narrantem: erat insignis in accurata vitæ, quæ est ex lege, institutione, et inter optimos apprime notus, pater Virginis: consenuerat autem sine liberis, quod non erat conjux apta ad procreandos filios; cætera, ut supra Gregorius Nyssenus: — Nicephorus, lib. i *Hist. ecclesiast.*, cap. 7: « Vitam autem ad senectutem sine prole edita produxerant. Erat enim ad liberorum procreationem Anna alvo infecunda, et cum sterilitatis causam non haberet communes cum matronis et matribus a lege tributos honores, exemplo matris Samuelis, ipsa quoque fit supplex Deo, et in templo sedulo versatur, ne scilicet a benedictionibus legis excluderetur, sed ut ei matri esse liceret orans, ac quod paritura esset ipsi Deo dicaturam se esse vovens. »

Auctor. Historia de ortu Virginis tria refert verosimilia: unum, per annos circiter viginti Joachimum et Annam sine liberis permansisse, quod alii dicunt, ad multos annos, vel usque ad senectutem: et cum obierint versus annum undecimum Virginis, annos nati prope octoginta, ut n. 15, sequentis capitis dicemus: certe sexaginta excessissent annos cum Mariam genuerunt. Alterum est, festum Enceniorum fuisse, ad quod celebrandum ascendit Joachim in templum. Pertinebat autem ad mensem Casleu, ut patet I Mach. iv, 52, qui respondet Novembri nostro et Decembri ex parte; nam celebrabatur per octo dies, a vicesimo quinto die noni mensis, ut dicemus latius, cap. 15, num. 15, atque ita accidisse comprobatur, quod ex ipso festo probro affecti, Joachimus secessit ad pastores in montem, Anna vero ad hortum suum, nec inde discesserunt, donec renuntiatum est, prolem desideratam habituros; concepit autem Anna octavo Decembris die statim consecuto. Tertium, repulsam passum Joachimum, quod Germanus etiam affirmat, cæterique tanquam certum supponunt. Etenim inficiari nemo potest apud veterem illum populum, apud quem bona hæc caduca pretiosa erant, sicut honorificum ac felicissimum existimabatur filiis aliquem esse copiosum, unde Exod. xxi, 26, promittebat Deus; *Servietis Domino Deo vestro, et benedicam panibus tuis, et aquis, et auferam infirmitatem de medio tui: non erit infecunda, nec sterilis in terra tua*; et Deuteronom. vii, 14: *Benedictus eris inter omnes populos. Non erit apud te sterilis utriusque sexus, tam in hominibus, quam in gregibus tuis, ita et contra maledicti loco habitam, ac probro datam sterilitatem*. Sic Oseas, c. ix, 4, maledicebat dicens: *Da eis, Domine. Quid dabis eis? Da eis vulvam sine liberis, et ubera arentia*. Ex quo factum est, ut post partum Rachel, Gen. xxx, 23, tanquam ab opprobrio liberata, in ea verba proruperit: *Abstulit Deus a me opprobrium meum*; et Anna, I Reg. xvi, graviter tulerit ab æmula exprobrari sibi vulvam a Domino conclusam. Hinc Isa. xli, septem mulieres dicuntur apprehensuræ vi-

rum unum illique dicturæ : *Aufer opprobrium nostrum*. Et Sara filia Raguelis, Tob. xxxvii, cum improprium audisset ab una ex ancillis patris sui, dicente : *Amplius non videamus ex te filium aut filiam super terram* : ipsa ascendens cubiculum suum rogabat Deum cum lacrymis, ut ab ejusmodi improprio se liberaret, ex qua gentis opinione longo usu et traditione roborata, et ex Scripturæ intelligentia, illa fluxit apud eum populum communis celebrisque sententia, quam tanquam veram referunt, Orig. hom. 2, in Gen. : Hieron. in illa Isaie verba cap. lvii, *Dicit Dominus eunuchis* ; et August. lib. xiv, *Contra Faustum*, c. ult., et *Quæst. in Exod.* quæst. 92 ; *Maledictus sterilis, qui non facit semen in Israel*. Quamobrem mirandum non est, si Joachimo viginti annos jam liberis orbatoprobro daretur sterilitas, ab illo populo, qui nihil aliud cogitabat, quam filiorum copiam, vulvæ ubertatem, et bonorum affluentiam. Erat autem Isachar, ut dicemus in Catalogo, quem huic operi subjicimus, in Hieronymo, non summus illius anni pontifex, is enim erat Simon Boethi Alexandrini filius, Herodis socer, ut ait Josephus, lib. xv *Antiquitatum*, cap. 12, sed vel templi præpositus, vel sacerdos ex minoribus, qui munere vicis suæ fungens, oblationes suscipiebat.

II. *In precibus*. — Epiphanius lib. iii, hæres. 78, contra Antidicomarianitas : « Neque enim Deus est Maria, neque de cælo corpus habet, sed ex conceptione viri et mulieris, secundum promissionem vero, velut Isaac disposita. » Et hæres. 79, contra Collyridianos : « Si enim angelos adorari non vult, quanto magis eam, quæ genita est ab Anna : quæ ex Joachim donata est Annæ, quæ per preces et omnem diligentiam, secundum promissionem, patri ac matri data est, non tamen aliter genita est præter hominum naturam, sed, sicut omnes, ex semine viri et utero mulieris. Tametsi enim historia Mariæ et traditiones habeant, quod dictum est patri suo Joachimo in deserto, Uxor tua concepit, tamen non quod sine conjugio hoc factum, nec sine semine viri, sed futurum angelus missus prævaticinatus est, ut ne qua hæsitatio fieret, propter id, quod in veritate factum est, et jam ex Deo ordinatum et justo promissum. » Et infra : « Sic etiam de Maria angelus prædicabat id quod futurum erat : ingressus est pater hujus in domum suam, ut a Deo acciperet id, quod per preces patris ac matris petatum erat, nempe, Uxor tua concepit in utero, quo firmiter perficeret cogitationem fidelis in promissione. » Et sermone de laudibus Deiparæ : « Joachim, Anna et Maria, hi tres Trinitati palam sacrificium laudis offerebant. Joachim enim interpretatur *præparatio Domini*, eo quod ex illo præparatum sit templum Domini, nempe virgo : Anna rursum similiter *gratia* interpretatur, propterea quod Joachim et Anna gratiam acceperunt, ut accedentibus precibus talem fructum germinerent, sanctam Virginem adepti. Joachim siquidem

precabatur in monte, et Anna in horto suo, Anna vero grava effecta, cælum et thronum cherubicum peperit sanctam puellam Mariam. » Hieronymus in Historia de ortu Mariæ : « Verum cum ibi aliquandiu cum pastoribus esset, quadam die, cum esset solus, angelus Domini ei cum immenso lumine astitit, qui cum ad ejus visionem turbaretur, angelus qui ei apparuerat timorem ejus compescuit dicens : Noli timere, Joachim, neque in visione mea turberis, ego enim sum angelus Domini missus ab ipso ad te, ut annuntiem tibi preces tuas esse exauditas, et eleemosynas tuas ascendisse in conspectum ejus; videns quippe vidit pudorem tuum, et audivit sterilitatis opprobrium non recte tibi objectum; peccati namque, non naturæ ultor est Deus, et ideo cum alicujus uterum claudit, ad hoc facit, ut mirabilius denuo aperiat, et non libidinis esse quod nascitur, sed divini muneris cognoscatur. Prima enim gentis vestræ Sara mater, nonne usque ad octogesimum annum infecunda fuit, et tamen in ultima senectutis ætate genuit Isaac, cui promissa erat benedictio omnium gentium. Si ergo ratio verbis meis tibi non persuadet credere, dilatos diu conceptus, et steriles partus mirabiliores esse solere, proinde Anna uxor tua pariet tibi filiam, et vocabis nomen ejus Mariam, hæc enim erit, ut vovistis, ab infantia Domino consecrata, et Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris, et ætate procedente, sicut ipsa mirabiliter ex sterili nascetur, ita incomparabiliter virgo generabit Altissimi Filium, qui Jesus vocatur : et hoc tibi eorum, quæ annuntio, signum erit, cum perveneris ad auream in Hierosolymis portam, habebis ibi obviam Annam uxorem tuam, quæ de tuæ regressionis modo sollicita, tunc in aspectu tuo gaudebit. His dictis angelus discessit ab eo. Deinde apparuit Annæ uxori ejus dicens : Ne timeas, Anna, neque phantasma putes esse, quod vides; ego enim sum angelus ille, qui preces et eleemosynas vestras obtuli in conspectu Dei, et nunc missus sum ut annuntiem vobis filiam nascituram, quæ Maria vocata super omnes mulieres erit benedicta, hæc a natiuitate sua statim, Domini gratia plena, tribus ablationis suæ annis in domo paterna permanebit; postea servitio Domini mancipata, a templo usque ad intelligibiles annos non discedet. Itaque surge, ascende Jerusalem, et cum perveneris ad portam, quæ Aurea vocatur, ibi pro signo virum tuum, pro cuius incolumitatis statu sollicita es obviam habebis : cum hæc igitur ita evenerint, scito, quod quæ annuntio sine dubio complenda erunt. Igitur juxta angeli præceptum uterque de loco, in quo erant, promoventes, ascenderunt Jerusalem, et cum ad locum pervenissent angelico vaticinio designatum, ibi sibi invicem obviaverunt; tunc de mutua sua visione læti, et promissæ prolis certitudine securi, debitas Domino humilium exaltatori gratias egerunt. Itaque adorato Domino domum regressi divinum promissum certi et hilares expectabant. »

Andreas Cretensis in encomio 1, *De dormitione Deiparæ*. « Deinde (dico) amotionem sterilitatis, implementum promissionis, et paulo ante ea, quæ visa sunt in somnis, et quæ revera audierunt, et quæcunque ambo communiter, et privatim visione, præstantioribus divinis exauditis vocibus, divina illuminatione, sancti acceperunt responsa : deinde ad generandum aptitudinem, et ad eam progressionem. » Antiochus monachus abbas cœnobii sancti Sabæ, in pandecte Scripturæ ad Eustachium hom. 107, *De compunctione* : « Anna Joachim uxor flens in horto suo, cum petitionem suam obtulisset pro impetrando filio, promeruit accipere sanctam Virginem Mariam Domini ac Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi secundum carnem matrem. » Joannes Damascenus, lib. iv *Fidei orthodoxæ*, cap. 15 : « Sed quemadmodum vetus Anna sterilis facta, per votum et repromissionem habuit Samuelem, hunc in modum, et hæc per supplicationem et repromissionem a Deo Deiparam profert, ut et in hoc nulla illustrium et gloriosarum posterior habeatur. » Germanus, archiepiscopus Constantinopol. in *Encomio de Virginis præsentatione* : « Hæc ego cum essem sub dio in meo horto oculos in cœlum tollens, pectus autem meum manibus verberans, clamavi ad Deum, qui est in cœlis : meus autem conjux, cum esset solus in monte et jejunaret quadraginta dies, eadem a Deo supplex petebat. Sic ergo flexus qui est paratus ad misericordiam, et benignus Dominus, amborum precibus misit divinum angelum nobis prænuntiatum mææ filiæ conceptionem. Statim ergo natura a Deo jussa semen excepit, non enim ante divinam gratiam ipsa ausa est excipere, sed cum illa accessisset, matrix, quæ prius erat clausa, suas portas aperuit, et a Deo acceptum depositum apud se detinuit, donec Dei voluntate, quod in ea fuerat seminatum, in lucem editum. » Idem in illa verba Psal. XLIV : *Audi, filia, et vide* : « Secundum angeli vaticinium, o Virgo illustris proles ex justis hominibus Joachim et Anna in lucem prodisti hodie. » Et in verba ejusdem Psalmi : *Vultum tuum, Domine, deprecabuntur*. « Anna sterilis hodie manus alacriter, et festivo complodat. Non repellentur amplius, o Joachim, munera tua, quando luctus Annæ in gaudium est conversus. » Nicephorus, lib. i *Hist. eccles.* c. 7 : « Sed enim divino nutu ad eam quam petierat gratiam Anna confirmata atque roborata. »

Auctor. Germanus affirmat quadraginta diebus jejunii transactis Annam concepisse: quod si verum sit, ergo vel illi dies non sunt numerandi a festo Encæniorum, quod, ut diximus, vicesimo quinto Novembris incipiebat; sic enim non fuisset Virgo concepta octavo die mensis Decembris statim secuto, sed Decembris anni sequentis, quod et ipsi; Germano repugnat, qui statim post jejunium illud, dicit conceptam, quod recidisset in finem Decembris, aut etiam in mensem ipsum Januarium : et rationi : nec enim credi potest, tam longum tempus

dilatam a Deo promissionem. Cum vero festum aliud ante Encæniam non celebraretur nisi tabernaculorum die Septembris decimo quinto, ut dicemus num. 2, cap. 15, hujus historiæ, et ab hoc festo non quadraginta dies, sed prope octoginta intercessissent usque ad octavum Decembris, quo Virgo concepta est, verisimilius est, tunc temporis non accidisse jejunium illud Joachim, sed ante festum Encæniorum; nam hoc sæpius fecisse dubitari non debet.

III. *Decembris*. — Beda in Martyrologio : « Maria sexto Idus Decembris concepta est. » Calendarium Romanum : « Sexto Idus Decembris conceptio gloriæ semper Virginis Dei Genetricis Mariæ. »

Auctor. Romana Ecclesia hoc die octavo Decembris conceptam fatetur Deiparentem Mariam, a quo die usque ad octavum Septembris, quo natam dicemus, integri sunt novem menses ad prolem roborandam, aut equam in lucem edatur, requisiti. Concepta est igitur luna 4 Decembris, feria sexta, quia eo anno littera Dominicalis erat A. Græci tamen videntur in ea fuisse sententia, ut dicant nono Decembris die fuisse conceptam, in suo enim calendario, illo die sic habent : Conceptio beatæ Annæ Dei, et Domini aviæ; et ita definivit Emmanuel imperator in constitutione, quam Theodorus recitat in Nomocanone Photii, tit. vii, cap. 1.

IV. *Angelorum*. — Augustinus serm. 20, de Nativitate Domini ad fratres in eremo : « Propterea Maria electa est, et super omnes creaturas prælecta, omnibus gratiis fecundata, omni virtute et sanctitate in utero repleta, ut de mundissima matre mundissimus filius nasceretur : et sicut in cœlo Filius habet Patrem immortalem et æternum, sic et in terra haberet Matrem omni corruptione carentem. » Gregorius Magnus, lib. 1, in *I Reg.*, cap. 1 : « Potest hujus montis nomine beatissima semper ut Virgo Maria Dei Genitrix designari; mons quippe fuit, quæ omnem electæ creaturæ altitudinem, electionis suæ dignitate transcendit. Annon mons sublimis Maria, quæ, ut ad conceptionem æterni Verbi pertingeret, meritum verticem supra omnes angelorum choros usque ad solium Deitatis erexit? Hujus enim montis præcellentissimam dignitatem Isaias vaticinans ait (II, 2) : *Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium*. Mons quippe in vertice montium fuit, quia altitudo Mariæ super omnes sanctos refulsit. »

Rupertus abbas, lib. iv in *Cant.* : « Hortus conclusus, soror mea sponsa Dei Genitrix. Ecce novus paradysus, novæ plantationes, quas plantavit unus idemque antiqui paradisi plantator Dominus Deus, ille est paradysus antiquus, paradysus terrenus : iste est paradysus novus, paradysus cœlestis : utriusque plantator est unus idemque Dominus Deus, in illo posuit hominem quem formaverat, in isto formavit hominem, qui apud ipsum in principio erat; de ista humo produxit omne lignum pulchrum visu, et ad vescendum suave, lignum etiam vitæ in

medio paradisi; istam hominum, istam terram suam benedixit, et ex ea cunctarum germina gratiarum, et cunctarum exemplaria virtutum produxit, ipsum quoque lignum vitæ Christum Deum, et hominem, Dominum paradisi cœlestis. De illo voluptatis loco egrediebatur fluvius ad irrigandum paradisum, qui inde dividitur in quatuor capita: de isto paradiso ille fluvius, sive istud flumen egressum est, de quo Psalmista dicit (*Psal. xlv, 5*): *Fluminis impetus latificat civitatem Dei*, qui inde dividitur in quatuor Evangelia. Bernardus abbas, epistol. 174, ad canonicos Lugdunenses: « Quod itaque vel paucis mortalium constat fuisse collatum, fas certe non est suspicari tantæ virginis fuisse negatum, per quam omnis mortalitas emersit ad vitam: fuit procul dubio Mater Domini ante sancta quam nata: ego puto quod et copiosior sanctificationis benedictio in eam descenderit, quæ ipsius non solum sanctificaret ortum, sed et vitam sanctus igitur ortus, quoniam immensa prodiens ex utero sanctitas sanctum fecit illum. Et serm. 9, ex parvis. Sapientia ædificavit sibi domum, hic est Christus, Dei virtus et Dei sapientia; hæc igitur sapientia, quæ Dei erat, et Deus erat, de sinu Patris ad nos veniens, ædificavit sibi domum, ipsam scilicet matrem suam Virginem Mariam, in qua septem columnas excidit: quid est in ea septem columnas excidere, nisi ipsam, dignum sibi habitaculum fide et operibus præparare? Laurentius Justinianus sermone in Natali Mariæ. Illam profecto adhuc in matris utero decubantem adamavit Verbum, sibi in Genitricem elegit, utpote superabundanti jam benedictione præventam, jamque sancti Spiritus magisterio deputatam.

AUCTOR. Quam eximia et singulari gratia supra omnes sanctos fuerit a Deo infans Virgo præparata, et ex effectis constat, et ex fine: Ex effectis quidem, quia et contra peccatum originale; et contra peccatum actuale, quantumvis levissimum, imo contra omnes motus ex fomite perfectos superior fuit: fecit enim ut non tantum quidpiam hujusmodi pateretur, sed nec pati posset. Ex fine vero, quia aliis gratia data est, ut ministris, huic infanti, ut futuræ matri: quo vero mater servit excellentior est, eo matri gratia fuit collata excellentior, quam servis.

IV. *Labem.*—Jacobus primus archiep. Hierosol. in liturgia: « Dignum est, ut te vere beatam, dicamus Deiparam semper beatam omnibus modis irreprehensam, etc., Matrem Dei nostri. Et, commemorantes sanctissimam, immaculatam, gloriosissimam Dominam nostram Matrem Dei. » Origenes hom. 4, ex variis: « Mater ejus mater immaculata, mater incorrupta, mater intacta. Mater ejus: cujus, ejus? Mater Dei Unigeniti Domini et Regis, omnium plasmatoris, et creatoris cunctorum, illius qui in excelsis sine matre, et in terra est sine patre. Hujus itaque Unigeniti dum dicitur hæc Mater Virgo Maria, digna digni, immaculata sancti immaculati, una unius, unica unici. »

Cyprianus *Serm. de Nativit. Christi*: « Non sus-

tinebat justitia, ut illud vas electionis, cum omnibus afficeretur injuriis, nam plurimum a cæteris differens, natura communicabat, non culpa. » Ambrosius in *Psal. cxviii, Quære servum tuum*: « Suscipe me in carne, quæ in Adam lapsa est, suscipe me non ex Sara, sed ex Maria, ut incorrupta sit Virgo, sed virgo per gratiam ab omni integra labe peccati. » Hieronymus, Eccl. 40: « Beata terra Ecclesiæ, cujus Rex est Christus, filius ingenuorum de Abraham, Isaac et Jacob, prophetarum quoque et sanctorum stripe descendens, quibus peccatum non fuit dominatum, et ob id vere fuerunt liberi. Ex quibus nata est virgo liberior sancta Maria, nullum habens fruticem, nullum germen ex latere, sed totus fructus ejus erupit inflorem. » Et in *Psal. lxxvii*: « *Et de duxit eos in nube diei*. Certo nubem levem debemus sanctam Mariam accipere: pulchre dixit: *In nube diei*, nubes enim illa non fuit in tenebris, sed semper in luce. » Sophronius, Epist. de Assumpt. Mariæ, ad Paulam et Eustochium: « Et si in sanctis patribus et prophetis gratia fuisse creditur, non tamen eatenus plena, in Maria vero totius gratiæ, quæ in Christo est, plenitudo venit, quanquam aliter, et ideo inquit: *Benedicta tu in mulieribus*, id est, plus benedicta quam omnes mulieres, ac per hoc, quiddam maledictionis infusum est per Evam, totum abstulit benedictio Mariæ. » Paulo inferius: « Sic itaque confidenter universa Dei canit Ecclesia, quod de nullo alio sanctorum fas est credere, ut ultra angelorum et archangelorum dignitatem merito transcenderit, quia etsi similitudo repromittitur sanctis, veritas tamen negatur; hoc quippe privilegium non naturæ est, sed gratiæ beatæ Virginis Mariæ, de qua natus est ipse Deus et homo. Ante hoc ipsum sane uterus Virginis, quamvis mundus, quamvis impollutus et alienus a contagione peccati, quamvis sanctus, tamen adhuc vilitate humanitatis induitur. » Et infra: « Non immerito venire de Libano jubetur, quia Libanus candidatio interpretatur, erat enim candidata multis meritorum virtutibus, et dealbata nive candidior Spiritus sancti muneribus, simplicitatem columbæ in omnibus repræsentans, quoniam quiddam in ea gestum est totum puritas, et simplicitas, totum veritas, et gratia fuit, totum misericordia, et justitia, quæ de cælo prospexit, et ideo immaculata, quia in nullo corrupta. » Augustinus lib. *De natura et gratia*, cap. 56, excepta sancta virgine Maria, de qua propter honorem Domini, nullum prorsus, cum de peccatis agitur, habere volo quæstionem. Unde enim scimus quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere ac parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum. » Et lib. v *Contra Julianum*, cap. 9: « Illud sane magnum verumque dixisti, cum posuisses testimonium apostoli Petri dicentis: *Qui peccatum non fecit*, notandum esse quod indicaverit apostolus sufficere ad ostendendum in Christo nullum fuisse peccatum, quia dixit nullum eum fecisse pec-

catum : profecto enim peccatum, etiam major fecisset si parvulus habuisset ; nam propterea nullus est hominum præter ipsum, qui peccatum non fecerit grandioris ætatis accessu, quia nullus est hominum præter ipsum, qui peccatum non habuerit infantilis ætatis exordio. » Et serm. 20, *De Nativitate Domini* : « Propterea Maria electa est, » et cætera, ut supra num. 4. Proclus archiepiscopus Constantinopolitanus sermone *In sanctam civitatem* : « Porro ut architecto nullam maculam aspergit, si domum, quam forte extruxerat, incoluerit, neque lutum figulum inficit, dum vasculum, quod finxerat ex eo refingit : ita ex utero virgineo prodixit purissimum illud numen, nihil quidquam polluit : quam enim citra ullam sui labem formaverat, ex hac quoque nulla macula contra processit. » Sophronius Hierosolymitanus patriarcha, in epistola synodica, relata in iv synodo Constantinopolitana, Act. 11 : « In utero a viro intactum, castitate virginittis decoratum, Mariæ sanctæ et puræ, et quæ Dei erant sapientis, et ab omni labe secundum corpus, et animam, ac mentem libera, ingressus carnem assumit qui erat sine carne. » Idilefonsus, serm. 2, *De purificatione et parturitione Mariæ* : « Ergo in qua claustrum pudoris integrum permansit, nulla disruptio intervenit, nulla vexatio carnis, nulla fœditas diræ conditionis ei, in qua vexilla virtutum micarunt, nullum peccatum primæ originis, ut cruciaretur, viguit. » Et in libro contra eos, qui de virginitate Mariæ et parturitione disputant : « Beata Virgo Maria, nisi in utero matris sanctificata esset, minime ejus nativitas colenda esset : nunc autem, quia auctoritate totius Ecclesiæ veneratur, constat eam ab omni originali peccato fuisse immunem, per quam non solum maledictio Evæ matris soluta est, verum etiam benedictio omnibus condonata. Nullis ergo, quando nata est, delictis subjacuit, nec originale peccatum in utero sanctificata, contraxit. » Joannes Damascenus, *Serm. de Nativitate Mariæ* : « O beati lumbi, ex quibus immaculatissimum semper fluxit. » Et sermo *De dormitione Deiparæ* : « Sic dicit Deus, ne si manum extenderit is, qui primus est formatus, et acceperit de ligno vitæ et gustaverit, vivat in æternum, quomodo quæ vitam ipsam accepit, quæ caret principio et fine, quæ neque principii, neque finis servivit terminis, non vivet in infinitum sæculum ? Olim quidem Dominus Deus eos qui fuerunt principes humani generis, et se impleverunt mero inobedientiæ et magnitudine transgressionis, cordis clausurunt oculos, et peccati crapula gravatos fuere sopiti, exterminavit ex paradiso Eden ; nunc autem hanc, quæ omnis vitii reputat insultus, et produxit germen Dei Patris obedientiæ, et universo generi fuit vitæ principium, non suscipiet paradysus. » Et paulo inferius : « Materiale, et quod erat instar feni corpus insignis hujus Virginis accepit consumentem ignem Divinitatis, et tanquam au-

rum purum, et minime adulteratum, nequaquam consumptum fuit, et quomodo morti es obnoxia, quæ es intemerata ? Advenit Rex ad suam Parentem, divinisque et ab interitu alienis manibus suscepit ejus puram et nulli culpæ affinem animam, et ea quidem dixit : In manus tuas, fili mi, commendo spiritum meum, et suscipe tibi charam animam, quam conservasti alienam ab omni reprehensione. Et laudes dignas canebant angeli præcurrentes, deducetes, consequentes, sanctissimam et nulli culpæ affinem animam comitantes. » Idiota, libro *Contemplationum de Virgine Maria*, cap. 2 : « Tota pulchra es, Virgo gloriosissima, non in parte, sed in toto, et macula peccati, sive mortalis, sive venialis, sive originalis, non est in te ; nec unquam fuit, neque erit : sed adest tibi omnis gratia naturalium bonorum, spiritualium charismatum et cælestium donorum. » Et cap. 6 : « Invenisti, Virgo Maria, gratiam cœlestem, quia fuerunt in te ab originis labe præservatio, angelica salutatio, Spiritus sancti superventio et Filii Dei conceptio : sed qualiter, o felicissima Virgo Maria, istas gratias invenisti ? Certe, o superbenedicta Virgo Maria, sicut Eva gratiam amisit per superbiam, sic tu e diverso gratiam invenisti, quam nunquam amisisti. » Petrus Damianus, serm. 3, *De Nativitate Mariæ* : « Quid sanctitatis, quid justitiæ, quid religionis, quid perfectionis singulari huic Virgini deesse potuit, quæ totius divinæ gratiæ charismate plena fuit ? Quid rogo, vitii in ejus mente vel corpore vindicare sibi potuit locum, quæ ad instar cœli plenitudinis totius Divinitatis meruit esse sacrarium. » Et *Serm. de Annuntiatione* : « Germinat virgo Jesse de tortuosa generis humani radice, et de patriarcharum arbore in altitudinem et rectitudinem erumpens, omnem ignorat nodositatem : filiorum tenebras nescit. » Et *Serm. de Assumptione* : « Sola illa Mater filia Creatoris, neque descendit, neque cecidit, sed de virtute in virtutem ascendens consummatione virtutum vestita est. » Et infra : « Caro Virginis et Adam assumpta maculas Adæ non admisit, sed singularis continentiæ puritas in candorem lucis æternæ conversa est. » Anselmus, *De conceptu virginali*, cap. 8 : « Quia docebat, ut illius hominis conceptio de matre purissima fieret, nempe decens erat, ut ea puritate, qua major sub Deo nequit intelligi virgo illa nitere, cui Deus Pater unicum Filium suum, quem de corde suo æqualem sibi genitum, tanquam se ipsum diligebat, ita dare disponebat, ut naturaliter esset unus idemque communis Dei Patris et Virginis Filius, et quam ipse Filius substantialiter Matrem sibi facere eligebat, et de qua Spiritus sanctus volebat, et operaturus erat, ut conciperetur, et nasceretur ille, de quo procedebat. » Rupertus, lib. iii in *Cant.* : « Nunquam adventus spiritualis accipitris tibi esse improvisus, aut te consequi, imo nec tibi appropinquare potuit. » Et lib. iv : « Mens tua nulli vitio, nulli spirituali nequitie fuit unquam penetrabilis. » Et lib. vi :

« Ergo tu, o libera Sunamitis, tu maxime, cujus duo ubera sunt gemella, sæculis omnibus inaudita virginitas atque fecunditas, tu, inquam, o dilecta, singularis libera es ab omni jugo peccati. » Laurentius Justinianus, lib. *De casto connubio Verbi et animæ*, cap. 7 : « Proficientium interni motus, et pugnantium pro Christo, et virtutibus, ut plurimum, proveniunt insultus, et tentationes, ex infirmitate, ex ignorantia, ex consuetudine, ex natura, ex divina dispensatione : ex infirmitate quidem, cum divino mens allata desiderio, et virtutum animata profectu, in cunctis quæ agit et loquitur, rectitudinem servare contendit, nec valet ; reverberata nempe propria infirmitate relabi compellitur : nam peccati fomite depressa patitur nolens, et bene agere volendo non finitur. Hæc est originalis pœna delicti, a qua nemo, licet eximia polleat sanctitate, liber existit. Quotquot enim ex ipsa nati sunt propagine, exceptis duntaxat mediatore Dei et hominum, homine Christo Jesu, et ipsius matre, sub hæc peccati lege sunt conditi. » Et in *Fascicul. amoris*, cap. 7, in fine : « In elatione principandi electus, hic angelus, quoniam in cœlo regnare non valuit, sedem suam ad aquilonem instituens, in hoc nequam sæculo solum iniquitatis erexit nemo ab ipso mundi initio, usque ad temporis plenitudinem, duntaxat Mediatore, ejusque Genitricæ exceptis, jugum dominationis ejus evasit. » Et in lib. *De perfectionis gradibus*, cap. 1 : « Ab hoc quippe originali delicto nullus excipitur præter illam, quæ genuit mundi Salvatorem. » Et *Serm. de Annuntiatione Mariæ* : « Quis hujus Virginis gratiam sufficit narrare ; ab ipsa namque sui conceptione in benedictionibus est præventa dulcedinis, atque a damnationis aliena chirographo prius est sanctificata quam nata erat, plane sicut a carnis colluvione immunis, ita ab omni peccati labe extranea. »

AUCTOR. Prima illa gratia Virgini collata, sic inferiores facultates superioribus subjectas reddidit, et hæc ipsas Deo ut nihil esset interius, quod mentem aut voluntatem a divina mente ac voluntate posset divellere, adeoque illi præsens aderat divinus Spiritus, ut externus hostis nulla vi posset animum ejus inducere, ut a Deo minimum dimoveretur ; atque id excellentius et copiosius in Virgine fuit, quam in Adam, siquidem in illa ita fomes peccati extinctus est, singulari Dei munere, ut nulla ratione posset peccare : quam Virginis excellentiam indicarunt ex priscis Patribus nonnulli, dum insinuant habuisse gratiam secundum naturam ; sic enim Georg., archiepiscopus Nicomediæ, in *Orat. de oblatione Deiparæ*, hæc introducit tanquam sponsam, hortum conclusum, « quem peccati cogitationes non possunt intrare, quæ est speciosa natura, et nullam suscepit maculam libero suo arbitrio. Et Epiphanius, presbyter Constantinopolitanus interpretans illud, *Quoniam virum non cognosco* : « Non habuit, inquit, virginitatem secundum continentiam et pugnam, more honestarum feminarum

quibus cura et studium pudicitæ est, sed ex natura quod extra omnium mulierum facultatem, et a natura alienum. » Si autem ex effectis cognoscimus causam, profecto si uterus Virginis mundus fuit a passionibus peccati, ut dixit Theodorus Ancyranus episcopus, *Hom. de Natali Domini*, quam fecit in concilio Ephesino ; et vinci non potuit, ut dixit Rupertus, et debebat in carne, conversabatur supra carnem, carnisque molestias nesciebat, ut *Serm. de Annuntiat.* dixit Justinianus, instar angeli : fateri cogimur, juxta ratiocinationem Augustini, a conceptu insitum fuisse illi hoc donum, nullaque labe unquam fuisse commaculatam.

VI. *Levissimum.* Ambrosius in *psal. cxviii*, ut supra num. 5. Hieronymus, in *psal. lxxvii*, ut supra. Sophronius, *serm. de Assumpt. Mariæ* : « Ideo immaculata, quia in nullo corrupta. » Augustinus, *De natura et gratia*, cap. 36 : « Excepta sancta Virgine Maria, de qua propter honorem Domini nullam prorsus, cum de peccatis agitur, habere volo quæstionem, » et cætera, ut supra. Sophronius Hierosolymitanus, ut supra. Joannes Damascenus, *Serm. de dormitione Deiparæ* : « Nunc autem hanc, quæ omnis vitii repulit impulsus, et produxit germen Dei Patris obedientiæ, et universo generi fuit vitæ principium, non suscipiet paradisu. » Et : « Suscipe tibi charam animam, quam conservasti alienam ab omni reprehensione. »

Idiota, in libro *Contemplationum de Virgine Maria*, c. 2 : « Tota pulchra es, Virgo gloriosissima, » et cætera, ut supra. Petrus Damian. *serm. 3, De Nativitate Mariæ* : « Quid, rogo, vitii in ejus mente, vel corpore vindicare sibi potuit locum, quæ ad instar cœli, plenitudinis totius Divinitatis meruit esse sacrarium, » et cætera, ut supra. Anselmus lib. *De excellentia Virginis*, cap. 3 : « Nulli dubium castissimum corpus et sanctissimam ejus animam funditus ab omni fuisse macula peccati, jugi angelorum custodia protectam, utpote aulam, quam suus et omnium creator Deus corporaliter habiturus, ex qua hominem in suæ personæ unitatem, ineffabili fuerat operatione suscepturus. » Rupertus, ut supra n. 5 ; Bernardus, *epist. 117, Ad canonicos Lugdunenses* : « Ego puto, quod et copiosior sanctificationis benedictio in eam descenderit, quæ ipsius, non solum sanctificaret ortum, sed et vitam ab omni deinceps peccato custodiret immunem, quod nemini alteri in natis quidem mulierum creditur esse donatum. Decuit nimirum Reginam Virginum singularis privilegio sanctitatis, absque omni peccato ducere vitam, quæ dum peccati mortisque pareret peremptorem, munus vitæ et justitiæ omnibus obtineret. » Et *serm. 2, De Assumptione Mariæ* : « Absit ut proprii quidquam inquinamenti domus hæc aliquando habuisse dicatur, ut in ea proinde scopa Lazari quæreretur. » Laurentius Justinianus, ubi supra. *Concilium Tridentinum*, sess. 6, can. 2 : *Si quis hominem semel justificatum dixerit posse in tota vita peccata omnia,*

etiam venia^{ti}a, vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de B. Virgine tenet Ecclesia, anathema sit.

AUCTOR. Siquidem singulare quidpiam Virgini tribuendum est, ut profecto debet, hoc unum speciale est privilegium, quo nunquam potuerit, nec leviter peccare. Fuit autem hoc donum, gratia cum virtutibus animæ Virginis insita, cum singulari Dei providentia, qua illi aderat, eamque vallabat, ne undequaque exterius interiusve lædi posset: ex qua effectus omnes prodibant spirituales, quos produxit in Adam. Nam et fomitem exstinxit, ne motus etiam primos excitaret, et omnem culpæ repulit rationem, ne posset ab ea inquinari: quamvis effectus ad corporis dolores et pœnas spectantes non abstulerit, ut Filio persimilis efficeretur. Atque hoc uno, ut cœpimus dicere, num. 5, gratia Virginis Adæ gratiam, et angelorum viatorum superabat, quod hæc vim conferebat, ne possent peccare, si vellent. At gratia data est Virgini, ne posset velle peccare, unde quod Christus habuit a natura, Virgo ejus Mater ex ipsius habuit gratia singulari.

VII. *Ovium*. — Joannes Damascenus lib. IV *Fidei orthodoxæ*, cap. 15: « Parit ergo gratia (Anna enim hoc interpretatur) Dominam, quod profecto indicat Mariæ nomen; nam revera domina facta est omnium creaturarum, cum Conditoris omnium effecta est mater: editur partu in ovilis ipsius Joachim domo, et adducitur in templum. »

AUCTOR. Versimile est ad virum Joachimum se contulisse Annam cum pastoribus degentem, renuentemque civibus se ostendere ante prolem acceptam, propter opprobrium, ibique sacrosanctam puellam, edidisse, quæ paucos post annos bonum Pastorem hominum erat extra urbem editura Christum Jesum.

VIII. *Octavo*. — Calendarium Græcorum: *Octavo Septembris festum Nativitatis Mariæ*. Beda in Martyrologio: *Maria sexto Idus Decembris concepta est, Septembri nata*. Adon, archiepiscopus Trevirensis in Martyrologio: *Sexto Idus Septembris natiuitatis sanctæ Dei Genitricis Mariæ, perpetuæ Virginis, quam Spiritus sanctus custodivit, et electam sanctificavit, ut ex utero illius nasceretur homo Deus altissimus*. Calendarium Romanum: *Sexto Idus Septembris Natiuitas beatissimæ semper Virginis Mariæ*.

AUCTOR. Maria beatissima, cum octavo die Decembris fuerit concepta, novem mensibus a natura requisitis, completis, in lucem edita est octavo Septembris die, luna 14 Augusti, in Sabbato, quia eo anno littera Dominicalis erat G. Anno ante Christum ejus filium natum decimo quinto, qui erat 4 Olympiadis 190, et Urbis cond. 738, cons. L. Domitio et P. Cornel. Scipione, Augusti vero a primo consulatu 27, et a victoria Actiaca 15; Herodis regis 18, ab orbe condito 4075. A diluvio 2417; A prima Abrahamæ promissione 2020. Ab exitu Israel de Ægypto 1590. A primo Davidis anno 1155. A Templo Salomonis fundato, anno 1110.

A captivitate Babylonica 583, a fundato secundo templo 513. Anno hebdomadarum Danielis 439, nempe anno 575. Hebdomadæ denique juxta Hispanicam enumerationem, æra Augusti 24, quæ supputationes constabunt, cum de anno Natalis Christi, et Virginis partus septimo capite dissereamus; nam ab illo quindecim annis ablatis, quos designavimus, invenies.

IX. *Gabriel*. — Eusebius Emissenus, homilia in vigilia Nativitatis: « Ecce Gabriel consiliator Virginis, ejusque conscius castitatis. » Ildefonsus serm. 5, de *Assumptione*: « Si quis adhuc studio pietatis indagare voluerit, quid post ascensionem Domini egerit, quam sancte et juste vixerit, et cum quibus habitaverit, soli Deo cognitum esse videtur, et Gabrieli archangelo, cui ejus tota causa commissa esse prædicatur a Domino, et angelis sibi collætantibus secumque loquentibus. » Petrus Damianus, serm. 1, de *Nativitate Mariæ*: Duo leones sunt Gabriel archangelus, et Joannes evangelista; quorum alter dexteræ Virginis, alter sinistræ custos deputatus est: Gabriel enim mentem, Joannes carnem pervigili sollicitudine servaverunt. »

AUCTOR. Cum certius habeatur ex theologia pro ejusque hominis officio et dignitate, excellentiorem, imo multos spiritus designari ad custodiam, merito credimus, Matri Dei et nostræ, quæ et publico advocatæ munere donata est pro omnibus hominibus Gabrielem archangelum designatum fuisse custodem; nec eum solum, sed alios plures administros spiritus, ut insinuavit Ildefonsus, et asseruit Anselmus, de *excellencia Virginis*, cap. 3, qui eam semper protegerent et custodirent.

X. *Nomen*. — AUCTOR. Quamvis circa nominum impositionem, quæ maribus imponebantur, quis ritus apud Judæos servaretur, noverimus, octavo nempe die solita imponi nomina, cum ex lege circumcidebantur. At feminis quando imponeretur dubium est, num octavus dies esset designatus, ut apud Romanos consuetum fuit, auctore Plutarcho in *Problematis Romanis*, cap. 102; Macrobio lib. 1, *Saturnal*, cap. 16. vel dicimus, ut apud Græcos; vel certe tunc apud Judæos nomen feminis imponebatur, cum loco circumcisionis legis naturalis eis applicabantur sacramenta; oblationes aliquæ, aut fides parentum; aut fortasse, sicut maribus post septem dies immunditiæ, die octavo, quo circumcidebantur, nomen imponebatur, sic post duas hebdomadas, quibus immunda manebat mater juxta ritum fluxus menstrui, ut dicitur Levit. XII, 5, ipsis feminis. Nostræ vero infanti a beata ejus matre Anna inditum nomen, disertis verbis affirmant Gregorius Nyssenus, Simeon Metaphrastes, et Nicephorus, jamjam referendi.

XI. *Maria*. — Ambrosius lib. *De institutione Virginis*, cap. 5: « Speciale Maria Domini hoc nomen invenit, quod significat, Deus ex genere meo. Dictæ sunt, et ante Mariæ multæ, nam et Maria soror Aaron dicta fuit, sed illa Maria amaritudo matris

vocabatur. Venit ergo Dominus in amaritudinem humanæ fragilitatis, ut conditionis amaritudo dulcesceret verbi cœlestis suavitate, et gratia temperata. Gregorius Nyssenus episcopus, orat. in *Nativitate Domini*: « Quamobrem cum voti compos effecta Anna filiam suscepisset, eam vocavit Mariam, ut ipso etiam nomine testaretur acceptum munus a Deo. » Epiphanius sermone *De laudibus Virginis*: « Mariam interpretari solemus *Dominam* atque etiam *spem*; peperit enim Dominum, qui est spes totius mundi, nempe Christum. Rursum nomen illud Maria interpretatur *Mirra maris*; mirram vero dicit aliquis, quod ego etiam aio, de immortalitate, eo quod paritura esset gemmam immortalem in mari, hoc est in mundo, mare autem dicit universum mundum, cui Virgo serenitatem et tranquillitatem contulit, dum portum peperit Christum. Rursum itaque præclare puellæ Mariæ nomen interpretatur *illustrata*, utpote, quæ illustrata sit a Filio Dei, et cunctos usque ad terminos terræ, credentes Trinitati illuminaverit. » Hieronymus, in *Historia de ortu Mariæ*: Concepit ergo Anna: et peperit filiam, et juxta mandatum Angelicū parentes vocabant nomen ejus, Mariam. » Et lib. *De nominibus Hebraicis super Exod*: « Maria illuminatrix mea, vel illuminans eos, aut smirna maris vel stella maris. » Et in Psalm. xviii: *In sole posuit tabernaculum suum.* » In sole, in utero sanctæ Mariæ Virginis, Maria interpretatur stella maris, lumen solis magis lucet, quam stellarum. Sol justitiæ Dominus. ut ait propheta (*Malach. iv, 2*): *Orietur vobis sol justitiæ*, quod est Christus, illuminavit sol iste stellam, id est, Mariam, ut esset sicut sol, ideo posuit tabernaculum suum in sole, quando corpus assumpsit ex utero suo. » Petrus Chrysologus, archiepiscopus Ravennates, serm. 142: « Ante causam dignitas Virginis annuntiatur ex nomine, nam Maria Hebræo sermone, Latine Domina nuncupatur: vocat ergo angelus Dominam, ut Dominatoris Genitricem trepidatio deserat servitutis, quam nasci, et vocari Dominam, ipsa sui germinis fecit, et impetravit auctoritas. » Et serm. 146: « Maria mater vocatur, et quando non Maria mater? Congregationes, inquit, aquarum appellavit Maria, nonne hæc exeuntem populum de Ægypto concepit uno utero, ut emergeret cœlestis in novam creaturam renata progenies? Juxta illud Apostoli: *Patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube, et in mari* (I Cor. x, 1, 2): et ut semper Maria humanæ prævia sit salutis, populum, quem unda generatrix emisit in lucem; ipsa jure præcessit in cantico: *Maria*, inquit, *soror Aaron, sumens tympanum in manu sua, dixit: Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est.* (Exod. xv, 20, 21.) Nomen hoc prophetiæ germanum est, hoc renascentibus salutare: hoc virginitalis insigne, hoc pudicitiae decus, hoc indicium castitatis, hoc Dei sacrificium, hoc hospitalitatis virtus, hoc collegium sanctitatis; merito ergo Matris Christi nomen est hoc maternum. »

Eucherius Lugdunensis episcopus, lib. ii *Instructionum*. « Maria illuminatrix, sive stella maris, genuit enim lumen mundi: sed sermone Syrio Domina. » Isidorus archiepiscopus Hispalensis, lib. 7 *Etymologiarum*, cap. 10: « Maria illuminatrix, sive stella maris; genuit enim lumen mundi: sermone autem Syro Maria Domina nuncupatur, et pulchre, quia Dominum genuit. » Joannes Damascenus, lib. iv *Fidei orthodoxæ*, cap. 15: « Parit ergo gratia (Anna enim hoc interpretatur), Dominam, quo profecto indicat Mariæ nomen; nam revera Domina facta est omnium creaturarum, cum conditoris omnium effecta est mater. » Idiota lib. *Contemplationum de Virgine Maria*, cap. 5: « Vocabitur tibi nomen novum, o beatissima Virgo Maria, quod os Domini, scilicet, Filius Dei, qui est os Patris, per angelum nominavit, videlicet, gratia plena: dedit enim tibi Virgini, Maria, tota sancta Trinitas nomen, quod post nomen benedicti Filii tui, est super omne nomen, ut in nomine tuo omne genu flectatur, uti manifesto patet, cœlestium, terrestrium et infernorum; et omnis lingua confiteatur hujus sanctissimi nominis gratiam, gloriam et virtutem. Non est in ullo alio nomine, post nomen superbenedicti Filii tui, tam potens adjutorium, nec est ullum aliud nomen datum sub cœlo hominibus post dulce nomen Jesu, ex quo tanta salus hominibus refundatur, quia super omnia sanctorum nomina reficit lassos, sanat languidos, illuminat cæcos, penetrat duos, recreat fessos, ungit agonistas, et jugum diaboli extrudit. » Et paulo inferius: « Tanta est virtus tui sacratissimi nominis, o superbenedicta Virgo Maria, quod mirabiliter emollit et penetrat duritiem cordis humani: ideo scribitur, lucerna Domini spiraculum hominis, qui investigat omnia secreta mentis. Sic etiam dicere tibi possumus, lucerna Domine, id est, Mariæ: quæ doctrix, et magistra maris interpretaris, spiraculum hominis, quia peccator in te respirat in spe veniæ, et gratiæ, quæ investigat, id est, investigare facit: omnia secreta mentis, id est, abscondita cordis. » Beda lib. i in *Lucam*, iii: « Maria Hebraice *stella maris*, Syriace vero *Domina* vocatur, et merito, quia et totius mundi Dominum, et lucem sæculis meruit generare perennem. » Simeon Metaphrastes, in *Oratione de vita et dormitione Deiparæ*, eadem, quæ Gregor. Nyssenus. Bernardus hom. 2, super *Missus est*: « Loquamur pauca, et super hoc nomine, Maria, quod interpretatum, *maris stella* dicitur, et matri Virgini valde convenienter aptatur ipsa namque aptissime sideri comparatur, quia sicut sine sui corruptione sidus suum emitit radium, sic absque sui læsione Virgo paturit Filium: nec sideri radius suam minuit claritatem, nec Virgini suam Filius integritatem. Ipsa est igitur nobilis illa stella ex Jacob orta, cujus radius universum orbem illuminat, cujus splendor, et præfulget in supernis, et inferos penetrat, terras etiam perlustrans, et calefaciens magis mentes,

quam corpora; fovet virtutes, excoquit vitia: ipsa, inquam, est præclara, et eximia stella, super hoc mare magnum et spatiosum necessario sublevata, micans meritis, illustrans exemplis. » Et *Serm. in Nativitate B. Mariæ*: « Tolle corpus hoc solare, quod illuminat mundum, ubi dies? tolle Mariam, hanc maris stellam, maris utique magni et spatiosi, quid nisi caligo involvens, et umbra mortis, ac densissimæ tenebræ relinquuntur? totis ergo medullis cordium, totis præcordiorum affectibus, et votis omnibus, Mariam hanc veneremur, quia sic est voluntas ejus, quæ totum nos habere voluit per Mariam. » Nicephorus, lib. 1 *Historiæ ecclesiasticæ*, cap. 7: « Sed enim divino motu ad eam, quam petierat, gratiam, Anna confirmata atque roborata, postquam puella e maternis prodijt locis, Mariam eam statim nominavit, ænigmate latenter, acceptam gratiam declarans. »

AUCTOR. Nomen felicissimum Maria, quod Græci *Mariam*, Hebræi *Miriam*, appellant, varia indicat Deiparæ Virginis munia, et erga nos officia, ut ex sanctis Patribus didicisti, juxta varias ejus nominis etymologias. Nam primum si deducatur ab Hebræa radice *Marah*, significat *rebellionem*, aut *inobedientiam*: quod indicatur naturam humanam ob peccatum rebellem, et inobedientem, ita mollitam, et obedientem redditam in Virgine, ut allexerit Filium Dei, ut reconciliaretur cum illa. Si vero deducatur a *Marar*, quod est amarescere, significat *amarum mare*; nam, *Iam*, Hebræis mare est, ea ratione, quam insinuavit Ambrosius. Tertio posset derivari a *Mor*, mirra, *iam*, mare, quasi *mirra maris*, ob rationem Epiphaniæ. Quarto a *Jarah*, docere, proficere, quasi dicas, doctrix maris, quod dirigat omnes, qui in hoc mari calamitoso navigant, ut multi ex Patribus dixerunt. Quinto, aut a *Moreh*, *pluvia maris*, quod fuerit nubes illa optatissima, de qua dictum est, *Et nubes pluunt justum*. Sexto præterea a sermone Syro, qui tempore, quo nata est Virgo, erat Hebræis in usu; quo Mare, *dominum*, aut *dominam* significat, ut adnotavit etiam Hieronymus, epistola 137, *Ad Marcellam*, explicans dictionem *Maranatha*, ut ita sit compositum, ex Syro, *Mare*, et Hebræo, *Iam*, idemque sit, quod *Domina maris*, quo fuit significatum puellam illam totius mundi Dominam, Reginamque futuram, utpote Matrem Domini Regisque universi, quomodo ex Patribus multi nomen hoc explicarunt. Septimo, ut primæ illius etymologiæ ab Ambrosio designatæ, *Deus ex genere meo*, rationem aliquam reddamus, fortasse possumus dicere, nomen hoc compositum, ex *Min*, præpositione, et nomine, *Rehem*, cum affixo primæ personæ, quod matricem, vulvam, ventrem, aut uterum significat, et Dei nomine *Iah*, et sit nomen *Merahmiiah* et per compendium, *Miriah*, *ex ventre meo Deus*, assumpsit videlicet humanam naturam. Demum viris in Hebraica simul et Syra lingua peritis videtur nomen hoc non esse compositum, sed sim-

plex, quia bisyllabum est *Miriam*, nam *Mem*, hec-maticum est, cum tres litteras thematis appareant, *Riam*: est ergo thema, *Ram*, quod est, *eminuit, excelluit*, in quo cum media quiescat, in derivato legitur, *Miriam*, et Syriace dicitur *Mariam* bisyllabum, et est Latine *excelsa, sublimis* atque *eminens*, quod optime convenit Virgini, quæ super omnes evecta est creaturas.

XII. *Ut legem*. Moses in lib. Levitici, cap. xii, 5: *Mulier si suscepto semine feminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus, juxta ritum fluxus menstrui, et sexaginta sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ: cumque expleti fuerint dies purificationis suæ, pro filio, sive pro filia, deferet agnum anniculum in holocaustum, et pullum columbæ, sive turturem pro peccato, ad ostium tabernaculi testimonii, et tradet sacerdoti, qui offeret illa coram Domino, et orabit pro ea, et sic emundabitur a profluvio sanguinis.*

AUCTOR. Certissimum debet esse Annam hanc legem, sicuti cæteras, pro sua pietate, observasse.

CAPUT III.

De Beatæ Mariæ oblatione, et ejus in templo conversatione.

I.) Anna Mariæ digna parens, cum suo lacte tam satis infantem aluisset, sæpeque animadvertisset tempus adesse, quo vota sua oportere adimpleri, id Joachimo in memoriam revocat, petitque Hierosolymam ut adeant, puellam Domino, ut promiserant, tradituri. Assentit ille, et ad festum Encæniorum mense Novembris celebrandum, professionem parant. Ingressi viam, Hierosolymam tandem pervenere, atque II) sacerdoti, qui tunc in templo rei divinæ præerat, puellam jam III) tertium agentem annum, die Novembris IV) vicesimo primo, cum oblationibus consuetis offerunt, voti sui rationem exponentes. Miratus ille in infantili ætate tam promptum animum se divino cultui dedicandi, suscepit libenter oblatum donum, et jubens eam parentibus valedicere intra septa templi, in loco V) virginibus custodiendis assignato, eam constituit. Erat enim inter ea domicilia, quæ sacerdotibus et aliis templi ministris circum templum erat ad habitandum ædificata sua domus, ex qua in sacram ædem facilis patebat aditus, his feminis separata, quæ divino cultui sacroque ministerio dedicate, ex templi redditibus VI) alebantur. Illic VII) mens consecratæ Deo puellæ mirum in modum sapientiæ, et virtutum universalium ornamentis, una cum ætate augebatur magis. Inerat ei a natura quidam innatus virtutis amor, qui quotidiana divini amoris accessione crescebat in dies: quo fiebat, ut jam tum a teneris annis inciperet puellula, et corpus suum exercere, et animum ad virtutem excolere. Nam quod esset docilis, perspicacis ingenii, ac discendi cupida, VIII) lanam, linum, sericum, et bissum apparatus, cæteraque consue, quæ opus erant in templo sacerdotibus, facile edocta est; quin et IX) litteras Hebræas brevi didicit. Sic operi semper intenta, nullum in otio tempus, quod transigeret, relinquebat, eo potissimum quod cum humillima esset ac modestissima, et præ verecundia minime ad loquendum audax, pauca verba, eoque gravia ac necessaria loquebatur. Inde efficiebatur, ut ad vacandum divinarum Scripturarum lectioni, earumque meditationi, non modicum illi tempus superesset. Quorum exercitiorum assiduitate, et jejuniorum præterea

adjectione, ad divinarum rerum contemplationem nullo negotio mentem extollebat : in qua et frequenti X) angelorum fruebatur alloquio ; et arcanis ei XI) revelabantur mysteria : nec non XII) cibo aliquando comparato divinitus alebatur. Cæterum hæc divina munera copiosius illa a Deo tunc conferebantur, cum prope aram in XIII) adytis, secretiori in templi XIV) loco virginibus ad orandum constituto, ipsa considerat, quod erat assiduum valde. In hac vitæ ratione novem peractis annis, et undecim, ex quo nata erat, confectos senio, octog. arios fere XV) parentes amisit. Sic tamen sanctorum XVI) unigenita filia libera jam, quod sæpe facere definierat XVII) in templo ipso, suam virginitatem, cujus erat amantissima, omnium XVIII) prima, libenter XIX) his verbis Deo consecrat : *Domine, inquit, offero tibi meam virginitatem.* Itaque cœlestibus donis magis magisque aucta quotidie XX) ad secundam usque ætatem in ea conversatione permansit.

TESTIMONIA.

I. Anna. — Gregorius Nazianzenus in Tragœdia de Christo patiente :

*Simul atque nata sum, Patris tui, ut arbitror,
Ex mente summa, me meus nutrit pater,
Non inter illos, quos colunt homines, lares,
Sed me sacratæ mater ædi destinat.*

Gregorius Nyssenus, *Orat. de Nativit. Domini* : « Illam igitur, cum jam grandiuscula esset, nec ubere matris amplius indigeret, ducens ad templum Deo reddidit ; et studiose promissum exsolvit. » Hieronymus, in *Historia de ortu Mariæ* : « Cumque trium annorum circulus volveretur, et ablactationis tempus completum esset, ad templum Domini Virginem cum oblationibus adduxerunt. Igitur sacrificio secundum consuetudinem legis celebrato, et voto suo perfecto, Virginem intra septa templi cum aliis virginibus ibidem educandam dimiserunt, ipsi vero domum regressi sunt. » Andreas Cretensis in *Encomio de Dormitione Deiparæ* : « Cujus, si omnia vellem deinceps persequi, quomodo exstiterit, aut concepta, aut nata sit, non invenirem tempus, quod respondeat orationi ; aut dicendi facultatem, quæ factis exæquetur, nisi quod præclara ejus omnia quæ narrantur, possunt summam recenseri : dico autem generis claritatem. » Et infra : « Deinde ad generandum aptitudinem, et ad eam progressionem, fascias, adventum ad Dei templum, quomodo sit pulchrum munus Deo dedicatum. » Joannes Damascenus lib. IV *Fidei orthod.* cap. 15 : « Editur parva in domo ovilis Joachim ; et adducitur in templum, deinde in domo Domini plantata, et impugnata spiritu, veluti oliva fructifera omnis virtutis habitaculum facta est. » Germanus archiepiscopus Constantinopolitanus, in *Encomio Deiparæ*, quando adducta fuit in templum : « Prompto et alacri animo accedamus ad Deiparentem, et quæ in ea œconomice prius perfecta sunt, divina mysteria intueamur : quemadmodum a parentibus hodie Virgo sacratissima in templum Dei per ejus sacerdotes adducitur ; quemadmodum templum Domini animatum templo inanimato dedicatur. » Et inferius Anna loquens Zachariæ : « Hinc ergo, ait, eo

deposito ablactato vota mea reddo Domino, quæ distinxerunt labia mea, et locutum est os meum in afflictione ; et ideo virginum catervas coegi cum lampadibus ; convocavi sacerdotes ; congregavi cognatos meos, omnibus dicens : Omnes mihi gratulemini, quod hodie, et mater, et productrix effecta sum, non regi terreno meam offerens filiam, quoniam nec par quidem erat, sed Deo cœlesti et Regi dedicatam. Accipe deinceps, propheta, meam a Deo datam filiam, et introductam planta in loco sanctuarii, in promptu Dei habitaculo, in domo exultationis et lætitiæ, nihil curiose inquirens, donec, Deo qui eam hinc vocavit visum fuerit, quæ ad eam attinent ad finem deducere. » Georgius archiepiscopus Nicomedie in *Orat. de Deiparentis oblatione* : « Atque jam quidem hi, qui Virginem pepererant, ad templi eam fores adducebant, angelis eam circumcirca stipantibus, et supermundanis virtutibus omnibus simul collætantibus. Nam etsi ignorabant arcanum modum mysterii, ut servi tamen jussu Domini serviebant ejus processui ; et primum quidem, considerabant videntes (ut qui sint naturæ intelligentis) eam esse pretiosum vas virtutum, et ferre signa incorruptæ puritatis, et habere corpus procul remotum a vitiorum colluvie. Deinde autem jussui parentes munus implebant : tunc lampades luminis ingressum lætificabant, et omnia quæ templo continebantur, convertebantur ad lætitiā, ipsis, utpote, inanimatis, simul cum angelis lætantibus. » Simeon Metaphrastes in *Orat. de vita et dormitione Deiparæ* : « Cum vero jam crevisset puella, ut non amplius haberet sugere mamillam, eam Deo tradidit, et promissum implevit, et ad templum adduxit ; sacerdotes autem interim quidem ad similitudinem Samuelis inter sanctos educabant puellam. » Nicephorus, lib. I *Hist. eccles.* cap. 7 : « Ut vero infans a lacte materno jam abhorruit, et mamam attingere noluit, promissionem mater adimplet, et in templum ascendens, juxta votum eam Deo consecrat. »

Auctor. Satis est verisimile parentes Virginis ad profectionem institutam opportunius tempus spectasse, post ablactatam puellam, nempe festum Encæniorum seu Dedicationis altaris a Juda Machabæo institutum (I Mach. IV) ; celebrandum per dies octo, a quinta et vicesima die mensis Caslen, qui respondet nostro Novembr., nam et in hoc festo tribus ante annis sacrosanctam hanc infantem muerunt, ut c. 2, n. 1 diximus. Ad quod festum solemnius celebrandum, in gratiarum actionem, quod in illo tanto affecti fuissent beneficio, puellam admirandam Encæniorum profestis, hoc est, quatuor ante diebus, vicesimo primo Novembris, ut num. 4 dicemus, consecrarunt Deo obtuleruntque sacerdotibus.

II. Sacerdoti. — Germanus, archiepiscopus Constantinopolitanus *Oratione de oblatione Deiparæ* : « Intueamur quemadmodum propheta Zacharias eam sua manu accipit et adducit in adyta, nihil

agere ferens, neque dicens ejus parentibus: Non faciam hanc rem maxime novam, neque puellam introducam in Sancta sanctorum, ut in eis habitet assidue, in quæ semel in anno jussus sum intrare: nihil tale dixit propheta Zacharias; sed ut qui præscivisset futurum, quoniam erat propheta, eam expectans, sicut, qui post eum fuit Simcon, illius filium, eam is quoque excipit prompto et alacri animo. » Georgius, archiepiscopus Nicomediæ *Oratione de oblatione Virginis*: « Postquam fuit introductum ejus spatium, quod est vel cœlis ipsis latius, signum eorum dissolutionis quæ in templo fieri consueverunt, eam statim viderunt, gloriam quidem sua sponte ad eam currere, se autem ea in dies privare animadverterunt. Tunc vero qui munus sacerdotale obibat Zacharias, dono prophetico inspiratus, Virginis quidem adventu est lætatus. Considerabat autem ejus quoque animæ immensam pulchritudinem, quæ latebat in muliebri habitu: animadvertebat vero intemeratam ferre nova et aliena naturæ signa, etiamsi ea erat, ut unusquisque prædita. »

AUCTOR. Non esta ratione alienum Zachariam tunc functum officio suo, Virginem excepiisse: vel certe, quod Elisabetham puellæ sacrosanctæ consobrinam uxorem haberet, invitatus fuit ad illud munus obeundum cum aliis cognatis. Zachariam vero summum fuisse pontificem innuit Germanus, et ante ipsum Ambrosius super Lucam; sed tamen dum Lucas cap. 1 eum dicit fuisse de vice Abia, manifeste nos docet unum fuisse ex minoribus sacerdotibus, qui in ordine vicis suæ munere sacerdotiiungeretur. Nam summus pontifex, hoc anno, quo oblata est Deipara, idem ipse erat alienigena Symon Boethi filius, et Herodis socer, sub quo natam diximus, cap. 2, num 1. Sed de hoc disserit luculentius P. Magister Salmeron in tomo II *Commentariorum in Evangelia*, tract. 33.

III. *Tertium*. — Evodius Petri in Antiochena Ecclesia successor, in suis Commentariis, et in Epistola dicta, *Phos*, hoc est, *Lumen*, apud Nicephorum, lib. II, c. 3: « Siquidem trimula cum esset, in templum est præsentata. » Hieronymus, in *Hist. de ortu Virginis*: « Cumque trium annorum circulus volveretur, et ablactationis tempus completum esset, ad templum Domini Virginem cum oblationibus adduxerunt. » Germanus, archiepiscopus Constantinopolitanus, *Orat. de oblatione Deiparæ*: « Puella autem valde lætans, et exsultans ibat in templum Dei, tanquam in thalamo, cum ætatis quidem ageret annum tertium, esset vero perfecta divina gratia, ut quæ esset prædestinata et præcognita, et præfecta a Deo, et dispensatore universorum ante mundi constitutionem. » Epiphanius, presbyter Constantinopolitanus, in *Vita Virginis*: « Tertio anno oblata est in templo. » Georgius Cedrenus in *Compendio historiæ*: « Joachimus octogenarius decessit. Anna annos nata undeoctoginta vitam finiit: ab his in templum deducta Dei Genitrix anno

ætatis suæ tertio. » Nicephorus, lib. I *Hist.* cap. 7: « Promissionem mater adimplet, et in templum ascendens juxta votum, eam Deo consecrat, tertium jam tum ætatis agentem annum. »

AUCTOR. Si historia Samuelis, I Reg. 1, ad mentem veniat, qui mox ut a lacte remotus est, infantulus Deo oblatus est, ministraturus in templo; desinet quicunque mirari, quod in tam tenera ætate Virgo infans oblata sit: ita enim ferebat usus, et illius oluntas, qui ab incunabulis, imo ex utero matris Annæ, jam illam in Filii sui Matrem præparabat.

IV. *Vicesimo primo*. — *Kalendarium Græcorum*: « Die vicesimo primo Novembris festum Præsentationis Virginis. » Emmanuel imperator, in suis Constitutionibus, tit. *De feriis*, constitutione prima, apud Theodorum Balsamonem, in *Nomocan.* Photii, tit. 1, cap. 4, præcepit festum Præsentationis die vicesimo primo Novembris ab omnibus celebrari. *Kalendarium Romanum*: « Undecimo Kalendas Decembris Hierosolymis Præsentatio B. Dei Genitricis Virginis Mariæ in templo. »

AUCTOR. Si hoc die oblata est in templo tertium annum agens, erat ergo infans duos annos nata, duos menses, et tredecim dies.

V. *Virginibus*. — Moses in Exod. xxxviii, 8: *Fecit et labrum æneum cum basi sua, de speculis mulierum, quæ excubabant in ostio tabernaculi.* Septuaginta: *De speculis jejunantium, quæ jejunaverunt apud ostia tabernaculi.* Chaldaeus paraphrastes: « De speculis mulierum, quæ veniebant, ut orarent in ostio tabernaculi fœderis. » Hieronymus lib. I *Adversus Jovinianum*: « Et de speculis mulierum jejunantium, quasi de purissimis corporibus virginum luter in tabernaculo funditur. » R. Abraham in Commentariis: « Erant in Israel mulieres Deum colentes, quæ sprete mundi vanitate, sua specula Domino offerebant, quia non erant illis opus, quæ per singulos dies veniebant ad ostium, ut orarent et Dei audirent præcepta. » Liber I Reg. cap. II, vers. 22: *Eli autem erat senex valde, et audivit omnia, quæ faciebant filii sui universo Israeli et quomodo dormiebant cum mulieribus, quæ observabant ad ostium tabernaculi.* Josephus, lib. V *Antiquit.* cap. 11: « Eli pontifici duo filii fuerunt, Ophnes et Phinees; hi contra omne jus et fas omnia sibi licere volebant, mulierum insuper, religionis ergo confluentium ad sacrum locum, pudicitiam, vel vi, vel donis expugnabant. » Liber II Machab. cap. III, vers. 20: *Accinctæque mulieres ciliis pectus, per plateas confluebant: sed et virgines, quæ conclusæ erant, percurrerant ad Oniam, aliæ autem ad muros, quædam vero per fenestras aspicebant.* Clemens Romanus lib. II *Constitutionum apostolicarum*, cap. 61: « Diaconissæ ad introitus feminarum, more nauticorum custodum, in templo scilicet, manent: nam in tabernaculo testimonii eadem servabatur forma cum populo Dei. » Ambrosius lib. I *De virginibus*, statim post initium:

« Maria sumens tympanum, pudore virgineo choros duxit. Sed considerate ejus illa speciem tunc gerebat. Nonne Ecclesiar, quæ religiosos populi cœtus, qui carmina divina concinnarent, immaculato virgo spiritu copulavit? nam etiam templo Hierosolymis fuisse legimus virgines deputatas. Sed quid Apostolus dicit (*I Cor. x, 11*): *Hæc autem in figura contingebant illis, ut essent indicia futurorum.* » Epiphanius in *Ancoratu* ad medium: « Sortibus missis, in singulis tribubus, in virgines in templo, eo quod consecrati essent in templo primogeniti filii, masculi ac feminae. »

AUCTOR. Nulla ratione licet dubitare fuisse in templo Hierosolymitano locum, in quo feminae custodirentur et habitarent, quæ se Dei servituti addicebant cultuique consecrabant; nam Lucæ ii, 36, dicitur: *Erat Anna prophetissa filia Phanneel, de tribu Aser; hæc processerat in diebus multis et vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua, et hæc vidua usque ad annos octoginta quatuor, quæ non discedebat de templo, jejuniis et obsecrationibus serviens nocte ac die.* Propterea a Cyrillo Hierosolymitano Catechesi x, continens, religiosissima et monialis vocatur, quia habitabat in templo per annos octoginta quatuor, ex quo vidua facta est, ut Ambrosius explicat. Unde procul dubio et Virginem novit, et ejus curam gessit. *IV Reg. xi*, Josaba soror Ochoziæ et uxor Joiadæ, sacerdotis summi, habuit secum sex annis clam in domo Domini, absconditum Joam filium Ochoziæ et nutricem ejus. Et *IV Reg. xxiii*, Josias destruxit ædículas effeminatorum quæ erant in domo Domini, pro quibus mulieres texebant quasi domunculas luci. Ex quibus et ex descriptione templi Hierosolymitani, constat, circum templum varia fuisse domicilia superiora et inferiora; in quibus sacerdotes, Levitæ, janitores et cæteri ministri, pro cujusque munere, habitabant, servabantque ornamenta, et vasa divini cultui dedicata. Erat etiam domus feminis, quæ suis erant addictæ ministeriis, præsertim ad custodiendam ostiorum feminarum, per quæ separatæ a viris in locum similiter templi diversum ingrediebantur, ut mox dicemus.

VI. *Alebantur.* — Epiphanius, presbyter Constantinopolitan., in *Vita Virginis*: « Alebatur autem ex templo, donec propter ætatem, non deceret illam inter sacerdotes versari. »

AUCTOR. Satis est rationi consonum, alimenta Virgini ex templi bonis reddita, ut juxta Paulum, *I Cor. ix, 13*, *Qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edant, et qui altari deserviunt cum altari participant.* Quamvis, ut refert Cedrenus, si qua re indignisset, ab Elisabetha accipiebat.

VII. *Mens.* — Basilius, *Orat. de humana Christi generatione*: « Quoniam ea tempestate, nulla puritate par Mariæ virginitas inter homines ad effectum sancti Spiritus excipiendum est reperta; et illa jam desponsatione erat occupata, electa est beata Virgo. » Ambrosius, lib. ii *De virginibus*: « Virgo

erat non solum corpore, sed etiam mente, corde humilis, verbis gravis, animi prudens, loquendi parcior, legendi studiosior, intenta operi, reverenda sermone, arbitrum mentis solita, non hominem, sed Deum querere: quid ego exsequar ciborum parcimoniam, officiorum redundantiam? alterum ultra naturam superfuisse, alterum pene ipsi naturæ defuisse. Illic nulla intermissa tempora, hic congeminos jejunii dies: et si quando reficiendi successisset voluntas, cibus plerumque obviis, qui mortem arceret, non delicias ministraret; dormire non prius cupiditas, quam necessitas fecit, et tamen cum quiesceret corpus, vigilaret animus, qui frequenter iusomnis, aut lecta repetit, aut somno interrupta continuat, aut disposita gerit, aut gerenda prænuntiat. » Joannes Chrysostomus hom. 4, in *Matth.*: « Erat Virgo per cuncta mirabilis, cujus animam decebat ab omni esse tumultu cogitationum immunem, quæ tanti electa est ministra mysterii. » Et homilia in Domini Hypopant.: « Beata Maria ultra omnem humanæ naturæ modum, modestiam atque temperantiam excoluit; ac ob id universorum Dominum in utero gestare promeruit. Quod si qua virgo alia majori modestia, vel ampliori puritate aut maturitate præter hanc ornata extitisset, illam sibi Dominus præ hæc ipsa omnino in habitaculum elegisset. » Hieronymus in *Historia de ortu Mariæ*: « Virgo autem Domini, cum ætatis processu et virtutibus proficiebat. » Et juxta Psalmistam (*Psal. xxvi, 10*): *Pater et mater dereliquerunt eam*, et Epist. 22, *Ad Eustochium, De custodia Virginitatis*: « Propone tibi B. Mariam, quæ tantæ exstitit puritatis, ut mater Domini esse mereretur. » Sophronius, *Serm. de Assumptione*: « Quippe beata et gloriosa Virgo Maria quamvis dudum incomparabilis esset universis, quæ sub cælo sunt, virginibus, ut decenter se posset suscipere divinitatis admistionem, salva utraque natura, tamen cum gratia repletur, fit pretiosior meritis. » Andreas Cretens. in encom. 4, *De dormit. Virginis Deiparæ*: « Præclara ejus omnia, quæ narrantur, possunt summatim recenseri; dico autem generis claritatem, deinde vero educationem; et quomodo crescens a puerili ætate pervenerit ad adolescentiam; et quæcunque declarant perfectam illam conditionem, quibus, ut par est, pubescens augebatur, convenienter his, quæ sunt supra naturam. » Et in *Orat. de Annuntiatione*: « Sed cum esset ab omni reprehensione remotissima, et ab hominum conjunctione, et consuetudine aliena, cumque assidue in rerum cœlestium conversatione versaretur, ex ea salutatione non potuit non commoveri: etenim cum minime esset audax, et ad loquendum velox acri prius rationis judicio, quæ dicebantur, expendit. » Joannes Damascen. lib. iv *Fidei Orth.*, c. 15: « Deinde in domo Domini plantata, et impinguata spiritu, veluti oliva fructifera omnis virtutis habitaculum facta est, ab omni sæculari vita, et carnali concupiscentia procul mentem seque-

strans; et sic virginem animam cum corpore conservans, ut decebat eam, quæ in sinu Deum susceptura esset: sanctus enim existens, in sanctis requiescit. Sic igitur sanctificationem omnem exercet, et templum sanctum, et admirabile altissimi Dei digne demonstratur. » Georgius archiepisc. Nicomed. *Orat. de oblat. Mariæ*: « Erant quidem mores ei incomparabiles, et erat ejus vitæ agendæ ratio composita virtutibus: quamobrem in dies procedente ætate, crescebant in ea dona Spiritus. » Et infra: « O præmia miranda! o signa insignia! o augmentum corporis accipiens summum gratiæ incrementum! o puram illam, et clarissimam animam, quæ in florenti corpore ostendit dotes, quæ naturam superant: quæ ejus imperfectioni non fuit prohibita a virtutis perfectione: cujus cum Deo conjunctio juvenili ætate non fuit retardata! » Petrus Damianus serm. 1, *De nativitat. Mariæ*: « Porro duæ manus, quæ tenebant, hinc et inde sedile, activam et contemplativam vitam significant, quæ matrem Virginem propensiore diligentia ambierunt, adeo ut nec actio contemplationem minueret, et contemplatio non desereret actionem. Considera quia ipsa est, quæ in contemplativæ dignitatis supervecta dulcedinem, in ipsius Dei substantiam lucidiores infixit obtutus. *Læva*, inquit, *ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me*. Et serm. 3: « *Sicut lilium inter spinas, sic beatissima Virgo Maria enituit inter filias*, quæ de spinosa propagine Judæorum nata candescebat munditia virginæ castitatis, in corpore; flammescebat autem ardore geminæ charitatis in mente: flagrabat passim odore boni operis; tendebat ad sublimia intentione continua cordis. »

Auctor. Mens virginis, quæ nec culpis quantumvis levibus poterat pollui, nec affectibus incompositis affici, nec ullis cogitationibus distrahi, sed excellentiori modo, quam Adam in paradiso, et quam ipsi angeli antequam ad beatitudinem eveherentur, adhærebat Deo, quam sublimi contemplatione, quoties volebat ad Deum ascenderet, quam heroicis actionibus virtutes auget frequentissime, nemo est qui possit vel assequi cogitatione.

VIII. *Lanam*. — Epiphanius presbyter Constantinop. in *Vita Virginis*: « Erat docilis et amans doctrinam, et non solum in sacris Litteris, sed etiam in lana, et lino, serico, et bysso laborabat: erat præterea in sapientia et intelligentia super omnes illius sæculi adolescentulas, cunctis admirationi, quæ et vere consuerit ea, quorum usus in templo erat sacerdotibus. » Anselmus in *Vita Virginis*: « Erat docilis et amans doctrinam, et non solum in sacris Litteris, sed circa sacram Scripturam perseverabat; opus vero manuum ejus erat, lana, lini et serici. »

Auctor. Hic didicit quod in obsequio Filii post exerceret, nam ex traditione Patrum, ait Euthymius, cap. 67, in xxvii Matthæi, tunicam inconsu-

tilem Christi, opus fuisse Dei Matris a superioribus partibus contextam.

IX. *Litteras*. — Origenes, hom. 6, in *Luc.*: « Habebat Maria legis scientiam, et erat sancta, et prophetarum vaticinia quotidiana meditatione cognoverat. » Ambrosius, lib. 11 *De virginibus*, prope initium: « Quin etiam tum sibi minus sola videbatur, quam cum sola esset: nam quemadmodum sola, cui tot libri adessent, tot archangeli, tot prophetæ? » Et lib. 11, in *Luc.* cap. *De assensu Mariæ*: « Bene quæsit, quomodo fieret? Legerat enim, quia Virgo conciperet, non legerat quemadmodum virgo generaret? Legerat, ut dixi, *Ecce Virgo concipiet in utero*, quomodo autem conciperet, in Evangelio primum angelus est locutus. » Augustinus, serm. 9, *De tempore*: « Revolve, Maria, prophetiam lectionem, neque enim te scientia divinorum potest præterire librorum, quæ ipsam plenitudinem paritura es prophetarum; recole in libro Isaïæ prophetæ, virginem, quam legisti, et gaude, quia tu esse meruisti. » Andreas Cretensis in *Orat. de Annuntiatione*: « Consentaneum est eam, utpote nobilem, et Davidis filiam, divinarum Scripturarum non fuisse ignaram. » Beda, super *Lucam*: « Quia legerat: *Ecce Virgo in utero habebit, et pariet filium*, sed quomodo id fieri posset non legerat, merito credula his, quæ legerat, seiscitatur ab angelo, quod in propheta non invenit. » Georgius Cedrenus in *Compendio histor.*: « Litteras Hebraicas superstite etiamnum Joachimo didicit. » Anselmus, in *Vita Virginis*: « Maria Dei Genitrix didicit Hebraicas litteras, adhuc ejus patre Joachim vivente. » Bernardus, hom. 3, super *Missus est*: « Ubi legeras, beata Virgo, *Sapientia carnis mors est* (Rom. viii, 6), et *Curam carnis ne perfeceritis in desiderio?* (Galat. v, 15.) Ubi legeras de virginibus, quia cantant canticum novum, quod nemo alius cantare potest, et sequuntur Agnum, quocumque ierit? (Apoc. xiv, 4.) Ubi legeras laudatos esse, qui se castraverunt propter regnum cælorum? (Matth. xix, 12.) Ubi legeras: *In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus?* (II Cor. x, 3.) Epiphanius, presbyter Constantinopolitanus, in *Vita Virginis*: « Maria cum pater adhuc viveret, Hebraicas litteras didicit. »

X. *Angelorum*. — Ambrosius, *De virginibus*, lib. 11: « Quinetiam, tum sibi minus sola videbatur cum sola esset; nam quemadmodum sola, cui tot libri adessent, tot archangeli, tot prophetæ? Denique eam ubi revisere solebat, invenit: et angelum Mariæ, quasi viri specie mota, trepidavit, quasi non incognitum audito nomine recognovit: ita peregrinata est in viro, quæ non est peregrinata in angelo. » Hieronymus, in *Hist. de ortu Mariæ*: « Quotidie ab angelis frequentabatur, quotidie divina visione fruebatur, quæ eam a malis omnibus custodiebat, et bonis omnibus redundare faciebat. » Hdeleonus, serm. 5 *De Assumpt. Mariæ*: « Si quis indagare voluerit, quam sancte et juste vixerit, soli Deo cognitum esse videtur, et Gabrieli archan-

gelo, et angelis sibi collætantibus, secumque loquentibus. » Georgius, archiepiscopus Nicomediæ, in *Orat. de Virginis oblatione* : « Quamobrem in dies procedente ætate, crescebant in ea dona spiritus, et versabatur cum angelis. Cum ea ut solebat versante in adytis, vidit Zacharias quemdam sermocinantem, qui erat inusitata specie; erat autem, qui apparebat angelus. Quis vidit, quis audivit talem ascensum corporis, quod in sanctis habitat, et stipatur ab angelis? vides Paterno consilio Spiritus in ea adumbrationem, et de ministerio angelorum dubitas? »

XI. *Revelabuntur.* — Georgius, archiepiscopus Nicomediæ, in *Oratione de Virginis oblatione* : « Quamobrem in dies procedente ætate, crescebant in ea dona Spiritus, et versabatur cum angelis, nec erat divinarum expers apparitionum. Cum ea ut solebat versante in adytis, vidit Zacharias quemdam sermocinantem, qui erat inusitata specie, erat autem qui apparebat angelus : quamobrem mente a se discedebat, et hæc apud se cogitabat : Quid est hoc quod videtur? angelorum huc adventus solent esse ad solos sacerdotes, ut vel hortentur, vel dehortentur ab his, quæ sunt agenda. Neque vero sæpe apparent : ad mulierem autem omnino insolitus est ejus, qui nunc cernitur, adventus, idque cum ea sit tenera ætate, et juvenis. » Georgius Cedrenus, in *Compendio historiæ* : « Anno ætatis suæ duodecimo, media nocte cum precaretur, divinitus editam ad se vocem audivit : Paries Filium meum. Neque hoc ex ea quisquam rescivit ante Christi in cælos ascensum. » Rupertus lib. iii in *Cant.*, in cap. iv : « Igitur oculi tui columbarum, et hæc vera pulchritudo est, absque eo quod intrinsecus latet, quod solus in te Deus videt, nobis autem, quia inexperum, idcirco ineffabile, imo incogitabile est. Si enim quispiam dixit (*II Cor. xii, 2* seqq.), et teste Deo, vel consilio, non mentiens dixit, raptum se fuisse in paradysum, sive usque ad tertium cælum, ita ut nesciat, sive in corpore, sive extra corpus raptus fuerit, et audisse arcana verba, quæ non licet homini loqui : quanto magis tu, Regina cœlorum, versæpe cœlestibus interfuisti, quippe quam circumsteterunt obstetricum vice gloriam Deo concinentes angeli, et inter hæc didicisti, vel assecuta es aliquid, quod latet, et latere nos debet. »

Auctor. Si ad mentem revoces, devote lector, illam sanctorum regulam, quam cap. 5, num. 5, referemus, nullum gratiæ donum sanctorum cuiquam fuisse tributum, quod Deiparæ Virgini non fuerit largius condonatum, facile adduceres, ut credas, et ab angelis visitatam crebro, et cœlestia edoctam arcana, et cibo divinitus confecto aliquando sustentatam.

XII. *Cibo.* — Andreas Cretensis in encom. 1, *De dormitione Deiparæ* : « Dico autem generis claritatem, quomodo sit pulchrum munus Deo dedicatum, et quomodo in adytis, tanquam in aureis vecta thalamis immortalem, non autem communem cibum

sumebat. » Germanus archiepiscopus Constantino-politanus, in *Orat. de Virginis oblatione* : « Mansit autem de cætero in Sanctis sanctorum, seu in templi penetralibus, ambrosiam nutrimentum per angelum accipiens usque ad secundam ætatem. » Georgius archiepiscopus Nicomediæ, in *Orat. de oblatione Mariæ* : « Cum ea, ut solebat, versante in adytis, vidit Zacharias quemdam sermocinantem, qui erat inusitata specie, et ei præbentem alimentum; erat autem qui apparebat angelus. Est angelicus qui cernitur habitus, et alloquitur adolescentulam, forma incorporeus affert nutrimentum, tanquam corporibus conveniens, et essentia materiæ expers, tradit mulieri canistrum, qui videtur materialis. » Paulo post : « Occultæ insident dubitationes, quidnam hoc fuerit, quid significaturus venerit angelus? Quodnam sit, quod affertur nutrimentum? Ex quonam pœnario sit hoc expromptum? Quisnam sit, qui hoc paravit? Quænam manus hunc panem fecit? Angelorum non est parare, quod conveniat corporis necessitatibus, nam etsi plurimi per eos sunt nutriti, apti tamen nutrimentum præpararunt, et per corpus incorporei conservis inservierunt; nam qui Danieli inserviit angelus, poterat ejus, qui jubebat, virtute, non per alium, sed per se, quod jubebatur, implere : sed Habacum accepit intermedium, ne mores alieni, et spectaculum nimis magnum, et ab angelis paratum, quod non consuevit, alimentum, terreret eum, qui alebatur. Porro autem corvus quoque qui inserviebat Eliæ, non per se didicit locum, sed per angelum : quam autem afferebat prædam non aliunde, ut arbitror, afferebat, quam ex divitibus pœnariis : non quod non possit is, qui jubebat, ex tempore effectum præbere nutrimentum, quomodo enim cujus verbo producta sunt omnia? sed usui conveniens præberet ministerium; et illis quidem sic fuit dispensatum, hic autem nullo intermedio accedit angelus ad Virginem : resque est arcana, et quam non potest assequi ratio, adolescentula talia dona est assecuta, ut incorporei cedant ejus ministerio; quis vidit, quis audivit talem ascensum corporis, quod in sanctis habitat, et stipatur ab angelis; et alimentum accipit ambrosiam? Nam animæ quidem incorporei communionem, etiamsi ad summam pervenerint impassibilitatem, vix frui potuerunt angelico nutrimento, etiamsi cibum, angelorum rationem, quæ falli et errare non potest Scriptura tacite significat. Hic autem manus corporeæ, admirabile, quod conspectum fuit, alimentum accipiunt, et per ipsum immaculata anima impletur bonis. Tu autem, o homo, admirabilem, et novam vivendi rationem in templo audiens Virginis, noli de eo dubitare, noli examinare ratione, ea quæ sunt incomprehensibilia. Vides inauditam naturæ innovationem, et de his dubitas? Vides ipsum Dei Verbum modo ineffabili habitasse in ejus utero, et contendis, fueritne alimentum materiale, an expers materia? Vides Paterno consilio Spiritus in ea adumbrationem, et de

ministerio angelorum dubitas? Nihil est dubium ex his quæ sunt castissimæ Virginis; ex ejus magnalibus, nihil est quod non sit conveniens; omnia a veritate ipsa sunt confirmata. Oportebat enim divinum tabernaculum augeri talibus ascensionibus; oportebat agnam immaculatam, tali excipi convivio, talibus cibis exsatiari; oportebat, non unum solum ei servire angelum, sed decies mille millia eam stipare. Etenim quem illi minime possunt videre, ipsa mirandum in modum in utero continuit. » Georgius Cedrenus in *Compendio Historiæ*: « Maria in templo permanebat, atque ab angelo nutriebatur. »

XIII. *In adytis.* — Evodius Antiochiæ post Petrum episcopus, in epistola quam *Lumen* inscripsit, apud Nicephor. lib. II, c. 25: « Siquidem trimula cum esset, in templo est præsentata, et ibi in Sanctis sanctorum traduxit annos undecim. » Gregorius Nyssen. episcopus, in *Orat. in diem Natalis Christi*: « Sacerdotes autem, quandiu parvula fuit, ad Samuelis similitudinem in sanctis ædibus educarent. » Andreas Cretensis, Hierosolymitanus archiepiscopus, in encomio I, *De dormitione Virginis*: « Quomodo in adytis, tanquam in aureis vecta thalamis immortalē, non autem communem cibum sumebat. » Germanus, archiepiscopus Constantinopolitanus, *Orat. de oblatione Mariæ*: « Ubi non sæpe, sed semel solum in anno sacerdos ingrediens peragebat cultus mysticos, illuc ea, ut ibi perpetuo maneret, a suis adducitur parentibus, et ut esset in sacris gratiæ adytis. Quis rem unquam talem cognovit? Quis audivit ex his qui nunc sunt, aut unquam fuerunt, feminam, quæ adduceretur in intima Sancta sanctorum, ad quæ vix patet aditus hominibus, ut in eis habitet et versetur? An non hoc est evidens demonstratio novi et alieni operis, quod in ea futurum erat postea? non apertum signum? non clarum indicium? Ostendant nobis qui in eam linguas movent, et vident tanquam non videntes, ubinam talia unquam viderunt; puellam ex professo adduci intra tertium velum, tanquam donum in quod nulla cadit reprehensio, ut illic habitaret assidue, eamque a divitibus populi supplicantibus, et a virginibus deduci, cum lampadibus adduci, a sacerdotibus et prophetis supinis manibus excipi? Quomodo ergo noluerunt intelligere? Quomodo videntes prima, extremis fidem non habuerunt? Quomodo cum quadam nova, et aliena in ea prius vidissent, dixerunt contra ea, quæ postea facta sunt? Non enim casu, et temere fuerunt, quæ prima in ea evenerunt, sed fuerunt omnia ultimorum præmia. Dicant ergo nobis qui ex seipsis sunt in rebus, inanibus sapientes, quomodo cum aliæ steriles pepererint nullius ex ipsis filia reponitur in Sancta sanctorum, nec accepta fuit a prophetis? » Et infra: « Intueamur quemadmodum propheta Zacharias eam sua manu accipit, et adducit in adyta, nihil ægre ferens, neque dicens ejus parentibus: Non faciam hanc rem maxime novam, neque puellam introducam in Sancta sanctorum, ut in eis habitet

assidue, in quæ semel in anno visus sum intrare. » Et inferius: « Deinde puellam lætus tenens, eam prompto et alacri animo introducit in Sancta sanctorum. » Et inferius: « Mansit autem de cætero in Sancta sanctorum, seu in templi penetrabilibus. » Georgius, archiepiscopus Nicomediæ, in *Orat. de oblatione Mariæ*: « Age ergo nos quoque cum ea laborantes corporis onere deposito, mentis penna simul ad festum extollamur, et intra adyta progredi festinantem castissimam Virginem prompto et alacri animo consequamur. » Et infra: « Cum ea, ut solebat, versante in adytis, vidit Zacharias, quemdam sermocinantem, qui erat inusitata specie; erat autem qui apparebat angelus. » Et inferius: « Oportebat non in Sanctis sanctorum tabernaculis, sed in ipso cœlo cœli, in prima ætate educari eam, quæ his conspecta est latior, et puritate antecelluit. » Simeon Metaphrastes, in *Orat. de ortu et dormitione Deiparæ*: « Sacerdotes autem interim quidem ad similitudinem Samuelis, inter sanctos educabant puellam. » Nicephorus, lib. I *Historiæ*, cap. 7: « Et sacerdotes quidem tum eam tanquam sanctius quoddam donarium susceperunt, et puellam in sacratio fovendam esse duxerunt ad antiqui illius Samuelis similitudinem: itaque illa, ut res divina, intacta, et sacrosancta, in templi sanctiori loco, et adytis ipsis vivebat. »

XIV. *Loco.* — Origenes, tract. 26, in *Matth.*: « Venit ad nos quædam traditio talis, quasi sit aliquis locus in templo, ubi virginibus quidem consistere licet, et orare Deum; expertæ autem thorum virilem non permittebantur in eo consistere. » Basiliius, in *Orat. de humana Christi generatione*: « Quod autem Maria perpetuo virgo remanserit, etiam Zachariæ declarat historia quædam, quæ ex traditione ad nos usque pervenit. Zacharias enim Mariam post Domini conceptionem in virginum loco constituens, etc. » Gregorius Nyssenus, in *Orat. de sancta Christi Nativitate*: « Hic igitur Zacharias divino numine ad occultorum cognitionem ductus, cum virginitalis mysterium in partu incorrupto non ignoraret, in sacro templo Virginem Matrem, a loco virginibus per legem assignato non semovet. » Et infra: « Locus autem ille erat spatium quoddam inter templum et altare. » Theophylactus, in cap. XXIII *Matthæi*: « Habet ita narratio nobis tradita, quod locus quidam in templo fuerit, in quo stabant virgines. » Georgius Cedrenus in *Compendio Historiæ*: « Erat in templo secretus locus aræ vicinus, ubi solæ virgines stare solebant, ac reliquæ sane populo dimisso, domum suam redibant, Maria vero in templo permanebat. » Anselmus, in *Vita Virginis*: « Erat itaque locus distinctus in domo Domini, scilicet, in templo, prope lævam altaris; ibi stabant virgines solæ, et divino officio peracto, ibant omnes ad propria, Maria vero perseverabat, et custodiebat altare, et templum, sacerdotibus ministrans. »

AUCTOR. Ex his, quæ hactenus de Virginis Deiparæ oblatione adducta sunt, nonnulla dubia non

immerito eruditus quivis arbitrabitur. Primumque, novum esse videtur puellam consecrari, ut vitam in templo perpetuo degeret: cum de nulla simile quid scriptum reperiatur? Deinde qua ratione virginibus illis erat locus designatus intra templum, cum mulieribus nunquam licuisset ingredi, nec tabernaculum, nec templum; imo nec ipsis virginibus: ut ex loco Exodi xxxviii et I Reg. ii, supra notavimus, n. 5, quæ semper ad ostium tabernaculi consistebant? Ex Josepho etiam lib. vi *De bello Judaico*, cap. 6, sit manifestum, non tantum ad oraculum, sed nec ad templum, imo nec ad atrium interius, in quo erat ara holocaustatum, accedere mulieribus licuisse; nam templum, ait, et aram cingebat ex pulcherrimo saxo lorica gratissima, usque ad cubitum surgens, quæ populum a sacerdotibus segregabat: quem limitem, nec puris mulieribus transgredi licebat. Demum, quomodo verisimile est, tam facile virgini patuisse oraculum, hoc est, intimam illam partem inaccessam, inviolatam et invisibilem omnibus, quæ Sanctum sanctorum vocabatur, ad quam nec sacerdotibus ipsis semper ingredi licebat; nedum feminae, ut assiduo in illa degeret?

At vero quia tantorum virorum auctoritas eludi non debet, age reddamus rationem eorum, quæ in dubium vocata sunt. Et pro primi illius explicatione est advertendum, ex lege triplicem colligi hominis sanctificationem, oblationem, seu consecrationem. Nam in primis omne primogenitum erat Domino consecratum, pro primogenitis Ægyptiorum. Ita enim habetur, Exod. xiii, 2: *Sanctifica mihi omnia primogenitum, quod aperit vulvam in filiis Israel, tam de hominibus, quam de jumentis: mea sunt enim omnia.* Et v. 12: *Quidquid habueris masculini sexus consecrabis Domino, omne autem primogenitum hominis de filiis tuis pretio redimes.* Ut enim habetur Num. iii, 47, singuli primogeniti quinque siclis redimebantur; pro his omnibus Levitæ sunt Domino consecrati, ut servirent in tabernaculo, ut dicitur Num. iii et viii. Itaque hæc lege tantum primogeniti masculi erant sanctificati Domino, qui deferebantur in templum quadragesimo die, ut fecit Virgo, cum obtulit puerum Jesum, (*Luc. ii*) et redimebantur quique siclis. Unde hæc ratio non est oblata Virgo Deipara in templo. Alio propterea modo primogenitus debitor erat legi, sicut quivis alius; ut videlicet hostia pro illo daretur, sicut habetur Levit. xii. Quamvis non tam oblatio fiebat pro redemptione partus quam pro parientis purificatione. Tertius modus sanctificandi erat spontaneus, et ex voto, quod dupliciter contingebat, nam quidam sanctificabant Domino seipsos, sed tamen sub redemptione; sic habetur Levit. xvii, 2: *Homo qui votum fecerit et sponderit Domino animam suam sub æstimatione dabit pretium.* Hoc modo tam viri, quam feminae, se Domino sub voto offerebant, ut ex capite illo constat, in quo designantur pretia redemptionis pro masculino, et femina: altero modo fiebat consecratio, quando per-

sona aliqua Deo consecrabatur, seu anathematizabatur, et hujusmodi nunquam redimebatur, sed perpetuis divini cultus usibus dicata manebat, sic cap. illo xxvii et xxviii: *Id omne quod Domino consecratur, sive homo fuerit, sive animal, sive ager non veniet, nec redimi poterit, quidquid semel fuerit consecratum Sanctum sanctorum erit Domino.* Concipiebatur autem hoc votum ex pacto, seu sub conditione, Si mihi victoriam concesseris, vel Si filium donaveris, offeram tibi illum in perpetuum. Sic Jephthæ, *Judic. ii, 31*, vovit. *Quicumque primus fuerit egressus de foribus domus meæ: mihiq; occurrerit revertenti cum pace a filiis Amon, Domini erit, offeramque illum in holocaustum.* Sic Anna Elcanæ uxor votum vovit dicens, *I Reg. i, 11: Domine exercituum, si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ, et recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuæ, dederisque servæ tuæ sexum virilem, dabo eum Domino omnibus diebus vitæ ejus.* Jam ex his constat, ex lege potuisse Deo offerri, consecrative tam masculinum, ut fecit Anna, quam feminam: alioquin Jephthæ, non se putaret obligatum, cum occurrit ei unica filia, ut eam Deo consecraret perpetuam servatorem virginis, ut nonnulli existimant. Hoc ergo modo Joachimus et Anna voverunt Domino, si sobolem daret, se ei illam dicaturos, ut fecerunt. Erat ergo votum secundum legem, et complementum ejus erat debitum, et ita adducta est in templum, sicut Anna adduxit Samuelem in domum Domini in Silo, et Jephthæ filiam suam, ut mihi quidem videtur, in eadem domum in Silo, si vera est illa expositio, ubi ministrabat Domino. Et hæc quidem pro primi dubii explicatione sint dicta.

Pro alterius enodatione notandum est, sive tabernaculum, seu templum, ut constat ex cap. xxvi Exod. et III Reg. vi, tria continuisse; adytum, seu oraculum, seu Sanctum sanctorum, ubi sola erat arca; in quod solus summus sacerdos ingrediebatur solemniter 10 die Septembris, in festo Expiationis ad orandum pro peccatis populi cum sanguine, eo modo, qui describitur Levit. vi, et refert Paulus ad Hebr. ix. Erat deinde ante adytum tabernaculum, seu templum, in quo tria continebantur, ad austrum candelabrum aureum, ad aquilonem mensa panum propositionis; in medio erat altare aureum, seu altare thymiamatis, seu incensi, latum longumque u. o cubitu, altum duobus; in quo summus pontifex adolebat thymiana quotidie mane, et vespere, cum lucernas concinnabat, ut habetur Exodi xxx. Sed in hoc tabernaculum, seu templum, ut ait Paulus ad Hebr. ix, quotidie ingrediebantur sacerdotes sacrificia consummantes. Nam prius sacrificabant in atrio duos agnos, unum mane, alterum vespere; et consummabant hæc sacrificia oblatione incensi; quod officium obibant sacerdotes secundum ordinem vicis suæ, ut Zacharias faciebat pater Joannis. Erat tertio antetemplum, atrium quoddam amplum sub divo, quod in duas erat divisum partes, in atrium interius, ubi erat ara ampla, quæ dicitur, altare holo-

causti, in qua fiebant sacrificia, et incendebantur holocausta; in quod atrium omnes sacerdotes, et Levitæ ingrediebantur: et atrium interius septo ab illo divisum, in quo populus consistebat, purus modo, ac castus, et juxta legis præscriptum observans, in quo, ut ait Josephus, lib. vi *De bello Judaico*, cap. 6, locus erat muro separatus mulieribus, a quo per quindecim gradus ascendebar ad majorem portam. Necessario, inquit Josephus, proprius locus religionis causa mulieribus destinatus, muro discernebatur: altera quoque porta opus esse videbatur. Contra primam vero secreta erat, ex aliis regionibus una porta meridiana, et una septentrionalis, quibus ad mulieres introibatur. Per alias vero transire ad mulieres non licebat; sed nec suam portam interjecto muro transgredi licebat: patebat autem locus ille pariter indigenis, et hospitibus feminis, religionis causa venientibus. Occidua vero pars nullam portam habebat, sed perpetuus ibi murus erat exstructus. Jam ex his poterit fieri manifestum, in eo loco, qui mulieribus erat designatus, fuisse etiam locum virginibus separatam ad portam illam septentrionalem, ad lævam altaris holocaustorum, quod erat in atrio interiori, quod similiter dici solet templum.

Ad tertium illud possemus respondere cum solemniter res divina ageretur, nulli licuisse ingredi Sancta sanctorum, præterquam summo sacerdoti, et transacto illo tempore licuisse, iis qui essent sanctitate insignes. Quod non obscure innuitur Levitic. xvi, 17: *Nullus hominum sit in tabernaculo, quando pontifex sanctuarium ingreditur, ut roget pro se, et pro domo sua, et pro universo cœtu Israel, donec egrediatur.* Scimus ex Egesippo lib. v, quem refert Eusebius, lib. ii *Histor. ecclesiast.* cap. 25, et Epiphanius hæres. 78, soli Jacobo fratri Domini, ob summam sanctitatem, licuisse ingredi Sancta sanctorum. Quid ergo mirum si daretur in eis orandi locus illi, quæ in tenera ætate consecrata, cœlestis ejusdam, et ultra reliquorum sanctorum sanctitatis discrimen omnibus conspicuum, admirandumque præbebat; neque enim displicere poterat ei, cui adeo placuit, ut mater ejus esse mereretur.

XV. *Parentes.* — Epiphanius, presbyter Constantinopolitanus, in *Vita B. Virginis*: « Dum in templo esset, orbata parentibus est. » Georgius Cedrenus in *Compendio Historiæ*: « Joachinus octogenarius decessit, Anna annos nata undecoginta vitam finit; ab his in templum deducta Dei Genitrix, anno ætatis suæ tertio, undecim annos nata parentes amisit: nec vero unquam templo excedebat, sed si qua re opus haberet, ad solam Elisabetham ibat cognatam, et templo vicinam. »

Auctor. Si hæc ita se habent, ergo, ut cœpimus adnotare, cap. 2, num. 1, parentes Virginis eam genuerunt jam sexagenarii, imo 66 aut 68 annorum, et cum 20 annis jam in matrimonio vixissent 46 aut 48 annos nati matrimonium contraxerunt. Quod vero indicat Cedrenus, domum Elisabethæ

fuisse Hierosolymis, cap. postea 6, num. 2, examinabimus.

XVI. *Unigenita.* — Eusebius Emissenus *Hom. in Nativitate Mariæ*: « Unde manifestum beatissimam Virginem Mariam, quæ nobilissima hæres parentibus suis in hæreditatem successerat: siquidem nec fratres habuit, nec habuisse legitur: neminem de alia tribu conjugem accipere potuisse. » Theophylactus, in *Joan.* cap. xix: « *Stabant autem juxta crucem Jesu Mater ejus, et soror matris ejus Maria uxor Cleophæ*: quomodo soror matris ejus diceretur Maria Clopæ, cum non habuerit alium puerum? Clopas frater fuit Joseph: et cum absque liberis esset mortuus Clopas, ut quidam dicunt, Joseph ejus uxorem duxit, et filios fratri peperit, quorum una, et nunc commemoratur Maria, quæ soror dicitur Deiparæ, hoc est cognata: solet enim Scriptura, cognatos dicere fratres, sicut et Isaac de Rebecca dicebat, Soror mea est. quamvis uxor ejus esset: ita et hoc loco soror Deiparæ dicitur, quæ Clopæ uxor habita est propter cognationem. » Euthymius, cap. 17, in *Joan.*: « *Stabant autem juxta crucem Jesu Mater ejus, et soror matris ejus Maria uxor Cleophæ.* Atqui unigenita erat Dei Mater. Verum Joseph et Cleophas fratres erant: moris autem erat apud Hebræos fratrum quoque uxores appellare sorores, propter virorum fraternitatem: itaque eam, quæ pariter cum ea uxor erat, sororem nominavit; sed Joseph quidem, et Cleophas viri earum, natura fratres erant, ipsæ autem eorum uxores affinitate sorores. »

Auctor. Vulgo fertur opinio, quæ quod nullum ex veteribus habuerit auctorem omni caret auctoritate, quamvis nonnulli ex posterioribus eam secuti fuerint: ut Hugo de Sancto Victore, super Epistolam ad Galat. quest. 5; Haymo, lib. ii *De Christianarum rerum memoria*, cap. 5; et Strabus super cap. i Epistol. ad Galat. ex Ambrosio, et quidam alii: ea vero est, Annam tribus viris conjunctam fuisse matrimonio, et ex singulis singulas Marias genuisse. Nam primum tradita est Joachimo, ex quo habuit Mariam Deiparentem: deinde illo viâ functo nupsit Cleophæ, et ex eo concepit filiam alteram, quam similiter vocavit Mariam. Et hæc ex Alphæo, quem habuit conjugem, quatuor illos genuit filios, qui fratres Domini vocantur, Jacobum, Jose, Simonem, et Judam, dictaque est a patre Maria Cleophæ: hoc etiam mortuo accepit Anna conjugem Salome, ex quo tertiam filiam habuit Mariam Salome, quæ ex Zebedæo duos habuit filios; Jacobum majorem, et Joannem evangelistam. Probant autem hanc suam opinionem, ex Evangelio Joannis, c. xix, dicentis: *Stabant autem juxta crucem Jesu mater ejus, et soror matris ejus Maria Cleophæ*; quæ eadem est mater Jacobi, ut asserit Hieronymus, Contra Helvidium, et in c. xxvii Matthæi, et in libro *De Scriptoribus eccles.* in Jacobo, et in xii Matthæi. Nos, ait, sicut in libro, quem contra Helvidium scripsimus continetur, fratres

Domini, non filios Joseph, sed consobrinos Salvatoris, Mariæ liberos intelligimus, materteræ Domini, quæ esse dicitur mater Jacobi minoris, et Joseph, et Jude. Idem asserunt Isidorus, lib. *De cita et morte sanctorum Patrum*; Beda, super *Act.* 1; et Anselmus, *I Cor.* ix, et *ad Galat.* 1: de tertia illa filia Maria Salome id colligunt, ex Marci, xv, 4; xvi, 1, ubi conjunguntur Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Jose mater, et mater filiorum Zebedæi.

Nihilominus probari nequit hæc sententia, non solum, quod Annam Virginemque dedecet, sed quod ipsi repugnet veritati. Nam primum gratis hæc tertia Annæ fingitur filia, dicta Maria Salome, a viro, cui nupsit, nam evangelista non vocat eam Mariam, sed Saïome; nec usquam vir ejus nominis reperitur, quod tantum nomen sit feminæ a Sa'omone viri nomine deductum, sicut a Joanne, Joanna; nam Josephus, l. xiii *Antiq.* c. 19, Salome uxoris Aristobuli, et alterius sororis Herodis, lib. xv, cap. 3, mentionem fecit. Tum etiam, et alterius Salome matris septem Machabæorum, de quibus agitur II Mach. vii, honorifice meminit lib. *De Machabæis*; et similiter Egessippus, in libris *De exordio Hierosolymitano*; et obstetricis Salome meminit Hippolytus Portuensis, apud Nicephorum, lib. ii, cap. 3. Itaque nullus est qui virum aliquem Salomen vocet; quod nomen tantum sit feminæ, sicut nullus merito vocavit aliquem virum Joannam, aut Mariam, nisi per dedecus. Præterea, quia si hæc fuisset Mariæ Deiparæ soror, jure dici possent filii Mariæ Cleophae, et tamen nec in Evangelio, cum Matthæi xiii, et Marci vi, numerantur, Christi fratres, horum ulla fit mentio, nec antiquorum ullus sic eos vocavit. Addo his Joannem evangelistam, qui anno Trajani 3, et Christi 102, ut habet Eusebius in Chronico, obiit, annos natus 106, juxta Hippolytum, apud Cedrenum in Nerva, quatuor annis ante Christum natum fuisse. Atqui cum Virgo conceperit Dei Filium quatuordecim annorum; ergo Maria Salome genuisset Joannem quatuor annos ante, cum tamen esset illa minor, utpote tertia filia Annæ. Si vero Joannes obiit 99 annorum, ut communis fert opinio, natus igitur est tertio post Christum anno: tertia ergo illa filia Annæ, ut minimum, nata est illo tertio post Virginem anno, ut intra duos annos habuerit tres filias, ex tribus viris, quod et dignitati ejus repugnat, et rationi.

Sed quod Maria Cleophae non fuerit Annæ filia, hæc efficaci ratione probatur. Simon hujus filius, unus ex fratribus Domini, decimo Trajani anno, qui erat Christi 110, martyrio est decoratus, auctore Eusebio in Chronico; annos natus 120, juxta eundem lib. iii *Historiæ*, cap. 10 et 26. Ergo 10 annos ante Christum est natus; cum Virgo igitur Christum genuerit annos nata 14, et Maria Cleophae fuerit post illam orta, ergo genuisset Simonem,

ut minimum, quatuor, aut quinque annorum; quod falsum esse omnino vides. Non ergo fuit soror uterina Deiparæ, sed cognatione, ut dixit Euthymius, quomodo loquitur Hieronymus cum cæteris, qui phrasi Scripturæ, ut evangelistæ, sororem ejus vocant: erat enim Cleophae filia fratris Joseph sponsi Virginis. Alias autem ex veterum historia, novimus Annam sterilem, usque ad senilem ætatem permansisse, ut cap. 2, num. 5, retulimus: atque Virgine undecim annos agente, cum Joachimo obiisse, ut paulo ante comprobavimus numero præcedenti. Qui ergo fieri potest, ut duos alios viros habuerit jam senex, et superstite adhuc Joachimo? Relinquitur ergo certissimum: unam fuisse filiam Annæ Mariam Deiparam; ejusque matrem unico Joachimo solum fuisse copulatam, non aliis: illam autem Mariam Cleophae ea ratione vocari sororem Virginis, quia et filii ejus vocantur fratres Domini, quia cognata, ut tractamus infra cap. 4, num. 11, et latius supra cap. 1, num. 11: non quod eam duxerit Joseph, ut vult Theophylactus, sed quod fuerit uxor Clopæ fratris Joseph, ut diximus, fratrum autem uxores sorores merito dici solitas sat probatum relinquimus.

XVII. *In templo.* — Gregorius Thaumaturgus, in *Hom. de Annuntiatione*: « Nunquid maneo adhuc Virgo? Nunquid proditur dignitas virginitatis? Certe ubi proditio est, ibi fidelitas desideratur, et ubi fidelitas desideratur, ibi fides debetur. Debebat ergo Maria fidelitatem servare, cui fidem debebat, etsi non observaret, prodidisse fidem videretur. » Sic illi, super verba: *Quomodo fiet istud?* Gregorius Nyssenus episcopus, in *Orat. de humana Christi generatione*: « Etenim naturæ legi illam subicere: ut enipiam in matrimonio collocata serviret, absurdissimum videbatur: instar enim sacrilegii fuisset, si muneris Deo sacrati dominus homo fieret. Audi pudicam Virginis vocem: *Quomodo erit mihi istud, quoniam virum non cognosco?* Angelus partum nuntiat, at illa virginitati inhæret, et integritatem angelicæ demonstrationi anteponendam judicat; nec angelo fidem non habet, nec a proposito recedit suo. Interdixi, inquit, mihi consuetudinem viri, quomodo istud erit mihi, quoniam virum non cognosco? Hæc Mariæ vox declarat ea, quæ ex historia incerti auctoris commemoravi, non esse penitus absurda. Si enim liberorum causa ducta fuisset a Joseph, quomodo parituram angelo prænuntianti, se rem novam, et alienam audire præ se tulisset, cum ipsa quoque se obstrinxisset naturæ lege, ut aliquando mater esset. Verum quia carnem Deo consecratam, tanquam sanctum aliquod oblatum munus, oportebat intactam integramque præstare, idcirco licet, inquit, angelus sis, licet a cælo venias, licet quod ostenditur naturam superet humanam, tamen me virum cognoscere nefas est. » Hieronymus in *Historia de ortu Mariæ*: « Tunc pontifex publice denuntiabat, ut virgines, quæ in templo constituebantur et hoc ætatis tempus imple-

sent, domum reverterentur, et nuptiis secundum morem gentis et ætatis maturitatem operam darent. Cui mandato cum cæteræ pronæ paruissem, sola Virgo Maria Domini se hoc facere non posse respondit, dicens se quidem, et parentes suos Domini servitio mancipasse, et insuper seipam Domino virginitatem vovisse, quam nunquam viro aliquo commisionis more cognito, violare vellet. » Augustinus, lib. *De sancta virginitate*, c. 4 : « Ipsa quoque virginitas ejus gratior et acceptior, quia non eam conceptus Christus viro violaturo quam conservaret ipse præripuit, sed priusquam conciperetur jam Deo dicatam de qua nasceretur, elegit. Hoc indicant verba, quæ sibi fetum annuntianti angelo Maria reddidit : *Quomodo*, inquit, *fiet istud, quoniam virum non cognosco*? Quod profecto non diceret, nisi Deo Virginem se ante vovisset. Sed quia hoc Israelitarum mores adhuc recusabant, desponsata est viro justo non violenter ablaturus, sed potius contra violentos custodituro, quod illa jam voverat. Quanquam etiamsi hoc solum dixisset : *Quomodo fiet istud*? nec addidisset, *quoniam virum non cognosco*, non quæsisset utique promissum sibi filium quomodo femina paritura esset, si concubitura nupsisset. Poterat et virgo juberi permanere, in qua Dei Filius formam servi congruenti miraculo acciperet : sed exemplo sanctis futura virginibus, ne putaretur sola, virgo esse debuisset, quæ prolem etiam sine concubitu concipere meruisset, virginitatem Deo dicavit, cum adhuc quid esset conceptura nesciret, ut in tereno mortali corpore cœlestis vitæ imitatio, voto fieret, non præcepto; amore eligendi, non necessitate serviendi. Ita Christus nascendo de Virgine, quæ antequam nesciret quis de illa fuerat nasciturus, virgo statuerat permanere, virginitatem sanctam approbare maluit, quam imperare. » Joannes, patriarcha Hierosolym., lib. *De institut. monachorum*, c. 35 : « Unde cum cœtus professorum hujus religionis audissent in Jerusalem juvenculam vovisse Deo virginalem continentiam, confestim perpendit, quod adventus Filii Dei prope, et in januis erat. » Simeon Metaphrastes in *Orat. de vita et dormitione beatæ Mariæ* : « Cum vero crevisset, consilium ceperunt, quidnam sacro illi corpori facientes, in Deum non peccarent : eam enim legi naturæ subjungere, et eam dare in servitutem ei, qui illam duceret, videbatur absurdissimum : existimatum est plane sacrilegium, si divini donarii homo fieret dominus. » Et infra : « Quid autem Maria? Audi puram vocem Virginis. Angelus partum annuntiat, et illa adhæret virginitati, non corrumpi judicans esse præstantius, quam apparitionem angeli; et neque potest angelo non credere, neque discedit ab his quæ statuerat. Est, inquit, mihi prohibita cum viro consuetudo, quomodo ergo erit mihi hoc, quoniam virum non cognosco? Hæc vox Mariæ est demonstratio eorum, quæ arcane et occulte narrantur. Si vero eam Joseph acceperat in matrimo-

nium quemadmodum et visum est alienum, quod partum ei ante significaret, si omnino expectaverit fieri mater lege naturæ, quandoquidem carnem, quæ Deo fuerat consecrata, veluti quoddam sanctum donarium, intactum conservari oportebat. » Anselmus, lib. *De excellentia Virginis*, cap. 4 : « Virgo itaque et tenera, et delicata, regali stirpe progenita, et speciosissima, totam intentionem suam, totum amorem suum, totum studium suum ad hoc intendit, ut corpus et animam suam Deo perpetua virginitate consecraret. Sciebat enim, quod quanto sanctius eam servaret, tanto sublimius ei, qui omnium castissimus, imo qui ipsa castitas est, appropinquaret : amplectendo itaque quod acceptabilis Deo esse cognovit, legem superavit. » Bernardus, homilia quarta super *Missus est* : « Cum sciat Dominus meus, testis conscientie meæ, votum esse ancillæ suæ non cognoscere virum, qua lege, quo ordine placebit ei, ut fiat istud? » Arnoldus abbas, tractatu *De laudibus Virginis Mariæ* : « Credo secum pertractans, quomodo sine offensione legis, maneret in proposito castitatis, quia hanc elegerat, hanc Deo voverat, et integritatem Spiritus, et carnis apud se demonstratio consecraret. Novum de virginibus a Domino datum erat præceptum, sed nec erat Apostolus qui daret consilium; acceperat tamen hoc ipsum a Deo per Spiritum sanctum familiare mandatum, non ex responso angelico, sed ex inspiratione secreta; quæ ei, et affectum virginis intimaverat, et usque ad necessitatem votipurum desiderium alligaverat. » Nicephorus, lib. I *Historiæ*, cap. 7 : « Postquam adolevit, consilium sacerdotes agitarunt, qui de ea statuerunt, ne in sacrum ejus corpus admittere quidquam viderentur : sacrilegium namque prorsus se commissuros putabant, si viro eam conjungerent atque in servitutem conjugalibus legibus redigerent, quæ semel Deo dicata esset. »

AUCTOR. Haud obscure sancti Patres significant beatissimam Virginem, dum esset in templo, suam voto dicasse virginitatem. Gregorius et Simeon Metaphrastes cum Nicephoro, dum se referunt ad historiam incerti auctoris, quam existimo esse illam, quæ est *De ortu Virginis*, et cum ipsis August. et alii, dum votum ante desponsationem dicunt emissum : si enim desponsata est a sacerdotibus, dum erat in templo, ergo in eo emisit votum illud; nisi velis dum infans esset, in parentum domo illud emisisse, quod ætati non convenit infantili, erat enim duorum annorum, et duorum mensium, et 15 dierum cum in templo fuit oblata, ut dictum est supra n. 3.

XVIII. *Prima*. — Bartholomæus Christi apostolus apud Abdiam libro octavo *Historiæ apostolicæ* : « Hæc Virgo cum exsecraretur omnem virum, et ipsa servandæ virginitatis votum prima Deo omnipotenti vovit. Primam autem ideo dixi, quia ex quo homo factus est ab initio sæculi, nulla hoc votum Deo obtulit. » Gregorius referente Strabo, in *Luc.* 1 : « Vere gratia

plena, quæ prima inter feminas virginittis gloriosum munus Deo obtulit, quæ etiam ideo angelico visu, et alloquio meruit perfrui, quæ gratiæ totius auctorem mundo edidit. » Ildefonsus, serm. 5. *De Assumptione Mariæ*: « Maria optimam partem elegit, quia prima omnium feminarum Deo virginittatem obtulit. » Beda, lib. 1, in *Lucam*, cap. III: « Propositum suæ mentis reverenter exposuit, vitam videlicet virginalem se ducere decrevisse, quæ quia prima feminarum tantæ se virtuti mancipare curavit, jure singulari præ cæteris feminis beatitate meruit excellere. » Et in *Homilia de Annuntiatione*: « Vere gratia erat plena, cui divino munere collatum est, ut prima inter feminas gloriosum Deo munus offerret. » Joannes Hierosolym. episcopus, *De institut. monachorum*, lib. II, c. 34: « Sicut Elias primus inter homines studuit virginittatem perpetuam sponte inchoare, ita postea B. Dei Genitrix elegit prima feminarum propter Deum in virginittate perpetua vivere. » Rupertus, lib. III in *Cant.*, in illa verba: *In uno crine colli* (IV, 9): « Iste est crinis colli humilis cogitatus mulieris, caput non habentis; caput, inquam, id est, virum neque habentis, nequa habere volentis; nam *caput mulieris vir* (I Cor. XI, 5). Tu capite isto te indignam existimasti. Hoc scientes dicunt, et vere dicunt amici, quia votum egregium Deo prima vovisti, votum virginittis, attamen sponsi nomen admisisti. » Honorius, lib. *De æternis gaudiis*: « Hæc prima inter mulieres vovit Deo virginittatem, et ideo sola inter mulieres meruit virgo summæ prolis fecunditatem. » Bernardus, serm. 4 *De Assumptione*: « Si rerum pretia de raritate pensamus, quæ prima in terris angelicam propositum ducere vitam, super omnes est. *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* immobile propositum virginittis, quod nec angelo filium promittente aliquatenus titubavit. » Et serm. *Signum magnum*. (Apoc. XII, 1): « De cætero sane, et virginittatem carnis, et propositum virginittis et ipsius quoque propositi novitas evidenter illustrat, quod videlicet in veritate spiritus legis Mosæicæ decreta transcendens, illibatam Deo corporis simul, et spiritus sanctimonium vovit. Probat enim propositi inviolabile fundamentum, quod tam constanter promittenti filium angelo respondit: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* »

AUCTOR. Indubitatum est multos in veteri lege vitam cælibem elegisse, quorum aliquos retulit Ignatius, Epistola ad Philadelphenses, nempe, Je-um Nave, Melchisedech, Eliseum, Jeremiam. Eliam addit Ambros. lib. II *De virginibus*, et tres pueros, Hieronymus super Danielelem, et Damascen. lib. IV, *Fidei orthod.* cap. 15. Verum nullam constat veto suam consecrasse virginittatem ante Deiparam, ut vere de ea dixerit Ambros. lib. *De institutione virginis*, cap. 5: « Egregia Maria, quæ signum sacræ virginittis extulit, et intemeratæ virginittis pium Christo vexillum levavit. » Hieronymus, episto-

la 74, ad Pammachium: « Igitur Christus, et Virgo Maria utriusque sexus virginittis dedicavere principia. »

XIX *His verbis*. — Bartholomæus apud Abdiam, lib. VIII, *Hist. apost.*: « Hæc ergo prima inter feminas hoc constituit in corde suo, ut diceret: Domine, offero tibi virginittatem meam, cum hoc a nullo homine neque verbo didicisset, nec exemplo, ad imitationem videlicet invitans constituisset, ut virgo pro amor Dei specialiter permaneret. »

AUCTOR. Si virginittatem suam Domino Virgo consecravit, quam semper ab infantia dilexit, et servare proposuit, non est dubitandum, cum ageret cum Deo, quod erat illi frequentissimum, id quod habebat in votis, his aut similibus verbis Deo obtulisse, consecrasseque, quia, ut optime dixit Anselmus, *De excellentia B. Virginis*, cap. 4, quem paulo ante retulimus, « Virgo tenera et delicata, regalistirpe progenita, et speciosissima, totum amorem suum, totum studium suum ad hoc intendit, ut corpus et animam Deo virginittate perpetua consecraret; » sciebat enim quod quanto sanctius eam servabat, tanto sublimius ei qui omnium castissimus, imo qui ipsa castitas est, appropinquaret.

XX. *Ad secundam*. — Evodius Antiochiæ post Petrum episcopus apud Nicephorum, lib. II, cap. 5: « Siquidem trimula cum esset, in templum est præsentata, et ibi in Sanctis sanctorum traduxit annos. » Hieronymus, in *Historia de ortu Mariæ*: « Ad 14 annum usque pervenit, ut non solum nihil de ea mali reprehensione dignum confingere possent, sed et boni omnes, qui eam noverant, vitam et conversationem ejus admiratione dignam judicarent. » Germanus, archiepiscopus Constantinop., *Orat. de Virginis oblatione*: « Mansit autem de cætero in Sanctis sanctorum, seu in templi penetralibus, ambrosiam nutrimentum per angelum accipiens, usque ad secundam ætatem. » Epiphanius, presbyter Constantinopolitanus, in *Vita Virginis*: « Tertio anno oblata est in templo, in quo annis undecim et sex mensibus fuit. » Nicephorus, lib. I *Historiæ eccles.* cap. 7: « Postquam autem adolevit, consilium sacerdotes agitarunt, quid de ea statuerent, ne in sacrum ejus corpus admittere quidquam viderentur. »

AUCTOR. Hæc sequenti cap. elucidabuntur magis. Epiphanius vero sententiam annos Virginis enumerantis, ibid. num. 14, examinabimus. »

CAPUT IV.

Maria Virgo Josepho despondetur.

Cum I) ad nubilem ætatem pervenisset Virgo, et sacerdotes, quibus curæ erat, de tradendo eam viro inter se agerent, II) opportunum nacti tempus, quod multi ad solemnia Euxæiorum festa celebranda, et variis urbibus, præsertim ex Mariæ consanguineis, Hierosolymam adventarent, de re cum illis conferunt, quod indecorum jam videretur formosam adolescentulam inter sacerdotes versari. III) Definitum ergo est oportere matrimonio tradi puellam. IV) Quo consilio ad eam delato, qua deiecit animi submissione, id nulla ratione fieri posse, ingenue respondit, tum quod parentes se divino cultui dedicassent, tum maxime quod uni Deo suam ipsa virginittatem con-

seccrasset. Rem novam et omni consideratione dignam sacerdotes admirantes, V) dubii hærent. Nam dignitatem Virginis contemplantes, cujus præclara virtus, et excellens sanctitas in omnium ore versabatur, divinum quiddam abditum in ea esse arbitrantur ac definito consilio illam ad id compellere non audebant, nec quid agerent sciebant; hinc enim, quod Dei esset jure consecrationis, alteri dare, qui dominus illius fieret, sacrilegium esse judicabant, inde autem obstabat consuetudo inveterata, qua nulla feminarum aliena esse a matrimonio permittebatur. Præterea Virginis debito putabant satisfactum, si sacerdoti cuiquam nuberet, quicum in divino cultu perseveraret: ac legi adversari id advertebant, quæ unicam parentum heredem alii, quam ex eadem cum Virgine familia, viro tradi prohibebat. Rem omni ex parte VI) dubiam ad Deum more solito deferunt consulti, quod de sua Virgine fieri vellet requirentes: responsum ex oraculo est, ut omnes, qui Hierosolymis tunc aderant ex familia Davidis matrimonio apti convenirent, atque uni illi desponderetur virgo, qui divina sorte eligeretur, ea in sponsam futurus observantia, ut eam ne attingere quidem auderet, sed custodis tantum, ac patroni munere fungeretur. Interea Deum summis precibus obsecrabat ipsa, ne ab ea, in qua erat, mente, se dimoveri pateretur: sed admonita divinitus itidem est, ne metueret, ipsam Deo præcipuæ curæ esse, tantum sacerdotum consiliis assentiret. Igitur cum Virginis parentes convenissent quotquot ex Davidis familia liberi reperti sunt, nutu divino obigit VII) sors Josepho VIII) Bethleemite, in fabrelignaria arte perito, et qui quod X) profecta ætate esse vir, pius, et justus, et ejusdem cum Virgine propositi, nam XI) castitatem coluerat semper, ad id munus obeundum omnium selectissimus divinitus habitus est. Electo jam sponso, unus e sacerdotibus, Mariam virginem apprehensus, XII) de more, utriusque dextris, XIII) in sponsam tradit virgini Josepho, mense XIV) Decembri, inchoato per tres menses, anno ætatis virginis XV) decimo quarto, tantum XVI) ad custodiam, curam ejus gerendam, non ad usum conjugalem, XVII) inito cum omnium gratulatione tam casto conjugio, cum singuli ad suas regrederentur urbes post Encænia celebrata, Josephus sponsam consanguineis, qui summe illam, ob illustrem, quæ de ea erat, opinionem, observabant, XVIII) Nazaretham reducendam permisit. Ubi XIX) in domo, quam ei, ut unicæ heredi, parentes reliquerant, habitavit. Ipse vero XX) Bethleemum ad suos profectus est, præstolaturus ibi opportunum tempus, de rebusque suis dispositurus paraturusque ea, quæ ad celebrandas nuptias necessaria videbantur.

TESTIMONIA.

I. *Ad nubilem.* — Gregorius Nyssenus episcopus in *Orat. de humana Christi generatione*: « Sacerdotes autem, quandiu parvula fuit, ad Samuelis similitudinem in sanctisædibus, educarunt: sed cum jam adolesceret, consulebant quidnam agerent de sacro illo corpore, ne Deum offenderent. » Hieronymus in *Historia de ortu Mariæ*: « Itaque ad quartum decimum annum usque pervenit: tum pontifex publice denunciabat, ut virgines, quæ in templo constituebantur, et hoc ætatis tempus impleissent, domum reverterentur; et nuptiis secundum morem gentis et ætatis maturitatem, operam darent. » Simeon Metaphrastes, in *Orat. de vita et dormitione sanctæ Mariæ*: « Cum vero crevisset puella, consilium cœperunt (sacerdotes) quidnam sacro illi corpori facientes non peccarent in Deum. » Nicephorus, lib. I *Historiæ*

ecclesiasticæ, cap. 7: « Postquam autem adolevit consilium sacerdotes agitarunt, quid de ea statuerent, ne in sacrum ejus corpus admittere quidquam viderentur. »

II. *Opportunum.* — Hieronymus, in *Historia de or u Mariæ*: « Præcepit ut ad festivitatem, quæ imminabat, omnes ex Hierosolymis et vicinis locis primores adessent, quorum consilio scire posset, quid de re tam dubia faciendum esset. »

Auctor. Cum certum omnibus sit mense Martio Virgini latum nuntium de Christi conceptu renuntiatum, ut suo loco explicabimus, et divinus Evodius, quem infra num. 20, referemus, affirmat, quarto post desponsationem mense, id ab Gabriele allatum, sequitur desponsam Virginem mense Decembri, qui quartus est ante Martium; quo in mense cum Encæniorum festa celebrarentur (nam 25 die Novembris incipiebant perdurabantque usque ad tertium Decembris per octo dies, ut dicitur, I *Mach.* IV et II *Mach.* I et X), non absque ratione animadversum est sacerdotes occasionem nactos hoc tempore fuisse tractandi cum Virginis consanguineis, qui ad festum accesserant, de ejus desponsatione. Præterea enim per hosce dies confecta res creditur, in quibus et ipsa Virgo concepta est octavo Decembris, ut cap. 2, num. 3, diximus.

III. *Definitum est.* — Hieronymus in *Historia de ortu Mariæ*: « Tunc pontifex publice denunciabat ut virgines, quæ in templo constituebantur, et hoc ætatis tempus impleissent, domum reverterentur, et nuptiis secundum morem gentis, et ætatis maturitatem, operam darent. »

Auctor. Et hoc quidem verisimile est, et propterea actum est de Virgine Maria despondenda; nam et ad consecutionem eorum, quæ sequuntur, hæc aut similia præcessisse, non est præter rationem historiæ et gestorum veritatem.

IV. *Quo consilio.* — Gregorius, Nyssenus episcopus, in *Oratione de sanctæ Christi Nativitate*: « Interdixi, inquit, mihi consuetudinem viri, quomodo istud erit mihi, quoniam virum non cognosco? Hæc Mariæ vox declarat ea, quæ ex historia incerti auctoris commemoravi non esse penitus absurda, » et cætera, ut supra cap. 3, n. 16. Hieronymus in *Historia de ortu Virginis*: « Cui mandato cum cæteræ pronæ paruisent, sola Virgo Domini Maria hoc se facere non posse respondit, dicens se quidem et parentes suos Domini servitio mancipasse, et insuper seipsam Domino virginitatem vovisse quam nunquam viro aliquo commistionis more cognito, violare vellet. » Simeon Metaphrastes in *Oratione de vita et dormitione Deiparæ*: « Et, inquit, mihi prohibita cum viro consuetudo: quomodo erit mihi hoc, quoniam virum non cognosco? Hæc vox Mariæ, est demonstratio eorum quæ arcane et occulte narrantur, » et cætera, ut supra cap. 3, num. 16.

Auctor. Jam tibi constat, candide lector, probari Gregorio et Metaphrastæ historiæ illam incerti auctoris, qua dicitur, Virginem sacerdotibus votum

sum explicuisse, qua de re iterum redibit sermo sequenti capite.

V. *Dubii.* — Gregorius Nyssenus episcopus, in oratione dicta: « Etenim naturæ legi illam subicere, ut cuiusdam in matrimonio collocata serviret, absurdissimum videbatur; instar enim sacrilegii fuisset, si muneris Deo sacrati homo dominus fieret: legibus enim erat constitutum, ut maritus dominaretur uxori. Mulierem rursus inter sacerdotes in templo versari atque in sanctis ædibus conspici, nec lex, nec gravitas permittebat. » Hieronymus in *Historia de ortu Mariæ*: « Pontifex vero in angustia constitutus animi, cum nec contra Scripturam, quæ dicit *Vovete et reddite*, votum infringendum putaret, neque morem genti insuetum introducere auderet, præcipit ad festivitatem, quæ imminebat, omnes ex Hierosolymis et vicinis locis primores adessent, quorum consilio scire possent, quid de tam dubia re faciendum esset: quod cum fieret, omnibus in commune placuit Dominum super hanc rem esse consulendum. » Simeon Metaphrastes in *Oratione de vita et dormitione Deiparæ*: « Consilium ceperunt, quidnam sacro illi corpori facientes, in Deum non peccarent: eam enim legi naturæ subungere; et eam dare in servitutem ei, qui illam duceret, videbatur absurdissimum: existimatum est plane sacrilegium, si divini donarii homo fieret Dominus, quandoquidem a lege est constitutum, ut maritus esset dominus conjugis; ut autem in templo versarentur mulieres cum sacerdotibus, et inter sanctos viderentur, nec lege permittebatur, nec res erat honesta. » Nicephorus lib. II *Historiæ ecclesiasticæ*, cap. 7: « Consilium sacerdotes agitarunt quid de ea statuerent, ne in sacrum ejus corpus admittere quidquam viderentur; sacrilegium namque prorsus se commissuros putabant, si viro eam jungerent atque in servitutem conjugalis legis redigerent, quæ simul Deo dicata esset: e diverso autem puellam eo ætatis flore in sacratiore templo versari, nec permissum lege putabant, nec rem satis honestam, et decoram esse videbant. »

Auctor. Multa simul animadversa sunt in Virgine a sacerdotibus, quæ merito anxios tenebant, et sollicitos; nam primum non poterant illi non fidem habere, quam omnes multis rationibus admirabantur: deinde nec satis fiebat Deo, cui consecrata erat puella, si nuberet sacerdoti, qui cum et ipsa poterat cultui divino esse addicta, quia suam virginitem dicarat; præterea viro tradi ad rem uxoriam erat prohibita: ex alia parte videbant contra consuetudinem populi, tum etiam perire genus parentum Virginis, quæ unica erat illis hæres: hæc ergo omnia merito sacerdotes compulerunt, ut Deum consulerent.

VI. *Dubiam.* — Gregorius Nyssenus in *Oratione de sancta Christi Nativitate*: « Deliberantes igitur in hanc sententiam divinitus convenerunt, ut eam concubii nomine cuiusdam desponderent, qui tamen ad custodiam ejus duntaxat esset idoneus. » Hierony-

mus in *Historia de ortu Mariæ*: « Et cunctis quidem orationi incumbentibus, pontifex ad consulendum Deum de more accessit; nec mora, cunctis audientibus, de oraculo et de propitiatorii loco, vox facta est, requirendum esse, cui virgo illa commendari, et desponsari deberet: cunctos de domo et familia David nuptui habiles, non conjugatos, virgas suas allaturos ad altare prædixit; et cujuscunque post allationem virgula florem germinasset, et in ejus cacumine Spiritus Domini in specie columbæ consedisset, ipsum esse, cui virgo commendari, et desponsari deberet. Erat autem inter cæteros Joseph, homo de domo et familia David, grandævus: cunctis vero virgas suas, juxta ordinem, deferentibus, solus ipse suam subtraxit: unde cum nihil divinæ voci consonum apparuisset, pontifex iterato Deum consulendum putavit. Proditus est itaque Joseph: cum enim virgam suam attulisset et in cacumine ejus columba de cælo veniens consedisset, liquido omnibus patuit ei virginem desponsandam fore. » Germanus, archiepiscopus Constantinopolitanus, in *Oratione de Virginis oblatione*: « Tunc autem Dei nutu et consilio sacerdotum de ea datur sors. » Simeon Metaphrastes in *Oratione de vita et dormitione Deiparæ*: « Eis vero de his consultantibus, a Deo datur consilium, ut eam quidem dent viro nomine desponsationis, is autem talis esset, qui ad virginittatis aptus esset custodiam. » Nicephorus, lib. I *Historiæ*, cap. 7: « Sæpe itaque et multum re deliberata, divinitus eis per inspirationem ostenditur, ut eam alicui qui ad templum sedulo esset, sponsæ nomine committerent, eum vero talem esse debere, cui recte virginittatis custodia demandaretur. »

VII. *Sors Josepho.* — Gregorius Nyssenus in oratione dicta: « Ad hoc autem munus aptissimus inventus est Joseph ex eadem tribu et patria, qua erat Virgo. » Epiphanius, hæresi. 78, *Contra Antidicomarianitas*: « Primum ergo quando Virgo tradebatur ipsi Josepho sortibus cogentibus ipsam ad hoc venire, non tradita est ipsi ad conjunctionem, si vere dicere oportet, sed propter legem quidem vir illius vocatus. » Et in *Ancoratu*, ad medium: « Hic Joseph senex existens secundum necessitatem sortibus missis in viduos, et non habentes uxores, in singulis tribubus, in virgines in templo, eo quod consecrati essent in templo primogeniti filii masculi et feminae, accipit juxta sororem sanctam Virginem Mariam ex qua secundum carnem natus est Dominus noster Jesus Christus. » Hieronymus in *Historia de ortu Mariæ*: « Erat autem inter cæteros Joseph homo de domo et familia David, » et cætera, ut supra num. 6. Germanus, archiepiscopus Constantinopolitanus, in *Orat. de oblat. Mariæ*: « Tunc autem Dei nutu et consilio sacerdotum de ea datur sors, et sorte eligitur Joseph justus. » Simeon Metaphrastes, in *Orat. de vita et dormitione Deiparæ*: « Inventus est itaque Joseph, qualem quærebat ratio, ex eadem tribu, ex qua

erat Virgo. » Gregorius Cedrenus in *Compendio historiae* : « Cum annum 14 attigisset, Judæi in templo eam deinde morari non sunt passi. Porro sacerdotes ejus causa Deum precati sunt. Ibi pontifex duodecim senum cognatorum Mariæ ferulas accepit, inque ara posuit dicens : Ostende, Domine, cui virgo debet copulari. Floruit autem virga Joseph fabri, atque huic octogenario in matrimonium tradita est. » Nicephorus, lib. 1, cap. 7 : « Porro non alius ipso Josepho visus est esse magis idoneus ad solorum sponsalium conjunctionem contrahendam, quippe qui propinquitate generis eam contingeret; ejusdem enim tribus erant : insuper vero et senio et honestate morum jam pridem bonæ fidei existimationem consecutus esset. »

AUCTOR. Ne tibi præter rem videatur, signo visibili electum fuisse Josephum a Deo, animadvertite in Scriptura sacra sortis nomine accipi divinam voluntatem signo externo declaratam, qua ostenditur eligiturque is qui quæritur. Sic num. 17, floribus et amigdalibus germinantibus in virga electus est Aaron in sacerdotem ; sic divina sorte quæsitus est prævaricator Acham, Josue vii ; sic I Regum x, sortibus electus est Saul ; sic divina sors cecidit super Matthiam Actuum i, quam sortem appellasse Scripturam ait Dionysius Areopagita, *De ecclesiastica hierarchia*, cap. 1, divini quiddam et præcipui muneris, per quod illi choro sacratissimo insinueretur, qui esset divina electione declaratus. Quod si hujusmodi sortes tam frequentes erant ad ostendendos eos, qui vel ad munia aliqua eligebantur, vel ut punirentur ; quod et in lege evangelica contigit aliquando ut futuri episcopi columbæ adventu declararentur, quid mirum si ad eligendum eum qui futurus erat sponsus Virginis, custos et patronus, et Dei Filii nutritius, sorte divina floreret virga, et columba in ejus fastigio consideret ?

VIII. *Bethlemitæ*. — Lucas, cap. iv, v. 4 : *Ascendit Joseph a Galilæa de civitate Nazareth in Judæam, in civitatem David, quæ vocatur Bethleem, eo quod esset de domo et familia David*. Justinus Martyr, *Dialogo contra Triphonem* : « Cum professionis primæ tempus venisset in Judæa, tum Quirino prætore, Josephus Nazarethæ oppido ubi habitabat, Bethleem, ubi erat, profitendi causa, venit. » Epiphanius hæres. 79, *Contra Nazarenos* : « Nam et ipse Dominus Jesus Nazarenus vocabatur, propterea quod in Nazareth civitate, quæ nunc vicus est, educatus esset in domo Joseph, natus vero secundum carnem in Bethleem ex Maria Virgine desponsa ipsi Joseph, qui in eandem civitatem transmigravit, postquam a Bethleem digressus in Galilæa habitavit. » Simeon Metaphrastes in *Oratione de vita et dormitione Deiparæ* : « Idcirco Josephum et Mariam qui etsi cives essent Bethleemites, ea terra dimissa (quod multis sæpe accidit, ut dimissis iis, quæ ipsos tulerunt, mallent in aliena habitare civitate), ipsi quoque habitabant in Nazareth, compellebat in Bethleem edictum. » Nicephorus, lib. 1, cap. 12 :

« Cum Joseph simul cum sponsa Maria in patriam suam, ut ibi censeretur, iret. »

IX. *Fabreignaria*. — Matthæus, cap. xiii, v. 54 : *Nonne est fabri filius ?* Justinus Philosophus, et martyr in *Dialogo cum Triphone Judæo*, post medium : « Cumque venisset Jesus ad Jordanem, ut tunc putabatur Josephi materiarii fabri filius, ipse quoque obscurus, ut Scripturæ prædixerant, et pro fabro habitus : solebat enim, dum inter homines degeret, aratra fabricare jugaque, ut per has figuras justitiam doceret, et re ipsa fugam otii. » Ambrosius, serm. 16, in *Natali Domini* : « Nonne hic est filius Joseph fabri et mater ejus Maria est ? In hoc quoque advertite mysterium. Faber pater dicitur Christi et plane Pater Faber Deus, qui totius mundi opera fabricatus est, et plane faber, sed qui in diluvio Noe arcam fabricare disposuit ; faber, inquam, est, qui ordinavit Moysi tabernaculum, arcam testamenti instituit, templum Salomonis erexit. Hic autem faber circa arbores curvo utitur ferramento, sicut in Evangelio legimus, dicente Matthæo : *Jam securis ad radices arborum posita est*. (Matth. iii, 10.) Hoc enim agit totum, ut utiles cœlestis fabricæ arbores in futuro componat, infructuosas vero evulsas radicitus flammarum consumat incendio. » Chrysostomus, serm. 30, in *Epist. ad Rom.* cap. 1 : « Quando quidem adeo erant inflati, et Paulus apud eos prædicaturus esset Jesum fabri lignarii putatum filium. » Auctor. *Op. imperfecti in Matth.* hom. 1 : « Sed ut per omnia filii paternæ nativitatis paternum imitarentur exemplum, ideo et Maria desponsata erat fabro lignario, quoniam et Christus sponsus Ecclesiæ omnem salutem hominum et omne opus suum per lignum crucis fuerat operaturus. » Et hom. 32, in *Matth.* cap. 19 : « Tanquam si ita invidiose respondeant : Tu autem homo vilissimus fabri lignarii filius, quomodo destruis quod ille constituit ? » Sozomenus, lib. vi *Hist. eccles.* cap. 19 : « Cum Julianus bellum esset contra Persas facturus, et minatus fuisset se post bellum Ecclesias graviter afflicturum, et petulanter insultaret filium fabri, nihil illis afferre posse subsidii, vir quem dixi modo, hanc de eo pronuntiavit sententiam. Iste fabri Filius arcam ei ligneam ad mortem parat. » Theodoretus lib. iii *Hist. eccles.* cap. 23 : « Antiochiæ vir quidam optimus, qui longo tempore puerorum pædagogum ageret, familiaris erat, quippe eruditior quam vulgus pædagogorum esse consuevisset principis doctorum temporis illius, Libanius hic fuit, ille apud sophistas nobilis, qui impius, et in expectatione victoriæ Juliani imaginans minas, quærit a pædagogo illo per derisionem nostrorum, quid faceret fabri Filius ? At ille repletus divina gratia, quod paulo post eventurum esset, prædixit : respondit enim sandapilam concinnare Fabricatorem hujus universitatis, quem tu, inquit sophista, per risum fabri Filium nominasti. Nec multis postea diebus nuntiatum de morte fu-

riosi imperatoris, ipseque in sandapila allatus est : et jactantia minarum evanuit cum maxima gloria Dei. » Nicephorus, lib. x *Historiæ*, cap. 35 : « Cum Julianus exercitum in Persas duceret, et Libanius illudens ad sanctum illum virum diceret, quidnam faceret fabri filius, respondens ille, Ligneam, inquit, arcam ad mortem imperatoris tui elaborat, et parva intercessit mora, cum mortuus ille adductus est. »

AUCTOR. Quoniam nomen fabri, quod Græce dicitur Tecton, generale est omnibus artificibus, ideo alii ex Patribus Josephum fabrum ferrarium fuisse putarunt, ut Hilarius, can. 14, in *Matth.* : « In hoc notatur Dominus, inquit, a suis, et quanquam et docendi prudentia, et operandi virtus admirationem commoveret, infidelitas tamen eorum, virtutem iudicii non recepit. Non enim credunt hæc in homine Deum agere, quin et patrem ipsius, matrem, fratresque nuncupant, et paternæ artis quedam opprobrio lacessunt : sed plane hic, fabri erat filius, ferrum igne vincentis, omnem sæculi virtutem iudicio deponentis, massam que formantis in omne opus utilitatis humanæ. » Et Petrus Chrysologus sermone 48 : « Dicebant : Ille est fabri filius, sed cujus fabri filius, non dicebant. Dicebant fabri filius, ut arte villi ars lateret auctoris, et Deitatis nomen fabrilis nomen absconderet. Christus erat fabri filius, sed illius, qui mundi fabricam fecit, non malleo, sed præcepto : qui elementorum membra, non ingenio, sed jussione compegit ; qui massam sæculi, auctoritate, non carbone conflavit ; qui solem non terreno igne, sed supremo calore succendit, qui lunam, tenebras, noctem firmavit et tempora ; qui stellas variata luce distinxit ; qui cuncta fecit ex nihilo, et fecit, o homo, tibi, ut opificem operis æstimatione pensares. » Et Leander, Hispalensis archiepiscopus, libello *De institutione virginis* ad Florentinam sororem, cap. 22 : « Sed et Josephus, cui desponsata fuerat, cum esset justus, erat tamen pauper, ita ut victum et vestitum artificio quæreretur, quippe faber ferrarius fuisse legitur. » Isidorus, in *Regula monachorum*, cap. 5 : « Et Joseph justus, cujus Virgo Maria desponsata exstitit, faber ferrarius fuit. » Item Beda lib. II in *Marc.* cap. 23 : « Non autem sine certi provisione sacramenti Dominus in carne apparens faber, et fabri filius æstimari ac dici voluit, quin potius etiam per hoc se ejus ante sæcula Filium esse docuit, qui fabricator omnium in principio creavit cælum et terram ; nam etsi humana non sunt comparanda divinis, typus tamen integer est, quia Pater Christi igne operatur et spiritu : unde et de ipso, tanquam de fabri filio, præcursor suus ait : *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igne* (*Matth.* III, 11). Qui in domo magna hujus mundi diversi generis vasa fabricat, imo vasa iræ sui spiritus igne molliendo in misericordiæ vasa commutat. » Denique Anselmus in *Matth.* XIII : « Paternæ artis opprobrio, ait, eum lacessunt, qui revera filius erat fabri, quem summus Fabricator omnium genuerat, et qui homi-

nes igne decoquit, dum eos in Spiritu sancto et igne baptizat : qui etiam diversi generis vasa fabricat, imo vasa iræ Spiritus igne molliendo in misericordiæ vasa commutat. » Verum quia prior sententia et dicentium auctoritate, et fidelium omnium applausu jam diu comprobata est, ea nobis et certior videtur, et dignior.

X. *Profecta.* — Epiphanius, hæres. 51 : « Aut solum vir vocatus est (Joseph), eo quod desponsatus fuit cum senex esset, annorum plus minus octoginta. » Et hæres. 78, *contra Antidicomarianitas* : « Et post multos annos accipit Mariam viduus agens annum viduitatis suæ fortasse octogesimum, et ultra. » Hieronymus in *Historia de ortu Mariæ* : « Erat autem Joseph homo de domo, et familia David grandævus. » Georgius Cedren. : « Atque huic octogenario in matrimonium tradita est. » Nicephorus, lib. I *Historiæ*, cap. 4 : « Porro non alius ipso Josepho visus est magis idoneus ad solorum sponsalium conjunctionem contrahendam, quippe qui propinquitate generis eam contingeret, insuper vero, et senio et honestate morum jam pridem bonæ fidei existimationem consecutus esset. »

AUCTOR. Si consideremus finem, propter quem datus est Virgini sponsus Joseph a sacerdotibus divino inspirante Spiritu, certi efficiemur, non adolescentem, qui etsi pius et justus, nec tanta esset prudentia, aut virili fortitudine ad custodiendam illam, et necessaria acquirendum, insuper et ad tot itinera peragenda, et a tantis periculis illam cum puero Jesu liberandum : quæ omnia virum postulabant prudentem, expertum, et laborum patientem : et qui solari posset teneram Virginem tanquam pater et tueri tanquam vir : nec adeo senem fuisse, ut volunt Epiphanius et Cedrenus, in *Compendio historiæ*, qui octoginta annorum fuisse dicunt, cum ad ea munera subeunda, et tot itinera conficienda non fuisset accommodatus : esset ergo, si conjicere licet, vir a triginta usque ad quadraginta annos natus.

II. *Castitatem.* — Hieronymus lib. *Adversus Helvidium* : « Tu dicis Mariam virginem non permansisse, ego mihi plus vindico, ipsum Joseph virginem fuisse per Mariam, ut ex virginali conjugio virgo filius nasceretur. Si enim in virum sanctum fornicatio non cadit, et alium eum uxorem habuisse non scribitur, Mariæ autem quam putatus est habuisse, custos potius fuit quam maritus, relinquitur virginem eum mansisse cum Maria, qui pater Domini meruit appellari. » Augustinus, serm. 14, *De natiuitate Christi* : « Habe, Joseph, cum Maria conjugem tuam communem virginitatem membrorum, quia de virgineis membris virtus nascitur angelorum : sit Maria sponsa Christi in carne sua virginitate servata, sis autem et tu pater Christi cura castitatis et honorificentia virginitatis, ut de virgineis membris Genitricis sæculis Christianis nulla sit zelotypia. » Et infra : « Gaude itaque, Joseph, nimiumque congaude virginitati Mariæ, qui solus meruisti virgina-

lem affectum possidere conjugii, quia per meritum virginitalis, ita separatus es a concubitu uxoris, ut pater dicaris Salvatoris. » Beda, lib. II, in *Marc.* cap. XIII; et in caput II *Joannis* : « Non defuere, qui Joseph virum semper beatæ Virginis Mariæ putarint ex alia uxore genuisse eos, quos fratres Domini Scriptura appellat; alii majore perfidia alios eum ex ipsa Maria post natum Dominum generasse putarunt. Sed nos, fratres charissimi, absque ullius scrupulo quæstionis, scire et confiteri oportet, non tantum beatam Dei genitricem, sed et beatissimum castitatis ejus testem atque custodem, Joseph, ab omni prorsus actione conjugali permansisse immunem. » Petrus Damianus, epist. 11, ad Nicolaum pontificem, cap. 4 : « Nunquid ignoras Dei Filium adeo carnis elegisse munditiam, ut ne quidem de pudicitia conjugali, sed de clausula potius incarnatus sit virginali? Et ne hoc sufficere videatur, ut tantummodo Virgo sit mater, Ecclesiæ fides est, ut fuerit virgo, et is, qui simulatus est pater. Si igitur Redemptor noster tantopere dilexit floridi pudoris integritatem, ut non modo de Virgineo utero nasceretur, sed etiam a nutritio virgine tractaretur, et hoc eum adhuc parvulus vagiret in cunis : a quibus nunc, obsecro, tractari vult corpus suum, cum jam immensus regnet in cælis? » Anselmus, in XII et XIII *Matth.* et ad *Galat.* 1 : « Fratres Domini non filii beatæ Mariæ, juxta Helvidium; nec filii Joseph ex alia uxore, justa quosdam sunt putandi : sed potius sunt filii illius Mariæ, quæ dicitur mater Jacobi Minoris, et Josæ, et Judæ : fratres autem apud Judæos solent dici cognati. » Rupertus, lib. II in *Cant.* : *Pascitur inter lilia.* Quænam sunt lilia? nisi amici dilecti Joseph, et ego dilecta, cui dicit : *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias* : vere ambo lilia, videlicet pro virginalibus nuptiis, et cohabitatione castissima. » Et super e. I *Matth.* repetit verba Hieron.

Auctor. Gravis quæstio est, tantam propter auctorum sacrorum varietatem, Num Josephus antequam duxisset Virginem, fuisset alteri conjunctus? Nam quamplurimi ita fuisse affirmant, ut quidem Mariæ virginitalatem tueantur, contra hæreticos, quod in Evangelio fratres Domini et sorores numerentur, qui si non sunt ex Maria Virgine, ut non sunt, debent esse Josephi ex alia uxore. Verumtamen cum supra, cap. 1, n. 11, satis fuse ostenderimus hos fratres non potuisse filios esse Josephi, quod mater eorum Maria Jacobi viveret una cum Dei Genitrice : nec probari posse duabus uxoribus conjunctum fuisse Josephum, simul viventibus, et apud omnes sit exploratum, præter hos, nullum aliū filium ab auctoribus tribui Josepho, satis apertum debet esse, constans, nulli uxori fuisse conjunctum, præterquam Virgini Deiparæ, ac propterea castitatem coluisse, ut jam relati Patres dixerunt.

XII. *De more.* — Tobiae VII, 15 : *Et apprehendens dextram filiae suæ, dextræ Tobiae tradidit, dicens : Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob*

vobiscum sit, et ipse conjugat vos impleatque benedictionem suam in vobis : et accepta carta fecerunt conscriptionem conjugii.

Auctor. Ex hoc loco et aliarum gentium consuetudine, apud Persas et Medos, quod refert Arrianus, *De gestis Alexand.* lib. III, similiter et apud Assyrios, facile colligitur, et hunc morem in usu fuisse Hebræis.

XIII. *In sponsam.* Evodius primus post Petrum episcopus Antiochiæ, in Commentariis suis, præcipue in epistola, quam *Phos* inscripsit, relatus a Nicephoro, lib. II, cap. 3 : « Deinde vero sacerdotum manibus Josepho ad custodiam est tradita. » Gregorius Nyssenus in *Orat. de sancta Christi Nativitate* : « Sacerdotum ergo consilio Joseph puellam sponsam accepit : quæ tamen conjunctio sponsalia non est egressa. » Chrysostomus, in *Orat. de Annuntiatione Mariæ* : « Audi, quod de hoc viro, et de Virgine dicat propheta, *Dabitur hic liber obsignatus viro scienti litteras* (*Isa.* XXIX, 11), id est, Virgo plane imlata. A quo dabitur? A sacerdotibus utique. Cuiam macuviro? Fabro Joseph. » Et infra : « Cum igitur sacerdotes casto Joseph Virginem despondissent, eam illi commendarunt, nuptiarum tempus expectantes, verum eam, ipse suscipiens integram conservaturus. » Augustinus, serm. 14, *De Nativitate Domini* : « Turbatur Joseph homo justus, quod Mariam de templo Domini acceperat et nondum cognoverat, et gravidam sentiebat. » Et infra : « Gabriel dicit ad Joseph : « Virga Aaron annis siccata plurimis, sine aqua revixit, in templo floruit, nuces produxit, quos clausa sub tecto produxit. » Damascenus, lib. IV, c. 15 : « Quia ergo observabat virgines nostræ salutis inimicus, propter Isaïæ prædictionem, dicentis : *Ecce Virgo concipiet et pariet filium et vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus*, ut deciperet eum, qui semper in sapientia gloriatur, ipse qui deprehendit sapientes in astutia illorum, in desponsationem puellæ Joseph a sacerdotibus traditur, ut novus liber litteras scienti ; nam desponsatio custodia Virginis erat et virgines observantis depulsio. » Germanus, episcopus Hierosolymitanus, in *Orat. de Virginis oblat.* : « Tunc autem Dei nutu, et consilio sacerdotum de ea datur sors, et sorte eligitur Joseph justus, et hanc sanctam Virginem divino consilio, ex templo Dei ab ejus accepit sacerdotibus, ad inescandum mali auctorem serpentem, ne tanquam Virginem aggrediretur puellam ab omni labe alienam, sed tanquam ad sponsam ad eam accederet. » Simeon Metaphrastes, in *orat. De vita et dormitione Mariæ* : « Inventus est itaque Joseph, qualem quærebat ratio, ex eadem tribu, ex qua erat Virgo, et ex consilio sacerdotum despondet Virginem : conjunctio autem processerat usque ad desponsationem. » Epiphanius presbyter Constantinopolitanus in *Vita Virginis* : « Alebatur autem ex templo, donec propter ætatem non deceret illam inter sacer-

dotes versari, et sponsum Joseph virginitatis suæ custodem accepit. »

XIV. *Decembri.* — Evodius loco jam relato apud Nicephorum, lib. II *Hist.*, cap. 5: « Deinde vero sacerdotum manibus Josepho ad custodiam est tradita, apud quem cum menses peregisset quatuor, ab angelo Gabriele lætum illud accepit nuntium. »

AUCTOR. Cum certum omnibus sit, quod etiam sequenti capite ostendimus, mense Martio conceptum Christi Virgini a Gabriele annuntiatum, et quartus ante Martium mensis sit December, sequitur hoc mense ex Evodii sententia desponsam Virginem Josepho. Diversum affirmat Epiphan. presbyter, in *Vita Virginis*, nempe non hoc mense 4 ante conceptionem Christi, sed duos ante menses traditam Virginem Josepho, asserit enim oblatam Virginem tertio anno, et in templo egisse annos undecim et sex menses, cum Josepho deinceps sex menses, decimo quinto peperisse. Quæ si ita se habet cum oblata fuerit die 21 Novembris, eodem die complevit undecim annos, quos degit in templo. Insuper et sex menses sequenti Maio in quo velle videtur Epiphan. Virginem accepisse Josephum, apud quem inquit degisse menses alios sex, qui complentur 21 Novembris a quo die usque ad 25 Martii, quo Virgo Christum concepit, supputantur quatuor menses, et quatuor dies atque hoc die ex supputatione Epiphani, nata erat Virgo annos quatuordecim, sex menses, et septemdecim dies, sicque non decimo quarto sed decimo quinto anno concepit, peperitque Christum anno decimo sexto inchoato per tres menses et septemdecim dies. Ex quo vides, nec sibi constare Epiphanium dum dicit Virginem anno decimo quinto peperisse Christum: ex ejus enim supputatione sequitur potius concepisse decimo quinto et peperisse decimo sexto anno, nec Evodio et aliis, qui dicunt annos undecim traduxisse in templo, et anno decimo quarto Josepho traditam, quo ipso anno, 25 Martii concepit; ergo sequenti decimo quinto peperit. Verior ergo est sententia Evodii, quæ dicit quatuor menses ante denuntiationem traditam fuisse Josepho Deiparam.

XV. *Decimo quarto.* — Evodius, *ibid.*: « Siquidem trimula cum esset, in templo est præsentata, et ibi in Sanctis sanctorum traduxit undecim annos. » Hieronymus, in *Historia de ortu Mariæ*: « Itaque ad quartum decimum annum pervenit. » Germanus, archiepiscopus Constantinop. in *Orat. de oblat. Mariæ*: « Mansit autem de cætero in Sanctis sanctorum, seu in templi penetralibus, usque ad secundam ætatem. Tum Dei nutu, et consilio sacerdotum de ea datur sors, et sorte eligitur Josephus justus. »

AUCTOR. Si quidem Virgo nata est 8 Septembris die, a quo usque ad 8 Decembris inveniuntur integri tres menses, sequitur desponsam Virginem, anno decimo quarto, per tres mentes inchoato; et cum integrum complisset annum decimum quintum, ab eo die, quo concepta est, nempe ab 8 De-

cembris, quo fortasse desponsata fuit Josepho. Confirmat hoc, quod diximus num. 2, in Encænii actum esse de Virgine desponsanda.

XVI. *Ad custodiam.* — Evodius ubi supra: « Josepho ad custodiam est tradita. » Origenes, hom. 6, in *Luc.*: « Quare Deus cum semel Salvatorem judicaret nasci ex Virgine, non elegit puellam absque sponso, sed eam potissimum, quæ jam fuerat desponsata? Et, nisi fallor, hæc causa est: Debuit de ea Virgine nasci, quæ non solum sponsum haberet, sed, ut Matthæus scribit, etiam viro tradita fuerat, licet eam vir necdum nosset, ne turpitudinem Virginis habitus ipse monstraret, si virgo videretur utero tumentis: unde eleganter in ejusdam martyris Epistola scriptum reperi, Ignatium dico episcopum Antiochiæ, post Petrum II, qui in persecutione Romæ pugnavit ad bestias: Principem sæculi hujus latuit virginitas Mariæ, latuit propter Joseph, latuit propter nuptias, latuit quia habere virum putabatur. » Et hom. 1, ex variis locis Matthæi: « Quæ fuit necessitas, ut desponsata esset Maria Joseph? nisi propterea quatenus hoc sacramentum diabolo celaretur, et ille malignus fraudis commenta adversus desponsatam Virginem nulla penitus inveniret: vel ideo fuerat desponsata Joseph, ut nato infanti vel ipsi Mariæ curam videretur gerere Joseph, sive in Ægyptum transiens, sive inde denno veniens. » Et infra: « Joseph vir ejus; virum eum appellavit contra Judæorum pravitatem, ut adversus Virginem non sævirent: propterea, et desponsata fuit ipsi Joseph, ut supra dictum est; si enim non fuisset desponsata Joseph, omnium bonorum increduli, et inimici Judæi lapidibus eam occidissent. » Eusebius Emisenus, serm. in *Vigilia Natalis Domini*: « Primum autem querendum est, cur beata Maria desponsata fuerit? Multæ rationes reddi possunt. Si enim virum non habuisset, nulla ei excusatio subvenire posset, ut quasi adultera non lapidaretur; melius ergo fuit, ut semper Virgo ad tempus non virgo putaretur, quam accusata secundum legem lapidaretur. Indigebat propterea viri auxilio multis modis Virgo Maria, quia secundum Dei dispositionem in Bethleem paritura erat, et eam simul cum Filio in Ægyptum fugere oportebat. » Basilius, *De humana Christi generatione*: « Per desponsationem nuptiarum initia expressa sunt; simul autem ut et Joseph domesticus puritatis Mariæ testis esset, et ne præterea calumniatoribus illa foret obnoxia, ut virginitatem commaculans, sponsum habuit vitæ sanctæ custodem. » Affertur et alia ratio a quodam ex antiquis: « Ut Mariæ virginitas sæculi hujus principem diabolum lateret, nuptia Joseph fuit, ut nuptiarum nomine suspensus facile deciperetur: virgines namque in primis observabat, e quibus unam parituram ex propheta cognoverat, dicente: *Eccæ Virgo concipiet, et pariet Filium.* » Gregorius Nysenus, *Oratione de sancta Christi Nativitate*: « Deliberantes igitur in hanc sententiam divinitus con-

venerunt, ut eam connubii nomine cuiquam desponderent, qui tamen ad custodiam ejus duntaxat esset idoneus, ad hoc autem munus aptissimus inventus est Joseph. »

Ambrosius, lib. 1 in *Luc.* cap. 1 : « Ea potissimum electa est, ut Dominum pareret, quæ erat desponsata viro. Cur autem non antequam desponsaretur impleta est? Fortasse, ne diceretur, quod concepit ex adulterio : et bene utrumque posuit Scriptura, ut et desponsata esset, et virgo : Virgo ut expers virilis consortii videretur desponsata, ne temeratæ virginitatis adureretur infamia, cui gravis alvus corruptelæ videretur insigne præferre : maluit autem Dominus aliquos de suo ortu, quam de Matris pudore dubitare : sciebat enim teneram esse Virginis verecundiam, et lubricam famam pudoris, nec putavit ortus sui fidem Matris injuriis astruendam. » Infra : « Quid autem Judæis, quid Herodi possit ascribi, si natum viderentur ex adulterio persecuti? Quinetiam locupletior testis pudoris maritus adhibetur, qui posset, et delere injuriam, et vindicare opprobrium, si non agnosceret sacramentum : quid quod etiam fides Mariæ verbis major asciscitur, et mendacii causa removetur. Videtur enim culpam obumbrare voluisse mendacio innupta prægnans; causam autem mentiendi indesponsata habuit, desponsata non habuit, cum conjugii præmium, et gratia nuptiarum partus sit feminarum; non mediocris quoque causa est, ut virginitas Mariæ falleret principem mundi, qui eam desponsatam viro cerneret, partum non potuit habere suspectum. » Et libro *De institutione virginis*, cap. 6, eadem refert. Epiphanius, hæres. 78 : « Primum quando Virgo tradebatur ipsi Joseph, sortibus cogentibus ipsam ad hoc venire, non tradita est ipsi ad conjunctionem, si verum dicere oportet, sed propter legem quidem, vir ipsius vocatus; juxta consequentiam vero, ex Judæorum traditione ostenditur, quod non conjunctionis gratia ipsi tradebatur Virgo, sed quo conservaretur in testimonium futurorum, quod non spuria dispensatio adventus in carne accessit, sed quæ testimonia haberet in veritate extra semen viri in Spiritu sancto dispensata in veritate. » Chrysostomus, hom. 4, in *Matth.* : « Cujus tandem rei gratia non antequam desponderetur Virgo concepit? Ut videlicet mysterium interrim quasi obumbratum lateret, et ut virgo omnem prorsus occasionem malignæ suspicionis effugeret. » Auctor *Imperfecti op. in Matth.* hom. 1 : « Ideo autem, et desponsata, et domi habita, ut desponsatio ipsa fidelis esset, et fornicationis opprobrium a matre repelleret, et virginitatis gratiam ascituro Domino reservaret : sic enim, quia in domo sponsi peperit, infideles Judæi deriderunt, *Nonne hic est Jesus filius Joseph?* Quanto magis si extra domum sponsi peperisset, dicturi fuerant : Nonne hic est filius meretricis; nam quemadmodum in ea, quæ in domo viri concepit, intelligitur conceptio maritalis, sic in ea quæ extra domum concepit est suspecta conce-

ptio. Magis ergo voluit Dominus, ut haberet Mater ejus maritalem suspicionem, quam fornicationis opprobrium pateretur. » Hieronymus in *Matth.* 1 : « Quare non de simplici virgine, sed de desponsata concipitur? Primum, ut per generationem Joseph origo Mariæ monstraretur; secundo, ne lapidaretur a Judæis, ut adultera; tertio, ut in Ægyptum fugiens, haberet solatium. » Martyr Ignatius, etiam quartam addidit causam, « ut partus, inquit, ejus celaretur diabolo, dum putat non de virgine, sed de uxore generatum. » Et libro *Adversus Helvidium* : Si cui autem scrupulus commoveatur, quare desponsata, et non potius sine sponso, sive ut Scriptura appellat, marito Virgo conceperit? sciat triplicem fuisse rationem, primo, ut per genealogiam Joseph, cui Maria cognata erat, origo quoque Mariæ monstraretur. Secundo, ne juxta legem Moysi, ut adultera lapidaretur a populo. Tertio, ut in Ægyptum fugiens haberet solatium custodis potius, quam mariti. » Augustinus, lib. *De sanct. virginit.* c. 4 : « Desponsata est viro justo, non violenter ablaturæ, sed potius contra violentos custodituro, quod illa jam voverat. » Damascenus, lib. iv *Fidei orthod.*, cap. 15 : « Quia ergo observabat virgines nostræ salutis inimicus, in desponsationem puella Joseph a sacerdotibus traditur, ut novus liber litteras scienti; nam desponsatio custodia Virginis erat, et virgines observantis depulsio. » Germanus, archiepsc. Constantinopolitanus, in *Orat. de oblatione Mariæ* : « Hanc sanctam Virginem divino consilio, ex templo Dei ab ejus accepit sacerdotibus, ad inescandum mali auctorem serpentem, ne tanquam Virginem aggrediretur puellam ab omni labe alienam, sed tanquam ad sponsam ad eam accederet. » Beda, lib. 1 in *Luc.* c. 3 : « Multas ob causas Salvator, non de simplici Virgine, sed de sponsa voluit nasci : primo videlicet, ut per generationem Joseph, Mariæ quoque nosceretur origo; deinde ne velut adultera lapidaretur a Judæis, mallens aliquos de suo ortu, quam de pudore dubitare parentis : simul, et virginibus impudicis occasionem tollens, ne Matrem quoque Salvatoris dicerent, falsis suspicionibus infamatam; tertio, ut in Ægyptum fugiens, et inde rediens haberet solatium viri, qui integerrimæ virginitatis custos pariter, ac testis existeret; quarto, ne partus ejus diabolo pateret, qui si eum de Virgine natum cognosceret, forsitan quasi certis hominibus eminentiorem, morti tradere timeret. » Theophylactus, in *Matth.* 1 : « Quare Deus permisit, ut ipsa desponsaretur, et omnino suspicionem daret hominibus, quod cognosceret eam Joseph? Ut haberet in adversis curatorem; nam hic in fuga ejus in Ægyptum, curam ejus habuit, et servavit eam; est et alia causa, ut lateret diabolum, et propterea desponsata est; diabolus enim cum audisset, quod virgo uterum gereret, observabat virgines; ut igitur deceptor decipiatur, desponsat semper Virginem Mariam. » Epiphanius, presbyter Constantinopolita-

nus in *Vita Virginis* : « Sponsum Joseph virginitalis suæ custodem accepit. » Anselmus, in *Matth.* 1 : « Quare de sponsa Christus Virgine voluit nasci? Multis de causis. ut scilicet per Joseph generatio texeretur et Maria ab infamia defenderetur, et ne de fornicatione damnata lapidibus obrueretur; et etiam ut haberet qui eam procuraret, et puerum, et eam in Ægyptum duceret et reduceret, et ejus nutritius esset : denique est et alia principalis causa, ut diabolo partus Virginis celaretur, ut cum eam gravidam videret, a sponso cui liceret, etiam in desponsationis tempore gravidatam esse putaret. » Rupertus, lib. 1 in *Matth.* : « Idcirco illam sponsum habere Spiritui sancto complacuerat, ut quomodo falsus fuit Saul cum ungeretur rex David, ita falleretur Herodes, sive habitans in Herode diabolus, in hoc sacramento Regis Domini : ac si diceret in secretis suis, Virum unum de populo accipiat Virgo hæc, et sit ei desponsata, ut, dum conceperit, et peperit, dicat, Quia virum duxi, quia nuptias celebravi : atque ita sicut Samuelem tunc liberavit immolatio vituli, quasi ob causam nullam aliam venisset in Bethlehem, ita Virginem hanc ab omni questione liberet existimatio carnalis commercii. » Euthymius, in *Matth.* 1 : « Quam ob causam non est imprægnata priusquam desponderetur? Ne occideretur, utpote suspitione de ea habita quod corrupta esset : cui enim persuadere potuisset cum viro se non esse congressam : propter hoc ergo post desponsationem, imprægnatur, ut verisimile sit ex viro concepisse, et ita periculum evadat. Præterea ut in necessariis habeat subministrationem, et procuratorem, eo maxime tempore, quo in Ægyptum fugiendum erat. » Et in *Luc.* 1 : « Desponsata erat Virgo, ut diabolum lateret Christi nativitas, audierat enim prophetas annuntiasse, quod esset e Virgine nasciturus, ideoque virgines observabat ; ut si quam in utero gestare videret, circa hanc fraudulentæ suæ laqueos apponeret : placuit itaque Deo, ut Virgo, quæ in habitaculum suum segreganda erat, viro desponsata esset, ut hac relicta indesponsatas improbus ille observaret.

Bernardus, hom. 2, in *Missus est* : « Mirum, cur desponsata fuerit, non nuptura? Dic, quæso, quis eam videns desponsatam et gravidam, non potius diceret corruptam, quam virginem? Non autem decebat hoc dici de Matre Domini; tolerabilius vero, atque honestius fuit putari ad tempus Christum de conjugio fuisse natum, quam de fornicatione. Sed non poterat, inquit, Deus apertum aliquid ostendere signum, quo videlicet fieret, ut ejus nec ortus infamaretur, nec Mater crimineretur? Poterat utique; sed non poterat latere demones, quod scirent homines. Oportebat autem a principe mundi aliquandiu celari divini consilii sacramentum, ut sicut diabolus prius seduxit feminam, et postmodum virum per feminam vicit, ita primus a femina Virgine seduceretur, et post a viro Christo aperte appelleretur. » Et infra : « Necessario igitur

desponsata est Maria Joseph quando per hoc, et a canibus sanctum absconditur, et a sponso virginitas comprobatur, et Virginis tam verecundiæ parceatur, quam famæ providetur; quid sapientius, quid dignius divina Providentia? uno tali consilio secretis cœlestibus let admittitur testis, et excluditur hostis, et integra servatur fama Virginis Matris. »

Auctor. Ex his omnibus quæ hic, et num. 5, 6, 7 et 13, dicta sunt, constat, sacerdotibus his, qui tradiderunt Virginem Josepho, manifestum fuisse ex divino oraculo eam ob rem Josepho traditam ad id muneris electo, ut virginem eam, sicut Deo se consecrarat, custodiret, ac curam ejus haberet, eique in omnibus prospiceret; at Dei id præcipientis fines fuerunthi omnes, quos sancti Patres assignarunt, inter quos unus erat, ut diabolo celaretur sacer fetus : hoc est, ut Orig. et Ambros. et quidam alii insinuarunt, ut diabolo etiam scienti gravidam Virginem, et non ex homine, præcluderetur via ad intentandam necem Virgini, ne fetus cum illa periret; nam si absque sponsatione conciperet, facile suaderet Judæis, ut illam interficerent; at sponsata, difficile; nemo enim crederet non de Joseph fuisse conceptum : tum etiam vel sic suaderet Judæis Virginem illam matrem vere esse, et ita impediretur nostra redemptio, dum nullus Judæorum filium ejus odio prosequeretur, atque ita non interficeretur. Si enim cognovissent, ait Ambr. eo loco, nunquam Dominum majestatis crucifixissent, hoc est, nunquam me redimi Domini morte fecissent. Fefellit ergo pro nobis, fefellit ut vinceret; vel certe partus Virginis celatus est diabolo virtute divina, ne studiosior esset in Virgine speculanda, quamvis natura sua id posset facile cognoscere? Constat enim ex August. lib. iii *De Trinit.* cap. 7 et 8, dæmonem virtute divina a multis impediri, quæ posset.

XVII. *Inito conjugio.* — Matthæus, cap. 1, vers. 18 : Cum esset desponsata Mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto. Joseph autem vir ejus, etc. Et v. 12 : Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam. Lucas, cap. 1, vers. 26 : Missus est angelus Gabriel ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph. Ambrosius, lib. ii in *Luc.* cap. 1 : « Nec te moveat quod frequenter Scriptura conjugem dicit, non enim virginitatis ereptio, sed conjugii testificatio, nuptiarum celebratio declaratur. Denique quam non accepit, nemo dimittit : et ideo qui volebat dimittere, fatebatur acceptam. » Et lib. *De institut. virgin.* cap. 6 : « Desponsata viro conjugis nomen accepit, cum enim initiatur conjugium, tunc conjugii nomen asciscitur; non enim defloratio virginitatis facit conjugium, sed pactio conjugalis; denique cum jungitur puella conjugium est, non cum virili admistione cognoscitur. » Augustinus, lib. ii *De consensu evangelistarum*, cap. 4 : « Non est fas, ut Joseph ob hoc a conjugio Mariæ

separandum Evangelista putaret, quod non ex ejus concubitu, sed virgo pepererit Christum; hoc enim exemplo magnifice insinuat fidelibus conjugibus, etiam servato pari consensu posse permanere, vocarique conjugium, non permisto corporis sexu, sed custodito mentis affectu. » Et lib. *De nupt. et concup.* cap. 11: « Absit ut inter illos vinculum conjugale rumpatur, imo firmitus erit, quo magis ea pacta secum inierint, quæ charius concordiusque servata sunt, non voluptariis corporum nexibus, sed voluptariis affectibus animarum: cur ergo non conjuges, qui ex consensu concumbere desinunt, si manserunt conjuges Joseph et Maria, qui concumbere non cœperunt? »

Auctor. Quod autem multi ex sanctis Patribus affirmant Virginem desponsatam Josepho, non nuptam; et Josephum sponsum, non maritum fuisse, Abdias in *Vita Bartholomei*, lib. vi *Historiæ apostolicæ*: « Joseph, ait, desponsatam, verum minime nuptam Mariam Virginem habebat. » Et Origenes, hom. 17, in *Luc.*: « Porro quod asserunt eam nupsisse post partum, unde approbent non habent. » Et hom. 1, in *diversos*: « Dehinc inventa non congrue putatur ab ipso beato Josepho sancto, qui pene licentia maritali, licet eam non contingeret, futuræ famen, ut putabatur, uxoris, omnia noverat. » Et infra: « Si tibi uxor nominatur, si desponsata tibi habetur, non tamen tibi uxor est. » Hilar. can. 1, in *Matth.*: « Quotiescunque de utroque fit sermo, mater potius Christi, quia id erat, non uxor Joseph est nuncupata, quia non erat. » Epiphanius. hæres. 78: « Accepit Mariam, velut etiam Evangelium habet: *desponsata* enim, inquit, *Maria*, et non nupta. » Hieronymus. in *Matth.* 1: « Non ab alio inventa est, nisi a Joseph, qui pene licentia maritali futuræ uxoris omnia noverat. » Et *Adversus Helvidium* frequenter: « Cum evangelista dicit: *Antequam convenirent*, proximum nuptiarum tempus ostendit, et in eo jam rem fuisse, ut quæ prius sponsa fuerat, esse uxor inciperet. » Et infra: « Mariæ autem, quam putatus est habuisse, custos potius fuit quam maritus. » Chrysostomus. hom. 4, in *Matth.*, nec nomen Virginis memorasse contentus addidit: « Conjugem haud ita vocaturus, si corrupta fuisset: conjugis autem nomine sponsam intellexit. » Et infra: « Copulat non in fœdus solemne conjugii, sed in consortium communis habitaculi. » Bernardus. hom. 2, in *Missus est*: « Mirum, cur sponsata fuerit, non nuptura. » Et infra: « Virum nominat, non quia maritus, sed quod homo virtutis erat, vel potius quia juxta alium evangelistam, non vir simpliciter, sed *vir ejus* dictus est, merito appellatur, quod necessario putatur: debuit ergo vir ejus appellari, quia necesse fuit reputari, sicut et pater Salvatoris non quidem esse, dici meruit, ut putaretur esse; nec vir ergo Matris, nec Filii pater existit, quamvis certa et necessaria dispensatione utrumque ad tempus et appellatus sit, et putatus. » Similia dicunt Cyrillus Hierosolymitanus. cateches. 12; Gregorius.

Magnum, hom. 96, in *Evangelio*; Theophilus et Euthymius. in *Matth.* 1. Hoc ergo dictum, in quo dissentire sancti videntur, sic est intelligendum. Quod attinet ad rationem contractus initi, et ad pactionis conjugalis vinculum perfectissimum fuisse conjugium et matrimonium, ut dixerunt Ambrosius et Augustinus, et vere Josephum virum, conjugem, ac maritum appellari Mariæ: ipsamque nuptam, conjugem et uxorem Josephi: et eo maxime, quod, ut ait Augustinus, lib. 1 *De nuptis et concup.* cap. 11, « omne nuptiarum bonum impletum est in illis parentibus Christi, proles, fides, et sacramentum. Prolem cognoscimus ipsum Dominum Jesum; fidem, quia nullum adulterium; sacramentum, quia nullum divortium; solus ibi nuptialis concubitus non fuit. » At si consideremus accidentariam hujus contractus perfectionem, quæ consistit in copula, quia hæc non fuit in illo conjugio reperta; et quia in communi usu sponsæ jam corruptæ, matres factæ conjuges, uxoresque vocantur, ideo sancti Patres summopere caverunt, ne his appellationibus existimaretur Virgo humano modo mater facta: quod, sponsæ nomen maxime ostendit, quod Virgini desponsatæ convenit, nunquam usque ad nuptiarum celebritatem corrumpi permissæ: quod inferius, ex more Scripturæ, verum esse ostendimus. Hac ratione dixit Bernardus eadem actione fuisse Joseph virum Mariæ, qua fuit pater Christi; quia sicut putabatur Christi pater, ita putabatur ex Virgine Christum gennisse.

Quod si ulterius inquiras, « si verum fuit conjugium inter Mariam et Josephum, quomodo excusari potest a crimine Maria, quæ cum castitatem vovisset, consensit in conjugium illud? siquidem virginitatem voventibus non solum nubere, sed velle nubere, damnabile est? » dicendum excusari maxime, nam matrimonium contrahere illum qui castitatem vovit, propterea damnabile est, quod exponit se certo periculo votum frangendi per copulam: qui ergo non fuerit in hoc periculo, sed certus potius conservandam mutuo castitatem, non peccabit. Itaque si nulla adhibita explicita conditione de servanda castitate contrahat, verum facit matrimonium; si certus de non habenda copula, sanctum. Et hoc modo contraxit Virgo certa divino oraculo Josephum sponsum non consummaturum matrimonium; sed ad cætera omnia ministranda conjugem futurum. Sunt tamen qui existiment ante annuntiationem, non fuisse ratum matrimonium, inter Joseph et Mariam, desponsam tantum Virginem, ut post ratum facerent conjugium, quod Luc. 1, ad desponsatam dicitur angelus missus, ea vero promissa tantum dicitur, non tradita. Verum de ea re dubitari non debet, cum ex eo loco, et Luc. 11, 4: *Ascendit Joseph in Bethleem, ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore*; et ex illo Matth. 1, 18: *Cum esset desponsata mater Jesu Maria Joseph*; colligatur certum, verum initum matrimonium inter Joseph et Mariam. Unde et subjecit angelus (*Ibid.* 20): *Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam cen-*

jugem tuam; nomen enim desponsatæ illis in locis non pro promissa tantum, sed pro conjugata usurpatur, quæ nondum tamen ad usum pervenerit conjugalem.

XVIII. *Nazaretham*. — Lucas, cap. 1, vers. 26 : *Missus est angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph, de domo David, et nomen Virginis Maria*. Hieronym. in *Hist. de ortu Mariæ* : « Igitur nuptiarum jure de more celebrato, Virgo Domini Maria ad domum parentum suorum in Galilæam reversa est. »

Auctor. De reditu Virginis ex Hierosolymis Nazaretham, ubi eam angelus invenit, non potest dubitari : et traditam consanguineis, et concivibus, qui post celebratum festum in Galilæam revertebantur satis est et rationi, et historiæ filo consentaneum.

XIX. *Et in domo*. — Hieronym. in *Hist. de ortu Mariæ* : « Virgo autem Domini Maria ad domum parentum suorum in Galilæam reversa est. » Et lib. *De locis Hebraicis* : « Nazareth viculus in Galilæa, juxta montem Tabor, unde et Dominus noster Jesus Christus Nazarenus vocatus est, habetque ecclesiam in loco, quo angelus ad beatam Mariam evangelizaturus intravit; sed et aliam ubi Dominus est nutritus. » Ildefonsus, serm. 5, *De Mariæ Assumptione* : « Ut humano usu loquamur, ubi erat corpore, quando angelus a Deo mittebatur ad eam? utique in domo parentum. » Beda, *De locis sanctis*, cap. 16 : « Nazareth muros non habet, sed magna ædificia, duasque grandes ecclesias : una est in medio civitatis super duos fundata caneros, ubi quondam fuerat domus, in qua Dominus nutritus est infans; altera vero est ecclesia, ubi domus erat, in qua angelus ad beatam Mariam venit. »

Auctor. Josephus non videtur domum aliquam hactenus habuisse Nazarethæ, quod in ea ad hoc usque tempus non habitavit, quoniam Bethleemites erat, ut jam diximus, n. 8. Unde colligitur Mariam constitutam in domo sua, quæ ei jure hæreditario, defunctis parentibus, servabatur a cognatis. In hac domo angelus lætum illud nuntium annuntiavit, ex hacque egressa est ad Elisabetham, et inde post tres menses reversa est in domum suam, non in domum Josephi. Quod vero Patres mox referendi plane affirmant Virginem Josepho tunc traditam, et in domo ejus habitasse, quam sit certum jamjam explicamus.

XX. *Bethleemum*. — Hieronymus, in *Historia de ortu Mariæ* : « Igitur nuptiarum jure de more celebrato, ipse quidem in Bethleem recedit civitatem, domum suam dispositurus, et nuptiis necessaria procuraturus. » Joannes Chrysostomus in *Imperfecto op. in Matthæum*, hom. 1 : « Sicut historia quædam non incredibilis, nec irraticabilis docet, quando gesta sunt quæ refert Lucas, Joseph absens erat. Nec enim conveniens est putare præsentem Joseph, introisse angelum ad Mariam, et dixisse quæ dixit, et Mariam respondisse, quæcumque respondit,

si concedamus angelum potuisse intrare ad eam, et loqui plane; confestim Mariam abiisse in montanum cum festinatione, et introisse in domum Zachariæ, et salutasse Elisabetham, et mansisse cum ea mensibus tribus, possibile non fuit, præsentem Joseph, quia necesse erat ut absentationis ejus, et mansionis diutiniæ requireret causas. »

Auctor. Gravis hic sese offert difficultas, ex qua historiæ evangelicæ ad Virginem spectantis magna ex parte veritas elucebit : « Num Josephus statim post initum Hierosolymis matrimonium, Virgine remissa Nazaretham, Bethleemum redierit, tempus ibi nuptiarum celebrandarum expectaturus, an potius ipsemet Virginem reduxerit Nazaretham, ibique in propria secum domo habuerit usque ad nuptiales solemnitates. » Communis hæc est Patrum sententia, statim ab inito conjugio, Josepho Virginem traditam, et mox Nazaretham eo deductam, ibique in propria domo custoditam. Sic Evodius apud Nicephorum, lib. 11 *Histor.* cap. 3; Joannes Chrysostomus, hom. 4, in *Matth.*; Auctor *Imperfecti op. in Matth.* hom. 1; Germanus patriarcha Constantinopolit. *Oratione de oblatione Mariæ*; Epiphanius presbyter Constantinopolit. in *Vita Virginis*; Bernard. hom. 2, super *Missus est*; Euthymius, in 1 *Matth.*; Nicephorus, lib. 1 *Historiæ*, cap. 8. Ducti sunt hi auctores ad hoc asserendum, primo consuetudine quadam inveterata, quam dicunt a Judæis observatam; et colligit eam Chrysostom. homil. 43 in *Gen.*, ex *Gen.* xix historia Lot, qua erat in usu, ut a die desponsationis usque ad tempus nuptiarum sponsis sponsæ traderentur custodiendæ, ut earum ipsi eo pudicitiam servarent, studiosius, quo sibi ipsi fideiores existerent. Secundo, quia si aliud effectum fuisset non id commodi ex hoc sacro matrimonio consequeretur Deus, quod nitebatur, nempe ut dum concepisset virgo in domo sponsi Joseph, Josephi esse existimaretur conceptus, et non ex fornicatione habitus, si non nupta concepisse videretur : cogimur ergo affirmare etiam ante solemnes nuptias fuisse Virginem sub custodia Josephi.

Certioribus alii convicti rationibus in ea sunt sententia, ut existiment Josephum post initum matrimonium rediisse Bethleemum patriam suam, tempus nuptiarum spectaturum, et necessaria paraturum ex more, nec profectum Nazaretham usque ad reditum Virginis ex visitatione Elisabethæ, quando inventa est a Josepho habens in utero. Sunt autem eorum rationes hujusmodi. Prima, quia Josephus Bethleemito oppido propinquo venerat Hierosolymam, inscius de futuro matrimonio; nec ulla ratio cogebat, ut relicta omnino patria, et re sua familiari, ad ignotam terram imparatus abiret, Nazaretham videlicet, non prope distantem. Secunda, quia si cum Virgine abiisset, non potuit cum ea cohabitare usque ad solemnitatem nuptiarum ex veteri Judæorum consuetudine, variis ex Scriptura animadversis exemplis comprobata, usque ad Chri-

stum, qua erat consuetum, sponsas ante multum tempus desponderi solitas, et interim permanere in parentum domibus, aut tutorum, donec per nuptiarum solemnitate sponsi traditas acceperant; nunquam enim usque ad nuptias, nec custodiendæ sponsis permittebantur, et hoc est quod vocat Scriptura, « sponsam accipere sponsum, et jura post initum verbis contractum solemniter, rei emptæ possessionem aut hæreditatem adire; » quod nisi per solemnem traditionem, et nuptiarum celebrationem non fiebat. Hanc consuetudinem, quoniam diversa est ab ea, quam in usu fuisse Judæis dixerunt Patres pro superiori sententia citati, novem Scripturæ sanctæ testimoniis, et exemplis confirmabimus. Primum, ex *Gen. xix, 8* : *Dixit Lot: Habeo duas filias, quæ necdum cognoverunt virum, educam eas ad vos. Et vers. 14* : *Egressus itaque Lot locutus est ad generos suos, qui accepturi erant filias ejus: Surgite, et egredimini de loco isto; cumque esset mane, cogeant eum angeli dicentes: Surge, tolle uxorem tuam, et duas filias, et apprehenderunt manum ejus, et manum uxoris, et duarum filiarum, eduxeruntque eum. Ex hoc loco constat duas filias Lot jam desponsatas fuisse duobus illis generis, ut etiam advertit Ambros. lib. 1, *De Abraham*, cap. 6, maritos vocans, et Chrysostom. hom. 43, in *Gen.*, unde morem illum colligit, et tamen extra domum habitasse usque ad acceptionem, siquidem egressus est de domo, ut eos moneret de fuga, et nec noctu, nec mane domi erant. Insuper et virgines erant filiæ, et generos vocat, qui accepturi erant filias suas: hoc est, solemniter per nuptias in possessionem earum venturi, ut eis jam tanquam uxoriibus uterentur. Secundo, *Gen. xxiv*, Rebecca sponsa jam facta, ducta est ad Isaac, qui introduxit eam in tabernaculum Saræ matris suæ, et accepit eam uxorem, hoc est, solemniter nuptias celebravit, et possessionem ejus accepit usu matrimoniali. Tertio, *Gen. xxix*, desponsata est Rachel Jacob pro servitute septem annorum, quibus finitis, ait: *Da mihi uxorem meam, quia jam tempus impletum est, ut ingrediar ad illam*; qui (Laban) vocatis multis amicorum turbis ad convivium, fecit nuptias, et vespere Liam filiam suam introduxit adjeum; et infr.: *Imple hebdomadam hujus copule, et hanc quoque dabo tibi pro opere, quo serviturus es mihi septem annis aliis. Acquievit placito, et hebdomada transacta Rachel duxit uxorem. En usque ad nuptias nec datam sponsam a patre sponso, nec acceptam; unde usque ad nuptias non fiebant extra parentum potestatem, nec sponsis permittebantur. Quod autem asserit de hebdomada copule, hoc est, ut ait Augustin., et Eucherius *Quæst. in Gen.*, consuetudinem fuisse Judæis septem diebus nuptias celebrare, ut constat ex Samsonis nuptiis, *Judic. xiv*. Sic enim juvenes facere consueverant. Quarto, *Genes. xxxviii, 2*: *Et accepit uxore ingressus est ad eam*; ergo aliud erat accipere solemnitate a congressu. Quinto, *Deut. xx, 7*, dicitur: *Quis est homo, qui despondit***

uxorem, et non accepit eam, vadat et revertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, et alius homo accipiat eam? August. *Quæst. in Deut.* quæst. 31: « Accepit, duxit uxorem. » Declarat et Joseph. lib. iv *Antiq.* cap. 8: « Præter hos, inquit, qui desponsata uxore, nondum eam domum duxerunt, ne harum rerum desiderio sibi parentes servantes se relictis voluptatibus in gratiam uxorum, parum fortiter rem gerant. » Philo lib. *De fortitudine*: « Edicatur enim, ait, ut si quis ædificavit domum, nec dum immigravit in eam; sive plantavit novellam vineam opera sua, necdum advenit tempus vindemiæ; sive sponsam habeat virginem, necdum celebravit nuptias, abstineat a militia. » Sexto, *Deut. xxii, 23*: *Si puellam virginem desponderit vir, et invenerit eam aliquis in civitate, et concubuerit cum ea, lapidibus obruetur vir, quia humiliavit uxorem proximi sui, et cætera. Gregor. Epistola ad Mauritium imperat. et refertur quæst. 27, cap. 2, Qui desponsatam. « Et illud, ait, in Deuteronomio: Si quis cujuslibet hominis desponsatam puellam in agro, vel in quolibet loco oppresserit, vel adduxerit in domum suam, moriatur, quia uxorem proximi sui violavit, non quæ jam uxor erat, sed quæ a parentibus uxor fieri debebat. Ex quo colligitur sponsas sub cura parentum fuisse, a quibus uxores fieri debebant, hoc est, usque ad nuptias, non sub cura sponsorum; quod explanat Philo, lib. *De specialibus legibus*: « Si quis, inquit, post epulum nuptiale cum puella non maritali affectu, sed tanquam cum meretrice libidinis causa congressus calumniose vertat se ad occulta crimina, dicendo a se deprehensam non virginem, vocetur universus senatus, et adsint etiam accusatæ parentes communem causam acturi; in tali enim controversia, quando de castitate corporis quæritur non imminet periculum soli filiæ, sed etiam ejus curatoribus, non modo quia usque ad suum tempus non custodierunt natæ pudicitiam, verum quia vitiatam ab alio desponderunt pro virgine. » Ecce ad parentes, tutoresque spectabat usque ad nuptias etiam desponsatæ puellæ virginitatem custodire, non ad sponso. Septimo, *Judic. xiv*, Samson despondit sibi Philisthæam, et post aliquod tempus venit pater ejus, et fecit filio suo Samson convivium; sic enim juvenes facere consueverant; et omnes convocavit ad nuptias celebrandas per septem dies. Hoc est illud, *quam, quæso, ut mihi accipias uxorem, et hanc mihi accipite*; et usque ad acceptionem non habitavit cum ea, quo usque iratus remisso mulieri nuntio res suas sibi habere jussit; ac ita dimisit eam, ut constat etiam ex Josepho, lib. v *Antiquitatum*, cap. 10. Octavo, *Tob. vi, 18*, dixit angelus Tobię: *Tu autem cum acceperis eam, ingressus cubiculum, per tres dies continens esto ab ea. Tobias autem despondit sibi Saram, Tob. vii, et post desponsationem, celebratis solemniter nuptiis, accepit eam et statim secum deduxit in domum patris sui. Nono, I Mach. ix, 37* se[.] habetur: *Post hæc renuntiatum est Jonathæ,**

e: Simoni fratri, quia filii Jambri facerent nuptias magnas, et ducunt sponsam ex Madaba filiam unius de magnis principibus; et ecce tumultus, et apparatus multus, et sponsus processit, et amici ejus, et fratres ejus, obviam illis cum tympanis, et musicis, et ramis multis. Quam historiam Joseph. lib. xiii *Antiquit.* cap. 1, sic refert: « Eodem tempore nuntiatum est Jonathæ, et Simoni fratribus, quod Amarei filii celebraturi essent nuptias, et adducturi sponsam ab oppido Gabatha, filiam illustris cujusdam inter Arabas, eamque puellam introducendam cum pompa sumptuosa, et splendida. Ut vero in conspectum venit sponsus cum virgine et amicorum comitatu, ut fieri solet in nuptiis, coorti ex insidiis omnes ad unum interfecerunt. » Ecce morem deducendi sponsam in domum sponsi, et exeundi illi obviam, quem Christus in illa parabola Matth. xxv, repetivit, tanquam usu communi frequentem, cum decem virgines, quæ comitabantur sponsam exierunt cum lampadibus obviam sponso, cum quo intraverunt ad nuptias: quæ consuetudo etiam gentilibus frequens fuit, ut constat in Statio in Epithalamio Stellæ et Violantix: et multis aliis, quæ adducit Neapolitanus Alexander lib. ii *Genialium dierum*, c. 5, et super eum Tirag. Ex quibus omnibus certo certius colligitur eam fuisse Hebræis consuetudinem, ut ante nuptias sponsa non traderetur sponso, nec ad custodiam. Hoc enim vel parentum erat munus, vel tutorum; in nuptiis vero tradi solitam, et inde deduci in sponsi domum. Et hoc significavit angelus Matth. ii, cum Josepho dixit: *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam.* Tertia, quoniam aliqui ex Patribus indicant Virginem quidem habitasse in domo parentum suorum, Josephum autem in separata domo vel cognatorum, vel conductâ; sic Eusebius Emissenus, *Serm. in Vigilia nativitatis*, et Anselm. in *Matth.* i; unde frequenti sponsam visitatione una cum parentibus custodiret. Admitte probare nec in urbe Nazarethâ propter hanc rationem degisse; quia pro comperto haberi debet Josephum nihil novisse eorum quæ cum angelo tractavit Maria, nec de ejus discessu in domum Zachariæ, nec de his, quæ dicta sunt ab Elisabethâ, et gesta in ejus domo, donec post reditum nocte admonitus ab angelo est, *Matth.* ii, de fetu dato divinitus; quod ita esse probamus satis superque infra cap. 6, n. 8 et 10, et cum nisi gratia sponsæ ad urbem Nazaretham abiisse credatur, quod non esset ejus patria, et causa cessaret, profecto et rationi, et fidei satis consonum non fuisse in urbe Nazarethâ tunc Josephum, sed Bethleem, donec tempus accederet nuptiarum. His igitur rationibus mihi persuadeo, veram esse historiam de ortu Virginis supra addactam, Chrysostomi etiam auctoritate probatam.

Quoniam vero ad priorem superioris sententiæ rationem satis responsum est, posteriori satis faciemus dicendo, satis provisum fuisse famæ et honori Virginis, quod Elisabethæ revelatum est myste-

rium, et domui ejus universæ declaratum, et inde ad cæteros cognatos delatum; tum etiam postea, dum revelatum Josepho, apud quem jam non bene audiebat sponsa, ejus enim erat deferre, si adultera putaretur. Verum hoc adhibito remedio tam certi et justî, innocentix Virginis, et cœlestis testes mysterii satis erant, ut eam omni periculo liberarent, ejusque honori consulere; præsertim cum jam virum Josephum cum ea deinceps habitantem vidissent, nihil erat cur suspicarentur malum, qui non tam curiose alienam sponsam speculabantur; maxime cum non liceret sponso Josepho congregi cum sponsa, ut dicunt Tertullianus, Chrysostomus et Augustinus infra relati, cap. 6, num. 12, ac proinde nec sic contegeretur fetus domestica Josephi habitatione.

CAPUT V.

Gabriel Virginis conceptionem Filii Dei annuntiat.

Cum I) quartus jam mensis ageretur, ex quo desponsa fuerat Maria Josepho, missus est a Deo II) Gabriel III) archangelus ad Virginem in Nazarethâ civitate Galixæ tunc degentem, ut cum ea ageret de re sæculis omnibus optatissima; erat autem dies, in quo tam magnifica legatio obita est, IV) Martii mensis vicesimus quintus. Gabriel ut de mandatum munus rectius obiret, spectabilem V) viri formam assumens, ingressus ad eam VI) est, in cubiculo suo divinis de more vacantem, atque nota hac forma salutandi sibi attentam reddens: *Ave, inquit, gratia plena*, omniumque supernaturalium donorum copia refera, quibus Altissimi summam benevolentiam promeruisti, *Dominus tecum est*, singulari hoc te amore prosequens, ut sola inter omnes mulieres omnis benedictionis genere replearis. Illa videns ab archangelo insolito VII) modo sibi honorem exhiberi, seque ab eo tam magnifico sermone salutari, turbata est, et quenam esset isthæc tam præter consuetudinem viri salutatio, tacita mente cogitabat. Sed Dei paranympus, cum eam aspiceret virgineo pudore sufflata, et præ timore cogitabundam, ut hunc illi timorem adimeret, proprio eam nomine compellans: *Noli, inquit, metuere, Maria*, quia tam eximiam gratiam a Deo consecuta es, quæ arcissimo tibi cum amore devinxisti, ut te in illam virginem elegerit, quæ ante multa sæcula ab VIII) Isaia prænuntiata est, et a te jam diu expetita. *Ecce enim concipies in utero tuo, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum: hic erit quidem magnus, et Filius Altissimi vocabitur, et dabit illi Dominus Deus solium Davidis patris ejus, et regnabit super familiam Jacob, quam sibi comparabit, in æternum, et regni ejus nullus adveniet finis.* His Mariæ animus tranquillior redditus, dubitationem unam explicari sibi submitte petit, ut liberior facta absque ullo culpæ timore possit sentire. Doceri, inquit, volo IX) quomodo conceptura sim, et pariura filium, cum, Deo ipso excitante, meam jam dudum ei virginitatem consecravim; et propterea Josephus ipsius Dei nutu sponsus mihi deductus est ad custodiam tantum, non autem ad filios procreandos. Ad hæc respondens angelus, ait: De tuo proposito servando ne sis sollicita, quia non is fetus opera viri concipiendus est, divinum id totum erit opus; nam Spiritus sanctus cœlitus illabetur in te, et summa Dei Patris potentia tibi mox aderit; atque idcirco Sanctum id, quod ex tanti Opificis manu prodibit, vocabitur, ac re ipsa erit Filius Dei; et ecce, quo magis confirmes, Elisabetha X) consobrina tua, senio tam pene confecta, concepit filium; et hic est sextus mensis, ex quo illa concepit, quæ per opprobrium

sterilis ab omnibus dicebatur; neque enim quidquam est hominibus existimatum impossibile, quod Deo non sit factu perfacile. His angeli verbis satis de re omni instructa Maria, jam fide plena, et ad obediendum promptissima, brevi hoc, ac modestissimo responso suum assensum expromens: *Ecce, inquit, ancilla sum Domini*, ad omne illius obsequium paratissima, fiat in me *secundum verbum tuum*. Ac XI) confestim, o stupendum miraculum, Dei Patris adfuit omnipotentia, et Spiritus sancti efficax operatio supervenit, qua mirifica virtus Mariæ attributa est, ut XII) absque ulla carnis voluptate, sed cum multa, sancta, et spirituali delectatione, tantum virginæ, ac purissimi XIII) sanguinis suppeditaverit, quantum humano corpori formando sufficeret: quod sub eodem XIV) momento et coagulatum est, et in masculum efformatum, et animarationali perfectissime informatum, et Verbi Dei personæ arctissime unitum, atque ita, *Verbum caro factum est*. XV) Quam vero copiosa clarissimum dona fuerint tunc Virgini jam matri collata, referre nemo potest. Functus sua tam feliciter legatione celestis paranymphus, vale Virgini, ac Matri Dei summa cum gratulatione dicto, ab ea discessit, et ad eum, a quo missus fuerat, regressus est.

TESTIMONIA

I. *Quartus*. — Evodius in Commentariis suis, et in epistola, quam *Lumen* inscripsit, post Petrum Antiochiæ episcopus, apud Nicephor. lib. II *Hist.*, c. 3: « Deinde vero sacerdotum manibus Josepho ad custodiam est tradita, apud quem cum menses pergisset quatuor, ab angelo Gabriele letum illum accepit nuntium. »

Auctor. Vetusti hujus Patris auctoritas, si ex fide refertur a Nicephoro, sufficere debet ut hæc quatuor mensium numeratio vera habeatur, quamvis *Historia de ortu Mariæ* aliud innuere videatur, sic enim habet: « His vero diebus, primo scilicet adventus sui in Galilæam tempore, missus est ad eam angelus Gabriel a Deo. » Et infra: « Joseph a Galilæa in Judæam veniens desponsatam sibi Virginem uxorem ducere intendebat; jam namque tres fluxerant menses, et quartus instabat ex eo tempore, quo sibi desponsata fuerat. » Quibus verbis satis plane ostendit, statim post initum conjugium, et postquam advenit Virgo Nazarethæ, missum angelum ad eam: nam transactis tribus mensibus, quos apud Elisabetham est commorata, et domum reversa, inventa est in utero habens de Spiritu sancto a Josepho, tunc Bethleemo redeunte. Quam historiam si admiserimus, dicemus cognatos Virginis cum aliis venisse Hierosolymam, ad celebrandum Pascha, 14 luna Martii; et tunc quidem matrimonium Virginis cum Josepho initum, et eo confecto ductam Virginem Nazaretham, 25 Martii die statim secuto nuntium accepisse cœleste, et concepisse Christum. Estque satis vero simile. De sententia vero Epiphani, qui sex menses post desponsationem id factum refert, ut desponsatio facta fuerit mense Maio, non Decembri, ut indicat Evodius, nec Martio ut historia prædicta diximus jam cap. 4, num. 15. Si enim sex menses, quos dicit mansisse cum Josepho

Virginem, intelligat ad complendum annum 12 ex quo oblata fuit, bene; si autem usque ad Christi conceptionem, falso: quia illi perveniunt usque ad 21 Novembris, quo puella est oblata; at Virgo concepit quarto post mense, die 25 Martii. Quare Evodii sententiam amplectamur propter tanti viri auctoritatem.

II. *Gabriel*. — Hieronymus, *De nominibus Hebraicis* ex Luca: « Gabriel, confortavit me Deus, aut fortitudo Dei, vel virtus mea Deus. » Proclus, archiepiscopus Constantinopol. in Ephesina synodo, ad Nestorium verba faciens: « Reverere nomen archangeli, qui nuntium illum apportavit Mariæ, qui Gabriel est appellatus, dictus Gabriel, id est, Deus et homo, Geber enim homo, El, Deus, nomine ipso significans nuntium, quem apportat, quoniam is, quem evangelizat Christus Deus et homo erat oriturus, nomenclatura ipsa miraculum significat. » Gregorius, hom. 34 in *Evang.*: « Ad Mariam Gabriel mittitur, qui fortitudo nominatur, illum quippe nuntiare veniebat, qui ad debellandas aereas potestates humilis apparere dignatus est. » Beda, lib. IV in *Lucam*, cap. 3: « Idecirco angeli privatis nominibus censentur, ut significetur per vocabula etiam in operatione quid valeant, cum ad nos aliquid ministraturi veniunt, apud nos etiam nomina a ministeriis trahunt. Ad Mariam ergo Virginem Gabriel mittitur, qui Dei fortitudo nominatur, illum quippe nuntiare veniebat, qui ad debellandas aeras potestates; humilis apparere dignatus est. » Theophylactus, archiepiscopus Bulgarie in Luca: « Disce autem quod Gabriel, si quis interpretatur, idem est, quod homo Dei. Merito igitur cum nasci voluit Deus homo, missus est Gabriel, hoc est, homo Dei. » Bernardus, hom. 4, super *Misus est*: « Non arbitror hunc angelum de minoribus esse, qui qualibet ex causa crebra soleant ad terras fungi legatione, quod et ex ejus nomine palam intelligi datur, quod interpretatum fortitudo Dei dicitur. » Et infra: « Nec discordat nomen a nuntio, Dei quippe virtutem Christum, quem melius nuntiare decebat, quam hunc; quem simile nomen honorat, nam quid est aliud fortitudo, quam virtus? Non autem dedecens, aut incongruum videatur Dominum, et nuntium communi censi vocabulo, cum similis in utroque appellationis, non sit tamen utriusque similis causa, aliter quippe Christus fortitudo, vel virtus Dei dicitur, aliter angelus. Angelus enim tantum nuncupative, Christus autem etiam substantive. Christus Dei virtus et dicitur, et est, quæ forti armato, qui suum atrium in pace custodire solebat, fortior superveniens, ipsius suo brachio debellavit; et sic ei vasa captivitatis potenter eripuit. Angelus vero fortitudo Dei appellatus est, vel quod hujuscemodi meruerit prærogativam officii, quo ejusdem nuntiaret adventum virtutis; vel qui Virginem natura pavidam, simplicem, verecundam, de miraculi novitate ne expavesceret confortare deberet, quod et fecit, *Ne timeas*, inquiens, Maria.

Auctor. Gabriel nomen est compositum a Guebe-

vir, fortis, robustus; hinc est illud Jerem. xxxi, 22 : *Femina circumdabit Gaber virum*, a virtute, et fortitudine, ita dictus; et cum affixo, *Gabri*, vir meus, et nomen Dei *El*, quod fortem significat. Idem ergo est quod vir meus Deus, aut virtus mea Deus, aut fortitudo mea Deus fortis, quo facile innuitur expositio Procli archiep. Constant. quod idem sit, ac si dicatur, *homo meus Deus*, id est : *Deus factus est homo*, ut unus e nobis.

III. *Archangelus*. — Irenæus Lugdun. episcopus, lib. v *Adversus Valentinum*, cap. 21 : « Danieli angelus Gabriel, exsolutionem visionum fecit, hic autem est archangelus Demiurgi; et hic idem Mariæ evangelizavit manifestum adventum, et incarnationem Christi. » Athanasius in *Evangelium de sanctissima Deipara* : « Emissum esse archangelum Gabrielem a Deo in Nazareth. » Et infra : « Cum igitur diversa sit a voce archangeli hypostasis Verbi, et subsecutus archangelus ad eam dixit : *Ne timeas*. » Et lib. iv, ex variis Scripturæ locis ad Antiochum, quæst. 12 : « Sola sancta Deipara Virgo nudam essentiam Gabrielis archangeli, ut est, contemplata est. » Ambrosius, lib. i *de Spiritu sancto*, cap. 7 : « Vides quia et plenitudinem, et fiduciam dat Spiritus, cujus operationem archangelus nuntiat Mariæ, dicens : *Spiritus sanctus superveniet in te*. » Augustinus, serm. 14, *De natali Domini*, qui est 18 *De tempore* : « Ignaro sponso meo Joseph venit ad me quidam magnus Christi paranympus, non patriarcha primus, aut propheta egregius, sed Gabriel ille archangelus, facie rutilans, veste coruscans, ingressu mirabili, aspectu terribili; visitavit et perturbavit me, salutavit, et gravidavit, dixitque mihi : *Ave, gratia plena*. » Leo Magnus, serm. 2, *De nativitate* : « Auctor in carne nascenti Deus est, testante archangelo ad Virginem Mariam : *Quia Spiritus sanctus superveniet in te*. » Gregorius Magnus, hom. 34, in *Evang.* : « Hinc est quod ad Mariam Virginem non quilibet angelus, sed Gabriel archangelus mittitur; ad hoc quippe ministerium summum angelum venire dignum fuerat, qui summum omnium nuntiabat. » Andreas Cretensis archiepiscopus Hierosolymitanus, in *Orat. de Annuntiatione* : « Unigitur ex præstantioribus angelis mandat, ut mysterium exsequatur. Solet utique Gabriel in Dei mysteriis adhiberi, ut patet in Daniele. » Et infra : « Hæc ipse secum archangelus. » Et : « Quo internuntio hæc gesta sunt? Archangelo Gabriele, qui ab altissimo missus rem admirabilem nuntiavit. » Isichius, hom. 2, *De Deipara* : « Jure procul dubio omni grati animi lingua salutatur Virginem, et Deiparam, ac pro viribus Gabrielem angelorum principem imitatur. » Joannes Damascenus, *Orat. de dormitione Deiparæ* : « Hanc autem omni ex parte beatam, quæ auros inclinavit Dei verbo, et repleta fuit operatione Spiritus, et per archangeli hymnum spirituales, et Patris voluntate, absque voluptate et viri conjunctione, concepit omnia impientem Dei Verbi personam; et apposite peperit absque doloribus, et tota

Deo fuit unita, quomodo mors devoraverit?» Antipater, Bostroꝝ episcopus, *Orat. de sancto Joanne Baptista* : « Ortum tuum attulit archangelus. » Bernardus, serm. 1, super *Missus est* : « Non arbitror hunc angelum de minoribus esse, qui qualibet ex causa crebra soleant ad terras fungi legatione, quod et ex ejus nomine palam intelligi datur, quod interpretatum, *fortitudo Dei* dicitur, et quia non ab alto aliquo forte excellentiori se (ut assolet) spiritu, sed ab ipso Deo mitti perhibetur. Propter hoc ergo positum est a Deo. Vel ideo dictum est a Deo, ne cui, vel beatorum spirituum suum Deus, antequam Virgini revelasse putetur consilium, excepto duntaxat archangelo Gabriele, qui utique tantæ inter suos inveniri potuit excellentiæ, ut tali et nomine dignus haberetur, et nuntio. » Georgius Cedrenus, in *Compendio Historiæ* : « Elapsis sex mensibus princeps angelorum Gabriel ei apparuit, et Maria digresso archangelo, » etc.

Auctor. Divini Dionysii, cap. 13, *De cælesti hierarchia*, sententia, quam sequitur Gregorius. hom. 44 in *Evang.*, cæterique omnes, satis debet esse, ut credamus Gabrielem non esse de summis ordinibus qui nunquam mittuntur, esse tamen principem inter archangelos.

IV. *Martii 25*. — Athanasius, in lib. iv ad Antiochum principem, quæst. 17 : « Quare vicesimo quinto die mensis Martii in utero Virginis clausus habitare cœpit Christus, et Deus noster veniens in terram? Responsio: Quia eadem die in mundi principio Deus creavit Adam. Hinc est quod in hoc ipso mense omnes arbores, et herbæ, animalia item ad proferendum fructum, et ad liberos procreandos commoventur, tanquam a Deo hoc tempore creata sint. » D. Joannes Chrysostomus, archiepiscopus Constantinopolitanus, hom. in *Luc*, 1, *De nativitate Joannis Baptistæ* : « Post sextum mensem conceptionis Joannis, qui est octavo Kalendas Octobris, sextus mensis Martius principium anni, quia princeps et primarius omnium ipso mense conceptus, et passus est. Ex die igitur conceptionis Joannis octavo Kalendas Octobris usque octavo Kalendas Aprilis, quando angelus Gabriel ingressus est ad Mariam, et salutavit eam. Conceptus est ergo Dominus noster octavo Kalendas Aprilis, mense Martio, qui est dies Paschæ passionis Domini, et conceptionis ejus: in qua enim die conceptus est, in eadem et passus.

Augustinus, lib. iv *De Trinitate*, cap. 5 : « Ipsa perfectio corporis Domini tot diebus ad partum perducta comperitur, sicut a majoribus traditum suscipiens Ecclesiæ custodit auctoritas. Octavo enim Kalendas Aprilis conceptus creditur, quo et passus. Ita monumento novo quo sepultus est, ubi nullus erat mortuorum positus, nec ante nec postea, congruit uterus Virginis, quo conceptus est, ubi nullus seminatus est mortalium. Natus autem traditur octavo Kalendas Januarias. Ab illo ergo die usque ad istum computati ducenti septuaginta et sex reperiuntur dies, qui senarium numerum quadragies

sexies habent; quo numero annorum templum ædificatum est, quia eo numero senariorum corpus Domini perfectum est. » Et lib. III *Contra Judæos*, cap. 5: « Octavo Kalendas Aprilis conceptus Christus creditur, quo et passus, natus autem creditur octavo Kalendas Januarias. » Et sermone 18, *De nativitate Domini*, qui et 22, *De tempore*: « Denique ex hodierno, dies accepit incrementum, et augmenta sumit cursus sui, qui electus est ad gloriam Dei noscitur; conceptus est enim æquinoctio verno, et natus est solstitio hiberno: et qua die conceptus est in utero Virginis, in ipsa resurrexit ab inferis cum gloria passionis: et in conceptu tamen, et in nativitate ejus dies accepit incrementum, et nascente vera luce, lucis, et diei augmentatur officium. » Beda, lib. I *in Lucam*, c. 3: « Mensem sextum Martium intellige, cujus vicesimo et quinto die Dominus noster, et conceptus traditur, et passus: sicut et vicesimo quinto mensis Decembris natus. » Et lib. *De temporibus*, cap. 47, *Kalendarium Græcorum*: « Martii 25 die Annuntiatio Virginis Deiparæ dominæ nostræ. » Adon Trevirensis archiepiscopus in *Martyrologio*: « Octavo Kalendas Aprilis, apud civitatem Galilææ Nazareth Annuntiatio Dominica. » Zacharias, episcopus Chrysopolit., lib. II in unum ex quatuor, cap. 3: « Mensem sextum, Martium intellige, cujus vicesimo quinto die Salvator traditur conceptus et passus. » Georgius Cedren, in Compendio hist.: « Res acta est primi, qui est Martius, mensis die 25 prima, et septimanæ, et lunæ die. » Rupertus abbas, lib. III, *De divinis officiis*, cap. 19: « Superius jam dictum est, Dominica nocte Christum natum fuisse, videlicet ut qua die dixit Deus: *Fiat lux, et facta est lux*; eadem die vera nobis lux in tenebris oriretur. Addere nunc libet et illud, quod hic idem mirabilis plastes noster, qui, ut dictum est, Dominica nocte natus est, feria sexta conceptus est; nam si superius scriptos illius anni quinque concurrentes uni Aprilis regulari adjicias, fiunt sex, cum autem sexta feria mensis Aprilis incipit, profecto octavo Kalendas Aprilis sexta nihilominus feria habetur, quam Dominicam annuntiationem habemus. Igitur pium ac pulchrum ordinem, providamque dispositionem in hoc salutis nostræ opifice mirantes veneramur, qui die, qua veterem formavit Adam de limo terræ, novum sibi reformare cœpit hominem de vera carne Virginis Mariæ, eadem nihilominus die redempturus mortis passionē. »

V. *Viri formam*. — Ambrosius, lib. II *in Luc.* cap. 2: « Trepidare virginum est, et ad omnes viri ingressus pavere, omnes viri affatus vereri. » Et *Officior.* lib. I, cap. 18: « Hic pudor primus in ipso cognitionis ingressu Domini Matrem commendat legentibus, et tanquam testis locuples dignam, quæ ad tale munus eligeretur astruit; quod in cubiculo; quod sola; quod salutata ab angelo tacet, et mota est in introitu ejus; quod ad virilis sexus speciem peregrinam turbatur aspectus Virginis. » Et lib. II, *De virginib.* in princip.: « Denique et Ga-

briel eam, ubi revisere solebat, invenit, et angelum Maria quasi viri specie mota trepidavit, quasi non incognitum, audito nomine recognovit; ita peregrinata est in viro, quæ non est peregrinata in angelo, ut agnoscas aures religiosas, oculos verecundos. » Hieronymus, epist. 7, *Ad Lætam*: « Imitatur Mariam, quam Gabriel solam in cubiculo suo reperit, et ideo forsitan timore perterrita est, quia virum, quem non solebat, aspexit. » Et epist. 22, *Ad Eustochium, De custodia virginitatis*, versus finem: « Propone tibi beatam Mariam, quæ tantæ exstitit puritatis, ut mater Domini esse mereretur, ad quam cum angelus Gabriel in viri specie descendisset, dicens: *Ave, gratia plena, Dominus tecum*, consternata, et perterrita, respondere non potuit, nunquam enim a viro fuerat salutata. Denique nuntium discit, et loquitur, et quæ hominem formidabat, cum angelo fabulatur intrepida. » Augustinus, serm. 14, *De nativitate Domini*: « Nam ignaro Joseph sponso meo venit ad me quidam, » ut supra num. 3. Petrus Chrysologus, serm. 140: « Quid est quod personam videt, et de sermone turbatur? Quia venerat angelus blandus in specie, fortis in bello, mitis in habitu, in sermone terribilis, humana proferens, divina repromittens. Unde et Virginem, quam leviter visus sollicitaverat, nimium turbavit auditus, et quam missi præsentia parum moverat, concussit toto pondere mittentis auctoritas. » Laurentius Justinianus, *Serm. de Annuntiatione Mariæ*: « Lætus paranympheus effectus pro officio, exhilaratus pro gratia, pro obsequio expeditus, insolito fulgore vestitus, in humana effigie descendit ad Virginem. »

VI. *In cubiculo*. — Bartholomæus apostolus, apud Abdiam, lib. VIII *Hist. apostolicæ*: « Huic subito in suo cubiculo clausæ splendens sicut sol Gabriel angelus apparuit: quæ cum terrore perculsa hoc visu expavisset, ait ad illam angelus: *Noli timere*. » Eusebius Emissenus, in Explicatione Evangelii de Annuntiatione: « Non enim in plateis erat, non in publico morabatur, intus erat, in penetralibus sola sedebat, nec tamen sola tanto virtutum exercituum circumscripta. » Ambrosius, lib. II, *in Lucam*, cap. 21: « Discant mulieres propositum pudoris imitari; sola in penetralibus, quam nemo virorum videret, solus angelus reperiret, sola sine comite, sola sine teste, ne quo de genere depravaretur afflatu, ab angelo salutatur. » Et lib. II *Officiorum*, cap. 18: « Quod in cubiculo, quod sola, » et cætera, ut supra num. 5, et lib. II *De virginibus*: « Hæc ad ipsos ingressus angeli, inventa domi, in penetralibus, sine comite, ne quis intentionem abrumperet, ne quis obstreperet: nec comites femina desiderabat, quæ bonas comites cogitationes habebat: quin etiam tum sibi minus sola videbatur cum sola esset; nam quemadmodum sola, cui tot libri adessent, tot archangeli, tot prophætæ? Denique et Gabriel eam ubi, revisere solebat, invenit. » Hieronymus in *Isa.* cap. vi: « *Ecce virgo concipiet*. Ergo Alma non solum puella,

vel virgo, sed cum epitas virgo abscondita dicitur, et secreta, quæ nunquam virorum patuerit aspectibus, sed magna parentum diligentia custodita sit. » Et in *Hist. de ortu Mariæ*: « Ingressus ad eam, cubiculum quidem, ubi manebat, ingente lumine perfudit. » Andreas Cretensis, archiepiscopus Hierosolymitanus, in *Orat. de Annuntiat. Mariæ*: « Quamobrem Gabriel divina jussa facessens ad Virginem devolavit, cumque Nazarethæ pervenisset, addomunculam constitit et cogitabundus, atque hæsitans hæc secum ipse, ut arbitror, volutabat: Quomodo que mihi a Deo mandata sunt perficere aggredior? Celeriter in thalamum introeam et animum Virginis perturbabo? Foresne pulsem? Quo pacto cum id non sit angelorum proprium ostium aperiām? At mihi vel ostio clauso licet ingredi. Tum domum petit, et ad thalamum in quo Virgo habitabat, accedens, sensim ad fores appropinquavit, cumque jam esset intus, miti voce Virginem alloquens: Ave, inquit, *gratia plena*. » Beda, lib. II, in *Luc.* cap. 3, eadem quæ Ambrosius in *Luc.* I. Bernardus, hom. 3, super *Missus est*: « Quo ingressus ad eam? Puto in secretarium pudici cubiculi, ubi illa fortassis clauso super se ostio orabat Patrem in abscondito: solent angeli astare orantibus, et delectari in his, quos vident levare puras manus in oratione; holocaustum sanctæ devotionis gaudent se offerre Deo in odorem suavitatis. Mariæ autem orationes quantum placuerint in conspectu Altissimi, angelus indicavit, qui ingressus ad eam, tam reverenter salutavit. Nec fuit difficile angelo per clausum ostium penetrare ad abdita Virginis, qui utique ex subtilitate substantiæ suæ, hoc habet in natura, ut nec seris ferreis ejus arceatur ingressus, quocumque eum suus impetus ferat. Suscipiendum igitur non est quod apertum invenerit angelus ostiolum Virginis, cui nimirum in proposito erat hominum fugere frequentias, vitare colloquia, ne vel orantis perturbaretur silentium, vel continentis castitas tentaretur; clauserat itaque etiam illa hora suum super se habitaculum Virgo prudentissima, sed hominibus non angelis: proinde et si ad eam potuit intrare angelus, sed nulli hominum facilis patebat ingressus. »

VII. *Modo*. — Origenes, hom. 6 in *Luc.*: « Id quod ait, *Κεχαριτωμένη*, Ave, *gratia plena*, ubi in Scripturis alibi legerim, non recorder; sed neque ad virum istius modi sermo est, Salve, *gratia plena*, soli Mariæ hæc salutatio servabatur: si enim scisset Maria, et ad alium quempiam similem factum esse sermonem (habebat quippe legis scientiam, et erat sancta, et prophetarum vaticinia quotidiana meditatione cognoverat), nunquam quasi peregrina eam salutatio terruisset. » Ambrosius, lib. II, in *Luc.*: « Maria salutationem angeli verebatur, erat cogitans cum verecundia; quia pavebat cum prudentia, quia benedictionis novam formulam mirabatur, quæ nunquam lecta est, nusquam ante comperta, soli Mariæ hæc salutatio

servabatur. Bene enim sola gratia plena dicitur, quæ sola gratiam, quam nulla alia meruerat, consecuta est, ut gratiæ repletur auctore. » Sophronius, *Serm. De annuntiatione Virginis*: « Non simplex, fateor, vel consueta fuit ista salutatio, sed omni admiratione digna, siquidem venerationis fuit delatio, oblatio muneris, famulatus obsequii. » Beda, in *Lucam*: « Maria salutationem angeli verebatur, erat enim cogitans qualis esset hæc salutatio, et ideo cum verecundia, quia pavebat cum prudentia, quia benedictionis novam formulam mirabatur, quæ nunquam lecta est, nusquam ante comperta. » Petrus Dam. serm. 3, *De Nativitate Mariæ*: « O novum et inauditum angelicæ salutationis obsequium! plenam appellat gratia, quia ipse in eam descendebat, per quem omni mundo collata est gratia. » Bernardus, serm. 2, *De annuntiatione Virginis*: « Injungitur nova legatio angelo Gabrieli, et novum virgo professa virtutem novæ salutationis honoratur obsequio, antiqua excluditur maledictio mulierum, novam nova mater accipit benedictionem. » Laurentius Justinianus, *De annuntiatione Virginis*: « Merito angelus ad Virginem mittitur ut novam gratiam novi partus, nova salutatione dissereret. »

AUCTOR. — Hæc salutatio duplici ex capite singularis est, et soli Mariæ competens: primo ex angeli sensu, quem externis gestibus et nutibus honorificis ostendit: quia enim videbat illam Virginem adeo gratam Deo, ut eam sibi in matrem elegisset, non poterat non externo habitu, etiam egregium id quod mente concipiebat, significare, unde Græce dicitur *καὶ ἰδοὺ αὐτή*, Cum vidisset, turbata est in sermone ejus, quo insinuat visio etiam angelo turbatam, quod asseruerunt sancti num. 5 allati. Secundo, quia verbum illud *κεχαριτωμένη*, sua significatione quid singulare complectitur, eo enim Lucas expromere voluisset significatum Syri verbi *Rehimta*, quo usus est angelus, idem enim est, *acceptissima et gratiosissima*. Quod totum significat verbum Græcum, præsertim absque articulo positum, non esse hanc feminam gratiosam una, aut altera gratia, sed omni modo; nam hanc esse vim hujus verbi sine articulo, docet grammaticus Apollonius, lib. I: *De syntaxi*, et Epiphanius, hæres. 9, *Contra Samaritanos*. « Unde hæresi 78, ad finem ea, ait, diximus patrocinantes *κατὰ πάντα κεχαριτωμένη*, per omnia gratiosa, velut Gabriel dixit: Ave, *gratiosa, Dominus tecum*. Quia vero nihil gratiosum est, et acceptum, nisi juxta gratiæ, ac virtutum magnitudinem, inde est, ut merito Virgo, quæ per omnia gratiosa erat Deo, gratia plena, omniumque charismatum genere dicatur referta. »

VIII. *Isaia*. — Isaïas, cap. VII, 10 14: *Et adjecit Dominus loqui ad Achaz dicens: Pete tibi signum a Domino Deo tuo in profundum inferni, sive in excelsum supra. Et dixit Achaz: Non petam, et non tentabo Dominum. Et dixit: Audite ergo, domus David: Num-*

quid parum vobis est molestos esse hominibus, quia molesti estis et Deo meo : propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum : Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel. Matthæus, cap. 1, 22, 23 : *Hoc autem totum Factum est, ut impleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem : Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium et vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus.* Augustinus, serm. *De natali Domini* : « Revolve, Maria, prophetica lectionem : neque enim te scientia potest præterire librorum, quæ ipsam plenitudinem paritura es prophetarum ; recole in libro Isaïæ prophetæ virginem quam legisti, et gaude quia tu esse meruisti ; tu tibi præsignata es virgo : tu ecce concipies in utero, non de viro, sed de Spiritu sancto, et gravida eris, et incorrupta manebis, paries filium, et virginittis non patieris detrimentum. »

IX. *Quomodo.* — Gregorius Nyssenus episcopus in *Oratione De humana Christi generatione* : « Audi pudicam Virginis vocem : *Quomodo erit mihi istud, quoniam virum non cognosco ?* » et cætera ut supra cap. 5, num. 16. « Ipsa quoque virginittas ejus gratior et acceptior, quia non eam conceptus Christus viro violaturo, quam conservaret, ipse præripuit, sed priusquam conciperetur jam Deo dicatam, et de qua nasceretur elegit. Hoc indicant verba, quæ sibi factum annuntianti angelo Maria reddidit : *Quomodo, inquit, fiet istud, quoniam virum non cognosco ?* quod profecto non diceret, nisi Deo virginem se ante vovisset, » et cætera, ubi supra. Et hom. 14, *De nativitate* : « *Quomodo fiet istud, et gravescam ex pudico et castissimo marito, quoniam virum penitus non cognosco, desponsata sum homini justo, si cum illo non convenero, unde erit quod generabo ?* Sed si poterit fieri, ut concipiam intacta, et generem clausa, indica modum et paratum invenies cor meum, omnibus enim modis exopto me ego Deo meo, ut habeam prolem et non perdam pudorem. » Beda, hom. in *Evangelium Missus est* : « *Quomodo fieri potest ut concipiam pariamque filium, quæ in castimonia virginittis vitam consummare disposui.* » Simeon Metaphrastes in *Oratione De vita et dormitione Mariæ* : « Audi puram vocem Virginis, angelus partum annuntiat, et illa adhæret virginittati, et neque potest angelo non credere, nec discedit ab his, quæ statuerat. Est mihi, inquit, prohibita cum viro consuetudo : quomodo erit mihi hoc, quoniam virum non cognosco ? » et cætera ut supra. Anselmus, hom. *Intravit Jesus in quoddam castellum* : « Si cuilibet virgini desponsatæ in animo suo disponenti nubere diceretur, Filium habebis, non miraretur, nec interrogaret, quomodo istud fieret ; utpote quæ se desponsatam, et in proximo nupturam sciret, et a viro gravidari usu naturæ speraret : hoc autem non immerito mirata est Maria, et quomodo fieret quod promittebatur sciscitatur, quoniam, quamvis desponsatam, tamen se nun-

quam nupturam, nec virum cognituram certo sciebat. » Bernardus, serm. *Signum magnum* (Apoc. xii, 1) : « De cætero sane, et virginittatem carnis, et propositum virginittis, et ipsius quoque propositi novitas evidenter illustrat, quod videlicet in libertate spiritus, legis Mosaicæ decreta transcendens, illibatam Deo corporis simul, et spiritus sanctimoniam vovit : probat enim propositi inviolabile fundamentum, quod tam constanter promittenti filium angelo respondit : *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco ?* » Et serm. 4, *De Assumpt. Mariæ* : « Si rerum pretia de raritate pensamus, quæ prima in terris angelicam proposuit ducere vitam, super omnes est : *Quomodo, inquit, fiet istud, quoniam virum non cognosco ?* Immobile propositum virginittis, quod nec, angelo filium promittente, aliquantulum titubavit : *Quomodo fiet istud ?* nec enim eo modo, quo fieri solet in cæteris, virum penitus non cognosco, nec filii desiderio, nec spe prolis. » Et super *Missus est*, hom. 4 : *Quomodo fiet istud ?* Non dubitat de facto ; sed modum requirit, et ordinem, nec enim quærit an fiet istud, sed quomodo. Quasi dicat : Cum sciat Dominus meus testis conscientiæ meæ, votum esse ancillæ suæ, non cognoscere virum, qua lege, quo ordine placebit ei, ut fiat istud ? Si oportuerit me frangere votum, ut pariam talem filium, et gaudeo de filio, et doleo de proposito, fiat tamen voluntas tua : sin vero virgo concipiam, virgo et pariam, quod utique si placeverit ei impossibile non erit, tunc scio vere, quia respexit humilitatem ancillæ suæ.

AUCTOR. Usus communis est, non tantum Scripturæ sacræ, sed etiam singulis aliis, μετονομαζῶς, nomine actionis, præsertim cum negat ea, intelligi facultatem ad agendum, sive secundum naturam, sive secundum mores ; nam cum dicitur : *Non mœchaberis : Non furtum facies*, perinde est ac si diceret : Non licet tibi mœchari, aut furtum facere. Unde, Genes. xxxix, 9, quod Hebraice dicitur : *Quomodo faciam hoc malum, et peccare in Deum ?* Vulgatus vertit : *Quomodo ego possum hoc malum facere ?* Similiter, Genes. xxxvii, 1, Hebraicum : *Et caligaverant oculi ejus a videndo*, vertitur : *Et videre non poterat ;* et v. 20 : *Quomodo tam cito invenire potuisti ?* Et vulgo de cæco dicitur, *non videt* pro *non potest videre*, de surdo, *non audit*, pro *non habet facultatem ad audiendum* ; et hoc in verbo cognosco, est manifestum, Gen. xxvii, et xxiii : *Et non cognovit eum*, id est non potuit cognoscere, quia pilosæ manus similitudinem majoris expresserant. Psal. xci, 7 : *Vir insipiens non cognoscet, et stultus non intelliget*, hoc est, non poterit cognoscere, nec intelligere. Deut. xxxiv, 6 : *Non cognovit homo sepulcrum ejus, usque in præsentem diem, pro, Non potuit cognoscere.* Jerem. xviii, 9 : *Pravum est cor hominis, et inscrutabile, et quis cognoscet illud, pro, Quis poterit cognoscere.* Hac simili ratione dixit Virgo : *Quoniam virum non cognosco*, hoc est, Non possum cogno-

scere, quia voto sibi id interdixerat : unde certior facta non opus esse viri, sed divini Spiritus, qui conservaturus erat virginitatem, assensit.

X. *Consobrina.* — Auctor. Erant Maria et Elisabeth duarum sororum filiae, Annae et Esmeriae, ut diximus supra cap. 1, num. 11. Præterea enim nihil in particulari de hac cognatione tradunt sancti; tantum affirmant consuetum fuisse misceri tribum regiam cum sacerdotali, atque eapropter Elisabeth, quamvis esset de filiabus Aaron, potuit esse cognata B. Virginis Mariæ, unde huic juxta duos modos Maria cognata erat ipsi Elisabeth, nam hæ duæ tribus solæ conjungebantur inter se, regia sacerdotali, et sacerdotalis regiae, dixit Epiphanius, hæres. 78.

XI. *Confestim.* — Anastasius Papa, ad Ursinum, in fragmento quod habetur tom. II *Conciliorum*, ante concilium Arvernense : « Dignatus est post consensionem sanctæ Virginis, cum dixit ad angelum : *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*, ineffabiliter sibi ex ipsa ædificare templum, et statim sibi univit, quod non coæternum de sua substantia e cœlo detulit corpus, sed ex massa nostræ substantiæ, hoc est, ex Virgine hoc accipiens, et sibi uniens, non Deus Verbum in carnem versus est, neque ut phantasma apparens, sed inconvertibiliter, et incommutabiliter suam conservavit essentiam, et primitias nostræ naturæ sibi univit. » Augustinus, serm. 2, *De Annuntiatione* : « Noli morari, Virgo, nuntio festinanter responde verbum, et suscipe filium, da fidem, et senti virtutem : *Ecce*, inquit, *ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*. Nec mora, vertitur nuntius, et virginalem thalamum ingreditur Christus, efficitur subito prægnans beata Dei Genitrix, et cuncta per sæcula prædicatur felix, concepit mox divinitatem Verbi, virilis ignara consortii. » Gregorius, lib. xviii *Moral.* cap. 17 : « Nuntiante angelo, et adveniente Spiritu mox Verbum in utero, mox intra uterum Verbum caro, et manente incommutabili essentia, quæ est ei cum Patre, et cum sancto Spiritu coæterna, assumpsit intra virginea viscera, unde, et impassibilis pati, et immortalis mori, et æternus ante secula, temporalis posset esse in fine sæculorum, et per ineffabile sacramentum conceptu sancto, et partu inviolabili secundum veritatem utriusque naturæ, eadem Virgo, et ancilla Domini esset, et mater. » Basilius, Seleuciæ episcopus, in *Orat. De Deiparæ annuntiatione* : « *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*; nec mora, divinæ conceptionis miraculum in utero Virginis confectum fuit. » Damascenus, lib. iii *Fidei orthodoxæ*, cap. 2 : « Post consensum sanctæ Virginis, Spiritus sanctus supervenit in eam, juxta sermonem Domini, quem dixerat angelus instruens eam, et virtutem divinitatis Verbi susceptivam præbuit, simul autem, et generativam, et tunc obumbravit ei Dei altissimi in sua subsistens hypostasi sapientia, et virtus Filius Dei Patri consubstantialis, velut di-

vinum semen, et construxit sibi ipsi ex castis, et purissimis sanguinibus carnem animatam anima rationali, et intellectuali, primitias nostræ conspersionis, non cum semine, sed conditorio opere per Spiritum sanctum. » Rupertus, lib. I, *De operibus Spiritus sancti*, cap. 9 : « Ubi bene credula mentem suam, et os suum aperuit, ut diceret : *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*; mox juxta dictum angeli, Spiritus sanctus superveniens in eam per apertas fidei januas, sese infudit. Quo autem sese infudit? nimirum in sacrarium pudici pectoris, deinde in templi sacri, et incorrupti uteri, in domum pectoris ut prophetissam faceret, in uterum ut matrem faceret. » Euthymius, in *Luc.* 1 : « Discessit ab ea angelus simul ac jam per verbum suum conceperat. »

Auctor. Quod sanctorum multi, ut Petrus episcopus Alexandrinus, in concilio Ephesino, et refertur in Chalcedonensi, act. 1, sub titulo : *Nicænæ synodi fides*; Chrysost. in *Liturgia*; Petrus Chrysologus *Serm. de Annuntiatione*; Athanasius, *Serm. de Virgine Deipara*; Andreas Cretensis, *Serm. De Annuntiatione*; Petrus Damianus, *serm., De Nativitate*, affirmant post angelicam salutationem : *Ave, Maria, Dominus tecum*, statim Verbum Dei assumpsisse in utero Virginis naturam humanam, idque esse : *Dominus est jam tecum*; explicari eos oportet de integro angeli sermone locutos, usque ad Virginis assensum, nam et post hæc verba, *Dominus tecum*, angelus de futuro locutus est : *Ecce concipies*; quia revera nondum conceperat. Idque patet ex Augustino, qui libro *De symbolo ad Catechum.* cap. 5, ita loquitur : « Quando angelus istam Virginem salutavit, tunc eam Spiritus sanctus fecundavit, tunc illa femina virum sine viro concepit, tunc est repleta gratia, tunc Dominum suscepit, ut esset in ea qui fecerat eam. » Et tamen, ut supra retulimus, aperte dicit post illa verba : *Ecce ancilla Domini*, Verbum caro factum. Similiter et Nicephorus, lib. I *Hist.* cap. 8, est intelligendus.

XII. *Absque voluptate.* — Origenes, hom. 1 in *diversos* : « Audite, omnes filiæ Evæ, audite omnes vos, quæ hæreditatem doloris, et tristitiæ post illam, et ex illius condemnatione sumpstistis, vos quæ in tristitia generatis filios, vel magis vos, quæ concupiscentiam corruptibilem non timuistis, audite, et lætaminì, audite, et consolamini : audite quod Virgo in utero accipiet, non ex desiderio partum concipiens, quæ nec persuasionem serpentis decepta est, neque ejus afflatibus venenosis infecta. » Augustinus, in *Enchiridio*, cap. 34 : « Nihil naturæ humanæ in illa susceptione fas est dicere defuisse, sed naturæ ab omni peccati nexu omni modo liberæ, non qualis de utroque sexu nascitur per concupiscentiam carnis, cum obligatione delicti, cujus reatus per regenerationem diluitur, sed qualem de Virgine nasci oportebat, quem fides matris, non libido conceperat. » Et serm. 2, *De Nativitate Domini* : « Angelus sermonem eiecit, et Christum

Virgo concepit. O conjunctio sine sordibus facta, ubi maritus sermo est, et uxor auricula! Hoc splendore concipitur Dei Filius, hac munditia generatur: nulla fieri potuit gravedo concipienti, nulla tristitia parturienti. » Et serm. 14, in eodem festo: « Ita te virtus Altissimi obumbravit, ut nec æstum patiaris libidinis, et mater sis Creatoris. » Andreas episcopus Hierosolymitanus, *Serm. De Annuntiat.*: « Non carnis intervenit voluptas Matris Dei partui: naturæ quippe terminos superat, non passio ulla circa partum deorsum, quoniam nec circa generationem sursum subsecuta est. » Et infra: « *Virtus Altissimi obumbat tibi*, umbraculum ineffabile, per se efficax in ipsa pro incarnationis ratione, secundum quam inviolabiliter corporis templum in libero a passionibus Virginis utero, omni expurgata materiali molestia et affectione. » Damascenus, lib. iv, c. 15: « Cujus voluptas non præcessit, nec pariendi dolor subsecutus est. » Beda, in *Luc.* 1: « Erit in te conceptio, libido non erit, concupiscentiæ non erit æstus, ubi umbram faciet Spiritus sanctus. » Et *Hom. de Assumptione*: « Obumbravit B. Dei Genitrici virtus Altissimi, quia Spiritus sanctus cor illius cum implevit, ab omni æstu concupiscentiæ carnalis temperavit, emundavit a desideris temporalibus: ac donis cœlestibus mentem simul illius consecravit, et corpus. » Et, *Hom. de Visitatione Mariæ*: « Maxime beatam Dei Genitricem ea verba proferre decebat, quæ meriti privilegio singularis spiritali ipsius dilectione flagrabat, cujus corporali conceptione gaudebat: quæ jure in Jesu, id est, in salutari suo spiritali præ cæteris sanctis gaudio potuit exultare, quia quem perpetuum salutis auctorem noverat, hunc ipsum temporali ortu de carne sua nasciturum esse sciebat. » Haymo episcopus super *Lucam*: « Adveniens Spiritus sanctus umbram fecit Mariæ, quia omnem calorem concupiscentiæ carnalis ab illa abstulit, ut postmodum nullam passionem, quam habent virgines, inde haberet. » Bernardus, *Serm. de Beata Maria, Signum magnum*: « Jure istud molestissimum tædium, quo reliquæ omnes gravidæ mulieres laborare noscuntur, sola non sensit, quæ sola sine libidinosa voluptate consensit, unde et in ipso suæ conceptionis initio, quando potissimum cæteræ mulieres miserabilius affliguntur, Maria tota alacritate montana conscendit, ut Elisabeth ministraret. » Et *Epistol.* 174: « Extolle nescientem, vel in concipiendo concupiscentiam, vel in pariendo dolorem. »

XIII. *Sanguinis.* — Sophronius, patriarcha Hierosolym., *Epist. synodica*, in vi synodo act. 2: « Ex inviolabili namque et virginali sanguine sanctæ, atque immaculatæ Virginis Mariæ Verbum vere factum est incarnatum, et veraciter homo. » Damascenus, lib. iii *Fidei orthod.* cap. 2: « Tunc obumbravit ei Dei altissimi in sua subsistens hypostasi sapientia, et virtus, Filius Dei, et construxit sibi ipsi ex castis et purissimis sanguinibus carnem animatam anima rationali, et intellectuali. » Lib. iv,

cap. 15: « Suppeditavit Creatori creari, et plasmatori plasmari, et Filio Dei, et Deo incarnari et humanari ex puris et illibatis carnibus ejus et sanguinibus, primæ matris absolvens debitum. » Theophylactus, in *Luc.* 1: « Compacta ex sanguinibus semper Virginis carne. »

XIV. *Momento.* — Jeremias, cap. xxxi, 22: *Creavit Dominus novum super terram. Femina circumdabit virum.* Cyprianus, *Serm. de Christi natiuitate*: « *Novum faciet Dominus super terram: Mulier circumdabit virum.* Quem nos parvulum, propheta nuncupat virum, insinuans ei nunquam defuisse virtutem, sed semper virilis ætatis adfuisse fortitudinem, quem infantilis infirmitas occultabat. » Sophronius, *Serm. de Assumptione Mariæ*: « *Circumdedit virum in utero*, sicut Jeremias sanctus testatur, et non aliunde accepit: *Faciet*, inquit, *Dominus novum super terram, et mulier circumdabit virum.* Vere novum, et omnium novitatum supereminens novitas virtutum, quando Deus (quem ferre non potest mundus, neque videre aliquis ut vivere possit) sic ingressus est hospitium ventris, ut corporis claustrum nesciret, sicque gestatus, ut totus Deus in eo esset. » Bernardus, hom. 2, super *Misus est*: « *Novum creavit Dominus super terram. Femina circumdabit virum.* Quæ est hæc femina? Quis vero iste vir? Aut si vir, quomodo a femina circumdatus? aut si a femina circumdari potest, quomodo vir esset? Ut apertius dicam, quomodo potest et vir esse, et in utero matris? » Et infra: « Cui jam illud quoque quod quærebam non occurrat, numquid non facile tibi est feminam agnoscere virum circumdantem, cum Mariam videas virum approbatum a Deo Jesum suo utero circumplectentem? virum autem dixerim fuisse Jesum, non solum jam cum diceretur vir propheta, potens in opere et sermone; sed etiam cum tenera adhuc infantis membra Dei Mater blando, vel foveret in gremio, vel gestaret in utero. Vir igitur erat Jesus, necdum etiam natus, sed sapientia, non ætate; animi vigore, non viribus corporis, maturitate sensuum, non corpulentia membrorum. Nec enim non minus habuit sapientiæ, vel potius non minus fuit sapientia Jesus conceptus quam natus, parvus quam magnus. » Angelus, *Matth.* 1, 20: *Quod enim in ea natum est de Spiritu sancto est.* Basilii Magnus, *Hom. De humana Christi generatione*: « Hinc deprehendi licet, quod non secundum communem modum carnis constitutio Domino fuit; conceptum namque illico perfectum fuit, non per intervalla paulatim formatum, ut plane verba declarant: non enim dicit, quod in ea conceptum est, sed quod in ea natum est. » Ambrosius, lib. *De incarnationis Dominicæ sacramento*, cap. 7: « Et ideo cum suscepit carnem hominis, consequens est, ut perfectionem incarnationis, plenitudinemque suscepit: nihil enim in Christo imperfectum. » Et infra: « Sicut carnem nostram, ita et animam nostram perfectam naturæ humanæ assumptione suscepit. »

Augustinus, epist. 3, *Ad Volusianum* : « Ipsa magnitudo divinæ virtutis animam sibi rationalem, et per eandem corpus humanum, totumque omnino hominem in melius mutandum coaptavit. Quod si autem mox quod conceptum erat animatum fuit, ergo etiam fuerat corpus figuratum, omnibusque suis membris, et organis distinctum; nam ante huiusmodi figurationem anima corpori non infunditur, ut omittamus informe corpus a divinitate assumi non fuisse conveniens. » Theodoretus, dial. 2 : « Quando autem dicis factam esse unionem? Ego dico statim in ista conceptione : formata enim est (humanitas) post salutationem angelicam, formationi autem conjuncta est unio. » Fulgentius, lib. *De Fide, ad Petrum*, cap. 18 : « Firmissime tene, et nullatenus dubites, non carnem Christi sine divinitate conceptam in utero Virginis, priusquam susciperetur a Verbo, sed ipsum Deum Verbum suæ carnis acceptione conceptum, ipsamque carnem Verbi incarnatione conceptam. » Et lib. *De incarnatione*, cap. 3, ad finem : « Nec caro sine Verbi Dei unctione potuit aliquatenus, nullius viri coitu seminata, in intimo vulvæ vaginalis innasci. Non est igitur aliquod intervallum temporis æstimandum, inter conceptæ carnis initium, et concipiendæ majestatis adventum. » Synodus v Constantinopolitana, apud Nicephorum lib. xvii *Hist.* cap. 28 : « Si quis dicit, aut sentit prius formatum esse corpus Domini nostri Jesu Christi in utero Virginis sanctæ, et deinceps unitum esse ei Deum Verbum atque animam, ut quæ prius exstiterit, anathema sit. » Gregorius Magnus, lib. iv *Epistolarum*, cap. 61, *Ad Quirinum episcopum* : « Non prius in utero Virginis caro concepta est, et postmodum divinitas venit in carnem, sed mox ut Verbum venit in utero, mox Verbum servata propria virtute naturæ factum est caro, et perfectus homo, id est in veritate carnis et animæ rationalis, natus est per uterum Virginis unigenitus Filius Dei : unde et unctus præ participibus dicitur, sicut Psalmista ait : *Unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis*. Unctus quippe est oleo, dono videlicet Spiritus sancti; sed præ consortibus unctus est, quia omnes nos prius peccatores homines existimus, et postmodum per unctionem sancti Spiritus sanctificamur : ipse autem qui existens Deus ante sæcula, per sanctum Spiritum in Virginis utero homo conceptus est in fine sæculorum, ibi ab eodem Spiritu unctus est, ubi conceptus; nec ante conceptus, et postmodum unctus est : sed hoc ipsum de Spiritu sancto ex carne Virginis concipi, a sancto Spiritu ungi fuit. » Sophronius, patriarcha Hierosolymitanus, in *Epistola synodica*, in vi synod. Constantinopol. act. 2 : « Incarnatur ergo Verbum Deus, quod nostrum est, non præfactæ carni copulatus, præformatove, atque in sese præsubsistenti aliquando corpori conlinitus, vel animæ præexistenti conjunctus : sed tunc his ad subsistendum venientibus, quando eis ipsum Verbum, et Deus naturaliter copulatus est, contemporaneam habens unio-

nem atque subsistentiam, et non ante verissimum ipsius Verbi conventum in se ipsis unquam exstiterunt, vel cujuscumque secundum nos alterius hominis, penitus exstiterunt, sed cum Verbi ipsius naturali conventu subsistentiam habitura concurrerunt, et nec quantum in ictu oculi hanc, quam illam priorem habentia, sicut Paulus Samosatenus perstrepi, atque Nestorius; simul quippe caro simul Dei Verbi caro, simul caro animata rationalis, simul Dei verbi caro animata rationalis, in illo itaque, et non in semetipso habuit existentiam unam. Cum conceptu quippe Verbi hæc ad subsistendum prolata sunt, et secundum subsistentiam ei unita sunt, quando ad subsistendum prolata sunt. Quæ certe vera est, et inseparabilis, quæ nec divisionem perpetitur, nec mutabilitatem, aut confusionem admittit ab ipso prolata, et in ipso consistentia, et ab ipso composita, nullumque prorsus tempus propriæ constitutionis tulerunt, quod inconfusam, atque inseparabilem ad eum compositionem præcederet. » Damascenus, lib. iii *Fidei orthod.* cap. 2 : « Contraxit sibi ipsi ex castis, et purissimis sanguinibus carnem animatam anima rationali, et intellectuali, primitiis nostræ conspersions, nec cum semine, sed conditorio opere per Spiritum sanctum; non paulatim per additamenta expleta figura, sed uno contextu absoluta. Ipsum Dei Verbum carni suppositum, hypostasisque est. Non enim ei, quæ secundum se ipsam ante subsisteret, suppositumque esset, unitus est Deus Verbum, sed sanctæ inhabitans Virginis uterum, incircumscripse in sua hypostasi supposito, subsistentia, persona, ex castis semper Virginis sanguinibus carnem animatam anima rationali, et intellectuali sustentavit; primitiis assumens humanæ conspersions, ac massæ, ipsum Verbum carni factum hypostasis. Quare simul caro. Et Dei Verbo animata caro rationalis, et intellectualis. Quamobrem non hominem deificatum dicimus, sed Deum humanatum. » Et cap. 13 : « Ipsum Verbum caro factum est; conceptum ex Virgine, præveniens quidem et assumptione, Deus : et ipsa tam ab ipso deificata quasi tribus simul factis, una cum deductione ejus adesse, assumptione existentia, et deificatione ejus a Verbo. Et sic intelligenda, et dicenda Deipara Virgo, non solum propter naturam verbi, sed etiam propter deificationem humanæ carnis : quorum simul conceptio, et existentia, miro operatæ sunt modo; conceptio quidem Verbi, carnis autem in ipso Verbo existentia; ipsa Dei Matre ineffabiliter suppeditante plasmationem plasmati, et inhumanationem Deo factori universi, et deificanti : quod assumpsit, salvante unione ea quæ unita sunt, talia qualia uniebantur; non quidem divinum dico solum; sed id quod humanum Christi; et quod super nos, et quod secundum nos : nec enim factum prius secundum nos, posterius factum supra nos, sed semper ex præcipua hypostasi ambo subsistere, propterea quod ex ipso conceptionis articulo, in ipso Verbo existentiam habuit. » Euthy-

nius, *Matth.* 1 : *Quod enim in ea genitum est : « Formatum in ea genitum dixit, ut discamus non paulatim, modo seminis, formatum esse, sed repente quantum ad formationem perfecte factus est. »*

XV. *Quam copiosa.* — Origenes, hom. vii in *Luceam* : « Spiritu sancto tunc repleta est Maria, quando cœpit in utero habere Salvatorem : statim enim ut Spiritum sanctum accepit Dominici corporis conditorem, ut Filius Dei esse cœpit in utero, etiam ipsa repleta est Spiritu sancto. » Sophronius, *Serm. de Assumptione B. Mariæ* : « Beata et gloriosa virgo Maria, quamvis dudum incomparabilis esset universis, quæ sub cœlo sunt, virginibus, ut decenter posset in se suscipere divinitatis admistionem, salva utraque natura, tamen cum gratia repletur, cum Spiritu sancto perfunditur, cum virtute Altissimi obumbratur, sit pretiosior meritis, celsis sublimior fastigiis, pulchrior sanctitate, gloriosior suorum prærogativis meritorum, ita ut nullis jam rebus sit ipsa eademque mancipanda, nisi divinis. » Sophronius, patriarcha Jerosolymitanus, in Epistola synodica in vi synodo, act. 11 : « Ideo Virgo sancta accipitur, et anima corpusque sanctificatur, quæ ita ministravit in incarnatione Creatoris, ut munda et casta alque incontaminata. » Beda, *Hom. de visitatione Mariæ* : « Quis dicere, quis æstimare sufficiat, quæ tunc gratia spiritum Dei Genitricis replevit, cum tanta in matre Præcursoris lux doni cœlestis emicuit? » Petrus Damianus, *Serm. de Assumptione Mariæ* : « Universus pulvis pigmentarius in Virgine projectus est, quando in ea virtutum conventus reverendum sibi thalamum consecravit : et si cæteris per partes Spiritus adfuit, Mariæ tamen tota plenitudo gratiæ supervenit. » Rupertus, in *Matth.* cap. 1 : « Datum hoc B. Maria prima omnium mortalium accepit in ipsa hora conceptionis, dicente angelo : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque et quod nascetur ex te Sanctum vocabitur Filius Dei*; revera ut omnino sanctum esset, quod ex ea nasceretur, oportebat ipsam sanctificari : nec vero solum hoc tunc accepit Spiritus datum, verum etiam illud alterum, quod est divisio gratiarum, videlicet ita ut operationem virtutum omnimodam, maximeque fidem, et prophetiam, sive omnem haberet propheticam gratiam : nam ipsa est prophetissa illa, de qua dicebat Isaias : *Et accessi ad prophetissam, et concepit, et peperit filium.* »

AUCTOR. Præter hæc, infinita passim reperiuntur in sanctis, quæ virginis concipientis illustrant dignitatem; sed ad compendium eis somnibus redactis, ex uno hoc principio cætera deducuntur facile : Virginem Mariam esse Matrem Dei, est dignitas quædam infinita, quia non potest esse mater filii excellentioris quam Dei, sicut, proportionem servata, humanam Christi naturam unitam esse Filio Dei hypostatice, est dignitas infinita, quia uniri non potest excellentiori supposito quam divino. Hinc Petrus Damianus, *Sermone de nativitate Mariæ* dixit : « Deum tribus modis

esse in creatoris, quarto vero per identitatem in Virgine, quia idem est quod ipsa; » et Anselmus, lib. *De excellentia B. Virginis*, c. 2 : « Quamvis hoc solum de sancta Virgine, prædicari quod Dei mater, excedat omnem altitudinem, quæ post Deum dici vel cogitari potest. » Ex hoc principio deducitur alterum, ut quemadmodum ex unione humanitatis Christi cum Verbo colligimus, naturali quadam consecutione, datam esse illi infinitam gratiam capitis, et impeccabilitatem, et omnem rationem mendi, satisfaciendi pro hominibus, tanquam mediatori et redemptori : et omnem scientiam, et cognitionem eorum, usque ad cogitationes; denique omnia charismata tanto uberius et excellentius quam aliis, quanto excellentius nomen capitis hæreditavit, quam membra et nomen filii, quam ministri ejus angeli, vel homines : sic etiam fateamur quasi naturali quadam consecutione ex matris dignitate debitam illi immensam quandam gratiam, qua facta est Dei gratia impeccabilis, advocata, mediatrix, et redemptrix omnium hominum, et cognitio eorum omnium requisita, et tam copiosa affluentia charismatum, et donorum supernaturalium, quanto excellentior esset mater servi, et propinquior verbo, quam cæteri tam angeli quam homines. Juxta hoc recte Methodius, *Orat. de purificatione* : « Euge, ait, euge quæ debitorem illum habes, qui omnibus mutuatur : Deo enim universi debemus, tibi autem etiam ille debet : proinde qui dixit : *Honora patrem tuum, et matrem tuam*, ut is decretum a se promulgatum observaret, et alios excederet, omnem matri, et gratiam et honorem impendit. » Cyprianus, *Serm. de nativitate Christi* : *Matri plenitudo gratiæ debebatur.* » Ex hoc fonte derivatur et illud tam certum quam commune sanctorum axioma : « Nullum gratiæ donum fuisse unquam sanctorum alicui concessum, quod Matri Virgini non fuerit largius uberiusque tributum. » Cæteris namque per partes, Mariæ autem se totam infudit gratiæ plenitudo; sic Sophronius, *Serm. de Assumptione*; Petrus Chrysologus, *serm.* 143; Petrus Damianus, et Laurentius Justinianus, *Serm. de Assumptione*; et quod vel paucis mortalium constat esse collatum, non est fas suspicari tantæ Virgini fuisse negatum; inquit Bernardus, *epistola* 174; et Idiota lib. *De contemplatione B. Mariæ*, cap. 4; Damascenus, *orat.* 1, *De dormitione Virginis*. Ex hoc axiomate possumus quæcunque charismata, quæcunque privilegia aliis sive angelis, sive hominibus collata noverimus, Virgini concessa demonstrare. In primis tantam ei collatam gratiæ plenitudinem, ut excesserit gratiam omnium in ejus sanctificatione; et in filii conceptione tantam fuisse, ut dixerit Bernardinus Senens, *serm.* 50 : « Si terminus tam ineffabilis consensus Virginis fuit suo merito proportionatus, oportet quod meritoria perfectio hujus consensus fuerit perfectioni sui termini proportionatus. » Ex his ergo, inquit, colligi potest, quod Virgo beata in conceptionis Filii Dei consensu

plus meruerit quam omnes creaturæ tam angeli quam homines in cunctis actibus, motibus et cogitationibus suis. Deinde « ea gratia factam fuisse impeccabilem eam, quæ posset sua natura peccare, quia Adam et Eva creati sunt in gratia, angeli sancti nunquam peccaverunt. » Deinde si concedimus Joanni, cum sanctificatus est, usum rationis, et Virgini concedendum. Similiter si Moyses et Paulus vidissent Deum in se, vidisse et Virginem aliquando; si sancti aliqui meruerunt colloquium angelorum, per illosque mysteria revelata, et alimenta quandoque præbita, et hoc Virgini non denegandum. Si sunt aliqui ad munus aliquod divinitus designati, ut Aaron ad sacerdotium flore virgæ, nimirum si Joseph sit divina sorte designatus sponsus Virgini. Denique si aliis sanctis data est gratia ad procurandam salutem multorum hominum, Virgini quoque concessam, ut sicut est omnium regina, sic sit omnium patrona et advocata, ut ait Idiota, lib. 1, cap. 1; et ita ei tanquam mediatrici cura est de omnibus. Unde Doctor angelicus, opuse. 8, *De salutatione angelica*: « Magnum est in quolibet sancto, inquit, quando habet tantum de gratia, quod sufficit ad salutem multorum, sed quando habet tantum, quod sufficeret ad salutem omnium hominum de mundo, hoc est maximum; et hoc in Christo, et B. Maria, quia in omni periculo potes habere salutem per Mariam, et in omni opere virtutis adiutorium. » Simili ratiocinatione colligi et alia possunt, ut suo quæque loco et a nobis sunt explicata, et explicabuntur.

CAPUT VI.

Maria invisit Elisabetham; et reversa gravida reperitur a Josepho.

1. Mox ut angelus discessit, Maria profecta est cum festinatione in montanam regionem, in insigne illam civitatem Juda, sacerdotum domicilium, nomine II) Hebron, viginti duobus millibus versus Austrum distantem ab Jerusalem, ut Elisabethæ consobrinæ suæ fetum divinitus, senectutem jam dudum ingressæ, datum congratularetur. Quo ut pervenit, intravit domum Zachariæ, et III) more gentis prodeuntem obviam salutavit Elisabetham. Audita salutatione, infans utero ejus conclusus, Dominum IV) se sanctificantem V) sentiens præsentem, suæque sese virtute attingentem, præ gaudio exsiliit, quod ut sensit mater ejus Spiritu sancto et ipsa repleta, magna voce exclamans dixit: *Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui, et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me: Ecce enim ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exsiliit præ gaudio infans in utero meo, et tu beata, quæ credidisti tibi, quoniam perficientur vere, quæ dicta sunt tibi a Domino.* (Luc. 1, 42-45.) His Maria ad gratias Deo agendas excitata, *Magnificat*, ait, anima mea Dominum et exsultat spiritus meus in Deo salutari meo, quia respexit ad me humilem ancillam suam. Ecce enim ex hoc non tu sola, sed generationes omnes me beatam predicabunt, quia fecit mecum magnalia qui potens est, cujusque est nomen sanctum, qui suam misericordiam non in me solam, sed in omnes succedentes generationes pie colentium se liberaliter diffundet: *Qui multa sua virtute potenter operatus est, disperdens superbos, seu de semagnifice sentientes et potentes de sedibus suis deturbans et humiles exaltans; esurientes et indigos cumulans bonis et divites inanes*

dimittens. Suscepit Israel servum suum, memor suæ misericordiæ, quam pollicitus fuit in sæcula exhibendam Abraham, ac posteris ejus. (Ibid. 47-55.) Mansit autem Maria cum Elisabetha tres circiter menses, ut suis colloquiis et amicis obsequiis sublevaret animum, ac divini Verbi tam longa præsentia VI) spiritalibus accessionibus Elisabethæ infans in dies cum ætate augetetur magis. Reversa quoque tandem est Nazaretham in domum suam, VII) antequam tempus partus appeteret, quo Joannes in lucem ederetur. VIII) Paulo post accessit et Josephus Bethlehem, IX) ut nuptias cum sponsa de more solemniter celebraret. Eam cum sapius, ac familiaris inviseret, ex uteri tumore gravidam deprehendit, certus nullum sibi cum ea connubiale intercessisse congressum. X) Ignorabat enim opus illud Spiritus sancti esse, propter absentiam. Quare annexus ac sollicitus, cum pro insigni, quæ præditus erat justitia ac pietate, nollet virginem infamare, decrevit clanculum ab ea divertere. Sed dum his cogitationibus Joseph animus valde sollicitaretur, ecce Domini angelus XI) Gabriel per somnium apparuit ei dicens: *Joseph fili David, ne metuas celebrare nuptias, et accipere Mariam tibi in uxorem, nam fetus in illa conceptus a Spiritu sancto profectus est: pariet autem filium et vocabis nomen ejus Jesum, ipse enim salvum faciet a peccatis populum suum.* (Matth. 1, 20, 21.) Excitatus Joseph a somno, fecit quod inunxerat ei angelus Domini, et XII) accepit in uxorem sponsam suam, neque unquam cum ea congressus est. Itaque illa perpetuo virgo permansit.

TESTIMONIA.

I. Mox « D. LUCAS, 1, 58: *Et discessit angelus ab ea. Exsurgens autem Maria in diebus illis abiit in montana cum festinatione.* Origenes, hom. 7, in Luc. 1: « Maria statim ut audivit angelum nuntiantem quod conceperit Salvatorem, et quod cognata illius Elisabeth haberet in utero, consurgens cum festinatione, venit in montana. » Ambrosius lib. 11, in Luc.: « Angelus cum abscondita nuntiaret, et fide astrueret, exemplo senioris feminæ sterilisque, conceptum Virgini Mariæ nuntiavit, ut possibile Deo omne quod ei placuerit assereret. Ubi audivit hoc Maria, non quasi incredula de oraculo, nec quasi incerta de nuntio, non quasi dubitans de exemplo, sed quasi læta pro voto, religiosa pro officio, festina pro gaudio, in montana perrexit. » Titus, Bostrensis episcopus, in Luc. 1: « Quin ipsa sanctissima Virgo earum rerum, quas ab angelo dicerat eventum cognoscere avida, statim ad montana, ubi Zacharias sedes habebat, ad Elisabeth se contulit. » Beda, in Luc. 1: « Accepto Virginis consensu mox angelus cælestia repetit, illa petit montana, festinat invisere Elisabeth. » Theophylactus, in Luc. 1: « Cum accepisset ab angelo quod conceperet Elisabeth, statim abiit ad illam. »

AUCTOR. Cum sexto jam mense gravida esset Elisabeth, quando et Virgo concepit, et tres fere menses cum illa mansisset, et ante illius partum reversa esset qui nono mense contigit, ut postea probabimus, certum efficitur Mariam cepisse viam statim ac angelus discessit, 26 aut 27 die Martii, a quo ad 24 Junii, quo natus est Joannes, tres circiter menses intercedunt.

II. Hebron. — Josue cap. xi, vers. 21: *In illo*

tempore venit Jesus, et interfecit Enacim de montanis Hebron, et Dabir, et Anab, et de omni monte Juda. Et cap. xx, 1 : Et locutus est Dominus ad Josue dicens: Loquere filiis Israel, et diceis: Separate urbes fugitivorum. V. 7. Decreveruntque cædes in Galilæa montis Nephthali, et Sichem in monte Ephraim, et Chariatharbe, ipsa est Hebron in monte Juda. Et cap. xxi, 8 : Dederunt filii Israel Levitis civitates et suburbana earum, sicut præcepit Dominus per manum Moysi singulis sortes tribuentes: de tribubus filiorum Juda et Simeon, dedit Josue civitates, quarum ista sunt nomina : filiis Aaron per familias Caath Levitici generis (prima enim sors illis egressa est) Chariatharbe patris Enac, quæ vocatur Hebron, in monte Juda et suburbana ejus, per circuitum, agros vero et villas ejus dederat Caleb filio Jephone, ad possidendum : dedit ergo filiis Aaron sacerdotis, Hebron confugii civitatem, ac suburbana ejus. 1 Paral. vi, 54 : Et hæc habitacula eorum per vicos atque confinia, filiorum scilicet Aaron, juxta cognationes Caathitarum, ipsis enim sorte contigerant. Dederunt igitur eis Hebron in terra Juda et suburbana ejus, per circuitum. 1 Paral. xxiv, 1 seqq. : Porro filiis Aaron hæc partitiones erant : filii Aaron Nadab, et Abiu, et Eleazar et Ithamar. Mortui sunt autem Nadab et Abiu ante patrem suum absque liberis, sacerdotioque functus est Eleazar, et Ithamar et divisit eos David, id est, Sadoc de filiis Eleazari et Abimelech de filiis Ithamar, secundum vices suas et ministerium. Et vers. 5 : Porro divisit utrasque inter se familias sortibus, erant enim principes sanctuarii et principes Dei, tam de filiis Eleazar, quam de filiis Ithamar. Descripsitque eos Temeias, unam domum quæ cæteris præerat Eleazar, et alteram domum, quæ sub se habebat cæteros Ithamar. Exiit autem sors prima Ibiari, octava Abia. Lucas, cap. 1, 5 : Fuit in diebus Herodis regis Judææ sacerdos quidam, nomine Zacharias, de vice Abia. Et vers. 39 : Exsurgens autem Maria in diebus illis abiit in montana cum festinatione in civitatem Juda et intravit in domum Zachariæ. Josephus, Antiquitat. lib. 1, cap. 16 : « Sumens Abraham partem a Lot relictam, habitavit in civitate Hebron, quæ est antiquior annis septem civitate Ægyptia Prothanide. » Et De bello Judaico, lib. v, cap. 7 : Hebron indigenæ ferunt non ejus terræ modo civitatibus, verum etiam Ægypti Memphi antiquiorem: denique duo millia et trecenti ejus connumerantur anni. Hoc autem narrant, Abraham quoque parenti Judæorum fuisse domicilium, posteaquam Mesopotamiæ sedes reliquit, ejusque posteros hinc ad Ægyptum esse profectos : quorum etiam nunc monumenta exstant in eadem civitate peroptimo marmore liberaliter fabricata. Cernitur autem sexto ab oppido stadio arbor maxime terebinthus, eamque memorant ab initio mundi creati nunc usque durare. » Hegesippus, lib. iv De excidio Hierosolym. cap. 23 : « Fertur Chebron antiquissima non solum Palæstinæ urbium

civitas, sed etiam omnium, quæ sunt in Ægypto a vetustis conditæ, ut etiam Memphim, quæ antiquissima habetur, posteriorem plerique existiment. Fuere etiam qui habitasse in ea patrem Abraham dixerunt, posteaquam de Mesopotamia Syriæ profectus Ægyptum petiit : filiosque ejus illic sepulcrum habere pulcherrimo exstructum marmore, et opere elegantissimo, septimo a civitate stadio. Terebinthus illic magna arbor a constitutione mundi fuisse asseveratur. » Hieronymus, epist. 27, in Epitaphio Paulæ : « Atque inde consurgens ascendit Chebron, hæc est Cariatharbe, id est, oppidum, virorum quatuor. » In Quæst. in Genes. in cap. xxiii, dicitur Arbæ; hoc est, « quatuor, quia ibi Abraham, Isaac et Jacob conditus est et ipse princeps humani generis Adam. » Et Quæst. in xxxv Gen. vers. 27 : Venit Jacob ad Isaac patrem suum in Mambre civitatem Arbæ, hæc est Chebron. Pro Arbæ in Septuaginta campum habet, cum Chebron in monte sita sit. Eadem autem civitas dicitur et Mambre ab amico Abrahæ ita antiquitus appellata. Et de locis Hebr. littera A. « Arbæ, id est, quatuor, eo quod ibi quatuor patriarchæ, Abraham, Isaac et Jacob sepulti sunt, et Adam magnus, ut in Jos. 1. scriptum est, licet eum quidam conditum in loco Calvariæ suspicentur. Hæc est autem eadem Chebron, olim metropolis Philistinorum, habitaculum gigantum, regnumque postea David in tribu Juda : civitas sacerdotalis et fugitivorum ; distat ad meridianam plagam ab Elia millibus circiter viginti duobus. Quercus Abraham, quæ est Mambre, usque ad Constantii regis imperium monstrabatur : et Mausoleum ejus in præsentiarum cernitur ; cumque a nobis jam ibidem ecclesia ædificata sit, a cunctis in circuitu gentibus, terebinthus superstitione colitur, quod sub eo angelos Abraham quondam hospitio susceperat. Hæc ergo primum Arbæ, postea a Chebron uno filiorum Caleb, sortita vocabulum est. » Et littera C : « Chebron, quæ quondam appellabatur Arbæ, condita est ante septem annos, quam Tanis urbs Ægypti conderetur. Fuit autem et Metropolis Enakim, quos gigantes et potentes intelligere debemus. » Et littera D : « Driis, id est, quercus Mambæ, juxta Chebron, in qua juxta ætatem infantie meæ et Constantii regis imperium, terebinthus monstrabatur pervetus et annos magnitudine indicans, sub qua habitavit Abraham. Miro autem cultu ab ethnicis habita est et velut quodam insigni nomine consecrata. » Et littera E : « Enakim, et in hac interfecit Jesus Enakim gigantes de regione montana in Chebron, sed mihi non videtur nomen esse loci, sed habitatorum Chebron. » Beda, lib. De locis sanctis, cap. 9 : « Chebron in campi latitudine sita est, ab Elia viginti duobus millibus separata ; uno ad orientem stadio speluncam duplicem in valle habet, ubi sepulera patriarcharum, quadrato muro circumdantur, capitibus versis ad aquilonem.

Auctor. Hæc idcirco a me tam late sunt confirmata, ne dubitandi ullus relinquatur locus, cum

ex Scriptura constet Chebron sitam in regione montana Juda, et sacerdotibus Aaronis filiis designatam fuisse ad habitandum : cujusmodi erat Zacharias, nullamque aliam in regione montana Juda. Eratque multis nominibus, ut ex dictis constat, insignis, ideoque notissima, et propterea autonomatice dicta est a Luca *civitas Juda*. Erat ergo sita in montana regione tribus Judæ, versus austrum viginti duobus millibus, hoc est, quinque leucis nostris, cum dimidia, distans a Jerusalem, ut dixit Hieronymus et Beda, vix unius diei iter plenum, ut ait idem Hieronymus, « de quercu Mambrae usque ad montem Moria, » quæst. 6, in cap. xxii Genesis, vigesimo ab eadem Chebron milliario. Vergens ad austrum in tribu Juda sita est Bersabeæ eodem auctore *De locis Hebraicis*. Versus orientem decimo lapide a Chebron est Carmelus, ubi quondam Nabal Carmelus fuit, et nunc villa est Carmelia nomine, ubi etiam Romanum præsidium est positum (Hieronym. in *Carmel*.) A septentrione habet Hierosolimam, ut diximus, et in via ab Hierosolyma ad Chebron, sexto ab Hierosolyma milliario, contra meridianam plagam, juxta viam, quæ ducit ad Chebron, est Bethlehem civitas David, in sorte tribus Judæ, in qua Dominus noster et Salvator natus est.

Eodem auctore in *Bethleem*, est et Betsur, aut Bethsoron vicus euntibus ab Ælia Chebron in 20 lapide, juxta quem fons ad radices montis ebulliens ab eadem, in qua gignitur, absorbetur humo, et apostolorum Acta referunt Eunuchum Candacis reginæ in hoc esse baptizatum a Philippo. Aim in tribu Juda urbs sacerdotibus separata, inquit Hieronym. Ibi est et usque hodie villa Bethennim nomine, in 2 lapide a Terebintho, hoc est, a tabernaculo Abraham, quatuor millibus a Chebron. Qui ergo dicunt ut Paula et Eustochium, epist. 17, *Ad Marcellum*, apud Hieronym. cap. 2; et Georgius Cedrenus, in *Compendio Historiæ*, quem supra cap. 3, num. 15, retulimus, Zachariam domum habuisse Hierosolymis, in qua habitabat, quando uxor ejus visitata est, falso id quidem dicunt, tum quia Hierosolyma non est in regione montana tribus Judæ, sed in tribu Benjamin: tum quia nec erat ex urbibus designatis sacerdotibus ad habitandum; tum denique quia semper solet in Scriptura nominari. Similiter qui in campestris constituunt, ut Brocardus, part. 1 *Descriptionis Terræ sanctæ*, cap. 7, § 68, novem leucis a Chebron distantem, facile reluctantur, quia ex Evangelio constat civitatem illam in montana sitam regione, non in campestribus. Quantum autem itineris confecerit Virgo in hac visitatione, adhuc mihi incertum est. Joannes Suarez, Conimbricensis episcopus, tract. 17 in *Luc.*, Nazaretham, quæ ad septentrionem est Hierosolymæ 54 millia, hoc est tredecim leucas cum dimidia ab Hierosolymis distantem constituit : quibus si 22 millia, hoc est, quinque leucas, cum altera dimidia addas usque ad Hebron, confecisset quidem iter 19

leucarum. Brocardus vero, quem infra referemus, cap. 7, num 3; Jerusalem ait distare a Nazareth leucas 27; quæ cum quinque ac dimidia ad Hebron, efficiunt 32, cum dimidia. Et hoc in re dubia certius habeatur, quod auctor hic eam viam percurrenit; quamvis alii 20 milliarium, alii novemdecim confectum iter existimant, hoc est, quinque fere leucarum.

III. *More gentis*. — Judic. vi, 23 : *Dixit ei Dominus : Pax tecum*. Judic. xix, 20 : *Cui respondit senex : Pax tecum sit*. I Reg. xxv, 46 seqq. *Cum audisset David in deserto quod tonderet Nabal gregem suum, misit decem juvenes, et dixit eis : Ascendite in Carmelum, et venietis ad Nabal, et salutabitis eam ex nomine meo pacifice, et dicetis : Sit fratribus meis, et tibi pax, et domui tuæ pax, et omnibus quæcunque habes sit pax*. I Paral. xii, 18 : *Spiritus audivit Amasai, principem inter triginta, et ait : Tui sumus, o David, et tecum fili Isai, pax tibi, et pax adjutoribus tuis*. Tob. xii, 17 : *Dixit eis angelus : Pax vobis, nolite timere*. Matth. x, 12 : *Intrantes in domum salutate eam : dicentes Pax huic domui*. Lucæ x, 5 : *In quancunque domum intraveritis, primum dicite : Pax huic domui*. Cap. xxiv, 36 : *Stetit Jesus in medio eorum, et dicit eis : Pax vobis*. Joan. xx, 19 : *Venit Jesus, et stetit in medio, et dicit eis : Pax vobis*. Et vers. 26 : *Post dies octo erant discipuli intus, et Thomas cum eis, venit Jesus, januis clausis, et stetit in medio, et dixit : Pax vobis*. Paulus ad Rom., cap. 1, vers. 7 : *Gratia vobis et pax a Deo Patre, et Domino Jesu Christo*. I Petr. 1, 2 : *Gratia vobis, et pax multiplicetur*. III Joan. 14 : *Pax tibi. Salutant te amici*. Matth. xxvi, 48 : *Quemcunque osculatus fuero ipse est, et confestim accedens ad Jesum dixit : Ave Rabbi, et osculatus est eum*. Paulus ad Roman. xvi, 16 : *Salutate invicem in osculo sancto*. I Petr. v, 14 : *Salutate invicem in osculo sancto*. Tertullianus, lib. v, *contra Marcion*, cap. 5 : « Nam et hodie Judæi in pacis nomine appellant, et retro in Scripturis sic salutabant. »

AUCTOR. Satis ex his constare potest consuetam salutationem fuisse Judæis cum osculo dicere : *Pax tecum*, aut *Pax vobis*, et quod Græce dictum est χαῖρε, ita conversum esse in salutationem Græcam, *ave* seu *gaude*, ubicunque habetur, ut apud Joannem, epist. II, *Nec ave ei dixeritis*, pro salutatione Syriaca, nam hac lingua utebantur Judæi, *Salom lac, pax tibi* : qua salutandi ratione, usum angelum Gabrielem cum Virginem salutavit Syriace, et certum creditur, et confirmat Chrysostom. *Hom. de Nativitate Joann. Baptistæ*, in 1 Lucæ, dicens : « Angelus Gabriel ingressus est ad Mariam, et salutavit eam dicens : Pax tecum, quæ invenisti gratiam apud Dominum. » Quod namque Hebraice et Syriace, *Salom lac*, dicitur, ait Christianus Druthmarus, cap. xxvi, in *Matth.*, Græce χαῖρε, Latine, *Ave* dicitur; nec enim Græce loquebatur angelus Virgini Syriace loquenti. Et eadem usam Virginem cum salutavit Elisabetham ex more, non credo esse

præter fidem, una cum osculo pacis; nam et Christus merito conquestus est Luc. vii de Simone, quod salutatione consueta cum osculo pacis non fuerit ab eo exceptus, adeo erat ejusmodi in more posita salutatio.

IV. *Se sanctificantem.* — Origines, hom. 7 in Luc. : « Factum est cum audisset salutationem Mariæ Elisabeth, exsultavit infans in utero ejus, et repleta est Spiritu sancto. Non est itaque dubium, quin quæ tunc repleta est Spiritu sancto, propter filium sit repleta. Nec enim mater primum Spiritum sanctum meruit, sed cum Joannes adhuc clausus in utero sanctum Spiritum recepisset, tunc et illa post sanctificationem filii repleta est Spiritu sancto. Sancta erat anima beati Joannis, et adhuc in matris utero clausa, venturaque in mundum quasi per experientia sensum sciebat, quæ Israel ignorabat, unde exsilivit, et non simpliciter exsilivit, sed in gaudio : senserat enim venisse Dominum suum, ut sanctificaret servum suum antequam de matris utero procederet. » Et hom. 9, in Luc. : « Si eo quod tantum venit Maria ad Elisabeth, et salutavit eam, exsultavit infans in gaudio, et Spiritu sancto plena Elisabeth prophetavit ea quæ in Evangelio scripta sunt, et una hora tantos profectus habuit, nostræ conjecturæ relinquitur quid in tribus mensibus Joannes profecerit, assistente Maria Elisabeth. Valde quippe indignum est, in puncto horæ, atque momento exsultare infantem, et quodammodo gaudio lascivisse; repletamque esse Spiritu sancto Elisabeth; per tres vero menses, nec Joannem Elisabeth ex vicinia Matris Domini, et ipsius Salvatoris præsentia profecisse. Exercebatur ergo, et quodammodo in athletico sancta mater per tres menses urgebatur Joannes, et præparabatur in matris utero, ut mirabiliter natus, mirabiliter nutriretur. » Eusebius, Emissenus, feria 6 *Adventus* : « Dic, infans, dic prophetarum omnium maxime, qui digne satis non propheta, sed plus quam propheta vocaberis, unde tibi hæc exsultatio? Nondum natus es, et prophetas? Matrem Domini in voce cognoscis? quam quia resalutare non potes, exsultando agis quod potes. Quam lætus ei occurreres, si jam natus eam videres, cujus voce audita exsultando obviam exire conaris! Et repleta est Spiritu sancto Elisabeth : prius filius, deinde mater per filium repletur Spiritu sancto : filius intus latens docet quod mater exterius agere debeat. Quasi enim magna vi Elisabeth interius commota, non solum Virginem resalutavit, verum et voce magna clamavit dicens : *Benedicta tu inter mulieres.* » Athanasius, lib. iv *Contra Arianos*, et refertur in Chalcedonensi concilio act. ii, titulo, *Nicænæ synodi fides* : « Multi sanctificati sunt, et mundi ab omni peccato, Jeremias vero et ex utero sanctificatus est, et Joannes adhuc constitutus in utero exsiliit in exsultatione in voce Dei Genitricis Mariæ. » Titus Bostrensis episcopus in i Lnc. : « Quod nulli prophetarum ante, hoc Joanni usu venit; in causa autem erat vicinus Christi adventus :

hunc enim ille proxime antecedeat : quare non prius quoque repletus est Spiritu sancto, quam ea, quæ Christum Dominum in utero gestabat, illi se adjunxisset; repletus autem exsultavit, gratiaque quam acceperat matrem participem fecit; Elisabeth autem propter infantem, quem intra viscera gestabat, Spiritu afflata, ejusmodi prophetica verba detulit : *Benedicta tu in mulieribus.* » Ambrosius, lib. *De institutione virginis*, cap. 7 : « Sed ipsa se offerebat periculis, cujus tanta gratia, ut non solum in se virginitatis gratiam reservaret, sed etiam his, quos viseret integritatis insigne conferret. Visitavit Joannem Baptistam, et in utero matris, priusquam nasceretur, exsultavit ad vocem Mariæ, exsultavit infantulus, obsecutus antequam genitus : nec immerito mansit integer corpore, quem in tribus mensibus oleo quodam suæ præsentia, et integritatis unguento Domini mater exercuit. » Et cap. 13 : « Levis nubes erat, quæ remissionem peccatorum utero gestabat; denique elevavit Joannem in utero constitutum, qui ad vocem ejus exsilivit; et infans exsultavit in Deo, prius sensu devotionis, quam spiritus infusione vitalis animatus. » Et lib. iv *De fide*, ad Gratianum, cap. 4 : « Quid etiam de Joanne loquar, de quo mater religiosa testatur, quod intra materna situs adhuc viscera præsentiam Domini spiritu cognovit, exsultatione consignavit, sicut scriptum meminimus, matre dicente. *Ecce enim ut facta est in auribus meis vox salutationis tuæ, exsultavit in gaudio infans in utero meo.* Erat igitur qui prophetabat, annon erat? at certe erat; erat enim qui venerabatur auctorem, erat qui loquebatur in matre. Denique Elisabeth filii Spiritu replebatur, Maria filii Spiritu sanctificabatur. Sic enim habes, quod exsultavit infans in utero ejus, et repleta est Spiritu sancto. Vide singulorum verborum proprietatem : vocem quidem Mariæ prior Elisabeth audit, sed Joannes prior Domini gratiam sensit. Pulchre sibi conveniunt oracula oraculis, femina mulieri, et pignus pignori; istæ gratiam loquuntur, illi intus operantur, pietatisque mysterium maternis adoriuntur profectibus, duplicique miraculo, licet honore diverso, prophetant matres spiritu parvulorum. » Et serm. 63, *De natali sancti Joannis* : « Zachariæ precibus Elisabeth uterus intumescit, et concipit Joannem non natura, sed gratia : unde necesse erat sanctum nasci filium, qui non tam complexibus, quam orationibus gigneretur. Minus autem mirari debemus, quod tantam Joannes gratiam in nascendo meruit, debuit enim præcursor, et prævius Christi aliquid simile habere nativitati Domini Salvatoris. » Et serm. 64 : « Videte sancti Baptistæ meritum, vocem patri reddidit, sacerdoti eloquentiam reparavit; videte, inquam, meritum : os quod angelus alligaverat, Joannes absolvit; quod Gabriel obstruxerat, parvulus reseravit. » Et lib. ii, in Luc. i : « Vocem prior Elisabeth audit, sed Joannes prior gratiam sensit; illa naturæ ordine audit, iste exsultavit ratione mysterii; illa Mariæ,

iste Domini sensit adventum; femina mulieres, et pignus pignoris; istæ gratiam loquuntur, illi intus operantur, pietatisque mysterium maternis adoriuntur profectibus, duplicique miraculo prophetant matres spiritu parvulorum. Exsultavit infans, repleta mater est, non prius mater repleta quam filius, sed cum filius esset repletus Spiritu sancto, replevit et matrem. » Et : « Bene inducitur sancta Maria et exhibuisse officium, et mysticum numerum custodisse; non enim sola familiaritatis est causa, quod diu mansit, sed etiam tanti vatis profectus; nam si primo ingressu tantus profectus exstitit, ut ad salutationem Mariæ exsultaret infans in utero, repleretur Spiritu sancto mater infantis, quantum putamus usu tanti temporis sanctæ Mariæ addidisse præsentiam. » Hieronymus, in *Jerem.* 1 : « Joannes quoque Baptista sanctificatur in utero, et sanctum Spiritum accipit, et movetur in vulva, et per os matris loquitur. » Augustinus, *serm. 23, De sancto Joanne* : « Joannes tanta excellens gratia, ut Dominum etiam ex utero salutaret, nondum loquendo sed exsultando, cujus gratia in Deum jam tunc erat aperta, quando ejus caro in carne erat inclusa. » Petrus Chrysologus, archiepiscopus Ravennat., *serm. 88* : « Beatus Joannes, qui ante Dei spiritu meruit intonare, quam hominis vagiret in fletu; beatus qui ante divina possidere meruit, quam sortiretur humana; beatus qui ante meruit cælum scire, quam terram; beatus qui antequam videret præsentia, futura meruit nuntiare; beatus qui ante Deum capere potuit, quam suo ipso caperetur a corpore; beatus et singulariter est beatus, qui antequam saperet quærere, meritum conquisivit; beatus qui non pervenit ad gratiam per laborem, sed ad labores ipsius gratiæ dignatione descendit. » Et *serm. 9* : « Videtis quem admodum Joannes ante pervenit ad cælum, quam tangeret terram; ante accepit divinum Spiritum, quam habet humanum : ante suscepit divina munera, quam corporis membra, ante cœpit vivere Deo, quam sibi. » Hilarius, Arelatensis episcopus, *homil. 2, De sancto Joanne* : « Et Spiritu sancto repletur adhuc ex utero matris suæ. Quis est iste, qui cum nondum nasceretur, jam in utero sanctificatur? Benedictionem prius quam lucem percepit; gratiam consequitur antequam vitam. » Beda, in *Vigilia Natalis Joannis Baptistæ*, homilia, in eo quod illum adhuc ex utero matris Spiritu sancto replendum esse memoravit : « Profecto quia natus in mundum cunctis virtutum fructibus esset clarificandus ostendit. Quid enim viventi, et conversanti inter homines poterat deesse virtutis, qui etsi ut homo in iniquitatibus conceptus est, contra morem tamen humanæ conditionis, non in delictis eum prævaricationis, sed in gratia remissionis mater sua peperit? Nec enim dubitandum est, quin Spiritus sanctus, qui eum replevit, etiam a peccatis omnibus absolvit : constat quippe veridica Patrum sententia, quia non stringitur Spiritus sancti donum; et propterea qui Cornelium, et domum ejus, ante perceptionem ba-

plismi sua gratia consecravit, ipse utique Joannem, non solum ante circumcisionem, sed et ante nativitatem ejusdem gratiæ munere perfudit, ita ut officium suæ præcursionis Domino adhuc in utero positus, quia loquendo nondum poterat, jam gratulando præberet, quando, sicut sequentia sancti Evangelii testantur, intrante beata Dei Genitrice, et salutante Elisabeth, exsultavit in gaudio infans in utero ejus. » Antipater, Bostrorum episcopus, *Orat. de sancto Joanne Baptista* : « Antequam esset natus, Deus aperte tradidit gratiæ mysterium, gratiæ thesauros apud eum deposuit; et ea quæ ignorarunt in cælo choro ducentes angeli Joannes dicebat, qui in matris gestabat utero : thronos latuit, et eum, qui erat in matrice Deus non præterit : celavit dominationibus, et ei qui erat in utero, revelavit mysterium susceptæ carnis œconomiae, et quem veniens archangelus e cælo tulit bonum nuntium, intrinsecus narravit fetus saliens. » Theodorus Studita, *Orat. de Natali Joannis Baptistæ* : « Alii quidem aliquandiu postquam nati essent, aut prophetarunt, aut alia fecerunt miracula, hic autem cum adhuc ferretur in utero, repletus fuit sancto Spiritu, et exstitit effector rerum admirabilium. » Petrus Damianus, *Serm. de S. Joan. Baptist.* « Cum omnes in iniquitatibus concepti sint, neminem unquam mortalium intra materna viscera sanctificatum legimus præter Jeremiam et Joan. Baptistam; quanquam et de singulari Virgine nulla sit ambiguitas, quin ipsa maternis circumsepta visceribus, sublimiori sanctificationis genere mundata sit; sed longe minor Jeremiæ sanctificatio quam Joannis: ille quidem in matris utero sanctificatus, hic Spiritu sancto repletus fuisse cognoscitur; multo quippe excellentius Spiritu sancto repleti, quam sanctificari; ibi enim sanctificatio emundationem, hic repletio inundationem significat. Denique et apostoli, qui manibus suis tractaverunt de verbo vitæ, cum Spiritum sanctum de Salvatoris accepissent afflatu, vix quinquagesimo a resurrectionis die, ad illum gradum pervenire potuerunt, ut diceretur de eis: Repleti sunt omnes Spiritu sancto; et licet Spiritus sanctus largiori tunc munere credentium corda repleverit, hoc tamen Joannes in utero legitur assecutus, quod apostolica celsitudo tandem largiori promissione meruit obtinere. Attende, obsecro, diligenter, quam ordinata dispositione spiritus ille multiplex Jeremiam sanctificat, implet Joannem, supervenit in Mariam; et Jeremiæ quidem admiranda sanctificatio, quia etsi in peccato conceptus est, nascitur tamen sine peccato, antequam enim exiret de ventre sanctificatus est, nec poterat nasci non sanctus, qui in matris utero erat sanctificatus : Joannem vero longe gloriosior virtus implevit, qui et sanctificatus est a peccato, et ita dominante Spiritu superflusus, ut etiam purgatus exeat, et repletus : inefabilius autem modo supervenit in Virginem, quam tota divinitatis plenitudo sine mensuræ discretionem perfudit. » Bernardus, *Serm. in nativ. Joannis*

Baptistæ : « Neque enim Joannem prædicatio, sed inspiratio docuit, quem replevit Spiritus in utero matris suæ; vere ardens, et vehementer accensus, quem sic præoccupavit flamma cœlestis, ut jam Christi sentiret adventum, qui necdum sentire poterat vel seipsum; nimirum novus ille ignis, qui recens illapsus e cœlo per Gabriellis vocem in aurem intraverat Virginis, et per matris aurem introivit ad parvulum; ut ab ea hora vas electionis suæ Spiritus sanctus impleret, et lucernam Christi Domino pararet. Fuit ergo jam tunc ardens lucerna, sed interim adhuc sub modio, donec super candelabrum poneretur, et luceret omnibus, qui erant in domo Domini: illo enim in tempore solum adhuc potuit illuminare modium suum, soli interim matri magnum pietatis sacramentum revelans ipso motu novæ exultationis. » Et Epistol. 174, *Ad canonicos Lugdunens.* « Verba angeli completa absque dubio sunt in tempore suo, et quem prælocutus est Spiritu sancto replendum, non est fas credere non repletum, idque loco, et tempore, quo prædixit, certissime autem sanctus Spiritus quem replevit, sanctificavit. »

Ÿ. *Sentiens.* — Origenes, hom. 7 in *Luc*: « Sancta erat anima B. Joannis, et adhuc in matris utero clausa, venturaque in mundum, quasi per experientię sensum sciebat quæ Israel ignorabat; unde exsilivit, et non simpliciter exsilivit, sed in gaudio: senserat enim venisse Dominum suum. » Et hom. 10: « Si autem in ventre matris clausus audit Jesum, et audiens exsilivit, atque lætatus est, quare non credas enim jam genitum prophetiam patris audire, et intelligere potuisse dicentem ad se: *Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis.* » Cyrillus, archiepisc. Hierosolymitanus, cateches. 3: « Qui etiam in utero matris cum gestaretur, a Spiritu sanctificatus est. Erat quidem et Jeremias sanctificatus, sed non prophetavit in utero; solus autem Joannes in utero existens, exsultavit in gaudio, et corporeis oculis nihil videns, spiritu Dominum cognovit. » Ambrosius, lib. iv *De fide*, cap. 4: Quid etiam de Joanne loquar, de quo mater religiosa testatur, quod intra materna situs adhuc viscera præsentiam Domini spiritu cognovit, exultatione consignavit? » Et cætera, ut supra num. 4, Sermon. 63: « Hoc etiam in laudibus Joannis minime tacendum videtur, quod nondum natus etiam prophetat, et adhuc in materni uteri sinibus constitutus, adventum Christi, quia voce non poterat, gaudiis confitetur: exsultat enim Joannes antequam nascatur, et priusquam mund oculis habitum recognoscat, jam spiritu mundi Dominum recognoscit. » Et lib. ii in *Luc.* c. iii: « Vocem prior Elisabeth audivit, sed Joannes prior gratiam sensit; illa naturæ ordine audivit, iste exsultavit ratione mysterii; illa Mariæ, iste Domini, sensit adventum. » Et cap. 4: « Sed fortasse aliqui, quasi irrationabilem mentis excessum putent, quod octo dierum Zacharias alloquitur infantem; verum si teneamus, intelligimus profecto, quod potuit vo-

cem patris natus audire, qui Mariæ salutationem antequam nasceretur, audivit: sciebat propheta alias esse aures prophetæ, quæ spiritu Dei non corporis ætate reserantur; habebat intelligendi sensum qui exsultandi habebat affectum. » Joannes Chrysostom. *Hom. de divo Joanne Baptista*: « Noverat Christum Joannes semper esse venturum, et non solum noverat ab infantia, sed in utero matris noverat et eum salutaverat, Denique scribitur: *Exsultavit infans in utero matris suæ.* Vide quomodo in utero matris constitutus sensit adventum Domini. » Hom. 27 in *Matth.*: « Et quod amplius est, in utero constitutus, priusquam nasceretur, non solum cognovit, sed etiam exultatione spiritali matrem suam fecit esse prophetam; ipse nunc quasi nesciens interrogat, *tu es qui venturus es?* » Hieronym. Epist. 7, *Ad Lætiam*. « Sic Joannes Baptista ad introitum Mariæ exsultavit, et lusit; audiebat enim verba Domini per os Virginis personantis, et in utero matris in occursum ejus gestiebat erumpere. » Augustinus, epist. 57, *Ad Dardanum*: « Quanquam etiamsi usque adeo est illo puero acceleratus usus rationis, et voluntatis, ut intra viscera materna posset cognoscere, credere, consentire, quod in aliis parvulis ætas spectatur, ut possint, etiam hoc in miraculis habendum divinæ potentiæ, non ad humanæ trahendum est exemplar naturæ. » Theodorus Studita, *Orat. de natali S. Joannis*: « O Joannes, felix infans, fetus qui sopiri non potes, qui es in utero, quomodo es in mundo? Qui nondum es perfectus, quomodo es plenissimus? Qui non potes cognitione percipere, quomodo es prudentissimus? Qui loqui non potes, quomodo bene loqueris? Magnum est, inquit, quod peragitur mysterium, et actus est ab humana remotus comprehensione. Vide, etsi sim adhuc in utero, quoniam in utero gestari video Solem justitiæ; auribus percipio, quoniam audio, ut qui nasceris vox magni verbi, exclamo, quoniam Filium Patris unigenitum considero esse carne indutum; exsulto, quoniam universi effectorem video formam hominis suscipere: exsilio, quoniam mundi Redemptorem cogito corporatum. » Maximus, hom. 1, *De natali Joannis*: « Hic et nasciturum Dominum prophetalis spiritus illuminatione prævidit: et natum privilegio gratiæ singularis ostendit; in tantum autem specialis in eo præfulsit electio, ut ante mereretur annuntiare Dominum, quam nascendi initium, vel linguam, qua enuntiare posset, acciperet. Quid hoc est miraculi, fratres? quæ tantorum novitas gaudiorum? ut habere se in utero Elisabeth testaretur infantem, qui necdum semetipsum sentiens, Dominicum jam sentiret adventum: vere hic omnium beatissimus parvulorum, qui intra viscera adhuc materna conclusus adesse Salvatorem mundi, quia necdum sermone poterat, prophetico gaudio revelavit. » Symeon Metaphrastes, *Orat. de sancto Joanne Baptista*: « Salutatio autem erat dulcis exsultatio infantis, qui est in utero; jam enim ex ventre didicerat servus dominum, qui erat in ventre: et cum

visisset ejus adventum in mundum, mirandum in modum lætabatur. » Petrus Damianus, *Serm. de sancto Joanne* : « Felix Elisabeth, ad quam mater properat Redemptoris, quam saluatoriis obsequiis cœlorum imperatrix alloquitur : sed puer multo felicior, qui salutantis majestatem cognoscens, intra viscerum tenebrosa volumina gaudio gaudet, quia vim tam beatæ salutationis attendit. » Bernardus, *Serm. in Natali Joannis Baptistæ* : « Vere ardens, et vehementer accensus, quem sic præoccupavit flamma cœlestis, ut jam Christi sentiret adventum, necdum sentire poterat vel seipsum. » Euthymius, in 1 *Luc.* : « Christus quidem locutus est per os matris, Joannes autem audivit per aures suæ matris, et agnito supernaturaliter Domino suo, exultatione illum prædicavit; infans enim qui in utero ferebatur Virginis, prophetica statim gratia donavit infantem qui in utero gestabatur sterilis. »

VI. *Spiritualibus.* — Origenes, hom. 9 in *Lucam* : « Si eo quod tantum venit Maria ad Elisabeth, et salutavit eam, exultavit infans in gaudio, et Spiritu sancto plena Elisabeth prophetavit, ea quæ in Evangelio scripta sunt; et in una hora tantos profectus habuit, » et cætera ut supra, num. 4; et hom. 10 : « Visitante enim, et Deo volente redimere populum suum, mansit Maria cum Elisabeth, postquam ei locutus est angelus, mensibus tribus : ut per ineffabilem quandam virtutem, non solum Joannem, sicut dudum diximus, sed etiam Zachariam præsens Salvator instrueret; paulatim quippe, et hic per tres menses sancti augmenta capiebat, et cum nescit, erudiebatur et de Christo prophetavit. » Ambrosius, lib. *De institutione virginis*, cap. 7 : « Nec immerito mansit integer corpore, quem in tribus mensibus oleo quodam suæ præsentiae, et integritatis unguento, Domini mater exercuit. » Et lib. 1, in *Luc.* cap. III : « Bene inducitur sancta Maria, et exhibuisse officium et mysticum numerum custodisse. Non enim sola familiaritatis est causa, quod diu mansit, sed etiam tanti vatis profectus, » et cætera ut supra, num. 4. Petrus Damianus, *Serm. de sancto Joanne Baptista* : « Quid, quod non semel tam sanctorum amplexuum fuit celebrata conjunctio : mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus, ait evangelista, tanto tempore manet cum Elisabeth virginalis integritas, et nunc dulciori colloquio, nunc amplexu feliciore Joannem puerum consecrat et insignit. Quocunque autem modo rei hujus veritas decernatur, illud pro certo certum est, quia non parum contulit puero nascituro, tam felix et morosum intemeratæ Virginis hospitium. »

VII. *Antequam.* — Tatianus Alexandrinus, in *Harmonia evangelica* : « Mansit autem Maria cum illa, quasi mensibus tribus, et reversa est in domum suam. Elisabeth autem, impletum est tempus pariendi, et peperit filium. » Eusebius Emisenus, feria VI Adventus : « Mansit autem cum Maria illa, quasi mensibus tribus. Decebat enim ut simul manerent, quatenus in illo parvo temporis spatio, et

Elisabeth a Maria, et Joannes a Christo. doceretur. Libet nunc intueri, quantas tunc Zacharias, et quantas Elisabeth lacrymas fuderint, quando Virgo Maria recessit inde, quando gaudium et stella maris in domum suam reversa est : Joannes quoque, quamvis adhuc in matris utero clausus, in ejus discessu non parum doluit, qui in illius adventu tanto gaudio exultavit. » Titus, Bostrensis episcopus, in 1, *Lucæ* : « Mansit autem Mara cum illa, quasi mensibus tribus. Hoc est, tantisper, dum tempus partus Elisabethæ appeteret. Rediit autem quia circa Elisabethæ partum magna hominum multitudo ad Zachariæ aedes confluxura erat; Virgo autem sanctissima virgineo quodam pudore tenta, hominum conspectum declinabat. » Ambrosius, lib. II, in 1 *Lucæ*, cap. 3 : « Tandiu mansit Maria, quandiu Elisabeth pariendi tempus impleret. » Et cap. 4 : « Pulchre autem tempus, quo fuit in utero propheta describitur, ne Mariæ præsentia taceatur; sed tempus si letur infantiae, eo quod præsentia Domini, matris in utero roboratur, qui infantiae impedimenta nescivit. » Augustinus, lib. II, *De consensu evangelistarum*, c. 5 : « Si quis velit unam narrationem ex omnibus, quæ de Christi nativitate et infantia, vel pueritia utriusque narratione ab alterutro seu dicuntur, seu prætermittitur, ordinare sic potest. » Et infra : « Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus, et reversa est in domum suam. Matthæus dicit (1, 18) : *Inventa est in utero habens de Spiritu sancto.* Lucas dicit (1, 57) : *Elisabeth autem impletum est tempus pariendi, et peperit filium.* Theophylactus, Bulgariae episcopus, in 1 *Lucæ* : « Quia paritura erat Elisabeth, abscedit Virgo, propter multitudinem, qui ad partum conventuri erant. Indecens autem virgini in talibus versari. Quod autem cum paritura esset Elisabeth, reversa sit Virgo, manifestum hinc est, quod mense sexto concepti præcursoris venit angelus ad Mariam, et mansit illa cum Elisabeth, tribus circiter mensibus. » Et infra : « Virgo quidem circiter tribus mensibus mansit apud Elisabeth; fortassis tanto attonita miraculo, et indigens consolatione quadam, quam ex consuetudine Elisabeth habuit; verum ubi appropiavit partus, abscessit. » Symeon Metaphrastes in *Orat. de sancto Joanne Baptista* : « Et in domo quidem Elisabethæ habitavit Virgo circa tres menses : deinde ea quidem sic domum revertitur. Quanam vero causa ad tres menses, et non plures fuit cohabitatio? An omnino quod tunc esset paritura Elisabeth? Si enim circa sextum mensem, ex quo ea conceperat missus fuit angelus ad Virginem, ipsa autem cum ad Elisabeth venisset, menses tres apud eam permanet, clarum est quod cum finitum esset tempus conceptionis, quod nonus mensis circumscrit, in domum suam Virgo revertitur : et fortasse hac de causa, quod universa multitudo erat ventura in aedes Zachariæ, cum instaret tempus pariendi Elisabeth : pudor autem virginalis hæc minime sustineret. » Rupertus, lib. 1, in *Cant.*, folio 4 : « Res ipsa exigit, ut quæramus quousque, ve

quandiu beata Virgo mansit cum illa Elisabeth cognata sua; utique mensibus tribus fere, usque dum Elisabeth tempus pariendi impleteretur; ille namque mensis sextus erat illi, quæ vocatur sterilis, quando Maria nuntio bono impleta, exurgens abiit cum festinatione in domum Zachariæ, et salutavit Elisabeth: *Maria autem mansit*, inquit evangelista, *cum illa, quasi mensibus tribus; et reversa est in domum suam*. Statimque subjungit: *Elisabeth autem impletum est tempus pariendi, et peperit filium*. Ergo Maria jam non erat illic, quando Elisabeth peperit filium: cur, quæso, non interfuit? cur tanti gaudii, tantæ exultationis festivitatem non spectavit? cur discessum suum non distulit, donec videret infantem, quem vidisse gaudium fuit? » Et infra: « Bene actum, optime provisum est, ut postmodum ventura multitudo ad illud nativitatis Joannis gaudium reverteretur in domum suam, ne prius ab illis deprehenderetur in utero habens, quam ab ipso beato Josepho. » Euthymius, in *Luc.* 1: « Mansit autem usque ad partum Elisabeth apud illam, utpote cognoscentem, quod in se agebatur mysterium; et ob id amantem hanc, et ab hac amatam; et reversa est in domum suam, devitans eos qui, ob natum infantem, in domum Zachariæ concurrere debebant; erat autem et moris, ut abscederent virgines, cum parturæ erant prægnantes. » Nicephorus, lib. 1 *Historiæ Ecclesiasticæ*, cap. 8: « Cum autem in moribus esset, ut virgines cum partus gravidæ mulieri, et jam parturienti immineret, secederent, tertium cum ea versata mensem, domum suam revertitur. »

AUCTOR. Hæc quidem horum Patrum sententia est et vera profecto; nam si sexto mense venit Maria ad visitandam Elisabetham et quidem illo ineunte; si quidem Joannes conceptus dicitur ad finem Septembris, et mansit cum illa quasi mensibus tribus, ergo usque ad nonum incipientem; non potuit ergo adessee partui Elisabethæ; id quod et ordo historiæ evangelicæ aperte demonstrat. Quamvis Origen. hom. 10, in *Lucam*, dicat tribus mensibus Maria juxta Elisabeth commorante Joannem fustum esse in terram: et Bedæ, lib. 1, in *Luc.*, cap. 11, et Zachariæ episcop. Chrysopol., lib. 1, cap. 3, dictum Bedæ referens, et Petrus Damianus, *Orat. de sancto Joanne Baptista*, sub dubio tamen, sed prior sententia omnino vera est.

VIII. *Paulo post.* — Hieronymus, in *Historia de ortu Mariæ*: « Joseph igitur a Judæa in Galilæam veniens, desponsatam sibi virginem uxorem ducere intendebat: jam namque tres fluxerant menses, et quartus instabat ex eo tempore, quo sibi desponsata fuerat. » Auctor *Imperfect.* in *Matth.* hom. 4: « Sicut historia quædam non incredibilis, nec irrationabilis docet, quando gesta sunt quæ refert Lucas, Joseph absens erat, nec enim conveniens est putare præsentem Joseph introiisse angelum ad Mariam, et dixisse quæ dixit, et Mariam respondisse quæcunque respondit. Si concedamus angelum potuisse in-

trare ad eam, et loqui: plane confestim Mariam abiisse in montana cum festinatione, et introiisse in domum Zachariæ, et salutasse Elisabeth, et mansisse cum ea mensibus tribus possibile non fuit præsentem Joseph; quia necesse erat ut absentationis ejus, et mansionis diutinæ requireret causas. Postquam autem rediit peregre, post tot menses, et invenit eam gravidam, et forsitan ei comminatus est, quasi sponsus, et de judicio Dei terruit eam, quasi vir timoratus. »

AUCTOR. Ex eo, quod ignoraverit Joseph, ut dicemus num. 10, conceptum Virginis, recte colligitur eum his omnibus absentem fuisse. Qua de re cap. 4, num. 20, sumus latius locuti. Incidit autem hic Josephi adventus in finem mensis Junii, tribus transactis mensibus a conceptu Filii Dei, et paucis amplius diebus a desponsatione, juxta *Hist. de ortu Mariæ*, at juxta dictum Evodii supra relatam, cap. 5, num. 4, sex menses transierant a desponsatione Virginis.

IX. *Ut nuptias.* — Eusebius Emisenus, *Hom. in Matth.* 1: « Quid est, antequam convenirent? Antequam in una domo habitarent: nondum enim convenerant, nondum simul habitabant, ille in sua et illa adhuc in sua domo manebat. » Chrysostomus, *Orat. de Annuntiati.* « Quæ enim desponsata fuerat, deinceps in manum sponsi tradenda erat. Cum igitur sacerdotes casto Joseph Virginem despondissent, eam illi commendarunt nuptiarum tempus expectantes. » Hilarius, Pictaviensis episcopus, cap. 4, in *Matth.*: « Igitur ne qua de partu ejus ambiguitas existeret, ipse concepti ex Spiritu sancto Christi testis assumitur, ut dehinc, quia desponsata esset, in conjugem reciperetur. » Ambrosius, lib. 11, in *Luc.*: « Non autem te moveat, quod eam conjugem vocat, non enim virginitatis ereptio sed conjugii testificatio, nuptiarum celebratio declaratur. » Hieronymus, lib. *Adversus Helvidium*, cap. 4: « Igitur cum evangelista dicat, priusquam convenirent, proximum nuptiarum tempus ostendit, et in eo jam rem fuisse, ut quæ prius sponsa fuerat, esse uxorem inciperet; quasi dixerit. Antequam oscula, amplexusque miscerentur, antequam rem agerent nuptiarum, inventa est habens in utero. » Et in *Hist. de ortu Mariæ*: « Ipse quidem in Bethleem recedit civitatem, domum suam dispositurus, et nuptiis necessaria procuraturus. » Strabus, in 1 *Matth.*: « Antequam convenirent, ostendit proximum tempus nuptiarum, in quo nuptiarum solemnia celebrantur. Et nollet eam, quam desponsaverat in conjugium ducere, ne videretur, quod ignorabat celare, voluit occulte dimittere eam, id est tempus nuptiarum mutare. » Haymo, in *Matth.* 1: « Antequam convenirent, id est, antequam nuptiarum solemnia rite celebrarent, ut illa quæ erat sponsa fieret uxor, voluit occulte dimittere eam. Quomodo occulte? Ut nec duceret eam uxorem, sed permetteret manere sponsam, ut erat, nec causam diceret propter quam eam relinquebat, » Rabanus, in 1 *Matth.*: « Noli ti-

mere accipere eam nuptiali conventu, et assidua cohabitatione. » Remigius, in *Matth.* 1 : « Hoc verbum conveniendi, non ipsum concubitum; sed tempus significat nuptiarum, id est, quando ea, quæ fuerat sponsa, incipit esse uxor. Est enim sensus, *antequam convenirent*, id est, *antequam rite solemnitas nuptiarum celebrarent.* » Anselmus, in *Matth.* 1 : « Desponsatio fiebat per aliquod tempus ante assiduam cohabitationem, et interim erat sub custodia mariti sui uxor, et frequenti visitatione, donec solemnitas nuptiarum celebrarentur. » Zacharias Chrysopolita, lib. 1, cap. 5 : « *Antequam convenirent*, id est, nuptiarum solemnitas celebrarent, inventa est in utero habens. » Bernardus, hom. 2, super *Misus est* : « Mos Judæorum erat, ut a die desponsationis suæ, usque ad tempus nuptiarum sponsionis traderentur custodiendæ. »

AUCTOR. Josepho et Mariæ id accidit, quod modo Christianis conjugibus, qui post ratum verumque matrimonium sponsi facti, conjuges solemniter nuptiarum fiunt celebratione.

X. Ignorabat. — Justinus Philos. et Martyr, *Dialogo cum Tryphone Judæo* : « Joseph quoque Mariæ sponsus, cum prius voluisset sponsam ejicere, quod putaret e viro, id est, e stupro gravidam, per nocturnam visionem monitus est retinere uxorem suam, edoctus ab angelo, e Spiritu sancto conceptum esse fetum in utero, ideo non ejecit eam. » Ammonius Alexand. in *Harmonia quatuor Evangel.* Sed *Gabrielis paranymphei nuntio gravis*, *Luc.* 1 : « Quæ res maritum Joseph sacramenti nescium traxit in admirationem, ut nisi divino fuisset edoctus oraculo, consilium de Virgine deserenda, ita ut conceperat animo, haud dubie impleset. » Eusebius Emisenus, hom. in *Matth.* 1. « Intellexit hoc tandem Joseph, et sponsam suam gravidam esse cognovit, mirabatur igitur et circa sponsam suam zelo ipso movebatur. Quid faceret? Prodere eam timebat, ne occideretur : dimittere eam cogitabat, quod et sibi facile et periculosum esse sentiebat; daret enim ei libellum repudii, sic enim præcipit lex? » Basilius, *Orat. de humana Christi generatione.* « Hoc ignorans ab initio, talis nominari uxoris maritus metuens, voluit eam occulte dimittere. » Ambrosius, lib. *De institutione Virginis*, cap. 3 : « Quid autem præjudicat Mariæ si cælestis consilii mysterium Joseph non intellexit, et putavit virginem non esse, quam prægnantem videret. » Epiphanius, hæres. 78, contra Antidicomarianitas : « Cum justus esset, quærebat non infamare ipsam, sed clanculum dimittere, ut qui pravus quidem fieret, si infamaret ipsam, non autem factus est, velut angelus docet dicens : Ne metuas assumere Mariam uxorem tuam, quæ nondum facta est uxor, etsi in suspitione peccati apud te est, at neque sic est, velut putas. » Joannes Chrysostomus, hom. iv in *Matth.* « Propterea evangelista dixit, quid justo illi acciderit ante notitiam, ut nequaquam de his, quæ post notitiam rei sunt facta dubitaret; et certe si

Maria talis fuisset, qualem illam suspicio fingeat, non modo publicari meruerat, verum etiam ex legis auctoritate puniri : sed Joseph non solum majus, verum id quoque, quod erat minus pariter indulsit. Nostis profecto, nostis, quam impotens res sit zelyptia : Propter quod ille bene hujus rei non ignarus aiebat, plenus est enim zelo furor viri ejus, non parcat in die vindictæ. » Et rursus idem : « Inexorabilis, inquit, est sicut infernus zelus; et nos quidem plerosque novimus velle animam potius amittere, quam in tormentum zeli, atque hujusmodi suspitionis incidere. Quanquam hic quæ tandem diceretur esse suspicio, ubi ipse uteri tumor videbatur arguere suspectam? Sed tamen ita erat ille vir ab hujusmodi passione mundus, ac liber, ut ne in minimis quidem Virgini vellet inferre mœsticiam. » Auctor *Imperfect. in Matth.* hom. 1 : « Cui inventa est in utero habens de Spiritu sancto? Sine dubio sponso suo Joseph, qui zeloso amore se admonente vitam circumspeciebat Mariæ; nam sicut historia quædam non incredibilis nec irrationabilis docet, quando gesta sunt quæ refert Lucas, Joseph absens erat; postquam autem rediit peregre post tot menses, ut inveniream gravidam manifeste, forsitan et comminatus est quasi sponsus, et de judicio Dei terruit eam quasi vir timoratus. » Hieronymus, in *Hist. de ortu Mariæ* : « Interea paulatim utero puerperæ intumescente, puerperam se manifestare cœpit, nec hoc latere potuit Joseph; nam sponsi more liberius ad Virginem introiens, et familiaris cum ea loquens, gravidam esse deprehendit. Æstare itaque animo, et fluctuare cœpit, quia ignorabat quid sibi potissimum esset faciendum; nec enim eam traducere voluit, quia justus erat, nec fornicationis suspicione infamare, quia pius. » Augustinus, *epist.* 34, ad *Macedonium* : « Unde Joseph, cui Virgo Maria mater Domini fuerat desponsata, cum eam comperisset esse prægnantem, cui se noverat non esse commistum, et ob hoc nihil aliud quam adulteram credidisset, puniri tamen eam noluit, nec approbator flagitii fuit : nam hæc voluntas ejus etiam justitiæ deputatur, ita quippe de illo scriptum est : *Et cum esset homo justus, et nollet eam divulgare, statuit eam occulte dimittere.* Hæc eo cogitante apparuit illi angelus, qui doceret esse Numinis, quod ille putaverat criminis. » Et sermo 14 *De Nativitate Domini* : « Nescit interea Joseph Mariæ sponsus, quid cum Maria ageret angelus; subitoque Joseph intuitu familiari, et licentia maritali aspexit Mariam conjugem suam : vidit eam gressibus gravari, intellexit Mariæ uterum gravidari, turbatur Joseph homojustus, quod Mariam nunquam de templo Domini acceperat, et nondum cognoverat, et gravidam sentiebat, et quam non meruerat in conjugii honorem, jam haberet in confusionem, secumque diu æstuans disputat dicens : Unde hoc contigit quod evenit? Non cognovi, non tetigi, non violavi, non gravidavi, heu! heu! quid contigit? Quid putas evenit? Per quem Maria sic cecidit? Quem sibi plus-

quam me adulantem invenit? » Et infra : « Quid ergo faciam? Quid agam? Anxior, gemo, doleo, curro, consilium quæro, nec penitus invenio; prodo adulterium, aut taceo propter opprobrium? Si prodidero adulterium quidem, non consentio, sed nævum crudelitatis incurro, quia secundum libri Moysi sententiam, lapidandam esse cognosco; si tacuero malum, consentio, et cum adulteris portionem meam pono. Quoniam ergo tacere malum est, adulterium prodere pejus est, ne per me fiat homicidium, dimittam eam conjugio. » Petrus Chrysologus, serm. 146 : « Quid est quod sic zelo sponsi sponsæ periculum comparatur? Quid est quod virtus tanta putatur crimen, salus certa discrimen? Quis excusat sponsam, quam conceptus accusat? Aut quid proficiet defensor externus, quando facti testis internus assistit? » Theodoretus, dialog. 1. « Quoniam enim Joseph ignorans mysterium, adulterium suspicatus fuerat, sancti Spiritus efformationem aperte doctus est. » Et in psalm. LXXI : « Sicut lana imbrem recipiens, nullum fragorem emittit, et stillicidia instar roris in terram delata, sensum nullum auribus præbent : sic Domini conceptio facta est, nec ipso sponso rescisciente, qui cum ipsa habitabat; deinde enim post uterum aliquam indignitatem suspicatus, occulte dimittere eam voluit, verum ab angelo edoctus fuit cœlestem esse fetum, et non humanum. » Euthymius, in *Matth.* 1 : « Traducere dicebatur, quando vir ad concilium ducebat uxorem, de qua suspicionem habebat. ipsamque accusabat; et ita manifeste eam a domo propria dimittebat : quod nolens facere Joseph, voluit clam dimittere, ut et ipse nulli obnoxius crimini secundum legem maneret, eas jubentem dimittere, quæ aliunde in utero haberent. » Nicephor, lib. 1 *Hist.* cap. 8 : « Interim ei venter tumescere, et Joseph de ea, quod minus deceret suspicari, mysterium ignorans, quin etiam occultam ab ea discessionem meditari, quod vir justus esset, et rem actam eliminare, atque vulgare mollet. »

AUCTOR. Quod Josephus tertio a conceptu mense deprehenderit gravidam sponsam, non est mirandum; cum eo fere mense uteri tumor in prægnantibus incipiat apparere; dicitur enim, Gen. xxxviii, 24 : *Ecce post tres menses nuntiaverunt Judæ : Fornicata est Thamar nurus tua, et videtur uterus illius intumescere.* Origen. hom. 1, *De divers.* Theophylact. in *Matth.* 1 et Bernard. hom. 2, in *Missus est*, Origenem secuti, existimant Josephum cognovisse mysterium Christi in utero Virginis concepti, et pro summa in eam reverentia voluisse recedere. Sed si cognovisset, cur diceret evangelista, « noluisse Virginem traducere, quod esset justus, hoc est, tanquam adulterii ream ad concilium ducere, aut denunciare, divulgareque? » quid opus erat edoceri ab angelo in ea natum de Spiritu sancto esse? aut unde quave ratione cognoverat, si ei non fuerat revelatum? Auctor imperfecti in *Matth.* hom. 1, existimat Virginem Josepho sponso ea re anxio jure-

jurando adhibito dixisse, se ejus rei nesciam, atque ita partim illum credidisse in ea divinum quid esse: quod maxime vitæ conversatio commendaret Virginem : et ideo magis credebatur castitatis, quam utero ejus, et plus gratiæ, quam naturæ. Et quidem si illud auferatur mendacium, quod hic auctor imponit Virgini, quam alii Patres dicunt, nec verbum quo se excusaret protulisse, sed rem Deo reliquisse, cujus erat, digna est et Josepho et Virgine existimatio, quod tanti fuerit ponderis apud sponsum sponsæ castitas, et probata sanctitas, ut uterus gravidus, quem oculis suis intuebatur, non satis esset, ut adulteram judicaret, sed ut dubius tantum, suspensusque maneret : quæ est expositio Hieronym. in *Matthæum*. « Hoc, inquit, testimonium Mariæ est, quod Joseph sciens illius castitatem et admirans quod evenerat, celat silentio, cujus mysterium nesciebat; » et Petri Chrysologi serm. 145, dicentis : « Sponsus quid faceret ad ista? Accusaret de crimine? Sed erat ipse innocentiae testis. Culpam diceret? Sed erat ipse custos pudoris : urgeret adulterium? Sed erat ipse virginitatis assertor. Quid faceret ad ista? Cogitat dimittere, quia non poterat vel foris prodere, vel intus, quod evenerat, continere; cogitat dimittere, et dicit Deo totum, quia quod homini diceret, non habebat. »

XI. *Gabriel*. — Eusebius Emissenus, in *Matth.* 1 : « Ecce nuntius cœlestis, ecce Gabriel consiliator Virginis, ejusque conscius castitatis, cui hæc secreta erant commissa, cui hæc mysteria revelata fuerant, apparuit Joseph in somniis. » Augustinus, serm. 14, *De natali Domini* : « Ecce iterum virginis ille paranympheus non homo, sed Gabriel, angelus ille conspicuus, cœli cursor æquissimus, medio noctis libramine dicit ad Joseph in visione. » Christianus Druthmarus, in *Matth.* 11 : « Sicut Deus omnipotens inter cæteros archangelos Gabrielem, qui fortitudo Dei dicitur, ordinavit ad annuntiandum mysterium Salvatoris nostri, quem etiam et huic Josepho locutum esse credimus. » Haymo in *Matth.* : « Istum angelum Gabrielem archangelum possumus intelligere, qui nuntiaverat B. Mariæ : idem ipse apparuit B. Joseph in somniis. »

AUCTOR. Satis est verisimile archangelum Gabrielem conceptus divini conscius, monuisse et eundem Josephum, ut Virginis, cui custodiendæ datus erat, honori bonoque nomini consulere, eique pro dignitate inserviret.

XII. *Accepit*. — Origenes hom. 1, in diversos : « Securus et intrepidus accipe eam secundum legis præceptum, uxorem tibi nominatam, sed secundum nuptiarum consuetudinem et conjunctionem longe alienam. » Basilius, *Orat. de humana Christi generatione* : « Excitatus Joseph accepit uxorem suam cum affectu, dilectione, et omni diligentia domesticos concernente, pro uxore illam habuit, a nuptialibus vero congressionibus abstinuit. » Hilarius, can. 1, *Matth.* « Ipse Joseph concepti ex Spiritu sancto testis assumitur, ut dehinc quia desponsata esset in

conjugem reciperet. » Ambrosius, lib. II in *Luc.* I : « Non autem te moveat quod eum conjugem vocat, non enim virginittis ereptio, sed conjugii testificatio, nuptiarum celebratio declaratur. » Haymo, in *Matth.* I : « Postmodum, sicut sequentia Evangelii hujus narrant, surgens a somno fecit sicut præceperat ei angelus, convocavit amicos suos, et fecit convivium nuptiarum, et accepit beatam Mariam in uxorem. »

AUCTOR. Hanc nuptialem celebrationem probant quæ dicta sunt, num. 9, tum etiam proprietas verbi *accipere*, quæ nulla est alia, quam nuptias celebrare, aut in uxorem sponsam accipere, quam probavimus, cap. 4, num. 20, variis Scripturæ testimoniis. Quod autem Patres, ut notavimus c. 4, n. 17, dicunt, sponsam quidem virginem, nunquam tamen nuptam; et sponsum ad ejus nuptias non pervenisse, nuptiarum nomine non illam solemnitatem, sed copulam, quæ ex illa consequeretur, ordinarie intelligunt : quia nunquam ante illam solemnitatem licebat sponso cum sponsa congređi : ut his verbis affirmat auctor *Imperfecti in Matth.* hom. 1, explicans causas, propter quas apparuit angelus Josepho : « Tertio, inquit, ut intelligens Joseph sanctam conceptionem, diligentius se in futurum custodiret ab illa, quam prius; prius enim servavit propter disciplinam justitiæ, postea autem et propter timorem partus hujusmodi. » Et August. serm. 14, *De Natali Domini* : « Ego cum licentiam haberem maritalem ante thorum nuptiarum puellarem, non vexavi pudorem, timui, multumque pertimui, quod in illo Moysitico librolegis sententiale verbum perscriptum cum legeretur audivi, quod quæcunque virgo paternam domum fœdaverit adulterio, morienda lapidibus subiacebit; similiter et vir, qui pudoris vestimentum patri non detulerit, coramque testibus replicaverit, pudorisque signaculum non demonstraverit, moriendus et ipse cum virgine erit. Utrosque ergo libidinarios hæc Moysis sententia ferire voluit: hanc Moysis sententiam præcavebam, ipsamque luxuriam in meo corpore refrenabam. » Et ante eos Tertull. lib. *De velandis virginib.* cap. 11 : « Et ideo penes Israel illicitum est ad virum tradere, nisi post contestatam sanguine maturitatem : ita ante hunc indicem acerba res est. » Josephus ergo ad Virginis nuptias, hoc est, ad amplexus non pervenit, ante solemnitatem quidem, ne legem transgrederetur, quia id facere prohibebatur, post eam vero et ne suo proposito divinoque consilio adversaretur.

CAPUT VII.

Partus Virginis, et infantis circumcisio.

I. Cum Augustus Cæsar in summa pace Romanum imperium administraret, edicto promulgato universis indixit ditioni suæ subjectis, ut in sua quisque civitate, unde esset oriundus, nomen suum publicis tabulis describendum II) profiteretur, designato censu persolvendo. Fuit hæc descriptio prima earum, quæ accidit præside Syriæ Cyrino. Edicto parens Josephus, egressus Nazarethæ urbe Ga-

lilææ, ascendit in Judæam in civitatem David, dictam Bethleem, eo quod esset de domo et familia David, ut cum cæteris suæ familiæ, profiteretur ipse, et Maria desponsa ei uxor, quæ erat prægnans. Est III) Bethleemum centesimo decimo quarto milliario a Nazarethæ : ab Jerusalem autem versus austrum ad sinistram viæ quæ ducit Hebron, milliario sexto, in clivo collis Ephratæ, versus orientem situm : nam collis parvus est, ab ortu in occasum longitudine protensus, a septentrione in austrum latitudine modica, sed undique rupe inaccessa pene cinctus; quamvis in occidentem declivior sit : ubi cisterna illa visitur, ex qua David, aquam sibi quondam exportari desideravit. E regione ad orientem spelunca est juxta murum civitatis sub rupe excavata, natura magis, quam arte, aut communi IV) pastorum usui, aut colonorum pauperum, ut videtur, parata : longa quidem ab oriente in occidentem, sed parumper ad austrum vergens, pedibus circiter quadraginta, lata duodecim, alta ut contingi illius tectum possit ab homine mediocriter erecto, si manum in sublime ferat. Os speluncæ ad orientem patefactum putatur : nam modo oclusum est; ad cuius lævam profundior est recessus in ipso vivo lapide excavatus, unde longitudo illa ducitur : in dextra propior ad os speluncæ altera brevior est, tribus quatuorve pedibus demissior, intra ipsum parietem in quadrum excisa, undique pedum quatuor : in qua præsepium erat jumentis pascendis accommodum et ligno constructum. In hanc ergo V) speluncam ad agrum proximum Salomæ cognatæ utrique pertinentem, recepit se Josephus cum sponsa tandem sua, aut quod in urbe locus non inveniretur, propter copiosam hominum ad descriptionem confluentium multitudinem, aut quod nasceretur infans, tam humile hospitium libens seligeret ad nascendum, ibi cum esset, VI) novem completis mensibus a natura definitis ut sacer fetus in lucem ederetur, VII) nullo interveniente dolore, nulla carnis VIII) apertione, nulla IX) obstetricis opera indigens, sed X) tam integra manens ex partu, quam integra manserat ex conceptu (semper enim virgo perseveravit), Maria peperit filium suum primogenitum, Deum hominem, in profundo illo speluncæ recessu, ut ab antiquis acceptum est, quod esset a tumultu remotior : atque ipsa natum suscepit infantem, ipsa pannis involvit, ipsa fasciis circumligavit, et reclinavit in illo præsepio, XI) bove, et asino eum confoventibus; quia nullus commodior locus in paupere illo hospitio reperiebatur. Erat XII) nox diei XIII) Domino postea consecrati XIV) Decembris mensis vicesimi quinti; ætatis Virginis XV) annus decimus quintus : Coss. Octaviano XVI) Augusto decimo tertio, et Marco Plautio Sylvano, a primo Augusti consulatu XVII) annus quadagesimus secundus, XVIII) monarchiæ vicesimus nonus, XIX) Herodis vero regis tricesimus secundus. E conspectu speluncæ, orientem versus, ad mille passus, turris est XX) Ader, pastorum domicilium, ubi tunc forte XXI) tres aderant pastores nocturnas agentes excubias super gregem suum; quibus ecce mox angelus Domini Gabriel XXII) astitit, ac simul claritas Dei circumfulsit illos, et timerunt timore magno; et angelus : *Nolite timere, inquit; ecce evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Salvator qui est Christus Dominus, in civitate David et hoc erit vobis signum, invenietis infantem pannis involutum, et positum in præsepio.* Ac subito adjuncta est angelo multitudo militiæ cœlestis, laudantium Deum et dicentium : *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax, in hominibus bona Dei voluntas.* (*Luc.* II, 8-14). Cum in cœlum discessissent, pastores admirantes ac læti se invicem hortabantur dicentes : *Transeamus usque Bethleem, et videamus rem hanc, quam fecit Dominus, et ostendit nobis.* (*Ibid.* 15.) Ergo communi consilio Bethleemum properantes invenerunt Mariam, et Josephum, et

infantem positum in præsepio. Quem postquam hilari vultu pro voluntate conspexerunt ac venerati sunt, re ipsa probaverunt verum fuisse angelorum sermonem de puero, illumque palam fecerunt Mariæ et Josepho, cæterisque, quos obvios habebant retulerunt, et omnes, qui audierunt admirati sunt. Maria autem omnia, quæ geri videbat. tacita conservabat conferens in corde suo. Reversi itaque sunt pastores ad ovile suum laudantes et glorificantes Deum, quod ea omnia, quæ audierant, ita se habuisse probaverant, quemadmodum dicta illis fuerant ab angelis. Die octavo, qui Dominicus erat, Kalendis ipsis Januariis, cum vicini, et cognati, XXIII) more gentis convenissent ad circumcisionem pueri, XXIV) in ea ipsa spelunca, circumcidit eum XXV) Josephus, et XXVI) imposuit illi nomen Jesus, quod ab angelo Mariæ dictum fuerat, priusquam in utero conciperetur. Ac tum demum XXVII) infantis nomen cum Mariæ et Josephi, juxta Cæsaris edictum, in publicis Romanorum tabulis, persoluto censu, descriptum est, quo Romanus civis efficeretur. »

TESTIMONIA.

I. *In summa pace.* — Isaias cap. II, vers. 4 : *Et erit in novissimis diebus, et conflabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces; non levabit gens contra gentem gladium nec exercebuntur ultra ad prælium.* Michæas cap. IV, vers. 3 : *Et concident gladios suos in vomeres, et hastas suas in ligones; non sumet gens adversus gentem gladium, et discent ultra belligerare, et sedebit vir subtus vineam suam, et subtus ficum suam, et non erit qui terreat.* Eusebius Emisenus, serm. de Natali Domini : « Quod mundus universus describitur, et sub unius potestatis tributum redigitur, magnæ pacis indicium est; si enim mundus adhuc repugnaret, et contra Romanum imperium dimicaret, nequaquam ejus edicto describi et sub tributo redigi potuisset; de hac enim pace propheta prædixerat. *Et conflabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces; non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium.* Et Psalmista : *Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis* (Psal. LXXI, 7) : quia enim princeps pacis oriebatur, pacem utique fieri oportebat. » Hieronymus, in Isa. II : « Veteres revolvamus historias, et inveniemus usque ad vicesimum octavum annum Cæsaris Augusti, cujus quadagesimo primo anno Christus natus est in Judæa, in toto orbe terrarum fuisse discordiam, et singulas nationes contra vicinas gentes arsisse studio præliandi, ita ut cæderent et cæderentur; orto autem Domino Salvatore, quando sub præside Syriæ Cyrino prima est in orbe terrarum facta descriptio, evangelicæ doctrinæ pax Romani imperii pace præparata, tunc omnia bella cessaverunt, et nequaquam per oppida et vicos exercebantur ad prælia, sed ad agrorum cultus, militibus tantum legionibusque Romanis contra barbaras nationes bellandi studio delegato, quando impletus est angelorum ille concentus : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Et : *In diebus ejus orta est justitia, et multitudo pacis.* » Et in Mich. IV : « Ac primum quidem juxta litteram antequam nasceretur

nobis puer, *cujus principatus sub humero ejus, totus orbis plenus erat sanguine, populi contra populos, reges contra reges, gentes dimicabant adversus gentes.* Denique etiam ipsa Romana respublica bellis lacerabatur civilibus, Cinna, et Octavio, et Catone pugnantibus, Sylla, et Mario, Antonio et Catilina, Cæsare et Caio Pompeio, Augusto et Bruto, et eodem Augusto et Antonio, in quorum præliis universa sanguinem regna fuderunt. Postquam autem ad imperium Christi singulare imperium Roma sortita est, apostolorum itineri pervius factus est orbis, et apertæ sunt eis portæ urbium, et ad prædicationem unius Dei singulare imperium constitutum est. » Et in Psal. LXXI : *Orietur in diebus ejus justitia, et abundantia pacis.* Quod in diebus Augusti Cæsaris est impletum, cum Dominus de thalamo virginali processit. Nam in his diebus omnia bella quieverunt, ut etiam illud impleretur quod alius propheta cecinit, dicens : *Convertent gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces.* Dies ejus sunt cum concepitur cum nascitur, cum nutritur; dies ejus sunt cum opera Patris operatur, cum patitur, cum ad inferna descendit, cum resurgit, cum se discipulis præbet, cum cælos ascendit. »

Sibylla Cumæa :

*Cum Deus ex alto Regem demittet olympo,
Tum terra omniparens fruges mortalibus ægris
Reddet, inexhaustas frumenti, vini, oleique,
Dulcia tum mellis diffundet pocula cæli,
Et niveo latices erumpent lacte suaves.
Oppida plena bonis, et pingua culta vigeant,
Nec gladios metuet, nec belli terra tumultus.
Verum florebit pax terris omnibus alta.*

Constantinus Magnus, *Orat. ad cœtum sanctorum*, cap. 20; apud Eusebium, lib. IV Vitæ illius, ex Virgilio Eclog. 4 :

*Ultima Cumæi venit jam carminis ætas;
Magnus ab integro sæclorum nascitur orao :
Jam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna :
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.*

Titus Livius, lib. I : « Janum ad infimum Argiletum, indicem pacis bellique fecit : apertus, ut in armis esse civitatem, clausus pacatos esse omnes populos, significaret. Bis deinde post Numæ regnum clausus fuit, semel T. Manlio consule post Punicum primum perfectum bellum : iterum, quod nostræ ætati dii dederunt, ut videremus, post bellum Actiacum ab imperatore Cæsare Augusto, pace terra marique parta. » Suetonius in Augusto cap. 22 : « Janum Quirinum, semel atque iterum a condita Urbe ante memoriam suam clausum, in multo breviori temporis spatio, terra marique pace parta ter clausit. » Dion Cassius, *Romanæ historiæ* lib. XV : « Sed ex omnibus his decretis nullum ei majori voluptati fuit, quam quod portæ Jani ab ipsis clausæ sunt, quasi omnibus bellis confectis. » Et lib. LIII : « Augustus bellis ad hunc modum confectis, Jani templum, quod propter hæc bella fuerat reseratum, clausit. » Plutarchus, lib. I *De fortuna Romanorum* :

« Clausæ igitur erant ea tempestate Jani portæ, quas belli fortunam vocant, utpote quæ belli tempore reserabantur, pacis vero ocludebantur; at vero, mortuo Numa, apertæ sunt Albano commissio bello, rursusque aliis sexcentis super alia bellis continenter excipientibus per annos quadringentos et octoginta; deinde pace clausæ sunt post Carthaginense bellum composita, Caio Attilio Titoque consulibus. A quo iterum anno exseratæ sunt, continentibus ad Actiacam usque Cæsaris victoriam bellis: tum denum Romana arma, haud id multo tempore cessavere. » Cornelius Tacitus, *Annalium* lib. 1: « Bellum ea tempestate nullum, nisi adversus Germanos, supererat, abolendæ magis infamiæ ob amissum cum Quintilio Varo exercitum, quam cupidine proferendi imperii, aut dignum ob præmium. Domi res tranquillæ, eadem magistratuum vocabula: juniores post Actiacam victoriam, etiamsi senes plerique inter bella civium nati, quotus quisque reliquus, qui rempublicam vidisset? Igitur verso civitatis statu, nihil usquam prisci et integri moris, omnis, exuta æqualitate iussa principis aspectare, nulla in præsens formidine, dum Augustus ætate validus, seque et domum et pacem sustentavit. » Lucius, lib. 1 in *Prologo*. « De hinc ad Cæsarem Augustum 250 anni quibus totum orbem pacavit. » Et lib. iv, cap. 3: « Marco Antonio, et Publio Dolabella consulibus imperium Romanum jam ad Cæsares transferente fortuna, varius et multiplex motus civitatis fuit, quodque in annua cœli conversione fieri solet, ut mota sidera tonent, ac suo flexu tempestatem significant, sic cum Romanæ dominationis, id est, humani generis conversione penitus intremuit, omnique genere discriminum, civilibus, terrestribus ac navalibus bellis omne imperii corpus agitatæ est. » Et cap. 12: « Aususque tandem Caius Augustus septingentesimo ab Urbe condita anno Janum Geminum claudere, sub Numa rege, et victa primum Carthagine: hinc conversus ad pacem, primum in omnia mala et in luxuriam fluens sæculum, gravibus severisque legibus multis coercuit. » Paulus Orosius, lib. vi, cap. 22, anno ab Urbe condita 752: « Cæsar Augustus ab oriente in occidentem, a septentrione in meridiem, ac per totum oceanum circum, cunctis gentibus una pace compositis, Jani portas, tertio tunc ipse clausit. Quas ex eo per duodecim fere annos quietissimo semper obseratas otio, ipsa etiam rubigo consignavit; nec prius unquam nisi sub extrema senectute Augusti pulsatæ, et Atheniensium seditione, et Dacorum commotione patuerunt. Clausis igitur jam portis, rempublicam, quam bello quæsierat, pace nutrire atque amplificare studens, leges plurimas statuit, per quas humanum genus libera reverentia disciplinæ morem gereret. Igitur eo tempore, id est, eo anno quo firmissimam verissimamque pacem ordinatione Dei Cæsar composuit, natus est Christus, cujus adventui pax ista famulata est, in cujus ortu, audientibus hominibus; exsultantes angeli cecine-

runt: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* » Eutropius, lib. vii in Augusto: « Itaque anno ab Urbe condita 752 Cæsar Augustus ab oriente in occidentem, » et cætera ut ex Orosio.

II. *Profteretur.* — Lucas, cap. 11: *Factum est autem in diebus illis, exiit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis: et ibant omnes, ut profiterentur, singuli in suam civitatem.* Justinus, philosophus et martyr, *Orat. ad Antoninum Pium*: « Vicus quidem est Bethleem in regione Judæorum, triginta quinque stadiis dissitus a Hierosolymis, in quo Jesus Christus natus est, sicut cognoscere potestis ex descriptionibus census acti, quæ sub Quirino primo vestro in Judæa procuratore, sunt confectæ. » Eusebius in *Chronico* ad annum 41 Augusti, « Edicente Cæsare et senatusconsulto, Quirinus in Judæam missus census hominum possessionesque describit. » Theodoretus, *orat. 2, in Dan.* prope finem: « Siquidem Augusto regnante, Dominus in lucem editus est, secundus quidem ille regnavit, omnes autem, ut ita dixerim, homines suæ ditioni subjunxit, omnemque terrarum orbem, ut Evangelia testantur, descripsit, tributumque imperavit. » Suidas, in *Historia*, verb. *Apographi*: « Cæsar Augustus monarcha viros viginti probatissimæ vitæ delectos in omnes provincias misit, per quos et homines et opes descripsit, edixitque ut justam inde in ærarium partem inferrent. Hæc descriptio prima facta est cum hi, qui eum antecesserunt, quid non possessoribus eriperent? vel locupletibus publico essent crimini divitiæ. »

Auctor. Quo Romanorum consuetudinem explicantes intelligamus hujus professionis modum, opus erit ex antiquo jure singula ad hoc pertinentia comprobare, et septem dubiis gratia claritatis propositis, quid ex antiquitate verius habeatur, elucidare.

Dubium ergo primum sit *quid profiteri, aut professio sit*, de qua est nobis sermo? Respondetur, profiteri esse publice et apud acta aliqua denuntiare aut insinuare, et professio illa denuntiatio in actis publicis, aut tabulis relatâ, ut Curtius, lib. ix: « Alexander, ait, priusquam secerneret quos erat recensurus, edixit ut omnes milites æs alienum profiterentur; grave esse plerisque compererat, et quanquam ipsorum luxu contractum erat, dissolvere tamen ipse decreverat. Rex satis gnarus mensas totis castris poni jussit, et decem millia talentorum proferri; tum demum fide facta professio est. » Titus Livius, lib. 11: « Concioni deinde, inquit, edicto addidit fidem, quo edixit, ne quis civem Romanum vinctum aut clausum teneret, quominus ejus nominis edendi apud consules potestas fieret, ne quis militis, donec in castris esset, bona possideret, aut venderet, liberos nepotesve ejus moraretur. Hoc proposito edicto, et qui aderant nexi, profiteri extemplo nomina, et undique ex tota Urbe proripientium se ex privato, cum retinendi jus

crederent fieri, magna ea manus fuit, nec aliorum magis in Volsco bello virtus, atque opera enituit. » Varro lib. *De re rustica*, cap. 1 : « Itaque greges ovium longe abiguntur ex Apulia in Samnium æstivatum, atque ad publicanum proficiuntur, ne si inscriptum pecus paverint, lege censoria committant multam. » Cicero, orat. 2, *De lege Agraria* : « In posterum vero lex hæc imperatoribus vestris constituitur, ut quicumque de provincia decesserit, apud eosdem decem viros, quantum habeat prædæ manubiarum auri coronati profiteatur. » Et Verrina 5, edixerat, « ut oratores jugera sartionum suarum » profiterentur. » Constat ex his ergo professionem tunc fieri solitam, cum sive persona sive res publicæ personæ exponebatur, ut in acta publica referretur. »

Dubium secundum est : *Utrum cum professio fiebat, solveretur census aliquis, aut tributum?* Respondetur, imo propter censum statuendum fiebat professio. Ulpianus *De censibus* : « Vitia priorum censuum editis novis professionibus evanescent. » Dion Cassius, lib. XLIX : « Caesar Romam versus pensionum, quæ ex professione census impositæ fuerant, ac si qua alia in publicum conferri ante tempus belli civilis hujus jussa adhuc debebantur, remisit. » Josephus, lib. XVII *Antiquit.* cap. 19; et lib. XVIII, cap. 1, Cyrenium, ait, missum, « ut universorum depretiaretur substantias, et censum faceret. » Eusebius, lib. 1 *Historiæ eccl.* cap. 5, et auctores sacri citati una cum professione censum putant solutum.

Dubium tertium : *Utrum professio fieret per capita, aut per substantias? et si per capita, num omnes viri, seminae infantesque censerentur?* Respondetur primo, professiones fieri solitas aliquando per capita solum, cujusmodi puto illum censum, Matth. XVII, cum Dominus jussit Petro ut solveret staterem pro ambobus; et illum, de quo Josephus, lib. XVII *De bello Judaic.* cap. 26, cum Vespasianus stipendium ubicunque degerent Judæis indixit, binasque drachmas singulis annis deferre in Capitolium jussit, ita ut antea Hierosolymorum templo pendebant. Livius, lib. 1, et Dionys. Halic. lib. IV, ante Servium Tullum viritum actum censum, dicunt. Erant et qui dicebantur apud Romanos capite censi quia pecunia non censebantur, quod essent tenuiores, qui 375 asses haberent in censum. Secundo, dicendum omnes cujuscunque essent ætatis aut sexus, solitos » profiteri, ut patet ex his Dionys. verbis, lib. VI : tum igitur cives omnia bona sua æstimare, rex (Servius Tullus) jussit, atque eorum æstimationem jurejurando obstrictos ad se deferre; præterea patrem, nomina, et ætatem uxorum, liberorum, servorumque profiteri, quaque urbis in regione, aut quo sub urbis pago habitarent, indicare; qui secus fecisset, bona ejus publicari, ipsum, verberatum venire et civitatem amittere voluit. » De liberis professis apud acta, quantumvis infantes essent constat ex Juven. sat. 9 :

Tollis enim, et libris actorum spargere gaudes Argumenta viri; foribus suspende coronas. Jam pater es...

Capitolinus, in Marco Philosopho : « Inter hæc liberales causas ita munivi, ut primus juberet apud præfectos ærarii Saturni unumquemque civium natos profiteri, intra tertium diem, nomine imposito. » Idem in Gordiano : « Nam illud satis constat, quod filium Gordianum nomine Antonini signo illustravit, cum apud præfectum ærarii more Romano professus filium, publicis actis nomen ejus insereret. » Scævola in lege ultima ff. *De probationibus* : « Mulier gravida repudiata filium enixa, absente marito, ut spurium in actis professæ est, quæsitum est, an is in potestate patris sit, et matre intestata mortua usu ejus hæreditatem matris adire possit, nec obsit professio a matre irata facta? Respondit veritati locum superfore, » et lege. Etiam matris professio filiorum recipitur, sed et avi recipienda est. Et quia hujusmodi professio fiebat addito die et consule, propterea professione ætas facile probari poterat, ut in lege prima cod. *Si minor se majorem dixerit*. Si cum minor annis 25 esses, tabulis quæ sunt tuarum professionum, oblatis tibi, ætatem quasi major annis 25 decepta probasti, in integrum restitui potes; sed aliquando nihilominus orbi orbæque sunt censu exclusi, ut refert Livius, lib. III : « Quinto Fabio, ait, T. Quinctio coss. censa sunt civium capita 123 millia et 214, præter orbos orbasque. » et lib. LIV : « Censa civium capita 369 millia, et 513, præter orbos et viduas; » et postea concessa est immunitas provinciæ Syriæ, sub qua erat Judæa, ut nonnisi puberes ascriberentur tabulis censuum, l. *Ætatem* ff. *De censibus*. Ulpianus, lib. II *De censibus* : « Ætatem in censendo significare necesse est, quia quibusdam ætas tribuit ne tributo onerentur, veluti in Syriis a quatuordecim annis masculi, a duodecim feminæ usque ad sexagesimum quintum annum tributo capitis obligantur. Ætas autem spectatur censendi tempore. »

Tertio, dicendum hujusmodi professiones a tempore Servii Tullii regis non tantum per capita, sed per facultates fieri solitas ejusque æstimatione subducta. Hæc constant ex his quæ dicemus de quinquennali seu lustrali censu, et ex Josepho supra relato.

Dubium quartum : *Quæ esset forma hujus professionis conficiendæ?* Respondet Ulpianus lib. III *De censibus*, leg. *Forma*, ff. *De censibus* : « Forma censuali cavetur, ut agri sic in censum referantur; nomen fundi cujusque, et in qua civitate, a quo pago sit, et quos duos vicinos proximos habeat, et id arvom, quod in decem annos proximos satum erit, quot jugerum sit, vinea quot vites habeat, olivetum quot jugerum, et quot arbores habeat; pratium quod intra decem annos proximos sectum erit, quot jugerum; pascua quot jugerum esse videantur; item, silvæ cæduæ. Omnia ipse qui defert, æstimet. » Et infra : « Is vero, qui agrum in alia

civitate habet, in ea civitate profiteri debet in qua ager est, agri enim tributum in eam civitatem debet levare, in cujus territorio possidetur. » Constat etiam qua forma censerentur, ex gestis Servii Tullii, ut retulimus ex Dionys. Halicarnasseo, lib. iv, quæ ipsa refert Titus Livius, lib. 1; Lucius Florus, lib. 1, cap. 6, et Eutrop. lib. 1, in Servio Tullio, et ex aliis Romanis historiographis, qui ab illo rege octoginta civium millia censa dicunt. Sic Lucius, Dionys. et Eutrop. octoginta quatuor dicunt fuisse, aut octoginta quinque millia 300 adeptis; unde Florus: « Ab hoc, inquit, populus Romanus relatus in censum, digestus, in classes, curiis atque collegiis distributus, summaque regis solertia ita est ordinata respublica, ut omnia patrimonii, dignitatis, ætatis, artium officiorumque discrimina in tabulis referrentur, ac si maxima civitas minimæ domus diligentia contineretur. » Hæc ille. Ex quibus patet, quam accurate minima quæque in illis professionibus describerentur, sive ad capita spectes virorum, feminarum, infantum, et servorum, quoad stirpem, dignitatem, ætatem, artem, et officium: sive quoad substantiam, quot jugerum essent, quot arborum, etc.

Dubium quintum est: *Quo tempore fierent hæ professiones, et quousque duraverint?* Respondetur primo, a celebri illo censu tempore Servii Tullii facto, quinto quoque anno solitum repeti; nam illo ea forma, qua dictum est finito, lustrabantur omnes in campo Martio, eo modo quo factum refert Livius, lib. 1, Dionys. Halicarn. lib. iv, Eutrop. lib. 1, et alii, unde lustrum pro quinquenniali spatium acceptum est: a luendo dictum lustrum vult Varro, lib. v, *De lingua Latina*, quod quinto quoque anno vectigalia, et alia tributa per censores persolverentur. Tametsi ultra quinquenniali tempus, vel bello, vel domesticis discordiis, vel alio casu sæpe productum in septem, decem, et aliquando septemdecim annos fuisse lustrum ex fastis constat, ut notat Onuphr. in lib. *De civitate Romana*, cap. *De censu I et lustro instituto*; de quo Idelfonsus, serm. 7 *De Purificatione*: « Cum Romani, ait, omnes gentes sibi subjugassent, tributum eis imposuerunt eo tenore, ut quinto quoque anno idem tributum persolverent; quo expleto, et censu persoluto, ab omni populo civitas lustrabatur, et diis manibus sacrificia offerebant. » Secundo dicendum hunc censum durasse usque ad Christum, et ultra, nam Dionysius Halic. lib. iv de eo sic ait, hanc « purgationem usque ad hanc ætatem Romani peragunt, post consummationem censuum ab his qui obtinent sacratissimum magistratum. » Et Censorinus, *De die natali*, c. 15, usque ad Vespasiani imperatoris tempora lustralis census exactionem perseverasse ait; et Tertullian. *De pallio*, suo adhuc tempore census scribi solitos testatur, cum ait: « Deo tot Augustis in unum favente, quot census transcripti! quot populi propaginati! »

Dubium sextum est: *Utrum hoc genus tributi in-*

ductum fuerit in gentes, præsertim Judæos, populo Romano subjectos? Constat in primis tributum a Judæis exactum, cum primum a Pompeio devicti sunt, ut ait Josephus lib. iv *Antiquitat.* cap. 8, decem millia talenta, sub consulatu Ciceronis et Antonii, cujus meminit ipse Cicero, *orat. pro Flacco*; Hieron. c. 9 *in Dan.*; Aug. *De civit. Dei*, lib. xviii, cap. 45; Gabinius postea, ut ait Dion Cassius lib. xxxix, imperavit Judæis stipendium, ut in *Ægyptum* proficisceretur; et Epiphan. hæres. 51, ait, « a tempore conjunctionis Judæorum cum Romanis, anno 4 Augusti, a bello Actiaco, auxilium societatis bellicæ mitti solitum; et præfecti constituebantur, et partes tributorum in quinque annis plus aut minus, donec perfecte tradita est Judæa, et plenissime sub tributum redacta cum defecissent principes ex Juda, et Herodes ex gentibus constitutus esset. Post quartum annum Herodis tradita est Judæa perfecte usque ad 34 annum Herodis, et 42 annum Augusti, postquam ipsa 29 annos Romanis tributum pendisset, et constitutus esset præfectus, seu procurator Antipater, Herodis pater. Secundo, sunt qui putent illud genus tributi quinquennialis indictum fuisse Judæis, sicut et aliis gentibus. Sic enim ait Capitolinus in Marco Philosopho: « Inter hæc liberales causas ita munivit, ut primus juberet apud præfectos ærarii Saturnii, unumquemque civium natos liberos profiteri intra tertium diem nomine imposito; per provincias tabulariorum publicorum usum instituit, apud quos idem de originibus fieret, quod Romæ apud præfectos ærarii, ut si forte aliquis in provincia natus causam liberalem diceret, testationes inde ferret. » Dion. lib. lv refert, « Marco Æmilio Lepido, L. Arruntio cons. an. nov. cond. 759, qui erat annus 6, aut 7 Christi, Augustum ærarium militare constituisse, et ut vicesima pars hæreditatum ac legatorum, exceptis his quæ proxime genere junctis aut pauperibus morte aliorum relinquebantur, in ærarium militare inferretur, quasi scriptum in Cæsaris commentariis id pensionis genus reperisset; fuerat enim jam ante etiam ejus rei mentio illata, sed omissa rursus, tunc relata est. Hæc Romanis molesta fuerunt. » Et lib. lvi: « Quia vicesimæ pensio adeo omnibus fere molesta erat, ut videretur aliquid novi motus excitatura, misso in senatum libello aliorum reddituum excogitandorum, negotium eis dedit multis ea re in senatu sermonibus agitata, nonnullisque etiam sibi per litteras indicatis, cum quidvis eos facilius quam vicesimam toleraturos intelligerent, in agros et domus pensionem transtulit: ac confestim, non ostenso quantum aut quo pendendum cuilibet modo foret, alios alio dimisit, qui privatorum ac civitatum facultates describerent, ut cum singuli majorem jacturam vererentur, mallent vicesimam pendere; idque ejus consilium ita res ipsa probavit. Contigit hic census L. Manutio et Caio Silio cons., uno anno ante Augusti obitum. Et quatuor fere annis ante Christum natum, Augustus

recensionem eorum, qui in Italia habitarent, ut refert Dion. lib. v, ac ad ducenta sestertia possiderent, invit, pauperioribus ac his qui extra Italiam viverent, omissis, ne quid turbarum darent : id ne censor facere videretur, ad hunc censum peragendum lustraleque sacrum faciendum proconsulare imperium accepit. » Præterea ex Epiphanio hæres. 51, constat, « quinto quoque anno solita[m]itti a Judæis ad Romanos tributa; » et Tertullianus lib. iv, *Adversus Marcion.*, cap. 19, quinto anno post Christum natum dicit, « alium censum initum. » Sic enim ait : « Sed et census constat actos sub Augusto nunc in Judæa per Sentium Saturninum : apud quos genus ejus inquirere potuissent, hoc est sub consularu Sentii Saturnini, qui gessit consulatum anno quinto Christi cum sexto Ælio Cato. » Et in lib. *De pallio*, cap. 2 : « Deo tot Augustis in unum favente, quot census transcripti, quot populi propaginati ! » Adde illam descriptionem et bonorum æstimationem post regnum Archelai factam, quam refert Josephus lib. xvii *Antiquitat.*, cap. ult., et lib. xviii, cap. 5; et lib. ii *De bello Judaico*, cap. 7; et Eusebius lib. i *Historiæ eccles.*, cap. 5 : quamvis videatur confundere primam sub Christo factam cum hac, quia utrique Cyrinum præfuisse dicit. Ex his videtur colligi has celebres professiones non singulis annis fieri solitas, sed post quinque, aut plures annos, pro necessitate reipublicæ, et principum voluntate : ac fieri solitas per capita et fortunarum æstimationem. Tum etiam peculiariter distinctione facta tribuum et familiarum, ut fiebat apud Romanos, qui mos etiam in recensione servatus est a Judæis, ut patet in lib. *Numer.* a cap. 1; ac ita factum fuisse in hac recensione, asserit. Eusebius Emissenus, in *Evang. Luc.* ii : « His verbis, inquit, aperte demonstratur, quod hæc descriptio secundum familias facta fuerit, unde ad proprias civitates atque familias, ubicunque essent, singulos redire oportebat, quatenus communicato consilio omnes simul tributum dare promitterent; et facta descriptione secundum unamquamque familiam totius tributi summam colligerent. Venit itaque cum Maria Joseph desponsata sibi uxore prægnante in Bethleemum civitatem David, ubi eorum familia habitabat, ut et ipsi, sicut cæteri, eandem facerent professionem. Dicta autem est prima descriptio respectu secundæ factæ in sequenti lustro, sub eodem Cyrino. »

Dubium septimum est : *Utrum hi, qui in tabulis Romanorum profitebantur nomen, fierent cives Romani?* Respondetur jure antiquo Romanorum fieri, ut ait Oros. et notat Sigonius, ex Leucis, Ciceron. et aliis lib. i, cap. 14, *De jure antiquo Romanorum*. Unde leg. *In orbe, D. De statu hominum, in orbe Romano, qui sunt ex constitutione imperat. Antonini cives Romani effecti sunt.*

III. *Bethleemum.* — Justinus philosoph. et M. in *Apologia 2*, pro Christianis : « Bethleem castellum est Judææ, stadia 35 distitum ab Hierosolymis : in

quo Jesus Christus natus est, sicut cognoscere potestis ex censu facto sub Quirino, qui primus in Judæam procurator missus est. » Hieronymus, lib. *De locis Hebraicis*, littera B : « Bethleem civitas David in sorte tribus Judæ, in qua Dominus noster atque Salvator natus est, in sexto milliario ab Ælia, contra meridianam plagam, juxta viam, quæ ducit Chebron, ubi et sepulcrum Jesse et David ostenditur. Sed et prope eandem Bethleem regis quondam Judæ Archelai tumulus ostenditur, qui semitæ ad cellulam nostram e via publica divertentis principium est. » Beda, lib. *De locis sanctis*, cap. 8 : « Bethleem sex millibus in austrum ab Hierosolyma secreta, in dorso sita est angusto, ex omni parte vallibus circumdato, ab occidente in orientem mille passibus longi, humili sine turribus muro per extrema plani verticis instructo, in cujus orientali angulo, quasi quoddam naturale semiantrum est, cujus exterior nativitatis Dominicæ fuisse dicitur locus, interior Domini Præsepe nominatur. » Brocardus in *Descriptione terræ sanctæ*, part. i, c. 7, § 59 : « Est Bethleem sita in colle alto, et oblongo, habens in occidente, et indeclivi loco collis ingressum, ubi etiam cisterna, de qua David bibere desideravit, cum esset in presidio. In extremitate vero orientali sub rupe quadam, quæ erat juxta murum civitatis, fuit, secundum morem illius terræ, locus pro stabulo, habens præsepe in rupe excisum ubi mundi Salvator ex Virgine natus et reclinatus fuit, cum locus alius commodior in diversorio non esset quam præsepe, in quo mundi Creator et Redemptor reponeretur. » Et in descriptione Jerusalem : « Jerusalem civitas Dei summi distat ab Acone 36 leucis, quæ scilicet est contra aquilonem, a Sebaste vero, sive Samaria distat sedecim leucis, a Sichem 8, et a Nazareth 27, et hæc loca omnia sunt versus aquilonem. »

Auctor. Cum constet Bethleemum situm fuisse ad austrum Jerusalem sexto milliario, et Nazaretham ad septentrionem Jerusalem 27 leucis, quæ, datis singulis leucis 4 milliariis per spatium, quod præterit singulis horis, si mediocriter quis gradiatur, percursis, efficiunt 108 milliaria, profecto via integra a Nazarethâ usque ad Bethleemum viginti novem fere leucis comprehensa fuit. Legæ quæ supra diximus, cap. 7, n. 2. Collis autem ille, in quo sita erat civitas vocabatur Ephrata, quo nomine vocatur et ipsa civitas Genes. xxxv, 19 : *Mortua est ergo Rachel, et sepulta est in via quæ ducit Ephratam, hoc est Bethleem.* Gen. xlviii : *Sepelivi eam juxta viam Ephratæ, quæ alio nomine appellatur Bethleem.* Hieronymus, *Quest. in Genes.* in c. xlviii, ait : « Ephrata vero et Bethleem unius urbis vocabulum est. » Et lib. *De loc. Hebr. litt.* E : « Ephrata regio Bethleem, civitas David in qua natus est Christus; est autem in tribu Juda, licet plerique male existiment in tribu Benjamin, juxta viam, ubi sepulta est Rachel, 5 milliario ab Jerusalem. »

IV. *Pastorum.* — Lucas, cap. ii : *Invenietis infantem*

pannis involutum et positum in præsepio. Brocardus: « In extremitate orientali, sub rupe quadam, quæ erat juxta murum civitatis, fuit, secundum morem illius terræ, locus pro stabulo. »

AUCTOR. Ex modo loquendi angeli, videlicet locus ille communis et satis notus pastoribus, quo divertere solerent. Cur enim et diceret positum in præsepe, nullo particulari nominato? Num non erant multa alia? sed notum et commune præsepe designavit. Speluncæ hanc descriptionem tradidit mihi unus e nostris, qui missus a Gregorio XIII pontifice summo ad reducos conciliandosque Morabitas Ecclesiæ Romanæ, Bethlehemum divertens, vidit eam, atque dimensus est, et scriptis mandavit, ne memoria excideret, recteque descriptam esse comprobavit alter e nostris, qui a Philippo II, religionis ergo, ad loca illa sancta visitanda suo nomine est similiter missus, estque conformis ei, quam tradit D. Joannes Suares Conimbricensis episcopus, tract. 49 in *Luc.*, qui se etiam vidisse affirmat et vera ex dictis sanctorum jamjam adducendis comprobabitur.

V. *Speluncam.* — Justinus philosophus et martyr, in *Dialogo cum Triphone*: « Cum autem puernasceretur in Bethlehem, quia Joseph non erat locus in castello, quo diverteret, in speluncam quamdam castello propinquam divertit; ibi Maria Christum recens natum in præsepe deposuit. » Origenes, lib. 1, *Contra Celsum*: « Quod autem in Bethlehem sit genitus Jesus, si velit aliquis post Michææ vaticinium, et post Evangelii per Jesu discipulos conscripam historiam fieri alias certior, intelliget, ut subsequenter in Evangelio, cum ejus nativitas enarratur, et in Bethlehem speluncam ostendi, ubi ille sit natus quod utique et in illis locis percelebre est, vel apud eos quidem qui a fide sunt alieni, fama et nomine circumfertur, eadem et in spelunca, Jesum quemdam quem Christiani adorent et demerentur genitum esse. » Eusebius, l. vii *De demonstratione Evang.* c. 5: « Hodie quoque qui illum locum incolunt, tanquam a patribus eorum accepta memoria, his, qui visendi gratia Bethlehem petere consueverunt, testimonium suum afferunt, veritatem fidei facientes agrumque demonstrantes, ubi Virgo enixa infantem posuit. » Athanasius, episc. Alexand., *Orat. de nativitate Christi*: « Elisabeth in domo illustri Joannem peperit, et Virgo ipsa in parva spelunca Jesum parit; Joannes in lecto et Dominus in præsepio reclinatur. » Gregorius Nyssenus episcopus, *Orat. de Nativitate Christi*: « Verum hortatur nos Evangelium, ut in Bethlehem oratione convertamur et quæ in antro sint mysteria, videamus quid sibi vult hæc Domini in antro sedes, hæc in præsepi reclinatio. » Epiphanius, hæres. 20: « Natus in Bethlehem, circumciscus in spelunca. » Hieronymus, epist. 18, ad *Marcellam*: « Verum ut ad villam et ad Mariæ diversorium veniamus, quo sermone, qua voce tibi speluncam Salvatoris exponam? Et illud præsepe, in quo infantulus vagiit, silentio magis quam infimo sermone honorandum est. » Et Epist.

in epitaph. Paulæ: « Inde Bethlehem ingressa, et in specum Salvatoris introiens, postquam vidit sacrum Virginis diversorium et stabulum. » Et Epist. 48, ad Sabinianum diaconum: « Infelicissime mortalium, tu speluncam illam, in qua Dei Filius natus est, et veritas de terra orta est, et terra dedit fructum suum, de stupro conducturus ingrederis? Non times ne de præsepi infans vadat, ne puerpera Virgo te videat? » Beda, *De locis sanctis*, cap. 8: « In cujus orientali angulo, quasi quoddam naturale semiantrum est, cujus exterior nativitatis Dominicæ fuisse dicitur locus. » Georgius Cedren. in *Compend. hist.*: « Josephus cum Maria in Judæam abiit: angustiaque temporis præventi diverterunt in suburbium Bethlehem, quod possidebat Salome obstetrix Mariæ consobrina. » Nicephorus, l. 1 *Hist. eccl.*, cap. 12: « Verum enim vero, edicto cogente, cum Joseph simul cum sponsa Maria pondus ventris naturam ipsam supergressum leviter admodum ferente, in patriam suam, ut ibi censeretur, iret, nequedum ad domum pervenissent, in agrum quemdam diverterunt, qui ager Salomæ erat, turgurium humile, et præsepe adjecta excipienda constructum, cæli et terræ Regi genito hospitium præparatum fuerat: hunc ibi fasciæ circumvolvunt et quod honoratior in diversorio locus non esset, in præsepio omnium altor reponitur, necesse enim erat quam plurimis ad censum et descriptionem confluentibus, multam posterius advenientibus locorum relinqui penuriam. Itaque hospitii inopia ad eum modum laborantem opificem rerum omnium Deum Verbum inanimentium præsepe excipit. »

VI. *Novem.* — Cyrillus Hierosolymitanus *Cateches.* 12: « Agnoscat eorum ordo et institutum, qui vitam solitariam agunt, castitatis gloriam, nec enim privamur castitatis dignitate: in ventre enim Virginis fuit novem mensium tempore Salvator, vir factus Dominus 33 annorum: itaque si veneratur Virgo propter novem mensium tempus, multo magis nos propter multorum annorum tempus. » Sophronius Hierosolymitanus in Epist. synodica: « Ex inviolabili namque et virginali sanguine S. Virg. Mariæ, Verbum vere factum est incarnatum et veraciter homo in utero virgineo deportatus et tempus explevit legitimi puerperii. » Joannes Damascenus, lib. iv, *De fide*, cap. 15: « Et quoniam consueto in tempore, nam novem menses complens et decimum attingens nascitur, id fit lege partus. » S. Hilarius Arelatensis episc. hom. 1, *De natali Domini*: « Et quid egit illis novem mensibus intra illud materni corporis genitale secretum? illic utique de illius ossibus et medullis ratione operante collectus illic natura stupente compositus, illic per legitima nascendi spatia de carne carnis incremento mutatus est. »

VII. *Nulla dolore.* — Cyprianus, *In nativitate Christi*: « Genitrix est obstetrix et devotam dilecto soboli exhibet clientelam, attrahat, amplectitur, jungit oscula, porrigit mammam, totum negotium

plenum gaudio, nullus dolor, nulla naturæ contumelia in puerperio, nec locus ibi erat lavacris, quæ solent puerperis præparari, quippe nec aliqua naturæ injuria Matrem Domini læserat, quoniam sine tormento peperit, quæ in conceptione caruit voluptate, ultro maturus ab arbore hujula fructus elapsus est, nec oportuit vellicari, quod sponte prodibat; nil in hac repetiit ultio, nec præcedens delectatio aliquam expetiit pœnarum usuram, Spiritu sancto obumbrante incendium originale extinctum est, ideoque innoxiam affligi non deuit, nec sustinebat justitia, ut illud vas electionis communibus lassaretur injuriis, quoniam plurimum a cæteris differens, natura communicabat, non culpa. » Zeno, episcopus Veronensis, serm. 6, *De natali* : « Non Mater ejus tanti partus pondere exhausta totis palens jacuit resoluta visceribus, non Filius Matris, aut suis est ullis sordibus delibutus : nec enim revera aliquid circa se habere posset immundum, qui humani generis peccata, sordes et maculas venerat mundaturus. Denique purgationes, quæ sunt tarditate periculosæ, nullo puerum maternorum viscerum secutæ sunt damno, nullæ adhibita rudi setæ sueto more fomenta, nec enim his poterat indigere, quæ accipere in uterum meruerat animarum omnium salvatorem. » Athanasius, *Serm. De Nativitate Christi* : « Quæ sine dolore aliquo mater fuit, eadem et obstetricis munera functa est, cum a nulla muliere didicisset : non enim permisit quemquam impuris manibus attrectare partum ab omni labe purum; illa per se eum, qui ab ipsa, et pro ipsa genitus est, suscepit, pannis involvit, et in præsepio reclinavit. » Gregorius, Nyssenus episcopus, *Orat. de Resurrectione Christi* : « Habes et Isaiam, qui gratiam hodiernam non parum illustrat : ab ipso enim Virginem matrem sine patre filium, sine dolore puerperam, sine labe partum prædisces; sic enim loquitur propheta : *Ecce virgo in utero concipiet, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel : quæ vox significat nobiscum Deus.* (Isa. vii, 14; Matth. i, 23.) Equum erat autem, ut sine dolore hic partus existeret. Etenim cum omnis voluptas dolorem conjunctum habeat, necesse est ut in his, quæ ita copulata sunt, cum unum abest, alterum etiam absit : itaque cum nulla concipiendi voluptas antecesserit, nec pariendi quidem dolor est consecutus. Hoc autem prophete verbis etiam comprobatur, quæ sic habent : *Antequam labor dolorum veniret, effugit, et peperit masculum*, aut quemadmodum alius interpretes ait, *Antequam dolores sentiret, peperit.* » Gregorius Nazianzenus, in tragedia *De Christo patiente*, in principio :

*Nam partum ego sum experta non partum : qui enim Nomine alio vocare possim, ut quæ parens
Expers laboris, et doloris exstii
Integra, et incorrupta, nescia illius
Etiam voluptatis viri quæ ex copula est ?*

Et inferius :

Matrem absque sponso scimus et viro, suas

*Hic nulla partes, et suam manum obstetrix
Deprædicavit : partus hic divinus est.*

Hieronymus lib. *Adversus Helvidium*, capit. 4 : « Nulla ibi obstetrix, nulla muliercularum sedulitas intercessit : ipsa pannis involvit infantem, ipsa et mater, et obstetrix fuit : *Et collocavit*, inquit, *in præsepio*, quia non erat eis locus in diversorio. Quæ sententia et apocryphorum deliramenta convincit, dum Maria ipsa pannis involvit infantem. » Fulgentius, *Serm. de laudibus Mariæ* : « Nulla fieri gravado potuit concipienti, nulla tristitia parturienti : qui enim venerat triste lætificare sæculum, ventris non contristavit hospitium. » Joannes Damascenus, lib. iv *Fidei orth.* cap. 15 : « Natus est ex muliere sine patre et ex patre sine matre : et quoniam ex muliere, lege partus, quoniam sine patre super naturam est nativitatis, et quoniam consueto in tempore (nam novem menses complens et decimum attingens nascitur) id fit lege partus; quod autem sine dolore supra legem partus est; cujus enim voluptas non præcessit, nec pariendi dolor subsequutus est, secundum prophetam dicentem : *Priusquam dolorem partus sentiret peperit.* Et rursus : *Priusquam adveniret tempus dolorum partus effugit, et peperit masculum.* » (Isa. lxi, 7.) Petrus Damianus, serm. 3 *De Mariæ nativitate* : « Quæ sine contaminatione concepit, et sine dolore filium procreavit; non secutus est dolor partum, quia non præcessit libido conceptum; dictum namque fuerat, ecce in dolore paries filios : quæ sententia in aliis matribus vigit, in Maria vero modum sui juris amisit; quæ enim virgo permansit concipiendo, dolorem sentire non potuit pariendo. » Rupertus, lib. xiii in *Joan.* : « Non habuit hæc mulier hanc pœnam, ut in dolore pareret, sicut cæteræ matres, quando infans sibi natus est, sed tunc quando pendenti, et morienti in cruce astat Filio. » Bernardus, serm. *¶ in Vigil. Nativit.* : « O partus solus sine dolore, solus nescius pudoris, corruptionis ignarus, non reserans, sed consecrans virginalis uteri templum! » Et serm. 4 : « Cui poterit Christus asper aut durus videri, qui nec ipsi matri in nativitate quidquam asperitatis, quidquam intulit læsionis? O nova vere miracula, conceptus fuit sine pudore, partus sine dolore, mutata est in Virgine nostra maledictio Evæ! peperit enim filium sine dolore; mutata est, inquam, maledictio in benedictione, sicut prædictum est per angelum Gabrielem, *Benedicta tu in mulieribus.* O beata sola inter mulieres benedicta, et non maledicta, sola a generali maledicto libera, et a dolore parturientis aliena! Nec mirum, fratres, si dolorem non intulit matri, qui dolores totius mundi tulit. Duo sunt quæ timet humana fragilitas, pudor et dolor : utrumque Christus tollere venit, unde et utrumque suscepit : itaque ut fiduciam nobis daret quod tolleret hæc a nobis, prius matrem suam immunem ab utroque servavit, ut nec in conceptu quidquam pudoris, nec in partu quidquam doloris existeret. » Et epist. 174 : « Extolle nescientem

vel in concipiendo concupiscentiam, vel in pariendo dolorem. »

AUCTOR. De hac re supra, cap. 5, num. 12, satis multa adduximus.

VIII. *Apertione.* — Eusebius Emissenus hom. super *Ecce quam bonum, et quam jucundum* (Psal. cxxxii, 1) : « Quomodo potuit virgo esse post filium? Hoc utique modo, quia honor virginitatis per generantem, non per nascentem resolvitur. Hic ergo, quia corruptionis injuria non fuit in conceptu, ideo integritas perseveravit in partu. Nemo virgine nato filio calumniatur gloriam tantæ parentis; quam cœlestis puer non prærupit dum concipitur, non potuit violare dum nascitur. » Cyrillus, archiepiscopus Hierosolymitanus, in *Orat. de Occursu Domini* : « Jerusalem aperiatur portas ei, qui aperuit omnibus cœlestes portas, et aperuit in cruce ostia sepulcrorum, et contrivit portas inferorum, quæ erant ab æterno; et admirabiliter clausit portas virginitatis. Christus solus ex solo unigenitus, cum virginales portas non aperuisset, non est sanctus Domino, sed Sanctus sanctorum. » Gregorius Nyssenus, *Hom. de Occursu Domini* : « Non prius apertam vulvam virginalem aperuit, signacula virginitatis illasa conservans, etiam post processum admirabilem. » Gregorius Nazianzenus in *Tragœdia De Christo patiente*, ad finem :

*Et quomodo autem foribus oclulis adest?
Quin forte, et idem sic sepulcro condito
Clausoque surgens exiit, velut antea
Virginis ab alvo prodiit, matris suæ,
InfRACTA servans claustra, quam castissimæ.*

Amphilochius Iehonii episcopus, in *orat. De Hy-popanti. Domini* : « Quantum pertinet ad virginalem naturam, Virginis claustra nullo modo aperta sunt, quantum vero ad potentiam geniti Domini nihil clausum, omnia aperta. » Ambrosius lib. *De institutione virginis*, cap. 7 : « Quæ est hæc porta, nisi Maria? Ideo clausa, quia virgo. Porta igitur Maria, per quam Christus intravit in hunc mundum, quando virginali fusus est partu, et genitalia virginitatis claustra non solvit, mansit intemeratum septum pudoris, et inviolata integritatis duravere signacula, cum exiret ex Virgine, cujus altitudinem mundus sustinere non posset. » Et cap. 1 : « Hæc porta clausa erit, et non aperiatur : bona porta Maria, quæ clausa erat, et non aperiebatur; transivit per eam Christus, sed non aperuit. » Joannes Chrysostom. *Hom. de Joanne Baptista* : « Sancta Maria, beata Maria mater, et virgo, virgo fuit ante partum, virgo post partum : vultis scire quomodo de virgine natus sit, et post nativitatem mater ipsa sit virgo? Clausa erant ostia, et ingressus est Jesus. Quomodo clausis ostiis intraverunt ossa et caro? Nescis quomodo factum sit, et das hoc potentiae Dei. Da potentiae Dei, quia de Virgine natus sit, et tamen ipsa virgo, fuerit virgo post partum. » Telse concilium : « Hæc porta est Maria, de qua

scriptum est, quia Dominus pertransivit per eam, et erit clausa post partum; quia virgo concepit, et genuit. » Hieronymus in *Apologia ad Pammachium* : « Respondeant mihi quando Jesus ingressus est clausis ostiis, cum palandas manus, et latus considerandum, et ossa carnemque monstraret, ne veritas phantasma putaretur; et ego respondebo quomodo sancta Maria sit et mater et virgo, virgo post partum, mater antequam nupta. » Et in *Isa. vii* : « Ipse descendit in iterum virginalis, et ingreditur et egreditur Orientalem portam, quæ semper est clausa (Ezech. xlii, 2). » Proclus Cizicenus, in synodo Ephesina : « Iste Emmanuel naturæ quidem portas aperuit, ut homo, virginitatis autem claustra non fregit ut Deus, sic nascitur ut est conceptus; impassibiliter introiit, ineffabiliter exivit secundum quod propheta Ezechiel dixit. » Augustinus, epist. 5, *Ad Volusianum* : « Ipsa virtus Dei per inviolata matris virginea viscera, membra infantis eduxit, quæ postea per clausa ostia membra juvenis introduxit. Ille si ratio quæritur non erit mirabile, si exemplum poscitur non erit singulare; demus Deum aliquid posse, quod nos fateamur investigare non posse: in talibus rebus tota ratio facti est potentia facientis. » Et sermone 156, *De tempore* : « Quid mirum si Dominus ad discipulos glorificatum corpus claustris stupentibus intramisit, qui illeso materni pudoris signaculo januam mundi hujus intravit? » Et sermone 160 : « Ille vivens per clausas januas intravit qui nascendo integritatem matris non violavit. » Maximus, hom. 2, *De nativitate Domini* : « Non usquequaque miremur, si is qui fidei semine acquiritur, salva materni pudoris fide inviolabiliter procreatur: itaque ad Evangelium recurramus, miraculum illud quod evangelista protulit tempore resurrectionis digne mihi usurpabitur, etiam tempore nativitatis, cum Joanne dicendo (xx, 26) : *Veni Jesus januis clausis, et stetit in medio.* Ecce jam nunc januis clausis processit in mundum, materni pudoris signaculo minime resignato: simulque illud impletur propheticum Ezechielis oraculum : *Et porta erat clausa, et non est aperta, quia Dominus transivit per eam* (Ezech. xlii, 2); eadem nunc prudentia mundi istius januam per partem inviolatæ matris intravit, qua postmodum ad discipulos clausis foribus penetravit. » Theodoretus, dialog. 2 : « Ingressus est clausis januis, quemadmodum et egressus est ex utero, cum claustra Virginis obsisterent, et sicuti in mari ingressus est. » Leo Papa sermone primo de *Nativitate* : « Merito igitur virginæ integritati nihil corruptionis intulit partus salutis, quia custodia fuit pudoris, editio veritatis. » Et serm. 2 : « Oportuit enim ut primam Genitricis integritatem nascens incorruptio custodiret, et complacium sibi claustrum pudoris, et sanctitatis hospitium divini Spiritus virtus infusa servaret, quæ statuerat dejecta erigere, confracta solidare, et superandis carnis illecebris multiplicatam pudicitiam donare virtutem : ut virginitas, quæ in aliis non

poterat salva esse generando, fieret aliis imitabilis confitendo et renascendo. » Hormisda papa in epist. 1, c. 3 : « Proprium quoque Filii Dei, ut juxta id quod scriptum est, in novissimis temporibus Verbum caro fieret, et habitaret in nobis, ita intra viscera sanctæ Mariæ Virginis Genitricis Dei unitis utrisque sine aliqua confusione naturis, ut qui ante tempora erat Filius Dei, fieret filius hominis, et nasceretur in tempore hominis more, Matris vulvam natus non aperiens, et virginitatem Matris Deitatis virtute non solvens. Dignum plane Deo nascente mysterium, ut servaret partum sine corruptione, qui conceptum fecit esse sine semine, servans quod ex Patre erat, et representans quod ex Matre suscepit. » Beda, Hom. in *Vigilia Paschæ* : « Qui mortalis adhuc clauso Virginis utero potuit nascendo mundum ingredi, ipse absque ulla dubitatione jam factus immortalis, clauso licet sepulcro, potuit resurgendo exire de monumento. » Euthymius, in cap. xxviii Matth. : « Quemadmodum Christus natus est servatis integris claustris Virginis, ita quoque resurrexit servatis integris monumenti signaculis. » Bernardus, serm. 3, *De purificatione* : « Non ab altero viro virum suscipiet, non humana lege concipiet hominem, sed intra viscera intacta et integra virum claudet, ita sane ut, intrante et exeunte Domino, porta orientalis clausa jugiter perseveret. »

Auctor. Quod vero Tertullianus lib. *De carne Christi*, cap. 4, et cap. 20 et 23; lib. iii *Adversus Marcionem*, cap. 11, et lib. iv, cap. 21, et lib. v, cap. 19; et Origenes, hom. 14 in *Lucam*, et Ambrosius, in *Lucam*, lib. i, cap. 20, dicunt, patefacto Virginem corpore peperisse; vel intelligendi sunt dixisse, ut Hieronymus asseruit : Christum nondum apertam vulvam virginalem aperuisse supernaturaliter, et clausam naturaliter servasse; vel non usque adeo certos fuisse de ea re, de qua modo non potest dubitari. Quamvis enim editus fuerit Christus eadem via, qua reliquæ matres suos pariunt fetus, ut dixit Nazianz. epist. 3, *Ad Cledonium*; et Epiphanius lib. ii, hæres. 69 : « Natus, inquit, est per consuetam viam impollute, et absque inquinamenti; » et hæres. 77 : « In veritate Christus carnem habens, et animam, et per genitales meatus in veritate repertus est; » et Damascenus, lib. iv *Fidei*, cap. 15 : « Per auditum quidem conceptio, ait, sed nativitas per consuetum parientium egressum; » tametsi nonnulli fabulantur per latus divinæ Matris ipsum natum fuisse, nihilominus clausa e integra reliquit claustra, sicut cum foribus clausis suscitatus est ad discipulos ingressus.

IX. *Obstetricis*. — Cyprianus, serm. in *Nativitate Domini*; Athanasius, Gregorius Nazian. in *Christo pariente*; Hieronym. *adversus Helvidium*, ut supra, num. 7.

Auctor. Illa vero, quæ Suidas de nomine Jesu, et Jacobi Proto-Evangelium, et Zeno episcopus Veron. serm. 6, *De Nativitate*, dicunt de obstetricibus apocrypha sunt; sic enim ait Zeno : « Maria incor-

rupta concepit, post conceptum virgo peperit, et post partum virgo permansit. Obstetricis incredulæ periclitantis enixa, in testimonium reperta ejusdem esse virginitatis, incenditur manus, qua tacto infante statim edax illa flamma sopitur, steque illa medica feliciter curiosa; dum admirata mulierem virginem, admirata infantem Deum, ingenti gaudio exultans, quæ curatum venerat curata recessit. » Hæcille, quæ refelluntur a B. Hieron., desumpta enim videntur ex apocrypho libro *De infantia Salvatoris*.

X. *Tam integra*. — Isaias, vii, 10, 11 : *Et adjecit Dominus loqui ad Achaz dicens : Pete tibi signum a Domino Deo tuo in profundum inferni, sive in excelsum supra. Et dixit Achaz : Non petam, et non tentabo Dominum. Et dixit : Audite ergo, domus David, numquid parum vobis est molestos esse hominibus quia molesti estis et Deo meo, propter hoc dabit et Dominus ipse vobis signum : Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel. Matth. i, 20 : Hæc autem eo cogitante, ecce angelus Domini apparuit in somnis ei dicens : Joseph fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam, quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est; pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum, ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem : Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum Nobiscum Deus. Earsurgens autem Joseph a somno fecit sicut præcepit ei angelus Domini, et accepit conjugem suam, et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum. Lucas, i, 30-35 : Et ait angelus ei : Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum : ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Dixit autem Maria ad angelum : Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco ? Et respondens angelus dixit ei : Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. Isaias, lxi, 1 : Ecce Dominus ascendet super nubem levem. Hieronym. : « Ascendit Dominus super nubem levem, corpus sanctæ Virginis Mariæ, quod nullo humani seminis pondere prægravatum est. » Et Isa. lxi, 2 : Ascendet sicut virgultum coram eo, et sicut radix de terra sitiendi. Hieronymus : « Septuaginta transtulerunt, Annuntiavimus sicut parvulum coram eo. Pro virgulto, Symmachus ramum interpretatus est, ut assumptum ostenderet hominem, quo processit de utero virginali, de quo infert, sicut radix de terra sitiendi. Pro sitiendi Aquila interpretatus est, invia, ut virginitatis privilegium demonstraret, quod absque ullo humano semine de terra prius invia sit creatus. Iste est de quo supra legimus : Eziet virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet, ut nativitatis ejus ascensum significet in mundo. » Daniel, ii, 34 : Videbas ita, donec abscissus est lapis de monte sine manibus, et implevit universam terram. Hieronymus : « In fine*

autem horum omnium regnorum auri, argenti, æris et ferri, abscissus est lapis Dominus atque Salvator sine manibus, id est, absque coitu et humano semine, de utero virginali, et contritis omnibus regnis factus est mons magnus, et implevit universam terram. »

XI. *Bovæ et asinus*. — Habacuc, cap. iii, sec. Septuaginta : *In medio duorum animalium cognosceris*. Cyrillus Hierosolym. Catechesi xii : « Audistis Habacuc dicentem ad Dominum : Cum appropinquabunt gentes, agnoscetur. Et quod signum est, o propheta, venturi Domini? Ille autem dicit : Deinde in medio duorum animalium cognoscetur. Hoc ad Dominum dicens manifeste. » Gregorius, Nyssenus episc., *Orat. de nativitate Domini* : « Præsepe, in quo Verbum gignitur, bestiarum est domus, ut cognoscat bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui; idcirco in præsepi, quod est animalium ratione vacantium sedes, a cælo delapsus vitæ panis proponitur, ut et quæ a ratione remota sunt animalia rationis cibo nutriantur, atque ita ratione decorentur. Medium igitur in præsepi se inter bovem et asinum utriusque Dominus locat, ut medium parietem maceriæ solvens, duos condat in semetipso in unum novum hominem, ab altero grave legis jugum eripiens, alterum simulacrorum cultus onere liberans. » Gregorius Nazianzenus, *Orat. de Christi nativitate* : « Nativitatem venerare propter quam nativitatibus vinculis solutus es, et Bethleem, parvam, inquam, illam honora; quæ te in paradysum reduxit; et præsepe adora propter quod, cum rationis expers esses, a Verbo nutritus es; cognosce ut bos possessorem, quemadmodum ab Isaia admoneris, et ut asinus præsepe Domini sui. » Ambrosius, lib. ii, in *Luc.* c. De nativitate Salvatoris : « Infantis audis vagitus, non audis bovis Dominum agnoscens mugitus; agnovit enim bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui. » Hieronymus, epistola 27, in Epitaphio Paulæ, c. 4 : « Atque inde Bethleem ingressa, et in specum Salvatoris introiens, postquam vidit sacrum Virginis diversorium, et stabulum in quo agnovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui, ut illud impleretur, quod in eodem propheta scriptum est : *Beatus qui seminat super aquas, ubi bos, et asinus calcant*, me audiente jurabat cernere se oculis fidei infantem pannis involutum, vagientem in præsepe Domini. » Petrus Chrysologus, serm. 156 : « Receperunt jumenta in præsepe, quem in domo vestra recipere vos spreveristis; Agnovit, sicut scriptum est, *bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui, tu autem, Israel, tuum Dominum non quæxivisti*. (Isa. i, 3) » Paulinus, epist. 2, Ad Severum : « In Bethleem quoque, ubi agnoverat bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui, ibi principes hominum inficiati Salvatorem Deum infames hominum amores moresque coluerunt. » Hormisdas episc. 1 decretali : « Dignum plane Deo nascente mysterium, ut servaret partum sine corruptione, qui

conceptum fecit a se sine semine, servans quod ex parte erat, repræsentans quod ex matre suscepit, nam jacens in præsepio videbatur in cælo, involutus pannis adorabatur a Magis, inter animalia editus ab angelis nuntiatur. »

XII. *Nox*. — Lucas, cap. ii, vers. 8 : *Et pastores erant in regione eadem, vigilantes, et custodientes vigilias noctis super gregem suum*. Rupertus, lib. iii *De divinis officiis*, cap. 16; et cap. 18, ut sequenti num. referimus.

AUCTOR. Nocte Christum natum communis habet Ecclesiæ traditio.

XIII. *Domino*. — Sexta synodus Constantinopol. act. 18, in decretis concilii, c. 8 : « Diei Dominici, quia in eo Deus lucem condidit, in eo manna in eremo pluit, in eo nasci dignatus est, in eo stella Magis refulsit, in eo de quinque panibus et duobus piscibus quinque millia hominum pavit, in eo baptismum a Joanne in Jordane suscepit, in eo ipse prius Redemptor pro salute nostra a mortuis resurrexit, in eo Spiritum sanctum super discipulos effudit, tanta debet esse observantia, ut præter orationes, et missarum solemnias, et ea quæ ad vescendum pertinent, nihil aliud fiat. » Rupertus, lib. viii *De divinis officiis*, c. 16 : « Dominica nocte natum esse Christum probabile est, quamvis sacra Evangelii de hoc historia tacuerit. Namque si per regulam computi retro percurras, invenies ejus anni, quo natus est, concurrentes quinque, quo addens regularibus Decembris septem, vel ut compendiosius fiat, regularibus Januarii tribus, invenies diem illum, quo Decembrem inchoamus, quintam fuisse feriam, et eum, quo Januarium, primam, id est, diem Dominicam, sublatis videlicet septem ex eo numero, qui et regularibus, et concurrentibus compositis accrescunt. Cum autem December quinta feria, vel Januarius inchoatur prima, necesse est diem natalis Domini, qui post Kalendas Decembris 25, et ante Kalendas Januarii est octavus, primam feriam, id est, diem existere Dominicam. Nocte ergo Dominica natus est Christus, consonante mirabilium suorum ordine, ut quo die dixerit : *Fiat lux, et facta est lux*, ejusdem diei nocte exoriretur in tenebris lumen rectis corde. » Et c. 18 : « Superius jam dictum est Dominica nocte Christum natum fuisse, videlicet ut qua die dixit Deus *Fiat lux*, eadem die vera nobis lux in tenebris oriretur. » Nicephorus, lib. i *Historiæ ecclesiast.* c. 12 : « Et die octavo Dominico circumciditur in Bethleem. »

AUCTOR. E Græcis auctoribus Cedrenus feria quarta : quidam alii die sexto Christum natum putant; sic enim ait Hesychius I Cor. xv : « Natus est mense Decembri, die sexto, hora tertia diei. » Et Anastasius Sinaita, lib. vii *Hexamer.* : « Ad vesperam diei sextæ. » Et Anastasius Nizenus, *Quæst.* q. 92 : « Hora ejusdem diei septima. » Verum quoad horam nocturno tempore natum Christum ex Evangelio deduximus jam satis aperte.

XIV. *Decembris 25*. — Evodius apud Nicephorum

lib. II, cap. 3 : « Peperit mundi ipsius lucem annum agens quindecimum, vicesimo quinto die mensis Decembris. » Clemens, lib. V *Constitution.* cap. 12 : « [Dies festos agite, fratres, ac primum quidem diem natalis, qui 25 die mensis noni celebratur. » Joannes Chrysost. hom. in II *Lucæ* de nativitate Joannis Baptistæ : « Christus, qui in nativitate Joannis jam trium mensium incorruptæ vulvæ fuerat conceptus, supererat ei ut et ipse secundum humanam nativitatem suppleret menses novem. Alii menses sex, qui nunc ex octavo Kalendas Julias, in octavo Kalendas Januarias sunt menses sex, quibus suppletis novem mensibus, initiante decimo Christus mundo natus est. » Et infra : « Sed et Dominus nascitur in mense Decembri, hiemis tempore, octavo Kalendas Januarias, quando olivæ maturæ premuntur, ut unctio, id est, chrisma nascatur. » Augustinus, lib. IV, *De Trinitate*, c. 5 : « Natus traditur octavo Kalendas Januarias. » Et lib. III, *Contra Judæos*, c. 5 : « Octavo Kalendas Aprilis conceptus Christus creditur, quo et passus, natus autem creditur octavo Kalendas Januarias. » Et in *Psal.* cxxxii, prope finem : « Nam ille (Joannes) natus est, ut tradit Ecclesia, octavo Kalendas Julias, cum jam incipiunt minui dies ; Dominus autem natus est octavo Kalendas Januarias, quando jam dies incipiunt crescere. » Paulus Orosius, lib. VII, cap. 2 : « Natus est autem Christus octavo Kalendas Januarii, quando primum incrementa omnia anni venientis incipiunt. » Petrus Chrysologus, serm. 159 : « Ante hos dies, id est, diem octavum Kalendarum hujus, quo crescere dies cœpit, quia verus dies illuxit in carne, natum Dominum Christum Jesum in Evangelio scriptum facile recolunt, qui legerunt. » Beda, lib. I in *Luc.*, cap. 3 : « Mensem sextum Martium intellige, cujus vicesimo quinto die Dominus noster, et conceptus traditur, et passus, sicut et vicesimo quinto mensis Decembris natus. » Georgius Cedren. : « Christus natus est mensis Decembris 25 die. » Rupertus lib. III *De divinis officiis*, c. 16 : « Cum December quinta feria, vel Januarius inchoatur prima, necesse est diem natalis Domini, qui post Kalend. Decembr. 25 et ante Kalend. Januarii est octavus, primam feriam, id est, diem existere Dominicam. » Nicephorus Constantinopol. in *Chronographia* : « Natus est Christus ante diem octavum Kalend. Januarii, qui est Chæac 29, idemque Decembris 25. » Nicephorus Callixtus lib. I *Historia*, cap. 12 : « Vicesimus autem et quintus tum mensis Decembris erat dies, cum ibi ineffabile pietatis et amoris erga genus humanum, tunc verbum Dei, maximumque inenarrabilis partus perficitur mysterium. »

Auctor. Quidam apud Clementem Alexand. lib. I *Stromat.* versus finem, natali Domini non solum annum, sed etiam diem addunt, natum enim dicunt 28 anno Augusti, in 25 Pachon, qui nobis est Maius; alii dicunt natum 24 vel 25 Pharmuti, qui nobis est Aprilis. Epiphanius, hæres. 51, putat natum Christum circa Januarium mensem, id est,

ante octavum Iduum Januarii, quæ est quinta Januarii mensis secundum Romanos. Ægyptii diem Epiphaniæ eundem et Natalis existimant, quos refert Chrysost. *Hom. de Christi nativitate*, cujus sententiæ fuit Cassian. collat. 19, cap. 2; et Theophilus episcopus Alexand. Præfat. Epistolæ paschalis. Sed refutat eos Hieron. in *Ezechiel* I, cum dicit : « Quintam autem diem mensis adjungit, ut significet baptismum, in quo aperti sunt Christo cœli; et Epiphaniæ dies hucusque venerabilis est, non ut quidam putant, natalis in carne, tunc enim absconditus est, et non apparuit. » Græci autem novere distinguere hunc diem, quem Theophaniæ vocarunt, ut Nazian. et Basil., a die Epiphaniæ, ut Latini; quos Ecclesia secuta est Africana, [ut sanctus scribit Augustinus, serm. 40 *De diversis*, et lib. IV *Contra Cresconium*, cap. 37.

XV. *Annus* 15.—D. Evodius apud Nicephor. lib. II, cap. 3 : « Peperit mundi ipsius lucem annum agens quindecimum, 25 die mensis Decembris. » Epiphanius presbyter in *Vita, Virginis* : « Tertio anno oblata est in templo, in quo annis undecim, et sex mensibus fuit, sex item mensibus in domo Joseph, 15 anno peperit. »

Auctor. Maria nata est octavo Septembris die, ut dictum est, cap. 2, num. 6, et dum tertium agebat annum in templo est oblata, hoc est, die 21 Novembris, completis duobus annis, duobus mensibus, et tredecim diebus, ut diximus cap. 3, num. 3; et 11 annis mansit in templo, juxta dicta cap. 3, num. 20; et anno 14, mense Decembri desponsa fuit Josepho, ut diximus cap. 9, num. 14 [et 15; et quarto postea mense Martio 25 die, conceptus Christum, ut dictum est, c. 5, num. 1 et 4. Ergo octavo die sequentis Septemb. complebat 14 annos, et 8 Decembr. tres menses, et usque ad 25 ejusdem 17 dies. Erat ergo 14 annorum, trium mensium, 17 dierum, cum peperit filium suum primogenitum; atque ita inchoato anno 15 peperit.

XVI. *Octaviano*. Epiphanius, hæres. 51 : « Hæc autem facta sunt in consulatu Octaviani Augusti, decimo tertio, et Sylvano consule. »

Auctor. Quibus consulibus natus sit Christus dubium est. Nam Severus Sulpitius, lib. II *Sacræ historiæ*, natum dicit coss. Sabino et Ruffino; Casiodorus vero in *Chronico*, coss. Cornelio Lentulo, et Valerio Messala, seu Messalino. Verum sententia Epiphaniæ sequenda est, quia auctore Dione, lib. LV, Sabinus et Ruffinus fuerant consules anno U. C. 750; Lentulus autem et Messala, anno 751; at Augustus cum Sylano, ut idem ait lib. LV, consules fuerunt anno U. C. 752 et 42, ex quo cœpit Augusti imperium, et 29 monarchiæ. Ergo his consulibus natus est Christus. Quod vero anno U. C. 752, natus sit Christus, constat, quia ex Dione annus 15 Tiberii, qui erat 50 Christi, incidit in 782 U. C. atque ita asserunt Paulus Orosius, lib. VI, cap. 22; et lib. VII, cap. 3; Beda, lib. *De sex ætatibus*; Ado in *Chronico* in sexta ætate, et multi ex recentioribus.

His adde annum 2 Olymp. 194, fuisse U. C. 752, in quo natus est Christus, quem annum designasse natali Christi Eusebium in Chronico sit certum, quia 50 annum Christi completum assignat, lib. x *De præparat. evangelica*, cap. 3, et in Chronico, anno 15 Tiberii Cæsaris, qui cœperat Augusto præcedente Decembrem, quo natus est Christus; at annum 15 constituit anno 4 Olymp. 201, qui erat U. C. 782. Et si retrocedas numerando septem plenas Olympiadas, invenies anno primo Olymp. 195 completum fuisse annum tertium Christi, et anno 4 Olymp. 194 completum annum secundum, et anno tertio completum annum primum, mense Decembri illius anni, atque ita illum primum annum inchoatum præcedenti Decembri sub anno secundo Olymp. 194, tuncque natum Christum, qui erat 752 urbis conditæ. Et confirmatur quia descriptio facta a Cyrino in eundem annum incidit cum illo, in quo natus est Christus, at Eusebius illam constituit anno 2 Olymp. 194. Illo ergo anno Christus natus est. Unde errore librariorum videtur factum, ut anno 3 constituatur in Chronico Eusebii.

XVII. Annus 42. — Eusebius Cæsariensis lib. i *Hist. ecclesiast.* cap. 2: « Igitur secundo et quadragesimo imperii Cæsaris Augusti anno ab Ægypto subjugata, et Antonii vel Cleopatæ interitu, in quo novissima Ptolomæorum apud Ægyptum regna ceciderunt, octavo et vicesimo anno, Dominus et Salvator noster Jesus Christus, prima ascriptione census, Cyrenio Syriæ præsidente secundum ordinem totius prophetiæ, quæ de ipso prædicta est, in Bethlehem Juda nascitur, quo anno cœpit Christianorum salus. » Epiphanius, hæres. 20: « Quadragesimo secundo Augusti Cæsaris nascitur Salvator noster in Bethlehem Juda. » Et hæres. 51: « Nascitur Salvator 42 anno Augusti regis Romanorum. » Et lib. *De ponderibus et mensuris*: « Deinde Romanorum reges regnaverunt, Augustus anno 56 cujus regni anno 42¹ Dominus noster Jesus Christus secundum carnem natus est. » Paulus Orosius, lib. i, cap. 1: « A Nino, vel Abraham usque ad Cæsarem Augustum, id est, usque ad nativitatem Christi, quæ fuit anno imperii Cæsaris quadragesimo secundo, cum facta pace cum Parthis Jani portæ clausæ sunt, et bella toto orbe cessarunt, colliguntur anni duo millia et quindecim. » Et lib. vii, cap. 2: « Deinde nunc primi istius imperatorum omnium Augusti Cæsaris, quamvis et pater ejus Cæsar mediator imperii potius quam imperator exstiterit; istius, inquam, Cæsaris, posteaquam imperare cœpit emenso prope modum anno quadragesimo secundo natus est Christus, qui Abraham sub Nino primo rege fuerat repromissus: ita factum est, ut cum Abraham 43 natus sit anno, sub fine 42 nativitas Christi conveniret, ut jam non ipse in parte tertii anni, sed in ipso potius tertius annus orirerur. » Beda lib. *De sex ætatibus*, ætate 6: « Anno Cæsaris Augusti quadragesimo secundo, quo compressis cunctarum per orbem terræ gentium motibus firmissimam, verissi-

mamque pacem ordinatione Dei Cæsar composuit, Jesus Christus Filius Dei sextam mundi ætatem suo consecravit adventu. » Ado Trevirensis episcopus in Martyrologio: « Octavo Kalendas Januarii Jesus Christus Filius Dei in Bethlehem Judæ nascitur, anno Cæsaris Augusti 42. » Nicephorus episcopus Constantinopolit. in *Tripartita Chronologia*, cap. 9: « Anno 42 Augusti natus fuit secundum carnem ex sancta et Deipara Virgine Dominus noster Jesus Christus Deus æternus in oppido Judæ Bethlehem. »

AUCTOR. Quomodo vitæ Christi ortus obitusque chronographia pendet maxime ex Roman. hist. cognitione, non erit abs re, Augusti Cæs. annos ex certa auctorum supputatione colligere, qua in re ejus est amplificata felicitas, ut vita ejus vitæ Christi enumerandæ deserviret.

Natus est ergo Octavianus coss. M. T. Cicerone, et M. Antonio, ut tradunt Sueton. in Augusto, et Paternulus, lib. ii, qui erat annus U. C. 691, ut signat Dion., lib. xxxvii, nono Kalend. Octobr. qui est Septembr. 25, secundum Sueton. et Dion. lib. lvi. Idib. Martiis 18 annos natus occiso Julio Cæsare cœpit imperium affectare anno U. C. 710, secundum Oros. lib. vi, c. 18. Primum consulatum extorsit anno ipso consulatus Hirtii et Pansæ, in eorum defectum, anno altero a nece Julii Cæsaris, qui erat U. C. 711, ut ait Paternulus et Oros. lib. vi, cap. 18, dum Julii necem assignat anno U. C. 710, die decimo quarto Kalendas Septembris, id est, Augusti mensis 19, ut dicunt Dion., lib. lvi, et Cornelius Tacitus, lib. i *Annalium*, paulo post initium, et in *Dialogo de oratore*; qui erat ætatis ejus 20, ut ait Paternulus, Plutarchus in *Bruto*; Eutropius, lib. vii, et Apianus, lib. iv *De bello civili*: qui erat complendus die 23 Septembris, atque ita natus erat annos novemdecim, menses undecim, quatuor diebus minus. Triumviratum cum Lepido et Antonio instituit hoc ipso anno ante quintum Kalend. Decembris, die 27 Novembris, auctore Cassiodoro in Chronico, Sigonio ex lapide Collatiano id probante, et Onuphrio Com. in lib. ii *Fastorum*, cum jam egisset annum vicesimum, et ex 21 duos menses, cum quatuor diebus. Duravit Triumviratus ab anno Augusti primi consulatus usque ad tertium ejus consulatum, auctore Suetonio ex Augusto, cap. 16, per duodecim annos, eodem Suetonio, Dione, Tacito et Orosio auctoribus, usque ad victum Antonium apud Actium; quæ victoria parta est ab Augusto in tertio suo consulatu cum Val. Messala, juxta Sueton. cap. 16; et Cassiodorum, iv Nonas Septembris, qui est 2 Septembris, ut ait Dion. initio lib. li: et tempus quod restat a 2 die Septembris usque ad 27 Novembris, quo institutum diximus triumviratum, nempe duo menses cum 25 diebus deerant ad complendum duodecimum illum annum. Duravit ergo triumviratus annos 11, menses 9, dies 6. Erat annus U. C. 723, ut notat Dion. lib. l, et ex enumeratione consulatum satis constat; si enim primum consulatum inivit Au-

gustus anno U. C. 711 : ergo tertium, quem inivit anno post 12, gessit anno U. C. 723, quod ipsum satis constat ex Orosio, qui dum lib. vi, cap. 20, quinto Augusti consulatui cum Apuleio, quo Romam victor ingressus est, assignat annum U. C. 725, tertium rejicit in annum 723. Consulatum decimum tertium cum Plantio Sylvano gessit, qui fuit ultimus illius, ut constat ex Suetonio, et Tacito libro primo, quem Cassiodorus facit duodecimum, quia primum Augusti adnumerat Hirtio et Pansa. Hic autem 13 consulatus incidit in annum U. C. 752, secundum Dionem, lib. lv. Obiit Augustus Sexto Pompeio et Sexto Apuleio coss., ex omnium sententia, anno U. C. 767, secundum Dionem, lib. lv, et Orosium lib. vii, cap. 4; Nolæ, xiv Kalendas Septembris, ut notat Dion, et Tacitus libro primo, eodem die, quo inierat primum consulatum, unde vixit 73 annos, menses 10, dies 26, a primo consulatu integros 57; a triumviratu vero eosdem, demptis tribus mensibus, et octo diebus; a monarchia adeptus, victo Antonio 44, demptis 13 diebus. Hæc est probatio vitæ Augusti juxta annos U. C. chronographia. Nam ea, quæ traditur ab aliis ideo existimatur falsa, quod non sibi consent. Orosius, enim lib. vi, cap. 6, et Eutropius, lib. vi, qui dicunt coss. Cicerone, et Antonio anno U. C. 689, natum Augustum, dicturi fuissent occisum Julium Cæsarem anno U. C. 708; cum Orosius, lib. vi, cap. 18, 710 U. C. dicat occisum, et Eutrop. lib. vii, in princ. 709, fere, et sic non fuisset natus Augustus 18 annum, sed decimum nonum aut vicesimum, quæ inconstantia per sequentes annos potest facile probari, nec obiisset Augustus anno U. C. 767, ut dixit Orosius; sed duobus annis ante 765, nisi consules aliquos addant, aut prætereant ab enumeratis a Cassiodoro, et similibus. At Solinus in Polyhistor. c. 2, cum dicit, primum consulatum initum ab Augusto anno U. C. 710, coss. Hirtio et Pansa, eo ipso dicit natum Augustum anno U. C. 690, et obiisse anno 766. Ut certiore ergo, et communior habeamus prædictam chronographiam. Quæ præmissa, sunt qui Augusti imperium exordiantur a nece Julii Cæsaris facta Idibus Martiis anno U. C. 710 : ut Eusebius in Chronico, et qui eum sequuntur, dum dant annos 14 Augusto cum Antonio : et hi quidem dum dicunt, natum Christum anno Augusti 42, de completo intelliguntur; Idibus enim Martiis præcedentibus Decembrem, quo natus est Christus, completi sunt 42 anni Augusti. Gregorius vero Turonensis lib. i, *Histor.* num. 19, dum natum ait Christum 43 Augusti intelligit de corrente, et incepto. At si imperium Augusti incipiamus a primo ejus consulatu, vel a triumviratu, dicemus natum Christum anno Augusti 41 completo, vel die decimo nono Augusti mensis, quo inivit primum consulatum; vel 27 Novembris, quo instituit triumviratum ante Decembrem, quo natus est Christus, qua ratione locuti sunt Irenæus, lib. iii *Adversus hæreses*, cap. 25;

Tertullianus, lib. *Contra Judæos*, cap. 8; Hieronymus, in *Isa.* ii et *Dan.* ix; Julianus Toletanus archiepiscopus, lib. *Contra Judæos*, et Cassiodorus in *Chronico*, dum natum dixere Christum Augusti anno 41. Dicemus etiam natum Christum anno Augusti 42. Ut dixere omnes auctores initio relati, nempe corrente, et incepto, vel 19 Augusti, vel 27 Novembris ante Decembrem, quo Christus editus est. Qua vero ratione dixerit Orosius anno 42 Augusti propemodum emenso natum Christum incertum mihi est, cum ex dictis constet fuisse tantum inchoatum.

XVIII. *Monarchiæ* 29.—Epiphanius, hæres. 51 : « Nascitur Salvator 42 anno Augusti regis Romanorum, qui sane erat conjunctionis Romanorum ad Judæos annus vicesimus nonus. »

Auctor. Octavianus Augustus cepit monarchiam, cum victo Antonio apud Actium, solus cœpit regnare : vicit autem Antonium, ut jam diximus, secundo die Septembris, cum tertio esset consul cum Marco Valerio Messala : a tertio autem Augusti consulatu incluso usque ad decimum tertium et ultimum, triginta sunt consulatus, juxta Cassiodori enumerationem, et communem, atque ita tricesimo consulatu currebat 29 annus a victoria Actiaca; cumque vicerit Antonium anno U. C. 723, duodecimo anno a primo consulatu et a triumviratu : et 29 annos impleverit secundo die Septembris anni U. C. 752, et imperii Augusti 42 corrente, sequitur a secundo illo die Septembris cœpisse annum trigesimum monarchiæ, et in Decembri sequenti natum Christum; atque ita Epiphanius de 29 anno monarchiæ exacto locutus est. Clemens vero Alexandrinus lib. i *Stromat.*, et Euseb. lib. i *Histor.* cap. 2, qui dicunt anno 28 monarchiæ Christum natum, Beda etiam lib. *De sex ætatibus*, et Ado in *Chronico* in 6 ætate, qui ferunt ortum anno 27, non videntur tam accurate rem expendisse.

XIX. *Herodis* 32. — Eusebius in *Chronico* : « Herodis alienigenæ tricesimo secundo anno Jesus Christus Filius Dei in Bethleem Judæ nascitur. »

Auctor. Difficillimum est hujus impiissimi regis annos regni enumerare; nec difficultas in assignando omnes, quos regnavit annos, sita est, cum, uno Beda excepto, quo lib. *De sex ætatibus mundi*, 36 tantum annos illi tribuit, constans sententia sit Josephi, lib. xvii *Antiquit.*, cap. 10; Egesippi lib. i, *De excidio Hierosolymitano*, c. 45; Eusebii in *Chronico*; Epiphanii, hæres. 20 et 51; Severi Sulpitii, lib. ii *Sacræ historiæ*, et cæterorum, Herodem 37 regnasse annos : sed tantum in assignando horum annorum initio. Ut vero magis pateat difficultas, erit operæ pretium annorum seriem ab Alexandro usque ad bellum Actiacum ex Josepho, Egesippo, Dione et aliis, paucis deducere.

Alexander filius Hyrcani, filii Simonis Machabæi, ex uxore Alexandra duos habuit filios, Hyrcanum natu majorem, et minorem Aristobulum

Et moriens uxori regni gubernacula reliquit, non filiis. Illa Hyrcanum filium patri substituit in sacerdotio, et sic regnavit novem annos. Alexandra mortua Hyrcanus regni hæres institutus mansit, et pontificatus. Sed tertio statim mense ab Aristobulo fratre bello impetitur, auctore Josepho, lib. xv *Antiquit.*, cap. 7, et Egesippo lib. i, cap. 13, concessitque regnum Aristobulo Hyrcanus, id accidit coss. Quinto Hortensio, et Quinto Metello Cretico. Deinde Pompeius capta Hierosolyma restituit pontificatum, et regnum Hircano, postquam tres annos, Aristobulus eis fuerat potitus, Olymp. 179, coss. Caio Antonio et Marco Tullio Cicerone, ut notat Josephus, lib. xiv *Antiquit.*, cap. 8, et lib. i *De bello Judaico*, cap. 1; et Egesippus, lib. i, cap. 17; et lib. ii, cap. 18. Hircanus habuit regni, sacerdotique dignitatem annos 23 usque ad Antigonum, quando ipse ad Parthos ductus est captivus, ex Josepho lib. xx *Antiquit.* cap. 18, vel annos 24, ut vult Egesippus, lib. ii, cap. 13. Pacorus in Palæstinam profectus Hyrcanum, qui tunc præpositus a Romanis ei regioni imperabat, deposuit, fratrisque ejus Aristobuli filium Antigonum præfecit, Cn. Domitio et Caio Asinio coss. secundum Dionem lib. XLVIII. Iisdem cons. eodem nempe anno, Herodes, Antigono hoste judicato, Romæ senatusconsulto, triumviris auctoribus, Judææ rex creatur secundum Egesippum lib. i, cap. 30, 184 Olymp. secundum Josephum lib. xiv *Antiquitatum*, cap. 23. Deinde M. Agrippa et Lucio Canninio Gallo coss., 185 Olymp., postquam Antigonus regnaverat tres annos cum tribus mensibus, auctore Egesippo lib. ii, cap. 13, Hierosolymam cepit Herodes cum Sosio annis 27 postquam eodem die eam ceperat Pompeius, et Antigonus ligatus ad Antonium perductus, occisus est, ut ait Josephus lib. xiv *Antiquit.*, cap. 16; Herodes obtento regno Hyrcanum e Parthis evocavit, quem tandem, quod esset e regia stirpe, timore percussus, interemit septimo anno regni sui, quo Actiacum bellum confectum est, iturus Rhodum ut veniam peteret ab Augusto victore, ut colligitur ex Josepho, lib. xv *Antiquitatum*, cap. 6 et 7; et lib. i *De bello Judaico*, cap. 14 et 15, Olymp. 187, ex eodem libro xv *Antiquitatum*, cap. 5 et 6. Denique duos annos post victoriam ingressus Augustus triumphans Romam, ut constat ex Eusebio, in *Chronico*, et Orosio, lib. vi, cap. 6, senatusconsulto regnum Herodi sanxit, ex Metaphraste, ut dicemus.

His itaque præmissis, difficultas est: utrum Herodis regnum triginta septem annorum sumpserit initium, cum anno U. C. 714, Cn. Domitio Calvino et Cato Asinio Pollione coss., 4 anno Augusti; Hyrcano, 28 anno sui pontificatus ducto captivo ad Parthos, Antigonus rex est ab illis constitutus, Herodes autem Romæ senatusconsulto: an cum anno U. C. 717, Marco Agrippa, et Lucio Canninio coss. cum Sosio cepit Hierosolymam: vel cum Hyrcano pontifici et regi legitimo datus est successor

Ananelus alienigena: vel quando ab Herode occisus est anno U. C. 713, Augusto tertium et Valerio Messala coss.; vel demum post, cum Romam Augustus victor ingressus anno U. C. 725, Cæsare ipso quinto et Sex. Apuleio coss. senatusconsulto stabilivit Herodi regnum.

Sit ergo in hac re prima sententia, Josephi lib. xvii, cap. 10; Dionis Cassii, lib. XLVIII, et Egesippi, lib. ii, *De excidio Hierosolymitano*, cap. 45 ad finem, inchoantium annos 37; Herodis ab anno U. C. 714, quando coss. Cn. Domitio et Asinio Pollione, Antigono hoste judicato, Herodes Romæ senatusconsulto rex Judææ creatus est. Hæc vero sententia omnino falsa est, quia 27 anni Herodis, juxta eam completerentur anno U. C. 750, Caio Sabino et Lucio Ruffo coss. cum tamen Christo nascente, anno U. C. 752, ex Historia evangelica constet, vixisse, et ex Macrobio, qui necem infantium refert ab Herode patratam, ut suo loco dicemus.

Secunda sententia est recentiorum quorundam inchoantium 27 annos Herodis ab anno U. C. 717, quo cepit Hierosolymam occiso Antigono, Marco Agrippa et Asinio Gallo coss., a quo anno Josephus, lib. xvii *Antiquit.* cap. 10, et lib. i *De bello Judaico*, cap. 21; et Egesippus lib. i, cap. 45, inchoant regnum 34 annorum ejusdem Herodis. Qui deinde asserunt Christum natum anno 36 regni Herodis. Qui si aliqua veterum auctoritate probarent suam sententiam, illis assentiremus; at modo nullo probant, sed conjecturam sequuntur, cui præstat auctoritas, quæ in historia valet plurimum.

Tertia sententia est veterum Patrum Eusebii, lib. i *Histor.* cap. 6, et lib. viii *De demonstratione evangelica*, cap. 2, et in *Chronico*; Cyrilli Hierosolymitani, catechesi 12; Hieronymi, in *Dan.* ix; Epiphani, hæres. 20 et 51; Severi Sulpitii, lib. xxi *Sacræ historiæ*; Bedæ, lib. *De sex ætatibus*; et Nicephori, lib. i *Histor.*, cap. 7 et 9, constituentium initium regni Herodis, quando Hircanus ad Parthos ductus est captivus, tandemque Herodes ab Augusto et senatu regnum accepit, deficiente pontificum principatu, et Ananelo ex alienigenis constituto, anno 34 completo postquam Hyrcanus cæperat pontificatum. Hos enim annos designat Eusebius, et Sulpitius cæterique sequuntur, incipiuntque a morte Alexandræ matris, anno U. C. 686, Quinto Hortensio et Quinto Metello Cretico coss., anno 2 Olymp. 178, complenturque anno U. C. 719, coss. L. Cornificio et Sex. Pompeio, anno 3 Olymp. 186, et est imperii Augusti Octaviani, si inchoemus illud ab Idbus Martiis, quibus necatus est Julius Cæsar, anno U. C. 710, annus nonus; si autem a consulatu primo, anno U. C. 711, inito, aut a triumviratu, annus octavus. Sic sequens annus, qui est U. C. 712 et Augusti 10 a nece Julii Cæsaris, et nenus a primo consulatu, erit primus Herodis, quo Ananelum ex alienigenis constituit pontificem. Atque ita annus U. C. 752, quo diei-

mus natum Christum, coss. Octaviano August. 13 et Plantio Sylvano, erit annus 32 Herodis. Diversitas autem, quæ reperitur inter hos Patres, constituentes primum annum Herodis 10 Augusti, aut undecimum, aut nonum, facit ut quidam eorum natum faciant Christum anno 33 Herodis, ut Hieronymus, Epiphanius, et Severus Sulpitius, alii 32 ut Eusebius, alii 31 ut Beda. Sed vera supputatio est, ut, modo dicto, decimus Augusti sit primus Herodis, ut sic 42 Augusti sit 32 Herodis. Qua vero ratione inducti fuerint hi Patres ad constituendum prædicto modo regni Herodis initium, quave auctoritate? Ea videtur esse hebdomadam Danielis supputatio, qua probant hoc tempore, deficiente christo Domini Hyrcano, completum 1483 annum earum; aut etiam antiquorum secuti sunt auctoritatem, qui de hac re veram historiam assecuti sunt, quam diximus; nec enim credendum est aut Eusebium, aut Hieronymum, aut alios doctissimos, et diligentissimos veritatis amatores, hanc historiam non quæsisse.

Quarta sententia est inchoantium regnum Herodis in ipso anno victoriæ Actiacæ, qui erat U. C. 725, coss. Octaviano Augusto et M. Valerio Messala, et 12 a primo consulatu Augusti, seu a triumviratu, et 14 a nece Julii Cæsaris, quo anno Herodi regnum est ab Augusto stabilitum. Hæc sententia probatur in primis, quia Herodes non cœpit regnare, nisi deficiente legitimo rege, et pontifice Hyrcano, ut prædicit omnes Patres affirmant, et Zacharias Chrysopol. episcopus lib. 1, in *Unum ex quatuor*, cap. 8. Sed Hyrcanus ab Herode occisus est ipso anno victoriæ Actiacæ, ut ex Josepho supra collegimus lib. xv *Antiquitat.*, cap. 6 et 7; et lib. 1 *De bello Judaico*, cap. 14, 15 et 17. Ergo tunc cœpit Herodes regnare. Secundo, quia eo ipso anno ab Augusto regnum stabilitum est Herodi senatus consulto, sic asserit Josephus lib. xv *Antiquitatum* cap. 7 et 8. Sic Africanus apud Nicephorum lib. 1 *Historiæ*, cap. 9, enm ait: « Post victum Antonium, et Cleopatram apud Actium 12 anno, postquam Augustus imperium susceperat, huic Herodi cum Romam venisset, et Augustus referri ei aliquam pro præstitis officiis gratiam vellet, de Romani senatus consilio et voluntate, diadema imposuit, et regnum Judææ creavit. » Et Tacitus lib. xxi *Annalium*: « Regnum ab Antonio Herodi datum victor Augustus sanxit. » Et Metaphr. *Orat. de vita et dormit. Virginis*: « Cum autem, inquit, et Cleopatra et Ægyptus essent in manibus Augusti, qui jam 12 annos imperaverat, ipse Romam revertens memor officii, quo in eum usus fuerat Herodes, senatusconsulto Judææ eum regem elegit, ei quoque imposito diademate. » Ergo ab hoc anno regnum Herodis est inchoatum. Tertio, quia Herodes quando pater ejus Antipater constitutus est procurator Judææ a Julio Cæsare ex Ægypto redeunte, anno secundo ejus imperii, cons. Fussio Caleno et Vatinius, erat juvenis 15 annorum, ut ait Josephus lib. xiv *Antiquit.* cap. 18 et Nicephorus lib. 1, cap. 6. Moritur autem 70 an-

norum ex eodem Josepho lib. 1 *De bello Judaico*, cap. 2: hi autem complentur anno U. C. 762, C.; Poppeo Sabino et quinto Sulpitio Camerino cons., anno 39 a victoria Actiacæ, a quo anno, si retrocedas, invenies annos 37 regni Herodis inchoatos in ipsa victoria Actiacæ. Ab hoc ergo anno, aut paulo post, hoc regnum oportet incipiamus: et ita qua ratione diximus natum Christum anno 29 monarchiæ Augusti, dicemus et natum 29 regni Herodis. Verum hæc sententia, præterquam quod nulla auctoritate firmatur, rationi ipsi temporum videtur repugnare. Et in primis, cum Josephus tam sit varius et inconstans in hac historia, et Evangelio contradicens, ut diximus: non est illi in omnibus habenda fides major, quam supradictis Patribus, qui 10 anno Augusti dicunt senatusconsulto regnum datum Herodi, et non prius; tuncque necatum ab eo Hyrcanum regem legitimum, ut ait Hieronymus in *Dan.* ix, et alii. Deinde, etiamsi concedamus eo tempore ab Augusto regnum Herodi confirmatum; at non cœpit regnare donec Romæ senatusconsulto id illi est concessum; hoc vero non fuit factum donec victor Augustus Romam ingressus est, post multum tempus a parta victoria, quo mansit componendo Ægyptum, et Alexandriam: unde pedestribus copiis, venit in Syriam, et in Asiam, ut hiemaret: unde per Græciam Brundisium pervectus est, auctore Orosio lib. vi, cap. 19, et Romam triumphans ingressus est anno U. C. 725, ipso Augusto 5 et Sex. Apuleio cons., viii Idus Januarii, eodem auctore, cap. 20, cum parta fuisset victoria duobus annis ante, Septembri mense, anno U. C. 723, ut etiam confirmat Eusebius in *Chronico*. Vel ergo Herodis regnum a victoria Actiaca non cœpit, vel cœpit duobus annis post, senatusconsulto. Tertio, quia si a victoria Actiaca annos hos inchoemus, ergo 37 annus Herodis est 37 etiam Augusti, a quo usque ad 44 restant ut minimun 7 anni; non ergo potuit Archelaus post patrem Herodem 9 annos regnare, et ab Augusto removeri, ut Josephus et omnes fidentur. Cum ergo nonus annus Archelai inciderit in ultimum fere Augusti, et Herodes ante ipsum regnavit 37 annos; ergo cœpit Herodes hos. 37 ab eo anno quem Patres supradicti notarunt. Denique si ætatem supradictam consideremus, colligemus a victoria Actiaca regnasse Herodem 39 annos, non 37, quod nemo dixit.

Cum ergo ex his variis sententiis, cæteris præmissis rationibus explosis, tertia illa, et plures habeat, et gravior auctores, et auctoritas in historia valeat plurimum, et Josephus illi patrocinetur assignans annos 9 Archelao post patrem, ut diximus; cumque ex Epiphani. hæres. 51, habeamus, quatuor annis ante perfectam conjunctionem Judæorum cum Romanis, quæ victo Antonio apud Actium contigit, cœpisse regnum Herodis post novem annos transactos, ante quos pater ejus Antipater Judææ procurator fuerat constitutus, et ipse Herodes ab Antonio jam trium viro Tyri existente factus est tetrarcha, ut ait Jo-

seph. lib. xiv, cap. 21, qui novem anni absoluti sunt, eo ipso quo sunt absoluti anni 34 Hyrcani, anno U. C. 719, Cornificio et Sex. Pompeio cons., sequitur hanc a nobis esse suscipiendam, ut dicamus cœpisse Herodem anno U. C. 720, M. Antonio et Lucio Scribonio cons., anno 10 triumviratus, ut sic natum dicamus Christum anno 32 Herodis.

Ergo, ut omnes rationes numerandi comprehendamus, natus est Christus anno ab orbe condito 4087, a diluvio 2431, ab Abrahæ promissione 2034, ab exitu de Ægypto 1604, ab initio regni Davidis 1167, a templo Salomonis 1124, a captivitate Babylonica 597, a secundo templo fundato 527, anno 453 hebdomadarum Danielis, anno 5 hebdomadis 65, cons. Augusto 13 et Plautio Sylvano, creatis, Kalendis Januarii, anno 45 Augusti incepto Idibus Martiis, U. C. 752 inchoato mense Maio; anno 2 Olympiadis 194 cœpto mense Junio; anno 42 Augusti a primo consulatu incepto die 19 Augusti, et 29 monarchiæ inchoato 2 die Septembris, et anno 42 a triumviratu cœpto mense Novembri; æra denique 38; Decembri enim sequenti ejusdem anni 25 die Christus natus suo ortu orbem illustravit.

XX. *Ader.* — Hieronym. epist. 27 in Epitaph. Paulæ: « Haud procul inde descendit ad Turrim Ader, id est gregis, juxta quam Jacob pavit greges suos, et pastores nocte vigilantes audire meruerunt: *Gloria in excelsis Deo, et super terram pax hominibus bonæ voluntatis.* » Et lib. *Quæst. in Genes.* cap. xxxv: « Et profectus est Israel, et extendit tabernaculum suum trans turrim Ader: si sequamur ordinem viæ pastorum juxta Bethleem, locus est, ubi vel angelorum grex in ortu Domini cecinit, vel Jacob pecora sua pavit, loco nomen imponens, vel, quod verius est, quodam vaticinio futurum jam tunc mysterium monstrabatur. » Beda lib. *De locis sanctis*, cap. 8: « Porro ad Orientem in turre Ader, id est gregis, mille passus a civitate Bethleem, segregata est ecclesia trium pastorum, divinæ nativitatis consociorum monumenta continens. » Et super cap. xxi Lucæ: « Turris gregis, quæ Hebraice turris Ader vocatur, mille circiter passibus a civitate Bethleem ad orientem distat, vaticinio sui nominis pastores hos multo ante demonstrans; ad quam usque filiæ Sion, angelicæ videlicet potestates, pastoribus apparendo, venerunt. » Haymo in *Luc.* 11: « Est quædam turris distans a Bethleem mille passus, juxta quam erant pascua uberrima, et vocabatur illa turris Ader, et pastores pascebant ibi pecora sua tempore hiemis. »

Auctor. Hieronym. *Question. in Genes.*, Beda, et Haymo volunt de hac turre dictum a Michæa cap. iv: *Et tu, turris gregis nebulosa*, etc., sed jam diximus de turre templi intelligendum in illius prophetæ elucidatione.

XXI. *Tres Pastores.* — Beda, *De locis sanctis*, cap. 8, ut supra: « Segregata est ecclesia trium pastorum divinæ nativitatis consociorum monumenta continens. »

XXII. *Gabriel.* — Origenes, hom. 3, ex diversis: « Iste etiam angelus Gabriel ad illos bene vigilantes pastores venit, et Domini generationem eisdem nuntiavit. » Chrysostomus, *Hom. de Annuntiatione*: « Missus est angelus Gabriel, qui annuntiaret, qui est in solio in spelunca etiam jacere. » Hieronymus, epist. 48, *Ad Sabinianum*: « Ecce angelus ille cubi- culi Mariæ janitor, cunarum Domini custos, et infantis Christi gerulus, coram quo tanta faciebas, ipse te prodidit. » Haymo in *Luc.* cap. 11: « Ecce angelus Domini attitit juxta illos: iste angelus Gabriel intelligitur. »

Auctor. Satis est verosimile Gabrielem, cui deman- datum est hoc mysterium Mariæ denuntiare, eundem et illud evangelizasse primum pastoribus.

XXIII. *More gentis.* — Auctor. Quis dubitat jam vulgato per universum Bethleemum admirando ortu infantis, præsertim pastoribus id nuntiantibus, et cognatos et vicinos convenisse, sicut contigisse indicatur *Luc.* 1, in Joannis circumcissione?

XXIV. *In ea spelunca.* — Epiphanius, hæres. 19, § 2: « Natus est in Bethleem, circumciscus in spelunca, oblatus in Jerusalem. »

Auctor. Ex his, quæ dicemus de Magis, certius est, Virginem adhuc in spelunca, ubi peperit, permansisse, atque ita in ea infantem circumciscum; quamvis Nicephor. lib. 1 *Hist.*, cap. 12, in domo Josephi circumciscum putet his verbis: « Atque ut certo suam cum Judæis cognationem confirmaret, hominis more Mosaicæ legis, ita ut decebat, debitum suum tribuit ritum, et die octavo, Dominico scilicet, circumciditur in Bethleem, in domo Josephi, et ibi nomen Jesu accipit. »

XXV. *A Josepho.* — Ephrem Syrus in *Orat. de Transfiguratione Domini*: « Si non erat Deus, pastores quem adorabant? Si non erat caro, Joseph quem circumcidebat? » Bernardus, serm. 21 *De Circumcissione*: « Sed nec ipsius ministri contemnendum est testimonium, ei qui imitari quærit Salvatoris exemplum, hic est Joseph. »

Auctor. Ex Scriptura sacra satis aperte colligitur nullum fuisse designatum circumcissionis ministrum, sed vel patrem solitum filium circumcidere, vel matrem, vel quemvis alium. De patre constat *Gen.* xvii, 23: *Tulit Abraham Israel filium suum, et omnes vernaculos domus suæ, universosque quos emerat, cunctos mares ex omnibus viris domus suæ, et circumcidit carnem præputii eorum statim in ipsa die.* Et cap. xxi: *Vocavitque Abraham nomen filii sui Isaac, et circumcidit eum octavo die, sicut præceperat ei Deus.* Act. vii, 8: *Et sic genuit Isaac, et circumcidit eum die octavo, et Isaac Jacob, et Jacob duodecim patriarchas.* De matre etiam patet *Exod.* rv, 25: *Tulit, illico Sephora acutissimam petram, et circumcidit præputium filii sui.* I Mach. 1, 63: *Et mulieres, quæ circumcidebant filios suos, trucidabantur.* II Mach. 11, 10: *Dux mulieres delatæ sunt natos suos circumcidisse, quas infantibus ad ubera suspensis per muros præcipitaverunt.* Et Act. xxv, 21:

Anauerunt autem de te, quia doceas non debere eos circumcidere filios suos. Sed et de aliis etiam constat, quia Abraham Gen. xvii, cunctos mares domus suæ circumcidit. Et Josue v, 7: Horum filii in locum successerunt patrum, et circumcisi sunt a Josue, qui sicut nati fuerant, in præputio erant, nec eos in via aliquis circumciderat. II Mach. ii, 46: Et circumvit Matthathias, et amici ejus, et destruxerunt aras, et circumciderunt pueros incircumcisos, quotquot invenerunt in finibus eorum. Act. xvi, 3: Hunc voluit Paulus secum proficisci, et assumens circumcidit eum propter Judæos, qui erant in illis locis. Ergo minister circumcisionis quivis esse poterat; quamvis existimo patrem, aut dominum ex consuetudine fuisse, alios ex necessitate; sic enim fecerunt mulieres supradictæ.

XXVI. *Imposuit.* — Matthæus, i, 25: *Et non cognoscebat eam (Joseph) donec peperit filium suum primogenitum, et vocavit nomen ejus Jesum.*

AUCTOR. Si ille circumcidebat, nomen imponebat, Joseph imposuit infanti nomen quod dictum fuit Mariæ ab angelo priusquam in utero conciperetur; ergo Joseph ipse circumcidit puerum.

XXVII. *Infantis nomen.* — Justinus, philosophus, et martyr, *Dialogo cum Tryphone*: « Cum per id tempus ageretur primus census in Judæa sub Quirino, a Nazareth, ubi domicilium habebat, ascendit in Bethleem veterem patriam, ut nomen profiteretur. » Et in Apolog. 2 pro Christianis: « Id castellum est Judææ, stadia 35 dissitum ab Hierosolymis, in quo Jesus Christus natus est, sicut cognoscere potestis ex censu facto sub Quirino, qui primus in Judæam procurator missus est. Tertullianus, lib. *Adversus Judæos*, cap. 9, Nativit. Christi: « Nec enim ulli hominum universitas spiritualium documentorum competeat, nisi in Christum, floridum quidem, ob gratiam adæquatam, ex stirpe autem esse deputatum, per Mariam scilicet inde censendum; fuit enim de patria Bethleem, et de domo David, sicut apud Romanos in censu descripta est Maria, ex qua nascitur Christus. » Et lib. iv *Adversus Murcionem*, cap. 7: « Et tamen quomodo in Synagogam potuit admitti tam repentinus, tam ignotus, cujus nemo adhuc certus, de tribu, de populo, de domo, de censu denique Augusti, quem testem fidelissimum Dominicæ nativitatis Romana Archiva custodiunt? » Et cap. 19: « Etiam si exploratione nativitatis tentandus fuisset, quodcunque aliud argumentum tentationi competisset, quam per earum personarum mentionem, quas potuit etiam natus non habere. Dic mihi: omnibus natis mater advixit? Omnibus natis adgenerantur et fratres? Non licet patres magis, et sorores habere, vel neminem; sed census constat actos sub Augusto tunc in Judæam per Sentium Saturninum, apud quos genus ejus inquirere potuissent: adeo nullo modo constitit ratio tentationis istius. » Et cap. 36: « Tam distincta fuit a primordio Judæa gens per tribus, et populos, et familias et domos, ut nemo facile ignorare de genere potuisset,

vel de recentibus Augustianis censibus adhuc tunc fortasse pendentibus. Gregorius, Nyssenus episcopus *Orat. de Christi Nativitate*: « Cur tempore descriptionis tributorum viam ingreditur? An perspicuum est eum, quemadmodum a legis execratione nos eripit factus ipse pro nobis execratio, et livores nostros in se transfert ut ejus livore nos curemur, sic etiam vectigalem fieri, ut nos a gravissimo vectigali, quod ab homine mors exigit, liberaremur? » Paulus Orosius, lib. vi, cap. 22: « Eodem anno tunc primum idem Cæsar, quem his tantis mysteriis prædestinaverat Deus, censum agi singularum ubique provinciarum, et censeri omnes homines jussit, quando et Deus homo videri, et esse dignatus est. Tunc igitur natus est Christus Romano censui statim ascriptus, ut natus est. Hæc est illa prima clarissimaque confessio, quæ Cæsarem omnium principem, Romanosque dominos rerum sigillatim, cunctorum hominum edita ascriptione signavit, in qua se, et ipse, qui cunctos homines fecit, inveniri hominem, ascribique inter homines voluit. Quod nunquam penitus est ab orbe condito, atque ab exordio generis humani in hunc modum, ne Babylonio quidem, vel Macedonio, ut non dicam minori cuique regno concessum fuit. Nec dubium quin omnium cognitioni fidei inspectionique pateat, quod Dominus noster Jesus Christus hanc urbem nutu suo auctam defensamque in hunc rerum apicem provexerit, cujus potissime voluit esse cum venit, dicendus utique civis Romanus census professione Romani. » Et lib. vii, cap. 3: « Postquam Redemptor mundi Dominus Jesus Christus venit in terras, et Cæsaris censu civis Romanus ascriptus est, dum per duodecim, ut dixi, annos clausæ belli portæ beatissima pacis tranquillitate cohibentur, Caium nepotem suum Cæsar Augustus ad ordinandas Ægypti Syriæque provincias misit. »

CAPUT VIII.

De Magorum adoratione.

Edito in lucem infante a Virgine Maria, Herode regnante in Judæa, ut diximus, I) confestim versus eam II) Arabiæ partem, quæ inter Mesopotamiam et Palestinam late patet, (ximia III) stella in aere visa est, quæ IV) suo splendore, ac forma viros ejus gentis V) principes ac VI) sapientes, qui siderum contemplatione delectabantur, admiratione percursi: ut ipsam esse facile intelligerent, quam veteri fama ex prophetia VII) Balaam, majorumque traditione accepta, regis in Judæa nati futuram indicem spectabant. Percrebuerat enim vetus et constans opinio per totum Orientem esse in fatis, eo tempore Judæa profectum totius orbis dominatorem futurum, VIII) Tres ergo ex illis totius gentis nomine iter arripiunt, ut in principe Judææ urbe Hierosolyma natum Regem perquirant, atque ad viæ sinistram relicto Bethleemo Hierosolymam ingrediuntur, dicentes: *Ubi est ille, qui natus est Rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in Oriente, et venimus ut adoremus eum.* Hæc cum Herodes audivit turbatus est, et tota urbs cum illo, et congregatis omnibus principibus sacerdotum et scribis populi, percontatus eos est, ubi Christus nasceretur? At illi dixerunt ei: *In Bethleem Judææ, sic enim scriptum est per Michæam prophetam: Et tu Bethleem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda, ex te enim*

mihî exiet dux, qui reget populum meum Israel. Tunc Herodes clam vocatis Magis diligenter perquisivit ab eis, quam pridem eis stella apparuisset : et iussis ire in Bethleem dixit : *Profecti illuc, accurate inquire de puerulo, et cum inveneritis, renuntiate mihi, ut et ego veniam, et adorem eum.* At illi audito rege abiere, et ecce egressis Hierosolyma, stella quam viderant in Oriente denuo apparens, præcedebat illos, donec progressa staret supra locum, ubi erat puer. Quam cum agnovissent, et sibi ducatum præbentem vidissent, gavisî sunt gaudio, magno valde. Igitur (IX) speluncam ingressi, die sexto Januarii, ex quo vero natus erat infans (X) decimo tertio, invenerunt puerum (XI) in Mariæ matris ejus gremio jacentem, et prostrati adoraverunt illum et apertis thesauris suis obtulerunt ei (XII) munera, aurum, thus, et myrrham : et in somnis admoniti, ne reverterentur ad Herodem, (XIII) per aliam viam, nempe rectam, reversi sunt in regionem suam.

TESTIMONIA.

I. *Confestim.* — Justinus, philosophus et martyr, *Dialogo cum Triphone* : « Quamprimum natus est, Magi ex Arabia profecti adorarunt eum. » Origenes, *Contra Celsum* : « Et ut nobis apparet, cum haberent et hi ex Balaam prophetias, quas Moyses ipse, ut erat ingenio acer, conscripserat, et in his de stella quod traditur comperissent, intellexerunt hominem demigrasse ad vitam, et natum esse, quem prophetæ, cum stellæ indicio jam pridem venturum denuntiassent. » Et hom. 15 in Num. : « Quando natus est Jesus, agnoverunt stellam, et intellexerunt adimpleri prophetiam, magis ipsi quam populus Israel, qui sanctorum prophetarum audire verbum contempsit. Illi ergo ex his tantum, quæ Balaam scripta reliquerat, agnoscentes adesse tempus, venerunt, et requirentes eum statim adoraverunt. » Cyprianus, *Serm. de stella et Magis* : « Nato in Bethleem Salvatore audita est in Ephrata, ejus in terris præsentia, et usque ad silvas camposque gentium novæ hujus nativitatis est fama porrecta : in Judæa a pastoribus et angelis primo sunt hæc gaudia celebrata, nec multo post Arabum lines hujus rei notitia penetravit, et incolis Sabba præclari stella luminis cœlestis numinis novis splendoribus indicavit. » Hilarius, can. 4, in *Matth.* : « Stellæ ortus primum a Magis intellectus indicat, mox gentes in Christum credituras, et homines processioni longe a scientia divinæ cognitionis aversæ, lumen quod statim in ortu ejus exstitit cognituros. » Ambrosius, lib. II in *Luc.* cap. De nativitate Salvatoris : « Ex utero funditur, sed coruscat e cœlo; terreno in diversorio jacet, sed cœlesti lumine fulget. » Epiphanius, hæres. 30 : « Et quod statim Deus genitus erat, et non nudus homo, Magi clare ostendunt; nam post duorum annorum tempus ostenderunt Herodi tempus stellæ a bimatu et infra. » Hieronymus, in *Matth.* II : « Ad confusionem Judæorum, ut nativitatem Christi a gentibus discerent, oritur in Oriente stella, quam futuram Balaam, cujus successores erant, vaticinio noverat. » Chalcidius Platonius in *Comment. in Timæum* Platonis : « Est alia sanctior et venerabilior historia, quæ perhibet de ortu

stellæ ejusdam, non morbos, mortesque denuntiantis, sed descensum Dei venerabilis ad humanæ conversationis, rerumque naturalium gratiam, quam stellam cum nocturno itinere suspexissent, Chaldæorum profecto sapientes viri, et consideratione rerum gestarum satis exercitati, quæsisse dicuntur recentem Dei ortum, repertaque illa majestate puerili venerati esse, et vota Deo tanto convenientia nuncupasse. » Augustinus, *serm. 32, De tempore* : « Hæc die Magi Dominum nostrum adorasse perhibentur, stella scilicet apparente commoniti, et præcedente perducti eo quippe die, quo natus est, illi stellam in Oriente viderunt, et quem natum indicaverit, agnoverunt. Manifestatus est quidem et die ipso nativitatis suæ Dominus pastoribus ab angelo admonitis, quo etiam die per stellam illis est longe in Oriente nuntiatus, sed in isto die ab eis est adoratus. » Euthymius, in cap. II *Matthæi* : « Exacte perquisivit, sive didicit tempus stellæ, quando scilicet eis apparuerit, ut inde tempus nativitatis Christi numeraret; cogitavit enim tunc procul dubio natum esse Christum, quando stella apparuerat. »

ACTOR. Ex horum Patrum sententia constat satis, nato Christo Domino, non ante, ortam stellam, et visam Magis, quamvis idem Augustinus, si ipse est, lib. XXVII *Rom. Serm. 4*, et *serm. 35, De tempore*, cum dixisset, paucis diebus a nativitate transactis Magos venisse, addat : « In cœlo videntes ignotissimam stellam, non ante paucos dies, sed ante ferme biennium sicut inquirenti Herodipatefecerunt, unde a bimatu, et infra secundum tempus, ut scriptum est, quod inquisierat a Magis, hanc stellam, sicut intelligitur, admirati, cujus etiam esset, consequenti revelatione nosse meruerunt, Regis videlicet Judæorum. » Et Chrysostomus, hom. 6 et 7, in *Matth.* : « Cum multum ante tempus in regione sua stellam apparere vidissent, veniunt ad eum, qui erat natus, videndum. » Et Theophylactus in II *Matth.* : Stella, ait, antequam natus esset Dominus, apparuerat magis, quoniam multum temporis in iter insumpturi erant, ideo multo ante apparuit stella. » Et Nicephorus lib. I, cap. 13, in eadem est sententia : « Sed biennio ante stellam visam non est verosimile. » Quæ enim tam longa via conficienda erat? nisi segnes velimus Magos existimare, qui distulerint profectionem. Dicemus autem unde profecti, ut facile possit intelligi non id temporis fuisse necessarium.

II. *Arabia.* — Justinus, philosophus et martyr, in *Dialogo cum Triphone* : « Quam primum natus est Christus, Magi ex Arabia profecti adorarunt eum, adito prius Herode. Nam iste rex Herodes didicit e senioribus vestri populi, Magis, qui ex Arabia venerant, dicentibus, E stella in cœlo exorta cognovimus natum esse regem in regione vestra, et venimus adoraturi eum. » Tertullianus, lib. *Adversus Judæos*, cap. 9, De Nativitate Christi : « Maneant Orientales illi Magi infantiam Christi, ut Regem auro, thure, et myrrha munerantes; et

accepit infans virtutem Damasci, sine prælio, et armis. Nam de hoc auri munere etiam David dixit : *Et dabitur illi de auro Arabiæ.* (Psal. lxxi, 15.) Et iterum : *Reges Arabum et Saba, munera afferent illi.* (Ibid. 10.) Nam et magos reges fere habuit Oriens; et Damascus Arabiæ retro deputabatur, antequam transcripta esset in Syrophœnicem, ex distinctione Syriarum, cujus tunc virtutem Christus accepit. » Et lib. iii, *Adversus Marcionem*, habet eadem, cap. 15. Cyprianus *Serm. de stella et Magis* : « Nato in Bethleem Salvatore, audita est in Ephrata ejus in terris præsentia, et usque ad silvas camposque gentium novæ hujus nativitatis est fama porrecta : in Judæa a pastoribus, et angelis primo sunt hæc gaudia celebrata, nec multo post Arabum fines hujus rei notitia penetravit, et incolis Saba præclari stella luminis, cœlestis numinis novis splendoribus indicavit. » Chrysostomus, hom. 4, ex variis in Matth. : « David ita de his testatur : *Reges Tharsis, et insulæ munera afferent, Reges Arabum et Saba dona adducent*; et ut potissimum, cui hæc dona essent danda monstraret, addidit, *et dabitur ei de auro Arabiæ.* » Epiphanius, in Compendio doctrinæ : « At vero in Christi adventu, cum iidem filii Abraham, et discessissent, et habitassent in partibus Arabicis, Magodiæ regionis, Magi qui ex successione seminum illorum descenderunt, eadem dona in participatione ejusdem spei Christo in Bethleem obtulerunt, quando stellam conspicati venerunt. »

Auctor. Hanc sententiam esse veriore, quam eam, quæ Persas fuisse Magos dicit, ut dicunt Clemens Alexand. lib. i *Stromat.*; Athanas. lib. *De incarnatione Verbi Dei*; Joannes Chrysost. hom. 6, in *Matth.*; Cyrillus Alexandrinus, lib. iv in *Isa.* xlii, orat. 4; Theodoretus, lib. v *Historiæ*, cap. 59; Leo, serm. 1, *De Epiphania*, et alii complures : et quam eam, quæ Chaldæos fuisse dicit, Hieronym. in *Dan.* ii; Origen. hom. 15, in *Num.*; Chalcedii super Timæum Platonis; Maximi, hom. 1 *De Epiphania*; Fulgent. hom. 4 et 5; Chrysolog. serm. 156, et aliorum, comprobatur primo dictorum Patrum auctoritate. Secundo, quia omnes concedunt, ut dicemus, prophetia Balaam edoctos Magos cognovisse stellam indicem Christi, cujus erant successores; at Balaam illam edidit prophetiam : *Orietur stella ex Jacob* (Num. xxiv, 17), evocatus a Balac rege Moabitarum, in Moab : ut patet Num. xxi. Moab autem provincia est Arabum, in qua fuit Balac, ut ait Hieronymus in *Isa.* xxi, et *De locis Hebraicis*. Ergo Arabes hi fuere Magi. Tertio, quia hæc Arabia est orientalis Judææ constat, quia mare Mortuum in Scriptura vocatur mare Orientale, quod sit ad orientem Palæstinæ; at illi mari adjacent hi Arabes Moabitæ, sicut et Ammonitæ, ut constat ex Hieronymo, in *Isa.* xv, dicente : « Urbs Jasa Mortuo mari imminet, ubi est terminus provincie Moabitarum : et nimirum oppidum super mare Mortuum est. » Et Jerem. xxv : *Idumea, Moab et Amon,*

proximi maris Mortui. Quod etiam ethnici affirmant, sic enim ait Cornelius Tacitus *Annal.* lib. xxi, de Judæa loquens : « Terra, finesque qua ad orientem vergunt, Arabia terminantur, a meridie Ægyptus objacet, ab occasu Phœnice, et mare, septentrionem latere a Syriæ longe prospectat. » Et Strabo, lib. xvi *Geographiæ* : « Syria, inquit (sub qua in ora Mediterranea ponit Judæam) orientem versus terminatur Euphrate, et Arabibus, qui cis Euphratem sunt. » Ac Plinius, lib. i, cap. 16, de mari Mortuo, seu loco Asphaltite loquens, qui ad orientem est Judææ : « Prospicit eum, ait, ab oriente Arabia nomadum. » Quarto denique, quia hac ratione facilius redditur, ac brevior Magorum via, ut possent intra spatium dierum 15 venire. Dixit enim Paulus ad Galatas iv, 25 : *Sina mons est in Arabia, qui conjunctus est ei, quæ nunc est Jerusalem.* » Et Hieronymus, epistola 129, *Ad Dardanum* : « Arabas, et Agarenos, quos nunc Saracenos vocant, in vicinia, inquit, urbis Jerusalem. » Et mare Mortuum non longe distabat ab Jerusalem, trecentis tantum stadiis, ut ait Josephus, *Antiquitat.* lib. ix, cap. 1, vel ducentis, ut lib. xv, cap. 7. Unde Remigius in *Matth.* ii : « Si fuerunt successores Balaam reges isti, non longe distant a terra promissionis, idcirco in tam brevi spatio temporis Jerusalem venire potuerunt. »

III. *Stella.* — Basilus, *Hom. de humana Christi generatione* : « Neque stella ipsa ex aliarum numero fuit; nam quæ ab initio orbis creatæ sunt, aut omnino immobiles existunt, aut certe continuo moventur; hæc vero, de qua loquimur, utrumque habuisse palam est, et motum et quietem, ex quo nullam cum cæteris habuisse rationem, aut naturam, apparet. Mota in primis est oriente in Bethleem, constitit autem supra ubi erat puer, idcirco ex Oriente Magi discedentes stellam sunt ducem secuti. » Gregorius Nyssenus episcopus, *Orat. de sancta Christi Nativitate* : « Vide ab illo genus ducentes Magos juxta prædictionem progenitoris sui novæ stellæ ortum observantes; quæ stella præter naturam reliquarum stellarum sola tum motus, tum status particeps fuit. Nam ex reliquis stellis cum aliæ quidem penitus in stabili, atque erroris experte sphaera defixæ, atque immobilem statum sortitæ sint, aliæ vero nunquam moveri desinant, hæc et movetur dum Magis dux itineris est, et consistit dum locum indicat iisdem. » Joannes Chrysost. hom. 6 in *Matth.* : « Quod enim non una fuerit hæc stella de pluribus, imo (ut ego arbitror) nec stella omnino, sed quædam invisibilis virtus in specie sideris figurata, ab ipso primum itinere monstratur. Non est enim stella omnino, nec est quæ per hanc cœli plagam cursum tenere doceatur, sed sive dixeris solem, sive dixeris lunam, astraque cætera ab oriente ferri omnia in occidentem vidimus : hæc vero a septentrione in meridiem stella veniebat, sic enim secundum locorum situm Palæstina expectabat ad Persidem; secundo vero etiam de tem-

pore istud probari possibile est, nec enim in nocte cernitur, sed lucente prorsus die, ac sole fulgente. Quam lucendi vim, non solum stella nulla, sed neque ipsa quidem luna sortita est, quæ licet multo clarius omnibus coruscet astris, continuo tamen ortu solis absconditur, et quæ prius illustrabat omnia, sub multo clariore sidere vix ipsa conspicitur. Hæc vero stella ipsos etiam solis radios proprio quodam, præcipuoque fulgore superabat, clarius illis profecto apparens, atque in tanto eorum lumine magis ipsa resplendens. Tertio autem, ab ipsa interpolatione lucendi stellæ hujus novitas indicatur : nunc enim occultabatur omnino, nunc toto prorsus fulgore radiabat. Nam usque ad Palæstinam venientibus Magis, quasi dux itineris semper apparuit : cum vero Hierosolymam introissent sese rursus abscondit ; deinde cum Herodi causam itineris indicassent, eoque edicto ad puerum pergerent adorandum ; iterum se illis eadem stella monstravit : hoc autem non agit modus sideris, sed virtus quædam plena rationis ; neque enim quempiam illa tunc stella cursum tenebat, sed cum eos videret pergere, etiam ipsa pergebat, cum vero eos stare conspexerat, stabat, ad voluntatem prorsus viancium, et utilitatem cuncta dispensans : sicut etiam illa quondam in eremo nubis columna pro opportunitate rerum nunc stabat loco, nunc progrediens movebat exercitum. Quarto etiam ab ipso demonstrationis modo facile illud lucideque perspicitur. Non enim in excelso constituta cœli, eum, qui inquirebatur a Magis, ostendit locum, neque enim sic discere illi aliquando potuissent ; sed descendens, et inferiorem aeris partem tenens istud effecit. Nostris enim quia tam exiguum et humilem locum ac breve tugurium, quod (ut ita dixerim) corpusculum illud parvulum continebat, nequiverit de cœlo stella monstrare. Neque enim tantum illius brevitatem loci, tam inæstimabilis altitudo designare potuisset : quod certe perfacile a lunari potest orbe cognosci ; luna enim cum tam multis sit sublimius clara sideribus, in tam grandis latitudinem diffusa terræ, cunctis mundi habitatoribus creditur esse vicina. Quemadmodum igitur stella, tam exiguum locum, tugurii scilicet, atque præsepis, ostendit ; nisi sublime illud relinquens ad inferiora venisset, superque ipsum fere caput pueri constitisset ? » Et hom. 7 : « Hinc evidenter addiscas, quia non unum erat hoc sidus e cæteris : nullam quippe hanc habet stella naturam. Nec enim ibat propter Magos tantummodo, sed præibat quodammodo apprehensa manu trahens eos, viamque demonstrans lucente prorsus die ac sole rutilante. Et quidnam opus erat, inquis, hoc sidere, cum certe jam vicus ille fuisset repertus ? Absque dubio ut videretur et puer. Nec enim erat præterea quidquam, quod illum posset ostendere, cum nec esset ipsa domus conspicua, nec mater quasi clara quædam celebraretur, ac nobilis : opus igitur fuit stella, quæ super ipsum prorsus tugurii culmen insisteret : propter quod et ab Hierosolymis

proficiscentibus rursus apparuit, nec prius a suo cursu destitit, quam ad ipsum præsepium pervenirent. Deinde postquam supra pueri caput institit, iterum se sidus abscondit, quod ipsum majus erat, quam ut ab stella fieri crederetur, nunc videlicet apparere, nunc oculi, seque rursus ostendere. » Augustinus, serm. 31, *De tempore*, et serm. 3, *De Epiphania* : « Quid erat illa stella, quæ neque unquam antea inter sidera apparuit, nec postea demonstranda permansit ? Quid erat nisi magifica lingua cœli, quæ narraret gloriam Dei, quæ inusitatum Virginis partum inusitato fulgore clamaret. » Haymo, in *Matth.* 11 : « Magi videntes stellam novam, cæteris stellis lucidiorem, non in cœlo cum aliis fixam, sed in aere positam, reduxerunt ad memoriam prophetiam atavi sui Balaam. Prope terram ibat, quia si in alto esset, non possent discernere in qua domo esset Dominus ; vicina erat terris, in tantum, ut propriam domum demonstraret, in qua Dominus jacebat in cunabulis. » Theophylactus, in *Matth.* : « Descendit stella a summitate, et terræ propior facta, ostendit eis locum, nam si ex summitate apparuisset, quomodo certiores fieri potuissent de loco in quo esset Christus ? illa stella non demonstrasset Christum, nisi descendisset, et quasi supra caput pueri stetitset. »

IV. *Suo splendore*. — Ignatius, epist. 14, ad *Ephesios* : « Stella fulsit splendore superans omnes quotquot ante fuerant ; lux enim illius inenarrabilis erat, et stuporem inclusit omnibus aspicientibus eam rei novitas : omnia autem reliqua astra una cum sole et luna chorus fuere stellæ illius, ipsa vero claritate exsuperabat omnes. » Chrysostomus, *Hom. in vi Matth.* : « Hæc stella ipsos etiam solis radios proprio quodam, præcipuoque fulgore superabat ; clarius illis profecto apparens, atque in tanto eorum lumine magis ipsa resplendens. » Maximus, *hom. 3* : « Quis dubitet ipsam stellam lætiore luce et fulgentioribus radiis coruscasse, quæ cœli terræque lumen humanis oculis ingerebat ? Et necesse erat, ut hæc stella a cæteris sideribus orbe clariore distaret, quæ annuntiabat Christum, cujus nativitas ab universis mortalibus differebat. » Leo, serm. 1, *De Epiphania* : « Tribus Magis in regione Orientis stella novæ claritatis apparuit, quæ illustrior cæteris, pulchriorque sideribus facile in se intuentium oculos, animosque converteret ; ut confestim adverteretur non esse otiosum quod tam insolitum videbatur. » Et serm. 3 : « Commovet Magos remotioris Orientis habitatores stellis cæteris stella fulgentior, et de mirandi luminis claritate viri ad hæc inspectanda non nescii, magnitudinem significationis intelligunt ; agente hoc in eorum cordibus sine dubio inspiratione divina, ut eos tantæ visionis mysterium non lateret, et quod oculis ostendebatur insolitum, animis non esset obscurum. » Prudentius, in *Hymno de Epiphania* :

*Quem stella quæ solis rotam
Vincit decore, ac lumine,*

*Venisse terris nuntiāt,
Cum carne terrestri Deum.*

V. *Principes.* — Tertullianus, lib. *Adversus Judæos*, cap. 9, *De Nativitate Christi* : « Reges Arabum et Saba dona afferent illi, nam et Magos reges fere habuit Oriens. » Cyprianus, *Serm. de baptismo*, in init. : « Non satis est, quod angeli locuti sunt pastoribus, quod apparuit stella regibus. » Hilarius, lib. iv, *De Trinitate* : « Eisdem Magis ex mercatu Æthiopum, et Sabaim auri, et thuris, et myrrhæ munera deferentibus; quod quidem idipsum, et alius propheta præmonuit dicens : *In conspectu ejus procident Æthiopes, et inimici ejus terram lingent. Reges Tharsis munera offerent, reges Arabum, et Saba munera adducent.* » Joannes Chrysost. hom. 1, ex variis in ii *Matth.* : « David ita de his testatur : *Reges Tharsis, et insulæ munera offerent, reges Arabum et Saba dona adducent.* » Et *Serm. de nativitate Joannis Baptistæ* : « Et ideo sancti viri reges, et patres Saba venerunt ipsi Magi invitante stella fulgoris, memores Scripturæ quæ dicit (*Num.* xxiv, 17) : *Orietur stella ex Jacob, et surgent principes de Israel.* » Hieronymus, in *Dan.* ii : « Magos pro maleficis accipit sermo, et consuetudo Scripturarum, qui aliter habentur apud gentem suam, eo quod sint philosophi Chaldæorum; et ad artis hujus scientiam reges quoque, et principes ejusdem gentis omnia faciunt : unde in nativitate Domini Salvatoris ipsi primum ortum ejus intellexerunt, et venientes in sanctam Bethleem adoraverunt puerum, stella de super ostendente. » Et in *Psal.* lxxi : « *Reges Tharsis, etc.*, omne hic mundiale imperium, honores, et ordines ad Christum Dominum accedere, eique colla submittere, bonorumque morum dona deferre, Propheta pronuntiat; quod ex Magorum muneribus intelligimus inchoatum; ipsi enim gentium, regumque typum tenuisse monstrantur. » Augustinus, lib. iii, *De mirabilibus Scripturæ*, cap. 4 : « Monente subdolo sermone rege, alacres pergunt, egressique urbem mox ducem itineris ad Christum stellam sequentes deveniunt. » Theophylactus, in *Matth.* ii : « Judei quare turbantur? oportebat gaudere potius quod rex suus a Persicis regibus adoraretur. » Cantacuzenus, *Apologia 1, adversus Mahometum* : « Magi vero non vulgares erant homines, sed domini, et regionum præsides : cum hæc cognovissent deliberaverunt inter se quomodo illuc proficiscentes regem adorarent, et dona offerrent. » Anselmus, in ii *Matth.* : « A Saba fluvio Sabæa regio dicitur, juxta quam Arabia est, unde isti tres reges fuerunt. » Nicephorus, lib. i *Hist.* cap. 13 : « Sapientes autem hi, nobilitateque generis, et opibus insignes fuere. »

Auctor. Potest hæc omnis sententia confirmari Philonis auctoritate, qui libro *De specialibus legibus*, de magia loquens, non solum, ait, eam plebes sectantur, sed etiam reges regum maximi, præsertim Persici tam curiosi harum artium, ut regnare non liceat nisi cum magis versato familiariter; et Plinii,

lib. xxx, cap. 1, qui ait, « Magiam in Oriente regum regibus imperasse, » et Ciceronis, lib. i, *De divinatio* : « Omnino apud veteres, qui rerum potiebantur, iidem auguria tenebant. » Apud Orientales autem, reges appellabantur omnes, qui sceptro et diademate ex dignitate uti poterant, sive alterius juri subessent, sive non; nec enim tam solliciti erant in rege, et principe distinguendo.

VI. *Sapientes.* — Cyprianus, *Serm. de Epiphania* : « Erant in illis regionibus viri siderum inspectionibus assueti, qui arte mathematica vim discursumque noverant planetarum, qui ex elementorum natura rationem temporum metientes, astorum ministeria certis experimentis, propriis didicerant effectibus assignare. » Chalcidius, in *Timæum* Platonis : « Quam stellam cum nocturno itinere suspexissent Chaldæorum profecto sapientes viri, et consideratione rerum gestarum satis exercitati, quæsisse dicuntur recentem Dei ortum. » Leo, serm. 3, *De Epiphania* : « De mirandi luminis claritate viri ad hæc spectanda non inscii, magnitudinem significationis intelligunt. » Et serm. 4 : « Ad roborandum ergo hanc fidem, quæ contra omnes pronuntiabatur errores, ex magna gestum est divini pietate consilii, ut gens in longinqua orientalis plagæ regione consistens, quæ spectandorum siderum arte pollebat, signum nati pueri, qui supra omnem Israel esset regnaturus acciperet. » Beda in *Matth.* ii : « Magi non propter magicam artem sic nominantur, sed propter aliquam philosophiam. »

Auctor. Ex vetustis Patribus non pauci magicis artibus addictos hos magos putant : Ignatius, *Epistola ad Ephesios*; Justinus, *Dialog. cum Triphone*; Tertullianus, lib. *De idololatria*; Origenes, lib. i *Contra Celsum*; Basilus, *Orat. de humana Christi generatione*; Ambros., lib. ii in *Luc.* cap. *De nativitate Salvatoris*; Hieron. in *Isa.* xix et xlvii. Nec mirum, cum harioli Balaam, ut dicemus, fuerint successores, quo majus sit eis a Christo collatum beneficium. Fortasse a terra magi dicti sunt; ait enim Epiphanius, in *Compendio doctrinæ* : At vero in Christi adventu cum iidem filii Abraham, et discessissent, et habitassent in partibus Arabicis Magodiæ regionis, Magi qui ex successione seminum illorum descenderunt eadem dona in participatione ejusdem spei Christo in Bethleem obtulerunt, quando stellam conspicati venerunt. Est et apud Plinium, lib. v, cap. 23, in Cœlesyria Hierapolis, quæ Syris dicitur Magog.

7. *Balaam.* — Balaam, *Num.* xxiv, 4 seqq. : *Dixit Balaam filius Beor : dixit homo cujus obturatus est oculus : dixit auditor sermonum Dei, qui novit doctrinam Altissimi, et visiones Omnipotentis videt, qui cadens apertos habet oculos : Videbo eum, sed non modo; intuebor illum, sed non prope. Orietur stella ex Jacob, et consurget virga de Israel, et percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth, et erit Idumæa possessio ejus; hæreditas Seir cedet inimicis suis; Israel vero fortiter aget : de Jacob erit*

qui dominetur. et perdat reliquias civitatis. Septuaginta: *Orietur stella ex Jacob, et exsurget homo ex Israel, et confringet duces Moab.* Chaldaeus: *Video eum, et non modo intueor eum, sed non est prope, cum consurget Rex de domo Jacob, et ungetur Christus de domo Israel, et occidet principes Moab, et dominabitur omnium filiorum hominum.* Origenes lib. 1, *Contra Celsum*: « Magi apparentis stellæ causam conquirentes, et non mediocrem esse hanc contemplati, cum in cælo signum spectarent, quod divina non humana præferret, cepit cupido animum, quod illud portenderet, pervidere: et ut nobis apparet, cum haberent et hi ex Balaam prophetias, quas Moyses ipse, ut erat ingenio acer, conscripserat, et in his de stella quod traditur comperissent, intellexerunt hominem demigrasse ad vitam, et natum esse, quem propheta cum stellæ indicio jam pridem venturum denuntiassent: et cum hunc, ut potio-rem, daemonibus prætulissent, qui soliti essent vanis rerum imaginibus ludificari, in Judæam eundem adoraturi se contulerunt, certiores jam redditi esse regem aliquem natum; ignari tamen, quale hic esset imperium habiturus, et ubinam gentium nasceretur. » Et hom. 15, in *Num.*: « Ex illo Balaam etiam hoc habuerunt scriptum, quod *Orietur stella ex Jacob, et exsurget homo ex Israel.* Ilæ scripta habebant Magi apud semetipsos, et ideo quando natus est Jesus, agnoverunt stellam, et intellexerunt adimpleri prophetiam, magis ipsi, quam populus Israel, qui sanctorum prophetarum audire verba contempsit. Illi ergo ex his tantum, quæ Balaam scripta reliquerat, agnoscentes adesse tempus, venerunt, et requirentes eum, statim adoraverunt. » Cyprianus, *Serm. de Epiphania*: « Hi ex vaticiniis Balaam olim audierant stellam oriri in Jacob, et hominem in Israel, cujus fortitudo quasi rhinocerotis: ad quem in trieribus de Italia venirent. Diu homines illi hujus prophetiæ proventum expectaverunt; at ubi venit plenitudo temporis, orto repente noto sidere, ad antiqua recurrentes volumina, tam testimonio moniti quam signo, dromadis invec-ti, in Judæam stella duce perveniunt: » Eusebius Emisen, in 11 *Matth.*: « Sed nunquid illa stella videbatur ab omnibus? Si enim ab omnibus videretur, nequaquam se eam in Oriente vidisse dicerent, quæ non solum in Oriente appareret. Factum est autem ut visa stella quidquid per eam significabatur, mox intelligeretur, non tamen astrologæ artis demonstratione, sed sancti Spiritus illustratione. Christum igitur in stella quærebant, quem divina inspiratione per stellam significari intelligebant; hoc enim et Balaam significaverat dicens: *Orietur stella ex Jacob, et exsurget homo ex Israel.* » Basilius, *Orat. de humana Christi generatione*: « Ejusdem fere magicæ Balaam ille videtur fuisse, qui a Balac missus, ut verbis quibusdam populo Israel malediceret; ex quo in quarta ejus parabola talia de Domino dicit: *Orietur stella ex Jacob, et consurget virga ex Israel.* Quoniam igitur astrum exortum, naturæ prodigium

habuerunt, sciscitari Magi decreverunt quisnam homo ex Israel exsurgeret. Quamobrem Judæi locum vestigantes, ex antiquo vaticinio in civitatem venerunt, interrogantes: *Ubinam, qui natus est, Rex Judæorum?* » Gregorius, Nysseus episcopus, *Orat. in Natali Domini*: « Audistis hariolum Balaam meliori numine afflatum, sic alienigenis prædicentem: *Orietur stella ex Jacob.* Ecce tibi qui ab eo genus duxerunt Magi, ex prædicatione ipsius novum observant ortum stellæ. » Ambrosius, lib. 11 in *Lucam*: « Sed tamen qui sunt isti Magi, nisi, ut historia quædam docet, a Balaam genus ducunt, a quo prophetatum est: *Orietur stella ex Jacob, et exsurget homo ex Israel?* Et cognoverunt hanc esse stellam, quæ hominem Deumque signabat, et adoraverunt parvulum. » Chrysostomus, hom. 1, ex variis in *Matthæum*: « Magi isti, qui novam stellam in Oriente viderunt, ex genere illius Balaam propheta gentium ducere originem referuntur, qui dixerat: *Orietur stella ex Jacob, et exsurget homo ex Israel;* et ideo viso novo stellæ signo, crediderunt qui auctoris sui prophetiam impletam noverant. » Auctor *Imperfecti*, hom. 2, in *Matthæum*: « Legi apud aliquem, Magos istos ex libris Balaam divinatoris apparituræ hujus stellæ scientiam accepisse, cujus divinatio posita est in Veteri Testamento: *Orietur stella ex Jacob, et exsurget homo ex Israel, et dominabitur omnium gentium.* Hieronymus in 11 *Matth.*: « Ad confusionem Judæorum, ut nativitatem Christi a gentibus discernent, oritur in Oriente stella, quam futuram Balaam, cujus successores erant, vaticinio noverant. » Augustinus serm. 67, *Ex diversis*: « Quare venerunt? quia stellam inusitatam viderunt; et unde eam Christi esse cognoverunt? procul dubio indicatum est per aliquam revelationem; viderunt ergo quamdam stellam inusitatam, mirati sunt, quæsierunt sine dubio cujus esset signum quod tam novum insolitumque viderunt, utique audierunt profecto ab angelis, ab aliqua admonitione revelationis. » Maximus, hom. 3, *De Epiphania*: « Sequuntur præviam stellam, non magica arte recognitam, sed sui novitate mirabilem; ideoque autem Magi apud Israel præcipuo natum regem requirunt, quia Balaam ille hariolus, et sacerdos quondam gentium, stellam ex Jacob oriundam, et hominem ex Israel prophetaverat esse venturum. Nemo ergo nunc miretur nativitatem Dominicam agnovisse Chaldaeos, quam utique si revelante Deo gentilis prænuntiare potuit, potuit gentilis agnoscere. » Sanctus Leo, serm. 3, *De Epiphania*: « Ad creandam ergo promissam posteritatem, hæredes in sideribus designati, ortu novi sideris excitantur, ut in quo cæli adhibitum fuerat testimonium, cæli famularetur obsequium: commovet Magos remotioris Orientis habitatores, stellis cæteris stella fulgentior, et de mirandi luminis claritate viri ad hæc spectanda non inscii, magnitudinem significationis intelligunt; agente hoc sine dubio in eorum cordibus inspiratione divina, ut eos

tantæ visionis mysterium non lateret. » Et serm. 4 : « Quamvis autem, et divinæ dignationis esset hoc munus, ut cognoscibilis gentibus fieret nativitas Salvatoris, ad intelligendum tamen miraculum signi potuerunt Magi et de antiquis Balaam prænuntiationibus commoveri, scientes olim esse prædictum, et celebri memoria diffamatum : *Orietur stella ex Jacob, et exsurget homo ex Israel, et dominabitur gentium.* » Beda, in II *Matth.* : « Successores Balaam esse creduntur, et propter prophetiam ejus incitati, visæ nova stella natum regem querebant. » Remigius, in II *Matth.* : « Alii dicunt illos fuisse nepotes Balaam, quod magis est credendum ; Balaam enim inter cætera, quæ prophetavit, dixit : *Orietur stella ex Jacob.* Illi vero habentes hanc prophetiam, mox ut viderunt stellam novam, intellexerunt regem natum, et venerunt. »

VIII *Tres.* — Maximus, Taurinensis episcopus, hom. 3, *De Epiphania* : « Et bene uno itinere tres simul adoraturi veniunt Magi, qui in uno Christo Jesu, qui omnium credentium via est, inseparata ab eis erat Trinitas adoranda. » S. Leo, serm. 4, *De Epiphania* : « Tribus igitur Magis in regione Orientis stella novæ claritatis apparuit ; sequuntur tres viri superni luminis ductum. » Et serm. 3 : « Adorent in tribus Magis universi populi universitatis auctorem. Quod utique exinde fieri novimus, ex quo Magos de longinquitate suæ regionis excitatos ad cognoscendum, et adorandum regem cæli et terræ stella perduxit. » Et serm. 4 : « Tres itaque viri fulgore insoliti sideris divinitus incitati, prævium micantis luminis cursum sequuntur. » Et serm. 5 : « Hic ille dies est, quo ad cognoscendum, adorandumque Dei Filium tres Magos prævia stella perduxit : radiat namque e cælo stella per gratiam, et tres Magi conspectu evangelici fulgoris acciti in omnibus quotidie nationibus ad adorandum potentiam summi Regis accurrunt : impleatur in vobis quod in trium Magorum imagine præcessit. » Et serm. 6 : « Illa hodie cordibus nostris concipienda sunt gaudia, quæ in trium Magorum fuere pectoribus. » Et serm. 7 : « Nec immerito cum tres Magos ad adorandum Jesum novi sideris claritas deduxisset, non eum imperantem dæmonibus, sed puerum silentem viderunt. » Et serm. 8 : « Cum in tribus viris vocatio gentium præcesserit. » Hilarius, episcopus Arelat., hom. *De Epiphania* : « In eo quod tria offerunt, Trinitas intelligitur ; in eo vero quod tres uni, et singuli singula offerunt, in Trinitate unitas declaratur. » Beda, in II *Matth.* : « Mystice autem tres Magi tres mundi partes significant, Asiam, Africam, Europam ; sive humanum genus, quod a tribus filiis Noe seminarium sumpsit. » Haymo, in II *Matth.* : « Illi tres Magi tres reges fuerunt, juxta quod prædictum est a propheta : *Reges Arabum et Saba dona adducent.* »

Auctor. Ne vero tibi desimus et in his, quæ vulgo feruntur, accipe trium horum nomina Magorum, ex Bedæ collectanea, seu floribus decerpita : « Magi,

inquit, sunt qui munera Domino dederunt. Primus dicitur fuisse Melchior senex et canus, barba proluxa, et capillis, tunica hyacinthina sagoque mileno, et calceamentis, hyacinthino et albo mixto opere promitrario variæ compositionis indutus ; aurum obtulit Regi Domino. Secundus nomine Gaspar juvenis, imberbis, rubicundus, milenica tunica, sago rubo, calceamentis, hyacinthinis vestibus, thure quasi Deo oblatione digna Deum honorabat. Tertius fuscus integre barbatus, Balthasar nomine, habens tunicam rubeam, albo vario, calceamentis milenicis amictus ; per myrrham Filium hominis moriturum professus est. Omnia autem vestimenta eorum Syriaca sunt. » Zacharias Chrysopolitanus, lib. 1, in unum ex quatuor, capite octavo, nescio qua ex historia deducens, aliter horum regum nomina tradit nobis : « Nomina trium Magorum, inquit, Hebraice Apellius, Amerus, Damascus ; Apellius interpretatur *fidelis*, Amerus *humilis*, Damascus *misericors*. Græca lingua vocati sunt Magalath, Galgalath, Saracin ; Magalath interpretatur *nuntius* ; Galgalath, *devotus* ; Saracin, *gratia*. » Hæc ille, inverso, ut videtur ordine, vocabula Græca pro Hebræis Hebræaque pro Græcis posuit ; ut etiam Comestor in *Historia evangelica*, cap. 8, sed eorum interpretationes difficile assequeris. Verum in re explorata satis sit aliorum dicta retulisse, quorum auctoritate firmetur.

IX. *Speluncam.* — Justinus, *Dialog. cum Tryphone* : « In speluncam quamdam castello propinquam divertit, ibi et a Magis inventus est ex Arabia venientibus. » Basilus, *De humana Christi generatione* : « Astra e cælo moventur, Magi e gentibus properant, terra in spelunca lucem recipit, nihil sine notitia, nihil sine officio fuit. » Gregorius, Nyssenus episc., in *Orat. de nativitate Christi* : « Pregrini, et a testamentorum promissione, benedictioneque patrum alieni sunt Magi, qui cognitione populum Israelitam anteverunt, et cælestem agnoscere lucem et in spelunca regem non ignorantes. » Chrysostomus, hom. 6 in *Matth.* : « Quemadmodum igitur stella tunc exiguum locum tugurii scilicet, atque præsepis, ostendit, nisi sublime, illud relinquens ad inferiora venisset superque ipsum fere caput pueri constitisset. » Et hom. 7 : « Post illum siquidem inusitatum, admirandumque partum ab extremis usque finibus mundi veniunt ad visendum illum tugurii ac præsepis locum. » Auctor *Imperfecti*, hom. 2, in *Matth.* : « Nunquid viderunt palatium marmoribus splendidum ? nunquid matrem ejus diademate coronatam ? aut in lecto aureo recumbentem ? nunquid puerum auro, et purpura involutum ? nunquid aulam regiam diversis populis personantem ? Sed quid ? Pandochium tenebrosum, et magis animalibus quam hominibus aptum, in quo nemo contentus erat sedere, nisi itineris necessitate coactus : matrem ejus vix tunicam unam habentem, non ad ornamentum corporis, sed ad tegumentum nuditatis proficientem, quam habere poterat

uxor carpentarii, et hoc in peregre constituta. Puerum pannis sordidissimis involutum, et in sordidiorē præsepio positum, quia locus ille sic erat angustus ut nec ponendi infantem spatium invenirent. » Hieronymus, epist. 27, in *Epitaphio Marcellæ*, cap. 7 : « Ecce in hoc parvo terræ foramine cœlorum Conditor natus est; hic involutus pannis; hic visus a pastoribus; hic demonstratus a stella; hic adoratus a Magis. » Eadem refert epist. 18, *Ad Marcellam*. Augustinus, serm. 52 *De tempore* : « Cœlestibus habitatoribus secundum verbum incommutabili veritate fulgebat, et propter angustum diversorium in præsepe jacebat, ab ipso in cœlo demonstrabatur stella, et ipsum adorandum demonstrabat in terra. » Et serm. 55 : « Jacebat in præsepio puer ortu recens exiguus corpore, contemptibilis paupertate, sed magnum aliquid latebat in parvo, quod illi homines primitiæ gentium non terra portante, sed cœlo narrante didicerant. » Isidorus Pelusiota, lib. 1, epist. 378 : « Stella tum antrum illud, tum dominiferum, ac venerandum præsepe, quod in eo situm erat, tanquam digito demonstrabat. » Petrus Chrysologus, serm. 156 : « *Ubi est qui natus est Rex Judæorum?* hoc est dicere : Cur Rex Judæorum in præsepe jacet, et non decumbit in templo? Cur non fulget in purpura, sed squallet in pannis? Cur latet in specu, et manifestus in sanctuario non habetur? » Et serm. 159 : « *Agnovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui* (Isa. 1, 3) agnovit; bos Judæus jugo legis excusso, et asinus paganus stultitiæ feritate deposita, uterque agnovit, quia uterque ad unum præsepe Domini epulaturus accessit. » Maximus, Taurinensis episc., hom. 1, *De Epiphania* : « Natus de femina est, sed natus ex virgine jacebat in præsepi, sed in sidere rutilabat, ut hominem illum, Deumque esse et terrena mater, et signum cœleste monstraret. » Damascenus, in *Theogonia* : « Ostendit stella quod ante solem Verbum profectum ad sedandum peccatum Magis palam pauperem in speluncam misericordem : te fasciis involutum, quod lætati viderunt, idem et mortale et Dominum. » Euthymius, in *Matth.* 11 : « *Et ingressi domum.* Domum hic tugurium vocat, quod Lucas diversorium dixit. »

Auctor. D. Epiphani. hæres. 51; et Theophylactus in 11 *Matth.*; et Nicephorus, lib. 1 *Historiæ eccles.* cap. 15, existimant puerum Jesum non inventum a Magis in spelunca, sed in domo, et quia ita loquitur Evangelium, *Ingressi domum*, et quia putant altero a nativitate anno Magos venisse, sed de hoc statim : nomine aut domus intelligi tugurium quodvis, et locum ad manendum, in Scriptura non est insolitum.

X. *Decimo tertio.* — Ammonius Alexandrinus, in *Harmonia evangelica* : « Post circumcisi octavo die infantem, Jesumque vocatum, ipsi Magi tertio decimo Hierosolymam, nova quadam stella duce, venientes, Regem Judæorum prædicant natum, ac communicato cum Herode principe, et scribis con-

silio, in Bethleem inventum adorant, ac venerantur muneribus. » Augustinus, serm. 64, *De diversis* : « Cujus nativitate ante dies paucissimos celebravimus, ejusdem manifestationem hodie celebramus. Dominus ergo noster Jesus Christus ante dies tredecim natus, a Magis hodie traditur adoratus, ideo fortasse post natalem Domini duodecim diebus additis, Magi primitiæ gentium ad Christum videndum, adorandumque venerunt. Celebremus ergo devotissime etiam istum diem, et Dominum Jesum, quem primitiæ illæ nostræ adoraverunt, jacentem in diversorio, nos habitantem adoremus in cœlo. » Et serm. 69 : « Hodie o die Magis adorantibus tanquam primitiis gentium commendatur manifestatus, qui ante paucos dies traditur etiam natus. » Petrus Chrysologus serm. 159 : « Ante hos dies, id est, diem octavum Kalendarum hujus, quo crescere dies cœpit, quia dies verus illuxit in carne, natum Dominum Christum Jesum in Evangelio scriptum facile recolunt, qui legerunt vel qui aurem legentibus præbuerunt : Israëliti pastores super gregem suum vigilantes angelis nuntiantibus cognoverunt : hodie in eadem carne manifestatum gentiles Magi signis indicantibus invenerunt. » Strabus, in *Matth.* 11 : « Venerunt Magi non post annum, quia tunc non inveniretur in præsepio, sed in Ægypto, sed decimo tertio die. » Haymo episc. in *Matth.* 11 : « Ex adventu Magorum qui venerunt tertio decimo die nativitate Filii Dei ad eum. »

Auctor. Hoc ipsum prooant quæ in præcedenti numero adduximus : si enim in spelunca adoratus est, ergo non post annum venerunt Magi. Sed Epiphanius, hæres. 50 et 51; et Eusebius in *Chronico*, post duos annos hoc ipso die venisse existimant, propter ea verba *Matth.* 11, quod Herodes occidi fecerit infantes a bimatu, et infra, secundum tempus, quod exquisierat a Magis. Sed quomodo inventus est Jesus in Bethleem a Magis, si post 40 dies ascendit Virgo Hierosolymam, et inde Nazaretham ut ibi habitaret, vel ponus in Ægyptum ut mox dicemus? Herodes autem furore percitus, jussit omnes pueros interfici, qui comprehensi tenerentur intra duos annos, pro crudeli sua tyrannide usque ad tempus infimum, quo cognovit stellam Magis apparuisse, ne unus infans effugeret necem, de qua re postea.

XI. In *Mariæ gremio.* — Eusebius Emissenus in *Matth.* 11 : « *Supra ubi erat puer* : ubi enim erat puer nisi in sinu matris? » Ambrosius, serm. *De Epiphania* : « Mater partui molli blanditur in gremio, pater filio pio testimonio famulatur; mater, inquam, eum adorandum Magis ingerit, pater colendum gentibus manifestat. » Chrysostomus, hom. 8 in *Matth.* : « *Invenerunt puerum cum Maria matre ejus*, quemadmodum Lucas ait, quod in præsepio positus esset, quia scilicet cum fuisset enixa, ibi eum continuo reclinavit, postea vero eum subtulit, et in suo gremio collocavit. » Hilarius, Arelatensis episc., hom. 1 *De Epiphania* : « Duca-

tum nobis præbeat, velut stella, lux fidei, hæc illum nobis ostendat, non jam in præsepio vagientem, sed in summa cœli arce dominantem; nec in matris gremio, sed in solio Patris adorandum. » Euthymius in *Matth.* II : « Peperit Virgo Christum, et quia alius locus non erat in diversorio, involutum fasciis infantem reclinavit in præsepe, juxta Lucam. Deinde, sicut ait Chrysostomus, ipsum tulit, et quando ingressi sunt Magi, ipsum super genua habebat. »

XII. *Munera.* — Isaias VIII, 4 : *Antequam sciatur puer vocare patrem suum et matrem suam, accipiet virtutem Damasci, et spolia Samariæ, coram rege Assyriorum.* Justinus Martyr, *Dialogo cum Tryphone* : « Nam Isaias canens, Occupabit copias Damasci et spolia Samariæ, prænuntiavit fore ut mali demonis Damascum incolentis copię vincerentur a Christo, quamprimum nasceretur. Magi enim, quos demon sibi vindicarat, ad omnia maleficia, postquam venerunt, ut adorarent Christum, videntur ab illo defecisse, reducti in hujus potestatem, Scriptura mystice significante, Damascum esse illius domicilium. Quod autem Damascus sit terræ Arabiæ, quamvis nunc contributa Syrophœniciæ, ne vos quidem negare potestis. » Tertullianus, lib. III *Contra Marcionem*, cap. 13; ut supra num. 2. Epiphanius, in *Compendio doctrinæ*, ad finem lib. III, ex traditionibus Hebræorum; « Juxta quas munera Abraham largitus est filiis concubinarum, quæ in fine temporum ipso Christo offerent, nam ab illis originem ducunt Magi. »

XIII. *Per aliam.* — AUCTOR. Ex cap. 7, num. 3, constat Bethleemum situm fuisse sex miliaribus ad austrum Jerusalem; cum ergo Magi venissent ex Oriente in Occidentem, ad lævam relicto Bethleemo, viam Hierosolymitanam arripuerunt. Fertur autem in eo diverticulo, quo via ducit Bethleemum, absconditam fuisse stellam, atque ibi postea repertam. Ig tur cum ivissent Bethleemum, Magi adorato infante Bethleemo, cepere viam versus regionem suam. Quod si Hierosolymam rediissent, non id fieret, quod illac via duceret, sed ut jussis regis parerent. Et hoc monuit angelus, ut inde caperent iter, nec regrederentur Hierosolymam.

CAPUT IX.

De Virginis purificatione et pueri Jesu oblatione.

I) Quadagesimo a partu die, ante quem ab ingressu templi arcebat puerpera, ascendit Maria cum sponso Joseph II) e Bethleem Jerusalem, ut legem purificationis implem, oblaturi par turturum, aut duos pullos columbarum : tum etiam et III) alteram, quæ præcipiebatur, ut omnis mas in lucem primus editus, ut Deo sanctus exhiberetur. Ig tur cum puerum Jesum inducerent in templum, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo, adfuit illico Simeon divino adductus spiritu : erat is IV) sacerdos justus plane, ac timoratus, qui ex assidua prophetarum V) lectione ac meditatione tempus jam adesse animadverterat, quo Christus venturus predictus erat, qui consolaturus erat Israel, atque ita summis a Deo precibus contenderat, ne se prius mori

pateretur, quam videret Christum Domini. Cujus precibus ac votis annuens Deus, id se ut petierat completurum, pollicitus suo oraculo fuerat. Hic ergo eo ipso afflatus Spiritu, ac spe certa, quam conceperat adductus, ut puerum ac matrem vidit et agnovit, Deo mirabiliter indicante, accessit propere et contemplatus eum cum summa voluptate e sinu Virginis suscepit, et suis ipse brachiis complexus, atque tam eximio beneficio exhilaratus, summam Deo gratias pro eo agens, dixit : *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei Salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tue Israel.* (Luc. II, 29-32.) Mirabantur autem mater pueri et Joseph super his quæ dicebantur de illo. Ad quos Simeon conversus benedixit eis, ad Mariam vero matrem ejus sic ait : *Ecce positus est hic in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel, et in signum cui contradicetur, quin et tuam ipsius animam ea propter, VI) doloris gladius pertransibit, quo revelentur ex multis cordibus cogitationes.* (Ibid. 34, 35.) Eadem hora, aut Spiritu sancto afflata, aut Simeonis verbis perceptis supervenit Anna prophetissa, filia Phanuel de tribu Aser, quæ in multam ætatem processerat. Nam cum septem tantum annis vixisset cum viro suo a sua virginitate, reliquum tempus vitæ, quod octoginta ferme annorum erat vixerat in viduitate, non discedens de templo, jejuniis, et obsecrationibus serviens nocte et die. Hæc ergo vicissim etiam collaudabat Dominum et magnifice loquebatur de illo omnibus Hierosolymitis, qui expectabant redemptionem Israel. His ita peractis, quinque juxta legem oblati siccis, suum Deipara Virgo redemit infantem. VII) Ac confestim, ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, quoniam his latius paulatim serpentibus, si ad aures Herodis pervenissent, futurum erat, ut tyrannus ille quæreretur puerum ad perdendum eum; quo tanto facinori occurre: et Deus, misit angelum suum VIII) Gabrielem, qui puerum instanti periculo eruumdum curaret : atque ita mox ille apparuit in somnis Joseph, dicens ei : *Accipe puerum et matrem ejus, et fuge in Ægyptum, et esto ibi dum dicam tibi; futurum est enim, ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum.* Qui consurgens accepit puerum, cum Matre ejus, et egressus est Hierosolyma.

TESTIMONIA.

I. *Quadagesimo.* — Moses, Levit. XII : *Mulier, si suscepto semine pepererit masculum, immunda erit septem diebus, juxta dies separationis menstruæ, et die octavo circumcidetur infantulus, ipsa vero triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ : omne sanctum non tanget, nec ingredietur in sanctuarium, donec impleantur dies purificationis suæ : cumque expleti fuerint dies purificationis suæ pro filio, deferet agnum anniculum in holocaustum et pullum columbæ, sive turturem pro peccato ad ostium tabernaculi testimonii, et tradet sacerdoti qui offerat illa coram Domino, et orabit pro ea, et sic mundabitur a profluvio sanguinis sui. Ista est lex parturientis masculum. Quod si non invenerit manus ejus, nec potuerit offerre agnum, sumet turtures vel duos pullos columbarum, unum in holocaustum et alterum pro peccato, orabitque pro ea sacerdos, et sic mundabitur.* Lucas, cap. II : *Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus, secundum legem Moysi tulerunt illum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, ut darent hostiam, secundum quod dictum est in lege*

Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.

AUCTOR. Hæc lex de puerpera solum tradita est, quam implebat 40 die a partu, et ita fecit Virgo, quæ concepta prole masculum peperit, et attulit duos turtures, aut duos pullos columbæ, unum in holocaustum, in gratiarum actionem pro filio suscepto; alterum pro peccato, id est, pro legali immunditia, quæ licet nulla culpa contraheretur, prohibebat tamen ex lege ingressum templi, illa autem ablata licebat jam tangere sanctum et templum ingredi, ita oblatio hæc pro puerpera fiebat pro filio: unde quod dicitur, cum expleti fuerint dies purificationis suæ pro filio partu edito expectare debet, ut purificetur, tunc deferet agnum non pro prole, sed pro se ipsa.

II. *E Bethleem.* — Cyrillus, episcopus Hierosolymitanus, *Orat. de occursu Domini*: « Hodie Deus ex Theman, hoc est, ex austro in Sion venit. Idem e Bethleem in Hierosolymorum civitatem ingreditur. De hoc puero dudum ante propheta Habacuc prænuntiavit, dicens: *Deus ex Theman*, hoc est, ex Austro venit. Nam Bethleem, ex qua Jesus in Sion ingressus est, ad australem Hierosolymorum partem posita est. »

III. *Alteram.* — Moses, Exod. xiii, 2: *Locutus est Dominus ad Moysen dicens: Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vulvam de filiis Israel, tam de hominibus, quam de jumentis; mea sunt enim omnia. Et ait Moyses ad populum: Cum introduxerit te Dominus in terram Chanaan, separabis omne quod aperit vulvam Domino; quidquid habuerit masculini sexus consecrabis Domino: omne primogenitum hominis de filiis tuis pretio redimes.* Exod. xxxiv, 19: *Omne quod aperit vulvam generis masculini meum erit: primogenitum filiorum tuorum redimes, nec apparebis in conspectu meo vacuus.* Num. iii, 45: *Tolle Levitas pro primogenitis filiorum Israel, eruntque Levitæ mei, ego sum Dominus. In pretio autem ducentorum septuaginta trium, qui excedunt numerum Levitarum de primogenitis filiorum Israel, accipies quinque siclos per singula capita, ad mensuram sanctuarii.* Num. viii, 16: *Pro primogenitis, qui aperiunt omnem vulvam in Israel, accipe eos, mea nam sunt omnia primogenita filiorum Israel, tam ex hominibus, quam ex jumentis: ex die, quo percussi omne primogenitum in terra Ægypti, sanctificavi eos mihi, et tuli Levitas pro cunctis primogenitis filiorum Israel.* Num. xviii, 16: *Quod primum erumpet e vulva cunctæ carnis, quam offerunt Domino, sive ex hominibus, sive de pecoribus fuerit, tui juris erit, ita duntaxat ut pro hominis primogenito pretium accipias; et omne animal quod immundum est, redimi facias, cujus redemptio erit post unum mensem siclis argenti quinque, pondere sanctuarii, siclus viginti obolos habet.* Lucas, cap. ii: *Tulerunt illum in Jerusalem ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini, quia omne masculinum adaperiens vulvam sanctum Domino vocabitur.*

AUCTOR. Ex his locis non constat ullum fuisse

tempus definitum, quo deferretur infans tradendus Domino, quia videtur id licuisse post octavam diem, propter ea, quæ dicuntur Exod. xxii, 29: *Primogenitum filiorum tuorum dabis mihi, de bobus quoque, et ovibus similiter facies, septem diebus sit cum matre sua, die octava reddes illum mihi.* Verum cum non esset redimendus, nisi post mensem ætatis, ut Num. xviii dicitur; et quia in templo non poterat nutriri, nisi a matre, consuetudo fuit, ut indicat Lucas, cum dicit secundum consuetudinem, ut una cum matre deferretur in templum, quo et ipsa purificaretur, et infans Domino traderetur ac redimeretur.

IV. *Sacerdos.* — Cyrillus Hierosolym. *Orat. de occursu Domini*: « Audi, Israel; audite, omnes gentes, quem ego sacerdos vester Simeon ulnis gesto, magna voce in hoc templo prædico, et testimonio meo palam commendo, hic Deus et Dominus est. » Epiphanius, lib. *De vita et interitu prophetarum*: « Simeon sacerdos e tribu Aaron emicuit. Hic quippe est qui oraculum accepit a Spiritu sancto, neutiquam visurum esse mortem, quousque Christum Dominum incarnatum cerneret. »

AUCTOR. Sed Timotheus, presbyter Hierosolym., in *Orat. de propheta Simeone*, non existimat sacerdotem, sed ex secta fuisse Phariseorum. Theophyl. et Euthym. non fuisse sacerdotem affirmant, nam si ita esset, explicuisset id Lucas.

V. *Lectio.* — Euthymius in cap. ii *Luc.*: « Expectabat hanc redemptionem ex libris prophetis Christum annuntiantibus, et spiritus erat super eum, Spiritus sanctus prophetiæ: legens enim quodam tempore prophetias, quæ de Christo erant, cum invenisset, quod Deus incarnandus esset, ad supernaturale mysterium tanquam homo anhelabat, ideo etiam oraculum, sive responsum accepit. » Georgius Cedrenus, in *Comp. hist.*: « Ille Simeon cum Isaïæ vaticinium legisset, Virginem gravidam fore, partumque filium Emmanuel nomine edituram, fidem dicto prorsus derogavit, quod humana natura omnino virginem parere non admitteret. Sic ei animato divinitus patefactum est, victurum eo usque dum vatis oraculum impleretur. Eum ergo in templo videns, puerulum 40 dierum in ulnas accepit fatusque: *Nunc, Domine, servum tuum dimitte in pace secundum verbum tuum, lætus ad eum hinc emigravit.* » Niceph. lib. i in *Eccl.* cap. xii: « Hunc Simeonem fama est ex eis fuisse unum qui virtute, dignitate, vitæque sanctitate excelluerunt: qui cum aliquando illi prophetæ Isaïæ oraculo legens incumberet, quod ait: *Ecce Virgo uterum gestabit et concipiet filium*, et de divini ejus responsi fide ambigeret, angelum ita fluctuanti ei adstitisse ferunt, cum oraculo ejus modi: non illum hujus vitæ vinculis prius soluturum iri, quam id de quo credendo addubitasset pro foribus, primo quoque tempore appropinquans, et oculis ipse suis conspectum, testimonio confirmaret. Quam ob causam ad tantum senium proventus, cum Christum Dominum oculis conspexisset, eundemque in ulnis gestasset, carnis mole protinus solutus, atque liberatus est. »

AUCTOR. Galatinus, lib. IV *De arcanis catholicæ veritatis*, c. 2, affirmat ex multis discipulis Hillelis, et Samæi, per quos tradita est legis expositio ad posterum, unum fuisse Simeonem istum, qui Christum suscepit in ulnis et dicitur Hillelis filius, in quo Judaicæ Academicæ sceptrum penitus defecit: eumque Gamalilem cognomento senem, ad cujus pedes Paulus apostolus legem didicit, habuisse auditorem. Et cap. 4: « Simeon Hillelis filius, inquit, quem ob ejus præcipuam sanctitatem, Talmudistæ justum cognominant, in quo Academicæ magnæ synagogæ sceptrum defecit, multa de Messia dixit: et tandem cum in ultima senectute a Spiritu sancto responsum accepisset, non visurum se mortem, nisi oculis Messiam Dei Filium videret, Christum ipsum, in ulnis suscipiens, quæ de eo a Spiritu sancto edoctus docuerat, ipso præseunte confirmavit. » Michael Charanza, lib. *De virginitate Mariæ*, cap. 14, affert Egesippum lib. *De supplemento evangelicæ veritatis*, qui dum explicat illud Lucæ II: *Responsum accepit Simeon a Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini*, refert hunc Simeonem esse rabbi inter Judæos eximium, qui dum semel exponeret in scholis illam Isaïæ prophetiam: *Ecce virgo concipiet*, invenit ibi scriptum *Haalma*, id est, virgo manens, virgo concipiet et pariet filium. Delevit H, ut esset sensus: *Ecce virgo nubilus concipiet*, cumque iterum præfatum verbum relegeret, invenit sicut prius scriptum, *haalma*, præfixo articulo: iterum delevit illum, imo et tertio; tunc in spiritu cognovit puerum de Virgine nasciturum: et Deum humiliter rogavit, ne se mori permetteret, donec hunc puerum mirabiliter de Virgine natum, mortalibus oculis et videret, et adoraret: responsum accepit a Spiritu sancto non visurum se mortem nisi prius videret Christum Domini. Hieronymus, in Isa. VIII, meminit duorum prædictorum rabbinorum Hillelis et Samaim, ex quibus fuere Scribæ, et Pharisei, qui non multo antequam Christus nasceretur, orti sunt in Judæa: quibus Christus Dominus factus est in ruinam, et in scandalum; de quibus statim dicemus ex Josepho.

VI. *Doloris*. — Dives Ildefonsus archiepiscopus, sermone secundo, *De Virginis Assumptione*: « Candidior inter martyres, quia, et si illi martyrio coronati dealbarunt stolas suas, et candidas eas fecerunt in sanguine Agni, nihilominus hæc beata, et venerabilis Virgo candidior digne prædicatur, eo quod si corpora martyrum pro Domino supplicia pertulerunt, nihilominus hæc admirabilis Virgo in anima passa, teste Domino, comprobatur: ait enim Simeon, vel Dominus ad eam: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius*. Quod si gladius usque ad animam pervenit, quando ad crucem stetit, fugientibus apostolis, cum videret Dominum pendentem, etiam plusquam martyr fuit, quia in animo non minus amoris, quam mœroris est intus gladio vulnerata, parata enim stetit, si non deesset manus percussoris. » Damascenus, lib. IV *Fidei orthod.* c. 13: « Ipsa beata, et super naturam donorum

digna effecta dolores partus, quos effugit pariens, illos tempore passionis sustinuit; ex materna compassione viscerum lacerum reparturiens; et quem Deum per nativitatem agnovit, illum ut maleficum interfectum videns, tanquam gladio cogitationibus discerpitur; et hoc est, *Tuam ipsius animam pertransibit gladius*, quemadmodum ille prædixerat, Dei spectator, Simeon, Dominum gestans in ulnis. » Beda, in II *Luc.*: « *Tuam ipsius animam pertransibit gladius*, id est, dolor passionis Dominicæ: quia non potuit videre eum crucifigi sine affectu materni doloris; etsi speraret eundem resurrecturum, et mortem devicturum. » Simeon Metaphrastes, *Orat. de ortu et educatione Deiparæ*: « Convenientius est quod dolorem ipsum gladii nomine significaverit; qui quidem tempore passionis Mariam invasit. » Rupertus, in *Evangelium Joan.* cap. 19: « Stabat Mater juxta Filii crucem, sine dubio dolens, et dolores tanquam parturientis habens: cruce namque ejus nimium ipsa cruciabatur, sicut ei prædixerat Simeon. » Euthymius in c. II *Lucæ*: « Gladium nominavit dolorem acutissimum, maximeque dividendum, qui penetravit cor Matris Dei, dum Filius ejus cruci affixus est; de hoc enim cruciatu nunc vaticinatus est. » Bernardus, *Serm. de B. Virgine*, super *Signum magnum* (Apoc. XII, 1): « Vere tuam, o beata Mater, animam gladius pertransivit; alioquin nonnisi eam pertransiens, carnem Filii tui penetraret. Et quidem posteaquam emisit spiritum tuus ille Jesus, ipsius plane non attigit animam crudelis lancea, quæ ipsius, nec mortuo parens, cui nocere non posset, aperuit latus, sed tuam utique animam pertransivit. »

AUCTOR. Non ergo, ut recte notant Ambros. et Beda, in II *Lucæ*, de corporeo gladio loquitur Simeon, siquidem Virgo violentam non pertulit mortem: multo minus de gladio scandali aut dubitationis in morte Filii, ut voluit Origenes, hom. 17, in *Luc.*; Chrysostomus, super Psal. XIII; Amphilochius, in *Hom. de ocurso Domini*; Theophyl. in *Luc. II*; Augustinus, *Quæst. Veteris et Novi Testamenti*, si ejus sunt: nunquam enim talis in Virginem cecidit dubitatio, qualis in apostolos, ut latius suo loco inferius dicemus.

VII. *Ac confestim*. — Matthæus, c. II: *Qui cum recessissent: ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph*. Eusebius Emiss. in II *Matth.*: « *Qui cum recessissent*, aliquanto post tempore evoluto, et omnibus quæ secundum legem debebantur expletis, *ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens: Surge et accipe puerum, et matrem ejus, et fuge in Ægyptum*. Adhuc omnia quieta erant, adhuc Herodes Magos expectans, nondum sui cordis malitiam revelabat; unde et secure vadunt in Jerusalem, ut legis mandata perficiant, inde vero in Ægyptum fugere jubentur. » Augustinus, I. II *De consens. evangelist.* c. 5: *Et hæc ipsa hora superveniens confitebatur Domino, et loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem Israel*. Et

ut *perfecerunt omnia secundum legem Domini*: ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph dicens: *Surge et accipe puerum et matrem ejus et fuge in Ægyptum*. Et cap. 2: « Posteaquam nihil Herodi Magi renuntiaverunt, dico eum credere potuisse illos fallacis stellæ visione deceptos, posteaquam non invenerunt, quem natum putaverant, erubuisse ad se redire, atque ita eum timore depulso ab inquirendo, ac persequendo puero quiescere. Cum ergo post purgationem matris ejus in Jerusalem cum illo venissent, et ea gesta essent in templo, quæ a Luca narrantur, quia verba Simeonis, et Annæ de illo prophetantium, cum cœpissent ab eis qui audierant prædicari, ad pristinam intentionem revocatura erant animum regis, admonitus per somnium Joseph, cum infante, et matre ejus, fugit in Ægyptum. » Et cap. 5: « Hic proinde cognoscendum est, sic unumquemque evangelistarum contexere narrationem suam, ut tanquam nihil prætermittentis series digesta videatur. Tacitis enim quæ non vult dicere, sic ea quæ vult dicere, illis quæ dicebat adjungit, ut ipsa continuo sequi videantur: sed cum alter ea dicit, quæ alter tacuit, diligenter ordo consideratus indicat locum, ubi ea potuerit, a quo prætermittenda sunt, transilire, ut ea quæ dicere intenderat, ita superioribus copularet, tanquam ipsa nullis interpositis sequerentur. Ac per hoc intelligitur Matthæus ubi ait somnio admonitus Magos ne redirent ad Herodem, et per aliam viam regressos in regionem suam, illic prætermisisse, quæ Lucas narravit gesta circa Dominum in templo, et dicta a Simeone et Anna; ubi rursus Lucas prætermittens profectionem in Ægyptum, quam narrat Matthæus, tanquam continuam contexit regressionem ad civitatem Nazareth. » Georgius Cedrenus, in *Compendio historiæ*: « Lætus Simeon ad eum hinc emigravit. Deinde Josephus divinitus est in Ægyptum fugere jussus. »

AUCTOR. Tatianus Alex. in *Harmonia Evang.*, cap. 7 et 8; Ammonius Alex. in *Harmonia Evang.*; Chrysost. hom. 9 in *Matth.*; Epiphanius, hæres. 20 et 51; et Theophylactus in 11 *Matth.*; Anselmus, et Euthymius *ibid.*, et Nicephorus, lib. 1 *Historiæ*, cap. 3, existimant Josephum cum Maria et Infante Nazarethâ jussu angeli profectum in Ægyptum, non Hierosolymis; quamvis diversa ratione ducantur: nam Tatianus, Epiphanius et Nicephorus, id ita factum putant, quod purificationem collocent ante adventum Magorum, quos dicunt venisse post duos annos, ita ut statim perfectis omnibus secundum legem, redierint Josephus, et Maria Nazareth, et inde ascendentes Hierosolymam, secundum consuetudinem, ad diem festum, accesserint Bethleemum, ubi inventi sunt a Magis. Sed hunc dicendi modum jam supra rejecimus cap. 8, n. 10. Ammonius autem, Chrysostomus, Theophylactus, Anselmus et Euthymius, quamvis putent Magos venisse ante quadragesimum diem purificationis, nihilominus existimant statim rediisse Nazareth, ibique moni-

tum Joseph ab angelo, ut fugeret in Ægyptum, quia Lucas cap. 11, apertis verbis dicit: *Et ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilæam, in civitatem suam Nazareth*. Sed dicimus hanc reversionem esse illam, quam refert Matth. cap. 11, illis verbis: *Et admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ, et veniens habitavit in civitate, quæ vocatur Nazareth*. Et patet imprimis, quia Matthæus loquitur de reversione, quando permansit jam Christus in Nazareth, tanquam civis per multos annos, de qua eadem loquitur Lucas, ut patet ex sequentibus his verbis: *Puer autem crescebat, et confortabatur spiritu, plenus sapientia, et gratia Dei erat in illo, et ibant parentes ejus per omnes annos in Jerusalem*. Et secundo, quia quando rediit Joseph ex Ægypto Matth. 11, in Judæam redibat, ut in ea, nempe in Bethleem habitaret, quia ex Judæa fugerat, venerat enim e Nazareth eo animo, ut maneret in Judæa; ergo angelus in Judæa illi apparuit, et jussit ut iret in Ægyptum.

VIII. *Gabrielem*. — Origenes hom. 3, in *Diversos*: « Ille ipse qui et ad Mariam destinatus fuerat Gabriel, ille annuntiare venit: qui ad Zachariam in templo locutus est, ipse et nunc per somnium ostendit se Joseph sanctus angelus Gabriel; ipsi enim injunctum fuerat, et commendatum generationis Dominicæ sacramentum. Propterea, et digne Gabriel appellatus est, quod interpretatur *fortitudo Dei*, illius namque incarnationis sacramentum commendatum habebat, qui veniebat ad debellandas potestates aereas; iste etiam angelus ad illos bene vigilantes pastores venit, et Domini generationem eisdem annuntiavit: iste ergo beatus, et sanctus angelus, et nunc Joseph apparuit per somnium dicens: *Surge, et accipe puerum*. » Haymo, episcopus, in cap. 11 *Matthæi*: « Ecce angelus Domini, Gabriel videlicet, minister Dominicæ Incarnationis, apparuit Joseph in somnis. » Anselmus, in 11 *Matth.*: « Cum rumor de puero jam inciperet dilatari, mittitur angelus, scilicet Gabriel, qui in Ægyptum faciat puerum transportari. »

CAPUT X.

Fuga Virginis in Ægyptum, ejusque ibidem commoratio.

Josephus angeli monitis incunctanter obediens, nocte ipsa consurgens, accipit puerum, et matrem ejus, et fugit in Ægyptum, compendiarium, communemque viam seligens, ut crediatur, quo celerius rem exsequeretur; ea erat recta in Gazam ab Hierosolymis, quadraginta duobus milliariis distantem, qua itur in Ægyptum II) juxta Bethleemum III) per Hebron. Ubi cum fugam suam, ac fugæ causam, ut par est credere, Zachariæ, et Elisabethæ declarassent; utique puerum Joannem periculo eriperent admonuissent, necessariis ad iter faciendum desumptis, Gazam pervenerunt. Inde iter IV) duodecim aut quatuordecim dierum (septuaginta leucarum supputatur) maxima ex parte per solitudinem: non sine magno labore atque sollicitudine versus Babylonem (Cairum vulgo dictam) confecerunt. Hinc ad quatuor leucas, orientem versus, in

Thebaidem pervenientes, dum urbem Hermopolim ingrederentur, res mira accidit, totius ejus gentis traditione probata. V) Arbor erat procera quidem, ac vetusta, quæ dæmonum fraude, quasi numinis domicilium religiosius quam par erat, colebatur, Perseis dicebatur. Hæc ergo in fugam verso dæmone ad solum usque, Dominum suum adoratura se sponte demisit: atque ita ad miraculi comprobationem inclinata permansit, multis morbis, dum ægris applicaretur, afferens sanitatem. Quin et in ejusdem VI) templo, Christo similiter urbem ingrediente, simulacra cecidisse, ut et in aliis quibusdam locis, juxta VII) Isaïæ prophetiam a majoribus accepimus. Ejus rei celebre ab Ægyptiis sacerdotibus observabatur vaticinium, VIII) ab Jeremia traditum, tum cum in Ægypto degeret, fore aliquando ut simulacra eorum concuterentur, ac corruerent, cum ascenderet in Ægyptum puer a Virgine natus, atque in præsepio depositus. Unde consuetudo fuit Ægyptiis, Virginem in lecto cum infante positam adorare. Quod eo modo, quo Jeremias prædixerat, evenit. Inde redeuntes, ut locum tutum eligerent ad degendum, in quodam vico, inter IX) Heliopolim, ac Babylonem, tribus leucis a Babylone remotum, ab Heliopoli quatuor, consederunt. Maturæ nunc locus dicitur, non solum incolis etiamnum, sed exteris eam ob rem venerationi non modicæ habitus. Puteus ibi visitur, cujus aqua ad obsequia Domini usam Deiparam fertur, qua dum rigaretur balsami hortus, vegetus, ac frugifer perdurabat. Ea nunc a peregrinis bibitur non insulubriter. Hæc ratione in Ægypto permanserunt Josephus cum Maria, et Christo infante, usque ad obitum Herodis, X) terram illam ad futuram Christi ejusdem philosophiam sanctificantes, ac parantes.

TESTIMONIA.

I. *Compendiariam.*—Moses, Exod. XIII, 17: *Igitur cum emisisset Pharaon populum, non eos duxit Deus per viam terræ Philistiim, quæ vicina est, reputans ne forte pœniteret eam, si vidisset adversum se bella consurgere, et reverteretur in Ægyptum, sed circumduxit per viam deserti, quæ est juxta mare Rubrum.* Josephus, *Antiquitatum* lib. I, cap. 14: « Per Palæstinam graviter ferebat transire propter antiquam molestiam, volebatque quolibet modo latere pergens. Confinis enim est hæc Ægyptiorum provinciæ, et propterea via quidem ducente ad Palæstinam populum non eduxit, per desertum vero multum agens iter, malaque perpessus innumera ad Chananæam studuit pervenire. » Lucas in *Actibus Apostolorum*, cap. VIII, vers. 26: *Angelus autem Domini locutus est ad Philippum dicens: Surge, et vade contra meridianum, ad viam quæ descendit ab Jerusalem in Gazam, hæc est deserta; et surgens abiit. Et ecce vir Æthyops eunuchus potens Candacis reginæ Æthyopum, qui erat super omnes gazas ejus, venerat adorare in Jerusalem, et revertebatur sedens super currum suum; legensque Isaïam prophetam. Et vers. 36: Dum irent per viam venerunt ad quamdam aquam, et ait eunuchus: Ecce aqua, quid prohibet me baptizari? et descenderunt uterque in aquam, Philippus, et eunuchus, et baptizavit eum: cum autem ascendisset de aqua, Spiritus Domini rapuit Philippum, et amplius non vidit eum eunuchus: ibat autem per viam suam gaudens. » Hieronymus, lib. *De locis Hebraicis*, lit. B: « Bethleem civitas David in sorte tribus Ju-*

dæ, in qua Dominus noster, atque Salvator natus est, in sexto milliario ab Ælia contra meridianam plagam, juxta viam quæ ducit [Chebron. Bethsur in tribu Juda, sive Benjamin, et est hodie Bethsoron viculus, euntibus nobis ab Ælia Chebron, in vicesimo lapide, juxta quem fons, ad radices montis ebulliens, ab eadem in qua gigitur sorbetur humo, et apostolorum Acta referunt eunuchum Candacis reginæ in hoc esse baptizatum a Philippo. » Et littera G: « Gaza civitas Ævæorum, in qua habitare Cappadoces, pristinis cultoribus interfectis. Apud veteres autem erat terminus Chananæorum, juxta Ægyptum; ceciditque in sortem tribus Judæ, sed eam tenere non potuit, quia Enakim, id est, gigantes, fortissimi Allophylosum restiterunt; et est usque hodie insignis civitas Palæstinæ. » Et lib. *Quæst. in Gen.* in c. 22: « Notandum ex prioribus, et ex præsentī loco, quod Isaac non sit natus ad quercum Mambre, sed in Geraris, ubi et Bersabee usque hodie oppidum est. » Et infra: « Notandum, quod de Geraris usque ad montem Moria, id est, sedem templi, iter dierum trium sit, et consequenter illuc die tertio pervenisse dicatur. Male igitur quidam Abraham putant illo tempore ad quercum habitasse Mambre, cum inde usque ad montem Moria, vix unius diei iter plenum sit. » Et lib. *De locis Hebraicis*, littera B: « Bersabee in tribu Juda, sive Simeonis, est usque hodie vicus grandis in vicesimo a Chebron milliario, vergens ad austrum, in quo et Romanorum militum præsidium positum est; a quo loco termini Judæ incipientes tendebantur, usque ad Dan, qua juxta Paneadem cernitur. » Brocardus in lib. *Descriptionis Terræ sanctæ*: « Ab Acone versus austrum, ab Ascalone duabus leucis contra austrum est Gaza, in littore quoque maris sita: quæ nunc communiter Gazara appellatur, et transit per eam via in Ægyptum. A Gaza quatuor numerantur leucæ usque ad Bersabee, quæ nunc Giblim dicitur, et est terminus Judæ, atque terræ promissionis contra austrum; in hanc manserunt multo tempore Abraham, et Isaac, ut patet in Genesi; distat ab Hebron sicut et Gaza paulo amplius una dieta. »

Auctor. Ex præmissis testimoniis constat viam rectam ab Hierosolymis in Ægyptum, in primis esse per Palæstinam, juxta littus maris Mediterranei, quæ confinis est Ægypto; tum etiam juxta Bethleem per Hebron in Gazam quæ eadem fere ratione distat ab Hebron, qua Bersabee, nempe 22 milliariibus. Ergo Gaza sicut et Bersabee distat ab Jerusalem 42 milliariibus, quæ conficiunt spatium decem leucarum cum dimidia; quod vocat Hieronymus, iter trium dierum. Per Hebron autem esse viam rectam in Gazam patet ex itinere confecto ab eunuchō, qui iturus in Ægyptum, ut illac iret in Æthyopiam, proficiscebatur per Bethsoron, duobus milliariibus ante Hebron, ubi baptizatus est a Philippo, et inde pervenit in Gazam per viam qua descenditur a Jerusalem in Gazam.

II. *Juxta Bethleem.* — Hieronymus, lib. *De locis Hebraicis* : « Bethleem civitas David, in sorte tribus Judæ, in sexto milliario ab Elia contra meridianam plagam, juxta viam, quæ ducit Chebron. »

Auctor. Satis est verosimile Josephum Bethleemum ingressum, ut necessaria ad tam longam viam educeret : quod et confirmat id, quod traditione a majoribus acceptum, non incolæ solum, sed et exterî, et Christiani Latini et Græci, et impii Sarra-ceni, religiose venerantur, et multi quibus videre licuit, mandavere libris : dum in parandis necessariis Bethleem Josephus moraretur, Deiparam in spelunca latuisse, inter meridiem et austrum, ad jactum lapidem duorum a Bethleemo semotam : dumque Deo infanti mamillam porrigeret, lactis guttis in durum speluncæ lapidem effusis ita emol-litum, ac candidum effectum, ut candidissimæ ac tenuissimæ terræ in pulverem tenuissimum con-versæ, instar sit ; ex qua lota panes parvuli confi-ciuntur, quibus ad morborum diversorum sanitatem, præsertim lactis feminarum contractionis, omnes utantur, *lac Domine nostræ*, propterea nomi-nantur. Vidi ego panes, quos mihi ostendit Pater quidam ex nostris, qui terram illam perlustravit, ac in eam speluncam religionis gratia cum multis aliis ingressus est.

III. *Per Hebron.* — Auctor. Diximus jam per urbem Hebron rectam duci viam in Gazam. Quod si ea est urbs montana, ut diximus c. 6, n. 2, ubi morabatur Zacharias cum Elisabeth, cui dubium esse potest, quin tam sanctis viris et cognatis, et quibus sacer fetus fuerat declaratus, non suam rugam, ejusque causam explicassent ; ex ejusque cognitione præcavissent, siquidem in cap. sequenti dicemus etiam Joannem latuisse ? Quis etiam dubi-tabit non affluenter elargitos Zachariam, et Elisa-beth necessaria Josepho, et Deiparæ, tam pauperibus homines divites, et tam charis, ac omni dignis veneratione, tam justos, ac misericordes, ne dubitantibus merito dicatur : *Adhuc vos sine intellectu estis ?*

IV. *Duodecim dierum.* — Hieronymus, in *Vita Hilarionis* : « At ille nihil aliud nisi solitudinem meditabatur, in tantum ut quadam die proficisci statuerit, et adducto asello (nimis quippe exesus je-juniis vix ingredi poterat) iter arripere conatur : quod cum percrebuisse, et quasi vastitas, et justitiam Palæstinæ indiceret, plusquam decem millia hominum diversæ ætatis et sexus ad retinendum eum congregata sunt. Decrevit ergo publica omnes voce contestans, non cibi se, non potus quidquam sumere, nisi dimitteretur. Et post septem dies inedia tandem relaxatus, ac valedicens plurimis, cum infinito agmine prosequentium venit Betilium : ubi persuasis turbis, ut reverterentur, elegit 40 monachos, qui haberent viaticum, et possent jejunantes ingredi, id est, post solis occasum cibum sumere. Quinto igitur die venit Pelusium, visitatisque fra-tribus, qui in vicina eremo erant, et in loco, qui

dicitur Lychnos, morabantur ; perrexit post triduum ad castrum Theubatam, ut videret Dracontium episcopum, et confessorem, qui ibi exsulabat ; quo incredibiliter consolato tanti viri præsentia, post aliud triduum, multo Babylonem labore pervenit, ut videret Philonem episcopum, et ipsum confessorem ; Constantius enim rex Arianorum fervens hæresi, utrumque in ea loca deportaverat. »

Auctor. Vides hic ex itinere Hilarionis ex Palæstina in Babylonem asello confecto, breve illud esse duodecim dierum. Quod ipsum facile colligitur ex itinere a Tito confecto ex Alexandria, lib. v *De bello Judaico*, cap. 44 : « Distabat, ait Lipomanus in *Catena in xiii Exod.*, decem dierum itinere. » Et Abulensis, quæst. 60 in ii *Math.* : « A Gaza ad Babylonem, seu Cayrum, iter 70 leucarum, ex eis 50 solitudinis constituit, hoc est spatium 280 milli-arium. » Inde quatuor sunt in Thebaidem leucæ, ut ait Brocardus in *Descriptione Ægypti*, ad eadem descriptionis Terræ sanctæ. Ut universum iter fuerit 74 leucarum.

V. *Arbor erat.* — Sozomenus, lib. v *Hist. ecclesiast.* cap. 29 : « Memorant præterea arborem esse, quæ Perseis dicitur, Hermopoli, quod est oppidum Thebaidis : cujus fructus, aut folium, aut particula aliqua corticis, ægrotis admota morbos a compluribus depulerit. Nam traditum est Joseph, cum propter Herodem, assumptis secum Christo, et Maria sancta Deipara, fugisset, venisse Hermopolim, atque simul ut portæ appropinquavit, istam arborem, licet plane maximam, adventu Christi turbatam esse, atque ad solum usque se inflexisse, et Christum adorasse. Atque hæc quidem de hac arbore, sicut a multis audivi, a me commemorata sunt. Quæ quidem, si quid ego judico, vel significabat Christum jam in urbe esse, vel (ut verisimile est) non modo arborem, quam incolæ, propter magnitudinem et pulchritudinem, lege gentilitia venerabantur, dæmone jam, qui ibi colebatur, ob Christum talium rerum eversorem, qui eo in loco com-parebat, perhorrescente, sua sponte commotam esse : verum etiam omnes Ægyptiorum statuas adventante tum Christo juxta prophetiam Isaïæ concussas. Itaque dæmone inde abacto, arbor, quo rei gestæ testimonio esset remansit ibi, fidelesque morbis liberavit. Atque ut Ægyptii, et Palæstini istarum rerum, sic alii singuli aliarum, quæ apud ipsos gestæ sunt, testes locupletes existunt. » Casiodorus senator, *Hist. tripart.* lib. vi, c. 42 : « Fertur etiam quod in Hermopoli Thebaidos arbor, quæ vocatur Perseis, multorum morbos abegerit, si fructus, aut pars ejus corticis collo ægrotantium ligaretur. De hac enim arbore ferunt, quod cum apud Ægyptum Joseph cum Christo, et Maria Virgine sancta, fugisset Herodem, venissetque ad Hermopolim civitatem, mox ut ingrediebatur urbem, non ferens hæc arbor maximum Christi Salvatoris adventum, inclinata est usque ad terram, et eum suppliciter adoravit. Hæc ego de ista arbore a multis audieus

narravi. Reor autem hoc signum fuisse factum civibus divinæ præsentiae. » Et cætera ut supra ex Sozomeno. Christianus Druthmarus, in II *Matth.* : « Refertur in *Ecclesiastica historia* Eusebii, quod quando Joseph ferebat in Ægyptum Dominum, transierunt per Heliopolim civitatem, et erat in plateis ejus Terebinthus miræ magnitudinis, in qua habitatores loci illius divinabant; cumque Joseph cum puero transiret, prostravit se arbor obviam ei in terram, et jacuit, donec pertransiit, et iterum erecta stetit sicut ante steterat. » Georgius Cedrenus : « Hermopolis, quæ est urbs Thebaidis, Persica arbor fuit, cujus folium, aut cortex cuivis morbo mederetur. Eam ferunt arborem sese inclinasse, et Christum adorasse in Ægyptum fugientem, eique umbram præbuisse. » Nicephorus, *Eccles. hist.* lib. x, cap. 31 : « Hermopoli quoque Thebaidis, arbor esse, quam Perseam vocant, dicitur, multis morbis medicinam afferens, si vel festuca, vel folium ex ea agris applicetur. De qua illa adhuc fama apud Ægyptios obtinet, Dei Genitricem una cum Josepho Herodem fugientem, ductu Josephi, Hermopolim venisse, et quam primum urbis portam attigisset, arborem eam adventum Christi ferre non potuisse, et quamvis procera admodum esset, ad solum ipsum tamen se demisisse, et paradisi olim satorem adoravisse. De arbore ea hæc quæ legi, scribenda esse duxi. Ego vero eam, quasi quoddam symbolum, seu signum fuisse puto Christi ipsius, in urbem eam adventus; aut certe, sicut conjicere licet, eam propter proceritatem, et pulchritudinem, Græcorum moribus, ab urbis incolis divino honore cultam, tum commotam esse, dæmone, qui per eam est cultus, exhorrescente, ad præsentiam ejus, qui aboliturus et oppressurus eos omnino fuerat. Sed tunc quoque cuncta Ægyptiorum simulacra diffluxere, Christi non ferentia adventum, juxta id, quod de eis ab Isaia dictum est. Cæterum dæmone ex arbore ea pulso, ad certum rei gestæ indicium, prona et inclinata permansit, fide accedentes sanans. Harum rerum Palæstini, et Ægyptii idonei, fideque digni sunt testes. »

Auctor. Perseis arboris mentionem videtur facere Plinius lib. xiii, cap. 9; et concludit, circa Thebas hæc, ubi et quercus, et Persica, et oliva 500 a Nilo stadiis, et Strabo, lib. ultimo, Dioscorides, et Galenus. Tum etiam lex I C. de cupresso ex Iuoco Daphnes, l. II : « Si quis Daphnensis luci in Syria, vel Perseis in Ægypto, arborem comparaverit, quinque libris auri noverit se esse mulctandum. » De qua et Plutarchus lib. *De Iside et Osiride*, plantarum Ægypti præcipue Deo sacram Persicam esse referunt, quod fructus ejus cor, linguam æmuletur folium.

VI. *Templo.* — Evagrius, in *Vitis Patrum*, in Apollonio : « Vidimus et alium sanctum virum, nomine Apollonium, apud Thebaidem, in finibus Hermopolis, ad quam civitatem Salvatorem cum Maria, et Joseph de Judææ finibus venisse tradunt, secun-

dum prophetiam Isaïæ dicentis (xix, 1, 2) : *Ecce Dominus sedens super nubem levem, et veniet in Ægyptum et commovebuntur simulacra manufacta Ægyptiorum a facie ejus, et cadent in terram.* Vidimus ergo ibi etiam et templum ipsum, in quo ingressu Salvatore corruisse omnia idola in terram, et comminuta esse commemorantur. » Palladius episcopus, in *Hist. Lausiaca*, cap. 52 : « Vidimus autem et alium quoque virum sanctum in Thebaide in finibus Hermopolis, in quam Servator venit cum sancta Maria, et Joseph, implens Isaïæ prophetiam, quæ dicit : *Ecce Dominus sedet super nubem levem, et veniet in Ægyptum et quatientur manufacta Ægyptia a facie ejus et cadent in terram.* Vidimus enim illic quoque templum, in quo ingressu urbem Servatore ceciderunt omnia simulacra in faciem super terram. » Christianus Druthmarus in II *Matth.* : « Cum transit Joseph cum puero ante templum, corruerunt omnia idola in terram, ut ostenderetur, quia isdem erat Deus ante cujus arcam Dagon pronus, et abscissis manibus et pedibus jacuerat. »

VII. *Isaïæ.* — Isaïas, cap. xix : *Ecce Dominus ascendet super nubem levem et ingreditur Ægyptum et commovebuntur simulacra Ægypti a facie ejus.* Origenes, hom. 3, in diversos : « Fuge in Ægyptum, ut adimpleas quæ dicta sunt : *Ecce Dominus sedet in nube pusilla et veniet in Ægyptum et commovebuntur omnia manufacta Ægypti.* Fuge in Ægyptum, ut fugiant de Ægypto, qui ibi sunt dæmones et appropiant ibidem angeli sancti, qui Deum consequuntur. » Et infra : « Venit ergo, ut supra dictum est, Dominus in Ægyptum, ut exinde omnes dæmonum exercitus fugaret, et omnia idola comminueret, et omnem ritum, vel diversa mala opera et actus inde evelleret. » Eusebius, *De demonstratione evang.*, lib. vi, cap. 20 : « *Ecce Dominus sedet super nubem levem*, et cætera. Nos non alias hæc dicimus exstitisse, quam sub unum duntaxat Servatoris nostri Jesu Christi adventum : hic enim cum Dei verbum sit, et Dei virtus tam si ad sensum, quam si ad verbum accipias, versatus in regione Ægyptiorum per nubem levem complexit ea, quæ prædicta fuerant. Igitur etiam ipsa hæc prophetiæ particula ad verbum exitum sortita est, quo tempore angelus Domini in somnis visus ipsi Joseph, dixit : *Surge et accipe puerum et matrem ejus et fuge in Ægyptum.* Tunc igitur ipse Dominus Deus Verbum puerilem ætatem ingressus et suo corpori, quod ex sancta Virgine acceperat, conjunctus, in terra Ægyptiorum diversatur. Il qui prius incolebant Ægyptum vitiosi, pravique dæmones per multa sæcula in simulacris latitantes, animasque Ægyptiorum omni superstitionis errori ad dicentes, ac subjicientes, cum sensissent novam quamdam, divinamque virtutem adse accessisse, illico commoti sunt, et fluctuationem et perturbationem in seipsis pertulerunt, corque ipsorum et vis intelligendi intrinsecus in ipsis convicta sunt, cesseruntque ac fugata sunt ab ea virtute, quæ visum effugiens, illos compellebat, et ignis instar ineffabili

quadam ratione adurebat. » Athanasius, *De incarnatione Verbi*, lib. 1 : « Quis Iustorum, aut regum in Ægyptum descendit, cujus descensu Ægyptiorum idola manufacta corruerint? Abraham nempe illuc descendit, sed tamen ad ingressum ejus idolorum minime cultura quievit; Moyses illic natus est, nec tamen fervere impietas, cultusque sacrilegus destitit : nunquam alias Ægyptiorum quievit impietas, nisi cum Dominus omnium, corpore illuc descendit, ac nube devectus, profligatoque errore idolorum, omnes ad se et per se ad Patrem transtulit. » Hieronymus, in *Isa.* xix : « Quidam totam hanc prophetiam ad Salvatoris tempora referunt, quando ingressus est super nubem levem, id est, corpus humanum, quod ex Virgine assumpserat, nullo humanæ commistionis semine præggravatum; sive quod a nube levi portatus sit, id est, corpore virginali et ad ingressum ejus omnes dæmones contremuerint, tuncque prima idolorum ruina fuerit, præsentiam Domini ferre non sustinens. » Procopius Gazeus, in xix *Isaia* : « Quid enim, quam quod in ea peregrinatus est Dominus, et suæ participem cognitionis effecit, habeat beatus? In nubem levem, ait, id est, in eo quod de Spiritu sancto, sanctaque Virgine assumpsit, corpore, veniet : ut enim aere, terræque exhalatione nubem; sic Spiritu sancto, terrenaque substantia Domini corpus constare credimus : quo cum veheretur, puer in Ægyptum venit, ut eam ineffabili quadam virtute sua ista peregrinatione maximis cumlaret beneficiis. Sunt tamen qui per levem nubem sacrosanctam Virginem a qua in Ægyptum ulnis est delatus, intelligi arbitrentur. Prospere autem ideo, feliciterque Ægyptiis hic cedit adventus, quod eorum idola, quo tempore tota regione propagari Ecclesias contigit, commoveri necessarium fuit. Nec male præterea cum puer in Ægypto versatus est, ineffabili quadam præsentia virtutis ejus dæmones ipsos, erepta sibi potestate, superatos fuisse dicamus. » Evagrius, Palladius ubi supra, num. 6; Sozomenus, Cassiodorus, ut supra, num. 5. Anselmus, in ii *Matth* : « De hac fuga prædixit Isaias : Ecce nubem Dominus ascendet levem, et ingredietur Ægyptum, et movebuntur simulacra ejus. Quod factum est; nam Domino intrante Ægyptum, idola templorum corruerunt. » Nicephorus, ut supra num. 5.

VIII. *Ab Jeremia.* — Dorotheus episcopus Tyri in *Synopsi*, in *Vita Jeremiæ* : « Jeremias iste signum dedit sacerdotibus Ægyptiis, quod oporteat simulacra eorum concuti et decidere, per Servatorem puerum ex Virgine nasciturum et in præsepio jaciturum. Propterea etiam nunc virginem in lecto et infantem in præsepio collocant et adorant : et cum causam olim Ptolomæus rex percontaretur, responderunt mysterium esse ipsis a majoribus traditum, quod illi a sancto propheta acceperint. » Epiphanius, lib. *De vita et interitu prophetarum* : « Idem propheta sacerdotibus Ægypti signum exhibuit, dicens, oportere olim cuncta eorum simulacra concidere, simul-

que manufacta omnia præcipitari, ubi Ægyptum ascendit cum suo infante Virgo enixa, Deo similis. Id quod tandem usu venit illis. »

IX. *Heliopolim.* — D. Anselmus, in ii *Matth.* : « Et cum ibi latuisset septem annis, in quadam civitate diutius habitavit, quæ vocata est Heliopolis, id est, *civitas Solis.* » Brocardus, in *Ægypti Descriptione*, ad finem *Descriptionis Terræ sanctæ* : « A Delta usque ad Heliopolim tria numerantur milliaria. Heliopolis est villa opulenta, sed non munita. Hinc septem numerantur leucæ usque ad Babyloniam; a Babylonia duabus leucis distant pyramides et hinc duæ sunt leucæ ad Thebas; huic adjacet desertum Thebaidos, in quo olim fuit magnus numerus monachorum; ab oriente est desertum Thebaidos usque ad mare Rubrum. Inter Heliopolim et Babyloniam ostenduntur loca, in quibus B. Virgo mansit cum puero Jesu et marito Joseph, cum a facie Herodis fugisset e Judæa. Est etiam ibi hortus balsami, qui irrigatur a fonte parvo, uberrime tamen fluente, in quo aiunt beatam Virginem puerum Jesum lavisse : ob id habetur fons ille in veneratione, nedum a Christianis, verum et a Saracenis; foderunt proinde Saraceni et alium fontem, cum fons prior non sufficiat ad irrigationem totius horti, ex quo quatuor boves aquam trahunt, quæ sufficere possit ad illius humectationem. »

AUCTOR. Multa quidem et probabilia feruntur ab his, qui loca illa viderunt, quæ refert Jansenius in sua *Concordia*, cap. 11, mihiq; retulit frater unus e nostris, cui cum aliis captivis licuit illo ire, locumque dixit vocari Mataream, atque adhuc manere licium vetustam ejus truncus per medium discissus venerationi habetur, perque eum transmittere corpus salubre habetur; celebre enim est pueri Jesu vestes, seu laneas, seu lineas, suasque Virginem in ea sicu solitam exsiccare, postquam in illius putei, fontisve aquis lavisset.

X. *Terram.* Origenes hom. 3, in *diversos* : « Fuge in Ægyptum, ut fugiant de Ægypto, qui ibi sunt dæmones, ut appropient ibidem angeli sancti, qui Deum consequuntur, qui sanctis junguntur; et pro multitudine templorum atque abominationum multarum multitudo exuberet et ecclesiarum; pro idolorum turbis turbæ abundant fidelium, atque colentium Dominum; pro vitiiis et erroribus multis multa castitas, multaque sanctitas superabundet, multaque virginitas. Venit ergo Dominus in Ægyptum ut fidei et castitatis fundamenta ibidem collocaret, ut, ubi abundavit delictum, superabundaret et gratia. » Chrysostomus, hom. 8 in *Matth.* : « Ægyptus suscepit, ac tuetur insidias fugientem tyranni, et ansam aliquam nanciscitur ineundæ cum eo familiaritatis : denique si quis nunc ad Ægypti veniat, solitudines paradiso quovis omnem illam videbit eremum digniorem factam esse, et innumerabiles angelorum cœtus in humana specie et populos martyrum et choros virginum. Est enim cernere tota illa regione diffusum exercitum Christi et illum

regium gregem, virtutumque cœlestium politiam. Atque hæc non in viris solum, verum etiam in feminis splendorem conspicias. Non ita variis astorum choris cœlum refulget, ut Ægypti eremus, scenas ubique nobis ostendens monachorum; si quis illam Ægyptum veterem novit rebellem Deo ac furem, illam felium servam, cepas pavitantem et trementem, hic optime Christi cognoscat virtutem, » etc.

CAPUT XI.

Infantium Bethleemiticorum et Zachariæ sacerdotis cades.

I) Interea, cum ea, quæ Hierosolymis gesta, ac magnifice dicta a Simeone et Anna, de Christo infante, non in angulo, sed in templo frequentissimo acta essent, atque in vulgus sparsa, in Herodis aures illaberentur, continuo se a Magis delusum, quos delusos existimaverat, animadvertit et eo certius, quo non solum per Judæam, ex prophetiarum interpretatione et completionē, sed per universum orientem ex Magorum etiam, ut creditur, II) relatione, III) constans jam opinio percrebresceret, natum e Judæa regem, qui universo orbi esset dominaturus. Quamobrem, qui nuper ex Magorum verbis non modicum timorem conceperat, in majorem nunc furorē actus, summam adhibet diligentiam IV) ut puer ad se perferatur, vel vivus vel trucidatus. Addebat animum ad tam immane facinus perpetrandum, quod V) Phariseorum quidam regnum illi traditum divinitus prædicaverant, aliique adulatores, qui idecirco VI) Herodianī sunt nuncupati, Herodi populoque persuadebant ipsum verum esse Messiam, quandoquidem ipse primus Judææ principatum obtineret, ablato sceptro de Juda et duce de femore ejus, juxta patriarchæ Jacob vaticinium. Cumque omni adhibita diligentia, nec inveniri viam, nec sciri modum, quo puer detegi posset videret, quod jam ex imminente periculo divinitus fuisset ereptus, immane aliud machinatus scelus, furisique exagitatus VII), incunctanter executioni mandat. Nam tempus diligenter prænotatum, quo a Magis visam stellam cognoverat, secutus: ac illius tum principium altius repetens, tum finem longius producens, ne qua forte ratione Christus natus elaberetur, jubet satellitibus suis et carnificibus, ut universos pueros bimos et inferioris ætatis Bethlehem VIII) conclusos, occiderent; tum similiter eos omnes, qui in finitima regione reperirentur. Tantæ crudelitatis parentes IX) Joannis timore perculsi, ne forte propter eam quæ in vulgus disseminata fuerat de puero Joanne opinio, etiam illius necem Herodes moliretur, opportune subducunt infantem: quem mater Elisabeth in spelunca quadam absconditum nutrebat, donec angelo duce in remotiores puer silvarum recessus, vitam eremiticam acturus, se recepit. Quæ res impulit X) Herodem Joannem ad necem perquirentem, ut patrem ejus Zachariam occidi præceperit. Quam ejus voluntatem Scribæ et Pharisei turbas in templo in Zachariam moventes, quod Mariæ filium, verum Christum prædicaret, atque ab ejus matre Virgine in lucem editum, proptereaque eam in loco Virginem consedissee non prohibuerit, ultro complentes, inter templum et altare, tandem XI) occiderunt, cujussanguine saxa templi ad multum tempus XII) illita perdurasse fama est. Herodes vero, quo tandem suam curam, diligentiamque probaret Romano imperatori, in præcidendis seditionum, defectionumque occasionibus, XIII) filium parvulum, quem ex uxore Davidicæ tribus, ut fertur, genuerat, cum aliis interfecit. Ac tantæ sceleris fama, non tantum in Judæa, juxta Jeremiæ vaticinium, Rachele deflente filios suos

absque ulla consolatione, sed Romam usque imperatore ipso, cum orbe cætero universo, tam infandum scelus, ut erat consentaneum, condemnante, pervagata est.

TESTIMONIA.

1. *Interea.*—Ammonius Alex. in *Harmonia evangelica*: « Sed et justus Simeon, Annaque Phanuelis filia, prophetico spiritu afflata oblatum post dies quadraginta in templo agnoverunt Christum, letis precationibus fausta terris ominantes. Iniquo animo hæc tulit Herodes, natumque recens puellum conatur extinguere. » Eusebius Emiss. in *n Math.*: « Dubitari quidem potest, quomodo completis diebus purificationis in Jerusalem, Christus in templo offerri potuit, si statim, ut Magi recesserunt, in Ægyptum fugiens abiit? Sed melius mihi videtur esse ut sic dicatur, *Qui cum recessissent*, aliquanto post tempore evoluta, et omnibus quæ secundum legem debebantur expletis, *ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens: Accipe puerum, et matrem ejus, et fuge in Ægyptum.* Adhuc omnia quieta erant: adhuc Herodes Magos exspectans, nondum sui cordis malitiam revelabat; unde et secure vadunt in Jerusalem, ut legis mandata perficiant. Inde vero in Ægyptum fugere jubentur. » Augustinus, *De consens. evangelist.* lib. II, cap. 41: « Hinc etiam solvitur quæstio, si aliquem movet: cum jam sollicitus esset ille major Herodes, percussus Magorum nuntio, quod rex Judæorum natus fuisset, quomodo potuerint, completis diebus purificationis matris ejus, tuto cum illo ascendere in templum, ut fierent circa eum secundum legem Domini, quæ Lucas commemorat? Illud dico, posteaquam nihil Herodi Magi renuntiaverunt, eum credere potuisse, illos fallaci stellæ visione deceptos, posteaquam non invenerunt, quem natum putaverant, erubuisse ad se redire, atque ita eum timore depulso ab inquirendo, ac persequendo puero quievisse. Cum ergo post purificationem matris in Jerusalem cum illo venissent, et ea gesta essent in templo, quæ a Luca narrantur: quia verba Simeonis, et Annæ de illo prophetantium, cum cœpissent ab eis, qui audierant prædicari, ad pristinam intentionem revocatura erant animum regis, admonitus per somnium Joseph, cum infante, et matre ejus, fugit in Ægyptum. Deinde vulgatis rebus, quæ in templo factæ, dictæque fuerant, Herodes se a Magis sensit illusum; ac deinde ad Christi mortem cupiens pervenire, multos infantes, sicut Matthæus narrat, occidit. » Beda, in *n Math.*: « Verisimile est, quod postquam Magi nihil renuntiaverunt Herodi, eum putasse illos fallacis stellæ visione deceptos, ad se, non invento rege nato, erubuisse revertere; et ita timore depulso aliquod tempus quievisse a persequendo puero; sed post, rebus divulgatis, quæ in templo factæ, dictæque fuerant a Simeone, et Anna, sensisse se a Magis delusum, ac deinde ad necem Christi cupiens pervenire, non solum in Bethlehem, verum in omnibus circa finibus, sicut modum in

nullo tenuit, omnes a filio unius noctis, usque ad filium duorum annorum, occidit. » Haymo, episcopus, in *Matth.* 11 : « Quare non continuo fecit hoc Herodes, ubi Magi non reversi sunt ad eum? Quia cogitavit in corde suo : Certe falsa visione stellæ delusi sunt illi Magi, non invenerunt quod quæsierunt, ideo erubuerunt ad me reverti. Cum autem 40 die nativitatis suæ Filius Dei delatus fuisset ad templum, et munera legalia pro eo fuissent oblata, et Simeon accepisset eum in brachio, et dixisset : *Ecce positus est hic in ruinam et in resurrectionem multorum in Israel* : cum hæc omnia fuissent ad notitiam Herodis perlata, dixit ille : Certe verum est quod Magi dixerunt. » Anselmus, in *Matth.* 11 : « Cum nihil sibi renuntiandum esset, credidit Magos deceptos esse, et ideo ad se non reversos : unde tandiu quievit a pueri inquisitione. Sed postea vulgatis quæ dixit Simeon, et Anna de puero, se illum a Magis sensit. » Zacharias Chrysopolitanus, lib. 1, cap. 10, In unum ex quatuor, ut supra Augustinus. Petrus Comestor in *Historia evang.* cap. 10 : « Videns Herodes Magos nihil sibi renuntiassse, putavit eos visione stellæ deceptos, et erubuisse redire ad eum ; et ideo ab inquisitione pueri cessavit. Sed cum audisset quæ dicta fuerant a pastoribus, et maxime prophetias Simeonis, et Annæ, sensit se illum, et de morte puerorum Bethleemitarum tractabat, ut ille, quem ignorabat, cum eis occideretur. »

II. *Relatione.* — Origenes hom. 3, in *diversos* : « Ipsi quoque Magi annuntiaverunt cunctis, nomenque sanctum Unigeniti prædicantes, ad suam provinciam perrexerunt. » Gregorius Nyssenus, *Orat. de sancta Christi Nativitate* : « Sed revertamur ad præsens gaudium, quod spiritus prophetiæ per multos prædicat, atque divulgat, ut etiam Magi gratiæ hujus præcones exstiterint. » Chrysostomus, hom. 8, in *Matth.* : « Magos vero celeriter emittit, simul et Persarum regioni mittens magistros, et arripuit furorē tyranni. » D. Leo, serm. 2, de *Epiphania* : « Magos ad eum adorandum prævia stella perduxit, ut a solis ortu usque ad occasum veri regis generatio coruscaret, cum rerum fidem, et regna Orientis per Magos discerent, et Romanum imperium non lateret. » Theophylactus, in *Matth.* 11 : « Videntur hi Magi magna virtute præditi, nam qui in aliena regione adorare voluerunt, quomodo non in Perside ipsa, magna libertate prædicaverunt? » Euthymius, *ibid.* : « Reversi vero sunt citius credentes, tanquam fideles, in regionem suam, futuri doctores eorum, quæ facta sunt. » Nicephorus, lib. 1 *Hist. eccles.* cap. 13 : « Ita factum, ut per aliam viam in suam reverterentur regionem, videlicet, ut quam celerrime in Persarum regionem doctores, et nuntii tantæ rei venirent. »

III. *Consans.* — Josephus, lib. vii *De bello Judaico*, cap. 12 : « Quod maxime eos ad bellum excitaverat, responsum erat ambiguum, in sacris Libris inventum, quod eo tempore quidam esset ex eorum finibus orbis terræ habiturus imperium : id enim

illi quasi proprium acceperunt multique sapientes interpretatione decepti sunt, nam Vespasiani designabatur imperium. » Suetonius, in *Vespasiano*, cap. 4 : « Percrebuerat Oriente toto vetus, et constans opinio, esse in fatiis, ut eo tempore Judæa profecti rerum potirentur ; id de imperatore Romano, quantum eventu postea prædictum patuit, Judæi ad se trahentes, rebellarunt. » Cornelius Tacitus, lib. xxi *Annalium* : « Pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum litteris contineri, eo ipso tempore fore ut valesceret Oriens, profectique Judæa rerum potirentur. » Egesippus lib. v *De excidio Hierosolymitano*, cap. 45 : « Inter quæ illud præcellentissimum, quod in litteris æque vetustis, quas sacras vocabant, manebat impressum, quod secundum illud tempus futurus esset vir, qui de regione eorum imperium assumeret in orbem terrarum : quæ res eos in tanto furore posuit, ut sibi non solum libertatem, sed etiam imperium pollicerentur. Id alii ad Vespasianum referendum putarunt, prudentiores ad Dominum Jesum, qui eorum in terris, secundum carnem genitus ex Maria, regnum suum per universa terrarum spatia effudit. » Eusebius, lib. iii *Hist. eccles.* cap. 8 : « Aliud præterea, quod isto plus habet admirationis, idem auctor commemorat. Oraculum quoddam in sacris Litteris reperit fuisse, quod ista verba complectebatur : nimirum, eo tempore quemdam ex illorum regione ortum fore, qui universi orbis obtineret imperium : quod quidem ille in Vespasiano expletum intellexit : verum Vespasianus non totius orbis, sed Romani solius imperii gubernacula obtinuit. Rectius ergo et verius ad Christum potest accommodari, cui a Patre dictum est : *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ.* (Psal. 11, 8.) Nam eodem ipso tempore sonus, et vox suorum sacrorum apostolorum in omnem terram exiverat, et in fines orbis terræ verba eorum. » Paulus Orosius, lib. vii, cap. 9 : « Judæi post passionem Christi in totum destituti gratia Dei, cum omnibus undique malis circumvenirentur, quidam in Carmelum montem seducti sortibus, quæ portenderent exortos a Judæa duces rerum potituros, bellum ad se trahentes, in rebellionem exarserunt. » Georgius Cedrenus : « Josephus narrat oraculum quoddam fuisse in sacris Litteris inventum, quo Judæis prædicere-tur, eo tempore quemdam ex ipsorum patria imperium totius orbis habiturum. Hoc ille Vespasianum implevisse interpretans, tota (quod aiunt) via a vero aberravit. Neque enim Vespasiano totus mundus subditus fuit. Reliquum ergo est id a Domino nostro Jesu Christo impletum, quem ita affatur Pater : *Postula a me, et dabo tibi gentes loco hæreditatis, ac terminos terræ tibi mancipabo.* » Nicephorus, lib. iii *Hist. eccles.* c. 4 : « Idem ipse Josephus aliud quiddam magis admirandum refert, oraculum videlicet quoddam in sacris templi monumentis inventum esse ; eo ipso tempore ex popularibus eorum quemdam universo orbi imperaturum ; et Josephus qui

dem responsum id ad Vespasianum imperatorem retulit : sed ille Romanæ tantum urbis, non universi terrarum omnium orbis imperium obtinuit. Rectius itaque oraculum tale Servatori, ac Domino nostro accommodetur, ad quem et illud Psalmi responsum a Patre refertur : *Postula a me, dicente, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ* (Psal. II, 8); cujus etiam discipulorum vox in omnem exivit terram, et ad terminos orbis verba eorum (Psal. XVIII, 5).

IV. *Ut Puer.* — Matthæus, cap. II, vers. 13 : *Ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens : Surge, et accipe puerum, et matrem ejus, et fuge in Ægyptum, et esto ibi usque dum dicam tibi : futurum est enim ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum.*

AUCTOR. Certum existimo Herodem, prius omnem adhibuisse diligentiam, ut puerum ad se inventum perferri faceret; et cum tandem non invenisset, facinus illud infanticidii excogitasse.

V. *Pharisæorum.* — Josephus lib. XIV, cap. 18, *Antiquitatum* : « Nam Herodes, cum regnum cepisset, omnes occidit in concilio tunc inventos cum ipso Hyrcano, præter Sameum, quem nimis dilexerat propter justitiam ejus, et quod civitate post hac obsessa ab Herode, et Sosio, persuasisset populo, ut Herodem acciperent, dicens : Propter peccata eum non posse devitari. » Et lib. XV, cap. 1 : « Honorabantur apud eum Pollio Pharisæus, et Simens discipulus illius : siquidem obsessis Hierosolymitis, isti persuadebant Herodem suscipi, pro quo, et compensatione gratiarum fruebantur. » Et c. 13 : « Flecebat autem et Pollionem Pharisæum, et Sameum sociosque illorum sibi jurare : qui licet non obtemperassent, non sunt torti; dum venerationes ejus per Pollionem impetrassent. Quidam Essenorum nomine Manachemum fuit per omnem vitam benigna voluntate probatus, præscientiam a Deo futurorum habens. Is dum adhuc Herodem puerum ad doctores pergentem vidisset, ut regem Judæorum salutavit. Qui illusum se putans, commonebat eum sermone adhuc privatus; Manachemus hic ridens, et feriens manu posteriora ejus : Regnabis, inquit, feliciter, nam jam a Deo dignus indicatus es. Et recole Manachemi plagas, ut hoc tibi sit signum de peccatis in regno committendis : nam optima est ratio, si justitiam et pietatem Dei dilexeris, et modestiam circa cives habueris : sed non talem te futurum intelligo, dum omnia cognoscas; felicitate namque omnes præcelles, et habebis gloriam æternam; oblivionem vero pietatis et æquitatis possidebis. Hæc non latebunt Deum in ultimo vitæ, pro tuo facinore. Quibus statim nullatenus animum intendit, dum spes Herodi deesset : paulatim vero cum elevatus usque ad regnum fuisset, et feliciter principatum egisset, accersit Manachemum, et de tempore quantum regnaret consuluit eum : Manachemus autem, cum omnino nihil respondisset, sed tacuisset, interrogavit eum, si decem

tantum anni regni sui essent, respondit, et viginti, et triginta, sed finem non addidit : Herodes autem istis contentus Manachemum cum honore dimisit, et omnes Essenos propter illum honoravit. »

VI. *Herodiani.* — Matthæus, cap. XXII, 16 : *Tunc abeuntes Pharisæi consilium inierunt, ut caperent eum in sermone, et mittunt discipulos suos cum Herodianis.* Marcus, cap. XII, 13 : *Et mittunt ad eum quosdam ex Pharisæis et Herodianis, ut eum caperent in verbo.* Et cap. III, 6 : *Exeuntes autem Pharisæi statim cum Herodianis consilium faciebant adversus eum, quomodo eum perderent.* Et c. VIII, 15 : *Et præcipiebat eis dicens : Cavete a fermento Pharisæorum, et fermento Herodis.* Matth. XVI, 16 : *Intuemini, et cavete a fermento Pharisæorum, et Sadducæorum.* Tertullianus lib. *De præscriptionibus adversus hæreticos*, c. 45 : « Prætermitto Pharisæos, qui additamenta quædam legis astruendo, a Judæis divisi sunt : unde etiam hoc accipere ipsorum, quod habent nomen, digni fuerunt; cum his etiam Herodianos, qui Christum Herodem esse dixerunt. » Epiphanius, hæres. 20 : « Post hanc et has sectas, rursus septima hæresis erat Herodianorum appellata. Nihil autem habebant hi diversum, sed toti sunt Judæi vani, ac hypocritæ. Verum Herodem putabant hi Christum Dominum, qui in omnibus Scripturis, legeque ac prophetis, expectabatur, et ob ipsum decepti, Herodem jactabant, inducti ex dicto hoc, una cum hoc quod etiam in gratiam ejus, qui tunc rex erat, inaniter gloriabantur : *Non deficiet princeps ex Juda neque dux de femoribus, donec venerit, cui reservatur*; aut velut alia exemplaria habent : *donec venerit, cui restant, quæ reservantur ipsi.* (Gen. XLIX, 18.) Quandoquidem igitur ex alienigenis hic regnavit : duravit autem regnum per successionem a Juda, et a David itemque principes ex Juda, et patriarchæ; translatus vero fuit regnum ad alienigenam, credibile visum est suspitioni erroneorum, ut ipsum esse Christum putarent, ac deciperentur ex relati dicti consequentia, nempe : *Non deficiet princeps ex Juda, donec venerit cui reservatur*; ut accipiamus, inquirunt, quod huic reservatum est, defecerunt enim illi, et hic non de genere Juda, imo nec omnino de Israel est, huic autem reservatum est esse Christum. » Hieronymus, lib. *Adversus Luciferianos*, cap. 8 : « Taceo de Judaismi hæreticis, qui ante adventum Christi legem traditam dissiparunt, quod Herodiani Herodem regem susceperunt pro Christo. » Joannes Damascenus, lib. *De hæresibus* : « Herodiani omni ex parte Judæi erant, Herodem autem, ut Christum approbant, eumque Christi, et honore afficiebant, et appellabant nomine. » Theophylactus, in *Matth.* XXII : « Herodiani erant, vel Herodis milites vel qui putabant Herodem Christum. » Et in *Marc.* VIII : « Herodiani autem erant doctores quidam nuper orti dicentes : Herodem esse Christum et illi esse credendum. » Euthymius, in *Matth.* XXI : « Qui et ipsi Herodiani genere quidem erant Judæi, vehe-

menter autem Herodem colebant, et ipsum esse dicebant Christum a prophetis promissum. Nam quia prophetatum erat, tunc venturum esse Christum, quando deficeret qui ex Judæis imperaret, defecerat autem diebus Herodis, qui infantes necaverat (primus siquidem hic alienigena Judæis imperavit), ideo hunc esse suspicabatur, qui venturus expectabatur, et conjuncti invicem propriam fecerunt sectam : et quia Herodem plurimum amabant, Herodiani cognominati sunt. » Nicetas, lib. 1 *Thesauri orthodoxæ fidei*, c. 44 : « Herodiani ab Herode Antipatri filio nomen acceperunt. Nonnulli ergo illum esse Christum arbitrabantur, Jacobi scilicet vaticinio adducti, quod ita canit : *Non deficiet dux, neque princeps de femore ejus, donec veniat, cui repositum est.* Idcirco Herodiani nominantur. »

AUCTOR. Hieronymus in *Matth.* xii, sic ait : « Quidam Latinorum ridicule Herodianos putant, qui Herodem Christum esse credebant, quod nusquam omnino legimus. » Putat autem fuisse Herodis milites, qui tributa colligebant, quod ipsum sentit Chrysostom. hom. 1, in *Matth.*, et Anselmus. Verum hæresim Judæorum fuisse asseruit ipse Hieronymus, et Latini, et Græci Patres, et ita affirmat Origenes, tract. 25 in *Matth.*, fuisse scilicet sectam Judæorum asserentium solvenda tributa Cæsari, quod negabant Pharisei. Et negari nulla ratione potest, quia Christus fermentum Herodis, id est, Herodianorum doctrinam fuisse declaravit, sicut et Phariseorum et Sadducæorum. Ergo erat peculiaris hæresis. Non autem in eo, quod suadebant solvi tributa Cæsari, quia hoc optimum erat consilium; ergo certius est doctrinam illorum fuisse, quod Herodes esset Christus; et verum Christum, quod pauperem viderent, contemnebant.

VII. *Incunctanter.* — Matthæus, cap. ii, 16: *Tunc videns Herodes, quoniam illusus esset a Magis, iratus est valde, et mittens, occidit omnes pueros qui erant in Bethleem, et in omnibus finibus ejus a bimatu, et infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis.* Ammonius Alexandrinus, in *Harmonia evang.* : « Oraculo admonetur Joseph, ut fuga in Ægyptum infantis vitæ consulat, idque in tempore : nam non multo post, ira succensus rex, bimulos omnes, ac natu minores gladio sustulit. » Augustinus, lib. ii, *De consensu evangel.*, cap. 5 : « Et ut perfecterunt omnia, secundum legem Moysis, Matthæus dicit : *Ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens : Surge et accipe puerum, etc. Tunc Herodes videns quod illusus esset a Magis, iratus est valde, et mittens occidit omnes pueros,* » etc. Et cap. 11 : « Deinde vulgatis rebus, quæ in templo factæ, dictæque fuerant, Herodes se a Magis sensit illusum, ac deinde ad Christi mortem cupiens pervenire, multos, sicut Matthæus narrat, occidit. »

AUCTOR. Statim post fugam Joseph cum Deipara et Christo in Ægyptum, accidisse infantium inter-

fectionem, verosimilius est, et contextui Evangelii conformius. Nam si ex auditis in templo gestis, cognovit Herodes se a Magis illum : et tunc iratus est valde, et mittens occidit omnes pueros; ergo ex illa ira, quam tunc concepit, misit carnifices ad necem infantum. Verum multi auctores hanc eandem factam putant sequenti anno 28 Decembris, quarto post natale Christi Domini die; ita Bedæ, Haymoni, Anselmo, et Strabo in Matthæi ii videtur, quia hoc die celebrat Ecclesia, et eo celebrandum omnia Martyrologia, et Græcorum, et Latinorum, et Æthyopum docent. Herodes enim postquam delusum se deprehendit, cepit inquirere puerum, et cum non invenisset, intermittebat inquisitionem, ne forte ob sui timorem, abderetur, et tandem non reperiret. Sperabat enim callidus coluber, quod dum tranquilliora essent omnia, sese detegeret, et sic eum occideret. At dum anno jam transacto, nulla spes esset inveniendi, misit carnifices ad infantes occidendos; et propterea a bimatu, et infra, jussit eos occidi. Probabilis est hæc opinio propter Ecclesiæ consuetudinem; sed multo plures sunt, qui existimant, post duos annos hanc eandem factam, illi videlicet, qui opinantur a Magis adoratum puerum post duos annos, et statim fugisse Joseph. Sic sentiunt Tatianus Alexand. in *Harmonia evangelica*, cap. 8; Epiphanius hæres. 20 et 51; Eusebius in *Chronico*, et Eusebius Emisen. in ii *Matth.*, et Georgius Cedrenus in *Compendio Histor.* propter illa verba, *a bimatu, et infra*; tum etiam quia existimant Herodem occupatum profectioe, qua Romam est profectus, non potuisse pueros occidere ante id tempus. Sed falsa est hæc sententia; primo, quia Christus decimo tertio die a natali adoratus a Magis, ut diximus, cap. 8, n. 10; secundo, quia illa verba, *a bimatu, et infra*, crudelitatem Herodis potius indicant, quam considerationem veritatis. Voluit enim considerata responsione Magorum omne illud tempus complecti, ne ulla via puer mortem effugeret : non autem significat interfectos pueros contentos sub ætate duorum annorum, usque ad pueros unius diei; sed pueros a bimatu et inferioris ætatis, habita ratione inferioris ætatis ad tempus stellæ, quod Magi declaraverant. Unde Euthymius recte : « Quod si a bimatu, et infra, jussit Herodes pueros interimi, ne mireris; suspicabatur enim non statim apparuisse Magis stellam, sed fortassis puerum ante ejus apparitionem natum fuisse, ideo securitatis causa tempus anticipavit. Eos ergo qui bimuli erant occidit, ut tempus ampliationem haberet : illos vero qui minoris erant ætatis, secundum tempus quod exquisierat a Magis. Itaque et tempus quod a Magis didicit observavit, et latitudinem alteram ipse adjecit. » Restat igitur ut verba illa, secundum tempus, quod exquisierat a Magis, non eo quod dicitur *a bimatu*, intelligas, sed in eo quod additur, *et infra*; oportet enim post id, quod dicitur *a bimatu*, distinctionem ponere, deinde totum, quod sequitur, simul legere :

si enim, sicut dicunt, duorum annorum tempus expletum esse didicisset, nequaquam eos perdidisset, qui minoris erant ætatis. Quod vero Herodes non tunc Romam fuerit profectus, sed ante annum 28 regni sui, constat ex Josepho, lib. xvi *Antiquitatum*, cap. 7, 8 et 9; nam post reditum illo anno Olympiad. 192, Cæsaream in honorem Cæsaris dedicavit, nec constat de alia profectione.

VIII. *Conclusos*. — Origenes, hom. 5 in *diversos* : « Circumdant missi illam continuo regionem, viventem quærentes panem, unigenitum de cælo venientem, descendentem de supernis : hunc quærebant in Bethleem, in domo panis, non ad vitam sibi, sed potius ad mortem. » Gregorius, Nysseus episcopus, *Orat. de natali Christi* : « Illi vero cunctos infantes unum in locum coactos internecone tollendos censent. »

Auctor. Numerus horum infantium dicitur in Calendario Græcorum, die 29 Decembris, fuisse ad quatuordecim millia. Idem dicitur in liturgia Æthiopum.

IX. *Joannis*. — Petrus, episcopus Alexandrin. et martyr, in *Regulis ecclesiast.*, can. 3, quas recepit, atque probavit sexta synodus, cap. 1, apud Theodorum Balsam. : « Cum quibus infantibus Herodes, et alium prius natum infantem, cum interfectorum quævisisset, et non invenisset, patrem ejus Zachariam interfecit inter templum et altare, cum effugisset filius cum matre Elisabeth. » Simeon Metaphrastes in commentario de sancto Joanne Baptista : « Aliud narrat occisum, quod abscondisset Joannem puerum, ne occideretur cum infantibus innocentibus. » Georgius Cedrenus in *Compendio historiæ* : « Post biennium Herodes puerulos necavit, Zachariamque sacris operantem intra altare interfecit. At Elisabetha assumpto Joanne in solitudinem exiit : inque spelunca dies 40 cum delituisset, diem suum obiit. Joannes in solitudine ab angelo institutus, atque enutritus, ibi mansit donec Christus in publicum prodiret. » Nicephorus, *Histor. ecclesiast.* lib. 1, cap. 14 : « Filius autem Zachariæ Joannes, in cujus nativitate patris vox soluta est, cum prius ab illo Joannis nomen tabula fuisset exaratum, alterum cum dimidio annum agebat, et una cum matre Elisabetha in spelunca quadam ad regionem montanam salvus conservabatur : fortasse Herodis sanguinariam effugiens manum, atque inde in solis locis libenter versari solitus, Angeloque duce usus, in remotiores sylvarum recessus recessit. Ibi tenerioribus arborum, frondiumque summitatibus pro cibo, camelipilis pro tegumento, pelliceaque insuper zona utebatur, quoadusque inde progressus Israeli se exhibuit. »

X. *Herodem*. — Petrus Alexandrin. ut supra. Epiphanius, lib. *De prophetarum vita et interitu*, in Zacharia : « Zacharias adhuc alius fuit, tum propheta, tum sacerdos Joiada sacerdote prognatus, Joannis Baptistæ parens, quem Herodes ille tyrannus juxta aram, domumque Dei occidit, effususque

est sanguis ejus in vestibulo templi Domini. Inter cætera quæ vaticinatus est, de origine quoque, et nativitate Christi, nonnulla prophetavit. Eo igitur in loco propheta, in domo Domini et in templo Domini humanatus est. Ex eo sane facta sunt in templo illo stupenda miracula, phantasieque, hoc est, visiones. Cæterum sacerdotes nequibant amplius, nec angelorum visa oculis usurpare, nec oracula sive responsa populo ex Dabir reddere : nec etiam poterant in Ephod per signa et portenta, quemadmodum prius soliti fuerant, usque ad tempus hodiernum respondere. »

XI. *Occiderunt*. — Origenes, tract. 19, in *Matth.* : « Alium autem occiderunt, sicut Zachariam, inter templum et altare : alium lapidaverunt ; sicut Azariam filium Joiadæ sacerdotem, sicut in II Paral. positum est. » Et tractat. 25 : « Venit autem in generationem eorum, qui impleverant mensuram patrum suorum, et superposuerunt Jesu Christi prophetas, et sapientes, et scribas, *Omnis sanguis justus qui effunditur super terram, a sanguine Abel justæ, usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiz, cujus interfectionem imputat Scribis et Phariseis ; quasi non esset interfectorum a patribus eorum, sed ab ipsis illis : sic enim scriptum est (Matth. xiii, 35) : Quem occidistis inter templum et altare. Non autem possunt qui exprobrantur a Christo dicere, Zachariam filium Barachiz unum fuisse ex prophetis duodecim, quorum scripta habemus in manibus ; sed Zachariam dicit patrem Joannis, de quo per Scripturas quidem canonicas ostendere non possumus, nec quoniam filius fuit Barachiz, nec quia Scribæ, et Pharisei interfecerunt eum inter templum et altare ; sed venit ad nos quædam traditio talis, quasi sit aliquis locus in templo, ubi virginibus quidem consistere licet, et orare Deum, expertæ autem torum virilem non permittebantur in eo consistere ; Maria autem, postquam genuit Salvatorem, ingrediens adorare, stetit in illo virginum loco ; prohibentibus autem eis, qui noverant eam jam filium genuisse, Zacharias stetit, atque dixit prohibentibus eam, quoniam digna est virginum loco, cum sit adhuc virgo. Ergo quasi manifestissime Zachariam adversus legem agentem, et in loco Virginum permittentem stare mulierem, occiderunt inter templum et altare, viri generationis illius. Tamen eos, qui hujusmodi traditioni non credunt, exigamus rationem, quomodo non quasi filios eorum qui interfecerunt prophetas, etiam Zachariam, exprobrat Jesus, propter Zachariam, sed quasi qui ipsi occiderunt Zachariam inter templum et altare : si ergo verum est verbum Christi, quod dicit ad præsentes, tum Phariseos et Scribas : *Quem vos occidistis inter templum et altare*, non est possibile illum intelligi Zachariam, qui est ex duodecim unus. Nec tamen est mirum, si contigit ejusdem nominis esse, et utrumque Zachariam, et patres eorum. » Basiliius, *Orat. de humana Christi generatione* : « Quod autem Maria perpetuo virgo remanserit, etiam Za-*

chariæ declarat historia quædam, quæ ad nos usque pervenit. Zacharias enim Mariam post Domini conceptionem, in virginum loco constituens, a Judæis inter templum et altare interfectus est; a populo namque accusatus, quod rem inauditam, prodigiosamque prædicaret, virginem videlicet parientem, citra virginitatis corruptionem. » Gregorius, Nysenus episcopus, in *Oratione in diem Nativitatis Christi*: « Ac ne a proposito longius evagemur, forte non erit intempestivum, si incorruptæ matris testem eum, qui inter templum et altare fuit occisus proferamus: hic est sacerdos Zacharias, non sacerdos solum, verum etiam propheta. Hic igitur divino numine ad occultorum cognitionem ductus, cum virginitatis mysterium in partu incorrupto non ignoraret, in sacro templo Virginem matrem a loco virginibus per legem assignato, non semovit; Judæosque docuit naturam humanam una cum reliquis omnibus rerum omnium Effectori et Regi ita subjectam esse, ut arbitrato suo eam ipse regeret, non autem ab ea regeretur. Itaque in manu ipsius esse novam ortus rationem moliri, quæ matrem esse virginem non impediret; quamobrem eam se a virginum loco non exclusisse. Locus autem ille erat quoddam spatium inter templum et altare. Cum igitur audivissent Judæi rerum omnium Regem in vitam humanam divino ordine prodiisse, metuentes ne regi subderentur, sacerdotem, qui hæc de ipso partu testificabatur, ad ipsum altare sacrificantem interfecerunt. » Cyrillus Alexandrinus, lib. *Adversus Anthropomorphitas*, cap. 27: « Hic Zacharias prophetico spiritu ad cognitionem occultorum deductus, cum mysterium Virginis de eximio partu probe intelligeret, non arcuit incontaminatam, purissimamque matrem ab eo templi loco, qui virginibus ex lege designatus erat, docens nimirum Judæos, quod Creator totius universi, et omnis creaturæ Rex, humanam naturam, ut reliqua omnia, subjectam habet, pro suo arbitrato eam ad quodcunque velit ducens, non autem ipse creaturæ ascriptus, adeo ut in ipsius potestate sit situm novam creaturam creare, quæ matrem effectam virginitate non privet. Idecirco non arcuit eam a loco templi virginibus dedicato. Erat enim locus hic inter altare et templum intermedium. Quando igitur audierunt Regem totius creationis ad humanam nativitatem divino consilio procedere, veriti ne in ejus Regis potestatem et imperium venirent, eum, qui hæc de partu testificatus erat, interficiunt, sacerdotem sacrificantes. » Augustinus, in *Apocalyp.* hom. 16: « In civitatem Caim funditur omnis sanguis justus a sanguine Abel justī, usque ad sanguinem Zachariæ, id est, populi et sacerdotes, inter templum et altare. Hoc ideo dictum est, quia non solum populi, sed et sacerdotes conspiraverunt in mortem Zachariæ. » Andreas, archiepiscopus Cretensis, in *Orat. de amputatione capitis Joannis Baptistæ*: « Qui cum eadem, qua Elias præcessit, inspiratione et virtute, ut archangelus prædixit Zachariæ, cui Zachariæ? cujus

sanguis clamat plusquam Abelis. » Theophylactus, in *Matth.* xxiii: « Cujus autem Zachariæ hoc loco meminit? Alii dicunt fuisse unum ex duodecim prophetis, alii patrem Præcursoris Domini; habet enim ita narratio nobis tradita, quod locus quidam in templo fuerit, in quo stabant virgines. Igitur cum esset Pontifex, postquam Deipara peperisset Christum Dominum, et statuisset illam in illo loco, indignati sunt contra eum Judæi, et occiderunt eum, quod cum virginibus collocasset mulierem, quæ pepererat. Non enim est mirabile, quod etiam pater Præcursoris habuerit patrem Barachiam, et sicut is, qui ex duodecimo erat, dicatur Barachiae filius: verisimile enim, quod sicut illi fuere cognomines, ita et patres ipsorum. » Simeon Metaphrast. in *Comment. de sancto Joanne Baptista*: « Verumenimvero Zacharias quidem senex, et sacerdos, ut a Patribus de eo tradita tenet narratio, cum vitam produxisset, squæ ad ipsum Dei et Salvatoris nostri ortum secundum carnem, et cum maternis ulnis eum vidisset gestari, et sic ab ea sæpe in templum introduci, et eum esse Deum minime ignorasset; propterea ei concedit, ut ingrediatur in Sancta sanctorum, cum cognovisset eam esse Deiparam, et ut illic stet ei largitur propter excellentiam. Ea autem res clariore ex Judæis (ita enim vult quæ traditur narratio) ad iram accendit; et efficit ut in senem graviter insaniant. Etenim audiebant, inquit, ab eo Regem creatæ naturæ ad humanam venisse generationem; metu ergo ne regi parerent, concipiunt laborem (ut ait Isaias xxxiii, 11), et pariunt iniquitatem, et cum essent proclives ad malitiam et ad effundendum sanguinem, non minus quam aquam a manu, una nocte in templum irruentes in conspectu, prohi dolor! altaris, occidunt Zachariam. Deinde cum sanguis locum admodum cruentasset, et cædem factam plane argueret, terra effusa abscondunt mortuum parricidæ, ut qui scelus quoque cædis vellent abscondi. » Euthymius, in *Matth.* xxiii: « Plures dicunt Zachariam patrem Baptistæ; scribunt enim se accepisse a patrum traditione, quæ citra scriptum per manus pervenit ad posteros, quod erat in templo locus virginibus destinatus, a quo stantem quondam in eo Dei Matrem post partum, non ejecit, dicens virginem esse, et ideo occisus est inter templum, et altare exterius. » Georgius Cedrenus, *Compendio historiæ*: « Zachariamque sacris operantem intra altare interfecit. »

XII. *Illita*.—Tertullianus, in *Scorpiaco adversus Gnosticos*, cap. 8: « Zacharias intra altare et ædem trucidatur, perennes cruoris sui maculas silicibus assignans. » Valentinianus imperator, in *Epistola ad episcopos Asiæ*, apud Theodoretum, *Historiæ* lib. iv, cap. 7: « Ne in ea, quæ testamenti Christi sunt damna incurrais, id quod in Zachariæ sanguine eveniebat; nam funesti illi, perinde ac pestifer dæmon, qui cædis illius socius erat, mortis supplicio traditi, adveniente cœlitus Rege nostro Jesu Christo, disrupti perierunt. » Epiphanius, ubi

supra. Hieronymus, in *xxiii Matth.*: « Simpliciores fratres inter ruinas templi et altaris, sive in portarum exitibus, qui Siloam ducunt, rubra saxa monstrantes, Zachariæ sanguine putant esse polluta. »

Auctor. Chrysost. hom. 1 in *Lucam*, de natalitate Joannis, locum Christi, *Matth. xxiii*, de Zacharia intelligit unum ex duodecim prophetis; sed Hieronym. *Matth. xxiii*, hanc refutat sententiam, quod is non legatur occisus; et illam de Zacharia patre Joannis; et Christum dicit locutum de Zacharia Joiadæ pontificis filio, qui jussu regis Joas a populo scribitur lapidibus occisus, *II Paral. xxiv, 21*; potestque confirmari ejus opinio, quod ignoratur quando Zachariæ cædes potuerit contingere, si ejus causa fuit, quod locum virginum concesserit Deiparæ; nam Virgo non ascendit in templum, usque ad quadragesimum diem a natali Christi, et statim fugit in Ægyptum; ergo ante reditum ex Ægypto occidi non potuit. At contra est, quia Herodes jussit illum interfici, et post Herodem defunctum rediit Virgo; ergo non tempus, quo illa cædes contingere potuisset. Nihilominus dicendum veram esse sententiam tantorum Patrum. Primo, quia nomen tenemus Zachariæ filii Barachiz, sic enim vocat hujus Zachariæ patrem Hippolytus martyr apud Nicephor. *Histor. lib. ii, cap. 3*; et pater alterius Zachariæ non erat Barachias, sed Joiadas. Secundo, quia Christus *Matth. xxiii*, cum scribis et Phariseis loquitur tanquam cum præsentibus, qui occiderint Zachariam inter templum et altare: et alter regis jussu occisus est a populo, cum nondum Phariseorum hæresis exorta fuisset. Tertio, quia Christus Dominus voluit primum, et novissimum justorum occisorum comprehendere, et ita cœpit ab Abel, et conclusit in ultimo justo occiso Zacharia: at post Zachariam filium Joiadæ multi alii justi fuerunt occisi, ut Isaias, Jeremias et similes; non ergo hos voluit præterire, sed comprehendit potius. Quarto, quia adeo hoc de patre Joannis certum erat in primitiva illa Ecclesia, ut gnostici hæretici, supponentes occisum inter templum et altare, in reddenda ratione occisionis erraverint, ut docet Epiphanius, hæres. 26. Ad rationem initio propositam dicimus, ut dicit Epiphanius eo loco, Zachariam non fuisse occisum statim, sed superstitem fuisse dies aliquot post Joannis nativitatem, et prædixisse de Joanne et de adventu Christi in nativitate, in carne ex sancta Virgine Maria per Spiritum sanctum. Itaque vel ex his, quæ novit ex visitatione Mariæ, cœpit denuntiare Christum, et Deiparam commendare; et quando ascendit Virgo in templum, ei locum cum virginibus permisit, id ipsum prædicans. Et tunc quidem non est occisus, sed post fugam in Ægyptum, cum ad regem gesta in templo pervenissent: qua ratione rex et Scribæ excanduerunt in Zachariam, affirmantem Christum verum natum et Deiparam Virginem, et ita occiderunt eum, rex quidem suo imperio, aut voluntatis insinuatione, Scribæ et Pharisei reipsa, inter templum et altare; nam et Symeonem ait

Epiphanius, lib. *De vita et interitu prophetarum*, confectum annis obiisse, nec tunc a sacerdotibus, postremum honorem consecutum, humatum esse. Creditur id factum eamdem ob causam, quod Christum et parentem ejus prædicasset.

XIII. *Filium*. — Macrobius, lib. *ii Saturnalium*, cap. 4: « Cum audisset (Augustus) inter pueros, quos in Syria Herodes rex Judæorum intra himatum jussit interfici, filium quoque ejus occisum, ait: *Melius est Herodis porcum esse, quam filium.* » Philo, lib. *ii De temporibus*: « Anno vero 30 principatus sui tyrannici Sanedrin de domo David delevit, et Annanelum quemdam, atque Sanedrin ex proselytis suffecit, qui nimirum videbantur in lege eruditi, tum et Salomen sororem suam, et virum ejus de tribu Juda itemque proprium filium, quem ex uxore ejusdem tribus susceperat, interfecit, quod diceretur in lege promissus Christus natus. »

CAPUT XII.

Herodi tristi genere mortis extincto succedit in regnum Archelaus, et Virgo cum infante ex Ægypto remittitur.

Nec tam exsecrandum facinus contra Christum, et cœvos illi infantes perpetratum. Inultum justus Deus abire passus est, quin hujusmodi tam miserando morbo impietatis I) pœnas exigeret ab impio rege. Ad extremum vitæ properantem Herodem II) acerbior in dies exercebat morbus: lento enim calore torrebatur, qui non tam externo tactu deprehendebatur, quam intus depopulabatur viscera; aderat et vehemens voracitas, cui necesse esset cibus suggerere continuo: simul vexabatur et colicis passionibus, et intestinorum exulceratione; pedes tumebant humido pellucidoque phlegmate similiterque inguina, ipsa quoque verenda putrefacta scatebant vermiculis, accedente fœda, nec minus molesta tentigine, non sine fetore gravissimo; super hæc omnia nervorum contractione laborabat, et difficultate anhelitus; ita corpus ejus universo morbo correptum, variis perturbationum et molestiarum tormentis distrahebatur. Præ tantorum vi dolorum animam acturus, mutata voluntate, testamentum mutavit prius institutum; in quo III) Archelaum Judææ regem designavit, Antipam vero Herodem Galiliæ simul ac Perææ tetrarcham; Philippo deinde Traconiticam, Gaulaniticam, Bataneam, et Paneada regiones Tetrarchiæ nomine etiam assignavit: omnia nihilominus Augusti arbitrio confirmanda relinquens. Quibus sic constitutis, IV) tricesimo septimo regni sui anno, Jerichunte, prope festum Paschale, vitam cum morte pessima commutavit. Archelaus, curato patris funere pro regia dignitate, post celebratum Pascha, Romam ad Cæsarem, testamenti paterni confirmandi gratia, oculus navigat. Adfuit mox Antipas, adfuit et Philippus, pro sua quisque parte de regno contenturus. Multum, diuque acta causa coram Augusto et senatu, Cæsar mediam regni partem Toparchiæ nomine dedit Archelao, qua Judæa, Samaria et Idumæa comprehendebatur, regem eum etiam, si se dignum exhibuisset, facturum pollicitus; Philippo, et Antipæ germano Archelai fratri, Herodis testamento donata constabilivit omnia. His ita ab imperatore confectis, Archelaus Judæam repetit, multis ob longam V) absentiam seditionibus perturbatam. Interim angelus Domini apparuit in somnis Josepho in Ægypto, dicens ei: *Surge, et accipe puerum, et matrem ejus, et redi in terram Israel; VI) defuncti sunt enim, qui puero vitam eripere nitebantur.* Consurgens ille confestim, ut ei fuerat imperatum, accepit puerum,

jam in Ægypto VII) septimum agentem annum, una cum matre ejus, et profectus est in terram Israel. Ad quam dum propius accedit, audit Archelaum pro Herode patre suo regnare in Judæa, in qua deinceps VIII) habitare, et IX) timuit eo ire, et in somnis admonitus, secessit in Galileam, ubi elegit ad habitandum civitatem Nazaretham, ut quod erat a prophetis de puero Jesu prænuntiatum, nempe vocandum esse Nazarenum, adimpleretur.

TESTIMONIA.

I. *Pœnas.* — Josephus, lib. xvii *Antiquitatum*, c. 9 : « Herodem porro amarior in dies morbus urgebat, supplicia Deo commissi sceleris expetente. » Et infra : « Dicebatur ab his, quibus inerat divinandi peritia, divinitus has pœnas ob impietatem ejus et multa crudeliter gesta deposci. » Et lib. i *De bello Judaico*, cap. 21 : « Qui hæc ad divinitatem referrent ultionem eam esse dicerent Sophistarum. » Eusebius, lib. i *Historiæ ecclesiasticæ*, cap. 8 : « Verum deinceps, quæ merces crudele Herodis facinus contra Christum, et pueros ejus æquales admissum subsecuta sit, et quo pacto statim post, nulla vel minima quidem dilatione interposita, divina ultio illum, dum adhuc in vita manebat, exagitaverit, et quasi procœmia rerum ei post discessum e vita obventurarum evidenter ostenderit, operæ pretium est intelligere. » Et infra : « Cæterum quomodo statim post insidias Servatori nostro, et aliis infantibus factas, cœlitus invecta plaga illum ad extremum usque spiritum afflictarit, non erit alienum vocibus auctoris ad verbum citatis attente auscultare. » Chrysostomus, hom. 2, in ii *Matth.* : « Post hæc autem dignam pœnam Herodes suscepit; nam ipse multis doloribus apprehensus est, sicut refert historia, quam longum est narrare. Quot enim membra corporis habebat, tot doloribus torquebatur; et quia multoties mori non poterat, qui multos occiderat infantes, propterea vindicta morientium plurimorum in pluribus ei doloribus reddebatur. » Haymo episcop. in ii *Matth.* : « Dominum nostrum Jesum Christum persequi non destitit, unde divina ultione percussus. » Euthymius, in ii *Matth.* : « Nec multo post, puerorum interfector Herodes pœnas dedit violentæ cædis, acerba morte vitam solvens, prout scribit Josephus. » Nicephorus, lib. ii *Eccles. hist.* cap. 15 : « Quomodo autem post illam injustissimam cædem, divina vindicta Herodem hunc bellum Deo moventem sit ulta, quasi procœmium (quod dicitur) futurorum malorum exhibens, operæ pretium est commemorare. » Et infra : « Ut vero impius ille, suscepto adversus Deum bello, divino multatus flagello, ex hominibus excesserit, æquum omnino est cognoscere. »

Auctor. Quamvis Josephus, *Antiquit.* lib. xvii, cap. 8 et 9, et *De bello Judaico*, lib. i, cap. 21, hanc divinam ultionem Herodi contigisse dicat, quod Matthiam et Judam viros præstantissimos et doctissimos, juventutis institutores, quod aquilam auream de limine templi abstulissent, cum sociis, igni vivos tradiderit : verum certius habendum est,

quod nostri ecclesiastici affirmant infanticidii pœnas ea ratione persolvisse. Et satis constat, quia antequam aquilam dejecissent hi viri, jam Herodes morbo illo pessimo afflictabatur, ut ipse Josephus confitetur.

II. *Acerbior.* — Josephus, lib. vii *Antiquit.* c. 9 : « Herodem porro, amarior in dies morbus urgebat, supplicia Deo commissi sceleris expetente. Ignis quippe lentus inerat, non tantum conflagrationem in superficiem corporis agentem prodens, quantum intrinsecus crescens operabatur incendium : aviditas quoque inexplebilis semper inerat cibi, nec tamen satietas unquam rabidis incitamentis faucibus valebat implere ingluviem; intestina internis ulceribus tabida putrescebant, doloribus quoque colli sævissimis cruciabatur, humor liquidus ac luridus erga pedes tumidos oberrabat; similis illi quoque et circa pubem erat afflictio. Sed et verenda ipsa putredine corrupta scatebant vermibus; spiritus quoque incredibilis erecta tentigo, quæ fuerat satis obscena diritate fetoris, et anhelitus respiratione creberrima; contractus quoque per cuncta membra subsistens vim noxiam operabatur, quæ omnem tolerantiam contulerat firmitatem. Dicebatur igitur ab his, quibus inerat divinandi peritia, divinitus has pœnas ob impietatem ejus, et multa crudeliter gesta deposci. » Idem *De bello Judaico*, l. i, cap. 21 : « Hinc totum ejus corpus morbo occupatum variis doloribus differebatur. Nam febris quidem non mediocris erat, prurigo autem intolerabilis habebat omnem corporis superficiem, assiduis autem vexabatur colli tormentis, pedesque tanquam ex intercutis vitio tumuerant; quin et inflatio ventriculi, putredoque virilis membri vermiculos generans; ac propterea creber anhelitus, et irrupta eum suspiria, membrorumque omnium contractio fatigabat. » Egesippus, *De excidio Hierosolymitano* lib. i, cap. 45 : « Unde incommoditas aucta, et gravioris ægritudinis vis diversis totum corpus passionibus depascebatur : febris erat vehemens, ut supra ex Josepho *De bello Judaico*. » Eusebius, in *Chronico*, ann. Domini 6 : « Herodes morbo intercutis, atque scatentibus toto corpore vermibus miserabiliter, et digne moritur. » Idem, *Hist. ecclesiast.* lib. i, cap. 8 : « Cæterum quomodo statim post insidias Servatori nostro, et aliis infantibus factas, cœlitus invecta plaga illum ad extremum usque spiritum afflictarit, non erit alienum vocibus auctoris ad verbum citatis attente auscultare : qui quidem in decimo septimo *Judaicæ antiquitatis* libro, vitæ illius exitum accurate scribit ad hunc modum : *Herodem acerbior in dies excruciabatur morbus, et cætera ut supra Josephus.* » In primo quoque, de Judæorum expugnatione non diversam ab his tradit de illo sententiam, sic enim scribit : « Hinc corpus ejus universum, » etc., ut supra ex Josepho. Chrysostomus, Theophylactus, Haymo, Christianus Druthmarus, Euthymius, et Nicephorus referunt, ubi supra Josephum.

3. *Archelaum*. — Josephus, lib. xvii *Antiquitatum*, cap. 10 : « Deinde mutata voluntate mutavit etiam testamentum ; Antipam enim, quem prioribus tabulis regni successorem destinaverat, Galilææ simul ac Pereæ tetrarcham constituit ; regnum vero Archelao largitus, Trachoniticam, Gaulaniticam, Bataneam, et Paneada regiones tetrarchiæ nomine assignavit Philippo germano fratri Archelai. Idem cap. 17 : « Post paucos dies Cæsar Archelaum quidem regem non pronuntiat, dimidiæ vero Judææ regionis quæ Herodi tributa reddebat, toparcham constituit, spondens ei quoque regiam dignitatem, si laboribus et favoribus circa semetipsum meritis appareret. Alteram vero dimidiam bifariam distribuit alteris Herodis filiis, Philippo videlicet, et Antipæ. » Idem, *De bello Judaico*, lib. 1, cap. 21 : « Deinde rursum corrigit testamentum, et successorem quidem Archelaum natu maximum Antipæ fratrem scripsit, tetrarcham vero Antipam. » Et cap. 4 : « Paucis autem diebus post, mediam regni partem sub ethnarchiæ nomine dedit Archelao, etiam regem si se dignum præbuisset facturum esse pollicitus, reliquam vero dimidiam in duas tetrarchias divisit, duobusque aliis Herodis filiis attribuit, unam Philippo, alteram Antipæ, qui cum Archelao de regno certaverat. » Egesippus, lib. 1 *De excidio Hierosolymitano*, cap. 45 : « Atque iterum mutavit testamentum, regemque Archelaum instituit seniore ex fratribus ; Antipæ tetrarchiam reliquit. » Et lib. II, cap. 1 : « Auditis partibus Cæsar sententiam distulit, deinde collato cum senatu consilio, Archelaum genti præposuit, ut fungeretur rectoris munere, non regni honore ; spopondit tamen et regnum daturum, si se ita gereret, ut probaretur ; tetrarchas duos constituit Herodis filios, Philippum et Antipam, qui cum Archelao de regno certaverat. »

Auctor. Hanc universam historiam ex Josepho, qui eam satis fuse refert, sumpserunt reliqui. Tantum advertendus error in Josepho, lib. vii *Antiquit.*, cap. 10, Philippum germanum Archelai fratrem designante, cum tamen ipse lib. 1 *De bello Judaico*, cap. 31, Archelaum Antipæ fratrem constituat. Quod certius facit, lib. xvii *Antiquit.*, cap. 2, et lib. 1 *De bello Judaico*, cap. 18, quem sequitur Egesippus lib. 1 *De excidio Hierosolymitano*, cap. 42, ubi affirmat novem fuisse Herodis uxores, quarum duæ nullum filium genuerunt : Dorim Antipatri matrem ; Mariamnam pontificis filiam, Herodis matrem ; Maltacem Samaritanam, ex qua Antipam habuit, et Archelaum ; Cleopatram Hierosolymitem Herodis et Philippi matrem ; Palludem, ex qua Phaselus natus ; Phædrum denique et Elpidem. Ex eadem ergo matre Maltace Samaritide asserit prognatos Archelaum et Antipam, qui alio nomine Herodes dictus est Galilææ tetrarcha.

IV. *Tricesimo septimo*. — Josephus, lib. xvii *Antiquit.*, cap. 10 : « Defungitur regnans, postquam a Romanis regnum perceperat, annos 37 ; » et lib. 1 *De*

bello Judaico, cap. 2 : « Moritur regno potitus 37 annos, postquam rex a Romanis declaratus est. Egesippus, lib. 1 *De excidio Hierosolymitano*, cap. 45 : « Defecit 37 annis ex quo Romanis imperitare jussus est, regno potitus. » Eusebius, in *Chronico* : « Deficiente pontificum principatu, regnavit Herodes alienigena annis 37. » Epiphanius, hæres. 20, *Contra Herodianos* : « Quapropter in 37 annis Herodes puer erat quatuor annorum quando Herodes impletis annis 37 vitam finivit. » Severus Sulpitius, lib. 1 *Sacræ historiæ* : « Herodes post natum Christum regnavit quatuor annis, nam omne regni tempus 37 annorum fuit. »

Auctor. Nemo ab hoc regni Herodis annorum numero discrepat, nisi Beda qui libro de Sex ætatibus 36 annos tantum dat regno Herodis : solum dissensio gravis est de initio horum 37 annorum, qua de re supra latius cap. 7, num. 1, disseruimus.

V. *Absentiam*. — Auctor. Archelaum a morte patris Romam navigasse, ac longo ibi tempore, non minus, quam per annum, ut ego conjicio, commoratum, antequam in Judæam rediisset, ex causa de regno cum Antipa coram Cæsare et senatu acta et ex multis seditionibus in Judæa interim exortis, facile potest persuaderi. Quia vero omnia hæc late refert Josephus, lib. xvii *Antiquit.* a cap. 12 usque ad finem, et lib. *De bello Judaico*, a cap. 1, usque ad 6 ; ex quo desumpsit Egesippus, lib. II, *De excidio Hierosolymitano*, cap. 1 et 2, ex Josepho ipso ad compendium reducimus, ut ipsa negotiorum tractatione et seditionum dilatione, cognoscatur, quantum temporis Romæ fuerit moratus Archelaus. Hinc enim ut certum colligemus Christum infantem non reductum ex Ægypto statim ac interiit Herodes, sed postquam rediit Archelaus Roma, et in Judæa toparchæ munere pacificeungebatur. Defuncto Herode Jerichunte, publice testamentum est lectum, in quo Archelaum successorem scripsit ; sed adjecta Cæsaris confirmatione, ad quem annulum ferre mandaverat. Hinc communis gratulatio : Archelaus curat funus regia pompa, ex ultimo cap. lib. 1 *De bello Judaico*, et lib. xvii, cap. 11, *Antiquit.* Septem diebus in lugendo patre consumptis epulisque feralibus magnifice populo exhibitis, candida veste indutus ascendit ad templum, gratias acturus, ubi variis gratulationibus exceptus est ; celebratis hostiis, cum esset cum amicis in epulis, cœpit luctus et seditio excitari propter Judæ et Matthiæ necem, quos Herodes moriturus, propter abscissam ex porta templi aquilam auream, igni tradiderat. Itaque instante Azymorum festo, quod Pascha nominant Judæi, multitudo concitabatur ad seditionem ; sed jussu Archelai omnes ad sua revertebantur, neglecta diei celebritate. Ipse vero, necessitate illarum turbarum coactus, Romam proficiscitur : ubi cœpta est contentio de regno inter Archelaum et Antipam, et in concilio Romanorum, cui Caius

præerat, ex utriusque parte peroratum est; sed re non confecta discessum. Interim Pentecostes festo ex Galilæa, Idumæa et Jerichunte copiosa multitudo confluebat Hierosolymam, non religionis ergo magis quam indignatione: cui sedandæ et Sabinus et Varus cum copia militum non satis erant. Multi deinde regni cupidine tumultus ciebant, ut in Idumæa duo millia veteranorum: in Sephori Galilææ Judas filius Ezechie principis latronum; trans flumen quoque Simon quidam ex regis servis: tum etiam et pastor quidam, cui nomen Antrongæus regnum ausus est affectare. Quas turbas ut componeret Varus, coacto exercitu, omnem regionem peragravit, multas urbes diruens, multos ex civibus cruci affligens; donec, rebus apud Hierosolymam compositis, Antiochiam rediit. Romæ autem Archelao alia rursus cum Judæis causa excitata est, jus genti suæ libertatis petentibus. Convocato ergo optimorum concilio in Apollinis templo, et causa perorata, tandem Cæsar conventum diremit, donec paucis post diebus, mediam regni partem, sub etnarchiæ nomine, dedit Archelao, reliquam vero dimidiam in duas tetrarchias divisit, duobusque aliis Herodis filiis attribuit, Philippo et Antipæ. Sic in Judæam reversus toparchiam suscepit. Ecce quantum temporis spatium in tot ac tantis negotiis componendis oportuerit insumi; profecto non minus anno. Quod et inde confirmatur magis, quod Egesippus, lib. II *De excidio Hierosolymitano*, cap. 1, apud Cæsarem, senatumque de regno Archelai confirmando, abrogandoque diu decertatum, ait. Præterea quia Herodes jam moriturus, Matthiam pontificem quod seditiosis visus esset assentire, removit sacerdotio, et Azarum substituit, fratrem uxoris suæ, ut refert Josephus, lib. XVII *Antiquitatum*, cap. 8; et tamen Archelaus, mox ut Judæam attigit Joazarum Boheti filium de pontificatu removit, Eleazarum autem fratrem ejus subrogavit, ut idem refert eo lib. cap. 19. Pontificatus autem per annum, ut minimum durabat. Et ita Onuphrius hujus pontificis creationem in secundo Archelai anno constituit.

VI. *Defuncti.* — Hieronymus in II *Matth.*: « Ex hoc colligimus non solum Herodem, et sacerdotes, et scribas eodem tempore necem Domino fuisse meditados. » Auctor *Imperfecti*, hom. II, in *Matth.*: « Non dixit: Mortuus est, qui quærebat animam pueri, sed *Mortui omnes, qui querebant animam pueri*, quia omnes principes consenserunt Herodi, ut requireret puerum et occideret. » Remigius: « Sed si multi fuerunt, quomodo tam brevi spatium exstincti sunt? Quia Herode mortuo occisi sunt majores, qui in custodia tenebantur. » Haymo episcopus, in II *Matth.*: « *Mortui sunt*, etc., hic datur nobis intelligi, quia non solum Herodes voluit Dominum interficere, sed et principes sacerdotum. » Et infra: « Ita infelix miseram vitam finivit, et statim ad jussionem ejus omnes procures Judæorum interfecti sunt, iusto Dei judicio exi-

gente, ut quia necesse Salvatoris et parvulorum consenserunt, simul etiam cum eo terminum vitæ darent, et ideo ait angelus Joseph: *Mortui sunt*, ostendens etiam in necem Salvatoris vel parvulorum principes Judæorum consensisse. » Et infra: « Quia non dixit Defunctus, sed Defuncti: ex his verbis angeli intelligimus multos principes Judæorum cum Herode in necem Domini consensisse, ideoque divina ultione actum est, ut multi ex his cum illo perirent, cum quo in necem Domini consenserant. » Christianus Druthmarus: « Esse potuit ut alii morerentur in tanto spatio, qui malam voluntatem habuissent in Christum. » Zacharias Chrysopolitanus, lib. *In unum ex quatuor*, cap. 11: « Ex hoc loco intelligimus scribas et sacerdotes cum Herode necem Domini fuisse meditados. » Euthymius: « Quærentes animam pueri, ut eam auferrent et a corpore separarent, dicit eos, qui Herodem contingebant. »

Auctor. Refert Josephus, *Antiquit.* lib. XVII, cap. 8; et *De bello Judaico*, lib. I, cap. 21; et Egesippus lib. I, *De excidio Hierosolym.*, cap. 45, duos fuisse viros, et supra cæteros legis expositores doctissimos, populo etiam amabiles, propter juventutis eruditionem, semper enim apud eos totos consumebant dies cuncti, quibus inerat studium et cura virtutis; qui zelo divinæ legis, cum nosset Herodem jam morti proximum, concitata juventute auream aquilam de templi limine dejecerunt ac disciderunt; quapropter eos cum sociis quibusdam vivos igni tradi jussit, et Matthiam pontificem pontificatu removit, quod illis consensisse visus sit. Hos ex illis fuisse, quos in adventum Magorum consuluit Herodes, ubi Christus nasceretur, et responderunt in Bethleem Judæ, non dubito. An vero consenserint infantium neci et non curaverint inquirere an natus esset Jesus, ut eum reciperent, incertum. Vocabantur hi, Judas Aurifei et Matthias Gargulothi. Putant autem auctores *Imperfecti*, Remigius et Haymo, principes quos carcere concludi jusserat Herodes vivens, eo mortuo interfectos, cum contra asseruerit Josephus, lib. illo XVII, cap. 19; et *De bello Judaico*, lib. I, cap. 1; omnes enim liberi emissi sunt. Aliis videtur angelus per tropum locutus, accepto plurali pro singulari, dixerat enim *defuncto Herode*, ita Remigius et Christianus Druthmarus, quemadmodum cum Exod. II, dictum esset « Pharaonem quæsisvisse occidere Mosem, statim cap. IV, dicitur: *Vade et revertere in Ægyptum, mortui sunt enim omnes qui querebant animam tuam.* Verum prior expositio, quo communior est, eo verior. »

VII. *Septimum.* — Ammonius Alex. in *Harmon. evang.*: « Crescebat interea puer, et confortabatur spiritu, continuum septennium anni agens in Ægypto, usque post Herodis interitum, quem ubi Josephus cœlitus per quietem didicerat, reducem sese tum patriæ Nazarethi protinus exhibuit. » Anselmus, in II *Matth.*: « Et cum ibi latuisset septem

annos, in quadam civitate diutius habitavit, quæ vocata est Heliopolis, id est, civitas Solis.) Petrus Comest. in *Hist. Evang.*, c. 23: « Archelai regni anno 1, angelus dixit Joseph, ut rediret cum matre et puero in terram Israel; qui rediens ab Ægypto post annos septem, cum audiret quod Archelaus pro patre regnaret in Judæa, noluit illo ire.»

AUCTOR. Eusebii sententiam esse rediisse ex Ægypto Christum septimo suæ ætatis anno, constat ex ejus *Chronico*, in quo cum 37 anno Herodis constituat ejus mortem, eundem assignat 6 annum Christi, et 7 conjicit in primum Archelai. Sed ex his quæ diximus n. 5, id satis patens est; nam si 32 anno Herodis natus est Christus, ut est communior patrum sententia, ergo 5 anno Christi obiit Herodes, et cum Archelaus integrum fere annum Romæ fuerit moratus, qui erat Christi 6 postquam domum redierat, 7 jam agens annum deducitur Christus. Nam quod dixit evangelista, Audiens quod Archelaus regnaret in Judæa, non tantum est intelligendum institutum fuisse regem pro Herode, sed jam ibi esse et exercere munus regum cœpisse, unde non abs re Martyrologia omnia Bedæ, Adonis, Usuardi et Romanum septima die Januar. constituunt delationem pueri Jesu ex Ægypto, cum præcedenti Martio, prope Pascha interiisset Herodes, et filius ejus Archelaus Romæ sua negotia gessisset, et jam ante Januarium rediisset, regnumque a Cæsare tetrarchiæ nomine, traditum, cœpisset administrare. Sed auctores alii diversa sentiunt, nam Epiphanius, quem Georgius Cedrenus secutus est hæresi 21, quinto anno ætatis rediisse fateatur dum ait 37 anno Herodis quo vitam finivit 4 annorum fuisse Christum; nam natus est, inquit, anno ejus 33, in principio autem regni Archelai rediit ex Ægypto. Quod autem dicit tantum duos annos mansisse in Ægypto, propterea affirmat, quod putat adoratum puerum post duos annos; quam sententiam jam supra 7, num. 10, refutavimus. Propter eandem rationem idem Epiphanius, hæres. 78, sic ait: « Nam in tricesimo tertio anno primi Herodis filii Antipatri nascitur Salvator in Bethleem Judæ, qui erat 42 Augusti regis, et perfectis duobus annis abducitur a Joseph in Ægyptum, propter ea quæ Herodi a Magis dicta erant, Herode quærente puerum. Descendit autem in Ægyptum et perfecit istic alios duos annos, et moritur Herodes rex anno 57; succedit autem huic Archelaus filius ipsius per annos novem. » Alii tres annos in Ægypto Virginem cum Christo comorantem affirmant; sic Arethas in *xii Apoc.* « Tempus, inquit, et tempora, et dimidium temporis continere dicunt moram qua fuit in deserto Christus, hoc est in Ægypto, quæ tres annos, et dimidium comprehendit temporis vitæ Herodis. » Et Nicephorus lib. 1, cap. 14: « Et Joseph quidem id facit, inquit, triennique apud Ægyptios exilium tolerat. » Sic etiam Christianus Druthmarus: « Usque ad obitum Herodis, inquit, » scilicet usque ad tres annos, quod

est tempus ablaactionis, quo antiqui filios suos ablactabant. Sed cum supra cap. 9, num. 7, probaverimus, non post duos annos, sed post 40 dies ductum Jesum in Ægyptum, verius est ab eo tempore usque ad Archelai initium mansisse exulem cum matre sua.

VIII. *Habitare.*—Hilarius, in *ii Matth.*: « Reverti ad Judæam jubetur, et reversus timet. » Epiphanius, hæres. 51: « Post duos nativitatis annos visus est Joseph angelus, et dixit ut assumeret puerum et matrem in terram Ægypti. Quapropter non amplius reflectit Joseph in Nazareth, sed aufugit cum puero et matre Ægyptum, et alios duos annos istic transigit, et sic rursus angelus post Herodis obitum reverti jubet eundem in Judæam. » Chrysostomus, hom. 9, in *ii Matth.*: « Rediens montanum illam regionem relinquit, et in propriam rursus habitationem revertitur, et crudelem illum parvulorum interfectorem videt extinctum; deinde ingressus domum priorum discriminum reliquias offendit, filium scilicet tyranni viventem, atque regnantem. » Zacharias Chrysopolitanus, lib. 1 *In unum ex quatuor*, cap. 11: « Audiens ab angelo Joseph: *Vade in terram Israel*, intellexit Judæam vocari terram Israel, præsertim cum videretur ei talem puerum, non alibi debere habitare, nisi in Jerusalem ubi erat templum et celebratio prophetarum. Porro autem, postquam comperit illic regnare Archelaum, noluit objicere se illi periculo, cum posset terra Israel etiam sic intelligi ut et Galilæa illic deputaretur, quia et ipsam populus Israel incolabat. » Euthymius in *ii Matth.*: « Terram Israel simpliciter dicit Palæstinam; volebat quidem habitare in partibus Judææ, siquidem Judæa, et Galilæa Palæstinæ regiones erant, verum Bethleem sita in Judæa suspecta erat. »

AUCTOR. Cum angelus monuit Josephum ut rediret in terram Israel, universam regionem Palæstinæ intellexit, et ob id Josephus volebat habitare in Judæa, in civitate Bethleem patria sua, in qua et domicilium habuerat; at animadvertens opinionem, quæ de Archelai crudelitate ferebatur, secessit in Galilæam; et quidem certius est ex dictis patribus Bethleem habitare voluisse. Quamvis Augustinus, lib. 11 *De consensu evangelistarum*, cap. 9, quem sequuntur Rabanus et Zacharias prædictus, dicat: Videri potuisse parentibus Christi cum pueri de quo talia per angelica responsa didicerant, non esse habitandum, nisi in Jerusalem, ubi erat templum Domini; postea vero, ob timorem Archelai, mutasse voluntatem, quia non jubebantur diutius ibi habitare; » quibus verbis concedit, voluisse in Judæa habitare, et in urbe Jerusalem. At Joseph timor conjectari facit voluisse habitare Bethleemi, sed memoria infanticidii timorem incussit, ut Chrysostomus indicavit, et in Galilæam secessit.

IX. *Timuit.* — Josephus, *Antiq.* lib. xvii, cap. 14: « Verum Archelaus postea, verens ne non germanus Herodis filius crederetur, nihil ultra distuli

sed statim aperuit suæ mentis indicia; et cum nondum erat regni consecutus integram firmitatem, qualiter posset in futuro illud regnum gerere, ex his quæ in ipsis initiis perpetrare præsumpsit, ut cives in templo die festo velut numini eos offerens auderet occidere. Unde juste universæ genti illum fuisse exosum, propter merita suæ crudelitatis et sceleris. » Et cap. 19: « Interea decimo anno principatus Archelai, omnis nobilitas Judæorum, primatesque Samariæ, non ferentes crudelitatem ejus, moresque tyrannicos, apud Cæsarem accusationem ei instituunt. » Et lib. II *De bello Judaico*, cap. 14: « Archelaum autem, quasi metueret ne non certus ejus fuisse videretur, a cæde trium millium civium regni videris primordia. » Et cap. 6: « Ethnarchia suscepta, memor discordiæ superioris, Archelaus, non solum Judæis, sed etiam Samariensibus crudeliter abusus est. » Egesippus, I. II *De excid. Hierosolymitano*, c. 2: « Archelaus profectus in Judæam, propter obscenitatem morum et insolentiam accusatus apud Cæsarem est. » Theophylactus: « Timuit autem Joseph in terram Judææ abire, eo quod Archelaus similis patri suo erat. » Euthymius: « Verum propter Archelaum timuit illo ire, ne forte et ipse patrem imitaretur. »

AUCTOR. Crudelitatem Archelai fuisse causam timoris Josepho, et Deiparæ Virgini, ne auderent Bethleemi habitare, non debet dubitari, a qua liberum fuisse Herodem Antipam Galilææ tetrarcham etiam certum est, ne metuerent sub ejus ditione morari.

CAPUT XIII.

Vita Virginis usque ad Josephi obitum, et Christi adolescentiam.

Cum vero more solito, I) sexto Archelai anno, quo Jesus II) Siæ filius summum gerebat pontificatum, III) Josephus, et Maria Hierosolymam ascenderent ad paschalem solemnitatem celebrandam, (ea quippe illis fuit consuetudo per singulos annos observata,) et Jesum puerum secum ducerent jam duodecimum annum agentem, festo absoluto Hierosolymis in patriam recessuri IV) præmiserunt puerum cum cognatis et notis, ac cætero comitatu aliquantulo post celeriter secuturi. Sed puer cum illis paululum progressus, cum vel loco stetisset, quasi parentes spectaturus, vel ad illos rediturus, hospitium versus tenderet, iter alio flexit; atque ita insciis omnibus cognatis, et notis, ipsisque parentibus subdixit sese, ac Hierosolymis remansit. Parentes, emenso ejus diei itinere, cum existimarent puerum, utpote quem præmiserant, esse in comitatu, requisierunt illum inter cognatos, et notos, et cum non invenissent, altero die regressi sunt Hierosolymam: ubi cum eum ad tertium usque diem quævisissent, eo demum die invenerunt in templo, in doctorum medio consistentem, audientem illos, et interrogantem. Erat hic V) mos Judæis, cum vel in templo vel in synagogis, ad disserendum VI) de lege convenirent, ut sedentes disputarent, et seniores quidem dignitate in cathedris, quæ ordine erant dispositæ; cæteri minoris ordinis in subelliis, novissimi omnium in pavimentis super mattas: quibus dabatur dicendi locus, cum quippiam illis fuisset revelatum. Omnia tamen majores dijudicabant. Ad hunc ergo congressum ad-

missus puer tam diserte ad ea, quæ interrogabantur, respondebat, ut omnes quotquot aderant, et prudentiam pueri, et responsa ejus stupeficerent, et in exiguo corpore tantam eruditionem mirarentur. Dissoluto congressu accessit mater ad eum, dixitque: *Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus, et ego dolentes quærebamus te. Cui ille: Quid est quod me quærebatis? Nesciebatis quod in his, quæ Patris mei sunt oportet me esse?* (Luc. II, 48, 49.) Et hæc quidem ille. Sed parentes non intellexerunt quod dicebat. Et descendit cum illis Nazaretham, ubi utrique parenti obsequentissimus, nutritio etiam suo VII) in fabrilis exercitatione, qua VIII) victum sibi quærebat, inserviebat: tanta fuit in Josephum, quoad is vixit, observantia: nam paulo post, cum Christus fere adolevisset, IX) mortuus est. Maria autem, omnia pueri gesta considerans, conservabat ea in corde suo.

TESTIMONIA.

I. *Sexto.* — AUCTOR. Diximus superiori c. num. 7, Christum septimum annum egisse, cum Herodis filius Archelaus Judæam cœpit gubernare; unde necessario colligitur sexto illius anno Christum natum fuisse duodecim annos, quos et Eusebius in *Chronico* huic anno ascribit; et cum hanc viam cœperit Maria cum puero, Martio mense, nempe mense Nisan, quo Pascha celebrabatur, quo tempore diximus cap. 12, num. 4, vita functum Herodem, et Archelaum successisse, sequitur jam fuisse completum Archelao sextum annum, quando puer incoeperat duodecimum per tres menses, a 25 Decembris, quo natus est usque ad Martium.

II. *Siæ filius.* — Josephus, lib. XVII *Antiquit.*, cap. 19: « Archelaus autem toparchiam suscipiens, mox ut Judæam attingit, Jozarum Boethi de pontificatu removit, exprobrans ei, quod cum seditiosis una convenerit; Eleazarum autem fratrem ejus ad pontificatum surrogat; sed neque Eleazarus in pontificatu diuturno tempore perseveravit, siquidem etiam super ipsum constituit Jesum Siæ filium. Interea decimo anno principatus Archelai, omnis nobilitas Judæorum, primatesque Samariæ, non ferentes crudelitatem ejus, moresque tyrannicos, apud Cæsarem accusationem ei instituunt. »

AUCTOR. Cum ex Josepho constet duos pontifices constitutos ab Archelao, Eleazarum in principio regni sui, qui non diuturno tempore duravit, et Jesum Siæ filium, qui usque ad extremum annum Archelai tenuit pontificatum, certo colligitur sub hoc pontifice Jesum Mariæ filium, 12 annum egisse, et Hierosolymam ascendisse; et procul dubio coram illo interrogasse, ac respondisse in templo ea, quæ Lucas refert cap. II, ut verus pontifex Jesus secundum ordinem Melchisedech, Jesum pontificem secundum ordinem Aaron suis interrogationibus et responsionibus de re desideratissima instrueret, nempe de omnium completionem in seipso prophetiarum.

III. *Josephus.* — Lucas, c. II, 41 seqq.: *Et ibant parentes ejus per omnes annos in Jerusalem, in die solemnii Paschæ; et cum factus esset annorum duodecim, ascendit illis Hierosolymam secundum*

consuetudinem diei festi, consummatisque diebus, cum redirent, remansit puer Jesus in Jerusalem, et non cognoverunt parentes ejus.

IV. *Præmiserunt.* — AUCTOR. Hanc esse unam ex verosimilioribus causis, quæ possunt assignari, quæ se subduxerit a parentibus Jesus, constare potest : primo, quia quam tradunt quidam, quod viri a mulieribus distincti redirent, et ita apud alterutros existimasse quemvis parentum esse puerum Jesum, quod putavit Beda in *Lucæ* II, et Haymo eum secutus, vera non est, quia Lucas ait existimasse parentes puerum esse in comitatu inter cognatos et notos, non autem apud alterutros ipsorum. Secundo, quia ex verbis *Lucæ* colligitur jam in ipso regressu remansisse puerum, parentibus nescientibus, sed existimantibus illum esse in comitatu; ergo illum secum non ducebant, sed a principio præmiserant cum comitatu, et ita non erant solliciti, donec emenso primo die, cum in hospitio quaererent puerum inter cognatos et notos, redire Hierosolimam, cum non invenissent.

V. *Mos Judæis.* — Paulus *Actorum* XXIV, 12 : *Nec in templo invenerunt me cum in aliquo disputantem, aut concursum facientem turbæ, aut in synagogis.* Matthæus XXII, 6 : *Amant autem primos recubitus in cænis, et primas cathedras in synagogis.* Marcus XIII, 26 : *Cavete a scribis, qui volunt in stolis ambulare et salutari in foro, et in primis cathedris sedere in synagogis.* Lucas XI, 43 : *Vae vobis, Pharisei, qui diligitis primas cathedras in synagogis.* Et XX, 46 : *Attendite a scribis, qui volunt ambulare in stolis, et amant salutationes in foro, et primas cathedras in synagogis.* Ambrosius, in I *Cor.* XIV : « Hæc traditio synagogæ est, quam nos vult Paulus sectari, quia Christianis quidem scribit, sed ex gentibus factis, non ex Judæis : ut sedentes disputent seniores dignitate in cathedris, sequentes in subselliis, novissimi in pavimento super mattas; quibus si revelatum fuerit, dandum locum dicendi præcipit, nec despiciendos, quia membra corporis sunt. »

AUCTOR. Satis colligitur ex dictis locis traditio hæc, quam Ambrosius refert, juxta quam Paulum locutum affirmat, I *Cor.* XIV, 26, cum dixit : *Quid ergo est, fratres, cum conventis, unusquisque vestrum psalmum habet. Prophetæ autem duo, aut tres dicant, et cæteri diducant. Quod si alii revelatum fuerit sedenti, prior taceat, et cætera.*

VI. *De Lege.* — Titus, Bostrorum episcopus, super cap. III *Lucæ* : « Quid interrogabant? Ea utique omnia, quæ erant legis, faciebantque ad legales sanctiones et ritus. » Theophylactus : « Rogans eos de lege. » Euthymius : « De legalibus, ut a puero intelligant. »

AUCTOR. Dubitari non debet puerum Jesum suis interrogationibus obtulisse occasionem sacerdotibus et scribis, et cæteris, de Messia, quem jamjam expectabant, loquendi, atque ita de ea re subortum sermonem : tum quia ipse dixit matri : *Nonne in*

his quæ Patris mei sunt oportet me esse? tum quia natu major, quoties ingrediebatur aliquam synagogam, vel templum, de nulla alia re, quam de hac sermonem instituebat. Quod quidem faciebat frequentissime, ut ipse dixit Joan. XVIII, 20 : *Ego semper docui in synagoga, et in templo, quo omnes Judæi conveniunt.* Sic Matth. IV, 23 : *Circuibat Jesus totam Galilæam, docens in synagogis eorum, et prædicans evangelium regni.* Quod ipsum dicitur cap. IX, 35; et *Luc.* IV, 16, dicitur in Nazareth ingressum secundum consuetudinem suam die Sabbati in synagogam, surrexisse legere, et explicuisse locum Isa. LXI, de ipso scriptum. Et Joan. VI, in synagoga tradidit doctrinam de sacramento Eucharistiæ. Cum ergo hoc unicum fuerit ei negotium a Patre commendatum, et in his quæ Patris sunt oportuerit illum fuisse, profecto hac de re sermonem instituit in templo.

VII. *In fabril.* — Marcus, cap. VI, 3 : *Nonne hic est faber, filius Mariæ, frater Jacobi, et Jose, et Judæ, et Simonis?* Justinus, philosophus et martyr, in *Dialogo cum Triphone* : « Cum fabri lignarii filius haberetur, informis videlicet, quemadmodum Scripturæ annuntiaverant, apparens, faberque et ipse putaretur esse; fabrilia namque, cum in hominibus esset, faciebat opera, aratra et juga conficiens. » Basilius, in *Constit. monast.* c. 5 : « Cum prima sua ætate parentum suorum imperio esset subjectus, et labores corporis omnes æquo una cum ipsis animo, illis obediens toleravit; verisimile est enim, cum homines illi essent, et justitiæ et pietatis cultores, tennes tamen, solitos eos in assiduis corporis laboribus versari, et hac ratione quotidianum sibi victum quaeritare. Porro Jesus cum his, ut divinæ Litteræ prædicant, esset subditus, sine dubio in perferendis etiam, una cum ipsis, laboribus, morigeram declarabat suam obedientiam. »

VIII. *Victum.* — Basilius *Constitut. monast.* c. 5 : « Cum prima sua ætate, » et cætera ut supra num. 7. Leander Hispalensis, lib. *De institutione virginum* : « Sed et Josephus, cui desponsata fuerat, cum esset justus, erat tamen pauper, ita ut victum et vestitum artificio quaereret. »

AUCTOR. Si pauperes erant, ut notavit Origenes, homil. 8 in *Levit.*, et Chrysostomus, hom. 67 in *Matth.*, et Christus in discendis litteris non occuparetur, procul dubio in aliqua arte exercebatur. Et in qua certius, quam in ea quam exercebat Josephus? de qua supra, cap. 4, num. 9, satis multa diximus.

IX. *Mortuus est.* — Epiphanius, hæres. 78, contra Antidicomarianitas : « Sed neque post reditum ab Ægypto idem Joseph multis annis vixit : quartus enim annus erat Salvatori, Joseph autem quartus supra octuagesimum, quando ex Ægypti regione revertebatur, et permansit aliis octo annis Joseph superstes, et in duodecimo anno, ascendentibus illis Hierosolyma, quesitus est, quando non reperiebatur in itinere. Post hos annos moritur Joseph, et

educatus est non amplius a Joseph, sed in domo Joseph, unde non amplius dixit Evangelium, quod venit pater ipsius, et fratres, sed, *Ecce mater tua, et fratres tui foris stant.* (Matth. xii, 47.) Sed neque quando dicebant ad ipsum in Idumæa, *Nemo hæc faciens in occulto esse vult; si hæc facis, manifesta te ipsum,* non dixit quod dixerit ad ipsum pater ejus, sed fratres ejus solum, velut Joseph non amplius existente secundum corpus. Deinde in ipsa consummatione, quando Salvator in cruce pende-
bat, velut habet Evangelium secundum Joannem, *conversus, inquit, vidit discipulum, quem diligebat Dominus* et dixit ipsi de Maria : *Ecce mater tua ;* et eadem dicit : *Ecce filius tuus* (Joan. xix, 26, 27) ; si vero fuissent filii Mariæ, et si fuisset ipse vir, qua ratione tradidisset ipsam Joanni, et Joannem Mariæ? Hieronymus, *Adversus Helvidium* : « Præsertim cum Evangelium Joannis testetur præsentem eam illic fuisse, quando illam de cruce Dominus jam viduam, ut matrem, Joanni commendabat. » Georgius Cedrenus, in *Compendio historiæ* : « Videns cum Baptista dixit : *En Agnus Dei.* Quo audito, Andreas et Joannes Jesum secuti sunt : eo Nazarethem reverso Josephus moritur.

Auctor. Cyprianus *Sermone de passione Domini*, paulo post medium ; Ambrosius in *Luc.* i et lib. *De institutione virginum*, cap. 6 ; lib. x *Epistolarum* epist. 79 ; Chrysost. hom. 6 in *Matth.* et hom. 3 in *Acta Apostolorum* ; August. serm. 81, *De tempore*, et Arnobius, abbas Bonævallis, tract. in verba Domini : *Mulier, ecce filius tuus*, affirmant Josephum vixisse, etiam cum Christus passus est ; nam inde probant illum non fuisse virum Virginis, hoc est, eam non cognovisse, quod alii, nempe Joanni commendata sit, non ipsi Joseph. Verum certius est illum obiisse prope baptismum Christi, quod asserit Cedrenus in *Compendio historiæ*, et satis colligitur ex Evangelio, in quo nulla fit ejus amplius mentio, cum sermo fit de Maria, et fratribus aliis ; et cum invitari oporteret ad nuptias Cana cum sponsa sua, nihil de hac re dicitur, quasi jam vita excessisset. Et quidem, cum *Luc.* ii, dicatur Christus subditus fuisse Josepho et Mariæ, cum esset duodecim natus annos, non est dubitandum aliquod tempus supervixisse. Et cum Marci vi, concives ejus Nazareni dicant : « *Nonne hic est faber filius Mariæ, frater Jacobi, et Josæ, et Judæ, et Simonis ? nonne et sorores ejus hic nobiscum sunt ?* » et Matthæi xii, 55 : *Nonne hic est fabri filius ? Nonne mater ejus dicitur Maria, et fratres ejus Jacobus, et Jose, et Simon, et Judas ? Et sorores ejus nonne omnes apud nos sunt ? Unde ergo huic omnia ista ?* ostendunt profecto jam obiisse, siquidem nullam de illo mentionem faciunt, sicut de aliis, qui apud eos erant. Et cum *Luc.* iv, 22, dicerent iidem : *Nonne hic est filius Joseph ?* et Joannis vi, 42 : *Nonne hic est filius Joseph, cujus nos novimus patrem et matrem : quomodo ergo dicit hic, quia, De*

cælo descendi ? etiam ostendunt non multo ante excessisse Josephum.

CAPUT XIV.

Matri valedicto Christus baptismum petit, cujus deinde opera primum in nuptiis manifestatur.

Postquam autem ad ætatem pervenit Christus, qua in lucem prodire definierat, audiens Joannem I) in Bethabara trans Jordanem solemnem baptismum II) jam diu celebrare, matri Virgini valedicens et III) Nazareth discedens, ad Joannem se contulit, ab eoque præ modestia renuente IV) sexta Januarii, V) Dominica die, anno quinto decimo imperii Cæsaris et VI) quarto Pilati Judææ procuratoris, ac quinto Josephi Caiphæ Pontificatus, VII) cum tricesimum VIII) jam per dies tredecim inchoasset annum, baptizatus est. Inde in interioris actus desertum, integros quadraginta dies jejunus transegit, ac tres dæmonis tentationes superavit. Sic reliquum illius anni tempus privatus degens, IX) ad Pascha celebrandum Hierosolyman ex consuetudine ascendit, Martio sequenti. X) Matrem visitabat non raro : XI) cum Joanne in spelunca prope Jordanem commorante conversabatur : et quos obvios habebat homines, pro data occasione, XII) sua doctrina privatum imbuebat : donec tandem post insignia Joannis de eo testimonium reddita, aliquos sibi discipulos adscivit, quibuscum e Judæa profectus in Galileam, XIII) tertia die, ex quo Judæa recesserat, quæ erat XIV) sexta Januarii, ad nuptias, quæ tunc in Cana celebrabantur, cum suis discipulis vocatus est, cum jam tricesimum primum ætatis annum per dies tredecim ingressus esset. Aderat etiam tunc ibi et Maria mater ejus, quæ cum his qui XV) fratres Jesu dicebantur, XVI) ob necessitudinem, quæ ei cum sponsis intercedebat, venerat invitata e Nazareth civitate sua, octo a Cana milliariibus dissita, orientem versus. XVII) Ubi cum inter nuptiales epulas vinum deficere animadvertisset, ad filium mater accurrit, commiseratione mota, atque illi : *Vinum non habent, inquit : cui filius : Quid mihi et tibi est, mulier ? Nondum venit hora mea.* Illa ex vultu filii dignoscens voluntatem, conversa ad ministros : *Quodcumque, ait, dixerit vobis facite.* Tunc Christus cum sex hydris, quæ ibi tunc in conspectu erant, aqua repleti jussisset, confestim in vinum eam convertit, adeo præstans, ut et architriclinus et convivæ reliqui mirarentur. Sic opera Virginis primo hoc admirabili signo gloriam suam Christus manifestavit, et inde majorem de illo discipuli ejus concepere opinionem.

TESTIMONIA.

I. In Bethabara.—Joannes, cap. i : *Hæc in Bethabara facta sunt trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans.* Hieronymus, lib. *De locis Hebraicis* : « Bethabaræ trans Jordanem, ubi Joannes in penitentiam baptizabat ; unde et usque hodie plurimi de fratribus, hoc est, de numero credentium, ibi renasci cupientes, vitali gurgite baptizantur. » Gregorius Turonensis. lib. *De gloria martyrum*, cap. 17 : « Ipse quoque Jordanis ab eo loco, in quo Christus baptizatus est, in quinto milliario, mari commistus Mortuo nomen amisit. » Brocardus, in *Descriptione Terræ sanctæ*, cap. 7 : « A Jericho per duas leucas versus Jordanem, est sacellum structum in honorem sancti Joannis Baptistæ, ubi putatur Dominus ab eo baptizatus. »

Auctor. Scripsit de hujus loci celebritate, et Beda *De locis sanctis*, cap. 13, et Gregor. Turonens.

ubi supra, et cum constet ex Josue iv, v et vi, partem Jordanis, qua transierunt filii Israel, e regione fuisse urbis Jericho, quo loco dicitur baptizasse Joannem, sequitur baptismum Christi eo ipso loco celebratum, quo a populo transeunte figuratus est.

II. *Jam diu.* — Auctor. Augustus obiit duobus Sextis consulibus die 19 Augusti mensis, quo ipso die Tiberius suscepit imperium. Ergo die 19 Augusti cœpit suum annum decimum quintum, quo anno Christus 25 Decembris complevit annos 29, et inchoavit tricesimum; cum ergo Joannes baptismum inchoaverit eo anno antequam Christum baptizaret, ut constat Lucæ iii, et Christus baptizatus sit die 13 Januarii, ut dicemus, ergo cœpit Joannes baptismum, non ante tres, aut quatuor menses, nempe a Septembri, antequam Christum baptizaverit, ut verum sit, quod dicitur Lucæ viii, Anno quinto decimo imperii Tiberii Cæsaris, egressum Joannem in desertum, ut prædicaret baptismum pœnitentiæ.

II. *Nazareth.* — Matthæus iii, 13 : *Tunc venit Jesus a Galilæa in Jordanem, ad Joannem, ut baptizaretur ab eo.* Marcus, i, 9 : *Et factum est in diebus illis, venit Jesus a Nazareth Galilæa, et baptizatus est a Joanne in Jordane.* Lucas, iii, 21 : *Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, et Jesu baptizato, et orante, apertum est cælum.*

IV. *Sexta.* — Origenes, hom. 1, in *Ezechielem* : « *Eo mense, qui apud Romanos Januarius nuncupatur, baptismum Domini factum esse cognoscimus, qui est mensis quartus ab anno novo, juxta suppurationem Hebræorum.* » Eusebius Pamphil. epistol. ad Marinum, ex communi et antiqua traditione, sexta Januarii factum testatur. Ambrosius. serm. 18, *De sancta Epiphania* : « *Hoc totum hodierno die gestum esse manifestum est quod ita verum esse ipsa possumus colligere ratione. Ratio enim exigit ut, post diem natalis Dominici, licet interpositis annis, eodem autem tempore hæc festivitas sequeretur. Ibi cum secundum hominem nascitur, mater eum Maria sinu circumfovet; hic cum secundum mysterium gignitur, Pater eum Deus voce completitur; ait enim : Hic est Filius meus, in quo bene complacui (Matth. iii, 17). Igitur Dominus Jesus hodie venit ad baptismum, et corpus suum sanctum voluit aqua dilui. Et serm. 21, De die sancto Epiphaniæ : « *Nonnulli in hac sancta die ab Joanne baptizatum Christum in Jordane testantur, atque in lavacri ejus gratia interfuisse loquendo Deum Patrem, sanctum quoque Spiritum descendisse.* » Et serm. 22 : « *Ad omnes vos, fratres, prædicationem meam in die sancta Epiphaniæ pervenisse credo, in qua descripsimus, tunc, nonnullis asserentibus aquam in vinum fuisse conversam, plerisque autem testantibus illa die in Jordane Dominum baptizatum.* » Hieronymus, in *Ezechiel*, cap. i : « *Illud quoque intelligendum est, quod in tricesimo ætatis suæ anno Dominus ad baptismum venerit in quarto**

mense, qui apud nos vocatur Januarius, et est in anni primus exordium; quintam autem diem mensis adjungit, ut significet baptismum, in quo aperti sunt Christo cœli : et epiphaniarum dies hucusque venerabilis est, non ut quidam putant natalis in carne, tunc enim absconditus est; et non apparuit. » Abbas Isaac, apud Cassianum collat. 10, cap. 2 : « *Intra Ægypti regionem mos iste antiqua traditione servatur, ut, peracto Epiphaniarum die, quem provinciæ illius sacerdotes, vel Dominici baptismi, vel secundum carnem nativitatis esse definiunt, et ideo utriusque sacramenti solemnitate non bifarie, ut in occiduis provinciis, sed sub una diei hujus festivitate celebrant.* » Augustinus, serm. 37, *De tempore* : « *Quoniam nonnulli magis hodie Dominum a Magis æstiment adoratum, alii aquam in vinum mutasse, quidam vero baptizatum illum a Joanne confirmant, in omnibus tamen Filius Dei creditur, in omnibus est vera festivitas.* » Et serm. 29 : « *In hac die sive quod stella ortus sui nuntium præbuit, sive quod aquam in vinum convertit, sive quod in Jordanis undis aquas ad reparationem humani generis suo baptismo consecravit, in quolibet horum salutis nostræ mysteria continentur.* » Sedulius, in hymno de vita Christi :

*Ibant Magi quam viderant
Stellam sequentes præviam,
Lumen requirunt lumine,
Deum fatentur munere :
Lavacra puri gurgitis.
Cælestis Agnus attigit.
Peccata quæ non detulit,
Nos ablundo sustulit :
Novum genus potentiæ,
Aquæ rubescunt hydrice,
Vinumque jussa fundere,
Mutavit unda originem.*

Petrus Chrysologus, serm. 57 : « *Christus diverso tempore, uno eodemque die, Magorum munere, aquæ mutatione, atque Patris voce, Deus trino testimonio noscitur, fitque de trina ostensione Christi Epiphaniæ una, et sacrata solemnitas.* » Et serm. 160 : « *Tribus modis hodie Christi deitas est probata, Magorum munere, Patris testimonio, aquæ mutatione in vinum, quia tribus stare omne verbum Scripturæ firmavit auctoritas.* » Maximus, serm. 10, *De Epiphania* : « *In hac celebritate, sicut relatu paternæ traditionis instruimur, multiplici nobis est festivitate lætandum; ferunt enim hodie Christum Dominum, vel stella duce a gentibus adoratum, vel invitatum ad nuptias aquas in vinum vertisse, vel suscepto a Joanne baptismo consecrasset fluentia Jordanis, et quam recte tria hæc mysteria uno acta die prædicantur, qui ineffabile Trinitatis arcanum uno Dei sub nomine confitemur.* » S. Leo papa, epist. 4 : « *Si quis autem Epiphaniæ festivitatem, quæ in suo ordine, debito honore veneranda est, ob hoc existimat privilegium habere baptismatis, quia hoc quidam putant, quod in ea die Dominus ad baptismum sancti Joannis accesserit; sciat illius baptismi aliam gratiam, aliam fuisse ra-*

tionem. » Isidorus, Hispalensis episcopus, lib. 1, *De officiis ecclesiasticis*, cap. *De Epiphania* : « Epiphani-
norum diem solemnitate viri apostolici signave-
runt, quia in eo per stellam est Salvator ostensus,
siquidem eo die idem Jesus etiam Jordanis lava-
cingitur, divisoque cœlo Spiritus sancti descen-
dentis testimonio Dei Filius esse declaratur; ejus
diei nomen ex eo quod apparuit gentibus Epipha-
nia nuncupatur. Tribus ergo ex causis hæc dies
hoc vocabulum sumpsit, sive quia tunc in baptismo
suo Christus populis ostensus fuerit, sive quod eo
die sideris ortu Magis est proditus, sive quod primo
signo per aquam vinum factum multis est mani-
festatus. » Bernardus, serm. 1, *De Epiphania* : « Nec
sola hæc apparitio, sed altera quædam (sicut a pa-
tribus nostris accepimus) hodie celebratur, quæ, et
si longo post tempore, facta creditur hoc ipso die. »
Et serm. 2 : « Tres apparitiones Domini legimus,
uno quidem die, sed non uno tempore factas, et
quidem mirabilis secunda, mirabilis tertia, sed
prima apparitio mirabilius admiranda : mirabilis
aquarum mutatio, mirabilis Joannis, et columbæ
pariter, et paternæ vocis attestatio, sed illud mira-
bile magis, quod agnitus est a Magis. »

Auctor. Epiphanius solus, hæres. 51, putat
Christum mense Novembri, die ejus octavo bap-
tizatum; sic enim ait : « In tricesimo consulatu a
nativitate sua, circa decimum mensem venit ad
Joannem, et baptizatus est in Jordane fluvio tri-
cesimo anno nativitatis in carne, hoc est secundum
Ægyptios Athyr mensis duodecima, ante sextum
Iduum Novembrium. » Ægyptii etiam, ut refert
Chrysost. hom. in *Luc.* 11 *De Nativitate*; Hieron-
ym. in *Ezech.* 1; Cassianus, collat. 10, cap. 2,
die ipso quo natus est Christus, dicunt et baptiza-
tum. Sed confutant eos Chrysostom. et Hieron.
communi Ecclesiæ traditione et consensu : quæ
ubique sexta Januarii baptismum celebrat Christi.
Quod et n. 7, probavimus ratione efficaci.

V. Dominica. — Sexta synodus act. 18, c. 8,
ut supra c. 7, num. 15; Augustinus serm. 154, *De
tempore* : « Venerabilis est hic dies qui Dominicus
dies, et dies primus, atque perfectus est, et dies cla-
rus, in quo visa est prima lux, in quo transgressi sunt
filii Israel mare Rubrum siccis pedibus, et in quo
pluit manna filiis Israel in deserto, et quo Dominus
baptizatus est in Jordane, quo vinum de aqua in
Cana Galilææ factum est, quo benedixit Dominus
quinque panes, quibus satiavit quinque millia ho-
minum; in quo resurrexit Dominus a morte, quo
intravit Dominus in domos clausas, ubi erant disci-
puli congregati propter metum Judæorum : in quo
Spiritus sanctus descendit in apostolos, et in quo
speramus Dominum nostrum Jesum Christum ad
judicium venturum. »

VI. Et quarto. — Josephus, lib. viii *De antiquit.*,
cap. 4 : « Huic Augusto succedit in principatu Ti-
berius Nero, qui fuit Romanis tertius imperator,
sub quo quintus Judæorum rector Valerius Gratus

efficitur Annii Rufi successor. » Et infra : « Et
Gratus quidem talia gerens Romam revertitur,
postquam undecim annos in Judæa compleverat;
huic successor Pontius Pilatus effectus est. » Et
cap. 7 : « Tunc Pilatus, postquam in Judæa deci-
mum complevit annum, pergit Romam Vitellii jus-
sione compulsus : sed antequam Romam veniret,
Tiberius ex humanis rebus abcessit. » Eusebius,
lib. 1 *Histor.*, cap. 9 : « Idem scriptor in decimo
octavo *Antiquitatis* libro, anno Tiberii duodecimo
Pontium Pilatum Judææ regnum obtinuisse, atque
eundem decem annos continuos ad Tiberii fere oc-
casum ibidem commoratum enarrat. » Et cap. 10 :
« Eodem tempore, ut scribit evangelista, cum jam
Tiberius Cæsar decimum quintum imperii sui an-
num, et Pontius Pilatus quartum suæ præfecturæ
ageret, Servator, et Dominus noster Jesus Christus,
quando jam tricesimum ætatis suæ annum agere
incipiebat, ad Joannem, ut lavaero baptismatis tin-
geretur, se contulit. »

Auctor. Eusebius in *Chronico* primum Pilati
annum consignat 13, Tiberii, unde Niceph. lib. 1,
cap. 18 : « Tertium Pilato Judææ præside, inquit,
Joannem ad prædicandum afflatum. » Verum cum
constet ex Josepho decem annos præfuisse Judææ
usque ad ultimum Tiberii, hoc est 22, necessario
colligitur, anno Tiberii duodecimo incepisse, atque
ita quarto ejus anno Christum baptizatum a Joanne.

VII. Ac quinto. — Josephus, lib. xviii *Antiquitat.*,
cap. 4 : « Huic Augusto succedit in principatu Tibe-
rius Nero, sub quo quintus Judæorum rector Va-
lerius Gratus efficitur, Annii Rufi successor. Is,
Ananum removens sacerdotio, Ismaelum filium
Jabi pontificem designavit : sed et hunc non multo
post abiciens, Eleazarum Annæ pontificis filium
sacerdotio subrogavit; post annum vero etiam hunc
arceat officio, et Simoni cuidam, Camiti filio, mi-
nisterium pontificatus attribuit : sed non amplius et
ipse quam unius anni spatio eodem perfunctus
officio, Josephum, cui Caiphas nomen fuit, habuit
ordine successorem; et Gratus quidem talia gerens,
Romam revertitur, postquam undecim annos in
Judæa compleverat : huic successor Pontius Pilatus
effectus est. » Et cap. 7 : « Tunc Pilatus, postquam
in Judæa decimum complevit annum, pergit Romam
Vitellii jussione compulsus, sed antequam Romam
Pilatus veniret, Tiberius ex humanis abcessit. »
Et cap. 8 : « Vitellius autem veniens in Judæam
ascendit Hierosolimam : et erat forte tunc festi-
vitas a majoribus instituta, quæ Pascha vocatur. »
Et infra : « Vitellius tunc secundum morem anti-
quum stolam illam pontificum potestati contribuit,
neque permisit, ut quando usui opus esset a Gazo-
phylace peteretur. Hoc itaque beneficium Judæis
indulgens, pontificem Josephum cognomento Cai-
pham sacerdotali removit officio, cui Jonathan
filium Annæ in pontificale ministerium subrogavit. »

Auctor. Ex his Josephi dictis constat, quarto aut
quinto anno Tiberii a Valerio Grato constitutum

Caiphā pontificem, et perdurasse usque ad finem Tiberii, usque ad 57 aut 58 Christi annum, per 16 aut 17 annos. Anna autem socer Caiphæ, ut constat Joan. xviii, 9, dicitur *princeps sacerdotum*, non quod esset summus pontifex, hic enim erat Caiphās, ut dicitur Joan. ii, 49; xviii, 15, sed vel quia tunc qui exacti fuerant pontificatu, dignitate pontificia, et nomine gaudebant, licet non officio et potestate; atque ita principes sacerdotum, et pontifices dicebantur. Unde Joan. ii, 47, dicitur: *Collegerunt pontifices, et Pharisei concilium*. Et Luc. xxix, 16: *Quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes, et principes nostri*. Joan. xviii, 35: *Gens tua, et pontifices tui tradiderunt te mihi*. Hinc et Josephus, *De bello Judaico*, lib. iv, cap. 5, namque ait: « Auctor erat Ananus ævo maximus pontificem, itemque sapientissimus. » Et infra, cum dixisset rusticum quemdam Phānum Samuelis filium ad pontificatum evectum, subdit: « Pontifices etiam probatissimi, Gamela quidem filius Jesu, Anani autem Ananus, populum frequenter in cœtibus exprobrando, contra zelotas excitaverunt. » Vel certe quia multi principes dicebantur, qui non fuerant pontifices, principes sacerdotum vocabantur, qui erant de collegio Sanhedrin 72 seniorum, cujusmodi concilium collegerunt pontifices, et Pharisei. Et Actuum iv, 5, dicitur: « Factum est autem in crastinum, ut congregarentur principes eorum, et seniores, et scribæ in Jerusalem, et Annas princeps sacerdotum, et Caiphās, et Joannes, et Alexander, et quotquot erant de genere sacerdotali.

VIII. Cum tricesimum. — Lucas, c. iii, 21, 22: *Factum est cum baptizaretur omnis populus, et Jesu baptizato, et orante, apertum est cælum, et descendit Spiritus sanctus corporali specie, sicut columba in ipsum, et vox de cælo facta est: Tu es Filius meus dilectus, in te complacui mihi; et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur filius Joseph*. Irenæus lib. ii, *Adversus hæreses*, cap. 39: « Ad baptismum enim venit nondum qui triginta annos supplerat, sed qui inciperet esse tanquam triginta annorum; ita enim, qui ejus annos significavit, Lucas iii, 23, posuit: *Jesus autem erat quasi incipiens triginta annorum, cum veniret ad baptismum*. » Eusebius lib. i *Hist. eccles.*, cap. 10, « Eodem tempore, » et cætera ut supra num. 5. Gregorius Nazian. *Orat. in sancta lumina*: « Jesus purgatur, et tu purgationem aspernaris? a Joanne, et tu adversus præconem tuum insurgis? tricesimum annum agens, et tu ante lanuginem senes doces? » Et orat. 40, *In sanctum baptismum*: « At dices, Christus 50 anno baptizatur; lucere nempe atque in hominum oculis florere cœpit 50 demum anno, non autem ante id ætatis tempus. » Epiphanius, hæres. 51: « Erat autem Jesus incipiens esse annorum ferme triginta, filius existens, velut putabatur, Joseph; erat enim revera annorum 29 et mensium 10, quando ad baptismum venit, 50 quidem annorum, sed non plenus. Quapropter dicit, Incipiens esse annorum

ferme 50. » Et infra: « In tricesimo vero consulatu circa decimum mensem, venit ad Joannem, et baptizatus est in Jordane fluvio, tricesimo anno natiuitatis in carne. » Hieronymus, in c. i *Ezech.*: « Secundum anagogen vero præfiguratur Dominus, atque Salvator, qui triginta annos natus venit ad baptismum, quæ in homine perfecta ætas est. Unde et in Numerorum volumine juxta Hebræos, non, ut in Septuaginta continetur, a vicesimo quinto ætatis anno, sed a trigesimo incipiunt sacerdotes in tabernaculo ministrare. » Et infra: « Illud quoque intelligendum est quod in tricesimo ætatis suæ anno Dominus ad baptismum venerit, » et cætera ut supra num. 4. Augustinus, lib. iii, *De mirabilibus sacræ Scripturæ*, cap. 5: « Hic igitur puer scientia præibat ætatem, donec tricesimum annum agens ad Jordanem venit, et a Joanne. Et ipse baptismum suscepit. » Rupertus, lib. ii in *Joan.* ad fin.: « Toto anno illo, cujus initio baptizatus est, qui ætatis ejus tricesimus annus exstitit, absque miraculis taciturnus degit: initio namque tricesimi anni sui, videlicet ejusdem anni die tertio decimo, baptizatus est: dicit enim Lucas: *Ipse autem Jesus erat incipiens quasi annorum triginta*; quod idem est, ac si dixisset: Quando baptizatus est Jesus, annus tricesimus ætatis ejus volvi tunc cœperat. »

Auctor. Cum supra docuerimus num. 4, baptizatum Christum die 6 Januarii, necessario consequitur ut dicamus fuisse diem illam 6 Januarii anni tricesimi Christi, si tricesimo anno baptizatus est, ut probavimus, vel anni tricesimi primi, ut vult Beda, lib. *De rat. temp.* cap. 45, quem loquendi modum indicavit Ignatius epist. 5, *Ad Trallianos*; Chrysost. hom. 10, in *Matth.*; Euthym. *Matth.* 3; et Bernard. serm. 1 *Epiph.*, qui exactis annis 50 baptizatum dicunt Christum: qui tamen facile explicari possunt, juxta illum modum loquendi Luc. ii, 21: *Postquam consummati sunt dies octo*, id est: Postquam accessit octavus dies. Orig. autem, hom. 1 in *Ezechiel.*, Justin. *Dialog. cum Triphone*, Ambros. in *Luc.* iii, et Theoph. nihil novi præter Lucæ verba explicant, quæ habent: *Et erat Jesus incipiens quasi annorum triginta*, quia revera incipiebat esse quasi annorum 50, quia incipiebat tricesimum annum per dies 15. Et confirmatur, quia Christus baptizatus est, ut omnium constat sententia, anno 15 imperii Tiberii Cæsaris, juxta cap. Lucæ iii, et cum Tiberius inchoaverit imperium die 19 mensis Augusti, quo Octavianus decessit, plenis 56 annis, a primo consulatu inito, et Christus finierit suum annum 15 Decemb. mox secuto, sequitur eadem enumerandi ratione servata, Tiberium confecisse suum annum 14 die 19 Augusti, et Christum suum 29 die 25 Decemb. mox secuti, quo erant consules Silanus et Nerva, anno U. C. 781; et ab eo die 19 Augusti mensis cœpisse Tiberium suum 15, et Christum a die 25 Decemb. post illum August. secuti, inchoasse suum annum 50, ex quo exactis 7 tantum diebus Kalend. Januar. statim secuti, creati

sunt consules duo Gemini C. Rubellius Gemin. et C. Fusius Gemin. Jam ex his sic prænotatis hoc modo conficitur ratio : Vel Christus baptizatus est illo tempore medio inter diem 19 mensis Augusti, quo cœpit Tiberius suum 15 annum, et 23 Decemb. quo cœpit Christus suum 30, nempe mense Novemb. et sic Christus fuisset baptizatus 29 annorum, deficiente uno fere mense ad complendum 30 annum : quod nemo dixit, nec dici potest, quia nemo non concedit post inchoatum 30 annum, juxta D. Lucam, Christum baptizatum. Vel baptizatus est completo anno 30, et incepto 31, ut dixit Beda, et cæteri relati, et hac ratione non fuisset Christus baptizatus anno 15 Tiberii, qui completus est 19 die Augusti, ante Decemb. quo Christus ingressus est 31 annum ; sed anno Tiberii 16, contra dictum Lucæ ab omnibus, et ab ipso Beda, sic intellectum. Vel denique baptizatus est in anno 30, cum complisset 29 annos, et menses 10, vi Iduum Novemb., ut dixit Epiphanius, et nec hoc verum est, quia certo sequitur hac ratione non fuisse Christum baptizatum anno 15 imperii Tiberii Cæsaris, sed 16 ; siquidem mense Aug. præcedente dictum Novembrem, ut diximus, complevit annum 15, et incepit 16. Unde colligitur sibi ipsi contradicere Epiph. qui enumerans 30 consulatus a consulatu Augusti 13, cum Sylvano, usque ad consulatum Sylvani, et Nervæ, sub hoc dicitur 30 annum egisse Christum, cum natus fuerit sub illo, quod quidem falsum est, quia si Christus natus est sub primo illo consulatu, ergo ad finem illius 6 diebus antequam finiretur, nam sequens consulatus Kalend. Januarii incipiebat. In fine ergo 30 consulatus Sylvani et Nervæ, ut supra diximus, cœpit Christus suum annum 30 ; et statim post 6 dies creati sunt consules duo Gemini, sub quibus necessario dicere debet baptizatum Christum, si Novembri mense baptizatus est, ut quidem sub his consulibus baptizatum constituunt Christum Tertullian. *Adversus Judæos*, cap. 8 ; Severus Sulpitius, *Sacræ hist.* lib. 1 ; dum hos consules assignant anno 15 Tiberii, quamvis errent, hoc anno Christum passum asserentes. Cum ergo alii dicendi modi non comprobentur veri, sequitur hunc esse certum, quo dicimus Christum 15 anno Tiberii 6 die Januar., quo inceperat 30 annum per 13 dies, coss. duobus Geminis, Christum fuisse baptizatum. Beda autem ex eo videtur deceptus, quod Augusto tribuerit non 56 annos imperii, sed 57, unde 15 Tiberius constituit subsequentibus consulibus, sub quibus Christus annum agebat 31.

IX. *Ad Pascha.* — Auctor. Cum Christus baptizatus sit die 6 Januar. et statim ductus sit a Spiritu in desertum, ibique 40 dies jejnaverit, remansit in deserto jejunans usque ad 15 Kalend. Mart., hoc est usque ad diem 15 Februar. ; sequenti vero Martio Pascha celebrabatur, ad quod venisse Christum ex consuetudine quis dubitet ? Imo cum, ut mox ex Epiphani. dicam, statim post baptismum redierit Nazaretham ad matrem. existimari et non

sine ratione potest, Christum cum matre ascendisse Hierosolymam ad Pascha celebrandum, imo sæpe ibi fuisse, quia Joann. c. 1 dicitur, *Medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis.*

X. *Matrem.* — Epiphanius, hæres. 31 : « Ut ostendat post 40 dies tentationis, et post reditum ab ipsa tentatione, et profectionem ad Nazareth, et Galilæam, rursus ad Jordanem ipsum venisse. » Et infra : « Postquam venisset ipse a tentatione, et transisset per mare, et Jordanem, et profectionem ad propria instituisset, digressus eo, ubi enutritus erat, ad matrem in Nazareth. »

Auctor. Satis est verisimile, si Christus toto illo anno a baptismo ad nuptias, nil publice egit, sæpe rediisse ad matrem, ut illam visitaret et consolaretur.

XI. *Cum Joanne.* — Sophronius patriarcha Hierosolymitanus, in *Prælo spirituali*, cap. 1 : « Erat senex quidam habitans in monasterio abbatis Eustorgii, Joannes nomine, quem sanctus Elias, episcopus Hierosolymitanorum, voluit ducem monasterii constituere ; ille vero non acquiescebat, dicens : In montem Sina, orationis causa, pergere volo. Archiepiscopus autem cogebat eum, ut prius abbas fieret, et postea pergeret quo vellet. Cum vero senex non acquiesceret, dimisit eum spondentem se, postquam reversus esset, suscepturum regiminis curam, et ita salutato archiepiscopo iter arripuit, ut ad Sina montem proficisceretur, assumpto secum et discipulo suo ; transvadatoque Jordane fluvio, cum vix uno lapide processissent, cœpit senior rigore detineri, ac post paululum invasit eum febris : cum vero in tantum exeresceret ardor febris, ut ambulare non posset, invenerunt speluncam parvulam, in quam ingressi sunt, ut requiescerent ; cum vero febris ita invaluisset, ut se vix movere posset, in ipsa spelunca tres dies commorati sunt. Tum senex in somniis aspexit quemdam adstantem sibi, et dicentem : Die, senex, quo ire vis ? Respondit : In montem Sina. Dicit ei : Ne, quæso, recedas hinc ; cum vero id seni persuadere non posset, abscessit ; febris vero seni acrius infesta erat. Rursus nocte sequenti idem seni astitit eodem habitu, et ait : Quid, senior affligi vis ? Audi me, et nusquam hinc proficiscaris. Ait illi senex : Tu quisnam es ? Respondit is qui apparuerat : Ego sum Joannes Baptista, et ideo tibi jubeo ut nusquam recedas, nam spelunca ista brevis major est monte Sina, quippe in hanc sæpius Dominus noster Jesus, cum me visitaret, ingressus est. Pollicere mihi, quod hic habitabis, et ego mox tibi sanitatem restituo. Quod senex audiens, libenter spopondit se in eadem spelunca permansurum, et continuo sanus effectus, perseveravit ibidem toto vitæ suæ tempore ; speluncam vero illam fecit ecclesiam, congregavit fratres. Appellatur locus ille Sapsas. Fuit in eodem loco Sapsas commorans in spelæo senex alius tantæ virtutis, ut leones secum in eadem spelunca susciperet, atque cibum in sinu suo ipsis præberet.

Auctor. Cum Joan. dicat (1, 35) ipse Baptista :

Et ego nesciebam eum, sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit : Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et iterum (Ibid. 31) : Et ego nesciebam eum, sed ut manifestetur in Israel, propterea ego veni aqua baptizans. Quibus verbis significat ante signa data in baptismo Christi, se ignorasse, saltem de facie, et definite, Christum. Ergo Joannes, cum dicit sæpius se visitatum in spelunca illa, loquitur sane de tempore post baptismum, quo jam illum agnoscebat, nec enim si visitabatur, poterat non illum agnovisse. Et quidem ex Joannis 1, colligitur aperte, Christum post baptismum, et 40 dierum jejunium, ad Joannem rediisse, ut v. 29 : « Altera die vidit Joannes Jesum venientem ad se, et ait : Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et v. 35^t : Altera die iterum stabat Joannes et ex discipulis ejus duo, et respiciens Jesum ambulantiem, dicit : Ecce Agnus Dei. Ergo sæpe alias venisse credendum est.

XII. Sua doctrina. — Auctor. Christum eo tempore doctoris munere functum fuisse, constat *Joan. 1*, ubi refertur duos discipulos Joannis secutos Christum vocasse Rabbi, quod est, Magister; et cum eo mansisse die illo, deinde Simonem Petrum et Nathanaelem, et Philippum, cæterosque discipulos, quorum fit mentio cap. 11, illi adhæsisse ut magistro.

XIII. Tertia die. — Joannes, 11, 43 : « *In crastinum voluit exire in Galilæam, et invenit Philippum. Cap. 11 : Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ.* Origenes, tom. 1x in *Joan.* : « Prima ergo die testimonia fiunt, altera Jesus ad Jordanem venit, tertia autem Joannes (cum staret cum duobus discipulis, intuitusque esset Jesum ambulantiem, ac dixisset : *Ecce Agnus Dei*) præsentibus admonet, ut sequantur Filium Dei; jam in quarta die cum exire vellet in Galilæam, ille qui exiit ad quærendum quod perierat, invenit Philippum, et dicit ei, *Sequere me*; die vero tertia, post quartam, quæ sexta est in earum numero, quas a principio recensuimus : *Nuptiæ fiunt in Cana Galilææ.* »

Auctor. Hæc Origenis expositio inter multas, quæ adhiberi solent, videtur magis rationi consona. Crastinus enim ille dies, quo voluit exire in Galilæam, fuit primus dies, quo vocavit Philippum; secundus, quo postquam accessit Canam Philippus vocavit Nathanaelem (*Joan. 1, 46*), qui erat e Cana, ut ait Joannes, c. xxi, 1; et notat Hieron. lib. *De locis Hebraicis*; tertius quo nuptiæ factæ sunt; nec enim longe aberat Cana a Jordane.

XIV. Sexta Januarii. — Ambrosius, serm. 19 in *Epiphan.* : « Hodie procuramus gaudia. Ergo quia tunc primum apparuit Salvator mundo, ipsa dies eodem vocabulo *Epiphania* nuncupata est. Quomodo autem apparuerit requiramus. Dicitur hoc primum fecisse miraculum, ut aquam mutaret in vinum. » Et serm. 21 : « Plerique in hac sancta Epiphaniæ die hactenus a Domino mirabilia facta esse commemorant, ut rogatus ad nuptias aquæ substantiam in vini

speciem commutaret, ac liquorem fontium in meliorem usum sui benedictione transferret. » Et serm. 22 : « Ad omnes vos, fratres, prædicationem meam in die sancta Epiphaniæ pervenisse credo, in qua descripsimus tunc, nonnullis asserentibus, aquam in vinum fuisse conversam. »

Epiphanius, hæres. 51 : « In ipsa die [nativitatis suæ secundum carnem, (quam quintam, aut sextam Januarii putat,) primum signum fecisse comperitur, mutatæ aquæ in vinum, cum explesset triginta annos. » Et infra : « Attamen undequaque undecima Tybi mensis prædicta Domini in carne natiuitas facta est, et circa ipsam undecimam post annos triginta factum est primum signum in Cana Galilææ, quando aqua facta est vinum. » Augustinus, serm. 29 et 37, ut supra num. 4. Eucherius Lugdunensis, serm. *De Epiphania* : « Hodie per documenta certissima Deus in homine declaratus, aquas ad salutem humani generis suo baptismo consecravit, sive hæc eadem illius mirandi dies sit, qua primum in Cana Galilææ in nuptiali convivio aquas in vinum convertit. » Petrus Chrysologus serm. 54 et 100. Maximus, serm. 1, *De Epiphania*. Isidorus, lib. 11 *De officiis*, cap. *De Epiphania*, ut supra num. 4. Rupertus, lib. 111 *De divinis officiis*, cap. 24 : « Sanctus dies Epiphaniæ, cum tribus ex causis sit celebris : ea namque die a Chaldæis Dominus est adoratus; itemque annorum triginta jam esse incipiens, a Joanne baptizatus est; atque redeunte anno ex aqua vinum fecit ad nuptias. » Et infra : « De tertia jam dictæ festivitatis causa, scilicet de eo quod Dominus vinum fecit ex aqua, quæri solet, qualiter eodem die, quo Dominus baptizatus est, factum esse conveniat? Dominus namque qua die baptizatus est, neque discipulos eligit, neque miracula fecit, sed statim ductus est in desertum a Spiritu suo, ut tentaretur a diabolo, ubi et quadraginta dierum celebravit jejunium, atque inde reversus, tum demum discipulos elegit, quos et doctrinis instrueret, et miraculis confirmaret : nunquid annum suæ ætatis tricesimum, cujus initio baptizatus est, totum sine discipulis exegit; et ita redeunte anno, eadem die, illud admirabile signum primum coram discipulis fecit? Ita sane credendum est, quomodo tria hæc quæ superius dicta sunt una die celebrata esse secundum sanctæ Ecclesiæ auctoritatem negare non possumus. » Et lib. 11 in *Joan.*, ad finem : « Quo tempore anni, vel die factum sit signum istud, auctoritate sanctæ Ecclesiæ dubitare prohibemur, quæ ipsa die, qua ipse Dominus adoratus est a Magis, et qua a Joanne baptizari voluit, hujus quoque signi gloriam celebrare consuevit. Quod si eodem die, revertente anno factum est, imo quia prædictæ auctoritate sanctæ Ecclesiæ indubitanter concedendum est, cogimur fateri, quia toto anno absque miraculis taciturnus deguit. » Et infra : « Igitur sicut a majoribus diligenter observatum, nobisque traditum, tricesimo primo ætatis suæ anno jam inchoato

fecit gloriosum hoc signorum initium, dignum sequacibus suis : in hoc quoque providens exemplum, ne quis immature virtutes suas in publicum proferat, in periculo perniciosæ vanitatis. Ubi vero toto illo anno fuerit, vel quid egerit, incertum est, nam si exacto quadraginta dierum jejunio statim a deserto rediit, et inter homines ambulavit, quomodo Joannes, qui illum cœlitus agnoverat, jamque ostenderat venientem ad se, dicens : *Ecce Agnus Dei* (Joan. 1, 36), quomodo, quæso, lucerna lucens, quæ ad hoc accensa fuerat, ut omnibus illum ostenderet, toto illo anno se continuit, nec suis saltem indicavit discipulis ? claret enim quod eis anno illo non indicaverit, qui nunc primum, id est, tertia die ante prædictas nuptias, illo iterum dicente : *Ecce Agnus Dei*, gratulantur se invenisse illum; et dicunt : *Invenimus Messiam*. (Ibid. 41.) Potest itaque recte intelligi, quod et post jejunium quadraginta dierum, aliquantulum in deserto perstitit, Matthæo dicente iv, 11 : *Reliquit eum tentator, et ecce accesserunt angeli, et ministrabant ei*. Marcus quoque videtur expressius indicare moram temporis, dicendo (i, 13) : *Eratque cum bestiis, et angeli ministrabant ei*. Bernardus, serm. 1 et 2 *De Epiphania*. ut supra, num. 4:

AUCTOR. Quamvis ex his Patribus complures non audeant affirmare vinum conversum ea ipsa die Epiphaniæ, Januarii sexta, verum satis illi assentiunt, dum communem esse in Ecclesia opinionem fatentur : imo sanctæ Ecclesiæ auctoritate firmatum non posse negari dicit Rupertus. Et quidem cum sub una eademque dubitandi ratione dicant, tribus modis eo die Christum apparuisse, per stellam, per baptismum, et in nuptiis, si unum aut alterum ut certum creditur, cur non credatur et tertium ? Aut si hoc incertum est, et duo alia incerta esse necesse est : ergo sicut credimus unum, credamus et aliud. Christus igitur, si baptizatus est 6 die Januarii, ut diximus, post baptismum jejunavit 40 dies, et sequenti die superavit tentationes, die 16 Februarii. Conjicit autem non immerito Rupertus dies aliquot in deserto perstitisse, post devictam tentationem, deinde aliquod tempus permansit Hierosolymis, ut verum habeat dictum Joannis (Joan. 1, 19) ad sacerdotes et Levitas missos Hierosolymis : *Medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis*, et apud Joannem mansit aliquod etiam tempus, in quo ab eo reddita sunt illa de Christo testimonia, quæ refert Joan. (Ibid.), et ut minimum sex dies ibi fuit, quos enumeravit Origenes supra, n. 12, in quorum sexto celebratæ sunt nuptiæ. Post celebratas nuptias descendit Capharnaum cum matre (Joan. 11, 1 seq.) et ibi manserunt non multis diebus, quia prope erat Pascha Judæorum, et ascendit Jesus Hierosolymam via milliarium 110, hoc est, 27 leucarum dimidia, quam viam confecisse peditem credendum est, quinque, aut sex diebus. Ergo si nuptiæ celebratæ essent eo ipso anno, quo baptizatus est Christus, debuere celebrari medio tempore inter baptismum sexta Januarii factum, et Pascha celebratum

luna, aut die 14 Martii, ergo post 40 dies jejuni usque ad 16 diem Februarii, et aliquot alios dies, quibus perseveravit in deserto cum bestiis, egitque Hierosolymis apud sacerdotes et Levitas, usque ad 24 aut 26 Februarii, et sex, ut minimum, quos egit apud Joannem, usque ad 4 Martii. Jam hoc die celebratæ sunt nuptiæ. Inde postera die, ut hoc demus, profectus est Capharnaum, ubi mansit non multis diebus, nempe a 5 Martii usque ad 9 aut 10. Et demus tres tantum dies ad conficiendum iter Hierosolymam ad Pascha, certe satis stricte enumeramus tempus, et tamen non est credendum, non plures dies quam sex mansisse in Capharnaum, nec plures quam tres confecisse viam Hierosolymitanam, ac non mansisse uno aut altero die in Cana post nuptias; nec plures dies Hierosolymis, et apud Joannem conversatum, ac non mansisse in deserto aliquod tempus post superatum Satanam. Itaque si juxta Epiphanium a baptismo ad nuptias 69 dies transisse dixerimus usque ad 6 diem Martii, nolimusque adeo esse rigidi in horum dierum consequenti supputatione, et rem nimis premere, nuptiæ non potuerunt celebrari eo anno, inter baptismum et Pascha illius anni 30 Christi, sed in sexta die sequentis 32 : ut sic posset esse per aliquod spatium et in Cana, et in Capharnaum, et paulatim proficisci Hierosolymam, et hæc omnia suavius commodiusque conficere, non concitate, aut celeriter. Propter hanc enim supputationem aptius faciendam Epiph. opinatus est, Christum baptizatum mense Novembri, ut sexta die Januarii sequentis anni assereret nuptias celebratas, et dies sequentes usque ad Pascha commodius numeraret. Constat igitur jam anno Christi 31 per dies tredecim inito, celebratas nuptias in Cana Galilææ, et primum signum ab eo editum.

XV. *Frates Jesu*. — Joannes, 11, 12 : *Post hæc descendit Capharnaum ipse, et mater ejus; et fratres ejus, et discipuli ejus*.

AUCTOR. Ex hoc loco satis constat fratres Domini venisse cum Virgine ad nuptias; qui autem dicti sint fratres Domini, et qua ratione, diximus cap. 1, n. 11.

XVI. *Ob necessitudinem*. — AUCTOR. Quæ fuerit hæc necessitudo Virginis cum sponso, quæritur ab interpretibus Joannis, quise fuerit in his nuptiis sponsus. Quidam Joannem evangelistam sponsum existimant, auctoritate moti Abdæ Babylonici, lib. v *Historiæ apostolicæ*, in Vita Joannis, ubi sic eum inducit orantem : « Tu, Domine, qui servulum tuum mundum a conjunctione feminea præstitisti, te Domine rogo, qui festinanti mihi ad nuptias in juventute demonstrasti te, atque dixisti mihi, Necessarius es, Joannes; tu mihi, Domine, in mari dignatus es dicere : Joannes, nisi meus esses, permitterem tibi ut uxorem duceres; » et Augustini Præfatione in Joannem, dicentis : « Iste siquidem est Joannes, quem Dominus de fluctivaga nuptiarum tempestate vocavit, et cui Matrem virginem virgini commenda-

vit; » et Bedæ similiter Præfatione in Joan. asserentis : « Hic est Joan. evangelista, unus ex discipulis Dei, qui virgo a Deo electus est, quem de nuptiis volentem nubere vocavit Deus. » Cum contra alii objiciant B. Ignât. Epist. ad Philadel., Epiphani. hæres. 58, et Hieronym. lib. i *contra Jovinianum*, asserentes Joannem nunquam nuptias contraxisse, et August. tractatu ultimo in Joannem dicentem, « plus amatum, quod neque uxorem duxerit, et ab ineunte pueritia castissimus vixerit. » Qui hoc voluit dicere cum dixit de *fluctivaga nuptiarum tempestate*, quod non nuptias contraxerat. Potest etiam objici quod postea in Evangelio, Luc. iv, vocatus dicatur Joannes; et creditu est non facile vocatum fuisse in nuptiis, idque ipsum Joannem non retulisse. Quare Nicephorus, l. viii *Historiæ eccles.* cap. 50, sponsum dicit fuisse Simonem Chananæum, qui a Cana ita est dictus; et diversus est a Simone filio Clopæ, qui unus fuit ex dictis fratribus Domini et successit Jacobo in Ecclesia Hierosolymitana; ille enim apostolus fuit, Zelotes dictus: qua de re alias commodius. Quis vero fuerit sponsus incertum relinquo.

XVII. — *Ubi cum.* Joannes in *Historia evangelica*, cap. ii : *Et deficiente vino, dicit mater Jesu ad eum : Vinum non habent. Et dicit ei Jesus : Quid mihi et tibi est, mulier ? nondum venit hora mea. Dicit mater ejus ministris : Quodcunque dixerit vobis, facite. Dicit eis Jesus : Implete hydrias aqua ; et impleverunt eas usque ad summum, et dicit eis Jesus : Haurite nunc, et ferte architriclino . Et cætera quæ referuntur a Joanne.*

CAPUT XV.

Deipara secuta Filium ab eo baptizatur, et in urbe Capharnaum commoratur.

Celebratis nuptiis, ex Filio cognoscens mater adesse tempus, quo in lucem prodire ac doctrina cælesti mundum imbuiere deberet, I) eum sequi, illique perpetuo, pro viribus, constituit adhærere; vel ut debitum Filio dilectissimo præstaret obsequium vel ne divino ejus privaretur alloquio. Igitur II) secuta Christum e Cana urbem nobilissimam Capharnaum, Galilææque metropolim proficiscitur: ubi non multis diebus (nam prope erat Pascha Judæorum) commorata, ad festum cum Filio Hierosolymam ascendit. Paschate de more celebrato, cum Christus ad Jordanem secederet, ut ibi suum baptismum ordiretur, concedente locum Joanne, qui in Ennon juxta salim baptizabat, eo se mater contulit, atque III) a Filio, sicut IV) et Petrus, qui eo munere erga alios apostolos functus est, baptizatur. V) Per novem menses ibi commorati, cum audirent Joannem in vincula conjectum, ut simul etiam Phariseorum invidiæ cederent, Capharnaum VI) suam civitatem, Decembris mense redire; in qua integrum illum annum, cum novem sequentibus mensibus, magna ex parte conserere: inde Christo universam Galilæam peragrante, et verbo et opere mirabiliter illustrante. VII) Sequenti Martio, ut illis moris erat, ad Pascha celebrandum Hierosolymam ascendere; sed confestim ad Galilæam, in suam civitatem, Capharnaum, sunt reversi. Summa, ut par erat, de Jesu opinione concepta, cum VIII) redeuntem illum domum aliquando copiosa turba secuta esset, ut nec

reficiendo corpori, nec pani sumendo daretur locus. oblatum dæmoniacum, cæcum, mutumque in omnium conspectu sanitati restituit. Quod opus per sese quidem admirandum, Pharisei, qui magna Christi opinione moti omnem Syriam pervagante, ad eum venerant Hierosolymis, dæmoni tribuebant; cognati vero Christi, in furorem versum existimantes, sic ut exierint ad tenendum eum, ex insania profectum opus esse judicabant. Sed inter tam perversa judicia, non defuit fidelis mulier, quæ e media turba intendens vocem in has Mariæ laudes, vi admirationis compulsa proruperit : *Beatus, inquit, venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti.* Sed Christus : *Beati, ait, qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud.* (Luc. xi, 27.) IX) Aberat tunc forte domo sollicita pro Filio mater illum quærens, cumque regrederetur, videns turbam, quæ audiebat Christum, ad fores usque circumcidentem, nec aditum sibi patere ullum; et Phariseorum calumnias et assiduam laborem Filii materno animadvertens affectu, ut paululum posset recreari, tempusque superesset aliquod, quo posset refici, ei petit denuntiari pro foribus adesse matrem cum cognatis aliis, qui eum vellent convenire. At Christus pluris Patris, quam matris negotia faciens, suam matrem, sororem, et fratres, illos respondit esse, qui sui Patris complerent voluntatem. Ac sic quidem eo die, sermone producto missa turba est, et mater ad domicilium admissa.

TESTIMONIA.

I. *Eum sequi.* — Epiphanius, hæres. 78, contra Antidicomarianitas : « Erat Maria assectatrix Jesu, cum ipso semper existens. » Augustinus, *Serm. de Assumptione Mariæ* : « Absque dubio omni opere ministratrix exstitit, quæ hunc in utero gessit, et omnem infantiam ejus matris affectu ita prosecuta est, ut usque ad crucem, in qua Filium jam virum perfectum vidit pendentem, ab ejus indubitanter ministerio non recesserit, consecuta non solum gressibus pedum tanquam pro amore Filii, verum etiam imitatione morum tanquam pro reverentia Dei. Maria ergo ministra Christi, spiritualium operum qualitatibus, sicut devotissima exstitit, ita absque dubio religionis fide et veræ credulitatis charitate secutrix fuit. » Et infra : « Ecce igitur Maria fide et opere Christi administratrix, et devota usque ad ejus mortem secutrix, non plus gressu quam imitationis affectu. » Ildefonsus, *serm. 5, in Assumptione B. Mariæ* : « Duodecim elegit, quos apostolos vocavit, quorum semper conventui, nobili contubernio semper adhærebat sanctissima Virgo, cum illis semper habitabat, seseque Dominicis conspectibus frequenter præsentari gaudebat. » Simeon Metaphrastes, in *Orat. de vita et dormitione Mariæ* : « Quoniam autem non alio spectat argumentum propositum, quam solum ad ostendenda Virginis magnalia, erit hoc quoque ex his quæ illius sunt bona et præclara, si ostenderit eam fuisse perpetuo versatam cum Filio, et ei semper assedissee, et nec in tempore quidem rerum adversarum, nec in passione fuisse ab eo separatam. » Euthymius, in cap. xxvii Matth. in ea verba : *Inter quas erat Maria Magdalena* : « Quærendum est quomodo ipsius non meminerunt evangelistæ. Quia de ea notum erat, quod adfuerit, et quæ matrum sunt demonstra-

verit, ideoque neque planetum ejus scripserunt; abunde enim satisfecerunt pronuntiantes, quod Filium docentem sequebatur. » Bernardus, serm. *Signum magnum* (Apoc. xii, 1), post medium: « Toties Maria Filium audit, non modo turbis loquentem in parabolis, sed in discipulis seorsum regni Dei mysteria revelantem; vidit miracula facientem; vidit deinde in cruce pendentem; vidit expirantem; vidit resurgentem. » Guarricus, Bernardi discipulus, serm. 4, *De Assumptione*: « Sed et cum evangelizans circumiret Jesus civitates et castella, Maria comes individua vestigiis ejus adhærebat, pendebatque ex ore docentis, adeo ut nec procella persecutionis, nec horrore supplicii a consecratu Filii et Magistri potuerit absterri. » Nicephorus, lib. 1, cap. 33: « Itaque quemadmodum recti integrique homines per quos mundus universus evangelica sagena captus est, sic et mulieres plurimæ credentes, et necessaria ei ministrantes, a Christo sunt admissæ, in quibus omnibus celeberrima est Maria Magdalis orta, quæ quidem antea septem spiritibus afflata atque detenta eisque ab Jesu liberata, de cætero conversandum vivendumque sibi cum curatore suo putaverat; quapropter cum Genitrice Dei, et Salome, et alia Maria, atque cum aliis, familiarem consuetudinem habens, obsequi, et administrare Christo, et discipulis ejus, non intermiserat. »

AUCTOR. Hoc unum est, ex quo pendet maxima pars historiæ Mariæ Virginis, dum Filius ejus prædicavit, per tres videlicet annos integros, tricesimum primum, tricesimum secundum, tricesimum tertium, et tres præterea menses, ex tricesimo quarto usque ad diem 14 Martii, quo Pascha illud extremum celebratum fuit, in quo Christus est crucifixus; nam si semel concesserimus matrem assiduam fuisse Filii sectatricem, ea omnia, quæ in hoc capite narramus, recte contexta videbuntur. Esse autem id concedendum, præterquam quod sigillatim suo loco probabitur, et auctoritas prædictorum Patrum id suadet, et ratio ex historia evangelica collecta id etiam satis confirmat. Nam ex quo Maria discessit Nazareth et venit ad nuptias, non rediit Nazaretham, siquidem cum Filio abiit Capharnaum, ibi mansit non multis diebus, quia prope erat Pascha Judæorum; ad quod celebrandum descendit Jesus Hierosolymam; descendisse autem et Mariam quis dubitet? Cum hæc illi consuetudo fuisset; et cum Filio sine dubio, quocumque mansit in Judæa, donec rediit Capharnaum civitatem suam, quod in ea domum haberet; unde secundo ejus anno, qui erat 32 Christi, post aliud Pascha, cum in Capharnaum esset in domo, mater ejus cum fratribus aderat querens eum, et in ea urbe cum Christo habitasse creditur, donec tandem cum illo ascendit Hierosolymam. Ubi in extremo Paschate fuisse dubitari non potest; siquidem stetit juxta crucem. Præterea, si alicubi morata fuisset Virgo, maxime Nazarethæ, at in ea habitasse, ex quo venit Cana, credi non potest, siquidem secessit inde cum Jesu in Capharnaum, et quia semel tan-

tum videtur Christus Nazaretham rediisse, postquam multum temporis habitavit in Capharnaum, quando illi datus est liber Isaïæ, tandem præcipitare eum voluerunt e montis vertice, summo despectu eum habentes Nazareni. Unde quando ad finem anni 31 rediit e Judæa in Galilæam, cum satis prope Nazaretham transiret, noluit in eam ingredi, sed ea præterita venit Cana, et inde in civitatem suam Capharnaum. Quis autem credat sustinuisse Filium non invisere aliquando matrem tam bene de ipso meritam, si ibi habitaret? Denique cum Nazareni dixerunt, tunc cum Jesus in patria sua docuit, parvipendentes eum: *Nonne hic est filius fabri? Nonne hic est faber, filius Mariæ, frater Jacobi, et Jose, et Judæ, et Simonis? Nonne mater ejus dicitur Maria, et fratres ejus Jacobus, et Joseph, et Simon, et Judas? et sorores ejus nonne omnes apud nos sunt* (Marc. vi, 3; Joan. vi, 42)? profecto non quod præsens ibi habitaret Maria id dixerunt, siquidem nec Joseph tunc in vivis erat, et fratres Domini semper eum secutos scimus; ergo et matrem eum secutam similiter dicendum est. Tantum de sororibus dicunt apud se esse. Nec pateretur ulla ratione Christus, ut ludibrio et contumeliis exposita mater dilectissima, vidua, ac pauper in ea maneret urbe, in qua tam impii erant cives, ut ex contemptu, matrem Mariam illi objicerent, et voluerint eum præcipitem agere. Et hæc quidem sint in universum dicta, quæ per singula in sequentibus confirmabuntur, et ex chronographia vitæ Christi, quem non multo post contexemus, fient manifestiora.

II. *Secuta.* — Joannes in *Historia evangelica*, cap. 11: *Post hæc (e Cana) descendit Capharnaum ipse, et mater ejus, et fratres ejus, et discipuli ejus, et ibi manserunt non multis diebus, et prope erat Pascha Judæorum, et ascendit Jesus Hierosolymam. Cum autem esset Hierosolymis in Pascha, in die festo multi crediderunt in eum.*

AUCTOR. Quamvis non dicatur matrem ascendisse ad Pascha, non propterea id est dubitandum, quia nec discipulos ascendisse cum Jesu dicitur, et tamen inferius ait Joannes (vers. 19, 22) discipulos audisse Christum de corpore suo dicentem, *Solvite templum hoc*; et cap. 11, post colloquium cum Nicodemo, secessisse Jesum cum discipulis suis in Judææ partem illam, in qua baptizavit. Et quidem cum mater esset observantissima, pro sua insigni pietate, siquidem de ea dicit Lucas, cap. 11 (vers. 41): *Et ibant parentes ejus per omnes annos in Jerusalem in die solemnium Paschæ, et ascendentibus illis Hierosolymam secundum consuetudinem diei festi*; quamvis, Exod. xxiii, 15; et xxxiv, 17; et Deut. xvi, 4, hoc festum masculis tantum celebrandum tradatur, dubitari tunc non potest, quin singulis annis cum Filium haberet nunc ducem, quem puerum olim ipsa ducebat, ascenderit Hierosolymam, cum nihil haberet quo impediretur: hoc ergo fuit primum Pascha, quo Christus refertur ab evangelistis, ascendisse Hierosolymam, cum inchoasset annum 31, per

menses, qui a 25 Decembris, usque ad Pascha residui sunt.

III. A Filio. — Euthymius, in *Joan.* cap. III : « *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Scribunt quidam apostolorum temporibus proximi, quod Christus Petrum, ac Virginem Mariam matrem baptizaverit, Petrus vero reliquos omnes apostolos. »

Auctor. Vide quæ sequenti numero dicuntur.

IV. Et Petrus. — D. Evodius, episcopus Antiochenus, in epistola *Phos* apud Nicephorum, lib. II, cap. 3 : « Christus manibus ipse suis Petrum tantummodo baptizavit, Petrus porro Andream, et filios Zebedæi; ii deinceps reliquos apostolos; septuaginta autem illos Petrus, et Joannes, Theologus dictus, baptizarunt. » Clemens Alexandrinus, in *v Hypotyposeon*, apud Sophronium Hierosolymitanum patriarcham, in *Prato spirituali*, cap. 76 : « Christus dicitur Petrum solum baptizasse, Petrus Andream, Jacobum et Joannem: illi autem reliquos. » Tertullianus, lib. *De baptismo*, cap. 12 : « Cum vero præscribitur nemini sine baptismo competere salutem, ex illa maxime pronuntiatione Domini, qui ait (*Joan.* III, 5) : *Nisi natus ex aqua quis erit, non habebit vitam*, suboriuntur scrupulosi, imo temerarii tractatus quorundam, quomodo ex ista præscriptione apostolis salus competat, quos tinctos non invenimus in Domino, nisi Paulum. Et nunc illis ut potero respondebo, qui negant apostolos tinctos. Nam si humanum Joannis baptismum inierant, et Domini cum desiderabant, quatenus unum baptisma definerat ipse Dominus, dicens Petro perfundi volenti : *Qui semel lavit, non habet necesse rursum* (*Joan.* XIII, 10) : quod utique non tincto non omnino dixisset. Et hæc est probatio exserta adversus illos, qui adimunt apostolis etiam Joannis baptismum, ut destruant aquæ sacramentum. » Augustinus, epist. 108, Ad Seleucianum : « Primum miratus sum quomodo Novatianus iste dicat Petrum baptizatum non fuisse, cum paulo superius scripseris eum dixisse, quod apostoli fuerunt baptizati : si dicimus aqua non fuisse baptizatos, metuendum est ne graviter in eis erremus, ne demus hominibus auctoritatem contemnendi baptismum, quem usque adeo non contemnendum ipsa apostolica doctrina commendat. Sic postquam Dominus Christus in Ecclesia sua sacramentum novi testamenti, pro circumcisione carnis sanctum baptismum dedit, et apertissime dixit : *Si quis non renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum*; jam non debemus querere, quando quisque fuerit baptizatus, sed quoscunque legimus in corpore Christi, quod est Ecclesia, pertinere ad regnum cælorum, non nisi baptizatos intelligere debemus; nisi forte, quos angustia passionis invenit. Sed nunquid hoc possumus de apostolis dicere, qui usque adeo longum tempus habuerunt, quo baptizarentur, ut alios etiam baptizaverint? sed non omnia quæ facta sunt, etiam scripta inveniuntur. Verumtamen facta esse ex cæ-

teris documentis probatur. Scriptum est quando baptizatus sit apostolus Paulus, et scriptum non est quando baptizati sunt alii apostoli, verumtamen etiam ipsos baptizatos intelligere debemus. Tunc ergo quando ab Hierosolymis exiit cum discipulis suis in Judæam terram, et illic morabatur cum eis, baptizabat non per seipsum, sed per discipulos suos, quos intelligimus jam fuisse baptizatos, sive baptismo Joannis, sicut nonnulli arbitrantur, sive, quod magis credibile est, baptismo Christi. Neque enim ministerio baptizandi defuit, ut haberet baptizatos servos, per quos reliquos baptizaret, qui non defuit memorabilis illius humilitatis ministerio, quando eis lavit pedes, et petenti Petro, ut non tantum pedes, verum etiam manus, et caput ei lavaret, respondit : *Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus*; ubi intelligitur quod jam Petrus baptizatus fuerat. » Euthymius, in III *Joan.* ut supra num. 5.

Auctor. Cum Christus *Joan.* III, collocutus est Nicodemo in ipso festo Paschatis, viam struebat ad baptismum, quem inchoaturus erat statim post Pascha, et ita dixit : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum.* Ex quo sequitur, ut dixit recte Augustinus, « Omnes qui pertinebant ad regnum cælorum, fuisse baptizatos baptismo Christi; » et ita Virginem Mariam, Joannem Baptistam, et omnes apostolos. Quomodo enim Joannes cum viderit Christum ad se venientem ad baptismum, videns rursus ipsum baptizare in Spiritu sancto, non ad illum se contulisset? Unde et cap. IV Joannes dicit : *Jesus plures discipulos faciebat, et baptizabat, quam Joannes, nam quos discipulos faciebat, baptismo intingebat sine dubio.*

V. Per novem. — Joannes, III, 22 : *Post hæc venit Jesus, et discipuli ejus in Judæam terram, et illic morabatur cum eis et baptizabat. Erat autem et Joannes baptizans in Ænon; nondum enim missus fuerat Joannes in carcerem.* Matthæus, IV, 12 : *Cum autem audisset Jesus, quod Joannes traditus esset, secessit in Galilæam.* Marcus, I, 14 : *Postquam traditus est Joannes, venit Jesus in Galilæam.* Joannes, IV, 1 seqq. : *Ut cognovit Jesus, quia audierunt Pharisæi, quod Jesus plures discipulos facit et baptizat, quam Joannes, reliquit Judæam, et abiit iterum in Galilæam. Oportebat autem eum transire per mediam Samariam. Venit ergo in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar. Dicit eis Jesus : Nonne vos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt, et messis venit? Post duos autem dies exiit inde, et abiit in Galilæam; venit ergo iterum in Cana Galilææ, ubi fecit aquam vinum.* Matthæus, IV, 43 : *Et venit, et habitavit in civitate Capharnaum maritima, in finibus Zabulon et Nephthalin.*

Auctor. Ex his colligitur Christum statim post Pascha secessisse ad baptismum, et baptizasse usque ad carcerem Joannis; quo audito, relicta Judæa, rediit in Galilæam per Samariam, quatuor mensibus

ante messem. Contingebat autem tempus messis in Palæstina inter Pascha et Pentecosten. Nam Levit. xxiii, 10, dicitur : Cum ingressi fueritis terram, et messueritis segetem, feretis manipulum spicarum, primitias messis vestræ ad sacerdotem, et elevari facietur coram Domino, altera die Sabbati. Numerabitis ab altero die Sabbati, in quo obtulistis manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas, usque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, id est, quinquaginta dies, et sic offeretis sacrificium novum Domino, panes primitiarum duos, de duabus decimis similæ fermentatæ, quos coquetis in primitias Domini. Et Josue, iii, 15, dicitur : Jordanis autem ripas alvei sui, tempore messis impleverat, quando transibat populus. Et iv, 19 : Populus autem ascendit de Jordane decimo die mensis primi. Et v, 10 : Et fecerunt Phase quartadecima die mensis, in campatribus Jericho, et comederunt de frugibus terræ die altero, azymos panes, et potentam ejusdem anni; defecitque manna, postquam comederunt de frugibus terræ. Cum ergo tempus Paschatis idem esset tempus messis, et quartus mensis ante messem sit Decembris, et hoc tempore redierit Christus in Galilæam, ergo a Paschate præterito, quo cœpit baptizare, mansit in Judæa, novem mensibus a Martio usque ad Decembrem, quo complebat tricesimum primum annum, et inchoabat 32, et paulo ante in vincula conjectus est Joannes, cum 31 annum complisset die 24 Junii, et quinque præterea menses usque ad Novembrem, quo est comprehensus.

VI. *Suam civitatem.* — Matthæus, iv, 13 : *Et relicta civitate Nazareth, venit et habitavit in civitate Capharnaum maritima, in finibus Zabulon et Nephtali; cap. ix, vers. 1 : Et ascendens in naviculam transfretavit et venit in civitatem suam.* Et cap. viii, vers. 5 : *Cum autem introisset Capharnaum, accessit ad eum Centurio.* Et cap. xi, vers. 23 : *Et tu Capharnaum, quæ usque in cælum exaltata es, usque ad infernum descendes, quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem.* Marcus, cap. i, vers. 21 : *Et ingrediuntur Capharnaum, et statim Sabbatis ingressus in synagogas docebat eos.* Vers. 33 : *Omnis civitas congregata ad januam.* Cap. ii, vers. 1 : *Iterum intravit Capharnaum : qui cum domi esset interrogabat eos, Quid in via tractabatis?* Lucas, cap. iv, vers. 32 : *Quanta audivimus facta in Capharnaum, fac et hic in patria tua.* Et vers. 31 : *Et descendit in Capharnaum civitatem Galilææ, ibique docebat illos Sabbatis.* Cap. vii, vers. 1 : *Cum autem impleisset in aures plebis omnia verba sua, intravit Capharnaum.* Cap. x, vers. 15 : *Et tu Capharnaum usque ad cælum exaltata, usque ad infernum demergeris.* Joannes, cap. ii, vers. 12 : *Post hæc descendit Capharnaum ipse et mater ejus, et discipuli ejus, et mansit ibi non multis diebus, et prope erat Pascha Judæorum.* Cap. vi, vers. 17 : *Et cum ascendisset navim, venerunt trans mare in Capharnaum;*

et tenebræ jam factæ erant, et non venerat ad eos Jesus. Vers. 24 : *Cum ergo vidissent turbæ quia Jesus non esset ibi, neque discipuli ejus, ascenderunt in naviculas et venerunt Capharnaum, quærentes Jesum.* Vers. 59 : *Hæc dixit in Synagoga dicens in Capharnaum.* Matthæus, cap. xvii, vers. 24 : *Et cum venissent Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant ad Petrum, et dixerunt ei : Magister vester non solvit didrachma? Ait, Etiam; et cum intrasset in domum prævenit eum Jesus.* Joannes Chrysost. hom. 39 in ix Matth.: *« Propriam hic civitatem ejus Capharnaum appellavit; Bethlehem enim ipsum tulit, Nazareth educavit, sed Capharnaum perpetuum ipsius erat habitaculum. »* Theophylactus, in ix Matth.: *« Suam civitatem Capharnaum dicit, illic enim habitabat. Bethlehem enim peperit, Nazareth educavit, Capharnaum præbuit domicilium. »* Simeon Metaphrastes, in Orat. de vita et dormitione Deiparæ : *« Ex quibus illa Nazareth fuit sacræ Deiparæ habitaculum, et in ea multo tempore vidit Deum Verbum ex se genitum, hæc autem (Capharnaum) ejus Filii charum, et consuetum diversorium. »*

AUCTOR. Hæc collegi ex evangelistis, ut fiat manifestum ex frequenti ingressu et egressu e Capharnaum, illam fuisse Christi civitatem, ad quam conveniebant turbæ, ut quærerent Jesum; unde tanquam a cive exactum est didrachma. Ubi etiam dicitur habuisse domum in quam ingrediebatur, tanquam in suam, ut patet Matth. ix, 28; xiii, 3, et c. xvii, 24; et Marc. iii, 20; et vii, 17; et ix, 28, et egrediebatur Matth., xiii, 1, et in qua habitabant sui, id est, cognati Christi, de quibus Marci iii, 20 : *Et venit ad domum et convenit iterum turba, ita ut non posset, neque panem manducare, et cum audissent sui, exierunt tenere eum; dicebant enim, quoniam in furorem versus est.* Absque dubio, et mater ejus ibi habitabat. In hac ergo urbe mansit Jesus ab hoc Decembri per sequentem annum integrum, et inde, usque ad festum Scenopægiæ, mense Septembri celebrandum; non enim ascende-bat in Judæam, nisi tantum ad festa Hierosolymis celebranda, ut ex dicendis hic partim patebit, et partim ex chronographia vitæ Christi.

VII. *Sequenti Martio.* — Joannes, cap. v, vers. 1 : *Post hæc erat dies festus Judæorum, et ascendit Jesus Hierosolymam. Est autem Hierosolymis probatica piscina.* D. Irenæus, lib. ii, *Adversus hæreses*, cap. 39 : *« Et post hæc, iterum secunda vice ascendit in diem festum Paschæ, in Jerusalem, quando paralyticus, qui juxta natatorium jacebat 38 annos, curavit. Et iterum secedens trans mare Tiberiadis, de quinque panibus satiavit omnem multitudinem. »* Rupertus abbas lib. v, in Joan., in princ. : *« In quo illud maxime notandum, quod nullum Paschale festum præteriiit. Sunt autem quas commemorat tres trium annorum solemnitates, quarta excepta, in qua passus est. De Pascha primi anni jam dictum est. Ecce hoc secundo anno, eodem festo ascendens*

Hierosolymam, veniens ad probaticam piscinam, factis præfigurat baptismi sui potentiam. » Et infra : « Hic evangelista Paschale festum non aperte exprimit, dum dicit indefinite, *Erat festus Judæorum, et ascendit Jesus Hierosolymam*, sed ex superioribus festum Paschale fuisse intelligitur. Nam non aliam ob causam superius, ubi mulieri Samaritanæ est locutus, dixit discipulis suis : *Nonne vos dicitis, quia adhuc quatuor menses sunt, et messis venit?* (Joan. iv, 35.) Constat vero, quia ubi non plusquam quatuor menses ante messem intersunt, Paschalis festivitas non plus quam duobus mensibus longe abest; quo utique spatio temporis alia festivitas nulla occurrit. »

AUCTOR. Multi ex interpretibus, hoc volunt fuisse Pentecostes festum. Verum ex ratione Ruperti, quam veram collegimus, n. 5, constat, post mensem Decembrem, quo rediit Christus ex Judæa Capharnaum, nullum aliud festum occurrere solitum, quam Paschatis; nam si aliud prius occurrisset, meminisset quidem illius Joannes.

VIII. *Redeuntem.* — Matthæus, c. xii, 22 : *Tunc oblatus est ei dæmonium habens, cæcus et mutus, et curavit eum; et stupebant omnes turbæ. Pharisei autem audientes dixerunt : Hic non eiecit dæmones, nisi in Beelzebuth principe dæmoniorum.* Marcus, iii, 20 : *Et venit ad domum et convenit iterum turba, ita ut non posset, neque panem manducare; et cum audissent sui exierunt tenere eum, dicebant enim : Quoniam in furorem versus est. Et Scribæ, qui ab Hierosolymis descenderant, dicebant, Quoniam Beelzebuth habet, et in principe dæmoniorum eiecit dæmonia.* Lucas, xi, 14 : *Et erat Jesus ejiciens dæmonium, et admiratæ sunt turbæ : quidam autem ex eis dixerunt : In Beelzebuth principe dæmoniorum eiecit dæmonia. Factum est autem cum hæc diceret, extollens vocem quædam mulier de turba dixit illi : Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti.*

IX. *Aberat.* — Matthæus, xii, 46 : *Adhuc eo loquente ad turbas ecce mater ejus, et fratres stabant foris quærentes loqui ei; dixit autem ei quidam : Ecce mater tua, et fratres tui foris stant quærentes te.* Marcus, iii, 31 : *Et veniunt mater ejus et fratres et foris stantes miserunt ad eum, vocantes eum : et sedebat circa eum turba, et dicunt ei : Ecce mater tua et fratres tui foris stant, et quærun't te.* Lucas, viii, 19 : *Venerunt autem ad illum mater et fratres ejus, et non poterant adire eum præ turba, et nuntiatum est illi : Mater tua et fratres stant foris, volentes te videre.*

AUCTOR. Ex his quæ refert Marcus, tantam copiam convenisse domum, ut non posset manducare, et quod exierint sui ut tenerent eum, quod in furorem versus videretur; quod Euthymius explanat, quod nempe sui cognati exierint ut cohiberent turbam, vel ut tenerent eum, id est, adjuvarent; dicebant enim quod excessisset, sive dissolutus esset a

vigore corporis præ nimio labore; videtur vero similis matrem Jesu, miseratione ductam pro Filio, quod valde laborantem videret et calumniis expositum, nec manducasse quidquam impeditum doctrina, et sanitate, domo cum aliquibus ex cognatis exiisse, ut Filium quæreret, et domum reduceret, ut reficeretur et recrearetur; cumque domum rediisset invenisse adhuc labore defatigatum et jejunum, et voluisse impedire illum ne adeo lassus, viribus deficeret; et propterea misisse, qui diceret se foris stare et velle loqui ei.

CAPUT XVI.

Maria Virgo sequitur Filium Hierosolymam euntem, astatque illi morienti.

Sequenti anno, qui erat Christo tricesimus tertius, perlata fama est paulo I) ante Pascha, Joannem ab Herode trucidatum, quæ res, et Christum compulit in desertum aliquantulum secedere et ejus matrem, Joannis materteram, magno ut par erat, affecit dolore. Ad Pascha nihilominus, juxta consuetudinem, ascendentes, mox domum redire; atque in Galilæa, more solito, permansere : donec II) septimo demum mense, ad festum Scenopegia Hierosolymam petivere, multis piis III) feminis sequentibus, quæ illis ministrabant facultatibus suis. In sancta urbe usque ad IV) Encæniorum festum, quod Decembri mense celebre erat, commorati, quod pontificis et Pharisei insigne sanctitatis nomen ei invidentes, Christum statuissent comprehendere, Hierosolymis discessere, et partim in Jordani proxima solitudine, partim Bethania a Lazari sororibus hospitio suscepti, tres illos usque ad extremum Pascha menses latuere. Sed Christus quinque ante Pascha diebus Hierosolymam solenni pompa ingressus V) in domo Joannis cognomento Marci, cum discipulis suis Pascha celebravit : idipsum faciente VI) matre cum aliis mulieribus Christum sectatricibus. Absoluta cæna, cum Filio imminentem mortem cognovisset mater, ille quidem in hortum secessit cum discipulis suis, principum ac pontificum ministros expectaturus; Virgo autem domi se continuit, rei exitum ipsa etiam præstolatura. Dumque comprehensum agnovit Filium atque ad hunc illumque judicem circumduci, non patitur maternus animus eum VII) non comitari, sequi, cum piis aliis mulieribus, usque ad Calvaria montem. Ibi VIII) constanti corde ac animo virili, quamvis gladii instar IX) ut ei prædixerat Simeon, dolor vehementissimus cor ejus transfixisset, nec rubore se matrem negans, nec timore fugiens, pendenti e cruce Filio semper astitit, eum attante X) circumspiciens, quem fide certa innocentem agnosceret et confiteretur Deum. Quam matris pietatem XI) ut remuneraret Filius, cum stantem prope inspexisset, et discipulum illum, quem diligebat, pro ea sollicitus, *Mulier, inquit (Joan. xvi, 27), ecce filius tuus, quem mei loco habebis deinceps; mox ait discipulo : Ecce mater tua, quam pro me tibi curæ esse jubeo. Ex illa hora accepit eam sibi*, ejus ut matris curam habiturus. At Christus cum in conspectu matris potum, quo sitim, qua premebatur maxima, mitigaret, petisset, et acetum felle mixtum fuisset illi ministratum, spiritum Deo reddidit, ac mox ei latus perfossum est. Mater vero ad vesperam usque ei, dum e cruce removeretur et sepultura mandaretur, XII) semper adfuit, XIII) Sed inde a viris fidelibus feminisque piissimis, una cum discipulo ad urbem, XIV) in Joannis domum, cui Marcus cognomen erat, deducta est, ubi pro fide, qua prædita erat certissima, Filium resurgentem expectavit.

TESTIMONIA.

I. *Ante Pascha.* — Matthæus, xiv, 3 : *Herodes tenuit Joannem, et alligavit eum, et posuit in carcerem, misitque et decollavit Joannem in carcere, et accedentes discipuli ejus, tulerunt corpus et sepelierunt illud, et venientes nuntiaverunt Jesu. Quod cum audisset Jesus secessit inde in navicula in locum desertum seorsum : et cum audissent turbæ, secutæ sunt eum pedestres de civitatibus, et cum jussisset turbam discumbere super fœnum, acceptis quinque panibus et duobus piscibus, aspiciens in cælum benedixit et fregit et dedit discipulis panes, discipuli autem turbis.* Marcus, vi, 17 : *Ipse Herodes misit ac tenuit Joannem, et vinxit eum in carcerem, propter Herodiam, et decollavit eum in carcere. Quo audito discipuli ejus venerunt, et tulerunt corpus ejus, et posuerunt illud in monumento. Et ait Jesus discipulis suis : Venite seorsum in desertum locum, et requiescite pusillum : et ait illis : Date eis vos manducare, et acceptis quinque panibus et duobus piscibus, intuens in cælum benedixit et fregit panem, et dedit discipulis suis, ut ponerent ante eos, et duos pisces divisit omnibus, et manducaverunt omnes, et saturati sunt.* Joannes, vi, 1 : *Post hæc abiit Jesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis, et sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa, quæ faciebat super his, qui infirmabantur. Subiit ergo in montem Jesus, et ibi sedebat cum discipulis suis. (Erat autem proximum Pascha dies festus Judæorum.) Dixit ad Philippum : Unde ememus panes, ut manducent hi ? Accepit ergo Jesus panes, et cum gratias egisset, distribuit discumbentibus, similiter et ex piscibus quantum volebant.* Beda lib. II in vi Marc. cap. 26 : « Notandum autem, quod hoc miraculum panum scripturus evangelista Joannes præmisit, quod proximum esset Pascha, dies festus Judæorum. Matthæus vero et Marcus hoc, interfecto Joanne, continuo factum esse commemorant : unde colligitur Joannem imminente eadem festivitate Paschali fuisse decollatum, et anno post hunc sequente, cum denuo tempus Paschale rediret, mysterium Dominicæ passionis esse completum ; et propterea quod in libro Sacramentorum, natale ejus, quarto Kalendarum Septembrium denotatum est, et in Martyrologio, quod Eusebii et Hieronymi vocabulis insignitum est, legitur, quarto Kalendas Septembris, in Edessa civitate Phœniciæ provinciæ, natale Joannis Baptistæ, die, quo decollatus est, non specialiter ipsum diem decollationis ejus, sed diem potius, quo caput ejus in eadem Edessa civitate repertum atque in ecclesia est conditum, designat. « Petrus Damianus epist. 12, cap. 15 : « Decollatio B. Joannis Baptistæ mense Augusto celebratur, cum tamen tempore Dominicæ passionis trucidatus ab Herode fuisse minime dubitetur. »

AUCTOR. Ex evangelistarum verbis constat, ante Pascha jam proximum decollatum Joannem, non IV Kalendas Septembris anni 51 Domini, ut existimavit Rupertus, licet eo die ob aliam causam celebre-

tur ab Ecclesia, quia tunc inventum est caput ejus, sed prope Pascha anni 33 Christi, ut recte animadvertit Beda, non tempore Dominicæ Passionis, ut dixit Damianus, nam Joannis nece audita secessit Christus trans mare Galilææ, et saturavit turbas quinque panibus et duobus piscibus. Cum hoc autem sit tertium Pascha a Joanne numeratum, constat jam Christum tricesimum tertium annum inchoasse a 25 Decembris die. Contigit autem fortasse Joannis decollatio Februario mense, proxime ante Martium, quo Pascha erat celebrandum, in fine vel in principio Martii : et ita sine dubio post hæc opportune ascendit Hierosolimam ad festum : quod ipsum fecit mater ; sed mox rediere. Quod indicavit satis aperte Joannes cap. vii, cum dixit : *Post hæc autem ambulabat Jesus in Galilæam, non enim volebat in Judæa ambulare, quia quærebant eum Judæi interficere.* Indicat enim venisse Christum in Judæam ad festum, sed noluisse in ea manere, quia Judæi volebant eum interficere.

II. *Septimomense.* — Joannes, vii, 2 : *Erat autem in proximo dies festus Judæorum Scenopegia ; dixerunt autem ad eum fratres ejus, Transi hinc et vade in Judæam, ut et discipuli tui videant opera tua, quæ facis : nemo quippe in occulto quid facit, et quærit ipse in palam esse. Si hæc facis, manifesta te ipsum mundo. Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc et ipse ascendit ad diem festum non manifeste : jam autem die festo mediante, ascendit Jesus in templum.* Levit. xxiii, 34 : *A quintodecimo die mensis hujus septimierunt feriæ tabernaculorum septem diebus Domino.*

AUCTOR. Ab hoc festo usque ad festum Encæniorum, ex Joanne constat mansisse Christum Hierosolymis, nec ultra reversum esse in Galilæam.

III. *Feminis piis.* — Matthæus, xxvii, 55 : *Erant autem ibi mulieres multe a longe, quæ secutæ erant Jesum a Galilæa, ministrantes ei : inter quas erat Maria Magdalena et Maria Jacobi et Joseph mater, et mater filiorum Zebedæi.* Marcus, xv, 46 : *Erant autem et mulieres de longe aspicientes, inter quas erat Maria Magdalena et Maria Jacobi Minoris, et Jose mater, et Salome, quæ, cum esset in Galilæa, sequebantur eum et ministrabant ei, et aliæ multe, quæ simul cum eo ascenderant Hierosolimam.* Lucas, viii, 1 seqq. : *Et factum est deinceps, et ipse iter faciebat per civitates et castella, prædicans et evangelizans regnum Dei, et duodecim cum illo, et mulieres aliquæ, quæ erant curatæ a spiritibus malignis et infirmitatibus, Maria quæ vocatur Magdalene, de qua septem dæmonia ejecerat, et Joanna uxor Chusæ procuratoris Herodis, et Susanna, et aliæ multe quæ ministrabant ei de facultatibus suis.* Et xxiii, 49 : *Stabant autem omnes noti ejus a longe ; et mulieres, quæ secutæ eum erant a Galilæa, hæc videntes.* Joannes, xix, 25 : *Stabant autem juxta crucem Jesu mater ejus, et soror matris ejus, Maria Cleophæ, et Maria Magdalene.* Lucas, Act. i, 14 : *Hi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione cum mulieribus, et Maria matre Jesu, et fratribus ejus.*

Hieronimus, in *Matth.* xxvii: « Consuetudinis Judaicæ fuit (nec ducebatur in culpam more gentis antiquo), ut mulieres de substantia sua victum atque vestitum præceptoribus ministrarent. Hoc, quia scandalum facere poterat in nationibus, Paulus abjecisse se memorat. Ministrabant autem Domino de substantia sua, ut meteret earum carnalia, cuius illæ metebant spiritualia. Non quod indigeret cibis Dominus creaturarum, sed ut typum ostenderet magistrorum, quod victu atque vestitu ex discipulis deberent esse contenti. Sed videamus quales comites habuerit, Mariam Magdalenam, a qua septem dæmonia eiecerat, et Mariam Jacobi, et Joseph matrem, materteram suam, sororem Mariæ matris Domini, et matrem filiorum Zebedæi quæ paulo ante liberis regnum postulaverat, et alias quæ in cæteris Evangeliiis legimus. »

AUCTOR. Cum mulieres hæ secutæ sint Christum a Galilæa in Judæam, et hic fuerit extremus Christi adventus e Galilæa, sequitur hoc tempore has mulieres secutas Christum; et cum illis annumeretur Maria mater Jesu, profecto illis comitata, et ipsa venerat nunc e Galilæa. Quamvis enim hoc evangelistæ non referant, est tamen asserendum, si quidem et alii evangelistæ solum meminere mulierum quæ erant prope crucem, inter quas erat sine dubio mater Jesu, ut refert Joannes, et tamen eam intellectam putabant sub aliis mulieribus.

IV. *Encæniorum.* — Joannes, x, 1: *Facta sunt autem Encænia in Hierosolymis, et hiems erat, et ambulabat Jesus in templo, in porticu Salomonis. Circumdederunt ergo eum Judæi. Quærebant ergo eum comprehendere, et exivit de manibus eorum, et abiit iterum trans Jordanem in eum locum, ubi erat Joannes baptizans primum, et mansit illic.* Et xi, 1: *Erat autem quidam languens Lazarus a Bethania de castello Mariæ et Marthæ sororum ejus. Miserunt ergo sorores ad eum dicentes: Domine, ecce quem amas infirmatur. Venit itaque Jesus, et invenit eum quatuor dies jam in monumento habentem. Erat autem Bethania juxta Hierosolymam quasi stadiis quindecim.* I Machab. iv, 56: *Et fecerunt dedicationem altaris diebus octo, et statuit Judas et fratres ejus, et universa Ecclesia Israel, ut agatur dies dedicationis altaris in temporibus suis ab anno in annum, per dies octo, a quinta et vicesima die mensis Casleu.* V, 25: *Et ante matutinum surrexerunt quinta et vicesima die mensis noni, hic est mensis Casleu.*

AUCTOR. Mensis nonus aliquando incidebat in mensem Novembrem, aliquando in Decembrem. Ex hoc ergo tempore, quo complebat Christus 33 annos et incipiebat 34, adfuit Hierosolymis et abiit trans Jordanem. Unde discedens per dies aliquot moratus est in Bethania, donec pompa illa solenni exceptus est, quinta ante Pascha die. Quod ne sit opus repetere e Joan. xii, 1, constat, cum dicit: *Jesus ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus.* Et vers. 12: *In crastinum autem turba multa, quæ venerat ad diem festum,*

cum audissent, quia venit Jesus Hierosolymam, accurrunt ramos palmarum et processerunt obviam ei.

V. *In domo.* — Alexander monachus, in *Orat. de laudibus S. Barnabæ* apud Metaphrastem, 11 Junii: « Quamprimum vero adiit domum Mariæ matris Joannis, qui Marcus postea dictus est: Age, inquit, mulier, veni et vide, ecce Jesus propheta e Nazareth Galilææ in templo est, magnifica quædam edens miracula, qui multis videtur Messias esse qui venturus erat. Cum hæc audisset admirabilis illa mulier, relictis omnibus his, quæ habebat in manibus, templum Dei adiit. Ubi cum Jesum templi Dominum vidisset, ad ejus pedes se abiecit, eumque sic precata est: Si gratiam inveni, o Domine, in conspectu tuo, veni ad domum ancillæ tuæ, ut ingressione tua famulis tuis benedicas. Ejus petitioni Christus Dominus assensus est: quem mulier illa valde læta in cœnaculum suum accepit. Ex illo igitur die quoties Dominus Hierosolymam venisset, illic una cum discipulis suis diversabatur, quibuscum et Pascha illic fecit, ubi et mysteriorum sacramenta eosdem discipulos suos docuit. Sermo enim quidam a Patribus traditus ad nos pervenit, eum qui lagenam aquæ portabat, quem Dominus ipse discipulis suis præcepit ut sequeretur, Marcum fuisse, beatæ illius Mariæ filium. In illo igitur ipso cœnaculo Dominus Pascha fecit: in illo apparuit Thomæ apostolo, cum a mortuis surrexisset: illuc postquam Jesus in cœlum assumptus est, discipuli cum reliquis Patribus 120 in quibus erant Barnabas et Marcus, ex monte Olivarum, convenerunt: illuc Spiritus sanctus in linguis igneis, ad discipulos descendit in die Pentecostes; illic collocata nunc est magna et sanctissima Sion omnium Ecclesiarum maxima. »

AUCTOR. Hanc hujus viri narrationem qua cœnaculum dicit fuisse in domo Mariæ matris Joannis, cognomento Marci et non Joannis evangelistæ, ut alii voluere, latius inferius cap. 20, n. 6, et aliis testimoniis, et efficaci ratione probabimus; ideo hic a longiori confirmatione supersedebimus.

VI. *Matre.* — Simeon Metaphrastes in *Orat. de ortu et dormitione Deiparæ*: « Erant enim mulieres quoque, quæ consequiebantur a Galilæa et ministrabant ei. Ea ratione videntur ne abfuisse quidem a tempore ministeriorum; sed cum duodecim quidem minime accubuisse; fuisse tamen ejus domus consequenter participes. Nam discipulos quidem cum mysteria et humilitatis summæ traderet doctrinam, una habuit accubantes; matrem autem jussit curam gerere mulierum, quæ ministrabant, tanquam per eam ipsas benigne accipiens, et adimplens officium humanitatis; et simul cum eis vescens, et sic pro ministerio eis referens gratiam. »

AUCTOR. Cum certum sit Mariam matrem Jesu fuisse tunc Hierosolymis, ut celebraret Pascha, nulla ratio cogit existimare non exceptam hospitio in ea ipsa domo, in qua Filius erat exceptus: præsertim, cum ex quo Maria mater Marci credidit

Jesu, eo paschate anno 32 Christi, quo sanavit probaticæ piscinæ infirmum, quoties Hierosolymam veniebat, in ea domo diversabatur cum discipulis, ut ex Alexandro monacho diximus supra, num. 5.

VII. *Non comitari.* — Lucas, xiii, 47 : *Sequebatur autem illum multa turba populi et mulierum, quæ plangebant et lamentabantur eum.* Vers. 49 : *Stabant autem omnes notî ejus a longe et mulieres quæ secutæ eum erant a Galilæa.* Matthæus, xxvii, 56 : *Inter quas erat Maria Magdalene et Maria Jacobi et Joseph mater, et mater filiorum Zebedæi.* Marcus xv, 40 : *Inter quas erat Maria Magdalene et Maria Jacobi Minoris, et Jose, et Salome.* Joannes xix, 25 : *Stabant autem juxta crucem Jesu, Mater ejus et soror matris ejus Maria Cleophæ, et Maria Magdalene.* Simeon Metaphrastes, in *Oratione de vita et dormitione Deiparæ* : « Cum tempus jam adesset passionis, et ille seipsum traderet, et staret in medio eorum qui in eum cædem spirabant, et jam abduceretur ad Pilatum et ante Caiphæm sisteretur, et ad Herodem mitteretur examinandus; et tandem in eum ferretur sententia, et cruce condemnaretur, mater sicut in aliis superabat mulierem, ita hic quoque videtur plusquam mulier, quæ ab illo minime recedit, sed propius sequebatur, nihil timens quod esset formidabile, non quod tantum matris vinceretur visceribus, quam quod potius divino induceretur judicio, adeo ut alias quoque duas mulieres, duas, inquam, Marias, ut docet Evangelium, ad hoc adhiæta sit, et ut secum versarentur, persuaserit, ut quæ essent forti et generoso animo, et vellent adhærere huic sponso, qui non videtur; et tamen cum non cernatur, appropinquat. Sic autem una quoque ingressa est in atrium Annæ, et Caiphæ, cernens unumquodque eorum, quæ gerebantur; et apud eum quidem manens dum judicaretur. Una autem proficiens dum abduceretur ad mortem, eorumque qui ibant egressus et ingressus considerans, et omnium ora attendens, ut sciret quænam in eum ferretur sententia. Nulli enim obscurum est, eam hæc vidisse omnia, quandoquidem in cruce quoque una aderat, quando ab ipso crucifixo Filio fuit commendata discipulo. » Nicephorus lib. i *Hist. eccles.* cap. 30 : « Sola ibi aderat mater, et quem diligebat discipulus, qui omnia, quæ vel ante vel post mortem ejus gesta essent, oculis ipsi suis spectantur. »

Auctor. Cum ex evangelistis constet Mariam adfuisse Christo in cruce pendenti cum Maria Cleophæ et Maria Magdalene, et has etiam constet fuisse ex his mulieribus, quæ sequebantur Jesum a Galilæa quæque sequebantur eum crucem portantem, plangentes, et lamentantes eum, constare omnino debet profecto, Mariam matrem Jesu upam fuisse ex illis, quæ veniebant post Jesum; nec enim venisse dubitari potest, cum steterit juxta crucem.

VIII. *Constanti.* — Joannes cap. xix, 25 : *Stabant autem juxta crucem Jesu Mater ejus, et soror matris ejus.* Ambrosius lib. *De institutione virginis*, cap.

7 : « Stabat ante crucem Mater et fugientibus viris stabat intrepida. Videte utrum pudorem mutare potuerit Mater Jesu, quæ animum non mutavit. Spectabat piis oculis Filii vulnera, per quem sciebat omnibus futuram redemptionem; stabat non degeneri Mater spectaculo, quæ non mutueret peremptorem; pendebat in cruce Filius, Mater se persecutoribus offerebat; non ignara fuit mysterii, quod genuisset resurrecturum. » Et lib. x, epist. 82 : « Maria, ut matrem Christi decebat, fugientibus apostolis, ante crucem stabat et piis spectabat oculis Filii vulnera, quia exspectabat non pignoris mortem, sed mundi salutem. » Et *Oratione funebri de obitu Valentiniani imperat.* : « Stabat et sancta Mater juxta crucem Filii, et spectabat Virgo sui Unigeniti passionem. Stantem illam lego, flentem non lego. » Simeon Metaphrastes, *Orat. de ortu, vita, et dormitione Deiparæ* : « Dicunt hi, qui de his rebus tractant, eam ab initio usque ad finem se fortiter et constanter gessisse. Honestè quidem, et non indecore utentem motu animi, factis tamen ostendentem se esse matrem, sed omnino matrem illius, qui amico mortuo, et ostendit amorem et motum animi certis finibus continuit. » Anselmus, *Serm. super evang. Stabant juxta crucem* (Joan. xix, 25) : « Stabat Maria in fide Jesu constantissima et patientissima, nam discipulis fugientibus, cunctisque viris recedentibus, in gloriam totius feminei sexus, inter tot pressuras Filii sui, constanter ipsa sola stabat : in fide Jesu firma et pulchra stabat, ut decet pudicitiam virginalem, non se laniabat in tanta amaritudine, non maledicebat, non murmurabat, nec vindictam hostium a Deo petebat, sed stabat disciplinata verecunda Virgo, patientissima, lacrymis plena, doloribus immersa. » Bernardus super idem Evangelium : « Stabo et aspiciam oculis manus perforatas, et pedes videbo, quomodo pendeat in patibulo mundi Salvator, et quomodo transeat ex hoc mundo. Accedam propius, et amplectar brachiis, et depositum de cruce osculabor Filium, Deum et Dominum meum. »

Auctor. Non ergo deliquit animi passa est Virgo prudentissima, nec aliquid sua gessit indignum virtute, licet gravissime, ut matrem decet, doluerit; nullo enim modo, ut recte adnotavit divus Bonaventura, *Sentent.* lib. i, dist. 48, quæst. ult., dubitandum est quin virilis ejus animus, et ratio constantissima vellet etiam tradere Filium suum pro salute generis humani ut mater per omnia conformis esset Patri; et in hoc, miro modo debet laudari, et amari quod placuit ei, quod unigenitus suus pro salute generis humani offerretur; et tantum etiam compassa est, ut si fieri potuisset, omnia tormenta quæ Filius pertulit, ipsa libentius sustinuisset. Vere ergo fuit fortis et pia, dulcis pariter et severa, sibi parca et nobis liberalissima. Hæc ergo præcipue est amanda, et veneranda post Trinitatem summam, et ejus prolem beatissimam, Dominum nostrum Jesum Christum. (Hæc seraphicus ille Pater.)

IX. *Uti prædixerat.* — Ephrem in *Lament. Mariæ* : « O Simeon admirande, en nunc gladius, quo mihi prædixisti cor meum trajiciendum : ecce gladius, ecce vulnus, Fili, et Deus mi, tua mors meum cor subiit, viscera mea sunt disrupta, meum lumen obtenebratum est, et pectus meum gravis pertransiit gladius. » Simeon Metaphrast. *Orat. de vita et dormitione Deiparæ* : « Postquam scelerati venerunt in locum Calvariæ et fixa quidem fuit crux, in ea vero pendebat ejus Filius, quomodo erat animo affecta eum videns sic patientem? Quomodo non in ejus potius carnes tela immittebantur, ut etiam hinc finem acciperet quod dixerat admirabilis Simeon (*Luc. 11, 35*) : *Tuam quoque ipsius animam pertransibit gladius.* » Cæteros vide supra c. 9, num. 5.

AUCTOR, Cum gladius in Scriptura et proprie accipitur et metaphorice, et hoc multipliciter, quaeritur de quo gladio locutus fuerit Simeon. Est enim gladius corporeus, de quo *Matth. xxvi, 53* : *Omnis qui acceperit gladium gladio peribit* : est gladius spiritualis verbi Dei, de quo ad *Ephes. vi*, et ad *Hebr. iv*, Paulus : *Accipite gladium spiritus, quod est verbum Dei* ; est gladius maledicentiæ, juxta illud *Psalmi lvi* et *lviii* : *Gladius in labiis eorum et lingua eorum gladius acutus* ; est gladius scandali et ambiguitatis, quo apostoli confusi fugerunt ; est demum gladius doloris, tribulationis et compassionis, qui hominis quantumvis justus penetrat animum. Et sic de Joseph cecinit David *Psalmo civ, 18* : *Ferrum pertransiit animam ejus*. Et quidem de gladio alio quam vel corporeo, vel compassionis non locutum Simeonem, quoniam cuius satis erit compertum, et id ubi supra discussimus, non est cur latius disputemus. Isidorus tamen lib. *De vita et morte sanctorum*, cap. 68 : « Hanc (Mariam inquit) corporalis necis passione asserunt ab hac vita migrasse, pro eo quod justus Simeon complectens brachiis suis Christum, prophetaverit dicens : *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* » Quod quidem incertum est, utrum pro martyrii gladio dixerit, an pro verbo Dei valido et acuto præ omni gladio ancipiti ; specialiter tamen nulla docet historia, Mariam gladii animadversione peremptam. Hoc ipsum asserunt Ambros. et Beda in cap. 11 *Lucæ*, et Timotheus presbyter Hierosolymitanus *Orat. de Simeone*, Simeonem de corporeo gladio non agere, cum nulla exstet historia, quæ Mariam ferro, gladio aut violenta morte affectam, ex hac vita migrasse, confirmet. Quare relinquitur, ut de gladio doloris et compassionis fuerit vaticinatus, qui tantus fuerit, ut Virginem non tantum martyrem, sed plusquam martyrem effecerit ; quod his verbis asseruit Sophronius *Serm. de Assumptione B. Mariæ* : « Alii namque sancti, et si passi sunt pro Christo in carne, tamen in anima, quia immortalis est, pati non potuerunt ; beata vero Dei Genitrix, quia in ea parte passa est, quæ impassibilis habetur, ideo ut ita fatear, quia spiritualiter et caro ejus passa est gladio passionis Christi, plusquam martyr fuit. Unde con-

stat, quia plus omnibus dilexerit, propterea et plus doluit, in tantum, ut animam ejus totam pertransiret, et possideret vis doloris, ad testimonium eximie dilectionis. Quæ quia mente passa est, plusquam martyr fuit, nimirum quod dilectio ejus amplius fortis, quam mors fuit, quia mortem Christi suam fecit. » Id ipsum asserit Illesonsus serm. *De Virginis Assumptione*, quem ubi supra retulimus, et Bernardus serm. *Signum magnum (Apoc. xii, 1)*, et Anselmus lib. *De excellentia B. Virginis*, cap. 5.

X. *Circumspiciens.* — Ephrem in *Lament. Mariæ* : « Stans apud crucem purissima Virgo, Salvatoremque in ligno suspensum suspiciens, plagas reputans, intuens et clavos, querelas, colaphos ac flagellationem, cum gravibus suspiriis, cum fletu ingenti, exclamavit. » Ambrosius, epist. 82 : « Maria piis spectat oculis Filii vulnera, quæ expectabat non pignoris mortem, sed mundi. » Simeon Metaphrast. *Orat. de vita et dormitione Deiparæ* : « Quæ omnia eam transverberabant profundius, quam ulli clavi, et innumerabilibus quidem plagis sauciabatur. Hoc vero erat ei omnium molestissimum, quod ad illum quidem accedere, et eum alloqui sitiebat, repellebatur autem a multitudine canum eam circumdantium. Postquam autem quæcunque volebant impleta fuerunt a Dei parricidis, et non expectabant amplius fore, ut ab eis evaderet, cum proximi quidem amici effugissent, aut potius a longe starent, ipse autem esset clavis confixus, custodia ab eis omnino negligebatur. Tunc verisimile est, Deiparam sibi data facultate ad eum accessisse, et intemeratos quidem ejus pedes, et impressis eis plagas libenter esse deosculatam, et sanguine miscentem lacrymas, oculos et genas attrivisse ; cum maximo autem animi motu eum aspicientem dixisse : Quid hæc sunt, o Domine et Deus ? sed loquere aliquid modicum ad tuam matrem recreandam ; non fero enim dolores, quæ te peperit sine dolore ; ubi te videbo postea ? quod erit mihi solatium ? Quis mei curam geret ac defendet ? » Euthymius, in *Matth. xlvii, 56* : *Inter quas erat Maria Magdalene* : « Verisimile est autem tunc Dei Matrem propinquius cruci astitisse quam cæteras mulieres, idque viscerum inflammatione Judæorum vincente timorem, fortassis vero etiam circummisce, cum propter naturæ aculeos, in eodem loco manere non posset. »

XI. *Ut remuneraret.* — Joannes, xix, 26 : *Cum vidisset ergo Jesus Matrem et discipulum stantem, quem diligebat, dicit Matri suæ : Mulier, ecce filius tuus ; deinde discipulo : Ecce mater tua ; et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.* Beda super cap. xix Joannis : « Sed in quæ sua Joannes Matrem Domini accepit ? Neque enim non ex eis erat, qui dixerunt ei, *Ecce nos dimittimus omnia et secuti sumus te* ; ideo ibi quoque audierat, *Quicumque ista dimiserit propter me accipiet in hoc sæculo centies tantum.* Habebat ergo ille discipulus centupliciter plura quam dimiserat, in quæ susciperet ejus Matrem, qui illa donaverat. Sed in ea societate

beatas Joannes perceperat centuplum, ubi nemo dicebat aliquid suum, sed erant illis omnia communia, sicut in *Actibus apostolorum* scriptum est; sic enim apostoli erant quasi nihil habentes, omnia possidentes; et distribuebatur unicuique prout cuique opus erat: unde intelligendum est, sic distributum fuisse huic discipulo quod opus erat, ut illic etiam beatæ Mariæ tanquam matris ejus portio poneretur. Magisque sic debemus accipere quod dictum est: *Ex illa hora suscepit eam discipulus in sua*, ut ad ejus curam quicquid ei necessarium, pertineret: suscepit ergo eam in sua, non prædia, quæ nulla proprie possidebat, sed officia, quæ propria dispensatione exsequenda curabat. » Simeon Metaphrastes, *Orat. cit.*: « Cum eam vidisset tam acerbe affectam, et stantem prope dilectum discipulum, illud est omnino elocutus, quod divinum narrat Evangelium. Eam enim primum aspiciens, *Mulier*, inquit, *ecce filius tuus*, ostendens discipulum; sic vel cruci affixus curam gerebat matris, et eam commendavit dilecto discipulo, nos docens non negligere parentes usque ad extremum spiritum. Quamquam prius videbatur etiam repellere: *Quid mihi et tibi*, in nuptiis, inquit, *mulier*, et postea, *Quæ est mater mea?* Hic autem ostendit dilectionem. Et discipulo quidem eam commendat, sic consolans; illum autem magis honorans commendatione. Et quod valde eum diligeret hoc utens testimonio (quid enim aliud faciens aut dicens illum tali honore est dignatus?), simul quoque quod permansisset, ei referens gratias. Deinde cum etiam aspexisset discipulum: *Ecce*, inquit, *mater tua*. Hoc autem erat conjungentis ad dilectionem, et simul etiam ostendentis amborum auctoritatem: ab eo ergo tempore discipulus eam accepit in propria, intelligens, quorsum tenderet oratio, et Domini voluntati sincere inserviens. »

XII. *Semper adfuit.* — Simeon Metaphrast. in *Orat. de vita et dormitione Deiparæ*: « Quomodo sustinuit videns inimicos, qui non post mortem quidem erant reconciliati Filio, sed eadem adhuc in eum spirabant et gladio ejus latus confodiebant? Dicuntur autem hæc quoque a linguis, quæ pluri faciant veritatem, quod hæc nova et admirabilia percepta essent oculis Deiparæ; et post mortem Filii perinde ac si viveret, ex ejus latere aqua et sanguis scaturiret; illa eum quidem haurit reverenter et diligenter. Deinde ea sic se totam dedit parandæ sepulturæ, et quemadmodum divinum illud corpus e ligno deponeretur et aptum monumentum consequeretur. Cum autem non posset hæc per se efficere, mentem movet omnino ejus Filius, ut scrutaretur in loco Calvariæ. Quod cum factum esset, concedit ut ejus scopus facile succederet; invenitur enim quoddam monumentum recentissimum et pulcherrimum, ut in quo nullum adhuc esset sepultum, ne si alia posita fuissent corpora dubitaretur, quodnam resurrexisset. Postquam autem sciscitata intellexit non solum esse ami-

cum horti dominum sed etiam discipulum, verum occultam, venit ad eum Virgo, et verbis ei suadet accommodatis, ut in suo monumento, tanquam in aliquo armario, magnam vim opum reponat, et sic domum custodientem apud se vitam habeat. Da ergo (ait) mihi gratiam, et communi huic Magistro: audacter pete illius corpus ut deponatur et mandetur sepulturæ: sic nobis omnibus magnam afferes consolationem, qui in omnem redacti sumus egestatem, et quorum nemo movetur misericordia: ex me non possum quidquam facere, ut vides, cum sola, et hospita, et cum uno solo ex discipulis attenta sim crucifixo; sic mihi sistes dolorem, sic reprimes lacrymas. Cum Josephum Deipara talibus verbis inflexisset et incitasset, emittit ad Pilatum; ille autem expulsa omni timiditate, audacter ingreditur ad Pilatum, et his usus, quibus opus erat, verbis, petiit accipit divinum illud corpus. Mortuum itaque videns Filium, ea motu animi usa est ut oportuit. Quin etiam in eo a cruce deponendo maternis manibus inserviit, et clavos, qui extrahebantur suo sinu accepit, et membra illius amplexa est, partim quidem ulnis stringens, partim autem suis quoque lacrymis plagas emundans, deinde etiam tota toti corpori circumfusa, Ecce tibi ab omni sæculo præfinitum mysterium ad finem usque venit, o Domine, placida voce dicit; et Josepho in manu tradens sindonem: Tibi autem, inquit, deinceps erit curæ, ut in hac eum honeste componas myrrhaque pulchre condias et ei justa facias. » Nicephorus lib. *« Eccles. historia », cap. 39*: « Cum vero metu homicidarum omnes profugissent, sola ibi aderat mater, et quem diligebat discipulus, qui omnia, quæ vel ante, vel post mortem ejus gesta essent oculis ipsi suis spectarunt, sanguinemque et aquam e latere ejus, quasi adhuc viventis recens profluentem religiose simul et honorifice admodum vasculo exceperunt. »

AUCTOR. Existimo satis aperte colligi ex Evangelio, Josephum, quod esset discipulus Christi, a seipso miseratione et amore communis Magistri, necnon et matris orbitatis, commotum, audacter adisse Pilatum, et petiisse corpus Jesu, et deposuisse e cruce, et sindone, quam ipse mercatus erat, ut ait Marc. cap. xv, 46, involvisse ac in monumento collocasse, præsentem tantum ad omnia matre, cum cæteris mulieribus. Sic enim Math. xxvii, 61: *Erat autem ibi Maria Magdalene et altera Maria sedentes contra sepulcrum.* Et Marcus, xv, 47: *Maria autem Magdalene et Maria Jose aspiciebant ubi poneretur.* Et Luc. xxiii, 55: *Subsecutæ autem mulieres, quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt monumentum et quemadmodum positum erat corpus ejus.* Ergo mater Jesu inter has mulieres, quæ illi aderant juxta crucem, una erat, quæ illis comitata, venerat ad videndum quomodo a viris fidelibus Josepho et Nicodemo mandaretur sepulturæ.

XIII. *Sed inde.* — Lucas, xxiii, 56: *Et revertentes paraverunt aromata, et unguenta, et Sabbato quidem*

siluerunt secundum mandatum. Gregorius Nazianzenus in Tragœdia de Christo patiente :

*Famus hinc citis silentes gressibus,
Ædes petendo feminae, in quibus manent,
Ut hospites cum matre Marci Maria,
Quo et convolavit, ut reor, sacer chorus,
Ibique dulcem præstolabimur diem.*

Auctor. Simeon Metaphrast, Orat. sæpius citata, his verbis affirmat Virginem triduo toto juxta monumentum remansisse : « Cum sic ergo, ait, novo monumento divinum corpus tradidisset Joseph, et qui cum eo erat Nicodemus, et alii, qui cum eis aderant, ipsi quidem statim recedunt a sepulcro; mater autem sola remansit sepulcro adhærens, minime dormientibus oculis perseverans : nam aliæ quidem tota nocte ad sepulcrum ingressæ sunt et egressæ; quamobrem nec eis contigit videre plura miracula resurrectionis; illa autem, quæ indivulsa assidebat sepulcro, omnia vidit aperte, et non statim, sed postea protulit in lucem et renuntiavit. Nam quomodo simul terræmotum, et angeli in momento temporis descensum, et lapidis revolutionem, et custodem profundum soporem, et expergefactionem, et quorundam in urbem reversionem, potuissent abeuntē mulieres, et rursus revertentes, integre perspicere? sed clarum est hoc fuisse materni et ardentis amoris, quæ perpetuo assidens, et acriori spiritu vigilans, omnia perfecte vidit, ut se habebant, quod ne tantillum quidem, ut diximus, a sepulcro recesserit, donec ipsam vivificam vidit resurrectionem. Nam lapis quidem revolutus, et angelus ei insidens, ab aliis quoque visus est mulieribus : quando autem, et quemadmodum hæc facta sunt, ille quidem omnino nesciebant : ipsa vero sola, ut quæ assideret, omnia accurate perspexit. » Quod ipsum asserit Euthymius in c. xxvii *Matth.* : « Postmodum autem, inquit, apud monumentum mansisse, et singula conspexisse. » Verum hæc sententia non videtur satis firma, quia, si Maria una erat ex illis mulieribus, sicut ipsæ dicuntur ab evangelista reversæ, sic et illa reversa est, siquidem illa una erat earum, ut supra probavimus, et asserit recte Nicephorus, lib. i *Histor. eccles.* 33. Nec ratio, qua moti sunt hi auctores, cogit nos, quia satis aperte D. *Matth.* xxviii, 2, cum sollicitæ venissent per viam mulieres de revolvendo lapide, angelum dicit revolvisse, ipsis insipientibus. *Ecce, ait, terræmotus factus est magnus, angelus enim Domini descendit de cælo, et accedens revolvit lapidem, et sedebat super eum : præ timore autem ejus exterriti sunt custodes et facti sunt velut mortui; respondens autem angelus dixit mulieribus : Nolite timere vos. Quæ cum abiissent, ecce quidam de custodibus venerunt in civitatem, et nuntiaverunt principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant.* Itaque et mulieres conspexere, et ipsi custodes; et illæ omnia nuntiaverunt apostolis; nec oportuit assedissee Virginem illo triduo solam sepulcro; quomodo enim et Joan-

nes id sustinuisse, et Maria Magdalena, et reliquæ piæ feminae? Nam scimus Joannem, et reliquos ibi fuisse perpetuo, sed rediisse Hierosolymam, et die una Sabbatorum venisse ad monumentum. Siluit ergo B. Virgo suum dilectum expectans Hierosolymis.

XIV. *In Joannis.*—Auctor. Diximus supra num. 5, cænaculum, quod erat in domo Joannis, cognomento Marci, filii Mariæ, Barnabæ materteræ, fuisse, in quo Christus, quoties Hierosolymam veniebat, diversabatur cum discipulis suis, in eoque celebrasse Pascha, apparuisse Thomæ, convenisse omnes post Christum assumptum, descendisse Spiritum sanctum, Petrum e carcere liberum susceptum. In qua re probanda hic non immorabimur, quia latius inferius cap. 20, num. 6, de ea disseremus.

CAPUT XVII.

Vita Virginis a Christi resurrectione usque ad Pentecostem.

I. Domi Filii adventum dum fidelis præstolaretur mater, nihil de ejus verbis hæsitans, quibus suam ad tertium post mortem diem multo ante pollicitus fuerat resurrectionem, ecce nocte ea, quæ Sabbatum proxime consequitur, ad lucem vergente, cælesti splendore circumdatus, triumphantis gloriam præferens, Matris II) primæ omnium sese objecit conspectui, hoc tam debito obsequio remunerans eam, quæ et certa fide, et spe constanti, et accensa charitate cæteros omnes, seu viros seu feminas, longo intervallo superabat. Interea postquam et inflammatis affectibus, et iis verbis, quæ nec dici possunt, nec pro dignitate cogitari, et Mater Filio, et Filius Matri obtentam multis meritis felicitatem fuissent gratulati; quoniam aliæ piæ feminae Virginis comites, ad sepulcrum mane summo contenderant, corpus aromatibus, ut mos erat, conditurae, Matri valedicens, cui sæpe alias se visendum erat objecturus, accurrit illico, et ut dubias de sua resurrectione certiores redderet et ut tristes sua præsentia consolaretur. Ergo post visos apud sepulcrum angelos, cum Christus sese inter alias primæ Mariæ ostendisset Magdalena, et deinceps reliquis feminis; illæ concito gradu, III) ad Jesu matrem hilares regrediuntur, et Magistro parentes, ad discipulos, ut et quæ audierant, et quæ viderant referentes, summo cum gaudio sibi invicem resurrectionem Domini gratularentur. Id ipsum fecisse Jacobum, Petrum, et Joannem, cæterosque vel apostolos, vel discipulos, quibus novi aliquid, lætæ eo ipse die accidisset, non licet dubitare. Quorum ipsa fides, a Filio factam sibi denuntians manifestationem, confirmabat, et verbis consolatoris tristitiam, si qua supererat, e mentibus eorum, graviter repellebat. Postquam autem Christus sub illius diei noctem, et octavo præterea die, ne in ea ipsa domo, in qua cum matre Jesu conclusi manebant, apostolis ac discipulis visendum se ac contingendum præbuisset, ex ejus IV) præscripto omnes cum ipsa Jesu matre properant in Galilæam, ubi ejus conspectu erant liberius fruituri. Ibi conflente undique ex universa Galilæa omni fidelium Ecclesia, quibus a fratribus e Judæa adventantibus fuerat denuntiatum, ad designatum diem, et V) ad montem, quem constituerat illis Dominus, Maria videlicet matre Jesu, apostolis, discipulis, ac piis feminis cum aliis VI) plusquam quingentis fratribus simul, adest ecce Dominus gloriosus : quem videntes omnes ex hilarati, VII) adoraverunt; et in hoc

breve compendium universum Evangelium redactum acceperunt : *Data est mihi omnis potestas in celo et in terra : euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia, quaecunque mandavi vobis : et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.* (Matth. xxviii, 18-20.) Hac mira Christi ostensione recreati, et talibus promissis confirmati, Maria quidem cum suis comitibus, et apostoli cum discipulis Hierosolymam regrediuntur : ubi in cœnaculo congregatis, cum quadagesimo a resurrectione die, se demum Christus ostendisset, et multa cum illis fuisset collocutus, extra civitatem eductos in Oliveti montem jussit convenire. Atque ibi (VIII) Matri suæ cæterisque valedicens, videntibus omnibus elevatus est, et nubes suscepit eum ab oculis eorum. Sic postquam admirantes Dominum adoraverunt, regressi Hierosolymam in cœnaculo manserunt cum Maria matre Jesu, in oratione perseverantes, divinum, juxta Christi promissionem, Spiritum expectantes. Interim communibus Mariæ precibus et fratrum fere centum viginti, Matthias divina sorte suffectus in Judæ locum est. Cum demum complerentur dies Pentecostes, et jam omnes, quibus pollicitus fuerat Christus suum Spiritum simul cum Maria matre Jesu in ea ipsa domo consedissent, *factus est repente de cœlo sonus, tanquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum, apparentibus supra singulos linguis igneis : et repleti sunt omnes Spiritu sancto ; et cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis : cum omnium summa admiratione et stupore, qui tunc omni ex orbis parte Hierosolymam confluerant ad festum illud celebrandum.* In his eo affluentius varia divini Spiritus sunt Mariæ communicata charismata, quo cæteris apud Deum gratia præstabat magis, et Matris Christi dignitate, et totius Ecclesiæ magistræ munere superabat omnes.

TESTIMONIA.

I. *Domi.* — Bernardus, lib. *De passione Domini*, cap. 2 : « Et fortasse propterea illa Mater, quæ plus habuit pietatis, cum aliis ad ungendum non venit corpus Christi sepultum, quia frustra putabat eumungi, quem resurrectionem sciebat. »

AUCTOR. Communis est Ecclesiæ sensus, Mariam matrem Jesu domi conquiesse expectantem Filii resurrectionem, nec cum aliis piis feminis ad sepulcrum ivisse, tum quod certa erat de Christi resurrectione et ex his, quæ ipse prædixerat et quod ante alias, eum jam viderat ; quæ ignorantes mysteria, existimabant adhuc in sepulcro jacere, sicut cæteros defunctos ; tum quod nulla erat ex his, quæ ab evangelistis enumerantur, feminis. Quamvis ex Græcis Patribus nonnulli, juxta sepulcrum usque ad resurrectionem remansisse dicant, quorum sententiam rejecimus superiori capite, num. 13; alii cum feminis aliis ad ungendum corpus adisse affirmant ; in his est Gregorius Naz. orat. 2, in *Pascha*, ubi ad finem sic ait : « Si Maria quædam sis, si alia Maria, si Salome, si Joanna, diluculo lacrymas profunde. » Ubi Nicetas : « Alia autem Maria, ejus hoc loco meminit Gregorius, proprie quidem est Mater Domini, vel potius Jacobi Minoris : nam mater Domini in prima illa profectione cum sola Magdalena ad monumentum perrexerat, ac resurrectionis

Christi certior facta, quietem agebat. » Et clarius latiusque in Tragedia, *Christus patiens*, ubi loquens Deipara : « Quin ego, ait, tibi, me, Maria, dabo sociam viæ, nam cor dolore dum gravi tota ulceror, usque adeo sollicita, manere qui feram? Nunc, misera tandem virgo, ubi discesseris? Magdalena. Quod restat abeamus, o amicæ virgines, te comite ; sola gaudeo supra modum. » Et Gregorius Nyssenus, orat. 2, *De resurrectione Christi* : « Quoniam autem, inquit, multarum Mariarum in Evangelio mentio fit, tres numero omnes esse statuere debemus, quas Joannes comprehensim numeravit, cum diceret (xix, 25) : *Stabant autem juxta crucem Jesu, Mater ejus et soror matris ejus, Maria Cleophæ et Maria Magdalene.* Nam Mariam Jacobi et Josæ matrem, apud alios evangelistas nominatam, Deiparam et non aliam esse credimus. Atque ita cum Magdalena et aliis mulieribus ad sepulcrum dicit ivisse. » Idem Sedulius, lib. v *Paschali carminum*, in fine. Sic etiam Theophylactus in *Matth.* xxvii : « Mariam matrem Jacobi et Joseph, Deiparam dicit ; Maria autem Magdalene et altera Maria, hoc est Deipara, quam supra dixerat Josæ et Jacobi matrem, ambæ, inquit, assederunt ad sepulturam, ita ut cum furor Judæorum cessaret, abirent, ut abluerent corpus ac inungerent. » Et alibi sæpe. Sic tandem Nicephorus, lib. i *Historiæ eccles.*, cap. 33 : « Maria, inquit, Magdalena et alia Maria (Dei vero Genitricem hanc esse sacri nobis prodidit Libri), ut reliquis servidiores vehementiorique affectæ dolore, unguenta quædam rite præparata habentes, adveniebant, de Judæorum consuetudine, Jesum uncturæ. » Verum horum sententiam jure optimo refutat Metaphrastes, in *Orat. de vita et dormitione Deiparæ*, quod nusquam in Evangeliiis, nisi Mater Jesu appelletur, non mater Jacobi aut Joseph, post arcanum illum ortum : sic Matthæi ii, Joannis ii, 19 ; Matth. xii, Actorum primo ; tum etiam quia non esset ei prælata Magdalena in enumeratione, quasi ferventior et honorificentior ; nec apostoli ejus dicta quasi deliramenta acceperunt, si fuisset Mater Jesu, ut refert Lucas cap. xxiv. Hoc igitur certum haberi debet, Deiparam domi quiescente certam de Filii resurrectione ; alias autem mulieres, ideo ad sepulcrum abiisse, quod nondum crederent resurrectionem, quem quasi mortuum ungere decrevissent. Quæ vero hæc domus fuerit diximus in fine proximi capitis.

II. *Matri primæ.* — Sedulius, lib. v *Paschali carminum* :

*Hujus se visibus astans,
Luce palam Dominus prius obtulit, ut bona Mater,
Grandia divulgans miracula, quæ fuit olim
Advenientis iter, hæc sit redeuntis et index.*

Simeon Metaphrastes, in *Orat. de vita et dormitione Deiparæ* : « Videntur ergo ei primæ esse datæ boni nuntii, resurrectionis ; et quoad ejus fieri potuit ab ea conspectus fuisse splendor Filii. Sed sic quidem Dei Mater et ipsa clarius aspexit Filii resurrectionem, et ejus prædicatores de ea magis confirmat, quam eæ

quæ unguenta obtulerunt, etiamsi, dum loquerentur de Domini resurrectione, nullam ejus mentionem fecerint: caventes fortasse maternum afferre testimonium, ne videretur suspectum et propter conjunctionem fides ei minus haberetur. » Anselmus, lib. *De excellentia B. Virginis*, cap. 6: « At si aliquis quærit quare evangelistæ non referant ipsum piissimum Dominum a morte resurgentem, huic suæ dulcissimæ dilectissimæque Matri, ut ejus dolores mitigaret, primo ac præcipue apparuisse, dicimus quod a quodam sapiente de hoc ipso sciscitantes audivimus, sic: Tanta est suscitata auctoritas narrationis evangelicæ, ut nihil in ea dependens, nihil inane, nihil superfluum reperitur. Ita quod si Matri Domini, si Dominæ mundi ipsius Filii ab inferno resurgens scriberetur, sicut alii cuilibet, apparuisse, eamque de sua resurrectione docuisse, quis non tale scriptum superfluum duceret, Reginam videlicet cœli et terræ omnisque creaturæ, coæquare illis quibus apparuit, viro aut mulieri? » Rupertus, lib. vii, *De divinis officiis*, cap. 25: « Perpendere gessit Christiana devotio, quantus torrens gaudii repente inundans, locumque vulneris replens, animam ejus ferro doloris confossam inebriavit, cum redivivus Filius illi ante omnes fortasse mortales, materno Virginem non defraudans honore, victoriam suam annuntiavit, dulcia carnis suæ vulnera, quam illa veram de carne sua carnem conceptam peperit, deosculanda præbuit. Quid ergo? repugnare videbitur Evangelio referenti, quod surgens Jesus primo Mariæ Magdalene apparuit? Absit. Sed omnibus, beatam Virginem matrem excipimus, testibus præordinatis, quos solos nominare ad evangelistas pertinuit, vel quos Christi resurrectionem annuntiare decuit. Nunquid illam nuntiare decebat, ut verba ejus tanquam deliramenta viderentur ante apostolos? Si enim extranearum verba feminarum visa sunt eis tanquam deliramenta, quomodo non magis Matrem amore Filii delirare crederent? Verissime ergo Matri Filius resurgens apparuit, sed illa, ut ab initio cœperat, ita et nunc, conservabat omnia verba hæc conferens in corde suo. Quod si idcirco verum non videtur, quia nullus evangelistarum scriptis hoc attestatur, consequens est, quod nunquam post resurrectionem suam visus sit Matri, quia, quando vel ubi apparuerit illi, nullus eorum nominatim edixit. Sed absit hoc ab illo qui in lege sua patrem et matrem honorare præcepit. Absit, inquam, ut matrem propter se doloris gaudio transverberatam, tam dura negligentia talis filius inhonoraverit. Non sic apostolica sanctæ Romanæ Ecclesiæ sensit veritas, quæ hanc beatam Jerusalem in principio lætitiæ suæ proposuit. » Nicephorus, lib. i, cap. 32: « Primum quidem a Matre et reliquis conspectus mulieribus, deinde a dilectis discipulis. »

Auctor. Res ipsa compertum facit Matri suæ Christum Dominum se ostendisse, nec est cur distulerit, quin primæ omnium id ei contulerit, quæ prima omnium merebatur. Rupertus autem, Ansel-

mus et Simeon Metaphrastes satis faciunt his, quæ in contrarium objici possunt. Verum ne quis existimet in re certa incertos nos coacervare testes, sciat Nicephorum Calixtum locutum esse de matre Jesu eunte cum aliis mulieribus, quam nomine Mariæ Jacobi putat intelligi cum Græcis, quos adduximus; sanctus Ambrosius autem, quem aliqui pro hac sententia referunt ex lib. iii *De virginibus*, non videtur loqui de Maria matre Jesu, quia super xxiv caput Lucæ, lib. viii, duas constituit Marias Magdalenas, unam, quæ credidit, et tetigit pedes Domini, alteram, quæ nutabat in fide et prohibita est contingere, et de illa dicit lib. iii *De virginibus*, quod Maria prima vidit et credidit, deinde vidit Maria Magdalena, quamvis adhuc nutaret. Et constat, quia eo loco dicit, « virgines primas resurgentem Christum meruisse videre, quasi simul eis apparuisset. »

III. *Ad Jesu.* — Matthæus, xxviii, 8: *Et exierunt cito de monumento cum timore et gaudio magno, currentes renuntiare discipulis ejus.* Lucas, xxiv, 9: *Et regressæ a monumento nuntiaverunt hæc omnia illis undecim et cæteris omnibus.*

Auctor. Cum Maria mater Jesu in ea ipsa domo degeret, in qua apostoli et discipuli: cum jussu Christi et angelorum, veniebant, ut nuntiarent discipulis quod viderant et audierant, quomodo non certum haberi debet, ad matrem ipsam omnes properasse et mulieres et apostolos et discipulos, ei referentes quæ viderant et audierant et Christi gloriam gratulantes: nisi valde inurbanos et inhumanos omnes esse velimus in eam, quam summo honore observabant? Præsertim cum Lucas dicat: *Nuntiaverunt hæc omnia illis undecim et cæteris omnibus: ergo et Mariæ.*

IV. *Præscripto.* — Marcus, xiv, 28: *Postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam.* Matthæus, xxviii, 7: *Et cito euntes dicite discipulis ejus, quia Surrexit, et ecce præcedet vos in Galilæam, ibi eum videbitis; ecce prædixi vobis.* Vers. 10: *Nolite timere, ite, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilæam, ubi me videbunt.* Marcus, xvi, 7: *Sed, ite, dicite discipulis ejus et Petro, quia præcedet vos in Galilæam, ibi eum videbitis sicut dixit vobis.* Rupertus, lib. vii, *De divinis officiis*, cap. 25: « Nunquid vel tunc quando undecim discipuli abierunt in Galilæam, in montem, sicut constituit illis Dominus Jesus, hanc beatam, de qua loquimur, Mariam præterierunt et absque illa videntes eum adoraverunt? »

Auctor. Hoc angelorum et Christi ipsius mandatum eundi in Galilæam, comprehendisse præcipue apostolos, deinde discipulos, tum etiam pias illas feminas, quæ secutæ fuerant Christum e Galilæa, patet, quia dicit, *Dicite discipulis*; et Marcus cum ipsis mulieribus videtur loqui: et quia ad mare Tiberiadis etiam præter apostolos aderant aliqui ex discipulis; et quia cum omnes ad Pascha venissent cum Christo et ejus matre ex Galilæa, omnes ad propria regredi voluisse, est consentaneum: præ-

sertim ad tam solemnem Christi manifestationem. Quod si Joannes regressus est in Galilæam, ergo Matrem secum duxit. Et similiter Magdalena et aliæ mulieres non eam Hierosolymis reliquissent. Causa autem præcipua, cur Christus toties hujus apparitionis in monte Galilææ meminerit, fueritque illam pollicitus, ea videtur esse, quod in Galilæa plures sibi discipulos acquisierat : volebat autem universæ Ecclesiæ, quam collegerat in monte congregatæ liberius sese ostendere, ac potestatem suam quamque apostolis conferebat, declarare et illud summe amplectendum promissum tradere, quo promisit adfuturum illis usque ad finem sæculi. Quapropter ad tam insigne ostensionem, toties per Christum et angelos indictam, omnes fideles fere confluxere. Non ergo potuit deesse Maria, quæ præcipuum erat Ecclesiæ membrum et magistra futura erat apostolorum, ut dicemus.

V. *Ad montem.* — Matth. xxviii, 16 : *Undecim autem discipuli abierunt in Galilæam in montem, ubi constituerat illis Jesus.*

AUCTOR. Quoniam hic docemur a Christo montem constitutum, cum tamen non referant quis is fuerit evangelistæ, colligimus et diem fortasse constitutum, in quo omnes convenirent et propterea septem illos ad piscandum rediisse, dum accederet designatus dies et undique omnes possent convenire. Sed quis fuerit hic mons dubitatur? Nam quibusdam videri potest fuisse, quem vocant Christi, ejus Brocardus meminit in *Descript. Terræ Sanctæ*, cap. 4, in quo Christus habuit longum illum sermonem de beatitudinibus, Matth. v, ubi et sæpe pernoctavit in oratione : qui situs est ad jactum lapidis maris Galilææ et tribus milliariis a Capharnaum. Rupert., lib. vii, *De divin. offic.* cap. 22 et 25, et lib. xxiv, in *Joan.*, in ea verba c. xx, *Et Thomas cum eis*, putat fuisse civitatem Nazareth et montem in quo ipsa erat ædificata, ut dicitur Luc. iv. Unde ex Hieronym. Matth. xxviii, colligit hanc apparitionem esse eandem cum ea, qua post octo dies, Joan. xx, apparuit Christus cum apostolis congregatis et Thomæ, quia in domo Nazareth, quæ erat in monte. Verum ejus sententia non convenit cum Joanne, juxta communem expositionem, qua intelligitur locutus de discipulis, cum Thoma in cœnaculo congregatis. Et Hieron. alium habet sensum. Aliis videtur fuisse montem Thabor, qui situs est ad orientem, a Nazareth distans duabus leucis, ut ait Brocardus, cap. 5, ut ubi præsignificavit gloriam resurrectionis transfiguratus, ibi jam suscitatum se manifestaret. Nihil certi habemus de hac re.

VI. *Plusquam quingentis.* — Paulus I Cor. xv, 5 : *Tradidi vobis in primis, quod et accepi, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundum Scripturas, et quia sepultus est, et quia resurrexit tertia die secundum Scripturas, et quia visus est Cephæ, et post hoc undecim. Deinde visus est plusquam quingentis fratribus simul, ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierunt.*

AUCTOR. Cum Paulus servato ordine dicat Christum visum, et constet ipso die resurrectionis visum esse Petro, deinde ipso die, et octavo, undecim; sequitur ut quando visus est in monte, visus sit huic discipulorum multitudini; siquidem ad mare Tiberiadis, quinque tantum se ostendit : præsertim cum ipse Dominus præceperit discipulis convenire in Galilæa, ad hanc solemnem visionem. Discipuli autem erant et hi quingenti, ut ait Euseb. lib. i *Hist. ecclesiast.* cap. 15.

VII. *Adoraverunt.* — Matthæus, xxviii, 16 : *Undecim apostoli abierunt in Galilæam in montem, ubi constituerat illis Jesus, et videntes eum adoraverunt.* Epiphanius, hæres. 76, contra Ammonæos, contra libellum Aetii, cap. 52 : *Adorabant ipsum omnes angeli Dei, et adoravit ipsum Maria, ubi gloriose resurrexisset in carne, et omnes ipsius discipuli.*

AUCTOR. Quamvis Matthæus dixerit, undecim abiisse, non tamen negat abiisse plures alios discipulos : siquidem mandatum Christi per feminas indictum discipulis est, quorum nomine fratres omnes intelliguntur; nam ex Joan. ii, 2, scimus inter piscantes ad mare Tiberiadis fuisse Nathanaelem et duos alios discipulos.

VIII. *Matri suæ.* — Lucas, cap. i Actuum Apostolorum, vers. 12 seqq. : *Tunc reversi sunt Hierosolymam a monte qui vocatur Oliveti, qui est juxta Jerusalem, Sabbati habens iter : et cum introissent in cœnaculum, ascenderunt ubi manebant Petrus et Joannes, Jacobus et Andreas, Philippus et Thomas, Bartholomæus, et Matthæus, Jacobus Alphæi et Simon Zelotes, et Judas Jacobi : hi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione cum mulieribus et Maria matre Jesu et fratribus ejus. Simeon Metaphrastes, Orat. de vita et dormitione Deiparæ : Cum nominatim Christi enumerasset discipulos, deinde subjungit, Et hi omnes perseverabant unanimiter in oratione et precatione cum mulieribus, et Maria matre Jesu, et cum fratribus ejus. Semper enim ipsa quoque cum eis conversabatur, et a rebus pulcherrimis et honestissimis nunquam omnino desistens.*

AUCTOR. Hoc Lucæ testimonium ideo hic retulimus, ut ex eo uno constet, etiamsi taceatur, in omnibus his manifestationibus primam fuisse Mariam matrem Jesu : unde et reversa est cum aliis ex monte Oliveti : quod si reversa, adfuit igitur Ascensioni, et mansit in cœnaculo expectans adventum Spiritus sancti, atque ejus precibus Matthias electus est.

CAPUT XVIII.

Deipara aliquot annis post Spiritus sancti adventum Hierosolymis commorata Ephesum proficiscitur.

Apostoli I) ergo cum divino acti Spiritu Christum inciperent denuntiare, et illi undique Ecclesiam congregare, feliciter secum actum existimabant omnes, quod Jesu ad Patris dexteram considente, Mater ejus in terris superstes remaneret, cujus precibus germinans promoveretur Ecclesia, consilii

juvaretur, ac denique documentis erudiretur. II) Idecirco enim quæcunque dum cum Filio ageret, suo in corde considerat, de ejus incunabulis, de mysticis, de doctrina, ad hoc tempus conservaverat, ut quod Spiritus sancti dono, ex ea teneret melius, et penitus intelligeret, tanquam III) magistra optima apostolis expromeret et fratribus aliis universa explicaret. Hinc discipulus Christi IV) Lucas, quæ de ejus præcipue infantia, ex ore Deiparæ exprompta concepit, in suam quam contextit, retulit Historiam evangelicam. Igitur cum, ut vera Mater, omnes fideles exciperet, summa perfundebatur voluptate, tantam aspiciens ad Christum accessionem fieri, vel solis Hierosolymis ad unius Petri verbum trium millium, tum etiam, et Joannis filii quinque millium discipulorum, et copiosæ multitudinis e vicinis confluentis civitatibus. Quibuscum V) communem debebat vitam, in precibus cum illis unanimiter perseverans, et in fractione panis : tum etiam portionem suam, opera Joannis, ad victum et vestitum, accipiebat ex communibus bonis quæ apostoli, pro cujusque necessitate distribuebant. Sic cum animadvertibat, quanto essent Judæi animarum profectui impedimento, jam Petrum et Joannem custodiæ tradentes, jam omnes simul apostolos in publicum carcerem conjicientes et flagellis cæsos dimittentes, non modico dolore afficiebatur : qui ad suos summo cum gaudio revertentes quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati, quid sibi contigisset Jesu Matri referebant. Sed tunc maxime matrem se esse ostendebat, precibus instans et omnes consolans, cum Saulo fideles persequente, comprehendebantur et lapidibus obruti neci tradebantur; inter quos primus fuit Stephanus : quamobrem omnes præter apostolos, per varias regiones dispersi sunt : donec Saulus Damascum profectus adversus discipulos, totius Ecclesiæ precibus et Dei Genitricis præcipue, Christi discipulis addictus est, ut ipse post tres annos regressus Hierosolymam iisdem ipsis cum summa admiratione referebat. Magna ubique pace Ecclesiæ fruebatur; at quinto fere post anno gravem Herode movente persecutionem in apostolos, Jacobus quidem, Joannis frater, qui paulo ante VI) ex Hispania redierat, ubi VII) Mariæ cultum incolis commendaverat, ex ejus ad columnam monitu, templo illi pro opportunitate erecto, prope Pascha gladio peremptus est; Petrus autem comprehensus, ut post Pascham occideretur. Sed instante precibus Matre Domini, cum cætera Ecclesia, ab angelo mirabiliter ereptus, VIII) domum Mariæ matris Joannis, cognomento Marci, ubi Mater Jesu, Jacobus, Joannes et multi alii erant congregati et orantes. Et cum pro foribus narrasset, quomodo fuisset eductus, jubens, ut Jacobo et fratribus aliis id renuntiaretur, aufugit alio. Hac oblata IX) occasione omnes reliqui apostoli dispersi sunt. Et Petrus quidem Romam proficiscitur, et alii in alias regiones; Jacobus solus mansit Hierosolymis, Joannes autem temporis cedens cum Deipara X) Ephesum profectus est ubi aliquanto tempore morati, paulo post Hierosolymam ad pristinum rediere domicilium.

TESTIMONIA.

I. *Apostoli.* — AUCTOR. Uno hoc jacto fundamento, Mariam Dei Genitricem Hierosolymis degisse, ubi prima jacta sunt Ecclesiæ fundamenta, optima ratione, et necessaria consequentia colligimus, quam nullus vel modico rationis lumine illustratus, negare possit, B. Virgini primas in omnibus ab apostolis esse tributas, ad eamque omnes solitos convenire, vel ut eam consulerent, vel ut illi sua referrent, vel ut aliqua ex ea discerent. Quis enim dubitet, cum Lucas dicat Act. II, 44, seqq. : *Omnes qui credebant*

erant pariter et habebant omnia communia, possessiones et substantias vendebant, et dividebant illa omnia prout cuique opus erat : quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo, et frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione et simplicitate cordis. Et IV, 32, seqq. : *Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una, nec quisquam eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia.* Quis, inquam, ab hac communi et evangelica vita, eximet illam, quæ propterea a Filio relicta est in terris, ut magistra esset virtutis evangelicæ exercendæ? Quis etiam dubitet, cum dicit idem, IV, 23, Petrum et Joannem a concilio dimissos venisse ad suos, et annuntiassent eis, quanta ad eos principes sacerdotum et seniores dixissent; et simil. V, 41, cum omnes apostoli *ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati*; et cum. IX, 27, Paulus narrabat apost. quomodo in via vidisset Dominum et locutus ei fuisset, et quomodo Damasci fiducialiter egisset, in nomine Domini; et cum cap. XXI, ingressus Paulus ad Jacobum, et omnibus presbyteris salutatis, narrabat per singula quæ Deus fecisset inter gentes per ministerium suum et similia multa : inter eos quibus hæc referebantur, primam fuisse B. Virginem, ad quam omnes tanquam ad matrem conveniebant? Similiter cum quidpiam mali fidelibus accidebat, aut persecutio excitabatur, ut cum Petrus et Joannes in carcerem sunt conjecti et deinde apostoli, cum etiam Paulus illam excitavit persecutionem qua B. Stephanus cum aliis multis neci traditus est; et cum Jacobus occisus est, et Petrus comprehensus, et fiebat oratio ab Ecclesia pro eo; quis negabit dolore non modico affectam Virginem, cum cæteris fidelibus, primam institisse precibus? His similia multa colligimus ex Actis apostolicis quæ profecto temere negarentur, et jure optimo in Vita Virginis recensentur.

II. *Idecirco.* — Eusebius Emisenus, serm. 2., *De Natali Domini* : « O Mater sapientissima, o sola talis Filii dignissima, quæ omnia verba hæc in corde suo ideo conferebat nobisque conservabat, et memoriæ commendabat, ut postea ipsa docente, ipsa narrante et nuntiante scriberentur, et in universo mundo prædicarentur, cunctisque nationibus nuntiarentur ! ab ipsa hæc apostoli audierunt et ipsa dictante scripserunt, nobisque legenda mandaverunt. Quis igitur Evangelii non credat? Quis eis contradicere præsumat, quæ aut Matris aut Filii auctoritate muniuntur? Quædam enim apostoli et evangelistæ a Matre Domini audierunt : quemadmodum ista, et cætera quæ de Salvatoris nostri infantia scripta sunt; plurima vero visu et auditu ab ipso Domino didicerunt. » Et *Serm. in Assumpt. B. Mariæ* : « Ipsa denique Maria ejus verbum non solum audiebat, verum etiam in corde suo conferebat nobisque ad legendum et audiendum custodiebat. Sic enim scriptum est : *Maria autem con-*

servabat omnia verba hæc conferens in corde suo (Luc. II, 51). » Sophronius, *Serm. de Assumpt. B. Mariæ* : « Non quod eximius ille sanctorum chorus apostolorum deseruerit eam, inter quos post resurrectionem intrans, et exiens familiarius contulit de Christi incarnatione : tanto siquidem verius, quanto ab initio plenius per Spiritum sanctum cuncta didicerat et perspexerat oculis universa. » Ildefonsus, *serm. 5, De Assumpt.* : « Jam vero optimam partem, quam soror Marthæ Maria in specie et figura gerebat, Dei Genitrix jure vera firmissime retinebat, et cum apostolis de humanis Christi actibus et verius ac specialius cognoscebat, verius, ac specialiter conferebat, ut ab ea discerent, qualiter arcanum tanti mysterii et ipsi crederent et lucidius aliis enarrarent ; et cum opportunum fuerit sine omni ambiguitate scriptis mundo transmittent. » Et *serm. 1* : « Quæ cum apostolis degens vixit et quandiu fuere unanimiter in oratione permansit, conferens cum eisdem, donec omnia complerentur repromissionis Christi mysteria et ipsi longe lateque causa prædicationis dispergerentur. » Zacharias Chrysopolitanus, in *Monotessaron* : « Omnia quæ de Domino, veta Domino dicta, vel facta cognovit, sive intellecta, sive non intellecta in memoriam redebat, ut tempore suo universa, prout gesta erant, intelligeret, et quærentibus explicaret. » Rupertus abbas in *II Matth.* : « Maria conservabat omnia verba hæc in corde suo. *Tempus tacendi*, ait Salomon, *et tempus loquendi*. Discretionem ejusmodi Virgo sapiens et prudens non ignoravit. Quandiu Filius hominis manere decuit minoratus paulo minus ab angelis, fere tandiu fuit B. Virgini tempus tacendi et tandiu in silentio fuit, velut hortus conclusus. Ubi autem gloria et honore coronatus est Filius hominis resurgendo, et in cælum ascendendo, ubi sedet ad dexteram Patris, ex tunc eidem B. Virgini fuit tempus loquendi, et hoc amicis, id est, sanctis apostolis, et talia loquendi, qualia prius portare non potuissent : quod sciens ipse Filius hominis dixerat quodam loco : *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo*. Ubi venit Spiritus veritatis, primus quidem et princeps ipse illos omnem veritatem docuit ; sed ipsa B. Virgo testimonium suæ vocis adhibuit, et taliter locuta est omnibus fidelibus, ut proinde recte dicat dilectus ejus Deus : *Favus distillans labia tua, mel et lac sub lingua tua*. » Et lib. V, in *Cant.* : « Nam eatenus omnia, quæ erant de illo dilecto verba conservaveram, conferens in corde meo, et ita contengens quasi sub pallio. Tunc autem deprompsi in aperto, videlicet necessaria, multumque profutura prædicando, vel etiam conscribendo dilecti Evangelio. » Bernardus, *hom. 4, super Missus est* : « Ita tum ab angelo Gabriele, tum a Christo Filio in sacris erat edocta, ut rerum evangelicarum tempus et ordinem tenens melius, postmodum scriptoribus ac prædicatoribus Evangelii veritatem reseraret, quæ et plane de omnibus a principio cœlitus fuerat instructa mysteriis. »

III. *Magistra.* — Ambrosius, lib. *De institutione virginis*, cap. 7 : « Eadem postea Joanni evangelistæ est tradita conjugium nescienti, unde non mirum præ cæteris locutum mysteria divina, cui præsto erat aula cœlestium sacramentorum. »

Idiota, lib. *Contemplat. de Virgine Maria*, cap. 3 : « O Beatissima Virgo Maria, species tua consistit in humilitate, pulchritudine sanctorum cogitatum et doctrinæ veritate, quæ in collo intelligitur, quia doctrix fuisti doctorum, magistra apostolorum, unde et B. Lucas, cui inter cæteros evangelistas descriptio Dominicæ incarnationis attribuitur, Evangelii seriem a te Virgine Maria didicisse traditur. » Anselmus, lib. *De excellentia Virginis*, c. 7 : « Erat præterea, ut hic quidem videtur, utilis et necessaria fidei nostræ conversatio sua post Ascensionem Domini, inter apostolos ejus : quia licet ipsi per revelationem Spiritus sancti edocti in omnem fuerint veritatem, incomparabiliter tamen eminentius et manifestius, ipsa per eum Spiritum veritatis illius veritatis profunditatem intelligebat, et per hoc multa eis per hanc revelabantur quæ in se non solum simplici scientia, sed ipso effectu, ipso experimento didicerat de mysteriis ejusdem Domini nostri Jesu Christi. » Rupertus, lib. *I in Cant.* : « Horum discernendorum utique magistratam te esse oportebat, o beata Maria et magistra magistrorum, id est, apostolorum, juxta illud : *Fons hortorum, puteus aquarum viventium quæ fluunt impetude Libano*. An quia Spiritus sanctus illos docuit, idcirco tuæ vocis magisterio non illis opus fuit ? Imo vox tua vox illius fuit Spiritus sancti ; quidquid supplementi opus erat eisdem mortalibus vel testimonii ad confirmandos singulorum sensus, quos acceperant ab eodem Spiritu dividente singulis prout vult, ex religioso ore tuo perceperant instructo ad loquendum, bene composito ad tacendum, prout tempus erat opportunum. » Bernardus, *hom. 4 super Missus est* : « Vel ideo potius conceptus Elisabeth Mariæ nuntiatus est, ut dum nunc Salvatoris, nunc Præcursoris edoceret adventus, rerum tempus et ordinem tenens, ipsa melius postmodum scriptoribus ac prædicatoribus Evangelii referret veritatem, quæ et plane de omnibus a principio cœlitus fuerit instructa mysteriis. »

IV. *Lucas.* — S. Lucas I, 1 : *Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem quæ in nobis completæ sunt rerum, sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis*. Idiota, *Contemplat. de B. Virgine*, lib. I, cap. 3 : « Et B. Lucas, cui inter cæteros evangelistas descriptio Dominicæ incarnationis attribuitur, Evangelii seriem a te Virgine Maria didicisse traditur. »

Auctor. Si Lucas unus est ex 72 discipulis, ut vult Epiphanius, hæres. 26, ad finem ; Metaphast. in Vita B. Lucæ ; et Nicephor. I. II *Hist.* c. 43 et 45 ; si item est ille alter e duobus discipulis euntibus Emmaus, ut ex quorundam sententia referunt Theoph., Metaphast. et Nicephor. lib. I, cap. 34 : non est dubitandum quin ea quæ scripsit ab ipsa B. Virgine

acceperit, sicut et cæteros apostolos ab ipsa edoctos fuisse mysteria, paulo ante ex Ambr., Bernardo, Ruperto et Idiota diximus. Quod autem Hieron. lib. *De scriptoribus Eccl.* in Luca, individuum Pauli comitem Lucam appellat; et Petrus Damianus, *Serm. de S. Luca*; verum est, quia sicut Marcus discipulus Christi adhæsit Petro, sic Lucas Christi etiam discipulus postea adhæsit Paulo: neque conversus fuit a Paulo, ut asserit Nicephorus sibi repugnans, libro illo II, cap. 43. Si enim Christum secutus est cum aliis 70; jam ergo ante Paulum adhæserat Christo. Quod idem Petrus Damianus affirmat, Lucam a solo Paulo didicisse Evangelium, non convenit cum initio Evangelii Lucæ, dicentis se accepisse quæ scribit ab his qui viderunt; quod si ab his qui viderant accepit, cum ea quæ ad infantiam pertinent Salvatoris, sola viderit Virgo Dei Mater, ex ore ejus illa accepisse credendum est; nam et Lucam vidisse B. Virginem concedit Nicephorus lib. IV *Hist. Eccles.*, cap. 14.

V. *Communem.* — Sophronius, *Serm. de Assumptione*. « Ecce Jesu ascendente, cum quibus Virgo vacat in schola virtutum, et meditat in lege mandatorum Dei; ut et ipsa sit forma disciplinæ Christi, et exemplum perfectionis hominibus. Conversatur quidem cum testibus sanctæ resurrectionis, et ipsa testis; conversatur cum senatoribus celi intra curiam paradisi sub Spiritus sancti disciplina et magisterio divinæ majestatis; invenitur prima B. Maria inter primos summi Regis cohæredes, quorum vita non erat jam de terris, in quibus Christus præliabatur, sed de cælis. » Gregorius Turonensis. lib. II, *De gloria martyrum*, cap. 4. « Post admirabilem Dominicæ Ascensionis gloriam, quæ, contrito diabolicæ malignitatis capite, mentes fidelium ad complenda cœlestia animavit, sancti apostoli Domini, et Salvatoris nostri, cum B. Maria Matre ejus in una congregati domo, omnia ponebant in medio, neque quisquam suum aliquid esse dicebat, sed unusquisque cuncta possidebat in charitate, sicut sacer apostolicæ actionis narrat stylus. Post hæc dispersi sunt, per regiones diversas ad prædicandum verbum Dei. » Ildefonsus, *serm. 5, De Assumptione B. Mariæ*: « Petro apostolorum principi, cæterisque apostolis, non incognita fuit ejus purissima vita, et actio, sancta quoque, et admirabilis, et prædicabilis conversatio, quippe quæ cum eis semper fuit, ab ipsorum conversionis initio, usque ad illum diem, in quo unigenitus Dei Filius homo ex ea vera fide genitus, a laboribus hujus vitæ illam voluit eripere et ad gloriam ei a sæculis præparatam, super choros angelorum dignatus est elevare. » Et *serm. 6*: « Si vultis scire quid post Domini Ascensionem egerit, hæc incertum est, quia Virgo sancta corpore et mente permansit, conversata cum apostolis donec ipsi per diversas regiones prædicaturi sunt missi. » Beda, in XIX *Joan.*: « In ea societate B. Joannes perceperat centum, ubi nemo dicebat aliquid suum, sed erant illis omnia communia; sic enim erant quasi nihil habentes, et omnia possidentes: et

distribuebatur unicuique prout cuique opus erat. Unde intelligendum est sic distributum huic discipulo quod opus erat, ut illic etiam B. Mariæ tanquam Matris portio poneretur. » Symeon Metaphrastes, *Orat. de Vita, et dormitione Deiparæ*: « Semper ipsa quoque cum eis conversabatur, et a rebus pulcherrimis, et honestissimis omnino desistentes nunquam, » ut cap. superiori, n. 8. Bernardus, *serm. in verba Apocalyps. (xii, 1)*: *Signum magnum* « Denique legis in Actibus apostolorum, quod redeuntes a monte Oliveti unanimiter perseverabant in oratione. Qui? si forte Maria affuit, nominatur prima quæ super omnes est, tam Filii prærogativa, quam suæ privilegio sanctitatis. » Arnoldus, *tract. De laudibus Mariæ*: « Hoc ex actionibus apostolorum traditum nobis accepimus, quod post passionem Christi cum apostolis, usque ad Pentecostem in orationibus et jejuniis unanimiter conversata est, postea vero Joanne in ejus obsequiis perseverante.

Auctor. Communem vitam egisse cum fidelibus aliis B. Dei Genitricem satis aperte colligitur ex Act. II et IV, ut supra retulimus, n. 1, Brocardus cum cæteris descriptoribus Terræ sanctæ refert B. Mariam orasse pro Stephano, et Paulo ad necem illum comitante.

VI. *Ex Hispania.* — Dexter Paciani, Barcinonensis episcopi filius, in Fragmentis Historiæ, quam ad B. Hieronymum scripsit: « Jacobus ad Hispanias venit anno a nativitate Christi tricesimo sexto: et anno quadragesimo Jacobus reliquit in Hispania Athanasium Cæsaraugustæ, et Petrum Bracharæ episcopos. » Anastasius sexagesimus secundus Antiochenus patriarcha, in lib. *De passionibus martyrum*, arabice scripto: « Decimo septimo mensis Bermudat, id est Aprilis. Hac die multiplicibus martyriis affectus est B. Jacobus frater Joannis, filius Zebedæi, idque postquam abiit in Occidentem, in civitatem Andiat, et fecit apud eos miracula quæ homines attoniti stupebant; itaque convertit eos in cognitionem Filii Dei. Tunc reversus in multis civitatibus Palestinæ prædicavit. Putatur autem civitas Andiat quæ a Ptolomæo vocatur Andolus, et vulgo Andosilla; sita inter Cæsaraugustam et Pompeiopolim. » Venantius, Honorius Fortunatus, Pictaviensis episcopus, in Poemate, apud Calixtum.

*Salve festa dies Jacobi veneranda tropæo
Qua cælos subiit proximus ille Dec.
Ad Domini primam vocem Jacobus Zebedæi
Patrem, rete, ratem posthabuit fidei.
Omnia dimittens divino servit amori,
Pro quo non metuit probra, flagella, mori.
Gentiles docet hic, Judæos increpat illic:
Fructificansque Deo terminat orbe fidem.*

Nam Hispania terminus orbis occidentalis dicitur. Isidorus, Hispalensis episcopus, in libro *De ortu et obitu Patrum*, cap. 71: « Jacobus filius Zebedæi, frater Joannis, duodecim tribubus, quæ sunt in gentium dispersione, atque Hispaniæ, et occidentali locorum gentibus Evangelium prædicavit, et

in occasu mundi lucem prædicationis infudit. Hic ab Herode tetrarcha gladio cæsus occubuit, sepultus in marmorea arca. » Et cap. 81 : « Hi fuerunt Christi discipuli, prædicatores fidei, et doctores gentium : qui cum omnes unum sint, singuli tamen eorum, propriis certisque locis in mundo ad prædicandum sortes proprias acceperunt : Petrus namque Romam accepit, Andreas Achaïam, Jacobus Hispaniam, Joannes Asiam, et cætera. » Et in hymno breviarii Mozarabi :

*Magni deinde filii tonitruï,
Adepti fulgent prece matris inclytæ,
Utrique vitæ culminis insignia :
Regens Joannes dextera solus Asiam,
Et læva frater potius Hispaniam.*

Et rursus de eodem :

*O vere digne sanctior Apostole,
Caput resurgens Hispaniæ !
Tutorque nobis, et patronus vernulus.*

Beda, in collectaneis, dum agit de divisione provinciarum inter apostolos : « Apostoli Christi, prædicatores fidei, et doctores gentium, certis locis in mundo ad prædicandum sortes proprias acceperunt. Petrus namque Romam accepit, Andreas Achaïam, Jacobus Hispaniam. » Leo Tertius, in litteris de translatione sancti Jacobi in Hispaniam, facta in Kalend. Januarii, quæ incipiunt. « Noscat fraternitas vestra, in sensu. Cum Jacobus in Hispaniam ingressus Evangelii disseminandi gratia, aliquos discipulos sibi adjunxisset, duobus in Galæcia relictis, cum reliquis Hierosolymam reversus est. Ubi ab Herode gladio perempti corpus a discipulis in Hispaniam translatus innumeris claruit miraculis. Duo vero alii, qui in Galæcia remanserunt, Athanasius et Theodorus, sicut dum viverent a magistri sepulcro nunquam discessere, ita juxta illud vita functi dextra lævaque sepulti sunt. » Ramirus, Hispaniæ rex, in Diplomate Calagurri concessio mensis Maii die quinta, æra 884, hoc est, anno salutis 846, et secundo regni ejus, quo ob victoriam de Mauris Jacobi ope ad Clavigium partam, ream ex voto fecit Hispaniam universam pendendi quotannis ex singulis jugeris modium frumenti templo Compostellano : « Apostolus mihi dormienti in hunc modum locutus est : Numquid ignorabas quod Dominus noster Jesus Christus alias provincias aliis fratribus meis apostolis distribuens, totam Hispaniam meæ tutelæ per sortem deputasset, et meæ commisisset protectioni ? » Calixtus pontifex, hujus nominis secundus, in opere de Vita et miraculis S. Jacobi, quatuor libris distincto ; et in sermonibus de eodem : « Dei verbum intrepidus terminavit : quoniam de Hierosolyma usque ad Gallæciam nomen Dominicum divulgavit. » Et iterum : « Hic non solum per Judæam et Samariam prædicavit, verum etiam Hispaniam et Gallæciam decoravit, illamque gentem olim impiam virtute Christi Ecclesiæ contraxit. » Et latius in sensu : « Jacobus plures discipulos habuit, sed duodecim speciales, tres in Judæa, novem in Hispania ; ex quibus duobus in ea provincia reli-

ctis, qui Evangelium annuntiarent, septem alios secum in Judæam detulit, qui magistri corpus ab Herode occisi navi in Hispaniam retulerunt. Hic post magnas difficultates, editaque miracula, sepulto sacro corpore, profecti sunt Romam, ubi a Petro apostolo episcopi facti in varias Hispaniæ urbes sunt remissi. Duo illi, qui in Galæcia remanserant, magistri sepulcro ita vivi adhæserunt, ut vita functi juxta illum, dextra lævaque sepulti fuerint. » Otto Frisingensis, lib. III *Rerum ab origine mundi*, cap. 15 : « Nam alter Jacobus ab Herode decollatus erat, qui tamen prius, ut dicitur, Hispanis prædicaverat. » Joannes Beleth, lib. *De divin. offic.* cap. 140 : « Hujus (Jacobi) corpus quiescit in Compostella. Missus enim fuit, ut Hispanis verbum Dei concionaretur : sed propter malitiam et duritiam principum, extra unum, ad fidem Christi neminem convertere potuit ; quod cum videret vir sanctus Hierosolymam rediit. Cujus ab Herode occisi corpus a discipulis navi sine rectore in Hispaniam vectum est. » Compostellanus archiepiscopus coram Innocentio, in III concilio Lateranensi : « Ecclesia Compostella tam antiqua et nobilis, condita in honorem apostoli Jacobi, Domini consanguinei, qui primo in Hispania verbum Domini seminavit, et infinitos ad fidem Christi convertit, cujus corpus in eadem Ecclesia requiescit. » Vincentius, lib. IX *Speculi histor.*, cap. 6 et 7, refert verba Leonis II et Calixti III. Calixtus III, in Diplomate, quod Cæsaraugustæ in tabulariis asservatur S. Mariæ de Pilari late refert, ac sua auctoritate confirmat antiquam hujusmodi traditionem, ut in numero sequenti.

Auctor. Hæc ex copiosissimo scriptorum numero attulisse testimonia sufficiat ; nam si omnes, sive nostros, sive externos, qui prædictos secuti, de hac re sermonem habuerunt, referre vellemus, longissimam probationem rei, nulla indigentis, consarcinare oporteret. Tantum ne veritas, tot ac tantorum virorum auctoritate stabilita, ratione destituta videatur, curabimus ea, quæ contra illam obijciuntur, brevibus refellere ; atque id, quo commodius fiat, tribus quæstionibus seorsum disputabimus.

Quæstio prima est, *quo anno Jacobus occisus fuerit* ? Hoc enim constituto, facile constabit sat temporis fuisse Jacobo, in quo ei licuerit venire in Hispaniam. Referemus varias sententias, et veriorem tandem subjiciemus.

Primo, Eusebius in *Chronico*, anno Christi tricesimo sexto, qui erat Tiberii 21, et a morte Christi 2, assignat Jacobi necem, et Petri comprehensionem. Sed fortasse Eusebio hoc impositum est, qui lib. II *Histor.* cap. 8 et 9, sub Claudio constituit Jacobi necem et carcerem Petri, non sub Tiberio. Et scelus constat patratum ab Herode Agrippa Judææ rege a Caio primum, deinde a Claudio constituto, non ab Herode rege Galilææ, qui Christum desepexit.

Secundo, videri posset occisus Jacob octavo Claudii anno, Christi 49, et a morte ejus 15 : quod Herodes Agrippa Jacobum occiderit ad finem regni

sui, quod finisse Tacitus affirmat nono Claudii anno coss. C. Pompeio et Q. Verranio, in lib. xii *Annal.* Verum errat Tacitus in assignando obitu Agrippæ, qui, ut dicemus, tres tantum sub Claudio, non novem regnavit annos.

Tertio, Cæsari Baronio in *Annalibus*, ad annum Christi 44, videtur Jacobus occisus anno 11 a Christi morte, et a Nativ. 44, Claudii vero 2; et anno 46, Claudii autem 4, statuit percussus ab angelo Herodem, cum tres tantum annos sub Claudio regnaverit, ut communis sententia est.

Quarto, Genebrardus in *Chronologia*, lib. II, ad annum Christi 46, existimat, anno 10 a Christi morte, qui erat 3 Claudii et 7 ipsius Herodis, initio fere occisum Jacobum. Roborat hanc sententiam hæc ratio. Herodes interiit percussus ab angelo anno 3 Claudii, et ad finem 7 regni sui. Ita enim dixit Josephus lib. I *Antiq.* cap. 7 : « In Cæsarea, ait, vitam finivit cum regnasset per septennium. » Quatuor enim annos sub Caio Cæsare obtinuit regnum, tribus deinde annis sub Claudio : quæ confirmat Eusebius, lib. II *Historiæ*, cap. 10. Atqui Cæsaream ascendit paulo post occisum Jacobum, et solummodo carcerem Petrum, ut indicatur illis verbis *Actuum* XII : « Herodes autem cum requisisset Petrum et non invenisset, inquisitione facta de custodibus, jussit eos duci : descendensque a Judæa in Cæsaream, ibi commoratus est. » Quibus verbis satis plane manifestatur eodem anno accidisse martyrium Jacobi, carcerem Petri, Herodis in Cæsaream descensum, et ejus interitum. Id quod notavit Eusebius loco jam dicto, cum ait : « Regis vero facinus in apostolos perpetratum dilationem non patitur ultionis, sed continuo vindex adest divinitus dextera ; » sicut historia in apostolorum Actibus conscripta nos edocet. Et Chrysostomus, hom. 27, *De Herode, et apostolis male habitis*, tom. III : « Statim, inquit, ultio invasit illum. » Sed huic obstat quod Petrus e carcere solutus, multis Asiæ provinciis peragratis ingressus est Romam anno 2 Claudii, ut mox ostendemus. Deinde quod Herodes, nec mox ascendit Cæsaream, nec statim ac ascendit percussus est, cum Lucas affirmet ibi moras duxisse. Atque interim famem accidisse, de qua Lucas cap. II, ad finem. Nam Tyrrii et Sidonii facto concursu per Blastum conati sunt Herodem sibi reconciliare, eo quod alerentur eorum regiones ab illo (*Actuum* XII) ; quamvis enim Eusebius in *Chronico*, Orosius, lib. VII, cap. 3, et Beda *Actuum* XII, in 4 annum Claudii hanc famem referant ; quia forte ad illum usque annum perseveravit, at Dio Cassius, lib. LX, anno 2 Claudii famem refert accidisse. Non ergo paucis diebus Herodes Cæsareæ commoratus est, sed partem anni 2 regni sui, et totum tertium.

Quinto, Onuphrio, in *Chronico*, et viris aliis doctis videtur occisus Jacobus anno 1 Claudii, qui idem erat 1 Herodis e tribus quos regnavit sub Claudio, et Christi 42, et ab ejus morte 8. Idque ibi persuadent certa et constanti opinione affir-

mante Petrum Romam profectum 2 Claudii anno, e carcere jam liberum, et sub Claudio ab Herode comprehensum. Ergo id accidit primo imperii ejus anno, ac proinde tunc Jacobus est interfectus. Deinde quia communior, ac certior opinio est Jacobum occisum die altero Paschatis 25 die Martii, quo Christus conceptus, ac mortuus est. At in nullo alio anno Pascha incidit in 24 Martii, præterquam in hoc, ut ex cyclo Hebræo et Juliano, ac aliis constat et notat Abulensis, in II part. *Defensorii*, c. 16. Ergo octavo anno pleno a die mortis Christi, occisus est et ipse Jacobus ; Christus quidem feria sexta necatus est, Jacobus autem die Dominica. At ex sequenti ratione fiet compertum hanc opinionem veram non esse.

Sexto demum verior, ac probatior sententia sit Jacobum occisum 2 Claudii anno incipiente, qui item erat 2 Herodis Agrippæ, postquam a Claudio est in regno confirmatus, et a nato Christo 43, et nono ab ejus morte. Constat autem hujus veritas sententiæ hac ratione : Jacobus occisus est Hierosolymis ab Herode Agrippa, ut refert historia apostolica, eodem tempore, quo Petrus est comprehensus ; sed post hunc annum 2 Claudii incipientem, non est occisus, cum ex communi sententia Eusebii, et Cassiodori in *Chronico*, et Hieronymi, *De Scriptoris. eccl.* in Petro, et aliorum, Petrus e carcere solutus, multis Asiæ provinciis peragratis, Romam ingressus, Romanam Cathedram erexerit die 18 Januarii, ad finem anni 2 Claudii, qui finiendus erat die 24 Januarii sequentis et 44 anno Christi inchoato. Verum nec ante secundum annum Claudii inceptum occisus est ; cum Herodes Agrippa, qui eum occidit in diebus Azymorum, a tempore Caii Romæ absens fuerit ; nec Hierosolymam fuerit ingressus ante initium anni 2 Claudii, postquam ab eo in regno est Romæ confirmatus ; et foedus regis cum populo Romano in æs incisum in Urbis foro medio. Refert enim Josephus lib. XIX *Antiq.* cap. 4 et 5, Claudium ad compescendum seditionem Alexandrinorum, commotam ex cognita ejus creatione, scripsisse Ægypti præsidi, et ad preces Agrippæ et Herodis regum edictum misisse in Syriam, et Alexandriam, quo jubebat jus suum servari Judæis : tum alterum in universum orbem Romanum, quodque hoc habet exordium : *Tiberius Claudius, Cæsar Augustus, Pontifex Maximus, Tribu. ple. coss. designatus* 2, *edicit*, etc. Quibus edictis Alexandriam, et per totum orbem missis, Claudius Cæsar declaravit quomodo in Judæos animatus esset ; moxque Agrippam ad curam sui regni misit auctum majoribus honoribus, commendatumque per litteras præsidibus provinciarum, simul et procuratoribus omnibus. At ille, ut re bene gesta fieri solet, magna celeritate reversus est, et quamprimum pervenit Hierosolymam votiva sacrificia persolvit, nihil omittens eorum, quæ lege præscripta sunt ; nam multos Nazaræos tonderi jussit, et solitum tributum remisit, volens Judæis gratificari. Sic Josephus. In quibus vides

Claudio secundo consule adhuc Romæ fuisse Agrippam, et statim dimissum magna cum celeritate pervenisse Hierosolimam, sane ante Pascha. Creatus est autem Claudius 2 consul, cum Licinio Largo, Kalendis Januariis ad finem anni primi imperii sui, complendi die 24 Januarii, quo, occiso Caio, creatus fuerat. Ut assignant Cassiodorus, Onuphrius, et omnes communiter in fastis. Ex his ergo tanquam certum constituimus, Herodem Agrippam Romæ egressum mense Januario, magna cum celeritate pervenisse Hierosolimam ante Pascha anni 2 Claudii et Christi 43; et quia cupiebat gratificari Judæis inter multa alia, quæ in eorum gratiam operatus est; *Occidit Jacobum fratrem Joannis gladio; videns autem, quia placeret Judæis, apposuit, ut apprehenderet et Petrum* (Actuum xii). Contingit ergo Jacobi occisio nono anno pleno a morte Christi, ut ob temporis brevitatem nemo potuerit inficiari, quin profectus fuerit in Hispaniam.

Quo vero hanc de tempore necis Jacobi absolvamus quæstionem rursus quo die acciderit quæritur ab auctoribus. Quorum breviter sententiis relatis, quid verius habendum sit exponemus.

Historia scholastica in Acta LXVI, et Baronius tom. I *Annal.* anno 44, cap. 2; et Cornelius Schyltangius, tom. II *Com. eccl. de sanctis*, part. II æstivali, dum agit de sancto Jacobo, affirmant ante dies Azymorum occisum Jacobum, Petrum vero in ipsis Azymis comprehensum. Et ratio eorum est, quia cum Herodes necem Petri distulisset post dies Azymorum, quomodo pateretur homo religionis æmulator, in ipso Paschate, aut in diebus Azymorum Jacobum interficere? Qua ratione probassent, nec Petrum comprehendisse, maxime cum, præter primum et ultimum, intermedii omnes Azymorum dies essent negotiosi, ut notavit Abul. II *Defensorii*, cap. 8.

Petrus Damianus, in epist. 12, cap. 15, indicat in Paschate seu in Paschali solemnitate occisum Jacobum; festum autem necis ejus celebrari octavo Kal. Augusti, quod Ecclesia in diebus Paschali-bus in celebranda Christi morte occupata sit. Hieronymus in illa verba, cap. LXIII Ezechielis: *Dixit ad me: Fili hominis*, magis in particulari affirmat Jacobum immolatum altero die Paschatis: nempe 15 luna, in qua Christus occisus est. Quam in viii Kal. Aprilis incidisse, quo die Christus conceptus est, ac mortuus, asserunt Vincentius in *Speculo hist.* lib. II, cap. 2; Antoninus, *Hist.* part. I, tit. VI, cap. 7; Durandus, lib. VII *Rationalis divinorum officiorum*, cap. 47, et Salmeron tom. XII, in Acta, tractat. 35. Cum autem certum sit juxta computantium cyclos anno octavo a nece Christi, et ab ejus Natali 42 lunam decimam quintam incidisse in viii Kal. Aprilis, cui diei in Kalendario assignatur littera G. quæ eo anno erat Dominicalis; ut notat Abulen. part. II. *Defensorii*, cap. 15 et 16, sentiunt profecto hi auctores, Jacobum occisum in die Dominica, anni octavi a Christi morte. At cum diversum

supra definierimus, nempe non 8, sed 9 a Christo crucifixo et 43 ab ejus Natali, Jacobum occisum, altero die Paschatis, hoc est 15 luna Nisam, quæ incidit in Idus Aprilis, et eo anno littera Dominicalis erat F. Non possumus huic sententiæ non suffragari, quæ affirmat in mense Aprili Jacobum occisum. Græci quidem pridie Kal. Maii celebrant; Anastasius quem initio retulimus, diei decimo septimo Aprilis assignat martyrium Jacobi, qui erat dies Mercurii; nam ipso Sabbato ab Herode occisum tam cupidum religionis, præsertim si eo die Pascha etiam celebratum sit quod feria sexta celebrari non potuerit ob antiquam traditionem, de qua alias, persuaderi non possum; quare vel sequenti die Dominico, decima quarta Aprilis, vel alio die ex Azymis, Jacobi cædes accidit, sicut et Petri comprehensio; nam propter utrumque adjecit Lucas, *Erant autem dies Azymorum*, nisi quod Jacobum prius occidit in diebus Azymorum, et necem Petri distulit post Pascha, ut Judæis placidiorem se exhiberet. Fuit ergo Jacobus occisus mense Aprili, in diebus Azymis, nono anno post Christi mortem; ut ex parte temporis nihil obstiterit in Hispaniam venire, et ibidem moratum ab anno 36 Christi usque ad 40, ut dixit Dexter, initio relatus.

Quæstio secunda est: *Quo tempore facta fuerit sollemnis illa inter apostolos distributio provinciarum ad quas erant profecturi Evangelii disseminandi gratia.* Hujus enim cognitio impedimentum removebit, quod aliqui obijciunt adventui Jacobi in Hispaniam. Si enim divisio illa facta est post decessum Jacobi, falso ostendetur sortitione obtigisse illi Hispaniam, in quam eo nomine venisset. Est igitur hujusmodi ratio ex divisione prædicta desumpta, quæ omnino evertit Jacobi in Hispaniam adventum. Nam vel illa divisio facta est ante necem Jacobi, vel prope necem, vel post necem. Si ante necem, vel ante secundo ab ascensione Christi, et ab ortu ejus 36, ut dixit Melito Sardensis, quem refert Beda in cap. 8 *Actorum*. Et Hieronymus, Anselmus, Claudius Taurinensis, in illa Pauli verba ad Galat. I, 19: *Alium apostolorum vidi neminem.* « Cum tertio anno a conversione ascendisset Hierosolimam; quod, inquit, ad Evangelium prædicandum toto orbe fuissent dispersi. » Et hoc anno fieri non potuit, cum certo constet ex Actis apostolicis per longius tempus, nempe usque ad annum decimum, prædicatum esse ab apostolis Judæis, quod confirmat Chrysostomus, hom. 70, in *Math.* xxii, cum ait: « Apostoli prædicaverunt Judæis, longoque temporis spatio cæsi et flagellati in Judæa manentes, ac demum ab ipsis propulsi, in gentes profecti sunt. » Vel septennio post mortem Christi, et ab ortu ejus 41, quo anno existimat Genebrardus in *Chronologia*, pag. 225 et 372, duodecim apostolos ascendisse Hierosolimam, et distribuisse provincias. Et hoc etiam prædicta ratione falsum est; tum etiam quia non est, unde probetur hujusmodi apostolorum duodecim ascensus. Ergo distributio pro-

vinciarum facta est paulo ante annum secundum Claudii et Christi 44, qui erat a morte ejus 10, ut videtur cardinali Baronio *Annalium* tom. I, siquidem statim, Jacobo occiso, Petrus e carcere ab angelo eductus Romam profectus est Hierosolymis, ubi illuc usque moratus fuerat; Marcus autem cum suum Evangelium scripsisset anno sequenti 45, ita illud absolvit xvi, 20 : *Illi autem profecti prædicaverunt ubique Domino cooperante, et sermone confirmante sequentibus signis*; ostendens præcedenti anno apostolos fuisse divisos. Et hac ratione non potuit Jacobo tempus suppetere ad profectionem in Hispaniam. Multo minus tempus Jacobo suppeteret profectionis in Hispaniam, si sortitio illa provinciarum facta est anno duodecimo a morte Christi, et 46 ab ejus Natali, ut existimavit Beda, in *Actorum*, cap. 13, et in *Martyrologio* die 15 Julii, et si dispersio apostolorum contigit anno 45 sequenti, ut tanquam certum asserebat Apollonius, quem referunt Eusebius, lib. v *Histor. Eccles.* cap. 48, ad finem; et Nicephor., lib. iv, cap. 25, quod apostoli in mandatis habuissent, ne extra Judæam egredierentur per duodecim annos. Refert autem verba Christi id præcipientis Clemens Alex. lib. vi *Stromat.* ex libro inscripto, *Revelatio*, seu *Prædicatio Petri* : « Præterea, ait, dixit Petrus, Dominum dixisse apostolis : Si quis ergo velit ex Israel duci pœnitentia, et propter nomen meum credere in Deum, remittentur ei peccata. Post duodecim annos egredimini in mundum, ne quis dicat : Non audivimus. » Hæc ibi. Quam præcepti traditionem admittunt Beda, in *Actorum* cap. 13; Joannes Beletth *De divin. offic.* 139; Vincentius lib. vii *Speculi hist.* cap. 9; Comestor. cap. 71, in *Acta*; et Petrus de Natal. in *Catalogo sanctorum*, in mense Julio, cap. 99; et confirmant Paulus et Barnabas, *Act.* xiii, 46, qui cum expellerentur Antiochia Pisidiæ dixerunt Judæis : *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei : sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes : sic enim præcepit nobis Dominus*, nempe ut post 12 annos egredieremur ad gentes. Et adhuc multo minus temporis daremur Jacobo, ut Hispanis evangelizaret, si ad annos 40 post admissum in Christum piaculum, in quibus Judæi ab apostolis moniti noluerunt converti, sancti apostoli, cæterique discipuli ad prædicandum per singulas orbis provincias fuere dirempti, Thomas, Bartholomæus, Andreas, Joannes, Petrus, Paulus, et cæteri, ut affirmat Vincentius, lib. x *Speculi hist.* cap. 61. Ex quibus omnibus impossibilis ostenditur adventus Jacobi in Hispaniam, cum distributionem non viderit, vel si vidit, adeo importuno tempore, ut nullum suppetierit, quo potuerit venire.

Ut quod verius habendum sit de apostolorum sortitione ac dispersione per orbem, definiamus, præmittendum est, tria in illa celebranda concurrisse. Nam primum apostoli omnes cum viris apostolicis in unum convenire concilium, ut de hac missione

ad Evangelium disseminandum agerent. Deinde juxta Christi præceptum, Spiritu sancto afflante, singulis provinciæ designatæ sunt, ad quas essent profecturi; quemadmodum Petrus et Joannes, *Act.* viii, 14, a reliquis apostolis missi sunt in Samariam, et Barnabas, *Act.* ii, 22, Antiochiam. Tertium, materia illis designata est, de qua essent locuturi, et quam velut tesseram ac symbolum evangelicorum prædicatorum secum essent laturi, ut eo signo, veri Christi apostoli esse dignoscerentur. Nam tria hæc præstitit in exemplum Christus cum primum misit apostolos ad prædicandum ovibus quæ perierunt domus Israel; cum eos apostolos in primis constituit; deinde binos misit, haud dubium, quin binis quibusque designans diversas civitates, ne omnes in unam confluerent. Tertium, argumentum prædicationis illis tradidit unicum, quasi symbolum ac tesseram : « Euntes, inquit, prædicate dicentes, quia appropinquavit regnum cœlorum. » Sic legimus apostolos missos *Matth.* x et xi; *Marc.* iii, 13, et vi, 7; *Luc.* ix, 1, et vii, 10; et idem scriptum est de missione 72 discipulorum *Luc.* x. Hac forma missionis apostolicæ per Christum præfixa, tribus assertis quid verius de ea sit sentiendum, ostendemus.

Primum assertum. Certum esse omnibus debet, Jacobum fratrem Joannis simul cum aliis apostolis convenisse Hierosolymis, ad symbolum colligendum, et ad provinciâs distribuendas; atque inde ut verum deduci apostolorum divisionem non fuisse factam post Jacobi mortem. Hanc propositionem probant hæc sanctorum Patrum testimonia. Clemens Rom. in epist. 1, *Ad fratrem Domini* : « Qui apostoli adhuc in uno positi symbolum, quod fidelis nunc tenet Ecclesia, unusquisque quod sensit dicendo, condiderunt. » Ambrosius. serm. 38. « Duodecim apostolorum symbolo fides sancta concepta est, qui velut periti artifices in unum convenientes clavem suo concilio conflaverunt. » Augustinus, serm. 115, *De tempore* : « Quod Græce symbolum dicitur, Latine collatio nominatur : collatio ideo, quia collata in unum totius catholicæ legis fides symboli colligitur brevitate. Petrus dixit : *Credo in Deum Patrem omnipotentem*. Joannes dicit : *Creatorem cœli, et terræ*. Jacobus dixit : *Credo in Jesum Christum Filium ejus unicum, Dominum nostrum*. Sic Jacobus Alphæi et reliqui singulas sententias contulerunt. » Et serm. 118 : « Sancti apostoli certam regulam fidei tradiderunt, quam secundum numerum apostolicum duodecim sententiis comprehensam symbolum vocaverunt. » Et rursus : « Omnes igitur in uno positi breve suæ prædicationis indicium conferendo in unum quod sentiebat unusquisque computabant. » Rufinus in *Expositione Symboli* : « Omnes apostoli in uno positi, et Spiritu sancto repleti breve istud futuræ sibi prædicationis indicium conferendo in unum quod sentiebat unusquisque, componunt. » Leo Magnus, in epist. 13 *Ad Pulcheriam Augustam* : « Ipsius ca-

tholici Symboli brevis et perfecta confessio duodecim apostolorum totidem est signata sententiis. » Id ipsum tradunt Venant. Fortun. in *Præfatione Expositionis Symboli*; Albin. Flacc. *De officio Eccl.* cap. 22; Raban. *De institut. cl.* cap. 56 et alii. Ut de re tam certa non liceat dubitare.

Secundum assertum. Rationi temporis et historiæ magis convenit, statim post ascensionem Domini, et Spiritus sancti adventum apostolos convenisse, concilio coacto, ad Symboli collationem, et provinciarum distributionem, quas erant evangelica luce collustraturi. Persuadet hanc veritatem primum, quod in eodem apostolorum concilio facta est Symboli collatio, et provinciarum distributio, ut omnes concedunt : sed statim post Spiritus sancti adventum, dum adhuc essent in uno positi apostoli Symbolum confecerunt. Sic enim affirmat Clemens supra citatus : « Christo resurgente, ascendente in cælum, misso sancto Spiritu, collata apostolis scientia linguarum, adhuc in uno positi Symbolum condiderunt. » August. serm. illo 181 : « Tradunt, inquit, quod post ascensionem Domini, cum per adventum Spiritus sancti discipuli ejus inflammati linguis omnium loquerentur, ad singulas quasque nationes, ut Dei verbum prædicarent, ituri ac discessuri ab invicem, normam prius sibi futuræ prædicationis statuerunt. » Quod ipsum cæteri insinuant. Ergo tunc temporis provinciæ sunt apostolis distributæ. Deinde statim post adventum sancti Spiritus certum est omnes apostolos fuisse Hierosolymis; postea vel non fuisse unquam simul, vel difficile probari; si quidem videmus in Actibus apostolorum tam apostolos, quam discipulos ita dispersos per regiones Judæorum, ut simul amplius Hierosolymis non convenerint, eo tempore, quo Jacobus vivebat. Ergo ante eam dispersionem, et symboli collatio et provinciarum facta est distributio. *Tertio* quia Symbolum, ut prædicti Patres fatentur, constitutum est, ut esset norma prædicationis apostolorum, ne forte discipuli ab suis abducti magistris diversum aliquid, eos quid ad fidem veniebant, docerent, ut esset signum, quo distinguerentur a pseudoprophetis. Sed statim post adventum Spiritus sancti, antequam ad prædicandum Judæis egredierentur, magis necessarium erat hoc signum, et hæc regula fidei, tum contra tot, qui inter Judæos erant, falsos fratres et tot contra Christum exorta dogmata : tum maxime ut apostolorum discipuli secum afferrent prædictam regulam, quorum plurimi egressi in tribulatione quæ facta est sub Stephano, nunquam amplius Hierosolymam, vel in Judæam redierunt, ut constat de Maximino Aquensium episcopo qui cum Martha, Magdalena et Lazaro discessit tunc temporis in Gallias; et de illis, quos refert Lucas *Act. ii, 19*, et similibus aliis : cum apud gentes non tam certum esset recedendi a regula periculum. Ergo nunc credendum est factam Symboli collationem et simul provinciarum distributionem. *Quarto*, demum, quia statim post

adventum Spiritus sancti Jacobo fratri Domini designata est Hierosolymorum provincia, cujus est a Christo episcopus delectus et ab apostolis consecratus, auctore Euseb. in *Chron.* et lib. *ii Hist. eccles.*, cap. 1 et 22; et lib. *vii*, cap. 16. Ergo simul cum eo cæteris apostolis suæ sunt provinciæ designatæ. Sic enim factum refert Hegesippus in lib. *v* suæ *Historiæ*, relatus ab Euseb. lib. *illo i*, cap. 22 : « Jacobus frater Domini, qui a Servatoris temporibus ad nostram usque ætatem Justus appellatus fuerat, Ecclesiæ administrationem una cum cæteris apostolis suscepit. » Atqui statim post adventum Spiritus sancti suscepit Jacobus administrationem Ecclesiæ Hierosolymitanæ. Ergo cæteri apostoli tunc quoque susceperunt suarum administrationem Ecclesiarum. Igitur Jacobo Zebedæi filio sua tunc est designata provincia. At scimus quæ singulis aliis apostolis sint distributæ provinciæ et nescimus quæ alia Jacobo obtigerit præter Hispaniam; ea ergo tunc illi designata est. Quod autem Beda et alii Martyrologiorum compilatores diei Julii 15 assignent apostolorum divisionem, indicare volunt, eo die congregatos ad symbolum colligendum, et provincias, in quas quisque esset profecturus, distribuendas. Idque ipso anno Ascensionis Christi in cælum accidisse verosimilius est propter supra tradita.

Tertium assertum apostolicæ historiæ summopere convenit, hanc apostolorum distributionem et ad provincias designatas profectionem non fuisse uno simul tempore ab omnibus apostolis ad effectum deductam, sed pro opportunitate et necessitate, quatenus Spiritus sanctus inspirabat, a singulis executioni mandatam : etiam a Jacobo, qui unus erat e duodecim, de quibus Justinus *M. Orat. ad Antoninum* dicit : « Hierosolymis duodecim viri profecti sunt in mundum. » Verum servato ordine a Christo tradito. Qui enim præcipit apostolis proficisci in mundum universum ad docendum omnes gentes (*Matth. xxviii, 18*), et prædicandum omni creaturæ (*Marc. xvi, 15*), jussit ut inciperent ab Hierosolymis (*Luc. xxiv, 47*), et ut essent ei testes in Jerusalem, et in omni Judæa et Samaria, et usque ad ultimum terræ (*Act. i, 8*), quem ordinem et ipse servarat, ut quia Judæorum erant promissiones, illis primum annuntiaretur verbum Dei. Nec propterea interdicebatur gentibus interdum evangelizare; siquidem (*Act. vi, 1*), murmur factum est Græcorum fidelium adversus Hebræos; quod despicerentur eorum viduæ in ministerio. Et cap. *viii, 27*, Philippus evangelizavit eunuchum Candacis reginæ : et Paulus tertio anno quo venit Hierosolymam (*Act. ix, 29*), loquebatur gentibus, et disputabat cum Græcis. Et Petrus, cap. *x*, in Cæsarea convertit Cornelium cum familia, obstupescens fidelibus Hebræis, qui putabant gentibus non pateri Evangelium. Et cap. *xi, v. 18*, conclusum est : *Ergo et gentibus penitentiam dedit Deus ad vitam.* » Et *v. 20*, Cyprii ac Cyrenæi fide-

les ingressi Antiochiam loquebantur ad Græcos, annuntiantes Dominum Jesum : multosque numeros credentium conversus est ad Dominum, ut propterea Ecclesia Hierosolymitana miserit Barnabam Antiochiam. Itaque id tantum servabant apostoli, quod Paulus in omni sua prædicatione servavit, ut Judæo primum, deinde Græco evangelizarent. Sic omnes apostoli primum prædicaverunt Judæis in Judæa, tum ab eis repulsi convertebantur in synagogas Judæorum, et post gentibus evangelizabant. Nec uno simul tempore omnes a Judæa egressi, ut ex historia constat; nec ita egrediebantur, ut nunquam reverterentur Hierosolymam: siquidem Petrum legimus sæpe egressum, ut Antiochiæ sedem statueret, deinde ut Romæ, et tamen postea rediit. Et Paulus ter quaterve Hierosolymam ascendit: quod de cæteris apostolis credendum est. Jacobus igitur Joannis frater Symbolo accepto et Hispaniæ provincia ad evangelizandum delegata, primum quidem Judæis verbum Dei annuntiavit in Judæa, et 12 tribubus, quæ erant in gentium dispersione. Ut dicunt Sophron. in *Catalog. Hieronymi*, Dorotheus in *Synopsi*, et Isidor. lib. *De ortu et interitu Patrum*, cap. 71. Hermogenemque ac Phile-tum Magos Christo acquisivit; deinde cum tanquam filius tonitru, acerrimusque prædicator Judæis fuisset infensus (siquidem in eorum gratiam tandem est decollatus), repelleretur ab eis, conversus ad gentes, venit in Hispaniam, suæ protectioni creditam provinciam, in qua cum aliquos discipulos sibi adjunxisset, et Cæsaraugustæ ædem sacram B. V. construxisset, Judæam revisit et Hierosolymam rediit, ut Judæis incredulis prædicaret, quibus cum sacra sua eloquentia esset infensus, in eorum gratiam, Herodis Agrippæ gladio, primus apostolorum laurea martyrii donatus est. Nihil est ergo quod obstat, vel ex parte temporis, vel ex parte dispersionis apostolorum, adventui Jacobi in Hispaniam.

Ad ea quæ initio hujus quæst. proposuimus de tempore divisionis apostolorum quatenus prædictæ veritati adversantur, dicimus divisionem illam non fuisse factam occiso Jacobo, cum ille ei præsens fuerit; multo minus 40 anno a Christi morte, quando multi ex apostolis, ut Petrus et Paulus jam vita defuncti fuerant. De præcepto vero illo ab Apollonio relato credimus ex apocrypho lib. desumptum, et verius habendum quod Christus tradidit, et apostoli mandarunt executioni, uti ex *Apost. Hist.* deduximus. Siquidem ante 12 annos vidimus apostolos non tantum Hierosolymis, sed ad externas nationes profectos, ut Petrum Romam et alios in Cyprum, et Cyrenem, et sic Jacobum in Hispaniam: et post annos illos nondum erant aliqui egressi, ut de Joanne, qui Virgini adfuit quoad vixit, probamus inferius, cap. 2, n. 4. Quod si vim aliquam habuisse præceptum illud est concedendum, illa erit, ne omnino intra 12 annos desereretur Judæa, quin in illa prædicarent aliqui ex apostolis;

nam unum, aut alterum in Judæa mansisse, et non penitus destitutum, ex ipsa apostolorum constat historia. Quod vero dixit Marcus anno Claudii 4, et Christi 45: *Illi autem prædicaverunt ubique*; in universum est intelligendum de prædicatione facta per Judæam et regiones alias, ad quas fuerant ingressi, in quibus Judæi commisti gentibus degebant; tum etiam propterea quod aliqui, ut Petrus, ad gentes jam discesserant.

Quæstio 3 est: *Utrum fides Christi fuerit per Jacobum primum in Hispaniam invecta.* Nam hac ratione volunt nonnulli infirmari hanc antiquam traditionem Jacobi in Hispania prædicationis, quod non ille, sed Petrus et Paulus, Evangelium disseminaverint primi in Hispania.

De Petro id tradit Innocentius I, in epist. 1, *Ad Decentium Eugubinum episcopum*, quæ refertur 11, d. c. *Quis nesciat*, ubi exhortans ad servanda omnia, quæ sunt a Petro in Romana Ecclesia constituta, subjungit: « Præsertim cum sit manifestum in omnem Italiam, Gallias, Hispaniam, Africam, atque Siciliam, insulasque interjacentes, nullum instituisse Ecclesias, nisi eos quos venerabilis apostolus Petrus, aut ejus successores, constituerunt sacerdotes: aut legant, si in iis provinciis alius apostolorum invenitur, aut legitur docuisse. »

De Paulo communi consensu id tenent Patres quos longum esset recensere. Et Gregor. VII, lib. 1 *Registri*, epist. 64, *Ad Alfonsum et Sanctium, reges Hispaniæ*, sic ait: « Cum B. apostolus Paulus Hispaniam se adisse significet, ac postea septem episcopos ab urbe Roma ad instruendos Hispaniæ populos a Petro et Paulo apostolis directos fuisse, qui destructa idololatria Christianitatem fundaverunt. » Sic ille, cum autem Paulus affirmet ad Rom. xv, 20: *Sic autem prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem*, certo nobis persuadere debemus Jacobum non prius in Hispania prædicasse. Siquidem propter hæc verba: « *Cum in Hispaniam proficisci cœpero*, sic inquit, venturum se promisit Paulus tempore, quo ad Hispaniam erat iturus, quia illic Christus non erat prædicatus, ut occuparet mentes eorum, et quia pseudapostolis difficile fuit iter ad illos, ideo tardius si iret, non erat molestius. » Et Hieronym. cap. v, *Amos*, dicens: « Qui vocatus a Domino effusus est super faciem universæ terræ, ut prædicaret Evangelium de Hierosolymis usque Illyricum, ut ædificaret non super alterius fundamentum, ubi jam fuerat prædicatum; sed usque ad Hispanias tenderet; et a mari Rubro, imo ab Oceano, usque ad Oceanum curreret. »

Verum firma debet manere antiqua totius Hispaniæ traditio, externarum Ecclesiarum, Romanæ quoque ipsius consensione roborata, quæ in suis Breviariis hanc veritatem tradiderunt: quam et auctores veteres initio adducti, tanquam certam retulerunt; et qui eos secuti sunt, Guillelmus Durantus Mimacensis episcopus, lib. vii *Rationalis di-*

vinorum Officior., cap. 17, *Lyra in Abdiam*; Martinus Polonus in *Chronico*; sanctus Vincentius, in serm. *De S. Jacobo*; Tostatus Abulensis episcopus, in 1 Prologio in *Matth.*; quæst. 5, et tom. III, in *Matth.* cap. 10, quæst. 33, et tom IV, in *Matth.* xvii, quæst. 13; Antoninus, part. I *Hist.*, tit. vi, cap. 7; Joannes de Turrecremata cardinalis, super cap. xx *Matthæi*; Philippus Bergomas, lib. vii *Supplementi Chronicorum*, an. 45; Naclerus in II volum. *Chronicorum*, Gen. II, et alii plurimi sive nostri, sive externi, qui Hispanis Jacobum affirmant evangelizasse, quos referre, ne tædio simus lectori, prætermittimus, contenti illis, quæ objecta sunt satisfacere.

Dicimus ergo, a dicto Innocentii, quemadmodum necessario excipitur Paulus, ita et nos excipimus Jacobum cujus prædicationis, cum fructus non cumulate labori responderit, ratio habita non est, ut dicere Paulus potuerit: « Super alienum fundamentum se non ædificasse. » Nec dum quod cum latissima locis esset Hispania, potuit in aliis ejus partibus prædicare quas Jacobus sua luce non perfuderat, quemadmodum accedit in Asia, Græcia, aliisque regionibus, ubi cæteri apostoli evangelizaverant. Nec mirum autem si Ambrosius, Hieronymum, aliosque priscos Patres quid primis temporibus gestum sit latuerit, cum nullus Hispanus historicus ab illis temporibus historiam texuerit. Cum vero per Jacobi discipulos, a Petro in Hispanias remissos, longius latiusque disseminatum fuerit Evangelium, fidesque propagata, quam per ipsum Jacobum, hinc effectum est, ut Petro, non Jacobo, tum etiam Paulo, Ecclesiarum foundationem ascripserint Pontifices. Hoc igitur ex his omnibus tanquam certum colligimus, cum fide Christi B. V. Mariæ cultum, ac devotionem in Hispaniam invecram ad nostram usque ætatem miris modis perseverantem.

VII. *Mariæ cultum.* — Calixtus III, in Diplomate, quod asservatur in tabulariis Ecclesiæ Cæsaraugustanæ, datum Romæ nono Kalendas Octobr. an. 1456: « Cum itaque, sicut accepimus, ecclesia monasterii per priorem solita gubernari, ejusdem B. Mariæ de Pilari nuncupata civitatis Cæsaraugustanensis ordinis Sancti Augustini, inter cæteras sub vocabulo dictæ B. Mariæ ecclesias, prima B. Mariæ de Pilari nuncupata fore noscatur: in qua dicta B. Maria antequam ad cœlos assumeretur, cum Jesu Christo Filio suo, et Domino nostro, B. Jacobo Majori in columna marmorea apparuit, et ob hoc ipsa ecclesia nomen B. Mariæ de Pilari assumpsit; ac inibi quamplurima, et infinita miracula, divina provisione dietim fiunt: necnon Christi fideles cum magna devotione et veneratione imaginem ejusdem B. Mariæ, et ejus Filii, in quadam capella ipsius ecclesiæ, quæ de mandato dictæ B. Mariæ per dictum B. Jacobum fabricata, et Camera angelica Dei Genitricis de Pilari nuncupata, et appellata exstitit, colunt, et venerantur, ac magna devotione visitari non cessant. » Joannes II, rex Aragonum in Privilegio, quo sub suum susceptum

patrocinium res omnes ecclesiæ sanctæ Mariæ de Pilari, dato Cæsaraugust., die 26 Octobr. anni 1459: « Contemplatione et favore ipsius Ecclesiæ quæ inter alias Hispaniæ, divinis mysteriis, et miraculis refulget, et de illius institutione, et ædificatione, testante historia, multa miraculosa referuntur, et principaliter illud mirabile, quod in vita ipsius beatæ, ac gloriosæ Virginis, ejusque jussu, a beato Jacobo Majori apostolo constructa et ædificata exstitit, in cujus capite ipsa beata Virgo Pilare marmoreum, quod sibi a cœlo transmissum habuerat, et supra quod eidem beato Apostolo apparuit, firmari et collocari jussit. » Ferdinandus II, rex Aragonum, cognomento Catholicus, in Privilegio, in quo sub sua suscipit protectione ecclesiam B. Mariæ de Pilari, dato Metinæ Campensis 12 Aprilis, anni 1504: « Sane ex catholicis occiduis neminem latere existimamus, apud urbem Cæsaraugustam, quamdam esse mirificæ devotionis sacram, et antiquissimam ædem, sive templum celebre, purissimæ, ac intemeratæ Virgini Dei Genitrici dicatam, sub vocabulo B. Mariæ de Pilari, innumeris et assiduus miraculis præfulgentem: ubi ipsa suavissima Virgo adhuc in humanis agens, Hispani populi miserata, nondum orthodoxæ fidei lucem intuentis, sese divo Jacobo, et circumstantibus mirum in modum, supra lapideam columnam corporaliter videndam obtulit. Unde cunctis fere Hispaniæ gentibus, cæca gentium credulitate obduratis, lux Salvatoris exorta est. Quo tamen in loco relictis ab eadem immaculata Virgine columna et desuper candida ejus effigie sen imagine, ab ipso beato Jacobo, et eum sectantibus sacellum ibidem perexiguum constructum fuisse asseritur. Quod primum ecclesiæ nomen in Hispania obtinuit. Attamen crescente cum tempore devotione, piisque largitionibus suffragantibus, domus ipsa, ut tantæ reginæ palatium decebat, longe quidem amplificata est, et tandem in statum quo hodie est, adducta. »

AUCTOR. Confirmat hæc traditio eam, quam de adventu Jacobi in Hispaniam, præcedenti numero retulimus; simulque verior hæc ostenditur credituque facilius illius certa ratione; ac quam prisca religione Deiparæ Virgini fuerint Hispani devoti, fit omnibus manifestum.

VIII. *Domum.* — Lucas, Act. xii, 12 seqq.: *Consideransque venit ad domum Mariæ matris Joannis, qui cognominatus est Marcus, ubi erant multi congregati, et orantes. Pulsante autem Petro ostium januæ, processit puella ad videndum, nomine Rhode, et ut cognovit vocem Petri præ gaudio, non aperuit januam, sed intro currens nuntiavit stare Petrum ante januam, et illi dixerunt ad eam: Insanis; illa autem affirmabat sic se habere: illi autem dicebant: Angelus ejus est. Petrus autem perseverabat pulsans. Cum autem aperuissent ostium, viderunt eum; et obstupuerunt: annuens autem eis manu, ut tacerent, narravit quod Deus eduxisset eum de carcere, dixitque: Nuntiate Jacobo, et fratribus hæc, et egressus abiit in alium locum.*

AUCTOR. Ex his, quæ supra diximus cap. 15, n. 24, et tot ac tam peculiaribus circumstantiis, quæ hic a Luca notantur, satis clare colligitur in hac Mariæ domo habitasse Petrum, cujus vocem tam cito cognovit Rhode; et quia tam confidenter omnia retulit, jussitque ut referrentur Jacobo, et fratribus, qui intus quiescebant; quos expectare non poterat, celeriter abiturus. Cum nempe illa fuisset prima Ecclesia, in ea profecto morabatur Jacobus episcopus, Domini frater, utique cum Joanne, et Maria matre Jesu, quæ usque ad obitum in ea hospitium habuit, ut probabimus latius cap. 20, num. 6.

IX. *Omnes.* — AUCTOR. Quoniam secundo anno Claudii imperatoris, et 6 Herodis, ut notat Eusebius in *Chronico* et Hieron. lib. *De scriptor. eccles. in Petr.*, Petrus Hierosolyma Romanæ prefectus est ad Ecclesiam Romanam fundandam; ubi hoc ipso anno scribit priorem Epistolam, in cujus fine dicit: *Salutat vos Ecclesia quæ est in Babylone et Marcus filius meus.* Et Marcus Romæ Petri jussu scripsit Evangelium, ut ait Athanasius in *Synopsi* et Euthymius præfat. in *Matth.* Nam statim anno 3 Claudii missus est Alexandriam ad denuntiandum Evangelium; auctore Eusebio in *Chron.* et ipse Marc. in fine Evangelii dixit: *Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis*, quasi de dispersis apostolis loquens: sequitur eo ipso tempore, quo Petrus Romanus profectus est, et reliquos apostolos in regiones alias dispersos abisse: sed eo modo, et ordine, quo paulo superius num. 6, explicuimus.

X. *Ephesum.* — Concilium Ephesinum in *Epist. synodica ad clerum Constant.*, tom. II, c. 26: « Quare et Nestorius, impiæ hæres. instaurator, in Ephes. civitate, quam Joan. Theolog. et sacra V. Deipara M. quandoque incoluerunt, constitutus a sanctorum Patrum et episcoporum cœtu, ultro se ipsum abalienans, malæque conscientie reatu impeditus, ad illum sese adjungere non audens post trinam citationem sacræ synodi sententia, divinoque sanctorum iudicio condemnatus, omnique sacerdotali dignitate exutus est. »

AUCTOR. Quod vero ait Epiphanius hæres. 88: « Et quidem cum Joannes in Asiam instituerit protectionem, et nusquam dicit Scriptura, quod abduxit secum B. Virginem, sed simpliciter siluit propter miraculi excellentiam: » non quidem negat, quod Epheseni concilii Patres asseruerunt, sed tantum asserit, propter excellentiam, id silentio obvolutum ab Scripturis ne occasionem sumerent maligni introducendi mulieres. Quod si Virgo Ephesum adiit cum Joanne, ergo et alias urbes in Asia ingressam fuisse, fatendum est. Nec tamen ex professo tunc Joannes gratia prædicationis est commoratus in Asia, aut Ephesi, sed tantum persecutionis fugiendæ causa ab Herode excitatæ; nam post Paulus Ephesi nullum invenit fidelem, nec qui scirent, essetne Spiritus sanctus. Quapropter statim credimus Hierosolyman cum Deipara rediisse.

CAPUT XIX.

Reliquum vitæ Virginis usque ad ejus obitum.

Ex Asia a Joanne reducta Hierosolymam Deipara Virgo, omnia de more pietatis exercens officia, eo in Deum exardescere affectu, ut quotidie ejus vendendi magis magisque incenderetur desiderio, I) cupiens dissolvi et esse cum Christo, sed interim dum pro Ecclesiæ II) necessitate exitus differretur, III) revolvebat animo quæ viderat, audieratque Filii sui mysteria, angelicam salutationem, miram nativitatem, vitam cælestem, doctrinam salutarem, necem commiserandam, et ejus gloriam resurgentis. Quocirca IV) loca ea frequenter invisibat, non absque cælesti suavitate, dulcibusque lacrymis, in quibus eum vel egisse aliquid vel aliquid fuisse perperum recordabatur. Erga homines autem ea erat incensa charitate, ut tanquam vera mater, ad quam omnes, ut filii accederent, sese imbecillibus infirmisque dimitteret, afflicto consoleretur, doceret ignorantes, errantes ad viam duceret, et ad evangelicam pietatem, apostolico functa munere, omnes V) quotquot posset institueret: ipsos item apostolos et Christi discipulos ad Ecclesiæ regimen suis consiliis adjuvaret. Nam VI) per ipsam Christum quamplurima illis necessaria manifestasse non immerito creditur. Unde cum Virgine VII) sexagesimum quartum annum agente Petrus Roma profectus, Paulus cum Barnaba Antiochia Syriæ, Joannes et Jacobus, qui ibi degebant, cum aliis ex discipulis, Hierosol. convenissent ad eam quæstionem terminandam, de Judaicorum rituum uua cum Evangelio observatione, qua Judæi conversi, tantum negotii faciebant apostolis, aliisque fidelibus: ejus potissimum in nixi VIII) consiliis, quæ Christi mentem melius quam reliqui fuisset assecuta, liberos esse fideles eo onere definierunt. Denique vel apostolorum discipulorumque ad sua ministeria redeuntium relatione, per ora fidelium omnium pervagante, tam ingens erat ejus visendi exortum IX) desiderium, ut vel in illa Christum veluti præsentem intuerentur, ut Hierosolymam undique multi adire procuraverint: multi, et eam viam fuerint ingressi, et pro voto confecerint. In his unus fuit sapientissimus X) Dionysius ex Areopagi senatoribus a Paulo non multo ante ad Christum Athenis conversus: qui mox ut accepit adhuc in vivis degere Hierosolymis eam quæ summum Christi numen huic mundo ediderat, Pauli magistri opera, ad Joannem profectus est, atque eo duce Mariam inivit: cujus confestim aspectu, tanta est suavitate perfusus, tantaque admiratione correptus ex ea, quam in Virgine, plus quam mortale persensit dignitatem, ut nisi a magistro Paulo, (nam sic ad eum ipse scripsit) fuisset de veritate informatus, deam procul dubio existimasset: ac pro dea habitum adorasset. Tanta erat universæ Ecclesiæ de B. Virgine opinio, ea de ejus virtute concepta existimatio, utpote quæ vel ipso vultu, Dei Matris præ se ferret dignitatem, omnesque se intuentes sua componeret majestate, internosque affectus miris modis XI) mitigaret.

TESTIMONIA.

I. *Cupiens.* — Sophronius *Sermon. de Assumptione*: « Amor Christi Mariæ desiderium pariebat, desiderium vero gliscens quasi novis reparabatur ardoribus, in tantum ut credam, quod nonnunquam omnia etiam et semetipsam transcenderet, quia omnino amor impatiens, quod amat non potest non videre. Cogitate attentius, et perpendite diligentius, quibus affliciebatur beata et intemerata Virgo Maria doloribus, post Christi ad cælos ascensum expletis omnibus, quæ de ipso erant ab angelis

prædicata, et per prophetas multifarie multisque modis præsignata, divinis declarata oraculis, virtutibus exhibita, et quæ humanitatis sunt ostensa præsagiis. Quæso, si quæ sunt in vobis viscera pietatis, considerate quo cruciabatur amore, quo desiderio æstuabat hæc Virgo dum revolveret animo cuncta quæ audierat, quæ viderat, quæ cognoverat. Puto quod quidquid cordis est, quidquid mentis, quidquid virtutis humanæ, si totum adhibeas, non sufficiat ut cogitare valeas, quanto indesinenter cremabatur ardore pii amoris, quantis movebatur, repleta Spiritu sancto, cœlestium secretorum incitamentis: quia etsi diligebat Christum, ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota virtute: novis tamen quotidie inflammabatur præsentia absens desideriorum affectibus. Tanto siquidem validius, quanto divinis illustrabatur intus visitationibus: quam totam repleverat Spiritus sancti gratia, quam totam induerat divinus amor: ita ut in ea nihil esset, mundanus quod violaret affectus: sed ardor continuus et ebrietas perfecti amoris: nam et Christus ab omnibus est amandus, ex toto corde et ex tota anima, atque ex tota virtute quærendus, maxime tamen ab ea ardentius, cujus et Dominus erat et Filius. » Rupertus, lib. v in *Cant.*: « Quæsi jugiter meditando, vocavi semper orando: sed sic quærens non inveni, sic vocanti non respondit mihi. Dulce lumen, et delectabile est oculis videre solem, sed mihi dulce sentiebam videre carnem meam in ipso viventem; delectabile habebam quem genueram videre facie ad faciem, ad dexteram Patris super omnia fulgentem: non sic statim inveni: non quam cito volui super hoc respondit mihi. » Infra pag. 43, col. 2, ad medium: « Nam quod gemebam, similiter et ipsi gemebant, » etc., et pag. sequenti columna 1, ad finem: « Adjuro vos, filiæ Jerusalem, si inveneritis dilectum meum; si ante me, ut sæpe fit, discipulæ ante magistrum, exeuntes de corpore, veneritis ante dilecti mei conspectum, ut annuntietis ei, quia amore langueo, quia præ amore ejus, præ magno videndæ faciei ejus desiderio: nimirum vitæ hujus tedium patior et animo gemituoso, lacrymosisque oculis: suspiriosas præsentis exsilii moras sustineo. »

II. *Necessitate.* — Anselmus, lib. *De excellentia B. Virginis*, cap. 7: « Erat præterea, ut hic quidem videtur, utilis et necessaria fidei nostræ conversatio sua, post ascensionem Christi Domini, inter apostolos ejus. Quia licet ipsi per revelationem Spiritus sancti, edocti in omnem fuissent veritatem, id comparabiliter tamen eminentius ac manifestius, ipsa per eum Spiritum veritatis, illius virtutum profunditatem intelligebat; et per hoc multa eis per hanc revelabantur, quæ in se non solum simplici scientia, sed ipso effectu, ipso experimento didicerat, de mysteriis ejusdem Domini nostri Jesu Christi. » Rupertus, lib. v in *Cant.*: « Postquam ascendit in cœlum, sicut viri, ita et feminae, jam communiter vivere incipiebant, non solum Judæo-

rum, verum etiam Græcorum, cum dato Spiritu sancto, prædicaretur Evangelium: propter hujusmodi maxime fiebat vox dilecti pulsantis et dicentis: *Aperimihi, soror mea* (*Cant.* v, 2), videlicet, ne vel infirmiori sexui deesset salutaris doctrina, ministeriumque et norma vitæ, vel morum disciplina. » Et infra: « *Surrexi igitur, ut aperirem dilecto meo* (*ibid.* 5); operam dedi, ut cum apostolis Christi, utique dilecti mei, dictis et factis proficerem currenti Evangelio; nam hoc est quod dico: *Manus meæ stillaverunt myrrham primam, et digiti mei pleni myrrha probatissima*: oportebat namque, ut maxime relictis credentium, atque apostolicam vitam imitantium, viduis, manifestum darem exemplum omnis mortificationis vitiorum, normamque in propatulo mox venturis, novumque eatenus inauditum exemplum, eo suscepturis virginitatis propositum. »

III. *Revolvebat.* — Sophronius, *Serm. de Assumptione*: « Quæso si quæ sunt in vobis viscera pietatis: considerate, quo cruciabatur amore, quo desiderio æstuabat hæc Virgo, dum revolveret animo cuncta, quæ viderat, quæ cognoverat. » Rupertus, lib. v in *Cant.*: « Flebam quippe, et præ singultibus vehementer erumpentibus non poteram verba nisi concussa, et voces nisi intercisas evolvere. Numquid enim poteram absque fletu de illo verba facere? Verum fletus ipse consolatio mihi erat, delectatio quædam mihi erat, sicut et cuique vestrum lacrymæ suæ dulces sunt fluentes in ejusdem recordatione dilecti, juxta illud: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes, die ac nocte*, quanto magis mihi, dum diceretur mihi quotidie, *Ubi est Deus tuus* (*Psal.* xxi, 4)? Filius tuus? sive dum dicerem ego, *Me dimisit in hoc exsilio Deus meus*; Filius meus, de me taliter incarnatus, vel natus, propter me, et Me vidente, taliter agonizatus, talia passus. Quale mihi erat commemorare, sive narrare verba ejus, verba morientis, sive continuo morituri dilecti, maxime commendantis præceptum charitatis, mandatum dilectionis: ab illa cœna sacrosancta, quando tradebatur, usque ad hæc verba novissimæ: *Mulier, ecce filius tuus*; ad discipulum autem: *Ecce mater tua.* (*Joan.* xix, 26, 27.) Ibi ignis, ibi gladius, ignis amoris, gladius doloris, et anima mea victima erat holocausti; hanc enim et ignis incendit, et gladius pertransivit. Unde sicut adeps sacrificii liquescit ab igne, et sicut fluit sanguis de gladii vulnere, sic anima mea liquefacta est, non ibi semel tantum, ubi moriebatur, ipse, verum quoties me aperiente pessulum ostiî mei, locutus est in me. Toties quippe sensi profundo corde, vulnerata mente istud quod nunc dico, quia declinaverat, atque transierat, ipsa commemoratione horum sensum mihi renovante, ut magis ac magis sentirem eum hic jam non esse, visibiliter non comparere. »

IV. *Loca ea.* — Paula et Eustochium in *Epistola ad Marcellum*: « Ergone erit illa dies, quando nobis liceat speluncam Salvatoris intrare, in se-

pulero Domini flere cum sorore, flere cum matre? Sophronius, *Serm. de Assumptione B. Virginis Mariæ*: «Quamvis jam in spiritu esset, tamen dum in carne vixit, carnalibus movebatur sensibus, et ideo quam sæpe locorum recreabatur visitationibus? Et quem genuerat mentis complectebatur amplexibus? Fortassis ergo præ nimio amore in loco, quo sepultus Christus dicitur, interdum habitasse eam credimus, quatenus piis pasceretur internus amor obtutibus: sic namque locus medius est, hinc inde constitutus, ut adire posset Ascensionis ejus vestigia et locum sepulturæ ac resurrectionis, ac omnia in quibus passus est, loca invisere: non quod jam viventem quæreretur cum mortuis, sed ut suis consolaretur aspectibus.» Ildefonsus, *serm. 5, De Assumpt. Mariæ*: «Si scire volumus quid Dei Genitrix, post resurrectionem Domini, antequam ipse cælos ascenderet, agebat, sine dubio loca Dominicæ nativitatis, passionis, sepulturæ et resurrectionis frequenter circumiens invisere cupiebat: in eisdem etiam locis lacrymas fundebat, et sanctissimi oris sui oscula dulcissima imprimebat. Deinde ad notum sibi refugium, apostolicum videlicet contubernium, post intuitum Dominicorum locorum cum gaudio remeabat.»

V. *Omnes.* — Rupertus, lib. v. in *Cant.*: «Quærebant me utique omnes pia sollicitudine et ille præcipue cui a dilecto fueram commissa, dicente: *Ecce mater tua*, et recepit me in sua; quærebant isti multum sperantes de me, quod inesset mihi aliquid dignum sua inquisitione; quippe qui noverant, quod in me, vel de me fuisset factum, qualis mater, qualem genuissem filium; non nihil in me superesse arbitrabantur de thesauris Altissimi quos superveniens in me Spiritus sanctus thesaurizat in conceptione tanti filii.»

Auctor. Hæc et similia pietatis officia a Virgine præstita, quæ ab aliis feminis exercita gaudet Apostolus in suis Epistolis, quæ secum collaboraverunt in Evangelio non est quod dubitemus. Propterea enim evangelistam eam vocat merito Ildefonsus, *serm. 2. De Assumptione*; et alii magistram.

VI. *Per ipsam.* — Anselmus, lib. *De excellentia Virginis*, cap. 7: «Erat præterea, ut hic quidem videtur, utilis fidei nostræ conversatio sua, post Ascensionem Domini, inter apostolos ejus,» et cætera, ut supra num. 2. Bernardus, *serm. 4, super Missus est*: «Profecto decebat ut verbum mox divulgandum ubique, prius sciret Virgo per angelum, quam audiret ab homine; ne mater videlicet Dei, a consiliis Filii videretur amota, si eorum, quæ in terris tam prope gererentur, remansisset ignara.»

VII. *Sexagesimum quartum.* — Paulus *Epist. ad Galatas*, cap. 1, 15 seqq.: «Cum placuit ei, qui me segregavit ex utero matris meæ et vocavit per gratiam suam, continuo non acquievi carni et sanguini; neque veni Hierosolymam ad antecessores meos apostolos,

sed abii in Arabiam et iterum reversus sum Damascus. Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum; et mansi apud eum diebus quindecim. Cap. 11, seqq.: *Deinde post annos quatuordecim iterum ascendi Hierosolymam, cum Barnaba, assumpto et Tito; ascendi autem secundum revelationem et contuli cum istis Evangelium, quod prædico.* Lucas in lib. *Act. apost.* cap. xv, 2 seqq.: *Facta seditione non minima, statuerunt ut ascenderent Paulus et Barnabas in Jerusalem, super hac questione. Cum autem venissent Hierosolymam suscepti sunt ab Ecclesia et ab apostolis, et senioribus: cum autem magna conquisitio fieret, surgens Petrus.*

Auctor. Ex probatori Chronographia, ut latius alio in loco diximus, hoc apostolorum concilium Hierosolymis celebratum est anno 14 a Pauli conversione, ut ipse dixit. Conversus autem est mense Januario, anni Christi tricesimi quinti. Erat ergo annus Christi quinquagesimus, qui idem erat Claudii nonus, quo, auctore Paulo Orosio, lib. vii, cap. 6; Bedæ, lib. *De sex ætatibus*; Adone, in *Chronico*, Judæi, et cum ipsis Petrus edicto Claudii, ejus Lucas meminit cap. xviii, Rôma pulsi sunt; et ita venit Hierosolymam, ubi præfuit concilio totius Ecclesiæ apostolorum, Jacobi, et Pauli, et Barnabæ, et Titi, et seniorum. Cum ergo Virgo, quando Christus ingressus est annum tricesimum 25 Decembris, anni quinti decimi Tiberii Cæsaris, ipsa per tres menses et septemdecim dies, ab octavo Septembris die, ingressa esset annum quadragesimum quartum, sequitur anno quinquagesimo Christi, etiam inchoasse annum sexagesimum quartum, nam sequenti capite probabimus ultra septuagesimum vixisse.

VIII. *Consiliis.* — Lucas *Actuum apostolorum* xv, 4 seqq.: *Cum venissent Hierosolymam, suscepti sunt ab Ecclesia, et ab apostolis, et senioribus.* Vers. 12: *Tacuit autem omnis multitudo; et audiebant Barnabam et Paulum.* Vers. 22: *Tunc placuit apostolis et senioribus, cum omni Ecclesia, eligere viros ex eis, et mittere Antiochiam, Judam et Silam.* Rupertus, lib. v, in *Cant.*: «Pulsandum igitur erat ad ostium veritatis, et consulendum oraculum Spiritus sancti, scilicet sacrarium pectoris tui, ut viva voce, omnem necessario tenendam demonstrares regulam fidei cum testimonio Scripturarum, quas memoriter tenebas, prophetissa magna, et capax omnium prophetiarum.» Et lib. i: «Horum discernendorum, utique magistram te esse oportebat, o beata Maria et magistra magistrorum, id est apostolorum, juxta illud, «Fons hortorum; puteus aquarum viventium, quæ fluent impetu de Libano.» An quia Spiritus sanctus illos docuit, idcirco tuæ vocis magisterio non illis opus fuit? Imo vox tua, vox illis fuit Spiritus sancti: quidquid supplementi opus erat eisdem mortalibus, vel testimonii ad confirmandos singulorum sensus, quos acceperant ab eodem Spiritu dividente singulis prout vult, ex religioso ore tuo perceperunt, instructo ad loquen-

dum, bene composito ad tacendum, prout tempus erat opportunum. An quia loco supra memorato, de Actibus apostolorum, ubi facta seditione propter cæremonias Judaicas, convenerant apostoli et seniores videre de hoc verbo, nullam tui mentionem Scriptura fecit, idcirco putandum est, quod conventus ille omiserit, et sanctum de tuo pectore, et de tuo ore spiritum non consulerit? Ino, et illic et in cæteris agendis, tu princeps omnem solvisti quæstionem, ita tamen, ut non clamares neque contenderes, neque audiretur vox tua foris, quia sicut ante nos dictum est, tu sola virgo, quæ universam hæreticam pravitatem interemisti. »

AUCTOR. Cum concilium illud coram Ecclesia habitum sit, cujus portio præclarior erat B. Maria, certe et ejus consiliis apostoli usi sunt, ad id quod volebant definiendum.

IX. *Desiderium.*—Ignatius, epist. 1, ad Joannem : « Sunt hic multæ de mulieribus nostris, Mariam Jesu videre cupientes, et quotidie a nobis ad vos discurrere volentes, ut eam contingant, et ubera ejus tractent, quæ Dominum Jesum aluerunt, et quædam ejus secreta, percunctentur Mariam Jesu. Et hæc talia excitaverunt viscera nostra, et cogunt valde desiderare aspectum hujus (si fas est fari) cælestis prodigii, et sacratissimi spectaculi. Tu autem diligenti disponas modo super desiderio nostro, et valeas, Amen. » Et in secunda epistola ad eundem : « Mihi si licitum est, ad te ad Hierosolymæ partes volo ascendere, et videre fideles sanctos, qui ibi sunt : præcipue Mariam Jesu, quam dicunt universis admirandam, et cunctis desiderandam : quem enim non delectet videre eam, et alloqui, quæ Deum verum de se peperit, si nostræ sit fidei, et religionis amicus. » Rupertus, lib. v in *Cant.* : « Quærebant me utique omnes pia sollicitudine, quærebant isti multum sperantes de me, quod inesset mihi aliquid dignum sua inquisitione, » et cætera, ut supra numero quinto.

AUCTOR. — Hæc duæ epistolæ Ignatii ad B. Joannem, licet dubiæ sint, ut inferius, cap. 23, tractabo, eo a me sunt allatæ, quod sint antiquæ, et ab antiquo viro confictæ, a quo suam saltem consecutæ sunt auctoritatem.

X. *Dionysius.* — Dionysius, *Epist. ad Paulum* : « Non credidi, confiteor, coram Deo, princeps mi maxime, extra Deum summum et optimum esse, haberi etiam, nec posse ab hominibus percipi, quæ ego oculis, non tantum mentis sed corporis vidi, perspexi, atque propriis oculis intuitus sum, Deiformem, atque super omnes cœlicos spiritus, sanctissimam Matrem Christi Jesu Domini nostri, quam mihi benignitas Dei, apostolicæ culminis auctoritas, et Virginis almæ indeficiens clementia videre concessit : fateor iterum atque iterum, coram omnipotentia Dei, et clementia Salvatoris, et gloria majestatis Virginis Matris ejus, quoniam cum a Joanne, vertice et Evangelii et prophetarum, qui in corpore habitans quasi sol fulget in cœlo, ductus fui

ad Deiformem præsentiam altissimæ Virginis, et tantus me immensus divinus splendor circumfulsit exterius et plenius irradiavit interius : tanta etiam in me omnium odoramentorum superabundavit fragrantia, ut nec corpus infelix, neque spiritus posset totius ac tantæ æternæ felicitatis insignia sustinere. Defecit cor meum, defecit et spiritus tantæ gloria majestatis oppressus. Testor, qui aderat in Virgine, Deum, si tua divina concepta mente non me docuissent, hanc ego verum Deum esse credidissem : quoniam nulla videri major esse posset gloria beatorum, quam felicitas illa, quam ego infelix nunc, tum vero felicissimus degustavi. Gratias ago summo atque optimo Deo meo, divinæ Virginis, et eminentissimo apostolo Joanni, et tibi Ecclesiæ vertici, atque principi triumphanti, qui mihi talia clarissime atque clementissime præstitisti. Vale. »

XI. *Mitigare.* — Ambrosius, lib. *De institutione Virginis* cap. 7 : « Sed ipsa se offerebat periculis, cujus tanta gratia, ut non solum in se virginitatis gratiam reservaret, sed etiam his, quos viseret, integritatis insigne conferret. Visitavit Joannem Baptistam : neque immerito mansit integer corpore, quem in tribus mensibus oleo quodam suæ præsentiae et integritatis unguento Domini mater exercuit : eademque postea Joanni evangelistæ est tradita conjugium nescienti. »

AUCTOR. Nimirum si demus matri, quod habuit filius, cujus oculi vultusque divinum quiddam spirabat, et ad se facile omnium oculos convertebat componebatque.

CAPUT XX.

Mariæ Virginis felicissimus obitus.

I) Ad provectam ætatem pervenerat Virgo Deipara, et Christi filii gloriosum viderat ubique terrarum, summa cum voluptate, nomen denuntiatum, et optata ab omnibus exceptum veneratione : seq. II) apostolica institutione beatam, ut ipsa prædixerat, ab omnibus generationibus prædicatam : cumque assiduo summi hinc ad filium efflagitaret decessum, III) nuntium accipit cælestem, a quo de obitu suo certior reddita est. Quod tam lætum nuntium, et ipsa illico denuntiat Joanni, cujus curæ fuerat olim a Christo commendata, quique ei fuerat in omnibus IV) obsecutus, ut filius, quo omnia ad decessum pararet necessaria. Joannes, pro officio, Mariæ obitum notum fecit his, qui Hierosolymis tunc aderant V) fideles, cognatis et propinquis, tam viris quam feminis : per quos ad proximas et remotas urbes delata res est. Atque omnes pro ratione temporis, ad diem conveniunt in monte sancto VI) Sion, in ea domo, in qua tot tantaque a Christo et divino Spiritu fuerant parata mysteria, quæ ad id usque tempus Virgini perpetuum fuerat domicilium. Adducuntur lumina pro cujusque pietate plurima, unguenta de more, hymnique in decessu parantur decantandi. Adsumt illico (mirum dictu!) divino quodam modo, et ratione mirabili VII) apostoli omnes, qui etiam tunc superstites erant, per orbem dispersi, Petrus, Joannes, Jacobus, cum cæteris : virique apostolici, Ierotheus, Timotheus, Dionysius Areopagita, cum viris aliis insignibus sanctitate, qui huic spectaculo admirando summis precibus, ne absissent, efflagitaverant. Horum illa VIII) conspectu valde recreata, summas Christo Filio pro tam singulari beneficio gratias agit. Cunctisque admiran-

tibus venerandam Deiparæ canitiem, et uterum, quo Deus novem mensibus conelusus fuerat, sui decessus exponit rationem, et quomodo a cœlestibus spiritibus expetita, mox sit migratura. IX) Instabat decessus tempus, et in lecto recubens humili, oculos in omnes, qui cum lucernis jam accensis aderant, convertens, vultu hilari, ad se ut accedant benedicendi jubet. Sempiterna igitur cuique precatur bona : suaque singulos impertit benedictione. Cumque illis hæc et alia dixisset verba, quæ in decessu charissimis dici solent ; X) flebant ipsi tantæ Matris absentiam, neque ullo poterant lacrymas modo cohibere ; quos illa Mater XI) consolans : Vos, ait, valet, o illi, meum autem hinc decessum, ne, quæso, licui sed lætitia potius prosequamini, quandoquidem vobis est persuasum ad cœlestem me transire felicitatem. Cumque dilecto Joanni mandasset XII) ut duabus, quæ ibi aderant, virginibus, quibuscum jam diu vixerat familiariter, duas tunicas, quibus ad contegendum corpus, per vitam usa fuerat, distribueret, XIII) Filium de cœlo descendentem conspicit, innumera XIV) cœlestium circumdatum multitudine, et exultanti spiritu ; XV) Benedico tibi, inquit, largitori omnis benedictionis ; et causæ luminis, qui meum uterum inhabitasti, credo mihi affutura certo, quæ dixisti. Hæc locuta se reclinat in lectum, et manibus in altum sublatis, in honestam figuram suum corpus composuit ; et os venerandum aperiens, tota gaudio perfusa et voluptate, quod Filium intueretur, ad cœlestem se invitante felicitatem, rursus dixit : *Fiat mihi, Domine, secundum verbum tuum*. Atque ita perinde atque XVI) obdormiens, sine dolore ullo, XVII) nocte illa, quæ diem XVIII) quintumdecimum præcedit Augusti, anni quinquagesimi octavi, ex quo Christum pepererat in charis illius manibus deponit spiritum, cum XIX) septuagesimum secundum ætatis annum pene confecisset. Et ille quidem XX) a Christo Jesu, cum cœlestium copia spirituum ad supernam patriam deducitur, et super eorum omnium XXI) choros, ad ejusdem Filii dexteram collocatur.

TESTIMONIA.

I. *Ad provectam.* — Symeon Metaphrast. *Orat. de vita et dormitione Deiparæ* : « Cum vero, et mortis eam participem fieri necesse foret (cur enim hoc passura non esset, quamvis Dei Filius ex ea genitus revera esset homo ?) cum, inquam, ætate provecta, ad multam senectutem pervenisset, et peregrinationis tempus præsens esset, per angelum se migraturam esse a Filio edocta est. » Michael Glycas, lib. III *Annalium* : « At expers illa maculæ Domini nostri Jesu Christi Mater, provectam ætatem attigisse perhibetur, ut divinus ille vir Andreas Cretensis antistes auctor est ; quapropter fieri non potuit, ut Virginis illius perpetuæ obdormitio evangelicæ historiæ insereretur, uti quæ longo deinceps tempore, ceu diximus, acciderit. »

Auctor. Cum, ut inferius colligemus, Virginis Mariæ dormitioni interfuerint Jacobus frater Domini, episcopus Hierosolymitanus, et Dionysius Areopagita : et ex historiis noverimus Dionysium a Paulo conversum Athenis Claudii imperatoris anno 10, ut designat Eusebius in *Chronico*, et colligitur ex Pauli peregrinatione : qui erat Christi annus 51, et Virginis 66, Jacobum autem interfectum Hierosolymis anno Neronis septimo ; Eusebio in *Chronico*, Hieronym. *De scriptor. ecclesiast.* in Jacobo, et Isi-

doro, in ejus Vita, lib. *De patribus Veteris et Novi Testamenti* ; et erat Christo annus 62, Virgini autem fuisset annus 76, sequitur Deiparam, mortem obiisse, ætate provecta, quæ intercedit a 66 anno ejus, usque ad 76, neque in alia ætate, ultra aut citra, eam decessisse.

II. *Apostolica.* — Apostoli in Symbolo, apud Augustinum serm. 3, *De tempore*, « Andreas dixit : Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine. » Andreas apostolus, in epist. a presbyteris et diaconis Achaïæ scripta ad Ecclesias : « Et quomodo de immaculata terra factus fuerit homo primus, qui per lignum prævaricationis mundo mortem intulerat, necessarium fuit ut de immaculata Virgine natus Christus, perfectus homo, qui est Dei Filius, qui primum hominem fecerat, vitam æternam, quam omnes perdiderant, repararet, et de ligno crucis lignum concupiscentiæ excluderet. » Jacobus apostolus in liturgia : « Commemorationem agamus sanctissimæ, immaculatæ, gloriosissimæ benedictæ Domine nostræ Matris Dei, et semper Virginis Mariæ, ac omnium sanctorum et justorum, ut precibus atque intercessionibus eorum omnes misericordiam consequamur. » Bartholomæus apostolus, ad Polimium regem, apud Abdiam lib. VII *Historiæ apostolicæ* : « Scire te volo, quia Filius Dei dignatus est per uterum virginis nasci cum homine, ita ut homo in virginis vulva conceptus, secum inter ipsa secreta virginis haberet Deum, qui fecit cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt. Ille simul cum homine natus partu Virginis cepit habere initium nascendi cum homine, cujus initium ante sæcula a Deo Patre est. Hæc autem virgo cum exsecraretur omnem virum, et ipsa servandæ virginitatis votum prima Deo omnipotenti vovit. Prima autem ideo dixi, quia ex quo homo factus est ab initio sæculi, nulla hoc votum obtulit : hæc ergo prima inter feminas hoc instituit corde suo, ut diceret, Domine, offero tibi virginitatem meam, cum a nullo homine, nec verbo didicisset, neque exemplo, ad imitationem videlicet invitata, constituisset, ut virgo pro amore Dei specialiter permaneret. Huic subito in suo cubiculo clausæ splendens sicut sol Gabriel angelus apparuit : quæ cum timore percussa, hoc visu expavisset, ait ad illam angelus : *Noli timere, Maria, quia concipies*. Et illa, timore deposito, constanter ait : *Quomodo fiet hoc, quoniam virum non cognosco* ; cui angelus respondit : *Propter hoc, Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque quod ex te nascetur sanctum, Filius Dei vocabitur.* » Et infra : « Par enim fuit, ut qui filium virginis vicerat, a Filio Virginis vinceretur. Primus homo Adam de terra factus est, terra autem illa, de qua factus est, virgo fuit, quia neque sanguine humano polluta fuerat, neque ad sepulturam alienius mortui a quoquam erat aperta : par ergo erat, ut dixi, ut qui filium virginis vicerat a Filio Virginis vinceretur. » Idiota, lib. *Contemplationum B. V.* cap. 5 :

« In prædicatione apostolorum, in omnem terram exivit sonus tui sanctissimi nominis et manifestum toti mundo factum est. »

AUCTOR. Sic divini apostoli viventem adhuc Virginem venerabantur, sic una cum filio prædicabant matrem; quod omnes fecisse dubitari non debet, quia quoties Deum carnem assumpsisse, ac natum fuisse denuntiabant, virginem ejus matrem simul necessario fuisse demonstrabant.

III. *Nuntium.* — Symeon Metaphrastes in *Orat. de vita et dormitione Deiparæ*: « Cum vero et mortis eam participem fieri necesse foret (cur enim hoc passura non esset, quamvis Dei Filius ex ea genitus revera esset homo?) cum, inquam, ætate provecta, ad multam senectutem pervenisset, et peregrinationis tempus esset præsens, per angelum se migraturam esse, a Filio edocta est, sicut antea quo tempore in ejus ventrem ingressurus erat, nuntiatum illi fuerat. Cum igitur excessus sui mysterium didicisset, eam rem lætitiæ tantæ, quanta verbis explicari non potest, materiam judicans (quid enim illi suavis evenire poterat, quam cum Filio esse, et una regnare) statim jussit plurima domum lumina afferri, idque factum est. » Georgius Cedrenus in *Compendio historiæ*: « Ea quindecim ante diebus suum exitum cognovit. Triduoque ante archangelus ad eam venit præmium portans. » Nicephorus, lib. II *Hist. eccles.* c. 21: « Eo tempore, cum Claudius quintum imperaret annum, et immaculatam Dei Verbi Matrem, mortem obire oporteret (quandoquidem, et Filius ejus, verum se hominem esse probans atque confirmans, ad grandioræ exsolæ senectutis ætatem non pervenit); unde sexagesimum illa agens annum, nuntium a Filio per angelum, de migratione et adventu ad se ejus, ita ut antea, cum ipse ad eam venturus erat, accipit. Itaque migratione sua ad hunc modum cognita, immensa repletur lætitia: quid enim dulcius ei, quam ut cum filio et rege suo esse contingeret? Lumen ad eam infertur. »

AUCTOR. Quod tempus sui obitus prænoverit Dei Genitrix, per angelum a filio missum, cum multis aliis sanctis commune fuerit, non est cur in dubium revocetur, credendum enim est, concessum Virgini quod alicui alii concessum fuisse affirmaverimus, quæ et pro sequentibus semel dictum sit.

IV. *Obsecutus.* — Joannes, XIX, 27: *Deinde dicit discipulo, Ecce mater tua; et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.* Ambrosius, *De institutione Virginis*, c. 7: « Subscribitur Joannes in testamento Christi, legatur matris pudoris defensio, testimonium integritatis, legatur et discipulo matris custodia, pietatis gratia commendatur, et ex illo suscipit eam discipulus in sua. Sed cum quo virgo habitare debebat, quam cum eo, quem filii hæredem, integritatis sciret esse custodem? » Epiphanius, hæres. 78: « Dicit autem Evangelium, et ab illa die accepit ipsam ad seipsum. Si vero habuisset virum, si habuisset domum, si habuisset filios, in sua seces-

sisset, et non ad alienum. » Sophronius *Serm. de Assumpt.*: « Quam sane beatam Virginem, etsi omnes venerati sunt discipuli, eique famulabantur officio dilectionis, Joannes tamen amplius, ac specialius usque ad finem vitæ, qui sibi commissam accepit in suam, quasi matrem filius, cui benignus de cruce inquit, *Ecce filius tuus*, ad discipulum autem: *Ecce mater tua*, ut virgo virgini cohæreret, et deserviret officiosissime cura adoptionis. » Ildephonus, *serm. 1, De Assumptione*: « Quæ cum apostolis degens vixit, et quandiu fuere, unanimiter in oratione permansit, donec ipsi longe lateque causa prædicationis dispergerentur. Deinceps vero, quam feliciter sub præsidio angelorum, et Joannis diligentia fuit. » Et *serm. 5*: « Si quis vero adhuc studio pietatis, vel piæ curiositatis affectu, indagare voluerit, quid post ascensionem Domini egerit, quam sancte et juste vixerit, et cum quibus habitaverit, soli Dei cognitum esse videtur, et Gabrieli archangelo, cui ejus tota causa commissa esse prædicatur a Domino, et angelis sibi collatantibus, secumque loquentibus; Joanni etiam dilecto Domini discipulo, qui ab ipsa cruce eam suscepit in sua sollicitudine et cura, videlicet, ut virgo virgini deserviret, et Domini nostri rependeret servitutis et dilectionis obsequium, qui eum præ cæteris, sua dilectione fecerat dignum. » Et *serm. 6*: « Si autem vultis scire, quid post Domini ascensionem egerit, hoc unum certum est, quia Virgo sancta corpore et mente permansit, conversata cum apostolis, donec ipsi per diversas regiones prædicaturi sunt missi: et licet omnes apostoli eam venerarentur, eique officio dilectionis famularentur, plus tamen, et specialius Joannes, usque ad finem vitæ dilexit, et coluit, quique sibi commissam virginem virgini accepit in suam, et sic ei quasi filio matri astitit, et obsecutus est, recordans illud, quod a benigno magistro in cruce audierat: *Mulier, ecce filius tuus.* » Damascenus, *Orat. De Assumpt. Deiparæ*: « In hac, cum ille Theologus accepisset Deiparam, subministrabat ei ea, quibus opus habebat. » Beda, lib. *Retractat.*, in *Acta apostolorum*, cap. 8: « Absit autem ut credamus beatum Joannem apostolum, cui Dominus in cruce Matrem suam, Virginem commendavit, post unum annum recessisse, et eam reliquisse solam, ac tanto tempore dejectam, ut et corpus suum defunctæ timeret ab hostibus comburendum. Et *Hom. in Evang.*: « Dixit Jesus Petro, *Sequere me.* » Denique, moriturus in cruce, Matrem suam ei commendat, ut virginem virgo servaret, et ipso, post mortem ac resurrectionem cælos ascendente, non deesset ejus Genitrici filius, cujus casta vita castis ejus tuetur obsequiis. » Symeon *Metaph. Orat. de vit. et dormit. Deiparæ*: « Postquam autem in tempore Pentecostes apostoli impleti divina gratia Paraclæti, ad Evangelii doctrinam, alius alio mittebantur, et jam prædicatio fidei annuntiabatur, Virginem, utpote dilecto et virgini commendatam (quæ erat in

Sion ejus domus), eam habebat illic degentem, cui tanquam Matri Dei honor ab omnibus exhibebatur. » Nicephorus lib. II *Hist. eccles.*, c. 42 : « Sed non enim monumenta produnt, divinissimum hunc evangelistam, post Jesu in cœlum ascensum, cum Matre Dei, in ea, quam ad Sion fuisse scripsimus, domo sua, vixisse, usque ad illius ad Dominum migrationem. »

Auctor. Dubium non leve sese offert, *verumne sit nunquam Virginem a Joanne relictam, usque ad ejus decessum, ut Patres relati affirmant.* Nam huic contradicit, quod orta persecutione contra discipulos Domini, anno ipsius 35, quo Stephanus lapidibus obrutus est, cum Philippus abiisset in Samariam, ut denuntiaret verbum Dei, Act. VIII, 14, et audissent apostoli, qui erant Hierosolymis, quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Joannem, qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum : et sic Joannes abfuit Hierosolymis. Deinde Paulus ad Galat. I, 18 : *Post annos tres, inquit, veni Hierosolymam videre Petrum, et mansi apud eum diebus quindecim; alium autem apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini.* Ex quo loco Hieronymus et Anselmus colligunt, ideo non vidisse alios 'apostolos, non quod contemptui duceret, sed quod illi ad Evangelium prædicandum toto fuerant orbe dispersi : unde ait Anselmus, quia Joannes ibi deerat, credimus Matrem Domini jam in cœlum tunc assumptam fuisse. Nec refert quod, Act. IX, 26, ubi idem Pauli Hierosolymam refertur adventus, dicitur: *Barnabas autem apprehensum illum duxit ad apostolos, et narravit illis quomodo vidisset Dominum* : quia neque Barnabas numeratur apostolis, sed discipulis, et apostolos vocat recte Petrum, qui ibi erat, et paulo post discessit : et Jacobum fratrem Domini, qui ideo semper Hierosolymis morabatur, quod esset constitutus episcopus illius Ecclesiæ. Ergo et hoc anno, qui erat Christi 38 et Paulo a conversione tertius, aberat cum aliis apostolis Joannes. Præterea Epiphanius, hæres. 78 : « Quando hoc factum erat, inquit, et assumpsit ipsam Joannes ad se ipsum, non amplius permansit apud ipsum : et quidem, cum Joannes in Asiam instituerit protectionem, nusquam dicit Scriptura, quod abduxerit secum sanctam Virginem, sed simpliciter siluit propter miraculi excellentiam. » Ex Epiphaniï ergo sententia Joannes adhuc vivente Virgine in Asiam profectus est. Et tunc fortasse convertit Ignatium. Abfuit ergo frequenter Hierosolyma, et non modico tempore relinquens Virginem, nisi velimus cum eo semper egressam, quod est creditu difficile.

Dicendum ergo propterea primo, Joannem aliquoties quidem egressum fuisse Hierosolyma ad vicinas civitates Judææ et Samariæ, juxta præceptum Christi, Act. I, 18 : *Et eritis mihi testes in Jerusalem et in omni Judæa et Samaria.* Et ita cum Petro ivit in Samariam, sed statim reversus

est Hierosolymam. Similiter anno post 3 aberat cum primo Paulus ascendit Hierosolymam. Posset etiam dici post annos 14, quando habitum est ab apostolis concilium, ad quod ascendit secunde Paulus, non ibi fuisse, quod Petri et Jacobi tantum fiat mentio, c. xv ; sed si aberat, per modicum tempus aberat, idque a Virgine habita facultate, quæ æque ferret, imo suaderet Joanni, id ut faceret : cum præsertim Hierosolyma maneret Jacobus frater Domini, qui, ut existimo, in eadem cum Virgine habitabat domo ; quæ prima fuit materque Ecclesiarum, cujus ipse erat episcopus, qui Virginis curam haberet, eamque custodiret.

Dicendum est secundo : Joannem non profectum in Asiam ad prædicandum ante Virginis obitum, sed post. Itaque licet sorte illi obtigerit Asia ad evangelizandum, ad quam profectum esse asserunt Orig. lib. III, in *Gen.* ; Euseb. lib. III *Hist. cap. 1* ; Greg. Naz. ad Ar. ; Chrysost. hom. in XII *Apost.* Verum id post Petrum et Paulum fuisse constat primo ex Epiph. hæres. 51 dicente : « Illic enim (in Asia) sanctus Joannes post ætate affecta jubetur a sancto Spiritu prædicare, et reflectere errantes, in via. » Et infra : « Quapropter cogit sanctus Spiritus Joannem recusantem Evangelium annuntiare ob metum et humilitatem, in senecta ipsius post 90 annos vitæ ipsius, post reversionem ipsius a Patmo, quæ facta est sub Claudio Cæsare postquam multos annos in Asia transegisset, Evangelium exponere contra Cerinthum et Ebionem. » Secundo quia veniente Virgine per Asiam prædicaverunt Petrus et Paulus. De Petro constat ex ejus Epistol. I, cap. 1, *Electis advenis dispersionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ et Bithyniæ* ; et ita asserit Hieronymus lib. *De script. eccles. in Petro.* De Paulo etiam constat, qui Ephesum præcipuam Asiæ urbem ingressus, Act. XIX, 42, tantum viros invenit nondum baptizatos. Dicit autem ad Rom. XV, 20 : *Sic autem prædicavi Evangelium, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem, sed sicut scriptum, quibus non annuntiatum de eo.* Et tamen anno 56 Christi, uno ante Virginis obitum, scripsit ad Rom. et proximos superiores annos Ephesi egerat, et Timotheum præfecerat ; nondum ergo Joannes ibi prædicaverat. Tertio quia quæcunque a Joanne gesta referuntur in Asia, post apostolorum Petri et Pauli necem facta narrantur ; nam primum anno 74 Christi, anno 18 post excessum Virginis, contigit quod refert Epiph. hæres. 30, post excidium Hierosolymitanum in balneo dixisse contra Ebionem. Ductus est vinetus Romam ex Asia, a Domitiano, anno ejus 9 et Christi 92, et in oleum missus, auctore Tertull. I. *De præscript.*, cap. 36. In insulam Patmum relegatur anno Domitiani 14, et Christi 97, et vidit Apocal. juxta Euseb. in *Chronico.* Nam ad finem Domitiani Apocalypsim scripsisse ait Iren. lib. V, *Adversus hæres.* cap. ult. ; occiso Domitiano, 1 anno Nervæ, et Christi 100, ex exsilio Ephesum

restitit, ubi hospitium, et amicos amantissimos sui habebat secundum Eusebium, eo anno ubi dispensat Ecclesias, et juvenem custodiendum dat episcopo, ut refert ex Clemente Eusebius, lib. III, *Hist. eccles.* cap. 15 et 17. Ephesi editur Evangelium per Caium hospitem, de quo Paulus : *Salutat vos Caius hospes meus*; juxta Irenæi lib. III, cap. 1; et pervenit usque ad Trajani tempora, ut ait Irenæus, quem refert Eusebius in *Chronico*, anno 3 Trajani, Christi 103 et 68 a passione : quo obiisse ait Hieronymus in Catalogo de script. eccles. in Joanne; et Nicephorus lib. II, cap. 2. Recte igitur colligitur ex his Joannem Asianas ecclesias non fundasse. Id quod de Ephesina certum esse asserit Irenæus, lib. IV, cap. 4, sed post necem apostolorum illam regionem curandam et administrandam suscepisse, propter hæreticos Cerinthum et Ebionem, qui fideles Asianos pervertebant. Quod autem non prius discesserit, causam esse absque dubio putamus, Virginis curam et custodiam, quam usque ad finem vitæ ejus conservavit. Unde Epiphanius hæres. 58, quia incertus fuit de Virginis obitu, dixit de ipsa nihil scriptum et Joannem non amplius apud se eam habuisse; neque secum tulisse, cum profectus est in Asiam : quia videlicet jam Deus eam ad se vocaverat.

V. Aderant. — Damascenus, *Orat. de Assumptione Virginis* : « Aderat vero eorum quoque qui erant in Jerusalem, quicunque erat cœtus a Deo electus. » Symeon Metaphrastes, *Orat. de vita et dormitione Deiparæ* : « Cum igitur excessus sui mysterium didicisset, statim jussit plurima domum lumina afferri, id quod factum est, tota vero domus mundata est : lectus item, et thalamus ornabatur; et convocabantur quotquot erant cognati, et vicini, ut cum ea lætitiæ fierent participes. Deinde parata erant omnia ad excessum : significat itaque his, qui convenerant id, quod ei Filius per angelum nuntiaverat : ostendit autem bravium, quod similiter ab eo datum fuerat : id vero erat ramus palmæ, ut linguæ assuefactæ vera loqui, de eo dixerant, signum victoriæ mortis et vitæ imago immortalis : sicut etiam Hebræorum pueri id ejus faciebant Filio, inspirati divinitus, illi enim appropinquant ad passionem, hi ramos palmarum offerebant, eum futurum victorem mortis, ante significantes. » Nicephorus, lib. II *Hist.*, cap. 21 : « Itaque migratione sua ad hunc modum cognita, lumen ad eam infertur, domus purgatur, genere propinqui, ut par erat, accersuntur riteque et ordine, quæ ad transitionem eam pertinent præparantur : nuntium etiam illa quem acceperat his, qui cum ea erant, exponit; et præterea victoriæ mortis tropæum, erat autem palmæ ramus, monstrat. »

Accror. Satis est verisimile, omnibus fidelibus Hierosolymis degentibus a Joanne primum, deinde ab aliis, divulgatum Deiparæ obitum; ac per hos ad propinquos et amicos, in alias urbes delatum,

quod res esset omnibus optatissima, ejus adesce decessui, quæ vitæ auctorem mundo ediderat.

VI. Sion. — Andreas Cretensis, *orat. 1, De dormitione Deiparæ* : « Tubis ergo canamus in Sion. Rogaverit autem merito quispiam eorum qui diligenter considerant, Quanam de causa Sion fecisti mentionem? sed non ab instituto est hoc alienum, ei ergo dixerim si memini sanctissimæ Sion. In ea enim peractum est hoc magnum Deiparæ mysterium; in ea sacrorum castissimi corporis genuum inflexiones, tanquam clara voce testantur tabulæ, quæ sunt humi constratæ; toto enim tempore incolatus, in ea est versata, et illic naturæ serviens legibus vitæ finem accepit. Hic quoque latuit principem tenebrarum quomodo in pariendo ea effugit, quæ accidunt matribus illa sanctissima et a Deo vocata, quæ gloria et gratia cœlum et terram implevit magnitudine divinæ suæ translationis.

Damascenus, in *Orat. in Assumptione B. Virginis* : « Videor mihi videre hanc sanctis sanctiorem, et sacris sacrationem et piis magis piam, dulcem mannae urnam, aut, ut verius dicam, fontem, super aliquem lectum recubentem, in divina et inelyta civitate Davidis, in qua lex quidem fuit impleta prophetarum, pronuntiata autem fuit lex spiritus : in qua typicum Pascha peregit Christus legislator : et verum Pascha, qui Deus est, Veteris et Novi Testamenti tradidit; in qua cœnam mysticam suis discipulis Agnus Dei, qui mundi tollit peccatum, celebravit : et eis seipsum tanquam vitulum saginatum sacrificavit et veræ vineæ botrum calcavit; in qua Christus aspicitur ab apostolis surgens a mortuis et fidem facit Thomæ et per eum finibus terræ quod sit Deus et Dominus, duas in se ferens naturas, etiam postquam surrexit a mortuis. Hæc est arx Ecclesiarum : hæc est habitaculum apostolorum; in hanc sanctissimi Spiritus in variis sonis et linguis et in specie ignis effusus fuit adventus apostolis : in hac, cum ille theologus accepisset Deiparam, subministrabat ei ea, quibus opus habebat; hæc est mater Ecclesiarum, quæ sunt per universum orbem terræ : in hac vitam egit Dei Mater, postquam Filius surrexit a mortuis. In ea ergo beata Virgo jacebat super aliquem felicissimum lectum. » Beda Venerabilis, lib. *De locis sanctis*, cap. 3 : « In superiori montis Sion planitie monachorum cellulæ frequentes ecclesiam magnam circumdant, illic (ut perhibent) ab apostolis fundatam, eo quod ibi Spiritum sanctum exceperint, ibique sancta Maria obierit; in qua etiam locus cœnæ Domini venerabilis ostenditur; sed et columna marmorea in medio stat ecclesiæ, cui adhærens Dominus flagellatus est. » Symeon Mataphrast. *Orat. de vita et dormitione Deiparæ* : « Postquam autem in tempore Pentecostes apostoli impleti divina gratia Paracleti, ad Evangelii doctrinam alius alio mittebantur et jam prædicatio fidei annuntiabatur : Virginem, utpote dilecto discipulo et virgini commendatam, quæ erat in Sion ejus domus, eam habebat illic degentem :

cui tanquam Matri Dei honor ab omnibus exhibebatur. » Georgius Cedrenus : « Bonis suis Caiphæ venditis, Sionem emerunt. Is est locus, ubi mysticum Pascha Christus celebravit et foribus clausis ingressus est. Ibique Christo in cœlum assumpto, Maria usque ad finem vitæ egit. Nicephorus, lib. II *Hist. ecclesiast.*, cap. 3 : « Post crucis autem supplicium, in domo Joannis annos implevit undecim : in ea ipsa Joannis domo, primum Paschæ mysticum convivium Dominus cum discipulis instituit ; inde hymno dicto, in montem Olivarum exierunt ad villam Gethsemani : ibidem propter metum Judæorum discipuli claudebantur : ibidem etiam foribus clausis, cum resurrexisset, ab ipsis est visus ; cum in faciem quoque eorum inspiravit et Spiritum eis sanctum dedit : ibi octavo post die Thomæ fides est confirmata ; eo Spiritus sanctus specie linguarum ipsa Pentecoste advenit ; ibidem Jacobum Justum, primum Hierosolymorum episcopum, apostoli suffragiis suis designarunt, et Stephanum cum reliquis sex diaconis legerunt. Hanc porro domum Joannes fertur comparasse post mortem patris sui Zebedæi, qui quidem proprie navis rector fuisse perhibetur, celebris inter Galilææ incolæ vir. Discedens autem in Galilæa filiis ambobus, Jacobo et Joanni, hæreditatem reliquit. Joannes igitur partem suam, quæ ex hæreditate ei cesserat, Caiphæ ejus anni pontifici vendiderat : quapropter per venditionis ejus addictionem notus quoque ei erat, sicuti ipse in Evangelio suo dicit. Alienata autem ad eum modum, quæ ei obvenerat in Galilæa possessione, aliam domum Hierosolymis ad sanctam (ita enim dicta erat) Sion, sibi comparavit, in qua deinde purissima Mater Christi ad extremum usque diem suam vitam peregit. » Et cap. 21 : « Et jam tempus instabat cum in Sion super humiliori lecto reponitur et aderat Joannes, qui eam domi suæ foverat. » Et cap. 42 : « Sed enim historiarum monumenta produnt, divinissimum hunc evangelistam, post Jesu in cœlum ascensum, cum Matre Dei in ea, quam ad Sion fuisse scripsimus, domo sua vixisse, usque ad illius ad Deum migrationem. »

AUCTOR. Difficultas non levis sese offert de domo in qua Virgo decessit, cujusnam fuerit, Joannisne evangelistæ, an Joannis cognomento Marci ? Nam utrique fuisse suam domum Hierosolymis, disertis verbis affirmat Nazianzenus, seu Apollinaris potius, in tragœdia De Christo patiente ; dum Virginem sic loquentem inducit :

*Eamus hinc, citis silentes gressibus
Ædes petendo, feminae in quibus manent,
Ut hospites cum matre Marci Maria ;
Quo et convolvit, ut reor, sacer chorus,
Ibique dulcem præstolabimur diem :
Potiusve eamus in novi gnati domum,
Quem filius mihi arrogavit unicus.*

Evodii igitur sententia fuit, ut refert Nicephorus, lib. II *Hist. eccles.*, cap. 3, Joannis evangelistæ, fuisse domum, in qua et vixit et decessit Deipara Virgo ; quem secuti sunt Joannes Damascenus,

Simeon Metaphrastes, Georgius Cedrenus in *Annalibus* et Nicephorus locis dictis ; qui eam dixit comparavisse Joannem divenditis bonis, quæ in Galilæa habuerat. Nec hi alia ratione probant, quam quod sic historiarum monumenta prodant.

Verum ipsos fuisse deceptos nomine Joannis, quem existimant fuisse evangelistam, cum fuisset Marcus cognomento Joannes Mariæ filius, materteræ Barnabæ, ratio probat firma innixa auctoritate. Etenim cujuscunque fuerit domus, duplex esse non potuit, sed una tantum, sita in monte Sion, et civitate David. Hoc manifestum est ex omnibus prædictis auctoribus, qui ingenue fatentur, in ea domo fuisse cœnaculum ubi Christus cum suis cœnavit discipulis, lavit eorum pedes ; unde, hymno dicto, exiit in hortum : ubi congregati sunt discipuli propter metum Judæorum ; illisque clausis januis Christus resurgens sese ostendit ; ubi post ascensionem manserunt cum Maria Matre Jesu, descenditque Spiritus sanctus ; ubi electus Matthias apostolus, Jacobus autem episcopus Hierosolymitanus ; ubi denique vitam degit Maria cum Joanne, vitamque finivit, domusque facta est prima Ecclesiarum. Hæc omnia in ea domo, quam Joannis evangelistæ putant, dicunt accidisse prædicti auctores. Sic Nicephorus, alio a dictis loco, lib. I *Hist.*, cap. 28, his verbis affirmat : « Sub hæc, cœna paratur in domo, ut aiunt, Joannis evangelistæ, quam ille possessione sua, in Galilæa Caiphæ, ejus tempore Judææ pontifici vendita in locis circum Sion montem sitis comparaverat. » Eadem de domo illa, nulla mentione domini illius facta refert Hieron. epist. 27, ad Eustoch., cui ait : « Inde egrediens, ascendit Sion : ostendebatur illi columna ecclesiæ porticum sustinens, infecta cruore Domini, ad quam vinetus ducitur et flagellatur ; monstratur locus ubi super centum viginti credentium animas Spiritus sanctus descendisset, ut Joelis vaticinium compleretur. » Et epist. 195, ad Paulin. de Joele loquens : « Et post eversionem prioris populi, ait effusum iri Spiritum sanctum super servos Dei et ancillas, id est, super centum viginti fidelium nomina, qui effundendus erat in cœnaculo Sion. » Quod ipsum dixerat Beda superius relatus ; et Cyrillus Hierosolymitan. Catechesi XVI, cum ait : « Spiritum sanctum, qui locutus est per prophetas, et in die Pentecostes descendit super apostolos in specie ignearum linguarum ; hic, Hierosolymis, in superiori Apostolorum ecclesia. » Cui concors est Nicephorus, *Hist.* lib. VIII, cap. 30, cum ait : « Cæterum in urbem sanctam reversa Helena, longe lateque construxit templum, in cujus postico domum circumclusit, in qua foribus clausis, propter metum Judæorum, discipuli fuerant congregati ; in qua etiam sacra cœna peracta, sacraque pedum lotio, necnon Spiritus sancti in cœnaculo adventus ; in qua primus quoque hierarcha et episcopus Jacobus renuntiatus est. In eo templo marmorea quoque fuit columna, ad quam cum flagellis cæderetur, alliga-

us est Servator; in ejus pro parte sinistra divi prophetæ Davidis sepulcrum, magnifice, et in sublimi collocatum. Sion ipsa ad australem urbis est sita partem; superiorem ejus sortita regionem; passibusque mille a Christi resurrectionis loco distât. Id ipsum ex Cedreno supra retulimus. Jam satis ex his omnibus constat unicam domum esse censendam, in qua prædicta omnia contigerunt, et quam supradicti auctores volunt fuisse Joannis evangelistæ. Quod si verum fuisset, non tacuissent quidem Cyrillus, neque Hieronymus, Beda et Andreas Cretensis. Sed contra sentit Laexander, seu Alexander monachus, quem supra retulimus, c. 16, num. 5. qui in Vita sancti Barnabæ, domum, in qua prædicta omnia facta sunt, Mariæ fuisse matris Joannis cognomento Marci, constanter asseverat. Quod si verum est, ut verum probavimus, non distinctam domum Joannes habuit Hierosolymis, ut dicebat Apollinaris, sed una fuit, ut sæpe animadvertimus, quam auctores relati superius Joannis Theologi esse volebant; nos vero dicimus fuisse Joannis cognomento Marci, et ex nomine illos fuisse deceptos. Hoc vero ejusmodi ratio probat. Nam vel Joannes Theologus domum illam habuit, vel emit, antequam Christus cœnaret in illa, vel post adventum Spiritus sancti: non prius, quia illam non ignoraret, neque haberet alium dominum. Atqui nesciebat domum, ut constat Luc. xxii, 9 seqq., ubi, quærentibus Joanne et Petro: *Ubi vis paremus Pascha? Dixit eis Jesus: Ecce introeuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo quidam, amphoram aquæ portans; sequimini eum in domum in quam intrat; et dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi Magister: Ubi est diversorium, ubi Pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum, et ibi parate. Euntes autem invenerunt sicut dixit illis.* Ex quibus patet, ignotam fuisse Joanni domum: nam si illius erat, cum id quidem non ignorasset Dominus, quid opus Christo fuisset, signa proponere, cui facile fuisset dicere: Joannes, para in tua domo? Rursus etiam dominum habebat patremfamilias, quem Marcus vocat dominum domus, qui revera ex discipulis erat, cum ei dicatur, Magister dicit. Ante cœnam igitur domus illa non fuit Joannis. Nec post adventum Spiritus sancti; tum quia nullus dixit; tum quia pauper erat Joannes cum reliquis apostolis; tum quia domus erat adhuc prædictæ Mariæ, ut probabimus. Joannis ergo Theologi domus illa esse non potuit, in qua non aliter, quam cæteri apostoli, mansit ipse cum Mariâ, ut dicitur Actuum I, tantum in aliena domo.

Quod vero domus fuerit Mariæ matris Joannis cognomento Marci, hæc etiam ratione deduci potest. Domus illa fuit commune hospitium apostolorum, et feminarum sanctarum, ubi manebant, et in quam conveniebant discipuli. Sic Matth. xxviii, 8, dicit: *Exierunt cito de monumento currentes renuntiare discipulis ejus.* Luc. xxiv, 9: *Et egressæ*

renuntiaverunt hæc omnia illis undecim, et cæteris omnibus. Erat autem Maria Magdalena, et Joanna, et Maria Jacobi, et cæteræ quæ cum illis erant, quæ dicebant ad apostolos hæc, Joan. xx, 10: *Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos.* Luc. xxiv, 10: *Regressi sunt Jerusalem, et invenerunt congregatos undecim, et eos qui cum illis erant; dum autem hæc loquerentur, stetit Jesus in medio eorum.* Joan. xx, 19: *Cum sero esset die illo, et fores essent clausæ, ubi erant discipuli congregati propter metum Judæorum, venit Jesus, et stetit in medio; et post dies octo iterum erant discipuli ejus intro, et Thomas cum eis: venit Jesus januis clausis, et stetit in medio.* Act. I, 12 seqq.: *Tunc reversi sunt Hierosolymam, a monte qui vocatur Oliveti, et cum introissent in cœnaculum, ascenderunt ubi manebant Petrus et Joannes et cæteri. Hi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione, cum mulieribus, et Maria Matre Jesu, et fratribus ejus.* Quod ex supra allatis auctoribus, nemo negat. At ex Act. xii, 12 seqq. satis colligitur hoc commune hospitium apostolorum, et fratrum, fuisse domum Mariæ matris Joannis cognomento Marci. *Eductus enim ab angelo e carcere Petrus, consideransque, ait Lucas, venit ad domum Mariæ matris Joannis, qui cognominatus est Marcus, ubi erant multi congregati, et orantes; pulsante autem Petro ostium januæ, processit puella ad videndum, nomine Rhode; ut cognovit vocem Petri, præ gaudio non aperuit januam, sed intro currens nuntiavit stare Petrum ante januam. At illi dixerunt ad eam: Insanis. Illa autem affirmabat sic se habere; illi autem dicebant: Angelus ejus est. Petrus autem perseverabat pulsans. Cum autem aperuissent ostium, viderunt eum, et stupuerunt. Annuens autem eis manu ut tacerent, narravit quomodo Dominus eduxisset eum de carcere. Dixitque: Nuntiate Jacobo, et fratribus hæc. Et egressus abiit in alium locum.* Petrus ergo in hanc venit domum, ut satis sibi notam, in qua erant multi fratres orantes, adeo ut a puella ex voce fuerit cognitus: et deinde eis, qui obviam illi exiire jussit, ut nuntiarent Jacobo, cæterisque fratribus, qui intus erant, quæ referebat. Habebat ergo ibi Jacobus Hierosolymitanus episcopus, qui illam domum in ecclesiam consecravit, dictam Apostolorum. Hoc igitur tantum certius habeamus, in domo hujus Joannis, cognomento Marci, supradicta omnia contigisse: et Virginem Deiparam, et vixisse, et decessisse. Creditur enim prædictam Mariam cum filio Marco, quoniam fidelis erat, domum suam obtulisse apostolis; tunc enim omnes fideles constituebant bona sua ad pedes apostolorum; ab ipsisque designatam commune hospitium apostolorum; Virginisque domicilium: constitutamque primam omnium ecclesiarum.

VII. *Apostoli.* — Dionysius Areopagita, lib. *De divinis nominibus*, ad Timoth. cap. iii, ad finem: *Quandoquidem apud ipsos quoque nostros a Deo afflatos sacrorum principes, quando nos quoque, ut ipse nosti, et multi ex nostris sacris fratribus,*

ad videndum corpus, quod vitæ principium dedit, et Deum suscepit, convenerat (aderat autem Dei quoque frater Jacobus, et Petrus, qui erat theologorum suprema et antiquissima summitas), visumque est, ut post illud spectaculum, omnes sacrorum principes hymnum canerent, et laudarent, prout poterat unusquisque, infinitam bonitatem divinarum virium. Post theologos, ille, ut scis, vicit omnes alios mystas sacrorum, ut qui plane excederet, et a se omnino abduceretur, et in ea, quam hymnis celebrabat, afficeretur societate et communicatione : et ab omnibus a quibus audiebatur, et videbatur, et cognoscebatur, et non cognoscebatur, judicaretur esse a Deo afflatus, et divinus scriptor hymnorum. Et quid tibi amplius dixerim de his quæ illic de Deo divine dicta sunt ? etenim, nisi sum mei quoque oblitus, scio multa a te audisse quasdam partes illorum, Deo afflantium hymnorum, tanto tibi studio est, non negligeret divina persequi. » Juvenalis, archiepiscopus Hierosolymitanus, in *Histor. Euthymiaca* relatus, lib. III, cap. 40 : « In sancta quidem, et divinitus inspirata Scriptura, de decessu sanctæ Deiparæ Mariæ nihil traditur : ex antiqua autem et verissima accepimus traditione, quod tempore ejus gloriosæ dormitionis, universi quidem sancti apostoli, qui orbem terræ ad salutem gentium obibant, momento temporis sublime sublatis, conveniunt Hierosolymis. Tunc autem aderant cum apostolis, sanctissimus Timotheus apostolus, et primus episcopus Ephesinorum, et Dionysius Areopagita : sicut hic ipse magnus testatur Dionysius in his quæ de B. Hierotheo, qui ipse quoque tunc aderat, conscripsit, ad dictum apostolum Timotheum, sic dicens, ut supra, ex Dionysio Areopagita. » Andreas Cretensis, archiepisc. Hierosolymitanus, orat. 2, *De Dormitione Deiparæ* : « Jam ergo illa innumerabilis eorum qui Deum honorant classis, sicut prius diximus, frequens erat congregata, et universus supermundanarum potestatum, qui intelligentia percipitur, pulchre instructus cœtus, a nullo conspectus, desuper advolans, ad spectaculum confluebat admirabile. Hinc certe factum est, ut divinorum sapientum præcipui a divino Spiritu arrepti, ex insigni lætitia divini tunc oblectantis splendoris, id quod supererat illuminationis, in ecstasim traduces, illos hymnos divinitus inspiratos, illam, inquam, quæ est in hymnis tropologiam, ut poterat unusquisque, attingerent, alius alium excipiens. Michael Syngelus, presbyter Hierosolymitanus, in Vita Dionysii : « Quod vero cursum apostolicum perfecerit, et admirandis editis miraculis divinitus gloriosus apparuerit, multa quidem et alia fidem facient : et in primis nubes illa, quæ ab occidentis partibus, abreptum sublimem, ipsum abstulit, per ærem ambulantem, et elatum abduxit. Uti etiam summos Dei inspectores, et theologos apostolos, alium aliunde repente, e finibus terræ, in celeberrimam communem omnium Christianorum matrem

Jerusalem asportavit ; et in excelsa divinorum mysteriorum arce Sion ecclesiarum matre, cæteris Christi discipulis copulavit, cum Dei Matris innocentissimæ corpori justa persolverentur. Quod ob editum Filii Dei partum, qui ex ipsa natus est, et ortum carnis ineffabiliter accepit, cum eaque familiariter vixit, magnis honoribus auctum, a cœlestibus angelorum ordinibus, plurima cum pompa elatum est. Et ipsius delubrum mirandum in modum exstructum sanctissimis divinisque apostolorum capitibus, et manibus ex Sion in Gethsemani translatus linguis divino Spiritu percitis, igneis ac divinis laudatum, et gloria cumulatum est. At divini ipsius præconis verba audienda sunt. Siquidem apud præsides nostros numine afflatus, » et cætera ut supra ex Dionysio. Quamobrem nullus dilectissimi orationi fidem habere detrectet. Quomodo enim qui quoquoersum erant dispersi, atque alius alio hospitium dirigere, et munus apostolicum exsequi, mandatum habuerant, sic brevissimo tempore, juncti simul convenissent, nisi vehiculo divino, nubi simili, quisque dignus habitus esset ? et quidem omnibus qui in initio salutaris prædicationis, in vera fide ambulantes, ab ipsa divina luce illuminati sunt, genera linguarum, sanitatum dona, diversarum virtutum operationes, abunde a Spiritu cœlestium donorum largitore, et boni totius fonte, nedum magno illi Dionysio apostolorum cœvo sunt impertita.

Gregorius Turonen. lib. 1 *De gloria martyrum*, c. 1 : « Denique impleto a B. Maria hujus vitæ cursu, cum jam vocaretur a sæculo, congregati sunt omnes apostoli, de singulis regionibus, ad domum ejus : cumque audissent, quia esset assumenda de mundo, vigilabant cum ea simul. » Ildefonsus, serm. *De Assumptione B. Mariæ* : « O quam venerandum, et præ cæteris honorandum diem, in quo Dei Genitrix Virgo Maria de mundo migravit ad Christum ! O tabernaculum gloriæ, templum cœleste, cui apostoli sacrum reddunt obsequium, ad cujus angeli canunt triumphum, quam Christus amplexatur. » *Euthymiaca Historia*, lib. III, cap. 40 ; apud Damascenum, sermon. *De dormitione Deiparæ* ; et Nicephorum, lib. xv, cap. 14 : « Hi ergo, scilicet Polcheria et Marcianus, cum illic (Constantinopoli) ædificassent domum venerabilem, maxime celebrandæ et sanctissimæ Deiparæ, et semper Virgini Mariæ, et eam omnibus exornassent ornamentis, quærebant ejus sanctissimum corpus, quod Deum susceperat : et cum accersissent Juvenalem, Hierosolymitanum archiepiscopum, et Palestinæ episcopos, qui in regia urbe versabantur, propter synodum, quæ tunc facta est Chalcedone, dicunt eis : Audimus esse Hierosolymis primam et egregiam sanctissimæ Deiparæ et semper Virginis Mariæ ecclesiam in prædio, quod vocatur Gethsemane ; ubi ejus quod Vitam portavit, corpus fuit in loculo depositum : volumus ergo ejus huc adduci reliquias ad custodiam hujus regiæ civitatis.

Excipiens autem respondit Juvénalis. « In sancta quidem, » et cætera, ut supra. Damascenus, *Orat. de Dormitione Deiparæ* : « Vivens enim civitas Domini Dei exercituum, sublime attollitur, et reges ex templo Domini gloriose et illustris Sion ad supernam Jerusalem, quæ est libera, et sua Mater, manus offerunt pretiosissimum; qui sunt constituti principes ab universa terra, apostoli, inquam, Dei Matrem semper Virginem. » Et infra : « Eos quidem, qui dispersi erant per universum orbem terræ; eos, inquam, jussus divinus, nempe nubes, tanquam quoddam recte urgebat in finibus terræ, veluti quasdam aquilas, cogens et congregans. Aderant ergo hi, qui Verbum, et ipsi viderant, et ei servierant : ejus quoque Matri, ut debebant ministraturi, et tanquam præclaram et pretiosam hæreditatem, ab ea hausturi benedictionem. Cui enim dubium est eam esse fontem benedictionis, et omnium bonorum scaturigenam? Simul autem aderant eorum quoque assectæ, et successores, et ministerii et benedictionis simul futuri participes : quorum enim labor communis, conveniens erat ut fructus quoque essent communes. Aderant vero eorum quoque, qui erant in Jerusalem, quicumque erat cœtus a Deo electus. » Et infra : « Et quomodo rex Salomon, propter arcæ requiem, in templo Domini, quod ipse construxit, omnes seniores Jerusalem vocavit ad concionem in Sion : sic tunc, propter requiem arcæ intelligentis, non testamenti Domini, sed ipsius hypostasis Dei Verbi, ipse novus Salomon, qui est Princeps pacis, et universi optimus architectus, mentium cœlestium super mundanos ordines, et novi Testamenti proceres, apostolos inquam, cum universo populo sanctorum qui erat Hierosolymis, hodie congregavit. » Quod autem hæc ita se habeant, in *Euthymiæ* quoque *Histor.* lib. III, cap. 40, his verbis scriptum est, ut supra. Simeon Metaphrast. *Orat. de vita et dormitione Deiparæ* : « Per nubem autem suos congregat discipulos, venerandum ejus corpus mandarent sepulturæ. » Ne autem videatur esse inane quod dictum est de congregatione apostolorum quæ facta est in dormitione Virginis, satius fuerit ea summam addere, quæ a Dionysio Areopagita dicuntur in III lib., ut supra. Et *Orat. de peregrinationibus Petri et Pauli* : « Cum autem non diu mansisset apud Romanos, et sancto baptismo multos regenerasset, et ecclesiam construxisset, et Linum episcopum ordinasset, venit Taracinam, in qua cum Epaphroditum ordinasset episcopum, venit Sirmium civitatem Hispaniæ : quo in loco cum Epænetum constituisset episcopum, devenit Carthaginem civitatem Africae, in qua cum Crescentem ordinasset episcopum, venit in Ægyptum : et cum Thebis, quæ septem habebat portas, Rufum, Alexandriae autem Marcum evangelistam, eorum qui se in disciplinam tradiderant, episcopatu præfecisset, rursus venit Hierosolymam ex revelatione, propter Deiparæ Mariæ migrationem. » Et in Vita Dionysii Areopagitæ : « Cum vero ad tantam pervenisset gratiam, ut quan-

do Deiparæ, quod Deum suscepit, corporis emigravit spiritus, simul adesset cum apostolis, qui per spiritum et nubem ad hanc sacram accesserant sepulturam, non amplius existimavit oportere, una civitate, nempe Athenis, circumscribere tales opes gratiæ. »

Græci in Cantico : *Virgo Deipara, quando ex hoc mundo ad illum commigrasti, quem ineffabili modo genuisti, aderat tibi Jacobus frater Domini, primus Hierosolymorum pontifex, cum Petrus, summus ille et cum primis venerandus theologorum antesignanus, sed et sacer ille divinorum apostolorum choras, ut divinum atque excellens æconomiae Christi mysterium angelicis, planeque divinis concentibus, et laudum præconiis concelebrarent : utque corpori tuo, quod et Deum susceperat, et vitæ principium exstiterat, non absque magna lætitia et singulari hymnorum concentu, parentarent.*

AUCTOR. Quod de apostolorum Hierosolymam adventu, et virorum apostolicorum, diximus, referaturque in libello *De transitu Virginis*, Melitonis nomine inscripto, Bedæ lib. *Retractat.* in Acta apostolica non videtur admittere. Et difficile quidem creditur apostolos Hierosolymam convenisse nubium ductos veliculo. Et Dionysii testimonium, quod hanc rem magis confirmat, aliud significasse multi asseruerunt, neque de Maria fuisse locutum. Et quidem sunt quibus videatur potuisse apostolos via ordinaria, convenire absque miraculo, si opportune per revelationem de ea re fuissent admoniti; quemadmodum Paulus ad Galat. II, 2, ascendisse Hierosolymam se dicit secundum revelationem, ad conferendum cum Petro et Jacobo Evangelium. Quæ multi eorum non longe aberant, quin per spatium 12, 15, aut 20 dierum possent venire. Nam Jacobus quidem frater Joannis jam excesserat; Philippus anno Claudii 12, Christi 54, auctore Eusebio, in *Chronico*, crucifixus est Hieropoli; Petrus erat in Ægypto, ut dixit Metaphrastes; Paulus agebat Ephesi cum suis discipulis; Andreas apud Achaïam; Thomas apud Æthiopes, Indos et Parthos; Bartholomæus apud majorem Armeniam, nisi obierat jam, ut quibusdam videtur; Mathæus apud Æthiopas; Simon Zelotes apud Mesopotamiam; Judas Thadæus evangelizavit Mesopotamiis, Arabibus et Idumæis; Matthias in Judæa versabatur; Joannes et Jacobus Minor Hierosolymis morabantur. Nihilominus dicimus non posse jure aliquo negari historiam tantorum virorum auctoritate firmatam, de congregatione apostolorum : qui cum modum etiam tradant, concedi etiam necesse est. Multa enim sanctorum virorum gratia Deus fecit admiranda, quæ facile naturali modo fieri possent, et tamen nihilominus ita fecit in gratiam suorum sanctorum. Posset quidem Philippum Deus, quemadmodum jussit ire in viam quæ ducit in Gazam, propter eunuchum, facere etiam ut rediret in Azotum, Act. VIII. Et tamen Spiritus Domini rapuit Philippum, et inventus est in Azoto. Similiter Daniel, XIII : Posset Deus Babylone providere Danieli, et tamen voluit Haba-

cuc celerrime per aerem duci, qui ei cibum ferret; quid ergo mirum si gratia suæ Matris dilectissimæ, aut potius gratia ipsorum apostolorum, qui id adeo exoptabant, Deus concesserit ut apostoli, ne suis ministeriis tot diebus deessent, divinitus sint exportati, et reducti. Neque est quod dicamus omnes vires apostolicos hac ratione venisse; nam credendum est id ante aliquos dies per litteras, aut nuntios a fidelibus Hierosolymitanis missos cognovisse, præsertim si prope erant, et ita venisse: neque Beda hoc in libro illo refutat, quamvis id referat; sed illud potius, quod dixit 2 anno post ascensionem dispersos apostolos per orbem terrarum, quod repugnat Lucæ, Act. 8. Et quod dicit Paulum nuper conversum adfuisse obitui Virginis; et Joannem tunc Epheso advenisse, quæ merito repudiat. Quamvis autem Dionysii verba Anastasius Bibliothecarius in Præfatione ad Carolum, interpretetur de carne Christi divinitatem continente; falso id quidem, cum multos post annos conversus fuerit Dionysius ad fidem; et Paulus Christo degente nobiscum, non fuerit similiter conversus. Neque ergo Paulus, neque Dionysius, potuere jam conversi contueri Christum in terris agentem. Hilduinus vero in Areopag. non de corpore Dei Genitricis, sed de sepulcro Domini corporis; et Matthæus Galenus in sua ad Areopagitam Præfatione, de ædibus Joannis evangelistæ explicant, in quibus beata Virgo degit; absque ratione. Quæ enim ratio cogit ut apostoli convenierint ab videndum sepulchrum Domini, quod sæpe videntur, vel ædes Joannis, quæ vel nulle erant, ut supra diximus, vel si fuissent sæpe in eis sunt morati? Necessario ergo debet intelligi de conventu apostolorum ad contuendum, et sepulturæ mandandum Virginis Deiparæ corpus, ut tot tamque insignes Patres intellexerunt: Juvenalis, Hierosolymitanus patriarcha, cum cæteris episcopis Palæstinis, Joannes Damascenus, Andreas Cretensis, *Euthymiaca historia*, Maximus abbas *Super Dionysium*, Simeon Metaphrastes, Michael Glycas, Epiphanius presbyter, Michael Syngelus, et ex Latinis quicumque Dionysium commentantur. Sufficiat ergo unicum hoc, si alia non essent, ad historiam hanc confirmandam, testimonium Dionysii in hunc sensum a tot interpretibus acceptum, ut quod de congregatis apostolis ad Virginem contuendam et sepeliendam, est dictum, verum fateamur.

VIII. *Conspectu.* — Simeon Metaphrastes, in *Orat. de vita et dormitione Deiparæ*: « Postquam vero vidit eos Deipara, cognovit autem causam propter quam omnes statim accersiti fuerant, et unusquisque audiit petitiones, eos quidem, ut par erat, impertiiit benedictionibus. » Nicephorus, lib. II *Hist.*, cap. 21: « Hæc cum immaculata prorsus Virgo sciret, unicuique quæ optaret precatur, benedictione omnes dignatur. »

Auctor. Ne dubites valde recreatam Virginem apostolorum accessu, gratias Filio egisse, ac sui decessus rationem illis explicuisse.

IX. *Instabat.* — Damascenus, *Orat. de dormitione Deiparæ*: « Videor mihi videre sanctis sanctiorem, et sacris sacratiorem, et piis magis piam, dulcem mannae urnam, aut, ut verius dicam, fontem, super aliquem lectum decumbentem in individua et inclyta civitate Davidis; in ea ergo Beata Virgo jacebat super aliquem felicissimum lectum. Aderant ergo hi, qui Verbum et ipsi viderant, et ei servierant, ejus quoque Matri, ut debebant, ministraturi, et tanquam pulchram et pretiosam hæreditatem ab ea hausturi benedictionem. Cui enim dubium, eam esse fontem benedictionis, et omnium bonorum scaturiginem? Simul autem aderant eorum quoque assecræ et successores, et ministerii et benedictionis simul futuri participes. Postquam autem omnes desiderio simul et debito satisfecerunt, et ex multis floribus variisque hymnis contextam sacram contexuere coronam, benedictionem, tanquam aliquem a Deo datum thesaurum, accepere, quæ in exitu postrema dicuntur verba dicentes. » Simeon Metaphrastes, in *Orat. de vita et dormitione Deiparæ*: « Cum jam adesset tempus excessus, illa quidem veræ Vitæ Mater, in Sion jacebat in grabato. Per nubem autem congregat suos Filius discipulos, ut venerandum ejus corpus mandarent sepulturæ. Postquam vero vidit eos Deipara, cognovit autem causam propter quam omnem statim accersiti fuerant, et unusquisque audiit petitionem, eos quidem, ut par erat, impertiiit benedictionibus. » Nicephorus, lib. I *Hist. ecclesiastic.*, cap. 21: « Et jam tempus instabat, cum in Sion super humiliori lecto reponitur: et tonitrus atque nimbi sonitu confestim ex finibus omnibus suos Filius congregat discipulos. Hæc cum immaculata prorsus Virgo sciret, unicuique quæ optaret precatur, benedictione omnes dignatur et extremis illos vocibus compellat. Deinde Petrum ad se venire jubet, mox reliquos etiam apostolos vocat, ardentes habentes faces et mirifice exsultans, labiaque aperiens, gratias Filio agit. »

X. *Flebant.* — Damascenus, *Orat. de dormitione Deiparæ*: « Ei omnes aderant, resplendente face Spiritus, et præclaris illustrante splendoribus illos, qui reverentia et metu, et immobili desiderio, sinceris mentis oculis in eam defigebant; nullus enim ordo ex his, qui in cælo sunt, qui non unanimiter adfuerit; nec quisquam inventus est, qui eo, quod in supernis versaretur, et cum inferioribus comparandus non esset, descendere, et omnia quæ diximus munera obire recusaverit. Hic fuerunt verba inspirata et dicta divinitus. Plaudebat universus chorus sanctorum, dicens: Agedum, huc ad nos veni, o divine, et qui vitam affers thesaure; veni ad nos desiderantes, quæ finem nostro posuisti desiderio. Sed non paucioribus verbis eam vicissim, retrahebant multitudo sanctorum, qui adhuc erant in corpore, dicens: Mane nobiscum, quæ es nostra consolatio; quæ es nobis unicum in terra solatium; ne nos relinquant orphanos, quæ es Mater misericordiæ; venientes in periculum, habeamus te laborum re-

quiem, et sudorum refrigerationem; tibi, si velis manere, in tua est potestate, et si velis recedere, nihil est impedimenti; si recedis, quæ es Dei tabernaculum, nos quoque recedemus, qui vocati sumus tuus populus, propter tuum Filium. Te solam in terra relictam habemus recreationem; tecum vivente simul vivere, et cum moriente mori est beatum; quid autem dicimus moriente? Nam tua quidem est vita mors, et vita est melior; et hanc vitam superasti incomparabiliter: nobis autem quemadmodum erit vita vitalis, si te non habeamus, cum qua versemur? Hæc mihi videntur apostoli cum tota Ecclesiæ congregatione dicere B. Virgini. » Simeon Metaphrast. *Orat. de vita et dormitione Deiparæ*: « Qui aderant vero, videntes signa decessus, ex oculis multis fundebant lacrymas, quis enim tali privari muliere tulisset sine dolore? » Nicephor., *Hist.* lib. II, cap. 2: « Sub hæc vis lacrymarum ingens ex oculis omnium profluit, orbitatem suam migratione illius complorantium. »

XI. *Consolans.* — Simeon Metaphrast., ubi supra: « Cum vero omnibus dixisset verba, quæ in decessu dici solent, Vos, inquit, valet, filii: meum autem hinc decessum ne luctu, sed lætitia potius prosequimini, quandoquidem vobis est persuasum, nos transire ad gaudium. Et videte ut corpus meum mandatis sepulturæ in hac figura, in qua ego me composuero: hæc est enim, inquit, mea voluntas. » Nicephor., ubi supra: « Et extremis illos vocibus compellat, valedicens, migrationemque suam non luctu eos, sed gaudio prosequi jubet; et quæ ad exsequias sepulturamque ejus pertinerent, suaviter et kete exponit. »

XII. *Ut duabus.* — Simeon Metaphrast., dicta oratione: « Virgo ergo ad Joannem aspiciens virginem, cum pauca cum Deo esset locuta, Deinde duas, inquit, tunicas, quas toto vitæ tempore habui tegumentum mei corporis, eas dari jubeo hisce duabus mulieribus. Hæc illa quidem dixit. » Et infra: « Deinde adjiciens mulier: Etenim hæc, inquit, Deipara vitam finiens, duabus mulieribus virginibus, duas suas vestes donavit loco benedictionis, ex quibus una fuit ex mei generis majoribus, quæ id accepit quod donatum fuerat, et in arca deposuit: et omnino jussit his, qui erant sui generis, ut esset virgo utraq; quæ eam acciperet. » Nicephorus, *Hist.* lib. II, cap. 21: « Tum virgini discipulo, et itidem aliis ipsa Virgo præcepit, ut duas ejus tunicas vicinis viduis, quæ præter cæteras propensiore erga eam amore atque pietate fuissent, donent. » Et lib. XV, cap. 4: « Leone imperante, veneranda immaculatæ Matris vestis Constantinopolim hoc modo perlata est. Hanc, sicuti diximus, Mater Dei ad Filium migrans, mulieri Hebrææ virgini reliquit, quæ etiam ad illud ipsum tempus incorrupta permansit, et multa miracula edidit. Postquam autem Candidus et Galbius, germani fratres, patricia dignitate præditi, Hierosolyma profecti, omnia ibi loca perlustrarunt; et exosculati sunt atque inde etiam in Gali-

lææ partes venerunt, et thesaurum tunc apud Judæam quamdam servatum repperunt, consilium ejus auferendi ceperunt, et Hierosolymorum urbe peragrata, et sancto quoque loco salutato, ex Palestina discessuri, arcam eadem longitudine et latitudine, qua illa erat, in qua divina Dei Matris vestis reposita erat, fieri curarunt; solito ornamento coopertam, per fraudem in loco suo deposuerunt; alteram autem illam cum sacrosancta veste receperunt, et cum ea quam celerrime Constantinopolim recurrerunt in suburbana regione, cui Blachernæ nomen erat, occultare divinum thesaurum volentes. Quandoquidem vero rem tentare, quæ fieri nequiret, visi sunt, ingratis etiam, eam ad imperatorem retulere; atque ille, incredibili elatus voluptate, rotundo in eo loco, ubi asservabatur, constructo templo, cum magna veneratione sacram arcam in eo collocavit, ubi nunc quoque veneranda illa vestis servatur integra, veluti invictum perpetuumque urbis præsidium; quæ varios repellit morbos, et miraculis, quæ in ea fiunt, naturam et vim temporis superat. »

AUCTOR. Hanc historiam latissime refert Simeon eo loco. Sed ubi Nicephorus priori loco legit, « viduis, ex Simeone Metaphraste, et ex posteriori ejus loco, « virginibus » est corrigendum.

XIII. *Filium.* — Sophronius, lib. *De Assumptione Mariæ*: « Creditur quod Salvator omnium ipse, quantum datur intelligi, per se totus festivus occurrat, et cum gaudio eam secum in throno collocavit. Alias autem quomodo implevisse creditur quod in lege ipse præcepit: « *Honora patrem tuum et matrem tuam.* » Gregorius Turonens. lib. II *De gloria martyrum*, cap. 4: « Et ecce Dominus Jesus advenit cum angelis suis, et accipiens animam ejus, tradidit Michaeli angelo, et recessit. » Ildefonsus, *serm. 5, De Assumpt.*: « Hodie audivit illam vocem, blandientis sese majestatis, qua dicitur: Veni, electa mea, et ponam te super thronum meum, quia concupivit rex speciem tuam. Ad quam sane vocem credimus, quod gaudens et exsultans soluta est beata illa anima, ac perrexit ad Dominum, ubi facta est ipsa thronus, quæ fuerat in carne templum Divinitatis. » Damascenus, *Serm. 1 in Assumpt. B. Virginis*: « Advenit Rex, et mihi quidem videtur, ad suam parentem, divinisque et ab interitu alienis manibus, suscepit ejus puram et nullæ culpæ affinem animam. » Simeon Metaphr. *Orat. de vita et dormit. Deiparæ*: « Deinde e cælo quidem descendit ejus Filius, illius divinam assumpturus animam. » Nicephorus, lib. II *Hist.*, cap. 21: « Deinde cœlitus Filius ejus cum innumerabili angelorum exercitu descendit, animam illius sanctam prorsus et divinam assumpturus. »

XIV. *Cœlestium.* — Sophronius, sermone dicto: « Ad cujus profecto exsequias, quantum fas est credere, famulabantur angeli, et universæ cœlorum congratulabantur curiæ; neque mirum, quia honor maternus ejus est, qui natus est ex ea: quem omnis cœlorum ordo veneratur et adorat, super se elevatum cum Patre, in sedē majestatis Domini. Legimus

enim quam sæpe ad funera et ad sepulturam quorumlibet sanctorum angelos convenisse, et ad exsequias eorum obsequia præstitisse, necnon et animas electorum usque ad cælos cum hymnis et laudibus detulisse, ubi et utriusque sexus chori commemorantur frequenter auditi, laudesque cecinisse interea; et quod perspicacius est, multo nonnunquam lumine eodem resplenduisse, insuper et adhuc viventes in carne, ibidem, divini odoris fragrantiam diutius persensisse. Quod si ad recreandam spem, et corroborandam fidem, interdum assistentium, Salvator Christus, ob merita suorum amplius comprobanda, talia et tanta dignatus est exhibere per suos cœli ministros circa defunctos: quanto magis credendum est, hodierna die militiam cœlorum, cum suis agminibus, festive obviam venisse Genetrici Dei, eamque ingenti lumine circumfulsisse, et usque ad thronum, olim sibi etiam ante mundi constitutionem paratum, cum laudibus et canticis spiritualibus perduxisse? Nulli dubium, omnem illam cœlestem Jerusalem tunc exultasse ineffabili lætitia, tunc jucundatam esse inæstimabili charitate, tuncque cum omni gratulatione jubilasse, quoniam festivitas hæc, quæ nobis hodie revolvitur annua, illis omnibus facta est continua, neque immerito. » Ildefonsus, serm. 1 *De Assumptione*: « Vidi Jerusalem descendentem de cœlo, a Deo ornatam auro mundo, et lapidibus pretiosis intextam. Quo profecto hodie decorata, ideo descendit, ut Reginam mundi, beatam scilicet Mariam, secum eveheret ad sublimia, et collocaret in throno regni. » Et inferius: « Quod si David cum omni populo, dignum duxit arcam Veteris Testamenti cum tanto honore prosequi, ut Scriptura testatur, multo religiosius est, hanc dignis laudibus commendari. Ait namque sermo divinus, quod ascendit David, et omnis populus cum eo, ut ferrent arcam Dei, super quam invocatum est nomen Dei exercituum, sedentis super Cherubim. » Ac deinde: « David, inquit, et omnis populus ludebant coram Domino, omni virtute, in canticis, citharis et psalteriis, timpanis et sistris, cum cimbalis et tubis. Rogo, si in figura officiosissime tanta conservatur gloria, quid hodie ante B. Virginem, quando illa in cœlestem Jerusalem evehitur? quantus exercitus sanctorum præcurrit cum hymnis et canticis? Quæ nimirum Virgo, ac si arca hodie de captivitate hujus sæculi, angelorum exsequiis glorificata, reducit non in Jerusalem, quam decoxit vel devastavit Chaldæorum exercitus, sed in illam veram et cœlestem, quam fundavit Deus et non homo, collocatur. » Arnoldus abb. in tract. *De laudib. Virginis*: « Postea vero Joanne in ejus obsequiis perseverante, non diu vocatione delata migravit ad Filium, et angelis occurrentibus, et deportantibus inclytam illam animam, assumpta est in cælum. »

XV. *Benedico*. — Damascenus, orat. *De Assumptione Deiparæ*: « Et ea quidem dixit, ut est consentaneum: In manus tuas, Fili, commendo spiritum

meum; suscipe tibi charam animam, quam conservasti alienam omni reprehensione; meum corpus tibi trado, et non terræ; custodi salvum quod tibi placuit habitare, et cum natus esses conservasti virginem; tu me ad te transfer, ut ubi tu es, fetus meorum viscerum, ego quoque tecum degam: ad te enim propero qui ad me venisti citra ullam spatii distantiam: tu meis filiis maxime desiderabilibus, quos tibi placuit vocare fratres, esto mei discessus solatium; benedictioni eorum adice benedictionem per mearum manuum extensionem. Deinde, cum manus sustulisset, ut erat consentaneum, eis benedixit, qui erant congregati. » Simeon Metaphrast., *Orat. de vita et dormit. Deiparæ*: « Accersit autem Petrum, deinde alios; et cum lucernas ipsi accendissent, illa in spiritu exultans, diductis labris: Benedico tibi, inquit, datori omnis benedictionis, causæ luminis: qui meum ventrem inhabitasti; benedico tuæ charitati, qua nos dilexisti, Domine; et magnifico verba tua, quæ nobis data sunt in veritate. Et credo mihi adfutura quæ dixisti. Cum sic dixisset, se reclinat in lecto, et manibus altum sublatis, cum nulli reprehensioni affine suum corpus in honestam et decoram figuram composuisset, et os venerandum aperuisset (etenim videbat jam Dominum ad ipsam venientem, cum multitudine angelorum), tota impletur gaudio et voluptate, et cum rursus dixisset: Fiat mihi, Domine, secundum verbum tuum, emittit tanquam in somno spiritum. » Nicephor. lib. II *Hist.*, c. 21: « Deinde Petrum ad se venire jubet, mox etiam reliquos apostolos vocat, ardentes habentes faces; et mirifice exultans, labiaque aperiens, gratias Filio agit: atque in lectum rursus reposita, manus reverenter et graviter, ita ut illam decebat, elevat: et venerandum prorsus, soleque ipso purius corpus, pulchre componens atque confirmans (videbat enim illud angelorum gloria circumcirca tanquam satellitio stipatum) cum voluptate et miraculo: Fiat mihi rursus, secundum verbum tuum, inquit. »

XVI. *Obdormiens*. — Ildefonsus, serm. 9, *De Assumpt.*: « O quam venerandum, et præ cæteris honorandum diem, in quo Dei Genitrix Virgo Maria de mundo migravit ad Christum, quæ dolori non subjacuit post partum, non labori post transitum. » Joan. Damasc. *Orat. de Virginis dormit*: « Cum hæc autem fecisset et audisset a Filio: Veni, benedicta Mater mea, in requiem meam; audi, surge, propinqua mea, pulchra inter mulieres; hæc, inquam, cum audisset sancta, deponit spiritum in manibus Filii. » Et superius: « Priusquam dolorem sensisset peperit, absque dolore fuit ejus quoque e vita excessus; mors peccatorum est mala, in qua autem mortis stimulus, nempe peccatum, est morte affectus, qui eam dicemus aliud quam vitæ principium perennis et melioris? » Simeon Metaphrast., orat. dicta: « Et cum rursus dixisset: Fiat mihi, Domine, secundum verbum tuum, emisit tanquam in somno spiritum, et eum in amicis deponit Filii manibus. »

Nicephorus, lib. II *Hist.*, c. 21 : « Fiat mihi rursus secundum verbum tuum, inquit : atque ita, in charis illius manibus, perinde atque obdormiens, beatam deponit animam. » Et lib. I, c. 35 : « Quam quidem multorum opinionem, tanquam importunam, minusque veram ipse corrigens : Non dixi ei, inquit Jesus, quod moriturus non sit : moriturus est enim eo quo Dei Genitrix modo.

AUCTOR. Beatissimam Virginem non morbi alienus vi, sed suavi quodam somno, ex hac vita migrasse, præter id asserentium auctoritatem, et illis verbis indicantium, quibus dicunt, Mariam se in lecto reposuisse, quasi sanam et incolumem, satis ea suadet ratio. Quod jure optimo Filium Matri id concessisse credendum est, quod servis aliis concessisse refertur. Colligitur autem ex Deut. xxxii et xxxiv, jussu Domini, « Mosem in monte, in terra Moab, decessisse, absque morbo ullo ; » et « Joannem se tumulo inclusisse, » referunt Ambrosius, *Serm. de sanctis martyribus* ; Gregor. Turonensis, lib. *De gloria plurimorum martyrum*, cap. 30 ; Isidor., lib. *De patribus Novi Testamenti* ; Simeon Metaphrast. in *Vita* ejus ; Nicephor., lib. I, cap. 35, et lib. II, cap. 42, in eoque sanum obdormisse. Hilarium etiam Pictaviensem episcopum filiam Abram ad sponsum Christum, quem illa summopere expetebat, fuis precibus solis remisisse, itemque uxorem, in ejus historia legimus : quid ergo mirum si id de Matre Virgine referamus ?

XVII. *Nocte.* — Gregor. Turon., lib. I *De gloria martyrum*, cap. 4 : « Congregati sunt omnes apostoli de singulis regionibus ad domum ejus, cumque audissent quia esset assumenda de mundo, vigilabant cum ea simul ; et ecce Dominus Jesus advenit cum angelis suis : et accipiens animam ejus tradidit Michaeli angelo, et recessit ; diluculo autem levaverunt apostoli cum lectulo corpus ejus. » Ildefons. *serm. 4, De Virginis assumpt.* : « O beatissima et gloriosa celebratio noctis hujus, in qua Virgo venerabilis Maria cum laudibus cœlestis militiæ, poli aulam cum ineffabili triumpho excipitur, ex cujus carne Dominus Jesus Verbum caro efficitur, quam ad immortalitatis gloriam transmutatam, ac super angelos elevatam, nullus fidelium ambigit. »

XVIII. *Quintum decimum.* — Gregor. Turon., lib. I *De glor. martyrum*, cap. 9 : « Hujus festivitas sacra mediante mense Augusto celebratur. » Beda in *Martyrolog.* : « xviii Kalend. Septembr., Assumptio S. Dei Genitricis, et perpetuæ Virginis Mariæ. » Ado Treverens. *episc. in Martyrol.* : « xviii Kalend. Septembr., Dormitio S. Dei Genitricis Mariæ. » Kalendar. Græc. : « Die 15 Augusti, Dormitio Domine nostræ Dei Genitricis, et semper Virginis Mariæ, » Kalendar. Syror. : « 15 Augusti, festum Genitricis Dei. » Kalendar. Romanum. : « xviii Kalend. Septembr., Assumptio sanctissimæ Dei Genitricis Virginis Mariæ. »

AUCTOR. Universa Ecclesia in hoc consentit, Dei Genitricem 15 die Augusti, qui est 18 ante Kalen-

das Septembris, obdormisse. Verum Epiphanius dum agit contra Collyridianos, hæres. 70, negantes Mariam obiisse, quod putarent fuisse naturæ, sicque mortis expertem : et contra Antidicomarianitas, hæres. 78, Mariæ virginitatem impugnantes, de ejus morte dubitat ; et post aliqua, sic ait : « Non autem omnino definitio hoc, et dico quod immortalis mansit, neque affirmo an mortua sit ; fortasse dici posset, sicut Enoch et Elias translati sunt, sic ipsam absque obitu a terrenis ad cœlestia assumptam, cum et conveniat illi visio mulieris, cui datæ sunt alæ ut fogeret in desertum. » In quâ tamen opinione fuit Timotheus, presbyter Hierosolym., orat. *De Simeone*. Sed Epiphanius id quidem non reperiri in Scripturis tamen dixit, ex quibus si quid colligi posset, id esset, quod legitur in Apocalypsi. Alii etiam, quod referunt Ambros. et Beda, *Luc. II*, et Isidor., lib. *De vita et obitu sanctorum*, cap. 68, Simeonis illo dicto persuasi, *tuam ipsius animam pertransibit gladius* (*Luc. II*, 35), putaverunt martyrio peremptam decessisse. Verum certa est in Ecclesia communis sententia obiisse quidem, ut hominem, non tamen gladio interemptam, sed eo modo, quo diximus.

XIX. *Septuagesimum secundum.* — Simeon Metaphr. *Orat. de vita et dormit. Deiparæ* : « Cum ætate propecta ad multam senectutem pervenisset, per angelum se migraturam a Filio edocta est. » Gregorius, Cedrenus, in *Compendio historiæ*, in Tiberio : « Tradit sanctam animam Domino, ac Filio, et Deo suo, annos nata septuaginta duos ; quidam tradunt quinquaginta octo. » Vixit ergo 24 annos post Christi ad cœlum ascensum. Michael Glycas, lib. III *Annal.* : « At expers ulla macula Domini nostri Jesu Christi Mater propectam ætatem attingisse perhibetur, ut divinus ille vir Andreas Cretensis auctor est. » Epiphanius, presbyter Constantinopolitanus, in *Vita Virginis* : « Ætas Virginis ad 72 annos processit, auctore etiam Andrea Cretensi, patriarcha Hierosolymitano, qui ad summam ætatem ait venisse Virginem : at summa ætas non est ætas quinquaginta novem annorum. » Innominatus, apud Anselmum, opusculo *De forma et moribus B. Mariæ* : « Maria cum assumpta erat in cœlum fuit 72 annorum, qui sic computati sunt : septem educata cum parentibus, et septem annos cum dimidio, ministrabat in templo Domini, in domo Joseph sex menses, in quartodecimo anno annuntiatur ei gaudium totius sæculi, et in 15 anno peperit Christum, et cum eo 33 annos in præsentī vita : post ascensionem Domini, fuit ipsa in domo Joannis evangelistæ 24 annos ; qui, simul computati, sunt 72. »

AUCTOR. Magna est vetusque de Virginis ætate contentio. Nam in primis Ildefonsus, *serm. 6, De Assumptione Mariæ*, nec diu ait hanc sanctam sacratissimam Virginem post Domini ascensionem in terris potuisse remanere, quam desiderabant angeli, cœlum etiam ipsum de ejus ascensione quere-

batur. Anselmus etiam ad Galat. 1, in ea verba : *Alium apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini*, affirmat jam tunc assumptam fuisse beatam Virginem, siquidem tunc Hierosolymis non erat Joannes : erat autem ille annus 3 a Pauli conversione, cum dicat ipse ibidem : *Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum*; eratque hic annus 37 Christi, et ab ejus morte 4 et Virginis 51. Hippol. Theban. apud Epiphani. presbyterum Constantinopolit. serm. Græco *De Deipara*, post ascensum Domini vixisse ait 9 annos, quos sic computat : « Tertio anno, inquit, oblata est in templo, in quo annis 11 et 6 mensibus fuit, sex item mensibus in domo Joseph, 15 anno peperit, annis 33 vixit cum filio, qui sunt omnes 48; post ascensum Domini vixit annis 9, auctore, ut dixi, Hippolyto, qui sunt omnes 57. » Evodius, apud Nicephorum, lib. II *Hist. eccles.*, cap. 3, dat Virgini post Domini ascensum annos 11, hac ratione : nam trimula cum esset in templo est præsentata, et ibi in Sanctis sanctorum traduxit annos 11; deinde vero sacerdotum manibus Josepho ad custodiendum est tradita, apud quem cum menses peregisset quatuor, ab angelo Gabriele lætum illud accepit nuntium; peperit autem mundi ipsius lucem annos agens quindecim, 25 die mensis Decembris, deinceps annos peregit triginta tres, quos etiam Filius ejus in terris exegit; post crucis autem supplicium in domo Joannis, annos implevit 11, ut ætatis ejus anni, simul collecti, sint 59. Nicephorus, lib. 2 *Hist.*, cap. 21 : « Cum Claudius, ait, 5 imperaret annum, et immaculatam Dei Verbi Matrem mortem obire oporteret, 60 illa agens annum nuntium a Filio per angelum de migratione et adventu ad se ejus, accepit. » Sic ergo si 5 annum Claudii respiciamus, anno Christi 46, a morte ejus 12, et ætatis ejus 60, Virgo obiit. Eusebius, in *Chronico* anno Christi 48, Olymp. 260 anno 2, sic ait : « Maria V. Dei Mater ad Filium in cælum assumitur, ut quidam sibi fuisse revelatum scribunt. » Sic obiit 14 anno post Christi ascensum et vitæ Virginis 62. Epiphanius vero et Cedrenus, et Innominatus initio relati cum 72 annos Deiparæ tribuant, anno Christi 58, Neronis 3 et 24 post Christi ascensum obliisse dicturi sunt necessario. Differentia tantum est, quod qui dicunt Christum ascendisse 53 anno vitæ suæ incepto a 25 Decembr. quo implevit 52 annos usque ad Maium, quo ascendit, dicturi sunt decessisse Deiparam mense Augusto, completo jam 25 anno a præcedente Maio, ex quo Christus ascendit. At qui dicunt Christum crucifixum anno 54 incepto, et ascendisse Maio ejusdem anni, dicturi sunt etiam decessisse Mariam anno 24 completo ab ascensu Christi; completus enim erat Maio præcedente mense Augusto quo Virgo ad cælos evolavit 24 annus ab ascensu Christi. In opusculo vero illo ad finem operum Anselmi affixo non recte colligitur, vixisse 82 annos. Nam ex singulorum annorum computatione, non 82, sed 75, colliguntur.

Habemus igitur ex his sex opinandi modos de

ætate Virginis. Nam primo juxta Anselmum, non pervenit ad 54; secundo, ex Hippolyto vixit 57; tertio, ex Evodio 59; quarto, Niceph. 60, illi tribuit, juxta 5 annum imperii Claudii; quinto Euseb. dat 62; sexto, Epiphanius et Cedrenus tribuunt 72.

Hoc ut explicemus magis, sciendum est Paulum Hierosolymam ascendisse a tempore suæ conversionis die 25 Januar. anni Christi 35 per mensem unum inchoati, deinde post annos tres venit Hierosolymam, ad Galat. 1, 18; et post annos quatuordecim iterum ascendit Hierosolymam, ad Galat. II, 1, ad agendum de observatione rituum Judæorum in concilio; tandem anno secundo Neronis, vicesimo secundo a conversione, et 57 Christi, venit Hierosolymam ad solemnitatem Pentecostes, Act. xx, anno, inquam, secundo Neronis, auctore Eusebio in *Chron.* Hieronym. *De scriptoribus eccles.* et Cassiodoro in *Chronico*; nam post septem ab adventu dies conjicitur in vincula; Actor. XXI, et duodecimo die, ex quo ascendit Hierosolymam in Cæsarea erat coram Felice præside; Act. XXIII. Deinde coram Festo, et rege Agrippa, et quia Cæsarem appellavit, mittitur Romam, Act. XXVII, 1. Cœpit autem navigare æstivo tempore, eo ipso 2 Neronis anno. Convertit Athenis Dionysium Areopagitam, anno Claudii 10, ut assignat Eusebius in *Chronico*, et colligitur ex Luca; nam Athenis venit Corinthum, ubi mansit Paulus annum et sex menses, Act. XVIII, 11; inde, quibusdam regionibus pertransitis, ingressus Ephesum, mansit ibi 3 annos, Act. XX, 31. Inde, factis quibusdam excursionibus, optans ire Hierosolym., nam, I Cor. XVI, dixit : *Permanebo autem Ephesi usque ad Pentecosten*, rediit Corinthum, unde scripsit ad Romanos se profecturum Hierosolymam, ut inde Romam iret. Et post dies Azymorum navigans opportune venit ad celebrandum diem Pentecostes Hierosolymis, ut desiderabat, Act. XX. Ex qua computatione colligi potest 7 anno ante hunc Pauli adventum conversum Athenis Dionysium, qui erat Christi 51 et Virginis 63. Cum ergo jam ex superioribus habeamus Dionysium cum apostolis adfuisse obitui Virginis, et id non poterit contingere antequam converteretur a Paulo, sequitur quinque priores opiniones, quarum extrema asserit 48 anno Christi obiisse Virginem, et 62 vitæ suæ, non posse ulla ratione defendi. Quinto ergo aut 6 anno postquam conversus est, et ab Hierotheo instructus, et a Paulo episc. Athenis ordinatus, ne dicamus neophytum adfuisse, Hierosolymam ascendit, et vidit Deiparam emigrantem. Sic ergo, si 72 annos 20 tribuimus, obiit anno 58 Christi, et tertio Neronis, et 24 a 54, quo crucifixus est Christus, et ascendit in cælum; et cum Virgo obierit 15 die Augusti, non potuit adesse ejus migrationi Paulus. Obiit ergo Deipara Virgo 72 anno pene confecto, quia deerant dies 23 qui medi sunt a die Augusti 15 usque ad 8 Septembris quo nata est, ut integri 72 anni complerentur.

XX. A Christo.—Sophronius, *De Assumptione Deiparæ* : « Creditur quod Salvator omnium ipse, quantum datur intelligi, per se totus festivus occurrit, et cum gaudio eam secum in throno collocavit. » Et cætera ut supra n. 13 et 14. Ildefonsus, serm. 9, *De Assumptione* : « O Beata Maria, gaudens ingredi paradysum : quæ de terris ad cœlestem vitam lata es ab angelis, et inter choros virginum, sicut sol fulgens, suscepisti principatum super archangelos in cœlo.

AUCTOR. Supra n. 13 et 14 habes ex Sophronio rationem optimam, quare non sit dubitandum, Virgini migranti obviam Filium prodisse cum universa curia cœlesti, atque in cœlum portasse.

XXI. Choros. — Sophronius, *Serm. de Assumptione* : « Hæc est dies omni sæculo veneranda, in qua meruit exaltari super choros angelorum, et pervenire ultra quam nostræ humanitatis est natura, ubi non substantia tollitur, sed gloriæ magnitudo monstratur; cum elevatur in dexteram Patris, ubi Christus pro nobis introit, pontifex factus est in æternum, ad cœli palatium. Hæc est, inquam, dies, in qua usque ad throni celsitudinem intemerata Mater et Virgo processit, atque in regni solio sublimata post Christum gloriosa resedit. Sic itaque ubique confidenter sancta Dei canit Ecclesia, quod de nullo aliorum sanctorum fas est credere, ut ultra angelorum vel archangelorum merita transcenderit. Hoc quippe privilegium non naturæ, sed gratiæ est beatæ Virginis. » Augustinus, serm. 35 *De sanctis* : « Tu in cœlestibus regnis prælata es cunctis virginum choris; tu Agnum quocunque perrexerit sequeris; tu virgineos choros et ab incentivæ carnis illecebris alienos, per albertia lilia rosasque vernantes, ad fontes perennis vitæ potandos invitas; tu in illa beatorum felicissima regia, primi ordinis dignitate adepta, plantis roscidis oberrans, inter paradisi amœnitatem, gramineosque crocos tenero poplite pergis, felicique palma violas immarcescibiles carpis; tu concinis sine fine choris conjuncta summis, angelis, archangelisque sociata, indefessa voce, Sanctus, clamare non cessas; tu in cubiculo regis beatitudine gemmis ac margaritis ornata assistis; tibi thronus regius ab angelis collocatur in aula æterni Regis, teque ipse Rex regum, ut Matrem veram, et decoram sponsam, præ omnibus diligens amoris amplexu sibi associat. Nec mirum si dignetur tibi aggaudere Deus regnans, quem tu parvulum ex te hominem natum, toties osculata es in terris. Has ergo tuas felicitates possidens convertere ad nostrarum miseriarum salutem. » Ildefonsus, serm. 1, *De Assumpt. Mariæ* : « Quam beatissima et laudabilis diei hujus celebratio recte colitur, in qua Virgo mirabilis cum laudibus cœlestis militiæ intra polorum aulam una cum ingenti triumpho excipitur; ex cujus nimirum carne Dominus Jesus Verbum caro efficitur, qui cunctis in se credentibus januas paradisi aperire dignatus est : qui Matrem suam in throno regni collocavit, et in im-

mortalitatis gloriam eam transposuit, ac super choros angelorum supersolemniter erexit. » Et infra : « Sine fine cum angelis hodie coronatur in regno quod olim ei præparatum est, una cum sanctis, a constitutione mundi, hodie collocatur in throno a dextris Dei, sicut canitur in psalm. : *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate.* » Et serm. 2 : « Et si impertit præmia justus judex Christus Dominus, secundum Apostolum, unicuique juxta opera sua, huic tamen sacratissimæ Virgini Genitrici suæ, sicut incomparabile est quod gessit, et ineffabile donum, quod percepit, ita et inestimabile atque incomprehensibile præmium, et gloria, non dico inter cæteras sacras virgines, verum etiam ultra omnes sanctos, quam promeruit. Pervenit namque ad cœli palatium beata et gloriosa, ubi Christus sponsus Ecclesiæ, intra thalamum collocavit eam in dextera majestatis. Ibi siquidem eam assumpsit præcellentissimam inter primos, ubi, juxta David vocem (*Psal. XLIV, 10*), stat *Regina in dextris Dei in vestitu deaurato, circumdata varietate.* » Et serm. 3 : « Veneranda est hæc solemnitas, cum omni devotionis obsequio, et venerandum quod canitur etiam, super choros exaltata angelorum. » Et serm. 6 : « Hæc die meruit exaltari super choros angelorum, quoniam, ut credimus, in dextera Patris sublevata, in cœlis, regni solio, post Christum gloriosa resedit, quæ merito Domini templum, sancti Spiritus sacrarium, et appellatur et creditur. » Damascenus, *Orat. de dormitione Deiparæ* : « Et animam quidem per angelos in Sancta sanctorum, quæ sunt exemplaria vera et cœlestia introducit, sub ipsas alas quadruplicis formæ animalium, et suo stitit throno in interiori tabernaculo, in quod præcursor ipse Christus ingressus est corporaliter. » Anselmus, lib. *De excellentia Virginis*, cap. 8 : « Stipatus mille millibus, imo innumerabilibus angelorum agminibus, Deus ipse piissimæ Matri suæ de hoc mundo migranti occurrit, eamque super omnes cœlos exaltatam cunctæ secum creaturæ perenni jure dominaturam in throno gloriæ collocavit; et ipse Jesus et Dominus omnium, Filius benedictus hujus castissimæ Virginis et Domine rerum, et sicut suæ unice Matri totus festivus occurrere volebat; et aliquis de familia sua se tanti gaudii immensitati subtraheret! » Bernardus, serm. 1, *De Assumpt. Virginis* : « Quis cogitare sufficit quam gloriosa mundi regina processerit, et quanto devotionis affectu tota in ejus occursum cœlestium legionum prodierit multitudo? Quibus ad thronum gloriæ canticis sit deducta? quam placido vultu, quam serena facie, quam divinis amplexibus suscepta a Filio et super omnem exaltata creaturam, cum eo honore, quo tanta Mater digna fuit, cum ea gloriâ, quæ tantum decuit Filium? Quantum enim gratiæ in terris adepta est præ cæteris, tantum et in cœlis obtinet gloriæ singularis. Quod si *oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præ-*

paravit Deus diligentibus se (Isa. LXIV, 4; 1 Cor. II, 9), quod præparavit gignenti se, et quod omnibus est certum, diligenti præ omnibus, quis loquatur?

CAPUT XXI.

Sacrosancti corporis Mariæ funus, et ejus ad cælos translatio.

Ubi spiritum Deo tradidit sanctissima Deipara, suavi per aera I) angelorum psalmodia resonante, partim animam in cælum comitantium, partim corpus circumdantium, ejusque exsequias mirifice celebrantium, apostoli, et cæteri qui aderant viri apostolici, stupore correpti, summa cum reverentia, et lacrymis exultationis, divinissimum illud tabernaculum circumdantes, II) hymnisque ad hoc compositis prosequentes, III) amplectebantur, osculabantur, omnibus denique membris os admovebant, ex contactu sanctificationem quærentes, et utilitatem: nec vana erat spes, siquidem ex frequenti multitudine, qui quovis morbo laborabant, accedentes sani redibant: videbant cæci, surdi audiebant, dæmones fugabantur; postremo omne morborum genus facile dissolvebatur. Lavatur de more corpus, quod ipsam purificabat aquam, ac mundo involutum syndone rursus in lecto reponitur. Accenduntur lampades, funduntur unguenta: quæ exhalante e corpore odore suaviora redduntur; flores sparguntur. Angelis suis hymnis prosequentibus corpus, apostoli, et a Deo inspirati pontifices, Deo grata cantica concinebant. IV) Diluculo igitur V) arca Domini sublata e monte Sion, vecta humeris apostolorum, et manibus, per mediam ducitur civitatem, in sacratissimum prædium Gethsemanes, Rege regum id regente suæ divinitatis splendore, angelis præeuntibus, stipantibus, et etiam consequentibus, totaque Ecclesiæ congregatione præcurrente, et sacras voces emittente. Inter hæc quiddam VI) grave accidit ex livore profectum Judæorum. Nam in montis descensu insanior quidam de genere sacerdotum, ausu insaniori in feretrum irrumpit, et cum ambabus manibus ferreus grabatum apprehendisset, in terram illum dejicere nitetur. Sed statim secuta vindicta divinitus est, nam abscissæ manus e feretro pendent, unde protinus poenitentia ductus veniam precatur cum lacrymis. Petrus sisti feretrum jubet, et cum mutilata brachia manibus ex eo pendentibus adjungerentur, confestim ex manco manibus sanus et incolumis evasit. Hinc VII) progressi ad sacratissimum perveniunt Gethsemane, ubi rursus amplexus, rursus oscula, rursus encomia, hymni sacri, genuum inflexiones, et lacrymæ. Atque ita sanctissimum corpus præclarissimo imponitur VIII) monumento. Ibi cum divini apostoli, cæterique insignes pietate viri, IX) per tres dies, honoris gratia, perstitissent, continua cælestium hymnodia mirifice recreati sunt, donec tertio post die, cum ex eis unus tardius venisset ad exsequias, divino ita providente consilio, ut nota fieret corporis translatio admirabilis; quo dolor ei adimeretur propter absentiam, et cujus desiderio satisfaceret, iussum est sepulcrum aperiri; eo aperto, nequam thesaurus in eo reconditus inventus est; sepulcralia sola linteamina recte composita repereunt. Quæ amplexi, et exosculati, inexplicabili odore et gratia repleti egredientes, sepulcrum quidem ad pristinum conformant modum: id tantum pro certo habentes, per angelorum manus beatissima anima vivificatum ad cælestia tabernacula a Filio fuisse corpus X) translatum, ubi super divinorum spirituum choros æterna potiretur felicitate. Ac si quidem sepulcrum divina gratia plenum, per sequentes mansit atates, vacuum tamen corpore in eo reposito.

TESTIMONIA.

I. *Angelorum.* — Sophronius, *Serm. de Assumptione*: « Ad ejus profecto exsequias, quantum fas est credere, famulabantur angeli, et universæ cælorum gratulabantur curiæ. » Juvenalis, patriarcha Hierosolymitanus, apud *Euthymiacam historiam*, lib. III, cap. 40: « Et cum apud eam essent apostoli, eis visio exstitit angelica, et audita fuit divina hymnodia præstantiorum potestatum, et sic cum divina gloria, et supercælesti, in manus Dei sanctam tradidit animam ratione quadam ineffabili. » Ildefonsus, *serm. 3, De Assumptione*: « Quod si ad partum Virginis talia angeli cantarunt, credimus, quod hodie dignas concelebrarunt exsequias, et suscipiunt cum gloria Matrem sui Creatoris gaudentes. » Joannes Damascenus, *Orat. de Dormitione Deiparæ*: « Quid deinde fit? elementorum, ut mihi quidem videtur, factus est motus et alteratio, vocesque et strepitus: laudesque dignas canebant angeli præcurrentes, deducentes, consequentes: partim quidem sanctissimam et nulli culpæ affinem animam comitantes, et simul ascendentes, donec regali throno stitissent reginam: partim autem divinum et sacrum corpus circumdantes, et canticis, quæ angelis digna erant, Dei Matri celebrantes. » Græci in *Cantico*: « Quin et supernæ sacratissimæ ac longævæ angelorum virtutes, rei miraculo velut attonitæ, atque inter sese mutuo conferentes, aiebant: Attollite portas vestras, et eam suscipite, quæ cæli et terræ opificem peperit. Præterea hymnis ac laudibus venerandum illud et sacrum corpus, quod inaspectabilem Deum ac Dominum gestavit, digne vos, et officiose concelebrate. »

II. *Hymnisque.* — Dionysius Areopagita, lib. *De divinis nominibus*, cap. 3: « Nam etiam apud ipsos a Deo afflatos sacrorum antistites, quando nos quoque sicut ipse nosti, et multi ex sanctis nostris fratribus ad spectaculum corporis, quod vitæ principium dedit, et Deum suscepit, convenimus. Aderat autem et Domini frater Jacobus et Petrus suprema et antiquissima theologorum summitas. Et postquam eam vidissemus, visum fuit ut omnes sacerdotes hymnos canerent, et laudaret, prout poterat, unusquisque, infinitam bonitatem divinarum virium. Post theologos ille, ut scis, vicit omnes alios mystas sacrorum, ut qui plane excederet, et a seipso abduceretur: et in ea, quam hymnis celebrat afficeretur societate, et communione, et ab omnibus judicaretur esse a Deo afflatus, et divinus scriptor hymnorum. » Andreas Cretensis, archiepiscopus Hierosolymitanus, *orat. 2, De dormitione Deiparæ*: « Jam ergo illa innumerabilis eorum, qui Deum honorant, classis, frequens erat congregata et universus supermundanarum potestatum, qui intelligentia percipitur, pulchre instructus cœtus a nullo conspectus, desuper advolans ad spectaculum confluebat admirabile. Aderant quoque sanctorum, quas Deus, ut arbitror, inspiraverat, animæ, choros ducentes circa lectum, quas liber Canticorum vocat

adolescentulas ex mystica contemplatione. Oportebat enim cum Regina naturæ, una adesse divinas eorum, qui vixerant, animas, in exitu præcedentes : et eam deducere, et ea canere cantica, quæ cani solent exeuntibus. Erat ergo in medio propositum illud tricubitale, et luminum corpus Deiparæ, quod Dei Verbi totam cupiebat plenitudinem. Quod quidem dum videbatur in lecto, unguenti sanctificationis suavi odore perfundebat totam creatam naturam. Quæ mens, et quænam lingua eorum, quæ illic fuere conspecta, rationes investigaverit? Hinc certe factum est, ut divinorum sapientum præcipui a divino Spiritu arrepti, ex insigni lætitia divini tunc oblectantis splendoris, id quod supererat illuminationis in extasim traducentes, illos hymnos divinitus inspiratos, illam, inquam, quæ est in hymnis tropologiam, ut poterat unusquisque, attingerent, alius alium excipiens. Erant autem ea, non qualia ipsi inducimur, ut mente agitemus, aut ut quis forte descriperit, sed ut eos ad dicendum informabat spiritus, et audire jubebat : ita et ipse hymnus, et quæ in hymnis celebrabantur ab his qui hymnos dicebant, dicebantur et exaudiebantur. Quæ ab inferiore quidem, et nostra harmonia, et consonantia erant infinito intervallo sejuncta, parum autem, aut nihil aberant a sono angelorum, qui in cælis festum celebrant. Hymnis autem, et quæ hymno celebrantur, etiamsi nostram effugiant comprehensionem, quantum tamen possumus assequi, ut rem utcumque exprimam, sint ejusmodi. Hic est finis testamentorum quæ nobis fecit Deus ; hæc est declaratio occultorum et profundorum divinæ incomprehensibilitatis ; hic est scopus, qui excogitatus fuit ante sæcula ; hæc est summa divinorum oraculorum ; de te resonarunt omnes spiritus interpretes : Moyses primum cum vidisset rubum te prædixit ; de te Dei pater David ; te Canticorum sanctus liber præscribens, mystice præsignificavit ; te prævidens divino Spiritu afflatus exclamavit Isaias vii, 14 : *Ecce virgo in utero concipiet* ; de te magnus prædixit Ezechiel (xliv, 2) : *Ecce porta in Oriente* ; te quoque prophetans vir ille desideriorum magnum vocavit montem. » Ildefonsus, serm. i, *De Assumptione* : « Ante ejus torum, quæso rursus, ad exequias, non threnos doloris, non lamenta fletus, sed carmina Deo dulcia modulata vocibus : quoniam hodie jam læta pervenit ad regis thalamum. » Joannes Damascenus, *Orat. de dormitione Deiparæ* : « Aderant ergo hi, qui Verbum et ipsi viderant, et ei servierant, ejus quoque Matri, ut debebant, ministraturi : simul autem aderant eorum quoque ascclæ et successores. Aderat vero eorum quoque, qui erant in Jerusalem, quicumque erat cætus a Deo electus. Oportebat autem justos quoque et prophetas, qui olim fuere, una sequi, futuros hujus sacri conventus participes ; qui prius annuntiarunt fore ut, ex ea propter nos carne suscepta, benignus Deus Verbum nasceretur. Sed neque cætus angelorum aberat. Ei omnes aderant resplendente face spiritus,

et præclaris illustrante splendoribus eos, qui reverentia et metu, et immobili desiderio sinceris mentis oculis in eam defigebant. Hic fuerunt verba inspirata, et dicta divinitus. Hic hymni divini, qui dicuntur in discessu. Oportebat enim propterea quoque laudare Dei plusquam infinitam bonitatem, et quæ est omni magnitudine superior magnitudinem, et infinitam potentiam, et quæ omnem sublimitatem et altitudinem exsuperat ejus in nos moderationem, plusquam infinitas divitias ejus, quæ comprehendi non potest benignitatis : inexplebilem abyssum charitatis. » Et infra : « Sed cum ad excessum e vita festinantem, et illum desiderantem vidissent Dei Matrem, conversi sunt ad hymnos qui dicuntur in excessu ; divina impleti gratia, et os commendantes spiritui, et a carne excedentes, et una cum emigrante Dei Matre emigrare cupientes, et quoad ejus fieri poterat, vehementi animi studio præmigrantes. » Simeon Metaphrast. *Orat. de vita et dormitione Deiparæ* : « Cum autem in orbem sanctum Virginis corpus circumdedissent, apostolorum chorus, et quicquid erat electum ex viris et mulieribus : et hymnis honorabant, qui illud deducebant, et omnia membra reverenter et amanter amplectebantur. »

Auctor. Si materia hymnorum, quibus omni fideles eos, qui in Christo dormierunt prosequuntur, erat eos beatos dicere, ut ait divinus Dionysius, lib. *De ecclesiast. hierar.*, cap. 2, quod ad victoriæ finem peroptato pervenissent : et victoriæ auctori, gratias cum cantu agere, et præterea similem sibi requiem optare : quam amplius apostolis ad concentus et hymnos patuit campus, quibus Deiparæ dormitionem prosequerentur juxta consuetudinem !

III. *Amplectebantur.*— Joannes Damascenus. *Orat. de dormitione Deiparæ* : « Quid vero hi qui aderant sanctissimo, et sacratissimo corpori ? Metu, et desiderio, et lacrymis exsultationis divinissimum et sanctissimum circumstantes tabernaculum, amplectebantur, osculabantur, omnibus membris os admovebant, ex contactu repleti sanctificatione et benedictione. Tunc autem morbi quidem fugiebant, fugabantur turbæ dæmonum, omni ex parte compulsæ ad sola loca subterranea. Aer, æther, et cælum ascensu Spiritus sanctificabatur ; terra autem depositione corporis. Sed nec aquæ natura erat expers benedictionis : lavatur enim aqua pura, quæ non eam mundabat, imo vero ipsa sanctificabatur. Hic surdis quidem perficiebatur auditus : claudis autem integer reddebatur ingressus, firmæque et solidæ fiebant bases pedum : cæcis restituebatur visus ; accedentibus peccatoribus disrumpebantur chirographa. Deinde quid ? Mundum in mundis involvitur syndonibus, et in lecto rursus Regina ponitur. Deinde lampades, et unguenta, et hymni, quibus eam prosequuntur, angelis quidem suis linguis canentibus hymnum eis convenientissimum, apostolis autem, et a Deo inspiratis Patribus Dei gratia

canentibus cantica, et quibus applaudebat Spiritus. » Simeon Metaphrastes, *Orat. de vita et dormitione Deiparæ* : « Cum autem in orbem sanctum Virginis corpus circumdedissent, apostolorum chorus, et quidquid erat electum ex viris et mulieribus; et hymnis honorabant, qui illud deducebant et omnia membra reverenter quidem et amanter amplectebantur, non solum suum ostendentes desiderium, sed vel ex tactu credentes percipere utilitatem. Fidem autem consecuta quoque est operum demonstratio, cæcis oculi illuminabantur; surdis aures aperiebantur; claudis bases pedum confirmabantur; et quodlibet morborum et ægritudinum genus facile dissolvebatur. Cur non dico quæ sunt perfectiora? Aer quidem et cælum ascensu spiritus sanctificabatur, terra autem similiter depositione sacri corporis. Cæterum nec aquæ quidem natura erat expers benedictionis, sed ipsa quoque lavacro purissimi corporis fuit particeps sanctificationis. Neque enim illud habebat opus purgationibus: quis enim hoc diceret, nisi emotæ mentis? Sed suo contactu potius sanctificabat id quod attingebatur. Deinde quid? mundis syndonibus mundum corpus involutum rursus in lecto ponitur: deinde cum lucernis et unguentis, intelligentibus quidem desuper laudantibus Virtutibus, apostolis autem, et divinis Patribus Deo digna cantica canentibus, exportatur. » Nicephorus, lib. II *Hist. ecclesiasticæ*, cap. 22: « Apostoli autem, et qui præterea ibi aderant viri egregii, lectum corona circumdantes, reverenter illum exosculantur. Ad quam deinde quamplurima fiunt miracula: cæci namque, præter spem expectationemque omnem, oculis suis solem cernunt; surdis auditus suus datur; claudi gressus recipiunt; et, ut semel dicam, omne morbi genus attactui solo prorsus cedit et profugit. »

IV. *Diluculo*. — Gregorius Taronens., lib. *De gloria martyrum*, c. 4: « Diluculo autem levaverunt apostoli cum lectulo corpus ejus, posueruntque illud in monumento. »

AUCTOR. Comprobant hoc etiam, quæ supra adduximus, c. 20, n. 17.

V. *Arca*. — Juvenalis, patriarcha Hierosolymitanus, apud *Historiam Euthymiacam*, lib. III, cap. 10: « Quod vero Deum suscepit ejus corpus cum angelica et apostolica hymnodia elatum, justis ei factis, in loculo fuit depositum Gethsemane. » Andreas Cretensis, *orat. 1, De dormitione Deiparæ*: « Ad quam cum eo quod est aspectabile, quidquid percipitur intelligentia, et quidquid est cæleste, et terreste simul congregatum, reginam honorat, et deducit ante tabernaculum, O miraculum! quæ Deum, qui est infinita magnitudine, et ab omni circumscriptione sejunctus, in parvo sui uteri spatio cepit superessentialiter, ei hodie circumscripto lecto vectæ sanctis manibus justa fiunt: quæ in suo sinu habuit collocatum eum, qui tergis vehitur cherubicis, insculptæ petræ finibus sepelitur, et ejus partum admirati sunt angeli, hujus tabernaculum de-

ducunt angeli choros ducentes. » Et *orat. 22*: « O terra virginalis, ex qua secundus Adam processit. Quodnam sepulcrum te tegit? quænam te terra accipiet, quæ cœli, et cœlorum naturam superasti sanctitate? Quænam erunt vestes, quibus sepelietis? quænam fasciæ? qui amictus? Quibusnam autem unguentis ungent tuum corpus odoriferum, impollutum et plenum sanctificatione; ex quo scætet remissio, et manat immortalitas, ex quo est deificatio? Quænam te manus ad sepulcrum component? quibusnam ulnis portabimus eam, quæ eum portavit, qui minime potest contineri? quasnam sepulcrales preces in te fundemus? quibusnam te deducemus canticis? quibusnam autem labiis tuum laudabimus decessum? Qua voce, quibus verbis magna tua orate enuntiabimus? » Joannes Damascenus, *Orat. de dormitione Deiparæ*: « Angelis quidem suis linguis canentibus hymnum eis convenientissimum, apostolis autem, et a Deo inspiratis Patribus Deo grata canentibus cantica, et quibus applaudebat Spiritus; nunc arca Domini sublata ex monte Sion, vecta in clytis humeris apostolorum, in cæleste templum transmittitur per mediam civitatem, tanquam quædam sponsa speciosa decorata splendore Spiritus, ad quem non patet aditus: et sic fertur in sacratissimum prædium Gethsemanes, angelis præcurrentibus, consequentibus, aliis contegentibus, et Ecclesiæ tota congregatione. Et quomodo rex Salomon, propter arcæ requiem, in templo Domini, quod ipse construxit, omnes seniores Jerusalem vocavit ad concionem in Sion, ut transferret arcam testamenti Domini de civitate David, quæ erat Sion, et sustulerunt sacerdotes arcam, et tabernaculum testimonii; ipse vero, et levitæ, et rex, et universus populus ante arcam sacrificabant boves et oves innumerabiles, qui et intulerunt ipsam arcam testamenti Domini in locum ejus, in Dabæ domos, in Sancta sanctorum, sub alias Cherubim: sic tunc propter requiem arcæ intelligentis, non testamenti Domini, sed ipsius hypostasis Dei Verbi, ipse novus Salomon, qui est Princeps pacis, et universi optimus architectus, mentium cœlestium supermundanos ordines, et Novi Testamenti proceres, apostolos, inquam, cum universo populo sanctorum, quierat Hierosolymis, hodie congregavit: et animam quidem per angelos in Sancta sanctorum introducit. Portatur autem corpus manibus apostolorum, Rege regum id regente splendore suæ, quæ sub aspectum non cadit, divinitatis: et toto cœtu populi præcurrente, et sacras voces emittente et sacrificante sacrificium laudis, donec in sepulcro, tanquam in thalamo, et per ipsum in deliciis Eden et in cœlestibus repositum est tabernaculis. » Simeon Metaphrastes, *Orat. de vita et obitu Deiparæ*: « Denique cum lucernis et unguentis, intelligentibus quidem desuper laudantibus Virtutibus, apostolis autem, et divinis Patribus Deo digna cantica canentibus, divina arca ex Sion vecta apostolicis manibus, et humeris, ad Gethse-

mane sacrum prædium exportatur, angelis, ut est consentaneum, præcurrentibus, circumstantibus, sequentibus, angelicis pennis adumbrantibus, longe, inquam, splendidiore et venerabiliore facta deductione, quam propter translationem Veteris illius arcæ Testamenti Domiui, ut sacra narrant eloquia. » Nicephorus, lib. II *Hist. ecclesiast.*, cap. 22: « Deinde cereis ardentibus prælatis et unguentis, floribusque sparsis, atque angelis cœlitus feretrum vel præcumbentibus, vel stipantibus, vel etiam consequentibus, divinis Patribus et apostolis mirifica quædam carmina concinentibus, intellectualis illa atque spiritualis arca ex Sion in Gethsemani, apostolicis eam gestantibus manibus, fertur. »

VI. *Grave.* — Joannes Damascenus, orat. dicta: « Aderant autem forte ex Judæis nonnulli: operæ pretium enim est tanquam obsonio condimentum, et quod multorum labiis profertur, admiscere narrationi. Aiunt, cum fuissent in descensu montis, hi qui tollebant beatum corpus Dei Matris, Hebræum quemdam, servum peccati, et qui fœdus iniverat cum errore, imitantem servum Caiphæ, qui Dominico et divino Christi Dei vultui impegit colaphum, cum effectus esset instrumentum diaboli, audaci et inconsiderato impetu, et infelici impressione irruisse in divinissimum illud tabernaculum, ad quod timentes accedunt angeli; et cum ambabus manibus furiose grabatum apprehendisset, id in humum dejicere voluisse, invidia illius, qui est auctor malorum. Et hoc quidem fuit ejus facinus, sed laborem prævenit fructus et amaram collegit uvam, et dignam sui animi instituto. Aiunt enim ei defecisse manus, et licebat videre eum qui sua manu audax et nefarium fecerat facinus, repente carere manibus, donec mentem convertit ad fidem et poenitentiam; cum primum enim constitissent hi qui grabatum portabant, et mutilata brachia imposuisset infelix tabernaculo, quod vitæ dedit principium, et peperit admirabiliter, ex manco manibus sanus, et salvus evasit. Solent enim magna ex parte calamitates quoque, sapientia et salutaria parere consilia. » Simeon Metaphrastes, dicta oratione: « Accidit huic pulchræ et divinæ rei grave quidem quid, et odiosum, non tamen silentio, sed memoriæ mandandum et ad gloriam quidem et laudem piorum, dedecus autem improborum, qui infidelitatis malum semper sectantur. Cum hoc sacrum et impollutum corpus in Gethsemane efferretur, ubi sepulcro tradi Deipara ipsa præceperat, Judæis, qui semper fuerunt repleti invidia, nec in hoc quidem succurrit tacere, sed ad ejus, quod fiebat, splendorem claudere oculos et ab eis innatum motum animi irrumpere. Qui erat ergo aliis insanior et impudentior, is, cum venerandum portaretur grabatum, in id irruit plenus inconsiderato impetu et furore: ejus autem scopus erat, hunc sacrum lectum in terram allidere, et tali afflicere injuria, ut qui esset vir insigni audacia. Non neglexit autem divina justitia, sed manus quæ grabatum apprehenderant, ex ulnis protinus fuerunt abscissæ. Verum quæ in partu gaudio totum orbem

terrarum repleverat, non erat ulli omnino in morte futura causa molestiæ. Cumque qui passus fuerat esset quidem improbus, ne tamen omnino ejus improbitas videretur insanabilis, ex his, quæ erat passus, justam eorum, quæ male senserat, petiit poenitentiam: et quoniam carebat manibus, nec eas poterat ad preces extendere, emittit lacrymas ex oculis, et sic petit curationem. Disciplinam autem vide, simul et medicationem. Statim enim hi quidem, qui lectum ferebant, constiterunt: accedit vero is, qui passus fuerat sectionem, et quæ amputatæ fuerant partibus, ulnis applicatis (hoc autem jusserat Petrus), statim consecuta est manuum curatio. » Nicephorus, lib. II *Hist. eccles.*, cap. 22: « Cæterum in hanc tantam lætitiā molestum, et durum quiddam incidit, quod silentio prætereundum non sit. Cum enim divinum illud tabernaculum, ita ut dictum est, ad Gethsemani portaretur, ubi Dei Genitrix sepeliri se mandaverat, Judæi, invidia tabescentes, cum occultare non possent, eum qui in mentibus eorum fovebatur livoris affectum produunt. Inter quos, aliis quidem confidentior, furibundusque magis (erat autem ex sacerdotum ordine), cum sacrum tabernaculum portaretur, impetu quodam præter rationem percitus, in id ferebatur; humi prosternere sacram illam arcam atque perfundere in animo habens: sed enim vindicta nequaquam moratur: namque ab ulnis manus illius recisæ ex fetetro dependunt. At quæ divina nativitate sua lætitiā habitabilem orbem repleverat, ne in obitu quidem cuipiam molestiæ aut ærumnæ alienjus causa futura erat. Porro is, cui hoc contigerat, cum malus quidem, sed tamen non prorsus desperatus et incurabilis esset, poenientiæ rite prætendit remedium; et quoniam manus, quas non habebat, prætereundæ nequit, lacrymas profert, et simul cum ea resipientiæ disciplina, cura quoque adest. Feretrum enim consistit, et manus ad resectionem, unde deciderant, accommodatæ (Petri id jussu factum), confestim pristinum statum suum recuperant. »

VII. *Progressi.* — Gregorius Turonensis lib. I *De gloria martyrum*, cap. 4: « Diluculo autem levaverunt apostoli cum lectulo corpus ejus, posueruntque illud in monumento. » Joannes Damasc. *Orat. de dormitione Deiparæ*: « Hinc ad sacratissimam deducitur Gethsemane; rursusque amplexus, et rursus encomia, hymni sacri, et genuum inflexiones, et lacrymæ, et ex animi mœrore et desiderio sudorum fontes circumfluentes: licebatque videre sudores et lacrymas de fluxu contententes. Sic igitur sanctissimum corpus præclarissimo imponitur monumento. » Simeon Metaphrastes, orat. dicta: « Hinc ad sacratissimam abducitur Gethsemane, et illic sanctissimum quidem corpus mandatur sepulturæ. Quidni enim? cum etiam qui erat Deus ejus Filius, more hominum sepelitur? » Nicephor. lib. II *Hist. eccless.*, c. 22: « Ubi autem ad Gethsemani perventum est, sepulturæ quidem illa, Filium imitata, traditur. »

VIII. *Monumento.* — Sophronius *Serm. de Virginis Assumptione* : « Monstratur sepulcrum ejus cernentibus nobis usque ad præsens, in vallis Josaphat medio, quæ vallis est inter montem Sion et montem Oliveti posita; ubi in ejus honorem fabricata est ecclesia miro lapideo tabulatu, in qua sepulta fuisse ibidem ab omnibus prædicatur, sed nunc vacuum esse Mausoleum cernentibus ostenditur. » Euthymius, lib. III *Hist.*, cap. 4, apud Damascenum : « Et cum Marcianus et Pulcheria accersivissent Juvenalem, Hierosolymitanum archiepiscopum, et Palestinæ episcopos, qui in regia urbe versabantur propter synodum quæ tunc facta est Chalcedone, dicunt eis : Audimus esse Hierosolymis primam et egregiam sanctissimæ Deiparæ et semper Virginis Mariæ ecclesiam in prædio quod vocatur Gethsemane, ubi ejus, quod Vitam portavit, corpus fuit in loculo depositum : volumus ergo ejus huc adduci reliquias ad custodiam hujus regiæ civitatis. » Beda, lib. *De locis sanctis*, cap. 6 : « In eadem valle Josaphat sanctæ Mariæ rotunda est ecclesia, lapideo tabulatu discreta, cujus in superioribus quatuor altaria, in inferioribus unum habetur in orientali plaga, et ad ejus dexteram monumentum vacuum, in quo sancta Maria aliquando pausasse dicitur, sed à quo, vel quando sit ablata, nescitur. » Brogardus monachus, lib. *De terra sancta*, in descriptione Jerusalem : « Sepulcrum Virginis gloriøsæ ostenditur in valle Josaphat, non in ima ejus profunditate, sed in pede montis Oliveti, et in editiori loco, quam sit ipsa vallis. Quod ante subversionem civitatis extra terram eminebat, nunc vero est sub terra, una cum ecclesiâ circum sepulcrum exstructa. Non longe ab hoc ostenditur alia ecclesia, ubi fuit hortus Gethsemani, quem Dominus oraturus ante passionem suam intravit, juxta montem Oliveti, cuidam rupi concavæ adhærens, sub qua discipuli sedisse memorantur, cum ipse oraret ad Patrem. »

AUCTOR. Ex hac Brocardi relatione jam constat causa propter quam nec Eusebius, lib. III *De Vita Constantini*, cap. 24 et seq., alique historici, nec Hieronymus, epist. 27, præsertim lib. *De locis Hebraicis*, agens de Gethsemani, et de ecclesiâ ibi erecta, ubi Dominus in horto oravit, non meminerint hujus sepulcri Virginis, illi satis contigui, quia videlicet ruinis erat obrutum. Repertum autem creditur paulo ante tempora Juvenalis, et Marciani et Pulcheriæ imperatorum; et nunc dicitur sub terra adeo reconditum, ut circiter sexaginta gradibus sit ad illud descendendum. Refert autem *Euthymiaca historia*, lib. III, cap. 40; et Joannes Damascenus, *Serm. de dormitione Deiparæ*, ad finem; et Nicephorus, lib. XV, cap. 14, loculum cum vestibus Mariæ sigillo signatum missum a Juvenali Hierosolymis Constantinopolim ad imperatores, et collocatum in templo in Blachernis ædificato.

IX. *Per tres dies.* — Juvenalis, patriarcha Hierosolymitanus, apud *Euthymiacam historiam*, lib.

tertio, cap. 40 : « Quod vero Deum suscepit ejus corpus, cum angelica et apostolica hymnodia elatum justis ei factis, in loculo fuit depositum Gethsemane : quo in loco angelorum chorea et hymnodia mansit tres dies perpetuos. Post tres dies autem angelica cessante hymnodia, qui aderant apostoli, cum unus abfuisset, et post tertium diem venisset, et quod Deum susceperat corpus adorare voluisset, loculum aperuerunt : sed intemeratum quidem, et omni ex parte laudandum corpus nequaquam invenire potuerunt : cum ea autem sola invenissent, in quibus fuerat compositum et positum, et ineffabili, qui ex his proficiscebatur, essent odore repleti, loculum clauserunt. » Damascenus, oratione dicta : « Quod vero, » ut supra ex Juvenali. Simeon Metaphrastes, oratione relata : « Quod dicimus confirmat Juvenalis, divinus Hierosolymorum episcopus. Fuit autem hic vir sanctus, et a Deo inspiratus, qui ab antiqua et vera traditione narrationem dicens, ad se sic fuisse deductam ait, quod tres totos dies ad sepulcrum sancti permanserunt apostoli, divinas hymnodias ex alto audientes. Deinde post tertium diem cum unus ex apostolis tardius venisset ad exsequias, vel quod ita contigisset, vel quod divinum ita providisset consilium, ut nota esset omnibus translatio admirabilis, tunc et ipse quidem accessit, et ut est consentaneum, magnum ex eo cepit dolorem, quod tanti boni mansisset expers, idque omnino tolerare non poterat. Sacer itaque ordo apostolorum, non justum esse judicans ut ipse quoque vivificum illud corpus non videret et amplecteretur, jubet statim aperire sepulcrum : et illud quidem fuit apertum : thesaurus autem nequaquam erat in eo, sed solæ erant vestes, in quibus fuerat conditus, quomodo etiam ejus Filii in resurrectione. Quas cum ipse esset amplexus, et qui cum eo aderant, et repleti essent inexplicabili odore et gratia, rursus quidem claudunt sepulcrum. » Nicephorus, *Hist. eccles.* lib. II, cap. 23 : « Juvenalis, Hierosolymorum episcopus, magnus sane divinique afflatus numine vir, ex vetusta traditione rem hanc sic gestam scriptis suis cum fide confirmat. Dicit enim, totum triduum apostolos ad monumentum id, divinatorum hymnorum carmina audientes, perseverasse. Accidit autem rursus, ut Thomas ab eis abesset, videlicet ut nota perspectaque divinæ Genitricis fieret assumptio, itidem ut antea Filii ejus, pro eo atque decebat, post diem tertium resurrectio. Ingenti afficiebatur dolore, nec quieto animo esse poterat Thomas, quippe qui tanti boni non fuisset particeps : sacer autem ille chorus, iniquum esse judicans si ille quoque divinum Virginis Matris corpus non spectaret atque complecteretur, aperiri monumentum jubet. Quod quidem, ubi ita est factum, desideratum illud corpus non comparuit; sepulcralia tantum lintea rite composita loco suo manebant, itidem ut Filii quoque ejus, in sepulcro relictæ. Quæ et ipse, et qui cum eo aderant cum veneratione exosculati, incredibilique voluptate

odorisque suavitate repleti, sepulcrum quidem ad pristinum conformant modum, miraculum autem ipsum, quasi per manus subinde posteris traditum, ad nos quoque transmiserunt. » Et lib. xv, cap. 14 refert eadem.

Auctor. Incertum ergo est, quod nonnulli scribunt, revelatum esse cuidam sanctimoniali Elisabethæ, corpus Virginis assumptum quadraginta fere diebus post dormitionem; hoc est die Septembris vicesimo tertio.

X. *Translatum.* — Athanasius, Alexandrinus patriarcha, in Evangelium de sanctissima Deipara: « Nunc adest Regina a dextris tuis, in vestitu deaurato, circumamicta et variegata, eo quod secundum sexum femineum Regina et Domina, et Mater Dei appellari debeat, eaque nunc ut regina assistens a dexteris Filii ubique regnantis, quasi in vestitu deaurato incorruptionis et immortalitatis circumamicta et variegata, sacris et solemnibus verbis celebratur, non quidem secundum spirituales simplicitatem, aut quasi sine corpore et carne assistat, sed quod induta sit, quantum spectat ad sanctissimam ejus carnem, incorruptibilitate et immortalitate. Proinde ista nova Eva, Mater vitæ appellatur, variegataque permanet, ad primitias vitæ immortalis omnium viventium. Dicimus eam igitur iterum atque iterum, et semper, et undequaque beatissimam. » Sophronius, *Serm. de Assumpt.*: « Quamvis nonnulli astruere velint eam resuscitatum, et beatam cum Christo immortalitate in celestibus vestiri, quod et de B. Joanne evangelista ejus ministro, cui virgini a Christo Virgo commissa est, plurimi asseverant, quia in sepulcro ejus, non nisi manna invenitur, quod et scaturire cernitur; legimus quia multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt, et venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis de quibus profecto nonnulli doctorum senserunt, et etiam in suis reliquerunt scriptis, quod jam in illis perpetua sit completa resurrectio; fatentur enim quod veri testes non essent, nisi et vera eorum esset resurrectio. Unde et beatus Petrus dixisse legitur, cum de David loqueretur in testimonium: Et sepulcrum, inquit, ejus apud nos est, quasi non sit ausus dicere, quod ipse, aut corpus ejus apud nos est, sed tantum sepulcrum, quo conditus fuerat. Hinc autem surrexisse et eum cum cæteris sanctis, et ideo vacuum remansisse mausoleum, ut nunc B. Mariæ cernitur. Quod quia Deo nil est impossibile, nec nos de B. Maria Virgine factum abnuimus. » Augustinus, lib. *De Assumptione Virginis Mariæ*, tom. IX, cap. 2: « Quid ergo de Mariæ morte, quid de assumptione dicendum est? unde divina Scriptura nihil commemorat, nisi querendum ratione quod conveniat veritati, fiatque ipsa veritas auctoritas, sine qua nec est nec valet auctoritas. Memores enim conditionis humanæ, mortem illam subisse temporalem dicere non metuimus, quam idem certe ejus Filius, qui et Deus et homo est, lege sortis humanæ sustinuit: et hoc

quia homo de ejus susceptus et ortus est utero. Sed si dicimus eam mortis teneri vinculis, et resolutam in communem putredinem, vermes ac cinerem, deliberandum est, si hoc convenit tantæ sanctitati, tantæ aulæ Dei prærogativæ. Scimus enim dictum primo parenti, quia, *Pulvis es, et in pulverem ibis*, Quod si de morte dicitur, generalis est sententia; si de resolutione in pulverem, hanc conditionem Christi caro evasit de carne Mariæ sumpta, quæ corruptionem non sustinuit. De hoc enim scriptum est per Prophetam dicentem (*Psal. xv, 10*): *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem*. De quo autem sancto dictum sit archangelus prodidit, qui ad Mariam ait, *Et quod nascetur ex te Sanctum vocabitur Filius Dei*. Vere Sanctum et Sanctum sanctorum, unde et illa Sancta sanctorum dicuntur, quæ illa servabant, quibus ille figurabatur, qui veraciter solus Sanctus sanctorum dicitur. Hic enim est, de quo idem archangelus Gabriel Danieli loquitur inter cætera, quæ futura ostendit, dicens (*ix, 24*): *Et impleatur visio, et prophetia, et ungatur Sanctus sanctorum*. Hic enim sanctus corruptionem non vidit, qui tertia die cum triumpho de inferis rediens resurrexit: caro ejus, quæ de Maria sumpta est, etsi mortua est ex infirmitate, revixit ex Dei virtute. Sed hoc ille qui quando voluit mori, quando voluit resurgere potuit. Excipitur ergo ab illa generali sententia de Virgine sumpta natura. Quod si non Mariæ congruit, congruit tamen Filio, quem genuit, Jesu. Vocabulum Jesu gloriosum, omni ornatu cultuque dignissimum, nomen quod est super omne nomen, non deicit ab hominibus appellari, neque ab eis efferri in mundum, sed ab excellentiori quadam meliorique natura. Post hæc quæ Adæ dicta sunt, de quibus excipitur Mariæ Filius, contuenda sunt, quæ etiam Evæ dicta sunt, si cunctis feminis sint generalia, et si in aliquo excipiat Maria. Scriptum quippè est: *Mulier quoque dixit Deus: Multiplicabo ærumnas tuas et conceptus tuos. In dolore paries filios, et sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tibi.* (*Gen. iii, 16.*) Ærumnam Maria sustinuit, cujus animam gladius passionis Christi pertransivit, sed conceptus non multiplicavit, nec sub viri, id est mariti potestate deguit, quæ integerrimis visceribus de Spiritu sancto Christum suscepit, et, virginitatis integritate manente, virgo permansit. Quem quia sine peccati colluvione, et sine virilis admistionis detrimento suscepit, sine dolore genuit, et sine integritatis violatione, pudore virginitatis integro permansit. Hoc enim potuit efficere de Matre, quia sic Deus elegit nasci de homine. Maria ergo etsi communicat ærumnis Evæ, non communicat parturiendo cum dolore. Promeruit enim hoc singularis sanctitas ejus, et singularis gratia, qua susceptione Dei singulariter existimata est digna. Non immerito ergo excipitur a quibusdam generalibus veræ æstimatione, quam tanta servat gratia, et attollit dignitatis prærogativa. Quantum enim Christi potestas possit, mundi

ostendit universitas; quantum gratia, Mariæ monstrat integritas; quæ sicut diversa est a natura, ita diversa est ab usu. Quid ergo si in tanta diversitate eam dicimus humanæ sortis mortem subiisse, nec tamen ejus vinculis retineri, per quam Deus voluit nasci, et carnis substantiæ communicare? Nunquid impium erit? scimus enim Jesum omnia posse, qui de se ipso ait: *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra.* (Matth. xxviii, 18.) Si ergo voluit integrum Mariæ virginitatis servare pudorem, cur non velit incorruptam a putredinis servare fœtore? Dicat ergo qui cognovit sensum Domini, et qui consiliarius ejus fuit, nunquid non pertinet ad benignitatem Domini, et Matris servare honorem, qui legem non solvere venerat, sed adimplere? Lex enim sicut honorem matris præcipit, ita inhonorationem damnat. Qui enim in vita præ cæteris illam gratia sui conceptus honoravit, pium est credere singulari salvatione eam in morte, et speciali gratia honorasse. Potuit enim a putredine et pulvere alienam facere, qui ex ea nascentes potuit virginem relinquere. Putredo namque et vermis humanæ est opprobrium conditionis, a quo opprobrium cum Jesus sit alienus, natura Mariæ excipitur, quam Jesus de ea suscepisse probatur. Caro enim Jesu caro est Mariæ, et multo specialius, quam Joseph Judæ, cæterorumque fratrum ejus, quibus dicebat: *Frater enim et caro nostra est.* (Gen. xxxvii, 27.) Caro Christi, quamvis gloria resurrectionis fuerit magnificata, et potenti super omnes cælos ascensione glorificata, eadem tamen carnis mansit et manet natura, quæ suscepta est de Maria. Ipse enim est, qui conceptus, genitus, atque a mortuis suscitatus est per gloriam Patris: sicut profecto ipse testatur post resurrectionem, quando apostolis dicit: *Videte manus meas et pedes meos, quia ego ipse sum.* (Luc. xxiv, 59.) Quid enim est, *Ego ipse sum*, nisi quia alter non sum, quam qui tunc eram, quando passus sum? Et hoc quidem cognoscere potestis qui in manibus et pedibus meis clavorum signa clare videtis. Ipse ergo, idemque cælos ascendit, et carnem, quam de Matre suscepit, super astra transvexit, honorans omnem humanam naturam, sed multo magis maternam. Si igitur natura matris est filius, conveniens est ut sit et filii mater, non quantum pertinet ad æquam administrationem, sed quantum pertinet ad eandem reciprocā substantiam, ut homo de homine, caro de carne, mater a filio, filius a matre, non ad unitatem personæ, sed ad unitatem corporalis naturæ et substantiæ; si enim unitatem potest facere gratia sine proprietate specialis naturæ, quanto magis ubi gratiæ unitas, et corporis est specialis nativitas? Unitas namque gratiæ est, ut discipulorum in Christo, de quibus ipse dixit: *Pater sancte, serva eos in nomine tuo; quos dedisti mihi, volo ut sint unum, sicut et nos.* (Joan. xvii, 24.) Et iteram de omnibus justis: *Non pro his autem rogo tantum, sed pro his qui credituri sunt per verbum eorum in me,*

ut omnes unum sint, sicut et tu Pater, in me, et ego in te (Ibid. 20): hoc est, ut ipsi sint per gratiam, quod nos sumus per divinitatem. Hæc quippe gratiæ unitas, quæ cunctis in Christum credentibus servatur, si Mariæ etiam minus sapientium æstimatione non tollitur, quanto magis cum gratiæ unitate ipsa specialitas naturæ unum efficit matrem et filium, et filium et matrem? Videndum est etiam quid de his, quos secum per gratiam unum esse voluit, consequenter adjunxit; ait enim: *Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego et illi sint mecum, ut videant claritatem quam dedisti mihi.* (Ibid. 24.) O magnam et inæstimabilem bonitatem Dei, qui habere secum suos in gloria vult, ut sua claritate fruuntur, qui hic sua fide juncti unum cum eo esse digni judicantur! Si igitur eos secum habere vult, et hoc potest, qui omnia potest, quid æstimandum est de Matre, ubi digna sit haberi, nisi in præsentia Filii? Quantum igitur contueor, quantum intelligo, quantum credo, Mariæ anima claritate fruitur Christi, et gloriosis conspectibus ejus; semper videre sitiens, et semper conspiciens, dum inæstimabiliter pascitur, excellentiori quadam specialique prærogativa a Filio honoratur, possidens in Christo corpus suum quod genuit, clarificatum in dextera Patris; et si non suum per quod genuit, tamen suum quod genuit; et quare non suum, per quod genuit? si enim non obviavit nec dum perspecta auctoritas, vere credo, et per quod genuit; quia tanta significatio dignior cælo est, quam terra, quoniam thronum Dei, thalamum cæli Domini, domum atque tabernaculum Christi, dignum est ibi esse ubi ipse est. Tam pretiosum enim thesaurum dignius est cælo servari, quam terra. Tantam integritatem merito incorruptibilitas, non putredinis aliqua resolutio sequitur. Istud ergo sacratissimum corpus, de quo Christus carnem assumpsit, et divinam naturam humanæ univit, non amittens quod erat, sed assumens quod non erat, ut Verbum caro, hoc est, Deus homo fieret, escam vermibus traditum in communi sorte putredinis, et futurum de vermibus pulverem quia sentire non valeo, dicere pertimesco. De quo si nihil altius sentirem quam de proprio, nihil dicerem nisi quemadmodum de proprio. Quod absque ulla ambiguitate solvendum est in mortem, post mortem est futurum putredo, post putredinem vermis, post vermem, ut dignum est, abjectissimus pulvis. Quod de Maria credendum non videtur, nec æstimabile, quia æstimationem procul pellit incomparabilis gratiæ munus. Quod me dicere multarum consideratio rerum invitat: quarum et quædam illa est, quam suis aliquando ministris ipsa Veritas ait: *Qui mihi ministrat me sequatur, et ubi ego sum, ibi et minister meus erit.* (Joan. xii, 26.) Si enim hæc est generalis sententia omnium per fidem et bonam operationem Christo ministrantium, quanto magis quodammodo et specialius est Mariæ? Mariam namque operis exhibitione, et fidei rigidissima veritate ministram Chri-

tatem et incorruptionem jam transformata. » Et
 « Corpus tuum virgineum omnino sanctum est; et
 humanum quidem, sed quod ad summam immortalitatem pervenerit, adeoque integrum sit, et absolute vivum et obdormitioni non obnoxium, quippe quod vas Dei capax fuerit. » Simeon Metaphrast. orat. *De vita et obitu Deiparæ*: « Hinc ad sacratissimam abducitur Gethsemane; et illic sanctissimum quidem corpus mandatur sepulturæ. Quidni enim? cum etiam qui erat Deus ejus Filius, more hominum sepelitur? per ipsum autem ad cœlestia et divina transmittitur tabernacula. Atque vivifici quidem corporis divinæ sepulturæ ita se habet narratio. Siquidem quod ex ea natum erat, totam eam Verbum ad se transtulit, et voluit eam apud se et esse et perpetuo simul vivere. » Michael Glycas, part. in *Annaliis*: « Tametsi Virgo Mater naturæ legibus fuit obnoxia, tametsi mortem degustavit, tametsi ut homo in sepulcrum est deposita, naturæ tamen fines atque terminos superavit et excessit, nec sepulcrum nec mortalitas eam in potestate sua retinere potuit. Nam et ipsa de sepulcro resurrexit prorsus ut Filius ejus, idemque Deus etiam fecerat, solis sepulcralibus exuviis in monumento relictis. Consimili nimirum modo, et ipsam Dei Matrem ex mortuis resurrecturam, quo Filius resurrexerat, multo ante beatus ille Davides, hujusmodi verbis significaverat: *Surge, Domine, in requiem tuam, tu, inquam, ipse, et arca sanctificationis tuæ.* (Psal. cxxxi, 8.) Nam quia norat Davides eam quæ Christum utero suo gestasset, ac illam ipsam ob causam arca sanctitatis esset atque nuncuparetur, eodem pacto resurrecturam ex sepulcro, quo et natus ex ipsa Christus Dei Filius, et Deus, resurrexit, ideo non abs re consimilem utriusque resurrectionem ex mortuis, multo ante, quasi pictura quadam, expressit. Etenim ni res ita se haberet, non sane posteaquam dixerat, *Surge, Domine*, subjecisset, *et arca sanctificationis tuæ.* » Et Epist. ad Alipium monachum: « Qua ratione Maria omnis labis expers per mortem ad vitam corpore simul et anima transierit, id admirabiliter alicubi disserit Andreas Cretensis. Sed neque minus quoque perspicue et clare, isthæc ipsa ob oculos ponit magnus ille hymnographus Cosmas. Tu, inquit ille, sacra et casta Virgo, » et cætera ut supra. D. Rodericus, archiepiscopus Toletanus, in Actis concilii Lateran. 1, de primatu Ecclesiæ Toletanæ: « Absit autem, ut propter gloriam hujus primatus, asseram corpus B. Virginis, quod firmiter credimus in cœlestibus cum Domino gloriosum esse, in ecclesia Toletana fuisse aliquando sepultum, pedibus humanis quotidie conculcandum! » Nicephorus, *Hist. eccles.* lib. 1, cap. 33: « Moriturus est Joannes eo, quo Dei Genitrix modo; confestim vero reviviscet atque resurget, incorruptibili scilicet corpore, alterum Magistri expectaturus adventum. » Et lib. II, cap. 22: « Sepulturæ quidem illa Filium imitata traditur; per illum autem ad divina tabernacula, ad ipsum scilicet paradisum, ubi et vitæ arbor consita est, ratione ea, qua qui hæc facit, Deus

novit, transfertur. » Et cap. 23: « Quod vero divinum hoc Dei Genitricis tabernaculum resurrecturum fuerit, propheta quoque David prædixit: *Exsurge, inquit, Domine, tu, et arca sanctificationis tuæ.* »

AUCTOR. In hac sententia licet non tam clari videntur esse Bernardus, serm. 4 *De Assumptione*, et serm. De verbis Apocalypsis, XII, *Signum magnum*; Anselmus, lib. *De excellentia Virginis*, cap. 8; Rupertus, lib. VI in *Cant.* in ea verba: *Quæ est ista, quæ progreditur tanquam aurora consurgens*; et Laurentius Justinianus, Sermon. *De Assumptione*, et graves alii insignesque scriptores: est jam tam communis hæc sententia, et Ecclesiæ pietate comprobata, ut sine magna temeritate non possit negari. Nec mirum si dubitat hac de re Sophronius in suo sermone, quamvis omnino non neget, imo probabile existimet, et Ildefonsus, serm. 6, eundem sequens nomine Hieronymi; nam serm. 5 sermonem illum, quasi Hieronymi fuerit, refert, et ille qui nomine Augustini circumfertur inter ejus sermones *De sanctis* 35: nam auctor post Isidorum vixit: quem refert ex lib. *De vita et obitu patrum Veteris et Novi Testamenti*, cap. 38, De B. Maria; et Beda, *De locis sanctis*, cap. 6, ad finem; Usuardus, et Ado Trevirensis in Martyrologiis, ad XVIII Kalend. Septembris sic dicunt. Quo autem venerabile illud Spiritus sancti templum nutu et consilio divino collocatum sit, plus elegit sobrietas Ecclesiæ cum pietate nescire, quam quid frivolum et apocryphum inde tenendo docere. Hi enim sermonem illum Sophronii secuti videntur, qui, cum suo tempore nihil compertum invenissent, nimirum dubitarent. Nobis autem clarior illuxit sententia, omnium fere veterum et novorum auctorum testimonio firmata, et Ecclesiæ Romanæ pietate celebrata.

CAPUT XXII.

Statura Virginis et ejus corporis compositio.

I) Fuit Deipara Virgo, quod quidem ad ejus mores attinet, in rebus omnibus honesta, et gravis; pauca admodum, eaque necessaria loquens, ad audiendum facilis, et perquam affabilis, honorem suum et venerationem omnibus exhibens. Quod attinet vero ad corpus, fuit statura mediocri, quamvis sint qui eam aliquantulum mediocrem longitudinem excessisse dicant. II) Nequidquam libera in loquendo, sine risu, sine perturbatione, et sine iracundia maxime. Colore fuit triticum referente, capillo flavo, oculis acribus, subflavas et tanquam olivæ colore pupillas in eis habens. Supercilia ei erant inflexa, et decenter nigra; nasus longior; labia florida, et verborum suavitate plena; facies non rotunda, et acuta, sed aliquanto longior; manus simul et digiti longiores. Erat denique fastus omnis expers: simplex, minimeque vultum fingens; nihil mollietiei secum trahens, sed humilitatem præcellentem colens. Vestimentis, quæ ipsa gestavit, coloris nativi contenta fuit; id quod etiamnum sanctum capitis ejus velamen ostendit. Et ut paucis dicam, in rebus ejus omnibus multa divinitus inerat gratia. III) Depinxit ejus adhuc viventes imaginem Lucas pictor insignis, et scriptor evangelicus, in qua posteri intuerentur, reverenterque hanc Virginis formam, IV) Filii formam per omnia referentem, mirifice descriptam. Ille ortus, hæc vita Virginis, hic decessus ejus admirandus, hæc summa, ad quam evecta est super omnes cœlestes

spiritus excellentia dignitatis, hoc illi a Filio tributum munus, V) ad solatium nostræ infirmitatis, ut sicut Deus mediatore Christo nos a malis eruit, bonisque cumulat universis, ita nihilsit, quod per nos a Christo suscipiatur oblatum, vel ab ipso nobis conferatur boni, quod per hanc suam Genitricem, inter nos et ipsum singularem mediatricem, non exsequatur.

TESTIMONIA.

I. *Fuit.* — Anselmus, opusculo *De forma et moribus B. Mariæ* : « Mos suus erat modicæ loquelæ, expeditæ obedientiæ, mundæ proximationis, sine audacia, sine turbatione, sine ira, benigne salutans : eloquentiam ejus homines mirabantur. Fuscus habebat oculos, rectos aspectu, nigra supercilia, mediocrem nasum : vultus ejus longus, longæ manus, longi digiti, mediocris staturæ : perseverans in orationibus : ferens pannum proprii coloris : lectioni, jejuniis et labori manuum, et omni bonæ, virtuosæ operationi se dederat. » Georgius Cedrenus, in *Compend. Hist.* : « Erat statura mediocri, subfusca, fulvo crine, oculis fulvis ac mediocribus, magno supercilio, nasu mediocri, manibus ac digitis longis : vestes amplexans nullo colore tinctas. » Epiphanius, presbyter Constantinop., in *Vita Virginis* : « Erat Maria in rebus omnibus modesta et gravis, » et quæ sequuntur in textu. Nicephorus, lib. II *Hist. eccles.*, cap. 25 : « Mores autem, formæque et staturæ ejus modus talis, ut inquit Epiphanius, fuit. Erat in rebus omnibus honesta et gravis, » et cætera quæ supra in textu.

II. *Nequidquam libera.* — Andreas Cretensis, orat. *De Annuntiatione Mariæ* : « Etenim cum minime esset audax et ad loquendum velox. » Anselmus, dicto opusculo : « Sine audacia. » Bernardus, serm. *De verbis Apocal.* (xii, 1), *Signum magnum* : « Gratissima sane gemma in diademate, micans in capite stella, rubor in facie hominis verecundi. An vero quis putat quod hæc caruerit gratia, quæ gratia plena fuit? Pudibunda fuit Maria; ex Evangelio id probamus. Ubi enim aliquando loquax? Ubi præsumptuosa fuisse videtur? Multa quidem a Simeone audivit, tam de Deo, quam de se ipsa. Ad loquendum tarda, velox ad audiendum. »

Auctor. Hæc ideo adduxi præter ea quæ cap. 3, num. 7, relata sunt, ad explicandam hanc Virginis dotem verecundiæ, quam Epiphanius Græca dictione ἀπαρρησιастός expressit, itemque ante ipsum Andreas Cretensis. Quæ hoc tantum significat, « non libere loquens, non audens loqui, carens audacia loquendi. » Quæ virtus Virginem exemplar virginum maxime decet.

III. *Depinxit.* — Symeon Metaphr. in *Vita divi Luce* : « Hoc autem inter cætera gratissimum est, quod ipse quoque typum assumptæ humanitatis Christi mei, ac signum ejus, quæ illum pepererat et assumptam humanitatem dederat, primus hic cera, ac lineamentis tingens, ut ad hæc usque tempora in imagine honorarentur, tradidit. Tanquam non satis esse existimans, nisi etiam per imaginem ac

typum versaretur cum his, quos desiderabat; quo ferventissimi amoris signum est. Nec id solum, sed et fidelibus omnibus, Christique amatoribus hæc, quæ maxima erant, gratiose donavit. » Theodorus lector, in Collectaneis Historiæ ecclesiast. lib. I, in princ. : « Pulcheriæ Eudoxia imaginem Matris Christi, quam Lucas apostolus pinxerat, Hierosolymis misit. » Nicephorus, lib. VI *Hist. eccles.* cap. 16 : « Cum etiam sanctorum apostolorum Petri et Pauli, ipsiusque adeo Christi, et quæ eum supra captum mirifice genuit, Virginis Matris, colores adumbrantes, imagines plurimas ad hunc usque diem conservatas esse novimus. Ac Lucas quidem apostolus primus ipsas accurate, opus id exorsus, manibus suis depinxit. » Et lib. II, cap. 43 : « Lucas, pictor egregius, fertur is quoque primus Christi, et quæ eum, ita ut Deum decebat, genuit Matris, atque item principum apostolorum, effigiem pingendi arte adumbrasse. Unde in omnem deinde habitabilem orbem tam venerandum et pretiosum opus est illatum. » Et lib. XIV, cap. 2 : « Templum item quod τὸν Ὁδηγόν, hoc est, *Viam ducem*, cognomine clarum est (opus Pulcheriæ est), in quo divinam illius imaginem, quam Lucas apostolus in tabula depictam reliquit, sacrumque pensum et Servatoris ipsius fascias, perinde atque thesaurum, quemadmodum Eudoxia Augusta, cum Hierosolyma profecta est, misit, servandas curavit. » Et lib. XV, cap. 14 : « Tria quoque Pulcheria Dei Matri ex ipsis fundamentis templa erexit, secundum templum *Viam ducis* est, ubi Antiochia missam Verbi Matris imaginem dedicavit, quam D. apostolus Lucas suis ipse manibus depinxit, illa adhuc vivente et tabulam ipsam vidente, gratiamque adeo illi formæ suæ immitte. Hæc imago primum in eo loco, qui Tribunal dicitur, fuit, ubi ea quæ nunc quoque fiunt miracula peracta sunt. »

Auctor. Aliqua hujusmodi miracula referunt Niceas Chonitas in *Annalibus*, et Nicephorus Gregoras.

IV. *Filii formam.* — Anselmus, in opusculo *De forma Virginis*, in fine : « Jesus Christus homo quidem procerus, mediocris, et spectabilis, vultum habuit venerabilem, quem intuentes possent et diligere et formidare : capillos habuit coloris nucis avellanæ præmaturæ et planos fere usque ad aures, ab auribus vero circinos crispas, aliquantulum cæruleiores et fulgentiores ab humeris ventilantes : discrimen habuit in medio juxta morem Nazaræorum : frontem planam et serenissimam, cum facie sine ruga et macula aliqua; quam rubor moderatus venustat : nasi et oris nulla prorsus reprehensio. Barbam habuit copiosam et impuberem; sed in maturo bifurcatam : aspectum habuit simplicem et maturum, oculis glaucis, variis et claris existentibus. In increpatione terribilis; in admonitione blandus et amabilis; hilaris, servata gravitate, qui nunquam visus est ridere, flere autem sæpe. In statura corporis propagatus, rectas manus habuit et brachia visu delectabilia : in colloquio gravis, re-

etus et modestus, speciosus inter filios hominum. » Theodorus Lector in Collectaneis Historiæ ecclesiasticæ, lib. 1 : « Sub Gennadio pictoris ejusdam manus exaruit, qui loco Jovis Servatorem pingere præsumperat, quem Gennadius precibus suis curavit. Dicit autem qui ita scribit, aliam formam Servatoris veritati magis conformem esse, quæ crispis sit et modicis capillis : » Nicephorus, lib. 1 *Hist. ecclesiast.*, cap. 40 : « Porro effigies formæ Domini nostri Jesu Christi, sicuti a veteribus accepimus, talis propemodum, quatenus eum crassius verbis comprehendere licet, fuit ; egregio is vividoque vultu fuit : corporis statura ad palmos prorsus septem : cæsariem habuit sublavam, ac non admodum densam, leniter quodammodo ad crispas declinantem ; supercilia nigra, non perinde inflexa ; ex oculis subflavescentibus mirifica prominebat gratia ; acres ii erant, et nasus longior ; barbæ capillus flavus, nec admodum demissus ; capitis porro capillos tulit prolixiores. Novaula enim in caput ejus non ascendit, nec manus aliqua hominis, præterquam Matris in tenera duntaxat ætate ; ejus collum fuit sensim declive, ita ut non arduo et extento nimium corporis statu esset. Porro framenti referens colorem, non rotundam, aut acutam habuit faciem, sed qualis Matris ejus, paulum deorsum versum vergentem, ac modice rubicundam, gravitatem atque prudentiam cum lenitate conjunctam, placabilitatemque iracundiæ expertem, præ se ferentem. Persimilis denique per omnia fuit divinæ immaculatæ suæ Genitrici. »

V. *Ad solatium*. — Augustinus, serm. 11, *De Nativitate Domini*, tom. XIX : « Facta est Maria scala cælestis, quia per ipsam Deus descendit ad terras, ut per ipsam homines ascendere mereantur ad cælos. » Fulgentius, episcopus Ruspensis, serm. *De laudibus Mariæ* : « Facta est Maria fenestra cæli, quia per ipsam Deus descendit ad terras, ut per ipsam homines ascendere mereantur ad cælos. » Andreas Cretensis, orat. *In Salutationem angelicam* : « Gaude, divinum inter Deum atque homines conciliationis perfugium ; gaude, thesauri vitæ immortalis. » Et in encomio *De Virginis dormitione* : « Placa Dominum pro communi fignento. Nam quandiu quidem versabar in terris, te habuit parva terræ portio ; ex quo autem translata es e terra, te universus mundus continet commune propitiatorium. » Idiota, lib. *De contemplat. Mariæ*, in Prologo : « Accede per devotam mentis contemplationem ad gloriosissimam Virginem Mariam, quia per ipsam, et in ipsa, et cum ipsa, et ab ipsa habet mundus, et habiturus est, omne bonum, scilicet superbenedictum Filium ejus : ipsa preces et sacrificia servorum suorum, et maxime, quæ sibi exhibentur, repræsentat in conspectu divinæ majestatis, quia est advocata nostra apud Filium, sicut Filius apud Patrem ; imo apud Patrem et Filium procurat negotia, et petitiones nostras ; quia thesaurus Domini est, et thesaura-

ria gratiarum ipsius. Cæteri sancti jure quodam patrocinii pro sibi specialiter commissis plus possunt prodesse in curia Altissimi, quam pro alienis ; beatissima vero Virgo Maria, sicut est omnium Regina, sic et omnium patrona et advocata, et cura illi est de omnibus. »

Germanus patriarcha Constantinopolitanus, hom. *De zona et fasciis Deiparæ* : « Quis post tuum Filium, ita generis humani curam gerit, sicut tu ? Quis ita nos defendit in nostris afflictionibus ? Quis tam cito præveniens nos ab irruentibus liberat tentationibus ? Quis in supplicationibus adeo pugnat pro peccatoribus ? Nullus enim est qui salvus fiet, o sanctissima, nisi per te ; nemo est qui liberetur a malis, nisi per te, o purissima ; nemo est cui donum concedatur, nisi per te, o castissima ; nemo est cujus misereatur gratia, nisi per te, o honestissima : quomobrem quis non te beatam pronuntiabit ? » Anselmus lib. *De excellentia Virginis*, cap. 12 : « Benignissimus Filius tuus Dominus noster Jesus Christus erit ad concedendum quidquid voles promptissimus et exaudibilis : tantummodo itaque velis salutem nostram, et vere nequam salvi esse non poterimus. Ut ergo Filium tuum totius mundi Salvatorem, et te ejus reconciliatricem esse veraciter sentiamus, eo nos propensiori studio juva, precamur, et fove, quos in facibus mundi natos et alios, potiori levamine prospicis indigere. »

Bernardus, serm. 2, in Adventu Domini ; de verbis Isaïæ (vii, 14) *Pete tibi signum* : « Sed jam advertistis, quoniam Virgo regia, ipsa est via, per quam Salvator advenit ; tenentes ergo viam, studeamus et nos, dilectissimi, ad ipsum per eam ascendere, qui per ipsam ad nos descendit : per eam venire in gratiam ipsius, qui per eam in nostram miseriam venit. » Et serm. *De Nativitate Mariæ* : « Altius ergo intuemini, quanto devotionis affectu a nobis eam voluit honorari, qui totius boni plenitudinem posuit in Maria : ut proinde si quid spei in nobis est, si quid gratiæ, si quid salutis, ab ea noverimus redundare ; quæ ascendit deliciis affluens ? Tolle corpus hoc solare, quod illuminat mundum ; ubi dies ? Tolle Mariam hanc maris stellam, maris utique magni et spatiosi ; quid nisi caligo involvens, et umbra mortis, ac densissimæ tenebræ relinquantur ? Totis ergo medullis cordium, totis præcordiorum affectibus et votis omnibus Mariam hanc veneremur ; quia hæc est voluntas ejus, qui totum nos habere voluit per Mariam. Ad Patrem verebaris accedere, Jesum tibi dedit mediatorem ; advocatum habere vis et ad ipsum, ad Mariam recurre, exaudietur et ipsa pro reverentia sua ; exaudiet utique Matrem Filius, et exaudiet Filium Pater. Filioli, hæc peccatorum scala, hæc mea maxima fiducia est, hæc tota ratio spei meæ. Quid enim ? potestne Filius, aut repellere, aut sustinere repulsam ? non audire, aut non audiri Filius potest ? Neutrumpiane. » Et in fine : « Ceterum, quidquid illud est quod afferre paras, Mariæ commendare memento, ut eodem alveo ad largitorem

gratiæ gratia redeat, quo influxit. Nec enim impotens erat Deus et sine hoc aquæ ductu infundere gratiam, prout vellet : sed tibi vehiculum voluit providere, ideoque modicum istud, quod offerre desideras, gratissimis illis, et omni acceptione dignissimis Mariæ manibus offerendum tradere cura, si non vis sustinere repulsam. » Et serm. 3, in Vigilia Natalis Domini, in fine : « Sed quia indignus eras, cui donaretur, datum est Mariæ, ut per illam acciperes quidquid haberes, quæ per hoc, quod Mater est, genuit tibi Deum ; per hoc quod Virgo est, exaudita est pro reverentia sua in causa tua, et totius humani generis. Cum ergo in prima sit remedium, in secunda adjutorium est, quia nihil nos Deus habere voluit, quod per Mariæ manus non transiret. » Et serm. 2, in die Pentecostes : « Merito in te, Maria, respiciunt oculi totius creaturæ, quia in te, et per te, et de te benigna manus Omnipotentis, quidquid creaverat, recreavit. » Et serm. 4, in Assumptione Mariæ : « Advocatam præmisit peregrinatio nostra, quæ tanquam iudicis Mater misericordiæ, suppliciter et efficaciter salutis nostræ negotia pertractabit. Ascendens ergo in altum Virgo beata dabit ipsa quoque dona hominibus. Quidni daret? siquidem nec facultas ei deesse poterit, nec voluntas; Regina cælorum est, misericors est, denique Mater est unigeniti Filii Dei. Nihil enim sic potest potestatis ejus, sed pietatis magnitudinem commendare : nisi forte, aut non creditur Dei Filius honorare Matrem, aut dubitare quis potest omnino in effectum charitatis transisse Mariæ viscera, in quibus ipsa, quæ ex Deo est, charitas novem mensibus corporaliter requievit? » Et serm. 4 : « Ipsa est mediatrix nostra, ipsa est, per quam suscepimus misericordiam tuam, Deus; ipsa per quam et nos Dominum Jesum in domos nostras excipimus. »

CAPUT XXIII.

Num aliqua scripserit Virgo Deipara?

Nostri muneris est investigare, an *Epistola illa, quæ ad Ignatium episcopum Antiochenum a Virgine Deipara circumfertur scripta, alienius sit auctoritatis, sicut duæ aliæ, una ad urbem Messanensem data; altera ad Florentinam* : de quibus mox dicemus. Quoniam vero, et duæ illæ ab Ignatio Joanni scriptæ, B. Virginem valde commendant, non erit abs re huc eas transferre. Sic autem habet prior :

Joanni sancto seniori, et qui cum eo sunt.

« Frater, de tua mora dolemus graviter, allocutionibus et consolationibus tuis roborandi. Si tua absentia protendatur, multos de nostris destituet; properes igitur venire, quia credimus expedire. Sunt et hic multæ de mulieribus nostris, Mariam Jesu videre cupientes; et quotidie a nobis ad vos discurrere volentes, ut eam contingant, et ubera ejus tractent, quæ Dominum Jesum aluerunt; et quædam ejus secreta pereuntebant ipsam Mariam Jesu. Est et Salome, quam diligis, filia Annæ Hierosolymis; et quinque mensibus apud eam commorata.

Et quidem notificavere eandem Matrem Dei omnium gratiarum esse abundantem, et omnium virtutum, more virginis, virtutis et gratiæ fecundam; quæ, ut dicunt, in persecutionibus et afflictionibus est hilaris; in penuriis et indigentis non querula: injuriantibus grata, et modesta in re læta; miseris et afflictis condolet coacta, et subvenire non pigrescit. Contra vitiorum autem pestiferos conflictus in pugna fidei disceptans enitescit: nostræ novæ religionis et pœnitentiæ est magistra: et apud fideles omnium operum pietatis ministra; humilibus quidem est devota, et devotis devotius humiliatur, et mirum ab omnibus magnificatur, cum a Scribis et Phariseis detrahat. Præterea multi multa referunt de eadem, tamen omnibus per omnia non audemus fidem concedere, nec tibi referre; sed sicut nobis a fide dignis narratur, in Maria Matre Jesu, humanæ naturæ natura sanctitatis angelicæ sociatur. Et hæc talia excitaverunt viscera nostra, et cogunt valde desiderare aspectum hujus (si fas sit fari) cœlestis prodigii, et sacratissimi spectaculi; tu autem diligenti modo disponas super desiderio nostro, et valeas. Amen. »

EPISTOLA POSTERIOR.

Joanni sancto seniori Ignatius.

« Mihi si licitum est a te, ad Hierosolymæ partes volo ascendere, et videre fideles sanctos qui ibi sunt, præcipue Mariam Jesu, quam dicunt universis admirandam, et cunctis desiderabilem. Quem enim non delectet videre eam, et alloqui, quæ Deum verum de se peperit, si nostræ sit fidei et religionis amicus? Similiter et venerabilem Jacobum, qui cognominatur Justus, quem referunt Christo Jesu simillimum facie, et vita, et modo conversationis, ac si ejusdem uteri frater esset gemellus. Quem dicunt, si videro, video ipsum secundum omnia corporis ejus lineamenta; præterea cæteros sanctos ac sanctas. Hæc quid miror? cur detineor? Bone præceptor, propterea me jubeas, et valeas. »

Hæc ad Joannem; ad Virginem autem sic :

Christiferae Mariæ Ignatius.

« Me neophytum, Joannisque tui discipulum confortare, et consolari debueras. De Jesu enim tuo percepi innumera dictu, et stupefactus sum ex auditu, et a te autem, quæ semper ei fuisti familiaris, conjuncta, et secretorum ejus conscia, desiderio animo fieri certior de auditis; scripsi tibi alias, et rogavi de eisdem. Valeas et neophyti, qui mecum sunt ex te, et per te, et in te confortentur. Amen. »

Cui Virgo in hunc modum respondit :

Ignatio dilecto discipulo humilis ancilla Christi Jesu.

« De Jesu, quæ a Joanne audisti et didicisti, vera sunt; illa credas, et illis inhæreas, et Christianitatis votum firmiter teneas; et mœres, et vitam voto conformes. Veniam autem una cum Joanne, te,

et qui tecum sunt visura. Sta, et in fide viriliter age, nec te commoveat persecutionis austeritas, sed valeat, et exsultet spiritus tuus in Deo salutari tuo. Amen. »

Epistolæ Ignatii ad Virginem missæ, his verbis meminit Bernardus serm. 7, in *Psal. xc* : « Magnus ille Ignatius, auditor discipuli, quem diligebat Jesus, martyr noster, cujus pretiosis reliquiis nostra est ditata paupertas, Mariam quidem, in pluribus, quas ad eam scripsit, epistolis, Christiferam consalutat. » Egregius plane titulus dignitatis, id est, commendatio honoris immensi. Meminit et Dionysius super Dionysium, *De divinis nominibus*. Utriusque vero Marcus Michael, presbyter Carnotensis, in lib. *De vivis illustribus*, et alii non contemnendæ auctoritatis viri.

Sed tamen, ne ut certa accipiamus quæ incerta sunt, has epistolas ab antiquiori aliquo, pio, et Virgini dedito, confictas fuisse, ex ipsa temporum rerumque in eis factarum serie, facile erit colligere. Ab Ignatio enim neophyto, et Joannis jam tum discipulo, non potuisse scribi, non erit difficile, ex his, quæ de Ignatio ab historiis traduntur, comprobare : cum non constet quin, degente in hac vita Deipara, Joannis discipulus esse potuerit. Nam vel Ignatius fuit infans ille, quem complexus Jesus in exemplum proposuit discipulis, Matth. xviii, 2 ; et Luc. ix, 34 ; dicens : *Nisi efficiamini sicut parvulus hic, non intrabitis in regnum cælorum*, ut vult Metaphrastes in Vita Ignatii, et hoc non, quia si puer erat quatuor aut sex annorum, cum martyrio coronatus fuerit anno 11 Trajani, et Christi 111, auctore Eusebio in *Chronico* et Hieronymo *De scriptoribus eccles.* in Ignatio, esset tunc 85 annorum : ut confectus ætate missus fuerit, ut cum bestiis pugnaret. Nec adfuisset Christo resurgenti adhuc puer cum aliis discipulis, januis clausis, quod est contra Hieronymum quem mox referemus. Nec 7 anno a Christi ascensione, cum Petrus ex Antiochia transtulit cathedram Romanam, potuit eligi episcopus Antioch. a Paulo, una cum Evodio, ut dicit Anaæletus, epistol. 3, et Clemens insinuat in *Constitutionibus apostolicis*, lib. vii, cap. 47, quia tunc esset quatuordecim annorum ; et quando obiit Virgo, esset 26 annorum. In hac ergo ætate, vel degit Hierosolymis, et Joannem habuit magistrum, et sic vidisset Virginem Deiparam ; cum tamen in his epistolis, quasi qui non viderit, rogat concedi facultatem eam invisendi ; vel extra Hierosolymam, et sic Joannes ei magister esse non potuit, ut statim demonstrabo ; vel fuit Christi discipulus, et vidit eum post resurrectionem, ut ipse de se ait, *Epist. ad Smyrnen.*, et referunt Euseb., lib. iii *Hist. eccl.*, cap. 50 ; Hieron. *De scriptoribus eccles.* in Ignat. ; et Nicephor. lib. iii, cap. 49, dum inquit : « Ego vero post resurrectionem in carne eum vidi, et credo quia sit, et quando venit ad Petrum, et ad eos qui cum Petro erant, dixit eis : Ecce palpate me, et videte, quia

non sum dæmonium incorporale. » Et sic immerito in his epistolis vocatur neophytus, siquidem cum aliis discipulis tanquam fidelis conversabatur. Et sine dubio tunc etiam vidisset Virginem Deiparam, quam in eis epistolis adeo exoptat videre, quasi nunquam visam. Et nec hoc verum videtur. Quia tunc ut minimum esset juvenis 24 aut 25 annorum, anno 54 Christi, et quando obiit anno 111 ejusdem, esset natus 102 annos, quando adæctus est ad pugnandum cum bestiis. Nec illis suis verbis significat se vidisse Christum suscitatum cum aliis discipulis, sed novisse, et credidisse : quod verum quidem est, quia per alios, apostolos scilicet aut discipulos id referentes, cognovit. Colligitur ergo Ignatium non potuisse esse discipulum Joannis, nisi cum fuit condiscipulus Polycarpi et Papiæ, ut ait Eusebius in *Chronico*, anno Christi 103, et postquam Joannes profectus in Asiam ; sed Joannes non est profectus in Asiam ad eam Ecclesiam administrandam, nisi post mortem apostolorum Petri et Pauli ; aut post obitum ut minimum Deiparæ, ut probavimus, c. 20, n. 4 ; quo tempore 2 anno post necem apostolorum successit Ignatius Evodio, in episcopatu Antiocheno. Et Polycarpus non fuit discipulus Joannis, nisi ab 85 anno Christi, qui erat 2 Domitiani ; nam cum passus fuerit anno Christi 170 sub Marco Antonino Vero 7 ejus anno, auctore Eusebio in *Chronico*, dixit, ut ex epistola Ecclesiæ Smyrnenensis refert idem Eusebius, lib. iv *Hist. eccl.*, cap. 15 : « Octoginta et sex annis servio ei, nempe Christo, et nihil mihi læsit ; cum jam Ignatius quatuordecim annis fuisset episcopus Antiochiæ. Ergo nec neophytus Ignatius, nec Joannis discipulus potuit esse dum viveret Virgo. Cum falsa ergo contineant epistolæ, nec potuit illa a Deipara scribi, nec hæ ab Ignatio ; cum præsertim, in priori illa scripta ad Joannem meminerit Salomæ filiæ Annæ, quam probavimus, cap. 3, n. 16, non fuisse Annæ filiam, Deiparæque sororem ; quamvis ea verba aliter sic rectius legantur : « Est et Salome, quam diligis, filia anno Hierosolymis et 5 mensibus apud eam commorata. » Et in Epist. a Virgine scripta exortam esse jam persecutionem indicatur, cum tamen ante sequentes Neronis annos nulla legatur excitata contra Christianos.

Dicamus et de his epistolis, quas Messanenses Florentinique se accepisse gloriantur a Deipara missas. Est autem ad Florentiam scripta, ut pro concione est interpretatus Hieronymus Ferrariens. in eadem urbe die 25 Octobris anni Domini 1495, exemplar hujusmodi :

« Florentia Deo ac Domino Jesu Christo Filio meo, et mihi dilecta, tene fidem, insta orationibus, roborare patientia : his enim sempiternam salutem apud Deum, et apud homines gloriam consequeris. »

Alterius ad Messanenses hæc occasio scribendi fuit : dum Paulus, Romam proficiscens, esset Rhegii, rogatus a Messanensibus, duas habuit concio-

nes, unam de incarnatione Verbi, et Mariæ virginitate, adhuc viventis; qua excitati, duos miserunt nuntios Hierosolymam, protectionem illius deposcentes, per quos illa misit unam epist. Hebraice scriptam manu sua, quam Paulus Græce convertit, et in Latinum hisce temporibus Constantinus Gascar. Sic autem habet :

Maria Virgo Joachim filia Dei humillima Christi Jesu Mater, ex tribu Juda, stirpe David, Messanensibus omnibus salutem, et Dei Patris omnipotentis benedictionem.

« Vos omnes, fide magna, legatos ac nuntios, per publicum documentum ad nos misisse constat, Filium nostrum Dei genitum Deum, et hominem esse fatemini; et in cælum post suam resurrectionem ascendisse, Pauli apostoli electi prædicatione mediante, viam veritatis cognoscentes : ob quos, vos et ipsam civitatem benedicimus, ejus perpetuam protectionem nos esse volumus. » Anno Filii nostri 42, indictione 1, III Nonas Junii, luna 27, feria 5, ex Hierosolymis. *Maria Virgo.* »

Ex his duabus prior illa, pia quidem; incertæ mihi est et incomptæ auctoritatis, hæc posterior dubia quædam et ut videtur pugnancia continet. Nam cum Paulus, anno 42 Christi Tarsi Ciliciæ ageret, unde Barnabas eum evocavit ut iret Antiochiam sicut colligitur ex Act. 11, et ante 16 annos, nempe ante secundum Neronis, et Christi 17, non venerit in Italiam, nisi cum victus ductus est Romam, juxta Euseb., in *Chronico*; Hieron. lib. *De script. eccles.*, in Paulo, et Cass., in *Chronic.*, quod ipsum satis ostendit ipse Paulus in Epist. ad Rom., non potuit illa epistola scribi a Virgine Deipara, anno 42 Christi, postquam Rhégium appulerat Paulus. Præterea quis non videat Nonas Romanorum esse, non Judæorum, et indictiones inventas fuisse anno Christi 513, Constantino et Licinio 2 consulibus, ut ex fastis Græcis colligit Onuphrius, lib. in *Fastor.*, aut sicut Cedrenus cum aliis vult, in *Histor. eccles.*, ad Octavium August. referamus earum exordium, 3 anno ante Christi nativitatem; 42 annus Christi non potuit incidere in primam indictionem, quæ numerum quindecim complectitur annorum. Nec ergo convenit tempus, nec Pauli profectio, ideoque pugnancia continet epistola, et propterea a Virgine non est scripta. Nec mireris, optime lector, existimans nos Virginis honori detrachere, quam toto hoc opere conati sumus debito prosequi honore; non enim honor illi defertur, si falsa affingamus, sed si falsa non dixisse probeamus, et sibi non coherentia, et in hoc asseramus, sicut et in aliis, Filium suum imitatum, ut nil in scriptis reliquerit nobis, cum nobis esset minime necessarium. Atque de his hactenus.

CAPUT XXIV.

Chronographia vitæ Virginis.

Ut quod fusc hactenus de historia Virginis disseruimus ad compendium redactum, tibi, quasi in ta-

bula depictum ponamus ante oculos, lector optime, singulos ejus annos hic distinguere curavimus, ut uno quasi intuitu universam Deiparæ vitam possis intueri. Exordiemur autem ab eo anno, quo concepta fuit. Is autem est, juxta vetustiore, hoc est Hebræorum, supputationem, annus ab orbe condito 4072; ab initio regni Davidis 1152; Danielis 63 hebdomadis annus 4; et demum Herodis, regis Judæorum annus 17: juxta Græcam vero enumerandi rationem Olympiadis 190 annus 5; juxta Romanam autem U. C. 717; Augusti Cæsaris a primo consulatu, seu a triumviratu annus 27; ab initio vero monarchiæ, devicto Antonio apud Actium, annus 14. Denique juxta relationem numerandi Hispanorum, æra 23.

ANNI.		ANNI.	
<i>Olymp. Mariæ.</i>		<i>Her. Aug. U. C.</i>	
190	3	Maria concipitur sexto Idus Decembris Nazarethæ a parentibus senibus, et sterilibus Joachimo et Anna.	17 14 737
91	4	Maria nascitur Nazarethæ sexto Idus Septembris, æra 24.	18 15 758
1	1	Maria nutritur a matre Anna.	19 16 759
2	2	Maria nutritur a matre Anna.	20 17 740
3	3	Maria, completis duobus annis, duobus mensibus, et 15 diebus, 11 Kalend. Decembris præsentatur in templo, ubi 11 annos permansit.	21 18 741
4	4	Maria degit in templo.	22 19 742
192	1	Maria degit in templo.	23 20 743
	2	Maria degit in templo.	24 21 744
	3	Maria degit in templo.	25 22 745
	4	Maria degit in templo.	26 23 746
193	1	Maria degit in templo.	27 24 747
	2	Maria degit in templo.	28 25 748
	3	Maria degit in templo.	29 26 749
	4	Maria degit in templo.	30 27 750
194	1	Maria degit in templo.	31 28 751
	2	Maria, 15 annorum, 3 mens. et dierum ferme 18, circum festum Encæniorum mense Decembri Josepho a sacerdotibus despondetur. Maria anno 14 inchoato per 6 menses et 17 dies, viii Kalend. Aprilis, Christum concipit de Spiritu sancto. Mox egreditur ad Elisabetham, ex Joanne jam sexto mense gravidam : cum qua peregit tres fere menses.	32 29 752
		Maria redit Nazaretham appetente Joannis ortu, et gravida deprehenditur a Josepho.	
		D. Joannes Baptista nascitur viii Kalend. Julias.	
		Maria, annorum 14, 3 mens. et 17 dierum, Bethleemi viii Kal. Januarii parit Jesum Filium Dei.	
		Maria Kal. Januarii infantem circumciscum vocat Jesum.	

ANNI.		ANNI.		ANNI.		ANNI.	
<i>Olym. Ch. Mariæ.</i>		<i>Her. Aug. U. C.</i>		<i>Olym. Ch. Mariæ.</i>		<i>Jud. Rom. U. C.</i>	
	Octavo Idus Januarii adoratur a Magis.			201		<i>Pil.</i>	
	Quarto Non. Februar. a partu 40 purificatur Hierosolymis, et inde cum infante, duce Josepho, fugit in Ægyptum.			1 27 41	Pontius Pilatus procurator Judææ, annis 10.	1 12 779	
3 1 15	Herodes, quærens puerum ad perdendum eum, perimit innocentes.	33 30 753		2 28 42	Maria degit Nazarethæ. Josephus circa hæc tempora obiit.	2 13 780	
4 2 16	Maria moratur in Ægypto.	54 31 754		3 29 43	Maria vidua degit Nazarethæ Joannes, ingressus 30 annos ab viii Kalend. Julii, anno 15 Tiberii incepto, die 19 Augusti, exorditur suum baptismum in Jordane.	3 14 781	
195 1 3 17	Maria moratur in Ægypto. Joannes theologus nascitur.	35 32 755		4 30 44	Jesus, Mariæ vale dicto, secedit in Jordanem. Ubi ingressus 30 annos per dies 13, sexta Januarii baptizatur. Jejuna qudraginta dies, usque ad 15 Februarii, ac reliquum illius anni privatus transigit in deserto.	4 13 782	
2 4 18	Maria moratur in Ægypto.	36 33 756					
3 5 19	Maria moratur in Ægypto. Herodi succedit Archelaus novem annis.	37 34 757					
4 6 20	Maria parat reditum in terram Israel.	1 35 758					
196 1 7 21	Maria cum puero reducit a Josepho, qui timens Archelaum, secessit in Galileam, et habitavit in Nazareth.	2 36 759		202 1 31 45	Mariæ precibus convertit Christus aquam in vinum sexta Januarii, in Cana. Et inde cum matre secedit Capharnaum.	5 16 783	
2 8 22	Maria moratur Nazarethæ.	3 37 760					
3 9 23	Maria moratur Nazarethæ.	4 38 761		2 32 46	Maria a Filio in Jordane baptizata integro anno commoratur Capharnaum. Joannes conicitur in vincula ab Herode Antipa mense Decembri. Christus a Jordane secedit Capharnaum suam civitatem; unde totam perlustrat Galileam.	6 17 784	
4 10 24	Maria moratur Nazarethæ.	5 39 762					
197 1 11 25	Maria moratur Nazarethæ.	6 40 763		5 33 47	Maria cum Filio degit Capharnaum usque ad Septembrem, quo ascendit cum eo Hierosolimam ad festum Tabernaculorum. Joannes paulo ante Pascha decollatur, annorum 32 mens. 8; ideo Christus secedit trans mare Tiberiadis.	7 18 785	
2 12 26	Maria, annorum 25 et 6 mens. ascendit ad Pascha secundum consuetudinem.	7 41 764					
3 13 27	Jesus, anno undecimo et mens. 3, stupentibus omnibus, disputat in templo, cum doctoribus. Jesu summus Pontifex.	8 42 765		4 34 48	Maria astat Filio crucifixo, xii Kal. Aprilis. Mariæ triduo post a mortuis resurgens apparet omnium primæ. Maria astat Filio 40 die in cœlo ascendenti, in Non. Maii. Maria die 50, Idibus Maii, repletur Spiritu sancto. Petrus, summus Christianorum pontifex, a 25 Martii, quo Christus mortuus est usque ad 29 Junii anni 13 Neronis; rexit Ecclesiam annos 34, mens. 3, dies 4.	8 19 786	
4 14 28	Maria degit Nazarethæ. Maria degit Nazarethæ. Maria complet 29 annos, die 8 Septembris: Christus annos 15, die 25 Decembris sequentis.	9 43 766					
198 1 15 29	Rufus procurator Judææ pro Archelao.	1 44 767	<i>Rufus</i>				
	Augustus obiit die 19 Augusti mensis, cum monarcha fuisset 44 annos, demptis 14 diebus, quos erat completurus die 2 Septembris. Succedit Tiberius, et imperat annis 21 mens. 6 dieb. 26.		<i>Va- Ti- le. be.</i>				
2 16 30	Maria degit Nazarethæ. Valerius procurator Judææ annis 11.	1 1 768					
3 17 31	Maria degit Nazarethæ.	2 2 769					
4 18 32	Christus fabrillem artem exercet.	3 3 770					
199 1 19 33	Maria degit Nazarethæ.	4 4 770					
2 20 34	Maria degit Nazarethæ.	5 5 771					
3 21 35	Maria degit Nazarethæ.	6 6 772					
4 22 36	Maria degit Nazarethæ.	7 7 773					
200 1 23 37	Christus fabrillem artem exercet.	8 8 774		205 1 35 49	Maria degit Hierosolymis. Paulus convertitur die 23 Januarii.	9 20 787	
2 24 38	Maria degit Nazarethæ.	9 9 776				10 21 788	
3 25 39	Maria degit Nazarethæ.	10 10 777		2 56 50	Maria degit Hierosolymis in Sion.	1 22 789	
4 26 40	Maria degit Nazarethæ.	11 11 778				<i>Ca- ius</i>	
				3 57 51	Maria degit in monte Sion. Marcellus Procurator Judææ.	<i>Marc.</i>	

ANNI.	ANNI.	ANNI.	ANNI.
<i>Olym.Ch.Mariæ.</i>	<i>Jud. Rom .U.C.</i>	<i>Olym.Ch.Mariæ.</i>	<i>Jud. Rom .U.C.</i>
			<i>dææ. Agr.</i>
			Maria degit in monte Sion.
4 38 52	17	1 1 790	Cal. Aprilis, anno ejus
			25 incepto per 7 fere
			menses, imperat annos 3,
			mens. 10, dies 9. Hero-
			des Agrippa rex Palæsti-
			næ a Caio appellatus re-
			gnat annis 7.
			Mariam hoc anno assum-
			ptam putat Anselmus,
			quia Paulus ex Da-
			masco rediens Hieroso-
			lymam post annos 3 non
			invenit Joannem.
204			
1 39 53	2 2 791		Maria degit in monte Sion.
2 40 54	3 3 792		Maria degit in monte Sion.
3 41 55	4 4 793		Maria degit in monte Sion.
	<i>Claud.</i>		
4 42 56	5 1 794		Maria degit in monte Sion
			Claudius, Caio occiso die 24
			Januarii, imperat annos
			15, mens. 8, dies 20.
			Agrippam appellat universæ
			Judææ regem et regnat
			ann. 3.
205			
4 45 57	6 2 795		Jacobum fratrem Joannis
			altero die Paschatis oc-
			cidit Agrippa, et Petrum
			conjecit in vincula.
			Mariam, Herodis persecu-
			tionis cedens, Joannes du-
			cit Ephesum.
			Mariam hoc anno assum-
			ptam existimat Hippo-
			lytus Thebanus.
2 44 58	7 3 796		Maria Epheso reducta degit
	<i>He</i>		in Sion.
3 45 59	1 4 797		Agrippa ab angelo percus-
			so, Herodes ejus frater rex
			Chalcidis accipit a Clau-
			dio potestatem pontifices
			constituendi.
			Mariam hoc anno assum-
			ptam putat Evodius.
4 46 60	2 5 798		Maria degit in monte Sion.
206			
1 47 61	3 6 799		Mariam hoc anno assum-
			ptam putant Onuph. et
			Nicephorus.
2 48 62	4 7 800		Mariam hoc ann. assum-
			ptam putant quidam a-
			pud Euseb.
3 49 63	5 8 801		Maria degit in monte Sion.
			Herodes rex Chalcidis morit.
4 50 64	9 802		Maria degit in monte Sion.
			Petrus, pulsus Claudii edi-
			cto Roma Christianis, re-
			dit Hierosolymam, et con-
			cilium celebrat.
207			
1 51 65	1 10 803		Maria degit in monte Sion.
			Agrippa junior Agrippæ F.
			rex a Claudio appellatur,
			regnat 26 annis.
			Paulus Athenis convertit
			Dionysium Areopag. et
			Damarim.
2 52 66	2 11 804		Maria degit in monte Sion.
3 53 67	3 12 805		Maria degit in monte Sion.
			Philippus apostolus Hiera-
			poli Asiæ crucifixus.
4 54 68	4 13 806		Maria degit in monte Sion.
208			
1 55 69	5 14 807		Bartholomæus Albanopoli
	<i>Ne</i>		paulo post Philippum
	<i>ro</i>		martyrio coronatur.
2 56 70	6 1 808		Maria degit in monte Sion.
			Nero, Claudio mortuo, in
			Idus Octobris, imperat
			annos 15 mens. 7 d. 28.
3 57 71	7 2 809		Maria degit in monte Sion.
			Paulus Corintho venit Hier-
			osolymam ad Penteco-
			stem, comprehenditur, et
			coram Pontio et Agrippa
			sistitur, et quia Cæsarem
			appellavit mittitur Romam,
			et incipit navigare prope
			mensem Augustum.
4 58 72	8 3 810		Maria Virgo Deipara de-
			cessit die 15 mens. Aug-
			usti, anno 72 ætatis
			complendo die 8 Septem-
			bris mox sequentis.
			Maria 3 ab obitu die as-
			sumitur ab angelis in cœ-
			lum, ubi exaltata super
			choros angelorum cœpit
			vivere, et regnare cum
			Jesu Christo Filio suo.
			Anno ab orbe condito
			4145, ab initio regni Da-
			vidis anno 1225, olymp.
			208 anno 4, ab initio
			monarchiæ Augusti, vi-
			cto apud Actium Anto-
			nio, 87, cons. Nerone 2, et
			L. Pisone, æra 96. Anno
			a Christo nato 58 corrente,
			a Christo vero passo
			24 jam completo, die 25
			Martii, qui idem erat Pe-
			tri pontificatus annus 24
			cum mens. 4 diebus 20.

SECTIO TERTIA.

DE RELIQUIIS B. VIRGINIS Mariæ,

AUCTORE

JOANNE CHRYSOSTOMO TROMBELLI.

QUÆNAM SIT HUIUS DISPUTATIONIS MATERIES.

1. De Mariæ reliquiis cum disputare aggredimur, argumentum aggredimur quod non modo heterodoxorum dicteria acuit et irrationes, verum etiam Catholicorum ipsorum dissidia contentionesque non raro promovit: contendunt enim aliqui se præclarissimas habere Mariæ reliquias: eum honorem illis alii præripiunt. De reliquiis illis, quæ magis proprie Reliquiarum merentur nomen, suntque, quod alibi dixi (1), aut cadaver integrum, aut portio substantialis cadaveris, hic institui questio non potest: fatentur enim omnes nullam superesse Virginei corporis portionem substantialem; excitatum est scilicet a morte Mariæ corpus, et ad cælos evectum (2). Superest itaque ut, cum de Mariæ reliquiis agimus, de eo reliquiarum genere agamus, quæ integrales potius corporis partes sunt, veluti ungues et crines; vel de reliquiarum illarum genere, quod humores humani corporis constituunt: etenim et hi, tametsi separati ab eodem corpore, in reliquiarum numero habentur; de eo denique reliquiarum genere, quas sanctificatas theologi appellant: sunt vero, ut interea de tumulo sileamus, in quo tantisper jacuit, et de ædibus, quas aliquando incoluit; nam his peculiarem dissertationem tribuimus; sunt, inquam, vestes, aliaque his affinia.

2. Irrident porro Protestantes generatim pietatem nostram, et, ut ipsi quidem appellant, nimiam atque illaudabilem credulitatem, nosque distringunt veluti homines incautos, nimio plus simplices, et a Christiana prudentia remotissimos. Illaudabile Protestantium exemplum videtur sequi nonnulla pars eorum qui se severos criticos appellant; quippe ad austerissimæ criticæ regulas cuncta expendi volunt, nihilque excipiunt, quod evidentibus rationum momentis innixum non sit: atque id quidem raro fit. Contra stant alii fortiter, contenduntque probabilibus momentis proponi ista ad credendum, ideoque excipi, credique a fidelibus, non puerili quadam et illaudabili simplicitate, quod aiunt qui secus sentiunt; sed jure meritoque: quo de argumento cum loco valde apto disseruerim (3), ad eum locum lectorem allego.

3. Ut porro in B. Virginis reliquiis consistam, si cuncta attulero quæ afferri hic recenseri que solent, infinita propemodum erit hæc disputatio: paucas enim civitates invenies, quæ Virginis reliquias aliquas non exhibeant, quibus ditentur, eaque ex regloriam non modicam sibi comparent. Coarctabo itaque, quoad potero, quæstiones, quæ hoc de argumento proponi consuevere, et ad certa quedam capita revocans, de iis enuntiabo quæ sentio. Sit itaque

I. — *Integrales Virginei corporis partes, id est capilli et ungues.*

1. Integrales [quod quisque novit] corporis partes eæ vocantur, sine quibus essentia corporis consistit: quia itaque sine crinibus, et sine unguibus humani corporis essentia consistit, eæ integrales corporis partes, non essentielles vocantur. Ideo vero integrales eas dicimus, quia ad integritatem corporis pertinere videntur, nam illud perficiunt. Sane de crinibus commendant omnes vetustum Ovidii monitum (4):

*Turpe pecus mutilum: turpe est sine gramine campus;
Et sine fronde frutex; et sine crine caput.*

Unguibus vero quis perfici humanum corpus neget, quandoquidem non decor tantummodo, et quoddam veluti complementum, sed plurima etiam ex iis utilitas humano corpori accedit? Quia porro et ungues et crines ita perficiunt corpus, ut sæpe redundant, crines vero per se, vel morbo, vel ætate ipsa decidunt, vel novi nascentes, veteresque expellentes substituantur, hinc fit, ut segmenta unguium sanctorum laud ægre a fidelibus obtineri potuerint: multo vero facilius et copiosius crinium segmenta, et crines ipsi, ideoque venerationis et utilitatis (5) causa servari.

2. Num serventur apud fideles segmenta aliqua unguium Virginis, ignorare me fateor; novi tamen non paucas Ecclesias affirmare, contendereque apud se servari Virginis crines, irridentibus Protestantibus, monentibusque a verisimilitudine alienum id esse, quod dicimus: collectos fuisse scilicet a priscis fidelibus Virginis crines: collectos vero, fuisse diligenter servatos, servarique etiam nunc. Negant

(1) *De cultu sanctorum*, dissert. 7, cap. 1 et subsequ. quatuor.

(2) Vide, quæ diximus parte 1, dissert. 36, supr.

(3) *De cultu sanctorum*, dissert. 17.

(4) *De Art. am.*, III, v. 249.

(5) Vide, quæ *De cultu sanct.* dissert. 7, cap. 1, 24, 25 et 26, tradidi.

enim adversarii nostri eosdem crines fuisse collectos : negant quoque [si collecti aliquando fuissent : recisos enim a mortua crines, ut eos veluti pretiosissimum monumentum retinerent fideles a verisimilitudine minime alienum est], negant, inquam, eos, quos dicimus, Virginis crines potuisse diu perstare, atque ad nostra usque tempora deduci : pereunt enim facile crines aut temporis edacitate et injuria, aut vermibus rodentibus, aut incendio, aut mucore, atque situ et incommodis loci, aliisque affinis haud infrequentibus calamitatibus absumuntur. Quod si aliquos retentos vis ac servatos, quis, nisi plane desipiat, tantam eorum copiam, qualem jactitant pontificiæ Ecclesiæ, adhuc servari sibi persuadeat ?

3. At hi facile refelluntur : neque enim [quod modo dixi] a verisimilitudine alienum est, ut quoniam diu apud se Virginem retinere fideles minime poterant, studuerint portionem aliquam crinium illius sibi comparare, sibi vero comparatos summo studio, ac diligentia retinere, ideoque a vermibus, a mucore, loci situ, et reliquis affinis incommodis vindicare. Quis enim nescit tanta majori diligentia servari a fidelibus sacras reliquias, quanto majori eæ sunt in pretio ? An semicinctiorum Pauli habendorum [ideoque ad utilitatem ex iis non modicam percipiendam retinendorum] priscos fideles sollicitos dices, et in reliquiis Virginis acquirendis retinendisque negligentis ac desides ? Nec temere sane id asserimus : etenim novimus cautissimos fuisse Romanos pontifices, ne falsis suspectisque reliquiis, sed indubitatis et certis, in basilicarum præsertim et altarium consecratione uterentur. At etiam novimus [docente id viro cl. Baronio (6)] Calixtum Romanum pontificem in consecrato a se B. Agnetis altari capillos Virginis reposuisse.

4. Quibus constitutis, jam nemo mirabitur superesse adhuc non minimum numerum crinium Virginis. Diu vixit illa : recisos quoque a mortua crines si dices, id dices quod valde probabile est. An vero contempsisse postea id arbitraberis fideles, quod summo studio majores eorum perquisivere, quod utilissimum esse noverant, et cujus jactura reparari omnino non poterat ?

5. Neque vero inmodicus est eorundem crinium numerus. Plerumque minima portio capilli est, quam servant Ecclesiæ, adeo ut divisum sit maxime, dissectumque genus hoc reliquiarum : quas multo minore numero esse illo, quem nobis exprobrant Protestantes, ex eo discimus, quod Joannes Ferrandus, ea loca recensens in quibus Virginis crines servantur, pauca admodum enumerat. « Horum capillorum, inquit ille (7), aliquot Romæ, tum ad S. Crucis, tum ad S. Joannis Lateranensis, denique

ad Divæ Majoris monstrari refert Onuphrius (8) aureo colore flavescere : quemadmodum et illos qui Oveti apud Hispanos magna cum religione coluntur. Paribus Marianæ comæ lipsanis Anicium, Parisii, Treceæ, Aquisgranum, Vesontio, et Fanum Audomari se divites ac fortunatas deprædicant civitates. Aliquid tandem eorundem crinium, amplissimum quondam B. Virgini sacrum in Croylandia monasterium asservavit, quos crines Henricus imperator ab Hugone Francorum rege Christianissimo aurea in pyxide acceptos illi cœnobio regia munificentia donarat. »

6. Quanquam alibi idem Ferrandus aliam solutionem substituit in eo positam, quod persecutores ad comparandam Christianis, ac præsertim mulieribus, ignominiam, illis comam tondi jubebant : harum porro abscissos crines Christiani colligebant servabantque. Hos crines deinceps in sacris locis [veluti in basilicis et altaribus], sine ulla nota aut discriminis argumento positos, cum evenissent deinceps fideles, conjecturam augente desiderio, Christi aut Virginis crines esse putavere, errore quidem, ut fateor, sed fortasse non malo. Sed præstat ipsamet Ferrandi verba hic describere (9) : « Cum igitur ea esset Christianorum cura, et ardentissimum studium, ne vel minutissimus laureatorum martyrum pilus deperiret, ut divinum illud Christi oraculum ac promissum : *Capillus de capite vestro non peribit* (Luc. xxi, 18), pro sua virili expleretur, nihil non moliti sunt, quo beatorum capitum exuvia, et fortissimorum athletarum crines a tyrannis ignominiose attonsi maximo cum honore colligerentur, redimerentur, asservarentur, atque adeo colerentur. » Adductis vero nonnullis hujusce Christianorum studii in comparandis sibi martyrum crinibus exemplis, hæc subiicit : « Atque hinc factum puto, ut Christianorum vulgus tot divorum capillos vel a perditis tabulis, erosisque patrocinatorum chartis, vel a relatoriorum monumentis igne absumptis, vel heterodoxorum malitia interversis, crines Christi ac B. Virginis Deiparæ pio errore esse, seque possidere ob ipsorum similitudinem crediderint, atque etiam innocenter imperiti credant... Hoc igitur pacto, id est ab istiusmodi capillorum similitudine, tot diversis in locis, basilicis, aris, et Ecclesiarum favissis Christi Servatoris, ejusque Genitricis crines pie creduntur asservari : quos, si veteres exstarent tabulæ, et antiqui reliquiarum indices forent superstities, alicujus martyris, aut sanctissimæ ejuspiam feminae, quorum cæsariem vel tyrannus demessuerit, vel decidos collegerint Christiani, haud dubie capillos esse nosceremus, eosque multo dispari cultu et honore prosequeremur. At in quo involuntarius hic et innocens error Christianorum fidei, pietati, cultuique divino incommodat ? »

(6) Tom. XII *Annal.* ad an. 1123, n. 3, De capillis et velo B. M. V.

(7) *Disquis. reliq.* lib. 1, cap. 2, art. 2, sect. unica, pag. 90 et 91.

(8) *De septem Urbis eccles.*

(9) Lib. iv, cap. 4, art. 3, sect. 4, pag. 179, 180, 181 et 182.

II. — *Virginis sanguis et lac.*

1. Peseit argumenti affinitas ut de Virginis sanguine et lacte disseram: hi enim humores sunt, quos e martyribus, fortasse etiam a sanctis martyrio minime functis provenientes, et a veteribus fidelibus diligentissime perquisitos se custodire non paucae Ecclesiae gloriantur. Quo de argumento vide quæ tradidi de cultu SS. disputans, cap. 1, dissert. 7 [num. 7 et subsequent.], et rursus toto cap. 31 ejusdem dissertationis. Porro nulla, quam ego noverim, Ecclesia sanguinem Virginis a se servari nos docet. Quod mirum non est: Virgo enim naturali morte functa est. Nulla vere nobis occasio nota est, qua Virgo, dum mortalem ageret vitam, particulam aliquam sanguinis nobis superstitem reliquerit. Superest ergo ut hic tantum de lacte Virginis disseramus, quod nonnullæ Ecclesiae apud se servari affirmant: neque enim prætereamus oportet illud reliquiarum genus, quod irrident subsannantque Erasmus, Calvinus, alique non pauci (10), vindicant vero Catholici.

2. Portionem aliquam Virginei lactis fuisse a fidelibus servatam, is sibi facile persuadebit, qui compertum habebit fidelium ab antiquissimis ipsis temporibus studium, ut reliquiis sibi asciscerent, sancteque custodirent: de quo studio cum alibi copiose disseruerim (11), hic ab eo exponendo supersedeo. Quamobrem immerito irridebitur, qui hic meminerit virginei lactis a Ludovico IX sanctissimo Galliarum rege clero Toletano dono dati; quod quidem donum non præterit Mariana de rebus Hispaniæ agens (12), neque a verisimilitudine alienum est, quod hic memorat Ferrandus: « Pretiosissimi Virginei lactis guttulis Assisium in Italia, Ovetum in Hispania, Parisienses, Anicienses, Bisuntinos, Remenses, aliosque in Gallia potiri. » Minimæ enim sunt hæc portiones, quas si collegeris, facile una haud grandi ampulla comprehendes.

3. Nec præterit idem Ferrandus, miracula aliquando facta ab imaginibus Mariæ Virginis lac emittentibus, allegatque sanctum Antoninum doctorem illud, quod Virginis lac dicimus, fuisse miraculose procreatum (13).

4. Id si irrideant Protestantes, plasque narrationes carpant, quibus id traditur, tu id adduc, quod idem Ferrandus inculcat, aliquando scilicet ex secto martyrum capite profluxisse lac sanguini immistum. Notissima sunt verba sive Chrysostomi, sive alterius non utique contemnendi scripto-

ris, qui sic Paulum jam cœlitibus ascriptum alloquitur (14): « Qualis locus tuum, Paule, sanguinem excepit? qui lacteus apparuit in ejus veste, qui te percussit, qui quidem sanguis barbaricum illius animum reddidit melle dulciorem, et ut ipse una cum sociis ad fidem traduceretur, ita effecit. » Notissima quoque sunt, quæ in rem eandem tradidit Ambrosius, seu potius auctor serm. 68 olim Ambrosio ascripti, nunc vero 201 inter rejectos in Appendicem Augustinianorum, n. 2, quæ quidem verba describere hic juvat: « De Pauli vero cervice, cum eam persecutor gladio percussisset, dicitur fluxisse lactis magis unda, quam sanguinis. » Atque id ipsum enarrat etiam Guericus abbas, quem, si vis, consule (15).

5. Alia affinia huic exempla ecclesiastica monumenta præbent, e quibus unum seligo, quod in margine allego (16); quibus positus hæc nos docet Ferrandus (p. 176): « Hæc aliaque prodigiosi lactis miracula, quæ in servorum suorum gratiam et honorem edere dignatus est Deus, ansam dare potuerunt fidelibus... sibi persuadendi lacteum illum martyrum cruorem... e Virgineis Mariæ mammis fluxisse, eoque tanquam cœlesti Deiparæ lacte gloriandi; qua certe in re si quid peccatum est, oculorum, non animi is error fuit, quem indiscreta mirabilis, et nativi lactis peperit similitudo, coluit innocens inscientia, fides ac pietas confirmarunt. »

6. Quod si hæc ad retundenda Protestantium scommata et acres aculeos non suffecerint, tu eos mone, placuisse fidelibus per synecdochen nonnihil audacem, sed tolerandam, *lac Virginis* appellare abrasam ex antro quodam materiem, gypso, seu potius calci, et albido cæmento nonnihil similem, in quo antro fama est Virginem, ex Galilæa in Ægyptum pergentem, divinum Filium lactasse: qua occasione referunt incolæ, parietes antri illius Virgineo lacte nonnihil fuisse respersos. Describere hic quoque libet Ferrandi verba allegantis De Castro in rem suam: « Præter niveum, inquit ille (p. 88), Virginei lactis liquorem, memorat noster a Castro (17), alicubi lac Virginis appellari placentulas nescio quas e macerato tenuissimæ et candidissimæ terræ pulvisculo confectas; Deipara, Bethleem digressa, ut Ægyptum Herodianæ immanitatis vitandæ causa peteret, aliquantisper in spelunca latitans substitit, ubi lac Deo infanti coacta immulgere, aliquot guttis pretiosissimi sui lactis, ut fit, subjectam spelæi rupem irroravit... »

(10) Ferrandus verba Erasmi ex Colloquio, quod *Peregrinatio* inscripsit, refert, Calvinum quoque scommata. Vide quæ tradidit Ferrandus lib. 1, cap. 2, art. 2, sect. unica, pag. 87 et 88.

(11) *De cultu SS.* dissert. 7.

(12) Lib. xii *Hist. Hispan.*, cap. 8, illumque citat Ferrandus.

(13) Ferrand. lib. 1, cap. 4, art. 3, sect. 3, pag. 175 et 176.

(14) *Orat. sive homil. in SS. Petrum et Paulum,*

quæ quidem oratio sive homilia tributa Chrysostomo, et ex Metaphraste desumpta, legitur in Romano Breviario, 6 Julii.

(15) *Serm. 2, in Natali SS. apost. Petri et Pauli.*

(16) *Martyrol. Rom.* die 15 Julii hæc de S. Antiocho tradit: « Sebaste S. Antiochi medici, qui sub Adriano præside capite obruncatus est, cumque ex eo lac cum sanguine manaret, » etc.

(17) *Hist. Deip.* cap. 10.

Ad varias ægritudines abigendas, atque in primis ad femineorum uberum contractionem persanandam omni panacæa potentiores [placentulæ, quas antea dixit] conferunt, ejusmodi ab se visas laudatus scriptor testis est. Hocce igitur B. Virginis lac variis locis reperiri posse qui miretur, aut neget, plane est nemo (18). »

III. — *Zona, fasciola, velum, et vestes Virginis.*

CAPUT PRIMUM.

Momenta quibus innituntur ii qui Mariæ V. zonas possidere se aiunt.

1. Multa de aliis Virginis reliquiis expendenda se offerunt: ac primo quidem sese objicit Virginis zona, quam se a priscis usque sæculis possedissee affirmant Græci.

2. In summa veneratione fuisse habitam ab iisdem Græcis Virginis Mariæ zonam monumenta non pauca declarant. In collectione sermonum adornata ab egregio Aloysio Lipomano, episcopo Veronensi, duæ occurrunt orationes (19), Germani scilicet, archiepiscopi Constantinopolitani, et Euthymii monachi, recitatae in commendationem zonæ Deiparæ, et fasciarum quibus involutus fuit Christus Dominus. Zona autem, de qua hi disserunt, eam ipsam fuisse aiebant, qua suum purissimum corpus, dum viveret, cingebat Deipara, atque ex aliis quidem earundem orationum verbis liquet, sed potissimum ex subsequentibus orationis prioris, quæ scilicet a Germano composita fuit: « Zonæ illius, quæ sanctissimum illud corpus constringebat, et Deum, qui in utero celabatur, continebat; zonæ illius, quæ Dei arcam pulchre et honeste exornabat; zonæ, quæ sæpe humectabatur ex guttis lactis intemeratæ

Virginis: » ex quibus quidem postremis verbis conjiciunt nonnulli fasciam, de qua hi duo scriptores agunt, eam fuisse, quam mammillarem, aut strophium veteres appellabant: de qua quæstione nolo hic disseramus: præstantissimarum enim reliquiarum numero accensenda illa est, sive mammillaris ea fuerit, sive ea, quæ lumbos, aut aliam sanctissimi illius corporis partem ambierit cinxitque.

3. Utinamque sit, et unde accepta, et quanto in honore ea habita sit, discimus ex Euthymio alterius de eodem argumento, uti dixi, orationis, auctore hæc tradente: « Nam, ut scriptum invenimus in admiranda et semper resplendente arca in qua est pretiosa hæc zona recondita, a tempore Arcadii, qui olim imperavit in fide recte sentiens, quique fuit filius magni illius, et qui virtutibus refulsit, Theodosii, hic fuit reposita tricesimo primo ultimi hujus mensis (Augusti: September enim initium erat apud eos anni), salvaque, illæsa, et impolluta, ut videtis, permansit usque in hodiernum diem, nullo modo fœdata, aut offuscata, aut ejus colore ullo modo mutato, sed resplendens supra nivem, et tanquam modo ex cocino laborata, sic est proposita, virtute sancti, et vivifici, et adorandi Spiritus. » Vide etiam, quæ tradit Nicephorus *Historiæ* lib. xiv, cap. 49 [in ipso sanctioris mensæ tumulo zonam reposuit], et xv, 14.

4. Quanta vero populorum frequentia et celebritate festivitas in hujus zonæ veneratione et basilicæ eam servantis dedicatione instituta ageretur, subsequentia ejusdem Euthymii verba declarant: « Hodie celebrantur encænïa nostræ intemeratæ. Et quis ex viris terrigenis et ea, quæ sunt Dei, scientibus, non exsilierit et non præclare supra nivem dealbatus

(18) Notulam hic subjiciendam existimavimus, qua confirmatur et illustratur Ferrandi narratio. In opere cui titulus: *LES SAINTS LIEUX, Pèlerinage à Jérusalem*, par Mgr Mislin (Paris, 1858) legere est: « A peu de distance du couvent de Bethléem, vers le sud, est la *Grotte du Lait, Crypta Lactea*: elle porte ce nom d'après une tradition locale. La sainte Vierge serait venue souvent en ce lieu pour allaiter son divin Enfant; une goutte de son lait, en tombant sur cette pierre, lui aurait donné cette couleur blanche, et en même temps le don d'être utile aux nourrices.

« Quoi qu'il en soit, ce qui est certain, c'est que toutes les femmes des environs, Juives, Chrétiennes et Musulmanes, ont une telle dévotion pour cette grotte, qu'il y en a toujours qui viennent y faire leur prière. La roche dans laquelle se trouve la grotte est une craie extrêmement blanche et friable; on la réduit facilement en poudre, et on en fait de petits pains qu'on envoie dans tout le pays. Les étrangers en emportent chez eux comme objet de dévotion ou de curiosité. C'est une coutume qui date de fort loin. Il ne faut donc point s'étonner, disait Surius, que les pèlerins de ce pays distribuent avec grande révérence des pierrettes et pièces de terre qu'ils apportent des Saints Lieux de la Palestine, veu que c'est une ancienne dévotion des Chrétiens, comme tesmoignent S. Augustin et S. Grégoire, évêque de Tours, disant qu'en meslant ces pierrettes ou terres avec de l'eau,

« on en souloit faire des tablettes, qu'on portoit et « envoyoit par tout le monde pour la guerison des « malades. » Ici les nourrices qui ont perdu leur lait en prennent dans les aliments. J'ignore l'effet d'un tel remède; mais on y a recours si fréquemment que la grotte, qui étoit petite dans son origine, est déjà fort grande et s'agrandit encore chaque jour. On a aussi recueilli quelquefois une substance liquide qui suintait des rochers par les temps humides, et à laquelle on a donné le nom de *lait de Marie*, au lieu de *lait de la grotte de Marie*, ou *lait de montagne*. Il est probable que la plupart des fioles, sinon toutes, que l'on montre comme renfermant du lait de la sainte Vierge, n'est que du lait de cette grotte. » (Tom. III, pag. 31, 32, 33.)

Observationem quoque adjiciam, quæ ad rem recte pertinet et in tali quæstione non absque pretio erit. Anno 1854, ab Em. cardinali archiepiscopo Turonensi, commissionem habui aperiendi capsellam argenteam et recognoscendi reliquias sanctorum in ea inclusas. Inter cætera, inveni quoddam fragmentum petrae, marmori similis et nivei coloris, in pergamento involutum super quod legebantur verba scripta: *De lacte beatæ Virginis.* (J. J. B.)

(19) Tom. VI *Vitarum SS. priscor.*, 31 Aug., pag. 214 b et seqq.: « Enconium in adorationem venerandæ zonæ sanctissimæ Deiparæ, et in depositionem sanctorum fasciarum Domini, et Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi, » etc.

fuerit, et animo et moribus mutatus? Ita enim in his erimus sine periculo, si maxime cum metu et tremore et spiritali exultatione in id ingrediamur. Hodie templum dedicatur hujus gloriosæ Dei Matris, in quod ab oriente et occidente, a septentrione et mari omnes ardentem et fideliter confluunt, et spirituales cultus cum timore peragunt, et Deum ex corde non cessant glorificare a media nocte, atque adeo perpetuo, prompto et alacri animo, assimilati angelis et archangelis. Hodie dedicatur templum Regis Christi Matris, in quo omnis Scriptura a Deo inspirata et utilis legitur ad utilitatem animarum innumerabilium. Etenim ex quovis Christianissimo ordine in id magno studio confluunt pontifices et reges, principes et magistratus, divites et pauperes, immatura ætas et piarum feminarum caterva. »

5. Tanto sane in honore zona, quam dicimus, fuit, ut celebrem atque adeo feriatum diem illius solennitas fecerit, atque inter præcipuas Græcorum festivitates a Manuele imperatore reposita fuerit (20). Eximia ejusdem zonæ præconia textum Græcorum Menologia (21), et Mariale sancti Josephi hymnographi (22), quæ consulat, obsecro, lector.

6. Portionem nonnullam ejusdem zonæ in variis Latinorum urbibus servari, tum ex aliis, tum certe ex Ferrando assequimur hæc tradente (p. 83): « Sileo Romam, Aquisgranum, Brugas, Atrebatum ex eadem zona se nonnihil habere merito gloriari. Hujus Mariæ zonæ particulam spectandam et prægnantibus iterumque ferentibus (ut puer vidi) præcingendam exhibent Anicienses canonici. Legere me memini eandem zonæ virginæ portionem Anicio recens allatam fuisse ad reginam Christianissimam parturientem, » etc.

7. At ne honor hic nostris regionibus desit, Pra-

(20) Propter depositionem venerandæ zonæ Virginis immaculatæ.

(21) In Menologio Græcorum jussu Basilii imperatoris edito, et Urbini an. 1727 typis evulgato, ad 31 Augusti diem hæc occurrunt: *Depositio venerandæ zonæ sanctissimæ Deiparæ*. « Arcadius, Magni Theodosii filius, venerandam sanctissimæ Genitricis Dei zonam Hierosolymis educens, ubi usque ad illa tempora una cum pretiosa veste fuerat a quadam virgine asservata, eamque Constantinopolim transferens, deposuit in elegantii bibliotheca, quæ *Sancta Urna* fuit appellata. Quadringentis post annis Leo imperator hanc sanctam urnam aperuit propter uxorem ipsius Zoen ab impuro spiritu vexatam, quæ divina visione digna habita fuerat, atque admonita fore ut, si ei veneranda zona imponeretur, incolumitatem obtineret. Itaque reperta fuit adoranda zona, perinde ac recens contexta, refulgens, aurea signata bulla et codicillo adamussim indicante annum, indictionem et diem, quia Constantinopolim fuerat sacra zona asportata, utque imperatoris manibus intra thecam deposita et ab ipso signata. Eam amplexus est imperator et per manum tunc temporis patriarchæ super imperatricem explicata, a morbo liberam eam effecit. Cunctis demum Salvatore Christum glorificantibus, atque immaculatissimæ ejus Matri hymnos pro gratiarum actione reddentibus, reposita fuit sancta zona in veneranda urna, in qua antea exstabat. » Atque huic quidem miraculo testificando adjungitur auctoritas

tum, olim nobile oppidum, nunc non ignobilis Etruriæ urbs se pariter Deiparæ zonam possidere affirmat, non eam quidem, quod Constantinopolitani se possidere, monebant (23), sed aliam ab ea diversam, illam scilicet ipsam, quam Virgo Deipara, sancto Thomæ apostolo, qui ad curandum Mariæ modo defunctæ funus properaverat quidem, sed tardius, quam res exposcebat, advenerat, dono dederat. De hoc cingulo luculentissime agit vir præstantissimus Joseph Blanchinus Pratensis, doctor, peculiari libro eo de argumento instituto, cujus libri capita et paginas, ut certa dictis accedat auctoritas, in margine allego (24). Censet itaque, quod jam dixi, cingulum, cujus possessionem Prato asserit, illud ipsum esse, quod Maria sanctissima jam ad cælos corpore elata, Thomæ apostolo dedit: quæ quidem assertio postulat eorum veram esse sententiam, qui affirmant Mariam, cum proxime ante mortua esset et cælo corpore elata, Thomæ, qui tardus advenerat, zonam, qua suum corpus cinctum fuerat, dedisse: quæ quidem narratio vetustissima fama prodita est et de eo argumento hæc habet Jacobus a Voragine [seu, si vis, a Varagine] (25): « Statimque anima [Mariæ] ad Mariæ accessit corpusculum, et de tumulo prodit gloriosum: sicque ad æthereum assumitur thalamum, comitante secum multitudine angelorum. » Thomas autem cum abesset et rediens credere recusaret: « Subito zonam, qua corpus ejus præcinctum fuerat, ab aere recepit illasam: ut vel sic intelligeret, quod taliter fuisset assumpta. »

8. Hoc porro cingulum a Michaelē quodam Pratensi oppidano, qui illud a socru filię amantissimæ, marito insecio, et clam, dono acceperat, Hierosolyma Pratum delatum est (26), ac deinceps, dum idem Michael mortui esset proximus, Uberto præposito

alterius Græcorum Menologii, illius scilicet quod edidit præclarissimus cardinalis Sirletus, illatumque illud est in Collectionem Henrici Canisii. En allegati Menologii verba: « Die 31 Augusti, Commemoratio pretiosæ zonæ sanctissimæ Dei Parentis Mariæ, repositæ in venerabili ejus ade; cum zona ipsa relata est ab episcopatu Zelæ sub Justiniano imperatore, et factum miraculum per impositionem zonæ super reginam Zoen, conjugem Leonis imperatoris. »

(22) *De pretiosa zona B. Virginis*, etc., pag. 21, Marialis S. Josephi hymnographi a piissimo Hippolyto Marraccio editi. Vide etiam, quæ ad hunc canonem (scilicet 5) adnotat idem piissimus Marraccius, pag. 412 Marialis Josephi hymnographi; recenset enim alios, qui in commendationem hujus sacræ zonæ orationes, aliæque scripta composuerunt.

(23) Blanchinius libelli mox allegandi capite 2, pag. 12.

(24) « Notizie istoriche intorno alla, sacratissima cintola di Maria Vergine, che si conserva nella città di Prato in Toscana, descritte dal dott. Giuseppe Bianchini, da Prato. »

(25) *De Assumpt. B. Mariæ Virginis*.

(26) Cap. 5, pag. 12 et seq. « Or nelle mani di questa fanciulla ritrovandosi la cintola, egli accadde ch'il nostro Michele, nel tempo ch'in Gerusalemme si tratteneva, vide costei, e tenendosi preso della sua bellezza... occultamente la sposò... Io per dote della tua sposa oro od argento non ti darò... ti darò bensì in luogo di dote una cosa tanto preziosa... »

dono datum. Porro cum præpositus sibi in animum inducere non posset, cingulum sibi a Michaelē traditum, illud ipsum esse, quod Thomas apostolus a Maria sanctissima acceperat, per miracula illius dubitatio ablata est, confirmatique in ea persuasione tum præpositus ipse, tum Pratenses reliqui: quæ quidem miracula piissimus Blanchinus, cap. 4, pag. 21, et subsequentibus recenset.

9. Neque vero ea tantum miracula describit, quæ Michaelē sacri cinguli delatore adhuc vivente contingere, verum etiam alia adjicit, quæ eo mortuo ad excellentiam sacri hujus cinguli testificandam edita sunt. Consule, obsecro, quæ cap. 6, pag. 58 et subsequē. describit piissimus vir, qui non modo miracula per Pratense ipsum cingulum peracta describit, verum etiam peracta per quoddam cingulum, quod simillimum Pratensis cinguli formatum fuerat (27).

10. Cave autem putes, miraculis tantummodo in eam sententiam adductos fuisse Pratenses. Adducti sunt etiam majorum suorum testificatione, et antiquioribus monumentis, quæ plurima sunt, unumque ex iis est Venetorum lingua conscriptum (28), de quorum numero nonnulla sunt vetustissimo caractere conscripta (29), multisque ex iis adjicitur annus, quo monumentum illud confectum est, qui annus ad sæculum xiv pertinet (30). Integra ipsa narratio cum eo Italicæ scriptiōis genere composita sit, quo composita sunt præstantiora monumenta Italicæ lingua conscripta, sæculum indicat, quo edita illa est: ideoque se prodit exaratam, evulgatamque sæculo xiv, fortasse etiam nonnihil ante.

11. Caput porro 7 totum impendit in ostendendo Pratensium studium in custodiendo eo, quod dicimus, cingulo, in augenda promovendaque ejusdem cinguli veneratione, ac cultu, denique in describenda severissima, ac pene truci morte, cui, ut aliis exemplo ea esset, subdiderunt Joannem Ser Landetti Pistoriensem, quem Musciattinum appellare consueverant, propterea, quia hoc sanctum cin-

e questa è la cintola di Maria Vergine Madre di Dio, la quale avendola ella data nella sua Assunzione al cielo all'apostolo S. Tommaso, egli poi, » etc.

(27) « Trovavasi nella città di Casale in Monferrato maestro Giovanni Manzi da Prato, teologo e frate carmelitano, e per la bontà di sua vita, e per la sua dottrina, da Guglielmo marchese di Monferrato in molto pregio tenuto; quando donna Violante marchesana di Monferrato e moglie del detto Guglielmo, essendo gravida s' infermò e non potendo partorire e da' medici tutti venendo giudicata fuori d'ogni speranza mortale, andò a visitarla il padre Manzi, e dopo averla saggiamente confortata, la persuase volersi con viva fede al patrocinio di Maria Vergine raccomandare, acciocchè per gloria della sua preziosissima cintola, che in Prato si conservava, si degnasse d'ottenerte dal suo divino Figliuolo la vita e la sanità. E conoscendo il medesimo padre Manzi la divozione, che questa signora allor cominciò verso la cintola a concepire, e la speranza ch'ella aveva di dover guarire e liberarsi, le mostrò subito una cintola fatta a somiglianza della cintola di Maria, e che questa toccata avea, poi sopra di lei la pose e tosto i dolori cessarono ed immediata-

gulum Pratensibus eripere studuerat, ut Florentinis dono illud daret, ac sacrilegi furti præmium ab iis reciperet. Caput autem 8 insumit in exponendis nonnullis dissidiis, quæ ecclesiasticos inter et sæculares exorta sunt in describenda translatione ejusdem sacri cinguli, occasione oblationum sacro illi cingulo factarum e minus nobil' in nobilissimum illud sacellum, in quo nunc servatur, in recensendis ornamentis, quibus et idem sacellum, et sacra illa ædes, in qua detinetur, decorata sunt, in describenda denique egregia illa theca, in qua custoditur. Nonum vero caput assignat exponendis operibus piis, quæ vel sacræ illi ædi adjuncta sunt, vel in ea exercentur, exponendo quoque concursui populorum, confluentium scilicet ad idem cingulum venerandum. Decimum piissimus Blanchinus iis tribuit præstantibus viris, qui vel sanctitate, vel dignitate, vel aliis nobilibus titulis eminentes sanctum hoc cingulum visitantes venerati sunt. In priorum ordine [sanctitate scilicet eminentium] exstant Bernardinus Senensis, B. Ugo Panziera, beatus quoque Brunettus de Rubeis, et B. Elias de Miglioratis Pratenses ambo, et Augustinianorum ordinem professi, B. Augustinus Favaroni Augustinianus pariter, ordinis sui generalis, tum Nazarenus archiepiscopus, et Censenæ episcopus, idemque doctissimus, B. quoque Cherubinus a Spoleto, et P. Benedictus Bacci Franciscani ambo, et pietate insignes.

12. Descendens vero ad eos, qui ecclesiastica dignitate præstantes sacro huic cingulo venerationem adhibuere, Alexandrum V comitantibus multis cardinalibus, archiepiscopis, et episcopis aliisque prælatis idem cingulum palam coluisse affirmat (31). Meminit etiam deinceps cardinalis Albanensis, aliorumque cardinalium, et præsulum. E sæcularibus vero principibus, qui eundem honorem sacro Pratensi cingulo detulerint, quem nobis exhibeat, seligit Ludovicum Neapolitanum regem (32), Magnum equitum Hierosolymitanorum

mente una figliuola partorì e così libera restando, sana come prima, ritornò. » (Pag. 43.)

(28) Cap. 5, pag. 28: « Ma molte e molte (relazioni di questa traslazione da Gerusalemme a Prato) in diversi luoghi e specialmente nella città di Firenze se ne custodiscono, ove io ne ho vedute in gran copia... scritte non solo in carta, ma per la maggior parte in carta pecora ancora: e tutte qual più e qual meno di antichissimo carattere, tra le quali io ne ho vedute altresì nella celebre libreria Stroziana scritta in linguaggio Veneziano et di lettera antichissima. »

(29) « Nel principio di questo libro MS. è notato MCCCXC, 15 Aprile... adi xxv di Luglio, 1375, » etc. (Pag. 50.)

(30) « Si può estimare uguale ai trattati spirituali del beato Ugo Panziera da Prato frate minore di S. Francesco, il quale del 1300 e prima ancora fioriva (pag. 52). Voi tutte genti sappiate, che quando la nostra donna passò di questa vita, » etc. (Pag. 35.)

(31) « Essendo stato nel concilio di Pisa creato pontefice: giunse a Prato, » etc.

(32) « Passerò a far parole de' cardinali, e d'altri

n-agistrum, Julium de Varano Camerini dominum, marchionem Mantuæ, illius quoque uxorem, aliosque plurimos, quorum seriem texit ille, jungitque Mediceis principibus, quos eximios hujus sacri cinguli cultores asserit et describit.

15. Undecimum vero caput tribuit enumerationi Romanorum pontificum, qui ad augendam populorum pietatem, indulgentias hujus sancti cinguli cultoribus concesserunt; enumerationi quoque scriptorum illorum, qui vel saltem affirmant, vel saltem indicant, in ea se esse sententia, quæ cinguli illius de quo disserimus, honorem tribuit Pratensi oppido: sunt vero Georgius Vasarius, Philippus Balducci, Ferdinandus Leopoldus del Migliore, Seraphinus Razzi, alique non pauci, quos ille allegat, loca adjiciens, in quibus id aiunt. Et hæc quidem ad asserendum vindicandumque Prato cingulum, quod dicimus, ex piissimo Blanchino prolata sint satis: quæ enim in libro suo deinceps adjicit, Prati quidem præstantiam exhibent, sed nullas cinguli hujus vindicias habent.

CAPUT II.

Quænam de expositis proxime superiori capite cingulis nostra sententia sit.

1. Censeo autem in primis ea, quæ de Constantinopolitano Virginis cingulo dicta sunt, valde probabilia esse: laudatissimis enim monumentis innituntur, qualia ea sunt, quæ capite superiori protulimus. Si itaque ea exceperis, quæ Saussajus ad asserendam vindicandamque translationem sacri Mariæ cinguli Constantinopoli in Gallias docet, facile dices eas Galliarum Ecclesias, quas portione aliqua hujus cinguli ditatas Saussajus affirmat, revera ea portione potiri.

2. Censeo, secundo, haud immerito gloriari Pratenses de Virginis cingulo ab iis possessore: sunt enim, ut juristarum locutionibus utar, in possessione, in qua eos confirmant populorum consensio, et virorum probatissimorum, atque adeo Ecclesiæ ipsius aut expressa, aut certe tacita approbatio; venerati sunt enim, venerantur nostris ipsis temporibus cingulum istud viri piissimi, ipsi quoque ecclesiastici præsidēs, quorum curæ est seligere reliquias falsas a veris, has approbare, rejicere illas.

3. At quid [respondent hic critici], quid, inquam, repones iis reprehensionibus, quas viri cordatissimi in hoc argumento exhibent? Falsa sunt, inquiunt, ea quibus narratio hæc innititur: incredibilia sunt quoque, quæ adjiciuntur: facillime vero dissolvuntur ac convelluntur ea momenta, quibus hujusmodi opinio fidit. Hæc porro tria objectionum capita sic particulatim exhibent. Falsa sunt, quæ traduntur

de zona a Virgine in cælos corpore assumpta Thomæ data, ne scilicet incredulus persisteret, et pervicax in deneganda fide apostolis asserentibus Virginem in cælos fuisse etiam corpore assumptam. An enim id certo noverant reliqui apostoli, quos nonnulla alia apocrypha docent diu perstitisse ancipites, dubiosque, num revera Maria corpore fuerit assumpta; diuque post Mariæ sanctissimæ obitum id didicisse? An non etiam nonnullæ piæ revelationes affirmant Mariam, nonnisi post quadragesimum ab obitu diem, in cælos fuisse corpore elatam? Tum vero non potuit Maria Thomam certum facere de sua corporis in cælum elatione, si nondum elata fuerat? An etiam apostolum Thomam diu post receptum Spiritum sanctum, ideoque ditissima gratiæ dona, adhuc infidelem esse vis, et obfirmato animo reliquis asserentibus pertinaciter obsistentem? Hæc, aliæque affinia, quæ critici in medium proferunt, manifesto ostendunt, futilem esse fabulam, qua tamen unice Pratensium persuasio [sic enim appellare eam libet] innititur: quam ipsam fabulam consultius confecere, qui Thomæ a Virgine datam zonam aiunt, ut is suæ dilectionis pignus aliquod, et monumentum haberet: quam tamen fabulam, quomodocunque illam coagmentantes consarcinesque, probati quilibet viri irridunt, despicuntque. Emunctæ naris erat procul dubio Joannes [seu, si vis, Jovianus] Pontanus, idemque probus, et eximius Virginis cultor, quod facile assequeris ex iis, quæ in illius Vita valde probabilis scriptor Cl. de Sangro narrat. Audi porro quam lepide Pratenses, atque adeo quoslibet hujus cinguli cultores Pontanus irrideat (55): « Pratum inde [Luca] profectus, quo mortales omnes conveniant [festus enim dies erat], cives, incolas, advenas ita in cingulum illud divæ Matris intentos vidi cunctos, uti confestim inde abierim. Quæ enim scabies superstitione scabiosior? » hic tamen dialogus impune legitur a Catholicis, quanquam dialogus ille, qui *Charon* inscribitur, æquissime a Romanis censoribus proscriptus sit.

4. Sed ne severiores criticos tantum proferam, mitissimum in judicando affirmant omnes Antoninum antistitem Florentinum pietate et doctrina celebrem. Is tamen fabulam quam dicimus irridet ac despicit, hæc scriptis tradens (54): « Quod autem Thomas in transitu B. Mariæ non affuerit, et postea veniens, dubitaverit de corporis ejus cum anima assumptione (55), et ideo Virgo Maria cingulum suum ei dederit, et apparens in testimonium hujus, apocryphum est et non credibile. » Seque alienissimum a Pratensium opinione prodit, dum hæc subjicit: « Licet satis pie credi possit, cingulum ejus [Deiparæ] haberi in terris, quod dicitur Prati esse,

drelati, » etc... Il cardinal Niccolao da Prato... Il cardinale Agapito Colonna, etc.

(55) In dialogo, qui *Antonius* inscribitur, et a Blanchino ipso allegatur.

(54) *Histor.* part. 1, tit. 6, cap. 10, § 4.

(55) In vetustissima editione vocula quædam additur, quæ fortasse indicat *sed*; tum vero hunc sensum habet: « Quod etiam dubitaverit Thomas de assumptione corporis B. M. » cum anima; item ut jam pridem dubitaverat de resurrectione Christi.

et populo ostenditur. » Etenim dum dicit *satis pie*, illud genus pietatis indicat, quod affine simplicitati est; ideo ne non audeat dicere: *Prati exstat* (seu servatur), sed dicitur *esse*: nolens scilicet auctoritatem, tametsi modicam, suis dictis Pratensium opinioni, quam falsam putabat, adjicere: vel, si vis, monet pie credi exstare quidem in terris cingulum Virginis, sed non esse credibile, quod illud fuerit a Virgine Maria jam in cœlos assumpta datum Thomæ apostolo, qui sibi in animum inducere non potuisset Virginis corpori animam restitutam, ut eum ab hac opinione, seu infidelitate averteret; etenim « hoc apocryphum est, et non credibile. » Profecto adeo incredibilis visa est ea narratio, ut absit omnino a multis cæteroqui apocryphis narrationibus. Consule, obsecro, quæ de Virginis Assumptione traduntur in *Speculo historiali* Vineentii Burgundi, seu Bellovacensis [lib. vii, cap. 75, et sex subseq.]; ea quoque, quæ in apostolica Historia temere Abdæ tributa lib. ix, de sancto Thoma habentur, videbisque me vera scribere; Pratenses tamen credi jubent cingulum, quod venerantur, illud esse, quod a Virgine corpore in cœlos elata Thomæ donatum fuit.

5. Illud autem hac in re est advertendum maxime, illum ipsum Jacobum a Voragine, seu a Varagine, cui a Melchiorre Cano, aliisque probabilibus criticis reprehensioni vertitur, quod nimio plus credulus sit, neque a fabulis excipiendis, inque narrationes, quas lectori præbet, inserendis alienum; ipsum, inquam, Jacobum a Voragine hæc scripsisse (36): « Thomas autem cum abesset, et rediens credere recusaret, subito zonam, qua corpus ejus præcinctum fuerat, ab aere recipit illæsam: ut vel sic intelligeret, quod totaliter fuisset assumpta. Hoc autem totum, quod prædictum est, apocryphum est: de quo ait Hieronymus in epistola, sive sermone ad Paulam, et Eustochium. Ille sane libellus vere apocryphus est censendus: nisi quod ad aliqua fide digna, quæ videntur a sanctis approbata, quæ sunt novem: scilicet quod promissa sit, et exhibita Virgini omnimoda consolatio; apostolorum omnium congregatio; sine dolore consummatio; sepultura in valle Josaphat præparatio; exsequialis devotio Christi, et totius curiæ cœlestis obvitiatio; Judæorum persecutio; miraculorum in omni causa condecens coruscatio; in anima simul, et corpore assumptio. Porro alia multa sunt ibi posita, potius ad simulationem quam ad veri-

tatem: ut quod Thomas non adfuerit, et vehementer dubitaverit; et his similia, quæ per se patent, quod sint relinquenda potius, quam asserenda. »

6. Incredibilia sunt porro, quæ in eadem narratione a piissimo Blanchino pag. 14 descripta exstant: scilicet adeo neglectam fuisse zonam illam, ut simplici sacerdoti tradita fuerit servanda, qui tamen eam tam levi habebat in pretio, ut vimineo canistro detineret, si tamen detinebat, et non potius uxori detinendam, servandamque reliquerit. Nulla sigillorum mentio fit, quibus authentica redderetur, nulla argentæ thecæ, aliorumque hujus modi ornamentorum, quibus decor adjici consueverat sacris lipsanis. An aliquid huic simile occurrit in theca illa, quæ sacram Virginis zonam Constantinopoli detentam servabat? An etiam simile verum est, neque presbyterum, neque alium quempiam, cum subreptam perspexere zonam illam, furem perquisivisse? quandoquidem novimus Græcos fuisse suorum lipsanorum studiosos, ut Innocentium III compulerint, ut anathematum minis Latinos cogeret ad eis reddendam Virginis imaginem, in qua spiritum Virginis requiescere aiebant. Adjice formam ipsius zonæ, quæ integra adhuc est. An si Virginis zona ea fuisset, non studuissent episcopi, et populi particulam aliquam ex ea decerpere, ideoque ex parte saltem aliqua imminuere? Adde qualitatem. Afirmat piissimus Blanchinus cingulum hoc viridi colore imbutum esse: aureis quoque filis intextum (37). Porro viridis color apud Orientales feminas, præsertim ætate provectas, non censetur fuisse usitatus. Virginis quoque moderatio, ac paupertas nos credere vetat filis aureis intextum fuisse cingulum, quo, dum viveret, utebatur, quodque proinde a corpore, quod circumambiebat, ablatum Thomæ dono dare voluerat. Audi quid eximius Baronius Nicephorum allegans, qui ea, quæ tradit, ex Epiphanio se desumpsisse affirmat; audi, inquam, quid eximius Baronius de Virginis vestibus, et velamine capitis tradit, quibus sane cingulum conveniens fuisse, indubitatum esse videtur (38): « Vestimentis, quæ ipsa [Deipara] gestavit, coloris nativi contenta fuit: id quod etiamnum sanctum capitis ejus velamen ostendit. »

7. Superest tertia propositio adhuc probanda: scilicet facile dissolvi argumenta quibus Pratensium opinio fidit. Sunt vero miracula; testificatio scriptorum; populorum, atque adeo principum concursus ad eam venerandam, ideoque persuasio de

(36) *De Assumpt. B. M. V.*

(37) Pag. 26. « Prima di passare più avanti nella Storia della sacra cintola, mi piace di andare in questo luogo descrivendola. Ella non è di seta, ma bensì di una certa roba, che molto allo stame, ovvero per meglio dire, al pelo di Capria, o di Cammello si rassomiglia: il colore è verde chiaro, leggermente cangiante in cenerognolo; ed è sparsa di qualche sottilissimo filo d'oro. Ella è larga un dito mezzo; lunga poi un braccio, e un quarto di misura Fiorentina; ed ha nell'una, e nell'altra es-

tremità alcune pendenze lunghe un terzo di braccio in circa, in cima alle quali sono alcune nappi, a foggia di bottoni bislungi; il tutto della stessa roba, e dello stesso colore. Con queste particolari proprietà si distingue la cintola di Maria Virgine, che in Prato si venera; le quali, siccome per lo passato da quasi infinite persone è stato fatto, possono anche adesso da chiunque, che talento, ne abbia, con santa e divota curiosità non meno vedersi, che insieme venerarsi. »

(38) Ad an. Christi 48, n. 26.

eiusdem cinguli præstantia. Sic porro ea facile diluuntur. Si vera sunt ea miracula [ea enim, quæ de Michaelē hujus cinguli delatore circumferuntur, vereor ne veris miraculis accenseantur, fortasse etiam non ea omnia, quæ de obsessis narrantur, miracula vera fuere; sæpe enim in hoc genere fraus, timor, opinio mentito miraculorum pallio se contegunt]; si vera, inquam, miracula ea sunt, tum celebris Guericci regula afferenda est: exauditas scilicet fuisse fidelium preces, non quo veræ reliquæ adhibita sint, sed quod preces eæ æquissimæ essent, et misericors, et omnipotens Deus, qui facile per se nos exaudiri, neque reliquiarum ministerio ad nobis opitulandum eget, eas exaudierit. Et revera ipsemet piissimus Blanchinus affirmat simile Pratensi cingulum opem tulisse uxori marchionis Montisferrati in partu laboranti. Si certum miraculum protulisset Blanchinus, quod factum foret ad ostendendam *authenticitatem*, ut ita appellem, Pratensis cinguli, tum assentire: dum non profert, probationes ex miraculis, quæ per Pratense cingulum facta ait, imbecillæ sunt et infirmæ.

8. Scripturum porro, qui afferuntur, auctoritatem eludi aiunt a præstantioribus scriptoribus, qui cingulum Pratense despiciunt. Jam attulimus Pontani, sancti Antonini, et Jacobi a Voragine monita, quibus quidem abunde occurrimus scriptis eorum, qui a piissimo Blanchino adducuntur, de quibus nemo unus est, qui Antonino æquari possit. Ad hæc: ipsemet Blanchinus haud obscure indicat, non multo habendam esse in pretio auctoritatem eorum monumentorum, quæ ipse profert: quandoquidem in eo, quod ipse seligit, ut totum producat, errorem non levem detegit; qua quidem re plane assequimur, quales scriptores alleget (39).

9. Populi vero si venerantur Pratense cingulum, propterea venerantur, quia dictum iis est hujusmodi cingulum olim ad Virginem pertinuisse, sanctissimique illius corporis contactu fuisse sanctificatum, non quod perpenderint Pratensium momenta, quibus perpensis, tum denique pronuntiarint, revera cingulum ejus possessione gloriatur Pratum, olim ad Virginem pertinuisse. Idem dic de principibus, quicumque ii fuerint. Ostende pontifices, cardinales, episcopos exquisisse, num firmis fundamentis eorum opinio innixa sit, qui potant Pratense cingulum adhibebitum fuisse aliquando a Virgine: quanquam ex eo, quod inviserint Pratensem Virginis ædem, inferre minime potes eos cingulum, quod dicimus, fuisse veneratos. Solent principes, ii præsertim, qui vel ecclesiastica dignitate, vel pietate eminent, præstantissimum templum urbis, seu

oppidi illius, ad quod pervenire, statim visere, atque in eo Deum, Virginem, et angelos, sanctosque loci illius præsidēs venerari. Qua occasione iis solent ejusdem loci ecclesiastici reliquias pretiosiores ostendere: neque vero tum perquiri mos est, num sinceræ, et probatæ, an suspectæ, et minus probabiles eæ reliquæ sint. Id quoque factum reor ab iis dignitate et pietate præstantibus viris, a quibus Pratense cingulum veneratione affectum ais. Ut probatio tua vires non leves habeat, ostendendum est adhuc [idque antea monui] inquisitam approbatamque fuisse ab iis, quos ais, ecclesiastica dignitate præstantibus, et principibus viris, cinguli Pratensis authenticitatem. Id dum adhuc desideramus, probatio hæc tua deficiens est, et contemptui a criticis habita. Contemptui quoque habita probatio desumpta ab oblationibus, et donis factis sacræ illi ædi, quæ possidet Pratense cingulum. Nimirum populi oblationibus, et divitiis, de quibus antea diximus, auxerunt eam ædem, quia persuasum erat illis, Mariæ cingulum in ea servari. At queritur adhuc, num jure meritoque, an vero temere in eorum animis opinio hæc insederit, aiuntque critici, immerito eam insedisse. Hactenus ii, quibus minime persuasum est Virginis cingulum a Pratensibus possideri.

10. Quid vero nos ad hæc? laudari quidem a nobis Blanchini pietatem et studium, quo patriæ suæ adsciscere nititur pretiosissimum Mariæ sanctissimæ donum: at certe studio hoc suo, minime sublatas esse difficultates, quas critici adversus Pratense cingulum promovent. Porro duo responsum genera adhibita audiui a viro probò literatoque, et in theologicis studiis exercitatissimo. Horum primum est, Pratenses jam dudum in sacri hujus cinguli possessione positos, cum se monumentis, quibus authenticum illud esse ostenderent, destitutos conspicerent, ea de re doluisse quam maxime, usquedum consilium cœpit quispiam e civibus acta ea cudendi, quæ postea magno plausu excepta a Pratensibus sunt. Quod sæculis iis, in quibus critices studium negligebatur, et ea omnia a populo excipiebantur, quæ pietatem quomodo-cunque alerent, inusitatum minime fuit: idque facile ostenderem, nisi notissimum cunctis foret, idque manifesto probassent eximii viri Ruinart, Mabillon, iique etiam præstantes critici, qui Bollandi curam studiumque imitantur, ut sincera sanctorum Acta nobis exhibeant.

11. Est alterum in eo positum, ut moneamur cingulum, de quo disserimus, ex eo lipsanorum genere esse, quæ sanctificata, nonnulli *partialia* appel-

(39) « E non si creda già, che solo intorno alla Relazione, che io intendo di rapportare, queste mie osservazioni fare si possano; poichè, su quasi tutte l'altre, che moltissime sono, vi saria luogo di fare le stesse riflessioni, a riguardo dell'essere elleno d'una antichità non molto inferiore: e solamente è stata questa da me scelta trall'altre, per la purità della lingua, colla quale è distesa. D'una cosa però

ragion vuole, che io il Leggitore avvertisca. Leggesi in questa Relazione, che quando Michele diede la cintola al Proposto Uberto, era l'anno 1141, ma ciò non è vero, poichè, quando Michele tornò a Prato colla cintola, era l'anno 1141, ma quando la diede al Proposto fu intorno all'1174, come abbiamo altrove scritto, sul fondamento di antiche e sicure memorie. » (Pag. 32 et 33.)

lant. Scilicet luculentissime alibi ostendi, contactu, benedictione, sæpissime etiam portione aliqua authenticarum reliquiarum immista, fuisse factas nobiles reliquias, et principibus viris, aut civitatibus datas, ut eas venerarentur. Recole, quæ de cultu sanctorum agens dissert. 7, cap. 3 et 4; dissert. 8, cap. 21, tradidi. Fac itaque filum aliquod vericinguli B. M. V. quod Constantinopoli, aut alia quavis urbe detinebatur, fuisse exceptum, cinguloque, quo Pratenses nunc potiuntur, insertum, tum habes Virginis sanctissimæ cingulum [per synecdochen scilicet, quo *pars totius* vocabulo denominatur]: causam quoque habes, cur auri portio immista eidem cingulo sit; solebant enim veteres fideles pretiosioribus reliquiis ea, qua poterant ratione, decorem nonnullum ex auro, et gemmis intextis adjungere (40); causam pariter habes, cur integrum illud cingulum sit: cur miracula per illud edantur, cur in veneratione habitum jam dudum sit, cur denique a privato viro possessum primitus fuerit: cur denique non exquisierint illud cives, in quorum ditione antea erat [poterant scilicet aliud parilis dignitatis, simillimo studio adhibito, sibi asciscere], evitasque objectiones omnes, et scrupulos, quos critici adversus Pratense cingulum urgent. Num hæ evasiones Pratensibus acceptæ futuræ sint, annon, ipsi dicent; mihi satis est, non modò objecta a criticis offendicula proponere, verum etiam ea describere, quibus viri probabiles, pii, iidemque litteratissimi monent posse Pratenses criticorum objectiones, atque aculeos effugere. Utcunque sit, libet lectori subjicere probabile monumentum, quod doctissimus, idemque humanissimus præsul Joseph Garampus mihi misit, ut eo prolato coronidem veluti huic quæstioni apponerem, auctoritatem quoque nonnullam Pratensium persuasioni adjicerem. En illud: « Ex Registro anni IX Clem. P. P. VI. lib. III, part. II, epist. 299: Clemens episcopus servus servorum Dei dilectis filiis, . . . abbati monasterii Sancti Pentaleonis Lucanæ diocesis, ac. . . Priori sæcularis Sanctæ Mariæ foris portam Lucan, ac Philippo de Rubeis canonico majoris Lucan. Ecclesiarum salutem, et apostolicam benedictionem. Exhibita nobis pro parte dilecti filii Joannis de Parma præpositi plebis sancti Stephani de Prato Pistoriensis diocesis petitio continebat, quod licet ab olim, ac a tempore, et per tempus ejus contrarii memoria non existit, cingulum B. M. Virginis concessum et commissum fuerit præposito dictæ plebis, ac ejus conservationi et custodiæ per quemdam Michaellem de Prato laicum dictæ diocesis, ipsumque cingulum per præpositos dictæ plebis, qui fuerunt pro tempore et eorum auctoritate fuerit repositum, conservatum et custoditum reverenter ac decenter infra chorum dictæ plebis in quadam cappella et altari ad hoc solum deputatis, et ostensum fuerit in dicta ecclesia, singulis in Nativitatis

et aliis festivitatis ejusdem gloriøsæ Virginis per ipsos præpositos, vel ad mandata ipsorum per canonicos dictæ plebis, et propterea ad ecclesiam, cappellam, et altare prædicta, præsertim in festo Nativitatis ejusdem, ac etiam aliis anni temporibus multæ gentes venire et confluere consueverunt, et quod propter devotionem, ac multa et magna miracula, quæ in dicta ecclesia et alibi Deus omnipotens ob reverentiam, quæ beatæ Mariæ et ejus cingulo perhibetur, frequenter ostendit et fecit, ac facere et ostendere consuevit, gentes ipsæ apud dictam ecclesiam et cappellam, seu altare largas oblationes et eleemosynas, et legata facere, dimittere et relinquere consueverunt, ipsæque oblationes, eleemosynæ ac relicta per ipsa tempora, ad ipsum præpositum, qui fuit pro tempore, pertinuerint, et pertinere consueverunt, ac nomine et mandato ipsius receptæ et repositæ fuerint, ac recipi, ac reponi consueverunt in ipsius et capituli, et aliorum ministrorum dictæ plebis utilitatem et sustentationem convertenda; tamen a quatuor annis citra, Donatus Magistri Symonis de dicta terra Prati, laicus dictæ diocesis tunc existens unus de præsidentibus regimini dictæ terræ Prati, et nonnulli alii magnates, et populares terræ et diocesis prædictorum, communicato inter se consilio, subito motu, spiritumque perverso, cum armigeris, et potentia regiminis dictæ terræ et brachii sæcularis, ad dictam plebem et ecclesiam impetuose accesserunt, et temere ausuque sacrilego prædictam cappellam et altare fregerunt, et inde prædictum cingulum contra voluntatem præpositi, et suorum vicariorum, seu procuratorum exportarunt, et temeritate propria in extrema parte dictæ ecclesiæ, ubi mulieres morari consueverunt, extra chorum dictæ ecclesiæ, quamdam cappellam et altare de novo construxerunt, ipsumque cingulum ibidem reposuerunt, et ejus custodiam quibusdam clericis et laicis non existentibus de gremio dictæ plebis, commiserunt; eademque temeritate quemdam presbyterum ad servitium dicti altaris, et quosdam operarios ad receptionem et conservationem dictarum eleemosynarum ad petitionem et voluntatem communis, et hominum loci prædicti deputaverunt: et sic temere et injuste dictis cingulo et oblationibus præpositum præfatum, qui tunc erat, privaverunt, et spoliarunt; dictumque Joannem præpositum detinent spoliatum; quodque mala malis addendo nobilis vir Jacobus Zarini de Guazalocis domicellus major et potentior dictæ terræ, ac Levocius Bizzi et Nicolaus Angeli, laici de dicta terra prædictæ diocesis per vim, minas et metum compulerunt, et compelli mandaverunt, et fecerunt dilectum filium Tisium clericum Parmensis diocesis procuratorem dicti Joannis præpositi, et gubernatorem, et etiam administratorem dictæ plebis pro eo ad præstandum certam quantitatem frumenti indebite Girotio quon-

(40) Vide quæ Cl. Murator. de corpore S. Augustini non jam detecto docet.

dam Angeli de Prato, pro canonico dictæ plebis illicite se gerenti, seu alii pro eo, necnon ad præstandum securitatem, et cautionem de satisfaciendo sicut veris canonicis ipsius plebis quibusdam intrusis in ea, videlicet præfato Giroto, ac Joanni de Cabaratzio, Matthæo Bitti, Andreæ Cionis de Prato pro canonicis dictæ plebis de facto se gerentibus; quodque mala malis accumulando Jacobus, et intrusi prædicti, sentientes, quod dictus Tisius volebat venire ad Romanam curiam ad notificandum præmissa dicto Joanni præposito, et quod ad instructionem præmissorum præmiserat quædam privilegia concessionum per Romanos pontifices prædecessores nostros præposito dictæ plebis pro tempore factarum, accesserunt ad quosdam, qui regebant et gubernabant terram prædictam octo et vexilliferum nuncupatos, et fecerunt, et procuraverunt, quod dicti regentes et gubernatores, de quorum numero tunc erant Folignus Coppia, Paulus Symonis, Vitus Morelli, et Bandinus Morus laici præfatæ diœcesis fecerunt capi dictum Tisium per brachium sæculare, et poni in custodia curiæ sæcularis dictæ terræ, et ibidem ipsum tandiu contra suam voluntatem fecerunt captum detineri, donec dicta privilegia reportari fecit, et resignavit ad ipsorum voluntatem, et mandatum in manibus Andreæ Cionis prædicti in animarum suarum periculum, ecclesiasticæ disciplinæ contemptum, dicti Joannis præpositi præjudicium, et scandalum plurimorum. Quare dictus Joannes præpositus nobis humiliter supplicavit, ut cum ipse propter malitiam et potentiam gubernatorum, nobilis (41), et laicorum prædictorum non speret super iis consequi posse in partibus justitiæ complementum, providere sibi super præmissis de opportuno remedio dignemur. Nos igitur processus prædictos si sic, ita detestabiles, dictoque Joanni volentes adversus prædictorum potentiam in justitia subvenire; discretionem vestræ per apostolica scripta mandamus, quatenus vos, vel duo, aut unus vestrum per vos, vel alium, seu alios præfatos Jacobum Zarini, Donatum magistri Symonis, Folignum Coppia, Paulum, Vitum Morelli, et Bandinum Morum, Levocium Bizzi, et Nicolaum Angeli, si ipsos inveneritis super præmissis infamia laborare, citare curetis, ut infra duorum mensium spatium a die citationis hujusmodi computandum, apostolico conspectui personaliter se præsentent, eidem Joanni præposito super iis de justitia responsuri, et alias facturi et recepturi, quod justitia suadebit. Diem vero hujusmodi citationis, et formam, et quidquid in præmissis feceritis, nobis per vestras litteras, aut instrumentum publicum harum seriem conti-

nentia fideliter intimare curetis. Contradictores per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo. Non obstante, si eisdem per vos, ut præfertur, citandis, vel quibusvis aliis communiter, vel divisim a dicta sede in dubium exsistat, quod interdicti, suspendi, vel excommunicari non possint per litteras Apostolicas non facientes plenam, et expressam, ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem. Datum Avinione Kalendis Septembris pontificatus nostri anno nono. »

CAPUT III.

Fasciola, velum, vestes Virginis.

1. At quid statuendum est de fasciola illa, quam in antiquissima Sancti Stephani æde servant Bononienses? Aio servandam esse inter pretiosiora sacra, quam diximus, Sancti Stephani ædis monumenta; favet enim illi vetusta possessio, traditio, cujus ignoratur initium, ideoque valde probabilis, et illius generis, quo uti Ecclesia solet ad proponendas ad venerandum sacras reliquias. Consule, obsecro, quæ de cultu sanctorum agens tradidi in eo loco, quem in margine cito (42). Consule quoque, quæ clariss. Mabillon, aut alter præclarus monachus simili in argumento docet, in eo itidem loco, quem in margine allego (43).

2. An vero, dum de reliquiis Virginis agimus, illius vestes præteribimus? Minime vero, imo tanto libentius eas vindicabimus, quanto acrius et vehementius in eas decertant Protestantes, qui nullas Virginis vestes superstites esse volunt, fingique propterea a nobis dicitant, et temere circumferri hoc qualecunque illud sit, reliquiarum genus. Immerito hæc ab iis dici, is fatebitur, qui vetera ecclesiastica monumenta consuluerit. Si qua Nicephoro (44) fides, duas vestes morti proxima reliquit Virgo « vicinis viduis, quæ præter cæteras propensiore erga illam animo ac pietate fuerant. »

3. Quod si Nicephori hæc enarrantis auctoritatem spernis, nimio plus scilicet ab ea ætate remoti, qua Virgo sanctissima extremum diem clausit, et monumentis interdum minime probabilibus fidentis, Cedrenum utique, ut puto, minime spernes ex vetustis monumentis, aut certe ex probabili traditione docentem Virginis vestem Constantinopolim fuisse servatam, et Theophilo præeunte cum crucis ligno per urbem, latam, ut populus ab iis reliquiis ad pietatem, et ad Deum deprecandum vehementius commoveretur: ideoque flecteretur ad miserationem Deus, obsidionemque solveret, qua erat urbs illa cincta (45). An vero ea vestis fortasse illis temporibus adhuc integra

ex specula quadam videt Michaellem in tecto ædis Deiparæ Blachernensis signum belli defigere, indeque vires contra hostem deposcere, atque expectare: filium autem ejus Theophilum tota urbis mœnia circumire cum patriarcha, et sacro ordine, eosque secum circumferre lignum crucis, et intactæ Deiparæ vestem. Hoc spes ejus de summa rerum valde labefactavit... Itaque postridie prima luce classicum

(41) Fortasse, *nobilium*.

(42) Dissertat. 8, cap. 17, n. 5.

(43) *Lettre d'un Bénédictin... touchant le discernement des anciennes reliques.*

(44) Lib. II, cap. 21.

(45) Cedrenus in Michaelle Balbo: « His ita constitutis dum apparatui aliquot dies impendit (Thomas Tyrannus Constantinopolim obsidione cingens)

deinceps in plurimas portiones scindi non potuit, eaque ratione non paucas ditare ecclesias? Sane non paucas recensent Ferrandus (46), alique scriptores ecclesias, quæ hoc sacrarum monumentorum genus possident. Profecto multo honore fuisse affectam vestem B. Virginis in Blachernis depositam, ostendit sanctus Joseph hymnographus, novem odas edens in depositionem pretiosæ vestis sanctissimæ Deiparæ in Blachernis (47). Comprobat quoque ejusdem vestis mentio, quæ in Menologio Basilii imperatoris jussu edito fit 2 Julii die (48).

4. Antequam a Virginis vestibus discedo, noverit lector lineum Virginis indusium a Carnutensibus possideri, illisque magno adjumento fuisse adversus Rollonem Carnutum obsidentem: idque discimus ex crebro laudato Ferrando (p. 87). Consule etiam, quæ ea de re docet Jacobus a Voragine (in *Virginis Assumptionem*). « Tum rex Normannorum, » etc. Ex Ferrando pariter discimus indusium aliud Virginis Aquisgrani detineri: utrumque Caroli Magni munus.

5. Veli virginei portionem aliquam fuisse depositam a Calixto pontifice in altari B. Agnetis ab eodem pontifice consecrato, assequimur ex Baronio (49).

6. Quanquam ad explicandam multitudinem hanc vestium, seu potius portionum vestium Virginis necesse non est, ut demonstremus eam vestem, seu potius portionem vestis, de qua agimus, gestatam fuisse a Virgine, dum adhuc viveret. Pia hæc fidelibus consuetudo inest, ut celebriores Virginis imagines ornent, vestesque eis nobiles circumponant. Hæc porro, vel ut pretiosiores substituant, vel ut detritas novis immutent, dono dari piis fidelibus solent, item ut flores, et alia piarum imaginum ornamenta. Quæ quidem vestes, seu vestium portiones diligenter ab iis servantur, locisque sæpe etiam sacris custodiuntur, et Virginis vestes appellantur, imaginis scilicet Virginis. Atque hoc quidem vestium genus iis reliquiis accensetur, quas *sanctificatas* dicimus: de quibus multa tradit Ferrandus (50), nosque ipsi non indiligenter alibi disseruimus. Illic tantum adjicere libet, Deum, qui pietatem fidelium respicit (51), sæpissime miracula per hæc ectypa edidisse: neque enim illius omnipotentia, aut sanctorum intercessio, et beneficentia prototypis alligatur, sed facile etiam, et crebro ad ectypa, si iis pie et devote fidelium fides utatur, extenditur.

canere jubet, suos castris educit.... Neque tamen quidquam tanta vi, atque apparatu consecutus est: classem enim illic ventus adversus dissipavit, » etc. (Pag. 503 edit. Paris. Venetæ 306.) Nicephorus, lib. xvi, cap. 24, alique etiam.

(46) Lib. 1, cap. 2, art. 2, pag. 84 et seq.

(47) *Mariale*, can. 4, pag. 47.

(48) « Depositio venerandæ vestis sanctissimæ Deiparæ, imperante Leone Magno, » etc.

(49) Tom. XII *Annal.* ad an. 1125, n. 3: *De capillis et velo B. M. V.*, etc.

SECTIO IV. — *De annulis a Virgine adhibitis, ac præsertim de nuptiali ejusdem Virginis annulo: atque hoc quidem in capite eas recensemus ecclesias, quæ Virginis Mariæ annulos, atque adeo nuptialem ipsum possidere se docent: et in eo consistimus, quem possident Perusini, et vulgatiores de eo opiniones recensemus.*

CAFUT I.

1. Duos, quibus Maria sanctissima usa sit, annulos possidere se Parisienses affirmant. Id discimus ex Gersone hæc tradente (52):

Miro Parrisius (53) templum molimine structum est: Annulus est illic duplex, cui gemmula duplex Auro conseritur tenui, quos, Virgo, serunt te Cum digitis aptasse tuis: est abdita zona: Incertum, tibi vir si tradidit ista subarrhans.

2. At quod incertum de duobus illis annulis habent Parisienses; num scilicet ii, aut certe eorum alter traditus fuerit Virgini a Josepho, cum illam sibi sponsione devinxit (54): alii de annulo, quem possident ac venerantur, nonnulli extra Italiam, et certe in Italia Perusini pro compertissimo tradunt. Affirmant scilicet eum ipsum esse, quo Maria Josepho nupta est. En quid scriptis prodiderit Ferrandus (55): « Non uno pronubo Deiparæ annulo tum Aquicinctini apud Belgas, tum Semimurenses apud Mandubios: denique Perusini apud Italos mirifice gloriantur. »

3. Henschenius porro, et Papebrochius Bollandi imitatores, postquam multa de pronubo Virginis a Perusinis possesso annulo tradiderant (56), hæc adjiciunt (57): « Sunt tamen et alii alibi annuli, quibus majorum traditio similem huic honorem conciliavit. Nam, ut Ferreolus Locrius ait lib. v, cap. 31: *Pronubus B. Virginis annulus, quo Semimurensis apud Mandubios in Burgundia prioratus, Gerardi Rustiloni comitis liberalitate, nobilitatur, ibi nomen ab octingentis et septuaginta septem annis obtinuit.* Et post nonnulla: *Sed et Aquicinctini monasterii Ascetæ alium B. Virginis annulum habere se prædicant, et demonstrant effigie quadam exigua in pala ornata. Rarum id Virginis, si ejus sit, monumentum, vel ex eo quod puerperii molestias acrius patienti statim solvat; idque exemplis probatum est.* Hæc Locrius, et ex eo Carolus Stengelius. »

4. Affinia proponit Theophilus Raynaudus his verbis (58): « Annulum pronubalem, quo Deiparam Josephus sibi oppignoravit, religiose servant Peru-

(50) Lib. 1, cap. 1, art. 2, pag. 20 et seq.

(51) Dissert. 74, *De cultu sanctorum*, cap. 3; et dissert. 8, cap. 21, n. 2.

(52) In *Josephina* dist. 5.

(53) In recentioribus editionibus, *Parisis*.

(54) Incertum tibi vir si tradidit ista subarrhans.

(55) *Disquis. reliq.* lib. 1, cap. 2, art. 2, pag. 86.

(56) Ad 19 Martii diem, § 5, n.º 50-54.

(57) Eodem num. 54.

(58) *Diplych. Marian.* part. 1, punct. 4, num. 1.

sini, de quo commentarium edidit Joannes Baptista Laurus, exscriptum in Chronico Deiparæ anno 1480. Quamquam scio alium præterea hujusmodi annulum asservari in Semimurensi Burgundiæ prioratu, et alium in monasterio Aquicinctino apud Belgas, de quo multa Matthias Naveus orat. 11 *De S. Josepho*. Non præterit sacrum hoc monumentum eruditissimus Benedictus XIV, cujus verba, quoniam deinceps referam, ab iis describendis hic supersedeo.

5. Quibus momentis inuitantur Ecclesiæ extra Italiam sitæ, quæ annulos, quos diximus, ad Deiparam pertinuisse affirmant, haud probe scio. Neque enim monumenta, quæ allegant, consulere potui; neque in manus pervenit meas ea Matthæi Navei oratio, quam citat Raynaudus. Consistendum itaque mihi est in eo annulo, cujus possessione Perusini gloriantur, de quo quidem dissident critici. Sunt qui affirmant, neque realibus, seu prototypis, neque ectypis, seu ad similitudinem efformatis, realisque portione aliqua immista, aut certe contactu sanctificatis reliquiis accenseri posse eum, quem dicimus, annulum. Mitiores alii eum ectypis accensendum esse affirmant, aut certe sanctificatis. At Perusini animose aiunt realibus reliquiis illum esse annumerandum, illumque ipsum esse, quo Josephus Mariam sibi sponsam junxit, aut certe subarrhavit. Adeo autem firmiter in ea persuasionem defixi sunt, ut cum suspicarentur, virum, quem ego novi, neque ignobilem sane, neque indoctum, nonnihil ea de re dubitasse, quoniam aliter de eo ulcisci non poterant, ab eodem annulo visendo, quod ipse vehementer optabat, prohibuerint.

CAPUT II.

Momenta, quibus superiores de Perusino annulo opiniones stabilimur.

1. Qui neque realibus, seu prototypis, neque ectypis seu ad similitudinem efformatis, realisque portione aliqua immista, aut certe contactu sanctificatis reliquiis Perusinum annulum accensere renuunt, ad hunc modum disputant. Alienissimum a vero est, Judæos pronubo in sponsalibus, et connubiis annulo fuisse usos; neque enim ulla fit in Scripturis mentio annuli, sive cum Saræ, sive cum reliquarum præ-

(59) Tob. vii, 15: *Et apprehendens (Raguel) dexteram filie suæ, dextere Tobie tradidit dicens: Deus Abraham, et Deus Isaac, et Jacob vobiscum sit, et ipse conjungat vos, impleatque benedictionem suam in vobis. Et accepta charta, fecerunt conscriptionem conjugii.*

(60) *De veland. virgin. cap. 41*: « Quod caput totum tegas, opto. »

(61) *Tuli que (Pharao) annulum de manu sua, et dedit eum in manu ejus (Joseph), vestivitque eum stola byssina, et collo torquem auream circumposuit.* (Gen. xli, 42.)

(62) Id innotescit exemplo Judæ patriarchæ pro arrhabone agni mittendi Thamar, quam meretriculam fuisse putarat, tradentis baculum, et armillam, et annulum: *At Judas: Quid tibi vis pro arrhabone dari? Respondit (Thamar): Annulum tuum, et armil-*

lantissimarum ac nobilium mulierum connubium describitur. Sed, ut vetustissima omittamus, cum Tobiam inter et Saram matrimonium initum est, nullus intercessit annulus (59); imo si Tertulliano fidimus (60), in eo tantummodo Judæorum ritus in ineundo connubio positus fuisse videtur, ut sponsi velo quodam contexti sibi invicem manus traderent. Aut itaque argumentum dignitatis erat tantummodo apud veteres annulus (61), aut certe ornamentum tam virorum (62), quam mulierum etiamsi viro minime junctarum (63): ideoque nota non erat, et argumentum initii matrimonii. Sed fac fuisse, ferreus is esse debuerat, et sine gemma (64). Hic ferreus non est, et totus ex gemma constat.

2. Novimus sane eos omnes, qui pronubum Virginis annulum possidere se putant, ut eum vindicent, ad pictorum tabulas confugere, in quibus scilicet exhibetur sacerdos connubium Mariæ, et Josephi nuptialis annuli traditione celebrans: sed quem tabulæ commoveant? Tam annuli ope peractum est matrimonium, quod dicimus, quam a sacerdote peractum est. Utrumque porro a veritate alienissimum est. Et hoc in argumento merito nobiles Horatii versiculos allegamus [*De arte poetic. v. 9*]:

. . . . pictoribus, atque poetis

Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.

3. Sed fac annulo ex gemma constante connubium Mariæ et Josephi fuisse celebratum. An continuo is est, quem Perusini servant? Minime vero. Quem enim vadem tam præclari monumenti proferunt? An Romanum pontificem? an episcopum pietate, ac doctrina nobilem, an cardinalem, aut principem aliquem virum? Nihil minus. Et ab eruditissimo, eodemque prudentissimo cardinali Lambertino [qui deinceps Benedicti XIV nomine Romanum pontificatum assecutus est] despicuntur, refellunturque, qui a Romanis pontificibus affirmari aiunt, pronubum Virginis annulum eum esse, quo Perusini potiuntur. Romani pontifices a Perusinis retineri posse permiserunt eum, quem dicimus, annulum, quem Clusinis ereptum iidem Clusini sibi restitui efflagitabant; non aliud quidpiam. Num vero is quem dicimus, annulus pronubus Virginis

iam, et baculum quem manu tenes. (Gen. xxxviii, 18.)

(63) Judith viro non erat juncta, sed vidua, cum de ea hæc decemur: *Induit se vestimentis jucunditatis suæ, induitque sandalia pedibus suis, assumpsitque dextraliola, et lilia, et inaures, et annulos, etc.* (Judith. x, 5.) Adjice hæc ex Isaia iii, 18, etc., minitante mulieribus omnibus, ideoque etiam virginibus: *In die illa, auferet Dominus ornamentum calceamentorum, et lunulas, et torques, et monilia, et armillas, et mitras, et discriminaria, et periscelidas, et marenulas, et olfactoriola, et inaures, et annulos, et gemmas in fronte pendentes, et mutatoria, et palliola, et lintamina, et acus et specula, et sindones, et vittas, et theristra, etc.*

(64) « Sponsæ annulus ferreus mittitur, isque sine gemma. » (Plin. xxxiii, 1.)

esset, annon, præteriere pontifices, quos propterea vades, ac testes temere Perusini afferunt (65). Si recte itaque eorum monumenta, quæ proferunt, expendas, manifesto assequeris, aut obscurissimum produci tanti doni largitorem, aut eum, cujus genus mendacissimum novere omnes, Judæum scilicet (65*). Cæterarum præstantium reliquiarum largitores viros illustres et præclaros novimus, principes, cardinales, episcopos, interdum etiam Romanum ipsum pontificem, paucis, eos, quos certo assequimur, neque facile permitti se falli, nec fallere alios velle. In horum numero mercatorem Judæum collocas.

4. At ad miracula confugis, ex quibus scilicet innoscescat, revera Virginis pronubum esse eum, quem dicimus, anulum. At si ea, quæ proferuntur, miracula expendas, habebunt facile critici, quod in eis reprehendant. Mortuus dicitur e sepulcro excitatus, ut testaretur pronubum Virginis anulum eum esse, de quo contendimus (66) : narratur quoque Franciscanum illum, Vintherium nomine, qui eundem anulum Clusinis eripuit, ut ad provinciales suos Germanos deferret (p. 158), tam densa nebula fuisse circumfusum, ut a continuando itinere, quod susceperat, prohibitus sit : quæ tamen nebula lucidum, ideoque liberum, atque apertum Perusiam versus iter monacho illi reliquerit : qui propterea coactus est, tam pretiosum pignus Peru-

sie relinquere. Additur denique, Deo vindice, punitos fuisse illos, qui anulum quem dicimus, atque adeo gossypium ipsum, quo ambiebatur, non in eo habuere honore, quo illustriores sacras reliquias haberi oportet.

5. At prior illa narratio ineptissima est, sibi que ipsa fidem adimit. Qui vero vetusta miracula narrant, vel eadem narratione innituntur, vel vadibus fidunt ab ea ætate, in qua ea, quæ narrantur, accidisse dicuntur, valde remotis. Secundo Pellinus et Laurns, qui hæc tradunt in circumstantiis describendis minime conveniunt (67) : atque hæc, ut ita appellem, pugna et dissidium scriptorum haud obscure indicant, probabilibus monumentis eos non inniti, sed populari traditione, plerumque fallaci, ideoque contemnenda. Revera, si miracula, quæ narrantur expendimus, statim assequemur, prorsus incredibilia esse illa et a verisimilitudine remotissima. Examinemus, obsecro, ea, quæ de puero a mortuis excitato dicuntur, ut veritas ejusdem annuli probaretur. Ea sane narratio adjuncta quædam habet et circumstantias adeo a verisimili alienas, ut suspectis, atque adeo fallacibus narrationibus merito accenseatur. Cur enim intermiscetur illi narrationi narrationicula alia de pilo barbæ sancti Calixti; altera quoque de capillo B. M. V. (68), quæ quidem narrationicula fabulam sapiunt et risum movent? Ta-

(65) Card. Lambert. *Delle feste, ecc. Della festa dello Sposalizio della beata Vergine*, § 2, pag. 260, edit. Vin. Pitteri 1749 : « Conservase in Perugia l'anello, con cui piamente si crede, che S. Giuseppe sposasse la Vergine. Un certo Giov. Battista Lauri Perugino ne ha stampata la Storia. Il ritrovamento si suppone seguito nel tempo di Gregorio V, che si conservasse nella città di Chiusi quattrocento ottanta quattro anni, che poi passasse nelle mani de' Perugini, che della pertinenza fosse trattata la controversia avanti il pontefice Sisto IV, il quale ordinò ai Perugini di restituirlo a quelli di Chiusi, avendone dato l'ordine al cardinale Giovanni Battista Savelli suo legato; e non avendo avuta esecuzione il detto ordine; ed essendo pure morto il sopradetto Sisto IV, che fosse dal di lui successore Innocenzo VIII proferita sentenza a favore de' Perugini. Nell' Opera del Lauri si ritrova una lettera ad esso scritta da Abramo Bzovio, che di questa reliquia del sancto anello parla come di cosa verisimile. Dal Riveto autore eterodosso nel lib. II, della sua Apologia pro santa Maria al cap. 9. Si fa gran baccano contro a questo santo anello. Ma non pretendendosi, se non che piamente si possa credere quanto si racconta del detto anello, e che per esso sia una tal quale certezza morale, che basta in simili materie, tutta la di lui aspra critica resta svanita. Pompeo Pellini parla diffusamente della reliquia del santo anello. Ed ultimamente ritrovasi un discorso stampato sopra questa stessa materia del santo anello, e dedicato al magistrato di Perugia, in cui si portano vari argomenti sopra questo stesso assunto : in ordine al quale non è fuor di proposito l'osservare, che sempre supposta, ed ammessa colla dovuta pietà la venerazione a questa santa reliquia, non può però dagli atti fatti avanti Sisto IV, ed Innocenzo VIII inferirsi, che dalla sede apostolica siasi proferito giudizio sopra la verità e identità del sacro anello : essendo stato lo scopo principale della controversia il vedere a chi appartenesse :

cioè, se a quelli di Chiusi, o a quelli di Perugia. E benchè in tal giudicio fosse supposta la verità, e identità dell'anello, non vi è però chi non sappia, ch'altro è il supporre, altro è il dichiarare, o definire : e che molte cose vengono disposte dai Papi, che riguardano alcune reliquie particolari, ma colla clausola o espressa, o che sempre si sottintende, di lasciare il giudicio dell'identità, e verità in quel grado, in cui è di pura probabilità, senza portare la cosa più avanti; come da noi si è dimostrato nella nostra opera *De canonizatione sanctorum*, quan' o si è parlato della identità delle reliquie, e della clausola, che spesse volte si mette dalla sacra Congregazione de' Riti n' suoi rescritti : *Citra tamen approbationem reliquie* ».

(65*) Sebastian Fantonus Castruccijs. *De pronubo Virginis annulo* (del pronubo anello della Vergine) pag. 142 et seqq. Hæc excerpte ex pag. 144 : Così racconta il successo il Lauri, e in ciò solo diverso da lui è il Pellini part. II, lib. XIV, dell'istoria di Perugia, che scrive fosse Giudeo quel Giopelliero Gerosolimitano, ancorchè già persuaso della verità della nostra fede, il quale asserisse possessor di quella gioja per ereditaria successione de' suoi progenitori originati dalla medesima stirpe di Maria, e Giuseppe. Quod si his non adhibes, utpote recentioribus, fidem, consule monumentum, quod seculo XI scriptum in hujus quæstionis calcem rejicio.

(66) Fanton. pag. 147 et seqq.

(67) Vide, quæ allegavimus ex pag. 144 Sebast. Fantoni. Vide etiam, quæ traduntur pag. 155-157. Porro pag. 159, hæc habentur : « O dal magistrato della città, come vuole il Lauri, o dal guardiano del suo convento, come scrive il Pellini. »

(68) Pag. 156. « Finalmente narra il Pellini, ch' il Fanciullo per indubitato indizio della verità del suo dire mostrò... un pelo della barba di S. Calisto, che sporgendoli dalla pelle g'li circondava tre volte

men hæc ipsa jam dudum traduntur in ea vetusta narratione, quam dicimus, quæ sæculo x conscripta est, et quam hic integram referre operæ pretium arbitror, desumptam scilicet ex codice, maximæ, uti appellant, formæ sæculi xi, servato in ædibus PP. Augustinianorum sancti Augustini Romæ, in cuius fere initio exstat: eam scilicet ego diligentissime exscripsi, adhibita tantum consueta nostris temporibus interpunctione: « Sicut pretiosarum rerum materies absque ulla magistri manu, ex propria naturalique virtute resplendens, in essentia sui laude digna censetur, sic et veritas, etiamsi ab omnibus taceatur. Cum vero in vilissimo ære admirabilis ingenii (69) claritudo subtiliter excogitata in superficiem deducitur, laudatur in essentia ipsa metalli, secundum quod attulit docta manus magistri: in quo si quid extrinsecus ex magisterio non acciderit, prior laus procul dubio cessabit. Ac si forte idem in pretiosissimo fieri contingat metallo, aut in aliquo ardenti Sathiro (70), non injectæ superficiei laus tribuitur omnis, quoniam et cum subtrahitur, non aufert secum consubstantialem decorem. Nenia (71) autem et quod non sunt, refulcent solum quadam arte verborum: non enim in aliquo statu finguntur, sed quodam fuco depicta veritatis speciem mentiuntur: sed veritas nihil indigens horum propria essentia fulcita sensibus integris vero resplendet nitore. Cui si forte jam dicta superficies adducitur, non ex accidenti forinsecus laudari se vult magisterio, sed ex naturali intrinsecus manenti merito. Quapropter dicturi quoddam admirabile divinitatis beneficium nostris temporibus attributum, ex dicendi, vel scribendi officio non laudes requirimus, non vituperationes effugimus: quippe qui ea, quæ dicturi sumus, ab his, qui interfuisse, esse (72) noscuntur, didicimus. Quos non aliqua levitatis aura inflexit, ut dicerent quod non erat, sed veritas compulit, ne quæ viderant, tacerent. Igitur, ne diuturna taciturnitate mortaliū memoria præteriret quod Deus ad laudem Jesu Christi filii sui ostendere voluit, adhuc nutantibus nova signa veræ incarnationis exhibens jussu Aialdi Clusini episcopi (73) cogor narrare quicquid veridica cognovi relatione. »

Explicit prologus. — Temporibus excellentissimi Ottonis III (74) imperatoris, in Clusino episcopo aurifex quidam Ainerius exstitit, qui in cogno-

scendis pretiosis lapidibus prudenti callebat ingenio. Huic clarissima Judith neptis præfati imperatoris et Ugonis conjux Tusciæ famosissimi ducis, ingentes contulerat copias. Cujus votis jam dictus aurifex satisfacere cupiens, Romam adiit, atque exquirere pro quo ierat, cœpit. Et Dominus qui omnium gressus dirigere novit, quo cupit, ad quemdam dedit Judæum, qui his, quæ quærebat, ditissimus erat. Fit amborum conventus et in unum collatio verborum. Exponuntur diversorum generum pretiosissimi lapilli: et probatæ monetæ grandis numerus denariorum revolvuntur, probantur, eliguntur et sejuncti finitime alternatim distrahuntur. Post hæc, Judæus suprascripto emptori: Desiderasne, inquit, alias adhuc videre gemmulas? Ad quem ille respondit: Non, quia in me non manet dispendium. Dum quod alternatim transfudimus, non summam quo et quanto? Tanto pretio. At ille: Si te, inquit, contristatum quod charum existimas, est adhuc penes me quod modo te alacrem efficere queat. Et his dictis attulit onichinum anulum quantitatē parvum, pretio permaximum. Quem ille ut vidit, irrisit et pretio indignum dixit. Ad hæc Judæus, Si scires, quod est: scilicet ex possessore quantæ virtutis et dignitatis in hac gemmæ substantia continetur: vel quam substantiam monstrat: præ omnibus, quas nunc gemmas habes, hanc deligeres solam; hic enim annulus est, quo Joseph Mariam, quam vestram dicitis (75), despondit virginem. Et quoniam ex propinqua eorum progenie nostra descendit origo, mihi ab antiquo per avum et patrem id transmissum est proavo. Quia quamvis Christianæ non inhæreamus sectæ, tamen omni tempore nimia apud nos servatur laude ac devotione. Sed quia jam certissimum meo habetur corde, hunc esse Christum nostris patribus repromissum, censui id jam dono Christicolis dare, quatenus ab eis digno reservetur honore. Nunc ergo, quia te solertem considero virum, ratus sum mihi utile fore te semper habere amicum, ac proinde hunc tibi refundo; non in aliquo vero ex hoc titubet, sed quin potius adhibe fidem. Non enim pretii supplemento appenditur, sed ne apud odibiles pereat, tribuitur; quoniam in distractione peracta plus tibi, quam mihi peperci; et si quod dispendium habetur, me potius neciit. Hoc autem per plurimum precor, ut congruo condatur in loco, quo

il braccio, e un capello del capo della B. Vergine, che strettamente gli si avvolgeva intorno alla gola; che volle gli si svellesero il capello della Vergine, e messo un' altissimo grido spirò: e che l' uno e l' altro in un con l' anello furono collocati col dovuto onore nella chiesa di S. Mustiola: di che non da alcun cenno il Lauri (ancorchè professi il Pellini di parlar con le Scritture dell' archivio di Perugia) come di cosa a lui ignota, o a suo giudicio non pienamente giustificata. »

(69) Id est, ingenii.

(70) Saphiro.

(71) Id est, narrationes fictæ, seu fabulæ.

(72) Aut aliqua desunt, aut male ab autographo

descripta hæc sunt; fortasse legendum est: « Et adhuc in vivis, vel apud nos esse noscuntur; » aut redundat vox *esse*; aut legendum est, *interfuere*.

(75) De Aialdo vide quæ tradit Ughellus, tom. III. *Ital. sacræ*, pag., seu col. 710. (editionis Romanæ) tom. III. Vivebat Aialdus anno 996.

(74) Otto III anno 983 patri successit in regno Germaniæ; imperium porro assecutus est anno 996 quo anno coronam imperialem obtinuit a Gregorio V pontifice.

(75) Fortasse vox aliqua deest, quæ titulum aliquem exprimat, quo nos Virginem Mariam appellare solemus: veluti *matrem*, *advocatam* nostram, aut aliud his afflue.

servetur honore debito. Dixit et incomparabilem thesaurum trapezitæ largitus est dono. Qui tamen fidem dictis illius non accommodans, utcumque in suo reposuit sacello. Reversus inter vilia quæque recondens oblivioni tradidit. Evolutis autem temporibus aliquantis, unicum, quem habebat filium, acerba morte amisit. Qui diro animi dolore lugens, quippe qui gratissimo suæ teneritudinis aspectu intuentium mentes demulcebat : ut mos est, in leticia constituit et ad ecclesiam magno funeris exsequio deduxit. Cumque hinc inde parentum, amicorumque turba consisteret, is, qui erat mortuus, surrexit puer. Tunc metus et stupor circumsepsit omnes, quos dulcissimæ prolis dolor, seu dolentium pietas flere cogebat, novitas tanti miraculi ob stuporem in consideratione silentioque constituit. At is qui revixerat, in lecto residens patrem advocat, eumque taliter exterritat :

Te, pater, alta Deo stringunt suspiria cælo :
Mater enim Christi proprij dotalia Sponsi
Conqueritur misero projecta manere locello :
Vilis ut ereptus rudera de mole lapillum,
Cum te testatus verum donaret amicus :
Affirmant annulum Genitricis Virginis ipsum.

Ad hæc admirans pater, videlicet cujus jam decesserant mente superius relata, stabat hærens stupore depressus et admiratione. Cui subjungens filius dixit : Adhuc et aliorum te lamenta constringunt, scilicet beati Michaelis archangeli et sancti Calixti papæ, quibus vota vovisti, minimeque reddidisti, sed ut certum recognoscas quod dico, missus est ad te nuntius non extraneus, sed tuus (76) : nec qualiscunque, sed auctoritate roboratus idonea et prodigiorum gestans signa. Nosti quod nullam partem corporis mei adhuc pubes operiat, excepto capite, quod puerilis tantum cæsaries velat : siquidem nec dum decennii transegeram tempus. Cui cum genitor assentiret, ac signa requireret, et unde etiam contra eum beatus Michael, et Calixtus conquererentur : respondit : Vovisti causa orationis ad honorem S. Michaelis in montem iturum Garganum : nec fecisti. Promisisti te ecclesiam S. Calixti papæ, quod (77) in proximo diruta est, restaurare : et neglexisti : pro quibus causis dissimilia vobis in meo corpore mittuntur signa ; namque duos pilos in mortali corpore fixos a Christo gesto, vobisque videri opto. Unum de beatissimi barba Calixti papæ in brachio, qui etiam ob longitudinem circumvolutus est : alterum vero ex venerabilissimo Sanctæ Dei Genitricis Mariæ capite in gutture, bisque dictis quod dixerat, ostendit, nutantique patri imperat, ut capsellulam ex arcella, quæ ad caput lectuli erat, produceret, ut videlicet ei ostenderet magnum thesaurum, quod carnis oculis antea non viderat, quodque jam pater oblitus erat ; et delatum ape-

ruit, et annulum ut vidit recognovit. Quem assumens astantibus dixit : Scitote me cito illuc reversurum, unde huc sum missus, et hæc quæ detuli signa a meo corpore evellite, et cum isto annulo in ecclesia S. Mustiolæ virginis locate, et, ut dignum est, magna veneratione custodite. Restant autem plurima quæ vobis intimare nequeo, quia accelerat propere improba, et inimica sui Bulgarelli comitis uxor. Ite obviam : et ne huc veniat, quantocius denuntiate, ne priusquam non completis omnibus pro quidem (78) redii, abscedam. Percurrerat hujus tantæ rei velocissima fama villulas, castraque vicina quod gestiebant omnes videre, quod audiebant evenisse. Unde accidit, ut nobilissima Berta natalibus et moribus ejusdam Raynerii Marchionis filia simul accurrerit cum plurimis : quam celeres pueruli nuntii retromiserunt. Interea Mausoleum, quod (79) conderetur, designat. Inquit : Ite et in loco, quo metallica signa dependent, fodite, et in marmoreo sarcophago, quem illic invenietis, me reponite. Dixit, et pilos quos pro signo acceperat, avelli suo corpore imperat. Quosque firmiter cuti inherentes dum evellerent, ventum est ad eum, qui gutturi fixus dependebat. Quem dum magno evelleret nisu, vocem magnam emisit, et hominem excessit : et, ut mandarat, in invento conditus est locello. Annulus autem cum signiferis capillis honore debito est collocatus. Diebus autem transactis aliquantis, Gualdrada nobilissima dux advenit videre quod jam prædicabatur ubique. Cumque caput in specisset annulum, ausa est digito illum injicere suo : qui statim aruit ; et dum vixit indignam se tantæ Virginis dote non solum sensit contractione digiti, sed et videntibus cunctis ostendit ad laudem et honorem gloriosissimæ Dei Genitricis, quam incomparabiliter cunctis credimus præeminere creaturis.) Hactenus ea, quam dixi, narratio, quam refellere supervacaneum est : etenim tam putida, et a verisimilitudine aliena continet, ut sese ipsa refellat.

6. Quod porro fertur de nebula circum obsidente monachum Franciscanum, qui annulum Clusinis eripuerat, et tantummodo viam, quæ Perusiam deduceret, liberam atque apertam relinquire, si veris narrationibus annumeras, facile explicatur : sapissime enim nebula, quæ circumquaque nos ambit, ex parte aliqua vel tenui solis radio, vel calido terræ halitu, fortasse etiam halitu nostro, et jumentum quo vehimur, nonnihil attenuatur, adeo ut liberum relinquat, ac, si appellare ita vis pervium, ac lucidum iter : Potuit autem bonus ille monachus furti timore correptus, ac pavidus miraculo ascribere, quod a miraculo aberat.

7. Quod postremo loco ponitur : punitos scilicet miraculo fuisse eos, qui neque annulum, neque gos-

qua.

(78) Al. *Quibus*.

(79) Al. *Quo*.

(76) Adde, *filius* : quæ vox in codice per amanuensis negligentiam desideratur.

(77) Substituere *quæ* : nisi fortasse hic accipiat vox *quod*, ut causam denotet, et respondeat voci

sygium, quo annulus ambiebatur, in eo honore habuere, quo haberi sacras reliquias oportet, non iis nititur monumentis, quæ a nobis fidem exposcant. Quanquam si veritati id conveniens dicas, quid tandem assequeris? Fortasse illi reliquiarum generi annulum hunc esse accensendum, quas sanctificatas, aut ad prototypum efformatas appellamus: quod quidem reliquiarum genus in honore esse habendum, non contemnendis argumentis evincimus (80). Dixi fortasse: merito enim is, Deo vindice, penas dat, qui præstantissimum Christianæ religionis monumentum se possidere putans, illud non honorat, uti honorari a fidelibus opus est. Peccat ille, ut scholasticorum phrase utar, ignorantia invincibiliter erronea: quia scilicet peccat is, qui rem, quæ veluti sacra sibi ad custodiendum tradita est, veluti profanam despicit ac contemnit.

8. Sed quid opus est multa adjicere? Forma ipsa, ac materies, qua constat annulus, quem Perusini veluti Virginis pronubum jactitant, manifesto evincunt vetustis temporibus eum esse abjudicandum. Veteres annuli ex metallo formabantur, plerique ex ferro, nonnulli ex alio metallo non admodum nobili, ex ebore etiam nonnulli, paucissimi ex auro, quo scilicet in republica præstantiores, et, si vis, ditiores uterentur (81): quibus gemma plerumque adjungebatur: in aliquibus tamen exterior metalli pars in ea parte, qua poni gemma consueverat, nonnihil depressa est: et in ea parte, quæ compressa est vel palma sculpta est, vel navis, vel imago aliqua; interdum etiam in ferreis annulis numerus aliquis insculptus est, legionem scilicet, vel potius cohortem, aut, si vis, numerum quem in ea cohorte obtinebat eques, qui eum annulum gestabat indicans. Utrumque tamen annulorum genus simplex est, nec admodum crassum. At multum ab his distat annulus, cujus possessione gloriantur Perusini. Eum sic describit Petra sancta allegans Baptistam Laurum (82): « Ille idem annulus ex metallo non est, sed ex gemma onychina, vel amethysto. » Adjicit vero: « Peculiariter subluere in dorso ejus notæ alicujus vestigium, quam sensim ætas abederit, et quæ videtur flos erumpens ex calice jam repando: aliis refert binos flores semiclosed, binosve oculos, vel caput serto redimitum, for-

tasse Davidis regis, qui fuit unus ex magnis avis hujus sponsæ. Sed enim quia sæpe fit, ut alat conjecturas et opiniones ipsa rei vetustas et veneratio. »

9. At ex gemma integra, præsertim onychina, vel amethysto confecti annuli priscis temporibus prorsus ignoti, sæculo XII et XIII, et nisi fallimur XIV in usu erant (83): et, si vis, XI cœpisse confici, tibi minime obsistam: atque hoc quidem argumento comperis, quam ætate elaboratus sit is, quem dicimus, annulus: quique etiam crassus admodum est, et adeo amplus, ut duos tresve digitos circulo suo comprehendere possit, complectique. Hactenus illi qui nec pronubum, nec probatis reliquiis accensendum volunt annulum, quem Virginis pronubum, ideoque in præstantissimarum reliquiarum numero retinendum esse Perusini contendunt.

CAPUT III.

Ea afferimus argumenta, quæ proaucunt ii, qui sanctificatis reliquiis Perusinum annulum adnumerant.

1. En porro, quæ alii mitiores, ad vindicandum Perusino annulo dignitatem aliquam, ac præstantiam, eamque non levem, exhibent, contententes scilicet egregiis excellentioribusque sanctificatis reliquiis eum esse accensendum. In reliquiarum numero habitus is est sæculo XI, fortasse etiam X, aut nono, ideoque in loco sacro custoditus, et eo in honore jam dudum habitus, ut propterea deinceps eum rapuerit Vintherius monachus, ut eo veluti præclarissimo monumento patriam, aut certe provinciam ornaret suam. An temere id permisissent Ecclesiæ præsides et episcopi, quibus severissime præscriptum est, ne falsis dubisque reliquiis sinant cultum adhiberi a fidelibus? Quid, quod cardinalis Papiensis vir sua ætate doctissimus, adeo de præstantia hujusce annuli persuasus fuit, ut studium non leve impenderit, ut Clusinis, quibus raptus fuerat restitueretur, eaque de re cardinali S. Sixti efficacissimas litteras dedit, in quibus etiam litteris in quanta æstimatione ac pretio is, quem dicimus, annulus apud populos esset, palam describit (84).

2. Id ipsum facile eruimus ex eo, quod Sixtus IV

(80) Vide, quæ de cultu sanctorum diximus, dissert. 71, cap. 4, 5, 28, 29, 30.

(81) Vide, quæ de annulis aureis tradit Kirchmanus, *De annulis*, cap. 15.

(82) Verba hæc exscripsi ex Ferrando, pag. 86.

(83) S. Salvatoris Bononiæ ædes unum servat hujus generis annulum tenui argenteo ornamento circumdatum et veluti firmatum.

(84) Epistola cardinalis Papiensis ad cardinal. S. Sixti: « Reverendissime in Christo pater, et domine domine, et benefactor mi præcipue, humilem commendationem. Apud Clusium vetustam Etruriæ civitatem agri, et imperii Senen est templum beatæ Mustiolæ omni veneratione et cultu dignum. In eo erat annulus gloriosissimæ Virginis Mariæ, quem ego alias tempore sanctæ memoriæ domini Pii reverenter sum veneratus. Ad cujus etiam famam tota

regio quotannis est solita commemorare. Nuper e sacrario illo ablatus est annulus tantæ venerationis: et aiunt religiosum quemdam detulisse eum ad istam civitatem Perusiam. Hoc sacrilegio tota hæc civitas mota est. Me, et reverendissimum dominum Senen: rogant, velimus eis adesse pro recuperatione tanti muneris. Mittunt etiam Clusinum episcopum, qui et nomen religiosi, et conjecturas cæteras explicabit. Ego pro jure meo, motus rei novitate, ut placeam etiam his Patribus meis commendo hanc rem reverendissimæ D. V., et precor, ut episcopum ipsum benigne audiat, et studium adhibeat, ut sacratissimus annulus reperiat, et ad vetus Mustiolæ sacrarium reportetur. Hoc uno officio omnem hunc populum sibi devinciet, qui sibi et generi suo in perpetuum remanebit obnoxius. Mihi vero, et reverendissimo domino Senen: ostendet

doctus perinde ac pius, cautissimus quoque, ac prudentissimus Pontifex eum a Perusinis poposcit, ut eo Romanam Ecclesiam decoraret (85). An cardinalis tam nobilis, cujusmodi Papiensis erat, Clusinis restitui tam vehementer poposcisset eum, quem dicimus, annulum : an Romanam Ecclesiam eo decorari optasset Sixtus IV summi nominis pontifex, nisi manifesto comperissent præstantioribus reliquiis eundem annulum esse accensendum ?

3. Accedit populorum consensio ad eum venerandum, adeo ut a valde remotis oppidis Perusiam multi se transferant, ut eundem annulum inspiciant ac venerentur.

4. Neque miracula ad eum asserendum, vindicandumque defuere : tametsi enim in iis describendis non omnino convenient historici : non continuo tamen iis demenda fides est ; etenim perraro historicos invenies, qui in re aliqua describenda sibi met prorsus congruant. Satis est [si jurisperitorum locutionibus uti licet] ut in *facti substantia* conveniant. Conveniunt autem, dum ad asserendum, vindicandumque eum, quem dicimus, annulum miracula non levia peracta fuisse affirmant.

5. Neque vero ab hoc annulo vindicando, asserendoque terreri te sinas ab iis momentis, quibus inituntur ii, qui a reliquiarum numero eundem annulum arcant ; quod facile is comperiet, qui ea expendat. Id autem statim agimus, eum sequentes ordinem, quo superiori capite proposita illa sunt.

6. Annulum in sponsalibus ab Hebræis vetustissimis fuisse adhibitum, nullæ quidem historiæ, nulla probabilia argumenta declarant : sed nullum proferre poteris laudabilem scriptorem, qui annulum ab eorum connubiis, aut sponsalibus arceat ; tametsi enim annulus alios plurimos apud eos usus habuerit, non continuo probas a connubiis, et a sponsalibus fuisse repulsum : imo conjectura quadam ducimur, ut putemus iis, quibus Maria et Joseph vixere temporibus, pronubos annulos ab Hebræis adhiberi consuevisse. Novimus scilicet Hebræos a consuetudinibus populorum illorum, quibus subiciebantur, minime fuisse abhorrentes : imo indubitatum est non paucos ritus ab iisdem finitimis populis prophanasse in Hebræos. Ab Ægyptiis

scilicet morem cum aromatibus ungendi sepelien-
dique mortuos didicerunt, eorumque cadavera fasciis et institis ligandi. A Græcis desumpsere Eupolemi, Menelai, Jasonis, Numenii, Ptolomæi, Andree, Philippi, aliaque his affinia nomina, quorum in libris Machabæorum et Testamenti Novi mentio fit (86). A Græcis pariter, si viros eruditos audimus, formam, speciemque sepulcrorum, quæ in urbe Modin Machabæi duces erexere, desumpserunt (87). Quid mirum itaque, si iis temporibus, quibus vixere Maria et Joseph, qua ætate Romani Judæis imperabant, iidem Judæi nonnullos eorum ritus a superstitione alienissimos a Romanis exceperint (88), præsertim cum noverimus studuisse Herodem Romanos mores subditis suis inferre ? Quo de argumento Josephum consule. Porro novimus Romanos dedisse mulieribus, quas sponsas deposcebant, annulos, veluti vadimonium et pignus futurarum nuptiarum. Eo certe respexisse Juvenalem plerique affirmant, cum hic scripsit *satyra vi, v. 25* :

*Conventum tamen, et pactum, et sponsalia nostra
Tempestate parans, jamque a tonsore magistro
Pectoris, et digito pignus fortasse dedisti.
Certe sanus eras, uxorem, Postume, ducis ?*

Affirmant quoque eo respicere legem : *Si donatæ [De donationibus inter virum et uxorem]* iis verbis : « Sponsus alienum annulum sponsæ muneri misit : et post nuptias pro eo suum dedit. » Plinius in rem eandem (89) : « Hi quoque qui ob legationem acceperant aureos [annulos] in publico tantum utebantur, intra domos vero ferreis. Quo argumento etiam nunc sponsæ annulus ferreus mittitur, isque sine gemma. »

7. Sed ne exteris tantum scriptores proferam, Tertullianum allego, hæc scilicet tradentem (90) : « Circa officia vero privatarum, et communium solemnitatum, ut togæ puræ, ut sponsalium, ut nuptialium, ut nominalium, nullum putem periculum observari de flatu idololatriæ, quæ intervenit : causæ enim considerandæ, quibus præstatur officium : eas mundas esse opinor per semetipsas, quia neque vestitus virilis, neque annulus, aut conjunctio maritalis de alicujus idoli honore descendit. »

8. Atque hunc quidem ritum valde vetustum esse, idem Tertullianus alibi significat, dum majorum

nostras intercessionis profuisse apud eam, cujus ambo fideles servitores sumus. Feliciter valeat. Senis 5 Augusti 1473. »

(85) Sebast. Fantonus Castruccijs, pag. 191 et 192 : « Arrise a Sisto la proposta : onde con breve dato alli dicitio di Dicembre del 1840, e diretto a i Priori, e al Pubblico di Perugia significò i efficace volontà che aveva, essi lo consegnassero al cardinal Gio : Battista Savelli legato die Perugia, e dell' Umbria, il quale avrebbe avuta incombenza di trasmetterlo a Roma. »

(86) I Machab., viii, 17 ; xii, 16 ; xiv, 22 ; xvi, 11 ; Machab., ii, 7 ; iv, 23 ; xi, 29, etc. Math. x, 2, 3, etc.

(87) I Mach. xiii, 27 et seqq. : *Et ædificavit Simon*

super sepulcrum patris sui, et fratrum suorum ædificium altum visu, lapide polito retro, et ante : et statuit septem pyramidas, unam contra unam patri, et matri, et quatuor fratribus. Et his circumposuit columnas magnas, et super columnas arma ad memoriam æternam : et juxta arma naves sculptas, quæ viderentur ab omnibus navigantibus mare.

(88) Romana nomina ea ætate fuisse Judæis imposita, constat ex sacris litteris : Romana nomina sunt certe Paulus et Marcus : Tertullus quoque (Act. xxiv, 1, 2) ; Drussilla, Act. xx, iv, 14, aliaque etiam.

(89) Lib. xxxiii, cap. 1.

(90) *De idol.* cap. 16.

institutis eum accenset : « Circa feminas etiam, inquit ille in *Apologetico* cap. 6, illa majorum instituta ceciderunt, quæ modestiæ, quæ sobrietati patrocinabantur, cum aurum nulla norat, præter unico digito, quem sponsus oppignorasset pronubo annulo. »

9. Ritum hunc, utpote vetustum et valde diffusum apud subjectos Romano imperio populos fuisse in usu, multa declarant. Delibo nonnulla. Ambrosius, sive alius quisquis is est, cui debemus Passionem sanctæ Agnetis, sic eandem Agnetem loquentem inducit (91) : « Discede a me, quia jam ab alio amatore præventa sum, qui mihi satis meliora obtulit ornamenta, et annulo fidei suæ subarrhavit me, longe te nobilior, et genere, et dignitate. Ornavit inæstimabili dextrocherio dexteram meam, et colulum meum cinxit lapidibus pretiosis. »

10. Merito etiam hic adducendus est Augustinus; id scilicet his verbis indicat (92) : « Si sponsus faceret sponsæ suæ annulum, et illa acceptum annulum plus diligeret, quam sponsum, qui illi fecit annulum, nonne in ipso dono sponsi adultera animaprehenderetur?... Ad hoc tibi arrham dedit... Ad hoc utique arrham dat sponsus, ut in arrha sua ipse ametur. »

11. Generatim Isidorus (93) : « Feminae non usæ sunt annulis, nisi quos Virgini sponsus miserit : neque amplius, quam binos annulos aureos in digitis habere solebant. »

12. Atque hujus quidem instituti ac ritus rationem hanc reddit Clemens Alexandrinus (94) : « Dat ergo is annulum aureum, nec eum quidem ad ornatum, sed, ut ea obsignet, quæ domi digna sunt, quæ custodiantur, propterea quod servandæ domus ad eam cura pertinet. »

13. Et annulo quidem usam fuisse matrem familias, matronamque, cui domus curæ erat, tum aliquidem, tum manifesto prodit Hieronymus, hæc Principiæ scribens (95) : « Nostra vidua talibus usa est vestibus, quibus arceret frigus, non membra nudaret, aurum usque ad annuli signaculum repudiens, et magis in ventribus egenorum, quam in marsupiiis recondens. »

14. Sunt porro qui consuetudinem hanc ex eo repetunt, quod annulus eximium quoddam amoris indicium esse putabatur : hinc Plautus (96) Palæstrionem inducit militi annulum deferentem, hisque eum alloquentem verbis :

(91) Epistola, in qua hæc describuntur, olim tribuebatur Ambrosio Mediolanensi episcopo ; at PP. S. Mauri eam Ambrosio Mediolanensi abjudicant, et alteri Ambrosio, qui a Mediolanensis præstantia multum absit, tribuunt. Est autem prima inter eas, quas M. Ambrosio suppositas censent. Verba porro, quæ allego, habes n. 5 dictæ epistolæ.

(92) Tract. n, in I Epist. Joan. n. 11.

(93) Lib. xix *Etymolog.* seu *Originum.* c. 35.

(94) Lib. in *Pædag.* cap. 11, pag. 287, t. I edit. Oxon.

(95) In hac epistola continetur Marcellæ viduæ epitaphium : quæ quidem epistola in veteribus edi-

Psal. *Hunc arrhabonem amoris primum a me accipe*

Pyre. *Quid hic ? unde est.*

Psal. *A luculenta atque festiva femina,*

Quæ te amat, tuamque expetissit pulchram pulchritudinem,
Ejus nunc mihi annulum ad te ancilla porro, ut de-
[ferrem, dedit.

15. Nec aliam ob causam Pamphilum annulum Philumenæ per vim detractum Bacchidi meretriciæ donantem exhibet Terentius (97). Et Ovidius amicæ suæ annulum dono misit, his adjectis versibus (98) :

Annule formosæ digitum vincture puellæ,

In quo censendum nil, nisi dantis amor :

Munus eas gratum : te læta mente receptum

Protinus articulis induat illa suis.

Atque eo quoque pertinent ii Martiali versiculi (99) :

Dum donas, Macer, annulos puellis ;

Desisti, Macer, annulos habere.

16. Alii propterea in sponsalibus traditum, seu missum a viro mulieri, quam sibi desponsabat, annulum aiunt, quia annulus in promissionibus sponsionis, arrhæque nomine tradi solebat : de qua quidem consuetudine hæc scribit Plinius (1) : « Celebratorem annuli usum cum fenore cœpisse, argumento est consuetudo vulgi, ad sponsiones etiamnum annulo exsiliante tracta ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior, ut plane affirmare possimus nummos ante apud nos cœpisse, mox annulos. »

17. Meminerunt hujus consuetudinis etiam jurisconsulti : ut in lib. xix, tit. v (N. 19, § 5) *De præscriptis verbis* : « Si quis sponsionis causa annulum acceperit, nec reddidit victori, præscriptis verbis actio in eum competit. »

18. Indicat morem hunc Prudentius, cum passionem sanctorum Emetherii, et Chaledonii Calagurritanorum martyrum describens hæc tradit (2) :

Illius fidem figurans

Nubæ fertur annulus.

Huic sui dat pignus oris,

Ut ferunt, orarium,

Quæ superno raptæ flatu

Lucis intrant intimum.

19. Alia si quis optat ex veteribus desumpta scriptoribus ad eandem consuetudinem illustrandam, comprobandamque valde apta testimonia, Joannem Kirchmannum adeat, in eo, quem in margine allego, loco (3) : nec legisse pœnitebit, quæ

tionibus 16 est. In edit. vero PP. S. Mauri 96. In Veron, porro 127, n. 3.

(96) *Mil. glor.* iv, 1, 11.

(97) Hæc v, 3.

(98) Lib. 11, am. eleg. 15, 1.

(99) Lib. viii, epist. 5.

(1) Lib. xxxiii, cap. 1.

(2) *Peristephanon* lib. 1, hym. 1, v. 169.

(3) *De Annul.* cap. 18.

(4) *De annulo triplici*, part. 1, in qua agit de annulo sponsalicio.

(5) In diction. ad vocem *Nuptæ*.

Henricus Kornmannus eodem de argumento luculenter disserit (4).

20. Sed quæcunque veteres moverit causa, viri præclarissimi sane affirmant, Hebræos annulis pronubis jam dudum uti consuevisse; cujus quidem consuetudinis cum nullam originem proferant, minime, ut puto, is errabit, qui eam ab antiquissimis temporibus repetat. En quæ Calmet Buxtorfium allegans in rem præsentem docet (5): « Sponsus autem tunc sponsæ digito duobus coram testibus annulum accommodat dicens: *Ecce tibi annulum, quo mea sis uxor, juxta ritum Moysis et Israel*: Annulus iste, ut refert Buxtorfius, ex solido auro esse debet, nulla etiam gemma instructus, præsentisque advocat sponsus in testes, quod annulus sit ex auro optimo, et decenti pretio respondeat. Lecto deinde nuptiarum contractu, et a sponsæ proximis tradito, rursus vinum in cratere fragili affertur, sexque benedictionibus prolatis, sponsis hauriendum exhibetur. »

21. Vidi etiam allegatum in idem argumentum Rituale Hebræorum, in quo in nuptiarum ritu jubetur sponsus annulum indici sponsæ imponere, et verba hæc proferre: « Ecce mihi sponsa sis ex hoc annulo secundum institutum Moysis, et Israel. »

22. Persuasum vero esse Judæis, Mariæ et Josephi temporibus eam consuetudinem viguisse, nos docet Kornmannus (6), qui hæc scriptis prodidit: « Addo Mariam, ut Judæorum habet Thalmuth, cum desponsata esset viro, ille eam subarrhavit annulo, medio imposito digito, cum Judæi indici imponant annulum. Neque vero femina ulla inter Judæos reperitur, quæ annulum portet in medio digito ob eam causam, quia Maria, ut aiunt, illum portaverit in medio. Addo et hoc: Apud Hebræos novæ nuptiæ dabatur annulus cum hac inscriptione [Mazal Tob. *Bona fortuna, bonus planeta*, causam pro effectu ponentes. »

23. His stabilitis, facile evitantur reliqua omnia, quæ ii attulerunt, qui tam præstantem thesaurum Perusinus invident. Fac aliquem exstitisse pronubum Virginis annulum [quanquam si pronubus is non sit, dummodo Virgo eum gestaverit, reliquiis præstantissimis is merito accensebitur]; fac, inquam, aliquem exstitisse Virginis annulum; servatum eum fuisse a fidelibus is merito dicet, qui ad ea adverterit animum, quæ de cura a fidelibus adhibita in comparandis, servandisque reliquiis in tractatu *De cultu sanct.* a me tradita sunt (7): quod ostendere facile poteris iis, quæ de pronubo Virginis annulo Ferrandus his verbis tradit (pag. 86): Non uno pronubo Deiparæ annulo tum Aquicinctini apud Belgas, tum Semimurenses apud Mandubios, denique Perusini apud Italos mirifice gloriantur. » Quibus ea adjice, quæ ex Gersone cap. 4, retuli.

Hæc enim, aliaque, si quæ forte sunt, his affluvia manifesto demonstrant, hanc inhæsisse fidelibus persuasionem, ut pronubam Virginis annulum Ecclesia aliqua possideat. Fac ex eo portiunculam aliquam, tametsi minimam, tenui lima abrasam, fuisse Perusino annulo insertam, ad eum fere modum, quo ex Catenis sanctissimorum apostolorum Petri et Pauli lima abradebantur tenuia fragmenta, et clavibus includebantur, quæ a Romano pontifice dono viris, ac feminis nobilissimis mittebantur (8); quin et sæculis minus remotis præclarissimus sanctus Carolus Borromeus Philippo Hispaniarum regi, aliisque etiam præstantibus viris dono dedit clavos habentes similitudinem clavi illius, quem Mediolanenses possident, affirmantque ex eorum numero esse, quibus Christus affixus est cruci, et hujus contactu sanctificatos. Tum vero forma, seu, si appellare ita vis, constructio illius, etiamsi ætatem sæculi xi aut xii referat, minime vetat ne pronubus Virginis annulus is dici possit; particulam scilicet pronubi annuli continet. Quamobrem is quoque *pronubus* appellabitur, item ut sæpe non grandis portio corporis martyris, *corpus martyris* dicta est (9): contactus quoque eum sanctificavit, et annuli Virginis appellatione nobilitavit.

24. Neque vero necesse fuit, ut a rege, aut a principe, aut eximio aliquo, et præstantissimo viro Perusini eum obtinerent. Fortasse quidem a viro præstantissimo eum obtinuerunt Clusini, a quibus ad Perusinos translatus est: dicemus enim eam attestationem, quam proferunt, non admodum authenticam esse; quam ob rem statuendum est, ignotam nunc esse rationem, et, si appellare ita vis, manum, a qua Clusini acceperunt. Cæterum iis temporibus furtim reliquiæ rapiebantur; interdum etiam ab infidelibus vendebantur; interdum piis peregrinis dono dabantur, aut cum aliis commutabantur; adeo ut mirum non sit, si ignoremus modum, quo eum annulum Clusini acceperint. Quem quidem temere creditum, cultumque, velut pronubum Virginis annulum obtinuisse, is tantummodo affirmabit, qui prorsus nesciat, quam jugiter diligens, et cauta fuerit in excipiendis, et ad venerationem proponendis sacris reliquiis Ecclesia.

25. Quod si materies ea, qua constat, is, de quo disserimus, annulus [ex gemma scilicet onychina, vel amethysto formatus is est] vetuit, ne portio aliqua tametsi minima annulo, de quo agimus, includeretur, si per contactum pronubi Virginis annuli sanctificationem aliquam accepit, tum adhuc pronubus Virginis annulus, uti dixi, appellari utcumque is poterit: derivative scilicet, ut scholasticorum phrase utar, quia virtus, quam Perusinus annulus habet, ideoque cultus, qui ei defertur, derivatur a pronubo Virginis annulo, a quo ideo tactus est, ut virtutem,

(6) *De annulo tripl.* part. II, in qua agitur de ann. sponsali n. 12.

(7) Dissert. 7, *De cultu sanctor.*

(8) Gregor. Magnus, lib. III, epist. olim 50 in

edit. Montfaucon, lib. IV, epist. 50. Constantinæ Augustæ. Vide etiam, quæ dixi in tract. *De cultu sanctor.* dissert. 8, cap. 21, n. 2, et alibi etiam.

(9) *De cultu sanct.* dissert. 8, c. 19, 22.

et sanctificationem eo contactu reciperet. Quo de argumento hic fuisse agere supersedeo, quia copiose luculenterque de eo disserui, cum de sanctorum cultu egi (10). Eo itaque lectorem allego. Quod si quispiam errorem aliquem illius generis, quod recenset, excusatque Ferrandus (11), irrepsisse huc velit, moneatque annulum hunc primitus possessum fuisse a piissima aliqua femina, Mariæ cognomine, quo quidem sponsalia, aut etiam connubium contraxerit; aut, si vis, eo annulo ornatam fuisse nobilem Virginis statuam, ex qua deinceps detractus sit, et in honore habitus, ejusdem Virginis pronubus vulgo credi appellarique cœperit, Ferrandus tibi non irascetur (12); irascuntur tamen, ut puto, Perusini, qui omnino eum, quem dicimus, annulum, Virginis pronubum esse affirmant, eamque ob causam, audiri volunt, et ea quibus innituntur, argumenta producere.

CAPUT IV.

Eorum argumenta proferimus, qui annulum a Perusinis possessum eum ipsum esse affirmant, quo Virgo Deipara matrimonium, aut certe sponsalia cum Josepho contraxit.

1. Ad duo suprema capita revocantur eorum argumenta, qui pronubo Virginis annulo ditatam Perusinam Ecclesiam affirmant. Horum primum eas ipsas probationes exhibet, quæ superiori capite allatae sunt, ut nobis persuadeatur, in Virginis connubio, aut certe in sponsalibus fuisse adhibitum annulum: cum enim [inquiunt] annulus alter Virginis pronubus indicari non possit, is sane erit, quem Perusina servat Ecclesia.

2. Urgent secundo ea ipsa argumenta, quibus populorum, atque adeo ipsorum Ecclesiae pastorum, ac principum consensione, approbatione, atque exemplo huic annulo, veluti Virginis pronubo, venerationi exhibetur. Annon id evincit efflagitatio doctissimi et prudentissimi pontificis Sixti IV (13), qui eum annulum procul dubio non cupisset, si non perspexisset, eum inter reliquias, sublimem, ut ita loquamur, et eminentissimum locum obtinere? Si sanctificatis reliquiis cum accensuisset, non tam vehemens illius assequendi fuisset hujusce pontificis desiderium, cum quisque sanctificatas reliquias sibi comparare facile possit.

3. Memoriae etiam et Perusinorum monumentis proditum est, Paulum III, prudentissimum procul dubio cautissimumque pontificem, quoties Perusiam adiit, toties sacrum hunc annulum coram omnibus venerari consuevisse. Id autem cavisset pontifex, nisi certo sibi persuasisset, publico, solemnique

cultu dignum esse annulum, de quo agimus, ideoque eum ipsum, quo Josepho desponsata Maria est.

4. Alium etiam Romanum pontificem hujus, quem dicimus, annuli laudes celebrantem proferunt. Urbanus VIII is est; etenim hæc scriptis prodidit (14):

De pronubo Deiparæ Virginis annulo, qui Perusiæ religiosissime asseratur.

EPIGRAMMA.

Imbriferis arcus fulgens in nubibus orbem

Effera diluvii damna timere vetat.

Sic Deus omnipotens voluit: decus, annule, majus

Est tibi, quem supplex urbs Perusina colit.

Es gemino constans arcu felicior index:

Nam peragit Virgo nupta salutis opus.

Virgineo terræ conjungens fœdere cælum:

Hac duce, non pelagi, non Stygis unda nocet.

5. Benedictum XIV doctissimum sane pontificem superioribus pontificibus adjungere student, ideoque verba, quæ capite primo (15) attuli, hic exscribunt. Si quis tamen tanti pontificis verba expendet, minus fortasse Perusinorum persuasioni faventem comperiet, quam ii cuperent.

5. Cardinalis Papiensis sua ætate doctissimi hic potius suffragium adderem, ut Perusinorum desiderio satisfacerem. Si quis id cupiat, eam tam sapientis cardinalis epistolam recolat, quam capite tertio attuli.

7. Ab aliis quoque scriptoribus æsumendum suffragium est. Summo in honore apud litteratos viros habentur Bollandus, et cæteri de præclara societate Jesu scriptores, qui Bollandi labores prosecuti sanctorum Vitas diligentissime ediderunt. Porro ii, qui sancti Josephi Vitam descripsere, et sanctitatem prædicavere, ea de annulo, de quo agimus, tradiderunt (16), quibus facile constat, Perusinorum traditionem ab eis non improbari: laudant enim [ut cætera prætereamus] B. Bernardini a Monte Feltrio studium, et curam, ut multo majori in honore apud Perusinos [quam antea id fieret] sacer hic annulus haberetur.

8. Adjice-scriptores, minus, si vis, notos, probabiles tamen, qui dum Perusiæ laudes texunt, sacri hujus annuli, quo illa scilicet decoratur, mentionem faciunt, illumque commendant maxime. Sed omitendum non est epigramma Urbani Cerri (17); dum enim Joannem Baptistam Laurum commendat, propterea quia sacri annuli Perusini historiam texerit, historiam ipsam laud obsecrare commendat, et approbat.

mata, Romæ 1651 (pag. 158).

(15) In adnot. ad tradita num. 3, cap. 2.

(16) 19 Martii, § 8: « Nunc ad se vocat, » etc. Henschenio, et Papebrochio præclaris utique viris, commentaria in Vitam S. Josephi in fronte ipsa tom. III Martii, in quo hæc exstant, ascribuntur.

(17) Inter carmina ab eo composita, sed nondum typis edita, collectaque in codice, quem mea privata servat bibliotheca (pag. 345).

(10) Dissert. 7, cap. 29.

(11) Lib. 1, cap. 41, art. 5, sect. 2, pag. 167 et seqq.

(12) *Ibid.* et cap. 1 ejusd. libri art. 2, pag. 20 et seqq.

(13) In Bollandiano opere *De S. Joseph*, § 8, num. 52.

(14) In libro ad hunc modum inscripto: *Maphæi S. R. E. cardin. Barberini, nunc Urbani VIII Poe-*

JOANNI BAPTISTÆ LAURO DE LIBRO, QUEM *De annulo V. B.* COMPOSUIT.

*Orbem orbis, quo structa salus, et pronubus æther
Virginea arrhavit pectora, Laure, doces.
Rarum opus, altus ubi sic rerum, ut temporis ordo
Lucet, et ingenii pandis, et aris opes.
Vindice te Lauro, cedro non invidet, immo
Qui te habet auctorem xέδριον esse putat.*

CAPUT V.

Solvuntur argumenta eorum qui secus sentiunt.

1. Sed ne quis supersit in lectorum animis scrupulus, student Perusini eorum dissolvere argumenta, qui secus sentiunt. Revocari hæc commode possunt ad duo suprema capita, quorum unum positiva, negativa complectitur alterum. Primum caput illa ipsa urget, quæ dudum antea objecta sunt (cap. 2), materiam scilicet et formam annuli : quæque exponere ad hunc modum possumus. Si materiam spectas, ex metallo formatus non est annulus de quo agimus, sed ex gemma onychina, vel amethysto. Hoc porro annulorum genere Romani, quorum consuetudini ac ritibus Hebræos sese accommodasse diximus, minime utebantur (18). Si formam, tam grandis is est, ut duos digitos complecti is possit. Aptius itaque is esse videtur, ut immanis statuæ, aut certe gigantis digito aptetur, minime vero tennellæ puellæ, qualis erat Virgo, cum Josepho nupsit.

2. Ad hæc tam Semimurenses, quam Semicinctini nuptialem Virginis annulum possidere se aiunt : primi quidem vetustissimam ac probatissimam possessionem jactitantes, miracula Semicinctini. Neque se negligi patiuntur Parisienses, quorum causam vindicavit eximius theologus Joannes Gerson (19). In hoc conflictu quis Perusinos præferat cæteris?

3. Verum his facile occurrimus. Non ex metallo tantum, verum etiam ex alia materia annuli antiquitus formabantur. Eburneum ego possideo, vetustum procul dubio. Boldettus porro nos monet, annulos, quos in veteribus cæmeteriis effossores invenerunt, non modo ex metallo fuisse constructos, verum etiam ex ebore, aliaque materia (20), dummodo consistente. Pitiscus quoque hæc expressissime tradit : « Nec ex metallo solum, sed ex succino, ex ebore, integrisque gemmis annuli fiebant. » Novimus pariter vitreis quoque annulis usos fuisse eos, qui præstantiores sibi comparare non poterant. Quid mirum itaque, si non ex metallo, sed ex gemma onychina constet pronubus Virginis annulus, quæ quidem gemma per se non multo habetur in pretio? levisimo autem habitam fuisse arbitror a veteribus Judæis, qui hujusmodi gemmas facile obtinere poterant ex Arabia, quæ hoc gemmarum genere ditissima est. Annulus igitur ex gemma onychina, seu ex amethysto confectus conditioni Mariæ

conveniens admodum erat, pauperi scilicet mulieri, pauperi quoque viro desponsatæ.

4. At ferreus, inquires, Plinio testante, sponsæ annulus mittebatur. — Ferreus, fateor, apud Romanos sponsæ annulus mittebatur, ut illius auctoritas in rem domesticam declararetur, sed non ferreus Sponsæ præsentis annulus præbebatur : neque etiam solus ferreus, nisi plane fallimur, sponsæ annulus, sed multo pretiosior mittebatur : postquam scilicet prisca consuetudo mittendi ferrei annuli servata fuerat. Aureum fuisse annulum, qui ea, qua Tertullianus vivebat, ætate, a sponso sponsæ præberi consueverat, ex iis Tertulliani verbis, quæ ex cap. 6 *Apologetici* attulimus, constat : « Cum aurum nulla [sponsa] norat, præter unico digito, quem sponsus oppignorasset, pronubo annulo. »

5. Quod si aureo annulo poterat sponsus sponsam oppignorare, an putamus prohibitos fuisse sponso, ne ex vili gemma confecto annulo in connubio, aut sponsalibus uterentur?

6. Amplificant porro hujus annuli formam, multoque majorem describunt, quam re ipsa sit. Si circulum inspicias, crassus nonnihil est, neque enim tenuis ex onychina gemma confici poterat, si consistentem optabat artifex. Si interiorum orbem, aptum perspicies annulum, ut ab adolescentula connubio apta gestaretur. Diligentissime expressum, ejusdem annuli ectypon, sigillo authentico firmatum apud me servo, illudque amplum non habet orbem.

7. Quanquam non erant veteres adeo alieni a gestandis grandibus etiam annulis. Vidi ego in nobilissimo Chircheriano cimelio nonnullos magnos annulos, in quorum numero eminebat aureus non levis sane ponderis, quem [nisi memoria me decipit], clariss. P. Bonucci, ejusdem Chircheriani cimelii custos atque amplificator eximius, mihi retulit, in Mariæ Honorii imperatoris uxoris sepulcro fuisse inventum.

8. Diu autem ante Honorii etiam tempora grandibus aureis annulis consuevisse Romanos digitos suos ornare, indicat Juvenalis, cum de Crispino hæc ait (21) :

Ventilet æstivum digitis sudantibus aurum :

etenim, si æstivus erat aureus ille annulus, facile eruius levem illum fuisse, ne scilicet pondere suo molestiam inferret digitis sudore affectis et lassis : graves vero, et multi ponderis fuisse gestatos hyeme.

9. Cave vero putes Romanis tantummodo morem hunc inhæsisse. Antequam Romanorum respublica augeretur, hæc de Sabinis ex Livio discimus (22) : « Quod vulgo Sabini aureas armillas magni ponderis brachio lævo, gemmatosque magna specie

(18) Recole, quæ ex Plinio attulimus : « Etiam nunc sponsæ annulus ferreus mittitur, isque sine gemma. » (Plin. xxxiii, 4.)

(19) Vide, quæ tradita sunt n. 4, cap. 1.

(20) De Cœmet. lib. ii, cap. 14, et rursus ibid. lib. ii, tab. 4, n. 24.

(21) *Satyr. I, v. 28.*

(22) Lib. i decadis 1.

annulos habuerint, » etc., adeo ut simillimum veri sit, alias etiam nationes grandibus annulis digitos suos ornare consuevisse. Quorum ex varia materia formatorum imagines tum alii quidem subministrabunt (23), tum certe subministrabit Boldetus (24). His usos fuisse veteres ex eo conicimus, quod in eorum sepulchris, sæpe etiam inter cineres inventi sint.

10. Difficilius ad solvendum id est, quod desumitur ex annulis, quos Parisienses, Semimurenses, et Semicinctini possidere se aiunt, eosque Virginis pronubos esse affirmant : At Parisienses [quod ex Gersono cap. 1, allegato discimus] eos quos possident annulos, non Virginis pronubos fuisse affirmant, sed tantum ab ea gestatos. Recole, quæ jam attulimus, Gersonis verba. Semimurenses, fateor, et Semicinctini eos, quos possident, annulos, nuptiales Virginis esse asseverant. At quibus ad id asserendum momentis innitantur, ignoro ; hoc tantum novi, vetustam possessionem ab iis afferri. Dum porro id ignoratur, quis prohibeat Perusinos, ne in vetusta possessione stent ipsi quoque, seque [si eis libuerit] præferant aliis. Atque hæc quidem ad positiva argumenta dicta sint satis.

11. Hæc caput alterum præbet, illud scilicet, quod complectitur solutiones argumentorum quibus innititur Perusinatorum persuasio. Si diligenter expendimus momenta quibus Perusini fidunt, ad duo capita revocantur. Ad miracula, quæ hujus annuli contactu, atque adeo præsentia fiunt, et ad testificationes eorum qui pronubum Virginis annulum eum esse aiunt, quem Perusini possident. Ad primum caput quod attinet, præter ea quæ ex antiqua testificatione (25) assequimur, en quid Laurus de miraculis, contactu, atque adeo præsentia ejusdem annuli peractis, doceat (pag. 38) : « Affirmare jam pridem multi, egoque non semel interui, cum malorum geniorum terroribus exagitati quidam ad hunc, seu sacram anchoram confugere, totque in posterum dæmonum terriculamenta nihili duxisse, tum mulieres a teterrimis lemurebus obsessas annulari aræ propius factas primum ingentibus sacellum implese clamoribus, deinde eosdem a corporibus Mariæ excussos exactosque. »

12. Id ipsum testatur Philippus Ferrarius præstans theologus, et mathesis in Ticinensi Academia professor, hæc eidem Lauro scribens : « Neque in dubium revocari posse video, an hic ipse Virginis annulus sit, cum plura signa et prodigia, maxime circa emergunos, evenisse non lateat, et quoties visendus exponitur, ingentes et insoliti a cacodæmone agitatorum clamores exaudiantur : ut ipse,

qui forte aliquando, tota pene civitate confluenta, interfui, non sine stupore et admiratione, ut urbem Perusiæ felicem et beatam cogeret compellare, testari possum. » Sed miracula in antiqua illa testificatione narrata tam putida sunt, ut merito derideantur. Ea vero, quæ ex recentioribus testificationibus desumuntur, ad hunc modum critici excipiunt. Demus nullem malum dolum in hujusmodi testificationes irrepsisse [quæquam aliunde certum est interdum (*II Cor.* xi, 14), *Satanam transfigurare se in angelum lucis*] : multæ mulieres, et rudes viri se putant a dæmonibus exagitatos, quos non dæmon, sed morbus aliquis, aut insana persuasio corripuit. Obsessos a spiritibus malis raro clamores produnt, sed alia argumenta, de quibus non vulgus, sed sapientes et prudentes exorcistæ dijudicare tantummodo possunt. Sanationes vero sæpe obtinentur, vel precibus ipsis ægrorum, vel aliorum etiam, qui sanitatem ægris, precibus suis impetrant : sæpe etiam per reliquias sanctificatas : quod ipsime Perusini fateantur, oportet, dum per annulos argenteos annuli ab iis possessi contactu sanctificatos, vel per aquam sacro illo annulo pariter sanctificatam sæpe convalescunt. Sed de hoc argumento consule dicta dissert. 7, *De cultu sanctorum* (26). Non veretur sane Hieronymus edocere frequentiora facta esse miracula in horto quem aliquando incoluerat Hilarion, quam in eo loco in quo servabatur sacrum illius cadaver. Afferro ipsa Hieronymi verba, ne videar temere Hieronymum allegasse (27). « Cernas usque hodie miram inter Palæstinos et Cyprios contentionem ; his corpus Hilarionis (28), illis spiritum se habere certantibus. Et tamen in utrisque locis magna quotidie signa fiunt, sed magis in hortulo Cypri, forsitan quia plus illum locum dilexerit.

13. Quod vero attinet ad testificationes, ea recole, quæ num. 2 et 3, cap. 2, objecta sunt, quæ cum retulerim, ab ipsis recensendis hic supersedeo : tantum addo optasse criticos ut ea, quæ de vehementi Sixti IV hujus annuli obtinendi desiderio aiunt Perusini, indubitatis monumentis evincerent ; morosum enim et difficile ad credendum criticorum genus, sæpe adhibent vetustum illud : *Manus nostræ oculatæ sunt ; credunt quod vident.* Fortasse etiam annulum hunc optavit, ut exorta dissidia tolleretur.

14. His tamen non improbandæ solutiones adhibentur. Fateor porro miracula quæ in vetusta illa narratione, et si appellare ita vis, testificatione describuntur, in criticorum censuram offendisse. Sed fortasse aliquid veri in iis inest, quæ cum ornare

(25) Ex ferro, aurichalco, ebore, aliisque etiam materiis efformatos annulos nostrum S. Salvatoris cimelium servat : alia quoque cimelia pariter servant, quorum imagines magna ex parte typis evulgatæ sunt.

(24) *De cimel.* lib. II, cap. 14, num. 35, 36, 38, 39, tab. 4.

(25) Recole, quæ cap. 2, n. 5, allata sunt.

(26) N. 15 et seqq., præsertim vero 20 et 25, cap. 4.

(27) In fine Vitæ S. Hilarionis, n. 47.

(28) Antea dixerat translatum fuisse Majumam in Palæstina ab Hesychio monacho sacrum Hilarionis corpus, n. 46.

vellet illius narrationis scriptor, id ipsum quod verum est pervertit, item fere, ut Bellarminus (29), alique viri probatissimi docent, in iis narrationibus contigisse, quas Metaphrastes ornare studuit: cum enim expolire illas cupit, pervertit; non ita tamen infecit, ut vetustatem et veritatem factorum tollet, sed tantummodo ita miscuit perturbavitque, ut vera a falsis discernere nequeamus.

15. Alii tamen præcise respondent narrationem illam aut prorsus aut certe majori ex parte ab aliquo minus cauto, et scitulo rhetorico fuisse confictam. Vidit scilicet sacrum hunc annulum, quem Clusini per ea tempora possidebant, miraculorum fama, et traditione nobilem: sed minime ad eum asserendum ullam mortuorum resurrectionem adduci vidit: quæ quidem resurrectio rarissimis et prægrandibus miraculis ac prodigiis accensetur; nesciebatur etiam, unde eum Clusini obtinuissent: narrationem itaque illam eudit, quæ utique incommodo [hujusce scriptoris opinione] occurreret, eandemque narrationem ut gratiorem legentibus faceret, versibus exornavit, et compositis ac mirabilibus descriptionibus. Sed hæc ipsa inepta, si vis, scriptoris cura, ac studium id, quod agimus, satis ostendit, miracula scilicet per eum annulum fieri consuevisse, licet nesciamus quænam illa fuerint; mendacem enim apertissime se prodidisset, si nulla miracula per eundem annulum peracta fuissent. Veteri quoque traditione ac possessione jamdudum potitos fuisse per ea tempora Clusinos, ea narratio evincit: neque enim quisquam eidem narrationi fidem adhibuisset, nisi vetusta fuisset ea de re Clusinorum traditio ac possessio. Novimus porro malum quidem, sed non malo animo conceptum dolum, jamdudum deficientibus authenticis monumentis, in nonnullas sacras narrationes irrepsisse (30), eumque obscuris temporibus renovatum, cum scilicet vastatæ a Barbaris provinciæ se destitutas veteribus monumentis, flamma plerumque, aut situ, aut carie absumptis perspexere: quam ob causam testificationes atque historias

composuerunt, quibus et vetustam possessionem comprobarent, et pietatem [eorum quidem opinione] alerent ac foverent. Acta multorum sanctissimorum cæteroqui episcoporum, quæ perierant, decimo aut, si vis, xi sæculo conficta sunt, aut certe ita vetera turbata, dubiisque, interdum etiam prorsus falsis narrationibus fœdata, ut authentica esse desierint, eamque ob causam a viris prudentibus rejecta sunt: nec propterea eorundem episcoporum sanctitas in dubium vertitur: quis enim, ut exemplo aliquo id ostendam, quod modo dixi, in dubium vertat aut Geminiani Mutinensis, aut Paterniani Fanensis sanctitatem, aut cultum iisdem delatum, qui sæculo xi per totam Italiam diffusus erat, adeo ut iis et Venetiis (31), et aliis etiam Italiæ urbibus sacræ aedes erectæ, eorumque nomina in litanias inserta fuerint, propterea quia eorum acta jure meritoque displiceant criticis? Et his quidem non modo iis, quæ ex miraculis desumuntur in veteri illa testificatione descriptis occurrimus, verum etiam occurrimus iis, quibus testificationem ipsam oppugnant, ideoque potissimam [si his arguatoribus fidimus] probationem, qua Perusinus annulus innititur. Robur porro, ac firmitatem, quam procul dubio prudens theologus non contemnet, habent reliquæ testificationes, quas Perusini proferunt, et ego jam attuli.

16. Venio ad miracula minus antiqua, quibus etiam Perusini [quod jam dixi] ad testificandam sacri annuli ab iis possessi veritatem utuntur. Arbitror porro eos, qui se obsessos a dæmonibus, dum sacer annulus ad venerandum proponitur, testificantur, ab iisdem dæmonibus revera esse obsessos: neque tam male de Perusinis sapientioribus sentio, ut se a muliercularum et contemptissimorum hominum fraudibus illudi sinant. Porro vetustis et laudatissimis argumentis, quibus reliquiarum veritas compta sit, accensetur testificatio ipsa dæmonum (32). Mihi satis hic sit Ambrosium excitare (33): « Non accipio a diabolo testimonium, sed confessionem. Invitus dixit diabolus, sed exactus et tortus. » —

(29) *De scriptor. eccl. ad an. 850.*

(30) *O vetustatis silentis obsoleta oblitio.*

*Invidetur ista nobis: fama et ipsa exstinguitur,
Chartulas blasphemus olim nam satellites abstulit,
Ne tenacibus libellis erudita sæcula
Ordinem, tempus, modumque passionis proditum
Dulcibus linguis per aures posteriorum spargerent.
(Prud. in Hymn. de sanctis Emeth. et Chalidon.)*

Vide, quæ exim. Ruinart. præfat. Gener. in act. Martyr. tradit. Hæc ex ea delibo, n. 7: « Pace Ecclesiæ restituta, cum sub Christianis imperatoribus tuto liceret martyrum festivitates agere, singulæ fere Ecclesiæ quæcunque de suorum martyrum gestis supererant, studiose collegerunt... At cum paulo post omnes fere Romani imperii provinciæ a Barbaris devastatæ et occupatæ fuissent, ex iisdem Actis pleraque perierant, quibus alia postmodum substituta fuerunt, sed quæ ad istorum auctoritatem non pertingunt, nedum ad priorum sinceritatem. » Num. 8. « Symeon Metaphrastes sanctorum Acta undique conquisita in unum colle-

git, quamvis hoc in eo viri eruditi merito reprehensione dignum judicent, quod eorum nonnulla variis interpolaverit additamentis, novaque aliquot, cum vetera deficerent, proprio Marte cuderit. » Vide etiam, quæ de Actis martyrum in Diocletiani persecutione cruciatorum tradunt Tillemont. tom. VI *Hist. ecclesiast.*; Melchior Canus *De loc. theolog.* lib. xi, cap. 6, incipiente ad hunc modum: *Prima lex*, alique etiam.

(31) In nostra *Bibliotheca rituali* sæculi xi Ecclesiæ Venetæ (aut Torcellanæ) habemus, in quo litaniarum nomina S. Paterniani habent. Germiniano quoque tum Venetiis, tum Bononiæ sacræ aedes præcis temporibus erectæ fuerant.

(32) Vide tradita dissert. 7, *De cultu sanct.* cap. 19, num. 4. Consule etiam tradita cap. 4 ejusdem dissertationis, num. 20 et 22.

(33) *Epist. 22, classis 4, n. 22, edit. PP. S. Mauri*: « Id est, cruciatus et dolor. » Sic libro II *De Abraham*, cap. 8, n. 51, *dometur injuriis*, pro labore ac verberibus. Hæc clariss. editor.

« Quod nequitia supprimit, extorquet injuria (54). » Item pro portione dic de miraculis, quæ sapientiores Perusini approbant, et per sacrum, quem possident annulum, revera peracta fuisse aiunt. Et hæc quidem de annulo, quo Perusini potiuntur, quemque Virginis pronubum esse affirmant, dicta sint satis. Atque his ipsis satisfacere utcumque possumus iis quæ adversus eundem annulum Rivetus aliique urgent

ADDITAMENTUM.

In dissertatione supra relata Joannis Chrysost. Trombelli, multa, et quidem merito, desiderantur. Ideo subjungendum duximus sequentes paginas Ferreolo Locrio commodatas, ex opere : *Maria Augusta*, libr. v. Quamvis, de reliquiis B. M. V. probabilia, dubia, aut etiam inepta a scriptoribus tradita sint; attamen ut pietati simplicium nihil subtrahatur, lectores remittimus ad capita sequentia et ad *Kalendarium B. M. V.*, auctore Georgio Colvenerio, part. III. Circa omnia quæ ad B. Dei Genitricem attinent, multum insudarunt pseudoreformatores ut Ecclesiam catholicam erroris aut superstitionis insinularent. Sed frustra; veneratio reliquiarum B. V. non pertinet ad fidem neque ad dogma catholicum. In eo præcipue intendit Ecclesia quod honor debitus B. Deiparæ tribuatur, et cultus quem vocant *honoris* sive *hyperdulie*, nunquam vero *latræ*, sub diversis titulis qui veram pietatem redolant. Noli etiam oblivisci quasdam Marianas reliquias, de quibus suspicio facile oriri potest, esse *sanctificatas*, in sensu quo el. Trombelli supra demonstravit, proindeque ad B. Virginem aliquo modo esse referendas. Consule quidquid de his scripsit doctissimus pontifex Benedictus XIV, *De festis B. M. V.*

RELIQUÆ BEATISSIMÆ VIRGINIS.

(Auctore FERREOLO LOCRIO.)

Quas porro proferam? Si Patrum Ecclesiæ Hieronymi, Augustini, Bernardi, Anselmi, Juvenalis Hierosolymitani, aliorumque, uniformis est sententia, B. Virginem non anima sola beatam, sed et corpore cœlestem aulam iniisse (Hieron. tract. *De Assumpt.* — Aug. *Serm. de Assumpt.* — Bern. *Serm. de Assumpt.* — Anselm. lib. *De excellent. Virg.* cap. 8. — Juvenal. a Niceph. citat. lib. II, cap. 25. — Vide Baronium in Martyrolog. Rom. 15 Aug.); quid reliquiarum ejus (Græcis *λειψάνων*) nobis hoc in mortali et miserabili deserto restabit, quod jactemus, veneremur, lætemur? Equidem ingens gaudiorum incentivum nobis esset, si Christophori illius thalami usura frueremur. Etenim si B. Chrysostomo (ut omittam quod Titi Livii, eloquentiæ nomine aliquot Iberos; Salomonis, sapientiæ et magnificentiæ titulis, reginam Saba; Petri, ut apostolorum principis, Paulum, videndorum desiderium in viam traxerit) illud præsepe Domini, quod Constantino poli olim, nunc Romæ asservatur, adeo animos movit, ut exclamaret : « O si mihi liceret videre illud præsepe, in quo Dominus jacuit! » (Chrysost. hom. 2, in *Luc.*) nobis non licuerit magis dicere; non libuerit fauces in parem aposiopesim laxare : « O

si nobis liceret videre regium illud præsepe Mariam, in quo Dominus novem menses jacuit; ex quo humanitatis suæ sumpsit originem! » Verum non id visum Domino, qui per Psalmographum jam ante edixerat : Exsurge, Domine, in requiem tuam; tu, et Arca sanctificationis tuæ. (*Psal.* cxxxi, 8.) Neque enim par erat ut quæ incorrupta corpus subministraverat, corruptioni nulli obnoxium, de quo propterea ab eodem propheta dictum : Non dabis sanctum tuum videre corruptionem (*Psal.* xv, 10); eadem principium, origo et quasi fons, alterationem ejusmodi a morte pateretur. Unde B. Joannes Damascenus : « Cujus in partu incolumis virginitas mansit, eadem e vita migrante, corpus ita conservatum est, ut non dissolutum, sed ad præstantiorem et digniorem vitam, quæque non jam morte interruptitur, verum in infinita sæcula sæculorum permanet, translatum sit. » (Damasc. orat. I, *De dormit. Deiparæ.*) Et inferius paulo Deiparam alloquens : « Non enim, inquit, anima tua in infernum descendit, nec caro tua corruptionem vidit. » Hactenus Damascenus.

Ergo ejus assumpto et cœlis donato corpore, saltem id nobis boni reliquum est, ut quæ sacratissimo isti tabernaculo proxima fuerunt, aut inde prodierunt, lætante glorioseque possideamus atque prædicemus. Quibus obtinendis servandisque non ultima profecto gratia ac gloria Pulcheriæ sanctissimæ heroinæ referenda est; quæ (testante Nicephoro lib. xvii, cap. 28), « Conquisitis undequaque reliquiis quæ ad Mariam pertinerent, tria ei templa Constantinopoli ædificavit. »

Objectiuncula refellitur. — Vociferantur Mariomastiges: Quid ridiculum magis, quam dementatos adeo videre Papistas, ut ista Marianarum reliquiarum somnia seu figmenta, non solum esse (quod falsissimum est) sibi persuadeant; sed tanquam fidei articulum credenda, facili levique plebeculæ mendacissime proponant. Quorum istis latratibus compendio respondeo; non articuli fidei loco eas nos habere, aut ut tales populo venditare; sed modo traditionum (quas boni isti repudiant) auctoritati, modo veterum auctorum fidei; modo miraculorum ad eas patratorum splendori accedentes, Deiparæ reliquias eas esse, nihil aut vix nihil nos ambigere; adeoque venerari et colere; nos earum præsentia beatos fateri et esse; quanquam harum ab illis certitudo quandoque major, et ex ea honor habetur.

RELIQUIARUM MARIE QUINQUE CLASSES.

Illæ in quinque classes distinguuntur: quarum prima eas complectitur, quæ corporis fuerunt; altera cohærentes proxime; tertia virginum funus concomitantes; quarta quæ id subsequatur: ac denique quæ Christo servierunt, ab ejus Matre acceptæ. Earum ecce series :

Prima. — Lac, Capilli, Domus, Lectus, Indusia,

Togæ, Zona, Vitta, Vela, Pecten, Soccus, Annulus, Chirotheca.

Secunda. — Fusus, Epistolæ, Columna.

Tertia. — Sudarium, Sepulcrum.

Quarta. — Albæ seu Planetæ, Sedes, Theologia.

Quinta. — Præsepe, Fasciolæ, Cunæ, Indusium, Toga inconsutilis, Sudarium.

Plures quæ Deiparæ habeantur, in notitiam nostram, licet quæsitio multiplice facta, non derivarunt.

Ubi primæ classis reliquæ; ac primo, Lac, Capilli, Domus, Lectus.

Lacteum illum uberum nive candidiorum liquorem, multoties Christo propinatum, Assisium, in B. Damiani, ordinis S. Claræ, cœnobio; mons Gerardi in Flandris; Duacum in divi Amati; Tungi Eburorum; Toletum et Ovetum in Hispaniis; Parisii cum in cathedrali templo tum in sacro regis sacello, aliaque orbis loca possident. (*Histor. Hisp.* — Marinæus Siculus, lib. v, *De reb. Hispan.* — Petr. Bonfon. l. ii *Fastor. Paris.* cap. 6 et 10.)

Capillorum ejus florum partem Roma in D. Crucis magna religione conservat, ubi subterranea B. Helenæ capella, et hic sacrum pignus; quem locum annue, semel tantum, solisque feminis Martii 20 subire, et in pignore quod eis ostenditur, Deiparam venerari concessum est. Hujus fidus est testis M. Attilius Serranus libro quem *De septem Urbis ecclesiis* conscripsit. Eorumdem aliquid habet Ovetum; participant et Altimontum in Calabria; Aquisgranum in Germania; Mons Gerardi; Duacum; Audomaropolis; Mareolense asceterium Atrebatu mille passibus abjunctum; et quondam amplissimum B. Virginis in Croylandia insula monasterium, ex dono Henrici Cæsaris; quos ipse ab Hugone Gallorum rege acceperat. De quibus sic Ingulphi abbatis historia: « Idem imperator contulit de crinibus S. Dei genitricis Mariæ, quos rex Franciæ ei, inclusos in aurea pixide, dederat. (Marinæus Siculus, lib. v *De reb. Hispan.* — Gabr. Barrius Franciscanus, lib. *Antiq. Calabr.* — *Antiq. ms. eccl. S. Amati*, Monument. Eccl. ms. — Ingulphus abbas monaster. Croylandiens. in *Histor. sua.*)

Domus Virginis partem se habere dicunt ascetæ montis S. Eligii, juxta Atrebatum.

Lecti, eodem Attilio assertore, Romæ in S. Mariæ Majoris, pars asservatur.

Indusia. — Duo beatissimæ Virginis indusia sive interulas reperio; quarum altera *Carnoti*, altera *Aquisgrani* in magna veneratione habentur. Illam *Carnotensibus* liberalitas Caroli Calvi Gallorum regis, impertivit, singulari olim miraculo longe cantatissimam; cujus meminere Willielmus Anglus, monachus Malmesburiensis; Rogerus de Hoveden; Thomas Walsingham; Wilhelmus Gemiticensis; Hannoniæ Chronicon; Antoninus; Belforestus; ac novissime Joannes Bonifacius. (Malmesburiensis lib. *De gestis regum Angl.* — Hoveden part. 1.

Annal. Angl. — Walsingham in *Hypodigmate Nevstriæ*, ad an. 806. — G. Gemiticensis *De ducib. Normann.* cap. 15. — Hannon. chron. t. III, lib. xiv; — Anton. part. II. tit. xvi. — Belfor. in *Annal.* ad Carol. Calvum. — Bonifac. lib. III *Histor. Virg.* cap. 15.) Malmesburiensis antiquissimi auctoris. Henrico primo, Anglorum regi cœvi, signo verba: « Rollo, piraticam aggressus, cum ubique libera spatia retur insania, apud Carnotum hæsit. Siquidem cives nec armis nec muris confisi, B. Domine Mariæ suffragium adorant. Camisiam quoque ejusdem Virginis, quam Carolus Calvus cum aliis reliquiis a Constantinopoli advexerat, in modum vexilli, super propugnacula, custodum trita pectoribus, ventis exponunt: hostes visam ridere, et in eam per inane sagittas dirigere, non impune. Nam mox oculis obnubilatis, nec retro regredi, nec ante tendere valere. Quod oppidani lætis animis conspicati, multa eorum cæde, quantum Fortuna aspirabat, gaudium suum satiarunt. Evasit tamen Rollo, quem fidei suæ Deus reservabat. » Contigit ista victoria, si Rogero de Hoveden credimus, anno Domini 897; at secundum Antoninum Florent. archiep. an. 878. Vide Joannem Bonifacium.

Alteram vero B. Virginis interulam *Aquisgrano* dedit Carolus Magnus imperator, anno circiter 810, ut Philippus Bergomas verbis hisce testatur (lib. x *Supplementi Chronic.*): « Carolus, Constantinopoli in Galliam rediens, coronæ Domini nostri Jesu Christi partem, partemque Dominicæ crucis, et clavum unum sudariumque, necnon et beatissimæ Virginis Mariæ camisiam secum detulit, ad basilicam Aquisgrani transmisit. » Hactenus ille. Porro aiunt Aquisgranenses, et ita ex traditione tenent, eam ipsam esse, qua Virgo Mater pariens esset amicta. Coloris est candidi, lino ac serico contexta; ulnis cum quadrante duabus oblonga; lata ulna singulari, additis duobus quadrantibus et semi.

Togæ. — Et duæ, duabus interulis B. Deiparæ, togæ seu tunicæ respondeant, quas mortis accelerantis præsa, bonis amicis viduis testamentum legavit; historiam sic narrat Nicephorus (lib. II *Histor.* cap. 21): « Tum virgini discipulo, et itidem aliis ipsa Virgo præcipit, ut duas ejus tunicas vicinis viduis, quæ præter cæteras, propensiore erga eam amore atque pietate fuissent, donent. » Quarum saltem altera insequentibus deinde temporibus, per annos fere 400, frequentissimis miraculis apud Judæos inclaruit; donec Leone primo imperatore (abiit e vivis an. 474). Galbuis et Candidus Germani fratres (scribit Nicephorus lib. xv, cap. 24. — Idipsum Procopius, *De ædificiis Justiniani.*) Patricia dignitate præditi, Hierosolyma profecti, omnia ibi loca perlustrarunt et exosculati sunt; atque inde Galilææ partes venerunt, et thesaurum hunc, apud Judæam quamdam asservatum repperunt, consilium ejus au-

ferendi ceperunt. Et Hierosolymorum urbe peragrata, et sancto quoque loco salutato, ex Palestina discessuri, arcam eadem longitudine et latitudine, qua illa erat, in qua divina Dei Matris vestis reposita erat, fieri curarunt; eamque vacuum, solito ornamento coopertam, per fraudem in loco suo deposuerunt; alteram autem illam cum sacrosancta veste receperunt, et cum ea quam celerime Constantinopolim recurrerunt in suburbana regione, cui Blachernæ nomen erat, occultare divinum thesaurum volentes. Quandoquidem vero rem tentare, quæ fieri nequiret, visi sunt; ingratis etiam eam ad imperatorem [Leonem] retulere. Ille, incredibili elatus voluptate, rotundo, in eo loco ubi asservatur, constructo templo, cum magna veneratione, sacram arcam in eo collocavit, ubi nunc quoque (ait pro sua ætate Nicephorus) veneranda illa vestis integra servatur, veluti invictum perpetuumque urbis præsidium, quæ varios repellit morbos, et miraculis, quæ in ea fiunt, naturam et vim temporis superat. » (Baron. tom. I *Annal.* ad an. Christi 474. — Surius ex Metaphraste, tom. IV, 16 Aug. — Zonaras, lib. III *Annal.* — Canisius, lib. V, cap. 25 et 27. — Bozsius, lib. IX *De sign.* cap. 9 et lib. XV, cap. II. — Francisc. Arias *De imit. virg.* cap. 20, alique enarrant.) Hactenus Nicephorus, qui suo etiam tempore integram eam in Blachernis asservatam asserit.

Verumenimvero, temporis collapsu, plura deinde loca ejus aliquid participasse, cum scriptores tum traditiones fecere, ut credamus.

Etenim M. Atilius Serranus (*De septem Urb. eccles.*) partem ejus in B. Laurentii extra urbem haberi asserit.

Marinæus Siculus (lib. V *Hist. Hispan.*) tantumdem tribuit Oveto Hispaniarum oppido.

Gabriel Barrius Francicanus (lib. I et III *De antiquit. et situ Calabria*) partem ejus etiam impertit *Consentia* et *Balnearia* in Calabria; *Locro* juxta Zephyrium promontorium (divæ ubi imago, quæ magna pietate ab oppidanis et accolis frequentatur), et *Briatico* ob Ænotriis condito in Italia oppidis.

Godescalcus (Hollen doct. ord. Eremit. S. August. in suo præceptor. explanatione primi præcepti de adorat. sanctor.) in præceptorio *Aquisgranum* parte etiam illius beari asserit.

Petrus Boufonius (in *Fastis* lib. II, cap. 6.) in *Fastis Parisiensibus* templum cathedrale ait tantumdem possidere.

Nobis autem fida relatione innotuit, aliquid ejus *Tungris Aduaticorum*; *Duaci* in D. Amati; et apud *Eligianos* nostros servari et coli; multisque aliis, non dubito, locis. (*Relat. et antiq. ms. Eccl. S. Amati*.) Hic quæres: *Cujus coloris fuerint B. Virginis vestes.*

Respondet post Epiphanium Baronius: « Vestimentis quæ ipsa gestavit, nativi coloris contenta fuit. » Quis vero ille? inquires. Ater, inquam, aut

subfurvus; atque ita esse (Baron. tom. I *Annal.* ad an. Christi 48. — Franc. Arias, *De imitat. Virg.* cap. 5). Inde conjicio:

Primo, quia is color summe est modestus, adeoque virginali modestiæ congruens.

Secundo, quia color iste in primitiva Ecclesia Christianis maxime communis erat; ethnicis vero candidus. Unde Metaphrastes 28 Decemb. in martyrio sancti Indis, agens de impiis, qui ejus supplicio intererant: « Candidis, scribit, et magnificis vestibus, celebrantes festum sui interitus, solus autem Indes atris indutus vestibus. » Idem Metaphrastes 5 Novembris, et Baronius in *Annalibus*, de martyribus Syriæ tractantes, dicunt Honofrium candidas accepisse vestes, ne alias Christianus esse nosceretur. Unde idem Baronius: « Nigri, inquit, coloris indumentum, tessera quædam Christianæ philosophiæ esse videbatur. »

Tertio; quia id commune erat virginibus, quæ castitatem erant professæ. Unde D. Hieronymus, epistola 12: « Solent, ait, quædam cum futuram Virginem sponponderint, pulla tunica eam induere, et furvo operire pallio. » Idem epist. 23, quæ est *Ad Marcellam*: « Pulla tunica, inquit, minus, cum humi jacuerit, sordidatur. » Quare Baronius ad annum Christi 57, « Deo, scribit, sacratas virgines, non tantum tegi sacro velamine, sed nigra indui veste et operiri pallio olim in Ecclesia consuetudo fuit. » (Baron. in *Annal.* ad annum 57.)

Rationibus hisce utuntur Paulinus Bergomensis; Augustinus Tolentinus; Georgius Maigretius Augustinianus Tornacensis, quo B. Virginis vestes, pulli coloris fuisse probent. (Paul. Bergom. in *Vita B. Monicæ*. — Tolentinus init. *Privileg. ord. S. Augustini*. — Maigret. *Instit. sodal. Corrigiatorum*, cap. 27. — Maigretius *ibid.*)

Quid quod ipsa Deipara D. Monicæ sancti Augustini et sanctorum Perpetuæ, Felicitatis, Basilicæ matri aliquando apparuit, atris induta, cinguloque tergino succincta; indicans id vestimenti genus se, dum viveret, gestasse; proindeque suadens ut pariter ipsa gereret. Quæ dicto audiens, exemplo prævit monialibus ordinis S. Augustini, id ipsum facerent; fitque hodie ab iis in Italia, Hispania, alibi.

Zona. — Illam basilica in Chalcostrateo Byzantiorum a Pulcheria Augusta exstructa; a Germano antistite consecrata possedit olim; cujus in ipsa dedicatione laudatorem eundem Germanum audiit. Adeoque illius ad Divam, apostrophem ex Metaphraste libet depromere: « Ad templum tuum, inquit, alacriter et studiosè concurrimus, in quo cum sumus, in cælo ipso stare nos credimus. Venerandam Zonam tuam nemo fidelis aspicit, quin animi incredibili voluptate compleatur. » Et inde ad ipsam se Zonam convertens: « O divinissime Cingule, exclamat, qui efficis ut vitia fugiamus, sequamurque virtutes. Castitatem lumbis, efficacitatem manibus affers. O Zona, quæ nostræ imbecillis naturæ lasciviam coerces ac refrenas; et hostes nostros, sive

illi sub aspectum cadunt, sive non videntur, absterres et fugas. » Eandem celebravit Euthymius; et in multis : « Laudatur, dixit, Zona, quæ annos plus nongentos, illesa atque integra perseverat; cujus nequaquam infuscatus est color, quæ vincit splendore nivem, talemque se videntibus exhibet, qualis ex manu prodivit artificis. Ea se cœli Regina revera, ut credimus, cinxit; idolorum contrivit aras; gentium delubra vastavit, et humani cruoris effusionem flumenque coercuit. » (Euthym. monachus apud Metaphrast.)

Ilius partem Brugenses. anno 1250, ab Waltero Constantinopolitano acceperunt; et luculentum ejus testimonium affert, antiquum hoc ejus Ecclesiæ diploma ms.

« Walterus, præpositus ecclesiæ B. Mariæ de Cintura, Constantinopol. universis Christi fidelibus, præsentibus litteras inspecturis, in nostro Salutari salutem. Cum sit, humani generis peccatis exigentibus, adeo perversa conditio, quod proclivis sit in partem interpretari deteriorem ambigua, et condemnet facilius quam absolvat; ad notitiam singulorum volumus pervenire, quod nos, qui licet indigni videmur, de sacrosanctis sanctorum reliquiis; de Zona gloriosæ Virginis Mariæ; de brachio sancti Bartholomæi apostoli; de brachio sancti Blasii martyris gloriosi atque pontificis; de sanctis Laurentio atque Stephano protomartyre, per ecclesias Constantinopolitanas cum omni, qua potuimus, diligentia, ex pia largitione prælatorum earundem ecclesiarum, recollegimus, et cum devotione, qua potuimus, longo tempore custodivimus et honore, sperantes quod in partibus transmontanis, debeat iisdem sacrosanctis reliquiis reverentia amplior exhiberi; dilecto nostro Lamberto, præposito B. Mariæ Brugensis, concessimus sacrosanctas reliquias superius adnotatas. Ne vero super his possit in mentibus aliquorum hæsitacionis scrupulus suboriri; sed eisdem sacrosanctis et verissimis reliquiis possit et debeat indubitanter omnis honor ab omnibus Christifidelibus fideliter devote fieri; præsentibus litteras eidem præposito tradidimus sigilli nostri munimine roboratas. Datum Constantinopoli ann. 1250, mense Februario. »

Porro zonam ipsam seu ab urbe Constantinopolitana per Turcas occupata, seu antequam in extimam istam direptionem iret, Romani se nunc possidere gloriantur, eamque M. Attilio Serrano scriptore, in B. Mariæ Majoris asservari et coli profitentur. (M. Attilius Serran. lib. De septem Urbis eccles.)

At Aquisgranenses eam sibi vindicant; Atrebatenses nostri retinent; Tungrenses Eburonum faciunt suam. Quam contentionem, non nisi, vel ecclesiarum monumentis lustratis, sedaveris; vel dixeris plures Virginis zonas fuisse; aut unicam in varia fragmenta dissectam.

Vita. — Iterum Brugis de vitta Mariæ esse aut fuisse, aliud ejus diploma testatur. Est id tale :

« Moyses, Dei gratia episcopus Romonerensis

terræ Hierosolymitanæ, universis Christifidelibus ad quos litteræ istæ pervenient, in Domino salutem.

« Noveritis quod ad dilecti in Christo filii Lamberti, præpositi B. Mariæ Brugensis, precum instantiam; ex cujus insinuatione, Ecclesiam suam pretiosam carere reliquiis percepimus; ex miti misericordia et largitione pia, de reliquiis quas de partibus Hierosolymitanis, in magna veneratione, annuente divina gratia, nobiscum constanter apportavimus; videlicet de Vitta *Gloriosæ Virginis Mariæ*; de sancto Philippo apostolo, et de sancto Blasio, eidem ad honorem *Virginis Mariæ* benigne contulimus. Sed ne super hoc fidelium fides incerta permaneat; litteras nostras testimoniales, sigilli nostri munimine roboratas, eidem concessimus. Verumtamen quia de cunctarum reliquiarum adventu, sicut justum est Fideles [*legebatur Fidelium*] gratulari debent [*legebatur debeat*]; nos, de Dei omnipotentis confisi misericordia, horum omnium sanctorum intercessionibus, nostra etiam auctoritate, quam a summo pontifice obtinuimus; omnibus Christifidelibus vere confessis, qui earum demonstrationi interfuerint [*legebatur demonstratione intererint*], et honorificaverint, et postmodum corde contrito visitaverint, 40 dies de injunctis sibi pœnitentiis, in ejus nomine, qui peccata dimittit, misericorditer relaxamus. Datum Constantinopoli, anno 1252, mense Martio. »

Vela. — Vela, inquam, accedant, verecundissimo Virginis Mariæ vultui obnubendo servientia : quorum aliquot loca, iis seu integris seu partitis celebria, verbo indico : Roma, in D. Crucis Hierosolymitanæ; — Melita, insula; — Terra Nova, Calabriae op.; — Treviri, inclytum Germaniæ op. ex B. Helenæ dono; — Assisium, in B. Francisci, duplice quotannis ostentatione honoratum; — Tungri, subtilis texturæ, lana ac serico mistum; — Atrebatum; Duacum, etc. Quod Atrebatum idque candidum servetur; duplice diplomate largam facio fidem.

Prius ita habet (Ex codice ms. celeberrimæ Ecclesiæ Atreb., cujus copiam fecit D. Andreas Herby, ejus eccles. canonicus. — Sedebat Guilielmus de Isiaco 47 Atrebat. pontifex.) :

« Venerabili in Christo Patri ac Domino Joanni Dei gratia electo, et confirmato Cathalaunen. Devoti ejus H. præpositus, R. decanus, totumque Atrebatensis Ecclesiæ capitulum cum omni reverentia et honore paratam ad beneplacita voluntatem. Habet hoc proprium antiqui hostis invidia, ut quos fidei gratia repleti circumpicit, seditionis magis dilaceret macula, et coinquinationis pice denigret. Ab olim quippe a nobis, a nostris quoque prædecessoribus in Atrebatensi Ecclesia observatum exstitit feretrum quoddam angelorum serenissimæ Dominiæ pretioso nomine nuncupatum, in quo *velum candidum*, quo sanctissimum suum caput mulierum more tegebat, ipsius etiam *cingulum* quo in humanis agens sacratissimum cinxit uterum; *manna*

quoque quod in modum lanæ e cœlo pluviæ mistæ (ut testatur Hieronymus), defluxit Atrebatî quod patres nostros nonnunquam replevit bonis, cum crucis ligno sanctissimo, aliisque innumeris reliquiis, annis singulis die Pentecostes ad Majoris Atrebatensis, et Scabinorum non levem instantiam, ac eorum fidei meritum feliciter augmentandum; ad nostram quoque fabricam fabricandam, eisdem certo assuetoque modo concedere. Cumque illud eis revolutum jam anni spatio, more solito tradere curassemus, post dies quantoslibet illius versutiis qui Satanas dicitur, tumultu cum scandalo, et seditionis zizania exortis in plebe, eodem actore cum gladiis et fustibus, strage in plebe, et nece factis ad nostram ecclesiam hujusmodi sanctuarium, malorum more partim cassum, partim fractum, per incuriam forsân raptum, per tumultus rabiem partimque concussum inhumaniter, reportarunt. Quod in propinquo vos latere non credimus cum jam pervenerit in longinquo. Ne tamen ex tanta insania veneranda hujusmodi ac infirmorum corda vilescant, ne canis ille qui charitatem in cœlo nequivit habere, terram circueiens, casum hujusmodi non Dei patientiam, sed suam malitiam, suam potentiam asseveret, novum vas, vas insigne, vas nobile, vas virtuosis stellatum lapidibus, vas sculptum utique, vas excisum quasi manu sapientiæ ad hujusmodi, et infra scriptas reliquias, quæ in nostra sunt jamdudum ecclesia, inibi solemniter, die Dominico post festum B. Dionysii transferendas, ultra vires, auro, gemmis, lapidibus argento quæsiitis construi fecimus; paternitati vestræ humiliter supplicantes, quod tam pium opus serenitatis solitæ oculos inclinantes, translationis die cum suis octavis Atrebatum peregre proficiscentibus, de bonis suis ibidem largientibus, x. dierum indulgentiam largiri dignemini. Indulgentiam vero, quam nostræ Ecclesiæ vestræ liberalitatis munificentia duxerit concedendam, nobis lator præsentium fideliter reportabit. Valeat P. vestra. Datum Atrebatî anno Domini millesimo ducentesimo octogesimo sexto. Die Sabbati in Octavis sanctorum apostolorum Petri et Pauli.)

In calce diplomatis sequitur :

« Reliquiæ autem hæ : De *Vestimento* gloriosæ Virginis Mariæ; de *Sepulcro* ejusdem; de *Vestimento* Domini. -- De *Veste* Domini *purpurea*, etc. » Ubi diversorum sanctorum diversæ reliquiæ exprimuntur.

Alterum sic : (Ex eod. lib. ms. ejusdem Eccles.)

« Calixtus, episcopus, servus servorum Dei, universis Christifidelibus præsentis litteras inspecturis salutem et apostolicam benedictionem.

« Si populus Israeliticus, qui sub umbra legis frequenter accedens oraturus ad locum quem Dominus elegit vota sua et donaria plurima ibidem offerebat, tanto fortius populus Christianus, cui apparuit benignitas et humanitas Salvatoris, tenetur

ecclesias præcipue cathedrales, in quibus Christus ad abolendam nostrorum criminum corruptelam immolatur quotidie, congruis honoribus frequentare, et offerre munera cum animi puritate, quanto certiora sunt experimenta rerum, quam ænigmata figurarum. Cum itaque, sicut accepimus, in ecclesia Atrebatensi, quæ mirifica ædificiorum fabrica constructa est, atque pretiosissimis sanctorum reliquiis, capsis et localibus decorata : inter cætera quoddam vas insigne auro, argento et gemmis coruscans existat : in quo non modica Crucis, in qua Salvator noster se obtulit Patri hostiam vivam, particula; et Velum, quo caput suum textit intemerata Virginitas; necnon Cingulum quo uterus virginalis, templum Dei, sacrarium Spiritus sancti circumamictus erat : ac de illo Manna, quod velut lanam albam pluviæ mistam, apud Atrebatas e cœlo defluisse celebres testantur auctores, recondita sunt; quodque propter sui singularem æstimationem universus illius, aliarumque regionum populus feretrum S. Mannæ nominat et veneratur; in cujus descensu confluent catervatim habitatores regionis, pia existimantes devotione suas animas gratiam, terramque rore et pluvia ad fructus suos ministrandos, divina misericordia aptiores esse. Quibus præmissis, ut similiter accepimus, tradidit antiquitas usque ad moderna tempora protensa, quod olim populo fame pereunti in regione Atrebatensi, Dominus misericorditer visitans illam, hoc manna demisit ab alto : ex cujus præsentia terra prius arida et sterilis, fertilis effecta est valde, et ipse populus saturatus pane quasi de cœlo misso. Cujus portionem ne memoriam tanti beneficii ulla deleteret oblivio, in loco illo pretioso patres eorum servaverunt, ad instar Moysi famuli Dei, qui præcepto ejus ex manna, patribus in deserto cœlitus concesso gomor in urna aurea reposuit, ut servaretur in futuras retro generationes; et ut has Dei miserationes incolæ regionis contentent memoriter et teneant; Dominica, qua in sancta Dei Ecclesia in introitu Missæ canitur : *Misericordia Domini plena est terra*, ipsa Atrebatensis Ecclesia suarum reliquiarum, atque hujus divinisimî muneris, sancti scilicet Mannæ, solemnia devotissime celebrat, submitiendo cum gaudio reverenter capsam ipsam hora nonæ Vigiliæ præcedentis, eamque per totas Octavas contrectari, oscularique a populo permittens; ac ubi die octavo divinum officium decenter exsolvit, suo in loco cum júbilo divinæ laudis devotissime reponitur.

« Nos igitur, cupientes ut ipsa Ecclesia, cui sicut venerabilis frater Joannes episcopus Atrebatensis referendarius noster, et dilecti filii præpositus, decanus et capitulum dictæ Ecclesiæ nobis exposuerunt, licet per has Octavas ipse populus olim offerret munera pretiosa, ut ecclesia memorata integra consisteret et ne ulla ex parte pateretur ruinam; nihilominus tamen, instantibus novissimis temporibus, populi charitas adeo refriguit, quod eorum oblationes, ac ipsius Ecclesiæ facultates, quæ exiguæ sunt

ad reparationem et manutentionem tam altæ fabricæ, tamque mirificæ, quæ mammilla regum, et lacte populi retroactis sæculis nutrita, integra permanebat, non suppetant; quinimo ad hoc Christi fidelium suffragia sunt quamplurimum opportuna a populo prædicto, ac aliis fidelibus, congruis honoribus frequentetur, et etiam piis eorundem suffragiis in suis structuris reparetur, pariter et conservetur, et ipse populus, ac alii Christifideles eo libentius causa devotionis confluant ad eandem, et ad illius reparationem, restaurationem et conservationem manus promptius porrigant adjutrices, quo ex hoc ibidem dono cœlestis gratiæ uberius conspexerint se refectos, de omnipotentis Dei misericordia, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus auctoritate confisi, omnibus vere pœnitentibus et confessis, qui in Vigilia memoratæ Dominicæ, necnon ipsius, ac corporis Domini nostri Jesu Christi, ac Assumptionis et Nativitatis B. Mariæ Virginis festivitatum diebus, quibus illud pretiosissimum feretrum per populum et fideles ipsos venerandum submittitur, et per singulos dies Octavarum earundem festivitatum, necnon aliis diebus, quibus etiam ipsum feretrum ob aliquam causam iudicio et arbitrio dicti capituli rationabilem deorsum mittitur, eandem ecclesiam devote visitaverint annuatim, et ad reparationem ac conservationem hujusmodi manus adjutrices porrexerint (ut præfertur) pro singulis diebus præfatis quindecim annos, et totidem quadragenas de injunctis eis pœnitentiis misericorditer in Domino relaxamus; pœnitentibus post quinquaginta annos minime valitaris. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnat. Dominiæ 1455, xvii Kal. Julii, pontificatus nostri anno primo. »

Pecten. — Et hunc cum Peplo seu Velo habent Trevirenses, ab Helena Constantini matre donatum, et ab Agritio Trevirensi archiepiscopo, B. Joannis evangelistæ templo, quod prius, circa annum 333, struxerat, inclusum. Jacobus Middendorpius etiam si prolixius, exacte tamen id in Academiis describit; quod aliorum quorundam pignorum, quia cognitioni conducit, ejus non gravabor mutare stylum. Circa an. Domini 333 :

« Trevirenses, inquit, temporibus sceleratorum Diocletiani et Maximiani principum, a fide Christiana, relictis primorum patrum suorum Eucharrii, Valerii, atque Materni dogmatibus defecerunt. Helena quondam indigena Trevirensium, hoc nomine admodum sollicita, et tristis, adiit cum Filio suo Constantino, intrepida sanctum Sylvestrum, ut ipse patriæ suæ defensorem idoneum Christianæ religionis suppeditaret supplicans. Post preces tandem conclamatum est, Agritium præclarum Antiochenæ cathedræ patriarcham, huic oneri et honori accommodatissimum fore; eundemque omnes fideles exoptabant. Legatio missa fuit ad Agritium; consensus, deseruit Antiochenam Ecclesiam, ut et Petrus quondam; solatii causa unum comitem,

nempe venerandum religiosum abbatem Joannem, monachum Antiochenum assumpsit, et cum eo itineri se accinxit. Romam cum venissent, a Sylvestro, Constantino, Helena magno gaudio et applausu sunt excepti. Commissa itaque est, studio Helenæ, cura administrandæ Trevirensis Ecclesiæ sancto Agritio. Helena autem ut patriam suam splendidius illustraret, sancto Agritio pretiosas quasdam et raras reliquias (ut præstantibus muneribus ad fidem eos alliceret) Treverim perferendas tradidit. Primo itaque Domini nostri Jesu Christi Tunicam inconsutilem, ex Laterano sumptam, a Constantino magno nuper illic reconditam, olim per Titum Cæsarem Hierosolymis in arca Testamenti, cum aliis reliquiis transportatam; unum præterea Clavorum quo Dominus pro nobis cruci affixus fuit. Insuper Cultrum quemdam Domini veneranda antiquitate præclarum; partem quoque SS. Crucis admodum notabilem; ad hæc Peplum B. Mariæ cum Pectine, et B. Matthiæ apostoli Corpus, etc.; et paulo post, regale templum Constantini Cæsaris, ex petitione matris, et suo consensu ad Dei gloriam [Agritius] evertens; in formam templi Christiani pulchre redegit, et in honorem sancti Joannis apostoli et evangelistæ dedicavit; hoc templum donavit reliquiis nempe Cultello, quo Dominus usus fuisse perhibetur; præterea B. Mariæ Peplo et Pectine, » etc.

Soccus. — Is B. Virginis Soccus, seu, ut alii vocant, *Subtlare*, SueSSIONE Galliarum urbe, a quinque amplius sæculis asservatur. De quo Hugo Farsitus canonicus Laudunensis (vivebat anno Christi 1113), libro ms. *Miraculorum B. Virginis SueSSIONENSIS*, multus agit, ac præsertim capite 5, cujus quasi clausula hæc : « Intra quindecim dies, nominatim adnotati sunt centum ac tres, ab hoc igne [sacro] restincti; et tres puellæ distortis membris, quæ advenerant, ad sanitatis gratiam restitutæ. » Ejus porro fama, et ex ea cultus hodieque perseverant; febricitantibus non infrequente ope explorata.

Annulus. — Pronubus vero B. Virginis Annulus, quo Semimurensis apud Mandubios in Burgundia, prioratus, Gerardi Russilloni [*al.* Ruscionensis; vivebat anno 750] comitis liberalitate nobilitatur, ibi nomen ab octogentis et septuaginta septem annis obtinuit. Ejus Genebrardus, in Chronographia ad annum 868, meminit, hisce quasi terminis : « Quæcunque tempore is [Gerardus] existerit, videtur conditor, aut certe dotator prioratus Semimurensis, apud Mandubios in Burgundia; in quo ossa Gerardi divitis religiose conservantur, et exsequiæ quotannis solemniter celebrantur; a quo et Annulum pronubum D. Virginis e transmarinis partibus habent. »

Sed enim Aquicinetini monasterii ascetæ alium Beatæ Virginis annulum habere se prædicant et monstrant, effigie quadam exigua in pallo ornatum. (Molan. in nat. SS. Belgii, 16 Octob. et Re-

lat. R. V. Geor. Colven. Duaci S. Theol. profess.) Rarum id Virginis, si ejus sit, monumentum, vel ex eo, quod puerperii molestias acius patienti, præsens; earum statim liberet; idque exemplis probatum est. Adsit unum ab illustrissimo lectissimoque connubio, Ligniensi nempe Heroïnæ, principis clarissimæ collectum. Fors fuit ut puerperii angustiis aliquando misere torqueretur, in quibus quantum fetui dando deficere, tantum spiritui emittendo proficere declamabatur. Audiunt de annulo isto; abs antistite, licet ægre, extorquent; vixque pro foribus est, prole princeps extempore exonerat; hodieque nobis superest; annos augeat Numen (35).

Chirotheca. — Illa Andomaropoli est in B. Bertini monasterio, e transmarinis tractibus, opera Simonis quadragesimi quinti ibi abbatis, cum ejusdem Virginis capillis eo translata. Solidum horum testimonium dabit Chronicon Bertinense ms.

Secundæ classis reliquiæ.

Fusus. — Divæ Fusum, quo ipsa nendo, non Arachnes, aut Minervæ figmenta, sed crinium suorum splendorem atque ornamentum æquiparant (ἄρακτον scripsit Nicephorus; interpres *Pensum*) Hierosolymis Constantinopolim delatum, sancta Pulcheria in templo τῶν ὁδηγῶν, quod ipsa fabricarat, cum aliis sacris reliquiis reclusit. Ecce verba Nicephori (lib. xiv, cap. 2): « Templum item τῶν ὁδηγῶν, hoc est Viæ ducum, cognomine, clarum est: in quo divinam illius imaginem, quam Lucas apostolus, in tabula depictam reliquit; sacrumque Pensum, et Servatoris ipsius Fascias, perinde atque thesaurum, quem ad Theodosium Eudoxia Augusta, cum Hierosolyma profecta est, misit, servandas curavit. »

Epistolæ. — Nullas, quæ Virginis esse feruntur, Baronius admittit. Signo verba: « Fertur, inquit, ejusdem Dei Genitricis Epistola, ad Ignatium redita, ejusdemque Ignatii una ad ipsam scripta; duæ vero ad Joannem evangelistam, de eadem ipsa loquentes. Sed Hieronymus et alii antiquiores, qui ejusdem Ignatii censuerunt Epistolas, eas non noverunt. Traduntur et aliæ ad alias scriptæ civitates; quæ cunctæ cum careant auctoritate, non nisi in apocryphorum classem rejiciendas esse, omnes facile judicabunt. » (Baron. ad ann. Christi 48, in *Annal.*)

Cæterum, ut locum aliter sentientibus etiam demus, Sixtus Senensis lib. ii *Bibliothecæ sanctæ*, sic contra disserit: « Maria Virgo beatissima, Domini ac Dei nostri Jesu Christi Mater, scripsisse fertur brevissimam quamdam Epistolam ad Ignatium martyrem et tertium post Petrum Antiochenæ Ecclesiæ episcopum. » Hactenus Senensis; qui et

suam sententiam firmare nititur auctoritate Marci Michaelis Cortonensis (Sixto; at Carnotensis Camisio) presbyteri, qui in libro *De viris illustribus* ejus recordatur in hunc modum: « Ignatii exstant Epistolæ ad Joannem evangelistam præceptorem suum, et ad Mariam beatissimam Virginem, et Domini nostri Salvatoris dulcissimam Matrem; ad quem responsivam et brevem epistolam humiliter reddere non dedignata est. » Et Franciscus Arias soc. Jesu religiosus, ita prorsus etiam arbitratur, libro quem *De imitatione Virginis* conscripsit. Ejusmodi autem illa est:

Ignatio dilecto discipulo, humilis Ancilla Christi Jesu.

« De Jesu quæ a Joanne audisti et didicisti, vera sunt; illa credas, illis inhæreas et Christianitatis votum firmiter teneas, et mores et vitam voto conformes. Veniam autem cum Joanne, te et qui tecum sunt visura: sta et in fide viriliter age; ne te commoveat persecutionis austeritas; sed valeat et exsultet spiritus tuus in Deo salutari tuo. Amen. » (Habetur inter Ignatii Epistolas Parisiis an. 1569 excusas.)

Hanc autem non recipit Baronius non secus ac illam B. Ignatii missam ad Virginem Epistolam. At B. Bernardus, serm. 7 in *Psalm.* xc, Ignatianæ meminit, his verbis: « Magnus ille Ignatius, auditor discipuli, quem diligebat Jesus, martyr noster, cujus pretiosis reliquiis nostra ita est ditata paupertas, Mariam quidem in pluribus, quas ad eam scripsit, Epistolis Christiferam consalutat, » etc. Cui Dionysius Carthusianus in Commentariis, quos in librum Dionysii Areopagitæ *De divinis nominibus* edidit, subscribens: « Sanctus Ignatius, inquit, in una Epistolarum suarum, ad sacratissimam Virginem, servide rogat eandem, et pro consolatione et confortatione sui, et plurium neophytorum, dignetur venire ad se. » Itaque si secundum B. Bernardum, et hunc Dionysium virum sanctissimum et a Joanne Molano, gravissimo academici Lovaniensis theologi, in Natalibus sanctorum Belgicæ computatum, Ignatii Epistola imo Epistolæ extra apocryphas censendæ sint; vix erit ejusdem fidei expertus illa, quæ Mariæ circumfertur Epistola. (Molan. in *nativ.* SS. *Belgii* 12 Martii.)

Ad alias porro ejusdem Deiparæ quod attinet: Gloriantur Florentini (scribit Canisius lib. iv, cap. 1) quod Epistolam a Deipara scriptam acceperint; eamque Hieronymus Ferrariensis pro concione explicare non dubitavit (concione Ferrariæ an. 1495, 25 Oct., habita). Sic autem habet:

« Florentia, Deo et Domino Jesu Christo Filio meo et mihi dilecta, tene fidem, insta orationibus, roborare patientia; his enim sempiternam salutem apud Deum, et apud homines gloriam consequeris. »

(35) Annulus quo B. Virginem oppignaverat B. Joseph, inter contrahendum matrimonium, Perusiæ conservatur. Præter ea quæ supra tradidit

Joan. Chrysost. Trombelli, Vid. Bened. XIV, *De festis R. M. V.*; cap. 1, *De festo desponsationis B. M. V. cum S. Josepho*, n. 15. (Nota Edit.)

Messana quoque vetusta Siciliæ civitas, Charybdis freto ab Italiæ finibus discreta, aliam Epistolam ab eadem Virgine sibi missam prædicat; atque ut audio (scribit Canisius) reverenter in suis scriniis asservat. Unde idem Canisius concludit :

« Hæc ego velut Marianæ charitatis symbola dixerim; quibus talem tantamque Matrem, de multorum etiam absentium longeque dissitorum salute, non parum sollicitam fuisse, res ipsa confirmat. »

Ecce par athletarum; Baronius, Canisius : sequatur quisque quem volet. Ego cum Sixto Senense, Michaelæ Carnotense, Hieronymo Ferrariense; Francisco Aria, sequor Canisium.

Tertiæ classis reliquiæ.

Sudarium et Sepulcrum. — Sudarium ac Fascias sepulcrales, quibus sacratissimæ Virginis defunctæ corpus, licet brevi tempore, involutum fuit, Hierosolymis Constantinopolim Juvenalis episcopus Hierosol. una cum ejus sepulcro transmisit, Martino Cæsare adhuc superstite. Quibus Pulcheria sanctissima heroina templum condidit, inque illo ea recondidit. Quorum singulorum duplici in loco testimonium fert Nicephorus. Cujus tamen auctoritati multa refragantur : quod sepulcrum virginale Constantinopolim translatum asserat. (Niceph. lib. xiv, cap. 2. et l. xv, cap. 14. — Joan. Damasc. serm. 2 *De dormit. Deiparæ*, circa finem. — Crespet. in *Summa Eccles. tit. Maria*.)

Adsunt enim testes oculati, qui multo post Juvenalem et Martianum tempore, loca ista perlustrarunt; et Divæ sepulcrum in valle Josaphat, non procul a Gethsemani positum et patens venerati sunt. Ac in primis Bonaventura Brochardus; inde Bartholomæus de Saligniac; Christianus Adrichomius; Petrus Bellonius, et si qui alii recentiorum; illud ibi se vidisse, in itinerariis suis profiterentur atque describunt. Et quidem Bonaventura Brochardus his verbis : « Sepulcrum Virginis gloriosæ ostenditur in valle Josaphat, non in ima ejus profunditate; sed in pede montis Oliveti, et in editiore loco, quam sit ista vallis, quod ante subversionem Civitatis extra terram eminebat. Nunc vero est sub terra, una cum ecclesia, circum sepulcrum exstructa. » (Brochardus in *Descript. Terræ Sanctæ*, Parisiis an. 1544 excusa.)

Bartholomæi a Saligniac verba lege apud Bartholomæum Cassanæum in *Catalogo gloriæ mundi*, consid. 75; vel in ipso auctore, tom. VII, *Itinerar.* cap. 6, et tom. IX, cap. 1.

Adrichomius (in *Descript. Terr. Sanct.* n. 198) sic pangit : « Hoc loco (sc. valle Josaphat) in honorem Deiparæ Virginis, a pia imperatrice Helena grandis, testudinata, atque mirifica (in quam nunc 48 gradibus descenditur) exstructa est ecclesia; in ejus medio sanctissimum hoc sepulcrum, quod albo marmore vestierat, est inclusum; idque adhuc

nec Christiani peregrini, verum Sarraceni atque Turcæ summe venerantur. »

Bellonius hoc stylo : « Regressi per pontem Torrentis Cedron, conspeximus in valle Josaphat, in quo Christum sanguinem et aquam sudasse aiunt, atque hic sacellum exstructum. Ad hujus latus, tumulus est D. Virginis et D. Annæ. Est autem hic tumulus subterranea fornix, e magnis complanatisque saxis exstructa, atque crassis lapideis columnis sustentata. Lati sunt gradus scalæ, per quam descendendum est. Est enim sacellum, sub terra, Helenæ Constantini matris jussu, ut putatur, exstructum. » (Bellon. lib. I *Observ.* cap. 84.)

Quid quod Venerabilis Beda suis etiam temporibus (florebat anno 690) vacuum in dicto loco cerni consignet? « In eadem valle, scribit (*De locis sanctis*, cap. 6) Sanctæ Mariæ rotunda est ecclesia lapideo tabulatu discreta; ejus in superioribus, quatuor altaria, in inferioribus unum habetur in orientali plaga; et ad ejus dexteram, monumentum vacuum, in quo sancta Maria aliquandiu pausasse dicitur, sed a quo vel quando sit ablata, nescitur. »

Quæ quidem scriptionum oblectatio Cæsarem Baronium, indefessum laudatissimumque historicum, in admirationem pertraxit, nec in mari *Annalium* suorum siluit in hunc modum scribens (ad ann. Christi 48) : « Haud multum ante tempora Juvenalis; sepulcrum illud fuisse repertum ex prædictis adducimur, ut credamus. Qui enim ea loca intuiti sunt, eademque fideliter describere, sane testantur post cladem Hierosolytanam a Romanis illatam, sepulcrum Dei Genitricis, ruina propinquorum ædificiorum, sic fuisse obrutum et cooperatum, ut per gradus circiter sexaginta [posuit Adrichomius 48] pateat ad illum locum descensus. Et qui nostris temporibus illuc peregrinati sunt, testantur illud in petra excisum esse, et instar sepulcri Domini, nativi lapidis, coheræntia loco immobiliter inhærere. Meminit etiam Beda, *De locis sanctis*, sepulcrum Dei Genitricis conspici vacuum in dicto loco. Unde miramur quomodo illud dicatur Constantinopolim fuisse translatum. »

Sepulcri hujus reliquiæ sive particulæ Romæ tam in D. Crucis, quam S. Laurentii extra urbem habentur (Atilius, *De septem Urbis eccles.*). Feruntur etiam apud nos servari tam abs Eligianis ascetis, quam Duacensibus in D. Amati canonicis.

Quartæ classis reliquiæ.

Planetæ seu Casulæ, Sedes. — Tres earum repetio, ipsis Deiparæ manibus ad sacrosanctum altaris mysterium peragendum, mortalibus concessas.

Prima et nominatissima est illa, quæ *Oveti* in Hispaniis, etiam hodie asservatur. Ejus historia taliter a Joanne Vasæo textitur (in *Chronic. Hispan.* ad an. 662) :

« Mortuo B. Eugenio, Toletanæ sedis episcopo metropolitano, subrogatur Alfonsus (alii Illefonsum,

quidam Ildefonsum atque etiam Hildephonsum vocant) claro natus loco, et sancti Isidori discipulus; cujus tempore duo discipuli ex Gallia Gothica in Hispaniam venerunt, et inviolatam beatissimæ semper Virginis Mariæ virginitatem, sacrilego ore polluere conati sunt; insanum ac blasphemum Helvidii dogma restaurare volentes. Horum alteri (Helladium Joan. Mariana vocat) Teudio nomen, alteri Pelagio fuit. Quos B. pontifex Alfonsus et facundiæ gratia, et Scripturarum testimoniis ita confutavit, ut confusionis et verecundiæ plenos Hispania cedere coegerit. Quod obsequium tam gratum sanctissimæ Virgini Matri exstitit, ut sanctorum agminibus stipata ipsi apparuerit, cum B. Alfonsus ad Matutinas horas de nocte se conferret, clero comitatus et populo; librum quem de perpetua ipsius virginitate scripserat manu gestans, idque xv Kalend. Januarias: quo die ex decimi concilii Toletani decreto, Commemoratio Annuntiationis beatissimæ Virginis tota Hispania celebratur: neque solum apparuerit, sed vestem etiam sacram, qua in facienda re divina uteretur, dederit; tanquam divinæ gratiæ et favoris sui pignus et obsidem, etc. » Ad cujus rei memoriam Ecclesia Toletana suis in stemmatibus sacram Virginem appingit, sanctumque Ildefonsum ipsius pedibus provolutum, ac cœlestem illam vestem inducentem. (Illefs. Giron. Hispan. tom. I *Conc. Festivalium* : conc. de S. Illefonso.)

Cæterum quanquam omnes qui hanc historiam attigerunt, ut dictus Vasæus; Joan. Mariana, lib. vi, cap. 11, ad annum 657; Marinæus Sicul. lib. v *De rebus Hispan.*; Rodericus Ximenius, lib. ii, cap. 22; Tritheimius, *De scriptor. Ecclesiæ*; Alfonsus Villegas, in *Flore sanctorum*, 23 Januar.; Illef. Gironius, tom. I *Promptuarii Conc. Festival.*; Baronius in *Annal.* ad an. 657; Jodocus Clichtovæus, *De puritate Conceptionis B. Virginis* lib. i, cap. 13; Pelbart, lib. i *Pomærii*, p. iv, a. 3, c. 3; Haræus et G. Gazæus in *Vitis sanctorum*, 23 Janu.; Wionius, lib. v, *Lignivite*, cap. 65, et in Martyrol. Benedict. 24 Decemb.; Petrus Crespetius, in *Summa Eccl.* littera M.; Joan. Bonifacius, lib. ii *Histor. Virg.* cap. 7; alique in ista apparitione et libri ostensione conveniant. Tamen dictus Villegas et Tritheimius, vestem in altera apparitione, 24 die ejusdem mensis facta, datam fuisse affirmant. Ecce Tritheimii verba ab altero repetita: « Rursus ei B. Dei Genitrix apparens, vestimentum sacerdotale quod nos albam seu planetam) vocamus, et cathedram, illi attulit; de quibus miranda et gloriosa narrantur. » Quid audio? Etiam et cathedram sive sedem? affirmat Tritheimius.

Verba autem quibus tunc usa Diva fuit, hæc a Roderico Toletano habemus:

« Quia fide certa, conscientia pura, lumbos tuos virginitatis cingulo cinxisti, et gratia labiis tuis diffusa, virginitatis meæ gloriam in cordibus fidelium depinxisti, accipe vestem de thesauris Filii mei, ut etiam in hac vita vestimento gloriæ adornetur; et ea

in meis et Filii solemnitatibus vestiariis. » (Roderic. Ximenius Toletanus, lib. xxi *De reb. Hispan.*, cap. 22.)

Consonant quasi ea, quæ Joannes Mariana tradit. Sunt vero ista (lib. vi, cap. 111, an. 657):

« Cultæ in tuo corpore virginitatis cum mentis puritate, fideique ardore conjunctæ, nostræque virginitatis defensæ præmium erit ex cœlesti thesauro munus allatum. »

Inter hæc verba vestem suis manibus capiti inserens: « Hac, inquit, Filii mei meaque, quæ toto anno recurrunt, festa celebrato. »

Celebravit itaque divina illa veste ornatus, nec ab illo quisquam ausus inter sacra uti; præter Sishbertum, qui an. 690 in defuncti Juliani archiepiscopi Toletani locum succedens, homo audax et temerarius, illam, prædecessorum religione hactenus intactam, contrectare atque ea indui non formidavit. At non impune: etenim paulo post læsæ majestatis reus, et sede sua expellitur, et in exilium relegatur.

Porro, sacro hoc pignore lætati sunt Toletani in annum 714 solum, nec amplius. Tunc enim Urbanus archiepiscopus in Astures vestem detulit, ut a Maurorum, qui tunc in iis partibus grassabantur, direptionibus tutior esset; ac in subterraneo specu abscondit, octo millibus passuum ab eo loco ubi postmodum Ovetum urbs ædificata est. Qua constructa, ac S. Salvatoris templo eadem in urbe per Froilam regem, æra 791, i, an. Christi 753, comparato; divinum hoc munus eo transfertur, hodieque conservatur. (Mariana lib. vi, cap. 24, ad ann. 714. — Roderic. Ximenius, lib. iv, cap. 3 et 8.)

Quod quam ægre tulerint insequentes Toletani archipræsules, tanto se pignore scilicet videre privatos, unius Francisci Ximenii factum declarabit; de quo Alvarus Gomecius Castrus Toletanus, ita disserit: « Incessit illum (scilicet Ximenium) mira quædam cupido visendi et venerandi reliquias viri sanctissimi (Illefsi) qui et Deiparæ Virginis munere et alloquio perillustris est; et Ecclesiæ Toletanæ pontificatum, adeo integre et vigilanter tempore durissimo, dum schismata et hæreses vigeant, administravit, ut divinos sibi honores inter divos relato sibi comparaverit. Dolebat Toletanam Ecclesiam, eo esse thesauro spoliata; et nihil magis ex illa calamitosa Hispaniæ vastatione, quam sub Roderico, ultimo Gotthorum rege, sustinuit, in familiari colloquio deplorabat; quam sanctissimi Ildefonsi corpus, vestemque sacram per Virginem Matrem cœlestis ad eum deductam, quæ in Ovetana Ecclesia est, a templi Toletani adytis per alienas sedes exsulare. »

Altera vestis sacra seu planeta Arvernæ, quæ mons Clarus dicitur, ejusdem largitione obtenta servatur, ac populo monstratur. Illam sacra Virgo S. Bonito Arvernensi episcopo, dum solus in B. Michaelis templo profundius oraret, splendissimo angelorum ac sanctorum cœtu sociata celebraturô

obtulit, atque in amoris favorisque sui arrham reliquit : cujus materies et texturæ modus (scribit Vincentius) a nullo hominum dignosci potest. Et est eximii candoris, miræque levitatis ac lenitatis. (Vincent. Belvacensis, lib. v, cap. 97. — *Magn. Specul. exemplor.* dist. 4, exempl. 6.)

Tertia sit illa, quam D. Thomas archiepiscopus Cantuariensis, etiam tum adolescens in dilectionis symbolum accepit, purpuream illam, atque pulcherrima pixyde reclusam : de qua latius tractatur in *Magno Speculo exemplorum.* (Dist. 9, exempl. 122.)

Theologia. — Quidni afferamus et efferamus sub limioris illud scientiæ argumentum, seu quasi theologiæ doctrinæ compendium, quod a Deipara dictatum, B. Gregorio Thaumaturgo per Joannem apostolum ipsa impertivit nobisque innotuit? (Baron. in *Annal. ecclesiasticis.*) Illud vero est. « Unus est Deus, Pater Verbi viventis, Sapientiæ subsistentis, et Potentiæ et Figuræ æternæ. Perfectus Perfecti Genitor ; Pater Filii unigeniti. Unus Dominus, solus ex solo, Deus de Deo ; Figura et Imago Deitatis. Verbum efficax ; Sapientia constitutionis rerum universarum comprehensiva, et Potentia totius creaturæ effectrix. Filius verus, veri Patris, visum effugiens, visum effugientis ; corruptioni non obnoxius, non obnoxii corruptioni ; et morti non obnoxius, non obnoxii morti, et Æternus Æterni. Unus Spiritus sanctus ex Deo ortum et existentiam habens ; quique per Filium apparuit videlicet hominibus. Imago Filii perfecti, perfecta vita, viventium causa, Fons sanctus, Sanctitas sanctificationis suppediatrix ; per quem manifestatur Deus Pater, qui est super omnia et in omnibus, et Deus Filius, qui per omnia permanet. Trinitas perfecta, quæ gloria atque æternitate et regno non dividitur, neque abalienatur. »

Quoddam Martyrologium manuscriptum collegii S. Salvatoris in Divi Pauli Castro primum per Rogerum, anno circiter 1174, inde in ipsa urbe anno 1251, per Guidonem Castillonium, ejus ditionis comites constituti, eandem theologicam doctrinam iisdem fere verbis enarrat, fusiuseque nonnihil extendit, atque ideo subjunxit : « Unus Deus, Pater Verbi viventis, Sapientiæ subsistentis, et Virtutis suæ et Figuræ. Perfectus Perfecti Genitor ; Pater Filii Unigeniti. Unus Dominus, solus ex solo Deo ; Figura et Imago Deitatis, Verbum penetrans ; Sapientia comprehendens omnia ; et Virtus qua tota creatura fieri potuit. Filius verus veri, et invisibilis ex invisibili ; incorruptibilis ex incorruptibili ; immortalis ex immortali ; sempiternus ex sempiterno. Unus Spiritus sanctus ex Deo substantiam habens et qui per Filium apparuit ; Imago filii perfecti ; perfecta viventium causa ; sanctitas sanctificationis præstaretur. Per quem Deus solus super omnia et in omnibus cognoscitur, et Filius per omnes. Trinitas perfecta majestate et sempiternitate, et regno minime dividitur, neque abalienatur. Igitur neque secundum quod aut serviens in Trinitate ; neque su-

perinductum, tanquam ante hoc quidem non subsistens, et quasi postea super ingressum ; neque ita defuit unquam Filius Patri ; neque Filio Spiritus sanctus : sed inconvertibilis et immutabilis eadem Trinitas semper manet. » Hactenus ex verbis Martyrologii.

Quintæ classis reliquie.

Præsepe, Cunæ, Fasciola. — Dominicum Præsepe, in quo recens natus Salvator recubuit, Romæ esse ex Bozio cognoscimus : « Præsepe, inquit, in quo Christus est natus, scimus Romæ esse. » (Lib. III, cap. ult.) In D. Mariæ Majoris autem ex Atilio Serrano ; id enim ipse, in lib. *De septem Urbis ecclesiis* asserit.

Cunarum, pars in D. Mariæ Majoris ; pars in S. Petri Vaticani ; pars in S. Joannis Lateranensis Romæ asservatur. (Atilius, *ibid.*)

Fasciola, quibus Maria Filii corpus involvebat, iterum in B. Mariæ Majoris, Constantinopoli illuc transportatæ cernuntur. (*Ibid.*)

De iisdem Cunis et Fasciis participavit templum B. Amati oppidi Duacensis, ut refert ejus Ecclesiæ liber, bene antiquus, ms. solido argento coopertus.

Indusium, Toga inconsutilis, Sudarium. — *Indusium* porro lineum, quo a Matre habito Filius est usus, etiam Romæ in B. Joannis Lateranensis magno in pretio haberi, scribit Atilius.

Inconsutilem Christi Tunicam, opera artificioque Deiparæ mirabiliter contextam ; et integram missa a militibus sorte servatam, Argentolii Galliarum oppidi, in asceterio Virginum (harum meminere *Franciæ Annales*) sub B. Bernardi regula Christo militantium servari, quiddam nobis insonuit ; verumenimvero Jacobus Middendorpius, academici Coloniensis procancellarius, qui diligentius id quæsivit et propius spectavit, nuper signavit stylo vulgavitque Togam D. N. inconsutilem a Trevirensibus sanctæ Helenæ largitione possideri. « Helena, scribit, ut patriam suam splendidius illustraret ; sancto Agritio pretiosas quasdam et raras reliquias (ut præstantibus muneribus ad fidem eos alliceret) Treverim perferendas tradidit. Primo itaque D. N. Jesu Christi *Togam inconsutilem* ex Laterano sumptam ; a Constantino Magno nuper illuc reconditam, olim per Titum Cæsarem Hierosolymis in arca Testamenti, cum aliis reliquiis transportatam. Hactenus ille. Hartmannus quidem Scedelius Nurembergensis, Registro de ætatibus mundi, toto diametro ab hac historia discrepat ; sed quia in chronico non satis sibi constat, et sæpe alibi labitur ; malo placide eum præterire, quam in re tam sancta ac seria vitiligare.

Sacri Sudarii seu Sindonis D. N. Jesu Christi, aliquoties meminimus ; docuimusque illam a B. Virgine sepeliendo Christo fuisse comparatam ; eique impressam divinitus Christi effigiem ; atque Augustæ Taurinorum in Pedemontanis magna religione

custodiri. Quare solum id Baroniani Epitomistæ, ad hujus capitis, atque adeo libri calcem, coronidis loco appendam : « Permanet, scribit ille (*Epitome ad annum Christi 34*) integra, divina operante virtute, ex incendioque quodam illæsa, hactenus sanctissima Sindon illa, quæ corpus D. N. Jesu Chri-

sti de cruce depositum excepit; et ejus imaginem expressam retinuit; ac post cum eodem unguentis delibuto, in sepulcro posita fuit, velut operimentum et stratum, asservaturque summo honore in ecclesia Taurinensi. »

SECTIO QUARTA.

DE ÆDIBUS QUAS INCOLUIT SS. VIRGO

AC PRÆSERTIM DE EA QUAM INCOLUIT DUM NAZARETHE CUM JESU ET JOSEPHO PERSTITIT,

ATQUE IN PRIMIS DE EA (SI DUAS INCOLUISSE VIS) IN QUA ANGELICUM NUNTIVM ACCEPTIT.

CAPUT I.

Aedes, quas Virgo sanctissima incolatu, aut aliquo incarnationis mysterio in iis peracto, aut sui corporis depositione, nobiles reddidit, summo in honore a fidelibus fuisse habitas.

1. Eas sacras aedes, quas aliquando incoluerunt sancti, in summo honore apud fideles fuisse, is sibi facile persuadebit, qui ad ea adverterit animum, quæ De sanctorum cultu agens prodidi (1). Mirum itaque non est, si eas aedes, quas Virgo incoluit, in honore fideles habuerint. Id certe de ea æde, quam Hierosolymis degentem Virginem aliquando incoluisse memoriæ proditum fuerat, affirmat Damascenus, quem alibi allegavi (2). Num porro hæc, de qua sermonem habet Damascenus, eadem sacra ædes sit, quæ describitur in Topographia Terræ promissionis, de qua deinceps dicam, judicaverit lector, cui verba ipsa Topographiæ, cujus memini, subjicio (3) : « Sunt, et in Jerusalem et alia loca fidelium devotione admodum digna : quorum is unus est, ubi quamplurimi asseverant beatissimam Mariam esse natam, cui supereminet ecclesia, quæ titulo Sanctæ Annæ prænotata est, licet hac tempestate Saraceni eam sibi in moscheam redegerint. Est quidem locus subterraneus, et ferme altitudinis novem pedum. »

2. Eum ipsum honorem delatum fuisse iis sacris ædibus, quas incolatu, aut aliquo incarnationis mysterio in iis peracto, aut sui corporis depositione nobiles fecerat Virgo, ex aliis quidem scriptoribus assequeris, sed præsertim ex Adrichomio, qui Terram Sanctam describens, de his ædibus sæpe sermonem habet. De portione Palæstinæ quæ tribui Judasorte obtigerat, disserens, hæc de Bethleemico

templo in eo loco erecto, in quo Virgo Salvatorem edidit, habet (4) : « Erat autem archiepiscopalis sedes templum illud magnum, quod primitus ab Helena Constantini matre constructum esse supra diximus, cujus quidem ædificii ea magnificentia est, splendor et elegantia, ut quod huic compares, toto terrarum orbe non invenias. Videlicet est excelsum cum primis et amplissimum, cujus tota superior concameratio, quatuor ex marmore columnarum ordinibus; quarum non modo multitudo miraculum, sed etiam magnitudo admirationem excitat. Habet enim ordo quilibet quinquaginta columnas, singulari artificio et sumptu : cum vel ipsa materia sui pretio ejusvis æstimationem vincat. Super ipsas columnas navis Ecclesiæ ostenditur opere vermiculato, quæ omnis Veteris Testamenti exhibet historias, ab exordio mundi usque ad Christi ortum mirando artificio et colorum varietate distincta. Parietes, tabulis ex alabastro pretiosissimis, sunt incrustati. . . Pavimentum hujus templi totum stratum est marmore, sed et ipsa concameratio est ex marmore; testudines, et colore et pulchritudine admirandæ. In superiore templi hujus parte versus orientem altare erectum est, eo loco ubi Magi, relictis dromedariis, cum muneribus Jesum Dei Filium adoraverunt. Ad locum autem dulcissimæ nativitatis descenditur ab ecclesia in capellam decem gradibus, locum vel ipso cælo angustiores æterna memoria omnibus fidelibus honorandum : in quo, medio noctis silentio, Virgo sacrosancto partu gravida, castis visceribus, et illibato pudore edidit Salvatorem, tenellum infantulum in commune exponens, duum animalium medio : hic locus tegitur mensa marmorea et candida, in qua et sacrum peragitur; et qui eo veniunt

(1) Dissert. 7, cap. 24, n. 12.

(2) Dissert. 8, part. 1 (cap. 1, n. 3) allegavi Damasceni librum iv *De fide* (cap. 14, al. 15), et orat. 1, *De Virgin. Mar. Nativit.* n. 6 et 11.

(3) *De locis Jerusalem* ubi fertur aliquid fidei nostræ gestum, pag. 24.

(4) Juda, n. seu § 58, Bethleem, pag. 45, edit. Col. Agrip. 1600.

peregrini, osculo devotionem contestantur. Cæterum lapidis illa pars super qua Christus dicitur natus, et præsepis pars in quam fuit reclinatus, non vestiuntur marmore, sed nudæ patent, ut erant tempore natiuitatis. Lapis in quem reclinavit Maria, et cui flexis genibus insedit, similitudinem stellæ habet. Est autem tota hæc capella sumptuoso opere ex marmore et auro exornata. »

3. Servat nostra bibliotheca egregium codicem, qui Topographiam Terræ promissionis (5) continet. Is anno 1463 compositus est ab altero ex iis fratribus Minoribus quos Observantes appellant, qui ad sacra Hierosolymæ, et reliqua Terræ sanctæ loca incolenda missi sunt. In hoc porro, quem dixi, codice, sacræ illæ ædes, quas modo ex Adrichomio descripsi, sic exhibentur (6) : « Mille passibus huic loco [in quo scilicet Rachel peperit Benjamin, et ex partu mortua est] Bethlehem castellum proximum est, quondam, ut arbitror, et ipsa ruina docet, majus atque dignius longe . . . Contigua vero castello Bethlehem est ecclesia, quam nostri ordinis fratres cohabitant. Quæ tanto et incomparabili munere ordinis fratres cohabitant : Quæ tanto, et incomparabili munere a Christo donata est, ut in ea ipse nasci et a Magis adorari pro omnium salute dignaretur : ideoque mirandum non est, si in sterili, et loco inamæno tam insignis et mirifica a fidelibus exstructa est ecclesia : ea quippe grandis est structura, sed non immensa : centum enim passibus oblonga est, et quadraginta duobus in latus extensa, cujus parietes ex opere mosaico præclarissimo exornati sunt, et latera utrinque, quæ nos ædis alas appellamus, vicenis quinque marmoribus, sublimibusque columnis subvecta sunt : pavimentumque marmoreo tabulato mirifice non modo stratum est, quin et pars inferior parietum lucidiori marmore exornata est ; sed et culmen ipsius ecclesiæ sublime satis et cypressinis sustentatum laquearibus, plumbeis laminis operum est ; in qua et duo super pavimentum altaria constituta sunt, quæ non immerito fidei devotione coluntur. Cum et in alterius loco Magorum munera, quæ ipsi parvulo Jesu offerenda detulerant, primum deposita sint. In alterius autem, quod est longe dignius, ejusdem Domini, qui non *solvere legem sed adimplere* venerat, circumcisio celebrata est. At vero sub ecclesiæ pavimento, hoc est in ea crypta in qua lux orta est in tenebris, et Verbum caro factum, a sanctissima Genitrice, eademque Virgine mundo editum est. Duo quoque altaria omni incomparabili cultu, et reverentia digna con-

data sunt : decem enim et octo marmoreis gradibus ad id descenditur, in quo primum protulit Virgo Verbum : hincque ad præsepium, quod vii fortassis passibus sejunctum est ; tribus etiam gradibus magis descendimus, ubi parvulum nobis natum femina in mulieribus benedicta suis manibus reclinavit ; Et bos cognovit possessorem suum, et asinus præsepe domini, velut ab Isaia antea prophetatum fuerat. »

4. Sed quoniam eum, quem dixi, librum *Topographiam Terræ promissionis* describentem allegavi, eum rursus allegare necesse est, Sub titulo, qui inscribitur : *De locis et oppidis ad plagam meridiionalem sitis*, pag. 52 et 53, hæc occurrunt : « Montana, quæ ideo sic nuncupat Evangelium, quoniam et sublimes sunt montes : in quibus nunc eo in loco in quo Zachariæ ædes consistebant, ecclesiæ duæ a fidelibus constructæ, altera super alteram adhuc exstant, licet quæ superior est, in qua et canticum : *Benedictus Dominus Deus Israel* ab Zacharia depromptum est, ut aiunt, in ruinam jam collabatur : Et quidem in inferiori perjucundum illud canticum *Magnificat*, a Virgine beatissima editum fuisse. »

5. Libentissime autem locum hunc ex eo, quem dixi libro allegavi, quia haud obscure indicat Adrichomius, ecclesias has a multo jam tempore periisse. En quid tradat Adrichomius (7) : « Domus Zachariæ sacerdotis . . . Domus illa adhuc habitabatur in pago tempore Saligniaci, quam reverenter salutare consueverant peregrinantes : ibique natus est Joannes Baptista, circumcisis, et in spelunca absconditus, ne cum pueris Bethleemiticis ab Herode occideretur (8). Juxta hanc fons est B. Virginis, ex quo illa ipsa aquam haurire consueverat, cum maneret apud Elizabeth, qui inde fluit ad mare magnum. In superiore ejusdem domus loco quondam fuit ecclesia hodie penitus destructa : fuerat autem fundata eo loco quo Zacharias repletus Spiritu sancto prophetavit : *Benedictus Dominus Deus Israel*. »

6. Sed propositum argumentum ex eodem Adrichomio prosequamur. Is ædificia Hierosolymæ recensens litterarum monumentis hæc prodit (9) : Domus B. Mariæ Virginis, in qua post Filii sui mortem cum Joanne apostolo habitavit : ubi et eam anno post Christi ascensionem decimoquarto mortis solvisse debitum, atque hinc in cælum migrasse, veterum traditiones et scripta habent. Quæ quidem domus deinde facta est ecclesia B. Mariæ, totius mundi prima. Qua per Romanos destructa, alia eodem in loco a Christianis exstructa fuit, quam decoram fuisse, ejus ruinæ hodie etiam probant : ipseque

(5) Incipit ad hunc modum : « Ad colendissimum in Christo Patrem fratrem Marcum Bononiensem ordinis Minorum, prologus in Topographiam Terræ promissionis incipit. Cui potius, quam tibi, Marce, Pater observandissime, tradam in primis Topographiam Terræ promissionis perlegendam, » etc. Et deinceps : sub titulo : *De sacro templo Domini sepulcri* : « solidum atque integrum (templum quod Domini sepulcrum continet) usque

hanc in diem : id est, anno Christi 1463, perseverat. »

(6) Sub hoc titulo : *De locis et oppidis ad plagam meridiionalem sitis*.

(7) Juda, n. seu §. 243, pag. 55 et 56.

(8) Traditionem hanc non ab omnibus approbari discis ex quest. 5, dissert. 25.

(9) *Jerusalem*, n. seu §. 10.

locus, ne ulla maculetur immunditie, stratis ordine lapidibus adhuc cingitur. »

7. Rursus quoque (10) : « Hic, ut ex veteri majorum traditione habetur, B. Maria cum Joanne et piis mulieribus stetit, Christo cum cruce prætereunte. In cujus rei memoriam Helena imperatrix eodem in loco splendidam B. Mariæ ecclesiam ædificavit : quæ nunc desolata cernitur. Porro B. Virgo cum suis cruenta Filii sui vestigia ad crucem usque secuta, post ejus sepulturam huc rediens primam Viam Crucis ex devotione calcasse, pie creditur. Unde et Christianorum processiones, ac crucis gressiones originem habere videntur. »

8. Rursus quoque (11) : « Sepulcrum B. Mariæ Virginis, quod in valle Josaphat juxta villam Gethsemani ad pedem montis Oliveti olim extra terram eminebat : in quo intemeratum gloriosissimæ Virginis corpus honeste ab apostolis sepultum est. Quod post tertium a sepultura diem, vacuum inventum, et suavissimo odore fragrans, argumento piis omnibus fuit, ipsam simul cum corpore ab angelis in cælum esse assumptam, et super angelorum choros exaltatam. Hoc loco in honorem Deiparæ Virginis a pia imperatrice Helena grandis, testudinata atque mirifica [in quam nunc quadraginta octo gradibus descenditur] exstructa est ecclesia, in cujus medio sanctissimum hoc sepulcrum, quod albo marmore vestierat, est inclusum : idque adhuc nendum Christiani peregrini, verum et Saraceni atque Turcæ summe venerantur. »

9. Sed nullus fortasse locus quem Maria incolatu suo nobilem fecit, majori in honore habitus fuisse videtur, atque ille, in quo incarnationis nuntium ab angelo recepit. Summa procul dubio fuit loco illi adhibita veneratio ; atque id a multis quidem scriptoribus edocemur : at præstat paucos, sed eos probatos adducere. Hieronymus, seu potius alius vetustus scriptor Hieronymi nomine latens hæc tradit (12) : « Est Nazareth, ubi Christus egit, viculus in Galilæa, juxta montem Thabor, unde et Dominus noster Jesus Christus Nazarenus vocatus est, habetque ecclesiam, in loco quo angelus ad B. Mariam evangelizaturus intravit, sed et aliam, ubi Dominus est nutritus. » Sed ne quid dissimulem, tametsi locus iste in Bollandiano Opere [ad diem 25 Martii § 4, n. 18], et ab aliis etiam scriptoribus Hieronymo tribuatur, Hieronymi revera non esse creditur. Vide admonitionem præpositam huic Opusculo in edit. Veron. col. 719 et 720 tom. III *De locis Hebraicis* ab Hieronymo ipso descriptis. *De situ et nominibus locorum Hebraicorum* ; col. 235, *De Evangelicis*. Sic porro se habet locus iste : « Nazareth : unde et Dominus noster atque Salvator Nazareus vocatus est Est autem usque hodie in Galilæa viculus contra Legionem in quinto decimo ejus

milliario ad orientalem plagam, juxta montem Thabor, nomine Nazara. »

10. Sed juvat alios adducere. Librum, seu monumenta Arculphi, ex quibus ea, quæ *De locis sanctis* scripsit Adamannus, se desumpsisse affirmat, edidit Gretserus. Quem Adamanni, seu Arculphi, librum habes in Nova Collectione Operum Gretseri pag. 252, partis posterioris tom. IV ; at hæc, quæ citamus, exstant pag. 271, cap. 23 libri II. En illa : « Civitas Nazareth, [ut Arculfus, qui in ea hospitatus est, narrat] et ipsa, ut Capharnaum, murorum ambitum non habet, supra montem posita, grandia tamen lapidea habet ædificia, ibidemque duæ prægrandes habentur constructæ ecclesiæ ; una in medio civitatis super duos fundata caneros, ubi quondam fuerat illa domus ædificata in qua Dominus noster nutritus est, Salvator. Hæc itaque eadem ecclesia duobus, ut supra dictum est, tumulis, et interpositis arcubus suffulta, habet inferius inter eosdem tumulos lucidissimum fontem collocatum, quem totus civium frequentat populus, de illo exhauriens aquam, et de latice eodem sursum ad ecclesiam ædificatam aqua in vasculis per trochleas subrigitur. Altera vero ecclesia in eo fabricata habetur loco, ubi illa domus fuerat constructa, in qua Gabriel archangelus ad B. Mariam eadem hora solam inventam est locutus. Et hanc de Nazareth experientiam didicimus a sancto Arculfo, qui in illa duabus hospitatus est noctibus, et totidem diebus. »

11. Beda vero, qui librum Adamanni, seu Arculphi, contraxit, hæc tradit (13) : « Nazareth muros non habet, sed magna ædificia, duasque grandes ecclesias. Una est in medio civitatis super duos fundata caneros, ubi quondam fuerat domus in qua Dominus nutritus est infans. Hæc autem ecclesia duobus [ut dictum est] tumulis, et interpositis arcubus suffulta, habet inferius inter eosdem tumulos fontem lucidissimum, unde cives omnes aquam in vasculis per trochleas in ecclesiam extrahunt ; altera vero est ecclesia, ubi domus erat, in qua angelus ad Mariam Virginem venit. »

12. Nec subsequenter contemnas volo. In Vita sancti Wibaldi episcopi, quem putant ann. circiter 786 loca sancta visitasse, hæc occurrunt (14) : « Et illic [Damasci scilicet] orantes ambulabant in Galilæam, in illum locum ubi Gabriel primum venit ad sanctam Mariam : Ave, gratia plena : et reliqua. Ibi est nunc Ecclesia : et ille vicus in quo est ecclesia, est Nazareth. Illam ecclesiam Christiani homines sæpe comparabant a paganis, quando illi volebant eam destruere. » Hanc porro, quam dicimus, ecclesiam ab Helena Augusta fuisse erectam ex Nicephoro discimus, cujus verba describere operæ pretium reor (15) : « Inde orientem descendens [Helena Augusta] Nazareth pervenit, et salutationis

(10) *Jerusalem*, n. seu § 125.

(11) *Ibid.*, num. seu § 198.

(12) *Loc. hebraic.*

(13) *De locis sanctis*, cap. 46.

(14) *Act. sanct. ord. S. Bened.* sæcul. III, part. II, pag. 238, edit. Ven. n. 16.

(15) *Lib. viii*, cap. 30.

angelicæ domo reperta Dei Genitrici peramœnum excitavit templum. »

13. Eandem sacram ædem deinceps in honore apud fideles fuisse, præterquam quod affirmant Adricomius deinceps allegandus, aliique etiam, ex eo conjicimus, quod cuncta sancta loca, in quibus redemptionis nostræ mysteria peracta sunt, honorem non modicum a Christianis sunt consecuta. An vero his positis neglectui habuisse eos putas locum illum, in quo religionis nostræ ac mysteriorum origo existit? Ex eo quoque quod, ut Urbanus IV sanctum Ludovicum Galliarum regem ad bellum adversus Saracenos ineundum excitaret, hujusce sacræ ædis ab iis eversæ meminit, ut illius scilicet commiseratione commotus piissimus rex illatam a Christianæ fidei hostibus sanctissimo loco injuriam ulcisceretur: « Quin idem, inquit pontifex (16), profanus hostis radicali persecutor odii, quod contra Christianum nomen et cultum, de iniqua editus radice conceperat, dolos præparans, iniquitatem pariens, sic in venerandam ecclesiam Nazarenam, infra cujus ambitum Virgo virginum salutata per angelum de Spiritu sancto concepit, et ipsius partus angelico existit prenuntiatus affatu, manus non solum occupatrices, sed etiam destructrices injecerit. »

14. Affirmat vero Tursellinus, tradere Jacobum de Vitriaco se crebro Nazarethum religionis causa perrexisse, eumque, et deinceps sanctum Ludovicum, eam, quam dicimus, sacram ædem coluisse. Hæc sane habet Tursellinus cap. 1, lib. 1 *Lauretane Historiæ*: « Quin etiam hujus [Gulielmi Tyri archiepiscopi] fere æqualis Jacobus Vitriacus patriarcha Hierosolymitanus tradit, crebro se Nazarethum religionis ergo perrexisse, ac sæpe in æde, ubi ab angelo salutata est B. Maria, rem divinam fecisse, ipso anniversario angelicæ salutationis die. » Et deinceps de Ludovico IX, sanctissimo Galliarum rege hæc tradit: « Ergo sacra illa Palestine loca perlustrans [ut nonnulli auctores sunt], ex Thabore monte Nazarethum iter intendit. Ut primum B. Mariæ conspexit ædem, strenue equo desilit, procumbit in genua; et venerabundus natalem Virginis domum, ipsamque salutat Virginem. Inde ad templum progressus pedibus, Dei Filium ibi pro hominibus hominem factum, et simul sanctissimam ejus parentem enixius veneratur colitque. Et aderat Gabrielis archangeli nuntio, Deoque a Virgine concepto sacer ac sollemnis dies. Itaque pius rex [ut eum loci sanctitas ac sua pietas admonebat] pridie pane duntaxat ac frigida jejunit, cilicio quidem ad carnem indutus. Festo autem die rem divinam solemniter regioque apparatu celebrari jubet. Sub sacrificium in augustissima Deiparæ cella sacrosanctam Eucharistiam sumit, magna lacrymarum vi ingentique religione perfusus. Rarum utique Christia-

næ pietatis, in rege præsertim, ad posteros documentum; ex quo conjectari licet, quanto in honore, vel illa tempestate, fuerit sanctissima Virginis domus. » Allegat autem Tursellinus dictorum vadem Ludovicum Chliethovæum *Serm. de sancto Ludovico*.

15. Affine aliquid eruit Joannes Stillingus ex Vita sancti Ludovici conscripta a Gaufrido: in qua scilicet hæc habentur (17): « Nec silendum arbitror, quam humiliter, quam catholice se habuit rex devotus in peregrinatione, quam fecit de Acon in sancta ac devota civitate Nazareth; nam in vigilia Annuntiationis Dominicæ ivit indutus ad carnem cilicio, de Sophera, ubi ea nocte jacuerat in Gana Galilææ; inde in montem Thabor; inde eadem vigilia descendit in Nazareth. Cum autem a longe locum sanctum videret, descendens de equo, flexis genibus devotissime adoravit, et sic pes inaccessit, donec humiliter civitatem sacram, et pium locum incarnationis intravit. Ea die in pane et aqua devote jejunavit, quamvis plurimum laborasset. Quam devote ibidem se habuerit, quam solemniter et gloriose fecerit celebrari Vesperas, Matutinas, Missas, et cætera, quæ ad sollemnitatem tam celebrem pertinebant, testes esse possunt, qui adfuerunt, de quibus nonnulli attestari veraciter, sive edere potuerunt, quod postquam Filius Dei in eodem loco de gloriosa Virgine carnem assumpsit, nunquam tam solenne tamque devotum officium fuerit ibi factum. Ibidem devotus rex, Missa in altari Annuntiationis celebrata, sacram communionem accepit. Et dominus Odo Tusculanus apostolicæ sedis legatus ad majus altare ecclesiæ Missam solennem celebravit, et sermonem devotum fecit. »

16. Verum ne quid dissimulem, hæc quæ ex Jacobo Vitriaco, et ex Vita sancti Ludovici desumuntur si afferas, ut ostendas, tum adhuc fuisse superstitem Virginis domum, criticis id, quod intendis, minime persuadebunt. Monent scilicet critici ea, quæ Tursellinus allegat, in iis libris minime reperiri, quos is citat, Jacobus de Vitriaco bis in sua historia Nazarethi meminit, capitibus scilicet 56 et 59 *Historiæ orientalis*. Priore porro loco tantummodo ait, ex Citopoli, seu Betsha translatum fuisse Nazarethum, archiepiscopatum, propter dignitatem loci, et reverentiam Dominicæ conceptionis. In altera vero loco, id est, cap. 59, hæc habet: « Nazareth civitas est modica, fere in introitu Galilææ, ex parte occidentali juxta montes sita. Inter ipsam autem, et Sephor est fons irriguus et perspicuus aquas ex se copiosas emittens, qui fons Sephoritanus appellatur: in quo loco forte reges Jerusalem propter aquarum et herbarum commoditatem, solent exercitus suos congregare. In hac autem civitate a quibusdam beata Virgo nata fuisse perhibetur. Hoc autem non est dubium, quod in ea postquam desponsata fui

(16) Tom. XIV *Annal. ecclesiast.* an. 1263, n. 7.

(17) In opere Bollandiano ad 25 Augusti diem in adnotatis ad n. 38, litt. g. (pag. 550 et 551): « Porro cum ibi (Nazareth) fuit sanctus Ludovicus,

ædes sacra nondum translata erat, de cujus in Dalmatia primum, deindeque Lauretum translatione fusc disputat laudatus Quaresmius. »

Joseph, Virgo sancta morabatur, ad quam missus est angelus salutis nostræ nuntians primordia. Ilæc autem sancta, et Deo amabilis civitas, in qua *Verbum caro factum est*, et flos omnia vincens aromata in utero virginali germinavit; unde et merito *flos* interpretatur, in hoc super omnes alias speciali gaudet privilegio, quod salutis nostræ Dominus in ea principium procuravit, et in ipsa præterea nutriri, et parentibus subjici dignatus est, cui Pater omnia quæ sunt in cælo et in terra subjecit. »

17. Cliethoveus vero, in sermone qui citatur (id est secundo), nullam mentionem Nazarenæ ædis, in qua Virgo degerit, facit, sed tantum loci, in quo divinum Verbum carnem suscepit, quæ quidem is etiam facile excipiet, qui a Mahumedanis, ut eidem sancto Ludovico scribens Urbanus IV affirmat, evulsam illam sacram ædem, et ecclesiam eam continentem fuisse, sibi persuadebit. En ipsa Cliethovei verba : « Et ut totus erat [S. Ludovicus] Deo deditus, dum illic diversaretur, pridie quam solemnitas Annuntiationis sacratissimæ Virginis Mariæ illucesceret, ex monte Thabor contulit se in Nazareth, indutus ad carnem cilicio : proculque conspecto loco, ubi inchoatum est nostræ redemptionis mysterium, equo descendit : et in genua procumbens, illum illacrymans salutavit. Inde cum summa humilitate ad eundem pedes se recepit, eo die pane et aqua victitans atque jejunans, officium totum ecclesiasticum ibidem ipso festo Annuntiationis Dominicæ solemniter celebrari curavit, pretiosissimumque corporis et sanguinis Christi sacramentum cum lacrymarum inundatione recepit. »

18. Quod dictum est de *sermone Cliethovei*, dici commode de *Vita* sancti Ludovici a Gaufrido descripta, editaque a cl. Scultingo. Neque enim in eo ipso, quam allegant, et nos in margine descripsimus loco, ulla sit mentio domus, aut cubiculi adhuc superstitis, in quo Virgo recepit nuntium incarnationis in ejus sacratissimo utero peragenda : sed tantum loci, qui locus adhuc superest, et supererit, tametsi alio translatam, aut prorsus eversam destructamque dicam domum, seu cubiculum, aut ædiculam, in qua angelicum nuntium Virgo recepit. Vide quæ tradit Calmet pro secunda opinione deinceps allegandus ; ea quoque, quæ ex topographia nondum edita mox afferemus. In eo porro loco, et in reliquiis veteris ecclesiæ et in altari-bus in ea restitutis potuere ecclesiastica officia solemniter celebrari. Quamobrem, si propterea affers Cliethovei et Gaufridi monita, ut ostendas locum illum sanctum jugiter, in honore a fidelibus habitum, ideoque veneratione et cultu fuisse affectum, jure meritoque ea affers ; si, ut ostendas tunc adhuc perstitisse Virginis domum, expressiora superioribus afferri critici jubent.

19. Liber porro ille, qui, uti dixi, *Topographiam terræ promissionis* complectitur, paucis, sed tamen

apte, id quod agimus, his monitis juvat (18) : « Super quos (montes) in sexto lapide est vicus Nazareth ducentarum fortassis domorum : inter quas ruinosa adhuc exstat ædes Sancti Gabrielis : ejus in descensu 10 circiter graduum ostenditur columna, juxta quam angelus Virgini nuntiavit dignissimum illum et ineloquibilem Verbi conceptum..... sed etiam fontem nonnulli ibi affirmant ex quo ipse Dominus noster et Salvator Matri suæ aquas sæpius deportavit, qui et suis parentibus subditus erat. »

20. Sed præstat denique describere ea, quæ sæpe allegatus Adricomius hoc ipso de argumento tradit (19) : « *Nazareth*, quod interpretatur *flos*, pulchra ac florens Galilææ civitas est, Capharnaum urbi subjacens, ædificata super montem, quem coronæ instar ambit, duabus leucis a monte Thabor, triem autem dierum itinere ab Jerusalem distans. Illic beata Maria, candens flos virginum, nata est. Illic Christus Dominus noster et Salvator, gloria et corona nostra ; ut flos campi (inquit Hieronymus) nasceretur in flore virtutum, conceptus et educatus est, ac viginti quatuor annis habitavit. Unde et civitas hæc, civitas sua, et patria sua, ipse vero Nazarenus, seu Nazareus et Galileus appellatus est. Sed et nos, qui nunc a Christo Christiani, apud veteres quasi opprobrio a Nazareo Nazareæ, et a Galilæo Galilæi dicebamur. Illic idem Dominus ac Salvator noster ingressus synagogam (quam nostri sæculi peregrini etiamnum exstare referunt) legit illud Isaïæ (LXI, 4) : *Spiritus Domini super me*, etc. Ob hæc igitur, quæ in hac urbe peracta sunt mysteria, apostoli post Christi in cælos ascensionem, B. Mariæ Virginis domicilium, in quo ab angelo salutata, Christum Salvatorem concepit, sacris usibus dedicaverunt, et sacris etiam ibidem nonnumquam operati sunt. Eodemque loco postmodum Dei Genitrici peramœnum, et quod archiepiscopali cathedra præcelleret, excitatum fuit templum : in quo tria, ex rupe, excisa sunt altaria, sicut etiam in fine civitatis archangelo Gabrieli templum ædificatum fuit, ubi fons scaturit, qui ab incolis venerationi ideoque habetur, quod puer Jesus matri suæ ministrans sæpe ex eo dicatur hausisse aquam. Porro quod ad sacrum angelicæ salutationis domicilium attinet, id cum multo tempore hic frequentatum et in honore habitum fuisset, Palæstina Christianam religionem repudiante, ab angelis admiranda ratione Flumen quod Illyrii oppidum fuit, delatum est. Verum cum incolæ nullam pretiosissimi thesauri rationem duxissent, tanquam indignis possessoribus ereptum est, ac eorundem angelorum opera, trans mare per aera vectum, in nobilis cujusdam femine (a qua nomen Lauretanum hodieque retinet) silva in agro Piceno, seu, ut Itali vocant, Recanatensi collocatum est : ubi cum incredibili hominum piorum concursu honoraretur, factum est, ut ad eos expoliandos, et necandos, in silva sese latrones ab-

(18) *De locis et oppidis ad plagam aquilonarem sitis*, pag. 60.

(19) In tribu Zabulon, num. seu § 75.

derent, ac plurimos illud commeantes interficerent. Quod scelus diva Virgo execrata, domicilium suum alio transferri voluit. Ob eam causam in duorum fratrum montem a sanctis angelis deportatum, et maxima hominum frequentia celebratum, donis ac muneribus pretiosis auctum et exornatum est: fratribus hac ratione magnum quæstum facientibus, sed acerbè propter lucrum dissidentibus. Quapropter inde jam quarto in viam publicam Recanati translatum est, ac ibi sedem stabilem et quietam recepit. Quam vero admiranda, quamque multa beneficia homines ibi consequantur, declarant locus ipse et templum, quo quatuor tantum muris sine fundamento admirabiliter consistentem adiculam cinxerunt; in quo præter innumerabilem tabellarum, cereorum, et aliorum munerum multitudinem, cernitur adhuc integra castissimæ Virginis Mariæ a D. Luca depicta imago (20).

CAPUT II.

Describimus de ea sacra æde, cujus proxime superiori capite mentionem fecimus (ea scilicet in qua Virgo sanctissima nuntium Redemptionis in purissimo illius utero peragendæ accepit), sententias, quas ad tres revocamus.

1. De ea, de qua superiori capite potissimum egimus, sacra æde, ea scilicet, in qua Virgo sanctissima nuntium Redemptoris in castissimo illius utero peragendæ ab angelo accepit, non levis instituitur concertatio; atque ut ad summa capita rem contraham, tres præcipue de ea circumferuntur opiniones. Prior ea est, quæ jamdudum dirutam eversamque eam affirmat; afferunt vero qui pro ea stant, in persuasionis suæ argumentum ac vadimonium, ea ipsa scriptorum loca, quæ superiori capite attulimus. Hieronymus scilicet, si is Hieronymus est, quem citavi, alique, quos protuli, nos docent ædificatam jamdudum [ab Helena Augusta scilicet] fuisse ecclesiam, ubi ea domus, et ædes erat, neque illius deinceps servatæ, et adhuc superstitis mentionem ullam faciunt. Quod si partem illius aliquam tum superfuisse censeas, ea procul dubio eversa est, cum infideles, dum Urbanus IV Romanæ Ecclesiæ præesset, sacram eam basilicam everterunt, quæ super eam, de qua agimus, ædem exstructa fuerat. Recole verba Adamanni, Bedæ, et Urbani IV, n. 10, 11 et 13 citata. Aiunt itaque frustra ædem eam perquiri, cum jamdudum esse desierit. Non his contenti sunt Protestantes, sique omnes, qui ab Ecclesia Romana defecerunt, sed quoniam norunt, vulgatissimam et probatissimam nobis adherere sententiam, ut eam Lauretum in Piceno translata putemus, adversus eam ædem furunt, probrisque, ac maledictis eam discindunt ac lacerant, nullumque fere contumeliæ genus est, quod in eam, ac simulacrum Virginis in ea exstans non intorqueant; ineptissimum ac deforme simulacrum eam vocantes: *idolum* quoque, et si quid his pejus est. Con-

sule ea, quæ tradit Roestius adversus Berneggerum disputans.

2. At altera opinio vult, ratione aliqua, et, nisi fallimur, nonnulla etiam ex parte, domum, de qua agimus, adhuc permanere. Id ut explicet, docet, vetustam probatissimamque apud fideles esse consuetudinem, ut ex sacris aedibus, illarum ectypa efformarent, quæ etiam ut sacratiora redderent, et acceptiora fidelibus, portione aliqua veri prototypi immista, aut inserta sanctificabant. Hac de consuetudine recole, quæ citavi cap. 3, sect. 4, dissert. 25 hujusce partis [n. 11], et capite 5, [n. 23] tradidi.

3. Hoc positò, monent studuisse fideles Nazarenæ ædis, in qua Virgo sanctissima nuntium incarnationis in ea peragendæ ab angelo recepit, ectypum diligentissime efformare; atque hac ratione superstes est adhuc Nazarena ipsa ædes, quoniam superstes ea est, quam Lauretanam dicimus, diutissime scilicet servata Christi et sanctissimæ illius Matris patrocinio ac defensione, ut in ea solamen aliquod antiquæ ab impiorum vi eversæ ac contritæ ædis fideles haberent.

4. Porro credibile valde est, et consuetudini Ecclesiæ consentaneum, portionem aliquam veteris ædis, quæ vel adhuc infidelium barbariei superfuisset, vel periculo suo sustulissent, a fidelibus fuisse insertam parietibus hujus ipsius, quam *Lauretanam* dicimus, aut etiam *Nazarenam*; Lauretanam scilicet dicimus, desumpta denominatione vel ex agri illius domina, vel, si vis, ex lauris, quibus locus ille antiquitus consitus erat: Nazarenam vero, vel quia Nazarenæ erat simillimum ectypum, vel etiam quia partem aliquam continebat veteris Nazarenæ: ideoque *Nazarena* per laudabilem et usitatissimam synecdochen appellari potest.

5. Alii contra [et en tertia opinio] revera eam ipsam ædem esse affirmant, in qua diu degit Virgo, quæque angelico nuntio, et incarnationis mysterio in ea peracto honestata est. Quam quidem ex Nazarethi oppido primum in Illyrium ab angelis translata fuisse docent, postea vero in Italiam eorumdem angelorum opera deductam, in Recinatensi ditione consedissee; ita tamen, ut diu in eo loco in quo primum resedit minime perstiterit. Cum enim illa occasione dissidia exorta fuissent, ac furta ac rapinæ exercerentur, in agrum nonnihil a priori distantem repente translata est, qui ager, sive a Laureta nobili femina, quæ illum possederat, *Laureta*, et *Lauretanus* appellatus, nomen etiam tribuit sacræ ædi, quam dicimus: eaque deinceps *Laureta*, et vulgatius frequentiusque *Lauretana* dicta est, ac vulgatio quidem opinio hæc est; non desunt tamen [quod deinceps videbimus] qui a *Laureto*, in quo primum sitam fuisse aiunt, eam, de qua disserimus, ædem, *Lauretanam* appellatam

(20) Scriptores, qui hæc referunt, citat in margine, locaque, in quibus hæc tradunt. Scriptores hos consulat, obsecro, lector.

affirmant : multitudine porro miraculorum in ea peractorum, frequentia peregrinorum ad eam concurrentium apud exteras etiam gentes magnum nomen est assecuta. Opinio hæc non vulgi opinione tantummodo, sed præstantissimorum etiam scriptorum suffragio innititur.

CAPUT III.

Probationes aggredimur, quibus unaquæque opinio innititur; atque hoc quidem in capite primæ, et secundæ opinionis argumenta ac probationes afferimus.

1. Quoniam vero nos monet Spiritus sanctus, ne quid temere proferamus (21) ; apostolus vero Paulus a nobis exposcit, ut *omnia probemus*, quod vero *bonum est, teneamus* (22), diligenter expendam argumenta cuncta ac probationes quibus unaquæque opinio innititur; ac primo quidem ea proferam, quibus prior sententia fidei. Jam porro superiori capite dixi, opinionem eam, quæ prorsus eversam esse censet eam sacram ædem, in qua Deipara incarnationis nuntium accepit, scriptorum, quos c. 1, et modo etiam allegavi, documentis inniti : sed non iis tantummodo innititur : iis etiam innititur argumentis, quibus impetitur tertia, eademque vulgatissima opinio, quæ argumenta, quoniam deinceps afferemus, ab iis hic recensendis supersedeo.

2. Secunda opinio iis ipsis momentis ex parte fidei, quibus prior fidei, sed hæc etiam adjicit ad sui tutamen. Valde probabilis per se ipsa est opinio hæc; paucis subjacet difficultatibus, easque, quibus subest, haud difficile dissolvit : commodè explicat ea quæ probabili hominum fama de sancta Lauretana æde circumferuntur : habet denique eadem opinio non levia emolumenta, quæ eam valde laudabilem, et Catholicis ipsis commodam, atque utilem reddunt, ideoque minime rejiciendam esse demonstrant. Exordiamur a primo. Vetustissima fidelium consuetudo exstitit, exstatque etiam nunc, ut non modo prototypa ipsa (id est, vetustissima sacra ædificia terræ Sanctæ) servant restaurentque (23), verum etiam, si prototypa ad pietatem excitantia habere non possint, ectypa perquirant, imitantia scilicet prototypa ipsa, ideoque eorum præsentia nos excitantia ad memoriam mysteriorum fidei nostræ, eaque ratione ad pietatem et obsequia erga eos, quorum exemplaria nobis proposuimus ætinetunda respiciendaque. Hoc modo jampridem in Etruria exstat, olim oppidum, nunc haud ignobilis civitas, quam *Burgum Sancti Sepulcri* appellant. Cujus oppidi exstruendi ampliandique origo fuit exemplar sepulcri Christi Domini Hierosolymæ ibi erectum, eaque occasione a populis tanta frequentia cultum, ut eo undique convenirent, multique, ut frequentius viserent colerentque, sedem

ibi posuerint; qua occasione tot sunt et tam frequentes exstructæ ædes, ut oppidum primum, tum urbem efformaverint (24).

3. Non absimilia exempla tibi præbebunt urbes aliæ, veluti Rhegium Lepidi, aliæque Italiæ, fortasse etiam aliarum provinciarum urbes. Cave vero putes recentem hanc esse consuetudinem. Bononia ipsa tibi antiquum præbebit exemplum. Ea scilicet basilica, quam Sancti Stephani dicimus, sepulcri Christi Domini ectypum præstantissimum habet, quod Bononienses a sancto Petronio in basilica ab eo erecta constructum putant; et procul dubio ante expeditiones illas, quas *cruciatas* dixere, constructum fuerat; etenim sub initium ipsum sæculi undecimi basilica illa Jerusalem vocabatur, viaque eidem basilicæ contigua Jerusalem appellabatur; appellaturque etiam nunc. Cujus rei certum argumentum mihi præbuit vir clarissimus, meique amicissimus, Cajetanus Montius, nostræ universitatis professor eximius; etenim mihi testatus est, in vetustissimo archivio basilicæ S. Stephani, instrumentum, uti appellant, exstare, quod ad hunc modum incipit : « In nomine Domini Salvatoris Jesu Christi, temporibus Domini Joannis apostolici, pontificatus ejus in Dei nomine anno tertio. Sicque imperanti Conrado rex- anno primo die septimo... cimo mensis Novemb. indict. undecima. Nos D. Martinus presbyter monachus, et abbas mon. Sancte Jerusalem qu. v. [id est, revocatur] S. Stephani, et consentienti monachi ipsius monast., etc. » Respondet autem annus modo indicatus anno 1027, qui certe expeditiones, quas dixi, tempore praeit. »

4. Hoc autem præstantiæ habet Bononiense hoc Dominici sepulcri ectypum, ut in superiori sui parte tria habeat Dominici sepulcri fragmenta inserta, ex quibus unum valde amplum est. Quis ergo vetat ne putes aliquid similis in hac æde occurrere? Jampridem scilicet, et ante sacras illas expeditiones, de quibus dixi, exstructam fuisse, in Recinensi agro, in loco qui Lauretum aut Lauretanus dicebatur, illam ædem, quam diximus, servatis illis omnibus dimensionibus quas habebat, vera ædes Nazarena, additaque fragmenta aliqua ejusdem Nazarenæ ædis, eaque inclusa parietibus Lauretanæ ædis. Tum porro habes Nazarenam ædem in Lauretano agro positam et residentem. Nazarenam, inquam, et imitatione, et parte aliqua : qua de re consule quæ superiori capite dixi : quod satis est, ut Nazarenam animose et cum laude appelles. Probabilis itaque ea est opinio, quam nunc proponimus.

5. Partem alteram probationum aggrediamur. Potissima difficultas, quæ in hac quæstione occurrat ea est, quam nobis facit monumentum typis editum a doctissimo P. abbate domno Mauro Sarti

pter ecclesias Dei restaurandas, etc.

(24) Vide, quæ traduntur in Opere, quod inscribitur : *Lo stato presente di tutti i paesi e popoli del mondo*, vol. XXI, Venet. 1757, pag. 128. *Borgo S. Sepolcro*, lat. *Biturgium*; fuit così denominato da un oratorio detto Santo Sepolcro, etc.

(21) *Ne temere quid loquaris.* (Eccl. v, 4.)

(22) *Omnia probate, quod bonum est, tenete.* (1 Thessal. v, 21.)

(23) Hæc habemus in ecclesiasticis Carol. Magni Capitulis, n. 17, pag. 219, tom. IX *Concil.* edit. Aëbrittii : De elemosyna mittenda Jerusalem pro-

Camaldulensi mihi amicitia conjunctissimo, missumque est ad scriptores Diarii litterarii, quod Romæ editur peculiari epistola, quam epistolam habes pag. 248 et seqq. Diarii anni 1755. Ex ea quædam delibo; hæc scilicet pag. 252 posita: « Contiens in questa carta [de monumentis abbatiæ Avellanæ antea locutus fuerat, quorum numero hæc charta accenseri debet] la donazione d'una chiesa, che dicesi posta in *fundo Laureti*, e ch'era nella diocesi di Umara, oggi di unita a quella di Ancona, da quella parte in fuori, che costituisce la diocesi di Loreto, e Recanati; intorno a che è da vedersi l'Ughelli ne' *Vescovi di Umara, e di Loreto, e Recanati*. Dal vedersi sottoscritto a quella donazione, oltre il vescovo Giordano co' suoi canonici, anche il Piovano di Gardeto, e da altre circostanze, si può conghietturare, che quel fondo di Loreto fosse quello stesso, da cui prende ora il nome la santa casa di Loreto. » Hæc porro in eo monumento, seu charta habentur: « In Dei nomine, anni sunt ab incarnatione Domini nostri Jesu Christi 1195 [sic] 4 die intrante Jan. indictione 12 domno Cælestino PP. sedente in Sede beati Petri apostol', et regnante Henrico imperatore Federici imperatoris filius anno ejus imperii 3. Nos quidem Jordanus Humanensis Ecclesiæ episcopus una cum voluntate et consensu monachorum meorum qui præordinati sunt in nostra Ecclesia intuitu pietatis... ac religionis, et pro redemptione nostrorum peccatorum, necnon et prædecessorum... tradimus, et cedimus, et per transumptum concedimus in perpetuum in eremo S. Crucis Fontis Avellane, et tibi domno Marco venerabili priori, et toti vestro conventui, et vestris successoribus, et per manus domni Rainerii qui est præpositus et rector ecclesiæ S. Mariæ de Recanato quæ est ædificata in fundo Raseano qui Antiniano vocatur, idemque damus et concedimus ipsam ecclesiam S. Mariæ qua exitu in fundo Laureti totam cum omnibus suis dotibus et pertinentiis, et cum libris, et calicibus, et campanis, et paramentis, et cum cellis, et cum circuitu, et parochianis cum terris, et vineis, et olivis, et ficis, et cum molendinis, et aquis aquimolis cum pratis, et pascuis et herbis, et cum omnibus suis pertinentiis, et cum omnibus suis actionibus, et rationibus ad ipsam ecclesiam pertinent, vel pertinere debent de jure, vel usu. Ita a die præsentis tu una cum tuis successoribus abeatis, teneatis, possideatis, usufruatis prædictam ecclesiam cum omnibus suis possessionibus, et pertinentiis, et in perpetuum possidendo, tenendo, et exfructuando, et quicquid vobis placuerit, faciatis. Et ego Jordanus Humanensis episcopus una cum canonicis meis promittimus per nos, et per nostros successores vobis domno Marco priori, et toto vestro conventui, et omnibus vestris successoribus ipsam dationem semper firmam et ratam habere, et tenere, et nunquam retractare, et nullam litem, et nullum malum, et nullam querimoniam, et nullam

quæstionem vobis facere, sed semper stare, et defendere, et bonam facere, et autorizare vobis promittimus. Per me et meos successores contra omnes personas hominum... Dominus Jordanus Humanensis ecclesiæ episcopus hanc cartulam fieri præcepit. Matthæus archidiaconus in hac cartula consensit. Marcus archipresbiter in hac cartula consensit. Sanguineus canonicus in hac cartula consensit. Presbyter Acto canonicus in hac cartula consensit. Domnus Angelus plebanus Gardeti in hac cartula consensit. Petrus Stefani de cessione, et concessione sui investor et testis. Acto Stefani Becti. Acto postere ab ipso episcopo, et a canonicis rogati fuerunt testes. — Ego Acto notarius præcepto ipsius episcopi, et rogatu, et ab ipsis canonicis hanc cartulam scripsi. »

6. Nimirum ex hoc monumento manifesto constat, diu antequam translata putetur ex Nazareth in Illyrium, et deinceps in Lauretanum agrum, sacra illa ædes, quam dicimus, fuisse eam stabilitam in Lauretano agro, et apparatu sacro, et prædiis ditatam; ideoque eam ipsam, de qua disputamus, quæque deinceps sacris peregrinationibus culta, et adventantium devotione ac pietate aucta plurimum est, fuitque origo Lauretani oppidi, quod postea a Sixto V civitatis honore nobilitatum est. Porro id facile expedis, si dicas, jam dudum sacram Lauretanam ædem fuisse erectam, et adhuc Nazarenæ titulo eam potuisse jure meritoque honestari, quod ectypum nobilissimum ea fuerit Nazarenæ, atque adeo Nazarenam etiam per synecdochen, immistione scilicet portionis alicujus Nazarenæ ipsius: ad eum fere modum, quo Bononiense Domini sepulcrum jure meritoque dicitur, et quia egregium ectypum sepulcri Domini est, et portionem aliquam Domini sepulcri insertam habet.

7. Sed idem argumentum adhuc prosequimur: scilicet paucis difficultatibus subjacere opinionem hanc, easque ipsas, quibus impeditur, hanc difficile solvi. Sic porro utrumque expeditur. Si difficultates attendis, quibus illa subest, vel eadem sunt, quibus subest tertia, ideoque ad eum modum iis occurritur, quibus occurrit tertia: vel eæ sunt, quas huic secundæ opinioni injicit tertia, dum ea profert argumenta, super quibus stabilitur: at has difficultates evitare nititur ad eum modum, quo eadem argumenta evertere student mitiores critici, quorum monita deinceps exponemus. Quod si quid peculiariter adversus eam intorquetur, ad hæc duo suprema capita revocatur: quod minus pia illa est, et nonnihil seditiosi, aut certe incommodi in ea inest: avertit scilicet populos ab eo obsequio, quod ii Lauretanæ ædi præstant, propterea quia in ea incarnatum Verbum putant. Secundo obsistit vulgatissimæ non populorum, et gentium tantum, verum etiam sapientissimorum hominum persuasioni, quorum monita tum producemus, cum momenta producemus, quæ tertia opinio in sui subsidium profert. Sed utrique incommodo occurrere

eos, qui ab opinione hac stant, ostendimus postea, cum scilicet explicabimus ea, quæ vulgatissima fama de sacra Lauretana æde prodita sunt : videbimus nempe posse illam jure meritoque dici adhuc Nazarenam ædem, eandemque, in qua *Verbum caro factum est* : populorum obsequia exposcere etiam Lauretanam ædem, tametsi in ea carnem non assumpsisset divinum Verbum, item fere ut populorum obsequia meretur, et veluti exposcit sacra illa ædes, quæ in monte, quem *Serratum* appellant, erecta est; item pariter ut populorum obsequia obtinere Dominici sepulcri ectypa, atque illud in primis, quod in Etruria urbi ædificandæ, illique Dominici sepulcri appellatione nobilitandæ occasionem dedit.

8. Quod si forte obsistit vulgatissimæ famæ, et (si eam appellare ita vis) *populari persuasioni*, haud temere obsistit, sed probabilibus momentis ad id faciendum adducta, quæ jam retulimus, quibus alia deinceps adjiciemus. Habet autem illa antecessores, ac duces suos, quos sequitur; duos seligimus, Italum unum, e Gallia alterum, utrumque tamen præstantissimum. Muratorius is Italus est, quem dicimus. Quanquam enim expressissime translationem Nazarenæ domus, de qua maxime contendimus, is non neget, ea tamen tradit, ex quibus discas, id sibi minime fuisse persuasum (25). Sicilicet eos reprehendit, qui quibusdam sacris historiis in Scriptura minime enarratis ita vehementer adherent, ut pro illis asserendis, vindicandisque sanguinem fundere sint parati : quibus verbis, quænam sibi de translatione, quam dicimus, opinio insideat, haud obscure declarat. Ad hæc, nullum indicabis in illius historia locum, in quo expresse tradat Nazarenæ ædis sive in Illyrium, sive in Italiam adventum.

9. Alter vero, id est is, qui in Galliis eruditione eminuit, Calanet est, scriptor adeo nobilis, ut eum laudari commendarique supervacaneum sit. Hæc porro is tradit (26).

Saint Epiphane (27) dit que, de son temps Nazareth n'était plus qu'une bourgade, et que jusqu'au règne de Constantin les Juifs seuls l'habitaient, à l'exclusion des Chrétiens. *Adamnanus*, écrivain du vi^e siècle (28), dit que de son temps on voyait à Nazareth deux grandes églises : l'une au milieu de la ville, bâtie sur deux arcades, au lieu où était autrefois la maison où notre Sauveur fut élevé. Audessous des deux arcades dont on vient de parler, il y avait une fort belle fontaine, qui fournissait de l'eau à toute la ville, et d'où par une poulie l'on en tirait aussi pour l'église qui était au-dessus. La seconde église de Nazareth était bâtie au lieu qu'occupait autrefois la maison où l'Ange S. Gabriel annonça à la sainte Vierge le mystère de l'Incarnation.

Voilà ce que dit Adamnanus. S. Villibrode, au viiie siècle (29), parle de la même église de Nazareth, et dit que les Chrétiens étaient souvent obligés de la racheter à prix d'argent, des païens, qui la voulaient démolir. *Phocas*, qui écrivait au xiie siècle, dit qu'aussitôt qu'on est entré dans Nazareth, on trouve l'église de Saint-Gabriel, au-dessous de laquelle est une petite voûte, où est la fontaine près de laquelle l'ange parla d'abord à Marie. Remarquez que les Orientaux (30) croient que d'abord l'ange parla à Marie près d'une fontaine, et ensuite dans sa maison. *Phocas* ajoute qu'il y a dans la même ville une fort belle église, qui était autrefois la maison de saint Joseph. On assure que l'église, dont nous avons parlé, et qui est soutenue sur deux arcades, subsiste encore aujourd'hui.

Au reste tout ce que l'on vient de dire, rend fort suspecte la fameuse translation de la maison de la sainte Vierge, que l'on prétend avoir été faite en 1291 de la ville de Nazareth, par le ministère des anges (31), dans la Dalmatie; d'où ensuite elle fut transportée, quatre ans après, au delà du golfe de Venise dans le diocèse de Récanati, en la marche d'Ancone, dans une terre d'une dame nommée Laurette à l'église qui s'y trouva. Mais comme la situation de cette sainte maison se trouvait dans un bois, où l'on ne pouvait aller sans danger, à cause des voleurs, elle fut transportée une troisième fois à une demi-lieue de là sur une colline; et enfin encore un peu plus loin, où elle est aujourd'hui. Il y a beaucoup d'apparence que toutes ces différentes translations ne sont autres que des bâtimens que l'on a construits sur la forme de l'église de Nazareth; de même qu'en plusieurs endroits on a bâti des sépulcres sur le modèle de celui de Jérusalem.

10. Quasi vero non satis hæc essent ad repellendam vulgatissimam Picenorum translationem, statim (pagina scilicet subsequenti) lectori duas icones exhibet ære incisas sanctæ ædis Nazareth adhuc perstantis : *Plan de la maison de la sainte Vierge à Nazareth sur le fondement de laquelle on a bâti une chapelle. 1. La porte, etc. 2. Elévation et coupe de la chapelle de Nazareth, etc.*

11. Sed suscipienda est probatio tertiæ partis præpositionis nostræ, seu, ut scholasticorum phrase utar, *præcipui assumpti*; id est, in hac hypothesi commode explicari ea, quæ probabiliter hominum fama de sancta Lauretana æde circumferuntur. Nimirum ea, quæ de sancta Lauretana æde circumferuntur, hæc sunt. Eam merito Nazarenam dici : eam ædem peregrinorum frequentia honestatam. Deductam quoque fuisse a Nazareth per mare, primum quidem Tersactum in Illyrium, tum in Picenum; atque in agro Reciensi perstitisse : hoc ipso in agro situm mutasse, et ab uno in alium locum translatam, sine

(25) *De moderatione ingeniorum*, lib. I, cap. 16.

(26) In *Diction. Bibl.* ad verb. *Nazareth*.

(27) *Epiphani.* hæres. 30, cap. 11, pag. 256.

(28) *Adamnan.* l. II, *De locis SS.*

(29) *Vide Act. SS. Ord. S. Bened.* t. IV, p. 374.

(30) *Proto-Evang. S. Jac.* n. 12.

(31) *Histor. P. Tursellin.*

fundamentis eam consistere, multaque et maxima in illa miracula fieri; sacro denique horrore, certo præstantiæ cuiusdam, et præ reliquis omnibus sacris ædibus excellentiæ, ideoque incarnati in ea Verbi argumento, percelli eos, qui eam invisunt ædem.

12. Porro primum sic explicatur. Dic ædem hæc instar antiquissimæ Nazarethi aliquando positæ, et Virginis ac Josephi incolatu, angelique visitatione nobilitatæ fuisse diligentissime constructam: dic, si vis, lapides aliquos prioris illius Nazarenæ ædis ab ea fuisse avulsos, et in Lauretana positos, ut *identitas aliqua* [liceat porro ad rem, de qua agimus, clarius explicandam, scholasticorum locutionibus libere uti] servaretur. Annon ea *Nazarena* ædes appellari adhuc potest? Recole, quæ antea tradidi.

13. Explicat etiam ea omnia, quæ rigidiores critici ab iis explicanda exposcunt, qui veram ædem Nazarethi olim positam, ab angelis in Lauretanum agrum translata affirmant. Nimirum ea commode explicantur, si jam pridem, et, si vis, ante priorem Hierosolymitanam expeditionem (has *Cruciatas* appellare consuevimus) adjecta, si vis, superstite aliqua Nazarenæ ædis portione, sed majori ex parte ex usitato iis regionibus cemento, ex lateribus quoque, et fluvialibus eorum locorum saxis Lauretanam ædem constructam dicas. Tum enim, quod centies monui, eadem cum Nazarena dici potest, item ut hominis, exempli causa, Petri, imago rectissime expressa dicitur vulgatissimo sermone homo, atque adeo Petrus (52), et per synecdochen ex parte totum denominatur.

14. Explicat, quomodo eadem ædes peregrinorum frequentia honestata fuerit: an mirum est ædem, quæ nobis mirificæ incarnationis memoriam subministrat, fuisse piis peregrinationibus cultam, et in veneratione habitam?

15. Dici porro eadem ædes potuit a Nazaretho per mare deducta, quatenus per mare deducta fuit illius construendæ ratio, ac mensura, ac, si vis, portio aliqua materiæ illius, ex qua constructa illa fuit. Perstitit vero, si tu pariter vis, aliquandiu Tersacti, vel quia simillima Nazarenæ, ideoque Lauretanæ aliquandiu Tersacti perstitit, quæ casu aliquo, aut infortunio, vel, si vis, dolo malo diruta fuit, dum Lauretana perstitit. Neque verentur fateri, si jubes, ab Illyrio eam Lauretum translata, vel quia, uti diximus, iisdem dimensionibus ædes erecta in Illyrico fuerat, quæ deinceps calamitate aliqua eversa est: cui dum simillimam alteram deinceps Illyrici viderunt Laureti erectam, per tropum in vulgato sermone usitatum ab Illyrio Lauretum translata fuisse dixerunt; vel potius quia

prioris alicujus in Illyrico ædificatæ, et deinceps collabentis, aut etiam eversæ macerias aliquas fortasse sustulere Recinatenses, qui deinceps, iisdem prorsus dimensionibus servatis, ideoque Illyricianæ simillimam alteram in agris suis erexere. Vel denique, quia ea lignea imago, quam in sacra Lauretana æde veneramur, ab Oriente in Illyrium, et ab Illyrio in Lauretanam ædem translata est. Perquirunt porro ereptum Virginis signum, suamque deflent calamitatem Tersactenses, et Lauretum appulsi Virginem deprecantur, ut veteri sese ædi restituat, soleturque populos vehementer hac calamitate percussos.

16. Quod vero attinet ad mutatam in Lauretano solo ab hac æde sedem, et sine fundamentis inventam in via positam, sic hujusmodi rem explicant. Si fundamentis destituta inventa est, cum *in via inventa est* (53), non continuo id miraculo ascribas volo. Vallisnerius non pauca exempla profert (54) ædificiorum in loca interiora per cuniculos ab aqua, nive, geluque solutis in terræ viscera penetrantibus efformatos translatorum, quibus aliud addi libet Mutinensibus, ac Bononiensibus notissimum. Scilicet nostra ipsa memoria in ea Mutinensis ditionis provincia, quæ *Frinianum* ex Liguribus Friniatibus ipsam olim incolentibus appellatur, exstabat oppidulum, quod *Arsiciotam* dicebant, eratque a *Fanano* Alpes versus, tribus fere passuum millibus remotum: constructum vero prope ripam in subjectum flumen inclinatam, quæ orientem, austrumque respiceret. At octava decembris anni 1726 die, dum undique ii montes nive, quæ superiori mense deciderat, contacti essent, tepido austri flatu eadem nix solvi cœpit. Interea oppidani omnes et finitimi rustici sacro Vesperarum officio, in ecclesia duobus fere passuum millibus ab eo, quod dixi, oppidulo distante, et in monte altero e regione posito trans flumen, ædificata, intererant: nonnullæ vero mulieres supererant, quæ aut ab ætate provecta, aut quia lacte pueros alerent, impeditæ fuerant, ne ecclesiam adirent. Eæ repente loco moveri conspexerunt ædes, arbores, agrosque ipsos, totum denique oppidum, et conterminam oppido regionem, et in subjectum flumen sensim delabi. Interea arbores, agri, ædesque, numero fere viginti, ea denique omnia, quæ quingentorum ferme passuum spatio comprehendebantur, in flumen prolapsa sunt. Miseri oppidani ac rustici, qui sero ad patrium oppidum atque antiquas casas se reversuros sperabant, non aliud de priore illo oppido agroque illi subjecto invenerunt, nisi nudum et saxeam stratum superiori humo, in qua arbores ædesque constiterant, denudatum; ideoque paucarum horasumpserunt nomen, in regiones alias deduci permiserunt.

(53) « Ubi nunc est cum magnis signis, et innumerabilibus gratiis, et miraculis collocata fuit in eadem via ista alma ecclesia. »

(54) *Trattato delle Fontane*, edizione seconda Ven. 1726, annot. 22, 23, 24, 27.

(52) *De cultu sancti*. dissert. 9, cap. 37, num. 8, hæc tradidi: « Varietatem imaginum (quæ scilicet a S. Luca dicuntur pietæ) refer in varietatem pictorum, qui ex prototypo Lucæ in tabulas suas retulerunt. » Et expressius, n. 44: « Græci expressas ex ea (quam putabant a Luca evangelista pictam, et Constantinopoli servabatur) effigies, quæ S. Lucæ

rum spatio se rebus omnibus orbatos videre, hocque tantummodo habuerunt in tanta orbitate, atque terminio solatium, ut nullus omnino perierit.

17. His exemplum alterum addam, quod notissimum Bononiensibus est. Paucos ante annos in suburbano Bononiæ pago, quem *Corvariam*, seu *Corbariam* appellant [distat porro duobus ferme passuum millibus ab urbe], puteus, qui in agro nobilium Accarisiorum sepe conclusus jugiter perstiterat, repente in media via eidem agro subjecta conspectus est, integro margine, et aquæ fonte in puteo perstante, adeo ut populus greges et armenta ad eum deducere cœperit, nostrisque ipsis temporibus deducat, ut abluant, et sitim levent. Noctu scilicet per cuniculos eluvie efformatos a superiori collis clivo, in quo puteus, quem dicimus, ædificatus fuerat, tota illa telluris portio, in qua putei margo, et subjectus aquæ fons inerat, in viam inferiorem per viginti fere passus delata sunt, nullisque jactis fundamentis constitit putei, uti dixi, margo, ipseque fons.

18. Proxime elapso anno, dum a Porrectaneis balneis Bononiam regrediebar, ostensa mihi est rustica domus, cujus pars in veteri statione adhuc superest, pars altera loco emota est, et ab aqua per cuniculos solum ipsum, quo sustinebatur, vehente in subditam planitiem deducta est. Et ne recentia tantummodo proferam, en quæ a Theophane notissimæ Chronographiæ scriptore didicerim (35). « Tertia vero indictione, mensis Januarii die vicesimo quinto, imperatori Constantio ex filia Chagani Chazaræ susceptus est filius nomine Leo. Eodem quoque anno vehemens terræmotus et ingens, tremendaque ædificiorum ruina exstitit in Syria : quæ nonnullæ urbes integræ funditus absorptæ sunt, aliæ media sui parte corruerunt, quædam denique a montibus in subjectas planities cum muris, atque ædificiis citra ullum damnum ad passuum sex milia, et longius etiam spatium ex integro transportatæ sunt. » Itaque si colli, in quo antea posita fuerat Lauretana ædes, subjecta fuit via, in qua deinceps reperta est, id per cuniculos eluvie efformatos peragi potuit, et ædes sine ullo fundamento consistere.

19. Neque ad miraculum confugas, oportet : potuit enim servato naturæ ordine id fieri : et qui miraculum et prodigium aliquod in ea translatione describunt, probi quidem, ac pii viri erunt, sed mali philosophi : parva enim ea ædícula est, quæque tota per cuniculos quos dixi, e superiori tellure abradi potuit, et deponi in humo, seu via colli subjecta. Quod cum mirabile visum fuerit eorum locorum incolis, statim ab angelis illuc translata dixere : erant enim iis temporibus proni populi, ut hujusmodi [si quæ forte acciderent] translationes, supernaturales, et miraculo effectas, ideoque ab angelis paractas crederent prædicarentque. Id ne

temere dixisse videar, unum ex plurimis exemplum profero, quod Annales Camaldulenses ab egregiis monachis summa diligentia, laboreque compositi, editique præbent. Ex iis scilicet assequimur (36) : orta contentione inter duos fratres, quod uterque possessionem sibi ascisceret sacræ ædiculæ, in qua nobilis Virginis Mariæ imago inerat, eam mutasse locum : « Dum itaque filii possessionem hæreditatis paternæ adeunt, concertatio inter ipsos oritur, ad quem eorum præfata ædícula spectare debeat, quam proprio juri adjicere uterque contendit, forte quia affluentia et oblationibus piorum virorum frequentabatur. Singulari certamine pro more ejus sæculi rem decidere malunt, sed alter illorum contumeliosis verbis et saxis præfata imaginem dehonestat. Quapropter nocte, quæ præcedebat diem monomachiae assignatam, en divino prodigio avellitur a suis fundamentis ædícula, locum, in quo jacebat, derelinquit, et præternaturali virtute in alium locum transmigrans subsistit in colle Vertighe dicto, in quadam parva silva prope castrum montis Sancti Sabini. Fert loci traditio, huic colli nomen impositum a sepulcro Vertigis ducis Gallorum Senonum, qui obiit in bello cum Romanis sub arce Marciani. Obstupescunt circumjacentes populi ædiculam repente loco dimotam, et in alium locum translata, certatim accurrunt ad novum fani situm, quod exinde majori cultu et veneratione ad præsentem diem fuit frequentatum et frequentatur. Hæc mira transmigratio oratorii contigisse dicitur Nonis Julii : addunt aliqui Sabbati die..... dubitari posset, an factum mirabile translationis, quod narravimus, antiquius sit, quam vulgo credatur, et ad sæculum elapsum referri debeat, cum ecclesia beatæ Mariæ in loco Vertighe ad annum 1073 nominetur. Verum communis fert opinio ad præsentem circiter annum statuendam esse prodigiosam translationem. Ipsius meminerunt Fortunius in brevi chronico terræ Montis sancti Sabini, et parte II *Historiarum Camaldulensium*, Minius in sua Camaldulensi ms. historia, Ractius in libro Sanctorum et beatorum Camaldulensium, Marchesius in *Diario*, ad diem VII Julii, et Hieronymus Gilius pariter in suo diario Senensi ad eandem diem. Quod attinet ad veritatem facti, licet desiderentur vetustiores auctores, qui scriptis consignaverint narrationem hujus prodigii, vel amplius non existant, constans tamen rei traditio viget apud oppidanos, et ipsa sacræ imaginis pictura et sacelli positio de facti antiquitate et veritate dubitare non sinunt. Conspicitur enim ædícula hæc ad hodiernam diem deposita super nudam humum, et undamentis omnibus carens ad instar alterius sacræ Lauretanæ ædis, in qua postrema, cum restaurandum esset pavimentum, coram episcopis a sancta sede deputatis, observatum fuit ipsam solo inhærere sine alio supposito fundamento, quod veram translationem, simplicemque depositionem indicat. »

20. Cæterum animosior Calmetus est : affirmat scilicet Lauretanam ædem translata minime fuisse, sed popularem hanc famam, quæcumque tandem ea sit, ex eo provenisse, quod ædicula hæc, quæ perstat, primum quidem, ac secundo fuerit alibi ædificata, ac diruta : demum in eo loco fuisse constructam, in quo nunc consistit. Consule ipsa Calmeti verba.

21. Quod si hæc non placeant, tu dic translata fuisse ex una in alteram ædem ligneam Virginis statuum, quam in Lauretana æde observamus; quam translationem dedisse occasionem famæ, quæ per populares Lauretanos sese diffudit : quæ scilicet vulgatum est, ædem ipsam de uno in alterum locum fuisse translata.

22. Sed, ut revertamur ad id quod maxime urgent, consistere scilicet ædem hanc per se et nullis fundamentis innixam, id veritati consonum esse fateor : sed non propterea fateor, ex eo evinci id, quod evincere Lauretani cupiunt, Nazarenam scilicet ædem esse in Illyrium translata, tum in Recinensem agrum, in quo ipso non semel mutaverit locum. Vidimus alia ædificia sine fundamentis consistere, et consistere : neque vero ex ea re aliquid affine iis, quæ Lauretani erueri ex ea re cupiunt, erues.

23. Miracula porro, et plurima, et maxima in Lauretana æde peragi fatemur. Annon vero in aliis sacris ædibus eadem miracula videmus fieri ? Ut eas omittam sacras ædes, quæ olim peregrinorum frequentia celebres erant, quæque deinceps minus frequentari cœperunt, in editissimo monte, quem *Serractum*, seu *Serratum* appellant, sacra ædes constructa est, in qua piissimæ Virginis imago inest, quam peregrini invisunt. Plurima porro, et maxima miracula in ea fiunt, et non levia beneficia populis eo voti, aut devotionis causa confluentibus impertiuntur. Id ipsum conspicimus in non paucis aliis sacris ædibus. An continuo eas, dum viveret, incoluisse Mariam dices ? Minime vero. Miracula plerumque fiunt, et beneficia populis impertiuntur, cum populi rite Deo, Virgini et sanctis supplicant; rectaque sunt, quæ poscuntur. Interdum fiunt, quia placuit Deo et sanctis locum illum eli-

gere, in quo potissimum glorificarentur. Ex Hieronymo discimus majorem beneficiorum copiam impertitum fuisse Deum in horto, quem aliquando incoluit Hilarion, quam ad tumulum (57), in quo sacra ejus ossa condita fuerant. An minoris præstantiæ fuisse dices sacrum Hilarionis corpus, quam ejus hortum ? Nihil minus. Ea porro verba Pii II, quæ deinceps allegabimus, ea quoque, quæ de cultu sanctorum agens, ac de peregrinationibus disserens (38) dixi, id quod agimus, perspicue ostendunt; quædam scilicet loca eligi a Deo, et sanctis, in quibus divina beneficentia, et sanctorum, ideoque Mariæ erga nos pietas se maxime prodat; nec statim cogitur Deus consilii sui causam reddere. Id antea manifesto exemplo tradiderat Augustinus (39).

24. Sacer ille horror, quo in Lauretanam ædiculam ingredientibus percellimur, ab ea, quam nuper dixi, divina hujus loci electione provenire potest : provenire etiam potest ab illa ipsa Incarnationis memoria, quam merito commendant Tursellinus, et alii probatissimi viri; Lauretana enim ædes, sive ea ipsa sit, quam incoluit Virgo, et in qua lætissimum incarnationis nuntium accepit, sive illius imago, et ectypon, Virginis ipsius, et incarnationis in Nazarena æde peractæ memoriam in nobis excitat, ideoque sacrum illum horrorem, quem describere. Sed dum hæc tradimus, memineris volo eorum, quæ tradit Brietius (40) de sancta Lauretana æde agens : « Plerique in ea pietatem se singularem sentire aiunt, quam tamen cardinalis sanctissimus Baronius, eique comes P. Jacobus Sirmondus Societatis Jesu non sunt experti. »

25. Postremum superest ex iis, quæ ad probandum assumpsimus, id est non levia emolumenta in hac opinione inesse. Id breviter sic ostendimus. Emolumenta non levia in hac opinione insunt, quoniam ea aut evitat, aut dissolvit, quibus prior, et tertia opinio impetuntur. Provenit etiam ex ea maximum Catholice religioni emolumentum, quatenus ea recte explicata, et exposita Protestantes perspiciunt, haud ignorari a pontificiis criticæ regulas [quod sæpe iis exprobrant Protestantes], et eisdem regulis opiniones nostras assentiri et congruere; ut enim iis assentiatur et congruat, in-

(57) « Cernas usque hodie miram inter Palestinos et Cyprios contentione; his corpus Hilarionis, illis spiritum se habere certantibus. Et tamen in utrisque locis magna quotidie signa fiunt, sed magis in hortulo Cypri, forsitan quia plus illum locum dilexerit. » (Hieronym. in *Vita Hilarionis*, num. postremo.)

(38) Dissert. 6, cap. 52 et 54.

(39) In epistola olim 137, in edit. PP. S. Mauri 78, *Clero, et senioribus, et universæ plebi Ecclesiæ Hipponensis*, num. 5 : « Ubique quidem Deus est, et nullo continetur, vel includitur loco qui condidit omnia, et eum a veris adoratoribus in spiritu et veritate oportet adorari, ut in occulto exaudiens, in occulto etiam iustificet et coronet. Verumtamen ad ista, quæ hominibus visibilibus nota sunt, quis potest ejus consilium perscrutari, quare in aliis locis hæc miracula fiant, in aliis non fiant? Multis

enim notissima est sanctitas loci, ubi beati Felicis Nolensis corpus concitum est, quo volui, ut pergerent; quia inde nobis facilius, fideliusque scribi potest quidquid in eorum aliquo divinitus fuerit propalatum. Nam et nos novimus Mediolani apud memoriam sanctorum, ubi mirabiliter et terribiliter dæmones confitentur, forem quemdam, qui ad eum locum venerat, ut falsum jurando deciperet, compulsum fuisse confiteri furtum, et quod abstulerat, reddere. Nunquid non et Africa sanctorum martyrum corporibus plena est? Et tamen nusquam hic scimus talia fieri. Sicut enim quod Apostolus dicit (I Cor. xii, 50) : *Non omnes (sancti) habent dona curationum, nec omnes habent dijudicationem spirituum*; ita nec in omnibus memoriis sanctorum ista fieri voluit ille, qui dividit propria unicuique, prout vult. »

(40) Ad an. 1294.

vecta in scholas est opinio ea, quam hactenus exposuimus. Hactenus critici severiores.

CAPUT IV.

Argumenta, quibus ea opinio immititur, quæ Lauretanam ædem eandem ipsam esse affirmat, in qua Virgo sanctissima angelicum Incarnationis nuntium excepit. Atque in hoc quidem capite offeruntur veteres translationes ex Oriente in Illyrium, et ex Illyrio in Recinatensem agrum testimonificationes.

1. Sed multo majori argumentorum apparatu ac numero instruit se, ac munit tertia eademque vulgatissima opinio, ea scilicet, quæ Lauretanam ædem ipsam eandem esse affirmat, in qua Virgo sanctissima angelicum incarnationis nuntium excepit. Porro ad tria suprema genera revocantur argumenta, quæ sententia hæc, quam piissimam et fundatissimam omnes fere theologi appellant, in sui præsidium adducit: veterum testimonificationes, quibus adiungimus peregrinationes a nobilibus etiam viris a priscis usque temporibus ad eam sacram ædem susceptas, munera a priscis itidem temporibus eidem collata: præstantissimorum virorum in ea afferenda conspirationem, et consensionem; quod quidem caput multas comprehendit et valde probabiles conjecturas.

2. Ad primum genus hæc pertinent. In quodam libello jamdudum edito (41), quemque mihi vir eruditione atque ingenio litteratis omnibus notissimus, idemque præsul, Vaticanæ ecclesiæ canonicus, et comes Joseph Garampus mihi comissine commodavit, hæc habentur in fronte: *Translatio miraculo ecclesiæ beatæ Mariæ Virginis de Loreto.*

3. In libello autem ipso hæc exstant: « Ecclesiæ B. Mariæ fuit camera domus B. Mariæ Virginis matris Domini nostri Jesu Christi: quæ domus fuit in partibus Jerusalem, et in civitate Galilee, cui nomen Nazareth. Et in dicta camera fuit gloriosissima Virgo Maria nata, etiam et educata, et postea ab Angelo Gabriele salutata, et demum in dicta camera nutrita dilectissimum Filium suum Dominum nostrum Jesum Christum usque pervenit ad ætatem duodecim annorum. Demum post ascensionem Domini nostri Jesu Christi in cælum, remansit B. Virgo Maria in terra cum apostolis, et aliis discipulis Christi, qui videntes multa mysteria divina fuisse facta in dicta camera, decreverunt de communi consensu omnium de dicta camera facere unam ecclesiam in honorem et memoriam B. Mariæ Virginis; et ita factum est. Et deinde apostoli, et discipuli illam cameram consecraverunt in ecclesiam, et ibi celebraverunt divina officia, et beatus Lucas evangelista suis manibus fecit ibidem unam imaginem ad similitudinem beatæ Virginis Mariæ, quæ ibi est usque hodie. Demum dicta ecclesia fuit habitata, et honorata cum magna devotione et

reverentia ab illo populo Christiano, qui erat in illis partibus, in quibus stetit dicta ecclesia, quousque ille populus fuit Christianus. Sed postquam ille populus dimisit fidem Christi, et recepit fidem Mahumeti, tunc angeli Dei abstulerunt prælibatam ecclesiam, et portaverunt illam in partes Sclavoniæ, et posuerunt eam ad quoddam castrum, quod vocatur *Flumen*, et ibi minime honorabatur, ut decebat Virginem. Iterum de eodem loco angeli abstulerunt illam, et portaverunt eam supra mare in partibus territorii Recanati: et posuerunt eam in quamdam silvam, quæ erat cujusdam nobilis dominæ civitatis Recanaten, quæ vocabatur *Loreta*; ex illo tunc accepit ista ecclesia nomen a domina, quæ erat illius silvæ domina, et patrona, Sancta Maria de Loreto. In illo tempore, quo permansit in dicta silva, propter gentium nimium concursus, in ea maxima latrocinia et innumerabilia mala committebantur. Quapropter per angelorum manus rursus assumpta est, et portata in montem duorum fratrum, et in eodem monte per angelorum manus sita fuit. Qui fratres ob maximum denariorum, et aliarum rerum intratum et lucrum, simul atque invicem ob maximas discordias et lites venerunt. Propter quas pari modo angeli abstulerunt eam de ejusdem montis loco, et portaverunt eam in viam communem, et in (42) eandem ipsam posuerunt, et firmaverunt eam, ubi est nunc cum magnis signis, et innumerabilibus gratiis, et miraculis collocata fuit in eadem via ista alma ecclesia. Tunc igitur totus populus Recanaten venit ad videndum dictam ecclesiam, quæ erat super terram sine aliquo fundamento. Propter quod dictus populus considerans tam magnum miraculum, et dubitans ne dicta ecclesia veniret ad ruinam; fecerunt dictam ecclesiam circumdari alio muro bono grosso, et optimo fundamento, prout hodie videtur manifeste. Tamen nullus sciebat unde ista ecclesia originaliter venisset, nec unde recessisset.

4. Nota quomodo supradicta sunt scita. In anno Domini 1396, quia beata Virgo apparuit in somnio cuidam sancto viro sibi devoto, cui ipsa supradicta revelavit; et ipse statim omnia divulgavit quibusdam bonis viris istius provincie, et isti immediate deliberaverunt velle scire veritatem hujus rei, et sic communicato consilio decreverunt, quod essent sexdecim homines notabiles et boni, qui simul irent ad sanctum sepulcrum, et deinde ad illas partes de Jerusalem Judææ, et in civitatem Nazareth ad investigandum supradicta inventa; et ita factum est. Nam ipsi secum portaverunt mensuram dictæ ecclesiæ, et ibi vestigia fundamentorum ipsius ecclesiæ invenerunt ad unguem sicut et ista. Et in uno pariete ibi prope est scriptum, et sculptum, quomodo ista ecclesia fuit ibi, et postea recessit.

(41) Deest annus, quo libellus hic editus est. Sed, nisi nos fallit typorum forma, et locutio scriptiois, sub finem sæculi xv editus is est: deest quoque designatio loci, in quo is evulgatus est:

conjecimus tamen ex imagine Virginis in ejusdem libelli fronte posita, Italicis, fortasse etiam Recinensibus, aut Lauretanis typis eum prodidisse.

(42) Eadem, ut arbitror.

Postremo quippe dicti sexdecim viri redierunt ad istam provinciam, et notificaverunt supradicta inventa per eos esse vera. Et tunc scitum fuit quod dicta ecclesia fuit camera gloriosissimæ Virginis Mariæ. Et exinde populus Christianus habuit magnam devotionem, et habet. Nam omni die ibi beata Virgo Maria fecit, et facit innumerabilia miracula; prout docet, et demonstrat experientia.

5. « Hic fuit unus eremita, qui vocabatur frater Paulus de Silva, qui habitabat in uno tugurio in silva prope istam ecclesiam; qui omni mane erat in ista ecclesia ad officium divinum; et fuit homo magnæ abstinentiæ, et vitæ sanctæ, qui dixit: Jam sunt anni decem, vel circa, quod in die Nativitatis gloriosæ Virginis Mariæ, quæ est octava die Septembris ante diem per duas horas stante aeris serenitate, et dicto fratre Paulo exeunte de suo tugurio, et veniente versus ecclesiam vidit unum lumen descendere de cœlo supra dictam ecclesiam: quod in longitudine videbatur fere duodecim pedum, et in latitudine fere sex pedum: et cum fuit illud lumen supra dictam ecclesiam disparuit. Ipse ob eam rem dicebat, quod fuit beata Virgo, quæ ibi apparuit in die solemnitatis suæ: et hoc vidit ille sanctus homo.

6. « In quorum omnium fidem et testimonium mihi præposito Teremano, et gubernatore prænominatæ ecclesiæ, quidam duo boni viri præmemoratæ civitatis hujus villæ inhabitatores retulerunt ac nuntiaverunt, et pluribus vicibus dixerunt, quorum unus vocabatur Paulus Renalducci, et alius Franciscus alias prior. Et dictus Paulus dixit mihi, quod avus avi ejus vidit quando angeli duxerunt prædictam ecclesiam per mare, et posuerunt illam in dictam silvam, et pluribus vicibus ipse cum cæteris personis ipsam ecclesiam in prælibata silva visitavit. Item dictus Franciscus, qui erat centum viginti annorum dixit ei, quod pluribus vicibus visitavit dictam ecclesiam in eadem silva. Et pari modo ipse Franciscus retulit, atque dixit mihi per plures vices. Item hujus rei credulitatem atque certitudinem approbamus: quomodo ista alma ecclesia fuit, et stetit in dicta silva, et pluribus probis personis dictus Franciscus dixit, quod avus avi ejus habuit domum, et habitavit ibi, et in suo tempore elevata fuit per angelos a loco silvæ, et portata in montem dictorum duorum fratrum, et ibi sita, et collocata fuit, ut supra dictum, et enarratum est. Deo gratias. »

7. Ex superiore narratione [maxima ex parte] desumpta videtur esse ea, quam D. Bartholomæus Vallombrosanus, S. Verdianæ prior, eo metri genere, quod Itali *ottava rima* appellant, conscripsit, quæque inserta fuit quibusdam precibus metro exaratis, præpositisque Vitæ B. M. Virginis, quæ ab Antonio Cornazano composita, Lucretiæque Borgiæ dicata est (43): propterea vero eam affero, ut as-

sequatur lector quanto in honore ea narratio fuerit, dum eam Italica lingua et metro viri docti descriperint, tum etiam, ut assequatur, non Illyricianorum tantummodo, aut Picenorum animis eam, de qua agimus, inhaesisse persuasionem; translatam videlicet fuisse ab Oriente in Illyrium, tum in Recanetensem agrum sacram Nazarenam ædem, sed animis aliorum pariter inhaesisse.

Come di Nazaret si partì la santa camera di sancta Maria di Loreto regina del Cielo, etc.

*Com'io vi dico, questa chiesa sancta
Camera fu della Vergin beata,
Sì come la scriptura aperto canta,
Dov'ella nacque e fu annunciata,
En quella con Gesù suo dolce pianta
Fin ch'ebbe dodici anni accompagnata
Con lui in quella si posò e stette
Nella ciptà che detta Nazarette.*

*Dipoi alquanto della ascensione
Gli apostoli e discepol con Maria
Considerando con affectione
Quanti divin misteri in quella sia
Tutti disposti d'una intenzione
Per tonorare quella Vergine pia
La camera che chiesa consacrorno
Dove il divino ufficio celebrorno.*

*E sancto Luca sè quella figura
Di sua man propia per similitudine
Della Madre di Dio Vergine pura
La qual ci scampi d'ogni amaritudine
E l'evidente ad ogni creatura
Po' questa chiesa da gran moltitudine
Fu habitata di nostri christiani
Di quel paese vicini e lontani.*

*E molto fu quella chiesa honorata
Mentre che fu quel popolo christiano;
Ma poi che gl'hebbon questa sè lasciata
Per adorar macone bugiardo e vano.
Gli angioli quella chiesa hebbon levata
Di quella parte in tempo momentano,
L'hebbon portata nella Schiavonà
Come volse la Vergine pia.*

*Appreso a un castel hebbon apporr
Che detto fiume et quivi la lassorno
Ma poca devotione a quella corre
Perchè que' paesani non la stimorno
Ma'ra la face agli angioli ritorre
E sopra al mar con essa in quà passorno
Sì come da Maria furno mandati
Nella provincia detta Rikanati.*

*In una selva solitaria e cheta
Posorno questa chiesa di Maria
La selva folta di sterpi e di preta
D'una nobile donna par che sia
La qual per nome si chiamava Oreta
E dipoi se chiamata tuttavia
Sancta Maria di Loreto per questo
Come per tutto il mondo è manifesto.*

*Per tal miracol molta devotione
Era condotta in questo loco sancto
La dov'andava infinite persone
Perchè la selva e folta e scura tanto
Morti e rubati più generatione
Vi furno con angoscia doglia e pianta
Maria la fece agli angioli ritorre
Et sopra un altro monte la fè porre.*

*Era di due fratelli il detto monte
Et pel guadagno grande ed per l'entrata
Di detta chiesa gran discordie e onte*

(43) *Vita della gloriosa Vergine Maria*, composta per messer Antonio Cornazano, stampata in Vene-

zia per Nicolò dicto Zopino, nell'anno 1519, al dì 20 del mese di settembre.

*Et differenza fu infra lor nata
Onde per questo Maria che la fonte
Di pace e umiltà si fu levata
Per man degli angioi che l'havien li posta
Et da quel monte alquanto si discosta.*

*Nella strada comune fu colochata
La detta chiesa si come si vede
Senza alcun fondamento li posata
Miracolosamente così siede
Di Richanati il popol pensa e guata
Per honorarla come si richiede
E prestamente si la circondorno
Del grosso muro che la cinge intorno.*

*Ma niente di meno nessun sapeva
Donde tal cosa fusse derivata
Cioè l'origin sua donde nasceva
Et molto era tal cosa divulgata
Per miracoli tanti che faceva
Et Maria di Loreto fu chiamata
Maria ad un romito suo divoto
Per visione gli se tal cosa noto.*

*E donde e come quella chiesa venne
El perchè sarà più volte mutata
Era questo romito un uomo solenne
Et presto ebbe tal cosa publicata
Onde quel popol niente si tenne
Perchè tal cosa sia giustificata
D'accordo sedici huomini hanno eletti
Di buona fama virili et perfetti.*

*E tutti insieme par che gli mandasino
Al sepolcro del nostro Salvatore
Poi in Giudea, in Galilea passassino
In Nazarette senza alcun timore
E quivi chiaramente investigassino
Di questa chiesa senza alcuno errore
Et preson della chiesa la misura
Per ogni verso el fondo delle mura.*

*Et finalmente quest'huomin andorno
E visitorno tutti i luoghi saneti
Ultimamente in Nazarette introrno
Dove conobbon per chiari sembianti
Esser la verità quel che cercano
Di detta chiesa e così tutti quanti
Tutti que' fondamenti misuravano
E tutte le misure si scontravano*

*E li appresso era scritto un muro
Come già quella chiesa vera stata
E in che tempo gli angioi vi furo
E come di lor mano ne fu levata
Costor contenti con l'animo puro
A salvamento fecion ritornata
A Richanati e quivi detton fede
Che gli la verità quel che si crede.*

*Dall' hora in qua si seppe certamente
Che quella chiesa la camera fue
Della madre di Cristo omnipotente
Dov' ella naque e allevò Giesue
Dove con divotione molta gente
Per lenfinite e tante grazie sue
Come la sperienza ne dimostra
Per tutto il mondo la madonna nostra.*

*In questo luogo era un sancto romito
Chiamato frate Pagol della Selva.
Qual habitava presso al sancto sito
In un romitorio pure in quella selva
Ch' ogni mattina al mattutino erito
In quella chiesa uscendo della selva
Et disse già che gli haveva veduto
Mentre che gli era al mattutin venuto.*

Un lume grande giù dal ciel discendere

*Il giorno della sua nativitate
L' dico di Maria vogliate intendere
Quando si fa la sua festivitate
Agli otto giorni si può ben comprendere
Del mese di settembre in veritate
Questo lume già parve di lunghezza
Dodici piedi e sei per la larghezza.*

*Et quando presso fu sopra alla chiesa,
Disparve il lume e più non si vedeva
Et egli avendo tal cosa compresa
Che là fussi Maria certo diceva
Ch' era dal cielo con splendor discesa
Che visitar la sua festa voleva
Benchè questo nol vide altri che lui
Ma certamente un santo era costui.*

*In fede et testimon di dette cose
Et così furon al pastor mandati
Due ciptadini, persone virtuose
Della detta ciptà di Richanati
E nunziorno l'opere famose
Di detta e come son certificati
Ch' elhe la propria camera ove stette
Jesù con la sua madre in Nazarette.*

*Fù l'un di questi due Pagol chiamato
De Rinalducci secondo il tenore
Che disse già che l' avol suo passato
Dall' avol suo intese senza errore
Ch' avea visto quanto fu recchato
Dagli angioi la chiesa e'l tempo e l' hora
Quando passorno el mare in qua con essa
E come in quella selva l' hebbon messa*

*Et già più volte lui con più persone
In detta selva nella chiesa erito
L'altro ch' al Papa con Pagolo andone
Francescho prior detto ha referito
Che l' avol suo ch' era molto vecchione
Piu volte visitò quel sancto sito
In quella selva dove stie più anni
Et questo vecchio avea cento vent' anni*

*Ancor questo Francescho, uso di dire,
Per più certezza e più verificare
Tal cosa che ricorda già senire
Che l' avol del suo avol hebbe astar
Presso alla chiesa quando uso partire
Di quella selva in su quel monte andare
De' due fratelli, come di sopra dissi
Et come poi d'insul monte partissi.*

*E per dar fede di tutto el tenore
Si notifica a tutte le persone
Come per man d' un nobile scriptore
Copiata fu con molta affettione
Questa scriptura senza alcun errore
Per dar notizia di tal devotione
In detta chiesa addi venti del mese
Di maggio come quì si fu palese,*

*Nel mille quatrocento ottantatrè
Per don Bartolomeo di Valembrosa
Et lui di questo ve ne può dar sè
Perchè fù l' inventore di questa cosa
Priore di sancta Verdiana eglie
Qui di Firenze la ciptà famosa
E da gran devotione commosso e stretto
Fe' nella mente sua questo conceptio.*

3. Philippus porro Montani sacerdos Fabrianensis et generalis vicarius Senogalliensis, virpiissimus et valde diligens in dissertatione, quam edidit ad vindicandam antiquitatem translationis, quam dicimus (44) litteras adjecit Pauli, illius scilicet eremitæ, cujus nuper meminit; quas quidem litteras

(44) La santa casa di Nazaret in Loreto, città del Piceno, dissertazione di Filippo Montani, sacerdote Fabrianese, vicario generale di Sinigaglia. In

Fano, 1758, e pag. 27, appendice, n. 3: Relatio ad Carolum II, regem Neapolis.

ad Carolum II, regem Neapolitanum datas fuisse ait. En eæ quas dixi litteræ (45) : « Rex , ad satisfaciendum tuæ piæ curiositati, quæ mihi commisit narrationem magni miraculi de translatione virginæ domus facta per angelos ad ora Italiæ in Piceni provincia in territorio Recanati inter flumina Aspidis, seu Muscionis et Potentiæ, res ita successit, prout sæpius ego audiui a viris fide dignis ipsius Recanati, scilicet a Francisco Petri, canonico Recanatensi et Ugucione clerico exemplari et etiam ab eximiis legum doctoribus Cisco de Cischis et Francisco Percivallino de Recanato, qui omnes cum aliis multis popularibus, cum quibus habui discursum, vivebant tempore miraculi, quod quoque in publicis codicibus attente legi.

« Anno ab incarnato Domino Jesu 1294, die Sabati 10 Decembris : *Dum medium silentium tenerent omnia, et nox in suo cursu medium iter haberet, lux de cælo circumfulsit oculos multorum commorantium prope litus maris Adriatici, et dulcisona canentium harmonia somnolentos et pigros traxit ad videndum prodigium, et rem supra naturam. Viderunt igitur, et conspexerunt domum circumfusam magnis splendoribus ab angelis sustentatam, et per aerem deportatam. Steterunt villici, et pastores obstupuerunt admirantes rem tam grandem, et proni ceciderunt, et adoraverunt eam, exspectantes videre finem et exitum adeo stupendum; interim sacra illa domus ab angelis portata in medio magni memoris posita fuit, et ipsæmet arbores se inclinantes adorabant Reginam cælorum, et usque nunc conspiciuntur pronæ et recurvæ, quasi exultantes ligna silvarum.* In hoc loco fama exstat fuisse templum dicatum cuidam falsæ deitati, lauris multis relictum, et ideo locus hic Lauretum usque nunc vocatur. Interim vix mane facto rustici nuntii velociter perrexerunt Recanatum et narraverunt, quæ facta sunt, et omnis populus ad nemus Laureti iter arripuit et vidit, quæ audiuit; aliqui ergo de nobilibus, et alii de populo partim obstupefacti mutescebant, partim non credebant miraculum; meliores pro (46) lætitia lugentes cum Propheta dixerunt : *Invenimus eam in campis silvæ; et non fecit taliter omni nationi (Psal. CXLVII, 20);* et eoientes illam sanctam domunculam, et devote intrantes simulacrum ligneum divæ Virginis Mariæ sanctum Filium amplexantis adoraverunt. Igitur redierunt Recanatum, quod magna lætitia impleverunt; unde populus sæpe sæpius ibat, et redibat cumfluens ad adorationem illius sanctæ domuncule, et beata Maria continua prodigia et miracula faciebat; fama

tam magni miraculi ad viciniore et longinquiores partes perrexit, et omnes currebant ad silvam lauriferam, quæ populata fuit variis habituris ligneis, ut peregrini devoti hospitium haberent. Dum hæc fierent, quia semper infernalis leo *circuit quærens, quem devoret*, prædones, et impii ab isto motu, sacram illam silvam latrocinii et homicidiis fœdabant; ita ut devotio multorum tepesceret timore latronum. Post menses octo novo miraculo fuit confirmatum novum prodigium. Sacra enim domuncula reliquit silvam profanatam, et in medio collis duorum nobilium fratrum comitis Stephani, et Simonis Raynaldi antiqui de Recanato collocata fuit ministerio angelorum. Interim crescebat devotio fidelium et magnis donis et muneribus augebatur sacra domuncula, et nobiles et devoti fratres custodiebant : *Sed declinaverunt post avaritiam, acceperunt munera, et perverterunt iudicium, et statim facta est contentio inter eos quis eorum videretur esse major.* Discessit ergo sacra domus post quatuor menses a colle duorum fratrum, et tertio miraculo angeli apportaverunt eam in situ novo distante quantum est jactus lapidis in media via publica, per quam itur Recanato ad litus maris, et ibi etiam hodie video existentem, et propriis oculis cerno continuas gratias poscentibus facientem.

9. « Quanquam vero cœlestia prodigia authenticabant hoc tugurium pro domo Matris Dei, ubi *Verbum caro factum est*, attamen ad veritatem inveniendam facto prius generali parlamento Recanati, ubi intervererunt procures totius provinciæ, fuit decretatum transmittere sexdecim illustriores viros ad uniformandas mensuras ipsius sanctæ domus tam in vestigiis Tersacti, quam Nazareth, ubi prius fuit ædificata, et per longum tempus exstitit. Quæ decreta fuere, facta sunt; nam ex numero sexdecim legati fuerunt pro Recanato scilicet : Quarterii S. Mariæ Politus comitis Martii de Politis. Quarterii S. Flaviani marchio juvenis, comes Matthæus comitis Simonis Rainaldi de antiquis. Quarterii S. Angeli præclarus legum doctor Cicottus Monalduti de Monaldutiis, qui cum aliis collegis abierunt, viscerunt, redierunt, et omnia esse conformia tam ratione mensuræ, quam testium ab ipsis auditorum in illis partibus asseruerunt. Hæc pauca, o rex, libenter accipe in testimonium domus miraculosæ, et meæ erga te observantiæ, et ut certus sis huc pervenisse tuam pecuniam in elemosynam transmissam, certior facio illam recepisse, et tu in cælis recipies mercedem. In nomine Patris, et Filii,

(45) Deletum in autographo regis, cui datæ sunt eæ litteræ (vetustatis causa ejusdem regis nomen deletum affirmat idem Montanus, n. 10, pag. 7.) : « Ai due riferiti succede il terzo monumento del 1297, ed è il ragguaglio, che ne diede al re Carlo II di Napoli il Romito Paolo, che in quei tempi abitava nella selva, ove fermossi la santa casa, che si riporta nell'appendice n. 5. » Tum in annotatione ad paginæ marginem appositæ hæc subjicit : « Tro-

vati questo in carta pergamena presso la famiglia Antici di Recanati : un'esemplare conservasi nell'Archivio priorale di quella città e fu inserito ancora in un manoscritto del Cinelli, Fiorentino, accademico apatista, che poi passò presso monsignor Melchiorre Maggi, che fu governatore di Loreto, intitolato : *Le bellezze della città di Loreto.* »

(46) Crediderim præ.

et Spiritus sancti. Amen. Apud sanctam domum anno Domini 1297, die octava Junii. Paulus servus Jesu Christi. Populi priores civitatis Recanati. Omnibus notum facimus, et attestamur, omnia narrata esse vera et concordare cum nostris annalibus et scripturis publicis. In quorum testimonium, et fidem has nostro sigillo mandavimus sugellari, et subscribi a nostro publico imperiali auctoritate notario, et magistro nostrorum actorum, hac die 12 Junii anno a Circumcisione Domini nostri Jesu Christi 1297 : Franciscus Jacobi magister actorum.

10. Sed non hoc tantummodo monumentum nobilis Anticiorum [sen antiquorum] familia nobis præbet. Aliud non minus præstans ea possidet: est vero epistola ipsa a prioribus communitalis [sen, si vis, civitatis] Recinutensis Bonifacio VIII, Romano per ea tempora pontifici data, in qua epistola de translata in Recinutensium ditionem Nazarethana æde monetur pontifex. Quoniam vero egregius marchio abbas Thomas anticus autographum ipsum exemplar a dominis Anticis possessum mihi ostendit, et per summam humanitatem diu in manu reliquit, ut illud diligenter et accurate observarem, eo usus sum, ut errores emendarem, qui in illud apographum irreperunt, quo usus est piissimus Philippus Montani, qui hoc quoque monumento validiorem effici putavit vulgatissimam de sacræ ædis Nazarethanae in Lauretanum agrum translatione, sententiam. (N. 9, p. 6.) En illam: « Priores communitalis Recanati communione (47) tibi facta Magnifico (48) Alexandro Q. Antonii de Servandis (49) oratori nostro dilecto, et honorando (50) civi nostro (52). Postquam Romam perveneris cum salute, loqueris cum magnifico (52) nostro honorando agente, et simul quamprimum ibis nomine istius civitatis ante suam beatitudinem, representando ei nostras litteras testimoniales, quæ tibi date fuerunt a nobis, et factis debitis reverentiis humiliter ipsius pedes deosculando et dando ei notitiam quomodo diebus præteritis sancta domus a situ nemoris miraculosi (53) translata fuit ad Collem magnificorum Simeonis et Stephani Rinaldis (54) de antiquis nostrorum honorandorum civium, et deinde pete gratiam ab ipsa, quod dictus collis, et situs pertineat, et debeatur nostro publico, ut possit ibi ædificare propter communitatem populi devote, qui quotidie venit ad visitandam illam, et quod data dona possint impendi in beneficium fabricæ tanto magis,

quod inter dictos fratres non est concordia secundum attestaciones tibi datas, et præsentabis illud amplius, quod tibi ore (55) significatum est, ut talem gratiam obtineas. Operaberis tamen totum cum intercessionem D. cardinalis nostri benevoli, quod jam tibi datæ fuerunt litteræ credulitatis, et negotiaberis (56) ita ut fratres præfati non sint informati de hoc negotio; et Deus mittat et remittat te salvum (57). Recanati 9 Septembris 1295 : *Franciscus Panta cancellarius.*

11. Referri etiam hic exposcit inscriptio appositæ sepulcro cardinalis Nicolai Cajetani, Lauretana in æde erecto; quamvis enim diu post Bonifacii VIII tempora scripta sit, ad ejusdem tamen Bonifacii ætatem, et rem, dum hic pontifex viveret, gestam, apertissime respicit. En illam:

Nicolaus Cajetanus cardinalis Sermonetta gentilis Bonifacii VIII, cum sub id tempus quo ille pontifex
[pape.]
[catum inuit.]
Sanctam hanc domum hic tandem divinitus concessit
[disse]
Et multa se a Deo Opt. Max. Beatæ Virginis Mariæ Peipare precibus obtinuisse meminisset sperans.
Ejusdem opem morienti non defuturam monumentum
[tum]
Hoc marmoreum vivens et incolumis sibi faciendum
[curavit]
Atque in eo ubi mortalitatem exuisset, corpus suum
[recondi voluit]
Annum agens LIV obiit annos natus fere LX
Ann. Sal. Hum. MDLXXXV, mense Maio.

12. Ad hoc etiam caput facile pertinet relatio, seu, ut iis temporibus fere appellabant, *Legenda* venerabilis fratris Petri Minoritæ Maceratensis episcopi in lucem anno 1520 edita, quamque Cyrillus pag. 117, evulgavit (58). De ea sermonem habent Riera, cap. 7, aliique etiam. Hæc de ea tradit Riera: « Unum illud scio multis modis mirificasse Dominum sanctuarium suum, excusumque fuisse libellum Recinutensis antistitis jussu, qui miraculosum adventum sanctissimæ domus, aliaque insigniora facta simplici stylo continebat; cujus opera non solum Picentes historiæ veritatem comprehenderent, et posteris veluti per manus traderent, sed etiam hominum cordibus imprimerentur, sapientissimo consilio fuit statutum, ut præceptores in edocendis primis elementis eo libello uterentur; sicque factum est, ut infantes e cunis prodeuntes Lauretanam ma-

(47) Legit Montan. : *Commissione* : melius ut arbitror.

(48) Montan. : *Magistro.*

(50) Montan. : *Servannus.*

(51) Montan. : *deest et.*

(52) Montan. : legit *magistro* [manifesto utique errore : quis enim est magister miles ?]

(53) Montan. : *mirabiliter.*

(54) Montan. *Rinaldi.*

(55) Mont. *deest ore.*

(56) Mont. *negotiabis.*

(57) Mont. addit *Datum.*

(58) Hæc refero ex Montano pag. 31, hæc tradente Appendice iv : *Leggenda del Venerabile F. Pietro minorita vescovo di Macerata data alla luce intorno all'anno 1520, riportata da Cirillo alla pag. 117.* De ea porro in annotatione in extrema pagine 8 ora adjecta hæc tradit Montanus : « Questa relazione trovasi in Casa Martorelli di Osimo fra le memorie antiche, che vi conservandi, e la riporta anchora il Cyrillo stampata in Macerata l'anno 1576 alla pag. 117, presso Sebastiano Martellini.

trem agnoscerent, et pro modulo ingenii venerarentur. Ejus autem pervetusta exemplaria usque ad nostram ætatem Recineti sunt inventa.)

15. Placet porro verba ipsa Montani afferre, num. 11: « Siegue la relazione di Fra Pietro Minorita vescovo di Macerata, che publicolla intorno all' anno 1530, ed il commune di Recanati ordinò a' maestri di scuola, che si servissero di essa per insegnare il leggere a' scolari in vece d' altro libro; noi la riportiamo nell' Appendice al n. 4. Di essa parlano il Riera cap. 7, ed altri: ed il Riera così si esprime; *Unum illud scio*, etc. » En porro, quæ habet Appendix illa iv, quam dixi: « Leggenda del Venerabile F. Pietro Minorita vescovo di Macerata data alla luce intorno all' anno 1530, riportata da Cirillo alla pag. 117. Tra gli altri luoghi della Cristianità, che sogliono essere da pellegrini con grande religione visitati, è molto principale, e di singolare venerazione la Santa Casa di Loreto nella Marca di Ancona ne' confini del territorio della città di Recanati, la quale è la medesima camera, dove la santissima Vergine Maria Madre di Dio, e Signora Nostra naque, e fu annunciata dall'angelo Gabriello, e dove si incarnò il Verbo divino nel suo virginal ventre, e dove abitò la maggior parte della sua santissima vita: e questo si sa per diverse informazioni autentiche scritte sopra ciò con molta diligenza. Il modo come questa santa camera fu miracolosamente trasportata in questo luogo, fu questo. Considerando li SS. Apostoli dopo l' ascensione di Cristo Redentor Nostro quanta era la dignità e santità di questa b'ata casa, li parve cosa giusta dedicarla al culto divino, e così la consecrarono per un tempio, o capella, dove l' apostolo S. Pietro, e gli altri apostoli alcuna volta celebrarono, e poi li successori loro fecero il medesimo: ed il popolo Christiano, che in quelle parti si trovava, concorrevà con gran divozione a questo santo luogo a' divini officii, che in essa si celebravano, e quanto più cresceva il popolo Christiano, tanto più cresceva la divozione di questo santo luogo, ed il desiderio, e fervore, con che da lontan paese venivano a visitarlo, e onorarlo. Questo durò per lungo tempo infino a tanto, che succedendo da poi per li peccati nostri le perfidie della setta Maomettana, ed altri diversi errori, eresie, guerre, e dissensioni, che abbondavano nel mondo, e specialmente nelle parti di Oriente, mancando il fervore, e divozione, che prima era, ed essendo pericolo, che questa santa casa venisse ad essere profanata, volse l' Onnipotente Dio riservarla, ordinando, che per ministero degli angeli fosse trasferita alle parti di Dalmazia, o Schiavonia presso una città, che si chiama *Fiume*. Questo fù, ed avvenne nel tempo dell' imperadore Astolfo, e di papa Nicolò IV, nell' anno del Signore 1291, e non sapendo li abitatori di quelle terre vicine d' onde, ne come quel sacro tesoro fosse venuto nel loro paese, ne anche che cosa fosse, volse Iddio, che si

fosse verificato per rivelazione fatta al paroco Alessandro, al quale una notte apparve la SS. Vergine, e li manifestò il mistero di quella santissima casa, ottenendoli sanità d' un' infermità, che pativa questo rettore. Poi con molta allegrezza detto sacerdote notificò alli popoli di quella provincia, ed al vice rè loro, chiamato Nicolò Francesco Frangipane quello gli era avvenuto, e questo principe ordinò, che alcuni andassero a Nazareth per meglio informarsi della verità, e tra loro andò questo medesimo paroco Alessandro portando le misure della santa capella, le quali trovarono poi, che pareggiavano col luogo, che restò vuoto in Nazaret donde fù levata, ed informati di ogni cosa, tornarono al loro paese, dove diedero piena informazione della verità conosciuta, e questa fù la causa, che tanto più crescesse la divozione e venerazione di quella santa capella, massime con li molti e grandi miracoli, che si degnò fare Iddio Nostro Signore in testimonio di questa verità. Ma questo li durò pochi anni; imperciocchè o per mancar la divozione, o per divino giudizio, nell' anno 1294, o 1295, fù loro tolto questo prezioso tesoro, e per il medesimo ordine, e ministero angelico fu trasferita in Italia nella Marca d'Ancona prima in una selva di Loreto, dalla quale pigliò il nome, che ancora tiene, di poi ad un monticello di là discosto un miglio, che era di due Fratelli di Recanati, e finalmente per gli inconvenienti, che nell' una, enell' altra parte succedessero, fù per il medesimo ordine, e ministero collocata nella via publica, che da Recanati va al porto; dove al presente si ritrova, e tutto questo si sa per tradizioni antiche di testimoni degni di fede, li quali di mano in mano tutto ciò hanno testificato; ne accade dubitar punto di questa verità ricevuta, ed accettata dal consenso di tutti: e massime essendo confermata con tanti, e sì stupendi miracoli, e col continuo universale concorso da tutte le parti della Cristianità, che vengono a visitarla. »

CAPUT V.

Vetustæ testificationes, quibus edocemur, Lauretanam ædem prius consedissee in Illyrio, quam transferretur in Recinitensium ditionem.

1. Pertinet ad stabiliendam narrationem, de qua agimus, ea nosse argumenta, quibus innititur, dum dicimus, antequam sacra ædes in Lauretanum agrum transferretur, consedissee in Illyrio: etenim id ii omnes affirmant, qui ab angelis per mare in Recinit-nsium ditionem deductam aiunt eam, quam dicimus sacram ædem. Porro ad hoc ostendendum rectissime affertur monumentum illud, quod postremum superioris capitis locum obtinet, deductum, ut piissimus Montanus quidem nos docet ex testificatione fratris Petri minorite Maceratensis episcopi; multa enim in eo habentur de translatione in Dal-

natiam, et ex Dalmatia in Italiam. Alia præbet idem Montanus, n. 4. En illa. Ac primum quidem iisdem libet describere verbis, quibus illud exposuit Pasconius Minor Reformatus lector generalis, atque in ea provincia (in quascilicet est sacra aedes Mariæ Virginis Tersacti erecta) Definitor (58*). « Si saxea incredulorum ac hæreticorum pectora emolire nequeunt hæcenus dicta, conerant, vel saltem atterant eorum præcordia durissimæ petreæ etiam nunc exstantes. Nam qui montem Tersactanum ascendunt, a diametro secundæ capellæ intuebuntur in pervertusto lapide insculptum Italico sermone sequens monumentum, *Venne la casa della B. Vergine da Nazaret a Tersatto l'anno 1291, alli 20 Maggio, e si partì alli 10 Dicembre 1294.* Hanc inscriptionem a Nicolao Frangepano post sanctæ domus Tersacti discessum erectam fuisse, » etc.

2. Sed manifestum alterum huiusce, quam dicimus, moræ Tersacti a sacra aede per tempus aliquod factæ argumentum nobis præbet idem ille Pasconii liber, quem appellatum novimus, *Triumphus coronatæ Reginæ Tersactensis*; etenim hæc in eo legimus (59): « Sed quid his immoror? quid plura quæram? Ipsamet gloriosissima Dei Mater Maria Frangepanicam domum, ejusque ditiones inaudito portento sua sanctissima cellula beatificare, ac ditare voluit, et illustrare anno 1291, die 10 Maii, ut supra retulimus. Quod cum aures Nicolai de Frangepanibus Modrusiæ pro tunc commorantis pervenisset, illico tantam prodigii molem oculariter conspecturus Tersactum suæ jurisdictioni subiectum celerrime advolavit. Mox de perpetratis miraculis ab incolis, et Alexandro curato apprime edoctus, summa animi veneratione beatam domum ingreditur, atque sacratissimis cœlorum Reginæ pedibus provolutus pro tanto sibi, suoque territorio collato thesauro, omnipotenti Deo, ejusque sanctissimæ Matri grates reddidit immortales. Egressus e sacro domicilio, ut suam erga magnam Dominam contestaretur devotionem, septem reliquit posteris pietatis monumenta (60).

I. Trabibus enim, et tabulato sacram ædiculam protinus præmuniri curavit, tum ut temporum injuriis servaretur immunis, tum ne ab animalium gregibus per vicina pascua dispersis contaminaretur

II. Rigorosissimum promulgavit edictum, ac gravissimas tum domesticis, tum peregrinis minatus est pœnas, serio præcipiens, ne quis vel minimum quid e domo beata auferre tentaret, vel ausu temerario præsumeret: quod ut eo facilius executioni daretur, sedem suam Modrusia Tersactum biduo inde remotam transtulit, ac stabilivit.

III. Ne ullus daretur posteritati ambigendi locus æ sacre domus adventu, parochum Alexandrum,

ac tres alios spectatæ nobilitatis viros non sine magnis expensis in Galilæam expedit, mandans ut de tam insolito prodigio ad unguem investigarent, ac, comperta veritate, illico ad propria remearent.

IV. Hujus itineris seriem accuratam variis in cancellariis, ut supra meminimus, ad perennem futurorum memoriam referri jussit, et adnotari.

V. Post almæ domus discessum ibidem in relictis vestigiis capellulam superædificari curavit, ac erecto altari, turricula, et tintinnabulo Virgini Matri dicavit et consecravit.

VI. Ne ulla temporis edacitate tanti prodigii memoria deleteretur, diem adventus almæ domus una, et recessus marmoribus, ac parietibus jussit insculpi.

VIII. Votum vovit Domino, ac Virgini Deiparæ ad eorundem honorem magnificam extruere fabricam: ast præmature viam universæ carnis ingressus, successoribus suis voti executionem ultima voluntate reliquit: prout abunde liquet ex bulla Nicolai V, incipiente: *Exigit devotionis tuæ probata sinceritas*, dat. Romæ apud sanctum Petrum anno 1453 iv Idus Julii, pontificatus sui anno septimo, ubi pontifex alloquens Martinum a Frangepanibus habet hæc formalia: *Ut votum per quondam Nicolaum patrem tuum, dum vixit, factum adimpleatur.* Immerito proinde aliqui culpant hunc piissimum dynastam, quasi nullum posteritati erga Virginem sanctissimam edidisset devotionis argumentum; tales enim sugillatores a recto veritatis tramite aberrare constat ex mox allegatis.

3. Merito itaque recentior quidem, sed accuratus scriptor Tursellinus (61): « Hæc igitur aedes ejus vi, ac potestate, qui ad preces D. Gregorii Thaumaturgi, montem olim sede sua molitus alio transtulit, in gratiam cœlitum Reginæ, a fundamentis avulsa est: atque haud dubio angelorum ministerio, inde usque a Galilæa [mirum dictu auditumque!] per ingentes terrarum marisque tractus in Dalmatiam translata: quippe id spatium patet amplius vicies centena passuum millia. Tersactum inter et Flumen [oppida sunt Dalmatiæ] leniter acclivis mons eminet: quo in summo æquata agri planities sedem efficit peramœnam, Adriatico imminenti mari, quod olim crebris fœdisque tempestatibus infame, ex eo tempore satis mitigatum ferunt. Credas Virginem insani freti illius æstus cellæ suæ objectu cohibere voluisset; ut vel hinc conjiceremus, quid ipsa effectura esse in mortalium vita, quæ variis quotidie casibus, et quasi procellis agitur. Hic igitur Nazarena domus, velut præcipua tutela periclitantium a cœlestibus ministris, Deiparæ jussu, sita est secunda circiter noctis vigilia: Ut primum

(58*) *Triumphus coronatæ Reginæ Tersact.* cap. 4, 8. Hæc refert Montanus, n. 4, pag. 4.

(59) N. 16, cap. 12. Porro ea omnia, quæ ex Pasconio refero, desumpsi ex Appendice II libri a

Philippo Montani compositi (pag. 26).

(60) Ex Archivio conventus, et Patre Glavinich in Proœmio *Hist. Tersact.*

(61) *Lauretana historia*, lib. 1, cap. 2 et 3.

divinae liberalitatis donum accolis lux ostendit, enimvero animos rei novitate attonitos non admiratio tantum, sed etiam religio incessit. Ergo qui propius aberant, ut quisque primus rem notaverat, statim visendi studio accurrunt.... Dalmatæ igitur cuncta per otium contemplati, etsi quid tandem rei esset ignari, communi tamen consensu ita statuunt, quidquid sit, profecto donum id esse divinum. Neque enim ædem illam repente humo excitatam, sed aliunde, Dei nutu ac voluntate utique advectam. Igitur inde digressi, ut quisque obvius fit, abs se visa commemorant. Nec mora, mortalium plerique, atque in his ægrorum nonnulli ad novum tantæ rei spectaculum confluere: aliquid inde opis expectare. Nec sua eos spes fefellit. Loci religio sanis corporibus mentis fere sanitatem, ægris etiam morborum curationem impertiebat. Celeriter Tersactum, ac Flumen prodigiosi sacelli fama perlata valentes ad visendi cupidinem, ægros ad spem valetudinis accendit. Alexander erat sacrorum antistes in æde S. Georgii Tersactensis, vir antiqua probitate, æque Deo et hominibus clarus. Is longinquo gravique implicitus morbo jacebat; jamque exigua in spe trahebat animam, cum peropportune a familiaribus de divina illa æde fit certior. Extemplo ingens animus ejus cupiditas cepit hauriendi oculis tanti miraculi voluptatem. Carterum urgente morbo deferri eo sine certo vitæ periculo nequibat. Igitur hoc ægrius febris æstum patiebatur, quod affecta membra impetum animi haudquaquam sequebantur. Nec tamen deseruit se. Deiparae effigiem simul cum divina illa ædicula delatam acceperat. Itaque B. Mariæ sacellum haud falso esse ratus, impense ejus implorat opem; votum nuncupat non magis salutis recuperandæ avidus, quam cælestis illius doni divinitus cognoscendi. Nec incassum missæ preces. Intempesta nocte, somnum inter et vigiliam, Dei Parens repente cælo delapsa, cælestibus latera tegentibus, se illi obtulit: cubiculumque omne clarissima luce complevit. Mox benigno vultu: Bono animo, inquit, esto, fili. In vocata adsum præsentem tibi opem, optatæque rei notitiam ferens. Sic igitur habeto, sacram ædem vestris nuper illatam finibus, illam ipsam esse domum, ubi ego olim genita, ubi ferme educata sim. Hic ergo archangeli Gabrielis nuntio, Spiritus sancti opera, divinam concepisti sobolem. Hic *Verbum caro factum est*. Ergo post nostrum excessum, domum talibus mysteriis insignem apostoli consecrarunt, celebraruntque certatim rem divinam inibi factitantes. Ara pariter cum æde allata ea ipsa est, quam apostolus Petrus sacris initiavit. Christi crucifixi imago, quæ cernitur, olim ab apostolis inibi posita. Simulacrum porro cedrinum effigies nostra est Lucæ evangelistæ manū, qui pro familiaritate, quæ illi nobiscum

intercesserat, nostram similitudinem coloribus, quantum mortali fas erat, expressit. Hæc igitur dilecta cælo domus per tot ætates in Galilæa maximis honoribus culta, nunc demum deficiente cum fide cultu, ex oppido Nazaretho ad vestras migravit oras. Nec dubia fides. Deus facti auctor, apud quem *impossibile non est omne verbum*. Cæterum ut horum tu ipse sis testis idem præcoque, sanus esto. Tua ex longinquo morbo subita valetudo fidem miraculi faciet. Hæc effata sublimis abijt in cælum, cælesti quodam odore in tectis relicto. Id vero non ludibrium sopitæ, aut ægræ mentis, sed veram fuisse speciem, rei ostendit eventus. Protinus antistes mista pavori lætitiæ exilans, totus sudore fluere cœpit: depulsaque repente febri, valens ac vegetus surgit e lectulo. »

* 4. Amissam vero [Lauretum scilicet translata] sacram domum deslere non destitit Illyrici; atque id quidem tum ex aliis argumentis, tum potissimum assequimur ex narratione P. Raphaelis Riera, quam deinceps producemus. Æquissimum porro eorum dolorem, ut aliqua ex parte leniret, Urbanus V Tersactum dono misit iconem B. Mariæ sancti Lucæ manu pictam, ut eam nempe in ea æde collocarent, quam erexerat Frangepanus. Rem describit idem ille Pasconius, monumentis Tersactensis Archivii innixus. En quæ docet ille (62): « Pariter sanctissimus Dominus Urbanus V, pontifex maximus natione Gallus, cum Avenione Romam remigrasset, ac dein ædem Lauretanam invisens probe cognovisset, eandem triennio, et septem mensibus Tersacti fuisse commorata, hinc ad leniendum Tersactorum dolorem, locum hunc decorandum, atque ad promovendam erga Virginem devotionem, anno 1367 Romæ supplicantibus Frangipanis (63) per quemdam Patrem Bonifacium Neapolitanum, concionatorem apostolicum, ac virum valde devotum ordinis Fratrum Minorum de Observantia nuncupatorum transmisit iconem beatissimæ Virginis divi Lucæ manu in tabella cedrina penicillo adumbratam, quæ maximo pietatis ardore, ac summa veneratione a populo suscepta, atque in ara sacrosanctæ capellæ collocata, maximis usque nunc coruscet signis ac miraculis. »

5. Superiores probationes altera non minus probabilis subsequatur: hymnus scilicet, quem crebro canunt iidem Minoritæ Reformati, quos antea diximus [divina enim Officia in Tersacti æde ii persolvunt]; atque id quidem Pasconius, quem jam allegavi, his verbis describit (64): « Jure merito proinde modulatis vocibus, ac cantantibus organis sæpissime terrestres Seraphim jubilando decantant, ac coronatam Matrem alloquentes, promunt dulce illud usitatum melos:

(62) *Triumph. coron. Reginae Tersacten.* cap. 3, num. 5.

(63) *Ex Archivio Tersact.*

(64) *Ibid.* cap. 5, n. 4.

O MARIA!

*Huc cum domo advenisti,
 Ut qua pia Mater Christi
 Dispensares gratiam.
 Nazarethum tibi ortus,
 Sed Tersactum primus portus,
 Petenii hanc patriam.
 Ædem quidem hinc tulisti :
 Attamen hic permansisti,
 Regina clementiæ.
 Nobis inde gratulamur,
 Digni quod hic habeamur,
 Maternæ præsentis (65).*

6. Cujus quidem hymni antiquitatem ostendunt rhythmi, quibus ille constat, quos rhythmos jam diu a sacris precibus abesse voluit Ecclesia, quæ tantum eos servari voluit in tribus sequentiis, quibus adhuc utitur. Sunt vero : *Dies iræ* ; *Stabat mater*, et *Lauda Sion* ; quæ quidem sequentiæ antiquæ sunt. Primam enim tribuimus cardinali Latino Orsino, alteram Innocentio III, tertiam porro sancto Thomæ Aquinati ; et procul dubio sæculo XIII Rhythmici versus in usu fuere : quod quidem discimus ex iis versibus, quos electo Romano pontifice eo, qui se Gregorium X dixit, protulit cardinalis Portuensis, his scilicet :

*Papatus munus tulit archidiaconus unus,
 Quem Patrem Patrum fecit discordia fratrum.*

Perstitit vero hæc formandorum rhythmorum, seu, si vis, rhythmicorum versuum forma toto XIII sæculo, et prioribus subsequentis sæculi annis : quam ob rem facile assequimur sub initium sæculi XIV compositum fuisse rhythmum illum, quem Minores Reformati Tersacti degentes concinunt.

7. Aliud non minus superiori validum argumentum, quo valde probabilis ostendatur persuasio Illyricorum animis inhærens [aliquando scilicet in eorum ditione perstitisse Nazarenam ædem], præbet id, quod discimus ex P. Raphaelè Riera, cujus testificatione merito utitur piissimus Philippus Montanus (66). En quæ tradit ille : « Duravit acerbus illius gentis luctus per ducentos sexaginta annos ; necdum modus aliquis est inventus, quo tantum animi dolorem delinire possent ; nam usque in hodiernum diem tantum malum publicis lacrymis prosequuntur. Narrabo quanta potero brevitate, ad majorem Dei et almæ Virginis gloriam, quæ hisce oculis vidi, et auribus accepi. Toto illo decennio, quo me Pater misericordiarum Laureti aluit, et testem suorum mirabilium, quæ ibi sanctissimæ Dei Genitricis auspiciis operatur, effecit, vidi quotannis numerosas catervas Slavonum, qui Flumen incolunt, aut circa ea loca, ubi olim fuit alma domus, vivunt, trajecisse mare, et turmatim ante Virginis aram procubuisse, ac multis lacrymis divam Virginem (67), ut dignaretur ad antiquas sedes, id est ad

ipsos, redire, secumque sanctissimam domum reportare. Sed ex multis hujusmodi actibus, unum tantum, qui me vehementer commovit, paucis explicabo. Anno igitur Dominicæ Incarnationis 1559, trecenti, aut fortassis etiam quingenti ex illis cum uxoribus, et liberis ad Lauretanum oppidum pervenerunt, in eoque candelas omnes emerunt, quibus incensis unanimes ante fores majoris templi orationi se dediderunt, magnis clamoribus Dei misericordiam implorarunt, et divam Virginem invocarunt ; mox composito a sacerdotibus, quos secum deferebant, agmine, non pedibus, sed genibus, ut erant provoluti, incedentes, sacrum templum sunt ingressi, conclamantes, collacrymantes, ac proprio gentis idiomate uno ore dicentes : *Revertere, revertere Flumen, Maria, Maria : Flumen revertere, o Maria, Maria, Maria* ; et hæc acerbissimis lacrymis frequentius repetentes, ad sacratissimæ Virginis cubiculum devenerunt. Quod, ut, apertis ostiis, inspexerunt, novo fervore succensi, prædictum orationis versiculum tanta alacritate, tantaque animorum concitatione omnes ingeminarunt, ut viderentur omnia lacrymis permisceri, atque confundi... Suspicatus ego causam tanti luctus, quamvis verba non comprehenderem, eos, non sine clamore deprecabar, ut lacrymis parcerent, et quieti cœlestem consolationem expectarent. Tunc conversus ad me sacerdos : Sine, Pater, inquit, sine, nam justus est eorum dolor : quod enim vos nunc possidetis, isti aliquando possederunt ; et quid concepta illa verba sonarent, Latine exposuit.... His lacrymis et lamentis, his petitionibus, et aliis veræ pietatis argumentis aperte declarant nobis Illyrii, quid sentiant de alma domo, quantique faciant hoc celeste pignus. Quod si post 256 annos tantum illos movet sacri sacelli amissi, et ejusdem pia recordatio ; quid, quæso, primis illis diebus contigisse credamus, cum adhuc recens esset tantorum miraculorum, tantarumque consolationum recordatio ? Hinc est, quod primis illis temporibus permulti non ferentes sacratissimæ Virginis absentiam, suas domos, et charorum consuetudinem libentissime reliquerunt, et novas ædes juxta sanctissimam domum, vel in vicinis collibus elegerunt, suisque posteris hanc pietatem quasi hæreditario jure reliquerunt. His successu temporis alii ejusdem gentis se adjunxerunt ; et una cum Svitigotis, et Albanensibus vulgo nuncupatis numerosum quemdam populum constituerunt. Habitabant autem in tuguriis et mapaliis, tanquam in tentoriis, sine proprio duce, sine privatis legibus, Recanatensibus per omnia subjecti, in cujus prænobili ditione colles illi sunt constituti, » etc.

8. His positis, mirum non est, si ad eam ædem jamdudum convenerint nobilissimi viri et magnates : mirum etiam non est, si ad eam confluentibus cap. 4. » Eadem fere tradiderat piiss. Montanus, num. 6, pag. 5.

(67) Substitue orasse, aut aliud affine.

(65) Piissimus Montanus, *ibid.*

(66) Pag. 25, Append., n. 1 : « Ex historia almæ domus Lauretanæ P. Raphaelis Riera societatis Jesu Laureti defuncti Kal. Januarii, 1582 ; liber singularis,

fidelibus, aut testamento relictis muneribus, et, ut aiunt, *legatis* ditata sit sacra hæc ædes. Id scilicet videbatur exposcere honor, quem apud omnes jamdudum assecuta fuerat sacra hæc ædes, quam dom venerabantur, et ditabant, locum ipsum venerari ac ditare arbitrabantur, in quo natus fuerat Jesus Dominus noster. An non vero in veneratione is esse debet, et divitiis affluere? Sed præstat exemplum aliquod horum, quæ diximus, afferre. Peregrinationum a viris magnatibus ad eam susceptarum exemplum nobile præbet id, quod didici ex præstantissimo præsule Josepho Garampo, qui illud desumpsit ex *libris Reformat. Anconæ*, pag. 51. En illud : « In dicto colloquio [habito scilicet ab egregio legum doctore Sante de Aretio] fuit lecta quædam littera magnifici domini Roberti Malatestis, per quam scripsit dominis prædictis qualiter ex voto volebat accedere ad festum S. Mariæ de Laureta, et si placeret huic communi faceret viam per hanc civitatem, prout in ipsa littera latius continetur; super qua littera fuit decretum, quod veniente dicto domino Roberto pro honore hujus communis et augmento amicitie recipiatur, et honoretur expensis hujus communis, prout dictis dominis Antianis et regulatoribus videbitur. Et dicti domini respondeant sibi ad dictam litteram in forma placida, quod bene veniat, prout faceret in domo sua propria : et sic placuit 64 consiliariis dicti colloquii dantibus eorum fabas albas *del sic*. Et fuit obtentum et reformatum non obstantibus 7 consiliariis dicti consilii, qui eorum fabas nigras *del non* in contrarium posuerunt. »

9. Alterum vero, seu munera a fidelibus ad sacram hanc ædem devotionis causa confluentibus fuisse delata, innumeris propemodum exemplis discimus : idque testatum faciunt ii omnes, qui de sacra hac æde historias contexere : testamento vero relictæ fuisse munera, seu legata alijs sane monumentis discimus ; sed hæc præstat adducere. Ex monumentis historicis Auximi [*Memorie istoriche di Osimo*] quæ collegit, ediditque Martorellius, hæc assequimur cap. 9, lib. II : « In testamento sub rog., » etc. Neque enim notarii nomen assequi possumus ; corrosa enim est membrana, in qua scripto mandatum est hujusmodi testamentum : « De anno 1383 die 19 Octobris tempore Urbani papæ VI, D. Diana filia Benedicti de Castro Siroli, et uxor Contutii castellani civitatis Humanæ habitantis, in dicto castro » alijs legatis pijs subsequens adjecit accensendum : « Item reliquit operi ecclesiæ S. Mariæ Laureti unum florenum auri. » Ex testamento etiam Mutolæ [seu, si vis, Matulæ], quod anno 1391 condidit, assequimur reliquisse eam operi ecclesiæ S. Mariæ Laureti solidos quinque.

CAPUT VI.

Præstantissimorum virorum in asserenda Lauretanæ ædis ex Nazareth, et deinceps ex Illyrio translatione conspiratio et consensio.

1. Quod si ad revincendos incredulorum animos hæc non sint satis, virorum præclarissimorum adjiciatur auctoritas. Præeat Romanorum pontificum attestatio (68). Paulus II (69) hanc, quam dicimus, sacram ædem appellat « Ecclesiam B. Mariæ de Laureto extra muros Recanatensis civitatis fundatam, in qua, sicut fide dignorum habet assertio, ipsius Virginis gloriosæ domus et imago, angelico comitata cœtu mira Dei clementia collocata existit. »

2. Id ipsum de hac æde affirmat Julius II, his verbis (70) : « Ut pie creditur et fama est, ex Nazareth angelicis manibus ad partes Scavonice et locum Flumen nuncupatum primo portata, et deinde per eosdem angelos ad nemus Lauretæ mulieris ipsius beatissimæ Virginis Mariæ devotissimæ, et successive ex dicto nemore in vicum publicum territorii Recanatensis translata existit. »

3. Affirmat quoque id Leo X (71) hæc tradens : « Inter quæ omnium consensu, testimonio et devotione locus ille Lauretanus fama celebris et devotorum frequentia cultissimus merito habetur primus. Cum enim beatissima Virgo, ut fide dignorum comprobatum est testimonio, e Nazareth imaginem et cubiculum suum divino motu transferens, postquam apud Flumen Dalmatiæ oppidum primo, deinde in agro Recanatensi loco nemoroso, ac rursus quodam colle ejusdem agri particularibus personis adducto posuit : demum in via publica, ubi modo consistit, illud angelicis manibus collocando sibi elegit. »

4. Accedit his, ut alios omittamus, Sixtus V : præcepit enim ut, dum sacerdos Evangelium S. Joannis recitaret, verbis iis *Verbum caro factum est* proponeret particulam *hic* ; adeo ut moneremur, hic Verbum carnem esse factum ; quod utique alia ratione explicari non potest, nisi dicamus, hanc ipsissimam esse ædem, in qua Verbum caro factum est, ideoque a Nazareth huc deductam. Quod si admittis [cur porro non admittes ?], admittas etiam oportet reliquas narrationes, quibus ea translatio innitur, ideoque primum in Illyrium, tum postea in Lauretanum agrum fuisse deductam.

5. Post Romanos pontifices non immerito afferri potest Dantes ; vetustus enim et doctissimus scriptor est, quemque omnes merito veluti præclarum historicum commendant. Hæc loquentem inducit ille Petrum Damianum [seu potius Damiani] (72) :

*In quel loco fui io Pier Damiano,
E Pietro Pescator fu nella casa
Di nostra Donna in sul lido Adriano.*

(68) Hæc, quæ allego, Romanor. pontif. Diplomata citat piissimus Montanus, n. 13, pag. 9.

(69) 1 Febr. die, ann. 1471.

(70) Litteris datis 1 Novemb. die, anno 1502.

(71) Motu proprio Kal. Junii 1502.

(72) Com. Parad. Can. 21, terz. 41. Affertur hic locus a piissimo Montano, num. 16, pag. 12.

Veri enim simillimum est, Petri Pescatoris, seu, si vis, Peccatoris nomine (73), intelligendum esse S. Petrum Cælestinum qui, abdicato pontificatu et sumpto Peccatoris vocabulo, sese contulerit ad visendam Lauretanam ædem in littore Adriatici positam. En que tradit piissimus Montanus n. 48: « Tutta volta mi sia permesso il dire, che o voglia leggersi *Pietro Pescator*, o *Pietro Peccator* fù nella Casa, sembra, che Dante abbia indicato il santuario di Loreto, intendendo per *Pietro Pescatore*, o *Pietro Peccatore* S. Pier Celestino, che si chiamava da se stesso peccatore, e che dopo la rinunzia del pontificato si portasse a visitarlo. Di quest' opinione fù il celebre Antonio Magliabecchi, già bibliotecario di Cosimo III, granduca di Toscana, e monsignor Fontanini ancor esso celebre per le sue opere, come può vedersi nel Martorelli. [*Teatro istorico della casa Nazaren.* tom. III, Discors. general. § 4, fol. 33.] A questi si uniscono Lucio Centofiorini nella prefazione al Clipeo Lauretano composto da suo zio, e fatto ristampare in Macerata l'anno 1695, e dedicato alla medesima Altezza Reale di Cosimo III e Francesco Dini da Lucignano in Toscana (*Dini Fasti*) e Renato, Lagoveo Francese, suo commentatore. Così esprimendosi il Dini sopra l' accennato terzetto di Dante:

*Hic Lauretanæ prope surgunt Virginis ædes
Non est in toto sanctior orbe locus.*

*Qui Peccatoris Petrus pænomen obibat,
Prorsus adit tectum, Deiparæque lares:*

Ed id Lagoveo nel Commento n. 56, così spiega: « Ibi sanctus Petrus Cælestinus, qui se Peccatorem vocabat: Dantes putatur de eodem loqui, dum Peccatorem veneratur [qui veneratur, seu venerantem, ut puto] Virginem in littore Adriatico describit. » Tum hæc adjicit, n. 48: « La lettura della Crusca è certamente per ogni conto rispettabile [pone Peccatore], ma pure mi sia permessa far quivi alcune riflessioni. La prima, che la chiesa, e monistero di S. Maria in Porto in Ravenna, fù edificata, secondo gli storici di quella città, nell' anno 1080, da Pietro degli Honesti; ed in quel tempo era morto già S. Pier Damiano, almeno per otto anni prima; e così non aveva potuto abitarvi, se esso vivente non era stata ancor fabricata, e Dante non aveva potuto alludere nel suo Terzetto alla medesima chiesa; e nemeno nel secondo verso ad esso Santo; maggiormente perchè non si trova nella Vita di lui, che prima di esser monaco in Catria, fosse stato religioso in Ravenna, avendo professato assai giovane fra' monaci. La seconda, che leggesi Pescatore, o Peccatore, convenga ben a S. Pier Celestino, che come papa gli conveniva il titolo di Pescatore, e Peccatore chiamavasi da se stesso. La terza, che sebbene non abbiassi prova incontrastabile della visita fatta alla santa casa di Loreto da S. Pier Ce-

lestino dopo la rinunzia del papato; tutta volta vi sia potuto andare segretamente, e giungerne a Dante la notizia; che Dante come poeta lo infingesse dal verisimile. Ma sia stata vera, o finta la visita, Dante avrebbe parlato di santa casa, quando si ammetta la lettura di Pescatore, o l' altra ancor di Peccatore, allusiva ad altro soggetto diverso da S. Pier Damiano, ch' alcuni accademici della Crusca ammettevano. »

6. Dantem subsequi volo, venerabilem, seu, si v's, beatum Joannem Fesulanum de inclyto Dominicanorum ordine. Piissimus hic vir, quem merito angelicum Pictorem vulgus appellabat, iconem coloribus expressit, in quo angeli sacram Nazarethis ædem in aere sustinent. Ejusdem sacræ ædis tecto insidet Virgo brachio Puerum Jesum sustinens. Quoniam vero icon hæc elegantissima est, jure meritoque a beato Joanne pictam censemus, dum adhuc ætate florebat: imminuit enim, atque infirmatur, dum in senectutem deflectimus, illa fingendi pingendique vis atque energia, quam pingendi ars potissimum exposcit. Porro præstantissimus hic pictor anno 1455, dum sexagesimum octavum annum ageret, mortem obiit, quod quidem discimus ex inscriptione illius sepulcro in sacra æde S. Mariæ supra Minervam apposita (74). Si itaque quadragesimo circiter anno, quo ætatis anno potissimum artifices vigent, eam quam dicimus, Virginis imaginem pinxit, anno 1427 pinxerit oportet, ideoque centum triginta fere annos a deposita in Recinitensi agro sacra Virginis domo.

7. Flavius Blondus sub initium sæculi xv litterarum laude valde nobilis fuit. Is in Italiæ Descriptione [regione 5] hoc sacræ Lauretanæ ædi testimonium præbet: « Recanetum inter et Adriaticum mare, paulum a Muscione resedit celeberrimum totius Italiæ, ut in aperto immunitoque vico, sacellum gloriøsæ Virginis Mariæ in Laureto appellatum; quo in loco preces supplicantium a Deo Genitricis suæ intercessione exaudiri, illud maximum certissimumque est argumentum, quod eorum, qui, votis emissis, exauditi fuerunt, ex auro, argento, cera, pannis, veste linea, laneaque appensa donaria, magno luenda pretio, basilicamque omnem pene conplentia, episcopus in Dei Virginisque gloriam intacta conservat. »

8. Quantum porro eandem ædem, et signum Virginis in ea positum, in pretio habuerit Pius II, ex eo liquet, quod calicem aureum, opere et mole præstantissimum illi obtulerit hac addita inscriptione, quam ex piissimo Montano refero: « Pia Dei Genitrix, quamvis tua potestas nullis coarctetur finibus, ac totum impleat orbem miraculis: quia tamen pro voluntate sæpius uno loco magis, quam alio delectaris, et Laureti tibi placitam sedem per

(73) Legunt alii: *E Pietro Peccator.*

(74) « Come si legge nella iscrizione posta nel muro della chiesa della Minerva a mano dritta, quando entrando dalla parte della tribuna, si giunge

agli scalini per ascendere al piano della nave fra la capella di S. Domenico, e quella di S. Tommaso d'Aquino. » Montan. n. 45, pag. 9.

singulos dies, innumeris signis et miraculis exornas; ego infelix peccator mente et animo ad te recurro, supplex orans, ut mihi ardentem febrim, molestissimamque tussim auferas, læsisque membris sanitatem restituas, reipublicæ, ut credimus, salutarem. Interim hoc munus accipito, meæ servitutis signum. Pius Papa II, ann. hum. sal. 1464.»

9. Medio fere sæculo xv magnam sibi famam pietate et eruditione comparavit Hieronymus Radolensis, Vallombrosanus monachus, de quo multa cum laude meminerunt viri clarissimi (75). Is, cum alia opuscula composuerit, composuit etiam opusculum, seu caput [quod primum in eo ordine est] quod ad hunc modum inscripsit: Unde et quomodo ædes S. Mariæ de Loreto initium sumpserit. Opusculum porro istud ex codice 21 plutei 18 litteratissimus Odoardus Corsini, quem sæpe honoris causa nominavi, exscribi iussit, exscriptumque ad me misit. En illud: *Unde et quomodo ædes S. Mariæ de Loreto initium sumpserit*, capitulum primum: «Primum omnium Dei Genitricis Mariæ templorum, quæ hæc nostra tempestate optimis spoliis, coronisque aureis, argenteis, cereisve imaginibus, et compedibus, catenis, aliisque instrumentis ferreis, quibus corpora mortalium cruciantur, ornantur; quibus Virginis Mariæ prodigia mira et portenta a Christianis devote conspiciuntur, illud, quod vulgato nomine *Sancta Maria de Loreto* dicitur, cunctorum assertionibus celeberrimum habetur. Cujus egregii templi, priusquam initium expediam, pauca supra repetam, ut omnia magis in aperto sint. Hanc esse cameram, seu rectius dicam, thalamum, in quem in Nazareth Galilææ angelus Gabriel ad Virginem Mariam de supernis sedibus missus sit, omnes uno ore autumant, qui Jerusalem civitatem devotionis gratia adeunt: ceterum voluisse nefanda Barbarorum facinora devitare. Quæ quidem nutu divino per aerem primum in Pannoniam regionem, quam vernacula lingua Sclavoniam dicunt, mire delata est. Inde aliquot annos post, pari modo id peccatis eorum exigentibus, in Italiam delata est, eamque Italiæ provinciam tenuit, quæ ager Picenus dicitur, juxta urbem, quam accolæ Recanatam dicunt. Verum cum confines cujusdam agri duorum fratrum occupasset, ex quo inter illos discordia oborta, quia uterque ad se de jure obligari diceret, ne ex hoc ad conflictum procederent, in iter publicum, ubi nunc ostenditur, sese contulit. Cujus unde nomen, fama ubique non in Italia tantum, verum in aliis regionibus percrebuit, et si antea ab ipsa Virgine Maria eo in loco plurima et egregia prodigia demonstrata sint, tamen quam paucissimis absolverimus. Cum enim exercitus Turcorum impius Unga-

ros viros Christianissimos, et Jesu Christi veros nostra memoria defensores ante Constantinopolitanum excidium duce egregio viro Joanne qui cognomine *Albus* dictus est, hostiliter aggressus esset; cum ex numero Christianorum quidam ex Græcis vel auro corrupti, vel ob insanabile (*fortasse instabile*) ingenium, nam ut plurimum animum ancipitem ducunt, locum introeundi in castra hostibus dedissent, et inde Turci cuncti irrupissent, et milites nostri tumultu insolito perculsi arma capere, pars territos confirmare, omnibus locis vis magna hostium adesse; postremo fugere, an manere tutius foret, in incerto esse: demum ipse Joannes cum paucis, memor fidei Christi et pristinae suæ dignitatis, in confertissimos hostes incurrens, ibi, strage Turcorum peracta, pugnans graviter vulneraretur, et inde nostri fusi, fugati, fugere, occidere, occidi, capi equi atque viri ex Christianis, ex Turcis mista omnia qua visus erat, constrata telis, armis, cadaveribus: humus etiam infecta sanguine, forte quidam ex nostrorum militibus vir in militia excellens et præclarus, circumvectus a multis demum quasi vitabundus ex his evadens, cum ipsum deinde animis infensis insequerentur, nec spes amplius evadendi sibi esset, cum ex una parte tot hostes, ex altera mare, Virgo Maria de Loreto mox in mentem ei occurrens, inquit ex intimis præcordiis: Te, Virgo Maria, deprecor, hunc militem tibi devotissimum, hæc arma, hunc equum, propitio flumine accipias et in tutum ducas. Quod si precibus tuis impetravero, Virgo sanctissima, tuam de Loreto ædem sacratissimam visitare curabo. Hæc arma, meque cereum cum equo desuper pendere jubebo. His dictis, ita ut erat, armatus in mare desiluit; multisque super concidentibus telis, incolumis cum equo ad aliam partem maris, Virgine Maria ferente opem, transavit. Quo miraculo attonitus, et pene rigidus effectus, mente volvens secum, tantum maris cum equo armatum sospitem non transasse, sed volasse; demum ad mentem rediens, et quid voverat, reminiscens, Virginem Mariam millies exclamavit, ad cælum extollere, ipsam semper, dum templum suum adiit, mente, ore laudare. Quod prodigium cum omnibus occurrentibus sibi enarraret, stupere cuncti, eumque, cum prope templum esset, imitari turba non modica. Ubi autem ad altare Virginis Mariæ perventum est, ad ipsam Virginem oratione missa, arma, seque, cereum, ut voverat, favore et admiratione omnium qui aderant, suspendi voluit. Hinc itaque templum istud ante celebre, celeberrimum et excelsum prodigiis cœlestibus, et regum ac principum donis et muneribus, qui non solum ex Italia, verum ex universa

(75) Eos recenset præclarus editor opusculi *De vita solitaria*, quod Hieronymus iste conscripsit, illudque ex codice Laurentianæ Bibliothecæ edidere egregii illi viri, quibus debemus librum ad hunc modum inscriptum: *Vita del beato Michele Flammini*, seconda edizione in Firenze 1761, pag. 124. annot. 1 et 2. Tanti porro Hieronymum eum, de quo

agimus, fecit Guilielmus Cuperus, vir emunctæ naris, et nobilis scriptor, ut miracula S. Joannis Gualberti ab eodem descripta, tametsi nonnulla ex iis multis sæculis ante peracta fuissent, in sanctorum Acta a Bollandi consecratoribus edita retulerit. Vide pag. 482 et subsequentes tomi III Julii.

plaga cœli, ubi Christi Jesu nomen glorificatur, et extollitur, multis passim agminibus per omnes vias illuc cum devotione, et pompa favorabili advolant, redditum est. Additur et miraculum aliud huic quod omnibus aspicientibus et stupori est, et admirationi. Nam cum camera illa, quam supra diximus, præter naturam per aerem delata, humilis sit, et angusta, viri, qui illi ædi devotissime præsent, eam miram et latam dimetientes hujus camerae, seu capellæ parietibus hæreere voluerunt. Cæterum quidquid fundamenti, seu murorum jaciebatur, primo mane sequentis diei conspiciebatur dirutum, constratum, et æquatum solo. Cum enim hujus rei fama per urbem et regiones finitimas manaret, admiratio omnes repente incessit. Demum secum consultantes utile visum est, procul a thalamo illo gloriosæ Virginis Mariæ parietes et muros latos et ingentes ædificare. Ad id assensere omnes, et Virgini Mariæ conspicuam et egregiam ædem dedicaverunt. Hæc hujus gloriosissimi templi origo, de quo satis in tempore dictum arbitror. Nunc ad illud S. Mariæ Servorum, quod est in urbe nostra veniamus. De quo ausim dicere et miraculis, et prodigiis celeberrimis merito alterum tenere locum.

10. Porro ex narratione hæc primum quidem eruo, adeo innotuisse, multo antea quam hæc scriberentur (76), in provinciis etiam a Piceno non modico intervallo sejunctis (77), hanc, quam dicimus, translationem, ut eam litteris prodere, et ad præclarissimum virum Laurentium Medici mittere non dubitaverit nobilis scriptor. Eruo secundo: eam ob persuasionem, quæ illustribus miraculis in ea sacra æde peractis aucta est, et undique diffusa, nobilibus et plurimis donariis, et receptorum beneficiorum argumentis auctam eam famam fuisse, et locupletatam: consuevisse quoque ad eam ædem conflueri ex omnibus mundi partibus peregrinos, et voti causa, et uti beneficia reciperent: cujus quidem persuasionis cum nulla afferatur origo, nulla fraudis suspicio suboriri merito possit, rectissime deducimus verissima esse, quæ de ea æde circumferuntur, et scriptis Tursellinus, Martorellius, alique etiam tradidere. Eruimus tertio, jure meritoque pontifices diplomata plura dedisse, quibus fidelium pietas in ea persuasionem fundata firmaretur augereturque: etenim probatissima ea persuasio est, nec temere in vulgus effusa, quod heterodoxi objicere nobis solent. Eruimus quarto, facile dissolvi desumptum ex sancti Antonini ea de re silentio argumentum, quasi id reticuisset, quod probabilibus historiis non esset proditum: scilicet, quod sanctus Antoninus præterit, affirmant non modo Bartholomæus Vallombrosanus, quem jam allegavimus, verum etiam Hieronymus Radiolensis in ea ipsa regione, fortasse etiam urbe (in urbe nostra), atque adeo eo fere tempore hæc scribens, quo tempore

historias, et Summam, aliosque notissimos libros edebat præclarissimus Antoninus; adeo ut veluti suppleatur a Bartholomæo Vallombrosano, et ab Hieronymo Radiolensi, quod a sancto Antonino omissum est. Eruimus quinto, subsequentes scriptores immerito redargui ab heterodoxis, quasi temere id tradiderint, quod de Lauretana æde litterarum monumentis mandarunt. Si sæculo xv persuasio hæc vulgatissima erat, et a viris ipsis doctis prodita scripto est, et ad virum doctum et prudentissimum, qualis procul dubio Laurentius Medices erat, haud temere id deinceps litteris traditum a scriptoribus est, cum et miraculis, et piorum peregrinationibus, et virorum doctorum assensione, et ejusdem sacrae ædis veneratione, ac cultu eadem persuasio aucta est, et nationum omnium assensione confirmata.

11. Ad alios nec paucos, nec contemnendos scriptores piissimus Montanus nos deinceps rejicit, quorum verba plerumque profert, interdum tamen omittit. Rem porro lectori acceptissimam me facturum arbitror, si eos, quorum monita a me diligenter perquisita inveni, lectori subjiciam, reliquorum, quorum verba minime inveni, Montanum vadem esse voluero.

12. Baptista Mantuanus ab omnibus de argumento hoc disserentibus merito profertur testis; etenim et translationem e Nazareth, et moram in Illyrio, et sedem, ut ita loquamur, ab hac sacra æde in agro Lauretano positam, et peregrinos huc advenientes, et mirabiles morborum curationes, et dæmones ex corporibus, quæ obsidebant, expulsos (78), aliaque miracula in ea æde facta describit his versibus:

*Ora levans, circumque ferens Antonius altos
Per maria, et montes oculos, in colle supino
Prospicit albentes muros, turrinque minantem
Pyramide in colum, missoque in sidera Cono.
Atque ait: O rector, quam hanc in collibus altis
Italicae moles aspectu læta decoro?
Quidquid id est præclari aliquid promittit imago.
Tum rector, Quod cernis, ait, Picentia juxta
Littora delubrum est illud venerabile magne
Matris, ab Assyriis quod dii super æquora quondam
Huc manibus vexere suis: visa ire per undas
Hæc (res mira) domus, visi ire per æquora divi.
Nam divum Regina Arabis offensa tyrannis,
Qui temere Assyriam sese effudere per omnem,
Fugit, et huc voluit secum migrare penates.
Quotquot ab Assyris hæc usque ad littora pontum
Juxta habitant, fecere fidem, Pamphylia jurat
Se ridisse, Cilix, Læcius, Minoa tellus:
Tenarus affirmat: facti meminisse fatentur
Arcades, Ætoli: scopulis Epirus ab altis
Ad mare tota ruit: thalamo fuit hospita sancto
Illyris. Illyricos primum diverit in agros:
Sed pertæsa locos parvo post tempore rursum
Prodigio grandi volitans de littore in undas
Italiam versus gressum aspirantibus eurus
Vertit, et ut tetigit terras, sublimis in auram
Exsiliens (vidit Picens miracula, et Umber)
Hos tenuit colles, illaque resedit in arce.
Et quia transvectam, mulier Laureta recepit
Virginis ædiculam præbens ubi sisteret, agrum,
Laureta delubra vocant. Neu crede superbam*

(76) Ante Constantinopolitanum excidium.

(77) Non in Italiam tantum, verum etiam in aliis

regionibus percrebuit.

(78) Agelariorum lib. vi circa medium.

*Hanc ædem venisse fretis : superaddidit ista
Templa sacerdotum princeps ingentia Paulus.
At breve sublimi latet ac sub mole sacellum,
Quod fugat infernos manes, quod discutit omne
Morborum genus : extremis venit unde periclis
Auxilium, seu sors terra, seu sæviat alto.
Huc Itali, Siculique serunt solemnia vota :
Huc fluit Epirus, fluit Illyris, accola Rheni :
Accola Danubii. Venit usque a littore Narbo
Galliæ, et Isthmiacæ spartanus ab æquore terræ :
Tanta fides nunquam Delphis : et Jupiter Hammon,
Et Claros, et Delos longe minor : omnia vincit
Quotquot erant olim veterum delubra deorum.*

13. Sed præstat etiam alia ejusdem scriptoris monita proferre. En illa (79) : « Beatissimæ Virginis Lauretanæ venerabilis, ac toto terrarum orbe celebratissimus locus, in quo manifestis ac evidentibus miraculis quotidie divina virtus effulget, procul dubio in primis debet a cunctis fidelibus honorari; constat enim sacellum illud sacratissimum beatissimæ Dei Genitricis Mariæ cœlorum Reginæ, angelorum Dominæ, militantis Ecclesiæ patronæ, peccatorum advocatæ, fuisse cubiculum, in quo ipsa nata, et in gremio ac sinu Annæ matronæ sanctissimæ dulciter educata, in quo ab angelo salutata, in quo denique nostræ salutis Ductor fuit enutritus. » In eodem etiam libro edocemur, hæc, quæ tradit, ex vetustiori monumento a se fuisse desumpta : « Historia igitur in tabella continebatur ejusmodi. Templum B. Dei Genitricis Lauretanæ quondam ipsius Virginis cubiculum fuit, in quo nata, nutrita, ab angelo Gabriele salutata, et Spiritu sancto fuit obumbrata. »

14. Hæc tradit Mantuani æqualis Anselmus Polonus de Minoribus Observantibus (80) : « De Zophor (81) ad duas leucas contra austrum, sed aliquantulum declinando ad orientem est illa gloriosa civitas Nazareth, ubi Flos florum de radice Jesse pullulavit..... Ibi est locus, ubi angelus Gabriel nuntiavit B. V. incarnationem Filii Dei : sed illa capella, ut fertur, de illo loco translata est ad Loretum per angelos. »

15. Expressius etiam Joannes Carthagera Hispanus, ipse quoque de Minoribus Observantibus, quique montis Sion guardianus fuit, et Terræ Sanctæ commissarius (82) : « Hoc sacellum a Nazareth civitate, relictis fundamentis, avulsam, et elevatum, eo jubente qui solus facit mirabilia magna, in cujus potestate cuncta sunt posita, angelorum ministerio ad Dalmatiam, seu ad Illyricos prope oppidum Tersactum, et prope oppidum Flumen delatum fuit, suo, ut olim, cæmento, lapideaque structura cohærens, quatuorque adhuc parietibus constans, deinde illinc abreptum [miro modo super

æquora eodem angelico ministerio, primum in nemore, mox in colle fratrum, et tandem in via publica collocatum est in agro Piceno, sive [ut Itali loquuntur] Recanatensi. »

16. Quaresmius id ipsum affirmat, præses is quoque, et Terræ Sanctæ commissarius (83) : « In pœnam, inquit ille, iniquorum hominum desolatam hoc illustrissimum templum annuntiationis B. Virginis, et sacra ædes inde mirabiliter sublata est, et ad oras fidelium translata. »

17. Sed alii præter Minores Observantes sunt allegandi. Iis omnibus, quos citavi, iis quoque, quos deinceps allegabo, Jacobum de Vitriaco præferrem, quippe qui diu ante Mantuanum, et scriptores tum ante adductos, tum deinceps adducendos, vixit, et præclarissimis historicis accensetur, si arbitraretur eum de Lauretana æde scripsisse, quod quidem nonnulli putant, eum in hæc, de qua agimus, re sæpe allegantes : et ut cætera prætermittam, hæc in *Bibliotheca mediæ et infimæ Latinitatis* a Joanne Alberto Fabricio elucubrata [ad Jacobum de Vitriaco] inveni : « Memorantur ab aliis liber *Contra Saracenos*, et liber *De claris mulieribus Leodiensibus*, quos non vidi, nec excusos puto, sicut nec Commentarios in quatuor Evangelia, vel tractatum *De domo Virginis Lauretanæ*, quorum meminit Eggius, t. I, pag. 156. » Sed ut libere quod sentio eloquar, vel error aliquis huc irrepsit : referunt enim eruditi [id approbante Cave] ad annum 1220 Jacobum de Vitriaco : translatio autem Nazarenæ domus facta est post annum 1290 : vel fortasse id innuunt, quod num. 14 cap. 1 hujusce dissertationis descripsi : qua de re consule quæ num. 16 ejusdem capituli monui.

18. Echium insignem sane vetustumque theologum in rem hanc allegat piiss. Montanus (84). Locum indicat Roestius [*Apol.* p. 1, cap. 24] nempe hom. 1, in festo *Annuntiationis*.

19. Leander Albertus non modicam ex Italiæ descriptione laudem sibi comparavit. Porro is apertissime sacram hanc domum, eam ipsam esse affirmat in qua orta Deipara fuit, ac biennio nutrita : in qua pariter angelicum incarnationis nuntium excepit (85) : « Ove nacque, e per due anni nutrita fù la Reina de' cieli sempre Vergine Maria Madre del Figliuolo di Dio, ed ove parimente fù annunciata dall' arcangelo Gabriele, » etc.

20. Canisium hujus piæ opinionis defensorem quis esse denegabit, postquam ea legerit, quæ hoc de argumento ille scripsit? Adeo vero de transla-

Jerusalem anno 1508, versus finem anni, » etc.

(81) *De Zophor* in editione Basnagii, quam cito.

(82) Lib. v, hom. 3.

(83) *Histor. theol. et mor. Terræ Sanctæ elucid.* an. 1659, fol. 658.

(84) N. 23, pag. 18 : « Si uniscono non pochi canonisti e teologi, fra i quali l'Echio Danese..... Gabriello Vasquez, il Bosio, ed altri molti. »

(85) In *Descriptione Piceni*.

(79) In *Histor. eccles. Lauretanæ*.

(80) Pervolventi mihi libros, quos collegit editique, et *Lectiones antiquas* appellavit Henricus Canisius, liber hic occurrit; est autem in editione aucta a Basnagio pag. 779, tom. IV, sed verba, quæ allegamus, exstant pag. 784 : monemur autem in præfatione, descriptionem hanc composuisse anno 1509 : « De ætate, inquit Basnagius, nulli dubium esse ibi potest : quandoquidem scribit : In Terram Sanctam veni 1507 versus finem anni, et recessi de

tione sacrae hujus praelaræ ædis meritis is est, ut ad eum magnus Baronius lectoris rejiciat. Ea itaque consulat lector, quæ praelariss. hic scriptor docuit De Deipara, lib. v, cap. 25; in quo quidem Hieronymi Angelitæ reipublicæ Recanatensis a secretis, et Baptistæ Mantuani, aliorumque scriptorum ad id, de quo agimus, confirmandum valde apta monita adducit; et hujusce narrationis ingeniosas vindicias inveniet. Ex hoc praelaro scriptore, ad quem, uti dixi, lectorem rejicio, hæc tantum seligo, quæ præterire nefas dixi: « Erasmii Roterodami jam supra meminimus, qui Lauretanam Virginem certe et ipse coluit, vel invitit Novatoribus, eamque propria concione, integra liturgia, multisque precibus editis, quæ adhuc exstant, liquido decoravit. Erasmicam vero Liturgiam archiepiscopus Bisontinus approbavit, Ecclesiæque suæ recitandam adjecto decreto tradidit, in quo his etiam verbis prudenter admonet: *Non quod alia sit, inquit, quæ apud Lauretum colitur, quam quæ toto terrarum orbe, ubicunque Christi nomen sanctum est, piis omnium studiis celebratur, et invocatur; sed quod Deus pro sua benignitate diversis locis per Genitricem suam profert suam in homines munificentiam, et misericordiam quo illius memoriam nobis reddat modis omnibus sacrosanctam.* » Hæc porro, quæ de Erasmo protulit Canisius, se desumpsisse ait ex Epistola Antonii de Vergerio archiepiscopo Bisontino inscripta an. 1524.

21. Turrianus hanc quoque ob rem, magnam sibi laudem comparavit, eumque jure ac merito sæpe citat, atque adeo primariis hujusce translationis patronis accenset Roestius Turriani librum, Responsionem apologeticam ad Petrum Paulum Vergerium pro domo Lauretana allegans.

22. Roestium quis ignorat præstantissimum ejusdem translationis vindicem? Consulat, obsecro, lector, quæ is scripsit in Apologia pro Deiparæ Virginis Mariæ camera.

23. Idem die de Tursellino, ad cujus Lauretanam historiam Spondanus, alique etiam egregii viri lectorem amandant. Rutilius Benzonium, Ludovicum Cento-Florinum in eandem rem allegant præstantes viri.

24. Idem pariter die de Petra Sancta, cujus in rem hanc auctoritatem affert doctis. Bened. XIV (86), tom. III allegans Miraculorum perpetuorum Ecclesiæ catholicæ.

25. Bosium quoque allegatum novi, sed cum locum omittant, in quo hæc tradat, ab illius verbis hic recitandis abstinere compellor.

26. Aptissimum ad id, quod agimus, ostendendum, Adricomii locum antea retuli (87). Eum consulat volo lector.

27. Baronius vir summi nominis est. Quantum is translationi, de qua agimus, faveat, monita hæc

declarant (88): « Porro domus illa, in qua de Verbi incarnatione SS. Virgo cœleste accepit nuntium, adhuc magno miraculo non tantum integra perseverat, sed angelorum ministerio ab infidelium manibus vindicata, in Dalmatiam primum, inde in Italiam translata est in agrum Lauretanum Piceni provinciæ: quod perinsigne ac nobilissimum vetustatis monumentum totus Christianus catholicus orbis veneratur ac colit. Nec est quod quis de re gesta dubitet qui memoria repetat, illic dictum esse ab angelo, *Non esse impossibile apud Deum omne verbum.* Fidei Christianæ esse prædixit Christus, ut et montes, Christianorum imperio, e loco in locum transferrentur. Præstitit hoc complures sancti, et inter alios Gregorius ille Magnus, cognomento Thaumaturgus. Complura enim id generis certa auctorum fide reperiuntur miracula edita. Sed in his modo non immorandum. Qui Nazareth inviserunt, ejusdem domus situm eadem omnino mensura signatum inspexerunt, accolis, quod factum est, fideliter attestantibus. Sed hæc obiter: neque enim est in animo rei gestæ historiam egregie testatam hic enarrare. Agemus de ea suo tempore, quo facta scribitur. Interim his frui, lector, quæ venerandus Pater Petrus Canisius, cujus laus est in *Evangelio per omnes Ecclesias*, non minus pie, quam ornate atque erudite suo more conscripsit. »

28. Imitatur, quod sæpe solet, Baronium Spondanus; etenim in *Annal. eccles.*, sive *Continuat.* Baronii ad an. 1291, n. 22, praelarum testimonium de adventu Sanctæ Nazarenæ domus in Illyrium præbet, hæc scriptis mandans: « Hoc denique anno (id est, 1291) qui fuit suprema Palæstinæ clade insignis, Deo dilecta domus beatissimæ Virginis natiuitate, et incarnatione Domini Jesu Christi illustris, e Syria pariter cum religione discessit; angelorum manibus ex civitate Nazareth, et ex templo ab Helena Augusta olim sacrae domui circumdato avulsa, et in Dalmatiam, monticolumque Tersactum inter ac Flumen oppida leniter acclivem, Adriatico imminem mari, maximo miraculo translata. Cui enim ad preces sancti Gregorii Thaumaturgi non difficile fuit montem a sede sua in aliam transferre, eidem et facile fuit in gratiam Reginæ cœli domum ejusdem, olim ab apostolis dedicatam, et in formam templi redactam, pieque per tot ætates in Galilæa maximis honoribus cultam, angelorum ministerio per ingentes terrarum marisque tractus, una cum ipsa ara sacra, Christique crucifixi imagine, ab iisdem apostolis ibidem collocata, necnon cedrina effigie ipsius beatissimæ Virginis Filium Jesum manibus sustinentis a sancto Luca evangelista expressa transportare. Rem gestam frequentibus miraculis testatam, ac relationibus virorum fide dignorum in Galilæam ad rem

(86) Lib. iv *De canon.* part. II, cap. 10, num. 13.

(87) Cap. 1, num. 20.

(88) Ad an. Dom. 9, § 1.

inquirendam missorum plene confirmatam, plurimisque omnis generis testimoniis et auctoritatibus assertam, egregie descripsit Horatius Tursellinus e societate Jesu, accurato Commentario de ea re edito, qui omnibus patet : quem postea contra obtractatores apologia defendit Petrus Roestius ejusdem societatis, ut non sit quod amplius in examinandis aut enucleandis difficultatibus, quæ sive a sectariis, sive a curiosioribus nostris etiamnum obijci solent, insistamus : cum omnino majoris sit ponderis apud nos in rebus sacris auctoritas receptæ alicujus sententiæ, quamquam aliquibus circumstantiis dubiæ, quam elegantiorum quorumcunque ingeniorum subtilitates ; quæ magis (89) sunt convellendæ, quam asserendæ populorum fidei atque pietati. Nolo altum, vel plus sapere quam oportet sapere sed sapere ad sobrietatem ex commonitione B. Pauli apostoli (*Rom. xii, 3*). Quomodo vero rursum ex Dalmatia in Italiam eadem domus translata fuerit, dicetur suo loco. Amissa sane Orientalium culpa Palestina nullo majori præmio Occidentales expeditiones compensari poterant. »

29. Quod antea promiserat se deinceps dicturum, translatam scilicet ab Illyrico in Picenum eandem sacram domum, ad hunc modum exsequitur (ad an. 1294, n. 7) : « Antequam (90) item Cælestinus sedem abdicaret, decorata est Italia, Christianæ religionis arx et domicilium, amplissimo dono translatione sacratissimæ domus beatissimæ Virginis ex Dalmatia, ubi depositam vidimus, in oppositam oram Italiæ trans Adriaticum sinum, qua trajectus patet millia passuum ferme centum, agrumque Ricinensem, sive Ricinetensem dictum, regionis Picenæ : quasi hoc munere solari voluisset Deus mœrorem populorum conceptum ex abdicatione Cælestini. Delata est enim eodem angelorum ministerio iv Idus Decembris in silvam ejus agri, quæ matronæ ejusdam divitis juxta piæque erat, cui Lauretæ nomen fuit. Unde et Lauretana domus dehinc appellata est, quamvis paucis post mensibus ex illa silva rursum divinitus translata fuerit, ob latronum grassationes in peregrinos eo devotionis ac venerationis causa confluentes, in apertiore ac tutiore locum non multum a priori distantem, qui duorum fratrum communis erat ; iterumque paulo post inde, ob dictorum fratrum de donorum, quæ deferebantur, emolumentis discordiam, in alium locum illi proximum via militari, discordiarum et latrociniorum immunem, quo hactenus firmam et stabilem sedem habuit. Rem testatissimam faciunt antiqua locorum vestigia, certa scriptorum monumenta, indubitata miraculorum testimonia, continua omnium undique populorum peregrinatio. Descripsitque scite et copiose Tursellinus societatis Jesu in sua Historia Lauretana, et a telis hæretico-

rum defendit Petrus Roestius ejusdem societatis professor ; de quibus jam dictum superius. Cordi autem fuisse beatissimæ Virginis, diem ipsius natalem, nempe octavam mensis Septembris, præcipua celebritate inibi coli, tam revelatione facta pio cuidam viro significavit, quam continua flammæ cælestis ea nocte supra sacram domum incumben- tis apparitione demonstravit. Quo factum est ut finitimi primum, indeque etiam longinqui populi Septembri potissimum mense Lauretum confluere consueverint, ad celebrandum natalem Virginis diem : quem et summi pontifices indulgentiis amplissimis cumularunt : tenetque fama anniversariarum hoc cælestis ignis spectaculum ad Pauli tertii Pontificis tempora durasse. »

30. Bzovius quoque hic est excitandus, cujus monita ex commentariis ad an. 1291 allegat Basnagius ipse.

31. Juvat autem theologum utique eximium hic producere. Suarez is est, cujus suffragium jure meritoque exquiri solet. Porro ad rem præsentem hæc tradit (91) : « Refert autem Beda lib. *De locis sanctis*, cap. 16, in illo loco, ubi hæc annuntiatio facta est, ædificatam fuisse ecclesiam. Imo certa traditione constat domicilium illud, seu cubiculum beatæ Virginis, post Christi in cælos ascensum, ab apostolis et Christianis omnibus fuisse in summa religione habitum, et in templum ad sacra facienda fuisse consecratum, propter multa et ingentia mysteria in eo perfecta. Fuit enim, ut creditur, domus illa domicilium B. Annæ, et in eo B. Virgo nata est, Christusque conceptus et saltem usque ad fugam ad Ægyptum educatus.... Eadem illa domus, in qua hæc annuntiatio facta est, ministerio angelorum primum in Illyricum, postea in Italiam translata est, et usque ad præsentem diem perseverat, et *Lauretana ecclesia* appellatur, et in summa religione habetur, ut ex variis historiographis erudite tractat Canisius, lib. v *De B. Maria*, cap. 25. »

32. Suaresio Vasquesium jungit Montanum, cujus verba antea attuli, sed locum non inuit, quem consulamus. Propterea Vasquesii locum perquisivi, et inveni disp. 126, in iii part., cap. 3, n. 24. Et hic est : « Porro hanc domum primum fuisse in civitate Nazareth, patet ex Luc. cap. 1, ubi dicit missum fuisse Gabrielem in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ex quo etiam Christus Nazareus dictus est. Deinde ex civitate Nazareth translatam fuisse, ex historia satis certa et nota, probat noster Canisius. »

33. Sed cur præterimus Laurentium Masellum Neapolitanum ex inclyta societate Jesu theologum ? Is de vita beatissimæ Virginis disserens ea tradit, quæ persuasionem eam, de qua agimus, undique vulgatam et nobilem (92) firmant : neque enim

(89) Deesse arbitror vocem *aptæ*.

(90) Fortasse, *idem*.

(91) Tom. III in iii part. D. Thomæ, disp. 9, sect. 5.

(92) *Vita della beatissima Vergine Madre di Dio*, composta per il R. P. Lorenzo Maselli, lib. x, cap. 12.

illam tantummodo asserit, vindicatque, verum etiam scriptores alios vindices advocat, et assertores: poetam scilicet, cuius nomen reticet, qui hæc de Lauretana æde concinit:

*O cælo dilecta domus, postesque beati!
Quænam igitur regum sedes? quæ templa per orbem
Hinc se ausint conferre loco? ter et amplius omnes
Ante alias felix Piceni littoris oras.*

Hieronymum quoque Angelitam hæc tradentem: « Magnus est ille locus, sanctus, atque terribilis, et in silentio adorandus. » Baptistam Mantuanum, cuius hæc monita sunt: « Tanta est hujus loci dignitas, talis gloria, tam excelsa majestas, ut ipsum locis omnibus, quæ sub cælo sunt, vel anteferre, vel equiparare non dubitem. » Et paucis interpositis: « Terribilis est locus iste: non est hic aliud, nisi domus Dei, et porta cæli. » Allegat pariter Tursellinum, Pium II, aliosque Romanos pontifices, quorum verba cum antea attulerim, ab eis hic afferendis supersedeo. A Mureto quoque viro cl. afferendo supersedeo, nam eum deinceps allegabo.

54. Summo in honore apud theologos Theophilus Raynaudus est. Is in *Antemurali adversus fortia ingenia* [pag. 144 et seqq. tomi VIII] pro sententia quam asserimus fortiter dimicat, eaque de causa non levem assecutus est laudem.

55. Quantum eidem sententiæ faveant Henschenius et Papebrochius subsequenter declarant. Tertius *Sanctorum Martii* in opere Bollandiano descriptorum tomus duos præclarissimos habet auctores: Henschenium et Papebrochium, ideoque eos habet scriptores *sacra memoria Annuntiationis S. Mariæ Virginis* in eo tomo posita et illustrata. Porro § 4, n. 18, primum quidem allegat Hieronymum [si is tamen Hieronymus est], tum Adricomius, cuius alibi verba retulimus; tum hæc adduntur: « Alii alia afferunt destructionis exinii templi Annuntiationis, et translationis sacræ ædis Nazarenæ ad partes Christianorum, quæ primum, ut dictum est, in Dalmatia circa oppidum Flumen constitit, ac tandem in agrum Picenum delata est, ubi Lauretana urbs hunc thesaurum possidet, et templum exhibet e quadrato saxo, excelsis fornicibus, et tholo laminis plumbeis contexto, ac duobus columnis grandioribus augustum. In hoc templo sacratissimæ Virginis sanctum domicilium visitur, in quo Deipara Virgo ab angelo Gabriele salutata, et a Spiritu sancto adumbrata, æternum Verbum et Filium Dei incarnatum in utero concepit. Translatæ hujus ædiculæ Marianæ dies decimus Decembris sacer est, quando ipsi coram ibidem in altare ejus intimo sacrificium Missæ Deo obtulimus anno 1660, et omnia magna animi nostri lætitia spectavimus in maximo peregrinorum concursu, quorum confessiones excipiunt societatis Jesu presbyteri, e præcipuis totius Europæ partibus acciti, ut quique advenientes

in patrio idiomate adjuvari possint, ac cælestis deinde Eucharistiæ mensa refici. » Quibus quidem verbis quantum piam traditionem approbet, quæ docemur Lauretum translatam fuisse sacram illam ædem, in qua divinum Verbum carnem assumpsit, manifesto innotescit.

56. Quantum faveat Papebrochius, dum sine comite scribit, ex subsequentibus verbis patet, quæ scilicet scribit adversus P. Sebastianum disputans (93): « Erat quidem locus ille, in quo annuntiante angelo Dei Filium Virgo concepit, parvus et humilis, qualis hodieum Laureti conspicitur illuc translata ædícula ab angelis; » tum hæc adjecit, ex quibus discas, non integram domum, sed cubiculum tantummodo, in quo angelicum nuntium excepit, Lauretum fuisse deductum: « Sed quis hanc totam Josephi domum fuisse dixerit, in qua et suam ille officinam habuerit, et cubiculum a Virginis ancillulæque cubiculis diversum, et culinam, et cætera necessaria omnia? »

57. Inter Bollandi consecratos imitatoresque perinde ac Papebrochius, est procul dubio recensendus Joannes Siltlingus, qui in re, de qua agimus, quid censeat, manifesto docuit, dum hæc scriptis prodidit (94): « Porro cum ibi [Nazareth] fuit S. Ludovicus, ædes sacra nondum translata erat, de ejus in Dalmatia primum, deindeque Lauretum translatione, fuse disputat laudatus Quarasmus. »

58. Sed quis Brietium omittat, historicum utique præclarissimum? Scilicet hæc scriptis prodidit, ad an. 1291: « Hoc anno pie creditur beatæ Virginis Nazarethana domus ex Palæstina in collem inter Tersactum et Flumen oppida Dalmatiæ esse translata angelorum manibus. » Et rursus ad annum 1294: « Hoc anno [id est 1294] domus beatæ Virginis Nazarethana ex Illyrico in agrum Recintensem translata fertur iv Idus Decembris in silvam, quæ erat divitis viduæ Lauretæ, et paucis post mensibus in locum tutiorem translata (ob grassatores peregrinis insultantes), et in agrum duorum fratrum, inter quos tamen cum esset exorta de donariis controversia, divinitus transiit in hunc locum, ubi hodie visitur, et colitur magno peregrinorum concursu. »

59. Baillet porro (95) de Lauretana basilica sermonem habens, deque peregrinatione ab universi Christiani orbis provinciis ad eam suscepta, nihil adjecit, quod in his reprehendat; imo contra approbat ea, quæ de hoc argumento egregius Tursellinus tradidit. Norunt porro omnes, quantum ad reprehendendas eas traditiones, quas ipse non approbat, tametsi alii, neque pauci, neque ignobiles viri eas approbent, impavidus Baillet sit; cuius propterea auctoritas ad stabiliendam eam, de qua disserimus, traditionem summam habet vim. En quæ tradat ille:

(95) Art. 25, § 7, n. 116, pag. 689 voluminis, quod inscribitur, *Acta SS. Bollandiana vindicata*.

(91) Ad diem 25 Augusti in annotatis ad n. 58,

litt. g, pag. 551.

(93) Ad 15 August. diem, § 7, n. 37.

Du culte de la sainte Vierge établi dans des lieux consacrés par les bienfaits de Dieu, ou par la dévotion des peuples qui y ont institué des pèlerinages... En Italie rien n'est encore aujourd'hui plus célèbre que le pèlerinage de Notre-Dame de Lorette, dont la dédicace se fait le 9 de jum. C'est un lieu de la Marche d'Ancone situé à une lieue le plus du bord de la mer Adriatique, ainsi appelé du nom d'une veuve qui donna les fonds de son héritage l'an 1295 pour cette fondation. On peut apprendre de la grosse histoire que Tursellin en a faite, quelle fut l'origine de cet établissement, quels en furent les progrès. On en peut voir encore plus de vingt volumes de pareille étendue donnés par divers auteurs. Il suffit de remarquer ici que le concours perpétuel des peuples a fait de ce lieu une église et une ville des plus riches d'Italie. C'est ce qui porta le Pape Sixte-Quint à l'ériger en évêché l'an 1586.

40. Hæc pariter habet Natalis Alexandrer (96): « Pontificatus Bonifacii PP. VIII anno primo, Christi 1294, sacra Deiparæ Virginis ædícula, in qua Filium Dei de Spiritu sancto, angelo nuntiante, concepit, e Dalmatia in Picenum miraculo delata, in Recinitensis agri silva piæ matronæ, cui Lauretæ nomen, propria consedit. Inde Lauretanæ domus beatæ Virginis est appellatio, quam et in ipso Piceno ter sedem infra annum mutasse repetito miraculo memoriæ proditum est. Qua de re legendus Horatius Tursellinus societatis Jesu scriptor elegans in Historia Lauretana. »

41. His adjiçendus est Graveson; etenim de translatione sacræ domus, in qua conceptus est Christus, sermonem habens, narrationem, quæ eandem translationem describit, appellat (97) rem « omnium litteris, et constanti fama comprobata, summorum Pontificum decretis confirmatam, confluentium populorum numero longe lateque celebratam, sanctitate loci et frequentia miraculorum luce clarius manifestatam. »

42. Guido Grandi, vir sane inelytus, et in studiis critices [quod quisque novit] exercitatissimus, non modo opinionem eam amplectitur, quam asserimus, verum etiam ab argumento, quod multi validissimum putant, vindicat: a silentio nempe sancti Antonini; alia multa, quæ sæculo xiv evenerunt, enarrantis, translationem vero sacræ hujus ædis omittentis.

(96) *Histor. eccles. sæcul. xiii*, pag. 57, edit. Paris. an. 1689.

(97) *De Vita et myst. Christ.* tom. I, dissert. 2.

(98) *Dissert. Camald.* 3, cap. 8, n. 12.

(99) *De crit. reg.* tom. II, lib. III, dissert. 1, art. 2.

(99') *De hist. Fam. sacr.*, de Christo, cap. 1, pag. 5.

(1) *De theol. discipl.* lib. xxix, cap. 4; et rursus *Dissert. historic.* vol. I, dissert. 6, cap. 24, pag. 215.

(2) *Viaggi orientali tradotti in lingua Italiana.* Roma 1636, lib. x, cap. 9, fol. 68: « Nel principio di Novembre m'inviai per la santa città di Nazaret

Hæc scilicet tradit Grandi (98): « Cum vero et paucis post annis sacræ domus in Italiam adventu monumenta regionis illius, in qua stationem posuit, indubitata occurrant, et ipso sancto Antonino pene sesquisæculo vetustiora, ad quem nemo prudens pertinuisse dixerit de re tunc vulgatissima expressum testimonium suis historiis inserere, hinc temere abuti ejus silentio contradictores ad Lauretani sacelli veritatem impugnandam manifestum est. »

43. Porro dum historicos recensens, non omittas volo quæ Guiliehmus Gumpenberg e societate Jesu in Atlante Mariano profert in ipso operis initio. Scilicet n. 1, pag. 3, lib. I, hæc de Nazarena æde tradit: « Italia, quia summi capitis sedes est, obtinuit. Itaque angelorum manibus a fundamentis avulsa [ita angelis, o sacra domus, mandavit de te Deus, ut custodiant te in omnibus viis tuis, ut non offendatur vel unus lapis] nocte non amplius una per duo ferme miliariorum millia per mare, per terras, per inhospitas regiones sistitur in Croatia, Dalmatiæ provincia, anno 1291, septima die Maii, Tersactum inter et Flumen ad mare Adriaticum. . . . Sexto mense post exactum Tersacti triennium, jam circumjacentibus terris propter importatam loco sanctitatem celeberrima, anno millesimo ducentesimo nonagesimo quartodecima die Decembris infra octavam Immaculatæ Conceptionis B. Virginis [a nullo, quod sciam, malo hospite expulsa] e Dalmatia in Italiæ silvam Recanatensis ditionis, asperam sane, et inhospitam, quantumvis domina loci nomen haberet a Laureto. »

44. Theologos sæpe ante produximus, quos hic recale, si tu vis. Horum agmini accedit Honoratus a S. Maria (99). Is nempe fortiter vindicat eam, quam asserimus, sententiam: a qua etiam stat præclarus theologus, et historicus Sandinus (99'), et inter viventes nobilis theologus, et historicus Laurentius Berti, quos consule in iis locis, quos in margine allego (1).

45. Historicorum agmini commode adjungimus eos, qui itineraria, aut regionum descriptiones confecerunt. Hi porro multum eam juvant causam, pro qua certamus. Nimirum eam, de qua agimus, translationem edocemur a P. Philippo a S. Trinitate Carmelitanorum Excalceatorum generali (2), a P. Stephano Mondegazza Dominicano (3), ab equite Joanne Zuallardo Belga (4), ab equite Aquilante Ro-

venti miglia distante da Tolemaide. . . . la città di Nazaret è nella discesa di un monte, e nell'ultima parte di essa è il convento de' PP. Francescani, fabricato nello stesso luogo, dove era altre volte la casa di Loreto della beatissima Vergine. »

(3) *Relazione del Viaggio di Gerusalemme*, lib. I, cap. 65, Milano 1616, fol. 586: « Or in questo luogo, dove abbiamo accennato esservi le due colonne, e dove altre volte era la casa del S. Patriarca Gioseffo (avanti che dagli angeli fosse trasportata, dove al presente si ritrova) sono i fondamenti di detta casa, che già tanti anni sono a Loreto si ritrova. »

(4) *Zuallardo Viaggio in Gerusalemme*, Roma 1586: « Poco lontano di li è la chiesa dell' Annun-

chetta (5), demum ab equite Bremond Massiliensi (6), quos merito allegat piissimus Montanus, ad quem lectorem rejicio.

46. Juristas, quos proferamus, paucos quidem habemus: quod mirum non est; distant enim plurimum ea, de quibus iuristæ disputant, ab argumento, de quo nunc agimus; præclarum tamen patronum habemus, quem proinde afferamus necesse est. Cæsar Lambertinus is est, Insulanus episcopus, qui magnam sibi laudem de jurispatronatu disserendo acquisivit. Hæc porro is tradit (7): « Finge enim arte et ingenio domini unam ecclesiam integram de loco ad locum deportari, ut semel intellexi factum fuisse Romæ; vel ex divina potentia hoc fiat, ut certum est fuisse factum de sanctissima æde sanctæ Mariæ de Laureto, quæ fuit vera domus Virginis gloriosissimæ, et ex divino miraculo, et potentia ex Nazareth ad duo loca convolvavit, et demum resedit, et adhuc residet in agro Laureti Recanatensis diocesis florens quamplurimis miraculis: et fateor me vidisse, et legisse processum hujus rei; in loco fuisse, et plura miracula fieri oculis propriis vidisse. »

47. Præstantissimum non modo inter eruditos, verum etiam inter canonistas nomen sibi promeruit Benedictus XIV, ideoque alium juris canonici peritum habes, quem hic referas. Is de officio translationis almæ hujus ædis agens, docet (8), sextæ (lectioni officii matutini) addi: « Tum pontificiis diplomatibus, et totius orbis veneratione, tum continua miraculorum virtute comprobatum esse, hanc domum eandem ipsam esse, in qua Verbum caro factum est. » Ex quo sane, fere, inquit, prudentia sacræ congregationis elucet, cum in harum lectionum approbatione ejusmodi diplomatibus, et fundamentis innitatur. Consule etiam, quæ tradit ille in festis ad 10 Decembris diem cap. 16, in quo de hujusmodi festo luculentè agit.

48. Quanquam porro Joannes Georgius Trissinus poetarum libertate usus tempora misceat, fabulasque inserat theologicæ serietati non tolerandas, eam tamen traditionem, de qua contendimus, apertissime declarat, dum hæc in poemate, quod inscripsit: *Italia liberata da' Gotti* exponit (9), ideoque hic omnino recenseri meretur. His porro verbis Angelum Palladium, qui Belisario in somnis apparens eum sic alloquitur, inducit:

« ciazione della Vergine Maria, e per andar al luogo, ove fù fatta l'Annunziata, che è nel più basso, si discende per dodici scalini: lì sono i fondamenti della casa di Giosèffo, nella quale, come si è detto, il Salvatore, essendo fanciullo, è stato allevato, e nutrito, e della quale il restante miracolosamente per li angeli è stato trasportato in cristianità, ed al presente in Italia nella città chiamata Santa Maria di Loreto. »

(5) *Rochetta peregrinazione di Terra Santa*, 1630: « In questa città (Nazaret) mi disse in Aleppo il P. guardiano di Gerosalemme, che ci era stato nel passar, che fece, e non vi vide altro, se non i fondamenti della santa casa, ch'oggi si ritrova in Loreto. »

*Illustre capitano delle genti
V'esorto a dar al buon Vitellio ajuto,
Senza però lasciar quest' alta impresa
E perchè meglio voi possiate farlo,
Diròvi una notabil meraviglia;
Che avvenne già gran tempo in queste parti,
La qual daravvi in tal negozio ajuto.
Di là dal Musio dirimpetto al poggio,
U' siede la città, ch' avete ossessa,
Surge un bel colle, et ha nome Laureto,
Perchè ha una selva di fronduti allori;
In questa selva al tempo di Odoacro
Venne da Gerosolima per mare
Un bel tempietto, che pareva una nave,
E gli angeli del ciel moveano i remi,
E sosteneanlo per le liquid' onde;
Al cui passaggio le tempeste, e i venti
Tutte acquetaro, e l' onde eran tranquille,
E le ninfe marine un coro intorno
Di se faceanti, e con soavi canti
Sempre danzando la spingeano innanzi,
E i pesci fuor de i pelaghi profondi
Uscendo, ivan divoti ad adorarlo;
E così venne a riva; ed indi poi
Gli angeli la portaro in quel Laureto,
Ch' io v' ho narrato, e quivi si fermaro;
Perciò che quella statua, che v' era entro,
Mostrò col riso di voler star ivi.*

Deinceps vero inducit Omargum regi Odoacri hæc referentem:

*L' alta Divinità, ch' è in quel sacello
E' della madre di colui, che volse
Col proprio sangue liberare il mondo.
Ed olire a questo darà sempre ajuto
A chi ne i casi lor dolenti, e tristi
Porgeran prieghi a la divina altezza;
Onde risanerà le genti inferme,
E farà molte grazie a i suoi divoti.*

49. Haud multum a Trissini ætate remotus fuit Nicolaus Archius præstantissimus poeta, quique propterea omnino exposcit, ut illius carmina id, quod agimus, attestantia hic referantur. En illa (10):

ODE III.

AD DIVAM VIRGINEM LAURETI.

*Virgo Laureti Dea, quæ benigno
Ore mortales pia prospiscis res,
Certa languentum medicina, et orbis
Sidus amicum:*

*Non vides, quanto coquat igne febris,
Quanta vis morbi populetur artus
Julie uxoris mala sub Decembris
Tempora aquesi?*

(6) *Viaggio di Egitto* tradotto dal francese in italiano, Roma 1679. « La sacra casa della B. Vergine consisteva in una sala bassa fabricata di mattoni, ed una cameretta intagliata nello scoglio del monte a terren piano, non vi essendo altro alloggio da considerare in tutto questo santo luogo spettante a questa casa. Gli angeli hanno levata la sala, che è a Loreto. »

(7) *De Jur. patron.* lib. I, part. I, quæst. 11, art. 9, n. 8.

(8) *De canoniz. sanct.* lib. IV, part. II, cap. 10, n. 11.

(9) *Lib. xxvi*, edit. Veron. 1729.

(10) *Nicolai comitis Archii*, lib. I *Numeror.*, pag. 5, edit. Veron. 1762.

*Illa te votis vocat, ut salutem
Pristinam reddas : prece te puellæ
Nocte quam longa, et redeunte terris
Sole fatigant.*

*Vera si fama est, liquidum per æquor
[Olim inauditum!] volutasse templum,
Nereo mirante, stupentibusque
Tethyos undis.*

*Moxque firmatum, duce te, sacellum
Littore externo, calet ara multo
Igne, ubi æternum, innumerisque pendent
Vota tabellis.*

*Julia ætatem miserere acerbam,
Neve divelli patiare caro a
Conjuge, aut dulci viduari amata
Lumine vitæ, etc.*

50. Quod si poetas minus antiquos ad traditionem hanc asserendam non spernimus, Vincentii Nollii poema adducere hic possumus quod inscripsit : *Della santa casa di Loreto*, ediditque Viennæ Ausræ anno 1666; ex quo priores tantummodo versus excerpto :

*Di quelle sacre e venerande mura
Che lasciar Palestina, io canto i voli,
Per cui tacque stupita arte, e natura,
E i suoi giri sospese il ciel su i poli :
Prodigio tale ogni prodigio oscura,
Che vani antica fama in sette moli,
Poichè non vider mai l'età passate
Premier aeree vie pietre animate.*

51. His constitutis, quis non fateatur consensisse nationes omnes in approbanda Nazarenæ domus translatione? Hi sane, quos nuper attulimus, non ex eadem natione sunt : ii quoque quos antea allegavimus, scriptores, non Itali modo, sed ex aliis quoque provinciis acciti sunt. Ex variis quoque provinciis ad Lauretanam ædem venerandam peregrini veniunt, ea persuasionem ducti, quod ibi Nazarenam ipsam ædem osculentur, et colant. Merito itaque præclari viri in approbanda hac, quam asserimus, translatione totum Christianum orbem, Romana favente Ecclesia, conspirasse affirmarunt : quis enim favere huic piissimæ opinioni Romanam Ecclesiam neget, quandoquidem id apertissime nos docent festivitas peculiari missa, et officio approbata, tributa eidem festivitati 10 Decembris die : qua die creditur sacra ædes Lauretum translata.

52. Beneficia alia eidem sacræ ædi a Romanis pontificibus collata recenset Montanus, n. 20, pag. 15. Nimirum Nicolaus V indulgentiam plenariam Lauretanam domum Annuntiationis Dominicæ die adeuntibus impertiit; vetuit quoque, ne donaria quævis eidem Lauretanæ domui aliquando dicata distraherentur. Quoniam vero metuebat, ne Mecmet oppugnata Constantinopoli, aliisque victoriis insolens, sacri ædi injuriam faceret, additis propugnaculis, et militari præsidio eam munivit, et deinceps invisere voluit. Eam pariter munivit Callixtus III (per errorem legitur Cælestinus III), militesque,

quibus præerat ejusdem pontificis nepos, illuc misit, qui sacram ædem tuerentur. Eandem, tametsi mala valetudine affectus, invisit Pius II, illique præstantissimum aureum calicem obtulit : qua de re satis antea egimus. Hæc porro omnia, aliaque etiam a piissimo Montano descripta, majori ex parte copiose et eleganter persecutus fuerat clariss. Tursellinus lib. 1, cap. 22 et subsequ., quem cupio consulas.

53. Magnam porro apud me vim habet non modo universalitas hujus famæ et constantia, et multitudo scriptorum, verum etiam antiquitas ejusdem famæ, quæ tanta est, ut illius origo et causa ignoretur. An in fabulam credendam asserendamque conveniant omnes, ideoque non modo indocti et rudes, verum etiam docti, et criticæ regulas probe callentes, et dum conveniunt, nescient cur conveniant; neque enim lucro aliquo, aut emolumento, aut spe, aut timore permoti conveniunt? In vetustissimo adagio est : Mendacium sponte collabi. Cur igitur persuasio hæc non collabitur, sed in dies augetur, et crescit? Merito itaque id fieri dices quia a mendacio abest persuasio hæc, et firmissima nititur veritate; et huc referre fortasse etiam possumus, quod de Dei existentia tradit Cicero, seu potius Cicerone docente Velleius : quoniam omnes Deum existere non coacti, sed sponte affirmant (11) : « Cum enim non instituto aliquo, aut more, aut lege sit opinio constituta, maneatque ad unum omnium firma consensio; intelligi necesse est, esse deos. . . De quo autem omnium natura consentit, id verum esse necesse est. »

CAPUT VII.

Ea, quam asserimus, Nazarethanæ ædis translatio confirmatur ex comparatione dimensionum (id est latitudinis et longitudinis), quam habet Lauretana ædes, cum dimensionibus locorum, in quibus olim posita erat, antequam ad Italiæ littora per angelos deducta est. His adjicimus attestaciones eorum præstantium virorum, qui in describenda Palæstina meminere ejus, de qua agimus, translationis.

1. Ostensum est, ut opinor, quam probabilis ea sit, quæ omnium fere animis insidet de Nazarenæ domus ad nostra littora translatione persuasio. Sed tamen, ut est ea asserenda, vindicandaque supra modum sollicitus piiss. Montanus, alia etiam adjicit, atque illud in primis, quod desumitur ex eo, quod eadem omnino sint Lauretanæ ædis dimensiones, ac loci, in quo illa tam in Palæstina, quam in Illyrio aliquando resedit. Hæc habet Riera (12) ab eodem Montano allegatus (n. 14, p. 10) : « Clemens deinde septimus ad summi pontificatus apicem erectus, et bellorum tumultibus prius exagitatus, quinto demum anno sui pontificatus, missis Lauretum, in Illyrium et Palæstinam usque fidissimis nuntiis [ex quibus unus mea necessitudine de-

(11) *De nat. deor.* lib. 1, n. 17, § 44, edit. Verburgii.

(12) *Hist. Lauret.* cap. 21.

lectatus rem totam manifestavi] qui res Lauretani sanctuarii in locis illis gestas sibi referrent, auditisque mirabilibus, quæ ad exaltandam illius gloriam, ubique Dominus fuerat operatus, constituit non solum opus illud ad optatum finem perducere, sed etiam aliis præclaris operibus sanctissimam Domum illustrare. »

2. Tursellinus copiosius atque accuratius rem totam, ipsamque itineris rationem describit his verbis (13) : « Cæterum pontificis partes [Clemens VII] esse ducebat rem tam inusitatum, ac pene incredibilem denno per certos homines explorare, ut aliorum iudiciis accederet pontificalis auctoritas, quæ ex mortalium pectoribus dubitationem omnem, si qua forte resideret, funditus tolleretur. Proinde ex omnium familiarium numero tres cubicularios suos delegit, expertæ in primis religionis ac fidei. Hos, quid facto opus esset, monitos, rebusque necessariis abunde instructos dimittit, faustum eis iter precatus. Ergo illi Lauretum profecti, sacramque domum maxima cura contemplati dimensique, conscendunt navim, Illyrium petituri. Quo ut ventum est, ædiculam Lauretanæ instar vetustam et miraculorum monumentis insignem inveniunt. Porro parieti ejus ædiculæ inscriptum, Lauretanam ibi domum olim fuisse. Hæc accolæ ipsi monstrabant; haud vana ab illis afferri veræ lacrymæ ubertim manantes ex desiderio testabantur. Confestim igitur legati, mensuris admotis, deprehendunt prorsus omnia convenire. Protinus repetito cursu pergunt in Galilæam, Nazarethum veniunt, sacræ domus fundamenta monstrata ab incolis cernunt : quoquo versus metiuntur, congruere cuncta comperiunt. Ex legatorum numero Joannes N. erat Senensis, qui novo aliquo indicio veteris miraculi fidem affirmandum ratus, duos inde attulit lapides ex iis, quibus vulgo strui ædes Nazarethi solent; lapis quidem laterem naturali forma imitatur (eiusmodi ex sectilibus lapidicinis erui alicubi solet), cæterum flaventibus intermicat venis. Reversus itaque Joannes cum collegis ad ædem Lauretanam, cum ejus lapidibus Nazarenos illos lapides confert; reperit geminos eorum, ac simillimos esse. Ea quoque res auxit miraculi fidem, cum talem lapidicinam in Piceno nullam esse constaret, et omnia quamvis vetusta ædificia, ob cæmentorum, taliumque lapidum inopiam, latereculo structa cernerentur. Illi igitur successu admodum læti pervolant Romam; pontificem expectati adeunt, comperta renuntiant : Joannes insuper Nazarenos lapides Lauretanis simillimos profert tanti miraculi testes. Res summa, et pontificis lætitia, et asseclarum sermone celebratur. »

3. Id ipsum aliorum etiam præstantium virorum testificationibus comprobatur; eas ex Montano (14)

exscribo. Thomas Novara (15) hæc scriptis mandavit : « Summa omnium exultatione Plantæ Sanctæ domus Lauretanæ per omnia æqualis inventus est Nazareth locus, et fundamenta muris, et domus fundamentis, locusque loco, situs situi, spatium spatio, Nazareth, inquam, et Laureti omnino convenire, ac commensurari, divina opitulante gratia, divinitus invenimus. »

4. Quaresmius id ipsum approbat, typumque (16), quem Martorellus evulgavit, edidit. Marissonius pariter; hæc enim habet (17) : « Reliquum domus istius translatum Lauretum fuit, quod omnino exæquat dimensiones fundamentorum, quæ supersunt Nazareth. »

CAPUT VIII.

Probabiles conjecturas ad vindicandam Nazarethanæ ædis translationem adjicimus.

1. Devenimus tandem ad extremum probationum caput, quod scilicet probabiles conjecturæ præbent. Complectitur vero caput istud tria probationum genera : rationem, qua sacra hæc ædes adhuc perstat, nullis scilicet fundamentis innititur; miracula, quæ cum plurima, ita maxima in ea peraguntur; sacrum illum horrorem, quo percussitur quisquis sacram hanc ædem invisit.

2. Sic autem priori probationi adhærentes disputant. Multorum fide dignorum testificationibus novimus, Lauretanam ædem nullis fundamentis stabilitam, integram tamen et prorsus illæsam persistere. Id comprobant vetustæ testificationes Hieronymi Radiolensis antea allegati, aliorumque etiam et solemnia experimenta paucos ante annos facta, dum Laureto gubernatoris nomine ac potestate præerat præstantiss. præsul Joannes Baptista Stella; inventa enim est sacra hæc ædes fundamentis destituta et tamen consistens. Quid autem manifestius, ut hoc ipso argumento noverimus et peculiare præsidium hujusce ædis habere Virginem, ut perenni eam miraculo persistere velit et ab angelis aliunde fuisse deductam? An struuntur ædes sine ullis prorsus fundamentis? An sine fundamentis perstant illæ? Revoca tibi in mentem, quæ de fundamentis in antiqua Virginis domo adhuc Nazarethæ conspicuis superiori capite, quæque adhuc ad confirmandam mirabilis hujusce translationis memoriam visuntur, tradidi, et si qua tibi inerat de ea translatione dubitatio, ex animo tuo eveletur.

3. Miracula porro, et plurima, et maxima in eadem sacra æde fieri, indubitata res est, idque compertissimum effecerunt ea, quæ scriptis prodidit eximius scriptor Tursellinus, atque adeo diu ante eum Pius II, Blondus et Baptista Mantuanus, alique etiam, quos jam adduximus. An porro hu-

(13) *Hist. Lauret.* lib. II, cap. 26.

(14) Num. 24, pag. 18.

(15) *Elucidat. Terræ sanctæ*, anno 1620.

(16) « Ed il P. Quaresmo da Lodi, che ne formo

la pianta riportata dal Martorelli, » tom. II, fol. 444.

(17) P. Honorat. a S. Maria, *Iter ad montem Sinai*.

jusce, ut ita appellemus, extraordinariæ divinæ beneficentiæ et largitatis, et Virginis erga eandem ædem dilectionis et bonitatis aliam afferemus causam, præter hanc, quod ædes ea acceptissima propterea Deo et Virgini est, quod in illa carnem sumens Dominus, in ea etiam cœperit beneficentior hominibus apparere: quam beneficentiam in eadem æde jugem esse vult, dum relictis reliquis vitæ suæ, mortis et resurrectionis apud Barbaros et infideles, suique nominis hostes, aut etiam prorsus deletis monumentis, hanc unice ædem apud Christianos insigni miraculo deductam perstare voluit, et in ea eximia liberalitatis suæ argumenta poscentibus impertiri?

4. Cur autem sacro horrore percellimur, cum eandem ædem ingredimur, nisi quod omnium maximi beneficii, incarnationis scilicet in eadem æde peractæ et ineffabilis mysterii causa nostri completi memoria nos subit, ideoque nos etiam subit eximiorum beneficiorum recordatio? Annon id sacrum quendam horrorem nobis merito ingerit?

5. Sed præstat id confirmare explicareque verbis virorum præclarissimorum, qui in rem hanc jure meritoque adducuntur. Baptistæ Mantuani de sacro horrore, quo Lauretanam ædem ingressi percelluntur testimonium adducit Tursellinus cap. 6, lib. II, hoc scilicet: « Cum nuper venissem ad sacratissimæ Virginis Mariæ sanctum domicilium, vidissemque qualia, et quanta Deus ostendit in eo loco miracula, et suæ virtutis, atque clementiæ signa manifestissima, me subito horror invasit et visus sum audire vocem Domini loquentis ad Moysen (Exod. 11, 5): *Non appropinques huic, solve calceamenta tua de pedibus tuis; locus enim, in quo stas, terra sancta est.* » Adjicere etiam libet, quæ habet Muretus in editione Vulpiorum pag. 28, tom. III: Ad B. Virginem Dei matrem, quæ religiosissime colitur in æde Lauretana xxxviii.

*Unde mihi insolitus præcordia concutit horror,
Et perfusa metu trepidat, velut icta Deo mens?
Fallor? an hoc facit ipse locus, stimulosque pa-*

Subjicit, atque animum præsentia Numinis urget?

O Cælo dilecta domus, postesque beati,

Quos ego jam pridem tota mihi mente cupitos

Nunc primum, veteris voti reus, advena viso.

Salvete, aspectique mihi felicitate este.

Vosne per ætherias Judææ a finibus oras

Algerum, mandante Deo, vixere manipuli?

Hic Virgo genitura Deum, genitricis ab alvo

Prodiit, et blandis multisque vagitibus auras?

Hic quoque virginis servata laude pudoris

Sancta salutifero tumuerunt viscera fœtu?

Quænam igitur regum sedes, quæ templa per orbem

Huic se ausint conferre loco? ter, et amplius omnes

Ante alias felix Piceni litoris ora,

Cui Solymos spectare domi, cui munere divum

Fas calcare domi est pedibus vestigia Christi.

6. Muretum præcesserat Leander Albertus ex inclyto Prædicatorum ordine, cujus verba antea non semel allegata hic demum profero a Tursellino Latinitate donata ad hunc modum (18): « Principio igitur dubitandum non est, quin hoc illud ipsum sit cubiculum, ubi cæli Regina edita in lucem est. Nam præter certissima litterarum monumenta, quæ Deiparæ Virginis cubiculum ab angelis huc translatum esse fidem faciunt, nemo est tam ferus ac ferreus, nemo tot tantisque flagitiis ac sceleribus cooperatus, qui non in ipso sacræ domus ingressu, præsentis Numinis cœlestis religione perfusus molliori sentiat pectus adeo ut venerabundus B. Mariæ imploret auxilium, ac per eam a Christo suppliciter oret suorum veniam delictorum. Et sane ad id ipsum humanos animos divina vis videtur impellere.

CAPUT IX.

Solutiones aggredimur, quæ superioribus argumentis adhiberi solent, atque hoc quidem in capite solutiones recensentur, quæ adhibentur iis, quæ prioribus novem numeris capituli 4 proposita sunt.

1. At non his terrentur tam ii, qui se moderates criticos appellant, quam ii qui severiorem disciplinam hanc profitentur: aiunt nempe probabiles esse quidem, si vis, argumentationes, quibus superior opinio innititur, inenodabiles vero fateri recusant. Atque ab omnium prima exorsi, quibusdam scrupulis subesse eam aiunt. Revelationi scilicet pio viro in somniis factæ narratio ea innititur (19). A quo pio viro, qui nec sacerdos fuit, neque ulla ecclesiastica dignitate nobilis, sed rudis eremita, in cæteros, ipsos quoque pios viros, evulgata est, quorum piorum virorum hortatu moti sexdecim homines Nazarethum se contulere, collatisque cum fundamentis virginæ ædis mensuris, compertoque ex apposita propinquo parieti inscriptione, recessisse demum, quam diu incolerat et in qua incarnationis nuntium acceperat Virgo, statuerunt, dubitari omnino non posse, quin ad se deducta fuisset sacræ ea domus, quæ Nazaretho abscesserat. Quod cum sine angelico ministerio fieri non posse censerent, angelos hujusce translationis ministros affirmavere.

2. At quodnam, amabo, proportionis genus est istud? Revelatio pio tantum, eidemque simplici viro, in somniis facta, qui eandem revelationem non episcopo prodidit, aut præstanti prudentique viro, qui eam expendat deque ea dijudicet, sed aliis simplicibus pariter [nisi prorsus fallimur] viris (20), qui nullius expectato consilio, et ipsi immediate deliberaverunt peregrinationem Nazarethanam suscipere, comparatisque mensuris ædis illius, quam in Ricinensi agro reliquerant cum dimensionibus fundamentorum Nazarenæ domus, ubi ea convenire perspexerunt, concluderunt statim eandem esse, quæ olim Nazaretho perstitit, et

nio cuidam sancto viro, etc.

(18) Lib. II, cap. 28.

(19) Nota quomodo supradicta sunt scita. In anno Domini 1596 quia B. Virgo apparuit in som-

(20) « Divulgavit quibusdam bonis viris istius provinciæ, et isti immediate deliberaverunt, » etc.

deinceps in Recinitensi agro consederat. Minime perquisiverunt illi tempus, quo Nazarena domus persistere desiit, minime perquisiverunt num destructa ea fuisset, an divina virtute, et angelorum ministerio a fundamentis evulsa alio translata, sed statim atque edocti fuerunt ecclesiam [id est sacram aedem in eo loco erectam, ubi B. V. Maria diu degere] fuisse ibi et postea recessisse; quæ res ignota eis lingua erat scripta [quis enim dicat bonos illos viros eam linguam calluisse, qua inscriptio illa composita fuerat?], et diversum sensum [nisi probabilis conjectura nos decipit] ab eo habebat, quem ii boni viri eidem inscriptioni tribuerunt (21), affirmaverunt statim alio fuisse deductum; in Recinitensem scilicet agrum, a quo ipsi discesserant, et sanctissimi eventus nuntii, quo discesserant, redire, perinde quasi huic illorum argumentationi vitia non pauca subesse non possunt, ad quæ illi animum non intendentes, id, veluti rem comperitissimam, tradidere, quæ prorsus erat ignota.

3. Novere porro omnes, studuisse maxime fideles eos, qui loca sancta invisebant, dimensionibus omnibus diligentissime desumptis, eorum sacrorum ædificiorum ectypa in eas regiones referre, ex quibus discesserant, eademque ectypa ab Europæ incolis magna in veneratione fuisse habita, et frequentibus piisque peregrinationibus culta, iisdem nominibus tributis ectypis, quæ typi ipsi, seu sacra ipsa ædificia in Palæstina erecta obtinebant. Qua de re si quis dubitet, ea consulat, quæ numeris 2, 3 et 4, cap. 3 hujus ipsius dissertationis dicta sunt. Quibus positis, dissolvitur ea probatio, quam ex comparatione et æqualitate dimensionum Nazarenam inter et Lauratanam ædem boni illi viri desumpserunt. Quid mirum si congruant dimensiones illæ [si congruunt: id enim difficile cum eorum monitis conciliabis, qui docent a priscis usque sæculis sacram illam ædem periisse: consule tradita num. 10, 11, 12 et 13, cap. 1 hujusce dissertationis], quandoquidem ad Nazarenæ omnimodam similitudinem constructa fuit Lauretana ædes? et tamen illi boni viri perspicientes easdem dimensiones utrique ædi congruere, statim gaudio referti translationem Nazarenæ ædis iidem nuntii et iudices, Recinitensibus enuntiarunt.

4. Quid quod narratio ipsa non a criticis modo, verum etiam ab eruditis omnibus non admodum approbatur? Prætereo quæ in ipso limine occurrunt: « Quæ domus fuit in partibus Jerusalem Judææ, et in civitate Galilææ cui nomen Nazareth. » Quamvis enim centum fere passuum millibus distet ab Hierosolyma Nazareth, ideoque non sit in partibus Jerusalem, novi tamen rectissimum sensum iis verbis

(21) Reliquis omnibus ignota fuit h. m. inscriptio.

(22) Recole quæ cap. 1, ex his scriptoribus tuli.

(23) Audi quid tradat hoc in argumento Basnagius (*Annal. politic. ecclesiast.* an. 3 ante Dominum, num. 241): « Falsum, cubiculum Virginis in tem-

subesse adhuc posse. Ii enim, qui xii et subsequentibus tribus sæculis in Palæstinam dirigebant iter, ad Jerusalem se pergere aiebant; erat enim Jerusalem præcipua meta susceptæ ab iis peregrinationis; sed præterire omnino non possumus subsequentia: « Et in dicta camera fuit gloriosissima Virgo Maria nata etiam et educata, et postea ab angelo salutata: et demum in dicta camera nutrit dilectissimum Filium suum Dominum nostrum Jesum Christum, usque pervenit ad ætatem duodecim annorum. Demum post ascensionem Domini nostri Jesu Christi in cælum, remansit B. Virgo Maria in terra cum apostolis et aliis discipulis Christi. » Aiunt scilicet nonnihil difficilia ad credendum hæc esse. Non pauci putant in Josephi æde, cui desponsata jam fuerat, angelicum incarnationis nuntium suscepisse; in qua Josephi æde procul dubio Christum Dominum aluisse aiunt; hinc duas diversas ædes Nazarethi olim erectas Hieronymus, Adamanus, et Beda affirmant (22). Hæc sane objicit Rivetus tom. III Oper. theolog., pag. 650: « Nec certo statui potest, in domo illa natam fuisse, vel educatam Virginem, quin potius probabile est, fuisse domum Josephi mariti Mariæ, eam saltem, in qua gestavit, et enutrivit Filium suum usque ad annum ætatis 12, quia monitus ab angelo Joseph eam ad se accepit. Et Nicephorus 1, 8, cujus fabulas multas pro oraculis habent pontificii, scribit, quod ab archangelo lætum accepit nuntium habitans cum Josepho, unde constare videtur, eam tum non fuisse in paternis ædibus. Certe Gabriel Vasquez [in 11 part. Thomæ II, quæst. 29, art. 2, disp. 125, cap. 9] multis argumentis probare conatur B. Virginem tempore ipso Annuntiationis ex domo parentum [si tum vivebant] in propriam ipsius Josephi fuisse traductam, et ibi nuntium angeli recepisse, et allatis veterum aliquot testimoniis, laudatæ ratione auctoris *Operis Imperfecti* sub Chrysostomi nomine, quod non satis consultum esset bono nomini et famæ Virginis, nisi in domo viri conciperet, etc., concludit; ex quo etiam colligo a principio antequam B. Virgo conciperet, non solum nuptam, sed etiam in domum sponsi traductam fuisse, quia alioquin partus conceptui non sine suspitione responderet. Quod si verum sit, sequitur contra Tursellinum, domum Annuntiationis non eandem fuisse cum natali B. V. domo. » Hæc Rivetus.

5. Quid, quod nullus veterum id edocuit, quod in eadem narratione sequitur (23)? « Qui videntes multa mysteria divina fuisse facta in dicta camera, decreverunt de communi consensu omnium de dicta camera facere unam ecclesiam in honorem

plum ab apostolis esse consecratum. Id veterum monumentis doceri debet, fingi non debet, » etc. Ante Basnagium multa adversus hanc traditionem docuerat Berneggerus, cujus argumenta non præterit Cl. Roestius c. 6 et 7 lib. II *Apologiæ pro Deiparæ Virginis camera*.

et memoriam beate Mariæ Virginis : et ita factum est. Et deinde apostoli et discipuli illam cameram consecraverunt in ecclesiam; et ibi celebraverunt divina mysteria. » Quin etiam decretum illud, cuius hic mentio fit, de *communi consensu omnium* difficile fieri potuit, nam apostoli per totum orbem, dum adhuc viveret Virgo, dispersi fuerunt; neque fortasse in unum amplius coaluerunt locum: quamquam non desint qui mortua Virgine ad ejus curandum funus per angelos deductos affirmant; quorum opinio viris piis sane non paucis maxime placuit, sed non omnibus placet. Qua de re copiose alibi disseruimus (24).

6. At adhuc displicent, quæ statim narrantur (25): « Et beatus Lucas evangelista suis manibus fecit ibidem unam imaginem, ad similitudinem B. Virginis Mariæ, quæ ibi est usque hodie. » Nam ut omittamus, artem hanc ab Hebræorum finibus exulasse (26), num Lucas evangelista pingendi artem calluerit, inter eruditos disputatur (27). At statuariam calluisse, nullus veterum tradit; nullus etiam veterum illius imaginis meminit, quæ hodieque Laureti servatur. Tum vero tantummodo nota esse cœpit, cum pii viri Lauretanam peregrinationem frequentare cœperunt. An vero ignota tandiu fuisset omnibus, si ab evangelista Luca efformata ea fuisset?

7. Neque te decipiat, subdunt asperiores critici, ille vestium apparatus, quibus imago illa decoratur, quæque antiquitatem ejusdem imaginis incautis suadent. Etenim [præterquam quod ille vestium ornatus sæcula minus antiqua refert: consuevimus enim a quatuor, aut ad summum quinque sæculis ad eum modum Virginis et sanctorum imagines ornare, ad

(24) *De Assumptione B. M. V.*

(25) Basnagius in loco paulo ante allegato: « Falsum est Christi imaginem ab apostolis ibi positam, et Virginei vultus effligem Lucæ manu in cedro expressam fuisse. Hæc Judeis scandalum movissent; hæc veterum cum disciplina pugnant ab imaginibus prorsus abhorrentium, et artem pictoriam veluti vanam et dolosam exterminantium. »

(26) *De cultu sanctorum*, dissert. 9, cap. 3, et seqq.

(27) Vide quæ *De cultu sanct.* dixi, dissert. 9, cap. 54 et subseqq.

(28) Vide veterum Græcorum imperatorum, et principum feminarum imagines, quas, num. 6 et 7, addidit Carolus Du Cange libro, quem inscripsit: *De imperatorum Constantinopolitanorum... numismatibus.*

(29) *Dissertazione dell' antica città di Lavinio e suo sito*, quæ quidem Dissertatio octavum obtinet locum inter eas Dissertationes, quas tomus VII Dissertationum in Academia Etrusca recitatarum complectitur; pagina enim 3 hæc leges: « E quella città (Laurento) così chiamavasi per la grande abbondanza de' lauri, che vi erano; e ce lo conferma Erodiano, dicendo (lib. 1, cap. 42) Laurentum, etc. silvisque e lauro permixtis opaca, a quo etiam regioni inditum nomen. » Per essere vicini ad un bosco di lauri, nel quale su l' Aventino ebbe il Re Tazio la sepoltura, Laureto chiamaronsi già due vichi situati su quel colle, il quale benchè ne' tempi di Dionigi di Alicarnasso fosse tutto *refertus*

quem non lumen Lauretana imago ornata est: more fortasse desumpto a Græcis (28)] indubitata res est. ipsam ligneam Virginis imaginem eandem Virginem repræsentare stantem, et sustinentem manibus Filium dextera benedictionem impartientem, sinistra mundum sustinentem; qui mos, uti a vetustissimo alienissimus est, ita simillimus est aliis Virginis imaginibus a quatuor fortasse, aut ad summum quinque sæculis efformatis.

8. Id porro, quod his verbis traditur: « Posuerunt eam in quamdam silvam, quæ erat ejusdem nobilis domine civitatis Raccanatensis, quæ vocabatur Loreta; ex illo tunc accepit ista ecclesia nomen a domina, quæ erat illius silvæ domina, et patrona: Sancta Maria de Loreto: » non ab omnibus statim admittitur. Aiunt scilicet, si vera hæc forent, non appellandam Virginis ædem *de Laureto*, uti ab omnibus appellatur, sed *de Laureta*, seu *de Loreta*. Monent itaque multo probabiliorem eorum esse sententiam, qui hujus ædis nomen desumptum fuisse putant a *Laureto*, seu silva Lauretis formata, in qua eadem ædes resedit. Atque hanc quidem opinionem proposuere, Romæque prodidere egregius marchio Joannes Petrus Lucatellus (29), et eruditissimus abbas Sarti (30).

9. Quod dicitur de lumine descendente de cælo supra ecclesiam Lauretanam, « quod in longitudine videbatur fere duodecim pedum, et in latitudine fere sex pedum: et cum fuit illud lumen supra dictam ecclesiam, disparuit, et ignitum metheoron describit; quod quidem raro conspiciamus, conspiciunt tamen: qua de re si quis ea consulat, quæ de metheoris philosophi docent, minime dubitabit. Rari igitur, tametsi probi, et morigeri viri hæc audientes id

ædificiis, ad ogni modo Plinio dice (lib. xv, cap. 30), che *Loretum in Aventino vocatur, ubi silva lauri fuit*. Con la regione medesima ne' tempi assai posteriori ebbe il suo nome la città di Loreto, e lo ebbero diversi altri luoghi, come Sabbioneta, e Sabbioncello dall' abbondanza della sabbia; Persiceto dall' abbondanza delle pesche, e cento altri luoghi da varie altre cose, che troppo lungo sarebbe di rammentare.

(30) In epistola quam cap. 3 allegavimus, edita pag. 252 *Diarii Litteratorum anni 1755*: « Quel più, che possa inferirsi dalla detta carta si è, non sussistere ciò, che si dice di quella pia Donna Loreta, che per essersi fermata la Santa Casa in un suo podere, perciò abbia preso la denominazione di Loreto. » Alia si cupis hujus generis exempla, monumenta sæculi xi, xii, item sæculi xiii, xiv et xv, tibi facile præbunt. Ea hic lectori exhibeo, quæ legenti *Annales Camaldulenses* forte occurrerunt. In tom. II, Appendice (pag. 20), exstat Corradi imperatoris diploma datum anno 1029, in quo confirmatur monasterio S. Severi Classis « in comitatu Senogalliæ fundum Laureti majoris et minoris. » Etiam pag. 182 ejusdem Appendicis habes bullam Alexandri II, in qua eidem monasterio confirmat sacram ædem « in Laureto Majore cum parochia, et cœmeterio.... In comitatu Anconæ.... Ecclesiam S. Laurentii de Laureto. » Pag. porro 382 Appendicis, tom. III, Innocentius II confirmat monachis Avellanæ « in comitatu Senogalliensi... Castrum Laureti. »

affirmabunt, quod affirmavit eremita ille, quem dicimus, frater scilicet Paulus de Silva, attestans, quod « fuit beata Virgo, quæ ibi apparuit in die Nativitatis suæ. » Ex qua quidem fratris Pauli testificatione statim eruitur, piū quidem fuisse illum, sed nimio plus simplicem, quod miraculo tribueret, quod rerum ordo in natura servatus exposcit. An vero rem tam mirabilem, tam inauditum prodigium, cuiusmodi est ædis Lauretanæ translatio, ab homine huiusmodi excipiemus?

10. Quæ subsequuntur in ea narratione testificationes duorum bonorum virorum (31), Pauli et Francisci, ad duo capita revocantur: Pauli quidem testificantis (32) audisse se ab avo suo, quod ejus avus viderit, « quando angeli duxerunt prædictam ecclesiam per mare; » Francisci vero attestantis tempore avi sui elevatam fuisse per angelos sanctam domum, et portatam in montem duorum fratrum: atque hæc quidem testificationes ex eo confirmantur, quod illorum avi Lauretanam ædem sæpius visitaverint, quam pariter visitare consueverant alii horum avorum æquales. Sed si huiusmodi testificationes expendis, plane conspicies, non admodum probabiles esse illas: duorum scilicet senum hæc sunt, quorum alter centum viginti annorum erat, ideoque [nisi prorsus fallimur] effatæ virtutis, et memoriæ deperditæ; et tamen hic attestatus est avum avi sui, domum incoluisse prope dictam ecclesiam eo tempore, quo delata fuit in montem duorum fratrum ecclesia, quam dicimus [quo tempore elevata fuit per angelos a loco silvæ, et portata in montem duorum fratrum]. Vide quam mirabilis res, quam inaudita prodigia levi testificatione consistant! Reliqui enim, qui hic allegantur, non aliud affirmavere, nisi quod compluries ecclesiam hanc visitaverint (33), et pluribus Franciscum dixisse avum avi sui domum incoluisse Lauretanæ ædi proximam: eodemque avo avi vivente, translatam per angelos a silva in montem a duobus fratribus possessum (34). Quanquam, si multi etiam fuissent, quid tandem virium haberet apud cordatos viros bonorum virorum [id est, ex eo proborum virorum

genere, qui statim credant, si quispiam aliquid piū, et mirabile enarret], itemque silvestrium et rudium (35) testificatio?

11. Ad hæc [quod antea innui] inscriptionem, quam proximo Nazaretanæ ædis parieti hujusce translationis testem appositam aiunt (« et in uno pariete ibi prope est scriptum, et sculptum, quomodo ista ecclesia fuit ibi, et postea recessit »), nemo unus deinceps vidit, quanquam multi peregrini Nazarethem adierint, cunctaque perlustrarint, multique scriptores ejusdem urbis, seu vici monumenta scriptis prodiderint. An hæc inscriptio, postquam a Recinitensibus bonis viris visa et lecta est, reliquorum omnium oculis sese subduxit? Atque his quidem potissimo monumento a Lauretanis allato, quodque a Bartholomæo Vallombrosano Italico metro donatum est, occurrunt, qui secus sentiunt.

12. Succedit alterum: epistola scilicet, quam ad regem Neapolitanum (per ea tempora Carolum II) ab eodem eremita Paulo, cuius narrationem antea retulimus, missam affirmat Montanus, cuius conjectura (missas scilicet fuisse ad Carolum II, Neapolitanum regem, litteras has) non ab omnibus approbatur: unde enim id hausit Montanus, quando quidem fatetur nomen regis, cui eæ litteræ datæ sunt, fuisse deletum (36)? Qua ratione, obsecro, assumpti in ea, quæ nunc quoque [si piiss. Montano fidis] servatur epistola, ii characteres sunt quibus nomen regis, ad quem eadem litteræ dirigebantur, conscriptum erat, reliquæ vero ejus epistolæ partes adeo perstant, ut reliqua exscribi commode poterint? Hæc quidem nominis litura [si lituræ id tribuis] non levem falsitatis suspicionem nobis ingerit: quanquam non ad levem hanc suspicionem confugiendum est tibi, ut falsam esse suspiceris, imo potius palam falsam deprehendas epistolam hanc. Stylus quanquam non elegans est, plurimum tamen abest ab illa simplicitate et ruditate, quam in epistolis, et scriptis omnibus eorum temporum conspicimus. Hujus epistolæ auctor quisquis is est, ornamenta quædam perquirat, quæ eorum temporum scriptores minime requirebant (37). Studet

(31) « Quidam duo boni viri præmemoratæ civitatis hujus villæ cohabitatores retulerunt, ac nuntiaverunt, » etc.

(32) « Et dictus Paulus dixit mihi, quod avus avi vidit quando angeli duxerunt prædictam ecclesiam per mare, et posuerunt illam in dictam silvam; et pluribus vicibus ipse cum cæteris personis ipsam ecclesiam in prælibata silva visitavit. Item dictus Franciscus, qui erat centum viginti annorum, dixit ei, quod pluribus vicibus visitavit dictam ecclesiam in eadem silva, et pari modo ipse Franciscus retulit, atque dixit mihi per plures vices; item hujus rei credulitatem, atque certitudinem approbamus: quomodo ista alma ecclesia fuit et in dicta silva; et pluribus probis personis dictus Franciscus dixit, quod avus avi ejus habuit domum, et habitavit ibi, et ejus domus erat penes præfatam ecclesiam, et in sui avi tempore elevata fuit per angelos a loco silvæ, et portata in montem duorum fratrum, et ibi sita, et collocata fuit, ut supra dictum et enarratum est. »

(33) « Et pluribus vicibus ipse (Paulus) cum cæteris personis ipsam ecclesiam in prælibata silva visitavit. »

(34) « Et pluribus probis personis dictus Franciscus dixit, quod avus avi ejus habuit domum, et habitavit ibi; et ejus domus erat penes præfatam ecclesiam: et in sui avi tempore elevata fuit per angelos a loco silvæ, » etc.

(35) « Quidam duo boni viri... hujus villæ inhabitatores... et pluribus vicibus ipse cum cæteris personis (ejusdem villæ proculdubio incolis) ipsam ecclesiam in prælibata silva visitavit. »

(36) « Veramente in esso non trovarete il nome del Re, per essere in quel sito consumati i caratteri. » (N. 10, pag. 7.)

(37) « Lux de cælo circumfulsit oculos multorum commorantium prope litus maris Adriatici, et dulcisona canentium harmonia somnolentos et pigros traxit ad videndum prodigium, et rem supra naturam. Viderunt igitur, et conspexerunt domum circumfusam magnis splendoribus, ab angelis susten-

Scripturæ verba narrationi inserere, tametsi parum aptus interdum videatur eorum locus (38). An rudis eremita, qualem Paulum facimus, ad hunc modum scripsisset? Utitur verbis, quæ iis temporibus minime in usu erant (39); consuetudines ac mores eorum temporum minime servat (40); quædam

tatam, et per aerem deportatam. Steterunt villici, et pastores obstupuerunt admirantes rem tam grandem, et proni ceciderunt et adoraverunt eam, expectantes videre finem, et exitum adeo stupendum. »

(38) *Dum medium silentium tenerent omnia, et nox in suo cursu medium iter haberet* (Sap. xviii, 14). Usque nunc conspiciuntur proni, et recurvati, quasi *exultantes ligna silvarum*. Ut scilicet respiciat ad celeberrimum psalmi xcv, 11, locum, *Exsultabunt omnia ligna silvarum*, soletissimum hunc inserere non veretur: *Invenimus eam in campis silvæ*; et *Non fecit taliter omni nationi... Infernalis leo circuit quærens quem devoret*; *Declinaverunt post avaritiam*; *acceperunt munera, et perverterunt iudicium*. Quodnam vero iudicium peverterint, prorsus ignoramus: neque enim constituti ii fuerant iudices, ut constituti fuerant filii Samueles, de quibus superiora verba dicuntur: *Et statim facta est contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior*. Revera tamen ab aliis non describitur eorum contentio exorta ex superbia, et dominandi desiderio, sed ex avaritia, et arripendorum Virginis oblatorum munusculum cupiditate.

(39) « Popularibus: eximiis legum doctoribus Ciseo, » etc. Et deinceps: « Præclarus legum doctor Cicortus, villici, simulacrum ligneum Virginis; ad litus; silvam lauriferam, quæ populata fuit variis habituris; silvam profanatam; observantiæ proceres totius provinciæ (id est territorii Recanatensis); legati fuerunt pro Recanato; parlamentum, sugellum, » et alia hujus generis fortasse non pauca verba, quæ in eorum temporum scriptis utique non invenies, utpote ab usitata iis temporibus loquendi scribendique ratione alienissima.

(40) Quisquis scribebat rigi, aut eum in publico scripto appellabat, *serenissimi*, aut certe *excellentissimi*, seu *illustrissimi* titulum adiciebat: at hic omittitur, tametsi ad solemnitatem quamdam huic epistolæ adijciendam doceamur *sugellatam*, et *subscriptam* Priorum jussu a *notario*, et magistro actorum Recinitensium. Comites non pauci memorantur: *Nobilium Fratrum* (dijudicent critici num locutio hæc iis temporibus adhiberetur; consueverant enim adhibere vocem *miles* ad *nobilem* significandum); *nobilium*, inquam, *fratrum comitis Stephani*, etc. *Comes Matthæus comitis Simonis Raynaldi de Antiquis*. Antea etiam hæc dixerat: *Quarterii Sanctæ Mariæ Politus comitis Martii de Politis*. An iis temporibus una familia tot comites præferre poterat? cum comites iis temporibus non *titulares*, ut ita appellerent, forent, sed jurisdictionem in civitatem aliquam, aut certe in oppidum, aut pagum haberent, exercerentque. Ignoramus quoque (et merito ignoramus) quid denotetur his verbis: *Quarterii S. Flavianii, marchio juvenis*. Recanati dignitatem commendant nimio plus verba ista: nemo enim ignorat iis temporibus *marchiones* provinciis præesse consuevisse. Hinc *Æstensis* et *Ferrariæ marchio*, deinceps Mantuæ marchio, et hujus tituli principes alii amplissimam exercebant in populos plerumque non paucos auctoritatem. Vide, obsecro, ne multos indicem et minus notos, quæ clariss. Du Gange tradit in *Glossar. mediæ et infimæ Latinit.* ad voces: *Comes, comites, comitatus, marchio, marcha, marchia*, et aliiæ alias. Mos quoque iis temporibus invaluerat, ut in solemnibus scriptis mentio fieret imperatoris, aut pontificis, qui iis temporibus præ-

narrat, in quibus diligentiam scriptoris merito exposcis (41). Sed (quod multo plus lectori, ut arbitror, displicebit) apertissime obstitit superiori narrationi, quam Recinitenses jamdudum procul dubio approbarunt (42). Si quis alias superioribus argumentis adhibitas solutiones a Protestantibus nosse optat,

esset; indictio quoque addi consueverat. An hæc in attestazione Notarii Recinitensis addita epistolæ Pauli eremite occurrunt? Annon potius occurrit, quod in reliquis epistolis minime observamus, ut, scilicet notarii testificatio illi adiciatur? Mos pariter erat eorum temporum, annum Christianæ ære simpliciter indicare his verbis: *Anno incarnationis*, aut *Domini*. Interdum etiam: *Anno ab incarnato Domino Jesu* (qui mos hic pariter servatur). At in testificatione Notarii adhibentur hæc verba: *Hæc die 12 Junii, anno a Circumcisione Domini Nostri Jesu Christi*. An in ditione Recinitensi tam variae erant indicandi anni rationes, ut unus ab Incarnatione anni exordium desumeret, alter ab ejusdem Domini Circumcisione? Sed dic, amabo: Cur, non hic servatur celebris eorum temporum mos, quo adungere consueverant vocem, *intrans*, cum designare volebant diem aliquem ante 15 mensis? (de quo more cum alii multi) nostris temporibus, nonnulla habeo in eo libro, quem inscripsi: *Arte di conoscere l'età de' codici*. Debuerat ergo vox *intrans* adijci primum in epistola Pauli, scribebat die Sabbati 10 Decembris *intrans*; die octava Junii *intrans*; tum in attestazione notarii *die duodecima Junii intrans*. Adduntur quoque epistolæ Pauli verba hæc: *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen. Apud sanctam domum... Paulus servus Jesu Christi*; longe aliter atque eorum temporum ferebat mos.

(41) Omittit prorsus quæ ratione noverint Recinitenses, hanc sacram eadem illam ipsam fuisse, quam Virgo Nazareth incoluerat, et in qua divinum Verbum caro factum est; omittit pariter, qua ratione translata ea primitus fuerit Tersactum, tum a Tersacto Lauretum; et his tamen omissis hæc narrat: « Quamquam vero coelestia prodigia authenticabant hoc tugurium pro domo Matris Dei, ubi Verbum caro factum est, attamen ad veritatem inveniendam facto prius generali parlamento Recanati, ubi interveniunt proceres totius provinciæ, fuit decretum transmittere sexdecim illustriores viros ad uniformandas mensuras ipsius sanctæ domus, tam in vestigiis Tersacti, quam Nazareth, ubi fuit prius ædificata. » Quod etiam narrat de arboribus sese inclinantibus, et Reginam angelorum adorantibus, et in inclinatione perstantibus, postquam etiam alio ab angelis deducta fuerat sacra domus, testificationem aliquam videbatur exposcere: cur enim persistere curvæ post discessum ææ arbores, si sese inclinaverant, ut adventum Virginis venerarent? Et tamen nemine allegato, hæc legimus: « Ipsimet arbores sese inclinantes adorabant Reginam Cælorum, et usque nunc conspiciuntur proni, et recurvati, » etc. In quibus etiam verbis deprehendunt critici offensam Grammaticam ab eo scriptore, qui elegantias viuetur aliquando consecrari, et ut eruditus appareat, Scripturæ verba (quod antea diximus) vel invita etiam narrationi inserit: quis enim nesciat legendum esse: « Ipsæmet pronæ, et recurvæ? »

(42) In superiori narratione dicitur eremita Paulus scivisse ex apparentis sibi in somnio Virginis revelatione, sacram ædem Lauretum translata eandem esse, quam Nazareth incoluerat Virgo. Nota quomodo supradicta sunt scita: « In anno Domini mcccxvi, quia Beata Virgo apparuit in somnio cuidam sancto viro, » etc., hic tamen idem Paulus inducitur alios allegans testes, ex quibus id audivit: « Prout sæpius ego audivi a viris fidè-

Roestum consulat cap. 18, 19, 20, 22 et 23 partis II Apologiæ ea referentem, et refellentem. Claudio caput hoc piissimum Montanum et Montani suffragatores deprecans, ne in hoc monumentorum genere multum fidant; noverint enim levi in honore apud veteres habita ea monumenta fuisse, quæ de recentiorum quorundam scriptorum penu eruta recensentur, quando quidem Riera, et Tursellinus, quibus maxime cordi fuit, ut monumenta Nazarenæ ædis translationi et probatæ traditioni faventia profferrent, ea prætereunt. An quia vetustis temporibus acta hæc non exstabant, an potius quia agnitus est a viris cordatis approbari ea non posset?

CAPUT X.

Expenduntur ea, quæ reliquis capituli 6 numeris posita sunt.

1. Nunc quoniam criticorum solutiones adhibens, ex eorum sententia respondi prioribus argumentis, quibus fudit opinio ea, quæ Nazarenam ædem Lauretum ab angelis deductam affirmat, reliqua expendamus oportet, quibus illa pariter fudit. Marchio Thomas abbas Antici, uti est humanissimus, exemplar ipsum litterarum ad Bonifacium VIII missarum mihi dedit, ut illud expenderem. Sed procul dubio illud ipsum difficultatibus non paucis subest, quas lectori subjiciam. Ac primum quidem mihi displicuit, in charta ex lineis pannis detritis, atque aqua maceratis confecta eas litteras esse conscriptas; nam hoc chartæ genus Bonifacii VIII tempore Italis ignotum, aut certe fere inusitatum fuisse creditur, qui pelle hædina expolita, et subacta utebantur. Sigillum quoque ceræ rubæ impressum non ex charta ipsa pendet, uti Bonifacii VIII temporibus in usu erat, sed partem [nisi memoria me fallit] ejusdem dexteram occupat: scriptio vero ipsa easdem litteras sub initium sæculi XVI exaratas fuisse innuit; nexus enim, et litterarum forma eadem prorsus est, atque ea, quæ sub initium sæculi XVI adhibebatur. Voces etiam, quibus in ea epistola utitur quisquis eam conscripsit, uti alienæ a sæculo XIII, ita sæculo XVI usitatissimæ sunt. Scilicet voces ex *oratori nostro*, sæculo XIII non congruunt; *ambasciatorem* enim iis temporibus appellabant, quem antiqui, et nostris etiam temporibus *oratorem* dicimus. Vox *memoris* iis temporibus a scriptis aberat; utebantur enim voce *bucus*, aut etiam *silvæ*. Vox *magnificus* (43), vox quoque hono-

dignis ipsius Recanati, » quasi Recanatenses miraculum hoc conspexissent, et non potius illud audivissent sibi relatum a rusticis agri incolis. Additur porro in testificatione notarii auctoritas annalium, et scripturarum publicarum: « Concordare cum nostris annalibus, et scripturis publicis; » quasi hæc non sciverint Recanatenses a Paulo ipso. Adduntur in hac Pauli epistola concentus angelorum, pastorum et villicorum stupor, et id genus alia, quæ prorsus non coeunt cum superiori Pauli narratione; neque enim tum indignisset Paulus Virginis revelatione, ut nosset eam, quæ in Recinitensi agro consererat, ædem, Virginis incolam, et incarnationis mysterio fuisse nobilitatam: « Dulcisona ca-

randus (44) ad nobiles, aut cives etiam præstantiores indicandos a scriptoribus Bonifacii æqualibus minime usurpabatur; sed subsequentibus temporibus eæ adhiberi cœperunt, quod die de voce *negotari*, aliisque similibus. Displicuere etiam aliis nonnulla, quæ in ea epistola occurrunt. Quod tum Recinetum in Romana aula virum aleret, quem *agentem* auctor hic vocat (inaudita quoque iis temporibus voce), pauci sibi persuadent. Il vero, qui sibi id persuadent, mirantur, quod eo non usi fuerint Recinitenses, homine scilicet Romanæ aulæ noto, quique sine *litteris testimonialibus* supplicare pontifici poterat: præsertim cum sumptus fortasse non leves impendendi fuissent in hoc extraordinario oratore mittendo, et alendo Romæ, et valde tenni sumptu emi potuisset ille collis, quem a pontifice exposcebant; qui pontifex uti erat justus tenax, procul dubio non dono eum Recinitensibus dedisset, sed persoluto fratribus illud possidentibus pretio, in eorumdem Recinitensium potestatem venire permisisset. Displicet etiam, quod his verbis indicitur: *Factis debitis reverentiis, humiliter ipsius pedes osculando*, etc. An tam hebes et tardus erat orator ille, quem dicimus, ut hæc nesciret? aut tam stupidos eo tempore Romanos cæremoniarum præfectos esse putabant Recinitenses, ut nisi illi oratorem suum admonuissent, eum ad pontificem admitterent *nullis ei factis*, aut *indebitis factis* reverentiis? Alia etiam iis displicuere, veluti, quod Recinetum haud ampla sane iis temporibus civitas peculiarem oratorem pontifici mitteret; quod expressa non fiat mentio cardinalis illius, quem adire debebat orator, priusquam preces suas pontifici porrigeret. Hæc tamen, quæ postremo loco exposui, non tanti facio, ut ea negligere non possimus, multoque graviora illa esse reor, quæ primum exposui. Jam reliqua prosequor.

2. Epitaphium Nicolao cardinali Cajetano, ipsius jussu, sepulcro suo inscriptum, non contemnendum quidem nobis præbet ad translationem Nazarenæ ædis vindicandam monumentum; sed illud displicet criticis, quod Montanus ipse indicat: remotum scilicet ducentis et amplius annis esse epitaphium istud ab eo tempore, quo Lauretum translata esse dicitur sacræ Virginis domus.

3. Multo efficacior foret descriptio, seu *Legenda* fratris Petri episcopi Maceratensis ad id, quod agimus, ostendendum, si eadem descriptio nostris tem-

porum harmonia somnolentos et pigros traxit. » Prior illa narratio Lauretanam ædem appellatam vult a Laureta agri, in quo resedit Virginis ædes, domina: « Posuerunt eam in quamdam silvam, quæ erat ejusdam nobilis domine, quæ vocabatur *Loreta*: ex illo nunc accepit ista ecclesia nomen a domina, » et contra a *Laureto*, in quo posita est sacra domus, eam appellatam in epistola hac discimus: « In hoc loco fama exstat fuisse templum dicatum euidam falsæ deitati lauris multis recinctum, et ideo locus hic *Lauretum* usque nunc vocatur. Unde id novimus? »

(43) *Magnificorum Simonis.*

(44) *Nostrorum honorandorum civium.*

poribus superesset; sed ea, quam Montanus ex Cyrillo exhibet, anno 1350 procul dubio composita non est, imo neque composita est toto sæculo xiv, vereor etiam ne toto sæculo xv. Stylus enim illorum temporum abest maxime ab eo, quo composita est descriptio, quam Montanus edidit, quæque procul dubio xvi, fortasse etiam xvii sæculo exarata est. Cur vero authenticam, quam servari ait in ædibus familiæ Martorellæ, non evulgavit? Dirempta sane tum his fuisset, cum critici ipsi fidem minime denegent probabili scriptori, [cujusmodi episcopus est (45)], quique paucis annis abest a re gesta, quam narrat: facile scilicet hujusmodi scriptor eos consulere potuit, qui rei, quam narrat, interfuere. Sane in ea narratione, quam piiss. Montanus dissertationi suæ inseruit, raros habuit suffragatores id, quod de æde, quam incoluit Virgo ab apostolis consecrata, et in ecclesiam conversa dicit, in qua etiam interdum missam celebrarint sanctus Petrus, et reliqui apostoli. Num id displiceat criticis, deinceps videbimus: atque id sane attestari non poterat hic episcopus a priscis temporibus remotissimus. Sed criticos despice, ut libet: quis ea feret, quæ de Astulpho imperium Romanum, et Nicolao IV pontificatum anno 1291 administrantibus narrat (46)? An non id a vero alienissimum est (47)? Sed fortasse error, quem deinceps Montanus non emendavit, irrepsit. An vero omnes id approbabant, quod de manifestata Nazarena sacra æde Illyricis, seu Dalmatiæ incolis ait: innotuisse scilicet revelatione Alexandro paracho facta per Virginem, quæ etiam eundem parochum ægritudine detentum sanitati restituit? Videntur enim aliqua saltem ex parte ex narratione a Tursellino adornata, aut, si vis, ex Lauretana primum posita (48), excepta, et nonnihil

(45) Cæterum sunt, qui eam, quam dicimus, historiam ab episcopo, de quo agimus, compositam negent, propterea quia apud Ughellium (in *Maceratens. episcopis*, col. 813 tomi II edit. Romanæ) hæc scripta exstant: « F. Petrus... cujus præter illius promotionem in regestis Vaticanis nihil reperi memoria dignum, tametsi consuluerim ejus temporis monumenta. » An nihil memoria dignum egisset, si tam celebris translationis conscripsisset historiam? Ea de re lector judicet.

(46) « Questo fu, et avvenne nel tempo dell' imperatore Astolfo, e di Papa Nicolo IV, nell' anno del Signore 1291. »

(47) Nicolaus IV pontificatum Romanum eo quidem tempore regebat, sed Romanum imperium non administrabat Astulphus, quo nomine nullus Romanorum imperator appellatus est. Rodolphus, seu Ridulfus, aut Ridolfus Romanorum imperator anno 1291 mortem obiit, cui proxime substitutus est Adolfus, aut Adolphus.

(48) Recole quæ n. 3 cap. 5 scripta sunt.

(49) Quod dicitur de Virgine Maria attestante ligneum Virginis simulacrum, quod in Lauretana æde servatur, a S. Luca evangelista fuisse formatum, paucos habet nostris temporibus suffragatores: aiunt enim signum illud sæculo xiii, aut fortasse etiam post, fuisse formatum: sed procul dubio a sancto Luca evangelista formatum non esse: neque enim quisquam ex veteribus evangelistam Lucam lignarium artificem, aut statuarium innuit: et si is

suspecta (49): ii porro ipsi, qui revelationem hanc excipiunt, a Montano hujusce narrationis laudatore efflagitant, unde didicerit iis temporibus pro-regem Illyrii, seu Dalmatiæ, fuisse Nicolaum Franciscum Frangipane (50), quem statim etiam *principem* appellat? Vadem aliquem dictorum exposcant, præsertim cum hujusmodi magistratum genus tempora illa non ferrent. Cur autem in hac narratione rejicimur ad traditiones vetustas, et testificationes virorum fide dignorum, qui ea, quæ dicimus, veluti per manus tradiderint (51), perinde quasi longotemporum spatio abfuerit ab anno 1296 is, qui eandem narrationem scripsisse dicitur anno 1350?

4. At nos convertamus oportet ad ea, quæ ad vindicandam translationem S. Nazarenæ domus in Illyrium Paseonius a Montano excitatus adducit. Ut ea omittamus, quæ in ipso initio posita sunt: videntur enim ea narratione, quam Montanus F. Petro Maceratensi episcopo tribuit (52), prorsus desumpta, nonnullis displicent ista: « Primo enim trabibus, et tabulato sacram ædiculam protinus præmuniri curavit, tum ut temporum injuriis servaretur immunis, tum ne ab animalium gregibus per vicinapascua dispersis contaminaretur; » neque enim, inquiunt, egebat ædes ista sic præmuniri, cum per se consistere posset, uti consistunt sacræ ædes in agris positæ; et revera nunquam Recintenses describuntur hæc ad munimen sacræ hujus ædis constructes.

5. Quod de edicto additur, si verum est, illud tantum evincit, quod facile dabimus, sacram eam ædem Frangipani [si Frangipaneum eum esse vis, qui locis illis præerat] valde cordi fuisse. Non admodum ampla porro fuerit necesse est *pro-regi* huic auctoritas, ac potestas, si, ut eaveret, « ne

Virginem Mariam Filium gestantem exhibuisset, mundum cruce ornatum in Filii dextera non collocasset: qui mos procul dubio a Græcis posterioribus ad Latinos (utique cum laude) defluxit. Quod vero a Tursellino additur de lignea Christi et cruce pendentis imagine ab eodem Luca evangelista formata, ab iis rejicitur, qui docent quinque prioribus sæculis nullam fuisse formatam Christi Domini et cruce pendentis effigiem. Cum vero primum formari eæceperunt, tunica integra obtegendo corpori Christi addita est: deinceps vero in velum a pectore pendens, et ad tibiarum dimidium descendens ea tunica commutata est: contrahi vero, et imminui velum ipsum deinceps cœpit: quem morem nunc servamus. Hoc de argumento cum alii multi agant, egisane ego *De cultu sanctorum*, dissert. 9, cap. 45, n. 37 et seqq., quem locum consulas. Ea porro lignea Christi cruci affixi effigies, quæ in Lauretana æde exstat, sæculi xiii consuetudinem refert.

(50) « Ed al vicerè loro, chiamato Nicolò Francesco Frangipane: e questo principe, » etc.

(51) « E tutto questo si sa per tradizioni antiche di testimonj degni di fede, li quali di mano in mano tutto cio hanno testificato, ne accade dubitar punto, » etc.

(52) Appendice n. 4, pag. 51: « Poi con molta all-grezza detto sacerdote notificò alli popoli di quella provincia, ed al vicerè loro chiamato Nicolò Francesco Frangipane, » etc.

minimum quid e domo beata quispiam auferret, coactus est sedem suam Modrusia Tersactum biduo inde remotum transferre, ac stabilire. » An non milites habebat pro-rex iste princeps, qui sacram ædem brevissimo temporis spatio, dum scilicet tabulatum illi adjicerentur, et trabes, custodirent, coactusque est ipse ejusdem sacræ ædis fieri custos? Reliqua, quæ narrantur, vera erunt, si vis, sed ut lector tibi, piissime Montane, assentiatur, monumenta ipsa a te exquiret, quibus ea, quæ tradis, inniuntur; neque enim tibi fidem adhibere cogitur, propterea quod Archivium Tersacti alleges, et Patrem Plavinich. Nonne dubia, atque adeo apocrypha multa in Archivii servantur, et ab incautis scriptoribus allegantur? Sane inscriptio, quæ sacræ ædi Tersacti supra vestigia illius, quæ Lauretum translata est, erectæ, apposita est (53), tametsi *pervetusto lapide insculpta*, minime apta videtur ut assentientes nos habeat. Cur porro Italico sermone ea composita est? Quisquis eam condidit nolebat intelligi, si Italico sermone exaratam inscriptionem in Illyrio apposuit. An Illyrica lingua compositam inscriptionem, ut ea ab Italis intelligeretur, sacræ alicui ædi in Italia positæ affligeremus? Tu vero vis sacræ ædi in Illyrio positæ Italica lingua conscriptam inscriptionem fuisse positam. Sed noverit Pasconius, quique illi fudit piiss. Montanus, inscriptionem ea ratione compositam, qua hi exhibent, recentem esse, minime vero iis temporibus factam, qua hi asseverant. Multo diversa a præsentī erat tum Italicæ linguæ facies, et, si loqui ita volumus, *indoles*. Verba alia adhibebantur, alia prorsus orthographia, litteræ quoque ipsæ in inscriptionibus non modo diversa ratione efformatæ, sed diverso etiam situ positæ, et duæ consonantes sæpe interjectæ, ubi unam nunc ponimus, et ex contrario. Ut fidem apud cordatum lectorem assequeretur Pasconius, forma ipsa litterarum, earum nexus et orthographia servanda erat: etenim qui secus agit, paucos nostris temporibus suffragatores obtinet.

6. Quod porro postremo loco posuit de voto a Frangipane facto, qua ratione verum esse possit, Pasconius viderit, et illius suffragator Montanus. Bulla enim Nicolai V, quam allegat, id minime nobis persuadet; neque enim bullæ privatis dantur,

(53) Montanus n. 4, pag. item 4, Pasconium excitans: « In pervetusto lapide insculptum Italico sermone sequens monumentum: *Venne la casa della Beata Vergine da Nazaret a Tersatto l'anno 1291, alli 10 di Maggio, et si partì alli 10 Dicembre 1294*. Hanc inscriptionem a Nicolao Frangepano post sanctæ domus Tersacto discessum erectam fuisse, » etc.

(54) Prout abunde liquet ex bulla Nicolai V, incipiente: « Exigit devotionis tuæ probata sinceritas. Datum Romæ apud Sanctum Petrum anno 1453 quarto idus Julii pontificatus anno septimo... Ut votum per quondam Nicolaum patrem tuum, dum vixit, factum adimpleatur. » Append. n. 2, pag. 27.

(55) Vide *Historiæ Lauretanæ* lib. 1, capit. 1,

sed eæ epistolæ, quas *Brevia* appellant. Sed fidem narrationi huic prorsus adimit temporum distantia. Frangipanes ille tuus, Montane piissime, qui dum Nazarena ædes Tersactum appulit, *pro-rex* erat, et *princeps*, anno fere 1293, aut alio illi proximo mortuus creditur: neque enim id exsequi potuit, quod mente conceperat; illius tamen filius Martinus dicitur, quem anno 1453 alloquitur pontifex Nicolaus V (54). Felicia illa sæcula fuerint oportet, quibus anno 1453 vivebat filius hominis, qui anno 1293, aut altero illi proximo decesserat. Neque vero *patris* nomine Tritavus, aut alter e majoribus Martini intelligi potest, cum id a stylo curiæ Romanæ abhorreat, atque adeo a communi vulgataque consuetudine. *Majores* enim appellare solemus; *prædecessores* etiam appellare solent scriptores pontificii eos, qui in familia, vel dignitate, aut gradu aliquo nos antecesserunt, minime vero *patres*. Quamobrem ex hoc uno monumento [veluti ex ungue dignoscitur leo] quanto in pretio habenda sunt quæ narrat Pasconius, et quanto jure ac merito iis fudit Montanus, dignoscimus. Illud tamen non prætereat, volo, lector, pleraque eorum, quæ de Frangipanio narrat Montanus a diligentissimo Tursellino fuisse omissa (55), neque *pro-regem* ab eo describi Nicolaum Frangipanium, sed *prætorem* tantummodo; ab eo quoque moneri nos simillimam priori, et ab angelis in Picenum deductæ ædi ab eodem Frangipanio fuisse erectam (56): quod præterit Montanus.

7. Sed reliqua ex Tersacto desumpta monumenta expendamus. Urbanum V, dum Romam se conferret, Lauretanam ædem invisisse, fateri recusant, qui monumenta eorum temporum consuluere. Etenim, inquit, nullum vestigium hujusce itineris, seu peregrinationis ab Urbano V ad Lauretanam ædem institutæ superest, tametsi historiæ eorum temporum magno studio conscriptæ supersint. Nul- lum monumentum ejusdem peregrinationis proferre possumus, sive ex Lauretanis, sive ex aliis quibuslibet archiviis, neque id quisquam innuit, nisi is recens scriptor, qui Tersactanum archivium citat, ex quo quidem archivio alia proferunt, quæ cum veteribus annalibus minime conveniunt. Sane vir probus et diligens coegit me, ut primam Urbani Vitam in earum numero, quæ a Baluzio editæ sunt,

2, 3, et 4.

(56) « Porro daturum se operam, ut ademptum divini muneris fructum aliqua ratione revocet, tantique boni desiderium leniat. Quippe in ipsis sanctissimi sacelli vestigiis consimilem ædem B. Virginis excitaturum, quæ simul posteris tantæ rei monumentum foret, simul ipsis tam gravis damni solatium... Nec prætoris dicta magnificentiora factis fuere. Paucis annis, ipsius ære, sumptuque nova ædes Deiparæ dicta in iisdem stetit vestigiis. Templum insuper ædi circumdatum est opere, cultuque magnifico. Quod hodie exstat, haud clarius Frangipaniorem munificentiae, quam tanti miraculi monumentum. » (*Hist. Laur. lib. 1, cap. 5*.)

quæque in magna apud eruditos existimatione est, accurate pervolverem, eaque diligentissime perlecta conspicerem, num vir prudens Tersactensibus scriptoribus assentiri queat. Avenione creatur Urbanus V, atque in ea urbe per aliquod tempus moram trahit (57), meditatur Romam pergere, et ea de re quod decreverat, prodit (58); ad montem Pessulanum se deducit (59). Avenione discedit Romam profecturus (60) et Massiliæ se mari committit (61), feliciter Cornetum appellit (62). A Corneto Viterbium se confert (63), a Viterbio Romam (64), in qua urbe diu moram trahit (65). In monte Flasconis [id est Faliscorum] ordinat duos cardinales presbyteros, qui antea erant diaconi (66), Viterbii imperatorem excipit (67). Romæ degens canoni sanctorum annumerat sanctum Alziarium (68). Romæ pariter degens Joannem Palæologum Græcorum imperatorem excipit (69). Deinceps Viterbii degit (70), tum in monte Flasconis (id est, Faliscorum), a quo Viterbium proficiscitur (71); meditatur reditum Avenionem, quod postquam in monte Flasconis nonnihil immoratus fuerat, Corneto exsequitur, ibidem navem ascensus (72): postquam autem in Gallias pervenit, proxime post mortuus est (73).

8. Id ipsum occurrit in aliis tribus subsequentibus Urbani V Vitis a Baluzio editis quas diligenter pervolvi, adeo ut apertissime constet, neque se contulisse sanctum hunc pontificem ad Lauretanam ædem, neque de hujusmodi peregrinatione cogitasse.

9. Quanquam si hoc darem, nihil proficerent ii, qui hoc monumentorum genere innituntur: jam enim dixi, ante sæculum xiii, et sæculo ipso xiv celebrem fuisse Lauretanam ædem, sed nondum iis temporibus famam invaluisse, quæ sæculo xv invaluit, scilicet eam ipsam esse, quam Nazareth incoluit Virgo, et in qua cœlestem incarnationis nuntium accepit, atque id est, de quo disceptamus, non aliud quidpiam. Sed, ut ad monumenta Tersactana revertamur, fuisse ab Urbano V Tersactum missam S. Virginis imaginem S. Lucæ manu efformatam, si etiam vis, dabo, dummodo hujus rei probabilia monumenta proferantur, et iis certe probabiliora, quæ Tersactense subministrat archivium. Cæterum iis temporibus Fratres Minores de Observantia nuncupati, aut omnino ignoti, aut certe non admodum noti erant. Utcunque sit, id

(57) *Vid.* pag. seu colum. 303 tom. I *Vit. PP. Aven.* edit. Baluz.

(58) Pag. 373: « Per idem etiam tempus, » etc.

(59) 374: « Postea vero, » etc.

(60) 376: « Eodem anno, » etc.

(61) Pag. 377: « Die vero vicesima . . . intravit mare, » etc.

(62) *Ibid.*: « Pervenit feliciter ad portum, seu plagiam Corneti. »

(63) Pag. 378: « Ab inde autem recedens . . . intravit Viterbium. »

(64) Pag. 380: « Qui Papa de Viterbio recedens, »

(65) *Ibid.* et deinceps.

(66) Pag. 384: « Eodem anno, » etc.

(67) *Ibid.*: « Eodem anno de mense Octobri.

vehementer a Pasconio exposcimus, de quo lis est, ut scilicet ostendat, hanc S. Virginis imaginem ab Urbano V ad Tersactenses fuisse missam, ut « tam præstanti dono dolorem ex Nazarenæ domus abscessu conceptum leniret. »

10. Rhythmus qui ad confirmandam sacræ ædis ad Tersactenses translationem adducitur, non ita elegans sane est, ut ad veterum imitationem ab aliquo pio viro subsequentibus tertium decimum sæculis, efformari non potuerit. Novimus ad imitationem Responsorii in honorem S. Antonii Patavini sæculo fortasse xiii elaborati, fuisse a Patribus Minoribus Observantibus editum responsorium, sancti Paschalis Baylon laudes continens: a Patribus quoque Minimis haud absimile responsorium compositum fuisse, ad celebrandas virtutes sancti Francisci de Paula, et describenda prodigia ab eo peracta: et nostris fere temporibus epitaphium positum est Alberto de Turricellis, duobus versibus rhythmicis constans, his scilicet (74):

*Hic jacet Albertus prudens in jure repertus
De Turricellis: parcere, Christe, velis.*

11. Quibus positis statim vides, quam leve sit argumentum deductum ex eo, quod ex rhythmis, seu versibus rhythmicis constet hymnus ille, quem Patres Observantes in sacra Tersactensi æde Virginis Mariæ concinunt.

12. Quod ex Raphaele Riera desumitur, illud tantum evincit, quod facile damus, persuasum fuisse scilicet sæculo xvi (quo sæculo in Lauretana æde degebat Riera) Illyriis, aliquando apud ipsos Lauretanam ædem constitisse: qua persuasione posita, mirum non est, si lacrymis et singultibus optarint, ut ad eorum provincias regrederetur. Id, quod incompertum est adhuc, hoc est [et id utinam ostendissent Riera et Montanus]: num validis firmisque monumentis ea persuasio innixa sit, an non. Id tantum negant critici, non aliud quidpiam: quod enim moneat Riera, prope Lauretanam ædem constitisse jamdiu Illyrios, pietatis scilicet, et devotionis ergo, vel aliam habuit fortasse causam [videmus enim Germanos pauperes, pauperes quoque Gallos et Illyrios facile consistere, si possunt, in nostris regionibus], vel non ita priscum id est, ut antiquam traditionem statuere possit. Sane Tersactensia, et affinia alia monumenta non multo sunt apud eruditos in pretio. Ne vero id temere locutus

(68) *Ibid.* 385: « Anno Domini.

(69) Pag. 388: « Anno etiam prænominato. »

(70) *Ibid.*: « Per idem tempus. . . Ante Viterpium ibidem existente. »

(71) Pag. 390: « Adveniente insuper æstivo . . . recedens de urbe, vadensque ad montem Flasconis, declinavit Viterbium. »

(72) Pag. 391: « Eodem anno . . . dicto autem Domino. idem Urbanus Papa iter suum arripiens, mare intravit in Corneto. »

(73) Pag. 398: « Postquam autem rediit de partibus Italiæ . . . satis cito magna infirmitas ipsum arripuit, » etc.

(74) In clauastro S. Dominici Bonon.

existimer, audi quid Brietius ex inelyta societate Jesu valde probabilis scriptor in *Annalibus* tradat : « Hoc anno [1291] pie creditur B. Virginis Nazarethana domus ex Palæstina in collem inter Tersactum et Flumen, oppida Dalmatiæ, esse translata angelorum manibus. Quod mirum est a nullo ævi hujus scriptore commemoratum; et citantur duntaxat Acta quædam Illyriorum, quæ certam apud omnes fidem non faciant; addunt etiam quoddam Hodæporicon pii viri, qui eam se postea vidisse asserit [apud Henricum Canisium], et Syrorum epistolam, qua queruntur postea locorum desolationem circa sanctam hanc domum in Palestina: denique etiamnum hodie peregrinis in Syria saltem pars domus hujus ostenditur, ut multi testantur. Unde enata est inter eruditos controversia, quam non est hujus laboris nostri multis de causis dirimere. » An monumentis a Pasconio, aliisque affinis scriptoribus fides, qui hæc tradere minime dubitat?

CAPUT XI.

Quas habeat vires ad translationem, de qua agimus, vindicandam, ea, quam appellant « præstantissimorum virorum conspirationem et consensionem. »

1. Transeamus nunc ad alteram probationum partem, eam scilicet, quam piissimus Montanus, aliique vulgatissimæ et fundatissimæ opinionis vindices appellant præstantissimorum virorum conspirationem et consensionem. Utinam porro id consisteret, quod idem Montanus optat! tum enim nullus superesset dubitandi locus. Quis enim, nisi forte desipiat, præstantissimorum virorum conspirationi et consensioni obsistere audeat? At id fateri renuunt ii, quos vulgatissimo vocabulo criticos appellamus, curiosiores appellavit Spondanus, eruditus vero accensere non veretur Brietius (75).

2. Atque in initio ipso nos monent monumenta ea omnia, quæ cap. 6 allata sunt, subesse probabilibus explicationibus, non eisdem quidem omnia, sed certe alteri earum, adeo ut nullum indissolubile sit. Quod ut ostendant, revocant ad certas classes veterum testimonia, quæ ad comprobendam translationem, de qua agimus, adducta sunt. Prima classis ea continet, in quibus docemur, firmissima esse argumenta, quibus hujusmodi opinio innititur, cujus modi sunt revelatio viris probis facta, relatio virorum fide dignorum, miracula, aliæque argumenta, quæ Torsellinus, Roestius, aliique translationis, de qua agimus, historici, et vindices proferunt: adeo vero hujusmodi argumenta esse valida, ut non sint attendendæ difficultates, quibus opinio hæc obnoxia est, sed firmiter eidem opinioni, seu potius persuasioni adhærendum esse, contemptis, ut diximus, difficultatibus, quibus ea impeditur. Si quis Guidonis Grandi, Gravesonii, aliorumque

etiam, allata verba expenderit, manifesto videbit illorum monita eo respicere, quo respicit Spondanus, numero 28 allegatus, hæc tradens: « Ut non sit, quod amplius in examinandis, aut enucleandis difficultatibus, quæ sive a sectariis, sive a curiosioribus nostris etiamnum objici solent, insistamus: cum omnino majoris sit ponderis apud nos in rebus sacris auctoritas receptæ alicujus sententiæ, quam aliquibus circumstantiis dubiæ, quam elegantiorum quorumque ingeniorum subtilitates, quæ magis sunt convellendæ, » etc.

3. Altera testimoniorum classis ex priore derivata, quam pariter idem Spondanus proponit, nos monet, rejiciendum esse lectorem ad vetustos ejusdem translationis vindices, Tursellinum, Canisium, Roestium, aliosque probatissimos scriptores, qui hæc omnia accuratissime descripserunt, et ab obicibus tutati sunt. Baronius, Baillet, Natalis Alexander jam allegati, aliique etiam hoc iniere consilium, ut translationem, de qua agimus, proponerent et vindicarent.

4. Tertia classis, minime exponenda esse indicat monumenta, quibus narratio hæc innititur, sed vulgatissimam famam sequendam, quæ translationem, de qua agimus, veluti rem exploratissimam et competentissimam proponit et exhibet. Plerique eorum, ex quibus descriptionem Terræ sanctæ habuimus, et hujus modi translationem asserunt, si paulo diligentius eorum monita expenderit, ad classem hanc facile pertinent.

5. Quarta classis ea testimonia comprehendit, quæ putantur quidem ad id, quod agimus, comprobandum esse apta, et ideo afferuntur; sed revera si probe expendantur, ineptissima esse agnoscuntur. Dantis locus in hac classe principem locum habet; alio enim Dantis monita respiciunt, ac censent pissimus Montanus, aliique, si qui sunt, qui in hac questione in rem suam Dantem allegent. Ad hanc classem etiam pertinent, qui Lauretanam ædem ante annum 1440, aut certe affinia tempora peregrinis visitatam, donis affectam, votis decoratam et laudibus celebratam fuisse ostendunt: etenim nemo unus ex his scriptoribus assertur, qui expresse doceat id, de quo ambigimus, Nazarenam scilicet ædem fuisse in Illyrium primum, tum in Recintensem agrum translatam: ii quoque scriptores huc pertinent, qui dubitanter, et veluti hæsitantes, accipitesque, et, ut cum scholasticis loquar, cum trepidatione docent, ædem, de qua agimus, Nazarenam fuisse: intermiscunt enim narrationibus suis has phrases: ut creditur; ut pie creditur; ut fama est; si vera fama est; ut fertur; et affines alias, quibus laud obscure indicatur, non esse hisce scriptoribus persuasum, verum id esse, quod de hujusce sacræ ædis translatione dicitur: ii etiam, qui rem quidem, uti a Recintensibus narratur, tradunt, sed ab ea approbanda absti-

(75) Ad an. 1291, ad quem annum agit de sacræ hujus ædis translatione in Illyrium: « Unde enata

est inter eruditos controversia, » etc. Idem fere repetit ad an. 1294.

nent : ii pariter, qui in Italiam translata eam sacram ædem affirmant, quam incoluerat Joseph, adlentes in eo loco, in qua Virginem adierat angelus incarnationis nuntius, columnas quasdam erectas esse, cum ædes ipsa destructa sit, et funditus eversa. Id sane tradunt verba P. Stephani Mondegazza, et equitis Zuallardi, quos tamen piissimus Montanus veluti hujus causæ patronos allegat. Vide num. 45. Pertinent huc ii omnes, qui ante Pauli II tempora scripsere ; pertinent poetæ, e quorum numero tres retulimus ; pertinent denique ii, qui vulgatam quidem de sacra hac æde narrationem exhibent, sed paulo post, se ab illa excipienda alienissimos ostendunt. Brietius sane in classe hac constituendus est. Consule istius scriptoris monita num. 11, cap. 10, adducta, quibus hæc adjice, quæ ad ann. 1294 tradit : « Hoc anno domus B. Virginis Nazarethana ex Illyrico in agrum Recinetensem translata fertur iv Idibus Decem. in silvam, quæ erat divitis viduæ Lauretæ, et paucis post mensibus in locum tutiorem translata (ob grassatores peregrinis insultantes), et in agrum duorum fratrum : inter quos tamen cum esset exorta de donariis controversia, divinitus transiit in hunc locum, ubi hodie visitur et colitur magno peregrinorum concursu. Plerique in ea pietatem se singularem sentire aiunt, quam tamen cardinalis sanctissimus Earonius, eique comes P. Jacobus Sirmondus societatis Jesu non sunt experti. Verum tum observavit cardinalis, eam esse confectam ex iisdem lapidibus, quibus regionis hujus cæteræ domus conflatae sunt. Quæ tamen, aliaque ab eruditissimis objici solita, minuere hujus sancti loci religionem non debent : et in hac causa multorum pietas, paucorum doctrinæ, ac criticæ cedere debet. »

6. At si priorum scriptorum verba perpendimus, causæ, in cujus patrocinium adducuntur, parum revera favent. Rectus, ac prudens iudex, qualem decet lectorem Christianum esse, cuncta expendere debet, audireque non modo patrocinantis, ac vindicis argumenta, verum etiam adversantis, et obstitentis querelas, ac monita : tum vero decernere, ac seligere quod rectius duxerit. *Omnia probate, quod bonum est, tenete.* (I Thess. v, 21.)

7. Idem fere dic de eorum monitis, qui lectorem ad Canisium, ad Torsellinum, ad Roestium, et horum similes scriptores allegant. Supplere illi *idiotæ* locum lectores jubent, cum magistri esse possent, et aliorum monitis, et veluti super eorum benedictionem temere adhærentes dicere : *Amen* (76). An non merito hujusmodi exemplum probabiles theologo sequi renuunt? Quippe qui jubentur Deo ipsi deferre rationabile obsequium (Rom. xii, 1), ideoque nosse momenta, propter quæ assensum aut præbeant, aut præbere recusant; eamque ob causam investigare et expendere argumenta, quibus

ad asserendam eam, de qua agimus, translationem inducimur : quæ si firma agnoverimus, Canisio et Torsellino obsequemur [nam Roestius tantummodo translationem hanc vindicat adversus Berneggerum impudentem magis, quam ingeniosum, ac validum adversarium]; si imbecillia ac debilia, Brietii et Calmeti exempla sequemur, et nostras dubitationes, utique probabiles interponemus. Solutio hæc adhiberi commode potest iis scriptoribus, quos ad tertiam classem rejecimus : adhiberi etiam commode potest iis scriptoribus, qui vulgatam famam sequentes, rem, ut traditur, narrant, sed sententiam suam non interponunt, veriti fortasse vulgi iudicium, aut metuentes, ne Italorum pietati obsisterent : quod procul dubio Baillet cavet.

8. Scriptores, quos in iv classe primo loco stabilivimus, multo minus apti sunt ad id quod agimus asserendum, vindicandumque. Ad causam, quam sustinent, minime esse idoneum Dantis locum, deinceps accurate et copiose videbimus ; exposcit enim locus ille non modicam operam. Ii vero scriptores, qui ante Pauli II tempora post Dantem adducuntur (qui tamen Paulus dubitanter loquitur, et ad veterum scriptorum monumenta valde dubia lectorem rejicit), temere adducuntur (77); quamquam enim Lauretanæ ædis mentionem faciant, eamque commendent et celebrent, minime tamen id, de quo contendimus, comprobant : Lauretanam scilicet ædem, eam ipsam fuisse, quam Nazarethæ degens incoluerat Virgo, quæque deinceps in Illyrium primum, tum in Recinetensem agrum translata fuerit. Aliunde enim constat, in Recinensi agro constructam fuisse Virginis ædem, eamque in loco, qui Lauretum appellaretur, ideoque ea encomia, quibus Lauretana ædes extollitur, honoresque illi delatos consultius dicimus ad eam ædem respexisse, quam in Lauretano agro anno 1193 monachis S. Crucis Avellanæ dono episcopus Human. dedit. Vide quæ, n. 5, cap. 3, diximus, quibus ea adjice, quæ in margine, num. 8, cap. 9 adnot., attulimus ; tum hæc denique : Innocentius II monachis Avellanis « confirmavit in episcopatu Humaneto ecclesiam S. M. de Recaneto (quæque ea esse creditur, quæ erat posita in fundo Rasenano qui Antiniano vocatur) cum aliis ecclesiis, earumque pertinentiis (78). » Quibus verbis eam, quam dicimus, ædem apertissime significare videtur : id etiam indicantibus vocibus illis, *qui Antiniano vocatur* : id enim locum dedisse videtur famæ, qua docemur, in agro fratrum de Antiquis primum consedis ædem Lauretanam [eamdem scilicet, quam Nazarenam dici etiam jubent].

9. Ii vero scriptores, qui dubitanter, et veluti hæsitantes, et ancipites, et cum trepidatione quadam, interdum etiam non modica, id tradunt, quod

(76) Qui supplet locum idiotæ, quomodo dicit : *Amen*, super tuam benedictionem? (I Cor. xiv, 16.)

(77) « Sicut fide dignorum habet assertio, ipsius Virginis gloriosæ domus, et imago, angelico comi-

tatu, etc. » (Montan. n. 20, pag. 16.)

(78) Tom. III *Annal. Camal.* Append. pag. 382. Recole dicta n. 5, cap. 3.

de translatione, de qua contendimus, tradunt, haud recte afferuntur : res enim adeo inusitata, et veteribus omnibus sæculis inaudita ut aliis proponatur ad credendum, firmissime tenenda est, et fortiter asserenda, vindicandaque. Idem dic de iis, qui rem quidem narrant, sed ab ea approbanda, inculcandaque cavent.

10. Ii porro, qui in Italiam translatae sunt ædem, quam incolerat Joseph, adjicientes locum, in quo Virgo angelicum nuntium accepit, columna in eo erecta fuisse designatum, palam ostendunt, non eam ædem, in qua Virgo angelicum nuntium accepit, fuisse translata, sed destructam, ever-sanque, ideoque, ne illius memoria periret, erecta columna, veluti firmissimo monumento illius locum fuisse designatum : ne vero viderentur obsistere communi Italarum opinioni, quæ Virginis ædem in Recinitensem agrum deductam affirmat, Virginis ædi Josephi ædem substituere ; quam tamen diversam ab æde, in qua Virgo angelicum nuntium accepit, manifesto assequimur ex iis, quæ Adamannus, seu, si vis, Arculphus, et deinceps Beda docent.

11. Poetas vero, quos retulimus, parum idoneos esse ad id, de quo disserimus, testificandum, ex eo discimus, quod Trissinus, et Nolfi non ex eo sunt poetarum genere, qui metro historias sacras narrant, veluti est Paulinus Nolanus et Prudentius, aliique vetusti Christiani poetæ, sed ex eo genere, quod fabulas insectatur. Archius vero dubitanter loquitur, quod jam diximus.

12. Contemnas autem eos omnes scriptores volo, qui Pauli II tempora subsequuti sunt. Distant hi nempe centum quinquaginta saltem annis, plerique etiam duobus, aut tribus sæculis, nonnulli etiam quatuor fere sæculis, ab iis temporibus, quibus hæc duæ, de quibus agimus, translationes, factæ esse dicuntur : prior scilicet in Illyrium anno 1291, altera vero in Recinitensem agrum, tum in varia ejusdem Recinitensis agri loca, anno 1294, et subsequentibus duobus. Jubent porro criticorum canones omnes, ne iis scriptoribus fidem præstemus, qui post interpositum sæculi spatium primo aliquid narrant, quod inusitatum prorsus est, mirabile atque inauditum. Quid porro mirabilius est his, de quibus agimus, translationibus, quarum nullum in tota antiquitate simile exemplum occurrat ? Robur addit solutioni huic ex silentio Dantis, Petrarchæ, Villani, sancti Antonini, aliorumque celeberrimorum sæculi xiv et dimidii fere xv scriptorum, quod cum deinceps sit inculcandum, ab eo hic fusius exponendo supersedemus.

13. Quis porro vulgatæ narrationi fautoribus accensebit eos, quos postremo loco descripsimus?

(79) « Cum enim non instituto aliquo, aut more, aut lege sit opinio constituta, maneatque ad unum omnium firma consensio : intelligi necesse est, esse deos, quoniam insitas eorum, vel potius innatas cognitiones habemus. De quo autem omnium natura consentit, id verum esse, necesse est. Esse igitur deos confitendum est. Quod quoniam

Nonne ii eamdem narrationem irridere videntur, despicereque, dum argumenta perquirunt, quibus eam evertant, rejiciantque? Si quis sane Brietii verba jam allegata expendat, manifesto assequetur ab eadem narratione excipienda, lectorique persuadenda alienissimum esse Brietium ; Brietium tamen non pauci ad vulgatam opinionem stabilendam adducunt.

14. His positis, nemo non videt, immerito gloriari piæ sententiæ fautores, quasi adduxerint in rem suam scriptorum omnium consensionem, ideoque in rem etiam suam traducant Ciceronis, seu, si vis, Vellei monium : « De quo autem omnium natura consensit, id verum esse necesse est. » Quanquam etiam aliunde hic Tullii locus inepte adducitur. Nimirum eam consensionem indicat Velleius, quæ naturæ ductu, seu instinctu obtinetur, quæque veluti insita nobis est (79). An id de translatione, quam dicimus, affirmet quispiam?

15. At quanquam altera, ut diximus, superiorum explicationum cuncta dissolvantur, quæ ex præstantissimorum virorum testificationibus desumuntur, et cap. 6 expositæ sunt, non recuso tamen easdem testificationes sigillatim expendere. Paulus II ad virorum fide dignorum attestationem (80) nos allegat. Si itaque hæc nutet, pontificis monita nos non cogunt, ut iis assentiamur. Num vero ea attestatio nutet, ea quæ superioribus capitibus tradidimus, quæque deinceps trademus, videntur ostendere. Julius porro II dubitanter loquitur : « Ut pie creditur, » etc.

16. Neque nos cogunt Leonis X verba ; provocat enim is quoque « ad miracula, ad omnium consensum, ad famam, et ad devotorum frequentiam. » At tametsi fateamur plurima in ea sacra æde miracula fieri (81), omnium tamen consensum non ita explicamus, ut multorum consensus id tradat, quod Lauretani affirmant ; sed ita, ut de ea re dubitaverint alii. Dubitare sane visus est de ea translatione Clemens VII, qui Leonem X subsequutus est, utque dubitationem amoveret, dimensiones Lauretanæ domus cum dimensionibus fundamentorum Nazarenæ ædis comparari jussit : quæ quidem comparatio quanti æstimanda sit, crebro diximus.

17. Cum jussit Sixtus V dici in ea æde : *Hic Verbum caro factum est*, cum alii pontifices ejusdem ædis foribus ac parietibus eadem verba sculpti præcepere, aut valde probabilem sententiam secuti sunt [quod nisi impudenter et temere negari non potest], vel ad eum modum illorum verba accipe, uti accipimus verba sacerdotis in die Cœnæ Domini consecrantis, hisque

fere constat inter omnes non philosophos solum, sed etiam indoctos : fateamur constare illud etiam, hanc nos habere, sive anticipationem, ut ante dixi, sive prænotionem deorum. »

(80) « Sicut fide dignorum habet assertio. »

(81) Vide n. 25, cap. 3.

utentis verbis : *Qui pridie, quam patere'tur* [id est, *hodie*], *accepit panem*, etc.; uti accipinus celeberrima verba canonis in missis quotidianis : *Qui* [Christus] *pridie quam pateretur, simili modo postquam cœnatum est, accipiens et hunc præclarum calicem in sanctas ac venerabiles manus suas*, etc.; uti pariter accipimus verba sacerdotis Bononiæ celebrantis missam translationis hujus, de qua disserimus, sacræ ædis; etenim hæc ait (82) : *Accipe, quæsumus, Domine, munera in hac sacra domo dignanter oblata*. Sicut enim reditus anniversarius memoriæ Cœnæ Domini, in qua Christus instituit sacramentum corporis et sanguinis sui satis est, ut cum veritate dicamus : *Qui pridie quam pateretur* [id est, *hodie*]; sicut etiam dicimus : *Simili modo.... accipiens et hunc præclarum calicem* [id est, calicem hunc, qui est figura et imago præclari illius calicis, in quo vinum in suum sanguinem Christus vertit]; sicut etiam celebratio translationis hujus, de qua disserimus, sacræ ædis satis est, ut quamvis procul ab ea positi simus, cum veritate dicamus : *Munera in hac sacra domo dignanter oblata*: quis vetat, ne pariter censeamus, omnimodam similitudinem sacræ hujus ædis cum Nazarena æde [quæ quidem similitudo efficit, ut eandem cum Nazarena Lauretanam ædem esse dicamus], ne, inquam, censeamus omnimodam hanc similitudinem ab Ecclesia approbatam, satis esse, ut cum laude ac veritate dicamus, cum in Lauretana æde consistimus : *Hic Verbum caro factum est?* atque id quidem alacrius, firmiterque dicemus, si partem veterum lapidum Nazarenæ ædis adhuc in Lauretana persistere arbitremur. Cæterum quantum Romanum Breviarium habeat auctoritatis, te docebit præclariss. Benedictus XIV, *De canon.* lib. iv, part. ii, cap. 13, n. 7 et 8; Papebrochius, alique præstantissimi Bollandi consecratores in iis locis, quos facile præbet grande volumen, quod inscribitur *Acta Bollandiana vindicata*, cujus locos per paginas indico; pag. scilicet 284 num. 113, et subseq.; pag. 293, n. 9; pag. 334, n. 26, et subseq.; pag. 900, col. 1, et seqq.; pag. 955, n. 48, et seqq. De missalibus vero agitur, pag. 591, n. 18.

18. A Romanis pontificibus ad alios præstantes viros descendamus oportet. Verba Dantis, seu potius Petri Damiani, referente Dante, alio spectant, quam spectare putent clar. Montanus, lique, quos ipse allegat. Atque in primis lectorem monitum volo, tres eos Dantis versiculos, quos allegat piiss. Montanus, non eodem modo descriptos haberi tum in manu exaratis codicibus, tum in libris typis editis. Ut a prioribus exordium ducam, tres celebratissimi operis, quod dicimus, a Dante compositi bibliotheca Instituti Scientiarum

liberalitate eximii pontificis Benedicti XIV dono datos codices possidet, quorum lectiones varias a viro diligenti exscriptas exhibeo :

Primus :

*In quel loco fu io Pietro Damiano,
Et Pietro peccatore fu ne la casa
Di nostra Donna in su lito Adriano*

Alter similiter :

*In quel loco fu io Pietro Damiano,
Et Pietro peccator fu nella casa
Di nostra Donna in sul lito Adriano.*

Tertius denique :

*In quel lito fu io Pietro Damiano,
E Pietro peccator fu nella casa:
Di nostra Donna in su lito Adriano.*

Et lectionem hanc, nisi me viri diligentes et probe fefellerunt, exhibent codices alii valde laudati.

19. At secundus versiculus nonnihil aliter in aliis codicibus conscriptus est, ad hunc scilicet modum :

E Pietro peccator fui nella casa :

et ita legi in valde vetusto codice a Dominis de Arnoaldi in nostra hac urbe servato, mihi narratum est : ad hunc enim modum tres versiculos, de quibus agimus, conscriptos fuisse audiui :

*In quello trocho fui Pietro Damiano :
Et Pietro peccator fui nella casa
Di nostra Donna sul lito Adriano.*

Et id ipsum fere habere vetustos codices, mihi traditum est a viris præclaris, quos consului, adeo ut ab iis exsulet Petrus ille *Piscator*, quem prior omnium liber Dantis, quem dicimus, ab Aldo anno 1502 Venetiis editus, et se ad hunc modum habens :

*In quel loco fu io Pier Damiano:
Et Pietro pescator fu ne la casa
Di nostra Donna in sul lito Adriano.*

Quam lectionem quanquam proponat hæc Aldi editio anno 1502 elaborata, præside, uti aiunt, Petro Bembo, repellitur tamen ab academicis Florentinis, ideoque a Cl. Joanne Antonio Vulpio, aliisque, qui nostris temporibus Dantis Comœdiam typis edunt; retinent enim antiquam lectionem, quæ habet *peccator*, et ad hunc modum versiculos hos legi jubent :

*In quel loco fu' io Pier Damiano ;
E Pietro peccator fui nella casa
Di nostra Donna, in sul lito Adriano.*

Neque id immerito : docet enim cl. Joan. Antonius Vulpus (83), convenire in vocem hanc [*peccator*] omnes fere codices. Quibus positis, vides non esse locum interpretationi, quam piissimus Montanus adductis Dantis versiculis adhibet.

20. Novi equidem in scopulum minime contemnendum incidere lectionem quam academici

(82) In Secretis precibus Præfationi præpositis.

(83) *La divina Comedia* di Dante, in Padova 1727, presso Giuseppe Comino, tom. I, tavola delle au-

torità de' testi, pag. 507, 8, test. (de hoc loco agit : vide pag. 402.) quasi tutti (i codici) e alcuni stampati.

Florentini proponunt, excipiuntque claris. Vulpius, et Pompeius Venturi ex inclyta societate Jesu : quæ quidem lectio sic se habet :

*E Pietro peccator fui nella casa
Di nostra Donna in sul lito Adriano.*

Tum vero, tam vetusti, quam recentiores interpretes sane non pauci explicant hos versiculos, uti explicant clariss. Vulpius et Venturi, quorum prior hæc habet : (84) « S. Pier Damiano prima canonico in S. Maria di Ravenna, poi eremita nella solitudine di Catria, fondatore de' monaci della Colomba, e ultimamente fatto cardinale. » Alter vero (id est, Pompeius Venturi) ad hunc modum explicat : « Essendo ancor secolare poco prima d'andare a farmi monaco, stetti ritirato per lo spazio di 40 giorni in un monistero situato alla spiaggia di Ravenna colla sua chiesa dedicata, come pare, alla Madonna. Vedi Bollandio al 23 di febbrajo nella vita di questo santo, che fu monaco, abate, vescovo e cardinale d'eccellentissimo merito colla chiesa. Non vuol dir dunque, che fu canonico di S. Maria di Ravenna. »

21. Prior porro explicatio paucos consecratos assequitur : neque enim veteres historici, qui vitam et gesta S. Petri Damiani scriptis prodidere, quidquid innuunt, ex quo eruas, eum dedisse nomen canonico ordini in æde S. Mariæ Ravennæ in *Adriano littore* : [in *sul lito Adriano*], ideoque in ea sacra æde, quæ de *Portu* appellari consuevit, quæ paucis passuum millibus a Ravenna distat, et littori Adriatici maris antiquitus finitima erat ; atque id quidem comprobatur pharus, seu turris valde edita, prope eam sacram ædem erecta.

22. Altera vero explicatio, conjectura quidem immititur ; ideoque eam viri probabiles non contemnunt : etenim in Vita sancti Petri Damiani a sancto Joanne Laudensi ejus discipulo conscripta hæc occurrunt (85) : « Abhinc igitur de sua valde pollicitatione sollicitus prius cupit experiri, utrum cellulæ, quem audierat [ex monachis eremi S. Crucis Fontis Avellanæ] laborem perferre sufficeret. Quamdā igitur cellam ingreditur, in qua nimirum quadraginta diebus ad illius eremiticæ sanctionis instar, non sequiter exercetur. Qua scilicet experientia roboratus, nihil jam cœpit eremiti-

(84) Tom. III, Indice II, pag. 107.

(85) Vita hæc a Constantino Cajetano edita est, et operibus S. Petri Damiani præposita. Eam habes pag. 1 editionis Venetæ (Parisiensis nomine) an. 1743 elaborate. Sed hæc, quæ allegantur, habes cap. 4, pag. 5, et in Opere Bollandiano ad 23 Feb. pag. 418, tom. III, Feb. cap. 2, n. 15.

(86) Cellam cœnobii S. Mariæ ad littus maris Adriatici (inquit ex Dante Fortunius) lib. V *Histor. Camaldul.* Habes Fortunii verba pag. 25 editionis Venetæ ante allegata. En illa : « Ne autem rem tantam aggredi sine fundamento videretur, ut prudentem, ac sapientem virum decet, periculum ante omnia facere voluit, utrum monasticæ vitæ laborem esset laturus, profectusque ad cœnobium S. Mariæ ad littus maris Adriatici, ut edicit Dantes, exercuit se ibi quadraginta diebus ad eremitici rigoris, simi-

cam illam austeritatem pertimescere, imo toto eam affectu inhiante appetere. » At, num ad littus Adrianum, seu Adriaticum ea cella posita esset et num prope ædificulam sanctæ Mariæ honori erectam ea esset, incompertum est prorsus : et quantum Fortunius in adnotatione a Bollandio allegatus putet, « cellam hanc pertinuisse ad cœnobium S. Mariæ ad littus maris Adriatici (86), » ideoque ad canonicam Portuensem, quam antea diximus, id pariter incompertum est : et cum vita eorum canonicorum multo mitior esset vita quam profitebantur eremitæ S. Crucis Fontis Avellanæ (quod quidem ex eorum Constitutionibus liquet), verentur viri valde laudabiles, ne si cellam ejusdem cœnobii ad incolendum elegisset Petrus Damiani, tum « eremiticam austeritatem pertimescere desiisset. » Substituunt itaque superiori lectioni alteram, quam codices nec contemnendi, nec pauci exhibent, quæ, uti antea dixi, sic se habet :

*Et Pietro peccator fu nella casa
Di nostra Donna in sul lito Adriano.*

Quo constituto, aiunt Petrum celeberrimæ congregationis Clericorum, seu Canonicorum regularium, quæ a loco, in quo instituta est, *Portuensis* est appellata, de qua multa fuse, doctèque Pennotus [in *Historia Tripartita Canonicorum regularium* (87)], Constantinus abbas Cajetanus [in Præfat. ad *Constitut. Portuenses*], Ghinius Senensis congregationis nostræ canonicus (88), Bollandus quoque, et Henschenius tradunt (89) ; aiunt, inquam, Petrum hunc peccatorem se palam appellasse ; quod cum etiam faceret Petrus Damiani illius pene æqualis, hic se peccatorem monachum, prior vero, quem dixi, Petrus [quem non pauci ex nobilissima Honestorum familia derivatum affirmant] Petrum peccatorem clericum sese dicebat, et ex ea appellatione, nisi fallimur, provenit, ut in Epitaphio illius sepulcro apposito Peccator diceretur.

*Hic situs est Petrus Peccans cognomine dictus.
Cui dedit hanc aulam meritum condere Christus.
Anno milleno centeno debita solvit* (90).

Is porro, in æde Virginis in Adriano, seu Adriatico littore fuit :

*• • • • • fu nella casa
Di nostra Donna in sul lito Adriano;*

litudinem, roboratusque multum, subinde clam parentibus, et notis, ad eremum Avellanam commigravit. »

(87) Lib. II, cap. 47, n. 2. etc.

(88) *Sanctorum canonicorum Natales ad 29 Martii diem* : « Memoria Ven. Petri abbatis, qui Ravennæ nobili genere natus, ex humilitate Peccator appellari voluit. Hic ex voto B. V. Mariæ ex naufragio evasus, cœnobium Portuense ædificavit, ubi canonicos regulares instituit, quibus constitutiones a Pascale papa II confirmatas dedit observandas, et ipse cum eisdem sacerdos, et abbas observavit ; senex tandem obiit hac die, anno Domini 1119, et ibidem sepultus jacet. »

(89) In Commentario prævio ad Vitam S. Petri Damiani, § 3, n. 19, pag. 410, tom. III Feb.

(90) IV Kalend. Aprilis.

diximus enim, et recte diximus, ædem illam, quam incoluit Petrus iste, Virgini sanctissimæ fuisse dicatam, et in Adriano, seu Adriatico littore, ad portum scilicet Ravennatem, haud procul ab ea æde distantem, fuisse constructam; perstat tum vero verborum sensus, nexus et series: declarant enim duos, quorum uterque apostolo Petro cognomen erat, Deo in duobus dissitis locis inservisse: se (Petrum Damianum) in Catria; alterum vero Petrum, quem clericorum legislatorem dixi, in æde Virgini sacra, in Adriano, seu Adriatico littore, ad portum [quod crebro docui] Ravennatem: quamobrem, si quis intra parentheses duos postremos versiculos legat, ad hunc scilicet modum:

(*E Pietro peccator fu nella casa
Dinostira Donna in sul lito Adriano:*)

eos commode, et recte leget. Meminit porro Petrus Damianus Petri congregationis Portuensis institutoris, quique sacram Virgini dicatam in Adriatico littore erectam incoluit, quia in provincia, in qua ortus est Petrus Damianus, celeberrima erat ædes illa, magnamque famam sanctitate sua, et præclaris exemplis, et institutis sibi comparaverat Petrus peccator [is scilicet, qui clericorum, seu canonicorum regularium legislator, se Petrum Peccatorem appellabat, eoque nomine apud vulgus notissimus erat]. Postremam hanc interpretationem cum alii præclari viri proponant, proponit in primis Constantinus abbas Cajetanus in Præfatione, quam præponit Constitutionibus Portuensibus, in Appendice tom. IV Oper. sancti Petri Damiani: proponit quoque Rubeus (*Histor. Raven.* lib. v), ab eodem Constantino abb. Cajetano allegatus, cujus hæc monita sunt: « Dum enim (Dantes) Petrum Damianiloquentem inducit, se Petrum Damiani fuisse, inquit, in Catrianaque solitudine vixisse: Petrum autem peccatorem in divæ Mariæ Virginis ad litus Adrianum commoratum. » Proponit quoque Petrus Marionus U. J. D. rerum multiplicium eruditione insignis, ab eodem abbate Constantino Cajetano pariter allegatus; sic enim Dantis versiculos Latinitate donatos exhibet:

*Angulus hinc oritur, cui nomen Catria, sub quo
Surgit adorando superum domus apta parenti,
Desertas inter cælo gratissima rupes.*

*Illic Petrus ego Damiani tempora duxi:
At Petrus falso Peccator nomine dictus,
Virginis Hadriacum prope litus vixit in æde.*

Vide etiam, obsecro, reliqua, quæ in eadem præfatione tradit crebro memoratus Constantinus abbas Cajetanus. Quænam ex duabus his postremis explanationibus præstet, dijudicabit lector; utraque sane mihi laudabilis visa est et probabilis; utraque etiam Cælestinum V [de quo hic agimus] rejicit, ideoque commode excipi utraque ab iis poterit, quibus hujusmodi probatio valde debilis visa est.

Et quis sane Cælestinum hic indicatum putet, post abdicatum pontificatum, Lauretanam ædem, devotionis causa, invisentem, quandoquidem post abdicatum pontificatum sese Lauretum deferre omnino non potuit? Nimirum post abdicatum pontificatum sese statim ad optatissimam eremum deducere studuit, atque adeo, nisi virorum præclarissimorum auctoritas nos decipit, studuit, quomodo in eum progrediretur locum, qui extra Italiam positus esset, in quo loco omnibus ignotus viveret: ideoque nullo suboriri schismatis suspicio posset. Sed a fuga detractus, et in custodia positus, tandiu in ea detentus est, quandiu vixit.

23. En quæ tradit Platina in Cælestini V Vita: « Tum vero Cælestinus ad privatam vitam se rediens, alterius subrogandi pontificis cardinalibus ex instituto potestatem dat, pontificatus sui mense sexto. Atque ita Benedictus Cajetanus plurimorum consensu pontifex creatus Cælestinum ad eremum abeuntem ex itinere ad se retrahit, eundemque præfecto arcis Fumonis, quæ in Hernicis est, custodiendum tradit. »

24. Eadem edocemur in Vita hujusce sancti pontificis in Propyleo Bollandiano, num. 5, Vitæ sancti Cælestini: « Hic post cessionem fugere voluit, et redire ad eremum sicut prius, sed a Bonifacio comprehensus in fuga, reducitur, et in custodia tenetur cautius. »

25. Atque his quidem, et affinibus aliis historicorum monitis edoctus hæc tradit valde celebris nostra ætate scriptor Sandinus (91): « Deposuit pontificatum . . . postea latuit. . . latitantem perquiri jussit successor ejus Bonifacius VIII, inventumque in arcem Fumonis includi ad periculum schismatis evitandum. » Ex quibus verbis apertissime constat, post cessionem non aliud cogitasse Cælestinum, nisi eremum suam, quo pergere meditabatur, et studuit. Atque id quidem facile obtinisset; neque enim longum a Neapoli, ubi pontificatum deposuit, ad eremum suam est viarum intervallum, nisi Bonifacius schisma inde oriturum metuens in custodia, quam jam dixi, eum quoad vixit retineri jussisset.

26. Id quod tradidimus, approbat præstans historicus Muratorius, cujus Annales consule; approbat quoque accuratissimus abbas Fleury, cujus monita proferre libet (92):

Cependant Boniface veillait avec une attention particulière sur la conduite de Pierre de Mouron son prédécesseur: craignant que l'on n'abusât de sa simplicité pour lui persuader de reprendre la dignité qu'il avait quittée, ou le reconnaître Pape malgré lui, sous prétexte qu'il n'avait pu renoncer, comme en effet quelques-uns le prétendirent. Boniface le traita donc avec humanité, résolu de le mener avec lui à Rome. Il l'avait envoyé devant avec quelques personnes

(91) Vitæ Pontif., in Cælest. V.

(92) Lib. LXXXIX Histor. Eccl. n. 36, pag. 498.

tom. XVIII edit. Paris. (seu potius Venetæ) anno 1741.

pour l'accompagner et l'observer : mais en partant de Naples le premier ou le second jour de janvier, il apprit avec étonnement que Pierre s'était dérobé de nuit à sa compagnie et s'était échappé, suivi seulement d'un jeune religieux de son ordre, voulant retourner à sa cellule près de Sulmone. Boniface, alarmé de cette nouvelle, fit courir après lui, et on le trouva près de Viesti, ville maritime de la Capitanate : car sachant qu'on le cherchait, il avait résolu de passer en Grèce, pour se mettre en sûreté : mais le vent contraire le retint, et il fut reconnu, quoiqu'il se fût déguisé. On l'arrêta par ordre du Pape Boniface et du roi Charles, mais avec un grand respect : car le peuple le regardait toujours comme un saint, coupait des morceaux de son habit, et arrachait du poil de son âne comme des reliques. Quand on l'eut amené à Boniface, il le reçut avec beaucoup d'honnêteté, lui donna de grandes louanges, l'envoya d'abord à Anagni ; et le fit enfin convenir de demeurer au château de Fumone en Campanie.

27. Quod si in re notissima atque exploratissima copiosum me esse vis, eaque proferre vetusta monumenta, ex quibus id, quod dixi, innotescat, tibi pareo, eaque lectori monumenta subjicio, ex quibus constet Petrum Cælestinum Neapoli, ubi pontificatum dimiserat, properasse ad dilectissimam eremum, ex qua ignotus omnibus viveret, et ut quamlibet schismatis formidinem ab Ecclesia subduceret, Græciam contendere in animo habuit : qua occasione a Bonifacio VIII ejus successore detentus est, tum blande susceptus, et deinceps suadente eodem Bonifacio VIII, in castro Fumonis sedem figens, ibique sub custodia detentus piissime obiit. En, quæ num. 13, et 14 operis *De Vita Cælestini V* a Jacobo cardinale S. Georgii ad velum aureum prosa elucubrati exstant (93) : « Extemplo, post hujusmodi Cælestini cessionem die undecima, vigilia scilicet Natalis Domini, quæ labentis tunc millesimi ducentissimi nonagesimi quarti anni ultimo decurrebat die, Bonifacius octavus, tunc Benedictus Cajetanus nomine, Anagnina ortus, profundæ juris utriusque scientiæ, longique in illis exercitii doctæque experientiæ, in Romanæ Ecclesiæ moribus veteranus, cardine etiam insignis, in summum pontificem scrutinio accessioneque eligitur. Qui humane cedentem tractans, eum secum ad Romanas, vel Campaniæ partes ducere tentabat ; cavens ne sibi Ecclesiæ, aliquorum calliditate, periculosum aliquid viro simplici suaderetur : sed tamen sua in tempus frustratur opinione. Nam die festi Circumcisionis ejusve crastino, Neapoli Romam aggressus iter, præmissum, suas celantem vias, Murronem, ejus insciis custodibus, divertissime comperit. His Bonifacius caute anxius, nec cœptum iter proseguere, nec

latitantem, ac si ejus rei nil advertisset (investigare) destituit. Romæ itaque Bonifacius Frigii regnive corona festiva redimitus (eujus solemnitate triumphum, polliciti debitum exsolvens auctor, metro diffusus dare promisit) post aliquid spatii, eundem quondam Cælestinum, ad Græciæ remotas tendentem plagas, ut littoribus Vestis civitatis maris Adriatici inventum forte comperit (quatenus orbis sui, Ecclesiæque discrimina vitaret) solemnioribus a se Siciliæque Carolo Secundo rege transmissis (nuntiis) consentientem, Anagninam meare facit ; blande suscipit, laudemque exhibuit acquiescenti præsulis monitis Castro Fumonis Campaniæ provinciæ morari. Ubi assuetam sicut prius vitam agens eremiticam, nolens laxioribus quibus poterat, uti, anno millesimo ducentesimo nonagesimo sexto, decima quarta Kal. Junii catholice, sancte, religioseque defunctus, terram celo, calamitatem felicitate, mortem vita commutavit ; Ferentini, loco sui ordinis fratrum, reverenter sepultus. »

28. Et alibi (94) :

. Mane volens discedere præsul (95)
Parthenope, petiisse fugam præcedere jussum
Comperit. En senior, titubans discrimina seclî
Et rursum violare specum, sub nocte quietos
Fallit et immersos somno, sociosque labori
Custodesve sui, magnis infractibus actus :
Et secum comitante uno, qui dogmate Patris
Atque animi virtute viget, roburque juventæ
Cinctus erat, celebris tendebat ad ardua cellæ
Sulmonis, remeare putans, solitiisque potiri.
Sic dulces modulata sonos sub carcere docta
Picta avis, invasa jaculis, ubi libera Celo est,
Remigat in caveam : res mira videntibus hæc est.

Interea (96) vigilas noscunt, discursibus apti,
Ad cellam redire virum, clausumque requirunt
Illic : nec licuit tantum comprehendere Patrem.
Seu aberat, seu tectus erat, seu mira paventem
Gratia relavit, veluti devotio fratrum
Certa tenet. Tandem multo defessa labore
Sollicitudo, vagum discit sub litoribus Vestæ (97)
Hunc fore, diffusum pelago : nam sanctorum ille
Murro senex tacitos properabat adire recessus,
Occultasque plagas, Græcamque invisere terram ;
Ut lateat, sibimetque vacet, caveaque, futuris
Schismatibus ne causa foret, tantisque periculis.
Sed mare silvestrem fugiens, celumque perosum,
Ipsiusque Dei parens obtutibus, alium
Ter rejicit, ter fudit humo, ter turbine venti
Dispulit, et siccis navim detrusit arenis.
Qua navis novitate stupent, mirantur, et hærent,
Inspiciuntque Patrem : quis sit, quo tendat, et unde
Digressus, rogant. Quidni ? Miracula terrent,
Et facies veneranda senis, suffultaque barba,
Florida canities, vestis villosa, relucens
Simplicitas indocæ plicis, vulgataque fama
Cedentem latitare Patrem, regisque sonorum
Edictum : quibus exciti condiscere tentant,
Conjiciuntque hunc esse Petrum, clausimque revelant.
Sic fugiens mundum, mundo reducitur. O quam
Mundi crescit honos, laudisque insignia clarent,
Dum redit ad caulam, lactis dum congerit urnam,

(93) Pag. 440, tom. IV Maii Bollandiani, et *Rer. Italic.* tom. III, pag. 613.

(94) Ejusdem Jacobi cardinalis *De gestis a cessione Petri*, etc., lib. I, v. 30 et seqq. pag. 475. Et pag. 757 tom. III *Rer. Italic.*

(95) Bonifacius VIII.

(96) Loc. cit. vers. 50.

(97) Ad hunc versiculum hæc annotatio apponitur ab egregio Daniele Papebrochio : « Vestiam passim alii nominant, uti etiam hodie dicitur : sed affectatione quadam veteris etymologi, quasi a Vesta dea desumpti, videtur auctor Vestam dicere. »

*Pastoremque sequi mavult, ubi dulcia sumpsit
 Pasca, montanis Murro nutritus in herbis,
 Solaturque suo desertis dognate fratres.
 Hic humilem comitans, vallatumque undique turmis,
 Adscitisque aliis clara virtute modestis,
 Quos sublimis apex Bonifacius, atque secundus
 Rex Carolus misere illi, deduxit euntem
 Murronem, grate susceptum, plurima dando,
 Si cuperet : primaque domo formosius apta
 Collocat hunc præsul, blandeque amplexitur alnum,
 Alloquiturque senem placidis sermonibus heros :
 In tantumque pium movet, ut consistere promptus
 Arce velit castri Fumonis (sicque resedit),
 Quæ vehitur celso sublimis ad æthera colle,
 Non facilis gressu, nec bello pervia et armis :
 Sic munita situ est : inibique fluenter (eidem)
 Exhibitis sociisque datis, sed cœlica spirans,
 Parce usus, parceque cibis, morem usque priorem
 Observare studet, memorans in pectore cælum.
 Jamque aderat tempus, quo sors humana senectam
 Expeteret, cœnumpque senex, patriamque manentem
 Advena, contemtor mundi, civesque superni
 Concivem, servumque Deus, sua præmia præstans
 Emerito, gemmis crasso vernantibus auro
 Serta caput cingi. Siccis humoribus ardens
 Febris adest, stimulatque senem, sacrisque potitum
 Exhalare piam cogit ad sidera mentem.
 O felix! Papule decus s;premaque calcans
 Quæque, supergressus vincensque per omnia luxum,
 Ingredieris cœleste solum, terrasque supernis
 Commutans, fineque probas attingere palmam.*

29. Sed aliter, inquis, legi jubet emendatissima Aldi senioris editio, nempe *Piscator* ; aliter quoque eum versiculum intelligendum esse monent ii viri clariss., quos piissimus Montanus allegat.

30. Ut ab his responsionem exordiar, interpretibus a Montano adductis eos oppono interpretes, quos jam adduxi, viros sane præstantes, quos antecunt innumeri veteres interpretes, e quibus nemo, quem ego noverim [consului vero plurimos] Cœlestinum V hic denotatum censet. Quod vero ad verba ipsa Dantis pertinet, vox *piscator* abest a vetustis editionibus, neque probabiles codices eam proponunt. Cur ego eam substitui vis voci *peccator*, quam plurimi, lique præstantes codices, et vetustæ editiones, recentes quoque emendatissimæ exhibent? An putas Aldi editionem anno 1502 elaboratam, cujus tu præconia exaggeras, nævis carere, et erroribus, quos subsequentes editiones substulerint? Falleris, si id putas. Eamdem editionem mihi a viro litteratissimo, et humanissimo Joanne Baptista Blancono commodatam, dum hæc scribo, in manibus habeo, et manifesto, meismet oculis conspicio, non pauca habere illam, quæ emendationem exposcunt. Consistamus in iis ipsis versiculis, quibus Petrum Damianum loquentem inducit Dantes : hæc habet ea, quam dicimus, Aldi editio :

*Tra due liti d'Italia surgon sassi,
 Et non molto distanti a la tua patria,*

(98) Propil. Maj. pag. 493 : « Annis ante Julium (III) sexaginta, primus, quod equidem inveniam, Alexander VI cœpit litteras suas aliquas signare sub annulo Piscatoris. Hunc annulum fixus paulatim usus, et sub Julio III plane sibi constans addixit solis Brevibus. Alexandri exempla exstant apud Waddingum, tom. VIII, necnon in Bullario Lateranensi. Ab illo ergo tempore conveniet bullas, bre-

*Tanto, ch'è torni assai sonan più bassi :
 Et fann' un gibbo, che si chiama Catria ;
 Disott' al quale è consecrato un hermo,
 Che suol esser disposto a sola Latria.*

In quibus versiculis, num recte legatur, *fann' un gibbo* : di sott' al quale, etc., non pauci dubitant : optant enim legi, uti in editione diligentissimorum academicorum Florentinorum, et cl. Joan. Anton. Vulpii, *fanno un gibbo*, e di sotto al quale. Sed certe legendum est in versiculo 108, *tanto che e [seu i] tuoni* : et in versiculo 109, *che si chiama Catria* ; ideoque duo minime ferendi errores hic insunt : quos sic emendat acad. Florentin., et cl. Vulpii editio, vers. 106 :

*Tra duo liti d'Italia surgon sassi,
 E non molto distanti alla tua patria,
 Tanto, che i tuoni assai suonan più bassi :
 E fanno un gibbo, che si chiama Catria,
 Disotto al quale è consecrato un'eremo,
 Che suol' esser disposto a sola latria.*

Quid mirum itaque est, si haud ita multo post, alter error exstet, legendumque sit *peccator*, quamvis in ea editione habeatur *pescator*?

31. Sed fac retinendam esse vocem, *pescator*. An tum vero Petrus Cœlestinus ea denotabitur? Nihil minus; neque enim quisquam Romanorum pontificum ea voce designatus est. Et quamvis in minus celebribus epistolis Romani pontifices utantur annulo, quem *Piscatoris* appellant, id est annulo, in quo exprimitur Petrus retia in mare emittens, aut retrahens, Cœlestini tamen V temporibus hujusmodi annulo [a quo *Piscatores* Romanos pontifices dici posse tu censes] non utebantur. Consule quid clariss. Papebrochius, et Mabillonius in hoc argumento nos docent (98).

32. Sed quem [subdis] Petro cognominis Piscatoris nomine designari putas? Jam dixi, neminem designari eo vocabulo posse, quoniam per errorem vox ea in Dantis Comœdiam illapsa est : sed tamen, ut tibi obsequar, aio, si vox ea te jubente retineatur, multo aptius in ea designari posse Petrum, qui clericorum, seu canonicorum Portuensium institutor fuit, aut certe legislator; etenim is apostolos *hominum piscatores* (*Matth. iv, 9*) imitatus, voce, et exemplo, veluti rete aliquo ad Ecclesiam, aut certe ad illud vitæ genus, quod *religiosum*, et *ecclesiasticum* dicimus, traxit. Sed vide, quam comis sim; fac Petrum Cœlestinum in eo loco indicari. An is designabitur, quasi devotionis causa Lauretanam ædem peregrinus adierit? Minime vero : jam enim ostendimus, fieri omnino non potuisse, ut eo devenerit. Designabitur itaque Cœlestinus, quoniam designari eo loco, et vocabulo eum vis, dum in ædícula in maris littore constructa degebat, ut

viaque distinguere secundum istud principium. » Mabillonius porro *De re diplom.* lib. II, cap. 14, n. 11 : « Brevibus appositus est annulus Piscatoris, saltem sæculo xv, qualia sunt brevvia Callisti III, et Pauli II, sub annulo Piscatoris, etc. » et in supplemento cap. 11, n. 4 : « Brevia vero a Januario, quæ annulo Piscatoris ab Alexandri VI pontificatu insigniri cœperunt. »

tempus aptum expectaret, quo in Græciam fugeret, in qua locum inveniret, in quo se abderet, et hominibus ignotus viveret. Nimirum hoc posito, in littore Adriani [id est, Adriatici] maris eum permansisse adhuc dices, et in æde S. Mariæ Virginis eum degisse, propterea, quia in littore Adriatici maris permansit, dum in littore maris, quod a Vestinis haud procul abest, nonnihil mansit, ut inde in Græciam navi deduceretur (99) : in quo quidem littore, quoniam frequentes erant sacræ ædes, in harum altera, quæ Mariæ nomini dicata esset, moram aliquandiu transexisse verisimillimum est : atque eo [si tu jubes] Dantem respexisse fatebor.

53. Sed ut perspiciant ii piissimi viri, qui hoc argumento innituntur, quam audax, acutum et callidum illud hominum genus sit, quos *criticos* appellamus, noverint, ex iis ipsis versiculis Dantis, quos allegant, eruisse illos vocabula *Domus Virginis*, quibus honestatur Lauretana ædes, fuisse olim communia ædibus omnibus, quæ Mariæ nomine insignes erant, adducuntque propterea hos ipsos versiculos,

E Pietro peccator fu nella casa

Di nostra Donna in sul lido Adriano.

Nam procul dubio, inquirunt, versiculi hi ad Nazarenam ædem referri non possunt; atque id jam ostendimus. Mos ille postea in desuetudinem abiit, sed ita abiit, ut suspicari merito possimus eam sacram ædem, quam nunc Domum Virginis dicimus, non aliud initio fuisse, nisi sacram ædem, quæ Virginis vocabulo honestaretur : atque ex eo processisse opinionem illam, qua traditur Lauretanam ædem, eam ipsam esse, quam olim incoluit Virgo, et in qua felicissimum incarnationis nuntium accepit. Neque mirum id est : etenim olim vox *Itala casa* prorsus respondebat Latine voci *ædes*. Quis autem ignorat, vocem *ædes* complecti tam domos, quas incolimus, quam ædificia divino cultui consecrata? Hinc ædituus, et affinia alia vocabula, sane in *Glossario mediæ et infimæ Latinitatis* a præclarissimo Du Cange edito, ad vocem *Casa Dei*, hæc habentur : « *Ædes sacra, ecclesia*. Chronicon Laurisham. an. 779, *dum ipsa casa Dei vestita fuit ad præsens*. — Capit. Caroli, c. tit. 9 : *Ut missi nostri... requirant de capellis, et abbatibus ex casis Dei in beneficium datis*. Occurrit passim. » Itali etiam *Casa di Dio*, et brevius *Casa Dio* appellabant olim ecclesiam, isque mos in Bononiensi territorio servatur : exstat enim adhuc pagus, qui a vetustissima ecclesia, *Casa Dio* denominationem sumpsit. Imitamur autem, dum ad hunc modum sacras ædes appellamus, Dominum Jesum, qui hæc ait : *Domus mea domus orationis vocabitur*. (Matth. xxi, 13.) Et rursus : *Non legistis quid fecerit David quando esuriit, et qui cum eo erant? Quomodo intravit in domum*

Dei. (Matth. xii, 3 et 4.) Hæc propterea pluribus exsecutus sum, quod probabiles interpretes hoc de Dantis loco plurimum disputant, et eundem locum præstantes etiam theologi ad Nazarenæ domus translationem comprobendam nonnihil aptum putant. Ut alios omitam, Cl. Jo. Laurentius Berti nobilis Theologus, idemque criticus : « Probabilitate, inquit (1), non caret, Lauretanæ domus mentionem fecisse celeberrimum quoque poetam Dantem Aligerium. » Quanquam, si hoc dem, an iis temporibus Lauretana ædes, Nazarena esse crederetur?

34. Nunc vero ad se advocat Icon a Joanne Fesulano coloribus expressa, quamque num. 6, cap. 6 descripsimus. Verum ii, qui tabulam hanc, de qua agimus, prope, et lumine etiam admoto conspexerunt, retulerunt, inspicere quidem in ea tabula Virginem Lauretanæ ædi insidentem; at angelos eandem ædem deferentes inspicere omnino non posse : malo enim consilio [licet non malo animo conceptum id fuerit] ornamentis, et coronide tabulæ apposita contexta est pars illius inferior, in qua creduntur picti angeli, et mare, per quod delata ea est, sacræ ædi subjectum. Demus tamen et angelos deferentes, et mare, per quod deferitur in ea tabula picta esse. Quid tandem assequimur, nisi quod facile dabimus, anno 1436, aut 1440 invaluisse piam opinionem, quæ censet translatam per mare fuisse ab Illyrio Lauretanam ædem, et in Recinensi agro consedissee? Antiquiorem critici exposcunt testem, quique sub initium sæculi xiii, aut saltem illo sæculo vixerit.

55. Jam vero scriptores imminet, quos numero 7, et subsequentibus, cap. 6, pia opinio producit. Sed quis in eorum monitis expendendis sistat, quandoquidem aliqua ex iis solutionibus, quas cap. 11 exposui, copioseque explicavi, aut illustrari aut eludi ea possint? quod quidem facile fatebitur quisquis easdem solutiones expenderit. Ut exemplo, quod dixi, ostendam, id sane, quod ex Hieronymo Radiolensi allegarunt, et potissimum inculcarunt, continuo eluditur, si advertas Radiolensem Laurentio Mediceo inscripsisse libros a se elucubratos. Porro Laurentius Medices sub finem xv sæculi excelluit : ideoque duobus fere sæculis postquam in Italiam devecta dicitur Nazarena domus. Guilielmus Cuperus Franchium allegans, eum anno 1480 floruisse affirmat. Parum itaque is aptus est ad id, de quo decertamus, testificandum. Ad hæc, piissimus erat quidem ille, sed in criticæ studiis minime exercitatus : quod ex ejus opusculis facile liquet.

56. Multo efficacius id dicere poteris de Baptista Mantuano, nam is sæculum xvi attigit (2) : quan-

(99) Christophorus Cellarius, *Geograph. antiq.* lib. ii, cap. 9, sect. 4, num. 555, « Ad extremum Gargani civitas est vulgo *Vieste* dicta, in ruinis antiqui et episcopalis oppidi Merini structa, unde sunt Plinii Merinates ex Gargano. » Quis autem

nescit Merinates, et Garganum ab Adriatico littore haud procul abesse?

(1) *De Theolog. discipl.* lib. xxi, cap. 4.

(2) Blondum et Mantuanum, *scriptores heri, et nudius tertius natos* appellat Casaubonus, exerc. 7.

quam is aliunde imprudenter affertur ad rem tam mirabilem, cujusmodi Nazarenæ ædis translatio est, testificandam; mirabilia enim consecratur et narrat: neque alienus is est a fabulis, sacris narrationibus intermiscendis. Consule, obsecro, librum *ii Parthenices*; et ne multis lectorem fatigem, consule, obsequor, quæ ex eodem Mantuano exscripsi in iis locis, quos in margine allego (5).

57. Leandrum vero Albertum critici non multi faciunt: novimus enim Annii Viterbiensis fabulas eum adoptasse, et canonibus criticæ noluisse historiam suam esse devinctam.

58. Quid ad Baronium reponendum sit, habes numero sexto hujusce capituli; quanquam rursus de Baronio redibit sermo, cum Casauboni reprehensiones adducemus.

59. Reliqui porro scriptores, qui Nazarenam ædem Lauretum deductam affirmant, præclari magna ex parte sunt, plurimi quoque; adeo ut, si numero et præstantia scriptorum dijudicare causam hanc velimus, ipsorum quidem criticorum judicio, ea vincet opinio, quæ Lauretanæ ædi favet maxime. Sed huic ipsi scriptorum multitudini duo obesse aiunt. Horum primum est, huic ipsi multitudini obsistere alios numero quidem impares, præstantes tamen et nobiles. Nimirum Calmetum, Brietium, aliosque etiam. Alterum est, aptari commode illorum monitis posse alteram ex iis solutionibus, quas numero sexto et subsequentibus retulimus: quasque hic recolat, volo, lector. Cæterum desumptis ex *Blondo* et *Pio II* testificationibus critici facile occurrunt, monentes præclaros hos scriptores Nazarenæ ædis nullam mentionem fecisse ad Lauretanam ædem, aut certe Lauretanam Virginis statuam commendandam; fecissent autem, si ea, de qua contendimus, translatio eorum animis inhæsisset. *Retorquent* igitur (ut cum scholasticis loquar) in hæc *objicientes* argumentum.

CAPUT XII.

Expendimus ea, quæ capp. 7 et 8 ad vindicandam Nazarenæ ædis translationem adducuntur.

1. Nunc quoniam solutiones superioribus argumentis a criticis adhibitas retulimus, eas quoque referamus oportet, quas argumentis capp. 7 et 8 propositis adhibent. Quorum primum illud est, quod a comparatione dimensionum ædium Nazarenæ et Lauretanæ, illarumque congruentia repetunt. Casaubonus paucis se ab hoc argumento expedit, hæc scriptis prodens (4): « Quod ait quarto loco Baronius, Domum Lauretanam, et mensura, et omnibus rebus congruere cum vestigiis, quæ adhuc Nazareth visuntur, novum mihi est: legi tot scriptores, qui loca illa a se inspecta descripserunt; nihil simile apud quemquam illorum legi. Et mirum est, post tot

mutationes, post templum illi loco superstructum, adhuc superesse domus portatilis *οὐλόπεδον*. » Copiosissime hoc argumentum urget Berneggerus, et multis ornat conjecturis et monitis, quæ sane non prætermisit cl. Roestius adversus eum disputans, et sacram ædem, de qua agimus, illiusque translationem vindicans. Vide, obsecro, quæ tradit Roestius cap. 19 et subseqq. partis II.

2. Evasio tamen hæc paucis placet. Fatentur scilicet ii, qui, uti alibi dixi, se moderatos criticos appellant, superesse adhuc, aut certe tum superfuisse veteris sacræ ædis fundamenta, cum Clemens VII, alique deinceps ad investigandam utriusque sacræ ædis uniformitatem, et congruentiam, Lauretanæ ædis dimensiones a viris peritis, et probis Nazarenæ ædis fundamentis aptari jusserunt: ex qua comparatione omnino utriusque ædis latitudinem et longitudinem convenire, compererunt.

3. Atque id deinceps etiam a viris solertibus repetitum est, eodem prorsus eventu. Sed non continuo a suscepta dubitatione discedunt critici, et, uti eos Spondanus appellat, curiosiores. Monent scilicet dimensiones convenire adhuc, si Lauretana Nazarenæ ædis imago quædam sit, et ad ejusdem Nazarenæ exemplar diligentissime constructa. Quæ vero adduntur scriptorum testificationes, monentium scilicet Nazarenæ ædis vestigia propterea tantummodo superesse, quod ædes ipsa Lauretum ab angelis deducta sit, ab eisdem criticis eluduntur, dum monent scriptores eos, qui hæc tradunt, ex aliorum sententia, et populari fama plerumque fallaci hæc referre: absunt porro hi omnes maxime ab iis temporibus, quibus miraculum hoc peractum fuisse affirmant. Cæterum quid virium habeat hujusmodi argumentatio, facile discis, ex numeris 2, 3 et 4, cap. 3 hujusce dissertationis.

4. Multo minus habent ponderis ad stabiliendam Nazarenæ ædis translationem ea, quæ num. 20 Montanus recenset. Quot ecclesias numerabimus, quas qui inviserint, peccatorum venia donantur? An eæ Nazareth deductæ sunt? Sacra donaria vendi, atque in sacros etiam usus absumi vetat Ecclesia, eaque in sacra illa æde, cui appenduntur, persistere jubet, ad servandam receptorum beneficiorum memoriam: si tamen Ecclesia utiliore venditionem eorum aliquam fieri censuerit, id fieri permittit, nonnullis interdum vendenti conditionibus adjunctis, quas non abs re esse crediderit.

5. Si munitionibus additis Turcarum minas, et piratarum infestationes a Lauretana æde arceat, periculaque submovit omnia Calixtus III, *Calixtus* enim legendum est, non Cælestinus: quis recte ex eo pontificis studio, et cura inferet, putasse pontificem Lauretanam ædem, eandem esse quæ Nazarethi Virginem, Josephum ac Dominum Jesum sui habuit

(5) Part. I, dissert. 24, quæst. 5, num. 8: « Territus hoc monitu, » etc.; dissert. 27, quæst. 4, n. 2, « Postlustrum, » etc.; dissert. 28, quæst. 2, cap. 1; dissert. 29, n. 9, 11 et 13; dissert. 44, quæst. 2,

quæstione 2, n. 8: « In vidua deserta domo, » etc.

(4) Exercit. 8, in Baron. § 1, pag. 190, edit. Genev. 1665.

incolas? Annon urbes omnes, quibus hostes imminet, aut eadem inferri posse metuimus, præmunimus, ne scilicet cives opprimantur ab hostibus, sed eorum eludant impetus?

6. Quod si Pius II eandem ædem invisit, et præclaro munere affectit, non propterea translationi, de qua contendimus, favit; imo visus est, se aliam, quam vulgus habet, nutrire sententiam; neque enim, dum aureum calicem sacræ illi ædi obtulit, tametsi inscriptionem muneri adjecerit, quidquam attigit, quod in opinionem, quam dicimus, eum inclinasse innuat.

7. Nec terrentur critici ab iis probationibus, quas cap. 8 complectitur. Sic porro iis occurrunt. Fama quidem vulgatum est, sine ullo fundamento domum eam persistere: atque id sane referunt plurimi. Id tamen negatur ab aliis. Aiunt scilicet id obsistere vetustiori omnium narrationi, quam capite 4, n. 3, retulimus; in ea nimirum hæc legimus: « Tunc igitur totus populus Recanaten venit ad videndam dictam ecclesiam, quæ erat super terram sine aliquo fundamento. Propter quod dictus populus considerans tam magnum miraculum, et dubitans ne dicta ecclesia veniret ad ruinam, fecerunt dictam ecclesiam circumdari alio muro bono grosso, et optimo fundamento, prout hodie videtur manifeste. Tunc nullus sciebat unde ista ecclesia originaliter venisset. » Cæterum, si id a veritate alienum non est, id iis animadversionibus evitatur, quas num. 16, 17, 18 et 19, cap. 3 hujus dissertationis exposuimus, in ejus quidem capitis num. 22 et subsequentibus ea omnia dissolvuntur, quæ cap. 8, ad confirmandam eam, de qua contendimus, vulgatissimam opinionem tradita sunt.

CAPUT XIII.

Judicium interponimus tam de præstantia probationum quibus pia opinio innuitur, quam obicium quibus ea innuitur.

1. An vero superiorum solutionum calliditate atque astutia enervabuntur ea omnia momenta, quibus pia eademque vulgatissima opinio fidi? Minime vero. Consistit illa adhuc, neque enim super infirmis ac debilibus fundamentis stabilita illa est. Multa ad eadem fundamenta firmitus stabilienda excogitavit cl. Roestius, quæ si sigillatim exposuero, vereor ne æquo longior, ideoque, ne lectori molestus efficiar. Contraham porro, ut potero, quæ sentio, eundem secutus ordinem, quo probationes et adhibitæ iis solutiones expositæ sunt. Narratio, quæ in libello a præclariss. Garampio mihi commodato exstat, quæque n. 3, cap. 4, descripta est, nonnullis, fateor, incommodis obnoxia est: quibus duobus modis occurritur: aiunt nonnulli quædam deinceps fuisse illi assuta, quæ non ab omnibus approbantur: at narrationem ipsam antiquam esse et veracem.

At quænam inserta fuerint, quænam primitus scripta hi non indicant, ideoque minime indicant ea, quibus inniti, ac fidere possimus, quæque levi haberi debent in pretio, utpote addititia. Id si præstiterint aliquando, servatis criticæ et prudentiæ regulis, eximium indicabunt, ad id quod agimus, evincendum, monumentum.

2. Alii contra narrationem hanc ex vulgata fama, ac vetusta traditione compositam aiunt; idque ostendere student ex genere ipso scriptionis quo exposita hæc sunt. Abest enim hæc ab ea scribendi ratione, quæ sub finem tertii decimi, et initio quarti decimi sæculi in usu erat: quod facile assequetur quisquis narrationem hanc cum iis comparabit, quæ sub finem tertii decimi, et in initio xiv sæculi composita adhuc non paucæ exstant. Nec continuo contemnendam narrationem eam esse pronuntio; commode enim ad id, quod agimus, traducere ea monita possumus, quæ magnus Baronius *Sanctorum Actis* adhibet, et hæc sunt (5): « Quibus [sancti Dionysii, idque reliquis hujus generis Actis adhibere, si, tu vis, poteris] etsi aliquis error inhæsit, ut de Dionysii martyrio perperam recensito sub Domitiano imperatore, vel quid aliud ejusmodi, non tamen id circo cætera, quæ in eis narrantur, sunt rejicienda, cum præsertim tot tantosque habeat ad stipulatores. Quod si ob unum errorem, vel alterum in Vitis sanctorum inventum, cætera quæ remanent, fide carere dixerimus, profecto omnes fere sanctorum Vitas in maximum discrimen inducimus, cum pæne in omnibus aliquid notari possit, quod corrigendum videatur, sitque canonicarum tantummodo Scripturarum singularis prærogativa, ut in eis cuncta vera, inconcussa, certaque narrentur. » Cæterum, num revelatione pii eremitæ Pauli innixa sit ea, quam dicimus, traditio, dubitari merito potest; etenim Romani pontifices, dum eandem traditionem asseverant, assertionem virorum fide dignorum allegant, minime vero eremitæ Pauli revelationem. Quamquam partialem [ut cum scholasticis loquar] probationem ex ea ipsa revelatione desumere possumus: nam privatis etiam revelationibus corpora SS. Stephani, Gervasii et Protasii, aliaque etiam innotuerunt (6).

3. Sed quæcunque ea sit narratio, quam dicimus, illud saltem commodi nobis præbet, ut doceamur, vetustissima fama, ac traditione inniti eam, de qua contendimus, translationem: neque enim quisquam eidem narrationi fidem adhibuisset, nisi vetusta fuisset ea de re Recinensium traditio ac possessio. Quæ de Perusino annulo dixi (7), magna ex parte traduci huc commode possunt. Ea itaque consulat, rogo, lector. Priscissane, et parum ab hujus translationis temporibus remotis, vulgatissimis quoque monumentis eandem translationem inniti affirmat litteratissimus idemque cautissimus Guido Grandi,

(5) In adnot. ad Martyr. Rom. ad 9 Octobris diem.

(6) Vide non pauca harum revelationum exempla dissert. 8, *De cultu sanct.* (cap. 15, n. 15).

(7) Dissert. 23 hujusce II partis, sect. 4, cap. 5, n. 14 et 15.

alibi allegatus (8). Porro nullum de eadem translatione vetustius monumentum habemus eo, de quo nunc agimus.

4. De litteris quas ad Carotum Neapolitanorum regem a Paulo eremita missas aiunt, iudicent alii quod iis libet; affine commodum ex eis eruimus: scilicet eo tempore, quo compositæ eæ litteræ sunt (fuere autem jam pridem compositæ), vulgatissimam fuisse apud Pícnos de Nazarenæ ædis translatione famam atque opinionem. Annon enim, si aliter iis persuasum fuisset, obstitissent narrationi rei tam inauditæ ac mirabilis, justissimasque ac severas de illarum auctore sumpsissemus pœnas? Idem dic de monumento, quod apud nobiles Anticíos, seu, si vis, antiquos servari iudubitatum est: neque enim, etiamsi vis subsequenti ætate illud fuisse confictum, confingi illud poterat, nisi jam persuasum fuisset Recinitensibus, id verum esse, quod de sacra Nazarena æde in eo traditur: dic pariter de ea narratione, seu legenda, cujus piissimus Montanus auctorem facit Petrum Minoritam Maceratensem episcopum: neque enim hæc ipsa confingi poterat [si confictam eam vis], nisi in populerum animis jam pridem alte inhæsisset de ea translatione, de qua contendimus, persuasio, et ut millies dixi, vulgatissima fama.

5. Idem fere dic de monumentis quæ Tersactenses ex suis archivis protulere: quanquam enim non omni ex parte probata illa sunt, hoc certe habent emolumentum, ut traditionem, de qua disputamus, compertissimam faciant atque exploratissimam: quam pariter compertissimam, et exploratissimam faciunt ea, quæ de eisdem Illyricianis Virginem deprecantibus, ut ad se revertatur, numero 5, 6 et 7, cap. 5 protulimus.

6. Ea vero, quæ ab aliquibus ad eludendam, quod crebro dixi, vetustissimam traditionem excogitata sunt (monent scilicet fallaci vulgi fama id enuntiatum esse de Lauretanæ ædis translatione, quod de ignea Virginis imagine dicendum erat), ea, inquam, ferri omnino non possunt: nullo enim scripto, nullo monumento, nulla hominum memoria aut traditione, lignæ Lauretanæ imaginis translatio innititur. Cur ergo levissima, ideoque fallacissima conjectura astringitur, præsertim cum Lauretanæ ædis translationi civium, provincialium quoque, atque adeo gentium omnium consensio suffragetur ac faveat?

7. Porro hujus vulgatissimæ famæ, et non plebeis tantum et rudibus hominibus, sed principibus, magnatibus quoque, ac magistratibus, doctis pariter, iisque cautis, et in criticis studiis exercitatissimis viris insitæ persuasionis cum nulla afferatur origo, a vetustissima et vulgatissima traditione repetenda ea est, quæ proinde supplet, ut ita loquamur, locum scriptorum, qui sæculo xiv fortasse desiderantur. Sane, dum nullum huiusce communis persua-

sionis, et vulgatissimæ famæ causam criticæ afferunt, ego eam, quam dixi, inculcabo: veritatem scilicet huiusce translationis certa traditione ad nos derivatam. Neque enim in rem tam mirabilem, et sæculis anterioribus inauditam excipiendam consensissent omnes fere fideles, atque adeo sponte consensissent, nisi probabilissima causa eos permovisset: quæ quidem causa alia esse non potuit, nisi ea, quam diximus, vetusta, constans et fundatissima traditio, veritatis custos ac nuntia: neque enim metus aliquis, aut lucrum, quod ex eo assensu perceperint, ad id permovere potuit præstantes eos, atque eximios, quos retuli, viros. Exstat igitur hæc constans ac fundatissima traditio, quæ ad persuadendum id, de quo contendimus, summas procul dubio habet vires.

8. Novi equidem, non omnes scriptores, qui allegantur, in criticis studiis exercitatos fuisse, ideoque eorum auctoritatem apud criticos rigidiores non multo haberi in pretio: id, inquam, novi; fateorque, si vis, non multo in honore ac pretio habendos eos esse, si soli sint; sed cum eorum agmini præsint Romani pontifices, cardinales, episcopi; plurimi iique supremi ac maximi principes, et ex eruditis ac literatissimis viris Papebrochius, Henschenius, Stiltingus, Baronius, Spondanus, Theophilus Raynaudus, Guido Grandi, Honoratus a S. Maria, Vasquez, Suarez, Natalis Alexander, Benedictus XIV, aliique eorum similes, eos ipsos quos cæteroqui non multi facerem, utique in pretio habeo, utpote sub iis ducibus militantes, qui in litteraria republica primas tenent.

9. His constitutis, videtis non inepte n. 53, cap. 6, illatum fuisse Tullii locum, ut valde probabili auctoritate ostendatur validas vires inesse in vulgata, dummodo firma et universalis consensione, si vulgi populique persuasioni præclarissimorum virorum sententia atque exemplum accedat: quantum enim Deum esse, insita animo, ac naturalis, ut ita loquar, vis ac cognitio nobis persuadet, ita Nazarenam ædem Lauretum fuisse deductam persuadet, vetusta, eademque probabilis ac continuata traditio.

10. Quod si ille Tullii locus in argumento, quod pertractamus, tibi displicet, quis vetat ne alium ex Scriptura desumptum huc inferas, adhibeasque in re, de qua agimus, notissima Gamalielis verba (Act. v, 38, 39): *Si est ex hominibus consilium hoc, aut opus, dissolvetur; si vero ex Deo est, non poteritis dissolvere illud?* Cum itaque persuasio ea, de qua agimus, et consensio non dissolvatur, sed augeatur et crescat, commode eruimus, illam ex Deo, non ex hominibus provenire.

11. At obsistunt, inquis, eidem consensioni viri litteratissimi Brietius, Calmet et Muratorius, aliique etiam. Eos, quos nominantur, viros litteratissimos fateor: sed si soli sint, et eorum opinioni reliquorum præclarissimorum virorum auctoritas ac con-

sensio obsistit, ab eorum monitis jure meritoque discedimus. At revera consensioni quam stabilivi hi non obsistunt. Si ad Brietii verba diligentius animadvertas, perspicies utique Brietium Nazarenæ ædis translationi non adversari, sed dubitationes quasdam proponere, quas cum nolit expendere, eruditorum judicio ac studio dissolvendas proponit: « Unde enata est inter eruditos controversia, quam non est hujus laboris nostri multis de causis dirimere (ad ann. 1291). » Quod si, uti viri etiam cordati monent [atque id quidem sensus ipse, ac verborum series, videntur exposcere], et cæteroqui editiones Amstelodamensis, ac Veneta erroribus refertæ sint, legendum sit: « Et in hac causa multorum pietas paucorum doctrinæ ac criticæ cedere non debet (ad ann. 1294), » merito fautoribus vulgatissimæ ac piæ opinionis Brietius accensetur.

12. Calmet porro, dum claris. Dominico Mansi (nunc illustrissimo ac reverendissimo Lucensi archiepiscopo) permisit ut, dum Latinitate donaret lucubrationes a se Gallice editas, quodcumque minus probaret, deleret, et deleverit cl. Mansius eam Biblici Lexici partem, in qua Nazarenæ domus translationem improbat Calmet, nullamque ea de re querelam is interposuerit, haud obscure ex ea re assequimur, minus probasse Calmetam ipsum, ea quæ ad rejiciendam eam, quam dicimus, translationem antea scripserat.

13. Immerito autem Muratorius adducitur, ut illius auctoritate firmetur criticorum austerissima opinio. Tantummodo ait Muratorius articulis iis, qui Christi fidelibus proponuntur ad credendum, non esse accensenda multa, quæ excipere consuevimus, et tamen Ecclesiæ nos non jubet credere. An Muratorium monitum hoc hostibus persuasionis, de qua contendimus, accensebit? Si id est, Roestium translationis Nazarenæ ædis acerrimum vindicem, ejusdem translationis hostibus accensebis; etenim cap. 7, part. 1 *Apologiæ* expressissime docet, non proponi ab Ecclesia, veluti *fide divina ad credendum sacram, de qua agimus, ædem miraculose fuisse translata*.

14. At dum nos non cogit Ecclesia, ut id *divina fide* credamus, plurimum tamen inclinat in eam sententiam, quæ *piæ est, fundatissima et probabilissima*. Inclinationem hanc porro suam perspicuis et manifestis argumentis prodidit, veluti sunt indulgentiæ amplissimæ visitantibus illam ædem concessæ, nobilissimum templum circa eam erectum, sacri ministri, iique plurimi, et nobiles assignati, cæteraque id genus plurima, quæ cum alii non pauci litterarum monumentis consignarint, consignavit sane eximius vir Tursellinus: quem rogo consulas. Sed, ut vetustiora præteream, multa honorificen-

tia argumenta ædi illi parentum nostrorum memoria addidit venerabilis Innocentius XI, illuc mittens suspendique jubens vexilla Turcis erepta, numismata eudens, in quibus hinc effigiem suam, illinc Lauretanæ Virginis imaginem, aut ædem ipsam Lauretanam per mare delatam, cui ædi ab angelis delatæ insideat Virgo, exprimi voluit: additis in nonnullis hujus generis numismatis, quæ nostrum ipsum cimelium servat, verbis his: *Hic Verbum caro factum est*. Addidit vero Innocentius XII peculiare officium celebrandum Laureti, et in tota Picensi provincia die 12 Decembris, qua die sacram hanc ædem Lauretum angelis eam collocantibus constitisse, antiquissima eademque probabilissima traditione proditum est: quod quidem officium ad Etruriam, tum ad *ecclesiasticum* [uti eum appellant] *statum*, deinde ad subditas inelytæ Venetorum reipublice provincias, denique ad amplissimum catholici regis imperium protensum fuisse, discimus ex præclariss. pontifice Benedicto XIV Martorellium allegante (9). De eo argumento egit claris. Mera ti (10), et Joannes Michael Cavalieri (11), quos consule.

15. His stabilitis, non modo Italici, quorum animis jamdudum opinio hæc inhæsit, verum etiam fidelibus reliquis persuasum est, eam de qua agimus, sacram ædem eam ipsam esse, in qua Virgo sanctissima angelicum incarnationis nuntium accepit, ideoque ea consensum præbente, *Verbum caro factum est*: liceatque mihi in rem præsentem adducere, quod ego ipse, dum de intemeratæ Virginis Conceptionis mysterio agerem, attuli, et me pridem monuit Petavius, alio licet de argumento agens (12): « Movet me autem [inquit ille], ut sim in eam partem propensior communis maxime sensus fidelium omnium, qui hoc intimis mentibus, atque defixum habent, et quibus possunt, indiciis, officiisque testantur.... Admonet autem nos egregie Paulinus No anus (13): *De omnium fidelium ore pendeamus, quia in omnem fidem Spiritus Dei spirat.* »

16. Hi vero contemnendi omnino non sunt, qui popularem famam tantummodo indicare videntur [quanquam popularem et vulgatissimam famam, si illi doctorum virorum auctoritas accedat, in honore ac pretio habendam esse, antea ostendi] ii, inquam, omnino contemnendi non sunt; etenim, ut exemplo id quod dicimus ostendam, recipiunt omnes, velut indubitata et compertissimam historiam, id quod de Potamiæna præclarissima virgine et martyre refert Eusebius (14): promississe scilicet illam Basilidi, qui populi virgini, dum ad martyrium duceretur, insultantis insolentiam represserat, sine præmio non futuram illius humanitatem; etenim post mortem a Domino suo gratiam Basilidi

(9) *Delle feste*, etc., cap. 16, § 1.

(10) Tom. II, sect. 7, cap. 2, ad 10 Decembris diem.

(11) In Authent. sacr. Rit. Congr. decret. tom. I, part. 1, cap. 2 ad Decr. 6, n. 20. Et part. II, cap. 50, num. 5.

(12) *De incarn.* lib. XIV, 2. 10.

(13) Epist. olim 4, in Veron. edit. num. 36, epist. 25.

(14) *Histor.* lib. VI, cap. olim. 4, in editione Valesii 5.

amplissimam suis precibus impetraturam fore. Quod re ipsa præstitit; quippe quæ triduo post martyrium, noctu illi apparens coronam capiti imposuit, monuitque se pro eo non leve beneficium a Domino efflagitasse obtinuisseque, et Dominum brevi illum ad se recepturum. Recepit vero; nam securi postea pro Christo percussus, præclara martyrii corona donatus est. Et tamen locutione hac utitur: *Dicitur apparuisse; fertur apparuisse*; neque enim [ut viri præstantissimi nos docent], ita accipienda sunt verba illa: *Dicitur apparuisse*, ut rem solo vulgi rumore innixam protulerit Eusebius; sed potius, ut rem protulerit vel vulgi fama celebratissimam, et in ore omnium positam. Et sane non raro occurrit hujusmodi locutio *dicitur, fertur*, ut scriptor rein in omnium ore positam indicet. Et ne discedamus ab Eusebio, Serenum inter martyres is certe recensuit, illiusque martyrium capitis obtruncatione consummatum fuisse non dubitavit, et tamen sic de eo loquitur: « Qui post multa supplicia capite plexus dicitur. » Neque dubitare visus est de iis, quæ Aquila iudice narrat paulo ante descriptionem martyrii Potamiænæ; et tamen simili utitur phrasi, *dicitur; fama est*. Quid, quod in eodem ipso capite hæc legimus, Valesio interprete? « Plures quoque alii ex Alexandrinis civibus eodem tempore ad fidem Christi subito transiisse memorantur: quos scilicet Potamiæna in somnis apparens ad id faciendum provocaverat; » adeo ut mirari non debeamus, si Basilidi apparuerit, et temporale beneficium æterno remunerata Potamiæna sit.

17. Neque vero despicias volo eorum monita, qui dubitanter videntur loqui, veluti Archius: *Si fama est; si vera sunt, quæ dicuntur*, et his similia. Alibi monui (15) particulam *si* creberrime in affirmantem partem sumi. Id docet Chrysostomus hom. 2 in II Epistolam ad Thessalonicenses, n. 2, in verba illa (cap. 1, vers. 6): *Si tamen justum est apud Deum, retribuere tribulationem iis, qui vos tribulant, et vobis qui tribulamini, requiem nobiscum in revelatione Domini Jesu de cælo cum angelis virtutis ejus*. En Chrysostomi monita: « Illud *si tamen* hic positum est pro *quia*. Quod quidem ponimus in iis, de quibus valde constat, ut contradici non possit. Pro eo, quod est valde justum. Si justum est, inquit, apud Deum eos ulcisci, omnino ulciscetur. Quasi diceret, si res Deo sunt curæ; si Deus curat. Sic illud *si tamen*, ponit, ac si res in confesso sit. »

18. Chrysostomo assentiuntur Theophylactus et alii, præsertim ex Græcis. Aptissime porro afferuntur in confirmationem hujusce solutionis crebra illa Scripturæ monita: *Si ego Dominus; si ego Pater*; quæ procul dubio non dubitantis, sed asserentis verba sunt. Quod si hæc satis esse non putes, et tu alia addere ex Scriptura, tum ex Latinis scriptoribus de-

sumpta. Quod ad Scripturam attinet, adest monitum illud Petri (Act. iv, 19): *Si justum est in conspectu Dei, vos potius audire, quam Deum, judicate*; ubi procul dubio particula *si* nullam habet conjunctam dubitationem. E Latinis porro scriptoribus hæc desume. Tullius Oratione 1 in Catilinam, n. 3: « Si illustrantur, inquit, si erumpunt omnia. » Virgilius, *Æneid.* vi, v. 147:

..... Si te fata vocant.

Et in eodem libro, v. 119:

Si potuit manes arcessere conjugis Orpheus.

Neque mirum id est, cum *si* pro siquidem, aut pro quoniam interdum accipiat, veluti in illis verbis (16):

Liber et alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista.

Ad quæ verba Servius hæc inquit: « Si pro siquidem, nam *si* confirmantis est. » Idem Virgilius, *Æneid.* v, vers. 798:

Si concessa peto, si dant ea mœnia Parcæ.

Et alibi sæpe.

19. Cave vero putes, piæ ac vulgatissimæ opinioni obsistere eos, qui Josephi ædem Lauretum translatam affirmant. Fac veram esse opinionem eam, a qua stant neque ignobiles, neque pauci magistri nostri docentes Mariam in Josephi æde permansisse, cum eam invisit angelus, si ædes illa Lauretum translata est, ædes ea translata est, in qua Virginem sanctissimam angelus incarnationis nuntius adiit; neque ea in re ulla inhæret, quæ adversus piam vulgatamque sententiam objici possit, difficultas. Profecte inter scholasticos eximio stat loco Vasquez, ingeniosissimus sane et eruditissimus scriptor. At is manifesto affirmat in æde sancti Josephi incarnationem fuisse peractam. Sed præstat ipsa Vasquezii monita afferre (17): « Mihi vero multo probabilius videtur, tempore ipso annuntiationis non solum fuisse contractum matrimonium per verba de præsentia; sed etiam beatam Virginem ex domo parentum [si tunc vivebant] in propriam ipsius Josephi [domum] fuisse traductam, et ibi nuntium angeli accepisse. »

20. At, inquis, sæpe nobis narrant qui loca sancta adierunt, eo in loco, in quo Virginem allocutus est angelus, duas erectas fuisse columnas, monumento scilicet, et documento exstituras, ubi steterit angelus Virginis nuntius, ubi Virgo nuntium excipiens. Id libens fateor. At meminerit volo lector, Orientales plerosque in ea esse sententia, qua docemur, Virgini sanctissimæ non primo apparuisse angelum, cum illa assensum præbuit, sed illi antea apparuisse: fugisse vero illam, statim ac primum angelum visit, in ædem, quam incolebat, quam ædem non pauci Josephi ædem fuisse affirmant. Quo posito, mirum non est, si columnas ti-

(15) *De cultu sanctor.* dissert. 3, cap. 37, n. 7.

(16) *Georg.* lib. 1, vers. 7.

(17) In part. III, disp. 195, cap. 9, num. 105.

deles erexerint in eo loco, in quo primum stetisse putarunt angelum incarnationis nuntium et Virginem; et in Josephi æde assensum præbuisse, ideoque Josephi ædem incarnationis mysterio in ea peracto decoratam fuisse docuerint. Verane fuerit, annon, opinio ea, hic statuendum mihi non est; satis mihi est in ea, de qua decertamus, sententia vindicanda, opinionem, quam dixi, vulgatissimam inter Orientales fuisse, atque id quidem tradit etiam Calmet alibi allegatus, et procul dubio inter eos jamdudum acceptissima est (18). Vadem exhibeo Joan. Phocam, quem Fabricius etiam in rem hanc allegat. En quæ tradat Phocas [si qui anno 1185, nempe Græcorum consuetudinem numerandi annos sequimur; fortasse 1191 si Latinos], Terram Sanctam perlustravit. Is de Nazareth sermonem habens, Allatio interprete, hæc scriptis de Maria sanctissima prodidit (19): « Sed a concepto Præcursore mense sexto, cum pro more aequatum venisset, primam a Gabriele salutationem excepit: turbataque tota, timens in ædes Joseph regreditur, ubi *Ave, gratia plena*, ab angelo audivit, et: *Ecce Ancilla Domini; fiat mihi secundum verbum tuum*, illi respondit, et hinc Dei Verbum in ventre suo purissimo accepit. Domus Joseph postmodum in pulcherrimum templum immutata est, in cujus læva parte, prope altare, spelunca, non in terræ visceribus patens, sed superficie tenuis hians. Os candido marmore exornatur super, pictoris industria. Angelus alis insistens, descendens ad matrem sine marito, læto nuntio salutat, gravi graviter lanificio deditæ accurrens. Et figuratur quidem, ac si cum ea colloqueretur. Virgini vero insperato aspectu deterritæ, statimque terrore illo faciem alio avertenti, tantum non e manu purpura excidit: quæ tremens, forasquese e cubili proripiens affini mulieri, amicæque obvia fit, eamque ex intimi animi affectu, amplexibusque fovet. Per os in speluncam ingressus paucos admodum gradus descendis; tum antiquam illam Josephi ædem oculis lustras, in qua regressæ a fonte Virginis archangelus, ut jam dixi, fausta annuntiavit. Est præterea eo in loco, in quo annuntiatio facta est, ex nigro lapide crux candido marmoris incisa et super eam altare: et a dextera altaris pusilla ædícula, in qua semper Virgo Deipara se continebat. In læva vero parte annuntiationis illa conspicitur ædícula luminis expers, quam Dominus noster Christus regressus ex Ægypto, usque ad Præcursorem decollatum incoluisse fertur. »

21. Quanquam autem tanti non facio dimensionum

omnium Lauretanam inter, et etiamnum superstites Nazarenæ ædis reliquias æqualitatem et convenientiam, ut demonstrativis probationibus eam annumerem, non contemno eam tamen: cum enim indicari non possit quis fuerit artifex auctorque Lauretanæ ædis, Nazarenæ instar constructæ, haud inepte eruiamus, ideo convenire cum Nazarenæ reliquiis Lauretanam, quia Lauretana relictis Nazarethæ vestigiis suis, alio angelorum opera deducta est. Neque vero dubitare possumus, num convenient: etenim studium non modo a privatis, verum ab ipsis Romanis pontificibus, in iis, quas diximus, dimensionibus examinandis adhibitum [qua de re consule quæ cap. 7 edocuimus] dubium omne, si quod animis nostris inhæserat, amovet. Sed non prætereas volo, quæ egregius Tursellinus cap. 13, lib. 1 *Hist. Lauret.* copiose et elegantissime tradit.

22. Cæterum hæc ipsa comparatio ad translationem, de qua agimus, stabiliendam, multo majores habet vires, quam vulgo creditur. Quod ut manifestius assequaris, statuendum est nullam in Recinicensi, nullam quoque in Illyricana ditione exstitisse sacram ædem nobis notam, quæ ad Nazarenæ imitationem antea fuerit efformata. Porro id non temere sancimus, tum quia nulla ædis ad imitationem Nazarenæ erectæ habetur in sacris historiis mentio, in quibus tamen frequens mentio habetur sacrarum ædium ad imitationem sepulcri Domini erectarum, tum etiam quia non tam stupidi fuissent ii cordati viri, quos Nazarethum miserunt Clemens VII, et ante eum Recinicensis (20) ut allatis dimensionibus sacræ ædiculæ in agro suo constitutæ, eas ædi compararent, quas Nazarethi exstabat: novissent enim jamdudum eas dimensiones prorsus convenire, si ad imitationem Nazarenæ Ædis Lauretana constructa fuerat; tum denique, quia necesse non fuisset Recinicensibus, aliisque deinceps a pontifice missis Illyrium se conferre, et cum dimensionibus fundamentorum ædiculæ eo primum dilata, eas Lauretanæ ædis dimensiones, quas secum deferebant, comparare. Recole tradita capite 7.

23. Ut ad reliqua cap. 8 proposita deveniam, novi equidem demonstrativis argumentis ad vindicandam eam, de qua contendimus, translationem, accenseri non posse argumentum ex eo deductum, quod ædes Lauretana sine fundamentis constet. Sed procul dubio res ea non leve Virginis erga ædem hanc præsidium indicat: quod cum aliunde repetere non valeamus, nisi ex eo, quod ipsa Virginis domus hæc fuerit, jure meritoque ex eo id repetimus.

(18) Vide quæ tradidimus dissertat. 11, part. 1, quæst. 14. cap. 5, num. 2 et 3.

(19) In Allatii *Symmiectis*, ex quibus Opusculum, de quo agimus, Joannis Phocæ edidit, et tom. II Mali præposuere egregii Bollandiani Socii Henschenius et Papebrochius. Hæc porro exstant n. 10, pag. 12.

(20) Cave putes rusticos eos fuisse aut imperitos: etenim, ut omitam, quæ narrat epistola quam ad regem Carolum a Fratre Paulo eremita missam

aiunt: « ubi intervenerunt proceres... fuit decretum transmitti sexdecim illustriores viros, » ea ipsa narratio, quam vetustiore reliquis puto, et jamdudum typis edita est, hæc habet: « Et ipse (Paulus eremita) statim omnia divulgavit... et sic communicato consilio decreverunt, quod essent sexdecim homines notabiles, et boni, qui simul irent ad Sanctum Sepulcrum. » Quid porro ea voce *notabiles* indicatur, nisi eorum præstantia, fortasse nobilitas, sed procul dubio *peritia*?

Abest autem a vero id, quod nonnulli suspicati sunt; propterea consistere ædem hanc, quia aqua per cuniculos illapsa subducta terra, qua primitus ædes consistebat, ad eum locum eam deduxerit, in quo nunc consistit. Etenim id fieri nequit, nisi supereminet mons, per cuius latera descendat aqua, quæ per occultos meatus delabens, secum terram, et ædificia super illam erecta pertrahat. Porro nullus Lauretanam ædem supereminet mons: [idque ego meismet oculis perspexi], ideoque eam secum deducere non potuere illi aquæ cuniculi, quos describunt.

24. Quanquam etiam, si per cuniculos ab aqua per subjectam terram illapsa efformatos eo deducta esset, ubi nunc perstat hæc ædes, neque explicari possent ii, ut ita loquamur, transitus, et locorum mutationes, quas probatissimi scriptores subiisse hanc sacram ædem affirmant, antequam in eo loco consisteret, ubi nunc sita est; neque diu constitisset si aut solo infixâ non esset, aut solido fundamento minime innixa. Perstat autem nec solo infixâ, nec solido fundamento innixa: ideo itaque perstat quod omnipotens Deus ædem hanc novo hoc et nuntiato benevolentiae argumento perstare vult: quod procul dubio singularem aliquam, et peculiarem hujus sacræ ædis excellentiam indicat; quænam autem, si ea non est, quam vulgatissima fama asserit? Atque eandem quidem excellentiam ea comprobant, quæ de rejectis, ut ita loquamur, fundamentis a celebr. Hieronymo Radiolensi num. 9, cap. 6 allegato didicimus: « Cæterum quidquid fundamenti, seu murorum jaciebatur, primo mane sequentis diei conspiciebantur dirutum, constratum, et æquatum solo. » Quibus hæc adjice ex Tursellino *traditiones Lauretanas, et Baptistam Mantuanum* [cap. 16, lib. 1 *Lauret. Hist.*] allegante: « Fama est haud dubiis vulgata auctoribus nullo modo potuisse novam substructionem cum sacris parietibus coherere. Diceres sacram domum divina vi subnixam aspernari humanam opem. »

25. Miracula porro, quæ in sacra Lauretana æde plurima, et maxima peraguntur, piæ opinioni procul dubio favent: eam enim beneficia largiter in ea impertit, eo enim consilio eandem ædem longo, et sæpe etiam periculoso, et difficili suscepto itinere invisunt exteri, ut eum sacrum locum venerentur et colant, in quo *Verbum caro factum est*. Si itaque miracula in ea peraguntur, si beneficia peculiari quadam et eximia largitate poscentibus distribuuntur, haud obscure indicant Deus et Virgo eorum sibi placere persuasionem.

26. Quod de superiori argumento dixi, dicere fere possumus de argumento, quod desumpsimus a sacro illo horrore quo percelli solemus, dum Lau-

retanam ædem invisimus. Nimirum indicium illud est divini Numinis, eo in loco se prodentis, et, ut clarius loquar, peculiaris præsidii quod ædis illius habent Deus et Virgo sanctissima; quod præsidium produnt, dum in ea æde degentes sacro horrore quem dicimus, illis incusso, ad pietatem incitant, et pœnitentiam: atque id ipsum experiuntur ii, qui Dominicum ipsum sepulcrum invisunt. Neque vero horrore hoc percellimur, dum alias sacras ad verarum imitationem constructas invisimus: quis enim horrorem, de quo agimus, experitur, dum Bononiense Domini Jesu sepulcrum [ad exemplar scilicet Hierosolymitani constructum] invisit, et in eo degit? Quod si verum est, quod de viris piissimis Baronio et Sirmondo traditur: id est minime expertos fuisse illos sacrum illum horrorem, quem dicimus [quot enim fama vulgata sunt, et tamen a veritate alienissima?]; si verum id, inquam, est, eo refer, quo referimus extraordinarias quasdam, et veluti arcanas, absconditasque Dominicæ Providentiæ in agendo rationes; quarum causa viris sanctissimis denegatum id, quod improbis etiam datur: quibus sane datur, ut per extraordinaria incitamenta a viis malis ad recte instituta sese convertant. Baronius sane et Sirmondus, utpote viri pii, et sacris meditationibus valde assueti, et si ad Baronium præsertim sermonem contrahas, sacra loca, et lipsana frequenter visentem (servatenim Roma, et lipsana multa divinæ pietatis erga humanum genus argumenta, tum certe præsepe Domini, et fascias, quibus Incarnationis mysterium nobis in mentem revocatur); minime egebant, ut ad pietatem et vitam recte pieque instituendam per sacrum horrorem incitarentur.

27. Sed quoniam ad eludendas impetendasque probationes nostras, id potissimum urgent, quod ex præstantiss. P. abbate Sarti didicerunt: donasse scilicet ann. 1191 episcopum Humanensem monachis S. Crucis Avellanæ ædem S. Mariæ in fundo Laureti. quam ædem eam ipsam esse aiunt, de qua decertamus, evasionem hanc præterire sit nefas. Porro eam evasionem eludimus illa ipsa animadversione, quam eam rejicit idem ille clariss. P. abbas Sarti, qui objectum monumentum edidit: scilicet parochialem eam fuisse sacram ædem, quam episcopus Humanensis dono dedit monachis Avellanis: parochialis porro nullo prorsus tempore [quod nos noverimus] fuit ea, qua disserimus, sacra ædes, fortasse etiam parochialis esse non potuit; adeo enim exigua est, ut paucos tantummodo excipiat: parochiales porro ædes multos excipiant oportet (21).

28. Ad hæc: cum donatio Humanensis episcopi

(21) Ma non può già inferirsi, che quella chiesa di S. Maria in fondo Laureti, che il vescovo Giordano dono a Marco priore dell' Avellana fin dall' anno 1193 secondo, che sta espresso nella suddetta sua carta di donazione, e sia la stessa santa casa che per ferma irrefragabile tradizione crediamo essere stata

colla miracolosamente trasportata. Quell' antica chiesa di S. Maria in fondo Laureti, di cui il vescovo Giordano fece dono agli Avellaniti, era chiesa parrocchiale, che avea popolo a se soggetto, come leggesi nella detta carta, il che certamente non può convenire alla santa casa di Loreto, così piccola

sæculo non amplius uno præcedat tempus quo ab angelis in Recinitensi agro deposita dicitur Nazarena ædes; si depositio hæc, ideoque translatio, temere per vulgus sparsa fuisset, statim falsa deprehensa fuisset, ideoque repulsa fuisset etiam, reprehensaque, ac damnati hujus fabulæ auctores fuissent, veluti nugivendi, et falsarii. At multo secus se res habuit, laudatque ab omnibus sunt, qui Lauretanas traditiones, et Recinitenses vetustos scriptores translationis hujus descriptores et vindices protulerunt. Dicendum itaque est, eam, de qua agimus, sacram ædem non eamdem esse cum ea, quam Avellanis monachis anno 1191 dono dedit Humanensis episcopus, sed prorsus aliam, imo verius, Nazarenam ipsam, in qua *Verbum caro factum est*.

CAPUT XIV.

Posiit argumenta recensemus, quibus Protestantes, et austeriores critici Lauretanæ ædis translationem impetunt.

1. At quoniam sola argumentorum, quibus pia ac vulgata fudit opinio, dissolutione, parum se profecisse rigidissimi critici agnoscunt, positiva etiam argumenta adjiciunt, quibus quidem [si iisdem rigidissimis criticis fidimus] non minus quam superioribus eadem opinio impetitur. Sicut autem ad certa quædam capita revocantur argumenta quibus pia ac vulgata opinio innititur, ita ad certa capita revocantur ea quibus illam critici oppugnare student. Primum caput ea complectitur argumenta, quibus translationem hanc adeo a verisimili alienam nituntur ostendere, ut [si scholasticorum phrase uti licet] *moraliter impossibilis* fuerit: sed procul dubio a verisimili alienissima est. Secundum complectitur ea, quibus a veritate remotam eam pariter nituntur ostendere. Tertium, silentium historicorum et scriptorum omnium, qui aut eo vivebant tempore, quo eadem translatio facta esse dicitur, aut etiam proximo, et subsequenti. Quartum, valde probabilia indicia, quæ nos retrahunt a fide præstanda narrationibus iis quibus Lauretanæ ædis translatio innititur.

2. Hæc porro primum argumentorum genus præbet: An Lauretum translatam ædem eam dicere possumus, quæ jam pridem non exstabat, et certe eo tempore non exstabat, quo translatam aiunt? At eam jamdudum non exstitisse, hæc probatissimorum veterum scriptorum testimonificationes ostendunt. Hieronymus, seu alius quisquis is est Hieronymi nomine latens, hæc scribit (22). « Est Nazareth, ubi Christus egit, viculus in Galilæa juxta montem Thabor, unde et Dominus noster Jesus Christus Nazarenus vocatus est: habetque ecclesiam in loco in quo angelus ad beatam Virginem evangelizaturus intravit, sed et aliam, ubi Dominus est nutritus. »

« angusta, come a tutti è noto. » P. Abbas Sarti loco jam allegato; id est, *Diario litterario*, Romæ edit. an. 1755.

(22) *De locis Hebraicis*. Vide quæ de eo scriptore num. 9, cap. 1, diximus.

(23) Exercit 7, pag. 188.

3. Id ipsum affirmat Adamannus, seu, si vis, Arculphus, quem num. 10, cap. 1, excitavi, Beda quoque hæc scriptis tradens: « Nazareth muros non habet, sed magna ædificia, duasque grandes ecclesias: una est in medio civitatis supra duos fundata caneros, ubi quondam fuerat domus, in qua Dominus nutritus est infans... altera vero est ecclesia, in qua angelus ad beatam Virginem venit. »

4. Atque hoc potissimum argumento innititur Casaubonus Baronii Annales censuræ subjiciens: et enim hæc scriptis tradidit (25): « Sane cum dicit Beda (24), *ubi domus erat*, non obscure videtur significare jam sua ætate amplius illam non fuisse; ne dum esse nunc queat: nam si ante octingentos vel nongentos annos non erat illa domus, quomodo verum erit quod ait Baronius, illam semper durasse integram? »

5. Occurrit autem idem Casaubonus primo quidem illorum solutioni, qui docent perstitisse adhuc domum illam, tametsi conversam in templum: occurrit, inquam, his monitis: « Si quis dicat non desiisse quidem esse illam domum, sed in templum fuisse versam, quæram ego, si domus versa est in templum ante tot sæcula, quomodo et quando templum iterum versa est in domum: non enim templum transtulisse angeli dicuntur, sed domum? »

6. Occurrit quoque solutioni alteri, quem meditari quis posset: fuisse scilicet translatam sacram domum, priusquam ecclesia fuisset in ea, seu in ejus loco ædificata (25); occurrit, inquam, hoc modo: « Verum hoc neque ullius scriptoris veteris testimonio potest probari: neque de re tanta conjecturis fallacibus temere locus dari debet. Tum autem merito quærat aliquis, ubi latuerit illa domus per tot sæcula: nam ut initio translatae nemo meminit, ita servatae nemo. »

7. Sed tametsi hæc eluderet, eludere sane non potes id, quod ex litteris Urbani IV in forma brevis ad Ludovicum Galliæ regem datis, et a Raynaldo sacris annalibus insertis discimus: ut enim sanctum regem ad bellum Maometanis inferendum pontifex hortetur, hæc potissimum scribit, ex quibus quidem Nazarenam domum prorsus periisse discimus: « Quin idem profanus hostis radicati persecutor odii, quod contra Christianum nomen et cultum, de iniqua editus radice conceperat, dolos præparans, iniquitatem pariens, sic in venerandam ecclesiam Nazarenam, infra cujus ambitum Virgo virginum salutata per angelum, de Spiritu sancto concepit, et ipsius partus angelico exstitit prænuntius afflatus, manus non solum occupatrices, sed etiam destructrices injecit, quod ipsam per sacrilegos et nefandos iniquitatis suæ ministros desæviens, redegit ad solum, ejusdem structura nobili

(24) Latebant scilicet, aut certe minus noti erant Casauboni ætate Adamanni seu Arculphi libri.

(25) « Dicit fortasse aliquis tunc, cum illo loco templum est inædificatum, priorem domum alio esse translatam, » etc.

omnino destructa. » An vero transferri Lauretum potuit sacra illa aedes, quæ cum ecclesia eam comprehendente (26) redacta est ad solum?

8. Ad hoc ipsum caput hæc pertinent. Quis sibi in animum inducat eam, de qua agimus, ædem in Picenum agrum fuisse translata, quandoquidem veteribus Christianis ignota illa fuit, ideoque nullo apud eos in honore exstitit, nulloque cultu decorata est? Id si admittas, unde eam dignoscere quispiam potuit, nosseque, et veluti digito indicare, eam esse, quæ hodieque Laureti exstat? Porro priscis Christianis minime notam fuisse illam, neglectam quoque, et nullo in honore habitam, sese ostendere posse confidit Samuel Basnagius ad hunc modum (27) Lauretanam Tursellini historiam refellere studens: « Ficta referuntur omnia; falsum quod Nicephorus scripto prodidit, Helenam pervenientem Nazareth salutationis angelicæ domo reperta Deiparæ peramœnum templum excitasse. Id sane oblivioni non dedisset Eusebius, pietatis Helenæ laudator maximus... 25. Ac primum unde nobis constat domum, quam ingressus est angelus, propriam fuisse Virgini? quæ eo paupertatis redigebatur, ut pro sua purificatione agno offerendo foret impar, et Joanni a Christo commendata sit, quod et opum egeret et domicilii. Quod si tuguriolum, quo Maria utebatur, cum est a Gabriele salutata, conductitum fuit, postquam ab eo recessit, sanctitas ejus parietibus impressa prorsus violata est, atque deleta a profanis hospitibus, qui illud incoluere. In ea quidem domo, quam angelus ingressus est, Christus non est nutritus, si auctori *De locis in Actis apostolorum* apud Hieronymum, fides habetur, cur alius salutationis angelicæ, alius educationis Dominicæ locus. Nazareth habet ecclesiam in loco quo angelus ad beatam Mariam evangelizaturus intravit; sed et aliam, ubi Dominus est nutritus. Præterea vero fit simillimum, exundantibus in Galileam Romanorum legionibus, eversam fuisse Nazaretham, ingratam sane urbem, quæ de rupe sua Christum dejicere voluerat; ac cum vico, Virginis etiam ruisse domum. Ittabyrium montem, quem Judæi occupant, a Placido expugnatum fuisse prodit Josephus; ab eo vero monte Nazareth propius aberat. Testis Hieronymus: *Est hodie in Galilæa viculus, ad orientalem plagam, juxta montem Thabor, nomine Nazara*. Insuper labentibus annis quadringentis Virginis cubiculum in tenebris latebat, Patribus prorsus incognitum. Sacra loca frequentat Helena, Hierosolymam, Bethleemam accessit; id narratur ab Eusebio, atque Rufino. De peregrinatione Augustæ mulieris ad urbem Nazarethanam, ut sacrum Virginis domicilium lustraret, ne verbum quidem ullum reperitur veterum in monumentis. Ipse Hieronymus, locorum sane sanctorum peritissimus, Nazarethanum Virginis domicilium ignorabat. Paula, nobilis illa matrona, maximo studio ea loca pereur-

rebat, quibus celebritatis aliquid res Salvatoris attulerant, *Cito itinere percurrit Nazareth nutriculam Domini*. [Epist. 27, cap. 6.] Cæterum de domo ubi ab angelo salutata est, et inter sanctiora loca collocanda, ne pò quidem. Solemne tamen est Hieronymo pios Paulæ affectus, lacrymas, vehementes fidei motus memorare, quos patratorum ibi prodigiorum recordatio excitabat atque inflammabat. Paulæ et Eustochii nomine Marcellam et invitavit Hieronymus ut Bethleemam migraret: ac, ut de optato adventu potiretur, insignioribus sane locis honores suos reddit, præconiaque tribuit. De Nazarethâ vero quam jejune, quam frigide commemorat! *Ibimus ad Nazareth, et juxta interpretationem nominis ejus, florem videbimus Galilææ*. Quod si eo tempore fuisset Virginis cubiculum, dixisset Hieronymus, *Ibimus Nazareth, videbimus sacra Gabrielis vestigia, micantes cœlesti lumine parietes, modestiamque Deiparæ, et sanctitatem sonantes*. Hæc utique dicenda erant, hæc de more suo exaggerata inculcasset Hieronymus, ut Marcellam ad veniendum accenderet. Frigidum illud solum innuit: *Ibimus ad Nazareth*; ex quo intelligitur, in eo viculo nihil sanctorum monumentorum superstitisse, quibus oculos Marcella suos pasceret, pietatemque aleret.

9. Ad hoc caput pariter pertinent subsequentia. Inexplicabile est, qua ratione eam ædem detulerint angeli [ad quam quidem explicationem confugere Pontificii solent, atque in primis Recinenses, Lauretani, et Piceni reliqui]: an humeris eam sustinentes, et veluti succollantes, an manibus deferentes, an impellentes? Quamcunque autem adducas, deridiculam explicationem adduces.

10. Sed demus translationem hanc possibilem esse, remotissima sane a verisimili est: atque ad id ostendendum, duo afferunt argumenta. Primum ex eo repetitur, quod si tantum Maria ædem hanc amat, ut eam in cultas a fidelibus provincias adduci voluerit, non minus sane Christus Sepulcrum suum, et reliqua loca, quæ incolatu et nobili mysterio nobilitavit, amat, ideoque ea quoque deferri ad nos voluisset, quod sane non fecit. En quæ habet in rem hanc Basnagius: « Quæ causa fuit, inquit, Basnagius, cur non translatum, et simul cum Virginis cubiculo Christi domicilium, quod ab ædibus Deiparæ diversum esse prædicant? Quidni manibus angelicis transvecta domus, quam Capernaïca in civitate Dominus incoluit, cujus præsentia ad cœlum usque eam urbem evexerat? Sanctiorane matris, quam filii tecta? Quidni servatoris Sepulcrum, quod sub Turcarum ditone est, etiam ipsorum testamenti ereptum fuerit, ne sacrum charitatis Dominicæ monumentum ejus cruore perfusum, jaceret inter Barbaros, moraque peregrinorum pietati, ex longo locorum intervallo, telisque impiorum infestis, prorsus injiceretur, cœlestique eo thesauro Italia amplius ditesceret, ac sacrosanctus Boni-

(26) « Infra ejus ambitum Virgo virginum salutata, » etc.

(27) *Annal. politico-eccles.* anno ante Dominum 3, n. 24, pag. 163.

facii VIII, viri certe ob pietatem in divos referendi, pontificatus decoraretur? Tale figmentorum genus parare aut comminisci de sepulcro Domini, utpote notissimo, non poterant: de cubiculo Virginis poterant, cujus sedes locusque ignorabatur. Itaque sensuum, oculorumque testimonio refelli non poterat. » Multa ad eandem difficultatem augendam scriptis tradiderat Berneggerus, cujus monita refert Roestius (28).

11. Huc pariter subsequens spectat: Pontificii ea translatione minus prudentem Mariam faciunt, quasi non novisset illa, ædem illam in honore non habendam esse primum quidem ab Illyricianis, tum in Recinitemensem agrum deductam a duobus fratribus loci illius dominis, in quo domus illa consederat. En quibus verbis Berneggerus objectionem hanc exhibet (29): « Mariam affirmatis vos, catholici, esse Reginam cœli, ac orbi persuadere conamini illam habere omnia præsentia, sicut Deus. Ergo si fabula hæc non esset fabula, Mariam hic quidem imprudentissimam fuisse necessum esset, quippe quæ non præviderit fore ut sua camera in Illyrico non afficeretur debito honore, et postea quoque in Italia duobus locis, in primo ob latrocinia, in altero ob fratrum discordiam, minus commode hæreret, usque dum Laureti in via Recinitensium ad mare, fixam opportunamque sedem inveniret. Nam si hæc omnia prævidisset Maria, potuisset humeris angelorum parcere, et facto itineris compendio statim initio Lauretum Nazaretho migrare. »

12. Sed falsam hanc opinionem indicant hæc Basnagii monita (30): « Cubiculi Lauretani longitudo pedum amplius quadraginta, latitudo circiter viginti fabulæ suspicionem injicit, cum id cubiculi longe sit amplius, quam Virginis paupertati permittebatur. » Id porro, quod suspicatus Basnagius est, verum esse deprehendisset [fabulam scilicet esse eam, de qua agimus, translationem] si Joannis Phocæ scripta ab Allatio edita consulere potuisset. Creditur is, si Græcorum chronologiam sequeris, anno 1185, si vero Latinorum 1195, Terram Sanctam perlustrasse, quo peracto ejusdem Terræ Sanctæ descriptionem edidisse, quam Leo Allatius et Bartholdus Nihusius viri clarissimi vulgavere (31); *pusillam* scilicet *ædiculam* eam esse monet, quam Deipara incolebat, ideoque eam in qua angelus incarnationis nuntius ad eam venit. Sed præstat ipsa Joannis Phocæ Latinitate donata verba describere: « Eo in loco, in quo annuntiatio facta est, ex nigro lapide crux candido marmore incisa, et super eam altare, et a dextris altaris pusilla ædicula, in qua semper Virgo Deipara se continebat. »

13. Silentium porro historicorum, et scriptorum

omnium, qui eo vivebant tempore, quo tempore eadem translatio facta esse dicitur, aut etiam illi proximo (ideoque tertium caput), hæc præbet. Nullus omnino, qui ea ætate, qua tam præclarum, tam inauditum miraculum factum fuisse dicitur, nullus etiam, qui sæculo subsequenti viveret, ideoque nec Dantes Aligherius seu Aligerius, nec Petrarcha, nec Joannes Boccacius, nec Villanus, nec alius quisquam sæculi xiv scriptor, adeoque neque sanctus Antoninus, qui sæculo xv magnam pietatis, tum eruditionis laude celebris historiarum præritorum et suorum temporum edidit, hujusce rei meminit. Quis ergo illam excipiet?

14. Multis verbis hoc argumentum exaggerant Protestantes, et critici rigidiores (32); Casauboni verba tantummodo seligo, quæ hic proferam (p. 187): « Avorum quippe nostrorum temporibus primo cœpit illius fieri mentio: primique, ut videtur, Blondus, et Baptista Mantuanus celebrantur, scriptores heri, et nudius tertius nati... Exigebat sane ab illo (Baronio) susceptæ provinciæ ratio, ut miraculi tam incredibilis, tam recentis, tanti hoc tempore momenti, veritatem diligenter inquireret, et quod invenisset fide integra profiteretur. Exigebat charitas Christiana, ut tot populos, quibus hæc novitas est suspecta, si poterat, ab errore liberaret. Nam si hic Historiæ ecclesiasticæ Pater hæret in luto, nec potest se expedire, haud dubie causa conclamata est. » Affirmanti vero Baronio, « hoc monumentum totum Christianum catholicum orbem venerari, ac colere, » audaciter hæc reponit: « Melius dixisset ac verius; universi nominis Christiani et catholici partem illam, quæ Romano pontifici paret, fidem habere huic miraculo; quanquam ne id quidem verum. Nam etiam inter Romanos catholicos, etiam in ipsa Italia multi dubitant, multi aliter sentiunt; sed quod sentiunt, publice profiteri metu impediti non audent. » Adjicit et hoc deinceps: « Dicemus... fortasse non absurde, si hoc miraculum esset verum, non videtur permissura fuisse divina Providentia, ut historiæ tam admirabilis nulla esset certa narratio, nullum fide dignum testimonium. »

15. Urget hoc ipsum argumentum Basnagius, hæc scriptis tradens: « Denique auctores qui sub ea tempora floruerunt, quibus ædes Lauretana in Italiam translata perhibetur, tanti sunt miraculi hospites atque peregrini. Nicephorus triginta circiter annis post translatus, si diis placet, cubiculum, in Oriente florebat, ubi hæc omnino fama de insolito magnoque miraculo percrebrescere debuit. Templi ab Helena in domo salutationis angelicæ conditi meminit, translata domus non meminit. Antoninus, Florentinus episcopus, qui annis duntaxat uno et

(28) *Apolog.* part. II, cap. 10, n. 4. « Si angeli, » etc.

(29) Refert ex Berneggero ipso Roestius cap. 10, lib. II *Apolog.* n. 9.

(30) *Ibid.* num. 24.

(31) In *Symmetis*, pag. 12, ex quibus opusculum,

de quo agimus, edidere, et tomo II Maii præposuere optimi Bollandiani socii Henschenius et Papebrochius. Hæc porro habes n. 10, pag. 12.

(32) Vide quæ de Berneggero silentium Dantis, Petrarchæ, Boccacii, et S. Antonini fortiter urgente tradit Roestius (*Apolog.* part. I, cap. 21 et 22).

quingaginta transvectionis hujus tempore posterior est, nec multum ab illa regione aberat, in qua ædes Lauretana collocatur, de eo prodigio ne verbum quidem habet. Quæ felicior tamen in narrationem materia? » Quibus narratis ad hunc modum argumentum suum concludit: « Næ abutuntur immoderate facilitate mortalium, qui traditiones ejusmodi proponunt ad credendum. » Quibus verbis eas narrationes indicare videtur, et redarguere, quas Lauretani proferunt, et nos ipsi [ex Montano præsertim] capite 4 et 5 attulimus. Sane nemo ante Eugenii IV et Nicolai V tempora sacræ domus ex Nazaretho translata meminit; iique ipsi, qui illius primum meminere, aut cum dubitatione aliqua, et veluti trepidatione meminere, aut certe id omisere, de quo unice disputatur, translationem scilicet hujus ædis primum quidem ex Nazareth in Illyrium, tum ex Illyrio in Picenum fuisse factam. Atque id sane ex iis ipsis Blondi et Pii II verbis, quæ Montanus allegavit, assequi lector poterit.

46. Ad hoc ipsum caput facile pertinent quædam sancti Vincentii Ferrerii monita, quibus auditores suos ad sacras peregrinationes suscipiendas hortatur. Sed dum loca recenset, ad quæ eæ peregrinationes dirigi solebant, Lauretum præterit: et, ut manifesto ostendat se propterea præterisse, quod Lauretanam domum, Nazarenam esse minime putaret, Nazarethum Laureto substituit: in quo oppido adhuc cameram Virginis permanere affirmat: « Quolibet die [inquit ille serm. 1 *De Assumpt.*] potestis ire Nazareth, ad cameram ubi Filius Dei incarnatus; » aut quia reparaverant Christiani eam ædem, quam Urbanus IV destructam dixerat, aut etiam quia locum ipsum colebant, in quo aliquando fuerat erecta: adorantes scilicet in loco ubi *steterunt pedes ejus*. Sane pag. 333 et seqq. tomi IV *Lectio- num antiquarum* Henrici Canisii a Basnagio auctarum occurrit *Hodoeporicon* Guilielmi de Baldensel ad Terram Sanctam: qui quidem Guilielmus iter illud peregrisse creditur anno 1336 (p. 337 seqq.) In eo *Hodoeporico* [pag. 334] hæc traduntur: « His visis, quodam monte transito, dimissa planitie Galilææ, veni ad sacratissimam civitatem Nazareth, quæ nunc villa campestris est, immunita, domibus et habitaculis non collectis, sed ad invicem distantibus, et dispersis. Est autem Nazareth sita in valle parvula, plurimum gratiosa, montibus undique circumclusa; hæc est propria civitas Redemptoris, unde secundum carnem traxit originem, unde et

dicatur *Nazarenus*. In loco hoc florido initium nostræ salutis effloruit, dum Deus, Dei Filius, ex castissimis sanguinibus virginis carnem assumens, humanam naturam divinæ hypostasi ineffabiliter conjunxit. In hoc loco pulchra fuit ecclesia, atque magna, sed (heu) quasi destructa est; parvulus tamen locus in ea coopertus est; et a Saracenis diligentius custoditur; ubi circa quamdam columnam marmoream, asserunt esse perfecta conceptionis mysteria veneranda..... In loco conceptionis pulchram feci celebrari missam de Annuntiatione gloriosæ Virginis. » An vero, ut ad sanctum Vincentium Ferrerium revertar, ad visendam in Nazarethis oppido *cameram Virginis* hortari potuisset ille auditores suos, si nulla tum Nazareth exstitisset sacra ædes, sed translata Lauretum fuisset?

47. Pertinent quoque eorum monita, qui Terræ Sanctæ loca describentes, ubi de Nazareth sermonem habent, aiunt quidem Virginis domum in ea urbe aliquando exstitisse, locumque designant, in quo illa exstitit, sed destructam fuisse etiam, majori saltem ex parte, monent, nullamque tam celebris translationis mentionem faciunt. Recole, quæ ex Guilielmo de Baldensel modo attuli. Sed ne multa referam, profero ea, quæ tradit Franciscanus quidam, qui de prioribus certe fuit, qui Eugenii IV jussu, in æde Sancti Sepulcri sacra officia celebrare cœperunt. Hic in eo libro, in quo diligentissime Palestina regionem describit, cum de Nazareth agit, hæc scriptis tradit (33): « Super quos [montes] in sexto lapide est vicus Nazareth, ducentarum fortassis domorum, inter quas ruinosa adhuc exstat ædes Sancti Gabrielis. Cujus in descensu 10 circiter graduum ostenditur columna, juxta quam angelus Virgini nuntiavit dignissimum illum et ineloquibilem Verbi conceptum. » Adjice eos omnes, qui Terram Sanctam descripserunt, ante Pauli II tempora; nemo enim unus in tot scriptorum numero hujusce translationis meminit.

48. Sed jam recensenda sunt ea, quæ valde probabilia indicia appellavi, ex quibus quatuor objectionum genus conficitur. En statim illa: *Ædes ista, inquit, vetustatis non habet indicia, et certas notas, sed potius argumenta recentis ædis. Vetres scilicet, aut caminis perstantibus destitutas ædes incolebant, aut si caminos aliquos in iisdem ædibus habebant, eos in medio cubiculi constructos habebant* (34). Porro Lauretana ædes non modo caminum habet, verum etiam affixum parieti ha-

(33) Liber iste elegantissime scriptus, dicatus est Marco Bononiensi ex eo Franciscanorum genere quos *Observantes* appellant, viro pietate et constantia celebri; et hæc quidem conjectura movetur nonnulli, ut auctorem hujus libri esse putent e familia Mezzavacca patria Bononiensem, quique de sex prioribus fuit, qui S. Sepulcri ædes sacris officiis colere cœperint. Liber iste in B. bibliotheca S. Salvatoris Bononiæ servatur. Porro hæc, quæ allegantur, habes capite, quod inscribitur: *De locis et oppidis ad plagam aquilonarem sitis*, pag. 60. Compositus autem fuisse videtur anno 1463. « Solidum, inquit,

atque integrum (templum quo includitur Christi Domini Sepulcrum) usque hanc in diem, id est anno Christi 1463 perseverat. (*De sacro templo Domini Sepulcri*), pag. 18 et 49.

(34) En quæ tradit Lambinus ad Horatii epistolam *Ad Bullatium*: « Caminus et focus non eo tantum differunt, quod alterum Græcum est, alterum Latinum, sed quod caminus *fornacem* significat, focus *vas*, aut locum ubi ignis excitari ex materia solet. Talibus autem fumi spiraculis non est e veteres usos, qualia hodie sunt nobis in usu, e tectorum fastigiis prolata, figura vel quadrata, vel

bet, ad eum scilicet modum, quo Picēni incolæ caminos a tribus fere sæculis construere consueverunt.

19. Ista pariter ædes Italicam ædificandi rationem exhibet, alienissimam vero ab ea, quam Orientales, ac præsertim Nazareni servant. Lateritia scilicet Lauretana ædes est; Orientales vero, ac præsertim Nazarethis incolæ ædificia sua ex siliciis construunt; nec raro in monte ipso lapideo domos, et reliqua ædificia scalpro cavant, eaque ratione efformant. Persensit sane hujus argumenti vim ille idem Brietius, quem alibi excitavimus, cum (ad annum 1294) hæc de cardinale Baronio viro sanctissimo scripsit: « Observavit eam (Lauretanam ædem) esse confectam ex iisdem lapidibus, quibus regionis hujus cæteræ conflatae sunt. »

CAPUT XV.

Protestantium et austeriorum criticorum argumenta dissolvimus, quæ POSITIVA appellant, quæ cap. 14, allata sunt.

1. Quoniam porro non modo nos, vulgatissimæ et piissimæ sententiæ patronos ac defensores, verum etiam moderatiores criticos superiores objectiones ex parte impetunt; si enim, ut exemplo aliquo utar, ignota fuit veteribus Christianis Nazarena ædes, dimensiones illius excipi non potuerunt, ideoque nulla formari, quæ similitudinem illius referret, hos ipsos, quos dixi, moderatiores criticos adjutores habemus ac vindices, cum quibus, uno veluti facto agmine, superioribus objectionibus ad hunc modum occurrimus.

2. Haud recte, diu antequam Lauretum per angelos translata creditur Nazarena ædes, eam periisse adversarii affirmant. Perstitit scilicet ad ea usque tempora, quibus translata dicimus. Verba Hieronymi et Bedæ [si Bedam auctorem esse vis libri quem *De locis sanctis* inscribi mos est], Arculphi quoque, seu Adammani, auctoris quoque Vitæ sancti Willibaldi, ita explicanda esse censeo, ut sacra Virginis ædes, in qua angelicum nuntium accepit, ita sit in ecclesiam conversa, ut tamen ædes ea destructa non sit, sed vel intra illius ambitum comprehensa, item fere ut intra ambitum Lauretani præstantissimi templi includitur nostris ipsis temporibus ea sacra ædes, de qua disserimus, includitur quoque celeberrima Assisiensis angelorum ecclesia intra ambitum amplissimæ alterius, quæ deinceps erecta est; vel potius quia in illius inferiori et subterranea parte perstitit, supra quam erecta nobilis illa basilica sit, quam vetusti scriptores descripsere. Tum merito dici potest ea sacra ædes in ecclesiam versa, et adhuc perstans. Nec temere id dicimus; ea enim fuit Christianorum antiquissima et firmis-

simam consuetudo, ut nobiliora fidei nostræ monumenta intacta servarent, tametsi super ea, aut circa ea nobilia sacra ædificia construerent. Quod quidem exemplo præsepis, sepulcri Domini, aliisque similibus facile declaratur.

3. Quibus stabilitis, tum reliquas difficultates, tum eam prorsus evitas, quam injicit epistola Urbani IV ad sanctum regem Ludovicum missa, quam difficultatem ut evitent, sunt quidam, qui moneant putasse pontificem eversam fuisse eam sacram ædem, in qua angelicum nuntium receperat Virgo, cum non ea eversa sit, sed altera, in qua nutritus est Dominus, Nazarethi pariter erecta (35). In quem quidem errorem pontifex a Nazareth remotissimus incidere facile potuit, fama scilicet nonnihil fallaci deceptus.

4. At me quidem iudice, præstat solutio altera, qua monemur destructam fuisse ecclesiam quæ super sacrum cubiculum erecta fuerat, sed adhuc perstitisse sacram illam ædem, aut saltem ædis illius cubiculum, in quo *Verbum caro factum est*. Sane morem hunc, quo scilicet ampla superstructa ecclesia, loca in quibus divina mysteria peracta fuerant, contegerentur, haud obscure indicat Paulinus Nolanus, hæc Severo scribens [epist. 31 alias 11, num. 4, in edit. Veron. col. 192]: « Itaque prompto filii imperatoris assensu mater Augusta [Helena] patefactis ad opera sancta thesauris, toto abusa fisco est, quantoque sumptu atque cultu regina poterat, et religio suadebat, ædificatis basilicis, contextit omnes, et excoluit locos, in quibus salutaria nobis mysteria pietatis suæ, incarnationis, passionis et resurrectionis, atque ascensionis sacramentis Dominus Redemptor impleverat. » Si enim ædificatis basilicis « contextit locos, in quibus salutaria mysteria Dominus Redemptor implevit, » non alia ratione id factum esse intelligimus, nisi quod super eis (in subterranea tamen parte servatis) basilicas, quæ diximus, ædificaverit. Sane locum natiuitatis Domini adhuc notum, et a peregrinis visitatum contextit basilica super eum erecta: quod quidem tradunt omnes qui de eo loco sermonem habent: et ne multos referam, hæc habet Adricomius [*Juda*, n. 58, pag. 42, ed. Colon. an. 1600]: « Erat autem ecclesia constructa super ipsum specum, » etc. De Sepulcro Domini hæc tradit (*Jerusalem*, n. 242, p. 177): « Inter quæ illa, quæ hoc loco condita est, basilica reliquos totius orbis amplitudine atque pulchritudine locos longe excellit.... et tam resurrectionis, quam crucifixionis locum sub uno eodemque tecto comprehendit, quod in sui medio, rotundo patet foramine apertum, sub quo in inferiori ecclesiæ parte Dominicum consistit sub dio sepulcrum, cui passionis Christi theatrum de argumento consule, quæ el. Pitiscus docet in Lexico, ad vocem *Caminus*.

(35) Recole, quæ ex Hieronymo, si Hieronymus is est, Arculpho seu Adamanno, et Beda adversarii objecerunt.

mons Calvariae, nunc viginti octo pedes altus chori loco adhæret : qui octodecim gradibus, quorum singuli pedem et semissem in altitudine continent, sui accessum præbet. Ex quo rursus in locum ubi crux inventa fuit, quadraginta octo gradibus itescens. » Num id indicet Eusebius Constantini Vitam describens, judicent alii. Eusebii tamen verba describere hic placet (36) : « Alia quoque ejusdem regionis loca duabus sacris speluncis nobilitate, ambizioso cultu exornare aggressus est (37) : et speluncam quidem istam, in qua Servator noster divinam præsentiam primum exhibuit, et in earne nasci sustinuit, imperator convenienti honore affecit. In altera vero spelunca, ascensionis Dominicæ, quæ in montis vertice olim contigerat, memoriam honoravit. Atque hæc loca magnifico cultu exornans, simul nomen Matris suæ, cujus opera ac ministerio tantum bonum humano generi procurabatur, ad æternam posterorum memoriam consecravit. » Et paucis interpositis (cap. 43) : « Etenim Deo quem adoraverat, duo statim templa dedicavit [Helena] : alterum ad speluncam in qua natus est Dominus, alterum in eo monte ex quo in cælum ascenderat. Nam et Emmanuel, [quod est *Nobiscum Deus*] sub terra pro nobis nasci sustinuit, et locus natiuitatis ipsius, Bethleem ab Hebræis est appellatus. »

5. Sed ut expressissime de eo loquamur loco, in quo angelicum nuntium recepit Virgo, recolas volo, quæ ex Joanne Phoca num. 20, cap. 15, attuli : cui adde id quod ex *Hodoeporico*, seu *Itinerario* Guilielmi de Baldensel, attulimus : « In hoc loco pulchra fuit ecclesia atque magna : sed, heu ! quasi destructa : parvulus tamen locus in ea coopertus est, et a Saracenis diligentius custoditur, ubi circa quandam columnam marmoream asserunt esse perfecta conceptionis mysteria veneranda. » Non multum absunt monita illius præstantissimi Franciscani monachi, quem allegavi, quemque unum ex prioribus dixi, quibus tributum est, ut in Hierosolymitanis basilicis, aliisque Palæstinæ locis, in quibus redemptionis nostræ mysteria peracta sunt, sacrificia celebrarent, canonicas Horas recitarent, et peregrinos exciperent.

6. At paucis Theophilus Raynaudus objectionem ; quam Urbani IV verba efficiunt, ad hunc modum diluit (38) : « De amplissimo illo templo eleganti opere exstructo loquitur [Urbanus], quod sanctam ædiculam ambitu suo continebat, in qua incarnati Verbi mysterium erat peractum. Hanc vero divina providentia servatam, atque in Dalmatiam primum, in Italiam postea, mutatis sæpius locis, divinitus translata, etc. »

7. Nec abest multum a superiori solutione eæ,

(36) Lib. III *De vita Constant.* cap. 41.

(37) Constantinus, cujus nomine et sumptu hæc agebat Helena Augusta.

(38) *Antemurale adversus fortia ingenia*, t. VIII Oper.

(39) *De canoniz. sanctor.* tom. IV, part. II, c. 10,

quam his verbis præbet doctissimus Benedictus XIV (39). « Verumtamen hæc, et similia antecedentem non probant sacræ ædis destructionem. Joannes etenim Phocas, qui anno 1185 vel 1193 Terram Sanctam descripsit, eandem ædem per ea tempora conservatam fuisse testatur. » Enimvero potuit in loco, ubi ædicula erat, basilica ædificari, eademque a Barbaris destrui, quin ea domus pars, in qua beata Virgo ab angelo salutata fuerat, destrueretur. Hæc in summa cl. pontifex. Sed certe ea, quæ antea diximus, quæque deinde dicemus, difficultatem hanc, quæcunque ea sit, videntur tollere (40). Jam reliqua aggredior.

8. Ignotam porro fuisse veteribus Christianis ædem, in qua Virgo angelicum nuntium accepit, Basnagius argumentis suis minime ostendit. Pauperem fateor Virginem, idque ut evincerem, nonnulla argumenta alibi attuli (41), sed non ita pauperem dixi, nec modo aio, ut in vili sordidaque paupertate ea jaceret. Valde itaque probabilis videtur esse Henschenii et Theophili Raynaudii sententia, qui Mariæ parentibus, ideoque Mariæ ipsi *mediocrem censum* tribuunt. Porro *mediocrem censum* adhuc habuit Maria, si domunculam, quam incoleret, propriam habuit : vel si vis tum Josepho connubio junctam, a verisimili non est alienum, domunculam, quam Josephus ipse, illiusque sponsa Maria incoluit, in illius censu fuisse comprehensam : nostris enim temporibus ipsis non raro videmus mediocri censu artifices, exiguas ædes, quas ipsi incolant, possidere.

9. Sed fac [quod optat Basnagius] Mariam sanctissimam conductam domum incoluisse. An propterea ea minime nota fidelibus fuit, aut ab iis contempta, et neglecta ? Minime vero. Dic mihi, obsecro, an ad Virginis, aut Josephi patrimonium pertinuisse censes speluncam, ac præsepe, in quo illa edidit Christum Dominum ? Nihil minus. Spelunca ea tamen, ac præsepe notissima fuere fidelibus, et summo ab iis in honore habita, quanquam procul dubio, alio abeuntibus Maria et Josepho, locus ille viatoribus, et, nisi fallimur, animalibus irrationalibus pervius fuerit : quo quidem exemplo occurris Basnagii monito, docentis scilicet, amisisse sanctitatem, quæ illi a conceptu Virginis inerat, Nazarenam ædem, si ab illis conducta fuit ad incolendum, ideoque neglectam, et minus notam. Cum de sanctis reliquiis agerem, monui, si sanctitatem, quam tribuimus illi reliquiarum generi, quas *sanctificatas* appellamus [sub quo genere ædes comprehendimus] probe explices, non alium eam esse, nisi *habilitatem* quamdam ad excitandam in nobis

n. 14, 15.

(40) Recole, quæ nuper allegavimus, Paulini Nolanus verba : « Contextit omnes locos incarnationis, et passionis et resurrectionis.

(41) Part. I, dissert. 7, quæst. 3.

memoriam illius sancti, qui eo reliquiarum genere usus est, et si de ædibus agis, ad excitandam in nobis memoriam illius sancti (quisquis is fuit) qui eas ædes incoluit : qua occasione pietas in nobis excitatur, devotio, et interdum etiam miracula peraguntur. Hic id non explico, quia diligentissime ac copiosissime alibi explicavi (42). Quibus stabilitis, vides notissimam esse potuisse fidelibus, in honore quoque esse potuisse apud eos eandem ædem, tametsi post evangelicum nuntium, et Mariæ discessionem conductam ab aliis fuisse.

10. At Eusebium, tametsi Helenæ pietatem, et ædificia in iis locis, in quibus nostræ salutis perfecta mysteria sunt, describentem, Nazarenam ædem omisisse ais, et silentio pressisse : ex quo facile deducere nos posse putas, propterea neglectam, et silentio pressam fuisse ædem illam, quod ignota fidelibus fuerit, ideoque neglecta. Quoniam vero illius Nicephorus meminit : a quo edocemur, nobile templum in eo loco excitatum, in quo Mariam angelus incarnationis nuntius est allocutus, Nicephori auctoritatem attenuas, multo scilicet temporum intervallo a prisca illa ætate remoto, historico quoque non admodum probato.

11. Sed ab his facile evadimus. Eusebius non omnia descripsit sacra ædificia ab Helena erecta (nam non a Constantino, cujus præclara gesta, et in ecclesiam merita describit Eusebius, sed ab Helena, Constantini tamen, seu potius publici ærarii sumptibus, annuente Constantino, ea fuere erecta). Atque id quidem ex his Paulini Nolani monitis discimus (43) : « Quæ [Augusta Helena] cum filio conregnabat, eum rogavit, ut sibi facultatem daret cuncta illic loca Dominicis impressa vestigiis, et divinorum erga nos operum signata monumentis purgare, destructis templis et idolis, ab omni profanæ impietatis contagio, et religioni suæ reddere ; ut Ecclesia tandem in terra suæ originis celebraretur. Itaque prompto filii imperatoris assensu mater Augusta, patefactis ad opera sancta thesauris, toto abusa fisco est : quantoque sumptu atque cultu regina poterat, et religio suadebat, ædificatis basilicis contextit omnes et excoluit locos, in quibus salutaria nobis mysteria pietatis suæ, incarnationis, et passionis, et resurrectionis, atque ascensionis sacramentis Dominus Redemptor impleverat. » Quod itaque prætermisit Eusebius, qui Constantini, uti dixi, non Helenæ præclara gesta, et in Ecclesiam merita sibi proposuerat describenda ; quod, inquam, prætermisit Eusebius, describit Paulinus ab Eusebii ætate non multum remotus, nosque docuit locum incarnationis Dominicæ, ædificata basilica fuisse contextum atque excultum : » idque ipsum

discimus ab iis probabilibus vetustisque sacris scriptoribus, quos num. 9 et sequentibus capituli 1 excitavi : quos consulas volo.

12. Non errat itaque Nicephorus, nec vetustissima ac valde probabili superiorum scriptorum auctoritate destituitur, cum ait nobile templum ab Helena Augusta Nazarethæ in loco in quo incarnationis mysterium peractum est, fuisse excitatum et immerito illi assentiri Basnagius renuit : etenim facile hac in re potuisset refelli irriderique Nicephorus, qui vadimonium dicti sui nobile et notissimum ædificium indicabat ; quod ædificium, si vere non exstisset, procul dubio manifestæ falsitatis reum Nicephorum prodidisset. Ad occultandam itaque, ut ita loquar, et ab ecclesiasticis monumentis subducendam domum quam dicimus, conjecturis immerito fudit Basnagius ; qui etiam refelli videtur eo ipso Hieronymi testimonio, quod adducit ; docet enim notum fuisse Christianis locum in quo conceptus, [in quo angelus evangelizaturus intravit] et locum in quo nutritus fuerat Jesus. Conjecturis itaque fidendum non est, si quæ ignotum locum in quo conceptus fuerat Dominus Jesus, nobis persuadere videntur. Cæterum has ipsas conjecturas hac animadversione submoveo. Innotuit Christianis locus, in quo natus et sepultus est Jesus, quanquam Hierosolyma adeo eversa fuerit, ut non remanserit lapis super lapidem : et omnem curam adhibuerint infideles, ut eum occultarent (44). Innotuit Christianis locus in quo natus est Jesus, tametsi Bethleem propinquissima Hierosolymæ foret, et procul dubio simili Hierosolymæ excidio fuerit obnoxia, temeratus quoque superstitione gentilium. Annon ergo innotescere potuit locus, in quo conceptus fuit Dominus Jesus, quandoquidem is valde distabat ab Hierosolyma, in quam præsertim desæviit Romanorum ira ?

13. Num Nazarethem inviserit Helena, nonnulli dubitant. Novi equidem putare multos, id erui posse ex his Eusebii verbis (45) : « Nam cum illa debitum piæ affectionis munus Deo omnium Regi persolvere decrevisset, et pro filio suo, tanto scilicet imperatore, ac pro filiis ejus cæsaribus Deo charissimis nepotibus suis, gratias cum supplicationibus agendas sibi esse statuisset, quamvis affecta jam ætate, tamen juvenili animo properavit, mulier singulari prudentia, ut terram veneratione dignam perlustraret, et Orientis provincias urbesque, ac populos cum regali quadam sollicitudine, ac providentia inviseret. Postquam vero Servatoris nostri vestigia debito cultu venerata est.... continuo pietatis suæ fructum posteris etiam dereliquit. » Etenim verbis his : Terram veneratione dignam perlustraret ; » his quoque :

scientiæ, vel observantiæ, et antiquitas ævi, et superstitionis impiæ diuturnitas abolevisset. » Vide etiam, obsecro, quæ in Appendice de Cruce adjecta tractatui *De cultu sanctorum*, » sect. II, cap. 3, tradidi.

(45) Lib. III, *De Vita Constantin.* cap. 42.

(42) Consule tradita dissert. 7, *De cultu sanct.* cap. 27, 28 et 29.

(43) Epistol. ad Severum, olim 11, nunc 51, n. 4.

(44) Sozom. lib. II, cap. 1 ; Paulinus quoque ep. olim 11, nunc 51, ad Sever. n. 3, numero vero 5, hæc tradit : « Memoriam, et curam religiosæ con-

« Postquam vero Servatoris nostri vestigia debito cultu venerata est... continuo, » etc., etiam Nazarethem comprehendi commodè posse movent. Nec contemnendum volo Nicephori locum (lib. viii, cap. 50) : « Inde Orientem versus descendens (Helena Augusta) Nazareth pervenit, et salutationis Angelicæ domo reperta, Dei Genitrici peramœnum excitavit templum ; » atque in hoc quidem capite se diligentissimum, ideoque a mendacii suspicione remotissimum Nicephorus prodit : describit enim minute ac singulatim ea loca, ad quæ se contulit Helena Augusta (46), et omnia sacra ædificia, quæ magnificentissime construxit ; ex quorum diligentissima enumeratione ac descriptione assequimur, et ex vetustis probatisque monumentis hæc didicisse Nicephorum : et cur Paulinus Nolanus dixerit, Helenam Augustam *toto fisco fuisse abusam*. At id fateri renuunt alii : aiunt enim, synecdoche usum Eusebium : ea pars scilicet *terræ veneratione dignæ* hic indicatur, de qua statim subdicitur (cap. 45) : « Etenim Deo, quem adoraverat, duo statim templa dedicavit : alterum ad speluncam in qua natus est Dominus, alterum in eo monte ex quo in cælum ascenderat. » Sed sive Nazarethem inviserit, sive ad eam se minime contulerit, indubitatum est, munificentiae ac pietatis suæ monumentis eam ditasse : qua de re recole, quæ antea ex Paulino Nolano descripsimus. Cæterum Eusebium, dum Helenæ Augustæ iter ac gesta describit, non admodum diligentem fuisse, ea ostendunt, quæ de inventa ab Helena cruce alibi tradidi (47).

14. Paulam se Nazarethem contulisse, Basnagius ex Hieronymo nos docet : « Ad nutriculam scilicet Domini. » Et revera, n. 15, epistolæ hujus, quæ in Veron. edit. 108 est, hæc exstant : « Percurrit Nazareth nutriculam Domini. » Sed cur eo se cum celeritate contulit : « Cito itinere præcucurrit Nazareth, » nisi quia permota erat, et veluti accensa desiderio conspiciendi Redemptionis nostræ primordia ? Neglexisset porro eam urbem Paula, si Redemptionis nostræ monumenta, quæ ipsa perquirebat, iis temporibus ignota fuissent.

15. At præterit, inquis, Hieronymus eos pietatis sensus, quos prodebat Paula, dum loca sancta invisebat, suisque oculis subjecta habebat. Basnagi mi, nimio plus levis tua hæc conjectura est. Alibi Paulam piissimam descripserat Hieronymus : id satis est, ut tum quoque piissimam fuisse conjiciamus : neque necesse erat ut, rhetorum consuetudinem imitatus, omnes pietatis sensus, quos redemptionis nostræ monumenta in Paulæ pectore excitabant, sigillatim accurateque describeret. Idem dic de Marcella his tantum verbis invitata : Ibimus ad Nazareth. Cum ad visendam urbem aliquam

præstantissimam, et cuique notissimam, aut nobilissimum ædificium invitamus, necesse non est ut præstantiam eorum commendemus ; ea enim plus satis innotescit : et injuriam videreris facere Romæ, si, ut amicum ad eam visendam invitares, multis verbis illius excellentiam exaggerares. Cæterum immerito quereris, quod brevissime et parce Nazarethem laudarit Hieronymus, seu, si vis, Paula et Eustochium Marcellæ scribentes. Brevissime et parce reliqua aliqua etiam attingit, et ut in numero 12 epistolæ hujus (olim 17 in Veronens. editione 46) consistam, audi quomodo celeriter per reliqua sacra loca decurrat : « Quando nobis liceat speluncam Salvatoris intrare ? in sepulcro Domini flere cum Sorore, flere cum Matre ? Crucis deinde lignum lambere, et in Oliveti monte cum ascendente Domino, voto et animo sublevari ? videre exire Lazarum fasciis colligatum, et fluentia Jordanis ad lavacrum Domini puriora ? inde ad pastorum caulas pergere ? in David orare mausoleo ? Amos prophetam etiam nunc buccina pastoralis in sua conspiciere rupe clangentem ? ad Abraham, Isaac, et Jacob, trium quoque illustrium feminarum, vel tabernacula properare, vel memorias ? videre fontem, in quo a Philippo eunuchus est tinctus ? Samariam pergere, et Joannis Baptistæ, Elisæi quoque et Abdæ pariter cineres adorare ? ingredi speluncas, in quibus persecutionis et famis tempore prophetarum agmina sunt nutrita ? Ibimus ad Nazareth, et juxta interpretationem nominis ejus, *florem* videbimus Galilææ. Haud procul inde cernetur Cana, in qua aquæ in vinum versæ sunt. »

16. Amœnissimum porro est Protestantium consilium, dum a nobis deposcunt, ut rationem, modumque describamus, quo eam, quam dicimus, sacram ædem detulerint angeli, perinde quasi supernaturalia et prodigiosa Dei opera describere nos possemus. Delata aedem est : per angelos delata, si plerosque audimus, ea est : hoc satis est nobis. Si explicari ea res facile posset, supernaturalis ea utique non foret. Annon vetustissimum, et a sanctis Patribus sæpissime ac præsertim a magno Augustino inculcatum est ? « Plus Deum posse agere, quam nos explicare possimus. » Expressissime ille (48) : « Demus Deum aliquid posse, quod nos fateamur investigare non posse. In talibus rebus tota ratio facti est potentia facientis. » Augustinum præcesserat Hilarius hæc scriptis prodens (49) : « Non est humano, aut sæculi sensu de rebus Dei loquendum. » Si itaque fateamur, explicari a nobis minime posse, qua ratione sit ab Oriente, primum quidem in Illyrium, tum in Recintensem agrum delata sacra Nazarena ædes, id fatebimur, de quo haud pudere nos possit. Dic, amabo, nonne novimus pro-

(46) Inde « Bethaniam progressa.... Deinde ad sacrum Jordanem conversa... Atque inde quatuor dierum itinere emenso... Accessit ad Tiberiadem... Inde Orientem versus descendens, Nazareth pervenit, etc.

(47) In Append. de Cruce, sect. II, cap. 1 et 2.

(48) Epistol. ad Volusian. olim 5, nunc 137, cap. 2, n. 8.

(49) De Trinit. lib. viii, num. 14

phetam Habacuc ab angelo eum crinibus sustinente, delatum fuisse in Babylonem et prandio ab eo mesoribus parato, pavisse Danielelem (50)? tum ab eodem angelo in Judæam confestim restitutum? Explica, si potes, qua ratione id fieri potuerit. Potestne homo crinibus tantummodo apprehensus per longissimum itineris spatium citissime per aerem ferri, nullumque ex ea re incommodum pati: imo tam commode ferri, ut edulia ferre manibus possit (51)?

17. Jam reliqua prosequor. Tu causam exposcis, ob quam Deus sepulcrum suum, aliaque etiam religionis nostræ sanctissima monumenta in Palæstina, ideoque in infidelium potestate, consistere voluit, Nazarenam vero ædem inaudito vereque maximo miraculo in Christianorum provincias deferri: tuamque interrogationem exornas, et vehementer exaggeras. Ego porro inscitiam meam protinus fatebor: nunquid ego cognovi sensum Domini, et consiliarius Dei sum? Tamen, si vis, aliquid enuntiabo, quo tuas interrogationes eludam. Non veriti sunt viri etiam probabiles, ædem hanc cæteris religionis nostræ monumentis præferre, propterea quia in ea exordium sumperit sanctissima nostra religio; et certe Deiparæ, et, nisi fallimur, Christi Domini non brevi incolatu sanctificata est (52). Sed quæcunque sit hujusce ædis dignitas, [si volumus ita loqui] eo consilio videtur ad fidelium partes deducta, ut solatium in ea iidem fideles haberent amissorum eorum locorum, quos nunc possident Barbari, commodum quoque sacræ peregrinationis, minus tamen periculosæ, nec sumptibus obnoxia, atque ea sit, qua Hierosolymam, atque ad reliqua sacra Palæstinæ loca deferimus. Scilicet misericors Deus, cum perspiceret plerosque hominum magnis sumptibus, magnis quoque periculis, aliisque incommodis sane non levibus, quibus subduntur, qui Nazareth ipsam ædem invisere cupiunt, ab ea visenda averti, noluit iis emolumentis illos destitui, quæ percepissent invisentes Nazareth ipsam, ædemque, in qua Verbum caro factum est; ideoque eandem ædem in nostris regionibus exstare voluit, ad quam peregrini concurrerent, et in qua miracula et plurima et maxima fierent, quibus quidem apertissime ostenderet, sibi gratissimas esse susceptas ad eam ædem peregrinationes, et cultum in ea sibi et Virgini adhibitum. Id ne temere locutus existimer, exemplum huic non prorsus absimile tibi ex Scriptura desumptum profero. Vetuerant reges Israel ne populus sibi subjectus pergeret ad adorandum Dominum in Jerusalem (53), quem locum elegerat Dominus, ut in eo cultum sibi acceptum populus ille præ-

staret (54). Misertus Dominus calamitatis populi sui aut jussit aut certe permisit sibi erigi in terra Israel altare [ad similitudinem, nisi fallimur, Hierosolymitani templi, illiusque veluti portionem, quod quidem indicant verba ista capitis XVIII lib. III Reg. (v. 30), et accedente ad se populo, curavit altare, quod destructum fuerat]. Quod altare cum per summum scelus ab idololatriis, et, nisi verisimilis conjectura nos decipit, regum Israelis jussu fuisset eversum, non modo illud rursus erigi voluit Dominus, sed per miracula ab Elia peracta notum omnibus fecit, altare a propheta illo erectum, sibi esse gratum, ideoque acceptissimum esse cultum, quod in eo sibi reddebat populus.

18. Quod subsequitur argumentum numero 11 expositum, si quid habet virium, facile ostenderet, condi non debuisse a Deo hominem, nec Saul constitui regem. Etenim Dei benignitate adeo abusi sunt homines, ut hæc doceamur: *Videns autem Deus, quod multa malitia hominum esset in terra, et cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omnino tempore, pœnituit eum quod hominem fecisset in terra: et tactus dolore cordis intrinsecus, Delebo, inquit, hominem, etc.* (Gen. vi, 5-7.) Et revera deinceps totum genus humanum, paucissimis a communi excidio demptis, per aquas perdidit (55). Idem fere die de Saule rege electo, et postea reprobato (56). Judas quoque, qui Jesum prodidit, haud recte apostolis fuisset a Christo Domino ascriptus, quoniam probe videbat ab illo se aliquando prodendum (57). Vides atque, quam ineptum illud sit argumentum, quo te moveri ais, ut quæ de Nazarena æde probatissima traditione et laudatissimis monumentis innituntur, amoveas. Scilicet non aliud exposcitur, ut recta electio fiat, nisi quod, tum ita se habeat res, ut si eam de se inspicias, et divinam opem certo astituram, rectissimum exitum habere debeat. Si donis sibi tributis abutantur homines, sibi tribuant, et malitiæ suæ, non ei qui beneficentiæ non levis argumenta in eos contulit.

19. Venio jam ad ea argumenta quibus manifesto evinci contendunt, falso tradi eam, quam dicimus translationem. Nimirum, si Basnagio fidis, cubiculi Lauretani amplitudo Virginis paupertati minime congruit. Sed jam diximus, non ita pauperem fuisse Virginem, ut in abjectissima et sordida conditione misere jaceret. Quo posito illius conditioni non adversatur domuncula, in qua aula [si eam appellare ita vis] illius sit dimensionis, cujus est Lauretana ædes. Sane Tursellinus, cui persuasum erat Virgini tenues fuisse opes, nec amplum patrimonium, hæc

(50) *Et apprehendit eum (Habacuc) angelus Domini in vertice ejus, et portavit eum capillis capitis sui: posuitque eum in Babylone supra lacum in impetu spiritus sui... Porro angelus Domini restituit Habacuc confestim in loco suo.* (Dani. xiv, 35, 38.)

(51) *Fer prandium.* (Ibid. 35.) *Tolle prandium, quod misit tibi Deus.* (Ibid. 36.)

(52) Recole Baptistæ Manteani Monita, n. 12 et 13 cap. 6 hujusce Dissertationis.

(53) III Reg. xii, n. 26, 27 et seq.; Tob. i, 5, 6 et 7.

(54) III Reg. vi, 1, 13, et rurs. cap. viii, 28 seqq.; ix, 2 seqq.

(55) Gen. vii, 1 seqq.; I Petr. iii, 20.

(56) Reg. ix, x, etc., et subseq. xv, 1, 35; xxvi, 2, 3 et subseq.

(57) Matth. x, 4; xxvi, 14, 47; xxvii, 5.

de æde, quam dicimus, scriptis prodidit (58): « Ut intelligamus.... Virginis fuisse domum... ut temporis causa paratam, haud sane incommodam, nec ab antiquæ illius simplicitatis studio abhorrentem... Ædis longitudo pedum amplius 40, latitudo minus 20, altitudo circiter 25. Porro, sive cubiculum hoc fuerit a reliqua se junctum domo, sive cubiculum fuerit, et domus Virginis, id est, paterni [sive, si vis, Josephi conjugis] tecti pars præcipua: quæ Tursellini fuit opinio, non tam amplum id est, ut cum Virginis, ac Josephi tenui censu convenire non possit: idque haud obscure tradunt Papebrochius, aliique doctissimi historici ac critici. Objectum porro Phocæ locum explicat num. 20, cap. 13.

20. At imminet argumentum, quod validius cæteris, ac robustius putant, quod silentium scilicet rei tam mirabilis historicorum omnium per 150 et amplius annos: atque hoc quidem argumentum copiose [quod jam vidimus] exaggerant adversarii.

21. Jam dixi præstantiss. Guidonem Grandi hoc negare; cum enim negativo argumento innixus scake visionem Maldulo soli contigisse dixisset (59), illique fuisset objectum, affini argumento ostensum tri Nazarenam domum in Christianorum partes minime fuisse deductam (60), objectionem ad hunc modum evitat (num. 12): « Cum vero et paucis post annis a sacra domus in Italiam adventu monumenta regionis illius in qua stationem posuit, indubitata occurrant, et ipso quidem Antonino pene sesquisæculo vetustiora, ad quem nemo prudens pertinuisse dixerit, de re tum vulgatissima expressum testimonium suis historiis inserere: hinc temere abuti ejus silentio contradictores ad Lauretani sacelli veritatem impugnandam tam manifestum est, quam e contrario evidentissime constat, longe aliud de Romualdi visione his monumentis minime fulta, judicium ab æquis historicarum rerum æstimatoribus ferri debere. »

22. Plerique tamen fateri non renuunt, Dantem, Petrarcham, Villanum quoque, sanctum Antoninum, aliosque etiam de ea translatione, quam dicimus, siluisse; et quod ad postremum attinet, Antoninum scilicet, sanctiss. Florentiæ archiepiscopum, eam plerique adhibent responsionem, quam modo ex cl. Guidone Grandi retulimus: ad Antoninum scilicet, « nemo prudens pertinuisse dixerit, de re tum vulgatissima expressum testimonium suis historiis inserere. » Quod ad Dantem, Boccaccium, Petrarcham, et Villanum attinet, illorum silentio variis modis theologi, atque historici occurrunt. Roestius sane non leve studium impendit, ut ab hac difficultate, qualiscunque ea sit, se expediret:

(58) *Lauretan. Hist.* lib. 1, cap. 2.

(59) *Dissert. Camald. dissert.* 5, cap. 8, n. 12 et alibi sæpe.

(60) « Speciatim objecta mihi a non nemine est illorum circa Lauretanæ domus translationem admittendam pervicacia, exaggerato D. Antonini silentio, » etc.

ac primo quidem vulgatissimam solutionem affert (61), in eo positam, ut moneamur, non multum virum collocari a nobis posse in argumento negativo, seu in silentio scriptorum, qui iis vixere temporibus, quibus res gestæ sunt; etenim ab iis ipsis multa omittuntur cæteroqui insignia, et notissima. Hoc modo Aristoteles cæteroqui Polyhistor nihil prorsus de Ætææ flammis tradidit. Cornelius quoque Tacitus de Vesevi sive Vesuvii montis fumo et ignibus prorsus siluit. Secundo docet, scriptoribus his procul a Recinetensi et Lauretano agro degentibus, ignotam fortasse fuisse eam, de qua agimus, translationem. Quod si eam non ignorarunt, eis minime oblatam fuisse occasionem commiscendi sacram hanc ædem, ejusque translationem. Tertio minime permisisse Deum, illiusque purissimam Matrem laudari se, et Nazarenæ ædis translationem prædicari ab eo hominum genere, qui a feminis commendandis, atque adeo inhonestis fabulis, et cantionibus describendis non modicam operam dederant.

25. At monet nos Roestius (62) tertiam hanc responsionem vehementer reprehensam fuisse a Berneggero, « qui, occasionem nactus, fuscè pariter in laudem trium istorum digreditur, ut ostendat viros graves fuisse, et de gravibus scripsisse, qui digne de Lauretana camera scribere potuissent; » tum hæc subiicit: « Sed quod præcipuum et palmarium est, non expedit, impuros non fuisse, amatoris cantilenis, lascivia sermonis, et narrationum mendacis infames. »

24. Sed, ut quod sentio candide eloquar, neque ea falsa commendatione, qua eos Berneggerus ornat, illos dignos existimo: propterea scilicet laude dignos esse, quod Romanæ Ecclesiæ opinionibus adversentur, et Protestantibus faveant; neque propterea eos translationis, de qua agimus, non meminisse, quia noluit Virgo laudes suas, suarque ædis, describi ab iis qui impurissimi essent. Ac primum quidem arbitror temere a Protestantibus eos fautoribus suis accenseri, neque enim Protestantium schismati, et erroribus favent, tametsi a Ghibillinorum partibus steterit Dantes, Romanorum atque adeo ecclesiasticorum vitia* acerrime reprehenderit bonorum laudator-Petrarcha (63); et impudicis fabulis et narrationibus suos infecerit libros Boccaccius. Id si mihi ad ostendendum proponam, a proposito mihi argumento diu ac multum aberrem necesse erit; quin et actum agam, id enim Roestius non indiligenter præstitit: ideoque ad eum lectorem amando.

25. Arbitror quoque, non impudicissimorum hominum numero accenseri posse Dantem; neque

(61) *Apolog. pro Deipar. Virg. Mar. camera et histor.* part. 1, cap. 21, pag. 156.

(62) *Apolog. pro æde Lauret.* part. 1, cap. 21, pag. 157.

(63) Benedictum XII, et card. Columnam laudavit maxime.

enim id vel ex rebus ab eo gestis, vel ex ejus scriptis ostendere quisquam potest. Arbitror denique multo minus in impudicorum hominum numero ponendum esse Petrarcham: quanquam enim amatoria sit magna pars Italiae poesis ab eo compositae, illius tamen amorem inhonestum fuisse, minime probas. Ad hæc: Saepe et apertissime se ipse reprehendit, quod nimio plus Lauram amaverit (64), tametsi [quod jam dixi] eam amando, minime ab honestate deflexerit (65).

26. Cæterum alienissimum a vero est, quod docent nonnulli, cæteroqui præstantes viri (66), noluisse Virginem laudari se a Dante et Petrarcha; nam nullam a Boccaccio præstantem Virginis laudem editam novi, invocationem tamen Virginis reperit in Corbaccio et Filocopo Roestius: « Et si, inquit n. 16, me oblectaret, chartis his interspergere, et inserere ex Boccacii Corbaccio et Filocopo quamplurima, non aliena a proposito in medium proferrem, quæ sacrosancte scripsit de invocatione B. Mariæ, de laudibus virginitalis, » etc.

27. Dantes perro Virginem eximie laudat. Id, ut nosceas, consule, obsecro, postrema duo capita, seu, ut ea appellari mos est, *Cantica paradisi*, ab eo compositi, seu descripti, ac præsertim ultimum, quod ad hunc modum incipit:

*Vergine Madre, figlia del tuo figlio
Umile, ed alta più che creatura,
Termine fisso d'eterno consiglio,
Tu sei colei, che l'umana natura
Nobilitasti sì, che l'suo fattore
Non si sdegnò di farsi sua fattora.*

Videbisque nihil excellentius scribi de Maria sanctissima posse: adeo caput illud, seu Canticum Mariæ laudibus ac præconiis refertum est.

28. Petrarcha vero præclare meritis de Virgine est, quam vivens impense coluit, moriens vero [si sibi ipse epitaphium composuit: quæ quidem præclarorum virorum opinio fuit] illi animam commendavit; hæc scilicet in sepulcro suo conscribi jubens:

*Frigida Francisci lapis hic tegit ossa Petrarchæ.
Suscipe, Virgo parens, animam: sate Virgine, parce:
Fessaque jam terris, celi requiescat in arce.*

In testamento quoque, quod ipsemet composuit (67): « Ad hoc etiam auxilium Beatissimæ Virginis Mariæ... reverenter ac fidenter imploro... Si autem Arquadæ, ubi ruralis habitatio mea est, diem elausero, et Deus mihi tantum concesserit, quod valde cupio, capellam ibi exiguum ad honorem Beatissimæ Virginis Mariæ exstruere, illicque sepeliri eligo... si autem Romæ, in Ecclesia Sanctæ Mariæ Majoris, vel Sancti Petri, ubi erit opportunius, vel juxta ec-

clesiam banc, vel illam, etc. » Atque hæc quidem perspicue ostendunt, quantum de Virginis sanctissimæ suffragatione confideret. Adde hæc ex eodem testamento desumpta (pag. 68): « Ipse presbyter Joannes, et alii orent (si eis placeat) Christum, et Beatissimam Virginem pro me. » Sed quid præstantius ad Virginem beatissimam commendandam flugi potest eo Italico Carmine ab eo edito, quod ad hunc modum incipit (68)?

*Vergine bella, che di sol vestita,
Coronata di stelle, al sommo Sole
Piacesti sì ch' in te sua luce ascose,
Amor mi spinge a dir di te parole:
Ma non so 'ncominciar senza tu' aita,
E di colui ch' amando in te si pose.
Invoco lei che ben sempre rispose,
Chi la chiamò con fede.
Vergine, s' a mercede
Miseria estrema dell' umane cose
Giunmai ti volse, al mio prego t' inchina:
Soccorri alla mia guerra;
Bench' i' sia terra, e tu del Ciel Regina.
Vergine saggia, e del bel numero una
Delle beate vergini prudenti;
Anzi la prima, e con più chiara lampo;
O saldo scudo dell' afflitte genti
Contra colpi di morte e di fortuna;
Sotto 'l qual si trionfa, non pur scampa:
O refrigerio al cieco ardor ch' avvampa
Qui fra mortali sciocchi,
Vergine, que' begli occhi
Che veder tristi la spietata stampa
Ne' dolci membri del tuo caro figlio,
Volgi al mio dubbio stato;
Che sconsigliato, a te vien per consiglio, etc.*

29. Ut itaque argumentum a severioribus criticis ad impetendam piissimam vulgatissimamque opinionem quæ Nazarenam domum Lauretum translationem esse affirmat, ex horum præclarissimorum scriptorum silentio desumptum eluderem, ad priores duas solutiones confugerem, postremam silentio omitterem. Enimvero quanti æstimandum sit argumentum, quod negativum appellant, haud obscure indicat ille idem Casaubonus, qui nobis in ea, de qua agimus, re adversatur maxime: « Scio, inquit ille (69), argumentum ab auctoritate non concludere negative: sed nec etiam contemnendum est. » Non contemno igitur argumentum a scriptorum huic translationi fere æqualium silentio sumptum; sed scio etiam non concludere negative; id est, tam valide, ut a nobis consensum extorqueat. Sane, ut exemplo rem conficiam, omisit Eusebius crucis ab Helena inventæ descriptionem, tametsi non pauca de Helena tradiderit; tamen crucem Dominicam ab Helena inventam, compertissimum mihi esse videtur; qua de re consule, quæ in appendice de cruce adjecta tractatui *De cultu sanctorum*, sect. 2 tota tradidi. Si quis ea nosse cupiat, quæ de vi

(64) *Ma ben veggì or, sì come al popol tutto
Favola fù gran tempo: onde sovente
Di me medesimo meco mi vergogno:
E del mio vaneggiar vergogna è 'l frutto,
E 'l pentirsi, e 'l conoscer chiaramente,
Che quanto viate al mondo è breve sogno.*

(65) Trithem. non minus sancta conversatione, quam scientia clarus emicuit (Petrarcha).

(66) Vide quæ tradit Roestius, part. 1. *Apolog.* cap. 21, n. 3.

(67) In edit. n. Comin. pag. 64.

(68) Canon 49, pag. 260, edit. Comin.

(69) Exercit. 43, ad an. 51, pag. 257.

argumenti negativi viri præclarissimi docuerunt, ea consulat, quæ de eodem argumento scripserunt Thiers (*Exercit. advers. S. Lacr.*), Honoratus a S. Maria (tom. I *Animad. in regul. criticæ*, dissert. 3, art. 2) et Bened. XIV (*De canoniz. lib. III, cap. 10*). Cæterum quascunque illud habeat vires, in re præsentī minime indissolubile illud esse, haud indiligenter, ut puto, ostendimus.

50. Dum porro Basnagius docet, « triginta circiter annis post translātum, si diis placet, cubiculum (Nazarenū), floruisse Nicephorū; » dum pariter docet, « Antoninū Florentinū episcopū annis duntaxat uno et quinquaginta transvectionis huius tempore posteriorem esse, » demonstrat, sibi non displicere eas phrasēs, quas ab ethnicis desumptas nonnulli ex catholicis adhibuere; quam ob causam a Protestantibus reprehensi sunt maxime. Sed vide etiam quam diligens historicus sit Basnagius; docet ille Nicephorū (notissimū procul dubio Græcū historicū) « triginta circiter annis post translātum cubiculum [Nazarenū de quo agimus] in Oriente floruisse; Antoninū vero Florentinū episcopū annis duntaxat uno et quinquaginta transvectionis huius tempore posteriorem esse. » (Recole Basnagii verba n. 15 superioris capituli posita.) At si in Nicephoro non erravit; nam, si Cave credimus, anno 1553 claruit Nicephorus, in Antonino certe erravit: Antoninus scilicet sanctitate non minus, quam doctrina et pastoralī vigilantia celebris sæculo xv claruit. Quanquam, ut ad Nicephorū regrediā, illius silentium minus habet virium, quam rigidissimi critici putent: docet enim nos Cave, Nicephori « opus constitisse libris 23, et historiam a Christo nato ad Leonis philosophi mortem anno 911 deduxisse. Exstare hodiernū libros priores 18, qui a nato Christo usque ad Phocæ imp. interitum anno æræ Dionysianæ 610 progrediuntur. » Si quis ergo dixerit, fortasse deinceps scriptis mandasse Nicephorū eas, de quibus agimus, translationes, in iis scilicet, quibus destituimur libris, quamnam eum ratione redargues? Et etiam si id scriptis tradere omisisset, reprehendi is non poterat; ea enim tempora sibi describenda minime proposuit, in quæ translationes hæ inciderunt.

51. Venio jam ad objecta sancti Vincentii Ferrerii verba. Sic illis occurrimus: novimus Christianorum pietatem ea etiam loca invisere ac colere consuevisse, a quibus sacra pignora ablata jam fuerant, erantque tantummodo vetustorum munerum memoria nobilia (70). Simile itaque veri est [si tu vis] Vincentii Ferrerii temporibus consuevisse fideles Nazarethum se conferre, ibique locum colere, in quo domus Virginis angelico nuntio nobilis diu exstiterat: supererant enim nonnulla adhuc conspicua allatæ ædis fundamenta, aut certe rudera, et

reliquiæ aliquæ, et super ea sacram aliquam ædem olim fuisse erectam, simillimum veri est, quam a piis peregrinis fuisse adhuc visitatam et coltam, simillimum pariter veri est. Sane solemnem missam celebrari iussit in reliquiis ecclesiæ Nazarethi dudum erectæ Gulielmus de Baldensel (71), et in loco in quo ea ecclesia fuerat constructa sacratissimum Ecclesiæ Sacramentum piissime sumpsit sanctus Ludovicus Galliarum rex, quæ de re cap. 1 huiusce dissertationis (n. 15).

52. Piissimus Montanus Roestii verba solutionem aliam præbentia allegat, quæ ex eo describo (72): « Scio ex Catholicis non deesse, qui scripserit per annos fere centum et sexaginta, ex quo sancta domus in Italiam translata est, ejus famam vix fines Piceni exiisse, ideoque sanctum Vincentium ignorasse esse Laurenti. » Postea vero hæc subjicit: « Miratus sum non semel, cur adeo ἐμφατικῶς mentionem Nazarethicæ cameræ in citato sermone fecerit B. Vincentius: *Visitabat*, inquit, *et beata Maria Nazarethi loca sancta, in camera ubi Filium Dei conceperat*. Rursus: *Hodie et quolibet die potestis ire Nazarethum ad cameram ubi Filius Dei fuit incarnatus*. Nec invenio ejus rei aptiorem rationem, quam quod illo tempore crediderit, et cameram illam exstitisse, quod inficiatur Berneggerus, et ejus visitationem fuisse celeberrimam, quod etiam idem negavit, ideoque Nazarethi singulariter meminisse, quod in partibus Italiæ per Nazarethicam cameram, *Nazareth in Europam synecdochikos* quasi transmigrasse (Lauretum puta), censuerit, ad quam tum fuerint celeberrimæ peregrinationes. Probabile est illud, atque etiam verisimile redditur, eo in sermone non contradicere historiæ Lauretanæ, sed potius insinuatione quadam aperta satis ei patrocinari. »

53. Quanquam, nisi plane fallor, necesse non est ad hæc confugere. Si accuratius sancti Vincentii verba expenderit, procul dubio assequeris sanctum hunc virum non sibi in animo proposuisse, ut designaret, describeretque situm et locum ipsum, in quo mysteria incarnationis et affinia alia peracta sunt, sed tantum docere, facile nostræ menti proponere nos posse, et veluti cogitatione complecti loca in quibus peracta sunt, ita ut veluti mente peregrinemur, eaque contemplerur et apprehendamus, conspiciamusque, tametsi ad ea corpore non feramur; item ut Virgo sanctissima loca in quibus ea mysteria peracta sunt, quotidie invisebat, mente scilicet et cogitatione, corpore tamen ab iis valde sejuncta et remota. Ad id sane intendisse sanctum Vincentium mihi assequi videor, dum hæc ille eloquitur (73)... « Sic Virgo Maria in Christi ascensione, quando vidit Filium elevari a terra, et sentiebat animas sanctorum, rogavit Filium ut ascen-

(70) Vide, quæ tradita sunt *De cultu sanctorum* dissert. 7, cap. 4, n. 11, 12 et 13.

(71) Cap. 14 huius dissertationis, n. 16.

(72) Num. 26, pag. 21. Allegat autem Roestii

Apologiam pro alma Domo Lauretana, part. 1, cap. 25.

(73) Serm. 1, *De Assumptione B. V. M.* p. 220.

deret cum eo. Et Christus sibi dixit : Mater mea, vos per aliquod tempus tenebitis locum meum, consolabimini fratres meos apostolos, qui in dubiis ad vos recurrent. Ex illa die vita beatæ Mariæ fuit contemplativa isto modo. Nam quolibet die visitabat loca sancta. Primo Nazareth in camera ubi Filium Dei concepit, cogitando quo modo fuit ab angelo salutata, et contemplando similia, flebat, etc. Deinde ibat Bethleem, ubi ipsum peperit, quo venerunt reges Orientis. Deinde ad templum, ubi 40 die obtulit eum. Deinde ad locum baptismi. Deinde ad desertum, ubi jejunavit. Deinde ad locum passionis et sepulchri. Duodecim annis vixit post ascensionem, secundum alios 24, et quolibet die visitavit ista loca. Quæstio est hic contra istam visitationem, quia dicit B. Ambrosius, quod B. Maria non erat vagabunda, neque ad publicum veniens, sed quieta domi, amans secum habitare. Hoc in libro *De virginibus* ait. Quomodo ergo dicit historia, quod visitabat prædicta loca? Concordantia bona est ista, sustinendo utrumque, quod ista visitatio erat quolibet die, ut dicit historia, sed erat spiritalis et contemplativa, et non recedebat de domo, ut dicit B. Ambrosius, sed *ibat spiritu*. O benedicta peregrinatio et sine periculo; de qua dicit Apostolus ad Galat. v, 25 : *Si spiritu vivimus, spiritu et ambulamus*. Dicatur contra homines ad mulieres, quia peregrinando frangunt sibi collum, et efficiuntur peiores, quia quoties vadunt virgines et castæ, redeunt meretrices. Dicatur de mulieribus euntibus Romam tempore indulgentiæ et dormientibus omnibus similiter in straminibus, multe corrumpuntur et violantur, ut dixit hospita magistro Vincentio. Etiam ultra pericula corporalia, multa sunt pericula animarum religiosis et clericis euntibus Jerusalem, quia non possunt dicere officium nec missam. Ideo spiritualiter fiat illa peregrinatio : hodie et quolibet die potestis ire Nazareth, ad cameram ubi Filius Dei fuit incarnatus, et sic de aliis locis.

54. Supersunt tamen adhuc, qui nobis difficultatem ingerant; ii, qui Terram Sanctam describentes, locumque ipsum in quo angelum incarnationis nuntium excepit Virgo designantes et columna erecta indicatum fuisse monentes, mirabilem hanc translationem prætereunt. Quænam aptior ad eam, de qua agimus, translationem statuendam sese offerre poterat occasio?

55. Si narrationi illi fides, quam ex Recinetensium seu Lauretanorum traditione, num. 4 et 7, cap. 4 protuli, de huiusmodi translatione testis exstabat lapis in eo loco, in quo Virgo Deipara lætissimum incarnationis nuntium excepit : « Et in uno pariete ibi prope est scriptum et sculptum quomodo ista ecclesia fuit ibi, et postea recessit :

*E li appresso era scritto in un muro
Come già quella chiesa v'era stata,
Ed in che tempo gli angeli vi furo,
Et come di lor man ne fu levata.*

Sed si forte narrationi illi minime fides, adsunt alii,

qui loca sancta descripserunt, eumque ipsum designarunt locum in quo Virgo sanctissima eum, quem dicimus, lætissimum nuntium excepit, et columna ibi erecta indicatum dixere, et translationem, de qua agimus, nos docuerunt. In horum numero Adrichomius eminet; is scilicet, qui in describendis Terræ Sancte locis summam sibi laudem diligentia ac veritatis testificandæ studio promeruit; quam ob causam, quanquam vetustissimus non est; etenim inter majores suos refert eos, qui Caroli V tempore vixerunt : *Majorum nostrorum memoria Carolus V*, etc. [in Præfatione] præclaris tamen scriptoribus accensetur, ei a Protestantibus ipsis sæpissime excitatur. Adrichomii verba hic non refero, quod ea n. 20, cap. 1 hujus dissertationis protulerim. Ea itaque recolat volo lector, qui addat etiam volo non absimiles hac in re testes, quos tibi præbebit num. 45, cap. 6. Quod itaque deest in eorum auctorum scriptis, quos objecerunt, suppletur ab aliis; præsertim cum moneamur a viris minime contemnendis, fortasse studuisse Græcos, ut hujusce translationis memoria aboleretur, ne gloriarentur Latini de huiusmodi præstantissima ade Orientalibus ablata, nobisque singulari Dei beneficio data. Cæterum quantum virium habeat negativum argumentum, paulo ante tradidi, quod consulat rogo lector.

56. Sed jam denique ad se nos advocant ea, quæ valde probabilia indicia appellant, et num. 18 et 19 superioris capitis posita sunt. Ea sic dissolvo. Disputant eruditi de vetustorum caminorum ac focorum forma. Clariss. marchio Maffius opusculum hoc de argumento confecit, quod editum habes tomo XLVII, p. 67 Opusculorum scientificorum a doctiss. P. abb. Calogera collectorum. Sed ante eum, de hoc ipso argumento disseruit Octavius Ferrarius, vir sane literatissimus, lib. 1 *Electorum*, cap. 9, ejus, aliorumque etiam monita in suum retulit Lexicum eruditiss. Pitiscus ad vocem *Caminus*. Quis vero vetat ne eorum præstantissimorum virorum sententiam amplectaris, qui veteres ipsos, caminos habuisse contendunt, ad eum fere modum constructos, quo nunc construimus, cum tubo scilicet aut parieti adhærente, aut inter duos parietes interposito sic, ut ad superius tectum, aut certe ad latus ascendat, ex quo commode fumus elabatur. Horum argumenta apud laudatos Ferrarium et Pitiscum consule. Cæterum difficultatem hanc, quæcunque ea sit, præcidit præclariss. Odoardus Corsinus, ejus eximia scientia ac virtutes adeo notæ sunt, ut hic describi recusent, difficultatem, inquam, hanc præcidit, dum me candide monuit, caminum minime esse eam ædificii Lauretani partem quam *caminum* esse vulgus putat. Arbitratur scilicet fuisse eam sacræ ædis partem, quam *conditorium* appellare possumus. Conjecit itaque in eo vacuo, quod caminum fuisse censent, collocasse Virginem aut focum igne extincto reponendum, aut aliud id genus, quod amovendum

foret ab interiori æde. Quod si fumo nonnihil obductus apparet interior paries, vel id ex candelis pietatis causa olim accensis provenit, vel ex eo quod ligna, quæ in foco fuerant posita, aliquam fumi portionem emitterent. Solutionem hanc si excipis [excipi porro ea commode potest], difficultatem, quam aliqui non mediocre esse putant, aut facile evitas, aut submoves.

57. Postremum superest, quod desumitur a discrimine posito inter lapides eos, quibus Lauretana ardes constat, et illos, quibus Nazarena ædificia antiquitus construebantur, hodieque construuntur. Illud porro haud ægre tollis, si ea excipias, quæ Tursellinus num. 2, cap. 7 allegatus tradit (74). Cæterum objectioni huic facile admodum occurrit Theophilus Raynaudus, theologus valde eruditus et in studiis critices exercitissimus (75): « Proh lateritium, inquit, non argumentum, sed nugamentum! En quibus machinis firmissima veritas tentatur! Quid : quod obtruditur falsitas circa parietes sacræ ædiculæ aliam, quam Syriacam, structuram redolentes? Certo enim parietes sacræ ædiculæ Lauretanae non sunt lateritii, sed lapidei : idque et ipse diligenter inspiciens, atrectansque deprehendi semel ac iterum eo peregrinatus : et firmavit idem cum studio scrutatus dominus episcopus Vasio-nensis Josephus Maria Suarez, qui idem ut sua suffragatione firmarem, auctor fuit. » Tamen [ne quid dissimulem] lateres non pauci in ea sacra æde exstant : quamobrem consultius fore arbitror, si dicamus in Oriente ipso, non prorsus rejici in ædificiis construendis lateres. Nonne antiquissimum pariter et in orientali orbis parte erat nobilissimum illud ædificium, de quo hæc habet sacer Genesis liber : *Dixitque alter ad proximum suum : Venite, faciamus lateres et coquamus eos igni : habueruntque lateres pro saxis, et bitumen pro cæmento ?* (Gen xi, 3.) In Ægypto quoque haud procul dissito a Palæstina, in usu fuisse lateres, ea comprobant, quæ de afflictis filiis Israel, ut coquerent lapides, ex Exodo assequimur. Consule loca quæ in margine indico (76). Et ut in Palæstina ipsa consistam, hæc seligo (Isa. ix, 10) : *Lateres ceciderunt, sed quadris lapidibus ædificabimus* (Isa. xvi, 7) : *His, qui lætantur super muros cocti lateris* (Ibid. 11) : *Super hoc... viscera mea ad murum cocti lateris*. (Isa. lxx, 3) : *Qui immolant in hortis et sacrificant super lateres* (Ezech. iv, 4) : *Et tu, fili hominis, sume tibi laterem, et pones eum coram te : et describes in eo civitatem Jerusalem* (Nahum, iii, 14) : *Aquam propter obsidionem hauri tibi : intra in lutum, et calca, subgens tene laterem*.

58. Quod si nostris temporibus ad ædificia construenda Palæstini non lateribus utuntur, sed sili-

cibus et lapidibus, an vetustissimis etiam temporibus, quibus frequentiora apud eos erant ædificia, iis tantum usos fuisse dicemus? Minime vero. Mutantur scilicet in ædificiis ipsi construendis consuetudines hominum, et qui sæculo xii et xiii saxis, et silicibus utebamur [quod palam liquet in turre Comitum, quæ ex parte aliqua Romæ adhuc superest, multisque ecclesiis quæ hodieque in Bononiensæ territorio supersunt, veluti sancti Hieronymi Rastignani, seu Rastegnani, aliisque etiam], nunc lateribus uti solemus, quibus etiam vetusti Romani in suis ædificiis construendis crebro utebantur : quod manifesto discimus ex vetustissimis templis, thermis et balneis ab iis erectis : vidique ego, dum turres, vetera templa, aliaque ædificia augerentur, non eandem servatam fuisse in additamentis materiam, sed eam fuisse adhibitam, qua posterioribus temporibus uti artifices consueverunt, idque palam observabunt omnes in æde Sanctæ Mariæ, quam *de foris*, Luccenses appellant, et in qua nos sacra officia celebramus, et in nobili turri Veliterna, in qua construenda augendaque, quoniam diversis temporibus elaboratum est, ita etiam diverso materiæ genere architecti et artifices usi sunt.

59. His positis, necesse non est ut secundam opinionem rursus expendamus, eam scilicet, quæ statuit instar Nazarenæ fuisse constructam Lauretanam. Consule totum caput tertium. Etenim, si perstat tertia opinio [perstat vero, quod diximus] secunda opinio capite tertio exposita et vindicata, excipi non poterit. Quis enim simillimam Nazarenæ dicat Lauretanam ædem, si ipsissima Nazarena ædes illa est? Finem huic non minus amœnæ, atque eruditæ, quam proluxæ, ac valde difficili quæstioni imponimus, moderatos criticos, quales se esse aiunt secundæ opinionis vindices, deprecantes, ut id exsequantur, quod de intemerata Virginis Conceptione aliquando dissidentes theologos exsequi jussere sapientissimi pontifices (77), et generatim in iis quæstionibus, in quibus plerique fidelium eam sententiam amplexi sunt, eui pietatem favere putant, clariss. abbas Fleury in critices studiis procul dubio exercitissimus servandum censet. Consultit scilicet is pios ac doctos viros, ut in opinionibus ejus generis, ejus Nazarenæ domus translationem videtur facere, ita in exponendis vindicandisque opinionibus suis prudenter ac caute se gerant, ut simplicibus ac piis hominibus nullum scandalum ingerant (78) :

Je ne voudrais jamais avancer, en prêchant ni en écrivant, des faits que je ne croirais pas véritables, quoiqu'ils passent pour tels parmi le peuple ; mais je ne voudrais pas aussi les combattre publiquement sans nécessité. Quand on croira que saint Jacques a

(74) « Reversus itaque Joannes... cum ejus lapidibus, » etc.

(75) « Antemurale adversus fortia ingenia, » p. 144 et seqq. tom. VIII Oper.

(76) Exod. i, 14 ; v, 7, 8, 11, 16, 18, 19.

(77) Pauli V Constit., quæ incipit : *Regis pacifici*, innovans Constitutiones Sixti IV et sancti Pii V.

(78) Præfat. præposita tom. I *Histor. ecclesiast.* p. 18 edit. Paris. (seu potius Venetæ, an. 1742.)

prêché en Espagne, ou que saint Martial a été un des soixante et douze disciples, on ne mettra pas son salut en danger; mais de combattre directement ces erreurs en certains lieux et devant certaines personnes, ce serait les scandaliser, les aigrir et altérer no-

tablement la charité.... Appliquons-nous à édifier plutôt qu'à détruire : recueillons avec soin toutes les vérités importantes, établissons-les solidement et les publions sur les toits, etc.

SECTIO QUINTA.

ICONOGRAPHIA B. MARIÆ VIRGINIS.

§ I. — ICONOGRAPHIA PERSONÆ B. V. MARIÆ.

CAPUT PRIMUM. — De venustate corporis Virginei.

Video varias et accuratas descriptiones hominum, et imaginum apud auctores profanos perspectissimas; in iis florentes, et picti nimium sunt Græci sophistæ; universæ tamen obscurantur a vultu et corpore Deiparæ, quæ merito ab Andrea Cretensi nominatur, a Deo sculpta statua, recte descripta, vivi archetypi imago. Quadraginta ferme sæculorum opus, quæ a mundi cunabulis ad ejus usque cunas effluerunt, hanc corporis gloriam postulabant: in quod meliori quodam pollice incubitu Deus, ut esset in arce rerum humanarum positum, quod omnibus suspiciendum proponeretur. Puderet me, si Mariam Dei statuam, et effigiem, vivam spirantem animam qua possem arte, et ingenio, non objicerem oculis excolendam. Eo mihi nomine describitur Mariæ pulchritudo, quod eadem, quæ fuerat in via, permaneat in glorioso statu; atque in universum de beatis omnibus fatentur Augustinus lib. xxii *De civit. Dei*, cap. 19; et D. Anselmus lib. *De similitudinibus*, c. 50. Quare ne quid supplendum videretur in Mariæ corpore post resurrectionem, talem obtinere effigiem debuit, cui nihil præter gloriæ dotes addendum superesset. Ideo levior est laus, qua Nazianzenus in tragœdia de Christo patiente pulcherrimam feminarum nominat, et ea, quæ Richard. de Sancto Victore cap. 26, in *Cant.*, vultum angelicum agnoscit in Maria. Gravior est illa, qua usus Georg. Nicodem. Orat. *De oblatione Virginis*, ubi eam nominat ipsam pulchritudinem. « O pulcherrima pulchritudo omnium pulchritudinum, o Dei Genitrix, pulchrorum omnium summum ornamentum! » et illa Damasc. orat. 1 *De nativ.*: « Humanæ naturæ venustas, primigeniæ Evæ correctio, mulierum ornamentum. » Hæc tamen omnia levissima sunt si profundius hujus feminæ speciem contemplerur. De illa vere dixerim quod de alia femina falso scripsit Aristænetus epist. 1, cujus pleraque verba desumam. O naturæ eximium operæ pretium! o mulierum decus! o vivam spirantem per omnia pulchritudinis imaginem! Mixtæ candore ac tenui rubore

genæ, nativum rosarum splendorem referunt; subtilia labra, tennique interstitio distincta genarum purpuram vincunt; supercilia fusca purissima nigredine, disparataque inter se æquabili meditullio; nasus rectus, et adequatus tenuitati labrorum; oculi magni, flagrantés et puro lumine suffecti; in quibus viride populæ lactei circuli vicino candore circumfusum, ex ipsa colorum pugna temperiem pulchritudinis facit excitatius gratam; in qua gratias insidentes cuivis aderare promptum est. At coma suo ingenio fusa similis est crispitudine, ut Homerus ait hyacinthino flori, et hanc, opinor, manus Dei discriminavere; cervix alba, vultus nitori haud dissimilis, et inordinata licet, satis esset suis deliciis ferox; statura procera tota forma est; incessus compositus, sed brevis, cupressi aut palmæ in modum agitæ modico favonio (tanta est præcellentis formæ dignitas), sed illas, opinor, plantas aura Zephyri commovet; hanc lenes auræ cupidinum quodammodo sublevarunt. Pinxere ipsam sibi, quam potuere optime pictorum eximii. Cum loquitur quantæ sermonis ejus suavitates! Fere hæc sunt verba Aristæneti. Hæc et aliæ hypotyposes vix umbram Deiparæ expriment. Nam quæ ad pulchritudinem spectant, difficilem habent in sermone et scriptura explicatum. Præsertim si verum quod in universum Platonici omnes definiunt, pulchritudinem esse gratiam quamdam vivacem ac spirituales, Dei radio illustrante angelo primum infusam: nam quod spirituale et vitale est operosum est ad delineationem: id nunc solum pollicemur, quod possumus. Singula prius membra describemus ut mox integram imaginem exponamus.

Hujus vero tractationis utilitas est duplex; altera est, quæ indolem Mariæ venatur ex corpore. Ambrosius libro ii *De Virgine* ait corpoream speciem Deiparæ simulacrum fuisse sanctitatis, et probitatis figuram. Nam auctore Platone in *Timæo*, ex universo corporis habitu læditur anima, et Aristoteles ii *De partibus animal.* ex corporis temperie animi facultates affici arbitrat. Galenus in eo libro quem de mutua animi, morum et corporis constructionis consecutione scripsit, copiosus est in hac probatione.

lis nixi principiis Aristoteles, Plato, Adamantius, Polemon, Rhases, Conciliator, Albertus, Plinius, Aphrodisæus, Hippocrates et Galenus innumera observaverunt pro lineamentis animalium ad conjectandum, explanandumque hominum ingenium; quod oculi, frons, nasus, labia, capitis figura, statura corporis, et singula membra de internis affectionibus contestentur. Id fecit sanctus Gregorius Nazianz. *Orat. adversus Julianum*, qui ex humeris, oculis, et pedibus quale futurum esset monstrum conjectaverat. Altera utilitas est, ut quæ in lib. *Canticorum* Sponsæ nomine dicuntur, de Maria certiore habeant lucem et probationem. Existimo enim hujus feminae corpus exemplar fuisse, unde Salomon illa delineamenta Sunamitidis, id est, pacificæ Virginis descripserit accurate. Nec res adeo levis est, atque propterea Deiparæ corpus, quod non aliquando et commendat et explicant Scripturæ. Quare illa subiit animum meum cogitatio, an *Cantic.* liber in descriptionibus sponsæ et sponsi nobis objiciat latentem intrinsecus dignitatem ab exteriori vultus et corporis specie dignoscendam. Id quod credam facit Spiritus sancti diligentia in commendanda Deipara. Neque enim ille minus exactus est in describendo lectissimæ sponsæ lineamenta, quam Plutarchus in depingenda Alcibiadis pulchritudine, et Xenophon in Cyri vultu, et Homerus in Achillis, Patrocli, Hecubæ et Andromachæ facie et corpore delineandis. Eapropter ille mihi labor suscipiendus erit, ut qua fieri possit *Canticorum* libri notæ pro Sponsa, cum Mariæ corpore, vultuque consentiant. Neque ideo ad notum quod fecisse creditur Magnus Albertus super *Missus est*, etc. et Antoninus (iv, p. tit. xi, cap. 11), confingenda erunt Deiparæ lineamenta; sed ea mihi defendenda sunt, quæ non solum sanctus Epiphanius ex bibliothecis Græcorum Patrum, et Nicephorus (lib. ii *Hist.* c. 25) et sanctus Anselmus opusculo *De moribus Virginis* scripserunt, sed quæ sanctus Lucas evangelista, et coævi Deiparæ pictores vel statuis vel imaginibus de hac sacra femina tradunt, similia omnino iis, quæ liber *Canticorum*, sanctus Epiphanius, Nicephorus, et alii singulatim pro Mariæ corpore vultuque declarant (1). Vile quot testes in nostram opinionem conspirent: apostolicæ imagines, Salomonis scripta, Græcorum bibliothecæ Patrum, sanctus Epiphanius, Nicephorus, et alii. Quæ omnia testimonia, ut a contestibus gravissimis, in nulloque dissidentibus nostram stabilient opinionem. Verum libet eas imagines percensere Deiparæ, quæ Lucæ evangelistæ, Nicodemo, et apostolicis Ecclesiæ nascentis viris, ex veterum memoria tribuuntur: ut scias quibus nixi fundamentis, illis quoque fidem adhibeamus, quæ libro *Canticorum* et Epiphanio consentiunt. Romæ exstat in Sancta Maria, quam

Majorem nominant, Virginis effigies, ejus per urbem circulatione sancti Gregorii tempore pestis ingravescens subito discussa est. Illam antiqua traditio, manibus, et penicillo evangelistæ Lucæ acceptam refert; ut testatur, qui ante annos mille floruit Theor. Lector (lib. ii *Collectaneorum*), et Simeon Metaphrastes in *Actis. Luc.* et innumeri alii. Est præterea imago alia superiori similis in Poloniæ regno, eaque miraculis clarissima, ejus hæc inscriptio: *Hæc imago beatissimæ Virginis Cestochorvensis fuit a sancto Luca depicta, et ab Helena Augusta Hierosolymis Constantinopolim translata, etc.* Suspicio esse illam, de qua Nicephorus (lib. xv, c. 14): « Pulcheria Augusta templum in urbe Constantinopolitana erexit, ubi Antiochia missam Verbi Matris imaginem dedicavit, quam D. apostolus Lucas suis ipse manibus depinxit, adhuc vivente illa, et tabulam ipsam vidente, gratiamque adeo illi formæ immittente. » Lauretana imago apostolorum tempore sculpta creditur vel a Nicodemo, vel ab alio Virginis familiari. Quæ imago Edessæ in Syria jussit sanctum Alexium in templum introduci, et nunc in basilica Sancti Alexii asservatur Romæ, non absimilem vultum, formamque proponit, sed iis fere convenientem quæ sancti Lucæ imagines representant. Ego primo loco statuo Sanctæ Mariæ Majoris effigiem, quæ ex constanti traditione inter exemplaria ab apostolis accepta prædicatur; et eam, quæ in Lauretano sacello colitur religione omnium. Reliquas, licet in plerisque convenient, non tot suffragiis antiquorum commendari video. Quæ vero sanctus Epiphanius, Nicephorus, et alii de vultu et corpore Mariæ tradiderunt, nihil omnino absunt a prædictis formis, et picturis, quibus certum dedit suffragium sanctus Athanasius in libello *De passione imaginis Domini*.

Maria pulchritudinem adolescentiæ etiam septuagenaria conservat.

Frequens est in Veteri Testamento pulchritudinis commendatio, ejus ne tenuem quidem memoriam licet in Novo reperire. Fortassis quod lex evangelica spiritualia solum munera pollicetur, vel quod Mariæ venustas pro dignitate describi non posset, vel tandem quod supponat lectissimam feminam nullis non dotibus fuisse ornatissimam. Est in aliis feminis pulchritudo nimium decidua, velox, et rapida, eodem pene momento vernans, et arescens. Boetius (lib. iii *De consolatione philosoph.*): « Formæ nitor vernalium florum velocitate fugacior. » Hæc veritas cantatissima parœmia est, non philosophorum duntaxat et Patrum, verum et poetarum monumentis. Fallit tamen in Deipara, quæ semper in primæva pulchritudinis forma permansit. Seneca (lib. *De tranquillitate vitæ*): « Levior dolor non habere, quam perdere. Tolerabilius est, faciliusque

(1) Imaginibus Deiparæ, a sancto Luca evangelistâ depictis non magna fides adhibenda; sunt quidem a

sancto viro, Lucas nomine, depictæ, non vero ab evangelistâ.

non acquirere, quam amittere; ideoque latiores videbis, quos nunquam fortuna mutatur a Seneca sanctus Severinus (lib. II *De consolat. philosoph.*). Maria pulchritudinis fortunam quam habuit semel, amisit nunquam: quod nonnullis mihi argumentis confirmandum est.

Euthymius monachus apud Metaphrastem scribit de zona Virginis: « Laudatur zona quæ annos plus nongentos illasa atque integra perseverat cui nequaquam infuscatus est color, quæ vincit splendore nivem, talemque se videntibus exhibet, qualis ex manu prodivit artificis. Ea se cæli Regina revera ut credimus cinxit. » Hesychius (serm. II *De laudib. Virginis*) hanc insinuat veritatem in illis verbis ubi eam appellat *virgam semper viridem et puellam impollutam*; supponens ut puellam in flore et decore corporis permansisse semper.

Cum Deiparæ venustas nullius esset mali fomes, imo sanctimonie et castitatis illectamentum, quod ex Patribus et scholasticis probandum infra oportuit, ut perseveraret illasa; neque de illa posset dici illud Tragici in Hercule Oëtaeo: « Sic nostro longum forma decurrens iter, deperdit aliquid semper, et fulget minus, » et illud in Octavia: « Florem decoris singuli carpunt dies. » Nam si defloruisset, ingravescente ætate, minus amabilis Deipara videretur. Ut enim in Phædro scripsit Plato: « Pulchritudo sola hanc habuit sortem, ut maxime omnium sit charissima. » Et in *Convivio Socratis*: « Amor nihil est aliud, quam desiderium pulchritudinis, ex ipsoque desiderio est natus. » Quare si rugis et pallore obsita esset Maria, incipiente aut progrediente senectute, minus alliceret hominum oculos ad pietatem et reverentiam sui. Ideo vix aliam pulchritudinem, quæ id mereatur nomen reperio, nisi in Maria. Nam quod ait Maximus Tyrius (serm. 11): « Quod pulchrum est, id neque exitiosum unquam, neque lubricum, neque flagitium aliquod efficit, neque quemquam ad infortunium ducit, aut ad calamitatem deducit, neque in pœnitentiam desinit. » Ea est pulchritudo Deiparæ, quæ sola hanc gratiarum multitudinem asservet sibi.

Si temporum injuriæ exposita fuisset Mariæ pulchritudo, fieret illam celerius spoliata venustate, quam feminas alias. Nam quod ait Plinius lib. XXI, cap. 1: « Quæ spectatissime florent, celerrime marcescunt; et forma eo citius elabitur, quo magis est conspicua. » Hujus rei flores sunt documentum, et ingenium ipsum pulchritudinis, quod delicatam et labentem indolem postulat, ut plurimum. Theocritus (Idyl. 28):

Cito conteritur flos, et nitor ille senescit.

Et Claudius:

Pulchris stare diu Parcarum lege negatur.

Ergo Maria, quia omnium pulcherrima, deciduam magis et velociorem habuisset venustatem, nisi

aliunde constantem illam describamus. Et in universum ad sensum patet citius mulieres, quam viros canescere et senescere: cujus causam designavit Alexander Aphrodisæus, quem Polyhistorum nominant, ob eruditionem multiplicem. (Legendus est lib. I *Problem.* cap. 4.)

Quo magis esset amœna et grata virtus Deiparæ, etiam in senectute permanet juvenilis pulchritudo. Nam ut Virgilius cecinit (lib. V):

Gratior est pulchro veniens e corpore virtus.

Etiamsi immerito hanc sententiam reprehenderit Seneca (Epist. 67, ad Lucilium): « Habituavit in eo corpore virtus omnia secum habens illectamenta: ut nihil in eo esset quod non pertraheret ad obsequium sanctitatis. » August. (Serm. de incarn. Christi): « Tu tota pulchra, tota formosa, tota delectabilis et tota gloriosa. Tu macula nulla fuscari: tu omni decore vestiris: tu omni sanctitate ditari: tu super omnes virtutes sancta in carne: tu cunctas feminas vincis pulchritudine carnis, et omnes angelicos spiritus excellentia sanctitatis. » Femina hæc toties mundi jam prope depositi, et in æternis sordibus ingemiscens, precibus ac votis expetita, talis ad senium usque conservari debuit, ut omnes in ea pariter certarent pulchritudines, omnes vincerent; formæ item in ea quasi divinitas omnium oculos perstringeret. Hæc omnia ex ea assertione pendent, in qua diximus Mariam sub vulgaribus ætatibus semper adolescentiæ temperamentum obtinuisse; quod tamen si diutius viveret quam Eva, tandem per medicam juventutem et senectutem perdidisset.

Maria ab ætate varietatem pulchritudinis habet, et demum in pulchritudine ætatis juvenilis ad mortem usque florida perseverat.

Omnibus ex causis Mariæ pulchritudo maxima. Primo, ex parte materiæ; nam, ut habetur in revelatione sanctæ Birgittæ quæ nomen habet: *Sermo angelicus de Virginis excellent.*: « De puris et claris elementis materiam benedicti corporis habuit Maria; » unde et puritatem et claritatem maximam Deiparæ corpus mutaretur. Secundo ex parte formæ; nam quæ Virgo perfectissimam animam obtinuerat, corpus dignissimum et speciosissimum exigebat. Tertio ex parte efficientis; nam non tam Joachim et Anna, quam Dei suprema virtus hoc opus elaboravit: at miraculosus effectus perfectior et venustior evadit, quam qui a natura proficiscitur, ut habetur in cap. *Revera, De consecrat.* dist. 2; et Chrysost. in II Joannis. Quarto a fine; nam quæ ad generandum corpus omnium dignissimum creabatur, ea et forma, et pulchritudine, et decore excellere debebat; atque, ut ait Epiphanius, orat. *De laudibus Virginis*: « Tota speciositate plena; » et ut Bernardus hom. 2. super *Missus est*: « Corporis decore perfulgida, specie et sua, et pulchritudine in celestibus cognita. » Videtur summus ille rerum artifex et moderator Deus in hoc

uno corpore proprie conformando seipso usus exemplari, et in hanc sui imaginem luxuriasse.

His positis, statuo Mariam in sua pulchritudine ita, exigente infantia, atque pueritia, et adolescentia aliquam varietatem accepisse. Josephus (lib. 11 *Antiq.*) de infante Moyse scribit : « Cum ad nutricis brachia publice gestaretur, innumeros obviam accurrisse, ut pueri venustatem contemplarentur. » De Josepho adolescente legitur Genes. XLIX, 22 : *Joseph decorus aspectu filie discurrerunt per murum*, ut addit Origenes, *ad contemplandam speciem ejus*; sic Maria, sive infans, sive puella, sive adolescens, omnium ad se oculos pertraherat. Erant tamen illi aetatum discrimina, ea solum ratione, qua integro tractatu declaramus. Ubi tamen ad juvenilem attigit, in ea substitit venustate, ut paulo ante probatum est.

Mariæ pulchritudo genitrix castitatis.

Pertinax bellum pudicitiae, et pulchritudinis latissime scriptores tam sacri quam profani describunt; at de Mariæ pulchritudine decernendum aliter, quæ celeste virginitatis pignus hominibus exhibebat: dyscolos libidinis cogitatus extinguens, castos instillabat affectus, ut probavit Alensis in p. quest. 49, memb. 3, art. 1; sanctus Thomas in 3, dist. 3, quest. 1, art. 2, quest. 1, ad 4; Bonavent. in 3 dist. 3, p. 1, art. quest. 3; Gabriel quest. 2, art. 3, dub. 1.

Duæ simul conclusiones, etsi indistincte a doctoribus propositæ, mihi videntur verissimæ. Prima est Mariam videntem, et si non illa ab aliis videretur, castitatem invexisse; sic Ambrosius lib. *De instit. virginis*, c. 7 : « Si quos inviseret, integritatis insigne conferebat. » Et admittit Gerson serm. *De Nativ. Mariæ* considerat. 3. Secunda sit, Mariam visam etsi non illa videret eundem effectum operatam fuisse, et consensit Joannes Major in *Luc.*: sanctus Bernard. t. II in serm. 2 Ferie post Dominicam Palmarum; Simon Cassian. lib. 11 in *Evangelia*, c. 22 : « Nec propter excellentem ejus pulchritudinem immunde poterat conspici. » Restat examinandus modus hujus efficacæ.

Gerson, serm. *De Nativ. Mariæ*, considerat. 3, in principio ex D. Bonavent : « Exstinguebat (inquit) libidinem divinus ille aspectus, quasi frigidus quidam ex oculis ros virgineus exspiraret, vel efflueret a mente sua castissima. » Hæc si ex physica et naturali efficacia vultus Deiparæ affirmantur, non adeo facilem habent defensionem. Quod si velis, Deum supernaturaliter instar moralis instrumenti ea pulchritudine usum fuisse tanquam productrice castitatis, credo sensum esse verissimum. Hic enim effectus quasi ex opere operato ab ea sacra facie pendebat. Sic intelligendus Gerson, serm. *De Concept. Virginis* : « Physiognomia Virginis movebat aspicientes ad omnem castitatem, et luxuriosas exstinguebat mortificabatque cogitationes. » Imo, ut verius dixerim, efficacius adhuc, quam ex

opere operato hæc prerogativa accidebat : nam quæ sic fiunt, præviam poscunt hominis dispositionem; at speciosus vultus Mariæ, etiamsi nulla in libidinoso viro dispositio præcederet, futuro congrua beneficio, fiebat tamen in illo, quod ne desideraverat quidem. Joan. Major, in *Luc.* : « Ea visa infrenis libido, ut firmiter teneo, prorsus exstinguebatur. » Nec immerito hanc gratiam dotem nominat : « Illam dotem Deiparæ omnipotens suppeditavit, ut mortalium nemo illam concupisceret. » Nam quod Apuleius et Ovidius inquirunt : « Dos est sua forma puellis, » ut ab aliis poseantur in sponsas; at Mariæ singularis dos, ne ab ullo hominum concupiatur. Addo non fuisse fluxam et fugacem eam castitatem, quam Mariæ vultus imprimeret, sed diutius permanentem : quod insinuat Ambrosius lib. *De instit. virgin.*, c. 7, dum ait : « Mariam oculis insigne castitatis contulisse, » id est, signaculum et characterem non fugacem, sed diu stabilem. Existimo plurimos in dies castigatam videntium, et eorum qui videbantur, concupiscentiam. Et favet supra Bernardinus, dum ait hæc *per impressionem* facta; ex quibus omnibus facies pro Maria sancti Ambrosii verba in *Apol. David*, cap. 8, legenda esse : « Fuscatur quando non videmur a Christo; sed quando videmur, albescimus, » ut sive videamus, sive videamur a Maria, castitatis candor, et auroræ albor accedat. Uxor Lot, ut idem scripsit Ambros. lib. 11 *De virginibus*, « naturam suam, quia impudicos licet oculis oculis prospexit, amisit. » At Maria, pudicis oculis impudicos prospiciens, et sibi et illis naturæ ornatum acquirerebat; idem mihi hæret sensus pro cæteris pravis aliorum hominum affectibus, quos suis luminibus dissipabat hæc femina; quod et scripsit de oculis Jesu abbas Guarriens, serm. 3, *De Ramis* : « Mox ut Dominus respexit Petrum, Petrus de clementia piissimi vultus suscepit imbrem serotinum, lacrymas post peccatum. »

An pulchritudo Mariæ ab arte potuerit accipere incrementum.

Diximus nuper, qua forma Mariæ prospectus castitatem inhalaret; superest expendere modum alium, quem sanctus Bernardinus, ubi proxime excogitavit, unde noscere licebit, quid de proposita thesi sentiendum sit. Verba hujus viri sanctissimi hæc sunt : « Potuit hoc procedere propter occultationem suæ pulchritudinis, quam beata Virgo, quantum poterat, celabat, nec ornat se, » credo tamen non ita contigisse. Nemo enim erat, qui, conspiciatus sacram ejus faciem, non eam pulcherrimam, gravissimam et dignissimam animadverteret; omnino. Artis lenocinio obscuraretur divina illa imago. Habent hoc sæpe aliæ feminae, quod lutei parietes, qui variis picturis fulgent, et quod a natura negatum est nitoris et gratiæ, hoc artis opera consequantur : at Maria, ut nobiles marmoris cruste suis ipsa coloribus, et ornamen-

tis a natura decorata, propriis nitescebat opibus : nec ingentem pulchritudinem falso quodam fuculentiebatur. Magna illa species se suis divitiis ostentabat : quare aliunde, ea nascebatur prerogativa. Magnæ hujus feminae virtus et pulchritudo in tam illustri loco, et miraculorum monumento condita est, atque collocata, ut ipsa in se divitias omnes effundat. Finge in aliis virginibus fucati medicamenta candoris, et totum illud muliebris mundi choragium, quod pulchritudinem mentitur, non facit ; illud quidem obscuraret pulchritudinem Mariæ, quæ ab arte capere incrementum non potuit, cum eminenter, ut theologicæ et philosophicæ loquar, omnem illum ornatum contineret, ut scripsit Idiota lib. *Contemplat. Mariæ*, cap. 2 : « Adest tibi omnis gratia naturalium donorum, » et Henricus de Hassia apud Carthus. lib. II, *De laudibus Virginis* : « In exteriori ejus effigie gratia divina copiose efficaciterque lucebat. » Gerson serm. *De Conceptione Virginis* : « Plantemus in hac domina omnem corporalem pulchritudinem. » Ergo adjectus ornatus illam obscuravisset. Ex iis judica, quid sentire debeas circa eam clausulam sancti Vincentii serm. II, *De Nativitate Virginis*, ex legenda Lombardica : « Dicebant juvenes carnales de illa Maria, tam pulchra : O benedictus erit, qui illam tam pulchram, et divitem unicam parentem habebit ! » Certe neque in uxorem unquam concupita (*Esther* XIV), juxta lectionem Hieronymi in c. LXIV Isa. ut pulchrior appareret figmenta feminarum, quasi ex necessitate acquisivit : *Tu scis necessitatem meam, quoniam detestor signum superbiæ meæ, abominor illud, sicut pannum menstruum, nec porto in diebus quietis meæ.*

Comparatur pulchritudo Mariæ mortalis, cum immortalis corporum beatorum.

Nostra sententia est, majorem, suaviorem et ameniorem fuisse pulchritudinem Mariæ in corpore mortali degentis, quam quæ futura sit aliorum corporum immortalium. Illam antequam probem, ea mihi objectio præoccupanda est. Nihil obesse potest superiori sensui mortalitas pulchritudinis Mariæ, id est, quod subjecta mortis injuriæ ab ea posset labefactari. Nam quemadmodum gratia ipsius nobiscum viventis major multo fuit, quam angelorum in patria, etiamsi, ut opinantur plurimi, ex natura sua gratia Deiparæ eum haberet statum, quo lædi posset, aut deperdi ; sic corporis pulchritudo, quæ vel a tempore, vel a morte dissolvere poterat, etiam post obitum perseveraverit inco-lumis, ejus generis esse potuit, ut vinceret immortalem pulchritudinem corporis gloriosi. Nunc facilis est propositi thematis confirmatio. Pulchritudo integritatem partium, et earum proportionem et claritatem complectitur, ut docuit sanctus Thomas I, p. q. 39, art. 8 ; et 2-2. q. 14, art. 2 ; et q. 180, art. 2 ad 3. Etsanctus Greg. Nazianz. Iambico 15 : « Pulchritudo ea, quæ in coloris elegan-

tia, et apta membrorum compositione animo fingitur. » Necessarius Eliæ commentarius in orat. 10. « Est autem pulchritudo, proportio quædam, harmonia dissimilium in nobis partium ; unde etiam apte atque congruenter per concentum in sonis hoc demonstravit ; nam etiam in musicis instrumentis alius quidem sonus est qui per infimam chordam editur, alius qui per hanc proximam, alius qui per summam, alius qui per hanc vicinam ; is autem qui ex omnibus promanat concors numerus est, quemadmodum scilicet ab dissimilium corporis partium proportionem pulchritudo. » Ingeniosa comparatio, quam uno aut altero verbo expressit Basil. in *Psal.* XLIV : « Pulchrum est membrorum dispositione, et harmoniæ gratia vigens. » Hanc definitionem antiqui philosophi probaverunt. Plato, in eo dialogo qui nominatur Hippias Major, sive *De pulchro*, totus insudat, ut pulchritudinis naturam venetur, quam tandem apud Socratem in *Philebo* et in *Convivio*, sive *De amore*, orat. 2, per partes declaravit. Inde illam extraxit Anton. in *Melissa* serm. 60 : « Pulchritudo est bona illa concinnitas in compositione membrorum floris instar, superinductam sibi gratiam habens. » Sed præcipua dos pulchritudinis ipsa est proportio.

Ex hac definitione fluit argumentum. Maria eandem numero partium integritatem, eandem omnino proportionem membrorum, colorem eundem post resurrectionem conservat, quin sit aliquid emendatum, vel additum, vel imminutum ex iis quæ mortalem vitam agens obtinebat ; sed nunc pulchrior est Mariæ facies, quam erunt universa corpora beatorum ; ergo et inter vivos degens superiorem habuit formam et venustatem : non enim Virgini a mortuis resurgenti addi potuit a Domino corporis pulchritudo. Nam quod theologi dixerent, potuisse Deum perfectiorem mundum condere, at hunc cum nobiliori proportionem, mensura, et integritate non potuisse, iis permanentibus elementis, et creaturis, idem statuo de Maria. Potuit quidem Deus illustrius aliud corpus fabricari : at nec commodiorem ordinem, nec proportionem nobiliorem, nec meliorem gratiam, et concinnitatem in illis membris mortalis Deiparæ potuit adjicere. Quare nihil habet supplendum Deus in resurrectione Mariæ. Addendæ solum fuerant dotes beatorum subtilitatis, agilitatis, impassibilitatis et claritatis, quæ in pulchritudinis natura non continentur : inde commendanda Mariæ humilitas, quod in aliis feminis illius, et venustatis dissidium invehit pulchritudo. Ezechiel, XXVIII, 17 : *Elevatum est cor tuum in decore tuo.* Eccle. XIII, 52 : *Vestigium cordis boni, et faciem bonam, difficile, et cum labore invenies ; per exaggerationem, inquit, ne vestigium quidem cordis boni in venustate reperiri.* Verum, quo major et illustrior esset Deiparæ humilitas illa maximæ pulchritudini fuerat adnectenda ; neque enim mirum esset, si deformis animum haberet demissum. Eo suavissimo illectamento humilitas sese hominibus

insinuabat : *Pulchrum ipsum amicum est*, veteri proverbio, cujus meminit Plato in *Lyside*, et lib. xxxi *De republica* : *Quod maxime pulchrum est, id est maxime amabile*.

Dices saltem propter incrementum claritatis major est immortalis corporis pulchritudo; hæc enim dos ad venustatem pertinet, ut scripsit sanctus Thomas, supra, et supponit Marsilius Ficinus in *Convivio* Platonis orat. 2, c. 9 : « Pulchritudo splendor quidam est humanam ad se rapiens animam : nempe corporis pulchritudo nihil aliud est, quam splendor ipse in colorum linearumque colore. » Respondeo, dotem claritatis, nec fulgurantem vultum, aut radiantem ad pulchritudinem pertinere. Longe enim alia est claritas, quam venustas et species desiderant : non enim in lumine, sed in suavitate coloris sita est. Sic August. epist. 151 : « Quid est corporis pulchritudo ? congruentia partium, cum quadam coloris suavitate. » et Clement. Alex. *Pædag.* lib. iii, cap. 11 : « Exerceatur pulchritudo corporis commode ratione membrorum, et partium cum bono colore, » aut, sicut scripsit Nazianz. orat. 31, « coloris elegantia. » Existimo Mariam resurgentem, colorem eundem in eodem intensionis gradu obtinuisse, quem antea mortalis tenebat : neque tamen ideo negaverim scintillasse sacrum illum vultum, cum de cadavere sic videam decrevisse Andreæ Cretensem, hom. *De Assumpt.* : « Erat in medio illud luminosum corpus Deiparæ, quod Dei Verbi totam capiebat plenitudinem. » Natæ sunt post tot ærumnas sanctissimi Job filia speciosissima, ut « earum aspectu, » sic scribit auctor Catenæ Græcæ, « omnis superioris ærumnæ memoria funditus interiret. » Nata est Maria seminarum pulcherrima, ut post tot humani generis clades, pereat abjectæ nostræ fortunæ memoria atque conditio.

CAPUT II.—*De capillis Deiparæ.*

Pindarus et Homerus, deas illas fictas, et egregias feminas, ut Latonam, Ledam, Cererem et Circem a pulchris crinibus commendabant; nos perspecta natura comæ Deiparæ, quid de illius colore sentiendum sit decernimus. Epiphan. presbyter Constantinop., orat. *De laudib. Virginis*; et Nicephor. lib. ii *Hist.* cap. 25, flavos Mariæ capillos scripserunt. Daniel Mallonius, cap. 11 : « Non solum e facie, sed e capillis Mariæ affulgere radius videbatur. » Et confirmat eam opinionem Onuphrius lib. *De septem ecclesiis*, ubi in subterraneo sanctæ Helenæ sacello, quod est in templo Sanctæ Crucis in Jerusalem, et in Sancto Joanne Lateranensi, et in Sancta Maria Majori asservari memorat capillos Virginis, qui eo infecti colore visuntur; quemadmodum et hi, qui summa religione coluntur in Hispania apud Ovetum, quorum meminit Marinæus Siculus, lib. v *De rebus Hispaniæ*; Baronius in suo *Apparatu*, et Canisius lib. 1, illam Nicephori et Epiphanii mentem probaverunt : et favent sacræ picturæ ab archetypo Lucæ exemplari expressæ. Quæ de reliquiis capillorum

Deiparæ traduntur, forsani minori fide digna erunt iis qui nostram amplectuntur opinionem, qua statumimus Mariam Nazaræam fuisse quoad professionem, cui non licebat radere aut tondere capillos, tum præterea nihil in ea superfluum fuisse a capillamento; neque video quid in hac re indecens existimetur, minusque conveniens, cum poetæ flavam Minervæ comam effingant, ob præclarum ingenium, et vim expugnatricem, ut canit Ovidius lib. ii *Fastor.* : « Forma placet, niveusque color, flavique capilli. » Illud capillamentum Maria habebat, quo reginæ omnium maximæ et pulcherrimæ, quo dea ipsæ a poetis in ornatum et gratiam describuntur. Quæ autem femina in Deiparæ dignitatem evehenda fuerat, ejus coloris crines accipit, qui corporis excellentiam et gratiam, suo aspectu obijciant excolendam.

Capillamenti Mariæ, quod ad hanc usque diem variis in locis asservatur, habenda ratio est, nec contemnenda fides. Sanctus Gregorius Turon. lib. i *De gloria martyr.* cap. 10 et 19, reliquiarum Deiparæ meminit, a quibus ipse expertus est profecta miracula; in iis aderant crines sanctæ Dei Genitricis, quos Hugo rex Franciæ aurea pyxide clausos dederat Henrico imperatori, ut scribit Ingulphus abbas Corylandiæ; neque enim tam religioso cultu colebatur a regibus Galliarum, si non sanctorum Patrum et episcoporum traditione earum reliquiarum sanctitas innotesceret. Faustus in *Vita sancti Mauri* auctor est sanctum Benedictum Mauro in Gallias abeunti reliquias sanctæ Dei Genitricis in eburnea capsula misisse. His vel aliis æque certis principiis nata est capillorum Virginis religio; illud testantur oculi, flavum adhuc colorem in illis permanere, quin temporum diuturnitas beatos illos crines obscuraverit. Adhuc contra solis aciem vegeti fulgurant, adhuc in mellis levem deprimuntur umbram, adhuc instar speculi reddunt imaginem gratiorem. Flavus solum dominatur color, qui ad venustatem, et egregiam corporis indolem facit, ut testatur ex parte Nazianzenus, orat. 11 : « Non illam aurum arte ad eximiam pulchritudinem elaboratum ornavit, non statua comæ, tum apparentes, tum sublucentes, non crinium nodi, et imposturæ. »

Habuit a natura Deipara, quod artibus femine scrutantur. Illud in commendationem crinium Deiparæ favet, nullo unquam fuisse infectos fuco; imo dicerem semper solutos, ac fluentes, fasciis, mitra, aut redimiculo non esse collectos. Sic de castioribus feminis scripsit Optatus Milevitanus (lib. vi, post medium) : « Spirituali sponso solverant crinem, » sola infantia Virginis illigatos crines gestaverat; si tamen illius Nazareatus non obstitisset.

CAPUT III.—*De fronte et superciliis.*

Nihil pro fronte expressum video in Epiphanio, Anselmo, Nicephoro, Cedreno, et aliis, qui Virginis formam descripserunt; ex quo Deiparæ frons devingi queat. Succurret tamen hac in re imago illa,

quæ a Luca evangelista coloribus fuit efficta. De qua testantur Simeon Metaphrastes in Actis Luc. ; Nicephor. lib. xiv, cap. 2, et lib. xv, cap. 14 ; Theorus Lector, lib. i, collectan. ; Vincentius Bellovacens. lib. xxiii, cap. 147 ; Bellarm. lib. ii, *De imaginibus*, cap. 10 ; Sigonius, lib. i *De regno Italie* : nec decebat hanc descriptionem prætercurrere, cum auctore Plinio, frons tristitiæ, hilaritatis, clementiæ et everitatis sit index, eaque pudori sacra dedicetur, ut aiebat Tullius *De petit. consul. animi janua*. Qui attentius eam Lucæ picturam scrutetur, plane compariet, Deiparam habuisse frontem, qualem descripsit in Jesu sancta Birgitta, lib. iv, cap. 70. « Frons non prominens, vel mersa, sed recta. » Non magna nimis : quæ auctore Galeno in libro quod animi mores temperaturam corporis sequantur, socordiam et timorem indicat ; nec parva Deiparæ fons, quæ apud Aristot., lib. *De animal.*, vagum et mobile ingenium præfert ; nec angusta, quæ maximum est imperitiæ argumentum, ut Conciliator et Albertus existimant ; nec circularis aut orbiculata, quæ iracundiam portendit ex Aristoteli supra ; nec convexa, carnosæ, gibbosa, et alta, quæ stuporem, et imprudentiam monstrat, ut dilucidioribus verbis probant Adamantius et Polemon ; nec depressa nec aspera, fossas et monticulos habens, nec rugosa, nec minax, aut nebulosa, quæ omnes ideæ frontium, mali portendunt aliquid, et in illis non tam hominum, quam brutorum mores describuntur. Omnes igitur Lucæ imagines frontem effingunt Deiparæ latam, generosam, explanatam, speciosam, serenam, et ejus magnitudinis sive dimensionis tam quoad altitudinem quam quoad latitudinem, quæ non maxime recedat a magna. Nihil ex ea asperum, rugosum aut mœstum, nihil torvum, truncum, aut turbidum ; vere de illa dixeris, quod Aristæn. epistola prima : « Forma spectabilis, nec minimum quidem mordere potest Momus. » Et illud Calistrati, in Occasionis imagine, « frons gravis emicabat. » Quoniam frons difficilem habet explicatum, non legimus in libro *Cantic.* de illa sponsum egisse, vel sponsam, etiam si oculos, dentes, nasum, labiaque diligenti opera delineaverint. Videamus, quid pro superciliis discernendum sit.

Sanctus Epiphanius, *De laudibus Virginis*, et Nicephorus Calixtus, lib. ii *Hist. ecclesiastic.* cap. 23, juxta eam translationem, quæ a Langa exstat, sic de ea parte vultus Deiparæ scripserunt : « Supercilia ei erant inflexa, et decenter nigra. » Cedrenus in *Compend. histor.* : « Erat Deipara magno supercilio. » Sanctus Anselmus, ad finem Operum : « Erant Mariæ nigra supercilia. » Et Albertus Magnus super *Missus est eidem placito affligitur*, quod firmant picturæ sancti Lucæ evangelistæ : rem assertionibus declaro.

Prima conclusio : Virginis supercilia quoad figuram arcuata erant, et inflexa versus frontem, quoad dimensionem magna. Ita expresserunt sanctus Epiphanius, sanctus Anselmus, Nicephorus, et Cedrenus

supra. Laudavit Sydonius Apollinarius loco allegato arcuata Theodorici supercilia, eam effigiem Deipara postulabat. Nam demissa supercilia, et fœda sunt, et notam invidiæ habent apud Galenum et Plinium ; quæ vero ad nasum coeuntia sunt, mœrorem innuunt, et minus gratam indolem ; quæ ultra modum oblonga arrogantiæ et inverecundiam arguunt ; nam et hos supercillosos vocamus. Vix alia descriptio est, quæ apud Albertum, Aristotelem, Galenum, Ephesium, et Plinium immunis sit a malo omine, nisi ea quæ a sacris doctoribus, et evangelistæ statuis, ac picturis in Virginis consignatur superciliis. Fateor, hæc vultus signa non esse perpetua naturæ decreta. Oportet tamen ne Maria ea haberet lineamenta, quæ ut plurimum suspectam indolem ingeniumque declarant.

Secunda conclusio : Virginis supercilia, quoad colorem, nigra fuere. Hæc ex auctoribus initio relatis fidem habet. Aristæn. epist. 1 : « Supercilia fusca purissima nigredine, disparataque inter se æquabili medittullo. » Est tamen, quod meditari quis possit contra istam assertionem, ex flava coma Virginis, quæ flavum exigebat superciliū ; solet enim imitari cesariem color superciliis. Respondeo sæpe in viris aliquam esse dissimilitudinem, eamque gratissimam in capitis et barbæ capillamento. Quoniam vero ad pulchritudinem vultus, et gravitatem pertinent nigrantia supercilia, illa a Domino Mariæ donantur : non tam natura, quam gratia, et Dei effusa potestas hanc feminam exornabant ; nihil in ea erat non blandum ac suave. Plinius lib. ii, cap. 18 : « Lunæ color blandus, » id est, eo in astro omnes colores sunt benigni.

CAPUT IV. — De oculis et genis Deiparæ.

Ut Deus suis oculis maximum honorem rebus omnibus impertivit, auctore Tertull. lib. ii, in *Marc.* : « Honorat bonitatem operum dignatione conspectus ; » sic Maria suis luminibus, quæ expendenda suscipimus, universas illustravit creaturas : atque, ut ait Bernardus in simili sermone 16, in *Cant.* « Interioris hominis frontem claris luminibus ornat. » Hanc partem, quæ pulcherrima est, et Deiparæ statum, atque speciem prodit, diligentius scrutabor. Sanctus Epiphanius, et Nicephorus supra sic Mariæ oculos descriperunt : « Oculis æcribus subflavas, et tanquam olivæ colore pupillas in eis habens. » Pupillæ voce non illam intelligunt, qua videmus, cum hæc orbita quædam nigra sit, vel ad nigrum vergens in animalibus omnibus. Aliter opinatur Cedrenus in *Hist.* : « Oculis fulvis ac mediocribus. » Aliter Anselmus, in fine Operum : « Fuscus habebat oculos, rectos aspectu. » Aliter Magnus Albertus : « Videtur quod oculorum color in Deipara debeat esse niger, vel glaucus. » Suspicio in Cedreno non adeo fuisse exactam interpretis diligentiam. Nam, ut ait Galen. lib. *De methodo medendi* : « Vinum quod non admodum splendet, sed pallescit fulvum est ; sed si vini flavities claritatem habet, flavum est. » Non enim libet

credere, voluisse Cedrenum Mariæ oculos caprinos fuisse, id est, vinosos. Verum hæc ex sequentibus lucem habet.

De colore oculorum Deiparæ.

Prima conclusio circa colorem oculorum Deiparæ sit fuisse cæsius et viridantem. Hæc cæsitæ prædictus erat Patroclus, dux robustissimus, ut Dares Phrygius testatur. Scripsit Polemon de hoc colore iis verbis : « Qui autem oculos habent similes viriditati olearum fortes viri sunt. » Ut autem credam eum fuisse colorem in oculis Deiparæ, urget non solum Nicephorus et Epiphanius; verum et imago Lauretana, quæ a D. Luca, aut Nicodemo facta perhibetur, et aliæ ab illis sculptæ vel effictæ, quæ ut plurimum virides exhibent Deiparæ pupillas. Cedrenus supra, qui fulvos Mariæ oculos considerat, forsannigros intelligit: nam, ut ait Aristoteles in *Physiognomicis*: « Oculi valde nigri declinant ad flavum colorem; sic fulvi nimis et fuscii ad nigrorem vergunt. Fruatur suo sensu Cedrenus, certe non alienus est a nostra mente Anselmus et Albertus, qui fuscios vel glaucos Mariæ oculos existimant; nam viridis color, isque coneretur in olea, sæpe iis nominibus explicatur. Horat. *Serm.* 2, *satyr.* 2, *nigras appellat oleas*, glaucus color oleaginum refert, seu viridem. Ipsi oculi Deiparæ ejus misericordiam sub olivæ imagine repræsentant. Georg. Nicomed., *orat. De oblatione Virginis*, eam olivam fructiferam nominat, et sanctus Antonius in p. *Summæ theol.* tit. xxxi, cap. 4, § 5, ipsi tribuit illud Eccl. xxiv, 19: *Quasi oliva speciosa in campis*. Pacem et misericordiam hujus arboris color adumbrat, et quemadmodum auctore Chrysost. hom. 26, in *Gen.*: « Semper olea viret; » et ex Plin. lib. xvi, cap. 20: « Nanquam virentibus foliis spoliatur, » sic Deiparæ oculi semper habent virentem et vernantem clementiam, semper et pacem, et serenitatem pollicentur, ut audenter clamemus cum Ecclesia: *Eia ergo, advocata nostra, illos tuos misericordes oculos ad nos converte*. Oportebat virides esse oculos Mariæ, simul etiam acres et fulgurantes, ut scripsere sanctus Epiphanius et Nicephorus supra, ne quid ad hominum solatium in ejus luminibus optaremus. Viridis color, smaragdi et olivæ non adeo dissident, ut si fulgentes Mariæ pupillas consideres, eas similes visioni smaragdinae non renuas. Plinius, lib. xxxvii, cap. 5, ubi de smaragdo Scythico: « Nullius coloris aspectus jucundior est. Nam herbas quoque virentes avide spectamus, smaragdos vero tanto libentius; quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. » Nullus æque jucundus conspectus, quam oculorum Mariæ; nihil viridius, aut proclivius ad clementiam: « Soli gemmarum confuitu oculos implent, nec satiant, quin et ab intensione alia obscurata aspectu smaragdi recreatur acies. » Implet Mariæ conspectus vota mortalium: nec tamen satiat, et quæ oculorum lassitudo aliunde nascitur, ea ex luminibus Deipa-

ræ reparatur. Bene de iis scripsero illud Nyssen. hom. 9 in *Cant.*: « Habet oliva, quod fiat lucis materia, recreet lassitudinem, relaxet laborem, caput exhilaret, et ad certamina opem ferat. »

Est tamen hic expendendum aliquid singulare, omnium animalium solum hominem omnes colores in oculis habere: sunt enim cærulei, glauci, fulvi, subfulvi, albi, nigri, caprini, tanta est in eo morum variatio. Ex iis tamen glaucus solum oleaginus, seu viridis Mariæ oculis ascribitur: quoniam vero glaucus color dubiam habet significationem, animadverto, me non eum intelligere, qui multum est luminosus et splendidus, qui adeo cæsius, non a cæruleo colore cæli, sed ab ejus albore et claritate nominatur: sic ut plurimum nuper natorum infantium visuntur oculi. Nec præterea glauci nomine intelligo croceum colorem, qui potissimum in noctuarum oculis comparet et in salictis, quæ glauca Virgilius appellavit, sed eum colorem glaucum nomino, qui ad herbarum et olivarum viriditatem maxime accedit. Hæc ideo prænotavero, nam forsan occurrent antiqui et boni nominis scriptores, qui glaucos oculos damnant, quod fecit Ptolemæus philosophus arbitratus crudelem hominem et deceptorem notare. Seylla a Plutarcho glaucus describitur: ac proinde agrestis, sævus et acerbus. Verum de glauco croceo intelligendi sunt, qui dominium cholerae arguit cum maxima adustione. Cæruleus item color, qui a nigro parum differt, et inter glaucos nominatur; non admittitur in Deiparæ oculis, nisi laxata vocum significatione, cæruleus et glaucus color, viridem et oleaginum sonent.

Secunda conclusio; oculi Deiparæ ita erant oleagini et virides, ut non essent variis punctulis variegati, vel albis, vel nigris, vel pallescentibus, vel rubidis, nec circulis versicoloribus distincti. Tum quia maculosi oculi ex Arist. ad Alexandrum deteriores sunt, quales hyæna et marinus vitulus habere dicuntur: tum quia Patres nuper relati viridem solum modo colorem in Mariæ oculis cognoverunt, nec alium antiquæ imagines repræsentant.

De splendore oculorum Deiparæ.

Splendorem oculorum Mariæ sanctus Epiphanius et Nicephorus adnotavere illis in verbis, *oculis acribus*; quibus ostendunt vibrantes fuisse et tanquam exsistentes, qui excelsam animam et maximorum operum electricem declarant. Præter incertos et discurrentes splendores quosdam, qui in politis gemmis, et perpolitis lapidibus conspiciuntur, magnum, liquidum et perpetuum lumen inerat Mariæ oculis. Illi ut naturæ speculum et sublimis mentis imago collucebant: et quod impensius mirabere, totus ejus vultus undique collucebat, ut cum aliis meditatur Gerson, *Serm. de Concept. Virg.*: « Extendam et inspirabo per faciem ejus luciditatem quamdam pulchritudinis. » Jam olim

hanc prærogativam in Christi oculis Hieronymus adnotavit ad c. xxi Matth. « Igneum quid atque sidereum ex oculis ejus radiabat perterrefaciens gentes. » Quod maxime probat Tostatus, qui 42, in ix Matth. et Gabriel Barlethus, *Serm. in diem Parasceves*; at Mariæ simul etiam dederis, quod Gaillistratus in Descriptione occasionis: « Oculi gratissima quadam face ruboris accensi, » et quod Heliod. in *Æthiop.*: « Tanquam a fulgore totum id, quod prius lucebat, obscuratum est. Ferebat manu accensam facem, cumque eo habitu esset, majus tamen ab ipsius oculis lumen, quam a face existebat. » Lucian. Pseudomantem depingit corpore et aspectu decoro, planeque specie divina quadam: « Oculi ei erant vehementer acres, ac versatiles, tum divinum quid relucentes. » Et quod Aristænet. epist. 1: « Oculi magni flagrant et puro lumine suffecti, in quibus nigrum pupillæ lactei circuli vicino candore circumfusus ex ipsa colorum pugna temperiem pulchritudinis facit, excitatius gratiam, in qua gratias insidentes, cuivis adorare promptum est. » Et quod Petronius arbitratur in *Satyr.*: « Oculi clariores stellis extra lunam fulgentibus. » Vides nihil me in Deiparæ lumina contulisse, quod saltem alii non prius animo conceperint.

Superest de motu, magnitudine et figura oculorum Mariæ aliquid declarare. Sanctus Anselmus *rectos aspectu*, Mariæ oculos nominat, id est, non præcipientes, vagos et inconstantes, non nictantes, aut distortos, aut conniventes, aut flexibiles, sed graves et compositos. Circa mensuram, « existimavit Cedrenus mediocres fuisse Deiparæ oculos: ego tamen ex timore ex superciliorum magnitudine, de qua supra, probari oculos Mariæ fuisse magnos, quod et picturæ Lucæ confirmant. Galenus in lib. *De arte medicinali*: « Si magnitudini concinnitas oculorum adsit et operationum virtus, multitudinem bene temperatæ substantiæ ostendit. » Frequens est dearum epitheton apud poetas, quod magnis ornentur oculis. Quare Aristoteles in libris *Animalium*, et Galen. in eo libro, quod animi mores corporis temperaturam sequantur; eos solum magnos oculos taxant, qui inconcinni sunt, quales habet piscis melanurus et hepetus, qui majoribus est luminibus, quam corporis proportio requirat, quamquam, et hoc juxta hominum loquor opinionem et captum; nulla enim creaturarum species a Deo est condita, quæ non sibi debitam habeat partium proportionem. Cervus magnos simul et idoneos oculos, eosque sublimes et fulgentes habet. Sic in Maria magna et splendentia lumina et cum maxima operationum virtute conspiciuntur: quod si malis eos oculos mediocres, non litigo; nam, ut ait Aristoteles, in *Physiognomicis*: « Medius est oculorum status, qui probetur, qui mediocritatem quamdam magnitudinis habeant castigatam. » Quibus verbis magnitudinem castigatam, mediocritatem nominavit, atque adeo ipse cervorum oculos mediocres appellabat, quos nos maximos hactenus diximus.

Quoad figuram nihil dicendum superest: constat enim Mariæ oculos, nec cavos fuisse, nec prominentes, id est, nec ad interiora compactos, nec a sede sua exsiliences, sed debitam exponentes gratiam.

De naso et genis.

Sanctus Epiphanius et Nicephorus, quos supra commendavimus, ita quidem de Mariæ naribus scripserunt, *nasus longior*, Sanctus Anselmus et Cedrenus aliter locuti, *Deipara naso erat mediocri*; nec contemnenda partis hujus consideratio, a qua vultum distinctio et forma pendet maxime: est enim nasus sagacitatis ac prudentiæ symbolum, inter aures et oculos medius censor et judex eorum, quæ videmus, vel audimus. Statuo mediocritatem nasi Deiparæ, de qua sanctus Anselmus et Cedrenus scribunt declarandam forte de altitudine, latitudine et gemino foramine; at sanctus Epiphanius et Nicephorus de longitudine, quæ a fronte ducitur ad labia usque; et hic sensus mire convenit sacris Deiparæ imaginibus, quæ ab apostolis et discipulis commendationem habent; ideo certum est, ejus nasum nec fuisse parvum, nec depressum circa frontem, nec obliquum, nec protensum ad os, nec aduncum, nec incurvum a fronte, nec rotundum, nec latum in medio, nec crassum a summo, nec acutum, vel gracile nimis in extremitate, nec obtusum, nec sinum, aut obstructum, sed mediocriter longum, latum et apertum, quem videtur Aristoteles descripsisse ad Alexandrum. « Nasus ille est magis æqualis qui mediocriter longus, ejus latitudo est mediocris; ad extremitatem ejus foramina non multum aperta. » Idem sentit Aristænet. epist. 1: « Nasus rectus et adæquatus tenuitati labrorum. » Et Petronius Arbiter in *Satyr.* « Nares paululum inflexæ, » id est protensæ ad longitudinem.

Hanc effigiem descripsit sponsum, Cant. vii: *Nasus tuus sicut turris Libani quæ respicit contra Damascum*. Hisce in verbis consideranda duo: alterum nasi fortitudinem commendari, simulque conferri turritis arcibus et castellis. Hanc Salomonis similitudinem usurpavit Tullius *De natura deorum*, lib. 1: *Nasus ita locatus est, ut quasi murus oculis interjectus esse videatur*. Vitium est, si nimium sint nares molles ac fluidæ, quæ temporum inclementia facile colorentur aut varientur. Ideo Salomon eo exemplo, constantem habitum declaravit; quod enim hæc pars vultus præ cæteris formosum reddat, aut deformem et vix alia sit, quam per nasum faciei distinctio, oportuit ut ejus esset naturæ, quæ non facile mutaretur; alterum est ea similitudine situm, quantitatem et prominentiam commendari: situs in medio vultus Mariæ, quemadmodum et turris illa in medio castelli respicientis contra Damascum, quin in lævam, vel dextram partem flecteretur, quod vitium contingit in plurimis: quantitas debita et prominentia, ut qua proportionem turris illa summo decore supra mœnia, quibus cinge-

batur, eminebat; ita et Mariæ nasus extra faciem prominere. Hæc interpretatio suadet turrim in singulari descriptam a Salomone, quare illud castellum Libani non erat in angulis universis turritum, sed una solum turri contentum, quæ medium quadranguli, vel circuli locum obtineret; credo circulare fuisse castellum et rotundum, quod commendat Vitruvius lib. 1, cap. 5: « Collocanda autem oppida sunt, non quadrata, nec procurentibus angulis, sed circuitionibus, uti hostis ex pluribus locis conspiciatur: in quibus enim anguli procurunt, difficiliter defenditur, quod angulus magis hostem tuetur, quam civem. » Nec est inusitata loquendi forma, ut congruentem membrorum proportionem cum eximia aliqua statua, vel edificio comparemus. Sic Cant. iv, vers. 4: *Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis.*

Genas Deiparæ non describere superiores auctores: ex picturis vero sacris apostolorum, quæ ad vivum hanc imaginem expresserunt, certum est nec fuisse carnosas nimium, nec graciles, nec oblongas, nec rotundas, nec contractas, sed in ea proportionem, ut vultus majestas perfecta foret, ne facies, vel cadaverosa videretur, vel ultra modum pinguis et crassa. Vix aliud de illis dixerim quam Homer. *Iliad.* lib. xv, qui Themis pulchrigenam nominavit. Cant. iv, vers. 3, sponsus sic descripsit Mariæ genas: *Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ*, id est rubent, ut cortex malorum puniceorum, qui in Palæstina coloris est purpurei, de quo plura Sanctius in eum locum. Debeo iis in verbis corporeas Mariæ genas agnoscere, cum sanctus Vigilius martyr lib. iii, *Contra Eutychetem* de carnis Christi venustate et formoso ejus genarum aspectu intellexerit illas Scripturas: *Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni. Pulchritudo agri mecum est.* (Gen. xxxvii, 27.) De Sponsa, id est Maria, exponendus sic locus ille Cantic. ut tumor corticis, quod tumet in genis ostendat, ne vultus videatur cadaverosus, ut notavit Rabbi Salomon. Quod si fracta punica mala intelligis, purpureus et rubicundus genarum Mariæ color insinuat, apta quidem expressus similitudine, at quia candor et rubor per accrementa, vel decrementa reciproca varios exhibent genarum colores, quemadmodum turturum, id est columbarum plumæ, ideo Cant. i, 9, dicitur de Maria: *Pulchræ sunt genæ tuæ, sicut turtures*, nam et eo nomine columbas intelligit, id est, multiplicem habent colorum venustatem: nec immerito sponsæ conveniat, quod de sponso notat ipsa Cant. v, 13: *Genæ illius, sicut areolæ aromatum consitæ a pigmentariis*, ob candoris et ruboris varietatem, qui et flavum, et fulvum, et nitentem exprimat; qua ratione pigmentarius vel topiarius florum varietate gratam figurat formam. Hujus exemplum sit columbæ collum; de quo Philo lib. *De temulentia*: « Vidisti aliquando columbæ cervicem radiis solis expositam, quam multis modis colores variet, puniceum, cæruleum, igneum et carbonculi speciem referentem;

pallidum item, et rubicundum et alios omnigenos, quorum ne vocabula quidem memorare sit facile. » De Mariæ genis dixero illud Aristæneti epist. 1: « Mistæ candidiore ac tenui rubore genæ nativum rosarum splendorem referunt. » Et illud Senecæ in *Medea*: « Rubentes flagrant genæ; » hæc venustas adeo fuit perseverans in Deipara, ut nec septuagenaria rugis sulcatis, vel mœstas habuerit.

CAPUT V. — De labiis, facie et vultu Deiparæ.

Labia Deiparæ Epiph. et Nicephor. supra sic describunt: *Labia florida et suavitate plena*; ex picturis Lucæ evangelistæ, Maria fuit labiis nec crassis, nec exilibus, nec exsertis, nec tumentibus, sed aequalibus omnino, nec ultra genas, nec intra illas collocatis. Ea cum poetis appellare licet tenera, rosea et purpurea; quæ os non faciant Deiparæ cavum et veluti infossum, nec apertum, nec dissectum, nec magnum, sed parvum et pusillum, quale decere feminas memorat in Helena Dares Phrygius: hæc dixisse videtur sponsus (Cant. iv): *Sicut vitia coccinea labia tua*, id est nitent colere roseo, et ea sunt æqualitate et similitudine prædita, ut labia duo una censeantur purpurea vitia: nec dissimile est, quod de sponso dixit sponsa (Cant. v, 5): *Labia ejus lilia stillantia myrrham primam*. Quia ut ex Plinio (lib. xxi, cap. 5,) et Dioscor. (lib. iii, cap. 97) habemus: « Lillorum quoddam genus est purpureum. » Ex Sydon. Apoll. (lib. i, epist. 11): « Labia subtilia, nec dilatatis oris angulis ampliata. » Ex Aristæni. epist. 1: « Subtilia labra, tenuique interstitio distincta genarum purpuram vincunt. »

Deiparæ dentes, nec ex doctoribus, nec ex picturis descriptionem habent; sponsus tamen (Cant. iv, 2), illos iis verbis laudat: *Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascendunt de lavacro*. Vix aptiori exemplo declarari possent, candidi, nitidi, recti, plani, mundi et expoliti dentes: nam tonsæ, et lotæ oves, quæ ut se foveant constipatæ gradiuntur, palam ostendunt nihil esse cariosum, curvum, luridum, obliquum, scabrum, putridum, inæquale, aut minus connexum in dentibus Mariæ. Hanc similitudinem solide expressit noster Sanctius in Cant. iv. Huc voco illud Theophrasti: « Cernite, ut dentes habet nitidos indico ebore, vel prima nive candidiores. » Et illud Sydonii Apollin. lib. i, epist. ii: « Si casu dentium series ordinata promineat, niveum protinus repræsentat ipsa colorem. »

Circa mentum Deiparæ ex Lucæ picturis observa; nec fuisse parvum, nec longum, nec quadratum, nec concavum ad nares, nec convexum, quæ vitia in aliis dominantur: nec fuisse bifidum, quale Nazaræis ascribitur, sed rotundum, mediocre, et glabrum, quod muliebrem figuram et speciem decet. Quadrat in eam rem illud Sydonii supra: « Menti gutturis colli non obesi, sed succulenti

lactea cutis, propius inspecta juvenili robore suffunditur. »

Capitis figuram nec Patres, nec liber *Cantic.* in Deipara descripserunt. Ex picturis tamen sacris ubique est plenissimum majestatis; paulo majus medioeri. Decens in eo sincipitis, et occipitis tumor et rotunditas. Protensum circa mentum ad longitudinem, non tamen acuminatum. Hæc lucent magis ex imaginibus ab exemplari Romano, et Lauretano expressis. De facie et vultu judicandum superest.

Sanctus Epiphanius, et Niceph. lib. II, cap. 23 : « Facies Deiparæ non rotunda et acuta, sed aliquanto longior. » Sanctus Anselmus supra : « Vultus ejus longus. » De vultu dicendum postea, nunc faciem exprimo. Credo Anselmum nullum in iis discrimen agnovisse. Certum est non valde magnam fuisse Deiparæ faciem, etiamsi a magna non distet nimium. Rugosam, ossosam, planam, rotundam, macilentam, aut valde carnosam, aut ob longam nimis faciem nec superiores Patres nec apostolicæ imagines admittunt in Deipara. Erat quidem longior, sed non acuta; atque ut cum Arist. ad Alexandrum loquar : « Sufficientis carnositatis. » Liberalem et insignem indolem pulchra et insignis facies signabat. De illa dixero cum Plinio lib. I Epist. ad Junium : « Est illi facies liberalis multo sanguine, multo rubore suffusa; est ingenua totius corporis pulchritudo. » Cum Theophrast. : « Quæ frontis exprorectæ serenitas! Quæ suavitas oculorum! quæ venustas oris! quæ renidentis ad singula vultus amœnitas! quæ in facie veneres! »

Vultum appello totam faciem, ut motum, habitum et passiones repræsentat. Ad ipsum figurandum omnes faciei partes concurrunt, et oculi, et frons, et nasus. Horis singulis animi motiones efferbuisse, vel deferbuisse ex vultu cognoscimus. Inde anxietas, studium, mœror, gaudium, somnolentia, et vigilantia sentitur. Id singulare de Mariæ vultu præscripsero, indicem semper fuisse, et detectorem conscientiæ veræ, qui non simulaverit unquam, vel dissimulaverit, quæ non debuit. Gravis, jucundus, elegans, et venerabilis ubique et semper, nisi summa hominum, vel filii calamitas mœrentem faciem postularet. Sanctus Epiphanius, et Nicephorus supra : « Erat in rebus omnibus honesta, et gravis, et perquam affabilis honorem suum et venerationem omnibus exhibens sine risu, sine perturbatione, et sine iracundia maxime; » eadem mutuatur Anselmus. Lege Magnum Albertum super *Missus est*, Carthus. (Lib. I *De laudib. Virg.* art. 5, 35 et 36, et in I Sent. dist. 16, quæst. 2.) Epistolam vero sancti Dionysii Areopagitæ ad Paulum, qua majestatem vultus Mariæ exprimit idem Carth. habet serm. 2, *De nativ. Virginis*. Georgius Nicomed. « O puram illam, et clarissimam animam, quæ in florenti corpore ostendit dotes quæ naturam superant. »

Collum Deiparæ *Cant.* IV, 4, describitur : *Sicut*

turris David collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis. De hac turri meminit II Reg. xv; et I Paral. II; et II Esdræ cap. III. Huic assimilatur Mariæ collum, quia procerum et erectum. Mutuor a poetis verba, et illud nomino eburneum, lacteum, jucundum, teres, splendidum et succulentum; nam hæc omnia præbent Lucæ imagines, et quæ Florentiæ ex miraculo, ut aiunt, visa est; ex quibus certum fit, Mariæ collum non crassum fuisse nimium, aut magnitudine ossium, et nervorum vastum; sed quale Dares finxit in Polyxena, tenue et gracile, ita tamen ut compactum esset, et parumper carnosum et robustum, quin venæ ullæ, vel ossa prominenter. Figura oblonga cum venustate, eaque recta non ad dexteram vel sinistram, non in partem anticam, aut posticam flectebatur. Cervix autem ubi caput antrorsum, vel retrorsum vertitur, ex colli descriptione liquet. In universum verissimum illud carmen Petri de Riga, qui Bernardi tempore floruit : « Unam nec maculam natura reliquit in ista; Ad caput a planta transvolat iste decor. »

Humeri Deiparæ, ut ex statuis et imaginibus primæ Ecclesiæ constat, non erant laxi, et inarticulati, vel soluti, vel graciles et acuminati, sed ampli, et minus quam in aliis feminis contingit declives, et supra quam in illis accidit robusti. In pectore mediocritas elucebat, quæ ad latitudinem vergeret. Supersunt manus, et digiti ut integra descriptio fiat. Sanctus Epiphanius, et Nicephorus supra : « Manus simul, et digiti longiores. » Cedrenus : « Manibus ac digitis longis. » Sanctus Anselmus : « Longæ manus, longi digiti. Hic sensus etiam ex picturis apostolorum convincitur; quæ molles et bene articulatas manus et digitos ostendunt in Maria; ungues vero albos, planos, molles, tenues et subrubentes, qui cutis colorem repræsentent. De iis dixero, quod Homerus, lib. II, VIII, et XVII *Odyss.* de Aurora cecinit, roseos habere digitos. Non decebant hanc feminam manus parvæ, et graciles, nec duræ, et plus justo carnosæ, sed longæ, lacteæ et succulentæ. Digitis prolixis describitur a Darete candida et liberalis Polyxena, et elegans corpus a Theophrasto, Juvenal. et aliis, ut longos ac graciles digitos habeat. In sponso eam effligiem commendat sponsa *Cantic.* V : *Manus ejus tornatiles.* Quare et teretes digitos considerat in Deipara.

CAPUT VI. — De statura Virginis.

Auctores II, qui Deiparæ corpus describunt, mediocritatem in illo cognoverunt. Sanctus Epiphanius et Nicephorus supra : « Statura medioeri, quamvis sint qui eam aliquantulum mediocrem longitudinem excessisse dicant. » Cedrenus : « Statura medioeri. » Anselmus : « Mediocris statura in Maria. » Existimo per mediocrem staturam hos doctores intellexisse eam, quæ parum recedat a magna. Quod scripsit Sydonius lib. I, epist. 2 : « Si forma quæritur corpore exacto, lon-

gissimis brevior; procerior eminentiorque medio-
cribus. » Et habetur ex Cant. vii: *Statura tua assi-*
milata est palmæ. Nam cum ex Arist. iv *Ethicorum*,
cap. 3, « Pulchritudo in magno corpore consistat, »
quæ pulcherrima fuit, alto corpore prædita erat.
Non enim minor feminis quam viris a proceritate
laus. Ideo Andromache longa depingitur et formosa;
et Penelope, lib. xviii *Odyss.* et Diana non semel;
Sic Ovid. lib. xiv *Metam.* de Galatea,

Longa procerior alno.

Et Eccli. xxiv, 49, de Maria: *Quasi platanus exaltata*
sum juxta aquas. Quam similitudinem mutuatur
Ovidius ipse:

Platano conspectior alta.

Et est commoda sponsæ comparatio cum palma,
quæ recta est, et sublimis. Duplex ut minimum vi-
deo hujus sententiæ fundamentum. Alterum sumitur
ex manibus et digitis longioribus Deiparæ, quæ juxta
corporis symetriad et aptam membrorum pro-
portionem, corporis staturam sublimiorem poscunt;
quemadmodum brevitatis et grossities digitorum
nunquam fere absque brevitatis corporis contingit.
Alterum sumitur ex proceritate et erecto collo Dei-
paræ, quod non sine longiori statura accidit. Habet
enim analogiam mutilum et pusillum collum cum
breviori corporis statura, quemadmodum et ma-
gnum cum magna: ergo cum ex superioribus capi-
tibus Deipara manibus et digitis longioribus, erecto
item ac sublimi collo prædita fuerit, superest ut
reliquæ partes similem habuerint magnitudinem,
quæ ideo decebat hanc feminam. Non enim frustra
doctissimi viri dicunt magnis mentibus domicilia
corporum digna metari naturam; et ex membro-
rum decore ac hominis vultu posse colligi, quantus
spiritus intraverit habitator. Trahuntur homines in
obsequium pulchritudinis, et dum eam amore ten-
nent, Deo se obsequi putant. Neque vero credi fas est
excelsam Mariæ animam aliud quam excelsum corpus
obtinuisse: ut cum Plinio in Panegyrico ad Trajan.
dixeris: « Proceritas corporis principem ostendat. »

Aliud mihi in prædictorum confirmationem argu-
mentum occurrit, neque omnino conjecturale. Nam
Deipara non majorem staturam accipit resurgens e
sepulchro, sed eandem quam viatrix conservaverat.
Res hæc certa est apud theologos, qui futuram cu-
jusque resurrectionem existimant fore in quanti-
tate perfecta, quæ proprie cujusque complexionis
naturaliter est debita. Sic fere scholastici in 4,
dist. 44, et favet August. xxi *De civitat.* cap. 14,
15, 16, 20; et serm. 143 *De tempore*, et Anselmus
in *Elucidario*. Ergo Maria in ea statura surrexit
immortalis, quæ optimæ complexionis deberetur, et
magis ad pulchritudinem pertineret. At nemini est
dubium, quin altior statura, et pulchrior et gra-
vior sit quam medioeris; illam igitur habuit Dei-
para jam immortalis: ac proinde et viatrix ac
mortalis, cum non in alia resurgamus corporum
statura, quam quæ nostræ complexionis annexa sit
a natura.

SUMMA AUREA DE B. V. MARIA. II.

Adhuc et aliud video argumentum in prædicto-
rum confirmationem; nam indusium et subucula
Deiparæ, quæ Aquisgrani a Carolo Magno reposita
est anno Domini circiter 810, longa est ulnas duas
cum quadrantibus duobus et semis; de qua sic
habetur in Philippo Bergomate lib. x *Supplementi*
Chronici: « Carolus Constantinopoli in Galliam re-
diens coronæ Domini nostri Jesu Christi partem,
partemque Dominicæ crucis, et clavum unum suda-
riumque, necnon et beatissimæ Virginis camisiam
secum detulit, ad basilicam Aquisgrani transmi-
sit. » Ex qua mensura certum est Mariam fuisse
proceram; nam si supra ulnas duas et quadrantem
duplicem, addas caput Deiparæ, planum facies illam
fuisse altissimam; nam et considerandum venit
sacrum illud indusium terram non contigisse;
fateor eas ulnas breviores fuisse illis, quæ apud nos
hoc nomine gaudere solent. In opinione autem il-
lorum, qui existimant Mariam peperisse anno 12,
13, aut 14, aut 15, ætatis suæ, adhuc robustior est
ratio. Nam incolæ Aquisgranenses traditione ha-
bent, ea interula vestitam Deiparam, quando pe-
perit Salvatorem. Quod si adhuc puella ita fuit
procera, quid dicendum superest de ætate adulta?
Quoniam vero de altera subucula Mariæ, cujus me-
minere S. Antoninus, ii part., tit. xvi, cap. 2, § 5,
et Vincent. Bellovacensis, lib. xxiv *Specul. histor.*
cap. 46; et Malmesburiensis, lib. ii, *De gestis An-*
golorum, et nunc Carnuti asservatur, ignota mihi est
mensura; ideo ex illa argumentum non habeo. Scio
tamen ex prædictis auctoribus eam miraculis fuisse
clarissimam.

CAPUT VII. — De colore Virginis.

Ex verbis sancti Epiphani et Nicephori minus
diligenter expensis, arbitrati sunt nonnulli Deipa-
ram non fuisse candidam et niveam in colore
vultus aut faciei. « Colore, inquit, fuit triticum
referente. » Cedrenus vero addidit esse *subfuscam*.
Quibus favet illud Cantic. i, 4: *Nigra sum, sed for-*
mosa, filiæ Jerusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut
pelles Salomonis, nisi illa verba connecteret, *nolite*
me considerare, quod fusca sim, quia decoloravit me
sol; hunc enim habent sensum: Si fusca nunc sum,
id a natura non habeo, sed a solis injuria, qui ni-
grum mihi colorem induxit: quibus supponit
candidum sibi fuisse colorem. Rupertus in illa
verba: *Sicut pelles Salomonis*, dissolvit aliter:
« Beata Virgo formosa quidem plusquam pelles Sa-
lomonis, plusquam palatia, plusquam tecta, plus-
quam ipsa ædificata a Salomone Sancta san-
ctorum, » etc. Et alibi: « *Nigra sum*, id est,
gravida inventa sum, *sed formosa*, id est, salva
virginitate, ex Spiritu sancto concepimur. Nigra
sum, secundum opinionem male videntium; for-
mosa, secundum fidem recte credentium. Nigra
sum, quia virginitatem amisisse ignorantibus vi-
deor. » Hæc dixi, ut pateat, quam parum credi

possit huic loco ad inferendum colorem fuscum Deiparæ. Faverent etiam huic existimationi veteres, et fumosæ imagines, si non ille color fuscus a diuturnitate et lucernarum fumo invecus esset. Quod vero sanctus Epiphanius et Nicephorus scripsere, Mariam coloris fuisse triticei, non obest; nam, ut ait Theophrast. lib. viii *De histor. plantar.* cap. 4: « Triticum aliud candidum, aliud accedens ad purpuram, » etc. Id est, sunt hujus generis frumenta, quæ suum habeant candorem. Verum existimo aliam esse horum Patrum mentem, ut statuunt rubicundam Deiparam. Sic Virgilius *Georg.* i inquit:

Rubicunda Ceres medio succiditur æstu,
et ibidem flavam illam nominat. Cereris vero nomine triticum agnoscit.

Sit assertio vera Mariam candidam fuisse et rubicundam. Probatur primo a simili de colore Jesu, quem candidum et rubicundum vultu describunt Patres Gregorius Magnus in *Cant.* v; Psellus, et tres Patres apud Theodoretum, quibus ipse adheret Beda lib. iv in *Cant.*, Rupertus, lib. v in *Cant.*, Gilbert. abbas serm. 48 in *Cant.* apud Bernardum; Justus Urgelitanus, et sanctus Lucas abbas, omnes in cap. v *Cant.*, et ibidem sanctus Thomas; Ambrosius serm. 5 in *psal.* cxviii, et lib. i *De virginibus*: quos sic accipio, ut non solum de animæ pulchritudine, sed etiam de corporis lineamentis *Canticorum* verba interpretentur. De quibus nominatim tractavit Petrus Damianus tractat. *De instit. monialis* ad Blancam comitissam, cap. 4; et Ludovicus Legion. iis verbis: « Prisci scriptores hæc de Christo qua homo est interpretantur, quorum ego sententiam maxime probō. » Secundo idem firmatur sensus; nam flavities capillorum exigit hunc colorem mistum, nec ab humore, aut cuti nigra vel fusca, alius quam niger, vel fuscus color oriri posset. Ergo cæsaries Deiparæ argumentum est candoris ipsius, quod Galen. in *Arte medicinali* affirmat: « Signum optimæ temperaturæ est color commixtus ex albo et rubro. » Et Aristot. in *Idea ingenioli*, candirubrum colorem, ut optimi ingenii notam præscribit. Isidorus, lib. i *Differentiarum* lit. D: « Pulcher ab specie cutis dictus, quod est rubens pellis. » Magnus Albertus plura in ejus laudem dixisse videtur: « Color medius inter album et rubrum, declinans ad brunum, si est clarus, boni ingenii et honorum index. » Hunc colorem ex revelatione agnovit S. Birgitta lib. iv *Revelat.*, in Christi cæsarie: « Capilli ejus, supercilia et barba crocea, brunea erant. » Hic roseus color sæpe in profanis auctoribus laudem habet, ut in Statio lib. i; et Tibullo, lib. iii, eleg. 4; Cicero, ii *De legibus*; Plato dialog. 12, *De legum ratione*; Laertius in Pythagor. hunc colorem Deo esse chariorem, scripserunt; illumque laudat S. Hieronym. in vii *Daniel*. Quare Deus, qui suas jactavit opes in hanc electam feminam, illam et candidam fecit et rubicundam, qualem descripsit aliam Aristænetus supra: « Miste candidiore ac tenui rubore genæ, nativum rosarum

si splendorem referunt. » Et Callistratus aliam: « Florido nitebat colore, veluti quibusdam corporis fulgetris vernantes rosas explicaret. » Et paulo post: « Genæ regii floris instar rubentes. » Tandem sancitur hæc mens, quia ex communiore theologorum opinione beati resurgent in corpore candido et lucenti, aut saltem illa erunt pulchriora corpora, quæ candida magis, magisque lucentia visa fuerint; ergo Deipara tale obtinuit in via, quod perfectius existimatur in patria. Quod si cum Scoto in iv, dist. 49, q. 15; et Majore in iv, dist. 49, q. 19; Palat. in iv, dist. 49, art. 4, q. 6; Ovand. proposit. ultima, arbitreris colorem in unoquoque beatorum corpore futurum esse secundum naturam mortalis complexionis, id est, secundum quod illi deberetur, urgentior ratio occurrit. Non enim credibile est illud habuisse temperamentum Mariam, cui in statu glorioso color deberetur obscurior et ignobilior quam beatis reliquis. In ea etiam verum existimo, quod D. Hieronym. in *Matth.* ix, de Christo dixit: « In ejus humana facie fulgor et divina majestas et quiddam sidereum ita refulgebat, quod ex primo aspectu videntes ad se trahere poterat. » Et quod Chrysost. hom. 13, in *Marcum*: « In vultu Salvatoris aliquid fuit divinum, quod videntes homines sequebantur. »

Posset quis arbitrari colorem alium induci beatis, effigiemque aliam, ubi illa perfecta non fuerint; idque in Deipara contigisse. Alienissima hæc responsio est: tum quia nihil actum in formatione corporis Mariæ, quod emendationem in posterum exoptaret: tum quia communis Patrum et Theologorum sensus propriam figuram, effigiem et dispositionem agnoscit in beatis, quæ fuerant in via, nisi quid pravum deformeque illis inesset. Sic Clemens Rom. lib. v *Constit.* cap. 8; et Pamphilus in Apologia pro Origene: quod in Christo statuunt, D. August. epist. 59, ad *Paulinum*, quæst. 8, et lib. iii, *De consensu evangelistarum*, cap. 25; D. Thom. 1, 2, quæst. 55, art. 4, et iii p., q. 4, art. 1; Severus in Serm. paschali. Et manifestum est argumentum Luc. xxiv, 16: *Oculi eorum tenebantur, ne eum agnoscerent*. Et Marc. ultim: *Ostenus est illis in alia effigie*, id est in alia ab ea, qua visus fuerat post resurrectionem, secundum quam dignosci potuisset. Eapropter ne quid dicamus correctum in Mariæ corpore resurgente circa corporis vultusque colorem, illum statuimus in carne mortali quem in immortalis adhuc possit retinere absque injuria status gloriosi.

§ II. — ICONOGRAPHIA MYSTERIORUM ET FESTORUM B. MARIE VIRGINIS.

I. — Apud quoscunque sæcæ ac Christianæ antiquitatis non omnino ignaros, in aperto est imagines B. Mariæ Virginis undequaque a primis Ecclesiæ sæculis fuisse circumlatas. Sed quo majoribus eas honoribus prosequerentur fideles, in Dei Genitricem devote propensi, eo magis dolebant quod non

haberen sanctissimæ Virginis certam vultus et quasi authenticam delineationem. « Neque enim novimus faciem Virginis Mariæ, » ait sanctus Augustinus, *De Trinit.* cap. 4 et 8. Et consolationi servire et veritati videbatur quorundam Patrum sententia qui asserebant eas imagines saltem animæ purissimæ præ se ferre miram pulchritudinem, ita, dicit sanctus Ambrosius, ut « ipsa corporis species simulacrum fuerit mentis, figura probitatis. » *De Virg.* lib. II, cap. 2.

De imaginibus acheiopoetis, seu non manu hominum factis, nihil hic delibandum suscepimus. Inter has duæ potissimum longe celeberrimæ evaserunt, prior quidem *Edessena*, ad regem Abgarum missa, una cum imagine Salvatoris, quæ nunc Romæ colitur, ut quidam affirmant; posterior vero quæ miraculose depicta apparuit in ecclesia Lyddæ seu Diospoleos a SS. apostolis Petro et Paulo B. Virgini dicata. (Cfr. Gretser, *De imaginibus non manufactis*, cap. 18; — Serry, *De familia sacra*; *Dictionn. d'Archéologie sacrée*, V^o *Archeiropoiète*.)

Veniamus ad imagines a B. Luca evangelista, ut vulgo traditur, depictas. P. Piazza in erudito opere quod inscribitur : *Christianorum in sanctos sanctorumque Reginam propensa devotio vindicata*, non pauca scriptorum proferit testimonia, quibus manifeste demonstratur viguisse a sexto æræ Christianæ sæculo traditionem quæ B. Lucam fuisse pictorem tenet, eundemque B. Virginis exactam effigiem expressisse. (Cfr. Gretser, *De imaginibus D. Virginis a S. Luca pictis*, tom. XV opp., p. 205.—Bened. XIV, *De serv. Dei beatific. et beat. canoniz.* t. IV, part. II, cap. 10, n. 28; — Bolland. *De S. Luca, evangelista*, Comment. § IV. *De imaginibus S. Lucæ manu depictis*.—P. Piazza, *Op. supra citat.*) Rigidiore critici rejiciunt utpote commentitiam nulloque fundamento si miter fultam, de tabellis B. Lucæ attributis opinionem. Non nostrum tantas componere lites.

De imaginibus autem B. Mariæ Virginis quæ reperiuntur in obscuris Catacumarum Romanarum latibulis instare opportunum videtur, hisce præsertim temporibus quibus florent studia eruditæ antiquitatis Christianæ. Per se loquuntur monumenta archæologica; et Ecclesiæ Christi doctrina per illas se manifestam facit.

« Dès les temps les plus anciens, on vit des images de la sainte Vierge circuler entre les mains des fidèles. Le sentiment de l'honnêteté qui brillait dans ces images, au rapport de saint Ambroise, prouve qu'à défaut d'une effigie réelle de la Mère de Dieu, si la tradition n'en avait pas transmis les principaux traits, l'art chrétien avait su y reproduire la physionomie de son âme, s'il est permis d'employer cette expression, et cette beauté physique, symbole de la perfection morale, qu'il était impossible de ne pas attribuer à la Vierge par excellence et à la Mère de Dieu. C'est aussi ce caractère qui se retrouve, autant que le comporte l'inhabileté des artistes et la médiocrité des travaux, dans cer-

taines peintures des Catacombes, où la Vierge est représentée assise, avec l'Enfant-Dieu sur ses genoux, tantôt en pied, tantôt en demi-figure, toujours d'une manière qui paraît conforme à un type hiératique. Dans ce groupe de la Vierge-Mère, tenant sur ses genoux l'Enfant-Dieu, qui résumait si admirablement, même sous la forme la plus imparfaite, telle que nous la présentent de nombreux verres peints des Catacombes (un de ces verres est publié par Boldetti, *Osservazioni*, etc., pag. 202, tav. VII, n. 27), tout ce qu'il y avait de sublime et de touchant dans le mystère du Christianisme, la Vierge apparaît toujours voilée, avec tous les traits de la jeunesse, de la modestie et de la pureté. Telle on la voit notamment sur un des sarcophages du musée du Vatican, dont le style et le travail annoncent la meilleure époque de l'art chrétien. (Bottari, *Pittura e sculture* tom. I, tav. xxxviii.) La manière dont le groupe en question est figuré sur les monuments des Catacombes, peintures, bas-reliefs, vases de verre, la plupart antérieurs au IVe siècle de notre ère, conséquemment antérieurs aussi au concile d'Ephèse de l'an 431, suffit pour prouver qu'il existait déjà, dans les premiers siècles du Christianisme, un modèle de la figure de la Vierge, sinon consacré par l'autorité de l'Eglise, du moins généralement adopté parmi les fidèles. Ce trait de l'iconographie chrétienne, ainsi constaté par les monuments mêmes tirés des Catacombes de Rome, suffit pour détruire les allégations d'auteurs protestants, tels que Basnage (*Hist. de l'Eglise*, liv. XIX, chap. 1, § 1; liv. XX, chap. 3, § 7 et 10), qui ont soutenu qu'on n'avait commencé à représenter la sainte Vierge qu'après le concile d'Ephèse; et cela, comme en beaucoup d'autres choses, faute d'avoir connu les monuments d'antiquité chrétienne qui établissent incontestablement la doctrine et la pratique de l'Eglise catholique romaine. » (*Dictionn. d'Archéologie sacrée*, tom. I, col. 706, 707.)

Lectorem juvabit præ se habere paginam sequentem operis cui titulus : *Esquisse de Rome chrétienne*, auctore Philippo Gerbet, nunc episcopo Perpinianensi. (Tom. II.)

« Nous devons une mention spéciale aux images de la sainte Vierge. Les peintres des chapelles sépulcrales, les sculpteurs des sarcophages, la numismatique, nous en ont conservé quelques-unes d'une manière très-distincte, mais elles ont été certainement plus nombreuses. Les artistes chrétiens qui représentaient si souvent plusieurs saints personnages de l'Ancien Testament et du Nouveau, ont dû reproduire, pour le moins aussi fréquemment, celle que l'ange a saluée *pleine de grâce*, que l'Esprit-Saint a fécondée, la nouvelle Eve qui, outre sa sainteté personnelle, a été l'instrument divin de l'Incarnation et de la Rédemption, comme l'Eve antique avait été la cause de la chute. Appuyés sur cette observation, les antiquaires du XVIIe siècle en avaient déjà conclu que parmi les *Orantes*, ou fem-

mes en prière, peintes dans les Catacombes, il y en a plusieurs que les premiers Chrétiens savaient être des images de la sainte Vierge, tandis que nous ne pouvons plus les discerner qu'avec le secours de l'analogie et par la voie du raisonnement. Il faut, en effet, distinguer deux classes d'*Orantes*. Les unes peuvent être des portraits de défuntés : la place qu'elles occupent sur les monuments sépulcraux semble l'indiquer. Mais il y en a d'autres parmi les peintures qui décorent les voûtes des chapelles. Lorsqu'une de ces voûtes n'offre, dans tous ses autres compartiments, que des faits ou des personnages de la Bible, on doit en conclure que l'*Orante* qui s'y trouve mêlée est elle-même un sujet biblique, qu'elle représente non une femme ordinaire, mais une des femmes que l'Écriture sainte a louées. Or, de toutes ces femmes, la Vierge est la seule dont on puisse croire que la piété des premiers siècles a voulu présenter fréquemment l'image à la vénération des fidèles dans les lieux sacrés. Rien ne demandait pour les autres un semblable privilège. D'ailleurs, chacune de celles-ci aurait dû être accompagnée de quelque signe particulier qui empêchât de la prendre pour une autre ; tandis que l'usage de représenter la Vierge parmi les sujets bibliques sous la forme d'une *Orante*, étant adopté, la place qu'elle occupait et l'absence de son attribut spécial suffisaient pour indiquer que cette figure était la femme par excellence, la commune mère des fidèles.

« Elle y est représentée les bras étendus et élevés, c'est-à-dire dans l'acte de la prière. Cette attitude est conforme aux usages suivis par les artistes des Catacombes. Les verres orbiculaires reproduisent le même type. Sur l'un d'eux, la Vierge est placée entre saint Pierre et saint Paul ; sur d'autres, elle est entre deux arbres ; on y voit aussi des colombes auprès de sa tête, mais son attitude est celle des *Orantes*. Les peintres des premiers siècles avaient l'habitude de figurer ainsi la Vierge et les autres saints, à moins qu'ils ne les représentassent dans un acte ou avec des attributs qui avaient une autre pose. Pour ne pas troubler les idées des néophytes à peine sortis du paganisme, il était important de déclarer à leurs yeux mêmes que les saints n'étaient pas pour les Chrétiens ce que les divinités étaient pour les idolâtres. Il convenait donc de donner à leurs images l'attitude de la prière, pour bien marquer que Dieu seul est la source de toute grâce et le terme de toute prière. Cette attitude exprime précisément le dogme catholique ; car il se réduit fondamentalement à prier les saints de prier Dieu pour nous. L'Eglise dit toujours que la Vierge est une *Orante*, et que c'est le Bon Pasteur seul qui sauve. La plus moderne des confréries de la sainte Vierge, celle qui est établie à Paris pour la conversion des pécheurs, pourrait très-bien choisir un sujet de tableau pour sa bannière parmi ces

peintures des Catacombes, où nous voyons au centre le Bon Pasteur qui ramène les brebis égarées, et au-dessous la Vierge en prière.

« Je ne puis résister à l'envie de mettre en regard de ces monuments primitifs le passage suivant très-moderne. Voici ce qu'on lit dans une lettre publiée par le prélat anglican qui occupe aujourd'hui le siège épiscopal d'Exeter : Je sympathise si peu avec un parti quelconque tendant à *papaliser* l'Eglise, que j'ai retiré, il y a quelques semaines, mon nom de la liste des membres d'une société à laquelle je m'étais fait honneur d'appartenir, vu son objet primitif et la position de ses fondateurs : je veux parler de la société archéologique de Cambridge. Je m'en suis séparé en découvrant que son zèle l'avait portée à figurer dans son cachet la Vierge Marie couronnée et tenant le Seigneur-Enfant dans ses bras, puis deux saints inconnus à notre calendrier. J'ai considéré cela comme une insulte gratuite faite aux sentiments des Protestants, et j'ai cru qu'il était de mon devoir de protester en me retirant de la société.

« C'est un curieux spectacle que de voir un docte prélat, conduit par ses idées protestantes à reculer d'horreur, en 1846, parce qu'il a découvert sur le sceau d'une société d'antiquaires ce même type de l'Enfant-Jésus dans les bras de la Vierge, que nous trouvons sur un verre orbiculaire teint du sang d'un martyr, et dans un tableau au-dessus d'un autel des Catacombes, où des mains chrétiennes l'ont placé dans le siècle qui a suivi le siècle des apôtres. »

Quæ sequuntur, e Joan. Molani tractatu *De sacris imaginibus* eruuntur.

II.—*De Deipara Virgine* sic scribit Nicephorus Callistus (*lib. II Hist. eccles. cap. 43*) : « Mores autem formæque et staturæ ejus modus talis, ut inquit Epiphanius, fuit : Erat in rebus omnibus honesta et gravis, pauca admodum eaque necessaria loquens, ad audiendum facilis et perquam affabilis, honorem suum et venerationem omnibus exhibens ; statura mediocri, quamvis sint, qui eam aliquantulum mediocrem longitudinem excessisse dicant. Decenti dicendi libertate adversus homines usa est, sine risu, sine perturbatione, et sine iracundia maxime. Colore fuit frumentum referente, capillo flavo, oculis acribus, subflavus et tanquam oleæ colore pupillas in eis habens : supercilia ei erant inflexa decenter, nigra : nasus longior : labia florida, et verborum suavitate plena : facies non rotunda et acuta, sed aliquanto longior : manus simul et digiti longiores. Erat denique fastus omnis expers, simplex, minimeque vultus fingens : nihil mollitiei secum trahens, sed humilitatem præcellentem colens : vestimentis, quæ ipsa gestavit coloris nativi, contenta fuit : id quod etiamnum sanctum capitis ejus velamen ostendit. Et, ut paucis dicam, in rebus ejus omnibus multa divinitus inerat gratia (2). »

(2) Quæ de beatissimæ Virginis gravitate, modestia, aliisque virtutibus, in facie, gestu, totoque

corporis habitu splendentibus, Ethopœa sua Nicephorus complexus est, ambabus ulnis amplector ac

III. — De antiquis B. Virginis imaginibus profertur quorundam auctorum testimonia.

Trinitati proxima est Deipara Virgo Maria, super omnes angelos exaltata, cujus imaginem a Luca depictam esse, non a Nicephoro aut Simeone Metaphraste notum, sed ante mille annos hanc imaginem a Luca effectam esse tradidit Theodorus Lector (3), dum ait in initio Collectaneorum: *Pulcheriæ Eudocia imaginem Matris Christi quam Lucas apostolus pinxerat Hierosolymis misit.*

Habet Pontificale, Gregorium tertium in imagine sanctæ Dei Genitricis diadema aureum et collare

veneror, non ejus auctoritate ductus, quam ipse Molanus eversum it sequenti paragrapho, de Paulo apostolo acturus: sed sacrarum litterarum, ac universæ Ecclesiæ, veteris ac hodiernæ, consensu, quem S. Ambrosius egregie representavit initio *libri secundi de Virginibus*, unde excerpta, quæ solemnii festo Conceptionis legimus in Romano Breviario, ad finem secundæ partis officii nocturni. At omnia, quæ de corporea ejusdem gloriosissimæ Dei Genitricis forma congerit Nicephorus, nihil probant aliud, quam quid de ea Græci illius ætatis sentirent, et in quibus, eorum opinione, sita esset externa pulchritudo. Aliquantum aliter eam pinxerat Georgius Cedrenus, sæculi xi scriptor, et ipse Græcus: « Erat, inquit, [Maria] statura mediocri, subfusca, fulvo crine, oculis fulvis ac mediocribus, magno supercilio, naso mediocri, manibus ac digitis longis: vestes amplexabatur nullo colore tinctas. » Quæ omnia sublesta sunt fidei. Refert tamen ista Georgius Colvenerius, quondam in academia Duacensi S. Th. doctor ac professor, immensæ lectionis, et vastæ eruditionis, sed non perinde subacti judicii vir, tomo I *Kalendarii Mariani*, fol. 176: atque ibidem consentire omnes affirmat, B. Virginem eximia fuisse forma, « qualis fuit et Christus Dominus, de quo Propheta regius, Psal. XLIV: *Speciosus forma præ filiis hominum*. Solent enim (addit) filii parentum eligi, etiam in lineamentis, referre. Unde in Revelationibus [adscriptis] S. Brigitæ, lib. I, cap. 51, Christus ad Matrem sic loquitur: *Membra mea conformia fuerunt membris tuis in forma et facie*... Neque mirandum est (pergit Colvenerius) eam fuisse tam eximiæ pulchritudinis, cum haberet corpus virginum ab omni morbo, et peccati macula alienum, vultum serenum, et in superna semper intentum. » Cui assentior ego de immunitate a peccato, et iis quæ sequuntur. Unde autem acceperit B. Mariam omni morbo caruisse, nescio. Quod subdit, ex Galatini et Crespæti sententia, immunem eandem fuisse a menstruorum fluxu: sibi vero et Abulensi contrarium verius videri; mallem id totum obvolutum silentio. Aliud argumentum pro Deiparæ pulchritudine ducit Colvenerius ex *Cant.* I et V capitibus, ubi « pulcherrima mulierum » vocatur. Sed non cogitavit ille, ex ejusmodi interpretatione consequens fore, modestissimam Virginem, dum viveret, pretiosis vestibus usam fuisse, cum et hoc de sponsa Cantorum non uno loco prædicetur. Demum in rem suam laudat Colvenerius *Litanias B. V.*, auctore S. Bonaventura: Philippo, abbatis Bonæ Spei, libri II in *Cant.* I: Nazianzeni [verius Apollinarius hæretici] *Tragediam de Christo patiente*: Richardi a S. Laurentio totum librum V, *De laudibus B. Mariæ*, qui « agit de ejus pulchritudine per omnia membra: » Raimundi Lulli eremitæ librum *de Laudibus beatissimæ Virginis*: Alexandri Anglici *Destructorium vitiorum* conscriptum sub annum 1430: *Coronam mysticam B. Mariæ*, in primo lapide: Bernardini de Busto *Mariale*, et *Epistolam ad Sixtum IV*: Alberti

aureum de gemmis fecisse, et in oratorio sancto quod ad Præsepe dicitur, fecisse imaginem auream Dei Genitricis amplectentem Salvatorem Dominum nostrum.

Scribit Germanus, episcopus Constantinopolis (tom. III *Concil.*), imaginem Virginis Matris intermeratæ in Zosopoli Pisidiæ civitate ex pieta manu sua unguentorum scaturiginem effundere.

Narrat Theodorus Æliotes (Action. 5. synod. VII), incluso cuidam dixisse dæmonem: *Imaginem istam, si noles me tecum luctari, cave amplius adores*. Ha-

Magni *Mariale*, cap. 40: S. Antonini *Summam*: Dionysii Carthusiani *Præconium, seu laudes Mariæ*: Silvestri Prieratis *Auream Rosam*: Philippo Boskhieri *Aram cæli*: Blasii Viegas *Commentarium in Apocalypsim*: Henrici Lancelotti *Viaticulum Marianum*: Nicolai Canisii *Sacras meditationes*. Quibus omnibus etsi trecentos adjungeret recentiores, in hac quæstione facti, ne unus quidem viri, artis criticæ periti, suffragium obtineret.

Aliquanto solidius apparet, quod Colvenerius *ibid.*, foliis 177, 178, subjungit ex Cantipratani *Apibus*, lib. II, cap. 29, n. 5, Mariæ pulchritudine neminem ad libidinem provocatum fuisse; nam et Ambrosius dixerat, lib. *de Institutione virginis*, cap. 8, tantam ejus fuisse gratiam, « ut non solum in se virginitalis gratiam reservaret, sed etiam his, quos viseret, integritatis insigne conferret. » Cui gemina scholæ lumina BB. Thomas Aquinas et Bonaventura, adstipulantur, ille in III *Sent.*, dist. 3, q. 1, ad 4, hic ead. dist., part. I, art. 2, q. 3, in corp.; tum et Joannes Gerson, aliique magno numero.

Cæterum, quando de forma divinæ Matris haud satis constat, exigit ei debita veneratio, ut ne turpis ei, vel contemptibilis, oris et corporis species affingatur (quod idem in ignotæ formæ sanctis exprimendis est observandum): ac jure investus est, lib. II, cap. 9, Lucas, Tudensis episcopus, in Albigenes hæreticos, qui imagines B. Virginis, et sanctorum, deformes et monstrosas depingebant, ut B. Virginem, monoculam: tum in derisum et opprobrium, tum etiam in erroris sui patrocinium, quo dicebant, quod Christus in tantum se humiliaverit, ut pro salute generis humani turpissimam feminam prælegerit: revera autem, ut mentes simplicium hac ratione possent a devotione ejusdem gloriosæ Virginis avocare.

(3) Cum Evagrius aliisque editus a Valesio Lutetiæ Paris. 1675. Locus isthic pagina 551. Verum an ille, sæculo vi scribens, rei ante 90 annos gestæ idoneus testis habendus sit, alii viderint. Eandem imaginem Venetus magistratus dudum post a patriarcha CPolitano vi abstulit. Superstitutionis aliquid in illius cultum suo tempore irrepsisse testis est Innocentius III, lib. IX, epist. CCXLI: « Licet nos, ait pontifex, opinionem illam, qua quidam Græci existimant quod spiritus beatæ Virginis in prædicta imagine requiescat (propter quod ipsam forte plus debito venerarentur), tanquam superstitiosam minime approbemus. » Haud dubium quin manaverit ab ethnicis hæc opinio, quam libro singulari confutavit Philoponus apud Photium cod. 215. De eadem agunt Eusebius *Præparat. Evangelicæ* lib. VII, c. 6, Chrysostomus *Homilia* 20, in I ad Corinth., Augustinus *de Civitate Dei*, VIII, 23, 24; X, 10, et alibi, Germanus, patriarcha CPolitanus, *Actione* 4, septimæ synodi. Notum est inter ritus Sinenses, quos tolerari noluist Clemens XI, et hunc fuisse, quod majorum suorum imaginibus adscriberent: *Hæc sedes animæ N.*

huit autem imago aguram Dominæ nostræ Deiparæ Virginis Mariæ gestantis Jesum Christum.

Gregorius (secundus vel tertius [4]) Germano : *Sancta omnium Dominæ castæ Dei Matris imago, cujus faciem divites populi adorant, sine dubio magna retribuit.*

IV. — Huc etiam pertinet Deiparæ Virginis, et Dominæ nostræ, pictura cum diabolo, aut dracone sub pedibus. Ipsa est enim, quæ Evæ maledictionem abstulit, et maxima gloria diabolum vicit. De quo occurrit illud Isaïæ (xxvii, 1) : *In die illa visitabit Dominus in gladio suo duro, et grandi, et forti, super Leviathan, serpentem, vectem, et super Leviathan, serpentem tortuosum.* Pingitur autem nigro colore, turpis, et tenebrosus, sicut decet amatorem turpitudinis, et principem tenebrarum figurari. Dum v ro eum a Deipara Virgine conteri video, in mentem revoco, quod in initio Pentateuchi habetur (Gen. iii, 15) : *Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius : ipsa conteret caput tuum.*

Scribit præterea Richardus a Wassebourn, archidiaconus Viridunensis (lib. ii *Antiquit. Belgicarum*), et ex eo Antonius Demochares (*De sacrificio Missæ*), Pulchonium, episcopum Verdunensem, sancti Lupi discipulum, interfuisse concilio Chalcedonensi sexcentorum et triginta episcoporum, in quo ordinatum est, in ecclesiis cantari debere hoc eulogium : *Gaude, Maria Virgo, cunctas hæreses sola interestimisti* (5). Addit eum ecclesiam Sanctæ Mariæ construxisse, in qua imaginem beatæ Mariæ apposuit, in qua serpens sub pedibus ejus pingitur, significans hæreticos, et adversarios ejus, condemnatos in concilio Chalcedonensi, cui interfuerat. Pulchre Bernardus (in homilia *de duodecim Stellis*) : *¶ Totius, ait, stultitiæ princeps, qui vere mutatus ut luna, sapientiam perdidit in decore suo, sub Mariæ pedibus conculcatus et contritus, miseram patitur servitutem.* Nimirum ipsa est quondam a Deo promissa mulier, serpentis antiqui caput virtutis pede contritura : cujus plane calcaneo in multis versutiis insidiatus est, sed sine causa. Sola enim contrivit universam hæreticam pravitatem. Alius non de substantia carnis suæ Christum edidisse dogmatizabat : alius parvulum non peperisse, sed reperisse, sibilabat : alius Dei Matrem audire non sustinens, magnum illud nomen Theotocos impiissi-

me suggillabat : sed contriti sunt insidiatores, conculcati supplantatores, confutati derogatores, et beatam eam dicunt omnes generationes. Denique et continuo per Herodem draco insidiatus est parienti, ut nascentem excipiens filium devoraret, quod inimicitia essent inter semen mulieris et semen draconis. »

Quomodo autem ipsa Deipara Virgo Maria, ex sanctorum veterumque scriptorum sententia, non tantum serpentem, sed et semen ejus, universam hæreticam pravitatem, contriverit, docte et eleganter contra sectariorum calumnias asserit Petrus Canisius, societatis Jesu theologus, in libro quinto, de Maria (*capite nono*).

V. — Imago Deiparæ ostendentis Filio suo ubera, desumpta est ex verbis S. Bernardi, quæ ex sermonibus ejus frequenter citari solent : *« O homo, securum habes accessum ad Deum, ubi Mater ante Filium, Filius ante Patrem. Mater ostendit Filio pectus et ubera : Filius ostendit Patri latus et vulnera. Ibi non potest esse ulla repulsa, ubi tot sunt charitatis insignia. »* Verum, sicut figurate intelligo verba Bernardi, sic imaginem, ex eis verbis desumptam, intelligendam arbitror.

Rursus de beata Virgine Deipara, omni laude veneranda, quædam magis ex populari et simplici devotione pinguntur, quam ex solidis vel Scripturæ vel Patrum testimoniis : ut, quod ceciderit sub cruce : quod Christum conspiciens bajulantem crucem deliquium passa sit : quod eum de cruce depositum in sinum et brachia susceperit : quod sepulturam ejus diligenter observaverit : denique quod Christus ei primo apparuerit. Sic etiam ex simplici et populari devotione pinguntur septem dolores, et septem gaudia Mariæ Virginis.

VI. — Octavo die sequitur celebritas Conceptionis beatæ Mariæ. Quam ex osculo conceptam esse, fabulosum est et obscurum quorundam figmentum. Unde memini me legisse apud Robertum de Licio, episcopum aquinatem (serm. 4 *de Laudibus sanctorum*), (6) acrem reprehensionem imaginis, in qua Anna et Joachim sub aurea porta se mutuo osculantur, cum subscripta rubrica : *Taliter concepta est beata Maria.* Videntur mihi hujus erroris occasionem desumpsisse ex apocrypho libro, qui inscribitur Protevangelium D. Jacobi, in quo sic habet impressum in Germania exemplar :

(4) Omnino secundus. Hanc ejus epistolam recitat Baronius *ad an.* 726, n. 15-20.

(5) Quis sit Lujus eulogii sensus, inquit Sylvius, *oratione 15 inter editas Duaci, 1634.* Mihi videtur significari Mariæ gloriam, ab omnibus (id est, fere omnibus) hæreticis impugnata, a nullo expugnata fuisse. Certe perpetuam ejus virginitatem adorsi sunt Cerinthiani, Eunomæi, Apollinaristæ, Antidicomarianitæ et Helvidius cum suis. Dei Genitricem fuisse diversis rationibus negarunt Valentiniani, Ariani, Nestoriani, Anabaptistæ, multique alii. In-

fectos idololatria, atque adeo ingratos illi honores exhibuere Collyridiani. Imaginibus ejusdem bellum indixerunt Iconoclastæ. Ludicras icones illi posuerunt Albigenenses. Legitimum ei cultum denegarunt Calviniani, Lutherani, cæterique exorti sæculo xvi hæretici. Aliqua sui parte eundem imminuere quidam e recentiori novatorum agmine.

(6) *Prima editio* : Memini me in Oliverii Maillard's (*) sermonibus legisse acrem reprehensionem, etc.

(*) Oliverius Maillard Aremoricus fuit, ex minore conventuali Observantinus, obiitque die 13 Junii 1502, Brugis aliquandiu commoratus, ut est apud Sanderum in descriptione Brugarum. Claruit suis concionibus, in quibus, pro more ævi sui, apocrypha et ludicra certis et seriis non pauca miscuit.

Et stabat Anna in porta, viditque Joachim venientem cum gregibus suis : et accurrens appensa est a collo ejus, dicens : Nunc cognosco quod Dominus Deus benedixit mihi vehementer, quia quæ eram sterilis, in utero habeo. Ubi ipsi videntur mihi, pro habeo legisse habeo. Hoc aut simile quid eos respexisse putarim. Unde S. Epiphanius (hæresi 80, contra Collyridianos) : « Tametsi enim historia Mariæ, et traditiones habent, quod dictum est patri ipsius Joachim in deserto : Uxor tua concepit ; tamen non quod sine conjugio hoc factum, neque sine semine viri : sed futurum angelus missus prævaticinatus est, ut ne qua hæsitatio fieret, propter id quod jam ex Deo ordinatum est, et a Deo promissum. »

Porro sicut Canticorum liber recte applicatur beatæ Virginis : sic etiam suavis adinventionis est ea Virginis imago, in qua ei appinguntur sol, stella, luna, porta cæli, liliun inter spinas, speculum sine macula, hortus conclusus, fons signatus, civitas Dei, et similia, adscriptis etiam verbis : *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te : electa ut Sol : pulchra ut Luna : Stella maris : Porta cæli : sicut Liliun inter spinas, etc.* (7).

VII. De iconographia immaculatæ Conceptionis B. Virginis Mariæ librum doctrina ac eruditione commendabilem scripsit et edidit RR. Joan. Bapt. Malou, episcopus Brugensis. (Bruxellis, 1856, in-8°.)

« Je trouve, ait auctor, quatre images de l'Immaculée Conception dans le genre historique.

« La première est empruntée au récit de la naissance de la sainte Vierge que nous fournissent l'Evangile apocryphe *De la Nativité de la sainte Vierge* et le *Proto-Evangile de Jacob*. Elle représente sainte Anne en prière dans son jardin, recevant de la bouche d'un ange la promesse de la naissance de la sainte Vierge, sa fille, et saint Joachim recevant la même promesse dans les montagnes où il s'est retiré.

« Je trouve une autre image dans les diptyques grecs et slaves. On y représente les parents de la sainte Vierge se rencontrant après avoir reçu les promesses et la bénédiction de l'ange, et s'embrassant tendrement. C'est ainsi, dit Papebroch (*Acta SS.* t. I Maii), que les artistes grecs ont voulu signifier pudiquement le mariage. Cette circonstance

(7) Hanc typis ligneis expressam vidi in fronte libri cujusdam ab Jodoco Clichtoveo scripti, editique Lutetiæ Parisiorum, an. 1513. Querit Fred. Borromæus, *De Pictura sacra*, lib. II, cap. 5, quæ ratione sit pingenda conceptio B. Mariæ, respondetque : « Nos censemus fieri posse adolescentulam unam, tectam amictu suo, in magno aliquo splendore sedentem, eique splendori circumvolitantibus angelos majores et minores. Figuramque ipsam et angelos leviter tantummodo adumbratos faceremus, ita ut supervenientes cœlitus fulgore illuminarentur, atque inter cœlestes eosdem splendores apparerent tres Personæ divinæ, ipsæ quoque adumbratæ leviter. » Mihi præ cæteris probatur inventa pictaque ab Antonio Coppel, ab aliis vero sæpius æri inculpta imago, cujus partem infinam occupat immanis draco orbi insidens, ac substratus Mariæ pedibus, quam exserto ore mordere aut et vorare frustra laborat. Superne Deus Pater, nube lucida vectus,

était de toutes la plus difficile et la moins nécessaire à exprimer. Aussi l'image de ces diptyques ne mérite-t-elle point d'être louée au point de vue iconographique, ni d'être jamais imitée (8-9).

« Je n'ai aucun motif non plus de recommander l'image qu'un grand zéléateur de l'Immaculée Conception de la sainte Vierge a composée et fait reproduire assez souvent (10). C'est l'image de la très-sainte Vierge sous la forme d'un petit enfant nu et velu, placé dans le calice d'une fleur, pour signifier le moment de sa création. Cette image est ignoble, hideuse, et les emblèmes multipliés dont on l'a enrichie ne contribuent à la rendre ni belle, ni claire : un peu de bon goût aurait suffi pour la faire repousser ; mais ce bon goût manquait autrefois. Si une pareille image était reproduite aujourd'hui, elle aurait très-peu de succès.

« La quatrième image historique de l'Immaculée Conception de la sainte Vierge est celle que représente la médaille miraculeuse très-répandue d'abord en France, et ensuite dans tous les pays catholiques d'Europe. On y voit la sainte Vierge telle qu'elle apparut à une sainte religieuse, abaissant les deux bras et les ouvrant ; avec des rayons qui s'échappent de ses deux mains.

« Faisons observer que dans l'image de l'Immaculée Conception de la sainte Vierge, il s'agit bien moins de signifier les grâces que Marie nous obtient, que celles dont elle a été comblée elle-même.... La congrégation des Rites a refusé d'accorder à cette dernière image une approbation publique et solennelle. »

His autem verbis describit imaginem Immaculatæ Conceptionis B. Virginis Mariæ :

« La figure de Marie debout, vêtue du soleil ;— position calme et modeste ;— dans la clarté ;— ses pieds touchant la lune et le globe terrestre, et le serpent infernal qui a la tête écrasée ;— Marie paraît dans sa première adolescence, avec les traits de la modestie, de l'innocence, de la candeur et de la beauté ;— figure douce et aimable ;— la taille ordinaire ;— les yeux modestement baissés, ou, ce qui vaut mieux, les regards doucement élevés vers le ciel ;— les mains dans l'attitude de la prière, ou

dextram protendit imponitque Mariæ vertici, quæ decussatis manibus et inclinato capite, divinæ gratiæ influxum accipere ac percipere videtur.

(8-9) Le R. P. Pierre de Alva et Astorga, à la tête de ses *Monumenta antiqua Immac. Conceptionis SS. Virginis Mariæ ex novem auctoribus collecta*. Lovanii, 1664, in-4°.

(10) Cette image a été plusieurs fois reproduite, et on la rencontre même dans les églises sous la forme brillante des vitraux peints. Dans les vieux livres liturgiques, soit mss., soit imprimés, elle reparait également. Une assez curieuse miniature représente saint Joachim et sainte Anne se rapprochant, vêtus de riches habits, la figure rayonnante ; de leurs poitrines s'échappent deux tiges qui se réunissent pour porter au sommet un lis largement épanoui, emblème de la pureté sans tache de Marie, leur fille. J.-J. B.

croisées sur la poitrine, ou plutôt jointes ensemble, ou modestement élevées vers le ciel;—rien dans les mains, pas même l'Enfant Jésus; — le pied droit chaussé d'une sandale, posé sur la tête du serpent pour l'écraser; — le pied gauche caché sous ses vêtements;—une robe blanche un peu large et un manteau bleu hyacinthe assez vaste, qui lui couvrent tout le corps et indistinctement les formes;—modestie et simplicité dans les habits comme dans sa personne;—rien qui attire les regards d'une manière spéciale sur les habits;—la tête couverte d'un voile léger et, si l'on veut, transparent, ornée de l'auréole et du nimbe, couronnée de douze étoiles;—au dessus de la tête Dieu le Père seul, comme Créateur qui l'a créée en état de grâce, élevant la main pour bénir sa créature;—trois anges ou neuf anges, dans l'attitude de l'admiration et de la joie, placés autour de ses pieds, et, en tout cas, plus bas que ses mains;—une espèce de soleil en forme d'auréole autour de son corps, comme un vêtement ajouté, ou rayons partant de son corps pour l'entourer de lumière;—la demi-lune sous ses pieds qui reposent dans la concavité;—une couronne de douze étoiles qui ceignent son front en forme de nimbe;—le serpent infernal, noir ou vert, enlaçant le monde de ses plis au moment où Marie lui écrase la tête;—la pomme fatale dans sa gueule écumante;—les regards du serpent hideux et désespérés;—Marie placée dans la lumière, le monde et l'espace dans les ténèbres;—autour de la sainte Vierge avec ordre et symétrie, les principaux symboles de l'Immaculée Conception, et les inscriptions les plus précises et les plus naturelles qui la rappellent. »

Le savant évêque de Bruges termine son ouvrage en indiquant quelques images de l'Immaculée Conception dessinées, gravées et publiées en Allemagne.

VIII. A plurimis jam abhinc annis, L. J. Hallez, inter pictores eximios pictor eximius, Immaculatæ Conceptionis B. Virginis Deiparæ delineavit imaginem quæ mihi potissimum arridet. Quam quidem imaginem pluries æri incisam pluries edidit A. Mame, Turonibus insignis bibliopola. Apparet purissima Virgo, ætate admodum tenera, vultu mode-

stiam et castitatem redolente, oculis demissis, capillis solutis et per colla sparsis; vestibis candidis, amplis ac diffluentibus; in omni Virginis habitu et persona resplendet pulchritudo. Splendor cœlestis undique circumfusus. Filium Jesum inter ulnas gestat; et ipse vestimentis micat splendidis. Grande Dei opus omnia significant. Manu tenet Jesus crucem quam vocant triumphalem, cuspidem ejus serpentis caput perfodit; Deipara, dextra manu eundem crucis stipitem comprimit, venenosum anguis caput pede conterens. Sicque sancta Dei Genitrix, per Filium, serpentis antiqui vixitrix evadit; tantum abest ut ne ullo quidem momento per peccatum originale ipsa dæmonis jugo subiaceat.

IX. — In Præsentationis autem beatæ Mariæ imagine, certum est quod principaliter per eam significatur: videlicet, beatissimam Virginem vovisse virginitatem; sicut ex ejus verbis (*Luc. 11, 34*): *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* multi annotaverunt, ut Augustinus (in libro de *sancta Virginitate*, cap. 4), Gregorius Nyssenus (in homilia de *Christi nativitate*), Beda (in *Lucam*), Bernardus (homilia 4 super: *Missus est*: et in sermone, super: *Signum magnum apparuit in cælo*), et Hugo de sancto Victore (11) (cap. 1 *De perpetua virginitate Mariæ*).

Conantur etiam nonnulli exprimere ex libello de ortu beatæ Mariæ, qui est apud Hieronymum, quod triennis absque ductu ascenderit per *quindecim gradus templi* (12). Verum quæ dicuntur de quindecim gradibus templi, plane incerta esse annotavit reverendissimus D. Jansenius in psalmum CXIX.

Neque omnino certum est an triennis fuerit præsentata; quamvis hoc paulo plus probabilitatis habeat ex Græcis aliquot scriptoribus, apud Metaphrastem. Quibus adde Nicephorum libro primo, cap. septimo (13).

X. — Nunc ad historiam Annuntiationis Domini transeamus. In qua lilium sæpe appingitur: non quod illo anni tempore lilia haberentur, aut quod beata Virgo apud se lilium habuerit, aut acupictum, aut ex cera confectum: sed ad significandum puritatem et perpetuam sanctæ ac Deiparæ Mariæ

(11) « Tous les Pères et les interprètes catholiques établissent par ce passage (*Luc. 11, 34*), contre Calvin et les autres, un propos, une volonté déterminée, un vœu même selon quelques Pères, de garder sa virginité. » Bossuet, *Seconde instruction pastorale sur le N. T. de Trévoux*, édit. Paris. 1705, p. 54.

(12) Habet hæc *Evangelium de nativitate Mariæ*, n. 6, *Codice apocrypho N. T.* ab Joh. Alb. Fabricio vulgato, pp. 26-28. Et *Protevangeliolum Jacobi*, num. 7, ibidem, paginis 83-85.

(13) Et libro secundo, capite 3, ubi locum allegat, velut ex sancto Evodio, episcopo Antiocheno, toti antiquitati ignotum, atque ideo a Baronio, aliisque rejectum. Eadem prope habet *homilia citata* Nyssenus, qui et apocrypham quamdam historiam profert. Item: *Tragœdia Christi patientis*, cum Nazianzeno edi solita. Cæterum satis antiquam esse apud Græcos Præsentationis Marianæ solemnitatem,

ostendunt Emmanuëlis Comneni imp. *Constitutio* apud Balsamonem, in *Nomocanonem Photii*, tit. 7, cap. 1, et sermones B. Germani, patriarchæ Cypolitani, ac Georgii, episcopi Nicomediensis, quos Latine redditos exhibet Surius, tomo VI Novembris, et Græce manuscriptos vidit Baronius, legendus ad *Martyrol. Roman.* 21 Novemb., annot. A. Dictus Germanus ait B. Virginem in Sanctis sanctorum habitasse: « Ubi non sæpe, sed semel solum in anno, sacerdos ingrediens peragebat cultus mysticos: illuc Virgo, ut ibi perpetuo maneret, a suis adducitur parentibus. » Quod ita forte intelligere possis, ut B. Maria, non in ipso loco sanctissimo, sed in proxima cella habitaverit. Alioqui Germanus agre concilios cum Paulo scribente, *Hebr. ix, 7*, « in secundo (tabernaculo, seu in Sancta sanctorum) semel in anno solum pontificem introisse. »

virginitatem, quæ ratione virginitatis, et purissimæ vitæ suæ, fuit velut lilium inter spinas. Quo pertinet rhythmus ille, quo insignis Christi martyr Thomas Cantuariensis delectatus fertur :

*Gaude quia Deo plena,
Peperisti sine pœna,
Cum pudoris lilio.*

Apud nostrates autem lilium istud usitatus in poculo depingitur : apud Italos frequentius sceptri loco Gabrieli in manus datur.

De hoc autem archangelo Chrysostomus monet (homil. 3 *De incommutabili Dei natura*) volitantem illum exprimi, non quod Deus pennatos angelos condiderit, sed ut eum ex supremo domicilio, et cœlesti collegio, ad terram et genus humanum devenisse intelligas.

Est et aliud in pictura Annuntiationis, diligentius excutiendum, quod ad hæresim vergere videtur. Difficultas hæc est : pingitur quibusdam locis, in historia Annuntiationis et Incarnationis Domini nostri Jesu Christi, corpusculum quoddam humanum, inter radios, quos Spiritus sanctus diffundit, descendens ad uterum beatissimæ Virginis. Quæ pictura videtur præbere occasionem, non periculosi solum, sed etiam hæretici erroris. Valentinus enim jam olim hæreticus est habitus ab Ecclesia, quia docuit Christum corpus de cœlo attulisse, et per Mariam tanquam per tubum et fistulam transiisse. Quo respiciens sanctus Antoninus (titulo 8, tertiæ partis *Summæ historialis*), hanc picturam gravi censura damnavit. « Reprehensibiles, ait, sunt etiam pictores, cum pingunt ea quæ sunt contra fidem : cum faciunt Trinitatis imaginem unam personam, cum tribus capitibus ; quod monstrum est in rerum natura : vel in Annuntiatione beatæ Virginis, parvulum puerum formatum, scilicet Jesum, mitti in uterum Virginis, quasi non esset de substantia Virginis corpus ejus assumptum. » In quem errorem impegit etiam Origenes, tractans illud Joannis (cap. vii) : *Non veni a meipso* ; innuit enim animam Christi prius fuisse in cœlo beatam, deinde a Patre missam in uterum Virginis.

Cæterum a pictoribus nostris, per corpusculum illud, in historia incarnationis Domini, non plus significatur, quam anima Christi, quæ non potest commode aliter figurari ; unde sic figurari solent animæ latronum, qui cum Christo sunt : et anima Lazari in sinu Abraham. Significat igitur hæc pictura Christum Dominum ab initio conceptionis suæ animatum fuisse, anima non quidem e cœlo delapsa, sed a Deo infusa. Vel, si non placet animam intelligere, significare potest corpusculum illud, ipsum Deum, qui de cœlo descendit in uterum Virginis.

Quamquam longe malum omiti, cum etiam nostro sæculo multi sectarii, ac potissimum Anabaptistæ nefarie sentiant Christi Domini corpus humanum, non ex Maria Virgine natum, sed ex Patris substantia cœlitus allatum esse. Contra quos Petrus Cani-

sus per aliquot capita disserit, lib. iii *de Deipara Virgine Maria* (cap. 14, et seqq.).

XI. — Sed dum transire cupio ad eas imagines quæ errore quidem continent, sed non periculosum, impedior nonnihil per picturam beatissimæ Deiparæ in puerperio decumbentis. Dum enim eam exactius intueor, parum distare videtur a periculosi erroris imaginibus. Pallet e doloribus Virgo, sorbitionculam puerperæ parant obstetrices. Ad quid ista ? Cum Deipara Virgo Maria, sicut sine dolore benedictum suum Filium peperit, ita nullos ex partu dolores reservaverit. Et quod ad obstetrices attinet, quæ ex apocrypho libro, de Infantia Salvatoris, desumptæ sunt : *Nulla*, ait Hieronymus (*contra Helvidium*), *obstetrix, nulla muliercularum sedulitas intercessit ; ipsa et mater et obstetrix fuit*. Pannis (inquit evangelista [Lucas cap. ii, 7]), involvit infantem, et collocavit eum in præsepio. Quare docti etiam viri vehementer hanc improbant picturam ; inter quos Ambrosius Catharinus, et Henricus Luitenius. Catharinus certe sic ait (in libro *de Cultu imaginum*) : « Vidi ego in nonnullis locis picturam B. Virginis, qua procumbens in lecto ostenditur quasi puerpera, quæ passa dolores, ex ipso partu invalida et imbecillis reddita, corpus suum sustinere non queat. At hoc est injuria in Christum et Matrem ; quanquam adversus hanc catholicam persuasionem Erasmus quæpiam effutiverit (*De sanctorum gloria*, libro secundo), de quibus alibi scripsimus. » Henricus vero Luitenius, Mechliniensis, homilia in Nativitatem Domini, ad illud : *Et reclinavit eum in præsepio* : « Hoc, ait, Mater, non Joseph præstitit, ut posteris virginem peperisse certum sit. Quapropter ridendi sunt qui Mariam Virginem, dum ipsius puerperium depingunt, aut sculpunt, lecto decumbentem effingunt, quasi more ægotantium puerperarum, quæ cum dolore pariunt, obstetrice, lecto, culcitris, fomentis, et plurimis subsidiis indiguerit. Nam eo quid stultius ? quid delirum magis ? »

Verum admodum probandæ sunt illæ picturæ Christi nativitatem representantes, in quibus ipsa beata Virgo Maria, complicatis manibus et flexis genibus, ante parvulum suum Filium, quasi jam in lucem editum, depingitur. Ipsum enim quem genuit, ut Ecclesia canit (*in die Purificationis*), adoravit. Inter Græcos quoque Theodorus Balsamon, dum exponit octogesimum secundum canonem sextæ in Trullo synodi : *Eos*, inquit, *male facere arbitror, qui arcanam et salutarem Domini et Servatoris nostri Jesu Christi generationem thoro stratam exprimunt*. Eadem vero sexta synodus, partum Virginis absque ullo dolore confitens, acri correctioni subjicit (*canone 79*) eos qui postmodum reperirentur in natalitiis Christi coquentes similes, et se hac mutuo donantes, prætextu scilicet honoris secundinarum impollutæ Virginis Matris. Nec docti tantum hanc puerperii imaginem improbant : sed multis quoque plebeis ea displicet ; quos, non uno, sed pluribus locis approbare scio,

quod pastores sui, puerperio isto sublato, aliam imaginem pro ea in altaribus collocarint.

Et quid dicam de multis illis pulvinaribus quæ, in celebris cujusdam civitatis annua supplicatione, capiti supponuntur beatissimæ Virginis, in puerperio decumbentis? nisi quod rude illud et imperitum spectaculum, quod multis catholicis risum excitat, hæreticis vero ad blasphemandum ora aperit, auctoritate episcopi, eo loco nunc residentis, ita emendandum sperem, ut posteris nullum relinquantur ejus imperitiæ vestigium.

Quod igitur ad puerperium istud attinet, ubi consuetudo permittit, intra Natalem Domini et Purificationem B. Mariæ, Sabbato esum carnium, diligenter docendum est illud permitti ob lætitiæ de nato Salvatore, non autem ob partum Virginis, quasi ea instar aliarum ex partu languens delicatioribus indigerit cibis (*Hesseli*, in *tertium præceptum*, cap. 15, *synod. Trid.*, sess. 25). Quemadmodum etiam, si quando historias et narrationes sacræ Scripturæ figurari contigerit, docendus est populus non propterea divinitatem figurari: sic ubi puerperium istud decumbentis Virginis adhuc relinquitur, instruat populus, quod hæc imago non significet B. Virginem ex partu dolores aliquos puerperarum habuisse, aut reservasse, cui contrarium doceat Evangelium sancti Lucæ (II, 7,) Isaïæ prophetia (xxxv, 2, et lxxvi, 7) (14), et pleræque aliæ picturæ: sed quod significet tantum beatam Virginem, quasi cum aliis mulieribus ei esset in hoc opere ratio similis, diebus designatis domi se continuisse (15). Quod pulchre expressum est apud martyrem Cyprianum in sermone de Nativitate Domini (capite 2, tomo III [edit. *Pameli*]): « Sacra Virgo genitrix est, inquit, et obstetrix, et devotam dilectæ soboli exhibet clientelam: attrahat, amplectitur, jungit oscula, porrigit mammas. Totum negotium plenum gaudio, nullus dolor, nulla naturæ contumelia in puerperio: Pedissequas

substantia familiaris non patitur: mancipiorum obsequia sumptus tenuis, et inops mensa excludit. Nec locus ibi erat lavacris, quæ solent puerperis præparari; quippe nec aliqua naturæ injuria Matrem Domini læserat; quoniam sine tormento peperit, quæ in conceptione caruit voluptate: et tamen, consuetudinem sequens, ut legi satisfaceret, quasi cum aliis mulieribus esset ei in hoc opere ratio similis, diebus designatis recubuit: et depositi oneris lassitudinem professa, oblate quieti paruit: et in diebus separationis non se a thoro Joseph, qui eam nunquam tetigit, sed ab ingressu templi, et cæteris quæ lex prohibebat, continuit (16). »

XII. — De Simone Cyrenæo, portante crucem post Jesum, diximus libro II, cap. 30. Ubi et alia quædam huc pertinentia retulimus. Quare transeamus ad Salvatoris nostri benedictam Matrem.

Eam quidam sub cruce pingunt deliquium patientem, aut in terram corruentem (17), juxta illud Revelationum sanctæ Brigittæ (lib. IV, cap. 70): *Tunc ergo exinanita corru* in terram (18).

Sed plerique alii improbant hanc picturam, cum Joannes dicat (*Joan.* XIX, 25): *Stabat juxta crucem Jesu Mater ejus.* « Stabat, inquit Pater Guardianus Petrus Montanus, corpore, quæ stabat corde per fidem (quæ non vacillavit in ea, sicut in apostolis) et per virilem constantiam firmato: stabat, nihil impotentis animi præ se ferens, nec in terram labens, nec capillos lacerans, neque pectus tundens: stabat etiam pro salute humani generis, ait Ambrosius (*In Lucæ* cap. XXIII), mori parata. » Et Jodocus Clichthoveus (*In homilia de statione Virginis juxta crucem*): « Verum stabas, optima Mater, juxta crucem Filii tui, non solum corpore, sed et mentis constantia: neque ullum immodestiæ signum vultu probebas. Dolor plane tuus, animo contextus, exterior non innotuit gestibus, aut motu, nisi pallentis vultus tristitia, et uberrimis lacrymis. » Lege, contra

(14) Quanquam indicata Isaïæ loca aliter exponi possint, ac forte debeant.

(15) At cum putida ista imago jam pridem exoleverit, sicubi supersit, merito a conspectu Christianæ plebis amovebitur.

(16) Catharinus ad calcem libri *De imaginibus* merito indignatur Erasmo, qui commentans ad Lucæ II, 25, dubitavit an Virgo mater puerperii dolores experta non fuerit.

(17) Obviæ etiamnum hujusmodi picturæ. Unam videas Lovanii in sacello B. Mariæ Virginis, prope portam Thenensem, ad aram primariam. Aliam vidi, e fissili lapide non ineleganter sculptam, in ædibus amici collegæ R. D. van Molle, S. T. Lic., cantoris et canonici ad S. Petrum. Virgini parenti deliquium tribuere, Filio vel bajulante crucem, vel ex ea pendente, vel denique deposito, Pseudo-Bernardus, *Opusculo de lamentatione Virginis*: S. Bonaventura, cap. 77 et 78, *De vita Christi*, ubi tamen nulla mentio lapsus: S. Laurentius Justinianus, *De triumphali Christi agone*: Dionysius Carthusianus, ad *Joan.* cap. XIX: Ludolphus Saxo, etiam Carthusianus, *Vitæ Christi*, parte II, cap. 64 et 78 Auctor *Dialogi de passione Domini*, quem Anselmo abjudicat Theophilus Raynaudus in edit. Operum Lugiunensi an. 1650, et merito, ut fabulis consper-

sum, et vel in re, de qua agimus, Anselmo contrarium. Petrus Dore, Aurelianensis, instituto Dominicanus, libro Gallicæ non semel excuso, cui titulus: *L'Image de ver.u, démontrant la perfection et sainte vie de la B. Vierge Marie*, etc. Quod amplius est, ordo Marianus, ab Annuntiatione dictus, proprium *Officium* habuit, postridie ejus Dominicæ, quæ Passionis vocatur, canendum, quo colebatur *Festum spasmi, seu martyrii B. Mariæ Virginis*: et alterum quarta post die, *septem Dolorum* ejusdem. Sed in officiis hujus ordinis, Antverpiæ 1626 reclusis, prius illud appellatur *Festum martyrii, sive intimi doloris B. M. V.*, estque duplex secundæ classis. In ea porro emendatione respectum est ad Bullam Julii II, sexto Idus Jan. 1506, largas indulgentias concedentis iis, qui « aliquam ecclesiam domorum regulæ B. Mariæ visitaverint, durante festo piæ recordationis intimi doloris B. Mariæ tempore passionis Christi. » Qui de *Stationibus* Hierosolymitanis scripsere, quintam *Viæ dolorosæ*, sacello, a S. Helena, ut volunt, extructo, decoratam, Italice nuncupari aiunt: *il Spasmo della Madonna*, id est, Domine nostræ deliquium.

(18) Ad quem locum existimat Consalvus Durantus, in *Scholio*, sentiri posse, Virginem matrem spasimum passam et in terram corruisse.

istud deliquium, si placet, tractatum Thomæ Cajetani, de Spasmo beatæ Mariæ Virginis, qui est inter opuscula ejus postremus, tomo II (19). His accedunt Matthæi Galeni verba (*Catechesi* xvi) : « Quis ferat, inquit, pictorum, vel quorundam male feriatorum hominum, pene dixerim impietatem, qui vulsisse comas, caput defœdasse, pectus contudisse, collapsam, spasmus passam, et tantum non exanimatam, alienisque fultam brachiis, ut quamlibet e vulgo matrem, proponunt ? » Quanto gravius est Ambrosii talibus verbis prolatum testimonium (*Exemplo* LXXXII, *in fine*) : « Maria, nec minor quam Christi Matrem decebat, fugientibus apostolis, ante crucem stabat : et piis spectabat oculis Filii sui vulnera, quia expectabat (*pro spectabat frequens Augustino*) non pignoris mortem, sed mundi salutem. » Lege eundem Ambrosium de *Institutione virginis*, cap. 7. Pulchre denique S. Anselmus : « Inter tot pressuras Filii sui, constanter ipsa sola stabat, in fide firma : et pulchre stabat, ut decet pudicitiam virginalem : non se laniabat in tanta amaritudine, non maledicebat, non murmurabat, nec vindictam hostium a Deo petebat : sed stabat disciplinata, verecunda, Virgo patientissima, lacrymis plena, doloribus immersa. »

Quod autem de situ Mariæ sub cruce in *Maria'i* annotavit Bernardinus Bussius, id magis inter opiniones referendum est, quam solido nitatur fundamento. Refert parte tertia (Serm. 6, parte 3 R.) beatam Mariam juxta crucem depingi debere ad sinistram Christi ; stabat enim ad aquilonem, orans pro peccatoribus, non autem ad dexteram, ut putat : citando Alexandrum de Hales in psalmos, et illud psalmi (*Psal.* cxli, 5) : *Considerabam ad dexteram, et videbam, et non erat qui cognosceret me.*

Est et aliud, a multis non animadversum, diligenter tamen a beato Thoma notatum (*In opusc.*

(19) Scriptus ab eo Romæ an. supra dicto 1506, ubi quærit, an id, quod de spasmo B. Mariæ dicitur, sit canonicum : respondetque non canonicum esse, sed indecens et improbabile. Cum illo sentiunt, præter indicatos a Molano, theologi bene multi, quorum aliquot enumerat Georgius Colvenerius, tom. I, Kalendarii Mariani, p. 218, et seqq. In his Simeon Metaphrastes, recte docens *apud Surium* 15 Aug. cap. 35, Virginem matrem « ab initio usque ad finem se fortiter et constanter gessisse : honeste quidem, et non indecore utentem motu animi : factis tamen ostendentem se esse matrem, sed omnino matrem illius, qui amico mortuo (Lazaro, ni fallor), et ostendit amorem, et motum animi certis finibus continuit. » Guiardus, sæculo xii, Cameracensis episcopus, serm. 2, *apud Colvenerium Ms. de Passione Domini* : « Ilas mœroris angustias, mœsta quidem, sed salva sui honestate (Maria) sustinuit, nec crines dilanians, nec rictibus lacrymosis ora deformans : illasam in omnibus patientiam conservavit. » Sciendum est, ait Joannes Gerson, parte ii *Passionis, in explicatione textus* 4, « B. Virginem tunc nullos fecisse planetas, aut indecentes gestus, quæ non convenirent ejus dignitati, et studiosæ bonitati. » Petrus Canisius, *De Deipara*, lib. iv, cap. 28 : « Quis sapiens ineptos, aut etiam stolidos, concionatores defendat ac probet ? Sicut nec illos quidem excusamus, qui vel pingui,

lviii de Sacramento altaris, cap. 31). Scribit enim « in locis quibusdam, a dexteris crucifixi, depingi puellam, hilari vultu, pulchra facie et coronatam, quæ Ecclesiam designat, et sanguinem Domini reverenter in calice suscipit. Quia fidelis anima, cor mundum vulneribus Christi applicans, sanguinem ejus spiritualiter, cum omni devotione, sumit. Unde lumen et cordis gaudium, et æternæ gloriæ coronam, acquirit. A sinistris autem pingitur Synagoga, oculis panno ligatis, tristi facie, inclinans caput, et corona decedente ; quæ ipsum sanguinem fundit, et fusum contemnit. In quo figuratur, quod hæc et omnis mortaliter peccans tria bona perdit, lumen gratiæ, gaudium conscientiæ, et coronam gloriæ. Hinc dicitur Threnorum quinto (Verss. 16, 17, *ubi verba paulum aliter habent*) : Væ nobis quia peccavimus ; ideo obtenebrati sunt oculi nostri : mœstum factum est cor nostrum, cecidit corona capitis nostri. »

Et quia in mentionem picturarum Ecclesiæ incidimus, placet ea adjicere, quæ huc spectantia a Georgio Wicelio (*In exercit. pietatis*) sunt observata. Vidit is Wormatiæ, ad templi primarii fores, typum raræ antiquitatis, reginam veluti triumphantem, et jumento quadricipiti lætam insidentem, ad terrorem partis adversariæ vivaciter effigiatam. Hanc autem reginam Ecclesiam esse catholicam dubitari non potest ; quia quatuor illa capita, et correspondentes pedes, exprimebant (notissimo per orbem typo, et jam olim ab Ezechiele descripto) quatuor evangelistas.

Addit deinde Wicelius, sanctam abbatissam Hildesgardim, ad quam epistolarum immensa vis scripta est, et ad quam audiendam ac videndam S. Bernardus ex Galliis iter fecit, dictasse in Apocalypsim ingens volumen, adjunctis miris imaginibus, inter quas Ecclesia, forma reginæ picturata, liberali

vel docent, Matrem Domini juxta crucem fuisse collapsam, syncopi stupefactam, dolore prorsus exanimatam, illarumque muliercularum similem, quæ, fractæ doloribus, palam ejulant, pectus pugnis contundunt, capillos lacerant, genas unguibus decerpunt, seque demum clamitant infelices. Hæc enim aliaque id genus, quæ honestas etiam matronas dedecorant, et prudentes offendunt, ad gravissimos materni cordis angores exprimendos et explicandos, non decet effingere, ubi de Maria, juxta Filii crucem dolente, agitur ; ut quæ affectum humanum spiritus robore coercent, nihil tale designans, quod cum sancta modestia, et debita gravitate, pugnaret. » Bartholomæus a Medina, *in tertiam partem S. Thomæ*, q. 27, art. 4, multis negat B. Mariæ spasmus : aitque « temerarium, scandalosum, et periculosum esse, » hujusmodi motus *inordinatos* ei tribuere, sive in amissione filii duodennis, sive in ejus passione, aut morte. Quin affirmat concionatores, Virgini spasmus aut lapsum affligentes, jussu sacre inquisitionis, ad palinodiam in Hispaniis cogi, veluti derogantes magnanimitati et fortitudini Marianæ. Et Joannes de Carthagena, lib. xii, homil. 17, testatur, in urbe, se præsentem, mandato magistri sacri palatii, expunctas amotasque picturas, quæ B. Virginem, ob mortem Filii, piæ doloris vehementia collapsam exhibebant.

perstat vultu, cum inscriptione: *Me oportet concipere et parere.*

Vidit et Fuldæ, in vetustissimo aulæo, inter prophetas et apostolos eam consistentem, tanquam reginam in vestitu deaurato gemmeoque pectorali insigniter exornatam, habentem in scheda scriptum: *Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi.*

Meminit denique se Wirceburgi, multis antea annis, vidisse sculpturam tam Ecclesiæ quam Synagogæ, ligneam, in ecclesia Teutonistarum. De qua alibi mentionem fecerit.

XIII. — Deipara Maria non numeratur ab ullo evangelistarum inter mulieres, quæ ibant ad Christum ungendum: quare nec in pictura eis est adicienda (20), sicut annotatum est in libro de Passione Domini apud Bernardum (*capite secundo*), in quo legitur: « Maria, quæ sola benedicta est in

(20) Quanquam ita opinatus sit Gregorius Nysenus oratione 2. de *Resurrectione*, edit. Paris. 1638, tom. III. p. 403: « Atque altera quidem Maria (hanc autem Deiparam fuisse credere consentaneum est; quoniam nec a passione quidem abfuit, sed stabat juxta crucem, ut Joannes memoriæ prodidit: quam etiam decebat ea, quæ ad gaudium pertinebant annuntiare.....) mandatum Domini [seu angeli, *Matth.* xxviii, 7] exsequens, discipulis omnino proposuit. »

Sedulus item, cujus hi versus, *Operis Paschalis* lib. v:

*Hoc luminis ortu,
Virgo parens, aliæque simul cum munere matres
Messis aromaticæ, noctu venire gementes
Ad tumultum, etc.*

Consentiunt Nicephorus Callistus, lib. iii, cap. 53, et Theophylactus in caput xxvii Matthæi. Sed hi, cum Nysseno, hallucinari videntur, dum alterius Mariæ nomine (*Matth.* xxvii, 61) Dei parentem indicari putant: cum significetur Maria Jacobi, jam appellata v. 56. Sunt qui in gratiam ejusdem sententiæ proferunt Gregorii Nazianzeni *Orationem* 42, in qua hæc duntaxat lego, edit. Paris. 1630, tom. I. p. 695: *Si Maria quædam sis, si alia Maria, si Salome, si Joanna, diluculo lacrymas profunde.*

(21) Non sunt ista Bernardi, cui tamen absque hæsitatione tribuit Augustinus Wichmans, *Sabbatismi Mariani* p. 23 et 24. Ejusdem commatis sunt hæc e *Sermone de lamentatione V. Mariæ*, itidem Bernardi nomine falso vulgato: « In ipsa sola, in triduo illo, fides Ecclesiæ stabat: et dum unusquisque hæsitabat, hæc, quæ fide concepit, fidem, quam a Deo semel suscepit, nunquam perdidit: speque certissima, Domini resurgentis gloriam respectavit. » Pseudo-Bernardo assentitur Durandus, *Rationalis* lib. iv, cap. 1, § 52, Lugd. 1612, foliis 91, 92. Is, recitato miraculo, admodum suspecto, velut origine Officii sabbatini B. Mariæ dicti: « Alia etiam, inquit, ratio [hujus officii] est, quia, Domino crucifixo et mortuo et discipulis fugientibus, et de resurrectione desperantibus, in ea sola tota fides in Sabbato illo remansit. » S. Thomas *Opusculo quarto*: « Servamus Sabbatum in veneratione Virginis gloriosæ, in qua remansit tota fides tali die in morte Christi. » Idem in *tertiis Sententiarum distinctionem* 3, quæst. 1, art. 2, quæst. 2, ad 1: « In tempore passionis Domini, in ea mansit fides firmissima, etiam apostolis dubitantibus. » S. Bonaventura in officio de *Compassione Mariæ*, ad *Completorium* (*Opusum* tom. VI, parte II): « Se-

mulieribus, sola per illud triste sabbatum stetit in fide; et salvata fuit Ecclesia in ipsa sola; propter quod aptissime tota Ecclesia, in ipsam laudem et gloriam ejusdem Virginis, diem Sabbati per totius anni circulum celebrare consuevit (21). Vere et singulariter benedictus palmes, qui a sua vite nullo potuit timore præcidi. Abscissi sunt viri, qui dicunt: *Nos autem sperabamus, quod ipse redempturus esset Israel.* Abscissæ sunt mulieres: quæ, quamvis pie præveniunt mortuo humanitatis servitium exhibere, tamen illum resurrecturum nequaquam credebant. Et fortasse propterea (quod tamen non asserendo dico, ne videar novas assertiones introducere) illa Mater, quæ plus habuit pietatis, cum aliis ad ungendum non venit corpus Christi sepultum; quia frustra putabat eum ungi, quem resurrecturum sciebat. »

pulto Domino, dispersisque discipulis, fides universalis Ecclesiæ solum in Matre Domini manebat. » Et serm. 1, inter sermones de *Sanctis* in communi (*Opusum* tom. II): « In passione Dominica, tota deficiente Ecclesia primitivorum in fide, sola Domina nostra firma in fide permansit, ut petra. » Et in *tertiis Sententiarum distinct.* 3, parte 1, art. 2, q. 3, ad 2: « Discipulis non credentibus, et dubitantibus, ipsa fuit, in qua fides Ecclesiæ remanserat solida et inconcussa; et ideo diem Sabbati solemnizat in honorem ejus omnis Ecclesia. » S. Gertrudis *Insinuationum divinæ pietatis*, lib. iii, cap. 46: « Ad vesperam lauda me in fide illa constantissima, qua B. Virgo sola, tempore mortis meæ, recedentibus apostolis, et desperantibus universis, in vera fide perstitit immobilis. » Ad stipulantur Jacobus de Voragine serm. 2, in *Sabbato post cineres*, et Joannes Herolt, serm. 144, de Tempore. S. Antonius parte iv, tit. 15, cap. 24, § 3: « Præter Officium parvum B. Virginis.... addidit quoque Ecclesia omnibus Sabbatis, cum vacant, eam in Missis, vel officio toto, honorari solemniter... quia illa die, mortuo Filio et fide extincta de ejus divinitate in omnibus discipulis, et aliis, sola cognitio divinitatis in ea [Maria], requievit in illa die. » Luge, si lubet, idem docentes Alexandrum Alensem tertia parte, quæst. ultima, membro 2, art. 2. Item eadem parte, quæst. ult., membro 3, art. 1; et Joannem de Turrecremata, lib. 1, de *Ecclesia*, cap. 30, et lib. iii, cap. 61. Hi rem istam aiunt significari illa candela, quæ, triduo ante Pascha, sola accensa servatur in officio nocturno. Et adeo levi ductus argumento Turrecremata, dicere aude: esse contra fidem universalis Ecclesiæ, asserere, non in sola B. Virgine mansisse fidem in die passionis Domini. Merito displicent ista Bellarmino, lib. iii, de *Ecclesia militante*, cap. ultimo, ac hodiernis passim theologis, tum quod magni periculi sit Ecclesiam, vel unius diei spatio, prope extinctam fingere: tum quod illæ vetustiorum scholasticorum opiniones universæ antiquitati fuerint ignotæ, nec ullius momenti ratione fulciantur. Ante Bellarminum eas rejecerat Bartholomæus a Medina, in tertiam partem S. Thomæ, q. 55, art. 1. Et ante Medinam Alphonsus Tostatus, episcopus Abulensis, *Prologo in Matth.*, quæst. 14: et ante Tostatium Æneas Sylvius, seu Pius II, qui in *Commentario de gestis concilii Basileensis*, « Nec vulgari, inquit, nonnullorum opinioni consentio, qui tempore Dominicæ passionis, solam Virginem aiunt in fide perstitisse. Unde audent aliqui dicere, sic extenuari fidem posse, ut ad unam solam aniculam revertatur. » Quam opinionem ibidem insanam appellat.

Plerique autem recentiorum (22) arbitrantur Christum Dominum primo apparuisse Matri suæ; ideoque inter apparitiones hanc primo loco ponunt: cum tamen clare innuere videatur Scriptura, quod in consolationem omnium poenitentium se primo ostenderit Magdalene (23), dicente Marco evangelista (*Marc. xvi, 9*): *Surgens autem mane prima sabbati, apparuit primo Mariæ Magdalene, de qua egerat septem dæmonia*. Rupertus tamen, Tuitiensis abbas, respondens huic scripturæ, alteram opinionem probabiliter tuetur (24) (in libro septimo de *divinis Officiis*). Et auctor Thesauri novi multo plures affert rationes (*In sermone diei Paschalis*). Quam etiam Pater Ignatius Loyola exercitiis sui ordinis amplectitur (Canisius, de *Maria*, lib. iv, cap. 26, et lib. v, cap. 1). Sed ex vetustis scriptoribus allegantur in hanc sententiam: ex Latinis, Ambrosius (25), Sedulius (26), Anselmus (27): ex Græcis, Gregorius Nyssenus, et Simeon Metaphrastes. Quare nulla ratione popularis pietas hic reprehendenda, aut turbanda est: sed potius cum modestia, quæ Christianos decet, defendenda.

XIV.— Subjungit hæresiarcha (Th. Beza) ridicule facere eos, qui cum hanc historiam pingunt, solent Mariam Matrem Domini in medio apostolorum collocare, nimirum ut apostolici eam collegii principem faciant; quod sanctissimæ illi Virgini nusquam in mentem venit. Cui respondeo quod hæretici libenter obscurant gloriam sanctissimæ Virginis, non tam proprio, quam serpentis illius instinctu, qui ut vidit se projectum in terram, persecutus est mulierem (*Apoc. xii, 13*), quæ masculum a quo devictus est peperit; ut illius dicti veritas probaretur:

(22) Cornelius Jansenius, Gandavensis episcopus, ad cap. 145 *Concordiæ evangelicæ*, edit. Antverp. 1613, p. 1064, qui tamen adversam opinionem non rejicit. Alter ejusdem nominis, episcopus Iprensis, et Franciscus Lucas, ad *Marc. xvi, 9*. Joannes Maldonatus, ad *Matth. xxviii, 1*. Franciscus Tolletus, in *Joan. x*. Franciscus Fenardentius ad *Irenæi* lib. v, cap. 51: Baronius, ad an. xxxiv, num. 185. Franciscus Suarez, in tertiam partem disp. xlix, sect. 1. Sebastianus Barradas, in *Concordiam evang.*, edit. Antverp., tom. IV, p. 358. Benedictus papa XIV, de *Festis*, parte i, n. 385. Antonius Sandinus, *Hist. Familiæ sacræ*, p. 228, editionis 1755; alii.

(23) Sic sensit Molani præceptor Joannes Heselius. Graviter, pro more suo, Guillelmus Estius in *Marc. xvi, 9*: « Quale est, ex quibusdam rationibus congruentiæ velle probare, Christum a morte reditivum primo suæ Matri apparuisse; cum Scriptura tam clare dicat eum apparuisse primo Mariæ Magdalene, nec unquam alibi diversum insinuet? Quod si secundum hujusmodi ratiunculas procedendum sit, oportebit, ut Christus etiam Matrem suam adhibuerit cœnæ novissimæ: eamque primo loco, honoris causa, collocaverit: et ei primum corpus et sanguinem suum distribuerit. » Dudum ante eum Petrus Blesensis Epistola 50: « Christus exsurgens a mortuis, non suæ Matri, Virgini benedixit, sed Mariæ, peccatrici, de qua septem egerat dæmonia, prius dignatus est apparere, ut puto. »

(24) Capite 25.

(25) Lib. iii, *De virginibus*, edit. Paris. 1686, p. 217: « Vidit ergo Maria resurrectionem Domini,

Inimicitias ponam inter te et mulierem (*Genes. iii, 15*). At vero Catholici libenter cum Damasceno dicunt (*Damasc. lib. iii, cap. 12*), eam vere honoratam supra omnem creaturam: cum Chrysostomo (*Chrys. in Liturgia*) prædicant eam honoratorem Cherubim, et incomparabiliter gloriosiorum Seraphim: cum Germano episcopo (*Actione 4, synodi septimæ*), eam quavis visibili et invisibili creatura superiorem reputant: cum Ecclesia denique, exaltatam canunt super choros angelorum. *Hoc enim*, habet Bernardus (*Epistola 174*), *mihi de illa cantat Ecclesia, et me eadem docuit decantare*. Hac de causa pictores, tam alibi, quam in historia Pentecostes, libenter Mariam honoratiori loco depingunt: tum etiam quia non dubitant, quin apostoli maxima in reverentia beatissimam Deiparam habuerint. Quid enim nobilius Dei Matre? Quid splendidius ea, quam splendor elegit (*Ambr. lib. ii De virginibus*)? Hinc Lucas evangelista, cum dixisset: *Apostoli omnes erant perseverantes unanimiter in oratione cum mulieribus*: honoris gratia adjecit (*Act. i, 14*): *Et Maria Matre Jesu*: perinde loquens, ac si Maria non esset mulier, sed plus quam mulier. Omnes enim apostoli eam velut matrem reverebantur, memores ultimæ voluntatis Domini sui, qui uni eorum dixerat (*Joann. xix, 22*. — Aug. Tractatu 109, in Joannem): *Ecce mater tua*. Qui etiam ob id eam accepit in suam: hoc est, in apostolicum collegium, in quo nemo aliquid suum esse dicebat. In eo autem collegio humilem Virginem nihil sibi principatus aut regiminis vindicasse colligit ex Scripturis sanctus præsul Epiphanius (*Hæres. 78 et 79*), scribens contra Collyridianos, Mariæ offerentes (35).

et prima vidit, et credidit. Vidit et Maria Magdalena, quamvis adhuc ista nutaret. »

(26) Libro quinto operis Paschalis, versu 362: *Quæ cum clarifico semper sit nomine Mater, Semper virgo manet. Hujus se visibus, adstans Luce palam, Dominus prius obtulit: ut bona mater, Grandia divulgans miracula, quæ fuit olim Advenientis iter, hæc sit redeuntis et index.*

(27) *De excellentia Virginis*, cap. 6. Junge scriptorem *Tragediæ de Christo patiente*, apud Gregorium Nazianzenum, edit. Paris. 1650, tom. II, p. 289, ubi Deipara ad Filium:

Offer parentis te videndum aspectui.

Cui Magdalena:

Citius videbis, ut puta, quam cæteræ.

(35) Editionis Petavianæ pagg. 1054, 1055, 1058: « Admirati sumus, cum... audivissemus alios ita desipere, ut in tractatione de ipsa, semper sancta, Virgine, pro Deo hanc introducere studuerint, et adhuc studeant, et furore quodam ac amentia ducantur. Narrant enim, quod quædam mulieres in Arabia, e partibus Thraces, hanc vanitatem invexerunt, ut in nomen semper Virginis collyridem quandam (libi genus) sacrificent: et simul congregentur: et in nomen S. Virginis ultra modum quid tentent aggredi, nefario ac blasphemio negotio; et in nomen ipsius sacra celebrent per mulieres. Quod totum impium est et nefarium, alienum a prædicatione sancti Spiritus. » Rursum: « Quædam enim mulieres currum quendam, sive sellam quadratam, ornantes, expanso super ipsam linteo, in quadam illustri die anni, per aliquot dies, panem propo-

XV. — Ad medium mensis occurrit celebritas *Assumptionis sanctissimæ Deiparæ Virginis*. In qua, quod ei, dum moritur, item dum sepelitur, apostoli omnes, præter Thomam, adesse pingantur, referendum videtur inter eas picturas, quæ populari pietate universaliter receptæ sunt: non absque testimonio multorum Græcorum, et aliquot Latinorum (28). Cui picturæ absit, ut refragari velim, cum sciam vulgatam hanc historiam, Joannis Damasceni verbis, annue legi (29) in restituto Romanæ Ecclesiæ Breviario.

Prima editio sic pergebat: Magis quam ex solida sacræ Scripturæ, aut solidi doctoris auctoritate. Nota quidem fuit hæc historia Græcis quibusdam posterioribus; ut Nicephoro Callisto lib. II, cap. 21, 22 et 23, Simeoni Metaphrastæ, et (apud eundem) Joanni presbytero Damasceno, item Michaeli synkello, in Vita Dionysii: et inter Latinos Gregorio Turonensi, in libro *De gloria martyrum*, cap. 4. Sed hæc videntur et putantur originem suam habere ex apocrypho scripto, de quo apud Hieronymum legitur (*Sermone de Assumptione*, quem tribuit Sophronio, tomo IV): *Si venerit in manus vestras illud apocryphum de transitu Mariæ, dubia pro certis non recipiatis* (30). Quod multi pietatis amore, et studio legendi, charius amplectuntur.

Opinatur autem Joannes Eckius Mariam obdormientem, seu e vita migrantem, non esse pingendam habitu morientis. Loquens enim de collecta diei: « Veneranda nobis, Domine, hujus diei festività opem conferat sempiternam, in qua sancta Dei Genitrix mortem subit temporalem, nec tamen mortis nexibus deprimitur: » sic scribit: « Collectam aiunt fecisse Gregorium: et, secundum hanc, sine dolore mortua est; non igitur pingi illa debet habitu et facie ægrotantis (31). » Jodocus vero Clithoveus, in libro *De Assumptione Mariæ*, paulo ulterius progreditur. Sic enim habet (c. 6): « Tam fuit a dobere carnis extranea, quam a corruptione fuerat aliena. Crediderim eam non decubuisse lecto, more ægrotantium, et qui morbo pressi claudunt hanc vitam (cum venia pictorum et sculptorum); cum neque infirmitate vexata credi potius debeat neque debilitate prostrata: sed, flexis reverenter

genibus, et sublatis in cælum manibus, inter orandum acceptissimum Deo spiritum commendasse: quemadmodum Paulum primum eremitam obiisse tradit Hieronymus (32). »

At postquam Maria assumpta est in cælum, Regina cælorum facta (Fred. [Schanckius] *De imaginibus* cap. 7), ei quoque reginalem statuam erigendam esse putavit Ecclesia, in modum de quo scribitur in Apocalypsi (XII, 1), ubi divus Joannes vidit Reginam hanc amictam sole, et lunam sub pedibus ejus, in capite gestantem coronam stellarum duodecim. Est enim coronata Maria novem chororum angelicorum privilegio: simul et trium ordinum prærogativa dotata, scilicet virginum, martyrum, et confessorum. Hæc quoque est illa Regina, de qua David ait (*Psal.* XLIV, 10): *Astitit regina a dextris tuis, circumamicta varietate*, scilicet donorum cælestium. Locum hunc Apocalypsis de B. Maria explicant Augustinus (*initio quarti tractatus de Symbolo ad catechumenos*), Bernardus integro sermone (*post sermones de Assumptione*). Et quamvis alii de Ecclesia interpretentur, recte tamen citatis locis, et in ecclesiarum picturis, per eminentiam, Deiparæ applicatur, quæ etiam ipsa figuram in se sanctæ Ecclesiæ demonstravit.

Nec incongrue angeli pinguntur circa effigiem superbenedictæ Virginis, ubi ad cælum assumitur, quasi admirabunde dicentes (*Cant.* III, 6): *Quæ est ista quæ ascendit per desertum, sicut virgula sumi, ex aromatibus myrrhæ, et thuris, et universi pulveris pigmentarii?* Non enim putandum est angelorum occursus, et ministeria defuisse, quando Mater Domini ad cælos assumpta est super omnes choros angelorum exaltanda. Imo crediderim, cum Anselmo (*de Excellentia Virginis*, cap. 8), omnes illius patriæ cives adfuisse in adventu Matris Domini sui.

Romæ vero, ubi hæc pictura in diversis ecclesiis visitur, observavit, mihiq; communicavit, Joannes Gravius, adjungi Christum, qui gloriosissimam Virginem matrem suam manibus defert in cælum: eam quoque picturam per Alemanniam frequentari. Ad quæ etiam a nonnullis adaptatur illud Abacum (sive Habacuc, cap. III, 19): *Super excelsa mea deducet me victor, in psalmis canentem*. Chri-

nunt: et offerunt in nomen Mariæ. Omnes autem panem participant, etc. »

(28) Sed nimis recentium, quam ut eis tuto credi possit.

(29) Die 18 Augusti, lectione quarta matutini officii. Verum observante Tillemontio: *Le temps où il a vécu* (S. Jean de Damas), *et sa faculté à recevoir toutes sortes d'histoires, font qu'il n'a pas grande autorité*, nempe cum de rebus historicis agitur; nam aliud est de theologicis. Cæterum manifestus est lapsus ejusdem Tillemontii annot. 14 scribentis: *L'Eglise latine, en faisant la fête de la mort et de l'Assomption de la Vierge, n'a voulu mêler dans son office aucune circonstance historique*.

(30) Id scriptum ostendit Baronius ad an. 48, n. 43, nec Hieronymi esse, neque Sophronii: sed egregii impostoris, « qui ad promerendam fidem, Hieronymi, Paulæ et Eustochii nomina eo est opere nundinatus. »

(31) In Missali Gothico, quod ante annos 900, scriptum affirmabat cardinalis Bona, de B. Virgine dicitur: « Tenuit puritatem in moribus quam perciperat, angeli benedictione, visceribus: nec, per Assumptionem, de morte sensit inliviem, quæ vitæ portavit auctorem... Dominum imploramus, ut ejus indulgentia, illuc defuncti liberentur a tartaro, quo B. Mariæ translatus corpus est de sepulcro. » (Apud Mabilonium, *Liturgiæ Gallicanæ* pag. 212.

(32) Hæc sunt piorum meditationes de morte gloriosissimæ Dei parentis, sed ad rei gestæ historiam non transferendæ. Lege notationem 14 Tillemontii de B. Virgine, cui titulum se it: *Qu'on ne sait aucune particularité de la mort de la Vierge*. Notatione præcedenti suadet Matrem Domini clausisse vitam Ephesi, ubi celebre templum exstitit, ejus nomine insignitum, in quo habita synodus generalis Chalcedonensis.

stus enim victor est diaboli, mortis et inferni. Rursus quod in libris Regum legitur in *Reg. II, 18, 19*: *Surrexit rex in occursum matris, adoravitque eam: et sedit super thronum suum: positusque est thronus matri regis, quæ sedit ad dexteram ejus.* Et apud Hieronymum (in appendice Operum) legitur in tractatu de Assumptione beatæ Mariæ: « Creditur quod Salvator omnium, ipse, quantum datur intelligi, per se totus festinus occurrit, et cum gaudio eam secum in throno collocavit. Alias autem quomodo implevisse creditur, quod in lege ipse præcepit: *Honora patrem tuum et matrem tuam?* »

Addit Conradus Brunus (in libro de Imaginibus): « Eadem quoque Mater Domini, assumpta in cælum, recte ita pingetur, ut a superbenedicta Trinitate, tanquam Regina cælorum, coronetur. »

XVI. — In imaginibus B. V. Mariæ pingendi multa sunt reprehensu digna. Contra impietatem illorum qui purissimam Virginem pingunt, typum commodantes eheu! ex impuris mulieribus, vel saltem ex puellis inter vulgarem turbam degentibus, satis eloquenter invecus est cl. comes Car. de Montalembert, in opere cui titulus: *Du Catholicisme et du Vandalisme dans l'art.* Notulas Joann. Molani hic renovamus.

Ut ad speciales imagines descendam, innumera monstra peperit pictorum inscitia, quæ vel semidoctis risum moveant. Tria memorabo, quæ exstant Lovanii. 1. In Bibliotheca academica, ad exemplar ms. Rationalis Durandi, virguncula Maria templo oblata, habitu hodiernarum Beginarum: S. Joachimus habitu Alexianorum: pontifex Hebræus ad aram nostris altaribus simillimus thus offerens, casula nostrorum sacerdotum indutus. 2. In ædícula ad portam Thenensem, B. Mariæ sepultura, corpore latente sub panno cæruleo candida cruce distincto: S. Petrus planeta opertus: alius apostolus instructus Mariano rosario: chorales pueri cereos deferentes, etc. 3. Apud me, vetus pictura morientis ejusdem sanctissimæ Virginis; adstat hortiator præsul bene trabecatus, sacrum illi cereum tradens: juxta lectum, vas aquæ lustricæ cum aspergillo: tum Pater carmelita, flexis genibus, et junctis manibus orans: nolam pulsat frater ejusdem ordinis precatória sphæricularum decade munitus: Joannes Theologus, oculis fletu turgidis, assidet camino plane flandrico, Caroli Magni statua decorato. Cæterum quisquis pictorum nostrorum ruditatem voluerit corrigere, is profecto otium desperaverit omnino; adeo ineruditi sunt plerique: adeo cognitionem omnem antiquitatis turpiter abjecerunt. Verba hæc Joh. Michaelis Dilherri, philosophiæ theologiæque professoris apud Norimbergenses, *Disput. philologico-theologicar. t. I, p. 725.*

XVII. — Qui B. et immaculatæ Virginis imaginem depingere expetunt pictores, consilia quæ eloquen-

tissime expressit Cardinalis Fredericus Borromæus meditentur attente, diurna nocturnaque versent manu.

Pietatem pictori in primis esse necessariam.

« Colores sunt verborum instar, qui percepti oculorum sensu, non minus descendunt in animum, quamipsæ perceptæ auribus voces: ipsaque rerum pingendarum prima deformatio locum obtinet fere sententiarum et argumentorum. Inde fit, ut hunc picturæ sermonem et alloquium vulgus etiam, et multitudo imperita intelligat: nihilo leviori tamen ob id ipsum auctoritate apud prudentes, ut recte dixerit Gregorius Nyssenus [*Orat. in martyrem Theodorum*] picturam loqui tacentem, et ejus beneficio sacras ædes prætata florida fieri. Ac sicuti ad oratoris munus plurimi refert, ea, quæ dicuntur, enuntiari cum affectu et vigore, qui movere animos possint: ita magnum picturæ opus erit, si colores et lineamenta erunt ejusmodi, ut inserant animo pios sensus, metumque et dolorem, quotiescumque res postulat. Atque, ut ad similitudinem eandem cuncta dirigantur, dici potest etiam studium illud, solertiamque pictorum qua cupiunt imagines suas in bono collocari lumine, quo facilius præstantia artis intelligatur, simile quiddam esse ei oratorum artificio, quo tum voce, tum gestu, tum actione, motuque corporis omni, dictionem suam ornare, et admoveere sensibus audientium conantur. Quin etiam, sicuti vanus est oratoris conatus ad permovendos aliorum animos, nisi suum ipse animum moverit prius: ita pictoribus cunctis evenire arbitror, ut, nisi ipsi prius pium aliquem animi sui motum excitare conati fuerint, nequeant postea operibus dare suis id quod sibi deest, pietatem nempe, et laudabiles animi sensus (34). Atque veteribus illis, quorum tanta laus in affectu fuit, plane evenisse arbitror id ipsum quod profanis poetis accidisse pro certo habemus, ut nimirum optima quæque carmina eorum, non solum ab artificio, sed etiam a motibus animi manaverint; qui nempe motus elicere sensus eos, quos nunquam diuturna meditatio studiumve attulisset. Hinc scilicet nobilis querela unius expostulantis, in præcipiti ætate non fluere sibi versus eos, quos fundere solitus esset, cum sanguine meliori turgerent venæ. Poetisque illis mos fuerat, excitandi affectus causa, peragrarè nemora, et valles, et montes, et littora, dum istos animi impetus quærent ac venantur. Ad antra profecto ipsa, specusque obscuros, ob eam rem ibant; sicut de tragico Euripide proditum est [*Gellius lib. xv, cap. 20*], qui cætera domicilia nimium sibi læta existimans, abdidit se in speluncam, ut mœstitiam ibi timoresque varios, et sollicitudinum formas, et casus atroces colligeret. At celeberrimi sculptorum parcissimo victu, inediaque diuturna præparabant animum suum, quo magis affectibus istis implerentur. Ne ad pietatem componebat suum (*Ant. Franc. Gorius hic*).

(34) Saxo-ferratus dictus non nisi sacras pingebat imagines: ac prius quam ad eas pingendas aggrediretur, divina se synaxi reficiebat, animumque

que dubitem ego affirmare tres illos artifices, qui celebratum illum tantopere Laocoonta fecere, ejusque dolores expressere, nullo alio quam lupinorum cibatu, sicuti tragœdiarum auctores, esse sustentatos; quam duram alimoniam inter magnorum operum instrumenta adhibitam fuisse Plinius [lib. xxxiii, cap. 10] refert. Nimirum intelligebant, abstinentiam, et jejunia finitima esse lacrymis et doloribus, sicuti largæ epulæ sociæ risus essent. In octava etiam œcumenica synodo [Actione x, can. 7] locus est unus, quo loco statuitur, atque decernitur, ne damnati Ecclesiæ auctoritate homines, prohibitive communionis sacrorum, ad pingendas imagines sacras adhibeantur. Idque decretum cum facerent Patres, duplici causa et ratione fuisse adductos, credibile est: vel quia contaminati homines non deberent contrectare res divinas, indignique ministerio tali essent: vel quia cooperti vitiis, et inquinati sordibus, nullo modo posse viderentur imagi-

nibus illis adjungere pietatem, et religionem, quam ipsi non haberent. Tulit vero civitas nostra [Mediolanensis] artificem unum, tum artis suæ excellentia, tum pietate etiam, modestiaque animi clarum, et magnopere laudatum. Annibal is fuit Fontana, notus homo nobis, taciturnus, et solitarius quidem, et mansueti moris, valdeque arti deditus, et intentus: liberalitate, et munificencia quadam suæ artis non erga principes hominesve alios præditus, sicut interdum aliqui, sed erga Deum ipsum uti is solitus fuit; offerendo scilicet ei, velut artifice summo, bonorumque omnium auctori, tributa, quibus ipsum adoraret. Nam, ubi statuam aliquam absolverat, justam operis sui mercedem exigebat, ut sibi simul, et arti, et labori honos esset: inde per aliquot dies honeste delectatus felicitate sua, præmioque laboris, et ingenii, bonam aliquam ejus pretii partem tacitus occultusque, portabat ad aram eandem, unde totum accepisset.

PARS SECUNDA

COMPLECTENS EA QUÆ PRO B. V. MARIA GESSIT DEUS OMNIPOTENS.

SECTIO PRIMA.

BIBLIA MARIANA

EX PLURIBUS DIVINARUM SCRIPTURARUM COMMENTARIIS EXCERPTA,

PER FR. JOS. DE S. MIGUEL ET BARCO BURGENSEM,

ORDINIS PRÆDICATORUM.

IMMACULATA DOMINA :

Tibi, Maria, primævæ mortalium omnium labis experti, civis ego urbis laudum tuarum studiosissimæ, laudes tuas e sacris libris vel decerptas vel adumbratas sisto. Tu aptissime rerum verborumque analogiam pervides: Tu quanta inter figurarum umbras rutilaveris nosti: Tu pios Interpretum, analogias comparantium, animos et intelligis et probas. Nimirum proxime intuenti totus patet Filii sinus, ubi æterna de te augustæ Trinitatis consilia te in singulis rerum conditarum exemplis conficiendis inspicere: ut (præter crimen) nihil in eo perlegas nostrum, quod tuum esse non sentias. Juvat porro meminisse beatitudinis tuæ, cujus amplitudine fit, ut votorum nostrorum præsentia carere non possis. Religiosos mentium nostrarum motus perlege et pervide oculis, quibus soles charissimorum sortes; et optima post Natum inter Adami posteros, optimos effice et tuere.

BIBLIA MARIANA

VETERIS TESTAMENTI.

EX GENESI.

Amore B. Virginis et Filii sui mundus creatus.
—Dubium 1. Ad illa verba, c. 1, vers. 4 : *In principio creavit Deus cælum et terram.* Propter quem creatus est mundus?

R. Propter sapientiam creavit Deus cælum et terram. (Rabbi Ankelos in *Glossa Chaldaica.*) Propter sapientiam, hoc est, amore Intemeratæ Virginis, quæ est mundi sapientia, creavit Deus hunc mundum, et amore Messiae Filii sui, cui in divinis sapientia tribuitur. (Rabbi Ankelos.)

Matrimonium parentum B. V. figuratum.—Dub. 2. Ad eadem verba, cap. 1, vers. 4 : *In principio creavit Deus cælum et terram.* Cur ponitur simul creatio cœli et terræ?

R. Ista simultas creationis cœli et terræ figurabat simultatem conjunctionis matrimonii Joachim et Annæ; Joachim dicitur *cælum*. Ratio, quia tota vita sua fuit cœlestis, licet esset nobilis, et poterat dicere : *Nostra conversatio in cœlis est.* (Philipp. III, 20.) Anna dicitur *terra*, quia fructifera secundum influentiam quam recipit a cœlo; patet ergo quomodo memoria Virginis, quantum ad parentum conjunctionem, exprimitur et figuretur cum dicitur : *In principio creavit Deus cælum et terram.* (D. Vincent. Ferrer., serm. 2, in *Nativ. B. M.*)

S. Joachim perfectior S. Anna.—Dub. 3. Ad eadem verba, cap. 1, vers. 4 : *In principio creavit Deus cælum et terram.* Cur describitur cælum prius factum, quam terra?

R. In principio scilicet temporis, seu mundi, creavit, scilicet per figuram, id est, prænuntiavit figurandos cælum et terram, id est parentes gloriosæ Virginis Joachim patrem et Annam matrem ejus : sicut nobilius est cælum terra, ita perfectior est pater, quia principium activum, quam mater, quæ est principium passivum : et ideo prius describitur cælum factum, et postea terra. (D. Antonin., p. IV, tit. 15, cap. 4, § 2.)

De substantia B. V. M. formatum est corpus Christi.—Dub. 4. Ad illa verba, cap. 1, vers. 3 : *Fiat lux, et facta est lux.* Cur beata Virgo dicitur lux?

R. Ipsa figurata est per illam lucem primariam, quæ creata creditur ibi, ubi sol oritur, et de qua secundum quosdam factum est corpus solis; quia de substantia Virginis formatum est corpus Filii, qui est lux vera illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. (Joan. 1, 9.) (B. Albertus Magn., lib. VII, *De laudib. B. M.*, cap. 10, num. 5.)

Generatio B. V. fuit sine culpa.—Dub. 5. Ad

eadem verba, cap. 1, vers. 3 : *Fiat lux.* Cur B. V. dicitur lux?

R. Lux dicitur illa benedicta generatio Virginis Mariæ, quia sine tenebra culpæ facta est : modo autem in generatione filiorum, sunt multæ tenebræ propter intentionem carnalem et corrupta parentum; sed generatio Virginis Mariæ fuit ut lux. (D. Vinc. Ferr., serm. 2, in *Nativ. Virg.*)

Nativitas B. V. ignorantias peccatorum, et hæreticorum tenebras dispulit.—Dub. 5. Ad eadem verba, cap. 1, vers. 3 : *Fiat lux.* Quid cum luce B. V.?

R. *Tenebræ erant super faciem abyssi.* *Glos.* Tenebræ ignorantie et cæcitatibus super faciem cordis humani; dixitque Deus : *Fiat lux*, id est, Maria generetur et nascatur. *Glos.* Ab æterna luce, primo fiat temporalis lux, ut per eam cætera videantur, lux enim a luendo dicitur, id est purgando tenebras hæreticorum et peccatorum, et facta est lux. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana.*)

Generatio Virginis fuit secundum modum communem generationi humanæ.—Dub. 6. Ad eadem verba, cap. 1, vers. 3 : *Fiat lux, et facta est lux.* Cur dicitur lux facta?

R. In hoc præfigurans et præordinans conceptum Virginis, cujus vita gloriosa lucem dedit sæculo. Et facta est lux, facta quidem tempore prædeterminato quantum ad corpus a parentibus suis Joachim et Anna, ut causa instrumentali per eorum copulam carnalem; non enim de Spiritu sancto concepta est, quia hoc est privilegium solius Christi, et hæreticum esset hoc dicere; sed secundum modum communem generationi humanæ. Facta est autem lux ista Virgo gloriosa, a Deo principaliter quantum ad corpus, quia de sterili, et optime complexionata et organizata: quantum ad animam, quoniam ipse Deus de novo eam creavit post corpus perfecte organizatum, et creando animam in corpus suum infudit. (Hieron.) Illas secreti ventris angustias manus Omnipotentis semper operatur, idem plasmator corporis, simul et animæ. (D. Anton., IV p., tit. 15, cap. 4, § 2.)

Nativitas B. M. bona attulit omnibus creaturis.—Dub. 7. Ad illa verba, cap. 1, vers. 4 : *Et vidit Deus lucem, quod esset bona.* Cur lux dicitur bona?

R. Ecce nativitas Virginis Mariæ. Nota, *vidit*, id est videre fecit, quia ipse eam sciebat, et videre fecit, quod esset bona. Nam bona erat angelis, quia per eam reparantur eorum cathedræ; bona hominibus, quia per ipsam habent redemptionem; bona peccatoribus, quia per eam consequuntur veniam; bona justis, quia per eam consequuntur perseve-

rantiam in bonis operibus, et augmentum gratiæ in meritis, et gloriæ introductionem; bona sanctis Patribus, quia per eam adepti sunt liberationem; bona animabus de purgatorio, quia per eam habent suffragium; bona navigantibus, quia per eam perveniunt ad portum salutis; bona laborantibus in terra, quia per ipsam consequuntur requiem. (D. Vinc. Ferrer., serm. 2, in *Nativ. Virg.*)

Nulla anima, Mariæ comparata, invenitur perfecta. — Dub. 8. Ad eadem verba, cap. 1, vers. 4: *Vidit Deus lucem, quod esset bona.* Cur dicitur, quod Deus vidit lucem, quod esset bona?

R. Quia lux esset bona vidit, quando per eam mundi tenebras illustravit; unde sequitur, vidit Deus lucem, quod esset bona; sicut enim nemo bonus, nisi solus Deus, sic nulla anima Mariæ comparata, invenietur perfecta; nam sicut ipse est super omnia Deus benedictus, ad Rom. ix, sic Maria inter mulieres, id est super omnes mulieres, benedicta. (B. Albert. Magn. lib. vii, *De laud. Mariæ Virg.* cap. 10, n. 2.)

In templo præsentata V. M. separata fuit a mundo. — Dub. 9. Ad illa verba, cap. 1, v. 4: *Divisit lucem a tenebris.* Cur lucem a tenebris Deus divisit?

R. Hoc quando fuit in templo præsentata. Tenebræ dicuntur gentes mundanæ ex mundanis negotiis: *Ecce tenebræ operient terram et caligo populos.* (Isa. lx, 2.) Ab istis tenebris Deus separavit lucem Virginem Mariam. (D. Vinc. Ferr., serm. 2, in *Nativ. Virg. Mariæ.*)

Cor V. M. a tenera ætate erat ad spiritualia; aliarum vero, quæ erant in templo, ad mundana. — Dub. 10. Ad illa verba, cap. 1, vers. 5: *Appellavitque lucem diem, et tenebras noctem.* Cur Deus lucem appellavit diem?

R. Pro isto intellectu sciendum, quod antiquitus nobiles præsentabant filias suas in templo, et ibi nutriebantur sub aliqua sancta muliere, et alicuius domicellæ respectu Virginis, dicebantur nox. Ratio, quia earum intentio et cor erat ad mundana, cor autem Virginis ad spiritualia. Dicatur, cum Virgo Maria fuisset decem annis in templo, fuit tunc ætatem quatuordecim annorum, quando sacerdos, juxta morem, dixit, quod omnes puellæ quatuordecim annorum irent ad domos parentum ad contrahendum. Omnes puellæ (Virgine dempta) gavisæ sunt, dicendo: O gratias Deo! modo ero domina domus, et potero facere hæc et illa: ecce vanitates, et propter hoc dicuntur tenebræ: Virgo autem Maria, ut lux clara surrexit, de qua erat jam maxima fama sanctitatis, et sæpe videbat angelos, dicens se fecisse votum virginitatis; quia a parentibus ex voto dedicata fuerat pro servitio Dei, non erat vana, ut cæteræ; ideo dicitur: *Appellavitque lucem diem.* (D. Vinc. Ferr., serm. 2, in *Nativ. M. V.*)

Joseph et Maria unus per desponsationem. — Dub. 11. Ad illa verba, cap. 1, v. 5: *Factumque est vespere et mane dies unus.* Cur vespere, et mane factum dies unus?

R. Vesper dicitur finis diæ; ecce Joseph antiquus; et mane, Maria juvenis quatuordecim annorum, dies unus per desponsationem. (D. Vinc., cit. serm. 2, *De Nativ. M. V.*)

In conceptione Filii fuit adeo firmata in gratia quod nullo modo peccare potuit. — Dub. 12. Ad illa verba, cap. 1, v. 6: *Fiat firmamentum.* Cur firmamentum dicitur?

R. Maria firmamentum dicitur, quoad se, quia sic firmata est in omni virtute et gratia, maxime in Filii conceptione, quod postea nullo modo peccare potuit, nec venialiter, nec mortaliter; unde dicit: *Et sic in Sion firmata sum.* (Eccli. xxiv, 15.) (B. Albert. Magn. lib. vii *De laud. B. M.*, cap. 2, n. 2.)

Devotos suos firmat in bono. — Dub. 13. Ad eadem verba, c. 1, v. 6: *Fiat firmamentum.* Cur dicitur firmamentum?

R. Maria firmamentum dicitur, quoad nos, quia suos firmat in bono, et in ipsis firmat in bono gratias et virtutes, et propter hoc appellatur firmamentum cœli, id est Ecclesiæ. (B. Alb. Magn., *ubi supra.*)

Humilitatem in omni suo opere retinuit. — Dub. 14. Ad eadem verba, c. 1, v. 6: *Fiat firmamentum.* Cur appellatur firmamentum?

R. Firmamentum, licet velocissime et continue volvatur, locum tamen non mutat; sic Maria, licet continue moveretur ad bona exercitia, et de virtute in virtutem procederet, juxta illud *Sapientiæ x: Justum deduxit Dominus per vias rectas*, deduxit, non stare fecit; locum tamen proprium, id est humilitatem, quæ est proprius locus justis, non mutavit. (B. Albert. Magn., *loc. citat.*)

Exaltata super omnes creaturas propter suam humilitatem. — Dub. 15. Ad eadem verba, c. 1, v. 6: *Fiat firmamentum.* Cur dicitur firmamentum?

R. Quia firmamentum in dispositione mundi novissimum est et supremum, et quia ipsa novissima et ultima fuit creaturarum in oculis suis per humilitatem; ideo suprema facta est, et præcellens omnes creaturas per exaltationem. (B. Albert. Magn., *ut supra.*)

Pœnalitates hujus vitæ sustinuit. — Dub. 16. Ad eadem verba, c. 1, v. 6: *Fiat firmamentum.* Cur dicitur firmamentum?

R. Quoniam firmamentum, secundum Gregorium, naturam aquæ tenet; quæ videlicet aqua gelu constricta in glaciem, postmodum solidata est in crystalum, bene designat Mariam, quæ in hac vita fuit quasi aqua fluida, non quoad culpam, sed quoad pœnalitatem. (B. Alb. Magn., *ubi supra.*)

In medio sanctorum viæ et patriæ posita est, communicans cum utrisque. — Dub. 17. Ad eadem verba, c. 1, v. 6: *Fiat firmamentum in medio aquarum.* Cur firmamentum positum est in medio aquarum?

R. Aquæ fluxibiles sunt creaturæ ratione utentes, ut angeli, et homines; qui angeli, etsi immortales sint in sui essentia, et homines quoad animam, tamen continue fluunt per mutationem, saltem cogitationum et affectio-

num; imo et vertibiles ad bonum et malum ante sui glorificationem: in medio ergo harum aquarum positum est istud firmamentum Beata Maria; et in medio sanctorum viæ et patriæ divisa est, ab utrisque existens supra communem statum viæ, et infra statum patriæ communicans cum utrisque, habens cum superioribus virtutum perfectionem, cum inferioribus merendi conditionem, cum superioribus securitatem contra casum, cum inferioribus possibilitatem ad meritum. (D. Antonin., part. iv, tit. 15, cap. 4, § 2.)

Delicias terrenas contempsit, desideravit cœlestes.—Dub. 18. Ad illa verba, cap. i, v. 6: *Et dividat aquas ab aquis.* Cur aquæ superiores divisæ fuere ab inferioribus?

R. Per aquas intelliguntur deliciae, et Maria, instar firmamenti, aquas superiores, id est delicias cœlestes, habebat super se per desiderium; aquas vero inferiores, id est delicias terrenarum seu carnalium voluptatum; habebat sub se per contemptum. (B. Albert. Magn., *De laud. B. M.*, cap. 2.)

Devotos suos elevat a fluxu vitiorum, ad desiderium æternorum.—Dub. 19. Ad eadem verba, c. i, v. 6: *Dividat aquas ab aquis.* Cur divisit aquas ab aquis?

R. Apocalypsis xvii: *Aquæ multæ populi multi;* et Maria, quæ est firmamentum, in suis amatoribus dividit aquas ab aquis, id est, eos, qui prius erant fluxibiles per peccata et vitia, elevat a fluxu vitiorum ad desiderium æternorum; quando videlicet suscitatur de pulvere egenum, et de stercore elevat pauperem spiritu, id est, humilem, ut sedeat cum principibus, id est, cum angelis cœlestibus spiritualiter requiescat. (B. Albert., *ubi supra.*)

Concepit non solum Christum, sed et nos ipsos quasi concepit.—Dub. 20. Ad illa verba, cap. i, v. 10: *Congregationesque aquarum appellavit maria.* Cur congregationes aquarum appellavit maria?

R. Maria Mater vocatur: et quando non Maria Mater? Congregationes, inquit, aquarum appellavit maria. Nonne hæc exeuntem populum de Ægypto concepit utero, ut emergeret cœlestis in novam creaturam renata progenies? juxta illud Apostoli (I Cor. x, 1): *Omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari* (D. Petrus Chrysost., serm. 146.)

Mare est omnium gratiarum; omnesque gratiæ sanctorum in unam Virginem congregantur.—Dub. 21. Ad illa verba, cap. i, v. 10: *Congregationesque aquarum appellavit maria.* Cur congregationes aquarum appellavit maria?

R. Congregatis omnibus gratiis sanctorum in unum locum, scilicet, in animam Virginis, appellavit eam Mariam, quasi mare gratiarum. Omnia ergo flumina in mare intrant (Eccl. i), id est, omnes gratiæ in Mariam; et mare non redundat in aliquam superbiam. (D. Antonin., p. iv, tit. 15, cap. 4, § 2.)

Fructu B. M. sublatum est nocumentum pomi no-

xialis.—Dub. 22. Ad illa verba, cap. i, v. 11: *Lignum pomiferum.* Quoddam est lignum pomiferum hujus terræ?

R. Pomiferum, cujus pomum Christus Dominus, contra pomum toxicatum toxico inobedientiæ, et contra uvam acerbam, quod, vel cum diabolo suggerente primi parentes comederunt, de quibus prædictum fuerat Adæ (Gen. ii): *In quacunque die comederis, morte morieris;* de qua uva dicitur (Ezech. xviii et Jerem. xxxi): *Patres nostri comederunt uvam acerbam, sed in hoc pomo inventa est triaca, qua toxicum illud effugatum est, et uva acerba jam non facit obstupescere dentes;* ideo canit Ecclesia de hoc pomo:

*Non enim Adam seductus,
Si de hoc gustavit.*

Pomum autem pulcherrimum visu, delectabile intuitu, suavissimum olfactu, sanum gustu, sanativum effectum, hoc pomum B. Virgo obedientiæ fidei concepit, quo sublatum est de medio nocumentum pomi illius noxialis. (B. Albert. Magn., lib. xii *De laud. B. M.*, § 18, n. 2.)

Christum hominem fecit consentiendo.—Dub. 23. Ad eadem verba, c. i, v. 11: *Lignum pomiferum faciens fructum juxta genus suum.* Cur dicitur faciens fructum?

R. Bene dicit faciens, quia Virgo Christum hominem fecit consentiendo, ut de ejus substantia fieret Verbum caro, et verus Filius Dei, verus homo. (B. Alb. Magn., cit. lib. xii.)

Mater expressit qualis futurus erat Filius.—Dub. 24. Ad eadem verba, c. i, v. 11: *Faciens fructum juxta genus suum.* Cur lignum pomiferum faciebat fructum juxta genus suum?

R. Juxta genus suum, id est, tota pulchra pulcherrimum, tota dulcis dulcissimum, tota odora suavissimum, tota delicata delicatissimum, tota colorata coloratissimum, tota vivifica vivificatissimum, tota medicinalis medicinalissimum. (B. Alb. Magn., *ut supra.*)

Semen et fructum ventris in se sola habuit; aliæ mulieres in seipsis, et in viro.—Dub. 25. Ad illa verba, c. i, v. 11: *Cujus semen in semetipso sit super terram.* Cur semen in semetipso?

R. Aliarum enim arborum, vel lignorum, hoc est, aliarum mulierum semen, ex quo fit fructus, in se non est, sed in alio, hoc est, in viro, quia fructus, id est puer, ex semine nascitur utriusque; sed hoc benedictum lignum in semetipso, id est, in se solo habuit et semen et fructum, id est, Filium suum, quod utique est super terram, id est, humanam naturam. (B. Albert. *loc. cit.*)

Eximia puritate, luceque virtutum oportebat splendescere, quæ Mater futura erat Christi.—Dub. 26. Ad illa verba, cap. i, v. 14: *Fiant luminaria in firmamento cœli.* Ex qua materia factus est sol?

R. In quarta die fecit Deus luminaria magna, scilicet, solem, lunam et stellas; sol autem justitiæ est Christus Deus noster; sol autem materialis

dicatur factus illa die ex nubecula illa lacta prima die, quæ dicta est lux, secundum quosdam doctores; ita et Sol spiritualis, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, factus est, conceptus et natus de nubecula lucida, id est, Virgine Maria; tunc et luna etiam formata, id est, Ecclesia a Christo illuminata sicut luna a sole, habuit suam perfectionem unitam in nostra humanitate cum Deo in utero Virginis. (D. Antonin., p. iv, tit. 15, cap. 4, § 2.)

Signum fuit gratiæ in incarnatione datæ et demonstratæ. — Dub. 27. Ad illa verba, cap. i, v. 14: *Et sint in signa.* In quæ signa?

R. Fuit B. Virgo signum magnæ gratiæ in incarnatione Filii Dei demonstratæ et datæ: signum enim operit et claudit quod signatum est: sic beata Virgo, in immaculato utero suo ex dono gratiæ magnæ et infinitæ, clausit et operuit Filium Dei pro nobis, quando Verbum caro factum est. (D. Bernardinus Senensis, tom. I, serm. 61, art. 2, cap. 1.)

Christus præest justis, B. Virgo peccatoribus. — Dub. 28. Ad illa verba, cap. i, v. 16: *Luminare majus, ut præesset diei: et luminare minus, ut præesset nocti.* Cui præest Maria Virgo?

R. Luminare majus Christus, qui præest diei, id est, justis: luminare minus B. Virgo Maria, quæ præest peccatoribus. (Hug. cardinalis.)

Peccatores illuminat. — Dub. 29. Ad eadem verba, cap. i, v. 16: *Luminare minus, ut præesset nocti.* Cur assimilatur lunæ?

R. Hæc est spiritualiter B. Virgo Maria, de qua dicitur (Cant. vi, 9), *Pulchra ut luna: illuminans viatores, qui sunt in nocte hujus mundi tenebrosi.* (D. Antonin., p. iv, tit. 15, cap. 33, § 2.)

Gratiam a Christo recipit. — Dub. 30. Ad eadem verba, c. i, v. 16: *Luminare minus, ut præesset nocti.* Cur vocatur luminare minus?

R. Ut refert B. August. super Psal., alii dicunt lunam a se habere lumen suum, alii vero non a se, sed a sole; et hinc est quod cum sol respicit eam ex directo existens, scilicet in occasu, et ipsa in oriente apparet plena tota luminosa; seu cum non ita directe apparet, non tota, sed corniculata. Ista igitur Luna lumen suum gratiæ utique a Sole justitiæ recipit, ut ipsa ait (Luc. i, 49): *Fecit mihi magna, qui potens est, et sanctum nomen ejus.* (D. Antoninus, ubi supra.)

Exemplo et merito plus operatur in nobis quam alii sancti. — Dub. 31. Ad eadem verba, cap. i, v. 16: *Luminare minus, ut præesset nocti.* Quid Virgo cum luna?

R. Quia vicinior est nobis luna, quam alii planetæ, ideo magis, et sensibilis in istis inferioribus influit, et operatur, in infirmis graviter in sumendis medicinis, in arboribus incidendis, et hujusmodi; sic ista Luna virginalis plus in nobis influit, et operatur, merito, et vitæ suæ exemplo, quam alii sancti (D. Antonin., ubi supra.)

Vitæ activæ et contemplativæ dedita. — Dub. 32.

Ad illa verba, cap. i, v. 21: *Creavit Deus omnem animam viventem atque motabilem, quam produxerant aquæ in species suas, et omne volatile secundum genus suum.* Cur comparatur volucribus cœli et piscibus maris?

R. In quinta die creati sunt volucres cœli et pisces maris. Volucres ad alta volantes sunt actus vitæ contemplativæ, pisces in mari fluctuanti discurrentes sunt actus vitæ activæ; et utrique ex aquis abundantissimæ gratiæ ejus processerant. Quis enarrare valeat, vel etiam cogitare altissimas contemplationes, quas habuit in conceptu Filii, in visitatione Elisabeth, quando dixit: *Magnificat anima mea Dominum* (Luc. i, 47); in nativitate Filii, cum vidit Deum ex se natum, ab angelis collaudatum, pastoribus et magis veneratum, a Simeone declaratum, et postea in prædicationibus, miraculis auditis et visis exaltatum? Nec tamen defuerunt in ea pisces, id est actus misericordiæ activæ vitæ ad proximum, et cum labore; nam nudum Filium vestivit, cibo pavit, lacte potavit, hospitem in domo sua pauperula recepit, fugavit eum in Ægyptum, ne perderetur; laborabat manibus, ut ejus necessitatibus provideret; denique juxta crucem stans cum Filio crucifixo, cruci per compassionem confixa erat. (D. Antoninus, p. iv, tit. 15, cap. 4, § 2.)

Spiritus sanctus in B. Virgine et Christo, non in aliis sanctis, perfecte requievit. — Dub. 33. Ad illa verba, cap. ii, vers. 2: *Requievit die septimo ab universo opere quod patrarat.* Cur Deus die septimo requievit?

R. Sicut in die Sabbato Deus requievit ab omni opere suo; sic Christus, intrans Mariæ uterum, requiem invenit in ejus ventre et mente: in nullo enim alio sancto Spiritus sanctus requiem habuit, nisi in Christo et Virgine beata; quia in aliis sanctis habuit aliquid repugnans, saltem peccatum veniale; in Christo autem et Virgine nihil repugnans invenit, ideo perfecte ibi requievit. (Jacobus de Voragine, serm. 2, Sabb. post Cineres.)

Benedicta antequam nata. — Dub. 34. Ad illa verba, cap. ii, vers. 2: *Et benedixit diei septimo, et sanctificavit illum.* Cur diei septimo benedixit?

R. Ipse Deus, postquam cuncta creavit per Verbum suum, et cum Spiritu sancto benedixit beatissimæ Mariæ in figuram, et beatam dixit, quando benedixit diei septimo, in qua requievit ab omni opere quod patrarat: est autem ista benedictio operum consummatio, a peccatis vocatio, æternæ requiei præfiguratio, quia omnia plene reperiuntur in B. Maria. Fuit enim in beata Maria perfecta operum consummatio, quando omnia creata in uno homine uniuntur cum Creatore, et primum sit ultimum, et ultimum sit primum; non enim est perfectio motus, vel operis nisi in circulo. Est secundo in Virgine vera a peccatis cessatio, in ejus enim voluntate peccatum nullum fuit, nec esse potuit. Tertio requies etiam hujus non fuit futuræ requiei

signum tantum, sed etiam causa. Si ergo septima dies est benedicta propter Sabbatum Dei, id est, cessationem ab operibus, et tamen excellentior est Sabbatismus recreationis, qua scilicet requiescens in Virgine mundum recreavit, Sabbato creationis ergo et benedictio major: in omnibus enim requiem quæsit, et in ipsa sola invenit, in qua invenit omnia quæcunque quæsit. (D. Antonin., p. iv, t. 15, c. 23, § 1.)

Benedicta à Deo, ab angelo, et a mundo. — Dub. 35. Ad illa verba, cap. ii, v. 3: *Et benedixit illi.* Cur dies septima benedicatur?

R. Sicut Deus diem Sabbati benedixit, sic B. Virgo fuit ab omnibus benedicta: et a Deo, quia ipsam elegit; et ab angelo, quia ipsam salutavit; et a toto mundo, quia ipsam laudat et veneratur. (Jacobus de Voragine, serm. 2, Sabbato post Cineses.)

Opera gratiæ Deus fecit in B. V. per quæ fuerunt omnia reperta. — Dub. 36. Ad illa verba, cap. ii, v. 2: *Complexitque Deus die septimo opus suum quod fecerat.* Cur in Sabbato omnes creaturas complevit?

R. Sicut Dominus in Sabbato omnes creaturas fecit et complevit, sic in B. Virgine universa refecit: fecit tunc Deus universa opera naturæ, quæ per peccatum fuerunt corrupta; sed in B. Virgine fecit opera gratiæ, per quæ fuerunt omnia reperta. (Jacob. de Vorag., ubi sup.)

Dies Sabbati statuta in venerationem B. Mariæ. — Dub. 37. Ad illa verba, cap. ii, v. 3: *Benedixit diei septimo et sanctificavit illum.* Cur Sabbato benedixit?

R. Die septimo quievit ab operibus suis Deus et Christus in sepulcro, et tunc fides in Virgine ipsa; ideo benedixit ei, et sanctificavit, statuens eam diem septimam in veneratione haberi a fidelibus in honorem ejus. (D. Antonin., p. iv, t. 15, cap. 4, § 2.)

In proposito tenax. — Dub. 38. Ad illa verba, cap. ii, v. 7: *Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ.* Cur B. Maria dicitur limus terræ?

R. De limo terræ, id est, de beata Virgine. Limus terra tenax et tractabilis, et B. Virgo tenax in proposito (Luc. i, 34): *Quomodo fiet istud?* Sed si tenax, non tamen pertinax, ut cognovit Dei voluntatem, unde: *Ecce ancilla Domini*, tractabilis fuit. Isa. ii: *Egredietur virga de radice Jesse.* (Bernardus.) Revolve totam Evangelii seriem, et si quid durum, si quid asperum inveneris in Maria, deinceps eam suspectam habeas; et ad eam accedere verearis. (Hug. card.)

Corruptionis et contagii expers, quæ Deum et hominem erat procreatura. — Dub. 39. Ad eadem verba, cap. ii, v. 7: *Formavit igitur Deus hominem de limo terræ.* Cur de terra incorrupta Adam formatus est?

R. Porro præfata terra eandem Virginem demon-

strat terræ nomine appellatam, propter quamdam similitudinem. Sicut enim verus Adam de terra incorrupta, nullumque passa contagium formatus est, sic terris terra Virgo novum Adam procreavit. (D. Amædæus, episc. Lausanens., hom. 3, *De laudib. B. Mariæ.*)

Tres valde mirabiles nascendi species operata est Trinitas. — Dub. 40. Ad eadem verba, cap. ii, v. 7: *Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ.* Cur dicitur hominem fuisse formatum de limo terræ?

R. Si sollicitus perscruteris, præter hunc legitimum humanæ conceptionis usum, tres valde mirabiles nascendi species operatam reperies Trinitatem: et prima est quidem, quod Adam figuratus ex limo est: secunda, quod mulier formata de masculo: tertia, quæ et cælestis est, quod Christus processit ex Virgine. (S. Leo, hom. 3, in Natali Domini.)

Quatuor modi generationis. — Dub. 41. Ad illa verba, cap. ii, v. 7: *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem.* Cur iste modus generationis Adam ponitur?

R. Quatuor sunt modi generationis humanæ, secundum Anselmum, nec est invenire alium modum: primus fuit sine femina et masculo, ut Adam factus est a Deo; secundus fuit sine femina, ex viro, ut Eva ex costa Adæ; tertius est ex muliere et masculo, ut est communis omnium naturalis generatio; restabat et quartus modus, scilicet ex femina sine viro, et hoc est Virginis Mariæ solum, unde Mater et Virgo, quod est singulare privilegium. (D. Antonin., part. iv, tit. 15, cap. 20, § 8.)

Virtutibus omnibus ornata. — Dub. 42: Ad illa verba, cap. ii, v. 8: *Plantaverat autem Dominus Deus paradisum voluptatis a principio.* Cur B. Virgo dicitur paradisus?

R. Paradisus potest significare Virginem gloriosam, quæ procul dubio in Oriente lucis gratiæ fuit sita; sursum ad cælestia per effectum et contemplationem erecta, a mundo per contemptum divisa, in se solitaria et secreta, aquis gratiarum irrigata, et virtutum arboribus fecundata; in ipsa enim, et in ejus medio fuit lignum vitæ, id est, charitas. (Bercor., cap. ii, in Gen.)

Gratiarum germina, exemplaria virtutum a B. V. produxerunt. — Dub. 43. Ad illa verba, cap. ii, v. 9: *Produxitque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu.* Cur de humo produxit omne lignum pulchrum?

R. De ista humo, hoc est de terreno paradiso, produxit Deus omne lignum pulchrum visu, et ad vescendum suave; lignum etiam vitæ in medio paradisi: istam humum, istam terram suam nempe Virginem Matrem benedixit Dominus; et ex ea cunctarum germina gratiarum, et cunctarum exemplaria virtutum produxit, ipsum quoque lignum vitæ, Christum Deum, et hominem Dominum paradisi cælestis. (Rupertus, lib. iv in Cant.)

Cibum vitæ generavit. — Dub. 44. Ad illa verba, cap. II, v. 9 : *Lignum etiam vitæ in medio paradisi.* Cur dicitur lignum vitæ?

R. Ipsa Virgo virginum vernans in floribus, et in fructu suavitatis delicias apparet media, et velut arbor plantata in medio paradisi attollit verticem in altitudinem cœli; inter hos, et horum media consurgit arbor, quam diximus, salutifera generans cibum vitæ, manna cœleste. Manna habens omne delectamentum et omnem suavitatem, ad quod si primus Adam attingeret, mortem non gustaret in æternum. (Amadaeus, hom. 1, *De fructib. et florib. SS. Virginis Mariæ.*)

Sine semine fructum germinavit salutis. — Dub. 45. Ad illa verba, cap. II, v. 9 : *Produxitque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu.* Cur dicitur paradisu?

R. O terra sine semine et fructum germinans salutarem! O Virgo, quæ ipsum vicisti deliciarum paradisi! Illa namque sine semine omne plantationis genus protulit ex virgine terra, exortis plantationibus : hæc autem Virgo illa terra melior est. Non enim pomorum protulit arborem, sed virgam Jesse fructum Salvatorem hominibus afferentem. Et illa terra virgo erat, et ista Virgo, sed illius quidem arborem nasci præcepit Deus, hujus autem Virginis ipse Creator, secundum carnem, factus est germen. Nec illa terra ante arboris frondes suscipit, nec hæc ex partu virginitatem læsit; Virgo gloriosior paradiso facta est; ille enim Deus cultura factus est, hæc autem, secundum carnem, Deum coluit eligentem hominis copulari naturæ. (Theodotus, Ancinorum episcop., *De Nat. Domini*, apud tom. VI Concil. cap. 2.)

Scripturarum aquæ per B. Virginem viventes factæ sunt. — Dub. 46. Ad illa verba, cap. II, v. 10 : *Fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisu.* Cur fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisu?

R. Per te initium accepit sanctum Evangelium, ut per universum mundum spiritalem irriget paradisu. Aquæ suapte natura salsæ erant et amaræ; ascendendo autem per illam terræ mammam, scilicet terrestrem paradisu, versæ sunt in dulcedinem, ut dulces atque potabiles irrigarent terram, et facerent habitabilem seminumque feracem. Similiter aquæ Scripturarum ex te, soror mea sponsa, dulcescunt; sive per te viventes factæ sunt; alias autem valde amaræ, imo et mortuæ atque mortificantes sunt; littera autem occidit. (Rupertus.)

Misericordia Virginis ad omnes creaturas superiores et inferiores extenditur. — Dub. 47. Ad illa verba, cap. II, v. 10 : *Qui inde dividitur in quatuor capita.* Cur fluvius de paradiso egrediens dividitur in quatuor capita?

R. Fons enim misericordiæ Virginis benedictæ in quatuor partes est divisus, et in quatuor flumina dispersitus; quia scilicet unus de suis fluvii vadit ad angelos et ad sanctos, ut lætificentur; alius ad

miseros, ut in tribulationibus consolentur; alius ad justos, ut bono fortificentur; alius ad peccatores, ut a criminibus releventur. Bernardus enim dicit, quod ista omnibus omnia facta est, et quod in ipsa invenit angelus lætitiā, justus gratiam, miser consolationem, peccator veniam. (Bercor. in cap. II *Genesis.*)

Christus instar fluminis vivi, uterum Virginis egressus est, ut per Evangelium irrigaret mundum. — Dub. 48. Ad ead. verba, cap. II, v. 10 : *Qui inde dividitur in quatuor capita.* Cur in quatuor capita dividitur?

R. Vere tu benedicta, sensu intellectuque prædita, vividī salutis nostræ ligni paradisu, quæ ipsum horti Edem colonum, Christum, inquam, Dominum intra te habes, figuris in te adumbratum; qui ineffabili quadam potentia, fluminis instar vivi purum uterum tuum egressus quatuor velut initis per Evangelium suum orbis faciem irrigavit. (Andreas Hierosol., in *Oratione S. Mariæ.*)

Homini non erat bonum Christum esse sine Virgine Maria. — Dub. 49. Ad illa verba, cap. II, v. 18 : *Non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adjutorium simile sibi.* Cur non erat bonum hominem esse solum?

R. Sufficere poterat Christus, siquidem, et nunc omnis sufficientia nostra ex eo est, sed nobis bonum non erat esse hominem solum; divinam in eo reverentur homines Majestatem, sola illi cantatur misericordia, cantatur pariter et judicium; denique Deus noster ignis consumens est, quidni vereatur, peccator accedere, ne quemadmodum fluit cera a facie ignis, sic pereat ipse a facie Dei. Quid ad Mariam accedere trepidet humana fragilitas? Nihil austerum in ea, nihil terribile, tota suavis est. Revolve diligentius evangelicæ historiæ seriem universam, et si quid forte increpatorium, si quid durum, si quod denique signum vel tenuis indignationis occurreris in Maria, de cætero suspectam habeas et accedere verearis. (D. Bernardus, *De verbis apost.*)

Decuit B. V. esse in cælo juxta Filium, ut pro humano genere intercedat. — Dub. 50. Ad ead. verba, cap. II, v. 18 : *Non est bonum esse hominem solum.* Cur non decet hominem solum esse?

R. Non decet eum (scilicet Christum) esse solum, sed me Matrem suam secum juxta eum datam sibi in adjutorium in redemptione per compassionem maximam, in glorificatione, nunc per intercessionem continuam pro humano genere, ut cum Deus peccatis hominum diluvio flagellorum minatus fuerit terram subvertere, ego ut arcus appaream in conspectu ejus, indeque recordatus fœderis sui repropitiatur eisdem, ne dissipet mundum. (D. Antonin., p. IV, t. 15, cap. 44.)

In opere nostræ salutis Virgo Maria adjuvit Christum. — Dub. 51. Ad illa verba, cap. II, v. 18 : *Faciamus ei adjutorium simile sibi.* Cur data in adjutorium?

R. Fuit Dominus cum Maria, et ipsa cum Domino in eodem labore, et in eodem opere nostræ redem-

ptionis. Mater misericordiæ Patrem misericordiarum adjuvit in opere nostræ salutis. Unde prædictum erat de prima muliere : *Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adjutorium*; illa enim litteralis Eva viro suo non fuit adjutorium, sed destructorium magis, hæc autem in adjutorium. (B. Albert. Magn., lib. II *De laud. B. M.*)

Maria Virgo comitem se præbuit Filio in nostra instauranda reparatione.—Dub. 52. Ad ead. verba, cap. II, v. 18 : *Faciamus ei adjutorium*. Cur data in adjutorium Christi?

R. Cor Mariæ dulce et amantissimum; plusquam dici potest amaricatum est Filio crucifixo, et animæ ejus totalis alveus per compassionem repletus est torrente passionis, quæ videlicet anima tunc vulnerabatur ob iniquitates nostras, et atterebatur suo modo propter scelera nostra, dolores siquidem nostros, et Filii, et languores nostros, et Unigeniti tunc ipsa portavit intimis pietatis visceribus; nam tunc fuit omnis plaga tristitia cordis ejus. (*Eccli. xxv, 1 seqq.*) Charitate autem eximia, qua vulnerabatur, Unigenitum suum dedit pro sceleribus nostris, et fructum uteri sui pro peccato animarum nostrarum. (*Mich. vi, 1 seqq.*) Tunc impletum est illud, quod de prima muliere dixerat Deus in figura Mariæ, quasi loquens de secundo Adam : *Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adjutorium simile sibi*. Nolebat itaque Deus Pater, si licet ita loqui, solius Filii morte salvari genus humanum, sed disposuerat in manu femine tradere Sisaram, et quod una mulier Hebræa confusionem faceret in domo Nabuchodonosor. (*Judith. iv, 1 seqq.*) (B. Albert. Magn. lib. II *De laud. B. M.*)

Ad imaginem Christi efficta.—Dub. 53. Ad ead. verba, cap. II, v. 18 : *Simile sibi*. Cur similis Christo?

R. Mundo itaque tenebris obvoluto et deformato, adeo Solem justitiæ speciosum forma præ filiis hominum edidit, et ideo lumen veritatis et speciem deformitatis speciosam restituit. Ipsa igitur singulariter species Christi præ omnibus speciosa, Christoque simillima, non solum speciem Christi ipsa habens, sed etiam in aliis hanc restituens. (Ricard. de S. Victor., cap. 39 in *Cant.*)

In incarnatione Filii non soporatur Virg., sed vigil et intenta adest, ut mysterii esset conscia, et per voluntatem cooperatrix.—Dub. 54. Ad illa verba, cap. II, v. 21 : *Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam*. Cur sopor immittitur Adæ: ut de eo fiat femina; Virgini autem non immittitur, ut de ea incarnetur Verbum; sed angelus ad eam mittitur?

R. Ob hoc enim angelus ad eam missus est, vigil ad vigilem, Gabriel ad Virginem, unde (*Dan. iv, 10*), mystice scriptum est : *Ecce vigil et sanctus descendit de celo*; non enim sicut ad primum hominem, ut de eo fieret femina, missus est sopor in Virginem; sed ut de ea incarnaretur Sapientia Dei, missus est angelus ad Virginem, vigil ad vigilem, ut esset tanti secreti conscia, necnon ut voluntaria, atque

prompta cooperatrix et ministra. (D. Bernardin. Senen., t. III, serm. 6, art. 3, cap. 3.)

Humana natura repleta est ex Virgine, et facta quasi fortis.—Dub. 55. Ad illa verba, cap. II, v. 21 : *Tulit unam de costis ejus, et replevit carnem pro ea*. Cur replevit carnem pro costa?

R. Repletio ossis de carne insufficiens est, et infirma repletio, in virginali autem utero de muliere factus est vir, unde (*Galat. iv, 4*) : *Misit Deus Filium factum ex muliere*, in signum restorationis et reparandæ virtutis, et de purissimo Virginis sanguine, secundum Damascenum, vel de carne ejus factum est os, ad litteram, in instanti conceptionis; et mystice, ille, qui est os et robur Ecclesiæ, et ita in Virgine et ex Virgine reperta est gratia, suppleta est et repleta humana natura, et facta quasi ossea et fortis, cum prius esset carnea et flexibilis ad peccandum. (B. Alb. Magn., lib. XII, *De laudib. B. M.*, cap. 1.)

Nascitur sancta.—Dub. 56. Ad illa verba, cap. II, v. 22 : *Et ædificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem*. Cur Eva in paradiso ex costa Adami coagmentatur, cum Adam extra paradysum sit factus?

R. Adamus extra paradysum factus in paradysum translatus est. Eva ex costa Adami in paradiso jam existentis, ibidem coagmentata (*Gen. II, 8, 22*), cæteri omnes procul a paradiso in lucem prodierunt. Sed cur hic honor uni Evæ ex omnibus mortalibus defertur? Crediderim sane in gratiam Mariæ, quæ cæteris in peccati exsilio nascentibus, ipsa sola nascitur in paradiso sanctitatis. (P. Mendoza, lib. I *Reg.*, cap. 4, vers. 11, num. 9.)

Corpus efformavit sibi Christus de Maria.—Dub. 57. Ad ead. verba, cap. II, v. 22 : *Ædificavit Dominus Deus costam quam tulerat de Adam in mulierem*. Cur dicitur Eva ædificata, cum de Adam dicitur (vers. 7) quod fuit formatus, non ædificatus?

R. De Adam quidem dixit : *Formavit*, de Eva vero non formatam esse, sed ædificatam. Accepit enim, inquit, unam ex costis ejus, et ædificavit ipsi in uxorem. Quo ostendat Dominum quidem de Maria efformasse sibi ipsi corpus, ab ipsa vero costa ædificatam esse Ecclesiam, in eo quod punctum et apertum est ipsi latus, et mysteria sanguinis et aquæ, pretia redemptionis facta sunt. (D. Epiphanius, lib. III, hæresi 78.)

Mater et Filius una caro.—Dub. 58. Ad illa verba, cap. II, v. 23 : *Dixitque Adam : Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea*. Cur Adam dixit de Eva, quod erat os ex ossibus, et caro de carne sua?

R. Ipsa sola potest dicere de Christo homine illud : *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea*. Unde et dicit ei Filius (*Job x, 11*) : *Pelle et carnibus vestisti me; ossibus et nervis compegisti me*, quod fuit proprie, quando ipsa consensit, quod Filius Dei caro fieret in ea, et ex ea, quando videlicet respondit angelo : *Fiat mihi secun-*

dum verbum tuum (Luc. i, 38). Ideo dicitur (Gen. ii, 24; et I Cor. vi, 16): Erunt duo, id est Christus et Maria, in carne una virginali, quia Mater et Filius una caro. Ideo etiam dicit B. Bernardus: Hæc est Virginis nostræ gloria singularis et excellens prærogativa Mariæ, quod Filium unum, eundemque cum Deo Patre meruit habere communem. B. Anselmus: Deus Filium suum, quem solum de corde suo, æqualem sibi genitum, tanquam se diligebat, ipsum dedit Mariæ, et ex Maria fecit sibi Filium, non alium, sed eundem ipsum, ut naturaliter esset unus idemque Filius Dei communis et Mariæ. (B. Alb., lib. iii, De laud. B. M. V.)

Adamus laudem, quam Deo tribuere debebat, sibi arrogavit. — Dub. 59. Ad ead. verba, cap. ii, p. 23: Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea. Cur gloriatur Adamus, quod ex se dormiente, Eva fuerat ædificata?

R. Quemadmodum Adam ad Evam, ita B. Virgo dicere poterat ad Deum Filium: *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea.* Et quidem longe humilior, quam Adam; nam hic de Eva, quæ ex dormiente, atque ideo ignorante, prodierat et inaniter gloriabatur; et cum solam costam fabricandæ mulieris subministravit, etiam carnem se ad ejus fabricam subministrasse jactabat: os ex ossibus, et caro de carne; et ideo fortasse nullam dicitur laudem Deo tribuisse, quippe quam sibi totam arrogarat, unde merito corrui, per quam superbierat. At B. Virgo de Filio, quem sciens et consentiens genuerat, et cui efformando purissimam sui substantiam contulerat, nullam sibi gloriam usurpabat, sed totam atque integram Deo tribuebat. (P. Mendoza, in I Reg. iv, vers. 11, num. 34.)

Virago dicitur B. M., quia de ipsa sumptus vir ejus, id est, Christus. — Dub. 60. Ad illa verba, cap. ii, v. 23: Hæc vocabitur Virago, quoniam de viro sumpta est. Cur B. Maria dicitur Virago?

R. Designata est per Evam, quæ appellata est Virago, quia de viro suo sumpta est. Maria autem Virago, quia de ipsa sumptus est vir suus; quando scilicet, ex magnitudine fidei consentiens ut de sua substantia fieret Christus homo, respondit (Luc. i, 38): *Ecce ancilla Domini; fiat mihi.* Virago etiam id est, viriliter, vovendo prima virginitatem absque omni præcepto, consilio et exemplo. Unde in figura ejus dictum est (Judith xv, 10): *Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israel, quia fecisti viriliter, et confortatum est cor tuum, eo quod castitatem amaveris.* Multis etiam aliis modis hæc egit viriliter, quod longum esset enarrare. Sed maxime viriliter egit, et viriliter dilexit in Filii passione, ita ut ad titulum laudis ejus, et gloriæ sufficiat, quod ejus mentem tanta vis amoris accenderat, ut fugientibus discipulis, oblita sexus fragilis, ipsa cum lacrymis, et astans cruci, et condolens morienti, animam suam pro Filio suo etsi non posuit, exposuit tamen. Quis enim sani capitis dicat ipsam talem Matrem, a tali Filio tam dilectam minus dilexisse Filium

suum Unigenitum, et talem Filium, quam David Absalon fratricidam, qui dicebat (II Reg. xviii, 35): *Quis mihi det ut moriar pro te, fili mi?* (B. Albert. Magn., lib. iv, De laud. B. M.)

Dum mater fit, virgo consistit. — Dub. 61. Ad ead. verba, cap. ii, v. 23: Hæc vocabitur Virago. Cur Maria Virgo Virago?

R. Virgo primitivum feminæ nomen. Appellavit enim Adam suæ naturæ primam consortem Virago, eo quod de viro esset, sed syncopato verbo, remansit hoc, quod dicitur Virgo, quæ est secunda pulchritudo humanæ naturæ, ut prima, quod fit, secunda, quod Virgo consistit. Divina Virgo filia Patris æterni, Mater æterni Filii, plus habet in oculis suis, quam capiat hominum mens. (Simon de Cassia, lib. ii, cap. 1 De B. M.)

In quantum Mater, dominabatur Christo. — Dub. 62. Ad ead. verba, cap. ii, v. 23: Hæc vocabitur Virago. Cur dicta Virago beata Maria?

R. Ideo forte quasi propheticæ dicta est Eva Virago, quia viro suo dominatura erat, quod fuit quando vir consensit ei in malo; quando enim mulier fit Virago, tunc vir efficitur muliebris; tamen in hoc figuravit Eva Mariam, quæ in quantum Mater dominatura erat Christo; et facta est Virago, quando Filius erat subditus, non solum illi, sed et Joseph propter eam, sicut dicitur Lucæ ii. (B. Albert. Magn., lib. vi De laudib. B. M.)

B. M. Credendo delevit quod Eva credendo deliquit. — Dub. 63. Ad illa verba, cap. iii, v. 13: Serpens decepit me. Cur dixit Eva, Serpens decepit me?

R. In virginem adhuc Evam irrupserat verbum ædificatorium mortis; in Virginem æque introducendum erat Dei Verbum exstructorium vitæ; ut quod per hujusmodi sexum abierat in perditionem, per eundem sexum redigeretur in salutem; crediderat Eva serpenti, credidit Maria Gabrieli; quod illa credendo deliquit, hæc credendo delevit. (Tertull. De carne Christi, cap. 17.)

Nullus tantæ Virgin. filius esse poterat, nisi Deus factus homo. — Dub. 64. Ad illa verba, cap. iii, v. 15: Inimicitias ponam inter te et mulierem. Cur non dixit pono, sed ponam?

R. Ponam inimicitias inter te et mulierem, non dicit pono, ne ad Evam pertinere videretur; sed ponam inimicitias inter te et mulierem, id est, suscitabo mulierem quæ, repudiata falsitate credendi, angelo deferente verbum, rationem de promissionis novitate exigit, dicendo: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Ecce istud semen mulieris, quod non per traducem genitalium ministerium commistione sexus utriusque infunderetur in utero, sed clauso claustrum indeffloratæ Virginis inveniretur; ex hac ergo semen promissum est mulieri, quod semen Deus noster est. (D. Cyprianus, ut refertur in lib. Arboris vitæ, concept. 473.)

Partus Virginis omnem calcavit virtutem diaboli. — Dub. 65. Ad eadem verba, cap. iii, v. 15: Ini-

inimicitias ponam inter te et mulierem. Cur posuit inimicitias inter serpentem et mulierem?

R. Quapropter inimicitias posuit inter serpentem, et mulierem, et semen ejus, observantes invicem illo quidem, cui mordetur planta, et potente calcare caput inimici; altero vero mordente, et occidente, et interpediente ingressus hominis, quoadusque venit semen prædestinatum calcare caput ejus, quod fuit partus Mariæ, de quo ait Propheta: *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem.* (Psal. xc, 13.) Significans, quia illud, quod erigeretur, et dilataretur adversus hominem, peccatum, quod frigidum reddebatur eum, evacuaretur cum regnante morte, et conculcaretur ab eo in novissimis temporibus insiliens humano generi leo, hoc est, Antichristus; et draconem illum serpentem vetustum alligans, et subjiciens potestati hominis, qui fuerat victus, ad calcandam omnem ejus virtutem. (S. Irenæus, lib. iii, *Adversus hæreses*, cap. 38.)

In principio tentationis invocanda. — Dub. 66. Ad illa verba, cap. iii, v. 25: *Ipsa conteret caput tuum.* Cur conteret caput serpentis?

R. Ipsa est mulier conterens caput serpentis infernalis; sed sunt, qui videntur velle quod ipsa conterat caudam; qui non in principio tentationis, eam invocant. (Guillelmus Peraldus, episc. Lugdun., tom. I, *De spe*, cap. 38.)

Per eam reparantur inferiora, superiora restaurantur, diabolus vincitur. — Dub. 67. Ad illa verba, cap. vii, v. 15: *Ipsa conteret caput tuum.* Cur conteret caput?

R. Data est angelis in restaurationem, hominibus et naturæ nostræ in reparationem, inferiori creaturæ in liberationem, sibi in Matrem, dæmonibus in hostem, detentis in limbo in ereptionem; siquidem dum a principio ceciderant angeli, natura erat corrupta, Deus offensus, diabolus victor; sed per eam innocentia reparatur, diabolus vincitur et conteritur: *Ipsa conteret caput tuum.* (B. Albert. Magn. lib. x, *De laudib. B. Mariæ*.)

Tentationis initia conterit. — Dub. 68. Ad ead. verba, cap. iii, v. 15: *Ipsa conteret caput tuum.* Cur conteret caput, non caudam?

R. Quia ipsa contrivit caput serpentis, id est, etiam initium tentationis, signata per Jabel, quæ (Judic. iv, 12 seqq.) malleo timoris percussit caput Sisaræ: et per Judith (xiii, 4 seqq.) quæ caput Holofernis amputavit. (B. Albert. lib. vi *De laud. B. M.*)

Fide Mariæ facta est orbis reparatio. — Dub. 69. Ad ead. verba, cap. iii, v. 15: *Ipsa conteret caput tuum.* Quando contrivit caput serpentis?

R. Sicut Evæ scelere fit mundi damnatio, ita fide Mariæ facta est orbis reparatio: illa infecta est veneno lethali, quod transfudit ad posteros; hæc infusa vitali antidoto, quod fidelis transmisit ad universos. Corruit illa male credula serpenti; surrexit ista, et juxta verbum, quod dixerat Deus in

Genesi, contrivit caput serpentis. Ab initio pronuntiata; et nunc Ecclesiæ primitivorum donata; ex tunc repromissa, et in fine temporum exhibita. (S. Ildeph. hom. 6, *De beatæ Virgin. obit.*)

B. V., non Evæ, facta est promissio, quod conteret caput serpentis. — Dub. 70. Ad ead. verba, cap. iii, v. 15: *Ipsa conteret caput tuum.* Cur hoc ad ipsam mulierem non dixit?

R. Poterat namque ubi dixit mulieri: *Multiplabo ærumnas tuas et conceptus tuos*, hoc ipsum sic ad eam dicere, *inimicitiam ponam inter te et serpentem, et semen tuum et semen illius*; cur ergo non dixit? Nimirum quia propter peccatum, et peccati defensionem hoc mulier non merebatur, ut jam tunc ad eam promissiones tales, promissiones tantæ gratiæ faceret Deus. Deinde quia non ad ipsam Evam, sed ad alteram ejusdem sexus personam, videlicet ad B. Virginem Mariam intendebat ipse, qui loquebatur. Recte igitur non ad mulierem male meritam facta est auxiliatrici gratiæ promissio, sed potius ad serpentem hostilis et bellica comminatio. (Rupert., lib. ii *De vict. Verbi Dei*, cap. 16.)

Mortis hora ab insidiis diaboli suos liberat. — Dub. 71. Ad illa verba, cap. iii, v. 15: *Tu insidiaberis calcaneo ejus.* Cur calcaneo insidiatur diabolus?

R. Insidiatur serpens iste antiquus calcaneo mulieris, quoad semen ejus spiritualiter, scilicet, electos sive in generali in fine mundi, quia tunc solvetur Satanas de carcere suo per semen suum Antichristum; ad perdendum animas; sive in particulari, in fine vitæ cujuslibet, etiam sancti, fortiter tentans ad decipiendum: sed adjutorio Christi, et meritis ejus, insidiæ ejus deteguntur, ut superetur, sicut de multis legitur, quos in exitu suo quasi deficientes Virgo liberavit. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 14, § 6.)

Diabolus insidiatus fuit Filio Virginis in deserto, in horto, in cruce. — Dub. 72. Ad ead. verba, cap. iii, v. 15: *Tu insidiaberis calcaneo ejus.* Cur calcaneo insidiatur?

R. *Tu insidiaberis calcaneo ejus*, id est pedi; scilicet Christo, qui est pes omnia supportans, cui insidiatus est diabolus, principaliter in deserto, in horto, in cruce. (B. Albert. Magn., lib. vi, *De laudibus B. Mariæ*.)

Diabolus, Mariæ pedibus contritus, miseram patitur servitutem. — Dub. 73. Ad ead. verba, cap. iii, v. 15: *Tu insidiaberis calcaneo ejus.* Quomodo insidiatur calcaneo Virginis?

R. Unicus ille stultus et totius stultitiæ princeps, qui vere mutatus ut luna, sapientiam perdidit in decore suo; sub Mariæ pedibus conculcatus, et contritus miseram patitur servitutem: nimirum ipsa est quondam a Deo promissa mulier serpentis antiqui caput virtutis pede contritura; ejus plane calcaneo in multis versutis insidiatus est, sed sine causa. (D. Bernard. *Serm. de B. M., de verb. Apocal.*)

Eva triplicem maledictionem incurrit in pœnam inobedientiæ. — Dub. 74. Ad illa verba, cap. iii,

v. 16 : *Mulieri quoque dixit : Multiplicabo ærumnas tuas et conceptus tuos : in dolore paries filios , et sub viri potestate eris.* Cur Eva triplicem maledictionem incurrit?

R. Triplicem enim maledictionem, quasi triplex væ, excepit Eva in pœnam inobedientiæ. Prima, *Multiplicabo ærumnas tuas*; secunda, *In dolore paries filios*; tertia, *Sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui*; sine hoc triplici væ Mariam invenies, quia nec sensit ærumnam in conceptu, nec dolorem in partu, nec viro fuit subdita, perpetuæ virginitatis obtentu. (B. Albert. Magn., lib. 1 *De laud. B. Mariæ.*)

Partus Virginis immunis ab Evæ maledictione. — Dub. 75. Ad illa verba, cap. III, v. 16 : *In dolore paries filios.* Cur in dolore Eva peperit, et aliæ mulieres pariunt?

R. Mariæ typus Eva fuit : utraque siquidem virginitate vigeant. Verum Eva in virginitate existens deliquit; proinde tristitiam et dolores a serpente traxit, quos deinde transfudit in omnes peccatrices mulieres, quæ secutæ sunt sæculis omnibus. Verum Maria gaudium et lætitiæ toti mortalium generi obnuntiavit, humanique generis maledictionem, in quam devenerat, fugavit. Præterea partus doloris expers, finivit eum, qui cum multis doloribus sit. Ideo Evam omnes culpant et incusant; Mariam omnes laudant et beatam pronuntiant. (Procopius apud Gloss. ordinar.)

Benedictionem obtinuit in anima et corpore. — Dub. 76. Ad ead. verba, cap. III, v. 16 : *In dolore paries filios tuos.* Cur Eva maledictionem incurrit in anima et corpore?

R. Sicut gula Evæ non solum maledictionem in anima, sed etiam in corpore; sic Maria non solum benedictionem in corpore, sed etiam in anima, non solum benedictionem spiritualem, sed etiam corporalem obtinuit. Maledictio enim Evæ gulosæ fuit parere cum dolore. Benedictio autem Mariæ temperatæ fuit parere sine dolore, teste B. Bernardo, qui ait (hom. 3, super *Missus est*) : *Benedicta tu in mulieribus, quæ illam generalem maledictionem evasisti, qua dictum est, In dolore paries filios, et nihilominus illam qua dictum est : Maledicta sterilis in Israel, ac singularem consecuta es benedictionem, ut nec sterilis maneas, nec cum dolore parias.* (D. Bonav., in *Specul.* cap. 15.)

Domina fuit viri sui Joseph, non subdita ei. — Dub. 77. Ad illa verba, cap. III, v. 16 : *Sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui.* Cur mulier sub viri potestate?

R. B. Augustinus dicit, quod Dominus statuit conjugatas esse quasi famulas virorum; scilicet, in dispositione domus et familiæ; sed virgines liberæ sunt ab hujus modi servitute (I Cor. VII, 34). *Quæ virgo est, cogitat quæ Dei sunt, quomodo placeat Deo, ut sit sancta mente et corpore*; unde et libera est a servitute viri; B. autem Maria, non solum subdita non fuit (etsi Joseph virum haberet), sed

domina ejus, et ipse servus ejus. Sciebat enim, et testis erat suæ virginitatis, unde et maternitatis Domini; quinimo ipse Rex regum et Dominus dominantium Jesus Filius ejus, ipse erat subditus ei, ut scribitur Luc. II, et Apoc. XIX. (D. Antonin., p. IV, tit. 15, cap. 24, § 3.)

Caruit corpus B. M. putredine, verme et pulverizatione. — Dub. 78. Ad illa verba, cap. III, v. 19 : *Pulvis es, et in pulverem reverteris.* Cur dictum est Adamo, quod pulvis esset, et in pulverem convertendus?

R. Maria Virgo caruit mortis nexibus in resolutione, hoc est, putredine, verme et pulverizatione; omnino immunis ab illa maledictione, qua dictum fuerat Adæ (Gen. III, 19) : *Pulvis es, et in pulverem reverteris*; et propter hoc comparatur cedro, quæ non putrescit, nec vermescit, nec ardescit; per ignem enim fiunt cineres, qui sunt pulveres de putrefactione. (D. Augustin., serm. 2, *Assumpt.* tom. IX.) Credimus, quod nunquam caro computruerit in terris, cujus pars glorificata est in cœlis. (De verme M. Adam.) Si ipsi pars est quædam cum verme, jam non credam, quod sit plena gratia. De incineratione, vel pulverizatione (D. August., serm. citat.) Integritatem virginei corporis, merito secuta est incorruptibilitas, non ulla resolutio putrefactionis. (B. Albert. Magn., lib. III, *De laudib. B. Mariæ.*)

Mater est viventium spiritualiter. — Dub. 79. Ad illa verba, cap. III, v. 20 : *Et vocavit Adam nomen uxoris suæ, Evam; eo quod mater esset cunctorum viventium.* Cur Eva mater dicitur cunctorum viventium?

R. Formavit Evam, quæ dicta est mater omnium viventium, sed magis proprie potuit dici, mater mortuorum, quia filios suos ipsa occidit; sed beatissima Maria vere mater est spiritualiter viventium. (D. Antonin. part. IV, tit. 15, cap. 21, § 1.)

Facta est B. Virgo qualis honori divino congruebat; imo angelis et hominibus ac toti Trinitati. — Dub. 80. Ad illa verba, cap. VI, v. 14 : *Fac tibi arcam.* Cur Noe arcam sibi facere præcipitur?

R. Commendatur autem B. Virgo sub typo hujus arcæ, primo quantum ad dignitatem suæ nativitatis, et ostenditur dignitas ortus ejus; quantum ad auctorem, unde dicit Pater Filio : *Fac tibi arcam.* Sibi enim fecit eam Christus principaliter, id est, ad honorem suum; nec solum sibi, sed et hominibus et angelis, juxta illud B. Bernardi : Denique omnibus omnia facta est. (B. Albert. Magn., lib. II, *De laudib. B. M.* cap. 9, num. 1.)

A justis parentibus progenita. — Dub. 81. Ad illa verba, cap. VI, v. 14 : *De lignis lævigatis.* Cur præcipitur arcam fieri de lignis lævigatis?

R. Ostenditur dignitas ortus ejus, quantum ad progenitorum sanctitatem, cum dicitur de lignis lævigatis, id est, politis; vel bituminatis, secundum aliam litteram; sive quadratis, secundum aliam. Patres enim, de quibus ipsa orta est, politii fuerunt

per honestatem conversationis, quia nihil in eis erat quod offenderet oculos intuentium; conversabant enim in medio nationis prave et perversæ sine querela; nam aspectu et auditu justī erant. (B. Albert. Magn., ubi supra.)

Præparata a Deo, ut humanum genus redimeret Christus.—Dub. 82. Ad eadem verba, cap. vi, v. 14: *Fac tibi arcam de lignis lævigatis.* Cur B. M. assimilatur arcae Noe?

R. Arca Noe significavit arcam gratiæ; excellentiam scilicet Mariæ: sicut enim per illam omnes evaserunt diluvium, sic per istam peccati naufragium. Illam, Noe, ut diluvium evaderet, fabricavit; istam Christus (qui est pax nostra, et requies) ut humanum genus redimeret, sibi præparavit. Per illam octo animæ tantum salvantur; per istam omnes ad æternam vitam (quæ per octonarium numerum significata est) vocantur. Per illam paucorum facta est liberatio; per istam humani generis salvatio. Illa centum annorum fabricata est spatio; ista omnium virtutum fuit perfectio, illa facta est de lignis lævigatis; ista de virtutibus consummatis ædificata est. Illa superferebatur aquis diluvii; ista non sensit naufragia ullius vitii. (D. Bern., Serm. de S. M.)

Habuit statum virginum, conjugatorum et prælatorum.—Dub. 83. Ad illa verba, cap. vi, v. 14: *Mansiunculas in arca facies.* Cur in arca factæ mansiunculæ?

R. Commendatur quantum ad statum vitæ præsentis cum dicitur: *Mansiunculas in ea facies*: in Ecclesia sunt tres ordines, sive status, virginum, conjugatorum, prælatorum; et ipsa fuit Virgo, conjugata, et habuit quodam modo supra Filium suum officium prælati (Luc. II, 51): *Et erat subditus illis.* (B. Albert. Magn., lib. II, De laudib. B. M., cap. 9, num. 2.)

Cæli fenestra per quam fideles intrant in regnum cælorum.—Dub. 84. Ad illa verba, cap. vi, v. 16: *Fenestram in arca facies.* Cur beata Maria dicitur fenestra?

R. Sicut Christus est ostium regni cælorum (Joann. II, 9), ita ipsa et fenestra ipsius; unde cantat Ecclesia:

*Intrent ut astra flebiles,
Cæli fenestra facta es.*

Ipsa figurata est per fenestram arcae, quam Hebræi dicunt fuisse crystallinam, per quam habuit transitum columba, quæ cessationem diluvii indicavit, et spem salutis attulit. (Guillelmus Peraldus, episcopus Lugdunensis.)

Virgo Maria fenestra fuit, per quam lux vera Christus intravit in mundum.—Dub. 85. Ad eadem verba, cap. vi, v. 16: *Fenestram in arca facies.* Cur beata Virgo Maria assimilatur fenestræ?

R. Fenestra per quam lux intrat in arcam, beata Virgo per quam venit in mundum Christus, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. (Hug. card.)

Vitæ activæ et contemplativæ dedita.—Dub. 86. Ad illa verba, cap. vi, v. 16: *Fenestram in arca facies, et in cubito consummabis summitatem ejus.* Cur summitas arcae consummabatur in cubito?

R. Commendatur a perfectione vitæ duplicis, scilicet activæ et contemplativæ: contemplativa per fenestram, nam per arcum contemplationis dirigimus aciem oculorum nostrorum ad Solem justitiæ, id est, Christum, et illuminatur ab eo domus conscientiæ nostræ; activa notatur per cubitum, quo exercentur opera. (B. Albert. Magn., lib. II, De laudib. B. M., cap. 9, n. 4.)

Virgo fuit mente et corpore.—Dub. 87. Ad illa verba, cap. vi, v. 16: *Ostium autem arcae pones ex latere deorsum.* Cur ostium arcae ponendum erat in latere deorsum?

R. Commendatur a pudore virginitatis, cum dicitur: *Ostium arcae pones in latere deorsum.* Per hoc ostium intravit in eam Filius Dei, et venit ad nos. Et fuit in latere arcae deorsum, quia Virgo fuit non solum mente, sed etiam carne. (B. Albert. Magn., lib. II, De laudib. B. M., cap. 9, num. 4.)

Post Deum initium est omnis gratiæ in nobis.—Dub. 88. Ad illa verba, cap. vii, v. 11: *Rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ.* Cur ingresso Noe in arcam rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ?

R. Ipsa post Deum est principium omnis gratiæ in nobis. Ingresso Noe in arcam, id est, Christo in uterum Virginis Mariæ, quod factum est in incarnatione, rupti sunt omnes fontes, id est gratiarum, abyssi magnæ, quando gratiarum diluvium Mariæ inundavit, et diabolus est submersus et peccata deleta. (B. Albert. Magn., in Biblia Mariana.)

Super omnes angelos collocata.—Dub. 89. Ad illa verba, cap. viii, v. 4: *Requievitque arca mense septimo, vicesimo septimo die mensis, super montes Armeniæ.* Cur arca requievit super montes Armeniæ?

R. Dicitur B. Virgo Arca. Armenia interpretatur mons vellicatus, et significat cælum empyreum, unde angeli apostatæ vellicati, id est evulsi, fuerunt; montes Armeniæ sunt virtutes angelicæ. Igitur hodie super montes Armeniæ requievit arca, quia hodie super omnes angelos B. Virgo est collocata; unde (Psal. viii, 2): *Elevata est magnificentia tua super cælos, Deus,* id est B. Virgo, quæ te magnificavit super angelos. (Hug. card., ad illa verba Psal. cxxxi: *Tu et arca.*)

Nata B. V. cessavit indignatio Dei super terram.—Dub. 90. Ad illa verba, cap. viii, v. 11: *At illa venit ad eum ad vesperam, portans ramum olivæ virentibus foliis in ore suo; intellexit ergo Noe, quod cessasset aquæ super terram.* Cur Noe intellexit, quod cessasset aquæ portante columba ramum olivæ?

R. Ipsa etiam per adventum suum in mundum, quando nata est, ramum olivæ, id est pacis inter nos et Deum, attulit. Columba, id est Maria, venit ad vesperam, scilicet in fine mundi, ad Noe portans ramum olivæ, id est pacis inter nos (Gloss.), re-

sectionis et luminis virentibus foliis in ore suo ; quando dixit : *Ecce ancilla* (Luc. 1, 38), et intellexit Noe, quod cessassent aquæ indignationis et furoris Dei super terram. (B. Albert. Magn., in *Biblia Mariana*.)

Precante V. M. parcit Deus veniam quærenti. — Dub. 91. Ad illa verba, cap. viii, v. 21 : *Non igitur ultra percutiam omnem animam viventem sicut feci.* Cur non ultra percutiet ?

R. Glossa. Temporalis iudicio, omnem animam viventem sicut feci, sed Maria precante, parcam omni veniam quærenti. (B. Albert. Mag. in *Biblia Mariana*.)

Corpus B. V. M. in Patribus antiquis, sub quadam imagine benedicebatur. — Dub. 92. Ad illa verba, cap. ix, v. 1 : *Benedixitque Deus Noe et filiis suis et dixit ad eos : Crescite et multiplicamini, et replete terram.* Cur benedixit Noe, et filiis suis ?

R. Ista terra benedicta et sanctificata a Domino in Noe et filiis suis significat B. Virginem, de qua S. Ambr., in *Serm. de Nativit. B. Virg.*, dicit sic : Nisi fallimur, jam terra illa benedicebatur, in cujus medio Dominus salutem operaretur, ex qua veritas oriretur. Supernæ denique benedictioni præparabatur terra in hominem procreata, ex qua nascitura esset gloriosissima Virgo quæ cœlesti benedictione, singulari replenda erat privilegio. En Noe a Domino benedicitur, et in filios Sem et Japhet paterna ejus benedictio dirigitur. Sanctissimum namque Dei Genitricis Mariæ corpus, ante sæcula ad generandum Dei Filium prædestinatum, prope finem mundi nasciturum, jam in his, quos prædiximus Patribus, sub quadam imagine benedicebatur, ex cujus medio salus mundi oriretur. Nunquid non tibi benedicebatur humanitatis caro, cum inde nascereris, gloriosa Virgo ? Tibi profecto benedicenda erat caro humana in tuis progenitoribus, quæ ex castissimis visceribus, Virgo beata, illum eras paritura peccatoribus, qui est super omnia benedictus. (Leonardus de Utino, ex D. Ambros. in *Serm. Quadrag. De incarnatione Dominica*, serm. 41.)

Signum securitatis formidoloso peccatori. — Dub. 95. Ad illa verba, cap. ix, v. 12 : *Dixitque Deus : Hoc signum fœderis, quod do inter me et vos, ad omnem animam viventem.* Cur beata Virgo datur in signum ?

R. Ipsa est signum securitatis formidoloso peccatori : *Hoc est signum fœderis, quod do inter me et vos, arcum meum* : Gloss., qui habuit duos colores, cœruleum extrinsecus, et igneum intrinsecus ; hoc pono signum in nubibus cœli, ne homines formidolosi timeant altero deleri diluvio pluviarum. (B. Albert., in *Bibl. Marian.*)

B. M. apparente, subtrahit se Deus a flagellis immittendis. — Dub. 94. Ad illa verba, cap. ix, v. 13 : *Arcum meum ponam in nubibus.* Cur B. Maria dicitur arcus ?

R. Arcus iste, qui naturaliter causatur in aere ex reverberatione radii solaris in nubem roridam, est beata Maria, quæ causata est in cœlo Ecclesiæ

ex reverberatione divini amoris in nubem roridam, in ipsam plenam rore cœlestis gratiæ, habens colorem cœruleum flexibilis misericordiæ, hyacinthinum contemplationis, rubicundum gratiæ, ex qua funditur sanguis rubeus si expedit : cum autem Deus multoties propter peccata hominum minatus fuerit immittere diluvium diversorum flagellorum, apparens arcus iste in nubibus, id est, inter sanctos coram Deo ad intercedendum, quasi recordatus misericordiæ suæ, subtraxit se a flagellis immittendis commonitus ex arcu isto. (D. Antonin. part. iv, tit. 15, cap. 39, § 2.)

Omnis creatura per Christum principatum obtinuit. — Dub. 95. Ad illa verba, cap. xi, v. 29 : *Nomen uxori Abraham Sarai.* Quomodo interpretatur Sarai ?

R. Ipsa Virgo vere est Sara, quæ princeps interpretatur, quæ verum genuit Isaac, scilicet, Filium Dei, in cujus semine benedictæ sunt omnes gentes ; et per quem omnis creatura principatum habuit. (D. Bernard. Senensis, serm. 3, *De nomine Virg.*)

Propter fidem Abraham omnes gentes in semine ejus benedictæ. — Dub. 96. Ad illa verba, cap. xii, v. 3 : *In te benedicentur universæ cognationes terræ.* Cur Abraham promittitur, quod in semine ejus benedicentur universæ cognationes terræ ?

R. Ista electio convenit beatæ Virgini. Unde Ambros. dicit sic : Constantissima procul dubio Abraham fides audire meruit, quod in semine ejus benedicerentur omnes gentes. In hoc igitur dignitas humanæ conditionis reparanda monstratur ; et purificatur caro a contagione originalis peccati per circumcisionem. Divinæ itaque dignationis prærogativa, præpurgabatur quædam stirps Judaica, ex qua cœlestis luminis porta nasceretur Virgo Maria, quam æterna dispositione Unigeniti Filii Dei Matrem futuram certissime scimus præordinatam. *Hæc ille.* — In semine Mariæ, quod est Christus, benedictus est mundus. (Leonardus de Utino, *Serm. de Incarn. Domin.*)

Humilitas B. V. simul cum obedientia. — Dub. 97. Ad illa verba, cap. xii, v. 6 : *Pertransivit Abraham terram usque ad locum Sichem et usque ad convallem illustrem.* Quid significat transitus Abraham usque ad locum Sichem et convallem illustrem ?

R. Hic duplex humilitas innuitur : interior cordis, exterior conversationis (*Psal. ciii, 11*) : *Qui emittit fontes in convallibus.* Sic igitur exiens de mundo debet transire per Sichem, et convallem, id est, obedientiam et humilitatem. B. Virgo transivit per convallem, quando dixit : *Fiat mihi secundum Verbum tuum* ; Sichem, quando dixit : *Ecce ancilla Domini.* (Hug. cardinalis.)

Propter B. V. dæmones nos reverentur, angeli nobis conjunguntur, S. Trinitas nostri miseretur. — Dub. 98. Ad illa verba, cap. xii, v. 13 : *Dic*

ergo, obsecro te, quod soror mea sis. Cur B. Virgo dicit Deo, quod soror nostra est?

R. O ergo Maria, o Sara nostra, dic quod sis soror nostra, ut propter te bene nobis sit a Deo, et ob gratiam tui vivant animæ nostræ in Deo. Dic, inquam, charissima Sara nostra, ut, propter talem sororem, Ægyptii, id est dæmones, nos revereantur; ut etiam propter talem sororem angeli nobis in acie conjungantur; ut insuper, propter talem sororem, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus nostri misereantur. (D. Bonav., in *Specul.* lect. 6.)

Ab angelo custodita. — Dub. 99. Ad eadem verba, cap. xii, v. 13: *Dic ergo, obsecro te, quod soror mea sis.* Cur sanctus Joseph B. Virginem non præmonuit ut diceret se esse ejus sororem, sicut fecit Abraham?

R. Multo pulchrior et elegantior, quam Sara et Rebecca, erat Maria; Joseph tamen cum descenderet in Ægyptum, ei non dixit, ut notat Simon Cassianus lib. ii, cap. 22, ut diceret se ipsius esse sororem, veritus propter ejus pulchritudinem, mortem, si se fateretur uxorem, ut olim Abraham præmonuit Saram, dum ingrederetur Ægyptum; nec Virgo Maria sublata est in domo alicujus regis Ægypti, ut Sara in domo Pharaonis. Sciebat enim, quod melius quam Sara ab angelo custodiebatur, a quo ipsa sæpe responsa acceperat; et talem Deus gratiam in Virgine Matre posuit, ut ne propter ejus excedentem pulchritudinem ab aliquo posset ad immunditiam concupisci; noverat Joseph experimento sui, qui nunquam ex ipsa carnis tentationem persenserat, quamvis secum pariter habitaret. (Silveira, tom. I, lib. iii, cap. 7, in *Evangel.* q. 11.)

B. V. non dubitavit de promisso ab angelo; sed modum quæsit. — Dub. 100. Ad illa verba, cap. xv, v. 2: *Dixit Abraham: Domine Deus, quid dabis mihi?* Cur Abraham diffidit?

R. Quid dabis mihi, quasi dicat, quid valet mihi, quod promittis, cum non habeam hæredem? et dicit hoc Abraham non ex diffidentia, sed ex desiderio sciendi quid daturus erat ei: sicut Beata Virgo dixit: *Quomodo fiet istud?* (Luc. i, 34.) Non dubitando, sed modum quærendo. (Hug. card.)

Omnes generationes per Mariam liberatæ. — Dub. 101. Ad illa verba, cap. xv, v. 16: *Generatione autem quarta revertentur huc.* Cur dicitur de semine Abraham, quod generatione quarta revertetur ad terram promissionis de Ægyptia servitute?

R. Beatam eam dicunt omnes generationes, id est, tres generationes quæ perierant: prima, sine patre et matre, ut in Adam; secunda, de patre sine matre, ut in Eva; tertia de patre et matre, ut in Noe, Abraham et cæteris omnibus: quarta autem generatio de matre quæ fuit in Christo, liberavit tres prædictas; in cujus rei figura dictum est Abraham de semine suo; quarta generatione revertetur huc, scilicet, ad terram promissionis de

Ægyptia servitute. (B. Alb. Magn., lib. iv, cap. 4, n. 7.)

Sara interpretatur carbo. — Dub. 102. Ad illa verba, cap. xvii, v. 16: *Ex illa dabo tibi filium, cui benedicturus sum.* Cur de Sara dedit Deus Abraham filium cui benedixit?

R. Sara interpretatur carbo: hoc bene Mariæ convenit, quæ tanquam carbo ardore charitatis ignita fuit. *Et infra:* O vere benedictus carbo, tam benedictam flammam producens: benedicta Maria tam benedictam prolem gignens; ex illa inquit Dominus: *Dabo tibi Filium, cui benedicturus sum.* Pensa ergo quantam Maria charitatem ad Deum habuerit, cum Deus Filius ejus sit corporaliter; pensa etiam quantam ad proximum habuerit, cum bonus proximus Filius ejus spiritualiter sit; si autem filii ejus sumus, ergo et fratres Filii ejus sumus, et ideo de ista Matre benedicta dicit Anselmus: O benedicta et exaltata non tibi soli, sed etiam nobis. Quid es? Quam magnum es? Quam amabile es, quod video per te evenire nobis, quod videns gaudeo, quod gaudens dicere non audeo? Si enim tu, Domina, es Mater Dei, nonne et alii Filii tui sunt fratres Dei? (D. Bonav., in *Spec.*, cap. 13.)

Verbi Incarnationem tota Trinitas operata fuit in ventre virginali. — Dub. 103. Ad illa verba, cap. xviii, v. 3: *Et dixit: Domine, si inveni gratiam in oculis tuis, ne transeas servum tuum.* Cur Trinitatis mysterium in forma trium angelorum homini manifestatur?

R. Ubi nasciturus Isaac, non jam solum, ut ante promittitur, sed datur; Trinitatis mysterium in forma trium angelorum se homini manifestare dignoscitur. Quia videlicet ubi Christus nascitur ex semine Abraham, ejusdem Christi Filii Dei incarnationem præsentia suæ majestatis tota Trinitas in hospitio virginis ventris operatur. Exinde nomen ejusdem Trinitatis, nomen Patris, et Filii, et Spiritus sancti toto mundo, publica prædicatione declaratur: nam Pater est, qui Virginem secundat; Filius, qui natura induitur humana; Spiritus sanctus, cujus operatione concipit Virgo, quæ virum non noverat. (Rupert., lib. in *Gen.*, cap. 37.)

Verbum divinum festinanter venit in uterum Virginis. — Dub. 104. Ad illa verba, cap. xviii, v. 6: *Festinavit Abraham in tabernaculum ad Saram.* Cur Abraham festinavit ad Saram?

R. Sara B. Virgo, Abraham Filius Dei, qui festinavit ad eam in Annuntiatione; unde Cant. ii, 8: *Ecce iste venit saliens in montibus.* Ipse enim appellatur Angelus magni consilii, et motus angelorum est festinus et subitus, per tabernaculum uterus virginalis. (B. Alb. Magn. lib. i, *De laud.* B. M., cap. 4, n. 8.)

Verbum divinum desiderabat assensum Virginis. — Dub. 105. Ad illud verbum, cap. xviii, vers. 6: *Accelera.* Cur Abraham dixit Saræ, accelera?

R. Dixit ei, Accelera, dando responsum consensus tui; unde B. Bernardus, hom. 2 super *Mis-*

sus est : Quantum concupivit Rex decorem tuum, tantum desiderat responsionis assensum. (B. Alb. Magn., ubi supra.)

Fide B. V. facta est incarnatio. — Dub. 106. Ad illa verba, cap. xviii, v. 6 : *Tria sata similæ commisce.* Quid significat commistio quam fecit Sara?

R. Ista mulier signat B. Virginem; unde Bernardus, lib. v *De consideratione* dicit : Mulier evangelica, quæ commiscuit tria sata farinae fuit beata Virgo, quæ in incarnatione Filii Dei fermento fidei suæ commiscuit tria sata, novum, antiquum et æternum; scilicet animam de novo creatam, corpus de natura Adam, et æternum in unione Divinitatis. (Leonard. de Utino, *Serm. de Incarnat. Dominica.*)

Sara fuit sterilis, et peperit, ut cum viderimus Virginem parientem, ne simus increduli. — Dub. 107. Ad illa verba, cap. xviii, v. 13 : *Num vere paritura sum anus?* Cur Sara dixit : *Num paritura sum anus?*

R. Dicamus et causam propter quam mulieres illæ steriles fuerunt, ut cum videris Virginem Dominum nostrum parientem, ne sis incredulus; exerce enim hic tuos sensus, inquit, in vulva sterilium, ut cum didiceris ligatam, et emortuam vulvam divina virtute ad procreationem aperiri, inde copiosius argumentis acceptis, non admireris audiens quod Virgo peperit : imo admirare, et obstupescere, et ne sis incredulus miraculo. Quando igitur tibi dicit Judæus : Quomodo peperit Virgo? dic ei : Quomodo peperit sterilis, et vetula? Sterilitas igitur jam viam parat virginitati, ut scias, quod propter hoc prius steriles fuerunt, ut credatis partus. (D. Chrysostom. hom. 49, in *Gen.* tom. I.)

Nihil est mirabile, quod a Deo quæri non possit. — Dub. 108. Ad illa verba, cap. xviii, v. 14 : *Nunquid Deo quidquam est difficile?* Cur dixit angelus Abrahamæ : *Nunquid Deo quidquam est difficile?*

R. Potest quidquam esse tam mirabile et excelens, quod a Deo fieri non possit? Quidam existimant ad hunc locum respexisse Gabrielem archangelum, cum ad Deiparam dixit (*Luc.* 1, 37) : *Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum.* (Malvenda.)

Periculosum viro feminis cohabitare. — Dub. 109. Ad illa verba, cap. xix, v. 30 : *Ascenditque Lot de Segor et mansit in monte.* Cur Lot mansit et habitavit in monte?

R. Docemur, quam periculosa sit viris, etiam consanguineis, et parentibus, feminis cohabitare; unde Bernardus, in sermone quodam super *Missus est* : Vis, o homo, inquit, in timoribus esse securus? Time securitatem. Vis, inquit, o femina, ab extraneis esse libera? Consanguineorum tuorum, et eorum cum quibus secunda esse videris, time contubernium. Legimus enim Virginem angelos timuisse et cogitasse qualis foret angeli salutatio. Nullos enim securius vivere deprehendimus, quam qui, quæ secunda videntur, suspecta habent (Oleastr.)

Incarnatio Verbi dicitur visitatio. — Dub. 110. Ad illa verba, cap. xxi, v. 1 : *Visitavit Dominus Saram, sicut promiserat : et implevit quæ locutus est.* Quid significat visitatio Saræ?

R. Sara, beata Virgo, quam visitavit Deus Pater, sicut promiserat per prophetas, Isa. vii, 14 : *Ecce Virgo*; Jerem. xxxi, 22 : *Novum faciet Dominus.* (Hugo card.)

Partus sine dolore. — Dub. 111. Ad illa verba, cap. xxi, v. 2 : *Concepit et peperit Isaac.* Cur ponitur conceptio et partus Saræ?

R. Concepit et peperit Isaac, id est, Christum; Isaia viii, 3 : *Accessi ad prophetissam et concepit et peperit filium*; non quidem cum dolore, sicut dictum est Gen. iii, v. 16 : *In dolore paries filios tuos* : sed absque omni dolore, Isa. lxvi, v. 7, 8 : *Antequam parturiret peperit ; antequam veniret partus ejus, peperit masculum. Quis audivit unquam tale? Et quis vidit huic simile?* (Hug. card.)

Senectus Virg. fuit ejus vita immaculata. — Dub. 112. Ad illa verba, cap. xxi, v. 2 : *Concepit et peperit filium suum in senectute sua* | Quomodo B. Virgo concepit et peperit Jesum in senectute sua?

R. Sed quomodo peperit in senectute B. Virgo? Bene in illa, inquam, senectute, de qua dicitur Sap. iv, 8 : *Senectus venerabilis est vita immaculata.* (Hug. card.)

Quinque gaudia specialia B. V. — Dub. 113. Ad illa verba, cap. xxi, v. 6 : *Risum fecit mihi Deus.* Cur B. Virgo Filium suum vocat risum?

R. Risum, id est, gaudium. Quinque gaudia habuit beata Virgo specialia : in Annuntiatione, in Nativitate, in Resurrectione, in Ascensione, in sua Assumptione. Alii filii prius sunt dolor matris, et post gaudium; Christus e converso, gaudium in conceptione, dolor in passione. Luc. ii, 35 : *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Pertransibit dicit, id est, perfecte transibit, quia totus dolor eliminatus est per gaudium resurrectionis. (Hug. card.)

Partus Virginis gaudium attulit universo mundo. — Dub. 114. Ad illa verba, cap. xxi, v. 6 : *Quicumque audierit, congaudebit mihi.* Cur qui audierit partum Saræ corridebit ei?

R. Quicumque audierit, corridebit mihi, id est, gaudebit de Dei bonitate; et maxime hic dicitur, quia de Isaac nata est beata Virgo, quia per Filium suum gaudium attulit universo mundo. (Lira.)

Misericordiæ immensitatem omnibus manifestat. — Dub. 115. Ad illa verba, cap. xxi, v. 7 : *Quis auditurus crederet Abraham, quod Sara lactaret filium, quem peperit ei jam seni?* Juxta Hebræum habetur : *Fecit lactare filios Saram.* Cur Sara lactabat filios?

R. Si Sara non modo filium in singulari, sed etiam filios in plurali, ut est in Hebræo, lactasse dicitur, quia ut Hebræi interpretantur, non solum proprium filium Isaac, sed etiam alienos domum suam invitatos, ad lactis ubertatem ostendendam,

indulgentissime lactabat : cur non dicitur, beatissimam Virg. et justos, quos tanquam proprios filios agnoscit, et peccatores, quos sibi adoptare desiderat, lactare, ut suæ misericordiæ ubertatem, seu immensitatem omnibus manifestet? (Mendoza, *1 Reg.* iv, v. 11, adnot. 22, sect. 2, n. 7.)

Exsultabat Virgo Maria lactans Filium et portans. — Dub. 116. Ad illa verba, cap. xxi, v. 7: *Quis auditurus crederet Abraham, quod Sara lactaret filium?* Verba sunt admirantis et exsultantis (Hug. card.) Cur admiratur Sara, et exsultat, lactans filium?

R. Quis auditurus crederet, quod Sara, id est, paupercula Maria, lactet filium Abraham? lactem eum qui lactat omnia, portem eum qui portat omnia? (Gloss.) Hæc est commendatio gratiæ. (B. Albert. Magn., in *Bibl. Mariana.*)

Abraham interpretatur Pater excelsus. — Dub. 117. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 4: *Ad terram, et cognationem meam proficiscaris et inde accipias uxorem filio meo Isaac.* Quid significat missio procuratoris Abrahamæ Eliezer ad accipiendam sponsam filio suo Isaac?

R. Rememorans, quod Abraham, qui interpretatur *Pater excelsus*, misit procuratorem suum Eliezer ad accipiendam sponsam, non de terra promissionis, sed ad regionem longinquam, et ab eo dimissam, filio suo Isaac, quod et fecit, Rebecca videlicet puellam pulcherrimam, quam invenit ad fontem aquarum, quæ demum requisita huic assensit; conferens hoc cum eo, quod Gabriel missus est a Patre excelso, non in terram promissionis, id est cælum, ad procurandum sponsam, cui uniretur in unitate personæ Filius ejus unicus ex Sara; scilicet in mundum remotum a cælo, et quasi a Deo derelictum propter idololatriam, et alia vitia, quibus plenus erat mundus; ut scilicet, uniretur naturæ humanæ in mundo existenti, non angelicæ in cælo permanenti; inveniens ipsam Mariam pulcherrimam animam, et corpore ad aquas Scripturæ legentem, tunc meditantem, vel orantem, angelus ipse salutans, et colloquium habens cum ea; super hoc demum ipsa consentiente, desponsata est in ea humana natura, et Dei Filio unita et summe ab eo dilecta, intellexit figuram illam impletam. (D. Antoninus part. iv, tit. 15, cap. 36, § 2.)

Pulchrior omnibus pulcherrimis mulieribus. — Dub. 118. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 16: *Puella decora nimis, virgoque pulcherrima.* Cur pulchritudo Rebecca describitur?

R. Quatuor inveniuntur mulieres beatam Mariam expressissime figurantes, scilicet, Esther conjugata, Judith vidua, Rebecca et Rachel virgines. Nam de Rebecca dicitur, quod fuit puella decora nimis, virgoque pulcherrima et incognita viro. De Rachele vero, quod erat venusta facie et decora aspectu. De Judith dicitur, quod erat eleganti aspectu nimis, et quod erat stupor in oculis eorum qui ejus pulchritudinem mirabantur nimis; et ite-

rum, Non est talis mulier super terram in aspectu, pulchritudine et sensu verborum. De Esther autem conjugata Assuero regi dicitur, quod erat pulchra valde et incredibili pulchritudine; et gratiosa omnium oculis videbatur: signum autem et figura debet assimilari signato et figurato, et potior est veritas quam figura; ex quo sequitur, quod B. Maria figurata per istas tam pulchras, multo pulchrior fuerit. (D. Antonin. p. iv, tit. 15, cap. 10, § 2.)

Plura largiri solet, quam postulantur. — Dub. 119. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 19: *Cumque ille bibisset, adjecit: Quin et camelis tuis hauriam aquam, donec cuncti bibant.* Cur Rebecca non solum servo Abraham, sed et camelis potum tribuit?

R. Ciba hodie pauperes tuos, Domina, ipsi quoque catelli de micis edant: nec puero Abraham tantum, sed et camelis potum tribuas desuper affluenti hydria tua; quia tu vere puella es præelecta et præparata Altissimi Filio. (D. Bernard. *De verb. Apocal.*)

Gratiam procurat justis et peccatoribus. — Dub. 120. Ad ead. verba, cap. xxiv, v. 19: *Quin et camelis tuis hauriam aquam, donec cuncti bibant.* Cur Rebecca aquam omnibus procuravit?

R. De Virgine Matre sapientiæ dici potest, quod habet curam de omnibus. In cujus figura cum Eliezer procurator Abrahamæ postularet a Rebecca virgine pulcherrima, ut potum sibi daret, non solum ei obtulit potum aquæ, sed et camelis suis: sic Virgo pulcherrima mente et corpore non solum curam habet de electis ratione utentibus, ut sitientibus procuret aquam gratiarum; sed etiam de peccatoribus curam habet, ut animalibus irrationalibus non petentibus, nec desiderantibus, aquam gratiarum procuret. (D. Antonin. p. iv, tit. 15, cap. 14, § 3.)

Plus amor matris Jacobo, quam amor patris profuit Esau. — Dub. 121. Ad illa verba, cap. xxv, vers. 28: *Isaac amabat Esau, eo quod de venationibus illius vesceretur; et Rebecca diligebat Jacob.* Quæro uter ex duobus filiis plus profecerit: Esaue ex favore patris, an Jacob ex amore matris?

R. Vicit Jacobus a matre dilectus fratrem suum Esau dilectum a patre; et plus amor matris Jacobo, quam amor patris profuit Esau. Nam hic tam multis a patre beneficiis cumulatus, tandem, et paternam benedictionem, et avitam hæreditatem, et cognationem cum Christo, et amicitiam cum Deo, et æternam denique gloriam amisit; ille vero singulari studio a matre dilectus, et temporibus et spiritualibus bonis redundavit. Si igitur illa mater filio tantum profuit, quantum gratiæ, quantum gloriæ ex tuo materno affectu, o Mater viventium, quisquis ad te confugerit, et sub tuo patrocinio vixerit, consequetur? Quid Mater a naturali Filio Deo non obtineat? Quid in adoptivos filios peccatores non refundat? (P. Mendoza, *1 Reg.* iv, num. 11, adnot. 12, sect. 2, num. 10.)

Benedicta a Deo quando Verbum divinum ingressum est in eam in incarnatione. — Dub. 122. Ad illa

verba, cap. xxvii, vers. 27 : *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. Cur B. V. dicitur ager plenus?*

R. Ager plenus floribus virginalis Mariæ uterus, cui benedixit Dominus in suo ingressu; unde : *Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus*. Est igitur odor Christi, sicut odor agri pleni, quia talem suavitatis odorem emittit Filius, qualis procedit a Matre. Filius enim dicit (*Eccle. xxiv*) : *Quasi balsamum non mistum odor meus*; et de Matre dicitur (*Cant. ii*) : *Odor Iunguentorum tuorum super omnia aromata*. Delectatur ergo Pater suaveolentia virtutum Filii, in quibus spirat et redolet odor Matris, velut redolentium suavis. Et infra : *Odor filii mei, sicut odor agri pleni*, quia Christus natus est de mundissima totus mundus, de dulcissima totus dulcis, de misericordissima totus misericors. (B. Albert. Magn., lib. viii, *De laudib. B. M.*, cap. 4, num. 1.)

Honor Christi, honor Matris. — Dub. 123. Ad ead. verba, cap. xxvii, vers. 27 : *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni*. Cur odor B. V. comparatur odori agri pleni?

R. Bene potuit dicere Deus : Pater, ecce odor Filii mei; id est, honor Filii pleni ex honore plenæ Matris suæ, et fama. (D. Jer. Serm. *de Assumpt. B. M.*, quæ est epist. 40 ante medium.) Honor maternus ejus est, qui de ea natus est. (D. Bonav. in *Spec. B. M. lect.* 7.)

Plena gratia. — Dub. 124. Ad ead. verba, cap. xxvii, v. 27 : *Sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus*. Cur ager plenus benedictus a Domino?

R. Bene ager plenus dicitur, quia Maria plena gratia pronuntiatur; de cujus utero credentibus fructus vitæ processit. O vere ager super omnes agros benedictus propter fructum! O vere Mater super omnes matres benedicta propter Filium! (D. Hieron. epist. 10, tom. IX, apud D. Bonavent. in *Specul. lect.* 14.)

Qui dignitatem Virginis appetit intelligere, habeat animum sopitum a sæcularibus curis. — Dub. 125. Ad illa verba, cap. xxviii, v. 12 : *Viditque in somnis scalam*. Cur scala ostenditur Jacob in somnis?

R. Nota, quod dignitas Mariæ, quæ signatur per hanc scalam, non ostenditur nisi in somnis : quia oportet animam sopitam esse a curis sæcularibus, et occupationibus exterioribus, quæ videri appetit, id est, intelligere dignitatem et altitudinem ejus. Unde Num. xii : *Si fuerit inter vos propheta, in visione apparebo ei, ut scilicet, sensus exteriores ab illicitis consopiantur; nec ostenditur ejus excellentia, nisi luctantibus contra vitia et peccata; qui designantur per Jacob*. (B. Albert. Magn., lib. xix *De laudib. B. M.*, cap. 31, n. 17.)

Non naturali contactu, sed de Spiritu sancto et Maria Virgine Verbum caro factum est. — Dub. 126. Ad ead. verba, cap. xxviii, v. 12 : *Viditque in somnis scalam stantem super terram, et cacumen illius tangens cælum*. Quid significat scala stans

super terram, cacumenque illius tangens cælum?

R. Ista scala significat beatam Virginem, de qua Joannes Damascenus *De nativitate Virginis* dicit sic : Intellectualis scala est beata Virgo; ex terra enim habet nativitatem, caput autem ad cælum. Omnis quippe mulieris caput est vir : sed hæc quoniam virum non cognovit, caput habet Deum, quoque et Patrem, qui contraxit in Spiritu sancto, et tanquam divinum adhibuit Filium suum, qui portat omnia verbo virtutis suæ. Voluntate enim Patris, non naturali contactu, de Spiritu sancto, et Maria semper Virgine præter naturam, Verbum caro factum est. (Leonardus de Utino, Serm. *de Incarnatione Dominica*.)

Ex contemplatione ad Deum, habet compassionem ad hominem. — Dub. 127. Ad ead. verba, cap. xxviii, v. 12 : *Scalam stantem super terram et cacumen illius tangens cælum*. Quid significat pars superior scalæ tangens cælum, inferior vero terram?

R. Pars hujus scalæ superior contemplatio Mariæ in Deum; pars inferior compassio, et pietas ejus ad hominem : ipsa enim, velut quidam aquæ ductus seu canalis, haurit superius per orationem aquam vivam de fonte vivo, quæ apud Deum est, quam refundit inferius. (B. Albertus Magn., lib. xiii, *De laudib. B. M.* cap. 31, num. 17.)

Mediante B. V. terrena cælestibus uniuntur. — Dub. 128. Ad ead. verba, cap. xxviii, v. 12 : *Scalam stantem super terram, et cacumen ejus tangens cælum*. Cur dicitur, quod scala stabat super terram, et cacumen ejus tangebatur cælum?

R. Dicitur hæc scala stare super terram, et cacumen ejus tangere cælum, quia mediante Maria terrena cælestibus uniuntur; sicut scala illa quodammodo cælum terræ conjungere videbatur. (Beatus Albertus Magn., ubi supra.)

Humilitas B. M. Verbum divinum descendere fecit. — Dub. 129. Ad ead. verba, cap. xxviii, v. 12 : *Viditque in somnis scalam*. Cur B. V. scalæ comparatur?

R. Mediante scala ab alto descenditur ad imum, et ab imo conscenditur ad summum, et ipsa mediante descendit Filius Dei ad nos, illectus humilitate ipsius. Unde dicit Augustinus : Facta est certe humilitas Mariæ scala cælestis, per quam Deus descendit ad terras; per ipsam nihilominus conscendimus in cælum, qui per Evam cecidimus in miseriam hujus mundi. (B. Albertus Magnus, ubi supra.)

Ab angelis visitata. — Dub. 130. Ad illa verba, cap. xxviii, v. 12 : *Angelos quoque Dei ascendentes et descendentes per eam*. Cur angeli ascendebant et descendebant per scalam?

R. Per scalam, id est propter scalam. Angeli siquidem descendebant ad ipsam visitandam, unde missus est ad eam Gabriel; et ascendebant, sancta ejus desideria, sanctas orationes, et pias lacrymas Domino nuntiantes : quod est officium angelorum, et hoc est, quod ipsa efflagitabat ab angelis *Cantic. v.*

dicens : *Filiæ Jerusalem, nuntiate dilecto, quia amore langueo.* (B. Albert. Magn., ubi supra.)

Angeli succurrunt devotis B. M. ut in cœlum ascendant. — Dub. 151. Ad ead. verba, cap. xxviii, v. 12 : *Angelos quoque Dei ascendentes et descendentes.* Cur per scalam ascendunt et descendunt angeli ?

R. Angelos quoque ascendentes et descendentes, quasi paratos ad manus trahere, qui optarent ascendere per hanc scalam [B. M. V.], et succurrere imbecillitati eorum. (B. Albertus Magnus, ubi supra.)

Deus specialiter tenet devotos Virg. Mariæ, ne in tentationem corruant. — Dub. 152. Ad illa verba, cap. xxviii, v. 15 : *Et Dominum innixum scalæ.* Cur Dominus innixus scalæ ?

R. Angeli enim, viri qui angelos imitantur in illis virtutibus, quæ angelis attribuantur, per hanc scalam, id est, per preces Mariæ, merita et exempla, ascendunt contemplando, descendunt strenue operando; et qui imitantur eam in præsentia, in morte incurrunt in amplexu Domini, qui videbatur innixus scalæ, quasi tenens eis scalam per gratiam, ne a servitio, vel dilectione Mariæ, tentatione aliqua, vel impulsu corruerent; et hoc est, quod sequitur, *Et Dominum innixum scalæ*, ut scilicet, qui finaliter ascenderent per scalam, in morte, incurrerent in amplexum Dominicum. (B. Albertus Magn., ubi supra.)

Ut quis efficiatur dignus gratia Virg., quomodo erga B. Virg. debet se gerere. — Dub. 153. Ad eadem verba, cap. xxviii, v. 15 : *Et Dominum innixum scalæ.* Quomodo per hanc scalam ascendendum ?

R. Notandum quod, qui vult ascendere per scalam, appendit se ei manibus, pedibus et genibus. Pedibus, id est affectibus, ut ipsam diligat, ita quod ex redundantia illius dilectionis resonet in ore ejus gratiarum actio et vox laudis. Manibus, ut quandiu vivit ad honorem ipsius Virginis, omni instantia, operetur quicquid Beatæ Virgini crediderit complacere. Genibus, ut apte ipsius imagines, sive altaria, et cum recitatur nomen ejus, humiliter ea flectat. (B. Albert. Magn., lib. x, *De laudib. B. M.*, cap. 31, num. 17.)

Valde mirabile quod Deus immensus parvo Virginis utero concludatur. — Dub. 154. Ad illa verba, cap. xxviii, v. 17 : *Non est hic aliud nisi domus Dei et porta cœli.* Cur Jacob oblitus omnium mirabilium quæ in somnis vidit, solum locum, in quo vere Dominus est, admirabilem prædicat ?

R. Diceret saltem, quam terribilis est Deus iste, quam multi angeli, quam immensa scala, quæ stans super terram, ad cœlum usque pertingit! Nihil tale ait, sed omnium mirabilium, quæ in somnis vidit, quasi oblitus, solum locum, in quo vere Dominus est, admirabilem prædicat atque terribilem : *Quam terribilis est locus iste!* quia, ut optime super eundem locum notavit Rupertus, hoc debet inter omnia quæ Jacob vidit mirabilius reputari, quod videlicet scala tam immensa, et Dominus innixus scalæ, angeli quoque ascendentes et descendentes

per scalam super Filium hominis parvo unius Virginis utero concludantur, ubi Dominus est vero sicut scriptum est : *Ave, gratia plena, Dominus tecum* (Luc. i, 28), ubi non est aliud nisi domus Dei et porta cœli, sicut Ecclesia canit :

*Ave, maris Stella,
Dei Mater alma,
Atque semper Virgo,
Felix cœli Porta.*

(Didacus Alvarez, in *Isaiam*, cap. viii.)

Partus Virginis felix nobis, sed magis beatæ Virg. — Dub. 155. Ad illa verba, cap. xxx, v. 11 : *Dixit : Feliciter; et idcirco vocavit nomen ejus Gad.* Et vers. 12 : *Peperit quoque Zelpha alterum.* Vers. 15 : *Dixitque Lia : Hoc pro beatitudine mea; beatam quippe me dicent mulieres.* Propterea appellavit eum Aser. Quid est hoc? Parit ancilla, et exsultat Lia, et clamat *Feliciter*, et hoc pro beatitudine sua?

R. Utique partus illius ancillæ symbolum quoddam fuit partus Virginis, illius videlicet, quæ de se ait : *Ecce ancilla Domini. fiat mihi secundum verbum tuum.* (Luc. i, 38.) Ipsa enim est, quæ peperit Filium suum primogenitum, et pannis eum involvit, et reclina- vit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diversorio : in ejus partu Lia, hoc est Ecclesia, lippa oculis, videns nunc per speculum in ænigmate, Filium Dei ex ancilla Domini suscipiens, læta clamat, *Feliciter*, et *Hoc pro beatitudine mea* : ad felicitatem quippe non solum Virginis, sed et universalis Ecclesiæ Christus est natus, ideo et nobis feliciter, quia natus est nobis Christus; sed et Virgini magis feliciter; et hoc pro beatitudine ejus, quia de illa natus est. (Didacus Alvarez, in cap. viii *Isaiæ*.)

Nata B. V. cessaverunt desideria, preces, et lacrymæ antiquorum Patrum petentium incarnationem Verbi. — Dub. 156. Ad illa verba, cap. xxxii, v. 26 : *Dixitque ad eum : Dimitte me; jam enim ascendit aurora.* Cur angelus, veniente aurora, petit dimitti?

R. Angelus hic, Deus Pater, Jacob figurat sanctos Patres, qui sub Veteri Testamento precibus et lacrymis, quasi duobus brachiis, sicut tangitur (Osee xii), ubi agitur de lucta Jacob, nitebantur a Deo extorquere incarnationem Unigeniti sui; quorum cœtui respondetur, quasi in ortu Mariæ : *Dimitte me, jam enim ascendit aurora*, quasi : Cesset jam instantia vestri luctaminis, quia jam ascendit aurora, id est lux illa nascitur, quæ vobis pariet verum Solem. (B. Albertus Magn., lib. vi, *De laudib. B. M.* cap. 7, num. 5.)

Per B. Virginem facta est pax inter hominem et angelum. — Dub. 157. Ad eadem verba, cap. xxxii, v. 26 : *Dimitte me, jam enim ascendit aurora.* Cur veniente aurora, facta est pax inter angelum et Jacob?

R. In aurora lucta fuit inter angelum et Jacob; discordia fuit inter Deum, angelos et homines. Homo enim peccando offenderat Creatorem; offenso autem Creatore, omnis offenditur creatura, et

quanto magis illa quæ Creatori magis est convincta: illa ergo lucta potuit hujus discordiæ esse figura; sed certe adveniente aurora, adveniente Maria, pacificati sunt angelus atque homo; ita quod in ipsa aurora, in ipsa Virgine Maria angelicam benedictionem consecutus est homo. Angelus namque dixit *Benedicta tu in mulieribus* ad Virginem, et per hanc benedictionem Virginis homo consequitur benedictionem pacis et salutis in Filio Virginis. (D. Bonavent. in *Specul. B. M.*, lect. 11.)

Gratiam abundanter nobis infundit. — Dub. 138. Ad eadem verba, cap. xxxii, v. 26: *Jam enim ascendit aurora.* Cur B. V. comparatur auroræ.

R. Aurora est roris infusiva, unde dicitur aurora, quasi aura rorans; ita beata Virgo Maria divinæ gratiæ rorem nobis abundanter infundit. Quod significatum est in lucta Jacob cum angelo. Nam cum ei dixit angelus: *Dimitte me, quia aurora est.* Respondit: *Non te dimittam nisi benedixeris mihi;* hæc est enim benedictio de qua dicitur Genes. xxvii, 39, 40: *In rore cæli desuper erit benedictio tua;* et hic est ros supernæ gratiæ, quem nobis hæc aurora infundit. Et iste ros auroræ est decorativus, quia dicitur, quod conchæ marinæ in aurora se aperiunt; et rorem suscipientes margaritæ concipiunt, quæ scilicet in ornamentis ponuntur; et sic animæ devotæ, dum se isti auroræ, id est B. Virgini, per affectum devotionis aperiunt, rorem gratiæ supernæ suscipiunt, per quam margaritæ candidas, id est affectiones purissimas, concipiunt, quæ sunt animæ ornamenta: et ideo isti auroræ dicitur: *Ros lucis, ros tuus* (Isa. xxvi, 19), id est affectiones tu generas lucidas et mundas. (Joannes a Santo Geminiano.)

Primo exoranda B. V. M., deinde Filius. — Dub. 139. Ad eadem verba cap. xxxii, v. 26: *Dimitte me, jam enim ascendit aurora.* Cur angelus, veniente aurora, rogat dimitti?

R. Per angelum signatur Christus, qui forsitan, data nobis Matre, videtur dicere se oranti: *Dimitte me, jam enim ascendit aurora.* Quasi dicat: Jam non pulses ad me primo loco, sed vade ad Matrem meam; sicut aliquis rex juvenis ad honorem matris suæ reginæ, remittit ad eam negotia regni; et hoc apparuit in nuptiis, Joan. ii, 1 seqq., ubi prius ministri venisse creduntur ad Matrem, et ipsa ad Filium. (B. Albert. Magn., lib. *De laudib. B. M.*, cap. 7, num. 5.)

Nata V. M. angeli cœperunt disponere homines ad illuminationem gratiæ, purgationem culpæ, perfectionem gloriæ. — Dub. 140. Ad illa verba, cap. xxxii, v. 29: *Et benedixit ei in eodem loco.* Cur angelus, veniente aurora, Jacobo imposuit nomen Israel et benedixit ei?

R. Necesse fuit ut ista aurora oriretur, quia ante angeli officium suum circa homines non exercebant, quod est illuminare et purgare et perficere; sed adveniente ista aurora, cœperunt nos disponere ad illuminationem gratiæ, purgationem culpæ,

et perfectionem gloriæ. Istud notatur Genes. xxxii, ubi dixit angelus Jacob: *Dimitte me, aurora est;* qui dimittere noluit angelum, donec triplicem gratiam impetravit, illuminationem intellectivam, per hoc quod Israel sibi nomen imposuit; purgationem affectivæ, pro eo quod nervus femoris ejus emarcuit; et perfectionem gloriæ, per hoc quod eum benedixit. (Jacobus de Voragine, Serm. in *Assumpt. B. M.*)

Casti benedicuntur in B. Virgine. — Dub. 141. Ad illa verba, cap. xxxii, v. 29: *Benedixit ei.* Cur ad præsentiam auroræ angelus benedixit Jacob?

R. Bene legitur quod angelus in aurora benedixit Jacob. Hic Jacob spiritum castum potest signare, qui fratrem suum, id est corpus suum, supplantavit; hic non solum a patre, sed etiam ab angelo benedicitur in aurora, hoc est in castissima Virgine Maria, cui angelus dixit, Luc. i, 38: *Benedicta tu in mulieribus.* (D. Bonavent., in *Speculo B. M.*, lect. 13.)

Mater indulgentior in filium quam pater. — Dub. 142. Ad illa verba, cap. xxxvii, v. 10: *Num ego, et mater tua, et fratres tui adorabimus te super terram?* Cur, patre et fratribus Josephum objurgantibus, sola mater abstinet a jurgio, nullas adhibet querelas; ne minimo quidem verbo filium perstringit, cum non minus ad illam quam ad patrem et fratres injuria, si qua erat, pertinere videretur?

R. Quia hæc mater erat, illa matris locum obtinebat; mater autem et quæ matris vicem gerit, indulgentior in filium esse solet; atque ita erga illum animatum, ut patre ac fratribus irascentibus, sola ipsa non æmuletur, imo potius incredibili quodam gaudio propter illius gaudium perfundatur. En tuus, B. Mater viventium, amor, benevolentia; quia in peccatores tuos sæpe Filius, tanquam judex, flagello armatur ad vindictam, angeli tanquam vindices ad divinas injurias ulciscendas invehuntur; tibi vero tanquam indulgentissimæ parenti, semper patent misericordiæ viscera, ad quæ omnes, qui divinam iram fugiunt, recipiuntur. (P. Mendoza, *1 Reg. iv*, vers. 11, adnot. 12, sect. 1, num. 5.)

Amor amicitiae fundatur in bono honesto. — Dub. 145. Ad illa verba, cap. xxxvii, v. 35: *Congregatis autem cunctis liberis ejus, ut lenirent dolorem patris.* Quæ causa doloris M. V. in passione Filii?

R. Erat in ea (scilicet B. V.) amor amicitiae, quæ fundatur in bono honesto; ut quanto quis sapientior et perfectior fuerit, tanto magis debeat amari, et de ejus absentia, vel morte dolere. Unde et patriarcha Jacob de morte, quam æstimavit filio suo Joseph evenisse, valde doluit propter bonitatem ejus, adeo ut cæteri filii congregati ad consolandum eum, vix lenirent dolorem ejus. Sed Dominus noster Jesus Christus erat optimus omnium hominum, et angelorum sapientissimus, sibi et aliis utilissimus: unde in passione illius animam ejus pertransivit gladius doloris: erat in ea amor charitatis, maxime

qui Deum respicit, et ideo doluit præcipue de offensa Dei et perditione proximi. Cum ergo ipsa cerneret et sciret populum illum gravissime Deum offendere, quia directe in Deum peccabat, contumeliando corpus illud Deitati unitum; et hinc consideraret populum Judæorum, ex quo nata erat, damnationem incursum, videret etiam apostolos omnes a Deo propter peccatum recessisse, valde dolebat. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 36, § 1.)

Vitis unde dicta. — Dub. 144. Ad illa verba, cap. XL, v. 9: *Videbam coram me vitem.* Cur B. Virgo dicitur vitis?

R. Vitis dicta, eo quod vim habeat citius radicandi, vel quod invicem se innectit, est beata Maria, quæ præ cæteris citius et altius in Dei amore fuit radicata, et veræ viti, id est Filio suo, qui dixit, Joan. xv, 1: *Ego sum vitis vera*, inseparabiliter se innexuit; et de semetipsa dixit Eccli. xxiv, 25: *Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris.* Partus B. Virginis non habet exemplum in fructu mulierum, vel sexu; sed habet similitudinem in naturis rerum. (D. Anton. Paduan. in serm. *Dominiæ vi Quadrages.*)

Per fidem incarnationis, per universum mundum multiplicantur fideles. — Dub. 145. Ad illa verba, cap. XL, v. 9: *Videbam coram me vitem, in qua erant tres propagines.* Qui propagines hujus vitis?

R. Tres propagines hujus vitis fuerunt angelica saluatio, Spiritus sancti superventio et Filii Dei inenarrabilis conceptio. Ex his tribus propaginibus propaginata proles fidelium, quotidie per totum mundum fide propaginatur, id est multiplicatur. (D. Antonius Paduan., ubi supra.)

Habuit fecunditatem sine corruptione, partum sine dolore. — Dub. 146. Ad illa verba, cap. XL, v. 10: *Crescere paulatim in gemmas.* Quæ gemmæ hujus vitis?

R. Gemmæ in vite sunt humilitas et virginitas B. M., flores, fecunditas sine corruptione, partus sine dolore. Tres botri uvarum in vite, paupertas, patientia, abstinencia B. Mariæ. Hæ sunt uvæ maturæ, ex quibus profluit vinum maturum et odoriferum, quod inebriat, et inebriando sobrias reddit mentes fidelium. (D. Anton. Paduan., ubi supra.)

Valde pauper minimum habens de mundo. — Dub. 147. Ad illa verba, cap. XL, v. 52: *Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meæ.* Cur B. V. M. dicitur terra paupertatis?

R. Terra est quantitate minima, et ita B. Virgo fuit per paupertatem extenuationem minimum habens de mundo. Gen. xli, 52: *Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meæ.* Jerem. iv, 25: *Aspexi terram et ecce vacua erat.* (Joannes a sancto Gemignano, lib. 1 *De cælo et elementis*, cap. 48.)

Rachel populo suo mediatrix. — Dub. 148. Ad illa verba, cap. XLVIII, v. 7: *Sepelivi eam juxta viam Ephratæ, quæ alio nomine appellatur Bethleem.* Cur

hanc historiam de sepultura Rachelis in via bonus patriarcha retexit?

R. Jacob ex divina revelatione præscivit, tempore Nabuchodonosoris regis, destruendam esse Hierosolimam (*IV Reg.* xxv, 1 seqq.), et populum captivum per Nabuzardan in Babylonem ducendum, et juxta sepulcrum Rachelis transitum, eamque de sepulcro miraculose clamaturam ad Deum, imploraturamque auxilium ad populum suum. Itaque Rachel, juxta Hebræos, multo ante a Deo constituitur populo suo mediatrix; tantas enim vires ejus oratio habitura erat, ut etiam de sepulcro evolans, Hebræos de captivitate liberatura crederetur. Quid ergo mirum, si beata Virgo Rachele potentior, mundo periclitanti a Deo patrona designatur? Et forte illud fuit mysterium sepeliendi B. Virginem in valle Josaphat, ubi extremum judicium futurum est, ut refert Brochardus in *Descriptione Terræ Sanctæ*. Nam sicut Rachel in illo loco sepulta est, ex quo transeunti populo captivo posset auxiliari: ita et beata Virgo sepelitur in ea valle, in qua hominibus ad judicium vocatis patrocinatur. Quis sub hac patrona iratum judicem vereatur? (P. Mendoza, *I Reg.* iv, 11, adnot. 2, sect. 2, num. 4.)

Ubera Virginis benedicta. — Dub. 149. Ad illa verba, cap. XLIX, v. 25: *Deus patris tui benedictet tibi, benedictionibus uberum et vulvæ.* Cur ubera B. M. dicuntur benedicta?

R. Mariæ dicit ubera, quæ vere benedicta erant, quibus sancta Virgo populo Domini potum lactis immulsit. Unde et illa mulier in Evangelio (*Luc.* xi, 27) ait: *Beatus venter, qui te portavit, et ubera quæ suxisti.* (D. Ambrosius lib. *De benedict. patriarch.* [*Gen.* XLIX, 25].)

Iracundi maledicti. — Dub. 150. Ad illa verba, cap. XLIX, v. 7: *Maledictus furor eorum quia pertinax, et indignatio eorum quia dura.* Cur Simeon et Levi maledicuntur?

R. Audiamus quomodo benedicta sit Maria pro lenitate et mansuetudine contra iracundiam. Iracundi enim maledicti sunt, sicut scriptum est in Genesi: *Maledictus furor eorum quia pertinax, et indignatio eorum quia dura*: contra hanc iræ maledictionem Maria obtinuit mansuetudinis benedictionem. Cujus revera tanta fuit mansuetudo, quod non solum propria ira caruit, sed etiam iram Domini ad mansuetudinem convertit. (D. Bonaventura in *Specul.* cap. 15.)

Filium unicum habuit B. V. M. — Dub. 151. Ad illa verba, cap. XLIX, v. 9: *Catulus leonis Juda, requiescens accubisti, ut leo et quasi leæna.* Cur B. M. V. leæna dicitur?

R. Matrem fortissimi Leonis scimus esse beatam Virginem, eique nomen Leænæ aptissime commodatur. Unicum enim leæna habet partum, teste Epiphanio: leænæ non accidit secundus partus. (Eucherius.)

B. V. suis suspiriis et gemitibus Christum a morte ad vitam revocavit et resurgere fecit. — Dub. 152.

Ad ead. verba, cap. XLIX, v. 9 : *Catulus leonis Juda, requiescens accubuisti, ut leo et quasi leæna; quis suscitabit eum?* Cur Christus dicitur catulus leonis; et B. V. leæna?

R. Origenes, hom. 47 in cap. XLIX Genesis; D. August., serm. 108; Eucherius ad præfata verba, advertunt catulum leonis recens natum dormire per tres dies, et totidem noctes; tertia vero die leæna ejus mater vehementem adeo rugitum emittit, ut locus cubilis tremefactus dormientem excitet. Deipara ergo unum edidit Filium, leonem de tribu Juda et sicut leæna dormiente catulo præ dolore tremendos repetit rugitus, quibus dormientem catulum tertia die excitat; ita hæc beata Leæna sacratissima Virgo Maria suum fortissimum Leonem Christum Jesum de tribu Juda somno mortis dormientem ac jacentem in sepulcro, suis validissimis suspiriis, gemitibus ac clamoribus tertia die ad vigiliam vitæ revocat. Valde mihi verisimile est Christum Dominum ob gemitus hujus sacratissimæ leænae, atque ad leniendum Matris dolorem tempus suæ resurrectionis accelerasse. (Silveira, tom. V, in *Evang.* lib. IX, cap. 4, quæst. 8, num. 53.)

Dominatur angelis, hominibus et purgatorio. — Dub. 153. Ad illa verba, cap. XLIX, v. 25 : *Omnipotens benedicit tibi benedictionibus cæli desuper, benedictionibus abyssi jacentis deorsum.* Quæ sunt benedictiones cæli, et abyssi, quibus benedicitur B. Virgo?

R. Omnipotens benedicit tibi benedictionibus cæli desuper (Gloss.), subjiciens tibi omnia cœlestia et terrestria, ut angelis et hominibus domineris. Benedictionibus abyssi jacentis deorsum, ut et in purgatorio domineris. (B. Albert. Magn., in *Biblia Mariana*.)

EX EXODO.

B. V. in omnium hominum tutelam excubat. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. II, v. 4 : *Stante procul scrore ejus et considerante eventum rei.* Cur Maria stabat procul et considerabat eventum rei?

R. Moysi adhuc infanti et prope Nilum exposito, adfuit ejus soror Maria, stans procul et considerans eventum rei, et a filia Pharaonis impetravit facultatem quærendæ nutricis quæ puerum lactaret. Non minus profecto in omnium hominum tutelam excubat beata Virgo; non quidem procul stans, sed proxime assistens; nec extremas nutrices ad lactandum negotiatur, sed ipsa se exhibet in nutrice. (P. Mendoza, *I Reg.*, VI, vers. 11, adnot. 12, sect. 2, num. 7.)

B. M. V. Filium peperit, et pudor illæsus virginalis permansit. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. III, vers. 5 : *Vadam, et videbo visionem hanc magnam, quare non comburatur rubus.* Cur ardebat rubus, et non comburebatur?

R. Iste rubus incombustus signat virginitatem illibatam B. Mariæ in conceptione Christi, juxta illud : « Rubum, quem viderat Moyses incombustum,

conservatam agnovimus tuam laudabilem virginitatem, Dei Genitrix. » Unde Richard. *super Apocalypsis*, lib. I, dicit sic : *Quidnam accipimus per flammam, nisi Spiritus sancti gratiam; quid per rubum arborem parvulam, asperam, floridam et viridem, nisi beatam Virginem per sui contemptum humilem, per exercitium virtutum asperam cum mollitie, viridem per fidem, floridam per castitatem?* Deo itaque apparente in rubo, flamma rubum non læsit, et Filio Dei carnem in Virgine sumente, obumbrante Spiritus sancti gratia, pudor illæsus virginalis permansit. (Leonardus de Utino, *Serm. De Incarn. Dominica*; D. Greg. Nyssen., orat. 2 *De Nat. Domini*; Germanus patriarcha Constantinop.; B. Albert. Magn., lib. XII, *De laud. B. M.*, cap. 6, § 3.)

Mons Sinai, mons misericordiæ. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. III, v. 17 : *Et dixit, ut educam vos de afflictione Ægypti.* Cur in monte Sina facta est promissio de liberando populo?

R. Beata Virgo Maria assimilatur monti Sinai, quia mons ille fuit mons misericordiæ et promissionis. Est enim mons Sinai in provincia Madian, cujus pars est Oreb, ubi apparuit Dominus Moysi in rubo, compatiens afflictionem populi sui; et promisit liberare eum a servitute Ægyptiorum per manum ejus: ita B. M. V. tanquam misericordiæ regina, fuit promissa et præfigurata in illo eodem rubo, in quo Dominus Moysi apparuit, sicut Ecclesia dicit : *Rubum quem viderat Moyses*; et in ea impletæ sunt promissiones factæ de liberatione generis humani a servitute diaboli; nam in ea descendit Filius Dei, et carnem nostram assumpsit pro nostra liberatione. (Joan. a S. Geminiano, lib. I, *De cælo et elementis*, cap. 48.)

Hæreses delevit. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. VII, v. 10 : *Quæ versa est in colubrum.* Vers. 12 : *Sed devoravit virga Aaron virgas eorum.* Cur virga versa in colubrum, virgas Ægyptiorum devoravit?

R. Hæc virga, versa in colubrum, dracones Ægyptiorum devoravit; quia cum Maria Christum induit carne, quæ similis erat peccatrici, hæreses quibus impii Ægypto, id est mundo, illudebant, cum virtute suæ prolis, cum exemplo suæ sanctitatis delevit; quod impletum est, quando ipsa cum Filio ingrediente Ægyptum omnia idola corruerunt, sicut prædixerat Isa. XIX (B. Albert. Magn., lib. XII, *De laudib. B. M.*, cap. 6, n. 8.)

Mundanas delectationes servorum suorum in abominationem convertit. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. VII, v. 21 : *Et pisces, qui erant in flumine mortui sunt; computruitque fluvius, et non poterant Ægyptii bibere aquam fluminis.* Cur pisces fluviales mortui sunt?

R. Maria precibus suis, meritis et exemplis, conversis peccatoribus, et maxime dilectoribus suis, mundanas et carnales delectationes, quæ cito præterfluunt, ut aqua, convertit in abominationem et amaritudinem, quasi in sanguinem, quem nemo

potest bibere ; et sic moriuntur pisces fluviales, id est vanæ curiositates (B. Albert. Magn., ubi supra, num. 9.)

Diabolus maxime timet invocationem nominis B. Mariæ. — Dub. 6. Ad illa verba, c. xiv, v. 19 : *Reduxit super eos Dominus aquas maris.* Cur M. V. dicitur mare ?

R. Maria est mare amarum diabolo et angelis ejus per ipsam oppressis, quemadmodum mare Rubrum amarum fuit Ægyptiis in ipso submersis. O quam amarum et timendum est hoc mare Ægyptiis ! O quam amara et timenda est hæc Maria dæmonibus ! (B. Bernard.) Non sic timent hostes visibiles quasi castrorum multitudinem copiosam, sicut aeris potestates Mariæ vocabulum, patrocinium et exemplum ; fluunt, et pereunt sicut cera a facie ignis, ubicunque inveniunt crebram hujus nominis recordationem, devotam invocationem, sollicitam imitationem. (D. Bonaventura, in *Speculo B. M.*, lect. 3.)

Moses ore tantum, Maria ore et manu Deo laudes decantabat. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. xv, v. 20 : *Sumpsit ergo Maria prophetissa soror Aaron tympanum in manu sua.* Cur Maria ore pariter ac manu Deo laudes decantabat ?

R. Moyses, etcæteri qui Moysi aderant choraules, ore tantum, at Maria ore pariter ac manu Deo laudes decantabat ; talem se præstitit erga Deum B. Virgo, cujus religio, si cum aliorum sanctorum religione comparetur, sic excedit, ut hæc vocalis tantum, illa etiam realis videatur. (Petrus Damianus, serm. 3, *De Nativit.*) Et quid mirum, si hæc ineffabilis Virgo in suis laudibus modum humanæ vocis exsuperet, cum et ipsam humani generis naturam excellentium meritorum dignitate transcendat. Non denique excellentissimus ille patriarcharum chorus, non providus prophetarum numerus, non judex apostolorum senatus, non martyrum victor exercitus, non aliquis antiquiorum, non quisquam sequentium Patrum huic beatissimæ Virgini poterit comparari. (P. Mendoza, *I Reg.* vi, vers. 41, n. 20.)

Maria cur dicebatur soror Aaron, potius quam Moysi. — Dub. 8. Ad illa verba, cap. xv, v. 20 : *Maria prophetissa soror Aaron.* Cur dicitur soror Aaron, potius quam soror Moysis.

R. Maria non tanti Moysis gladium faciebat, quanti thuribulum Aaronis ; et propterea magis de fratre miti ac benevolo, quam de rigido ac severo gloriabatur. Quid tibi, o Maria soror Aaron, cum Maria Mater Jesu ? Friget plane illius charitas, si cum tua charitate, o Deipara, comparetur. Sicut ipsa ad misericordiam prona es, ita misericordiæ deditos peculiari quodam affectu misereris ; horum non tam Dominam gloriabunda te appellas, quam sororem. (P. Mendoza, ubi supr., annot. 2, sect. 1, n. 6.)

Uterus virginalis terra, in quam cælestis panis descendit. — Dub. 9. Ad illa verba, cap. xvi, vers. 4 : *Ece ego pluam vobis panes de cælo.* Cur Christus dicitur panis ?

R. Iste panis significat Christum (Joan. vi, 41) : *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendit.* Terra autem in quam descendit iste panis, est uterus virginalis. Unde Joannes Damascenus, in *Serm. de Assumpt. B. V.*, dicit sic : Ex te enim Deitatis flamma, Verbum Patris, manna cæleste dulcissimum, nomen super omne nomen, æternum lumen et inaccessibile, cælestis panis vitæ, fructus absque cultu corporaliter ex te pullulavit. (Leonardus de Utino, *serm. de Incarnatione Dominica.*)

Christus de Virgine procreatus. — Dub. 10. Ad illa verba, cap. xvi, v. 20 : *Scatere cæpit vermicibus.* Cur de manna vermiculus procreatus ?

R. Legimus de manna vermiculos procreatos, digna plane, et justa comparatio : siquidem de manna vermiculus gignitur, et Dominus Christus de Virgine procreatur. Quin potius ipsam Mariam manna dixerim, quia est subtilis, et splendida, suavis, et Virgo, quæ veluti cœlitus veniens, cunctis Ecclesiarum populis cibum dulciorem melle defluxit, quem qui edere aut manducare neglexerit, vitam in semetipso habere non poterit, sed potius ipse cibus in judicium convertitur ; manna enim filiis Israel, contra divina præcepta tractantibus vermis effectus est. (D. Ambrosius, in *psal.* xxi.)

Tribulationes servorum suorum in dulcedinem convertit. — Dub. 11. Ad illa verba, cap. xvi, v. 21 : *Colligebant autem mane singuli.* Cur manna mane, id est, in aurora, colligebatur ?

R. Ros auroræ est dulcorativus. Exodi xvi, dicitur quod in aurora colligebatur manna. Manna quidem est internæ dulcedinis gratia, quam his, qui tribulato sunt corde, infundit hæc aurora. (Joann. a S. Geminiano, lib. 1, *De cælo et elementis*, cap. 48.)

Præ cæteris sanctis fuit omnium gratiarum receptiva. — Dub. 12. Ad illa verba, cap. xvi, v. 10 : *Gloria Domini apparuit in nube.* Cur gloria Domini in nube, et cur B. V. nubes dicitur ?

R. Nubes est omnium impressionum cælestium de facili susceptiva, quia scilicet Domina nostra receptaculum fuit omnium cælestium gratiarum. Nam cæteris sanctis per partes, Mariæ autem totam se infudit gratiæ plenitudo, sicut Hieronymus dicit : unde angelus dicit ei : *Ave, gratia plena*, et ideo præ cæteris sanctis exstitit gloriosa : *Gloria Domini apparuit in nube.* (Joannes a S. Geminiano, ubi supra.)

Christus per eam impulsandus. — Dub. 13. Ad illa verba, cap. xvii, v. 5 : *Sitivit ergo ibi populus præ aquæ penuria.* Vers. 6. *Percutiesque petram et exibit ex ea aqua, ut bibat populus.* Cur virga percutienda petra ?

R. Ipsa est virga concussionis, quæ gratiam nobis apud Christum impetrat : *Sitivit populus aquæ penuria, et Dominus dixit ad Moysen : Tolle virgam, id est Mariam, percutiesque petram, id est Christum, ipsam per eam impulsando, et exhibit ex ea*

aqua, ut bibat populus. (B. Albert. Magn., in *Biblia Mariana*.)

Spiritu sancto succensa, priusquam in eam descendere Filius Dei. — Dub. 14. Ad illa verba, c. xix, v. 18 : *Totus autem Sinai fumabat, eo quod descendisset Dominus super eum in igne.* Cur descendit Dominus super montem Sinai in igne?

R. Iste mons signat utrum B. Virginis succensum igne Spiritus sancti, in quem descendit Filius Dei. Unde Joannes Damascen., in *Serm. de Nativit. B. Virg.*, dicit sic: Edita est enim nobis Mater Dei, de qua nasci voluit Agnus Dei, qui tollit peccata mundi; notissimus enim mons Dei nascitur, qui præcellit omni colli, omique humano cacumini, ac præeminentie naturæ angelicæ. Sanctior Sinai sublimitas, quam nec fumus, nec caligo, nec procella, nec terribilis ignis, sed Spiritus sanctus lucifluus tetigit. (Leonardus de Utino, *Serm. de Incarnatione Dominica*.)

Descendens Spiritus sanctus in Virginem mentem ejus illuminavit et inflammavit. — Dub. 15. Ad illa verba, cap. xix, v. 18 : *Et ascenderet fumus ex eo quasi de fornace.* Cur fumus quasi de fornace ascendebat de monte?

R. Hoc factum est de beata V., quando scilicet Spiritus sanctus in eam supervenit, qui est ignis, id est amor divinus, et eam æstuanti desiderio fumigare fecit et mentem totam ipsius illuminavit. (Joannes a S. Geminiano, lib. 1 *De cælo et elementis*, cap. 48.)

In die resurrectionis, pie credendum est Christum SS. Matri primo apparuisse. — Dub. 16. Ad illa verba, cap. xx, v. 12 : *Honora patrem tuum et matrem tuam.* Quomodo Christus honoravit Matrem suam?

R. Pie credendum est, quod illi ante omnes Christus apparuerit, quod potest ostendi per quamdam moralem rationem. Deus enim præcepit, *Honora patrem tuum et matrem*; sed si esset aliquis filius in ultramarinis partibus constitutus, de quo mater intellexisset, quod mortuus esset, et tandem sanus rediens personas extraneas visitaret, et ad matrem tribulatam ultimo accederet, iste bonus filius non esset, nec matrem honorasset; sic etiam Christus, Matrem non multum honorasse videretur, si prius alios de sua resurrectione lætificasset, et tandem Matri desolatæ apparuisset. Summus enim pontifex ad Sanctam Mariam Majorem in die Paschæ primam stationem celebrat, per hoc innuens ad beatam Mariam primam factam fuisse apparitionem. (B. Jacobus de Voragine, episc. Januensis, serm. 1, in *die Resurrectionis*.)

Christus omnem gratiam et honorem Matri impendit. — Dub. 17. Ad ead. verba, cap. xx, v. 12 : *Honora patrem tuum et matrem tuam.* Qualem honorem Christus Matri exhibuit?

R. Deus, ut decretum suum observaret, atque hac in parte alios excelleret, omnem Matri et gratiam et honorem impendit. (Methodius, *Orat. in Hypapante*.)

Omnimoda pulchritudine virtutum exornata. — Dub. 18. Ad illa verba, cap. xxv, v. 9 : *Juxta omnem similitudinem tabernaculi, quod ostendam tibi.* Cur tabernaculum ornabatur pellibus rubricatis, hyacinthinis et sagis cilicinis?

R. Hoc est tabernaculum veri Moysis, quod ornabatur, construebatur et regebatur de pellibus rubricatis, hyacinthinis, et sagis cilicinis, et cortinis pulchrificabatur, textis opere pluminario, id est actuali, quia gloriosa Virgo fuit ornata et distincta omnimoda pulchritudine virtutum: unde dicitur: *Circumamicta varietatibus.* (B. Albert. Magn., lib. x, *De laudib. B. Mariæ*, cap. 28, num. 2.)

Ex plenitudine quam accepit a Spiritu sancto, superfluens est nobis. — Dub. 19. Ad illa verba, cap. xxv, v. 10 : *Arcam de lignis setim compingite.* Cur B. Maria dicitur arca?

R. Ipsa est arca testamenti. In hac arca posuit Deus thesaurum, quem mundo contulit; ad hanc arcam recurrit Ecclesia in necessitatibus suis. Ipsa est arca non solum plena, sed etiam superplena. (Bernardus super illud: *Spiritus sanctus superveniet in te*.) Cur in eam jam plenam superventurum asserit Spiritum sanctum? Nisi, ut adveniente Spiritu, plena sibi, ipso quoque superveniente, nobis superplena et superfluens fieret. (Guillelmus Peraldus, episcopus Lugdunensis, tom. I, *De vitiis et virtutibus*, de spe.)

Nullos motus carnis etiam primos sensit. — Dub. 20. Ad illa verba, cap. xxv, v. 10 : *De lignis setim compingite.* Cur arca de lignis setim fabricanda?

R. Ligna setim de quibus fabricata erat arca, sunt ligna imputribilia, et significant thesaurum virginittatis in summo, quæ in ea fuit: castitas enim est ille thesaurus, de quo ait Apost. (II Cor. iv, 7): *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus*, id est in corporibus; nam in angelis, qui non habent corpus, virginitas non est virtus, quia hoc habent a natura, non a pugna cum gratia; sed in Virgine per gratiam specialem non per insensibilitatem, quæ est vitium, hoc habuit, ut cum esset in carne, nec sentiret stimulos aliquos, et motus etiam primos carnis, nec aliquam inclinationem ad malum. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 14, § 4.)

Conservata a corporis putrefactione. — Dub. 21. Ad ead. verba, cap. xxv, v. 10: *De lignis setim compingite.* Cur arca de lignis setim fabricanda erat?

R. Facta fuit hæc arca de lignis setim, quæ sunt imputribilia, ad significandum puritatem B. Virginis Mariæ, quæ fuit purissima mente et corpore, et etiam post mortem conservata a corporis putrefactione. (Lyranus.)

Christus in B. Virgine repositus tanquam in arca, in hominum commodum. — Dub. 22. Ad ead. verba, cap. xxv, v. 10 : *Arcam de lignis setim.* Cur in arca repositæ tabulæ continentes legem, virga Aaron et manna?

R. Per arcam istam figurata fuit Virgo Maria, in qua repositus fuit Sanctus sanctorum Jesus

Christus, qui est Rex, et Sacerdos, et cibus fidelium. Et hæ tres conditiones figuratæ fuerunt per tria in arca reposita, scilicet, tabulas continentes legem, et significant regiam dignitatem, ad quam spectat ferre legem; virgam Aaron, quæ significat sacerdotium; et manna, quæ significat cibationem fidelium viatorum in sacramento Eucharistiæ, et beatorum in propria specie. (Lyranus.)

Charitatis plenitudinem habuit in conversatione exteriori et actione interiori. — Dub. 23. Ad illa verba, cap. xxv, v. 11: *Et deaurabis eam auro mundissimo intus et foris.* Cur arca deaurata intus et foris?

R. Ista arca deaurata est intus et foris, quia plena charitate. B. Hieronym. in *Serm. de Assumptione*, ait: Totam incanduerat eam divinus amor, ut nihil esset in ea quod mundanus violaret affectus, sed ardor continuus, ebrietas perfusi amoris. Aurum enim, quia pretiosius aliis metallis, ideo significat charitatem maximam virtutum; hæ ipsa erat circumdata in conversatione exteriori, et actione interiori. (D. Antonin., part. iv, tit. 15, cap. 14, § 4.)

Regina cælorum et Domina angelorum facta est. — Dub. 24. Ad illa verba, cap. xxv, v. 11: *Arcam de lignis setim.* In arca reposita erat virga. Cur virga reposita erat in arca?

R. Virga in arca erat designans potestatem et dominium; nam Regina dicitur cælorum, et Domina angelorum. (D. Antonin., ubi supra.)

B. M. in tabernaculo Ecclesiæ est quid pretiosissimum. — Dub. 25. Ad ead. verba, cap. xxv, v. 11: *Arcam de lignis setim.* Arca habebatur in tabernaculo. Cur arca erat in tabernaculo?

R. Arca ista habetur in tabernaculo, ut pretiosissimum quid, et ita Virgo in tabernaculo Ecclesiæ pretiosissimum et sanctissimum. (D. Antoninus, ubi supra.)

In cælo est sicut cælorum Regina. — Dub. 26. Ad ead. verba, cap. xxv, v. 11: *Faciesque supra coronam auream.* Cur supra arcam erat corona?

R. Nam cæteri sancti, etiam supremi angeli, sunt in cælis sicut Dei ministri, ipsa vero sicut cælorum Regina. (Lyranus.)

Meruit peccatoribus propitiationem. — Dub. 27. Ad illa verba, cap. xxv, v. 17: *Facies et propitiatorium.* Quod erat supra coronam arcæ. Cur propitiatorium erat supra coronam?

R. Ipsa præter coronam, quam sibi meruit, meruit etiam peccatoribus ad eam recurrentibus propitiationem; unde super coronam arcæ fuit propitiatorium. (Guillelmus Peraldus episcop. Lugdun., tom. I *De vit. et virt.*, cap. 3.)

Commune propitiatorium. — Dub. 28. Ad eadem verba, cap. xxv, v. 17: *Facies et propitiatorium.* Cur beata Virgo dicitur propitiatorium?

Ia R. Placa Dominum pro communi sigmento, nam quandiu quidem versabaris in terris, te habuit parva terræ portio; ex quo autem translata es, te

universus mundus continet commune propitiatorium. (Andreas Cretensis.)

Ia R. Ipsa namque precibussuis Deum facit nobis propitium. (Lyran.)

Angeli famulantes B. Virginii. — Dub. 29. Ad eadem verba, cap. xxv, v. 18: *Duos quoque cherubim aureos.* Cur cherubim erant ex utraque parte propitiatorii?

R. Per quos designatur assistentia angelorum huic Virginii famulantium. (Lyran.)

Ad exemplar B. M., corrigendæ, imo componendæ conscientiæ nostræ. — Dub. 30. Ad illa verba, cap. xxv, v. 40: *Inspice, et fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est.* Cur B. Virgo dicitur exemplar?

R. Hoc est illud exemplar, ad quod transcribendi et corrigendi sunt libri conscientiarum nostrarum; unde dictum est Moysi: *Inspice, et fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est;* et loquebatur de vasis tabernaculi, quibus fideles animæ figurantur. (B. Albert., lib. xii, cap. 7, § 4, n. 20.)

Quare ignis accenditur in medio speculi concavi, non vero convexi? — Dub. 31. Ad illa verba, cap. xxvii, v. 4: *Facies et altare de lignis setim.* Vers. 8: *Non solidum, sed inane, et cavum intrinsecus facies illud.* Cur altare veteris Testamenti concavum erat?

R. Per charitatem ipsa est charitate ferventissima; sicut enim probatur (lib. *De speculo*), ex speculo concavo accenditur ignis in sui centro, id est, medio, et hoc propter congregationem radiorum solarium in puncto illo, et illorum reflexionem ad medium; non sic autem speculum convexum et gibbosum, quia radii sic non congregantur, sed potius disgregantur. Sic in proposito, nam speculum est mens humana, qua veritatem speculamur; I Cor. xiii, 12: *Videmus nunc per speculum in ænigmatæ;* sed speculum convexum et gibbosum est cor elevatum, et tumidum, in ejus medio, nec calor accenditur, nec intenditur, sed potius labor in ejus medio, et injustitia, secundum Psalm. Speculum autem concavum est cor in humilitate depressum, et per fundamentum, in ejus medio necesse est ignem accendi: nam radii solares sunt dona Spiritus sancti, et divisiones gratiarum, seu dona virtutum; Jac. i, 17: *Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum.* Isti vero radii congregantur in medio hujus speculi; Prov. iv, 17: *Custodi ea in medio cordis tui,* et quanto fuit hoc speculum magis concavum, tanto plures radii congregantur. Mens autem B. Virginis concavitatis maximæ, id est, profundissimæ humilitatis fuit, et ideo ibi potissime fuerunt isti radii congregati. (Hieron., in *Serm. de Assumpt.*) Si diligentius conspicias, nihil virtutis, nihil speciositatis, nihil est candoris, et gloriæ, quod ex ea non resplendeat. (Fulbertus.) Coruscabant foris in superficie sermones et actus,

unde merito. possent homines glorificare Deum, et exempla salutis accipere. Tanta autem congregatione et fulgentia radiorum necessario ignem habuit, quod ducere ferventissimæ charitatis sunt; et adhuc alii radii Solis justitiæ, scilicet, verba legis divinæ, Prov. vi, 23 : *Mandatum lucerna est, et lex lux*, quæ in medio hujus speculi fuerunt congregati. Unde sicut dicitur, Luc. ii, 51 : *Maria conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo*. Et isti radii ignem prædictum vehementissime excitabant, Psal. cxviii, 140 : *Ignitum eloquium tuum vehementer*. Ideo Hier. ubi supra : Puto quidquid cordis est, quidquid mentis, quidquid virtutis humanæ, si totum adhibeamus, non sufficiet ut cogitare valeas, quanto in desinente cremabatur ardor pii amoris, dum revolveret animo cuncta, quæ audierat et viderat. In cujus figura altare veteris Testamenti concavum erat ad recipiendum ignem, sicut habetur Exod. xxvii. (Thom. Angl. Ord. Prædicat. Card., in Psal. xxx, 9.)

Labium Ecclesiæ est B. V. — Dub. 52. Ad illa verba, cap. xxx, v. 18 : *Facies et labrum æneum*. Cur beata Maria dicitur labium?

R. Bene Maria labium Ecclesiæ, quia in labiis ejus diffusa est gratia illius responsionis, qua mundatus est mundus. Hoc labium nobis loquitur verba vitæ, et pro nobis loquitur bonum in conspectu Dei. (B. Albert. Magn., lib. *De laud. B. M.*, cap. 16, n. 1.)

Cum pro nobis interpellat, suavis est Filio. — Dub. 53. Ad ead. verba, cap. xxx, v. 18 : *Facies et labrum æneum*. Cur labrum æneum appellatur?

R. Hoc labium fuit æneum, quia æs sonorum est, et ipsa sonora in precibus, cui Filius dicit, Cant. ii : *Sonet vox tua in auribus meis*; vox enim tua dulcis cum pro peccatoribus interpellas. (B. Alb., ubi supra.)

Suis precibus reconciliat ima summis. — Dub. 54. Ad illa verba, cap. xxx, v. 18 : *Ponesque illud inter tabernaculum testimonii et altare*. Cur labrum ponitur inter tabernaculum testimonii, et altare?

R. Hoc labium, scilicet, Maria, positum erat inter tabernaculum testimonii, quo signatur Ecclesia, et altare, id est Christum, quia mediatrix inter Christum et Christianos suis precibus reconciliat ima summis. (B. Albert. Magn. ubi supra.)

B. Virgo per Christum et Spiritum sanctum præparata et ornata. — Dub. 55. Ad illa verba, cap. xxxi, v. 2 : *Vocavi ex nomine Beseleel*. V. 6. *Dedique ei socium Ooliab*. Cur Beseleel et Ooliab eliguntur ad faciendam Arcam testimonii?

R. Arca testamenti typum tenet sanctæ Dei Genitricis : illam fecit Beseleel, istam condidit Emmanuel. Beseleel Ooliab in opere socium habuit, et Virgo quoque virginum condita, præelecta, præservata, præparata et ornata per Spiritum sanctum, et ejus omnipotentem Filium fuit. Beseleel interpretatur *umbra Dei*; Ooliab, *protectio mea*, prior ille Spiritus sancti, iste vero typum tenet Filii. (D. Bern., Sermon. de S. Maria.)

Spiritus sanctus fabricavit corpus Christi purissimo sanguine beatæ Virginis. — Dub. 56. Ad illa verba, cap. xxxi, v. 18 : *Deditque Dominus Moysi duas tabulas testimonii lapideas, scriptas digito Dei*. Cur tabulæ digito Dei scriptæ?

R. In beata Virgine Spiritus sanctus purissimo sanguine fabricavit corpus Jesu Christi; unde Joan. Damasc., Sermon. de Nativ. : Ibi enim Verbum Dei scripsit in tabulis lapideis digito, id est Spiritu sancto. In hac autem B. Virgine, ex Spiritu sancto, ejusque sanguine idem Verbum incarnatum est, et tradidit seipsum naturæ nostræ effectivum salutis antidotum. (Leonard. de Utino, Sermon. de Incarn. Domin.)

Reconciliatricis officium assumpsit, in cælum ascendens. — Dub. 57. Ad illa verba, cap. xxxii, v. 30 : *Peccastis peccatum maximum; ascendam ad Dominum, si quo modo quivero eum deprecari pro scelere vestro*. Cur dixit Moyses quod ascendurus erat ad Dominum ad deprecandum pro scelere populi?

R. Ipsa est etiam reconciliatrix; quod officium assumpsit maxime in cælum ascendens : unde designat eam Moyses dicens (Exod. xxxii, 30) ad populum, qui adoraverat vitulum : *Peccastis peccatum maximum*. Peccastis, dicit Virgo nostra, facillime, stultissime, verecundissime, multiplicissime, avarissime, insolubilissime; ascendam ad Dominum misericorditer, fideliter, solemniter, si quomodo quivero eum deprecari pro scelere vestro (Gloss.), quod tantum est. (B. Albert. Magn., in Bibl. Mariana.)

Moses orabat, ut peccator. Dub. 58. Ad illa verba, cap. xxxii, v. 13 : *Recordare Abraham, Isaac et Israel*. Cur Moyses, orans pro populo, dixit Deo quod recordaretur Abraham, Isaac et Israel?

R. Nota quod Moyses orabat, ut peccator et servus; unde dicebat (Exod. xxxii, 13) : *Recordare Abraham, Isaac et Israel*. Ecce, quia pro se patres diligenter inducit; sed Maria orat ut filia, jubet ut soror, imperat ut mater; unde in Vigilia Assumptionis ejus orat Ecclesia in secretis, dicens : « Munera nostra apud tuam clementiam Dei Genitricis commendet oratio, quam ideo de præsentis sæculo transtulisti, ut pro peccatis nostris apud te fiducialiter intercedat. » (B. Alb. Magn., ubi supra.)

Facies beatæ Virginis splendens ex Filii Dei conceptione. — Dub. 59. Ad illa verba, cap. xxxiv, v. 29 : *Et ignorabat, quod cornuta esset facies sua ex consortio sermonis Domini*. Cur facies Moysi ita erat splendens ex locutione Dei?

R. Fiat ratio; si facies erat ita splendens ex sola Dei locutione, quanto ergo magis facies Virginis Mariæ ex Filii Dei conceptione? hanc rationem facit Apostolus, dicens : *Si ministratio mortis, litteris deformata in lapidibus, fuit in gloria; ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi, propter gloriam vultus ejus, quæ evacuatur quomodo non magis ministratio Spiritus erit in gloria?* (II Cor. iii, 7.)

Ministratio mortis fuit lex Moysi, quia non dabat vitam gloriæ. (D. Vinc. Ferrer., in *vigilia Nat. Domini.*)

Virginitas dignam et pretiosam eam fecit apud Deum. — Dub. 40. Ad illa verba, cap. xxxvii, v. 1: *Vestivitque eam auro purissimo.* Cur Beseleel vestivit arcam auro purissimo?

R. Ponuntur quæ gloriosæ Virginis insinuant prærogativam. Virginalis castitas per aurum ratione incorruptionis et pretiositatis, et differenter accipitur; integritas, seu incorruptio dignam facit Virginitatem quoad se, pretiositas quoad Deum, lux sive claritas quoad proximum, et bonam famam. (B. Albert. Magn., lib. x, *De laud. B. M.*, cap. 1, n. 9.)

In honorem regium sublimata, quia Mater Regis. — Dub. 41. Ad illa verba, cap. xxxvii, v. 2: *Et fecit illi coronam auream per gyrum.* Cur Beseleel fecit arcæ coronam auream per gyrum?

R. Ponuntur quæ gloriosæ Virginis insinuant prærogativam: corona posita per gyrum, per quam datur intelligi in Virgine gloriosa fecunditas. Fecunditas enim perduxit eam ad coronam auream; eo enim quod Mater facta est summi Regis, dignum erat ut in honore regio sublimaretur. (B. Albert., *ubi supra.*)

Spiritu sancto obumbrata. — Dub. 42. Ad illa verba, cap. xl, v. 32: *Operuit nubes tabernaculum testimonii, et gloria Domini implevit illud.* Cur gloria Domini implevit tabernaculum?

R. Istud tabernaculum signat beatam Virginem, quam Spiritus sanctus obumbravit, et Filius Dei implevit uterum ejus sua Divinitate; unde Joan. Damasc., *Serm. in Nativ.*: Cedat typicum tabernaculum, quod construxit Moyses in deserto e pretiosis lapidibus multimoda materia, et ante illud Abrahamæ tabernaculum; hoc enim tabernaculum, scilicet beatissima Virgo, non arte humana, varioque labore artificum, factum Dei tabernaculum ac receptaculum, Filium Dei in se suscepit. (Leonard. de Utino, *Serm. de Incarn. Domini.*)

Quod a Deo accepit in utilitatem nostram vertit. — Dub. 43. Ad illa verba, cap. xl, v. 32: *Et gloria Domini replevit illud.* Cur tabernaculum gloria Domini dicitur repletum?

R. Tabernaculum testimonii, id est Mariam, gloria Domini replevit illud, id est Christus seipso, ad generis humani redemptionem, gratia ad justorum confirmationem, venia ad reorum reconciliationem, gaudio ad tristem consolationem. (B. Albert. Magn., in *Biblia Mariana.*)

EX LEVITICO.

Quidquid Deo offerimus, per B. Virginem offerendum. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. i, vers. 1: *Homo qui obtulerit ex vobis hostiam Domino.* Vers. 3: *Offeret ad ostium tabernaculi testimonii, ad placandam sibi Dominum.* Cur hostia offerenda erat ad ostium tabernaculi?

R. Regia mundi dicitur ostium præsentationis,

ad quod omnis peccator præsentari debet. *Levit.*: *«Homo qui obtulerit»* (Gloss.: *voluntarie*) *hostiam Deo, ad placandum sibi Dominum, offert primo ad ostium tabernaculi*, id est ad Mariam; unde D. Bernard, *Serm. de Nativ. B. Virg.*: *Quidquid illud est, quod offerre paras, Mariæ commendare memento.* (B. Albert. Magn., in *Bibl. Mariana.*)

Prius Spiritum sanctum, deinde Filium Dei suscepit. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. vii, v. 9: *Omne sacrificium similæ, quod coquitur in clibano.* Quid significat sacrificium coctum in clibano?

R. Gloss. In quo signat partum Virginis; sicut enim clibanus, primo ignem, id est Spiritum sanctum; secundo panem vitæ, id est Filium Dei suscepit, et hic ordo designatus est ibi: *Spiritus sanctus superveniet in te*, hoc primo; *et virtus Altissimi obumbrabit tibi*, hoc secundo. (B. Albert. Magn., *De laud. B. M. V.* lib. x, cap. 24.)

Voluntarie legem, cui non subjacebat, implevit. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. xii, v. 2: *Mulier, si suscepto semine, pepererit masculum.* Cur Moyses posuit verba illa: *Si suscepto semine?*

R. Moyses videtur locutus ad excipiendam Matrem Dei ab immunditia, quæ non peperit suscepto semine; et ideo patet quod non obligabatur ad impletionem illius præcepti; sed voluntarie purgationis observantiam implevit. (D. Vinc. Ferrer., *Serm. de Purific.*; Procop. in *Gloss.*)

B. Virgo fuit de genere sacerdotali. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. xxi, v. 9: *Sacerdotis filia, si deprehensa fuerit in stupro, et violaverit nomen patris sui, flammis exuretur.* Cur filia sacerdotis simili pœna puniebatur cum adultera? et de quo genere fuit beata Virgo?

R. Flammis exuretur, id est morte gravissima puniatur. Filia enim sacerdotis simili pœna puniebatur cum adultera; unde patet quod beata Virgo fuit de genere sacerdotali, quia dicitur, super Matth. ii, quod ideo duxit eam Joseph, ne gravida videretur absque viro, et quasi adultera lapidaretur, id est, morte gravissima plecteretur: combustio enim, et lapidatio pro pœna gravissima ponuntur in sacra Scriptura. (Hug. card.)

Vitam per mentis abstractionem, per summam quietem tradebat. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. xxiii, v. 3: *Dies septimus, quia Sabbati requies est, vocatur sanctus.* Cur beata Virgo dicitur Sabbatum?

R. Tota quietata fuit beata Virgo Maria per mentis abstractionem, et discursibus vacationem; unde, et ei attribuitur Sabbatum; quod est dies quietis. *Levit. xxiii, 3: Dies Sabbati requies est.* (J. a S. Geminiano, lib. 1, *De cælo et elementis*, cap. 48.)

Humilitas et paupertas pulcherrimam reddiderunt B. Virginem. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. xxiii, v. 40: *Sumetisque vobis die primo fructus arboris pulcherrimæ, spatulasque palmarum, et ramos ligni densarum frondium, et salices de torrente, et lætabimini coram Domino.* Cur beata Virgo dicitur arbor pulcherrima?

R. Arbor pulcherrima est Virgo Maria, cujus fructus fuerunt humilitas et paupertas; palmæ fuerunt apostoli, qui de mundo palmam victoriæ reportaverunt; spatulae sunt fructus palmarum, antequam aperiantur, per quas intelligimus fidem, spem et charitatem apostolorum; lignum densarum frondium, est crux Christi, quæ densas Dei frondes per totum mundum expandit; rami hujus ligni fuerunt quatuor cornua crucis quæ fuerunt in manibus et pedibus Christi; in his quatuor lapides pretiosi, qui sunt misericordia, obedientia, patientia, perseverantia: in superiori cornu fuit misericordia, in dextro obedientia, in sinistro patientia, in inferiori perseverantia. Salices de torrente, quæ in viriditate permanent, omnes sanctos significant, qui in torrente istius fluxibilis mortalitatis virides in bono opere perseveraverunt. Sumamus ergo nobis fructum arboris pulcherrimæ, id est paupertatem et humilitatem Virg. Mariæ. (D. Antonius Paduanus, *Domin. in ramis Palmarum.*)

Pulchra in corde, in ore, in fructu. — Dub. 7. Ad ead. verba, cap. xxiii, v. 40: *Sumetisque vobis fructus arboris pulcherrimæ.* Quinam fructus hujus pulcherrimæ arboris?

R. Primus dies animam illuminans est fides, et certe si sumere debemus fructus arboris pulcherrimæ, arbor pulcherrima est Maria, pulchra quidem in foliis oris, pulchrior autem in floribus cordis, pulcherrima vero in pulcherrimo fructu ventris. (D. Bonav., in *Spec.*, cap. 14.)

Tota fuit Dei. — Dub. 8. Ad illa verba, cap. xxvi, v. 11: *Ponam tabernaculum meum in medio vestri.* Cur beata Virgo dicitur tabernaculum Dei?

R. Tabernaculum, id est Mariam, quod est meum sanctitate, meum firmitate, meum fidelitate, meum amplitudine, meum largitate, et hoc in medio vestri, quia communis est. (B. Alb. Magn., in *Bibl. Mar.*)

A peccato conservamur propter B. Virginem. — Dub. 9. Ad illa verba, cap. xxvi, v. 11: *Et non abiciet vos anima mea.* Cur posito tabernaculo, id est Virgine, in medio nostri, non abiciet nos Dominus?

R. Quia per eam conservamur a peccato, propter quod solum Deus abicit peccatores. (B. Alb. Magn. lib. x, *De laud. beatæ Mariæ*, cap. 28, num. 2.)

EX LIBRO NUMERORUM.

Omnibus omnia facta est. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. iv, vers. 9: *Sument et pallium hyacinthinum, quo operient candelabrum.* Cur pallio hyacinthino candelabrum operiendum?

R. Regina mundi, Domina cœli, Mater Dei, dicitur Mater occultationis et involutionis. Involvit enim Filium Dei nostra humanitate, peccatores miseratione, justos et servos Dei protectione. *Sument pallium hyacinthinum*, id est Mariam. Nota officium pallii, et Virgini adapta. (B. Alb. Magn., in *Biblia Mariana.*)

Protegit omnes servientes Filio. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. iv, v. 12: *Omnia vasa quibus ministratur in sanctuario, involvent hyacinthino pallio.* Cur vasa quibus ministratur in sanctuario, involvenda pallio hyacinthino?

R. Id est omnes servos Christi, qui serviunt Deo, involvent hyacinthino vestimento, quia ipsa proteget omnes servientes Filio suo. (B. Alb. Magn., in *Biblia Mariana.*)

In B. Virgine dictatum est fœdus inter Deum et homines. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. x, v. 11: *Elevata est nubes de tabernaculo fœderis.* Cur dicitur tabernaculum fœderis?

R. Appellatur tabernaculum fœderis, quia in ea dictatum est fœdus inter Deum et homines, per matrimonium assumptæ carnis, vel humanæ naturæ; ibi enim in sua prædicatione fœderavit Christus humanam naturam divinæ. Fœderavit etiam animam et corpus in sua prædicatione; fœderavit etiam Judæos et gentiles in sua passione; factus est lapis angularis, faciens utraque unum. (B. Alb. Magn., lib. x, *De laud. B. M.*, cap. 28, n. 2.)

B. Virgo gessit vices naturæ humanæ, in fœdere inter Deum et homines. — Dub. 4. Ad ead. verba, cap. x, v. 11: *Elevata est nubes de tabernaculo fœderis.* Cur nubes de tabernaculo fœderis elevata?

R. Maria nubes, quæ elevata est in Assumptione de tabernaculo corporis, quod hic appellatur tabernaculum fœderis, quia fœderavit, scilicet, Verbum divinum naturam humanam divinæ, cui propter peccatum Adæ offensus erat Deus. Et nota, quod post discordias duarum partium de consilio sapientium firmari solent fœdera inter partes; isti sapientes Pater, et Filius, et Spiritus sanctus; sed hoc negotium injunctum est Filio, qui est sapientia Patris: amplexus et oscula fœderis istius dedit Mater Filio, quasi ex parte naturæ humanæ, et Filius suscepit, quasi ex parte divinæ. D. August.: O felicia oscula labiis lactentis impressa! (B. Albert., *ubi supra.*)

Moyses an peccaverit peccato diffidentiae. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. xi, v. 21: *Et ait Moyses: Sexcenta millia peditum hujus populi sunt, et tu dicis: Dabo eis esum carniū mense integro?* An Moyses peccavit peccato diffidentiae?

R. Rabbi Salomon dicit quod Moyses non peccavit hic, et ad hoc inducit illud, quod dicitur cap. seq. de Moysæ a Domino: *Qui in omni domo mea fidelissimus est;* et hoc idem dicunt doctores nostri, dicentes quod Moyses non dubitavit de impletione verbi Dei, sed quia modus impletionis non erat sibi revelatus, quæsit de modo implendi; nec in hoc peccavit, sicut nec beata Virgo Maria, quando petivit ab angelo (*Luc. 1*): *Quomodo fiet istud?* et sic exponendum est illud. (Lyranus.)

Virgo contra naturæ jura Dei Filium generavit. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. xvii, v. 8: *Invenit germinasse virgam Aaron in domo Levi.* Cur virga floruit non plantata?

R. Virga ecce protulit, quod antea non habuit, non radicata plantatione, non defossa sarculo, non animata succo, non fecundata seminario; et tamen cum ibi deessent universa jura naturæ, protulit virga, quod nec semine suggeri potuit, nec radice. Virga ergo potuit contra naturam nuces edere; Virgo non potuit contra naturæ jura Deum Filium generare? (D. August., *serm. 1 Domin. ante Nativ. Domini*; D. Greg., lib. xiv *Moral.* cap. 29; Rupert. *Cant.* vers. 7; Lyrar.: Leonard. de Utino, *Serm. de Incarn. Domini.* et alii.)

Spiritu sancto fecundata. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. xvii, v. 8: *Sequenti die invenit germinasse.* Cur tertia die inventa est virga germinasse?

R. Quid aliud præsignabat virga illa Aaron, quæ in tabernaculo Domini posita, tertia die inventa est germinasse, jamque dilatatis foliis eruperant flores, qui turgentibus gemmis in amygdalas deformati sunt? Virga ista sacra Virgo Maria, quæ nec sata, neque radicata, sine ullo cultore, tertio die, hoc est tertio sæculi tempore, Spiritu sancto est fecundata, nobisque Deum genuit, et hominem Christum. (D. Anselm., *serm. 6, De Assumptione.*)

In corpore et anima glorificata. — Dub. 8. Ad ead. verba, cap. xvii, v. 8: *Invenit germinasse.* Cur virga Aaron floruit simul et fructum habuit?

R. In virga Aaron recte Virgo Maria potest esse figurata. In virga namque Mariæ rectitudo, in flore autem corporis glorificati pulchritudo, in fructu vero animæ ejus beatitudo potest esse signata. Iste flos glorificationis corporis, quasi tot habet folia, quot corpus glorificatum habet dotes et præmia, et certe quidam sancti doctores probabiliter sentire videntur, et rationabiliter probare nituntur, et fideles hunc sensum pie amplectimur, videlicet, quod beata Virgo Maria jam cum corpore sit assumpta, et corpus jam omnino cum anima sit glorificatum. (D. Bonavent., in *Speculo B. M.*, cap. 12.)

In Filii passione habuit fortitudinem fidei, cum spe resurrectionis. — Dub. 9. Ad ead. verba, cap. xvii, v. 8: *Invenit germinasse virgam Aaron.* Cur virga Aaron signat B. Virginem?

R. Virga, vel amygdalum est B. Virgo; cortex, amaritudo de morte Filii; testa, fortitudo fidei; nucleus, gaudium, sive spes resurrectionis. (Hug. card.)

Filium suum redemit. — Dub. 10. Ad illa verba, cap. xviii, v. 16: *Cujus redemptio erit post unum mensem, siclis argenti quinque.* Quid significat redemptio primogeniti quinque siclis?

R. Virgo Maria obtulit Filium suum Christum in manibus sacerdotis, et ille obtulit eum Domino. O quam fatuus sacerdos! si cognovisset eum, ipsum adorasset, deinde voluit eum retinere sacerdos, videns Virginem Matrem pauperem; et ait Virgo: Ne retineatis eum, ecce quinque siclos habeo; hos paulatim congregavit, recepit labore suo proprio, forte minus comedens, ut Filium suum redimeret; et aperuit bursam non de auro, vel serico, et sol-

vit quinque siclos secundum legis consuetudinem. (D. Vincent. Ferr., in *Sermon. Purific.*)

Deficiente Maria sorore Aaron, aqua defecit. — Dub. 11. Ad illa verba, cap. xx, v. 1: *Mortuaque est tibi Maria, et sepulta in eodem loco.* Cur mortua Maria sorore Aaron, ponitur aquæ defectus?

R. Anno quadragesimo ab egressione de Ægypto, postquam describitur mors Mariæ, statim additur aquæ defectus, ut tacite quodam modo significaretur illam aquam totos quadraginta annos meritis Mariæ redundasse; siquidem, Maria deficiente, statim additur, et aquam defecisse. Quis ergo dubitet, o Maria, non Aaronis soror, sed Deipara, immensa quædam gratiarum flumina ex tuis meritis in Ecclesiam redundare, multo diutius duratura, quam duraverit ille puteus Mariæ: nam ille tandem puteus, Maria deficiente, defuit; hæc flumina te perennante perennabunt? (P. Mendoza, *I Reg.* iv, adnot. 12, sect. 2, n. 6.)

Qui a B. Virgine petit, accipit. — Dub. 12. Ad ead. verba, cap. xx, v. 8: *Tolle virgam, etc., et loquimini ad petram coram eis, et illa dabit aquas.* Cur loquendum ad petram, ut det aquas populo?

R. Ipsa est petra refocillationis. Loquimini ad petram, id est Mariam, et illa dabit aquas gratiarum limpidissimarum. (B. Albert. Magn., in *Biblia Mariana.*)

Nulli denegat gratiam postulant. — Dub. 13. Ad illa verba, cap. xx, v. 11: *Percutiens virga bis silicem, egressæ sunt aquæ largissimæ, ita ut populus biberet, et jumenta.* Cur aqua data populo et jumentis?

R. Egressæ sunt aquæ (Gloss.: Spiritualis gratiæ), largissimæ, ita ut populus biberet, et jumenta. (Gloss.: Quia nulli denegat gratiam postulanti). (B. Albert. Magn., in *Biblia Mariana.*)

Nata in mundo, assumpta in cælum, multa bona profudit. — Dub. 14. Ad illa verba, cap. xxi, v. 11: *Tunc cecinit Israel carmen istud: Ascendat puteus.* Quid significat putei ascensus?

R. Ascendit puteus, id est Maria, per nativitatem in mundo apparendo, vel per assumptionem in cælum, gratiarum profluvii nos perfundendo. (B. Albertus Magn., in *Biblia Mariana.*)

Sine sui læsione peperit Filium. — Dub. 15. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 17: *Orietur stella.* Cur B. Maria dicitur stella?

R. Ista stella signat beatam Virginem, quæ emittit radium suum, id est Filium suum absque sui corruptione; unde B. Bernard. super *Missus est*, dicit: Maria interpretatur *Stella maris*; et Virgini convenientissime aptatur. Ipsa namque sideri aptissime comparatur, quia sicut sine sui corruptione sidus suum emittit radium, sic absque sui læsione Virgo peperit Filium; nec sideris radius suam minuit claritatem, nec Virginis Filius suam integritatem. (B. Leonardus de Utino, *Serm. De Incarnatione Dominica.*)

Nata B. Virgine Maria cælo, mundo, inferno, pro-

ficus. — Dub. 16. Ad ead. verba, cap. xxiv, v. 17 : *Orietur stella*. Cur B. M. stellæ comparatur?

R. O vere beatissima, o vere radiosissima Stella Maria, cujus radius non solum mundum, imo etiam cælum, et non solum cælum, imo etiam infernum penetravit! (B. Bernardus, homil. 2, super *Missus est*.) Ipsa est præclara et eximia Stella ex Jacob orta, cujus radius universum orbem illuminat, cujus splendor etiam in supernis præfulget, et inferos penetrat. (D. Bonavent., in *Specul. B. M.*, lect. 3.)

Quæ Stella omnibus stellis major. — Dub. 17. Ad ead. verba, cap. xxiv, v. 17 : *Orietur stella ex Jacob*. Quid Virgo cum stella?

R. Hæc Stella est beata Maria, orta utique ex Jacob, id est progenie patriarchæ Jacob. Hæc assimilatur stellæ ratione quantitatis; est enim in cælo aliqua stella, quæ omnibus stellis est major, scilicet illa quæ est in Ariete in fine imaginis Draconis, ut dicit Alpherganus; quanto autem aliqua stella magis elevatur a nobis, tanto apparet nobis minor propter distantiam. Ita B. Maria major est in esse spirituali, quam omnes sancti et sanctæ; et tamen quanto major fuit, tanto minor sibi ipsi videbatur propter immensam humilitatem. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 4, § 1.)

Sublimata super omnes choros sanctorum et angelorum. — Dub. 18. Ad eadem verba, cap. xxiv, v. 17 : *Orietur stella*. Cur B. Virgo Stella nominatur?

R. Beata Virgo vocatur ab Ecclesia Stella maris, ex eo quod illa cœlestis quæ dicitur stella maris, est prima quoad situm altissima. Similiter Virgo beata, altissima est per gloriæ dignitatem; scilicet super omnes choros sanctorum et angelorum juxta Filium in gloria sublimata. Eccli. xxiv, 7 : *Ego in altissimis habito*. (Joan. de S. Geminiano, lib. 1, *De cælo et elementis*, cap. 48.)

Stella maris, scilicet Tramontana, circum habet brevissimum. — Dub. 19. Ad eadem verba, cap. xxiv, v. 17 : *Orietur stella*. Cur stellæ assimilatur B. V.?

R. Stella scilicet maris, est, quoad motum, velocissima. Licet enim stella maris, quæ vulgo dicitur Tramontana, a loco suo moveri non videatur, tamen in spheræ suæ circulo circulariter circumvolvitur, sed quia circum habet brevissimum, quasi non moveri videtur. Sic beata Virgo Maria, quamvis in statu gratiæ immobiliter permanserit, et ab ipso per motum alicujus criminis nunquam recesserit, motu tamen dilectionis divinæ, velocissime cucurrit. Dicit enim D. Bernard, quod qui amat vehementius, currit velocius, et pervenit citius. Ipsa præ omnibus sanctis plenius et ferventius dilexit; unde ipsa dicitur Mater pulchræ dilectionis. (Joan. a S. Geminiano, *ubi supra*.)

Stella maris quoad effectum utilissima. — Dub. 20. Ad eadem verba, cap. xxiv, v. 17 : *Orietur stella*. Cur B. M. appellatur Stella?

R. Stella maris est, quoad effectum, utilissima,

propterea quod ipsa est navigantium directiva, et ideo vocatur Stella maris. Nam propter situs sui immobilitatem homines ad ipsam aspicientes maxime certificant; sic beata Virgo navigantes per mare mundi dirigit, quibus scilicet, lucem suæ misericordiæ nunquam subtrahit, vel abscondit. Unde illa Stella vocatur Polus, quia semper nobis pollet, et nunquam occidit, sed semper super nos existit; unde Polus a *pollendo* est dictus, quia continue mundo pollet. (Joan. a S. Gem., *ubi supr.*)

Natura stellarum non potest corrumpi. — Dub. 21. Ad eadem verba, cap. xxiv, v. 17 : *Orietur stella*. Cur Maria Virgo dicta Stella?

R. In qua consideratur incorruptio, quia cunctis corporibus citra lunam subjacentibus corruptioni, sola natura stellarum, mundo manente, non potest corrumpi. Merito ergo in materia nostræ Stellæ Virginis Mariæ consideratur incorruptio, de qua materialiter natus est secundum carnem, cujus animam Deus non dereliquit in inferno, nec dedit Sanctum suum videre corruptionem. Quæ etiam secundum carnem penitus expers corruptionis fideliter est credenda, quæ incorrupta virginitate de se genuit eum, qui omnis incorruptionis est causa; ut sicut stellæ quælibet incorruptibiles de natura, sic ipsa sit incorruptibilis de gratia. Sine corruptione etiam putredinis, et incinerationis in corpore creditur de mundo assumpta. (B. Albert. Magn., lib. 1, *De laudib. B. M.*, cap. 3.)

Stella maris medii totius cæli ostensiva. — Dub. 22. Ad eadem verba, cap. xxiv, v. 17 : *Orietur stella*. Cur B. Maria Stella vocatur?

R. Stella maris est, ratione sui situs, medii totius cæli ostensiva; medium autem cæli est Filius Dei, qui mediator est Dei et hominum. Ilunc nobis ista Stella ostendit, quia eum nobis visibilem genuit. Ad hanc etiam stellam astrologi potissime recurrunt, quia per ejus situm discernuntur termini et situs aliorum siderum, et cœlestium circulorum. Sic sancti, qui sunt veri astrologi, cœlestia contemplant, potissime ad eam recurrunt, et attendunt, quia situs siderum, id est mansiones beatorum, quas habent in cælo, et termini cœlestium circulorum, id est, perfectiones angelorum, per ipsam discernuntur, tanquam per ipsorum omnium Dominam et Reginam; et per ipsam etiam, tanquam per cæli portam, omnes qui salvantur, illic introducuntur. (Joan. a S. Geminiano, lib. 1, *De cælo et elementis*, cap. 48.)

Apostoli in passione Christi ceciderunt a fide, a gratia, a societate Christi. Secus B. Virgo. — Dub. 23. Ad eadem verba, cap. xxiv, v. 17 : *Orietur stella*. Quid Virgo cum stella?

R. Dicitur Stella, quia in ea nullus fuit casus. Apostoli in passione Christi ceciderunt a fide Christi, et a gratia Spiritus sancti, et a societate Christi; sed Maria non poterat cadere a fide Christi quia ipsa experta erat omnia quæ de Christo erant et etiam a sancto Spiritu docta; nec a gratia, quia

in utero Matris fuit confirmata; nec a societate Christi, quia Christo semper fuit conjuncta. Joan. xix, 25: *Stabat juxta crucem Jesu mater ejus.* (B. Jacobus de Voragine, episcopus Januensis, serm. 5, *In Nativitat. V. M.*)

Stellæ in suo motu errare non possunt. Quo motu moventur? — Dub. 24. Ad eadem verba, cap. xxiv, v. 17: *Orietur stella.* Cur V. M. stellæ comparatur?

Dicitur Stella, quia nullus in ipsa fuit error. Stellæ enim in suo motu errare non possunt, quia moventur motu a Deo sibi concreto: moventur autem motu firmamenti citissime, motu vero suo lentissime: sic ipsa non movebatur motu propriæ voluntatis, sed motu divinæ dispensationis; mota namque est a Spiritu sancto, ut Christi conceptioni consentiret, et protinus acquievit; ut in Ægyptum fugeret, continuo obedivit; ut inde rediret, statim obtemperavit: nos autem ad præceptum nostri superioris moveri nolumus, sed nostras voluntates facere affectamus, et ideo sidera errantia sumus, ut in Epist. can. Judæ sunt sidera errantia. (B. Jac. ubi supr.)

Stella Maris quomodo ab aliis stellis distinguitur. — Dub. 25. Ad eadem verba, cap. xxiv, v. 17: *Orietur stella.* Quare Virgo Maria nominatur Stella?

R. Stella maris per gyrum Arcturi sibi propinqui ab aliis stellis est distincta, a cujus vicinitate polus arcticus est vocata, ut dicit Beda: Arcturus enim est septem stellarum cursus, quæ istam stellam circum-eunt facientes ei quasi circumulum et coronam. Quia scilicet, beata Virgo omnium sanctorum coronis, qui ad septem gradus pertinent, coronatur et decoratur. Nam primus gradus est angelorum, secundus est patriarcharum, tertius est prophetarum, quartus apostolorum, quintus martyrum, sextus confessorum, septimus virginum. Notandum etiam quod ista stella, sive polus, est axis cæli ex una parte receptiva, sive terminativa. Axis enim vocatur linea quædam imaginata, quæ ab illo polo antartico, usque ad istum polum arcticum, recto diametro, sicut linea a puncto usque ad punctum esset tracta. Axis ergo iste fuit dolor passionis Christi, qui ab uno polo, scilicet a Filio cruci affixo, usque ad alium, scilicet, usque ad cor ipsius Matris immobile a fide et gratia pertransit. (Joan. a S. Gem., ubi supra.)

Tota fulgens et clara ex qua Christus erat oriturus. — Dub. 26. Ad eadem verba, cap. xxiv, v. 17: *Orietur stella ex Jacob.* Cur vocatur stella, si ex Jacob oriunda prædicatur, cum stella cælestis sit, terreus Jacob?

R. Stella ex Jacob, id est Maria: stella enim in cælo sita est, et exiit claritas ab illa; sic ex Maria claritas, id est, Christus ortus est unde Israel hoc de Christo pro fortitudine dicit. (Beda.)

Dæmonibus terribilis est denominatio B. Virginis, salutatio, laudatio. — Dub. 27. Ad illa verba, cap.

xxiv, v. 17: *Et percuties duces Moab.* Cur virga prædicatur percussura reges Moab?

R. Est cum dæmonibus terribilis denominatio ejus, salutatio ejus et laudatio ejus: quodcumque enim ipsam nominamus, vel salutamus, vel laudamus, protinus dæmones territi fugiunt. Quando enim diabolus audit nomen ejus, ita est ac si sentiret baculum, vel clavum, cum quo percuteretur. Num. xxiv, 17: *Consurget virga de Israel, et percutiet duces Moab.* Quando audit ejus salutationem, ita est ac si audiret tonitrum, quo terreatur. Psal. lxxvi, vers. 19: *Vox tonitru tui in rota;* tunc enim diabolus tanquam insanus terretur. Quando vero audit ejus laudationem, ita est ac si audiret, seu sentiret gladium, quo jugularetur. Hoc figuratum est Judith. xvi, 11, ubi dicitur: *Quod ipsa pugione amputavit caput Holophernis.* Si igitur gravemur a diabolo, sive a tyranno, sive a corpore nostro, ad ipsam curramus, ad ipsam appellemus; ipsa est enim Domina et Augusta, sive imperatrix; et intermissis omnibus intermediis sanctis ad ipsam appellari licet. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, *Sabbat. iv Quadragesimæ.*)

Refugium misericordiæ providit Deus peccatoribus in B. Virgine. — Dub. 28. Ad illa verba, cap. xxxv, v. 11: *Decertate, quæ urbes esse debeant in præsidia fugitivorum.* Cur civitas refugii assignabatur?

R. Confuge ad ipsam, peccator, quia ipsa est civitas refugii: sicut enim quondam Deus, ut dicitur Num. xxxv, separavit civitates, seu orbes refugii, ad quas confugerent qui nolentes homicidium perpetrarent: sic nunc misericordia Domini refugium misericordiæ providit etiam voluntatis homicidio. (D. Anton. Paduanus, *Dominica vi Quadrage.*)

B. Virgo et sanctus Joseph de tribu Juda. — Dub. 29. Ad illa verba, cap. xxxvi, v. 7: *Omnes enim viri ducent uxores de tribu et cognatione sua.* Cur uxores ducendæ de eadem tribu?

R. Ne in jubileo confunderentur sortes et tribus, præcepit hic Dominus, quod mulier patri succedens nulli conjungatur, nisi viro de tribu sua. Aliis vero mulieribz, quæ locum primogeniti non tenebant, id est, quæ patri in hæreditate non succedebant, sicutum erat contrahere cum viris alterius tribus; unde lex ista tantum de primogenitis, id est, succedentibus patribus in hæreditate, intelligitur, unde patet quod B. Virgo, cum esset primogenita, et hæres paternæ hæreditatis, erat de tribu Juda, quia Joseph vir ejus erat de tribu Juda. (Hugo card.)

EX DEUTERONOMIO.

Cor B. Mariæ ad nullius rei dilectionem fuit inclinatum amplius quam Dei. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. vi, vers. 5: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Quomodo Maria V. dilexit Deum ex toto corde?

R. Maria dilexit Deum ex toto corde, quia cor illius ad ullius rei dilectionem non fuit inclinatum, amplius quam Dei, nec delectata est in aliqua specie

mundi, amplius quam in Deo, omne bonum sibi existimans esse in Deo, ut pro his omnibus diligeret solum Deum. (B. Albertus Magn., lib. iv, *De laudib. B. M.*, cap. 17, n. 1.)

In fide fuit firma tempore passionis.—Dub. 2. Ad illa verba, cap. vi, v. 5 : *Diliges Dominum Deum tuum ex tota anima tua.* Quomodo B. Maria dilexit Deum ex tota anima sua?

R. Maria dilexit Deum ex tota anima, quia certissimum habuit animum in veritate, et firma fuit in fide, unde dictum est ei (*Luc. i, 45*) : *Beata, quæ credidisti*; et istud etiam apparuit tempore Dominicæ Passionis. (B. Albertus Magn., *ubi supra*.)

Omnes sensus B. Virginis Deo vacabant.—Dub. 3. Ad illa verba, cap. vi, v. 5 : *Et ex tota fortitudine tua.* Alii : *Ex tota mente tua.* Quomodo beata Maria Virgo dilexit Deum ex tota mente sua?

R. Maria dilexit Deum ex tota mente, quia omnes sensus illius Deo vacabant, ejus intellectus Deo ministrabat, ejus sapientia circa Deum versabatur, ejus cogitatio quæ Dei sunt pertractabat, ejus memoria ea sola, quæ bona sunt, recordabatur, ut diceret cum Apost. (*I Cor. xiv, 15*) : *Psallam spiritu, psallam et mente.* (B. Albert. Magn., *ubi supra*.)

Soror nostra est, ideo tenetur ex lege nobis subvenire.—Dub. 4. Ad illa verba, cap. xv, v. 9 : *Cave ne avertas oculos tuos a paupere fratre tuo.* Cur non avertendi oculi a paupere fratre?

R. Ipsa est soror nostræ paupertatis, unde tenetur nobis ex constitutione legis subvenire. (*Deut. xv*.) Non avertas oculos miserationis tuæ, o Maria, a paupere fratre tuo, scilicet, peccatore, qui, licet peccator et pauper sit, tamen frater tuus est per naturam. Non enim deerunt pauperes in terra habitationis tuæ, id est in mundo; non enim possunt esse divites sicut tu, cui dictum est : *Ave, gratia plena.* Idcirco aperies festinanter, hilariter, abundanter manum subventionis, defensionis, fratri tuo egeno et pauperi. (B. Albert. Magn., in *Biblia Mariana*.)

Mulier, et terra fructum emittens frangitur, cælum pluviam largiens.—Dub. 5. Ad illa verba. cap. xxviii, v. 11 : *Abundare te faciet Dominus omnibus bonis, fructu uteri tui.* V. 12 : *Aperiet Dominus thesaurum suum optimum, cælum, ut pluviam tribuat terræ suæ.* Cur sacra Scriptura dicit : *Aperiet Dominus thesaurum suum?*

R. Nota modum loquendi Scripturæ : Quæcunque mulier fetum producens, terra etiam fructum emittens, realiter frangitur, aperitur; sed cælum immittens pluviam, in nullo frangitur, vel aperitur, nisi in effectum. Loquens ergo Scriptura de nativitate Filii Dei ex Virgine, cum prius vocasset fetum uteri, secundo fructum terræ, quia iste fructus natus est sine Virginis fractione, non tacuit Scriptura, donec adjunxit : *Aperiet Dominus thesaurum suum optimum, cælum*; apertio non est per fractionem, sed solum per effectus largitionem, ideo psal. cxlii, 16 : *Cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum.* Id est, Domino convenit nasci

ex Virgine, sicut pluviae egredi de cælo; sed aliis filiis hominum terram dedit, id est, nasci ad modum eorum quæ terra gignit per sui fractionem. (Armandus de Vellovisu, ord. Præd., collat. 28, *De Annuntiat. Dominica*, ex Psal. xxx.)

B. Maria moderatur justitiam Christi.—Dub. 6. Ad illa verba, c. xxxii, v. 39 : *Ego occidam, et ego vivere faciam; percutiam, et ego sanabo.* Cur justitia et misericordia ad invicem dicunt : *Ego percutiam, et ego sanabo?*

R. Mater solet esse magis misericors filiis, quam pater. Dabat autem Deus Pater Filium suum in Patrem, et Regem justitiæ, et ad ejus justitiæ moderandam dedit nobis Matrem pietatis, et Reginam misericordiæ. Sæpe enim quos juste damnaret hujus Patris justitia clementer liberat hujus Matris misericordia. Unde Filii justitia, et Matris misericordia dicunt quasi ad invicem : *Ego occidam, et ego vivere faciam.* (Daniel Agricola Franciscanus, lib. *De corona duodecim coronarum B. Virg. Mariæ*, cap. 3.)

B. Virgo eam contemnentibus causa est mortis et perditionis.—Dub. 7. Ad illa verba, cap. xxxiii, v. 2 : *Dominus de Sinai venit.* Geminianus comparat B. Virginem monti Sinai. Cur B. Virgo assimilatur monti Sinai?

R. Sinai est mons justitiæ et comminationis. Nam beatissima V. Maria, sicut sibi devotis et eam reverentibus est salutis refugium, ita et contemnentibus et blasphemantibus erit ad mortis et perditionis indicium : unde (*Exod. xix, 12*) dixit Moyses de monte Sinai : *Cavete ne ascendatis in montem, nec tangatis fines illius : omnis qui tetigerit montem morte morietur.* (Joannes a Sancto Geminiano, lib. i *De cælo et elementis*, cap. 48.)

Pastores in aliqua parte montis Sinai non vdebant pascere oves.—Dub. 8. Ad ead. verba, cap. xxxiii, v. 2 : *Dominus de Sinai venit.* Cur B. M. Virgo comparatur monti Sinai?

R. Sinai erat mons pascuæ et refectionis. Unde dicit Josephus, quod est mons excelsus ad pascuam egregius, quamvis in aliqua parte ejus pastores ante Moysen propter reverentiam non auderent pascere oves. Ita B. Virgo in Assumptione fuit quando pervenit ad pascuam æternæ beatitudinis, ad quæ etiam gregem fidelium ad eam confugientium exemplo et auxilio jugiter introducit. (Joan. a S. Geminiano, *ubi supra*.)

Christus in B. Virgine requiescens tanquam in thalamo suarum deliciarum.—Dub. 9. Ad illa verba, cap. xxxiii, v. 12 : *Quasi in thalamo tota die morabitur, et inter humeros illius requiescet.* Cur Benjamin prædicitur requiescens in thalamo?

R. Ipsa est thalamus deliciarum Dei amantissimus Domini Benjamin (Gloss.), id est, Christus Filius Dei; in thalamo, id est, in Maria, tota die morabitur (Gloss.), nullo vitio alienatus aliquando, unde et ibi a quærentibus invenietur, et

intra humeros illius requiescet (Gloss.), inter bona opera. (B. Albert. Magn., in *Biblia Mariana.*)

Rhinoceros in gremio Virginis mansuescit.— Dub. 10. Ad illa verba, cap. xxxiii, v. 17: *Cornua rhinocerotis cornua illius.* Cur Christus rhinoceroti comparatur?

R. Dei fortitudo similis rhinocerotis, cujus robur nullum animal domare potest, sed Virgini sibi occurrenti in gremio ejus mansuescit et captivatur; sic Deus, cui nemo resistere potest, mitis effectus est, requiescens in Virgine Maria. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 18, § 4; P. Mendoza, *I Reg.* iv, vers. 11, adnotat. 2, sect. 2, n. 11.)

EX JOSUE.

Antecedit nos in cælum ascendendo, in cælumque dirigit.— Dubium 1. Ad illa verba, cap. iii, vers. 11: *Ecce arca fœderis Domini omnis terræ antecedit vos per Jordanem.* Cur arca fœderis antecedebat populum?

R. Ipsa est arca ostensionis directæ viæ in cælum; unde festinanter eam sequi debemus. Josue iii, 6: *Dixit Josue, id est Christus: Tollite arcam fœderis, quæ antecedit nos in cælum ascendendo, locum præparando, pro nobis advocando, nos ad se trahendo per Jordanem; festinavitque populum et transiit.* (B. Albert. Magn., in *Biblia Mariana.*)

Sola beata Virgo in jus possessionemque divinam coaptatur; aliis in prædam dæmonum cadentibus.— Dub. 2. Ad illa verba, cap. vi, v. 17: *Sitque civitas hæc anathema, et omnia quæ in ea sunt, Domino.* Cur Josue primam urbem quam cepit in terra Chanaam Deo consecravit?

R. Primam urbem, quam Josue cepit in terra Chanaam, totam Deo consecravit in typum plane sanctissimæ Deiparæ, cujus thalamum Christus Dominus in terris primum habitavit; nam cæteris hominibus in prædam dæmonum, vel ex parte, vel ex toto cadentibus, sola beatissima Virgo in jus possessionemque divinam omni ex parte coaptatur. (P. Mendoza, *I Reg.* iv, vers. 11, n. 11.)

Peccatorum defensatrix, dæmonum impugnatrix.— Dub. 3. Ad illa verba, cap. viii, v. 18: *Dixit Dominus ad Josue: Leva clypeum qui in manu tua est contra urbem Hai, quoniam tibi tradam eam.* Cur Dominus dixit Josue, quod levaret clypeum?

R. Ipsa est clypeus defensionis quantum ad nos, et clypeus interfectionis quantum ad dæmones. Josue viii, 1: *Dixit Dominus, scilicet Pater, ad Josue, Christum Filium suum: Leva super omnem creaturam puram in sanctitate, dignitate, pietate, utilitate, clypeum, id est Mariam peccatorum defensatricem, dæmonum impugnatricem.* (B. Albert. Magnus, ubi supra.)

Christus in utero Virginis stetit decem mensibus.— Dub. 4. Ad illa verba, cap. x, v. 15: *Stetit itaque sol in medio cæli.* Cur sol in medio cæli stetit?

R. Iste Sol est Christus, cælum est beata Virgo, in cujus utero stetit decem mensibus, sicut sol

tempore stetit in medio cæli decem horis; unde, Sap. vii, 1, dicitur: *In ventre matris figuratus sum caro, decem mensium tempore.* (Leonard. de Utino, Serm. de Incarn. Dom.)

Adjuvat in bello contra inimicos visibiles et invisibiles.— Dub. 5. Ad illa verba, cap. x, v. 25: *Steteruntque sol et luna.* Cur sol et luna steterunt donec ulcisceretur se gens de inimicis suis?

R. Ipsa est sol ad juvandum omnibus fidelibus. *Steterunt sol et luna, donec ulcisceretur se gens de inimicis suis.* (Gloss.): visibilibus et invisibilibus. (B. Albert. Magn., loc. supr. cit.)

Benedictionem gloriæ in cælis, benedictionem gratiæ in terris possedit.— Dub. 6. Ad illa verba, cap. xv, v. 19: *Dedit itaque ei Caleb irriguum superius et inferius.* Cur Caleb dedit filiæ suæ Axæ irriguum superius et irriguum inferius?

R. Axa Mariæ typum gerit, quæ irriguam a Patre cœlesti benedictionem suscepit. Dedit enim ei Deus Pater irriguum superius in Christi divinitate, inferius vero in Christi humanitate: item superius in mente, inferius in ventre: item superius in charitate Dei, inferius in charitate proximi: item superius in contemplatione, inferius in actione. Vel certe Pater ejus cœlestis dedit ei benedictionem ineffabilis irrigui superius in cælis, inferius in terris; ut in cælis benedictionem gloriæ, in terris vero benedictionem gratiæ possidens, benedicta esset tam in cœlo quam in terra: secundum quod D. Bern., hom. 3 super *Missus est*, innuens dicit: Memento, Maria, quod Christus maledictionem pertulit crucis, qui te suam Matrem benedixit in cælis; sed et in terris ab angelo benedicta, et a cunctis terræ generationibus merito benedicta prædicaris. (D. Bonav., in *Speculo*, cap. 15.)

EX LIBRO JUDICUM.

Caruit ardore concupiscentiæ.— Dubium 1. Ad illa verba, cap. i, vers. 15: *Da mihi benedictionem, quia terram arentem dedisti mihi.* Cur beata Maria dicitur terra arens?

R. Terra est elementum naturaliter frigidum et siccum: et ita beata Maria fuit frigida et sicca per carnis incorruptionem, quia caruit humore luxuriæ et ardore concupiscentiæ. *Terram arentem dedisti mihi.* (Geminianus.)

Contritio dæmonis reservata V. Mariæ.— Dub. 2. Ad illa verba, cap. iv, v. 19: *In manu mulieris tradetur Sisara.* Cur Sisara in manu mulieris tradendus, cum in manibus Barac traditus fuerit debellandus?

R. Licet in manu Barac traditus fuerit Sisara debellandus, non tamen per eum totaliter conterendus; sed hoc fuit reservatum feminae, scilicet, ipsi Jahel, ut dicitur in textu; quæ cum clavo et martello contrivit caput ejus; ideo per ipsam figurata fuit Virgo Maria, de qua scribitur (*Gen.* iii, 15): *Ipsa conteret caput tuum;* quod ibidem dicitur de diabolo, eo quod contritio dæmonis, quæ

per serpentem et Sisaram significatur, fuit beatæ Virgini reservata. (Lyrar.)

Per sapientiam Virginis astutia dæmonis hebetata. — Dub. 3. Ad ead. verba, cap. iv, v. 9 : *In manu mulieris tradetur Sisara. Cur Sisara in manu Jahel tradendus?*

R. Astutum decepit per suam sapientiam. Virgo enim beata est valde sapiens. Prov. xiv, 1 : *Mulier sapiens ædificat domum suam*; diabolus est valde astutus. II Cor. ii, 3 : *Timeo autem, ne sicut serpens decepit Evam astutia sua*, etc. Tunc enim Sisara in manu feminae traditur, quando astutia dæmonis per sapientiam Virginis hebetatur. (B. Jacobus de Voragine, serm. 3, in *Nativ. Virg.*)

B. Virgo virtutem diaboli rigore et mortificatione corporis cohibuit. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. iv, v. 21 : *Tulit itaque Jahel clavum. Cur clavo caput Sisaræ perforatur?*

R. Quis est clavus iste nisi rigor disciplinæ? Quid est enim rigor disciplinæ acediosis, nisi quasi quidam clavus in oculis? Rigor utique disciplinæ clavus est, diabolum acerrime pungens, clavus est, diabolum rigidissime configens. Benedicta itaque Jahel caput Sisaræ clavo interficiente confixit, quando benedicta Maria virtutem Satanae rigore disciplinæ in se exstinxit. (D. Bonav., in *Speculo*, cap. 13.)

Per beatam Virginem in cælum reducimur, qui exclusi eramus per Evam. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. iv, v. 21 : *Tulit itaque Jahel clavum. Cur Sisaram interfecit Jahel?*

R. Sisara exclusio gaudii interpretatur, et bene diabolus notat, quia a gaudio cœlesti exclusus, etiam alios excludere festinat. Imo huc nos omnes excluserat per Matrem generis humani, cujus exclusionis maledictio exclusa est per benedictam Matrem Salvatoris. (D. Bonav., *ubi supra.*)

Debbora interpretatur Apis. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. v, v. 7 : *Cessaverunt sortes in Israel, et quieverunt donec surgeret Debbora, surget mater in Israel. Cur beata Maria Debboræ assimilatur?*

R. Vere Debbora, quæ *apis* interpretatur, neque minus *apis* quam Debbora; non solum quia in alvo suo, tanquam in alveo composuit, et constituit Christi Domini corpus tanquam favum; sic enim appellat David juxta Græcam translationem : *Circumderunt me, inquit, sicut apes favum* (Psal. cxvii, v. 12); sed etiam quia, sicut apum regina, expers erat aculei, et in homines totam exuebat severitatem, solam charitatem induebat. (P. Mendoza I Reg. iv, vers. 11, adnot. 2, sect. 1, n. 7 et 8.)

Deus operatus est in B. Virgine miracula ab antiquo præfigurata. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. v, v. 21 : *Trahit cadavera eorum torrens Cadumin. Cur beata Maria Cadumin comparatur?*

R. Interpretatur Cadumin *Mare antiquorum*, propter antiqua, quæ facta sunt in eo miracula, et in Maria operatus est Dominus illa præexcellensissima miracula, quæ ab antiquo præfigurata erant.

(B. Albert., lib. ix, *De laudib. B. Mariæ*, cap. 5, num. 2.)

Cadumin interpretatur Mare antiquorum. — Dub. 8. Ad ead. verba, cap. v, v. 21 : *Trahit cadavera eorum torrens Cadumin. Quomodo interpretatur Cadumin?*

R. Cadumin interpretatur *Mare Rubrum*, hæc est Maria, quæ dicitur mare amarum; sed ipsa fuit rubricata per compassionem Filii patientis; et traxit, id est attraxit ad Filium cadavera, id est, cadaverosos peccatores. (B. Albert., *ubi supra.*)

Jahel interpretatur Ascendens. — Dub. 9. Ad illa verba, cap. v, v. 24 : *Benedicta inter mulieres Jahel. Quæ interpretatio nominis Jahel?*

R. Jahel interpretatur *ascendens*, quod convenit Mariæ, quæ non sicut ascensio descendit, sed strenue de virtute in virtutem, de inferioribus semper ascendit, juxta illud Cant. iii, 6 : *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi?* (D. Bonav. in *Specul.* cap. 13.)

Gedeon interpretatur Circumiens in utero. — *Christus intra uterum Virginis fuit persubstantiam infirmitatis extra uterum per potentiam Divinitatis.* — Dub. 10. Ad illa verba, cap. vi, v. 11 : *Cumque Gedeon. Quæ interpretatio nominis Gedeon?*

R. Gedeon interpretatur *Circumiens in utero*, et significat Christum, qui, ut dicit Isidor., in utero Virginis incarnatus, intra uterum fuit per substantiam infirmitatis, et extra uterum per potentiam Divinitatis; Jerem. xxxi, vers. 22 : *Novum faciet Dominus super terram, femina circumdabit virum gremio uteri sui.* dicit Gloss. Hug. card.

Per Virginem salus nobis immissa. — Dub. 11. Ad illa verba, cap. vi, v. 37 : *Ponam hoc vellus lanæ in area. Cur beata Virgo velleri assimilatur?*

R. Illud vellus, sive lana signat beatam Virginem; unde Petrus Raven. dicit sic : Vellus cum sit de corpore nescit corporis passionem; sic virginitas cum sit in carne, vitia tamen carnis ignorat. Cœlestis ergo imber, scilicet, Dei Filius in virginem vellus placido descendit illapsu, et tota Deitatis unda bibulosæ nostræ carni descendeat in vellere, donec eximio partu immissam in terris omnibus pluviam salutis effunderet. (Leonard. de Utino, *Serm. de Incarn. Domini.*)

In utero Virginis humanitas unita Deitati. — Dub. 12. Ad illa verba, cap. vi, v. 37 : *Ponam hoc vellus lanæ in area. Quid significat vellus nocte positum in area plenum rore?*

R. Vellus est pellis animalis mortui et significat nostram mortalem humanitatem; istud in nocte vitæ præsentis positum in area uteri virginalis reperitur plenum rore cœlestis, scilicet, Deitatis unitæ cum ea; quem rorem optabat Isaias (xlv, 8), dicens : *Rorate, cœli, desuper.* Area tamen, id est corpus Virginis, remansit arida, quia non humectata alicujus semine, sed virgo in partu, virgo in conceptu, virgo in lactatione; unde canit Ecclesia :

Sola Virgo lactabat, scilicet, Dominum Jesum Christum, *ubere de caelo pleno*, non alio modo. Illud autem vellus plenum rore expressum in torculari crucis implevit concham Ecclesiae rore celestis gratiae, per quam habitat in nobis; et hoc mysterium est signum confortans nos ad habendam victoriam de inimicis infernalibus, qui infestant populum Dei. (D. Antonin. part. iv, tit. 15, cap. 24, § 2.)

Deus redemptionis pretium contulit in B. Virginem. — Dub. 13. Ad eadem verba, cap. vi, v. 37: *Ponam hoc vellus lanae in area*. Cur aream rore rigaturus totum vellus prius infundit?

R. Intuere, o homo, consilium Dei, consilium pietatis: celesti rore aream rigaturus totum vellus prius infundit; redempturus humanum genus pretium universum contulit in Mariam. (D. Bernard. de Aqueductu, in Nativitate M. V.)

Gratiae dono constans et firma. — Dub. 14. Ad illa verba, cap. vi, v. 39: *Oro, ut solum vellus siccum sit, et omnis terra rore madens*. Cur terra rore madens?

R. Terra est aquae glutino mansiva; quia scilicet propter humiditatem aquae tenent se ad invicem partes terrae; et sic beata Virgo aquae glutino, id est divinae gratiae dono constans et firma fuit, unde ipsa fuit terra rore celestis gratiae madens. (Joan. a S. Gemin. lib. 1 *De caelo et elem.*, cap. 48.)

Gratia impleta signum fuit liberationis nostrae. — Dub. 15. Ad illa verba, cap. vi, v. 40: *Fecitque Deus nocte illa, ut postulaverat: et fuit siccitas in solo vellere, et ros in omni terra*. Cur hoc datur in signum liberationis?

R. Quod enim ipsa impleta fuit gratia super omnem puram creaturam, signum fuit liberationis nostrae. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana*.)

In Nazareth concepit Christum. — Dub. 16. Ad illa verba, cap. xiii, v. 5: *Quia concipies, et paries filium... erit enim Nazareus Dei ab infantia sua*. Cur B. Maria assimilatur matri Samsonis?

R. Ista mater concipiens Nazareum est B. Virgo, quae concepit Christum in Nazareth. Hic autem Nazareus est Christus. Unde Augustinus dicit sic: Dominus ac Salvator noster per suscepti corporis sacramentum, septiformis Spiritus gratia, in quo celata divinitas habitavit, extinctis daemonibus, populum suum de morte perpetua liberavit, ruptis inferni obicibus, apertoque sepulcro, recepto corpore a morte regreditur. (Leon. de Utin. *Serm. de Incarn.*)

EX LIBRO RUTH.

In passione Filii repleta amaritudine. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. i, vers. 20: *Ne vocetis me Noemi (id est, pulchram), sed vocate me Mara (id est, amaram), quia amaritudine replevit me Omnipotens*. Cur Noemi voluit vocari amara?

R. Amara fuit Noemi, quia duo filii sui fuerunt

mortui. Noemi pulchra et amara signat beatam Mariam, pulchram quidem per Spiritus sancti sanctificationem, amaram vero per Filii sui passionem. Duo autem filii Mariae sunt homo Deus, et homo purus; unius enim corporaliter, alterius spiritualiter mater est Maria. Isti duo filii Mariae, ambo mortui fuerunt in passione; unus in corpore, alius in mente; unus crucis acerbitate, alter mentis infidelitate; et ideo viscera Mariae valde fuerunt repleta amaritudine. (S. Aug.) Illa pia Mater immani dolore ejulans, pectora debilitata contundens, ita ipsius viscera, omniaque membra fatigaverat, ut in incessu deficiens, vix pervenire potuisset ad Christi funus. (D. Bonavent. in *Specul.* in lect. 3.)

Dolor Virginis in passione Filii unde causabatur. — Dub. 2. Ad eadem verba, cap. i, v. 20: *Vocate me Mara, id est, amaram*. Unde tantus dolor in beata Virgine?

R. Causabatur ipse dolor ratione supplicii; videbat enim Filium suum pati poenam ignominiosam, quia inter duos latrones, tanquam latro fuit positus; poenam diuturnam, quia ab illa hora noctis, qua captus fuit, usque ad horam nonam, qua exspiravit, in suppliciis et doloribus semper fuit; poenam injustam, quia sicut dicitur I Petr. ii, 22: *Peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus*; et quia Virgo beata fuit tanta amaritudine plena, poterat dicere illud Ruth. i, 20: *Non vocetis me Noemi, id est, pulchram, quia amaritudine replevit me Omnipotens*. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, in *Sabbato sancto*.)

Deprecationes Virginis juxta crucem. — Dub. 3. Ad eadem verba, cap. i, v. 20: *Quia amaritudine replevit me Dominus*. Cur B. Maria tempore passionis dicit se amaritudine repletam?

R. Dicere potest cum illa Noemi quae de felicitate ad infortunium devenerat, Non gratia plena, sed vacua judicor hodie; flecto enim genua mea ad Patrem Domini mei Jesu, ut misereatur Filii communis, et me non audit; deprecor ipsum Filium, ut suis verbis mellifluis me consoletur, mihi non loquitur nisi illud: *Ecce Filius tuus*, quod verbum ut gladius pertransivit animam meam, cum pro Magistro, et Filio datur discipulus; Judaeis supplico, ut amodo Filio meo compatiantur, et ipsi contumelias et subsannationes adjungunt; mortem invoco, ut post Filium non superstes remaneam, et fugit a me; juxta crucem sita ad ipsam clamo: *Flecte ramos, arbor alta; tensa laxa viscera*, ut deosculer Filium meum, et rigida et immobilis perseverat. (D. Antonin. part. iv, tit. 15, cap. 41.)

Ruth interpretatur VIDENS, vel FESTINANS. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. ii, v. 15: *Inveni gratiam apud oculos tuos, Domine mi*. Cur Ruth in oculis Booz invenit gratiam?

R. Ruth interpretatur *Videns*, vel *Festinans*, et signat B. Virginem, quae vere videns in contemplatione, et bene festinans fuit in actione; videns

etiam nostram miseriam est, et festinat ad impendendam suam misericordiam. Booz interpretatur *Virtus*, et signat illum de quo in Psalm. cxlvi, 5, dicitur: *Magnus Dominus, et magna virtus ejus*. Ruth ergo in oculis Booz, Maria in oculis Domini hanc gratiam invenit, ut ipsa spicas, id est, animas a messoribus derelictas colligere ad veniam possit. Qui sunt messor, nisi doctores et rectores? O vere magna Mariæ gratia, quia multi ex eis ad misericordiam colliguntur, qui a doctoribus et rectoribus tanquam incorrigibiles relinquuntur! (D. Bernard. in *Deprecatione et laude ad Virg. Mariam*.) Maria, tu peccatorem toti mundo despectum materno affectu amplecteris, foves, nec deseris, quousque horrendo Judici miserum reconcilies. (D. Bonav. in *Speculo*, lect. 5.)

Major est misericordia quam exhibet in cælo, quam illa, quam tribuit in terra. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. iii, v. 10: *Benedicta es a Domino, filia, et priorem misericordiam posteriore superasti*. Quænam fuit prior misericordia Mariæ?

R. Prior Mariæ misericordia fuit quam exhibuit, dum adhuc viveret in mundo, posterior vero ejus misericordia est, quam jam amplius quam per mille ducentos annos exhibuit de cælo; posterior namque priorem superavit, quia ista illam multitudinem innumerabilium beneficiorum excessit. Quis æstimare potest quam inæstimabiliter Maria propter misericordiam suam, sit benedicta cum inæstimabilis sit ipsa ejus misericordia? Et quis æstimari potest, quam inæstimabilis sit Mariæ misericordia, propter quam ipsa tam inæstimabiliter est benedicta? (D. Bonavent. in *Speculo*, lect. 14.)

Incarnatio Verbi in utero Virginis ascensio dicitur. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. iv, v. 1: *Ascendit ergo Booz ad portam, et sedit ibi*. Quid significat ascensus Booz ad portam?

R. Booz, id est Christus, ascendit ad portam, quia in Virginis alvo in qua apparuit, carnem sumpsit, de qua porta Ezechiel xliv, 5: *Porta hæc clausa erit: non aperiatur, et vir non transibit per eam; quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eum*. (Hug. card.)

Nomen Virginis nominatur cum nominantis utilitate. — Dub. 7. Ad illa verba, c. iv, v. 11: *Habeat celebre nomen in Bethleem*. Cur celebre nomen Mariæ?

R. O celeberrimi nominis Maria! quomodo posset nomen tuum non esse celebre, quæ etiam devote nominari non potes sine nominantis utilitate? (D. Bern. in *Deprecatione et laude B. M. Virg.*) O magna, o pia, o multum laudabilis Maria! Tu nec nominari potes, quin accendas, nec cogitari quidem, quin recrees affectus diligentium te. Tu nunquam sine dulcedine divinitus tibi insita piæ memoriæ portas ingredieris. (D. Bonaventura, in *Speculo*, lect. 10.)

EX I REGUM.

Consideratio passionum Christi magnum præstabat dolorem B. Virg. — Dubium 1. Ad illa verba,

cap. i, vers. 15: *Mulier infelix nimis ego sum*. An B. Virgo Maria se infelicem dicere debuit?

R. Consideratio passionum Christi magnum præstabat sibi dolorem ex eo quod præsens erat ad videndum. Quando aliqua mater audit filium suum mortuum, multum dolet; sed quando horribili morte ipsum audit fuisse occisum, magis dolet; quando vero ante oculos suos videt filium suum occidi, maxime dolet. Virgo igitur beata immenso dolore vulnerabatur, quando videbat Filium suum occidi, et horribili morte necari, et ante oculos suos hæc omnia fieri et ex eo quod erat ad adjuvandum impotens. Magna consolatio est alicui matri, quod filium suum in morte osculari et amplexari, et adjuvare possit. Hæc autem in nullo Filium suum poterat tunc adjuvare: audiebat enim eum sitire, et non poterat ei potum porrigere; videbat eum vulneribus plenum, et non poterat vulnera allegare; conspiciebat ipsum sanguine plenum; et non poterat linteo extergere; videbat ipsum male captum teneri, et ipsum non poterat liberare; videbat ipsum male caput tenentem, et non poterat sustentare; videbat ipsum in cruce flentem, et non poterat lacrymas extergere; videbat ipsum expirasse, et non poterat amplexari, nec osculari; videbat sanguinem in terra atfluere, et non poterat recolligere, et ideo dicere poterat illud I Reg. i, *Mulier infelix nimis ego sum*. (Jacobus de Voragine, Ser. 2 in *Sabbato sancto*.)

Quare non assumpta simul cum Filio in cælum. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. i, v. 22: *Et Anna non ascendit*. Cur Anna cum ascendente filio non ascendit in templum?

R. Posset quis typo Annæ beatissimam Virginem intelligere nolentem cum ascendente Filio ascendere, ut in terris adhuc paulisper immorata, plures ei filios lucraretur; proindeque dicentem: *Non radam donec ablactetur infans, et ducam eum*, quasi vellet sua se beatitudine paulisper defraudari, ut hominibus per suum patrocinium tuendis ac promovendis, et Christo Domino per ampliorem prolem latificando, et glorificando inserviret. (P. Mendoza hic.)

Triennis in templo præsentata. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. i, v. 22: *Ducam eum, ut appareat ante conspectum Domini*. Quid significat Samuel triennis in templo præsentatus?

R. Quod de trienni Samuele Tabernaculo mancipato suspicor, facit quoque quod Dei Genitrix Maria trimula, et quamprimum a mamilla disjuncta, in templum præsentata fuerit; id Patres consensu tradunt. Sanctus Evodius, primus post Petrum Antiochenus episcopus, et martyr, in Epistola cui *Lumen* indidit nomen, apud Nicephorum, lib. i *Hist. eccles.* cap. 3, ait: « Maria cum trimula esset, in templo est præsentata. » S. Gregor. Nyssen. *Orat. de Christi Nativitate*: « Cum vero jam crevisset puella, ut non amplius opus haberet sugere mamillam, eam Deo tradidit Anna, et promissum implevit, et ad templum adduxit; sacerdotes autem interim quidem, ad similitudinem Sa-

muellis, inter sanctos educabant puellam. » S. Germanus Constantinopolit. episc. *Encomia de oblatione Mariæ in templum* ait: « Puella autem valde lætans et exsultans ibat in templum Dei tanquam in thalamum, cum ætatis quidem ageret annum tertium, esset vero perfecta divina gratia. » Eadem ad verbum exscripsit Metaphrast. *Orat. de ortu, et educat. Deiparæ*; Cedrenus in *Annalib.*: « A parentibus in templum deducta Dei Genitrix anno ætatis suæ tertio. » Nicephor. lib. i *Hist. eccles.* cap. 7: « Ut vero infans! a lacte materno jam abhorruit, et mammam attingere noluit, promissionem mater adimplet; et in templum ascendens, juxta votum, eam Deo consecrat, tertium jam ætatis agentem annum. » (Vide Canisium, lib. i *De Maria Virg.* cap. 12 et 15; Barradium, *Hist. evang.* lib. vi, cap. *Hæc*; Thomas a Malvenda in *Fragmentis.*)

Imitabatur aliorum modum loquendi. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. ii, v. 5: *Et famelici saturati sunt.* Quis sensus horum verborum?

R. Hebr. *Famelici cessaverunt, destiterunt, desierunt.* Quidam: *Cessaverunt a quæstu et labore.* Alii: *Desierunt*, nimirum esse famelici. Nonnulli: *Desierunt locare operam suam.* Melius: *Et famelici cessaverunt*, absolute, id est jam non est reperire famelicos ex pi's: desierunt famelici inveniri; sic Hispanice in magna rerum abundantia, dicere solemus: *No ay hombre pobre.* Videtur poetica locutio. Hoc prius hujus versus hemistichium imitata est beata Virgo Maria, Luc. i, vers. 53: *Esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes*, ut etiam David, Psal. xxxiii, vers. 11. (Malvenda.)

Doctores aliorum modum loquendi imitantur. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. ii, v. 8: *De stercore elevat pauperem.* Quis hujus versus membrum imitatus est?

R. Prius hujus versus membrum imitatus est David, Psal. cxii, vers. 6: *Suscitans a terra inopem, et de stercore erigens pauperem, ut collocet eum cum principibus*, et Deipara, Luc. cap. i, v. 52: *Deposuit potentes de sede et exaltavit humiles.* (Malv.)

Nativitate sua diabolo formidabilis facta est. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. iv, v. 8: *Væ nobis; non enim fuit tanta exsultatio heri, et nudius tertius; hæc nobis.* Cur veniente arca fœderis Domini in castra, dixerunt Philisthiim: *Væ nobis*?

R. Regina cœlorum est arca exsultationis in tabernaculis justorum, et arca timoris in tabernaculis dæmoniorum et malorum. Cum pervenisset, per nativitatem in mundum, Arca, id est Maria in castra tribulorum, tentatorum, et totius militantis Ecclesiæ, timuerunt Philisthiim, id est dæmones, dicentes: *Væ nobis.* Venit enim illa cui dictum est, *Genes. iii, 15: Inimicitias ponam inter te.* Non enim fuit tanta exsultatio peccatorum heri, et nudius tertius, quando non habebant talem adjutricem. Et dixerunt Philisthiim: *Væ nobis*; illi autem, *Bene nobis: quis nos salvabit de manu Deo-*

rum sublimium istorum? ubi enim ipsa est per adiutorium, ibi et Trinitas Deus. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana.*)

Devotus erga B. Virginem, æterna morte non est damnandus. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. v, v. 2: *Tuleruntque Philisthiim arcam Dei, et intulerunt eam in templum Dagon.* Cur Philisthiim fuerant morte damnati?

R. Nota obiter, sicut Philisthiim propter arcæ devotionem temporali morte damnari non potuerunt, ita neminem qui erga beatam Virginem devotus fuerit, æterna morte damnandum. (P. Mendoza, *II Reg.* v, n. 2.)

Sanctificari debet, qui B. Virginem speciali obsequio prosequitur. — Dub. 8. Ad illa verba, cap. vii, v. 1: *Eleazarum vero sanctificaverunt, ut custodiret arcam Domini.* Quid significat sanctificatio Eleazari ad custodiam Arcæ?

R. Sanctificaverunt Hebræi quondam Eleazarum, ut custodiret arcam de regione Philistinorum redeuntem. Quid ergo mirum si debeant sanctificari illi omnes, qui beatam Virginem peculiari aliquo obsequio prosequuntur? (P. Mendoza, *I Reg.* iv, 11, num. 38.)

Gratia et venia peccatoribus promissa, cum in incarnatione Virgini tota Deitas substantialiter illapsa est. — Dub. 9. Ad illa verba, cap. xi, v. 9: *Cras erit vobis salus, cum incaluerit sol.* Cur incalescente sole salus populo prædicitur?

R. Ipsa est sol ardens, Mater calefactionis frigidorum filiorum Adam. *Cras erit vobis salus gratiæ et veniæ, cum incaluerit sol*, id est, Maria. Nunquid non incaluit, cum illi tota Deitas substantialiter illapsa est? (B. Albert. Magn. in *Bibl. Mar.*)

Invocabat Deum pro conceptione Salvatoris. — Dub. 10. Ad illa verba, cap. xii, v. 17: *Nunquid non messis tritici est hodie? invocabo Dominum.* Quid significat invocatio Samuelis pro messe tritici?

R. Beata Virgo invocavit Deum pro messe tritici, id est, pro conceptione Salvatoris; unde Gregor. in *Serm.* dicit: *Thesaurus gratiarum et misericordiæ apertus est, fontes exuberant pietatis, hodie ad nos missus est Filius Dei cum plenitudine gratiarum; currite, currite, implete sinus.* (Leonar. de Utino, *Serm. de Incarnat. Dominic.*)

Deus per Mariam reconciliatur peccatori. — Dub. 11. Ad illa verba, cap. xxv, v. 32: *Benedictum eloquium tuum.* Cur eloquium Abigail benedictum?

R. Abigail Mariam signat; interpretatur enim *Patris exsultatio*. O quanta Patris cœlestis in Maria, et Mariæ in Patre cœlesti fuit exsultatio, cum ipsa dixit, Luc. i: *Exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo!* Sicut autem Abigail Dominam nostram, sic David Dominum nostrum signat. David autem offensus est stulto Nabal, quando Dominus offensus est homini impio. David Nabal stulto per Abigail placatur, quando Dominus impio per Mariam reconciliatur. Abigail placavit David verbis et muneribus; Maria placat Dominum precibus et meritis; Abigail ultionem

temporalem; Maria vero æternalem convertit, dum illa humanum, ista vero divinum gladium convertit. (D. Bernar. in *Deprecatione et laude B. V. M.*) Nemo tam idoneus, Domina, qui gladio Domini pro nobis manum objiciat, ut tu, Dei amantissima, per quam primum suscepimus Dei misericordiam de manu Domini Dei nostri. (D. Bonavent. in *Specul. lect. 14.*)

Assumpta ad placandum Dominum. — Dub. 12. Ad illa verba, cap. xxv, v. 32: *Et ait David ad Abigail: Benedictus Dominus Deus Israel, qui misit hodie te in occursum meum.* Quid significat occursum Abigail?

R. Et ait David ad Abigail, placatus ejus intercessione: Benedictus Dominus, scilicet, Pater misericordiarum, qui misit te misericordissimam, et prudentissimam hodie, scilicet quandocunque intercedis pro peccatoribus, vel præcipue in Assumptione, in occursum meum ad placandum, ad refrenandum, ac ad componendum inter me, et peccatores; et benedictum eloquium tuum plusquam omnium angelorum, imo omnium sanctorum. (B. Albert. Magn. in *Bibl. Mar.*)

Ex quo nata est, peccatorum sibi reconciliationem assumpsit. — Dub. 13. Ad illa verba, cap. xxv, v. 34: *Nisi cito venisses in occursum mihi, non remansisset Nabal.* Quid significat festinus occursum Abigail ad Davidem?

R. Nisi cito venisses in occursum mihi; quod factum est, quando nata est, peccatorum tibi reconciliationem assumendo, non remansisset Nabal, quia totaliter delevissem eum. (B. Albert. Magn. in *Bibl. Mar.*)

Loquitur pro justis et peccatoribus, pro servitiis remunerandis. — Dub. 14. Ad illa verba, cap. xxv, v. 35: *Ecce audivi vocem tuam.* Quam vocem?

R. Vocem miserationis pro peccatoribus, vocem conservationis pro justis, vocem fidelitatis pro servitiis exhibitis remunerandis. (B. Albert. Magn. in *Bibl. Mar.*)

Multipliciter honorata a Domino in Nativitate, Incarnatione, Assumptione. — Dub. 15. Ad illa verba, cap. xxv, v. 35: *Honoravi faciem tuam.* Quo honore honorata B. Virgo a Christo?

R. In nativitate tua mundum per te illuminando, in incarnatione mea, te in Matrem præ omnibus eligendo, et in assumptione tua, te ultra omnes choros angelorum in mea dextera collocando. (B. Albert. Magn. in *Bibl. Mar.*)

Quo major, eo humilior. — Dub. 16. Ad illa verba, cap. xxv, v. 41: *Ecce famula tua sit in ancillam.* Cur Abigail ancillam se dicit?

R. Sic respondit B. Virgo angelo, Luc. 1, 38: *Ecce ancilla Domini;* et utrobique commendatur humilitas. (Hug. card.)

Ab immunditiis peccatorum lavat. — Dub. 17. Ad illa verba, cap. xxv, v. 41: *Ut lavet pedes servorum domini mei.* Cur lavare pedes servorum domini offert Abigail?

R. Nota, *Ut lavet pedes servorum domini.* Ipsa enim Virgo lavat pedes; pedes enim sunt ultimæ voluntates corporis humani, etiam et mystici. Caput mundi fuit status patriarcharum, collum prophetarum, venter apostolorum, pedes et brachia martyrum, crura doctorum, tibiæ confessorum, finis mundi est tempus præsens, nos sumus in quos fines sæculorum devenerunt. (1 Cor. x.) Et Virgo lavat nos ab immunditiis peccatorum nostrorum, et maculis, quia continue orat pro nobis, quia alias jam fuisset destructi. (D. Vincent. Ferr. *Serm. de incarnatione Filii Dei.*)

Pœnitentibus lacrymas compunctionis obtinet. — Dub. 18. Ad illa verba, cap. xxv, v. 41: *Ut lavet pedes servorum domini.* Cur voluit pedes servorum domini lavare?

R. Per benedictam ancillam Mariam, quasi tot servi Domini loti sunt, quot fideles ejus suffragiis a peccatis mundati sunt; ipsa enim quasi tot servorum domini pedibus aquam obtulit, quot pœnitentibus lacrymas compunctionis obtinuit. (D. Bonav. in *Speculo B. M. lect. 10.*)

EX II REGUM.

Dolor B. Virginis causabatur in passione Filii, ex eo quod erat unicus matri. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. 1, v. 26: *Sicut mater unicum amat filium suum, ita ego te diligebam.* Unde causabatur dolor B. M. Virg. in passione Filii?

R. Consideratio passionum Christi magnum præstabat sibi dolorem. Ipse autem dolor causabatur in ea ex ratione Filii, ex eo quod erat unicus Matri. Si aliqua mater filium perdidit, consolationem accipit, quando alios habet, vel habere sperat; Virgo autem Maria nullum habebat alium, nec se habere sperabat, unde poterat dicere illud: *Sicut mater unicum amat filium, ita te diligebam.* (Jac. de Vorag. *Serm. 2, Subbat. sanct.*)

Mente, et corpore virginitatis splendore fulgebat. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. vi, v. 2: *Ut adducerent arcam Dei.* Cur B. Maria Arca Dei dicitur?

R. Arcam quid nisi sanctam Mariam dixerimus? Siquidem arca intrinsecus portabat Testamenti tabulas; Maria autem ipsius Testamenti gestabat hæredem; illa intra semet legem, hæc Evangelium retinebat; illa Dei vocem habebat, hæc Verbum; verumtamen arca intus, forisque auri nitore radiabat; sed et sancta Maria intus forisque virginitatis splendore fulgebat: illa terreno ornabatur auro, ista cœlesti. (D. Ambros. lib. viii, ad fin.)

Christus servus factus est usque ad sanguinis effusionem. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. vi, v. 12: *Nuntiatumque est regi David, quod benedixisset Dominus Obededom, et omnia ejus propter arcam Dei.* Quid significat benedictio Obededom, et omnis domus ejus propter arcam?

R. Obededom interpretatur *Servus sanguineus*, et bene signat Christum, qui servus noster factus est, serviens nobis miseris usque ad sanguinem: pro-

p̄ter nos enim servus, propter nos sanguineus factus est Christus; sanguineus in dorso per flagella, sanguineus in capite per spinas, sanguineus in latere per lanceam, sanguineus in manibus et pedibus per clavos; hujus servi domus fuit B. Maria, de qua Psal. LXIV, 5, dicitur: *Replebimur in bonis domus tuæ.* Arca in hac domo locata Christum significat; Christus ergo servus noster, Christus vita nostra est; in arca urna aurea, et manna; arca sancta carnem sanctam, urna aurea animam Christi pretiosissimam, manna vero Divinitatem dulcissimam signat; propter hanc arcam, propter Christum filium Mariæ Dominus benedixit domui Mariæ. O vere domus benedicta, ex qua omnium processit vita! (D. Bonav. in *Specul. lect.* 14.)

Cum gaudio excepta in Assumptione. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. VI, v. 12: *Abiit ergo David, et adduxit arcam Dei de domo Obededom in civitatem David cum gaudio.* Cur arcam deduxit David de domo Obededom in civitatem suam?

R. Abiit David, id est, Christus, et adduxit arcam Dei, id est Mariam de domo Obededom, scilicet in assumptione, in civitatem David, hoc est, in cœlum empyreum cum gaudio. (B. Albert. Magn. in *Bibl. Marian.*)

In assumptione beatæ Virginis Mariæ sancti festivi obviam advenerunt. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. VI, v. 12: *Et erant cum David septem chori.* Cur quando arca Dei adducebatur in civitatem David, septem chori erant cum Davide?

R. Arca ista est B. Maria, quam David, id est, Dominus Jesus reduxit in Jerusalem, associatus cum ingenti gaudio, id est, cum septem differentiis beatorum, scilicet, patriarchis, ut Abraham, Isaac et Jacob, et aliis prophetis, ut Isaia, Davide, Jeremia, Ezechiele, et Daniele; apostolorum, ut Jacobi Majoris; martyrum, ut Baptistæ; innocentum, Machabæorum, Stephani, et aliorum; confessorum, ut Simeonis, Gamalielis et aliorum; sanctarum virginum, quæ eam imitatie sunt post Christi ascensionem; nam septimus chorus fuit angelorum innumerabilium. D. Hieron.: *Credendum est festive Genitrici Dei obviam advenisse militiam, eamque ingenti lumine circumfulsisse, et ad thronum eam cum laudibus et canticis perduxisse, cœlestemque Jerusalem tunc ineffabili lætitia exultasse.* (D. Antoninus part. IV, tit. 45, cap. 45, § 5.)

B. Virgo deducta in cœlum cum omni genere musicorum, et ineffabili jucunditate — Dub. 6. Ad illa verba, cap. VI, v. 15: *Et David, et omnis domus Israel ducebant arcam testamenti Domini in jubilo, et in clangore buccinæ.* Quid significat arca deducta a Davide et populo in jubilo, et clangore buccinæ?

R. Notandum quod, sicut dicit Augustinus, est triplex sonus musicus: unus, qui fit in voce, sicut in cantu; alius, qui fit cum flatu, sicut in buccina; et tertius, qui fit in pulsu, sicut in cithara. Iste tri-

plex sonus tangitur hic: sonus qui fit cum voce, cum dicitur in jubilo, est enim jubilatio cantus modulatio: sonus qui fit cum flatu, cum dicitur in clangore buccinæ: sonus qui fit cum pulsu, cum dicitur in omnibus lignis fabrefactis, et citharis, et lyris; per hoc quod dicitur, quod ista arca deducta est cum jubilo, et in buccina, et in cythara, datur intelligi, quod ibi fuerunt omnes species sonorum, et omnia genera musicorum. (Jacobus de Vorag. serm. 1, *De Assumpt. B. M.*)

Hominis misericordia ad paucos se extendit; Mariæ vero omnes pervadit. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. IX, v. 3: *Numquid superest aliquis de domo Saul, ut faciam cum eo misericordiam Dei?* Cur misericordia David ad unam solum Saulis domum determinatur?

R. Magna quidem misericordia, sed ad unius familiam Saulis limitata. Tua vero misericordia, B. Deipara, nullis terminis circumscribitur; sed omnes omnino sive justos, sive injustos pervadit, omnes quacunque miseria teneantur, circumvagatur. (P. Mendoza, I Reg. IV, vers. 11, annotat. 12, sect. 1, num. 12.)

Habet sapientiam, diligentiam et gratiam ad advocandum. — Dub. 8. Ad illa verba, cap. XIV, v. 2: *Misit Thecuam et tulit inde mulierem sapientem.* Cur Absalonem mulieris Thecuite solertia et sapientia revocari curat Joab a Gessur in Jerusalem?

R. Filius B. Virginem fecit sapientem ad advocandum. Unde significata est per illam mulierem sapientissimam, de qua dicitur I Reg. XIV. Habet enim ista advocata omnia illa bona, quæ in bono advocato requiruntur. Bonus enim advocatus tria debet habere, bonam diligentiam, ut sit valde sollicitus in promovendo causam suam, quia si negligens esset, cito succumberet; sed si esset sollicitus, et parum esset juris peritus, non esset bonus advocatus; ideo oportet ut præter diligentiam habeat etiam magnam sapientiam; sed si sollicitus esset, et peritus, et regi antequam advocaret, et toti familiæ suæ esset odiosus, non esset idoneus advocatus; et ideo oportet, quod coram rege, et familia sua habeat gratiam: ille igitur est optimus advocatus, qui habet magnam diligentiam, magnam sapientiam, et magnam gratiam. Isti tria habet nostra Advocata. (B. Jacob. de Voragine, Sermon. 2 Sabbat. post Dominicam tertiam Quadragesimæ.)

Antequam a nobis oretur, pro nobis orat. — Dub. 9. Ad illa verba, cap. XIV, v. 24: *Revertatur in domum suam, et faciem meam non videat.* In quo commendabilis fuit misericordia mulieris petentis pro Absalon?

R. Nescio quid magis in hujus feminæ misericordia commendandum mihi videatur. Nam rex a femina rogatus, pepereit filio; at vero femina nullis Absalonis precibus sollicitata pro Absalone intercessit. Talis et beatissima Virgo antequam a nobis oretur, pro nobis orat, et priusquam nos illius, illa

nostri recordatur, imo efficacior ad impetrandum, quam Thecutes: nam hæc Absalonem ab exilio in urbem revocavit, non tamen ab urbe in domum regiam introduxit, rege statim prohibente: *Faciem meam non videat*; at vero illa orco eripit, et in cælo inserit, dicente D. Bernard, a B. Virgine cælum repletum, infernum evacuatum. (P. Mendoza, *1 Reg.* xiv, v. 3, annot. 17, sect. 2, n. 5.)

Pondera dilectionis Mariæ V. erga Filium patientem. — Dub. 10. Ad illa verba, cap. xviii, v. 33: *Quis mihi tribuat, ut ego moriar pro te, Absalon fili mi, fili mi Absalon?* Cur sacra Scriptura dilectionem David erga filium suum Absalonem narrat?

R. Quis enim sani capitis dicet ipsam talem Matrem a tali Filio tam dilectam, minus dilexisse Filium suum unigenitum, et talem Filium, quam David Absalon patricidam, qui dicebat: *Quis mihi det, ut moriar pro te, fili mi Absalon?* Cujus acerbitate doloris afflicta, et pænæ crucis corde affixa, utpote quæ plus omnibus dilexit, prima ad monumentum currere non potuit, licet postea, ut vere creditur, frequens, et quando potuit, non defuit. Hæc sunt pondera dilectionis Mariæ, quæ præponderant omnium sanctarum animarum meritis et gloriæ. (B. Albert. Magn.)

Incarnatio Verbi dicitur sessio. — Dub. 11. Ad illa verba, cap. xix, v. 8: *Surrexit ergo rex, et sedit in porta.* Quid significat sessio David in porta?

R. David est Christus Rex regum, qui nos liberavit de manu inimicorum nostrorum; surrexit cum a sinu Patris exivit; sedit in porta, id est, humiliavit se, descendens in beatam Virginem. (D. Antonius Paduan. *Dominica III post Trinitat.*)

Peccatores conservat, a diabolo liberat, donec confiteantur. — Dub. 12. Ad illa verba, cap. xxi, v. 10: *Non dimisit aves lacerare eos per diem, neque bestias per noctem.* Cur Respha non dimisit aves lacerare filios suos?

R. B. Maria est Mater conservationis, quæ tandem peccatores fovet usque dum ipsis gratiam Dei impetret. Unde significatur per Respham, quæ *currus* interpretatur, quæ septem viros in patibulo suspensos, scilicet peccati, propter septem peccata mortalia, a David, id est a Christo, non dimisit aves lacerare eos per diem, neque bestias per noctem, id est, daemones, prohibens donec stillaret aqua gratiæ, scilicet, contritionis, et confessionis de cælo, id est, de misericordia Dei super eos. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana*.)

B. Virgo immaculata ante partum, in partu, et post partum. — Dub. 13. Ad illa verba, cap. xxii, v. 31: *Deus, immaculata via ejus.* Quænam est immaculata via Dei?

R. Via ejus in Virginem immaculata fuit, id est, Virgo sancta et immaculata fuit ante partum, et in partu, et post partum. Unde Ezechiel, xliv, 2, 3: *Porta hæc clausa erit: non aperietur, et vir non transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel in-*

gressus est per eam; eritque clausa principi: princeps ipse sedebit in ea.

Peccatores illuminat, frigidos accendit, passiones carnis serenat. — Dub. 14. Ad illa verba, cap. xxiii, v. 4: *Sicut lux auroræ, oriente sole, mane absque nubibus rutilat.* Cur beata Virgo luci auroræ comparatur?

I. R. Ipsa namque peccatores purgat a tenebris peccatorum lumine gratiæ, et ideo dicitur lux auroræ; quia expellit tenebras culpæ, et introducit lucem gratiæ; ipsa frigidos accendit calore charitatis suæ, ideo assimilatur luci solis orientis, qua lux solis calefacit; ipsa æstum concupiscentiæ refrigerat, et a nubibus carnalium passionum animas serenat; et ideo assimilatur luci matutinae, quæ est cum refrigerio, luci etiam serenæ, scilicet, quæ est absque nubibus. (Joannes a Sancto Geminiano, lib. 1, *De cælo et elementis*, cap. 48.)

B. Virgo illustrata a Filio ante incarnationem. — II. R. Recte quidem, o Maria, auroræ officium implesti. Ipse enim Sol justitiæ de te processurus ortum suum, quadam matutina irradiatione præveniens, in te lucis suæ radios copiose transfudit. (D. Bernard. in *Deprecatione, et laude ad B. Virg.*)

Impetrat lumen divinæ cognitionis et inspirationis. — Dub. 15. Ad illa verba, cap. xxiii, v. 4: *Lux auroræ.* Cur dicitur Aurora?

R. Aurora est lucis a sole impetrativa, unde dicitur: *Lux auroræ, oriente sole, mane absque nubibus rutilat*: sic ista Aurora, scilicet Virgo beata, impetrat lumen divinæ cognitionis et inspirationis. (Joannes a Sancto Geminiano, *ubi supra*.)

Lux auroræ multa bona operatur. — Dub. 16. Ad illa verba, cap. xxiii, v. 4: *Sicut lux auroræ.* Quid Virgo cum aurora?

R. Nota, quod ista lux auroræ est, quæ mane, oriente sole, multa bona operatur. Est enim infirmorum confortativa, avium lætificativa, florum de nocte clausorum apertiva, herbarum de nocte depressarum erectiva: quæ omnia hæc jam prædicta facit in nobis beata Virgo Maria. Etenim ipsa Aurora est, quæ debiles confortat, siquidem infirmi confortantur in aurora, ex eo quod sanguis in aurora dominatur, et ideo somnus dulcior est in aurora. Item, quia tunc virtutes animales corroborantur, unde secundum medicos, melius se habent infirmi, et ideo dicitur aurora, quasi aurea hora, id est optima; ita similiter per beatam Virginem infirmi spiritualiter recipiunt sanitatem; vires animæ recipiunt vigorem; sanguis dulcedinis et devotionis recipit augmentationem. Item in aurora aves lætificantur, et ideo ad cantandum excitantur, unde dicitur aurora, quasi avium hora; quia scilicet B. Virgo est, quæ devotos excitat ad Dei laudem: ipsa enim est, quæ flores clausos, id est mentes humilium, aperit ad bene operandum, ut odorem boni exempli undique circumfundant: ipsa etiam est, quæ depressos per mœrorem erigit per spem et consolationem. (Jo. a S. Geminiano, *ubi supra*.)

B. Virgo Deum gestura, et paritura. — Dub. 17. Ad illa verba, cap. xxiii, v. 15 : *O si quis mihi daret potum aquæ de cisterna, quæ est in Bethleem !* Quid significat cisterna, cujus aquam desideravit David ?

R. Cisterna sanctissimam Virginem designabat, quæ et uterum gestura, et Deum paritura erat. (Sophron. archiep. Constantinop. orat. 1 in *Christi Domini Nativ.*)

David oriundum ex Virg. Christum spiritu prævidit. — Dub. 18. Ad illa verba, cap. xxiii, v. 15 : *O si quis daret mihi potum aquæ de cisterna, quæ est in Bethleem !* Cur David desiderabat aquam de cisterna, quæ erat in Bethleem ?

R. Si altius velis spectare, et introspicere mysterium, sciebat David non aquam de lacu, qui erat in Bethleem, sed oriundum ex Virgine Christum spiritu prævidebat. (D. Ambros. *Apol. I de David*, cap. 7.)

EX III REGUM.

Sancti Patres expectabant B. Virg. ut in ea Verbam carnem assumeret. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. 1, vers. 2 : *Queramus Domino nostro regi adolescentulam virginem, et stet coram rege, et foveat eum.* Cur beata Virgo per hanc adolescentulam figuratur ?

R. Dixerunt servi David, id est sancti Patres : Queramus in omni terra creaturam rationalem, quæ sub cælo est, Domino nostro Regi, adolescentulam Virginem dignam, quæ foveat eum, dormiatque in sinu suo Rex regum, et foveat eum per incarnationem in gremio ventris sui, dormiatque in sinu suo apud mundissimam mundissimus, in creatura Creator, in Filia Pater, in Ancilla Dominus. (B. Albert in *Bibl. Mariana.*)

B. Virgo Deum ad miserationem et liberationem inflammavit. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. 1, v. 2 : *Et calefaciat dominum nostrum regem.* Quomodo beata Maria calefaciat Deum ?

R. Queramus Virginem sapientissimam, charitate ardentissimam, quæ ipsum Deum ad liberationem, et miserationem inflammet ; habetur enim : ibi calefaciat Dominum nostrum Regem. (P. Albert, *ubi supra.*)

Stat coram Christo ad orandum, judicandum, placandum. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. 1, v. 2 : *Et stet coram rege.* Cur stat beata Maria coram Christo ?

R. Queramus Virginem sapientissimam, quæ sciat, velit, et possit stare ut interpellatrix coram Rege ad refrenandum, ad excusandum, ad judicandum, ad placandum. (B. Albert. *Magn. ibid.*)

In lege quæsitæ, in tempore gratiæ inventa ab angelo. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. 1, v. 3 : *Et invenerunt Abisag Sunamitidem.* Quid significat Abisag Sunamitis ?

R. Quæsitæ fuit in lege et prophetis tempore patriarcharum, et prophetarum, sed inventa in Nazareth ab archangelo Gabriele. (*Luc. 1.*) In tem-

pore gratiæ, in Annuntiatione. (B. Albert. *ubi supra.*)

Advocata pro peccatore. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. 11, v. 18 : *Et ait Bethsabæe : Bene ego loquar pro te regi.* Cur Bethsabæe promisit loqui bene pro Adonia ?

R. Ipsa est peccatorum advocata habens tria, scilicet sapientiam, facundiam et fidelitatem, quæ debet habere advocata, unde significatur per Bethsabæe. Dixit Bethsabæe, id est Maria, ad Adoniam, id est ad peccatorem : Bene ego loquar, prudenter, humiliter, instanter et perseveranter pro te misero, egeno et desperato. Sed cui ? Certe Regi magno, forti et glorioso. (B. Albert. *Magn. in Biblia Mariana.*)

Assumpta in cælum ut pro peccatore loquatur. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. 11, v. 19 : *Venit ergo Bethsabæe ad regem Salomonem, ut loqueretur ei pro Adonia.* Quid hæc significant ?

R. Venit Bethsabæe ad regem Salomonem, quod factum est in Assumptione, ut loqueretur ei pro Adonia, id est peccatore. (B. Albert. *Magn. ubi supra.*)

In iudicio sedebit in throno misericordiæ. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. 11, v. 19 : *Positusque est thronus matri regis.* Cur positus est thronus Bethsabæe ad dexteram regis ?

R. Et positus est thronus gloriæ Matri Regis. In Annuntiatione posita fuit Domina mundi in throno gratiæ, in passione Filii, in throno misericordiæ ; in nostra causa, in iudicio, in throno misericordiæ ; in assumptione vero sua ad cælos in throno gloriæ ; unde sequitur : quæ sedit ad dexteram ejus ut Imperatrix, ut gratiarum distributrix. (B. Albert. *ubi supra.*)

Exauditur a Deo in omni petitione sua. — Dub. 8. Ad illa verba, cap. 11, v. 20 : *Et dixit ei rex : Pete, mater mea ; neque enim fas est, ut avertam faciem tuam.* Cur beata Virgo non debet a Filio averti ?

R. Bethsabæe interpretatur *Puteus satietatis* ; quidam sunt, qui habent puteum, id est animum suum, gratiæ Dei evacuatum ; alii, qui habent semiplenum et superplenum ; et ideo fuit puteus satietatis. Non debet igitur a Filio averti, sed ab eo in omni petitione sua exaudiri. (B. Jacobus de Voragine, *Serm. 2 Sabbato Domin. v Quadrag.*)

Exauditur pro quacunque re postulata, quia super omnem creaturam charissima. — Dub. 9. Ad ead. verba, cap. 11, v. 20 : *Pete, mater mea ; neque enim fas est, ut avertam faciem tuam.* Cur Salomon promisit matri suæ, quod non averteret faciem suam ab ea ?

R. Pete fiducialiter pro omnibus, Mater mundissima, mihi obsequiosissima, et super omnem creaturam charissima ; neque enim fas est, nec coram me, nec coram angelis ac omnibus sanctis, ut avertam faciem tuam, te pro quacunque re postulantiem, non exaudiendo. (B. Albert. in *Biblia Mariana.*)

Merita beatæ Virginis majora videntur apud Deum peccatorum demeritis, pro quibus rogat. — Dub. 10.

Ad illa verba, cap. II, v. 24 : *Vivit Dominus... quia hodie occidetur Adonias*. Cur Salomon fratrem Adoniam, matre pro illo deprecante, interfecit?

R. Quis non miretur tantam regis inconstantiam, ne dicam fraudulentiam, ut cum promittat omnia, donet nihil; et non solum matri se præbeat inexorabilem, verum etiam cum illa exiguum beneficium petat, ipse extremum supplicium minitetur, et revera exsequatur? nam statim fratrem Adoniam, matre pro illo frustra deprecante, interfecit. Sed nihil mirum, quia non erant tam efficacia apud regem merita matris, quam demerita fratris, unde hæc facilius regem ad vindictam, quam illa ad misericordiam impellebant. Sed tua, o beatissima Virgo, gratia, et auctoritas apud Filium tanta est, ut non solum pro illius fratribus, sed etiam pro illius hostibus intercedas, et quidquid postules assequaris; quasi tua merita apud Deum ipsis peccatorum demeritis multo majora esse videantur. (P. Mendoza, I Reg. XIV, adnot. 17, sect. 2, n. 2.)

Devotus erga B. V. morte æterna non est damnandus. — Dub. 11. Ad illa verba, cap. II, v. 26 : *Vir mortis es; sed hodie te non interficiam, quia portasti arcam fœderis Domini*. Cur Abiathar propter arcam, quam portavit, mortem evasit?

R. Ipsa est Mater et Domina salvationis, quod signatum est in Abiathar sacerdote, qui offenderat regem Salomonem, cui dixit rex : Equidem vir mortis es, sed te non interficiam, quia portasti arcam, id est Mariam, ipsam honorando, te ei subijciendo, et in ejus fidelitatem et misericordiam committendo. (B. Albert. Magn. in Biblia Mariana.)

Propter B. V. peccatoribus venia conceditur. — Dub. 12. Ad illa verba, cap. II, v. 26 : *Hodie te non interficiam, quia portasti arcam*. Cur Abiathar sacerdoti reo mortis donatur vita?

R. Si propter arcam reo mortis donatur vita, quanto majori jure peccatoribus, venia indignis, propter sanctissimam Virginem venia concedetur? (P. Mendoza, I Reg. IV, v. 11, annot. 12, sect. 2, n. 4.)

Quisquis ad eam accedit, tutissimum sibi reperit asylum. — Dub. 13. Ad illa verba, cap. II, v. 31 : *Dixitque ei rex : Fac sicut locutus est, et interfice eum*. Vers. 34 : *Ascendit itaque Banaias, et aggressus eum interfecit*. Cur Joabo non profuit nec domus Dei, nec ara Dei, ut mortem evaderet?

R. Neque domus Dei, neque ara Dei Joabo illam tenenti et amplectenti quominus moreretur profuerunt : ad tuos vero pedes, Deipara, tabernaculo fœderis, et altare thymiampatis sacratio, quisquis pronus in genva accesserit, tutissimum sibi reperiet asylum. (P. Mendoza, III Reg. II, 28, adnot. 17, sect. 2, n. 4.)

Eminentibus ornata virtutibus, quæ non homini paratur, sed Deo. — Dub. 14. Ad illa verba, cap. V, v. 17 : *Præcepit rex, ut tollerent lapides grandes, lapides pretiosos quo in fundamentum templi.*

Cur ad fundandum templum quærebantur lapides pretiosi et grandes?

R. Ipsa est templum veri Salomonis, de cujus fundatione, *Præcepit rex, ut tollerent lapides grandes, lapides pretiosos in fundamentum templi*, id est virtutes eminentes in fundatione beatæ Mariæ; nec mirum, quia ut dicitur I Paral. XXIX, 1 : *Neque enim homini paratur habitatio, sed Deo*. (Hugo card. ad illa verba Psal. LXXXVI, *Ipsa fundavit eam*.)

Plus habuit de fide, spe et charitate, quam alia creatura : ideo plus habuit de magnitudine. — Dub. 15. Ad illa verba, cap. VI, v. 2 : *Domus autem, quam ædificabat rex Salomon Domino, habebat sexaginta cubitos in longitudine, et viginti cubitos in latitudine, et triginta cubitos in altitudine*. Cur domus, quam Salomon ædificavit, habebat tot cubitos longitudinis, latitudinis et altitudinis?

R. Ipsa enim est templum Dei mirabile præ omnibus sanctis : primo, quia mirabiliter magnum secundum longitudinem per latitudinem charitatis. Sicut enim plus habuit de fide, spe et charitate, quam aliqua creatura, sic plus habuit de magnitudine. (D. Thom. Serm. in festo Purific.)

Omnia sanctitate plena erant in Virgine. — Dub. 16. Ad illa verba, cap. VI, v. 21 : *Nihilque erat in templo, quod non auro tegeatur*. Cur quod erat in templo auro tegebatur?

R. Quia nihil in Virgine, quod non sanctitate plenum esset; Cant. IV, 7 : *Tota pulchra es, amica mea*. (D. Th. ubi supra.)

Adeo complacuit Deo habitare in utero virginali, quod omnia alia tabernacula magni pretii vilescerent apud eum. — Dub. 17. Ad ead. verba, cap. VI, v. 22 : *Nihilque erat in templo, quod non auro tegeatur; sed et totum altare oraculi texit auro*. Cur quidquid erat in templo, et altare oraculi auro tegebatur?

R. Olim aderat Deus in templo, ac tabernaculo ex pretiosissimis lignis, ex purissimo auro, ac magno opificio constructo. (III Reg. VI, 21.) Et apparebat etiam Deus in solio excelso et elevato. (Isa. VI, 1.) Nunc vero nascens in humili stabulo reclinatur; nam ita Deus sibi complacuit, ac æstimavit habitare in utero virgineo Mariæ, ac in illis sacratissimis visceribus, ut inde exiens omnia alia creata, magni pretii ligna, aurea ornamenta, solium excelsum, ita Deo viluerunt tanquam vile fenum, humiles paleæ, ac abjectum stabulum, ita ut omnis creata elegantia, non plus apud Deum habeat, quam contemptibilis terra, ut ibi sedeat et reclinetur. (P. Silveira, tom. I in Evangel. lib. II, cap. 1, quæst. 10, num. 46.)

Omnium angelorum et sanctorum virtutibus decorata. — Dub. 18. Ad illa verba, cap. VI, v. 29 : *Fecit in eis cherubim et picturas*. Cur in templo posuit Salomon cherubim et picturas?

R. Ipsa est templum Dei mirabiliter, præ omnibus sanctis, quia variis picturis depictum, quia omnium sanctorum et angelorum virtutibus decora-

um : *Fecit in templo cherubim et picturas.* (D. Th. Aquin. *Serm. in festo Purific.*)

In *Assumptione*, angeli advenērunt cum Christo obviam Deiparæ. — Dub. 19. Ad illa verba, cap. viii, v. 6 : *Tunc congregati sunt omnes majores natu Israel cum principibus tribuum, ut deferrent arcam fœderis Domini de civitate David.* Quid significatur per arcæ deportationem?

R. Per arcam figurata fuit beata Virgo Maria, propter quod per hanc arcæ deportationem figurata fuit hujus Virginis Assumptio. Per majores natu, duces et principes, qui congregati fuerunt ad Salomonem in arcæ deportatione, signantur angeli de diversis ordinibus cum Christo venientes ad beatæ Virginis venerationem in ejus Assumptione. (Hieron. in *Serm.*) Legimus quamsæpe ad exsequias, et funera quorumlibet sanctorum angelos advenisse et exsequiis eorum obsequia præstitisse, necnon et eorum animas ad cælum cum hymnis et canticis detulisse. Et quanto magis credendum est hodierna die militiam angelorum cum suis agminibus obviam advenisse Genitrici Dei, eamque ingenti lumine circumfulsisse et usque ad thronum, olim ante mundi constitutionem sibi paratum, cum laudibus, et canticis perduxisse. Nec immerito creditur quod ipse Salvator omnium per se totus festivus occurrat, eamque secum in throno collocavit. (Lyranus; Hug. card.)

Ex utero B. V. perfectam sibi substantiam nostræ mortalitatis univit. — Dub. 20. Ad illa verba, cap. viii, v. 10 : *Nebula implevit domum Domini.* Cur Dominus ad templum in nebula descendit?

R. Licet in illud templum Salomonis Deum descendisse credendum sit, in hoc tamen rationabili sanctuario, hoc est, in beatiss. Virginis utero, multo mirabilius, multoque felicius dignatus est manere pro nobis. Ad illud templum Dominus in nebula descendit, ut cæcam Judaicæ infidelitatis caliginem designaret; in hoc, sicut scriptum est (Psal. xviii, 6) : *In sole posuit tabernaculum suum*, ut sedentes in tenebris et umbra mortis illuminaret: illi templo Deus omnipotens gloriam sui adventus contulit, sed nihil ex eo in sua natura suscepit; in beatissimæ autem Virginis uterum, non solum dignatus est descendere, sed ex eo etiam perfectam sibi substantiam nostræ mortalitatis unire. (D. Petrus Damianus, *Serm. de Nativ.*)

In incarnatione Verbi B. Virgo impleta est divina majestate. — Dub. 21. Ad illa verba, cap. viii, v. 11 : *Impleverat enim gloria Domini domum Domini.* Cur gloria Domini domum Domini implevit?

R. Domus ergo Domini Maria impleta est gloria divinæ majestatis, per nebulam assumptæ a Deo humanitatis; illam dico nebulam, de qua dicitur in Eccli. cap. xliii, 24 : *Medicina omnium in festinatione nebula*, nam quasi stella in nebula, est Verbum in carne assumpta. (D. Bonav. in *Specul. B. M.* lect. 7.)

Uterus Virginis Mariæ capaciore cælo et mundo.

— Dub. 22. Ad illa verba, cap. viii, v. 27 : *Si enim cælum et cæli cælorum te capere non possunt, quanto magis domus hæc, quam ædificavi?* Quis horum verborum sensus?

R. Non utique domus per Salomonem ædificata, sed domus per illam significata Deum capere potuit. Tu ergo, immensissima Maria, capaciore es cælo, quia quem cæli capere non poterant, tuo gremio contulisti: tu capaciore es mundo, quia, quem totus non capit orbis, in tua se clausit viscera factus homo. (D. Bonav. in *Speculo.*)

B. Virgo opus speciale divinæ Sapientiæ. — Dub. 23. Ad illa verba, cap. x, v. 18 : *Fecit etiam rex Salomon thronum.* Cur dicitur, *Fecit*?

R. Bene dicitur *Fecit*, quia beata Virgo speciale opus est illius Artificis, qui fabricatus est auroram, et solem, qui in isto opere hujus throni principaliter suam ostendit sapientiam. Ipsa est enim *vas admirabile opus Excelsi.* (Eccli. xliii, 2.) *A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris.* (Psal. cxvii, 23). B. Albert. Magn., lib. x *De laud. B. M.* V, cap. 2, n. 1.)

Christus sedit in B. Virg. tanquam in throno. — Dub. 24. Ad ead. verba, cap. x, v. 18 : *Fecit rex Salomon thronum.* Cur beata Virgo dicitur Thronus?

I^a R. Thronus est beata Virgo, quæ recte thronus Salomonis dicitur, quia in ea verus Salomon novem mensibus sedit. Ezech. xlii, 3 : *Princeps ipse sedebit in ea, ut comedat panem suum coram Domino.* Eccli. xxiv, 7 : *Thronus meus in columna nubis.* (Hug. card.)

II^a R. Per thronum significatur Virgo Maria, in ejus gremio Christus sedit tanquam in throno nobilissimo recipiens trium regum homagia. (Lyranus.)

Prima virginitatem vovit. — Dub. 25. Ad ead. verba, cap. x, v. 18 : *Fecit rex Salomon thronum de ebore.* Cur de ebore fecit thronum?

R. Usque ad beatam Virginem non habuerat Christus thronum de ebore, sed quasi sedem plebeiam et communem; sed in ipsa thronum de ebore habuit, quæ prima virginitatem vovit. (B. Albert, ubi supra.)

Immunis ab omni impuro carnis ardore. — Dub. 26. Ad ead. verba, cap. x, v. 18 : *Thronum de ebore.* Cur ebori comparatur beata Virgo Maria?

I^a R. Erat hic thronus ex ebore, quod appositissime virginitatis puritatem significat. Ebur enim et candidum, et vehementer frigidum esse dicitur, quod utrumque virgineo pudori maxime convenit; nam et candore suo virginitatis puritatem, et frigiditate immunitatem ab omni impuro carnis ardore designat. Hic autem virginalis candor, hæc tanta puritas, cui magis, quam huic virginum Virgini conveniet, quæ singulari privilegio gaudium Matris habens cum virginitatis honore, nec primam similem visa est, nec habere sequentem? (Ludovicus Granatensis, conc. 2 in *Nativ. B. V. M.*)

II^a R. De ebore, quod ratione albedinis et frigi-

ditatis signat puritatem Mariæ, in aliis refrigerantem motus libidinis. (Lyranus.)

Adeo grandis est beata Virgo, quod eam solus Deus supergreditur. — Dub. 27. Ad illa verba, cap. x, v. 18 : *Ex ebore grandem.* Cur thronus hic dicitur grandis ?

I^a R. Quid grandius Virgine Maria, quæ magnitudinem summæ Divinitatis intra sui ventris conclusit arcanum ? Attende Seraphim, et in illius superioris naturæ supervola dignitatem, et videbis quidquid majus est, minus Virgine, solumque Opificem opus istud supergredi. (D. Petrus Damianus, serm. 1, *De Nativ.*)

II^a R. Grandem imo grandissimum meritis. (Lyranus.)

Alii sancti Deum, ut Creatorem et Parentem diligunt ; B. Virgo, ut Filium dilexit. — Dub. 28. Ad illa verba, cap. x, v. 18 : *Et vestivit eum auro fulvo nimis.* Quid aurum quo thronus vestiebatur significat ?

R. Cum in auro quidam nobilitatis gradus existant, propter quos aurum, quo eburneus ille thronus vestiebatur, fulvum nimis, hoc est, splendidissimum et purissimum erat. Quid autem magis singularem beatissimæ Virginis charitatem, quam hujusmodi aurum adumbrare potuit ? Alii namque sancti Deum quidem, ut Deum et Conditorum, atque Parentem suum, nemo autem ut Filium dilexit ; at huic sanctissimæ Virgini singulari privilegio concessum est, ut Deum ipsum, non modo ut Deum atque Parentem, sed etiam ut verum Filium, Spiritus sancti virtute conceptum et in lucem editum, incomparabili amore diligeret. Quæ quidem dilectio mira quotidie, imo per singulas horas incrementa majora capiebat. Vere enim ac pie credendum est nunquam Virginem oculos in Filium conjecisse, quin ardentissimis amoris facibus sacratissimum ejus pectus incenderetur. (Ludov. Granat., conc. 2 *De B. M. Nativ.*)

Plus respexit Deus in beata Virgine humilitatem, quam virginitatem. — Dub. 29. Ad illa verba, cap. x, v. 18 : *Vestivit eum auro fulvo nimis.* Cur ebur auro vestiebatur ?

R. Nota, quod ebur auro tegebatur, quod plus apparebat, sicut plus apparet vestis, quam corpus ; in quo notatur, quod plus respexit Deus in beata Virgine humilitatem, quam virginitatem ; unde ipsa dicit : *Respexit humilitatem ancillæ suæ* ; ex ea enim parte plus diligebat, et ubi amor, ibi oculus. (B. Albert. Magn. *De laud. B. V.* cap. 2, n. 1.)

Sex virtutes notantur in colloctione B. Virginis cum angelo. — Dub. 30. Ad illa verba, cap. x, v. 18 : *Qui habebat sex gradus.* Quid significant sex gradus hujus throni ?

R. Ille thronus habet sex gradus, id est sex virtutes, quæ notantur Lucæ 1. Primus gradus est animi solitudo, qui notatur ibi : *Ingressus autem angelus ad eam.* Hunc gradum ascendit, qui curas sæculi fugit, et quietem mentis appetit, et talis meretur colloquium ange-

lorum, imo ipsius Dei. Osee 11, 14 : *Adducam eam in solitudinem, et loquar ad cor ejus.* Unde et Joanni in Patmo insula solitario facta est revelatio. Secundus gradus est verecundia, quæ valde congruit virginibus, quæ notatur ibi : *Et turbata est in sermone ejus.* (Luc. 1, 29.) *Gratia verecundiæ super aurum.* (Eccli. vii, 21.) Ante verecundiam præbuit gratia. (Eccli. xxxii, 14.) Tertius gradus est prudentia, quæ notatur ibi : *Quomodo fiet istud ?* non enim quasi incredula dubitavit, sed prudenter modum, quo fieret, interrogavit. Prov. xvi, 23 : *Cor sapientis erudiet os ejus, et labiis illius addet gratiam.* Quartus gradus est casti propositi constantia, quæ notatur ibi : *Quoniam virum non cognosco,* id est, me nunquam cognituram propono : *Stabant justi in magna constantia.* (Sap. v, 1.) Quintus gradus est humilitas quæ notatur ibi : *Ecce ancilla Domini.* Magna humilitas, ut cum esset regina, et se ancillam esse diceret : *Superbum sequitur humilitas, humilem spiritu suscipiet gloria.* (Prov. xxix, 23.) Sextus gradus est obedientia et dilectio, quæ notatur ibi : *Fiat mihi secundum verbum tuum.* (Luc. 1, 38.) *Filii sapientiæ Ecclesia justorum ; et natio illorum obedientia, et dilectio.* (Eccli. iii, 1.) (Hug. card. Lyr.)

Futura credidit indubitanter. — Dub. 31. Ad illa verba, cap. x, v. 19 : *Et summitas throni rotunda erat in parte posteriori.* Cur summitas throni rotunda ?

R. Summitas throni rotunda, id est, tides Virginis integra et perfecta, quæ dicitur esse in posteriori parte, quia futura credidit indubitanter ; unde Elisabeth dixit ei (Luc. 1) : *Beata, quæ credidisti.* (Hug. card.)

Operationes vitæ activæ et contemplativæ excellenter fuerunt in B. Virgine. — Dub. 32. Ad illa verba, cap. x, v. 19 : *Dux manus hinc atque inde tenentes sedile.* Quid significant dux manus throni ?

R. Dux manus, per quas signantur operationes activæ vitæ et contemplativæ, quia manus est organum organorum (lib. iii *De anima*). Istæ autem operationes excellenter fuerunt in Virgine. (Lyr.)

Juxta crucem habuit fortitudinem fidei, aliis dubitantibus. — Dub. 33. Ad illa verba, cap. x, v. 19 : *Duo leones stabant juxta manus singulas.* Cur duo leones juxta singulas manus throni ?

I^a R. Duo leones, duplex Virginis fortitudo, quam ei contulit manus Spiritus sancti, id est, fortitudo fidei, quia aliis dubitantibus, ipsa nunquam dubitavit. Unde ipsa dicitur, *Proverb. ultim. : Fortitudo, et decor indumentum ejus.* Item fortitudo operis, de qua ibidem : *Manum suam misit ad fortia, et digiti ejus apprehenderunt susum.* (Hug. card.)

II^a R. Duo leones, per quos significatur duplex fortitudo ; scilicet in aggrediendis arduis et in tolerandis adversis. (Lyranus.)

Aggrediebatur ardua, et tolerabat adversa. — Dub. 34. Ad illa verba, cap. x, v. 20 : *Et duodecim leunculi stantes super sex gradus.* Cur duodecim leunculi ?

R. Per istum thronum potest intelligi beata Virgo, quam Salomon pacificus Dei Filius sibi ædificavit, et in ea personaliter habitavit, et sedit. Ezech. 1, 26 : *Super similitudinem throni similitudo... hominis desuper*. Ista enim dicitur esse de ebore, qui significat castitatis candorem; operata fuit auro, quod significat sanctitatis splendorem. Unum sedile in se habuit, quod significat humilitatis decorem, quia, scilicet humilitas, fuit proprium sedile, quo mediante, Dei Filius sedit in Virgine. Psal. xlvj, 9 : *Deus sedet super sanctam sedem suam*. Habuit igitur istas duas manus, scilicet timorem et amorem, quæ sedile humilitatis tenuerunt. Habuit duos leones, scilicet Joseph et Joannem, qui istum thronum custodierunt. Habuit duodecim leuculos, id est duodecim apostolos, qui sibi obsequendo subservierunt. Habuit sex gradus, id est, sex pietatis opera, quæ ipsam in altum per perfectionis sanctitudinem elevaverunt. In posteriori vero parte, scilicet post hanc vitam, rotunditatem, id est coronam æternæ gloriæ, quam sibi angeli præparaverunt, accepit. (Bercorius, lib. xi *Tropologiarum*, cap. 10 *Textus*, et 8 *Moralitatum*.)

Sicut Materna dignitas omnes antecellit, ita ejus sanctitas omnes supergreditur. — Dub. 35. Ad illa verba, cap. x, v. 20 : *Non est factum tale opus in universis regnis*. Quomodo hæc verba conveniunt B. M.?

R. Illi potissimum convenit, quod de hujusmodi fabrica in descriptionis ejus fine dicitur, nempe quod nullum tale opus in regnis omnibus fuerit fabricatum. Neque enim aut in cœlo, aut in terra, aut inter homines, aut inter angelos tantam sanctitatis excellentiam agnovimus, quantam in Deipara Virgine fuisse certum est. Sicut enim nulla post Deum dignitas Dei Genitricis major, ita nulla sanctitatis prærogativa sublimior. Sicut enim sacræ humanitati Domini Salvatoris tantam gratiarum et virtutum opulentiam tribuimus, quantam maximam mentes nostræ concipere possunt, ut quando Deum humanitate nostra vestimus, digna sit tanta maiestate vestis; ita cum Dei Filium habere matrem in terra confitemur, digna sit tali Filio mater; cum enim Sapiens dicat (Eccli. 1.1, 15) : *Dedecus filii pater sine honore*; certum est dedecus, vel decus matris ad filium maxime pertinere. Quæ cum ita sint, necessarie fatendum est sacram Virginem cunctorum hominum et angelorum sanctitatem tanto superare, quanto materna ejus dignitas omnes alias dignitates antecellit. Quid autem post Deum Dei Matre sublimius? Huic autem dignitati sanctitatis, atque omnium ejus gratiarum splendorem parem fuisse necesse est. (Ludovicus Granatensis, conc. 2, in *Nativ. B. Mariæ*.)

Dub. 36. Ad illa verba, cap. x, v. 20 : *Non est factum tale opus in universis regnis*. Cur dicitur non esse factum tale opus in universis regnis?

R. Non utique in regno cœlestium, non in regno terrestrium, non in regno infernorum; quia nullum tale opus in cœlo, nullum tale in mundo, nullum

tale in limbo fuit. Hoc enim opus plenum est Dominica gloria, quia super omnem creaturam resultat, et relucet plenissime in Maria: nam præter assumptam a Verbo naturam, nullum est opus, nulla est creatura, in qua tanta Divinæ gloriæ materia relucent sicut in Maria: gloriam enim de restauratione facta in cœlo, gloriam de redemptione facta in mundo, gloriam de liberatione facta in inferno habet Dominus per Mariam, habet per plenitudinem Mariæ. (D. Bonaventura, in *Speculo B. M.*, lect. 7.)

R. *Non est factum tale opus in universis regnis* mirabilitate, utilitate, pretiositate, dignitate, pulchritudine in universis regnis cœli atque terræ. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana*.)

Tota Virginis efficacia ad communicanda beneficia avertendæque supplicia. — Dub. 37. Ad illa verba, cap. xvii, v. 1 : *Vivit Dominus Deus Israel, in cujus conspectu sto, si erit annis his ros, et pluvia, nisi juxta oris mei verba*. Cur Eliæ efficacia prius in malis, quam in bonis conferendis exercita est?

R. Hæc Eliæ efficacia non solum in conferendis bonis, sed etiam in inferendis malis, imo prius in malis, quam in bonis exercita est. Prius enim cœlum clausit ad justitiam, quam aperuit ad misericordiam. Tua vero efficacia, o Virgo, totam se ad communicanda beneficia, avertendæque supplicia impendit. Clavis cœli es, majori jure quam Elias, non ut illud claudas, sed ut aperias; non ut iram Dei in terram, sed ut misericordiam effundas. Imo clavem non habet beata Virgo, sicut nec arcam fœderis clavem dicitur habuisse, quia beneficia sua non claudit, sed pandit; omnia ejus bona omnibus patent, omnibus liberaliter communicantur. (P. Mendoza, *I Reg.* iv, num. 11, adnot. 2, sect. 2, num. 1.)

B. Virgo semper vult dare. — Dub. 38. Ad illa verba, cap. xvii, v. 14 : *Hydria farinæ non deficiet, nec lecythus olei minuetur*. Cur hydria farinæ non deficiet?

R. Hydria farinæ, id est Maria, non deficiet, quia semper potest et vult dare, quia largissima, quia ditissima, quia gratia plena. Nec lecythus olei minuetur, quo nos pascit semper, et ungit, et lætificat. (Albert. Magn. in *Biblia Mariana*.)

Furem judicii temperat. — Dub. 39. Ad illa verba, cap. xviii, v. 44 : *Ecce nubecula parva quasi vestigium hominis*. Cur beata Maria dicitur nubecula?

R. Nubecula est beata Virgo, quæ ardorem Solis temperat, id est, furem Judicis, orans pro peccatoribus, mitigat, terram Ecclesiæ orationum suarum pluvia fecundat. (Hug. cardin. *III Reg.* viii, ad illa : *Rex autem Salomon*.)

Habuit humilitatem mentis et corporis. — Dub. 40. Ad ead. verba, cap. xviii, v. 44 : *Ecce nubecula parva*. Cur dicitur B. Maria nubecula parva?

R. Nubecula parva dicitur propter duplicem humilitatem, quam excellenter habuit, mentis scilicet et corporis, sive rei et signi. (Hug. cardinal.)

In moribus similis Filio. — Dub. 41. Ad illa verba, cap. xviii, v. 44 : *Quasi vestigium hominis.* Cur dicitur, quod nubecula erat quasi vestigium hominis?

R. Maria in moribus similis Filio; unde nubes, quæ ascendebat de mari, quasi vestigium hominis dicitur habuisse, quia Christus adæquatus est ei. (B. Alb. Magn. lib. xii *De laudibus B. M.*)

Nativitas ejus dicitur ascensus. — Dub. 42. Ad illa verba, cap. xviii, v. 44 : *Ascendebat.* Cur dicitur, quod ascendebat illa nubecula?

R. Ascendebat, vel in Nativitate sua mundo apparendo, vel in Assumptione cœlos penetrando, vel ascendebat per naturam, quia nobilissima, per gratiam, quia omni gratia ditissima, per gloriam, quia super omnes choros sanctorum exaltata. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana*.)

Nascitur sancta. — Dub. 43. Ad ead verba, cap. xviii, v. 44 : *Ascendebat de mari.* Cur nubecula ascendebat de mari?

I^a R. Per hoc namque, quod ille puer Eliæ vidit de mari nubeculam parvam oriri, revelavit Deus Eliæ, quod quedam infantula, scilicet B. Maria, per illam nubeculam significata, et instar illius nubeculæ per humilitatem parva, nasceretur de humana natura peccatrice designata per mare. Quæ infantula jam in suo ortu esset munda ab omni peccatorum sorde, quemadmodum nubecula illa fuit de mari amaro, sine tamen aliqua amaritudine. Licet namque nubecula illa esset originaliter ejusdem naturæ cum mari, alterius tamen fuit qualitatis, alteriusque proprietatis. Mare quidem ponderosum est et amarum, sed nubecula illa levis fuit et dulcis. Sic quamvis in quolibet alio homine natura humana instar maris sit in sua origine, ita amaritudine, et peccatorum pondere pressa, ut fateri cogatur : *Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, et sicut onus grave gravatæ sunt super me* (Psal. xxxvii, 5) : beata tamen Maria de hoc mari, id est natura humana, aliter fuit orta, quia in suo ortu non fuit onerata amaritudine delictorum, sed instar illius nubeculæ fuit levis per immunitatem peccatorum, et dulcis per plenitudinem charismatum. (Joannes Hierosolymitanus, lib. *De institutione monachorum*, cap. 32.)

II^a R. Hæc ascendit de mari, id est de mundo, in die Assumptionis; et postea legitur ibi : quod Achab et Elias currebant ante nubeculam, quia tam boni quam mali venerantur diem Assumptionis. (Hug. cardinal. *ubi supra*.)

EX IV REGUM.

Non habuit vetustatem peccati. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. ii, v. 20 : *Afferre mihi vas novum.* An B. V. Maria dici possit vas novum, ubi sal misum est?

I^a R. Maria siquidem vas novum per gratiam, sine alicujus vetustate peccati, in quo vase omnia nova fecit Dominus. Unde dicitur Apoc. xxi, 5 : *Ecce*

nova facio omnia. Cui vasi commissum est a tota Trinitate in incarnatione sal, id est Christus, qui est Sapientia Patris, et sic sanatae sunt aquæ Jericho, id est populi mundani; quia *aquæ multæ populi multi* (Apoc. xxi, 4); ut non esset ultra in eis mors, nec sterilitas : sal ergo in novo vase sapientia Dei in utero virginali; mors enim, et sterilitas antea erant in his aquis, quia omnes moriebantur in peccato Adæ, et steriles erant a bona operatione. (B. Albert. Magnus, lib. x, *De laudibus B. Mariæ*, cap. 31, num. 25.)

II^a R. Dicitur Maria vas admirabile, et vas novum, quia nunquam tale inventum est, in quo, scilicet, reperiuntur multa mirabilia, et multæ novitates. Maria vas admirabile propter continentiam, continebat enim suum continens. Nullum enim vas potuit majus sese continere, sed Maria illum continuit, quem totus non capit orbis, et a quo ipsa continebatur. Propter continendi modum; quia, cum Deus sit in omni creatura per essentiam, in solis justis per gratiam, his duobus modis in ea fuit, et novo et admirabili modo per unionem; item propter contrariorum concordem contrarietatem, scilicet, mortalitatis, et immortalitatis, virginitalis, et fecunditatis, et quod mirum fuit, rationis et fidei, quæ multæ sunt contrariæ. Unde Maria potuit dicere : Prius parta sum, quod eram, id est Virgo, nec eram quod sum, id est Mater; modo dicor utrumque, id est, Mater et Virgo propter conformitatem. (Daniel Agricola, *Corona duodecim coronarum B. Virg. Mariæ*.)

Misericordiam Virginis omnes participant, sive in cœlo, sive in terra. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. iv, v. 5 : *Pete mutuo ab omnibus vicinis tuis vasa vacua non pauca.* Cur ad multiplicationem olei vasa etiam vicinorum, non pauca collecta fuerunt?

R. Per vasa illa omnes signari possunt, qui plenitudinis misericordiæ Mariæ participes sunt. (D. Bernard. *Serm. de B. Virg.* ex verbis Apoc. xii, 12, ante medium.) Maria omnibus sinum misericordiæ aperuit, ut de plenitudine ejus accipiant universi, captivus redemptionem, æger curationem, tristes consolationem, peccator veniam, justus gratiam, angelus lætitiā, denique tota Trinitas gloriam, Filii persona carnis humanæ substantiam. (D. Bonavent. in *Speculo B. Mariæ*, lect. 7.)

Affectus et effectus B. Virg., desideria, et beneficia, plena sunt misericordia. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. iv, v. 6 : *Cumque plena fuissent vasa.* Quid significant vasa hujus mulieris plena oleo?

R. Mulier ista est Maria, quæ etiam a Filio suo mulier appellata est, Joan. cap. xix, 26, ubi dicitur : *Mulier, ecce filius tuus.* Hujus mulieris vasa sunt affectus, et effectus, desideria, et beneficia, quæ omnia oleo misericordiæ plena sunt in Maria. (D. Bernard. in *Deprecatione ad B. Virg.*) Nec mirum, o Domina, si tam copioso oleo misericordiæ cordis tui perfusus est sanctuarium; cum illud inestimabile opus misericordiæ, quod prædestina-

vit Deus ante sæcula in redemptionem nostram primum sit in te a mundi Artifice fabricatum. (D. Bonavent. in *Specul. B. Mariæ*, lect. 7.)

Per beatam Virg. vita communicatur peccatori. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. iv, v. 20 : *Posuit eum illa super genua sua, et mortuus est.* Cur filius hausit mortem, ubi hausit vitam?

R. Efficere non potuit illa Matris charitas, ne Filius quem suo gremio fovebat moreretur; ibi mortem hausit, ubi haustus vitam credebatur: nihilominus fons iste signatus (et ut dicam verius) fons aquæ salientis in vitam æternam, beatissima Virgo, vim suam vivificatricem testatur dicens: *Qui me invenerit, inveniet vitam, et hauriet salutem a Domino.* (Prov. viii, 35.) Moribundus sit, imo et mortuus, qui salutarem aquam ex hoc fonte libaturus adveniat, vitam sine dubio epotabit. (P. Mendoza, *I Reg.* xiv, adnotat. 17, sect. 2, num. 3.)

In Passione Filii gaudium quod habuit, salutata ab angelo, versum est in luctum. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. iv, v. 27 : *Dimitte illam, anima enim ejus in amaritudine est.* Cur Elisæus dixit Giezi, ut dimitteret Sunamitidem illam?

R. Quasi dicat: Non salutes, nam cithara illa angelicæ salutationis in luctum versa apparet; nam quomodo *Ave* ei nunc dicere valeamus ab *A* quod est sine, et *væ* derivatum, cum doloribus plena sit; ut dicere valeat illud Michææ vii, vers. 2 : *Væ animæ meæ, quia defecit timoratus a terra, Filius, quem implevit spiritu timoris Domini?* Mariam apte nuncupare non possumus, prout Domina, vel illuminatrix nuncupatur, cum satis obscura, quasi luna eclipsata inveniat. (D. Antoninus, part. iv tit. 15, cap. 41.)

Peccatores spontaneæ fovet, prosequitur et tuetur. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. v, v. 3 : *Utinam fuisset dominus meus ad prophetam.* Cur commendatur benevolentia puellæ Israelitidis in impium idololatram?

R. In primis singularem benevolentiam misericordięque affectum in puella Israelitide observa; quæ vel impium idololatram et iniquum sui dominatorem a lepra purum, mundumque desiderabat: quanto benevolentior in te pietatis affectus erga peccatores, o Deipara, quibus non ancillam geris, sed sororem, et quos non servitutis spiritu invita prosequeris, sed germanitatis studio spontanea foves, protegis ac tueris. (Pater Mendoza, *I Reg.* iv, adnotat. 12, sect. 2, n. 9.)

Per B. Virginem intravit vita, per Evam mors. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. xiii, v. 17 : *Aperi fenestram orientalem.* An beata Virgo debeat dici fenestra orientalis?

R. Quod ipsa est fenestra illuminationis totam domum Ecclesiæ luce divinitatis illustrans, unde et vehiculum lucis vocatur. Dixit Elisæus ad Joas regem Israel : *Aperi fenestram orientalem*, id est Mariam, per quam intret lux, et vita, sicut per fene-

stram occidentalem, id est Evam, intravit mors, et tenebræ. (B. Albert. Magn. in *Bibl. Mariana*.)

Christi nativitas diabolum destruxit. — Dub. 8. Ad illa verba, cap. xiii, v. 17 : *Cumque aperuisset, dixit Elisæus : Sagitta salutis Domini, et sagitta salutis contra Syriam.* Quid significat aperitio fenestræ, et sagitta jacta contra Syriam?

R. Aperta fuit fenestra, et factum fuit quando Virgo manens, et incorrupta, peperit Salvatorem mundi. Dixit Elisæus : *Jace sagittam*, id est Christum, qui ex ea ortus, et natus est, *et jecit*, et ait Elisæus : *Sagitta salutis contra Syriam*, id est contra omnes dæmones. *Et percuties Syriam donec consumas eam*, ad nihilum redigendo. Psal. xiv, 4 : *Ad nihilum redactus in conspectu ejus malignus.* (B. Alb. ubi supra.)

Vim habet suscitandi, sive corporaliter, sive spiritualiter mortuos. — Dub. 9. Ad illa verba, cap. xiii, v. 21 : *Quod cum tetigisset ossa Elisæi, revixit homo.* Cur terra illa vim suscitandi mortuum habuit?

R. Terræ viscera, quibus Elisæus inclusus est, vim suscitandi mortuum habuerunt. Quid mirum, si eandem vim habeant viscera illa, quæ æterni Patris Filium bajularunt? (P. Mendoza, ubi supra.)

B. Virgo terra fructifera fertilem fructum nobis proferens. — Dub. 10. Ad illa verba, cap. xviii, v. 32 : *Transferam vos... in terram fructiferam, et fertilem vini.* Qui transferentur in terram Mariæ?

R. In terram Mariæ transferentur, qui toto corde ad ipsam convertuntur. Hæc autem terra valde est fructifera, ferens fructum panis, vini, olei et mellis Dominum nostrum Jesum Christum. Ipse namque nobis est fructus panis confortantis contra defectum; ipse nobis est fructus vini ad perfectum; ipse quoque nobis est fructus olei illuminantis intellectum; ipse insuper nobis est fructus mellis dulcorantis affectum: per hujusmodi certe fructum vivetis, charissimi, non moriemini morte æterna. Benedicta sit terra hujus fructus, benedictus super omnia sit ipse fructus. (D. Bonav. in *Specul.* cap. 16.)

Assumpta a Verbo humanitate, sanatus est homo. — Dub. 11. Ad illa verba, cap. xx, v. 41 : *Reduxit umbram per lineas, quibus jam descenderat in horologio Achaz, retrorsum decem gradibus.* Cur sol reversus est retro per decem lineas?

R. Opus gratiæ virtutum fuit, quod factum est sub Ezechia, quando scilicet ad petitionem ejus in signum suæ sanationis, et remissionis culpæ, sol reversus est retro per decem lineas in horologio Achaz regis: sed opus virtutum fuit istud, quod fuit umbra, et figura, quoniam majus erit re figurata; signum enim fuit datum in sanatione, et remissione peccati, non unius, sed totius humani generis infirmi ad mortem, quod quando Sol justitiæ Filius Altissimi retrocederet decem lineis, tunc sanaretur homo; novem lineæ sunt novem ordines angelorum recti ante Deum, decima linea est humana natura. Reversus est ergo quasi retro, quando paulo minus ab angelis minoratus, quia mortalis factus, formam

servi accipiens, habitu est inventus ut homo, et sic in decima linea : horologium ad ejus decimam lineam reversus est sol, et beata Maria ex rege Achaz descendens, quæ in se habuit perfectionem omnium ordinum angelorum et hominum. O quantæ virtutis opus ! Deus factus est homo, ut homo fieret Deus, cæcus illuminatus, mortuus suscitatus, infirmus sanatus per Virginem Mariam. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 19, § 6.)

EX I PARALIPOMENON.

Fuit quieta a passionibus, fertilis per fecunditatem, latissima per gloriæ immortalitatem. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. iv, vers. 40 : *Invenerunt terram latissimam, et quietam et fertilem.* — An beata Virgo dicatur terra latissima, quieta et fertilis ?

R. Corpus enim beatæ Virginis fuit terra quieta a passionibus, fertilis per proles fecunditatem, latissima per gloriæ immortalitatem. (Joannes a Sancto Geminiano, lib. 1, *De cælo et elementis*, cap. 48.)

Angelo annuntianti castitatem proposuit. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. xvi, vers. 52 : *Tonet mare, et plenitudo ejus : exsultent agri, et omnia quæ in eis sunt.* Cor dicitur *Tonet mare* ?

R. Hoc plenum mare audiamus tonare contra vitia : tonet ergo mare et plenitudo ejus ; tonet plenum mare, tonet plena Maria ; tonet contra luxuriam castitatem proponendo, et dicat : *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco ?* (Luc. 1, 34.) Tonet etiam contra superbiam, humilitatem sentiendo, et dicat : *Ecce ancilla Domini.* (Ibid. 1 38.) Tonet quoque contra ingratitude, gratias agendo, et dicat : *Magnificat anima mea Dominum.* (Ibid. 48.) [D. Bonaventura in *Specul.*, B. M. lect. 7.]

Non fuit dolor, sicut dolor Virg. in passione Christi. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. xxi, v. 15 : *Et dixit David ad Gad : Ex omni parte me angustiae premunt.* Quid significant angustiae David ?

R. Non fuit dolor sicut dolor ille, qui Matris viscera per compassionem pertransivit ; unde in psalm. xlv, vers. 10, notabiliter dicitur : *Circumdatus varietate* ; videlicet tot dolorum, quot Filium suum videbat patientem : hinc enim videbat caput spinis coronari, hinc genas avelli, hinc vultum conspuui, hinc manus et pedes configi, hinc os felle potari, hinc caput expirantis super humerum inclinari, hinc latus mortui lancea aperiri. Vere ergo circumdata varietate dolorum, ut vere posset dicere cum Susanna, Daniel, xiii, vers. 22 : *Angustiae sunt mihi undique.* Et cum David, I Paral. xxi, vers. 13 : *Ex omni parte me angustiae premunt.* Quod non fuerit tam amarum martyrium aliorum sanctorum, manifestissime patet : non fuit talis Filius, non fuit talis Mater, non fuit tanta charitas, sicut inter istam Matrem, et Filium ; non fuit tam indigna mors, non fuit tantus dolor : sciebat siquidem Mater, qualis erat Filius, unde conceptus, et quomodo, et cætera hujusmodi ; et ideo quanto dilexit tenerius, tanto vulnerata est profundius, nihil habens omnino consolationis, sicut cæteri martyres, sed totum habens tribulatio-

nis ; nam absorpta erant ipsius viscera maternis doloribus, ultra quam homo vel angelus pendere possit, non tamen usque ad desperationem. (Daniel Agricola, coron. 12, *Coronar. B.V.*)

EX II PARALIPOMENON.

B. Virgo habuit omnem spiritualem decorem. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. iii, v. 6 : *Stravit quoque pavementum templi pretiosissimo marmore, decore multo.* Quid significat pavementum templi stratum a Salomone pretiosissimo marmore et multo decore ?

R. Per hoc pavementum signatur humilitas Virginis semper se inclinans deorsum instar pavimenti, quæ receptiva fuit totius virtutis, et omnis spiritualis decoris. In hoc autem quod pavementum factum est de marmore, signatur stabilitas humilitatis mentis virginæ ; et conjunctio harum duarum virtutum pretiosissima et pulcherrima est coram Deo, et ideo pretiosissimo marmore, decoreque multo. Sculpturæ hujus pavimenti, vel picturæ, exempla patriarcharum, et prophetarum, quæ omnia inter se transformavit, quæ fuerunt iustitia Noe, fides Abraham, obedientia Isaac, lucta Jacob, castitas Joseph, mansuetudo Moysi, patientia Job, humilitas David, sapientia Salomonis, zelus Eliæ, et hujusmodi ; qui omnes quasi pavementum fuerunt, respectu hujus excellentissimi ædificii. (Daniel Agricola, ubi supra.)

Impossibile est quod pereat, quem respexerit B. Virgo. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. vii, v. 15 : *Oculi quoque mei erunt aperti, et aures meæ erectæ ad orationem ejus, qui in loco isto oraverit.* Quæ utilitas ex hoc, quod oculi beatæ Virginis aperti sint ad nos ?

R. Sicut, o beatissima, omnis a te aversus, et a te despectus, necesse est ut intereat ; ita omnis ad te conversus, et a te respectus, impossibile est ut pereat. (Daniel Agricola, ubi supra, ex D. Anselmo.)

Templum Dei in quo divina mysteria celebrantur. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. vii, v. 16 : *Elegi enim, et sancificavi locum istum, ut sit nomen meum ibi in sempiternum.* An beata Virgo dicatur locus sanctificationis Dei ?

R. Ipsa enim est locus sanctificationis nostræ, quia ipsa est templum Dei, in quo divina mysteria celebrantur, per quæ sanctificantur qui de peccatoribus fiunt iusti ; et ipsa celebratum fuit illud sacramentum, ex quo nostra sanctificatio processit ; de quo sacramento, I Tim. iii, 16 : *Manifeste magnum est pietatis sacramentum.* (B. Albertus Magnus, lib. x, *De laudib. B. Mariæ.*)

Gaudium angelorum et electorum in Assumptione B. Virginis præ sui magnitudine exprimi non potest. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. v, v. 13 : *Igitur cunctis pariter, et tubis, et voce, et cymbalis, et organis, et diversi generis musicorum concinentibus.* Cur arca deportata fuit cum tanta melodia vocum, et diversi generis musicorum ?

R. Per istam deportationem arcæ ad locum San-

eti sanctorum, figurata fuit assumptio beatæ Virginis Mariæ ad cælum empyreum ; et ideo per istas melodias vocum, et diversi generis musicorum, significata fuit angelorum et electorum exultatio. Quæ quidem exultatio propter sui magnitudinem exprimi non potest uno genere melodiæ, imo nec omnibus generibus, quæ sunt, vel esse possunt in humanis. Gregorius in *Moralibus* : Balbutiendo prout possumus, excelsa Dei resonamus. (Lyranus.)

Iustus exemplis sanctorum contra insultus dæmonum armatur. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. viii, v. 11 : *Filiam vero Pharaonis transtulit de civitate David in domum, quam edificaverat ei.* Quid significat translatio filiæ Pharaonis a Salomone de civitate David ?

R. Salomon interpretatur *pacificus*, vel *retributor*, et signat Filium Dei, qui est summe dulcis et pacificus cum electis suis in gloria, qui etiam æterna supplicia retribuit peccatoribus pro suis criminibus et delictis. Pharaon interpretatur *dissipans virum*, et signat Deum excelsum, qui viros, id est, eos qui confidunt in virtute sua, quam cito voluerit dissipat, et tanquam vas figuli confringit eos. Hujus filia fuit, et est beata Virgo Maria. Per civitatem vero David, intelligitur militans Ecclesia, de qua dicitur Cant. iv, vers. 4 : *Sicut turris David collum tuum, quæ edificata est cum propugnaculis : mille clypei pendent ex ea omnis armatura fortium ; videlicet exempla sanctorum patriarcharum, prophetarum, apostolorum, martyrum, confessorum, virginum, omnium electorum, quibus quisque fidelis existens in Ecclesia contra insultus dæmonum protegitur, et armatur.* Igitur verus Salomon, videlicet Dei Filius, transtulit hodie B. Mariam sororem suam matrem et sponsam, de civitate David, hoc est, de Ecclesia militante, in domum speciosissimam, opulentissimam, quietissimam, ac eminentissimam, utpote super omnes angelorum ordines fabricatam. Et vere decebat, ut illa quæ erat virtutum decore speciosissima, et bonis operibus opulentissima, et pace cordis quietissima, nec non et divina contemplatione eminentissima, talem domum inveniret. (B. Albertus Magnus *De Assumpt. B. M. Virg.* serm. 31.)

Propter charitatem, virginitatem, humilitatem, martyrium, meruit B. Virgo in cælum transferri. — Dub. 6. Ad eadem verba, cap. viii, v. 11 : *Filiam vero Pharaonis transtulit de civitate David in domum, quam edificaverat ei.* Ex qua materia erat domus, in quam rex transtulit reginam ?

R. Erat, sicut magister dicit in historiis, de marmore, cedro, argento, et auro opulentissime decorata. Per aurum intelligitur inæstimabilis charitas, per argentum mundissima virginitas, per cedrum ancillaris humilitas, per marmorem martyrii asperitas ; per quæ beata Virgo, licet quampluribus aliis virtutibus suffulta fuisset, spiritualiter transferri meruit in domum sibi a Deo mirifice

præparatam. Per aurum igitur, quod omni metallo est pretiosius, et nobilius, intelligitur inæstimabilis charitas B. Virginis ; creditur enim etiam charitate seraphim transcendisse. Per argentum, quod clarum est, et tinnulum figuratur mundissima virginitas B. Mariæ, per quam meruit esse præcentrix illius cantici novi, quod a virginibus cantatur ante sedem Dei et Agni. Per cedrum, quæ altior est omnibus arboribus, intelligitur ancillaris humilitas beatæ Virginis, per quam super omnem Dei creaturam coelestem ac terrestrem meruit exaltari. Per marmorem, quod serram patitur, et quandoque rubeis maculis est respersum, notatur martyrii asperitas, quæ erat in visceribus, et corde B. Mariæ, unde dixerat ei Simeon (*Luc. ii, 35*) : *Tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Hieronymus ait ; Constat, quod alii sancti, et si passi sunt pro Christo in carne, tamen in anima, quia immortalis est, pati non potuerunt. Beata vero Dei Genitrix, quia in ea parte passa est, quæ impassibilis habetur ; ideo, ut ita fatear, quia spiritualiter, et atrocius passa est gladio passionis Christi, plusquam martyr fuit. (Albertus Magnus, Sermon. 31, *De Assumptione B. Virginis.*)

Dignitas Matris ex dignitate Filii sumenda. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. ix, v. 18 : *Sex quoque gradus, quibus ascendebatur ad solium, et scabellum aureum.* An B. Maria dicatur solium ?

R. Per solium Maria designatur : et nota, quod hoc scabellum faciebat quasi gradum unum ad celsitudinem solii hujus attingendam ; quanto enim major est dignitas Filii, tanto major est dignitas Matris, et licet etiam secundum humanitatem præcellat Filius Matrem, tamen scabellum ante solium esse dicitur, tanquam inferius solio, ut per hoc significaretur honor, et reverentia, quam exhibet Matri suæ. (B. Albertus Magnus, lib. ii *De laudib. B. M.* cap. 3, num. 2.)

Pro sua humilitate, benedictionibus exaltata. — Dub. 8. Ad illa verba, cap. xx, v. 26 : *Congregati sunt in valle benedictionis.* An beata Maria dici possit vallis benedictionis ?

R. O quantis hæc vallis benedicta benedictionibus est exaltata pro humilitate sua tam profunda, tam utili, tam grata ; unde B. Aug. serm. 35, *De sanctis*, tom. X : O vere beata humilitas Mariæ, quæ Dominum hominibus peperit, vitam mortalibus edidit, cælos innovavit, mundum purificavit, paradisum æpemit, et hominum animas ab inferis liberavit ! (S. Bonav. in *Spec. B. M.*, cap. 12.)

Coram B. Virgine nec cogitanda, nec facienda turpia, noxia, vel iniqua. — Dub. 9. Ad illa verba, cap. xx, v. 12 : *Hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te.* Qualiter coram beata Virgine homo debet se gerere ?

R. Quod si sanctitatem obtinere voluerimus, debemus Mariæ reverentiam exhibere, ne videlicet coram oculis ejus aliquid indecens cogitare, considerare, consentire, aut facere audeamus, ne

illos misericordes oculos, qui non possunt respicere ad iniquitatem, avertat a nobis. Ipsa enim est mulier illa fortis, de qua, Prov. xxxi, v. 27, dicitur : *Consideravit semitas, id est secretas cogitationes conscientiarum, domus suæ, id est familiæ suæ; et non solum reverentiam, sed et timorem ei debemus, ut coram ea non cogitemus, nedum faciamus, turpia, noxia, vel iniqua, Sap. i, v. 3 : Perversæ enim cogitationes separant ab ea, et Filio ejus.* (Daniel Agricola, *Corona duodecim coronarum B. V. M.*)

Humilissima humilium. — Dub. 10. Ad illa verba, c. xx, v. 26 : *Vocaverunt locum illum, vallis.* An beata Virgo dici possit vallis ?

R. Contra superbiam maledictionem Maria obtinuit humilitatis benedictionem; unde ipsa per illam vallem significari potest, de qua in *Paralip.* dicitur : *Vocaverunt locum illum vallem benedictionis.* Si omnis humilis est quædam Dei vallis, juxta illud Isa. xl, 4 : *Omnis vallis exaltabitur*; quanto magis vallis fuit Maria, quæ tanta fuit humilitate profunda; quid mirum si ipsa fuit vallis vallium, quæ sit humilissima humilium? (D. Bonav. *ubi supra.*)

EX II ESDRÆ.

Patrocinio B. Virginis ad bene operandum incitatur. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. iv, vers. 21 : *Et nos ipsi faciamus opus; et media pars nostrum teneat lanceas, ab ascensu auroræ, donec egrediantur astra.* Cur ab ascensu auroræ operandum ?

R. Ut bonis operibus fideliter insistamus, et malis viriliter resistamus, necessarium nobis est ut Mariæ exemplum inspiciamus, Mariæ suffragium imploremus; tunc quasi ab ascensu auroræ operamur, quando irradiante exemplo et vita Mariæ, quando irradiante patrocinio et misericordia Mariæ ad bene operandum incitatur. (D. Bonavent. in *Speculo beatæ Mariæ*, lect. 11.)

EX III ESDRÆ.

Fortior sacrificiis legis. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. iii, v. 10, 11, 12 : *Unus scripsit : Forte est vinum. Alius scripsit : Fortior est rex. Tertius scripsit : Fortiores sunt mulieres.* Cur hic dixit mulierem fortiorem esse rege et vino ?

R. Hæc est mulier, de qua loquitur Zorobabel, mulier fortior vino et rege; quod enim non potuit vinum libaminum, nec aliquis rex Hebræorum, fecit ipsa per Filium. Liberavit enim genus humanum, ad quod non sufficiebant legis sacrificia, nec prælatorum quantacunque justitia; confregit enim cornua Cerastes, dum contrivit pede humilitatis superbiam, et pede virginitatis luxuriam. (Daniel Agricola Franciscanus.)

EX TOBIA.

B. Virgo non habuit gravamen in portando Filium. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. iv, vers. 4 : *Memor enim esse debes quæ et quanta pericula passa sit propter te in utero suo.* Cur Tobias, filio suo inculcat

pericula, quæ mater ejus passa fuit propter eum in utero ?

R. Quamvis post conceptionem matres habeant gravidinem, et laborem in portando prolem in utero, prout dicit filio suo Tobias, beata tamen Maria nullam gravidinem sensit, quia concepit secundum statum innocentie, sine peccato originali in prole; unde sicut in illo statu innocentie non erat gravamen in matre portante fetum, ita nec beata Maria habuit gravamen; sicut corpus proprium, non gravat proprie, sic naturaliter corpus matris, et filii in utero ejus, quasi unum corpus naturaliter non gravat. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 22.)

Post Deum habuit summam largitatem. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. iv, v. 8, 9 : *Quo modo potueris, ita esto misericors. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue.* Cur misericordiam in pauperes monet ?

R. Commendatur in beatissima Virgine Maria post Deum largitas summa. Quomodo potueris, ita esto misericors omnibus misericordiam te implorantibus præstando; si multum tibi fuerit, quia gratia es plena, abundanter tribue, sicut decet dare Reginam omnium creaturarum. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana.*)

Motum superbiæ non habuit : post Deum excellentissime humilis fuit. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. iv, v. 14 : *Superbiam nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas.* Quid significat hæc humilitatis commendatio ?

R. Commendatur in ipsa post Deum humilitas summa; *Superbiam in tuo sensu.* Gloss. Id est mente, aut tuo verbo. Gloss. Necdum facto, dominari non permittas. Gloss. Si quando sit, tamen non regnet. Ipsa enim nunquam motum superbiæ habuit, sed post Deum excellentissime humilis fuit. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana.*)

Obsequia sibi impensa festinanter retribuit. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. iv, v. 15 : *Quicumque tibi aliquod operatus fuerit, statim ei mercedem restitue.* Cur mercedem reddere jubet Tobias ?

R. In ipsa commendatur post Deum facilitas, præcipue in servitorum sibi impensorum festinatissima et superabundantissima retributione: *Quicumque tibi aliquod operatus fuerit, o Maria, sive justus, sive peccator ad laudem, et honorem tuum, ac Filii tui, statim ei mercedem restitue, regaliter, quia Regina es, abundanter, quia ditissima es, utiliter, quia fidelissima es.* (B. Albert. *ubi supra.*)

Martyrium Virginis grande, ex magna dilectione Filii, et ex magna afflictione. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. x, v. 4 : *Flebat igitur mater ejus irremediabilibus lacrymis.* Cur fletus Annæ matris Tobie narratur ?

R. Grande martyrium Virginis ex duobus ostendit esse, videlicet ex grandi dilectione, et ex magna afflictione. Primo Virginis martyrium fuit magnum ex grandi dilectione, quia flebat mater ejus, scilicet, Jesu Christi crucifixi. Joan. xix, 25 : *Stabat*

juxta crucem Jesu Mater ejus..... Inde div. Greg. ait. Quæ enim ardentè diligimus, graviter suspiramus ablata; quantum autem beata Virgo Filium suum diligeret, tu, ipsa anima, excogita. Secundo, Virginis martyrium grande fuit ex magna afflictione, quia ait: *Irremediabilibus lacrymis.* Thren. 1, 2: *Plorans ploravit in nocte, et lacrymæ ejus in maxillis ejus.* (Ambrosius Spiera ex Ordine Carmelitarum.)

II° R. Si Anna Tobie parentis irremediabilibus lacrymis plangebat, absentiam illius ferre non valens, adeo ut domi quiescere non posset, quid de sacra Deipara Maria dicemus, quæ Unigeniti sui faciem, in quam angeli prospicere desiderant, coram non habebat? (Alphonsus ab Orozco Ord. S. Augustini.)

Peccati expers.— Dub. 6. Ad illa verba, cap. xiii, v. 15: *Luce splendida fulgebis.* Cur beata Maria lux splendida dicitur?

R. Nota, quod fenestra vitrea talis est naturæ, quod per ipsam intrat lux, sed non pulvis, vel aqua; et ratio est, quia vitrum est corpus diaphanum, quod aptum est ad lucem recipiendam, et est cum hoc magnæ soliditatis, id ideo impenetrabile. Beata Virgo Maria fuit fenestra lucifera, id est lucem ferens generi salvandorum; et tam corpus ejus, quam spiritus adeo fuerunt solidati divina gratia, quod licet per ipsam lumen æterni Solis nobis illuxerit, tamen neque per ipsam gutta peccati, neque macula culpæ unquam descendere valuit. (Antonius Ampigollis, ord. S. Augustini.)

EX JUDITH.

B. Virgo facile impetrat quidquid petit.— Dubium I. Ad illa verba, cap. viii, vers. 29: *Ora pro nobis, quoniam mulier sancta es.* Cur rogamus beatam Virginem, quod oret pro nobis?

R. Quia Maria facile impetrat quidquid petit a Filio, ideo in figura ejus dictum est: *Ora pro nobis, quoniam mulier sancta es.* (Daniel Agricola, *Corona duodecim coronarum B. M. V.*)

Macula peccati venialis caruit.— Dub. 2. Ad illa verba, cap. xi, v. 19: *Non est talis mulier super terram in aspectu, in pulchritudine et in sensu verborum.* Cur Judith commendatur de pulchritudine et sensu verborum?

I^o R. In nostra Judith, id est in Virgine Maria, commendatur pulchritudo admiranda, et sapientia præ cunctis mortalibus veneranda. Judith xi: *Dixerunt servi Holophernis:* non solum servi Dei ipsam admirantur, sed etiam servi mundi et diaboli alter ad alterum: *Non est talis mulier super terram,* imo nec supra cælum, *in aspectu,* quia etiam macula peccati caruit venialis. *In pulchritudine* exteriori credimus eam pulcherrimam fuisse, et optime dispositam quoad Deum, quando dixit, Luc. 1, 38: *Ecce ancilla Domini;* quoad angelum, quando dixit, ibid. 34: *Quomodo fiet istud?* quoad homines justos, quando salutavit Elisabeth; quoad peccatores, quando dixit ministris in nuptiis,

SUMMA AUREA DE B. V. MARIA. II.

Joan. 11, 5: *Quacunque dixerit vobis, facite;* quo etiam ad Filium suum, quando dixit, Luc. 11, 48: *Fili, quid fecisti nobis sic?* (B. Albert. in *Biblia Mariana.*)

II° R. *Non est talis mulier super terram in aspectu et pulchritudine:* in aspectu conversationis in opere; in pulchritudine castitatis in corpore; *in sensu verborum,* id est in exterioribus verbis, in puritate cogitationis in corde. (B. Albert. Magn., cap. 179, super *Missus est.*)

Nomen Virginis nominatum ab angelis, justis et peccatoribus.— Dub. 3. Ad illa verba, cap. xi, v. 21: *Nomen tuum nominabitur in universa terra.* A quibus nominatum est nomen Virginis?

R. Commendatur Domina mundi nominis præclara excellentia. Ipsa enim est post Deum nominatissima. Judith xi: *Dixit Holophernes ad Judith,* Gloss., quæ interpretatur *confitens,* vel *laudans,* et significat Mariam: Magna eris, et nomen tuum, id est Maria, vel maris Stella nominabitur, quia nominabitur Mater Dei a Deo, ab angelis, a justis, a peccatoribus, a patriarchis in universa terra, imo in universo cælo. (B. Albert. Magn. in *Bibl. Mariana.*)

B. Virgo nostram quærit liberationem.— Dub. 4. Ad illa verba, cap. xii, v. 8: *Orabat Dominum Deum Israel, ut dirigeret viam ejus ad liberationem populi sui.* Cur Judith pro liberatione populi sui orabat?

R. Commendatur sanctiss. Virgo ab amplissima charitate, quæ consideratur in hoc, quod non tantum propriam exaltationem, quam nostram quærebat liberationem. Judith xii: *Orabat Dominum Deum Israel,* ferventissime, ut dirigeret viam ejus ad liberationem populi sui captivi et afflicti. Hoc enim quærebat, ut dicit D. Bernardus. (B. Albert. Magn. ubi supra.)

B. Virgo agebat gratias pro beneficiis sibi collatis.— Dub. 5. Ad illa verba, cap. xiii, v. 15: *Aperite portas.* Quid significatur per apositionem portarum, quam petivit Judith a custodibus murorum?

R. Commendatur in beatissima Domina gratitudo; gratias enim agebat indeficienter pro beneficiis sibi collatis, et nobis per eam, maxime de diabolo superato et peccato deletis, et universo populo fidelium liberato. Judith xiii, 1 seqq. Abscisso capite Holophernis, id est diaboli, laudando Deum, et nos consolando dicit: *Aperite portas,* id est devotionem cordis. (B. Albert. ubi supra.)

Angeli, justis, peccatores concurrunt ad B. Virg.— Dub. 6. Ad illa verba, cap. xiii, v. 15: *Et concurrerunt ad eam omnes, a minimo usque ad maximum.* Quos significant illi, qui concurrerunt de civitate ad Judith?

R. Concurrerunt ad eam, scilicet ad beatam Virginem, omnes angeli, quibus dedit, ut ait Bernardus, lætitiā; justis, quibus gratiam; peccatores, quibus impetrat veniam. (B. Alb. Magn. ubi supra.)

Eminentior locus in cælo ei debebatur.— Dub. 7.)

Ad illa verba, cap. xiii, v. 16 : *Illa autem ascendens in eminentiorem locum.* Cur Judith ascendit in eminentiorem locum?

R. Cur non ascenderet in eminentiorem locum, quæ omnes illius urbis cives singulari animi virtute antecelluit, et acerrimum illius populi oppugnatorem invicto animi robore jugulavit? Sed multo eminentior locus tibi debetur, o Deipara, quæ non unius urbis, sed totius orbis incolis tua virtute præluxisti; nec Hebrææ tantum gentis, sed humani generis hostem singulari fortitudine superasti. (P. Mendoza, *I Reg.* xv, n. 16.)

Beata Virgo confregit vires diaboli in se et aliis. — Dub. 8. Ad illa verba, cap. xiii, v. 22 : *Benedixit te Dominus in virtute sua, quia per te ad nihilum redegit inimicos nostros.* Quos inimicos beata Virgo ad nihilum redegit?

R. Inimici nostri sunt dæmones, quos B. Virgo ad nihilum redegit, dum et in se, et in multis aliis vires eorum confregit, sicut B. Bernardus testatur in *Deprecatione, et laude ad B. Virginem* : Tu bellatrix egregia, omnis ante faciem tuam militia spiritualium nequitiarum in fugam est conversa : fugiamus ergo, fratres, et confugiamus ad auxilium Matris Domini in omnibus vexationibus et impugnationibus diaboli; ipsa namque est inimicis animarum nostrarum terribilis, ut castrorum acies ordinata. (D. Bonavent. in *Speculo B. M.*, cap. 12.)

B. Virgo magnificata in Annuntiatione, et Assumptione. — Dub. 9. Ad illa verba, cap. xiii, v. 25 : *Hodie nomen tuum ita magnificavit, ut non recedat laus tua de ore hominum.* Quando beata Virgo magnificata?

R. Hodie, scilicet in die Annuntiationis, quando Mater Dei effecta es, vel in die Assumptionis, quando super omnes choros angelorum exaltata es, nomen tuum angelis reverendum, hominibus amandum, dæmonibus tremendum, ita magnificavit in cælo et in terra, ut non recedat laus tua de ore hominum et omnium angelorum. (B. Albertus Mag. in *Biblia Mariana*.)

Commendanda humilitas Mariæ, quæ homines, non servos, sed fratres vocat. — Dub. 10. Ad illa verba, cap. xiv, v. 1 : *Audite me, fratres.* Cur Judith fratres vocat omnes illius populi?

R. Commendatur Regina angelorum a maxima humilitate, quæ consideratur in hoc, quod omnes vermiculos perditos filios perditū Adam fratres suos vocat. Item vocat alibi nos filios. Proverb. viii, 52 : *Nunc ergo, filii, audite me* tanquam Matrem; sed hic audite me, tanquam fratres sororem. (B. Albert. Mag. in *Bibl. Mariana*.)

Confusio est diabolo a B. Virg. superari. — Dub. 11. Ad illa verba, cap. xiv, v. 16 : *Una mulier Hebræa fecit confusionem in domo regis Nabuchodonosor.* Quam confusionem diabolo fecit beata Virgo Maria?

R. Sicut enim magna confusio esset uni giganti a femina vinci, sic fuit magna confusio diabolo a

puella Virgine superari. Job. xl, 24 : *Ligabis eum ancillis tuis.* Ista fuit de præcipuis ancillis Dei, quæ ait : *Ecce ancilla Domini*, quæ diabolum ligat, quia per suam humilitatem superbiam illius refrenat. (B. Jacobus de Voragine, serm. 3, in *Nativ. V. M.*)

Benedicta a Deo, angelo, et homine. — Dub. 12. Ad illa verba, cap. xv, v. 10 : *Benedixerunt eam omnes una voce.* Cur omnes benedicunt beatam Virginem?

R. Nota, quod dicitur *omnes*; nam *omnis* est signum universale requirens tria appellata; et ecce quasi tria appellata sunt, Deus, angelus et homo, qui Mariam benedixerunt; Deus Pater benedixit Mariam, Filius utique benedixit Mariam, Spiritus sanctus benedixit eam, omnes tres Personæ benedixerunt eam. Angelus etiam benedixit Mariam; prima hierarchia benedixit eam, secunda benedixit eam, tertia benedixit eam, omnes angeli benedixerunt eam. Homo quoque benedixit Mariam; conjugati benedixerunt eam, vidui benedixerunt eam, virgines benedixerunt eam, omnes benedixerunt eam, dicentes : *Tu gloria Jerusalem* triumphantis; gloria, inquam, omnium sanctorum! *Tu lætitia Israel* Deum contemplantis! Tu, inquam, lætitia omnium angelorum! *Tu honorificentia populi* peregrinantis; honorificentia, inquam, omnium in mundo justorum. (D. Bonaventura, in *Specul. B. M. V.*, cap. 12.)

In Assumptione laudata, beatificata a curia cælesti. — Dub. 13. Ad illa verba, cap. xv, v. 10 : *Tu gloria Jerusalem.* An beata Maria dicatur gloria Jerusalem?

R. Hæc est per gesta mea figurata; nam sicut occiso Holoferne a me, inimico populi Dei, facta terribilis exercitui ejus, occurrit mihi obviam civitas Jerusalem cum summo pontifice congratulans de victoria per me facta, et plurimum laudans, et dicens : *Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri, benedicta eris in æternum* : sic beatissima ista Maria, pulcherrima corpore, pulchrior anima, et admirabilis oculis omnium, acta victoria de inimico humani generis infernali, cum reversa est huc supernam Jerusalem cum Pontifice summo Christo, qui ad eam accessit, laudans et beatificans eam, admirans tantam virtutem. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 45, § 5.)

Per B. Virginem angelorum ruina reparata, hominum tristitia lætificata, mulierum infamia deleta, captivitas existentium in limbo reducta. — Dub. 14. Ad eadem verba, cap. xv, v. 10 : *Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri.* An beata Virgo dicatur gloria Jerusalem, lætitia Israel, honorificentia populi nostri?

R. Tu gloria Jerusalem, vox est angelorum, quorum ruina per eam reparata est; tu lætitia Israel, vox est hominum, quorum tristitia per eam lætificata est; tu honorificentia populi nostri, vox est mulierum, quarum infamia per eam deleta est. *Quia fecisti viriliter*, vox est mortuorum existentium in

limbo, quorum captivitas per eam redempta est, et reducta. (B. Albert. Magn., lib. 1 *De laud. B. M.* cap. 6, n. 3.)

B. Virgo gloria Dei propter suam humilitatem, angelorum lætitia propter virginitatem. — Dub. 15. Ad eadem verba, cap. xv, v. 10: *Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri.* Quomodo hæc conveniunt B. Mariæ?

R. Tu gloria Jerusalem, id est Dei, quæ est visio pacis nostræ, et hoc propter humilitatem suam; tu lætitia Israel, id est angelorum, qui semper Deum vident, et hoc propter suam virginitatem; tu honorificentia populi nostri, id est generis humani, et hoc propter fecunditatem, per quam nobis genuit Salvatorem. (B. Jacobus de Voragine, *Sabb. post Cineres*, serm. 2.)

Fuit mater, virgo, et vidua. — Dub. 16. Ad illa verba, cap. xv, v. 11: *Fecisti viriliter et confortatum est cor tuum, eo quod castitatem amaveris, et post virum tuum alterum nescieris.* Quomodo hæc verificantur de beata Virgine?

R. Ipsa namque viriliter fecit, quia fuit Mater incorrupta; castitatem amavit, quia fuit Virgo fecunda; et post mortem viri sui alterum nescivit, quia fuit vidua, et toti Trinitati sociata. (B. Jacobus de Voragine, serm. 7 *In Annuntiat.*)

Religiosis dat regulam obedientiæ. — Dub. 17. Ad eadem verba, cap. xv, v. 10: *Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri.* An beata Virgo appelletur gloria Jerusalem, lætitia Israel, honorificentia populi Christiani?

R. Ipsa gloria est Jerusalem, id est claustrarium, dans eis formam et regulam obedientiæ, cum dixit, Luc. 1, 58: *Fiat mihi secundum verbum tuum.* Lætitia Israel, id est scholarium et clericorum, dans eis formam studendi, et legendi, ut attenti sint et solliciti intelligere, et opere complere, quæ legunt: Luc. 11, 52: *Maria conservabat omnia verba hæc*; unde et Philippus dixit (Act. viii, 30): *Putasne intelligis, quæ legis?* Ac honorificentia populi, id est laicorum, in hoc, quod statim credidit majus, scilicet se Dei Filium parituram, ubi summus sacerdos, Zacharias, de multo minori dubitavit, scilicet Elisabeth jam senem prolem de ipso habituram. Gloria est in se, lætitia in nobis, honorificentia, id est ab aliis ornata, quod triplici ejus bene congruit interpretationi; interpretatur enim *illuminata*, *illuminatrix*, et *Domina*: quia illuminata gloria, quia illuminatrix lætitia, vel lætificans, quia Domina, honorata. (Hugo card. ad illa verba Cant. vi, 9: *Quæ est ista?*)

Benedicta, quia casta. — Dub. 18. Ad illa verba, cap. xv, v. 15: *Eris benedicta in æternum.* Cur Judith in æternum benedicta?

R. In hac castæ Judith benedictione potest benedictio Mariæ non solum signari, sed etiam per locum a majori probari; si enim sic benedicta est vidua casta, quanto magis virgo casta; maxime talis Virgo, quæ et Deum parere, et certe sic parere me-

ruit, quod virginitatem non amisit. (D. Bonav. in *Specul.*, cap. 15.)

Omnes creaturæ in laudem Virginis conveniunt, quia omnes ejus beneficia participant. — Dub. 19. Ad illa verba, cap. xv, v. 15: *Et dixit omnis populus: Fiat, fiat.* Cur cum Joachim benedixit Judithæ omnis populus dixit: *Fiat, fiat*?

R. Per istum exitum Judith ad Joachim significantur Nativitas beatæ Virginis, et exitus ejus de utero matris suæ; et in hoc exitu laudanda est ab Israel, et ad hoc debent concordare populi; unde sequitur, quod cum in conclusione laudis dixissent sacerdotes: *Benedicta eris in æternum*, dixit omnis populus: *Fiat, fiat.* Omnes enim in laudem beatæ Virginis convenire debent, quia omnes ejus beneficia participant. (Hug. card. ad illa verba, Psal. lxxx, 5: *Judicium Dei Jacob.*)

Comminatrix omnium lædentium servos Christi. — Dub. 20. Ad illa verba, cap. xvi, v. 20: *Væ genti insurgenti super genus meum.* Cur minatur insurgentes super genus suum?

R. Ipsa est minatrix omnium lædentium serves, et ancillas Filii sui. Judith: *Væ genti*; Gloss., in perpetuum insurgenti contra genus meum, id est cultores Dei. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana.*)

EX ESTHER.

Angeli visitabant beatam Virginem. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. ii, v. 2: *Mittantur, qui considerent per universas provincias puellas speciosas et virgines.* Qui significantur per istos nuntios missos ad quærendas virgines Assuero?

R. Potest per Esther Virgo Maria designari, et per nuntios angeli eam visitantes, et specialiter Gabriel angelus ad eam specialiter destinatus. (Lyranus.)

Quare pulchritudo Virg. dicitur incredibilis. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. ii, v. 15: *Erat formosa valde, et incredibili pulchritudine.* An beata Virgo dicatur formosa valde, et incredibili pulchritudine?

R. Formosa valde per charitatem, quæ est forma virtutum; incredibili pulchritudine per insolitam castitatem; inauditum enim erat a sæculo aliquam personam ante beatam Virginem emisisse votum perpetuæ virginitatis, quod votum ipsa prima emisit absque omni humano præcepto, consilio et exemplo, sola inspiratione Spiritus sancti, sicut dicit B. Bernardus; et ideo dicitur ejus pulchritudo incredibilis. (B. Albert. Magn., lib. v *De laud. B. M. V.*, cap. 1, n. 1.)

Amata ab intuitibus eam in hoc mundo, sed non male adamata. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. ii, v. 15: *Omnium oculis gratiosa.* An beata Virgo omnium oculis gratiosa fuerit?

R. Oculis angelorum, et omnium beatorum, qui in eam sicut in Filium desiderant intueri. (1 Petr. 1.) Non dico cicurissime oculis hominum; creditur enim quod fere nullus potuit eam intueri, quan-

diu fuit in mundo, qui eam statim non amarit, nonquam tamen male fuit adamata. (B. Albert. Magn. ubi supra.)

In Assumptione super angelos exaltata. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. II, v. 16 : *Ducta est itaque ad cubiculum regis Assueri mense decimo.* Quid significat, quod Esther ducta fuit ad cubiculum regis?

R. Hoc mystice fuit impletum in Assumptione Virginis gloriosæ, quando fuit super angelos exaltata. (Lyranus.)

Majorem gratiam habet apud Deum quam omnes beati. Plusquam angeli et homines amata. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. II, v. 17 : *Adamavit eam rex plusquam omnes mulieres.* Cur super omnes mulieres Assuerus Esther adamavit?

R. Ducta in hoc cubiculum quietis æternæ Regina Maria, gratiam regis Assueri, id est gratiam veri Regis habet super omnes mulieres, id est super omnes intelligentias angelicas, et super omnes beatas animas, ut sit Mariæ gratia super omnem gratiam omnium beatorum. (D. Bonav. in *Specul.*, lect. 6.)

Quæ a Deo accepit, in utilitatem nostram vertit. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. II, v. 17 : *Posuit diadema regni in capite ejus.* Cur Assuerus diadema regni posuit super caput Esther?

R. Hujus gratiæ, quam Esther coram rege habuit, duplicem legitur fuisse utilitatem: unam, quod ipsa diadema regni obtinuit; alia, quod ipsa gentem suam morti addictam a morte eripuit. Sic certe Esther nostra beata Maria tantam gratiam coram Rege æterno impetravit, quod per hanc non solum ipsa ad coronam pervenit, sed etiam generi humano morti addicto subvenit. Anselmus: Quid digne referam Genitrici Dei, et Domini mei, per cujus fecunditatem, captivus, sum redemptus; per cujus partum, de morte æterna sum exemptus; per cujus prolem, perditus, sum restitutus, et de exilio miseriæ ad patriam æternæ beatitudinis sum reductus? (D. Bonav. ubi supra, lect. 5.)

Ditissima est, tribuit cui, quantum, et quando vult. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. II, v. 17 : *Fecitque eam regnare.* Quomodo B. Maria regnat?

R. Fecit eam regnare potenter, æternaliter: potenter regnat, quia ditissima, et tribuit cui vult, quantum et quando vult, et quotiescunque vult: æternaliter, quia regni ejus non erit finis. Dicitur ergo merito Regina potentissima, largissima et æterna. Hæc tria in nulla regina, nisi in ea concurrunt. (B. Albertus Magnus, in *Biblia Mariana*.)

In die Annuntiationis nuptiæ celebratæ. — Dub. 8. Ad illa verba, cap. II, v. 18 : *Et jussit convivium præparari permagnificum cunctis principibus, et servis suis, pro conjunctione et nuptiis Esther.* Quid significat convivium, quod præparavit Assuerus pro nuptiis Esther?

R. Est Sponsa Dei, de cujus dignissimis nuptiis dicitur, Esther II. Rex Assuerus, id est Christus, pro conjunctione, et nuptiis Esther, id est Mariæ, in die Annuntiationis celebratis, quarum conciliator

fuit Gabriel, jussit convivium præparari, *Gloss*, id est gaudium spirituale, magnificum in toto orbe, in cælo, et in purgatorio: dies enim maximi gaudii est, dies incarnationis Filii Dei cunctis principibus, et servis suis, *Gloss*, id est majoribus, et minoribus, et dedit requiem universis provinciis; requiem gratiæ terrestribus, requiem gloriæ cælestibus, requiem tribulationis in purgatorio manentibus. (B. Albert. Magnus, in *Biblia Mariana*.)

In necessitate nobis patrocinatur. — Dub. 9. Ad illa verba, cap. IV, v. 14 : *Et quis novit, utrum idcirco ad regnum veneris, ut in tali tempore parareris?* Cur dicit Esther in reginam evectam?

R. Quasi diceret: Regina facta es, non solum ut regia dignitate perfruaris, sed etiam ut in nostra necessitate nobis patrocineris: sic et beata Virgo, quasi hominum causa in cælum ascenderit, res hominum jugi apud Deum oratione negotiatur.

D. Bernard. *serm. De Assumpt.*: Advocatam præmisit peregrinatio nostra, quæ tanquam Judicis Mater, et Mater misericordiæ, suppliciter et efficaciter salutis nostræ negotia pertractabit. (P. Mendoza, *I Reg.* IV, vers. 11, annotat. 2, sect. 2, n. 28.)

Siat coram Deo ut precatrix, et adjutrix. — Dub. 10. Ad illa verba, cap. V, v. 1 : *Die autem tercio, induta est Esther regalibus vestimentis, et stetit in atrio domus regis.* Cur dicitur quod Esther stetit?

R. Commendatur Regina nostra a maxima fidelitate, bonitate et misericordia, quæ consideratur in hoc, quod fere tota ejus supplicatio est pro nobis coram Deo, ut ab hostibus liberemur; et stetit ut precatrix, advocatrix, adjutrix, postquam assumpta est in atrio domus regis. (B. Albert. Magn. in *Bibl. Mariana*.)

Deus justitiam sibi retinuit, misericordiam vero Matri contribuit. — Dub. 11. Ad illa verba, cap. V, v. 3 : *Quid vis, Esther regina? quæ est petitio tua? etiamsi dimidiam partem regni petieris, dabitur tibi.* Quodnam est dimidium regni beatæ Mariæ?

I^a R. Magnifica est hodie B. Virgo, ut Regina cæli, imo et mundi jure vocetur, habens præeminentiam, et virtutem influxivam super omnes. Principatum habet dimidii regni Dei (si sic dici potest) sub typo Esther, et Assueri. Regnum quippe Dei consistit in potestate et misericordia; potestate Domino remanente, cessit quodammodo misericordiæ partem Christi Matræ, Sponsæque regnanti; hinc ab Ecclesia tota Regina misericordiæ salutatur. (Joan. Gerson. tract. 1 in *Magnificat*.)

II^a R. Ista est B. Virgo, cum qua Deus divisit regnum suum; nam cum Deus habeat justitiam et misericordiam, justitiam sibi retinuit, et B. Virgini Mariæ misericordiam contribuit: ideo si quis gravatur a foro justitiæ Dei, appellet ad forum misericordiæ Dei. (Leonard. de Utino, *Serm. in Assumpt. B. M.*)

Habet corporis et animæ gloriam. — Dub. 12. Ad illa verba, cap. V, v. 2 : *Cumque vidisset Esther reginam stantem, placuit oculis ejus.* Cur Esther placuit in oculis regis Assueri?

R. Ecclesia namque cœlesti Regi placuit propter ejus constantiam, et Virgo beata propter plenam corporis et animæ gloriam. (Lyranus.)

Misericordia Virginis ab omnibus, etiam hostibus, se exorari sinit. — Dub. 13. Ad illa verba, cap. vii, v. 7 : *Surrexit, ut rogaret Esther reginam pro anima sua.* Cur Aman rogavit Esther reginam pro anima sua?

R. Quid ei profuit supplicatio? Certe nihil. Nam statim ab ipso reginæ thalamo abreptus est, et vi patibulo suspensus. Non ea erat reginæ Esther, quamvis alioquin sanctissimæ, pietas et humanitas, ut sua vellet adversario, etiam in preces, et lacrymas effuso, patrocinari : at vero tua misericordia, o vera misericordiæ Mater, ab omnibus etiam infestissimis hostibus, se exorari sinit; si ad tuas aras sceleratissimus quisque peccator precator accedat, recedet sine dubio exorator. (Anselmus, *De excellentia Virg.* cap. 12.) Ab initio renovationis humanæ omnibus sub tuum præsidium confugientibus huc usque succurristi; et ideo præ omni creatura omni laude dignissima dici, et esse meruisti. (P. Mendoza, *1 Reg.* iv, sect. 2, n. 3.)

Nullus ante eam natus est tam plenus gratia, sicut ea. — Dub. 14. Ad illa verba, cap. viii, v. 16 : *Judæis autem nova lux oriri visa est, gaudium, honor, et tripudium.* An beata Virgo dicatur nova lux?

R. Lux autem nova dicitur apte orta in ejus natiuitate, quia nunquam ante eam, tam lucida, tam mirabiliter nata fuit aliqua ita plena gratiæ luce. (D. Antoninus part. iv, tit. 15, cap. 5, § 1.)

Mœrentium consolatrix. — Dub. 15. Ad eadem verba, cap. vii, v. 15 : *Judæis autem nova lux oriri visa est, gaudium, honor, et tripudium.* An beata Maria dicatur lux, gaudium, honor, tripudium?

R. Lux mœrores dissolvit, et hoc est in quantum habet aspectum lætificativum : dulce est enim lumen, et delectabile oculis videre solem, ut dicitur Ecclesiast. cap. ii. Hoc autem competit beatæ Virginis, quæ, scilicet, est mœrentium consolatrix. Nam spirituales consolationes, et gaudia devotis sibi mentibus frequenter infundit. Esther viii, 16 : *Nova lux oriri visa est, gaudium, honor, et tripudium.* Est enim gaudiosa incipientibus, quibus spirituales consolationes impendit; honorabilis proficientibus, quos ab omnibus impugnationibus protegit; tripudiosa est provenientibus, quos in cœleste gaudium introducit. (Joan. a S. Geminiano, lib. 1 *De cœlo et element.*, cap. 48.)

Gratiam habuit abundantissimam. — Dub. 10. Ad illa verba, cap. x, v. 6 : *Parvus fons, qui crevit in fluvium.* An beata Virgo dicatur parvus fons cre-scens in fluvium?

R. De ipsa figurate dicitur sub nomine Esther reginæ, quæ *humilis* interpretatur, *Fons parvus crevit in flumen maximum.* Fons dicitur propter abundantem gratiam, et originem ejus, quia ex ea Christus, unde nobis omnibus misericordia, et gratia influxit. Parvus dicitur propter humilitatem, propter quam

crevit in flumen maximum, quando scilicet nobis genuit Dominum nostrum Jesum Christum. (D. Antoninus, cap. 15 *De plenitudine gratiæ in beata Maria*, § 1.)

Lux universalis, et stabilis. — Dub. 17. Ad illa verba, cap. x, v. 6 : *In lucem, solemque conversus est.* Qua ratione B. Maria dici potest lux, et sol?

R. In lucem, solemque conversus est, id est in lucem universalem, et stabilem. Si enim semita justorum, quasi lux splendens procedit, et crescit usque ad perfectum diem (*Prov.* iv, 18), quanto magis semita illius, quæ genuit Solem justitiæ. Item si apostoli sunt lux mundi (*Matth.* v, 14), quanto fortius Maria, quæ genuit illum qui dicit, *Joan.* viii, 12 : *Ego sum lux mundi.* Roganda est igitur a nobis ista lux, ut cordibus nostris infundat gratiam divini timoris. (P. Daniel Agricola, ordinis S. Francisci.)

Omnibus angelis innititur suo imperio. — Dub. 18. Ad illa verba, cap. xv, v. 6 : *Et super unam quidem innitebatur, quasi præ deliciis.* Quænam sunt famulæ beatæ Mariæ?

R. Intelligentia angelica est famula, super quam Domina sua Maria innititur in cœlo. Innititur certe tanquam familiarissima, se angelis sociando; innititur etiam tanquam delicatissima in angelis deliciando; innititur quoque tanquam plenissima, se cum sua plenitudine angelis communicando; innititur insuper tanquam potentissima angelis imperando : omnibus enim angelis Maria innititur suo imperio. (D. Augustin.) Michael dux, et princeps militiæ cœlestis, cum omnibus spiritibus administratoris, tuis, Virgo, paret præceptis, in defendendis in corpore, et in suscipiendis de corpore animabus fidelium specialiter tibi, Domina, et die, ac nocte se tibi commendantium. (D. Bonaventura, in *Specul. beatæ Mariæ Virginis*, lect. 3.)

Angelorum, et hominum Regina. — Dub. 19. Ad eadem verba, cap. xv, v. 5 : *Assumpsit duas famulas.* Quæ sunt duæ famulæ beatæ Mariæ?

R. Per dominam Esther reginam, intellige Mariam Reginam; duæ famulæ, quarum Domina est Regina Maria, sunt angelica, et humana natura. O quantum gaudendum est nobis miseris hominibus, quod angeli Dominum, et Dominam habent ex hominibus! (D. Bonav. ubi supra.)

Virtutes, et exempla Mariæ colligenda. — Dub. 20. Ad illa verba, cap. xv, v. 7 : *Altera autem famularum sequebatur dominam, defluentia in humum indumenta sustentans.* Quid significat, quod famula sustentabat defluentia in terram vestimenta Esther?

R. Anima humana est famula, quæ Dominam suam Mariam sequitur in mundo; sequitur certe, colligens virtutes, et exempla Mariæ. (D. Bonav. ubi supra.)

Justum erat ut in cœlo ubi erat Filius, esset et Mater ejus. — Dub. 21. Ad illa verba, cap. xv, v. 14 : *Accede igitur, et tange sceptrum.* Cur præcipit Assuerus Esther, quod accederet, et tangeret sceptrum?

R. *Ascende huc, et tange sceptrum; sive, ascende huc, et tene sceptrum: accipe regiam dignitatem; esto Domina cœli et terræ; esto Regina et imperatrix angelorum et hominum; sede a dextris meis in gloria, quæ semper astitisti a dextris meis, serviens pro æternis in vestitu deaurato, id est corpore glorificato. Justissimum enim erat, cum Christus Verbum Patris factum esset caro de carne ejus, et os de ossibus ejus, ut ubi esset Filius, ibi esset et Mater ejus.* (P. Daniel Agricola, cap. 6, *Corona duodecim coronarum B. V. M.*)

B. *Virginem dedit Deus, ut ipsa mediante gratiam inveniremus.* — Dub. 22. Ad illa verba, cap. xv, v. 15: *Tulit auream virgam.* Cur dicitur, quod Assuerus tulit auream virgam?

R. Ipsa est Mater misericordiæ, et Advocata nostra, et impetrat nobis misericordiam; sicut dicit D. Bernardus: *Securum accessum habes, homo, ad Deum, ubi habes ante Filium Matrem. Et secundum hoc significata est per virgam Assueri, de qua dicitur, quod extendit contra eam virgam, et hoc fuit in signum clementiæ; sic Deus beatam Virginem nobis dedit, ut, ipsa mediante, gratiam ejus inveniremus apud Deum. Accede igitur, et tange sceptrum.* (Hug. cardinal. ad illa verba Psalmi cix: *Virgam virtutis tuæ.*)

Cæteris per partes, Mariæ vero plenitudo gratiæ se infudit. — Dub. 22. Ad illa verba, cap. xv, v. 17: *Facies tua plena est gratiarum.* Quam plenitudinem habuit beata Virgo?

R. Plena est gratiarum. Hanc plenitudinem habuit Virgo Maria in se, quia Deum in mente plenum gratiarum omnium, sed in ventre per incarnationem; unde B. Bernardus: *Legimus Stephanum plenum gratia, et apostolos plenos Spiritu sancto; sed longe dissimiliter a Maria: in nullo enim alio habitavit plenitudo Divinitatis corporaliter quemadmodum in Maria; nec aliqui conceperunt de Spiritu sancto, sicut et Maria; et sic videtur intelligi illud Hieronymi: Cæteris sanctis per partes datur, Mariæ vero plenitudo gratiæ se infudit, id est Deus, plenus omni gratia.* (D. Antoninus, p. iv, tit. 15, cap. 15, § 1)

EX JOB.

Nativitas Virg. consolationem et gaudium affert bene operantibus. — Dubium I. Ad illa verba, cap. iii, v. 9: *Expectet lucem, et non videat, nec ortum surgentis auroræ.* An Virgo Maria dici potest Aurora?

R. Regina mundi Virgo Maria dicitur Aurora surgens: *expectet lucem, et non videat*, qui parva agit, vel etiam bona non recto corde, *nec ortum surgentis Auroræ*, id est Mariæ, quæ in nativitate sua orta est tenebrosis peccatoribus. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana.*)

Propter minimum obsequium, quod ei impendimus, refundit nobis gratiam et misericordiam. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. xii, v. 22: *Qui revelat profun-*

da de tenebris, et producit in lucem umbram mortis. Cur dicitur, quod revelat profunda de tenebris?

R. Ipsa enim, ut dicitur in Job, *Revelat profunda de tenebris, et producit in lucem umbram mortis*, quia per angustissimam rimam, vel foramen ingreditur, gratiam infundendo. Unde dicit cum Filio illud, Apoc. iii, 20: *Si quis mihi aperuerit, introibo ad illum; ideo per minimum obsequium, quod ei impendimus, refundit nobis lumen gratiarum, et misericordiæ suæ.* (P. Daniel Agricola, ord. S. Francisci, in *Corona duodecim coronarum B. M. V.*)

B. *Virgo vehementius, quam patres antiqui, incarnationem Verbi desideravit, ideo fortius Deum traxit.* — Dub. 3. Ad illa verba, cap. xxviii, v. 18: *Trahitur autem sapientia de occultis.* Quid significat sapientia tracta de occultis?

R. Tracta enim est sapientia, quæ est Filius Dei, de sinu Patris, id est de illis occultis, ad quæ nulli creaturæ patebat accessus, quasi quibusdam funibus, vel intimis desideriis, lacrymis, suspiriis sanctorum antiquorum; unde dicebat Moyses, Exod. iv, 13: *Obsecro, Domine, mitte quem missurus es.* Et David, Psal. cxlvi, 7: *Emitte manum tuam de alto.* Et Isaias, cap. lxiv, vers. 1: *Utinam disrumperes cœlos, et descenderes! Sed Maria, quæ magis dilexit, profundius suspiravit, vehementius desideravit, ipsa fortius traxit dicens, Cant. 1, 4: Osculetur me osculo oris sui; ideo dictum est ei: Ne timeas, Maria, invenisti quod quærebas.* (B. Albert. Magn., lib. 1 *De laud. B. M. V.*, cap. 5, n. 6.)

Pretiosior est B. Virgo cunctis operibus corporalibus, et spiritualibus. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. xxviii, v. 15: *Nescit homo pretium ejus.* Cur pretium B. M. V. ignoratur?

R. Dicitur de sapientia, et congrue potest exponi de excellentia Mariæ: *Nescit homo pretium ejus*, quia non est pretium, quod possit ei comparari, quia pretiosior est cunctis operibus corporalibus et spiritualibus, et omnia quæ considerantur non valent ei comparari. (B. Albert. Magn., ubi *supr.*, lib. iv, cap. 5.)

Fides beatæ Virginis ubique manifesta. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. xxix, v. 19: *Radix mea aperta est secus aquas.* Quæ est radix aperta?

R. Fides Mariæ, quæ est radix ejus, manifesta est per totum mundum; unde ipsa vere dicere potest illud Job: *Radix mea*, id est fides, qua angelo credidi, *aperta est secus aquas*, id est ubique manifesta: *Aquæ populi*, Apoc. vii. (P. Daniel Agricola, ubi *supra.*)

Turpis tentatio exstinguebatur in eo, qui intuebatur in faciem Virginis. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. xxix, v. 24: *Lux vultus mei non cadebat in terram.* Quid significat lux vultus non cadens in terram?

R. Tanta erat lux honestatis, quæ emicabat in facie Virginis, quod, ut dicit Hieronymus, Quicumque respiciebat in faciem Virginis hujus, omnis turpis tentatio exstinguebatur in eo: *Lux vultus mei non cadebat in terram.* (Joan. a S. Geminiano, lib. 1, *De cœlo et elementis*, cap. 48.)

B. Virgo Deum in suo utero hospitio excepit.—Dub. 7. Ad illa verba, cap. xxxi, v. 32 : *Foris non mansit peregrinus, ostium meum viatori patuit.* An B. Virgo potest dicere, quod foris non mansit peregrinus?

R. Tabernaculum proprie est peregrinantium; quando enim Filius Dei, de quo dicitur in Psal. xxxviii, 13 : *Advena ego sum, et peregrinus sicut omnes patres mei*, peregrinatus est de cœlo in terram in incarnatione, ipsa eum suscepit in tabernaculo suo; unde dicere potest cum Job : *Foris non mansit peregrinus, ostium meum viatori patuit.* (B. Albert. Magn., lib. x *De laudib. B. M. V.*, cap. 28, n. 2.)

Pulchritudo naturalis et spiritualis beatæ Virg.—Dub. 8. Ad illa verba, cap. xxxvii, v. 11 : *Nubes spargunt lumen suum.* An beata Virgo dicatur nubes?

R. Nubes, id est Maria, et sancti spargunt lumen suum, scilicet lumen exemplorum. Rubicunda, per ulchritudinem naturalem, verecundiam virginalem, ferventissimam charitatem, patientiam singularem; vel rubicunda per martyrium animæ, quando luna conversa est in sanguinem per compassionem in Unigeniti passione. Joel iii. Jacinthina, per cœlestem conversationem, vel per cœlestium contemplationem, quia verissime dicere potuit, Philipp. iii, 20 : *Mea conversatio in cœlis est.* Nigra per humilitatem, quæ dicitur quasi humolatus; sicut enim jacinthinus color proprie color est cœlestis, sic et color terreus proprie color niger est, et per terram proprie figuratur humilitas. (P. Daniel Agricola, *ubi supra.*)

Angeli exsultaverunt de reparatione futura per Filium Virginis.—Dub. 9. Ad illa verba, cap. xxxviii, v. 7 : *Cum me laudarent simul astra matutina.* An astra matutina B. Virginem laudabant?

R. *Cum me laudarent astra matutina*, id est angeli, et *jubilarent omnes filii Dei*, ipsi scilicet angeli, summè exsultantes de reparatione futura per Filium hujus Virginis benedictæ; et omnes offerebant ei famulatum tempore suo. Si enim ut dicitur Lucæ xv, 7 : *Gaudium est in cœlis coram angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente*, quantum debuit esse super mediatrice peccatorum? (Divus Antoninus, *De Concept. V. M.*, cap. 3.)

Concorditer decantant laudes Matris et Filii religiosi.—Dub. 10. Ad eadem verba, cap. xxxviii, v. 7 : *Cum me laudarent simul astra matutina.* An astra matutina simul laudent B. Virginem?

R. *Cum me laudarent simul*, id est concorditer, astra matutina, tunc enim decantant viri religiosi laudes Matris et Filii. (P. Daniel Agricola, *ubi supra.*)

Valde mirum, quod Deus immensus in utero Virg. concludatur.—Dub. 11. Ad illa verba, cap. xxxviii, v. 8 : *Quis conclusit ostiis mare?* Cur hoc mirandum nobis proponitur?

R. Vides tumentes fluctus? Vides elationes maris? Times, miraris? Sed magis obstupescere, quando lineis et terminis circumdatum mare cernis, quando ibi confringit tumentes fluctus suos; mirare

igitur, et inquire : *Quis conclusit ostiis mare?* Quis ligavit? Quis pannis infantie illud obvolvitur? Cum videris immensitatem Dei nullis terminis circumscriptam, nullis lineis limitatam, in utero Virginis nube carnis vestitam et in præsepio pannis infantie involutam, quis conclusit? quis involvit? Illa nimirum, quæ peperit Filium suum primogenitum, et pannis eum involvit, et reclinavit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diversorio. (Didacus Alvarez, in *Isa.* cap. v, v. 2.)

B. Virgo digniorem locum quam sancti habent, obtinuit in cœlo.—Dub. 12. Ad illa verba, cap. xxxviii, v. 12 : *Ostendisti auroræ locum suum?* Cur dixit Deus Jobo, quod ad ipsum pertinet ostendere auroræ locum suum?

R. Quasi dicat : Non tu, sed ego; non ad te pertinet ostendere auroræ Mariæ locum suum in cœlo, sed ad me; bene autem dicit *suum*, quasi appropriando, et discernendo illum ab aliis omnium sanctorum locis. (Divus Bernardus, serm. 4, in *Assumpt.*) Nec in mundo locus dignior virginalis uteri thalamo, in quo Filium Dei Maria suscepit, nec in cœlis regali solio, quo Mariam Mariæ Filius sublimavit. (D. Bonaventura, in *Specul. M. B.*, lect. 11.)

Præminet omnibus sanctis in dignitate.—Dub. 13. Ad illa verba, cap. xxxviii, v. 32 : *Nunquid producis Luciferum in tempore suo?* An beata Virgo dicatur Lucifer?

R. Bene Maria comparatur Lucifero, quia sicut Lucifer præminet cæteris stellis in claritate, sic Maria sanctorum ordinibus universis in dignitate; unde ipsa Stella matutina dicitur lucens antequam diescat, quia ortus Mariæ præcessit ortum diei, id est non solum cæterorum sanctorum, sed etiam Christi, qui lux est et dies. (P. Daniel Agricola, *ubi supra.*)

Præcellit omnes sanctos in contemplatione et visione Dei.—Dub. 14. Ad illa verba, cap. xxxix, v. 27 : *Nunquid ad præceptum tuum elevabitur aquila?* An beata Virgo aquila dici potest?

R. Aquila cæteras aves præcellit in volatu, et solis aspectu; et ipsa sanctos cæteros in volatu contemplationis, et aspectu Solis justitiæ, id est Filii sui, qui lucem habitat inaccessibilem. (B. Albert. Magn., lib. xii *De laudib. B. M.*, cap. 7, n. 4.)

Elevata super choros angelorum.—Dub. 15. Ad illa verba, cap. xxxix, v. 27 : *Nunquid ad præceptum tuum elevabitur aquila?* Quomodo hæc verificantur de B. Virgine?

R. Ad præceptum Domini elevata est hæc Aquila in sua assumptione, quando scilicet ascendit super cherubim, id est super choros angelorum et volavit super pennas ventorum, id est super rationem, et super omnem intellectum humanum. (B. Albertus Magnus, *ubi supra.*)

Conversatio fuit cœlestis.—Dub. 15. Ad illa verba, cap. xl, v. 17 : *In arduis ponet nidum suum.* Quomodo hæc verba intelliguntur de beata Virgine?

R. Hæc Aquila in arduis posuit nidum suum, id est in excelsis virtutibus conversationem suam, et cor suum in præruptis silicibus, id est in angelis, de quibus prærupti fuerunt superbientes angeli, quia conversatio ejus semper fuit in cælo. (B. Albertus Magnus, *ubi supra*.)

Quanto fervebat amore, urebatur dolore. — Dub. 17. Ad illa verba, cap. xli, v. 22: *Fervescere faciet quasi ollam profundum mare.* Quomodo intelliguntur hæc de beata Virgine?

R. Fervescere faciet sicut ollam profundum maris, id est cor Virginis, quæ quanto fervebat amore, urebatur dolore, et ideo ipsa ad modum olle bullientis extra effundit aquam lacrymarum. (Joan. a Sancto Geminiano lib. 1, *De cælo et elementis*, cap. 48.)

EX LIBRO PSALMORUM.

Christus plantatus in viridario uteri virginis, quando unitus humanæ naturæ. — Dub. 1. Ad illa verba, Psal. i, v. 13: *Et erit tanquam lignum, quod plantatum est.* Cur Christus dicitur lignum plantatum?

R. In verbis istis commendatur Christi vita temporalis. Lignum cognoscitur per fructificationem; unde Matth. vii, 16: *A fructibus eorum*: sed antequam ferat fructum, oportet quod plantetur; plantatus enim fuit Filius Dei in viridario uteri virginis, quando unitus est humanæ naturæ. Jacobi, i, 21: *Suscipite insitum verbum, quod potest salvare animas vestras*, digna sumptione fructus sui; plantatum autem fructificavit, Proverb. xiii, 12: *Lignum vitæ est his, qui apprehenderint eam.* Apoc. ii, 7: *Vincenti dabo edere de ligno vitæ.* (B. Albertus Magn., lib. xii *De laudibus B. Mariæ*, cap. 6, § 18, num. 17.)

Stetit juxta crucem lacrymas effundens. — Dub. 2. Adeadem verba, Psal. i, v. 5: *Secus decursus aquarum.* Cur Christus dicitur plantatus secus decursus aquarum?

R. Propter aquas lacrymarum ab oculis Matris suæ, et aliorum proximorum suorum in Passione præsentium effluentes. Joan. xix, 25: *Stabant juxta crucem Jesu Mater ejus, et soror Matris ejus, Maria Cleophæ, et Maria Magdalene.* Ecce quod Maria interpretatur amarum amare. Lucæ xxiii, 27: *Sequebatur eum turba multa populi, et mulierum, quæ plangebant, et lamentabantur eum.* Inter amara vero prædicta fuit unum amarissimum, scilicet Maria Mater ejus, quod lignum istud uberibus irrigabat; unde Anselmus, in quadam Meditatione, dicit sic: Domina mea misericordiosissima, quos fontes eripuisse de pudicissimis oculis tuis, et cum attenderes unicum Filium tuum innocentem coram te ligari, et flagellari, et mactari, quos fletus credo perfudisse piissimum vultum tuum, cum aspiceres eundem Deum, et Dominum tuum in cruce sine culpa extendi, et carnem de carne tua crudeliter desiccare? (Thomas Anglicus, ordinis Præd. cardinalis.)

Dolor Virginis magnus ex circumstantia inferentium passionem Filio. — Dub. 3. Ad illa verba, psal. ii, v. 2: *Astiterunt reges terræ.* Cur plures adversus Christum convenerunt?

R. Ostenditur magnitudo doloris in Virgine ex circumstantia inferentium passionem Filio. Quanto enim plures concurrunt, et diversorum statuum, et magistratum, et amici, et valde beneficiati ad inferendum injuriam, et mortem valde ignominiosam alicui, tanto major dolor, et afflictio sequitur in passo et in quolibet attinente, et amico ejus; sed ad inferendam passionem tam amaram et opprobriosam Christo concurrerunt de omni genere et statu, ac etiam qui prius erant discipuli ac etiam summe beneficiati, et ideo Virgo Mater ejus dilectissima summe doluit stans juxta crucem. *Astiterunt reges terræ.* (D. Antonin. part. iv, tit. 15, cap. 42.)

Deus immutabilis conformans se voluntati suæ. — Dub. 4. Ad illa verba, Psal. iv, v. 9: *In pace in idipsum dormiam et requiescam.* Quo sensu hæc verba aptantur beatæ Virgini?

R. Cum homo dormit, sopitus est a vitiis et perturbationibus passionum, et requiescit in idipsum, id est in Deum, qui semper est idem ipsum, quia immutabilis conformans se voluntati suæ; tunc est in vera pace, ut dicit B. August. in lib. *Confess.*: Omnia alia sunt aspera, et tu solus, Deus, es requies; et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te: in omnibus requiem quæsi; at beatissima Maria semper subdita voluntati Dei, et semper habens, non solum bonam, sed optimam voluntatem, ideo fructum pacis habuit: mundus, caro, demonia diversa movent prælla, et conturbant pacem nostram; sed mundus turbare pacem ejus non potuit, quia paupercula spiritu; diabolus pacem ejus turbare non potuit, quia humillima; caro non concupivit adversus spiritum, quia fomes in ea exstinctus fuit; et quia omne simile appetit suum simile, ipse, qui est pax nostra, in ipsa pace plenissima requievit in tabernaculo suo, in illud, Psal. lxxv, 5: *In pace factus est locus ejus.* (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 26, § 1.)

Magnificata a Deo cum Filium suum ei dedit. — Dub. 5. Ad illa verba, Psal. viii, v. 2: *Elevata est magnificentia tua super cælos.* An B. M. V. dicatur magnificentia Dei?

R. Maria dicitur magnificentia Dei, quia magnificata est a Deo, et magnificavit Deum passive, scilicet, et active: passive, quia Deus magnificavit eam, Filium suum ei dando; unde ipsa dixit Luc. i, 49: *Fecit mihi magna, qui potens est*; active, quia ipsum magnificavit, se tantum sub Deo humiliando: sicut quod in se non movetur alterius humiliatione exaltatur, ideo dixit ipsa, ibid. 47: *Magnificat anima mea Dominum.* (B. Albertus Magn., lib. iv *De laud. B. M.*, cap. 6.)

Cælestium contemplationi vacabat. — Dub. 6. Ad illa verba, Psal. xiii, v. 11: *Quis dabit ex Sion?* An beata Maria Virgo dici possit Sion?

R. Sciendam, quod Sion interpretatur *specula*, vel *speculatio*, et ideo Virgo Maria dicitur convenienter Sion, quæ specula, vel speculatio dici poterat propter ejus assiduam cœlestem contemplationem, quia omnino cœlestium contemplationi vacabat; unde Hieronymus, *De institutione virginis*, ad Lætiam, sic scribit: Nocte ad orationem surgat, mane hymnos decantet, orationi lectio, lectioni oratio succedat; sic comedat, ut semper esuriat, ut statim post cibum possit orare, et legere. Psal. 1, 2: *In lege Domini fuit voluntas ejus*. Hanc institutionem excellentius cæteris virginibus implevit, ut non immerito dici possit Sponsa Solis, quæ et solisequium dicitur; est enim herba, cujus flos semper ad solem se convertit, et movetur ad motum solis, ut, quamvis sol esset sub nubilo, ex ejus conversione sciri posset, ubi sol esset. Sic et hæc Virgo, ad motum, id est ad imperium Solis justitiæ, semper movebatur, ut cujus conversatio, id est meditatio, et actio, semper esset directa ad ipsum. Unum enim scimus pro certo, quod omnis Mariæ vita, et actio, semper intenta fuit in Domino: unde, si locum Solis hujus, id est voluntatem scire volueris, ad ejus conversionem respicias; quidquid enim ipsa fecit, vel cogitavit, divinæ voluntati conforme erat. Unde D. Ambrosius, lib. 11 *De virginib.*: Sit vobis tanquam in imagine descripta virginitas vita Mariæ, de qua velut de speculo refulget species castitatis, et forma virtutis; hinc suavia exempla vivendi, ubi tanquam in exemplari magisteria expressa sunt puritatis, quæ quidquid corrigere, quidquid effugere, quidquid tenere debetis ostendunt. Et hoc est, quod dicitur, Isa. 11, 3: *De Sion erit lex*. (Thom. Anglicus.)

Sublimior aliis virginibus propter corporalem fecunditatem, simul cum virginitate. — Montes raro inveniuntur fertiles. — Dub. 7. Ad eadem verba, Psal. xiii, v. 11: *Quis dabit ex Sion?* An beata Maria Virgo assumiletur monti Sion?

R. Sciendum quod Sion mons erat ad meridiem Jerusalem, hæc autem Virgo monti in Scriptura comparatur; unde Dan. 11, 34: *Abscissus est lapis de monte sine manibus*; et Psal. lxxiii, 2: *Mons Sion, in quo habitasti*; et ratio est, propter sublimitatem virginalis conditionis; unde Cyprianus: Nobis ad virgines sermo est, quarum, quo sublimior gloria est, major et cura. Opus integrum, atque incorruptum Dei, illustrior portio gregis Christi; ideo dicitur Sapient. vi: Incorruptio facit esse proximorem Deo; ergo mirabilis est ipsius altitudo, et præcipue in hac Virgine: licet enim omnes sanctæ virgines montes dici possent propter celsitudinem virginealem, hæc tamen super omnes elevata est, secundum illud Isa. 11, 2: *Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini*; nam cum cæteri montes steriles essent, mons iste corporali fecunditate præditus est; montes enim raro inveniuntur fertiles, et si fructificent, pauciores fructus producunt quam valles, nobiliores tamen; unde

dicit Palladius, lib. 1: Campi largius vinum, colles nobiliter ferunt. Rarus enim erat mons fecundus, quia tantum unus, scilicet uterus Virginis Mariæ, nec ille multos fructus produxit, sed unum tantum, et istum nobilissimum, de quo Lucæ 1, 42: *Benedictus fructus ventris tui*; Psal. vi, 16: *Mons Dei, mons pinguis*; unde Hieron. *Ad Eustochium*: Virga est Mater Domini simplex, pura, sincera, nullo extrinsecus germine cohærente, et ad similitudinem unitate fecunda, quia scilicet unum tantum Filium produxit. (Thomas Anglicus, ord. Præd., card.)

B. Virgo supremum locum cœlestis patriæ tenet. — Dub. 8. Ad eadem verba, Psal. xiii, vers. 11: *Quis dabit ex Sion?* An beata Virgo comparari possit Sion?

R. Sciendum quod mons Sion ad meridiem est Jerusalem; et patriam cœlestem figurat. Pars autem meridionalis cœli est pars ejus superior, quia, quod est sursum est quasi caput in homine, hoc est polus meridionalis in cœlo, secundum Philosophum lib. 11 *De cœlo et mundo*: sic et hæc Virgo in supremo cœlestis patriæ locum tenet; unde Bernard. in *Serm. de Assumpt.*: Nec in terris locus dignior virginalis uteri templo, in quo Dei Filium Maria suscepit; nec in cœlis regali solio, quo Mariam Filius sublimavit. (Thomas Anglicus.)

Solus Christus habitavit in B. Virgine, carnem de ipsa sumendo. — Dub. 9. Ad illa verba, Psal. xiv, vers. 1: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?* Cur beata Maria dicitur Tabernaculum?

R. Tabernaculum dicitur beata Virgo, Eccli. xxiv, 12: *Et qui creavit me, requievit in tabernaculo meo.* — *Quis habitabit in tabernaculo tuo?* Quasi dicat: Solus Christus carnem de ipsa sumendo. Ezechiel xliv, 3: *Porta hæc clausa erit; non aperietur, et vir non transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam; eritque clausa principi.* (Hugo cardinalis.)

Spes nostra in B. Virgine ponenda. — Dub. 10. Ad illa verba, Psal. xiv, vers. 1: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?* An beata Virgo dicatur Tabernaculum, in quo habitandum?

R. Tabernaculum dicitur beata Virgo Maria. Quis habitabit, de ea confitendo, et spem suam in ea totam ponendo? D. Bernardus: Ille, beata Virgo, laudes tuas sileat, qui te fideliter invocatum sensit in suis necessitatibus defuisse. In hoc tabernaculo debemus habitare, quando pluvia tentationis imminet. Proverb. ult.: *Confidit in ea cor viri sui.* (Hugo card.)

Summa puritate debuit nitere, quæ Verbum Dei in utero erat susceptura. — Dub. 11. Ad illa verba, Psalm. xvii, vers. 10: *Inclinavit cœlos, et descendit.* An cœlum dicatur beata Virgo Maria?

R. Nec caret natura, et proprietate cœlesti Virgo beatissima, ad cujus uterum subintraudum per incarnationem Verbi est Divinitas inclinata, quando inclinavit cœlos, et descendit: ibi. Verbum Dei se

inclinavit, et carne indutum ad nos venit. Cœli itaque puritatem in se habere debuit Maria, de ejus mundissimis particulis illa purissima caro Verbi cœlestis unibilis est assumpta. (D. Bonav. *De ecclesiast. hierarch.*, p. 4, cap. 7.)

Gloriam B. Virginis nulla humana scientia potest attingere. — Dub. 12. Ad illa verba, Psal. xvii, vers. 11 : *Et ascendit super Cherubim, et volavit.* Cur dicitur, quod ascendit super Cherubim?

R. Ascendit super Cherubim, quod interpretatur plenitudo scientiæ, quia nulla humana scientia attingere potest quantum ascenderit, vel ad quam gloriam. (B. Albert. Magnus, lib. iii *De laud. B. M. V.*, § 13, num. 2.)

In utero Virginis Ecclesia conjuncta est Deo, fœdere sempiterno. — Dub. 13. Ad illa verba, Psal. xvii, vers. 17 : *Misit de summo, et accepit me.* In cujus persona hæc dicuntur?

R. Dicitur in persona naturæ humanæ, vel Ecclesiæ. *Misit de summo*, scilicet, archangelum suum ad Virginem Mariam, in cujus utero habitavit : *et accepit me*, scilicet, in unitate suppositi. Nam hæc est Virgo beata, in cujus utero Ecclesia est conjuncta Deo, fœdere sempiterno. Luc. i, 26 : *Misus est angelus Gabriel.* (Thomas Anglicus.)

Antiquus ritus nuptiarum, quo maritus se et uxor emebant. — Dub. 14. Ad illa verba, Psal. xvii, v. 17 : *Misit de summo, et accepit me.* In cujus persona hæc verba dicuntur?

R. Sicut dicit hic Hieronymus, Deus Pater misit Filium, Sponsum ad Sponsam. Verbum enim Sponsus junxit Sponsæ; hoc est, carni in utero Virginis Mariæ. In ista autem desponsatione observatus est antiquus ritus nuptiarum, quo secundum Isidor. lib. v *Ethic.* cap. 14, maritus se, et uxor invicem emebant, ne videretur uxor ancillissima, id est servilis conditionis; et sicut dicit Philosoph. lib. ii *Politica*: Lex olim talis fuit in Græcia, ut vir et uxor convenirent, portantes pretium mutuæ emptionis. Sic fuit in proposito. Nam in prima desponsatione, Sponsus venit sibi Sponsam emere, seu potius redimere, portans pretium emptionis, videlicet perfectam obedientiam, ex qua mori voluit. Psal. cx, 9 : *Redemptionem misit Dominus.* Sponsa attulit insuper pretium emptionis hujus Sponsi, videlicet thesaurum perfectæ castitatis, quam natura humana, mediante Virgine gloriosa, Sponso suo exhibuit, quæ meruit in ejus utero fieri prædictam desponsationem : Luc. i : *Magnificat anima mea, etc. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ.* Psal. lxxvii, 49 : *Accepisti dona in hominibus.* Sic autem factum est, ut natura nostra non tanquam ancilla, sed tanquam sponsa a Dei Filio tractaretur; ideo dicitur, I Reg. xxv, 39, sub figura : *Misit David, et locutus est Abigail, ut sumeret eam sibi uxorem.* (Thomas Anglicus cardinalis.)

Virtutum exemplis mentes nostras illuminat. — Dub. 15. Ad illa verba, Psal. xvii, v. 29 : *Quoniam*

tu illuminas lucernam meam, Domine. Quo sensu hæc verba intelliguntur de B. Virgine?

R. Hanc vere lucernam Dominus illuminavit plenissime, et per hanc illuminationem tenebras animarum nostrarum fugat, et fugavit; hoc sentiens divus Bernardus, ait : O Maria, tu virtutum tibi inditarum magnificis exemplis ad imitationem tui nos provocas, sicque noctem nostram illuminas; qui enim vias tuas insectatus fuerit, non ambulat in tenebris, sed habet lucem vitæ. (D. Bonav. in *Speculo*, lect. 3.)

B. Virgo via impolluta. — Dub. 16. Ad illa verba, Psal. xvii, v. 31 : *Deus meus impolluta via ejus.* Quæ via Dei dicitur impolluta?

R. Via qua venit in mundum, sancta et immaculata Virgo. (Cassiodorus apud Gloss. Ordin.)

Virginitas post partum. — Dub. 17. Ad illa verba, Psal. xvii, v. 31 : *Deus meus impolluta via ejus.* Cur beata Virgo Maria dicitur via impolluta?

R. Ista via fuit impolluta, quia B. Virgo munda fuit, et in conceptione Filii, et in conversatione : in conceptione, quia in Psal. lxxvi dicitur : *In Mari via tua*, id est in Maria. Dicit enim divus Ambrosius in libro quodam : Transit per mare navis, et nulla in unda vestigia; venit Christus de cœlo, et aure concipitur, et in utero Verbum formatur. Talis Maria remansit postquam peperit qualis fuit antequam Verbum aure conciperet. Unde, Prov. xxx, 18 : *Tria sunt difficilia mihi..., viam navis in medio maris.* Fuit etiam hæc via impolluta in tota conversatione; causa fuit, quia semper habuit Solem justitiæ incedentem et desiccantem in suo prospectu; insuper et longo tempore ipsum intra se corporaliter habuit, et ideo nulla macula luti in ea potuit esse, imo si fuisset, statim in instanti consumpta fuisset, quia si sol esset infinitus, ageret in instanti; Sol autem justitiæ infinitus est, et ideo veniens in Virginem, et agens per suam lucem et calorem, statim in eodem instanti omnem luctuositatem in ea consumpsisset; nam fomitem peccati corporaliter exstinxit, et abstulit. Hieronymus, in lib. *De Assumptione* : Quidquid in ea gestum est, totum puritas et simplicitas, totum veritas et gratia fuit, totum misericordia et justitia, quæ de cœlo prospexit. (Thomas Anglicus cardinalis.)

Populus Ægyptiorum servivit B. Virgini descendent in Ægyptum. — Dub. 18. Ad illa verba, Psal. xvii, v. 45 : *Populus, quem non cognovi, servivit mihi.* Quomodo hæc prophetia fuit completa in persona Virginis?

R. Virgo Maria valde timuit (scilicet fugiens in Ægyptum) considerando crudelitatem Ægyptiorum in pueros Hebræorum initio, ut Exod. i patet, quod occidebant omnes pueros Judæorum : hoc sciens Virgo, cogitate quomodo dicebat : Domine, qui Moysen liberasti ab illo periculo, libera Matrem cum Filio; sed arbor inclinando se ad Virginem in via, et fons de radice scaturiens significavit sibi

Ægyptios obscuratos ex corde; hoc intelligens Virgo Maria fuit consolata; et tunc fuit completa prophetia David in persona Virginis dicentis: Populus, quem non cognovi, servivit mihi. (D. Vincentius Ferrer. Serm. in Octava Innocentium.)

Quanto locus est soli vicinior, tanto est ibi dies clarior. — Dub. 19. Ad illa verba, Psal. xviii, v. 2: Dies dei eructat verbum. An beata Virgo Maria dicatur dies?

R. Convenienter autem B. Virgo dicitur dies, non qualiscunque, sed clarissima, et longissima, cui non succedit nox aliqua. Et ratio est, quia sol est causa diei, et ideo quanto locus soli est vicinior, tanto est ibi dies clarior; et licet hic inferius diei succedat nox propter tenebrositatem terræ, quæ interponitur, ex quo provenit, quod una pars alterius partis illuminationem impediatur; superius tamen in sphaera solis est dies clarissima et perpetua: sic in proposito. Nam in cæteris quidem sanctis a Christo Sole iustitiæ illustratis, dies erat, sed non ita clara propter minorem ad Solem appropinquationem, nec ita continua pars unius partis ad alteram, id est Spiritus a carne obumbrationem; sed beata Virgo fuit quasi sphaera, et circulus Solis iustitiæ, et ideo fuit dies lucidissima, et continua; non enim in ipsa una pars aliam offuscabat. (Thomas Anglicus, cardinalis.)

Virginitate non violata, genuit Christum. — Dub. 20. Ad illa verba, Psal. xviii, v. 6: In sole posuit tabernaculum suum. Cur B. Virgo dicitur Sol?

R. Notandum, quod nomine Solis intelligitur Virgo Maria in Scriptura sacra propter puritatem virginis incorruptionis. Quoniam sicut sol integritate servata ex se emittit radium, sic Virgo Maria virginitate non violata suum genuit radium; scilicet, Jesum Christum. Et ista similitudo ponitur, Eccli. xxvi, 21: *Sicut sol oritur mundo in altissimis Dei, sic mulieris bonæ species.* (Incognitus.)

Habet potestatem dominationis supra dæmonem. — Dub. 21. Ad illa verba, Psal. xviii, v. 6: In sole posuit tabernaculum suum. Cur B. Virgo dicitur Sol?

R. Propter potestatem singularis dominationis. Nam sol singularem potestatem habet super dæmones, quoniam ipsi dæmones orto nobis sole non possunt contra nos tantum sævire, sicut de nocte faciunt, propter quod dicitur, Psal. ciii, 22: *Ortus est sol, et congregati sunt... et in cubilibus suis collocabuntur; et in hymno dicitur:*

*Hoc excitatus Lucifer,
Solvit polum caligine;
Hoc omnis errorum cohors
Viam nocendi deserit.*

Sic et Virgo Maria omnes sua potestate fugat dæmones, quos sua potestate terret et fugat; unde de ipsa dicitur (Cant. vi, 9), quod est pulchra ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata. (Incognitus.)

Inter puras creaturas maxima. — Dub. 22. Ad

eadem verba, Psal. xviii, v. 6: In sole posuit tabernaculum suum. Cur B. Virgo assimilatur soli?

R. Signanter beata Virgo intelligitur per solem, quia, sicut dicit Abumazar, omnibus corporibus mundi major est sol: sic et beata Virgo inter omnes puras creaturas maxima est, quod patet. Dicit enim Seneca: Cum voles veram æstimationem scire hominis, animum intueri, qualis, et quantus sit, alieno, an suo magnus. Eodem modo si vis æstimare magnitudinem, maxime respicias ad animum ejus, qui magnus erat magnitudine virtutis, et videas an suo, an alieno magnus sit. Videbitis quod certius magni sunt, sed tamen alieni. Hæc autem magna fuit, et cum suo. Constat enim quod Filius Dei, quasi pars quædam et portio quædam Matris: igitur quæ de Filio suo facta est magna, et mirabilis est hujus magnitudo, cujus Deus pars quædam esse videtur: quod innuere videtur Ecclesia dicens: *Quem totus non capit orbis, in tua se clausit viscera.* Eccli. xxvi, 21: *Sicut sol oriens mundo in altissimis Dei, sic mulieris bonæ species,* et Cant. vi, 9: *Pulchra ut luna, electa ut sol.* (Thomas Anglicus, cardinalis.)

Sol est omni luce creata in quantitate major, claritate lucidior, fecunditate virtuosior. — Dub. 23. Ad eadem verba, Psal. xviii, v. 6: In sole posuit. *Cur B. Virgo dicitur Sol?*

I^a R. Sol dicitur beata Virgo, quia sicut sol illuminat, ita et ipsa, quia ipsa abstulit omnes hæreses mundi, sicut cantat Ecclesia: *Gaude, Maria Virgo; cunctas hæreses sola interemisti, inviolata permansisti.* (Hugo cardinalis.)

II^a R. Beata Virgo soli comparatur propter tria, nam sol est omni luce creata in quantitate major, claritate lucidior, fecunditate virtuosior: ita beata Virgo est omni sancto paradisi major quantitate meritorum, lucidior claritate præmiorum, virtuosior fecunditate prolis, et morum, vel miraculorum. Sicut enim sol est fons lucis et caloris, et in ejus virtute inferiora germinant; ita beata Virgo Maria fuit fons illius, qui est lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, et cujus virtute et gratia nos inferiores in bonis operibus germinamus. (Armandus de Vellovisu, collat. 17, *De Annuntiatione Dominica.*)

Temporalia contempsit. — Dub. 24. Ad eadem verba, Psal. xviii, vers. 6: In sole posuit. Cur beata Virgo dicitur Sol?

R. Sicut sol fertur super lunam, sic ipsa supra temporalia; unde, Apoc. xii, 1: *Apparuit signum magnum in cælo; mulier amicta sole,* id est Maria, habens proprietates solis; et luna sub pedibus ejus. (Hugo card.)

Sola stetit in fide in passione Filii. Lumen solis nunquam deficit. — Dub. 25. Ad eadem verba, Psal. xviii, vers. 6: In sole posuit. Cur beata Virgo assimilatur soli?

R. Sicut lumen solis nunquam deficit, sic sola Virgo, sola stetit in fide in passione; unde Cant. vii, 7: *Statura tua, qua scilicet in fide stelisti, assi-*

milata est palma, quæ virorem foliorum nunquam amittit, sic nec tu fidei virtutem. (Hugo cardinalis.)

Habuit privilegia quibus major fuit omni muliere.

— Dub. 26. Ad eadem verba, Psal. xviii, vers. 6 : *In sole posuit*. Cur beata Maria comparatur soli?

R. Dicit astronomus, id est transcendens philosophus, solem octies esse majorem terra; sic beata Virgo octo habet privilegia, quibus major est omni terra, id est, omni femina, vel omni rationali creatura; ipsa enim nec primam similem visa est, nec habere sequentem. Prima est nova possessio virginitatis, unde, Luc. 1, 34 : *Quoniam virum non cognosco*, id est, me non cognituram propono : nulla ante eam professa fuerat virginitatem; unde recte dicitur : Virgo virginum, quasi signifera, et exemplar virginitatis. Secunda, excellentia humilitatis; unde Luc. 1, 38 : *Ecce ancilla Domini*, et infra, vers. 48 : *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ*. Tertia, conceptio sine libidine; unde Luc. 1, 35 : *Et virtus Altissimi obumbrabit tibi*; unde per rubum significatur, Exod. iii. Quarta, partus sine dolore; unde Luc. 1, 28 : *Ave, gratia plena*. Quinta, fecunditas sine corruptione : Luc. 1, 35 : *Ideoque quod nascetur ex te Sanctum vocabitur Filius Dei*. Sexta, virginitas singularis. Multæ pepererunt duces et reges; sola Maria peperit Filium Dei, ut in prædicta auctoritate, Eccli. xxiv, 17 : *Quasi cedrus exaltata sum in Libano*. Septima, ministratio specialis; multæ aliæ, et multi alii receperunt Filium Dei in domibus suis, ut Martha (Luc. x), Zachæus (Luc. xix), et Pharisæus (Luc. vii); sola Maria in proprio utero non uno die, sed novem mensibus. Eccl. xxiv, 41 : *Et qui creavit me, requievit in tabernaculo meo*; unde in Assumptione legitur Evangelium de Maria, et Martha, quia beata Virgo utrumque officium plenissime habuit; contemplativa fuit, et solitaria; unde Luc. 1, 28 : *Ingressus angelus ad eam*. Item Luc. 11, 51 : *Maria conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo*; sicut Maria sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius (Luc. x). Item Marthæ habuit officium, quia Christum in hospitio ventris sui recepit, et ei multis annis ministravit, et etiam Elisabeth cognatæ suæ. Octava dignitas fuit suscitatio corporalis. (Hugo cardinalis.)

In B. Virgine congruentem habitationem Deus sibi elegit.—Dub. 27. Ad eadem verba, Psal. xviii, vers. 6 : *In sole posuit tabernaculum suum*. Quomodo hæc verba de beata Virgine intelliguntur?

I^a R. Per solem intelligitur beata Virgo, in qua Deus posuit tabernaculum suum et habitationem. Psal. cxxxi, 14 : *Hic habitabo, quoniam elegi eam*, vel *tabernaculum*, id est, carnem assumptam, quam in utero Filii Dei posuit, quia ipse eam cum Spiritu sancto formavit. (Thomas Anglic. cardinalis.)

II^a R. Ad bonum domus ordinatorem pertinet unicum locum secundum conditionem conferre, ut primis et majoribus, et nobilibus locus prior, et honorabilior, et nobilior conferatur, et minoribus

minor, et mediocribus mediocribus dirigatur. Hoc similiter est in naturalibus; Deus enim, qui fecit omnia in ordine et mensura, nobilibus avibus dedit locum altiore, ut aquilæ, Job xxxix, 14, 17 : *Ad præceptum tuum elevabitur aquila, et in arduis ponit nidum suum*? Ignobilibus dedit locum inferiore, ut passeribus, Psal. ci, 8 : *Passer solitarius in tecto; illic passeret nidificabunt*. Ad propositum Deus Pater voluit mittere Filium in mundum; et quia ipse sicut nobilissima aquila, quæ provocat ad volandum filios suos (Deut. xxxii, 11), non debuit sibi dare nidum, et tectum uteri cujuslibet mulieris, ubi est nidus communis hominum; ideo oportuit, ut eligeret sibi tanquam aquilæ regię nidum in arduis, in loco alto, et in præruptis salicibus, hoc est in Virginis almæ visceribus; in quo loco altissimo per merita, et virtutes, Deus Pater tabernaculum, et nidum Filio suo fecit, sicut ipse u promiserat, Levit. xxvi, 41 : *Ponam tabernaculum meum in medio vestri, ambulo inter vos; et ero vester Deus*. Et hoc factum est, et completum in Annuntiatione, de quo dicitur hic : *In sole posuit tabernaculum suum*. (Armandus de Vellovisu, ord. Præd., collat. 17, De Annunt.)

Christo similis.—Dub. 28. Ad eadem verba, Psal. xviii, vers. 6 : *In sole posuit tabernaculum suum*. Quando Deus posuit in sole tabernaculum suum?

I^a R. In sole, id est, in utero sanctæ Mariæ Virginis. Maria interpretatur *Stella maris*; *Sol justitiæ* Dominus. Illuminavit Sol iste Stellam, id est Mariam, ut esset sicut sol; ideo posuit tabernaculum suum in sole, quando corpus assumpsit de utero suo. (D. Hieronymus.)

II^a R. Quod Deus fecit incarnationem, sicut sapiens piscator, qui talis volens capere pisces in hamo, non projicit, nec ostendit ferrum nudum piscibus, sed coopertum carnibus, quomodo ideo pisces prosequuntur, et capiuntur: sic fecit Deus; volens capere homines, et ad se trahere, misit Filium, non nudum utique, quia Divinitatis potentiam horruissemus et fugissemus, sed vestitum carne nostra, ut ei similes eum prosequeremur, et ab ipso traheremur; et ideo antequam ipsum ad mundum, et ad mundanos projiceret, posuit eum in camera uteri virginalis, ubi eum in carne nostra posuit, et vestivit, quod factum est in Dominica Annuntiatione. (Armandus ubi supra.)

In B. Virgine inchoatur perfectio, ubi aliorum consummatur.—Dub. 29. Ad illa verba, Psal. lxi, vers. 4 : *Posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso*. Cur in capite corona de lapide pretioso?

I^a R. Tibi vero, sanctissima Deipara, non unus lapis pretiosus capiti imponitur, sed plurimi pedibus substernuntur, juxta illud : *Ecce sternam per ordinem lapides tuos, et fundabo te in sapphiris*. (Isa. liv, 11.) Quia ibi tua inchoatur perfectio, ubi aliorum consummatur. (P. Mendoza, I Reg. iv, v. 11, n. 22.)

II^a R. Notando, quod nobile, pretiosum et charum depositum non nisi in loco pretioso, et nobili debet poni; sic Filius Dei, cum esset nobilissimum

depositum, nonnisi in loco nobilissimo a Deo debuit poni, in Virginis thalamo. Fecit enim sicut aquila, quæ ad fecundandum in nido suo ponit lapidem pretiosum Ethithem. (Armandus de Vellovisu, collat. 20, *De Assumpt. M. V.*)

De sola, et pura Virgine Christus natus est.—Dub. 30. Ad illa verba, Psal. xxi, vers. 7 : *Ego autem sum vermis, et non homo.* Cur Christus voluit se vermī comparare?

I^r. Scito præterea universorum Conditorum vermiculo se voluisse comparare; quoniam sicut vermis, nulla extrinsecus admistione alieni corporis, sed de sola et pura terra procreatur, ita et Salvator de sola et pura Virgine natus est. (Didacus Alvarez, episcop. ord. Prædicat. in cap. vii Isa. n. 25.)

II^r. *Ego sum vermis, et non homo*, quod videtur quidem ad commendandam humilitatem simpliciter dictum, ut se in oculis prosequentium abjectissimum quiddam, et contemptissimum demonstraret; sed non est contemnenda altitudo secreti, profunditasque mysterii, præsertim in eis verbis, quæ tanto Salvatore in prædicatione prophetiæ cooptantur. Dictus hic sensus elegantissimus a prioribus, ideo se hoc nomine Christum pronuntiari voluisse, quia vermis de carne sine conebitu nascitur, sicut ille natus est de Virgine. (D. August. epist. 120, cap. 8, et in *Psal. xxi*; Adrianus Mangotius; D. Ambros. in *Psal. xxxv.*)

Partus Virginis servata mirabiliter integritate.—Dub. 31. Ad illa verba, Psal. xxi, vers. 30 : *Tu es, qui extraxisti me de ventre.* Cur singulariter dicit Filius : *Tu extraxisti me de ventre*; quasi alios Deus non extrahat?

R. Quid est : *Tu extraxisti me de ventre*? Vel ad ipsum Jesum procreatum refertur, quasi alios Deus non extrahat, in cujus providentia est ordo nascendi; an inde significare voluit partum Virginis servata Virginis integritate mirabili, cum ait : *Tu extraxisti me de ventre Matris meæ*; ut quod ibi mirabiliter factum est, cum Deus fecisse dicitur, nemini incredibile videatur. (D. Augustinus.)

Passio Christi valde sensibilis, quia delicatissimus.—Dub. 32. Ad illa verba, Psal. xxi, vers. 17 : *Foderunt manus meas, et pedes meos.* Cur passio Christi narratur, in manibus, et pedibus præcipue facta?

R. Quanto quis est delicatior, et complexionem habet corporis melius dispositam, tanto magis affligitur, et dolorem sentit ex aliqua læsione corporis ipsius; et hinc est quod de eadem persecutione, et omnino simili infirmitate magis gravatur, et dolet delicatus, quam rusticus; quanto etiam pars corporis, quæ patitur læsionem, est magis sensibilis, tanto læsio magis affligit. Unde videmus per experientiam, quod frigus, vel alia læsio magis affligit in manibus, vel pedibus, quam in reliquis partibus corporis, ex eo, quia est pars magis sensibilis propter concurrentiam plurium ossium, nervorum,

venarum : cum autem præcipue Passio Christi fuerit in manibus, et pedibus facta propter confixuram eorum cum clavis in cruce, et suspensionem corporis in illis; ideo quando Virgo Mater vidit impleri illud Psalmi in persona Filii dictum : *Foderunt manus meas, et pedes meos, et dinumeraverunt omnia ossa mea*, id est, ita violenter extenderunt in cruce, ut possint singillatim omnia ossa mea dinumerari, maxime doluit; Filius per passionem, ipsa per compassionem. (D. Antonin. part. iv, tit. 15, cap. 41, § 1.)

Est æquinoctium, cum sol est in circulo æquinoctialis.—Dub. 33. Ad illa verba, Psal. xxxi, v. 23 : *In medio Ecclesiæ laudabo te.* Quo sensu hæc verba intelliguntur de beata Virgine?

R. In medio Ecclesiæ, id est in viris perfectis, qui sunt quasi medium Ecclesiæ, ipsi Ecclesiæ magis intimi; inter quos beata Virgo fuit simpliciter medium propter duo. Primo, quia Ecclesia cælum est, Psal. x, 5 : *Dominus in templo sancto suo.* In medio vero cæli, inter duos polos est circulus æquinoctialis, in quo cum fuerit sol, est æquinoctium apud omnes, id est nox et dies æquantur : sic et Sol justitiæ in utero Virginis æquinoctium fecit, quia nox æquata est diei, quia creatura ad æqualitatem et identitatem suppositi divini assumpta est. Hoc autem factum est in utero Virginis. In quo patet quodammodo veritas opinionis quorundam philosophorum, qui dicunt, quod sub æquinoctiali est habitatio optima; unde dicit Avicen. lib. 1 *Causar.*, quod omnes dispositiones habitantes in linea æquinoctiali sensibiles sunt, id est non distemperantur sensibiliter. Sic, et quidam theologi posuerunt paradisum terrestrem sub æquinoctiali, propter loci temperantiam. Omnia ista vera sunt de nostra æquinoctiali linea prædicta, sub qua morantur, qui ejus servitio mancipantur. Isti omnes dispositiones habent nobiles, nec potest eis accidere aliqua distemperatio spiritualis, sed ibi est vera nostra habitatio paradisi, Ecclesiastici xl, 17 : *Sicut paradisus in benedictionibus*, quia nihil mali potest accidere sic habitanti. Bernard. hom. 2, super *Missus est* : In periculis, in angustiis, in rebus dubiis cogita Mariam, invoca eam, non recedat ab ore tuo; ipsam sequens non devias, ipsam orans non desperas, ipsam cogitans non erras, ipsa tenente non corrueris, ipsa protegente non metuis, ipsa duce non fatigaris, ipsa propitia pervenis. Psal. xlvii, 10 : *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui.* (Thomas Anglicus, cardinalis.)

Humilior omnibus.—Dub. 34. Ad ead. verba, Psal. xxi, v. 23 : *In medio Ecclesiæ.* An beata Virgo dicatur medium Ecclesiæ?

R. Ipsa est medium Ecclesiæ, quia Ecclesia comparatur terræ, Psal. ciii, 5 : *Qui fundasti terram super stabilitatem.* Medium autem terræ potest dici B. Virgo, quia medium terræ est infimum mundi, sic et Maria est humilissima. D. Bernard. hom. 4, super *Missus est* : Semper solet familiaris gratiæ

divinæ virtus esse humilitas; *Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (Jac. iv, 6) : igitur, quæ fuit plena gratia, fuit plena humilitate. Psal. cii, 10 : *Inter medium montium pertransibunt aquæ, s ilicet gratiarum.* (Thomas Anglicus, cardinalis.)

Singulare et salutare refugium peccatorum.—Dub. 35. Ad eadem verba, Psal. xxi, v. 23 : *In medio Ecclesie.* Cur beata Virgo dicitur medium Ecclesiæ?

R. Quia ad medium terræ moventur naturaliter gravia, tanquam locum convenientem, et maxime se salvantem; sic et qui peccatorum onere gravantur currant ad Mariam, tanquam ad singulare et salutare refugium. D. Bernard. homil. ubi supra : Si immanitate criminum turbatus, conscientie fœditate confusus, iudicii onere perterritus, baratro incipias absorberi tristitiæ, desperationis abyssso, cogita Mariam. Et *Serm. de Spiritu sancto* : Ad istam enim sicut ad medium, sicut ad arcanum Dei respiciunt, et qui in cœlo habitant, et qui in inferno, et qui nos præcesserunt, et nos qui sumus, et qui sequuntur, et nati natorum, et qui nascentur ab eis. Merito autem in te respiciunt oculi omnis terræ; et de te, et per te benigna manus Creatoris, quidquid creaverat recreavit. Psal. lxxiii, 12 : *Operatus est salutem in medio terræ.* (Thomas Anglicus, cardinalis.)

Mundi habuit principatum et regnum.—Dub. 36. Ad illa verba, Psalm. xxiii, vers. 1 : *Domini est terra.* An beata Virgo hujus mundi meruit principatum?

R. Virgo beatissima omnem hujus mundi meruit principatum et regnum, quia Filius ejus in primo instanti suæ conceptionis monarchiam totius promeruit et obtinuit universi, sicut Propheta testatur dicens : *Domini est terra, et plenitudo ejus, orbis terrarum, et universi qui habitant in eo.* (D. Bernardinus Senensis, tom. I, serm. 71, cap. 7.)

Fuit de genere Judæorum, et vilis exterius reputata, sed formosa.—Dub. 37. Ad eadem verba, Psal. xxiii, vers. 1 : *Domini est terra.* An beata Virgo dicitur terra?

R. Id est beata Virgo, de qua Isaia xlv, 8 : *Aperiatur terra, et germinet Salvatorem;* Psal. lxxxiv, 13 : *Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum;* Deut. xxiii, 13 : *De benedictione Domini terra ejus.* Et dicitur terra propter proprietates, quæ continentur his versibus :

Nigra, rotunda, capax, medians, circumdata, feta, Integra, stans, humilis, cibata omnia, continet aurum.

Nigra dicitur omnis, quia de genere Judæorum, et vilis exterius reputata, Cant. i, 5 : *Nigra sum, sed formosa.* Item rotunda, et perfecta, Cant. vi, 8 : *Una est columba mea, perfecta mea.* Item capax, Eccl. xxiv, 11 : *Et qui creavit me, requievit in tabernaculo meo.* Item mediatrix nostra ad Deum; hæc est enim Esther, quæ liberavit populum morti adjudicatum (Esther vi); unde in die passionis stetit juxta crucem ex parte aquilonis, quasi inter pecca-

tores, et Filium suum. Item circumdata in tribulatione; Luc. ii, 35 : *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Item feta, Gen. i, 11 : *Producat terra herbam virentem.* Item integra, Isa. vii, 14 : *Ecce Virgo concipiet et pariet Filium;* Ezechiel. xliv, 3 : *Porta hæc clausa erit, et non aperiatur.* Item stabilis, Eccl. i, 4 : *Generatio præterit, et generatio venit, terra autem in æternum stat.* Et ipsa sola stetit in fide, discipulis fugientibus. Item humilis, Luc. i, 38 : *Ecce ancilla Domini.* Item cibata omnia, Eccl. xxiv, 26 : *Transite ad me omnes qui concupiscitis me, et a generationibus meis implemini.* Item continet aurum, Genes. ii, 12 : *Aurum terræ illius, aurum optimum est;* Psal. lxxxiv, 12 : *Veritas de terra orta est.* Hæc terra est Domini, et quia est Dominica Mater, nutrix, cultrix, filia, discipula et ancilla. (Hugo cardinalis.)

Ad unam vocem concepit.—Dub. 38. Ad illa verba, Psal. xxv, vers. 7 : *Et enarrem universa mirabilia tua.* Quænam sunt universa mirabilia Domini?

R. Mirabile enim fuit in conceptione, quod statim ad unam vocem, scilicet : *Ecce ancilla Domini,* concepit mulier de Spiritu sancto. Unde Bernardus : O Virgo, quid tardas? quid trepidas? Profer verbum, et suscipe Verbum. Mirabilis quod sine semine, secundum quod dicitur Psal. lxxxiv, 13 : *Terra nostra dedit fructum suum.* Mirabilissimum, quod talem virum concepit adeo sapientem et potentem, sicut Deus Pater potuit ipsum facere. Jerem. xxxi, 22 : *Creavit Dominus novum super terram, femina circumdabit virum;* non dicit puerum, sed virum : Item in nativitate inter alia mirabilia mirabile fuit, quod Mater Virgo, Deus homo, Verbum caro. (Hugo cardinalis.)

Mirabile quod Mater, et Virgo esset.—Dub. 39. Ad illa verba, Psal. xxvii, vers. 10 : *Et refloruit caro mea.* Quomodo caro Christi floruit, et refloruit?

R. Primo floruit in carne in conceptione, et ratio est, quia sicut dicit Philosophus lib. ii *De vegetabilibus* : Flos de subtili materia tantum exit; corpus autem Christi fuit de subtili materia; quia, secundum Damascenum, fuit formatum de purissimis sanguinibus Virginis, et quia nulli fuit crassitie peccati obnoxium. Div. Bernard. in *Serm. de Adventu* : Utique Filius Virginis flos candidus, et rubicundus, electus ex millibus; flos, in quem desiderant angeli respicere; flos ad cujus odorem reviviscunt mortui; propterea dicitur, Cant. ii : *Ego flos campi et lilium convallium.* Postmodum flos emareuit in passione, Isa. liii, 2 : *Non est species ei neque decor;* nec mirum : ipse est enim de quo dicitur Psal. xviii, 6 : *In sole posuit tabernaculum suum,* id est Soli Divinitatis exposuit corpus suum. Jac. i, 11 : *Exortus est enim sol cum ardore, et arefecit fenum,* id est carnem, quia omnis caro ut fenum, et omnis gloria ejus tanquam flos feni; exaruit fenum, et flos ejus decidit (Isa. xl, 6 seqq.), decor vultus deperit. Refloruit autem ista caro in resurre-

etione, quando, scilicet, majoris gloriæ immortalitate induta est; sicut dicit Isidor. lib. xvii *Etymol.*, quod in floribus est duplex gratia, scilicet, coloris et odoris, quæ singulariter fuit in illa carne: gratia quidem coloris, Matth. xvii, 4: *Et resplenduit facies ejus sicut sol, vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix*; gratia autem odoris, Cant. iv, 11: *Odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris*. Et ibidem paulo ante, vers. 10: *Odor unguentorum tuorum, sicut odor thuris*. Ideo sibi competit illud Eccl. i, 8: *Quasi flos rosarum in diebus vernis*. (Thomas Anglie. card. ordin. Prædicatorum.)

Unicornium in sinu Virginis puellæ feritatem deponit, et mitescit. — Dub. 40. Ad illa verba, Psal. xxviii, v. 6: *Dilectus quemadmodum filius unicornium*. Cur Christus dicitur unicornis?

R. Est unicornis, ut notavit S. Greg. lib. xxxi *Moral.*, cap. 10; et Geminian. lib. v *De similitud.*, cap. 123, animal terribile, iracundum; sed ut capiatur, virgo puella in campo proponitur, ejus odore delectatus ad eam venit, et in sinu illius omni feritate postposita, caput ponit et mansuescit, et a quibus quæritur capitur ibi, et ligatur. Sic dilectus Filius Dei, quemadmodum unicornis, terribilis erat, terra tremebat in conspectu illius: Psal. lxxv, 8: *Tu terribilis es*, inquit Propheta, *et quis resistet tibi? ex tunc ira tua, de cælo auditum fecisti judicium, terra tremuit, et quievit*. Sed ecce in sinum Virginis descendit, pudoris virginei odore attractus, illius videlicet, de quo scriptum est: *Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suavitatis* (Cant. i, 11). Mira res! Ille in accubitu Patris Rex, sed in sinu Virginis Matris dilectus ibi mansuescit, ibi nescit irasci, ibi capi potuit, et ligari, et pannis involvi. (Didacus Alvarez, episc., ord. Prædic. in Isa. v, n. 2; B. Alb. Magn. lib. vi *De laud. B. M.*, cap. 10, n. 2.)

Eadem via intravit remedium, qua intravit damnum. — Dub. 41. Ad illa verba, Psal. xxviii, v. 4: *Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia*. Quo sensu hæc verba aptantur beatæ Mariæ?

R. Potest versus iste aptari verbo angeli, quod dictum fuit Virgini: vox ista in virtute promissionis inæstimabilis. Promisit enim duo: *Spiritus sanctus superveniet in te; quod enim ex te nascetur, Sanctum vocabitur*. Fuit etiam magnificentia operis amabilis, quod tangit S. Bernard. *Serm. de Spiritu sancto*: Missus est coluber tortuosus a diabolo, ut venenum per aures mulieris in ipsius mentem transfunderet, malorum totius posteritatis originem. Missus est iterum angelus Gabriel a Deo, ut Verbum Patris per aurem beatæ Virginis in ventrem, et in ipsius mentem eructaret, ut in eadem via intraret antidotum, qua venenum intraverat. Dicit Avicenna, lib. v *De animal.*, quod aliquæ aves imprægnantur a vento veniente a parte suorum maritorum, et auditu vocis eorum: sic et avis benedicta Virgo beata, Dei Sponsa speciosa, Spiritu sancto afflata, et voce sui Sponsi cum omni devotione audita imprægnata est. D. Au-

gustin. in *Serm. de Annuntiatione*: Sola in prægnata, nec vitata, exonerata nec evacuata, quia sic est ab angelo salutata: *Ave, gratia plena*. Ideo dicere poterat Virgo benedicta illud Isaie, xxii, 14: *Revelata est in auribus meis vox Domini exercituum*. (Thomas Anglicus.)

Nec per oculos Virginis, nec per sensus patuit aditus ad culpam. — Dub. 42. Ad illa verba, Psal. xxx, v. 22: *Quoniam mirificavit misericordiam mihi in civitate munita*. An beata Virgo dicatur civitas munita?

R. Potest aptari beatæ Virgini, quæ fuit civitas bene munita duplici muro, et, ut ita dicam, muro et antemurali. Dicit enim Bernardus, in *Sermone de Dedicatione*: Bonus continuus est, qui sic unlique circumdatur et circumagitur, ut nec per oculorum fenestras, nec per ceteros sensus detur morti ingressus; bonum autem murale patientiæ, quod primos hostis sustinet impetus. Constat autem, quod in hac civitate fuerunt ista altius, quam alibi possent reperiri. Fuit etiam munita fossatis profundissimæ humilitatis et obedientiæ. Non etiam defuerunt aquarum copiæ, id est, devotionis et compassionis lacrymæ; insuper et tanta profunditas fovearum non poterat esse sine magna copia aquarum, id est cælestium gratiarum. Psal. lxxxvi, 3: *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei*. (Thomas Anglicus.)

Magna Dei misericordia, quod Virgo Deum pareret, et ancilla mater Dei fieret. — Dub. 43. Ad illa verba, Psal. xxx, v. 22: *Mirificavit misericordiam suam mihi in civitate munita*. Quomodo Deus mirificavit misericordiam suam?

R. In hac civitate miram fecit Deus misericordiam suam nobis; fecit enim ut Virgo Deum pareret, et ancilla mater Domini sui fieret. August. in *Serm. quodam in Nativit.*: Mira est potentia, sed plus miranda est misericordia, quod ille, qui sic nasci potuit, sic nasci voluit. Luc. i, 49: *Fecit mihi magna*. (Thomas Anglicus, cardina'is.)

Specialiter præparata a Deo ad habitandum. — Dub. 44. Ad illa verba, Psal. xxxii, v. 14: *De præparato habitaculo suo respexit*. Cur beata Virgo dicitur præparatum habitaculum?

R. De præparato habitaculo suo, id est de beata Virgine, quam præparavit, id est præ aliis paravit ad habitandum, respexit super omnes qui habitant terram, id est super omnes peccatores; unde Psal. ci, 20: *Dominus de cælo prospexit, ut audiret gemitus compeditorum, et solveret filios interemptorum*. (Hugo card.)

Deus amore B. Virg. captus venit in mundum. — Dub. 45. Ad illa verba, Psal. xxxii, v. 14: *Respexit super omnes filios hominum*. Cur dicitur, quod de cælo respexit super omnes filios hominum?

1. R. Inter quos vidit unam puellam, quæ magis placuit ei, et captus amore ejus venit in terram: beatam Virginem dico: Eccl. xvi, 30: *Post hæc Deus in terram prospexit*, id est beatam Virginem,

et implevit illam bonis suis, quando angelus dixit : *Ave, gratia plena, Dominus tecum.* (Hugo cardinalis.)

II^a R. Bellatorum sapientum et peritorum est, cum volunt de inimicis habere victoriam et triumphum, quod prius præmissa et directa acie princeps exercitus insidiis se abscondat in locum occultum, in vallem aliquam, ubi minime videatur et minime esse credatur : et demum primo exercitu fatigato de valle exeat, de insidiis in hostes irruat, et omnes percussus de hostibus habeat victoriam et triumphum. Spiritualiter Deus est bellator peritissimus, ipse namque fortis in prælio ; unde *Dominus exercituum* nomen illi. Ipse igitur de hostibus dæmonibus, qui terram suam et homines suos invaserant, et hostiliter captivaverant, volens habere victoriam, præmisit acies varias patriarcharum, prophetarum, et sanctorum præcedentium, qui tandiu in bello fuerunt fatigati, ut David unus ex illis bellator fortissimus clamaret, Psal. cxviii : *Defecit in salutare tuum anima mea, et in verbum tuum supersperavi.* Tandem videns hoc non sufficere, posuit a tergo hostibus insidias, et in loco credito, et occulto, in valle humili, virginali utero, occultavit ; unde subito in hostes irruens, et eos ex insperato percussus, victoriam habuit, et a dæmonum servitute suos homines liberavit. In beata Virgine absconditus Deus, et celatus, et de hac contra hostes respiciens, et in suos filios, illos quidem postravit, et istos salvavit. Et hoc dicunt verba præposita : *De cælo respexit...* *De cælo*, id est, de beata Virgine Deum celante, quia cælum dicitur a celando : *Respexit Dominus*, et vidit omnes filios hominum ; vidit, inquam, oculo misericordiæ compatiens, et salvantis. (Armandus de Vellovisu, collat. 28, *De Annuntiatione Dominica.*)

III^a R. Notando, quod aliter aspicit sol, aliter basiliscus. Nam solis aspectus res vivificat, ut patet in arboribus et aliis viventibus ; sed aspectus basilisci interficit et mortificat, unde res viventes circa locum ubi basiliscus moratur, mortificantur et marcescunt. Diabolus basiliscus iste semel oculo suæ malignitatis hominem viventem aspexit ; et quamvis vitam mentiendo promitteret, dicens : *Nequaquam moriemini* (Gen. iii, 4), tamen viventem hominem interfecit, et in tantum, quod totum humanum genus mortificavit, et in nullo homine esset viror vitæ ; unde Habacuc iii, 6 : *Aspexit, et dissolvit gentes, et contriti sunt colles sæculi* : sed Christi veri Solis aspectus genus humanum mortificum oculo suæ benignitatis ad vitam reduxit ; et hoc factum est, quando de Virgine carnem trahens oculis suæ misericordiæ ad nos direxit. (Armandus de Vellovisu, ubi supra.)

B. Virgo expectabat partum cum gaudio. — Dub. 46. Ad illa verba, Psal. xxxix, v. 2 : *Expectans expectavi Dominum.* Quomodo hæc verba de beata Virgine intelliguntur ?

R. Sciens Virgo, secundum communem cursum, quod mulieres portant novem mensibus prolem, ipsa

cum Joseph computabat menses : ideo Virgo Maria hodie expectabat illam gaudiosam nativitatem videre : et sicut mulieres quæ sunt juxta partum parant sibi necessaria, ita beata Virgo Maria. Et expectabat cum magno gaudio, et poterat dicere : *Expectans expectavi Dominum, et intendit mihi.* Nota *expectans*, scilicet, Deum semper expectavi, modo maxime, et *intendit mihi*, id est accensum desiderium accendet intente ; formalis est, quando ignitum plus igitur ; sic desiderium incensum Virginis plus incendebatur hodie. (S. Vincentius Ferrer. *Vigil. Nativ. Christi.*)

Spiritu sancto movente, dixit B. Virgo : « Ecce ancilla Domini. » — Dub. 47. Ad illa verba, Psal. xlv, vers. 2 : *Lingua mea calamus scribæ.* An beata Virgo dici possit calamus scribæ ?

R. Lingua ejus eucharis, quæ calamus erat scribæ velociter scribentis, scilicet Spiritus sancti. Ipso scriba movente calamus eructavit verbum bonum mellifluum et suave : *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* In hoc autem verbo nectareo in tantum exhilaravit de salute nostra sollicitum Regem cæli, quod quasi factus immemor injuriæ primorum parentum, a sede regni statim descenderit, velut depositio diademate gloriæ ; et cælos dirumpens exsilierit eodem momento desinu Paterno in uterum virginalem, vociferans illud Proverb. viii, 31 : *Deliciæ meæ esse cum filiis hominum.* (Beatus Albertus Magnus, lib. ii, cap. 2, n. 20.)

Gratia diffusa in orationibus, et colloquutionibus beatæ Virg. — Dub. 48. Ad illa verba, Psal. xlv, v. 3 : *Diffusa est gratia in labiis tuis.* Quæ gratia diffusa in labiis beatæ Mariæ Virginis ?

I^a R. Benedicta est Maria propter gratiam laborum ejus, juxta illud Psal. : *Diffusa est gratia in labiis tuis.* O quanta in orationibus devotissimis, quanta in colloquutionibus utilissimis gratia in labiis Mariæ fuit ! O quanta ad homines, quanta ad angelos, quanta ad Dominum gratia semper fuit in labiis Mariæ ! Ipse namque Deus verba laborum ejus libenter audivit. (D. Bernardus, hom. 4, super *Missus est.*)

II^a R. Cui placuisti ex silentio, jam magis placebis ex verbo, cum ipse tibi clamet e cælo : O pulchra inter mulieres, fac me audire vocem tuam. (D. Bonaventura in *Speculo B. Mariæ*, lect. 14.)

Habet conditiones boni advocati. — Dub. 49. Ad illa verba, Psal. xlv, v. 9 : *Asiitit Regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate.* Cur a dextris est in vestitu deaurato, circumdata varietate ?

R. Est Advocata generis humani. Bonus advocatus debet habere diligentiam, et coram rege aliquam potentiam, et coram familia regis magnam gratiam, et in proponendis allegationibus magnam sapientiam ; ista quatuor sunt in Maria, quæ etiam de ea tangit propheta dicens : *Asiitit a dextris tuis, ecce quantæ diligentæ ; Regina, ecce quantæ potentæ ; In vestitu deaurato, ecce quantæ sapientiæ.* Per aurum enim sapientia designatur : *Circumdata varie-*

tate, id est sanctorum multiplicitate, ecce quantæ in conspectu familiæ Regis benevolentia et reverentia; ibi enim est color aureus apostolorum, rubens martyrum, cœlestis confessorum, albus virginum. Omnes enim isti Virginem circumdant, et eam tanquam Reginam suam associant. (B. Jacobus de Voragine, serm. 8, in *Assumptione B. Mariæ*, et serm. 2, *Sabbat. Dominicæ in Quadragesimæ*.)

II^a R. Si ipsam, ut jam immortalem illatam cœlo, et vitæ gloriæ jam perficientem, consideremus, animadvertemus eam ad præaltum gloriæ et dignitatis gradum esse provectam. Non enim in classe virginum est Deipara, non in ordine confessorum, non in exercitu martyrum, non in sacro collegio apostolorum, non in sodalitate patriarcharum et prophetarum, ut gregaria aliqua et una ex turbis illis; minime gentium: sed eximia, sed omnes cœlestes hierarchias longe transcendens, sedet in throno operis superbissimi ad dexteram Principis cœli Jesu Christi Filii sui, instar heroinæ, et heræ veræ ac supremæ illius curiæ beatorum, ut canit rex Propheta: *Astitit Regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate*. Nemo non beatorum locum illi primorem volens libensque concedit, ejusque jussis adamussim obtemperat. Præsidet machinæ huic mundi universæ; negotia omnia Trinitatis, etiam maxima, ejus nutu et velut manu expediuntur. Non est quidquam, quod non in ejus sit potestate, adeo ut cœlicolæ ipsi omnes, terrigenæque, et filii hominum, tam qui adhuc mortales sunt, quam qui defuncti vitæ, purgatorii carceris repagulis jam clausi meliora expectant, sed et qui inferorum suppliciis æternum devoti sunt, eam agnoscunt heram et Dominam suam, et in genua illi perquam submitte procumbunt. (Alexius a Salo, *Opusc. De arte pie amandæ et colendæ Virginis, stella septima*.)

III^a R. Commendatur hæc Regina a multis. Primo, a promptitudine serviendi vel ministrandi, quia astare ministrantis est, uti dicitur, Dan. vii, 10: *Millia millium ministrabant ei, et decies centena millia assistebant ei*. II^a Reg. x, 8, dixit Salomoni regina Saba: *Beati servi tui, qui stant coram te semper*. Secundo, a promptitudine auxiliandi, quia stare auxiliantis est. Unde Stephanus vidit Jesum stantem (Act. vii, 55), scilicet quasi juvare paratum. Tertio, a promptitudine contradicendi adversariis nostris, accusantibus nos in curia Unigeniti sui, quia stare contradicentis est; et ideo ipsa dicitur Advocata nostra, quia in conspectu Dei bonum pro nobis loquitur, et contradicit adversariis nostris, quæ sunt duo officia advocatorum. (Daniel Agricola, *Corona duodecim coronarum*.)

Clavigera cœlestium donorum. — Dub. 50. Ad ead. verba, Psal. XLIV, v. 10: *Astitit regina*. Cur David non dicit, quæ regina obtinuit?

R. Sed si Virgo tantum virtutum ac meritorum ornamento in nostrum auxilium ad Filium accessit, valde mirum quod Psalmographus non explicat

quæ ab illa fuerint obtenta, sed omnia silentio involvit. Divina dispositione factum est; nam in eo quod dicitur, quod ipsa stetit ac pro nobis ad Filium accessit, cumulatissime omnia nobis esse concessa dataque explicantur. Ipsa enim omnium est clavigera cœlestium donorum. (P. Silveira, tom. II, lib. iv, q. 13, num. 55.)

Stat coram Deo, ut nobis prospera impetret. — Dub. 51. Ad ead. verba, Psal. XLIV, v. 10: *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate*. Quomodo hæc verba intelliguntur de B. Virgine?

R. Astitit Regina, id est beata Virgo, astitit tibi ad te juvandum, unde bene subdit *a dextris tuis*, id est, ut tibi prospera et salubria impetret, unde dicitur Advocata nostra, propter quod dicit beatus Bernardus: Securus habes, homo, accessum ad Deum. Habes Filium ante Patrem, ante Filium Matrem; Filius ostendit Patri latus et vulneca; Mater ostendit Filio pectus et ubera: nulla potest esse repulsa ubi tot occurrunt charitatis insignia. In *vestitu deaurato*, id est in stola animæ, et, ut quidam pie credunt, in stola corporis, *circumdata varietate gratiarum*, quas sibi servientibus impetrat et largitur. (Hugo cardinalis.)

Corruptionis expers in morte. — Dub. 52. Ad ead. verba, Psal. XLIV, v. 10: *Astitit Regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate*. Cur in vestitu deaurato?

R. Nunc ut Regina assistens a dextris Filii ubique regnantis, quasi in vestitu deaurato incorruptionis, et immortalis variegata quantum attinet ad ossa sanctissima, quæ ejus carnem sufficiunt; nam ex carne ejus, et ossibus ejus, veluti ex vetere Adamo, novus iste Adam, ut vicem ejus expleret, costam sibi finxit, nimirum istam incarnationem, eamque semel indutam perpetuo gestat; ac proinde ista nova Eva Mater vitæ appellatur, variegataque permanet ad primitias vitæ immortalis omnium viventium. (D. Athanasius, in *Evangelio* de sanctissima Deipara.)

Stat ad piam suorum defensionem. — Dub. 53. Ad illa verba, Psal. XLIV, v. 10: *Circumdata varietate*. Quomodo hæc intelliguntur de beata Virgine?

R. Ut vertit D. Hieronymus, in *scutulatis*. Nam aliæ regum filiæ holosericis et aureis vestibus ad vanam sui ostentationem induuntur; at vero beatissima Dei Mater scutulatas vestes, seu scuta sibi induit ad piam suorum defensionem. (P. Mendoza, I Reg. iii, v. 11, adnot. 2, sect. 2, num. 42.)

Castitatem, humilitatem et paupertatem spirabat. — Dub. 54. Ad illa verba, Psal. XLIV, v. 10: *Filiæ regum in honore tuo*. Quo sensu hæc verba aptantur B. Mariæ Virgini?

R. Myrrha contra carnis concupiscentiam, gutta contra superbiam, cassia contra avaritiam; hæc spirant a vestimentis tuis, id est a virtutibus et operibus tuis, o beata Virgo. Cant. iv, 11: *Odor vesti-*

mentorum tuorum, sicut odor thuris. A domibus eburneis, id est, a pudore tuæ castitatis, quæ fuit exemplar omnibus virginibus continendi; ex quibus, id est, propter quæ odoramenta, delectaverunt te, id est dulcem et delectabilem habuerunt *filie regum*, id est aliæ virgines; *in honore tuo*, de quo Eccli. xxiv, 23: *Flores mei fructus honoris et honestatis.* (Hugo cardinalis.)

Ex semine David oriunda. — Dub. 55. Ad illa verba, Psal. xlv, vers. 11: *Audi, filia.* Cur David beatam Virginem filiam vocat?

R. Quocirca etiam de Virgine puerpera non ignarus, arcanum illud ipsum silentio non prætermisit, sed ejus rei indicium fecit in Psal. xlv: *Audi, filia, et vide*, usque ad illud *ipse est Dominus Deus tuus*. Id rursus simile est dictum Gabrielis: *Salve, gratiosa, Dominus tecum*. Et cum mentionem de Christo fecisset, confestim etiam humanam generationem, quæ ex Virgine ortum suum traxit, indicavit cum inquit: *Audi, filia.* Gabriel quidem suo nomine eam Mariam vocat, utpote genere alienus. David autem illam ipsam, ut ex suo semine oriundam, filiam nominat. (D. Athan. *Epist. ad Marcel.* col. 3.)

Mediante obedientia et fide concepit Filium Dei. — Dub. 56. Ad ead. verba, Psal. xlv, vers. 11: *Audi, filia, et vide, inclina aurem tuam.* Cur dicitur ei quod inclinet aurem suam?

R. Audi Gabrielis salutationem, o Filia Dei, o tu beata Virgo, et vide Scripturas prophetarum, et confer, quoniam in te complentur; et inclina aurem tuam, ut mediante obedientia concipias Filium Dei, per fidem dictorum; *fides enim ex auditu*, ad Rom. x. *Et obliviscere populum tuum*, id est, non cures blasphemias Judæorum, *et concupiscet Rex decorem tuum.* (B. Albertus Magnus, lib. vi, *De laudibus beatæ Mariæ*, cap. 5, n. 1; Hugo cardinalis.)

In B. Virg. fuit sensualitatis et rationis plena concordia. — Dub. 57. Ad illa verba, Psal. xlv, v. 5: *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei.* Quomodo hæc exponuntur de B. Virgine?

R. Potest hoc exponi de beata Virgine sic: *Fluminis impetus*, id est obumbratio Spiritus sancti, *lætificat civitatem Dei*, id est beatam Virginem, in qua habitavit plenitudo Divinitatis corporaliter (Coloss. ii, 5); et ex hoc fuit in ea civium unitas, id est sensualitatis et rationis plena concordia. (Hugo cardinalis.)

Dicens: « Fiat mihi secundum verbum tuum, » statim concepit. — Dub. 58. Ad ead. verba, Psal. xlv, v. 5: *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei.* Cur dicitur impetus?

R. Et bene dicitur impetus, quia quam cito dixit: *Fiat mihi secundum verbum tuum*, statim Filium Dei concepit; et ex hoc lætificata fuit, sicut ipsamet dicit, Luc. i, 47, 48: *Exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo; quia respexit humilitatem ancillæ suæ.* (Hugo cardinalis.)

In utero Virginis armavit se Deus assumpta humanitate contra diabolum pugnaturus. — Dub. 59.

Ad illa verba, Psal. xlv, v. 5: *Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus.* An beata Virgo dicatur tabernaculum?

I^a R. Tabernaculum ejus fuit eadem beata Virgo, in qua ipse armavit se armis nostræ mortalitatis, quibus contra diabolum militavit. Psal. xxxiv, 17: *Apprehende arma et scutum.* (Hugo cardinalis.)

II^a R. Dicitur Beata Virgo tabernaculum ratione reverentiæ. Quia, ut recitat Apostolus ad Hebræos (ix), duplex pars erat in templo: una dicebatur sancta, et hæc est communis; alia quæ dicebatur Sancta sanctorum, et hanc partem (tante erat sanctitatis et reverentiæ) non intrabat nisi solus summus sacerdos semel in anno, et tunc cum sanguine. Sic Ecclesia habet duas partes, unam communem, quæ dicitur sancta, et hæc est communis omnibus sanctis; alia quæ dicitur Sancta sanctorum, et hæc est sola Virgo beata, quam solus summus Sacerdos ingressus est; ille scilicet qui est Sacerdos in æternum; et tunc cum sanguine, quia nostrum sanguinem, id est nostram humanitatem de purissimis Virginis sanguinibus ibi assumpsit. Hunc ingressum cum sanguine Apostolus ad Hebr. ix, 11, sic describit: *Christus assistens Pontifex... tabernaculum non manu factum... per proprium sanguinem introiit semel in Sancta.* (Armandus de Vellovisu, collat. 34, *De conceptione B. M.*)

III^a R. Notando quod solemnes, et magnæ Ecclesiæ, magnifica tabernacula, in quibus corpus Christi, et aliæ reliquæ servantur et adorantur, consueverunt per majores dominos terræ fundari; et Dominus terræ major consuevit primum lapidem ponere in fundamento, et postea omnia vadunt bene. Beata Virgo est Dei tabernaculum, quod multis dominis, et magnis fuit spiritualiter fundatum et fabricatum, quia in eo debebat corpus Christi, et Divinitatis reliquæ conservari et adorari; et ideo Dominus major, Dominus virtutum, Rex gloriæ, primum lapidem in ea projecit, et posuit gratiam. Unde dicitur Joan. viii: *Qui vestrum sine peccato est, primus in illam lapidem mittat*; unde ipse manu sua hanc Ecclesiam fundavit, qui est Altissimus: *Ipse fundavit eam Altissimus.* (Psal. lxxxvi, 5.) Est autem notandum, quod lapis qui in fundamento primus projicitur, communiter est major omnibus aliis, et tunc fit magnum festum; ita fuit in Virgine, nam gratia ipsi Virgini collata major fuit quam in aliquo alio sancto. (Armandus de Vellovisu, ubi supra.)

Deus uterum Virginis intrans per assumptam humanitatem, Divinitatem non deposuit. — Dub. 60. Ad illa verba, Psal. xlv, vers. 6: *Deus in medio ejus non commovebitur.* Cur David dixit de Deo, quod non commovebitur?

R. Deus in medio ejus, id est in utero ejus, scilicet Virginis, non commovebitur a Deitate in humanitatem, ut hanc assumens illam relinquat; sed idem erit Deus et homo; et hoc est, non commovebitur, id est totaliter non movebitur. Quodam enim

modo motus fuit motu pietatis, sed non motu alterationis, quando ad ejus uterum intrandum se humiliavit; sed non ex toto est motus, quia divinitatem non deposuit. (B. Albertus Magnus, lib. iv, *De laudibus B. M.*, cap. 27, n. 4; Hugo cardinalis.)

Cadit homo per peccatum mortale. — Dub. 61. Ad ead. verba, Psal. xlv, vers. 6: *Deus in medio ejus non commovebitur.* Cur non dicitur, non cadet?

R. Differentia est inter cadere et commoveri; cadit homo per peccatum mortale; ideo Apostolus: *Qui se existimat stare*, scilicet, in gratia Dei, *videat ne cadat* (I Cor. x, 12). Et commovetur quis per peccatum veniale. Nunquam fuit aliquis sanctus, nec sancta, quin ceciderit, vel commotus fuerit, nisi Christus, et B. Virgo Maria, quia Christus jam in hac vita habuit privilegium sanctorum qui sunt in cœlo, qui non possunt cadere, nec commoveri. David in Psal. cxxiv, 1: *Non commovebitur in æternum, qui habitat in Jerusalem*; sic Virgo Maria, quia nunquam peccavit mortaliter, nec venialiter, nec corde cogitando. (D. Vincentius Ferrer., serm. 4, in *Nativit. B. Mariæ*.)

Ascensio Christi fuit cum júbilo angelorum. — Dub. 62. Ad illa verba, Psal. xlv, v. 6: *Ascendit Deus in júbilo.* Quorum júbilo Deus ascendit?

R. Sciendum, quod a Christi resurrectione usque ad ejus ascensionem transierunt quadraginta dies, in quibus Christus sæpe apparuit Virgini et apostolis; sed in die ascensionis bis apparuit apostolis: primo, dum comederent, dicens eis: *Vadatis ad Matrem meam, et vos simul veniatis ad montem Oliveti, quia hodie volo a vobis recedere, et cœlum ascendere, ex quo complevi opus redemptionis.* Quod audientes apostoli cœperunt flere, et Christus ait: *Si diligeretis me, gauderetis utique quia vado ad Patrem* (Joan. xiv, 28). Et apostoli: Domine, gaudemus de honore, sed tristamur, quia dimittis nos orphanos; et non poterant comedere: propter quod Christus, ut ipsi comederent, comedit cum eis. Statim post prandium apostoli iverunt ad domum Virginis, quæ comedebat cum Magdalena, et aliis. Quæ cum videret apostolos flentes, interrogavit de causa; cum audisset, flevit cum eis, et surrexit de mensa, et processionaliter iverunt ad montem Oliveti; erant enim, ut dicit Lucas, fere centum viginti; et Christus apparuit eis iterum, et posuit se in medio eorum, salutans Matrem et discipulos, dicens: *Pax vobis*; et Virgo dixit illi: Fili mi, et vultis recedere? Et Christus: Ita, Mater mea, ex quo perfeci opus redemptionis, jam prædicavi, et dedi legem novam, quam confirmavi miraculis, et fui suspensus in cruce, ne aliquis mihi credens et obediens suspenderetur in furca inferni; ideo volo redire ad Patrem. Et Virgo, et omnes alii flebant, ex una parte præ gaudio de honore suo, et ex alia parte tristabantur; et Virgo osculabatur manus et pedes dicens: O Fili mi! Quare ego non ascendo vobiscum, et cum sanctis? Quorum præsentiam Virgo sentiebat. Ad quam Christus ait: Mater mea, vos

remanebitis in loco meo, et apostoli recurrent ad vos; ideo cantatur: *Gaude, Maria Virgo, cunctas hæreses sola interemisti in universo mundo.* Dicatur quomodo ascendit cum magno festo, sicut rex victoriosus rediens de prælio, et fuerunt angeli clamantes: *Vivat, vivat Filius Virginis Mariæ, aliis clangentibus tubis.* David ait: *Ascendit Deus in jubilatione, et Dominus in voce tubæ.* (D. Vincent. Ferrer., serm. 2 in *Nativit. Virginis*.)

Civitas dicitur alicujus in quantum est inhabitator ejus. — Dub. 63. Ad illa verba, Psal. xlvii, vers. 1: *Laudabilis nimis in civitate Dei nostri.* An beata Virgo dicatur civitas Dei?

R. Dicitur civitas alicujus, in quantum est inhabitator ejus, et sic Nazareth dicta fuit civitas Christi, quia ibi conceptus et nutritus fuit. Unde dicitur Matth. ii, 23, de Christo, scilicet, veniente de Ægypto cum Matre et Joseph: *Habitavit in Nazareth, ut impleretur quod dictum est per prophetam: Quoniam Nazareus vocabitur.* Et Bethlehem dicta est civitas David, quia ibi natus est, et habitavit in pueritia et adolescentia; et secundum hoc dicitur beata Maria civitas Dei, quia Deus corporaliter, id est secundum corpus assumptum, habitavit in ea. *Magnus Dominus, et laudabilis nimis*, scilicet, Dei Filius Jesus Christus. *In civitate Dei nostri*, scilicet, beatæ Virginis, ad habitandum per novem menses continue, et totam infantiam et pueritiam transegit cum ea, et in ea. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 3, § 2.)

Capacissima ad concipiendum Deum. — Dub. 64. Ad illa verba, Psal. xlvii, vers. 10: *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui.* An beata Virgo Maria dicatur templum?

I^a R. Habuit enim uterum amplum ad Deum concipiendum, ideo dicitur templum, quasi tenens amplum. *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui.* Sicut enim totum manna erat in urna, et tota urna erat in arca, et tota arca claudebatur in templo; sic etiam Divinitas, tanquam manna, tota erat in urna, id est in Christi anima; et urna, id est anima, tota erat in arca, id est in Christi carne deifica, et hæc omnia claudebantur in templo, id est in Virginis utero. (B. Jacobus de Voragine, episc. Januensis, serm. 2, in *Nativit. B. M.*)

II^a R. Templum Dei esse Virginem gloriosam declarat Ecclesia, cum de ea cantet: *Beata es, Dei Genitrix Maria, Virgo perpetua, Templum Domini, Sacrarium Spiritus sancti.* Et in sequentia quadam:

*Ave, decus virginale,
Templum Dei speciale,
Nobile triclinium.*

Templum est locus immunitatis et securitatis. Ita, inquit D. Bernard., securum accessum habes ad Deum, o homo, ubi Mater stat ante Filium, Filius ante Patrem; Filius ostendit Patri latus et vulnera, Mater ostendit Filio pectus et ubera, et ideo nulla poterit esse repulsa, ubi sunt tot amoris

insignia. Tempum est locus summæ venerationis. Videte, ait D. Bernard., quanto devotionis affectu vult eam a nobis venerari et honorari, qui totius boni plenitudinem posuerit in Maria, ut si quid gratiæ, si quid salutis in nobis est, ab ea noverimus redundare. Ad templum fit oblatio. Si quid autem, o homo, Deo offerre desideras, testatur D. Bernard., in manibus beatæ Mariæ commendare memento, quia manus ejus mundissimæ sunt, nostræ autem plenæ sunt sanguine, et ideo per manus ejus, non per nostras acceptabuntur. (D. Antoninus, *Opuscul. de beata Maria*, cap. 4.)

Sol est in medio sex planetarum, tres habet supra se, tres infra se.—Dub. 65. Ad ead. verba, Psal. XLVII, vers. 10 : *In medio templi tui.* An beata Virgo dicatur medium?

I^a R. Est medium nostræ reconciliationis, ideoque vocatur Sol. Cantic. vi, 9 : *Electa ut sol.* Sicut enim sol habet tres planetas supra se, et tres infra se, et ipse est medius : sic Virgo gloriosa beata Maria habet supra se in Trinitate tres Personas, et infra se tres status salvandorum, scilicet, virginum, continentium et conjugatorum, et ipsa in medio constituta, ubi ipsam beatam Trinitatem reconciliat tribus statibus salvandorum. (B. Jacobus de Voragine, episcopus Januensis, serm. 1, *De Purificat.*)

II^a R. Maxima misericordia Deus fuit usus erga nos, quia dignatus est incarnari. Istam misericordiam suscepimus, Deus, in medio templi tui, id est, in utero beatæ Virginis, de qua incarnatus est ; quod ergo natura non habuit, usus non obtinet, ratio ignoravit, mens non capit humana, pavet cœlum, stupet terra, creatura omnis etiam cœlestis miratur : hoc totum Mariæ per Gabrielem nuntiatur, et per Christum adimpletur. (D. Antoninus, *ubi supra.*)

III^a R. In medio templi Dei, id est conversatione Virginis gloriöse, Templum Dei existentis ; quæ conversatio semper fuit in medio, id est in virtutibus, et secundum rationem, suscepimus misericordiam directionis, seu regulam bene vivendi. Siquidem magna misericordia est devium et errantem ad viam salutis reducere, et iter rectum ostendere. Equidem errabant pene omnes in invio, et non in via mandatorum et virtutum incedentes, quæ ducit ad vitam, sed per viam latam, quæ ducit ad mortem ; sed nata est Virgo Maria, ejus vita gloriosa lucem dedit sæculo. Unde Maria interpretatur *Illuminatrix*, et *maris stella* dicitur, quæ ducit navigantes ad portum. Habetis in ea magisteria probitatis et virtutis, ut sciatis quid eligere, quid vitare debeatis. Inquit D. Ambrosius : *In me*, ait ipsa (Eccli. xxiv, 25) *omnis gratia viæ, et veritatis, in me omnis spes vitæ et virtutis*, ut sciatis quid eligere, et quid vitare debeatis. Talibus enim, teste D. Hieronymo, in Sermone, decebat Virginem oppignorari muneribus, ut plena esset gratia, quæ cœlis dedit gloriam, terris Deum pacemque refudit, fidem gentibus, finem vitiis, vitæ

ordinem, moribus disciplinam. (D. Antoninus, *ubi supra.*)

In Filii passione emergebant gemitus, sed reprimabantur ; erumpebant lacrymæ, sed eas revocabat.—Dub. 66. Ad illa verba, Psal. XLIX, vers. 5 : *In circuitu ejus tempestas valida.* Quo sensu hæc verba intelliguntur de beata Virgine?

R. Pectus maternum immanitate doloris arctatur, suspirat intrinsecus, et erumpentes revocat lacrymas, et eo amplius anxietas intumescit, quo prohibetur egredi, et per lamenta luctusque dissolvi. Emergebant quidem aliquando gemitus, sed increpati reprimabantur et collidebant se invicem introrsus, eratque in anima illa tempestas valida, occurrentibus sibi procellis, et quasi ex sartagine frixis medullis ebulliebant amaritudines, quas excoquebat et coagulabat exacerbatio perseverans. (Arnoldus Carnotensis, serm. de B. Virgine.)

B. Virgo nec habuit spiritum pusillanimum in concipiendo, nec tedium in portando.—Dub. 67. Ad illa verba, Psal. LIV, vers. 9 : *Expectabam eum qui salvum me fecit a pusillanimitate spiritus.* Quomodo hæc verba aptantur beatæ Mariæ?

R. Quando personis datur aliqua gratia, non contentantur de gratiæ inchoatione in ipsis, sed ad perfectionem anhelant, paulatim augmentando, quia nemo repente fit summus ; ideo disponunt se præparare, ut in eis gratia perficiatur, etc. Istam regulam servavit Virgo Maria, in qua Deus incepit majorem gratiam, quam nunquam faceret alieni, quod scilicet esset Mater Dei, non regis, seu imperatoris, quia aliis mulieribus hoc etiam concessum est, sed dicitur sine virginitatis detrimento :

*Non ex virili semine,
Sed mystico spiramine,
Verbum Dei factum est caro,
Fructusque ventris floruit,*

canit Ecclesia. Virgo autem non contenta de gratiæ inchoatione, nec de ejus continuatione ipsum novem mensibus in utero portando, sed affectabat videre perfectionem. Ideo David in persona Virginis dicebat : *Expectabam eum qui salvum me fecit a pusillanimitate spiritus*, scilicet in concipiendo, in qua aliæ mulieres habent spiritum pusillanimum ex timore et miseria ; sed Virgo Maria habuit spiritum magnanimum revelatum plusquam fuerit unquam alicui mulieri. *Et tempestate*, scilicet, tædio portando, a qua fuit salva. (Divus Vincentius Ferrer., *Serm. in Vigilia Natalis Domini.*)

Gaudium B. Virginis in resurrectione Christi.—Dub. 68. Ad illa verba, Psal. LVI, vers. 9 : *Exsurge, gloria mea, exsurge, psalterium et cithara.* Quo sensu hæc intelliguntur de beata Virgine?

R. Sciendum quod post Christi passionem, mortem et sepulturam, Virgo certissima fuit de resurrectione Filii sui in tertia die, quia Christus hoc prædixerat, quia nisi certa fuisset, crepuisset, sed nesciebat horam resurrectionis, quia non dixerat sibi Christus. Propter hoc Virgo Maria in vigilia

Paschæ cogitans de resurrectione, et cogitans in qua hora esset, quia non legitur quod ei dixisset horam, sed diem; intra se Virgo Maria ait: Sine dubio pater meus David, qui præ aliis locutus est de passione et resurrectione Filii mei ponit horam. Et sine dubio ipsa legit Psalterium, et clare invenit legendo in Psalmo: *Exsurge, gloria mea, exsurge, psalterium et cithara*. Respondit Filius: *Exsurgam diluculo*, etc. Quando Virgo scivit horam resurrectionis, fuit valde læta, et respexit per fenestram utrum erat aurora, et quia nondum erat alba, continuavit Psalterium usque ad Psal. cxvii, scilicet: *Paratum cor meum, Deus*, et iterum invenit eundem versum: *Exsurge, gloria mea*. O! dixit Virgo, jam habeo duplex testimonium. Et, viso quod adhuc non erat alba, voluit videre an alii prophætæ dicerent aliquid de hora; et finaliter invenit in lib. Osee, cap. vi, ubi sic habetur: *Vivificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, et vivemus*. Et sequitur: *Quasi diluculum præparatus est egressus ejus*. Sufficit, dixit Virgo Maria, in ore duorum, vel trium stat omne verbum. Dicatur, quomodo paravit cathedram, ubi sederet Filius suus Jesus. Respicendo sæpe quando appareret aurora alba; et quando incepit claritas auroræ, dixit Virgo Maria: O! Filius meus est resuscitatus. Et flexis genibus orabat dicens: O Filii mi, velitis me consolari? Exsurge in occursum meum, et vide. Cogitate quomodo in Christi resurrectione erant multi angeli, dicentes Christo: *Ecce ego, Domine, mitte me*, scilicet, ad Matrem tuam. (Isa. vi, 8.) Sed Christus misit Gabrielem, qui cum magno splendore intravit cameram, et salutavit Virginem, ut fuit revelatum beato Gregorio, dicens: *Regina cæli, lætare, Alleluia*. O quale gaudium habuit Virgo Maria auditis his rumoribus! Et statim post venit Christus cum omnibus sanctis patriarchis et angelis, clarus, gloriosus, dicendo: *Pax vobis*; et Virgo, flexis genibus, et præ gaudio lacrymando, osculabatur Christi vulnera resplendentia, dicendo: O vulnera benedicta, quæ feria sexta tantum dolorem mihi intulistis! Et Christus osculatus est eam in ore, quia nunquam aliquis filius tantum dilexit matrem suam, dicendo sibi: Mater mea, illis læta, quia de cætero de me non habebitis nisi gaudium et letitiam; et sedentes loquebantur. O si quis fuisset in illo parlamento! (D. Vincent. Ferrer., serm. 2, in *Nativit. beatæ Mariæ Virg.*)

Plenitudo Divinitatis habitavit in ea corporaliter. — Dub. 69. Ad illa verba, Psal. lxiv, vers. 5: *Replebimur in bonis domus tuæ*. Quomodo hæc verba exponuntur de beata Virgine?

R. Ipsa quidem est domus, in qua habitavit plenitudo Divinitatis corporaliter (*Coloss. ii, 9*), id est, Dei Filius. Prov. ix, 1: *Sapientia ædificavit sibi domum*. In bonis hujus domus replebimur, quia ex ea effunduntur nobis dona gratiarum multa, videlicet, reffectio spiritualis, Cant. vii, 2: *Venter tuus*

sicut acervus tritici. Jucundissima ebrietas, Ibid.: *Venter tuus sicut crater tornatilis nunquam indigens poculis*. Medicamentum sanitatis, Eccli. xxiv, 41: *Ego quasi fluvius Diorix*, quod interpretatur medicamentum generationis. Eccli. xxxviii, 4: *Altissimus de terra creavit medicinam*, id est de beata Virgine. Protectio contra adversa, Eccli. xxiv, 22: *Ego quasi terebinthus expandi ramos meos*. Dulcedo spiritualis, qua allicimur, Eccli. xxiv, 27: *Spiritus meus super mel dulcis*. Ibid. 29: *Qui edunt me adhuc esurient*. Oleum consolationis, Ibid. 19: *Quasi oliva speciosa in campis*. Refrigerium contra æstus tentationum. Ibid. 18: *Quasi plantatio rosæ in Jericho*, quæ refrigerat. Victoria, qua coronamur, Ibid.: *Quasi palma exaltata sum in Gades*. Odor, quo attrahimur, Ibid. 20: *Sicut cinnamomum et balsamum odorem dedi*. Propter istam plenitudinem bene congruit, quod in Septembri nata est, qui est mensis plenitudinis; unde in Psal. lxxx, 4: *Buccinate in neomenia tuba*. (Hugo cardinalis.)

Per beatam Virg. orationes nostræ ad Deum dirigendæ. — Dub. 70. Ad illa verba, Psal. lxiv, v. 5: *Sanctum est templum tuum*. An beata Virgo dicatur templum?

R. Ipsa est Templum, quia per eam preces porrigimus ad Christum. Ezechiel, xlvi, 2: *Et adorabit populus ad ostium portæ in Sabbatis*.

Visitaverat Deus beatam Virg. per angelos suos, sed in propria persona visitavit eam in annuntiatione. — Dub. 71. Ad illa verba, Psal. lxiv, vers. 10: *Visitasti terram*. Cur dicit, Visitasti terram?

R. De conceptu Virginis disserens, et quasi gratias agens, quod exaudita sit illa ejus oratio: *Visita nos, Domine, in salutari tuo*; dicit: *Visitasti, o Domine, terram*, id est, Mariam visitasti. Nota verbum frequentativum; frequenter enim visitaverat eam Deus per angelos suos officiales, sed in propria persona visitavit eam, quando dictum est Mariæ: *Dominus tecum*; et tunc meritis ipsius visitavit nos, oriens ex alto. (B. Alb. Magn., lib. viii, *De laudib. B. M.*, cap. 1, num. 5.)

Terra gravia suffulcit, labentia recipit. — Dub. 72. Ad illa verba Psal. lxvi, vers. 7: *Terra dedit fructum suum*. An beata Virgo dicatur terra?

R. Per terram possumus intelligere beatam Virginem; et ratio est, quia terra propter sui stabilitatem, quæ moveri non potest aut cadere, omnia gravia suffulcit; ipsa etiam sui inferioritate, quia est infima omnium, omnia labentia recipit: sic beata Virgo propter sui stabilitatem, quæ sibi labi non poterat in peccatum, omnes gravatos pondere peccatorum suffulcit. Eccli. i, 6: *Terra in æternum stat*. Propter suam etiam humilitatem, qua se omnibus inferiorem fecit, omnes corruentes in gremium suum excipit. Unde Plinius, lib. ii, describens conditiones terræ sic dicit: Terra inter omnia elementa homini nunquam irascitur, nam aquæ videntur irasci, quia subeunt imbres, glacies et gran-

dines; aer vero condensatur in nubibus, et fruitur procellis. De igne idem dicit: nam de igne plenum est, namque vocatur Noli me tangere: sed de terra non, nam, ut dicit Plinius: Terra vero nimis benigna est, indulgens usibus hominum, semper ancilla, pestifera siquidem animalia et pia suscipit, et genita illa nutrit. Sic et beata Virgo benigna nimis, nescit irasci, aut furere, sed omnibus ancillatur, pestiferos insuper et impios fovet et nutrit, amica publicanorum et peccatorum. Unde sensibilibiter experimur, quod si quis de malo culpæ confunditur et erubescit, aut de malo dolet et ingemiscit, naturaliter oculos ad terram demittit, quasi ibi foret aliquod remedium, vel refrigerium singulare; sic et qui confunditur a seipso, qui dolet aut tristatur, in hanc terram vultum et oculos demittit. Dan. x, 45: *Dejeci vultum in terram*. Et idem, *ibid.* 9: *Vultus meus terræ inhærebat*. (Thomas Anglicus, cardinalis, ad illa verba, Psal. xxiii, vers. 4: *Domini est terra*.)

Terræ proprietates. — Dub. 75. Ad eadem verba, Psal. lxxvi, vers. 7: *Terra dedit fructum suum*. An proprietates terræ aptentur beatæ Virginis Mariæ?

R. Beata Virgo dicitur terra multis rationibus: prima est, quia terra est infimum elementum, et beata Virgo humilior omnibus. Luc. i, 48: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ*. Secunda est, quia omne ædificium in terra fundatur; ita bona nostra omnia in ipsa beata Virgine fundare debemus; unde ipsa dicit, Eccli. xxiv, 25: *In me omnis spes vitæ et virtutis*. Tertia causa est, quia terra omnes cadentes recipit, sic beata Virgo omnes peccatores. Eccli. xxvi, 25: *Columnæ aureæ super bases argenteas, et pedes firmi super plantas stabilis mulieris*. Quarta est, quia ut qui cecidit auxilio levatur, sic peccator, qui vult surgere, auxilio beatæ Virginis juvatur. Eccli. xxiv, 46: *In plenitudine sanctorum detentio mea*. Quinta, quia omnia elementa mobilia sunt, terra autem immobilis est, secundum se totam dico; unde Eccli. i, 4: *Generatio præterit, generatio advenit, terra in æternum stat*. Psal. xcii, 4: *Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur*. Sic beata Virgo immota permansit in fide, quando apostoli moti fuerunt; unde dies Sabbati sua est, quia illa die sola permansit in fide, ut dicunt quidam. Sexta est, quia omnia vivunt de terra, et beata Virgo dicit, Eccli. xxiv, 25: *In me omnis gratia vitæ et veritatis*. Et post, *ibid.* 26: *A generationibus meis implemini*. De hac ergo terra dicit: *Terra nostra*, quia nobis data. Unde in multis locis promittit Dominus: *Dabo vobis terram lacte et melle fluentem*, id est beatam Virginem, a qua fluxit, id est natus est Christus, in quo est mel Divinitatis, et lac humanitatis. (Hugo card.)

Corpus Christi non ex commistione seminis natum, sed opere Spiritus sancti formatum ex carne Virg. — Dub. 74. Ad ead. verba, Psal. lxxvi, vers. 7: *Terra*

nostra dedit fructum suum. Cur non dixit, reddidit, sed dedit?

R. Dedit, inquit, et non reddidit; aliæ terræ reddunt fructum, et non dant proprie loquendo, quia semen recipiunt; sed beata Virgo semen non recepit; unde recte dicitur non reddidisse, sed dedisse fructum suum, id est Filium suum, et totum suum; quia non ex commistione seminis natum, sed tantum ex carne Virginis formatum opere Spiritus sancti. Fructus dicitur a fruendo; unde Dei Filius, et Filius Virginis bene dicitur fructus, quia ipso fruuntur sancti. Psal. cxxvi, 2: *Cum dederit dilectis suis somnum: ecce hæreditas Domini, filii; merces, fructus ventris*. Si quis esset obligatus multis debitis, et haberet petitam terram, quæ sine omni semine et labore in uno anno tantam fructus copiam afferret, quod posset solvere omne debitum, et bene vivere de reliquo, multum diligeret terram illam; ita debemus diligere et honorare beatam Virginem, quæ dedit nobis fructum, de quo redempti sumus ab obligatione gehennæ, et de quo vivemus in æternum in omni abundantia et suavitate. Deut. viii, 10: *Benedicamus Domino Deo tuo pro terra optima, quam dedit tibi*. (Hugo cardinalis.)

Pro se, et pro nobis data sunt ei omnia charismata gratiarum. — Dub. 75. Ad illa verba Psal. lxxvii, vers. 46: *Mons Dei, mons pinguis, mons coagulatus, mons pinguis*. Cur bis dicitur mons pinguis?

R. Nota, quod bis dicitur mons pinguis, quia et pro se, et pro omnibus nobis data sunt ei omnium charismata gratiarum. (B. Albert. Magn., lib. viii, De laudib. B. M., cap. 5, num. 4.)

Mons Sinai, mons angelicæ frequentationis. — Dub. 76. Ad illa verba, Psal. lxxvii, vers. 48: *Dominus in eis, in Sina, in sancto*. An beata Virgo Maria dicatur mons Sinai?

R. Beata Maria Virgo assimilatur monti Sinai, quia mons ille fuit mons angelicæ frequentationis; ibi enim frequenter angelus ex persona Domini apparuit, et locutus est Moysi; unde dicitur, Actor. vii, 50, quod apparuit ei in deserto montis Sina in igne flammæ rubi; et dicitur etiam de Moyse, *ibid.* 38: *Hic est, qui fuit in Ecclesia in solitudine cum angelo, qui loquebatur in monte Sina, et cum patribus nostris, qui accepit verbum dare nobis*. Ita similiter beata Maria fuit ab angelo visitata, et de Verbo vitæ edocta, sicut patet Lucæ i. Quinto, quia Sina fuit mons divinæ habitationis; nam secundum Josephum, erat opinio hominum habitare ibi Deum, propter quod non pascebant ibi oves, nec pastores communiter approximare audebant; ita similiter beata Virgo fuit habitaculum Dei, Psal. cxvii, 17: *Mons in quo beneplacitum est habitare in eo*; et iterum: *Dominus in eis, in Sina, in sancto*. Sexto, quia fuit mons sapientiæ ac eruditionis; ibi enim data est populo lex per manum Moysi. Levit. xxvi, 45: *Hæc sunt iudicia, atque præcepta, et leges, quas dedit Dominus inter se et filios Israel in monte Sinai per manum Moysi*; ita similiter beata Virgo illuc

mundo peperit qui est Verbum et Sapientia Patris; qui est dux et legifer noster; per quem reges regnant, et legum conditores justa decernunt. (Joannes a S. Geminiano, lib. 1, *De cælo et elementis*, cap. 48.)

Misericordia Dei est, quod homo diligit et honoret B. Virginem. — Dub. 77. Ad illa verba, Psal. LXXVIII, vers. 14: *In multitudo misericordiæ tuæ exaudi me.* Quæ est multitudo misericordiæ Dei?

R. In multitudo misericordiæ tuæ introibo in domum tuam, o Christe. Maxima siquidem misericordia Dei est infundere alicui gratiam diligendi Matrem suam. (B. Albert. Magn., lib. x, *De laud. B. M.*, cap. 30, n. 13.)

Nullam consolationem habuit in passione Filii. — Dub. 78. Ad illa verba Psal. LXXVIII, vers. 21: *Et qui consolaretur, et non inveni.* Quomodo hæc verba exponuntur de beata Virgine?

R. Quæ enim mater, quæ habens filium præsentem etiam in tormentis, non valeat vel in aliquo consolari, ipsum amplexari, osculari, potum porrigere sitienti! Ecce Filius meus dilectus ad mortem sitit, hoc exprimens, ut refocilletur, nec stillam aquæ possum præbere, sed sibi offertur in mei præsentia acetum et fel; vulnera video, nec possum alligare; sanguinem effluentem, nec possum ipsum extergere; caput ex gravamine inclinatum, non valeo illum brachiis sustentare, a me remotum, unde nec amplexari. (D. Antoninus, p. iv, tit. 15, cap. 41, § 2.)

Non est in cælo ita impassibilis, ut sit incompassibilis. — Dub. 79. Ad illa verba, Psal. LXX, vers. 16: *Domine, memorabor justitiæ tuæ solius.* Quo sensu hæc verba aptantur beatæ Mariæ Virgini?

R. Nunquid quia ita deificata, ideo nostræ humilitatis oblita es? Nequaquam, Domina; scis in quo discrimine nos reliqueris, ubi jaceant, quantum deliquerint servi tui; non enim convenit tantæ misericordiæ, tantam miseriam oblivisci; quia, etsi subtrahit gloria, revocat natura; non ita memoraris justitiæ Dei solius, ut misericordiam non habeas; neque ita es impassibilis, ut sis incompassibilis. (D. Petr. Dām., serm. 4, *De Nativ. Virg.*)

Continue colenda et veneranda. — Dub. 80. Ad illa verba, Psal. LXXI, vers. 3: *Et permanebit cum sole, et ante lunam.* Quid est permanere ante lunam scilicet, beatam Virginem?

R. Ante lunam, id est beatam Virginem, ante quam permanet, qui eam continue colit et veneratur. Hæc autem permanentia fit in præsentem per gratiam, in futuro per gloriam. (Hugo cardinalis.)

Ita R. Ante lunam, id est beatam Virginem Mariam, ipsam devote pro se et suis subditis deprecando. (Lyranus.)

Christus ad mores B. V. se affinxit, et accommodavit. — Dub. 81. Ad illa verba, Psal. LXXI, vers. 6: *Descendet sicut pluvia.* Quomodo Deus descendit in beatam Virginem?

R. Placide in placidam, quiete in quietam, suaviter in suavem, sine strepitu in pacificam, secrete in

absconditam, benigne in benignam, jucunde in jucundam, utiliter in perutilem, et in fructiferam fructuose. (B. Albert. Magnus, lib. xii, *De laudibus B. Mariæ*, cap. 5.)

Christus in primo adventu venit cum lenitate et benignitate. — Dub. 82. Ad ead. verba, Psal. LXXI, vers. 6: *Descendit sicut pluvia.* Cur Deus descendit in beatam Virginem sicut pluvia?

R. Notandum, quod in incarnatione sua, non venit cum magnitudine potestatis, sed benignitate humilitatis, maxime secundum quod fuerat prophetatum, Zach. ix, 9: *Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus*; et hoc notans dixit: *Descendit sicut pluvia in vellus*: id est suaviter et imperceptibiliter descendit in Virgine, quia in humilitate summa et lenitate venit; et hoc est, descendit in uterum Virginis sicut pluvia in vellus Christus, qui magna potestate venire potuisset, si voluisset; leniter, sine aliquo strepitu in uterum Virginis descendit, sicut pluvia in vellus. (Incognitus.)

Deus illibatam Virginitatem Mariæ conservavit. — Dub. 83. Ad ead. verba, Psal. LXXI, vers. 6: *Sicut pluvia in vellus.* An B. Virgo dicatur vellus?

R. Sicut pluvia perfundens vellus, illud integrum illibatamque conservat; sic Divinitas integram illibatamque Virginem conservavit, æque ad ingressum, similiter et egressum. (Cassiodorus; Incognitus.)

Spiritus sanctus de substantia Virg. portionem sumpsit ad formandum corpus Christi. — Dub. 84. Ad ead. verba, Psal. LXXI, vers. 6: *Descendet sicut pluvia in vellus.* An recte comparetur velleri beata Virgo Maria?

R. Sicut de vellere sumitur portio, ut inde fiat vestimentum; sic de substantia Virginis, velut de vellere lanam, modicam portionem sumpsit Spiritus sanctus, artifex; de qua ineffabili artificio tunicam texuit, qua indutus est Filius Dei, et ideo Christus de Spiritu sancto dicitur incarnatus; sicut videlicet de corpore Adam dormientis sublata est portio, de qua formata est Eva. (B. Albert. Magnus, lib. xii, *De laudibus B. Mariæ*, cap. 5.)

Christus mitis egressus est de utero Virginis. — Dub. 85. Ad ead. verba, Psal. LXXI, vers. 6: *Descendet sicut pluvia in vellus.* An beata Virgo assimiletur velleri?

R. Recte Maria velleri comparatur, de cujus fructu salutaria populis vestimenta texuntur. Vellus plane Maria est, siquidem de molli sinu ejus Agnus egressus est, qui et ipse Matris laniciem, id est carnem, gestans, molli vellere cunctorum operit vulnera populorum. Omne enim peccati vulnus, Christi lana suffunditur, Christi sanguine fovetur; et ut sanitatem recipiat, Christi indumento vestitur. (Ruffinus Aquileensis; D. Ambros. serm. 2, *De Nativ. Domini.*)

Ab omni passione, et immunditia immunis. — Dub. 86. Ad ead. verba, Psal. LXXI, vers. 6: *Sicut pluvia in vellus.* Cur B. Maria dicitur vellus?

Ita R. Vellus cum sit de corpore, nescit corporis pas-

siones : sic beata Virgo immunis fuit ab omni immunditia. (D. Hieronymus.)

II^a R. Vellus cum sit de carne excrecit extra carnem, et carnis passiones ignorat. Attactu leni, colore humili mansuetudinem et humilitatem denuntiat. Formæ etiam habilitate, simplicitatis et innocentie gerit indicium, et naturali velamine membrorum fovet teneritudinem. Designat autem gloriosam Virginem, quæ in carne degens extulit se extra carnem, et carnis passiones mactavit robore spiritus. Nam mansuetudine et humilitate nulli similis existisse dignoscitur : simplicitatem ejus et innocentiam dicere nullus sufficiet : charitatem, quia humanum genus incessanter protegit et fovet, mentis intelligentia non comprehendit. (B. Amadæus Lausanensis, seu Amadæus Franciscanus.)

III^a R. Quid enim tam silenter, et sine strepitu fit, quam cum imber in lænæ vellus infunditur? Nullius aures sono verberat, nullius corpus humore percussione aspergit; sed sine inquietudine ovium totum imbrem per multiplices effusum partes, toto corpore in se trahit, unius meatus scissuram nesciens, solida mollitie plures præbens meatus : et quod clausum videtur per densitatem, est patulum per tenuitatem. Recte ergo Maria velleri comparatur, quia ita concepit Dominum, ut toto eum hauriret corpore, nec ejus discissuram corporis patere, sed esset mollis ad obsequium, solida ad sanctimoniam. (D. Ambrosius, serm. 2, *De Nativitate Domini*.)

Verbum divinum suscepit, quia humillima fuit. — Dub. 87. Ad eadem verba, Psal. LXXI, vers. 6 : *Descendet sicut pluvia in vellus.* Cur B. Virgo hunc rorem cœlestem suscepit?

R. Mons pluvie et roris fuit Virgo Maria in Filii D. i conceptione : *Descendet sicut pluvia in vellus*; et hanc pluviam, sive rorem cœlestem meruit beata Virgo suscipere, quia humillima fuit; minime vero superbi et elati, II Reg. 1, 21 : *Montes Gelboe, nec ros nec pluvia veniant super vos.* (Joannes a S. Geminiano, lib. 1, *De cœlo et elementis*, cap. 48.)

Terra corpus infimum inter quatuor elementa. — Dub. 88. Ad illa verba, Psal. LXXIII, vers. 12 : *Operatus est salutem in medio terræ.* An beata Virgo dicatur terra?

I^a R. Beata Virgo assimilatur terræ, quia terra est corpus infimum, scilicet inter quatuor elementa, secundum ordinem naturalem elementorum; sicut cœlum est supremum in ordine corporum, Prov. xxv, 3 : *Cœlum sursum, et terra deorsum* : ita beata Virgo fuit infima omnium sanctorum per sui reputationem, unde et appellavit se vilissimo et infimo nomine feminarum, scilicet, ancillam : *Ecce, inquit, ancilla.* (Joannes a S. Geminiano, lib. 1, *De cœlo et elementis*, cap. 48.)

II^a R. Medium virginalis est Virgo Maria, de qua assumpsit carnem nostram, in qua operatus est salutem nostram unde dicit D. Bernardus, quod ad ipsam Virginem, tanquam ad medium, concurrunt

universi : qui supra sunt angeli, ut restaurentur scilicet in ruinis suis; qui infra sunt, id est Patres in limbo, ut liberentur de tenebris; qui autem fuerunt, patriarchæ et prophetæ, ut verificentur in suis, scilicet prophetiis et figuris de hoc; qui post nos erunt, et nos, ut salventur. Adde qui a dextris sunt, scilicet Judæi, ut honorificentur quod de eis nata sit Mater Dei. Qui a sinistris, id est, gentiles idololatræ, ut illuminentur ad fidem : *Operatus est ergo Deus salutem in medio terræ*, id est in Virgine, quæ est perfectio hominum. (D. Antoninus, in opus. *De B. Virg.*, cap. 2.)

Mediatrix inter Deum et peccatorem. — Dub. 89. Ad illa verba, Psal. LXXIII, vers. 16 : *Tuus est dies, et tua est nox, tu fabricatus es auroram et solem.* Cur inter solem et noctem, auroram posuit mediam?

R. Bene Psalmista in prædicto versu auroram inter noctem et solem ponit mediam; quæ certe etiam ordine naturali media est. Aurora itaque est beatissima Virgo Maria, quæ inter noctem et Solem inter hominem injustum et Deum justum, est optima mediatrix, optima iræ Dei refrigeratrix. D. Bernard. : Securus jam habet homo accessum ad Deum, ubi mediatorem causæ suæ Filium habet ante Patrem, et ante Filium Matrem; Filius nudato corpore Patri ostendit latus et vulnera; Maria Filio pectus et ubera. (D. Bonavent. in *Speculo*, lect. 11.)

Beata Virgo, aurora fuit in Nativitate, luna in Annuntiatione, sol in Assumptione, luminaria in Purificatione. — Dub. 90. Ad illa verba, Psal. LXXIII, vers. 16 : *Tu fabricatus es auroram.* An beata Virgo Maria dicatur Aurora?

R. Per auroram beata Virgo potest intelligi : Cant. vi, 9 : *Quæ est ista, quæ progreditur quasi Aurora?* Ipsa enim fuit aurora in Nativitate, luna in Annuntiatione eclipsans Solem justitiæ, sol in Assumptione, luminaria in Purificatione, de qua thema est hic secundum litteram Hieronymi, quæ habet : *Tu ordinasti luminaria*; in Purificatione enim ordinantur, et portantur luminaria. (Hugo cardinalis.)

Beata Virgo tribulationes servientium ei convertit in jucunditatem. — Dub. 91. Ad illa verba, Psal. LXXIV, vers. 9 : *Et inclinavit ex hoc in hoc.* Quo sensu hæc verba aptantur beatæ Mariæ?

R. Et inclinavit ex hoc in hoc, scilicet, ex uno vase in aliud vas, sed quandoque vas continens unum vinum vel unum liquorem, inclinatur in vas continens aliud vinum. Sic enim Filius et Mater servientibus suis in calicem tribulationis inclinavit calicem æternæ jucunditatis, ubi sunt multæ bonæ species, tribulatis consolationis infundendo de consideratione retributionis; et hoc sæpe experti sunt, qui Mariæ devote serviunt. Illos etiam, qui studiosè servierant in hac vita, creditur ipsa misericorditer in purgatorio visitare; et aut verbum solatii, aut jucunditatem suæ visionis, aut aliquod experimentum jucundi odoris, aut aliquod hujusmodi, quo

refocillentur impartiri. (B. Albert. Magnus, lib. xii, *De laudibus B. M. Virg.*, cap. 1, num. 9.)

Divina mysteria sibi nota secum ipsa versabat. — Dub. 92. Ad illa verba, Psal. lxxv, vers. 3 : *Et factus est in pace locus ejus, et habitatio ejus in Sion.* An beata Virgo dici potest Sion?

R. Sion interpretatur *speculum*, vel *speculatio*. O quis enarrare, vel etiam cogitare sufficiat in qualibus quotidie speculationibus sancta illa Sion, sancta illa mens Mariæ fuerit, dum omnia illa mysteria præ omnibus mortalibus sibi nota, ferventissima sibi mente revolvit ! Hieronymus, *Serm. de Assumpt.* : Si quæ sunt in vobis viscera pietatis, considerate quo cruciabatur amore, quove desiderio æstuabat hæc Virgo, dum revolveret animo cuncta quæ audierat et viderat, quæ cognoverat, quantissime movebatur, repleta Spiritu sancto, coelestium secretorum incitamentis. (D. Bonavent., in *Spec. B. Virg.*, lect. 11.)

Auxilio B. Virginis citius pervenitur ad gratiam et gloriam. — Dub. 95. Ad illa verba, Psal. lxxvi, vers. 20 : *In mari via tua.* An B. Virgo dicatur mare?

Ia R. Mare est itineris compendium ; ita similiter, sive ad statum gratiæ, sive ad portum gloriæ, beatæ Virginis auxilio citius pervenitur : *In mari via tua.* (Joannes a S. Geminiano, lib. i *De cælo et elementis*, cap. 48.)

Ila R. Notando, quod Scriptura sacra loquens de novitate Virginis, et incarnationis Filii Dei, comparat Matrem concipientem mari, Filium autem venientem comparat navi, et quoad ingressum, processum et egressum. Comparatur ergo Dei Filius ratione incarnationis navi ; primo ratione ingressus ; ratio est : Navis construitur ex diversis lignis et postibus, quæ invicem conjunguntur : navis autem mare ingrediens, et egrediens non frangit aquam, sed super aquam portatur, et aquam pertransit, intrat, et exit sine aliquo vestigio, sine aliquo remanente signo ; ita persona Filii Dei, persona Christi est in incarnatione constructa ex duobus diversis lignis, scilicet duobus postibus, Divinitatis et humanitatis ; humanæ naturæ et divinæ, quæ in ista navi conjuncta fuerunt in uno supposito. Hoc igitur suppositum intravit mare, id est, uterum Virginis Mariæ in incarnatione, quando hæc ligna humanitatis et Divinitatis in virginali utero conjuncta fuerunt ; et exivit navis formata in portu nativitatis, sed semper sine fractura, sine violatione virginitatis Matris, salvis portis, et clausis portis maris, quia virgo gessit, virgo peperit, et post partum virgo permansit ; per quod nulla vestigia, nulla signa, quæ alii nascentes relinquunt, in Matre Virgine dereliquit ; ideo loquitur ipsi David : *In mari, id est in Virgine Maria, via tua, et semita tua in aquis multis et vestigia tua non cognoscentur.* (Armand. de Vellovius, collat. 57, *De Annuntiat. et Nativit. Dominica*.)

Protegit ab ira Dei. — Dub. 94. Ad illa verba,

Psal. lxxvii, vers. 14 : *Et deduxit eos in nube diei, et tota nocte in illuminatione ignis.* An beata Virgo dicatur nubes?

R. Maria est nobis columna nubis, quia tanquam nubes protegit ab æstu divinæ indignationis, protegit etiam ab æstu diabolicæ tentationis, sicut iterum dicitur in Psal. civ, 59 : *Expandit nubem.* Maria quoque columna ignis : ignis est illuminans nos, imo illuminans mundum multis misericordiæ suæ beneficiis. Quid nos miseri, nos obtenebrati, quid in nocte hujus sæculi faceremus, si tam lucidam lucernam, si tam luminosam columnam non haberemus ? D. Bernard. *Serm. de Nativit. B. M.* : Tolle corpus hoc solare, quod illuminat mundum ; ubi dies ? Tolle Mariam hanc maris Stellam ; quid nisi caligo involvens ? Umbra mortis, ac densissimæ tenebræ relinquuntur. (D. Bonavent., in *Specul.*, lect. 3.)

Incarnatio Christi per vermiculum figurata. — Dub. 95. Ad illa verba, Psal. lxxvii, vers. 24 : *Pluit illis manna ad manducandum.* Cur beata Virgo Manna appellatur?

R. De hoc Manna vermiculus procreabatur quando Christus in Virgine incarnabatur. (B. Albert. Magn. lib. xii *De laudibus B. M.*, cap. 5, § 11, num. 4.)

Incarnatio Christi significata per rorem, et pluviam sine strepitu descendentem. — Dub. 96. Ad illa verba, Psal. lxxvii, vers. 24 : *Pluit illis manna.* Cur Eucharistia per manna signatur?

R. Nota, quod per istud manna sacramentum Eucharistiæ figuratur, quod ad instar mannæ fuit sicut ros et pluvia. Nam sicut ros et pluvia de cælo descendit et terram infundit ; sic Christus in Virgine, per terram significata, descendit sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidia stillantia super terram. Signanter autem dicitur simile semini coriandri, quæ est herba odorifera ; quia Christus fuit fructus beatæ Virginis signatæ per odoriferam et fructiferam herbam, ut sic ipsa merito possit dicere illud Eccli. xxiv : *Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris.* (Incognitus.)

Gentiles per partum Virginis ad fidem Christi conversi. — Dub. 97. Ad illa verba, Psal. lxxvii, vers. 69 : *Et edificavit sicut unicornium.* Qui significantur per unicornium?

R. Mystice per unicornium intellige gentiles superbos, per partum Virginis ad fidem Christi conversos. Natura enim unicornii, ut ait Gregorius, *Moral.* lib. xxxi, cap. 13, est, quod isto modo capitur : nam puella virgo proponitur, quæ venienti sinum aperit, in quo ille, omni ferocitate deposita, caput deponit, sicque ab eis a quibus capi quæritur, repente velut inermis invenitur et capitur. Sic et de populo gentili, qui cornu gestabat in fronte, scilicet superbiæ, despiciens Deum, ab apostolis, eorumque successoribus captus fuit, dum præposuerunt sibi virginem puellam, scilicet Virginem Mariam, quæ eis sinum suæ gratiæ aperuit, et statim omni ferocitate dimissa, per fidem Christi captus fuit, et

hoc tangens Psalm. ait : *Et edificavit sicut unicornis sanctificium suum*, ubi Gloss.: Sanctificium est plebs sancta ad Deum conversa, regale sacerdotium, ut ait Petrus (*I Petr.* II, 9). Hoc ergo sanctificium unicornis, gentes per partum puellæ fide captæ sunt. (Incognitus.)

In Nativitate maxime honoranda et prædicanda. — Dub. 98. Ad illa verba, Psal. LXXX, vers. 4 : *Buccinate in neomenia tuba*. Cur in neomenia buccinandum tuba?

R. Hoc est thema in Nativitate beatæ Virginis, quæ etiam est in Septembri; tunc enim quando nata est B. Virgo, progressa est nova. Cant. VI, 9 : *Quæ est ista, quæ progreditur, quasi aurora consurgens, pulchra ut luna*, scilicet bicornis, ut navis ampla, quæ nos portat in cælum; unde de ipsa muliere forti dicitur, Prov. XXXI, 14 : *Facta est quasi navis institoris, de longe portans panem suum*, id est Christum, qui est panis vivus, qui de cælo descendit (*Joan.* VI, 41). In hac neomenia debemus buccinare tuba, ut eandem beatissimam Virginem prædicemus et laudemus, quia est omni laude dignissima. (Hugo cardinalis.)

Dies nativitatis sollemnis, prophetarum oraculis præsignata. — Dub. 99. Ad illa verba, Psal. LXXX, vers. 4 : *In insigni die sollemnitatis vestræ*. Cur dies nativitatis B. Mariæ dicitur insignis sollemnitatis nostræ?

R. Dies illa insignis est, quia multis prophetarum oraculis præsignata; unde, Num. XXIV, 17 : *Orietur Stella ex Jacob, et consurget Virga ex Israel*. Psal. CIX, 2 : *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion*. Num. XVII, 8 : *Invenit germinasse virgam Aaron*. Item eo tempore sol est in signo quod dicitur Virgo, et Sol Justitiæ Christus Deus noster in beata Virgine habitavit. (Hugo cardinalis.)

Nativitas B. Virginis celebranda a laicis, clericis et religiosis. — Dub. 100. Ad illa verba, Psal. LXXX, vers. 5 : *Quia præceptum in Israel est, et iudicium Deo Jacob*. Quomodo hæc verba aptantur B. Mariæ?

R. Festum enim beatæ Virginis celebrandum, et laus ipsius præcipit Israel, id est contemplativis, scilicet clericis et religiosis. Populi autem, qui buccinare nesciunt, id est prædicare, quasi bonæ pecudes, debent eis in laude beatæ Virginis congaudere et assentire eis. Unde addit : *Et iudicium approbationis Deo*, id est ad honorem Dei, *est in Jacob*, id est in activis, et in populo, quasi dicat, Jacob approbare debet. (Hugo cardinalis.)

Religiosus per tria vota honorat beatam Virginem. — Dub. 101. Ad illa verba, Psal. LXXX, vers. 6 : *Testimonium in Joseph posuit illud*. Quid significat testimonium positum in Joseph?

R. Joseph filius accrescens, et patri charissimus, religiosus est, in quo posuit Dominus testimonium honoris beatæ Virginis, quia per votum castitatis ejus virginitatem honorat, per votum obedientiæ obedientiam ancillæ Domini, per votum paupertatis

illius etiam paupertatem; quia, ut dicit Hieronymus, ita pauper erat, quod manu et acu acquirerebat unde se et Salvatorem mundi pascebat. Posuit etiam testimonium in Joseph, quia ipsa beata Virgo est testis et advocata in causa eorum qui eam honorant, sicut frequenter cantamus de ipsa : *Eia ergo, Advocata nostra*. De hoc testimonio dicit, in Psalmo LXXXVIII, 38, Deus Pater : *Et thronus ejus sicut sol in conspectu meo*, id est, beata Virgo, quæ est thronus veri Salomonis Christi, *et sicut luna perfecta, et testis in cælo fidelis*; ibi enim testatur et allegat pro nobis. Unde quidam sanctus homo narravit, quod cum quidam religiosi frequenter cantarent illam antiphonam : *Salve, Regina*, dicendo verbum illud : *Eia ergo, Advocata nostra*, pluries viderant in spiritu ipsam Matrem Domini ante Filii sui prosterne sapientiam, et pro totius illius ordinis conservatione precari. (Hugo cardinalis.)

Beata Virgo instar Filii venit ministrare. — Dub. 102. Ad illa verba, Psal. LXXXIII, vers. 6 : *Ascensiones in corde suo disposuit*. Quæ ascensiones beatæ Mariæ Virginis?

R. Ascensiones in corde suo disposuit Virgo conversatione, pariter et oratione; ascendens, abiit in montana, et salutavit Elisabeth, ut jam posset dicere matri : Mater, sine modo, sic enim decet nos implere omnem justitiam. Quid hac humilitate sublimius? Venisse eam mirabatur Elisabeth : *Unde hoc mihi, ut veniat Mater Domini mei ad me?* sed magis miretur, quod instar utique Filii, et ipsa non ministrari venerit, sed ministrare; ascendit plane supra omnem creaturam, nimirum supra angelos, ubi hauriat necesse est, quam refundat hominibus aquam vivam. (Div. Bernardus, serm. *In Nativ. Virg.*)

Benedicta propter Christum. — Dub. 103. Ad illa verba, Psal. LXXXIV, vers. 1 : *Benedixisti, Domine, terram tuam*. An benedicta dicatur beata Virgo?

R. Terra illa est Maria, de qua in eodem psalmo dicitur : *Veritas de terra orta est*; veritas est Christus; qui ait, Joan. XIV, 6 : *Ego sum via, veritas et vita*; benedicta est ergo hæc terra propter benedictum fructum; benedicta est Maria propter benedictum Filium. D. Bernard., hom. 3, super *Missus est* : Non quia tu benedicta, ideo benedictus fructus ventris tui; sed quia ille te prævenit in benedictionibus dulcedinis, ideo tu benedicta. (D. Bonavent., in *Spec. B. M.*, lect. 14.)

Beata Anna specialiter dicitur nostra. — Dub. 104. Ad illa verba, Psal. LXXXIV, vers. 1 : *Benedixisti, Domine, terram tuam*. Quam terram benedixit Dominus?

R. Potest exponi de ea, scilicet sancta Anna, illud psalmi cit. *Benedixisti, Domine, terram tuam*, quia primo erat sterilis. Et sequitur : *Dominus dabit benignitatem, et terra nostra*, scilicet beata Anna, nostra propter utilitatem quam ex ea habuimus, *dabit fructum suum*, scilicet Virginem Mariam. (D. Vincentius Ferrer., serm. 2, in *Nativ. B. M.*)

Benedicta a Deo, cum ei tribuit potentiam generandi. — Dub. 105. Ad eadem verba, Psal. LXXXIV,

vers. 1 : *Benedixisti, Domine, terram tuam.* An Deus benedixerit beatæ Virgini?

R. De beata Virgine potest legi, quæ est terra benedicta, id est ferax : *Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum.* De hac igitur dicit : *Benedixisti, Domine, terram tuam,* id est beatam Virginem, quam benedixit Deus, potentiam generandi illi tribuendo. De ista terra dicitur in Psal. LXVI, 7 : *Terra nostra dedit fructum suum,* id est, beata Maria peperit Filium. Dedit, non reddidit, quia semen non recepit. (Hugo cardinalis.)

Orat pro luctantibus contra peccata, ne in peccata prolabantur. — Dub. 106. Ad illa verba, Psal. LXXXIV, vers. 1 : *Avertisti captivitatem Jacob.* Quo sensu hæc verba exponuntur de beata Virgine?

R. Hæc terra benedicta non tantum fructum dedit, sed quotidie peccatoribus remedium præstat; unde audit : *Avertisti, o Christe, precibus Matris captivitatem Jacob, non dormientium, sed reluctantium, qui contra vitia luctantur resistendo, et cum Deo luctantur, orando.* Horum captivitatem avertit Christus precibus beatæ Matris ejus, quia ipse nihil ei negat, quod petat; et ipsa pro peccatoribus et tentatis orat; unde vocatur *Advocata nostra.* III Reg. II, 10 : *Pete, mater mea, neque enim fas est ut avertam faciem tuam.* Et de ea dicit D. Bernard. Ille solus a laude ejus taceat, qui eam in necessitatibus suis fideliter advocatam sibi senserit defuisse. Pro his, inquam, orat, ne in captivitatem diaboli transeant consentiendo peccatis, vel si transierint, ut revertantur : Isaïæ XLIX, 25 : *Equidem et captivitas a forti tolletur,* id est a diabolo, vel *a forti,* id est per fortem mulierem, beatam scilicet Virginem; de qua proprie dicitur illud Proverb. ult.: *Mulierem fortem quis inveniet?* (Hugo cardinalis.)

Humiliter consentiens concepit. — Dub. 107. Ad illa verba, Psal. LXXXIV, v. 12 : *Veritas de terra orta est.* An beata Virgo dicatur terra?

R. *Veritas,* id est Christus, qui dicit, Joan. XIV, 6 : *Ego sum via, veritas, et vita; de terra orta est,* id est de beata Virgine, quæ dicitur terra propter suam humilitatem; terra enim est humilior elementum; unde de ipsa dicitur, Isaïæ XLV, 8 : *Aperiatur terra, et germinet Salvatorem,* id est, appareat humilitas beatæ Virginis, humiliter consentientis verbis angelicis, et dicentis : *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum,* et sic concipiat Salvatorem; unde D. Bernardus quasi loquens ei, dicit : *Quid tardas? quid trepidas? Profer verbum, et suscipe Verbum.* (Hugo cardinalis.)

Sine virili semine protulit Filium. — Dub. 108. Ad illa verba, Psal. LXXXIV, vers. 1 : *Benedixisti, Domine, terram tuam.* Et vers. 12 : *Veritas de terra orta est.* An beata Virgo nomine terræ designetur?

R. Advertendum quod nomine terræ proprie Virgo Maria designatur, eo quia sicut terra sine maris commistione, fructum suum profert, sic et Virgo Maria sine virili semine protulit fructum ventris sui Jesum; unde de isto ortu ex terra dicitur, Isaïæ LIII,

2 : *Ascendet sicut virgultum coram eo, et sicut radix de terra sitiienti, id est de Virgine, non fecundata, semine virili.* (Incognit.)

Concepit illibata virginitate. — Dub. 109. Ad illa verba, Psal. LXXXIV, vers. 13 : *Dominus dabit benignitatem.* Quam benignitatem dedit Dominus beatæ Virgini?

R. Exponens Beda dicit : *Dedit Dominus omniginitatem,* quia in ingressu Unigeniti sui virginis uteri templum Spiritus sancti gratia consecravimus. (D. Bonaventura, in *Speculo* cap. 14.)

Deus sua bonitate, absque nostris meritis in utero Virginis carnem assumpsit. — Dub. 110. Ad ead. verba, Psal. LXXXIV, vers. 13 : *Dominus dabit benignitatem.* Cur dicitur Deum dedisse beatæ Virgini benignitatem?

R. Secundum enim grammaticos benignus derivatur ab igne et bene, et dicitur benignus, quasi bono igne ignitus; unde hæc benignitas benignitatis: et est benignitas virtus sponte ad benefaciendum exposita, lenis, blanda, dulcis alloquio, et sua cunctos invitans dulcedine: quid est ergo benignitas Dei, nisi sua bonitas exposita lætante omnibus gratis benefacere? Dedit ergo Dominus benignitatem, quando mera sua bonitate absque nostris meritis, gratia uterum Virginis Mariæ implevit, non solum ad sanctificationem mentis, sed etiam ad fecundationem ventris, quia virtute Spiritus sancti concepit. (Incognit.)

Responsio quam B. V. data erat angelo, a David prædicta. — Dub. 111. Ad illa verba, Psal. LXXXIV, vers. 16 : *Salvum fac filium ancillæ tuæ.* Cur Prophetæ responsionem, quam beata Maria data erat angelo, prædixit?

R. Vide claram Prophetæ illuminationem, quia non solum præcognovit Christi mysteria passionis et resurrectionis, sed etiam hic prævidit responsionem quam Virgo Maria erat angelo datura, dicens: *Ecce ancilla Domini.* Ideo hic Christum vocat Filium ancillæ Domini. (Incognit.)

Mater et Virgo. — Dub. 112. Ad ead. verba, Psal. LXXXIV, vers. 16 : *Filium ancillæ tuæ.* Cur beata Virgo vocatur Ancilla?

R. Nota hic, quam proprie Virgo Maria Ancilla vocatur, quæ sua humilitate nos omnes informat. Hæc enim Ancilla fuit Mater et Virgo. Sed si Ancilla, quomodo Mater? Si Mater, quomodo Virgo? Sed Ancilla fuit per humilitatem, Mater per fecunditatem, Virgo per puritatem. (Incognitus.)

Filius hic petit a Patre a morte salvari meritis et obedientia Matris. — Dub. 113. Ad ead. verba, Psal. LXXXIV, vers. 16 : *Salvum fac filium ancillæ tuæ.* Cur Filius, cum hic petit a morte salvari, Filium ancillæ se nominat?

R. *Salvum fac a morte,* hic ait, Filium ancillæ tuæ Mariæ, ac si dicat: Non solum hoc promeretur obedientia mea, ut me salves, sed et obedientia Matris meæ, cui cum per Gabrielem mandasses ut

me conciperet : *Ecce, inquit, id est, parata sum, ancilla namque Domini sum.* (Bruno Carthusianus.)

Originem traxit a patriarchis, regibus et prophetis. — Dub. 114. Ad illa verba, Psal. LXXXVI, vers. 1 : *Fundamenta ejus in montibus sanctis.* Ad quod respicit relativum ejus ?

R. Nota, quod Propheta, prævidens in spiritu dignitatem et excellentiam hujus civitatis, scilicet Virginis gloriosæ, quasi vehementer admirans gloriam ipsius, ex improvise prosiliit in hæc verba : *Fundamenta ejus in montibus sanctis*, et cum nihil præcesserit ad quod respicit relativum ejus, refertur ad mentem Prophetæ. Dicit ergo : *Fundamenta ejus in montibus sanctis*, id est, in patriarchis, regibus et prophetis, ex quibus originem traxit, sicut patet in genealogia Christi, Matthæi 1. (B. Albertus Magn., lib. xi, *De laudibus B. Mariæ*, cap. 1, num. 2.)

Petrus cecidit in peccatum per infirmitatem, Paulus per ignorantiam, Judas per malitiam. — Dub. 115. Ad illa verba, Psal. LXXXVI, vers. 1 : *Fundamenta ejus in montibus altis.* Qui montes alti super quos fundata est civitas hæc ?

R. In montibus altis, id est in altitudine Trinitatis, scilicet, Patris, cui attribuitur potentia ; Filii, cui attribuitur sapientia ; Spiritus sancti, cui attribuitur bonitas et gratia : et ideo cadere non potuit, neque per ignorantiam, nec per aliquam malitiam ; omnis namque casus in peccatum fit aliquo istorum trium modorum, et isti tres modi inter sanctos apostolos reperti fuerunt. Petrus cecidit per infirmitatem, dum timore mortis Christum negavit ; et ratio est, quia nondum fundatus erat super altitudinem divinæ potentiae. Paulus cecidit per ignorantiam, 1 Tim. i : *Ignorans feci in incredulitate* ; et ratio est, quia nondum erat supra altitudinem divinæ sapientiae. Judas vero cecidit per malitiam excogitatum et affectatam, unde Psalm. cviii, 18 : *Dilexit maledictionem, et invenit eam.* Et ratio est, quia nondum fundatus erat supra altitudinem divinæ gratiae. Nullo autem istorum modorum ista domus cadere potuit, quæ dicit, Eccli. xxii, 25 : *In me omnis gratia viæ et veritatis, in me omnis spes vitæ et virtutis.* Non enim domus hujusmodi cadere potuit per malitiam, quia fundata erat super altitudinem divinæ gratiae, ideo dicit : *In me omnis gratia viæ.* Nec per ignorantiam, quia fundata erat supra altitudinem divinæ sapientiae, et propterea subjungit : *Et veritatis.* Nec per infirmitatem humanam, quia fundata fuerat supra altitudinem divinæ potentiae, ideo subdit : *In me omnis spes vitæ et virtutis.* (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, in *Nativit. Beatæ Virginis.*)

Sensus beatæ Virginis clausi ad malum, et aperti ad bonum. — Dub. 116. Ad illa verba, Psal. LXXXIV, vers. 2 : *Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob.* Quæ significant portæ Sion ?

R. Cujus Sion portæ fuerunt quinque sensus, qui clausi fuerunt contra omne noxium, et inhonestum,

et aperti ad bonum ; unde aures ejus, quæ clausæ erant contra mundi strepitum, quando ingressus est angelus ad eam, apertæ sunt salutationi ejus, et porta cordis, quæ contra consensum viri erat clausa, aperta est divinæ voluntati, quando dixit Luc. i, 38 : *Fiat mihi secundum verbum tuum.* Ezech. XLIV, 5 : *Porta hæc clausa erit : non aperietur ; et vir non transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam.* Ergo diligit Dominus portas Sion, id est sensus beatæ Virginis, super omnia tabernacula Jacob, id est, plusquam corpora aliarum virginum. Corpora enim dicuntur tabernacula, II Petr. i, 24 : *Velox est depositio tabernaculi mei.* Hebr. xiii, 10 : *Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deserviunt.* Virgines autem bene dicuntur Jacob, quia luctatæ sunt, et supplantaverunt fomitem, qui in beata Virgine omnino fuit extinctus. (Hugo cardinalis.)

Eminentissima in celo. — Dub. 117. Ad eadem verba Psal. LXXXVI, vers. 3 : *Diligit Dominus portas Sion.* Cur beata Virgo dicitur Sion ?

R. Dicitur autem beata Virgo Sion, quia, sicut Sion erat locus eminentissimus, et tutissimus in Jerusalem, sic beata Virgo in Ecclesia etiam triumphante. (Hugo card.)

Omnes in visceribus misericordiae continet. — Dub. 118. Ad illa verba, Psal. LXXXVI, vers. 3 : *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.* An beata Virgo dicatur Civitas Dei ?

R. Sunt autem multæ rationes, quare beata Virgo dicitur Civitas, scilicet, quia multa in ipsa fuerunt, quæ in civitate contingit reperire, quæ possunt notari his verbis : *Rex, Præsul, populus, defensio, templa, domus, lex, fons, schola, ludus, opes, commercia, pax, cibus, arma.* In beata enim Virgine fuit rex, scilicet Christus, de quo Apoc. xix, 16 : *Rex regum, et Dominus dominantium.* Item in ea fuit Præsul, ipse, Hebr. ix, 11, *Christus, assistens Pontifex futurorum bonorum.* Item in ipsa fuit populus, quia visceribus misericordiae omnes continebat, et adhuc continet ; unde dicitur : *Mater misericordiae* ; sic Paulus habebat in se populum cum dicebat, Philipp. i, 7 : *Sicut est mihi justum hoc sentire pro omnibus, eo quod habeam vos in corde meo* ; et, Galat. iv, 19 : *Filioli mei, quos iterum parturio* ; ergo habebat eos in utero. Item defensio, Cant. viii, 10 : *Ego murus, et ubera mea sicut turris.* Item templa, Apoc. xxi, 22 : *Dominus Deus omnipotens templum illius est.* Et ad litteram : Multa templa et ecclesiae factæ sunt in honore ipsius. Item domus est in ea, scilicet virginalis aula, in qua Christus habitavit : Prov. ix, 1 : *Sapientia ædificavit sibi domum.* Et lex, de qua Prov. xxxi, 26 : *Et lex clementiæ in lingua ejus.* Et fons, Eccli. xxiv, 41 : *Quasi fluvius Dioryx et quasi aquæ ductus exiit de paradiso.* Et schola, Luc. ii, 51 : *Maria conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo.* Et ludus, Zachar. viii, 5 : *Plateæ civitatis implebuntur infantibus, et puellis ludentibus.* II Reg. vi, 14 : *David*

saltabat totis viribus ante arcam, scilicet, Christus ante beatam Virginem, quando reduxit, vel adduxit eam in supernam Jerusalem; unde cantat Ecclesia: *Assumpta est Maria in cælum, gaudent angeli, laudantes benedicunt Dominum*: ecce ludus. Et opes virtutis, gratiæ, unde dixit ei angelus, Luc. 1, 28: *Ave, gratia plena*. Prov. xxxi, 29: *Multæ filiæ congregaverunt divitias, tu autem supergressa es universas*. Item commercia, Prov. xxiii, 23: *Veritatem eme, et noli vendere sapientiam*. Prov. xxxi, 24: *Sindonem fecit, et vendidit, et cingulum tradidit Chananeo*. Et pax, Psal. cxlviii, 14: *Qui posuit fines tuos pacem*. Quia in beata Virgine non fuit pugna carnis contra spiritum; caro enim ejus non concupivit adversus spiritum, quia omnino fuit extinctus fomes in ipsa. Item cibus, Cantic. vii, 2: *Venter tuus sicut acervus tritici*. Venter ejus, ad litteram, in quo fuit granum frumenti, cibus angelorum et hominum; vel venter, id est pietas. Item arma, Cant. iv, 4: *Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium*. (Hugo cardinalis.)

II^a R. Secundum Isidorum, civitas est concors hominum multitudo, societatis vinculo adunata, dicta a civibus, id est, incolis urbis, pro eo quod plurimorum animos conciscat et contineat. Hæc omnia beatæ Virginis possunt adaptari, quæ est illa civitas de qua in Psalmo: *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei*. Hæc gloriosa sunt, quod beatam dicunt eam omnes generationes. Maria civitas, quæ dicitur quasi civium unitas, id est, sensualitatis et rationis plena concordia. Cives hujus civitatis, sanctæ cogitationes, devotæ affectiones, ferventia desideria, et hujusmodi, quæ omnia tendebant ad illud unum, quod est *necessarium* (Luc. x, 42). Regebantur etiam cives isti consilio Spiritus sancti; quia cives consilio sunt regendi, et adversarii fugandi, vel fugiendi; bene etiam civitas, unitas, quia ibi nec caro concupiscebat adversus spiritum, nec spiritus adversus carnem, nec aliquid rebellionis, aut contradictionis in corpore ejus, vel anima (Daniel Agricola, *Corona duodecim coronarum B. M. V.*)

III^a R. Beata Virgo dicitur civitas Dei ad differentiam civitatis Babylonicæ, in quam Dominus non ingreditur, Osee ii. Bene civitas Dei, quæ tota fuit Dei, et nullius, nisi Dei, quia nihil in ea habuit pars adversa; item civitas Dei, quia sola digna tanto Rege, tanto Pontifice, tanto fundatore, tanto inhabitatore. (Daniel Agricola, *ubi supra.*)

De Judæis nata. — Dub. 119. Ad illa verba, Psal. lxxxvi, vers. 5: *Nunquid Sion dicet? An beata Virgo dicatur Sion?*

R. Hoc de beata Virgine exponitur, quæ Sion dicitur, eo quod de Sion, id est de Judæis nata est, sicut prophetatum est in Psal. cix, 2, de ipsa: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion*. Item dicitur Sion, quia contemplativa erat. (Hugo cardinalis.)

B. V. *credidit Christum, non purum hominem, sed Deum et hominem*. — Dub. 120. Ad illa verba, Psal. lxxxvi, vers. 5: *Nunquid Sion dicet: Homo,*

et homo natus est in ea? Quomodo hæc verba exponuntur de beata Virgine?

R. De hæc dicit: *Nunquid Sion*, id est beata Virgo, contemplan's cœlestia, dicet corde vel ore de Filio suo: Homo, supple, purus est, quasi dicat: Non credet beata Virgo, nec dicet, quod Filius sit purus homo? Osee ii, 9: *Ego Deus, et non homo, et civitatem non ingrediar*, scilicet, quia Deus, et homo. Unde de utraque ejus natura subjungit: *Et homo natus est in ea*, ecce humanitas. *Et ipse fundavit eam Altissimus*, ecce Divinitas. (Hugo cardinalis.)

Christus prius fundavit B. V. ut Deus, et postea de ea natus est, ut homo. — Dub. 121. Ad illa verba, Psal. lxxxvi, vers. 5: *Et ipse fundavit eam Altissimus*. Cur prius dicitur: *Homo, et homo natus est in ea*; et postea, quod *fundavit eam Altissimus*, cum nunquam auditum sit quod architector prius domum fabricaverit, et postea in eadem domo nasceretur?

R. In hoc enim consistit novitas miraculi indicibilis, et hæc sunt gloriosa, quæ dicuntur de hæc civitate Dei, scilicet, quod Altissimus, in quantum Deus, fundavit eam prius; et post ejus foundationem natus est in ea in quantum homo; ideo cum loquitur propheta de fundatione, ponit præteritum, scilicet, *fundavit*; cum subjungit de nativitate in utero, ponit præsens tempus, scilicet, *est*, ad ostendendum, quod postquam eam fundaverat ut Deus, homo natus est ex ea, quod esset impossibile in puro homine, nusquam enim auditum est, quod architector prius domum fabricaverit, et postea in eadem domo nasceretur, sed Christus hoc fecit ad innuendum, quod ejus nativitas omnes alias præcelleret. (B. Albert. Magn., lib. ii, *De laud. B. M.*, cap. 4, num. 10.)

Mater Dei naturalis, est Mater omnium spiritualis. — Dub. 122. Ad illa verba, Psal. lxxxvi, vers. 5: *Nunquid Sion dicet?* Quid dicit iste homo Jesus?

R. Quid autem dicit iste homo Jesus Sion, id est Ecclesie, illud, *Mater* (scilicet) est tibi; Patrem habebas misericordiarum, accipe et Matrem totius consolationis et miserationum: *Ecce Mater tua, o Sion*. O Ecclesia, quæ est Mater mea, volo ut sit et Mater tua; mea est Mater naturalis, tua sit Mater spiritualis. Ecce Mater Dei Salvatoris est Mater peccatoris in Ecclesia. (D. Antonin. p. iv, tit. 15, cap. 2.)

Deus fundavit B. V. per Divinitatem, et natus est in ea per humanitatem. — Dub. 123. Ad eadem verba, Psal. lxxxvi, vers. 5: *Ipse fundavit eam Altissimus*. Cur dicitur, quod Altissimus fundavit eam?

R. Homo natus est in ea civitate David, id est Virgine Maria, et ipse natus est in ea; Christus est ille Altissimus Deus, qui solus Sanctus per essentiam, solus Dominus per universam providentiam, solus Altissimus per omnipotentiam, qui fundavit, et fecit civitatem istam, Virginem gloriosam: quam inhabitavit idem unus, Deus et homo, una persona, fundator et creator Virginis per Divinitatem, na-

tus in ea per humanitatem. (D. Antonin. ut supra.)

B. V. opus Dei speciale, non angeli, vel hominis. — Dub. 124. Ad eadem verba, Psal. LXXXVI, vers. 5: *Ipse fundavit eam Altissimus.* Cur signanter dicitur, quod beatam Virginem fundavit Altissimus?

R. Et ipse, non angelus, fundavit eam, scilicet, beatam Virginem. Hæc est enim civitas fundamenta habens, cujus artifex et conditor Deus, Eccli. xxv, 12; Hebr. ix, 11: *Qui creavit me, requievit in tabernaculo meo*: fundavit in virtutibus, sicut civitatem et templum; ipsa enim fuit civitas summi Dei; ipsa templum veri Salomonis, de cujus fundamine, III Reg. v, 17: *Præcepit rex, ut tollerent lapides grandes, lapides pretiosos in fundamentum templi*, id est, virtutes eminentes in fundamine beatæ Mariæ. Nec mirum, quia ut dicitur I Paral. xxix, 1: *Neque enim homini paratur habitatio, sed Deo.* (Hugo cardinalis.)

Prophetæ, apostoli, doctores et alii concorditer de beata Virgine scripserunt. — Dub. 125. Ad illa verba, Psal. LXXXVI, vers. 5: *Dominus narrabit in Scripturis populorum et principum, horum qui fuerunt in ea.* Quo sensu hæc verba exponuntur de Virgine?

R. Dominus narrabit in Scripturis, quasi dicat: In multis Scripturis narratur et prædicitur de beata Virgine. *Populorum et principum*, Eccli. xxxviii, 26: *Enarratio ejus in filiis taurorum.* Item Eccli. vi, 35: *In multitudine presbyterorum prudentium sta, et sapientiæ illorum ex corde conjungere, ut omnem narretionem Dei possis audire.* Populos possumus vocare pauperes prophetas, sicut fuit Amos: principes vero, ditiores et nobiliores, sicut David, Isaias. Vel populorum, id est gentilium, quia sibyllinis versibus est prædicta, et Job, qui gentilis fuit; et principum, id est prophetarum. Vel principes dicuntur editores Scripturarum, ut prophetæ, et evangelistæ, et apostoli; populi vero expositores ejusdem, ut Hieronymus, Augustinus, et alii. Vel populi dicuntur sancti alii ab apostolis; principes vero apostoli, Psal. xlv: *Constitues eos principes super omnem terram.* Et hi omnes fuerunt in ea, id est, concordēs fuerunt laude beatæ Virginis; in ea, non contra eam, ut heretici, nec extra eam sicut philosophi. (Hugo cardinalis.)

Commoratur inter perseverantes in ejus obsequio. — Dub. 126. Ad illa verba, Psal. LXXXVI, vers. 7: *Sicut lætantium omnium habitatio est in te.* — An beata Virgo dicatur habitatio lætantium?

R. In forti enim habitatio lætantium, scilicet perseverantium in ea; quod notat nomen habitationis. Et bene dicit lætantium, quia quicumque dolens ad illam piissimam præcordialiter se ingerit, non est exsors gaudiosæ spei. (B. Alb. Magn., lib. x, De laud. B. M. V., cap. 12, ex D. Isidoro.)

Fortissima ad defensionem nostram. — Dub. 127. Ad ead. verba, Psal. LXXXVI, vers. 7: *Sicut læ-*

tantium omnium habitatio est in te. An beata Virgo dicatur habitatio omnium lætantium?

R. In forti enim munitione habitant homines securi et læti; in infirma autem sunt timidi. Item in magna munitione, et opulenta multi; in maxima omnium est spes et refugium. Sic ad beatam Virginem omnes confugere debent, quia est turris fortissima, et inexpugnabilis, et terribilis inimicis, ut castrorum acies ordinata. (Cant. vi, 9.) Opulenta est virtutum et gratiarum abundantia, quia gratia plena, et etiam gloria plena. Maxima autem est charitatis amplitudine, quia omnes amplectitur. Unde cantat ei Ecclesia: *Sub tuum præsidium confugimus, sancta Dei Genitrix.* Bene competit ei, quod de Filio suo dicitur, Deut. xxxiii, 3: *Dilexit populos, omnes sancti in manu ejus sunt*; propter hoc bene dicit: *Sicut lætantium*, quia ex his omnibus multa est lætitia his, qui ad eam confugiunt; Isa. lxvi, 10: *Lætamini cum Jerusalem, et exultate in ea, omnes qui diligitis eam.* Nos possumus, et debemus ei dicere illud, Judith xv, 10: *Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri, quia fecisti viriliter.* (Hugo cardinalis.)

Templa et altaria ædificata in honorem B. V. — Dub. 128. Ad illa verba, Psal. LXXXVIII, vers. 5: *Et ædificabo in generationem et generationem sedem tuam.* Quo sensu sedes Dei dicitur ædificari?

R. Ædificabo in generatione præsentis per gratiam; et generationem futuram per gloriam, sedem tuam, o Christe, id est beatam Virginem. Adhuc non cessat hæc sedes quodammodo ædificari, quia ad honorem ejus quasi quotidie novæ abbatiæ construuntur, novæ ecclesiæ ædificantur, nova altaria dedificantur, et quæ inveteraverunt renovantur et pulchrificantur; et ad ostendam ipsius gloriam, a modernis de ea sacræ Scripturæ exponuntur. (B. Albert. Magn., De laud. B. M. V. lib. x, cap. 7, v. 3.)

Terra est sphaericæ figuræ. — Dub. 129. Ad illa verba, Psal. LXXXVIII, vers. 12: *Orbem terræ et plenitudinem ejus tu fundasti.* Cur beata Virgo dicitur orbis terræ?

R. Terra est figura sphaerica, et beata Virgo fuit figuræ sphaericæ in quantum habuit plenitudinem gratiæ; nam, sicut figura sphaerica probatur a philosopho esse perfectissimam figurarum, et ipsa fuit perfectissima feminarum. Istud autem quod philosophi vocant *Sphaeram terræ*, sacra Scriptura vocat *Orbem terræ*, unde eadem est figura sphaerica et orbicularis, de qua in Psal. dicitur: *Orbem terræ, et plenitudinem ejus tu fundasti.* (Joannes a S. Geminiano, lib. 1, De cælo et elementis, cap. 48.)

Exemplis virtutis beatæ Virginis corrigit Deus peccatores. — Dub. 130. Ad illa verba, Psal. LXXXVIII, vers. 33: *Visitabo in virga iniquitates eorum.* In qua virga visitabit Deus iniquitates peccatorum?

R. Istum textum magis mystice exponit Adam. in lib. De perseverantia, ostendens, quod ista virga, qua Deus peccatores corrigit, est Virgo Maria, di-

cens : Visitabo in virga iniquitates eorum. Hæc virga est beata Virgo Maria, qua mundus corrigitur, dum per ejus exemplum et partum ipsius, in quo sit reprehensibilis et damnabilis demonstratur. Nec odit, sed pacis est talis ultio, qua flagellat filium pater, ne pereat; qua non reo severitas impenditur, sed reatui: nec se judicem Dominus exhibet, sed amicum. Zelus Domini exercituum facit hoc, dum in virga visitat iniquitates orbis. Tot enim verberibus atterit peccata hominum, quot virtutibus illustrat Virginis partum. Hæc virga quasi tot ictus in dorso peccantium dedit, quot virtutibus ostensis in se mundi insipientis vitia debellavit. Et quia vitionum meta, et origo virtutum exstitit, ideo recte *Virga virtutis* appellatur, cum dicatur: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion.* (Psal. cix, 2.) Non immerito virga divinæ virtutis dicitur Virgo Maria, cujus fide vita parva, exspirans vitiis ad virtutem sæculum respiravit. Hæc virga virgam excludit, cum per eam factus est, ut non relinquat Dominus virgam peccatorum super sortem justorum. Hæc est virga Moysi, quæ virgas Magorum Ægypti legitur devorasse, quia virginei partus veritas totius mundi hæreses interemit. Hæc est virga ferrea, qua mundus regitur, qua mundi principes prosternuntur, contractus inferus aperitur. Hæc virga fortior sortem armatum in pace possidentem Rex virtutum veniens percussit et attrivit. O quanta ergo nobis ad Deum per te fiducia esse poterit! Tu enim Mater Regis, Mater exulis; tu Mater rei, Mater Judicis; tu Mater Dei, tu Mater hominis. Per te enim reus factus est frater Judicis; unde, cum sis utriusque Mater, discordiam inter filios sustinere non poteris. Quid ergo reo timendum est, cui in causa sua idem frater est quiescens Judex, cui semper proprium est misereri et parcere; et qui misericordiam super exultat iudicium. Timere ergo non debet, ut pereat, cui misericordiam Mater clementissimi fratris et Judicis sepius Matrem exhibet et potentissimam Advocatam. Tu, misericordiam Mater, non rogabis pro filio Filium? Rogabis quidem; quia, qui Filium tuum inter Deum et hominem posuit mediatorem, te quoque inter reum et Judicem posuit mediatricem. Ad hoc namque electa es, et assumpta in Matrem Omnipotentis, ut in partu tuo inveniat locum iniquitas peccatorum. Ad hoc in cellam aromatatum suorum erexit medicus, ut apud te et per te reperiat ægrotus sanitatem. Si ergo causam tantæ solemnitatis attendas, te totam debes miseris, ut eis reportes antidotum reconciliationis: neque tu unquam poteris faciem Judicis invenire difficilem, sic ne te reus unquam invenit inexorabilem. Abundas enim et superabundas visceribus pietatis, quia non solum implevit te, sed supervenit in te accumulationis gratiæ plenitudine Spiritus sanctus. (Incognitus.)

Luna plena habet perfectionem figuræ circularis. — Dub. 151. Ad illa verba, Psal. lxxxviii, vers. 38: *Thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna*

perfecta in æternum. An beata Virgo potest vocari Luna perfecta?

R. Notandum, quod luna plena non tantum habet pulchritudinem lucis, sed etiam perfectionem figuræ circularis, quia tunc tota est rotunda, et ideo magis pulchra. Quod etiam beatæ Virgini congruit; et ideo in Psalmis vocatur, *Luna perfecta in æternum.* Hæc est perfectio charitatis, per quam ad modum figuræ rotundæ fuit nobilissima, id est promptissima ad bene operandum; capacissima et amplissima ad omnes suscipiendum; item fine carens, id est indeficientissima ad perseverandum; et ideo etiam dicitur *perfecta in æternum.* (Joannes a S. Geminiano, lib. 1, *De cælo et element.*, cap. 48.)

Sol habet sublimitatem in situ. — Dub. 152. Ad eadem verba. Psal. lxxxviii, vers. 38: *Thronus ejus sicut sol in conspectu meo.* An thronus beatæ Virginis comparetur soli?

R. Sol habet sublimitatem in situ, quia videlicet sol est positus in medio planetarum, habens tres supra se, et tres infra se: sic beata Maria exaltata et sublimata est in gloria in sua Assumptione, scilicet, ut supra se habeat tres Personas divinas; infra se, sive sub se tres angelorum hierarchias et per consequens totam essentiam hominum beatorum; quia homines in cælo non faciunt ordinem per se, ut dicit D. Augustinus, sed assumendi sunt ad ordines angelorum. (Joannes a S. Geminiano, ubi supra.)

Christus sedit in ea tanquam in throno. — Dub. 153. Ad eadem verba, Psal. lxxxviii, vers. 38: *Thronus ejus sicut sol.* An beata Virgo dicatur thronus Dei?

R. Ipsa enim fuit thronus veri Salomonis, id est Christi, qui in ea sicut in throno a statura divinitatis se dimisit, ut sedens in ea carnem et humanam naturam sumeret. Unde dicitur Eccli. xxiv, 7: *Thronus meus in columna nubes*, id est in beata Virgine. (Hugo cardinalis.)

Luna frigida est et humida. — Dub. 154. Ad illa verba, Psal. lxxxviii, vers. 38: *Et sicut luna perfecta.* An beata Virgo vocetur Luna?

R. Verba sunt Innocentii papæ, quæ sequuntur usque ibi, sicut rationabiliter asserunt, qui de rerum naturis edisserunt. Luna frigida est et humida: quia frigida est, designat virginitatem; quia humida, designat humilitatem. Ignis enim, de quo venit siccitas, naturaliter petit sublimia. Aqua vero de qua procedit humiditas, quasi gravis, naturaliter petit humilia. Frigiditas igitur et humiditas lunæ, virginitas et humilitas est Mariæ, quæ frigida fuit contra æstum luxuriæ, humida contra fastum superbæ; quia vero semper perseveravit in virginitate et humilitate, et in gloria etiam apparet ejus humilitas et virginitas, ideo bene dicitur, quod est in conspectu Dei *sicut luna perfecta in æternum*, quia, scilicet, nunquam patitur detrimentum (Hugo cardinalis.)

Testificatur, quod Filius Dei pro hominibus homi-

est — Dub. 155. Ad illa verba, Psal. LXXXVIII, vers. 58 : *Et testis in cœlo fidelis*. An beata Virgo Maria appelletur testis fidelis?

R. Ipsa enim orat ibi pro peccatoribus, et testatur, quod Filius Dei pro eis factus est homo; sicut dicit D. Bernardus : Mater ostendit Filio pectus et ubera. Propter hoc dicit Jerem. viii, 14 : *Solii gloriæ tuæ recordare, ne irritum facias sœdus tuum nobiscum*. (Hugo cardinalis.)

Judicem tenet. — Dub. 156. Ad eadem verba, Psal. LXXXVIII, vers. 58 : *Thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum, et testis in cœlo fidelis*. An beata Virgo nominetur recte Thronus, Sol, Luna, Testis?

R. Beata Virgo est Thronus, Sol, Luna, Testis. Quia Thronus est, continet Judicem; quia Sol, producit terræ nascentia; quia Luna, noctis tenebras discutit; quia Testis, causas absolvit. Si peccator es, et times Judicem, hæc tenet eum; si poenitens cupis de terrenis exire, hæc calorem solis producit; si nox adversitatum vel ignorantie te premit, Luna est; si vexaris a spiritibus imundis, vel desiderii importunis, vel in morte impeteris, Testis tibi erit. Si eam invocasti ad videndum opera tua et vitam, unde in generali confessione dicitur : *Confiteor Deo et beatæ Mariæ* : quasi dicas : Volo, quod ipsa sciat poenitentiam meam, et sit testis confessionis meæ, ipsa, et etiam omnes sancti; unde dicitur, Osee xi : *Judas autem testis descendit cum Deo et cum sanctis fidelibus*; nec tantum testis est, sed Testis fidelis. Videas ergo, quod habeas bonam causam, quia pro te non mentietur. Prov. xiv, 5 : *Testis fidelis non mentietur*. (Hugo cardinalis.)

Ex David originem duxit. — Dub. 157. Ad illa verba, Psal. LXXXVIII, vers. 48 : *Memorare, quæ mea substantia*. Quare David dicit Deo : Memorare, quæ mea substantia?

R. Oratio est, vel prædictio, quæ mea substantia sit radix, scilicet Jesse, videlicet, beata Virgo et apostoli; et loquitur hic Propheta in persona sua, orans pro genere suo; quod licet peccaverit, ex ejus tamen substantia orta est beata Virgo, de qua Christus carnem sumpsit, in qua genus humanum redemit. Dicit ergo : *Memorare, quæ mea substantia*, in sensu illo, in quo nos dicimus :

*Memento, salutis Auctor,
Quod nostri quondam corporis
Ex illibata Virgine
Nascendo formam sumpseris.*

Et hoc decet, ut facias. (Hugo cardinalis.)

Fuit Christi adjutorium ad salvandum genus humanum. — Dub. 158. Ad illa verba, Psal. xc, vers. 1 : *Qui habitat in adjutorio Altissimi*. An beata Virgo dicatur adjutorium Altissimi?

R. *Qui habitat in adjutorio Altissimi*, id est in beata Virgine, quæ est Civitas et Thalamus, in qua Christus habitavit. Unde supra, Psal. LXXXVI, 5, dictum est ei : *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei*.

Et alibi dicitur de Christo, Psal. xviii, 6 : *Ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo*, id est de virginali utero, ut dicit Gloss., ubi humanæ naturæ, ut sponsus sponsæ, copulatus est. Hæc est adjutorium Altissimi, quia juvat eum ad salvandum genus humanum; unde de ipsa vere dicitur Genes. ii, 18 : *Faciamus ei adjutorium simile sibi*. (Hugo cardinalis.)

Angeli custodes habent providentiam singularem de hominibus singulariter commissis; B. Virgo universalem de omnibus. — Dub. 159. Ad illa verba, Psal. xc, vers. 11 : *Angelis suis Deus mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis*. Quo sensu hæc verba aptantur beatæ Virgini.

R. Singuli eorum singulos homines custodiunt, et D. Hieronymus, supra Matth. dicit : Magna prorsus dignitas animarum, ut unaquæque ab exordio nativitatis suæ habeat angelum sibi delegatum; et hanc proprietatem custodiæ beata Maria habet cum excellentia; nam ubi angeli custodiunt singuli singulos homines, ipsa custodit universaliter singulos et singulariter universos; singuli enim servorum præsumt sibi commissis, Domine autem et Domini est custodia, et providentia universalis. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 44, § 1.)

Præparata Filio Dei, opere Spiritus sancti. — Dub. 140. Ad illa verba, Psal. xcii, v. 2 : *Parata sedes tua ex tunc*. Ad quod tempus referuntur hæc verba?

R. Ex tunc, id est ab initio temporis gratiæ parata, in qua opere Spiritus sancti, vel sapientia Filii Dominus in cœlo, id est in beata Virgine, paravit sedem suam, et ei insedit tempore suæ incarnationis. (B. Albert. Magn., lib. x, *De laud. B.M.*, v. cap. 7, n. 5.)

Stabilis in gratia et in fide. — Dub. 141. Ad illa verba Psal. xcii, vers. 2 : *Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur*. Cur terra non commovebitur?

R. Terra est cœli centrum, tale autem centrum cœli habet stabilitatem et fixationem; sic beata Virgo, ex dono Dei, habuit stabilitatem et fixationem in gratia et fide. (Joan. a S. Geminiano, lib. 1, *De cœlo et element.*, cap. 48.)

Sanctitas decebat beatam Virginem, quæ Deum erat susceptura. — Dub. 142. Ad illa verba, Psal. xcii, vers. 5 : *Domum tuam decet sanctitudo, Domine*. An beata Virgo singulariter dicatur domus Dei?

R. O vere singulariter beatam Domum, quæ sola tam singulariter talem meruit habere Dominum! Div. Bernardus, in lib. *De precatone et laude ad B. Virginem* : Tu sola digna inventa es, ut in tua virginali aula Rex regum et Dominus dominantium a regalibus sedibus veniens, primam sibi inter filios hominum mansionem eligeret. (D. Bonavent. in *Specul. B. M.*, lect. 40.)

Nomen Jesu summa puritate colendum, similiter et nomen Virginis. — Dub. 143. Ad illa verba, Psal. xcix, vers. 4 : *Laudate nomen ejus*. Cur cum tota

Scriptura nos provocet ad laudem et honorem nominis Jesu Christi, ut hic : *Laudate nomen ejus*, nomen Jesu Christi in baptismo aliquibus non imponitur, cum tamen nomen Matris ejus, scilicet Maria, multis imponatur mulieribus?

R. Ad hoc respondetur, quod ideo nomen Christi Jesu nulli in novo Testamento imponitur, ne hoc nomen ab aliquo sic nominato per peccatum aliquod deturpetur, vel vilipendatur. Nomen vero Matris potest imponi, quia si aliqua mulier vocata Maria peccet, non ad Mariam Matrem Domini refertur vilipensio nominis, sed ad alias mulieres hoc nomine vocatas, quæ ipsum nomen deturpaverunt. A tribus enim mulieribus istud nomen Mariæ mirabiliter fuit vituperatum. Primo, a Maria sorore Moysi, quæ ipsum deturpavit per superbiam, et murmurationem, Num. xii. Secundo, a Maria matre Joannis et Jacobi, quæ ipsum deturpavit per avaritiam et cupiditatem, Christo dicens : *Dic, ut sedeant hi duo filii mei*, Matth. xx, 21. Tertio, a Maria sorore Lazari, quæ ipsum deturpavit per luxuriam, et carnalem delectationem, Luc. vii, 37 : *Ecce mulier, quæ erat in civitate peccatrix.* (Incognitus.)

Propter B. Virginem Deus misericors in peccatores. — Dub. 144. Ad illa verba, Psal. ci, vers. 20 : *Dominus de cælo in terram aspexit.* An beata Virgo dicatur cælum?

R. Per cælum intelligamus gloriosam Virginem, de qua carne assumens, in terram, id est, in peccatores aspexit sua misericordia. Quod autem Virgo Maria proprie cælum dicatur, apparet si consideres cæli conditiones ei proprie convenire. Nam cælum in suo motu habet vivacitatem, in suo situ subtilitatem, in suo effectu luminositatem, in suo motu regularitatem, in suo esse stabilitatem, in suo aspectu speciositatem. (Incognitus.)

Fundata super constantiam virtutum et morum. — Dub. 145. Ad illa verba, Psal. ci, vers. 26 : *Initio tu, Domine, terram fundasti.* Quomodo Deus fundavit beatam Virginem?

R. Initio, id est, antequam ego carnem assumere, tu, Domine Pater, terram fundasti, id est, beatam Virginem, de qua dicitur in Psal. lxxvi, 7 : *Terra dedit fructum suum.* Quam fundavit Deus in fide et morum constantia; unde de ipsa sic fundata bene exponitur, quod dicitur, Eccli. i, 4 : *Terra in æternum stat*, et Cant. vii, 7 : *Statura tua assimilata est palmæ.* Palma in ætate et hieme assidue servat virorem foliorum; sic beata Virgo in adversitate et prosperitate virorem fidei et aliarum virtutum servavit. (Hugo cardinalis.)

Hæretici conversi ad B. Virginem, apud eam refugium invenient. — Dub. 146. Ad illa verba, Psal. ciii, vers. 18 : *Petra refugium herinacis.* An beata Maria vocetur petra refugii?

R. Herinacii sunt magni peccatores obsiti densis peccatorum aculeis, qui cum corriguntur erant se spinis suis, id est, excusationibus; tamen si humili-

ter ad Mariam convertantur, possunt apud eam refugium invenire. (B. Albert. Magn. lib. viii, *De laud. B. M.*, cap. 8, num. 1.)

Plena bonis operibus et virtutibus; talibus enim decebat Virginem oppignorare muneribus. — Dub. 147. Ad illa verba, Psal. ciii, vers. 24 : *Impleta est terra possessione tua.* Qua possessione Deus implevit terram, scilicet, beatam Mariam?

R. Fructus autem et possessiones plenissimæ terræ Mariæ sunt opera, mores, exempla, et diversa merita sanctissimæ vitæ Mariæ; talibus enim possessionibus eam Dominus replevit, talibus eam bonis implevit. De hac plenitudine Hieronymus mentionem faciens, ait in *Serm. de Assumptione B. Virginis* : Talibus decebat Virginem oppignorare muneribus, ut esset gratia plena, quæ dedit cælis gloriam, terris Deum, pacemque refudit, fidem gentibus, finem vitiis, ordinem vitæ et moribus disciplinam. (D. Bonaventura, in *Specul. B. M. V.*, lect. 7.)

B. Virgo, apostoli et alii sancti oraverunt postulantes adventum Spiritus sancti. — Dub. 148. Ad illa verba, Psal. ciii, vers. 30 : *Emittes Spiritum tuum, et creabuntur.* Qualis fuit oratio beatæ Virginis ante adventum Spiritus sancti?

R. Apostoli post Ascensionem Christi recordantes de Christi promissione, nesciebant tamen diem certum missionis Spiritus sancti; ideo in crastinum Ascensionis expectantes, dicebant : Hodie, id est, in Sabbato : quia non venit, sive misit, apostoli cœperunt inter se loqui. Dixit unus apostolorum : Non dubitetis, quia cras, quæ erit dies Dominica, mittet, quia tali die formavit lucem et divisit a tenebris; ideo rationabiliter in die Dominica debet in nos mittere lumen Spiritus sancti : et non venit. Dixit alius : In die lunæ mittet; quia tali die fecit etiam firmamentum et divisit aquas; ideo tali die mittet ad nos, ut fortificet, et dividat ab aquis peccatorum : nec misit. Dixit alius : Non, in die Martis veniet, ut possimus plantare fidem catholicam, ut faciat flores. Dixit alius : Die Mercurii mittet, ratio, quia tali die Deus formavit solem, lunam et planetas. Dixit alius : Feria quinta mittet, quia tali die ascendit. Dixit alius : Non, feria sexta, quia tali die doluimus de sua passione; ideo tali die mittet nobis Spiritum consolationis. Dixit alius : Sabbato mittet, quia in Sabbato post passionem fuimus dispersi, ita quod unus non remansit cum altero; ideo ut adjuvemur mittet : sed non venit. Finaliter die Pentecostes omnes apostoli et discipuli, qui erant congregati in eadem domo propter metum Joacrum, venerunt ad portam Virginis Mariæ. Dicatur quomodo ipsa surgebat in media nocte ad orandum, juxta illud David (Psal. cxviii, 62) : *Media nocte surgebam*, et quando exivit cameram, vidit omnes sanctos et sanctas congregatas et flentes. Virgo dixit : De quo fletis? Nunquid Filius meus regnat in cælis? Responderunt apostoli : Virgo benedicta, Filius vester, et Magister noster promisit nobis Spiritum sanctum, dicens quod non dimitte-

ret nos orphanos, et hodie sunt decem dies quod ascendit, et non misit. Respondit Virgo : Non dubitetis, quia Filius meus non habet conditionem hominum mundanorum, qui in paupertate cognoscunt amicos, sed quando sunt in honore et prosperitate non curant de eis. Non sic de Filio meo. Sed nescitis vos, quod quando extraxit populum de Ægypto, in quinquagesima die descendit, ut daret legem ? Illud fuit figuratum ; hodie est quinquagesimus dies a Resurrectione Filii mei ; ideo hodie mittet Spiritum sanctum ; ideo ponatis vos in oratione, quia quæ a Deo sunt, ordinata sunt. Et Petrus et alii apostoli dicebant, et quilibet orando : *Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis* (Psal. L, 12). Lazarus, et alii discipuli septuaginta orando dicebant : *Sensum tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, et miseris spiritum tuum de altissimis ?* (Sap. ix, 17.) Maria Magdalena, et aliæ sanctæ mulieres orando dicebant : *Redde mihi lætitiā Salutaris tui, et Spiritu principali confirma me.* (Psal. L, 14.) Et dixerunt Virgini Mariæ : Virgo benedicta, oretis vos etiam, quia Filius vester statim exaudiet vos. Tunc Virgo Maria flexis genibus oravit, dicens : *Emitte Spiritum tuum, et creabuntur, scilicet, virtutes et perfectiones ; et renovabis faciem terræ, scilicet, per prædicationem. Et subito factus est de cælo sonus, et fuit quasi vox responsiva Virgini.* (D. Vincentius Ferrer., serm. 2 in Nativ. B. M. V.)

Mediatrix inter Deum et peccatorem, iram mitigans. — Dub. 149. Ad illa verba, Psal. civ, vers. 39 : *Expandit nubem in protectionem eorum, et ignem, ut luceret eis per noctem.* An beata Virgo dicatur nubes, et ignis ?

I. R. Potest hoc esse thema de Virgine beata, quæ dicitur nubes, Eccli. xxiv, 7 : *Thronus meus in columna nubis.* Hæc nubes media est inter terram et solem, id est, inter peccatores et Deum ; et ejus ardorem, id est, iram, mitigat. Item hæc nubes plena est imbre gratiarum ; Luc. i, 28 : *Ave, gratia plena.* Et hæc data est non tantum in protectionem a fervore iræ Dei, sed in ignem, quia beata Virgo lux est ; si enim sancti sunt lux mundi, multo fortius beata Virgo : Matth. v. 14 : *Vos estis lux mundi.* Est ergo ignis contra diabolum, et tenebras peccatorum ; unde bene competit ei illud Zachar. ii, 5 : *Ego ero eis murus ignis in circuitu :* non enim tantum lucet nobis per exempla virtutum, sed et aret insultus tentationum ; unde dicitur Cant. vi, 3 : *Terribilis ut castrorum acies ordinata.* (Hugo cardinalis.)

II R. Quia est caloris mitigativa et umbrativa, quia, scilicet, Virgo Maria est omnium malorum nostrorum mitigativa. Psal. civ, 39 : *Expandit nubem in protectionem eorum.* Matth. xvii, 5 : *Nubes lucida obumbrabit eos.* (Joannes a S. Geminiano, lib. 1 De cælo et element., cap. 48.)

Virginitas cum fecunditate. — Dub. 150. Ad illa verba, Psal. cix, vers. 2 : *Virgam virtutis tuæ.* An beata Virgo Maria dicatur virga virtutis ?

R. Virga virtutis est Virgo Maria. Ipsa est Virga Aaron florida per virginitatem, et fructifera per fecunditatem. Hæc virga, Virgo Maria, virga virtutis est contra inimicos infernales, quibus magna virtute dominatur ; et ideo Domina tam magna, tam magnæ virtutis merito a nobis amatur, merito a nobis laudatur, merito a nobis exoratur, ut nos contra inimicos istos tueatur. Anselmus : Te, Domina magna, et valde magna, te vult cor meum amare, te cupit os meum laudare, te desiderat venerari mens mea, te affectat exorare anima mea, quia tuitioni tuæ se commendat tota substantia. (D. Bonavent. in Specul., lect. 3.)

In B. Virgine potentia Dei operata est mirabilia. — Dub. 151. Ad ead. verba, Psal. cix, vers. 2 : *Virgam virtutis tuæ.* An beata Virgo nominetur recte virga virtutis Dei ?

R. Nota, quod virtus Dei dicitur potentia Dei : secundum hoc Maria dicitur virga virtutis ; quia in ipsa virtus et potentia Dei mirabilia operata sunt, scilicet, quod Deus homo, Verbum caro, Mater Virgo, et hujusmodi : propter hoc prædictum fuit ei, Luc. i, 35 : *Virtus Altissimi obumbrabit tibi.* (B. Albert. Magn. lib. x, cap. 6, § 20, num. 24.)

Thema pro Nativitate Virginis. — Dub. 152. Ad ead. verba, Psal. cix, vers. 2 : *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion.* An beata Virgo convenienter appelletur virga ?

R. Hoc est bonum thema in Nativitate beatæ Virginis, ut prophetando dicat Propheta Christo : *Virgam virtutis tuæ, id est, beatam Virginem, emittet Dominus ex Sion, id est, Judæis, de quibus nata est.* Quod autem beata Virgo nata sit virga, habetur et auctoritate et ratione ; dixit enim Isaias xi, 1 : *Egredietur virga de radice Jesse, et flos.* Quod exponit Ecclesia, cum sic cantat : *Virgo Dei Genitrix virga est, et flos Filius ejus.* Et Num. xxiv, 17 : *Consurget virga ex Israel.* Ratione autem similitudinis id ipsum potest ostendi. Virga enim non recipit virtutem fructificandi ex commistione seminum, sed ex pluvia et rore cæli ; sic beata Virgo concepit

*Non ex virili semine,
Sed mystico spiramine.*

Isa. xlv, 8 : *Rorate, cæli, desuper, et nubes pluant Justum ; aperiatur terra, et germinet Salvatorem.* Item Psal. lxxxiv, 13 : *Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum.* Non dicit, reddet, sed, dabit, quia non suscepit semen, ut aliæ terræ. (Hugo cardinalis.)

Potentia Dei in B. Virgine operata est mirabilia. — Dub. 153. — Ad ead. verba, Psal. cix, vers. 2 : *Virgam virtutis tuæ.* An beata Virgo dicatur non tantum virga, sed virga virtutis Dei ?

R. Virtus enim Dei dicitur, scilicet, Dei potentia, et Dei misericordia, et virtus a Deo infusa. De prima, Psal. xx, 14 : *Exaltare, Domine, in virtute tua :* secundum hoc beata Virgo dicitur virga virtutis ; quia in ipsa virtus Dei, id est, potentia mirabilia

operata est, scilicet quod Deus homo, quod Verbum caro, quod Mater Virgo, et alia plura; unde dicitur ei Luc. 1, 35: *Virtus Altissimi obumbrabit tibi*. Secundum hoc, bene significata est per virgam Aaron, quæ operata est mirabilia in terra Ægypti. De secunda virtute, scilicet de misericordia, dicitur in Collecta: *Deus, qui omnipotentiam tuam parcendo maxime, et miserando manifestas*; et in Psal. LIII, 3: *In virtute tua iudica me*, id est, in misericordia. Secundum hoc beata Virgo dicitur virga virtutis, quia in ipsa fecit nobiscum misericordiam sumendo pro nobis carnem ex ea, Luc. 1, 78: *Per viscera misericordiae Dei nostri*. Item quia ipsa est Mater misericordiae et Advocata nostra, et impetrat nobis misericordiam, sicut dicit D. Bernardus: *Securum accessum habes, homo, ad Deum, ubi habes ante Filium Matrem*. Et secundum hoc, significata est per virgam Asueri, de qua Esther v, 2, dicitur quod, *Extendit contra eam virgam auream*, et hoc fuit in signum clementiae. Sic Deus beatam Virginem nobis dedit, ut ipsa mediante, gratiam ejus inveniremus apud Deum; Esther xv, 14: *Accede igitur, et tange sceptrum*. De tertia virtute Dei scilicet, de virtute infusa, Psal. LXVII, 36: *Dominus dabit virtutem, et fortitudinem plebi suae*; sic optime fuit beata Virgo virga virtutis, quia plena fuit omni gratia et virtute. Unde dixit ei angelus, Luc. 1, 28: *Ave, gratia plena*. Secundum hoc, bene significata est per virgam Aaron, Num. XVII, 5, quæ germinavit, et floruit, et fronduit, et fructum fecit. (Hugo cardinalis.)

Ros terram uberem facit. — Dub. 154. Ad illa verba, Psal. CIX, vers. 3: *Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum, ex utero ante Luciferum genui te*. Transtulit Flaminius: *Populus tuus aderit voluntarius in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctitatis, ab utero auroræ tibi ros generationis tuæ*. Qui sensus horum verborum?

R. In splendoribus sanctitatis, hoc est, populo illo tuo omni sanctitatis splendore perfuso, ac moribus ac pietate illustrato; et ut ros ex aurora decidens terram uberem, latamque efficit, ita purissimus sanguis Mariæ, vi Spiritus sancti in uterum influens, sine ullo virili satu concrevit in corpus Christi, qui in lucem editus humanum genus mirabiliter exhilaravit, atque omni genere virtutum fertilem reddidit. (Thom. a Malvenda, ord. Prædicatorum.)

Incarnatio Christi attulit fertilitatem. — Dub. 155. Ad illa verba, Psal. CIX, vers. 3: *Ex utero ante Luciferum genui te*. Felix transtulit: *Ex utero ortus est tibi ros generationis tuæ*. Quo sensu exponuntur hæc verba?

R. Id est, fecunditatis materia, ex qua corpus tuum efformatum est, tota fuit ex utero Virginis, non ex viri lumbis decisa, Spiritu sancto irrorante et efformante. (Thomas a Malvenda.)

Data in refugium peccatorum. — Dub. 156. Ad illa verba, Psal. CX, vers. 9: *Sanctum et terribile nomen ejus*. Cur ponitur nomen Dei terribile?

R. Horribilis quidem dulcedo tanto furore respersa, gratias autem ei, qui aliud providit refugium peccatoribus, delectationis et securitatis plurimum habens, terroris nihil. Maria siquidem interpretatur Syro sermone, *Dominica*. (B. Albert. Magn. lib. 1, De laud. B. M. V., cap. 2.)

Sol in speculo convexo ignem non gignit, sed in concavo. — Dub. 157. Ad illa verba, Psal. CXII, vers. 6: *Humilia respicit in cælo*. Cur dicitur de Deo, quod humilia respicit?

R. Nota: Sol speculum aspiciens aliud operatur in concavo, et aliud in convexo. In convexo enim calorem seu ignem non gignit, sed in concavo: sic Deus Pater videns concavitatem, id est humilitatem, in speculo virginali, ibi Filium incarnavit. Ideo dicitur: *Humilia respicit*. (Armandus de Vellovisu, ord. Prædic., collat. 28, De Annunt. Dominica.)

In virginitate, et conjugio humilitatem servavit. — Dub. 158. Ad illa verba, Psal. CXII, vers. 6: *Humilia respicit in cælo et in terra*. Cur dicitur de Deo, quod humilia respicit in cælo et in terra?

R. Humilia respicit, scilicet, humilitatem beatæ Virginis; Luc. 1, 48: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ*; et hoc in cælo, id est, in sua virginitate; et in terra, id est, in suo conjugio; quia in utroque humilitatem servavit. (Hugo cardinalis.)

Christus natus est pauper de B. Virgine. — Dub. 159. Ad illa verba, Psal. CXII, vers. 7: *Suscitans a terra inopem*. Quo sensu dicitur Deum suscitare a terra inopem?

R. Suscitans a terra, id est, de beata Virgine; inopem, scilicet seipsum, quando natus est pauper de ipsa. Suscitans dicit bene, propter miraculum, quo de Virgine natus est. (Hugo cardinalis.)

Data in refugium omnium. — Dub. 160. Ad illa verba, Psal. CXIII, vers. 16: *Terram autem dedit filiis hominum*. Cur terra data est hominibus?

R. Terra est omnium viventium receptaculum; ita et beata Maria omnes recipit ad se confugientes, imo ipsa invitat dicens, Eccli. XXIV, 26: *Transite ad me, omnes qui concupiscitis me*. Et hoc est quia ipsa est plena misericordia, secundum illud Psal. XXXII, 5: *Misericordia Domini plena est terra*. Et ideo ipsa data est in refugium, Psal. CXIII, 16: *Terram autem dedit filiis hominum*. (Joannes a S. Geminiano, lib. 1, De cælo et elementis, cap. 48.)

Quidquid boni agimus per manus B. Virg. Deo offeramus. — Dub. 161. Ad illa verba, Psal. CXXII, v. 5: *Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ*. Quæ dicitur ancilla Virginis Mariæ?

R. Ancilla Domine Mariæ est quælibet anima fidelis, imo etiam Ecclesia universalis; oculi hujus ancillæ in manibus Domine suæ semper debent esse, quia oculi Ecclesiæ, oculi omnium nostrum ad manus Mariæ semper debent respicere, ut per manus ejus quidquid boni agimus Domino offeramus (D. Bernardus, in *Serm. in Nativ. B. M.*) Modicum illud, quod offerre desideras gratissimis illis, et omni acceptione dignissimis Mariæ mani-

lus tradere cura, si non vis sustinere repulsam. (Div. Bonav. in Spec. B. V., lect. 3.)

Mater spiritualis omnium viventium vita gratiæ. — Dub. 162. Ad illa verba, Psal. cxxvii, vers. 3 : *Uxor tua sicut vitis abundans.* An beata Virgo dici potest vitis abundans?

R. Uxor tua, scilicet Maria, sicut vitis, ipsa enim vitis se esse dicit; unde : *Ego quasi vitis*; abundans in multitudine spiritualium filiorum, quia ipsa est Mater omnium viventium vita gratiæ. (B. Albert. Magn. lib. vi, cap. 7, n. 2, *De laudibus B. V.*)

Contra diabolum protegit. — Dub. 165. Ad illa verba, Psal. cxxvii, vers. 3 : *In lateribus domus tuæ.* Cur hæc uxor est in lateribus domus?

R. Uxor tua, scilicet Maria, in lateribus domus tuæ, id est, Ecclesiæ, quam ipsa circuit ad protegendum contra circuitum diaboli, qui circuit quærens, quem devoret. (B. Albert. Magn. ubi supra.)

Thema in Assumptione B. Virg. — Dub. 164. Ad illa verba, Psal. cxxx, vers. 8 : *Surge, Domine, in requiem tuam, tu, et arca.* Quo sensu hæc verba aptantur beatæ Mariæ?

R. Hoc posset esse thema in Assumptione beatæ Virginis. Surrexit enim Dominus in requiem suam, et postea surrexit in requiem suam Arca sanctificationis, id est, beata Virgo in die Assumptionis. Utraque ascensio mirabilis fuit; unde utramque mirantur angeli: de prima quærentes, Isa. lxiii, 1 : *Quis est iste, qui venit de Edom?* de secunda quærentes, Cantic. viii, 5 : *Quæ est ista, quæ ascendit de deserto?* Angeli usque ad illa tempora non viderant aliquem carne vestitum in cælum ascendentem; sed tunc viderunt Christum, et postea Matrem ejus cum nostra carne gloriose ascendentem, et ideo mirabantur. Præterea mirabantur quomodo de mundo tam deformi, et horribili deserto veniebat tam formosus, et tam formosa tota deliciis affluens, cum in mundo nullæ sint, sed miseriæ multæ et magnæ. (Hugo cardinalis.)

In B. Virgine tanquam in arca pretiosa gemma, scilicet Christus, reposita. — Dub. 165. Ad ead. verba, Psal. cxxx, vers. 8 : *Tu et Arca.* An beata Virgo dicatur Arca?

R. *Surge in requiem tuam, tu, et Arca sanctificationis tuæ*, quæ est haud dubie Virgo Deipara; si enim tu es gemma, merito illa est Arca. (Hesychius Hierosolymitanus, hom. 2, *De Maria Deipara.*)

Surrexit ad plenam felicitatem et gloriam corporis et animæ. — Dub. 166. Ad ead. verba, Psal. cxxx, vers. 8 : *In requiem tuam.* In quam requiem surrexit hæc Arca?

R. Arca ista est beata Virgo Filii Dei contentiva; ista autem Arca surrexit in requiem, id est, in corporis et animæ plenam felicitatem. (B. Jacobus de Voragine, serm. 1, in Assumpt. B. Mariæ.)

In die Resurrectionis summo gaudio perfusa. — Dub. 167. Ad ead. verba, Psal. cxxx, vers. 8 : *Surge, Domine, in requiem tuam, tu, et Arca.* Quando B. Virgo surrexit in requiem Christi?

R. Exsurge tu, Domine, in hac sacratissima die a vinculis mortis, exsurgat et Mater tua a dolorum nexibus, quibus affligebatur; nam viso Filio resuscitato revixit spiritus ejus, ut dicitur de Jacob, Genes. xlix, 27 : *Cum audisset, quod filius suus Joseph viveret*, a tantisque angustiis maxime Virgo recreata est, summoque gaudio perfusa. (P. Silveira, tom. V, lib. ix, cap. 1, quæst. 8, n. 8, n. 52.)

Ex purissimo sanguine Virginis conceptus est Christus. — Dub. 168. Ad illa verba, Psal. cxxx, vers. 11 : *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Cur non dixit de fructu lumborum tuorum?

I. R. Signanter autem dicit de fructu ventris tui, non lumborum tuorum; in conceptione enim hominis deciditur semen a lumbis patris, et materia conceptus a ventre matris; sed quia Christus non ex virile semine, sed solum ex purissimo sanguine sanctissimæ Virginis est conceptus: ideo dicit, *De fructu ventris tui*, id est, de fructu naturali, scilicet Filio ventris, scilicet solius Virginis Mariæ; qui tuus dicitur, quia ex te descendet ex progenie tua. (D. Antonin. p. iv. tit. 15, cap. 25, § 1.)

II R. Et nota, quod dicit *de fructu ventris*, et non femoris, per hoc siquidem notatur quod de femina tantum natus est Christus, ad quam vir non accessit, unde Psal. lxxvi, 7 : *Terra nostra dedit fructum suum*; ideo beata Virgo dicitur apud Eccli. ii, 3 : *Brevis in volatilibus apis*, quæ de se tantum generat, ut dicit D. Augustinus, lib. *De mirabilibus S. Scripturæ*. Ob hoc etiam Christus dicitur vermis, quia de sola terra nascitur, ut dicitur ibidem. (Hugo cardinalis.)

Habuit castitatem conjugalem, vidualem et virginalem. — Dub. 169. Ad illa verba, Psal. cxxx, vers. 15 : *Viduam ejus benedicens benedicam.* Quo sensu hæc verba aptantur beatæ Mariæ Virgini?

R. Notandum autem est, quod in Scripturis invenimus benedictam conjugatam, benedictam viduam, et benedictam Virginem. Benedicta conjugata fuit Sara, de qua dicitur in Tob. cap. ix, 10 : *Dicatur benedictio super uxorem Tobie*. Benedicta autem vidua fuit Judith; de vidua quoque benedicta in Psalmis dicitur : *Viduam ejus benedicens benedicam*. Benedicta vero fuit Virgo Maria, teste angelo, qui dixit : *Benedicta tu in mulieribus*. Benedicta ergo, quæ conjugalem; benedicta magis, quæ vidualem; benedicta maxime, quæ virginalem amaverit castitatem: benedicta certe quæ cum Sara et Susanna fuerit casta conjugaliter; benedicta magis, quæ cum Judith et Anna fuerit casta vidualiter; benedicta maxime, quæ cum Maria fuerit casta virginaliter. (D. Bonavent. in Specul. B. V., cap. 21.)

Inter mirabilia opera Dei, mirabilius est, quod Deus factus sit homo, et Maria sit Mater et Virgo. — Dub. 170. Ad illa verba, Psal. cxxxv, vers. 4 : *Qui facit mirabilia solus.* Quæ sunt mirabilia magna quæ fecit Dominus?

R. Magnum et mirabile est quod fecit cælum et terram, et cætera elementa de nihilo (Gen. 1); nam

gnum et mirabile est, quod fecit hominem de limo terræ, et feminam de costa ejus (*Gen. ii*). Magnum et mirabile fuit inundatio diluvii (*Gen. vii*), divisio maris Rubri (*Exod. xiv*), et Jordanis retrorsum conversio (*Josue iii*). Magna et mirabilia sunt miracula quæ fecit in Evangelio : scilicet illuminatio cæcorum, curatio leprosororum, suscitatio mortuorum. Magnum et mirabile fuit quod pavit de quinque panibus quinque millia hominum. (*Joan. vi*.) Magnum et mirabile quod quotidie facit de uno grano putrido centum, vel mille recentia nasci : inter omnia majus et mirabilius est, quod fecit Deum hominem, Virginem Matrem. (Hug. cardinalis.)

Ante incarnationem Deus erat absconditus, in incarnatione manifestus et apertus. — Dub. 171. Ad illa verba, Psal. cxliv, vers. 19 : *Aperis tu manum tuam.* Quando Deus aperuit manum suam ?

R. Notandum quod per istam apertionem manus Dei significatur Christi incarnatio, qua omne animal benedictione fuit plenum. Quid enim est manus Dei, nisi unicum ejus Verbum, per quod tanquam per manum omnia operatur : Psalm. cxviii, 75 : *Manus tuæ, Domine, fecerunt me.* Hæc manus primo videbatur clausa, quando ante incarnationem a nobis manebat abscondita. Fuit autem aperta, quando ad nos fuit missa, ut qui primo nobis loquebatur in prophetis, nobis ore proprio loqueretur; et ut ista manus nobis aperiretur, primo aperta fuit terra unde oriretur, scilicet, quando Virgo Maria dicta terra ratione suæ humilitatis, stabilitatis et fecunditatis, est aperta ut in ipsa Verbum carnem induat. (Incognitus.)

Deus carnem assumens, beatam Virginem servavit intactam. — Dub. 172. Ad illa verba, Psal. cxlvii, vers. 15 : *Quoniam confortavit seras portarum tuarum.* Cur dicitur de Deo : Confortavit seras portarum ?

R. De eo dictum est ad Ecclesiam : *Quoniam confortavit seras portarum tuarum*, et suam portam confortare non potuit ? Confortavit profecto, et servavit intactam, quam semel clausit sanctus et verus qui habet clavem David, qui claudit, et nemo aperit. (D. Ambrosius, *De institut. virg.* cap. 8.)

Canticum magnificat dicitur novum, et quare. — Dub. 173. Ad illa verba, Psal. cxlix, vers. 1 : *Cantate Domino canticum novum.* An canticum *Magnificat* dicatur novum ?

R. Canticum canticorum istud, scilicet, *Magnificat*, omnia cantica continet paradisi, ubi sine cessatione cantatur canticum novum, *Magnificat*, secundum illud Psalmi : *Cantate Domino canticum novum, laus ejus in Ecclesia sanctorum*; quod canticum dicitur novum, novitate universitatis, quia factum est a Matre omnium, et Domina illud *Magnificat*. Novitate potestatis, quia nunquam visa est tanta potestas : *Novum faciet Dominus super terram.* Novitate jucunditatis, nullum canticum cantatur in Ecclesia tanta jucunditate, et solemnitate sicut *Magnificat*. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 28.)

EX PROVERBIIS.

Recedit ab homine propter peccatum mortale. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. iv, vers. 6 : *Ne dimittas eam, et custodiet te.* Quomodo beata Virgo Maria dimittitur ?

R. Ne dimittas eam, id est, ne effugas eam peccando mortaliter, quia non recedit a servo suo nisi propter peccatum : ipsa est enim Apis (*Eccli. xi, 3*), quam fugat fex peccati. (B. Albert. Magn. lib. ii, *De laudibus B. Mariæ*, cap. 4, num. 17.)

B. Virgo devotos suos ad alta virtutum exaltat. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. iv, v. 8 : *Arripe illam, et exaltabit te.* Quomodo B. Virgo suos exaltat ?

R. Arripe Mariam ad serviendum ei, et exaltabit te a terrenis ad cœlestia. *Et infra* : *Exaltabit te ab imo vitiorum ad alta virtutum et a terra ad cœlum.* (B. Albert. Magn. *ibid.*)

Benefica est, et liberalis in omnes. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. v, v. 18 : *Sit vena tua benedicta.* Quo sensu beata Virgo dici potest vena benedicta ?

R. Maria meruit largitatis et profusionis benedictionem. Ipsa tanquam vena fontana semper fuit effluens, semper larga, et ideo vere benedicta juxta illud, Proverbii : *Sit vena tua benedicta.* In temporalibus vena illa Maria plusquam larga fuit, quia large et perfecte omnia contempsit. Unde secundum expositionem Haymonis in Apoc. xii, beata Dei Genitrix lunam sub pedibus habuit, quia cuncta temporalia desepxit. O quantæ gratiæ per hanc venam ad homines defluerunt ! Sit ergo, o Ecclesia, vena tua benedicta, per quam tibi tanta affluunt bona, bene vena nobilis, vena Spiritu sancto plena, vena fontis vitæ, vena salutis nostræ Maria ; per hanc namque venam fons vitæ Christus ad nos venit, et per hanc ad fontem vitæ Jesum Christum etiam nos venimus, et ideo vere est benedicta. Unde B. Bernardus (serm. 2, *De adventu*) : *Per te accessum habemus, o benedicta inventrix gratiæ, Genitrix vitæ, Mater salutis, ut per te suscipiat nos, qui per te datus est nobis.* (D. Bonavent. in *Speculo B. Virg.*, cap. 13.)

Mulier garrula vix casta. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. vii, v. 10 : *Et ecce occurrit illi mulier ornata meretricio, garrula.* Cur de muliere garrula facit mentionem ?

R. Talis mulier vix est casta ; unde beata Virgo in Evangelio non legitur alii locuta, nisi quater. Primo, angelo respondendo (*Luc. i, 34, 38*) ; secundo, Elisabeth salutando et canendo : *Magnificat anima mea Dominum* (*Ibid. 48*) ; tertio, Filio suo quasi increpando : *Fili, quid fecisti nobis sic* (*Luc. ii, 48*) ? quarto, in nuptiis (*Joan. ii, 3*). (Hug. card.)

Incompositio corporis, signum inhonestæ mulieris. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. vii, v. 11 : *Quietis impatiens, nec valens domi consistere pedibus suis.* Quo sensu hæc aptantur in laudem beatæ Virginis ?

R. Signum inhonestæ mulieris est incompositio corporis, quando mulier incedit tota lasciva, vel dissoluta ribalda, videtur quod habet formiceas in

pedibus. (Ambros.) Corpus hominis est simulacrum mentis. Item Salomon : *Mulier in ornatu meretricio præparata ad decipiendas animas : garrula, vaga, quietis impatiens, nec valens domi consistere pedibus suis, nunc foris, nunc in plateis, nunc juxta angulos insidians.* Et statim facit se ad fenestras. Sed hoc signum Joseph non invenit in beata Virgine, quia nunquam exibat domum, nisi quando ibat ad templum, et tunc ibat tota composita, semper habebat oculos suos ad terram cum gestu sanctitatis, nunquam tripudiabat, sed oculis demissis ibat. (D. Vincentius Ferrer. *Serm. in Vigil. Natalis Domini.*)

Lumine sapientiæ et veritatis a Deo plene illuminata.—Dub. 6. Ad illa verba, cap. vii, v. 20 : *In die plenæ lunæ.* An B. Virgo dicatur luna plena ?

R. Luna est Maria, luna plena, Maria plena. Lunæ plenæ Maria bene comparata est, quæ lumine sapientiæ et veritatis a Sole æterno plene illuminata est ; unde Maria plene illuminata interpretatur. (D. Bonavent. in *Speculo B. Virginis*, cap. 6, lect. 7.)

A Trinitate possessa.—Dub. 7. Ad illa verba, cap. viii, v. 6 : *Audite quoniam de rebus magnis locutura sum.* Quæ magna locuta est beata Maria ?

R. Audite me tanquam Matrem Filii, quoniam de magnis rebus locutura sum : *Dominus possedit me,* quasi diceret : Magna sunt quæ dico : *Quia fecit mihi magna qui potens est.* (Luc. i, 49.) De hoc gratias ago, quia Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus sanctus, scilicet, possedit me. Pater per omnia possedit me, ab omni peccato potentialiter eripiendo. Filius possedit me per sapientiam, me assumendo in cooperationem ad generis humani redemptionem. Genes. ii, 18 : *Non est bonum hominem esse solum.* Spiritus sanctus possedit me tanquam templum gloriæ digne inhabitando, et omni gratia totaliter implendo. Luc. i, 28 : *Ave, gratia plena.* Et iterum : *Spiritus sanctus superveniet.* (B. Albert. Magnus, in *Biblia Mariana.*)

Super omnes puras creaturas dilecta a Deo.—Dub. 8. Ad illa verba, cap. viii, v. 17 : *Ego diligentes me diligo.* Quomodo beata Virgo fuit dilecta a Deo ?

R. Qui magis diligit Deum, magis diligitur ab eo, ita tamen quod prior ipse dilexit nos, ut ait Joann. I Ep., iv, 10. Maxime autem super omnes puras creaturas fuit ipsa dilecta a Deo, quod patet ex eo quod maximum donum ei largitus est Deus, ut scilicet, Filium suum dilectissimum, summum bonum ei communicaret, ut communis esset Filius sui in Deitate, cujus in humanitate una, et eadem persona Deus, et homo. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 17, § 2.)

In B. Virgine invenitur omne bonum.—Dub. 9. Ad illa verba, cap. viii, v. 17 : *Ego diligentes me diligo.* Quomodo beata Virgo diligentes se diligit ?

R. Inventa Virgine Maria, invenitur omne bonum ;

ipsa namque diligit diligentes se, imo sibi servientibus servit. Ipsa superbenedicto Filio suo irato potentissime reconciliat servos et amatores suos ; et sæpe quos justitia Filii potest damnare, Matris misericordia liberat, quia thesaurus Domini est, et thesauraria gratiarum ipsius. (Idiota.)

Nunquam duriter excludit, qui se humiliter implorant.—Dub. 10. Ad illa verba, cap. viii, v. 17 : *Qui mane vigilant ad me invenient me.* Quo sensu hæc exponuntur de beata Virgine ?

R. Pater ille familias etiam amico tres panes de nocte postulanti durior ac severior respondit : *Noli mihi molestus esse, jam ostium clausum est, et pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere et dare tibi.* (Luc. xi, 7.) At vero hæc Materfamilias nemini rigida, seu immitis, omnibus benigna et suavis : *Qui mane, inquit, vigilant ad me, invenient me.* Et rursus : *Beatus qui vigilat ad fores meas quotidie, et observat ad postes ostii mei. Qui me invenerit, inveniet vitam, et hauriet salutem a Domino.* Nunquam duriter excludit, qui se humiliter implorant. (P. Mendoza, I Reg. iv, vers. 11, adnotat. 2, sect. 1, num. 16.)

Sine B. Virgine nihil refectum et restauratum.—Dub. 11. Ad illa verba, cap. viii, v. 18 : *Mecum sunt divitiæ et gloria.* Symmachus : *A me sunt divitiæ et gloriæ.* Quomodo a beata Virgine divitiæ et gloriæ ?

R. Per ipsum, et cum ipsa eorum hoc faciendum decrevit, ut sicut sine ipso nihil factum est, ita sine ipsa nihil refectum est. (Petrus Damianus, *Serm. de Annuntiatione.*)

Bona spiritalia et temporalia distribuit cum his qui eam honorant et colunt.—Dub. 12. Ad eadem verba, cap. viii, v. 18 : *Mecum sunt divitiæ et gloria.* Legunt Septuaginta : *Possessio multorum.* An in beata Virgine sit possessio multorum ?

R. Tanquam si beata Virgo dicat : Meæ potestati commissa sunt omnia bona tam spiritalia quam temporalia, ut illa dispensem et distribuam cum his qui me colunt. D. Bernard. *Serm. de Nativit. Virg.* : Totis medullis cordium, totis quidem præcordiorum affectibus, et votis omnibus Mariam hanc veneremur, quia hæc est voluntas Domini, qui totum nos habere voluit per Mariam. Et Germanus, patriarcha Constantinopolitanus (*Encomio in adorationem venerandæ Zonæ Deiparæ*, cap. 11) : Nemo est, qui liberetur a malis, nisi per te, o purissima ; nemo est cui donum concedatur nisi per te, o castissima ; nemo est cujus misereatur gratia nisi per te, o honestissima. (P. Silveira, tom. III, lib. v, cap. 1, quæst. 3, num. 25.)

B. Virgo fuit terminus legis et initium gratiæ.—Dub. 13. Ad illa verba, cap. viii, v. 22 : *Dominus possedit me in initio viarum suarum.* An beata Virgo dicatur possessa a Deo in initio viarum Dei ?

R. Ab initio temporis gratiæ creata sum (ad litteram) quoad animam, vel creata, id est, genita a patre et matre. Tempus enim ante gratiam desitio

erat temporis, seu vitæ, quia totum erat in morte. Unde initium appellatur tempus gratiæ, et erat descriptio quantum ad tempus, et vitam naturæ et gratiæ; omnes enim moriebantur natura, nec erat vita reparabilis ante Christi resurrectionem, et etiam quantum ad vitam gratiæ, quia omnia sub peccato. (*Galat. iii, 22*). *Ab initio* ergo, id est, tempore gratiæ ubi omnia initiata sunt, et renovata, *creata sum* (ad litteram), et ideo dicor Aurora, quæ est terminus noctis et initium diei: ipsa enim fuit terminus legis et initium gratiæ. (B. Albert. Magn. lib. iv *De laudibus B. Virg.*, cap. 4.)

Ab instanti suæ conceptionis angeli invigilabant circa eam. — Dub. 14. Ad illa verba, cap. viii, v. 23: *Ab æterno ordinata sum*. An fuerit beata Virgo ab æterno ordinata?

R. Quanta putamus provisio angelorum circa tam Deo gratissimos parentes ab initio suæ procreationis, et excubatio super tam ingentem sobolem? Nulli fidelium dubium est, quod circa eam jam tunc communis frequentia cœlestium agminum invigilabat. (Fulbertus Carnotensis, in *Serm. de Nativit. Virginis*.)

Habuit officium sacris initiatorum. — Dub. 15. Ad illa verba, cap. viii, v. 23: *Ab æterno ordinata sum*. Quomodo ordinata a Deo?

R. Summus Pater ordinavit me in exorcistam, quantum ad dæmonum expulsionem. Unde, Genes. iii, 15: *Ipsa conteret caput tuum*. In ostiariam, quantum ad immundorum exclusionem et mundorum introductionem. Ezech. xlvi, 2: *Porta hæc clausa erit Principi; et Princeps ingreditur in eam*. Quasi diceret: Porta hæc Principem et imitatores suos introduxit, et indignioribus clausa erit. In lectorem, quantum ad omnium prophetarum expositionem ad litteram in se ipsa. Unde, Isaïæ vii, 14: *Ecce Virgo concipiet; et angelus ad ipsam*, Lucæ i, 51: *Ecce concipies*. In acolythum, quantum ad illuminationem, Cant. vi, 9: *Quæ est ista, quæ ascendit quasi aurora consurgens?* Et illud, Num. xxiv, 17: *Orietur stella*. In subdiaconum, quantum ad Verbi divini observationem, quo aliis scribendum narravit; unde Luc. ii, 51: *Maria conservabat omnia verba hæc conferens*. In diaconum et sacerdotem, quantum ad corporis Domini de ipsa formationem et dispensationem; communicavit enim nobis corpus Filii sui in cibum et sanguinem suum in potum. In episcopum, quantum ad sollicitudinem omnium Ecclesiarum. In papam, qui est Pater Patrum, habens in cœlo et in terra potestatem; sic et ipsa Mater est omnium Christianorum, et habet potestatem in cœlo et in terra, et in purgatorio et in inferno. Sic ergo Mater Dei Regina cœli est totaliter ordinata. (B. Albert. Magnus, in *Biblia Mariana*.)

Beata Virgo ordinata a Deo ad angelorum et hominum utilitatem. — Dub. 16. Ad illa verba, cap. viii, v. 23: *Ab æterno ordinata sum*. Ad quid beata Virgo fuit ab æterno ordinata a Deo?

R. Angelo in lætitiâ, justo in gratiam, peccatori in veniam, tristi in consolationem, captivo in redemptionem, diabolo in conculcationem. (D. Bernardus, serm. 2, in *Pentecoste*.)

Dei coadjutrix in Verbi incarnatione. — Dub. 17. Ad illa verba, cap. viii, v. 30: *Cum eo eram cuncta componens*. Quæ cum Deo composuit beata Virgo Maria?

R. *Cum eo eram cuncta componens*: in utero meo per incarnationem componens eram primum cum ultimo, parvum cum magno, Deitatem cum humanitate. Item eram in mundo componens per Filium mei passionem et totius humani generis redemptionem. Item eram componens cum Filio meo cœlestia ad inhabitandum, terrestria ad peregrinandum, infernalìa ad cremandum. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana*.)

Gloriatur quod sit Mater omnium. — Dub. 18. Ad illa verba, cap. viii, v. 32: *Nunc ergo, filii, audite me*. Cur filios vocat?

R. Commendatur beatissima Virgo Maria a sua fidei charitate, quia Matrem se nostram nominat, et nos filios suos appellat: *Nunc ergo, filii, audite me* vocantem, consolantem, pro vobis intercedentem et vos instruentem. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

Via B. Virginis humilitas, castitas, largitas. — Dub. 19. Ad illa verba, cap. viii, v. 32: *Beati qui custodiunt vias meas*. Quæ sunt viæ B. Mariæ?

R. Beati sunt in corpore et anima, qui custodiunt vias meas; vias humilitatis contra superbiam, castitatis contra luxuriam, largitatis contra avaritiam. (B. Albertus Magn. ubi supra.)

Invenitur B. Virgo ab humiliter et devote ei servientibus. — Dub. 20. Ad illa verba, cap. viii, v. 33: *Qui me invenerit hauriet salutem a Domino*. Quomodo beata Virgo invenienda?

R. Qui me invenerit humiliter, et devote, et fideliter serviendo, inveniet vitam gratiæ et gloriæ, et hauriet salutem a Domino animæ, corporis; a Domino qui est salus æterna. (B. Albert. Magn. *ibid.*)

Congruum fuit Dei habitaculum. — Dub. 21. Ad illa verba, cap. ix, v. 1: *Sapientia ædificavit sibi domum*. Cur dicitur quod Sapientia sibi domum ædificavit?

R. In ipsa quippe, ex ipsa sapientia ædificavit sibi domum, et in ipsa paravit sibi thronum, cum in ea, et ex ea aptavit sibi, ita ad omnia perfectum et congruum, ut et domus ei sit ad quiescendum, et thronus ad judicandum, quod primo ei tabernaculum fuit ad pugnam, et cathedra ad docendum. (Guaricus abbas, serm. 1 *De Annuntiatione*.)

Fructu B. Virginis angelica natura reparata, humana renovata, inferior a servitute liberata. — Dub. 22. Ad eadem verba, cap. ix, v. 1: *Sapientia ædificavit sibi domum*. Cur sapientia domum sibi ædificavit?

R. Inter omnia hujus artificis opera, Maria speciale est opus : de quo dicitur (*Eccli.* XLII, 16) : *Gloria Domini plenum est opus ejus*, quam ad hoc fecit, ut quod de priori artificio fuerat deformatum, per eam reformaretur. Ille enim Artifex primo considerat angelicam naturam quæ in parte ceciderat, et humanam quæ corrupta erat, et corpoream inferioriorem quæ peccato hominis fuerat pejorata ; sed ad hæc omnia fecit Deus Mariam, cujus fructu angelica natura repararetur, juxta illud *Psal.* CIX, 6 : *Implebit ruinas ; humana renovaretur ; unde Apoc.* XXI, 5 : *Ecce nova facio omnia ; inferior a servitute liberaretur ; unde Rom.* VIII, 21 : *Ipsa creatura liberatur a servitute corruptionis in libertatem glorie filiorum Dei.* (B. Albertus Magnus, lib. x, *De laudibus B. M.* cap. 30, num. 4.)

Thema pro Annuntiatione. — Dub. 25. Ad illa verba, cap. ix, v. 1 : *Excidit columnas septem.* Quænam sunt columnæ hujus domus ?

R. Domus sapientiæ est beata Virgo, septem columnæ sunt septem virtutes, quas ponit Jacob III, 47, 48 : *Sapientia quæ desursum est, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia et fructibus bonis, non judicans, sine simulatione.* Quæ etiam notantur *Luc.* I in salutatione angeli. Prima igitur columna est pudicitia quæ notatur ibi : *Missus est angelus Gabriel ad Virginem.* Secunda est pax, sive concordia, ibi : *Desponsatam viro cui nomen erat Joseph.* Tertia, suadibilis, ibi : *Cogitabat qualis esset ista salutio.* Quarta, modesta, ibi : *Quomodo fiet istud ?* Quinta, consensus facti, ibi : *Fiat mihi secundum verbum tuum.* Sexta, plenitudo misericordiæ, ibi : *Exsurgens Maria abiit in montana cum festinatione.* Septima judicium sine simulatione, ibi : *Ecce ancilla Domini.* (Hug. cardin.)

Taciturnitas B. Virginis Mariæ. — Dub. 24. Ad eadem verba, cap. ix, v. 1 : *Columnas septem.* Quæ sunt columnæ B. Virginis ?

R. Prima columna est virtus, sive virginitas, quæ tangitur *Luc.* I, 26 : *Missus est angelus Gabriel ad Virginem.* Secunda, taciturnitas, ibi (vers. 29) : *Cogitabat qualis esset ista salutio ;* vel ibi, *Luc.* II, 51 : *Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo.* Unde et in Evangelio legitur tantum quater locuta fuisse : Primo, angelo respondendo (*Luc.* I, 34, 38) ; secundo, Filium increpando (*Luc.* II, 48) : *Fili, quid fecisti nobis sic ?* Tertia, Elisabeth salutando (*Luc.* I, 47) . Quarto, ministris consulendo (*Joan.* II, 3) : *Quocumque dixerit vobis facite.* Tertia columna est stabilitas, quæ tangitur ibi (*Luc.* I, 28) : *Ingressus est angelus ad eam.* Quarta, strenuitas quæ tangitur ibi (vers. 39) : *Exsurgens autem abiit in montana cum festinatione.* Quinta, humilitas, ibi (vers. 38, 56) : *Ecce ancilla Domini.* Mansit autem Maria cum illa quasi tribus mensibus. Septima, prudentia, ibi (vers. 34) : *Quomodo fiet istud ?* unde versus :

Casta, tacens, residens, operans, humilis, pia, pruhoc septiformi munere Virgo micat. [dens, (Hugo cardinalis.)

De massa humanæ naturæ abstracta et separata. — Dub. 25. Ad illa verba, cap. ix, v. 1 : *Excidit columnas.* Cur dicitur quod excidit ?

R. Excidit, id est, de lapidina, vel massa totius humanæ naturæ, abstraxit et separavit. (B. Albert. Magn. lib. x, *De laudibus B. Mariæ*, cap. 30.)

Duæ naturæ unitæ, credente et consentiente beata Virgine. — Dub. 26. Ad illa verba, cap. ix, v. 5 : *Comedite panem, et bibite vinum quod miscui vobis.* Quo sensu hæc de beata Virgine exponuntur ?

R. Deus enim Trinitas aquam humanitatis cum vino Divinitatis miscuit, quando humanam naturam divinæ univit ; et beata Virgo miscuit, quando unionem credidit et ei consensit. (B. Albert. Magn. lib. I, *De laudib. B. Virg.*, cap. 4, num. 8.)

Quo humilior, eo sapientior. — Dub. 27. Ad illa verba, cap. xi, v. 2 : *Ubi est humilitas, ibi et sapientia.* — Qualis fuit sapientia beatæ Virginis ?

R. Ptolomeus ait, quod inter sapientes, ille sapientior, qui et humilior ; sed beata Maria humilima super omnes, et secundum regulam datam a Filio (*Luc.* XIV, 11) : *Qui se humiliat, exaltabitur*, et quanto magis humiliat, tanto magis exaltatur. Sed beata Maria exaltata fuit super omnes choros angelorum, ergo ipsa fuit humillima, unde fuit et sapientissima. (D. Antoninus, part. IV, tit. 15, cap. 48, § 1.)

Nulla creatura tantam gratiam in mundo, gloriam in cælo invenit, sicut B. Virgo. — Dub. 28. Ad illa verba, cap. ix, v. 16 : *Mulier gratiosa inveniet gloriam.* Quo sensu hæc de beata Virgine exponuntur ?

R. O vere felix inventrix Maria, quæ tam magna in mundo, tam magna in cælo ! nulla pura creatura tantam gratiam in mundo, nulla tantam gloriam in cælo invenit. (D. Bonavent. in *Speculo B. Virg.*, lect. 5.)

Invenit gratiam quam perdidit Eva. — Dub. 29. Ad illa verba, cap. xi, v. 16 : *Mulier gratiosa inveniet gloriam.* Quomodo beata Virgo invenit gloriam ?

R. Mulier gratiosa, id est, beata Virgo, plena Dei gratia ; ita ut nec modicum locum sibi culpa vindicaverit, et in ea tantum plena, ut de plenitudine ejus nos omnes acceperimus ; hæc invenit gloriam, quia invenit gratiam apud Deum, quam perdidit Eva. (Hugo card.)

Per fructum B. Virginis recepimus, quod amisimus per Adam et Evam. — Dub. 30. Ad illa verba, cap. xi, v. 30 : *Fructus justi, lignum vitæ.* Quomodo fructus justi est lignum vitæ, id est, confert vitam ?

R. Sicut enim lignum vitæ quod fuit in medio paradisi terrestris, virtutem habuit servandi vitam naturæ, sic certe fructus ventris Mariæ, qui est li-

gnum vitæ et fructus vitæ, in medio paradisi Ecclesiæ conservat vitam gratiæ, in medio paradisi cœlestis patriæ, vitam gloriæ : conservat quidem vitam gratiæ a corruptione culpæ, vitam vero gloriæ a corruptione omnis miseriæ, ut sic recipiamus in fructu Mariæ, quod amisimus in fructu Adam et Evæ; sicut bene notavit Beda dicens: Benedictus fructus ventris illius, per quem et semen incorruptionis in agro supernæ hæreditatis, quam in Adam perdidimus, fructum recipimus. (D. Bonavent. in *Specul. B. Virg.*, cap. 14.)

Quo major fuit humilitas B. Virginis, eo major gloria. — Dub. 31. Ad illa verba, cap. xv, v. 33: *Gloriam præcedit humilitas.* Quomodo humilitas præcedit gloriam?

Præcedit humilitas gloriam, non solum tempore, sed ordine, et merito, et causa; unde quanto major fuerit humilitas tanto major erit gloria, ut patet in Domino Jesu, qui super omnes fuit humilis, et super omnes gloriosus, et post ipsum beata Virgo. (Hugo card.)

Incarnationem Verbi lumen naturale penitus ignorat. — Dub. 32. Ad illa verba, cap. xxx, v. 18: *Quantum penitus ignoro, viam viri in adolescentia,* id est, viam Christi in Virgine Maria, ut notat Hugo card.

I R. Intelligent locum istum Gloss. et Forcirus de beata Virgine, per quam transivit Christus vir perfectus in scientia quamvis corpore parvulus, clauso exiens utero, quod cognoscere difficillimum est, et lumen naturale penitus ignorat; quia id res nova est et inaudita, juxta illud Jeremiæ, xxx, 2: *Novum creavit Dominus super terram. Femina circumdabit virum.* Tria priora difficilia mysterium partus virginis obumbrant, atque designant, sed non satis explicant; nam aquila volans aerem dividit, navis transiens aquam scindit, quamvis nullum sui vestigium relinquant; sed Christus Dominus per uterum Virginis transiens, omnino ejus integritatem non solum servavit, sed perfecit et sanctificavit. (Didacus Alvarez, episc. Tranensis, in *Isa.* cap. vii.)

II R. Hoc penitus ignoravit Salomon, quia super naturam, et rationem, et intelligentiam est, et sola fide capitur; unde Jerem: *Novum creavit Dominus super terram, femina circumdabit virum.* Ezech. xlii, 2, 3: *Porta hæc clausa erit, et non aperiatur, et vir non transibit per eam; quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam; eritque clausa Principi. Princeps ipse sedebit in ea, ut comedat panem suum coram Domino.* (Hugo cardinalis.)

Fortitudo Christi ad diabolum prosternendum, ex B. Virgine. — Dub. 33. Ad illa verba, cap. xxxi, v. 10: *Mulierem fortem quis inveniet?* An beata Virgo dicatur mulier fortis?

R. Oportebat quod fortis esset mulier, quæ paritura erat masculum, et talem masculum, qui principem mundi hujus foras eiceret. (B. Albert Ma-

gnus, lib. vi, *De laudibus B. Mariæ*, cap. 9 num. 7.)

Virtus et fortitudo B. Virginis non potest plene intelligi. — Dub. 34. Ad eadem verba, cap. xxxi, v. 10: *Mulierem fortem quis inveniet?* Cur Salomon interrogat, quis inveniet mulierem fortem?

R. Quasi dicat: Paucissimi, et quasi nullus intelliget plene virtutem beatæ Mariæ, quæ est ita fortis, quod pretium ejus, valor et virtus ejus est procul, et de ultimis finibus, id est, talis quod ultimos fines in natura intellectuali conjunget ad invicem, scilicet, Deum summum et hominem infimum in una persona Christi eum concipiendo. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 18, § 4.)

Per humilitatem Deum superavit. — Dub. 35. Ad eadem verba, cap. xxxi, v. 10: *Mulierem fortem quis inveniet?* An beata Virgo commendetur a fortitudine?

R. Commendat eam Salomon a fortitudine, Proverb. ultim.: *Mulierem fortem quis inveniet,* sicut Mariam? Tria sunt quibus fortitudo maxima appropriatur; scilicet, Deus, mors et diabolus. Deus per humilitatem quodammodo superavit; unde, Gregorius, lib. xxxiv *Moral.*, cap. 18: Quanta ergo humilitatis virtus est, propter quam solam veraciter edocendam, is qui sine æstimatione magnus est, factus est parvus usque ad passionem? Item mortem, cui nemo mortalium resistere potest, superavit, quia per eam vita rediit. Item diabolus in nihilum cum omni ejus potestate redegit; unde Genes. iii: *Ipsa conteret caput tuum.* (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana.*)

Gloriatur B. Virgo quod talem Filium invenerit, et Filius quod talem Matrem. — Dub. 36. Ad eadem verba, cap. xxxi, v. 10: *Quis inveniet?* Cur Salomon interrogat, quis inveniet?

R. Nota quod mentio fit hic de inventione. Similiter, Luc. i, 30, dictum est Mariæ: *Invenisti gratiam apud Dominum;* sicut enim Mariæ fuit inventio habere talem Filium, sic Christi fuit inventio habere talem Matrem. Unde sicut Maria dicere potest de Sapientia Dei ex ea carnem assumptam: *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa* (Sap. vii, 41), sic et Christus de Maria: *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa*, quia natus sum mundus de munda, Immaculatus de Immaculata, et de Virgine Virgo. (B. Albert. Magn., lib. *De laudibus B. Mariæ*, cap. 9, num. 8.)

Solus Christus talem Matrem potuit invenire. — Dub. 37. Ad eadem verba, cap. xxxi, v. 10: *Quis inveniet?* Cur Salomon notat difficultatem inveniendi mulierem fortem?

R. Hic notatur maxima difficultas, quia nec alia sufficienter fortis potuit inveniri, nec alius quam Christus ipsam potuit invenire. Unde ipsa dicit, Cant. ii: *Dilectus meus mihi, et ego illi.* (B. Albert. Magn. ubi supra.)

Gentiles ad partum Virginis venerunt, ut munera offerrent Filio. — Dub. 38. Ad eadem verb., cap. xxxi, v. 10: *Procul, et de ultimis finibus pretium*

ejus. Cur pretium B. Mariæ fuit de ultimis finibus?

R. Ad litteram : Pretium, id est, excellentissima et gloriosissima celsitudo Mariæ fuit procul, et de ultimis finibus, quando venerabiles Magi de longinquis regionibus ad sanctissimum ejus partum venientes, obtulerunt Filio munera pretiosa, et Dei Homini veram Nativitatem ostenderunt. (B. Alb. Magn. ubi sup.)

Beata Virgo data mundo in ultima ætate. — Dub. 39. Ad illa verba, cap. xxxi, v. 10 : *Mulierem fortem quis inveniet?* Cur nullus doctorum scivit respondere?

R. Ipsa fuit illa mulier fortis, de qua Salomon quæsit a suis doctoribus, dicens : *Mulierem fortem quis inveniet?* Nullus doctorum scivit respondere, et Spiritus sanctus sibi respondit dicens : *Procul, et de ultimis finibus pretium ejus*, quia in ultima ætate debuit esse. Nota, quod ista quæstio, *Mulierem fortem*, etc., incipit per *Aleph*, quod interpretatur *mille*, quia tot anni fluxerunt a Salomone, usque ad Virginem Mariam. (D. Vincent. Ferrer., serm. 1 in *Nativ. B. M. V.*)

Tota fuit cœlestis, nihil de terra contraxit. — Dub. 40. Ad illa verba, cap. xxxi, v. 10 : *De ultimis finibus pretium ejus.* De quo fine pretium Virginis?

R. Procul et de ultimis finibus pretium ejus, hoc est, non vile, non parvum, non mediocre, non denique de terra, sed de cœlo. Non de cœlo proximo terris pretium fortis mulieris, scilicet Mariæ, sed a summo cœlo. (D. Bernard., serm. 2 super *Missus est.*)

Peccati venialis expers. — Dub. 41. Ad illa verba, cap. xxxi, v. 11 : *Confidit in ea cor viri sui.* Quomodo confidit in ea cor viri sui?

R. Commendatur a confidentia quam quis habet in ipsam : *Confidit in ea cor viri sui*, ut rex in castro inexpugnabili ; omnes enim sancti expugnabiles fuerunt, saltem quantum ad venialia. Vel : *Confidit in ea*, ut negotiator in uxore negotiosissima, quia nullus angelorum, vel hominum tantas animas Deo lucratur sicut ipsa. Vel : *Confidit in ea*, ut pater in filia prudentissima ; ipsa enim scit sola præ omnibus prudenter allegare coram cœlesti Principe de peccatorum salute. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana.*)

Dignitas B. Virginis pensanda ex pane, quem portavit. — Dub. 42. Ad illa verba, cap. xxx, v. 14 : *Facta est quasi navis institoris de longe portans panem suum.* Cur B. Virgo commendatur, quod sit navis de longe portans panem suum?

R. Attenditur dignitas ejus ex mercatore quem portavit. Iste est panis, de quo dicitur, Joan. vi, 41 : *Ego sum panis vivus qui de cœlo descendit*, et iste panis venit de longe, quia vere de longe, quando de cœlo in terram ; vere de longe cum iste panis constet ex duplici pasta, scilicet, natura divina et humana, illæ tamen vere in infinitum a se distant. Vere de longe quia talis portatio, id est, Incarnatio, longe est a meritis nostris, quoniam

nulla nostra merita meruerunt, ut Deus fieret homo. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, *Sabbat. post Cineres.*)

Devotis suis dat victoriam de diabolo. — Dub. 43. Ad illa verba, cap. xxxi, v. 15 : *Deditque prædam domesticis suis.* Quo sensu hæc de beata Virgine exponuntur?

R. Tota Trinitas eleemosynariam suam fecit. Omnes enim eleemosynæ quæ de cœlo fluunt, per suas manus transeunt. Ipsa autem tanquam bona eleemosynaria defendit oppressos, pascit famelicos, et vestit nudos ideo ; dicitur de muliere forti : *Dedit prædam domesticis suis, et cibaria ancillis suis.* Et sequitur : *Omnes domestici ejus vestiti duplicibus.* Sunt enim quidam oppressi a diabolo, carne et mundo, sed ista domesticis suis, id est, sibi devotis, tales hostes dat in prædam, et facit eos de ipsis habere victoriam, et hoc est, quod dicitur : *Dedit prædam domesticis suis.* Sunt etiam quidam famelici, quos nutrit cibo spirituali, ideo dicitur : *Et cibaria ancillis suis.* Sunt etiam quidam nudi, quos ipsa vestit duplici vestimento, ideo dicitur : *Omnes domestici ejus, devoti ejus, vestiti duplicibus* ; illud duplex vestimentum est, de quo ibidem dicitur : *Byssus, et purpura indumentum ejus.* Per byssum, quæ est candida, intelligitur munditia carnis ; per purpuram, quæ est rubicunda, intelligitur charitatis fervor ; tunc enim suos devotos vestit duplicibus, quando dat munditiam in carne, et ferventem amorem in mente. (B. Jacobus de Voragine, episcopus Jannen., serm. 2, *Sabbato v Quadragesimæ.*)

Dilexit inimicos, oravit pro persequentibus. — Dub. 44. Ad illa verba, cap. xxxi, v. 19 : *Manum suam misit ad fortia.* Quænam opera fortia, ad quæ misit beata Virgo manum suam?

R. Commendatur a fortitudine : *Manum suam misit ad fortia* ; fortia dicit perfecta opera, ut est diligere inimicos, benefacere odientibus, et orare pro persequentibus nos. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana.*)

Christus factus est de purissima substantia carnis suæ. — Dub. 45. Ad illa verba, cap. xxxi, v. 14 : *De longe portans panem suum.* Cur dixit panem suum?

R. Si dixisset Salomon panem nostrum, bene dixisset, sed notabiliter maluit dicere *suum*, totus enim fuit suus, proprius ; scilicet, non communis sibi, et viro, quia in se, et de se sola factus est, scilicet, de purissima substantia carnis suæ. Unde Galat. iv, 4, dicit Apostolus : *Misit Deus Filium suum factum ex muliere.* Panem suum, quo, scilicet, ipsa dignius, saporosius et ineffabilius fruebatur in præsentī omni creatura. (B. Albert. Magn., lib. ii. de *laudibus B. M.*, cap. 8.)

B. Virgo liberalissima. — Dub. 46. Ad illa verba cap. xxxi, v. 20 : *Manum suam aperuit inopi, et palmas suas extendit ad pauperem.* Cur largitas hujus mulieris describitur?

R. Ipsa autem in suis misericordiis non est avara,

sed multum liberalis et larga, juxta illud quod dicitur, Prov. ultim. : *Manum suam aperuit inopi, et palmas suas extendit ad pauperem*. Si esset aliqua domina, quæ semper brachium suum extenderet ad pauperes, et manus apertas teneret, et ipsa manus plenas haberet, multum liberalis esset; per istum modum loquitur Salomon de mulieri forti, id est, de beata Virgine; quæ sic fuit fortis, quod Deum de cælo traxit, et diabolum vicit. Ista igitur Mulier fortis, erga peccatores tenet brachium extensum, quia ejus misericordia ad omnes extenditur universaliter. Tenet manum apertam, non clausam, quia suas misericordias non dat difficulter, sed valde faciliter, quia non multum, nec diu facit se rogare. Habet manus plenas eleemosynis, quia suas misericordias largitur dat et abundanter. Si quis ergo ejus misericordiam non habet, beatæ Mariæ non imputet, postquam ipsa brachium extendit dando universaliter, postquam manum plenam habet dando faciliter. (B. Jacobus de Voragine, episc. Januensis, serm. 2, *Sabbato iv Quadragesimæ*.)

Totam se aperuit per largitatem. — Dub. 47. ad illa verba, cap. xxxi, v. 20 : *Manum suam aperuit inopi, et palmas suas extendit ad pauperem*. Cur manum aperuit inopi?

R. Commendatur a largitate; tanta enim ejus fuit largitas, ut se totam aperiret per largitatem. Aperuit uterum Filio, oculos pro peccatoribus ad flendum, aures ad preces eorum audiendum, et os ad placandum. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

Labores patientissime tulit. — Dub. 48. Ad illa verba, cap. xxxi, v. 25 : *Fortitudo et decor indumentum ejus*. Quare fortitudo hujus mulieris commendatur?

R. Id est, fortitudo decora; quia, scilicet, sine motu perturbationis alicujus, quod non fuit in sanctis, hac fuit induta semper et ornata; unde Mater Dei effecta appropinquans ad partum, magnanimiter aggressa est iter cum sponso Joseph in Bethleem, per montana Judææ, ut describeretur, et census daret præsidi, pro Romano imperio; et cum illic non reperissent hospitium, sive propter multitudinem concurrentium, sive propter paupertatem, non habens ad expendendum, secessit in diversorium, ubi media nocte, in hieme, peperit Filium suum, frigus cum eo constantissime ferens. Natum inde ad paucos dies magnifice exposuit parvulum pœnæ maximæ circumcisionis, non sine sui dolore immenso; et post modicum quæsitus parvulus ab Herode ad perdendum, secessit in Ægyptum ad terras idololatrantium pluribus annis ibi demorata, et post mortem Herodis reversa in Nazareth. Semper fiduciam habens in Domino, ut eriperet de inimicis, secuta Filium prædicantem et miracula facientem. O quot opprobria, quot blasphemias, quot persecutiones, quot insidias ad capiendum eum illata, et facta patientissime tulit! (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, c. p. 18, § 4.)

Habuit summam beatitudinem super omnes. — Dub. 49. Ad illa verba cap. xxxi, v. 28. *Surrexerunt filii ejus, et beatissimam prædicaverunt*. Cur laudatur de summa beatitudine?

R. Commendatur a summa beatitudine; prædicaverunt eam beatam in natura, beatiorum in gratia, beatissimam in gloria. Vel prædicaverunt eam beatam super omnes conjugatas, beatiorum super viduas, beatissimam super omnes virgines. Vel prædicaverunt eam beatam in conversione peccatorum, beatiorum in sanctitate justorum, beatissimam in coronatione electorum. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana*.)

Super choros angelorum et sanctorum exaltata. — Dub. 50. Ad illa verba, cap. xxxi, v. 29 : *Multæ filiæ congregaverunt divitias, tu supergressa es universas*. Quomodo beata Virgo supergressa est alias?

R. Nota historiam breviter speculando de ascensu Virginis per quindecim gradus in templum Dei. Nam illa ascensio fuit ministerio angelorum facta eam ducentium, cum dicit D. Greg. primo *Dialogor.*: In hoc mundo visibili nihil per creaturam invisibilem disponitur, quod potest intelligi, et declarari ad modum sponsarum in die nuptiarum, quæ usque ad ecclesiam ducuntur per parentes earum, et ex tunc assumuntur a consanguineis sponsi. Iste ascensus quindecim graduum signabat aliquod mysterium futurum, et maxime de beata Virgine, ut tangit D. Hieronymus, scilicet, quod supra novem ordines angelorum, et archangelorum; ideo cantatur: *Exaltata est sancta Dei Genitrix super choros angelorum ad cœlestia regna*; et supra sex gradus sanctorum, scilicet virginum, confessorum, martyrum, apostolorum, prophetarum et patriarcharum erat sublimanda: *Multæ filiæ congregaverunt divitias, tu supergressa es universas*. (D. Vincentius Ferrer., serm. 1 in *Nativit. B. M. Virg.*)

B. Virgo supergressa est omnes meritis et præmiis. — Dub. 51. Ad ead. verba, cap. xxxi, v. 20 : *Multæ filiæ congregaverunt divitias, tu supergressa es universas*. Quænam sunt divitiæ, quas multæ filiæ congregaverunt?

R. Filia Agnes, filia Cæcilia, filia Agatha, filia Catharina, et multæ aliæ filiæ, et multæ aliæ virgines sanctæ, multæ animæ justæ congregaverunt divitias virtutum et gratiarum, divitias meritorum et præmiorum: sed Maria universis divitiis supergressa est excellentissime universas. O quam dives est Maria in gloria, quæ tam dives fuit in miseria! O quam dives est in cælo, quæ tam dives fuit in mundo! O quam dives est in anima sua, quæ tam dives fuit in carne sua! (D. Bonavent. in *Speculo B. Virg.*, lect. 8.)

Non dubitavit de promisso ab angelo, imo credidit. — Dub. 52. Ad ead. verba, cap. xxxi, v. 29 : *Multæ filiæ congregaverunt divitias, tu supergressa es universas*. Cur Salomon posuit tempus præteritum congregaverunt?

R. Per hoc quod Salomon ponit tempus præter-

itum, dicens *congregaverunt*, videtur hoc debere intelligi de sanctis mulieribus Veteris Testamenti, quibus ipsa figuratur, quæ diversis virtutibus claruerunt. Commendatur Sara a fidelitate, Hebr. 1, 11 : *Fide et ipsa Sara sterilis virtutem in conceptione seminis accepit*; sed Maria fidelior Sara quæ de promisso dubitavit, ipsa vero non. Luc. 1, 45 : *Beata quæ credidisti*, quia nunquam de promisso angeli hæsitavit. Rebecca a speciositate, Genes. xxiv, 16; quæ fuit virgo pulcherrima, sed Maria speciosior : Sapient. vii, 29 : *Est enim speciosior sole*. Rachel ab amabilitate, Genes. xxix, 17, quam dilexit Jacob; sed Maria amabilior, in qua consummatus est ille amor, per quem revocata sunt antiqua odia. Propter hoc in *Canticis* tam sæpe vocatur Dilecta. Lia a fecunditate, Genes. xxix et xxx, sed Maria fecundior, quia etsi non genuit nisi unum, tamen in illo uno genuit salutem omnium: Matth. 1, 21 : *Ipse enim salvum faciet populum suum*. Debbara a sapientia; unde et propheta erat, et populum judicabat, Judic. iv, 4, 5; sed Maria sapientior, quæ ædificata est in domum sapientiæ, Prov. ix. Esther ab humilitate et detestatione gloriæ mundanæ, quæ dicebat Domino (*Esther*, xiv, 16) : *Tu scis quod abominer signum superbiæ*; sed Maria multo humilior, cujus humilitatem respexit Deus, et per eam veterem dejecit superbiam diaboli. Judith a fortitudine, quia occidit Holofernem, Judith xiii; sed Maria fortior, quæ contrivit caput serpentis antiqui, Genes. iii, 15 : *Ipsa conteret caput tuum*. Propter hæc omnia, et multa alia benedicta inter mulieres, id est, super omnes mulieres. (B. Albert. Magn., lib. iv *De laudibus B. M. V.*, cap. 21, n. 1.)

Gloria singularis Virginis, quod fecunditas virginitatem non violavit. — Dub. 53. Ad ead. verba, cap. xxxi, v. 29 : *Tu supergressa es universas*. Quo sensu beata Virgo supergressa est multas filias?

R. Multæ filiæ, id est, virgines sanctæ, congregaverunt divitias virtutum et operum bonorum. Tu vero, o beata Virgo, supergressa es universas excellentia humilitatis, fecunditate virginitatis et virginitate fecunditatis. Virginitas enim ejus fecunditatem non exclusit, nec fecunditas virginitatem violavit, quæ est beatæ Virginis gloria singularis. (Hugo card.)

Beata Virgo supergressa est in gratia omnes sanctos. — Dub. 54. Ad eadem verba, cap. xxxi, v. 29 : *Tu supergressa es universas*. In quo supergressa est alias beata Virgo Maria?

R. Supergressa est Maria in gratia universas animas sanctorum, dum non solum gratia plena, sed etiam superplena fuit, teste Gabriele, qui prius dixit : *Ave, gratia plena*, et postea subjunxit : *Spiritus sanctus superveniet in te*. Si autem gratia plena fuit, ergo quidquid sibi superveniens postea Spiritus contulit, in hoc utique plusquam plena, in hoc certe superplena fuit. D. Bernard. serm. 2, *De Assumptione* : Veniente jam Spiritu sancto plena sibi, eodem quoque superveniente nobis superplena, et

superfluens fuit Maria. (D. Bonavent. in *Speculo B. Virg.*, lect. 13.)

Beata Virgo pulcherrima inter filias hominum. — Dub. 55. Ad illa verba, cap. xxxi, v. 30 : *Fallax gratia, et vana est pulchritudo*. An beata Virgo pulchritudinem corporalem habuerit?

I R. Ratio dubitandi est, quia hic dicitur : *Vana est pulchritudo*; sed in beata Virgine nihil fuit de vanitate, ergo nec pulchritudo. Secundo, pulchritudo mulierum, occasio magna est mali. Unde Eccli. ix, 5 : *Virginem ne conspicias, ne scandalizeris in pulchritudine ejus*. Tertio, propter speciem mulierum, justi perierunt; unde Job xxxi, 1 : *Pepigi sædus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine*. Sed B. Virgo omnibus debuit esse causa salvandi, et nulli causa esse pereundi; ergo non debuit esse pulchra corporaliter. Quarto, quanto plures sunt causæ humilitatis, tanto fortior et major humilitas; ergo quæ summam habuit humilitatem, omnes causas habere debuit humilitatis. Sed faustus inest pulchris, deformitas autem est causa humilitatis; ergo beatissima Virgo debuit esse deformis. Quinto, Dominus in incarnatione maximam ostendit humilitatem, quia exinanivit semetipsum, sed major est humilitas carnem accipere de deformi quam de pulchra, ergo Deus nasci debuit de deformi.

II R. Sicut Dominus noster Jesus Christus fuit speciosus forma præ filiis hominum; ita beatissima Virgo speciosissima et pulcherrima fuit inter filias hominum, et ipsa habuit summum et perfectissimum gradum in pulchritudine, qui potuit esse in mortali corpore secundum statum viæ operante natura. Quod autem Evangelium nihil describit super eo possunt plures esse causæ. Una, cum Domina nostra posita sit nobis in speculum, et exemplum salvos faciendi, non vult eam acerbis laudari quorum appetitus inordinatus, vel abusus multis est causa pereundi. Alia causa est, quod Scripturæ sufficit hoc sub silentio, quasi per locum a minori inferre, quod quidquid unquam bonitatis vel pulchritudinis in aliquo sanctorum fuit, minime credendum in ipsa defuisse; unde Scriptura magis laudat eam hoc tacite supponendo. Tacendo enim pro reverentia, regulam nobis tradit infallibilem, quod quidquid boni, vel laudis in aliis fuit, hoc etiam in beatissima Virgine fuisse, de hoc minime oportet dubitari. Nec in quæstione venire debet, quod nefas est dubitare. Item sicut angeli supremi a donis nobilioribus laudantur et denominantur, et non ab inferioribus : ita et beata Virgo donis spiritualibus plenissima, donis gratuitis et nobilissimis, ita occupat et implet animas laudantium evangelistarum, quod eorum admiratione, obliviscuntur bonorum corporalium. Ita cum rota sit in medio rotæ, Evangelium magis respicit et attendit spiritualia, vetus lex corporalia. Proprium ergo est Evangelii de gratuitis et spiritualibus laudare; proprium Veteris Testamenti commendare corporalia. Ideo Domina nostra Novo Testamento de spirituali perfectione per angelos, apostolos, evangelistas cont-

mendatur. Raro, vel nunquam in Novo Testamento invenitur, quod aliquis a pulchritudine corporali commendetur. (B. Albertus Magn. in *Mariali de laudibus Virg.* super *Missus est*, quæst. 15, § 3.)

Ad argumenta respondetur: Quod pulchritudo corporalis simpliciter in suo genere bona est. Nihil autem adeo bonum est, in quo non contingat malos scandalizari. Qui non tantum in Christo homine scandalizabantur in eo, sed etiam in ipso Deo scandalizabantur; unde super illud Psal. LXXII, 1: *Quam bonus Israel Deus his*. Glossa dicit: *Perversis autem perversus esse videtur*. Talis autem occasio mali sive scandali non est vitium bonum naturam habentis, sed culpa est patientis: sicut etiam dæmones in pulcherrima Dei justitia scandalizantur. Psal. LXXIII, 25: *Superbia eorum, quæ te oderunt, ascendit semper*, nec propter hoc non debet esse justitia, sed dæmones, vel mali scandalizantur in ipsa, maxime cum boni efficerentur, unde mali scandalizantur. (B. Albertus Magn. *ubi supra*.)

Ad alia argumenta respondetur: Quod congrua fuit pulchritudo beatissimæ Virginis, et ad sui ipsius commendationem, ut naturam perficeret, et gratiam augmentaret, quia *forma pudicitiae rara, sed apta comes*, et ad nostram ædificationem et devotionem. Sap. IV, 1: *Pulchra enim est casta generatio cum claritate*, et ad corporis Dominici commendationem. Non enim potest arbor bona fructum malum, et nobilis ignobilem facere, nec etiam perfectior humilitas, quæ ex pluribus causis causaretur. Quarum aliquæ erunt naturales, aliquæ gratuitæ, quam illa quæ ex solis gratuitis est; imo sicut gratia nobilior est natura et perfectior, ita et humilitas, quæ est simpliciter a gratia, nobilior est, quam illa, quæ est partim ex gratia, partim ex natura; ut etiam esset major humilitas, quod Deus incarnaretur de deformi potius quam de pulchra. Humilitas enim gratiæ collativa et augmentativa, et nunquam diminutiva, non esset vere Filii humiliatio, si humilitatem Matris in sua nobilitate diminueret, et castitatis laudem auferret. Unde nimirum, neque laude dignum operatio judicaret, si Mater deformis humilis esset, quod despecta Mater Virgo permaneret; et e converso autem, quanto Virgo beatissima profundior est humilitate, et quanto ab altiori infra se ipsam descendit, tanto major est Filii Dei humiliatio, qui se a summo cælo post ipsam inclinavit. (B. Albertus Magn. *ibid.* § 4.)

EX ECCLESIASTE.

Cælum, locus B. Virginis a Deo præparatus. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. 1, vers. 5: *Oritur sol, et occidit, et ad locum suum revertitur*. An B. Virgo laudetur a Nativitatis utilitate?

R. Imperatrix Virgo Maria commendatur a Salomone, a suæ Nativitatis utilitate et Assumptionis suæ gloriositate. *Oritur sol, et occidit, et ad locum suum revertitur*. Sol iste est Virgo Maria, qui ortus est, toti Ecclesiæ, quando nata fuit: *et occidit,*

quia vitam suam per mortem solvit: *et ad locum suum revertitur*, id est, ad cælum, a Deo æternaliter præparatum. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana*.)

B. Virgo cur nata a bonis. — Dub. 2. Ad eadem verba, cap. 1, v. 5: *Oritur sol*. A quibus orta fuit beata Virgo?

R. Quod ipsa orta fuit, ut in sua genealogia narratur, a bonis et malis. Quod a bonis orta fuit, textus potest esse ratio una, ut antiquitas nobilitatis ipsam nobilitatem extolleret. Unaquæque enim arbor de fructu suo cognoscitur, et quod naturale, magis tale per virtutem perficitur, quia ad ipsam ex naturæ origine inclinatur. Virtutes enim partim innatæ sunt nobis, perfecte autem per consuetudinem. Secunda causa est, ut sanctitas eam undique circumdaret, retro per humilitatem et nobilitatem, ante per utilitatem, supra per dignitatem, infra per potestatem, a dextris per virtutum suavitatem, a sinistris per peccati immunitatem, intra per charitatem. Tertia causa est, ut humilitas humilior appareret, quia, ut dicit D. Bernard. : In alto positum non alta sapere, sed humilibus consentire, nullum donum charius, nihil apud homines rarius invenitur. Triplici enim ratione orta fuit a malis. Prima est, ut comparatio alterorum extremorum extolleret, juxta illud: *«Opusitum, juxta se positum magis elucescunt;»* et illud, Cant. II, 2: *Sicut lilium inter spinas*, sicut spina rosam, genuit Judæa Mariam. Secunda causa est, ut sapientia Dei, misericordior appareret. Erat enim exitus de bono ad bonum, Genes. 1, 31: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona*. Est exitus de malo ad malum: Eccli. x, 15: *Initium omnis peccati superbia*. Et est exitus de malo ad bonum, et hoc solius Dei est proprium, cujus sapientia vincit malitiam, attingens a fine usque ad finem. Tertia causa est, ut confidentiam peccatoribus generaret et augmentaret per hoc, quod mediatrix eorum eadem propinquitate, utramque extremitatem attingeret, ut sicut esset Mater, Soror et Filia Dei; sic esset et Mater, et Soror, et Filia rei; et sic etiam a natura inclinaretur ad miserendum peccatori. Hic est arcus positus in nubibus cæli; Gen. IX, 13: *Insignum fœderis inter cælum et terram*. Non enim potuit Deus cum peccatoribus stabilire pacem efficaciter, quam quod filiam peccatorum Filio suo accepit in Sponsam, et in Matrem. Nec alias fidelius inter Deum et hominem pacem facit, quam quæ Mater utriusque existit. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

Habuit omnem gratiam quæ fuit in aliis sanctis. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. 1, v. 7: *Omnia flumina intrant in mare, et mare non redundat*. Quo sensu hæc de beata Virgine exponuntur?

R. Sicut omnia flumina intrant in mare, et mare non redundat, ita in Maria. Omnes aquæ gratiarum quæ fuerunt in aliis sanctis, vel fluviiis, intraverunt in Maria Virgine, et tamen istud mare plenum omni gratia, non redundavit excedens terminos suos, in aliquam elationem, vel jactantiam.

(D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 14, § 2.)

In mundo tacuit, in cælo pro nobis loquitur. — Dub. 4. Ad illa verba cap. v, v. 7: *Tempus tacendi, et tempus loquendi.* Quando fuit B. M. Virginis tempus tacendi, et tempus loquendi?

I R. Prout beata Virgo fuit in hoc sæculo habuit tempus tacendi. Luc. 11, 19: *Maria autem conservabat omnia verba hæc.* At vero modo prout est in cælo, tunc est ei tempus loquendi. (Rupertus, lib. 11, *De gloria Filii hominis.*)

II R. Tempus tacendi ei fuit ante mortem Christi, loquendi post. Debuit tacere in præsentia Verbi, nec radiare debuit Luna præsentia Sole, sicut nec luna radiat in præsentia solis; sed Verbo obtumescente per mortem, ipsa debuit revelare mysteria, quæ conservabat in corde suo contra scandalum crucis, quia super omnes novit. (Daniel Agricola, *Corona duodecim Coronarum B. Virginis Mariæ*, Stella 6.)

Nomen Mariæ angustias relevat. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. vii, v. 2: *Melius est nomen bonum, quam unguenta pretiosa.* Cur nomen est melius quam unguenta pretiosa?

R. Mariæ nomen longe melius quam divitiæ corporales, quia melius angustiam relevat paupertatis, et dolori peccatorum medetur melius quam unguenta. Pauper es? confuge ad nomen Mariæ, quæ tibi pauperrima exhibetur, et si devote attendas quod de hac paupertate exaltata est etiam super angelos, jam non erit tibi onerosa paupertas. Peccator es? ad Mariæ nomen confugas, ipsum solum sufficit ad medendum; nam pestis tam efficax nulla sic hæret, quæ ad nomen Mariæ non cedat continuo sicut patet exemplo Theophili. (B. Albert. Magn. lib. 1, *De laudib. B. M. Virg.*, cap. 1, n. 4.)

B. Virgo loquebatur quæ Deum decebant. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. viii, v. 2: *Ego os regis observo.* Quomodo hæc verba aptantur B. Virgini?

R. Divus Bernardus post majorum charismata gratiarum in omnium maxima mulierum, Dei Genitricæ Maria, gravitatem silentii dignis laudibus prædicabat. Ipsa enim dicit de taciturnitate sua: *Ego os regis observo*, id est, os meum quod est regium, ut scilicet nihil aliud loquatur, quam quod regem deceat et reginam, scilicet verba lenitatis et clementiæ, verba pietatis et justitiæ. (Daniel Agric. *ubi supr.*)

Prima votum virginitalis emisit. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. xii, v. 5: *Florebit amygdalus.* An B. Virgo assimiletur amygdalo?

R. Habuit virginitalitatem exemplarem, ideo significatur per amygdalum; quia sicut inter cæteras arbores primo flores producit, sic et ipsa prima votum virginitalis emisit, quæ aliis in exemplum fuit. Psalm. xlv, 15: *Adducentur Regi virgines post eam.* De isto amygdalo dicitur, Ecclesiast. ultimo cap.: *Florebit amygdalus*; tunc enim amygdalus floruit quando ipsa Virgo votum virginitalis emi-

sit. (B. Jacobus de Voragine, serm. 5, in *Nativit. B. M.*)

Filium suum de se sola protulit. — Dub. 8. Ad ead. verba, cap. xii, v. 5: *Florebit amygdalus, impinguabitur locusta, et dissipabitur capparitis.* Quo sensu hæc de beata Virgine exponuntur?

R. Florebit amygdalus, quia florem suum Christum, qui dicitur primogenitus, tam Patris, quam Matris, de se sola protulit, in cujus ortu impugnata est locusta, quia instabilis gentilitas per gratiam fecundata; dissipata est capparitis, quia Judæa aculeis peccatorum spinosa, spirituali pinguedine remansit vacua. (B. Albert. Magn. lib. xii, *De laudibus B. M. V.* § 35, num. 1; Absalon abbas, serm. 1, in *Assumpt. B. M.*)

EX CANTICO CANTICORUM.

B. Virgo assimilata divinæ Trinitati. Dub. 1. Ad illa verba, cap. i, v. 1: *Osculetur me osculo oris sui.* Cujus osculum beata Virgo desiderat?

I R. Hæc est species, et imago pulcherrima, et conformata, et assimilata divinæ Trinitati, quæ per gratiam est ad ipsum, quod Deus per naturam. Exultabat ad hanc assimilationem pertingere spiritus Mariæ, et æstuans assidue desiderio Sponsi sui: *Osculetur me osculo oris sui.* Quid quæris, o beata? Quid osculum sponsi petis, o benedicta? Quid est illud osculum nisi Spiritus sanctus: qui utique supervenit in te quando virtus Altissimi obumbravit tibi. Imo jam præierat, nec postmodum recessit a te, quia Dominus semper tecum est. (Gerson, tract. 2, super *Magnificat.*)

II R. *Osculetur me osculo oris sui*: hoc est, quod alibi dicitur: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* Audierat ergo cælestem paranympum ad se missum, Gabrielem archangelum, qui speciali et inaudita salutatione honorans Virginem, et spirituali benedictione refertam, ait: *Ave, Maria, gratia plena, Dominus tecum.* Quæ cum audisset de se Filium Dei nasciturum, non timida de natio, non elevata de verbo, non superba de Filio, sed omnibus et per omnia se humilians Deo, non diffidens de oraculo, ait: *Ecce ancilla Domini.* Quasi dicat: *Fiat mihi secundum verbum tuum*, id est, ad verbum tuum concipiam Dei Verbum. Et hoc est, quod hic dicitur: *Osculetur me osculo oris sui.* Os patris dicitur Filius multiplex de causa. Sicut enim aliquis alicui loquitur ore proprio, sic Pater per Filium locutus est mundo. Os est ejusdem naturæ cum reliquo corpore, ita Filius est ejusdem naturæ cum Patre: et sicut ore propinatur osculum, ita Pater per Filium fideli animæ propinat gratiæ ferculum. Petit ergo Virgo triplex osculum: unum osculum est incarnatio, sicut enim in uno osculo duo labia uniuntur, sic per incarnationem divina natura humanæ unitur. Aliud osculum est Spiritus sancti, quo Patrem osculatur Filius, quo Pater Filium diligit, qui Patrem et Filium unit, qui est amoris amor, nexus et osculum. Tertium osculum est præsentia doctrinæ Christi, ut os Christus non intelligatur,

sed per os Christi doctrina figuretur, et per oris osculum doctrinae praesentia. Petit ergo ut in se celebretur incarnatio, et ut Spiritus sanctus superveniat, et virtus Altissimi obumbatio, et doctrinae Christi adsit praesentia: *Quia meliora sunt ubera tua vino*. Quasi dicat: Tu desideras mea oscula, et ego tua ubera, *Quia meliora sunt ubera tua vino*. Ad litteram, possunt haec referri ad naturalia ubera Virginis, de quibus dicitur in Evangelio, Luc. 11, 27: *Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti*. Quæ delectabiliora, quæ meliora, quam illa ubera, quæ propinaverunt lac Christo, non ex libidinis foeditate, sed virginitatis fecunditate? Talia optabat Christus ubera. A tali ubere lac sugere, quod non saperet carnis lubricum, sed virginitatis antidotum. Haec ubera dulciora fuerunt Christo omni vino, id est, omni delectabili potu. Quia vinum est privilegiatus potus: per ipsum intelligitur delectabile poculum. (B. Alanus de Rupe, ordin. Prædicat., *Super Cantic. de B. M. Virginie.*)

Ex nomine Mariæ salus refunditur hominibus.— Dub. 2. Ad illa verba, cap. 1, v. 2: *Oleum effusum nomen tuum*. Cur nomen B. Mariæ oleo comparatur?

I R. Recte hoc nomen Maria oleo comparatur, quia super omnia sanctorum nomina post nomen Filii, reficit lassos, sanat languidos, illuminat cæcos, penetrat duos, recreat fessos, ungit agonistas, putrefacit jugum diaboli, superenatat omni nomini, sicut oleum omni liquori. Dedit enim tota Trinitas nomen, quod est super omne nomen post nomen Filii sui, ut in nomine ejus omne genu flectatur, sicut manifeste patet, cœlestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur hujus sanctissimi nominis gratiam, gloriam et virtutem: non est enim in aliquo alio nomen post nomen Filii tam potens adjutorium; nec est aliquod nomen sub cœlo datum hominibus post dulce nomen Jesu, ex quo tanta salus refundatur hominibus. (B. Albert. Magn., lib. 1 *De laudib. B. M. V.*, cap. 2, num. 2.)

II R. Quia propter privilegiata Spiritus sancti dona quæ resultant in Virgine gloriosa, nominis ejus fama, et gloria per universum orbem est dilatata. Cujus enim nomen preconatur mundus, nisi Virginis hujus? Cujus laus celebratur in ore populi fidelis, nisi Virginis Matris? Cujus humilitas nobis proponitur in exemplum, nisi Virginis Mariæ? Cujus virginitas nobis datur in speculum, nisi Genitricis incorruptæ? Et eleganter fama, et gloria nominis ejus oleo effuso comparatur: oleum esurientem reficit, ægrotantem sanat, membra defatigata mitigat, odorem parit, flammam nutrit. Sic, et in laude Virginis reficimur, exemplo ejus ad virtutum medicamina invitamur, adversitatibus fessi, ejus patientia recreamur, vitæ ejus forma illustramur. (Beatus Alanus de Rupe.)

Nominatio nominis Mariæ accendit ad amorem.—

Dub. 3. Ad illa verba, cap. 1, v. 2: *Oleum effusum nomen tuum*. Cur nomen Mariæ assimilatur oleo?

R. Oleum est calidum ab effectu, quia devota nominatio ejus mirabiliter accendit ad amorem, prout norunt experti; unde dicit Bernardus ad Mariam: O pia, o magna, o multum amabilis Maria! tu nec nominari quidem potes quin accendas, nec cogitari quin recrees affectus diligentium te; tu nunquam sine dulcedine divinitus tibi insita piæ memoriæ portas ingrederis: et hæc est olei proprietas, quod igni infusum ipsum ferventiorum reddit. (B. Albert. Magn. *ubi supra.*)

Invocantes nomen Virginis non possunt a diabolo capi, nec diu teneri.— Dub. 4. Ad eadem verba cap. 1, v. 2: *Oleum effusum nomen tuum*. Cur nomen Virginis oleo comparatur?

R. Oleum enim ossa et nervos indurat, et medullas confirmat; unde et antiqui luctatores suo toto corpore oleo perungebant, et pugiles uncti hoc oleo per dilectionem et crebram hujus nominis recordationem, vel capi nequeunt, vel diu teneri non possunt a diabolo adversario. (B. Albert. Magn. *ubi supra.*)

Nomen Virginis invocatum exstinguit incendium peccati.— Dub. 5. Ad eadem verba, cap. 1, v. 2: *Oleum effusum nomen tuum*. Quid nomen Virginis cum oleo?

R. Oleum exstinguit ignem in lapide et accendit in ligno; si enim aliquando lapideus et durus fuisti peccando, et ex toto corde conversus fueris ad Mariam, incendium peccati exstinguet in te, quia proprietas olei est exstinguere ignem Græcum, et lapidem ignitum; et consuetudo Mariæ in suis amatoribus exstinguere fervorem peccati. Si lignum fueris, id est, tractabilis et patiens, succendet in te dulcedinem Dei, si nominis ejus misericordiam invocaveris toto corde. (B. Albert. Magn. *ubi supra.*)

Nomen Virginis prædicatione per totum mundum diffusum.— Dub. 6. Ad eadem verba, cap. 1, v. 2: *Oleum effusum nomen tuum*. Quare nomen B. Virginis dicitur oleum effusum?

R. Dicitur ergo Mariæ: Nomen tuum, id est, fama nominis tui, quod prius clausum fuit, quandiu morata es in mundo sicut oleum in vase, post Assumptionem tuam ad cœlum, effusum est per omnia mundi climata; nam in prædicatione apostolorum in omnem terram exivit sonus ejus, et manifestum est toti mundo. (B. Albert. Magn. *ubi supra.*)

II R. Non solum oleo, sed et oleo effuso comparatur nomen ejus. Quia sicut oleum effusum magis redolet, sic quanto magis nomen Virginis dilatatur, tanto magis gloria augetur. Unde sequitur: *Ideo adolescentulæ dilexerunt te*. Quia quanto magis formæ ejus declaratur, tanto magis aliæ virgines ad illius imitationem et dilectionem invitantur. Et eleganter respectu Virginis Matris, aliquæ virgines adolescentulæ dicuntur, quia hæc Mater, illæ filiæ; hæc Regina, illæ

famulæ; hæc Matrōna, illæ adolescentulæ; hæc Magistrā, illæ discipulæ. (B. Alanus de Rupe.)

Nullus venit ad Christum nisi B. Virgo suis precibus trahat eum. — Dub. 7. Ad eadem verba, cap. 1, v. 5: *Trahe me.* Cur fidelis anima petit trahi a beata Virgine?

R. Ideo trahi petit a Maria fidelis anima, quia sicut dicit Filius de Patre, Joan. xiv, 6: *Nemo venit ad Patrem nisi per me*; sic quodammodo dicere videtur de Matre: *Nemo potest venire ad me nisi Mater mea suis precibus traxerit eum.* (B. Albert. Magnus, lib. xii *De laudibus B. Mariæ*, cap. 2, num. 12.)

II R. Notando, quod Virgo gloriosa, sicut desideravit Christi adventum in carnem, ita omnibus modis optavit venire ad ipsum post Ascensionem; ut sicut cum Filio fuerat peregrinata in terris, ita cum eodem regnaret in cœlis. Sicut enim dolor pertransiit Mariæ animam in passione, cum Filius moreretur, ita in Ascensione, cum a Filio separaretur; et ideo optans Filii præsentiam, ait: *Trahe me post te.* Et bene ait *post te*, quia post Filium ascendit Virgo, et Filii subsidio. Et interim antequam trahar, ut trahar, ut trahi merear! (B. Alanus de Rupe.)

Servi B. Virginis debent esse recti. — Dub. 8. Ad illa verba, cap. viii, v. 4: *Recti diligunt te.* Cui dicuntur hæc verba?

R. Istud dicitur Matri, et Filio; debent enim recti esse servi, et laudatores Mariæ, quia rectos decet collaudatio. Rectus est cujus intentio ad Deum propter Deum dirigitur: sunt enim qui laudant Deum, vel Mariam cum benefecerit eis, vel ut benefaciat eis, quorum laus etsi tendat ad Deum, vel Mariam, tamen reciprocatur ad ipsos. (B. Albert. Magn.)

II R. Illi recti dicuntur, qui directe perviam regiam incedunt, non declinantes ad dexteram illecti prosperitate, nec ad sinistram tracti adversitate; qui non incurvantur ad mundana amore terrestrium, sed diriguntur ad cœlestia amore cœlestium; qui non diligunt Deum propter mundum, sed propter ipsum Deum. Vel recti dicuntur, qui altero pede non claudicant; ille altero pede claudicat, qui utramque virginitatem non servat, corporis scilicet et mentis. Hic non sequitur Agnū quocunque ierit, nec Matrem Agni. Illi vero qui utroque pede recti incedunt vere uberum Virginis memores sunt, et eam recte diligunt. Illi etiam specialiter recti sunt, qui duo ubera Virginis diligendo et imitando sugunt, id est, humilitatem et virginitatem, et sic eorum uberum specialiter memores sunt. (B. Alanus de Rupe.)

Despecta a non cognoscentibus eam. — Dub. 9. Ad illa verba, cap. i, v. 5: *Nigra sum, sed formosa.* Quo sensu nigra et formosa dicitur beata Virgo Maria?

R. Virgo erat nigra oculis ignaris eam non cognoscentibus, sed erat formosa angelis Dei. *Nolite*

me considerare, supple despiciendo, quia decoloravit me sol, quia ardor divini amoris sic humiliari faciebat superincendendo. (D. Vincentius Ferrer., *Serm. in festo Purificat.*)

In conceptione Christi gratia infusa a Deo. — Dub. 10. Ad illa verba, cap. i, v. 6: *Nolite me considerare quod fusca sim, quia decoloravit me sol.* Quo sensu hæc exponuntur de beata Virgine?

R. Sol Justitiæ, id est Christus, coloravit beatam Viginem in conceptione infusione gratiæ, decoloravit in passione dolore, recoloravit in Assumptione gloria immortalitatis. De coloratione dicitur, Luc. i, 28: *Ave, gratia plena.* De decoloratione dicitur, Luc. ii, 35: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* De recoloratione dicitur, Cant. vi, 9: *Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna?* (Hugo card.)

B. Virgo passa est in spiritu, quæ Christus in corpore. — Dub. 11. Ad illa verba, cap. i, v. 6: *Filii matris meæ pugnauerunt contra me.* Quomodo filii matris ejus pugnauerunt, scilicet Judæi, contra beatam Virginem?

R. Sacerdotes, Scribæ et Pharisei filii Synagogæ matris meæ, me acriter persecuti sunt, siquidem quidquid injuriæ, detractionis, amaritudinis, convicii ac tormenti Filio meo intulerunt, et mihi, quæ unus spiritus eram cum eo. (Dionysius Cartusianus.)

Peccatores convertit. — Dub. 12. Ad illa verba, cap. i, v. 8: *Pasce hædos tuos.* Qui hædi beatæ Virginis?

R. Piæ Matris hædos vocat, non quos ipsa fecit, vel vult esse hædos, qui statuuntur ad sinistram, sed quos magis magisque convertit in oves ponendas ad dexteram. (Guillelmus abbas.)

Genæ turturis non habent pilos. — Dub. 13. Ad illa verba, cap. i, v. 10: *Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis.* Quare pulchritudo B. Virginis sicut genæ turturis?

R. Genæ turturis pilos non habent, sed plumas, quæ nullum aquarum vestigium retinent, et juvant ad volatum, et in hoc notatur quod perfecte renuntiavit omnibus superfluitatibus mundi, quæ per pilos. Munditia etiam cordis, et decor virtutum possunt in hoc notari; et per hæc tria volavit super pennas ventorum, scilicet in Assumptione, super omnes ordines angelorum. (B. Albert. Magn., lib. v *De laudib. B. M.*, cap. 2, num. 13.)

II R. Turturum fertur natura hujusmodi esse: ut neque masculus præter feminam ad coitum; neque femella amplius quam unum patiatur marem; ita ut si accidat altero interempto, sive intercepto superesse alterum, pariter cum conjuge extinctus sit ei concubitus amor. Convenienter ergo similitudo turturis aptatur Virgini Mariæ, quod alterius viri quam Christi conjugium nesciat, vel quod continentia et pudicitia in ea tanquam turturum volitet multitudo. Genæ autem vultus dicuntur in quibus honestas, et verecundia cognoscitur. Eleganter autem genæ ejus turturibus comparantur, quia

in hujusmodi avibus, et honestas vultus, et simplicitas denotatur. (B. Alanus de Rupe.)

Humilitas B. Virginis Deum inclinavit. — Dub. 14. Ad illa verba, cap. 1, v. 12: *Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.* Cujus personæ sunt hæc verba?

I^a R. Verba sunt beatæ Mariæ de sua humilitate, quæ effudit devotionem suam usque ad cælos ascendentem, et Dei Filium usque ad terram inclinantem: *Qui in altis habitat, et humilia respicit.* Dicit ergo: *Dum esset Rex*, id est, Christus, qui regit omnia, *in accubitu suo*, id est, cum adhuc esset Filius in sinu Patris, nondum factus visibilis: vel *in accubitu suo*, id est, in excelso cœlorum habitaculo, *nardus mea*, id est, devotio humilitatis meæ, *dedit odorem suum*, id est, placuit Altissimo, cujus suavitatis odor non solum mundum circumquaque perfudit, sed etiam supernam civitatem aspersit, usque ad nares Domini perveniens, et usque ad illum qui in sinu Patris diu exspectaverat et desideraverat hunc odorem, quia in aliquo angelorum talem non poterat invenire. Laudabilis enim est in carne fragili vitam angelicam ducere, quam esse angelum, sicut dicit D. Hieronymus. Odor autem hujus nardi fuit ejus humilis virginitas, et virginalis humilitas, quo odore suavissimo Dei Filium et illexit, et totum rapuit; qui illectus, et totus raptus de sinu Patris salit in uterum Matris, et a summo cœlo egressio ejus. (B. Albert. Magn. lib. 1, *De laudib. B. M.*, cap. 5, num. 3.)

II^a R. *Dum esset Rex*, Christus videlicet, me et alios regens, *in accubitu suo*, id est, in me, in qua erat non solum in mente per gratiam, verum etiam in ventre per humanam naturam: *Nardus mea dedit odorem suum*, id est, caro mea fragilis, per nardum arborem humilem significata, adventu Spiritus sancti mundata, fomite peccati extincto, in ea dedit odorem suum, aliis proposita est in exemplum, ut per carnis mortificationem purgarent propriam carnem. (B. Alanus de Rupe.)

III^a R. *Dum esset Rex in accubitu suo*, id est, Dominus Jesus in requiem assumptus: *Nardus mea dedit odorem suum*, id est, fama mea, quæ prius erat humilis et dejecta, per totum orbem est diffusa. (B. Alanus de Rupe.)

Humilitas Virginis magis ex calore charitatis, quam ex veritatis cognitione processit. — Dub. 15. Ad ead. verba, cap. 1, v. 12: *Nardus mea dedit odorem suum.* Quare nardus significat humilitatem B. Mariæ?

R. Nardus est herba humilis, et calida, et valde proprie Mariæ signat humilitatem; unde signanter dicit: *Nardus mea*, quia ejus humilitas magis ex calore charitatis, quam ex veritatis cognitione processit; est enim humilitas, quam veritas parit, quæ consistit in cognitione, et hæc est in intellectu; si enim te ad lumen veritatis sine dissimulatione inspicias, eris profecto vilis in oculis tuis, quamvis id nondum patiaris in oculis aliorum: humiliaveris ergo ex veritate, et non ex

charitate. Est et alia humilitas, quam charitas format, et informat, et hæc est in affectu, quam si habueris volens quantum in te est eam de te omnes tenere sententiam, quam apud te veritatem habere cognoscis. (B. Albert. Magn., lib. iv *De laudibus B. M.*, cap. 1, num. 11.)

B. Virgo magnam passionem pertulit præ oculis habens tormenta Filii. — Dub. 16. Ad illa verba, cap. 1, v. 12: *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur.* An Dominus Jesus dicatur fasciculus myrrhæ inter ubera Matris?

R. Nolite solam attendere horam, vel diem illam, in qua vidi talem dilectum ab improbis comprehensum male tractari, scilicet illudi, spinis coronari, flagellari, crucifigi; cum igitur carne mea taliter progenitum, talem Filium sinu meo foverem, ulnis gestarem, uberibus lactarem, et talem ejus futuram mortem semper præ oculis haberem, qualem, quantum, quam prolixam me putatis materni doloris pertulisse passionem? Hoc est, quod dico: *Fasciculus myrrhæ dilectus meus inter ubera mea commorabitur.* (Rupertus.)

Memoria passionis Filii vulnerabatur Virgo. — Dub. 17. Ad ead. verba, cap. 1, v. 12: *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur.* Cur fasciculus inter ubera?

R. Quasi diceret: *Dilectus meus mihi* singulariter et specialiter. Ipse est fasciculus myrrhæ, id est, multarum amaritudinum congregatio, colligata vinculo tenacis memoriæ, et iste fasciculus commorabitur inter ubera mea, id est, in corde meo, quod est inter ubera conclusum; quia non possum ei non compati, non possum ei non commori, quem genui, quem lactavi, qui pro me tot amaritudines toleravit; et hoc quasi persuasisse videtur ei Filius Thren. iii, 19, dicens: *Recordare paupertatis et transgressionis meæ, absinthii et fellis.* (B. Albertus Magn., lib. iv *De laudib. B. M.*, cap. 17, num. 6.)

Christus similem sibi sociat. — Dub. 18. Ad illa verba, cap. 1, v. 14: *Ecce tu pulchra es, amica mea.* Cur pulchram eam appellat?

R. O qualis societas! Totus pulcher totam pulchram sibi sociat. Ego totus pulcher, et tu tota pulchra, ego per naturam, et tu per gratiam. Ego totus pulcher, quia totum quod pulchrum est in me est: tu tota pulchra, quia nihil quod turpe est, in te est. Pulchra in corpore, pulchra in mente: in corpore pulchram te fecit integritas virginitatis; in mente pulchram exhibet virtus humilitatis. Nec alia talem decebat, nec alius tali inveniri poterat. O digna digni, formosa pulchri, munda incorrupti, excelsa Altissimi, Mater Dei, Sponsa Regis æterni! Hugo Victorinus, serm. *de Assumptione.*)

Nihil est in Virgine quod non sit admiratione dignum. — Dub. 19. Ad ead. verba, cap. 1, v. 14: *Ecce tu pulchra es, amica mea, ecce tu pulchra es.* Cur bis dicit ecce?

R. Bis dicit ecce, unam demonstrationem faciens ad oculum, aliam ad intellectum. Bis dicit *pulchra*, ad in-

nuendum, quod in ea est, quod miretur oculus carnis a foris, et quod diligat ab intus oculus mentis. Vel in hoc etiam commendat eam a duplici dilectione, scilicet Dei, et proximi, charitas enim pulchritudo est animæ : Sap. 4 : *O quam pulchra est casta generatio cum claritate!* Vel in hoc commendat eam a pulchritudine intellectus quæ est veritas, et affectus, quæ est bonitas. Vel commendat eam ab innocentia quoad se, et beneficentia quoad proximum; vel a dilectione totius boni, et odio totius mali. (B. Albert. Magnus, lib. v, *De laudib. B. M.*, cap. 2, num. 8.)

Christus in gremio Matris decorus. — Dub. 20. Ad ead. verba, cap. 1, v. 15 : *Ecce tu pulcher es, dilecte mi, et decorus.* Cur si pulcher est Sponsus, decorus dicitur?

R. Pulcher est in solio Patris, decorus in Matris gremio; pulcher omnia ereando, decorus perdita redimendo; pulcher justis gloriam conferendo, decorus poenitentibus veniam et indulgentiamtribuendo. Vel, pulcher et decorus dicitur Sponsus, quia pulchram et decoram fecit Sponsam; pulchram fecit in creatione, tunc enim super candorem naturæ, ruborem gratiæ superfudit, ut sicut ipse candidus et rubicundus est, sic et ipsa. (Hugo card.)

Pulcherrima inter homines et feminas. — Dub. 21. Ad ead. verba, cap. 1, v. 15 : *Ecce tu pulchra es, amica mea.* Cur de Sponsæ pulchritudine mentionem facit?

R. De pulchritudine Virginis nostræ sciendum, quod sicut Filius est speciosissimus forma præ filiis hominum (*Psalms. XLIV*), ita ipsa pulcherrima inter filias et filios hominum. Habuit enim pulchritudinem, quæ potuit esse in mortali corpore. Quod autem Evangelium nihil scribit de pulchritudine ejus, una potest esse causa, quod cum Domina nostra nobis posita sit in exemplum, et in speculum salvos faciendi, non vult eam a talibus laudari quorum inordinatus appetitus, vel usus, fuit multis, et est hodie causa pereundi. Alia causa est : sicut angeli supremi a donis nobilioribus laudantur et denominantur, et non ab inferioribus quæ tamen in ipsis esse non dubitantur; ita et beatissima Virgo donis spiritualibus plenissima, donis gratuitis nobilissima, ita occupat animos laudantium, quod honorum corporalium obliviscuntur. Tamen pro indubitata regula debemus habere, qui eam diligimus, quod quicquid unquam bonitatis in aliquo sanctorum fuit, vel pulchritudinis, in ipsa hoc per excellentiam excreverit, et per ipsam in eos. (B. Albertus Magn., in *Biblia Mariana*.)

Commortua Christo per maternum affectum. — Dub. 22. Ad illa verba, cap. 1, v. 16 : *Lectulus noster.* Cur lectulum communem Filio et Matri dicit?

R. Lectulus ille tuus in quo caro tua per triduum requiescit, nonne et meus? Nempe per ma-

ternum ero tibi commortua affectum? (Guillel. abbas.)

In utero Virginis dignatus est Deus humanæ naturæ copulari. — Dub. 23. Ad ead. verba, cap. 1, v. 16 : *Lectulus noster floridus.* Cur non dicitur lectus, sed lectulus?

R. Lectulus est uterus beatæ Virginis, in quo Sponsus beatissimam copulam celebravit, qua humanæ naturæ dignatus est copulari. Lectulus autem dicitur, et non lectus propter humilitatem, et quanto lectulus fuit humilior, tanto amplexus jucundior, et societas inseparabilior, et ipsa unio unitior, ut ita dicam, fuit. (Hugo card.)

Virginis charitas, simul cum humilitate et castitate. — Dub. 24. Ad ead. verba, cap. 1, v. 16 : *Lectulus noster floridus.* Quare lectulus floridus?

R. Floridus lectulus iste omnium florum varietate, ibi rosa excellentissimæ charitatis, ibi lilium singularissimæ castitatis, ibi viola omnimodæ humilitatis : et quid dicam? Ortus est ipse qui dicit : *Ego flos campi et lilium convallium.* (Hugo cardinalis.)

B. Virgo nulla vetustate peccati fuit corrupta. — Dub. 25. Ad illa verba, cap. 1, v. 17 : *Tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.* Quid significant tigna cedrina hujus domus, laqueariaque cypressina?

R. Hæc tigna sunt membra corporalia beatæ Virginis, ex quibus connexa est domus sapientiæ, quæ velut cedrus fuerunt peccatis incombustibilia. Laquearia sunt thalami ornamenta, et designant interiora bona spiritualia, quæ admodum cypressi nulla vetustate peccati comam virtutum disposuerant; tigna enim sunt ad fortitudinem domus, laquearia ad decorem. Tigna ergo domorum pluraliter, scilicet corporis Christi, et corporis beatæ Virginis cedrina, quia corpora eorum, vel corporum membra non vermescebant, vel aliquo peccato, vel aliquo motu pravo, laquearia cypressina, quia, etsi dilatabantur, et crassescebant inferius ad exemplum aliorum, tendebant tamen in acutum, ut cypressus, hoc est, ad illum unum quod est necessarium, Luc. x, 42. (B. Albert. Magnus, lib. x, *De laudib. B. M.*, cap. 30, n. 4.)

Christus natus de Virgine, alii vero de muliere corrupta. — Dub. 26. Ad illa verba, cap. 1, v. 1 : *Ego flos campi.* Cur Christus florem campi se appellat?

1^a R. Ego sum flos campi, id est, Virgo de Virgine natus; alii virgines sunt flores horti, id est, de corrupta muliere nati. (Hugo cardin.)

II^a R. Ex eo Christus Dominus in sacro eloquio flos campi appellatur, ipso dicente : *Ego flos campi et lilium convallium*, ut designaretur Mariæ virginitas, quæ non ex virili semine, sed mystico spiramine Deum nobis protulit, et hominem sicut campus, qui sine humano floret adminiculo. (Didacus Alvarez episcop. Tranensis, in cap. vii Isa. n. 24.)

Præ cæteris virtutibus, humilitas Virginis placuit Deo. Dub. 27. Ad ead. verba, cap. II, v. 1 : *Et lilium convallium.* Quare Christus se nominat lilium convallium?

R. Quasi dicat : Mihi justitia placet, placet charitas, sed specialiter placet humilitas ; unde non charitatem Mariæ dicitur respexisse, sed humilitatem. Et humilitatis Magister specialiter fuit Dominus, Matth. II, 29 : *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde.* (Hugo card.)

Puritas Mariæ enituit ad imitationem puritatis Christi. — Dub. 28. Ad illa verba, cap. II, v. 2 : *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Cur Christus Virginem appellat lilium? Cur non potius rosam, vel cinnamomum?

R. Christus immediate antea se dixerat lilium ob candorem puritatis ac odorem virtutum : *Ego flos campi et lilium convallium.* (Cant. II, 1.) Ideo ergo et Virginem lilium vocat, quia ad imitationem puritatis Christi enituit puritas Mariæ. (P. Silveira, tom. I, lib. II, cap. 5, quæst. 4, num. 19.)

Laboribus pressa in Filii passione semper eandem retinuit mentis innocentiam. — Dub. 29. Ad ead. verba, cap. II, v. 2 : *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* An B. Virgo lilio assimiletur?

I^a R. Sicut lilium candorem suum retinet inter spinas, et quanto magis ab illis pungitur, majorem mittit odoris fragrantiam ; sic Mariam dum a nequam Judæis in Filio pungeretur, semper retinuit mentis innocentiam, non reddens malum pro malo, nec pro maledicto reddens maledictum.

II^a R. Sicut lilium totum quod habet odoris et decoris, fructus et amoenitatis transmittit ad summum, et collocat in capite suo ; sic Maria Deo Trinitati quicquid boni habet attribuit dicens : *Fecit mihi magna qui potens est.* Quasi diceret cum Apostolo illud I Cor. XV, 10 : *Gratia Dei sum id quod sum ;* et hoc facit exemplo Filii sui, Patri a quo habet originem totum attribuentis ; unde dicit, Joan. XVII, 10 : *Pater, omnia mea tua sunt.*

III^a R. Quia, sicut lilium dolores mitigat et ardores exstinguit, sic Maria precibus suis et exemplis in nobis peccatoribus, et in servis suis, quam maxime noxias refrenat et exstinguit concupiscentias, et mitigat dolores animæ, consolationem gratiæ transfundendo in eam, ut ei verissime possit dici : *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ, o Maria, lætificaverunt animam meam.* (B. Albertus Magn., lib. XII De laudibus beatæ Mariæ, num. 28.)

Virginitas subjecta criminibus. — Dub. 30. Ad ead. verba, cap. II, v. 2 : *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Cur non dicit lilium infra spinas, vel supra spinas, sed inter spinas?

R. Est autem lilium infra spinas, lilium intra spinas, lilium supra spinas. Lilium infra spinas est virginitas subjecta criminibus ; est enim crimen spina, sicut spina pessima. Lilium inter spinas, est virginitas impugnata tentationibus ; tentatio

enim spina est valde pungens lilium. Supra spinas lilium est virginitas superans tentationis impugnationem. De primis dicitur, Deut. XXXII, 25 : *Foris vastabit eos gladius, et intus pavor, juvenem simul, ac virginem lactentem cum homine sene.* De secundis dicitur, Thren. I, 4 : *Virgines ejus squalidæ, et ipsa oppressa amaritudine.* De tertiis dicitur, Apoc. XIV, 4 : *Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt, et sequuntur Agnum quocunque ierit.* Primum lilium representant fatuæ virgines, quæ fulgentes lampades virginitatis habuerunt, sed charitatis oleum intus non receperunt. Secundum representant virgines sapientes, quæ cum lampade virginitatis, oleo charitatis accepto, fatigatæ tentationibus dormitaverunt, Matth. XXV. Tertium lilium representant eandem virgines, quando, omni dormitione superata, intraverunt cum Sponso ad nuptias. Primum lilium fuit puellæ saltantis, id est, Herodiadis, Matth. XIV. Secundum, beatæ Agnetis, quæ passionem sustinuit ne serviret copulæ conjugali. Tertium fuit beatæ Virginis, quia nullum sensit unquam aculeum libidinis. (Hugo cardinalis.)

B. Virgo magna in oculis Dei, parva in oculis suis.

— Dub. 31. Ad illa verba, cap. II, v. 2 : *Fructus ejus dulcis gutturi meo.* Quare iste fructus dulcis dicitur esse gutturi Sponsæ?

R. Quid mirum si fructus iste tam dulcis est, qui tam altus est? dicit enim D. Bernard. : *Fructus quanto altior, tanto dulcior ; ergo tu solus dulcissimus, quia tu solus altissimus.* Quomodo autem potest altissimus esse ille fructus, cujus brevissima est arbor? Sed certe arbor hujus fructus Maria, et altissima simul est et brevissima : altissima dignitate, brevissima humilitate ; altissima in oculis Domini, brevissima in oculis suis. (D. Bonavent., in *Specul. B. Virg.*, cap. 14.)

Charitas ordinata in B. Virgine ad Deum, ad se ipsam, ad proximum. — Dub. 32. Ad illa verba, cap. II, v. 4 : *Ordinavit in me charitatem.* Quomodo charitas B. Virginis dicitur ordinata?

I^a R. Habuit enim ordinatam charitatem ad id quod est supra se, scilicet Deum, scilicet ad corpus proprium, ipsum rationi subjiendo ; ad id quod est intra se, scilicet ei perfecte obediendo ; ad id quod est infra se, scilicet animam, ipsam custodiendo ; ad id quod est juxta se, scilicet proximum, ei subveniendo. (B. Jacobus de Voragine, episcopus Jannen., serm. 4, in *Nativit. B. M.*)

II^a R. In quo fuit charitas ordinata nisi in Virgine Maria, quæ dilexit Christum ex toto corde, quia sine intellectus errore, ex tota mente, id est, memoria sine oblivione, ex tota anima, id est, voluntate sine corpore, etc.? (B. Alanus de Rupe.)

Christus in sua passione B. Virginem confortavit speciali robore, ne præ dolore vitam efflaret. — Dub. 33. Ad illa verba, cap. II, v. 5 : *Fulcite me floribus*

stipate me malis. Quare sponsa dixit : Fulcite me floribus, stipate me malis ?

I^a R. Cum Virgo Mater aspiceret Filium suum mortuum, tam vehementi vulnere erat sauciata, ut nisi a Filio suo Jesu, qui est flos campi, et malus inter ligna silvarum (*Cant.* 1, num. 3), fulciretur, ac confortaretur suo divino ac speciali robore, omnino dolorum vehementia vitam efflaret; et ad hanc doloris magnitudinem declarandam semel et iterum imploratur auxilium. Primo : *Fulcite me floribus.* Secundo : *Stipate me malis.* (P. Silveira, tom. V, lib. viii, cap. 22, quæst. 1, num. 1.)

II^a R. Quia Virgo tempore Veteris Testamenti specialiter se voto virginittis astrinxit, et contra omnes illecebras fortis fuit, invitans alias ad florem virginittis, ad robur fortitudinis; volens habere sodales in virginittate, in fortitudine comites, ait : *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Habeam in vestris virginittatibus meæ virginittatis solatium, in vestris patientiis meæ fortitudinis exemplum, quia hoc amore langueo. (B. Alanus de Rupe.)

III^a R. Alma Virgo, quæ nuper dixerat : *Introduxit me Rex in cellam vinariam, et ordinavit in me charitatem*, hoc est, in arcana secretorum suorum, et contemplationis secretum, duxit me, vexillum amoris sui super me affigens, jux erat ut amore celesti vulnerata langueream pateretur. Hac mirabili virtute, Virgo sancta se fatetur vulneratam, et pro medicamento hujus medicabilis vulneris, duo expostulat, flores videlicet et mala : *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Ad suas assecclas loquitur, proinde dicat : Audistis orantem in cellaria introductam, et ordinem charitatis accepisse, quid moramini? Fulcite me floribus, et in lege Domini die ac nocte meditantes, imitami sponsam adolescentulæ. Rursus malis stipate me, sine intermissione mandata Sponsi mei operantes. Amore utique langueo. Quo amore? Plane vestri in Sponso ipso, et ipsius in vobis. (Alphonsus ab Orozco, adnotat. 8, *De erimia Virginis charitate in Christum.*)

Christus festinus ad benefaciendum. — Dub. 34. Ad illa verba, cap. 11, v. 8 : *Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles.* Quo sensu de Filio suo potuit dicere beata Virgo, quod venit saliens in montibus, transiliens colles?

I^a R. Cum audito conceptu Maria impulsâ a Spiritu sancto pergeret ad visitandum Elisabeth, per montana Judææ transiens, conferens in corde suo, quod ait Salomôn in Canticis (11, 8) : *Ecce dilectus meus venit saliens in montibus*, poterat dicere in corde suo : Modo impletum est illud, nam dilectus Filius meus, quem jam concepî, venit in me, saliens in montibus quos ascendo, et collibus excedens omnem, scilicet perfectionem montium, sublimium angelorum, ac etiam collium, sanctorum virorum. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 36, § 2.)

II^a R. Nonne vox Domini erat vox Gabrielis fau-

stissimum nuntium enarrans Virgini sacræ? Pulsabat vox illa dilecti, ore angelico pronuntiata, ut alma Virgo præstaret assensum, et diceret : *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* Tunc venit Filius saliens in montibus, et transiliens colles. Montes, patriarchæ et prophetæ; colles autem sunt alii sancti, quos omnes transilivit; et agili cursu choros angelorum pertransiens, alvum Mariæ intravit, trabeamque mortalitatis nostræ assumpsit. Sub hæc vox dilecti Christi Jesu per intimam inspirationem insonuit, et ob id surgens abiit in montana cum festinatione. Alioquin Virgo sancta et tenera lares proprios non dimitteret, et in montana Judææ pergeret. En dilectus saliebat in montibus, et transilibat colles, in utero Matris benedictæ, ceu in vehiculo iter agens. Denique non abs re asserere poterimus montes, tum angelos, tum viros probos fore, in quibus gaudet, et ultro salit dilectus Sponsus; colles vero transilit, desertos eos relinquens : sic alto Dei consilio gestum est, ut pastoribus Salvator, non Pharisæis innotesceret. Magi eum adorant, et mystica dona ei offerunt, delusus Herodes quatit Dominum, nec invenit, delusus manens atque confusus. (Alphonsus ab Orozco, ordin. sancti Augustini, adnotat. 9, *Pro festo Visitationis B. Mariæ.*)

Incarnatio Christi dicitur saltus. — Dub. 35. Ad ead. verba, cap. 11, v. 8 : *Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles.* Unde venit, et quomodo?

R. De cœlo in mundum, de sinu Patris in uterum Virginis; unde, Joan. xvi, 28 : *Exivi a Patre, et veni in mundum.* Et propter quid? Quem quærere? Qui perierat; drachmam requirere, quam perdideram. (*Luc.* xv.) Et quomodo venit exsultanter, festinanter? Quia saliens in montibus, id est, de monte saliens in montem, et pertransiens colles desiderio veniendi ad me, de sinu Patris venit in montem Seraphim, de monte Seraphim salit in montem Cherubim, et de illo in montem Thronorum, deinde salit in montem Dominationum, et de illo in montem Principatum, deinde in montem Potestatum, de illo in montem Virtutum, deinde in montem Archangelorum, et tunc transiluit colles, id est, montes Angelorum, et salit in montem, id est, in ventrem beatæ Virginis. (Hugo card.)

Christus capræ comparatus. — Dub. 36. Ad illa verba, cap. 11, v. 9 : *Similis est dilectus meus capræ.* Cur Christus capræ comparatur?

I^a R. Similis est dilectus meus Filius summe a me amatus capræ, quæ facit magnos saltus, quia descendit de cœlo in uterum, postea in præsepium, exinde in crucem ascendit, post in limbum descendit, et super terram resurgens ascendit, et postea in cœlum. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 36, § 2.)

II^a R. Similis capræ dicitur secundum divinitatem. Asserunt namque hi quibus peritiâ medicinæ est, inesse huic animali inter viscera humoris quemdam, qui caliginem depellit oculorum,

et obtusiones quoque visus exacuit. Merito quoque caprea comparatur, quia non solum ipse videt Patrem, sed videri ab his facit, quorum visus ipse creavit. Hinnulo cervorum comparatur, quia secundum carnem Filius est antiquorum Patrum, qui cervorum nomine designantur. Et vere similis est hinnulo cervorum, quia ipse assumpsit carnem humanam; unde sequitur: *En ipse stat post parietem nostrum*. Paries noster dicitur caro nostra, quæ inter nos et Deum est posita, quæ impedit ne Deum possimus perspicaciter comprehendere. (B. Alanus de Rupe.)

Virgo Maria in omnibus Evæ opposita. — Dub. 37. Ad illa verba, cap. II, v. 10: *Surge, propera, amica mea*. Cur beata Virgo dicitur amica?

I^a R. In omnibus Evæ opposita est, Eva mihi inimica, viro suo vipera, sibimet confusa, et ignominiosa; tu vero mihi amica, per humilitatem; columba mea, per charitatem; formosa mea, per castitatem. Veni ergo, Maria, veni; nam Eva ad laterbras fugit, nam credidit serpenti susurranti; at tu, Maria, quæ credidisti angelo annuntianti, veni et contemere caput serpentis, jam enim hiems transiit, id est, peccatorum tempestas. (Rupertus.)

II^a R. Nota quoniam Mater Christi super omnia Filium suum diligebat, eum emphatice dilectum suum vocat dicens: Dilectus meus loquitur mihi, post resurrectionem in hunc modum mihi solatium præstans: *Surge, propera, amica mea*, per fidem, *columba mea*, per simplicitatem; *formosa mea*, per virtutum decorem: surge a dolore, et veni ad me habitura consolationem. (B. Alanus de Rupe.)

III^a R. Ventum est ad diem mortis, ut jam regnaret in cælis Virgo Deipara; cui Salvator ait: *Surge, propera, amica mea*. Ac si dicat: Tempus adest, Mater sancta, ut e terris ascendas in cælum; noli timere mortem, quia amica mea es, nam quæ Mater est Auctoris vitæ, nullatenus mortem timeat oportet. O amica mea, ob gratiarum plenam absolutamque exuberantiam, et bonorum omnium communicationem, surge, propera. (Alphonsus ab Orozco.)

Christus in die resurrectionis desiderabat Matrem intueri et colloqui. — Dub. 38. Ad illa verba, cap. II, v. 14: *Ostende mihi faciem tuam*. Cur Sponsus desiderat Sponsam videre?

R. Sicut Mater desiderabat Filium videre, ita Filius Matrem aspicere, nec solum intueri, sed etiam colloqui; unde sequitur: *Sonet vox tuâ in auribus meis*; et ideo desidero vocem. (B. Alanus de Rupe.)

B. *Maria speculum totius pulchritudinis post Deum.* — Dub. 39. Ad eadem verba, cap. II, v. 14: *Ostende mihi faciem tuam*. Cur Sponsus desiderat quod Sponsa ostendat ei faciem suam?

R. Ipsa est speculum totius pulchritudinis post Deum: *Ostende mihi faciem tuam*; scilicet, faciem humilitatis, quam ostendisti in incarnatione, dicens: *Ecce ancilla Domini*. Faciem palloris, quam ostendisti in mea passione, faciem summi decoris,

quam ostendisti in tua assumptione. (B. Albertus Magn., in *Biblia Mariana*.)

Christus in die resurrectionis gavisus est auditu congratulationis, et visu Matris. — Dub. 40. Ad illa verba, cap. II, v. 14: *Sonet vox tua in auribus meis*. Cur Sponsus desiderat audire vocem Sponsæ?

R. Solet humilium, et maxime virginum vox esse benigna et dulcis: cujus vox majorem dulcedinem habet, et quantum ad exteriorem sonum, et quantum ad interiorem intellectum, quam illius quæ fuit inter omnes humillima, et specialius sigillo virginitalis signata? Quasi diceret: Audiui tempore meæ passionis vocem tuæ conquestionis, volo audire in resurrectione vocem tuæ congratulationis, nec tantum gaudeo auditu, sed etiam visu, quia et facies tua decora. (B. Alanus de Rupe.)

Maxime delectatur Filius cum B. Virgo orat pro nobis. — Dub. 41. Ad eadem verba, cap. II, v. 14: *Sonet vox tua in auribus meis*. Quam vocem desiderat Sponsus audire?

I^a R. Vox pietatis quandodixisti, Joan. II, 3: *Vinum non habent*. Vox fidelitatis, quando consuluisti, ibid. 5: *Quæcunque dixerit vobis, facite*. Vox doloris quando dixisti, Luc. II, 48: *Fili, quid fecisti nobis sic?* Vox invitationis ad famelicos peccatores invitandum, Prov. IX, 5: *Venite, comedite panem meum*, Eccli. XXIV, 26: *Transite ad me, omnes qui concupiscitis me*. Hæ voces dulciter sonant in auribus meis, et sermo tuus decorus. (B. Albert. Magn., in *Biblia Mariana*.)

II^a R. Quantum ad musicam in lege veteri et nova, erant et sunt cantores ordinati ad cultum Dei, et diversa instrumenta ad pulsandum et melodiam excitandum. Sed hoc pertinet ad musicam, ergo et illius notitiam habuit, cum excitetur affectus ad Deum per ista, ut patet in Eliseo, qui faciens psalterium adduci et pulsari, excitata est mens ejus ad prophetiam. Præterea auditus Filii Dei nobilissimus fuit, et sic ei conveniebat delectabilissima vox ad audiendum. Hæc autem vox Matris suæ delectabilissima ad audiendum, quia summe harmonica, quod pertinet ad musicam; unde in Cant. II, 14, ipse dicit: *Sonet vox tua in auribus meis, vox enim tua dulcis*. (D. Antoninus, archiepiscop. Florentinus, ordin. Prædicator. in opuscul. *De B. Virg.* cap. 19: *Quod B. M. habuit omnes gratias gratias datas*, § 2.)

B. Virgo resurrectionem Christi vehementer desiderabat. — Dub. 42. Ad illa verba, cap. II, v. 17: *Revertere: similis esto caprea, hinnuloque cervorum*. Cur beata Virgo petit Filium suum assimilari capreae et hinnulo?

R. O dilecte mi, qui ad nos venisti per carnem, revertere per resurrectionem, et sic similis esto capreae quantum ad agilitatem et subtilitatem, quam humana natura Christi assumpsit in resurrectione; hinnuloque cervorum quantum ad humanæ naturæ innovationem; quasi diceret: Depone vetustatem

pœnæ, et assume novitatem immortalitatis et gloriæ. (B. Alanus de Rupe.)

B. Virgo sepultum Filium vehementissimo dolore quærebat. — Dub. 43. Ad illa verba, cap. III, v. 1 : *Quæsiui illum, et non inveni.* Quo sensu hæc de beata Virgine exponuntur?

R. Quæsiui illum; nunquid hoc mihi fuit invenisse Dilectum? imo fuit mihi invenisse gladium, qui pertransivit animam meam. Sepultus est; clausum et signatum fuit monumentum, et ego qualiter quærebam eum? Quali desiderio desiderabam eum? (Rupertus.)

B. Virgo loca sancta in quibus passus fuerat Filius devote percurrerebat. — Dub. 44. Ad illa verba, cap. III, v. 2 : *Surgam, et circuibo civitatem : per vicos et plateas quæram quem diligit anima mea.* Per quos vicos et plateas B. Virgo Maria quæsiuit Filium?

R. Nec factum est satis ardenti illi gloriosæ Virginis desiderio, ut in lectulo, domo scilicet illa, Dilectum quæreretur, in qua Filium mansisse, et quam sanctis consecrasset mysteriis cognoverat; sed etiam surgens abiit, ut per vicos et plateas civitatis quæreretur, dum etiam loca sancta, in quibus passus fuerat devota veneratione percurrerebat. Aiunt enim ipsam Virginem gloriosam, post Filii passionem sedula devotione loca passionis suæ perlustrasse, ut donec assumeretur ad requiem in his qualemcunque reciperet consolationem. (B. Alan. de Rupe.)

II° R. Deipara Virgo, reversa post festivitatem, unius diei iter agens, puerum benedictum Jesum non adesce agnovit. Quem minime cœlos ascendisse cogitavit, ut quidam autumant; ratio quia ipsa, Spiritu sancto edocta, prophetarum oraculo optime norat, et quæ ille passurus erat pro salute mundi, eam non latebat. Dolore autem nimio affecta, abunde flebat corporalem dilecti sui abscessum. Verum noctes illas duxisse insomnes non dubito. In lectulo habere desiderabat Filium suum unice dilectum, per præsentiam et consolationem. Quæsiuit cum solerti cura, tamen non invenit. Ubi notandum, quod geminatum quærendi studium, iteratos conflictationum turbines insinuat : *Surgam, et circuibo civitatem per vicos et plateas.* Profecto ad litteram hoc factum est; nam, Luca evangelista testante, Virgo sanctissima, et sanctus Joseph inter cognatos et notos puerum benedictum quærebant, nec invenerunt, donec reversi sunt in Jerusalem, in qua hæc et illac Jesum solerter quærebant. Per vicos et plateas Deipara Jesum quærebat, spiritus cœlestes minores et majores invocans. Mente siquidem lustrabat cives illos ministerio deputatos, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis. O miranda res! Jesus, qui tam tenere sanctam Matrem adamabat, et Joseph diligebat, probare sic voluit eos hoc igne tribulationis, et in calamitate tam dura exercere. (Alphonsus ab Orozco, adnotat. 10 in *Cant.* cap. III.)

Angeli desiderant audire dulce nomen Mariæ. — Dub. 45. Ad illa verba, cap. III, v. 6 : *Quæ est ista?* Cur angeli quærent quæ est ista?

R. Ter ad minus in Canticis in persona angelorum quæritur, *Quæ est ista?* Non tantum quia personæ mirentur excellentiam, quæ nec primam similem visa est, nec habere sequentem; sed forsitan, quia dulce nomen sibi desiderant responderi; sicut enim antiquis Patribus Isaia, et cæteris nomen Domini in desiderio erat, ut scilicet inter homines nominaretur Christus, qui notus erat in cœlo, et nomen quod clauderetur in cœlo effunderetur in terra; sic angeli nomen Mariæ desiderabant nominare, et in notitiam effundi, ut non intra terræ terminos clauderetur, sed etiam celebre haberetur in cœlis. (B. Albert. Magn., lib. 1 *De laudib. B. M.*, cap. 11, n. 3.)

Eva descendit per culpam, B. Virgo ascendit per gratiam. — Dub. 46. Ad illa verba, cap. III, v. 6 : *Quæ est ista quæ ascendit?* Cur beatæ Virgini verbum ascendendi attribuitur?

R. Notandum quod Eva descendit, sed Maria ascendit; unde et competenter verbum attribuitur ascendendi. Eva enim descendit tripliciter : primo, per culpam inobedientiæ, magis obediens serpenti quam Deo; secundo, per maledictionem, unde dictum est ei, Gen. II, 16 : *Multiplicabo ærumnas tuas, et in dolore paries filios;* tertio, per subjectionem. Maria autem ascendit contra culpam per gratiam, contra maledictionem per fructus benedictionem, contra servitutem per integerrimam libertatem; effecta est enim Regina angelorum. (B. Albert. Magn., lib. XII *De laudib. B. M.*, cap. 3, num. 2.)

B. Virgo ascendit de humilitate ancillæ ad dignitatem Reginæ et Genitricis. — Dub. 47. Ad eadem verba, cap. III, v. 6 : *Quæ ascendit?* Quomodo ascendit B. Virgo?

R. Ascendit de gratia virginitatis ad gloriam Genitricis, nec cujuslibet, sed Dei. Item, *Quæ ascendit de humilitate ancillæ ad dignitatem Reginæ.* Vel, *Quæ ascendit de sterilitate virginitatis ad fecunditatem Genitricis,* Virgo purissima perseverans. (B. Albert. Magn., ubi supra.)

Concupiscentiam non sensit. — Dub. 48. Ad eadem verba, cap. III, v. 6 : *Quæ est ista quæ ascendit?* Cur admirantur in ascensu Virginis?

R. Admirando fit hæc questio, non dubitando; et admirantur quatuor in Virgine, qui hoc quærent. Primum, est puritas innocentie, quam tantam habuit, quod nec concupiscentiam sensit; quod est supra consuetudinem. Secundum, superabundans gratia, quam tantam habuerit, ut sibi et toti mundo sufficeret copiose; unde dicta est, *Gratia plena;* et hoc supra meritum. Tertium, fructus ventris sui, quia, natura mirante, summum genuit Genitorem, Deum scilicet, quod fuit super naturam. Quartum, gloria ascendens, quod fuit supra omnem rationem; quis enim capere possit delicias ascendens, unde, Cant. VIII, 8, dicitur : *Deliciis affluens,* aut delicias, ad quas ascendit, quas nec oculus vidit, nec auris audivit. (B. Albert. Magn., ubi supra.)

Tam arduam virtutis viam arripuit, ut a nemine mortalium unquam arriperetur. — Dub. 49. Ad illa

verba, cap. III, v. 6 : *Quæ est ista quæ ascendit per desertum?* Cur angeli admirantur de ascensu per desertum?

R. Tam arduam virtutis viam arripuit, ut a nemine mortalium unquam arriperetur; nam sicut cælum, in quo divinus Pastor nonaginta novem oves, hoc est, angelos reliquit, unam ovem perditam, id est, hominem quæsiturus appellatur desertum. Dimittit nonaginta novem in deserto (Luc. xv, num. 4), quia tanquam desertum propter suam altitudinem invium erat et inaccessum; unde Matthæus retulit, cap. xviii, n. 12 : *Relinquit nonaginta novem in montibus, ut inviam cæli altitudinem aperitius declararet*: ita illa virtutum semita, quam beata Virgo in cælum arripuit, desertum non immerito appellatur, quia adeo celsa erat, adeo ardua, ac sublimis, ut tanquam desertum, nullo humano vestigio trita fuerit, nullo studio ac labore comprehensa. (P. Mendoza, *I Reg.* iv, vers. 11, num. 31.)

B. *Virgo est quasi signum naturale et evidens Dei.* — Dub. 50. Ad illa verba, cap. III, v. 6 : *Sicut virgula fumi.* Quid est quod Virgo Maria cum fumo comparatur, cum fumus quamdam obscuritatem in se involvat, cum ipsa sit tota lucida et fulgida?

I^a R. Deus noster ignis est, et sub igne ostenditur et prædicatur, hinc Maria summo jure ab angelis veluti fumus prædicatur; nam sicut fumus signum naturale est ignis, et ignem evidenter ac naturaliter ostendit; sic et Maria Mater veluti virgula fumi ex aromatibus omnium virtutum, veluti quoddam signum naturale ac evidens est Dei, qui ignis est, vel sub igne latet, cum quo intimam habet connexionem. (P. Silveira, tom. V, lib. viii, cap. 17, quæst. 44, num. 83.)

II^a R. Bene quasi virgula fumi, quia gracilis et delicata, quia divinis extenuata disciplinis, et cremata intus in holocaustum incendio pii amoris, et desiderio charitatis. Ut *virgula*, inquit, *fumi ex aromatibus*, nimirum quia multis erat repleta virtutum odoribus; nam ex ea fragrabat suavissimus odor etiam spiritibus angelicis. (B. Alanus de Rupe.)

III^a R. Virgula fumi odoriferi eo agilius in altum conscendit, quo ignis, in quo odora menta ponuntur major est. O quantus, et quam magnus amoris ignis in corde virgineo ardebat, quando quidem flammantia desideria sacræ Virginis cælos ipsos penetrabant! Myrrha, et thus nominantur, ut tam mortificationem carnis Christifæræ agnoscamus, quam ejus orationis fragrantiam. Quod vero pulvis pigmentarii memoratur admirabilem ejus humilitatem spectat, ipsa attestante, Luc. i, 48 : *Respexit humilitatem ancillæ suæ*; ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. (Alphonsus ab Orozco.)

Humilitas Virginis exaltata. — Dub. 51. Ad illa verba, cap. III, v. 6 : *Sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, et thuris, et universi pulveris pigmentarii.* Cur beata Virgo pulvis dicitur?

R. Tu dicis, o Virgo, Sum pulvis cum Abraham, sed pulvis est pigmentarius, qualem conficit Spiritus

sanctus. Dicis, Propter humilitatem sum fumus cum David, sed est fumus ex aromatibus ascendens ex aureo thuribulo ad olfactum Dei. (Rupertus.)

Angeli admirati sunt in ejus assumptione. — Dub. 52. Ad eadem verba, cap. III, v. 6 : *Sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, et thuris, et universi pulveris pigmentarii.* Quare B. Virgo comparatur virgule fumi, myrrhæ, et thuri, et universo pulveri pigmentario?

R. Ut dicit D. Hieronymus in sermone : Admiratur Spiritus sanctus, quia admirantes facit, scilicet angelos ejus, in Assumptione : *Ascendit autem de hoc sæculo nequam ad cæli fastigium sicut virgula*, diminutive per humilitatem; erectam per erectam in Deum intentionem; *fumi salientis et se dilatantis per contemplationem et dilectionem; ex aromatibus thuris per odoriferam orationem; myrrhæ per veram sensuum mortificationem; et universi pulveris pigmentarii omnium scilicet virtutum perfectionem.* (D. Antoninus, part. iv, tit. xv, cap. 45, § 5.)

Videbatur esse per carnis speciem in mundo, sed non erat per mundi dilectionem. — Dub. 53. Ad eadem verba, cap. III, v. 6 : *Sicut virgula fumi.* Cur non dicitur virgula ligni, sed fumi?

R. Nota, quod non dicitur hic virgula fuisse ligni insensibilis et duri, sed fumi, qui speciem habet, sed substantiam non habet. Cum enim cernitur, aliquid esse videtur, cum manus apponitur, nihil invenitur : sic beata Virgo videbatur hic esse per carnis speciem, sed hic non erat per dilectionem. (B. Albertus Magn., lib. xii *De laudib. Virg. Mariæ*, cap. 3, num. 2.)

Nulla virtus defuit B. Virgini. — Dub. 54. Ad illa verba, cap. III, v. 6 : *Universi pulveris pigmentarii.* Cur dicit universi pulveris pigmentarii?

R. Per hoc quod dicit *universi*, innuitur, quod beatæ Virginis nulla defuit virtus : nec puritas angelorum, nec fides patriarcharum, nec scientia prophetarum, nec zelus apostolorum, nec patientia martyrum, nec sobrietas confessorum, nec innocentia, aut humilitas virginum. (B. Albert. Magn., *ubi supra*.)

Christus requievit in B. Virgine tanquam in lectulo. — Dub. 55. Ad illa verba, cap. III, v. 7 : *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel.* Cur sexaginta fortes ambiunt lectulum Salomonis?

R. Hæc possunt esse verba angelorum describentium quanto studio angeli famulabantur in terris Virginis gloriæ. Lectulus Salomonis, id est, veri pacifici, beata Virgo dicitur, in quo, deitatis inclinato capite, Dei Filius requievit, velut in lectulo; unde ipsa dicit : *Et qui creavit me, requievit in tabernaculo meo.* Ostenditur in hoc loco, quod ad custodiam et obsequium beatæ Virginis, non inferioris sed superioris dignitatis angeli deputati sunt, cum dicitur, quod hunc lectulum ambiunt sexaginta fortes de fortissimis Israel; nam beatam Virginem ambiebant diligenti custodia, et obsequiosa reverentia angelici spiritus, fortes inter fortissimos spi-

rituum, qui, pro eo quod assidua contemplatione Deum conspiciunt, Israel nomine designantur. (B. Albertus Magn., lib. x, *De laudibus B. M.*, cap. 10, num. 1.)

Exercuit opera fortiora virtutum quibus munivit se. — Dub. 56. Ad ead. verba, cap. iii, v. 7 : *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel.* Qui sexaginta fortes ambientes lectulum Salomonis?

R. Lectulus est Virgo gloriosa, quia in eo recubuit Christus humanitate assumpta. Hunc lectulum ambiunt sexaginta fortes; per hos fortes intelligitur bonorum operum universalitas, quæ sunt fortia contra dæmones, vel vitia; in sexagenario quippe numero senarius et denarius continentur; sexies enim decem, vel decies sex sunt sexaginta: per senarium opera misericordiæ, quæ in Evangelio leguntur et intelliguntur; per denarium vero decem præcepta legis significantur; et ideo per sexaginta, perfectissima opera exprimentur, quæ undique lectulum Salomonis, id est, beatam Virginem, munierunt sui exercitatione, et intentione; quæ per fortes, et electos ex fortissimis Israel figurantur, quia semper Virgo Maria meliora et fortia opera habuit, quæ ad sui custodiam deputavit; tenere autem gladios dicuntur, propter defensionem, et munitionem, quibus Virginem defendunt, et muniunt. (B. Alanus de Rupe.)

Carnalis voluptatis experts. — Dub. 57. Ad illa verba, cap. iii, v. 8 : *Uniuscujusque ensis super femur suum.* Cur ensi super femur?

R. Uniuscujusque ensis super femur suum, id est, super carnalia opera, vel contra delectationes erat uniuscujusque boni operis defensio, quia ipsa Virgo ita bonis operibus et cogitationibus confirmaverat, quod fluxum carnalis voluptatis, quæ per femur intelligitur, omnino exstinguebat. (B. Alanus de Rupe.)

Cibum angelorum nobis ministravit. — Dub. 58. Ad illa verba, cap. iii, v. 9 : *Ferculum fecit sibi rex Salomon.* An beata Virgo dicatur ferculum?

R. Fecit primo sibi in ipsa domo cenaculum, quia fecit eam ferculum. Potest etiam vocari ferculum vas escarum, ipsa enim vas escarum fuit, quia nobis cibum angelorum ministravit. Prov. xxxi, 14 : *Facta est quasi navis institoris de longe portans panem suum.* (B. Jacobus de Voragine episcopus Januensis, serm. 2, In Nativitate B. Mariæ.)

Christus ad honorem suum B. Virginem sibi præparavit. — Dub. 59. Ad ead. verba, cap. iii, v. 9 : *Ferculum fecit sibi rex Salomon.* Cur Salomon fecit sibi ferculum?

R. Bene per ferculum signatur uterus virginalis, quia ferculum quandoque dicitur idem quod vehiculum, a *fero fers*, quandoque idem quod cathedra, quandoque idem quod cibus. Dicitur ergo Salomon qui interpretatur Pacificus, scilicet Christus, terrena et cælestia pacificans : fecit, id est, præparavit sibi, id est, ad honorem suum ferculum, id est, beatæ

Virginis uterum, in quo quiesceret ut Sponsus in thalamo, sederet ut Judex in solio, delectaretur ut comedens in ferculo; unde Ezechiel. xlv, 3 : *Princeps ipse sedebit in ea, ut comedat panem coram Domino.* (B. Albert. Magn., lib. x *De laudibus B. M. V.*, cap. 4.)

Membra Virginis candidissima. — Dub. 60. Ad illa verba, cap. iii, v. 9 : *De lignis Libani.* Quid significant ligna Libani cujus ferculi?

R. De lignis Libani, id est, de membris omni puritate candidissimis quoad corpus, et altis virtutibus quoad animam. (Hugo card.)

Uterus Virginis sapientiæ reclinatorium. — Dub. 61. Ad illa verba, cap. iii, vers. 10 : *Reclinatorium aureum.* Quid significat aureum reclinatorium?

R. Reclinatorium, id est, Virginis uterum, in quo et habitavit et se reclinavit Filius Dei, fecit aureum, id est, pretiosum : vela aureum, quia in eo aurum sapientiæ se reclinavit et in eo habitavit. (Hugo card.)

Per martyrium mentis ascendit regiam dignitatem. — Dub. 62. Ad illa verba, cap. iii, v. 10 : *Ascensum purpureum.* Quid ascensus purpureus?

R. Ascensus Mariæ purpureus, quia per martyrium mentis ascendit in regiam dignitatem; ut sicut dicitur Regina virginum, sic dici debeat Regina martyrum. (B. Albert. Magn., lib. x *De laudib. B. M.*, cap. 4.)

Experts martyrii non fuit. — Dub. 63. Ad ead. verba, cap. iii, v. 10 : *Ascensum purpureum.* Quid significat ascensus purpureus?

R. Ascensum fecit purpureum, quia ipsa experts martyrii non fuit, sicut dixit Simeon, Luc. ii, 35 : *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Vel ascensum ejus fecit purpureum, quia eam in ascensione sua, regali gloria ornavit, quæ significata est purpura. (Hugo card.)

Cor B. Virginis charitate impletum propter homines. — Dub. 64. Ad illa verba, cap. iii, v. 10 : *Media charitate constravit.* Quod est medium hujus ferculi?

R. Media ejus, id est, cor, quod est in medio pectoris; vel concupiscibilem, quæ est media trium virium, charitate constravit, id est, decoravit et ornavit, et implevit propter filias Jerusalem, id est, propter debiliores, qui sunt in Ecclesia, ut possint, imitando charitatem beatæ Virginis, cum ea ascendere et videre regem Salomonem in diademate suo, quo coronavit eum mater sua, id est, in decore suo. (Hugo card.)

Christus corona misericordiæ coronatus a B. Virgine. — Dub. 65. Ad illa verba, cap. iii, v. 11 : *Egredimini et videte, filiæ Sion, regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater sua.* Quo diademate?

R. Id est, in corona misericordiæ, qua coronavit eum Virgo Maria, siquidem cum hac corona natus est ex ea; unde Job xxxi, 18 : *Ab infantia mea crevit mecum miseria, et de utero matris mee egressa est mecum.* Ilac corona coronatur in exsilio quia mansuetus et ideo imitabilis; sed in judicio

coronabitur corona justitiæ, et ideo erit tunc terribilis; tandem coronabitur in regno corona gloriæ et ideo amabilis. Vide ergo eum in corona misericordiæ imitando, ut postea videas in corona justitiæ non timendo, et tandem videas in corona gloriæ cum eo perpetuo gloriando. (Hugo cardinalis.)

B. Virgo de sua carne Christo materiam præbuit. — Dub. 66. Ad ead. verba, cap. III, v. 11: *In diademate quo coronavit illum mater sua.* — Cur mater sua dicitur eum coronasse?

R. Mater sua eum coronasse dicitur, quia Virgo Maria illi de sua carne carnis materiam præbuit. (D. Thomas Aquinas.)

Christus in die Annuntiationis B. Virginis naturam humanam sociavit sibi in Sponsam. — Dub. 67. Ad illa verba, cap. III, v. 11: *In die desponsationis illius.* Ad quem referuntur hæc verba et quis dies desponsationis?

R. Si illius referimus ad Matrem, dicimus in tempore Annuntiationis. (D. Gregorius Magnus.)

Christus maxime gloriatur de carne a B. Virgine efformata. — Dub. 68. Ad ead. verba, cap. III, v. 13: *In diademate, quo coronavit illum mater sua.* Quare corpus a Virgine ministratum, diadema Christi appellatur?

R. Inter omnia stemmata regalia, corona a rege maxime æstimatur, in ea omnia illius magnalia continentur; hac de causa supra regis caput locum habet. Merito caro Christi a Virgine efformata Salvatoris diademati comparatur, de qua maxime gloriabundus in die majestatis suæ apparet. (P. Silveira, tom. I, lib. I, cap. 2, quæst. 41, n. 115.)

B. Virgo corpus proprium glorificatum videt in Deo. — Dub. 69. Ad illa verba, cap. XXXI, v. 11: *Egredimini et videte, filiæ Sion, regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater sua.* Quo sensu hæc verba exponuntur de beata Virgine?

R. Gaudebat nimirum Maria vacare, et videre quoniam Jesus est Deus; visio prorsus ineffabilis gaudii, summæque delectationis omnibus qui diligunt Dominum Jesum, cui sicut singulariter excepta est gratia Deum generandi, sicut et prærogativa gloriandi in eo, quem genuit, omnino singularis atque incomparabilis gloria Virginis Matris, videre Deum Regem omnium in diademate carnis, qua coronavit eum, ut et Deum agnoscat et adoret in corpore proprio et corpus proprium glorificatum videat in Deo. (Guaricus abbas, serm. 4, *De Assumptione*.)

Abstractis a mundo datur intelligentia sacræ Scripturæ. — Dub. 70. Ad illa verba, cap. IV, v. 2: *Dentes tui sicut greges tonsarum.* De quo commendatur his verbis beata Virgo Maria?

R. De notitia Scripturarum commendat Matrem Filius, Cant. IV, 2, dicens: *Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lavacro.* Greges tonsarum sunt illi qui, possessionum onera tanquam vellera deponentes, omnia reliquerunt pro Christo; qui quanto plus se abstraxerunt de mundo, tanto

liberiori animo sacras Scripturas intelligere potuerunt; quibus quoque non fecerunt obicem peccatorum tenebræ; nam in lacrymis pœnitentiæ et devotionis frequenter abluti, ascenderunt de virtute in virtutem et viderunt Deum deorum in Sion, quod interpretatur speculum; scilicet, ut mundi cordis oculo Deum conspicerent in pasculo Scripturarum. His igitur omnibus, qui quasi grex Domini in pascuis sacræ Scripturæ ruminarunt, assimilantur dentes Virginis, id est, sensus et studiositas, quibus ipsa decerpit, attrivit, masticavit, ruminavit et incorporavit animæ suæ, velut herbas virentes, sacræ Scripturæ summas. (B. Albertus Magnus, lib. IV *De laud. B. M.*, cap. 30, n. 4.)

Verba B. Virginis ad amorem Dei et proximi inflammabant. — Dub. 71. Ad illa verba, cap. IV, v. 3: *Sicut vitta coccinea, labia tua.* Cur labia B. Virginis dicuntur coccinea?

R. Ad litteram: Labia Mariæ, quibus formabat dulcia verba sua, dicuntur coccinea, quia ad amorem Dei et proximi inflammant; coccinum enim sanguineum habet colorem, quibus etiam labiis dulcissimas orationes suas pro nobis format in conspectu Unigeniti sui. Item labia Mariæ coccinea, quia coccinum Dominicæ passionis, et ordinem creditur docuisse evangelistas et maxime sicut dicitur per beatum Lucam, quo etiam coccino per jugem recordationem et compassionem colorati erant intellectus ejus et affectus; imo ipsa tota erat coccinea per Dominicæ passionis imitationem, et carnis propriæ mortificationem, ut vere posset dicere illud, Galat. V, 17: *Stigmata Filii mei Jesu Christi in corpore meo porto.* (B. Albert. Magnus, lib. V *De laud. B. M.*, cap. II, n. 29.)

B. Virgo justos adunat vinculo pacis et mutæ charitatis. — Dub. 72. Ad illa verba, cap. IV, v. 3: *Sicut vitta coccinea labia tua.* Cur labia B. Virginis dicuntur sicut vitta?

R. Labia Ecclesiæ sunt labia beatæ Virginis quæ dicuntur sicut vitta, quia crines, id est, justos, ne effluant capiti, et invicem suis orationibus et exemplis constringit et adunat, ne per errores et vitia dispergantur, et eos vinculo pacis et mutæ charitatis colligat. (B. Albert. Magnus, *ubi supra*.)

Pulchritudo corporis et animæ simul. — Dub. 73. Ad illa verba, cap. IV, v. 3: *Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ absque eo quod intrinsecus latet.* Cur genæ B. Virginis commendantur?

R. In genis decor et species mulieris consistit. Dicitur beata Virgo speciosa propter ruborem pulchritudinis naturalis, verecundiæ virginitatis, eximie charitatis et patientiæ singularis, et propter candorem innocentie, virginitatis et immortalitatis, et etiam propter immunitatem peccati, absque eo, id est, præter illud, quod intrinsecus latet, soli Deo cognitum, nemini manifestum; nam quanta sit Mariæ species, ille solus novit, qui dedit. Vel absque eo quod intrinsecus latet, id est absque interna virtutum pulchritudine, quæ omnes homines

lauit, etiam seipsam. (B. Albert. Magn., lib. v, *De laudibus B. M.*, cap. 2, n. 14.)

Humilitas reddit hominem inexpugnabilem in adversitate. — Dub. 74. Ad illa verba, cap. iv, vers. 4 : *Sicut turris David collum tuum.* Cur collum B. Virginis comparatur turri David?

R. Dicitur de humilitate Mariæ. *Sicut turris David collum tuum*, id est, humilitas tua est turris : id est, sicut humilitas David, quæ ipsum reddit inexpugnabilem in omni adversitate. Vel sic collum tuum, id est, humilitas tua, id est, tu humilis es sicut turris David, id est Christi et hæc dictio *sicut*, non est nota similitudinis, sed expressio veritatis. Tale est illud Joan. 1, 14 : *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti*, id est, vere Unigeniti. Sed quare comparatur humilitas Virginis humilitati David, cum Virgo incomparabiliter fuerit humilior quam ipse David? Certe quia in puro homine non potuit major humilitas inveniri, et ita nec convenientius exemplum sumi. (B. Albert. Magn., lib. v *De laudib. B. M.*, cap. 2, n. 21.)

Virgo Maria peccatoribus est refugium, et munimen. — Dub. 75. Ad illa verba, cap. iv, v. 4 : *Sicut turris David collum tuum* (ubi nos habemus *collum tuum*, dicit alia littera, *cervix tua*). Cur cervix est sicut turris David.

R. Cervix enim, id est, eminentia sublimitatis Mariæ, est sicut turris David, quam scilicet turrim verus David, id est, Christus, in Jerusalem, id est, in Ecclesia sua ædificavit et erexit, ut esset peccatoribus refugium et munimen. (B. Albert. Magn., lib. ii *De laudib. B. M.*, cap. 5, n. 1.)

B. Virgo lassis præstat fortitudinem et robur. — Dub. 76. Ad illa verba, cap. iv, v. 4 : *Sicut turris David.* Cur B. Virgo comparatur turri?

R. Maria turris propter fortitudinem. Ipsa est mulier fortis, cui tota innititur Ecclesia militans, cujus fortitudo maxime apparuit sepulto Domino, quando defecit omnis sanctus, vel titubabat in fide; unde Christus dicit Patri, Psal. LXXXVII, 19 : *Elongasti a me amicum et proximum*; et tunc ipsa per fortitudinem fidei, spei et charitatis, totam sustentavit Ecclesiam. Ipsa est etiam, quæ suis orationibus dat lasso virtutem, et his qui fortes sunt fortitudinem et robur multiplicat. (Isa. LX, 26) : *Sicut turris munit et roborat existentes in ea.* (B. Albert. Magn., ubi supra, n. 2.)

Virgo Maria præsidium in tribulatione. — Dub. 77. Ad illa verba, cap. iv, v. 4 : *Sicut turris David.* Cur Maria turris?

R. Maria dicitur turris propter præsidium et defensionem habitantium in castro, vel in civitate Ecclesiæ qui in cunctis necessitatibus et angustiis suis necesse habent per orationem refugere ad hanc turrim, quia turris fortissima nomen ejus, sicut dicit D. Bernard. Dicat ergo qui a carne, mundo et diabolo qualitercunque tentatur : *Esto mihi, Domine, turris fortitudinis a facie inimici.* (B. Albert. Magn., ubi supra.)

B. V. non habet arma ad feriendum, sed ad protegendum. — Dub. 78. Ad illa verba, cap. iv, v. 4 : *Mille clypei pendent ex ea.* Quare clypei pendent ex hac turri?

R. Nulla hic ad feriendum arma, plurima ad protegendum, scilicet bellatricem turrim circumdant gladii, pacificatricem vero clypei. (P. Mendoza, *I Reg.* iv, vers. 11, adnotat. 2, sect. 2, n. 12.)

D. Joannes evangelista stetit juxta crucem tanquam propugnaculum. — Dub. 79. Ad illa verba, cap. iv, v. 4 : *Quæ ædificata est cum propugnaculis.* Quæ propugnacula hujus turris?

R. *Stabat juxta crucem*, velut turris David statu vere pulchro, regio, ac forti, cum propugnaculis, hoc est, quod sequitur : *Et soror matris ejus Maria Cleophae et Maria Magdalenæ et Joannes dilectus.* Vel sensus est : Stabat velut turris David cum propugnaculis, hoc est, omni virtutum præsidio exornata, et munita, et coronata. Facitque in ejusdem Virginis laudem hebraizantium interpretatio, qui pro eo quod vulgatus dixit, cum propugnaculis, vertunt, ad dirigendum, vel ad docendum, vel ad monumenta, documenta et disciplinas. (Soto Maior, in *Cantica*, feria vi in Parasceve.)

Non potest miseria scire et non misericorditer subvenire. — Dub. 80. Ad illa verba, cap. iv, v. 5 : *Duo ubera tua.* Quare ubera Sponsæ laudantur?

R. Adeo pietate replentur ubera tua, ut alicujus miseriæ notitia tacta, lac fundant misericordiæ; nec possis miseria scire, et non subvenire. Et quid mirum si misericordia affluis, quæ ipsam misericordiam peperisti? Carnalia in te Christus ubera suxit, ut per te nobis spiritualia fluerent; cum enim misericordiam lactasti ab eadem misericordiæ ubera accepisti. (Richardus Victorinus, *I Cantica*, part. II, cap. 25.)

Mater corporalis Christi, sed spiritualis omnium. — Dub. 81. Ad ead. verba, cap. iv, v. 5 : *Duo ubera tua, sicut duo hinnuli capræ gemelli.* Cur ubera lactant hinnulos?

R. Porro eo ipse quod sibi magnum illum hinnulum, id est, Verbum incarnatum corporaliter genuit, duos sibi hinnulos, scilicet teneriora ejus membra in utroque sexu spiritualiter adoptavit; siquidem per hoc, quod facta est Verbi Mater corporalis, facta est membrorum ejus Mater spiritualis; per hoc quod caput nostrum secundum carnem concepit, membra ejus lacte pietatis alenda suscepit. Habet ergo unum quem pro tempore lacte corporeo nutrit; et gemellos, id est, ex utroque sexu adoptatos, quos lacte pietatis nutrire non desinit. (Guillelmus abbas.)

B. Virgo expers vanæ cogitationis. — Dub. 82. Ad illa verba, cap. iv, v. 7 : *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te.* Cur tota pulchra dicitur?

R. Nota, quod est dictio admirantis et dicitur ter. Pulchra fuit in anima, quia nunquam habuit maculam, nec vanam cogitationem secus de nobis.

Secundo, pulchra in ore, quia nunquam vane, seu otiose, vel indiscrete locuta fuit; nos vero non habemus os pulchrum. Tertio, pulchra in toto corpore, quia sine omni defectu et negligentia, temperata in cibo et potu, diligens in servitio Dei, secus de nobis. (D. Vincentius Ferrer. serm. *In Purificatione*.)

B. V. pulchra per naturam, pulchrior per gratiam, pulcherrima per gloriam. — Dub. 85. Ad illa verba, cap. iv, v. 7: *Tota pulchra es.* In quo hæc pulchritudo Virginis?

R. Pulchra es intus, pulchra foris, intus in corde, foris in corpore; intus rubicunda, foris candida, utrobique composita. Rubicunda per charitatem, candida per castitatem, composita per humilitatem. Totum quod in te est pulchrum est, et nihil inest tibi, quod sit sordidum; in toto grata, in nullo ingrata; in toto places, in nullo displices. Tota pulchra es: pulchra per naturam, pulchrior per gratiam, pulcherrima fies per gloriam. (Hugo Victorinus, serm. 9, *Institut. Monast. qui est in Festiv. Conceptionis*.)

In corpore et anima assumpta, hoc requirit potentia, justitia, sapientia et bonitas Dei. — Dub. 84. Ad illa verba, cap. iv, v. 7: *Tota pulchra es.* Cur tota pulchra describitur!

R. Fuit tota pulchra, ex hoc autem habetur, quod in corpore, et anima fuit assumpta. Si enim anima glorificata esset, et caro putrefacta in terra jaceret, tota pulchra non esset. Hoc autem competit divinæ potentiae, sapientiae, justitiae et bonitati. Potentiae quidem, unde dicit Augustinus: Si Jesus, quem scimus omnia posse, voluit in Matre integrum servare pudorem, cur non potuit eam a putredinis servare fetore? Quis, nisi perversi sensus, audeat dicere, quod Matrem, quam a putrefactione facilliter servare potuit, servare noluerit? Hoc etiam competit divinæ sapientiae, sicut dicitur: Proverb. ix, 1: *Sapientia ædificavit domum suam.* Sapiens architector domum suam pulchram facit, intus et extra; talem Christus in præsenti vita Matrem suam sibi ædificavit, scilicet pulchram intus in mente per puritatem et exterius in corpore per virginitatem. Si igitur divina Sapientia tam pulchram eam in corpore et anima ædificavit, non debuit in morte istam pulchritudinem sibi diminueret, sed magis augere. Competit etiam hoc divinæ justitiae, honorat quidem multorum sanctorum corpora, honorat etiam, et sua tormenta, sicut crucem, clavos, spineam coronam et lanceam. Si in tanto honore habetur crux sancta, in qua corpus Christi ad horam requievit, in quanto honore debet habere Matrem suam gloriosam, in cuius utero novem mensibus requievit et habitavit? Et si in tanto honore habentur corpora sanctorum, ex eo, scilicet quod fuerunt organa Spiritus sancti, in quanto honore tunc haberi debet corpus illud, quod fuit Spiritus sancti organum et Christi speciale domicilium, imo totius

Trinitatis nobile trichinium? Si in tanto honore habentur imagines pietæ, in quanto honore debet haberi illud corpus, in quo Filium, qui est imago Patris, habitavit, in quo quidem imago Dei sibi impressa illibata permansit, in quo et per quod imago nostra, quæ erat corrupta, reparata fuit? Competit etiam hoc suæ bonitati; bonique Filii semper interest magis parcere Matri, quam sibi ipsi; constat autem quod Filius sibi ipsi parcere voluit ab illa generali sententia, qua dicitur: *Pulvis es et in pulverem reverteris* (Gen. iii, 19), et Matrem suam excepit ab illa alia sententia, qua dicitur: *In dolore paries filios* (ibid.); quare ergo non excepit a prima, scilicet ne in pulverem reverteretur? quia tam bonus Filius exstitit, quod etiam inter passionis vulnera curam habuit de Matre dilecta; tam bonus Filius fuit, quod in ortu voluit flere et Matrem gaudere voluit. Qui igitur mortalis tantam curam de ea habuit, nunquid factus gloriosus, de ea amplius non curabit? Absit! Requirit ergo potentia Dei, sapientia, justitia et bonitas, quod Virgo Mater non tantum in anima sit glorificata, sed etiam in corpore sit stola immortalitatis induta. (B. Jacobus de Voragine, serm. 3, *in Assumpt.*)

B. V. tota deificata. — Dub. 85. Ad illa verba, cap. iv, v. 7: *Tota pulchra es.* Unde tanta pulchritudo?

R. Sicut enim ferrum ab igne extractum, non solum ignitum, imo totum est ignis: et sicut aer illustratus a sole, qui dum inflamat aerem suum ei imprimit calorem, induitque calorem, totus sol efficitur; et velut aquæ gutta dolio vini optimi infusa tota transit in sorem, in odorem, et in colorem vini; et sicut vitrum candidum et purum, illustratum a sole, transit in splendorem et colorem solis; et sicut lana candida et pura, tincta in sanguine muricis, vel conchilii, tota coloratur secundum qualitatem tincturæ: sic anima Mariæ, Spiritu sancto repleta, et maxime luce illa cœlesti, id est, Filio Dei in eam descendente, non solum luminosa est jam effecta, sed tota est deificata. Sicut Dei Filius carnem assumens in ea informatus est, usque sic quando de ejus substantia Filius carnem induens, ipsa beata Virgo quoddam divinum nobis ineffabile ex Dei omnipotentia nuntiavit. (B. Albert. Magn., lib. v *De laudibus B. Virg.*, cap. 4, num. 1.)

B. V. interius et exterius sancta. — Dub. 86. Ad ead. verba, cap. iv, v. 7: *Tota pulchra es.* Cur dicitur tota, cum sufficeret dicere, pulchra es?

R. Dicit tota, scilicet intus et extra, ad differentiam hypocritarum, qui habent solum extra in apparentia pulchritudinem sanctitatis; sed ipsa pulchra fuit intus per puritatem, extra per virginitatem; et ideo etiam significatur per arcam, quæ intus et extra erat deaurata. (Joan. a S. Geminiano, lib. i *De cælo et element.*, cap. 48.)

Pulchritudo animæ, ex splendore gratiæ, corporis vero ex congrua proportionem membrorum. — Dub. 87. Ad ead. verba, cap. iv, v. 7: *Tota pulchra es, amica*

mea, et macula non est in te. Unde tanta Virginitas pulchritudo?

R. Nulla amior Deo, et conjunctior charitate beata Maria. Hæc tota pulchra, quia in anima et corpore: pulchritudo animæ ex refulgentia gratiæ cum debita ordinatione operum resultat, sicut et pulchritudo corporis exstat ex quadam claritate cum congrua proportionem membrorum, quod totum fuit in beata Virgine præ cæteris: sicut enim propinquior fuit cunctis principio influxivo gratiæ, scilicet Christo, in omnes secundum Divinitatem efficienter, secundum humanitatem instrumentaliter; quia Mater ejus ita copiosius cunctis recepit gratiæ refulgentiam omnium operum bonorum perfectionem operationem: macula non fuit in ea nec corporaliter, nec spiritualiter, scilicet culpæ actualis, nec etiam venialis, quod de nulla alia creatura pura dici potest. (D. Antoninus, part. iv, tit. xv, cap. 10, § 2.)

B. Virgo in nullo corrupta. — Dub. 88. Ad illa verba, cap. iv, v. 8: *Veni de Libano.* Cur de Libano jubetur venire?

R. Non immerito de Libano venire jubetur, quia Libanus candidatissimus; pretatur: erat enim candidata Maria multis meritorum virtutibus, et dealbata nive candidior Spiritus sancti muneribus, quoniam quidquid in ea gestum totum, puritas et gratia fuit; et ideo immaculata quia in nullo corrupta. (D. Hieronymus, in epist. *De Assumpt.* ad Paulam et Eustochium.)

Pro cumulo meritorum datus est B. Virgini cumulus præmiorum. — Dub. 89. Ad ead. verba, cap. iv, v. 8: *Veni de Libano, Sponsa mea.* Ad quid veniet de Libano?

R. Nota, quod Libanus mons quidam est in terra Promissionis; in quantum ergo Libanus mons, qui est terra super terram exaltata, designat magnum cumulum meritorum et operationum ipsius, nostra autem merita, et pauca sunt, et impura: unde (*Isa. LXIV*) omnes justitiæ nostræ si quas habemus squalidæ sunt, et fetolentæ ex vicinia virtutum; dicitur ergo, *Veni*, ut veniat de Libano monte receptura, pro magno cumulo virtutum et meritorum, magnum cumulum præmiorum. (B. Albert. Magn., lib. xii *De laudib. B. M.*, cap. 7.)

Trinitas personarum vocabat eam ad coronam. — Dub. 90. Ad ead. verba, cap. iv, v. 8: *Veni de Libano, Sponsa mea, veni de Libano, veni.* Cur ter dicitur Mariæ *veni*?

R. Mariæ dicitur *veni*, quia Pater, et Filius, et Spiritus vocabant eam ad coronam. Pater, cui potentia, ut ei redderet præmium humilitatis; Filius, qui est sapientia, quæ non habitat in corpore subdito peccatis, præmium virginitatis; Spiritus sanctus, qui est benignitas, præmium charitatis; et ideo *veni* ter positum signat Trinitatem personarum ipsam ad coronam vocantium. (B. Albert. Magn., ubi supra.)

Justitia exigebat ut a Filio coronaretur Mater co-

rona gloriæ. — Dub. 91. Ad illa verba, cap. iv, v. 8: *Veni, coronaberis.* Cur coronanda?

R. Justitia enim exigebat ut Mater a Filio Rege coronaretur corona gloriæ in regno; quæ et prius eundem Filium diademate gloriosæ carnis coronaverat in exilio; unde Cant. iii, 11: *Egredimini, filie Sion, et videte regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua.* (Beatus Albert. Magn., ubi supra.)

Peccatores conversi corona sunt B. Virginis in cælo. — Dub. 92. Ad illa verba, cap. iv, v. 8: *Coronaberis de capite Amana, de vertice Senir et Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.* Cur de cubilibus leonum, et de montibus pardorum dicitur coronari?

R. Beata Virgo dum ab illorum corde, quos vel aperte sæviendo devicerat, scilicet dæmon, vel occulta et varia fraude tecte deceperat, meritis et intercessione sua liberavit, de cubilibus seu montibus leonum atque pardorum, coronari perhibetur. (Richardus de S. Victore.)

Peccatores per B. Virginis orationem mutantur in melius. — Dub. 93. Ad ead. verba, cap. iv, v. 8: *Veni, coronaberis, de capite Amana, de vertice Senir et Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.* Cur promittitur Virgini, quod coronabitur de feris et montibus, cum Apoc. xii dicatur Maria coronari de stellis?

R. Nota, quod Apoc. xii, dicitur Maria coronari de stellis; hic promittit ei Filius, quod coronabitur de feris, vel montibus. Et quid est hoc? Nisi quod feræ per gratiam, et orationes Mariæ fiunt stellæ, ut convenient capiti tantæ Reginæ, ut de stellis corona ei videatur exhibita, quæ de feris fuerat promissa, et hæc est mutatio dexteræ Excelsi. *De capite Amana*, id est, non solum de his, qui inveiuntur in peccato cum cæteris; sed qui præ cæteris peccatores existunt; sæpe enim ubi superabundavit peccatum, per eam superabundat gratia, et ita de nobis peccatoribus novam coronam sibi præparat in cælis. (B. Albert. Magn., lib. iii *De laudib. B. Virg.*, § 15.)

Primogenita fuit Redemptoris Filii sui. — Dub. 94. Ad illa verba, cap. iv, v. 9: *Vulnerasti cor meum.* Quando beata Virgo vulneravit cor Filii?

R. Pro amore tuo carnem sumpsit, et vulneribus primis vulnerasti in cruce cor meum; nam primogenita Redemptoris Filii sui fuit Virgo beata. (D. Bernardus, serm. *De Assumpt.*)

Quod desiderandum indicabat intellectus, B. V. desiderabat voluntas. — Dub. 95. Ad ead. verba, cap. iv, v. 9: *Vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum.* Quare Filius dicitur vulneratus in uno oculorum beatæ Virginis?

R. Vulnerasti cor meum vulnere charitatis non doloris, id est, me ad amorem tuum delectabiliter attraxisti, ut te profunde diligerem de corde meo. In uno, id est, in unitate oculorum tuorum, scilicet affectus, nisi quod desiderandum indicat intel-

lectus. (B. Albert. Magn., lib. v *De laudib. B. M.*, cap. 2.)

B. V. humilis tam in men'e quam in voce. — Dub. 96. Ad illa verba, cap. iv, v. 9: *Et in uno crine colli tui.* Cur in uno crine colli sui vulneravit Filium?

R. In hoc notatur, quod beata Virgo non solum humilis in mente, sed etiam in voce, per collum, quod continet guttur, in quo formatur vox; unde et de quibusdam dicitur: *Non clamabunt in gutture suo*, significatur humilitas verborum ejus, quia per humilitatem sonuit verbum obedientiæ dicens: *Ecce ancilla Domini*, et quia additur *colli tui*, singularis, et unica humilitas vocis ejus. (Beatus Albertus Magnus, ubi supra.)

Adeo dilecta a Deo quod multiplici nomine appellatur. — Dub. 97. Ad illa verba, cap. iv, v. 10: *Soror mea Sponsa.* Cur vocatur Sponsa quæ soror, columba et amica dicitur?

R. Nota, quod multum dilecta regis multiplici nomine solet a diligente appellari; sic beatissima Virgo a Deo vocatur amica, columba, dilecta, speciosa, formosa, soror, immaculata, perfecta, electa, sunamitis, filia. Diversitatem horum nota, et gloriosæ Virgini adapta. (B. Albert. Magn., in *Bibl. Mariana*.)

Verba Virginis Mariæ quæ angelo respondit melle plena fuerunt. — Dub. 98. Ad illa verba, c. iv, v. 11: *Mel et lac sub lingua tua.* Quare dicitur, quod mel et lac sub lingua Virginis fuerint?

R. Bene mel, et lac sub lingua habuit in duobus verbis, quæ ipsa Gabrieli respondit. Nonne Maria lac sub lingua habuit, quando illud lacteum continentiae verbum respondit: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Nonne etiam mel sub lingua habuit quando mellifluum dulcedinis verbum respondit: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* De melliflueria namque hujus melliflui verbi per totum mundum melliflui facti sunt cæli. (D. Bonav., in *Specul.*, lect. 10.)

De plenissima redundantia gratiæ ejus gratiam et misericordiam accipiunt universi. — Dub. 99. Ad illa verba, cap. iv, v. 11: *Favus distillans labia tua, Sponsa.* Cur labia B. Virginis comparantur favo distillant?

R. Recte labia Mariæ comparantur favo distillanti; nam sicut favus melleus a tactu levissimo distillat ipsum mel, sic de plenissima redundantia dulcedinis ejus accipiunt universi sitientes. Ipsam tange fide plena, devotione sincera, oratione devota. Et nota quod favus etiam sine tactu, vel motu aliquo tunc distillat, quando plus habet mellis, quam capiat theca ejus. Maria siquidem ad mensuram bonam et confertam, et coagitatam, superfluentem accepit in sinu suæ charitatis, et humilitatis de melle cælesti, quod est gratia Dei, quod designabatur per hoc, quod postquam dictum est ei: *Ave, gratia plena*, subjungitur: *Spiritus sanctus superveniet in te.* Ad quid ergo in plenam gratia

supervenit Spiritus sanctus, nisi ut eam faceret redundare? Distillans quasi in diversas partes stillans; supra, ad angelos, qui per partum ejus sunt reintegrati; infra, ad captivos, qui per ipsam ab inferis sunt extracti; dextrorsum ad justos, qui donis gratiæ per ipsam sunt illustrati; sinistrorsum, ad injustos, qui per eam sunt justificati. (B. Albertus Magn., lib. iv, *De laudibus B. Virg.* cap. 26, n. 1.)

Per beatam Virginem dæmones effugantur. — Dub. 100. Ad illa verba, cap. iv, v. 11: *Odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris.* Cur vestimenta Sponsæ comparantur odori thuris?

R. Asserunt odore thuris dæmones fugari; et ego libenter dixerim odore virtutum Virginis Mariæ angelos tenebrarum effugari, et quodam valido turbine huc illucque raptari; ut in eis impleatur, quod dictum est (*Psal. xxxiv, 5*): *Fiant tanquam pulvis, ante faciem veni.* Odor iste mortuus in peccatis excitat, mente debiles roborat; bonos incitat ad meliora, meliores ad optima. (D. Amadeus, hom. 2, *De justificatione et ornatu Virginis*.)

B. Virgo pro justis et peccatoribus Filium interpellat. — Dub. 101. Ad ead. verba, cap. iv, v. 11: *Odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris.* Quo sensu hæc exponuntur de beata Virgine?

R. Unguenta medicinalia sunt et odorifera, thus signat orationem; nihil enim animæ infirmæ medicinalius, nihil animæ delicatæ odoratius, quod quam beata Virgo tam pro justis, quam pro peccatoribus Filium interpellat: ideo dicitur ipsa coronari de cubilibus leonum, Cant. iv. Leones isti sunt dæmones quorum cubilia sunt peccatores, pro quibus orat assidue, et inde glorificatur ab omni rationali creatura. (B. Albert. Magn., lib. xii *De laudib. B. M.*, cap. 2.)

Fructus beatæ Virginis nunquam desinit, nunquam marcescit. — Dub. 102. Ad illa verba, cap. iv, v. 12: *Hortus conclusus soror mea Sponsa.* Cur beata Virgo dicitur hortus?

R. Inde nominatur hortus, quod semper ibi aliquid oriatur, quia cum alia terra semel in anno aliquid creet, hortus nunquam sine fructu est. Unde ergo hortus es tu, o Dilecta Dilecti, nisi quia in te natum est aliquid, quod nunquam desinit, et fructus nunquam marcescit? (Rupertus.)

B. Virgo omnigena virtute ornata. — Dub. 103. Ad ead. verba, cap. iv, v. 13: *Hortus conclusus.* Cur B. Virgo hortus appellatur?

R. Exponitur hoc de beata Virgine, quæ est hortus voluptatis, et deliciarum amœnissimus, omnigena arborum plantatione consitus, de quo Genes. ii, 8. *Plantaverat Dominus Deus hortum voluptatis a principio.* Et hoc tribus modis: eam scilicet ab æterno prædestinando; eam multipliciter præfigurando beatam; eam patriarcharum et regum progenie, quibus ipsa nasceretur, suo ordine, producendo; et sicut in primo horto positus est primus Adam, sola Dei manu de limo terræ formatus, sic

et in isto horto secundo positus est secundus Adam noster, sola Spiritus sancti operatione de beata Virgine procreatus. Positus est autem ibi, ut operaretur; unde Luc. 1, 49 : *Quia fecit mihi magna, qui potens est.* — Et custodiret illud. Unde et ad Mariam dixit angelus (*Ibid.* 35) : *Et virtus Altissimi obumbrabit tibi* : item ut operaretur, id est, secundam eam faceret, et custodiret, id est, integram conservaret. (Hugo card.)

Uterus Virginis nulli carnali commercio accessibilis. — Dub. 104. Ad ead. verba, cap. iv, v. 12 : *Hortus conclusus.* Cur beata Virgo dicitur hortus conclusus?

R. Uterus tuus nulli carnali commercio accessibilis, et mens tua nulli spirituali nequitiae fuit unquam penetrabilis. (Rupertus.)

Nullus error in intellectu B. V. nec in voluntate iniquitas venialis. — Dub. 105. Adead. verba, cap. iv, v. 12 : *Hortus conclusus, soror mea Sponsa, hortus conclusus.* Cur dicitur hortus bis conclusus?

I^a R. Dicitur bis conclusus, quia nec in intellectu error intravit, nec in affectu iniquitas venialis. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 5, § 2.)

II^a R. Bis appellatur Maria hortus conclusus. Conclusus in concipiendo, conclusus in pariendo, et post partum retinens integritatis signaculum; unde et ter dicitur porta clausa, Ezech. xliv, ubi Cant. iv, bis dicitur hortus conclusus; quia hortus hic beata Virgo fructum fecit activæ et contemplativæ; vel præceptorum et consiliorum; vel quia ibi est spiritualis habitatio sæcularium et contemplativorum; vel prælatorum et subditorum; vel Judæorum et gentilium conversorum ad fidem. Unde ei dicitur (*Psal.* lxxxviii, 7) : *Sicut lætantium omnium habitatio est in te.* (B. Albert. Magnus, lib. xii *De laudib. B. Virg.*, cap. 1, § 1.)

III^a R. Bis hortus dicitur propter conceptum et partum; nam in utroque mirabile est, et amabile miraculum, quod neque corrupta est conceptu, neque violata partu. (Repertus et Hugo card.)

Voluntati Dei per omnia obedivit. — Dub. 106. Ad illa verba, cap. iv, v. 12 : *Soror mea Sponsa* Cur beata Virgo dicitur soror?

I^a R. Soror autem dicitur beata Virgo adoptionis, et hoc ex prærogativa quadam speciali; nam si quis fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, hic Christi frater, et soror est; multo magis et beata Virgo, quæ Dei Patris voluntati per omnia obedivit; unde sicut Christus primogenitus in multis fratribus dicitur Rom. viii, 29, sic et ipsa in multis sororibus primogenita potest dici. (Hugo card.)

II^a R. Soror dicitur beata Virgo Maria, quia creatura rationalis creata a Deo, ut Patre omnium; unde et Soror nostra, Sponsa dicitur Dei, ex quo genitus est Christus, scilicet opere Dei supernaturali. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 5, § 4.)

B. Virgo ita facit misericordiam, quod non frangit iustitiam. — Dub. 107. Ad illa verba, cap. iv,

v. 12 : *Fons signatus.* Cur beata Virgo dicitur fons signatus?

I^a R. Ingeniosa est, et subtilis ad salvationem peccatorum, sicut diabolus ingeniosus est, et subtilis ad damnationem eorum. Qua autem iustitia, vel quo jure ipsa salvat damnabiles, et sine pœnitentia defunctos in mortali, quis sufficiat enarrare? Constat autem, quod et ita facit, et quod, salva iustitia, facit; et ad hujus rei evidentiam dicitur ipsa *Fons signatus*; nam sic exuberans est iste fons misericordiæ, quod semper fluunt miserationes ejus, integro tamen, et illibato sigillo iustitiæ, quia sic ingeniose scit facere misericordiam, quod non frangit iustitiam (B. Albert. Magn., lib. iv *De laudib. B. Virg.*, cap. 29, num. 2.)

II^a R. Fons autem signatus dicitur, quia in partu, quo Filium Dei edidit, pudoris signaculum non amisit. Hugo card.)

B. Virgo multa docuit apostolos de Filio suo in cælum assumpto. — Dub. 108. Ad illa verba, cap. iv, v. 13 : *Emissiones tuæ paradisi malorum puniceorum cum pomorum fructibus.* Quo sensu hæc de beata Virgine exponuntur?

R. Quædiu Filius hominis manere debuit minoratus paulo minus ab angelis, fere tandiu fuit beatæ Virginis tempus tacendi; et tandiu tacuit velut hortus conclusus : ubi autem gloria et honore coronatus est Filius hominis, ex tunc fuit beatæ Virginis tempus loquendi, et hoc amicis, scilicet sanctis apostolis, ita ut dicat dilectus : *Emissiones tuæ paradisi malorum puniceorum.* (Rupert. lib. ii, *De gloria Filii hominis.*)

Omnes religiones a B. V. emanarunt. — Dub. 109. Ad ead. verba, c. iv, v. 13 : *Emissiones tuæ paradisi malorum puniceorum cum pomorum fructibus.* Si est hortus conclusus, et fons signatus, cur dicitur habere emissiones fructuum?

R. Licet enim ipsa sit hortus conclusus, et fons signatus, tamen uberes fructus emittit, scilicet plures religiones emittit, ut paradisi, id est, amœnitas malorum puniceorum, id est, religionum diversarum per eam significatarum. Dicitur *cum pomorum fructibus*, id est, aliarum Ecclesiarum minus austeritatis et asperitatis habentium, imo aliquid dulcedinis in exteriori conversatione protendentium, quia omnes in humilitate fundantur, quæ plane fuit in Maria; unde Luc. 1, 48 : *Respexit Deus humilitatem ancillæ suæ.* Sed ab ea in Christo plenissime emanavit, qui dicit, Matth. xi, 29 : *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde.* Ideo dicit : *Emissiones tuæ.* (Hugo card.)

B. V. fructus uberes attulit Dei Filium pariendo. — Dub. 110. Ad ead. verba, cap. iv, v. 15 : *Emissiones tuæ paradisi malorum puniceorum cum pomorum fructibus.* Cur dicitur habere emissiones fructuum?

R. Fructus iste Dominus est Jesus Christus ab utero Virginis, licet concluso et signato, sine signaculi ruptura emissus, de quo Luc. 1, 42 : *Be-*

nedictus fructus ventris tui, de quo pluraliter dicitur *fructibus*, propter plures ipsius fructus utilitates; unde ipsa B. Virgo est hortus Dei Patris, qui fructus uberes attulit, Dei Filium pariendo. Ipse enim est granum frumenti (*Joan. xii*), quod in terra mortuum fructum attulit copiosum. (Hugo. card.)

Quidquid boni mundus a Deo accepit, per B. Virginem accepit. — Dub. 111. Ad illa verba, cap. iv, v. 13 : *Cypri cum nardo*. V. 14 : *Nardus et crocus, fistula et cinnamomum cum universis lignis Libani, myrrha et aloë*. Quo sensu hæc aptantur beatæ Virginis?

R. Quidquid gratiarum, quidquid virtutum, quidquid operationum cœlestium mundus accepit, emissiones tuæ sunt; ut ubi erant prius spinæ, et vespres, carduus, lappa, tribulus, urtica, et paliurus, universitas nequitiarum, ibi sit cyprus et nardus, crocus, fistula et cinnamomum, myrrha et aloë, universitas gratiarum, juxta numeri septenarii sacramentum. (Rupertus.)

Virtutes justorum crescunt per gratiam B. Virginis, quæ in justos fluit. — Dub. 112. Ad illa verba, cap. iv, v. 15 : *Fons hortorum*. An beata Virgo dicatur fons hortorum?

R. Hortus beatæ Virginis sunt boni; et sibi devoti suos sensus claudunt, ne ad illicita dirigantur. In istis oriuntur flores virtutum; sed tamen crescere non possunt, nisi ab isto aquæductu Virginis fluat in eis fons gratiarum, ideo dicitur : *Fons hortorum*. Campus sunt peccatores, in quibus non est aliqua clausura sensuum, et in quibus aruerunt flores, et herbæ virtutum, et bonorum operum; sed si ad beatam Virginem convertantur, mox ab isto aquæductu fluent in eos aquæ viventes, quæ omnia arida et mortua vivificabunt; et ideo dicitur : *Puteus aquarum viventium, quæ fluunt*. Viridarium beatæ Virginis sunt beati, qui sunt in patria, in quibus ipsa spatiatur; modo spatiatur inter rosas martyrum, modo inter lilia virginum, modo inter violas confessorum. (B. Jacobus de Voragine, episcopus Januensis, serm. 2, *Sabbat. v. Quadragesimæ*. Vide nam. 118.)

Sacræ Scripturæ notitia plene fuit in B. V. — Dub. 115. Ad illa verba, cap. iv, v. 15 : *Puteus aquarum viventium*. Quare beata Virgo dicitur Puteus aquarum viventium?

R. Maria, puteus aquarum viventium; nam ipsa est armarium Scripturarum, quæ profundæ sunt et obscuræ, sicut aquæ putei; quia tenebrosa aqua in nubibus aeris, id est, obscura scientia in prophetis, cujus notitia plene fuit in Maria: et vivæ licentur ab effectu, quia conferunt vitam gratiæ et gloriæ amatoribus suis. (B. Albert. Magn., lib. ix *De laudib. B. M.*, cap. 2, num. 1.)

Misericordia fluit a B. V. tanquam a fonte. — Dub. 114. Ad ead. verba, cap. iv, v. 15 : *Fons hortorum, puteus aquarum viventium*. Quare B. Virgo fons hortorum, et puteus aquarum viventium nominatur?

I^a R. De beata Virgine potest hoc exponi, quæ fons est misericordiæ, de qua Joel ult. : *Fons de domo Domini egredietur*. Eadem etiam est puteus per humilitatis profunditatem, de quo Num. xxi, 17 : *Ascendat puteus, quem foderunt principes*. (Hugo card.)

II^a R. Nota, quod Maria dicitur *fons, et puteus* in hac auctoritate; sed fons quantum ad communia beneficia, quæ exhibet quibus vult gratis, id est, absque cooperatione liberi arbitrii, sicut in sacramentis; puteus quantum ad illa, quæ labore et cooperatione liberi arbitrii ab ea, et per eam acquiruntur. *Aquarum viventium*, id est, gratiarum, vel doctrinarum, quæ vitam præstant hic gratiæ et gloriæ in futuro. Et dicuntur hæc aquæ vivæ : *aquæ*, quia sitim sedant, et cæteras aquæ proprietates explent in anima; *viræ*, quia vivificant animam, et eam salire faciunt in vitam æternam; unde Maria videtur dicere cum Filio, Joan. iv, 13, 14 : *Qui hiberit hæc aqua hac, sitiet iterum;... sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam... quæ fluunt impetu*, id est, rapide, ut terram, id est, terrenitatem subvertant in amatoribus suis, Job xii, 15 : *Si continuerit aquas, omnia siccabuntur; si emisit eas, subvertent terram*. (B. Albert. Magn., lib. ix, *De laudib. B. M.*, cap. 2, num. 1.)

Religiose degentes facile impetrant gratiam a B. Virgine, alii vero cum labore. — Dub. 115. Ad illa verba, cap. iv, v. 15 : *Fons hortorum, puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano*. Qui sunt horti hujus fontis et aquæ hujus putei?

R. Fons hortorum, id est, religiosorum, et puteus aquarum, id est, populorum sæcularium viventium cum vita gratiæ saltem primæ; nam de facili impetrant ab ea aquas gratiarum religiosi; cæteri autem sæculares, non ita de facili, sed cum quodam labore, ut aqua de puteo extrahitur, aqua scilicet gratiarum. (Hugo card.)

Eminens vitæ altitudine. — Dub. 116. Ad illa verba, cap. iv, v. 15 : *Quæ fluunt impetu de Libano*. Cur beata Virgo dicitur Libanus?

R. Per Libanum designata, quia candida, munda, et casta, et vitæ altitudine eminente; ac meritum prærogativa super choros angelorum exaltata. (Hugo card.)

B. V. larga distributio nescit tarda molimina. — Dub. 117. Ad illa verba, cap. iv, v. 15 : *Quæ fluunt impetu de Libano*. Cur de Libano hæc gratiæ fluunt, et cum impetu?

R. Libanus Spiritus sanctus est, qui candidat per gratiam, prius nigros peccatores, a quo fluunt aquæ vivæ. Mariæ precibus, ad amicos suos: et hoc cum impetu, quia Spiritus sancti largitio, nec Mariæ larga distributio tarda sciunt rerum molimina. (B. Albert. Magn., lib. ix *De laudib. beatæ Virginis Mariæ*, cap. 2, num. 1.)

B. V. electos secundat per opera virtutum. — Dub. 118. Ad ead. verba, cap. iv, v. 15 : *Fons hortorum, puteus aquarum viventium, quæ fluunt*

impetu de Libano. Quinam sunt horti hujus fontis?

R. Habuit Virgo hortum, campum et viridarium. Hortus sunt electi, qui sensus suos clausurunt, in quo sunt flores et herbæ redolentes, id est gratiæ et virtutes. Campus autem sunt peccatores, qui nullam habent in sensibus suis clausuram, et in quibus sunt multæ arbores steriles et infructuosæ. Viridarium vero sunt beati, in quibus Virgo benedicta spatiatur et delectatur. Habet igitur iste fons triplicem rivum : unum, qui habet virtutem fecundandi ; istum mittit in hortum electorum, fecundans eos per opera virtutum ; ideo dicitur : *Fons hortorum*, Isa. LV, 10 : *Quomodo descendit imber de cælo.* Secundo, habet rivum, qui habet virtutem vivificandi, et istum mittit in campum peccatorum, qui cum sint mortui et steriles, ipsos vivificat et fecundat ; ideo subditur : *Puteus aquarum viventium* ; Ezechiel. LVII, 9 : *Omnia ad quæ venerint, vivant.* Tertio, habuit rivum, qui habet virtutem lætificandi, et istum mittit in viridarium beatorum, quos adeo inebriat, quod semper eos lætificat, Psal. XLV, 5 : *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei*, ideo subditur : *Quæ fluunt impetu de Libano.* (B. Jacobus de Voragine, serm. 5, in Nativit. B. Virginis Mariæ.)

B. Virgo delectatur in visione humanitatis, et in contemplatione divinitatis. — Dub. 119. Ad illa verba, cap. v, v. 1 : *Comedi favum cum melle meo.* Quid significatur per favum quod comedit Sponsa?

R. Per favum, in quo est cera et mel, intelligitur Christus in quo est cera humanitatis, et mel divinitatis ; ipsa igitur comedit favum cum melle, quia summe delectatur in visione humanitatis et in contemplatione divinitatis ; isto cibo nos pascit, quando gratiam nobis infundit, per quam delectamur in humanitate et divinitate Christi. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, Sabbat. v Quadragesimæ.)

Gloriatur Christus de lacte quod sugit. — Dub. 120. Ad illa verba, cap. v, v. 1 : *Bibi vinum meum cum lacte meo.* Quare non dixisti, Domine Jesu, bibi acetum meum cum lacte meo?

R. Virginalibus enim uberibus lactabatur. (D. Antonius de Padua, Dominica III Quadragesimæ.)

B. Virgo lactat se de spiritali lætitia, et virginali munditia. Dub. 121. Ad ead. verba, cap. v, v. 1 : *Bibi vinum cum lacte meo.* Quando beata Virgo vinum cum lacte bibit?

R. Tunc vinum cum lacte bibit, quando spiritus ejus mentem perfundit vino spiritalis lætitiæ, et ejus carnem lacte virginalis munditiæ : isto potu etiam nos potat, quando nos facit habere vinum jucunditatis in mente, et lac puritatis in carne. (Beatus Jacobus de Voragine, ubi supra.)

Anima B. Mariæ liquefacta ad ardorem divini amoris. — Dub. 122. Ad illa verba, cap. v, v. 6 : *Anima mea liquefacta est, ut locutus est.* Quomodo anima B. Virginis liquefacta est?

Ia R. Dulciter eum dilexit, quia præ nimia dulcedine tota liquefacta fuit ; sicut enim aurum liquescit

ad ardorem ignis, sic ejus anima tota liquefacta fuit ad ardorem divini amoris. Tam dulciter dilexit, quod amor ejus in ea exstasim faciebat, fecerat quidem amor exstasim in Filium, quando et in cruce existens, sua vulnera oblivioni tradebat, et Matris memor erat ; sic exstasim fecerat in Matre, quando in medio interfectorum manebat, nec ipsos expavescebat. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, Sabbat. post Dominicam primam Quadragesimæ.)

II^a R. Dicit ipsa, anima mea liquefacta est, ut dilectus locutus est illud verbum (Joan. XIX, 26) : *Mulier, ecce Filius tuus.* (Hugo cardinalis.)

B. Virgo quotidie loca perquirebat, ubi Filius fuerat et steterat. — Dub. 123. Ad illa verba, cap. v, v. 8 : *Adjuro vos, filiæ Jerusalem, si inveneritis dilectum meum, ut nuntiatis ei, quia amore langueo.* Cur filias Jerusalem adjurat beata Virgo?

R. Cum Virgo fuit in domo, videbat loca ubi fuerat Filius ejus et steterat, cogitans de cætero non videbo ipsum ; sed fiebat : duodecim annis vixit post Christi ascensionem, vel viginti quatuor secundum alios ; et tantum dilexit Filium, quod si omnes amores matrum ad filios essent in una muliere, adhuc amor Virginis ad Christum esset major ; et perquirebat quotidie loca nativitatis, apparitionis, baptismi. De hoc prophetaverat Salomon dicens : *Adjuro vos, filiæ Jerusalem, id est, creaturæ angelicæ, si invenistis dilectum meum, ut annuntiatis ei quia amore langueo.* (D. Vincentius Ferrerius, serm. 2, In Nativ. Virginis.)

Omnes cogitationes Virginis in Christum tendebant. — Dub. 124. Ad illa verba, cap. v, v. 11 : *Comæ ejus sicut elatæ palmarum.* Quid significant comæ sicut elatæ palmarum?

R. Comæ, id est, sanctæ cogitationes ejus, capiti suo, id est Christo, per amorem adhærentes, sicut elatæ, id est, sicut folia palmarum ; quæ ideo dicuntur elatæ, quia erectæ et in sublime tendentes meditando jugiter de cœlestibus, parum aut nunquam de terrenis, sicut et folia palmæ directe tendunt in sursum contra morem aliarum arborum. (B. Albertus Magn. lib. v De laudibus B. Virginis, cap. 2, n. 3.)

B. Virgo cogitabat de salute generis humani. — Dub. 125. Ad eadem verba, cap. v, v. 11 : *Comæ ejus sicut elatæ palmarum.* Quid significant comæ Virginis sicut elatæ palmarum?

R. Latæ erant cogitationes ejus per charitatem et pietatem, cogitando de salute generis humani ; et acutæ propter cogitandi subtilitatem et libertatem, quia non molestabant eam cogitationes phantasticæ ; cogitabat enim quod volebat, et nihil nisi quod volebat. (B. Albert. Magn., ibid.)

B. Virgo cogitat de peccatoribus a diabolo tollendis, et Ecclesiæ incorporandis. — Dub. 126. Ad illa verba, cap. v, vers. 11 : *Nigræ quasi corvus.* An comæ Virginis, id est, cogitationes ejus, dicantur nigræ sicut corvus?

R. Quasi corvus, qui est avis diligenter sibi incorporans cadavera, sic beata Virgo ; quæ propter

cadaverosos peccatores factam se recolit Matrem Dei, de ipsis a diabolo rapiendis, et Ecclesiae incorporandis, cujus ipsa est collum, quo mediante descendunt in ventrem cibaria, jugiter creditur cogitare. (B. Albert. Magn. *ibid.*)

B. Virgo, in speculo Trinitatis aspiciit præterita, præsentia et futura. — Dub. 127. Ad illa verba, cap. v, v. 12: *Oculi ejus sicut columbæ supra rivulos aquarum.* Quare oculi beatæ Mariæ comparantur oculis columbæ, quæ est super rivulos aquarum?

R. In columba notatur simplicitas et innocentia; quod videlicet columbæ super rivulos aquarum sedentes, et aquas aspiciunt, quæ in præsentiarum fluunt, et illas, quæ jam fluxerunt, et illas, quæ effluent, sic et oculi Virginis in speculo Trinitatis præterita, præsentia et futura, et umbram accipitris, id est diaboli. (B. Albert. Magn. *ibid.* n. 10.)

Respectus Virginis, pietatis et misericordiæ dulcedine perfusus. — Dub. 128. Ad illa verba, cap. v, v. 12: *Quæ lacte sunt lotæ.* An oculi beatæ Virginis assimilentur oculis columbarum, quæ lacte sunt lotæ?

R. Oculi ejus comparantur columbis, quæ lacte sunt lotæ, quia respectus ejus pietatis, et misericordiæ dulcedine perfusus est. (B. Albert. Magn. *ubi supra.*)

Oculi Christi ac B. Virginis in humilem respiciunt. — Dub. 129. Ad illa verba, cap. v, v. 12: *Oculi ejus sicut columbæ, quæ lacte sunt lotæ.* In quem respiciunt oculi beatæ Mariæ?

R. In lacte duo, candor qui ad castitatem, dulcedo quæ debet referri ad pietatem; unde petimus: *Illos tuos misericordes oculos*; sed si vis ut te respiciant oculi isti, oportet te fieri pauperem spiritu, id est humilem, quia oculi Christi et Mariæ in pauperem respiciunt. (B. Albert. Magn. *ubi supra.*)

B. Virgo velocior cæteris sanctis, miseris subveniendo. — Dub. 130. Ad illa verba, cap. v, v. 14: *Manus illius tornatiles.* Cur manus B. Virginis dicuntur tornatiles?

R. Tornatiles describuntur manus istæ; nam sicut ars tornaturæ promptior est aliis artibus celeriter operando, sic Maria velocior cæteris sanctis, omnibus miseris subveniendo; ut dicere de ipsis miseris videatur cum Filio illud, Isa. LXV, 24: *Antequam clament ad me, exaudiam eos.* (B. Albertus Magn. *ibid.* lib. II, cap. 2, num. 14.)

Misericordiam miseris ita impendit, quod justitiam non frangit. — Dub. 131. Ad eadem verba, cap. v, vers. 14: *Tornatiles aureæ.* Quare manus B. Virginis tornatiles aureæ describuntur?

R. Dicuntur hæ manus aureæ propter sapientiam, quæ signatur in auro; nam tam subtiliter misericordiam miseris impendit, quod divinæ justitiæ sigillum nunquam frangit. (B. Albertus Magn. *ibid.*)

B. Virgo facillime impetrat, quidquid complacet ei dare. — Dub. 132. Ad illa verba, cap. v, v. 14: *Plenæ hyacinthis.* Cur manus beatæ Virginis plenæ hyacinthis?

R. Habet enim hyacinthus gratiam impetrandi, nam quidquid complacet ei dare, facillime orando impetrat ab unigenito Filio suo; qui non solum dat ei, secundum quod petit, sed etiam ipsam incitat ad petendum. Hyacinthus, in sereno clarus, in obscuro et nubilo apparet obscurus; nam illuminati per gratiam, de ipsa digne sentiunt, et ei serviunt ex amore; tenebrosi infidelitate et vitiis, honorem et servitium suum parvipendunt. (B. Albert. Magn. *ibid.*)

Christus Filius Virginis sine virilis seminis admistione. — Dub. 133. Ad illa verba, cap. vi, v. 2: *Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi.* Quo sensu hæc verba aptantur beatæ Virgini?

R. Ego dilecto meo Filio, Mater inter mulieres cæteras sum electa, et dilectus meus mihi, tamen supple secundum humanitatem est Filius, sine virilis seminis admistione, quod in eo solo est reperire. Vel ego dilecto meo consentiens respondeo: *Ecce ancilla Domini* (Luc. I, 38): *Et dilectus meus mihi favens, et annuens merita dando, data conservando, conservata remunerando; Qui pascitur inter lilia, dum ubera mea sugit.* (Hugo card.)

B. Virgo pulchra per humilitatem. — Dub. 134. Ad illa verba, cap. vi, v. 3: *Pulchra es, amica mea, suavis et decora, sicut Jerusalem, terribilis ut castrorum acies ordinata.* Quare beata Virgo appellatur pulchra, suavis, et decora, terribilisque ut castrorum acies?

R. Pulchra per humilitatem in qua sibi in ipsa complacuit Filius Dei; unde Lucæ I, 48: *Respexit humilitatem ancillæ suæ.* Suavis misericordiæ ubertate; unde et Regina misericordiæ dicitur. Decora plenitudine gratiarum; unde *ibid.*, *Ave, gratia plena.* Terribilis ut castrorum acies ordinata, ad ejus memoriam dæmones contremiscunt, et eam omnino sustinere non possunt: exemplum de Theophilo. (Hugo card.)

Quos B. Virgo visitat, facit cælestem ducere conversationem. — Dub. 135. Ad eadem verba, cap. vi, v. 3: *Pulchra es, amica mea, suavis, et decora sicut Jerusalem.* In quo beata Virgo suavis est, et decora sicut Jerusalem?

R. In eo videlicet, quod et anima tua supernam videt pacem, et ex visitatione tui discunt animæ plurimæ cælestem ducere conversationem. (Rupertus, lib. VI, in *Cantic.*)

B. Virgo puritate omnes superat. — Dub. 136. Ad illa verba, cap. vi, vers. 8: *Ura est columba mea.* Cur beata Virgo dicitur Columba?

R. Qui enim a teneris unguiculis ex toto corde Deum rerum omnium auctorem optimum diligunt, et amore ipsius mundum, et quæ in mundo sunt contemnentes, Christo, Verbo, et sponso conjunguntur, divina gratia, filiorum ordinem obtinent; qui autem regni cælestis cupiditate adducti, ut eo potiantur, diligenter Christo inserviunt, in mercenariorum locum constituuntur: at qui peccatis omnibus obruti (ut ego infelix) cruciatum et suppliciorum formidine respiciunt, et poenitentiam

agunt (quorum in numero utinam ipse quoque sim per gratiam tuam, o Christe verbum Salvator), in servorum. Qui tamen salvi fiunt ordine collocantur inter tot animas omnium hominum, qui salvantur, ut electa Columba est illa una sola quæ Christum genuit Virgo Mater, puella Maria, quæ puritate profecto Cherubim et Seraphim antecellit. (Psellus.)

Oratio Virginis efficacior ad Filium inclinandum.
—Dub. 137 Ad eadem verba, cap. vi, v. 8 : *Una est Columba mea, perfecta mea.* Cur beata Virgo non extollitur iisdem encomiis, quibus ipsa suum dilectum affecerat, quod esset candida, rubicunda, electa ex millibus, caput ejus aurum optimum ? (*Cant.* v, v. 10.)

R. Virgo dicitur Columba ob suam puritatem ac simplicitatem, deinde Columbæ vox, cum sit gemitus, inter omnes aves maxime dignoscitur, et peculiarem habet vim ad trahendum et vocandum ad se comparem suum, et testantur Ericus, et Aymon *Serm. de Purificatione* ; sic Mariæ oratio ac deprecatio inter omnes beatas animas maxime agnoscitur, ac eximia ejus efficacia præpotens est ad suum sponsum ac Filium inclinandum, et ad misericordiam flectendum. (P. Silveira, tom. I, lib. III, quæst. 2, num. 8.)

B. Virgo tota fuit cum Dei voluntate unita. — Dub. 138. Ad illa verba, cap. vi, v. 8 : *Viderunt eam filiæ, et beatissimam prædicaverunt reginæ, et concubinæ, et laudaverunt eam.* Quæ sunt filiæ, reginæ, et concubinæ quæ laudant beatam Virginem ?

R. Filiæ Sion sunt substantiæ separatae, id est angeli ; qui dicuntur filiæ, non propter sexum, sed propter intelligentiam ; filiæ autem Sion, propter claram speculationem et continuum divinorum. Sion interpretatur *speculatio*, et ad hoc creati sunt, surrexerunt autem ad venerandum eam, quam intuentur super se, quam ibi vocat unam Columbam suam electam Genitricis suæ, quia sola fuit tota cum Dei voluntate unita. Reginæ autem sunt animæ sanctæ, quæ ratione bene hic se et alios rexerunt. Concubinæ autem sunt animæ reproborum, quæ cum non habeant Deum in Sponsum, generant filios illegitimos, scilicet, malorum operum, quibus non debetur hæreditas superna ; et hi etiam reprobi laudant beatam Virginem : sed filiæ Sion, id est, angeli magis laudant, quia magis eam speculantur, et perfectiones ejus ; unde in superlativo gradu beatissimam dicunt, et sic *Beatam me dicent omnes generationes* etiam angelorum. (D. Antoninus, part. IV, tit. 15, cap. 24, § 2.)

Caro B. Virginis nullam sensit corruptionem. — Dub. 139. Ad illa verba, cap. vi, vers. 9 : *Quæ est ista, quæ progreditur quasi Aurora consurgens ?* Quare ascensus Virginis comparatur auroræ ?

I^a R. Ex quibus verbis patet quod ipsa ascendit cum claritate corporali et ista est claritas auroræ ; sicut enim aurora post noctem oritur, tamen nullam obscuritatem retinet ; sic etiam licet caro ejus nata fuerit de corruptibili carne, nullam tamen sensit

corruptionem, sed omnem deposuit miseriam et pœnalitatem. (B. Jacobus de Voragine, serm. 1, in *Assumptione*.)

II^a R. Sicut aurora finis est præteritæ noctis, et initium diei sequentis ; sic ipsa Virgo mundo oriens finis dolorum, et consolationis initium. (Rupertus.)

III^a R. Progreditur ultra nos, et super nos graditur quasi aurora rutilans dilectione : et sicut aurora media est inter noctem et diem, habens satis de luce ; sic ista medium tenuit inter statum viatorum, qui sunt in nocte mundi tenebrosi, et inter statum comprehensorum, qui sunt in die claræ visionis ; supra omnes enim sanctos viatores est et satis propinqua perfectioni beatorum. (D. Antoninus p. IV, tit. XV, cap. 45, § 5.)

IV^a R. Assimilatur enim auroræ, quia ejus misericordia omnibus est necessaria ; sicut enim aurora est media inter noctem et diem, sic et ipsa est mediatrix inter Deum et hominem. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2 *Sab. post Dominic. II Quadr.*)

V^a R. Gloriosa Virgo lampas ardentissima ipsis quoque angelis lucis miraculo fuit, ut dicerent : *Quæ est ista, quæ progreditur ?* (D. Bernard. serm. 1, *De Assumpt.*)

VI^a R. Comparatur auroræ sine dubio, ut Spiritus sanctus excellentias beatitudinis Virginis nobis aperiat. Aurora superat in luce quæcumque stellam sigillatim sumptam, sic et beata Virgo quemlibet beatum. (P. Silveira, tom. III, lib. v, cap. 16, quæst. 18, num. 121.)

VII^a R. Sicut enim lux auroræ progreditur crescendo in claritate, sic Maria progrediebatur proficiendo in claritate gratiæ et bonæ vitæ ; progrediebatur utique proficiendo in omnibus virtutibus universaliter, ut in omni virtutum claritate esset quasi aurora consurgens apud se. (D. Bonaventura, in *Spec. B. V.* lect. 11.)

VIII^a R. Velut aurora consurgens cujus ortum et luciferi similiter, et solis ortum præcedit ; primo enim oritur aurora, postea lucifer, et tandem sol. De hac dicitur *Job* III, 9 : *Expectet lucem, et non videat, nec ortum surgentis auroræ ;* imprecatio est malorum. Et cap. XXXVIII, 12 : *Nunquid ostendisti auroræ locum suum ?* Locum illum ostendit ei Dominus in Assumptione sua, quando eam Deus ad dexteram sui benedicti Filii collocavit. Hæc Aurora est media inter noctem humani generis, et lucem claritatis æternæ : in ortu hujus Auroræ vincitur angelus a Jacob (*Gen.* XXXII), id est, adventus Filii Dei in carnem, id est ab Angelo magni consilii Deo Patre, scilicet sanctorum Patrum precibus impetratur. (Hugo card.)

IX^a R. Aurora refrigerativa, et avibus grata fuit ista Virgo Maria ; ipsa enim virginitate sua carnis ardorem refrigeravit, teste D. Bernard. qui ad eam loquens ait (in *Deprecat. et laude Beatæ Mariæ*) : Tu ardorem vetitæ concupiscentiæ virtute castitatis, in qua tua virginea carne eatenus exstinxisti, ut his in cujus conspectu nec astra munda sunt tantæ

munditiæ, carnem tuam iudicaverit, ut eam suæ divinæ puritati agglutinare non desuperit. (D. Bonaventura in *Spec. B. Virginis*, lect. 15.)

Gratiam nobis infundit. — Dub. 140. Ad illa verba, cap. vi, vers. 9 : *Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora?* Cur beata Virgo comparatur auroræ?

R. Aurora est latronum expulsiva; nam latrones, qui de nocte in tenebris exeunt, aurora, id est, adveniente die, fugiunt et se abscondunt. Job xxiv, 17: *Si subito apparuerit aurora, arbitrantur umbram mortis.* Ita dæmones tanquam insani et exterriti fugiunt, cum nostram auroram, id est Virginem gloriosam, in corde alicujus per devotionem fulgere cognoscunt. *Et infra:* Quia aurora est roris infusiva; unde dicitur aurora quasi aura rorans, ita beata Virgo Maria divinæ gratiæ rorem nobis abundanter infundit, quod significatum est in lucta Jacob cum angelo; nam cum ei dixisset angelus: *Dimitte me, quia aurora est;* respondit: *Non te dimittam, nisi benedixeris mihi;* et postea sequitur: *Et benedixit eum in eodem loco.* (Gen. xxxii, 26-29.) Hæc enim est benedictio, de qua dicitur Gen. xxvii, 28: *In rore cæli desuper erit benedictio tua;* et hic est ros supernæ gratiæ, quem nobis hæc Aurora infundit; et iste ros Auroræ est decorativus, et refrigerativus, et dulcorativus. Decorativus quia dicitur, quod conchæ marinæ in aurora se aperiunt, et rores suscipientes margaritas concipiunt, quæ scilicet in ornamentis ponuntur: et sic animæ devotæ, dum se isti Auroræ, id est, beatæ Virginis per affectum devotionis aperiunt, rorem gratiæ supernæ suscipiunt, per quam margaritas candidas, id est affectiones purissimas concipiunt, quæ sunt animæ ornamenta, et ideo isti Auroræ dicitur: *Ros lucis ros tuus,* id est, affectiones tu generas lucidas et mundas. Item iste ros Auroræ est dulcorativus, Exodi xvi; quod in aurora colligebatur manna est internæ dulcedinis gratia, quam his, qui tribulato sunt corde infundit hæc Aurora. Iste ros est refrigerativus, scilicet ardoris ferventis concupiscentiæ secundum illud Eccli. xliii, 24: *Ros obviens ardori venienti humilem efficit eum;* et ideo Aurora est caloris temperativa. (Joannes a Sancto Geminiano, lib. 1, *De cælo et elementis*, cap. 48.)

B. Virgo data ad Ecclesiæ fecundationem. — Dub. 141. Ad illa verba, cap. 6, vers. 9: *Quæ est ista, quæ progreditur?* Quis hæc de beata Virgine querit?

R. De beata Virgine potest exponi, ut introducatur Synagoga pro tempore ipsius, ejus pulchritudinem et venustatem admirans; licet enim ipsa beata Virgo fuisset prænuntiata in lege et prophetis, Judæa tamen quasi incrudela querit, *Quæ est ista, quæ progreditur ad totius Ecclesiæ irrigationem et fecundationem?* Eccli. xxiv, 41: *Quasi aquæductus irriguus exivi de paradiso:* Hujus progressus dilationem lamentabatur Isaias cap. lxiii,

15, cum dixit: *Multitudo viscerum tuorum, et miserationum tuarum continuerunt se super me.* Et cap. xli, 17: *Egeni, et pauperes quærent aquas, et non sunt;* unde temporibus ante ipsius progressum ponebantur omnes cum Jeremia, cap. xxxviii, 6: *In lacum, in quo non erat aqua;* sed cum venit in hortum Ecclesiæ ista aqua, quam vidit Ezechiel, cap. xlvii, egredientem de templo, tunc secundari cœpit Ecclesia; et omnes, ad quos pervenit aqua ista, salvi facti sunt, ut ibi habetur. Non poterat aqua ista exire donec ductum haberet; sed cum fluxit plenissime progreditur, ergo ex genere regali et sacerdotali summum Regem et Sacerdotem Dominum paritura. (Hugo card.)

Nata B. Virgine infirmitas humana curata est. — Dub. 142. Ad illa verba, cap. vi, vers. 9: *Quasi Aurora.* Cur beata Virgo, aurora?

R. Naturaliter experimur ægritudines humanas alleviari, et feras bestias ad latibula sua fugere, et homines audaciores fieri in aurora, quam tempore noctis essent. Totum tempus præcedens adventum beatæ Virginis fuit nox et obscuritas, in qua ægrotabat humanum genus, infernales feræ, id est dæmones ardentius dominabantur, et homines timidi erant in conspectu Dei et angelorum, propter primorum parentum maculam; sed hæc benedicta radiante aurora, curata est ægritudo humana, fugit diabolus a conspectu nostro, ideo ipsam auroram arbitrantur umbram mortis, et nos facti sumus audaces et securi apparere coram Domino, et gratiam postulare. (Antonius Rampegolis, ordinis S. Augustini.)

Deus totus receptus in B. Virgine. — Dub. 143. Ad illa verba, cap. vi, vers. 9: *Pulchra ut luna.* Cur pulchra ut luna?

I^a R. Pulchra ut luna fuit Virgo Maria, pulchritudo enim lunæ consistit in lumine recepto a sole. Pensa igitur quam pulchra luna fuit Maria, quando æternus ille Sol totus receptus et conceptus est in ipsa. (D. Bonavent. in *Specul. B. Virg.* lect. 15.)

II^a R. Assimilatur lunæ. Sicut luna lucet in nocte et est vicina terræ, et habet virtutem et efficaciam super mare; sic et ipsa, scilicet Maria lucet peccatoribus, dando eis lumen suæ gratiæ, et est vicina eis succurrendo per effectum misericordiæ, et ostendit virtutem suam super afflictos et amaricatos, dando eis dulcedinem consolationis suæ. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, *Sabb. post Cineres.*)

III^a R. Assimilatur lunæ, quia ejus misericordia omnibus est vicina, sicut enim luna præ cæteris planetis terræ magis vicina est, sic et ipsa præ cæteris sanctis, peccatoribus est magis propinqua. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, *Sabb. post Dominum, 1^a Quadragesimæ.*)

IV^a R. Quid luna pulchrius cum stellis coruscantibus, in signifero limite reliquorum siderum splendorem excedit. Considera quam stellaris et serena

vibratio, quam luminosus fulgor circularem orbem tanti sideris perfundat, ut aliorum luminum claritate non mediocriter obfuset. Sic Virgo, inter sanctorum animas, et angelorum choros supereminens et evecta merita singulorum et omnium titulos antecedit : quantumlibet aliæ stellæ reluceant, luna tamen, et magnitudine præminet, et splendore, sicut utramque naturam Virgo singularis exsuperat et immensitate gratiæ, et fulgore virtutum. (D. Petrus Damianus, *Serm. de Assumptione*.)

V^a R. Luna est decor noctis, non solum quia noctem illuminat, sed etiam quia in nocte decor ipsius apparet, præcipue tunc cum est plena : ita beata Virgo in nocte, id est, in obscuritate præsentis vitæ existens fuit plena luce, sive luce gratiæ divinæ, sicut angelus dixit : *Ave, gratia plena*, sive luce divinæ præsentis, propter quod subdidit : *Dominus tecum*, Dominus, scilicet Pater te desponsans, Dominus Filius te fecundans, Dominus Spiritus sanctus te sanctificans, unde ipsa fuit totius Trinitatis nobile triclinium, sive luce virginalis munditiæ, quæ candor est lucis æternæ, et speculum sine macula, propter quam lucem addidit angelus : *Benedicta tu in mulieribus*, siquidem ante eam mulieres in virginitate permanentes, propter sterilitatem erant maledictioni legis ænoxia; sed ista in mulieribus, etiam virginibus benedicta, ex eo quod, quanquam Virgo, non tamen sterilis, sed divinitus fecunda, et ideo Mater intacta, et sic patet, quod beatissima Virgo Maria quasi luna plena in diebus suis lucet. (Joannes a S. Geminiano, lib. 1 *De cælo et elementis*, cap. 48.)

VI^a R. Fuit pulchra ut luna, quia, sicut luna plena præcipue illuminat tenebras noctis, sic ista peccatores et tribulatos. (D. Antoninus, part. vi, tit. 15, cap. 45, § 2.)

VII^a R. Dicitur pulchra ut luna, id est universalis Ecclesiæ, quia quidquid alii sancti pulchritudinis habent in parte, habet ista in toto; nemo enim sanctorum inventus est similis illi in humilitate, nemo in charitate, et sic de singulis virtutibus; vere enim pulcherrima, quæ tot habuit in se pulchritudines, quod virtutes, et singulas in superlativo gradu, et ideo bene dicitur singularis, siquidem virginitas ab omni immunditia carnis et sensuum ipsam conservat immunem, scilicet oculos ejus ne viderent vanitatem, aures ne audirent linguam nequam, os ne gustaret quod gustatum afferret mortem, et sic de aliis sensibus. (B. Albert. Magn. lib. v, *De laudibus B. V.*, cap. 1, num. 1.)

VIII^a R. Ascendit cum claritate spirituali, id est cum anima, quæ tota fuit luce perfusa, et ista est claritas lunæ : sicut enim luna post solem majorem habet lucem, sic et ipsa post Filium majorem habet cognitionem. (B. Jacobus de Vorag. serm. 1, in *Assumpt. B. M.*)

IX^a R. Nota, quod non comparatur lunæ beata Virgo secundum statum ejus præsentem, quia nunc habet maculam, sed perfectiori lunæ quæ erit in futuro, quando omnis macula omnino auferetur, quan-

do lux lunæ erit quasi lux solis, Isa. xxx, 26 : ideo dicitur : *Luna perfecta in æternum*. Luna crescens habet cornua versus solis ortum, decrescens, versus solis occasum, quia Christum quem nasciturum ex se, gaudens expectaverat, dolens expectavit pro nobis moriturum. Per cornua lunæ cogitationes intellige : in passione Filii obscurata est ista luna per cordis tristitiam, quæ est omnis plaga (*Eccli. xxv*), quia Sol justitiæ, qui tunc eclipsabatur, et cui non erat aspectus (*Isa. lxx*), quos in ipsam dirigeret radios non habebat, licet enim plena semper fuerit gratia, et sine macula culpæ, non tamen caruit macula humanæ miseriæ, sicut nec luna in præsentem quantumcunque pulchra caret omnino macula : fuit etiam tunc in junctione solis, quando lunæ claritas non apparet, quando commoriens Filio per compassionem stetit juxta crucem ejus. (*Joan. xix*.) Item luna, sole recedente, mundum illuminat, quia Sole justitiæ transeunte de mundo ad Patrem per mortem corporalem (*Joan. xiii*), fide sua totam illustravit Ecclesiam in triduo Dominicæ sepulturæ. (B. Albertus Magnus, lib. vii, *De laudibus beatæ Mariæ*, cap. 4, num. 2.)

Singulariter secunda, quia non hominem, non angelum, sed Deum concepit et peperit. — Dub. 144. Ad illa verba, cap. vi, vers. 9 : *Electa ut sol*. Cur beata Virgo electa ut sol?

I^a R. Electa ut sol fuit Maria in lucidissima fecunditatis singularitate, quando non purus homo, non angelus verus, sed ipse Dei Filius, ipse Sol justitiæ in sole posuit tabernaculum suum, dum in Maria conceptus fuit. Valde certe singulare fuisset, si Virgo purum hominem concepisset, multo autem singularius fuisset, si Virgo angelum concepisset, sed supra omnia singularissimum fuit, quod Virgo Deum concepit, Deum peperit. (D. Bonaventura, in *Speculo B. Virg.* lect. 15.)

II^a R. Sol habet virtutem discretivam, quia per lucem omnia detegentem nunc colores omnes discernimus, et nigrum de albo distinguimus : similiter ipsa est, quæ mentibus sibi devotis acquirat lumen discretionis, et veram cognitionem vitiorum atque virtutum; unde dicitur *Mater agnitionis*. Hoc lumine carent illi miseri, qui reverentiam non habent ad eam, sed potius contra eam infelices suas linguas relaxant blasphemantes, qui vere possunt dicere : Justitiæ lumen non luxit nobis, et Sol justitiæ non est ortus nobis : et illud *Eccle. vi, 5* : *Non vidit solem, nec cognovit distantiam boni et mali*. Item sol habet virtutem fortificativam; unde videmus, quod in ejus ascensu super nostrum horizontem virtutes animalium roborantur, et fortiores efficiuntur, et usque ad diem mediam augmentantur, et quando sol tendit ad occasum debilitantur, et ideo in somnum animalia resolvuntur; unde etiam flores in ortu solis aperiuntur, qui in occasu clauduntur : ita beata Virgo Maria sibi devotos confortat et roborat, dum eis subveniendo ad spem et fiduciam sui mentes eorum sublevat; unde ipsa dicitur esse *Mater*

sanctæ spei (Eccli. xxiv, 24), propter dictas proprietates dicitur esse *Electa ut sol*. (Joannes a Sancto Geminiano, lib. 1 *De cælo et elementis*, cap. 48.)

Virgo Maria reconciliat beatissimæ Trinitati salvandos. — Dub. 145. Ad eadem verba, cap. vi, v. 9: *Electa ut sol*. Cur beata Virgo comparatur soli?

I^a R. Assimilatur soli; nam sicut sol habet tres planetas superiores et tres inferiores, et ipse est in medio constitutus; sic et ipsa habet supra se tres in Trinitate Personas, et sub se tres status salvandorum, scilicet, virgines, continentes et conjugatos; et ipsa est in medio constituta, reconcilians tres status supradictos salvandorum ipsi beatissimæ Trinitati. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, *Sabb. post Cineres*.)

II^a R. Sol habet efficaciam in effectu, habet enim virtutem calefactivam et inflammativam; nam ex motu radiorum, et eorum confractione et multiplicatione calor generatur in objecti corporis superficie; et maxime si corpus objectum fuerit speculare, sicut dicitur in perspectiva; quare si circa speculum concavum stuppa ponatur, a calore generato incendiur; sic quoque beata Virgo mentes puras, et sibi devotas, quæ sunt ut specula munda, inflamat ad Dei dilectionem; unde ipsa dicitur *Mater pulchræ dilectionis*, et hæc est inflammatio amoris, quæ arefecit fenum concupiscentiæ carnalis. Jac. 1, 11: *Exortus est sol cum ardore; et arefecit fenum*. (Joan. a Sancto Geminiano, *ubi supra*.)

B. Virg. misericordiam suam omnibus expandit. — Dub. 146. Ad eadem verba, cap. vi, v. 9: *Electa ut sol*. Cur beata Virgo dicitur Sol?

I^a R. Assimilatur soli, quia ejus misericordia est communior; sicut enim sol lucem suam et calorem omnibus tribuit: sic ipsa lucem et calorem ejus misericordiæ omnibus expandit. Nihilominus assimilatur stellæ maris, quia ejus misericordia est omnibus diuturnior; sicut enim cæteris stellis occidentibus, stella maris non occidit, sic, cæteris sanctis non exaudientibus, Maria tamen non deserit. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, *Sabb. post Dominicam II Quadragesimæ*.)

II^a R. Sol habet virtutem fecundativam; omnia enim hic inferiora fecundat, et generativam eorum potentiam excitat, adjuvat, et confortat; unde videmus ad sensum, quod nihil fructificat, nec crescit, ubi solaris radius non attingit: illud autem, quod facit animam bonis operibus fecundam, est timor Dei; unde Eccli. xv, 1 dicitur: *Qui timet Deum faciet bona*; sed beata Virgo Maria etiam dicitur *Mater timoris* (Eccli. xxiv, 24), quia scilicet, sibi devotos ad Deum timendum inducit, et eis suis meritis donum timoris acquirit, ex quo eos in bonis operibus fecundos efficit. (Joannes a Sancto Geminiano *ubi supra*.)

Nullum beatorum potest in gloria comparari B. Virgini. — Dub. 147. Ad eadem verba, cap. vi, v. 9: *Electa ut sol*. Cur Spiritus sanctus excellentiam beatæ Mariæ soli comparat?

I^a R. Hanc attende similitudinem, quia nulla in rebus mundi potest esse sublimior; nihil enim habuit Spiritus sanctus in visibilibus creaturis excellentius, cui excellentiam Virginis comparet. Sol lucidius incandescens, ita siderum, et lunæ rapuit positionem, ut sint quasi non sint, et videri non possint; similiter et virga Jesse veri prævia luminis in illa inaccessiblei luce perlucens, sic utrorumque spirituum hebetat dignitatem, et in comparatione Virginis, nec possint, nec debeant apparere. (Damianus, *Serm. de Assumptione*.)

II^a R. Maria Mater Domini assimilatur soli, quia sol habet nobilitatem in ortu; oritur enim ex alto, et cum splendore multo; sic beata Virgo Maria orta est ex alta progenie, quia scilicet ex regali stirpe, et nata cum sanctitatis splendore. (Joannes a S. Geminiano, *ubi supra*.)

III^a R. Sicut sol illuminat diem, sic illa justos et pios; et sicut radios suos ubique diffundit clarior, et plus influens in inferioribus, quam cæteri planetæ, sic ista clarior cunctis sanctis beneficia sua ubique diffundit. (D. Antoninus part. iv, tit. xv, cap. 45, § 5.)

B. Virg. velox fuit in obedientia. — Dub. 147. Ad eadem verba, cap. vi, v. 9: *Electa ut sol*. Cur Virgo soli comparatur?

R. Sol habet velocitatem in motu; unde et satis cito perficit suum circulum, qui tamen est valde magnus; continue enim sol movetur velocius quam sagitta, licet in aspectu nostro, quasi non moveri videatur; præ nimia enim claritatis intensione sicut et ejus quantitas, sic et ejus velocitas subterfugit visum nostrum. Similiter beata Virgo Maria velocitatem habuit in motu obedientiæ, quia divinæ voluntati per angelum sibi expositæ cito consensit dicens: *Ecce ancilla Domini*. (Luc 1, 38.) Item in motu benevolentiae, quia statim ascendit in montana cum festinatione, et salutavit Elisabeth, in quo dedit exemplum conscendendi ad superiora per perfectionem virtutum, sine negligentiae tarditate. Item in motu poenitentiae, quia dolenter et sollicitè Filium suum requisivit, quem ex aliqua forte sui negligentia se perdidisset timuit. Luc 11, 48: *Ecce pater tuus, et ego dolentes quærebamus te* (Joannes a Sancto Geminiano, *ibid.*)

Luna tunc est pulchra, quando est plena. — Dub. 148. Ad illa verba, cap. vi, v. 9: *Pulchra ut luna*. Cur lunæ comparatur beata Virgo?

I^a R. Luna enim tunc est pulchra, quando est plena, et tunc tota nocte lucet; quando autem luna non est plena, modo lucet in principio noctis, modo in medio, modo in fine; sic etiam sunt quidam sancti, qui adjuvant tribulatos aliquando in principio tribulationis, constantiam in tribulatione tribuendo; aliquando vero permittunt eos tribulari, et tentari in principio, sed tamen juvant in medio, perseverantiam dando; aliquando dimittunt eos tribulari in principio, et in medio, et adjuvant in fine: ne scilicet, per impatientiam cadant, victoriam

eis conferendo. Beata Virgo autem Maria est sicut luna plena, quæ adjuvat in principio tentationis, dando constantiam; adjuvat in medio, dando perseverantiam; adjuvat in fine, dando coronam, seu victoriam. Nec mirum si ista Luna lucet tribulatis et obscuratis, quia etiam fuit tribulata et obscurata; ideo scit melius tribulatis compati, et misereri. (Beatus Jacobus de Voragine, serm. 2, *Sabbat. iv Quadragesimæ*.)

II^a R. Beata Virgo assimilatur lunæ, quia luna est mater roris, nam vim suæ humiditatis aeri imprimit, et aerem subtiliter alterans et immutans, in ipsius superficie rorem gignit; unde manifeste videmus, quod ætali tempore quanto luna est serenior, tanto abundantior ros supra gramina se ostendit. Rori autem assimilatur Filius Dei incarnatus, propter ipsius roris generationem; nam ros generatur in interstitio medio aeris; et temperate calido, et temperate frigido; tria autem interstitia sunt, cælum, mundus, infernus: Hæc ergo irroratio, id est, Filii Dei incarnatio non est facta in supremo interstitio, id est, in cælo, quia naturam angelicam non assumpsit; nec in infimo, scilicet in inferno, quia demones non redemit; sed in medio, id est, in mundo, quia naturæ humanæ se univit, Osee xiv, 6: *Ero quasi ros*. Hujus roris mater fuit beata Maria, quia inter hujus virginea viscera ros iste cælestis descendens, nostræ se carni univit. Est enim quoddam genus piscium, qui cochlea vocatur, qui tempore roris ad littus procedens, et ibi se aperiens, rorem cælestem intra viscera suscipit, et se claudens margaritam gignit. Ista cochlea est beata Virgo Maria, quæ rori cælesti perfusa, generavit de suis visceribus margaritam pretiosam, de qua Matth. xiii, 46. *Inventa autem una pretiosa margarita abiit, et vendidit*. Hæc margarita Christus est, propter quem debemus omnia vendere quæ habemus, scilicet terrenam substantiam, voluntatem propriam, et conversationem mundanam, et eum emere. Istum rorem Deus totum posuit in utero Virginis, et inde procedens totum mundum irrigavit. D. Bernardus: Rigaturus aream Deus cælesti rore totum vellus prius infundit: redempturus etiam genus humanum, pretium contulit in Mariam. (Joannes a S. Geminiano lib. 1, *De cælo et elementis*, cap. 48.)

Per beatam Virginem peccator surgit ad penitentiam. — Dub. 149. Ad illa verba, cap. vi, vers. 9: *Aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol*. Cur beata Virgo auroræ, lunæ et soli comparatur?

I^a R. Luna lucet in nocte, aurora in diluculo, sol in die; nox autem est culpa, diluculum penitentia, dies gratia. Qui ergo jacet in nocte culpæ respiciat Lunam, deprecetur Mariam; qui ad diluculum penitentiae surgit, respiciat Auroram, deprecetur Mariam. (Innocentius papa, serm. 2, *De Assumptione*.)

II^a R. Pulchra ut luna in Christi Nativitate, electa ut sol in sua Assumptione, in qua omnes angeli ejus pulchritudinem admirati sunt, Eccli. xlii,

2: *Sol in aspectu*; ibi electa est, illic præelecta, et ad ejus dexteram collocata, cum et ei dixit: *Veni, electa mea, ponam in te thronum meum*, ibi, scilicet ad dexteram Filii est ipsa. (Hugo card.)

III^a R. Ipsa est, quam Salomon comparat aurora in sua Nativitate, lunæ plenæ in Filii Dei ineffabili conceptione, soli in sua Assumptione. (B. Albertus Magnus in *Biblia Mariana*.)

IV^a R. Quantæ dignitatis est, quæ cum tanto honore, et cum tanta gloria progreditur, ut merito suæ pulchritudinis auroræ comparetur. Progreditur, inquam, de virtute in virtutem, quasi aurora, quia sicut aurora solem super terram luceantem mundo inducit, sic Virgo Maria, quasi cælestis Aurora Solem justitiæ mundo parit. Aurora solem antecedit, sed ipsa tamen a solis virtute procedit; sic Virgo veri luminis prævia, id est Solis justitiæ est prænuntia, sed tamen ab ipso spirituali gratia est illuminata. Et vere quasi aurora consurgens, id est tota simul surgens, quia tota fuit sancta; et corpore et spiritu splendens. (B. Alanus de Rupe ord. Prædicator.)

V^a R. *Pulchra ut luna, electa ut sol*. Nam sicut luna noctem irradiat, ita hæc exemplo nos illuminat; Solem justitiæ pariendo, tenebras nostræ ignorantiae eliminat. Et sicut luna illuminatur a sole, sic Virgo illustratur veri Solis claritate. Et sicut pulchra est ut luna, imo plusquam luna, quia luna aliquando deficit, ista semper proficit; luna decrescit, ista semper crescit; luna aliquam habet in se maculam, ista nullam. Ideo electa ut sol, quia in se nullum habet defectum luminis: sicut sol omnibus antefertur mundanis; sic ista omnibus creaturis præfertur, et ipsum verum Solem imitari nititur, vivo in omni humilitate, mansuetudine, justitia et sanctitate. Et sicut sol sui cursus solitas non mutat habenas; sic beata Virgo propositum, quod semel arripuit non mutavit. (B. Alanus de Rupe.)

VI^a R. Aurora lux est tenebras quasvis exterminans, ac semper crescens usque ad perfectum diem; sic Virgo benedicta legis antiquæ limes, et Evangelii, in sua conceptione ab omni prorsus labe aliena, et luciferum Joannem, et ipsum Solem justitiæ progrediendo præcurrens, abiisse noctem indicat, et salutis diem, excessis impietatis tenebris, protinus adventare. Quæ insuper pulchra ut luna scribitur, imo pulchrior quam luna. Nimirum, quæ a die Nativitatis usque in sæculum deliquium lucis non sentit; sed multiplicibus virtutum incrementis, et superni Solis in occiduis splendoribus radiatur; nam hæc est luna perfecta, et testis in cælo fidelis. Sequitur: *Electa ut sol*. Ratio, quia sole amictam in Apocalypsi eam depingit Joannes. Nec nomen solis ipsa abhorret, cum in Psalmo scriptum sit: *In sole posuit tabernaculum suum, et ipse tanquam Sponsus procedens de thalamo suo*. (Psal. xviii, 6.) Nonne instar solis ipsa luxit nascendo, et in cælos ascendendo? Nempe quotidie sanctitate, obedientia, et humilitate, ac pietate cæterisque

id genus virtutibus mirum in modum irradians, universum orbem illuminat, cordaque nostra inflamat. (Alphonsus ab Orozco, adnotat. 32, ex *Canticis*.)

Timet diabolus nomen Virginis, et patrociniū.—Dub. 150. Ad illa verba, cap. vi, v. 9 : *Terribilis ut castrorum acies ordinata*. Cur dicitur B. Virgo terribilis, ut castrorum acies ordinata?

I^a R. Non ita metuent hostes visibiles quamlibet castrorum multitudinem copiosam, sicut aereæ potestates Mariæ vocabulum, patrociniū, et exemplum; cedunt, et pereunt sicut cera a facie ignis, ubicunque invenerint hujus nominis crebram recordationem, devotam invocationem, sollicitam imitationem. Roganda est igitur assidue Maria, ut nomen suum, quod est Domina, interpretetur in nobis, tentatores nostros expugnando, et se turrim fortitudinis nobis exhibendo a facie inimici; et ut hoc nobis præstare dignetur, nomen ejus, et memoriale in desiderio animæ, et jugi memoria teneatur. (B. Albertus Magn. lib. 1 *De laudibus beatæ Mariæ*, cap. 2, num. 4.)

II^a R. Terribilis potestatibus aereis, ut castrorum acies ordinata; nam bene sciunt, quod quidquid pro peccatoribus petierit impetrabit. Unde, III Reg. 11, 20, dixit Salomon matri suæ : *Pete, mater mea, neque enim fas est, ut avertam faciem tuam*. Hæc est Arca fœderis, in qua responsa accipimus, de qua dixerunt Accaronitæ, I Reg. 3, 10 : *Adduxerunt ad nos arcam Dei Israel*. Hæc arca manna continet, et reservat, quo pascamur in deserto hujus sæculi vagantes, usque dum veniamus ad terram promissionis. Hæc est ergo terribilis inimicis, ut castrorum acies ordinata, unde Eccli. XLIII, 2 : *Vas castrorum in excelsis in firmamento cœli resplendens*. (Hugo card.)

B. Virgo acies ordinata contra paganos, hæreticos et Judæos.—Dub. 151. Ad eadem verba, cap. vi, v. 9 : *Acies ordinata*. Contra quos beata Virgo est acies ordinata?

R. Ordinata tripliciter contra tres acies inimicorum, paganos, scilicet, hæreticos et Judæos; de quibus Eccli. I, 27 : *Duas gentes odit anima mea; tertia autem non est gens, quam oderim*. Contra paganos ordinata est latriam exhibens Deo vero, cum dixit : *Magnificat anima mea Dominum*. Hic enim destruxit idololatriam; qua creaturæ exhibetur honor soli Deo debitus Creatori. Contra hæreticos, cum dixit : *Et exsultavit spiritus meus*. Contra Judæos, cum dixit : *Suscepit Israel puerum suum*. (Hugo card.)

B. Virgo majus credit; Zacharias vero de multo minori dubitavit.—Dub. 152. Ad illa verba, cap. vi, vers. 9 : *Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol*? Quis hæc querit de Sponsa?

R. De hac querit incredula Synagoga, vel, præ admiratione et gaudio, fidelium Ecclesia, vel ipse supernarum virtutum chorus : *Quæ est ista*? Sed ad hanc questionem respondit Joachim summus

sacerdos, Judith xv, 10, ubi in persona Judith dicit ad eam : *Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri*. Taliter eam per circumlocutionem describit, tamen ei uno nomine venerat comprehendi. Ipsa gloria Jerusalem, id est claustraliū, dans eis formam et regulam obedientiæ, cum dixit, Luc. 1, 38 : *Fiat mihi secundum verbum tuum*. Lætitia Israel, id est, scholarium et clericorum, diligentem dans eis formam studendi et legendi, ut attenti sint, et solliciti intelligere, et opere complere, quæ legunt. Luc. 1, 51 : *Maria conservabat omnia verba hæc*; unde et Philippus dixit eunucho (Act. viii, 30), legenti Isaïam prophetam : *Putasne intelligis quæ legis*? Ac honorificentia populi, id est, laicorum, in hoc quod statim credidit majus, scilicet se Dei Filium parituram; ubi summus sacerdos, scilicet Zacharias, de multo minori dubitavit, scilicet Elisabeth jam senem prolem de ipso habituram. Gloria est in se, lætitia in nobis, honorificentia, id est, ab aliis ornata, quod triplici ejus bene congruit interpretationi: interpretatur enim illuminata, illuminatrix, et Domina; quia illuminata, gloria; quia illuminatrix, lætitia; vel lætificans; quia Domina, honorata. (Hugo card.)

Nihil amaritudinis habuit.—Dub. 153. Ad illa verba, cap. vi, v. 10 : *Descendi in hortum nucum*. Cur beata Virgo dicitur hortus nucum?

I^a R. De beata Virgine potest exponi, in quam descendit Filius Dei, ut respondeat ipse Filius Dei angelis prius cum admiratione querentibus : *Quæ est ista*? Descendi in hortum nucum, id est, in beatæ Virginis uterum, quæ est hortus conclusus, de quo supra iv, et de quo Gen. ii, 8 : *Plantaverat autem Dominus paradisum voluptatis ab initio*. Et nucum est hortus iste secundum tria, quæ in nuce est invenire, quæ et in beata Virgine inveniuntur; scilicet, corticis amaritudo; Maria enim interpretatur *amarum mare* per contrarium sic vocata, quæ nihil penitus amaritudinis habebat. Testa duritia in sancti propositi firmitate; unde angelo respondit, Luc. 1, 34 : *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco*? Nuclei dulcedo in fructus pretiositate; unde et in eodem. (Ibid. 28) : *Et benedictus fructus ventris tui*. (Hugo card.)

II^a R. Nota, quod ubi habemus in littera nostra *meum*, quidam codices habent *nucum*, quod eleganter convenit Virgini gloriose. Nux quippe habet amarum corticem, testam duram, nucleum dulcissimum; ita Virgo Mater exterius habuit carnis infirmitatem, et duram testam, id est fidei, firmam constantiam, et virginitatis perseverantiam, et dulcissimum nucleum Christum; quia mundo parit Christum, ex quo data est nobis dulcedo æternæ beatitudinis: sic ergo Christus descendit in Virginem per incarnationis suæ humilitatem, ut videret, hoc est, videre faceret poma convallis, id est, fructus, qui in humilitate condiuntur. (B. Alanus de Rupe.)

B. Virgo habuit multiplices fructus humilitatis. — Dub. 154. Ad illa verba, cap. vi, vers. 10 : *Ut viderem poma convallium.* Quid significatur per poma convallium.

R. Poma convallium, id est, multiplices fructus humilitatis suæ, tam interioris, quam exterioris manifestarem; et alios videre facerem : ac per approbationem etiam me videre significare, secundum quod ipsa dixit, Luc. i, 48 : *Quia respexit Dominus humilitatem ancillæ suæ.* Quorum unus est sapientia, Prov. ii, 2 : *Ubi humilitas, ibi sapientia.* Alius exaltatio, Luc. xiv, 11 : *Qui se humiliat exaltabitur.* Tertius bonorum operum multiplicatio, Psal. lxxiv, 14 : *Valles abundabunt frumento.* Quartus fluviorum doctrinæ abundantia et profluvium, Psal. cxi, 40 : *Inter medium montium pertransibunt aquæ.* Quintus a procella et ventis absconsio, Isa., xxxii, 2 : *Erit sicut qui absconditur a vento.* (Hugo card.)

B. V. floruit in Filii Dei conceptione. — Dub. 155. Ab illa verba, c. vi, v. 10 : *Et inspicerem si floruisset vinea, et germinassent mala punica.* Quo sensu hæc aptantur beatæ Virgini?

R. Si floruisset vinea, id est, Virgo beata, de qua vitis vera processit. Floruit hæc vinea in Filii Dei conceptione; et germinassent mala punica, per quæ designatur charitas beatæ Virginis, quam erga nos habet, multiplices effectus, qui licet in omnes defluant et emanent, tamen plena remanet, et redundat, cui dictum est : *Ave, gratia plena,* nec mirum cum ab ipsa ortum habuerit fons indeficiens charismatum et gratiarum. (Hugo card.)

Summa gloria, post Deum, beatam Virginem videre. — Dub. 156. Ad illa verba, cap. vi, v. 11 : *Revertere ut intueamur te.* Cur desiderat eam intueri?

R. Summa gloria est post Deum te videre, adhærere tibi, et in tuæ protectionis munimine demorari. (Damian., serm. 4, *De Nativit.*)

Angeli et beati in eam desiderant intueri. — Dub. 157. Ad illa verba, c. vi, v. 11 : *Ut intueamur te.* Cur ponitur verbum plurale?

R. Ponitur verbum plurale, et notatur Trinitas personarum, ideo dicit etiam ei Sponsus, Cantic. ii, 14 : *Vox tua dulcis ad audiendum, et facies tua decora ad intuendum.* Secundo, oculis angelorum, et omnium beatorum, qui in eam sicut in Filium (si potest dici) desiderant intueri. (1 Petr. i, 12) : Tertio, oculis hominum; creditur enim quod fere nullus potuit eam intueri, quandiu fuit in mundo, qui eam statim non amaret, nunquam tamen male fuit adamata. (B. Albert. Mag. lib. v, *De laudibus B. Virg.* cap. i, num. 1.)

B. V. mortificavit in se æstum libidinis. — Dub. 158. Ad illa verba, cap. vi, v. 11 : *Revertere, Sunamitis.* Cur beata Virgo Maria vocatur Sunamitis?

I^a R. Sunamitis interpretatur *mortificans*, vel *mortificata*, hæc est Maria, quæ mortificavit in se carnem, et omnem æstum libidinis, et mortificata quodammodo fuit a mundo in Filii passione. Interpre-

tatur etiam *coccinea*, et in coccino ferventissima ejus charitas figuratur; fuit etiam coccinea, quia in sanguine Filii per compassionem rubricata. (B. Albert. Magn. ubi supra.)

I^{la} R. Sunamitis idem est atque despecta : quo igitur magis, o Deipara, nostra te peccata despiciunt, et contemnunt, eo citius et frequentius revertere; quo minus nostra te studia ambiunt, et implorant, eo misericordior et clementior auxiliare, ut quo minora sunt nostra merita, eo magis tua misericordia commendetur. Maternus te semper pro nobis urgeat affectus. (P. Mendoza I Reg. xiv, annot. 17, sect. 2, num. 7.)

Non est in cælo ita impassibilis, ut sit incompassibilis. — Dub. 159. Ad eadem verba, cap. vi, v. 11 : *Revertere, revertere, Sunamitis, revertere, revertere, ut intueamur te.* Ipsa est, ad quam omnis peregrinatio clamat. Quare quater dicitur *revertere*?

I^a R. Revertere primo per naturam: nunquid quia ita deficata, ideo nostræ humanitatis oblita es? Nequaquam Domina; scis in quo discrimine nos reliqueris, ubi jaceant, quantum delinquant servi tui; non enim convenit tantæ misericordiæ tantum miseriam oblivisci, quia, etsi subtrahit gloria, revocat natura. Non enim ita memoraris justitiæ Dei solius, ut misericordiam non habeas. Neque ita es impassibilis, ut sis incompassibilis. Naturam nostram habes, non aliam, et justum est, ut de rore tantæ pietatis diffusius infundamur. Revertere secundo per potentiam, fecit in te magna qui potens est (Luc. i, 49), et data est tibi potestas in cælo et in terra. (Matth. xxviii, 18.) Quid tibi negabitur, cui negatum non est Theophilum de ipsis perditionis faucibus revocare? Infelicem animulam, totum illud, quod in te factum est, proprio caractere denegantem, de luto fecis et miseriæ sublevasti. Nil tibi impossibile, cui possibile est desperatos in spem beatitudinis relevare. Quomodo enim illa potestas tuæ potentiæ poterit obviare, quæ de carne tuæ carnis suscepit originem? Accedis enim ante illud aureum humanæ reconciliationis altare, non solum rogans, sed imperans, Domina non ancilla, moveat te natura, potentia moveat, quia quanto potentior, tanto misericordior esse debebis. Revertere tertio per amorem, scio, Domina, quia benignissima es, et amas nos amore invincibili, quos in te, et per te Filius tuus et Deus summa dilectione dilexit. Quis scit quoties refrigeras iram iudicis, cum justitiæ virtus a præsentia Deitatis egreditur? Revertere quarto per largitatem : in manibus tuis sunt thesauri miserationum Domini, et sola electa es, cui gratia tanta conceditur. Absit ut cesset manus tua, cum occasionem quæras salvandi miseros, et misericordiam effundendi; neque enim tua gloria minuitur, sed augetur cum pœnitentes ad gloriam assumuntur. Revertere ergo, Sunamitis, id est despecta, cujus animam pertransivit gladius (Luc. ii, 35.) Quæ fabri (Matth. xiii, 55) uxor appellata fuisti. Ad quid? Ut intueamur te. Summa gloria

est post Deum te videre, adhærere tibi, et tuæ protectionis munimine demorari. Subveni igitur, Domina, ad te clamantibus jugiter fratribus. Ille triplex funiculus est, qui trahit Matrem misericordiae ad nos visitandos et consolandos; scilicet funiculus naturæ, funiculus amoris, funiculus largitatis. (B. Alb. Mag. in *Bibl. Mariana*, ex Petro Damiano, serm. 2, *De Nativit. B. Virginis*.)

II^a R. Possunt esse verba sanctorum spirituum Assumptionem Virginis desiderantium. Quod dicitur *revertere, revertere*, quasi dicant: Primo, revertere a captivitate mundi, quia captivitati mundi non debes subijci, per quam captivi a captivitate sua sunt soluti. Secundo, revertere ab onere, sive corruptione carnis, quia, sicut immunis es a corruptione peccati, sic ad immortalitatem transire debes absorpta mortalitate per gratiam Dei. Tertio, revertere ad libertatem filiorum Dei, quia, sicut nunquam regnavit peccatum in tuo mortali corpore, sic digna es perfrui eadem spiritus libertate in carne virginali, qua fruuntur in spirituali scientia angeli, ab ipsa sui creatione, sive potius confirmatione. Quarto, *revertere, ut intueamur te*, a dignitate angelorum ad superexcellentiam jam beatificatorum spirituum: quia, sicut in faciem Filii tui desideramus prospicere, sic in specie, et pulchritudine tua vultus defigere volumus, et luce vultus tui illustrari omnibus modis satagimus. (R. Alanus de Rupe.)

Habuit summam post Deum nobilitatem. — Dub. 160. Ad illa verba, cap. vii, v. 1: *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, Filia Principis.* Cur beata Virgo vocatur Filia Principis?

I^a R. Commendatur Regina nostra a summa post Dominum nobilitate, a qua ipse Christus etiam vera generatione descendit. Porro ista nobilitas consideratur in substantia, si nobilem substantiam et proprietatem in se possideat. Habuit autem in substantia naturæ perfectionem, et in anima gratiæ plenitudinem. Item consideratur in efficacia si nobiles de se producat effectus, et ipsa ipsum Dominum, Dei Filium de se generavit; unde beatissima Virgo in omnibus, in quibus nobilitas consideratur, in summo nobilis invenitur. Ipsa enim originem duxit a regibus, a sacerdotibus et prophetis; unde et est Regina misericordiae, Sacerdos iustitiæ, quæ proprio Filio suo non pepercit (*Rom. v, 52*), sed stabat juxta crucem, ut dicit Joan. xix, 25, ut non solum, ut Filium Dei consideraret, sed ut salutem humani generis expectaret. Prophetissa sapientiæ, juxta illud Isaïæ viii, 3: *Accessi ad prophetissam*, id est, Mariam. (B. Albert. Magnus in *Biblia Mariana*.)

II^a R. Gressus tui, gloriosa Virgo, sunt nobilitas, virginitas, fecunditas: nobilitas generis, integritas carnis et mentis, fecunditas prolis. Calceamenta sunt affectus, effectus, profectus, excessus: affectus in meditationibus, effectus in operationibus, profectus in desideriis, excessus in gaudiis. Tu autem es principalis Filia Principis, Dei videlicet, qui est Princeps principum, et Dominus dominantium, quia te specia-

liter per gratiam genuit, specialiter informavit, ita tamen Dei Filia, quod et eius Mater intacta. (B. Alanus de Rupe.)

II^a R. Sponsus plerisque titulis honorat almam Virginem, ut nos eam venerantes toto affectu colaudemus. Maluit Christus de suo ortu, quam de Matris suæ pudore et virginitate dubitari, ut quam optime notat Ambrosius, idque magnopere advertendum, nemo est qui ambigat. Nonne sororem, sponsam, amicam et columbam in superioribus Mariam appellavit? Nunc vero Principis filiam illam vocat, eo quod ex semine regio, et David filiasit; alioquin mulier Chananæa in precatione sua non diceret (*Matth. xv, 22*): *Jesu Fili David, miserere mei*. Et Paulus ait: *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem*. Sed quorsum non dixit hujus Principis, aut illius! Nempe suo colore depictam eam scribit Sponsus, quia genitrix ejus est, qui jure Rex regum et Dominus dominantium vocatur. (Alphonsus ab Orozco, adnot. 53, *Pro Præsentatione et Assumptione B. Mariæ*.)

In Assumptione B. V. dæmones perterriti. — Dub. 161. Ad illa verba, cap. vii, v. 1: *Quid videbis in Sunamite, nisi choris castrorum?* An beata Virgo Maria choris castrorum compareretur?

I^a R. Assumpta est cum terribili potestate, quia omnes dæmones perterriti fugerunt: nec mirum, fuerunt enim territi a tam honorabili societate. *Quid videbis in Sunamite, nisi choris castrorum?* id est, ordines angelorum, vulnerati a tam ineffabili jucunditate, quia sicut dicitur Eccli. xxiii, 6: *Musica in luctu importuna narratio est*. Excæcati a tam mirabili claritate instar noctuæ, quæ ad lucem solis excæcatur. Tremefacti a tam terribili potestate; instar enim canum virgam Jesse fugerunt, a qua plagam acceperunt. (Jacobus de Voragine, serm. 1, in *Assumptione*.)

II^a R. Chori castrorum sunt conventus virtutum, quæ in Virgine ordinantur, quibus Virgo contra vitia, dæmones et hæreticos munitur. Et nota, quod chori sunt canentium; castra vero pugnantium. In Virgine ergo fuerunt chori canentium, quantum ad consonantiam virtutum; castra vero pugnantium, secundum quod Virgo circumsepta, et sanctis disciplinis instructa, vitiorum et dæmonum repellebat insultus. (B. Alanus de Rupe.)

B. V. munditiam et castitatem nos commonet. — Dub. 162. Ad illa verba, cap. vii, v. 1: *Juncturæ femorum tuorum, sicut monilia.* Cur femora, sicut monilia?

I^a R. Sunt hæc femora decora, sicut monilia, id est connectuntur invicem per castitatem, sicut monilia duas partes tunicæ connectunt. Nota, quod junctura femorum Virginis non tantum dicitur casta vel pudica, sed etiam castitatis munitoria; nam ad continentiam munditiam, ipsius per exemplum nos commonet et invitat. (B. Albert. Magn. lib. vi *De laudibus B. Virg.* cap. 2.)

II^a R. Femora solent esse generationis signa.

Junctura autem femorum nihil aliud intelligitur, quam concordia duarum fecunditatum, quæ fuerunt in Virgine, una mentis, altera ventris. Et hæc junctura fuit sicut monile, id est, habuit secum comitem duplicem, virginitatem carnis, et virginitatem mentis. Per monile solet notari castitas; monile enim solet apponi pectori, ad ornandum, et in castitatis signum; unde dicitur monile, id est monens castitatem. Est ergo sensus juncturae femorum tuorum, sicut monilia, id est sicut tu prædita es duplici fecunditate, ita duplici virginitate (B. Alanus de Rupe.)

Gratiam nobis infundit. — Dub. 163. Ad illa verba, cap. vii, v. 2 : *Umbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis.* Cur dicitur beata Virgo crater tornatilis?

R. Dicitur enim crater, quia vinum Spiritus sancti nobis infundit. Cant. vii. *Umbilicus tuus crater tornatilis, nunquam egens poculis*; est enim crater, quia semper circuit, et iterum ad primum redit; et nunquam indiget poculis, quia quantumcunque influat, nunquam tamen deficit. (P. Jacobus de Voragine, serm. 2, *Sabbat. v hebdomadæ quadragesimæ.*)

Nullum habuit humorem carnalis concupiscentiæ. — Dub. 164. Ad ead. verba, cap. vii, v. 2 : *Umbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis.* Quid significat umbilicus?

I^a R. Per umbilicum infirmitas carnalis concupiscentiæ designatur; unde per Job virtus Behemoth in umbilico ventris esse dicitur; sed in ista Virgine, sic aruit, et induruit umbilicus, ut esset quasi lignum aridum, nullum habens humorem carnalis concupiscentiæ, et quasi opere tornatili velut crater: circumciscus est umbilicus interius et exterius ab omni tentatione interiori et exteriori; nec indiget poculis iste crater, quibus ille potetur, qui clamat in cruce, *Sitio*, sed de hoc cratere potavit vinum et lac; nam cum lacte candoris virginalis mortificationem carnis propriæ, quæ austerum saporem habet, ut vinum commistum invenit, ut delectaretur pariter in utroque. (B. Albert. Magn. lib. v, *De laudibus B. Virg.* cap. 2, num. 66.)

II^a R. Sicut in viro vis concupiscendi sedem habet in lumbis, sic in femina vis concupiscendi in umbilico. Umbilicus etiam est in medio ventris; per umbilicum igitur Virginis, intelligitur vis intelligendi, qua Deum dilexit, scilicet, charitas. Hæc in Virgine fuit, quasi crater, quia, ea mediante, Virgo mundo lætitiæ vinum propinavit, de qua dicitur: Psal. xxii, 5 : *Calix meus inebrians, quam præclarus est!* et Psal. ciii, 15 : *Vinum lætificat cor hominis.* Et bene crater tornatilis dicitur, quia torno facilius operamur. Et ipsa Virgo sine omni difficultate, sine omni illecebra, sine omni carnis angustia concepit, et peperit : *Nunquam indigens poculis.* Minus dicit, et plus significat, id est plenus poculis, quia in mundo propinat vinum dilectionis, vinum salutis, vinum lætitiæ, poculum vitæ. (B. Alanus de Rupe.)

Castitas B. V. medicina fuit contra concupiscentiam carnis. — Dub. 165. Ad illa verba, cap. vii, v. 2 : *Venter tuus, sicut acervus tritici vallatus liliis.* Cur venter dicitur, sicut acervus tritici, vallatus liliis?

I^a R. Medicina contra concupiscentiam carnis est consideratio suæ sincerissimæ puritatis. De qua dicitur : *Venter tuus, sicut acervus tritici vallatus liliis*; in ejus enim utero fuit triticum, de quo dicitur, Joan. xii, 24 : *Nisi granum frumenti.* Et fuit instar, qui in imo est latus, et in summo angustus, quia Christus quantum ad humanam naturam nobis fuit manifestus, quantum vero ad divinam naturam fuit valde occultus; et fuit vallata, id est circumdata liliis puritatis, scilicet intus et extra, sursum et deorsum, a dextris et a sinistris, ante et retro. (B. Jacobus de Voragine, serm. 5, *in Nativitate Virginis.*)

II^a R. Eleganter venter Virginis comparatur acervo tritici, quia de ipso processit granum frumenti, quod cadens in terram, et mortuum, multiplicem fructum attulit; ex quo processit in Ecclesia Dei multiplicata seges fidelium et credentium: venter, inquam, vallatus liliis, quia, etsi plenus fecunditate, decoratus tamen virginitate. (B. Alanus de Rupe.)

Virgo Maria puras habuit cogitationes, intentiones locutiones et operationes. — Dub. 166. Ad eadem verba, cap. vii, v. 2 : *Vallatus liliis.* Cur dicitur pluraliter vallatus liliis?

R. Dicit liliis in plurali, quia habuitundas cogitationes, affectiones, intentiones, locutiones et operationes: vel fuit liliis vallata, id est puritate munita, ita quod hostis nunquam per impuritatem ad ejus cor intrare potuit. (B. Jacob. de Voragine, *ibid.*) Venter tuus, sicut acervus tritici, quoad fecunditatem. Vallatus liliis quoad virginitatem; liliis pluraliter, quia fuit Virgo ante partum, et in partu, et post partum; vel liliis pluraliter, quia illibatam virginitatem custodivit in suis sensibus universis. (B. Albert. Magn. lib. vi, *De laudibus B. Virginis*, cap. 9, num. 7.)

Puritatem custodivit in sensibus. — Dub. 167. Ad illa verba, cap. vii, v. 4 : *Collum tuum.* Quid per collum significatur?

R. Sicut per collum spiritus vitales a capite diffunduntur per corpus; sic per Mariam omnia dona vitæ, et salutis in omnes diffunduntur. (Div. Bernardin. Senen. serm. 4, *De M. Nomine.*)

Habuit specialem eminentiam virtutis. — Dub. 168. Ad eadem verba, cap. vii, v. 4 : *Collum tuum, sicut turris eburnea.* Quare beata Virgo nominatur turris eburnea?

I^a R. Turris propter specialem conversationis ejus eminentiam; eburnea propter virtutem castitatis, et quia elephas ejus ossa sunt ebur, naturales habet inimicitias ad draconem; sic et ipsa pugnam habet cum hoste nostro diabolo perpetuam, ut nobis præstet defensionis auxilium. (B. Albert. Magnus, lib. xi, *De laudibus B. Mariæ*, cap. 5, num. 3.)

II^a R. *Collum tuum, sicut turris eburnea*, id est

doctrina tua, qua instruxisti evangelistas, fuit firma, et in nullo vacillans, in nullo dubitans, simpliciter docens, nihil falsitatis admiscens, et in omni sanctitate et sanctimonia docens. Ebur enim castitatem et munditiam in Scripturis significat. (B. Alanus de Rupe.)

Misericordia Virginis erga peccatores poenitentes. — Dub. 169. Ad illa verba, cap. vii, v. 4: *Oculi tui, sicut piscine in Hesebon.* Cur oculi, sicut piscine Hesebon?

I^a R. Hesebon interpretatur *cingulum mœroris*, id est, mœror cingens, ut intelligatur intransitive; quia mœror poenitentiam cingit hominem, et restringit peccatorum saniem, et fluxum peccati, sicut vitta cingit vulneratum, et restringit sanguinis fluxum; et hoc sigillum competit poenitentibus, qui in mœrore animi recogitant peccata sua, et poenas inferni, et inde humiliantur, quia sicut dicitur, Prov. xii, 25: *Mœror in corde viri humiliabit eum.* Talibus enim sunt oculi beatæ Virginis quasi piscine, id est, respectus misericordiæ ejus multiplex lavatorium, *oculi Domini super justos, oculi Domine super peccatores.* (B. Albert. Magn. lib. v, De laudibus B. Virginis, cap. 2, num. 10.)

II^a R. Oculi Virginis dicuntur vita contemplativa, et vita activa; in quarum altera, scilicet activa videt quid agendum, in altera, videlicet contemplativa, quid diligendum. Istæ comparantur piscinis, quia et Virginem spirituali refectione satiant, et a macula peccati liberant. Hæc sunt in Hesebon, id est, in cingulo mœroris. Hæc enim est interpretatio hujus nominis. Virgo enim quantum ad activam vitam vallatur cingulo mœroris, pro diuturnitate laboris et miseriæ; et quantum ad contemplativam pro dilatione patriæ. (B. Alanus de Rupe.)

Desperato peccatori ministrat spei reparationem. — Dub. 170. Ad illa verba, cap. vii, v. 4: *Nasus tuus, sicut turris Libani.* Quid significatur per nasum?

R. Nasus ministrat animæ, id est, vitæ, carnis respirationem; et Maria vitæ nostræ spirituali spei reparationem; unde dicit: *In me omnis spes vitæ et virtutis.* Nasus via spiritus est, quia ipsa via est, qua Spiritus sanctus venit ad nos, ad nostram, scilicet justificationem et consolationem. (B. Albert. Magn. *ibid.*)

B. Virgo diaboli præsentit malitiam. — Duo. 171. Ad eadem verba, cap. vii, v. 4: *Nasus tuus, sicut turris Libani; quæ respicit contra Damascum.* Quare B. Virgo comparatur turri, quæ respicit contra Damascum?

R. Damascus interpretatur *sanguinem bibens.* Hic est diabolus, qui semper sitiit bibere sanguinem peccatorum: contra ejus insidias opponitur nasus, id est, discretio beatæ Virginis, quæ ipsius præsentit malitiam, et a longe prævidit quasi de specula; unde et turri comparatur, a qua de longe inimicorum videntur incursus; ipsa ergo et a longe res-

picit contra hostem, et sicut turris fortiter pro nobis, se ei opponit. (*Ibid.*)

Sanguine Filii per compassionem rubricata. — Dub. 172. Ad illa verba, cap. vii, v. 5: *Comæ capitis tui, sicut purpura regis, vincla canalibus.* Cur comæ capitis, sicut purpura regis?

R. Rubebat caro Filii sanguine Passionis, rubebant maternæ illæ cogitationes, ut ita dicam, de sanguine Passionis; bene ergo dicitur, comæ capitis ejus, sicut purpura regis. (Guillelmus abbas.)

Crux et nomen Virginis, arma contra diabolum. — Dub. 173. Ad illa verba, cap. vii, v. 7: *Statura tua assimilata est palmæ.* Quare statura beatæ Virginis assimilatur palmæ?

I^a R. Statura tua assimilata est palmæ, quia sicut signum crucis, quæ per palmam designatur, armatura est specialis contra diabolum; sic invocatio nominis beatæ Virginis, quod est Maria. (B. Albert. Magn. lib. v, cap. 2, num. 74.)

II^a R. Statura, id est, rectitudo bonæ intentionis, et sanctæ operationis discretio, assimilata est palmæ: ut sicut palma, id est, arbor triumphalis crucis Dominicæ terribilis est malignis spiritibus; sic beata Virgo merito suæ rectitudinis malignos spiritus terret et expellit. (*Ibid.*)

III^a R. Per palmam, quæ manus victoris antiquo ritu ornatur, insigne illud, ac victoriosum crucis lignum notatur; cui nimirum Evangelista staturam piæ Matris assimilata, insinuans, ait: *Stabat juxta crucem Jesu Mater ejus*, plane illa fortis, illa intus patebatur crucem. Stabat illa juxta crucem sui Jesu, atque ea ipsa sibimet quodam modo erat in crucem erecta stando juxta crucem, ipsa sibi per affectum quodammodo erat cruci. (Guillelmus abbas.)

IV^a R. Non immerito ipsa Virgo cælum ingressa palmæ comparatur: *Statura tua assimilata est palmæ.* Nam ut victoribus tribuitur tanquam merces, præmium, et corona; ita et beatissima Virgo cælesti curiæ proponitur, tanquam ingens gloria, qua illius merita cumulerent, et augeantur. (P. Mendoza, I Reg. iv, vers. 11, num. 38.)

V^a R. Statura tua assimilata est palmæ, quæ scilicet, in fide stetisti: assimilata est palmæ, quæ virorem foliorum nunquam amittit, sic nec tu fidei virtutem. (Hugo card. Ad illa verba, Psal. xviii, In sole posui.)

B. Virgo non minus meruit lactando Filium, quam martyres fundendo sanguinem. — Dub. 174. Ad illa verba, cap. vii, v. 7: *Ubera tua botris.* Quare ubera beatæ Virginis botris comparantur?

I^a R. Ubera quoque botris assimilata sunt, in quo mirabilis prærogativa merendi demonstratur in Virgine; quæ non minus meruit sumendo lac de uberibus suis ad nutrimentum Filii, quam martyres, qui per botros figurantur, fundendo sanguinem suum in martyrio; omnium enim operum merces secundum radicem charitatis pensatur. (Halgrinus card.)

II^a P. Ubera tua de cætero assimilata sunt botris;

habet enim pia Mater, et spiritualia ubera, quibus datum est illi adoptivos fratres Filii sui nutrire. De his ergo dictum est piæ Matri: *Erunt ubera tua sicut botri*; plane illa quotidie parturiens infirmiora membra Filii sui, neminem a pietate sua repellit, sed potius invitat, et trahit universos. (Guillelmus abbas.)

Orationes B. Virginis cor Filii vulnerant et pungunt. — Dub. 175. Ad illa verba, cap. vii, v. 9: *Guttur tuum sicut vinum optimum.* Cur guttur beatæ Virginis vino optimo comparatur?

R. Guttur tuum, id est, preces ex gutture procedentes, sicut vinum optimum, quod consolatur, et relevat dolores afflictorum. Guttur tuum, id est, verba de gutture procedentia, sicut vinum optimum; scilicet, per devotionem sapida, pigritantibus benefacere, suaviter pungitiva; stimulant enim pigros ad currendum, amandum et orandum. Si enim verba sapientium, stimuli Ecclesiæ in fine, quid putas de verbis Matris sapientiæ? Pungunt etiam orationes ejus cor Filii, unde et ipse dicit ei, Cant. iv, 9: *Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa*; et inde misericordiam eliciunt peccatoribus. (B. Albertus Magn. lib. v, cap. 2, num. 36.)

Propter B. Virginem condonantur nobis irrogatæ Deo injuriæ. — Dub. 176. Ad illa verba, cap. vii, v. 8: *Erunt ubera tua, sicut botri vineæ.* Quare ubera beatæ Virginis comparantur botris vineæ?

R. Comparantur ubera Virginis botris vineæ: ex uberibus enim exprimitur lac, et ex botris vinum, quod hominem lætificat et inebriat, et facit obliviosum, et facilem ad condonandum irrogatas sibi injurias, et largum ad danda grandia, omnino siquidem in hunc modum, lac quod sancta labia Domini expresserunt, et traxerunt a maternis uberibus ipsum delectavit; et quadam inenarrabili dulcedine inebriavit, ne recordaretur de cætero, sed nobis facile condonaret irrogatas sibi injurias, et largiter nobis daret gratias, et virtutes in presenti, et in futuro gloriam sempiternam. (B. Albert. Magn. lib. v *De laudibus B. Virg.* cap. 2, num. 56.)

Ecclesia petebat incarnationem. — Dub. 177. Ad illa verba, cap. viii, v. 1: *Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera Matris meæ.* Quare beata Virgo dicitur Mater Ecclesiæ?

R. Potest esse vox Ecclesiæ de gentibus Christi, petentis incarnationem, ut sit frater ejus communionem naturæ. Sugentem ubera Matris beatæ, scilicet Virginis, quæ maternæ pietatis visceribus totam fovet Ecclesiam, protegit et supportat, Luc. ii, 27: *Beatus venter qui te portavit.* (Hug. card.)

B. Virgo post conceptionem et partum honorata ab angelis et hominibus. — Dub. 178. Ad illa verba, cap. viii, v. 1: *Jam nemo me despiciat.* Quando fuit despecta?

R. Nemo me jam despiciat, sicut prius antequam venires in me, quia ante Filii incarnationem humilis atque despecta videbatur; sed post conceptionem et partum in magno honore est habita, non

solum ab hominibus, sed etiam ab angelis, quia inter mulieres benedicta, imo super choros angelorum exaltata. (B. Alanus de Rupe.)

B. Virgo intellexit Scripturas completas in Christo. — Dub. 179. Ad illa verba, cap. viii, v. 2: *Ducam in domum matris meæ.* Quo sensu beata Virgo introduxit Filium suum in domum matris suæ?

R. Mater Virginis Synagoga est, cujus Synagoga domus, et cubiculum vetus, est lex, in qua habitat, in hanc ergo domum sive cubiculum introducit eum Virgo Maria, quando omnia, quæ de eo in Veteri Testamento scripta sunt, diligenter considerat et intelligit veraciter, in Christo completa. (B. Alanus de Rupe.)

In Bethleem docuit nos Dominus paupertatem et humilitatem. — Dub. 180. Ad illa verba, cap. viii, v. 2: *Ducam in domum matris meæ, ibi me docebis.* Quæ est domus matris ubi sponsa petit doceri?

R. Domum matris appellat Bethleem, in qua venit beata Virgo jam gravida, ut ibi profiteretur; et cubiculum genitricis illud diversorium, in quo reclinavit, ut pareret, ubi nos docuit Dominus omnem paupertatem et humilitatem, augendo gratiam. (Hug. card.)

In Assumptione beatæ Virginis admirabantur angeli ascendere formosam Virginem de deformi mundo. — Dub. 181. Ad illa verba, cap. viii, v. 5: *Quæ est ista, quæ ascendit de deserto?* Cur admirantur angeli B. Virginem ascendere?

I^a R. Mirabantur quomodo de mundo tam deformi et horribili, et deserto veniebat tam formosa, tota deliciis affluens, cum in mundo nullæ sint, sed miseriæ multæ et magnæ. (Hug. card. ad illa verba Psal. cxxxi: *Surge, Domine.*)

II^a R. Ascensionem, seu Assumptionem in cælum de deserto mundi hujus angeli mirabantur in tantum ut quærerent: *Quæ est ista?* Nec est ignorantis interrogatio, sed devote admirantis miræ devotionis, jucundæ gratulationis et gratissimæ exultationis; eo modo, quo filii Israel de manna præ dulcedinis admiratione, quam invenerunt in ipso, dixerunt, *Manhu?* id est, *quid est hoc?* Et beatæ Matris, Dei dulcedo inestimabilis est; unde et Ambrosius: Virgo velut cælitus veniens cunctis Ecclesiarum populis cibum dulciorem melle defluxit. (Hugo card.)

Caro Christi et Virginis nulli vitio apta. — Dub. 182. Ad illa verba, cap. viii, v. 5: *Quæ ascendit de deserto.* Cur de deserto dicitur ascendisse?

I^a R. Caro Christi et Virginis fuit terra; sed non terra horti, sed deserti: quia ab omni humore concupiscentiæ fuit arida et nulli vitio unquam apta fuit; et ideo ambo, in deserto fuerunt habitatores, quia carnem clausam et integram habuerunt. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, *Sabb. Dominicæ* ii *Quadragesimæ.*)

II^a R. De deserto ascendit, quia de sæculo, quia desertum est virtutibus et quiete; ipsa tamen san-

ctissimā, sine signo alicujus peccati, sopitis omnibus in ea passionibus. (D. Antoninus, part. iv, tit. xv, cap. 45, § 5.)

III^a R. Descendit Virgo in desertum, ascendit per desertum, ascendit super desertum, ascendit de deserto. Descendit in desertum par nativitatem; ascendit per desertum progrediendo de virtute in virtutem; ascendit super desertum, omnem mundanorum contemnens sublimitatem; ascendit de deserto in æternam beatitudinem; et hoc est, quod dicitur : *Quæ est ista?* Id est, quanti meriti, quantæ dignitatis, quæ ascendit de deserto, id est, de mundo in cælum? (B. Alanus de Rupe.)

Delectabatur in contemplatione, et fruitione Deitatis. — Dub. 185. Ad illa verba, cap. viii, v. 5 : *Deliciis affluens.* Quare beata Virgo describitur deliciis affluens?

I^a R. Fuit affluens deliciis in quantum delectabatur in contemplatione et fruitione Deitatis. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, *Sabb. Dom. ii Quadr.*)

II^a R. Ascendit deliciis spiritualibus affluens, quidni deliciis dixerim virginitatis decus cum munere fecunditatis, humilitatis insigne, distillantem charitatis favum, misericordiæ viscera, plenitudinem gratiæ, prerogativam gloriæ singularis. (Div. Bernardus, serm. 4, *De Assumptione.*)

III^a R. Hæc affluit deliciis, ut inde aliis abundanter effundat; ut non jam mulieris Evæ filii amplius cibo arido sustententur, humore scilicet gratiæ carente: cumque plena est gratia, eam in cæteros derivare non cesset, a Filio gratiarum datore obtinens quicquid petit. (Hugo cardin.)

IV^a R. Ac si manifestius dicant: Quanta est hæc, et unde ei ascendenti utique de deserto affluentia tanta deliciarum? Neque enim pares inveniuntur deliciæ vel in nobis, quos in civitate Domini kētificat fluminis impetus, quia a vultu gloriæ voluptatis gloria potamur. (D. Bernardus, serm. 4, *De Assumptione.*)

V^a R. In verbo affluendi notatur abundantia deliciarum; unde *Eccli. 1, 7: Omnia flumina intrant in mare*; cum enim sunt Filio deliciæ esse cum filiis hominum (*Prov. viii, 31*), singulares sunt ei deliciæ esse cum Matre, de qua carnem assumpsit; quia cum in omni creatura sit per essentiam, in iustis sit per gratiam, excellentius in ea per gratiam, quæ fuit gratia plena excellentissime et simpliciter per unionem; unde eam fecit locum voluptatis. (B. Albertus Magn. lib. iv, *De laudibus B. Virg.* cap. 4, num. 14.)

A *Filio in cælum deportata, ad ostentationem summæ familiaritatis.* — Dub. 184. Ad illa verba cap. vii, v. 5 : *Innixa super dilectum suum.* Cur dicitur innixa super dilectum?

I^a R. Cui est ex prerogativa dilectionis innixa non super unam de ancillis, ut Esther, a quo etiam creditur in cælum causa honoris deportata. Beatus Joannes supra pectus Domini legitur recubuisse in cœna; hæc autem super dilectum nuntiatur innixa,

non causa infirmitatis, sed ostensione summæ familiaritatis; cui ipse Christus est Pater, Sponsus, Filius et Dilectus. (Hugo card.)

II^a R. Vices enim rependit Filius Matri Dei; Filius enim Matri innixus descendit in terram in incarnatione. Unde *Isa. xix, 1: Dominus ascendet super nubem levem, et ingreditur Ægyptum*, et Mater innixa Filio ascendit in cælum in Assumptione sua. (B. Albert. Magn. lib. xii *De laudibus B. Virg.* cap. 3, num. 2.)

III^a R. Fuit super dilectum innixa in quantum ipsa ejus animæ per amorem fuit conjuncta. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, *Sabbat. Dominic. ii Quadragesimæ.*)

Filius facit quicquid præcipit Mater. — Dub. 185. Ad illa verba, cap. viii, v. 5 : *Innixa super dilectum suum.* Quare dicitur super?

R. Nota, *super*, quasi superior dilecto; facit enim Filius quicquid præcipit Mater; unde et dicimus ei: Ora Patrem, jube natum: et in hoc concordant omnes Scripturæ, licet quidam male obloquantur. (B. Albert. Magn. lib. xii, *De laudibus B. V.* cap. 3, num. 2.)

Virgo Maria ascendit in cælum, innixa super dilectum suum. — Dub. 186. Ad eadem verba, cap. viii, v. 5 : *Innixa super dilectum suum.* Cur dicitur, quod ascendit innixa et non translata?

R. Nota, quod Enoch placuit Deo, et translatus est in cælum; Elias per turbinem ascendit in cælum; Paulus quasi violentus raptus est in cælum; Maria vero ascendit innixa super dilectum. (B. Albert. Magn. *ibid.*)

Juxta crucem doluit, ut parturiens, pro Filio. — Dub. 187. Ad illa verba, cap. viii, v. 5 : *Sub arbore malo suscitavi te, ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.* Quo sensu hæc verba de beata Virgine exponuntur?

R. In Hebræo habetur: *Ibi parturivit te mater tua, ibi parturit te genitrix tua*, et hæc littera veritati evangelicæ est consona; dicitur enim *Joan. xix, 25: Stabat autem juxta crucem Mater ejus*, gladio doloris propter Filium transfixa, secundum quod prædixerat sanctus Simeon, *Luc. ii, 35: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius*: est igitur sensus ibi, id est, juxta crucem parturivit te Mater tua, id est, ut parturiens doluit pro te. Per talem modum loquendi dicit Apost. *Galat. iv, 19: Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.* (Lyranus.)

B. *Virgo Christo per imitationem conformata est.* — Dub. 188. Ad illa verba, cap. viii, v. 6 : *Pone me ut signaculum super cor tuum.* Quomodo beata Virgo Christum posuit ut signaculum super cor suum?

R. Signaculum dicitur, cujus vel forma, vel imago solet ceræ imprimi, ut cera recipiat formam sigilli, ut secreta celentur ignotis, aperiantur notis; sic Virgo Maria Christum cor suum posuit, ut signaculum, quia ipsi per imitationem conformata est, ejusque gratia consignata; hoc autem fuit in-

cognitum diabolo et cognitum angelis. (B. Alanus de Rupe.)

Virgo Maria in cogitationibus et actionibus Filium imitabatur. — Dub. 189. Ad illa verba, cap. viii, v. 6 : *Ut signaculum super brachium tuum.* Cur petit poni ut signaculum super brachium suum?

R. Super cor Virginis, et super brachium Dilectus, ut signaculum ponitur, quia in cogitationibus et in actionibus Virgo Maria Filium imitabatur; per cor enim cogitatio, et per brachium operatio significatur. (B. Alanus de Rupe.)

Dilectio, qua Deum dilexit, ipsam insensibilem reddidit. — Dub. 190. Ad illa verba, cap. viii, v. 6 : *Fortis est ut mors dilectio.* Quomodo dilectio Virginis fortis fuit ut mors?

I^a R. Sicut mors separat animam a corpore, et jam nihil concupiscere in præsenti vita homini licet; ita dilectio, qua Virgo Christum dilexit totam Virginem huic mundo mortificavit, et insensibilem reddidit, soli Christo viventem, et mundo mortuam; et vere dilectio illa fortis est in Virgine. (B. Alanus de Rupe.)

II^a R. Charitas Mariæ fortis fuit, ut mors, imo fortior morte, quia Filium in tantum dilexit, et humani generis redemptionem in tantum optavit, quod mori pro Filio, vel pro mundi salute cum Filio desideravit. In illis etiam est charitas fortis ut mors, qui mundo moriuntur, ut dilectio vivat in eis; mors enim tollit temporalia, et aufert usum sensuum. Dura etiam ut infernus fuit æmulatio, id est dilectio ejus, quia constantiam ejus nulla fregit violentia persecutionum, sicut qui in inferno sunt, nulla frangi possunt violentia tormentorum. (B. Albert. Magn. lib. iv, *De laudibus B. Virg.* cap. 17, num 7.)

Pœnalitates Virginis absorbebantur charitatis ardore. — Dub. 191. Ad illa verba, cap. viii, v. 7 : *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem.* Quid significatur per aquas multas, quæ extinguere charitatem Virginis non potuerunt?

R. Aquæ multæ, id est omnimodæ pœnalitates, quas sustinuit in Filio, non potuerunt extinguere charitatem Mariæ, scilicet, quia ipsius charitatis absorbebatur ardore; sicut ardore solis, vel ferri igniti absorbetur aqua. (B. Albert. Magn. *ibid.*)

In Nativitate parvula. — Dub. 192. Ad illa verba, cap. viii, v. 8 : *Soror nostra parvula est, et ubera non habet.* Quo tempore beata Virgo fuit parvula, ubera non habens?

I^a R. Possunt hæc verba de beata Virgine exponi, ut sint verba Christi ad angelos : Soror nostra, cœlesti scilicet generatione, et cœlibatus integritate, parvula est, hoc referri potest ad tempus Nativitatis, in qua ad litteram parvula fuit, nec habuit ubera, vel etiam ad ipsum tempus Annuntiationis, in quo parvula erat humilitate, et ubera non habuit, habitura tamen ubera de cœlo plena. (Hugo card.)

II^a R. Ipsa est quam super omnem creaturam

Deus allocutus est : Soror nostra, scilicet Maria, parvula est, scilicet per humilitatem, sed maxima per dignitatem; ubera non habet, scilicet concupiscentiæ, et luxuriæ, sed gratiæ. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana.*)

In die Annuntiationis magnificata a Deo. — Dub. 193. Ad illa verba, cap. viii, v. 8 : *Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est?* Cur quærit Christus *Quid faciemus?* videtur enim dubitare.

R. Hoc quærit, non ut dubitans, sed quod facturus esset exaggerans, quasi dicat : *Magna faciemus ei, secundum quod ipsamet dicit, Luc. 1, 49 : Quia fecit mihi magna.* (Hugo card.)

In die Annuntiationis allocuta est ad hominum reconciliationem, cœli reserationem, inferni clausionem. — Dub. 194. Ad illa verba, cap. viii, v. 8 : *In die quando alloquenda est.* Quis dies, quo beata Virgo allocuta fuit?

I^a R. In die Annuntiationis, quando alloquenda est per angelum exterius, ac per Annuntiationem a tota Trinitate interius ad Filii Dei receptionem, ad hominum reconciliationem, ad inferni clausionem, ad cœli reserationem, ad æternam diaboli conculcationem. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana.*)

II^a R. In die quando alloquenda est a Gabriele, qui ingressus ad eam dixit : *Ave, gratia plena.* (Hugo card.)

B. *Virgo murus ad defensionem.* — Dub. 195. Ad illa verba, cap. viii, v. 9 : *Si murus est.* Quare beata Virgo dicitur murus?

R. Beata Virgo murus est stabilis et firmus, nobis ad defensionem et munitionem datus, super quem ædificavit Dominus propugnacula argentea, id est, divina eloquia; unde Luc. 11, 51 : *Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo.* Murus iste visus est aliquantulum concuti ad ictum angeli, quando turbata est in ejus sermone; sed postea audito, *Invenisti gratiam apud Dominum,* solidata in tantum ut diceret : *Ecce ancilla Domini.* (Hugo card.)

Testimoniis sacræ Scripturæ resistitur Judæis et aliis inimicis, protegenturque fideles. — Dub. 196. Ad illa verba, cap. viii, v. 9. *Ædificemus super eum propugnacula argentea.* Quænam propugnacula argentea hujus muri?

R. Propugnacula etiam hujus muri sunt oracula prophetarum, et testimonia Scripturarum, ut est illud, Isa. 11, 1 : *Egrediatur virga de radice Jesse,* et illud, Isa. 71, 14 : *Ecce Virgo concipiet.* His propugnaculis resistitur Judæis et cæteris inimicis, et protegentur fideles. (Hugo card.)

Per Christum intratur ad vitam. — Dub. 197. Ad illa verba, cap. viii, v. 9 : *Si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis.* Cur beata Virgo dicitur ostium compactum tabulis cedrinis?

I^a R. Sic intellige, siquidem Christus se vocat ostium (Joan. x), et Mater hic vocatur ostium; sed aliter, et aliter. Nam Christus dicitur ostium,

id est, apertura sive via, per quam intratur ad vitam, quod ipsi soli convenit; unde de ipso discretive dici: *Ego sum ostium*, ego, non alius. Ostium quoque dicitur compactio tabularum, per quam malevolis clauditur ingressus in domum; unde et hic dicitur: *Si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis*. Beata Virgo ostium est in Ecclesia, quæ malignis obsistit spiritibus, ne ad devotos suos intrent, et accedant si voluit; et hoc ostium tot tabulis est compactum a sancta Trinitate, quot in ipsa sunt virtutes, privilegia, et dignitates. (B. Alb. Magn. lib. v, *De laudibus B. Virg.* cap. 2, num. 59.)

II^a R. Ostium etiam est per quod ingressus est ad nos Filius Dei. Hæc est porta Orientalis, de qua Ezech. xl. Hoc ostium compactum est tabulis cedrinis, geminæ charitatis, qua scilicet Deo nos conjungit Virgo beata. (Hugo card.)

B. Virgo munit Ecclesiam. — Dub. 198. Ad illa verba, cap. viii, v. 10: *Ego murus*. Quare B. Virgo dicitur murus?

I^a R. Notandum quod murus dicitur active, quia munit, et tuetur interiora civitatis, ne ab hostibus diripiantur possessiones civium; et passive, quia munitur multipliciter contra machinas hostium. Bene ergo Maria murus, quia munit civitatem Dei, id est, Ecclesiam catholicam, ne bona interiora ejus, scilicet bona opera gratiæ, et virtutes, diripiantur a dæmonibus, et vitiis; vel ne fideles Ecclesiæ ducantur a diabolo captivi in peccatum, vel in infernum; aut ne spolientur armis, et vestimentis virtutum. (B. Albertus Magnus, lib. ii.) *De laudib. Virginis*, cap. 7, n. 1.)

II^a R. Ego murus per exemplum, scilicet pudicitie et conversationis sanctæ. Murus est devote eam venerantibus, pie recolentibus, strenue imitantibus, obnixè deprecantibus. (Hugo card.)

B. Virgo refugium et securitas peccatorum. — Dub. 199. Ad illa verba, cap. viii, v. 10: *Ubera mea sicut turris*. Quare ubera beatæ Virginis sicut turris?

R. Ac si dicat misericordia mea, et pietas mea, quibus quasi uberibus suffragiorum dulcedine lacto filios Ecclesiæ; sunt turris, munimentum, scilicet refugium, et securitas peccatorum. (B. Alb. Magn. ut supra, lib. v, cap. 2, n. 59.)

V. Maria omne bonum, quo indigebant homines, reperit apud Deum. — Dub. 200. Ad illa verba, cap. viii, v. 10: *Ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens*. Quam reperit pacem?

R. Quam perdiderant primi parentes; unde et ei dictum est ab angelo: *Invenisti gratiam apud Dominum*. Ipsa reperit pacem inimicis, salutem perditis, indulgentiam reis, misericordiam desperatis. (Hugo card.)

B. Virgo ita Deo accepta, ut faceret pacem inter Deum et hominem. — Dub. 201. Ad eadem verba, cap. viii, v. 10: *Ex quo facta sum coram eo quasi*

pacem reperiens. Quomodo facta est coram Deo quasi pacem reperiens?

R. Ex quo sic accepta, sic grata, sic placida facta sum coram Deo, id est, ex Dei beneplacito, ut essem quasi pacem reperiens, et faciens inter Deum et hominem; ut essem pacifica tanquam Mater veri pacifici, mediatrix mediatorum Mater. (B. Albert. Magn. ubi supra.)

Habuit propositum virginale cum fœdere conjugali. — Dub. 202. Ad illa verba, cap. viii, v. 13. *Quæ habitas in hortis*. Qui sunt horti Virginis?

R. De beata Virgine potest hoc specialiter legi, ut sit vox universalis Ecclesiæ ad ipsam post angeli salutationem. *Quæ habitas in hortis*, scilicet duobus, quorum unus est propositum virginale, alius fœdus conjugale, quorum uterque hortus conclusus, et non expositus. (Hugo card.)

Alii sancti orando impetrant, sed beata Virgo quasi quodam imperio. — Dub. 203. Ad illa verba, cap. viii, vers. 13: *Fac me audire vocem tuam*. Quam vocem desiderat audire?

I^a R. Cæteri quidem sancti Dominum Deum orant, et orando impetrant; sed honorabilis Virgo Maria, si illum, ex eo quod Deus et Dominus est, exorare merito creditur, et ex eo tamen quod homo est, et natus ex ea, quasi quodam Matris imperio apud ipsum impetrare quid voluerit, pia fiducia non dubitatur. (Goffridus.)

II^a R. Fac ergo me audire vocem tuam, scilicet: *Ecce ancilla Domini*. Hæc vox fuit plena gratiæ et medicinæ, castitatis et consolationis, prudentiæ et justitiæ, dulcedinis et charitatis. De hac dicit B. Bernardus: Quid agis, Maria, quid trepidas? Responde verbum, et suscipe Verbum; profer tuum, et concipe divinum. Hæc vox toti mundo attulit medicinam; et ideo bene desiderari debebat. (Hugo card.)

Angeli exspectabant per beatam Virg. suam restorationem, fideles suam redemptionem. — Dub. 204. Ad illa verba, cap. viii, vers. 13: *Amici auscultant*. Qui sunt amici Virginis qui auscultant?

R. *Amici auscultant*, patriarchæ desiderant, prophetæ annuntiant, angeli exspectant. *Amici auscultant*, scilicet tam angeli, quam fideles; angeli suam expectantes restorationem, fideles suam præstolantes redemptionem. (Hugo card.)

EX LIBRO SAPIENTIÆ.

In die resurrectionis Filius primo apparuit beatæ Virgini. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. i, vers. 2: *Apparet autem eis qui fidem habent in illam*. Quo sensu hæc aptantur beatæ Virgini?

R. B. Virgo Maria fuit columna immobilis in fide; ergo congruum erat, ut ei primo appareret. B. Birgitta lib. vi, cap. 94: Mihi vero, quæ sum Mater Dei, cum post mortem ejus incomprehensibili dolore mœsta essem, apparuit idem Filius meus priusquam aliis, et palpabilem se ostendit mihi, consolans me; quamvis hoc non sit scriptum propter humili-

tatem meam, tamen ista est rei veritas, quod Filius meus resurgens, primo mihi apparuit, quam alicui alii. (P. Silveira, tom. V, lib. ix, cap. 2, quæst. 8, num. 49.)

Nec consensum, nec malum opus habuit. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. iii, vers. 13 : *Felix est sterilis*. Quæ sterilis dicitur felix?

R. Potest exponi de beata Virgine : *Felix est sterilis*, id est, Virgo beata, quæ nec consensum malum, aut opus pravam peperit; de qua dicit Isaias, cap. liv, vers. 1 : *Lauda, sterilis, quæ non paris : decanta laudem, et hinni, quæ non pariebas.* (Hugo card.)

B. *Virgo matrimonium suum custodivit impollutum et sanctum.* — Dub. 3. Ad illa verba, cap. iii, vers. 13 : *Incoquinata, quæ nescivit torum in delicto*. Cur beata Virgo dicitur incoquinata nesciens torum in delicto?

I^a R. Incoquinata mente et corpore, quod dicitur Cant. iv, 7 : *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te*. Quæ nescivit torum in delicto, id est, matrimonium suum custodivit impollutum et sanctum. (Hugo card.)

II^a R. Sciendum quod caro beatæ Mariæ caruit virili attactu, qui non sequebatur ex dispensatione; unde de Maria specialiter intelligitur illud Sapientiae iii, 13 : *Felix sterilis, et incoquinata, quæ nescivit torum in delicto*. Origenes : *Felix umbilicus castitatis, qui amplexus non tetigit maritales*. In nuptiis enim Joseph, et Mariæ defuit vinum carnalis delectationis; de quo vino dicitur, Proverb. xx, 1 : *Luxuriosa res vinum* : Caro enim ejus fuit terra illa, per quam non ambulavit vir, Isa. ii, 9, id est, maritus suus Joseph (Daniel Agricola, *Corona duodecim coronarum B. V. M.* coron. 4, stella 1.)

III^a R. Convenit ei illud : *Felix sterilis, et incoquinata, quæ nescivit torum in deliciis, habebit fructum in respectione animarum sanctarum*. Felix sterilis, id est, Virgo, et bene felix Maria, quia benedicta in mulieribus. In respectione, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* (Matth. v, 8). *Animarum sanctarum*, quando scilicet, animæ sanctæ facie ad faciem (Isa. xxxiii, 17) *Regem videbunt in decore suo.* (Daniel Agricola, ubi supra, coron. 4, stella 3.)

IV^a R. Quod Virgo non abstinet ab omni delectatione, sed solum a delectatione venerea; et ab hac abstinet secundum rationem rectam : quia medium virtutis, non secundum quantitatem, sed secundum rationem rectam determinatur, ut dicitur in lib. ii *Ethic.* De beata igitur Maria Virgine congrue dici potest illud *Felix sterilis, et incoquinata, quæ nescivit torum in delicto*. Conjugalem autem statum habuit Virgo beata post desponsationem : *Cum esset desponsata Mater Jesu Maria Joseph.* (Matth. i, 18.) — (Antonius Brixien- sis, serm. 5, Sabbat. v Quadrage.)

Misericorditer nos respexit Dominus cum dignatus est fieri Filius Virginis. — Dub. 4. Ad illa verba,

cap. iii, v. 13 : *Habebit fructum in respectione animarum sanctarum*. Quo sensu dicitur beatam Virginem habere fructum in respectione animarum sanctarum?

R. *Habebit*, id est, habuit fructum uteri sui Dei Filium, in respectione animarum sanctarum, id est, ad respectonem; in hoc enim misericorditer respexit Dominus animas sanctas, quia dignatus est fieri Filius Virginis. (Hugo card.)

Habuit fructum virginalis fecunditatis. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. iii, v. 15 : *Bonorum enim laborum gloriosus est fructus*. Quo sensu exponuntur hæc de beata Virgine?

R. Est fructus virginalis fecunditatis; fructus scilicet Virginis benedictæ : de qua, et de quo Luc. i, 28, dicitur : *Benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui*. Benedicta tu, inquit, inter mulieres; tu es apis mellificans, tu es apis dulcoris mellificans. Eccli. xi, 3 : *Brevis in volatilibus est apis, et initium dulcoris habet fructus illius*. Apis brevis est Maria humilis. (Robertus Holcoz, ord. Prædicatorum.)

Beata Virgo velocissima ad audiendum imploratorem suum. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. vi, v. 14 : *Præoccupat, qui se concupiscunt, ut illis se prior ostendat*. Cur dicitur de beata Virgine, quod præoccupat eos, qui se concupiscunt?

R. Est illud de æterna Sapientia ad litteram; de beata Virgine in sensu allegorico : *Præoccupat, qui se concupiscunt, ut illis se prior ostendat*; et illud item in sensu literali de divina justitia, in mystico de sanctissima Deipara : *Obviavit illi quasi mater honorificata, et quasi mulier a virginitate suscipiet illum.* (Eccli. xv, n. 2.) Ubi dicitur beatissima Virgo et præoccupare eos qui se desiderant, et obviare illis qui se inquirunt, quia nemo tanta celeritate ad implorandam Virginem currit, quin ipsa Virgo ad imploratorem suum audiendum velocior præcurrat. (P. Mendoza, lib. III Reg. iv, 11; adnot. 2, sect. 1, num. 15.)

Maxime conjuncta Deo propter suam virginitatem. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. vi, v. 20 : *Incorruptio autem facit esse proximum Deo*. Quare incorruptio facit esse proximum Deo?

R. Ratio est, quia, secundum Gregorium in *Homilia*, tanto unusquisque a superno amore disjungitur, quanto in infimis delectatur; unde et per contrarium tanto unusquisque Deo magis approximatur et conjungitur, quanto magis a delectationibus terrenis abstrahitur : et quia per virginitatem abstrahitur homo a maximis delectationibus; ideo magis approximatur, et conjungitur Deo. Unde et Sibyllæ, et si gentiles, propter virginitatem credimus eis collatum spiritum prophetiæ; sed beata Maria in hoc omnes Virgines excessit, quia nullum stimulum carnis sensit, nec cogitationem turpem admisit; sed in summa puritate etiam angelos superavit. (D. Antoninus, part. iv, tit. xv, cap. 24, § 3.)

Christus materiam corporis a Virgine totam sum-

psit. — Dub. 8. Ad illa verba, cap. vii, v. 1 : *In ventre matris figuratus sum caro.* Quare dixit Christus . in ventre Matris figuratus sum caro ?

R. Ecce quia Christus in utero locum convenientem a Matre habuit : *Decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine ex semine hominis* : ecce quia Christus materiam corporis a Virgine totam sumpsit, et ideo dicitur : *Ex semine hominis*, id est ex sanguine hominis. Alii enim homines formantur ex semine hominum, Christus vero ex semine, id est ex sanguine hominis, id est Virginis ; et sequitur : *Delectamento somni convenientis.* Ecce quia accepit convenientis nutrimentum, quo in utero nutriebatur et delectabatur. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2. *Sabbat. Dominicæ* et *Quadragesimæ.*)

Christus de B. Virg. factus. — Dub. 9. Ad illa verba, cap. vii, v. 1 : *Ex genere terreni illius qui prior factus est.* Quis est terrenus, qui prior factus est ?

R. Ex genere terreni illius notabilis, id est Christi, qui prior factus est de terra, id est de beata Virgine. Nam *Dominus dedit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum.* (Psal. lxxxiv, 13.) — (Hugo card.)

Christus sicut perfectus est Deus, ita perfectus est homo. — Dub. 10. Ad illa verba, cap. vii, v. 6 : *Unus ergo introitus est omnibus ad vitam, et similis exitus.* Cur ponitur idem omnibus introitus ad vitam, idemque exitus ?

R. In his verbis sicut dicit Rabbanus ostendit Philo, quod omnis homo terrenus ex viri et mulieris semine ortus temporalis vitæ sortitur exordium, et per mortem de mundo transit : sed cælestis Adam, id est Christus, qui sine semine virili de Matre Virgine natus est, proprium habet nativitatis modum, qui et mortis suæ ordinavit occasum. Decimo mense post conceptionem Christi nativitas ejus celebratur a Christianis, et ab viii Kalendas Aprilis quando conceptus creditur, usque ad viii Kalendas Januarii, quando natus traditur, numerantur ducenti septuaginta sex dies, qui faciunt novem menses et sex dies ; et ita verum est quod dicitur Joan. ii, quod quadraginta sex annis templum corporis sui ædificatum est, id est ducentis septuaginta sex diebus, qui quadragesies septies senarium habent, qui est numerus perfectus ; unde patet quod sicut Christus perfectus est Deus, ita perfectus est homo, et dicunt, quod in sacra Scriptura non invenitur nativitas alicujus sancti, nisi in decimo mense a conceptione sua. Dominus enim Christus in decimo mense natus est, ut dicitur hic, et beata Virgo similiter, sed duobus, vel tribus diebus minus fuit in utero matris, quam Christus. (Hugo cardinalis.)

B. Virgo candor est claritatis æternæ et speculum divinæ majestatis. — Dub. 11. Ad illa verba, cap. vii, v. 26 : *Candor est enim lucis æternæ.* Cur beata Virgo dicitur candor lucis ?

I^a R. Tu es ergo omni claritate et splendore solis

clarior et splendidior, omni lapide pretioso longe incomparabiliter pretiosior ; tu super omnem stellarum fulgorem, utpote stella maris fulgentior inveniris. Candor quippe es æternæ claritatis, et speculum sine nêvo divinæ majestatis. Tu es hæreditas Domini, in te moratus est Filius Dei (Philippus abbas.)

II^a R. Candor ejus admirabilis fuit tam in interiori puritate quam in exteriori virginitate. Candor est lucis æternæ, scilicet, quantum ad puritatem mentis, et speculum sine macula, quantum ad honestatem carnis. (Joannes a Sancto Geminiano, lib. i *De cælo et elementis*, cap. 48.)

B. V. Maria imago Dei bonitatis. — Dub. 12. Ad illa verba, cap. vii, v. 26 : *Speculum sine macula.* Cur beata Virgo dicitur speculum sine macula ?

R. Ipsa est speculum bonitatis Dei, et speculum imitationis : *Candor est lucis æternæ, et speculum sine macula.* Gloss. etiam venialis peccati, et imago bonitatis Dei. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana.*)

Humilitas cum virginitate simul juncta. — Dub. 13. Ad illa verba, cap. vii, v. 26 : *Speculum sine macula.* Cur beata Virgo dicitur speculum ?

I^a R. Speculum enim fit de vitro et plumbo ; per vitrum quod est lucidum intelligitur virginitas ejus, per plumbum, quod est ductibile et habet colorem cinereum, intelligitur ejus humilitas : et sicut vitrum per se, vel plumbum per se non facit speculum nisi jungantur, nec resultat imago ; sic nec Mariæ humilitas sine virginitate, nec virginitas sine humilitate fecisset eam speculum Dei, ut in ea resultasset Christus, qui est imago Dei, nisi ad invicem juncta fuissent, scilicet humilitas cum virginitate, et virginitas cum humilitate. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, *Sabbat. iv Quadrages.*)

II^a R. Per fontem vultus intuentium repræsentatur, ita et beata Virgo est speculum imperialis Palatii, quod omnes electorum animæ summo desiderio contemplantur, et in quo universorum beatorum facies resultant et elucent ; unde de ea dicitur : *Candor est lucis æternæ, et speculum sine macula Dei majestatis, et imago bonitatis illius.* (B. Albert. Magn. serm. 37, *De Nativit. B. Mariæ.*)

III^a R. Videmus in cursu naturæ, quod solis radius, et claritas intrans speculum, reddit speculum aptum ad receptionem imaginis ipsius solis, qui tamen sol est in cælo, et nihilominus sine læsione et violatione speculi, radius, et imago solis intrant speculum, ingrediuntur, et egrediuntur usque ad oculos intuentium, speculo totaliter perfecto, et integro remanente ; ita spiritaliter Virgo beata dicitur lux et speculum, quoniam ipsa suscepit radium gratiæ a superno sole, a Deo Patre, nec solum gratiæ claritatem, imo divina gratia mediante, intra se solis imaginem, id est Dei Filium, qui est imago Patris, qui Filius erat veraciter in cælo apud Patrem, et in Virginis utero apud Matrem. Sicut autem divina gratia, et Filii Dei persona ingressa

sunt Virginem sine violatione; ita usque ad oculos intuentium exivit gratia divina Virginis in conversatione, et persona Filii Dei, in parturitione, usque salvis claustris pudoris, et sine violatione. Propter hoc ipsi competit illud: *Speculum sine macula Dei majestatis*. (Armandus de Vellovisu. collat. 71, *De Nativit. B. Virg. ex Psal. xcvi.*)

IV^a R. Beata Virgo speculum sine macula, et lux nostrarum macularum ostensiva, in qua respicientes, debemus nostras maculas abstergere; videndo enim in ea virginitatem, debemus abstergere nostram immunditiam; humilitatem, debemus abstergere nostram superbiam; paupertatem, debemus abstergere nostram avaritiam; suam charitatem, debemus abstergere nostrum rancorem, invidiam, et sic de aliis. (Armandus de Vellovisu, *ubi supra.*)

Speculum omnis virtutis.—Dub. 14. Ad illa verba, cap. vii, v. 26: *Speculum sine macula*. Quare sine macula?

R. In isto speculo omnes debent prospicere, et maculas suas videre; nam superbi cognoscent ibi superbiam suam et maculam, respiciendo ad suam humilitatem; luxuriosi ad suam virginitatem; avari ad suam paupertatem. Quam sancta fuit ejus vita ad quam speculati debemus ostendit D. Hieronym. in *Epist. ad Cromatium et Eliodorum*. Dicit enim quod ipsa a mane usque ad tertiam orationi instabat, postmodum ab oratione surgens, a tertia usque ad nonam operi manuum vacabat, postmodum intermittens opera manuum, iterum ad orationem redibat; et inde non recedebat donec angelus veniret, qui sibi cibum ministrabat, cum quo consolationem suam habebat. (B. Jacobus de Voragine, *ibid.*)

B. *Virgo tam puritate, quam dignitate omnem superat lucem, imo creaturam corporalem et spiritualem.*—Dub. 15. Ad illa verba, cap. vii, v. 29: *Est enim hæc speciosior sole*. Quare beata Virgo speciosior sole?

I^a R. Quidam legunt hic, *prior*, quidam *purior*. Maria enim est prior, id est potior, sive dignior. Maria autem purior est sole, et stellis, et luce, quia tam dignitate, quam puritate, solem, et stellas, et omnem lucem superat corporalem, imo etiam spiritualem, id est angelicam creaturam. Hac itaque luce angelica prior et purior est Maria; prior dignitate, et purior sanctitate. (D. Bonaventura in *Speculo B. Virg.* lect. 3.)

II^a R. Sicut lucifer, id est stella matutina plus fulget inter omnia sidera; sic etiam beata Maria plus rutilat in gloria, quam aliquis angelus, vel etiam aliquis sanctus; unde dicitur de ea: *Hæc est speciosior sole, et super omnem stellarum dispositionem, luci comparata invenitur prior*. Solis igitur, et omnium astrorum subcælestium splendorem excedet claritas Virginis intemeratæ; imo dicit D. Bernard. quod ipsa cælestis patria clarius rutilat virginæe lampadis irradiata fulgore. (B. Albertus Magn. serm. 58, in *Nativitate beatæ Mariæ.*)

Soli succedit nox, B. Virgo lux perennis.—Dub. 16.

Ad illa verba, cap. vii, v. 29: *Illi enim succedi nox*. Quare ponitur, quod luci succedit nox?

R. Singularis beatissimæ Virginis præstantia, non modo supra cælum, sed etiam supra sidera, quæ sunt pulcherrima cæli ornamenta, demonstratur et est optimum discrimen; quia luci etiam solari succedit nox, seu a nocturnis tenebris obruitur et occultatur; at vero beatissima Virgo perenniter lucet, tanquam dies pulcherrimus nulla caliginis obscurandus. (P. Mendoza, *I Reg. xiv*, vers. 41, num. 7.)

B. *Virgo unit hominem cum Deo.*—Dub. 17. Ad illa verba, cap. viii, vers. 1: *Attingit a fine usque ad finem fortiter*. Quomodo beata Virgo attingit a fine usque ad finem fortiter?

R. Ipsa est unitrix Dei et hominis, quæ attingit a fine misericordiarum Dei, usque ad finem miseriarum hominis peccatoris. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana.*)

Virgo Maria bona sua communicat largiter.—Dub. 18. Ad illa verba, cap. viii, v. 9: *Proposui ergo hanc adducere mihi ad convivendum: sciens, quoniam mecum communicabit de bonis, et erit allocutio cogitationis et tædii mei*. Quo sensu hæc exponuntur de beata Maria Virgine?

R. Ipsa est Mater communicationis omnium bonorum, et Mater consolationis, tedium auferens per piam consolationem et allocutionem sapientiæ. Proposui ergo hanc, scilicet Mariam, adducere ad convivendum per devotionem, ipsam ad me venire invitans, sciens quoniam mecum communicabit largiter, et gloriæ, et erit tædii mei allocutio. Gloss. id est alleviatio. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana.*)

B. *Virgo habuit summam animi dulcedinem.*—Dub. 19. Ad illa verba, cap. viii, v. 16: *Non enim habet amaritudinem conversatio illius*. Cur non habet amaritudinem conversatio Virginis?

R. Bonitas, secundum Gloss. animi dulcedo est, sed secundum Philosophum, dulce est, quod amaro impermistum, dulcius quod amaro impermistius, dulcissimum quod amaro impermistissimum; unde dicitur: *Non habet amaritudinem conversatio illius, scilicet sapientiæ*; sed cum nulla creatura pura conversata est intimius et perfectius, ergo ipsa habuit summam animi dulcedinem; unde et cantamus ei: *O clemens, o pia, o dulcis Virgo Maria*. (D. Antoninus, part. iv. tit. 15 cap. 26, § 1.)

B. *Virgo occultabat opera sua.*—Dub. 20. Ad illa verba, cap. xiii, v. 1: *Vani autem sunt omnes homines*. Cur vanitas hominis narratur?

R. Cum enim boni aliquid agimus vanitate gloriæ ducti cupimus illud aliis innotesci, etiamsi minimum sit illud, quod Christus prohibuit dicens: *Cum facis eleemosynam noli tuba canere ante te* (*Matth. vi, 2*); Virgo autem Maria cum esset excellentissimi meriti, et opera excellentissima plurima fecerit ut ipsa sacramenta suscipiendo, et multa

alia, noluit tamen ea exprimere, vel narrari facere, ut discamus occultare opera nostra, quando non est necessarium. (D. Antoninus, part. iv, tit. xv, cap. 16, § 2.)

B. Virgo digna habitatio Dei propter humilitatem, virginitatem et sanctitatem. — Dub. 21. Ad illa verba, cap. xiii, v. 15: *Et faciat Dei dignam habitationem.* Quomodo beata Virgo facta est digna habitatio Dei?

R. Notandum, quod Virgo gloriosa facta est illo tempore digna habitatio Dei, quando in suo corpore Filius Dei carnem assumpsit, Psal. cxxxii, 15: *Elegit Dominus Sion; elegit eam in habitationem sibi.* Sion interpretatur specula, et Virginem beatam figurat, quæ nostra specula altissima, et præeminens existit per vitæ excellentiam, Eccli. li, 15: *Exaltasti super terram habitationem meam.* Digna facta est habitatio propter tria, propter humilitatis profunditatem, propter virginitatis puritatem et propter conversationis sanctitatem. (Robertus Holcoz ordinis Prædicatorum.)

EX ECCLESIASTICO.

Dignitatem et immensitatem B. Virginis solus Deus dimensus est. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. i, vers. 2: *Altitudinem cæli, et latitudinem terræ, et profundum abyssi quis dimensus est?* An beata Virgo dicatur altitudo cæli, latitudo terræ et abyssus?

I^a R. Cælum est Maria, terra est Maria, abyssus est Maria; quis hujus cæli altitudinem, quis hujus terræ latitudinem, quis hujus abyssi profunditatem, quis, inquam, Mariæ immensitatem dimensus est, nisi ille solus, qui ipsam non solum in gratia et gloria, sed etiam in misericordia tam altissimam, tam latissimam, tam profundam operatus est? (D. Bonaventura in *Speculo B. Virg.* lect. 5.)

II^a R. Quis misericordiæ tuæ, o benedicta, longitudinem, et latitudinem, et sublimitatem, et profundum queat investigare? Nam longitudo ejus usque ad novissimum diem in vocantibus eam subvenit universis, latitudo ejus replet orbem terrarum, ut sua quoque misericordia plena sit omnis terra; sed et sublimitas ejus supernæ civitatis invenit restaurationem, et profundum ejus sedentibus in tenebris et umbra mortis obtinuit redemptionem. (D. Bernardus, serm. 4. *De Assumptione.*)

B. Virgo expers peccati cordis, oris et operis. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. ii, v. 14: *Væ duplici corde, et labiis scelestis, et manibus malefacientibus.* Cur dixit: *væ duplici corde, labiis scelestis et manibus malefacientibus?*

R. *Væ duplici corde, pro culpa cordis; vae labiis scelestis, pro culpa oris; vae manibus malefacientibus, pro culpa operis.* O quam longe a tali *væ* fuit omne opus, et omnis vita Mariæ. (D. Bonavent. in *Specul. B. Virg.* lect. 2.)

Patientia moderatur passionem tristitiæ. Mansuetudo refrenat passionem iræ. — Dub. 3. Ad illa ver-

ba, cap. iii, v. 19: *Fili, in mansuetudine opera tua perfice.* Quis dicitur mansuetus?

R. Mansuetudo, secundum Glossam, est tractabilitas; unde mansuetus quasi manu suetus, qui scilicet, permittit se tractari sine irascendo, et ista est differentia inter patientiam et mansuetudinem, quæ similis videtur, quia patientia moderatur et regulat passionem tristitiæ, quæ insurgit ex aliqua molestia, ne nimis contristetur; sed mansuetudo iræ refrenat passionem ne frangatur, et contra rationem aliquid agat; unde Glossa dicit, quod mansuetudo est contra iram. *Fili, in mansuetudine perfice opera tua;* qui ergo minus habet de ira, magis habet de mansuetudine; sed beatissima Maria fuit sine aliqua ira, ergo fuit mansuetissima. Præterea mansuetus dicitur tractabilis; tractabilis autem est, qui est omnibus conformis et conformabilis, scilicet in eo quod non est malum, et sic tractabilis est, qui est omnibus omnia, vel secundum genera singulorum, ut Paulus (*I Cor. ix, 20*), qui factus est Judæis, sicut Judæus, et his qui sine lege erant, id est gentilibus, tanquam sine lege esset, vel secundum singula generum, et iste est simpliciter omnibus omnia, et sic fuit beatissima Virgo Maria; unde tractabilis est et mansueta in summo. D. Antoninus part. iv, tit. 15, cap. 26, § 1.)

Virgo Maria gratiam invenit propter suam humilitatem. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. iii, v. 20: *Quando magnus es, humilia te in omnibus, coram Deo invenies gratiam.* Quomodo beata Virgo coram Deo invenit gratiam?

I^a R. Maria certe, quia verissime se per humilitatem inclinavit, verissimam gratiam invenit, ut vere dicere possit (*Luc. i, 48*): *Respexit humilitatem,* etc. (D. Bonaventura, in *Speculo B. Virginis*, lect. 5.)

II^a R. *Quanto major es, humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam:* dicit etiam, Jac. iv, 6: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam:* Ait etiam I Petrus v: *Omnes invicem humilitatem insinuate, quia Dominus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Magnæ humilitatis fuit Virgo Maria, cum enim angelus eam gratia plenam, et Dominum cum ea, et ipsam inter mulieres benedicendam assereret, cuiusque eam etiam concepturam, et Filium parituram, qui magnus esset futurus, et in domo Jacob in æternum regnaturus, respondit humiliter, *Luc. i, 38:* *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* Per humilitatem etiam ad Elisabeth, quam jam gravidam esse cognoverat, pedibus suis ambulavit, eamque prior salutavit, ipsi quoque fideliter ministravit. Nos etiam exemplo beatæ Virginis, et B. Petri admonitione, humilitatem nobis insinuare, id est, intra sinum animæ collocare debemus, ne Deum nobis in judicio resistentem inveniamus, sed potius tunc de ipsius gaudeamus. (B. Albert. Magn. in *festo Annuntiationis*, serm. 16.)

Actus nostri supponendi magisterio B. Mariæ. ~

Dub. 5. Ad illa verba, cap. vi, v. 26: *Subjice humerum tuum, et porta illam, et in omni virtute tua conserva vias tuas*. Quare subjiciendus est humerus sapientiæ?

R. Dicitur de Sapientia, et potest intelligi de Maria: *Subjice humerum tuum, et porta illam*, hoc est actus tuos suppose magisterio ejus: *Subjice* per humilitatem, *porta* per fortitudinem; *subjice* per obedientiam, *porta* per patientiam; et *ne accideris in vinculis ejus*, id est ne graviter et tædiose feras, sed cum hilaritate imple præcepta Sapientiæ et Mariæ. (B. Albertus Magn. *De laud. beatæ Virg.* lib. II, cap. 4, n. 8.)

Discedit a B. Virgine quæ servitium illius intermittit, qui mortaliter peccat. — Dub. 6. Ad illa verba cap. VII, v. 21: *Noli discedere a muliere sensata*. An beata Virgo dicatur mulier sensata?

R. Mulier sensata beata Virgo habens sensum Domini in regendo familiam Ecclesiæ, a qua discedit, qui servitium illius per negligentiam intermittit: vel quicumque dimissa castimonia sequitur meretricias voluptates; vel generaliter, quicumque mortaliter peccat, quam sortitus est ex dono gratiæ specialiter ipsam diligens, et ei serviens in timore Domini, id est cum reverentia, humilitate et devotione. (*Ibid.* cap. 5, n. 17.)

B. Virgo brevis per humilitatem. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. XI, v. 3: *Brevis in volatilibus est apis, et initium dulcoris habet fructus illius*. Cur beata Virgo dicatur apis?

R. Comparatur api, quia brevis per humilitatem, fructus ejus dulcis. Luc. I, 42: *Benedictus fructus ventris tui*. (Hug. card.)

In bello, qui B. Virginem intuetur, ab ea vires recipit. — Dub. 8. Ad illa verba, cap. XIV, v. 16: *Qui intuetur illam permanebit confidens*. Quare qui beatam Virginem intuetur permanet confidens?

R. Sumus enim dimicantes, et contra hostes continue præliantes: in Psal. LV, 3: *Multi bellantes adversus nos*; I Mach. IV, 17: *Non concupiscatis spolia, quia bellum contra nos est*. Scutum nostrum est fides nostra ad Ephes. VI, 16: *In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi extinguere*. In historia Britonum scribitur de Arturo rege, quod in interiori parte scuti sui imaginem Virginis gloriose depictam habuit, quam quoties in bello fatigatus aspexit spem recuperavit et vires: isto modo nos si in bello vitæ præsentis triumphare velimus, infra scutum fidei nostræ imaginem Virginis cum Filio deportemus, hanc respiciamus, et in ea confidamus; quia ab ea vires, et virtutes recipimus. Et infra. Narrat Macrobius (*De natura lapidum*, cap. 35), quod est una gemma, quæ vocatur *ethithes* habens in se naturaliter more prægnantis unam aliam gemmam. Istam gemmam, natura suggerente, aquila cognoscit, et eam in nido suo cum habuerit pullos collocat inter eos, et quando in nido fuerit, pullis nihil infortunii accipere potest. Gemma ista Mariam significat, quæ lapi-

dem angularem in se, opere Spiritus sancti, concepit. Pater vero cœlestis nos tanquam pullos suos in nido militantis Ecclesiæ modo fovet, sed ne per inimicos nostros aliquod nocumentum extrinsecus nobis inferatur, gemmam istam, videlicet Mariam, in medio nostrum posuit, qui si eam devote inspexerimus et dilexerimus ab hostibus nos defendet; et ideo non in armis nostrarum virtutum confidamus, sed in istius Virginis gratia, in qua est omnis spes vitæ et virtutis, de qua exponi potest illud (*Eccli.* IV, 15, 16): *Eos qui diligunt eam diligit Dominus, et qui audit illam judicat gentes, et qui intuetur illam permanebit confidens*. Robertus Holcoz ad illa verba Sap. III, 9: *Qui confidunt in illum*.

Non videtur de numero prædestinatorum, qui B. Virgini specialiter non servit. — Dub. 9. Ad illa verba, cap. XIV, v. 3: *Qui continens est justitiæ apprehendet illam*. Quare qui continens est justitiæ apprehendet B. Virginem?

R. Apprehendet toto conamine mentis et corporis, dicens: *Inveni quem diligit anima mea* (*Cant.* III, 4), *tenui eam, nec dimittam illam*, id est Mariam, ut ei serviat, eam collaudet, et operetur ob honorem ipsius. Non enim videtur justus, vel de numero prædestinatorum, sed magis de numero reproborum qui Mariæ specialiter non servit. (B. Albert. Magn. lib. II, *De laudibus B. Virg.* cap. 6.)

Virgo Maria devotos suos suscipit in morte. — Dub. 10. Ad illa verba, cap. XV, vers. 2: *Obviabit illi quasi Mater honorificata*. Quomodo beata Virgo obviat servienti ei?

R. Obviabit Maria illi, id est se continenti, diligenti, imitanti. Obviabit, inquam, per gloriam conscientiæ, quæ sequitur opera justitiæ; doctrinam sapientiæ, familiaritatem Maria illi remunerando, et hic, et in morte. Quasi mater honorificata, quod est dicere: Si Mater honorificata a filiis suis, blande suscipit illos; sic et Maria merito justitiæ blande suscipit justos in morte; est enim Maria mater justorum, quia nutrit eos, et adoptat ut filios. (B. Albert. Magn. *ibid.*)

Christus fecit B. Virginem laude dignam. — Dub. 11. Ad illa verba, cap. XXIV, v. 1: *Sapientia laudabit animam suam*. Cur beata Virgo dicatur anima Sapientiæ, id est Christi?

R. *Sapientia*, id est Christus, *laudabit*, id est laude dignam efficit *animam suam*, id est animam beatæ Virginis, quæ specialiter sua fuit, et ejus animæ intimius, et unitius copulata. *Qui enim adhæserit Deo, unus spiritus est cum eo*. (I Cor. VI, 17.) Unde dicit Simeon: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius* (*Luc.* II, 35); tuam ipsius animam dicens, unam ipsorum animam, insinuavit, vel laudabit animam, id est laudare fecit. Luc. I, 47: *Magnificat anima mea Dominum*. (Hugo card.)

Pretiosior fuit spiritalis conceptio Christi in anima, quam corporalis in carne. — Dub. 12. Ad illa verba, cap. XXIV, v. 1: *Sapientia laudabit animam suam*. Quare anima Virginis laudanda? Potius lau-

danda erat caro ejus, quam anima, quia de carne Virginis sumpsit Filius Dei carnem, non de anima animam?

R. Dicendum quod pretiosior est, et fructuosior spiritualis conceptio Christi in anima, quam corporalis in carne; sine illa enim hæc inutilis foret. (Hugo card.)

Anima Virginis laudata pro bonis gratuitis, et cælestium contemplatione. — Dub. 13. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 1: *Sapientia laudabit animam suam.* Quare Christus animam beatæ Virginis laudabit?

R. Animam Virginis laudavit Dominus pro bonis naturalibus et bonis gratuitis, pro carnis gubernatione, pro cælestium contemplatione. (Hugo card.)

Honorata a Deo in salutatione angeli, in conceptione Domini, in ejus portatione, in ejus partu, in ejus lactatione. — Dub. 14. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 1: *In Deo honorabitur.* Quomodo beata Virgo honorata a Deo?

R. In Domino honorabitur, id est a Domino, in angeli salutatione, in Domini conceptione, in ejus portatione, in ejus partu, in ejus lactatione. Luc. xi, 27: *Beatus venter, qui te portavit, et ubera, quæ suxisti.* (Idem.)

Glorificata in Christi Nativitate. — Dub. 15. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 1: *In medio populi sui gloriabitur.* Quomodo beata Virgo in medio populi sui fuit glorificata?

R. In medio populi sui gloriabitur, in Christi Nativitate apud Bethleem, ubi erat tribus ejus, ubi angeli cantaverunt: *Gloria in excelsis Deo* (Luc. ii, 14), ubi omnes qui audierunt mirati sunt, et de his quæ dicta erant a pastoribus ad ipsos, vel in Assumptione. (Idem.)

In purificatione, et Filii præsentatione laudavit Deum, et gratias egit. — Dub. 16. Ad illa verba, cap. xxiv, vers. 2: *In Ecclesiis Altissimi aperiet os suum.* Quando in Ecclesia aperuit beata Virgo os suum?

R. In purificatione, quando in templo Filium, et hostias præsentavit Simeoni. Tunc enim os suum aperuit in oratione, in laude, in gratiarum actione. (Idem.)

B. Virgo glorificata, viso miraculo mutationis aquæ in vinum. — Dub. 17. Ad illa verba, cap. xxiv, vers. 2: *In conspectu virtutis illius gloriabitur, et in medio populi sui exaltabitur.* Quo sensu hæc aptantur beatæ Virgini?

R. In conspectu virtutis illius gloriabitur, id est viso miraculo mutationis aquæ in vinum (Joan. ii, 1 seqq.): *Et in medio populi exaltabitur*, quando mulier dixit Domino: *Beatus venter qui te portavit.* (Idem.)

B. Virgo mirabilis fuit in passione, quia imperterrita, et fides illibata in ea permansit. — Dub. 18. Ad illa verba, cap. xxiv, vers. 2: *In plenitudine sancta admirabitur.* Quænam plenitudo sancta, in qua admirata fuit beata Virgo?

R. In passione, quando omnia completa fuerunt,

mirabilis fuit, quia imperterrita, quia Filio suo pendente in cruce astitit, et in ipsa sola fides illibata permansit. (Idem.)

Dub. 19. Ad illa verba, cap. xxiv, vers. 4: *In multitudine electorum habebit laudem.* Quæ fuit multitudo electorum, in qua beata Virgo habuit laudem?

R. In resurrectione et in ascensione, quando inter apostolos prædicatrix et consolatrix eorum permansit. (Idem.)

In sua Assumptione benedicta. — Dub. 20. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 4: *Et inter benedictos benedicetur.* Quomodo inter benedictos beata Virgo benedicta?

R. In sua Assumptione, quando super omnes choros angelorum benedicta collocata est. (Idem.)

B. Virgo principium Christi, os Patris. — Dub. 21. Ad illa verba, cap. xxiv, vers. 5: *Ego ex ore Altissimi prodivi.* Cur dicit beata Virgo, quod ex ore Altissimi prodivit, cum omnis creatura ex ore Altissimi prodierit?

R. Quia ipsa est principium Christi, est os Patris: et quia de ipsa specialiter dixit tota Trinitas, Genes. ii, 18: *Non est bonum hominem esse solum; faciamus ei adiutorium simile sibi.* (Idem.)

De conceptione et nativitate Christi et Virginis, tota cælestis curia jubilavit. — Dub. 22. Ad illa verba, cap. xxiv, vers. 6: *Ego feci in cælis, ut oriretur lumen indeficiens.* Quo sensu verum, quod beata Virgo fecerit in cælo, ut oriretur lumen indeficiens?

R. *Ego*, supple, materiam in conceptione Verbi ministrando, *feci*, et Spiritus sanctus formando; *feci in cælis*, id est opus attingens usque ad cælos, et primo superiores cælos materiales; quia de conceptione et nativitate Christi et Virginis, tota cælestis curia jubilavit, et gaudet, et collaudat Filium Dei. Secundo, attingens cælos spirituales et inferiores, quia lætificavit totam Ecclesiam; Virginis enim nativitas gaudium annuntiavit universo mundo. Tertio, cælos inferiores corporales et spirituales similiter; quia humana natura ad divinam visionem elevatur. *Ego, igitur, feci in cælis*, id est opus altum, usque ad cælos, *ut oriretur lumen indeficiens*, id est Christus Jesus, qui est lumen illuminans venientem in hunc mundum. Et vere indeficiens; quia nunquam eclipsatur, nec diminuitur, nec unquam in se decrescit, quia hoc est imperfectionis, quod divinæ derogat dignitati. (Ambrosius Spiera, Carmelita.)

B. Virgo sua humilitate Christum a cælis in terram perduxit. — Dub. 23. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 6: *Ego feci in cælis, ut oriretur lumen indeficiens.* Cur commendat seipsam, quod fecerit in cælis, ut oriretur lumen?

R. Recte de ea potest interpretari illud, *Ego feci in cælis, ut oriretur lumen indeficiens*; quia ipsa sua humilitate Christum veram lucem, a cælis in terram perduxit; et quasi aurora valde rutilans, ut Ecclesia canit, de se ipsa Solem illum produxit, et

mundo parturivit, qui illuminat omnia. (Ægidius Romanus, ord. Erem. D. August.)

Multi sancti sunt in cœlis intercessione B. Virginis. — Dub. 24. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 6 : *Ego feci in cœlis, ut oriretur lumen indeficiens.* Quare beata Virgo sibi attribuit ortum luminis in cœlo?

R. Multi etiam sancti sunt in cœlis intercessione ejus, qui nunquam ibi fuissent nisi per eam, quorum corpora fulgent, ut sol. (Matth. xiii.) — (Hugo card.)

B. Virgo temperat Dei indignationem. — Dub. 25. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 6 : *Sicut nebula texi omnem carnem.* Quo sensu verum est, quod beata Virgo texit omnem terram?

R. Sicut nubecula texi, id est cooperui omnem carnem, id est omnem populum et gentem. O quoties hæc sancta nubecula, refrigerat æstum divinæ indignationis exortum, et hoc cum impetus irascentis solis, id est Dei irati et sævientis in nos, in se recipit, ostendens Filio pectus et ubera, ut ait gloriosus Bernardus. Gen. ii, ix, 13 : *Arcum meum, inquit Dominus, ponam in nubibus cœli!* Nubes cœli caro Virginis, et caro Christi ex Virgine est, in quibus arcus, id est Filius Dei positus est in signum divinæ reconciliationis; et hoc mediante nube, id est Virgine, quia arcus non generatur nisi ex nube aquosa. (Ambrosius Spiera.)

Tenuis per humilitatem. — Dub. 26. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 6 : *Sicut nebula texi omnem terram.* Cur beata Virgo Maria comparatur nebulæ?

R. Comparatur nebulæ B. Virgo Maria propter novem, quæ his versibus notantur :

Translucens, tenuis, rorans infrigidat, umbrat, Fecundat, mediat, sine ventis exit ab undis.

Translucens est, quia radios solis recipit, quasi fenestra crystalina in arca Noe. Tenuis per humilitatem, Cant. iii, 6 : *Virgula fumi.* Rorans per charitatem, Isa. xxvi, 19 : *Ros lucis ros tuus.* Infrigidat exemplo castitatis, Jerem. vi, 16 : *Interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, et ambulate in ea; et invenietis refrigerium animabus vestris.* Obumbrat contra ardorem solis, id est tentationis, vel persecutionis, Psal. cxx, 6 : *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem.* Fecundat Ecclesiam, Osee. xiv, 6 : *Ero quasi ros; et Israel germinabit sicut lilium.* Mediat inter Deum et homines, quasi advocata, III. Reg. ii, 20 : *Pete, mater mea, neque enim fas est, ut avertam faciem tuam.* Sine ventis est, id est sine pompa, et sine ostentatione inanis gloriæ, exit ab undis mundanæ tempestatis, et exire facit confidentes in se; unde et Maria, Stella maris dicitur; et de hac nebula dicitur Job xxvi, 9 : *Qui tenet vultum solii sui, et expandit super illud nebulam suam.* (Hugo card.)

B. Virgo excellens fuit in vita, et in voto virginitatis. — Dub. 27. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 7 : *Ego in altissimis habitavi.* Cur se laudat, quod in altissimis habitaverit?

R. Maria dicitur Stella, propter excellentiam sui status; unde dicitur : *Eccli. xxiv, 7 : Ego in altissimis habitavi.* Excellens enim fuit in vita juxta humanam consuetudinem, quia virginitatem vovit, licet sterilis malediceretur in lege; et quia humillima, cum multi superbiant de virginitate; et quia fidelis et credula, licet quod ei promittebatur videretur impossibile, scilicet quod Virgo conciperet et pareret manens Virgo. Per votum enim virginitatis, et excellentiam humilitatis Deo placuit, sed per fidem concepit; unde et per aurem dicitur concepisse, id est per fidem doctoris, quia *fides ex auditu* (Rom. x, 17); ideo dicitur ei Luc. ii, 45 : *Beata, quæ credidisti.* Excellens etiam fuit in partu, quia sine dolore, natura mirante, suum peperit Genitorem. Excellens etiam in sua Assumptione super omnes angelorum ordines exaltata. (Daniel Agricola, ordinis sancti Patris Francisci.)

B. Virgo altissima in charitate et contemplatione. — Dub. 28. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 7 : *Ego in altissimis habitavi.* Quæ fuerunt altissima, in quibus beata Virgo habitavit?

R. In altissimis habitavi, id est in mandatis charitatis, in consiliis perfectionis, in contemplationibus cœlestium, inter choros angelorum, in consortio apostolorum, in montana ubi mansit tribus mensibus cum Elisabeth cognata sua : Psalm. viii, 2 : *Exultata est magnificentia tua super cœlos,* id est, super angelos. (Hugo card.)

Filius Dei elegit thronum in paupercula Matre. — Dub. 29. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 7 : *Thronus meus in columna nubis.* Cur beata Virgo dicitur thronus Dei?

R. Thronus dicitur beata Maria; unde : *Ego in altissimis habito, et thronus meus.* Quasi dicat : Ego qui in altissimis habito apud Patrem, elegi thronum in paupercula Matre. (D. Antonius de Padua, Dominica v post Trinitatem.)

Sedes B. Virginis in cœlo est juxta Christum hominem. — Dub. 30. Ad ead. verba, cap. xxiv, v. 7 : *Thronus meus.* Cur thronus Virginis in columna nubis?

R. *Thronus meus in columna nubis,* id est sedes mea in cœlo est juxta Christum hominem. Ipsa enim Virgo est Bethsabée, id est puteus societatis, vel puteus septem, de quo dicitur III Reg. ii, 19 : *Positus est thronus matris regis; quæ sedit ad dexteram ejus.* (Hugo card.)

Fragilitatem nostram sustentat. — Dub. 31. Ad ead. verba, cap. xxiv, v. 7 : *Thronus meus in columna nubis.* Quare beata Virgo dicitur columna nubis?

I^a R. Nota, quod dicitur columna, quia nostram fragilitatem sustentat : nubis quia a peccato immunis. (D. Antonius de Padua, Domin. v post Trinitatem.)

II^a R. *Thronus meus in columna nubis,* id est potestas mea stabilis est ut columna, et toti mundo utilis ut nubes, quæ solis ardorem temperat, et terram irrorat et fecundat. Hæc est enim columna

nubis, quæ præcessit, et protexit filios Israel per desertum, ita stabilis ut nec ab ipsis peccatoribus recederet, sic beata Virgo multos peccatores protegit; ipsa enim est advocata peccatorum. Item columna illa mobilis, statione sua loca castrorum monstrabat, ut legitur Num. ix; ita beata Virgo signata est in exercitu Christiano; unde Cant. vi, 3: *Quæ es ista, quæ progreditur, quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata?* Item scit beata Virgo ubi locus est aptus quieti exercitus Christiani; ubi scilicet, non sunt leones, nec serpentes, nec vermes, sed fontes, et prata, et arbores: si ergo vadis ad tabernam, vel lupanar non te ducit ista columna, sed est ibi scorpio, et dipsas, et serpens flatu adurens, Deuteronom. viii (Hugo cardinalis.)

Amor Virginis a Deo incipiebat, et ad Deum redibat. — Dub. 52. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 8: *Gyrum cæli circuiui sola.* Quo sensu beata Virgo gyrum cæli circuiuit sola?

I^a R. Fuit amor suus per modum circulationis, quia motus circularis est ab eodem in idem; quia ipsa Dominum sic diligebat, quod omnia alia non nisi propter ipsum amabat, et sic omnis amor ejus a Deo incipiebat, et ad Deum redibat. Eccle. xxiv, 8: *Gyrum cæli circuiui sola;* id est cœlestis amoris circuiui sola. Et dicit *sola*, quia nullius sancti amor fuit ita in Deum totaliter directus, sicut beatæ Virginis; unde et brevissimum circulum habebat, quia post contemplationem, omnia quæ occurrebant statim referebat in Deum; ideo dicit D. August. de ipsa: Unum scimus pro certo, quod omnis Mariæ vita, et actio intenta fuit semper in Domino. (Joannes a Sancto Geminiano, lib. 1, *De cælo et elementis*, cap. 48.)

II^a R. *Gyrum cæli circuiui sola*, id est Christum, qui est gyrus mirabilis continens omnia. Jerem. xxxi, 22: *Creavit Dominus novum super terram, femina circumdabit virum.* Item cælum Ecclesia, gyros cæli perfectio Ecclesiæ, hanc circumit beata Virgo, conatinendo, confovendo, vel conservando. (Hugo card.)

B. *Virgo sacras Scripturas super omnes profundius intellexit.* — Dub. 53. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 8: *Profundum abyssi penetraui.* Quomodo beata Virgo profundum abyssi penetrauit?

R. Id est profunditatem Scripturæ, Gen. i, 2: *Tenebræ erant super faciem terræ, vel abyssi*, id est in errore Scripturæ, vel litteræ, non in fundo mysteriorum, ubi lux est permaxima, ubi beata Virgo super omnes profundius vidit. Item profundum abyssi est cor peccatoris obscurum, profundum, in vestigabile, Jerem. xvii, 9: *Profundum est cor hominis et inscrutabile;* hujus abyssi profundum penetrauit beata Virgo gladio amoris cum pro peccatoribus exoravit. (Hugo card.)

Per beatam Virginem pervenitur ad cælum. — Dub. 54. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 8: *In fluctibus maris ambulavi, et in omni terra steti.* Cur beata Maria in mari ambulat, et in terra stat?

R. Nota: in mari ambulat beata Virgo, et in terra stat. Cur non in mari navigat, in terra equitat? Responsio, quia ipsa est navis hujus maris; per quam omnes perveniunt ad portum salutis, Genes. vi, 14: *Fac tibi arcam de lignis levigatis;* item ipsa est castellum, quod in terra stat quasi refugium omnium, Luc. x, 38: *Intravit Jesus in quoddam castellum,* id est in Virginis uterum. Item in omni terra stat beata Virgo, id est stationem habet, quia ubique terrarum Ecclesias habet. Isa. lx, 12: *Gens et regnum, quod non servierit tibi peribit.* In omni terra dicit, quia est terra, quæ teritur, et est terra, quæ geritur et est terra, quæ quæritur. In omni terra stat beata Virgo, et stetit. In prima per laudabilem conversationem, in secunda per virginitatis amorem, in tertia per jugem contemplationem. (Hugo card.)

Deus B. Virgini contulit imperium totius universi. — Dub. 55. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 9: *In omni populo, et in omni gente primatum habui.* An in omni populo, et in omni gente primatum habeat beata Virgo?

R. Sancta Birgitta in Revelationum suarum narratione, etiam refert, beatæ Virgini, simul ac solemni pompa et triumpho cælum ingressa est, Deum in cœlorum omnium altissimo throno consedere dedisse, sociam regni eam fecisse, imperium totius universi contulisse, Dominam ac Magistram equitum cœlestium, totiusque militiæ angelorum dixisse; cui sententiæ et ipsa subscribit his verbis a Spiritu sancto illi attributis: *In omni populo et in omni gente primatum habui.* Et profecto res est omni admiratione superior, quod puellula dictaturam perpetuam et irretractabilem in cælo, et terra, et in inferis ipsis, ultimoque tartaro exerceat, et hoc ipso cum ipso rerum omnium Creatore et Rectore, de paritate, æqualitate ac similitudine, possit quodammodo, ut sic loquar, contendere. Sed excedit excessum omnem, terramque et cœlos ipsos admiratione concutit, videturque ipsam naturam obstupescere, quod Deiparæ aliquod etiam imperium sit in Omnipotentem ipsum, cæli terræque creatorem. (Alexius a Salo Capuccin.)

Ecclesiæ archiepiscopales B. Virgini dicatæ. — Dub. 56. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 9: *In omni populo, et in omni gente primatum habui.* Quomodo in omni populo et gente primatum habuit?

R. Id est Ecclesias archiepiscopales ubi potestates sunt, de quibus Michæas v, 5: *Suscitabimus super eum septem pastores, et octo primates homines, qui pascent terram Assur in gladio.* Vel aliter: *In omni populo, et in omni gente primatum habui,* ut sicut ad primatum recurritur pro omni gravamine et afflictione; unde B. Bernardus: Ille solus, beata Virgo, laudes tuas sileat, qui te invocatum in suis necessitatibus non senserit adfuisse. (Hugo card.)

B. Virgo dominatur in cælo, mundo, inferno. — Dub. 57. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 11: *Et om-*

nium excellentium et humilium corda virtute calcavi. Qui excellentes et humiles quos beata Virgo propria virtute calcat?

R. Ipsa enim dominatur in cœlo, ideo dicit : *In omni populo*, scilicet angelorum. In mundo, ideo subdit : *In omni gente primatum tenui*. In inferno, et ideo addit : *Omnia excellentium et humilium corda, propria virtute calcavi*. B. Jacobus de Voragine, episc. Januensis, serm. 5, in *Annuntiatione* : *Omnium excellentium vel sublimium corda, propria virtute calcavi*, id est reges et principes, mihi, vel potius Filio meo subjugavi precibus et meritis meis. (Hugo card.)

B. Virgo suos devotos visitat. Quos visitat, replet bonis.— Dub. 38. Ad eadem verba, cap. xxiv, vers. 10 : *Omnium excellentium et humilium corda virtute calcavi*. Quomodo calcat virtute sua corda excellentium et humilium?

R. Gressibus piæ visitationis, quibus visitat ipsa Virgo beata amicos, et familiares suos, et omnes, qui in corde suo Christum habent per fidem et amorem, libenter visitat beata Virgo, quæ est mater, quæ non visitat libenter Filium suum sine magno comitatu cœlestium honorum : unde dicitur de ipsa Sapient vii, v. 11 : *Venerunt mihi omnia bona cum illa, et innumerabilis honestas per manus illius*. De gressibus illius, quibus visitat orantes se beata Virgo dicitur, Cant. vii, 1 : *Quam pulchri sunt in calceamentis gressus tui, filia principis*; Isaïæ lx, 7 : *Domum majestatis meæ glorificabo*. Et iterum : *Locum pedum meorum glorificabo*. Gloriam et pulchritudinem istorum gressuum sentiunt soli excellentes et humiles ; excellentes in conversatione, sed humiles reputatione. (Hugo card.)

Virgo Maria cœlo imperat, in inferno regnat, in purgatorio dominatur.— Dub. 39. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 8 : *Gyrum cœli circuivi sola, et profundum abyssi penetravi, et in fluctibus maris ambulavi, et in omni terra steti*. Quo sensu hæc exponuntur de beata Virgine?

R. Augusta hæc imperatrix, ut nobis depingat expressius quæ, et quanta sit potestatis suæ apud Deum amplitudo, quatuor dicit notatu dignissima : *Gyrum cœli circuivi sola, et profundum abyssi penetravi, et in fluctibus maris ambulavi, et in omni terra steti*. Primo sententiæ hujus membro significans se toti cœlo imperare ; altero, in inferno regnare ; tertio, suo unius favore et gratia, vinctos in purgatoriis illis barathris inde liberari, absolvi et multum solatii consequi ; quarto, res universas ex arbitrio nutuque suo pendere. (Alexius a Salo, ordinis Capuccinor.)

B. Virgo in cœlo invenit pacem, temporis, cordis et æternitatis.— Dub. 40. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 11 : *In his omnibus requiem quæsi*. In quibus beata Virgo requiem quæsi?

R. Hodie beata Virgo cœlos ascendens, requiem quam quæsiit invenit. Hodie super omnes angelorum choros fideliter exaltata, pacem et requiem

quæsiit, et quod quæsiit invenit ; ergo dicit : *In omnibus requiem quæsi*. Ac si dicat : Inter omnia, et omni desiderio, et opere quæsiit requiem, et pacem, scilicet temporis, pectoris et æternitatis. (Antonius Bitontinus ord. S. Francisci, in festo Assumptionis.)

Virgo Maria vitæ activæ et contemplativæ vacabat.— Dub. 41. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 11 : *In his omnibus requiem quæsi*. Quam requiem invenit beata Virgo, seu quærit?

R. Quærit autem beata Virgo requiem, non quidem requiem pigri, quæ est otium, vel ignavia, sed duplicem requiem activorum, scilicet, de qua dicitur Isa. xxviii, 12 : *Hæc requies mea, reficere lassum* ; et contemplativorum, de qua dicitur Job xxxvi, 16 : *Requies mensæ tuæ erit plena pinguedine*. Mensam dicit triplicem, lectionem, orationem, meditationem ; pinguedinem dicit devotionem, exultationem, lacrymarum vel cordis effusionem. Hæc requie solebat abundare olim thalamus beatæ Virginis, id est claustra sibi specialiter deputata, ubi modo tumultus, et causarum lites jugiter audiuntur ; unde timendum est ne exierit inde beata Virgo quærens sibi requiem ; et beatus in cujus domo requiem invenerit, nam ibi manebit. Ipsa enim nunquam sine Filio suo, nec Filius sine Patre, nec Pater sine Spiritu sancto. (Hugo card.)

Virgo Maria portio et hæreditas Domini.— Dub. 42. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 11 : *In hæreditate Domini morabor*. Quæ est hæreditas Domini?

I^a R. In hæreditate Domini morabor, id est in Maria, quæ antonomastice, portio et hæreditas Domini, Genes. xlviii, 22 : *Do tibi unam partem*, id est Mariam. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana*.)

II^a R. In hæreditate Domini morabor, id est in illis, qui sunt hæreditas Domini, quos Dominus excolit et custodit, ut hæreditatem suam. Qui sunt illi? Contemplativi, unde Isa. xxix, 25 : *Hæreditas mea Israel*. (Hugo card.)

B. Virgo inter cæteras creaturas adnumeratur, ut non divinam, sed humanam habuisse naturam credatur.— Dub. 43. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 11 : *Tunc præcepit, et dixit mihi Creator omnium, et qui creavit me*. Quare Virgo Deum nominat seorsum sui ipsius Creatorem?

I^a R. Deum nominat non solum aliarum omnium rerum, sed seorsum sui ipsius Creatorem juxta mysterium, ne quis putaret sanctissimam Virginem inter cæteras creaturas minime numerandam ; sic enim ab humana infirmitate recedebat, sic ad divinam sanctitatem appropinquabat, ut nisi ipsa tantum errorem præcaveret, non humanam, sed divinam habuisse naturam crederetur. (P. Mendoza, I Reg. iv, vers. 11, num. 30.)

II^a R. Altissimus sibi Mariam, quasi mundum specialissimum condidit ; hæc est unica salutaris femina, in qua sola, quæsitam in omnibus requiem invenit. (D. Bernard. Serm. de B. Maria.)

III. R. Et qui creavit me, singulare templum sibi. (Hugo card.)

Per B. Virginem ignobilis peccator nobilitatur. — Dub. 44. Ad illa verba. cap. xxiv, v. 11: *Qui creavit me. Quare creavit te, Domina, et quæ causa adventus tui?*

R. Creata sum, ut per me ignobilis peccator, nobilitaretur; nihilum enim ignobile est, ut peccator, et peccatum, Psalm. LXII, LXXXII, 11: *Facti sunt ut stercora terræ per peccatum, qui prius fuerunt filii Dei per gratiam.* Nota ergo, per ipsam nobilitati sumus natura, quia fratres Christi, nomine a Christo dicimur Christiani; regno, quia fecit nos reges per ipsam, quia soror nostra est, Genes. XII, 13: *Dic, obsecro, in omni loco, quod soror mea sis.* Creata etiam sum, ut debilitas humani generis per me fidelissimam juvaretur. Eccle. IV, 1: *Vidi lacrymas innocentium, et neminem consolatorem.* Unde et ipsa consolando nos, dicit illud Osee XIII, 9: *Perditio tua, Israel; tantum in me auxilium tuum.* Creata enim sum, ut per me lucidissimam, totius mundi tenebrositas fugaretur. (B. Albert. Magn. in Biblia Mariana.)

Christus in B. Virgine armaturam nostræ humanitatis accepit contra diabolum pugnaturus. — Dub. 45. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 11: *Requievit in tabernaculo meo.* Cur beata Virgo dicitur tabernaculum Christi?

I. R. Dicta autem est beata Maria tabernaculum Christi, quia in ea habitavit, ingrediens campum hujus mundi ad pugnandum, in quo militamus; unde Sapiens in persona ejus dicit: *Qui creavit me, requievit in tabernaculo meo*, et B. Augustinus in sermone, de ea loquens: *Thronum Dei cœli, Thalamum Dei, Tabernaculum Christi, necesse est ibi esse, ubi est ipse.* (D. Antoninus part. IV, tit. XV, cap. 10, § 1.)

II. R. Creator hujus Virginis Dominus est, qui requievit in utero ejus novem mensibus, et sex diebus; in quo utero, sicut miles in tabernaculo armaturam nostræ humanitatis accepit contra diabolum pugnaturus. (Antonius Bitont. Franciscanus, in festo Assumpt.)

Habuit quidquid boni fuit in conjugatis, viduis et virginibus. — Dub. 46. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 11: *In Jacob inhabitata, in Israel hæreditare, et in electis meis mitte radices.* Quo sensu hæc exponuntur de beata Virgine?

R. Propter triplicem statum dicitur ei: *In Jacob inhabitata*, id est conjugatis, qui sunt in lucta, *quia tribulationem carnis habent hujusmodi* (I Cor. VII, 28): *In Israel hæreditare*, id est in viduis. Quæ enim vidua est, cogitat quæ Dei sunt. (Ibid. 34), sed in electis meis, id est virginibus, mitte radices. Sic ergo ipsa sola habuit quidquid boni fuit in mulieribus. (B. Albert. Magn. lib. II, De laudibus B. M. cap. 6, num. 3.)

B. Virgo prævisa creari ab æterno. — Dub. 47. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 14: *Ab initio et ante*

sæcula creata sum. Cur beata Virgo dicitur ante sæcula creata?

R. Ab initio, id est ab æterno, *creata sum*, id est prævisa creari quodam privilegiato modo. Vel ab initio creationis mundi creata sum, id est præfigurata creari per creationem lucis, de qua factum est corpus solis, ut dicunt quidam. Vel ab initio temporis gratiæ creata sum, id est generata sum. Vel ab initio, id est a Deo; et ante sæcula, id est, ab æterno creata sum in præscientia Dei. (Hugo card.)

Angeli sub primum creati fuerunt, viderunt in mentis divinæ speculo excellentias, quibus B. Virgo erat potitura. — Dub. 48. Ad eadem verba, cap. xxiv, v. 14: *Ab initio, et ante sæcula creata sum.* Cur beata Virgo se commendat, quod ab initio fuerit creata?

R. Cum sancta hæc Virgo semper in oculis Dei versata sit, ut charissimum divini amoris sui objectum, suo quodam jure potuit in has voces erumpere sibi tribuere: *Ab initio, et ante sæcula creata sum.* Simul ac angelis datum est esse, statim oculis in splendidissimum illud mentis divinæ speculum conversis, viderunt almam hanc adolescentulam multo fortunatissimam, ejusque amplitudines et excellentias, quibus esset tandem potitura. Et cui dubium esse possit, quin inter illas speciosas ideas et similitudines rerum, jam tum angelis divinitus infusas, idea hæc Virginis fuerit omnium charissima; cum illa humanitatis Jesu Christi, quam ex ea nascituram clarissime prævidebant? O! Ut tum gestiebant, ac tantum non trepidabant beati illi spiritus cum in contemplatione, tam optati ac sublimis mysterii instaurationis mortalium, aliquando tandem peragendæ, Virginis interventu, versabantur? *Ubi eras cum me laudarent astra matutina, et jubilarent omnes filii Dei?* ait sapientia Dei (Job xxxviii, 7), ex beata hac Virgine nata et incarnata. (Alexius a Salo Capuccinus.)

A Filio prævisa creari, qui esset Creator et Filius Virginis. — Dub. 49. Ad eadem verba, cap. xxiv, v. 14: *Ab initio creata sum.* Quomodo exponitur ab initio?

R. Prima Virginis dignitas dicitur singularis creationis, quia *Ab initio, et ante sæcula creata sum.* Si hic intelligatur ab initio, id est indeterminate sum prævisa creari, ut quidam exponunt, nulla erit Virginis gloria, nulla in ea prærogativa, quoniam sic omnis creatura prævisa est creari in tempore; propterea, ut aliquid admiratione dignum, et singulare privilegium in ipsa intelligatur, dico, quod per initium intelligitur principium, ut sic sensus: *Ab initio*, id est a principio, id est ab eo qui est principium. Joan. viii, 25: *Ego sum principium, qui et loquor vobis.* At Apoc. I, 8: *Et ego sum Alpha et Omega, principium et finis.* Ab initio isto creata sum, id est a Filio Dei prævisa

sum creari, qui esset Creator meus et Filius meus. (Ambros. Spiera.)

Non desinet misericordiam exhibere invocantibus eam. — Dub. 50. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 14 : *Usque ad futurum sæculum non desinam.* Quomodo hæc verba de beata Virgine intelliguntur ?

I^a R. Creata siquidem fuit in mente divina ante sæcula, id est prædestinata, ut esset Mater Dei, et inde Mater nostra ; nec usque ad futurum, id est ad aliam vitam patriæ, postquam fuit in mundo nata, non desinit pietatem et misericordiam exhibere invocantibus eam. (D. Antonius part. iv, tit. 15, cap. 2.)

II^a R. Ceciderunt quidem apostoli in passione Christi a fide, a gratia, a societate Christi, quia ipsum solum reliquerunt ; sed primo, beata Virgo a fide cadere non potuit, quia in altitudine divinæ sapientiæ erat fundata, Psal. lxxxvi, 1 : *Fundamenta ejus in montibus altis*, ideo significatur per stellam maris, quæ cæteris stellis occidentibus, illa non occidit ; sic et beata Virgo cæteris apostolis cadentibus, ipsa cadere non potuit. Secundo, cadere non potuit a gratia, quia septem columnis, id est septem donis Spiritus sancti fuerat stabilita, Prov. ix, 1 : *Sapientia edificavit sibi domum, excidit columnas septem.* Tertio non potuit cadere a societate Christi, quia cruci ejus semper fuit conjuncta, Joan. xix, 25 : *Stabat juxta crucem Jesu Mater ejus* ; et sic firma fuit, ita quod nec a fide, nec a gratia, nec a societate Christi cadere potuit. Ideo ipsa dicit Eccli. xxiv, 14 : *Ab initio, et ante sæcula creata sum, et usque ad futurum sæculum non desinam.* (Jacobus de Voragine, serm. 2, Dominic. in Quadrag.)

III^a R. Secunda dignitas Virginis, dicitur singularis incontaminatæ, quia subjungit : *Et usque ad futurum sæculum non desinam*, id est nunquam peccabo, nec venialiter, nec mortaliter. Nunquam ergo Virgo desinit, id est deficit, nec ex parte Dei, nec est parte proximi, nec ex parte sui ; ex parte quidem sui non deficit, ut aliquam committeret culpam ; peccare enim quoddam deficere est. Audi D. Augustinum : Cum de peccatis agitur, nullam prorsus volo de Maria facere mentionem ; concipere enim, et parere meruit, quem constat nullum habuisse peccatum : nec ex parte Dei, quoniam semper Deus paratus est gratiam infundere ; et ipsa semper parata erat ipsam recipere, cum nihil haberet impediens, ut ostenderetur in sequentibus ; nec ex parte proximi, quia semper fuit in proximum clementissima. (Ambrosius Spiera Carmelita.)

Virgo Maria coram Deo ministrat, cum miseris subvenit, pro peccatoribus exorat. — Dub. 51. Ad illa verba, cap. xxiv, 14 : *In habitatione sancta coram ipso ministravi.* Quomodo beata Virgo coram Deo ministrat ?

R. Miseris subveniendo, humiles sublimando, pro peccatoribus exorando, quod ministerium valde placet Deo ; unde Eccli. xxvi, 2 : *Mulier fortis oblectat virum suum, et annos vitæ illius in pace im-*

plebit. Prov. xxxi, 27 : *Consideravit semitas domus suæ, et panem otiosa non comedit.* (Hugo card.)

Desiderium nostrum erga Deum, et B. Virginem, tendat. In operibus nostris non laus humana, sed Deus quærendus. — Dub. 52. Ad eadem verba, cap. xxiv, v. 14 : *In habitatione sancta coram ipso ministravi.* Quo sensu hæc aptantur beatæ Virginis ?

R. Hic nota quatuor. Cœleste desiderium, ut ante Deum et Matrem ejus sit omnino desiderium nostrum, et nostra conversatio in cœlis. Item *coram ipso*, id est, simpliciter, id est simplici oculo, non faciens justitiam tuam coram hominibus, ut laudaris ab eis, sed nihil aliud quæras nisi ipsum. Item *coram ipso*, id est strenue ; omnia enim aperta sunt oculis ejus ; proprium est enim omnis servi, etiam pigri quandiu præsens est dominus ejus, strenue operari. Vel *coram ipso*, id est in beneplacito ejus. Item *coram ipso*, id est, reverenter coram tanto Domino et tanta Domina, cum etiam coram Dominis terrenis reverenter sui servi ministrent. *Ministravi humiliter et libenter.* Ministrare ergo in continua mentis et corporis munditia, est in sancta habitatione ministrare. Et nota, quod in his tribus verbis tanguntur fere omnia, quæ ministris Christi, vel Mariæ sunt necessaria, ut scilicet, ministrent in munditia, vel abiectione voluptatum, et contemptu temporalium, in patientia adversariorum, in desiderio æternorum strenue, ferventer simpliciter, reverenter, humiliter, libenter, perseveranter. Ecce decalogus ministrorum Christi et Mariæ. (Daniel Agricola Franciscanus, in *Corona duodecim coronarum B. Virg. Mariæ*, stella tertia.)

Nullus quantumcunque sanctus fuit quin peccaverit, Christo et B. Virgine exceptis. — Dub. 54. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 15 : *In civitate sanctificata similiter requievi.* Cur dicitur in *Civitate sanctificata* ?

I^a R. *Sanctificata*, id est in sanctitate confirmata ; in hoc mundo nullus quantumcunque sanctus fuit, quin peccaverit, Christo et Virgine Maria exceptis. Ideo ista Ecclesia militans non dicitur sanctificata, id est sanctitate confirmata ; sed in paradiso in illa Ecclesia triumphante omnes sunt sanctificati, id est in sanctitate confirmati, quia impeccabiles sunt, ut Virgo Maria. (D. Vincentius Ferrer. serm. 2, in *Assumptione*.)

II^a R. *In civitate sanctificata*, id est in vita activa, similiter requievi, sicut in contemplativa, id est a peccato cessavi, vel requiem æternam quæsivi, vel Christum requiescere feci. Isa. xxviii, 12 : *Hæc requies mea reficere lassum.* Requiescit etiam in bonis activis in bona operatione et oratione per mentis lætitiā, sicut in contemplatione. Psal. xcvi, 11 : *Lux orta est justo, et rectis corde lætitia.* (Hugo card.)

Adjuvat in vita, in morte et post mortem. — Dub. 55. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 15 : *In Jerusalem potestas mea.* Cur potestas beatæ Virginis describitur ?

1^a R. Est enim tam potens effecta, quod potest nos adjuvare in vita, et in morte, et post mortem. Si enim quis haberet amicum, qui posset eum juvare in vita, esset bonum; si haberet alium qui posset juvare in morte, esset melius; si vero haberet alium qui posset juvare post mortem, esset optimum. Beata igitur Virgo in isto triplici statu adjuvare nos potest; unde cantat Ecclesia:

*Maria, Mater gratiæ,
Mater misericordiæ,
Tu nos ab hoste protege,
Et mortis hora suscipe.*

Primo quidem adjuvat in vita: in præsentem etenim vita, quidam sunt justi, et quidam peccatores; justos adjuvat, quia conservat in eis gratiam Dei, ideo dicitur *Mater gratiæ*; peccatores adjuvat, quia impetrat eis divinam misericordiam, ideo subditur: *Mater misericordiæ*. Secundo, adjuvat in morte, quia tunc a diabolo nos defendit; diabolus enim est tante audaciæ, quod non tantum ad peccatores, sed etiam ad viros sanctos qui moriuntur, venit, volens scire si aliquid jus habeat in eis, sicut venit ad mortem sancti Martini; sed beata Virgo quando moriuntur aliqui sui devoti ad eos venit, et a dæmonibus eos protegit et defendit, ideo dicitur: *Tu nos ab hoste protege*. Tertio, adjuvat etiam post mortem; quando enim aliqui sancti viri moriuntur, tunc angeli veniunt, et animas eorum deducunt in cælum; sed quando moriuntur aliqui devoti beati Virginis Mariæ, ipsa ad eos venit, et eorum animas suscipit, et in cælum deducit, ideo subditur: *Et mortis hora suscipe*. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, Sabbat. III Dominic. Quadrag.)

II^a R. *In Jerusalem potestas mea imperandi et faciendi, quod volo, et quos volo introducendi*. Regina quidem est illius civitatis, et Filius ejus rex. Item si tu es Jerusalem, id est videns et inquirens pacem, ipsa beata Virgo habet in te imperium et potestatem, quia in præcepto ejus obtemperas, et quidquid præceperit illa. (Joan. II, 5: *Quodcumque dixerit vobis, facite*. (Hugo card.)

Virgo Maria habet potentiam in cælo, quia Mater Regis, et ratione gratiæ inventæ. — Dub. 56. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 15: *In Jerusalem potestas mea*. Quare beata Virgo in cælesti patria habet tantam potestatem?

R. Habet autem aliquis magnum posse in curia alicujus regis, aut propter parentelam, sicut quando quis est frater vel filius regis; aut propter gratiam inventam, sicut quando quis propter sapientiam et probitatem invenit gratiam apud regem; aut propter obsequia exhibita, sicut quando quis multa fecit in obsequium regis. His tribus de causis debet Maria Virgo habere magnum posse in curia cælesti. Primo, propter parentelam, quia est Mater Regis; et ideo Rex nihil debet sibi denegare. Secundo, habet posse, ratione gratiæ apud eum inventæ, juxta illud, Luc. I, 50: *Invenisti gratiam apud Deum*. Tertio, habet posse, propter obsequia, quæ

Regis exhibuit, quia omnia opera misericordiæ sibi impendit. (B. Jacobus de Voragine, Sabb. v Quadrag.)

Solus Deus potuit Virginem magnificare. — Dub. 57. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 16: *Radicavi in populo honorificato*. Quis populus honorificatus?

I^a R. Populus maxime honorificatus est cælus angelorum et sanctorum. Radix autem est principium arboris; imaginemur ergo summitatem perfectionis gloriæ beatorum esse in seraphim ordine supremo, et ibi incipit perfectio gratiæ et gloriæ Virginis, extendens se erga Filium incarnatum. De hac Gerardus in *Homiliis* suis: Solus Dominus Jesus Christus potest hanc Virginem magnificare, quemadmodum fecit, ut ab ipsa majestate laudem continuo accipiat, et honorem: Angelicis stipata choris, Archangelorum vallata turmis, Thronorum hinc inde possessa jubilationibus, Dominationum circumcincta tripudiis, Principatuum circumsepta obsequiis, Potestatum amplexata plausibus, Virtutum gyrata honoribus, Cherubim circumstantiata hymnificationibus, Seraphim possessa undique ineffabilibus cantionibus; ipsa quoque ineffabilissima Trinitas hymni tripudio sibi applaudit, atque sua gratia in ea tota redundante, omnes eidem attendere facit, apostolorum splendidus ordo ineffabiliter gloriam illam extollit, martyrum multitudo omnimode supplicat Domine tantæ, confessorum exercitus innumerabilis continuum sibi personat canticum, virginum candidissimus cæus jugem choream ad suam celebrat gloriam, invite etiam infernus sibi jubilat, et procacissimi dæmones conclamant. (D. Antoninus, part. IV, tit. xv, cap. 45, § 6.)

II^a R. *Radicavi in populo honorificato*. Radicavi, id est radices posui, id est plantaria virtutum inserui: *in populo honorificato*, id est in populo timente Deum, Eccli. I, 25: *Radix sapientiæ timere Deum*. Et Eccli. x, 23: *Semen hominum honorabitur hoc quod timet Deum*. Job xx. 19: *Radix mea aperita est juxta aquas*, id est, populos. (Hugo card.)

Qui sunt Christi habent hæreditatem cælorum. — Dub. 58. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 16: *In parte Dei mei hæreditas illius*. Quomodo hæc exponuntur de beata Virgine?

R. *In parte Dei mei*, id est, Dei qui est meus Filius; *hæreditas illius*, id est regnum cælorum. Quasi dicat: Illi qui sunt partes Filii mei habebunt regni hæreditatem. Unde Eccli. xvii, 25: *In partes vade sæculi sancti, cum viris et dantibus confessionem*. Vel sic: *Et in parte Dei mei*, id est in mansiones regni cælestis, *hæreditas illius* tendit, id est populus honorificatus, qui est ejus hæreditas. Deut. xxxii, 9: *Pars Domini populus ejus, Jacob funiculus hæreditatis ejus*. (Hugo card.)

Perfectio sanctorum B. Virgini non desuit. — Dub. 59. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 16: *In plenitudine sanctorum detentio mea*. Quare in plenitudine sanctorum detentio Mariæ?

I^a R. Revera in plenitudine sanctorum Mariæ de-

tentio fuit, dum in mirifica perfectione sua plenitudo perfectionis sanctorum non defuit. (D. Bernard.)

II^a R. Merito in plenitudine sanctorum detentio ejus, cui nec defuit fides patriarcharum, spiritus prophetarum, zelus apostolorum, constantia martyrum, sobrietas confessorum, castitas virginum, fecunditas conjugatorum, imo nec puritas angelorum. (D. Bonaventura, in *Speculo B. Virg.* lect. 7.)

III^a R. Ipsa non solum in plenitudine sanctorum detinetur, sed etiam in plenitudine sanctos detinet, ne eorum plenitudo minuatur; detinet nimirum virtutes, ne fugiant; detinet merita, ne pereant; detinet dæmones, ne noceant; detinet Filium, ne peccatores percutiat; ante Mariam non fuit, qui sic detinere Dominum auderet, testante Isaia, qui cap. LXIV, 7: dixit, *Non est, qui invocet nomen tuum, qui consurgat et teneat te.*

IV^a R. Adhuc certe in plenitudine sanctorum, non in plenitudine impiorum detentio Mariæ est, quia apud eos qui pleni sunt iniquitate, Maria libenter non est. (D. Bonaventura, *ibid.*)

V^a R. In plenitudine sanctorum, id est inter plene sanctos; detentio mea passive, id est inter tales detineor et quiesco, quibus nihil sanctitatis deest, de quibus Psal. LXXII, 10: *Et dies pleni inveniuntur in eis.* Hypocritæ autem sunt vacui veritate, sed pleni vanitate, apud tales non detinetur Mater veritatis; tyranni pleni sunt crudelitate et vacui pietate, nec apud tales detineri potest Mater pietatis; superbi pleni sunt vento et vacui humilitate; luxuriosi pleni sunt luto et vacui castitate; avari pleni sunt loculis et vacui charitate, nec apud tales detineri potest aliquatenus beata Virgo, exemplar humilitatis, decus castitatis, fons charitatis. (Hugo card.)

Magna dignitas Virginis Mariæ, quod facta sit Mater Dei. — Dub. 60. Ad illa verba cap. XXIV, v. 7: *Quasi cedrus exaltata sum in Libano.* Cur Maria cedrus?

I^a R. Maria cedrus, quia cedrus arbor procera et eminentissima super omnes arbores; unde et a quibusdam dicitur rex arborum; et bene competit dignitati Mariæ, quæ in hoc, quod ipsa facta est Mater Dei, nec primam similem visa est, nec habere sequentem, ideo dicit: *Quasi cedrus exaltata sum in Libano*, quia sicut dicit B. Bernardus: Hæc est Virginis nostræ gloria singularis et excellens prærogativa Mariæ, quod Filium unum, eundemque cum Deo Patre meruit habere communem. (B. Albertus Magnus, lib. XII, *De laudib. B. M. V.* cap. 6, § 6, num. 1.)

II^a R. Cedro se comparat, primo, Virgo Maria, quia cedrus Libani materia fuit templi et beata Virgo corporis Christi, quod secundum templum est, Joan. II, 19: *So'vite templum hoc.* Item cedrus sine vermicibus est, quia est imputribilis, et beatissima semper Virgo Maria sine verme fomitis

fuit, post conceptum Domini. Item cedrus semper viret, ita beata Virgo semper viriuit per virginitatis viriditatem. Item cedrus odore suo fugat serpentes, et beata Virgo dæmones. Item cedrus magnas et altas habet radices, et beata Virgo similiter altas et magnas radices habuit, ex quibus orta est, Abraham, Jesse, David; unde Isaia cap. XI, 1, ait: *Egreditur virga de radice Jesse.* Item cedrus servat libros a tineis, et beata Virgo, sacram Scripturam servat, ne ab hæreticis corrumpatur. Item cedrus odorifera est, et odor humilitatis beatæ Virginis totam respersit Ecclesiam, imo usque ad cælum veniens deduxit in terris Filium Dei, Cant. I, 11: *Cum esset rex in accubitu suo nardus mea dedit odorem suum.* Item cedrus alta super omnes arbores est, et beata Virgo super omnes mulieres est, Prov. XXXI, 29: *Multæ filiæ congregaverunt divitias, tu supergressa es universas.* Item cedrus in Libano oritur et crescit; ita et beata Virgo in triplici candore virginitatis, duplicis innocentiae. Item pes crucis Dominicæ fuit de cedro; et beata Virgo quasi fixa astitit pedi crucis. Joan. XIX, 25: *Stabat juxta crucem Jesu Mater ejus.* (Hugo card. Vide Daniel. Agric. stella 4.)

B. Virgo fuit omnino a terrenis elevata. — Dub. 61. Ad illa verba cap. XXIV, v. 17: *Quasi cedrus exaltata sum in Libano.* Cur exaltatio ejus in Libano?

I^a R. Fructus charitatis est, qui de terra ad cælum evocat, et sic ad ipsum pertinet a terrenis separatio, et ad cælum elevatio; sed beata Maria fuit omnino a terrenis elevata, quia nec pulvis venialis adhæsit pedibus affectuum ejus, quod nulli sanctorum contigit. Fuit etiam elevata ad cælum super omnes in contemplatione et cognitione et affectione divinorum, unde dixit: *Quasi cedrus exaltata sum in Libano.* Libanus, qui interpretatur candidatio, signat Ecclesiam militantem et triumphantem, candidam puritate; sicut ergo cedrus in Libano altior omni arbore; ita beata Virgo magis elevata erga Deum in Ecclesia et dilectione. (D. Anton. p. IV, tit. 15, cap. 26, § 1.)

II^a R. Libanus mons quidam, significans Christum, montem in vertice montium, qui est, Sap. VII, 26, candor lucis æternæ; alii enim montes, id est sancti, candidi sunt, non candor; sed ab ipso candore candescunt, quia ab ipso mundantur, et de plenitudine ejus accipiunt. In hoc monte præ cæteris omnibus beata Virgo exaltata est super homines et angelos, tanquam præcipuum membrum in corpore sub capite. Dicit ergo: *Quasi cedrus exaltata sum in Libano*, id est in Christo, in mundo, in cælo; et bene dicit exaltata, quia de humili ancilla in Reginam cæli, de Filia Dei in Matrem Dei. (Daniel Agricola, ubi supra.)

Per B. Virginem reformata est in homine imago Dei. — Dub. 62. Ad illa verba cap. XXIV, v. 17: *Quasi cypressus in monte Sion.* Cur beata Virgo dicitur cypressus in monte Sion?

I^a R. Cypressus arbor est medendis apta corporibus. Sion interpretatur *speculum*, quod, scilicet speculum, homini reddit imaginem suam. Deformatus erat homo per peccatum, quod ei abstulerat imaginem Dei, ad quam factus erat; sed per beatam Virginem, quæ est fons gratiæ, reformata est in homine imago Dei per gratiam; unde bene dicitur *Cypressus in monte Sion*, cum per ipsam imago Dei reformatur in anima et per resurrectionis medicinam, corporibus infirmis restituitur sanitas.

II^a R. Cypressus dicitur ex eo, quod ramos in acutum colligens, velut conum facit in summo; et Maria ramos virtutum suarum non per vanitatem dispergebat, sed ad unum sublime, quod Deus est, colligebat, juxta illud, Eccli. xxx, 24: *Contine, et congrega cor tuum in sanctitate.*

III^a R. Cypressus oneribus supportandis aptissima, quia infrangibilis, et nunquam oneribus cedit, sed sub eis perpetua stabilitate perdurat; similiter et Maria nunquam cessit oneribus tribulationum, quas patiebatur in Filio: per charitatem vero, quæ, I Cor. xiii, 7: *Omnia sustinet, infatigabiliter et quasi infrangibiliter humanæ infirmitatis in nobis onera sustinet et supportat*, juxta illud ad Rom. xv, 1: *Debemus nos firmiores imbecillitatem infirmorum sustinere.* (B. Albert. Magnus, *De laudib. B. V.* lib. xii, cap. 6, § 6.)

IV^a R. *Quasi cypressus in monte Sion*, id est in Ecclesia cypressus consolidat herniosos, quibus viscera descendunt inferius; sic monita et exempla beatæ Virginis consolidant nos, ne per avaritiam viscera nostra projiciamus in terram. Eccli. x, 10: *Nihil iniquius, quam amare pecuniam; hic enim et animam suam venalem habet, quoniam in terra projecit intima sua.* Item cypressus mollis est, et beata Virgo mitis, et ad misericordiam flexibilis; unde de cypresso fiunt tabulæ ad scribendum, mensæ ad manducandum, lecti ad dormiendum, manubria cultellorum ad tenendum: ita beata Virgo nobis in diversis necessitatibus auxiliatur et liber est, et reflectio et quies, et mediatrix ad Filium. Item cypressus odorifera est sicut cedrus et beata Virgo similiter. Item cypressus recta est, et beata Virgo recta, imo et rectissima per dilectionem, Cant. i, 3: *Recti diligunt te.* Item cypressus durum habet fructum et fructus beatæ Virginis, id est Christus, durus cibus est indigne sumentibus. I Cor. ii, 29: *Qui manducat indigne, judicium sibi manducat;* Joan. vi, 61: *Durus est hic sermo.* (Hugo card. Daniel Agricola, *Corona duodecim coronarum B. V.* stella 6.)

Exaltata in Ecclesia militante et triumphante. — Dub. 63. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 17: *Quasi cypressus in monte Sion.* Cur dicitur exaltata in Sion?

R. Mons Sion Ecclesia, ut Sion significet Ecclesiam militantem, in qua Deus videtur per speculum in ænigmate. Mons Sion Ecclesiam triumphantem, Sion enim interpretatur *speculum*, vel *specula*;

exaltatur ergo in monte Sion beata Virgo, id est in eminentia utriusque Ecclesiæ, quia *Beatam me dicent omnes generationes angelorum et hominum.* (B. Albert. Magn. lib. xii, *De laudib. B. V.* ut supra § 6, n. 1.)

Eucharistiæ sacramentum, dulcissimum ferculum digne recipientibus. — Dub. 64. Ad illa verba cap. xxiv, v. 17: *Quasi palma exaltata sum in Cades.* Quare beata Virgo dicitur palma?

I^a R. Palma suavis in fructibus; fructus enim ejus quos colligimus in præsentī, suavitas miserationum ejus. Vel fructus ejus sacramentum Filii, qui dulcissimum ferculum est digne recipienti. Unde Sponsa, Cant. ii, 3: *Fructus ejus dulcis gutturi meo.*

II^a R. Palma donatur victoribus et coronantur; unde Mariæ dicitur, Isa. lxii, 3: *Erit corona gloriæ in manu Domini, et diadema regni in manu Dei tui.* Fructu etiam hujus palmæ cibantur, qui vicerint; unde Apoc. ii, 7: *Vincenti dabo edere.*

III^a Palma similitudinem humanæ manus quodammodo exprimit in frondibus; et a palma humana forte appellatur palma, propter conformitatem: vel ramo palmæ solet ornari palma, id est manus victoris. Extendit enim manus suas inopi per largitatem, et palmas ad pauperes; nec collecta est manus ejus in pugnum ad percutiendum, sed extensa sicut frondes palmæ ad donandum: *Dat enim omnibus affluenter quantum est in se* Jac. i, 5. Idcirco de ea potest dici sicut dicitur de Sapientia: *In operibus manuum illius honestas, sine defectione* (Sap. viii, 18); quia opera ejus, quæ exhibuit Filio Dei honestatem habent indeficientem; similiter et opera misericordiæ, quæ miseris peccatoribus impendere nunquam cessat. (B. Albert. Magn. *ibid.* § 5, num. 1.)

Ecclesiæ Templariorum fundatæ ad honorem Virginis. — Dub. 65. Ad illa verba cap. xxiv, v. 17: *Quasi palma exaltata sum in Cades.* Quare exaltatio ejus in Cades?

I^a R. Id est in Ecclesia, vel specialiter in corde Templariorum, quorum Ecclesiæ omnes fundatæ sunt ad honorem ejus. Cades enim interpretatur *translata*, vel *sancta*, vel *tollens mare*, quod bene convenit Templariis, qui tolluntur et transferuntur ultra mare, ut sancti fiant. Palma vero centenaria facit fructum, qui rubicundus est; sic beata Virgo, licet ætate temporis juvenis, tamen in figuris et prophetis annosa, fructum tulit benedictum et dulcem, sed in cruce rubicundum, Cant. vii, 8: *Dixi: Ascendam in palmam, et apprehendam fructus ejus.* (Hugo card.)

II^a R. Cades interpretatur *sancta*, *translata*, *mutata*; dicit ergo: *Quasi palma exaltata sum in Cades*, plenitudo sanctitatis in duobus est: unum est rei mutabilis contemptus, aliud amor Dei immutabilis perfectus, per hæc autem duo meruit exaltari, quia temporalia perfecte contempsit et Deum perfecte amavit. (B. Albert. Magn. *ubi supra.*

Sanguine Filii per compassionem rubricata. — Dub. 66. Ad illa verba cap. xxiv, v. 17 : *Quasi plantatio rosæ in Jericho.* Quare beata Virgo appellatur rosa Jerichi?

I^a R. Dicunt quod in Jericho crescunt rosæ speciosissimæ habentes centum quinquaginta folia; dicitur ergo Maria, *quasi rosa*, non quælibet, sed Jerichi, id est speciosissima et maxime respectu ad Filii passionem, cui mente compassa est. Color enim roseus, quasi sanguineus est, et sanguis signat martyrium, et bene *quasi rosa*. Christus enim vera fuit rosa sanguine proprio rubricatus, ipsa vero non suo sanguine, sed sanguine Filii rubricata, et ideo *quasi rosa*, quantum enim Filius passus est corporaliter, tantum ipsa compassa est præcordialiter; ipsa enim fuit rosa in Jericho, quod sonat defectus, quia compassa est Filio, quando fides in omnibus defecerat præter in ipsa.

II^a R. Rosa capitis confortativa: per caput mentem intellige, confortavit enim Basilium Julianum Apostatam formidantem, et Theophilum jam fere desperantem, quando locuta est ad eum, ideo dicitur *Rosæ in Jericho*, quod interpretatur defectus, quia sæpe, nisi confortaret, peccatores deficerent.

III^a R. Rosa prius clausa ad solis radium aperitur. Cum enim vovendo virginitatem, consensum animi conceptioni clausisset et generationi, Soli tamen aperuit justitiæ, cum intellexisset se Dei Filium posse concipere et parere manens Virgo, unde dixit, Luc. 1, 38 : *Ecce ancilla Domini, fiat mihi; et* Cant. v, 5 : *Surrexi ut aperirem dilecto meo.*

IV^a R. Rosa antequam marcescat capitur, quia, antequam beatissima caro ejus putredine marcesceret ad utriusque stolæ immortalitatem de mundo assumpta creditur, non enim dedit Dominus Sanctam suam videre corruptionem. D. Augustinus : Credimus quod nunquam caro computruerit in terris, ejus pars glorificata est in cœlis. (B. Albert. Magn. lib. xii, *De laud. B. M.* cap. 4, n. 31.)

V^a R. In Jericho, quod interpretatur Luna, id est in Ecclesia, unde Apoc. xii, 1 : *Signum magnum apparuit in cœlo : mulier amicta sole, et luna sub pedibus ejus.* Comparat autem se rosæ beata Virgo, quia rosa pulchra est, imo pulcherrima florum; sic beata Virgo, pulcherrima mulierum, Cant. v, 9 : *Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum?* et respondet Salomon, Prov. vii, 19 : *Abiit via longissima. Saculum pecuniæ secum tulit : in die plenæ lunæ reversurus in domum suam.* Item rosa rubea est in colore, sed candida in natura, Cant. iv, 5 : *Sicut fragmentum mali punici, ita genæ tuæ absque eo quod intrinsecus.* Item redolet rosa; ita beata Virgo famæ suæ odore totam pigmentat Ecclesiam, Cant. iv, 11 : *Odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris.* Item rosa frigida est, et beata Virgo exemplo suæ castitatis refrigerium præstat contra æstum libidinis, Jerem. xviii, 14 : *Nunquid de pe-*

tra deficiet nix Libani? id est de firma mente refrigerium Virginis, Cant. iv, 15 : *Fons hortorum, puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano,* id est de candore sanctæ Virginis. Item rosa stiptica est, id est restrictoria fluxus capitis, quem in se bene restrinxit beata Virgo et in nobis per exemplum; quater enim tantum legitur in Evangelis locuta : angelo et Elisabeth (Luc. 1, 34) 40, Filio (Luc. 11, 48), ministris in nuptiis. (Joan. 11, 5.) Item de spinis nascitur rosa, non spinosa et beata Virgo de Judæis incredulis, non incredula; unde sicut spina rosam genuit, ita Judæa Mariam. Item rosa in vere post hiemem apparet, sic gloria beatæ Virginis in præsentī vita non apperuit, sed in Assumptione. Unde Cant. 1, 4 : *Nigra sum, sed formosa,* nigra in mundo, formosa in cœlo. Item rosa modica in statura et beata Virgo, humilis, Luc. 1, 48 : *Respexit humilitatem ancillæ suæ.* Item rosa grana crocea habet intra folia, quæ significant charitatem Virginis, quam gessit in corde, in verbo, in opere. (Hugo card.)

VI^a R. Aliqui legunt ex Græco, *sicut acanthus Jericho*, quæ est herba ad solem semper conversa, ad quem sua intendit folia : ita beatissima Virgo Maria veluti achanthus semper Filium suum verum justitiæ sequebatur Solem, et quocunque convertebatur ipse, insequabatur illa. (P. Silveira, tom. 1, lib. ii, quæst. 4, n. 10.)

Virgo Maria insequabatur Filium quocunque se convertebat. — Dub. 67. Ad illa verba cap. xxiv, v. 18 : *Quasi oliva speciosa in campis.* Cur beata Virgo comparatur olivæ?

I^a R. Habetur quod ipsa habet misericordiam excellentem, per hoc quod dicit oliva; sicut enim oleum omnibus liquoribus eminet, sic misericordia ejus omnibus sanctorum misericordiis præeminet et illas excellit. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, *Sabbat. in Dominic. Quadragesimæ.*)

II^a R. Oliva fructum suum quantum in se est omnibus communicat, quod apparet quando Filium suum peperit in via, ut posset ab omni prætereunte capi et dicerent transeuntes : *Filius datus est nobis.* Sed nota, quod non invenitur hic fructus, nisi a transeuntibus; unde de pastoribus, qui et dixerunt : *Transeamus usque Bethleem*, (Luc. 11, 15) dicitur paulo post (Ibid. 16) : *Venerunt festinantes et invenerunt.*

III^a R. Oliva signum est pacis; unde in ejus partu cantatum est : *Pax hominibus bonæ voluntatis*, per ipsam enim finita est guerra, quam Eva fecerat inter Deum et hominem; inter hominem et angelum, inter hominem et hominem, inter corpus et animam. Ipsa est illa columba quæ, cessante diluvio, ranum olivæ in ore suo detulit ad Noe in arcam, Deum humano generi reconciliatum demonstrans, et sic ipsa designatur per olivam, quæ est signum pacis et per columbam, quæ est avis pacifica. (B. Albert. Magn. lib. xii, *De laudibus B. Mariæ*, cap. 6, § 2.)

IV^a R. *Quasi oliva speciosa in campis*, supple *exaltata sum*, per misericordiam et pietatem. Pietas enim trahebat eam, quando concepto Salvatore abiit in montana cum festinatione, ut serviret Elisabeth in partu ejus. (*Luc.* 1, 39.) Et pietas aperuit os ejus, quando dixit Filio suo in nuptiis: *Fili, vinum non habent.* (*Joan.* 11, 5.) Oliva cana est, et beata Virgo prudens. *Sapient.* 11, 8: *Cani sunt sensus hominis*; et *Eccli.* 26, 18: *Mulier sensata et tacita non est immutatio animæ eruditæ.* Item oliva suam comam servat diu, et beata Virgo spem, charitatem et fidem nunquam dimisit. Item oliva fructum facit in frigore pinguem et beata Virgo in hieme peperit Salvatorem. Item folia olivæ sanant canceramoris et verba beatissimæ Virginis Mariæ detractio-nem et adulationem et turpiloquium curant; de hac nascitur oleum ad infirmos, oleum gratiæ, oleum ad catechumenos, oleum sapientiæ, oleum ad un-gendum reges et sacerdotes, oleum lætitiæ; unde *Cant.* 1, 2, de oleo hujus olivæ dicitur: *Oleum ef-fusum nomen tuum.* *Jerem.* 31, 16: *Olivam uberem pulchram, fructiferam, speciosam vocavit Dominus nomen tuum.* (Hugo card.)

Vita æterna, adveniente tristitia, transit. — Dub. 68. Ad illa verba cap. xxiv, v. 28: *Quasi oliva spe-ciosa in campis.* Cur beata Virgo se comparat olivæ.

R. Olivæ comparata est propter plenitudinem gratiarum. Si enim olivæ proprietatem inspiciamus, eleganter satis beatæ Mariæ congruit, quia viret hieme et æstate, nec aliqua frigoris, sive tempesta-tis, aut etiam æstivi caloris intemperantia, speciem suæ viriditatis amittit. Æstati autem futuræ vitæ claritas accipienda est, sicut in Evangelio Dominus licet de arboribus: *Quoniam prope est æstas.* (*Matth.* 24, 2.) Quæ ideo æstati comparatur, quia ea adveniente, et mœroris nostri nubila transeunt, et vitæ dies, æterni Solis claritate fulgescunt. Hi-ems vero nomine præsens vita accipienda est, quæ et mortalitatis astringitur frigore et diversis tenta-tionum ventis impellitur, de qua in Canticis, cap. 1, scriptum est: *Jam enim hiems transiit, imber abiit, et recessit.* Oliva ergo nostra et æstate et hie-ne virorem suum retinet, quia beata Virgo Maria humore spiritualium gratiarum perfusa, præsentis vitæ torpore non aruit, et æternæ vitæ amœnitatem inter omnes filias Evæ gloriosa suscepit. (Ab-salon, abbas Benedictinus, *Serm. in Nativit. B. Mariæ.*)

Justi rami B. Virgini inserti. — Dub. 69. Ad ead. verba, cap. xxiv, v. 18: *Quasi oliva.* Quid signi-ficant folia et rami hujus olivæ?

R. In hac oliva ramos, folia, fructum et oleum pariter considera. Rami siquidem ejus sunt viri justi, quos Dominus in Evangelio ramos vocat, ubi dicit de grano sinapis, quod factum est in arborem magnam, et cœli volucres requieverunt in ramis ejus. Rami, inquam, sunt sancti viri, qui imita-tione virtutis et sanctitatis proposito beatæ Virginis quodammodo inserti sunt longitudine spei et latitu-

dine charitatis circumquaque diffusi. Folia vero verba sunt evangelicæ veritatis, quæ ipsa apostolos et alios nascentis Ecclesiæ filios docuit. Hæc enim sunt folia ligni vetiti, de quibus in Apocalypsi di-citur cap. 22, quia sunt ad sanitatem languentium; quia in verbis evangelicæ prædicationis medicina est, et salus languentium animarum. Fructus autem olivæ istius sunt opera vitæ activæ et contempla-tivæ; utpote aures Dei orationibus inclinare, secre-tis divinis interesse, puerum Jesum lacte pascere et his similia. *Et infra*: Oliva igitur nostra, id est beata Dei Genitrix distillavit oleum effusum sim-pliciter viventibus; oleum purissimum fortiter ope-rantibus; oleum lætitiæ ardentem amantibus; oleum unctionis, id est, misericordiæ, criminosis post lapsum redeuntibus. Vides igitur quoniam oliva ista speciosa est in ramis, speciosa in foliis, speciosa in germine, speciosa in liquore. (Absalon abbas, *ubi supra.*)

B. Virgo habet misericordiam quasi naturalem. — Dub. 70. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 18: *Quasi oliva.* Quare beata Virgo dicitur quasi oliva?

R. Sancti namque Patres operibus misericor-diæ intenti fuerunt; Virgo autem Maria habuit mise-ricordiam quasi naturalem; ideo dicitur: *Quasi oliva.* Solus enim Deus est ipsa oliva et ipsa misericordia; cæteri sancti habent oleum, id est compassionis effe-ctum; Virgo autem gloriosa est *quasi oliva*, quia mi-sereri est sibi quasi versum in naturam. (B. Jacobus de Voragine, *serm.* 6, *in Assumptione.*)

Virgo Maria misericors corde et opere. — Dub. 71. Ad ead. verba, cap. xxiv, v. 18: *Quasi oliva spe-ciosa in campis.* Cur dicitur oliva speciosa?

R. Habet quasi totalem misericordiam, ideo dici-tur: *Quasi oliva speciosa*; illa enim oliva est spe-ciosa, quæ est pulchra in ramis, in foliis et in fru-ctu; sic et ipsa habet misericordiam, et in corde exhibendo compassionis affectum; et in ore pro nobis advocando apud Deum, et in opere confe-rendo miserationis auxilium. Habet etiam miseri-cordiam universalem. Sunt quidam sancti, qui ha-bent misericordiam specialem, quia subveniunt quibusdam et quibusdam non. Sunt quidam sancti, qui habent misericordiam particularem, quia in quibusdam infirmitatibus habent virtutem curandi. Sunt qui habent misericordiam localem, quia ma-jora beneficia præstant in locis sepulturæ, patri-æ, etc. Sunt qui habent misericordiam temporalem, quia in aliquibus magis subveniunt temporibus. Misericordia autem Virginis est *quasi oliva speciosa in campis*, quia ejus misericordia est omnibus per-sonis, infirmitatibus et omnibus locis, et omnibus temporibus. (B. Jacobus de Voragine, *ubi supra.*)

Suscipit cunctos ad ipsam confugientes, sub pro-tectione sua. — Dub. 72. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 19: *Quasi platanus exaltata sum.* Cur B. Virgo comparatur platano?

I^a R. Per platanum exprimitur beatissima Virgo, quæ sub alarum suarum latitudine, id est pietatis et

potestatis subventionem suscipit ac tuetur cunctos ad ipsam confugientes. (Dionysius Carthusianus.)

II^a R. Platanus latis foliis umbram faciens exterius, refrigerat, aqua interiorius, homo vero dupliciter aestuat; exterius in tribulationibus, interiorius in tentationibus et concupiscentiis; ut ergo in beata Virgine plenum ostendatur refrigerium, *platanus* dicitur *juxta aquas*; quia contra æstum exterioris tribulationis et interioris concupiscentiæ, seu tentationis remedium præstat: et per hoc digna est exaltari et laudari in plateis, id est in populis. (B. Albert. Magn. lib. xii, *De laudibus B. M.* cap. 6, § 8, num. 2.)

III^a R. Platanus arbor est patula, quæ expansis ramis uberem facit umbram et idoneum præbet umbraculum calore solis nimio fatigatis. Sol Christus, cujus solis fervor ira justitiæ ejus et vindictæ, quam scilicet iram, ipsa suis temperat precibus, a peccatoribus devote et fideliter exorata; patulam nihilominus se exhibet peccatoribus, omnes, quantum in se est, parata recipere sub sua protectione et omnes refrigerare malos igne exustos. (*Ibid.* et Daniel Agricola, *Corona duodecim coronarum B. Virginis*, stella 8.)

IV^a R. Nota, ubi sunt folia lata, ibi est umbra magna. Et magna est umbra protectionis ejus; nam protegit contra carnalem concupiscentiam, quia Virgo: contra ventum mundanæ vanitatis, quia humillima; contra tentamenta divitiarum, quia pauperrima; contra fervorem solis, quia Mater Solis justitiæ. Diligas ergo Mariam et servias ei, ut non urat te sol per diem, nec luna per noctem. (Daniel, *ibid.*)

V^a R. Arbor est sterilis a fructu, et Maria vovens virginitatem prælegit sterilitatem, quam concubitus fœditatem; unde de ipsa dicitur, Sap. iii, 13: *Felix sterilis et incoquinata... habebit fructum*. Similis viti in foliis et Maria in moribus similis Filio, qui est vitis vera, Joan. xv, 1, unde nubes quæ ascendebat de mari, III Reg. xvi, 44: *Quasi vestigium hominis* dicitur habuisse; Osee x, 1: *Vitis frondosa Israel*, id est Maria; *fructus*, id est Christus, *adæquatus est ei*. Arbor mollis et tenera in foliis, quia pia, compatiens peccatoribus, quos instruit verbis et exemplis in spiritu lenitatis; quia lex clementiæ in lingua ejus. (Daniel Agricola, *ibid.*)

VI^a R. Platanus siquidem arbor lata est, expansis ramis umbram faciens uberiorem, quæ idoneum est umbraculum his, qui calore solis intemperato fuerint fatigati. Umbra illius platani nihil aliud convenientius accipitur, quam Incarnatio Verbi, de qua dicitur, Luc. i: *Et virtus Altissimi obumbrabit tibi*. Si enim umbræ naturam enucleatius inspiciamus, ex lumine et corpore efficitur; tunc ergo platanus hæc umbram copiosissimam reddidit, quando lumen incorporeæ divinitatis in beata Virgine assumpsit corpus nostræ humanitatis. (Absalon, abbas Benedictinus, *Serm. in Nativit.*)

B. Virgo adjuvat peccatores ad exeundum a peccatis. — Dub. 73. Ad ead. verba, cap. xxiv, v. 19: *Quasi platanus exaltata sum juxta aquas*. Cur dicit se exaltatam juxta aquas?

I^a R. Ideo dicitur *platanus juxta aquas*, quia sicut rami, vel arbores plantatæ juxta aquas juvant illos, qui submerguntur in aquis ad exeundum; sic et ipsa juvat ad exeundum de aquis carnalis concupiscentiæ et aliorum peccatorum, suis orationibus meritis et exemplis; juvat, inquam, si se prendiderit ei fide et dilectione, et manibus bonæ operationis ad ejus honorem et gloriam quod bonum est operantes. (B. Albert. Magn. lib. xii *De laudibus B. M.* cap. vi, § 8, num. 2.)

II^a R. *Juxta aquam*, id est juxta Filii sui doctrinam, quam jugiter audiebat et gratiam ejus, quia plenus erat. (Hugo cardinalis et Daniel Agricola, *ubi supra.*)

B. Virgo conjugata fuit, sed non usa conjugio. — Dub. 74. Ad ead. verba, cap. xxiv, v. 19: *Quasi platanus exaltata sum juxta aquas*. Cur dicit juxta aquas et non in aqua?

R. Juxta aquam dicit se exaltatam, non in aqua, quia conjugata fuit, sed non usa conjugio. (B. Albert. Magn. *ubi supra*; Hugo cardinalis; Daniel Agricola.)

B. Virgo exaltatur in corde mundo et simplici. — Dub. 75. Ad ead. verba, cap. xxiv, v. 19: *Juxta aquam in plateis*. Cur dicit se exaltatam in plateis?

I^a R. Plateæ sunt corda justorum dilata charitate, Tobie xiii, 22: *Plateæ Jerusalem ex lapide candido et mundo extendentur*. Aqua in platea, gratia in corde lato per charitatem et plano per simplicitatem; et in tali corde exaltatur. (Daniel Agricola, *ubi supra.*)

II^a R. Exaltata sum in plateis, in illis scilicet, qui constituti sunt latis viis, quæ ducunt ad mortem (*Thren.* iii), non sunt cogniti, id est sunt æternaliter reprobati, quia in plateis hujusmodi, qui quanto fragiliores, tanto indigent misericordia majori; et in his plateis est ipsa quasi platanus, protegens eos misericordia copiosa, ne mox rapiantur ad infernum, sed ad pœnitentiam misericorditer expectantur; et ne diabolus ipsos quantum vellet pervertere, prævaleat. Vel exaltatam se ideo dicit in plateis, id est in latitudine multiplici, quia Virgo cum virginibus, vidua cum viduis, conjugata cum conjugatis, unde dicit: *Et ambulabam in latitudine*. (*Psal.* cxviii, 45.)

III^a R. Platanus, ut dictum est habet folia lata, et Maria platanus est quia abundans in doctrina; nam cum servaret omnia, quæ de Filio dicebantur *Conferens in corde suo* (*Luc.* ii, 51) ex abundantia cordis (*Matth.* xii, 34,) prudenter et sapienter poterat loqui apostolis, quæ ab ipsis erant scribenda. (Daniel Agricola.)

IV^a R. In plateis autem umbra platani hujus diffusa est, quoniam omnibus criminosis et sub peccati onere gementibus, opem suæ protectionis porrigit,

o milibus inquam, post lapsum redeuntibus, et desiderantibus viam salutis. (Absalon abbas Benedict.)

B. Virgo habuit meritum omnium angelorum et sanctorum, unde super omnes exaltata. — Dub. 76. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 19: *Quasi platanus exaltata sum.* Quare beata Maria comparat se cedro, cypresso, palmæ, rosæ, olivæ, et platano?

R. Per sex arbores quibus comparatur exaltatio beatæ Virginis, intelligi possunt sex ordines beatorum. Est ergo sensus, quod Virgo est exaltata sicut angeli, patriarchæ et prophetæ, apostoli, martyres, et confessores, et virgines. Fuit enim exaltata super choros angelorum et omnes sanctos; et sicut habuit meritum omnium, et amplius, ideo congruum fuit ut super omnes ponatur. (D. Thomas Aquinas, *Serm. in Assumpt.*)

In remotissimis regionibus habetur veneratio Virginis gloriosæ. — Dub. 77. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 20: *Sicut cinnamomum.* Quare beata Virgo dicitur cinnamomum?

I R. Cinnamomum arbor crescit in peregrinis et longinquis regionibus, scilicet in India et Æthiopia (ad litteram): in quo signatur, quod usque ad remotissimas regiones habetur veneratio Virginis gloriosæ, sicut ipsa dicit, Luc. 1, 48: *Beatam me dicent omnes generationes.* Maria etiam ab illis, qui fuerint flagitiosi peccatores, honoratur, et per misericordiam vult ab illis honorari. (B. Albert. Magn. lib. xii *De laudibus B. Mariæ*, cap. 6, § 9, num. 2.)

II R. Cinnamomum est duorum cubitorum, et hæc proprietas aque convenit Matri, et Filio; sicut enim ipse semper fuit Filius Dei, et mansit Filius Dei, et cœpit homo esse, ut vere posset dicere: *Sum, quod eram, scilicet Deus; nec eram quod sum, scilicet homo, nunc dicor utrumque, scilicet Deus et homo: sic potest dicere Mariæ post partum: Sum quod eram, scilicet Virgo, nec eram quod sum, id est, Mater, modo dicor utrumque, id est Mater et Virgo: et hi sunt duo cubiti, quibus Mariæ dignitas mensuratur, scilicet virginitas et fecunditas; ideo dicitur Eccli. xxvi, 19: *Gratia super gratiam; gratia fecunditatis super gratiam virginitatis.* (Ibid.)*

III R. Cinnamomum est coloris cinericii, qui vilis est et despectus: in quo signatur dilectio paupertatis et mundani contemptus: per hæc enim duo maluit in mundo vilescere quam lucere; vilipendi quam appetiari. Et ideo dicit odorem cinnamomi se dedisse, quia dedit exemplum contemnendi quicquid in mundo gloriosum; vere enim fuit humilis per paupertatem spiritus: et sicut dicit D. Bernardus: Vere humilis, non vult humilis prædicari, sed vilis reputari. Color cinericius, color mortuus est; sed sub hoc colore latet in cinnamomo sapor vivus: et Maria mortua erat mundo, et ideo saporabat; immo et sapiebat dulcedines aromaticas paradisi. (Ibid.)

IV R. Cinnamomum quo plus atteritur, maiorem SUMMA AUREA DE B. V. MARIA. II.

emittit odoris fragrantiam; et quanto magis Maria afflicta est in Filio, majoris odoris fragrantia utramque Ecclesiam pigmentavit, quia sic facta est non solum martyr, sed etiam plusquam martyr. (Ibid.)

V R. Cinnamomum confectiones, quibus admiscetur, reddit sapidas; non est enim sermo, qui non sit dulcor, si in ipso fiat mentio de ea: unde Eccli. xlix, 2: *In omni ore quasi mel indulcabitur ejus memoria.* (Ibid.)

Pietas Virginis cum humilitate. — Dub. 78. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 20: *Sicut balsamum aromatizans odorem dedi.* Quare balsamo et cinnamomo comparatur B. Virgo?

R. *Sicut cinnamomum et balsamum aromatizans odorem dedi pietatis et humilitatis, quæ in cinnamomo significantur et balsamo.* (Hug. card.)

Charitas Virg. omnium sanctorum excedit virtutes. — Dub. 79. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 20: *Sicut balsamum aromatizans odorem dedi.* Cur beata Virgo comparatur balsamo?

I R. Per balsamum aromatizans, charitas Virginis. Nam sicut odor balsami omnes excedit odores, sic ejus charitas omnium sanctorum universas virtutes: et more balsami, suæ charitatis odorem longe extendit ad superna, scilicet per perfectum desiderium æternorum; ad inferiora, per perfectam misericordiam et compassionem peccatorum; et propter hoc dicitur *virgula fumi*; et ejus charitas est ignis, quem Christus venit mittere in terram (Luc. xii, 49), id est, in beatam Virginem, necnon ignis rubi, quem vidit Moyses. (Exod. iii, 2.) Ignis in rubo, charitas in fragili carne; propter hoc cum beata Virgo sit apotheca singularum et universarum virtutum, et habeat ignem ferventissimæ charitatis, necesse habet odorem suum procul diffundere, et ideo charitas ipsius balsamum dicitur aromatizans. (B. Albert., Magn. lib. xii *De laudibus B. M.*, cap. 6, § 15.)

II R. Odorem suum comparat balsamo, quia sicut balsamum facit corpus mortuum, si inde perungatur, videri quasi vivum, et nulla putredine permittit illud corrumpi; sic odor misericordiæ virtutum et exemplorum Mariæ facit per peccatum mortuos in spem veniæ respirare. Dicit ergo: *Quasi balsamum non mistum, odor meus*; quasi diceret: Quamcumque virtutem habet balsamum purum, et mirum ad conservandum corpus, habet odor meus ad animam vivificandam, et conservandam a putredine vitiorum; perducit etiam amatores, et servientes suos ad gloriam resurrectionis, quæ incorruptibilitatem veram tribuit corporibus mortuis. (Ibid.)

Temperantia præservativa a corruptione peccatorum. — Dub. 80. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 20: *Quasi myrrha electa dedi suavitatem odoris.* Cur beata Maria se comparat myrrhæ?

I R. Myrrha, quæ est amara et præservativa a corruptione, significat temperantiam, quæ utique amara est, displicibilis sensualitati; sed præserva-

tiva a corruptione multorum peccatorum. Et de abstinentia quidem dicit B. Ambrosius, *De virginibus*, quod frequenter ipsa jejunabat, et cum reficiendi necessitas cogeret, eibus ei obvius erat, qui mortem arceret, non qui delicias ministraret; sola ipsa fuit, quæ nunquam metas in cibo et potu excessit, nec unquam cum nimia aviditate sumpsit. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 17, § 4.)

II R. A Filio habuit virginitatem suam, quæ tanta fuit quod etiam aliorum corda penetrabat, et omnes motus pravorum exstinguebat. Unde quamvis pulcherrima fuit, a nullo tamen unquam potuit concupisci, ex eo quod ejus puritas penetrabat omnia corda et ea reddebat casta. Ideo assimilatur myrrhæ et cedro; sicut enim odor myrrhæ expellit vermes, et cedrus expellit serpentes, sic ejus puritas expellebat de cordibus aliorum omnes motus brutales. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, *Sabbat. II Quadragesimæ*, et serm. 5, in *Nativitate B. Virg.*)

III R. Maria myrrha, quia myrrha arbor in Arabia, quæ interpretatur *vespera* vel *occidens*; myrrha interpretatur *amaritudo*; Maria, mare amarum, propter multas amaritudines, quas sustinuit in Filio: fuit autem arbor myrrhæ in vespera passionis Filii; fuerat enim arbor lætitiæ, quando dixit Luc. 1, 47: *Exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo*; sed amaritudinis, quando occidit Sol justitiæ. (B. Albertus Magn. lib. xii, *De laudibus B. M.*, cap. 6, § 10.)

IV R. Myrrha spinæ similis: per spinas intelliguntur peccatores; unde Maria apparuit quasi myrrha, quando legem datam de mulieribus, quæ de viris conceperant, et consuetudinem observavit. (*Ibid.*)

V R. Maria comparatur myrrhæ, quia sicut myrrha corpora, inde peruncta, servat a corruptione; sic Maria per gratiam meritorum, exemplorum, et orationum suarum servat familiares suos a corruptione luxuriæ. (*Ibid.*)

VI R. Quasi myrrha electa, dedi suavitatem odoris, per voluntariam paupertatem, et carnis macerationem. (Hugo card.)

Laudabilis virginitas cum humilitate. — Dub. 81. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 20: *Quasi myrrha electa dedi suavitatem odoris*. Cur beata Virgo se comparat cinnamomo, balsamo et myrrhæ?

R. Commendatur propter aromatum nobilitatem quæ fuerunt in ipsa. Per cinnamomum, quod tanto est charius, quanto gracilius, notatur virginalis humilitas: non enim mirabile judicatur, si aliqua est humilis, quæ olim multis peccatis subjacuit; sed si Virgo immaculata humilis fuit, hæc est laude digna. Per balsamum quod valde calidum est, ita quod gustantis palatum vehementer accendit, notatur materna charitas, per quam fervens Maria, super omnem æstimationem hominum dilexit Filium suum. Per myrrham electam, quæ multæ amaritudinis esse dignoscitur, intelligitur vidialis adversitas; omnem enim myrrham, id est, omnes

amaritudines passionis, quas Filius Dei bibit, et ipsa, et quodammodo plus ipsa; lancea quippe, quæ perforavit latus Salvatoris dolorem non fecit Filio, sed Matri. Quod etiam post mortem, seductor appellatur, dolorem Filii non aggravat, sed Genitricis ipsius. Igitur propter tria prædicta summe odorifera est Virgo benedicta. (B. Albert., *Serm. 33, in Assumpt.*)

B. Virg. fructum attulit, quo in sacramento pascimur. — Dub. 82. Ad illa verba, c. xxiv, v. 21: *Quasi storax*. Quare beata Virgo assimilatur storaci?

R. Maria dicitur storax, quia storax arbor Arabiæ, quæ interpretatur *campestris*, quia campus fructifer et latus et studiose excultus; similiter et beata Virgo studio Spiritus sancti agricolata est et exulta, et nobis attulit pretiosum illud frumentum, quo in sacramento pascantur homines et angeli; lata est etiam per latitudinem et viscera pietatis. (B. Albert. Magn., lib. xii *De laudibus B. Mariæ*, cap. 6, § 11.)

II R. Hujus arboris gutta Christus Dominus candidus per innocentiam et animæ puritatem; quia peccatum non fecit, sed calore solis, id est, fervore passionis, quasi fulvus factus est et quasi subrufus. Unde dicit Sponsa: *Amicus meus candidus et rubicundus*. Similiter et beata Virgo candida per virginitatem; sed in Filii passione fulva facta est, et quasi subrufa per compassionem. Unde ait Cant. 1, 5: *Fusca sum, quia decoloravit me sol*, id est Christus, cui mente compassa sum. (*Ibid.*)

Septem virtutes speciales B. Virginis, quibus exaltata. — Dub. 83. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 21: *Quasi storax, et galbanus, et ungula, et gutta, et quasi libanus non incisus vaporavi habitationem meam, et quasi balsamum non mistum odor meus*. Quare beata Virgo comparat se septem gummis aromaticis?

R. Significantur septem virtutes speciales, quibus exaltata fuit, et exaltantur quotidie qui imitantur eam. Per balsamum quod charum est, et calidum, significatur fervor charitatis; per myrrham electam, voluntaria paupertas; per storacem quod lippitudinem oculorum sanat, significatur virtus discretionis; per galbanum quod apostemata sanat, significatur humilitas; per ungulam quæ candida est et scabiem purgat, significatur virtus abstinentiæ; per guttam quæ arteticum sanat, significatur virtus strenuitatis; per libanum non incisum, candor virginitatis; per balsamum non mistum, quod secundo repetitur, perseverantiæ virtus. (Hugo card.)

Illibata virginitas Mariæ. Mater et Virgo. — Dub. 84. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 21: *Quasi libanus non incisus vaporavi habitationem meam*. Quo sensu hæc aptantur beatæ Virgini?

I R. Nomine montis Libani designatur tam generosa celsitudo Mariæ quam excellentia partus ejus: per hoc autem, quod dicitur de libano arbore: *Quasi libanus non incisus*, illibata ejus virginitas;

per hoc, quod sequitur, *vaporavi*, Matris fecunditas designatur. Est ergo dicere : *Vaporavi habitationem meam*, id est, Christi humanitatem, in qua habitabit cum hominibus, in modum aromatici vaporis exhalavi. Sicut enim terra vel hortus exhalat vaporem, ut huiusmodi exhalatione non scindatur, aut corrumpatur; sic beata Virgo genuit Salvatorem, ut in ea virginitas illibata servaretur. Vel *vaporavi*, id est eum genui, qui est vapor virtutis Dei, Sapient. vii. Vel *vaporavi*, id est, sine læsione produxi; quia sicut vapor procedit ex aqua calida, vel aliqua alia re, ipsa re integra remanente, sic Christus designatus per Abel, qui interpretatur *vapor*, processit de Virgine. (B. Albert. Magn. lib. xii *De laudibus B. M.*, cap. 6, § 7.)

II R. Libanus non incisus, est thus integrum, quod si igne tangatur, vaporem suum sursum emitendo manifestat habitationem suam; sic beata Virgo per dilectionem, quasi per ignem inflammata, operando, et tam opera præcepta, quam consilii ad Deum referendo, ostendit quod conversatio sua in cœlis erat (*Philipp.* iii, 20), per puram intentionem. (*Ibid.*)

III R. *Vaporavi* dicit, quia si vas apotecarium sapit, et redolet aromatica contenta, etiam ipsis aromaticis amotis, quomodo non magis redolent cor et venter beatæ Virginis virtutum omnium odoramenta, in quo ventre, qui omne bonum est, per tot menses jacuit, et nunquam recessit a mente? (*Ibid.*)

IV R. Dicitur castitas Mariæ libanus non incisus, quia sine læsione virginitatis concepit et peperit Salvatorem; aliarum enim conjugatarum castitas Libanus incisus est, quia opere virili concipiunt; sed Maria, sicut libanus non incisus suum protulit Filium, non incisa. (*Ibid.*)

V R. Libanus, ut aiunt, arbor est in Arabia, cortice et folio, lauro similis, succum emittens amygdali modo, qui bis in anno colligitur, scilicet in autumno et vere; sed autumnali collectione præparatur inciso cortice, in æstatis fervore prosiliente spuma pingui, quæ concreta densatur, et hoc est thus candidum; quando vero non scinditur arbor, concretum est in ea thus suavissimum, et in se suum retinet odorem. Dicit ergo Maria: *Quasi libanus non incisus vaporavi habitationem meam*, quia conversationem sanctam in mente conglomeravi, non emisi per incisionem adulationis, vel superbix; sed in me concretam abscondi, ut vaporarem suaviter habitationem mentis Domino, et non impudenter promulgarem populo. (Daniel Agricola, Franciscanus, *Corona duodecim coronarum B. Virg. Mariæ.*)

VI R. Libanus mons quidam est Phœnicum, terminus Judææ contra septentrionem, ejus arbores, proceritate, specie, et robore cæterarum silvarum ligna præcellunt; hoc monte beata Virgo signatur, propter virtutum eminentiam. Ipsa enim terminat Judæam, quæ interpretatur *confessio* contra septen-

trionem, quo signatur diabolus: quia ipsum misericorditer arcet a mentibus vere confitentium. Sicut autem arbores hujus montis omnes alias excedunt proceritate, specie et odore, sic virtute Virginis, omnes virtutes aliorum sanctorum. In proceritate, virtus contemplationis, vel sancta desideria; in specie, virginitas, vel exempla; in robore, charitas fortis ut mors, humilitas super portans omnem virtutem, et virtus patientiæ figurantur. (Daniel, *ibid.*)

Gratia copiosissime B. Virgini infusa est. — Dub. 85. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 21: *Quasi balsamum non mistum odor meus*. Quo sensu hæc de beata Virgine exponuntur?

R. Balsamum Mariæ est unctio gratiæ, quia Mariæ copiosissime infusa est. D. Bernard. *Serm. in Nativitate B. Virg.*: Pretiosum illud balsamum tanta tibi copia, tantaque plenitudine influet, ut copiosissime effluat circumquaque. Balsamum misceri solet, et vitiari melle, vel oleo; sed certe balsamum Spiritus sancti in Maria non fuit mistum, quia nec melle carnalitatis et mundanæ consolationis, nec oleo vanæ laudis, et adulationis fuit vitiatum. D. Hieronym. in *Serm. de Assumptione*: Quidquid in Maria gestum est, totum puritas et simplicitas, totum gratia et veritas, totum misericordia et justitia fuit, quæ de cœlo prospexit. (D. Bonaventura in *Speculo B. Virg.*, lect. 5. Vide supra, num. 120.)

Exit Filius Dei de utero Virginis, Virgine integra manente. — Dub. 86. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 22: *Ego quasi terebinthus extendi ramos meos*. Quare beata Virgo comparatur terebintho?

R. Terebinthus sudat resinam optimam, id est Christum, qui est medicina languentium animarum. Nota, *sudat*, quia sicut sudor exit de carne, ipsa carne manente integra, sic natus est de ejus carne, integra manente, Filius Dei; et sicut sudor medicinalis est carni humanæ, sic Filius caro factus medicina carnis, et animæ nostræ; unde appellatur *fluvius Diorix* (*Eccli.* xxiv), quod interpretatur medicamentum generationis. (B. Albert. Magn., lib. xii *De laudibus B. Virginis*, cap. 6, § 16.)

Refrigerat contra æstum libidinis. — Dub. 87. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 22: *Expandi ramos meos*. Cur dicitur ramos expandere?

R. Id est exempla operum ad obumbrandum peccatoribus, et refrigerandum contra incentiva vitiorum, et maxime contra æstum libidinis. (B. Albertus Magnus, *ubi supra.*)

B. Virgo nata de peccatoribus, sancta. — Dub. 88. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 22: *Ego quasi terebinthus expandi ramos meos*. Quare beata Virgo se comparat terebintho?

R. Terebinthus arbor parva, et humilis, et nascitur in Damasco Syriæ. Syria interpretatur *sublimis*, et signal superbiam; Damascus, *saccus sanguineus*. In sanguine designatur peccatum, in sacco nostræ carnis miseria, qua induti sumus, tanquam

lugubri cilicio ad luctum temporaneum proveemur. Sicut ergo terebinthus in Damasco nascitur, et de Syria arbor humilis et medicinalis; sic beata Virgo de peccatoribus nata est sancta, et humilis de superbis; et ex se produxit Filium ad nostrorum medicinam laborum. (Daniel Agricola, *Corona*, etc., duodecima stella.)

II R. In ramis crescit fructus. Duo rami principales, id est duæ privilegiatæ virtutes beatæ Virginis, sunt humilitas et virginitas: merito enim humilitatis placuit Altissimo; merito virginitatis, quam ipsa primo vovit, meruit habere, quod factus est in ea Christus Filius virginitatis; et in his duobus crevit fructus vitæ Christus. Odor ejus fugat serpentes vitorum; et serpentes, id est, dæmones fugantur a foliis ejus, id est, per verba ejus, quando scilicet orat pro peccatoribus; et etiam per recordationem nominis ejus illis qui currunt per viam mandatorum Dei in odorem illius. (*Ibid.*)

III R. Valet contra malum aurium, quia obedientia Mariæ, quando respondit: *Ecce ancilla Domini*, purgavit inobedientiam Evæ, qua consensit diabolo promittenti (*Gen. iii, 5*): *Eritis sicut dii*. (*Ibid.*)

IV R. Per hoc, quod Maria se comparat terebintho, dat nobis orandi formam. Terebinthus arbor brevis et fructuosa, hæc est oratio, quæ, si sit brevis in verbis, sæpe erit magis utilis; unde Matth. vi, 7: *Orantes, nolite multum loqui, sicut ethnici*. Folia autem densa, ut frequens sit oratio, femina non mascula facit fructum, quia illa oratio fructuosa est, quæ nascitur ex cognitione propriæ infirmitatis. Beata Virgo ramos suæ orationis de fonte pietatis procedentes ad nos ostendit, dum exemplo ejus breviter et fiducialiter orare docet; breviter cum dixit: *Vinum non habent* (*Joan. ii, 3*), humiliter, quia non dixit: Fili, da eis vinum; sed contenta fuit narrare necessitatem aliorum, judicio ejus omnia relinquens: fiducialiter cum dixit ministris: *Omnia quæcunque dixerit vobis, facite*. (*Ibid. 5*.) Hæc tria similiter docuit, Luc. i, 38, cum dixit: *Fiat mihi*. *Fiat*, ecce brevitatis; sed prius dixerat: *Ecce ancilla Domini*, ecce humilitatis: fiducialiter, secundum verbum tuum. (*Ibid.*)

Flores vineæ vitant animalia venenosa: et B. Virginis aspectus fugabat affectum libidinis. — Dub. 89. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 23: *Ego quasi vitis fructificavi*. Quare beata Virgo dicitur vitis?

I R. Timebat scilicet, fugiens in Ægyptum, considerando eorum carnalitatem; erant enim luxuriosi valde, et turpes habebant uxores: Hebrææ autem, erant valde pulchræ, ideo custodes portarum habebant mandatum a rege, ut, si aliqua pulchra mulier veniret, ducerent eam ad regem. (Dicatur Historia de Sara uxore Abraham, *Gen. cap. xii*.) — Hoc totum sciens Virgo, cogitate si habebat rationem timoris; sed dicebat: Tu, Domine, qui liberasti Saram. (Dicatur quomodo custodes viderunt eam, admirantes de tanta pulchritudine, eorum corda mutabantur in devotionem, exhibendo sibi magnam reverentiam.)

D. Hieronymus dicit: Aspectus Virginis fugabat affectum libidinis; sed propter regis mandatum ierunt excusare se regi, quomodo una pulchra mulier venerat. Cogitate, quod rex misit pro ea. Sed mutatis cordibus, cogito ego, quod ipsemet rex voluit videre eam, quam honoravit, offerens se sibi in aliquo; de hoc dicitur prophetia in persona Virginis: *Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris: et flores mei fructus honoris et honestatis*. Nota hic virtutem floris vineæ; quia dicunt naturales, qui tractant de proprietatibus rerum, quod bestię venenosæ, et serpentes vitant flores vinearum: serpentes, et animalia venenata personæ luxuriosæ, in quibus Virgo fugavit motus carnalium pro tunc; ideo dicitur: *Ego quasi vitis fructificavi*. (D. Vinc. Ferrer. serm. in *Octav. Innoc.*)

II R. Hic comparat beata Virgo se viti, propter umbram: nam sicut vitis gratam umbram facit, sic beata Virgo obumbrando nos protegit. Unde, Psal. xvi, 8: *Sub umbra alarum tuarum proteges nos*. (Antonius Bitontinus, Franciscanus.)

Virgo Maria non æquiparatur Filio, sed assimilatur. — Dub. 90. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 23: *Ego quasi vitis*. Cur se dicit quasi vitem?

R. Dominus Jesus Christus de se proprie dicit: *Ego sum vitis*; ecce excellentia Christi. Virgo autem Maria non habet æqualem excellentiam cum Christo, quia ipse est Creator, et ipsa creatura; et ideo ipsa non æquiparat se Christo, sed temperando verbum, sibi assimilando se, dicit: *Ego quasi vitis*. Nolo enim æquari, vel æquiparari, sed assimilari. Filius fructificat, ut principium primum, et tanquam causa principalis omnium; ego post eum, non æqualiter, ut vitis, sed sicut, quod notat similitudinem. (D. Vinc. Ferrer. serm. 1, in *Nativ. Virg.*)

Exercenda virtus cum jucunditate mentis. — Dub. 91. Ad eadem verba, cap. xxiv, v. 23: *Quasi vitis fructificavi suavitatem odoris*. Quomodo exponuntur hæc de beata Virgine?

I R. *Ego*, dicit Maria, *quasi vitis fructificavi suavitatem odoris*, id est, suavem odorem sanctæ conversationis, et opinionis cum jucunditate mentis, quæ designatur in vino, seu in vite (*Judic. ix, 1* seqq.): *et flores mei*, id est virtutes, scilicet viola humilitatis, rosa charitatis, lilium virginitatis, sunt fructus honoris et honestatis; quia imitatores meos in his virtutibus reficiunt spiritualiter, et saginant, ideo fructus. (B. Albert. Magn. lib. xii, cap. 6, n. 1, § 1, *De laudibus Virginis Mariæ*; Hugo card.)

II R. Maria hic dicit se fructificasse, sicut vitis fructificat *suavitatem odoris*; quia sicut sine læsione vitis, procedit ab ea odoris suavis, et idem odor longe lateque diffunditur, sic de Virgine sine læsione pudoris processit Filius Dei, cujus dulcis opinio replet mundum: *Et divulgabatur fama de illo in omnem locum regionis* (*Luc. iv, 37*). (*Ibid.*)

III R. Nota quod dicit: *Fructificavi suavitatem odoris*. Res enim odorifera et odorem a se emittit,

et odorem in se plurimum retinet; sic beata Virgo emisit suavitatem odoris, fructum suum qui Christus est, producendo, quem tamen excellenter in se retinuit; mansit quidem in ea secundum divinitatem, quia ex ea prodiit secundum humanitatem. (*Ibid.*)

IV R. Notandum, quod sicut nulla arbor producit speciosiore fructum vite, ita nulla est ita proclivis ad terram flex se, nisi per alium elevetur, sicut vitis: nulla est ita turpis et dejecta in trunco, ut ipsa: ad designandum, quod humilitas, quæ facit hominem proclivem ad terram ex vera sui recognitione; et dejectum et vilem in conspectu aliorum, secundum apparentiam exterioriorem; et ex se non ascendentem ad altum honorem et dignitatem, nisi ab alio elevetur, fructum produxit pretiosissimum, scilicet Dominum nostrum Jesum Christum; fructum copiosissimum perfectorum operum, fructum procurationis salutis hominum. (D. Antonia. part. iv, tit. 15, cap. 26, § 2.)

Virtutes B. Virg. sunt honoris et honestatis imitantibus eam. — Dub. 92. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 25: *Flores mei fructus honoris et honestatis.* Qui sunt flores beatæ Virginis?

I R. Flores beatæ Virginis sunt virtutes ejus, viola humilitatis, rosa charitatis, lilium virginitatis; et hæc sunt *fructus honoris et honestatis imitantibus eam*, quia tales illius virtutibus reficiuntur. (Hugo card.)

II R. Nota, quod opus carnis in conjugio est erubescibile, sine conjugio damnable. Fructus ergo beatæ Virginis fuit *honoris*, quia sine rubore matrimonialis copulationis; et *honestatis*, quia sine culpa alienius carnalis commisionis. (B. Albert. Magnus, lib. xii *De laudib. V. M.*, cap. 6, § 1, num. 2.)

Matrimonium Virginis honoris et honestatis. Virtutes vitam honestant. — Dub. 93. Ad eadem verba, cap. xxiv, v. 25: *Flores mei fructus honoris.* Cur dicit pluraliter flores?

I R. Certe pluraliter dicitur *Flores mei*; ideo dicamus, quod tot sunt in moribus flores, quot virtutes: tot sunt honestæ vitæ flores, quot sunt virtutes vitam honestantes. (D. Bonaventura, in *Spec. lect.* 12.)

II R. Tu sanctorum areola, o Maria, a cælesti consita pigmentario, virtutum omnium speciosis floribus delectabiliter vernans; inter quorum pulcherrimos trium in te miramur excellentiam, viola humilitatis, lilium castitatis, rosa charitatis. (D. Bernardus in *Deprecat. et laud. B. Virg.*)

Filius Dei statim ad hanc vocem: « Ecce ancilla, » plenus homo in carne et anima conceptus est. — Dub. 94. Ad eadem verba, cap. xxiv, vers. 25: *Flores mei fructus honoris et honestatis.* Quare dicit, flores mei fructus quasi in uno instanti?

R. Notandum ad hoc, quod in aliis mulieribus post conceptionem pueri, caro prius formatur, post aliquantulum tempus anima infunditur; et sic crescendo moratur in utero matris, donec venerit tem-

pus nascendi; sed non ita factum est in beata Virgine, quia statim ad hanc vocem: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi*, conceptus est Christus plenus homo in carne et anima; ita tamen, quod tunc lineamenta corporis, humanis visibus discerni non possent; et sic ipsa fructum concepit cum flore, ut flos ad conceptionem, fructus ad perfectam humanitatem referatur; et ideo ipsa dicit: *Flores mei fructus.* (B. Albert. Magn. *ubi supra*)

Gloriatur quod sit Mater Christi. — Dub. 95. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 24: *Ego Mater pulchræ dilectionis.* Cur dicitur Mater pulchræ dilectionis?

I R. Id est Christi, qui est pulchra dilectio, I Joan. iv, 8: *Deus charitas est.* Vel sic: *Ego Mater pulchræ dilectionis*, id est gratuite, quæ pulchra dicitur ad differentiam carnalis vel matrimonialis. (Hugo card.)

II R. Est namque Mater carnalis, legalis et spiritualis. Ipsa ergo est Mater carnalis Christi, quem genuit de veritate suæ substantiæ; Mater spiritualis peccatorum, quia eos baptizans per Spiritum sanctum in fonte misericordiæ; Mater legalis justorum, quos adoptat in filios gratiæ; unde cantat Ecclesia: *Memento, salvis auctor*, quia est Mater Christi carnalis. *Mater gratiæ*, quia Mater legalis; *Mater misericordiæ*, quia est Mater spiritualis: et secundum hoc habuit tres filios, scilicet Christum, qui fuit ejus Filius naturalis, quem de sua substantia genuit; Joannem evangelistam, qui fuit ejus filius legalis, quem ex rescripto principis, id est Christi, in Filium adoptavit; et Joannem Baptistam, quem per spiritum in Matris utero baptizavit, quando eum salutavit Elisabeth. (B. Jacobus de Voragine, serm. 4, in *Nativit. Virginis.*)

III R. Altiudinem et sublimitatem Matris Dei, angelici spiritus admirantes quæsierunt: *Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens?* Et: *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum?* quibus ipsa respondens ait: *Ego Mater pulchræ dilectionis.* (*Ibid.*)

IV R. Est autem quadruplex dilectio, secundum Augustinum, scilicet carnalis, quæ est inter virum et uxorem; naturalis, quæ est inter matrem et filium; socialis, quæ est inter amicum et amicum; et spiritualis quæ est inter animam et Deum: et ista est dilectio pulchra, quia facit animam pulchram, cujus beata Virgo est Mater, quia ipsam nobis elargitur et donat. (B. Jacobus de Voragine, serm. 4, *De Nativit. B. Mariæ.*)

V. R. Mater est pia adjuvando et succurrendo. Præsentibus quidem congruit pulchra dilectio, scilicet erga Deum, se, et proximum; et ideo Christus Petrum institutum in præsentem et pastorem Ecclesiæ interrogavit ter, si eum diligeret (Joan. xxi, 15-17). Horum beata Virgo est pia Mater, adjuvans in necessitatibus, ut patuit in Leone papa, cui resituit manum abscissam, et in sancto Dominico, cujus fratres subditos ostendit in visione

beatam Mariam tenere sub chlamyde suæ protectionis. (D. Antoninus part. iv, tit. 15, cap. 2.)

B. *Virgo reconciliat peccatorem cum Deo.* — Dub. 96. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 24: *Et timoris.* Cur beata Virgo dicitur Mater timoris?

R. Incipientibus congruit timor; inde enim moventur ad cavendum mala, et poenitendum ex timore; unde dicit Isa. xxvi, 8: *A timore tuo, Domine, concepimus; et peperisti Spiritum salutis.* Et horum est Mater pia Virgo Maria procurando reconciliationem Deo, sicut (in figuram) mulier sapiens Tecnites reconciliavit Absalonem patri suo David (*II Reg. xiv*); et cuidam moniali egressæ de monasterio, post tempora ex meretricio revertenti ad poenitentiam et religionem, impetravit beata Maria pro ea peccatorum veniam. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 2.)

Fidem perfectam habuit in Filii incarnatione; fidem vivam in operatione; firmam in Filii passione. — Dub. 97. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 24: *Et agnitionis.* Cur beata Virgo se dicit Matrem agnitionis?

IR. Habuit fidem perfectam in Filii incarnatione, Luc. 1, 45: *Benta, quæ credidisti;* fidem vivam in assidua operatione, Proverb. ult.: *Panem otiosa non comedit;* fidem firmam in Filii passione, quia aliis a fide cadentibus, ipsa firma permansit in fide. (B. Jacobus de Voragine, serm. 4, in *Nativit. B. Mariæ.*)

II R. Dat nobis pulchram dilectionem, quia oculo misericordiæ nos cognoscit. Sicut enim in curia papæ, quædam litteræ conceduntur puræ justitiæ, quædam puræ gratiæ, quædam mistæ; sic et in curia Dei. Michael enim dat litteras justitiæ, unde, secundum repræsentationem Ecclesiæ, habet animas ponderare. Petrus dat litteras mistas, scilicet justitiæ et gratiæ; nam illis qui salvantur ex operibus justitiæ, aperit portam justitiæ; illis autem, qui ex sola Dei misericordia salvantur, aperit portam gratiæ. Virgo autem benedicta Maria semper dat litteras gratiæ et misericordiæ. (B. Jacobus de Voragine, *ibid.*)

III R. Proficientibus convenit agnitio. Hi enim intendunt ad proficiendum in virtutibus, horum Mater est beata Virgo Maria precibus et exemplis, dando eis subsidium. Est enim figurative illa Rebecca, quæ Filium, scilicet Israel, qui interpretatur *videns Deum*, docuit et innuit refectionem offerre patri suavem, cum vestibus odoriferis, ut benedictionem patris obtineret. Apparuit ipsa magistro Raynaldo, corpore infirmo, in virtutibus proficiente, unxit eum sanando corpus et mentem roborando, ac habitum ordinis Prædicatorum, quem ferret ostendendo, in quem ordinem fuerat ingressus, qui postea ferventissime prædicando, multos et magnos viros traxit ad religionem. Ipsa est Mater agnitionis, quæ revelavit nobilissimis Romanis et divitibus, viro et uxori suæ, cupientibus se tradere in obsequium ipsius Virginis, et papæ, ut in loco ubi de

mane invenirent nives præter naturæ solitum, quia de mense Augusti, ibi ecclesiam suo nomini dedicarent, qua mane sequenti reperta, fabricata est ad honorem ejus ecclesia in urbe Sanctæ Mariæ Majoris. (Div. Antoninus, *ubi supra.*)

Mater castorum, timentium, gratorum, et spem in ea collocantium. — Dub. 98. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 24: *Ego Mater pulchræ dilectionis, timoris, agnitionis et sanctæ spei.* Quare B. Virgo se quadruplicem Matrem appellat?

I R. Ipsa appellat se ipsam quadruplicem Matrem: *pulchræ dilectionis* contra luxuriam; *Matrem timoris*, contra audaciam; *Matrem agnitionis*, contra ingratitude; *Matrem spei*, contra desperationem et diffidentiam. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana.*)

II R. Amplitudo charitatis ampliavit ejus affectum, ideo dicitur: *Mater pulchræ dilectionis.* Amplitudo timoris ampliavit ejus uterum, ideo sequitur: *Et timoris;* per hoc enim dæmonibus est valde terribilis. Amplitudo sapientiæ et veritatis ampliavit ejus intellectum, ideo sequitur: *Et agnitionis.* Amplitudo pietatis ampliavit ejus sinum, ideo subditur: *Et sanctæ spei.* (B. Jacobus de Voragine, serm. 1, in *Purificatione.*)

III R. Sunt enim quatuor quæ homines sanctos faciunt. Primum est dilectio proximorum; quia, qui proximum diligit, legem implevit. Secundum est timor transgressionis divinorum mandatorum; quia, si volumus ad vitam ingredi, oportet servare mandata. Tertium est cognitio credendorum; sine fide namque impossibile est placere Deo. Quartum est expectatio præmiorum, ut firmiter expectet quis se præsentaturum ante tribunal Christi recepturum præmium sive pœnam, quam meruit. Omnium istorum Mater est Virgo Maria. [Unde ipsa dicit: *Ego Mater pulchræ dilectionis*, scilicet proximorum; *timoris*, scilicet transgressionis mandatorum; *et agnitionis*, scilicet, credendorum; *et sanctæ spei*, scilicet expectationis præmiorum; propter quod omnibus sanctis potest ista condonare et impetrare. (Augustinus de Ancona, ordinis Sancti Augustini.)

IV R. Ex his verbis innuitur respectu quorum sit Mater adoptiva; cum enim sit facta Mater adoptiva Joanni, qui interpretatur, *in quo est gratia*, Mater est eorum qui habent gratiam; et quia a gratia quatuor ista semper procedunt, eorum est Mater qui habent ista quatuor: *Ecce igitur Mater tua*, scilicet tui, qui habes rationalem dilectionem; quia *ego Mater pulchræ dilectionis*; *ecce Mater tua*, scilicet tui, qui habes salutarem cognitionem, quia *ego Mater agnitionis*; *ecce Mater tua*, scilicet tui, qui non præsumis, sed ex merito speras, quia *ego Mater sanctæ spei.* (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 2.)

V R. Lucet omnibus per beneficium, et dat beneficia illa, de quibus dicitur: *Ego Mater pulchræ dilectionis, et timoris, et agnitionis, et sanctæ spei.* Dat eis dilectionem, per quam inflammantur, dat eis timorem, per quem humiliantur; dat eis agni-

tionem, per quam illuminantur; dat eis sanctam spem, per quam ad sperandum cœlestia armentur. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, *Sabbat. iv Quadrag.*)

VI R. Data quidem est nobis tanquam Mater ad dominandum; unde dicit: *Ego Mater*. Psal. cix, 2: *Virgam virtutis tue emitte Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum*. Data est nobis ad defendendum et percutiendum, scilicet dæmones, quibus ipsa est valde terribilis, ideo dicitur: *Mater timoris*. Num. xxiv, 17: *Consurget virga de Israel, et percutiet duces Moab*. Data est nobis ad directionem; ideo dicitur: *Mater agnitionis*. Mich. vii, 14: *Pasce populum tuum in virga tua*. Et potest esse verbum Patris ad Filium, ac si dicat: Sicut Pastor dirigii gregem suum per virgam, sic et tu pasce, et dirige populum tuum per Matrem tuam. Data est nobis ad sustentationem; ideo dicitur: *Sanctæ spei*. Psal. xxii, 4: *Virga tua et baculus*; ipsa enim est virga in quantum dæmones percutit, et baculus in quantum debiles sustentat et regit. (B. Jacobus de Voragine, serm. 3, in *Annuntiatione*.)

Sancta spes est cum speratur in æterna beatitudine, non in rebus mundanis. — Dub. 99. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 24: *Et sanctæ spei*. Quare beata Virgo dicitur Mater sanctæ spei?

I R. Congruit perfectis sancta spes; non sperare in principibus, ubi non est salus; nec in temporalibus divitiis, quod est vanum: nec in suis viribus, quod est superbiæ, sed in æterna beatitudine, et hoc est, sancta spes. Contemplatur enim æterna bona, quæ non videntur, sed appetuntur summe ab eis, ut dicant cum Apostolo: *Cupio dissolvi, et esse cum Christo*. (Philipp, i, 23.) Et, *Nostra conversatio in cœlis est*. (Ibid. 20.) Horum Mater est Virgo Maria procurando eis consecutionem æternæ beatitudinis. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 2.)

II R. Habuit sanctam spem, sive quia Filium resurrectionum expectavit; sive quia semper de Dei bonitate, non de suis meritis sperabat; sive quia futuram beatitudinem certitudinaliter sperabat. (B. Jacobus de Voragine, serm. 4, in *Nativit. B. Virg.*)

Æternam beatitudinem certitudinaliter sperabat. — Dub. 100. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 24: *In me gratia omnis viæ et veritatis*. Quare B. Virgo dicit in ea esse omnem gratiam viæ?

I R. Quid miraris si ipsa est gratia plena viæ et veritatis, quæ Mater est ejus quem legimus plenum gratiæ et veritatis? (D. Bonaventura, in *Speculo B. Virg.* lect. 6.)

II R. Sicut in cœlo materiali sunt diversa luminaria, scilicet stellæ, luna et sol, diversimodo lucentia, sic in cœlo Ecclesiæ sunt quidam sancti et sanctæ, tanquam stellæ lucentes per gratiam et gloriam, diversimode tamen, sicut *stella differt a stella in claritate*, ut ait Apostolus; Sol autem justitiæ Christus Deus noster plenus est lumine, gra-

tiæ scilicet et veritatis, ut dicitur Joan. i; à quo omnes stellæ et luna illuminantur; sed beata Maria post eum, ut luna, luce major stellis nobis apparens est; beata Virgo pulchra ut luna, canit Ecclesia, nam, ut ait B. Hieronymus, cæteris sanctis per partes, Mariæ vero plenitudo gratiæ se infundit; et ideo de ea dicitur: *In me omnis gratia viæ et veritatis*. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 6.)

III R. Et bene *omnis gratiæ*, quia nulla ei deficit virtus, nec puritas angelorum, nec fides patriarcharum, nec scientia prophetarum, nec zelus apostolorum, nec patientia martyrum, nec sobrietas confessorum, nec innocentia aut humilitas virginum. (B. Albert. Magn. lib. iv, cap. 4, n. 14.)

IV R. Est enim triplex via ad salutem, virginalis, conjugalis et vidualis; in prima, virginitas, cum sterilitate; in secunda, fecunditas cum corruptione; in tertia, pietas cum sollicitudine terrenorum. Sed in ista Virgine beata fuit gratia omnis viæ, quæ adducit ad salutem, quia fuit Virgo sine sterilitate, fecunda sine corruptione, pura sine sollicitudine terrenorum. (Ibid.)

V R. *In me gratia omnis operans, cooperans, consummans, vitæ activæ et contemplativæ, vel vitæ innocentæ et poenitentæ; et veritatis triplicis vitæ, doctrinæ et justitiæ*. Luc. i, 28: *Ave, gratia plena*. Prov. ii, 16: *Mulier gratioſa inveniet gloriam*. (Hugo card.)

Viæ Dei carnalibus hominibus difficiles; religiosi vero faciles et leves. — Dub. 101. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 24: *In me gratia omnis viæ*. Quo sensu in beata Virgine gratia omnis viæ?

I R. Certe viæ, quam demonstrat Maria paradisi rosa facilis est, sive plana; unde ipsa dicit, Prov. iv, 11: *Viam sapientiæ monstrabo tibi, ducam te per semitas æquitatis: quam cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui*. Isaïe xl, 4: *Erunt aspera in vias planas*. Viæ enim Dei, licet carnalibus hominibus multum videantur difficiles, viris tamen religiosi, qui uncti sunt gratia Spiritus sancti, valde leves esse videntur. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

II R. Ostendit nobis beata Virgo viam rectam, ut dicitur de ea Sap. x, 10: *Sapientia, id est Maria, justum deduxit per vias rectas, et ostendit illi regnum Dei*. Jerem. xxxi, 9: *Adducam vos in via recta, et non impingent in ea; quia actus sum Israeli Pater*. Multum declinanti a via Dei et Matris ejus chorisatores et lusores, et aliarum vanitatum sectatores: *In circuitu enim impij ambulant*, ut dicitur in Psalmo xi.

III R. Ostendit nobis Maria lampas recti viam lucidam; unde dicitur Prov. iv, 18: *Iustorum semita quasi lux splendens procedit, et crescit usque ad perfectum diem*. Unde et beata Virgo signata est per illam columnam ignis, quæ præcessit filios Israel illuminans viam illorum; e contra via impiorum, qui non sequuntur vestigia beatæ Virginis, est tenebrosa; unde dicitur (Ibid. 19): *Via im-*

piorum tenebrosa, et nesciunt ubi corruant.

Spes antiquorum et nostra in B. Virgine. — Dub. 102. Ad illa verba, cap. xxiv, vers. 25 : *In me omnis spes vitæ et virtutis.* Cur omnis spes in beata Virgine?

I R. In ea enim est omnis spes, et antiquorum, et nostra. Vel *omnis spes*, quia in alio non est ponenda spes, quam in Christo et Maria : *Maledictus enim homo, qui confidit in homine* (Jerem. xvii, 5), in ea est vitæ æternæ habendæ, et virtutis viæ qua pugnatur contra vitia. (B. Albert. Magn., lib. vi *De laud. B. Mariæ*, cap. 1, num. 2.)

II R. *Omnis spes vitæ.* Ante nativitatem enim beatæ Mariæ regnabat mors in mundo, quæ a primis parentibus introducta est, qui manibus et verbis arcessiverunt illam, Sap. 1. Per Mariam vero, quæ Christum genuit, suffocata est mors; unde Christus dicit, Osee xiii, 14 : *Ero mors tua, o mors.* (Ibid.)

Vera veneratio Virginis est ipsius imitatio. — Dub. 103. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 26 : *Transite ad me omnes, qui concupiscitis me, et a generationibus meis implemini.* Quo sensu hæc exponuntur de beata Virgine?

R. *Transite ad me*, omnia, quæ mundi sunt transiliendo, sicut cervus ad fontem properans; *omnes*, non quidam, non pauci, sed *omnes, qui concupiscitis me* honorare, et a generationibus meis implemini, id est, operibus meis. Quasi dicat : Qui volunt me honorare, studeant me imitari, hæc est enim vera veneratio, ipsius imitatio. (Hugo card.)

II R. *Transite ad me, omnes qui concupiscitis me*, et sic vobis dabo misericordiam meam, et a generationibus meis implemini, id est, a virtutibus quas in vobis genero : *Spiritus enim meus super mel dulcis*, id est, visitatio mea, qua dulciter vos consolator. (B. Jacob. de Voragine, serm. 2, *Sabb. post Cineres.*)

III R. *Transite ad me omnes qui concupiscitis me*, quasi dicat, per carnales voluptates et mundanas vanitates, quæ vos nequeunt satiare. Mira fatuitas peccatoris ! qui si diligeret aliquam rivalidam, quæ esset ultra flumen, et ipsa clamaret : Transi ad me, et ero tota tua, statim miser se exponeret morti et subversioni; Matri vero Dominicæ se facit surdum. Sed caveant sibi tales, ne quandoque audiant ab ea illud Prov. i, 24 : *Vocavi, et renuistis, extendi manum meam, ut vobis darem Filium meum*, secundum illud consilium, Joan. ii, 5 : *Omnia quæcunque dixerit vobis Filius meus, facite.* (Daniel Agricola.)

IV R. *Transite ad me.* Servo enim conjugatos in matrimonio : viduas in statu suo; virgines in puritate; omnibus his impetro gratiam, et promitto gloriam. (Ibid.)

V R. *Transite ad me.* Nota, *ad me*; libenter enim debet venire pauper ad divitem, ut locupletetur; pollutus ad fontem, ut mundificetur; debilis ad fortem, ut corroboretur; mortuus ad vitam,

ut vivificetur; cæcus ad collyrium, ut illuminetur; ægrotus ad medicinam, ut sanitati reddatur; famelicus ad refectionem, ut bene procuretur; nudus ad munificam, ut ab ea vestiatur; miser ad misericordem, ut misericordiam consequatur; deformatus ad replasmaticam, ut reformetur; captivus ad redemptricem, ut a carcere redimatur; exheredatus ad patronam, ut hæreditati restituatur; servus ad dominam, ut libertati donetur; miles ad reginam, ut, si vicerit, coronetur; tenebrosus ad lucem, ut filius lucis appelletur. Hæc omnia, et in infinitum plura subministrat Virgo gloriosa trans-euntibus ad se. (Ibid.)

Dilectio qua diligitur B. Virgo omnem excedit dulcedinem corporalem. — Dub. 104. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 27 : *Spiritus enim meus super mel dulcis.* Cur spiritus beatæ Virginis super mel duleis?

R. *Spiritus meus*, id est mea spiritualis dilectio, qua diligor et diligo, *super mel dulcis*; nam omnem excedit dulcedinem corporalem. Vel ideo spiritus ejus duleis, quia specialis apotheca ipsius Spiritus sancti, quia dulcedo Patris, et Filii proprie nominatur. (B. Albertus Magn., lib. iv *De laudib. B. V.*, cap. 26, n. 1.)

Memoria B. Virginis manebit quandiu præsens sæculum durabit. — Dub. 105. Ad illa verba, cap. xxiv, vers. 28 : *Memoria mea in generationes sæculorum.* Quomodo memoria Virginis manet in generationes sæculorum?

R. *Manet*, id est quandiu præsens sæculum durabit, in quo generatio præterit, generatio advenit : Eccli. xlix, 1 : *Memoria Josiæ in compositione odoris facta est opus pigmentarii : in omni ore quasi mel indulcabitur ejus memoria, ut musica in convivio vini.* Quanto magis memoria beatæ Virginis. Quanta bona conferat jugis memoria beatæ Virginis multa exempla manifestant. De Theophilo converso, super cujus tumulo inventa est arbor folia pulcherrima habens, in quibus scriptum erat litteris aureis : AVE, MARIA. (Hugo card.)

Qui dulcedinem Virginis gustat in præsentī, adhuc plus de ea desiderabit experiri. — Dub. 106. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 28 : *Qui edunt me, adhuc esurient, et qui bibunt me, adhuc sitient.* Quo sensu hæc verificantur de beata Virgine Maria?

I R. Ne nos tanquam infirmiores jejuni deficiamus, necesse habemus recurrere ad ipsam; ut nos pascat et confortet; ipsa enim dicit : *Qui edunt me, adhuc esurient, et qui bibunt me, adhuc sitient*; quasi diceret : Qui dulcedinem meam gustaverit in præsentī, adhuc plus de ea desiderabit experiri. Pascit Maria nos convivas suos primo et digniori modo, glorioso, fructuoso, qui est Christus, quem sumimus in sacramento, qui fructus fructuum dulcis super mel et favum, in quo plena est et vera refectionis, quantum ad militantes, vera, et æterna fruitio, quantum ad triumphantes, et propter utrosque dicit Christus, Joan. vi, 56, *Caro mea vere est cibus.* Secundo, carne sua virginali; unde dicit : *Qui*

edunt me, similiter in sacramento, ubi sumitur Christi caro, et caro Mariæ, sicut caro Matris et Filii, una caro; unde Apostolus loquens de Matre et Filio, *I Cor. vi, 16* : *Erunt duo*, id est, Christus et Virgo, *in carne una*. Simile dixit Adam, *Gen. ii, 24*; et delicatissimum ferculum carnem virgineam manducare. (Daniel Agricola, decima stella.)

II R. *Qui edunt me*, conversatione me imitando et sibi incorporando, *adhuc esurient*, id est magis desiderabunt me edere : *Et qui bibunt me*, exemplo meo astum et sitim libidinis extinguendo in se, *adhuc sitient* potum meum; ipsa enim est. *Cant. iv, 12* : *Fons signatus, puteus aquarum viventium*. (Hugo card.)

Qui obedit doctrinæ B. Virginis, coronabitur corona gloriæ. — Dub. 107. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 30 : *Qui audit me, non confundetur*. Quam confusionem evadet, qui audit doctrinam beate Mariæ?

R. *Qui me audit*, meam doctrinam, obediendo, *non confundetur* mala confusione, sed coronabitur corona gloriæ. III Reg. x, 8 : *Beati viri et beati servi tui hi, qui stant coram te semper, et audiunt sapientiam tuam*. Lucæ xi, 28 : *Beati qui audiunt verbum Dei et custodiunt illud*. (Hugo card.)

Qui operantur ad exemplum Virginis, non peccabunt. — Dub. 108. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 30 : *Qui audit me, non confundetur; qui operantur in me, non peccabunt; qui elucidant me, vitam æternam habebunt*. Quo sensu hæc de beata Virgine exponuntur?

I R. Nota, quod in hac auctoritate promittit ipsa tribus generibus personarum retributionem, id est devote audientibus verba sua; unde : *Qui audit me, non confundetur*; et imitantibus ejus gloriosa exempla, unde *qui operantur in me*, id est ad exemplum mei, *non peccabunt*. Vel, *qui operantur in me*, tanquam super fundamentum opera mea accipientes in exemplum. Item prædicantibus ejus excelsa præmia; unde : *Et qui elucidant me*, primis promittitur præmium liberans a pœna, unde *non confundentur*; secundis præmium justificans a culpa, unde *non peccabunt*. tertiis præmium æternitatis in gloria, unde *vitam æternam habebunt*. Propter hoc etiam dicit : *Beatus homo qui audit me*. (B. Albertus Magn. lib. ii, cap. 3, n. 5, *De laud. B. V. M.*)

II R. *Qui audit me*, id est, qui credit meo consilio, Joan. ii : *Quodcumque dixerit vobis, facite; non confundetur* mala confusione, quia soli inpii confundentur. Jerem. xvii, 18 : *Confundantur qui me persequuntur*. Vel salutans me, *audit me* resalutantem, et *non confundetur*, id est non erubescet, quia resalutatur; non enim resalutat quemlibet beata Virgo, sed qui eam digne salutatur : *Et qui operantur in me*, id est qui colunt me, *non peccabunt*, id est peccato non peribunt, ut patet in Theophilo. Beata Virgo quasi vinea est, in qua tot vites sunt, quot virtutes; et quidam colunt, sive operantur in ea humilitatem, alii virginitatem, alii pietatem, et sic

de aliis. *Qui elucidant me*, vitam meam verbo et exemplo prædicando, *vitam æternam habebunt*; vel (ad litteram) vitam contemplativam, quæ perpetua est. Vel *vitam æternam*, id est duram; lapides enim dicuntur æterni; id est duri, id est, qui beatam Mariam prædicant, vitam debent ducere duram, sicut ipsa. (Hugo card.)

Qui B. Virginem imitantur, in die judicii non confundentur. — Dub. 109. Ad eadem verba, cap. xxiv, v. 30 : *Qui audit me, non confundetur*. Quo sensu, non confundetur qui audit me?

R. Glossa, *Audit*, id est obedit. *Qui audit me*, id est, qui studet propriæ informationi per auditum verborum meorum, et eorum investigationem, *non confundetur* per auditum verbi asperi : Matth. xxv, 41 : *Ite, maledicti*. (B. Albertus Mag. lib. ii *De laudib. B. V.* cap. 3, n. 5.)

B. Virgo liber vitæ, liber grandis. — Dub. 110. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 32 : *Hæc omnia liber vitæ*. Cur beata Virgo Maria dicitur liber? quibusque pellibus factus est hic liber?

R. *Hæc omnia liber vitæ*, id est, horum omnium, quæ diximus similitudinem et rationem continet in se beata Virgo, quæ est liber vitæ, liber grandis (*Isa. viii, 1*), liber generationis (*Matth. i, 1*), apotheca gratiarum. Pelles vero, de quibus liber factus est, sunt antiqui Patres, Abraham, Jesse, David, quos computat Matthæus : tres autem reges, Ochozias, Joas, Amasias, ibi non ponuntur, licet essent de generatione ejus, quia mali erant, et malæ pelles in tam pretioso libro non debent poni. In hoc libro tot sunt litteræ, quot virtutes, et qui non habet virtutes, nescit litteras, et nescit legere in hoc libro. *Isa. ix, 12* : *Dabitur liber nescienti litteras, diceturque ei : Lege, et respondebit : Nescio litteras*. (Hugo card.)

Christus Matrem suam D. Joanni et D. Joannem B. Virgini commendavit in suo testamento. — Dub. 111. Ad eadem verba, cap. xxiv, v. 32 : *Hæc omnia liber vitæ, et testamentum Altissimi*. Cur beata Virgo dicitur testamentum Altissimi?

R. Testamentum Altissimi est liber vitæ, id est, beata Virgo. Testamentum est ultima voluntas defuncti in scriptis redacta, sigillis in subscriptione testium confirmata. Ultima Christi voluntas fuit, qua pendens in cruce, Mariam Matrem suam, ut Matrem Joanni, et Joannem ut Filium Matri sue commendavit. Hæc voluntas scripto redacta fuit. Joan. xix, 26, 27. Testes, centurio, Maria, Joannes, angeli, Lucifer ipse, qui cruci assistebat; sigilli septem sunt ibi quæ habes cap. v Apocalypsis. (Hugo card.)

B. Virgo veritatem plenarie agnovit. — Dub. 112. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 32 : *Et agnitio veritatis*. An beata Virgo dicatur agnitio veritatis?

R. Quia ipsa plenarie agnovit veritatem, et nos agnoscere facit. (Hugo card.)

Veritatem nos agnoscere facit. — Dub. 113. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 33 : *Qui implet quasi Phi-*

son sapientiam. Quo sensu beata Virgo dicitur impleta quasi Phison?

R. *Qui implet quasi Phison sapientiam*, id est, Virginem sapientem, donis gratiarum, quæ significantur per aquas Phison; aquæ enim Phison ortum habent a paradiso, et in arenis ejus gemmæ pretiosæ inveniuntur; et dona gratiarum, pro quarum operibus præmia æterna donantur, a Christo oriuntur. Phison interpretatur *os papillæ*, quod semper videtur esse clausum, et tamen lac emittit; sic os beatæ Virginis, quod semper clausum fuit per seram silentii, et tamen quandocunque loquebatur, dulce verbum emittebat, Sap. cap. viii, 16: *Non habet amaritudinem conversatio illius*. Rustici barbari non hauriunt de papilla, sed pueri; sic consolationis, vel visitationis dulcedinem non recipiunt a beata Virgine nisi pueri a puritate, de quibus, Isa. viii, 18: *Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus*. Item Phison circuit terram Evilath, et beata Virgo circuit dolentes, consolando eos; unde et Maria, id est, *maris Stella* dicitur. (Hugo card.)

B. Virgo gratia impleta. — Dub. 114. Ad illa verba, cap. xxiv, vers. 35: *Et sicut Tigris in diebus novorum*. Cur beata Virgo impleta sicut Tigris, Tigrisque dicatur?

R. In diebus novorum seminum, vel messis hordeaceæ. Quasi dicat: Sicut Tigris in diebus novorum seminum implet aquis alveum; sic Dominus beatam Virginem implevit aquis gratiarum: Luc. i, 28: *Ave, gratia plena*. Tigris nutrit pisces homines devorantes, ut legitur Tobie cap. vi. Et beata Virgo tolerat in ecclesiis suis raptos et devoratores pauperum, ut corrigantur, Isa. iii, 12: *Populum meum exactores sui spoliaverunt, et mulieres dominatæ sunt eis*. Et ibi: *Vos depasti estis vineam, et rapina pauperum in domo vestra*. Tigris interpretatur *velox*, vel *sagitta*, et vadit contra Assyrios, et beata Virgo quasi sagitta Domini destruxit superbos, IV Reg. xiii, 17: *Sagitta salutis Domini, et sagitta salutis contra Syriam*; nisi beata Virgo sagitta esset, non diceret Sponsus, Cant. iv, 9: *Vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum, et in uno crine colli tui*. (Hugo card.)

B. Virgo repleta virtutibus abundanter. — Dub. 115. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 36: *Qui adimplet quasi Euphrates sensum*. Quo sensu beata Virgo impleta quasi Euphrates?

R. *Qui adimplet quasi Euphrates sensum* beatæ Virginis spiritualibus sensatis, id est coloribus, odoribus, saporibus spiritualibus. Colores spirituales sunt: fides passionis, color rubeus; castitas mentis, color albus; odor spiritualis, virtus discretionis; sapor spiritualis, donum sapientiæ, virtus charitatis. His repleta fuit beata Virgo abundanter; unde et Euphrates interpretatur *abundantia*, Isaia xxx, 23: *Dabitur pluvia semini tuo, ubicunque seminaveris in terra, et panis frugum terræ erit uberrimus et pinguis*. (Hugo card.)

Christus in cultoribus B. Virginis multiplicat gra-

tiam. — Dub. 116. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 36: *Qui multiplicat quasi Jordanis in tempore messis*. Quo sensu hæc exponuntur de beata Virgine?

R. Sicut Jordanis in tempore messis multiplicat aquas suas, ut dicitur Josue iii, ita tempore gratiæ aquas gratiarum Christus multiplicat in Virgine, et in omnibus cultoribus ejus multiplicat quotidie. Per Jordanem transivit populus Israeliticus in terram promissionis, et adhuc populus Christianus per beatam Virginem transit in terram consolationis, quæ est terra viventium; ipsa enim est porta paradisi. (Hugo card.)

B. Virgo in die judicii assistet Filio. — Dub. 116. Ad illa verba, cap. xxiv, vers. 37: *Assistens quasi Gehon in die vindemiæ*. Quomodo hæc verba aptantur beatæ Virgini?

R. Ad litteram, quando sol transit per Virginem, Gehon qui et Nilus dicitur, omnes exitus suos revocat; et cum ingressus fuerit Libram sol, tunc Nilus totus intra ripas suas colligitur, nec perfundit terram, quia in tempore vindemiæ est, et ideo dicitur *assistens*, id est, non est fluens; sic beata Virgo in tempore vindemiæ, id est, in die judicii assistet Filio suo, nec inundabit, vel perfundet corda arida peccatorum aquis gratiarum. (Hugo card.)

Christus B. Virginem perfecte facit scire omnia. — Dub. 117. Ad illa verba, cap. xxiv, vers. 38: *Qui perficit primus scire ipsam, et infirmior non investigabit eam*. Quo sensu hæc de beata Virgine intelliguntur?

R. *Qui perficit primus scire ipsam*, id est beatam Virginem perfecte scire facit omnia: *Primus* autem dicit, quia aliqua innotescunt beatæ Virgini per angelos, verbi gratia, cum orantes dicimus: *Ave, Maria, gratia plena*, angeli nostri offerunt ei preces nostras, ut legitur Tob. xii; sed valde probabile et credibile, quia prius per Filium, qui omnia scit antequam fiant, petitiones nostræ innotescant beatæ Virgini, quam per angelum, Amos iii, 7: *Non facit Dominus verbum, nisi revelaverit servis suis prophetis*. Quid igitur putas de Matre sua, quæ est magna prophetissa? *Accessi ad prophetissam, et concepit, et peperit Filium*. Isa. viii, 3. *Et infirmior*, id est, infirmus mente, *non investigabit eam*, id est gratiam et gloriam. (Hugo card.)

B. Virgo cogitat de pace et salute nostra. — Dub. 118. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 39: *A mari enim abundabit cogitatio ejus, et consilium illius ab abyssu magna*. Quomodo hæc de beata Virgine exponuntur?

R. *A mari enim*, id est plusquam mare, *abundabit cogitatio ejus*, quam cogitat de pace et salute nostra. Infra, cap. i: *In diebus ipsius emanaverunt putei aquarum, et quasi mare adimpleti sunt supra modum*. Vel *cogitatio ejus*, id est, de ea major enim, et melior est, et excelsior cum cogitatione. Quis enim sufficit cogitare profunditatem humilitatis ejus? ut Mater Dei salutetur ab angelo, et respondet: *Ecce ancilla Domini* (Luc. i, 38). Quis æstimare valeat immensitatem pie-

tatis ejus? Filium crucifigi videt, nec reclamatur, nec revocat, sciens per mortem Filii salutem generis humani operatam? Quis comprehendere possit excellentiam charitatis? A Filio increpatur: *Quid mihi et tibi, mulier?* et tamen defectum vini miserans, consulit ministris: *Quaecunque dixerit vobis facite* (Joan. 11, 5): unde sequitur hic: *Et consilium illius in abyssu magna*, id est profundum est, et de profundo charitatis proveniens consilium ejus; Jerem. xxiii, 20: *In novissimis diebus intelligetis consilium meum, quod modo despiciatis*; sicut dicitur Prov. 1, 25: *Despexistis omne consilium meum.* (Hugo card.)

Per beatam Virginem aquæ gratiarum fluunt in Ecclesiam. — Dub. 119. Ad illa verba, cap. xxiv, vers. 40: *Ego sapientia effudi flumina.* Vers. 41: *Ego quasi trames aquæ immensæ de fluvio.* Cur beata Virgo dicitur trames aquæ?

R. *Ego sapientia*, id est, per sapientiam, *effudi flumina* gratiarum in terra Ecclesiæ. *Ego quasi trames aquæ immensæ* venientis de fluvio dulci, non de mari amaro. Quasi dicat: Ego sum recta via per quam aquæ gratiæ fluunt in Ecclesiam. (Hugo card.)

Filius Dei medicamentum generis humani. — Dub. 120. Ad illa verba, cap. xxiv, vers. 41: *Ego quasi fluvius Dioryx.* Cur beata Virgo dicitur fluvius Dioryx?

I R. Beata Virgo tanquam fons irrigat universum hortum Ecclesiæ fluentis virtutum. Dioryx interpretatur *medicamentum generis humani*, id est, Dei Filius allatus est in medicamentum. Ipsa est ille aquæductus, qui diversimode rigat hortum plantationum Domini, id est universos fideles in Ecclesia commorantes. Huic enim obtinet charitatem, alteri castitatem, tertio humilitatem, quarto mansuetudinis lenitatem, quinto sobrietatem, sexto largitatem, septimo patientiam, octavo obedientiam, nono fidei constantiam, decimo in omni bono perseverantiam, et sic de cæteris virtutibus. Quicumque ergo indiget aliqua virtute, postulet instanter a beata Virgine, et dabitur ei; ipsa nempe est thesauraria Jesu Christi. (A. Albert. Magn. serm. 27, in Nativit. B. Virg.)

II R. *Dioryx*, quod interpretatur *medicamentum generationis*. Eva enim percussit et vulneravit genus humanum, et beata Virgo sanavit, Eccli. xliii, 24: *Medicina omnium in festinatione nebulæ.* (Hugo card.)

Assumpta in cælum, causas generis humani exponit Filio. — Dub. 121. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 41: *Sicut aquæductus exivi de paradiso.* Cur dicit quod exivit de paradiso?

R. Id est ab Ecclesia militante per mortem corporis directa in cælum, illuc ducens aquas miserationum et tribulationum totius generis humani; ipsas Filio exponendo et pro ipsis orando. Vel, *Exivi de paradiso*, id est, a Christo per creationem et recreationem, aquas Deitatis humano generi afferendo. (Hugo card.)

Per B. Virginem gratia hominibus diffusa. — Dub. 122. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 41: *Sicut*

aquæductus exivi de paradiso. Quare beata Virgo comparatur aquæductui?

I R. Maria aquæductus longissimus excellentia meritorum, quæ aquarum, quæ super cælos sunt, fontem potuit attingere, ut hauriret super angelos, quam refunderet hominibus aquam vivam. D. Bernardus: Idcirco tanto tempore defuerunt hominibus fluentia gratiarum, quia nondum intercesserat aquæductus integerrimus per inviolatam fidem, mundissimus per virginitatem et omnimodam castitatem, occultus per solitudinis dilectionem, concavus per veram humilitatem, fusilis per pietatem, fecundans, id est, abundans aquis, per gratiarum plenitudinem, rotundus per sensuum custodiam, non plumbeus, sed magis aureus per regiam nobilitatem et eximiam charitatem. Per hunc aquæductum venit Christus ad nos occultatus in utero virginali, ut mysterium diabolo celaretur. (Daniel Agricola, *Coronæ B. Virg.* stella 7.)

II R. Comparatur autem beata Virgo aquæductui, quia longa, id est longanimis fide et patientia, quia integra per omnimodam castitatem, quia occulta per sollicitudinem, quia fusilis per pietatem, quia vehit aquas nostras ad Deum et aquas Dei ad nos. Per istum aquæductum tamen influunt aquæ gratiarum in civitatem Ecclesiæ, quam diabolus incidere conatur, cum auxilium beatæ Virginis nobis auferre conatur, Judith vii, 6: *Porro Holophernes dum circuit per gyrum, reperit, quod fons, qui inflebat, aquæductum illorum a parte australi extra civitatem dirigeret: et incidi præcipit aquæductum illorum, quod sit præcipue quando contra munditiam peccamus.* (Hugo card.)

B. *Virgo novitios et religiosos specialiter consolatur, illorumque curam gerit:* — Dub. 123. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 42: *Dixit: Rigabo hortum meum plantationum, et inebriabo prati mei fructum.* Quas plantationes horti rigat B. Virgo?

R. *Dixi: Rigabo* rore cælesti *hortum plantationum*, id est, mentes novitorum, vel omnium religiosorum; *et inebriabo dulci vino lætitiæ spiritualis prati mei fructum*, id est, filios, id est, imitatores Filii mei in humilitate, in mansuetudine, in charitate. Cant. viii, 2: *Dabo tibi poculum ex vino condito et multum malorum granatorum meorum.* Jerem. xxxi, 15: *Consolabor eos et lætificabo a dolore suo, et inebriabo animas sacerdotum pinguedine.* (Hugo card.)

In solemnitatibus Virginis multi vadunt in cælum ad eam. — Dub. 124. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 15: *Ecce factus est mihi trames abundans.* Quare beata Virgo dicitur trames?

R. Id est via recta, plana hominibus, qui (ad litteram) in solemnitatibus et in miraculis beatæ Virginis, vel ejus meritis et orationibus, recto tramite vadunt ad eam in cælum: vel trames Virginis est claustrum Cisterciensium abundans omnibus victualibus, et viris religiosis, et armis spiritualibus. (Hugo card.)

Omnes ad B. Virginem fluunt. — Dub. 125. Ad

illa verba, cap. xxiv, v. 43 : *Fluvius meus appropinquabit ad mare*. Quis fluvius beatæ Virginis ad mare appropinquans?

R. *Fluvius meus*, id est populus ad me fluens, *appropinquabit ad mare*. Eccl. i, 7 : *Omnia flumina intrant in mare*. (Hugo card.)

Qui ad B. Virg. confugiunt illuminantur ab ea. — Dub. 126. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 44 : *Doctrinam quasi antelucanum illumino omnibus, et enarrabo illam usque ad longinquum*. Quam doctrinam illuminat B. Virgo?

R. *Doctrinam* morum et fidei, *quasi antelucanum*, quod pellit tenebras, *illumino* orationibus et prædicationibus meis, *omnibus*, qui appropinquant ad mare. Ad litus enim, juxta mare citius apparet aurora, quam existentibus inter montes superbiæ et opulentiae. Sap. xvi, 28 : *Oportet prævenire solem ad benedictionem tuam, et ad ortum lucis te adorare*. (Hugo card.)

Doctrina B. Virginis in omnes partes mundi enarratur. — Dub. 127. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 44 : *Et enarrabo illam usque ad longinquum*. Quomodo beata Virgo enarrat doctrinam suam usque ad longinquum?

R. *Ad longinquum*, tam temporis, quam locorum, quia usque ad finem sæculi et in omnes partes mundi doctrina beatæ Virginis enarratur; sed non omnes obediunt, Isa. lxi, 1 : *Quis credidit auditui nostro?* (Hugo card.)

Peccatoribus B. Virgo impetrat compunctionem. — Dub. 128. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 45 : *Penetrabo omnes inferiores partes terræ*. Quæ sunt inferiores partes terræ, quas B. Virgo penetrat?

R. *Omnes inferiores partes*, id est corda peccatorum. Ad litteram enim tria sunt loca in mundo, quæ infima, sive inferiora dicuntur, id est cloaca, infernus, medium, sive centrum terræ; cloaca est cor avari, id est, receptaculum omnium stercoreum, et sordium immundorum, id est temporalium divitiarum, quæ Philipp. iii, 8, stercore dicuntur ab Apostolo. Ezech. xxxi, 16 : *Consolata sunt in terra infima*, id est in cloaca, *omnia ligna voluptatis*, id est avari, avidi, qui delectantur odore stercoreum. Infernus est cor invidi, vel ambitiosi, plenum omni genere tormentorum. Prov. xxvii, 20 : *Infernus et perditio nunquam implentur*. Centrum terræ, quod maxime distat a cælo est cor superbi; de quo Isaïæ xiv, 19 : *Projectus es de sepulcro tuo, quasi stirpis inutilis, sicut pollutus, et obvolutus cum his, qui intercepti sunt gladio, et descenderunt in profundum lacu*. Hæc omnia penetrat beata Virgo radio luminis, vel gladio compunctionis, quam eis impetrat aliquando. (Hugo card.)

Dub. 129. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 45 : *Inspiciam omnes dormientes*. Qui sunt dormientes, quos inspicit beata Virgo?

R. Dormientes somno contemplationis, eos promovendo; vel semina mortis, qui in purgatorio sunt, et qui in cælo, et qui in inferno, illos adju-

vando, istis congratulando, super omnes justitiæ Dei congaudendo. Item dormientes somno pigritiæ ad temporalia. Ephes. v, 14 : *Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis*. (Hugo card.)

Per prædicatores et doctores B. Virgo veram doctrinam effundit. — Dub. 130. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 46 : *Adhuc doctrinam quasi prophetiam effundam*. Quomodo doctrinam quasi prophetiam effundit beata Virgo?

R. Per prædicatores et doctores, id est certe, sine falsitate, ut prophetæ. Vel per se effundit beata Virgo doctrinam quasi prophetiam, quando nobis impetrat notitiam futurorum. (Hugo card.)

B. Virgo toti Ecclesiæ laborat. — Dub. 131. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 47 : *Videte quoniam non soli mihi laboravi, sed omnibus exquirentibus veritatem*. Quomodo beata Virgo laboravit omnibus?

R. *Videte in Scripturis, in exemplis, in miraculis meis, quoniam non solum mihi laboravi, sed toti Ecclesiæ*. Talis enim est labor charitatis, I Cor. xiii, 5 : *Charitas non quærit quæ sua sunt*. Idem dicitur, Eccl. xxiv, 47 : *Sed omnibus exquirentibus veritatem vitæ, doctrinæ, justitiæ, non vanitatem, non voluptatem, non dignitatem; vel veritatem, id est Christum*, Joan. xiv, 6 : *Ego sum via, veritas et vita*. I Cor. x, 24 : *Nemo quod suum est quærat*. (Hugo card.)

B. Virgo pia in opere, benigna in corde, modesta in sermone, casta in corpore et mente. — Dub. 132. Ad illa verba, cap. xxvi, v. 2 : *Mulier fortis oblectat virum suum*. Quæ fuit mulier fortis oblectans virum suum?

R. Mulier bona et fortis, beata Virgo pia et casta, benigna et modesta. Pia in opere, benigna in corde, modesta in sermone, casta in corpore et in mente, fortis in laborum et tribulationum firma perpersione, de qua, Prov. xi, 16 : *Mulier gratiosa inveniet gloriam*. Hæc sine dubio virum suum Joseph et beatificavit, et lætificavit, Prov. xii, 4 : *Mulier sapiens corona est viro suo*. (Hugo card.)

B. Virgo antonomastice mulier. — Dub. 133. Ad illa verba, cap. xxvi, v. 18 : *Mulier sensata*. Cur beata Virgo dicitur mulier sensata?

R. Specialissime convenit hoc B. Virgini, quæ dicitur mulier antonomastice, Joan. ii, 4 : *Quid mihi et tibi est, mulier?* quæ sensata fuit quærendo modum fidei quod audiebat, Luc. i, 34 : *Quomodo fiet istud?* Sensatior consentiendo et respondendo audito modo, ibid. 38 : *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*. Sensatissima fuit postea Deum laudando et magnificando, et gratias referendo de suscepto beneficio, ibid. 47 : *Magnificat anima mea Dominum*. (Hugo card.)

Nonnisi quinquies, legitur B. Virg. fuisse locuta. — Dub. 134. Ad illa verba, cap. xxvi, v. 18 : *Et tacita*. Cur beata Virgo dicitur mulier tacita?

R. Tacita fuit quia nonnisi quinquies legitur locuta fuisse, ad angelum interrogando et respondendo (Luc. i, 26 seqq.); ad Filium, increpando :

Quare fecisti nobis sic (Luc. II, 48)? Item ad Filium in nuptiis pro defectu vini rogando: Vinum non habent (Joan. II, 3). Ad Elisabeth (Luc. I, 40): Salutavit Elisabeth. Item ad ministros consilium dando: Quaecunque vobis dixerit, facite (Joan. II, 5. Hugo card.)

B. Virgo sancta mente, pudorata corpore. — Dub. 135. Ad illa verba, cap. XXVI, v. 19: Gratia super gratiam mulier sancta et pudorata. Cur beata Virgo dicitur sancta et pudorata?

I R. Prima species ex qua conficitur electuarium gratiæ est castitas. Unde dicitur, Eccli. XXVI, 19: *Gratia super gratiam mulier sancta et pudorata.* Beata Virgo sancta fuit mente et pudorata corpore, propter quod gratiam habuit in omni abundantia. Debet etiam quilibet Christianus sanctus esse mente et pudoratus corpore si desiderat Dei gratiam possidere; gratia enim Spiritus sancti non habitabit in corpore subdito peccatis luxurie et impudicitiae. (B. Albert. Magnus, in *Fest. Annunt.* serm. 16.)

II R. *Gratia super gratiam*, id est, super omnes gratiosas gratiosa est mulier sancta et pudorata, id est beata Virgo, quæ gratiam habuit virginitalis, et super hanc, gratiam fecunditatis, quod fuit ei singularissimum. Unde, Prov. XXXI, 29: *Multæ filiæ congregaverunt divitias, tu supergressa es universas.* Prov. II, 16: *Mulier gratiosa inveniet gloriam.* (Hugo card.)

Fuit mulier sedula. — Dub. 136. Ad illa verba cap. XXVI, v. 16: Gratia mulieris sedulæ delectabit virum suum. Cur beata Virgo dicitur mulier sedula, quemque virum delectat?

R. Mulier sedula Maria fuit; quis hujus mulieris est vir, nisi ille quem ipsa circumdedit in utero? de quo dicit Jerem. XXXI, 22: *Creavit Dominus novum super terram, mulier circumdabit virum.* (D. Bonavent. in *Speculo B. Virginis*, lect. 5.)

Multi opitulante B. Virg. sunt per gratiam impingui. — Dub. 137. Ad illa verba, cap. XXVI, v. 16: Ossa illius impinguabit. Quæ ossa impinguit B. Virgo?

R. Hujus viri ossa sunt quicunque in corpore ejus, scilicet Christi, id est in Ecclesia fortes sunt, ista ossa, suffragante gratia Mariæ, impinguantur unctionibus gratiæ. O quis æstimare valeat, quam multæ animæ, opitulante gratia Mariæ, sint per gratiam impinguatæ! (D. Bonavent., *ibid.*)

Toti Ecclesiæ gratiam impetrat. — Dub. 138. Ad illa verba, cap. XXVI, v. 21. Sicut sol oriens mundo. Cur beata Virgo comparatur soli?

R. Soli comparatur, quia sicut sol toti mundo lumen præstat, ita beata Virgo toti Ecclesiæ gratiam præstat, et impetrat. Tollatur sol, et est miserabilis mundus; tollatur B. Virgo, et est miserabilis Ecclesia. Cant. VI, 9: *Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol?* — Quasi aurora fuit in Nativitate sua: ut luna in conceptione Domini; ut sol, in Nativitate Domini,

Terribilis ut castrorum acies ordinata in Purificatione. (Hugo card.)

B. Virgo ornamentum Ecclesiæ, religionis, conscientiæ, Scripturæ. — Dub. 139. Ad ead. verba, cap. XXVI, v. 21: Sicut sol oriens mundo in altissimis Dei, sic mulieris bonæ species, in ornamentum domus ejus. Quo sensu hæc exponuntur de B. Virgine?

R. *Sicut sol oriens mundo in altissimis Dei: sic mulieris bonæ species*, id est beatæ Virginis, *in ornamentum domus ejus*, id est, Ecclesiæ, religionis, conscientiæ et Scripturæ. (Hugo card.)

B. Virgo lucem veram habuit intra sua viscera, non abscondit eam, sed in aperto posuit. — Dub. 140. Ad illa verba, cap. XXVI, v. 21: Lucerna splendens super candelabrum sanctum. Quare beata Virgo dicitur lucerna splendens?

R. Comparatur lucernæ, quia sicut lucerna lucem habet in testa, ita beata Virgo lucem veram habet intra sua viscera; sed non abscondit eam; sed in aperto posuit, ut ab omnibus videretur, Luc. II, 33: *Nemo accendit lucernam, et in abscondito ponit, neque sub modio, sed super candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant.* (Hugo card.)

B. Virgo, recta, stabiliis. — Dub. 141. Ad illa verba, cap. XXVI, v. 23: Columnæ aureæ super bases argenteas. Cur B. Virgo dicitur columna aurea?

R. Columnæ aureæ comparatur propter rectitudinem, propter stabilitatem, propter fundamentum Ecclesiæ. (Hugo card.)

Humilitas Virginis. — Dub. 142. Ad illa verba, cap. XXVI, v. 23: Fundamenta æterna super petram solidam. Quare beata Virgo dicitur fundamentum?

R. Fundamento comparatur propter humilitatem, propter compassionem, propter secreti sive solitudinis amorem. (Hugo card.)

Mandata Dei habuit abscondita et fixa per amorem et operationem. — Dub. 143. Ad illa verba, cap. XXVI, v. 24: Mandata Dei in corde mulieris sanctæ. Quomodo mandata Dei erant in corde beatæ Virginis Mariæ?

R. *Mandata Dei in corde mulieris sanctæ*: id est, abscondita et fixa per amorem et operationem, Luc. II, 51: *Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo.* (Hugo card.)

Temperat in nobis prospera adversitate. — Dub. 144. Ad illa verba, cap. XXVI, v. 17: Super scutum potentis et super lanceam, adversus inimicum tuum pugnabit. Adversus quem inimicum pro nobis pugnat B. Virgo?

R. *Æstum prosperitatis frigore adversitatis temperando*, amaritudinem tribulationis dulcedine consolationis leniendo, quæ velut sapiens mulier ponit in olla cordis nostri per impatientiam bullientis aquam consolationis. Protegit etiam nos respectu misericordiæ suæ quoad nos, sed justitiæ quoad demones, vitia et peccata. (Daniel Agricola, corona 7, stella 1 B. Dei Genitricis.)

In B. *Virg. mirabilia immutata*. — Dub. 143. Ad illa verba, cap. xxxvi, v. 6 : *Innova signa, et immuta mirabilia*. Quæ signa innovata et mirabilia immutata in beata Virgine?

I R. Homo voluit fieri Deus, et Deus factus est homo; de viro facta est mulier, et de muliere facta est vir. Nunquid non hæc sunt mirabilia immutata? Sed non minus novum, nec minus mirandum, quod juvenula fragilis bajulat quem mundus ferre non sustinet, quod pectus virgineum omni cœlorum amplitudine capacius totum interius illum claudit, qui cœlum palmo metitur, et universam terram palmo concludit. Maxima igitur magnitudo Mariæ, quæ immensæ Divinitatis in se præsentiam, et digna suscipere, et sufficiens capere invenitur. (B. Alberti. Magn., lib. iv *De laudibus B. Virginis*, cap. 13, num. 1.)

II R. *Innova signa, immuta mirabilia*, id est mutatione mirabili, fac nova signa, et inveterata renova. Primo enim mirabiliter de solo viro facta est mulier, nunc vere mirabilius de sola muliere factus est vir; unde Jerem. xxxi, 22 : *Novum faciet Dominus super terram, femina circumdabit virum*. Mirabiliter virga Aaron arida fronduit et fructum fecit; mirabilius Virgo manens integra, Filium peperit. Item per mulierem peccatum ortum habuit, et ita mulier signum fuit peccati, innovatum est signum, quia per mulierem elimatum est peccatum, et facta est mulier signum virtutis. (Hugo card.)

Nullus sanctorum adjuvat in infirmitatibus spiritualibus et corporalibus sicut B. V. — Dub. 146. Ad illa verba, cap. xxxvi, v. 27 : *Ubi non est mulier, ingemiscit egens*. Quo sensu hæc verba beatæ Virginis aptantur?

I R. Vere potest intelligi de hac muliere quam Filius suus sic vocavit, cum ait : *Mulier, ecce filius tuus*. (Joan. xix, 26.) Non reperitur aliquem sanctorum ita compati et adjuvare infirmitatibus spiritualibus et corporalibus ægris personis, sicut mulier hæc beata Virgo Maria. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 2.)

II R. Contra vulnus superbæ ponit ipsa vitæ suæ ligaturam, seu emplastrum humilitatis ad curandum. Contra vulnus avaritiæ emplastrum liberalitatis, cum aurum sibi oblatum a Magis non reservavit pro futuris necessitatibus; sed pauperibus erogavit, secundum Bernardum. Contra vulnus luxuriæ remedium castitatis, cum votum fecerit, secundum Augustin., perpetuæ virginitatis. (D. Antoninus, *De Conceptione Virginis Mariæ*, cap. 3.)

III. R. Sicut regina, quæ est benigna libenter se convertit ad omnes miserorum petitiones, in quibus a miseris egentibus fuerat invocata; et ideo illud auxilium non habuerunt sancti Patres Veteris Testamenti, eo quod nulla erat in cœlis Regina, ideo pro illo tempore dixit Sapiens : *Ubi non est mulier, ingemiscit egens*; quia mulieres sunt magis pii cordis, et per ipsas solent plerumque miserationes principum impetrari, et de hoc sunt multa exem-

pla in sacra Scriptura; et etiam Valerius Maximus ponit exemplum de Coriolano placato precibus suæ matris, licet esset paganus. (Albertus de Marquestis, ordinis sancti Patris Francisci.)

B. *Virgo terra de qua Deus Pater creavit medicinam, scilicet Christum*. — Dub. 147. Ad illa verba, cap. xxxviii, v. 4 : *Altissimus creavit de terra medicamenta*. Quo sensu B. Virgini hæc aptantur?

I R. Ipsa quippe Dei Filium, qui est medicina omnium infirmitatum, protulit toti mundo; unde : *Altissimus de terra creavit medicinam, et vir prudens non abhorrebit eam*. Itaque beata Virgo est illa benedicta terra, de qua Altissimus, id est, Deus Pater, medicinam fidelium, id est, Jesum Christum, secundum corpus, creavit, et animam secundum Divinitatem, quippe semper existit increatus; et vere prudens qui fuerit, non abhorrebit hanc medicinam. Hæc autem medicina quotidie nobis exhibetur in venerabili sacramento corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi; unde et in quadam collecta oramus : *Sit nobis, quæsumus, Dòmine, medicina mentis et corporis, quod de sancti altaris tui benedictione accipimus*. (B. Albertus Magn. *De festo Assumpti*. serm. 32.)

II R. *Altissimus de terra creavit medicinam*, id est Deus Pater, vel Deus Trinitas de Virgine carnem Christi formavit, Psal. lxxxiv, 13 : *Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum*. (Hugo card.)

B. *Virgo, gratia quodammodo potest dici*. — Dub. 148. Ad illa verba, cap. xl, v. 17 : *Gratia sicut paradus in benedictionibus*. Cur beata Virgo Maria dicitur gratia et paradus?

I R. Tanta gratiarum copia in Maria abundavit, ut etiam ipsa gratiosa Virgo, gratia quodammodo dici possit. Hæc autem gratia, videlicet gratiosissima Virgo Maria, fuit quasi paradus in benedictionibus. Sicut enim in paradiso in materiali gula Evæ meruit maledictiones pœnarum; sic in paradiso spiritali temperantia Mariæ meruit benedictiones gratiarum; unde D. Augustinus ait tom. I, serm. 18, *De Sanctis* : Maledictio Evæ in benedictionem vertitur Mariæ. (D. Bonavent. in *Speculo B. Virginis*, cap. 13.)

II R. Vere paradus Dei fuit in benedictionibus multiplicium deliciarum spiritualium. D. Bernardus serm. in *Assumptione* : Quid nisi delicias dixerim decus virginitatis cum munere fecunditatis, insigne humilitatis, distillantem charitatis favum, misericordiæ viscera, plenitudinem gratiæ, prærogativam gloriæ singularis? (D. Bonavent. in *Speculo B. Virg.* cap. 5.)

Filius et Mater quodlibet servitium eis impensum retribuunt. — Dub. 149. Ad illa verba, cap. xlii, v. 16 : *Sol illuminans per omnia respexit*. Quare beata Virgo dicitur sol per omnia respiciens?

R. Dicitur de Filio Dei et Matre ejus : *Sol illuminans per omnia respexit*. Hæc verba sic intellige, quod duplex est sol cœli, videlicet Dei Filius et Mater

ejus. Hi ergo soles per omnia respiciunt, id est cuilibet, de omni servitio, quod ipsis impensum fuerit, speciales scutellas æternæ retributionis transmittunt, sicut principes facere consueverunt. (B. Albert. Magn. in *Assumpt. B. M.* serm. 35.)

B. Virgo opus excellentissimum Dei. — Dub. 150. Ad illa verba, cap. XLII, v. 16: *Gloria Domini plenum est opus ejus.* Quare beata Virgo opus gloria Dei plenum dicitur?

R. Opus Domini excellentissimum est Maria. Hoc opus sicut plenum fuit gratia Domini in mundo; sic plenum est gloria Domini in cælo. Sic ergo illuminans Maria in gloria sua, rutilans per omnia respicit, quia per omnes angelos, et per sanctos, gloriæ suæ illuminationem extendit. D. Bernard. serm. 1, in *Assumptione*: Mariæ præsentia totus illustratur orbis, et ipsa in cœlestis patriæ clarius rutilat, virginæ lampadis irradiata fulgore. (D. Bonavent. in *Speculo B. Virg.* lect. 5.)

B. Virg. habet plenitudinem gratiarum, virtutum et donorum, sicut et Christus, in minori tamen gradu. — Dub. 151. Ad illa verba, cap. XLIII, v. 6: *Luna in omnibus in tempore suo, ostensio temporis et signum ævi.* Quare beata Virgo dicitur Luna?

R. Secundum lunam distinguuntur menses lunares; unde mensis dicitur a mense, quod est luna, eo quod Hebræi ex cursu lunæ menses vocabant; et accipitur mensis lunaris apud Judeos et Arabes secundum cursum lunæ in toto Zodiaco, donec solem attingat, quod facit in viginti novem diebus cum dimidio, ut dicunt astronomi. Dies autem lunares, secundum Arabes incipiunt de sero ab occasu solis eo quod ortus lunæ sit tempore occasus solis; et sic, secundum eos, nox præcedit diem; sed Græci et Romani et aliæ gentes, quæ non utuntur in mensibus suis visione novæ lunæ, computant diem ab ortu solis, cum nocte usque ad ortum sequentis diei: et sic, secundum eos, dies præcedit noctem, ut dicit Alfragrus. Patet ergo quod luna habet dies, menses et annos; sed tamen menses et annos habet breviores; quia scilicet beata Virgo habet plenitudinem gratiarum, et virtutum, et donorum, sicut et Christus, qui soli assimilatur, tamen in minori gradu, licet excesserit omnes alios sanctos: Eccli. xxxiii, 7: *Quare dies diem superat, et annus annum?* (Joannes a Sancto Geminiano, lib. 1, *De cælo et elementis*, cap. 48.)

B. Virg. solemnizanda in Sabbatis, et vigiliis, et specialibus festis suis. — Dub. 152. Ad illa verba, cap. XLIII, v. 7: *A luna signum diei festi.* Quo sensu hæc verba aptantur B. Virgini?

I R. Solemnizanda est enim in omni tempore ab omni fidei, et maxime in sabbatis, et vigiliis, et specialibus festis suis, quoniam per ipsam rediit homo ad solemne festum gaudii æterni. Ipsa est enim luna, de qua dicitur: *A luna signum diei festi.* Dies festus dies æternitatis; in ipsa enim fuit initium diei festi, quia omnia temporalia contempsit supernis inhians. De ipsa etiam ortus est Christus, qui

festum nostrum est in præsentī, tribuens pacem peccatoris, gaudium conscientie, serenitatem cogitationum, gratiam sabbatizandi ab opere servili, id est a peccato, et qui suis fidelibus erit in futuro sollemnitas sempiterna. (B. Albert. Magn., lib. II *De laudibus B. Virg.* cap. 5, num. 12.)

II R. Figurata enim fuit ejus Nativitas in sollemnitate, quæ antiquitus fiebat in Kalendis; et ejus Nativitas omnem inchoavit sollemnitatem, unde: *A luna signum diei festi.* (B. Albert. Magn., lib. VII *De laudibus B. Virg.* cap. 4, num. 7.)

III R. Ab ipsa orta est et egressa omnis nostra festivitas, scilicet Christus Dominus, qui est gaudium nostrum. Unde et ipsa dicitur, Isa. xxxiii, 20: *Civitas sollemnitatis nostræ.* (Ibid.)

Sancti viri quanto majores sunt, tanto minores et viliores se reputant. — Dub. 153. Ad illa verba, cap. XLIV, v. 7: *Luminare quod minuitur in consummatione.* Quo sensu hæc verba aptantur beatæ Virgini?

R. *Luminare quod minuitur in consummatione*, est luna, id est Ecclesia; quia sancti viri, quanto majores sunt et perfectiores, tanto minores et viliores se reputant, et tunc magis lucent in se, et illuminant alios, Job xi, 17: *Cum te consumptum putaveris, orieris, ut Lucifer.* Eccli. iii, 20: *Quanto magis es, humilia te in omnibus.* Luc. xxii, 26: *Qui major est in vobis, fiat sicut minor.* Ezech. xlii, 5: *Gazophylacia in superioribus erunt humiliora.* Hoc specialiter convenit beatæ Virgini, quæ cum saluta-reur ab angelo, ut Dei Mater, respondit. (Luc. i, 38): *Ecce ancilla Domini.* (Hugo card.)

Admirabilis puritas interior et exterior. — Dub. 154. Ad illa verba, cap. XLIII, v. 20: *Pulchritudinem candoris ejus admirabitur oculus.* Quare pulchritudinem B. Virginis admirabitur oculus?

R. Candor ejus admirabilis fuit, tam in interiori puritate, quam in exteriori virginitate. Sap. vii, 26: *Candor est lucis æternæ*, scilicet quantum ad puritatem mentis; et *speculum sine macula*, quantum ad honestatem carnis. In hoc speculo cuilibet poterat secure respicere, quia tanta erat lux honestatis, quæ emicabat in facie Virginis, quod (ut dicit D. Hieronymus) quicumque respiciebat in faciem Virginis hujus, omnis turpis tentatio exstinguebatur in eo. (Joannes a Sancto Geminiano, lib. 1, *De cælo et elementis*, cap. 48.)

Christus medicina nobis a B. Virg. facta. — Dub. 155. Ad illa verba, cap. XLIII, v. 24: *Medicina omnium in festinatione nebula.* Quæ nebula omnium medicina?

R. Nebula ista est caro Christi de terra virginali exorta, nullo peccati pondere prægravata, ultra puritatem angelorum elevata, calore Spiritus sancti formata. *Ecce video Dei potentiam venientem, et nebulam totam terram tegentem.* Et hac medicina nobis a beata Maria facta, et nobis proposita totus mundus sanatus est virtualiter; unde et D. Bernard: De plenitudine ejus omnes recipiunt, peccator gratiam, æger curationem, tristis consolationem. (D. Antoninus, part. IV, tit. 15, cap. 19, § 5.)

Quidquid locuta est, aut ad sui humiliationem, vel ad Dei laudem, vel ad proximorum ædificationem referebat. — Dub. 156. Ad illa verba, cap. XLIII, v. 28 : *In sermone ejus composita sunt omnia.* Quomodo sermo Virginis compositus ?

R. Nota, quod quidquid locuta est, aut ad sui humiliationem, vel ad Dei laudem, vel ad proximorum ædificationem referebat : ideo de ipsa congrue potest dici illud : *In sermone ejus composita sunt omnia.* (Daniel Agricola, *Corona duodecim stellarum.*)

B. Virgo quia eximie pietatis et misericordie meruit effici Mater pietatis. — Dub. 157. Ad illa verba, cap. XLIV, v. 27 : *Conservavit illi homines misericordie, et invenientes gratiam in oculis omnis carnis.* Quare beata Virgo invenit gratiam in oculis omnis carnis ?

IR. Nota, quod Dominus conservabat homines misericordie, quorum pietates non defuerunt. Inveniunt enim gratiam in oculis omnis carnis, id est, oculis illius qui carnem suam in cibum, et sanguinem suum in potum fidelibus administrat. Quia igitur beata Virgo eximie pietatis erat, ac misericordie, propterea gratiam excellentissimam apud Deum inveniens, Mater effici meruit pietatis. (B. Albertus Magn. in *Festo Annuntiat.* serm. 16.)

B. Virgo in sua Nativitate dissipavit nebulam tristitiæ. — Dub. 158. Ad illa verba, cap. L, v. 6 : *Quasi Stella matutina in medio nebulae.* Quare B. Virgo dicitur Stella matutina ?

R. Dissipavit enim B. Virgo in ortu suo nebulam tristitiæ, quæ obtexerat omnes fideles adventum Christi cum magno desiderio præstolantes ; omnes enim illi, quibus revelatum fuit in spiritu, quod illa quæ erat Mater Dei futura jam esset nata, mirabiliter nimirum poterant exsultare. Unde etiam Ecclesia filios suos hodie invitat ad gaudium, ita canens : *Cum jucunditate Nativitatem beatæ Mariæ celebremus, ut ipsa pro nobis intercedat ad Dominum Jesum Christum.* Et nota, quod beata Virgo Stella matutina, quæ alio nomine Venus, vel Lucifer, appellatur. Sicut enim Lucifer diem et ortum solis immediate præcedit ; ita et beata Virgo Maria Dei Filium, qui verus est dies, et Sol æternus, corporali introitu præcessit in mundum : imò et ipsa verum diem, et Solem æternum, id est, Dei Filium profugatis tenebris perduxit in hunc mundum. (B. Albert. Magn. in *Nativit. B. Virginis*, serm. 38.)

II R. Sicut Stella matutina, id est Venus, calida est et humida ; sic et beata Virgo fideliter invocata, confert calorem pulchre dilectionis. De primo dicitur Eccli. xxiv, 24 : *Ego Mater pulchre dilectionis.* De secundo dicitur, *ibid.* : *Ego sicut aquæductus exivi a paradiso, dixi : Rigabo hortum plantationum, et inebriabo prati mei fructum.* Hortus plantationum est sancta Ecclesia, in qua plantæ fidelium hominum sunt plantæ. Has autem plantas, ut eo melius perficiant, irrigat aquis gratiarum, quas excipiens a Christo, transmittit omnibus fideliter ipsam invocantibus. Et etiam quandoque tam copiose trans-

mittit aquam devotionis in corde suorum amicorum, quod inebriantur, id est quod omnium miseriarum suarum ad tempus penitus obliviscuntur. Utinam illa pia Virgo sic nos aliquando inebriare dignetur ! (B. Albert. Magn., *ibid.*)

III R. Sicut Lucifer solem semper comitatur, et tunc quando solem sequitur, vespere appellatur : ita et beata Virgo vestigia Filii degentis in carne continue sequebatur, ipsum quoque non reliquit cum ascendisset in cælum ; unde dicit Hieronymus, in quodam tract. *De Assumpt. B. M. Virg.* : Si Christus ab omnibus est amandus et ex toto corde, et ex tota anima, atque ex tota virtute querendus : maxime tamen ab ea ardentius, ejus et Dominus erat, et Filius ; fortasse ergo prænimio amore, in loco quo sepultus dicitur, interdum eam habitasse credimus, quatenus amor piis pasceretur obtutibus. Sic namque locus habitationis ejus medius est hinc inde constitutus, ut adire possit Ascensionis ejus vestigia, et locum sepulture ac resurrectionis, seu omnia, in quibus passus est, loca invisere, non quod jam viventem quereretur cum mortuis, sed ut suis consolaretur aspectibus. Hoc quippe agit impatiens amor, ut quem desiderat, semper invenire se credat. (B. Albert. Magn., *ibid.*)

IV R. Sicut Lucifer, id est stella matutina plus fugit inter omnia sidera, sic etiam beata Maria plus rutilat in gloria, quam aliquis angelus, vel etiam aliquis sanctus. Unde dicitur de ea, Sap. vii, 29 : *Hæc est speciosior sole, et super omnem stellarum dispositionem luci comparata invenitur prior.* Solis igitur, et omnium astrorum subcælestium splendorem excedit claritas Virginis intemeratæ. Imò dicit D. Bernard. quod ipsa cælestis patria, clarius rutilat virginis lampadis irradiata fulgore. Ipse etiam Lucifer in suo splendore colorem habet gaudentem : ita etiam beata Maria omnes exhilarat, qui eam intueri merentur. (*Ibid.*)

V R. Sicut in circulo veneris, teste Martiano, omnes dicuntur consistere voluptates ; ita etiam beata Maria in circulo intemperati uteri sui, illum qui est voluptas et gaudium omnium beatorum novem mensibus continuit, et hospitata est. (B. Albert. Magnus, *ibid.*)

B. Virgo promptissima ad bene operandum. — Dub. 159. Ad illa verba, cap. L, v. 6 : *Quasi luna plena in diebus suis lucet.* Quare beata Virgo luna plena dicitur ?

R. Notandum, quod luna plena, non tantum habet pulchritudinem lucis, sed etiam perfectionem figuræ circularis, quia tunc tota est rotunda ; et ideo magis pulchra : quod etiam B. Virgini congruit, et ideo in Psalmis vocatur *Luna perfecta in æternum.* (Pal. LXXXVIII, 38.) Hæc est perfectio suæ charitatis, per quam ad modum figuræ rotundæ fuit mobilissima, id est, promptissima, ad bene operandum capacissima et amplissima ad omnes suscipiendum Eccli. xxiv : 26 : *Transite ad me, omnes qui concupiscitis me.* Item sine carens, id est, inde-

ficientissima ad perseverandum; unde ibidem: *Usque ad futurum sæculum non desinam.* (Joannes a Sancto Geminiano, lib. 1 *De cælo et elementis*, cap. 48.)

Virtutes ornamentum B. Virginis. — Dub. 160. Ad illa verba, cap. 1, vers. 10: *Quasi vas auri solidum, ornatum omni lapide pretioso.* Quare beata Virgo dicitur vas ornatum omni lapide pretioso?

R. Lapidis pretiosi, qui vas istud ornaverunt sunt virtutes, quibus Maria decorata est, et ibidem describuntur sub appellationibus rerum diversarum. Lapis: primus humilitas; unde, *Quasi stellam matutinam*, quæ parva apparet, cum sit magna, *in medio nebulæ*, id est, in hac vita caliginosa. Secundus, compassio peccatoris; unde: *Quasi luna plena* rore gratiæ et misericordiæ. Luna est roriflua, est et proxima terræ, id est, peccatoribus terrenis, pietate et compassione in diebus suis lucet ad illuminandam noctem, in qua sunt peccatores, quibus dicitur, Ephes. v, 8: *Eratis aliquando tenebræ*, id est, tenebrosi, *nunc autem lux*, id est, illuminati per gratiam Mariæ. Tertius, verecundia virginalis; unde: *Et quasi sol*, qui rubeus est, vel in fervore solis charitas Mariæ, in rubore color faciei virginis, ad litteram. *Refulgens coram Domino*, qui decorem ejus concupivit; vel refulgens, hominibus exemplis virtutum suarum. Quartus, obedientia; unde: *Quasi arcus refulgens*; arcus plicabilis est inter nebulas gloriæ. Quintus, odor sanctæ opinionis ejus et famæ; unde: *Quasi flos rosarum in diebus vernis*; flos enim rosæ aromaticus est, et capitis confortativus. Sextus, duplex virginitas, carnis et spiritus; unde: *Quasi lilia in transitu aquæ*, id est, carnalium et mundalium voluptatum, quæ cito transeunt, velut aqua decurrens. Septimus, oratio aromatica; unde: *Quasi thus redolens in diebus æstatis*, id est, in fervore charitatis, qua in se ardebat, et proximos illustrabat; unde: *Quasi ignis effulgens.* Ipsa enim erat rubus ardens charitate, manens incombustus ab omni carnea voluptate. Nonus, oratio pro his qui comburuntur in camino purgatorii; unde: *Et thus ardens in igne.* Decimus, pietas et misericordia indeficiens, et semper crescens; unde: *Quasi oliva pullulans, et quasi oliva speciosa in campis.* Undecimus, medicinalitas, recta intentio, contemplatio cœlestium; unde: *Et cypressus in altitudinem se extollens.* (Daniel Agricola, Franciscanus, *Corona duodecim coronarum B. M. Virg.* Corona 9, stella 8.)

EX ISAIA.

B. Virgo a gula libera. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. 1, vers. 4: *Væ genti peccatrici.* Quare ponitur *Væ genti peccatrici*?

R. Vitio gulæ dedita gens dicitur peccatrix quod importat habitum permanentem: nullum enim vitium est in nobis ita permanens, ut gula; habituum quasi in nobis, et quod citius exerceatur. Nam puer totus est gulæ deditus. Et quis est ille, qui ultra metas necessitatis non rapiatur in cibo et potu? Quod cum mortale est, præparatur ei *væ*

æternæ damnationis secundum illud Isaïæ v, 11: *Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam.* Ab hoc beata Maria libera fuit. (D. Antoninus, iv. part. tit. xv, cap. 3, v. 5.)

B. Virgo abstinentiæ dedita, ab accidia libera, a luxuria aliena, avaritiæ nescia; nihil in ea iræ, nihil invidiæ. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. 1, v. 4: *Væ populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis.* Qui dicuntur populus gravis, semen nequam, filii scelerati?

R. Accidia est populus gravis iniquitate. Nam accidia aggravat animam, ut nil boni agere libeat; sed *væ dissolutis corde* dicit Eccli. 11, 15. Luxuria est semen nequam, quia nequiter effundit semen; sed *Væ qui opulenti estis in Sion, qui lascivitis in stratis vestris*, habetur Amos vi, 1. Avaritia, et dediti huic vitio sunt filii scelerati. Avaritia enim nihil scelestius; sed *Væ his qui congregant avaritiam*, inquit propheta Habacuc, 11, 9. Superbia, et hi sunt, qui dereliquerunt Deum. Per nullum enim vitium recedit quis a Deo et bellat contra eum, sicut per superbiam; sed *Væ coronæ superbiæ*, scribitur Isaïæ, xxviii, 1. *Detracta est enim ad inferos superbia tua.* Ira, per hanc homines pessimi blasphemaverunt sanctum Israel; sed dicitur Eccli. 11, 16: *Væ qui perdiderunt sustentiam*, id est, patientiam, victi ab ira. Invidia, invidi autem abalienati sunt a Deo retrorsum. Deus omnia bona sua communicat, invidus autem dolet, quod aliquis extra se habeat bona, unde alienus a conditionibus Dei. Sed dicitur in Epistola Judæ 1, 11: *Væ illis qui abierunt in viam Cain et Core.* Hi ex invidia moti sunt, primus contra Abel, alter contra Moysen. Ab omnibus his fuit libera Maria. Nam abstinentiæ dedita, ut ostendit B. Ambrosius: ab accidia libera, cujus spiritus exsultabit, semper in Domino operata; a luxuria aliena, quia Virgo, avaritiæ nescia, quæ omnia sua communicavit pauperibus; contra superbiam humillima, quia *respexit humilitatem.* Nil in ea iræ, quæ inter omnes mitis, ut in passione Filii. Invidia nunquam in ea, quæ salutem omnium semper optabat. (D. Antoninus, ubi supra.)

Christus semen, quod cecidit in terram bonam, et attulit fructum tricesimum, sexagesimum, centesimum. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. 1, v. 9: *Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen.* In quam terram cecidit semen quod reliquit nobis Dominus?

R. Ipsum est semen, quod cecidit in terram bonam, Virginem dico Mariam; et attulit in aliis quidem fructum tricesimum, in aliis sexagesimum, et in aliis centesimum. Tricesimum siquidem fructum hoc semen attulit, quando Christus sua præsentia nuptias consecravit; sexagesimum fructum attulit, cum tempore suæ prædicationis continentiam prædicavit et docuit; centesimum, quando matrem Virginem Joanni virgini in cruce commendavit. Sed quia nobis illa Virgo Israel, futura erat Mater Dei, thalamus Sponsi, dilecta dilecti, unica unici; ideo Dei Filius singulariter, imo mirabiliter in ipsa vo-

fuit operari; ut quæ præfuit universitatis debebat parere, cum statu quolibet universitatis haberet aliquid commune. Et cum conjugatis quidem habuit partum prolis, cum continentibus votum castitatis, cum virginibus perseverantiam virginitatis; ut, dum continentes, et conjugatas, et virgines, pariendo redimeret, simul ei fructus tricesimus, sexagesimus et centesimus proveniret. (Absalon, abbas Benedictinus, in *Purificatione B. M.* serm. 3.)

Quidquid Deo offerimus per B. Virginem offerendum. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. 1, v. 15: *Et cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis; manus enim vestrae sanguine plenæ sunt.* Quare Deus avertet oculos a manibus nostris?

R. Quidquid illud est, quod offerre paras, B. Virgini Mariæ commendare memento, ut eodem alveo ad largitorem gratiæ gratia reddat, quo fluxit. Forte manus tuæ aut sanguine plenæ, aut infectæ sunt muneribus, quod non eas ab omni munere excussisti; ideoque modicum istud quod offerre desideras gravissimis illis, et omni acceptione dignissimis Mariæ manibus offerendum tradere cura, si non vis sustinere repulsam. (D. Bernard. serm. in *Nativit.*)

B. Virgo Civitas Christi. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. 1, v. 27: *Vocaberis Civitas justi, Urbs fidelis.* An beata Virgo dicatur Civitas justi et Urbs fidelis?

R. *Vocaberis Civitas*, Maria a patriarchis et prophetis, *Civitas justi*, Gloss. id est, Christi: *Urbs fidelis*, fideliter recipiens et conservans ad se fugientes. Hæc Civitas laudatur in Psal. lxxxvi, 3: *Gloriosa dicta sunt de te, Civitas Dei.* Fuit enim Civitas hæc fundata super humilitatem, murata super castitatem, turrita per charitatem, ditata per paupertatem, custodita per discretionem, liberata peccatorum immunitate, pacificata tentationum victoria, divino officio ornata per elegantiam morum, ædificata in refugium peccatorum, populosa virtute, omnium donorum gratuitorum irrigua, abundans miserationum, et in altissimo sita per excellentiam privilegiorum. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana.*)

Habuit merita supra omnes angelos. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. 11, v. 2: *Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium.* Quare beata Virgo dicitur mons?

R. Annon mons sublimis Maria, quæ ut ad conceptionem æterni Verbi pertingeret, meritum verticem supra omnes angelorum choros usque ad solium Deitatis erexit? (D. Gregorius Magn., lib. 1 *Reg.* cap. 1.)

B. Virgo meritis et gratia transgrediens omnes sanctos utriusque Testamenti. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. 11, v. 2: *Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium.* Cur beata Virgo dicitur Mons in vertice montium præparatus novissimis diebus?

IR. Novissimi dies, tempus gratiæ, domus domini, Ecclesia catholica; Mons singularis, beata Virgo,

præparatus per prædestinationem ab æterno; unde ipsa dicit Prov. viii, 25: *Ab æterno ordinata sum, et ex antiquis in salutem humani generis, et sustentationem Ecclesiæ.* Montes et colles sancti utriusque Testamenti; vertex horum montium, beata Virgo, gratia et meritis transgrediens universos. Vel, ipsa est mons in vertice montium, quia exaltata super choros angelorum. (B. Albert. Magn., lib. viii *De laudibus B. M.* cap. 15, n. 1.)

II R. *Mons in vertice montium* fuit, quia altitudo Mariæ super omnes sanctos refulsit; *Domus*, quia dum incomparabilibus est illustrata meritis, Dei Unigenito, in qua recumberet, sacrum uterum præparavit. (D. Gregorius Magn. lib. 1, *Reg.* cap. 1.)

Proprietates servis Mariæ convenientes. — Dub. 8. Ad illa verba, cap. 11, v. 3: *Et fluent ad eum omnes gentes.* Quare dicitur quod ad eum fluent omnes gentes?

R. In verbo fluendi notantur septem proprietates servis Mariæ convenientes. Primum est impetus fervoris, quia cum festinatione, et impetu rumpenda sunt omnia obstacula, ut ei digne serviatur. Secundum, descendens humilitas, fluent enim flumina ad valles, et sola humilitate pervenitur ad eam. Tertium, abundantia, quod notatur in verbo fluendi, ut abundet in omni opere bono, qui eidem desideret famulari. Quartum, desiderium, ut desideret quodam fluxu liquescere in desiderio ejus, Cant. v, 6: *Anima mea liquefacta est.* Quintum, permanentia; sicut fluvius non putat alveum, qui enim perseveraverit usque in finem in ejus servitio, salvus erit (Matth. xxiv, 13). Sextum, profectus ut servus Mariæ semper proficere de bono studeat in melius. Septimum, assiduitas, ut assidue fluat servus Mariæ in desideriis, in lacrymis, in bonis operibus et orationibus devotis. (B. Albert. Magn., lib. viii *De laudibus B. M.* cap. 5, num. 3.)

Christus secundum divinitatem ab æterno de Patre natus est, sine Matre. Et in tempore secundum humanitatem, de Matre sine Patre. — Dub. 9. Ad illa verba, cap. 11, v. 2: *Et erit fructus terræ sublimis.* Quare Christus dicitur germen Domini, et fructus terræ sublimis?

R. Quis enim est fructus terræ, nisi ille de quo scriptum est: *Et terra nostra dabit fructum suum* (Psal. lxxxiv, 13); et iterum: *Aperiatur terra, et germinet Salvatorem* (Isa. xlv, 8). Ubi observa, quod Christus dicitur germen Domini, et fructus terræ. *Germen Domini*, quia secundum divinitatem ab æterno, de Patre natus est sine Matre: *Ex utero*, inquit, *ante luciferum genui te* (Psal. c, 3): *Fructus terræ*, quia in tempore, secundum humanitatem, de Matre natus est sine Patre, ubi utramque Christi generationem complexus est, et æternam, et temporalem. Is ergo fructus terræ erit sublimis, quia *Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen* (Philipp. ii, 9), quia ascendit in cælum, sedetque ad dexteram Patris. (Didacus Alvarez, ordinis Prædicatorum episcopus.)

B. Virgo in die iudicii devotis suis propitiatur. — Dub. 10. Ad illa verba, cap. iv, v. 6: *Et tabernaculum erit in umbraculum diei ab æstu, et in securitatem, et absconsionem a turbine et pluvia.* Quare beata Virgo erit in umbraculum diei ab æstu in securitatem et absconsionem?

I R. Erit enim gloriosa Virgo servientibus et amatoribus suis in die iudicii in umbraculum ab æstu, id est, contra æstum illum de quo dicitur II Petr. iii, 10: *Elementa calore solventur*; et de quo, Sophon. i, 18: *In igne zeli ejus devorabitur omnis terra.* Erit in securitatem a turbine, id est, contra illum turbinem de quo, Jerem. xxx, 23: *Ecce turbo Domini furor egrediens, procella ruens in capite impiorum conquiescet, non avertet iram.* Sicut enim turbo rapit pulverem et paleam resistere impotentem; sic impius rapietur ad tormenta; unde Job xxvii, 21: *Tollet eum ventus urens, et velut turbo rapiet eum de loco suo.* Erit enim in absconsionem a pluvia, id est, contra pluviam illam de qua, Job xx, 23, dicitur de Christo, et de impio: *Pluet super eum bellum suum.* (B. Albertus Magnus, lib. x, *De laudibus B. M.*, cap. 28, num. 2.)

II R. Ipsa est tabernaculum, quod Deus Pater extendit peccatoribus quatuor de causis. Tabernaculum, id est, beata Virgo Maria erit in umbraculum, Gloss. super protectione diei ab æstu, Gloss. persecutionis, et in securitatem, Gloss. Dominus adiutor noster; in absconsionem a turbine et pluvia, Gloss. a persecutione majori et minori, Psal. lx, 5: *Protegar in velamento alarum tuarum.* (B. Albertus Magnus, in *Biblia Mariana*.)

Ore peccantibus minas jactat Dominus. — Dub. 11. Ad illa verba, cap. v, v. 20: *Væ, qui dicitis malum bonum.* Quare dicitur, Væ eis qui dicunt malum bonum?

R. Væ his, væ omnibus, qui ore peccant, sicut in Psal. xlii, 3, dicitur: *Venenum aspidum sub labiis eorum.* O quam longe ab isto væ fuit sanctissimum os Mariæ! D. Ambros. lib. ii, *De Virginitate*. tom. IV: Nihil torvum in oculis Mariæ, nihil in verbis procax, nihil in actu inverecundum fuit. (Divus Bonavent. in *Speculo B. V.* lect. 2.)

Deus menti insidet per quietis contemplationem. — Dub. 12. Ad illa verba, cap. vi, v. 1: *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum.* An beata Virgo dicatur solium excelsum, in quo sedet Dominus?

I R. Hoc solium excelsum et elevatum recte videbor interpretari Virginis uterum, sessionem sedentis, mysterium incarnationis: *Vidi, inquit, Dominum sedentem super solium excelsum.* Adverte, si placet, tres Domini sessiones, et tria solia pro numero sessionum. Prima ejus sessio, creaturæ perfectio, de qua dicitur Genes. ii, 2: *Quia requievit Deus die septimo ab opere quod patrarat.* Secunda sessio est in mente rationali Dei habitatio, de qua in Cant. i, 11: *Cum esset rex in accubitu suo, nardus mea odorem dedit.* Rex quippe in accubitu suo

est, cum menti insidet per quietem contemplationis; nardus dat odorem, cum ex suavitate boni operis proximus provocatur ad æmulationem virtutis. Tertia vero sessio est Verbi incarnatio, de qua dicitur Psal. xxxviii, 2: *Tu cognovisti sessionem meam et resurrectionem meam.* Primæ ergo sessionis solium est fabrica hujus mundi, secundæ sessionis solium est anima justī, tertiæ sessionis solium est uterus Virginis. Primum solium est excelsum propter dignitatem conditionis; secundum est elevatum propter prærogativam virtutis; tertium, id est, Virginis thalamus, superexaltatum propter unionem Verbi et humanitatis. Hujus solii altitudinem propheta videns in spiritu, dicebat: *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum.* Subintellige etiam superexaltatum; et assigna beatæ Virgini tria hæc. Non enim defuit ei dignitas conditionis, pro qua solium ejus fuit excelsum: non prærogativa virtutis, pro qua fuit per gratiam elevatum: non Filii Dei in se susceptio, pro qua superexaltatum. (Absalon abbas.)

II R. Domus illa in cujus solio Dominus sedit est beata Virgo, in cujus mentis solio Dominus requievit. Hoc solium excelsum est in intellectu, elevatum in affectu. Excelsum est quoque super homines, excelsum insuper est gratia, elevatum in gloria: in solio ergo Mariæ, in solio mentis ejus, in qua Dominus sedebat, et domus corporis ejus, maiestate Verbi Incarnati plena erat. (D. Bonavent. in *Speculo B. Virg.* lect. 7.)

A tota Trinitate plena gratia. — Dub. 13. Ad illa verba, cap. vi, v. 3: *Plena est omnis terra gloria ejus.* A quo dicitur terra plena?

R. Ipsa est quam omni gratia replent Deus et tota Trinitas, et plena erat omnis terra, id est, domus gloria ejus. Gloss. omni gratia a maiestate ejus. Gloss. regnantis. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana*.)

B. Virgo dicitur signum quia signata in operibus antiquorum. — Dub. 14. Ad illa verba, cap. vii, v. 14: *Dabit Dominus ipse vobis signum.* Quare beata Virgo dicitur signum?

R. Sciendum quod signum congrue potest dici, et active, et passive; Maria dicitur signum magnum passive, quia signata est in operibus antiquorum, in factis patriarcharum, in oraculis prophetarum, ut in arca Noe, in virga Aaron, in rubo Moysi, in arca Testamenti, in throno Salomonis et hujusmodi. Active, quia signat nobis sermonibus, responsionibus et operibus suis, quid amplectendum sit, quid cavendum, quid appetiendum, quid vilipendendum. (Daniel Agricola, ordinis sancti Patris Francisci, cap. 1, *De signo magno*.)

Concepit et peperit manens Virgo. — Dub. 15. Ad illa verba, cap. vii, v. 14: *Ecce Virgo concipiet.* Quare fit mentio virginitatis?

I R. Beata Virgo Maria prophetis denuntiata, quæ concepit, et peperit manens Virgo. (Lyranus.)

II R. Superius dixerat propheta: *Ipsa Dominus*

dabit vobis signum. Multa signa dederat prius Dominus per patriarchas et prophetas, sed hoc mirabile et ineffabile signum dare voluit per se ipsum propter signi excellentiam, quod sic completum est, ut natura nascentis comprobaretur ex Virgine, et mirabile prædicetur ex Deitatis operatione. (B. Albert. Magn., lib. iv, *De laud. B. V.* cap. 15, n. 2.)

III R. In hoc signatur, quod utraque futura erat munda, et caro generans, et caro generata, ideo solus potuit huiusmodi puerperæ Filius cantare canticum illud: *Sine iniquitatibus conceptus sum, et sine peccatis concepit me Mater mea.* (B. Albert. Magn. ubi supra.)

IV R. Hebræus habet *Alma*, ubi nos habemus *Virgo*, quod dupliciter sumitur in Hebraico, pro adolescentula; et sic accipiunt hic increduli Judæi; et pro apocrypha, id est, abscondita, quod est epithrasis virginum. Unde beata Virgo erat in con-clavi, quando angelus venit ad eam. (Hugo card.)

V R. Inter cæteras prophetias istam maxime contemplamur, et, quando angelus eam salutavit, istam prophetiam legebat, ut ipsa Virgo revelavit Elisabeth. Cogitabat tunc Virgo intra se: O Domine, et qualis erit ista Virgo, quæ sit digna concipere Filium Dei, esse Mater Dei et Regina cœli? Et rogabat Dominum, ne moreretur quousque illam videret, et posset illi servire, dicens: Domine conserva mihi visum ut eam videam, auditum ut eam audiam, os ut sibi possim loqui, manus ut sibi serviam. O benedicta erit illa Virgo! Et flebat, nec poterat de se cogitare, quod ipsa esset illa ex humilitate; et cum cogitaret, subito archangelus Gabriel intravit sine portarum aperitione, et totus rutilans, et pulcher cum magna reverentia, Virginem salutavit: *Ave, gratia plena*, dicens. *Quæ cum audisset, turbata est in sermone ejus*, non de angeli visione, quia dicit D. Hieronym. quod assueta erat videre angelos; sed turbata est in sermone ejus. Ante adventum angeli Virgo cogitabat de illa Virgine, et de tanta gratia, et statim angelus eam salutavit dicens: *Ave, gratia plena*, quasi dicat: Tu es illa Virgo plena gratia. (D. Vincentius Ferrer. *Serm. in Annuntiat. B. Virg.*)

B. Virgo in conceptione Filii glorificata quod Deus ei aliquid supra naturam dedit. — Dub. 16. Ad illa verba, cap. vii, v. 14: *Ecce Virgo concipiet.* Quare Virgo concepit?

R. In eo enim eam glorificavit, quod ei aliquid supra naturam dedit. Fecit siquidem in ea aliquid quod fuit secundum naturam, aliquid quod fuit supra naturam. Contra naturam infirmitatis nostræ fuit, quod Virgo concepit: secundum naturam fuit, quod in vulva conceptus et formatus; et tandem secundum legitima nascendi tempora natus fuit; supra naturam, non solum huius infirmitatis nostræ, sed etiam supra naturam conditionis primæ fuit, quod sine virili semine Virgo concepit: puritatis fuit, quod sine concupiscentia seminare potuit: honoris, quod prolem ab omni

peccati contagio mundam effecit: gloriæ quod non de viro, sed de Spiritu sancto concepit. (B. Albert. Magn., lib. iv *De laud. B. V.*, cap. 14, num. 2.)

Solum omnipotenti virtute Dei fieri potuit. — Dub. 17. Ad illa verba, cap. vii, v. 14: *Ecce Virgo concipiet.* Cur dicitur *Ecce*?

R. Præmittit propheta huic ineffabili Incarnationis mysterio interjectionem *ecce*, quæ designantis aliquid magnum fungitur in oratione, ut non vulgare significet miraculum; sed dignum Deo signum, cujus solum omnipotenti virtute fieri potuit, ut intacta permanens, et incorrupta Filium conciperet et pareret. (Didacus Alvarez, ordinis Prædicat.)

Christus in humanitate habuit Matrem sine Patre, in divinitate Patrem sine Matre. — Dub. 18. Ad illa verba, cap. vii, v. 14: *Ecce Virgo concipiet et pariet.* Cur Verbum de Virgine carnem sumpsit?

R. Si de utroque sexu carnem assumeret, utique et a proprietatis suæ similitudine longius recederet, et ad nostram minus appropinquaret. Proprietati enim suæ esset dissimile, si Patrem et Matrem haberet in humanitate, qui solummodo Patrem habebat in divinitate; in hoc item, et nobis dissimilior esset, si duos, quod nos non possumus, Patres haberet; sed et ratio sane exigebat, ut sicut unum principium erat in generis nostri propagatione; sic esset et unum principium in generis nostri reparatione. Oportuit ergo reparatorem generis nostri, aut de solo viro, aut de sola femina nasci; sed si de viro sexum femineum assumeret, ordinem naturæ confunderet, qui femineum sexum supra virilem extolleret, et idem ipse diceretur Filius ex divinitate, et filia ex humanitate; sed si virilis esset sexus quem assumeret, haberet sane vir geminum pro hac parte honoris solatium, femina nullum; et certe si de viro formam voluisset, materiam quidem de carnis nostræ substantia traheret, et in hoc a naturæ nostræ proprietate longius discederet. (B. Albert. Magn., lib. iv *De laudibus B. V.*, cap. 14, num. 2.)

Summum gaudium B. Virginis in conceptione Filii. — Dub. 19. Ad illa verba. cap. vii, v. 14: *Ecce Virgo concipiet.* Quale gaudium B. Virginis in conceptione Filii?

R. Primum gaudium quod Virgo habuit fuit in die Incarnationis, quando facta fuit Mater Dei. Vultis sentire istud gaudium? Invenitur enim ex dictis sanctorum doctorum, quod in illo puncto Virgo Maria legebat in Biblia, quam intelligebat plusquam prophetæ in illo passu: *Ecce Virgo concipiet, et pariet Filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel*, id est, *Nobiscum Deus*. Sic legendo Virgo Maria, cum maxima devotione contemplata est, dicens: O Domine, et quanta erit sanctitas, et dignitas illius Virginis! Oro, Domine, ne moriar quousque viderim illam Virginem; conserva mihi aures, ut illam audiam, oculos ut videam, et sic de aliis membris, ut in his possim sibi servire. Et cum

sic contemplaretur, ecce angelus Gabriel totus rutilans intravit cameram dicens : Virgo benedicta, vos estis illa. De quo Virgo fuit non modicum admirata, quia ipsa non se reputabat dignam, ut esset famula illius Virginis. Ad quam angelus : Vos eritis Mater Dei incorrupta. Quando Virgo sensit se gravidam, cogitate quale gaudium habuit; in tantum quod si omnia gaudia, et delectationes hujus mundi essent unita in una persona, non æquarentur gaudio, lætitiæ, et consolationi, et dulcedini Virginis. (D. Vincentius Ferrer. serm. 2. in *Nativit. B. Virg.*)

D. Gabriel ad Virginem destinatus ut ei conceptum explicaret, et ejus consensum requireret.—Dub. 20. Ad eadem verba, cap. vii, v. 14 : *Ecce concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel.* Quæ Virgo? Quis Filius Virginis? Quareque nomen imponit?

R. Christiani per hanc Virginem, eam intelligunt quam beatus Lucas graphice describit, dicens eam viro de domo David desponsatam, et vocari Mariam, ad quam Deus de cœlo Gabrielem archangelum destinavit, qui ei et hunc conceptum explicaret et ejus consensum requireret. Per hunc vero Filium, eum accipiunt qui in cœlo sine Matre est, et in terris sine Patre, Jesum, scilicet omnium Redemptorem, quem ipsa Maria, ut sanctus testatur Matthæus, vocavit Jesum. Omnes revera Emmanuelem cum quo, et in quo fuit nobiscum Deus, quando *Verbum caro factum, habitavit in nobis*; qui cum Matris summa integritate datus est domui David in signum humanæ liberationis a peccato, Sathana et morte; nam antequam ipse sciret experimentali scientia reprobare malum, et eligere bonum, relicta, et capta est terra illorum duorum regum per Assyrios, qui infesti et molesti erant terræ Juda. Unde juxta hunc sensum, littera sic interpretanda est : Ecce Virgo Maria permanens in sua puritate, prægnans ex cœlo erit, et pariet incorrupta Filium; et quia puer in terris Patrem non habebit, qui nomen imponat, ipsa vocabit nomen ejus Emmanuel, id est, nobiscum Deus. (Oleaster.)

B. *Virgo liber grandis continens divinam sapientiam cujus non est numerus.*—Dub. 21. Ad illa verba, cap. viii, v. 1 : *Sume tibi librum grandem.* Quare beata Virgo dicitur Liber grandis?

I R. Liber iste grandis fuit beata Maria. Libri, qui sunt ab hominibus sunt parvi, quia pauca continent. Nam, etsi Salomon dicat Eccle. xii. 12 : *Faciendi libros nullus est finis*; ut ait Thesmithius, ea, quæ scimus sunt minima pars eorum, quæ ignoramus; sed beata Maria Virgo fuit liber grandis, quia continuit divinam Sapientiam, cujus non est numerus; *In ipso enim, secundum Apostolum (Coloss. ii, 3), sunt thesauri sapientiæ et scientiæ Dei.* (D. Antonin., part. iv, tit. 15, cap. 3, § 1.)

II R. Fuit in hoc libro et scriptura, in qua omnes possunt et debent legere et observare in e

contenta. D. Ambros. in lib. *De virginibus* : Sit vobis tanquam in imagine descripta vita Mariæ, habetis in ea probitatis exempla, ut sciatis quid eligere, quid vitare debeatis. Virgo erat non corpore scilicet tantum, sed et mente, quæ nullo doli ambitu sincerum violaret affectum, corde humilis, verbo gravis, animo prudens, loquendi parcius, legendi studiosior, intenta operi, verecunda sermone : arbitrum mentis, non hominem, sed Deum quærens; non in incerto divitiarum, sed in prece pauperum spem reponens; assurgere majoribus natu, æqualibus non invidere, fugere jactantiam, sequi rationem, amare virtutem. *Et infra* : Congeminatus jejuniis dies; et si reficiendi necessitas fuit, plerumque cibis obvius erat, qui mortem arceret, non qui delicias ministraret; dormiendi non prius cupiditas, quam necessitas fuit; et si quando dormiebat corpus, vigilabat animus, qui vel lecta repetit, vel interrupta continuat, vel agenda pronuntiat, vel ordinata disponit. (Idem, *ubi supra.*)

III R. Per librum grandem intelligit Propheta utrum beatissimæ Mariæ; illa namque liber est cœli et terræ in quo thesaurum sapientiæ et scientiæ Dei Dominus conclusit; in quo abscondita a sæculis in Deo sacramenta sunt descripta, ut ab omnibus in mysteriis sacri Rosarii perlegantur. Liber, inquam, sed virginitate clausus et signatus, quæ nulla unquam corruptio reseravit. (Didacus Alvarez, ordinis Prædic.)

IV R. Grandis quia incomprehensibilem comprehendit, in cujus amplitudinis laudem canit Ecclesia : *Quia quem cœli capere non poterant, tuo gremio contulisti.* Tam grandis est uterus Virginis, ut cælum cœli, non immerito dicatur : *Cælum cœli Domino*, inquit Propheta (*Psal. cxiii, 16*), *terram autem dedit filiis hominum.* In cœlo Deus habitat, in quo angeli ante adventum Domini, Dei aspectu fruebantur, et soli tunc facie ad faciem Deum videbant; soli beati, nec ullum hominum ejusdem beatitudinis potuerunt invenire consortem; sed nunc jam uterus Virginis cælum hominis est, locus beatitudinis, imo et *cælum cœli Domino*, in quo Dominator cœli novem mensibus, corporaliter habitavit; in quo primo anima beata Deum vidit per essentiam : anima videlicet Salvatoris ab instanti conceptionis Verbi, ut docet sanctus Thomas, part. iii, quæst. 9, art. 2, eandem gloriam essentialem, qua nunc gaudet sortita est. (Didacus Alvarez, *ibid.*)

V R. Liber etiam novus est ipsa beata Virgo, quia novum quoddam et inauditum miraculum in illa Dominus operatus est; illud videlicet, de quo Jeremias ait xxxi, 22 : *Novum creavit Dominus super terram; semina circumdabit virum.* Aut vero quia nunquam actuali peccato ejus anima sanctissima inveterata est, vel maculata; sed semper novum hominem induta, veterem cum actibus suis nunquam agnovit. (Idem Alvarez, in *Isa.*, cap. viii.)

Cooperatione Spiritus sancti caro Christi fuit in utero virginali formata.—Dub. 22. Ad illa verba, cap. viii,

v. 1. *Scribe in eo stylo hominis. Quid intelligitur per styrum hominis?*

R. Quo instrumento stylo hominis, id est, intelligibiliter, aperte et lucide. Nota, quod elementum dicitur scribi, quando ejus figura protrahitur: sic ergo Spiritus sanctus verbum scripsit, dum ejus cooperatione caro Verbi fuit in utero virginali formata. Spiritus sanctus enim dupliciter scribit, scriptura scilicet invisibili, ut in cordibus prophetarum, scriptura visibili quando Verbum carnem assumpsit, et quod latuerat in cordibus prophetarum, revelatum est in conspectu gentium. (B. Albert. Magn., lib. XII *De laud. B. Virginis*, cap. VII, § 4, n. 1.)

B. *Virgo prophetissa.* — Dub. 23. Ad illa verba, cap. VIII, v. 3: *Accessi ad prophetissam.* Quare beata Virgo dicitur prophetissa?

I R. Id est, beatam Virginem, quam nemo ambigit prophetissam fuisse. (Hugo card.)

II R. Et quod gratia scilicet prophetiæ non solum in bonis inveniatur, ut in David, Isaia, Jeremia, Ezechiele, Daniele et aliis; sed etiam in malis hominibus, ut patet in Saule, Balaam hariolo et Caïpha, *qui cum esset pontifex anni illius prophetavit*, ut dicit Evangelista. (Joan. XI, 49-51.) Et hanc gratiam copiose habuit beata Maria; unde Gloss. super illud Isaia VIII. *Accessi ad prophetissam*, id est, Virginem Mariam in illa figuratam, et conceptum ex ea Filium jussit vocari: *Accelera, spolia detrahare: Festina prædari* (Isa. VIII, 5); quod nomen convenit Christo, concepto ex prophetissa, scilicet beata Maria, sed de Spiritu sancto. (Div. Antoninus, part. IV, tit. 15, cap. 19, § 4.)

III R. Sancti hæc verba accipiunt tanquam dicta in persona Spiritus sancti, qui prophetas et sacerdotes adhibuit testes hujus mysterii, et in beatam Virginem superveniens illam gravidam efficit. (Didacus Alvarez.)

IV R. Aliqui ex nostris hic per prophetissam, sacram Virginem Mariam intelligunt, quæ revera fuit propheta, ut ex celeberrimo illo cantico, *Magnificat*, constat. Et hæc expositio valde placuit, quoniam omni pietate plena est; et sic litteram interpretantur, ut scilicet, præmissa verba sint Spiritus sancti, aut Dei Patris dicentis: *Accessi ad Virginem Mariam prophetissam, et concepit, et peperit Filium.* (Oleaster.)

Christus non uni, vel alteri, sed in salutem omnium natus. — Dub. 24. Ad illa verba, cap. VIII, v. 3: *Et peperit Filium.* Cur non dixit: Peperit ei Filium,

R. Observa quod non dixit: Peperit ei Filium? sed absolute, *peperit Filium*, qui non uni, aut alteri, sed in salutem omnium natus est Christus. Isa., IX, 6: *Parvulus natus est nobis, et Filius datus est nobis.* (Didacus Alvarez.)

B. *Virgo desiderabat videre Filium natum.* — Dub. 25. Ad illa verba, cap. VIII, v. 17: *Expectabo Dominum qui abscondit faciem suam a domo Jacob, et*

præstolabor eum. Quare desiderat videre faciem Filii?

R. Maria desiderabat videre istam faciem, quæ dat gloriam angelis et beatis, os evangelizans novam legem, manus quæ cælum et terram creaverunt. Neque mirum si desiderabat videre istam majestatem, et poterat dicere: *Expectabo Dominum, qui abscondit faciem suam a domo Jacob, et præstolabor eum.* Nota: *Abscondit faciem suam*, scilicet antiquis Patribus ipsum desiderantibus videre, qui mortui sunt ante. (D. Vincentius Ferrerius, in *Vigilia Nativitatis Christi.*)

Nato Christo corpus suum resplenduit sicut sol, et nox facta est ut meridies. — Dub. 26. Ad illa verba, cap. IX, v. 2: *Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam.* Quis populus ambulans in tenebris vidit lucem magnam?

R. Statim quando Christus fuit natus, corpus suum resplenduit sicut sol quando oritur; et nox facta est ut meridies, et ita claruit. Cogitate, quomodo multi, qui non dormiebant, admirantes de tanta claritate voluerunt videre fontem luminis; et concurrentibus ad tam magnum spectaculum luminis, Virgo sentiens tumultum gentis, Filium posuit in præsepio. Judæi autem venerunt et viderunt unde lumen procedebat; dixerunt aliqui: *Propheta dicit, quod quando Messias nascetur, nox sicut dies illuminabitur.* Dixerunt alii: Si esset forte iste? Dixerunt quidam: Taceatis, non curetis, si Herodes sciret, interficeret nos. Itaque timore Herodis non fuerunt ausi recipere Regem Messiam. De isto lumine propheta (Isa. IX, 2): *Populus, qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam: et habitantibus in regione umbræ mortis...* (D. Vinc. Ferrer. *Domini. infra octav. Nativ. Domini.*)

Paupertati, charitati, solitudini, pietati ac contemplationi B. V. dedita, ac expertis peccati. Superbiæ et luxuriæ immunis. — Dub. 27. Ad illa verba, cap. XI, v. 1: *Egredietur virga de radice Jesse.* Quare beata Virgo dicitur virga?

I R. Dicitur autem Virgo gloriosa virga, quia gracilis propter rerum et spiritus paupertatem, modica per humilitatem, recta per charitatem, plana per peccati immunitatem, flexibilis per compassionem, cortice tecta per solitudinis amorem, arcens canes, id est, dæmones a nobis per devotam orationem, erecta sursum per jugem contemplationem. Hæc est virga, quæ devoravit serpentes magorum, Exod. VII, 12. Hæc est virga super ejus caput adoravit Jacob, Gen. XLVIII, 15. Hæc est virga, quæ divisit mare Rubrum, ut transirent liberi filii Israel ad terram promissionis, Exodi XIV, 16: Hæc est virga Aaron, quæ fronduit, et floruit, et fructum fecit pariter, Numer. XVII. Hæc est virga, quæ percussit duos duces Moab, id est, superbiam et luxuriam, Num. XXIV, 17: *Orietur stella ex Jacob, et consurget virga de Israel, et percutiet duces Moab.* Hæc est virga, quæ consolatur peccatores, Psal. XXII, 4: *Virga tua et baculus tuus, ipsa me consolata sunt.*

Hæc est virga, cujus summitate tetigit angelus panes et carnes Gedeonis, et ascendit ignis de petra, et consumpsit omnia. Judic. vi, 21. Et tu si tetigeris hanc virgam affectu piæ orationis, exhibit ignis charitatis de Christo, et consumet omnia consumenda in te. Hæc est virga odorifera, Cant. iii, 6 : *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, sicut virgula funi ex aromatibus myrrhæ, et thuris, et universi pulveris pigmentarii.* Hæc est virga aurea, cujus summitatem Esther deosculans grata effecta est regi, Esther v, 2. Hæc est virga, qua mensuratum est templum, Ezechiel. xl, 34. Et tu si velis esse de templo, necesse habes hac virga mensurari. Hæc est virga decoris, cui virga funiculi sociatur, Zachar. xi, 7 : *Assumpsi mihi duas virgas, unam vocavi decorem, et alteram funiculum.* Hæc est virga, quæ sola datur prædicatoribus ad portandum secum in via, Marc. vi, 8 : *Præcepit ne quid tollerent in via, nisi virgam.* Hæc est virga ferrea terribilis demonibus, Psal. ii, 9 : *Reges eos in virga ferrea.* Hæc est virga, quæ data est Joanni ad metiendum templum, Apocal. xi, 1 : *Datus est mihi calamus similis virgæ.* Hæc est virga lignea et fertilis hominibus, Num. xvii, 8 : *Ingressus est Moyses, invenit geminasse virgam Aaron in domo Levi,* id est, Zachariæ. Hæc est virga aurea et delectabilis angelis. Esther xv, 15 : *Tulit rex virgam auream, et posuit super collum ejus, et osculatus est eam.* Et ut breviter concludam, hæc est virga, quæ sola omnes regit et dirigit in regnum Filii sui, Psal. xlv, 7 : *Virga directionis, virga regni tui.* (Hugo card.)

II R. Virga uniformis statura, quia non nodosa. D. Ambros. Hæc est virga, cui nec nodus, nec cortex adhesit. (B. Albert Magn., lib. xii *De laudibus B. Virg.* cap. 6, § 20, num. 1.)

III R. *Egrediatur virga*, id est, Virgo Maria, quæ virga quippe gracilis dicitur propter paupertatem, et humilitatem, et flexibilis propter pietatem. (Lyranus; Ambrosius Spiera, Carmelita.)

IV. R. De ipsa quippe multis sæculis ante ortum ejus, Isaiam Spiritu sancto afflatus dixisse constat : *Egrediatur virga de radice Jesse.* Hæc itaque virga, quæ talem ex se protulit florem, nullo dissentiente, Virgo Maria fuit; et flos, qui de radice ejus ascendit, ejus benedictus Filius; super quem, et in quo omnis plenitudo Divinitatis essentialiter requievit. Hæc igitur tanti Filii dignissima parens, cum in alvo suæ parentis naturali lege conciperetur, quis non concedat Dei sapientiam, a fine usque ad finem pertinentem, cuncta implentem, cuncta regentem, novo quodam et ineffabili gaudio, cælum, et terram et omnia quæ in eis sunt profundissima, atque ineffabili jubilatione pro sua reintegratione, quam per illam sibi eventuram, divina, et occulta inspiratione prævidebat, perillustrasse? (S. Anselmus Cantuariensis, ord. sancti Patris Benedicti.)

B. Virgo virga, Filius ejus flos. B. Virgo simplex fuit, pura et sincera.— Dub. 28. Ad illa verba, cap.

ii, v. 1. *Egrediatur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet.* Quare dicitur virga?

I R. Nos virgam de radice Jesse sanctam Mariam intelligamus, de qua apud eundem legimus *Isaiæ vii, 14 : Ecce Virgo concipiet et pariet Filium*, et florem Dominum Salvatorem, qui dicit in Canticis (ii, 1) : *Ego flos campi, et lilium convallium.* Quod nullum habuerit sibi fructicem cohærentem, quod simplex fuerit, pura, sincera, nullo extrinsecus germine cohærente, et ad similitudinem Dei unione, seu unitate secunda. (D. Hieronymus.)

II R. Communius hoc nomine beatissimam Virginem intelligunt. Tertullian. lib. *De carne Christi*; Hieron. August. *serm. 3, De temp.* Ephræm. *Orat. de laudibus Deiparæ.* Signanter autem B. Leo Papa, *serm. 4, De Nativit. Domini.* In virga, ait, non dubie, quod beata Maria prædicta est, quæ de radice Jesse progenita, Spiritu sancto fecundata, novum florem carnis humanæ, utero quidem materno, sed partu enixa est virgineo. (Hieronymus a Lanuza, ordinis Prædicatorum, episcopus Balbastrensis, tract. iii, in *Evang.* § 11, num. 44.)

Orta de genere Judæorum.— Dub. 29. Ad eadem verba, cap. xi, v. 1 : *Egrediatur virga de radice Jesse.* Cur beata Virgo dicitur egressa, non orta?

R. Notandum, quod virga ista non dicitur orta, sed egressa de radice Jesse, id est, radice et genere Judæorum. Radix enim terræ humore, sed virga rore cœli et calore solis crescit : radix stat in imo, virga ascendit sursum; sic Judæi ex quibus egressa est per Annam et Joachim petebant ima vitiorum, unde et infernorum. Beata Maria sublimia virtutum, unde et cœlorum; Judæi ut radix, sunt in terra fixi per cupiditatem temporalem, hæc in aere per aviditatem cœlestium; Judæi constringuntur ut radix frigore infidelitatis, et hæc sovetur calore charitatis. (D. Antonin. part. iv, tit. 15, cap. 5, § 1.)

Christus et Virgo Maria de eadem radice originem ducunt.—Dub. 30. Ad illa verba, cap. xi, v. 1 : *Et flos de radice ejus ascendet.* Cur non dixit, quod flos de virga, sed de radice ascendet?

R. Poterat enim vere dixisse : *Et flos de virga ascendet*, sed maluit dicere de radice, ut unde virga, id est, B. Virgo Maria, inde florem, id est, Christum, duxisse originem demonstraret. Unde ad Rom. ix, 5 : *Quorum patres, et ex quibus est Christus, secundum carnem, qui est super omnia benedictus in sæcula.* (B. Albertus Magn., lib. xii *De laudibus B. M.* cap. 6, num. 46.)

B. Virgo sine semine viri Filium produxit.—Dub. 31. Ad illa verba, cap. xi, v. 1 : *Et flos de radice ejus ascendet.* Cur Christus dicitur flos virgæ?

R. Sicut enim solus Deus Pater Filium ab æterno genuit sine socia Matre; ita sola Virgo Mater eundem in tempore genuit, sine socio Patre. Hinc et ipsa Virgo per virgam Aaron significata fuit, quæ extra terram sine humore adjecto, subito flores et fructum protulit, ut ex ea cognosceretur quisnam

functurus esset sacerdotio; sic et Maria ab omni viri contactu aliena, sine semine viri, florem et fructum produxit, Dominum Christum, qui solus est sacerdos immaculatus. (Adrianus Mangotius Societatis Jesu).

Lucifer nullam creaturam similem habere volebat, nec etiam B. Virginem. — Dub. 32. Ad illa verba, cap. xiv, v. 13: *Sedebo in monte Testamenti.* Quare hoc dixit Lucifer?

R. Hoc Lucifer ille superbus verbis suis insinnavit, cum aiebat: *Super altitudinem nubium conscendam;* et quod nullam creaturam similem habere volebat, nec etiam gloriosam Virginem: *Et ero similis Altissimo (Isa. xiv, 14).* Quasi dixerit: *Super altitudinem illam nubium et montem Testamenti, hæc ambio, cum etiam sit arca Testamenti, est etiam beata Deipara; nihil est gloriosius, quam ipse Altissimus.* Si ergo super altitudinem illam nubium, et montem Testamenti conscendam, ubique similis ero Altissimo. (Seraphinus Porrecta, ordinis Prædicatorum, ad cap. 11 Deuteronomii)

Virgo Maria lacrymis ascendebat ad Deum. — Dub. 33. Ad illa verba, cap. xv, v. 5: *Per ascensum enim Luith, fletus ascendet.* Quo sensu hæc aptantur beatæ Virgini?

R. *Luith* interpretatur *maxilla*, et per virtutem lacrymarum per maxillas suas fluentium, ascendebat ipsa ad Deum; et nos in necessitatibus nostris ad Deum per lacrymas occurrere docuit. (Daniel Agricola, *Corona duodecim coronarum B. Virginis Mariæ* stella 2 coronæ 6).

Christus sicut pro utroque populo venit, sic de utroque nasci voluit. — Dub. 34. Ad illa verba, cap. xvi, v. 1: *Emitte Agnum, Domine, Dominatorem terræ de petra deserti.* (Isa. xvi, 1.) Quare beata Virgo dicitur petra deserti?

I R. *De petra deserti*, id est, de Ruth gentili. Gentiles enim lapides pro Deo colebant, et ideo a Domino deserti erant, et I pides vocabantur, Luc iii, 8: *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham.* Item Luc. 19, 40. *Si hitacuerint, lapides clamabunt.* Ruth Moabitiss nupsit Booz, (Ruth. iv) ex quo genuit Obed patrem Jesse, patris David, de cuius semine Virgo Maria processit Mater Christi, qui sicut pro utroque populo venit, sic de utroque nasci voluit. (Hugo card.)

II R. Petra deserti dicitur Virgo Maria, de qua excisus est lapis parvus sine manibus, qui crevit in montem magnum (Dan. ii) et de qua dicitur Prov. xxx, 18. *Tria mihi sunt difficilia, et quantum penitus ignoro: viam aquilæ in cælo, viam colubri supra petram.* Coluber diabolus est, cuius triplex est vestigium; luxuria, superbia, avaritia. Vestigium luxuriæ non fuit in hac petra, quia Virgo fuit mente et corpore; unde dixit: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Id est, me non cognituram propono. Vestigium superbiæ non fuit in ea, quia humilis; unde respondit: *Ecce ancilla Domini.* Vestigium avaritiæ non fuit in ea, quia pauper volun-

tarie; unde nec unquam legitur conquesta Filio de paupertate sua, licet pauperrima fuerit. Hæc merito dicitur petra, quia super ipsam posita sunt fundamenta Ecclesiæ; unde Eccl. xxvi, 24. *Fundamenta æterna super petram stabilem; et mandata Dei in corde mulieris sanctæ.* Eleganter dicitur *Petra deserti*, id est, refugium peccatoris, qui desertus est a mundo; unde Psal. lxxviii, 18. *Petra refugium herinacis, vel leporibus;* alia littera, *timidis.* Prov. xxx, 26; *Lepusculus plebs invalida, qui collocat in petra cubile suum.* (Hugo card.)

B. Virgo multæ misericordiæ est invocantibus se. — Dub. 35. Ad illa verba, cap. xvi, v. 5. *Præparabitur in misericordia solium.* An beata Virgo dicatur solium misericordiæ Dei?

R. Solium divinæ misericordiæ est Maria Mater misericordiæ, in qua omnes inveniunt solatia misericordiæ. Nam sicut misericordissimum Dominum, ita misericordissimam Dominam habemus. Dominus noster multæ misericordiæ est omnibus invocantibus se; et Domina nostra multæ misericordiæ est omnibus invocantibus se. (D. Bonav., in *Speculo B. V.* lect. 9.)

B. Virgo receptaculum omnium cælestium gratiarum. — Dub. 36: Ad illa verba, cap. xix, v. 1: *Ecce Dominus ascendet super nubem levem.* An beata Virgo dicatur nubes?

I R. Quia nubes est omnium impressionum cælestium susceptiva de facili. Quia scilicet Domina nostra receptaculum fuit omnium cælestium gratiarum; nam cæteris sanctis per partes, Mariæ autem totam se infudit gratiæ plenitudo, sicut D. Hieronymus dicit; unde angelus dicit ei: *Ave, gratia plena;* et ideo præ cæteris sanctis exstitit gloriosa, Exod. xvi, 10: *Gloria Domini apparuit in nube.* (Joann. a Sancto Geminiano, lib. 1, *De cælo et elem.* cap. 48.)

II R. Quia nubes est solaris radii incorporativa; sed tamen radius, qui in ipsa nube incorporatur ipsam penetrans non eam scindit, nec ipsa nubes dividitur; ita ipsa Domina nostra Filium Dei in se recepit, et carne vestivit, et sine sui corruptione etiam mundo peperit. Ezech. xxxvii, 7: *Sole nube tegam.* Act. i, 4, 9: *Nubes suscepit eum.* (Ibid.)

III R. Quia est caloris mitigativa et umbrativa; quia scilicet Virgo Maria est omnium malorum nostrorum mitigativa. Psal. lxxv, 59: *Expandit nubem in protectionem eorum.* Matth. xvii, 5. *Nubes lucida obumbravit eos.* (Ibid.)

IV R. Quia nubes est laborantium recreativa, et siti æstuantium refrigerativa, quia scilicet Domina nostra est omnis nostri laboris consolativa et refrigerativa. Eccl. xxxv, 36: *Speciosa misericordiæ Domini in tempore tribulationis, quasi nubes pluvie in tempore siccitatis.* Ipsa enim est Regina misericordiæ. (Ibid.)

V R. Nubes resoluta in pluviam, est terræ fecundativa ac seminum nutritiva, impinguativa, augmentativa et multiplicativa; quia, scilicet Domina nostra per impetrationem gratiæ terram animæ nostræ fecundat, bonas affectiones in nobis nutrit

et impinguat et opera nostra augmentat et multiplicat. Isa. xiv, 14: *Nubes roris in die messis*; nam ipsa infundendo divinæ gratiæ rorem, facit nos multiplicare bonorum operum messem. (*Ibid.*)

B. Virgo levavit mundum gravi de fenore peccatorum.— Dub. 37. Ad illa verba, cap. xix, v. 1: *Super nubem levem*. Quare beata Virgo dicitur nubes levis?

I R. Quia levavit hunc mundum gravi de fenore peccatorum. Levis erat quæ remissionem peccatorum utero gestabat. (D. Ambrosius.)

II R. Levem dictam, quod libera erat omni passione et fomite; et quod super omnes res terrenas volabat. (Procopius.)

III R. Nubes erat secundum hæreditatem quæ levis erat secundum Virginis integritatem: levis erat, quæ non homini quærebat placere, sed Domino; levis erat, quæ non iniquitate conceperat; sed Spiritu superveniente generabat; nec in delicto, sed cum gratia parturiebat. (Div. Ambros. in *Psal.* cxviii, serm. 5.)

IV R. Nubes est Virgo Maria, quæ gravamen in portando non habuit; et ipsa sola peperit sine dolore Salvatorem sæculi. (D. Antonin. part. iv, tit. 15, cap. 13, § 6.)

V R. Quia nubes est sua levitate sursum ascensiva; quia, scilicet Virgo beata contemnens terrena, semper erat ad cœlestia elevata: *Ascendet Dominus super nubem levem*, id est, Virginem a terreno amore alleviatam et cœlesti calore subtiliatam. (Joannes a Sancto Geminiano, lib. 1, *De cœlo et elem.* cap. 48.)

VI R. Ipsa est nubes purissima et a veniali peccato aliena; nihil enim est ita ponderosum et maculosum coram Deo, ut peccatum. (B. Albert. Magn. in *Bibl. Mariana.*)

Filius Dei venit in mundum per B. Virginem. — Dub. 38. Ad illa verba, cap. xix, v. 1: *Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingreditur Ægyptum*. Cur dicitur, quod ingreditur Dominus Ægyptum, ascendens super nubem levem?

I R. Significans, quod in Ægyptum, id est, in afflictionem hujus mundi venturus erat per Virginem. (Ambros. ord. Eremit. S. August.)

II R. *Et ingreditur Ægyptum*, id est, mundum, sic nascendo de Virgine. Vel (ad litteram), in Ægyptum cum Joseph et Maria Matre ejus. Matth. ii, 3, *Angelus Domini apparuit in somnis Joseph dicens: Surge et accipe puerum, et Matrem ejus; et fuge in Ægyptum*. (Hugo card.)

Ægyptii fecerunt imaginem puellæ puerum gestantis, quam secrete adorabant. — Dub. 39. Ad illa verba, cap. xix, v. 1: *Ingreditur Ægyptum, et commovebuntur simulacra Ægypti a facie ejus*. Quomodo a facie Domini Jesu commota sunt simulacra Ægypti?

R. Timor Virginis, scilicet (fugiens in Ægyptum) fuit considerando Ægyptiorum infidelitatem, qui erant pessimi idololatræ. Nota hic, secundum *Magistrum Historiarum*, quomodo ad vaticinium Jeremiæ eos de idololatria reprehendentis, fecerunt imaginem puellæ puerum gestantis, quam secrete adorabant; et ingrediente Domino Ægyptum, omnia idola cor-

ruerunt, et fuit completa prophetia, Isa. xix: *Onus Ægypti, ecce Dominus*. Nubes est caro, sen Christi humanitas, quæ est vita nostra vapor ad modicum parens, et deinceps exterminabitur (Jac. iv, 5): *Dominus enim ascendit super nubem*. Quia ipse regebat humanitatem levem, quia sine opere peccati. Cum autem Virgo intrasset per primam civitatem Ægypti, quæ dicitur Heliopolis, invenit gentes plorantes, quia simulacra ceciderant, et contracta fuerant, et interrogabant Virginem, unde veniret, quæ respondit, quod de terra Promissionis. Dicebant ei: Scitis vos, quia Virgo peperit? Quia tale signum fuerat ei datum ab Jeremia, quod quando illa Virgo pareret simulacra corruerent. Credo, quod Virgo voluit videre illam imaginem puellæ; dicens, quod non adorarent eam, sed Deum in imagine representatum. Et qualis consolatio fuit ista Virginis Mariæ? Quippe poterat dicere: *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ laticaverunt animam meam* (*Psal.* xciii, 19). O si cognovissent eam! (D. Vincent. Ferrer. *Serm. in Octava Innocentium.*)

B. Virgo omnes sanctos excedit quantitate meritum, claritate præmiorum, fecunditate morum, denorum, miraculorum. — Dub. 40. Ad illa verba, cap. xix, vers. 18: *Civitas solis vocabitur una*. Quare beata Virgo dicitur Sol?

R. Nota, quod beata Virgo soli comparatur propter tria. Nam sol est omni luce creata in quantitate major, claritate lucidior, fecunditate virtuosior: ita beata Virgo est omni sancto paradisi major quantitate meritum, lucidior claritate præmiorum, virtuosior fecunditate prolis et morum: vel fecunditate donorum, vel miraculorum. Sicut enim sol est fons lucis et caloris, et in ejus virtute inferiora germinant; ita beata Virgo fuit fons illius, qui est lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. (Joan. i, 9.) Ergo est illa, de qua dicitur. *Civitas solis vocabitur una*. (Armandus de Vellovisu, ordinis Prædicator. collation. 17, de Annuntiat. Dominica ex *psalm.* xviii.)

B. Virgo fons illius qui est lux vera. — Dub. 41. Ad illa verba, cap. xix, v. 24: *Benedictio in medio terræ*. An beata Virgo dicatur medium terræ?

I R. Medium terræ, cui benedixit Dominus, dici potest beata Virgo, in quo terræ medio inchoata est salus nostræ benedictio, juxta illud, *psalm.* lxxiii, 12: *Deus autem Rex noster ante sæcula operatus est salutem*. (D. Bonavent. in *Speculo B. Virg.* cap. 12.)

II R. Maria mirabili proprietate, terræ medium appellatur; ad illam enim, sicut ad medium, sicut ad arcanum Dei, sicut ad rerum causam, sicut ad negotium sæculorum, respiciunt et qui habitant in cœlo, et qui habitant in inferno, et qui nos præcesserunt, et qui nos sequuntur. Illi qui sunt in cœlo, ut resarciantur; qui in inferno, ut eripiantur; qui præcesserunt prophetas, ut fideles inveniantur; qui sequuntur, ut glorificentur. In hoc ergo benedicto terræ medio benedictus est Israel, benedictus est Dei populus, dum per

benedictam Dei Matrem, Deo est acceptus. (D. Bonavent. *ibid.* ex D. Bernardo, serm. 2, *De Pen-tecoste.*)

Regula in sacra theologia, cum dicitur, justus absolute, intelligitur de Salvatore. — Dub. 42. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 16: *A finibus terræ laudes audivimus, gloriam Justī.* Quo sensu B. Virgo a finibus terræ audivit gloriam justī, scilicet Christi?

R. Nota: *A finibus terræ*; fines terræ capiuntur dupliciter, vel localiter, vel temporaliter; quantum ad primum computando a centro terræ, illud quod magis distat a centro est circumferentia, terra est centrum, circumferentia est cœlum empyreum. Ecce fines localiter, a quibus Gabriel, et Virgo Mariæ audiverunt laudes justī, id est, Salvatoris, quia regula est in sancta theologia, quod cum dicitur justus, absolute intelligitur semper de Salvatore, (D. Vincent. Ferrer. in *Vigilia Nativitatis Christi.*)

B. Virgo revelavit mysteria, quæ conservabat in corde suo contra scandalum crucis. — Dub. 43. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 16: *Secretum meum mihi, secretum meum mihi.* Cur beata Virgo commendat secretum suum?

R. Tempus tacendi ei fuit ante mortem Christi, loquendi post. Debit tacere in præsentia Verbi, nec radiare debuit Luna præsentē Sole, sicut nec luna radiat in præsentia solis. Sed Verbo obmutescente per mortem, ipsa debuit revelare mysteria, quæ conservabat in corde suo, contra scandalum crucis, quia super omnes novit. Unde dicere poterat illud, Isa. xxiv, 16: *Secretum meum mihi.* Inde etiam turbata fuit in salutatione angelica, quia silentium suum, quod valde amabat, respondendo infringere cogeatur. (Daniel Agricola ordinis sancti Patris Francisci, *Corona duodecim coronarum B. Virg. Mariæ*, stella 6.)

Christi Nativitas nuntiata per multos. — Dub. 44. Adeadem verba, cap. xxiv, vers. 16: *Secretum meum mihi, secretum meum mihi.* Quale secretum B. Virgo Mariæ sibi reservavit?

R. Inter Christi conceptionem et ejus Nativitatem invenio magnam differentiam in sacra Scriptura, singulariter in hoc quod Christi Nativitas non fuit omnino occulta et secreta, imo voluit, quod esset mundo nuntiata et publicata, tam per angelos, quam per cœlos, per stellam Orientis, per animalia, et per reges, secundum quod jam fuit prophetatum: *Ego movebo cœlum, et terram, mare, et aridam, et movebo omnes gentes, et veniet Desideratus omnibus gentibus.* (Aggæi ii, 8.) Nota cœlum, id est, sanctos angelos; sed circa ejus conceptionem voluit quod esset occulta; quia nullæ personæ hujus mundi fuit revelata, non patriarchis, non prophetis, nec sanctis personis, nisi solum archangelo Gabrieli, et Virgini Mariæ, secundum quod fuit prophetatum per Isaiam: *Secretum meum mihi, secretum meum mihi.* (D. Vincentius Ferr. in *Vigil. Nativ. Christi.*)

Christus in B. Virgine conclusus per incarnationis mysterium, et eam conclusit per defensionis myste-

rium. — Dub. 45. Ad illa verba, cap. xxvi, vers. 1: *Urbs fortitudinis nostræ Sion Salvator, ponetur in ea murus, et antemurale.* Quomodo hæc descriptio B. Virgini convenit?

R. Sic expone, o Sion, o tu Ecclesia, annuntio tibi, quod urbs fortitudinis erit nobis. Et quæ sit urbs illa declarat per illud quod sequitur: *Salvator ponetur in ea murus.* Et nota, quod si Salvator ponetur in ea, intra eam concluditur, et si murus ponitur, concludit eam. Hæc ergo descriptio urbis, Mariæ specialiter convenit, nec potest aliis convenire; nam in ea conclusus est Salvator per incarnationis mysterium, et ipse eam conclusit ut murus, per defensionis mysterium. Ipse est enim Gedeon, id est, *circuiens in utero*; nam in utero Virginis, quoad humanam circumscriptus naturam, nihilominus per incircumscriptam divinæ potentiae naturam circuibat etiam Matrem suam. (B. Albert. Magn., lib. xi *De laudibus B. Virg.*, cap. 1, num. 24.)

Divina protectio erga B. Virginem. — Dub. 46. Ad illa verba, cap. xxvi, vers. 1: *Ponetur in ea murus.* Qui murus positus est in beata Virgine?

I R. Murus, protectio divina. Si enim *Dominus in circuitu populi sui*, multo fortius in circuitu Matris suæ; unde de ea dicitur: *Salvator ponetur in ea murus.* (Daniel Agricola Franciscanus, *Corona duodecim coronarum, stella 4.*)

II R. Quia murus dicitur a muniendo, appellatur Mariæ, Civitas munita, ratione murorum suorum; unde potest dici, quod habebat quasi murum septem-plicem, scilicet septem dona Spiritus sancti, contra septem criminalia; scilicet murum sobrietatis contra gulam, murum pudicitiae contra luxuriam, murum paupertatis contra avaritiam, murum fortitudinis contra accediam, murum benignitatis contra iram, murum charitatis contra invidiam et murum humilitatis contra superbiam. (B. Albert. Magn., lib. xi *De laudibus B. Virg.*, cap. 1, num. 24.)

Verbum divinum brevium quando intra virginalis uteri angusta viscera claudebatur. — Dub. 47. Ad illa verba, cap. xxviii, vers. 22: *Consummationem enim, et abbreviationem audivi a Domino Deo exercituum super universam terram.* Quando Dominus fecit abbreviationem?

R. Quia hæc Arca parvula erat, exinanivit se, formam servi accipiens, ut ab ea capi possit; unde Rom. ix, 28: *Verbum brevium faciet Dominus super terram*, quia Pater Filium breviabit. Quapropter ait Isaias: *Consummationem et abbreviationem Dominus exercituum faciet*, quod fuit quando Verbum Patris unigenitum immensum, intra virginalis uteri angusta viscera claudebatur. (B. Albert. Magn., *De laudibus B. M. V.*, cap. 1, num. 16.)

B. Virginis laudes nullus hominum, nisi solus Christus explicare potest. — Dub. 48. Ad illa verba, cap. xxix, vers. 11: *Et erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati.* An B. Virgo dicitur Liber signatus?

R. Beatissima Virgo liber est; si aliquis homo,

vel angelus hujus libri magnalia dicere et explicare velit, non potest. Signatum est enim, solus Leo de tribu Juda, scilicet Christus Dominus, illum solvere et aperire valet. (Pater Silveira, tom. I, in *Evang.* cap. 5, quæst. 46, num. 141.)

Cor Virginis innocentissimum. — Dub. 49. Ad illa verba, cap. xix, v. 15. *Væ qui profundi estis corde. Qui dicuntur profundi corde?*

I R. Væ certe profundis corde ad malam, quia profunda corda malorum sunt profundæ sententiæ diabolorum, et profunda sepulcra plena fœtoribus vitiorum. O quam longe ab isto væ fuit innocentissimum cor Mariæ. (D. Bonavent. in *Speculo B. Virg.* lect. 2.)

II R. Proprium delictum Maria non habuit, et ab innocentissimo corde ejus poenitentia longe fuit. Unde ergo cor Mariæ poenitere debuit, cum nunquam dignum aliquid poenitentia admisit? (D. Bernardus, serm. 2, in *Assumptione.*)

B. Virgo civitas opulenta gratia et gloria. — Dub. 50. Ad illa verba, cap. xxxiii, v. 20 : *Respice Sion civitatem solemnitatis nostræ: oculi tui videbunt Jerusalem, habitationem opulentam.* An beata Virgo dicatur Solemnitas nostra et Domus opulenta?

R. Ipsa est Civitas et Domus opulenta, et Prædix : *Respice Sion*, id est, Mariam, *Civitatem solemnitatis nostræ.* Gloss. In qua vera est solemnitas : *Oculi tui videbunt Jerusalem civitatem opulentam* gratia, et gloria, et ipso Deo. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana.*)

Christus cum diabolo pugnaturus, in utero beatæ Virginis velut in tabernaculo armaturam humanæ carnis sibi adaptavit. — Dub. 51. Ad illa verba, cap. xxxiii, v. 20 : *Tabernaculum, quod nequaquam transferri poterit.* Quare tabernaculum non poterat transferri?

R. Hoc est : *Tabernaculum quod nunquam poterit transferri*, scilicet ad alios usus, quam ipsius Filii Dei. Et nota, quod tabernaculum proprie est militantium; sicut enim miles pugnaturus armatur in tabernaculo, scilicet ut armatus exeat ad conflictum; sic Christus cum diabolo pugnaturus, pro Spousa sua exhereditata, scilicet Ecclesia, in utero beatæ Virginis, velut in tabernaculo, armaturam humanæ carnis sibi adaptavit, sicut ipsum ex parte humani generis rogavit (*Psal.* xxxiv, 2), dicens : *Apprehendæ arma, et scutum, et exsurge in adjutorium mihi*; et armatus ingrediens cum diabolo, in passione dimicavit, et percussit cum manu cruci affixa, quia *ibi abscondita est fortitudo ejus.* (*Habac.* iii, 4.) — (B. Albert. Magn., lib. x *De laudibus B. Virg.*, cap. 28, num. 2.)

B. Virgo libenter solitaria. — Dub. 52. Ad illa verba, cap. xxxv, v. 1 : *Exsultabit solitudo.* An beata Virgo dicatur Solitudo?

R. Maria convenienter Solitudo dici potuit, quæ tam libenter solitaria fuit, quam etiam tanquam libenter solitariam angelus visitavit. (D. Bonavent. in *Speculo B. V.* lect. 12.)

B. Virgo floruit quasi lilium per virginitatem. — Dub. 53. Ad illa verba, cap. xxxv, v. 1 : *Florebit quasi lilium.* An beata Virgo floruit, sicut lilium?

I R. Hæc terræ solitudo floruit, quasi lilium per virginitatem. O lilium angelicum, o flos cœlestis, o vere flos cœlestis, quem tantum dilexit apud illa supercœlestis! (D. Bonavent. in *Speculo B. Virg.* lect. 1.)

II R. Apud illa quæ pascitur inter lilia, quæ florigeram inhabitat patriam, quando ad civitatem Nazareth, quæ interpretatur *flos*, advolavit, ad suave olentem perpetuæ virginitatis florem pervenit, illic insedit, illi inhæsit. (D. Bernard. serm. 2, *De Adventu Domini.*)

Virgo Maria peperit sine violatione. — Dub. 54. Ad illa verba, cap. xxxv, v. 1 : *Germinans germinabit.* Quare de B. Virgine dicitur germinasse?

R. De ea dicitur : *Exsultabit solitudo*, id est, Virgo non viro conjuncta : *Germinans germinabit, lætabunda, et laudans*; id est, pariet, sicut germinat terra, vel arbor absque apertione; ita beata Virgo sine violatione. (D. Antoninus, part. iv, tit. 45, cap. 31.)

Gaudium B. Virginis in Nativitate Christi. — Dub. 55. Ad illa verba, cap. xxxv, v. 2 : *Germinans germinabit, et exsultabit lætabunda.* Quando beata Virgo lætabunda exsultabit?

R. Si autem illo nascente cuncta lætata sunt, Mater ejus qualiter lætabatur? Quærat in Genitrice lætitia, si ita gaudebant omnia? Lingua balbutit, cor refugit, sensus expavescit ad pondus tanti gaudii. Quomodo enim vas adhuc fragile, adhuc luteum et mortale poterat perdurare? Quia ille obumbravit ei in ortu Christi, qui in conceptu obumbraverat. Ille dabat sufferentiam gaudiorum, qui affluentiam præstabat. (D. Amadeus, hom. 4, *De laudibus B. M.*)

Aliena a superbia, avaritia et luxuria. — Dub. 56. Ad illa verba, cap. xxxv, v. 19 : *Non erit ibi leo, et mala bestia non ascendet per eam.* Quo sensu verificatur, quod leo, et mala bestia non ascendet per beatam Virginem?

R. *Leo*, superbia, quæ locum non habuit in Virgine humillima. *Mala bestia*, avaritia, vel luxuria, quæ non violaverunt Virginem, misericordiæ Genitricem. (B. Albertus Magn., lib. xii *De laudibus B. Virg.*, cap. 1, § 10, num. 6.)

B. Virgo quanto humilior, tanto receptibilior gratiarum. — Dub. 57. Ad illa verba, cap. xl, v. 4 : *Omnis vallis exaltabitur.* An beata Virgo Maria dicatur Vallis?

R. Vallis quanto humilior, tanto receptibilior est aquarum, sic et Maria gratiarum. Vallis autem irrigationes aquarum recipit quandoque a superiori, quandoque ab inferiori; a superiori quidem per pluvias de monte defluentes; ab inferiori vero per aquas de fonte effluentes. Similiter humilis Maria, quasi de superiori et inferiori, quasi de monte et

fonte irrigata est, cum de divina et humana Filii sui natura, tanta gratiarum benedictione infusa est. (D. Bonavent. in *Speculo B. Virg.* cap. 12.)

Temporalia deseruit. — Dub. 58. Ad illa verba, cap. xli, v. 18 : *Ponam desertum in stagna aquarum.* An beata Virgo dicatur desertum?

R. Maria enim vere fuit desertum a deserendo, quia deseruit divitias, delicias, pompam et gloriam mundi; omnia hujusmodi reputans, ut stercora, ut lucrifaceret Christum. (B. Albert. Magn., lib. viii *De laudibus. B. Virg.*, cap. 7, num. 1.)

Gloriam paupertatis dedit ei Filius excellentissime. — Dub. 59. Ad illa verba, cap. xlii, vers. 8 : *Gloriam meam alteri non dabo.* Quam gloriam alteri non dat Dominus?

R. Spiritualis, et vera paupertas, de qua Dominus dicit : *Gloriam meam alteri non dabo.* Gloria Domini prælegisse paupertatem, et hanc gloriam excellentissime dedit Filius, et inspiravit Matri suæ, et sic exponendum, alteri quam Mariæ. (Daniel Agricola, *Corona duodecim coronarum B. Virginis*, stella 9.)

B. Virgo terra invia per quam non ambulavit vir ejus sanctus Joseph. — Dub. 60. Ad illa verba, cap. xliii, v. 20 : *Dedi in deserto aquas, flumina in invio, ut darem potum populo meo electo.* An beata Virgo dicatur desertum et invium?

R. In deserto, id est, in Maria, quia in Psalmo lxxii, 3, appellatur *Terra deserta, invia, et inaquosa.* Dedi, inquam, in hoc deserto viam, id est, Christum, qui est via, veritas, et vita (Joan. xiv, 6). Et invio, id est, in ipsa Maria, quæ est terra, per quam non ambulavit vir, scilicet maritus ejus Joseph (Jerem. ii, 6); unde canit Ecclesia : *Via viri invia.* Flumina, gratiarum et donorum. (B. Albert. Magn., lib. viii *De laudibus B. Virginis*, cap. 7, num. 1.)

Filius Dei in utero Virginis descendit quasi furtim et occulte. — Dub. 61. Ad illa verba, cap. xlv, n. 8 : *Rorate, cæli, desuper, et nubes pluant Justum.* Quare Christi Incarnatio rori comparatur?

IR. Hic orat Ecclesia adventum Filii, qui solo rore cœlestis gratiæ, non operatione naturæ, quasi furtim descendit in alvum Virginis; unde Num. ii, 9 : *Cum descenderet nocte super castra ros, descendeabat pariter, et man.* Deut. xxxiii, 28 : *Oculus Jacob in terra frumenti et vini : cæli caligabunt rore.* Isa. xxvi, 19 : *Ros lucis, ros tuus, et terram Gigantium detrahes in ruinam.* Et cap. lxxv, 10. 11 : *Quomodo descendit imber, et nix de cælo, et illuc ultra non revertitur, sed inebriat, et infundit terram, et germinare eam facit, et dat semen serenti, et panem comedenti, sic erit verbum quod egredietur de ore meo, id est, Filius.* Osee xiv, 6 : *Ero quasi ros, et Israel germinabit, sicut lilium.* (Hugo card.)

II R. Descendat, inquit, Spiritus sanctus in Virginem, velut ros et imber, et incarnetur Filius Dei, et nascatur de cælo justus, Christus justus nimirum ipse, et justificans impios. (Thomas a Malvenda, ordinis Prædicatorum.)

III R. Adventus enim in carnem significatur per roris descensum : descensus roris occultus est et absconditus. Qualiter ros descendit in lilium non videtur; sed quod ex ejus descensu speciosior fit flos lilii cognoscitur. Descendit enim Dominus in Virginem manente virginitatis integritate, sicut ros descendit in lilium, sine lilii corruptione. Qualiter descendit non capit mens hominis, quia *generationem ejus quis enarrabit?* (Isa. lxi, 18. — B. Albert. Magn., lib. xii. *De laudibus B. Virg.*, cap. 5, § 12.)

IV R. Est notandus ordo contextus; ut enim terra fruges producat, necesse est ut e cælo virtutem accipiat : atque ex nubibus pluviam, qua fecundetur, deinde herbas producit, et fruges hominibus et animalibus cæteris. Ita et in Verbi Incarnatione, prius cælum, id est, virtus Spiritus sancti, Mariam Virginem fecundavit, ac postmodum concepit et peperit Salvatorem. (Didacus Alvarez, ordinis Prædicatorum.)

Filius Dei in credulam Virginem descendit. — Dub. 62. Ad illa verba, cap. xlv, vers. 8 : *Rorate cæli desuper, et nubes pluant justum; aperiatur terra, et germinet Salvatorem.* Quo sensu hæc verba exponuntur de beata Virgine?

IR. Dicendo : *Rorate, cæli, desuper*, mysterium angelicæ expressit allocutionis qua Verbum Deus in interiorum aures credulæ Virginis sicut pluvia in vellus descendit; et per hoc quod ait : *Et nubes pluant Justum*, se atque cæteros prophetas, qui ut nubes justum, scilicet Christum, et fideles ejus in terra cordis nostri doctrina depluunt; *Aperiatur*, inquit, *terra*, suscipiendo Verbum, et dicendo : *Ecce ancilla Domini; fiat mihi secundum verbum tuum.* — *Et germinet Salvatorem* : benedicta in æternum, Deum nobis proferens et hominem. (D. Ambr. lib. iii *De officiis*, tom. III, cap. 6.)

II R. Si de Christo locum interpreteris, sensus est : Stillate, cæli, desuper et cæli stillent Christum, qui est justitia nostra; aperiatur se terra, id est, consentiat Virgo; et fructificent scilicet cælum, et consensus et operatio cœlestis Patris cum Virgine in mundo, Christus qui est salus et justitia nostra; quam scilicet salutem, et justitiam terra simul cum cælo, id est, Virgo cum Patre cœlesti facient geminare in Christo. (Oleaster.)

III R. In quibus verbis propheta duo, sine quibus adventus Messias nequaquam fieret. Primum, est voluntas divina mittens Salvatorem: secundam nempe in benedicta Trinitate personam ad generis nostri redemptionem. Secundum, erat voluntas Virginis consentiens, ut fieret Mater Dei; neque enim invita, inquam, fuisset Mater Salvatoris; neque facta est ejusdem Genitrix, quousque auditis, et intellectis legationis divinæ verbis respondit : *Ecce ancilla Domini; fiat mihi secundum verbum tuum.* Primum horum expressit Isaias in prioribus desiderii sui verbis : *Rorate, cæli, desuper, et nubes pluant Justum.* Ubi affligendo personam rebus, quæ personam non habent, cælis et nubibus loquens,

quia Deus, quem pro Redemptoris missione rogabat, in cœlis erat, et sicut ros et pluvia de cœlo, aut aere, et nubibus descendunt; ita et Redemptor noster de cœlis ad terram usque pervenit. Secundum vero expressit Propheta in posterioribus verbis illis: *Aperiatur terra, et germinet Salvatorem*. Per terram enim, nihil aliud hic, quam uterus Virginis intelligitur; quia sicut terra omnes de se fructus generat, ita beata Virgo de se protulit Salvatorem, quod David in Psalmis indicavit cum dixit: *Et terra nostra dabit fructum suum*. (Psal. LXXXIV, 13.), id est, uterus gloriosæ Virginis Salvatore nobis germinabit. (Abulensis, *Paradox. seu ænigma de vase mirabili Mariæ*.)

Gabriel Christum Virgini nuntiavit. — Dub. 63. Ad illa verba, cap. XLV, v. 8: *Nubes pluant Justum*. Quo sensu verificatur, quod nubes pluant Justum.

R. Tunc enim nubes Justum pluit, quando Gabriel Christum Virgini nuntiavit. (B. Jacobus de Voragine, serm. 1, in *Annuntiavit*.)

Pluvia tribus modis generatur, virtute caloris attrahentis, virtute vaporis ascendentis, et virtute venti colligentis. — Dub. 64. Ad eadem verba, cap. XLV, v. 8: *Nubes pluant Justum*. Quare Incarnatio Christi pluviae assimilatur?

I R. Pluvia tribus modis generatur, scilicet virtute caloris attrahentis, virtute vaporis ascendentis, et virtute venti colligentis. Venti enim volantes supra mare multum humorem sæpe colligunt, et secum ad aerem attrahentes in pluvia dissolvunt. Istam autem pluviam substantialem his tribus modis generatam fuisse ostendit Gabriel in triplici locutione cum Virgine. Primo namque ostendit ipsam esse generatam virtute caloris attrahentis, cum dixit: *Ave, gratia plena*. Gratia enim Dei est amor Dei, amor autem est ignis juxta illud, Luc. XII, 49: *Ignem veni mittere in terram*. Si igitur Virgo fuit plena gratia et amore Dei, fuit plena igne, et calore, et virtute istius caloris, divinum fontem ad se attraxit, et istam cœlestem pluviam generavit. Psal. LXXI, 6: *Descendet sicut pluvia in vellus*. (B. Jacobus de Voragine, *ibid.*)

II R. Ostendit Gabriel istam pluviam generandam virtute vaporis cum dixit: *Ecce concipies et paries Filium*. Filius autem Dei est vapor Dei, juxta illud, Sap. VII, 25: *Vapor est virtutis Dei*. Iste igitur vapor Dei intra viscera Virginis sine sui incisione, sive apertione se occultavit, juxta illud, Eccli. XXIV, 21: *Quasi libanus non incisus, vaporavi habitationem meam*, id est, qui in me per carnem assumptam habitavit. Et iste vapor intra viscera Virginis occultatus in pluviam se diffudit quando mundum famelicum satiavit, Psal. LXXVII, 24: *Pluit manna ad manducandum*. (B. Jacobus de Voragine, *ibid.*)

III R. Ostendit Gabriel hanc pluviam generandam virtute venti colligentis, cum dicitur: *Spiritus sanctus superveniet in te*. Spiritus est ventus, juxta illud Joan. III, 8: *Spiritus ubi vult spirat*. Iste au-

tem ventus flans in maria, id est, in corde Virginis Mariæ, humores ejus collegit et corpus Christi formavit, quod salutarem pluviam generavit, quia totum mundum fructificare fecit. (B. Jacobus de Voragine, *ibid.*)

Vitæ spiritualis necessaria habemus de plenissima terra Maria. — Dub. 65. Ad illa verba, cap. XLV, v. 8: *Aperiatur terra*. Quare beata Virgo dicitur terra?

R. Quid terra humilior? Quid utilior? Terram omnes sub pedibus habemus, et de terra omnes vitam fovemus. Unde enim victum et vestitum, panem et vinum, lanam et linum, et hujus vitæ necessaria; nisi de terra, et de plenitudine terræ habemus? Quid ergo humilior, quid utilior terra? Similiter quid humilior, quid utilior Maria? Ipsa denique humilitate sua omnium est infima, ipsa plenitudine sua omnium est utilissima; vitæ namque spiritualis necessaria habemus de plenissima terra Maria. (D. Bonavent. in *Specul. B. Virg.* lect. 7.)

Peperit Virgo sine opere viri. — Dub. 66. Ad eadem verba, cap. XLV, v. 8: *Aperiatur terra*. Quo sensu hæc verba exponuntur de beata Virgine?

I R. Quidam exponunt: *Aperiat se terra; et fructifcet salus, et justitia*, id est, Virgo pariat sine opere viri. Pariat, inquam, nobis Salvatorem, et justificatorem; quas progerminare simul faciet, id est, quas Virgo est productura simul cum Christo. (Thomas a Malvenda, ordinis Prædicator.)

II R. *Aperiatur terra* Gloss. id est, Maria ad credendum. *Et germinet Salvatorem*, id est, Jesum. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana*.)

III R. *Aperiatur terra*, id est, beata Virgo per consensum cordis, non per fractionem corporis. (Hugo card.)

IV. R. Ista terra se aperuit; aperuit quidem animum suum ad consentiendum, quem consensum requirebat Sponsus dicens, Cant. V, 2: *Aperi mihi, soror mea*. (D. Bern. super *Cant.*) Surge, curre, aperi. Surge per fidem; curre per devotionem: aperi per consensionem. Aperuit enim uterum suum ad concipiendum. Hæc est enim illa porta, de qua dicitur Ezech. XLIV, 3, quæ fuit clausa omni viro, sed aperta Domino. Aperuit os suum ad benedicendum, quando dixit: *Magnificat anima mea Dominum*. (B. Jacobus de Voragine, Sermone 1, in *Annuntiavit*.)

Dominus Jesus datus B. Virgini in incarnatione, quando factus est Filius ejus. — Dub. 67. Ad illa verba, cap. XLVI, v. 13: *Dabo in Sion salutem, et in Israel gloriam meam*. Quam gloriam dedit Dominus in Sion et Jerusalem?

R. *Dabo in Sion*, id est, in Maria, *salutem*, id est, Jesum qui interpretatur *salus*, qui datus est ei in incarnatione, quando factus est Filius ejus; et per ipsam *datus est nobis*. Isaias IX, 6: *Et in Jerusalem*, id est, in ipsa Maria, *gloriam meam*, id est, Filium meum, quia gloria Patris Filius sapiens. (B. Al-

bert. Magn., lib. II *De laudibus B. Virg.* cap. 1, num. 29.)

Amor Patris ad Filium solidior, amor tamen Matris tenerior. — Dub. 68. Ad illa verba, cap. XL, v. 15: *Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur Filio uteri sui? Etsi illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui.* Quare propheta hic loquitur de amore Matris erga Filium, non de amore Patris?

R. Quasi dicat nullo modo, sed magnam curam habet ut provideat ei de nutrimento, et necessariis; et quamvis amor Patris ad Filium sit solidior, amor tamen Matris est tenerior; et hinc est, quod parvulus magis recurrit ad Matrem pro his quæ vult, quam ad Patrem; quia experitur magis a Matre, quam a Patre obtinere quod petit. O quanta est cura beatæ Virginis Mariæ de nobis! omnibus aperit sinum misericordiæ suæ, *nec est, qui se abscondat a calore beneficiorum ejus.* (D. Antonin. part. IV, tit. 15, cap. 2.)

Dominus Jesus constitutus servus noster ex utero Matris. — Dub. 69. Ad illa verba, cap. XLIX, v. 5: *Et nunc dicit Dominus formans me ex utero servum sibi.* Quare Dominus Jesus dicitur servus ex utero?

R. Omnia Christo Christiani debent, sed inter cætera hoc potissimum videtur, quod nobis ex utero servierit. Ut autem videas, quod hoc revera fecerit, audi quid de Matre ejus statim post ejus conceptum Lucas referat cap. 1, num. 39: *Exsurgens, inquit, Maria abiit in montana cum festinatione, ut serviret Elisabeth.* Gravidæ erat a sex mensibus cognata Elisabeth, et Maria Virgo expeditioni ad ministerium, quam gravida, neque tamen de ministerio cogitat, nisi post conceptum. Sed quare? Nisi quia puer Jesus constitutus servus noster ex utero Matris, incitavit eam ad consanguineæ ministerium. Ad quid etiam putas Mariam gravidam, et jam partui proximam, cum sponso in Bethlehæm ascendisse? Nisi quia parvulus Jesus, simul cum Matre se jam volebat tyranni servum profiteri, et non solum servire? (Oleaster ordinis Prædicatorum.)

Auris justorum non verbis secularibus, sed cœlestibus diligenter attendit. — Dub. 70. Ad illa verba, cap. L, vers. 4: *Mane erigit mihi aurem, ut audiam quasi Magistrum.* Dominus Deus aperuit mihi aurem. Quomodo beata Virgo habuit aurem erectam et apertam?

R. Eleganter verba disposuit, cum sibi prius erectam aurem perhibuit, quam apertam. Erectam habet aurem, qui non ad rumureculos singulares, vel ad eloquium de terra mussitans, sed ad ea quæ de sursum sunt, paratum habet auditum, quibus bonum est aurem aperiri, depressa est enim auris, quæ verbis secularibus diligenter attendit. Mane dicit Maria erectam sibi aurem, quæ ab initio ætatis ad verba cœlestia paratum habuit auditum, et docuit nos habere: et erexerat aurem, et aperuerat

Dominus auditum Mariæ. Unde quasi juvenula, erectam aurem habens facile, et libenter suscepit verba angelica, in quibus turbata est, quæ etiam nullum verbum audisse legitur in Evangelio ante illud, et ab auditu ipsius initium sumpsit nostra reparatio, ut intraret remedium, unde irrepsit morbus, et per eadem vestigia sequeretur vita mortem, lux tenebras, veritatis antidotum, serpentis venenum, et vitæ janua fieret auditus, per quam intraverat mors in mundum. (Daniel Agricola, Franciscanus, *Corona duodecim coronarum beatæ Virginis Mariæ*, corona 9.)

B. Virgo non accepit humorem ab extrinseco, sed Filium Dei, ex se ipsa. — Dub. 71. Ad illa verba, cap. LIII, vers. 2: *Ascendet sicut virgultum coram eo, sicut radix de terra sitiens.* An beata Virgo dicitur terra sitiens?

I R. Terra sitiens dicitur terra arida, et non completa, quæ licet exterius humorem non recipiat unde concipiat, et aliquam radicem pariat, quæ postmodum in arborem, vel herbam prodeat; tamen quandoque, Deo operante, ex se ipsa et non aliunde radicem aliquam concipit, quæ prosilit in herbam, vel arborem: sic beata Virgo non accipiens humorem ab extrinseco, unde intus conciperet, operante in se divina gratia, concepit Filium ex se ipsa; unde dictum est ei, Luc. 1, 31: *Ecce concipies in utero*, id est, ex utero, qui conceptus hoc modo prodit ex utero verus homo; ideo dictus est, ascendere de terra sitiens, sicut radix. (B. Albertus Magn., lib. VII *De laudibus B. Virg.*, cap. 1, n. 11.)

II R. *De terra sitiens*, id est, de beata Virgine. Haymon: Virginem debemus intelligere, cujus uterus non fuit humano, et virili semine humefactus. Psal. LXII, 5: *In terra deserta, invia, et inaquosa* (Hugo card.)

III R. Ipsa est terra faciens salutem omnium; *Ascendet*, Gloss. id est, Filius Dei; *sicut virgultum*, Gloss. de utero Virginis *coram eo*; et *sicut radix de terra sitiens*; Gloss. sicca, et munda a concubitis. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

Æterna Christi generatio mirabilis, quia sine Matre; mirabilis et humana, quia sine Patre. — Dub. 72. Ad illa verba, cap. LIII, vers. 8: *Generationem ejus quis enarrabit? Quare dixit Isaias, Quis generationem ejus enarrabit?*

R. Quam generationem? *Ante luciferum genui te*: ecce una generatio. Ante luciferum, ante omnia quæ facta sunt, ante omnes angelos, ante omnem creaturam. Quare? Quia omnia per ipsum facta sunt; sed forte ejus secunda generatio narratur. Quis illam narrat? fide concipitur, masculus non accedit, uterus Virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo. Mirabilis ista generatio: mirabilis ista humana, quia sine Patre; mirabilis illa, quia sine Matre. (D. Augustinus, tom. X, lib. 36.)

II R. Non solum de generatione æterna ex Patre hoc intelligitur, sed etiam ex Matre, temporali generatione, et permaxime, quomodo sit unitum

Verbum Domini, quia nullus viator capere potest. (D. Antonin. part. iv, tit. 15, cap. 22, § 1.)

III R. Plerique Patrum generationem ejus divinam, alii humanam ex Virgine Matre, quasi dicat: Ne offendamini infirmitate et ignominia mortis ejus; nam divinam habet generationem, estque verus Deus de Deo, et admirabili modo per Spiritum sanctum progenitus ex Virgine; quæ duæ genituræ sunt ineffabiles. (Malvenda.)

B. Virgo alta per cælestium contemplationem, temperata per discretionem, plana per humilem conversationem. — Dub. 75. Ad illa verba, cap. LIII, v. 8: *Quia abscissus est de terra viventium*. An beata Virgo dicatur terra?

R. Dicitur terra, quia, sicut dicit Augustinus, bona terra est in altitudine montium, temperamento collium, planitie camporum; sic ipsa fuit alta per cælestium contemplationem: *Ego in altissimis habito*: fuit temperata per discretionem, cujus discretio apparet: *Maria autem conservabat omnia verba hæc*; fuit plana per humilem conversationem, quod patet, quia licet Deum conceperit, tamen tribus mensibus cum Elisabeth humiliter conversata fuit. Vel terra dicitur, quia terra exterius venustatur plantis, interius ditatur innumeris thesauris; in intimo est plena tormentis, et ibi inferius esse prohibetur: sic et ipsa exterius fuit ornata vetustate morum, et interius fuit ditata thesauro virtutum; in intimo cordis vulnerata doloribus tormentorum, juxta illud, Luc. 11, 35: *Tuum ipsius animam pertransibit gladius*. (B. Jacobus de Voragine, serm. 1, in Annuntiatione.)

Christus de B. Virgine absque virili semine natus est. — Dub. 74. Ad eadem verba, cap. LIII, vers. 8: *Quia abscissus est de terra viventium*. An beata Virgo dicatur terra viventium?

R. Cum ait propheta: *Quoniam abscissus est de terra viventium*: alludere videtur ad illud, quod postmodum prophetavit Daniel de lapide abscisso de monte sine manibus (Dan. 11), qui percussit statuas in pedibus ejus ferreis, et fictilibus, et comminuit eos, per quem lapidem significatus est Christus, qui de Virgine sine manibus, id est absque virili semine, natus est. Sicut ergo David beatam Virginem montem dixit propter virtutis cumulum, atque eminentiam sanctitatis, qua omnes alios sanctos, et spiritus excessit angelicos: ita Isaias terram viventium nuncupavit, quoniam Mater est omnium, qui spiritualiter vivunt; sicut Eva eorum, qui vivunt secundum carnem; ideo Evæ nomen prima mulier accepit, quoniam mater fuit omnium viventium. (Didacus Alvarez, ordinis Prædicatorum.)

B. V. obscura Judæis, Christianos illuminat. — Dub. 75. Ad illa verba, cap. LIV, vers. 2: *Dilata locum tentorii tui*. Quo sensu hæc exponuntur de beata Virgine?

R. Legitur Num. ix, 17: *In loco ubi stetisset nubes, ibi castramentabantur filii Israel*. Nubes est beata Virgo, quæ obscura est Ægyptiis, id est, perfidis

Judæis, et illuminat Hebræos, id est, vos Christianos. Hujus nobis locus fuit humilitas; unde ipsa ait, Luc. 1, 48: *Respexit Dominus humilitatem ancillæ suæ*. Dilatare ergo tentorium suum, in hoc loco, est dilatare humilitatem, juxta illud, Eccli. 11, 20: *Quanto major es, humilia te in omnibus*. (Hugo card.)

Virgo Maria non derelinquet peccatores, dummodo velint converti. — Dub. 76. Ad illa verba, cap. LIV, vers. 10: *Montes enim commovebuntur, et colles contremiscent; misericordia autem mea non recedet a te*. Quare beata Virgo dicit, quod misericordia ejus non recedet a nobis?

R. Ipsa est etiam (ex nimia misericordia, quam ad nos habet) etiam aliis sanctis peccatores derelinquentibus, ipsa nunquam derelinquet nos. *Montes commovebuntur, et colles contremiscent; misericordia autem mea*, id est, Mater mea, *non recedet a te*, non dimittet, neque derelinquet, dummodo volueris converti. (B. Albertus Magn. in Biblia Mariana.)

B. Virgo omni hora ab omnibus oranda. — Dub. 77. Ad illa verba, cap. LVI, vers. 7: *Domus mea, domus orationis vocabitur*. An beata Virgo dicatur domus orationis?

R. Hæc domus orationis passive, de qua Dominus dicit: *Domus mea*, id est, Maria quam ego novem mensibus corporaliter inhabitavi, *domus orationis vocabitur cunctis populis*, quibus dicit Ecclesia: omnis homo, omni hora ipsam ora. (B. Albertus Magn., lib. x, cap. 30, n. 12, De laudibus B. Mariæ.)

Christus potest dici fructus labiorum Virginis. — Dub. 78. Ad illa verba, cap. LVII, vers. 19: *Creavi fructum labiorum pacem, pacem ei qui longe est, et qui prope*. An Christus dicatur fructus labiorum beatæ Virginis?

R. Fructus ventris Mariæ bene potest dici fructus labiorum Mariæ; quia dum de labiis suis stillaverunt melliflua verba illa, Luc. 1, 38: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*, statim concepit mellifluum fructum suum. (D. Bonaventura, in Speculo beatæ Virginis Mariæ, cap. 16.)

B. Virgo orta de tenebrosa synagoga tanquam lumen. — Dub. 79. Ad illa verba, cap. LVIII, vers. 8: *Tunc erumpet quasi mane lumen tuum*. Quo sensu verum, quod beata Virgo processit quasi mane?

R. Tunc, id est, tempore gratiæ erumpet, id est, subito et improvise nascetur de tenebrosa synagoga quasi mane, quod videtur procedere de nocte tenebrosa, lumen tuum, o Ecclesia, id est, beata Virgo, cujus vita inclita cunctas illustrat Ecclesias. (B. Albert. Magn., lib. vii De laudibus B. Virginis, cap. 9., num. 1.)

A B. Virgine profluit nobis omne bonum. — Dub. 80. Ad illa verba cap. LVIII, vers. 11: *Eris quasi hortus irriguus, et sicut fons aquarum, cujus non deficiet aquæ*. Quare beata Virgo dicitur fons aquarum indeficiens?

R. Ipsa est fons, a quo nobis profluxit, et profluit omne bonum: *Eris, scilicet, o Maria, quasi hortus irriguus*; Gloss. virtutum floribus, et operum fructi-

bus conspicuus; et sicut fons aquarum, cujus non deficient aquæ; Gloss. assimilaberis Christo capiti tuo, cujus non deficient aquæ spirituales, quæ irrigant Ecclesiam. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana.*)

B. Virgo occurrit Deo fidelius, potentialius, fiducialius, præ omnibus sanctis. — Dub. 81. Ad illa verba, cap. LX, v. 16: *Vidit, quia non est vir: et aporiatu est, quia non est qui occurrat.* Quo sensu hæc aptantur beatæ Virginis?

R. Ipsa est, quæ occurrit Deo fidelius, et fiducialius, et potentialius præ omnibus sanctis, ad Deum refrænandum, ne feriat peccatorem. *Vidit*, Gloss. Deus, quod non esset vir; Gloss. in Judæis, sanctus, et aporiatu est, Gloss. id est, contristatus, quia non est qui occurrat, Gloss. Deo, ut non percutit; sed ipsa præ omnibus occurrit, sicut Abigail David, quem placavit. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana.*)

B. Virgo, in Incarnatione Filii Dei illuminata ipso Deo. — Dub. 82. Ad illa Verba, cap. LX, v. 1: *Surge, illuminare Jerusalem, quia venit lumen tuum.* An beata Virgo Maria dicatur Jerusalem illuminata?

R. Ipsa est Civitas splendidissima quæ in Incarnatione Filii Dei totaliter illuminata fuit; cui congratulando, sic loquitur Propheta: *Surge, illuminare Jerusalem*, id est, Mariam, ergo summa, imo ipso Deo, quia venit lumen tuum; Gloss. id est, Filius. *Et gloria Domini super te orta est*; Gloss. ad illuminandum Filius Dei, sicut sol ortus illuminat mundum. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana.*)

B. Virgo turbata in Filii sui passione. — Dub. 83. Ad illa verba, cap. LX, vers. 2: *Ecce tenebræ operient terram, et caligo populos.* An beata Virgo dicatur terra tenebris operita?

R. Quia terra est qualitate obscura, ita beata Virgo obscurata, et turbata est in Filii sui passione: *Ecce tenebræ*, scilicet afflictionis et doloris, *operient terram*, id est, beatam Virginem. Et: *Luxit, et elanguit terra.* (Joannes a Sancto Geminiano, ordinis Prædicator. lib. 1, *De cælo et elementis*, cap. 48.)

Dominus ortus super B. Virginem specialissime, abundantissime, dignissime. — Dub. 84. Ad illa verba, cap. LX, v. 2: *Tenebræ operient terram, et caligo populos, super te autem orietur Dominus, et gloria ejus in te videbitur.* Quomodo Deus ortus est super beatam Virginem?

R. Quia ecce tenebræ, Gloss. infidelitatis et peccati; *operient terram*, Gloss. id est, terrena amantes; *et caligo populos super te* specialissime, abundantissime, dignissime orietur Dominus, Gloss. verus Sol. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana.*)

Gloria Dei visa in beata Virgine, sicut lumen in lucerna, sol in nube. — Dub. 85. Ad illa verba cap. LX, v. 2: *Gloria ejus in te videbitur.* Quomodo gloria Dei in beata Virgine visa fuit?

R. Gloria ejus in te videbitur, sicut lumen in lucerna, sol in nube, ignis in rubo. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana.*)

Omnes homines et angeli indigent propitiatione beatæ Virginis. — Dub. 86. Ad illa verba, cap. LX, v. 3. *Et ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui.* Quare gentes et reges ambulabunt in splendore B. Virginis?

R. *Ambulabunt gentes*, id est, miseri peccatores in lumine tuo, Gloss. in Christo, qui est lux; *et reges*, id est, justi, vel etiam angeli in splendore ortus tui. Omnes enim indigent tua gratia, tua illuminatione, tua propitiatione. (B. Albertus Magn. *ibid.*)

Omnes congregantur ad B. Virginem per devotionem et necessitatem. — Dub. 87. Ad illa verba, cap. LX, v. 4: *Leva in circuitu oculos tuos, et vide.* Quare beatæ Virgini dicit Filius, quod levet in circuitu oculos?

R. Ipsa est, ad quam omnes, et per quam congregantur per devotionem, per necessitatem, ad ipsam omni die, vel in festivitate ejus confluentes; unde et Filius ejus quasi ei in hoc congratulando, et eam ad subveniendum provocando dixit: *Leva o Mater Maria, in circuitu oculos tuos*, scilicet misericordiæ, et bonitatis, et largitatis; *et vide* hilariter, communiter et largiter. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana.*)

Omnium refugium. — Dub. 88. Ad illa verba, cap. LX, v. 4: *Omnes isti congregati sunt: venerunt tibi.* Qui congregantur ad beatam Virginem?

R. *Omnes isti congregati sunt: venerunt tibi.* Gloss., ex omni natione, quæ sub cælo est, peccatores provenia, justi pro gratia, tristes pro gaudio, incarcerati pro liberatione; imo veniunt tibi et ipsi angeli pro lætitia. Venerunt ad honorem tuum, ad largitatem tuam, ad misericordiam tuam ejulantes et clamantes: Subveni, o Domina, quia potens es, quia misericors es, quia Mater Dei es clamantibus ad te jugiter, licet simus peccatores, tamen sumus ex misericordia tua confilii, et filiæ tuæ. (B. Albertus Magn. *ibid.*)

Gaudium B. Virginis quando venerunt reges Orientis. — Dub. 89. Ad illa verba, cap. LX, v. 5: *Tunc videbis, et afflues, et mirabitur, et dilatabitur cor tuum, quando conversa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi.* Quo sensu hæc verba aptantur beatæ Virginis?

R. Gaudium Virginis Mariæ fuit in die apparitionis, quando venerunt reges Orientis. O quale gaudium fuit illud! Virgo stabat cum Filio, ut dicunt doctores, adhuc in illo loco, ubi peperit, et subito magnus rumor fuit in civitate Bethleem. Jam potestis cogitare, quia equi et homines in adventum trium regum faciunt magnum rumorem. Et venerunt ad locum ubi erat, et Joseph non erat cum Virgine, ut dicit textus: *Invenerunt puerum cum Maria Matre ejus*; et non alium, dicit Gloss. Et quando Virgo sensit equites, cogito ego, quod ipsa abscondit Filium, et posuit eum in præsepio, et posuit se ad laborem. Quomodo Virgo audit reges mirantes de stella, quæ stetit supra ubi erat puer, Virgo gavisæ est propter illam prophetiam, Num.

xxiv, 17 : *Orietur Stella ex Jacob, et consurget virga de Israel, et percutiet duces Moab.* Reges admirantes, vel admirando dicebant : Et quid est hoc ? Quia stella non consuevit stare, nisi hora prandii et quietis, et modo stat : et dabat mirabiles radios. Poterant dicere reges : Non est hic palatium, nos Regem natum perquirimus : et venerunt ad portam ubi erat Virgo, et elevata modicum flacciatu dixerunt Virgini : Scitis vos ubi est, qui natus est Rex Judæorum ? Et respondit Virgo : Domini, hoc debent scire magni rabbini ; et dum Virgo loqueretur, corda regum calefiebant, respicientium se mutuo. Deinde interrogaverunt Virginem, an haberet Filium ; et Virgo respondit, quod sic. Item interrogaverunt de die nativitatis. Respondit, quod erant trêdecim dies. Item quis vocabatur. Respondit Virgo Maria : Jesus. Audito hoc nomine procidentes adoraverunt Jesum quem Virgo ostendit eis ; et adorando dicebant : O Domine, Creator cœli et terræ, et tanta est humilitas vestra, dimittendo cœlum, et venire in istam miseriam pro nostra salvatione ? Deinde adoraverunt Matrem, et dicebant sibi : O camera Filii Dei, templum sanctum Domini, Regina cœli et Domina mundi. *Et apertis thesauris suis obtulerunt munera.* Ecce gaudium. De isto gaudio prophetavit Isaias dicens : *Tunc videbis, et afflues, et mirabitur, et dilatabitur cor tuum, quando conversa fuerit ad te multitudo maris, scilicet infidelitatis, quia illi reges infideles erant, et non Judæi : Fortitudo gentium venerit tibi.* (Div. Vincentius Ferrer. Serm. 2, in Nativ. B. Virginis.)

B. Virgo glorificata in cœlo, in terra, in purgatorio. — Dub. 90. Ad illa verba, cap. lx, v. 7 : *Domum majestatis meæ glorificabo.* Quomodo Deus domum majestatis suæ glorificavit ?

R. *Domum majestatis meæ*, quam tota Trinitas potenter et abundanter possidebit et adimplebit, *glorificabo* in cœlo et in terra, in inferno et in purgatorio. Vel *glorificabo* coram angelis, coram sanctis, coram patriarchis et prophetis, coram justis et peccatoribus. Vel *glorificabo*, ipsam præ omnibus honorando, præ omnibus diligendo, præ omnibus in Matrem assumendo, præ omnibus ei potestatem in cœlo et in terra dando, ei regna omnia, cœlestia, terrestria et infernalibus subijciendo (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

B. Virgo devote clamantibus non claudit suam misericordiam. — Dub. 91. Ad illa verba, cap. lx, vers. 11 : *Aperientur portæ tuæ jugiter ; die ac nocte non clauduntur.* Quas portas (B. Virgo habet apertas ?)

R. Nunquam enim devote clamantibus ad beatam Virginem clauditur respectus misericordiæ ejus : nam sicut oculi Domini super justos, sic oculi Mariæ super peccatores. B. Albertus Magn. lib. II *De laudibus B. Virginis*, cap. 1, num. 5.

Qui serviunt B. Virginem non peribunt in die judicii. — Dub. 92. Ad illa verba, cap. lx, vers. 12 :

SUMMA AUREA DE B. V. MARIA. II.

Gens enim et regnum, quod non servierit tibi, peribit. Quo sensu hæc exponuntur de beata Virgine ?

R. *Gens enim, et regnum, quod non servierit tibi*, o Mater Maria, *peribit*, Gloss. in die judicii : quod non sit. Ergo qui servierint ei, non peribunt ; et hoc est verum, et in me, Domina, totaliter et finaliter impleatur. Amen. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

Christus tenebras nostræ ignorantie illuminavit. — Dub. 93. Ad illa verba, cap. lxii, vers. 1 : *Donec egrediatur ut splendor, justus ejus.* Quare Christus dicitur egressus ut splendor, et unde egressus est ?

R. Et nota, quod dicit : *Donec egrediatur ut splendor, justus ejus.* *Egrediatur*, scilicet, de sinu Patris in uterum Virginis et de utero Virginis in mundum tenebrosum, ut *splendor* ad illuminandum tenebras nostræ ignorantie quantum ad intellectum. (Hugo card.)

Habitatio S. Joseph, vel S. Joannis cum B. Virgine. — Dub. 94. Ad illa verba, cap. lxii, vers. 5 : *Habitabit enim juvenis cum Virgine.* Quomodo hoc impletum in beata Virgine ?

R. *Habitabit enim juvenis cum Virgine*, scilicet Joseph, vel Joannes cum Maria. (Hugo card.)

B. Virgo juxta crucem patiebatur ex compassione. — Dub. 95. Ad illa verba, cap. lxiii, v. 3 : *De gentibus non est vir mecum.* Quare Dominus excludit viros ?

R. Notandum, quod dicit : *De gentibus non est vir mecum*, excludit enim viros, non mulieres, quia mulier illa beata Maria, quæ stabat juxta crucem, secum fuit ad patiendum ex compassione : et sicut dicimus de Domino Jesu, quod habuit summum dolorem in passione, et summum gaudium. Dolorem quidem secundum sensitivam, gaudium secundum intellectivam, quia, ut dicit Damascenus, unicuique, scilicet potentia, permittebatur agere quæque propria : ita de Maire Domini, quia tunc habuit summam compassionem et congratulationem : compassionem quidem existentem in natura simul et in ratione, ut in natura ; congratulationem vero in ratione, ut ratione. (Div. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 20, § 14.)

B. Virgo iram Dei detinet. — Dub. 96. Ad illa verba, cap. lxiv, v. 7 : *Non est qui invocet nomen tuum, qui consurgat, et teneat te.* Quare conqueritur Dominus, quod non est qui consurgat, et teneat eum ?

R. Ipsa enim detinet iram Dei, ne statim vindicet nos ; unde dicitur Cant. iii, 4 : *Tenui eum, nec dimittam.* Conqueriebatur enim Dominus : *Non est qui consurgat, et teneat te*, antequam Maria nasceretur ; sed ipsa facta est advocata nostra, et allegat pro nobis fideliter coram Filio suo, ventrem et ubera eidem repræsentans. (B. Albertus Magn., lib. II, *De laudibus beatæ Mariæ*.)

B. Virgo illæsa ab omni peccato. — Dub. 97. Ad illa verba, cap. lxv, v. 8 : *Quomodo si inveniat*

granum in botro. An beata Virgo dicatur granum in botro?

R. Hæc dicit Dominus : *Quomodo si inveniatur post tempestatem granum*; Gloss. illæsum. Hoc granum est Virgo Maria illæsa ab omni peccato, et tempestate venialis peccati in botro humani generis. Vel in botro, id est in sancta Anna, matre ejus. Hoc granum inventum fuit in Nativitate Virginis gloriosæ, quando nata est. (B. Albert. Mag. in *Biblia Mariana.*)

B. Virgo in solatium omnium peccatorum ædificata. — Dub. 98. Ad illa verba, cap. LXVI, v. 1 : *Cælum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum : quæ est ista domus quam ædificabitis mihi*? Quare Dominus quærit, quæ est domus ista ei ædificata?

R. Ipsa est domus imperatoris omnium, qui ad consilium omnium patriarcharum et prophetarum et amicorum Dei in solatium peccatorum ædificata est, de qua et de cujus ædificatione et constructione, Deus, qui gloriatur in consilio sanctorum, ut dicit Psal. 1, quasi consilium requirat, dicit : *Quæ est ista domus, quam ædificabitis mihi* tam immensa, ut in ea includar; quia dicitur : *Cælum mihi sedes, et terra scabellum pedum meorum : et cælum et terram ego implebo*? Quæ est ergo illa tam magna, tam lata, tam longa domus quam ædificabitis mihi? Quæ debet esse adeo inclinata, ut nominetur in universis regnis, cœlestibus, terrestribus et infernalibus. Volo etiam ut non secundum solum consilium Trinitatis, verumtamen secundum consilium et voluntatem omnium servorum meorum, et patriarcharum et prophetarum ædificetur. Quod das tu consilium David propheta, qualis debet esse? Respondeo : Domus totius puritatis et sanctitatis, Psal. xcii, 5 : *Domum tuam, Domine, decet sanctitudo*, et talis sanctitudo, quæ sit ab omni iniquatione libera, ut dicit Dionysius; sed hoc non invenitur in terra morientium, in qua non est videre, nisi faciem abyssi (Gen. 1, 2) : Joannes enim non habet, sed clamat, Joan. iv, 42 : *Sanctifica me, Salvator.* Petrus non habet, cui dicit Dominus, Joan. xii, 8 : *Si non laverò te, non habebis partem in me*; insuper, ut dicit Job, xxv, 5 : *Astra non sunt munda in conspectu Domini*; Isa. xl, 1 : *Sed consolamini, popule meus, dicit Deus noster, inventa est Maria, hanc puritatem habens, ut dicit, qua sub Deo major nequit intelligi.* (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana.*)

Anima beatæ Virginis tota cœlestis plena charitate et virtutibus. — Dub. 99. Ad illa verba, cap. LXVI, vers. 1 : *Cælum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum.* An beata Virgo dicatur cælum, terra, sedes Dei, scabellum pedum ejus.

R. Magnum quod fecit Deus, est terra et cælum, et in eo luminaria magna. Magna est terra, excelsum cælum, velox cursus solis, et magnificus, qui fecit ista, scilicet Deus. Terra est beatissima Virgo, quoad corpus terrenum humile et fructiferum : Cælum ipsa quoad animam, totam cœlestem ple-

nam charitate, et sideribus virtutum. De his cælo et terra dicit Dominus : *Cælum mihi sedes est, et terra scabellum pedum meorum.* In anima enim ejus propter maximam puritatem requievit Deus, et in corpore ejus terreo fuit scabellum, *ubi steterunt pedes ejus*, id est humanitas assumpta in ventre ejus, ibi et Sol maximus, *Sol justitiæ Christus Deus noster*; et quem cæli capere non poterant, suo gremio continuit. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 22, § 9.)

B. Virgo, et obstetricis, et genitricis sibi ipsi exhibuit clientelam in partu. — Dub. 100. Ad illa verba, cap. LXVI, v. 7 : *Antequam parturiret, peperit; antequam veniret partus ejus, peperit masculum.* Quo sensu hæc verba exponuntur de beata Virgine?

I^a R. *Antequam parturiret, peperit.* Septuaginta : *Antequam veniat dolor parturientium, peperit masculum.* Ubi Virgo et obstetrix et genitrix sibi ipsi in illa celebritate exhibuit clientelam; nihil quippe doloris, nihil clamoris ibi erat, nullam sibi usuram poenarum pro voluptate, ultio repetebat. (Arnaldus, *De laudibus B. Mariæ.*)

II^a R. Quia voluptas non anteivit, nec dolor quidem in partu subsecutus est. (D. Damascenus, lib. iv *De fide*, cap. 15.)

III^a R. *Antequam parturiret*, id est dolorem partus sustineret, *peperit.* In aliis autem parturitio præcedit partum, secundum illud Gen. iii, 16 : *in dolore paries*, sed beata Virgo sine dolore peperit. (Alexander de Ales, ordinis sancti Patris Francisci, super *Missus est.*)

IV^a R. *Antequam parturiret* illic, antequam tempus illud ei veniret, et Filium visibilem ex ventre Virginis sancta Sion ederet, *peperit*, et mater ejusdem Verbi effecta est; concepit enim corde, et Verbum Dei peperit ore. (Rupertus, cap. 31, in *Isaiam.*)

V^a R. Nota, quod beatæ Mariæ duplex fuit partus, unus in carne, alter in spiritu. Partus carnis fuit virgineus, et omni gaudio plenus, quia Virgo peperit sine dolore gaudium angelorum. Unde dicit cum Sara, Gen. xxi, 6 : *Risum fecit mihi Dominus : quicumque audierit congaudebit mihi.* Beatæ Mariæ debemus congaudere et conridere in Filii ejus Nativitate; debemus et ei condolere in Filii ejus passione, *cujus animam pertransiit gladius*; et tunc fuit secundus partus dolorosus, et omni amaritudine plenus. Nec mirum Dei Filium, quem Spiritu sancto cooperante, Virgo conceperat, Virgo pepererat, videbat ligno clavis affigi, inter latrones suspendi. (D. Antonius Paduanus Dominic. *infra Oct. Nativitat. Domini.*)

Nomen Virginis ineffabile. — Dub. 101. Ad illa verba, cap. LXVI, v. 7 : *Antequam parturiret, peperit.* Quare nomen parientis feminæ tacetur?

R. Quæ peperit innuitur cum dicit *peperit*, innuitur enim quod aliqua peperit; admirabile vero nomen ejus, quasi ineffabile tacuit, quod est Virgo Mater. (B. Albertus Magn. lib. iv, cap. 14, num. 1.)

Perditio nostra intravit per mulierem de solo viro productam, sed reparatio facta est per virum de sola muliere productum. — Dub. 102. Ad illa verba, cap. LXVI, v. 7 : *Antequam veniret partus ejus, peperit masculum.* Cur masculus de sola muliere productus?

R. Tale decuit esse nostræ redemptionis initium ; intravit enim nostra perditio per mulierem de solo viro productam ; propter hoc decuit, ut esset nostra redemptio et reparatio per virum de sola muliere productum, ut esset simile in contrario. Talem modum reparationis petebat, Eccli. xxxvi, 6, dicens Domino : *Innova signa, et immuta mirabilia.* Mirabile fuit, quod Dominus de solo Adam primo homine mulierem produxit, mutatum fuit mirabile cum de sola Muliere secundus Adam productus est. (B. Albertus Magn. lib. iv *De laudibus B. V.* cap. 14, num. 1.)

B. *Virgo peperit sine dolore, sed juxta crucem parturivit.* — Dub. 103. Ad illa verba, cap. LXVI, v. 8 : *Quis audit unquam tale?* Quo sensu hæc exponuntur de beata Virgine?

I^a R. Peperit primo beata Maria sine dolore, et peperit masculum suum primogenitum quem panis involvit ; parturivit postea juxta crucem, dolorem immensum sentiendo cum Filio in cruce, non unum, sed multos filios, qui redempti sunt a Domino, simul quantum ad virtutem causæ, non simul quantum ad esse, sed diversis temporibus quantum ad applicationem effectus ipsius passionis. Quis unquam audivit tantum gaudium, ut in primo? Quis vidit tantum dolorem, ut in secundo partu? Certe nullus. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 14, § 2.)

II^a R. Lex enim data est mulieribus, Gen. 11, 16 : *In dolore paries filios.* Et Joan. xvi, 21 : *Mulier cum parit tristitia habet.* Lex igitur naturæ est, quod mulier primo parturiat, antequam pariat ; sed Maria non fuit subdita huic legi, quia sine dolore, id est sine naturalium læsione peperit Salvatorem. (B. Albertus Magn. lib. iv *De laudibus B. Mariæ*, cap. 14.)

B. *Virgo juxta crucem nos genuit et peperit, Filio compatiendo.* — Dub. 104. Ad illa verba, cap. LXVI, v. 8 : *Parturivit, et peperit Sion filios suos.* Quo sensu intelligitur, quod Sion peperit filios suos?

R. Sicut Christus nos genuit verbo veritatis ad esse spirituale gratiæ, quod perfectius est quam esse naturale, in cruce patiando : ita et beata Virgo Maria nos genuit et peperit in maximis doloribus, Filio compatiendo, pœnas immensas pro nobis patienti : *Parturivit Sion filios suos*, id est beata Virgo Maria, quæ speculabatur mysterium passionis (interpretatur enim Sion *speculatio*), parturivit summe condolendo in passione Filii. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 2.)

EX JEREMIA.

Christus vigilat super justos et peccatores ut Pater, Virgo Maria, ut Mater. — Dubium 1. Ad illa

verba, cap. 1, vers. 11 : *Virgam vigilantem ego video.* An beata Virgo dicatur virga vigilans?

R. Id est, Mariam vigilantem fideliter super electos, ut mater super filium : vigilantem misericorditer, sicut magister super discipulum ; sic ipsa super peccatores, ut eos corrigit ; vigilantem terribiliter super dæmones, ut percutiat et interficiat : *Et dixit Dominus ad me : Bene vidisti, quia ego vigilabo super domum ut Pater : ipsa vero vigilabit ut Mater.* (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

B. *Virgo solum in quo Dominus sedit per misericordiam incarnatum.* — Dub. 2. Ad illa verba, cap. III, vers. 17 : *In tempore illo vocabunt Jerusalem solum Domini, et congregabuntur ad eum omnes gentes.* An beata Virgo dicatur solum Domini, ad quod omnes gentes congregantur?

R. *Vocabunt Jerusalem*, id est Maria, quæ est visio pacis in tempore illo, id est in tempore gratiæ, et incarnationis Filii Dei, solum Domini, in quo Dominus sedit per misericordiam incarnatus : *Et congregabuntur ad eam omnes gentes*, id est peccatores, quia apud solum illud peccatores absolventur, et non secundum merita puniuntur. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

B. *Virgo munita in natura, in gratia, in gloria.* — Dub. 3. Ad illa verba, cap. VIII, vers. 14 : *Ingrediamur civitatem munitam.* An Virgo Maria dicatur civitas munita?

R. *Ingrediamur civitatem munitam*, id est ad Mariam, munitam in natura, in gratia, in gloria. Gloss. Munitam, quia aliæ captæ sunt. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

B. *Virgo pro nobis deprecatur.* — Dub. 4. Ad illa verba, cap. VIII, v. 14 : *Sileamus ibi.* Quare in civitate munita, id est in beata Virgine silendum?

R. Quia non audemus deprecari Dominum, quem offendimus ; sed ipsa deprecet et roget. Gloss. apud (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana*.)

Christus eam audit pro nobis orantem. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. XIV, vers. 21 : *Solii gloriæ tuæ recordare.* Quare propheta rogat Dominum, quod solii gloriæ suæ recordetur?

R. Solum gloriæ est beata Virgo, quæ significatur per matrem Salomonis, de qua dicitur III Reg. III, 19, 20 : *Thronus ejus positus est juxta thronum regis*, quando ipsa venit ad eum postulare pro Adonia, et dixit ei Salomon : *Pete, mater mea, quod vis ; non enim fas est, ut avertam faciem tuam.* (III Reg. II, 20.) Cum ergo ipsa sit advocata nostra, ostendens Filio pectus, et ubera : o tu, Domine, *recordare solii gloriæ tuæ*, quasi audi eam pro nobis orantem : Simile, *Memento salutis auctor.* Hoc est solum excelsum et elevatum, super quod vidit propheta (Isa. vi, 1 seqq.) Dominum sedentem III Reg. XXIII, 8 : *David sedet in cathedra sapientissimus.* (Hugo cardin.)

Ipsa placat Dominum, impetrat pacem, saturitatem, libertatem. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. XV, v. 1 : *Si steterit Moyses et Samuel coram me, non*

est anima mea ad populum istum. Quid faciet Dominus stante B. Virgine coram eo?

R. Sed quid, o bone Jesu, si steterit coram te Regina Mater tua, misericorditer et fideliter te implorans? Nunquid erit anima tua tunc irata ad populum peccatorem, ut non exaudias eam? Certe exaudies. Imo sicut prius dixisti iratus ad Jeremiam, xv, 1 : *Ejice illos a facie mea, egrediantur ad gladium, ad famem, ad captivitatem, ad mortem. Sic nunc clamas placatus : Maria, reduc et introduce miseros peccatores, ad pacem contra gladium, ad saturitatem contra famem, ad libertatem contra captivitatem, ad vitam contra mortem.* (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

B. Virgo desperatorum causam assumit. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. xv, v. 5 : *Quis enim miserebitur tui, Jerusalem? Aut quis contristabitur pro te? Aut quis ibit ad rogandum pro pace tua?* Quo sensu hæc verba exponuntur de beata Virgine?

R. Ipsa est quæ desperatorum peccatorum causam, quam etiam nullus sanctorum præsumit assumere, ipsa assumit, dicente Domino ad peccatorem desperatum : *Quis miserebitur tui, Jerusalem?* id est, o anima desperata, quæ prius fuisti visio pacis, nunc autem visio inferni? *Aut quis contristabitur pro te,* cum sententia mortis formetur contra te (*Matth. xxv, 41*) : *Ite, maledicti?* Cum te omnes angeli et sancti derelinquent, tibi respicies adiutorium, et non erit? *Aut quis ibit ad rogandum illum iratum Dominum, ex cujus ore gladius acutus exibat* (*Apoc. 1*), illum quem contempsisti, quem gravissime offendisti, *pro pace tua,* quem quærere neglexisti? Nunquid hoc angelus faciet, nunquid apostolus? sed certe omnibus derelinquentibus te, Mater misericordiae non derelinquet. Dicit enim illud, Esther viii, 6 : *Quomodo possum sustinere necem?* Illa, inquam, miserebitur, illa compatietur, illa ibit ad rogandum pro pace nostra, et sine dubio impetrabit. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

Ultimum gaudium B. Virginis in sua Assumptione. — Dub. 8. Ad illa verba, cap. xv, v. 16 : *Et factum est mihi verbum tuum in gaudium et lætitiā cordis mei. Quod verbum factum est in gaudium et lætitiā B. Virginis?*

R. Gaudium ultimum fuit in sua benedicta Assumptione; nam quando anima fuit separata a corpore, quia tunc jam non fuisset gaudium hujus mundi, sed alterius; sed quando Filius suus misit sibi angelum Gabrielem cum ramo palmæ dicens : *Suscipe eum, qui mandat salutes Jacob;* nam abhinc ad tres dies ibis ad Filium tuum, qui jam paravit cathedram : et dixit Virgo Filio suo : *Factum est mihi verbum tuum in gaudium, et lætitiā cordis mei.* (D. Vincentius Ferrer. serm. 2, in *Nativit. B. Virginis*.)

B. Virgo domus figuli, in qua fecit Deus opus suum reformationis generis humani. — Dub. 9. Ad illa verba, cap. xviii, v. 1 : *Descende in domum fi-*

guli. Quæ est domus figuli, in quam Dominus descendit?

R. Ipsa est domus figuli, et domus reformationis generis humani. Dixit Dominus ad Jeremiam : *Surge, et descende in domum figuli.* Domus figuli, id est Dei, est beata Virgo, in qua fecit Deus opus suum super totum opus Incarnationis, ipsum ponens in rotam humanæ nobilitatis, ut fons sitiret, panis esuriret, requies fatigaretur, lux obtenebraretur, vita in ligno moreretur. Hæc est domus reformationis, in qua reformatus fuit miser Theophilus, sicut in laudibus ejus canitur in prosa : *Theophilum reformans gratia.* (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

B. Virgo sapientissima advocata quæ per efficacissimum modum veniam, et gratiam, et gloriam obtinet peccatoribus. — Dub. 10. Ad illa verba, cap. xviii, v. 20 : *Recordare, quod steterim in conspectu tuo, ut loquerer pro eis bonum, et averterem indignationem tuam ab eis.* Quomodo hæc verba aptantur beate Virgini?

I^a R. Ipsa est sapientissima advocata, quæ per efficacissimum modum, veniam, et gratiam, et gloriam Verbi obtinuit apud Dominum, dicens, et allegans illud in conspectu Filii, et Dei Patris : *Recordare, o Fili, quod steterim in tempore mortis tuæ, in conspectu tuo, apud crucem;* ubi steti miserabiliter, lacrymabiliter et lamentabiliter; sed nunc apud te sto potentialiter et regaliter, ut *Regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate* (*Psal. xlii, 10*); ut loquar pro eis, qui digni sunt morte æterna, bonum; et *avertam indignationem tuam, gravem, duram et æternam ab eis,* quam tunc meruerunt, nunc et in futurum, in corpore et anima. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

II^a R. Quia ipsa in conspectu Dei est semper dicens illud : *Recordare quod steterim in conspectu tuo, ut loquerer pro eis bonum.* Quid ergo? Certe ex quo ista talis, et tanta pro nobis stat in conspectu Filii sui pro nobis orando, justum est ut nos stemus in conspectu illius ei obsecrando, famulando et serviendo. Elephantēs enim dicuntur hunc adorare, et omni novilunio cum balneati fuerint, solent omnes novæ lunæ in signum reverentiæ capita inclinare, et ad hoc faciendum solent parvulos suos instruere et docere. (Albertus de Marquesiis, ordinis sancti Patris Francisci, *De Polo arctico*, cap. 75.)

Matrimonium Virginis ad replendum cælum. — Dub. 11. Ad illa verba, cap. xxiii, v. 24 : *Cælum et terram ego impleo.* Quare beata Virgo vocatur cælum?

R. Matrimonium Evæ fuit ad replendam terram, sed matrimonium Virginis fuit ad replendum cælum, quæ concepit sine corruptione, portavit in utero sine gravitate, peperit sine dolore, genuit Filium absque peccato, qui venerat delere peccata; et quia matrimonium Virginis fuit ad replendum cælum, ideo ipsa merito cælum nominatur; unde

dicitur : *Cælum et terram*, id est animam et corpus Mariæ, ego impleo. (Daniel Agricola, ordinis sancti Patris Francisci, *Corona duodecim coronarum beatæ Virginis*, stella 2, coron. 9.)

B. Virgo prius in mente Verbum per fidem quam in ventre concepit. — Dub. 12. Ad illa verba, cap. xxiii, v. 24 : *Cælum et terram ego impleo*. Quare prius dicit cælum, quam terram?

R. Nota prius dicit cælum, quam terram, quia prius concepit eum Virgo in mente per fidem et dilectionem quam in ventre per naturæ unionem. (Daniel Agricola, *ibid.*)

B. Virgo se totam in servitio nostro pōnit. — Dub. 13. Ad illa verba, cap. xxvi, v. 14 : *Ecce in manibus vestris sum, facite mihi quod bonum et rectum est in oculis vestris*. Quo sensu hæc verba aptantur beatæ Virgini?

R. Ipsa est, quæ seipsam exemplo Filii totam se nobis et pro nobis offert; sicut dixit Jeremias tribulatoribus suis, sic ipsa dicit amatoribus suis : *Ecce ego*, scilicet Mater Dei Regina cæli, in manibus vestris sum, me totam in servitio vestro ponendo. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

B. Virgo omnibus est firmamentum et exemplum. — Dub. 14. Ad illa verba, cap. xxx, v. 14 : *Ædificabitur civitas in excelso suo, et templum juxta ordinem suum fundabitur. An beata Virgo dicatur civitas edificata in excelso, et juxta ordinem fundata?*

R. Ipsa est civitas altitudinis. *Ædificabitur a Domino civitas*, id est Maria in excelso, ut sit omnibus firmamentum, exemplum, Matth. v, 14 : *Non potest civitas abscondi super montem posita. — Et templum gratiæ, et gloriæ, et misericordiæ*; imo et templum Trinitatis quod totum est Maria, juxta ordinem suum, qui singularis ordo est, et excellentissimus super omnes homines et super omnes angelos, fundabitur per humilitatem, erigetur per spem, decorabitur per charitatem. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

Adventus Christi et Mariæ maximam attulit consolationem et spem. — Dub. 15. Ad illa verba, cap. xxxi, v. 22 : *Creavit Dominus novum super terram*. Quare hæc prædicuntur Israelitis?

R. Prædicat ac promittit propheta Israelitis, qui duro captivitatis iugo premebantur, liberationem, reditum in patriam, ac rerum omnium felicitatem. Et ut intelligerent unde tanta beatitudo expectanda foret : Attendite, inquit, diligenter, et audite, quod antea nunquam cognoveratis, *Novum creavit Dominus super terram, femina circumdabit virum*. Ista captivitas temporalis, sicut et antea Ægyptiaca illa servitus, spiritalem nobis adumbrabat captivitatem et servitutem, quam prima culpa, superbiaque parentis, universum genus humanum incurrit. Verum hujus tam gravis ac ærumnosæ servitutis, et captivitatis iugo pressis, maximam affert consolationem, spemque libertatis propheta prædicens, ac promittens adventum Mariæ Virginis et Christi

Domini ex ea generis humani Redemptoris. (Adrianus Mangotius Societatis Jesu.)

Creator omnium in sua Incarnatione factus est creatura. — Dub. 16. Ad illa verba, cap. xxxi, v. 22 : *Creavit Dominus novum*. Quare dixit creavit?

R. Bene dicitur creavit, quia creare est novum aliquid facere, quod antea non fuisset : Bene etiam dicitur creavit, quia in sua Incarnatione Creator omnium factus est creatura. (B. Albertus Magnus, lib. iv *De laud. B. Virg.*, cap. 13, num. 1.)

Opus incarnationis novum super terram. — Dub. 17. Ad illa verba, cap. xxxi, v. 22 : *Creavit Dominus novum*. Quare opus incarnationis dicitur novum?

¶ R. Ducite, fideles Christi, festivissima gaudia, res nobis hodie perfecta est nova, quæ olim fuerant repromissa, ut sine Virginis detrimento pudoris Filium lactarent ubera Genitricis. Hæc illa est novitas Jeremiæ prophetæ vaticinio nuntiata : *Faciet Dominus novum super terram*; et quasi quamdam lucernam hujus obscuritatis accendens continuo subjecit : *Femina circumdabit virum*. Hoc est, inquit, novum, quod super terram dico Dominum esse facturum, quia *femina circumdabit virum*. (D. August. serm. 5, *De Natali Domini*.)

¶ R. Vere enim fuit hoc novum et inauditum a sæculo, alioquin novum non esset, nisi supra naturam, et contra solitum cursum naturæ Virgo Deum et hominem sine complexu virili genuisset. Item bene dicit novum, tres enim mirabiles novitates, mirabiliter singulares, et singulariter mirabiles, quales nec factæ sunt, nec amplius faciendæ sunt super terram, fecit omnipotens illa Majestas in assumptione nostræ carnis, quando conjuncta sunt ad invicem Deus, et homo, Mater et Virgo, fides et cor humanum. (Daniel Agricola, Franciscanus, *Corona duodecim coronarum B. Virg.* corona 3, stella 4.)

Conceptus et partus Virginis transcendit intellectum humanum. — Dub. 18. Ad illa verba, cap. xxxi, v. 22 : *Creavit Dominus novum super terram*. Quare dixit super terram?

R. Super terram; quia conceptus et partus Virginis omnem transcendit intellectum humanum; unde dicit beatus Joannes : *Cujus non sum dignus corrigiam calceamenti solvere* (Joan. i, 27), id est explicare unionem Verbi. (B. Albertus Magn., lib. iv *De laudibus B. Virg.*, cap. 13, num. 1.)

B. Virgo circumdedit virum angelo fidem dando. — Dub. 19. Ad illa verba, cap. xxxi, v. 22 : *Femina circumdabit virum*. Quare dixit circumdabit?

¶ R. Advertite, fratres, et me potius vestro intellectu præcedite : *Femina*, inquit, *circumdabit virum*. O Femina super feminas benedicta, quæ et virum non cognovit, et virum in utero circumdedit, quæ concubitu carnali non tangitur, et tamen carnea prole de spiritali semine gratulatur. Circumdat Maria virum angelo fidem dando, quia Eva perdidit virum serpenti consentiendo. (D. Augustinus, serm. 5, *De Natali Domini*.)

¶ R. Solet homo circumdare quod suum est pro-

prium, non quod alienum; in aliis filiis substantia filii non est tota propria matris, sed et patris; et ideo nulla mater circumdat filium, ut Virgo Maria. Omnis alia figura pluribus lineis formatur, circularis vero figura una linea clauditur: sic beata Virgo sola clausit intra viscera sua Christum. Alii filii duabus lineis figuratum, scilicet patre, et matre, quod circumdatur, ex nulla parte est apertum, sed undique clausum: sic beata Virgo Maria ante partum, et in partu, et post partum, et ideo *circumdabit virum*, scilicet Jesum totum perfectum. (Div. Antoninus, part. iv, tit. xv, cap. 42, § 3; B. Jacobus de Voragine, serm. 2, Sabbat. post Dom. 1 *Quadragesimæ*.)

III^a R. *Femina Maria Virgo circumdabit*, id est suo utero concipiet, cinget, complectetur, sine ulla opera viri: totum id opus erit hujus feminae, operante Spiritu sancto, *virum fortem*, seu prævalidum Christum; et si corpore pusillum, sapientia tamen, et intelligentia, virtute, potentia, et cæteris Spiritus sancti donis perfectissimum et absolutissimum *virum*. Insigne vaticinium de conceptu Filii Dei ex Virgine Maria, quod etiam veteres doctores Hebræorum, ex hoc loco agnoverunt apud Galatinum, lib. vii *Arcanorum catholicæ veritatis* (Thomas Malvenda, ordinis Prædicatorum.)

IV^a R. *Femina circumdabit virum* in gremio uteri sui, quasi non creavit, vel generavit, vel aliquo opere alio humano faciet, sed tantum circumdabit. (Hugo card.)

Dominus Jesus nondum natus, vir erat, non ætate, nec corpore, sed animi vigore. — Dub. 20. Ad illa verba, cap. xxxi, v. 22: *Circumdabit virum*. Cur dixit virum, non infantem?

R. Si dixisset infantem, vel parvulum, nec novum videretur, nec mirum, sed vir erat Jesus necdum natus sapientia quidem non ætate, nec corporis, sed animi vigore. Hanc quoque Jeremiæ novitatem Isaias lucidissime aperit, dum dicit: *Dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce Virgo concipiet, et pariet Filium et vocabitur nomen ejus Emmanuel*. Vides quam pulchre et concorditer mira facta sanctorum, et mystica dicta sibi invicem conveniunt; vides quam stupendum sit hoc unum de Virgine factum miraculum, quod tot miracula prævenierunt, tot oracula promiserunt. (Albertus Castellanus, *Serm. de laud. B. V. ex SS. PP. dictis*.)

B. Virgo habuit excellentiam meritorum, et altitudinem vitæ et morum. — Dub. 21. Ad illa verba, cap. xxxi, v. 23: *Benedicat tibi Dominus, pulchritudo justitiæ, mons sanctus*. Quare beata Virgo dicitur mons sanctus, et pulchritudo justitiæ?

I^a R. Mons sanctus est sancta Maria, quæ bene mons dicitur propter excellentiam meritorum, propter altitudinem vitæ et morum. Pulchritudo hujus montis, *Pulchritudo*, inquam, *justitiæ*; pulchritudo vitæ et morum Mariæ tanta fuit, ut merito in Canticis iv, 7, de ipsa dici possit, *Tota pulchra es, amica mea*, pulchra itaque in vita, pulchra in morum

disciplina, et tota pulchra. Quomodo tota? Audi D. Hieron. tom. IX, cap. 10, in *Assumpt. B. M. Virg.* Quidquid in Maria gestum est, totum puritas et simplicitas, totum gratia et veritas fuit, totum misericordia et justitia, quæ de cælo prospexit tali pulchritudini, Mariæ Dominus merito benedixit. (D. Bonavent. in *Specul. B. Virg.* lect. 14.)

II^a R. Divinam pulchritudinem beata Virgo habuit in cujus utero ipsa divina pulchritudo novem mensibus habitavit, de qua dicitur Psal. xlv, 12: *Concupiscet rex decorem tuum*. (D. Hieronym.) Si Mariam diligenter aspicias, nihil virtutis, nihil est speciositatis, nihil candoris, quod ex ipsa non resplendeat. (B. Jacobus de Voragine, serm. 5, in *Annuntiatio. B. Virg.*)

III^a R. Ipsa est mons, et domus totius securitatis (Jerem. xxxi, 23), consolans peccatores dicit: *Adhuc dicunt verbum istud*, Gloss. fideles: *Benedicat tibi Dominus, pulchritudo justitiæ, mons sanctus*: Gloss. In quo quis habitabit nullas timebit insidias, capitales inimicitias habens: libenter ædificaret, id est ubi esset tutus; sic tu cole Virginem per devotionem et tutus eris. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

Qui B. Virgini servire desistit, patitur penuriam omnia boni. — Dub. 22. Ad illa verba, cap. xlv, v. 18: *Ex eo autem tempore, quo cessavimus sacrificare Reginae cæli, et libare ei libamina indigemus omnibus; et gladio, et fame consumpti sumus*. Quo sensu exponuntur hæc de beata Virgine?

R. Regina cæli est beata Virgo, cui qui servire desistit, patitur penuriam omnis boni; qui autem humiliter ei servit abundat omni bono: ipsa enim optime procurat familiam suam; unde, Prov. xxxi, 15: *De nocte surrexit, deditque prædam domesticis suis*. Tunc de nocte surgit, quando in adversitatibus nostris orat pro nobis; sed tunc dat prædam domesticis suis, quando alii sancti non possunt, quasi violenta oratione impetrat a Filio suo, et inde cibant ancillas suas, id est humiles sibi servientes, scilicet effectum petitionum, quem quasi vi obtinet a Filio suo, Eccli. xxiv, 41: *Ego quasi fluvius Doris, et sicut aquæductus; exivi de paradiso. Dixi, Rigabo hortum meum plantationum, et inebriabo partus mei fructum*. (Hugo card.)

EX JEREMIÆ THRENIS.

B. Virgo dolores quos effugit pariens, in passione Christi sustinuit. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. i, v. 1: *Quomodo sedet sola civitas... facta est quasi vidua domina gentium, princeps provinciarum facta est sub tributo*? An beata Virgo dicatur facta sub tributo?

R. Sponsa Dei electa in morte Filii sui vidua facta est, dolores sustinens et afflictiones super modum: *Facta est sub tributo doloris et angustiae*; unde Damascenus: Ipsa beata Virgo Maria, et earum, quæ super naturam digna effecta Dominationum, dolores, quos effugit pariens, hos in Christi passio-

nis tempore omnes sustinuit amanter, naturali compassione viscerum lacerationem tolerans : et quæ Deum cognovit per nativitatem, hunc, ut maleficum, interfectum videns, cum gladio, cogitationibus lacerabatur. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

Non fuit dolor, sicut dolor B. Virginis in passione Filii. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. 1, v. 12 : *O vos omnes, qui transitis per viam, attendite, et videte si est dolor sicut dolor meus.* Quare beata Virgo rogat transeuntes, ut videant si est dolor, sicut dolor ejus?

R. Considerando causam passionis Filii mei, *Videte si est dolor, sicut dolor meus.* Considero enim, quod causa hujus passionis est, ut redimatur genus humanum, et satisfiat Deo pro peccato humani generis totius, et pro peccatis duo non solum originâlibus, sed etiam actualibus, mortalibus et venialibus : totius humani generis, non solum pro electis, sed et pro reprobis. Cum ergo pro quolibet mortali debeatur pœna infinita, id est infernalis ; nec homo, cum sit virtutis finitæ, potest per se satisfacere debito infinito, ut Deo satisfaceret de tantis offensis, oportet, quod Christus Filius meus, qui infinitus est sua divinitate in humanitate assumpta patiendi sic satisfaceret pro omnibus per passionem meriti infiniti ; unde pœnam sustinebit pro omnibus peccatis nostris ; et sic pœna ejus erit quasi infernalis. Cum ergo Filius meus sustineat tales cruciatus, ego quæ sum Mater et Pater ejus, quia non alium Patrem habet in terris optimus, amantissimus : *Videte si est dolor, sicut dolor meus ;* ut et ego dicere valeam (Psal. xvii, 5 et 6) : *Dolores inferni circumdederunt me ? Gemitus mortis, et dolores inferni circumdederunt me.* (D. Antoninus, part. iv, tit. xv, cap. 41, § 2.)

R. Sicut non fuit dolor, sicut dolor ille, qui transivit corpus, et membra Filii, sicut ipse dicit : *O vos omnes, sic non fuit dolor, sicut dolor ille, qui Matris viscera per compassionem pertransivit ;* unde in Psal. xl, 15, notabiliter dicitur *Circumdatus varietate*, videlicet tot dolorum, quot Filium suum videbat patientem. Hinc enim videbat caput spinis coronari, hinc genas ave'li, hinc vultum conspui, hinc manus et pedes configi, hinc os felle potari, hinc caput exspirantis super humerum inclinari, hinc latus mortui lancea aperiri, vere ergo circumdata varietate dolorum. (Daniel Agricola, *Corona duodecim coronarum B. V. M. corona 10, stella 11.*)

Spiritus sanctus intellectum Virginis illuminavit, voluntatem inflammavit. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. 1, v. 13 : *De excelso misit ignem in ossibus meis, et erudit me.* Quem ignem misit Dominus in beatam Virginem ad erudiendam eam?

R. Dicere potuit ipsa Virgo Maria : *De excelso misit ignem in ossibus meis, et erudit me ;* ossa Virginis potentie interiores, in quibus consistit virtus animæ. *De excelso ergo cælo misit Deus ignem Spiritus sancti in potentiis Virginis ; in intellectu ad illuminandum, in affectu ad inflammandum, in sen-*

sitiva ad desiccandum, scilicet concupiscentiam, in generativa ad fecundandum. De omnibus erudit eam Deus, de his, quæ oportuit. (D. Antoninus, *De missione Spiritus sancti ad Mariam Virg.*)

B. Virgo Mater amaritudinis in Filii passione, quæ fuerat Mater dulcedinis in Filii conceptione. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. 1, v. 20 : *Vide, Domine, quoniam tribulor.* Quomodo hæc verba aptantur B. Virgini?

R. Ipsa est Mater amaritudinis in Filii passione, quæ fuit Mater dulcedinis Filii sui dulcissimi conceptione. Dirigens ergo ad Deum Patrem orationem suam dicit, *Vide, Domine ;* scilicet, o Pater, ut pium judicem cruciatus flectat. Vide primo Filium tuum pulcherrimum, deformissimum ; excelsum, dejectissimum, et clamantem ad te (Matth. xxvii, 46) : *Eli, Eli... ut quid dereliquisti me.* Vide Filium tuum super omnia mihi conjunctissimum, per mortem corporalem disjunctissimum. Vide secundo me pauperem Mariam Matrem Unigeniti tui. (B. Albertus in *Bibl. Mariana*.)

B. Virgo plena amaritudine in passione Filii. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. 1, v. 20 : *Amaritudine plena sum.* Quare beata Virgo dicit se amaritudine plenam?

R. Vide pauperem Mariam Matrem Unigeniti tui, quoniam *amaritudine plena sum*, quæ aliquando fui dulcedine plena, quando angelus dixit mihi : *Ave, gratia plena ;* modo mihi vae dici potest : *Vae tibi, Maria, amaritudine plena in anima, quam gladius pertransivit in auribus audiens clamorem insultantis : Vah, qui destruis templum.* (Matth. xxvii, 40). Tertio audiens clamorem clamantis : *Ut quid dereliquisti me.* (Ibid. 46) Vel audiens clamorem se a me licentiantis et dicentis : *Mulier, ecce Filius tuus.* (Joan. xix, 26.) Vel plena in oculis, videns coronatum spinis, lanceatum, sputis illitum, undique sanguine cruentatum. Quia ergo nunc *amaritudine plena sum*, rogo, et volo, ut peccatores sint pleni misericordia, justi gratia, electi gloria. (B. Albert. Magn. *Ibid.*)

B. Virgo in passione Filii veluti inquieti maris fluctibus exercita. Dub. 6. Ad illa verba, cap. 11, v. 13 : *Magna est velut mare contritio tua.* An dolor B. Virginis magnus fuerit velut mare?

R. Juxta hujus sacratissimi ac melliflui nominis Maria interpretationem, stella es, ac myrrha maris, amarum item mare. Et quidem myrrha, maris fuisti ratione compassionis amarissimæ, qua veluti acutissimo gladio anima tua sanctissima transfixa est, ac veluti inquieti maris fluctibus exercita. Verba illa Domini dicere poteras. Psal. lxxxvii, 8 : *Omnes fluctus tuos induxisti super me.* — *Magna sane velut mare fuit contritio tua.* (Adamus Browerus, in *Coloniensi Academia theolôgus.*)

EX BARUCH

Christus debitor est B. Virgini. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. 111, v. 21 : *O Israel, quam magna est*

domus Dei et ingens locus possessionis ejus! v. 25 : *Magnus est et non habet finem, excelsus et immensus. Quomodo hæc verba aptantur beatæ Virgini?*

I^a R. Euge, euge, quæ tibi obnoxium habes illum omnium feneratorem, omnes namque Deo debitores cum simus, tibi ipsi est debitor. O Deo probata, Deumque mortalibus generationibus principium tribuentem uberibus tuis subjectum habens! Sic celeberrimus quodam loco propheta, quam prorsus incomprehensibilis sis erudiens nos! *O quam magna domus Dei, et ingens locus possessionis ejus! Magnus, et non habet finem excelsus, atque immensus.* (D. Methodius, *De Purific. B. Mariæ Virg.*)

II^a R. Beata Virgo non modo Hera, ac Domina tam ampli imperii est, verum utitur etiam spiritibus illis beatis, vice aulicorum, ac pedis ejus claudentium, quorum ad omnia paratissimorum, turmatim semper, et ordinatissime latera, curiamque ipsius magnifice implentium. (Alexius a Salo ordinis Capuccinorum.)

B. Virgo liber, in quo tot scripturæ, quot opera virtutum. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. iv, v. 4 : *Hic liber mandatorum Dei.* An beata Virgo dicatur liber?

R. De hoc libro virginali ait Baruch : *Hic est liber mandatorum.* Mandata Dei sunt de operibus virtutum. Tot sunt in hoc libro scripturæ, quot opera virtutum : ille vero legit in eo, et colit, qui eam imitatur, et diligit. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 4, § 1.)

EX EZECHIELE.

B. Virgo exaltata super choros angelorum. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. i, v. 26 : *Quasi aspectus lapidis sapphiri similitudo throni.* Quare super firmamentum est thronus sapphirinus?

R. Potest dici quod firmamentum sunt angeli, thronus autem sapphirinus, est beata Virgo, quæ est exaltata super firmamentum, id est, super choros omnium angelorum. De quo throno dicit Psal. lxxxviii : *Thronus ejus sicut sol in conspectu meo semper.* (Hugo card.; D. Bonavent. in *Speculo B. Virg.* lect. 13.)

B. Virgo thronus non judicii et vindictæ, sed misericordiæ. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. i, v. 26 : *Similitudo throni.* An B. Virgo dicitur thronus?

R. Ipsa est thronus non judicii et vindictæ, sed miserationis et gratiæ; unde Hebr. iv, 16 : *Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ ejus, ut misericordiam consequamur, et gratiam in auxilio opportuno.* Item Cant. iii, 9 : *Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani.* (Hugo card.)

B. Virginis conversatio cælestis. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. i, v. 26 : *Quasi aspectus lapidis sapphiri similitudo throni.* An beata Virgo comparetur lapidi sapphiro?

R. Iste thronus dicitur sapphirinus. Sapphirus enim parvus est, et transparens, restringit fluxum sanguinis, fugat antracem, et aerei coloris est, simi-

liter B. Virgo aerei coloris est, per cœlestem inhabitationem, transparens est per perspicacem de Deo agnitionem, quia divina claritate tota perfusa est : vel transparens ad corporis glorificationem, quia in corpore pie potest credi glorificata. Restringit fluxum sanguinis, quia præstat nobis auxilium ad restrictionem libidinis. Fugat antracem superbæ, quia illis qui se conjungunt sibi per charitatem, et devotam supplicationem confert humilitatem cordis. (Hugo card.)

B. Virgo apostolica prædicatione, et collatis quotidie beneficiis nota. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. ii, v. 9 : *Ecce manus missa ad me, in qua erat involutus liber.* Quare beata Virgo Maria dicitur liber involutus?

R. In qua erat involutus liber, id est Maria, de qua nihil, vel parum antea sciebat mundus. *Et expandit illum coram me,* quod factum est, secundum quod in apostolica prædicatione, et quotidie fit in beneficiorum ejus innumera perceptione (B. Albert. Magn. *De laud. B. Virg.* lib. xii, cap. 7, num. 16.)

B. Virgo scientiam habuit utriusque Testamenti. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. ii, v. 9 : *Erat scriptus intus et foris.* Quare hic liber dicitur scriptus intus et foris?

R. Scriptus fuit hic liber foris quantum ad scientiam Veteris Testamenti; unde dicit : *Sicut locutus est ad Patres nostros* (Luc. i, 55); intus scientia Novi, quod tanquam Magistra docuit apostolos, ideo dicitur (Luc. ii, 51) : *Maria conservabat omnia verba hæc tanquam liber.* (B. Albert. Magn., lib. xii *De laud. B. Virg.* cap. 7, num. 15.)

Benedictus uterus B. Virginis. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. iii, v. 12 : *Benedicta gloria Domini de loco suo.* Quare beata Virgo dicitur gloria Domini?

R. Gloria Domini est gloriosa Mater Domini, quæ vere benedicta est propter gloriam quam habet. *De loco suo duplici benedicta* : de loco, quo Filius ejus apud ipsam requievit in utero benedicta est, de loco quo ipsa apud Filium requiescit in cœlo, uterque enim locus dignissimus est, sicut patet per B. Bernard. sic dicentem : Nec in mundo locus dignior virginalis uteri thalamo, in quo Filium Dei Maria suscepit, nec in cœlis regali solio quo Mariam Filius Mariæ sublimavit. Benedicta est ergo Maria propter gloriam suam. (D. Bonav. in *Speculo B. V. M.*, cap. 12.)

B. Virgo domus fraternitatis, in qua Filius Dei ordinem et habitum humani generis induit. — Dub. 8. Ad illa verba, cap. iii, v. 24 : *Ingredere, et includere in medio domus tuæ.* Cur dicitur Ezechieli *Ingredere*?

R. Regina prophetarum Virgo Maria, est domus fraternitatis, in qua Filius Dei ordinem et habitum humani generis induit, et assumpsit, et factus est frater noster. Dixit Dominus ad Ezechielem (Gloss.), qui interpretatur *roboratus a Deo*, et significat Christum : *Ingredere subtiliter sicut sol per fenestram vitream, largiter sicut pluvia in vellus, humiliter*

sicut vincula pœnalitatum, omnia assumendo mirabiliter, ut quem totus orbis non potest includere, uterus tenellæ Virginis includat : unde sequitur : *Et includere in medio domus tuæ*, id est in utero Mariæ. (B. Albert. Magn. in *Bibl. Mariana*.)

Filius Dei inclusus in utero Virginis, ut operator, ut conservator, ut obses. — Dub. 9. Ad illa verba, cap. III, v. 24 : *Includere in medio domus tuæ*. Quare dixit : *Includere in medio domus tuæ*?

R. *Includere, ut operator, Psal. LXXIII, 12 : Operatus est salutem in medio terræ : Includere ut conservator, qui et se, et alios in domo fraterna includit, ut protegantur, et non ledantur, Includere ut obses, qui vinculatur, donec reddatur id quod promissum est.* (B. Albertus Magnus, in *Biblia Mariana*.)

B. Virgo duos peccatores convertit ad pœnitentiam. — Dub. 10. Ad illa verba, cap. XI, v. 19 : *Auferam cor lapideum de carne eorum, et dabo eis cor carneum.* An beata Virgo auferat cor lapideum ab homine?

R. Mater Domini habet dominium super lapides, id est super corda lapidea et adamantea peccatorum, ut ipsos convertat ad pœnitentiam, juxta illud propheticum Ezechielis : *Auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum atque domesticum.* (Albertus de Marquesiis ordinis sancti Patris Francisci, in *Cœtiloquio Morali de B. Virg. Maria*.)

B. Virgo multis donis et virtutibus insignita. — Dub. 11. Ad illa verba, cap. XVI, v. 10 : *Vestivi te discoloribus, et calceavi te janthino, et cinxi te bysso, et indui te subtilibus.* Quare propheta descripsit ornamenta Jerusalem?

R. Videamus quid de gloria Jerusalem, et splendore cœlesti dicat Spiritus sanctus : *Unxi te oleo, et vestivi te discoloribus, et calceavi te janthino, et cinxi te bysso, et indui te subtilibus, ornavi te ornamento*, id est, me fortasse toto, qui totus ornamentum sum, et pulcherrimum, non muliebre, sed virile mundum. Si talibus dignatus est Dominus Jerusalem ornamentis, cœlestia et recondita sacramenta in se continentibus, quid non talibus, et longe melioribus, insigniverit Reginam cœlorum, et singularem mundi, et angelorum Dominam? (Alanus Varenius, serm. 2, *De laudibus B. Virg.*)

B. Virgo merito humilitatis exaltata in Matrem Domini. — Dub. 12. Ad illa verba, cap. XVII, v. 24 : *Exaltavi lignum humile.* Quodnam lignum humile exaltatum a Deo?

R. *Exaltavi lignum humile*, scilicet Mariam, quæ exaltata est merito humilitatis suæ in Matrem Domini, et Reginam paradisi. (B. Albert. Magn. lib. XII *De laud. B. Virg.* cap. 6, num. 12.)

Peccatores meritis B. Virginis vivunt vita gloriæ. — Dub. 13. Ad illa verba, cap. XVIII, v. 31. *Quare moriemini, domus Israel.* Quare hæc Dominus dixit domui Israel?

R. Ipsa est tantorum meritorum, in summo apud Deum præ omnibus sanctis Virgo Maria, quod quasi

mirando, et quasi interrogando quærit Dominus a peccatoribus : Quare moriantur morte æterna, cum vivere possint vita gloriæ meritis et intercessione Virg. Mariæ? *Hæc dicit Dominus*, scilicet ad peccatores desperatos, et per peccatum mortificatos : *Quare moriemini*, ita crudeliter, ita viliter, ita negligenter, ita totaliter, *domus Israel*? (Gloss.) Qui estis filii Israel, Abraham, Isaac et Jacob : qui patrum merito debetis vivere, ex quo sic concludo : Si meritis Abraham, Isaac, et Jacob possumus vivere, qui fuerunt peccatores et servi Dei; multo fortius possumus et debemus vita gloriæ meritis post Dominum supremis Virginis Mariæ, quæ Mater Dei est, Domina mundi, Regina cœli, cui omne iudicium misericordiæ dedit Dominus Filius post se, ut omnes honorificent Matrem, quia igitur filii misericordiæ ejus sumus, clamat Dominus dicens illud, quod statim sequitur in littera : *Nolo mortem morientis* (Gloss.) Quia debetis vivere mea misericordia, et merito, et precibus Virginis Matris Mariæ. (B. Albertus Magnus in *Biblia Mariana*.)

Nullus sanctorum ita potenter potest se opponere iræ Dei, sicut B. Virgo. — Dub. 14. Ad illa verba, cap. XXII, v. 30 : *Quæsi de eis virum, qui interponeret sepem, et staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam, et non inveni.* Quare non invenit, qui se opponeret iræ Dei?

R. Ipsa est Regina illa, quæ stat a dextris Dei in vestitu deaurato; stat autem ibi, ut se opponens iræ Dei, et plagæ Dei contra peccatores; quia nullus sanctorum, ita potenter facit, ut ipsa, nec potest facere. *Hæc dicit Dominus : Quæsi virum, qui interponeret sepem*, Gloss., id est intercessionem, *et staret oppositus contra me pro terra*, id est peccatore, qui non cœlum, sed terra dicitur propter peccatum, *ne dissiparem eam* crudeliter, celeriter, et totaliter, *et non inveni*; sed hoc est reservatum Virgini Mariæ, cujus est officium hoc, et specialiter injunctum a Domino, (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

B. Virgo Filium Dei vestivit humanitate nostra. — Dub. 15. Ad illa verba, cap. XXXII, v. 7 : *Solem nube tegam.* Qua nube tectus sol?

R. Ipsa est nubes candidissima vestiens Solem justitiæ humanitatis nostra in incarnatione sua. *Solem*, id est Christum *nube humanitatis in utero Mariæ tegam* sapienter, humiliter et misericorditer. (B. Albertus Magn. *ubi supra*.)

B. Virgo tam multis divitiis cœlestibus superfunditur, ut eas sine mensura accepisse videatur. — Dub. 16. Ad illa verba, cap. XL, v. 3 : *Funiculus lineus in manu ejus, et calamus mensuræ in manu ejus.* Quis sensus hujus visionis?

R. Visionis mysticus sensus erat, neminem futurum fuisse in Ecclesia, qui incertam limitatamque mensuram spiritualium donorum, tam gratiæ, quam gloriæ, non haberet; sola Virgo tam multis divitiis cœlestibus, et gratiæ, et gloriæ superfunditur, ut

cas sine mensura accepisse videatur. (P. Mendoza *I Reg.* iv, v. 11, n. 19.)

B. *Virgo ad hoc electa, ut esset refugium peccatorum.* — Dub. 17. Ad illa verba, cap. XL, v. 5: *Et ecce murus forinsecus in circuitu domus undique.* An beata Virgo dicatur murus?

R. Multi patrocinia, et beneficia beatæ Virginis ad illos, qui transgressi sunt regulam evangelicæ doctrinæ, pro quibus se opponit, tanquam murus pro ira Dei, qui ad hoc elegit eam, ut esset refugium peccatorum. (Daniel Agricola, *Corona duodecim coronarum B. V.*, corona 9, stella 3.)

Per B. *Virginem exivit de cœlis ad nos quidquid gratiæ venit in mundum.* — Dub. 18. Ad illa verba, cap. XLIV, v. 1: *Converti me ad viam portæ sanctuarii exterioris.* An beata Virgo dicatur porta?

P. R. Dicitur autem beata Maria, porta; quia cum proprietas portæ sit importare et exportare, id est medium, per quod res ab extra ad intra civitatem, vel domum portantur; et etiam medium, per quod res, quæ sunt intus in civitate, vel domo ad extra portantur; ita per beatam Mariam exivit de cœlis ad nos quidquid unquam gratiæ creatum venit in mundum. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 20, § 12.)

II^a R. Fuit beata Virgo porta, quia sicut ad introeundum et exeundum porta servit habitatoribus; ita Domina Virgo fuit felix porta, per quam Deus intravit ad nos, cum de ea Redemptor noster veram carnem humanam assumpsit, et per quam exivit quando post novem menses de ipsa natus est verus homo. (Abulensis, *De vase mirabili Mariæ*, cap. 1, § 5.)

III^a R. Per portam sanctuarii exterioris, scilicet Mariam, intravit in mundum. Bene enim porta, per quam et Deus ad nos, et nos accessum habemus ad Deum; nam antequam ipsa fieret porta, erat quasi murus continuus, dividens inter nos et Deum, et idcirco pauca, aut nulla celebrabantur commercia angelorum et hominum. Facta est autem porta, et factum est admirabile commercium, et deinceps terrena celestibus sociata. (B. Albertus Mag. lib. x, cap. 51, n. 8.)

B. *Virgo verum lumen novis effudit.* — Dub. 19. Ad illa verba, cap. XLIV, v. 1: *Quæ respiciebat ad Orientem.* Cur respiciebat ad Orientem?

I^a R. Hæc porta ad Orientem aspiciebat, quoniam verum Lumen effudit quæ generavit Orientem, peperitque Solem justitiæ. (Div. Ambrosius *De institutione virg.*, cap. 18.)

II^a R. Bene Maria dicitur Porta orientalis, quia per eam ingressus est in mundum verus Oriens, qui nos visitavit ex alto: et quia per eam oritur in nobis gratia, et patet accessus ad verum Orientem, id est Christum, qui ortus est ex ea; et ipsa est principium ortus nostri ad vitam. Porta autem occidentalis fuit Eva, quæ fuit principium ingressus nostri ad occasum et mortem: sed per Mariam ingressus est Dominus Deus Israel in Incarnatione, et egres-

sus in Nativitate, et semper perseveravit clausa principi, id est ad honorem principis, scilicet Christi. (B. Albertus Mag., lib. iv *De laud. B. V.* cap. 15, num. 1.)

Virginis claustra nullo modo aperta sunt. — Dub. 20. Ad illa verba, cap. XLIV, v. 1: *Et erit clausa.* Quare hæc porta clausa?

P. R. Animadvertite et prudenter intellige quicunque de virginea illa natura verba facis, quod scilicet, nullo modo virginalis illa porta patefacta sit ejus providentia et voluntate, qui antea in ipsa conceptus est. Hoc enim futurum prædixit Spiritus sanctus, cum per prophetam dixit: *Hæc porta clausa erit et non aperietur.* Quantum igitur pertinet ad virginalem naturam, Virginis claustra nullo modo aperta sunt. Quod vero pertinet ad potentiam Geniti Domini, nihil clausum, omnia aperta, nihil quod impedimentum afferre potuerit, cum omnia Domino ipsi sint reserata; quamobrem et superiores potentie clamantes dicebant inferioribus: Psalm. xxiii, 7: *Tollite portas principes vestras, et introibit Rex gloriæ.* (S. Amphilogius Græcæ Eccl. doctor, Leonii in Lycaonia episcopus.)

II^a R. Quid est *clausa erit in æternum*? Nisi quod Maria, Virgo est ante partum, Virgo in partu, et Virgo post partum. (D. Aug. serm. 10, in *Natali Domini.*) Hanc portam dicit propheta clausam esse et fore in æternum, quia Domina nostra, licet conceperit et peperit, virginitatis tamen integritatem non amisit. (Abulensis in *Paradox. de vase mirabili Mariæ*, cap. 1, sect. 2; Div. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 20, § 12.)

III^a Ut claritas solis vitrum absque læsione penetrat, et ut radius oculorum tranquillo et claro liquori sine decisione et divisione immergitur, et usque ad fundum universa rimatur; sic Dei Verbum adiit virgineum habitaculum, et inde prodiiit clauso Virginis utero: quippe, qui facile posset extra Virginem corpus creare de nihilo, facile potuit corpus acceptum de Virgine extra trajicere sine carnis scissione, nec enim legi naturæ se subdidit, sed legem naturæ subdit sibi. (D. Amadeus, hom. 3, *De virginitate Mariæ*; D. Antoninus, ubi supra. — Hugo card.)

B. *Virgo porta aperta Domino, sed non viro.* — Dub. 21. Ad illa verba, cap. XLIV, v. 2: *Vir non transibit per eam.* Quare vir non transibit per eam?

I^a R. Quid est ergo quod Dominus ad Ezechielem testatur? *Porta hæc clausa erit et non aperietur,* aperta quidem fuit Domino, sed non viro, sicut ibidem ad ipsum dicitur: *Vir non transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam.* (B. Alanus de Rupe, in *Cant.* cap. v.)

II^a R. Quid est: *Homo non transibit per eam,* nisi quod Joseph non cognovit eam? (D. Augustinus, sermo 10, in *Natali Domini.*)

III^a R. In eo quod dicitur: *Vir non transibit per eam,* perfecta commendatur carnis ejus integritas,

quam non attigit vir ejus Joseph. (B. Albertus Magnus, lib. x, *De laudibus B. V.* cap. 31, num. 8; Abulensis, *ut supra*.)

IV^a R. *Vir non transibit per eam*, quia semper incognita viro, Luc. i, 31: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* (Hugo card.)

V^a R. *Vir non transibit per eam*, quia Virgo Maria concepit non opere viri, sed opere Spiritus sancti. (D. Antonius Patavinus, *Dominica infra Octav. Epiph.*)

Sanctus Gabriel non dicitur ingressus in B. V. sed ad eam. — Dub. 22. Ad illa verba, cap. XLIV, v. 2: *Eritque clausa principi, princeps ipse sedebit in ea.* Cui principi clausa erit?

I^a R. *Principi*, id est ipsi archangelo Gabrieli; unde non dicitur ingressus in eam; sed ad eam (Luc. i, 28), licet in quosdam alios boni angeli dicuntur ingressi; unde, *Ingressus est in me spiritus.* Et Zachar. iii, 31: *Angelus, qui loquebatur in me;* in hac vero porta soli Deo debebatur ingressus. (B. Albertus Magn. *ubi supra*.)

II^a R. Nota: *Clausus principi et princeps sedebit in ea.* Principi enim hujus mundi, id est diabolo clausa fuit, quia nulli tentationi ipsius, mens ejus patuit; et princeps Christus in ea solus sedit per assumptæ carnis humanitatem. (D. Antonius Patavinus, *Dominica III post Trinitatem*.)

III^a R. Erat enim prorsus rationi consentaneum, ut templum tantæ venerationis, in quo tanto tempore Dominus ipse habitaverat, nullo unquam virili contactu pollueretur. (Abulensis, in *Paradoxa de vase mirabili B. Virginis*.)

Christus per B. Virginem ingressus in templum. — Dub. 23. Ad illa verba, cap. XLIV, v. 2. *Porta hæc.* An beata Virgo dicatur Porta?

I^a R. Thema in Annuntiatione Domini. Porta beata Maria, per quam est ingressus in templum. Psal. cxvii, 20: *Hæc porta Domini, justi intrabunt per eam*, id est, per ejus intercessionem, Gen. xxviii, 17: *Quam terribilis est locus iste, non est hic aliud, nisi domus Dei et porta cæli.* Hæc est porta in qua factum est matrimonium inter Booz et Ruth, id est, inter Christum et Ecclesiam (Ruth. iv), juxta hanc portam sedens David audivit mortuum Absalonem adversarium suum. (II Reg. xviii.) Ideo dicitur, Jerem. vii, 2: *Stet in porta domus Domini.* Hæc est porta cui appropinquans Dominus suscitavit mortuum. (Luc. vii, 15.) (Hugo card.)

II^a R. Portam hanc de qua loquitur Dominus ad prophetam, Patres Deiparam Virginem intelligunt. Porta hæc respiciebat ad Orientem, quia Virgo sanctissima antiquam requirebat patriam, paradisum, quem Deus consevit in ædem ad Orientem, non gerebat affectum ad ista terrena, sed ad cælestia semper anhelabat; quamvis corpore semper versaretur in terra, animo tamen fixa cælo hærebat. Deinde quia cum reliquis Veteris Testamenti Patribus summo desiderio, atque amore tenebatur adventus Christi Salvatoris, ut verus ille Sol justitiæ oriretur

in mundo, ad operandam salutem hominum in medio terræ. (Adrianus Mangotius, societatis Jesu, in *Monita Mariana*, monito 5.)

Usque ad finem vitæ nostræ et usque ad finem mundi inveniemus misericordiam apud B. Virg. — Dub. 24. Ad illa verba, cap. XLVI, v. 2: *Porta autem non claudetur usque ad vesperam.* Quare non claudebatur usque ad vesperam?

R. Quia usque ad finem vitæ nostræ semper possumus invenire misericordiam apud Matrem misericordiæ et usque ad finem mundi; unde dicit: *Usque ad futurum sæculum non desinam*, scilicet miseris misereri et pro peccatoribus advocare. (B. Albert. Magn., lib. x *De laud. B. M.* cap. 31, num. 11.)

EX DANIELE.

B. Virgo singularem habuit virtutum omnium excellentiam. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. ii, v. 34: *Abscissus est lapis de monte sine manibus.* An beata Virgo dicatur mons?

R. Mons merito dicitur Virgo Maria propter singularem virtutum omnium excellentiam, quibus fuit ornatissima. (Adrianus Mangotius, societatis Jesu.)

Christus sine humano semine de utero virginali exortus. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. ii, v. 34: *Abscissus est lapis de monte sine manibus.* Quare Christus dicitur lapis de monte abscissus sine manibus?

R. Absque coitu et humano semine de utero virginali. D. Hieronym. Sine opere humano, sine maritali amplexu, de Virgine exortus est; hinc ipse ad Patrem: *Tu es, qui me extraxisti de ventre Matris.* Tu es, qui singulari opere spiritus tui extraxisti me de ventre, absque ullius hominis opere, et permanente Matris integritate. D. Augustinus, tract. ix, in Joannem: Per quem lapidem significatur Christus, qui de Virgine sine manibus, id est absque virili semine natus est? (Didacus Alvarez, in *Isa.* lii, num. 15.)

Deus excellentius benedictus in B. Virgine. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. iii, v. 56: *Benedictus es in firmamento cæli.* Quare Deus singulariter dicitur benedictus in firmamento cæli?

R. Cum enim omnia opera Dei benedicant ei, quoniam nulla tam despecta creatura est, quæ non aliquo singulari beneficio laudem Dei videatur continere; excellentius tamen *Benedictus es in firmamento cæli*, quod est Maria, non solum, quia ipsa cæteris creaturis singulariter præeminet; verum etiam quoniam luminarium suorum, id est virtutum ornatu multiplici, instar firmamenti miram Dei potentiam in se mirabiliter ostendit. (B. Albert. Magnus, lib. vii *De laudibus B. Virginis Mariæ*, vers. 3.)

B. Virgo collaudata ab angelis, hominibus, et corporalibus rebus. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. iii, v. 57. *Benedicite, omnia opera Domini, Domino:* Quo sensu hæc aptantur beate Virgini?

R. Collaudatæ quippe sunt aliquæ mulieres ex virtutibus suis, et benedictæ ab hominibus, ut Iulith, et aliquæ aliæ; sed nulla eatenus ut Maria: collaudatur enim ab angelis, ab hominibus, et ab omnibus corporalibus rebus. Ab angelis quidem: *Benedicta tu in mulieribus*; et merito, quia genuit angelorum restauratorem, concivium suorum Redemptorem. Restauravit enim Filius suus reddendo per æquipollentiam deperditum, multiplicando numerum, et augmentando superadditum, scilicet quartam hierarchiam, in qua ipse cum Matre super omnem hierarchiam, per quem laudant angeli, atque archangeli majestatem Dei, et assumpta ipsa beata Maria laudantes angeli benedicunt Deum. (D. Antonius part. iv, tit. 15, cap. 24.)

Excellentiæ sancti Rosarii admirandæ. — Dub. 5. Ad illa verba, Danielis iv, v. 7: *Ecce arbor in medio terræ*. Cur Daniel agens de arbore, quæ erat in medio terræ, alta, magna, forti, pulchra, uitur hæc voce: *Ecce quæ admirantis est?*

I^r R. Ad sensum tropologicum totam hanc visionem convertens, sacram Mariani Rosarii confraternitatem in ea recte delineatam video. *Ecce*, inquit, habet Daniel: Vox hæc cum admirantis sit, et demonstrantis rem aliquam magnam, ac portentosam, recte in hanc confraternitatem convenit. Est enim hæc sacra societas paradus quidam, in quo secundus Adam et Eva, Christus et Maria conveniunt ad spiritualem mundi regenerationem: est siderum cælum gratiam, ac cœlestia charismata fluens, sterilem peccatorum terram fecundans; est omnium virtutum maxime vero pudicitiae propugnaculum; est fons vitæ, in quo fideles animæ ab omni lavantur scelere; est antidotum, quo orantur, et reficiuntur infirmi; est arbor vitæ corroborans debiles, et æternitatem vitæ conferens; est arbor scientiæ boni et mali, ejus gustu docemur declinare a malo, et facere bonum; est hortus amœnitatis, ex quo flores omnis generis virtutum colliguntur; est suffragium vivorum et defunctorum; est vena, et minerale spiritualium omnium metallorum, quibus ditantur et locupletantur Deiparæ alumni; est turris, ex qua mille clypei pendunt, quibus adversus hostes Virginis famuli armantur; est fodina uberrima lapidum pretiosorum, cunctarumque virtutum, quibus ornantur, et coronantur animæ fidelium; est velut stella maris, per quam pertumescences mundi fluctus, et peccatorum tetram caliginem dirigimur, illuminamur, atque ad portum salutis ducimur; est diadema gloriæ ex pretiosis gemmis compositum, quo Deipara Virgo coronatur, sicut Paulus dicebat quibusdam fidelibus Philipp. iv, 1: *Vos estis corona mea*. Cur et Virginis famuli corona ejus non sint. Hæc quis non admiretur? (Joannes a Carthagera, tom. III, *De sacris arcanis Deiparæ in festo sanctissimi Rosarii*, fol. 373, hom. 7.)

II^r R. Fraternitas hæc, scilicet sacratissimi Ro-

sarii, est arca Testamenti, in qua tabulæ legis divinæ Sapientiæ, virga Dei omnipotentis, et manna cœlestis consolationis delitescunt; arca est Noe per quam totus mundus a diluvio peccatorum liberatur, et ab inundatione tribulationis protegitur; est iris clementiæ Dei, in qua designatur peccatorum venia, et reconciliatio divina; organum est, ejus modulatione ætherea lætantur agmina; cythara est, ejus melodia Ecclesia summa repletur lætitiis; est symphonia, ejus suavi harmonia peccatorum fugantur crimina, et Christi ac Mariæ aures demulcentur; lumen est, quo terra militantis Ecclesiæ fovetur, ambitur, et irrigatur, mirificosque fructus, ejus fecundata virtute, producit, sacra est theologiæ bibliotheca; divina est et humana, Dei et hominis stupenda mysteria, et beneficia reserans; gazophilacium est divinarum thesaurorum, ex quo Deus pauperibus sua dona distribuit; horreum est divinæ misericordiæ, ex quo nutriuntur fideles animæ; thymiana est summæ fragrantis et odoris, per quod cuncta opera nostra Christo, et Mariæ offerimus in odorem suavitatis; via compendiosa est cœlorum, per quam fideles ad cœlestem paradus tendunt; scutum est validissimum, in quo omnia hostium tela nequissima facillime confringuntur, et in illos retorquentur; arcus est, ejus sagittis tartaræ potestates vulnerantur, et confodiuntur: Compendium est mirabilium operum Dei; monile est, quo Deipara exornatur; signum est ostensivum amoris erga Virginem, memorativum divinarum arcanorum, ac prognosticum futuræ felicitatis æternæ; mystica tandem scala est Jacob, per quam veri Virginis amatores, usque ad conspectum Dei viventis ascendant. Hæc quis non admiretur? (Carthagera, *ibid.*)

III^r R. Certe illud, *Ecce*, Danielis, non solum admirantis est, sed et demonstrantis; demonstravit fraternitatem Rosarii non semel sancto Dominico Deipara Virgo Maria, ac prædicandum imperavit; demonstravit eum sanctus Dominicus auditoribus suis, qui concionanti illi aures et operam dabant; demonstravit eam semper postea tanti Patris proles Prædicatorum, partim concionibus publicis, partim scriptis monumentis; demonstravit eam sanctissima sedes apostolica per summos pontifices complures, per purpuratos patres cardinales, per legatos apostolicos, per archiepiscopos, præsulesque varios Ecclesiæ, qui omnes voce ac stylo eadem Christi fidelibus certatim proposuerunt; demonstravit denique eam Deus Optimus Maximus miraculis et plurimis et illustrissimis. (Carthagera, *ibid.*)

IV^r R. Addo his, quæ de arboris metaphora dixit mirandam et inauditam quamdam arborem, ejus meminit Rebellus, lib. 1, *De Rosar.*, cap. 6, art. 1. Commemorat natam fuisse in Hibernia, in diœcesi Corcielonensi, in territorio comitis Destron, prodigiosam quamdam arborem, longitudinis septem vel octo palmorum, quæ reliquis omni-

Lus arboribus valde dissimilis erat; in eo tamen longior et dissimilior, quod ex ramis ejus pendebant rosaria, quorum calculi orbiculares erant suis finibus inserti. Affirmat autem hoc portentum visum fuisse anno 1575, nonnullaque ex rosariis allata fuisse in oppidum Britanniae nomine Sanctimalo, quo mirabili portento voluit Deus, etiam ut auctor naturæ, Rosarium approbare, et consequenter fraternitatem tantæ Virginis devotioni addicere. (*Ibid.*)

B. Virgo in medio Ecclesiæ communiter ad omnes se habens. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. iv, vers. 7: *Ecce arbor in medio terræ.* Quare beata Virgo dicitur arbor in medio terræ?

R. Commendatur a communitate beata Virgo, quia communiter omnibus benefacit: *Videbam, et ecce arbor in medio terræ*, id est Maria in medio Ecclesiæ, omnes respiciens, et communiter quantum in se est, ad omnes se habens. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

Propter humilitatem habet dignitatem, et sublimitatem super omnem creaturam. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. iv, v. 7. *Altitudo ejus nimia.* Cur nimia dicitur altitudo beatæ Virginis?

R. Commendatur a dignitate et sublimitate super omnem creaturam. *Et altitudo ejus nimia.* D. Bernardus: O Virgo, virga sublimis, ad quantam celsitudinem verticem sanctum erigis! usque ad sedentem in throno, usque ad Dominum Majestatis. Neque id mirum, quoniam in altum mittis radices humilitatis, et magna virtutum magnitudine. (B. Albertus Magn. ubi supra.)

Misericordia B. V. universalis ad justos, et peccatores, et ad illos, qui sunt in purgatorio. — Dub. 8. Ad illa verba, cap. iv, v. 8: *Aspectus illius erat usque ad terminos universæ terræ.* Quare aspectus beatæ Virginis usque ad terminos universæ terræ?

R. Commendatur a misericordia universaliter ad omnes: *Aspectus illius*, scilicet intuitus misericordiæ, erat usque ad terminos universæ terræ. Gloss. Non solum ad angelos et justos; sed ad peccatores; imo et ad illos, qui sunt in purgatorio. (B. Albertus Magn., *ibid.*)

Peccatores confidenter habitant sub ejus protectione. — Dub. 9. Ad illa verba, cap. iv, v. 9: *Subter eam habitabant animalia.* Quare dicitur, quod subter eam habitabant animalia?

R. Commendatur a protectione fidelissima. *Subter eam*, id est sub protectione ejus habitabant lætantes et confidenter animalia, id est miseri peccatores propter reformationem, protectionem, pausionem, et pulchritudinem. (B. Albertus Magnus.)

B. V. omnes alit. — Dub. 10. Ad illa verba, cap. iv, v. 9: *Et in ramis ejus conversabantur volucres cæli.* Quo sensu?

R. Commendatur a jucunditate, quam habuit inter omnes sanctos. *Et in ramis ejus virtutum*, misericordiæ, humilitatis et charitatis, conversabantur

volucres cæli, id est omnes sancti, et ex ea rescebat omnis caro; quia omnes alit. (*Ibid.*)

Peccator judicem timens intueatur B. Virginem. — Dub. 11. Ad illa verba, cap. iii, v. 40: *Non est confusio confidentibus in te.* Quare non est confusio confidentibus in beata Virgine?

R. Si quis fortasse a Filio terreatur, quia Judex est, Matrem intueatur, quæ medicina est. Unde Cassiodorus in quadam epistola: Tu Patrona humani generis: tu afflictis reis medicina singularis. Quis tuo non egeat munere, cum sit peccare commune? Item divus Bernard. homil. 2, super *Missus est*: Si criminum immanitate turbatus, conscientie fœditate confusus, iudicii horrore perterritus, baratro incipias absorberi tristitiæ, desperationis abysso, cogita Mariam: in periculis, in angustiis, in rebus dubiis cogita Mariam, invoca Mariam. Maria non recedat ab ore, non recedat a corde; et ut impetres ejus suffragium orationis, non deseras conversationis exemplum. Ipsam sequens non devias, ipsam rogans non desperas, ipsam cogitans non erras, ipsa tenente non corruis, ipsa protegente non metuis, ipsa duce non fatigaris, ipsa propitia pervenis, et sic in temetipso experiris, quam merito dictum sit: *Et nomen Virginis Maria.* (Luc. i, 27.) Ex his patet quod merito sibi dici potest illud Danielis iii, 40: *Non est confusio confidentibus in te.* (Robertus Holcoz Ordinis Prædicatorum, ad illa verba Sap. iii, 9: *Qui confident, etc.*)

B. Virgo non vocata adest in tribulatione. — Dub. 12. Ad illa verba, Dan. cap. v, v. 10: *Regina autem, pro re, quæ acciderat regi, et optimatibus ejus, domum convivii ingressa est, et proloquens ait: Rex in æternum vive; non te conturbent cogitationes tuæ, neque facies tua immutetur.* Quare regina consolatur regem?

R. Turbatur sæpenumero peccator suorum scelerum conscientia, et ultrice ira Dei jamjam in ejus caput ruitura vehementer perturbatur; ubi lateat, quo effugiat, quibus prædiis armetur prorsus ignorat; eo ducitur ut desperet, et abjecta spe salutis in baratrum vitiorum præcipitur: ecce tibi Regina, et vere Mater, Virgo sanctissima mentem ingreditur. Sume animos, inquit. Quid pavescis? Peccasti? quiesce, ne in præceps abeas: tuorum scelerum remedia non desunt. En tibi non unus tantum Daniel, sed multiplex, innumeros vides confessarios, consule probatissimum, virus evome, plagas delege, offer lacrymas, quibus tua vulnera detergantur, et liniantur; mihi crede revivisces. O veram, non Reginam dixeris, sed Matrem, quæ non vocata ades, et contempta patrocinaris! (Pater Mendoza, *I Reg.* xiv, annotat. 17, sect. 2, num. 7.)

EX OSEE.

B. Virgo separata a mundo, soli Deo intenta. — Dubium 1. Ad illa verba cap. ii, vers. 14: *Ducam eam in solitudinem.* Quare beata Virgo dicitur solitudo?

R. Fuit beata Virgo solitudo, quia separata a turbe mundi, et soli intenta Creatori, et in hanc solitudinem animi ducebat eam Spiritus sanctus, sicut prædixerat : *Ducam eam in solitudinem.* (Daniel Agricola, *Corona duodecim coronarum B. Virg.*, corona, 12.)

Usque ad B. Virginem duravit nox quam Eva introduxit. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. vi, v. 3 : *Quasi diluculum præparatus est egressus ejus.* Quare ortus beatæ Mariæ dicitur diluculum?

1^a R. Ortus Mariæ fuit diluculum diei gratiæ, quia usque ad ipsam duravit nox, quam prima Mater in mundum introduxit. (B. Albertus Magn., lib. vii *De laudibus B. Virg.* cap. 8.)

2^a R. Diluculum principium est diei, et Maria principium Christi secundum humanam naturam, quam assumpsit de ea; quia Christus dies est æternus secundum naturam divinam. Diluculum etiam istud conjungit noctem, id est peccatores, diei, id est Christo, et in hoc diluculo incepit mundus discedere. (Daniel Agricola, *ubi supra*, stella 4, corona 10; B. Albertus Magn. *ubi supra*.)

Obedientia Virg. qua assensit incarnationi, omni sacrificio gratior. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. vi, v. 6 : *Misericordiam volui, et non sacrificium.* Legit D. Antoninus : *Obedientiam malo quam sacrificium.* Quæ obedientia B. Virginis sacrificio gratior?

R. O felix obedientia, o insignis gratia, quæ dum fidem dedit humiliter, cœli in se Opificem corporavit ! Implevit in ea Dominus, quod dudum prædixerat : *Obedientiam malo, quam sacrificium, et scientiam Dei, plusquam holocausta.* Hæc fuit vera obedientia, omnique sacrificio gratior, hæc voluntas cunctis hostiis acceptior, hinc promeruit gloriam, quam ipsa postmodum hæsit : *Ecce, ait Lucæ 1, 48: Beatam me dicent omnes generationes.* O beata Maria, quis tibi digne valeat jura gratiarum, ac laudum præconia rependere, quæ singulari tuo assensu, mundo succurreris perditio ? Quas tibi laudes fragilitas humani generis persolvat, quæ solo tuo commercio recuperandi aditum invenit ? (Divus Augustinus, serm. 17, in Annunt.)

Summa utilitas servire B. Virgini et de ejus esse familia. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. ix, v. 12 : *Væ eis cum recessero ab eis ! Quare minuatur vae recedentibus a beata Virgine ?*

R. Summus honor, summa gloria, et summa utilitas est servire Mariæ, et de ejus esse familia; unde ei servire regnare est, sicut dicit Boetius de Domino, et ejus agi præmiis summa libertas est : servus ergo Mariæ si ceciderit non collidetur, quia Domina misericorditer supponit manum suam; ipsa enim sola post Filium comes est, quæ possit sublevare cadentem; unde dicit cum Filio illud : *Væ eis cum recessero ab eis !* (Daniel Agricola Franciscanus, *Corona duodecim coronarum B. Virginis*, stella 7 coronæ 2.)

B. Virgo omni gratia plena. — Dub. 5. Ad illa

verba, cap. x, vers. 1 : *Vitis frondosa Israel, Quare beata Virgo assimilatur viti frondosæ ?*

R. Domina mundi, Regina prophetarum assimilatur viti non qualicumque, sed fertilissimæ : *Vitis frondosa Israel*, id est Maria omni gratia plena. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

B. Virgo principatum obtinet cum Deo, in cœlo, et in terra. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. xiv, v. 6 : *Ero quasi ros, Israel germinabit sicut lilium.* Cur beata Virgo assimilatur Israel ?

R. Israel interpretatur princeps cum Deo. Maria enim sola principatum cum Deo obtinet in cœlo et in terra. Interpretatur etiam vigil cum Deo, sicut dicit D. Hieronym., quia ipsa jugiter vigilat cum Filio ad custodiam populi Christiani. (B. Albert. Magn. lib. xii, *De laudib. B. M.* cap. 5, § 12.)

De carne B. Virginis quamdam portionem sumpsit Spiritus sanctus, et formavit corpus Christi. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. xiv, vers. 6 : *Israel germinabit sicut lilium.* Quare Dominus Jesus comparatur lilio ?

R. Lilium enim non seminatione propagatur, sed de substantia Filii portio, et fit lilium. Sic beata Virgo ex se sobolem propagavit; quia de ejus carne quamdam portionem sumpsit Spiritus sanctus, et formavit in lilium, id est, in Filium, qui dicit Cant. ii, 1 : *Ego lilium convallium.* (B. Albert. Magn. *ubi supra*.)

Per B. Virginis fructum destructa est mors. — Dub. 8. Ad illa verba, cap. xiii, v. 14 : *Ero mors tua, o mors.* Quomodo beata Virgo fuit mortis mors ?

R. Fortissimum est mors, quæ omnes creaturas mortales superat et prosternit. *Quis est enim qui vivet, et non videbit mortem ?* (Psal. lxxxviii, 49.) Certe nullus, quia nec proprio Filio Dei humanato pepercit : sed beata Maria fortior morte fuit. Sicut enim per feminam Evam mors intravit in mundum, ita per feminam Mariam destructa est mors, scilicet per fructum ventris sui; unde dicere poterat illud : *O mors, ero mors tua.* (D. Antonin. part. iv, tit. 15, cap. 18, § 4.)

Christus totus noster. — Dub. 9. Ad illa verba, cap. xiv, v. 9 : *Ex me fructus tuus inventus est.* Cui loquitur Deus ?

R. Dicat Deus Pater ad Mariam, dicat ad fidelem animam, dicat ad Ecclesiam : *Ex me fructus tuus inventus est.* Tuus, o Maria, ad hunc fructum producendum electa; tuus, o anima, ad hunc fructum diligendum illecta; tuus, o Ecclesia, ad hunc fructum percipiendum collecta; tuus, inquam, tuus. Tuus certe corporaliter per assumptam naturam; tuus spiritualiter per gratiam; tuus sacramentaliter per Eucharistiam; tuus æternaliter per gloriam. Ex me tamen tuus est, quia ex meo utero genitus est, sicut scriptum est : *Ex utero ante luciferum genui te.* (Psal. cix, 3.) O vere nimis admiranda, nimisque veneranda nobilitas, quia fructus ventris materni est Filius uteri æterni, et sapientia cordis paterni ! D. Bernardus : Illius, o Maria, eris Mater, cujus

Deus est Pater; Filius potentiae et charitatis erit corona tuae castitatis, sapientia paterni cordis erit fructus uteri virginalis. (Div. Bonaventura, in *Speculo beatæ Virginis Mariæ*, cap. 14.)

EX JOELE.

Sine cultura maritali protulit Filium suum. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. ii, v. 22: *Germinaverunt speciosa deserti.* An beata Virgo dicatur desertum?

R. Desertum, quod sine cultura germinat, et profert pastum animalium signare potest Mariam, quæ sine cultura maritali protulit Filium, qui est pastus animarum fidelium, ideo bene de ipsa dici potest illud, Ezech. xxxvi, 35: *Terra illa inculta facta est, ut hortus voluptatis.* (D. Bonavent. in *Speculo B. Virg.* cap. 16.)

B: Virgo speciosa desiderijs, operibus, virtutibus et donis. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. ii, v. 22: *Germinaverunt speciosa deserti.* Quæ sunt speciosa hujus deserti?

R. Speciosa hujus felicitis deserti sunt speciosa germina cælestium desideriorum, speciosæ herbæ operum bonorum, speciosi flores virtutum et donorum, speciosa folia utilium verborum et certe speciosus fructus ventris sui, qui est pastus omnium iustorum: Maria est desertum hoc speciosum. (D. Bonaventura, *ibid.*)

Potentia et sensus B. Mariæ pleni virtutibus. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. ii, v. 22: *Lignum attulit fructum suum, ficus et vinea dederunt virtutem suam.* Quo sensu hæc aptantur beatæ Virgini?

R. Narrat Plinius lib. xii, cap. 6, quod in India crescit ficus mirabili modo fructificans, et in fructibus ita onusta, quod præ pondere rami deprimuntur ad terram, et rursus de terra recrescunt, folia habet ita lata, quod extenduntur in modum peltæ, unde sub his foliis latitant homines, et jumenta, sed umbra jucundissima habet poma ita dulcia, quod præ dulcedine pro miraculo a comedentibus reputantur. Ista ficus est parabola Virginis benedictæ, Matth. xxiv, 32: *Ab arbore fici discite parabolam.* Hæc enim habet ramorum longitudinem, foliorum amplitudinem et pomorum dulcedinem. Rami in homine sunt potentia animæ memoria, intelligentia, et voluntas cum potentiis sensitivis. Isti rami erunt pleni fructibus in Maria, memoria devotione, intelligentia contemplatione, voluntas dilectione, sensus compassione. In tantum fuerunt onusti rami isti virtutibus, gratiis et meritis, quod usque ad terram se inclinaverunt per humilitatem, quando dixit: *Ecce ancilla Domini.* Secundo, ista ficus habet foliorum amplitudinem in tantum, quod ad modum peltæ protegere potest hominem, etiam unum folium. Certe moraliter Virgo ista tantam habet verborum potentiam et gratiam in curia summi Regis, quod tam hominem viventem rationaliter, quam jumentum, id est hominem viventem bestialiter, protegit et defendit, si ad ejus patrocinium velit habere refugium, Mich. iv, 42: *Sedebit vir subtus ficum suam.*

Tertio, habet ficus ista in pomo suo tantam dulcedinem, quod ejus suavitas a comedentibus pro miraculo reputatur; nam Filio suo in æterna cœna fruentibus ineffabilem confert dulcedinem, ut dicat unaquæque persona, illud Cant. ii, 3: *Sub umbra illius, quem desideraveram, sedi, et fructus ejus dulcis gutturi meo.* (Robertus Holcoz ordinis Prædicatorum, in Sap., cap. iii.)

B. Virgo per compassionem passionis Filii quasi in sanguinem mutata. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. vii, v. 31: *Luna convertetur in sanguinem,* Quo sensu verum, quod luna, id est beata Virgo, versa est in sanguinem?

R. Quia sole, scilicet Christo, per mortem in passione obtenebrato, luna ista per dolorem, et compassionem suæ mortis in sanguinem est mutata. (Albert. de Marquesiis Franciscanus.)

Peccatores per B. Virginem virtutibus adornantur. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. iii, v. 18: *Fons de domo Domini egredietur, et irrigabit torrentem spinarum.* Quare beata Virgo dicitur fons irrigans torrentem spinarum?

R. Ipsa est fons domus Domini irrigans ariditatem peccatorum: *In die illa*, scilicet gratiæ, et misericordiæ, *egredietur in mundo nascendo, fons*, id est Maria, *de domo Domini, et irrigabit torrentem spinarum* (Gloss.), ut quæ vitiorum punitionibus pungebantur, modo virtutum floribus adornantur. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana*.)

EX AMOS.

B. Virgini sunt revelata occulta Scripturarum mysteria. — Dub. 1. Ad illa verba, cap. iii, v. 7: *Non facit Dominus Deus verbum, nisi revelaverit secretum suum ad servos suos prophetas.* Quo sensu hæc aptantur B. Virgini?

R. Nona gratia dicitur interpretatio sermonum, id est expositio Scripturarum, non per exercitium habita ex lectionibus doctorum exponentium, sed per infusionem Spiritus sancti, quam habuerunt apostoli, ut patet in Petro ex Epistola sua. Hanc gratiam habuisse beatam Mariam patet ex hoc, quia dicit Amos propheta: *Non faciet Dominus verbum, quod non revelaverit servis suis;* sed beata Maria super omnes fuit ancilla Domini, quinimo Mater Domini; unde multo magis credendum est, quod ei revelata fuerunt occulta mysteria Scripturarum. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 49.)

EX JONA.

Christus elegit Matrem pauperrimam et humillimam. — Dub. 1. Ad illa verba, cap. i, v. 12: *Tollite me et mittite in mare.* Quare misso Jona in mare cessavit tempestas?

R. Tollite me et mittite me ditissimum in pauperrimam, me sublimissimum in humillimam, me Dominum in ancillam, in mare, hoc est in uterum Mariæ. B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*: *Mit-*

tite in mare, id est in Mariam, et cessabit mare a vobis, id est tempestas et tribulatio. Hugo cardinalis. III Reg. xx, *Fecit etiam rex* : Jonas interpretatur *filius columbæ*, et significat Filium Virginis, quæ columba dicitur propter puritatem. Cum igitur esset orta tempestas in mari mundi, seu humani generis multorum malorum, qua minabantur, et trahebant ad submersionem inferni, Jonas, id est Dei Filius et Virginis, cui attribuitur sapientia, ait per affectum ad Patrem, et Spiritum sanctum, ex quo propter sapientiam inordinate appetitam processit hæc miseria et afflictio in humano genere : *Tollite me, et mittite in mare* ; id est : Operamini mecum, ut in mundum intrans, carnem assumam : quo facto, id est incarnato, cessavit virtualiter perditio humana. (D. Antonin. *De missione Filii Dei*, cap. 11, § 1.)

B. Virgo a devotis et amicis repetit persecutiones adversantium.—Dub. 2. Ad illa verba, cap. i, v. 15 : *Tulerunt Jonam, et miserunt in mare, et stetit mare a fervore suo*. Quomodo hæc aptantur beatæ Virginis?

R. Beata Maria a sibi devotis et amicis undas tentationum repellit, et fluctus, id est furores persequentium et tempestates, id est impetus adversantium ad æqualitatem pacis et tranquillitatem reducet. Quod figuratum est, ubi dicitur, quod *Tulerunt Jonam, et miserunt in mare, et stetit mare a fervore suo*. Per Jonam intellige orationem puram et devotam, quæ tunc in mare mittitur, quando beatæ Virginis porrigitur ; et tunc mare, id est mundus sæviens, cessat a fervore suo, id est persecutionis furore. (Joannes a Sancto Geminiano, lib. i, cap. 48, *De cælo et elementis*.)

EX MICHÆA.

Homo securus per protectionem B. Virginis.—Dubium 1. Ad illa verba, cap. iv, v. 4 : *Sedebit vir subter vineam suam*. Quare vir requiescet subter vineam, seu vitem suam?

R. Id est requiescet, et securus erit per protectionem B. Virginis, quæ data est virtuose agentibus in protectionem et refrigerium ; unde Thren. iii dicitur : *In umbra tua vivemus in gentibus*. (Daniel Agricola *Corona duodecim coronarum B. V.*, stella 7 coronæ 2.)

B. Virgo defendit humiles, pauperes, pacis amatores. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. iv, v. 8 : *Tu turris gregis nebulosa filiæ Sion*. An beata Virgo dicatur turris gregis?

R. Dicitur turris gregis, quia defendit humiles, pauperes, et amatores pacis et concordie, et pro amore suo, et Filii sui large dantes lanam suorum temporalium, et cæteras proprietates ovium. (B. Albertus Magn., lib. xi *De laud. B. Virg.* cap. 5, n. 3.)

B. Virgo obumbrat et abscondit peccatores.—Dub.

3. Ad illa verba, cap. iv, v. 8 : *Turris nebulosa*. An beata Virgo dicatur turris nebulosa?

R. Ipsa est turris potentie Dei. *Turris gregis*, Gloss. id est, munimentum ; *nebulosa*, obumbrans et abscondens peccatores. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

B. Virgo habet secundam potestatem in cælo et in terra.—Dub. 4. Ad illa verba, cap. iv, v. 8 : *Et veniet potestas prima*. Quo sensu prima potestas da est B. Virgini?

R. Gloss., id est Christus, dans tibi secundam potestatem in omnibus ; ut ita dicere possis : *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra*. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

EX HABACUC.

Lucifer optaverat sedere in sinistra cæli parte. B. Virgini dextera cæli pars, in qua sedeat, præparata est.—Dubium 1. Ad illa verba, cap. iii, v. 3 : *Deus ab austro veniet*. An sanctissima atque beata Virgo Maria dicatur Auster?

R. Hoc est, a Virgine. Auster autem dicitur dextera cæli pars, juxta illud : *Aquilonem, et mare, id est austrum, tu creasti*, Psal. lxxxviii, 15, seu, ut vertit D. Hieron. *aquilonem et dextrum* ; nam beatissima Virgo non modo cælum, sed etiam dexteram cæli partem supergreditur. Optaverat infelix ille Cherub sedere in lateribus aquilonis (*Isa. xiv, 13*), hoc est in sinistra cæli parte, eam antequam prenderit, et in æternum barathrum dejiendus. Tibi vero, o Deipara, nonnisi auster, seu dextera cæli pars, in qua æternum sedeas præparatur. (P. Mendoza, *I Reg. iv, 11, n. 7*.)

B. Virgo habuit prærogativam virginalis puritatis.—Dub. 2. Ad illa verba, cap. iii, v. 3 : *Deus ab austro veniet*. B. Albertus Magnus legit : *Deus a Libano veniet*. An beata Virgo dicatur Libanus?

R. Dicitur Libanus, qui interpretatur candor, propter prærogativam virginalis puritatis. (B. Albertus Magnus, lib. viii *De laud. B. V.* cap. 5.)

Virtus Altissimi obumbravit B. Virgini in conceptione Filii Dei.—Dub. 3. Ad illa verba, cap. iii, v. 3 : *Et sanctus de monte Pharan*. Alii : *De monte umbroso et condenso*. An beata Virgo dicatur mons umbrosus et condensus?

I^o R. Umbrosus dicitur iste mons, quia virtus Altissimi obumbravit ei in conceptione Filii Dei, qui est lux inaccessibilis, et lucem habet inaccessibilem. (B. Albertus Magn. *ubi supra*.)

II° R. Condensus est mons iste per universarum virtutum multitudinem quæ designantur in condensitate arborum, quia in ea quasi consitæ a divina Sapientia concurrunt omnes virtutes in superlativo. (B. Albertus Magn. *ibid.*)

III° R. Si Virgo Maria est mons umbrosus, opacus et condensus, quomodo ipsa Apoc. xii, v. 1, describitur induta radiis, ac lumine solis ; lux enim omnem condensitatem ac opacitatem depellit et excludit? O ingens Mariæ excellentia! Mons est um-

brosus, tot ac tantis virtutibus, et donis spiritibus, ut a nullo nostro intellectu per medium creatum valeat perspicere ac deprehendere; vestitur tamen Sole justitiæ; hic enim ingens mons tantummodo potest lumine ac luce Divinitatis discooperiri, manifestari ac intueri. Lumine Divinitatis Marianus splendor cognoscitur ac propalatur. (P. Silveira, tom. IV, in *Evangelio*. lib. vi, cap. 8, quæst. 2, n. 20.)

Animalia calefaciebant puerum Jesum positum in præsepio, cum anhelitu.—Dub. 4. Ad illa verba cap. iii, v. 2: *In medio annorum notum facies. Hugo cardinalis: In medio animalium duorum cognosceris. Cur in præsepio positus fuit Dominus Jesus in medio duorum animalium?*

R. Jam videtis quomodo viget frigus in isto tempore. Cogitate si Virgo Maria habebat frigus, quia non legitur quod portaret vestes foderatas; propter hoc posuit Filium suum in præsepio, ut animalia calefacerent eum cum anhelitu, prout fuit revelatum Habacuc prophætæ iii, 2: *Domine, audi vi auditum tuum, et timui.* (D. Vincentius Ferrer. *Dominica infra Octavæ Domini.*)

In cælum assumpta, Soli Christo copulata.—Dub. 5. Ad illa verba, cap. iii, v. 11: *Sol et luna steterunt in habitaculo suo.* Quo sensu hæc verificantur de beata Virgine?

R. In cælum enim assumpta fuit, Soli Christo copulata; quia tunc *sol et luna steterunt in habitaculo suo.* (Albertus de Marquesiis Franciscanus, cap. 75 *Cætiloquiorum Moral.*)

Gaudium Simeonis accipiens puerum Jesum in templo præsentatum.—Dub. 6. Ad illa verba, cap. iii, v. 18: *Ego autem in Domino gaudebo, et exultabo in Deo Jesu meo.* In ejus persona hæc dicuntur?

R. Simeon in persona omnium, non solum gavisus est, sed etiam exultavit dicens illud: *Ego autem in Domino gaudebo*; supple modo per prophetas promisso et denunciato: *Et exultabo in Deo Jesu meo* per Deum misso, et per Virginem in templo præsentato. (Armandus de Vellovisu, ord. Prædicatorum, collat. 10, *De Purificatione Mariæ*, ex Psal. ix.)

EX SOPHONIA.

B. Virgo ad cælestia desideria sublevata.—Dubium 1. Ad illa verba, cap. iii, v. 8: *In igne enim zeli mei devorabitur omnis terra.* Quo sensu hæc aptantur beatæ Virgini?

R. Christus dicitur ignis consumens, mobilis, levis, quando, spretis per ejus gratiam mundi sollicitudinibus, ad cælestia desideria eam sublevavit: *In igne zeli mei*, id est in fervore et vehementia dilectionis meæ, qua dilexi Mariam, *devorabitur omnis terra*, id est, omnis terrenitatis amor et appetitus. (Daniel Agricola, *Corona duodecim coronarum B. V.* quinta stella decimæ coronæ.)

Pro B. Virgine nobis data ad intercedendum, gratiæ Deo agendæ.—Dub. 2. Ad illa verba, cap. iii, v. 9: *Reddum populis labium electum, ut innocent*

omnes in nomine Domini, et serviant ei humeris uno. An beata Virgo dicatur labium electum?

R. Ipsa est labium electum nobis promissum. Labium istud Maria, pro quo nobis dato a Deo debemus invocare nomen Domini, et unanimiter atque concorditer illi servire. (B. Albertus Magn. lib. ix, *De laudibus B. Virg.* cap. 16.)

EX AGGÆO.

Gloria Mariæ maxima, quia de purissima substantia ejus formata est caro Christi.—Dubium 1. Ad illa verba, cap. ii, v. 20: *Magna erit gloria domus istius novissimæ plusquam primæ.* Quo sensu hæc exponuntur de beata Virgine?

R. Prima domus Eva, secunda Maria: gloria Evæ, quod manu Domini formata est in paradiso de substantia Adæ, Gloria Mariæ in infinitum major, quia de purissima substantia ejus formata est caro Christi, ejus pretio redemptus est mundus; et quod per partum ipsius, per Evam perditus, nobis restitutus est Paradisus. (B. Albertus Magn. lib. x, cap. 50, num. 15.)

Gabriel nuntius missus ad B. Virginem.—Dub. 2. Ad illa verba, cap. ii, v. 7: *Ego commovebo cælum, et terram, et mare, et aridam.* Quomodo cælum, et terra, et mare, et arida fuit commota?

R. *Cælum, et terram*, id est Gabrielem cælestem nuntium, et Mariam. Luc. i, 26: *Missus est angelus Gabriel a Deo . . . et nomen Virginis Maria.* *Mare et aridam*, id est Virginem Mariam, mare in amaritudine passionis, et aridam in ariditate conceptionis; non enim concepit virili semine, sed mystico spiramine: *Et veniet desideratus cunctis gentibus.* (Armandus de Vellovisu, ordinis Prædicatorum, collat. 57, ex Psal. xlix, *De Natali Domini.*)

Puer Jesus in templo præsentatus, templum gloria implebit.—Dub. 3. Ad illa verba, cap. ii, v. 8: *Implebo domum istam gloria.* Quomodo hoc impletum?

R. Eo quod ipse Deus carnem indutus ingressurus esset in eam, ac corporali præsentia honestaturus; unde *veniet desideratus cunctis gentibus, et implebo domum istam gloria*, quod hodie primum completum cernimus, quando Virgo sanctissima, impletis diebus purgationis, primogenitum induxit in templum ut offerret et consecraret eum Domino. (Adrianus Mangotius societatis Jesu.)

EX ZACHARIA.

B. Virgo magno zelo a Christo dilecta.—Dubium 1. Ad illa verba, cap. i, v. 14: *Zelatus sum, Jerusalem, et Sion zelo magno.* An beata Virgo dicatur zelata a Deo?

R. Maria amica Christi, quia magno zelo ab eo dicta; unde de ea dicit Christus: *Zelatus sum Jerusalem, et Sion zelo magno*, Mariam, scilicet, designatam per Jerusalem et Sion. (Daniel Agricola Franciscanus, *Corona duodecim coronarum B. Mariæ Virginis*, secunda stella octavæ coronæ.)

B. Virgo murus conservationis et defensionis. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. II, v. 5: *Ego ero ei murus, ait Dominus, in circuitu.* An beata Maria Virgo dicatur murus?

R. Ipsa est murus conservationis et defensionis contra diabolum, mundum et peccatum: *Ego murus in circuitu*, Gloss., id est defensio in eis. (B. Albertus Magnus, in *Biblia Mariana*.)

Deipara post partum mansit Virgo. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. IV, v. 2: *Ecce candelabrum aureum totum.* An B. Virgo dicatur candelabrum?

R. Candelabrum sancta Maria, quoniam materiam expertem ducem gestavit Deum incarnatum. Cur autem totum aureum? Quoniam post partum mansit Virgo. (D. Anastasius Nicenus, quæst. 53, in *Scripturam*.)

B. Virgo dat virtutem resistendi peccato. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. XI, v. 1: *Aperi, Libane, portas tuas.* Quo sensu hæc exponuntur de beata Virgine?

R. Libanus interpretatur candidatio, et significat beatam Mariam, quæ fuit candida, et habet tres portas, scilicet potentiae, sapientiae et misericordiae. Quidam enim peccant per infirmitatem; istis aperit portas potentiae, dando eis virtutem resistendi; quidam per ignorantiam; illis aperit portas sapientiae, dando eis lumen cognoscendi: quidam per certam malitiam, et istis aperit portas misericordiae, dando eis gratiam poenitendi. Aperit manus suas ad largiendum, Prov. xxxi, 20: *Manum suam aperuit inopi*, id est, Christo pauperi, per sex opera misericordiae. Unde dicit D. Bernardus: Beata Virgo Dei Filium in utero suscepit, nudum carne, vel etiam pannis operuit, esurientem pavit, sitientem lacte potavit, infirmum per infantiam non solum visitavit, sed etiam omnia humana sibi exhibuit, in carcere posito, et crucis patibulo ligatum visitavit, ejus sepulturae interfuit. Aperuit cor suum ad subveniendum, quia misericordia sua subvenit universis, scilicet bonis et malis, vivis et defunctis; unde cantat Ecclesia:

*Maria Mater gratiæ,
Mater misericordiæ.*

Aperit quidem bonis impetrando gratiam; unde dicitur:

Maria Mater gratiæ.

Aperit malis obtinendo remissionem et misericordiam; unde adjicitur:

Mater misericordiæ.

Aperit vivis, eos a daemoniorum insidiis protegendo; unde sequitur:

Tu nos ab hoste protege.

Aperit mortuis, eos ad gloriam deducendo; unde subditur:

Et mortis hora suscipe.

(B. Jacobus de Voragine, serm. 1, in *Annuntiat. B. Mariæ*.)

B. Virgo inferius omni creatura descendit per humilitatem, unde in Assumptione, super omnem puram creaturam ascendit. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. xiii, v. 1: *In die illa erit fons patens domui David.* Quare beata Virgo dicitur fons patens?

R. Maria quasi fons, quantum descendit, tantum ascendere potest; et quia fons iste inferius omni creatura descendit per humilitatem in conceptu Dei, in sua Assumptione super omnem puram creaturam ascendit. (B. Albertus Magnus lib. ix, *De laudibus B. Virg.*, cap. 1, num. 7.)

Communia beneficia exhibet omnibus. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. xiii, v. 1: *In die illa erit fons patens.* An B. Virgo dicitur fons? Cant. iv, 15: *Puteus aquarum viventium*; Et II Reg. xxiii, 15: *Si quis mihi daret potum aquæ de cisterna Bethleem?*

R. Beatissima Virgo est fons, quantum ad communia beneficia, quæ exhibet omnibus. Puteus autem, quantum ad specialem devotionem, quam dat suis specialibus. Cisterna vero in quantum ab ipsa fluit refectio peccatoribus. (B. Albertus Magn. super *Missus est*, cap. 198; Et Daniel Agricola, *Corona duodecim coronarum B. Mariæ*, quinta stella.)

B. Virgo misericordiam largitur existentibus in caelo, in terra, in purgatorio. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. xiii, v. 1: *Erit fons patens domui David et habitantibus Jerusalem.* Cur beata Virgo dicitur fons patens domui David, et habitantibus Jerusalem?

I^a R. Ipsa est fons communicationis caelestium, terrestrium, et in purgatorio peccatorum: *Erit fons patens*, Gloss. omnibus sitientibus, *Domui David et habitantibus Jerusalem* in ablutionem peccatoris et menstruate, Gloss. id est, majorum peccatorum. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

II^a R. Per domum David intelligitur sancta Ecclesia, per habitantes autem in Jerusalem figurantur omnes fideles, qui sunt de regno Ecclesiae. B. Virgo patet per misericordiam, et compassionem, ut quicunque Christianus ex intimo corde ipsam imploraverit, ejus meritis ac intercessionem suorum peccatorum veniam consequetur. (B. Albert. Magn. serm. 27, *De Nativit. B. Virg.*)

EX MALACHIA.

B. Virgo ita privilegiata, ut omnes rei, qui ad illam currunt ex toto corde salventur. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. III, vers. 1: *Statim veniet ad templum suum Dominator.* An beata Virgo dicatur templum?

R. Ipsa enim est templum Dei mirabile præ omnibus sanctis, quia magna dignitate privilegiatum est; ut omnes rei, et malefactores, qui ad illam currunt ex toto corde salventur, sicut patet in Theophilo, et aliis pluribus. D. Bernardus: Ille taceat laudes tuas, Virgo, qui te in suis necessitatibus invocatum defuisse senserit. (D. Thomas, *Serm. in Purificatione*.)

B. Virgo movet mentem Filii ad misericordiam. —

Dub. 2. Ad illa verba, cap. III, v. 16 : *Scriptus est liber monumenti coram eo timentibus Dominum*. An beata Virgo dicatur liber monumenti?

R. Maria dicitur liber monumenti, quia movet mentem Filii ad misericordiam. (Beatus Albertus Magnus lib. XII, *De laudibus B. Virg.*, cap. 7.)

EX I LIBRO MACHABÆORUM.

In B. Virginis manu dextra sunt coronæ, ut devoto exornet; in sinistra clypei, ut tueatur. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. IV, vers. 57 : *Ornaverunt faciem templi coronis aureis et scutulis*. Quare templum exornatum coronis et scutulis?

R. In illud templum Zorobabelis, ejus faciem Hebræi coronis aureis, et scutulis ornaverunt, ut beatam Virginem præsignarent, ejus utraque manus plena est; dextera quidem coronis, ut exornet, sinistra vero clypeis, ut tueatur. (P. Mendoza, *I Reg.* IV, vers. 11, annot. 12, sect. 2, n. 12.)

Christus et Maria Ecclesiæ fideles protegunt. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. VI, v. 59 : *Refulsit sol in clypeos aureos*. Qui clypei aurei, in quos sol refulsit?

R. *Refulsit sol* Divinitatis in clypeos aureos;

clypei isti Christus et Maria, qui protegunt fideles Ecclesiæ; et *resplenduerunt montes ab eis*, id est angeli et justi. (Daniel Agricola, *Corona duodecim coronarum beatæ Virg.*, nona stella)

EX II LIBRO MACHABÆORUM.

B. *Virgo maxime affecta ad omne bonum populi Christiani.* — Dubium unicum. Ad illa verba, cap. XIV, v. 57 : *Razias autem vir amator civitatis, qui pro affectu, Pater Judæorum appellabatur*. Quo sensu hæc aptantur beatæ Virgini?

R. Ex maxima affectione ad bonum populi Judæorum Razias dicebatur Pater eorum. Sed nunquid fuit aliquis sanctus, vel sancta ita affecta ad salutem, et omne bonum populi Christiani, sicut Virgo Maria? Unde, cum Christus vellet tribus lanceis mundum perdere, propter tria vitia mundi, scilicet superbiam, avaritiæ et luxuriæ; beata Virgo precibus suis obtinuit dilationem sententiæ, dicens se missuram in mundum ad prædicandum beatum Dominicum, et beatum Franciscum cum suis, ut sic reducerentur. (Div. Antoninus, part. IV, tit. 15, cap. 2.)

BIBLIA MARIANA

NOVI TESTAMENTI.

EX D. MATTHÆO.

B. *Virgo instruit religiosos in castitate, paupertate et obedientia quam vovent.* — Dubium primum. Ad illa verba, cap. I, vers. 1 : *Liber generationis Jesu Christi*. An beata atque sanctissima Virgo Maria dicatur liber.

I^a R. Hic est liber contemplativorum, quos ipsa instruit quasi triplici lectione, scilicet castitate, quam vovent in ingressu ordinis, contra luxuriam; paupertate per abrenuntiationem proprietatis, contra avaritiam; humilitate per votum obedientiæ, contra superbiam. Felix, qui hæc operando recordatur lectionem hujus libri. (B. Albertus Magn., lib. XII, *De laudib. B. M.*, cap. 7, n. 19.)

II^a R. Tot sæcula evehuntur, ut dignitatem Matris Dei suspicari valeamus: conditum est momento ad unam Dei vocem cælum, et quidquid cœli ambitu continetur; at Virginem Deiparam multas per annos operosissime fabricata est Dei omnipotentia. Nec mirum: sunt reliqua omnia, etiam simul sumpta, nihil aliud, quam rivulus quidam ab immenso Divinitatis mari longissime emanans; ab Virgo sanctissima Deo tam affinis, et Deo adhærens ut Mater Filio. (D. Methodius, martyr, in *Homil. de B. Virgine.*)

III^a R. Beata Maria dicitur liber, ratione materiæ. Antiquitus autem materia librorum fiebant cartæ de ligno, id est ex cortice illo arboris subtiliori, qui est medius inter corticem exteriorem grossum et lignum; qui cortex medius, et subtilis dicitur liber; unde a tali materia liber est dictus; quæ materia bene congruit beatæ Mariæ, quia facta est medio, seu mediatrix inter Deum et homines, propter quod canit Ecclesia:

*Mediatrix hominum,
Ablutrixque criminum,
Peccatorum venia,*

scilicet procurando ista: et ideo peccatores discordes, et inimici Dei facti propter offensam, ut reconcilientur ei, debent ad istum librum, et ad istam mediatricem recurrere; nam sicut ipsa mediante, sedata est lis inter Deum et homines; ita etiam per ipsam terminantur quæstiones inter homines et diabolum. (Div. Antoninus, *De Nativitate B. Virginis Mariæ*, cap. 5.)

IV^a R. Dicitur liber B. Maria ratione Scripturæ ejus. Scriptura enim libri, nihil est aliud, quam verbum inchartatum, id est charta incorporatum: et representat Verbum Dei incarnatum in Virgine. Nam tanquam nostrum verbum mentale est Ver-

hum a Patre genitum. Psal. XLIV, 2: *Eructavit cor meum verbum bonum*. Tanquam verbum vocale, est Verbum Dei a prophetis prædicatum. Isa. LV, 25: *Verbum, quod egredietur de ore meo, scilicet per prophetas, non redibit ad me vacuum*; sed tanquam verbum inchartatum, seu scriptum, est Verbum Dei in utero Virginis formatum, sed incarnatum. (D. Antoninus, *ibid.*)

B. Virgo sine viro concepit. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. 1, vers. 1: *Liber generationis*. Cur ponitur: *Generationis*?

I^a R. Notandum, quod quadruplex est generatio. Prima dicitur de terra, quia de terra sumptus est Adam, Gen. II, 7: *Formavit Deus hominem de limo terræ*. Secunda de viro, quia de eo sumpta Eva, *ibid.* 22: *Ædificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam in mulierem*; tertia de viro et muliere, e quibus generatus est Cain, Genes. IV, 1: *Adam vero cognovit uxorem suam, quæ concepit, et peperit Cain*; quarta vero est de muliere sine viro, ut in beata Virgine, quæ concepit Christum. (Hugo card.)

II^a R. Nec tamen parva æstimes te audire, hanc audiens generationem; est enim valde ineffabile, quod Deus ex muliere nasci dignatus est, et habere progenitores David et Abraham. (D. Joannes Chrysost. in *Catena* divi Thomæ.)

De B. Virgine tanquam de pretiosissimo stemmate Christus Dominus gloriabatur. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. 1, vers. 1: *Liber generationis*. Quare div. Matthæus posuit titulum?

R. Divus Matthæus in præsentī tractabat de excellentia Virginis Mariæ, quæ in illo continetur: *De qua natus est Jesus*. Ideo Spiritus sanctus disposuit, ut hoc ornatu ac titulo maximo componeretur; illud enim, quod magni æstimatur, magno apparatu atque artificio fabricatur, et exornatur. Talia sunt Deo, quæ ad Virginem spectant; ideoque hic omnis decor ac honestas apponitur; et hac de causa, Spiritu sancto dictante, inter omnes evangelistas, primo a Matthæo scribitur generatio temporalis Christi, quæ erat ex Virgine, quia de illa tanquam de pretiosissimo stemmate Christus Dominus gloriabatur. (P. Silveira, hic, quæst. 2.)

Dominus Jesus de eo, quod a Matre accepit præcipue lætatur. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. 1, vers. 1: *Liber generationis*. Quare non dixit: *Liber actorum Christi*, sed *generationis*?

R. In operationibus resplenduit potestas, quam a Patre habuit, faciendi miracula, instituendi sacramenta, dimittendi peccata; in generatione vero humana, id quod a Matre accepit, maxime apparet, et Dominus meus Jesus Christus de eo præcipue lætatur, quod a sanctissima Matre communicatum habet. (P. Silveira, quæst. 5.)

Dignitas et sublimitas secunditatis Mariæ. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. 1, vers. 1: *Liber generationis Jesu Christi*. Quare posuit: *Jesu Christi*?

R. In hoc, quod dicitur *generationis*, notatur

Mariæ secunditas. In hoc quod dicitur: *Jesu Christi*, secunditatis dignitas, vel sublimitas. (B. Albertus Magn. *De laudibus B. V.*, cap. 7, § 4.)

B. Virgo Mater vera Christi. — Dub. 5. Ad eadem verba, cap. 1, vers. 1: *Liber generationis*. An beata Virgo dicatur *Liber generationis*?

R. Notandum, quod Beata Virgo Maria est *Liber generationis*, habens in se quadruplicem generationem. Prima est naturalis, quia, ut Mater vera, ex suis sanguinibus, purum genuit Christum Filium suum; secunda est spiritualis, quia, ut Mater spiritualis, genuit Joannem Baptistam modo speciali, non solum levans eum de terra, quando natus est, quia præsens in partu ejus, sed etiam et magis, quando ut de Spiritu sancto et aqua gratiæ baptizatus est Joannes in utero sanctificatus ad vocem Virginis, quando salutavit Elisabeth; tertia est adoptiva, quando moriente Filio, imperator ipse in throno crucis manens, rescripto suo et edicto, adoptavit sibi evangelistam Joannem in Filium dicens: *Ecce filius tuus*; et: *Ecce Mater tua* (Joan. XIX, 26, 27); quarta generatio sua est generalis, et educativa, quæ scilicet bonos generat, ut pia Mater, et nutrit meritis et exemplis; Eccli. XXIV, 24: *Ego Mater pulchræ dilectionis*. (D. Antoninus, part. IV, tit. 15, cap. 3, § 2.)

Nativitas Virginis lætificavit angelos dolentes de perditione hominum. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. 1, vers. 6: *David autem rex genuit Salomonem*. Quare in genealogia Christi ponitur Salomon?

R. Secunda Mariæ gratia est Nativitas gaudiosa: *Nativitas tua, sancta Dei Genitrix Virgo, gaudium annuntiavit universo mundo*. Videntes enim angeli natam tam sanctam creaturam, magnum gaudium fecerunt, et ita quolibet anno in cælo fit, ut revelatum fuit cuidam sancto eremitæ; unde in genealogia Domini subditur: *David autem rex genuit Salomonem*, qui interpretatur *pacificus*, quia sanctos angelos dolentes modo suo de perditione hominum, et eorum ruina, Nativitas hujus lætificavit; unde in introitu Missæ canitur: *Gaudemus omnes in Domino diem festum celebrantes... de cujus Nativitate gaudent angeli*. (D. Antoninus part. IV, tit. 15, cap. 6, § 2.)

Non constat B. Virginem traxisse originem ex David per continuam lineam masculinam. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. 1, v. 16: *Jacob autem genuit Joseph virum Mariæ*. Cur evangelista non deduxit generationem beatæ Virginis ex David, de qua vere natus est Christus?

R. Sicut ad satisfaciendum humanæ consuetudini evangelista descripsit genealogiam Christi per Joseph; ita ad satisfaciendum consuetudini Scripturarum sacrarum non deduxit generationem Christi per viam Matris. Non est enim consuetum in Scriptura genealogias scribere per feminas. At si dicatur, quod poterat evangelista per masculinam lineam ex David deducere generationem Joachim patris Mariæ, et concludere: *Barpanther autem genuit*

Joachim patrem Mariæ, de qua natus est, etc., sicut modo conclusit : *Jacob autem genuit Joseph virum Mariæ*. Respondetur primo, quod non constat B. Virginem traxisse originem ex David per continuam lineam masculinam; quoniam ad veritatem fidei quod B. Virgo sit ex semine David, non oportet quod per continuationem masculinæ lineæ a Davide descenderit; nihil enim officit veritati, per multas lineas femininas hoc fuerit. Et forte hoc insinuat scripta consanguinitas beatæ Mariæ cum Elisabeth, quam constat fuisse ex filiabus Aaron. Dicitur nihilominus secundo, quod si hoc fecisset Matthæus, duplex assumpsisset opus, scilicet genealogiam beatæ Virginis texendi, et texendi genealogiam Joseph. Genealogia siquidem Joseph : necessario erat describenda ad satisfaciendum Judæis, et humanæ consuetudini. (Cajetanus.)

Sanctus Joseph jure propinquitatis erat vir Mariæ. — Dub. 8. Ad illa verba, cap. 1, v. 16 : *Virum Mariæ*. Quomodo evangelista assequitur intentum, scilicet monstrare Nativitatem Christi ex David per hanc genealogiam?

R. Matthæus assecutus est intentum : et voluit intelligi se assecutum intentum, ex eo quod istam seriem generationum afferre se proposuit in principio, in testimonium quod Jesus Christus est Filius David; hinc enim implicite significavit quod Joseph jure propinquitatis erat vir Mariæ, ac per hoc Maria et Joseph erant ex una, et eadem stirpe. Ita quod deducendo originem Joseph, declaravit simul identitatem stirpis inter Joseph et Mariam, ac per hoc Christum esse vere natum ex Davide, et non solum secundum originem legitimi Patris. (Cajetanus. Vide D. August. *Contra Faustum*. Antonium de Gistandis ord. Præd. Inquisitor. Thaurinensem, in festo Nativ. B. M. Virg.)

Sanctus Joseph propter B. Virginem positus in genealogia progenitorum Christi. — Dub. 9. Ad illa verba, cap. 1, v. 16 : *Virum Mariæ*. Cur positus progenitoribus universis, finiens in Joseph addidit : *Virum Mariæ*?

R. Positus progenitoribus universis, et finiens in Joseph, addidit : *Virum Mariæ*, monstrans quod propter illam, et hunc in genealogia posuit. (D. Chrysostomus in *Catena* D. Thomæ.)

Christus assumendo formam viri et nascendo de femina, utrumque sexum honoravit. — Dub. 10. Ad illa verba, cap. 1, v. 16 : *De qua natus est Jesus qui vocatur Christus*. Cur dixit de qua natus est Jesus?

I^a R. Quod est contra Valentinum, qui dixit Christum nihil assumpsisse de Virgine, sed per illam tanquam per rivum, aut fistulam pertransisse. (D. August. *De hæres.*, in *Catena* D. Thomæ.)

II^a R. Cur autem carnem ex utero feminæ assumere voluerit? Summa consilii penes ipsum est : sive quia utrumque sexum hoc modo honorandum judicavit, assumendo formam viri, et nascendo de femina; sive aliqua alia causa, quam non temere

dixerim. (D. Augustinus, *Contra Faustum*, in *Catena* D. Thomæ.)

III^a R. Quam ita placuisse Spiritui sancto, ejusque providentia evangelistas siluisse, quia Virginis gloria intus erat, et magis cogitari poterat, quam describi. Quid amplius queris? quid ultra requiris in Virgine? Sufficit tibi quod Mater Dei est. Quænam, obsecro, pulchritudo? quænam virtus? Quæ perfectio? quæ gratia? quæ gloria Matri Dei non congruit? (D. Thomas a Villanova, ordinis S. Augustini, serm. 2, *De Nativ.*)

Deum decebat, quod nonnisi de Virgine nasceretur. — Dub. 11. Ad illa verba, cap. 1, v. 16 : *De qua natus est Jesus*. Cur voluit nasci de Virgine?

R. Deus sic elegit Matrem, quæ videlicet ineffabiliter, et intacta conciperet et pareret incorrupta. Porro Deum hujusmodi decebat Nativitas, quia nonnisi de Virgine nasceretur. Talis congruebat, et Virgini partus, ut non pareret nisi Deum. Voluit itaque et Matrem suam esse Virginem, de qua immaculata immaculatus procederet omnium maculas purgaturus, ac debitum quidem omni jure miraculum istud erat, ut ita conceptui partus responderet. (D. Bernardus, hom. 2, super *Missus est*.)

Dominus Jesus natus de Patre substantialiter, de Matre materialiter, de Spiritu sancto potentialiter. —

Dub. 12. Ad illa verba, cap. 1, v. 16 : *De qua natus est Jesus*. Quo sensu dicitur Dominus Jesus natus de Patre, de Matre et de Spiritu sancto?

R. Christus natus est de Patre substantialiter, de Matre materialiter, de Spiritu sancto potentialiter, sive virtualiter. (Hugo card.)

Jesus dicit de formali naturam humanam, et connotat divinum suppositum. — Dub. 13. Ad illa verba, cap. 1, v. 16 : *De qua natus est Jesus*. Quare dicitur hic ex Virgine natus Jesus, et non Deus?

R. *Jesus*, dicit unionem duarum naturarum in una persona, imo, ut dicunt communiter logici, *Jesus*, dicit de formali naturam humanam, et connotat divinum suppositum. Noluit ergo Christus Dominus hic scribi sub nomine Dei, quod de formali dicit naturam divinam, sed sub nomine *Jesus*, quod primo et formaliter humanam importat naturam, quæ est caro Virginis, de qua tanquam præclarissima gloriatur Christus. (P. Silveria hic quæst. 41.)

B. Virgo præ omnibus creaturis hoc honore digna habita est, quod sit Mater Dei. — Dub. 14. Ad illa verba, cap. 1, v. 16 : *De qua natus est Jesus*. Cur dixit *De qua*, non de quibus natus est *Jesus*?

R. *De qua*, inquit Matthæus, non de quibus, quia de sola Virgine. Ipsa sola hoc honore præ omnibus mundi creaturis apud Deum digna est habita, imo et cæli. (Antonius Broickvius, ordinis sancti Patris Francisci.)

Christus de desponsata nasci voluit, ne tanquam illegitime natus abjiceretur. — Dub. 15. Ad illa verba, cap. 1, v. 18 : *Cum esset desponsata Mater Jesu Maria*. Cur Christus de desponsata nasci voluit?

I^a R. Dicendum, quod conveniens fuit Christum de desponsata Virgine nasci, tum propter ipsum, tum propter Matrem, tum etiam propter nos. Propter ipsum quidem Christum quadruplici ratione: Primo quidem, ne ab infidelibus tanquam illegitime natus abiceretur; unde D. Ambr. lib. II, in *Luc.* cap. I, dicit: Quid Judeis, quid Herodi possit ascribi, si natum viderentur ex adulterio persecuti? Secundo, ut consueto modo ejus genealogia per virum describeretur; unde subdit idem D. Ambr. in *Lucam*: Qui in sæculum venit, sæculi debuit more describi; viri autem persona quaeritur, qui in senatu, et reliquis curiis civitatum, generis asserit dignitatem; consuetudo etiam nos instruit Scripturarum, quæ semper viri originem quaerit. Tertio, ad tutelam pueri nati, ne diabolus contra eum vehementius nocumenta procuraret; et ideo Ignatius dicit ipsam fuisse desponsatam, ut partus ejus diabolo celaretur. Quarto, ut a Joseph nutriretur; unde et pater ejus dictus est, quasi nutritius. (D. Thomas part. III, quæst. 29, art. 1.)

II^a R. Fuit etiam conveniens ex parte Virginis. Primo quidem, quia per hoc redditur immunis a pœna, ne scilicet lapidaretur a Judæis tanquam adultera, ut Hieronymus dicit. Secundo ut per hoc ab infamia liberaretur; unde dicit Ambros. in *Lucam*, quod desponsata est, ne temeratae virginitatis adureretur infamia, cui gravis alvus corruptelæ videretur insigne proferre. Tertio, ut ei a Joseph ministerium exhiberetur, ut idem D. Hieronymus dicit. (D. Thomas *ibid.*)

III^a R. Ex parte etiam nostra hoc fuit conveniens. Primo quidem, quia testimonio Joseph comprobatum est Christum ex Virgine natum; unde D. Ambros. in *Lucam* dicit: Locupletior testis pudoris maritus adhibetur, qui posset et delere injuriam, et vindicare opprobrium, si non agnosceret sacramentum. Secundo, quia ipsa verba Virginis Matris magis credibilia redduntur suam virginitatem asserentis; unde idem D. Ambros. in *Luc.* dicit: Fides, Mariæ verbis magis ascur, et mendacii causa removeatur; videretur enim culpam obumbrare voluisse inupta mendacio prægnaus, causam autem mentiendi desponsata non habuit, cum conjugii præmium, et gratia nuptiarum partus sit feminarum. Quæ quidem duo pertinent ad firmitatem fidei nostræ. Tertio, ut tolleretur excusatio virginibus, quæ propter suam incautelam, non vitant infamiam. Unde Ambros dicit: Non decuit virginibus sinistra opinione viventibus velamen excusationis relinqui, quod infamata Mater quoque Domini videretur. Quarto, quia per hoc significatur universa Ecclesia, quæ, cum Virgo sit, desponsata tamen est uni viro Christo, ut Augustinus dicit in lib. *De sancta virginitate*. Potest etiam, et quinta ratio esse, quod Mater Domini fuit desponsata, et Virgo; quia in persona ipsius et virginitas et matrimonium honoranter, contra hæreticos alteri horum detrahentes. (D. Thomas, *ibid.*)

Inter conjugatos servata pari consensu continentia potest permanere matrimonium. — Dub. 16. Ad illa verba, cap. I, vers. 18: *Cum esset desponsata Mater Jesu Maria.* Cur desponsata Joseph, cum non ex ejus concubitu, sed Virgo peperit?

R. Non tantum erat fas, ut eum ob hoc ex ejus concubitu, sed Virgo peperit Christum; hoc enim exemplo magnifice insinuat fidelibus conjugatis, et servata pari consensu continentia, posse permanere conjugium, non permisto corporis sexu, sed custodito mentis affectu; præsertim quia nasci ex eis filius potuit sine ullo complexu carnali. (D. August. *De consens. evangel.* in *Catena* D. Thomæ.)

B. *Virgo desponsata sancto Joseph per verba de præsentī.* — Dub. 17. Ad illa verba, cap. I, vers. 18: *Cum esset desponsata Mater Jesu Maria.* An fuit desponsata per verba de futuro?

R. Non sponsalibus de futuro, sed per verba de præsentī; ita quod jam erat legitima conjux; ito sic conversabatur cum Joseph, quod licite absque ulla nota potuissent si voluissent, consummare matrimonium; quod patet ex eo, quod aliter non fuisset consultum famæ beatæ Virginis ipsa apparente utero gravida. Et hæc eadem est altera ratio ad litteram, quare beata Virgo fuit conjugata, ut scilicet consuleretur famæ ejus; puella enim non conjugata, inventa gravida infamis est: ex parte quoque prolis (scilicet Jesu Christi) oportuit (ad litteram) beatam Virginem esse conjugatam, ne Jesus spurius haberetur. Nec deest quoque tertia ratio litteralis, ex parte opportunorum obsequiorum ad fugam in Ægyptum, quæ per Joseph exhibenda erant. (Cajetanus.)

Dominus Jesus non de simplici, sed de desponsata concipitur. — Dub. 18. Ad illa verba, cap. I, v. 18: *Cum esset desponsata Mater Jesu Maria.* Quare Dominus Jesus non de simplici, sed de desponsata concipitur?

R. Primo, ut matrimonium bonum esse ostendatur; secundo, ut Domina omnium, nullo bono privaretur; tertio, ut hostis fallatur; quarto, ut testis castitatis habeatur; quinto, ut origo Dominae describatur; quia Scriptura non consuevit feminas genealogizare; sexto, ut ab infamia servaretur; septimo, ut pœna caveretur; octavo, ut a Christo persecutio tollatur; nono, ut Filius procuraretur; decimo, ut Dominae serviatur; undecimo, ut humilitas virginitati conjugatur; duodecimo, ut occasio incurrendi infamiam virginibus tollatur; tertio decimo, ut Filii charitas et humilitas ostendantur, qui potius Filius fabri voluit reputari, quam Matrem infamari; quarto decimo, ut Matris dignitas humilitati societur; ut quanto major est, humiliet se in omnibus; ut sit Mater Dei, et uxor fabri. (B. Albertus Magnus in *Biblia Mariana*. (Vide Hug. card.) — Quinto decimo, quoniam futurum erat ut omnes sancti de virgine nascerentur Ecclesia, desponsata Christo: ideo Christus nascitur de Virgine desponsata, ne dignius nascerentur servi, quam Dominus. (*Imperf. hom. 1, in Matth.*; Hug. card.)

Præparatione egent homines ad capiendâ magnalia B. Virginis. — Dub. 19. Ad illa verba, cap. i, v. 18: *Cum esset desponsata Mater Jesu.* Quare non dixit, *Virgo Maria*, sed simpliciter, *Mater*?

R. Non dixit, *Virgo Maria*, sed simpliciter, *Mater*, ut sermo in primis nihil novi asserens, absque difficultate caperetur, propter quod prius præparans auditorem, quasi ad aliquid eorum quæ ex more veniunt, audiendum, et hac interim sibi expectatione devincens, tunc demum infert, quod jure omnes queant, et de novitate rei, et de majestate mirari, dicens: *Inventa est in utero habens de Spiritu sancto.* (D. Jo. Chrysost. homil. 4, in *Matth.*)

Maria interpretatur stella maris, et Domina. — Dub. 20. Ad illa verba, cap. i, v. 18: *Mater Jesu Maria.* Cur nomen Virginis ponitur?

R. Interpretatur autem Maria, *Stella maris.* Hebraice; *Domina*, Syriace; quia et lucem salutis, et Dominum mundo edidit. (Beda, super *Lucam.*)

Christus hominum salutem operatus est per lignum crucis. — Dub. 21. Ad illa verba, cap. i, vers. 18: *Mater Jesu Maria Joseph.* Cur desponsata fabro?

R. Ideo fabro lignario Maria desponsata erat; quoniam Christus Ecclesiæ Sponsus omnium salutem hominum operaturus erat per lignum crucis. (D. Chrysost. super *Matth.*)

B. Virgo post tres menses a conceptione Christi, inventa est in utero habens de Spiritu sancto. — Dub. 22. Ad illa verba, cap. i, v. 18: *Inventa est in utero habens de Spiritu sancto.* Quo tempore inventa est in utero habens de Spiritu sancto?

R. Videtur hoc, ad litteram, fuisse post tres menses a conceptione Christi; quando beata Virgo reversa est e domo Zachariæ patris Joannis Baptistæ; uterus enim prægnantis post tres menses manifeste apparet. (Cajetanus.)

II^a R. Sicut historia non incredibilis docet, quando gesta sunt, quæ refert Lucas, Joseph absens erat; nec enim conveniens est putare, præsentem Joseph, introisse angelum ad Mariam, et dixisse quæ dixit; et Maria respondisse quæcunque respondit: etsi credamus angelum potuisse intrare ad eam, et loqui plane; tamen Mariam abisse in montana, et mansisse cum Elisabeth mensibus tribus, possibile non fuit, præsentem Joseph; quia necesse erat ut absentionis ejus et mansionis diutiniæ requireret causas: postquam autem rediit peregre post tot menses invenit eam gravidam manifeste. (D. Chrysostom. super *Matth.*)

Sanctus Joseph licentia maritali omnia Virginis noverat. — Dub. 23. Ad illa verba, cap. i, v. 18: *Inventa est in utero habens.* An ab alio fuit inventa?

R. Non ab alio inventa est, nisi a Joseph, qui pene, licentia maritali, omnia noverat. (D. Hieronymus.)

B. Virgo habens in utero de Spiritu sancto inventa est a sancto Joseph habens in utero. — Dub. 24. Ad illa verba, cap. i, v. 18: *In utero habens de Spiritu sancto.* Quomodo hæc exponuntur?

R. Id est, opere Spiritus sancti conceperat; non quia hoc Joseph cognoverat, sed ipsa habens in utero de Spiritu sancto, inventa est a Joseph, habens in utero. Vel sic distingue: *Inventa est in utero habens*, et hoc fuit de Spiritu sancto, id est, de Spiritu sancto erat habens in utero. (Hugo card.)

Partus B. Virginis maxime expectatus. — Dub. 25. Ad illa verba, cap. i, v. 18: *Inventa est.* Cur dicitur inventa?

I^a R. Proprie autem dicit, *inventa est*, quod non de excogitatis dici consuetum est. (D. Chrysost. in *Hom.*)

II^a R. Quia inventa es in utero habens, profer ex utero, o benignissima, panem quo satiemur, vinum quo lætificemur, medicinam qua sanemur, obsidem quo redimamur, thesaurum quo ditemur, fratrem quo juvemur, Dominum per quem exaltemur et coronemur. Omnia hæc est Jesus tuus unicus, quem in utero habes. (B. Albertus Magn., in *Biblia Mariana.*)

Ex quo B. Virgo fuit gravida, radii splendoris de facie sua, maxime juxta partum, procedebant. — Dub. 26. Ad illa verba, cap. i, v. 18: *Inventa est in utero habens de Spiritu sancto.* Quomodo fuit inventa habens in utero de Spiritu sancto?

R. Virgo Maria fuit inventa in utero habens per excellentiam specialem. Mulieres communiter quando sunt gravide sunt macra, discoloratae, tediosæ, appetunt varia; sed non fuit sic de beata Virgine; imo dicunt aliqui sancti doctores, quod ex quo Virgo fuit gravida, radii splendoris procedebant de facie sua, et maxime quando fuit juxta partum. Dicit Philosophus, quod omne agens naturale, quantum dat de forma substantiali, tantum et de accidentibus consequentibus formam; ut, qui dat ignem, dat etiam calorem et splendorem: ita Deus Pater de sua forma substantiali dedit Filium suum Virgini Mariæ; quod autem Filius Dei dicatur forma, auctoritas, ad Philippenses ii, 6: *Qui cum in forma Dei esset... semetipsum exinaniavit, formam servi accipiens*; neque mirum ergo si dedit splendorem sibi in facie; ideo gravida existens, Virgo erat pulchrior et clarior. (D. Vincentius Ferrer. Serm. in *Vigil. Natalis Domini.*)

Spiritus sanctus operatus est opus Incarnationis in utero Virginis. — Dub. 27. Ad illa verba, cap. i, vers. 18: *Habens de Spiritu sancto.* Cur dixit de Spiritu sancto?

I^a R. Ne autem molestes evangelistam, interrogando qualiter sit natus ex Virgine, breviter exposuit se, dicens: *De Spiritu sancto*; quasi: Spiritus sanctus est, qui operatus est hoc miraculum; neque enim Gabriel, neque Matthæus amplius dicere poterunt. (D. Chrysostom. in *Homil.*)

II^a R. Hoc ergo, quod dicitur: *Est ex Spiritu sancto*, evangelista ex parte sua adduxit, ut, cum diceretur habere in utero, omnis mala removeretur suspicio a mentibus audientium. (Glossa.)

III^a R. Non autem sicut quidam sceleratissime

opinantur, Spiritum sanctum dicimus fuisse pro semine; sed potentia ac virtute Creatoris dicimus operatum. (D. Hieronymus, in *Exposit.* cap. fin.)

IV* R. Quod enim ex aliquo est, aut ex substantia est, aut ex potestate ejus est: ex substantia sicut Filius quia a Patre; ex potestate sicut ex Deo omnia, quomodo et in utero habuit Maria ex Spiritu sancto. (Div. Ambrosius, in lib. *De Spiritu sancto.*)

V* R. Commendatur etiam a sanctitate e sanctitate summa post Deum, ibi, *De Spiritu sancto*. De hac puritate dicit Anselmus, in lib. *De conceptu virginali*: Decebat ut illius hominis conceptio de Matre purissima fieret. Nempe decens erat ut ea puritate, qua major sub Deo nequit intelligi, Virgo Mater, cui Deus Pater unicum Filium suum, quem de corde suo æqualem sibi genitum, tanquam se ipsum diligebat; ita dare disponebat, ut natus aliter, esset unus idemque Deus, communis Dei Patris et Virginis Filius, et quam sibi substantialiter Matrem eligebat, et de quo Spiritus sanctus volebat, et operaturus erat, ut conciperetur ille et nasceretur, de quo ipse procedebat. (B. Albertus Magn., in *Biblia Mariana.*)

Trinitas operata est mysterium incarnationis. — Dub. 28. Ad illa verba, cap. 1, vers. 18: *Habens in utero de Spiritu sancto*. Cur solius Spiritus sancti mentionem facit, cum non sint separabilia opera Trinitatis?

R. Neque enim separabilia sunt opera Trinitatis. Cur in ea facienda, scilicet Christo, solus Spiritus sanctus nominatus est, an et quando unus trium in aliquo opere nominatur, universa operari Trinitas intelligitur? (D. Augustinus, *Ad Eustochium.*)

Sanctus Joseph justus per fidem, qua credebat Christum de Virgine nasciturum. — Dub. 29. Ad illa verba, cap. 1, v. 19: *Joseph autem vir ejus cum esset justus*. Quare Joseph justus scribitur?

R. Justus erat per fidem, qua credebat Christum de Virgine nasciturum; unde voluit se humiliare ante tantam gratiam. (Glossa.)

Sanctus Joseph possibilis esse credebat mulierem sine viro posse concipere, quam Mariam posse peccare. — Dub. 30. Ad illa verba, cap. 1, v. 19: *Et nollet eam traducere*. Quare nolebat sanctus Joseph beatam Virginem traducere?

R. O inæstimabilis laus Mariæ! Magis credebat castitati ejus, quam utero ejus, et plus gratiæ, quam naturæ. Possibilis esse credebat mulierem sine viro posse concipere, quam Mariam posse peccare! (*Imperfect.*, hom. 1, in *Matth.*)

Sanctus Joseph consulebat B. Virgini, ne vituperaret eam. — Dub. 31. Ad illa verba, cap. 1, v. 19: *Et nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam*. Quare sanctus Joseph nolens traducere beatam Virginem, volebat occulte dimittere eam?

I* R. Significatur enim tanta justitia Joseph (justitia est nomen veræ rectitudinis animi) ut duo vellet, scilicet et consulere sibi, ne cohabitaret adulteræ,

et consulere conjugii, ne vituperaret eam; propterea enim elegit medium dimittendi eam *occulte*, hoc est recedere nihil dicendo, quod conjux sua esset gravida ex adulterio: existimando namque eam adulteram, habebat violentam rationem videndo eam gravidam, et sciendo quod ipse non cognovisset eam. (Cajetanus; Hugo card.)

II* R. In conjugatis reperitur triplex bonum, scilicet fides, proles et sacramentum, ut ait B. Augustinus, et in omnibus his tribus excessit beata Maria conjugata omnes conjugatas; et fides quidem intelligitur, ut alter alteri servet fidelitatem, non commiscendi se cum altero, vel cum altera; sed beata Maria non solum cum altero se non commiscuit, sed nec cum sponso suo Joseph, de communi consensu virginittis votum emisit, et uterque in virginittate permansit, ut dicit D. Augustinus, xxvii, quæst. 2. B. V. M. Tanto conjugium est sanctius, quanto castius; nec ideo Joseph voluit dimittere eam, ut Matthæus evangelista dicit, cum videret eam prægnantem, quia eam suspectam haberet de adulterio; sed, ut dicit D. Bernardus, reputabat se indignum cum tam sancta manere; quoniam, cum sciret eam plenam omni honestate, et modestia, et sanctitate, existimavit eam non de viro, sed a Spiritu sancto fecundatam. (Divus Antoninus, part. iv, tit. xv, cap. 24, § 5.)

III* R. Vel, cum *nollet eam traducere in domum suam ad cohabitationem assiduam, voluit occulte dimittere eam*, id est tempus nuptiarum mutare. Vera enim virtus est, cum nec pietas sine justitia, nec sine pietate servatur justitia, quæ separatæ ab invicem dilabuntur. (Gloss.)

IV* R. Aliter potest distingui, et accipitur *traducere*, pro propalare; et notantur tria circa Joseph, scilicet, justitia, pietas et prudentia; justitia notatur in hoc, quod volebat innocentem servare ab infamia; pietas, quia nolebat eam traducere, id est propalare, id est publice adulteram promulgare; prudentia, quia volebat eam occulte dimittere. (Hugo card.)

Sanctus Joseph tempore congruo instructus ab angelo. — Dub. 32. Ad illa verba, cap. 1, v. 20: *Hæc autem eo cogitante, ecce angelus Domini in somnis apparuit illi, dicens*. Quare tempus divinæ instructionis ponitur?

R. Tempus congruum ac necessarium divinæ instructionis tangitur. Ante illud siquidem tempus non oportuit Joseph instrui; nec ante illud tempus disposita erat mens ejus ad percipiendam angelicam instructionem, quando nihil de utero conjugis cogitabat; sed nunc imminebat periculum dimissionis, et animus justus sanctis cogitationibus fluctuans, præparabatur ad divinum lumen suscipiendum: sicut animus Nabuchodonosor cogitans quid post se futurum esset, præparatus est ad suscipiendum somnium, futurorum præsagium, ut dicitur Dan. ii. (Cajetanus.)

Angelus apparuit B. Virgini in vigilia, sancto

Joseph in somnis. — Dub. 33. Ad illa verba, cap. xx, v. 20 : *Ecce angelus Domini in somnis apparuit illi.* Quare beatæ Virgini angelus apparuit in vigilia, Joseph autem in somnis?

I^a R. In promptu ratio est differentiæ ex differenti perfectione eorum. Iste enim justus, illa describitur plena gratiæ. (Cajetanus.)

II^a R. Ideo autem non apparuit manifeste Joseph, sicut pastoribus, quia valde fidelis erat; pastores autem indigebant quasi rudes. Virgo autem indiguit, quasi primo de maximis instruenda. Similiter etiam Zacharias indiguit ante conceptionem prolis mirabili visione. (D. Chrysostomus in *Homilia*.)

B. *Virgo non revelavit sancto Joseph de Spiritu sancto concepisse.* — Dub. 34. Ad illa verba, cap. i, vers. 20 : *Ecce angelus Domini in somnis apparuit illi.* Quare Virgo non revelavit ei, quando videbat suam tristitiam et perplexitatem, quia ipse credidisset sibi, licet modo sponsus non crederet sponsæ suæ?

R. Quod secretum commissum non est revelandum ubi devote committitur, ex quo secretum est bonum, justum et sanctum; quia alias revelandum est Tob. xii, 7 : *Sacramentum regis abscondere bonum est.* Ideo Virgo Maria, quæ habebat conscientiam delicatissimam, noluit revelare, timens ne Regem offenderet, vel Deum præcipue. (D. Vincentius Ferrerius, *Serm. in Vigilia Natalis Domini*.)

Sanctus Joseph, et B. Virgo ex eadem tribu. — Dub. 35. Ad illa verba, cap. i, v. 20 : *Joseph, fili David.* Quare angelus, Joseph vocat filium David?

R. Filium David vocat, ut revocet ad memoriam, se et Mariam ex eadem tribu esse, et ideo nullatenus diffidet hanc promissionem posse compleri in Maria. (Hugo card.)

Sanctus Joseph timebat Deum offendere accipiens adulteram. — Dub. 36. Ad illa verba, cap. i, v. 20 : *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam.* Quare describitur Joseph timens accipere Mariam?

R. Timor respectu mali est ac per hoc aperit angelus, quod Joseph timebat offendere Deum si acciperet adulteram, quasi patronus adulterii efficeretur. (Cajetanus.)

Sanctus Joseph admonetur a angelo ne timeat accipere Mariam. — Dub. 37. Ad illa verba, cap. i, v. 20 : *Noli timere accipere Mariam.* Quare hæc dicta sunt Joseph ab Angelo?

I^a R. Sponsus etiam netimeat admonetur, quia pius animus, dum compatitur, plus pavescit, ac si dicat : Hic non est mortis causa, sed vitæ, quia quæ vitam parurit non meretur occidi. (Severus.)

II^a R. Dicit autem noli timere accipere, id est intus retinere; jam enim mente dimissa erat. (Chrysost. in *hom.*)

III^a R. Noli timere accipere eam nuptiali conventu, et assidua cohabitatione. (Rabbanus.)

IV^a R. Propter tres autem causas apparuit angelus Joseph, hoc dicens ei. Primo ne justus homo ignorans, faceret rem injustam ex proposito justo;

deinde propter honorem ipsius Matris; nam si dimissa fuisset apud infideles turpi suspicione carere non poterat; tertio ut intelligens Joseph sanctam conceptionem, diligentius se custodiret ab illa, quam prius; ideo tamen non ante conceptionem Virginis venit ad Joseph, ut nec cogitaret hic, quæ cogitavit, nec pateretur, quæ passus est Zacharias, culpam infidelitatis incurrens, de conceptione conjugis jam longævæ: incredibilior enim erat res, Virginem posse concipere, quam anum. (De Chrysostom. super Matth.)

Cum Virgo dicitur conjux Joseph, nuptiarum celebratio declaratur. — Dub. 38. Ad illa verba, cap. i, v. 20 : *Conjugem tuam.* Quomodo B. Virgo dicitur conjux?

I^a R. Non autem te moveat quod eam conjugem vocat. Non enim virginitatis ereptio, sed conjugii testificatio nuptiarum celebratio declaratur. (D. Ambrosius in *Lucam*.)

II^a R. Non tamen est putandum, quod ex eo quod uxor est appellata, sponsa esse desierit; cum hanc esse consuetudinem Scripturæ noverimus, quæ sponso viros, et sponas appellet uxores (D. Hieronym. , *Contra Helvidium*.)

III^a R. Hinc apparet, quod ita erat desponsata, quod erat conjux. Erat inter eos verum conjugium. At si speculative objicitur, quomodo cum veritate conjugii stat continua virginitas mentis in beata Virgine, cum uxor potestatem corporis sui conjugi traderit; respondetur quod consensus in copulam conjugalem non contrariatur virginitati mentali, quoniam non consensus in futurum actum copulæ carnalis, sed est consensus in potentiam. Copula enim conjugalis potentiam significat ad copulam carnalem; potentia siquidem tantum distat ab actu, ut quod est aliquid in potentia, non sit illud; qui enim est rex in potentia, non est rex. (Cajetanus.)

IV^a R. Conjux erat non concubitu, sed affectu; non commistione corporis, sed unione sive copulatione animorum; unde Augustinus: Hoc exemplo magnifice insinuat fidelibus conjugatis, servata pari consensu continentia, posse permanere, arctæque conjugum, non misto corporis sexu, sed custodito mentis affectu. (Hugo card. ex Gloss.)

V^a R. Quilibet justus debet habere Mariam conjugem, id est amaritudinem poenitentiae. Accipienda enim est poenitentia in uxorem, quia pulchra, quia dives, quia nobilis; soror enim Regis cælestis est. Dolorem enim, et miseriam Christus ab utero habuit; sed multi dormiunt cum Joseph, quibus ait Apostolus ad Ephes. v, 14 : *Surge qui dormis, et illuminabit te Christus.* Sicut autem non curatur de verbo dormientis; sic non multum ædificantur nomines in prædicatione prælati in peccato jacentis. Multi autem timent accipere Mariam, quousque timor Domini, quasi Angelus monet eos, dicens : *Noli timere, Fili David, scilicet: Si vis imitator esse Christi, qui fuit irrisus, flagellatus, crucifixus.* Josue, c. i, 6 : *Noli timere, sed confortare, et este*

robustus. Hoc matrimonium inchoatur per contritionem, Osce, 1, 19 : *Sponsabo te mihi in iudicio*; quando enim homo dijudicat se per contritionem, tunc contrahuntur sponsalia. Ratum fit per confessionem, Joan. 1, 38 : *Rabbi, ubi habitas? Venite et videte, et venerunt et manserunt apud eum*: Consummatur autem per satisfactionem, Matth. 23, et 14 : *Facite fructus dignos pœnitentiæ, et tunc quod in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Tres enim filios genuit pœnitentia: Testimonium conscientiæ, II Cor. 1, 12 : *Gloria nostra, hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* Prælibationem jucunditatis æternæ, Psal. xxxiii, 9 : *Gustate et videte.* Adeptionem gloriæ, Psal. xxx, 20 : *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te!* Psal. cxxvii, 3 : *Filii tui sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ tuæ*; quia ducunt ad epulas satietatis æternæ. (Hugo card.)

B. Virgo naturalis Mater Christi. — Dub. 39. Ad illa verba, cap. 1, vers. 20 : *Quod enim in ea natum est.* Quare dicitur natum in ea, non ex ea?

Ia R. Nota *Natum in ea*; quoniam opus naturæ significat, et confutat errorem Valentini dicentis, Christum corpus cœleste habuisse, et per uterum beatæ Virginis, quasi per fistulam, transiisse; excluditur siquidem hoc, dicente angelo : *Quod in ea natum est*; non enim nascitur nisi opere naturali. *In ea*, in utero ejus; et hinc habet distinctionem illam inter nativitatem in utero, et nativitatem ex utero. Nativitas siquidem hic significatur, et aperte naturale opus maternum aperitur, colligendo, quod prius dixerat : *Cum esset desponsata Mater ejus, et quod statim subjungit, Pariet Filium.* Ex eo enim quod hic dicit, *In ea natum est*, et eam vocat Matrem ejus, quod in ea natum est, et quod pariet Filium, manifestissime significat naturale opus maternum intra viscera beatæ Virginis intervenisse, quo est Mater, et pariet Filium. Quæ ideo sunt notata, ut naturalem Matrem Christi beatam Mariam intelligamus, sicut reliquæ matres sunt naturales matres suorum filiorum: hoc solo dempto, quod non ex virili semine concepit. (Cajetanus.)

Ia R. Aliud est nasci in ea, et aliud ab ea; nasci ab ea, est prodire in lucem; nasci in ea, est idem quod concipi. Vel, secundum præsentiam angeli, quam habet ex Deo, cui futurum quasi præteritum est, natum dicitur. (Glossa.)

Spiritus sanctus vice seminis virilis functus est in conceptione Filii Dei. — Dub. 40. Ad illa verba, cap. 1, v. 20 : *Quod enim in ea natum est de Spiritu sancto est.* Cur angelus dixit sancto Joseph, quod in beata Virgine natum est, de Spiritu sancto esse?

Ia R. Directe respondet angelus cogitationi Joseph præsupponentis adulterium, excludendo hoc, et dicendo, quod non ex virili semine, sed ex Spiritu sancto natum est in utero beatæ Virginis, quod natum est in ea; hoc est, quod Spiritus sanctus vice

seminis virilis in hac nativitate functus est. (Cajetanus.)

II R. Mater Jesu, id est salutis, est religio, quæ est amarum mare per pœnitentiam; quia non potest in se mortuum pati. Hæc habet in utero de Spiritu sancto; quando scilicet de inspiratione divina aliqui intrant uteris ejus conventus. Sed hodie habet quosdam similes Jacob, id est bonos, qui luctantur cum Domino, et habitant in tabernaculis; et ideo obtinent benedictionem: et Esau habet, id est malos, hi invicem colliduntur, ut dicere possit religio: *Sic mihi futurum erat, quid necesse fuit concipere?* (Gen. xxv, 22.) Nota: monachi, vel claustrales in conventu sunt quasi pueri in utero, quia non sunt curiosi de cibo; et vili cibo utuntur; secundo, quia calidi sunt, nec timent frigus, nec videntur, silentium tenent; tunc nascuntur, quando mittuntur ad prioratum, vel fiunt abbates. Sed multi sunt progenies viperarum, tempus nascendi non expectantes: Hinc Rachel periristatur in ortu Benjamin. Hodie fit contentio quis nascatur prior. Sed Esau primo nascitur; quia prius promoventur mali, quam boni, Joan. xviii, 40 : *Non hunc, sed Barabbam.* (Hugo card.)

Cura Dei erga B. Virginem. — Dub. 41. Ad illa verba, cap. 1, v. 22 : *Hoc autem totum factum est.* Quare hoc factum est?

R. Ut, scilicet Virgo propinquo suo desponsaretur, ut casta servaretur, ut angelus per somnium Joseph loqueretur, ut eam sponsam accipere juberetur, ut pueri nomen Jesus vocaretur, ut Virgo Salvatorem mundi generaret. (Hugo card.)

Conveniens fuit Christum ex Virgine concipi. — Dub. 42. Ad illa verba, cap. 1, v. 22 : *Hoc autem totum factum est, ut impleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem: Ecce Virgo in utero habebit.* Quare beata Maria fuit Virgo in concipiendo?

R. Simpliciter confitendum est Matrem Christi Virginem concepisse; contrarium enim pertinet ad hæresim Ebionitarum, et Cherinti, qui Christum purum hominem arbitrabantur, et de utroque sexu eum natum putaverunt. Quod enim Christus sit conceptus ex Virgine, conveniens est propter quatuor. Primo, propter mittentis Patris dignitatem conservandam; cum enim Christus sit verus et naturalis Dei Filius, non fuit conveniens, quod alium patrem haberet quam Deum, ne dignitas Dei Patris transferretur ad alium. Secundo, hoc fuit conveniens proprietati ipsius Filii, qui mittitur, qui quidem est Verbum Dei; verbum autem absque omni corruptione cordis concipitur, quinimo cordis corruptio perfecti verbi corruptionem non patitur; quia ergo caro sic fuit a Verbo Dei assumpta, ut esset caro Verbi Dei, conveniens fuit, quod etiam sine corruptione Matris conciperetur. Tertio, hoc fuit conveniens dignitati humanitatis Christi, in qua locum peccatum habere non debuit, per quam peccatum mundi tollebatur, secundum illud Joan. 1,

29 : *Ecce agnus Dei* (scilicet, innocens) *qui tollit peccatum mundi*; non poterat autem esse, quod in natura jam corrupta, ex concubitu caro nasceretur sine infectione originalis peccati; unde Augustinus dicit in libro *De nupt. et concupiscentia*: Solus nuptialis concubitus ibi non fuit, scilicet in matrimonio Mariæ, et Joseph, quia in carne peccati fieri non poterat sine ulla carnis concupiscentia, quæ accidit ex peccato, sine qua concipi voluit, qui futurus erat sine peccato. Quarto, propter ipsum finem incarnationis Christi, quæ ad hoc fuit, ut homines renascerentur in filios Dei, *non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo*, id est ex ipsa Dei virtute. Cujus rei exemplar apparere debuit in ipsa conceptione Christi; unde Augustinus dicit in lib. *De sancta virginitate*, tom. VI, cap. 6. Oportebat caput nostrum insigni miraculo, secundum carnem nasci de Virgine, quo significaret membra sua de virgine Ecclesia, secundum spiritum nascitura. (D. Thom. part. III, quæst. 28, art. 1.)

Asserendum est B. Virginem in partu virginem fuisse. — Dub. 43. Ad illa verba. cap. 1, vers. 23 : *Ecce Virgo in utero habebit, et pariet.* Quare beata Maria fuit Virgo in partu?

R. Dicendum, quod absque omni dubio asserendum est, B. Matrem Christi etiam in partu Virginem fuisse. Et hoc quidem conveniens fuit propter tria : primo quidem, quia hoc competebat proprietati ejus, qui nascebatur, qui est Verbum Dei; nam verbum non solum in corde absque corruptione concipitur, sed etiam absque corruptione ex corde procedit; unde ut ostenderetur, quod illud corpus esset ipsius Verbi Dei, conveniens fuit, ut de incorrupto Virginis utero nasceretur; unde in *Sermone* quodam concilii Ephesini legitur : Quæ parit carnem puram, a virginitate cessat; sed quia natum est in carne Verbum, Deus custodit virginitatem, seipsum ostendens per hoc Verbum. Neque enim nostrum verbum cum paritur corrumpit mentem, neque Deus Verbum substantiale, partum eligens, peremit virginitatem. Secundo, hoc est conveniens quantum ad effectum incarnationis Christi : nam ad hoc venit, ut nostram corruptionem tolleretur; unde non fuit conveniens ut virginitatem Matris nascendo corrumpere. Unde Augustinus dicit in quodam sermone *De Nativitate Domini* : Fas non erat ut per ejus adventum violaretur integritas, qui venerat sanare corrupta. Tertio, fuit conveniens ne Matris honorem, nascendo, diminueret, qui parentes præceperat honorandos. (D. Thomas, *ibid.* art. 2.)

Christus unigenitus est Patris, decuit etiam ut esset unigenitus Matris. — Dub. 44. Ad illa verba, cap. 1, v. 23 : *Ecce Virgo in utero habebit, et pariet.* Quare beata Maria fuit Virgo post partum?

Ia R. Dicendum, quod absque omni dubio detestandum est error Helvidii, qui dicere præsumpsit, Matrem Christi post partum a Joseph esse carnali-

ter cognitam, et alios filios genuisse. Hoc enim primo derogat Christi perfectioni, qui sicut, secundum divinam naturam, unigenitus est Patris, tanquam perfectus per omnia Filius ejus; ita decuit, ut esset unigenitus Matris, tanquam perfectissimum germen ejus. (D. Thoma, *ibid.* art. 3.)

IIa R. Hic error injuriam facit Spiritui sancto, ejus sacrarium fuit uterus virginalis, in quo carnem Christi formavit; unde non decebat quod de cætero violaretur per commistionem virilem. (D. Thomas *ibid.*)

IIIa R. Derogat dignitati et sanctitati Matris ejus, quæ ingratissima videretur si tanto Filio contenta non esset, et si virginitatem, quæ in ea miraculose conservata fuerat, sponte perdere vellet per carnis concubitus. Etiam ipsi Joseph esset ad maximam præsumptionem imputandum, si eam, quam, revelante angelo, de Spiritu sancto Deum concepisse cognoverat, polluere attentasset; et ideo simpliciter est asserendum, quod Mater Dei, sicut Virgo concepit, et Virgo peperit; ita etiam et Virgo post partum in sempiternum permansit. (D. Thomas, *ibid.*)

Sanctus Joseph non cognoscebat B. Virginem a conceptione Filii propter splendorem vultus ejus. — Dub. 45. Ad illa verba, cap. 1, v. 23 : *Et non cognoscebat eam.* Quare dicitur, quod Joseph non cognoscebat beatam Virginem?

Ia R. In Evangelio Nazaræorum legitur, ut dicit Chrysostomus, quod Joseph videre Mariam facie ad faciem non poterat, quoniam Spiritus sanctus eam a conceptione penitus impleverat, ita quod *non cognoscebat eam* propter splendorem vultus ejus. Sicut legitur quod discipuli non poterant videre faciem Domini propter splendorem, Matth. XVII. (Hugo card.)

IIa R. Vere non cognovit eam, ejus fuerat dignitatis, quia Unigeniti Dei facta fuerat Mater; sed postquam peperit, tunc cognovit, quia speciosior et dignior facta fuerat, quam totus mundus; nam quem totus mundus capere non poterat, nec merebatur accipere, quasi in angustum cubiculum uteri sui sola suscepit. (*Imperf.* et D. Chrys. super *Matth.*)

IIIa R. Propter sanctissimæ Mariæ glorificationem a Joseph cognosci non potuit donec peperit. Dominum enim gloriæ habens in utero, quomodo cognosceretur? Si Moysi cum Deo colloquentis glorificata est facies, ut non possent intendere in eum filii Israel, quanto magis Maria agnosci vel intueri non poterat, quæ Dominum potentia in utero habebat! Post partum autem a Joseph agnita, invenitur specie faciei, non tactu libidinis. (De Hilar. in *Homilia.*)

IVa R. Non noverat quod tali gloria honorandus esset aliquis in terra, maxime mulier; non igitur cognovit ipsam, donec vidit miraculum, nec cognovit miraculum ipsius, donec vidit genitum ex ipsa. (D. Epiphanius. hæres. 58.)

Error dicentium B. Virginem alios filios habuisse. — Dub. 46. Ad illa verba, cap. i, v. 25 : *Peperit Filium suum primogenitum.* Quare Dominus Jesus dicitur Filius primogenitus B. Virginis, cum non habuerit alios filios?

I^a R. Ex hoc autem quod dicit : *Filium suum primogenitum*, quidam perversissime suspicantur, et alios filios habuisse Mariam, dicentes primogenitum non dici, nisi quod habeat et fratres, cum hic mos Scripturarum sit, ut primogenitum non eum vocent, cum fratres sequuntur, sed eum qui primus natus sit. (D. Hieronym. super Matth.)

II^a R. Primogenitus dicitur inter omnes electos per gratiam, proprie autem unigenitus Dei Patris, vel Mariæ dicitur. (Glossa.)

B. Virgo ad patriam cœlestem dirigit. — Dub. 47. Ad illa verba, cap. ii, v. 2 : *Vidimus stellam ejus.* Quare reges, stella duce, veniunt ad puerum adorandum?

R. Maria est stella utilissima nos ad patriam cœlestem dirigendo; imo ducendo nos per mare hujus sæculi ad gratiam Filii sui, tanquam ad portum Paradisi; unde ipsa est stella illa clarissime fulgens, tres Magos ad Christum rectissime ducens. Maria certe est stella, quæ in fluctibus præsentis vitæ valde est necessaria. D. Bonaventura, in *Speculo B. Virginis*, lect. 3. Ne avertas oculos tuos a fulgore ejus sideris, si non vis obrui procellis. Si insurgunt venti tentationum, si incurris scopulos tribulationum, respice stellam, voca Mariam; ipsam sequens non devias, ipsam rogans non desperas, ipsam cogitans non erras, ipsa tenente non corruis, ipsa protegente non metuis, ipsa duce non fatigaris, ipsa propitia pervenis. (D. Bernardus, homil. 2, super *Missus est*.)

B. Virgo stella apparens in oriente gratiæ, Eva in occidente culpæ. — Dub. 48. Ad illa verba, cap. ii, v. 2 : *Vidimus stellam ejus in Oriente.* Quid significat stella in Oriente visa?

R. Ipsa est stella Orientis, quæ commendatur in hoc, quod apparuit in oriente gratiæ, et non sicut Eva in occidente culpæ, quæ fuit stella occidentis. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana*.)

Christus in die, qua conceptus est a Matre, coronatus in Regem. — Dub. 49. Ad illa verba, cap. ii, v. 2 : *Ubi est qui natus est rex?* Quare Dominus Jesus dicitur natus rex?

R. Specialiter de Christo dictum est? *Ubi est, qui natus est rex?* Alii enim postquam nati sunt de matre, possunt coronari in reges, sed non nascuntur reges, sed Christus, in die qua conceptus est a Matre, coronatus est in regem; unde Cant. iii, 11, dicitur : *Egredimini, filiæ Sion, et videte regem Salomonem in diademate quo coronavit eum mater sua.* (B. Albertus Magn., lib. x, *De laudib. B. M.*, cap. 2, num. 6.)

Diabolus turbatus in nativitate B. Virginis. — Dub. 50. Ad illa verba, cap. ii, v. 3 : *Audiens*

autem Herodes rex, turbatus est. Quare Herodes, audiens quod reges viderant stellam, turbatus est?

R. Stella ista, scilicet Maria, commendatur in hoc, quod turbavit Herodem, id est diabolum : *Audiens autem Herodes rex, turbatus est, et post diligenter didicit ab eis tempus stellæ*, id est, Maria, quæ apparuit per naturam in mundo nascendo et per gratiam in morte peccatoris apparendo. Hoc enim Herodes, id est diabolus pellicens, vehementer expavescit. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana*.)

B. Virgo ducit ad Christum. — Dub. 51. Ad illa verba, cap. ii, v. 9 : *Ecce stella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos.* Quare antecedebat reges?

I^a R. Stella ista, id est Maria, commendatur a fidelissimo ducatu peregrinorum Christi Jesu : *Et ecce stella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos*, sicut antecedit reconciliatrix eum, vel invitatrix hospitem. Joan. xiv, 2 : *Vado parare vobis locum.* Vel sicut antecedit, viam ostendens, viam patriæ ignorantibus. (B. Albertus, *ibid*.)

II^a R. Oportet omnes Christicolæ per mare hujus sæculi navigantes attendere ad stellam maris, scilicet Mariam; hoc si quis egerit, non jactabitur vanæ gloriæ vento, nec tribulationum scopulis allidetur, nec scyllæa voluptate voragine absorbebitur; sed ad portum salutis tutus perveniet. (Fulbertus in sermone apud Divum Antoninum, part. iv, tit. xv, cap. 32, § 2.)

Gaudium regum Orientis viso Filio et Matre. — Dub. 52. Ad illa verba, cap. ii, v. 10 : *Gavisi sunt gaudio magno valde.* Quare visa stella gavisi sunt reges gaudio magno valde?

R. Hanc stellam non materialem in cœlis, sed virginealem in terris viderunt Magi, quando *invenerunt Puerum* non solum, sed cum *Maria matre ejus*; unde *gavisi sunt gaudio magno*, viso Pueri, *gavisi sunt et visa matre*. Additum est eis gaudium, ut magnum esset; erat enim quædam fruitio videre adolescentulam speciosissimam, honestissimam, sapientissimam, cum parvulo Filio suo et pie credi potest (etsi evangelista non dicat) verbis mellifluis sapientia plenis, illis Magis gratias egisse. (D. Antonin. *ubi supra*.)

Credibile est B. Virginem gratias egisse regibus Orientis. — Dub. 53. Ad illa verba, cap. ii, v. 11 : *Invenerunt Puerum cum Maria matre ejus.* Quare pastores primo vident Virginem, deinde puerum, Luc. ii, 16 : *Invenerunt Mariam, Joseph et Puerum*, Magi vero prius vident Puerum, deinde Mariam?

R. In illis quippe ut simplicibus ratio obstupescerat, ne circa modestiam et gravitatem virginei vultus discurreret; sed tantum ad Puerum intuentum, quem angelus prædixerat, festinabant : in istis autem, ut sapientibus mens poterat ita titubare, ut ex Virginis præsentia aliquid divinum, ac supra naturam conciperent; et ideo primo Christum vident, quem ut Deum recognoverunt, ac fatentur et tandem Virginem intuentur. (P. Silveira.)

Vestes B. Virginis non ad ornamentum corporis, sed ad tegumentum nuditatis. — Dub. 54. Ad illa verba, cap. ii, v. 11 : *Invenierunt Puerum cum Maria matre ejus. Quo ornato?*

R. Non diademate coronata, aut in lecto aureo recumbente, sed vix tunicam habente unam; non ad ornamentum corporis, sed ad tegumentum nuditatis, qualem habere potuit carpentarii uxor peregre constituta. (D. Chr. super *Matth.*)

Dominus Jesus in infantia sua puerulus ostendebatur in omnibus. — Dub. 55. Ad illa verba, cap. ii, v. 11. *Invenierunt Puerum cum Maria matre ejus. Quare Puer erat cum Matre?*

I^a R. Adjungitur : *Cum Maria matre ejus*, ut in omnibus puerulus significetur. (Cajetanus.)

II^a R. *Invenierunt Puerum* Jesum, vel salutem, *cum Maria*, amaritudine poenitentiae, ut habetur II ad *Timoth.* iii, 12 : *Qui pie volunt vivere in Christo persecutionem patientur.* Ecce Maria Act. xiv, 21 : *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum celorum.* Unde Exodi iii, 2 : *Moses invenit domum Domini in rubo ardente.* (Hugo card.)

Non est danda malae suspicionis occasio. — Dub. 56. Ad illa verba, cap. ii, v. 11 : *Invenierunt Puerum cum Maria matre ejus. Quare non invenierunt cum sancto Joseph?*

I^a Respondet Rabbanus super *Matthæum*, dicens : Divino autem nutu factum est, quod aberat Joseph, ne aliqua malae suspicionis occasio daretur gentibus; ne forte, ut dicit sanctus Vincentius in *Sermone*, putaretur pater pueri. (Antonius Gistandis, ordinis Prædicatorum.)

II^a R. Non dicit cum Joseph, quia Divina dispositione actum est, ut illa hora absens esset, ne crederetur de ipso Christum natum; unde D. Hilarius dicit, quod Joseph non legitur post nativitatem Christi vir Mariæ dictus. In quo innuitur quod ante nativitatem vir ejus dicebatur, quasi nuntius ad officium, sed post natum puerum non est dictus vir, ut per hoc insinuetur, quod Christo nato poterat ei pueri solatium sufficere. (Hugo card.)

Sanctus Joseph ante natum Puerum dictus vir Mariæ, sed non dicitur vir post puerum natum. — Dub. 57. Ad illa verba, cap. ii, v. 11 : *Invenierunt Puerum cum Maria matre ejus. Quid agebat beata Virgo cum Magi intrarunt domum? quid egerint Magi? et quæ verba habuerunt ad invicem?*

Respondet S. Vincent., in serm. 1, *Epiphaniæ*, quod, ut dicunt sancti doctores, adhuc semper Virgo erat in illo porticu ubi pepererat. Cogitate quando purissima Virgo sensit venire illam militiam, quod timuit, et abscondit Puerum in præsepio, et ipsa orabat, et totum cor contremebat. Reges autem mirabantur cum non viderent ibi palatium, nec magnam domum, et aspiciebant se mutuo dicentes : Quid est hoc quod stella emittebat radios novos et clariores, quasi dicens regibus : Hic est rex, quem quaeritis. Reges autem descenderunt de animalibus suis,

et unus eorum veniens ad porticum elevavit modicum flacciatam, sive coopertam extensam ne frigus intraret, dicens : Quis est hic? Et accedentes alii duo reges, quando viderunt semper Virginem, statim habuerunt magnam devotionem, quæ dixit eis : Domini, quid vobis placet? ipsi responderunt : Scitis vos ubi est, qui natus est Rex Judæorum, quia volumus ipsum adorare? Semper Virgo non dixit se nescire, sed dixit : O Domini, hoc scire deberent magni domini, rabbini, et rectores civitatis. Et dum hæc dicebat, interim reges totaliter in corde fuerunt calefacti; inde exeuntes respexerunt stellam pulchriorem, quæ stabat superius immobiliter, et iterum redierunt ad semper Virginem, et dixerunt ei : Vos habetis filium? Quæ respondit : ita, domini, et illi : Estne dies quod peperistis? respondet : Domini, hodie sunt tredecim dies. Dixerunt reges : O bona adolescentula, ostendite ipsum nobis. Tunc semper Virgo, sciens quod veniebant pro bono, accepit Filium de præsepio, et ostendit eis, qui dixerunt : Quomodo vocatur? Respondet semper Virgo : *Jesus*. Quo nomine audito, *procidentes adoraverunt* Dominum, dicentes : O Salvator, vos bene veneritis. O Domine, tanta est humilitas vestra, quod voluistis venire in stabulo hujus mundi miseri? vos, qui estis infinitus in divinitate, estis restrictus in humanitate? vos, qui estis Creator, estis factus creatura? vos, qui estis solus immortalis et impassibilis, estis factus passibilis et mortalis? O Domine, tanta est gratia ista! et silentes osculabantur pedes ejus. Deinde adorantes semper Virgini, id est matri, dicebant : O camera paradisi, templum Dei, sacrarium Spiritus sancti? O benedicta! vos portastis nobis Salvatorem. (Antonius Gistandis, ordinis Prædicatorum, ex D. Vincent. Ferrer. dub. 51.)

Quod Deo offertur, per beatam Virginem offerendum. — Dub. 58. Ad illa verba, cap. ii, v. 11 : *Obtulerunt ei munera, aurum, thus et myrrham.* Quomodo se Virgo habuit erga oblationes Magorum?

R. Ingredients Magi, thesauros suos aperiunt, munera Christo Domino offerunt, quæ tamen oblata sunt, sanctissima Virgine interveniente; nam cum Christus Dominus instar aliorum puero- rum in omnibus se gereret, non poterat propriis manibus hujusmodi dona acceptare, ac recipere; ergo hoc totum per Virginem exhibitum; per quod nobis innuitur, quod opera nostra interventu Virginis ad Deum ascendunt. (Pater Silveira, hic, quæst. 55.)

Tristitia Virg. fugientis in Ægyptum. — Dub. 59. Ad illa verba, cap. ii, vers. 13 : *Surge, et accipe Puerum, et Matrem ejus, et fuge in Ægyptum.* Quomodo se habuit sanctus Joseph post admonitionem angelis?

R. Statim Joseph ibat ad cameram Virginis, quæ orabat, juxta illud David. (*Psal.* cxviii, 62) : *Media nocte surgebam, Joseph pulsabat ad januam,*

de quo Virgo admirata, cum aperuisset vidit Joseph stantem, et ait : Domine, de quo ploratis, cum sit gaudendum, quia habemus Filium Dei nobiscum, de quo vos estis nutritor? Et Joseph : O benedicta, cito recedamus, quia Herodes vult interficere Filium vestrum. Cogitate trinitatem Virginis! primo, timore Filii; secundo, ex fuga; tertio, ad Ægyptum, ad terram infidelium. (D. Vincentius Ferr., serm. 2, *De Nat. Virg.*)

Virginitas Mariæ ostenditur ex sponso et ex Filio. — Dub. 60. Ad illa verba, cap. 11, v. 15 : *Surge et accipe puerum, et Matrem ejus.* Quare beata Virgo, cum esset desponsata sancto Joseph, conjux nuncupatur; post partum vero, Mater Jesu dicitur?

R. Cum desponsatam eam justo significabat, conjugem nuncupavit, sed post partum, Mater tantum ostenditur, ut quemadmodum justo Joseph deputaretur Mariæ in virginitate conjugium, ita venerabilis ejus ostenderetur in Jesu Matris virginitas. (D. Hilarius.)

B. Virgo propter Filium præparata. — Dub. 61. Ad illa verba, cap. 11, v. 15 : *Accipe Puerum et Matrem ejus.* Cur posuit primo Puerum, secundo Matrem?

I^a R. Non dixit : Matrem et Puerum, sed e converso *Puerum et Matrem ejus*; quia non propter matrem puer natus est, sed propter puerum mater præparata est. (Div. Thomas.)

II^a R. Dicit, *Puerum*, primo; quia dignitatem habet per se et prior debet esse in cura; et postea, *Matrem*; quia dignitas et cura est Matris propter Puerum. (B. Albertus Magnus.)

Timor Virginis fugientis in Ægyptum. — Dub. 62. Ad illa verba, cap. 11, v. 14 : *Qui surgens accepit Puerum et Matrem ejus.* Quomodo se gessit beata Virgo, hæc sancto Joseph ei revelante?

R. Cogitate quanta mutatio debuit esse in corde Virginis Mariæ, subito referente sibi Joseph revelationem media nocte, et quanta sollicitudo ad fugiendum. Statim Joseph stravit asinam, et Virgo flens et orans, dicendo: Fili, vos, qui liberastis David, et tres pueros de camino, nunc adjuvate me Matrem vestram; et Joseph equitavit Virginem cum puero, et recesserunt de domo. Cogitate quid fuit de periculo mortis, maxime de rege et cum quanto timore ac pavore ibant; et quando Virgo sentiebat aliquos discurrentes per civitatem, cum exhibat, statim videbatur sibi, quod esset Herodes. Cum autem fuerunt extra civitatem, Virgo Maria quæsiit a Joseph an dixerat sibi angelus, quo iret; respondit quod sic: In Ægyptum. (D. Vinc., Sermon. in oct. Inn.)

Mira quæ contigerunt in via fugiens in Ægyptum. — Dub. 63. Ad illa verba, cap. 11, v. 14 : *Secessit in Ægyptum.* Quæ contigerunt in via?

R. In libro de infantia Christi quem Hieronymus, Chromatio et Heliodoro episcopis, transtulit ex Hebraico in Latinum, scribitur, quod Joseph Virginem cum Filio imposuit jumento, et ipse in alio

ascendit, et arripuerunt iter per montana et per desertum, nolentes ire per maritimam timore Herodis, erantque cum eis tres pueri et una puella in obsequium Christi: et exeuntes latrones de quadam spelunca, cum cæteri timentes fugerent, serpentes puerum adoraverunt, similiter leones et leopardi, et alia genera ferarum adorantes Jesum; et per desertum antecedentes, viam eis ostendebant; et post tres dies, dum aqua in utribus defecisset, et omnes fessi, sub palmæ arbore quiescerent, Virgo Maria respiciens ad comam arboris de fructibus ejus concupivit, et confestim palmæ cacumen suum ante pedes Virginis inclinavit; et collectis ex ea fructibus ad satietatem omnium, arbor se iterum erigens ad statum pristinum rediit. Et infra: Multa quoque miracula de Christo puero ab eodem ostensa in præfato libello reperiuntur, quæ am brevitatis causa, quam ex eo quod apocrypha connumerantur, omittuntur. Illud tamen memorabile pro constanti a doctoribus habetur, quod ingrediente puero Jesu in templum idolorum, cum Maria matre sua, omnia fani idola corruerunt, juxta prophetiam Isaïæ; propter quod miraculum multi Ægyptiorum conversi sunt ad eum; et Virginem Matrem benigne tractantes, puerumque Jesum pulcherrimum admirantes plurimum, ipsum aliquem magnorum deorum existimabant. Exstat ibidem fons medicus, in quo, fertur, Virginem Matrem puerum sæpius balneasse, et pannos ejus propriis lavisse manibus: in quo fonte omnes pueri etiam Saracenorum, quacunque valetudinē detenti, descendentes, confestim sanantur. Est et ibi lapis ubi Virgo panniculos Christo lotos, ad siccandum extendebat. (Petrus de Natalibus, ord. Præd. episc. Equilinus, lib. 11, *De sanctis in mens. Jan. occurr.*, cap. 51.)

Ubi sanctus Joseph, ibi Jesus et Maria. — Dub. 64. Ad illa verba, cap. 11, v. 15 : *Et erat ibi usque ad obitum Herodis.* Cur non dicitur: Et erat ibi sanctus Joseph cum Puero et Matre?

R. Hic exprimitur tempus quoadusque Joseph exstitit in Ægypto, et non ait, erat cum Puero et Matre; sed tantum de Joseph hic fit expressa mentio; quia manifestum est, quod ubi erat Joseph, ibi et Jesus et Maria aderant. (P. Silveira, hic.)

B. Virgo labore manuum suarum providebat sibi Filio et Joseph. — Dub. 65. Ad illa verba, cap. 11, v. 15 : *Et erat ibi.* Quæres cum beata Virgo fuisset quasi exsul in Ægyptum per septem annos, de quo vivebat; quia Joseph erat jam senex et non poterat laborare?

Respondeo quod Virgo Maria, de manibus consuit, filavit, texuit, providebat sibi et Filio et Joseph; et per Filium mittebat capitia, vel subuculas ad domum cujus erant. Angeli providissent ei, sed noluit. Ad hoc proprie est textus: *Consideravit semitas domus suæ, scilicet paupertatis et humilitatis; et panem otiosa non comedit*, Proverb. ultimo. (D. Vincentius Ferrer., serm. Oct. Innoc.)

Judæi puniti in filiis suis, quia noluerunt recipere B. Virginem nec sanctum Joseph hospitio. — Dub. 66. Ad illa verba, cap. II, v. 16 : *Mittens occidit omnes pueros.* Quid parentes innocentium demeruerunt, ut in ipsis punirentur?

R. Quia noluerunt recipere hospitio semper Virginem Mariam gravidam, nec ejus sponsum Joseph, nec etiam post nativitatem Christi, visis tot miraculis, ne Herodi displicerent; ideo Deus provocavit contra eos Herodem, quem timentes offendere, displicuerunt. (Antonius Gistandis, in *Fesio SS. Innoc.*, dub. 25.)

Paupertas spiritus importat abdicationem rerum. — Dub. 67. Ad illa verba, cap. V, v. 3 : *Beati pauperes spiritu.* Beata Virgo Maria quomodo fuit pauper spiritu?

I^a R. Glossa : Pauperes spiritu sunt, quos non necessitas, sed fides et devotio beatos facit, ut, contemptis omnibus, Domino vivant. Importat ergo abdicationem rerum; hæc autem abdicatio fuit in summo in beata Maria; nam hæc abdicatio fit duobus modis, scilicet per rerum subjectionem, vel per rerum omnimodam abjectionem, sed magna est paupertas per rerum subjectionem, major per rerum abjectionem, maxima autem quæ est ex utrisque composita, de qua dicit Apostolus, II Cor. VI, 10 : *Nihil habentes et omnia possidentes.* Hoc autem non potuisset, nisi in beata Maria omnimode, perfecte et proprie: omnes alii si res abjecerunt; non retinuerunt; et si retinuerunt, non abjecerunt; quia tantum procuratores et usufructuarii, non domini fuerunt. Beata autem Mater Dei Virgo, existens et Regina cœli, jus, dominium, et usufructum possessionis habebat in rebus Filii sui; unde et bene potuit relinquere et omnia possidere : relinquere quantum ad usum et fructum; possidere quantum ad proprietatem et jus domini; et sic beatissima Virgo potuit habere perfectissimam paupertatem. (D. Antoninus, part. IV, tit. XV, cap. 24.)

II^a R. Beata Virgo spiritus paupertatem habuit quantum ad rerum abjectionem excellentius omni homine, præter Christum Dominum, vel in carentia necessariorum. Non attenditur perfectio paupertatis penes propinquationem ad summum defectum; sed penes voluntatem et devotionem et personæ dignitatem. Si enim æque parum habeant miles et rusticus, pauperior est miles, quam rusticus; imo quod rustico divitiæ, paupertas est militi; et quod militi divitiæ, paupertas est principi et sic ascendendo : quanto quis dignior sit in eodem defectu, tanto erit inferioribus pauperior; ergo cum beatissima Virgo præcellebat omnes in dignitate et æqualem aliis habuit paupertatem, excellit tamen omnes improporcionabiliter in paupertatem. (B. Albertus Magn., in *Biblia Mariana*.)

B. Virgo habuit mansuetudinem excellentissime præter Christum. — Dub. 68. Ad illa verba, cap. V, v. 4 : *Beati mites.* Quomodo mitis fuit in beata Virgine?

I^a R. Ipsa enim mititatem et mansuetudinem præter Christum excellentissime habuit. Glossa : Mites sunt qui malis moribus dominantur; quod ipsa perfectissime fecit; quia ejus dominium de malis moribus fuit sine pugna, omnium aliorum cum pugna. Item Glossa : Mansuetus non irritat, nec irritatur, nec nocet, vel nocere cogitat, et nulli nocere, et omnibus in summo prodesse; hoc totum fuit summo in ipsa. Item Glossa : Mitis est, qui nec animi rancore, nec ira afficit, sed omnia æquanimiter sustinet, quod nullus perfectissime viatorum implevit, ut ipsa sola; unde et tota Ecclesia ipsam laudando, dicit :

*Virgo singularis,
Inter omnes mitis,
Nos, culpis solutos,
Mites fac et castos.*

(B. Albertus Magn. *ibid.*)

II^a R. Sed contra, Num. XII, 3 : dicitur : *Mitissimus super terram*; ergo beata Virgo Maria non habuit mititatem excellentissime? respondetur, quod intelligitur de illis, qui tunc erant super terram, non de Virgine. (D. Antoninus, p. IV, tit. XV, cap. 24.)

B. Virgo lugebat ex dilectione peccata populorum. — Dub. 69. Ad illa verba, cap. V, v. 5 : *Beati qui lugent.* Quomodo hæc beatitudo in beata Virgine Maria fuit?

I^a R. Nota, quod ait D. Augustinus 28, quæst. 1. Jam vero ea sunt in nostris officiis gratiora, scilicet, quæ cum liceret non nobis impendere, dilectionis tamen causa impendimus; et hoc sicut quoad homines, ita quoad Deum. Sed beata Virgo non erat debitrice ad lugendum pro peccatis, quia nullum in se habuit; lugebat tamen ex dilectione peccata populorum; et quando, ut ait D. Gregorius,

*Stabat Mater dolorosa
Juxta crucem lacrymosa,
Dum pendebat Filius,*

non minus lugebat peccata crucifigentium, quam afflictionem Filii; unde sicut in cruce oravit, ut ait Apostolus ad Hebræos (v, 7) *cum lacrymis et clamore valido*, scilicet, pro peccatis humani generis relaxandis; ita et Mater ejus beata Maria fontes fecit lacrymarum de suis pudicissimis oculis, ut ait Anselmus. In illa passione, quam sustinere noverat pro peccatis hominum, et pro incolatu præsentis miseriæ, quare non magis lugebat, quam David, dicens, *Psal. XLI, 4: Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: Ubi est Deus tuus?* Et permaxime post Ascensionem Filii. Unde ad consolationem sui, secundum D. Hieronymum, visitabat sæpe loca ubi Filius aliquid magni egerat. (D. Antoninus, part. IV, tit. 15, cap. 24, § 1.)

II^a R. Beatitudo enim luctus, post Christum, fuit in beata Virgine excellentissime; quia cujus causa nobilior et effectus, omnes alios viatores instigabat ad flendum peccatum, beatam autem Virginem instigabat ad flendum sola charitas. Item dicit Hieronymus : Servitia quanto minus debita, tanto magis grata; sed luctus beatæ Mariæ Virginis nullo modo

fuit debitus debito necessitatis, sed tantummodo debito charitatis; ergo sicut ejus luctus aliis fuit improporcionabilis, ita et consolatio ejus aliis etiam fuit improporcionabilis. (B. Albertus Magn., in *Biblia Mariana*.)

B. *Virgo plus omnibus esurivit et sitivit justitiam bonorum operum.* — Dub. 70. Ad illa verba, cap. v, vers. 6 : *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam.* Quomodo beata Virgo esurivit et sitivit justitiam?

R. Nulla pura creatura magis desideravit justitiam bonorum operum in se et in toto humano genere, sicut beatissima Maria. *Esurire*, est opera justitiæ difficiliora ferventer appetere; *sitire*, est opera justitiæ communiora et faciliora desiderare; sicut laboriosius et tardius comeditur, quam bibitur : *Qui edunt me, adhuc esurient, et qui bibunt me, adhuc sitient*, ait divina Sapientia, Eccli. xxiv, 29. Et quia magis sibi incorporavit divinam sapientiam et gratiam, quam aliquis, vel aliqua, ideo magis esurivit et sitivit justitiam bonorum operum. *Esurire* quippe proprie est viatorum, et *sitire*; satiari et inebriari est comprehensorum, ut ostendit Psalm. xxxv, 9 : *Satiabor, Et inebriabuntur ab ubertate domus tuæ.* Inter esurire autem, et satiari, est medium, scilicet comedere; sed cum nihil sit vacuum et illa sint extrema, exstat et medium; medium autem pertinet ad statum medium. Ille autem status est status Virginis. Habebit ergo beata Maria istam beatitudinem citra comprehensores et ultra viatores. (D. Antoninus, *ubi supra*.)

B. *Virgo excellentissime habuit beatitudinem misericordiæ.* — Dub. 71. Ad illa verba, cap. v, v. 7 : *Beati misericordes.* Quomodo hæc beatitudo fuit in beata Virgine Maria?

I^a R. Excellit sine comparatione omnes : quod patet ex hoc, quia dicitur ipsa et prædicatur *Mater Misericordiæ*, quod nulli alii proprie convenit. Dicuntur autem aliqui *viri misericordiæ*, qui omnes habent comparationem ad misericordiam per modum originis essentialis, et per modum Matris; convenientia autem essentialis improporcionabiliter excedit modum inhærentiæ per modum accidentis; unde universos excellit misericordia. Item, quidquid est causa causæ, est causa causati. Beatissima autem Virgo est causa Filii, Filius autem est causa totius misericordiæ, quod alii non convenit. Item, illud quod æque proprie et principaliter habet duas naturas inconfusas, æque proprie habet proprietates duarum naturarum; unde et istæ æque proprie sunt Christi : est Deus Christus et Homo; ergo et hæc, Christus natus est a Deo, Christus natus est ab homine; ergo etiam et sic, Christus est a Deo, Christus est ab homine; sed Christus omnes operationes attribuit Patri, a quo ipse est; ergo et Matri, a qua ipse est attribuentur operationes ejus, quæ conveniunt ei ratione humanæ naturæ, sicut et Patri operationes, quæ conveniunt divinæ naturæ; sed secundum humanam naturam Christus exhibuit nobis

officium summæ misericordiæ in passione; ergo et beatissimæ Virgini attribuantur effectus summæ misericordiæ. (D. Antoninus, *ubi supra*.)

II^a R. Glossa : Misericordia est dare et dimittere; sed beata Virgo omnibus plus dedit improporcionabiliter et dimisit super omnes creaturas. Ergo habet beatitudinem misericordiæ super omnes. Item, Ambrosius : Misericordia est nullum in miseria relinquere et nullum miserum facere : hoc autem in summo fuit in beata Virgine et sic habuit misericordiam super omnes. Item hæc misericordia non solum in electis consistit, sed in omni peccato corrigendo : hoc etiam habuit in summo beata Virgo, et sic habuit beatitudinem misericordiæ super omnes. Item, misericordia reddita ei improporcionabiliter super omnem misericordiam, quæ est præmium; ergo beatitudo misericordiæ erat in ea improporcionabiliter super omnem naturam, quæ est meritum; unde et Mater misericordiæ vocatur, et Regina misericordiæ. (B. Albertus Magn., in *Biblia Mariana*.)

Tres actus hierarchiæ purgare, illuminare, perficere. — Dub. 72. Ad illa verba, cap. v, v. 8 : *Beati mundo corde.* Quomodo fuit munditiæ beatitudo in beata Virgine?

I^a R. Secundum Dionysium, tres sunt actus hierarchiæ; purgare, illuminare, perficere; et sunt ad se ordinati, ita quod magis purgatus, magis est illuminatus, magisque perfectus : sed beata Virgo Maria fuit in summo illuminata et perfecta, ergo et in summo purgata et in summo munda. Item, visio Dei, quæ est præmium hujus munditiæ, improporcionabiliter major est visionibus omnium angelorum; ergo et præmium hujus munditiæ improporcionabiliter majus est omnium visionibus, scilicet angelorum; ergo et munditia ejus erit major munditiis omnium angelorum. (B. Albertus Magn., *ibid.*.)

II^a R. Dicit Gloss. Mundi corde sunt, quos conscientia non arguit peccatorum, seu qui sibi nihil conscius est; sed hoc fuit potissime, imo singulariter in beata Maria; ergo permaxime fuit munda corde. Item : actus fidei purificat, secundum illud Petri in Actibus xv, 9 : *Fide purificans corda eorum*; sed beatissima Maria habuit fidem perfectiorem cunctis, ergo et puritatem, quæ mundi causa est. (D. Antoninus, part. iv, tit. xv, cap. 24, § 1.)

Pacifici, qui motus animi rationi subjiciunt. — Dub. 73. Ad illa verba, cap. v, v. 9 : *Beati pacifici.* Quomodo hæc beatitudo fuit in beata Virgine?

R. Dicit Gloss. Pacifici sunt, qui omnes motus animi rationi subjiciunt quia his nihil repugnat, similes Patri suo, qui est summa quies, sed hoc fuit in summo in beata Virgine. Item alia Glossa : Dum lex carnis repugnat legi mentis, non modo alteri, sed nec nobis pacifici esse possumus; sed in beata Maria caro non relevavit adversus spiritum; ergo ipsa maxime fuit pacifica. Item : si pacifici dicuntur, qui faciunt pacem inter alios, quod et fecit Filius Dei, pacem faciens his, qui prope, et his qui longe erant : medium universale, per

quod fuit facta pax inter Deum et homines fuit beata Virgo, mediatrix et reconciliatrix omnium; ergo et ipsa in summo pacifica. (D. Antoninus, *ibid.*)

II R. Aliis pacificis datur in præmium, quod sint Filii Dei per adoptionem; sed ei datum est, quod sit Mater Dei per naturam; sed improporcionabiliter plus est esse Matrem per naturam, quam Filium Dei per adoptionem; ergo et pacificatio, cujus et hoc præmium erat in ipsa in summo super omnes. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana.*)

B. Virgo in summo exercuit officium prædicationis. — Dub. 74. Ad illa verba, cap. v, v. 15: *Vos estis lux mundi.* Cum esse lucem mundi sit apostolorum, quomodo beata Virgo dicitur lux mundi?

R. Proprietas apostolorum est, quod sunt lux mundi; sed beata Virgo in summo illuminavit mundum; ergo in summo exercuit officium prædicationis. (B. Albertus Magnus, super *Missus est*, cap. 157.)

B. Virgo lux vera, quæ suis exemplis nos illuminavit. — Dub. 75. Ad illa verba, cap. v, v. 16: *Sic luceat lux vestra coram hominibus.* Quomodo beata Virgo fuit lux coram hominibus?

R. Lumen autem, quod est in Virgine est illud, de quo: *Luceat lux vestra coram hominibus*, quod vere ipsa opere complevit, quando nos suis sanctissimis virtutum exemplis illuminavit; ideo de ea canit Ecclesia: *Hodie nata est beata Virgo Maria ex progenie David, per quam salus mundi credentibus apparuit, cujus vita gloriosa lucem dedit sæculo.* (Albertus de Marquesiis, Franciscanus.)

B. Virgo civitas refugii. — Dub. 76. Ad illa verba, cap. v, v. 14: *Non potest civitas abscondi.* Quomodo beata Virgo dicitur Civitas non absconsa?

R. Ipsa est Civitas in excelso posita, omnibus et in refugium: *Non potest civitas abscondi*; Glossa, id est, cælari. *Super montem posita*, scilicet virtutum, gratiarum, gloriarum; imo super cælum empireum, in quo posita est Civitas nostra in die Assumptionis. Glossa. Ipse mons manifestat eam. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana.*)

B. Virgo lucerna accensa totaliter in die Incarnationis. — Dub. 77. Ad illa verba, cap. v, v. 15: *Neque accendunt lucernam.* Quomodo, et quando beata Virgo dicitur lucerna accensa?

R. *Nec accendunt*, scilicet Pater, Filius et Spiritus sanctus, lucernam, id est Maria, quæ accensa fuit totaliter in die Incarnationis. (B. Albertus Magn. *ibid.*)

B. Virgo altare omnium oblationum nostrarum, et propitiationum. — Dub. 78. Ad illa verba, cap. v, v. 23: *Si ergo offers munus tuum ad altare.* Quare B. V. dicitur altare?

R. Ipsa est altare omnium oblationum nostrarum et propitiationum: *Si offers munus tuum ad altare*, id est ad Mariam. (B. Albertus Magn. *ibid.*)

B. Virgo nata pro justis et peccatoribus. — Dub. 79. Ad illa verba, cap. v, v. 45: *Qui solem suum*

oriri facit super bonos et malos. Quare beata Virgo dicitur sol oriens super bonos et malos?

R. Ipsa est sol omnibus se communicans: *Solem suum*, id est Virginem Mariam, *oriri facit per nativitatem in mundo*, et per gratiam in mente apparendo *super bonos*, ut confidenter consolentur, illuminentur, accendantur. Et *pluit super justos et injustos*; sed aliter, et aliter. (B. Albertus Magnus, in *Biblia Mariana.*)

B. Virgo internis et externis viribus honoranda. — Dub. 80. Ad illa verba, cap. vi, v. 6: *Tu autem cum oraveris intra in cubiculum tuum.* Quare oratio debet fieri intra cubiculum?

R. Christianus bonæ notæ, quodocumque constituerit Dei Matrem justis honoribus honorari, id ita faciendum sciat, ut intelligatur eam ab ipso internis, externisque viribus honorari. Primum igitur, locus aliquis illi deligendus est semotus, et procul a turbis, quoniam etiam scriptum est: *Tu autem cum oraveris intra in cubiculum tuum*; ut collecto tranquilloque animo incipiat, atque solvat reverentias illas, quibus putet posse Deiparam sibi blandiri. (Alexius a Salo, Capuccinus, *Arte pie amandi et colendi Deiparam.*)

B. Virgo in Filio, et Patre, ut Mater recognita. — Dub. 81. Ad illa verba, cap. vi, v. 9: *Sic ergo vos orabitis: Pater noster.* Quare Matris mentionem non facit?

R. Nec Mater quidem præteritur, siquidem in Filio et Patre, Mater recognoscitur, de qua constat et Patris, et Filii nomen. (Tertullianus.)

B. Virgo Maria nullum donum obtinuit, nisi grana, asperoque jejunio præmisso. — Dub. 82. Ad illa verba, cap. vi, v. 16: *Cum jejunatis.* Quale fuit jejunium beatæ Virginis?

R. Nec ipsa beatissima et sanctissima Virgo Maria, cælorum Regina, et Dei Mater charissima, cui donorum diviniæ gratiæ plenitudinem concessit, quam propterea angelus gratiam plenam vocavit, aliquod donum obtinuerit, nisi grandi asperoque jejunio præmisso; ut enim ipsamet B. Elisabeth revelavit, cujus revelationem refert seraphicus, piissimusque doctor Bonaventura in *Meditatione de vita Christi*, cap. 3, excepta illa prima, copiosaque gratia, quam in sua sanctissima ac pura conceptione recepit, nullum deinceps donum aliud, aut favorem consecuta fuit, nisi per crebra suspiria, indefessas vigilias, grandia et continuata jejunia. Tam grandia siquidem illa exstitisse docuit Ambrosius, lib. II *De virginibus*, ut naturæ vires excederent; tam continua, ut jejunio congeminaret dies, imo forsitan hebdomadas. Nam si multi sancti integris mensibus, sine cibo manentes, jejunium tenuerunt; multo magis de Virgine beatissima id possumus credere; et si quando reficiendi successisset voluntas, cibus plerumque obviis, qui mortem arceret, non delicias ministraret. (Hieronymus Baptista Lanuza, ordinis Prædicator. episcopus

Balbastrens. in *Homil. tract. 1, pars prima, § 25, num. 98.*)

Cogitatio B. Virginis in sepulcro Filii mortui. — Dub. 85. Ad illa verba, cap. vi, v. 21: *Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum.* In quem thesaurum fuit cor beatæ Virginis?

R. Vere dicere possum, quod sepulto Filio meo, quasi duo corda in uno sepulcro fuerunt. Nunquid non dicitur: *Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum?* Sic in sepulcro Filii mei semper cogitatio, et cor meum versabatur. (S. Birgitta, lib. II *Revelationum.*)

Omnium et singularum necessitatum nostrarum scientissima. — Dub. 84. Ad illa verba, cap. vi, v. 32: *Scit enim Pater vester, quia his omnibus indigetis.* Quomodo hæc aptantur beatæ Virgini?

R. Nec altera boni patroni conditio illi deest; nam capacissima sane est gerendi muneris illius; nempe omnium, ac singularum necessitatum nostrarum scientissima, ut de ea merito dici possit: *Scit Mater vestra, quia his omnibus indigetis.* (Alexius a Salo *De arte pie amandi Deiparam*, privil. 4.)

B. Virgo arbor bona bonum fructum faciens. — Dub. 85. Ad illa verba, cap. vii, v. 18: *Non potest arbor bona malos fructus facere.* Quo sensu hæc exponuntur de beatâ Virgine?

R. Ipsa est arbor bona, quæ optimum fructum fert: *Non potest arbor bona*, id est Maria, bona in natura, melior in gratia, optima in gloria, *fructus malos facere*; quia a radice fructus arboris pullulat. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana.*)

B. Virgo firma, stabilis, fortis. — Dub. 86. Ad illa verba, cap. vii, vers. 24: *Assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram.* Quis vir sapiens, qui ædificavit domum suam supra petram?

R. Ipsa est domus totius fortitudinis, et firmitatis, et stabilitatis. *Assimilabitur viro sapienti*, id est Christo, *qui ædificavit domum suam*, id est Virginem Mariam, *supra petram* totius firmitatis, stabilitatis et fortitudinis: qui enim de facili mutantur per inconstantiam et instabilitatem, non bonæ sunt domus Dei. (B. Albertus Magn. *ibid.*)

B. Virgo in passione Filii non cecidit a fide, sicut apostoli, stetit ut fortissima juxta crucem. — Dub. 87. Ad illa verba, cap. vii, vers. 25: *Descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit; fundata enim erat super petram.* Quare irruentibus in domum fluminibus, et ventis non cecidit domus?

R. *Descendit pluvia, et venerunt flumina* in passione Filii prædilecti, *et flaverunt venti*, scilicet vituperatores et irrisores, dicentes et flantes: *Vah, qui destruis templum Dei* (Matth. xxvii, 40). *Et irruerunt in domum illam*; unde et ipsa poterat dicere illud, Psal. xli, 8, ad Dominum Patrem: *Omnes fluctus tuos induxisti super me: Et non cecidit* per infidelitatem et incredulitatem, sicut omnes apostoli; sed potius stetit ut fortissima apud cru-

cem: *Fundata enimerat super firmam petram.* Glossa id est Christum. (B. Albert. Magn. in *Bibl. Mariana.*)

Domina est puritatis quæ potest peccatores mundare. — Dub. 88. Ad illa verba, cap. viii, v. 2: *Domine, si vis potes me mundare.* Quo sensu hæc verba intelliguntur de beatâ Virgine?

R. Ipsa est Domina puritatis, ad eam confluite immundi peccatores, et mundamini ab omnibus inquinamentis vestris. Clamabat quondam leprosus ad Christum mundatorem: *Domine, si vis, potes me mundare.* Si Filius tuus dedit hanc potestatem apostolis et servis, plenam, dicens: *Leprosos munda te*; multo fortius tibi, quæ Domina es et Mater. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*, in cap. lxxv *Isaiæ.*)

B. Virgo dignum in utero suo hospitium paravit Christo. — Dub. 89. Ad illa verba, cap. viii, v. 8: *Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum.* Cur centurio judicat indignum tectum suum?

R. Natus est in carne Christus; sed natus est in Spiritu sancto: accepit hospitium carnis, sed in aula Virginis; bene ergo centurio tectum suum indignum judicat. (Div. Petrus Chrysologus, serm. 15.)

Angelis imperat et eos mittit ad homines. — Dub. 90. Ad illa verba, cap. viii, v. 8: *Homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites et dico huic: Vade et vadit.* Quomodo hæc verba exponuntur de beatâ Virgine?

R. Ipsa est centurio, qui veraciter potest dicere. *Nam et ego*, scilicet Maria, *homo sum*, licet Mater Dei, et super omnes angelos, *sub potestate constitutus*, solius Dei, *habens sub me milites*, scilicet omnes angelos: *Nunquid nosti numerum militum ejus?* (Job xxv, 5.) *Et dico huic: Vade ad liberandum, ad consolandum, ad transferendum socios meos et fratres homines; et vadit obedienter et libenter et festinanter; et alio, veni, et venit.* (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana.*)

Pietas Virginis ostenditur super eos qui sunt in tribulatione. — Dub. 91. Ad illa verba, cap. xiii, v. 27: *Qualis est hic, quia venti et mare obediunt ei?* Quomodo hæc intelliguntur de B. Virgine?

R. Mare, moraliter uno modo dicitur hujus vitæ amaritudo et super illud mare beatâ Virgo habet virtutem, scilicet, quia ejus pietas ostenditur super illos qui sunt in tribulationis amaritudine positi; nam *venti et mare obediunt ei*. Venti sunt adversitates exteriores, mare sunt interiores amaritudines. Vel venti sunt violentiæ tentationum, mare perturbatio tribulationum (Albertus de Marquesiis, Franciscanus, in *Cæli loquii de beatâ Maria.*)

B. Virgo navis in qua transfretavit Filius Dei de littore immortalitatis ad littus mortalitatis. — Dub. 92. Ad illa verba, cap. ix v. 1: *Ascendit Jesus in naviculam et venit in civitatem suam.* Quare beatâ Virgo dicitur navicula?

R. Ipsa est navicula in qua transfretavit Filius

Dei, de littore immortalitatis ad litus mortalitatis, assumens nostram humanitatem et suam nobis conferens divinitatem. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

D. Joannes Baptista propheta dicitur. — Dub. 93. Ad illa verba, cap. 11, v. 9 : *Plus quam prophetam*. Quare sanctus Joannes dicitur propheta?

B. Joannes Baptista dicitur propheta, quia Christum digito demonstravit occultum aliis; quanto magis beata Virgo Maria dici debet prophetissa, quæ eum generavit, et toti mundo occultum, Deum visibilem ostendit? Joannes dicitur propheta non solum, sed *plusquam propheta*, quia de eo prophetatum est, et quia parentes ejus in sua nativitate prophetas quodam modo fecit, matrem videlicet et patrem ut patet in Evangelio Lucæ, cap. 1. Multo magis dici debet plus quam propheta beata Maria, quæ copiosissime et aperte per prophetas est prænuntiata, a patriarchis designata, et in multis generibus rerum figurata, ut in area, in virga, in vellere Gedeonis et aliis. Ipsa quoque videtur Joannem constituisse prophetam; nam *ut audivit salutationem Mariæ Elisabeth exsultavit infans in utero ejus*, scilicet Joannes Baptista. Unde, nisi quia cognovit mysterium occultissimum omnibus ei illud ostendit modo quo potuit, id est exsultando, adorando: et tunc primum Joannes factus est propheta ex voce beatæ Mariæ; quinimo etiam mater repleta Spiritu sancto, cognovit et declaravit ipsam rem occultissimam cunctis, clamans, ut omnes audirent : *Unde hoc mihi, ut veniat Mater Domini mei ad me?* (D. Antoninus, part. iv, tit. xv, cap. 19, § 4.)

B. Virgo thesaurus misericordiæ, gratiæ et veniæ. — Dub. 94. Ad illa verba, cap. xii, vers. 35 : *Bonus homo de bono thesauro profert bona*. Quis bonus homo, qui de thesauro suo profert bona?

R. Ipsa est locus thesaurorum Dei. *Bonus homo*, scilicet Christus, Deus et homo, *de bono thesauro suo*, id est de Virgine Maria, *profert bona* misericordiæ, gratiæ et veniæ. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

Christus in passione maxime sollicitus de Matre. — Dub. 95. Ad illa verba, cap. xii, v. 48 : *Quæ est Mater mea?* Quare Christus dixit : *Quæ est Mater mea?* videtur enim negare Matrem?

I R. Non autem fastidiose de Matre sua sensisse existimandus est, cui in passione positus, maximæ sollicitudinis tribuit affectum. (D. Hilarius.)

II R. Si negare vellet Matrem, tunc utique negasset quando Judæi exprobrabant ei de Matre. (D. Chrysost.)

III R. Non ergo, juxta Marcionem et Manichæum, Matrem negavit, ut natus de phantasmate putaretur; sed apostolos cognitioni prætulit, ut et nos in comparatione dilectionis carni spiritum præferamus: nec maternum refutat obsequium pietatis, ejus præceptum est : *Honora patrem tuum, et matrem tuam* (Exod. xx, 12); sed paternis se myste-

riis, vel affectibus amplius, quam maternis debere demonstrat. (D. Hieronymus.)

IV R. Non sunt hæc verba parvipendentes Matrem, et consanguineos, sed docentis servandum ordinem, ut divina opera præponantur humanis, ut divina prædicatio, ut religio non omitatur, non interrumpatur propter pietatis officia. Dicit enim evangelista, quod adhuc Jesu loquente ad turbas, procul dubio evangelizando regnum Dei, importunus quidam dixit : *Ecce Mater tua*. (Cajetanus.)

Anima quæ voluntatem Dei facit, Mater Christi est. — Dub. 96. Ad illa verba, cap. xii, v. 50. *Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater, et soror et mater est*. Quare vocat Matrem, quem voluntatem Patris facientem agnoscit?

R. Altius verba Christi intelligens, se cognovit duplicem Matrem, carnis videlicet, quia vere sic erat, et spiritus super omnes animas, quoniam per amplius Dei voluntatem ipsa perfecerat; quæ plene perfecta, juxta sententiam Salvatoris, eam animam, quæ fecerit, efficit Christi Matrem: in qua maternitate perfectius Virgo profecit, quam illa, quæ solum est carnis, magisque in illa grata facta Filio, quam in illa per quam ipsum gestavit in alvo. (Cassianus, lib. 11, *De beata Virg.* cap. 6.)

Christus semen cadens in terram, B. Virginem. — Dub. 97. Ad illa verba, cap. xii, v. 8 : *Alia ceciderunt in terram bonam, et dabant fructum aliud tricesimum, aliud sexagesimum, aliud centesimum*. Quomodo hæc aptantur B. Virgini?

R. Ipsum est semen quod cecidit in *terram bonam*, Virginem, dico, Mariam; et attulit in aliis fructum quidem tricesimum, in aliis sexagesimum, et in aliis centesimum; in ipsa vero singulari privilegio simul tricesimum, sexagesimum, et centesimum; tricesimum siquidem fructum semen hoc attulit, quando Christus sua præsentia nuptias consecravit; sexagesimum fructum attulit, cum tempore suæ prædicationis continentiam prædicavit et docuit; centesimum, quando Matrem Virginem, Joanni Virgini in cruce commendavit. (Absalon, abbas Benedictinus, serm. 3, in *Purificat.*)

Qui B. Virginem imitantur rami sunt B. Virgini inserti. — Dub. 98. Ad illa verba, cap. xiii, v. 32 : *Fit arbor, ita ut volucres cæli veniant, et habitent in ramis ejus*. Qui sunt rami, et folia hujus arboris?

R. Rami sunt sancti viri, qui imitatione virtutis et sanctitatis proposito, beatæ Virgini quodammodo inserti sunt, longitudine spei, et latitudine charitatis circumquaque diffusi. Folia vero verba sunt evangelicæ veritatis, quæ ipsa apostolos et alios nascentis Ecclesiæ filios docuit. (Absalon, abbas in *Nativ. B. V.* serm. unicus.)

Virtutes et dona B. Virginis nullo modo possunt a nobis declarari. — Dub. 99. Ad illa verba, cap. xiii, vers. 44 : *Simile est regnum cælorum thesauro*. An beata Virgo Maria dicatur thesaurus.

R. Thesaurus est beata Virgo Maria. Virgo Ma-

ria thesaurus est omnium virtutum ac donorum, quæ nullo modo a nobis exponi valent, ut divitiæ hujus thesauri inventi, quæ nullo modo declarantur. (P. Silveira, hic, quæst. 1.)

Christus incarnatus de Spiritu sancto in B. Virgine verbis angeli consentienti. — Dub. 100. Ad illa verba, cap. xiii, v. 46: *Inventa autem una pretiosa margarita.* Cur beata Virgo dicitur pretiosa margarita?

R. Fertur quod margarita nascitur ex rore cœli in concham maris se aperientem; sic Christus de Spiritu sancto in beatam Virginem verbis angeli consentientem, Isa. xlv, 8: *Aperiat terra, et germinet Salvatorem.* (Hugo card.)

Christus dedit nobis divinitatem suam, et nos ei humanitatem nostram. — Dub. 101. Ad illa verba, cap. xiii, v. 46: *Abiit, et vendidit omnia quæ habuit, et emit eam.* Quare negotiator vendens omnia, quæ habet, emit margaritam?

R. Iste negotiator est ipsemet Dei Filius, qui abiit, angelos in cœlo relinquendo, id est non assumendo naturam eorum; omnia sua vendidit, dum cum humana natura commutavit, ut ipse daret nobis divinitatem suam, et nos ei humanitatem nostram; tunc enim omnia bona sua acquisita sunt nobis cum illa, cum ipse specialiter assumpsit istam pretiosam margaritam, id est Virginem Mariam sponsam. (D. Antoninus, part. iv, tit. xv, § 2.)

B. Virgo de semine David orta. — Dub. 102. Ad illa verba, cap. xv, v. 22: *Miserere mei, Domine fili David.* Quare mulier Chananæa Christum, Filium David dicit?

R. Cum hæc mulier Christum, Filium David dicit, Filium Virginis Mariæ appellat; ipsa enim de semine David est orta. Optime præcallens Chananæa, quod nullo efficaciori modo Deum ad sibi subveniendum inclinare valebat, quam si sub nomine Mariæ preces deferret, pro certo habuit, quod talis oratio suo experts effectum minime exiret. (P. Silveira, tom. IV, lib. iv, cap. 2, quæst. 5, n. 45.)

Nomen B. Virginis non audet Chananæa ore proferre. — Dub. 103. Ad illa verba, cap. xv, v. 22: *Fili David.* Cur non dicit, Fili Mariæ?

R. Non dicit Filium Mariæ, sed David, quia Mariæ nomen ore proferre non audet. (P. Silveira, ubi supra.)

Unus idemque Filius Virginis est Filius Dei. — Dub. 104. Ad illa verba, cap. xvi, v. 15: *Quem dicunt homines esse Filium hominis.* v. 16: *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Cur divus Petrus non dixit: Tu es Filius Virginis?

R. Cum diceret beato Petro una cum cæteris apostolis: *Quem dicunt homines esse Filium hominis.* ac deinde refert: *Vos autem, quem me esse dicitis?* Ait ergo Petrus pro omnibus: *Tu es Christus, Filius Dei vivi,* non quod eum negaret Filium beatissimæ Virginis Mariæ, quod ait Christus, sed ut demonstraret unum eundemque Filium hominis esse Filium Dei. (Hdephons. serm. *De Assumpt.*)

A majestate Christi dignitas et celsitudo Virginis deprehenditur. — Dub. 105. Ad illa verba, cap. xvii, v. 11: *Assumpsit Jesus Petrum, ac Jacobum, et Joannem fratrem ejus.* Cur Joannes assumitur ad gloriam transfigurationis?

R. Disponebatur Joannes, ut ejus curæ Virgo Mater committeretur, et ut cum ea familiariter tanquam filius degeret, utque de illa multa et magna in sua Apocalypsi scriberet; eligitur ergo ipse ad transfigurationis gloriam, ut a beata majestate, ac splendida gloria Filii instruat quantam sit Mariæ celsitudo, quantaque cum reverentia, ac cultu ipsa cœli Domine, ac Regina angelorum debeat tractari ac agi, quod solum a visa Filii majestate potest cognosci ac deprehendi, (P. Silveira, tom. IV, lib. vi, cap. 8, quæst. 2, num. 18.)

Per beatam Virginem venit lumen æternum sedentibus in tenebris. — Dub. 106. Ad illa verba, cap. xvii, v. 1: *Duxit illos in montem excelsum seorsum.* Quis fuit hic mons ubi transfiguratus est Dominus?

R. Illic mons Thabor, quod interpretatur *lumen veniens*, quia in eam primo venit, et per eam venit lumen æternum sedentibus in tenebris, et in ea transfiguratus est Dominus omnium, assumens formam servi. (B. Albertus Magn. lib. viii, *De laudibus B. Virgin.* cap. 5, num. 1.)

B. Virgo in mundo apparuit munda contra consuetudinem humanam. — Dub. 107. Ad illa verba, cap. xvii, v. 5: *Ecce nubes lucida.* Quomodo illa nubes dicitur lucida, cum naturaliter nubes non sit lucida?

R. Naturaliter nubes non est lucida propter spissitudinem, unde videmus, quod ipsa nobis lucem, seu radios solis, et lumen stellarum tollit; ideo si nubes lucida est, hoc est supra naturam ejus, sicut apparet de nube in transfiguratione, quæ fuit multum lucida ultra naturam nubium. Spiritualiter, nulla creatura humana quantum est de sui natura potuit esse lucida et sancta, propter culpam tenebrarum, et condensationem peccati; et ideo cum beata Maria in mundo, munda et lucida apparuit, hoc fuit contra consuetudinem humanam, quia in ipsa Rex æternus transfiguratus est, et de furibundo judice mutatus est in piissimum patrem. (Antonius Rampegolis, ord. D. August. in *figuris de B. V.*)

B. Virgo abundantiam gratiarum fecit in mundo descendere. — Dub. 108. Ad illa verba, cap. xvii, v. 5: *Nubes lucida.* An beata Virgo dicatur nubes lucida?

R. Nota per lucidam nubem beatam Virginem, propter tria in nube lucida reperta. Nam nubes habet fecundare, eo quod inducit beneficium pluvie super terram; habet æstum temperare, quia se interponit inter nos et solem; et habet illuminare, quia, ut dictum fuit, supernaturaliter lucidum est; sic beata Maria hæc tria plenissime habuit. Nam primo fuit fecundissima, quia abundantiam pluvie gratiarum fecit in mundo descendere, Psal. lxxi, 6:

Descendet sicut pluvia in vellus; et temperat nobis æstus divinæ justitiæ, cum peccamus quia se interponit inter nos, et Deum pro cura delictorum nostrorum. (Antonius, qui supra.)

Virgo Maria vera Christi, et tota Mater. — Dub. 109. Ad illa verba, cap. xvii, v. 5: Hic est Filius meus dilectus. Quomodo hæc verba beatæ Virginis convenire possunt?

R. Quamvis autem Pater propositum verbum dixerit, nihilominus tamen et Matri convenire potest, et dicit: *Hic est Filius meus dilectus*; prout igitur Matri convenit, tria de Filio dixit. Primo, quod ipsum tanquam vera Mater Filium genuit, cum dixit: *Hic est Filius meus*. Secundo, quod ipsum singulari amore dilexit, cum ait: *Dilectus*. Tertio, quod sibi semper in eo complacuit, cum subjunxit, *in quo bene complacui*. Circa primum, notandum, quod ipsa fuit Christi vera Mater, et tota Mater: aliæ matres, etsi sint veræ matres, non totæ matres, quia pater in generatione filii partem habet; ipsa autem tota Mater fuit, quia tota substantia corporis Christi de suis visceribus sumpta exstitit. (B. Jacobus de Voragine, ord. Præd. serm. 2, Sabbat. post 1. Domin. Quadrag.)

B. Virgo fortis in Christi dilectione, fortior in associatione, fortissima in fide. — Dub. 110. Ad illa verba, cap. xvii, v. 5: Hic est Filius meus dilectus. Quomodo beata Virgo dilexit Filium suum?

I R. Dilexit eum fortiter; nam tempore passionis Christi, quidam fuerunt fortes in amore; sed debiles in associatione, et fide, sicut apostoli, qui ipsum vivum dilexerunt; sed tamen ab ipso recesserunt et fidem perdidērunt. Alii fuerunt fortes in associatione et in amore; sed tamen debiles in fide, sicut devotæ mulieres, quæ Christum mortuum dilexerunt, et ab ejus cruce non recesserunt; sed tamen fidem perdidērunt. Beata autem Virgo fuit fortis in amore, quia Filium semper dilexit, imo facilius esset ei mori, quam ab ejus dilectione separari, Cant. viii, 6: *Fortis est ut mors dilectio*: fuit fortior in associatione, quia juxta crucem immobilis exstitit, Joan. xix, 25: *Stabat juxta crucem Jesu Mater ejus*: fuit fortissima in fide, quia fides in ipsa sola remansit, nec tempore passionis exstingui potuit, ideo bene dicitur de ea: *Non exstinguetur in nocte (Prov. xxxi, 18)*, id est in tribulatione passionis, *lucerna ejus*, id est fides ejus, quæ totum mundum illuminat. (B. Jacobus de Voragine, ubi supra.)

II R. Dilexit eum sapienter, quod patet per tria signa. Primum est, quantumcunque Filius suus esset puer delicatus, tamen in his quæ Dei erant, sibi parcere volebat, sed ad festivitates eum ducebat. Secundum est, quod quantumcunque eum diligeret, tamen nunquam sibi dissuadere voluit, quin crucem ascenderet, et mortem pro humano genere sustineret. Tertium est, quod quamvis Filium in cruce positum gravissimos dolores videret pati, tamen nunquam sibi suasit, ut de cruce descenderet, et a

doloribus sibi parcere. (B. Jacobus de Voragine *ibid.*)

B. Virgo sibi bene complacuit in Christo. — Dub. 111. Ad illa verba, cap. xvii, v. 5: In quo mihi bene complacui, Quo sensu potest beata Virgo Maria hæc verba dicere?

I R. Cum humanando Filius etiam sit factus gloriosæ Virginis in carnem, Joan. i, 14: *Verbum caro factum est*; poterit et eadem Mater gloriosa Virgo dicere: Anima fidelis attende, quoniam *hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*. (Ambrosius Spiera Servita, seu, ut alii dicunt, Carmelita.)

II R. Christus Matri semper complacuit. Ille filius matri complacet, qui de matre curam sollicitam habet; Christus curam de Matre habuit in sua infantia, quia sigilla pudoris sibi illibata servavit in sua pueritia, quia in omnibus sibi subditus, Lucæ i, 51: *Descendit, et venit in Nazareth, et erat subditus illis*; in sua juventute, quia invitatus ad nuptias, ad preces Matris aquam in vinum mutavit; in sua passione, quia de cruce ipsam Joanni commendavit; post suam resurrectionem, quia (sicut dicit Sedullius) Christus resurgens, primo Mariæ apparuit; post suam ascensionem, quia ad ejus mortem venit, in anima et corpore ipsam assumpsit, et ad suæ majestatis dexteram collocavit. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, Sabb. post 1. Dom. Quadagesimæ.)

Fides B. Virginis fuit constans, certa, humilis. — Dub. 112. Ad illa verba, cap. xvii, vers. 19: Si habueritis fidem, sicut granum sinapis. Quid significatur per granum sinapis?

R. Granum sinapis est parvum et calidum; et significat fidem beatæ Mariæ, quæ fides fuit ita constans, et certa, et humilis, et sine aliqua hæsitazione, quia, cum ait: *Ecce ancilla Domini*, optans et postulans, ut mons, qui est in vertice montium, tolleretur de cælo, et mitteretur se in mare hujus mundi per incarnationem ex ea, prout sibi angelus nuntiaverat, subito mons ipse sublimissimus obediit, intrans Virginis uterum; certe nullius sancti, vel sanctæ fuit unquam fides ita constans et fervens, quod istud petere auderet vel impetraret. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 19, § 3.)

Christus gloriatur de natura assumpta ex utero Virginis. — Dub. 113. Ad illa verba, cap. xviii, v. 23: Assimilatum est regnum cælorum homini regi. Quis iste homo rex?

R. Est ipse Christus, ut docent Origenes, D. Paschasius, et alii, qui est supremus Rex, utpote Dei Filius, et homo factus per incarnationem, et prius dicitur homo, et postea Rex; sicque gloriatur de natura assumpta ex utero Virginis, in qua venit ad salutem generis humani. (P. Silveira hic.)

Christus magni æstimat ministeria exhibita Matri. — Dub. 114. Ad illa verba, cap. xx, vers. 21: Dic, ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam et unus ad sinistram. Cur mater petit sedes a Christo?

R. Quia facilius concederet Christus Matri, quam filiis, quia forte illa aliquando adjuverat Dominam nostram sororem suam ad nutriendum Christum. (Abulensis quæst. 54.)

B. *Virgo dolorum et laborum solamen.* — Dub. 115. Ad illa verba, cap. xxi, vers. 1 : *Et venissent Bethphage ad montem Oliveti.* Quid significat adventus Christi ad montem Oliveti?

R. Montem Oliveti (Glossa), id est ad sublimitatem misericordiæ respiciens; *oleum enim misericordiæ* interpretatur. Nam ut *oleum lucis ministrum* est, et laborum et dolorum solamen, et excellit cunctis liquoribus; sic etiam beata Virgo. Venit ergo ad montem Oliveti Filius Dei, quando venit ad Mariam, ex ea incarnatus. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

B. *Virgo ministra, et servitrix est peccatorum.* — Dub. 116. Ad illa verba, cap. xxi, v. 11 : *Qui major est vestrum, erit minister vester.* Quomodo beata Virgo est ministra nostra?

R. Ipsa est servitrix et ministra peccatorum, secundum constitutionem Filii sui : *Qui major est vestrum*; sed ipsa excepto Domino major est omnibus, ergo et ministra. Servit autem nobis, et ministrat libenter Luc. i, 38 : *Ecce ancilla Domini*; pure et sinceriter, Eccli. xxiv, 4 : *In habitatione sancta coram ipso ministravi*; largiter, Judic. xix, 20 : *Ego præbebo, Maria : tantum quæso, ut in plateis non maneatis*; universaliter, quia et in cælo ministrat, et in terra, et in purgatorio; humiliter, quia parvo sicut magno, pauperi peccatori sicut diviti justo; ipsa etiam pluit rorem gratiæ super justos et injustos; fideliter, quia corpore Filii nos pascit, et sanguine potat. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

B. *Virgo super omnes angelos et sanctos se humiliavit, unde super omnes exaltata.* — Dub. 117. Ad illa verba, cap. xxiii, v. 12 : *Qui se humiliaverit, exaltabitur.* Quomodo beata Virgo fuit exaltata?

R. Sanctissima Mater ejus naturalis, et Mater nostra spiritualis, quia post Filium suum benedictum, super omnes angelos et sanctos se humiliavit; ideo exaltata est super omnes choros angelorum, unde et sanctorum, quia ultra non ascendunt. (D. Antonin. part. iv, tit. 15, cap. 44.)

Christus dignabitur habere B. Virginem sociam ad judicandum. — Dub. 118. Ad illa verba, cap. xxv, vers. 7 : *Exierunt obviam sponso et sponsæ.* Quomodo hæc aptantur beatæ Virgini?

I R. Si enim per illas decem virgines intelligebatur universum corpus Ecclesiæ, et ita illæ erant sponsæ : quæ ergo erat sponsa, cui obviam exire deberent? Accipe, benigne lector, et vi ipsa veritatî suadere : Virgo illa benedicta cum Filio suo Sponso, Sponsa præcipua est, cui exire obviam cum accensis lampadibus omnes debemus, id est, fide et charitate; ut tandem comprehendamus, et comprehendamur ab eis. Ipsa est enim vera, ac primaria Sponsa, quæ venit ut judicet mundum cum

Sponso suo, quam ipse dignabitur habere sociam ad judicandum, quia dignatus est habere sociam in innocentia perfecta; aliquin quomodo judicatura esset mundum, nisi perfecta illi adesset justitia. (Ambrosius Chaterinus ord. Præd. archiepiscopus Compsanus.)

II R. A largitate Mariæ recipiunt peccatores beneficium, quod servis suis in morte dignatur occurrere; unde D. Hieronymus scribit ad quamdam virginem : *Qualis erit illa dies, cum Maria Mater Domini choris occurret tibi comitata virginibus*; ideo de virginibus dicitur, quod *exierunt obviam Sponso et Sponsæ*, id est Christo et Mariæ. (Daniel Agricola Franciscanus, quarta stella.)

B. *Virgo gratiam sufficienter sibi retinuit, et sufficienter tribuit.* — Dub. 119. Ad illa verba, cap. xxv, v. 9 : *Ne forte non sufficiat nobis et vobis.* Quomodo hæc verba aptantur beatæ Virgini?

R. Si enim prudentes virgines acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus, tu prudentissima Virgo virginum, non unum tantum vas habuisti oleo gratiæ repletum, quo lampadem tuam inextinguibiliter ardentem nutries, sed aliud gestabas vas redundans et indeficiens, ex quo effuso oleo misericordiæ, omnium lampades illuminares, et vasa omnium usque ad summum repleres, et in illo nihil minueres. Prudens ergo fuisti, ut tibi provideres; nec timida, ut aliis subvenires; nec dixisti : *Ne forte non sufficiat mihi et vobis*; sed sciens, quia sufficeret tibi, et nobis; et sufficienter retinuisti, et sufficienter tribuisti. (Antonius Brixiensis, ord. Præd. Sabbat. Quadr. serm. 3.)

Christus aliquando justitiam, B. Virgo semper misericordiam exercet. — Dub. 120. Ad illa verba, cap. xxv, v. 11 : *Domine, Domine, aperi nobis.* Nonne Sponsus et Sponsa pariter expectabantur? quid ergo solus sponsus moram fecisse dicitur, de mora autem Sponsæ nihil commemoratur?

R. Facilis est responsio, quia ad Christum, tanquam ad judicem, pertinet etiam punire; ad Virginem, tanquam ad patronam, nonnisi misereri. Eandem ob causam fatuis virginibus, orantibus : *Domine, Domine, aperi nobis*, sponsus. non sponsa respondit : *Nescio vos.* Nam Christus aliquando justitiam, beata Virgo semper misericordiam exercet : unde in hoc etiam illæ virgines se fatuas præbuerunt; nam, si quemadmodum *Domine, Domine*, inclamaverunt, ita inclamarent *Domina, Domina*, illam fortasse repulsam non paterentur; quia Matris misericordia Fili justitiam temperaret. (P. Mendoza, I Reg. iv, vers. 11, adnotatione 12, sect. 1, num. 15.)

B. *Virgo Filium generavit, et virginitatem suam non violavit.* — Dub. 121. Ad illa verba, cap. xxv, v. 24 : *Metis ubi non seminasti.* Quo sensu hæc de Christo exponuntur?

R. Filius Virginis in quadam lectione Evangelii. *Metis, inquit, ubi non seminasti, et congregas, ubi non sparsisti.* Dicat solus hodie natus ex Virgine

Filius Mariæ : Meto ubi non seminavi, et colligo ubi non sparsi. Dicit et Maria : Et ego te Filium generavi, et virginitatem meam non violavi; regnum teneo virginitatis, et Regem genui castitatis. (D. Augustinus, *Serm. de partu Virginis, et de Natal. Domini*, serm. 14.)

B. *Virgo opera misericordiæ exhibuit Christo.* — Dub. 122. Ad illa verba, cap. xxv, v. 34 : *Esurivi enim, et dedisti mihi manducare; sitiivi, et dedisti mihi bibere.* Quomodo beata Virgo sex opera misericordiæ exhibuit.

I R. Christus potest sibi dicere : *Esurivi, et dedisti mihi manducare*, me scilicet infantem nutriendo : *Sitiivi, et dedisti mihi bibere*, tuo lacte virgineo me potando ; *Nudus eram, et cooperuisti me*, vestimentum tui corporis tribuendo ; *Hospes eram, et collegisti me*, novem mensibus in tuo utero me hospitando ; *Infirmus eram, et visitasti me*, infantem, in necessitatibus subveniendo ; *In carcere eram, et venisti ad me*, incarcerationum, in crucis patibulo associando. (B. Jacobus de Voragine, *Serm. 2, Sabbat. v. Quadragesimæ.*)

II R. Hujusmodi opera misericordiæ beata Maria habuit in summo super omnes. Operum autem misericordiæ alterum est altero majus, vel quod fit ex majori claritate, vel quod fit magis indigenti, vel quod fit ex majori effecta impenso, vel quod fit ex magis necessario. Hæc omnia fuerunt in beata Maria in summo ; nam charitas, ex qua fecit opera misericordiæ, excessit dilectionem omnium misericordiam facientium. Maxime indigenti exhibuit, quia nemo inter viatores Christi pauperior fuit : dignissimo pauperi tribuit, quia Homini Deo ; magnum enim opus misericordiæ est, quod datur laico bono, majus quod datur clerico, majus religioso, maximum si episcopo egenti et bono, maxime maximum si papæ pauperi ; sed super omnia pauperi Deo, quia, ut ait Apostolus (II Cor. viii, 9) : *Cum sit dives in gloria, propter nos egenus factus est.* Maximum enim effectum misericordiæ nobis impendit, quia nobis miseris, et captivis et mendicis dedit Filium suum Deum ; captivis in pretium, famelicis in vaticum, laborantibus in præmium, infirmis in medicamentum, et cum ipso dedit nobis Regnum cœlorum et omne bonum ; cum illo enim omnia nobis donavit, non de superfluo, sed de necessario. Opus misericordiæ fecit Filio suo pauperculo et peregrino de suis purissimis carnibus et sanguinibus, fecit et tunicam corporis, in gremio uteri sui hospitatus est et de proprio corpore cibavit et lac dedit. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 17, § 4.)

B. V. *simul habuit fidem et compassionem crucifixi.* — Dub. 123. Ad illa verba, cap. xxvi, v. 31 : *Omnes vos scandalum patiemini in me in nocte ista.* Quomodo apostoli scandalum passi sunt in Christo ?

I R. Fuit quadruplex diversitas respectu Dominicæ passionis : quidam enim nec habebant fidem Christi, nec compassionem, sicut infideles, blasphemantes,

insultantes, irridentes et dæmones : quidam habuerunt compassionem, sed non fidem, scilicet, quod Deus esset, qui patiebatur, sicut apostoli, quibus Christus dixerat : *Omnes scandalum patiemini in me in nocte ista.* Quidam habuerunt fidem vel cognitionem, sed non compassionem sicut angeli ; et alii extra statum vitæ positi, ut qui in limbo patrum ; et latro qui fidem quidem habuit suæ Deitatis, sed non compassionem per se et hoc quia circumdatus ipse sua passione. Sola autem beatissima Virgo fuit, quæ simul habuit fidem et compassionem crucifixi Dei et hominis, et ex compassione patientis pro se passionem ; et sic sola fuit, cui datum est per privilegium communicatio passionis. (D. Antonin. part. iv, tit. 15, cap. 20.)

II R. In hoc aliquando erravit Origenes, et quidam antiquorum pene in hunc errorem prolapsi sunt, existimantes etiam beatam Virginem aliquid scandali passam circa fidem unde et sub peccato illam concluserant ; at nunc (Deo sunt gratiæ, et illi Virgini) longe aliud persuasum est Ecclesiæ sanctæ ; unde et in passione verba illa Domini dicentis : *Omnes vos scandalum patiemini in me in nocte ista.* *Scriptum est enim : Percutiam pastorem et dispergentur oves gregis*, ad Virginem non pertinuerunt. (Ambrosius Chaterinus, ord. Præd. opusculum de B. Virgine.)

Christus secundum potentiam intellectivam in passione summe gaudebat. — Dub. 124. Ad illa verba, cap. xxvi, v. 38 : *Tristis est anima mea.* Quomodo tristic fuit anima Christi ?

R. Est enim in nobis duplex anima ; vel magis proprie loquendo duplex pars, seu potentia animæ scilicet intellectiva et sensitiva ; secundum potentiam intellectivam Christus in passione summe gaudebat ; sed secundum potentiam sensitivam, dicebat, quod sentiebat illud, Psal. lxxxvii, 4 : *Repleta est malis anima mea*, id est doloribus, adeo quod vita mea inferno appropinquavit. Sic et beata Maria secundum voluntatem rationalem volebat Filium suum pati, sciens Deum sic ordinasse, et salutem humani generis consequendam, et hinc non dolebat, sed quieta manebat ; sed secundum sensualitatem summe dolebat ; quia, ut dicit D. Hieronymus, licet in spiritu esset, tamen dum in carne vixit, carnis movebatur sensibus. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 36, § 1.)

B. *Virgo in morte Filii habuit cor affixum quinque lanceis.* — Dub. 125. Ad illa verba, cap. xxvii, v. 46 : *Ut quid dereliquisti me ?* Quem dolorem habuit beata Virgo audiens hæc verba ?

R. In morte Filii mei eram sicut mulier habens cor affixum quinque lanceis. Prima enim lancea erat nuditas verecunda et vituperosa. Secunda erat accusatio ejus ; nam accusabant eum, dicentes eum proditorem et mendacem, ac etiam insidiatorem, quippe ego sciebam, justum esse et veracem, nullumque offendiss. Tertia lancea mihi erat spinea corona ejus, quæ sic immaniter pupugit caput ejus sanctissimum, ut sanguis deflueret in os ejus, in

harbam et in aures ejus. Quarta lancea, vox lamentabilis in cruce, qua clamavit ad Patrem, dicens: O Pater, *quare me dereliquisti?* Ac si vellet dicere: Pater, non est qui misereatur mei, nisi tu. Quinta lancea, quæ cor meum pertransibat, erat mors ejus durissima. (B. Birgitta lib. 1 *Revelationum*, cap. 27.)

Dolor Virginis augebatur ex loco vilissimo, ubi crucifixus est Filius. — Dub. 126. Ad illa verba, cap. xxvii, v. 33: *Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha.* Cur Dominus Jesus crucifixus est in loco vilissimo?

R. Ostenditur ex loci vilitate augmentatio doloris ejus, quia in loco vilissimo crucifixus est; nam, ut narrant evangelistæ, duxerunt eum in *Golgotha*, quod est *Calvariae locus*, et ibi eum crucifixerunt; qui locus ideo dicebatur *Calvariae*, quia ibi erant ossa mortuorum et calvariae et alia cadavera et ibi occidebantur vilissimi homines, et magni malefactores. Ibi juxta crucem stabat Mater ejus et videns locum tam vilem, ac Filium ejus Regem regum et Dominum dominantium, factum opprobrium hominum et abjectio plebis (*Psal. xxi, 7*), dicere poterat illud Thren. 1, 16: *Idcirco ego plorans et oculus meus deducens lacrymas, quia longe factus est a me consolator.* (Div. Antoninus, part. iv tit. 15, cap. 42.)

B. Virgo plenariam potestatem habet in cælo et in terra. — Dub. 127. Ad illa verba, cap. xxviii, v. 18: *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra.* Quomodo beate Virgini data est omnis potestas in cælo et in terra?

R. Plenariam habet potestatem quoscunque voluerit introducendi, quidquid voluerit impetrandi, quidquid a Filio petierit obtinendi; ideo potest vere dicere cum Filio: *Data est omnis mihi potestas in cælo et in terra.* (Daniel Agricola Franciscanus, *Corona duodecim coronarum, B. Mariæ*, corona 8.)

EX DIVO MARCO.

Christus de nulla alia re, quam de natura humana assumpta gloriatur. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. ii, v. 10: *Ut autem sciatis, quia Filius hominis.* Quare se Filium hominis appellat Dominus noster Jesus?

R. Christus Dominus totius perfectionis Magister cum Matrem habuerit Virginem, nunquam se Filium Virginis appellabat, quasi in suo genere de nulla re alia, quam de natura humana gloriaretur. (P. Mendoza, 1 *Regum*, cap. 1, vers. 1, sect. 4. num. 9.)

Accedentes ad B. Virginem, ita suavitate illius, tenebantur, ut nullus ab illa disjungi pateretur. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. iii, v. 31: *Et veniunt Mater ejus et fratres, et foris stantes miserunt ad eam.* Quem miserunt ad Jesum?

R. Hic nuntius missus, non erat ex fratribus; nam si talis esset, dixisset evangelista Marcus:

Missus est unus ex fratribus; alius ergo distinctus erat. Sed cur non ex fratribus? Forte id factum est ne Matrem solam relinquerent: vel quia omnes ita illius suavitate tenebantur, ut nullus ab illa disjungi pateretur. (P. Silveira, hic quest. 4.)

B. Virgo juxta crucem vulnerabatur spiritu et crucifigebatur affectu. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. iii, v. 33: *Quæ est mater mea et fratres mei?* Cur non dixit hæc Dominus Jesus in cruce?

R. Fugientibus apostolis, in faciem Filii se opposuerat Mater, et gladio doloris anima ejus infixio vulnerabatur spiritu, et crucifigebatur affectu. Stabat ante crucem, non minus quam Matrem Christi decebat. Ecce, bone Jesu, coram te est Mater tua. Cur modo non dicis: *Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei?* Modo Matrem non abjicis, neque ignoras, sed commendas discipulo? (Arnaldus Carnotensis, tract. *De laudibus B. Mariæ*.)

Charitas B. Virginis major charitate omnium hominum et angelorum. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. iv, v. 31: *Sicut granum sinapis, quod cum seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus.* An beata Virgo dicatur granum sinapis?

R. Virgo Maria comparatur grano sinapis, de quo dicitur, *quod minus est omnibus seminibus*; et hoc per humilitatem; et *cum natum fuerit*, scilicet in mundo apparendo, *ascendit in arborem*, Glossa: Qui altitudine, amplitudine ac annositate transcendit herbarum naturam. Alta est, quia ad cœlestia sustollitur; ampla, quia totum mundum occupat; annosa, quia non potest finire. Hæc tria sunt in arbore Maria, quæ est major: Glossa. *charitate, omnibus oleribus*, id est omnibus hominibus, imo omnibus angelis; *et facit ramos*: Glossa. *misericordiæ et compassionis*; *magnum, ita ut possint sub umbra ejus*, scilicet protectionis, *aves cæli*: Glossa. *sancti Dei*, imo et peccatores, qui magis necesse habent *habitare* fiducialiter propter securitatem, gaudenter propter umbram, utiliter propter fructum. (B. Albertus Magnus in *Biblia Mariana*.)

Deus in B. Virgine requiem invenit. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. iv, v. 38: *Et erat ipse in puppi, super cervical dormiens.* An beata Virgo dicatur cervical et puppis?

R. Ipsa est cervical omnium virtutum, in quo Filius Dei dormivit: *Erat ipse in puppi*, id est in Maria, *dormiens*, quia alibi requiem talem non invenit. (B. Albertus Magn. *ut supra*.)

B. Virgo per humilitatem placuit Deo, per virginitatem angelo, per fecunditatem mundo. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. vi, v. 47: *Erat navis in medio mari.* Quare beata Virgo dicitur navis?

R. Dicitur autem beata Virgo navis ex mercibus, quibus onusta fuit, quæ quidem ejus sunt virtutes, quibus decorata fuit et ornata, quæ sunt humilitas, virginitas et fecunditas: nam per humilitatem placuit Deo, per virginitatem angelo, per fecunditatem mundo. (B. Jacobus de Voragine serm. 2, *Sabb. vobis Cineres*.)

Per B. Virginem benedictus Filius.—Dub. 7. Ad illa verba, cap. xi, v. 10 : *Benedictus, qui venit in nomine Domini.* Quare Dominus Jesus benedictus nominatur?

R. Salve, Mater et Virgo per quam is *benedictus* in Evangelii nominatur, *qui venit in nomine Domini.* (Cyrillus Alexandrinus.)

B. Virgo dicit totam Ecclesiam.—Dub. 8. Ad illa verba, cap. xii, v. 43 : *Vidua hæc pauper plus omnibus misit.* Quomodo verificatur de B. Virgine quod plus omnibus misit?

R. Ipsa est vidua pauper, sed largissima ditatrix totius Ecclesiæ. Nullus enim hominum, vel angelorum tantum dedit, quantum ipsa : *Vidua hæc pauper*, scilicet rebus, scilicet Maria, *plus omnibus misit*, plus in quantitate, pretiositate, utilitate qui miserunt. Misit enim Christum Filium suum ; totum victum suum in cibatione famelicorum, totum gaudium suum in lætitia desolatorum, totum lumen suum in illuminatione cæcorum, totum thesaurum suum in redemptionem captivorum. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

Christus primo apparuit B. Virgini in die resurrectionis.—Dub. 9. Ad illa verba, cap. xvi, v. 7 : *Ite, dicite discipulis ejus et Petro.* Quare non dixit : *Dicite resurrectionem meam Matri?*

R. Non dixit : Et Matri ; sciebat angelus Christum jam apparuisse Virgini, priusquam hoc mulieribus esset dictum. P. Silveira tom. V, lib. ix, cap. 1, quæst. 8, num. 49 : Prima vidit Dominum in forma gloriosa, et non ad confirmationem dubii, sed ad consolationem gaudii. Unde et evangelistæ eam non recensent. Div. Bernardus, serm. *de Resurr.* Vidit Maria resurrectionem Domini, et primo vidit, et credidit. (D. Ambrosius, *De virginibus*.)

B. Virgo ex charitate voluit convertere apostolos, qui perdiderant fidem.—Dub. 10. Ad illa verba, cap. xvi, v. 14 : *Exprobravit incredulitatem eorum.* Quare Dominus Jesus exprobravit incredulitatem discipulorum?

R. Cogitate quomodo Virgo ex charitate voluit convertere apostolos qui perdiderant fidem, et vocavit eos, dicens eis quomodo Filius ejus apparuerat sibi, et nihil credebant, sed nolebant ei in faciem contradicere, quia habebant eam in magna reverentia, dicebant autem ei : Bene, Domina, et specialiter beatus Thomas dicens retro : Bene dicit pro Filio suo. Quando Virgo videbat eos ita duros et incredulos, tristabatur compatiendo eis, et rogabat Filium suum, ut eis appareret, ne dominarentur ; ideo Marc. ultim. *Recumbentibus undecim discipulis, apparuit illis Jesus, et exprobravit incredulitatem eorum, et duritiam cordis ; quia iis, qui viderant eum resurrexisse non crediderunt, ut Virgini Mariæ et Magdalenæ.* (D. Vincentius Ferrerius, serm. 2, in *Nativitate*.)

EX DIVO LUCA.

Sanctus Gabriel docuit B. Virginem mysterium incarnationis.—Dub. 1. Ad illa verba, cap. i, v. 26 :

Missus est angelus Gabriel. Quare annuntiatio beatæ Virgini facta fuit per angelum?

Respondeo dicendum, quod conveniens fuit Matri Dei annuntiari per angelum divinæ incarnationis mysterium, propter tria. Primo quidem, ut in hoc etiam servaretur divina ordinatio, secundum quam, mediantibus angelis divina ad homines perveniunt ; unde Dionysius dicit, cap. 4 *Cælestis hierarch.*, quod divinum Jesu benignitatis mysterium angeli primo edocti sunt, postea per ipsos ad nos cognitionis gratia transivit ; sic ergo Gabriel Zachariam quidem docuit prophetam Joannem ex ipso nasciturum ; Mariam autem quomodo in ipsa fieret thearchicum ineffabilis Dei formationis mysterium. D. Thomas, part. iii, quæst. 30, art. 2, in corp. Secundo, hoc fuit conveniens reparationi humanæ, quæ futura erat per Christum ; unde Beda dicit aptum humanæ restaurationis principium, ut angelus a Deo mitteretur ad Virginem partu consecrandam divino, quia prima perditionis humanæ fuit causa, cum serpens a diabolo mittebatur ad mulierem spiritu superbæ decipiendam. Divus Thomas, *ibid.* Tertio, quia hoc congruebat virginitati Matris Dei ; unde Hieronymus dicit in *Serm. Assumptionis* : « Bene angelus ad Virginem mittitur, quia semper est angelis cognata virginitas, profecto in carne præter carnem vivere, non terrena vita est, sed cælestis. » (D. Thomas, *ubi supra*.)

II R. Bene ad Mariam missus est angelus, quia ipsa prima angelicam vitam ducere proposuit in terris. Item ut, sicut Eva fuit a diabolo præventa ; sic Maria ab angelo se præventam valeat gloriari, ut possit vere dicere : Ab alio amatore præventam, quæ nimio amore custodit corpus meum. (Hugo card.)

III R. Nota, duæ personæ, scilicet mulier et angelus, dederunt occasionem perditionis mundo ; unde congruum fuit ut eadem personæ darent ei occasionem salutis, ne mundus haberet occasionem minus amandi, vel honorandi personas istas. (Hugo card.)

IV R. Missus est servus incorporeus ad Virginem immaculatam, missus est a peccato liber ad corruptionis, seu labis expertem. (D. Gregorius Thaumaturgus, serm. 3, *De Annuntiat.*)

B. Virgo de divino mysterio instructa ab angelo.—Dub. 2. Ad illa verba, cap. i, v. 26 : *Missus est angelus.* Cur Deus non per se dixit semper Virgini ea, quæ misit per angelum annuntiare, cum ipsa Deo fuerit propinquior, et omnibus angelis dignior?

R. Licet ipsa superior fuerit angelis dignitate ad quam divinitus eligebatur, tamen quantum ad statum præsentis vitæ inferior erat angelis, quia etiam ipse Christus ratione passibilis vitæ modicum ab angelis minoratus est, licet ipse non indigeret instrui ab angelis, quoniam erat simul viator et comprehensor : tamen semper Virgo Maria non erat in statu comprehensorum ; ideo de divino mysterio erat instruenda ab angelis : et licet, ut dicit Albertus, in

ea jam Deus habitaret per gratiam, non tamen per corporalem presentiam, ad quam necessaria erat annuntiatio. (Joannes de Turrecremata, ordinis Prædicatorum, cardinalis; ex D. Thoma, part. iii, quæst. 30, art. 1, ad 1.)

B. Virgo a quibusdam generalibus excepta. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. 1, v. 26: *Missus est angelus.* Cur homo non fuit missus ad annuntiandum?

I R. Sicut Augustinus dicit in *Serm. de Assumptione*, beata Virgo Maria vera æstimatione a quibusdam generalibus excipitur, quia nec conceptus multiplicavit, nec sub viri, id est mariti, potestate deguit, quæ integerrimis visceribus de Spiritu sancto Christum suscepit; et ideo non debuit mediante viro instrui de mysterio incarnationis, sed mediante angelo. Propter quod etiam ipsa est prius instructa, quam Joseph; nam ipsa instructa est ante conceptum, Joseph autem post ejus conceptum. (D. Thomas ubi supra ad 2.)

II R. Decuit, ut ab angelo potius quam ab homine mysterium disceret, ne Mater consiliis Filii aliena videretur; et ut ipsa rerum tempus et ordinem melius tenens, scriptoribus et prædicatoribus Evangelii reseraret veritatem, et quæ pene de omnibus a principio cœlium fuerat instructa mysteriis. (D. Bernardus, hom. 4, super *Missus est.*)

III R. Propter mittentis, et mysterii excellentiam, et Virginis, ad quam mittebatur, puritatem, excellentior et purior creatura, quam homo mitti debebat, et talis est angelica.

B. Virgo non est ab angelo illuminata. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. 1, v. 26: *Missus est angelus Gabriel.* Cur potius angelus Gabriel missus est, quam alius angelus?

I R. Iste angelus non fuit de majoribus, sed fuit archangelus, et hoc in beatissimæ Virginis honorationem, quia si aliquis de superioribus mitteretur, ab ipso illuminari crederetur. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana.*)

II R. Idem angelus, qui Zachariæ prædixerat adventum Messiae, mittitur modo ad beatam Virginem ad annuntiandum conceptionem Messiae. (Cajetanus.)

III R. Bene autem missus est Gabriel, quia ista vel sola, vel prima fortis mulier inventa est; ante enim dicitur (*Prov. xxxi, 10*): *Mulierem fortem quis inveniet?* Et respondet Salomon pro se (*Eccli. vii*) *Virum de mille unum reperi, mulierem ex omnibus non inveni.* (Hugo card.)

Angelus Gabriel apparuit B. Virgini corporea visione. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. 1, v. 26: *Missus est angelus Gabriel.* In qua visione apparuit angelus beatæ Virgini?

Respondeo dicendum, quod angelus annuntians apparuit Matri Dei corporea visione, et hoc conveniens fuit. Secundo, fuit congruum dignitati Matris Dei, quæ non solum in mente, sed in corporeo ventre erat Dei Filium receptura; et ideo non solum mens ejus, sed etiam sensus corporei erant visione

angelica refovendi. (D. Thomas part. iii, quæst. 30, art. 8 in corp.)

II R. Congruit certitudini ejus, quod annuntiabatur; ea enim quæ sunt oculis subjecta certius apprehendimus, quam ea quæ imaginamur; unde Chrysost. dicit super *Matthæum*, quod angelus non in somnis, imo visibiliter Virgini astitit; nam quia magnam valde relationem accipiebat ab angelo, egebat ante tantæ rei eventum visione solemn. (D. Thomas, *ibid.*)

Virginitas nuptiis præferenda. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. 1, v. 27: *Ad Virginem desponsatam.* Cur non dixit: *Ad desponsatam Virginem?*

R. Non dicit *Ad desponsatam Virginem*; sed *Ad Virginem desponsatam.* Virgo enim præmittitur, ut ostendatur virginitas nuptiis præferenda. (Hugo card.)

Per B. Virginem humani generis reparatio. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. 1, v. 27: *Ad Virginem desponsatam.* Cur de Virgine nasci voluit?

R. De Virgine nasci voluit; ut, sicut primus Adam de terra virgine factus fuerat, ita secundus Adam de Virgine homo fieret. Item, sicut per Evam virginem facta fuit humani generis perditio; ita per Mariam Virginem fieret ejusdem reparatio. Unde cantat Ecclesia: *Paradisi porta per Evam cunctis clausa est, et per Mariam Virginem iterum patefacta est.* Item, ut qui in cœlis habebat Patrem sine matre, haberet in terris Matrem sine patre; et sic quasi duobus testibus probaretur Christi divinitas, id est Matris virginitate et Patris divinitate: Item ut prophetiæ veritas responderet. Isa. 1, 14: *Ecce Virgo concipiet.* (Hugo card.)

Femina principium fuit humanæ damnationis, femina principium fuit humanæ reparationis. — Dub. 8. Ad illa verba, cap. 1, v. 27: *Ad Virginem.* Cur de femina nasci voluit Dominus?

R. Cœlesti rore Dominus terram rigaturus; cum de viro produxisset feminam in perniciem, de femina virum producere voluit in salutem; ut quæ principium fuerat humanæ damnationis, principium esset humanæ reparationis. Jerem. xxxi, 22: *Novum creavit Dominus super terram: femina circumdabit virum.* (Hugo card.)

Quatuor modis potest Deus hominem formare. — Dub. 9. Ad illa verba, cap. 1, v. 27: *Ad Virginem.* Cur potius de Virgine concipi voluit, quam per humanum semen?

R. Sic voluit, ut opera sua perficeret et completeret. Nam quatuor modis potest Deus hominem formare, scilicet, sine viro et sine femina, sicut fecit Adam; de viro sine femina, sicut fecit Evam; de viro et femina, sicut nos; et restabat, ut de femina sine viro faceret, quod et fecit in hac conceptione, ut ejus opera essent perfecta. (Antonius Gistandis, ordinis Prædicatorum, feria iv *Quatuor Temp. Adventus*, ex D. Anselm.)

B. Virgo tulit opprobrium, a conjugatis, a viduis, a virginibus. — Dub. 10. Ad illa verba, cap. 1, v. 27:

Ad Virginem desponsatam. Cur de desponsata Virgine nasci voluit?

R. De desponsata Virgine nasci voluit, ut sicut prædixerat, Eccli. xxiv, 23, *esset fructus honoris et honestatis : honoris*, quia Filius Virginis; *honestatis*, quia Filius desponsatæ. Item de femina Virgine desponsata nasci voluit, ut ab omni gradu mulieris opprobrium tolleretur, id est, a conjugatis, a viduis, a virginibus. (Hugo card.)

Ex sponso probatur B. Virginem vere hominem esse. — Dub. 11. Ad illa verba, cap. 1, v. 27: *Ad Virginem desponsatam viro.* Quare de desponsata nasci voluit?

I R. Gabriel ad illam ipsam legatur, neque simpliciter ad quamvis virginem, sed *ad Virginem desponsatam viro*, ut ex sponso ostenderet Mariam vere hominem esse. (D. Athanasius.)

II R. Desponsata, ne temerariæ virginitatis adureretur infamia, cui vis alvus corruptelæ videretur insigne præferre. Maluit autem Dominus aliquos de suo ortu, quam de Matris pudore dubitare; sciebat enim teneram esse Virginis verecundiam, et lubricam famam pudoris; nec putavit ortus sui fidem, Matris injuriis astruendam. Servatur itaque sanctæ Mariæ, sicut pudore integra, ita et inviolabilis opinione virginitas. (D. Ambrosius.)

III R. Si enim non habuisset sponsum, statim cogitatio diaboli tacita subrepsisset, quomodo quæ non accubuit cum viro prægnans esset. Debet iste conceptus esse divinus, debet aliquid humana natura esse sublimius. (Origenes.)

IV R. Ut Mariæ verbis major fides adhiberetur et omnis mentiendi suspicio tolleretur; videretur enim mentiri inupta prægnans, neque crederetur ei si diceret se esse Virginem; sed causam mentiendi non habuit desponsata, cum conjugii præmium paratus sit seminarum. (Hugo card.) *Vide supra Matth. 1: Cum esset desponsata.*

Rationabile est B. Virginem viginti quatuor annorum fuisse, cum genuit Filium. — Dub. 12. Ad illa verba, cap. 1, v. 27: *Desponsatam viro.* Cujus ætatis erat beata Virgo tempore annuntiationis?

R. Virginem desponsatam intelligimus non solum integritate carnis, sed etiam ætate nubili; qua scilicet, secundum rectæ rationis ordinem, virgines habiles sunt ad nuptias, quæ ætas exigit saltem completum motum augmenti; quia naturalis ordo habet, ut prius perficiatur persona, quam detur opera ad conservandam speciem; et dico saltem, quia ratio suadet, quod natura exigit plus ætatis, videlicet usquequo firmata sint ossa, ad quod quartum septennium dicitur requiri in viris. Quocirca certum est beatam Virginem fuisse tunc ad minus annorum decem et novem, et hoc si mulieris tertio senario annorum completur augmentum, sicut secundo senario pubescit; et rationabile est ut fuerit tunc annorum viginti quatuor, ut perfecta etiam, secundum ossa, mulier, perfecta mater perfectum gigneret filium. Cajetanus: Creditur etiam a qui-

busdam, quod Deum concepit tali ætate, quæ perfecta fuit statu et corporis quantitate. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

B. Virgo et sanctus Joseph de eadem tribu, scilicet David. — Dub. 13. Ad illaverba, cap. 1, vers. 27: *Cui nomen erat Joseph de domo David.* Cur dicitur Joseph de domo David et non semper Virginem Mariam, de qua conceptus est Christus, quia ipsa dicitur esse de fructu ventris David?

I R. Numerorum xxxvi, habetur quod mulieres in hæreditate paterna succedentes non poterant contrahere matrimonium, nisi cum viris suæ tribus, ne fieret confusio sortium unicuique tribui spectantium; et cum semper Virgo Maria fuerit unica filia Joachim, cui successit in hæreditate, sequitur, quod ipsa et Joseph fuerunt de eadem tribu et familia, scilicet David: Et evangelista nominando Joseph de domo David, consequenter dat intelligere, quod ejus Sponsa erat de domo David. (Antoninus Gistandis ordinis Præd. *Feria iv quatuor Tempor. Advent. ex Lyrano. Beda in catena D. Thomæ*.)

II R. Ut ostendat Mariæ nobilitatem non carnis, sed magis animi, Maria enim hæres fuit humilitatis David. Dicit enim David: *Ego sum vermis, et non homo.* (Psal. xxi, 7), dicit Maria: *Ecce ancilla Domini.* (Hugo card.)

Maria interpretatur Stella maris et Domina. — Dub. 14. Ad illa verba, cap. 1, v. 27: *Et nomen Virginis Maria.* Quomodo interpretatur hoc nomen Maria?

I R. Maria, Hebraice *Stella maris*, Syriace vero, *Domina* vocatur, et merito, quia hæc totius mundi Dominum, lucem sæculi meruit generare perennem. (Beda.)

II R. Maria, Stella, Domina et amarum mare. Stella fuit in Filii nativitate; tunc enim emisit radium totum mundum illuminantem, de quo dicit B. Bernardus: « Nec sideri radius suam minuit claritatem, nec Virgini Filius suam integritatem. » Item, propter alia quatuor, stellæ assimilatur. Primo, quia cum magna esset ad modum stellæ modica apparebat per humilitatem. Secundo, quia sicut stella de nocte lucet, sic beata Virgo his lucet, qui sunt in tenebris peccatorum. Tertio, in hoc quod naufragantes hujus mundi ad portum salutis dirigit; unde ipsa dicit, Eccli. xxiv, 25: *In me omnis spes vitæ et virtutis.* Quarto, quia in modum stellæ radios ex se profert, scilicet, bonorum exemplorum. (Hugo card.)

III R. Sciendum, quod hoc nomen *Maria* Virgini nostræ congruentissime impositum est propter personæ dignitatem. Dignitas personæ exprimitur per naturam lucis, quæ intelligitur in Stella maris; nihil enim dignius, vel nobilius luce est, sic post Deum nil Maria. Deus enim lux est; unde lux ad illam lucem immediatissima, secundo loco erit nobilissima. Hoc autem est beata Virgo, quæ non solum ab hac luce, sicut luna a sole illuminata fuit, sed sicut aurora, de sole produxit, quæ omnia illu-

minabilia illuminavit; et sic per naturam lucis exprimitur excellentia dignitatis beatissimæ Virginis. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

IV R. Mariam interpretari solemus *Dominam*, atque etiam *spem*; peperit enim Dominum, qui est spes totius mundi; unde et ipsa dixit (*Eccli. xxiv, 24*): *Ego Mater pulchræ dilectionis, et timoris, et agnitionis et sanctæ spei.* (D. Epiphanius.)

V R. Tantæ virtutis et excellentiæ est tuum sanctissimum nomen, beatissima Virgo, quod ad tionem ipsius, cælum ridet, terra lætatur, angeli congaudent, demones contremiscunt, infernus conturbatur. (Idiota. *De contemplatione Mariæ*, cap. 5.)

VI R. Ante causam dignitas Virginis annuntiatur ex nomine *Maria*, Hebræo sermone, Latine *Dolina* nuncupatur. Vocat ergo angelus *Dominam*, ut Dominatoris Genitricem trepidatio deserat servitutis quam nasci, et vocari *Dominam* ipsa sui germinis fecit et impertivit auctoritas. (D. Petrus Chrysologus, serm. 142.)

Angelus Gabriel non apparuit B. Virgini ex improviso; sed gradens, ad Virginis aulam introivit. — Dub. 15. Ad illa verba, cap. 1, v. 28: *Et ingressus angelus ad eam.* Quare dicitur, quod ingressus est angelus ad eam?

IR. Hinc incipit describi corporalis species angeli; ingressus enim corporalem motum significat: ita quod non apparuit tanquam ex improviso in aula, sed gradens ad Virginis aulam introivit. Ex hoc itaque quod describitur ingressus, ambulatio, ex hoc vero quod ad eam locus propriæ mansionis significatur; hoc est, quod non in via occurrit, non in synagoga moranti apparuit; sed eam intus in propria mansione manentem ingressus est. (Cajetanus.)

II R. Disce Virginem moribus; sola in penetralibus, quam nemo virorum videret, solus angelus reperiret. (D. Ambrosius.)

III R. Quod missus fuerat angelus ad Mariam dixit evangelista, nunc autem ubi ipsam invenit demonstrat; non foris in plateis civitatis vagabunda, sed intus in domo solitariam; illi enim qui foris sunt, id est in publico, non merentur a Deo per angelum salutari. Judas dicit Domino: *Ave, Rabbi*, non in domo, sed in agro foris. (*Matth. xxvi, 49*), et similiter Judæi foris dixerunt: *Ave, Rex Judæorum* (*Matth. xxvii, 29*). Dominus autem non foris in publico, sed intus in domo præcepit salutari. Luc. x, 4: *Neminem in via salutaveritis.* Qui igitur foris sunt divinæ salutationis expertes sunt; unde Esau venator dum esset foris, Isaac benedictionem amisit, *Genes. xxvii*. Jacob autem benedictionem recepit, quia domi residebat, sicut dicitur *Gen. xxv, 27: Factus est Esau vir gnarus venandi, Jacob autem vir simplex habitabat in tabernaculis.* Qui temporalia toto orbe fugientia, corde vel corpore sequitur et talis non meretur ab angelo salutari, Amos, v, 16: *In omnibus plateis planctus, et in cunctis*

quæ foris sunt, dicitur: Væ, væ; sed Mariæ in conclavi dicitur: Ave. Gen. xxxiv, 1: *Egressa est Dina filia Liæ, ut videret mulieres regionis illius, Quas cum vidisset.* Ecce foris Dina perdidit virginitatem; intus manens Virgo, recepit angelicam salutationem. Osee ii, 14: *Ducam eam in solitudinem.* (Hugo card.)

Angelicæ conversationis fit, qui ad B. Virginem salutandam ingreditur. — Dub. 16. Ad illa verba, cap. 1, v. 28: *Ingressus angelus ad eam.* Cur angelus semel ingressus legitur?

R. Nota quod solus angelus dicitur ingressus ad Virginem, et hoc semel, in quo innuitur, quod qui non fuerit angelicæ conversationis, frustra, vel temere præsumit ad eam ingredi salutandam, videndam: quomodo enim luxuriosus Virginem, vel superbus humilem salutavit? et si forte salutaverit, non te salutabit, quia indignus es; unde dicit Isa. xxix, 13: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.* (Hugo card.)

B. Virgo fugiebat frequentias, vitabat colloquia. — Dub. 17. Ad illa verba, cap. 1, vers. 28: *Ingressus angelus ad eam.* Quare beata Virgo erat sola?

R. Bernard. Susplicandum non est quod apertum invenerit angelus ostiolum, cum nimirum in proposito erat hominum fugere frequentias et vitare colloquia, ne vel orantis turbaretur silentium, vel continentis castitas turbaretur. Et Glossa Bedæ: Solam sine comite angelus reperit, ne quo degenerare hominis depravaretur affatu. Multum timent illi, qui habent abundantiam gratiæ colloquia mala; unde beatus Joannes Baptista deserta petiit, ne levi saltem maculare vitam crimine posset. (Hugo card.)

Mysterium Incarnationis secretum. — Dub. 18. Ad illa verba, cap. 1, v. 28: *Ingressus angelus ad eam.* Cur angelus non annuntiavit coram toto mundo incarnationem Christi, vel saltem publice, quia incarnatus est pro salute mundi?

Respondetur, quod ut colligitur ex dictis sancti Thomæ, part. iii, quæst. 36, art. 1, allegando illud, Isaïæ, xlv, 15: *Vere tu es Deus absconditus*; et illud, Isa. lxi, 31: *Quasi absconditus est vultus ejus, et despectus*, si coram omnibus annuntiata fuisset semper Virgo Maria, vel in publico pluribus audientibus, impedita fuisset humana redemptio, quæ per crucem ejus facta est; quia, ut dicitur, I Cor. ii, 8: *Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*; ideo ipsi soli angelus apparuit, ut hoc mysterium secretum esset. (Antonius Gistanis, ordinis Prædicatorum, *Feria iv Quatuor Temporum Adventus*, dubium 16.)

B. Virgo orabat in abscondito, quando angelus ingressus est ad eam. — Dub. 19. Ad illa verba, cap. 1, v. 28: *Ingressus angelus ad eam.* Quid agebat semper Virgo cum angelus ingressus est ad eam.

Respondet D. Bernardus, super *Missus est*, quod angelus ingressus est in secreto cubiculo, ubi clauso super se ostio orabat Patrem in abscondito. Sanctus

vero Vincentius in *Serm. de Annuntiat.* dicit, quod ut ipsa revelavit sanctæ Elisabeth, quando angelus introivit legebat actualiter, et contemplabatur illud Isa. vii, 14 : *Ecce Virgo concipiet, et pariet Filium*, dicens intra se: Quæ, et qualis erit talis Virgo, quæ sit digna tanto conceptu, et sit Mater Dei ac Regina cœli? Deum enixe rogans, ne gustaret mortem, donec eam videret et audiret, ac sibi in quibuscunque possibilibus serviret, flendo pro admiratione, et dignitate tantæ Virginis; nullo modo valens cogitare, quod ipsa esset sic electa, ex maxima humilitate; cui sic præmissa contemplanti subito archangelus Gabriel ingressus, eam salutavit. (Antonius Gistandis, *ibid.* dub. 13.)

Angelus primo a laude Virginis incipit. — Dub. 20. Ad illa verba, cap. 1, v. 28 : *Ave, gratia plena.* Cur primo angelus non annuntiat Christum concipiendum, quam Matris dignitatem, cum ejus dignitas a Christo dependeat?

R. Quod angelus intendens attentam reddere mentem Virginis attente rem considerantis, incipit exprimere dignitatem semper Virginis; quoniam animo humili nihil est admirabilius, quam auditus suæ excellentiæ; et admiratio maxime facit attentionem animi, et ideo angelus primo a laude Virginis incipit. (Antonius Gistandis, ord. Prædicatorum, *Feria iv Quatuor Tempor. Adventus*, ex D. Thoma, part. iii, quæst. 30, art. 4, ad 1.)

Quod angelus faceret homini reverentiam nunquam fuit auditu, nisi postquam salutavit B. Virginem. — Dub. 21. Ad illa verba, cap. 1, v. 28 : *Ave.* Cur dixit, *Ave*?

I R. Considerandum quod antiquitus erat valde magnum, quod angeli apparerent hominibus; vel quod homines facerent eis reverentiam, habebant pro maxima laude; unde et ad laudem Abrahæ scribitur, quod recepit angelos hospitio, et quod exhibuit eis reverentiam. Quod autem angelus faceret homini reverentiam, nunquam fuit auditum, nisi postquam salutavit beatam Virginem, dicens : *Ave.* (D. Thomas, opuscul. iv. super *Ave, Maria.*)

II R. Adverte quod nusquam alias invenitur in sacra Scriptura angelum hujusmodi salutationis verbo usum fuisse; reservata siquidem est hæc angelica veneratio beatæ Virginis. (Cajetanus.)

III R. Nusquam enim in Scripturis invenitur antea; nec ab alio, quam ab angelo, nec alii, quam Mariæ debebatur hæc salutatio; in omni enim salutatione fiebat prius aut vitæ imprecatio, ut Daniel ii, 4; iii, 9 : *Rex in æternum vive*, aut salutis, ut II Reg. xvi, 16 : *Salve, Rex*, aut benedictionis, ut messores ad Booz Ruth ii, 4 : *Benedicat tibi Dominus*, qui prius salutando dixerat eis : *Dominus vobiscum.* Duas vero salutationes delatas ab angelo viris, Judic. vi, 12 : *Dominus tecum, virorum fortissime*; et Tobie v, 11 : *Gaudium sit tibi semper.* Hæc salutatio beatæ Virginis ex omnibus est conflata, et ideo est dignior. *Ave*, sine væ, id est, sine dolore, ecce salutatio, Tobie : *Gaudium sit tibi.* (Hugo card.)

IV R. Sciendum, quod angelus Mariæ dixit : *Ave*, ex parte ipsius Dei, quod verbum, seu dictio habet tres litteras, innuentes Personas divinæ majestatis, scilicet, Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Nam prima littera quæ est A, significat Spiritum sanctum; ipse enim Spiritus sanctus, ait Gregorius, amor est. Secunda littera est V, significans Personam Filii, quæ est Verbum Patris, et quasi medius, non sit, sed numero inter Patrem et Spiritum sanctum : *Nam tres sunt*, ait Joannes in I Epist. cap. v, v. 7, *qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus.* Tertia littera est E, et significat Patrem; nam, ut dicit Hilarius, in lib. *De Trinit.* æternitas est in Patre; non ita tamen, quin Filius et Spiritus sanctus etiam sit æternus cum eo, sed quia ei appropriatur magis : *æternum* importat, quod sine principio. Filius autem et Spiritus sanctus, quamvis non habeant principium creationis, nec factionis, habent tamen principium emanationis, quia emanat Filius a Patre, et Spiritus sanctus ab utroque, etsi ab æterno; solus autem Pater est sine aliquo principio, quia a nullo ipse emanat. Dicit ergo angelus : *Ave.* Quasi dicat : Tota Trinitas me mittit ad te, quia et ipsa tota operatur istam incarnationem in te. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 15, § 1.)

B. Virgo maxime gaudet cum eam salutamus. — Dub. 22. Ad illa verba, cap. 1, v. 28 : *Ave.* Quare in salutatione angelica dicimus : *Ave*?

R. Quia salutatio est, per quam nos amicos, notosque monstramus, dum Matrem Dei, auxilium ejus implorantes, adimus. Utimur vero verbis angeli, quia scimus maximum illi gaudium afferre; quod sæpe hanc laudem suam inaudiat, et renovetur gaudium, quod ubi ab angelo verba illa excepit, persensit. Gaudet etiam ideo, quia beneficii divini nos memores videt, et erga benefactorem gratos. (Adamus Browerus, in *Salutationem angelicam.*)

Salutationis verba gaudium sonant. — Dub. 23. Ad illa verba cap. 1, v. 28 : *Ave.* An *Ave* ad gaudium referatur?

R. Veni, angele, et in gravi arcanoque mysterio obsequium tuum exhibe, in hoc miraculo mihi ministra. Equidem misereor Adæ, qui in peccatum lapsus misere periit, et paradiso exclusus est exsul, et errabundus in fauces lupi incurrit. Decevi igitur descendere, ut illum quæram, et inimicum ejus comprehendam. Hoc arcanum nulli cœlestium virtutum pando, nisi tibi; itaque vade ad Virginem Mariam, et annuntia ei secretum, ut mihi in terris præparet habitaculum; noli autem illi terrorem inferre, sed prima salutationis verba sint, quæ gaudium sonent : *Ave, gratia plena.* (D. Petrus Chrysologus.)

Angelus salutans B. Virginem, annuntiavit salutem per eam futuram. — Dub. 24. Ad illa verba, cap. 1, v. 28 : *Ave.* An in Salutatione angelica idem sit, *Ave*, quod *Salve*?

R. Potest Græcum Latine verti, *Salve*; non quod

angelus precatus sit ei salutem, quam sciebat Matrem Salvatoris futuram; sed quod salutem per eam annuntiaret futuram; ac si dixisset: *Salve*, ex te est salus mundi futura; tu vitam et salutem perditis restitues; tu salutis Auctorem generabis. *Salve*, id est, in te est omnis salus et vita: ita ut verbum *Salve*, sit congratulationis, gratulor tibi salutem, quæ est in te, et ex te procedit; et sane frequentissime etiam Ecclesia catholica cecinit Deiparam salutans: *Salve, sancta Parens, enixa puerpera Regem*. Non quod precetur salutem ei, quam credit æterna salute et felicitate gaudere, et eam nunquam amissuram, nec posse amittere; sed quod in memoriam credentium revocet salutationem, qua angelus est usus. (Adamus Browerus, in *Salutationem angelicam*.)

Eva principium fuit mortis ac miseriæ, et beata Virgo salutis et gaudii. — Dub. 25. Ad illa verba, cap. 1, v. 8: *Ave*. An in vocula, *Ave*, delitescat mysterium, quod non ita exprimitur per *Salve*?

I R. Est pium credere divino afflatu interpretem Latium transtulisse Græcum, non in *Salve*, vel *gaude*, sed in *Ave*; ut indicaretur sanctissimam Virginem Mariam primæ parentis nomen, quod est *Eva*; ac proinde, quas in mundum invexit calamitates, in perpetuam felicitatem transmutasse. Dum enim inversis litteris, *Eva* migrat in *Ave*, illi primæ feminæ opponitur *Maria*, quod illa principium fuerit mortis ac miseriæ; hæc salutis et gaudii, de quo scribit Fulgentius, *Serm. de laud. Virg.* Cum dixit angelus *Ave*, ostendit ex integro iram exclusam primæ sententiæ, et plenæ benedictionis gratiam substitutam. (Adamus Browerus, ubi supra.)

II R. Contra vocem prius editam mulieri, dirigitur nunc sermo ad Virginem: in illa doloribus partus est causa peccati punita, in hac per gaudium mœstitia pellitur; unde iucunditatem non absurde prænuntiat angelus Virgini dicens *Ave*. (Græcus.)

Per peccatum incurrit homo multiplex væ, quantum ad corpus. — Dub. 26. Ad illa verba, cap. 1, v. 28. *Ave*: An et quomodo per gratulatorium, *Ave*, multiplex væ a Virgine amoveatur?

I R. *Ave*, quia sine væ corporis et animæ; per peccatum enim incurrit omnis homo triplex væ, quantum ad corpus. Primum væ, est corporis distemperatio, naturalium appetituum inordinatio; secundum, est ipsius corporis, et animæ ad invicem repugnatio, scilicet, quod caro concupiscit adversus spiritum; tertium, est ipsius corporis post mortem incineratio. Sine isto triplici væ fuit beatissima Virgo in corpore; quæ et corpus habuit castum, et per omnia cum spiritu pacificatum, et nunquam per mortem in cineres resolvendum. Ex parte animæ habuit triplex væ omnis homo: errorem in rationabili, dolorem in concupiscibili, pudorem in irascibili. Ab isto triplici væ immunis fuit beatissima Virgo, quæ nec in discretionem, nec in electionem, nec in executionem unquam erravit; quia sine consilio Spiritus sancti ipsa nil fecit; et sic fuit sine væ erro-

ris. Dolorem etiam suæ rationi dominantem nunquam habuit, quia ratio semper superior, et dominans, et imperans in ipsa fuit; unde quidquid doloris sustinuit, in materiam amoris et gaudii totum cessit, et sic in ea dolor gaudio rationis nunquam contrarius, fuit sine væ doloris. Item nunquam turpitudinis aliquid fecit, vel habuit, vel sustinuit; et sic ab omni væ pudoris immunis fuit. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

II R. Triplex væ est in mulieribus specialiter, væ sterilitatis in virginibus, væ subjectionis in conjugatis, væ desolationis in viduis: ab isto triplici væ etiam immunis fuit beata Virgo; fuit enim Virgo sine sterilitate, conjugata sine subjectione, vidua sine desolatione. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

III R. In matribus est triplex væ; omnis enim mater in conceptu perdit virginitatem, post conceptionem corporis venustatem et sanitatem, in partu hominum societatem: ab isto triplici væ, etiam immunis fuit beatissima Virgo, in conceptu non amisit virginitatem; imo acquisivit puritatem; post conceptum non perdidit pulchritudinem, imo tanta pulchritudine radiavit, quod eam Joseph inspicere non potuit; item post partum huiusmodi non perdidit hominum societatem, imo tunc mediatrix Dei et hominum constituitur; unde et in puerperio a pastoribus et a regibus visitatur. (*Ibid.*)

B. Virgo tam sancte vivebat in terra, veluti beati in cælo. — Dub. 27. Ad illa verba, cap. 1, v. 28: *Ave, gratia plena*. Cur angelus nomen Virginis tacuit?

I R. Quia angelus, vel beatus loquitur cum alio angelo, vel beato, non ipsum nomine appellando, sed conceptum suum audienti manifestando, et ad eum dirigendo, ut est communior sententia theologorum; ut ergo angelus cum sanctissima Maria haberet sermonem beatorum, ac patriæ more non eam proprio nomine vocat; sed tantum legationem suam, et conceptum illi exponit ac manifestat: tam pure ac sancte vivebat beatissima Virgo in terra, veluti beatus in cælo. (P. Silveira hic.)

II R. Fortasse ob reverentiam ipsius nominis Mariæ, quod noluit angelus proferre, nisi magna ex causa ad ejus timorem depellendum. (*Ibid.*)

III R. Sicut personas in magna dignitate constitutas, non proprio dicimus nomine, sed per titulos per antonomasiam intelligimus; sic angelus Mariam non nominavit, quam per gratia plenam intelligebat, quod nulli alteri poterat convenire. (*Ibid.*)

Nomen Virginis inclinat eam ad nostram necessitatem. — Dub. 28. Ad illa verba, cap. 1, v. 28: *Ave, gratia plena*. Quare generali consuetudine apponitur hoc nomen *Maria* in Salutatione angeli?

I R. Dicendum, ut eam per hoc nomen inclinet ad nostram necessitatem; ipsa enim gratia plena per influentiam divinæ bonitatis, data est nobis stella maris *Maria*, ut ejus gratiæ plenitudo suppleat in nobis defectum culpæ, et ut ipsa stella in firma-

mento gloriæ fixa, nos naufragos de statu miseriæ traducat ad portum salutis æternæ, hac de causa apponit Ecclesia in Salutatione ista hoc felix nomen, Maria. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana*.)

II R. Auscultet sancti tui nominis amator, o Maria. Cælum gaudet, omnis terra stupet cum dico, *Ave, Maria*; Satan fugit, infernus contremiscit cum dico, *Ave, Maria*; mundus vilescit, cor in amore liquescit cum dico, *Ave, Maria*; terror evanescit, caro marcescit cum dico, *Ave, Maria*; crescit devotio, oritur compunctio cum dico, *Ave, Maria*; spes profuit, augetur consolatio cum dico, *Ave, Maria*; recreatur animus, et in bono confortatur æger affectus cum dico, *Ave, Maria*; siquidem tanta est suavitas hujus benedictæ salutationis, ut humanis non possit explicari verbis, sed semper altior manet, et profundior, quam omnis creatura indagare sufficiat. Hæc oratio parva verbis, alia mysteriis, brevis sermone, alta virtute, super mel dulcis, super aurum pretiosa, ore cordis est jugiter ruminanda, labiisque puris frequentissime legenda, ac devote repetenda; nam verbis paucissimis contextitur, et in latissimum torrentem cœlestis suavitatis diffunditur. (B. Alanus de Rupe ord. Prædicator, cap. 70, *De Psalterio Virg.*) Qua ratione male affectum esse ad Salutationem angelicam, seu ejus recitationem negligere, signum est hominis reprobis; unde B. Alanus, cap. 11, *De Psalterio Virginis*, ait: Scias enim et secure intelligas, et inde late patefacias omnibus, quod videlicet signum probabile est, et propinquum æternæ damnationis, horrere et attediari, ac negligere Salutationem angelicam, totius mundi reparativam. Hæc beatus Pater. Et cap. 69, narrat de quadam moniali beatæ Virgini devotissima, quod post obitum suum cuidam sorori suæ apparuit, et de utilitate Salutationis angelicæ cum ea disserens hæc valde observanda ei dixit: Si possem, inquit, ad corpus redire, et unum duntaxat *Ave, Maria*, orare, etsi sine magna devotione, ego propter meritum illius vellem tantum rursus sustinere cruciatum, quantum ante mortem perpessa tuli.

B. Virgo propinquissima Christo secundum humanitatem. — Dub. 29. Ad illa verba, cap. 1, v. 28: *Ave, gratia plena*. Quare, et quomodo dicitur gratia plena?

I R. Dicendum, quod quanto aliquid magis appropinquat principio in quolibet genere, tanto magis participat effectum illius principii; unde Dionysius dicit cap. 4, *Cœlest. hierarch.* quod angeli, qui sunt Deo propinquiores, magis participant de bonitatibus divinis, quam homines. Christus autem est principium gratiæ secundum divinitatem quidem auctoritative, secundum humanitatem vero instrumentaliter; unde et Joannes, 1, 17, dicitur: *Gratia et veritas per Jesum Christum facta est*. Beata autem Virgo Maria propinquissima Christo fuit secundum humanitatem, quia ex ea accepit humanam naturam; et ideo præ cæteris majorem debuit a Christo gratiæ

plenitudinem obtinere. (D. Thomas, p. III, quæst. 27, art. 5.)

II R. Bene *gratia plena*, quia cæteris per partes præstatur, Mariæ vero simul se totam infudit gratiæ plenitudo. Vere *gratia plena*, per quam largo Spiritus sancti imbre superfusa est omnis creatura. (D. Hieronymus.)

III R. Si gratia plena, nihil ejus omnino erat vacuum gratia, nihil ergo ejus peccato vacabat, cujus totum gratia implebat. Igitur gloriosus sexus, gloriosus venter, gloriosa viscera, gloriosum totum, quod totum gratia plenum. (Odonius, episcopus Cameracensis.)

Proprium Christi, quod haberet talem gratiæ plenitudinem, quod redundaret in omnes. — Dub. 30. Ad illa verba, cap. 1, v. 28: *Ave, gratia plena*. Cur Virgo Maria dicitur plena gratia, cum solum hoc competat Christo in quantum est Unigenitus a Patre?

R. Dicendum, quod unicuique a Deo datur gratia, secundum hoc ad quod eligitur, et quia Christus in quantum est homo ad hoc fuit prædestinatus, et electus, ut esset Filius Dei in virtute sanctificandi, hoc fuit sibi proprium, ut haberet talem plenitudinem gratiæ, quod redundaret in omnes, secundum quod dicitur, Joan. 1, 16: *De plenitudine ejus nos omnes accepimus*; sed beata Virgo Maria tantam gratiæ obtinuit plenitudinem ut esset propinquissima auctori gratiæ, ita quod eum, qui est plenus omni gratia in se reciperet, et eum pariendo, quodammodo gratiam ad omnes derivaret. (D. Thomas, quæst. 27, art. 5, ad 1.)

B. Virgo dicitur gratia plena magis quam Stephanus, et minus quam Christus. — Dub. 31. Ad illa verba, cap. 1, v. 28: *Ave, gratia plena*. Quomodo plenitudo gratiæ fuit in Christo, in beata Virgine, et in sancto Stephano?

R. Gratia plena magis quam Stephanus, de quo dicitur, Act. vi, 8: *Stephanus plenus gratia et fortitudine*; et minus quam Christus, de quo dicitur Joan. 1, 14: *Plenus gratiæ et veritatis*. Stat igitur in medio Virgo Maria; unde dicit, Eccli. xxiv, 25: *In me omnis gratia viæ et veritatis*; hoc cum Christo communicat. *In me omnis spes viæ et virtutis*; hoc cum Stephano. Stephanus fuit plenus plenitudine capta, Christus plenitudine cumulata, Maria medium eligens, fuit plena plenitudine æqua, prima sufficit, secunda effluit; unde Joan. 1, 16: *De plenitudine ejus nos omnes accepimus*, tertia perfecta est. (Hugo card.)

Virtutes B. Virginis ob earum magnitudinem silentio venerantur. — Dub. 32. Ad illa verba, cap. 1, v. 28: *Ave, gratia plena*. Cum de sancto Stephano dicatur Act. vi, 8: *Plenus gratia et fortitudine*, cur de beata Virgine non dixit angelus, plena gratia et virtutibus?

Respondeo, quod virtutes, in quibus Stephanus resplendebat, verbis poterant explicari, in quibus vero sanctissima Virgo, ob earum magnitudinem,

silentio tantum venerari. (Pater Silveira, hic, quæst. 25.)

II R. Angelus dixit: *Gratia plena*, et addidit, *Benedicta tu in mulieribus*, in quo significavit jam esse in Matrem Dei electam, ut tradunt communiter Patres; et ubi eam angelus in Matrem Dei præelectam protulit, nihil amplius dicendum iudicavit, ibi omnia magna tanquam in compendio recapitulantur. (*Ibid.*)

B. *Virgo exemplum omnium virtutum*. — Dub. 33. Ad illa verba, cap. 1, v. 28: *Ave, gratia plena*. An ad prædicta verba referantur virtutes beatæ Virginis?

I R. Ipsa omnium virtutum opera exercuit: alii autem sancti specialia quædam; quia alius fuit humilis, alius castus, alius misericors; et ideo ipsi dantur in exemplum specialium virtutum, sicut beatus Nicolaus in exemplum misericordiæ; sed beata Virgo in exemplum omnium virtutum, quia in ea reperis exemplum humilitatis, Luc. 1, 38: *Ecce ancilla*, et post: *Respexit humilitatem ancillæ suæ*; castitatis: *Quoniam virum non cognosco*; et omnium virtutum, ut satis patet, sic ergo plena est gratia B. Virgo. (D. Thomas, *Opuscul.* iv, super Salutationem angelicam.)

II R. Ista plenitudo gratiæ refertur ad quatuor virtutes, quibus nihil melius est mortalibus in hac vita, ut dicit Sapientia viii, quæ sunt temperantia, prudentia, iustitia, fortitudo; quas, sicut ait quidam sanctus, singulas invenimus tripliciter in Maria. Ex temperantia habuit carnis pudicitiam, sermonis modestiam, cordis et corporis munditiam. Ex prudentia, siluit turbata, intellexit audita, respondit sapienter ad proposita. Ex iustitia reddidit omnibus, quod debebat: duris corde gessit morem in sua desponsatione, in Filii circumcisione, in legali purificatione; afflictis exhibuit compassionem, Joan. 11, 3: *Fili, vinum non habent*. Sanctis reddidit communionem, quia erat cum mulieribus, et discipulis in oratione perseverans. (*Act.* 1, 14.) Ex fortitudine propositum virginitatis assumpsit, assumptum tenuit, rei tam immensæ fidem exhibuit: *Fiat*, inquit, *mihi secundum verbum tuum*. (Hugo card.)

III R. In hoc, quod dicitur: *Gratia plena*, notatur specialiter Mariæ virginitas, charitas et humilitas. Gratia enim balsamum; et ideo purum, et solidum, et profundum vas requirit; et quid purius Mariæ virginitate? fuit enim Virgo ante partum. Quid solidius Mariæ charitate? Dilexit enim continue et perseveranter toto corde, tota anima, tota virtute. Quid profundius Mariæ humilitate? habuit enim illos quatuor gradus, qui tanguntur in versibus beati Malachiæ: *Spernere mundum, spernere nullum, spernere sese, spernere se sperni*. Quatuor hæc bona sunt: Primum pertinet ad *Beati pauperes spiritu*; secundum, ad *Beati mites*; tertium ad *Beati qui lugent*; qui enim nihil nisi lugenda considerat in se, de facili spernit se: quartum pertinet ad *Beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam*; qui enim

vere sitit, et amat iustitiam, haberi contemptui sustinet patienter. Propter hæc tria dicitur, Cant. iv, 7: *Tota pulchra es, amica mea*, interius per humilitatem, exterius per virginitatem; et *macula non est in te*, propter perfectam charitatem. Si vis ergo ad Virginem ingredi, et eam salutare, oportet te esse angelum. Angelum autem te faciunt potissime puritas, charitas, humilitas. Puritas in carnis munditia; unde D. Hieronymus: In carne præter carnem vivere, angelicum est, non humanum. Charitas in communione vitæ probatur; quia supernæ civitatis participatio est ejus in idipsum. Humilitas angelica probatur in obedientia, et ministerio: et in tribus claustralis religio formam angelicam repræsentat, quia per hæc tria de mundo exitur. Puritas abjicit concupiscentiam carnis, charitas concupiscentiam oculorum, humilitas superbiam vitæ: et qui hæc abjecit jam ingressus est ad Virginem in cellam vinariam, secure potest dicere: *Ave, gratia plena*. (Hugo card.)

B. *Virgo accepit excellenter donum sapientiæ*. — Dub. 34. Ad illa verba, cap. 1, v. 28: *Ave, gratia plena*. Cum quarundam gratiarum usum non habuerit, non enim legitur, aut docuisse, quod est actus sapientiæ, aut miracula fecisse, quod est actus gratiæ gratis datæ, quomodo intelligitur habuisse plenitudinem gratiarum?

R. Dicendum, quod non est dubitandum, quin beata Virgo acceperit excellenter donum sapientiæ, et gratiam virtutum, et etiam gratiam prophetiæ; non tamen acceperit, ut haberet omnes usus harum et similium gratiarum, sicut habuit Christus; sed secundum quod conveniebat conditioni ipsius. Sapientiæ enim usum habuit in contemplando, secundum illud Luc. 11, 51: *Maria autem conservabas omnia verba hæc, conferens in corde suo*. Non autem habuit usum sapientiæ, quantum ad docendum, quia hoc non conveniebat sexui muliebri, secundum illud, II Tim. 1, 12: *Docere autem mulieri non permitto*. Miraculorum autem usus sibi non competebat dum viveret; quia tunc temporis confirmanda erat doctrina Christi miraculis; et ideo soli Christo, ejus discipulis, qui erant bajuli doctrinæ Christi, conveniebat miracula facere; propter quod etiam de Joanne Baptista dicitur, Joan. x, 41, quod *signum fecit nullum*, ut scilicet omnes Christo intenderent: Usum autem prophetiæ habuit, ut patet in Cantico, quod fecit: *Magnificat anima mea Dominum*. (D. Thomas, part. II, quæst. 27, art. 5, ad 3.)

B. *Virgo excellit angelos in familiaritate divina*. — Dub. 35. Ad illa verba, cap. 1, v. 28: *Dominus tecum*. Cur angelus dixit: Dominus tecum?

R. Excellit angelos in familiaritate divina, et ideo hoc designans angelus, dixit: *Dominus tecum*, quasi dicat: Ideo exhibeo tibi reverentiam, quia tu familiarior es Deo, quam ego; nam Dominus est tecum. Dominus, inquit, Pater cum eodem Filio, quod nullus angelus, nec aliqua creatura habuit, Luc. 1, 35: *Quod enim nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius*

Dei. Deus Filius in utero, Isa. xii, 6 : *Exsulta et lauda, habitatio Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israel.* Aliter est ergo Dominus cum beata Virgine, quam cum angelo; quia cum ea ut Filius, cum angelo ut Dominus? Dominus Spiritus sanctus, sicut in templo; unde dicitur : *Templum Domini, Sacrum Spiritus sancti*; quia concepit ex Spiritu sancto : *Spiritus sanctus superveniet in te.* Sic ergo familiarior est cum Deo beata Virgo, quam angelus; quia cum ipsa Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus sanctus, scilicet tota Trinitas; unde cantatur de ea : *Totius Trinitatis nobile triclinium.* Hoc autem verbum : *Dominus tecum* est nobilius verbum, quod sibi dici possit; merito ergo angelus reveretur beatam Virginem, quia Mater Domini. (D. Thomas, Opusc. iv, *Super Salutationem angelicam.*)

II R. *Dominus tecum* magis quam *mecum*; ipse enim in tuo est corde, in tuo sit utero; adimplet mentem, adimplet ventrem. (D. Augustinus, in *Serm. de Nativ.*)

III R. Potentia Filii Mater non potest esse sejuncta, una est Mariæ et Christi caro, unus spiritus, una charitas, et ex quo dictum est ei, *Dominus tecum*, inseparabiliter perseveravit promissum et donum. (Arnaldus Carnotensis, *De laudibus Virginis.*)

IV R. O immensam humanitatem! o benignitatem incredibilem! non fuit satis gaudium indicasse, nisi ipsum gaudii auctorem inesse, Virgini significaret? (Andreas Cretensis, *Orat. de Annuntiat. Virg.*)

V R. *Dominus tecum*, tecum in mente, tecum in ventre, tecum in thalamo, tecum in praesidio. Cæterum hoc non habes abs te, sed ab illo qui fecit te, ut nasceretur ex te, pasceretur ex te, replevit enim te, ut fieret ex te. (D. Laurentius Justinianus, *Serm. de Annuntiat. coll. 2.*)

VI R. *Dominus tecum*: Pater tecum, qui suum Filium facit, et tuum; Filius tecum, qui ad condendum in te mirabile sacramentum miro modo et tibi referat genitale secretum, et tibi servat virginal signaculum; Spiritus sanctus tecum, qui cum Patre et Filio tuum sanctificat uterum. *Dominus ergo tecum*; Dominus certe, cujus Filia es, qua nulla nobilior; Dominus, cujus Mater es, qua nulla mirabilior; Dominus, cujus Sponsa es, qua nulla amabilior; Dominus cujus Ancilla es, qua nulla humilior nunquam fuit, nec est, nec erit in æternum. (D. Bernard. hom. 3, *super Missus est.*)

VII R. *Dominus tecum*, scilicet in utero, tecum in exilio, tecum in solio, tecum ut frater cum sore, ut filius cum matre, ut sponsus cum sponsa: Item tecum per essentiam, tecum per potentiam, tecum per sapientiam, tecum per inhabitantem gratiam, tecum per corporalem praesentiam. Item tecum in propria humiliatione, quando ipsum in templo obtulisti. Item tecum in sua persecutione, quando crucem sustinuit, quando stabas juxta crucem; tecum in summa consolatione, quando resurrexit. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana.*)

Si autem quæras quale gaudium haurit beata Virgo, auditis his verbis: *Dominus tecum.*

I Respondeo, quod beata Virgo quoties Salutationem angelicam recitantem audit, toties singulari dulcedine perfruitur, ac novum gaudium accidentale suscipit, ut ipsa testata est. Nam, ut auctor est Guillelmus Pipinus, ordinis Prædicatorum, in *Rosario aureo B. Virgin.* serm. 47: Cum quadam nocte femina quædam consoror sacri Mariani Rosarii confraternitatis lecto suo quiesceret, apparuit ei B. Virgo, dicens: Ne timeas, filia, piam Matrem, cui devotam reddis per singulos dies servitia; sed moneo, ut perseveres, et scias me tale gaudium ex angelica tua Salutatione percipere, quale nullus homo explicare valet; nam cum dicis: *Dominus tecum*, repræsentatur mihi, quod in me similiter sit Filius meus, sicut pro peccatoribus ex me nasci voluit; et sicut tunc mihi ineffabile gaudium fuit, ita et nunc quoties eadem verba repetis.

Deus singularissimo modo fuit cum B. Virgine scilicet per incarnationem. — Dub. 36. Ad illa verba, cap. ii, vers. 28: *Dominus tecum.* Cum Dominus Deus sit in omnibus per essentiam, potentiam, et præsentiam, et in sanctis per gratiam, nihil videtur ad majorem dignitatem Semper-Virginis attinere supra alios, quando dixit: *Dominus tecum?*

I R. Imprecatorie dicitur salutantis more *Dominus sit tecum*, intendens tamen singularissimo modo, hoc est, per incarnationem in utero tuo, sed modum explicandum postea reservavit. Cajetanus: Dominus necdum fuit in Semper-Virgine modis supradictis, scilicet per carnis assumptionem, quia corpus Deitati unitum fuit formatum de beatæ Semper-Virginis purissimo sanguine, et intra Semper-Virginis viscera latuit novem mensibus. (Antonius Gistandis, ord. Præd. *Feria iv Quatuor temp. Advent. ex Lirano.*)

II R. De aliis sanctis dicitur, quod sunt cum Domino, Gen. v, 22: *Ambulavit Enoch cum Deo*, quia obedivit ejus voluntati; sed Dominus dicitur esse cum Maria, quia ejus fuit subditus voluntati; unde, Luc. ii, 51, *Erât subditus illis.* D. Bern. Quis? quibus? Deus, hominibus. (Hugo card.)

B. Virgo gratiosa fuit apud Deum antequam Deus ad eam mitteret angelum. — Dub. 37. Ad illa verba, cap. i, v. 28: *Dominus tecum.* Cur non dixit: Dominus fuit, aut est tecum?

R. Nota differentiam dum gratiosam asseruit factam: *Dominus autem tecum*: Non dixit, fuit, aut est, quia secundum rei veritatem, jam erat effecta gratiosa apud oculos divinæ Majestatis, usque adeo ut mitteret ad eam angelum annuntiantem incarnationem Filii Dei ex ea: nisi enim apud Deum fuisset tam gratiosa, non misisset Deus angelum ad hoc, non elegisset eam tunc in Matrem; sed Dominus adhuc non erat illo singularissimo modo cum beata Virgine. (Cajetanus.)

Deus erat cum B. Virgine quando angelus annuntiavit. — Dub. 38. Ad illa verba, cap. 1, vers. 28: *Dominus tecum.* Cur angelus non dixit: Dominus Deus venit, sed *Dominus tecum*?

R. Præmisit Dominus Gabrielem, sed pervenit ad Virginem; unde Sponsa, Cant. 11, 8: *Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles*, quod attendens Gabriel non dixit: Dominus meus venit, præpara ei hospitium, sicut alii nuntii solent dicere, sed hospitium præparatum inveniens, et Dominum prævenisse eum, dixit: *Dominus tecum* in mente, tecum in ventre, tecum ubique. (Hugo card.)

B. *Virgo gratia plena, propter humilitatem.* — Dub. 39. Ad illa verba, cap. 1, vers. 28: *Dominus tecum.* Cur angelus hæc duo dixit: *Gratia plena, Dominus tecum*?

R. Ecce duo, quæ dicit angelus de Maria, *gratia plena*, et *Dominus tecum*. Primum meruit humilitas Mariæ; humilitas enim quasi vas vacuum est, et ideo impleri meruit, maxime cum esset mundum, quia virginitas socia fuit humilitatis: sic Eliseus impleri fecit vasa vacua (IV Reg. 1v, 5). Solitudo meruit tecum habere Dominum; quia *Væ soli* (Eccl. 1v, 10). Sic igitur *gratia plena*, propter humilitatem, *Dominus tecum*, propter solitudinem. (Hugo card.)

Dominus fuit cum B. Virgine ante adventum angeli. — Dub. 40. Ad illa verba, cap. 1, vers. 28: *Dominus tecum.* An ante adventum angeli Dominus fuerit cum beata Virgine?

I R. Putabam, ait angelus mittentis imperio, prænuntium me venire, sed imperator nuntium mihi visus est prævenire, forte quia prior solam Virginem voluit invenire, ne videret sine ipso ipsam rudem et timidam convenire. (Philippus abbas, in Cant. cap. 1.) Denique Dominus transiit Gabrielem, et pervenit ad Virginem, eodem angelo testante, cum ait: *Ave, gratia plena, Dominus tecum.* Quid? quem modo reliquisti in cælo, nunc in utero reperis? Quonam modo? Volavit, et pervolavit super pennas ventorum. Victus es, o archangele, transiit te, qui præmisit te. (D. Bernardus, serm. 54, in Cant.)

III R. Per verba illa: *Dominus tecum*, significatur Dominum Deum ab initio conceptionis Virginis assistendo illi, gubernando illam, instruendo et defendendo, perpetuo cum ea fuisse: unde notum est, quod nunquam peccatum, nec cogitatione, nec verbo, nec opere admisit; quare Deus non solum ornavit sanctissimam Virginem omnibus gratiis, sed etiam cum ea, tanquam custos thesauri magni, degere voluit. (Adamus Browerus, in Salut. angel.)

Beata Virgo nec peccatum mortale, nec veniale incurrit. — Dub. 41. Ad illa verba, cap. 1, v. 28: *Benedicta tu in mulieribus.* Cur dicitur: *Benedicta in mulieribus*?

I R. Excedit angelos quantum ad puritatem, quia beata Virgo non solum erat pura in se, sed etiam procuravit puritatem aliis; ipsa enim purissima

fuit; et quantum ad culpam, quia ipsa Virgo, nec mortale nec veniale peccatum incurrit. Item quantum ad pœnam; tres enim maledictiones datæ sunt hominibus, propter peccatum: prima data est mulieri, scilicet, quod cum corruptione conciperet, cum gravamine portaret; et in dolore pareret; sed ab hac immunis fuit beata Virgo, quia sine corruptione concepit, in solatio portavit, et in gaudio peperit Salvatorem. Isa. xxxv, 2: *Germinans germinabit exultabunda, et laudans.* Secunda data est homini, scilicet, quod in sudore vultus vesceretur pane suo; ab hac immunis fuit beata Virgo: quia ut dicit Apostolus, I Cor. vii: *Virgines solutæ sunt a cura hujus mundi, soli Deo vacant.* Tertia fuit communis viris et mulieribus, scilicet, ut in pulverem reverterentur, et ab hac immunis fuit beata Virgo; quia cum corpore assumpta est in cælum; credimus enim quod post mortem resuscitata fuerit, et portata in cælum. Psal. cxxx1, 8: *Surge, Domine, in requiem tuam, tu et Arca sanctificationis tuæ.* Sic ergo immunis fuit ab omni maledictione, et ideo benedicta in mulieribus, quia ipsa sola maledictionem sustulit, et benedictionem portavit, et janua paradisi aperuit. (D. Thomas, Opusc. 1v, in Ave Maria.)

II R. *In mulieribus*, id est, supra mulieres; quia omnes aliæ maledictæ fuerunt in matre sua Eva (Genes. 111). Tu sola in mulieribus benedicta, Judic. v, 24: *Benedicta inter mulieres Jahel*, id est, super mulieres, quia opera meliora fuerint in te quam in aliis: virgo peperisti, Patrem tuum genuisti, portantem te portasti, nutrientem lactasti; vacua et plena, humilis et sublimis, pauper et dives in unum fuisti, quod ante in nulla muliere potuit inveniri, Prov. xxx1, 29: *Multæ filiarum congregaverunt dititias.* (Hugo card.)

III R. *In mulieribus*, id est, inter mulieres. Sicut dicit Elisabeth, ut inter, dicat, medium participatione. Quædam enim mulieres sunt benedictæ et virgines, sed infecundæ; quædam benedictæ et fecundæ, sed non virgines; sola Maria benedicta, virgo et fecunda; et ideo inter mulieres benedicta, Eccl. xxiv, 4: *Inter benedictos benedicetur.* Luc. x, 42: *Maria optimam partem elegit*, id est, virginitatem et fecunditatem, quæ nunquam pacem habuerunt, nunc in Virgine concordaverunt. (Hugo card.) Vide B. Albertum Magn. in *Biblia Mariana*.)

IV R. *Benedicta tu in mulieribus*, una scilicet præ cunctis mulieribus, vel etiam benedicantur in te mulieres, sicut matres in filio, sed magis utique in utrisque. Velut enim per unam feminam, et unum marem peccatum simul ac tristitia intravit; sic et nunc per unam, et unum benedictio revocata est et lætitia, et ad singulos est perfusa. (Græcus.)

V R. Et hoc quoque imprecatorie dictum est: *Benedicta sis tu inter mulieres*; et significat, quod laudata erit supra omnes mulieres: quod implendum esse ex conceptione Filii Dei, ipsamet beata Virgo postea explicavit, dicens Luc. 1, 48: *Ecce enim*

ex hoc Beata me dicent omnes generationes. (Cajetanus.)

VI R. Propter partum enim benedicta es ante partum, propter partum benedicta es in partu, propter partum benedicta es post partum. Vere benedicta, quæ sic partum effudisti, quod ante partum, et in partu, et post partum virgo permansisti; et ideo præcipue benedicta dici meruisti, quia non hominem purum, non angelum verum; sed hominum et angelorum Dominum peperisti. (D. Bonaventura, in *Specul. B. V.* lect. 4.)

Benedicta præ omnibus hominibus, et mulieribus. — Ad illa verba, cap. 1, v. 28: *Benedicta tu in mulieribus.* Cur non dicitur beata Virgo, benedicta inter homines?

R. Non propterea in mulieribus, id est, inter mulieres, non inter homines benedicta esse dicitur, quod non præ omnibus hominibus, sed præ solis mulieribus benedicta sit. Verumtamen, quod sancta Maria sit mulier, et non soleat comparatio, nisi inter ea, quæ ejusdem generis sunt, fieri. (Adamus Browerus, quæst. 27, super *Salutationem angel.*)

B. Virgo Salutationem angeli verebatur. — Dub. 43. Ad illa verba, cap. 1, vers. 29: *Quæ cum audisset, turbata est in sermone ejus.* Cur beata Virgo dicitur turbata?

I R. Trepidare virginum est, ad omnes ingressus viri pavere, omnes viri affatus vereri. Disce, virgo, verborum vitare lasciviam; Maria etiam Salutationem angeli verebatur. (D. Ambros.) Hæc enim *cum Virgo audisset turbata est* non perturbata; quod enim turbata est fuit pudicitiae virginalis, quod non perturbata fortitudinis, ut dicit D. Bernardus; et *turbata est* non in angeli visione, quem sæpe videre consueverat, sed in nova salutatione; ideo *turbata est in sermone ejus, et cogitabat qualis esset ista salutio.* (Petrus de Natalibus, ord. Præd. episc. Equilinen. lib. III, *De sanct.* cap. 228; vide Græcum.)

II R. Turbata autem describitur in sermone angeli, aut quia complementumurbationis inchoatæ ex viso angelo fuit sermo; aut quia non turbata est ex viso angelo, sed ex sermone ejus. Primum tamen rationabilius apparet, quoniam virginis est ad insolitum viri ingressum nonnihil mutari. (Cajetanus.)

III R. Si eam angelus salutasset modo consueto nunquam turbata fuisset; et ideo turbata fuiturbatione admirationis. (Antonius Gistandis, ord. Præd. ubi supra, ex D. Vincent. Ferrer.)

IV R. *Turbata est in sermone ejus* pro insolita, et usque tunc inaudita salutatione. Audierat enim angelos frequenter locutos mulieribus, et viris; audierat etiam benedictiones legis in Deuteronomio; sed talem salutationem, talem benedictionem nusquam audivit: ideo turbata est. (Hugo card.)

B. Virgo turbata in salutatione angeli, sed non locuta.

— Dub. 44. Ad illa verba, cap. 1, v. 29: *Turbata est in sermone ejus.* An tunc fuerit locuta?

R. *Turbata est*, sed non est locuta, utpote filia, et imitatrix David, qui dicit Psal. LXXIV, 5: *Turbatus sum, et non sum locutus.* Et nota ordinem; primo salutatur, secundo audit, tertio turbatur, et tamen silet. Quod salutatur divinæ est dignationis. Quod audit, virtus est mansuetudinis, juxta illud Jacob 1, 21: *In mansuetudine suscipite insitum verbum.* Quod turbatur virginei est pudoris, quæ non modica gratia est, Eccli. xxvi, 19: *Gratia super gratiam mulier sancta, et pudorata.* Quod autem tacuit sapientiæ fuit, quia etiam, Prov. xvii, 28, *Stultus si tacerit, sapiens reputabitur.* Eccli. xxxii, 12: *Audi tacens simul, et quærens;* unde et beata Virgo postquam audiens tacuit, et tacens audivit, quæsit: *Quomodo fiet istud?* (Hugo card.)

B. Virgo audiens lætum nuntium, eo statim parens, Evæ levitatem evitavit simul, et duritiam Zachariæ. — Dub. 45. Ad illa verba, cap. 1, v. 29: *Cogitabat qualis esset ista salutio.* Quare beata Virgo cogitabat qualis esset salutio?

I R. Attende autem Virginis et pudicam, et prudentem, et animam simul, vocem: audita lætitia dictum examinavit, et neque manifeste obstitit per incredulitatem, nec statim paruit ex levitate, Evæ levitatem evitans simul, et duritiam Zachariæ. (Græcus.)

II R. Ratio inquietæ commotionis internæ assignatur prudentia Virginis cogitantis qualis (bonus, an malus) esset hujusmodi sermo. Suppetebat siquidem ratio cogitandi ad utramque partem: nam verbum medium, scilicet *Dominus tecum*, sonabat bonum: extra autem verba, communia erant et bono et malo; potest enim adulatorie dici: *Benedicta tu inter mulieres*, et similiter bländiendo dici: *Ave, gratiosissima.* (Cajetanus.)

III R. Et merito cogitabat; sciebat enim Virgo prudentissima, quod angelus Satanae sæpe transfiguratur se in angelum lucis (*II Cor.* II, 14), et quia nimium simplex et humilis erat, nihil tale penitus sperabat; et ideo *cogitabat qualis esset ista salutio.* Quam venerabilis, quam admirabilis, quam sublimis, quam salutaris! Per eam enim totus sanandus est mundus, in quo non erat: *A planta pedis usque ad verticem sanitus.* (*Isa.* I, 6.) (Hugo card.)

IV R. Si enim scivisset Maria ad alium quempiam similem factum esse sermonem; utpote quæ habebat legis scientiam, nunquam eam, quasi peregrina, talis salutio exterruisset. (Origenes.)

B. Virgo non cogitabat qualis esset conceptio, sed salutio. — Dub. 46. Ad illa verba, cap. 1, v. 29: *Cogitabat qualis esset ista salutio.* Cur cogitabat qualis esset salutio, non conceptio?

R. Non conceptio; nam adhuc ignorabat immensitatem mysterii; sed salutio; nunquid libidiosa, ut a viro ad virginem; an divina, cum Dei faceret mentionem dicens: *Dominus tecum?* (Græcus.)

Angelus non permisit B. Virginem considerationibus

vexari, ne judicaretur infidus minister negotii. — Dub. 47. Ad illa verba, cap. i, v. 30. *Et ait angelus ei : Ne timeas.* Cur angelus dixit beatæ Virginis : *Ne timeas* ?

I R. Quasi dicat : Non accessi decepturus, imo deceptionis absolutionem depromere : non veni prædaturus inviolabilem tuam virginitatem, sed conditoris puritatis, et custodis contubernia reserare : non sum serpentis minister, sed perimentis serpentem legatus : sponsalium tractator, non insidiarum molitor. Sic ergo nequaquam distrahentibus ipsam considerationibus vexari permisit, ne dijudicaretur infidus minister negotii. (Græcus.)

II R. Videbat angelus Virginis animum paventem, et timentem malam esse salutationem ; et propterea confortat eam, monendo ne timeat ; ut etiam ex hoc ipso, quod Virgo perciperet affectum suum internum cognosci ab angelo nuntiante, securus fieret. (Cajetanus.)

Nomen novum B. Virginis, Gratia plena. — Dub. 47. Ad illa verba, cap. i, v. 30 : *Ne timeas, Maria.* Cur nunc vocat eam Mariam, non autem quando salutavit eam dicens : *Ave, gratia plena* ?

I R. Forsitan nomen Mariæ tacet angelus, ut ostendat se ei nomen novum imponere, scilicet *gratia plena*. Isa. LXII, 2 : *Vocabitur tibi nomen tuum, quod os Domini nominavit per angelum*, scilicet tamen postea nomen Mariæ expressit angelus, quando dixit : *Ne timeas, Maria*, et recte primo : *Gratia plena* dicitur, et postea, *Maria* ; quia hoc habet ex gratia, ut Mariæ nomen, id est, *illuminatrix* interpretetur in nobis. (Hugo card.)

II R. Quia salutatione insolita Virginem turbatam viderat, quasi familiarius notam vocans ex nomine, ne timere debeat jubet. (Beda.)

III R. Primo subticuit nomen semper Virginis, ut eam attentam redderet ; sed nunc in consolatione timoris ejus nomen exprimit, ut familiaris confabuletur. (Antonius Gistandis, ord. Præd. Feria IV Quatuor temporum Adventus, dub. 23.)

IV R. Non in prima salutatione nomen Mariæ angelus posuit, sed hic secundo hoc in sermone ad Virginem, quia statim addendum erat : *Concipies, et paries Filium, et vocabis nomen ejus Jesum* ; tanta enim est excellentia nominis Mariani, ut a Jesu segregari non possit, ita ut primum locum nomen Jesus, secundum Mariæ habeat. (P. Silveira, quæst. 32 ; Idiota, lib. De contemplatione Virg. cap. 5.)

V R. Ex eo quod Gabriel eam Mariam appellare scit, non hominem, sed angelum Dei se esse ostendit ; ita enim erat abscondita Virgo, et clausa in domo, ut nullus esset homo, qui eam nomine proprio agnosceret, ac proinde tantum divina revelatione hæc notitia consequi poterat. Et ideo ait Chrysolog. serm. 145 : Hoc nomen Maria prophetiæ germanum est. Sicut enim prophetia ex dono Dei tantum habetur, ita et nomen Mariæ : vel fortasse intelligit sanctus Pater, quod sicut donum

prophetiæ illuminat intellectum, ita et nomen Mariæ. (P. Silveira, quæst. 32.)

B. Virgo gratiam invenit, unde in ea bene complacitum est Deo. — Dub. 48. Ad illa verba, cap. i, v. 30 : *Invenisti enim gratiam apud Deum.* Cur dixit angelus, quod Maria invenit gratiam apud Deum ?

I R. Quoniam multa millia in terra erant et Maria sola gratiam invenit, et in ipsa elegit sanctam carnem, et propterea est illa in qua ipsi bene complacitum est. (D. Epiphanius.)

II R. Nota, quod dicitur : *Invenisti gratiam* : nunquam Maria tantam gratiam invenisset, nisi gratia Mariam in cibo, et potu temperatissimam inveniret ; non enim se compatiuntur gratia, et gula, quia impossibile est, quod homo simul sit per gratiam Deo gratus, et per gulam ingratus. Bonum est ergo quærere gratiam, et fugere gulam ; dicit enim Paulus ad Hebr. xiii, 9 : *Optimum est gratia stabilire cor, non escis, quæ non profuerunt ambulanti in eis.* (D. Bonaventura, in Speculo B. Virg. lect. 4.)

III R. Ex his verbis deprehenditur excellentia beatæ Mariæ, et ex eo quod dicit angelus : *Invenisti.* Invenit, ait, non quia prima in rem gratiæ venit, cum scilicet a principio sibi fuit gratia collata ; sed invenit, quia ipsam rem gratiæ perditam primo recuperavit humano generi. Hoc Adam non fecit, quia, etsi gratiam perditam per pœnitentiam recuperavit, ut dicitur *De pœnit.* dist. 4, sicut primi, hoc tamen pro se, non pro toto humano genere procuravit ; sed Maria pro omnibus invenit, quia per ipsam omnes gratiam habuerunt virtualiter, per Filium ipsam nobis afferentem ; meruit autem hoc de congruo. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, § 2.)

Primi parentes gratiam perdiderunt, sed B. Virgo invenit. — Dub. 49. Ad illa verba, cap. i, vers. 30 : *Invenisti gratiam.* Quo sensu hæc exponuntur de beata Virgine ?

R. Invenisti, ait, non creasti gratiam, quia hoc Dei est, quia *gratiam, et gloriam dabit Dominus.* *Invenisti*, non semper habuisti, ut Filius tuus, de quo Joan. i, 14 : *Plenum gratiæ et veritatis.* *Invenisti*, non rapuisti, ut angelus primus, dicens : *Similis ero Altissimo.* (Isa. xiv, 14.) *Invenisti*, non perdidisti, ut primi parentes, qui, ut ait B. Augustinus, voluerunt divinitatem, et perdididerunt felicitatem gratiæ scilicet et gloriæ. *Invenisti*, non emisti, ut Simeon Magus, qui obtulit pecuniam, ut emeret gratiam Spiritus sancti. *Invenisti*, quia quæristi, quia qui quærit invenit, ut Virgo prudentissima, et doctrix fidelissima ; sed reddidisti, ut Mater misericordissima. *Invenisti gratiam Dei* miserentis charitate, promittentis veritate, hominis necessitate tui ad hoc idoneitate. *Invenisti gratiam* increatam in Deum, et in illa, et cum illa omnem creaturam. *Invenisti gratiam* specialem, et generalem quidem, quia gratia, quæ fuit, et est omnibus electis in ipsa fuit ; scilicet, gratum faciens, gratiam specialem, quæ scilicet fuit in aliquibus san-

etis, sed non in omnibus, ut gratiæ gratis datæ apostolis, et aliis; gratiam singularem, quæ sibi soli convenit. *Invenisti gratiam corporalem*, quia gratiosa in aspectu omnibus, et in sermone, Psal. XLIV, 3: *Diffusa est gratia in labiis tuis*: sed et hanc generalem habuit quantum ad corporis resurrectionem cum aliis, sed ante alios, quia quam, citius post mortem: specialem quantum ad virginitatis integritatem, sed perfectius cunctis; singularem quantum ad uteri fecunditatem, et talis Mater facta Unigeniti, Mater Dei, et plasmatoris omnium, Mater inviolata, Mater intacta. (D. Antoninus part. iv, tit. 15, cap. 15, § 2.)

B. Virgo non sibi soli retinuit gratiam, sed omnibus qui eam amiserunt restituit. — Dub. 50. Ad illa verba, cap. I, v. 30: *Invenisti gratiam*. Cur non dixit angelus: *Habes gratiam apud Deum, sed Invenisti?*

R. Nec dicit angelus: *Habes gratiam apud Deum, sed, Invenisti*, quia res habita, ut propria custoditur, res inventa restituitur illis, qui amiserant. Quia igitur non sibi soli retentura erat gratiam, sed omnibus, qui eam amiserant restitutura; ideo dixit angelus: *Invenisti*. Quasi dicat: Non debes tibi abscondere, quia non est tua; sed in aperto, id est, communi ponere, ut cujuscunque fuerit rem suam possideat, sicut justum est. Ideo *plena gratia* dicta est supra, quia gratiam omnium invenit. Currant igitur peccatores ad Virginem, qui gratiam amiserunt peccando, et eam invenient apud eam, humiliter salutando, et secure dicant: Redde nobis rem nostram quam invenisti; nec negare poterit se invenisse, quia hoc angelus attestatur. Ait enim, *Invenisti*; non meruisti, non emisti, quia jam non esset gratia; sed gratis accepisti, et ideo gratiam invenisti. Alii aurum et argentum inveniunt fodientes in terram, sicut dicit Baruch III, 18: *Qui argentum thesaurizant et aurum, in quo confidunt homines*; sed Maria gratiam invenit, quam quæsit in cælo. (Hugo card.)

B. Virgo pudicitia exornans animam, gratum se Deo habitaculum præparavit. — Dub. 51. Ad illa verba, cap. I, v. 30: *Invenisti gratiam apud Deum*. Cur gratiam dicitur invenisse apud Deum?

I R. Invenit enim gratiam Virgo coram Deo, quia splendore pudicitie propriam exornans animam, gratum Deo se habitaculum præparavit, nec solum calibatam inviolabilem conservavit, sed etiam immaculatam conscientiam custodivit. (Græcus.)

II R. *Invenisti*, quia quæxivisti ubi erat, scilicet apud Deum qui est locus gratiarum, non apud mundum, ejus gratia est gratia fatuorum, de quo, Eccli. XX, 13: *Gratiæ fatuorum effundentur*. (Hugo card.)

III R. Sciendum quod ista præpositio *apud* tripliciter sumitur; quandoque enim dicit æqualitatem essentiae, ut illud: *Verbum erat apud Deum*. (Joan. I, 1.) Quandoque æqualitatem, secundum situm, ut quando apponitur ad supra, et infra, sicut dictum est III Reg. II, 19: *Positus est thronus*

matris apud, vel *juxta thronum regis*. Quandoque apud, et juxta ponitur respective, sicut dicitur de mulieribus, quod stabant juxta crucem, non quidem absolute; sic enim stabat Mater Jesu, et Joannes juxta crucem, qui valde prope; sed aliæ mulieres dicuntur stare juxta crucem respective, id est, respectu turbæ, quæ longius eis erant a cruce; et omnibus his tribus modis potest exponi hic istud: *Apud Deum*. Nam primo modo, sicut Filius dicitur esse apud Patrem, propter identitatem naturæ, quia ejusdem naturæ, sic Maria gratiam invenit, ut sit apud Deum, scilicet Filium; quia scilicet, ejusdem naturæ, cum eo secundum humanitatem, qua est unum cum Matre, sicut in Deitate unum cum Patre. Secundo modo, scilicet quantum ad situm, certum est quod exaltata est in cælo super choros angelorum; unde et *apud Deum*, id est, excellentiori gradu gloriæ decorata super omnes puras creaturas, juxta illud Psal. XLIV, 10: *Astitit Regina a dextris tuis*, scilicet beata Maria, juxta figuram illam supradictam de matre Salomonis, cujus thronus positus est juxta thronum ejus, et apte quia una est majestas regia, in rege et regina, et coæquantur sibi; invenit ergo gratiam, ut sit apud Deum, id est, excellentiori gloria, quam aliæ creaturæ. Tertio modo dicitur *apud Deum*, quia propinquissima fuit Deo respectu aliorum in sanctitate, unde et ei familiarissima, ut inveniat gratiam apud Deum pro devotis ejus, et refugium habentibus ad eam in suis necessitatibus. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, § 2.)

Sola beata Maria concepit in utero, non homine, sed Spiritu sancto in ea conceptum operante. — Dub. 52. Ad illa verba, cap. I, vers. 30: *Ecce concipies in utero*. Quare angelus dixit: *Concipies in utero*, cum proles concipi non possit extra uterum?

I R. Signanter autem dixit angelus: *Ecce concipies in utero*. Nec est superfluum, in utero ponere, quia videtur, quod conceptus non fiat nisi in utero; quamvis enim uterus sit locus conceptionis, tamen est differentia inter concipere in utero, et concipere in uterum, quia omnes mulieres concipiunt in uterum, recipientes a viro semen in uterum; sola autem beata Maria concepit in utero, non homine, sed Spiritu sancto, in ea conceptum operante. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 21, § 1.)

II R. Ut dicit D. Vincentius, in *Serm. de Annuntiatione*: Non absque causa dicitur in utero; quia ipsa jam ante adventum Domini conceperat Deum in mente, contemplando prophetiam dictam, scilicet Isaïæ cap. VII, 14: *Ecce Virgo concipiet, et pariet Filium*. Sed angelus declarans illi maternalem conceptionem, dixit: *Concipies in utero*, non solum in mente, in qua jam concepisti, declarans sibi modum conceptionis, ut avellana concipit nucleum sine fractura; ita ipsa conciperet in utero, sine commistione viri. (Antonius Gistandis, ord. Præd. *Feria IV Quatuor Tempor. Advent. dub. 25.*)

III R. Nota, quod dicitur : *Ecce concipies in utero*. nunquam Maria Deum in utero concepisset si idem uterus contra eum crapulosus fuisset ; et si uterus ille mero æstuasset, cum venter mero æstuans, cito despumat in libidinem. Uterus ergo ille, qui Deo incarnatio gravidatus est, nunquam in cibo et potu intemperato gravatus est. (D. Bonaventura, *In Speculo B. V.* lect. 4.)

IV R. Invenerant enim plures gratiam ante eam ; et ideo subdit, quod proprium est, dicens : *Ecce concipies in utero*. (Origenes.)

V R. Quod dicitur : *Ecce*, conceleritatem significat, et præsentiam denotat, insinuans cum ejus verbo celebratam esse conceptionem. Dicit autem : *Concipies in utero*, ut demonstret Dominum ab ipso utero virginali, et de nostra substantia carnem suscipere ; venit enim divinum Verbum emundaturum naturam humanam, et partum, et nostre generationis primordia ; et ideo sine peccato humano semine per singula, sicut nos in carne concipitur, et novem mensium spatio gestatur in utero. (Græcus.)

In incarnatione Verbi immutata sunt mirabilia, id est, mirabilia in melius mutata. — Dub. 53. Ad illa verba cap. 1, 31 : *Ecce concipies*. Cur dixit : *Ecce*?

R. Adverbium est demonstrandi, quia demonstrat indemonstrabilem, invisibilem, lucem habitantem inaccessibilem, sed jam factum visibilem, et demonstrabilem, quia, Joan. 1, 14 : *Verbum caro factum est in utero virginali*. Dicens igitur, *Ecce*, incitat nos ad intuendum aliquid novum et mirabile ; quod diu ante intuitus Jeremias, xxxi, 22, dixit : *Novum faciet Dominus super terram ; femina circumdabit virum*. Eccli. xxxvi, 6 : *Innova signa, immuta mirabilia* ; immutata sunt mirabilia. Homo voluit fieri Deus, et Deus factus est homo. De viro facta est mulier, nunc de muliere factus est vir. Nunquid non hæc mirabilia immutata, id est, in melius mutata ? Sed et signa sunt innovata ; olim virga floruit, modo virgo peperit ; olim serpens æneus in palo fixus aspicientes sanabat, nunc Christus in cruce affluxus credentes sanat. (Hugo card.)

Aliqui concipiunt specialiter divinum Spiritum, et spiritum pariunt. — Dub. 54. Ad illa verba, cap. 1, v. 31 : *Concipies in utero, et paries Filium*. Cur partum Virgini refert ?

I R. Quoniam contingit specialiter divinum concipi Spiritum, et Spiritum parere salutarem, secundum prophetam, ideo addidit : *Et paries Filium*. (D. Gregorius Nyssenus.)

II R. Non autem omnes sunt, sicut Maria, ut, dum de Spiritu sancto concipiunt verbum, pariant. Sunt autem qui abortivum excludunt verbum antequam pariant. Sunt qui in utero Christum habeant, sed nondum formaverint. (D. Ambrosius.)

III R. Tempore suo paries, inquit, non emittes per os, sed naturali partu gignes *Filium*, non filiam. Rursus ex hoc, quod dicit *Filium* excluduntur omnes hæreses putantium beatam Virginem non

veram Matrem Jesu ; sed in ea velut in vase Jesum fuisse, et per eam quasi per fistulam transisse ; hæc enim omnia confutat angelus materna beatæ Virginis officia explicans, non solum conceptionis et partus nominibus, sed explicando *Filium* ; ut hinc intelligamus concepturam, et parituram Filium veris maternis officiis, in generativa parte ipsius beatæ Virginis ; alioquin non verificaretur, quod conciperet, et pareret Filium. (Cajetanus.)

B. Virgo audiens ab angelo nomen Jesus inclinavit se. — Dub. 55. Ad illa verba, cap. 1, v. 31 : *Et vocabis nomen ejus Jesum*. Quid egit beata Virgo audito hoc nomine ?

R. Ecce passionem, quia *Jesus* idem est quod *Salvator*, ex cujus passione salvati sumus. Unde ait Gregorius : Nihil nobis nasci profuit, nisi redimi profuisset, et quando Virgo audivit ab angelo hoc nomen *Jesus*, credo quod inclinavit se. Ratio : Quia antiqui prophetae habebant ipsum in magna reverentia. Isa. xxvi, 8 : *Domine, nomen tuum, et memoriale tuum in desiderio animæ meæ, anima mea desideravit te in nocte*. Ideo laudabilis consuetudo est, quando nominatur *Jesus* inclinari. (D. Vincentius Ferrer.)

Christus Patre caruit quantum ad inferiorem generationem. — Dub. 56. Ad illa verba, cap. 1, v. 31 : *Vocabis nomen ejus Jesum*. Cur angelus dicit, quod beata Virgo imponet nomen Filio ?

R. Dicit autem : Tu vocabis, non Pater ; Patre enim caret quantum ad inferiorem generationem, sicut et Matre respectu supernæ. (Div. Gregorius.)

Nomen Jesus tollit timorem. — Dub. 57. Ad illa verba, cap. 1, v. 31 : *Vocabis nomen ejus Jesum*, cur angelus mentionem facit nominis Jesu ?

R. Cum autem expectatio partus mulieribus timorem incutiat, sedat timoris metum dulcis partus relatio, cum subditur : *Et vocabis nomen ejus Jesum*. (D. Gregorius Nyssenus.)

Nomen Jesus impositum Christo a Deo æternaliter, ab angelo in incarnatione, a B. Virgine et sancto Joseph in circumcissione. — Dub. 58. Ad illa verba, cap. 1, v. 31 : *Vocabis nomen ejus Jesum*. Quare dicitur, quod Maria vocabit nomen ejus *Jesum*, cum, Matth. 1, v. 21, dixerit angelus sancto Josepho : *Vocabis nomen ejus Jesum* ?

R. Hoc nomen *Jesus* imposuit Dominus rem nominis præstando, angelus prædicando, Domina imperando, Joseph exsequendo. A Deo impositum fuit hoc nomen æternaliter, ab angelo etiam in incarnatione, a Domina et Joseph in circumcissione. (B. Albertus Magnus in *Biblia Mariana*.)

B. Virgo adeo purissima, ut erubesceret angelus in ejus præsentia peccata nominare. — Dub. 59. Ad illa verba, cap. 1, v. 31 : *Vocabis nomen ejus Jesum*. Quare angelus non dixit hic : *Salvum faciet populum suum a peccatis* ?

R. In præsentia beati Joseph ausus est angelus verba circa peccata proferre : *Ipse salvum faciet*

populum suum a peccatis eorum; et coram beatissima Virgine, ita illam contemplatus est purissimam, et ab omni peccati contagione liberam, ut erubesceret in ejus præsentia peccata nominare, et ore dicere. (P. Silveira hic, quæst. 56, num. 96.)

B. Virgo ex David descendens. — Dub. 60. Ad illa verba, cap. 1, vers. 32 : *Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus.* Cur Christus nominatur Filius David?

R. Hinc clare apparet beatam Virginem ex Davide descendisse : alioquin falsum esset verbum angeli, *Patris ejus*; non enim aliter David est pater Jesu, quam secundum carnem ex beata Virgine sumptam. (Cajetanus.)

B. Virgo septies locuta. — Dub. 61. Ad illa verba, cap. 1, v. 34 : *Dixit autem Maria ad angelum.* Cur hic locutam Virginem dicitur?

I R. Satis servavit verecundiam si quis advertat cui, quid, ubi, quantum, quoties, quando et quomodo sit locuta. *Cui?* Non cuilibet, sed angelo. *Ubi?* In conclavi; non debet mulier in publico loqui, sed tacere, et domi virum interrogare (*I Cor. xiv, 35*). *Quoties?* septies. *Quantum?* breviter. Bis locuta est angelo, et utrobique breviter. *Quomodo fiet istud?* et : *Ecce ancilla Domini.* Bis Elisabeth, primo salutando, postea in laudem Domini prorumpendo : *Magnificat anima mea Dominum.* Bis Filio, semel in templo : *Fili, quid fecisti?* semel in nuptiis : *Vinum non habent.* Septimo locuta est ministris : *Facite quodcunque dixerit vobis* (*Joan. ii, 2-5*). In nullo verbo dicitur effluxisse nisi in cantico : sic mulier raro, et breviter domi loquatur, nisi in oratione, et divinæ laudis confessione. Tempus locutionis invenies, si advertis, tarde : bis interrogata, diu præmeditata respondit ; quam invite perveniret virum loquendo, vel iret ad eum loqui ; quia nec angelo venienti ad se, et salutanti, et bona promittenti ; et ideo bis allocuto, eam vix acquievit loqui unum verbum ? In quo taciturnitas, et quies proponitur mulieribus æmulanda, *Eccli. xxxii, 9* : *Audi tacens et pro reverentia accedet tibi bona gratia.* Erubescat igitur mulier Salomonis, et ei similes, garrula, et vaga. (*Prov. vii, 10*.) In modo etiam loquendi servanda est verecundia, ut tacite non clamose loquatur mulier, sive respondens, sive conquerens, I ad *Tim. ii, 12* : *Docere autem mulieri non permitto.* Tolerabile est autem verecundiæ detrimentum, tum propter castitatis periculum, tum propter devotionis affectum, tum propter divini amoris augmentum : ex quo Maria jam amplius non valens silere, dixit ad angelum : *Quomodo fiet istud?* (Hugo card.)

II R. Hic locuta invenitur Virgo Maria, sed nunquam invenis ; et revolve libros, ipsam locutam nisi angelo, et Elisabeth cognatæ suæ, et Filio suo, et ministris nuptiarum. Nec enim cum Joseph viro suo unquam invenies fuisse locutam : in quo notatur, quod puella juvenis, vel sanctimonialis, vel quilibet claustralis rarissime debet loqui, et tunc cum Deo in oratione et lectione ; aut cum angelo,

id est, cum sacerdote angelicæ conversationis in confessione ; aut cum Elisabeth vetula, id est, cum matura et sancta muliere, in mutua, sed rara consolatione ; aut cum ministris, in necessariorum postulatione, *Eccli. xxxii, 10* : *Adolescens loquere in tua causa* : bis cum necesse fuerit ; ideo turbata est Maria, quia silentium diligebat. (Hugo card. ad illa verba, *Turbata est.*)

B. Virgo turbata in salutatione angeli, quia silentium diligebat. — Dub. 62. Ad illa verba, cap. 1, vers. 34 : *Quomodo fiet istud?* An beata Virgo Maria dubitavit de verbis angeli, sicut Zacharias, dicens : *Unde hoc sciam?*

IR. Neque non credere angelo Maria debuit, neque tam temere usurpare divina. Unde dicitur : *Dixit autem Maria ad angelum : Quomodo fiet istud?* Temperatio est ista responsio, quam verba sacerdotis. Hæc ait : *Quomodo fiet istud?* Ille respondit : *Unde hoc sciam?* Negat ille se credere, et quasi fidei alium quærat auctorem. Ista se facere proficitur, nec dubitat esse faciendum, sed quomodo fiat inquit. Legerat Maria : *Ecce concipiet in utero, et pariet Filium* ; ideo credidit futurum, sed quomodo fieret, ante non legerat ; non enim quemadmodum fieret vel propheta tanto fuerat revelatum ; tantum enim mysterium non hominis fuit, sed angeli ore promendum. (D. Ambrosius, Hugo card., Antonius Gistandis.)

II R. *Eccli. xix, 4* : *Qui cito credit levis est corde.* Eva levis fuit corde, quia cito credidit ; nec verbum, nec loquentem discutiens, facile consensit. Quippe duplici funiculo trahebatur, quia promittebatur sublimitas, suadebatur voluptas, ad quam homines facile inclinantur ; sed Maria neutrum voluit, quia humilis et virgo fuit ; sed utilitatem non solum propriam, sed communem desiderans, prudenter quæsit : *Quomodo fiet istud, quod tu dicis, ut virgo concipiam, et pariam Filium?* (Hugo card.)

B. Virgo præstantiorem in corruptibilitatem angelica visione dijudicavit. — Dub. 63. Ad illa verba, cap. 1, v. 34 : *Quoniam virum non cognosco.* Qui sensus horum verborum?

I R. Attende etiam munda Virginis vocem, partum annuntiat angelus, ipsa vero virginitati innititur, præstantiorem incorruptibilitatem angelica visione dijudicans. (D. Gregorius Nyssenus.)

II R. Hæc igitur Mariæ verba indicium sunt eorum, quæ tractabat in mentis arcano. Nam si causa copulæ conjugalis, Joseph desponsari voluisset, cur admiratione ducta est, dum sibi narratur conceptio, cum nimirum ipsa præstolaretur ad tempus Mater effici juxta legis naturam ? Verum quia corpus oblatum Deo ; quasi quoddam ex sacris inviolabile reservari decebat, et ideo dicit : *Quoniam virum non cognosco* ; quasi dicat : *Etsi sis angelus, tamen quod virum cognoscam ex impossibilibus cernitur.* Qualiter igitur Mater ero, carens conjuge ? Joseph quidem in sponsam agnovi. (D. Greg. Nyssenus.)

III R. *Quoniam virum non cognosco.* Id est, me

non cognituram proposui, et in proposito persevero. Felix propositum istud, in quo firmitas convenit puritati. Nam quantumlibet pura fuerit deliberatio, minus habet si defuerit fortitudo, et consilii firmitas. Ubi non est puritas, non virtutis obtinet gratiam, sed obstinationis incurrit offensam; sed beata Virgo utrumque habuit, et propositi puritatem, et consilii firmitatem. Prov. xxxi, 25 : *Fortitudo, et decor indumentum ejus*. Decor in proposito continentiae; fortitudo in consilii firmitate, Cant. vii, 4 : *Collum tuum, sicut turris eburnea*. Collum Ecclesiae caput jungens corpori, est beata Virgo, turris propter firmitatem, eburnea propter castitatem, (Hugo card.)

IV R. Nota hic tria circa Mariam Matrem Jesu, quæ debent esse in prælato, qui et debet Jesum primo concipere in se, bene vivendo, et postea parere, aliis prædicando, Galat. iv, 19 : *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis*. Primum est magnanimitas fidei in credulitate promissi; secundum, prudentia interrogatione modi; tertium, stabilitas in firmitate propositi. Matth. xxiv, 45 : *Quis, putas, est fidelis servus, et prudens. I Paral. xii, 1 : Viri fortissimi, et optimi pugnatores, tenentes clypeum, et hastam; facies eorum quasi facies leonis, et velocius quasi caprea in montibus*; in leone magnanimitas, in caprea prudentia, per fortissimi stabilitas designatur. Igitur nec parvuli, id est, insipientes, nec senes, id est, pusillanimes, nec mulieres, id est, instabiles, sunt apti ad bellum Domini, id est, ad prælationem. De primo dicitur Ezech. i, 18 : *Sancta animalia erant plena oculis ante et retro*. De secundo, Eccli. vii, 6 : *Noli quærere fieri judex, id est, nisi sis magnanimus*. De tertio, II Paral. xx, 17 : *Confidenter state, et videbitis auxilium Dei super vos*. Qui ergo parvulus, vel senex, vel mulier fuerit si vocetur ad hoc, ut fiat Mater Jesu, id est, ad prælationem, vel ministerium, dicat secure : *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco*? Id est, viri proprietates non habeo, scilicet magnanimitatem, prudentiam, stabilitatem. Isa. iii, 7 : *Non sum medicus, et in domo mea non est panis, neque vestimentum; nolite me constituere principem populi*. (Hugo card.)

B. Virgo non commentata est dictum angeli quomodo fieret Mater Dei, sed quæsiuit modum. — Dub. 64. Ad illa verba, cap. i, v. 34 : *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco*? Cur beata Virgo non commentata est dictum angeli?

R. Nota beata Virgo non in proprio studio commentata est quomodo fieret Mater Dei; sed credens, quod omnia possibilia sunt apud Deum; quærit modum, Prov. xii, 2 : *Qui confidit in cogitationibus suis, impie agit*. Item xxviii, 6 : *Qui confidit in corde suo, stultus est*. Sicut enim proni sunt sensus hominis in malum; ita cogitationes in errorem, Prov. xxv, 2 : *Gloria regis est investigare sermonem, id est interrogare, non commentare*. (Hugo card.)

Spiritus sanctus præparavit, et formavit materiam corporis Christi. — Dub. 65. Ad illa verba, cap. i,

v. 34. *Spiritus sanctus superveniet in te*. Cur angelus dixit : *Spiritus sanctus superveniet in te*, cum jam in ea esset Spiritus sanctus, quia caste viventes templum Dei sunt, et Spiritus sanctus habitat in illis? (I Cor. ii, 16.)

I R. Spiritus sanctus fuit semper in Virgine antequam annuntiaretur ab angelo quoad perfectionem gratiæ inclinantis ad bonum, sed dicitur supervenisse quoad præparandam et formandam materiam corporis Christi. (Antonijs Gistandis, *Feria iv Quatuor Tempor. Adventus*, dub. 32, ex D. Thom. iii, p. quæst. 32, et quæst. 27, art. 5.)

II R. Quasi dicat : Non quæras ordinem naturalem, ubi naturam transcendunt et superant; quæ tractantur dicit : *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco*? Quinimo eo ipso continget, quia es conjugis inexperta; nam si virum experta fuisses, non digna censereris hoc mysterio : non quia profanum sit conjugium, sed quia virginitas potior. Decebat enim communem omnium Dominum, et in Nativitate nobiscum participare, et ab ea discrepare; quod enim ex utero nasceretur habuit commune nobiscum, quod autem absque concubitu nasceretur plus a nobis obtinuit, quam beatum corpus illud, quod ob exuberantem munditiam Virginis Mariæ, ut videtur donum animæ ad seipsum allexit. In singulis enim cæteris vix utique anima sincera sancti Spiritus impetrabit præsentiam, sed nunc caro receptaculum efficitur spiritus. (D. Joan. Chrysost.)

III R. Tabulas enim, quas culpa confregerat, denuo vetus legislator de terra nostra sibi dolavit, absque concubitu Divinitatis suæ corpus susceptible creans, quod divinus digitus sculpsit, scilicet, Spiritus superveniens Virgini. (Div. Gregorius Nyssenus.)

IV R. Ex quo Maria Virgo de Spiritu sancto divina est prole fecundata, nequaquam virginitas ejus tali est prole vitata; sed mirabiliter est in tanta prole glorificata; nam in prole approbata, in prole consecrata, in prole nobilitata, in prole ditata, et dotata, consignata, et confirmata est tua virginitas, o Maria. (D. Bonaventura, in *Speculo B. Virginis*, lect. 4.)

V R. Maria pervenit ad eas nuptias, quæ in utero sunt dedicatæ, pro quibus arrhas accepit Sponsa Christi in dotis titulo, et pignus hæreditatis æternæ Spiritum sanctum. (D. Ildephonsus, serm. 2, *De Assumpt.*)

VI R. *Spiritus sanctus superveniet in te*, ut in apostolos. Virtus ista ideo descendit, ut contra omnem adversariam virtutem vigerent; ideoque spiritus superveniet essentialiter, ita quoque Spiritus sanctus in Virginem descendit. (D. Athanasius, *Serm. de Deipara.*)

VII R. Ac si angelus respondeat ad Virginem : Quid a me requiris, quod in te mox experieris? Sciens, scies, et feliciter scies, sed illo datore, et quo actore, ego autem missus sum nuntiare virginalem conceptum, non creare : nec potest doceri

nisi a donante, nec potest addisci nisi a suscipiente. (D. Bernard. hom. 4, super *Missus est*.)

VIII R. Si de Spiritu sancto veram Mariæ fidem sortita non fuisset, quod utique Gabrielem nequam latuisset; erat enim in primis de Spiritu sancti fide erudienda ab angelo, aut certe ipsa quæsisse debuit, quid de Spiritu sancto sentiendum existeret; quoniam itaque Mariæ de Spiritu sancto, nec sciscitata est angelum, nec pro tunc erudita ab eo, elucescit quod ipsius, imo totius Trinitatis notionem habuerit. (Cartusianus, lib. II, *De dignitate Mariæ*, art. 15.)

Spiritus sanctus inerat B. Virgini per gratiam, sed in incarnatione Verbi abundantior gratiam effudit super illam. — Dub. 66. Ad illa verba, cap. I, v. 34: *Spiritus sanctus superveniet in te*. Quare dicitur: *Spiritus sanctus superveniet in te*, cum superius dicta sit: *Gratia plena*? Nunquid potuit impleri gratia, et nondum habere Spiritum sanctum, qui est dator gratiarum?

R. An forte ideo non dixit simpliciter, *et veniet*, sed addit, *super*, quia et prius quidem inerat per multam gratiam; sed nunc superventurus nuntiatur propter abundantioris gratiæ plenitudinem, quam effusus erat super illam. Sed cum plena jam sit; quomodo illud amplius capere poterit? sed prior gratia mentem ejus tantum repleverat, sequens etiam ventrem replevit. (Hugo card.)

Spiritus sanctus supervenit in B. Virginem, ut superet universos plenitudine gratiæ. — Dub. 67. Ad illa verba, cap. I, v. 35: *Spiritus sanctus superveniet in te*. Cur dixit: *Superveniet in te*, cum in alios sanctos Spiritus sanctus veniat?

R. In alios sanctos venit Spiritus sanctus, sed *in te superveniet*; quia præ omnibus, et super omnibus elegit te, ut superes universos, qui ante fuerunt, vel postea futuri sunt plenitudine gratiæ. (D. Awa-deus hom. 5, *De Incarnatione*.)

Vocabulum proprium, et absolutum Spiritus sancti auditum est, ubi angelus dixit ad Virginem, Spiritus sanctus superveniet in te. — Dub. 68. Ad illa verba, cap. I, v. 35: *Spiritus sanctus superveniet in te*. Cum in cæteris scripturis legalibus, et in propheticiis nusquam Spiritus sanctus absolute, sed relative scribatur, scilicet Spiritus Dei, Spiritus Domini, cur hic auditur vocabulum absolutum et proprium, scilicet Spiritus sanctus?

I R. Ab hoc loco primum insonuit in auribus nostris reverendum insigne vocabulum, proprium, et absolutum *Spiritus sanctus*, ubi angelus ad Mariam, *Spiritus sanctus*, ait, *superveniet in te*; et ad Joseph: *Quod enim in ea natum est de Spiritu sancto est*. (Rupertus in *Matth.* cap. I.)

II R. Ecce modus, quo nunc concipies in utero: Spiritus sanctus non spiritus humani seminis. Aptè enim Spiritum sanctum loco humani seminis posuit, quoniam prolificum semen spirituale valde est, hoc est, spiritibus plenum, ut philosophi tradunt. Loco ergo humani seminis supervenientis in alias mu-

lieres, ad hoc ut concipiant, *Superveniet in te Spiritus sanctus*, hoc est, nullam habens immunditiam ejusculunque generis (hoc est, neque corporis, neque animæ), sed omnino elevatus ab omni immunditia. (Cajetanus.)

Incarnatio Verbi dicitur obumbratio. — Dub. 69. Ad illa verba, cap. I, v. 35: *Virtus Altissimi obumbrabit tibi*. Quid expressit angelus per hæc verba?

I R. Virtus Altissimi eidem obumbratura prænuntiatur. Hæc autem obumbratio ipsa est divini Verbi incarnatio. Nam umbra a lumine, et corpore objecto formatur; sicut enim sol quodammodo est pater umbræ, et statua sive quodlibet corpus, ejus Mater; et statua ex solis lumine conspiciens lumen, umbram format in terra, quæ umbra patrem solem habet in cælis, statuam vero matrem in terris: sic Christus Patrem Deum in cælis, Matrem Virginem in terris, quæ Dei lumen concipiens, Christi humanitatem, instar umbræ, ex sui natura formavit in terris. (Petrus de Natalibus, ordinis Prædicatorum *De Anunt.* cap. 225.)

II R. Altissimi Regis virtus Christus est, qui per adventum Spiritus sancti formatur in Virgine. (D. Joan. Chrysostomus.)

III R. Per obumbrationis enim vocabulum incarnandi Dei utraque natura significatur; umbra enim a lumine formatur, et corpore. Dominus autem per Divinitatem lumen est; quia ergo lumen incorporum in ejus erat utero incorporandum, recte ei dicitur: *Virtus Altissimi obumbrabit tibi*, id est, corpus in te humanitatis accipiet incorporum lumen Divinitatis. Hoc enim Mariæ dicitur, propter mentis refrigerium cœlitus datum. (D. Gregorius Magnus, *Moral.* lib. XVIII.)

IV R. Sicut corporis umbra præcedentium caractere conformatur; ita indicia Deitatis Filii ex virtute generandi patebunt. Sicut enim in nobis quædam vivifica virtus in materia corporali conspicitur, qua homo formatur: sic in Virgine, Altissimi virtus per vivificantem Spiritum pariter corpori insitam materiam carnis ex virgineo corpore ad formandum novum hominem assumpsit. (D. Gregorius Nyssenus.)

V R. Ad hoc quod mulier concipiat, requiritur non solum semen virile, sed actio virtutis generativæ mulieris; et quia ad hanc concurrunt duo, scilicet applicatio digestorum humanorum ex corpore mulieris, ad substantiam prolis; et delectatio sensibilis concomitans hujusmodi applicationem: ideo ratione utriusque dicitur, *Obumbrabit tibi*, tanquam præservando quidem velut umbra ab æstu et ardore concupiscentiæ quoad secundum; tanquam vero fovendo, et trahendo velut tegens in umbra, quoad primum; sicut enim in seminibus terræ mandatis videmus requiri quasi umbram tegmen terræ, sub quod vires terræ colliguntur, et attrahuntur ad concipiendum, quodammodo ex semine, et sic terra germinat; ita in mulieris utero præter virile semen velut obumbratio quædam generativæ partis mulie-

ris cum virili semine fit soliva et attractiva naturalium humorum, et virium mulieris ad concipiendum. Ita quod intendit angelus dicere, quod ultra Spiritum sanctum loco seminis virtus divina dabit tibi actualem efficaciam concipiendi servando te a delectatione venerea. (Cajetanus, Beda.)

VI R. *Obumbrabit* contra omnem tribulationem protegendo. Unde Glossa : Abseendet te, in Ægyptum fugiendo, et non est adhærendum verbo quasi eam tantum in Ægypto protexerit, quia positum est pro exemplo; et est metaphora; quia sicut umbraculo tegitur aliquis a calore solis, ne ei noceat, sic gratia Spiritus sancti Virginem protexit ab omni infectione; unde Interlinearis : *Dabit tibi umbram contra omnem tribulationem*. Item, *Obumbrabit tibi*, non lædendo, sicut umbra nec lædit, nec gravat, sed refrigerium præstat. Item, *Obumbrabit tibi*, id est, de carne tua corpus quasi umbraculum sibi contemperabit. Item, *Obumbrabit tibi*, id est, te, vel carnem sumptam in te in umbraculum Ecclesiæ præparabit. Item, *Obumbrabit tibi*, id est, secretam hanc generationem te sola conscia, operabitur. Unde B. Bernardus : Illi soli datum est nosse, cui soli datum est experiri. Dicitur igitur : *Et virtus Altissimi obumbrabit tibi*, id est, illum modum quo de Spiritu sancto concipies, Dei virtus, et Dei sapientia, Christus, sic in suo secretissimo consilio obumbrando conteget, et occultabit, quatenus sibi tantum notus habeatur, et tibi. Item, *Obumbrabit tibi*, id est, objectione carnis umbram faciet tibi, ut possis sustinere lumen Divinitatis. Glossa. *Virtus Altissimi obumbrabit tibi*, dum incorporea lux Divinitatis corpus in ea suscepit humanitatis, ut sic posset Deum pati, quasi dicat : Aliter non posses; unde nota, quod umbra corporis solet fieri aliquo corpore interposito luminoso, veluti cum aliquod corpus objicitur corpori luminoso : sic caro de Virgine assumpta objecta est quasi nubes luci divinæ, et hæc objectio facta est opere Spiritus sancti, et ita obumbrabit Virginem, quia sine hac obumbratione non posset eum sustinere. (Hugo card.)

Trinitas incarnationem Verbi operata est. — Dub. 70. Ad illa verba, cap. 1, v. 35 : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi*. An hic splendeat mysterium Trinitatis?

R. Ubi Christus nascitur ex semine Abrahamæ, ejusdem Christi Filii Dei Incarnationem, præsentia suæ majestatis, tota Trinitas in hospitio virginis ventris operatur; et exinde nomen ejusdem Trinitatis, nomen Patris, et Filii, et Spiritus sancti toto mundo publica prædicatione declaratur. Nam Pater est qui Virginem fecundat, Filius qui natura induitur humana, Spiritus sanctus cujus operatione concipit Virgo, quæ virum non noverat. Rupertus, lib. v, in Gen. cap. 37 : A nobis est Virgo, a summa Trinitate Spiritus sancti obumbratio, ab utraque partium, tam Patris, scilicet, quam Virginis, Filii generatio. Petrus Cellensis, cap. 21, *De panibus* : Vide qualiter Trinitatis manifestetur mysterium;

Spiritum enim sanctum dicens, non alium quam Paracletum dicit, per virtutem vero Altissimi aperte Filium innuit; nam voce hac *Altissimi*, Patris infertur persona. (Andræas Hierosolymitanus, *De laudib. B. M.* col. 2.)

Naturalis fuit productio Jesu ex Virgine. — Dub. 71. Ad illa verba, cap. 1, v. 35 : *Ideoque quod nascetur ex te*. An productio Domini Jesu ex Virgine fuit naturalis?

R. Cum hoc quod supernaturalis erit modus, ipsum tamen fieri erit naturale. Et vere naturalis fuit productio Jesu ex Virgine; quoniam in naturali loco, naturali materia, naturalibus actionibus partis vegetativæ beatæ Virginis productus est; et propterea vere dicitur *Natus*, propterea angelus vere dixit : *Nascetur*. (Cajetanus.)

Christus singulariter sanctus. — Dub. 72. Ad illa verba, cap. 1, v. 35 : *Quod nascetur ex te Sanctum*, Quare dixit simpliciter *Sanctum*, absque additamento?

R. Credo quia non habuit, quod proprie digne nominaret illud eximium, illud magnificum, illud reverendum, quod de purissima Virginis carne cum sua anima Unigenito Patris erat uniendum. Si diceret sancta caro, vel sanctus homo, vel sanctus infans, quidquid tale poneret, parum sibi dixisse videretur : posuit ergo indefinite Sanctum, quia quidquid illud sit, quod Virgo genuit Sanctum procul dubio, ac singulariter sanctum fuit, et per Spiritus sanctificationem, et per Verbi assumptionem, et per aliorum sanctificationem. (Hugo card.)

Singularis prærogativa Mariæ quod eundem Filium habere meruit cum Deo Patre communem. — Dub. 73. Ad illa verba, cap. 1, v. 35 : *Vocabitur Filius Dei*. Cur non dixit Angelus beatæ Virgini : *Vocabitur Filius tuus*?

R. *Vocabitur Filius Dei*, et Filius tuus, ut non sint duo Filii, sed unus amborum Filius. Et hæc est singularis prærogativa Mariæ, quod eundem Filium habere meruit cum Deo Patre communem, ut dicit B. Bernardus. (Hugo card.)

B. Virgo, et sancta Elisabeth fuerunt consobrinæ, Filix duarum sororum. — Dub. 74. Ad illa verba, cap. 1, v. 36 : *Et ecce Elisabeth cognata tua*. Quomodo Elisabeth dicitur cognata semper Virginis?

I R. Joachim habuit uxorem nomine Annam, quæ habuit sororem nomine Hismeriam, quæ Hismeria genuit Elisabeth, et Anna semper Virginem Mariam, et ita semper Virgo et Elisabeth fuerunt consobrinæ, Filix duarum sororum; et ideo vocat Elisabeth cognatam Semper-Virginis Mariæ, quoniam de veteri lege, ut habetur in vocabulario juris, cognati vocantur omnes qui per virilem sexum, vel femineum in cognatione sunt conjuncti. Agnati vero, qui solum per virilis sexus lineam conjuncti sunt in consanguinitate; et ideo ipse dicitur cognatæ. (Antonius Gistandis, ordinis Prædicatorum, *Feria iv Quatuor Temporum*,

dub. 34; B Jacobus de Voragine, in *Legenda Sanctorum, de Nativitate Beatæ Mariæ Virginis.*)

II R. Certa est cognatio inter Mariam et Elisabeth, sed incertum est quomodo; genealogias enim earum secundum utrumque sexum nescio. Hoc tamen certum in sacra Scriptura est, quod domus Davidis mista erat cum domo Aaron; uxor enim Joiadæ pontificis fuit soror Ochoziæ Regis Juda, ut patet in IV, lib. *Regum*; unde nihil obstat huic cognationi, quod Elisabeth fuerit de tribu Levi, ac de filiabus Aaron; beata autem Virgo de tribu Juda, ac de filiabus Davidis. (Cajetanus.)

Steriles pepererunt, ut credatur partus Virginis. — Dub. 75. Ad illa verba, cap. I, v. 36: *Et ecce Elisabeth.* Cur angelus, exemplo Elisabeth sterilis quæ conceperat, probat quod Semper-Virgo deberet concipere: majus enim est virginem parere, quam sterilem; et majus non debet probari per minus?

I R. Dicendum, quod sicut Ambrosius dicit in *Hexaemer.* Ob hoc multæ steriles pepererunt, ut partus credatur virginis; et ideo conceptus Elisabeth sterilis inducitur, non quasi sufficiens argumentum, sed quasi quoddam figurale exemplum; et ideo ad confirmationem hujus exempli subditur argumentum efficax ex omnipotentia divina. (D. Thom. part. III, quæst. 30, art. 4, ad 3.)

II R. Augustinus tamen videtur dicere, quod dubitavit; dicitur enim in lib. *Quæst. Veteris et Novi Testamenti*: Ambigenti Mariæ de conceptu, possibilitatem angelus prædicat; sed talis dubitatio magis est admirationis quam incredulitatis; et ideo probationem angelus inducit, non ad auferendam incredulitatem, sed magis ad removendam ejus admirationem. (D. Thom. *ibid.* ad 2.)

III R. Nec hæc in testimonium attulit angelus ad tollendum a beata Virgine aliquid ambiguitatis; sed ad etiam suaviter, humano more, per exemplum sensibile firmandam integram beatæ Virginis fidem; habet enim hoc suavis divinæ sapientiæ depositio, ut hominem naturaliter per sensibilia cognoscentem sensibiliter quoque exemplis instruat, firmet, consoletur. (Cajetanus.)

Ex ore B. Virginis pendit salus omnium filiorum Adam — Dub. 76. Ad illa verba, cap. I, v. 38: *Dixit autem Maria: Ecce ancilla Domini.* Cur modo assentit beata Virgo?

I R. Huic usque audivit Virgo factum, audivit et modum, utrumque mirum, utrumque jucundum; propter quod dicitur ei Sophon. III, 14: *Lauda, Filia Sion; jubila, Filia Jerusalem.* D. Bernardus: Quoniam auditui tuo datum est gaudium et lætitia; audiamus et nos responsum tuum, quod desideramus, ut jam exsultent ossa humiliata. Expectat angelus responsum tuum; tempus enim est ut revertatur ad eum qui misit eum. Expectamus et nos, o Domina, verbum miserationis, quos miserabiliter premit sententia damnationis. Et ecce offertur tibi pretium nostræ salutis, statim liberabimur si consentis in sempiterno Dei Verbo. Facti sumus

miseri, et ecce morimur; in tuo brevi responso sumus reficiendi, ut ad vitam revocemur. Hoc supplicat a te, o pia Virgo, flebilis Adam cum misera sobole sua, exsul de paradiso; hoc Abraham, hoc David, hoc cæteri flagitant sancti Patres tui, quia et ipsi habitant in regione umbræ mortis; Hoc totus mundus tuis genibus provolutus exspectat. Hoc angelorum chorus; unde Cant. VIII: *Quæ habitas in hortis, amici auscultant: fac me audire vocem tuam.* Nec immerito, quoniam ex ore tuo pendet consolatio miserorum, redemptio captivorum, liberatio damnatorum, salus denique universorum filiorum Adam. Da, Virgo, responsum festinanter; o Domina, responde verbum, quod terra, quod inferi, quod exspectant et superi: ipseque omnium Rex, et Dominus quantum concupivit decorem tuum, tantum desiderat et responsionis assensum, in quo nimirum proposuit salvare mundum; et cui placuisti in silentio, jam magis placebis in verbo, cum ipse clamet e cælo: O pulcherrima inter mulieres, *fac me audire vocem tuam*: Si ergo tu eum facias, audire vocem tuam, ipse te faciet videre salutem nostram. Nunquid non est hoc, quod quærebas, quod gemebas, quod diebus ac noctibus orando suspirabas? Quid igitur? Tu es, cui hoc promissum est, an aliam exspectamus? Imo tu ipsa es, non alia: tu, inquam, illa promissa, illa exspectata, illa desiderata, ex qua pater sanctus tuus Jacob, morti appropinquans, vitam sperabat æternam, cum dicebat, Gen. XLIX, 18: *Expectabo salutare tuum, Domine.* Quid ab alia speras, quod tibi offertur? Responde verbum, et suscipe Verbum; profer tuum, et concipe divinum; emitte transitorium, et amplectere sempiternum. Quid tardas? Quid trepidas? Crede, confitere, et suscipe. Sumat humilitas audaciam, verecundia fiduciam; nullatenus convenit nunc, ut virginalis simplicitas obliviscatur prudentiam; in hac sola re ne timeas, prudens Virgo, præsumptionem, quia, etsi grata in silentio verecundia fuit, magis tamen nunc in verbo pietas necessaria est. Aperi ergo, beata Virgo, cor fidei, labia confessioni, viscera Creatori: *Ecce desideratus cunctis gentibus* (Aggæi II, 8) foris pulsat ad ostium. O si te immorante pertransierit, et rursus incipias, dolens, quærere quem desiderat anima tua! Surge igitur, curre, aperi. Surge per fidem, curre per devotionem, aperi per confessionem: *Ecce, inquit, ancilla tua, fiat mihi secundum verbum tuum.* Ecce humilitas respondet, ut sedes gratiæ præparetur, quia *Deus superbis resistit; humilibus autem dat gratiam.* (Jac. IV, 6.) (Hug. card.)

II R. Vide autem humilitatem Virginis, vide devotionem: ancillam se dicit, quæ Mater eligitur, nec repentina exsultata promissione est. Mitem enim, humilemque paritura humilitatem debuit etiam ipsa præferre. Simul etiam ancillam se dicendo, nullam sibi prærogativam tantæ gratiæ vindicavit, quin faceret, quod juberetur. (D. Ambrosius.)

III R. Alius aliud quiddam in præsentī sermone Virginis extollet apicibus. Hic quidem constantiam, hic obedientiæ promptitudinem. Alius, quod non allecta est tam splendidis et arduis per magnum archangelum promissis pollicitis; alius, quod non excessit modum in dando instantias, sed æqualiter cavet et Evæ levitatem, et Zachariæ inobedientiam. Mihi autem humilitatis profunditas, non minus conspicitur admiranda. (Eusebius.)

IV R. Per ineffabile namque sacramentum concepto sancto partu inviolabili, secundum veritatem utriusque naturæ, eadem Virgo ancilla Domini fuit et Mater. (D. Gregorius Magnus, *Moral.* lib. xviii.)

V R. Quæ est ista sublimis humilitas, quæ honorare nescit, insolescere gloria novit? Dei Mater eligitur, et ancillam se nominat; non magnum est humilem esse in abiectione; magna vero prorsus, rara virtus, humilitas honorata. (D. Bernardus, hom. 4, super *Missus est.*)

VI R. Non plus interrogat, sed promptam se exhibet; et quanto magis se audivit elevandam in Matrem Messię Filii Dei, tanto magis ad humilitatis gremium confugit, et se ancillam recognoscit et offert. (Cajetanus.)

Nullus intellectus potest capere benignitatem incarnationis Dei. — Dub. 77. Ad illa verba, cap. 1, v. 38 : *Ecce ancilla Domini.* Cur dicitur, *Ecce*, ter in hac salutatione?

R. Dicitur enim ter, *Ecce*, quia tria magnalia, alta, et transcendentia sunt acute et astute attendenda et contemplanda in ista benedicta incarnatione; primo, quod Deus amore nostri factus sit homo, hoc est plus quam si aurum fieret lutum, vel cælum plumbum : et huiusmodi Creator factus est creatura, rex subditus, et dominus servus; dives pauper, et omnipotens debilis, æternus temporalis; infinitus amore nostri factus est finitus, et parvus ut formica in humanitate; immensus, circumscriptus in utero virginali; impassibilis factus est passibilis. Nullus intellectus potest cogitare, nec comprehendere istam benignitatem; totum hoc fecit ad adjuvandam nostram fragilitatem. (D. Vincentius Ferrer. Serm. hodierno.)

Quatuor sunt in bona ancilla quæ fuerunt in B. Virgine, prompta, humilis, obediens, prudens. — Dub. 78. Ad illa verba, cap. 1, v. 38 : *Ecce ancilla Domini.* Quare beata Virgo se ancillam vocat?

R. Nota: Quatuor sunt in bona ancilla, quæ fuerunt in beata Virgine: prompta, humilis, obediens, prudens. Prompta fuit Virgo beata; unde dixit : *Ecce*, in quo reprehenditur tarditas nostra, quia tota die audimus verbum angeli, id est, prædicatoris, et nunquam dicimus, *Ecce*, I Reg. iii, 4 : *Vocavit Dominus Samuel, qui respondens, ait : Ecce ego.* Item humilis fuit; unde dixit : *Ancilla Domini*, in quo reprehenditur superbia multorum, qui de gratia sibi data superbiunt et inflantur; Judæ 4. *Impii Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam.*

Item obediens fuit; unde dixit : *Fiat mihi secundum verbum tuum*, non meum, in quo multorum inobedientia reprehenditur, qui in eis, quæ sibi placent obediunt, in aliis murmurant, quibus oportet dicere, sicut Dominus dixit cæco (*Marc. x, 51*) : *Quid tibi vis faciam.* Item prudens fuit, quod notatur per tria : Primo, quia cognovit de verbis angeli illud, quod melius erat, scilicet, *Dominus tecum*; unde dixit : *Fiat mihi secundum verbum tuum*, non meum. Secundo, quia scivit, quid inde sequebatur, scilicet sua beatificatio; unde, *Ecce enim ex hoc beatam me dicent.* Tertio, quia prævidit in se totum mundum gavisurum; unde dicit : *Omnes generationes*, non una tantum. I Reg. xxv, 39-41 : *Misit David, et locutus est ad Abigail, ut acciperet eam sibi in uxorem.... quæ consurgens adoravit prona in terra, et ait : Ecce famula tua sit in ancillam.* (Hugo card.)

In creatione utitur Deus sua potentia. — Dub. 79. Ad illa verba, cap. 1, v. 38 : *Ecce ancilla Domini.* Quare Deus decrevit hoc mysterium fieri interveniente Virginis consensu?

R. Noloit Deus carnem sumere ex beatissima Virgine sine ejus consensu, sicut Eva formata est ex costa Adami, ipso dormiente, ut significetur, quod aliter se habet Deus in creatione, aliter in restauratione, ac salute nostra; nam in creatione utitur potentia sua independentem a nostra voluntate : at in salute non vult ita effici, nisi cooperantibus nobis, et consentientibus. (Pater Silveira, hic.)

B. V. Filium suum mundi obsequio mancipavit. — Dub. 80. Ad illa verba, cap. 1, v. 38 : *Ecce ancilla Domini.* Cur Deum conceptura meminit se esse ancillam?

R. Grandi enim mysterio, Altissimoque Deitatis instinctu, conceptura Deum sui meminit ancillatus; ut orientem a se Filium mundi obsequio manciparet. (D. Thom. de Villanova, serm. 1, *De Annuntiat.*)

B. Virgo prolatis his verbis : Ecce ancilla, concepit Filium Dei. — Dub. 81. Ad illa verba, cap. 1, v. 38 : *Fiat mihi secundum verbum tuum.* An prolatis his verbis facta fuerit incarnatio Verbi?

R. Scito nos credere, quod statim prolatis his verbis concepit in utero Filium Dei, et impletum est verbum angeli : *Ecce concipies in utero*; quod etiam apparet ex eo, quod octavo Kalendas Aprilis Annuntiatio hæc fuit, et octavo Kalendas Januarii Jesus est natus; et nihilominus in promptu est ratio, quia nulla erat differendi ratio, completa angelica Annuntiatione, et virginei, atque humilis assensus oblatione consummata. Cajetanus : Notate hic devote, quando Virgo Maria dixit primum verbum, scilicet, *Ecce*, non statim fuit gravida, nec Mater Dei effecta, nec in secundo, nec in tertio, sed in ultimo, scilicet, *Tuum*; et tunc statim Virgo adoravit Deum in utero suo, quem non videbat oculis sui corporis, sed mentis : sic est etiam in consecratione hostiæ in missa, non in primo verbo.

nec in secundo, est ibi corpus Christi, sed in ultimo, et tunc sacerdos adoratur hostiam gravidam; et tunc vos debetis adorare, non ante: sic Virgo Maria fecit. D. Vincentius Ferrer. serm. hodiern.: Ubi Virgo audivit, quod Mater Filii Dei esset futura, nec propter hoc virginitatem, quam Deo voverat amissura, summa repleta letitia, genu terræ posito, expansis manibus, oculisque ad cælum erectis cum lacrymis dixit: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*: statimque Filius Dei in utero virginali, de ipsius semine, Spiritu sancto operante, conceptus est, *perfectus Deus, perfectus homo, ex anima rationali et humana carne subsistens*. Cujus corporis formatio, et organizatio non quadraginta, seu quadraginta quinque dierum numerum expectavit; sed mox ipso instanti, ut Virgo verbum protulit Divina operante omnipotentia, perfecta et integralis facta fuit. (Petrus de Natalibus ord. Præd.)

Eodem die Virgo concepit Filium quo Filius etiam fuit passus. — Dub. 82. Ad illa verba, cap. 1, v. 38: *Fiat mihi secundum verbum tuum*. Quo die Virgo concepit?

I R. Virgo cum Christo crucifixa est in hora hujus conceptionis; et in signum quod crucifixa crucifixum concepit, ordinavit summa sapientia Dei, quod eodem die Virgo Christum concepit, quo etiam fuit passus. (D. Bernardinus Senensis, tom. III, serm. 6, art. 2, cap. 1.)

II R. Concipi autem in vere voluit Dominus, quia eo tempore conceptionis causa, id est, peccatum Adæ commissum est. Solent enim eo tempore potissimum adhiberi remedia, quo vulnera sunt inflata. I Mach. iv, 54: *Secundum tempus, et diem in qua contaminaverunt illud gentes, in ipsa renovatum est*. Item in vere incipit renovatio terræ nascentium; ideo in vere debuit concipi, qui est principium, et auctor renovationis hominum, Apoc. xxi, 51. *Eccenova facio omnia*: Item in Martio concipi voluit, quia in Martio factus est mundus; et ideo congruum fuit, ut recreatio mundi in eodem inciperet. Item in mense novorum concipi voluit, quia *novum faciet Dominus super terram: Femina circumdabit virum*. (Jerem. xxxi, 22.) Item tunc spicæ confricantur cum Salvatore concipitur, quia inceperat tempus, ut homines, excussis paleis temporalium, consecrarentur Domino. Item sexta die concipi voluit, quia sexta die hominem creavit, pro cuius reparatione homo fieri voluit. (Hugo card.)

B. Virgo plena gaudio, festina perrexit in montana. — Dub. 85. Ad illa verba, cap. 1, v. 39: *Exsurgens autem Maria in diebus illis abiit in montana*. Cur beata Virgo abiit in montana?

I R. Angelus cum abscondita nuntiaret, ut fides astrueretur, exemplo feminae sterilis conceptum Virginis nuntiavit; ubi hoc audivit Maria, non quasi incredula de oraculo, nec quasi incerta de nuntio, nec quasi dubitans de exemplo; sed quasi

laeta pro voto, religiosa pro officio, festina præ gaudio in montana perrexit. (D. Ambrosius.)

II R. Quia jam plena fuit Spiritu sancto, spiritualique gaudio charitatis fervore, et sanctæ dulcedine devotionis festinanter processit, præsertim quia et cognatæ corgaudere optavit et obsequi. (Cartusianus.)

III R. Ut de plenitudine gratiæ suæ nobis impertiret; et ut regina totius universi, ac communis persona effecta, bona sua suis communicaret. (P. Silveira, hic.)

Oratio prævia omnibus operibus B. Virginis. — Dub. 84. Ad illa verba, cap. 1, v. 39: *Exsurgens autem Maria*. Unde surrexit semper Virgo, quando abiit in montana?

R. Quia a quiete devotionis et orationis, quæ erat prævia omnibus operibus ejus. (Lyrannus. Antonius Gistandis, ordinis Prædic. Fer. vi Quatuor Temp. Advent.)

Dominus Jesus in utero Virginis festinavit Joannem sanctificare. — Dub. 85. Ad illa verba, cap. 1, v. 39: *Cum festinatione*. Cur beata Virgo abiit cum festinatione?

I R. Jesus enim, qui in utero illius erat festinabat adhuc in ventre matris Joannem positum sanctificare. (Origenes.)

II R. Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia. Discite virgines non demorari in plateis, non aliquos in publico miscere sermones. (D. Ambrosius.)

III R. In ipso conceptionis initio quando potissimum cæteræ mulieres miserabilius affliguntur, Maria tota alacritate montana conscendit, ut Elisabeth ministraret; sed et ascendit Bethleem, imminente jam partu, portans pretiosissimum illud depositum, portans onus leve. (D. Bernardus, Sermon. in Signum magnum.)

IV R. Ideo abiit cum festinatione, ut ostenderet, quod virgo non debet morari in loco publico; nec ibi contrahere colloquia. (Lyrannus.)

V R. *Cum festinatione*. Glossa, propter gaudium, vel quia non gaudet diu in publico videri; unde satis patet, quod non gaudet de diuturna frequentia, quia sola festinabat in montana. (Hugo card.)

VI R. *Cum festinatione* tum ad celeriter visitandam cognatam senem, tum ut in itinere non moraretur, instruens exemplo virgines festinas esse in itinere, et non moroso gradu spectandas se exhibere. (Cajetanus.)

Iusti velocius volant ad laborem; et ut aliis epem ferant, quam ad quietem, ac ut sibi consulant. — Dub. 86. Ad illa verba, cap. 1, v. 39: *Abiit cum festinatione*. Quare cum beata Virgo tendit in domum Elisabeth, festinatio ejus exprimitur; cum vero in domum suam revertitur non ponitur, quod reversa est cum festinatione?

Respondeo, quod beatissima Virgo tendit ad Elisabeth, ut Joannem sanctificaret, ac cognatæ debita præstaret obsequia; revertitur in domum suam, ut

quieti ac solitæ contemplationi insisteret, et justî, ac sancti velocius volant ad laborem, ac ut aliis opem ferant, quam ad quietem, ac ut sibi consulant. (P. Silveira, tom. I, lib. 1, cap. 7, quæst. 14.)

Deo plena ad superiora ascendebat. — Dub. 87. Ad illa verba, cap. 1, v. 39 : *Abiit in montana*. Cur dicitur, quod abiit in montana?

R. Quo enim jam Deo plena, nisi ad superiora cum festinatione conscenderet. (D. Ambrosius.)

B. Virgo ex humilitate prius salutavit Elisabeth, et quia junior. — Dub. 88. Ad illa verba, cap. 1, v. 40 : *Intravit in domum Zachariæ et salutavit Elisabeth*. Cur beata Virgo prius salutavit Elisabeth?

I R. Hoc fecit ex humilitate, et quia erat junior, quæ debet deferre senioribus, et etiam causa pietatis, quia venerat ut adjuvaret. (Antonius Gistan-dis, ord. Præd. Fer. vi, Quatuor Temp. Adventus.)

II R. Discite, virgines, humilitatem Mariæ, venit propinqua ad proximam, junior ad seniore; nec solum venit, sed et prior salutavit. (D. Ambrosius.)

III R. Decet enim, ut quanto castior virgo, tanto humilior sit, noveritque deferre senioribus. Sit magistra humilitatis, in qua est professio castitatis. (D. Ambrosius.)

B. Virgo consueverat venire ad Elisabeth, propter cognationem. — Dub. 89. Ab illa verba, cap. 1, v. 40 : *Et salutavit Elisabeth*. Cur ad solam refugit Elisabeth?

R. Ad solam autem refugit Elisabeth; sic enim consueverat propter cognationem et propter cætera hujusmodi conjunctionem. (Græcus.)

S. Elisabeth prior audivit vocem Virginis, sed Joannes prior gratiam sensit. — Dub. 90. Ad illa verba, cap. 1, v. 41 : *Et factum est, ut audivit salutationem Mariæ Elisabeth*. Quomodo Joannes audivit vocem Semper-Virginis, qui adhuc non habebat usum auditus, nec aliorum sensuum?

R. Vide distinctionem, singulorumque verborum proprietates, vocem prior Elisabeth audivit, sed Joannes prior gratiam sensit, illa naturæ ordine audivit, iste exsultavit ratione mysterii, illa Mariæ, iste Domini sensit adventum. (D. Ambrosius.)

S. Elisabeth repleta Spiritu sancto propter Filium. — Dub. 91. Ad illa verba, cap. 1, v. 41 : *Et repleta est Spiritu sancto Elisabeth*. Cur Elisabeth repleta Spiritu sancto?

I R. Non autem antea repletus fuerat Spiritu donec assisteret, quæ Christum gerebat in utero; tunc autem et spiritu erat plenus, et resultabat in parente. Non autem dubium est, quin quæ tunc repleta est Spiritu sancto propter Filium sit repleta. (Origenes.)

II R. Postquam repletus est Joannes Spiritu sancto, repleta quoque est Elisabeth Spiritu sancto, ut ordine quodam distributus intelligatur Spiritus sanctus ex voce Mariæ. (Cajetanus.)

III R. Repleta est Spiritu sancto Elisabeth ad

vocem salutationis Mariæ; ideo salutanda est frequenter, ut in ejus salutatione gratia repleamur: de ipsa enim specialiter dictum est, Psalm. xlv, 3 : *Diffusa est gratia in labiis tuis*; unde gratia ex labiis ejus fuit. (Hugo card.)

IV R. Dicitur repleta Spiritu sancto, ut Virginem laudaret; cum de Simeone, ut Christum magnificaret, dicat Evangelista Spiritum sanctum esse in illo, tantum exigitur, ut Virgo laudetur, quod Spiritus sanctus esse dicatur in illa. (P. Silveira, hic.)

B. Virgo benedicta merito et aliorum vocibus. — Dub. 92. Ad illa verba, cap. 1, v. 42 : *Benedicta tu inter mulieres*. An hæc verba sint imprecantis, an asserentis?

R. Non imprecative, sed assertive dicuntur hæc verba, jam enim conceperat Filium Dei, et erat super omnes mulieres benedicta merito, etsi non adhuc aliorum vocibus. (Cajetanus.)

Nulla unquam creatura tantæ fuit gratiæ particeps sicut B. V. — Dub. 93. Ad illa verba, cap. 1, v. 42 : *Benedicta tu inter mulieres*. Cur inter mulieres benedicta?

R. Nulla enim unquam tantæ fuit gratiæ particeps, aut esse poterat, unius enim Divini germinis parens est unica. (Origenes.)

Maria super mulieres benedicta, quia Mater cum virginitate. — Dub. 94. Ad illa verba, cap. 1, v. 42 : *Benedicta tu inter mulieres*. Cur dicitur inter mulieres et non super mulieres benedicta?

R. *Inter*, quia mulier sexus fragilitate, Joan. 11, 4 : *Quid mihi et tibi est, mulier?* Et Joan. xix, 26 : *Mulier, ecce Filius tuus.* — *Super*, quia Virgo cum fecunditate, et Mater cum virginitate. Item, non solum *benedicta inter mulieres*, quia hoc parum videretur, sed inter benedictas majori benedictione insignis, Eccli. xxiv, 4 : *In multitudine electorum habebit laudem et inter benedictos benedicetur*. Item *benedicta tu* singulariter, quia præ omnibus prolis nobilitate glorificata, quia Filium Dei genuit, et multitudine prolis secundata, quia in unico Filio suo Mater effecta est specialiter omnium electorum, quorum primogenitus Christus, unde Luc. 11, 7 : *Peperit Filium suum primogenitum*. (Hugo card.)

B. Virgo propter humilitatem gratia impleri meruit. — Dub. 95. Ad illa verba, cap. 1, v. 42 : *Benedicta tu inter mulieres*. Propter quæ beata Virgo specialiter dicitur benedicta?

R. Tria fuerunt in ea, propter quæ specialiter benedicta : Primum est humilitas, qua se vacuum ostendit, et ideo impleri meruit, unde dictum est ei : *Ave, gratia plena*. Secundum est solitudo, quia frequentias hominum fugit propter quod Dominum comitem habere meruit, unde dictum est : *Dominus tecum*. Tertium est virginitas, cujus amore hominum maledicta contempsit, et ideo dicitur supra, et hic : *Benedicta*. Benedicetur ab angelo, quia triumphantem Ecclesiam reparavit, benedicetur ab

Elisabeth, quia Ecclesiam militantem jam fere mortuam suscitavit. Nos etiam si volumus a Deo benedici, hæc tria custodiamus: humilitatem, ut gratia repleamur, Luc. i, 53: *Esurientes implevit bonis*; item solitudinem, ut Dominum comitem habeamus (*Exod. iii*), legitur quod Moyses solus erat quando Dominus apparuit ei, et Agar (*Gen. xvi*), et Elias. (*III Reg. xix*); item castitatem, cujus amore debemus contemnere maledicta hominum, ut a Domino benedicamur, Psalmista (*Psal. cym, 28*): *Maledicent illi, et tu benedices*. (Hugo card.)

Per Christum conjungimur, et assimilamur Deo. — Dub. 96. Ad illa verba, cap. i, v. 42: *Benedictus fructus ventris tui*. Cur Elisabeth benedicit fructum ventris Virginis Mariæ?

R. Peccator aliquando querit in aliquo, quod non potest consequi, sed consequitur illud justus: Proverb. xiii, 22: *Custodit justo substantia peccatoris*; sic Eva quæsit fructum, et in illo non invenit omnia, quæ desideravit; beata autem Virgo in fructu suo invenit omnia, quæ desideravit Eva; nam Eva in fructu suo tria desideravit: primo, id, quod falso promisit ei diabolus, scilicet, quod essent sicut dii, scientes bonum et malum: *Eritis*, inquit ille mendax, *sicut dii*, sicut dicitur Genes. iii, 5, et mentitus est, quia mendax est, et pater ejus. Nam Eva propter esum fructus non est facta similis Deo, sed dissimilis, quia peccando recessit a Deo salutari suo; unde et expulsa est de paradiso; sed hoc invenit beata Virgo, et omnes Christiani in fructu ventris sui, quia per Christum conjungimur et assimilamur Deo, I Joan. iii, 2: *Cum apparuerit similes ei erimus*. Secundo, in fructu suo Eva desideravit delectationem, quia bonus ad edendum; sed non invenit, quia statim invenit se nudam, et habuit dolorem; sed in fructu Virginis suavitatem invenimus, et salutem Joan. vi, 55: *Qui manducat meam carnem, habet vitam æternam*. Tertio, fructus Evæ erat pulcher aspectus; sed pulchrior fructus beatæ Virginis, in quem desiderant angeli prospicere, Psalmista (*Psal. xlii, 3*): *Speciosus forma præ filiis hominum*, et hoc est, splendor paternæ gloriæ. Non ergo potuit invenire Eva in fructu suo, quod nec quilibet peccator in peccatis; et ideo quæ desideramus quæramus in fructu Virginis. (D. Thom. opusc. iv, super Ave Maria.)

Christus ut Filius B. Virginis peculiari modo benedictus. — Dub. 97. Ad illa verba, cap. i, v. 42: *Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui*. Cur Elisabeth prius Matrem dicit benedictam, deinde fructum benedictum appellat?

R. Prius Matrem dicit benedictam, deinde fructum benedictum appellat; nam quamvis Christum Dominus, utpote Dei Filius, sit per naturam benedictus et sanctus; tamen cum sit Filius Virginis Mariæ, peculiari modo dicitur etiam benedictus. (P. Silveira, tom. iv, lib. VI, cap. 40, quæst. 15, n. 91.)

B. Virgo venerata ab angelis et hominibus. — Dub. 98. Ad illa verba, cap. i, v. 42: *Benedicta tu inter mulieres*. Cur eadem voce benedicitur ab angelo, et ab Elisabeth?

R. Eadem autem voce ab Elisabeth, qua a Gabriele benedicitur, quatenus et angelis, et hominibus veneranda monstretur. (Beda.)

B. Virgo benedicta cum limitatione, Jesus dicitur benedictus absolute. — Dub. 99. Ad illa verba, cap. i, v. 42: *Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui*. Cur Elisabeth beatam Virginem benedictam appellat cum limitatione, inter mulieres?

R. Vide differentiam; nam Mariam benedictam cum limitatione, scilicet *inter mulieres* dicit: Jesum autem benedictum absolute, absque ulla limitatione. (Cajetanus.)

B. Virgo benedicta propter fructum ventris. — Dub. 100. Ad illa verba, cap. i, v. 42: *Benedictus fructus ventris tui*. Cur angelus non dixit: *Benedictus fructus ventris tui*, sicut dixit Elisabeth?

R. Ideo angelus hoc non dixit, quia tunc Semper-Virgo nondum conceperat Filium Dei, et ideo nullus adhuc fructus erat in ventre; nunc autem jam fructus erat in ventre; ideo benedictus fuit ab Elisabeth. (Lyranus, Antonius Gistandis.)

Laus castorum acceptior B. Virgini quam conjugatorum. — Dub. 101. Ad illa verba, cap. i, v. 42: *Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui*. Cur Salutationem angelicam, pro majori parte angelus, pro minori vero Elisabeth fecit?

R. Nota Salutationem beatæ Virginis pro majori parte angelus, pro minori Elisabeth fecit, quia acceptior est illi laus castorum, quam conjugatorum, et etiam ipsi Filio, Apocal. xiv, 3, 4: *Et nemo poterat dicere canticum istum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra; hi enim sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati*. (Hugo card.)

In calce hujus dubii quæres quis fuit inventor hujus formæ recitandi angelicam Salutationem centies et quinquagies, sicut, cum recitamus Rosarium, facimus.

R. Quod Rosarium beatæ Virginis a B. P. N. Dominico est institutum; unde Breviarium ordinis Prædicatorum lect. iv, in *Festo sanctissimi Rosarii* sic habet: « Est autem Rosarium, sive Psalterium, sacra quædam formula precandi Deum in honorem Mariæ: qua centies et quinquagies recitata angelica Salutatione instar Davidici Psalterii, et cuilibet decadi interjecta Oratione Dominica, per quindecim decades quindecim præcipua humanæ instaurationis mysteria piis meditationibus percensentur. Hujus autem adeo præclari inventi, beatissima Deipara edocente, ductorem fuisse sanctum Dominicum, certum est, quod etiam Romani pontifices Leo X, Pius V, Gregorius XIII, ac Sixtus V, apostolicis diplomatibus profitentur. » Et quidem Leo X, in Bulla quæ incipit: *Pastoris æterni*, sic ait:

« Quod olim, prout in historiis legatur a sancto Dominico, quædam confraternitas utriusque sexus fidelium, de Rosario ejusdem beatæ Mariæ Virginis nuncupata, ad honorem angelicæ Salutationis instituta, » etc. B. quoque Pius V, in Bulla quæ incipit : *Consueverunt*, ait : « Ductus est Spiritu sancto, ut pie creditur, afflatus B. Dominicus ordinis Fratrum Prædicatorum auctor, respiciens modum facilem, omnibus pervium, ac modum pium orandi, et precandi Deum; Rosarium, seu Psalterium ejusdem beatæ Mariæ Virginis nuncupatum : quo eadem beatissima Virgo Salutatione angelica centies et quinquagies, ad numerum Davidici Psalterii repetita, et oratione Dominica ad quamlibet decimam, cum certis meditationibus, totam ejusdem Domini nostri Jesu Christi vitam demonstrantibus, interposita, veneratur, excogitavit. » Similiter Gregorius XIII, in Bulla incipiente : *Monet Apostolus*, ait : « Memores beatum Dominicum, ordinis Prædicatorum institutorem, cum et Gallia, et Italia a perniciosis premerentur hæresibus, ad iram Dei placandam, et beatissimæ Virginis intercessionem implorandam, piissimum illum orandi modum instituisse, quod Rosarium, sive Psalterium beatissimæ Virginis nuncupatur, » etc. Tandem Sixtus Quintus in Bulla, quæ incipit : *Dum ineffabilia*, ait : « Attendentes itaque, quam religioni nostræ fructuosum fuerit sanctissimi Psalterii, Rosarii nuncupati, gloriosæ, semperque Virginis Mariæ, almæ Dei Genitricis, institutum per beatum Dominicum, ordinis Fratrum Prædicatorum auctorem, Spiritu sancto, ut creditur afflatum, excogitatum, » etc. In *Theatro vitæ humanæ*, littera M. fol. 227, littera D. hæc habentur : « Pro explorato est, Rosarii formulam prout modo est in usu, et veneratione, primordia habuisse quoad orationum distributiones, et mysteriorum significationes a S. Dominico anno 1216, qui sanctissimam hujus nominis fraternitatem instituit, quo tempore Albigenes dolis, et armis Italiam, Franciæ regnum devastabant, et Ecclesiam maximis molestiis afficiebant. » Vide pro hac re Joannem Antonium Flaminium, Fr. Theodoricum Appoldia, Fr. Alanum de Rupe in compendio Rosarii, cap. 2 et 8; Fr. Joannem Lupum episcopum Monopolitanum, lib. 1 *Rosar.* c. 4; Fr. Hieron. Taix lib. III, cap. 3. Fr. Antonium Lusitan. in suo Chron. pag. 11 et 12; *Annales eccles.* anno 1212; Fr. Ferdinandum Castellum part. 1, lib. 1, cap. 11.

Dices cum Polydoro Virgilio *De inventione rerum*, lib. V, cap. 9, et Fratre Joanne de Pineda, lib. XX *Monarchiæ ecclesiasticæ*, cap. 2, § 4; et reverendissimo P. Fr. Ildephonso de S. Victore, generali ordinis S. P. N. Benedicti, in libro, cujus titulus : *El Sol del Occidente*, præludio 8, cap. 2, num. 22, hunc precandi modum fuisse inventum a Petro Eremita Gallo Ambianensi circa annum 1075. Ergo B. Pater Dominicus non fuit inventor hujus modi precandi?

R. Quod de Rosario possumus loqui dupliciter. Uno modo, ut est orarium per calculorum supputationem : aliter ut est devotio cultus beatissimæ Virginis Mariæ, complectens potissima vitæ, et mortis Filii Dei, et ipsius Matris mysteria. Primo igitur modo Rosarium accipientes fatemur Petrum Eremitam illud adinvenisse, et per calculos filo introductos orare docuisse, ut habetur in *Theatro vitæ humanæ*, lit. R. fol. 73, littera II. Secundo vero modo ut Rosarium centum et quinquaginta Salutationum angelicarum, et quindecim Orationis Dominicæ repetitionibus, constat a B. P. Dominico beatissima Dei Genitrice inspirante et hortante, institutum et inventum fuisse. Cardinalis Baronius, anno 1095, cum loqueretur de Petro Eremita ait, quod Urbanus II in concilio Claromontensi, toti orbi Christiano devotionem beatæ Virginis proposuit, atque egit, ut Horariæ preces, et Laudes, quæ Officium ejusdem beatæ Virginis appellari consueverunt, quæ apud monachos eremitas Petri Damiani frequentari cœperant, ex illis deducerentur ad clericos, quod tunc a synodo indictum, et a clericis spe susceptum, ad laicos fuit etiam propagatum : non tamen ibi de hac Rosarii devotione, nec nomine orarii, vel precum beatæ Virginis, per calculos, neque Salutationes angelicas ulla fit mentio; quare asserendum est, quod hic modus orandi devotionis beatissimæ Virginis nomine Psalterii, seu Rosarii inventus est, et institutus a B. Patre Dominico, ipsa beata Virgine Deiparente ostendente, confirmante et favente. (Fr. Ildephonsus Fernandez, in *Concertatione prædicatoria*, fol. 12.)

Spiritus sanctus ad humilitatem inducit. — Dub. 102. Ad illa verba, cap. 1, v. 43 : *Unde hoc mihi?* Quare Elisabeth dicit : *Unde hoc mihi?*

I R. Ubique apparet Spiritus sanctus : spiritus humilis corde, in beata Virgine apparuit : *Ecce ancilla*, et postea in submissione ad visitandam Elisabeth, et modo apparet in ipsa Elisabeth, recognoscente se indignam, ut ad eam veniat beata Virgo. (Cajetanus.)

II R. *Unde*, id est, qua mea justitia vel quibus meis meritis accidit hoc mihi sterili, seni, maledictæ, ut veniat Mater Domini mei Virgo secunda, juvenis, benedicta ad me, non ego adipsam? Mater Regis ad matrem militis? (Hugo card.)

Justi accepta beneficia divinæ gratiæ munus esse cognoscunt. — Dub. 103. Ad illa verba, cap. 1, v. 43 : *Unde hoc mihi, ut veniat Mater Domini mei ad me.* An Elisabeth ignoravit causam adventus Semper-Virginis Mariæ, quia dicit : *Unde hoc mihi?*

I R. Non quasi ignorans dicit; scit enim esse sancti Spiritus gratiam, et operationem, ut Mater Domini matrem prophetæ ad profectum sui pignoris saluet; sed quasi non humani hoc meriti, sed divinæ gratiæ munus esse cognoscat, ita dicit : *Unde hoc mihi?* hoc est, qua justitia, quibus factis, pro quibus meritis? (D. Ambrosius.)

II R. Dicendum quod illud verbum non erat dubitantis quæstio, sed humilitatis admiratio. (Alexander de Ales, super *Missus est.*)

Idem obsequium quod præstatur B. Virgini præstatur et Christo. — Dub. 104. Ad illa verba, cap. 1, v. 43: *Unde hoc mihi?* Quare Elisabeth gratulatur adventum beatæ Virginis, et non Christi Domini, cum hic duæ visitationes sint factæ, una Virginis, altera Christi Domini in utero existentis?

Respondeo, quod tanta connexio est inter Christum et Virginem, ut idem sit obsequium præstare beatissimæ Virgini ac Christo Domino; uni enim sine altero nequaquam placere potest. (P. Silveira, hic.)

S. Elisabeth, revelante Spiritu sancto, cognovit B. Virginem esse Matrem Christi. — Dub. 105. Ad illa verba, cap. 1, v. 43: *Unde hoc mihi, ut veniat Mater Domini mei ad me?* Unde cognovit Elisabeth, quod beata Virgo esset Mater Domini?

I R. Revelante Spiritu sancto, quo erat impleta, intellexit quid exultatio infantis significaret, scilicet venisse Matrem ejus, cujus Præcursor erat futurus. (Alexander de Ales, *ubi supra.*)

II R. Virginis adventu maxime lætatur mulier annosa, magnamque gratiam participat, Joannes etiam in utero Matris clausus usu rationis donatus, maxime exultat, ac magnis donorum gratiis cumulat. Merito ergo Elisabeth apud se, ut certissimum statuit, eam esse Matrem Dei, quæ tam larga beneficia in omnes magnos ac parvos diffundebat. (Pater Silveira.)

S. Elisabeth Virginem vocavit Matrem Domini, prophetando Filium parituram. — Dub. 106. Ad illa verba, cap. 1, v. 43: *Unde hoc mihi, ut veniat Mater Domini mei ad me?* Cur beata Elisabeth vocat semper Virginem Matrem Domini, cum adhuc non peperisset Filium?

I R. Hoc fecit præoccupans eventum ex dicto prophetico, quia jam conceperat Dominum, et prophetando Elisabeth, quod futurum erat, scilicet, quod eum pareret, eam Matrem Domini vocavit. (Antonius Gistandis, ordinis Prædicator. *Feria vi Quatuor temp. Adv. ex Origene.*)

II R. Cognovit etiam cujus esset Mater, didicit a Spiritu sancto, quod erat Mater Dei et hominis; propter naturam enim humanam, dixit: *Fructus ventris tui*; propter divinam, *Domini mei*. Hinc habetur, quod in principio, quo concepit beata Virgo, *Verbum caro factum est*. Si enim imperfecta quædam inchoatio prolis fuisset, tunc in utero Virginis, quemadmodum in aliis mulieribus est informis materia, non dixisset Elisabeth, imo Spiritus sanctus per eam: *Mater Domini mei*; quia adhuc tunc non fuisset Mater Dei. Dicta sunt enim hæc verba paucis diebus post Annuntiationem, fundatam itaque hic habent doctrinam formati corporis Jesu Christi, et consequenter infusæ animæ intellectivæ in principio conceptionis, theologi, quia ex tunc vere fuit Mater Domini nostri. (Cajetanus.)

Maxima exultatio beatorum, cum audire vocem Virginis, et videre faciem B. Virginis meruerunt. — Dub. 107. Ad illa verba, cap. 1, v. 44: *Ecce enim, ut facta est vox salutationis in auribus meis.* Quid significat saltus Joannis?

I R. Si parvuli nedum nati anima liquefacta est, ut Maria locuta; quid putamus, quænam illa fuerit cælestium exultatio, cum et vocem audire, et videre faciem, et beata ejus frui præsentia meruerunt. (D. Bernardus, serm. 1, *De Assumptione.*)

II R. Ex quibus junctis cum prædictis ab angelo, quod in utero Matris replendus esset Spiritu sancto, apparet quod exultatio hæc, exultatio Spiritus sancti fuerit, causantis saltum illum corporalem ad sensibilibus, modo quo poterat, testificandum Matri, et per ipsum mundo universo, quanto repletus sit interno gaudio ob præsentiam Jesu Christi gestati in utero a beata Virgine. (Cajetanus.)

Partus Virginis creditur ex miraculoso conceptu S. Elisabeth. — Dub. 108. Ad illa verba, cap. 1, v. 45: *Et beata quæ credidisti.* Cur sancta Elisabeth fidem beatæ Virginis laudat?

I R. Venerat autem Mater Domini visura Elisabeth miraculosum conceptum, quem retulerat angelus, ut per hoc sequatur credulitas potioris ad Virginem manaturi. Et ad hanc fidem facit sermo Elisabeth dicentis: *Beata quæ credidisti, quoniam perficientur ea, quæ dicta sunt tibi a Domino.* (Origenes.)

II R. Vides minime dubitasse Mariam, sed credidisse; et ideo fidei fructum consecutam. (D. Ambrosius.)

S. Elisabeth ex Spiritu sancto scivit, quod B. Virgo verbis angeli credidit. — Dub. 109. Ad illa verba, cap. 1, v. 45: *Beata quæ credidisti.* Quomodo scivit Elisabeth, quod semper Virgo crediderat angeli verbis?

Respondetur, quod ex Spiritu sancto, quo erat plena (Antonius Gistandis, *ubi supra*), apparet fuisse revelatum Elisabeth, non solum beatam Virginem esse Matrem Dei, sed etiam dicta ab angelo, et fidem beatæ Virginis. (Cajetanus.)

S. Elisabeth fidem B. Virginis laudavit præsentibus aliis personis. — Dub. 110. Ad illa verba, cap. 1, v. 45: *Beata quæ credidisti pro credidit.* Quare Elisabeth mutat personam secundam in tertiam, dicendo: *Et beata quæ credidit?*

R. Ex hoc, quod Elisabeth mutat personam secundam in tertiam, dicendo: *Beata quæ credidit*, apparet, quod aliæ personæ erant præsentibus huic colloquio, ad quas conversa Elisabeth, dixit de beata Virgine: *Beata quæ credidit.* (Cajetanus.)

Dicta ab angelo B. Virgini a Domino emanarunt. — Dub. 111. Ad illa verba, cap. 1, v. 44: *Perficiuntur ea, quæ dicta sunt tibi a Domino.* Cur Elisabeth dixit: *Perficiuntur in te, quæ dicta sunt tibi a Domino*, cum Dominus non fuerit locutus beatæ Virgini?

R. Explicat nuntiata per angelum processisse a Domino, Domini nomine, et auctoritate fuisse dicta, et hoc ad significandum infallibilem veritatem dicto-

rum utpote, quæ a Domino emanarunt. Cajetanus : Dominus locutus fuit per angelum, et quæ per alios facimus per nos ipsos facere videmur. (Antonius Gistandis ord. Prædicator. *Feria vi Quatuor temp. Adventus.*)

B. Virginis excellentiæ continentur in hoc, quod sit Mater Dei Domini. — Dub. 112. Ad illa verba, cap. 1, v. 45 : *Beata quæ credidisti, quoniam perficientur ea, quæ dicta sunt tibi a Domino.* Cur Elisabeth tam breviter loquitur de beata Virgine?

R. Zacharias ad natalem filii sui celebrandum egregium composuit canticum magnis carminibus plenum. (Luc. 1, 68 seqq.) Elisabeth vero paucis versiculis sanctificationem filii decantat. Elisabeth egit de laudibus Virginis : *Benedicta tu inter mulieres.... Unde hoc mihi?* Et ubi est sermo de excellentiis Virginis, ibi pauca pro multis valent, cum in illo : *Mater Domini mei*, continentur omnia. (P. Silveira hic, quæst. 27.)

B. Virgo magnum fecit Dominum. — Dub. 113. Ad illa verba, cap. 1, v. 46 : *Et ait Maria. v. 47 : Magnificat.* Cur beata Maria dixit : *Magnificat*, quia magnificare est magnum facere, Deus non potest fieri major; unde non debuit dicere : *Magnificat*?

I R. Alia magnum prædicant Dominum, et dicunt, ut creaturæ rationales; alia magnum probant, et ostendunt; ego autem magnum facio Dominum. (Petrus Blessensis, serm. 1, *De Assumptione.*)

II R. Sed si considerem Dominum Salvatorem imaginem esse invisibilis Dei, et animam factam ad ejus imaginem, ut sit imago imaginis, tunc videbo quoniam in exemplo eorum, qui solent imagines pingere, quando magnificavero animam meam opere, cogitatione, sermone; tunc imago Dei grandis efficitur, et ipse Dominus cujus imago est in anima mea magnificatur. (Origenes.)

III R. Virgo enim intentione sublimi, ac speculatione profunda immensitatem contemplanis mysterii, quasi profundius gradiens, magnificat Deum. (D. Basilius.)

IV R. Dic, o Virgo benedicta : Factor meus factus est parvulus, Filius meus clausus est in visceribus meis, crescit, et magnificatur, et magnus efficitur, alimentis meis nutritus, eum magnifico, magnum facio donec per partum requiescat in ulnis meis; tunc etiam illum pascens lacte pectoris mei, faciam illum magnum, donec magnus vir sit aptus ad magnum sacrificium verum. (D. Antoninus, p. iv, tit. 45, cap. 28.)

V R. Sciendum nobis est duobus modis dici magnificare, id est, aut magnum facere, aut magnum admirari. Magnificatur enim Deus a nobis cum magnificari dignatur a nobis; sed nunquid sic a nobis, sicut in beata Maria eandem carnem assumpsit pro nobis? Ave, inquit ad eam angelus, *gratia plena.... Hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur.* (D. Augustinus, tom. X, serm. 81, *In Assumptione.*)

Christus in B. Virginem magnificatus. B. Virgo gratias egit Deo ob beneficia sibi et universo populo

præstita. — Dub. 114. Ad illa verba, cap. 1, v. 47 : *Magnificat.* Cur beata Virgo non respondet Elisabeth?

R. Tempus jam erat, ut prodiret etiam in sermonem divinitas, qua repleta erat Maria; unde laudata ab Elisabeth, cognoscens verba illius verba esse a Spiritu sancto, non respondet Elisabeth; sed prorumpit ad gratiarum actiones Deo, laudando illum ob beneficia sibi timentibus, humili corde, populo Israel, ac universo præstita. (Cajetanus.)

B. Virgo laudem Dei exstinctam in mundo resuscitavit. — Dub. 115. Ad illa verba, cap. 1, v. 46 : *Magnificat.* Quare beata Virgo hoc canticum cantavit?

R. Dicitur aliqua magnitudo extensiva loco, vel tempore, sicut dicitur tempus magnum, annus, mensis, vel dies, et hoc scilicet, quia per magnum spatium temporis durat, et locus dicitur magnus, quia multum spatium occupat, ut in Psal. ciii, 25 : *Hoc mare magnum et spatiosum*; in hac duplici magnitudine dicere potest Virgo sancta illud *Magnificat*; nam jam venerat magnitudo temporis, et omnia temporanea, et sub tempore, lausque divina in terris sub magno silentio latebat; ut enim ait D. Bernardus, in quodam sermone *De Adventu* : Angelus non loquebatur amplius homini, patriarcha defecerat, deerat propheta, sacerdos avaritiæ studebat, dux non inveniebatur, quando venit Dominus, in tantum ut diabolus auderet Domino dicere, omnia regna mundi esse sua (Matth. iv, 9), et ipse Dei Filius cum jam prædicare cœpisset, ait, se non habere ubi caput suum reclinaret; erat enim Dominus non solum parvulus, sed fere nullus in conspectu, et conventu hominum, quia defecerat laus ejus; quasi totaliter laudabantur idola, non verus Deus. Hanc vero quasi exstinctam alma Virgo resuscitans primo sub Novo Testamento cantico, et vocali laude Dei, sic magnificat Dominum, quasi dicat : Magnificate Dominum in æternum, ut quilibet amplius dicat : *Semper laus ejus in ore meo* (Psal. xxxiii, 2). Magnificat etiam localiter; nam olim *notus in Judæa Deus, in Israel magnum nomen ejus* (Psal. lxxv, 2) : sola enim Synagoga in terris divinas laudes utcumque decantabat, in aliis autem regionibus mundi idola, dæmones colebantur, et ipsa laudibus efferebantur : at ubi per os Virginis divina laus insonuit, cœpit per alia loca divulgari, et communicari in ejus figura, non in sua civitate, sed peregrina in montanis existens laudare cœpit, et peregrinari; quia ejus magnificentia peregrinari debebat, et extra Judæam effundi, laus enim ejus ab extremis terræ. (D. Anton. part. iv, tit. 45, cap. 28.)

B. Virgo quantum amplo docebatur mysterio, tantum glorificabat in ea mirabilia operantem. — Dub. 116. Ad illa verba, cap. 1, v. 47 : *Magnificat anima mea.* Cur anima beatæ Virginis magnificat Dominum?

I R. Quasi diceret : Mirabilia, quæ Deus pronuntiavit in meo corpore exercebit; sed anima mea infructuosa apud Deum non erit. Convenit autem

mihī et voluntatis fructum asserre; nam quantum amplo doceor miraculo, tantum teneor glorificare in me mirabilia operantem. (Græcus.)

II R. Ipsa beata Virgo se magnificare Dominum confitetur, dum ait: *Magnificat anima mea Dominum*; adeo enim magna sanctissima ejus exstitit, ut Dominum totius universi magnum faciat. Illum appellant homines magnum Dominum, qui plurima habet sibi regna subjecta, corona igitur Domini Altissimi, honor et decus unius Virginis anima est, quæ sola inter puras eminet creaturas. (Didacus Alvarez, ord. Præd. episc. in *Isa*, cap. viii, n. 5.)

III R. Ut significaret se non solum exterioribus verbis, ut sæpe faciunt homines; sed etiam interioribus animæ cogitationibus et meditationibus Deum extollere, ita ut ore, corde et opere Deum laudaret. (P. Silveira hic.)

IV R. Hæc phrasis est satis usitata in Scriptura, quod divinas laudes decantare animæ tribuatur, Psal. xxxiii, 5; Psal. xxxiv, 9; Psal. ciii, 4; Psal. ciii, 4. Beatissima autem Virgo quamvis omnium doctrix a communi loquendi modo noluit abstinere. (P. Silveira, *ibid*.)

Labiis et anima magnificabat Deum. — Dub. 117. Ad eadem verba, cap. i, v. 47: *Magnificat anima mea*. Cur non dixit: *Magnificat corpus meum*?

I R. Hoc non dixit per exclusionem corporis, quin et corpore ipsum magnificaret; sed dicit, quia cum labiis magnificaret, voluit ostendere, quod non solum labiis, sed et anima magnificabat. (Lyranus.)

II R. Bene inquit: *Magnificat anima mea*; nam corpus ejus non magnum effecit Dominum; sed parvulum, sicut scriptum est (*Isa*. ix, 6): *Parvulus natus est nobis, et Filius datus est nobis*. (Didacus Alvarez, *ubi supra*.)

B. Virgo integram suæ voluntatis habebat potestatem. — Dub. 118. Ad eadem verba, cap. i, v. 47: *Magnificat anima mea*. Cur signanter dicit, *mea*?

R. Nota nullam puram creaturam æqualiter, ac beatissimam Virginem, dicere potuisse, *anima mea*; nam omnis alia pura creatura cum sive graviter, sive leviter peccato sit infecta, ei subdita est; at beatissima Virgo, cum ab omni ordinario affectu, ac macula etiam levi, esset immunis, integram suæ voluntatis habebat potestatem; et ideo verissime dicebat: *Anima mea*. (P. Silveira.)

B. Virgo lingua et anima gratias agebat Deo. — Dub. 119. Ad eadem verba, cap. i, v. 47: *Magnificat anima mea*. Cur non dixit, *lingua mea*?

I R. Nota, quod dicit *anima*, quia lingua non sufficit. Glossa: Quia tanto munere Dominus me sublimavit, ut nullo linguæ officio explicare possim; sed totum animi interioris affectum in agendis gratiarum laudibus offero. (Hugo card.)

II R. *Magnificat anima mea* non tantum lingua, secundum illud, Psal. cxlv, 2: *Lauda, anima mea, Dominum*; non sicut illi, de quibus, *Isa*. xxix, 43: *Populus iste labiis me honorat, cor autem eorum longe*

est a me. (Alexand. de Ales, in Glossa super *Magnificat*.)

B. Virgo non seipsam, sed Deum laudavit. — Dub. 120. Ad eadem verba, cap. i, v. 47: *Magnificat anima mea Dominum*. Cur non dixit, *seipsam*?

R. *Dominum*, non *seipsam*; non me, sed eum, qui est universorum Dominus. (Cajetanus.)

B. Virgo proprias laudes fugiebat. — Dub. 121. Ad eadem verba, cap. i, v. 47: *Magnificat anima mea Dominum*. Cur non dixit, *Deum, Patrem, Sponsum, Filium, sed Dominum*?

R. Et nota, quod non dicit *Deum*, non *Sponsum*, non *Patrem*, non *Filium*, quamvis quodlibet horum dicere potuisset vere; sed tantum dicit *Dominum*, ut omni via, proprias laudes sibi fugaret; si enim dixisset *Deum*, suam humilitatem tacuisset, quod fieri non poterat, cum ea usque ad redundantiam plena esset, et omni verbo, actu, gestuque se humilem, id est, vilem prædicare proposuisset: qui enim dicit *Deum*, sui dicentis nullam conditionem exprimit, cum Deus non dicatur relative; si dixisset *Sponsum*, multum se laudasset; si dixisset *Patrem*, vel *Filium*, æquæ laudis esset; sed ubi dicit *Dominum*, quod est relativum ad servum et ancillam; et hoc nomen servus et ancilla, est nomen vilitatis; quamvis sit summa ingenuitas, in qua servitus Christi comprobatur, cui servire regnare est, reserans verbum angelo dictum: *Ecce, scilicet, ancilla Domini*, Dominum dixit: *Magnificat anima mea Dominum*. (Div. Antoninus, part. iv, tit. 13, cap. 28, § 3.)

B. Virgo totam sibi hausit Spiritus sancti gratiam. — Dub. 122. Ad illa verba, cap. i, v. 47. *Et exsultavit spiritus meus*. Quis spiritus beatæ Virginis?

I R. Primus spiritus fructus est pax et gaudium; quia ergo Virgo sancta totam sibi hauserat spiritus gratiam, merito subjungit: *Et exsultavit spiritus meus*. (D. Basilus.)

II R. Spiritus dicitur angelus. Psal. ciii, 4: *Qui facis angelos tuos spiritus*. Hic spiritus sustulit Ezechielem inter cælum et terram, et locutus est in prophetis, sive ad prophetas, et Moysi in monte cum legem recepit, horum habet quilibet proprium spiritum, id est, angelum ad sui custodiam deputatum, secundum Magist. in ii *Sentent.* post B. Hieron. Hæc ergo Psaltes gloriosa habuit, et ipsa spirituum suum supremum in ordine angelorum, qui fortassis, nec ante, nec postea datus est alicui ad custodiam, sed solum Virgini huic ab initio reservatus; sicut enim sola fuit Mater Unigeniti, et in gratuitis universis mirabiliter singularis; sic etiam sane dici potest custodiam sibi singularem datam fuisse. Si enim habuit singularissimum sponsum, ad servitium electissimum, apostolum ad obsequium; quare non creditur habuisse nobilissimum spiritum ad auxilium? Hic igitur spiritus angelicus datus sibi ad custodiam, prius exsultaverat de obedientia, humilitate et virtutibus aliis ineffabilibus

Virginis almæ; at ubi Verbum est ejus carne vestitum, *exsultavit in Deo salutari suo*, id est, Jesu Mariæ Filio; quia deputabatur ad custodiam, sive potius ad obsequium Domini Dei sui, cum et angelus Matris sit et angelus prolis donec natus sit; et tunc accipit angelum proprium, sicut fructus ab arbore Matre præscissus, secundum B. Thomam part. 1. Tu, lector, considera, quia explicare non possum, quanto gaudio exsultabat spiritus ille, qui primo vidit Deum incarnatum, qui fuit primus Spiritus sancti minister ad illud ineffabile opus, qui primus corpusculum illud, aut formavit, aut formanti astitit, qui primus invisibiles cunas Deo paravit, qui primus cibum de Matre in os divinum expressit, qui sicut astitit visioni in cœlo coram Patre, sic assistebat in terris Filio incarnato, qui primus illud vidit desideratum commercium. Stabat totus festinus angelus Gabriel extra, et suspensus exspectabat Virginis assensum, ut Deo mittenti referat responsum; et ubi eam audivit dicentem: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*, tota celeritate curiam lætificaturus cœlestem revolvit ad cœlum de futuro jucundum; sed iste Mariæ spiritus de præsentī pro tota hierarchia cœlica exsultabat. Exsultabat namque hic optimus spiritus Mariæ, quoniam videbat ipsam Christi Matrem effectam, et tanto Filio dignam. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 29, § 2.)

Spiritus B. V. interior exsultabat, sed anima in voce magnificabat. — Dub. 123. Ad illa verba, cap. 1, v. 47: *Exsultavit spiritus meus*. Cur beata Virgo posuit magnificationem de præsentī, dicens *magnificat*; exsultationem vero de præterito, *exsultavit*.

R. Quia enim spiritus interior exsultaverat; ideo anima in voce magnificabat; et ideo exsultationem de præterito, et magnificationem de præsentī ponit; quia exsultatio est natura prior, Psal. xxxix, 17: *Exsultent et latentur in te omnes quærentes te, et dicant semper. Magnificetur Dominus, qui diligit salutare tuum.* (D. Bonaventura.)

Qui Deum magnificat, mente exsultat. — Dub. 124. Ad illa verba, cap. 1, v. 47: *Exsultavit spiritus meus*. Cur prius posuit magnificationem, deinde exsultationem?

R. Magnificationem Dei sequitur necessario mentis exsultatio; non enim potest quis magnificare Deum, quin mente exsultet; unde cum dixisset beata Virgo: *Magnificat anima mea Dominum*, subjunxit: *Et exsultavit spiritus meus.* (Hugo card.)

Christus dicitur salutare solius B. Virginis. — Dub. 125. Ad illa verba, cap. 1, v. 47: *Exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo*. Cur beata Virgo dicit, *salutari meo*, cum Deus sit salutare omnium?

I R. Hoc, quod dicitur, *in Deo*, habet respectum ad creationem; quod vero dicitur, *salutari*, habet respectum ad recreationem; et quod dicit, *meo*, ad humanitatis assumptionem; et sic, licet salutem

aliis attulerit, non tamen ab aliis, quam a semper Virgine carnem assumpsit, et isto modo fuit salutare solius Semper-Virginis, et non alicujus alterius. (Lyranus, et Antonius Gistandis.)

II R. Et vere in Deo Salvatore spiritus beatæ Virginis exsultavit, quia *exsultavit in Deo* incarnato, Salvatore autem non hujus, vel illius, sed mundi: *meo*, possessionem significat Salvatoris tanquam proprii. Vere enim meus, inquit, Maria, quoniam totum corpus ejus, mediante quo salvat mundum, meum est, nullam in eo partem habet vir aliquis. (Cajetanus.)

III R. Est sensus, quia spiritus, id est, anima, quæ magnificabat Deum quoad cæteros, etiam exsultat quoad seipsum; itaque sicut dilatatur Deus, id est, magnus ostenditur per os Virginis in corda audientium ejus magnificationem; sic et crescit in ipso spiritu, vel anima sua per majorem inhærentiam, et capacitatem, et dilectionem ejus. (D. Antoninus, part. iv, tit. 1, cap. 29, § 2.)

IV R. Gaudium importat delectationem in creatura rationali; et, ut ait D. Bernardus, illud est verum gaudium, quod non de creatura, sed de Creatore concepitur, cujus comparatione omne dulce amarum, omne pulchrum fœdum, omne quod delectare potest molestum. Si autem ad partum Virginis gaudet chorus cœlestium, et angeli canunt Deo, mysterium cernentes; et Magi *gavisī sunt gaudio magno* valde, videntes stellam, quæ eos ad puerum et Matrem ejus perduxit, quanto magis jubilatione sunt repleti, videntes eum? nulla autem lingua fari posset, nec intellectus capere gaudia perfectissima Virginis, quæ percepit in conceptu Filii, in partu, in lactando eum, in portando eum in gremio, in collocando, et conversando cum Deo: *Exsultavit*, ait in Cantico, *spiritus meus in Deo salutari meo*, id est, extra saltavit, supra se saltavit, præ gaudio, quiescendo in Deo salutari. (D. Antoninus, part. iv, tit. xv, cap. 25, § 1.)

V R. *Salutari meo*, id est, Filio Salvatore, non in mundi honore, non in carnis voluptate, non in generis nobilitate, non in corporis pulchritudine, non in mundi prosperitate; sed *in Deo salutari meo*, psal. lxxxiii, 3: *Cor meum, et caro mea exultaverunt in Deum vivum*. I Reg. ii, 1: *Exsultavit cor meum in Domino, et exaltatum est cor meum in Deo Jesu meo.* (Hugo card.)

B. Virgo Deum magnificavit, quia eum propter humilitatem exsultavit. — Dub. 126. Ad illa verba, cap. 1, v. 48: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ*. Cum Deus cuncta respiciat, cur beata Virgo dixit, quod Deus respexit humilitatem?

I R. Causam manifestat, cur se magnificare Deum deceat, ac exsultare in illo, dicens: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ*, quasi diceret: Ipse prævidit, non ego exspectavi, humilibus eram contenta; nunc autem ad ineffabile consilium eligor, et exaltor de terra ad sidera. (Græcus.)

II R. O vera humilitas, quæ Deum hominibus

peperit, vitam mortalibus edidit, cœlos innovavit, mundum purificavit, paradysum aperuit, et hominum animas liberavit. Facta est Mariæ humilitas scala cœlestis, per quam Deus descendit ad terras. Quid enim est dicere *respexit* nisi approbavit? Multi enim videntur in conspectu hominum humiles esse, sed eorum humilitas a Domino non respicitur; si enim veraciter humiles essent, deinde ab hominibus non se laudari vellent; non in hoc mundo, sed in Deo spiritus eorum exsultaret. (D. Augustinus, in *Serm. de Assumpt.*)

III R. *Respexit humilitatem ancillæ suæ*, id est, me humilem ancillam suam, id est, quia ei placuit humilitas ancillæ suæ, cui displicebat superbia Evæ. Et sicut per superbiam Evæ mors intravit in mundum; sic per humilitatem Mariæ vitæ pandatur introitus, Cant. 1, 11: *Cum esset rex in accubitu suo*; Gen. xxix, 32, dicit Lia: *Vidit Dominus humilitatem meam, nunc amabit me vir meus*. Habuit autem humilitatem beata Virgo a patre suo David, qui dixit, II Reg. vi, 22: *Ludam, et vilior fiam plusquam factus sum, et ero humilis in oculis meis; et cum ancillis, de quibus locuta es, gloriosior apparebo*. Item a Filio, Matth. xi, 29: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde*. (Hugo card.)

B. *Virgo æstimabat se nullius meriti*.—Dub. 127. Ad eadem verba, cap. 1, v. 48: *Respexit humilitatem ancillæ suæ*. An in his verbis beatæ Virginis significetur humilitas voce, vel opere?

R. Adverte, quod in his beatæ Virginis verbis virtus humilitatis, non significatur voce, sed exercetur opere; nam hic est intimæ humilitatis actus, æstimare se infimam, exiguam, parvam; et hoc magis quadrat humilitate maxime beatæ Virginis, quam cantare virtutem humilitatis suæ esse aspectam a Deo; hoc enim sonat ad meritum propriæ virtutis respexisse Deum, quod dicere procul est ab humilibus: illud autem, cordis humilitas est in actu exercito. Magnitudinem igitur beneficii divini erga se explicat, dicendo, quia aspexit ad exiguitatem ancillæ suæ; ita quod non sat fuit dicere, quia aspexit ancillam suam; sed apposuit ad exiguitatem ancillæ suæ; et intellige exiguitatem quoad merita; æstimabat siquidem se nullius meriti, nulliusque virtutis, nec fidei, aut falso; quoniam considerabat seipsam ex parte sui, non ex parte donorum Dei in ipsa: hæc enim consideratio est mater humilis cordis, cum in anima radicata est. (Cajetanus.)

Virtus occultanda sub humilitate. — Dub. 128. Ad eadem verba, cap. 1, vers. 48: *Respexit humilitatem ancillæ suæ*. Cur beata Virgo signanter loquitur de humilitate sua?

R. Pretiosa jocalia solent cooperiri crystallo communiter propter duo: Primo, quia sic honeste et secure salvantur a pulvere, et ab extrinseco tactu læsivo. Secundo, quia sic bene manifestantur. Crystallus enim cum sit transparentis permittit speciem rei transire ad oculum, imo auget speciem, et facit rem apparere majoris quantitatis, quam est.

Isto modo moraliter, qui vult virtutes aliquas salvas custodire, occultet et operiat eas sub humilitate; est enim humilitas, sicut crystallus, quia servabit virtutes a pulvere vanæ gloriæ, et a tactu, sive palpatione laudis humanæ, et in conspectu Dei faciet eas apparere majoris valoris, quam si per se starent, sine humilitate. Per istum medium præsentavit beata Virgo Deo suam virginitatem, suam pietatem et suam charitatem; ita quod omnia fuerunt cooperta sub crystallo humilitatis, ideo signanter dicit in suo Cantico: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ*. (Robertus Holcoz, ordinis Prædicatorum.)

Humilitas fuit dispositivæ ad conceptionem Filii Dei. — Dub. 129. Ad illa verba, cap. 1, vers. 48: *Respexit humilitatem ancillæ suæ*. Cur beata Virgo non dixit, quod respexit charitatem, cum charitas sit præcipua virtutum?

R. Licet charitas sit radix meriti, humilitas tamen inter alias virtutes fuit dispositiva ad conceptionem Filii Dei, et ad exaltationem spiritualem; quoniam *qui se humiliat, exaltabitur* (Luc. xiv, 11); non quia ipsa sola mereatur, sed quia ejus est proprium contemnere felicitatem terrenam; nam Virgo audierat ab angelo: *Quod ex te nascetur Sanctum, vocabitur Filius Dei*; et tamen nihil respondit se esse, nisi ancillam. Item cum Elisabeth miraretur personam Semper-Virginis venientis ad se commendaret vocem ipsius salutantis, beatificaret ejus fidem, ex devotissima humilitate, nihil Semper-Virgo reputabat sibi; sed omnia beneficia, quæ in ea laudabantur, in Deum referebat. Tunc inquit Elisabeth magnificans Matrem Domini, scilicet: *Magnificat anima mea Dominum*. Voce mea perhibes exsultasse infantem in gaudio in utero tuo; sed *exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo*. Et ex hoc bene sapienter et convenienter Semper-Virgo dixit: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ*. (Joannes de Turrecremata ordinis Prædicatorum, cardinalis; Antonius Gistandis.)

B. *Virgo propter suam humilitatem beata ab omnibus cognominata*. — Dub. 130. Ad illa verba, cap. 1, v. 48: *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*. Cur beata Virgo, beata ab omnibus generationibus prædicatur?

I R. Cujus autem humilitas respicitur, recte beata ab omnibus cognominatur. (Beda.)

II R. Si enim secundum Prophetam, Psal. cxxxiv, 21, beati sunt *qui habent semen in Sion et proximos in Jerusalem*, quantum debet esse præconium divinæ, ac sacrosanctæ Virginis Mariæ, quæ secundum carnem, Verbi Genitrix est effecta. (D. Athanasius.)

III R. Non autem se beatam appellat inani vexatam gloria. Unde enim focus in ipsa superbix, quæ se ancillam Domini nuncupavit? Sed sacro tacta Spiritu, quæ futura sunt, præcivit. (Græcus.)

IV R. *Beatam me dicent*, id est, nominabunt; et ideo sicut secundum poetas, Tonans nominatur Ju-

pter, et Paulus secundum sanctos intelligitur cum dicitur Apostolus; ita cum dicitur, Beata Virgo intelligitur Mater Dei; nec aliter est nominanda, quam Beata Virgo, ex quo ipsa sibi hoc nomen ab omnibus deberi ait. (B. Albertus Magnus.)

V R. Magnum est in uno regno excelsum esse, et ab omnibus cognosci et prædicari; in omnibus regnis majus; sed in omnibus generationibus ab omnibus collaudari maximum est, atque perfectum. Videbis multos celebres haberi in Hispania, quorum virtutes Italiæ sunt ignotæ; alios apud Indos haberi in magno pretio, qui apud Persas æterna oblivione sunt sepulti: at Virginem sacram *Beatam* prædicant omnes generationes, nati natorum, et qui nascentur ab eis. (Didacus Alvarez, ordinis Prædicatorum, episcopus.)

Ex omnibus generationibus multi Beatam dicunt semper Virginem. — Dub. 151. Ad illa verba, cap. 1, v. 48: *Beatam me dicent omnes generationes.* Quomodo hoc verum, cum nec Judæi, nec Machometistæ *Beatam* dicant Semper-Virginem?

R. Hic est figura sinecdoche, et est sensus, *omnes generationes*, id est, ex omnibus generationibus aliqui; quoniam ut dicit Lyranus, ex omnibus generationibus conversi sunt aliqui ad fidem Christi, qui Semper-Virginem *Beatam* dixerunt; et etiam, ut ipse dicit, in Alchorano Machometi, plures laudes ponuntur Semper-Virginis Mariæ. (Antonius Gistandis, ordinis Prædicatorum, *Fer. vi Quatuor temp. Advent.*)

R. *Omnes generationes*, scilicet Judæorum et gentium; vel virorum et mulierum; vel divitum et pauperum, angelorum et hominum; quia omnes per ipsam salutare beneficium acceperunt; homines reconciliationem, angeli reparationem. Christus enim Dei Filius operatus est salutem in medio terræ (Psal. lxxiii, 12), id est, in utero Mariæ, quæ quadam mirabili terræ proprietate medium appellatur; ad illam enim respiciunt et qui habitant in cælo, et qui habitant in inferno, id est, in limbo, et qui habitant in mundo: primi ut resarciantur; secundi, ut expientur; tertii, ut reconciliantur: ex hoc ergo, *Beatam me dicent omnes generationes.* O beata Virgo! quia omnibus generationibus vitam, gratiam et gloriam genuisti, mortuis vitam, peccatoribus gratiam, miseris gloriam, Judith. xv, 10, 11: *Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri; quia fecisti viriliter.* Primum, est vox angelorum, quorum ruina per eam reparata est; secundum, est vox hominum, quorum tristitia per eam lætificata est; tertium, est vox mulierum, quarum infamia per eam deleta est; quartum, est vox mortuorum existentium in limbo, quorum captivitas, per eam redempta est et reducta. (Hugo card.)

Beata ob multa bene fiat, quæ confert. — Dub. 152. Ad illa verba, cap. 1, vers. 48: *Beatam me dicent omnes generationes.* Qui in hoc sæculo dicuntur beati?

R. Mundus illos dicit beatos, qui divites sunt,

unde Psalmista (Psal. cxliii, 15): *Beatam dixerunt populum, cui hæc sunt*; sed Propheta dicit (*Ibid.*): *Beatus populus, cujus Dominus Deus ejus.* Multo beatiorum Virginem, cujus Dominus Filius ejus. Omnes dicunt beatum illum a quo beneficia recipiunt; ideo nos omnes debemus dicere, *Beatam*, Virginem, quia ab ea multa recipimus beneficia, maxime quatuor, scilicet: Pretium nostræ redemptionis, I Cor. vi, 20. Medicamentum nostræ ægrotationis, Eccli. xxxviii, 4. Viaticum nostræ peregrinationis, Joan. vi, 48. Præmium nostræ retributionis, Gen. xv, 48, et Isa. lxii, 1 seqq. (Hugo card.)

Modus agendi, et loquendi statui accommodandus. — Dub. 155. Ad illa verba, cap. 1, v. 48: *Beatam me dicent omnes generationes.* Cur beatissima Virgo dum de sua agit humilitate, de se per tertiam personam loquitur: *Respexit humilitatem ancillæ suæ*; dum vero de sua beatitudine tractat, in propria persona loquitur *Beatam me dicent*?

Respondeo, quod modus agendi et loquendi debet esse statui accommodatus, et proportionatus. Dum ergo de sua humilitate est sermo, ancillam se vocat; at vero dum de sua beatitudine agit, in propria persona tanquam vera Domina, ac Mater Dei fatur; sicut enim est proprium humilium se inter servos computare, propter maximam humilitatem: ita est proprium dominorum suæ excellentiam dignitatis pro viribus tueri ac custodire. (P. Silveira, hic, q. 6.)

B. Virgo inexplicabilia magnalia accepit a Domino. — Dub. 154. Ad illa verba, cap. 1, v. 49: *Quia fecit mihi magna qui potens est.* Cur beata Virgo dicit, quod ei Deus fecit magna, et quæ?

I R. Explicat, quare *Beatam* illam dicent omnes generationes. *Mihi magna* pro *magnalia*, hoc est, ingentia admiratione digna. Tanquam inexplicabilia sigillatim, hoc nomine cuncta comprehendit. (Cajetanus.)

II R. Ostendit Virgo non per suam virtutem se *Beatam* prædicandam, sed causam assignat dicens: *Quia fecit mihi magna.* Quæ tibi magna fecit? Credo, ut creatura ederes Creatorem, famula Dominum generares: ut per te mundum Deus redimeret, per te illuminaret, per te ad vitam revocaret. (Theophilus.)

III R. Quomodo vero magna, nisi quod manens illibata conceptio, superans nutu Dei naturam? Digna reputata sum viro, non quomodocunque genitrix effici, sed Unigeniti Salvatoris. (Titus.)

IV R. Respicit autem hoc ad initium carminis, ubi dictum est: *Magnificat anima mea Dominum*; sela enim anima illa, cui Dominus magna facere dignatur, dignis eum præconiis magnificare potest. (Beda.)

V R. *Fecit tibi magna, qui potens est, et data est tibi omnis potestas, in cælo et in terra, ut nihil tibi impossibile, cui possibile est desperatos in spem beatitudinis relevare.* (Petrus Damianus, serm. 1, *De Nativit. Mariæ.*)

VI R. Quod enim ad omnium salutem in ea factum est, hoc privilegio dilectionis ad ejus gloriam singulariter est ordinatum. (D. August. in Exposit. Cant. *Magnif.*)

Conceptionis Filii mysterium retorquendum ad potentiam operantis. — Dub. 133. Ad illa verba, cap. I, v. 49 : *Qui potens est.* Cur dicit : *Qui potens est?*

R. Dicit autem : *Qui potens est*, ut si quis diffidat in conceptionis negotio, dum virgo manens concepit, retorqueat miraculum ad potentiam operantis. Nec quia unigenitus accessit ad feminam ex hoc inquinatur, quia *sanctum est nomen ejus.* (Titus.)

B. *Virgo laudat misericordiam Dei sibi, et omni populo facta.* — Dub. 136. Ad illa verba, cap. I, v. 50 : *Et misericordia ejus a progenie in progenies.* Cur beata Virgo laudat Dei misericordiam, quam exhibet omni generationi?

I R. In specialibus se donis ad generalia Dei judicia convertens totius humani generis statum describit subdens : *Et misericordia ejus a progenie in progenies.* Quasi dicat, non solum mihi fecit magna, *qui potens est*; sed in omni gente, qui timet Deum, acceptus est illi. (D. Basilus.)

II R. *Misericordia ejus*, quam habet in generatione generationum ego concipio, ac ipse corpori animato conjungitur, nostram tractans salutem solius intuitu pietatis. (Græcus.)

III R. Beata Virgo post singulare beneficium Dei, sibi singulariter impensum, commemorat generale beneficium Dei, toti generi humano communiter impensum; et procedit ascendendo secundum ordinem charitatis, quæ semper bona communia propriis anteponit; dicit ergo : *Et misericordia ejus* in me inchoata dilatatur, et continuatur, et multiplicatur. (Hugo card.)

Incarnationis beneficium se extendit ad omnes gentes. — Dub. 137. Ad eadem verba, cap. I, v. 50 : *A progenie in progenies.* Cur beata Virgo dicit *a progenie*, in singulari, et *in progenies* in plurali?

R. Primo dicitur, *a progenie*, scilicet Judæorum; quoniam, ut dicitur, Joan. IV, 22 : *Salus ex Judæis est*; quia incarnatio facta est in Semper-Virgine Judæa. Postea dicitur in plurali, *in progenies*, scilicet omnium gentium, quia beneficium Incarnationis se extendit ad omnes gentes. (Lyranus, Antonius Gistandis.)

Præsentia B. Virginis causa spiritualis profectus. — Dub. 138. Ad illa verba, cap. I, v. 56 : *Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus.* Quare beata Virgo mansit apud sanctam Elisabeth mensibus tribus?

R. Non autem sola familiaritas est causa quod diu mansit; sed etiam tanti nati perfectio : nam si primo ingressu tantus progressus exstitit, ut ad salutationem Mariæ exsultaret infans in utero, et repleretur Spiritu sancto Mater infantis, quantum putamus usum tanti temporis sanctæ Mariæ addidisse præsentiam? Bene ergo inducitur exhibuisse

officium, et mysticum numerum custodisse. (D. Ambrosius.)

B. *Virgo mansit cum S. Elisabeth, usque ad nativitatem Joannis.* — Dub. 139. Ad illa verba, cap. I, v. 56 : *Mansit autem Maria cum illa.* An beata Virgo mansit cum sancta Elisabeth, usque ad nativitatem Joannis?

R. *Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus*, id est, usque ad nativitatem Joannis. Sexto enim mense conceptionis ejus ascendit, et nono mense natus est Joannes, quo nato regressa est in domum suam. Unde sequitur : *Et reversa est in domum suam*, post partum ejus; ad hoc enim fuerat, ut ministraret Elisabeth in partu ejus. (Hugo card.)

Oppositum tenent alii : Quando vero Elisabeth partura erat, Virgo recessit, *et reversa est in domum suam*, scilicet propter multitudinem, quæ ad partum congregari debebat. Inconveniens autem erat in talibus Virginem esse præsentem. Theophilus : Mos enim est virginibus cedere quoties prægnans parit. Græcus : Unde apparet, quod non interfuit beata Virgo nativitati Joannis Baptistæ; nam cum octavo Kalendas Aprilis audierit ab angelo : *Ecce Elisabeth cognata tua*, et in illis diebus surrexerit et venerit ad Elisabeth, si fuisset cum Elisabeth in nativitate Joannis, procul dubio perstisset per aliquot dies, saltem donec Elisabeth plene convalesceret ex partu, et sic fuisset cum ea tribus mensibus, et amplius, cujus oppositum evangelista dicit, qui videtur ex industria hoc dixisse, ut significaret Mariam non interfuisse partui Elisabeth. (Cajetanus.)

Decretum, quod mulieres describerentur. — Dub. 140. Ad illa verba, cap. II, v. 5 : *Ut profiteretur cum Maria.* An mulieres describebantur?

R. Hinc habetur alia conditio decreti, quod etiam mulieres describebantur; alioquin non ducta fuisset beata Virgo tam vicina partui in Bethleem. (Cajetanus.)

Sanctus Joseph duxit B. semper Virginem ad profitendum in Jerusalem, pro hæreditate paterna. — Dub. 141. Ad illa verba, cap. II, v. 5 : *Ut profiteretur cum Maria.* Cur sanctus Joseph duxit semper Virginem secum ad profitendum?

I R. Semper-Virgo erat de eadem tribu, de qua erat Joseph, et ipsa successerat in hæreditate paterna, quoniam Joachim non habuit, nisi illam filiam; et ideo illam duxit, ut simul profiterentur, pro hæreditate paterna. (Lyranus, Antonius Gistandis, hic, dub. 14.)

II R. Domino autem dirigente, Augustus hoc edictum censuit, ut unigeniti præsentia famuletur; nam hoc edictum Matrem attrahebat in patriam, quam prophetæ prædixerant, scilicet in Bethleem Judæ. (D. Chrysostom.)

B. *Virgo uxor incognita viro.* — Dub. 142. Ad illa verba, cap. II, v. 5 : *Desponsata sibi uxore.*

Cur evangelista posuit, quod beata Virgo erat uxor desponsata?

I R. Non ideo, quod traducta adhuc non fuisset in viri domum; Joseph enim monitus ab angelo acceperat jam eam in conjugem; sed ideo ut secundum rem, non uxor, sed *uxore desponsata*, hoc est, incognita significetur. (Cajetanus.)

II R. Dicit autem eam fuisse desponsatam, inuens quod solis sponsalibus præcedentibus, est conceptio subsecuta: neque enim ex virili semine sancta Virgo concepit. (D. Cyrillus.)

B. *Virgo nullum dolorem in partu pertulit.* — Dub. 143. Ad illa verba, cap. ii, v. 7: *Et peperit Filium suum primogenitum.* An B. Virgo in partu pertulerit aliquos dolores?

Respondeo, dicendum quod dolor parientis causatur ex aperitione meatuum, per quos proles egreditur; Christus egressus est ex clauso utero Matris, et sic nulla violentia aperitionis meatuum ibi fuit; et propter hoc in illo partu nullus fuit dolor, sicut nec aliqua corruptio; sed fuit ibi maxima jucunditas, ex hoc quod Homo Deus est natus in mundum, secundum illud Isa. xxxv, 2: *Germinans germinavit sicut lilium, et exultabit lætabunda, et laudans.* (D. Thom. part. iii, quæst. 35, art. 6.)

Sed contra est primo. Sicut enim mors hominum subsecuta est ex peccato primorum parentum, secundum illud Genes. ii, 17: *Quacunque die comederis ex eo, morte morieris*: ita etiam dolor partus, secundum illud Genes. iii, 16: *In dolore paries filios*; sed Christus mortem subire voluit, ergo videtur, quod pari ratione ejus partus esse debuerit cum dolore.

Ad primum, dicendum quod dolor partus consequitur in muliere commistionem virilem. Unde Genes. iii, postquam dictum est, *in dolore paries*, subditur, *et sub viri potestate eris*. Sed (sicut dicit D. Augustinus in *Serm. de Assumpt. B. Virg.*), ab hac sententia excipitur Virgo Mater Dei, quæ, quia sine peccati colluvione, et sine virilis admistionis detrimento Christum suscepit, sine dolore genuit, et sine integritatis violatione, pudore virginitatis integro permansit. Christus autem mortem suscepit spontanea voluntate, ut pro nobis satisfaceret, non quasi ex necessitate illius sententiæ, quia ipse mortis debitor non erat. (D. Thomas, ibi.)

Contra secundo. Finis proportionatur principio; sed finis vitæ Christi fuit cum dolore, secundum illud Isaia Lm, 4: *Vere dolores nostros ipse tulit*; ergo videtur, quod etiam in sua nativitate fuerit dolor partus.

Ad secundum dicendum, quod sicut Christus moriendo destruxit mortem nostram; ita suo dolore nos a doloribus liberavit; et ideo mori voluit cum dolore; sed dolor parientis Matris non pertinebat ad Christum, qui pro peccatis nostris satisfacere veniebat; et ideo non oportuit, quod Mater ejus pareret cum dolore. (D. Thomas, ibi.)

In partu Virginis nulla interfuit obstetrix. —

Dub. 144. Ad illa verba, cap. ii, v. 5: *Peperit Filium suum.* An in partu beatæ Virginis fuerit aliqua obstetrix ad levandum puerum, quia in lib. *De ortu Salvatoris* narratur, quod ad Christi nativitatem occurrerunt obstetrices?

Respondeo ad tertium, dicendum, quod Luc. ii, dicitur, quod beata Virgo ipsum puerum, quem pepererat *pannis involvit, et posuit in præsepio*; et ex hoc ostenditur, narratio illius libri, qui est apocryphus, esse falsa. Unde Hieronymus dicit, *Contra Helvidium*: Nulla ibi obstetrix, nulla muliercularum sedulitas intercessit, et mater et obstetrix fuit, pannis, inquit, involvit infantem, et posuit in præsepio. Quæ sententia apocryphorum deliramenta convincit. (D. Thomas, p. iii, quæst. 35, art. 6, ad 3.)

Primogenitus dicitur, qui primus natus est. — Dub. 145: Ad illa verba, cap. ii, v. 5: *Peperit Filium suum primogenitum.* Cur Christus vocatur Primogenitus beatæ Virginis; videtur enim quod post Christum habuerit alios filios, et ita non semper fuerit virgo?

Respondeo ad quartum dicendum, quod mos est divinarum Scripturarum ut primogenitum vocent non solum eum quem fratres sequuntur, sed et eum qui primus natus sit: alioquin si non esset primogenitus, nisi quem sequuntur fratres, tandiu, secundum legem, sacerdotibus primogenita non debentur, quandiu et alia non fuerint procreata; quod patet esse falsum, cum intra annum post mensem primogenita redimi mandetur, secundum legem. (D. Thom. p. iii, quæst. 28, art. 3, ad 4.)

II R. Primogenitus dicitur dupliciter, scilicet ante alios genitus, et sic habet respectum ad sequentes. Alio modo antequam nullus genitus, et sic quis potest esse primogenitus et unigenitus: et isto modo Semper-Virgo peperit primogenitum, et unigenitum. (Antonius Gistandis, ordinis Prædicatorum, in media nocte Nativit. Domini, dub. 28.)

III R. Licet Virgo unum tantum pepererit Filium, scilicet Christum Dominum, tamen dicitur primogenitus ejus; quia ipsa sanctissima Virgo omnes homines adoptavit in filios, in quibus primogenitus, et naturalis est tantum Christus Dominus: et hoc modo Deum Patrem, et Matrem ipsam Dei Genitricem, et fratrem Jesum retinemus, qui comparticipes nos fecit suæ hæreditatis. (P. Silveira, hic.)

Nulla mater dicere potest filium, quem parturit, esse ex toto suum, excepta B. Virgine, de cujus sanguine erat totum corpus Jesu. — Dub. 146. Ad illa verba, cap. ii, v. 5: *Peperit Filium suum.* Cur signanter addidit evangelista, *suum*?

R. Nulla mater dicere potest cum veritate filium, quem parturit, esse ex toto suum; nam cum quælibet alia concipiat ex viro, uterque ibi partem habet: mater enim est principium passivum in filio materiam administrans; pater vero est principium activum, et quasi formam materiæ mulieris tribuens, unde et principalius operatur; et ideo magis est patris quam matris, et magis quis tenetur patri,

quam matri, cæteris paribus. Sed sola beata Maria peperit Filium ex toto suum, quia non fuit principium activum ex parte viri, cum nullus ibi pater, nec Joseph, nec alius; sed totum illud corpus Jesu erat de purissima carne sua, seu sanguinibus beatæ Mariæ. D. Antoninus, p. iv, tit. 15, § 2: Excellentiori modo Christus inter omnes homines dicitur Filius Virginis; ipsa enim sine opere viri præstitit totum concursus ex parte humanæ naturæ. (P. Silveira, hic.)

Christus excellentiori modo inter omnes homines dicitur Filius Virginis. — Dub. 147. Ad illa verba, cap. ii, v. 5: *Peperit Filium suum.* Quomodo B. Virgo peperit Filium suum?

I R. Tunc Virgo genuflexa est cum magna reverentia, ponens se ad orientem; tenebat vero faciem ad cælum elevatam, erectis igitur manibus et oculis in cælum intentis, stabat quasi in extasi contemplationis suspensa, inebriata divina dulcedine, et ea sic oratione stante, vidit tunc moveri jacentem in utero ejus, et illico in momento, et in ictu oculi peperit Filium. (B. Birgitt. lib. vii, cap. 21.)

II R. Non Mater ejus tanti partus pondere exhausta totis pallens jacuit resoluta visceribus, non Filius Matris, aut suis est ullis sordibus delibutus; neque enim revera aliquid circa se habere posset immundum, qui humani generis peccata, sordes, maculas mundaturus. (Zenon. serm. 2, *De Nativit.*)

III R. Peperit naturali via, per genitalia membra genuit; alioquin non peperisset. (Cajetanus.)

Nativitas Christi partim fuit miraculosa, partim fuit naturalis. — Dub. 148: Ad illa verba, cap. i, v. 5: *Peperit Filium suum.* An secundum temporalem Christi nativitatem beata Virgo possit dici Mater ejus; Christus enim ex beata Virgine miraculose natus est, miraculosa autem generatio non sufficit ad rationem maternitatis, vel filiationis; non enim dicimus Evam filiam Adam; ergo videtur, quod nec Christus debeat dici Filius beatæ Virginis?

R. Nativitas Christi partim fuit miraculosa, in quantum conceptus fuit sine virili semine, sed per operationem Spiritus sancti; et partim fuit naturalis ex parte Matris, in quantum ejus caro ex purissimis sanguinibus Semper-Virginis formata fuit, et ipse in utero nutritus per novem menses, et quia ipsum peperit: Evæ autem productio fuit totaliter supernaturalis; ideo Semper-Virgo dicitur vere Mater Christi; non autem Adam potest dici pater Evæ. (Antonius Gistandis, ordinis Prædicatorum, in *nocte Nativitatis*; ex D. Thom. part. iii, quæst. 35, art. 3, ad 2.)

B. Virgo dicitur non solum Mater Christi, sed Mater Dei. — Dub. 149. Ad illa verba, cap. ii, v. 5: *Peperit Filium suum.* An beata Virgo debeat dici Mater Dei, cum nunquam in sacra Scriptura legatur, quod sit Mater, aut Genitrix Dei, sed quod sit Mater Christi, vel Mater pueri, ut patet Matth. i. Unde non est dicendum, quod beata Virgo sit Mater Dei?

R. Ad primum, dicendum quod hæc fuit obiectio Nestorii; quæ quidem solvitur ex hoc, quod licet non inveniatur expresse in Scriptura dictum, quod beata Virgo sit Mater Dei, invenitur tamen expresse in Scriptura, quod Jesus Christus est verus Deus, ut patet I Joan. v, 20; et quod beata Virgo Mater Jesu Christi, ut patet Matth. i; unde sequitur ex necessitate ex verbis Scripturæ, quod sit Mater Dei. Dicitur etiam ad Romanos, cap. ix, 5: *Quod ex Judæis est Christus, secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula.* Non autem est ex Judæis, nisi mediante Virgine; unde ille qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, est vere natus ex beata Virgine, sicut ex sua Matre. (D. Thomas, part. iii, quæst. 35, art. 4, ad 1; Joannes de Turrecremata, *super Evang.*; Antonius Gistandis, *ubi supra.*)

B. Virgo secum portabat pannos lineos et laneos quibus involveret infantem. — Dub. 150. Ad illa verba, cap. ii, v. 7: *Pannis eum involvit.* Unde beata Virgo pannos habuit.

R. Semper-Virgo antequam recederet, præparavit panniculos laneos et lineos quos semper portavit, quibus involvit infantem. (Antonius Gistandis et D. Vincentius Ferrer. Serm. hodierno.)

In potestate Virginis est Judicis manus cohibere. — Dub. 151. Ad illa verba, cap. ii, v. 7: *Pannis eum involvit.* Cur beata Virgo pannis Dominum Jesum involvit?

R. Beatissima Virgo Christum natum pannis involvit, seu, ut alii legunt, *pannis infasciavit*, ut nobis insinuatum esset quod in potestate Virginis esset divinæ justitiæ manus cohibere, ne debitum supplicium peccatoribus inferant. (P. Silveira, hic, quæst. 6.)

Magnus dolor Virginis Filium pannis involventis, quia cogitabat quomodo crucifigeretur. — Dub. 152. Ad illa verba, cap. ii, v. 7: *Pannis eum involvit.* An beata Virgo tunc aliquem dolorem habuerit?

R. Fuit dolor in cognitione mea; nam quoties aspicebam Filium meum, quoties involvebam eum pannis, quoties videbam ejus manus et pedes; toties animus meus, quasi novo dolore absorptus est, quia cogitabam quomodo crucifigeretur. (B. Birgitta, lib. vi *Revelationum*, cap. 57.) Scias etiam, quod quodcumque ego induebam ipsum illa tunica, propter utilitatem sui sanctissimi corporis, tum oculi mei statim replebantur lacrymis, et totum cor meum torquebatur tribulatione, et dolore, et affligebatur intensa amaritudine, eo videlicet quod ego bene noveram modum, quo in futurum illa tunica ab eodem Filio meo esset separanda, scilicet tempore passionis ejus, quando ipse nudus et innocens a Judæis crucifigendus esset. (B. Birgitta, lib. vii *Revelationum*, cap. 7.)

B. Virgo per seipsam Filium pannis involvit nec passa est quemquam impuris manibus corpus Filii contingere. — Dub. 153. Ad illa verba, cap. ii,

v. 7. *Pannis eum involvit.* Cur beata Virgo per se ipsam pannis Filium involvit?

R. Considera mysticam Virginis parturitionem: ipsa peperit, ipsa eadem pannis involvit. Inter mundanos alia parit, et alii pannis involvunt. In Virgine non sic. Ipsa peperit, ipsa eadem pannis involvit, ipsa sine dolore Mater, et sine ulla doctrina obstetrix. Neque enim passa est quemquam impuris manibus purissimum, sanctissimumque corpus Domini contingere: ipsa per seipsam, et eum, qui ex ipsa natus fuerat, et seipsam curavit, et pannis eum involvit. (S. Athanasius Alexandrinus, in *Evang.*, De sanctissima Deipara.)

Sanctus Joseph asino et bove facit præsepium. — Dub. 154. Ad illa verba, cap. ii, v. 7: *Et reclinavit eum in præsepio.* In quo præsepio beata Virgo posuit Filium?

Respondet Lyran. quod Joseph ex Nazareth duxit secum asinum ad portandum uxorem prægnantem, et bovem ad vendendum in Bethleem, ut ex eo solveret expensas, vel etiam censum Cæsari, et illis duobus animalibus fecit Joseph præsepium juxta se. Vel, ut dicit S. Vincentius, cum non invenisset aliquam domum, quæ eos reciperet, et invenisset unam porticum in via publica, in qua erat præsepe, et in qua forenses quandoque ponebant animalia sua; ibi in illa porticu requieverunt, et asinum et bovem ligaverunt ad illud præsepium, et in illo reclinavit puerum. (Antonius Gistandis, hic, dub. 52.)

Christus in præsepio tanquam in communi omnium loco expositus. — Dub. 155. Ad illa verba, cap. ii, v. 7: *Reclinavit eum in præsepio.* Cur beata Virgo non tenebat eum in brachiis, sed posuit in præsepio?

I R. Christus Dominus, quamvis Filius naturalis Virginis, ac putativus Joseph; tamen cum nasceretur, ut verus Dominus et Rex, non solum suis consanguineis, sed omnibus; ideo communi omnium loco exponitur. (P. Silveira, hic, quæst. 11.)

II R. *Puer natus non amplexu tenetur inter brachia Virginis, et Joseph, sed reclinatur in præsepio.* Sanctitatis montes ingenium infantis agnoverunt, quod in omnium salutem nascebatur; et ideo fugerunt puerum peculiariter inter brachia retinere: valde alienum est a sanctitate, communia bona ad se suosque coarctare. (P. Silveira, ibi.)

III R. Antequam Deus nostram sibi unire naturam maxime abscondebatur, de eodem dicebatur: *Vere tu es Deus absconditus* (Isa. xlv, v. 15). Et tunc per umbras et figuras loquebatur. At ubi nostri similis factus est, ita gloriatur de nostra assumpta natura, ut maxime affectet apparere, ac ab omnibus intueri; ita ut ne inter ulnas, dulcissimosque sanctissimæ Matris amplexus sinat occultari; et ideo in præsepio reclinatur, ut omnium oculis sit prævius, ac sine ullo impedimento totus possit ab omnibus inspicere, ac considerari. (P. Silveira, ibi.)

B. Virgo et Joseph non invenerunt in Bethleem

hospitium, vel quia ab aliis occupatum, vel quia pauperes erant. — Dub. 156. Ad illa verba, cap. ii, v. 7: *Quia non erat ei locus in diversorio.* Cur beata Virgo et sanctus Joseph non potuerunt reperire hospitium in aliqua domo?

R. Propter tres rationes. Primo, quia fuerunt de ultimis advenientibus, quia a longe venerant, et jam hospitia erant capta. Secundo, quia licet Bethleem esset parva civitas, abundabat tamen in militibus, civibus et nobilibus qui erant de genere David, qui fuit natus in illa civitate, qui et præmiserant nuntios pro habendis hospitibus. Tertio, propter avaritiam hospitum, qui videntes Joseph pauperem cum muliere gravida, cogitabant, quod occuparent unam cameram, et quod modicum lucrarentur cum eis; ideo non invenerunt hospitium. (Antonius Gistandis, hic, Dub. 54, ex D. Vincentio Ferrer.)

Dominus Jesus festinanter, non pedetentim quærendus ut inveniat. — Dub. 157. Ad illa verba, cap. ii, v. 16: *Et venerant festinantes, et invenerunt Mariam, Joseph et infantem positum in præsepio.* Cur pastores invenerunt beatam Virginem, sanctum Joseph et infantem?

I R. Quia vero *festinantes venerunt* et non pedetentim; ideo sequitur, *et invenerunt Mariam*, quæ scilicet fuit Jesum in partu, *et Joseph*, scilicet dispensatorem ortus Dominici, *et infantem positum in præsepio*, scilicet ipsum Salvatorem. (Origenes.)

II R. Maria poenitentia, Joseph augmentum, id est, profectus virtutum, cum his et per hæc invenitur Jesus infans in præsepio, Deus in carne; quem invenire, est vitam invenire. (Hugo card.)

B. Virgo omnia verba conservabat, relatura apostolis post glorificationem Jesu. — Dub. 158. Ad illa verba, cap. ii, v. 19: *Maria autem conservabat omnia verba hæc.* Cur beata Virgo conservabat omnia verba?

I R. Relatura post glorificationem Jesu apostolis. (Cajetanus.)

II R. In hoc verbo magna notatur discretio beatæ Virginis, Gloss. Ambros. Maria non minus ore, quam corpore pudica; secreta, quæ noverat nulli divulgat; sed tacito corde scrutans congruum tempus, quo Deus hæc velit divulgare reverenter expectabat, juxta illud Eccle. iii, 7: *Tempus taceendi, et tempus loquendi.* Eccl. xx, 7: *Homo sapiens tacebit, usque ad tempus, lascivus autem imprudens non servabit tempus.* Jacobus i, 19: *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.* (Hugo card.)

III R. Voluit Filius, ut post ascensionem remaneret ad tempus in mundo doctrix, et illuminatrix apostolorum: unde quandoque determinabat quæstiones de factis Dei, et morum, si quæ oriebantur in Ecclesia primitiva, et propterea dicitur quod *Maria conservabat omnia verba hæc*, quæ scilicet dicebantur et fiebant circa parvulum Jesum, *conferens in corde suo*; cum hiis, scilicet, quæ sciebant præ-

nuntiata de eo a prophetis, meditando et contemplando mysteria Scripturarum, et menti commendando, ut postea tempore suo, ut dicit Beda, posset apostolos instruere, et evangelistas de his ad quæ præsentibus non fuerunt circa Nativitatem Christi, et alia quæ ipsi scripserunt præcipue Lucas, qui magis particulariter de Nativitate, Annuntiatione, et aliis scripsit, unde et a quibusdam Notarius Virginis dicitur; et de ea cantatur : *Gaude, Maria Virgo, cunctas hæreses sola interemisti in universo mundo*; dum scilicet apostolos docuit, qui sua doctrina errores confutarunt. (D. Antoninus, part. iv, tit. xv, cap. 43, § 2.) Habuit dignitatem apostolatus; nam etsi non fuit de numero duodecim apostolorum a Christo deputatorum ad prædicandum, instruendum, et regendum Ecclesiam Dei, fuit tamen Magistra eorum; et ideo dicitur, quod *Maria conservabat omnia verba hæc*, ut scilicet, tempore suo instrueret apostolos et evangelistas de multis, ut de gestis in suo conceptu, et partu, et infantia Salvatoris, quæ illi non viderant. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 19, § 9.)

B. Virgo conferebat ea, quæ facienda legerat circa Filium cum his, quæ jam facta cognovit. — Dub. 159. Ad illa verba, cap. ii, v. 19 : *Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo*. Quæ conferebat beata Virgo in corde suo?

I R. Virginalis enim pudicitie jura custodiens, secreta Christi, quæ noverat nemini divulgare volebat, conferebat ea, quæ facienda legerat, cum his, quæ jam facta cognovit; non ore promens, sed clauso in corde custodiens. (Beda.)

II R. Quidquid etiam ei tulerat angelus, quidquid a pastoribus audierat, cuncta congerebat in mente, et ad invicem comparans, unam in omnibus Mater sapientie cernebat concordiam, vere Deus erat, qui natus erat ex ea. (Græcus.)

III R. Quando vidit puerum Jesum natum, et nudum, cogitavit in corde suo, dicens : O væ Filius meus erit nudus in cruce; deinde pannis eum involvit cogitans, quod sic ejus corpus involveretur sindone in ejus sepultura; deinde posuit eum in præsepio in medio duorum animalium, cogitans quod sic suspenderetur in medio duorum latronum. (D. Vincentius Ferrer. *Serm. Purificat.*)

IV R. Officium contemplationis exercebat, conferendo dicta sibi cum dictis a pastoribus, et rursus conferendo vilitatem præsepis cum celsitudine angelorum annuntiantium Christi Nativitatem. (Cajetanus.)

V R. Conferens in corde suo, non solum verba, sed et facta illa quæ circa se viderat impleta, cum his, quæ in prophetis legerat implenda. Sicut enim sibi dictum erat ab angelo, Luc. i, 31 : *Ecce concipies in utero, et paries Filium*, prædixerat Isaias cap. vii, 14 : *Ecce Virgo concipiet, et pariet Filium*. Videbat se de stirpe David ortam, et hoc concordat cum prophetis, Isa. xi, 1 : *Egredietur virga de radice Jesse*; Psal. cxxxi, 11 : *De fructu ventris tui ponam*

super sedem tuam. Item in Nazareth de Spiritu sancto concepisse, et hoc concordat cum illo propheta : *Nazaræus vocabitur*, secundum aliam litteram. Item in Bethleem peperisse, Michææ v, 2 : *Et tu, Bethleem, parvula es in millibus Juda*; unde hæc testimonia in diversis prophetis legerat. Comparat ergo verba prophetarum factis, et in omnibus habet argumenta fidei. Sed si Maria a pastoribus discit, debemus a sacerdotibus discere, Eccli. vi, 35 : *In multitudine presbyterorum prudentium sta; et sapientie eorum ex corde conjungere, ut omnem narrationem Dei possis audire*. Item si Maria ante Apostoli præceptum tacet, debemus post præceptum Apostoli magis doceri, quam docere, I Timoth. ii; I Cor. xiv. (Hugo card.; Joannes de Turrecremata, ordinis Prædicatorum, cardinalis, apud Antonium Gistandis, hic, dub. 8.)

B. Virginis humilitas Filii conformata. — Dub. 160. Ad illa verba, cap. ii, v. 22 : *Postquam impleti sunt dies purgationis ejus*. An Mater Dei convenienter ad templum purganda accesserit?

Respondeo dicendum, quod sicut plenitudo gratiæ a Christo derivatur in Matrem; ita decuit, ut Mater humilitati Filii conformaretur : *Humilibus enim Deus dat gratiam*, ut dicitur Jac. iv, 6 : Et ideo sicut Christus, licet non esset legi obnoxius, voluit tamen circumcisionem, et alia legis onera subire, ad demonstrandum humilitatis et obedientie exemplum, et ut approbaret legem, et ut calumnie occasionem Judæis tolleret : propter easdem rationes voluit Matrem suam implere legis observantias, quibus tamen non erat obnoxia. (D. Thomas, part. iii, quæst. 37, art. 4, in corp.)

II R. Licet beata Virgo necesse non habuit, voluit tamen purificari, sicut lex præcepit, multiplici ratione. Primo, in exemplum veræ humilitatis; hæc enim est vera humilitas, quæ non vult humilis prædicari, sed vilis reputari, ut dicit B. Bernardus. Secundo, in cumulum obedientie, quæ plus facit, quam teneatur facere, Matth. v, 42 : *Qui petit a te, da ei; et volenti mutuari a te, ne avertaris*. B. Bernardus. Vere beata Virgo, non habes causam, nec tibi opus est purificatione; sed nunquid Filio tuo opus erat circumcisione? Esto inter mulieres tanquam una illarum, nam et Filius tuus sic est in numero puerorum. Tertio, in exemplum societatis, quia voluit aliis morem gerere in licitis et honestis. Quarto, in signum futuri et faciendi; conceptus enim Maria significat conceptum fidelis animæ, ejus Sponsus est Christus, Joan. iii, 29 : *Qui habet sponsam, sponsus est*; Osee ii, 19 : *Sponsabo te mihi in fide*. Semen Sponsi est gratia, qua fecundabitur anima, Isa. vi, 13 : *Semen sanctum erit id, quod steterit in ea*; ex hoc semine nascuntur filii, id est, sancta desideria, proposita, bona opera, Psal. cxxvii, 6 : *Et videas filios filiorum tuorum*. Et sicut Maria voluit purificari, licet non indigeret; ita post partum honorum operum debet se anima reputare immu-

dam, Job ix, 28 : *Verèbar omnia opera mea sciens, quia non parceres delinquenti.* (Hugo card.)

B. Virgo purgationis observantiam implevit, propter legis præceptum. — Dub. 161. Ad illa verba, cap. ii, v. 22 : *Secundum legem Moysi.* Cur evangelista dicit secundum legem Moysi?

I R. Ad primum dicendum quod, licet beata Virgo nullam haberet immunditiam, voluit tamen purgationis observantiam implere, non propter indigentiam, sed propter legis præceptum; et ideo signanter evangelista dicit, quod *impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem*; ipsa enim, secundum se purgatione non indigebat. (D. Thomas, part. iii, quæst. 37, art. 3.)

II R. Si legis ipsius verba diligentius inspexeris, profecto reperiēs, quod ipsa Dei Genitrix, sicut a commistione virili, sic et legali, sit jure immunis; non enim omnis mulier pariens, sed ea quæ suscepto semine peperit, designatur immunda, ritque legis docetur esse mundanda, ad distinctionem, scilicet illius, quæ Virgo concepit, et peperit. Sed ut nos a legis vinculo solveremur, sicut Christus; ita et beata Maria legi est sponte subjecta. (Beda.)

III R. Eleganter evangelista protulit, quod *completi sunt dies purgationis ejus secundum legem*; nam revera non incumbere necessitas Virgini sacræ, ut dies purgationis expectaretur, quæ cum ex Spiritu sancto concepisset, caruit conjugio. (Titus.)

B. Virgo in templo posuit se non cum mulieribus divitibus, nec cum virginibus, sed cum pauperibus. — Dub. 162. Ad illa verba, cap. ii, v. 22 : *Tulerunt illum in Jerusalem.* An beata Virgo in templo posuit se cum mulieribus divitibus, vel pauperibus?

R. Dicatur practice, et probabiliter quomodo fuit ab ea lex ista servata, quia in quadragesima die a nativitate Filii sui, ut est dies hodierna, venit ad templum Domini in quo seorsum stabant mulieres generosæ et divites, et seorsum simplices et pauperes, et seorsum virginēs; et iste mos hodie a Judæis servatur. Virgo autem Maria in ingressu templi respexit cogitans quibus se associaret, quia, licet esset generosa et nobilis de genere David, tamen erat pauper, et simpliciter induta, quia totum patrimonium dedit amore Dei, et totum aurum, quod sibi obtulerunt reges Orientis, et volebat vivere manibus propriis; ideo si junxisset se mulieribus divitibus, potuissent illi dicere : *Vadatis ad locum vestrum.* Benedictus Deus! Uxor unius pauperis carpentarii vult se nobis sociare! Si cum virginibus, licet fuisset virgo, dixissent illi : *Et vos, quæ habetis virum, et filium ventris, nobiscum?* Et unde hoc? Ideo posuit se cum simplicibus et pauperibus mulieribus; et fuit completa quædam prophetia, quam prædixit Spiritus sanctus per os Salomonis dicens, Cant. ii, 2 : *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea,* supple, est, *inter filias.* (D. Vincentius Ferrer. Sermon. hodierno.)

B. Virgo Patri obtulit Filium quem ab ipso acceperat. — Dub. 163. Ad illa verba, cap. ii, v. 22 : *Ut*

sisterent eum Domino. Quare beata Virgo Filium suum præsentavit in templo?

I R. Christus vult præsentari a Matre in templo, ut ipsa gratissima erga Deum Patrem se ostendat, dum illi offert dilectissimum Filium, quem ab ipso acceperat. (P. Silveira, hic, quæst. 8, num. 34.)

II R. Christus præsentatur ob Matris purificationem, et Mater ob Filii præsentationem purificatur. Perantiqua erat populi consuetudo, ut Mater purificaretur dum Filius in templo præsentabatur, et ut Mater dum Filius Deo in hostiam offerebatur, onus purgationis exsolveret. Quamvis ergo Christus, et Virgo essent a communi lege exempti; Christus tamen ob amorem Matris commune mandatum observat, et Mater ob dilectionem Filii; et ita sibi mutuo officia charitatis persolvunt. (P. Silveira, *ibid.*)

Christus natus ex Virgine servans in Matre signaculum castitatis. — Dub. 164. Ad illa verba, cap. ii, v. 23 : *Quia omne masculinum ad aperiens vulvam.* Cur dicitur : *Adaperiens vulvam*, cum Christus non aperuerit vulvam, quia exivit salvus claustris pudoris?

R. Ad primum dicendum, quod, sicut Greg. Nysenus dicit, illud legis præceptum in solo incarnato Deo singulariter, et ab aliis differenter impleri videtur. Ipse namque solus ineffabiliter conceptus, ac incomprehensibiliter editus virginelem uterum aperuit, non antea connubio reseratum, servans et post partum inviolabiliter signaculum castitatis; unde quod dicit *adaperiens vulvam*, designat quod nihil antea, inde intraverat, vel exiverat. D. Thomas, part. iii, quæst. 37, art. 3, ad 1 : Non enim virilis coitus vulvæ virginalis secreta reseravit; sed immaculatum semen inviolabili utero Spiritus sanctus infudit : qui enim vulvam sanctificavit alienam, ut nasceretur Propheta, hic est, qui aperuit Matri suæ vulvam, ut immaculatus exiret. D. Ambrosius : Quod ergo sit : *adaperiens vulvam*, consuetæ nativitatis more loquitur, non quod Dominus sacri ventris hospitium, quod ingressus sanctificaret, egressus devirginasse credendus sit. (Beda.)

B. Virgo non tenebatur secundum legem ad oblationem sacrificii. — Dub. 165. Ad illa verba, cap. ii, v. 24 : *Ut darent hostiam, secundum quod dictum est in lege Domini.* An beata Virgo tenebatur ad oblationem hujus sacrificii?

I R. Scito quod etiam secundum verba legis non tenebatur beata Virgo ad oblationem hujus sacrificii, quia expresse lex dicit : *Mulier si suscepto semine* : constat enim exemptam esse beatam Virginem, quæ concepit absque suscepto semine. Nec est dubium a Spiritu sancto fuisse apposita illa verba in lege, ad excipiendum beatam Virginem, alioquin superflua essent; manifestum enim erat non aliter posse parere, quam suscepto semine. (Cajetanus.)

II R. Nota magnam humilitatem in Virgine Maria, quia dicit Evangelium hodiernum, *ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo.* Consuetudo enim legis erat, ut patet Levitico xii, quod quando post

partum in quadragesima die mulier veniebat ad templum, flexis genibus coram sacerdote dicebat : Ecce oblationem, offeratis pro me sacrificium, ut Deus remittat mihi peccata, quæ commisi concipiendo, portando, pariendo et nutriendo. Sacerdos autem, recepta oblatione et facto sacrificio, dabat mulieri benedictionem, et recedebat mulier. Istam consuetudinem voluit Virgo Maria hodie servare veniens in templo, dicens sacerdoti (non Simeoni, quia non legitur ipsum fuisse sacerdotem, sed hominem sanctum) : Hodie est quadragesima dies, qua peperisti istum Filium, et octava die fuit circumcensus, et vocatus fuit Jesus, et dedit sibi oblationem pariturum, aut duos pullos columbarum, dicens, ut oraret pro ea. O maxima humilitas ! Sanctissima dicebat peccatori : Orate pro me, et sacerdos non cognoscebat eam. (D. Vincentius Ferrer.)

III R. O bone Jesu, jam noster es, et duplici jure es; te nobis pater dedit, te nobis Mater emit; noster es, quia datus; noster es, quia emptus, duplici te jure possidemus. (D. Thomas a Villanova.)

Sanctus Joseph dictus pater Christi ad famam Virginis conservandam. — Dub. 166. Ad illa verba, cap. II, v. 27 : *Et cum inducerent puerum Jesum parentes ejus.* Cur Evangelista dicit, parentes ejus, cum Christus in terris non habuerit patrem?

R. Ad primum dicendum, quod, sicut Beda dicit super Lucam, Pater Salvatoris appellatur Joseph, non quod vere, juxta Photinianos, pater fuerit ei; sed quod ad famam Mariæ conservandam pater sit ab omnibus æstimatus; unde et, Luc. III, 23 : dicitur : *Ut putabatur filius Joseph.* Vel, sicut D. August. dicit in lib. *De bono conjugali*, eo modo pater Christi dicitur Joseph, quo et vir Mariæ intelligitur sine commistione carnis, ipsa copulatione conjugii, multo videlicet conjunctus, quam si esset aliunde adoptatus; neque enim propterea non erat appellandus Joseph, pater Christi, quia non eum genuerat concumbendo, quando quidem pater esset etiam ei, quæ non ex sua conjugē procreandam aliunde adoptasset. (D. Thomas, part. III, quæst. 28, art. 1, ad 1.)

Christus Matrem honoravit, super choros angelorum eam exaltando. — Dub. 167. Ad illa verba, cap. II, v. 28 : *Accepit eum in ulnas suas, et benedixit Deum.* Quis sensus anagogicus hujus historiæ?

R. Elevamur ad contemplandum Semper-Virginem Mariam purgato corpore, et immortalitate recepta, quæ post dies Deo Altissimo placitos venit ad templum cœlestis patriæ, quam Christus, secundum legem Moysi, parentem honorando super omnes choros angelorum, ad cœlestia regna exaltavit, offerens ipsa turturem, suæ præclarissimæ castitatis, et columbam suæ ineffabilis humilitatis, ubi et adest Simeon justus amplexens Regem regum, qui simul cum omnibus sanctis Semper-Virginis Mariæ Filium benedicunt, et laudant in

sæcula sæculorum. (Antonius Gistandis, ordinis Prædicatorum, hic.)

Canticum Zachariæ cantatur in Matutinis, canticum B. Virginis in Vesperis, canticum Simeonis in Completorio, et quare? — Dub. 168. Ad illa verba, cap. II, v. 29 : *Nunc dimittis servum tuum, Domine.* Quare canticum Zachariæ cantatur in Matutinis, canticum beatæ Virginis in Vesperis, canticum Simeonis in Completorio?

R. Si quæris rationem ordinis in decantando, considera, quid in singulis canticis contineatur; unde nota, quod in cantico Zachariæ dicitur : *Erexit cornu salutis*, erectio autem Christi facta est in Resurrectione; ante enim jacuerat in infirmitate carnis; sed in Resurrectione erectus est; et ideo in matutinis laudibus, quas in memoria matutinæ Resurrectionis mane celebramus, canticum Zachariæ decantamus. In cantico autem beatæ Virginis mentio habetur de respectu ancillæ, qui sexta ætate factus est; ideo sexta hora canticum illud decantatur, id est, in Vesperis; sexta namque ætate respectus divinæ misericordiæ factus est super ancillam, id est, Ecclesiam, unde ista exponitur. *Ancillæ suæ*, id est Mariæ et Ecclesiæ. In cantico autem Simeonis fit mentio de pace, et petebat dimitti, ut requiesceret in pace; quæ pax, et requies habetur in septima ætate, quia spiritus sanctorum requiescunt, de quorum corporibus etiam dicitur, quia *in pace sepulta sunt*; in spe scilicet futuræ pacis; nondum enim habent illam pacem, quoniam ergo in cantico illo mentio fit de pace, quæ dabitur in septima ætate, ideo cantatur in septima hora, scilicet in Completorio. (Hugo card.)

In die Purificationis processionem facimus cum luminaribus. — Dub. 169. Ad illa verba, cap. II, v. 32 : *Lumen ad revelationem.* Quare in festo Purificationis facimus processionem, gestamus et offerimus cereos?

R. Christus illa die oblatus est, qui est lumen, quod repræsentat cereus illa die gestatus et oblatus; et quia de Bethleem venerunt Maria et Joseph cum parentibus et cognatis, hoc repræsentantes, facimus processionem illa die. (Hugo card.)

Quis gladius animam Virginis pertransiit? — Dub. 170. Ad illa verba, cap. II, v. 35 : *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Quomodo hæc verba exponuntur de beata Virgine?

I R. Illud ipsum corpus Filii quale aliquando fuerit, recordamini, ad extremum non sine passione mea, ludibria et supplicia passionis, et crucis aspexi per singula, dicens quam vere de eo noster Isaias dixerat : *Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit.* Cur ego doleam, non eum meo dedisse corpori, quod suo non dedit. Non sum ita delicata aut superba, ut quod ille dignatus est pati, ego quantulacunque ex parte pati non possim, aut nolim. (Guaricus, serm. 2, *De Assumptione.*)

II R. Si enim omnipotens Deus hujus mundi prospera magni penderet, nullatenus ipsam singularem

ac perpetuam Virginem, ex qua incarnari dignatus est afflicti doloribus permisisset. (Petrus Damianus, lib. viii, cap. 14.)

III R. Non attigit animam crudelis lancea, quæ aperuit ejus latus, sed tuam utique animam pertransivit. Ipsius nimirum anima jam non erat ibi, sed tua plane inde nequibat avelli. (D. Bernard. *Serm. in Apocalyp.* cap. xii.)

IV R. Gladius Verbi Dei, id est, fides fixa in corde de crucifixo Filio, quod Deus erat, omnes alii et aliæ amiserunt tunc fidem de sua Divinitate, quoniam omnes discipuli tunc fugerunt, eo relicto, non solum corpore, sed et fide, et ipsa Maria Magdalena, quæ plus visa est diligere, etiam non credidit Deum, et propterea Christus resurgens, cum ei apparuit, ait, Joan. xx, 17: *Noli me tangere, quia nondum ascendi ad Patrem meum*, scilicet, in corde tuo, id est, non credis me esse æqualem Patri. (D. Antoninus, part. iv, tit. xv, cap. 20, § 14.)

V R. At non tibi plusquam gladius fuit sermo ille revera pertransiens, usque ad divisionem animæ et spiritus: *Mulier, ecce Filius tuus?* (Joan. xix, 26) O commutationem! Joannes tibi pro Jesu traditur! (D. Bernard. *ubi supra.*)

VI R. Clarissimum passionis Christi speculum effectum erat cor Virginis, necnon et perfectæ mortis imago, in illo agnoscebantur sputa, convitia, verbera, et Redemptoris vulnera. Jam juxta Simeonis vaticinium passionis gladius, ipsius pertransierat animam, jamque cum extincto Filii corpore spiritualiter respiraverat. (D. Laurentius Justinianus, *De Christi agone*, cap. 21.)

VII R. Ratio immensitatis hujus doloris hinc trahitur. Dolor fundatur in amore; quanto enim quis plus amat aliquam rem, vel personam, tanto magis dolet de ejus amissione, vel læsione, quod patet per experientiam rerum magistræ; magis enim quis dolet de amissione mille florenorum, quam de centum, utpote quia magis diligit; plus dolet de morte filii, quam de amissione substantiæ, et præcipue cum est bonus, et utilis sibi: sed beata Virgo Maria naturaliter valde diligebat Christum Filium suum, tum quia unicum: certum est enim quod pater, vel mater plus dolet de morte filii cum unum tantum habet, quam si multos haberet; tum quia totum assumptum corpus erat ex se, patrem ibi non habebat; ut quia patrem non habuit terrenum; et ideo strictius amabat, et de amissione magis dolebat: tum quia innocens, et optimus Filius erat, et tamen morte acerbissima, et ignominiosissima inter latrones condemnatus erat; et ideo pertransivit gladius doloris animam ejus. (D. Antoninus, part. iv, tit. xv, cap. 36, § 1.)

VIII. Respondeo, ad secundum dicendum, quod illud verbum Simeonis Origenes, et quidam alii doctores exponunt de dolore, quem passa est in Christi passione; Ambrosius autem, per *gladium*, dicit, significari prudentiam Mariæ, non ignaram mysterii cœlestis; vivum est enim Verbum Dei, et

validum, et acutius omni gladio acutissimo: quidam vero per *gladium*, dubitationem intelligunt, quæ tamen non est intelligenda dubitatio infidelitatis, sed admirationis, et discussionis; dicit enim Basiliius, in *Epist. ad Optimum*, quod beata Virgo assistens cruci, et aspiciens singula, post testimonium Gabrielis, post ineffabilem, divinæ conceptionis notitiam, post ingentem miraculorum ostensionem, animo fluctuabat ex una, scilicet parte, videns cum pati, abjecta, et ex alia parte considerans ejus, mirifica. (D. Thomas, p. iii, quæst. 27, art. 4, ad 1.)

B. *Virgini in passione Filii reservati sunt dolores partus.* — Dub. 171. Ad illa verba, cap. ii, v. 35: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* An beata Virgo majorem dolorem senserit in passione Filii, quam alii martyres in suis tormentis?

R. *Tuam animam*, quæ est quasi *ipsius* propter intensum amorem *pertransibit gladius doloris*; tunc enim, scilicet in passione Filii, reservati sunt dolores partus, ut dicit Joannes Damascenus, id est, quos aliæ mulieres sustinent in partu; sed nec aliqua mulier habuit unquam tantum dolorem in partu, nec aliquis martyr tantum dolorem sensit in suis tormentis, quantum experta est beata Maria in passione dilectissimi Filii, non Petrus in crucifixione sui, non Laurentius in craticula combustus, non Blasius pectinibus ferreis dilaceratus, non Jacobus per singula membra intercisus, nec alius: unde dicit B. Hieronymus: Plusquam martyr fuit, et aureolam martyrii super omnes clariorem recepit. (D. Antoninus *ubi supra.*)

Magnus honor, et gloria data B. *Virgini pro gladio dolorum.* — Dub. 172. Ad illa verba, cap. ii, v. 35: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Quomodo beata Virgo honorata pro gladio dolorum?

R. Vidi innumerabilem multitudinem angelorum, et diversorum ordinem sanctorum Dei, et sanctarum virginum, et dominarum beatam Virginem Matrem Dei præcedentium, et eam cum omni lætitia, et devotione circumdantium, antea quam portabatur a quodam angelo unus gladius longus, et valde latus, et sanguinolentus, qui significabat illos maximos dolores, quos Maria passa est in morte Filii sui, qui figurabantur in gladio, quem justus Simeon prophetabat ipsius animam pertransitum esse. Unde tota exultante curia cœlesti, dictum fuit sponsæ, scilicet B. Birgittæ: Ecce quantus honor, et gloria reprehenditur in hoc festo Reginæ cœli pro gladio dolorum, quos sustinuit in sui dilecti Filii passione. (B. Birgitt. lib. vii *Revel.* cap. 2.)

B. *Virgo patientissima in martyrio suo spirituali.* — Dub. 173. Ad illa verba, cap. ii, v. 35: *Tuam ipsius animam pertransibit gladius.* An beata Virgo in hoc martyrio spirituali aliquam impatientiam habuerit?

R. Hic gladius acutissimam Filii sui passionem.

sive mortem signat, gladius corporalis animam nec occidere potest, nec vulnerare; sic acutissima Christi passio, licet animam Mariæ per compassionem pertransivit, ipsam tamen nec per odium occidit, nec per impatientiam vulneravit: Maria enim interfectores Filii sui nunquam odivit, nunquam contra eos impatiens fuit: nam si alii martyres patientissimi fuerunt in martyrio suo corporali, quanto magis Mater nostra Maria in martyrio suo spirituali? (D. Bonaventura, in *Specul. B. Virg.* lect. 4.)

Tribulatio B. Virginis quando Herodes puerum interficere voluit. — Dub. 174. Ad eadem verba, cap. II, v. 35: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Quot tribulationes habuit B. Virgo in hac vita?

R. Secundum D. Augustinum, luna tripliciter obscuratur, aut quando est vacua, aut quando est nube tecta, aut quando est eclipsata. Beata Virgo in hac vita, habuit tres tribulationes: una fuit, quando Herodes puerum interficere voluit, et ipsa in Ægyptum fugit, tunc enim ista luna omnino consolatione fuit vacua; quomodo enim consolatio sibi esse poterat, quando ipsa puella delicata de partu paulo ante surrexerat, et in terram longinquam per vias asperas cogebatur fugere, et quando inter idololatrias compellebatur manere, et quando puerum sic tenerum cogebatur circumferre. Secundam tristitiam habuit, quando Filium suum amisisse credidit, timens ne in manus hostium devenisset, vel ad longinquas partes ad gentes convertendas accessisset, vel ad Patrem cœlestem, sine redemptione humani generis reddidisset; et tunc fuit nube tecta, quia nubes obscura doloris et tristitiæ, ejus animam occupavit; unde ipsa dixit, Luc. II, 48: *Pater tuus, et ego dolentes quærebatumus te.* Tertiam tribulationem habuit in Filii passione, et tunc luna fuit eclipsata; luna autem quando eclipsatur tota sanguinea videtur, et ipsa in Filii passione gladio doloris vulnerata, juxta illud Luc. II: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Item, Joelis II, 31: *Sol, id est, Christus, convertetur in tenebras, scilicet per mortem; et Luna, id est, beata Maria, in sanguinem, per dolorem.* (B. Jacobus de Voragine, ordinis Prædicatorum, serm. 2, Sabbat. IV Quadrag.)

Mos erat filiis Israel ad festa confluentibus seorsum viros, seorsum feminas choros ducentes incedere. — Dub. 175. Ad illa verba, cap. II, v. 44: *Existimantes autem illum esse in comitatu.* Quomodo potuit Jesus a parentibus obliviscendo relinqui, qui tanta parentum providentia nutriebatur?

Respondendum est, quod filiis Israel ad festa confluentibus, vel ad propria redeuntibus, mos erat seorsum viros, seorsum feminas, choros ducentes incedere. Zachar. XII, 12: *Familia, et familia seorsum, et mulieres eorum seorsum;* pueri cum quolibet parente indifferenter ire poterant; ideo Mariam, et Joseph vicissim putasse puerum Jesum,

quem secum non cernebant, cum altero parentum reversum. (Hugo Card. ex Beda, Cajetanus.)

B. Virgo nesciebat quæ, vel quot miracula Filius erat facturus. — Dub. 176. Ad illa verba, cap. II, v. 48: *Et videntes admirati sunt.* Glossa, Maria, et Joseph. Cur admirati sunt, cum uterque, scilicet Maria et Joseph, scirent ipsum esse Deum?

I R. De ejus potentia, et prudentia minime dubitabant; nesciebant tamen, quæ, vel quot miracula esset factururus, quia nondum instructa erat beata Virgo de miraculis. (Hugo card.)

II R. *Admirati sunt, pro attoniti facti sunt,* hoc est, ad similitudinem attonitorum valde obstupuerunt, præter opinionem, videntes in illa ætate Jesum in medio doctorum incipere monstrare sapientiam suam; sciebat enim Joseph et Mater ejus ipsum esse Filium Dei; sed non putabant in ætate illa ipsum sic se demonstraturum. (Cajetanus.)

B. Virgo fiducialiter, humiliter, et affectuose dolorosam inquisitionem Filio ostendit. — Dub. 177. Ad illa verba, cap. II, v. 48: *Et dixit Mater ejus ad illum: Fili, quid fecisti nobis sic?* Videtur quod Semper-Virgo malefecerit, eum redarguendo?

I R. Miranda vero Dei Genitrix maternis affecta visceribus, quasi cum lamentis inquisitionem dolorosam ostendit, et omnia sicut Mater, et fiducialiter, et humiliter, et affectuose exprimit. (Græcus.)

II R. Non arguit, sed querulam nescientiæ propriæ vocem depromit; nec querit causam cur fecerit, cur intulerit eis dolorem, sed affectum manifestat. (Cajetanus.)

B. Virgo frequenti meditatione contemplabatur verba Jesu. — Dub. 178. Ad illa verba, cap. II, v. 51: *Et Mater ejus conservabat omnia verba hæc in corde suo.* Quomodo Semper-Virgo conservabat illa verba?

I R. Hinc apparet, quod intellexerat verba Jesu, et frequenti meditatione contemplabatur, et conservabat illa. (Cajetanus.)

II R. Virgo autem, sive quæ intellexit, sive quæ nondum intelligere potuit, omnia sua pariter in corde quasi ruminanda, et diligentius scrutanda recondebat. (Beda.)

III R. Considera prudentissimam mulierem Mariam vere sapientiæ Matrem, qualiter scholaris sit pueri; non enim ut puero, ne ut viro, sed ut Deo vacabat ulterius, et illius voces divinas, et opera reputabat; ideo nil ex dictis, aut actis ab eo incassum illi patebat: sed sicut ipsum verbum prius in visceribus, ita nunc ejusdem modos, et dicta concipiebat, et in corde suo quodam modo fovebat; et hoc quidem jam secum in præsentī contemplabatur. Hoc autem expectabat in futurum clarius revelandum, et hac quidem regula, et lege per totam vitam utebatur. (Græcus.)

B. Virgo pro peccatoribus spiritualiter de mortuis deprecatur. — Dub. 179. Ad illa verba, cap. VII,

v. 15 : *Et dedit illum Matri suæ.* Cur non sinit Dominus Jesus rogari a Matre pro Filio demortuo?

R. Mater vidua tanta efficacitate vitam Filii postulabat, ut ne minimam quidem moram beneficio conferendo interponi pateretur; unde Christus Dominus miraculum maturavit, ne si paulisper differret, antequam Filio daret vitam, auferret Matri. Si igitur illa Mater pro Filio demortuo, nec illius opem requirenti precabatur, quid mirum si beata Virgo pro peccatoribus spiritualiter demortuis, nec ejus patrocinium implorantibus intercedat? et si illius Matris amor moras non ferebat, quas tandem moras, o misericordiae Mater, tua misericordia patietur? (P. Mendoza, *I Reg.* xiv, adnotat. 17, sect. 2, num. 8.)

Nomen Magdalene D. Lucas tacet. D. Joannes nominat. — Dub. 180. Ad illa verba, cap. vii, v. 37 : *Ecce mulier, quæ erat in civitate peccatrix.* Cur D. Lucas nomen hujus mulieris tacet, Joannes vero, cap. xii, nominat Mariam?

R. Nomen sacratissimæ femine Maria Magdalena erat, cum autem evangelista ad narrationem historici scriberet, quod ipsa peccatrix erat, Spiritu sancto dictante, illud nomen subiecit; decebat enim ut purum ac præclarum Mariæ nomen de muliere tantis delictis coinquinata minime diceretur, ac scriberetur; et quamvis esset jam charitatis cuspide vulnerata, tamen necesse fuit, ut per poenitentiam prius, ac lacrymas mundaretur, ut postea magno Mariæ nomine condecoraretur. (P. Silveira, tom. III, lib. v, quæst. 3, num. 25.)

B. Virgo castellum in quo Christus intravit ad expugnandum diabolum. — Dub. 181. Ad illa verba, cap. x, v. 38 : *Intravit in quoddam castellum.* Quare beata Virgo Maria dicitur castellum?

R. *In quoddam castellum*, id est, in beatam Virginem, in quam venit Dominus ad pugnandum, vel potius ad expugnandum diabolum. Circa hoc castellum quatuor attenduntur, scilicet, situs et munita, fluvius et alimenta. Situs castelli in alto debet esse, et beata Virgo in alto fuit fundata, ita ut omnino diabolus accedere non valeret; unde ipsa dicit Eccli. xxiv, 7 : *Ego in altissimis habito*; Matth. v, 14 : *Non potest abscondi civitas supra montem posita.* Munitio castelli in quatuor consistit, in muris, et turribus, et fossatis, et armaturis; hæc omnia fuerunt in beata Virgine. Murus est virginitas, turris humilitas, fossatum paupertas, armatura pietas. Cant. iv, 4 : *Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.* Fluvius gratiarum, quæ abundanter fluit in castello isto, de quo Psalmista, Psal. xlv, 5 : *Fluminis impetus*; Gen. ii, 10 : *Fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum.* Alimenta sunt panis vitæ, de quo dicitur, Prov. xxxi, 14 : *Facta est quasi navi institutoris.* Sed dicit aliquis, Matth. iv, 4 : *Non in solo pane vivit homo*, multo fortius nec beata Virgo, quæ est delicata puella, et ipsa habet fructus spiritus; ascendit enim in palmam Filius

ejus, et apprehendit fructus ejus, de quibus utique dedit matri suæ. Fructus autem spiritus sunt gaudium, pax, patientia. Felix castrum ubi tales fructus abundant, Psal. lxx, 11 : *Quis deducet me in civitatem munitam*, id est, ad beatam Virginem? Spiritus sanctus, cujus operatione facta est Incarnatio Verbi. Psal. cxlii, 10 : *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam*, id est, in beatam Virginem. (Hug. card.)

B. Virgo perfecta fuit in utraque vita, activa scilicet, et contemplativa. — Dub. 182. Ad illa verba, cap. x, v. 38 : *Intravit in quoddam castellum.* Quare hoc Evangelium cantatur in Assumptione beatæ Virginis?

I R. Quia beata Virgo perfecta fuit in utraque vita, ideo hoc Evangelium legitur in Assumptione ejus, quando recepta fuit in castro Domini, quia eum prius receperat in castello suo. Licet enim nihil pertineat ad eam quantum ad historiam, specialiter tamen pertinet ad eam quantum ad mysterium: ipsa est enim castellum, quod Jesus intravit, id est, in quo tabernaculum posuit, contra diabolum pugnaturus; in ea enim carnem assumpsit, in qua diabolum expugnavit; ipsa est etiam, quæ utriusque vitæ officia specialiter executæ est, quæ etiam opera misericordiae misericordius exhibuit, tanquam quæ mundi Redemptorem lactavit, et multam ei diligentiam in educando impendit, quæ etiam magis contemplationi vacavit, de qua dictum est, Luc. ii, 51 : *Maria conservabat omnia verba hæc.* Omnia enim verba Domini, et facta diligenter in secreto cordis reposuit, et postea scriptores evangelicos docuit; nam Matthæus, qui primus scripsit Evangelium, multa ab ea didicit; in hoc autem Evangelio multipliciter commendatur Virgo beatissima; et quia omnis laus in fine canitur, ideo hoc Evangelium in ejus fine legitur. (Hug. card.)

II R. Ad quid enim ea hodie in Ecclesiis Christi evangelica lectio recitatur, in qua mulier benedicta in mulieribus excepisse legitur Salvatorem? Credo ut hæc, quam celebramus ex illa susceptione aliquatenus æstimetur; imo ut juxta illius inæstimabilem gloriam, inæstimabilis cognoscatur et ista. (D. Bern. serm. 1, *De Assumpt.*)

Nata B. Virgo, sublimata est coronis et sceptris. — Dub. 183. Ad illa verba, cap. x, v. 38 : *Intravit Jesus in quoddam castellum.* Cur referuntur duæ mulieres, cum Ecclesia celebrat Virginis Assumptionem?

R. Cum Ecclesia celebrat Virginis Assumptionem in cælum, in evangelica lectione referuntur duæ mulieres militantes, una in via activa, altera in contemplativa? at vero cum ejusdem Virginis Nativitas solemnizatur in Evangelio commemorantur principes, duces, ac reges, Matth. i, 1 : *Liber generationis Jesu Christi, Filii David, filii Abraham.* Quid habet Assumptio cum militaribus, Nativitas cum Regibus? Nata est Virgo, ut multis meritis ditata; tanta autem merita voluit Deus statim ab

exortu sublimare coronis ac sceptris, tot regum ac principum; at ejus Assumptio duabus militari-bus decantatur, ut cunctis fiat evidens ac notum, quod tanta gloria ac beatitudo ei confertur juxta illius præclara merita et facta. (P. Silveira, hic.)

B. *Virgo nullum inquinamentum aliquando habuit.* — Dub. 184. Ad illa verba, cap. x, v. 38 : *Mulier quædam Martha nomine.* Cur in hoc Evangelio nulla Lazari sit mentio?

R. Arbitror sane, ne id quidem a proposita similitudine decedere. Virginali enim domum intel- ligi volens, Spiritus sicut non incongrue pœnitentiam, quæ malum utique comitatur. Absit enim ut proprii quidquam inquinamenti domus hæc aliquando habuisse dicatur, ut in ea proinde scopa Lazari quaereretur. (D. Bernardus.)

B. *Virgo quid humanum, et non divinum exstitit.* — Dub. 185. Ad illa verba, cap. x, v. 38 : *Mulier quædam Martha nomine.* Cur Martha vocatur mulier, non vero Maria?

R. Recte in præsentī Martha dicitur mulier, non vero Maria; nam cum Martha repræsentaret corpus Dei Genitricis quæ Deum utero suo excepit, dicatur mulier, ut ita omnibus sit apertum, quod hæc suprema Regina in sua persona ac corpore, quid humanum, et non divinum exstitit; sicque præseinderetur error aliquorum hæreticorum, qui perfide autumant beatam Virginem esse personam divinam. At Maria, quæ præexcellens Dei Genitricis virtutes figurabat, non scribatur mulier, ut cunctis sit notum, quod hæc angelorum Regina in suis virtutibus et dotibus, quid cœleste super totam humanam naturam exstitit. (P. Silveira, tom. III, lib. v, cap. 16, quæst. 5, num. 20.)

B. *Virgo Domina cœli et terræ.* — Dub. 186. Ad illa verba, cap. x, v. 38 : *Martha nomine.* Quod etymon hujus nominis Martha?

R. Martha interpretatur *Domina*; nulla est domina cœli et terræ, nisi Regina angelorum Virgo Maria, quæ recepit illum in domum suam, scilicet in uterum virginali. De ista domo cantat Ecclesia :

*Domus pudici pectoris
Templum repente fit Dei,
Intacta nesciens virum
Verbo concepit Filium.*

Quando scilicet, dixit : *Ecce ancilla Domini*, tunc recepit illum in domum suam. (D. Vincentius Ferrer. serm. 1, in Assumptione.)

Exsultatio, qua B. Virgo excepta est ab angelis in cælum, non potest explicari. — Dub. 187. Ad illa verba, cap. x, v. 38 : *Excepit illum in domum suam.* Quare evangelista non explicat salutationes, gaudia ac verba, quibus Christus exceptus est ab his sororibus?

R. Ingressus Christi Domini in hoc castellum, sanctissimam Virginem Mariam introeuntem in gloriam adumbrat. Quanta autem fuerit hodie exsultatio, ac festivitas sanctis angelis, quot venerationes, salutationes ac cantica præstiterint Matri Do-

mini, potius mente consideranda, quam verbis explicanda. (P. Silveira, hic.)

Humilitas B. Virginis Filium Dei traxit in uterum. — Dub. 188. Ad illa verba, cap. x, v. 38 : *Mulier quædam Martha nomine excepit illum in domum suam.* Quomodo Martha beatam Virginem repræsentat?

I R. Martha autem interpretatur *Domina*, seu *provocans*. Hæc est enim beata Maria, quæ per suam maximam humilitatem provocavit Dei Filium venire in domum uteri virginalis; et ipsa Domina aptissime dicitur, quæ super omnes alias dominata est suæ sensualitati et corpori; nec aliqua creatura alia digna fuit recipere Deum in utero sui domum, nisi beata Maria; unde canit Ecclesia :

*Domus pudici pectoris
Templum repente fit Dei,
Intacta nesciens virum
Verbo concepit Filium.*

Nunquam fuit factum tam excellens opus activæ, sicut fecit Virgo in ipsa conceptione Filii sui de corpore suo. (D. Antoninus, part. iv, tit. xv, cap. 43, § 1.)

II R. Quamvis hoc ad litteram dicatur de Martha, tamen perfectius illud impletum est in beata Maria; quia, etsi Martha non sit nomine et persona, est tamen Martha interpretatione; nam interpretatur ex Hebræo in Latinum *provocans*, et Syro sermone *dominatrix*, ex derivatione a Marte; qui, secundum gentiles, est deus belli, propter fortitudinem; sed certe ipsa sua perfectione virtutum provocavit Deum ad incarnandum de ea; ipsa est Domina cœlorum et omnium, ipsa est potentissima ad bellandum pro nobis contra malitiam dæmonum. (D. Antoninus, part. iv, tit. 45, cap. 45, § 1.)

Virgo Maria Martha fuit propter studium bonæ actionis, Maria, propter otium sanctæ contemplationis. — Dub. 189. Ad illa verba, cap. x, v. 39 : *Et huic erat soror nomine Maria.* Quomodo hæc duæ sorores Martha et Maria beatam Virginem expriment?

R. Beata Virgo, Martha est et Maria : Martha propter studium bonæ actionis : Maria propter otium sanctæ contemplationis. Martha fuit cum cognata prægnanti prægnans, et ipsa tribus me-sibus ministravit : Martha fuit, quia omnia pietatis opera, quæ solent aliis pauperibus exhiberi, ipsa Filio suo pauperi exhibuit; ipsa enim recepit eum in utero suo, quasi hospitem in domo; nudum vestivit carne, et postea pannis involvit; esurientem, et sitientem lacte suo potavit, et pavit; infirmum ex infantia non solum visitavit, sed etiam fovendo, arrendendo, gestando frequentavit; crucifixo quasi in carcere posito adfuit, ita ut vere conveniat ei, quod sequitur : *Martha autem satagebat.* Item Maria fuit audiendo ipsum, conferendo in corde suo quæ videbat et audiebat, eis quæ prædixerant prophætæ. (Hugo card.)

Gloria collata B. Virgini ob coronam justitiæ ei debitam. — Dub. 190. Ad illa verba, cap. x, v. 39 : *Quæ etiam sedens secus pedes Domini.* Cur quando

Magdalena sedet secus pedes Salvatoris, tunc ab evangelista non nuncupatur Christus, vel Jesus, sed Dominus?

R. *Maria sedens secus pedes Domini.* Erat cum magna quiete, intentione, et contemplatione supremæ Christi divinitatis; adumbrabatur ibi altera Maria, nempe sanctissima Dei Genitrix in die suæ gloriosæ Assumptionis æternam divinitatis fruitionem in præmium suorum meritorum a Christo recipiens: merito ergo hic non dicitur Christus, sed Dominus, ut denotetur, quod illa felicissimæ beatitudinis merces ei conferebatur, non tanquam a Filio ob favorem, sed tanquam a Domino ob coronam justitiæ ei repositam et debitam. (P. Silveira, hic, quest. 6, num. 60.)

B. *Virgo in privato audit a Filio secreta alterius vitæ ad ejus consolationem.* — Dub. 191. Ad illa verba, cap. x, v. 39: *Audiebat verbum illius.* Quomodo hæc verificantur de beata Virgine?

R. Hoc opus fecit beata Virgo plusquam omnis creatura; nam Magdalena audiebat verbum Domini in paucis sermonibus respective; sed beata Maria non solum in publico, quando cœpit prædicare, sed etiam in privato quando puer erat, audiebat ab eo secreta alterius vitæ sui consolationem. Sciens enim beata Mater, quia tantam scientiam tunc puer habebat, quantum nunc habet in cœlis, verisimile est, quod interrogabat eum aliquando de secretis cœlestibus; unde et pie imaginari potest, quod ponebat beata Mater dulcissimum Filium suum ad sedendum, et ipsa se ponebat ad pedes ejus dicens: O dilecte Fili, rogo vos, dicite mihi ordinationem angelorum, quomodo stant in cœlis, quoniam Moyses et alii prophætæ de his nihil dicunt; et de sanctis animabus ubi collocabuntur. Et quis bonus filius, qui interrogatus a matre de re bona, non responderet ei ad consulendum eam? (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 43, § 1.)

Multiplex ministerium B. Virginis erga Filium. — Dub. 192. Ad illa verba, cap. x, v. 40: *Martha autem satagebat circa frequens ministerium.* Quomodo Martha satagebat circa frequens ministerium?

I R. Opus vitæ activæ beatæ Marthæ ostenditur cum dicit Evangelium: *Martha autem satagebat circa frequens ministerium.* Nam quando Christus fuit in domo Marthæ, tunc incontinenti Martha currendo per domum, ait ancillis et servitoribus: Date panem et vinum, et cætera necessaria pro refectione, et tantum nolebat Domino servire. Sed diceret aliquis: Hoc nihil facit ad propositum pro Virgine Martha. Respondeo; Verum est, non litteraliter; sed imo multum proprie allegorice; quia sicut primum opus Marthæ facit pro Virgine quantum ad Incarnationem, ita secundum opus facit pro Virgine Maria respectu suæ conversationis ad Filium Dei postquam ipsum peperit. Dicatur quomodo Virgo Maria in ætate quindecim annorum ipsum peperit, et non habebat lac; dicunt enim medici, et bene, quod de eadem radice procedunt proles, et lac; et mulier

quæ non cognovit hominem non habet lac. O! dicit Joseph ad Mariam: Ego vadam ad aliquam mulierem, ut det lac puero, sed Virgo Maria noluit, sed flexis genibus, ut dicunt doctores devoti, orando, dicebat: Pater et Domine omnipotens, qui hunc Filium mihi dedistis, vos qui omnibus rebus ministratis provisionem animalibus in terra, piscibus in mari, date mihi lac pro Filio vestro; et incontinenti Deus Pater de cœlo misit ei lac. De hoc est Ecclesiæ auctoritas, quæ cantat: *Nesciens Virgo virum, peperit sine dolore Salvatorem sæculorum; ipsum Regem angelorum sola Virgo lactabat ubere de cœlo pleno.* Ecce quomodo ipsa satagebat, ut serviret Christo. Item servivit sibi etiam in aliis multis. Nam scitis quanta servitia fecerint matres filiis in vestiendo, et similibus; et quia non poterat bene calefieri, propter frigus posuit in præsepio, ut ab animalibus calefieret: item pectinando, et lavando; quando fuit exsul in Ægypto filando, et suendo providebat sibi, Filio et Joseph seniori. Item, quando Christus ibat ad prædicandum, Virgo Maria sequebatur sermones suos, et cum erant in aliquo loco, ipsa portabat Filio refectionem. Ecce ergo Martha, id est Domina, *satagebat circa frequens ministerium.* (D. Vincentius Ferrer. serm. 1, in fest. Assumptionis.)

II R. *Satagebat circa frequens ministerium.* Hoc opus fecit beata Maria in Christi conversatione, et primo in ejus nativitate. Non credatis quod ibi fuerunt obstetrices; dicit enim D. Hieronymus: Nulla ibi obstetrix, nullius mulierculæ sedulitas intercessit, ipsa beata Virgo de terra eum levavit, ipsa nudum natum pannis involvit, ipsa famescentem lacte cibavit et potavit, ipsa vestiebat, et denudabat, et infirmum ætate brachiis suis portabat. O quam frequenter, ut filium suum osculabatur! ut Deum amplectendo venerabatur! Ecce quomodo Martha, id est, Domina mundi, *satagebat circa ministerium.* (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 43, § 1.)

B. *Virgo conformans se voluntati divinæ erga passionem Filii consentiebat, ut ita fieret.* — Dub. 193. Ad illa verba, cap. x, v. 40: *Domine, non est tibi curæ quod soror mea reliquit me solam ministrare?* Quid est hoc, quod Martha conqueritur de Maria sorore sua?

R. Quæ est ista Maria, quæ sororem suam relinquit in ministerio laborare? Martha est voluntas Mariæ, quæ attendens, et videns Filium suum comprehendere, ligari, conspui, flagellari, irrideri, spinis coronari, crucifigi, sepeliri; inter hæc sollicita, quia naturali compassione quasi satagebat eum liberare, sed ratio, soror ejus contemplans divinam voluntatem, quam sedendo juxta pedes audierat, conformans se illi consentiebat, ut ita fieret. (Hugo card.)

B. *Virgo valde sollicita de salvatione generis humani.* — Dub. 194. Ad illa verba, cap. x, v. 41. *Sollicita es, et turbaris erga plurima.* Quomodo beata Virgo sollicita fuit, et turbata circa plurima?

R. Allegorice illud est proprie proprium Virginis

Mariæ; quia sicut primum opus beatæ Marthæ facit Virgini Mariæ pro procuratione, et secundum pro conservatione; ita istud tertium in Christi passione, in qua Martha, id est, Domina, fuit sollicita. O quis posset exprimere sollicitudinem ejus et turbationem, quam habuit in Filii passione! Primo Virgo Maria fuit sollicita de salvatione humani generis; sed quia sciebat non alio modo futuram, nisi per mortem ignominiosam Filii sui, turbabatur ex maternali compassione, et erat quasi inter duas molas; quando videlicet ipsa cogitabat, quod nullus hominum poterat solvi a vinculo peccatorum, nec a catenis diaboli, nisi Filius suus ligaretur a Judæis, ecce turbatio. Item sciebat nulum hominem posse evadere illam duram sententiam damnationis æternæ, quæ dabitur in judicio Matth. xxv, 41: *Discedite, maledicti, nisi Filius suus Christus fuisset morti sententiatus*; ideo turbatur. Item erat sollicita ne aliquis suspenderetur in furca inferni; sed quia non poterat fieri, nisi prius Filius suus suspenderetur in furca ligni, ideo turbabatur. Item erat sollicita, quia nullus poterat separari a societate diaboli; sed non poterat fieri, nisi prius Filius suus associaretur latronibus, et ecce turbatio. Item erat sollicita, ut homines exsules a paradiso cœlesti, possent intrare; sed ecce turbatio, quia non poterat fieri, nisi prius Filius suus exsulet de Jerusalem. Item erat sollicita, quod homines haberent coronam gloriæ; sed ecce turbatio, quia Filius suus prius erat de spinis coronandus. Item erat sollicita, quia homines non poterant habere vitam æternam; sed ecce turbatio, ut eam haberent, oportuit Filium suum mori; patet ergo quare dicitur: *Martha, Martha, sollicita es, et turbaris erga plurima*. (D. Vincentius Ferrer. serm. 1 in Assumpt.)

II R. Revera sollicita et turbata fuit erga plurima beata Virgo, quando Herode persequente, fugit in Ægyptum, quando Judæos machinare in mortem Filii sui cognovit. (Hugo card.)

B. Virgini collatum copiosissimum donum, ut sublimem statum mereri posset. — Dub. 195. Ad illa verba, cap. x, v. 42: *Maria optimam partem elegit*. Quomodo hæc verba exponuntur de beata Virgine?

I R. Optimum est supra quod nihil est melius, et in pura creatura supra beatam Virginem non est factibilis status; et quia talis status beatæ Virgini honorabiliter datus est; ideo fuit ante collatum sibi copiosissimum donum; unde hunc sublimem statum mereri possit, ac sibi eligere, sicut veluit. Proinde volens Dominus exprimere dignitatem etiam ex merito suo: Potius, inquit, *elegit* sibi, quam data est sibi. (D. Bernardinus Senensis, tom. II, serm. 51, art. 3, cap. 5.)

II R. *Optimam partem elegit*; optimam plane, quia bona est fecunditas conjugalitatis, melior est castitas virginalis; optima virginea fecunditas, seu fecunda virginitas. Mariæ privilegium non dabitur alteri, quia *non auferetur ab ea*. (Div. Bernardus. serm. 2, in Assumptione.)

III R. *Maria optimam partem elegit*; consentire scilicet, per omnia divinæ voluntati. Gregor. Quid de Deo non sapiebat, in qua sapientia Dei latebat, et ejus uteri corpus sibi aptabat? (Hugo card.)

IV R. Sciendum, quod vita humana hominis, sive mulieris habet tres partes, ascendendo gradatim. Prima est bona, secunda est melior, tertia est optima. Prima est vita naturæ, et ista est temporaliter bona. Secunda est vita gratiæ, et ista est spiritualis melior. Tertia est vita gloriæ, et ista est cœlestialis et optima. Ecce tres partes vitæ humanæ. Virgo autem Maria habuit vitam naturæ corporalem, quia, secundum aliquos doctores, quadraginta annis vixit. Epiphanius dixit, quod vixit septuaginta duos. Habuit etiam vitam gratiæ spiritualis super omnes creaturas; sed non fuit contenta de his, sed quotidie petebat vitam gloriæ, et desiderabat esse cum Filio in vita gloriæ, ad quam hodie assumpta est. Bonam vitam tenuit, meliorem custodivit, sed *optimam elegit*. (D. Vincentius Ferrer. serm. 1, in Assumptione.)

V R. Istud verbum proprie nulli competit, nisi Virgini Mariæ, nec Deo, nec angelo, nec homini. Homo enim, vel angelus, qui optimam partem habet, nullus est; Deus autem non tenet partem, sed totum; sola namque ipsa optimam partem habet, quia est media inter Creatorem, qui totum tenet, et omnem aliam creaturam, quæ bonam, vel meliorem partem possidet. Ista autem pars optima, quam elegit intelligitur in vita præsentis: nam in vita præsentis multitudinem partem optimam habuit. Quarum prima consideratur, quantum ad castitatis conservationem. Castitas autem tres partes habet; una namque est castitas conjugalitatis, et ista utique est pars bona, quæ habet fructum tricesimum; secunda est castitas vidualis, et ista est pars melior, quæ habet fructum sexagesimum; tertia est excellentia virginalis, et ista est pars optima, quia habet fructum centesimum, et istam partem optimam elegit; ut tamen ostenderet, quod fuit persona communis, voluit esse conjugata cum conjugatis, vidua cum viduis, et immaculata cum immaculatis. (B. Jacobus de Voragine, ordinis Prædicatorum, serm. 9, in Assumpt.)

VI R. Consideratur quantum ad perfectam humilitationem. Est autem triplex gradus humilitatis: primus scilicet, subjici suo superiori, et hæc est bona; secundus vero est, subjici suo æquali, et hæc pars melior; tertius est, subjici suo inferiori, et hæc est pars optima. Virgo enim beata non solum subjecta fuit superiori, id est, Deo, et non solum subjecta fuit æquali, id est, suo Sponso, sed etiam subjecta fuit suo inferiori, id est, Elisabeth, apud quam tribus mensibus ibidem mansit, atque sibi devote servivit. Ipsa namque Virgo de Deo sentiebat digna, de se ipsa parva, et de proximo magna. (B. Jacobus de Voragine, *ibid.*)

VII R. Pars accipitur quantum ad studium, et

operationem : quidam enim intendunt proximo per eruditionem, et hæc est pars bona; alii intendunt sibi per discussionem, et hæc est pars melior; alii intendunt Deo per vacationem, et hæc est pars optima; Virgo Maria, et proximo intendebat per doctrinam, et sibi per custodiam, et ipsi Deo per meditationem internam; unde poterat dicere cum Propheta, Psal. LXXVI, 7 : *Meditatus sum nocte cum corde meo*, Deo scilicet vacando, et exercitabar, proximum scilicet erudiendo; et *scopebam spiritum meum*, me scilicet discutiendo. (B. Jacobus de Voragine, *ibid.*)

VII R. Ista pars considerari potest quantum ad subiectum, quod glorificatum est, quia scilicet in corpore, et in anima glorificata est : gloria namque, quam Deus dat suis sanctis tres partes habet : una est, qua glorificat eorum corpora in terris, sicut corpus beati Petri, et sancti Jacobi apostolorum, et hæc est pars bona; corpora eorum in pace sepulta sunt; alia est qua glorificat eorum animas in cælo, et hæc est pars melior, Apoc. VI, 11 : *Datæ sunt eis singulæ stolæ albæ*; tertia est, qua glorificat utrumque, et hæc est pars optima, et istam partem Maria elegit. Petrus autem, et Paulus habent partem bonam, quia eorum corpora honorantur in terris, et partem meliorem, quia eorum animæ glorificantur in cælis; sed non habent partem optimam, quia ipsorum corpora jacent in sepulchris; alii sancti volaverunt in cælum cum una ala, id est, cum dote animæ; ista autem est mulier, quæ volavit cum duabus alis, id est, cum glorificatione corporis et animæ : aliis sanctis datur una stola, hæc est autem illa, de qua dicitur, Prov. XXXI, 22 : *Bissus et purpura indumentum ejus*. (B. Jacobus de Voragine, *ibid.*)

IX R. Ista pars consideratur quantum ad modum, quo assumpta est : quidam enim sancti assumuntur, et in cælum deducuntur per angelum unum, et hæc est pars bona; alii deducuntur per plures angelos, et hæc est pars melior; sed pars optima esset, si omnes angeli et sancti obviarent, et omnes una cum Christo advenirent, et ipse Christus personaliter adveniret; et istam partem habuit Virgo Maria. (B. Jacobus de Voragine, *ibid.*)

X R. Ista pars consideratur quantum ad locum, quem sortita est; quidam enim associantur angelis infimæ hierarchiæ, et hæc est pars bona; alii angelis mediæ hierarchiæ, et hæc est pars melior; alii vero angelis supremæ hierarchiæ, et hæc est pars optima. Maria autem super omnes angelos est exaltata, et super altitudinem sanctorum elevata, et ad dexteram Filii collocata; ideo habet partem optimam. (B. Jacobus de Voragine, *ibid.*)

XI R. Ista pars consideratur quantum ad præmium, quo beatificata est; beatitudo enim tres habet partes : una est beatitudo animarum, quæ adhuc est imperfecta, et hæc est pars bona; alia est, beatitudo ipsorum angelorum, quæ est completa, et hæc est pars melior; alia est Filii, quæ est consummata,

et hæc est pars optima : et istam partem optimam elegit Maria, quæ in anima consummatam gloriam recepit. (B. Jacobus de Voragine, *ibid.*)

B. *Virgo adjuvat hominem in vita, in morte, et post mortem.* — Dub. 196. Ad illa verba, cap. x, v. 42 : *Maria optimam partem elegit*. Quam partem optimam elegit?

I R. Consideratur quantum ad officium, quod sibi commissum est. Est namque Mariæ commissum officium adjuvandi, advocandi, et miserendi; adjuvat quidem hominem in vita, in morte, et post mortem; unde cantatur :

*Maria, Mater gratiæ,
Mater misericordiæ,
Tu nos ab hoste protege.*

Nam et ipsa in vita bonos in gratia conservat, et malis misericordiæ impetrat; ideo dicitur : *Mater gratiæ*, et *Mater misericordiæ*; et hæc est pars bona. In morte a diabolo defendit, ideo subditur : *Tu nos ab hoste protege*; et hæc est pars melior : post mortem animas nostras suscipit, et in cælum deducit, ideo additur : *In hora mortis suscipe*; et hæc est pars optima. (B. Jacobus de Voragine, *ubi supra.*)

II R. Virgo gloriosa Maria habet officium advocandi, in qua advocacy, more periti advocati, primo capiat benevolentiam Dei, nostram insinuans miseriam; deinde Deum inclinat ad misericordiam; scire autem benevolentiam Dei captare, est bona pars; scire miseras et necessitates ostendere, est pars melior; scire Deum ad misericordiam inducere, est pars optima. (B. Jacobus de Voragine, *ibid.*)

III R. Habet officium miserendi : in iudicando enim, quidam sequuntur veritatem conscientiæ, et hæc est pars bona : quidam vero sequuntur rectitudinem ipsius iustitiæ, et hæc pars melior, quia in conscientia posset quis errare; quidam vero in iudicando sequuntur temperamentum misericordiæ, et hæc est pars optima. Sunt namque quidam Sancti, qui suam sequentes conscientiam aliquibus sua subtrahunt suffragia, quia dignos eos non reputant gratia; Deus enim iustitiam suam sequitur, a qua declinare non potest; teneant ergo, qui sequi volunt cum conscientia, vel cum iustitia; Maria autem semper tenebit secum misericordiam. (B. Jacobus de Voragine, *ibid.*)

Dignitas maternitatis adeo excellens, quod quæcunque merces illi collata, pars quædam appareat ex his, quæ ipsa sibi multum promeruit. — Dub. 197. Ad illa verba, cap. x, v. 42 : *Maria optimam partem elegit*. Cur non astruitur, quod elegerit totum, sed partem?

I R. Bona venia aliquantulum dici potest ad explicandas Virginis excellentias, quod adeo illustris, et præexcellens existit ejus dignitas maternitatis Dei, ut merita inde provenientia, ita creverint, ut quæcunque merces illi collata, quodammodo pars quædam appareat ex his, quæ ipsa sibi multum prome-

ruisse videtur. (Pater Silveira, tom. III, lib. v, cap. 10, quæst. 20, num. 138.)

Laudes B. Virginis decantare, non inferiorum, sed magnorum est. — Dub. 198. Ad illa verba, cap. xi, vers. 27 : *Extollens vocem quædam mulier*. Quare nomen hujus mulieris non exprimitur ab Evangelista?

II R. Respondeo ad quæstionem. Hæc sacra femina communiter asseritur, quod nuncupatur Marcella famula sanctæ Marthæ; cum ergo ipsa sanctissimæ Dei Genitricis præconia esset proclamatura, merito nomen, famulæ notam importans, subicitur; nam hujusmodi laudes decantare non inferiorum, sed magnorum principum, ac regum res est. (Pater Silveira, hic.)

Laudes B. Virginis solus Christus intelligere, et capere valet. — Dub. 199. Ad illa verba, cap. xi, v. 27 : *Mulier de turba dixit illi*. Cur hæc mulier non Phariseis, sed Christo tantum loquitur?

R. Non Phariseis, sed Christo loquitur : *Mulier dixit illi*. Sacratissimæ Virginis commendationes proferebat, et Deo interius illuminante firmissime apud se statuit, quod Virginis decantationes solus Christus intelligere ac capere valebat. (Pater Silveira, hic, quæst. 12.)

B. Virgo laudanda a nobis, qui de ejus carne et sanguine reficimur in altari. — Dub. 200. Ad illa verba, cap. xi, v. 27 : *Beatus venter, qui te portavit*. Cur hæc mulier beatificat Christum?

R. Si beatificat eam mulier, quæ adhuc carni et sanguini ejus communicare non meruit, longe magis a nobis commendanda est, qui de ejus carne et sanguine reficimur in altari; caro enim quæ ibi sumitur caro Virginis est; de cujus carne sumpta est particula, de qua artificio Spiritus sancti formatum est corpus Christi. (B. Albertus Magnus, lib. xii, *De laudibus beatæ Virginis*, cap. 2.)

Caro Christi non est extranea a carne Virginis. — Dub. 201. Ad illa verba cap. xi, v. 27 : *Beatus venter, qui te portavit*. Cur sancta Marcella ventrem beatæ Virginis beatificat?

I R. Si caro Verbi Dei, secundum carnem nascentis, a carne Virginis Matris pronuntiatur extranea, sine causa venter, qui eum portasset, et ubera, quæ lactassent, beatificantur. (Beda.)

II R. Dicitur autem beatus venter Virginis specialiter, propter tria mirabilia, quæ in eo facta sunt : Primo, quia ibi Deus factus est homo, Verbum infans, æternus temporalis, immortalis mortalis, immensus parvulus, Creator creatura. Joan. 1, 14 : *Verbum caro factum est*. Jerem. xxxi, 22 : *Novum creavit Dominus super terram; femina circumdabit virum perfectum scientia et virtute*. (Hugo card.)

III R. Quia qui fecit ventrem factus est in eodem ventre : hoc est mirabile, sicut si quis faceret prius domum, et postea nasceretur in eadem domo. Psal. lxxxvi, 3 : *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei. Homo natus est in ea, et iose fundavit eam Altissimus*. Isa.

lxvi, 8 : *Quis audivit unquam tale, et quis vidit huic simile?* (Hugo card.)

IV R. Quia venter ille majus se continuit, id est, Deum, quem totus non capit orbis. Isa. xlv, 15 : *Vere tu es Deus absconditus*. (Hugo card.)

Justus indignum se judicat nomen Jesu et Virginis proferre. — Dub. 202. Ad illa verba, cap. xi, v. 27 : *Beatus venter, qui te portavit*. Cur hæc mulier non pronuntiavit nomen Jesu vel Virginis?

R. Exstitit mulier humilis; non enim lingua sua pronuntiavit nomen Jesu, vel Mariæ; non dixit : *Beatus venter Mariæ, qui te Jesum portavit*; sed se indignam judicans, talia nomina proprio ore proferre non audet, sed valde modeste, utrius laudes proclamavit. (P. Silveira, hic, quæst. 6, num. 36.)

Magnalia Christi ex B. Virgine decantanda. — Dub. 203. Ad illa verba, cap. xi, v. 27 : *Beatus venter, qui te portavit*. Quare sancta Marcella Christum laudat in beata Virgine?

R. Christi magnalia Marcella contemplata, statim in laudes Virginis exsurgit, ut mirifico modo Christi præconia decantaret. (P. Silveira, hic, quæst. 9, num. 62.)

Christi potentia et majestas probatur ex hoc, quod est Filius Virginis. — Dub. 204. Ad illa verba, cap. xi, v. 27 : *Beatus venter, qui te portavit*. Cur sancta Marcella Christi divinitatem et potestatem coram calumniantibus Phariseis non laudat, sed ventrem Virginis, et ubera commendat?

Maxime ponderanda est consequentia, qua sancta Marcella in hoc negotio habebat. Calumniantur Pharisei Christi Domini divinitatem ac potestatem in Beelzebub principe dæmoniorum ejici dæmonia; quare ergo sancta mulier, ut tot confutaret blasphemias, non in medium producit multa argumenta pro Christi divinitate ac potestate; sed, his omissis, in commendationes Virginis prorumpit? Procerto apud se statuit, quod nullum ad probandam Christi potentiam ac majestatem videbatur in presenti efficacius medium quam si purissimæ Virginis Mariæ Filius diceretur ac agnosceretur. (P. Silveira, hic, quæst. 10, num. 63.)

Magnalia Virginis intelligere, non hominis nec angeli, sed solius Dei est. — Dub. 205. Ad illa verba, cap. xi, v. 27 : *Beatus venter, qui te portavit*. Cur solum ventrem, et ubera laudat?

R. Cum mulier in Virginis laudes prodiret, non commendat excellentiam illius meritorum, quibus dignum Dei habitaculum effici promeruit, non modum concipiendi ex Spiritu sancto, illæsa virginitate, non modum portandi in utero eum, qui a totius mundi vastitate non capitur; sed valde stricte ac summatim se habet, in hoc negotio dicens : *Beatus venter, qui te portavit*; sciebat enim, quod Virginis magnalia dicere explanate ac perfecte intelligere, non hominis, imo nec angeli, sed solius Dei erat, cum quo ipsa loquebatur; et ideo in hac commendatione, brevi est usa periodo, totam rem Christo

committens, qui solus, ut oportebat, eam aperire valebat. (P. Silveira, hic, quæst. 12.)

B. Virgo omnibus compassionem et charitatem exhibet. — Dub. 206. Ad ead. verba, cap. II, v. 27: *Beatus venter, qui te portavit.* Quare non dixit mulier illa: Beata Mater, quæ te portavit, potius quam beatus venter?

R. Ad innuendum compassionem et charitatem Virginis, quæ omnes miseros in ventre suo portavit per compassionem, et sua omnibus communicat per charitatem; unde dicitur de ea Cant. VII, *Venter tuus, sicut acervus tritici vallatus liliis.* (Hug. card.)

Provocatur ad pietatem Christus ex hoc, quod Filius est Virginis. — Dub. 207. Ad ead. verba, cap. II, v. 27: *Beatus venter, qui te portavit.* Cur potius meminit de Matre quam de Patre?

R. Intendebat sancta mulier Christum movere, ac inducere in misericordiam, et pietatem erga illos impios Phariseos; Matrem ergo ei objicit, eamque illi proponit; sciebat enim optime Marcella, quod nihil magis eum ad pietatem, ac benignitatem allicit, quam esse genitum ex Maria, illiusque Filium vocari. (P. Silveira, tom. III, lib. V, quæst. 18. num. 104.)

Christus de sanguine B. Virginis conceptus, et ejus lacte nutritus. — Dub. 208. Ad ead. verba, cap. II, v. 27: *Beatus venter, qui te portavit, et ubera quæ suxisti.* Cur hæc mulier beatificat ubera?

R. Quia ex unius et ejusdem fontis origine, secundum physicos, uterque vigor seminis scilicet et lactis manare perhibetur. Quæ vero consequentia, ut ejus lacte credatur nutritus ex cujus semine negatur conceptus, ergo ut dicit Glossa interlinearis: De semine Semper-Virginis potuit concipi, qui ejus potuit lacte nutriri. (Antonius Gistandis ordinis Prædicat. Dominic. in Quadrages. dub. 86, ex Beda.)

Ex Matre beatificatus Filius. — Dub. 209. Ad illa verba, cap. II, v. 27: *Beatus venter, qui te portavit, et ubera quæ suxisti.* Quare beatificavit Matrem, et non Filium?

R. Et Matrem, et Filium beatificavit, commendans ejus conceptum et partum corporalem, quasi dicat: *Beatus venter, qui te beatum portavit,* per quem omnes beatificamur. (Landolphus, *De vita Christi.*)

B. Virgo bis beatificata a S. Elisabeth, et a se ipsa. — Dub. 210. Ad illa verba, cap. II, v. 27: *Beatus venter, qui te portavit, et ubera quæ suxisti.* Cur Virgo Maria in Evangelio dicitur bis beata?

R. Nota vero, quod bis dicitur Beata: primo ab Elisabeth, Luc. I, 45: *Beata quæ credidisti, quoniam perficientur ea, quæ dicta sunt tibi a Domino:* secundo a seipsa, Ibid. 48: *Beatam me dicent omnes generationes:* tertio dicitur hic venter ejus Beatus, propter tria privilegia quæ habuit, ut dicit D. Bernardus: Fuit enim sine corruptione fe-

cunda, sine gravedine gravis, sine dolore puerpera. (Hugo card.)

B. Virgini nihil profuisset partus, nisi valde bona, et fidelis fuisset. — Dub. 211. Ad illa verba, cap. II, v. 28: *At ille dixit: Quinimo beati, qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud.* Cur Dominus non confirmavit verba mulieris, sed dixit: *Quinimo beati,* etc.

R. Ideo quia nihil beatæ Semper-Virgini profuisset partus, nisi valde bona et fidelis fuisset. (Antonius Gistandis, ubi supra, dub. 89, ex D. Chrysostomo.)

Virgo Maria beata, quia ministra incarnationis: beator, quia Deum semper amavit. — Dub. 212. Ad eadem verba, cap. II, vers. 28: *Quinimo beati, qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud.* An Semper-Virgo Maria designetur beata ex verbis Christi?

I R. Eadem autem Dei Genitrix, et inde quidem beata, quia Verbi incarnandi ministra est facta temporalis, sed inde multo beator, quia ejusdem semper amandi custos manebat æterna. (Beda.)

II R. *Beati in spe, qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud,* hoc est, curam habent Verbi Dei, ne in vanum audierint, sed in corde, in ore, in opere servetur; in hoc enim consistit forma beatitudinis in spe, et hæc est beatitudinis ratio communis omnibus electis, et maxime conveniens beatæ Virgini; ita quod magis commendata est beata Virgo (in genere tamen) per hæc Filii verba, quam fuerit in specie commendata per verba mulieris; quoniam verbis Jesu laudata est ex parte animæ, in verbis vero mulieris laudata est ex parte corporis; illa siquidem laudavit naturalia corporis officia; Jesus autem liberi arbitrii (divina efficiente gratia) officia commendavit. (Cajetanus.)

Beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud, quasi diceret: Non solum illa, quæ me portavit beata est, sed omnes qui audiunt verbum Dei, et observant, et implent opere illud: et quia ipsa perfectius audivit, et observavit omnia mandata Dei et consilia: ideo beatissima, et benedicta præ cunctis: *Benedicta ergo tu in mulieribus.* (D. Antonius, part. IV, tit. 15, cap. 24, § 1.)

B. Virgo omnia opera misericordiæ circa personam Filii exhibuit. — Dub. 215. Ad illa verba, cap. XV, vers. 31: *Fili, tu semper mecum es.* Quomodo hæc verba exponuntur de beata Virgine.

I R. Notandum quod beata Virgo fuit vera Mater Christi; et non tantum vera Mater, sed etiam fuit studiosa. Fuit sollicita, et studiosa Mater, adeo quidem studiosa fuit, quod, sicut dicit Bernardus, omnia opera misericordiæ circa personam Filii exhibuit, ipsum enim indumento carnis induit, ipsum in hospitio uteri sui novem mensibus tenuit, ipsum lacte virgineo nutrit et potavit, ipsum per infantilem ætatem infirmum fovit, ipsum in carcere Crucis positum visitavit, eius sepulture interfuit.

(P. Jacobus de Voragine, *serm. 2, Sabbat. post Domin. in Quadrage.*)

II R. Quæ verba dicuntur Filio suo : *Fili, mecum es.* Cum Maria est Pater per potentiam, cum Maria est Filius per sapientiam, cum Maria est Spiritus sanctus per clementiam ; unde dicitur Sancta sanctorum et sanctorum. (D. Antoninus, *Sabbat. III Quadrage.*)

Matris, et Filii bonorum omnium communicatio : quæ fuerunt Filii, fuerunt et Matris. — Dub. 244. Ad illa verba, cap. xv, vers. 31 : *Omnia mea tua sunt.* Quomodo hæc exponuntur de beata Virgine?

R. Ponitur ex parte Matris, et Filii bonorum omnium communicatio ; ideo dicitur, Joan. xvii, 10 : *Omnia mea tua sunt ;* omnia enim quæ fuerunt Filii fuerunt et Matris, et e converso : Filius tria habuit, scilicet, carnem, animam, et divinitatem ; et ista fuerunt Virginis, scilicet caro per generationem, anima per amorem, divinitas per fruitionem. (B. Jacobus de Voragine, *ubi supra.*)

Infirmus per beatam Virginem, salutem, et sanitatem obtinet. — Dub. 215. Ad illa verba, cap. xviii, v. 38 : *Jesu, Fili David, miserere mei.* Cur nomen Jesus non ingeminat?

R. Non ingeminat nomen Jesus, sed nomen Filii David per Virginem nempe Mariam, cujus Filium sub illa stirpe nuncupat, de cujus patrocinio, ac subsidio multum confidebat, ut salutem ac sanitatem haberet. (P. Silveira, *hic.*)

B. Virgo inter crucem Filii et crucem latronis posita, Filium pro latrone deprecabatur. — Dub. 216. Ad illa verba, cap. xxiii, v. 42 : *Memento mei cum veneris in regnum tuum.* Quare hic latro respicit?

R. Refert enim D. Petrus Damianus, idcirco bonum latronem respicuisse, quia beata Virgo inter crucem Filii et crucem latronis posita, Filium pro latrone deprecabatur, hoc suo beneficio, antiquum latronis recompensans ; nam (ut refert Dionysius Carthusianus *De vita Christi*, part. 1, cap. 13, ex D. Anselmo) beatam Virginem cum Filio, et sponso fugientem in Ægyptum, et in latrones incidentem, bonus hic latro ab eorum manibus liberavit, sanctitatem Matris, et divinitatem Filii admiratus. Quæ igitur hunc latronem, ab inferni faucibus eripuit, quem non eripiat? (P. Mendoza, *I Reg. iv*, annot. 12, sect. 2, num. 13.)

Spiritus sanctus B. Virginem illuminavit et docuit. — Dub. 217. Ad illa verba, cap. xxiv, v. 45 : *Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas.* An Spiritus sanctus beatæ Virgini Scripturas aperuit?

R. Cum in Virginem supervenit, eamque obumbravit, in ipso Incarnationis actu menti ejus, et intelligendi facultatem velut faciem quamdam ardentem prætulit, eamque illuminavit, docuit, et omnes ignorationis tenebras longe lateque discussit ; imo vi luminis illius divini effecit, ut deinceps Virgo apta, et capax esset intelligendi mysteria sublimissima Incarnationis Filii Dei, aliorumque multorum cælestium secretorum ; ac sensum illi aperuit, ut ele-

nissime intelligeret Scripturas sanctas omnes, communicato etiam spiritu prophetico longe uberiore, et oculatiore, quam cæteris prophetis omnibus unquam infundi contigerit. Scriptorum plerorumque, multorum sanctorum, et gravium, ut sancti Antonini, sancti Bernardi, sancti Cypriani, et Ubertini Cassallensis Franciscani, et aliorum plurimorum opinio est, beatam Virginem, ipso Incarnationis Jesu Christi articulo, pluries raptam in tertium cælum fuisse, ibique ad ipsum divinæ essentiae clarum conspectum, usque dignanter admissam, visumque ipsi Deum facie ad faciem, et quidem clarius ac plenius, quam vidisset olim antea, vel Moyses ipse, vel postea divus Paulus. Robertus abbas, ad illa verba, Cant. 1, 14, *Oculi tui columbarum*, planissime dicit : Virginem raptam in tertium cælum, ibique quædam vidisse arcana, quæ non licet homini loqui, valvis, velisque latius illi deductis et apertis, quam ipsi divo Paulo postea. (Alexius a Salo Franciscanus, capuccinus, in *Arte pie amandi et colendi Deiparam*, Stellæ quintæ declaratio.)

EX DIVO JOANNE.

Sine Verbo nihil factum, sine B. Virgine nihil reffectum. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. 1, v. 5 : *Sine ipso factum est nihil.* Quomodo hæc verba aptantur beatæ Virgini?

R. Per ipsam, et in ipsa, et de ipsa totum hoc faciendum decernitur, ut sicut sine illo nihil factum, ita sine illa nihil reffectum sit. (Petrus Damianus, *serm. 4, De nativitat.*)

B. Virgo post Deum lux vera, quæ illuminat omnem hominem. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. 1, v. 1 : *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem.* Quo sensu beata Virgo dicitur lux?

R. Ipsa est *lux vera*, quæ post Deum, *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* ; genuit enim lumen, quod omnes illuminatos illuminavit. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana.*)

Christus vult innotescere per id quod habet a Matre. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. 1, v. 14 : *Verbum caro factum est.* Quare non homo factus, sed caro dicitur?

R. Homo involvit creatam a Deo animam et corpus, seu carnem a parentibus formatam ; si diceretur Verbum homo factus, tam id quod a Patre, quam id quod a Matre Christus habebat, significaretur ; dicatur ergo *Verbum caro factum*, ut importetur id, quod habet a sanctissima Dei Genitrice ; de illo enim maxime gloriatur Christus Dominus, et per id maxime vult innotescere. (P. Silveira, *hic*, quæst. 55.)

B. Virgo præ cæteris creaturis plenior gratia, quia maxime appropinquavit Filio, qui est principium effluxivum gratiæ. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. 1, v. 15 : *De plenitudine ejus nos omnes accepimus.* Quomodo beata Virgo de plenitudine Filii accepit?

R. Quanto enim aliquod receptivum est magis vicinum principio influenti, tanto magis recipit de

influentia ejus, sicut patet de igne et aqua; quanto enim quis magis appropinquat igni, qui est principium caloris, tanto magis calefit; quanto fluvius magis appropinquat mari, quod est principium aquarum, tanto profundior et copiosior est aqua: et quia Virgo maxime appropinquat Christo, principio effluxivo gratiæ; nam Mater ejus est; ideo plena gratia præ cæteris; nam ut dicitur: *De plenitudine ejus*, scilicet Christi, *omnes accepimus*, gratiam ab eo collatam causative in quantum Deus, meritorie et exemplariter in quantum homo. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 15, § 1.)

B. Virgo Ecclesiæ promptuarium, unde omnes stipendiantur. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. i, v. 16: *De plenitudine ejus nos omnes accepimus*. Quomodo de plenitudine beatæ Mariæ omnes accipimus?

R. Ipsa est Ecclesiæ promptuarium plenissimum; unde omnes cæli et terrigenæ stipendiantur. *De plenitudine ejus nos omnes accepimus*, scilicet post Deum, *gratiam pro gratia*, et Psal. cxliii, 15: *Promptuaria eorum plena*, id est, Maria, *eructans ex hoc in illud*, id est, de triumphante in militantem, de gratia in gloriam. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana*.)

B. Virgo baptista peccatorum. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. i, v. 19: *Tu quis es?* Quo sensu hæc verba aptantur beatæ Virginis?

R. Formam enim baptismi spiritualis in nobis servat baptizando, id est, mundando peccatores, in nomine Patris per potentiam, in nomine Filii per sapientiam, in nomine Spiritus sancti per bonitatem; unde si Joannes, propter officium baptismi interrogatus fuit a Judæis: *Tu quis es?* Sic et nos si interrogaverimus eam: *Tu quis es?* respondebit nobis; quia non sum Christus, sed Christi Mater, Baptista peccatorum. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana*.)

Omnis vita sancti Joannis Baptistæ prædicabat penitentiam. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. i, v. 25: *Ego vox clamantis in deserto*. Cur se dicit vocem sanctus Joannes?

R. Si Joannes Baptista dicit: *Ego sum vox clamantis in deserto*, quasi dicat: Non tantum prædico voce, sed totus sum vox exultationis, ita quod omnis mea vita, victus, vestitus, et locus prædicant penitentiam: ita beatissimæ Virginis omnia prædicant innocentiam. Si ergo Joannes habet donum et gratiam prædicationis, quia est *vox clamantis in deserto*, multo magis beata Maria habet hoc donum apostolatus, quia est *vox clamantis in cælo*. (D. Antoninus, part. iv, tit. xv, cap. 19, § 9.)

Mater et Filius vocati ad nuptias. — Dub. 8. Ad illa verba, cap. ii, v. 1: *Erat Mater Jesu ibi*. Quare vocatur beata Virgo ad nuptias?

I R. Sicut vocaverunt Matrem, ita et Filium. (D. Thomas.)

II R. Hinc apparet consanguinitas Matris Jesu ad sponsum, seu sponsam; creditur tamen consanguini-

tas ad sponsum Joannem, scilicet evangelistam, nepotem ejus. (Cajetanus.)

Virgo Maria in dubiis consulenda. — Dub. 9. Ad illa verba, cap. ii, v. 1: *Erat Mater Jesu ibi*. An prius invitata fuit Mater?

R. Forte prius invitatur Mater, quia ambigebant de Jesu, an invitatus venturus esset ad nuptias, propter summam religiositatem, quam videbant in eo; et quia non viderunt eum se immiscuisse convivii, et ideo puto quod primo consulerunt Matrem, an Jesus esset vocandus; et ideo signanter dixit Evangelista primo Matrem adesse jam in nuptiis, et Jesum postmodum fuisse vocatum. (D. Thomas.)

Sponsus, et sponsa pauperes, pauperes invitabant. — Dub. 10. Ad illa verba, cap. ii, v. 1: *Erat Mater Jesu ibi*. Quomodo vocati sunt Jesu et Mater ejus ad nuptias, cum essent pauperes, quales non solent ad convivia vocari?

R. Credo, quod sponsus et sponsa pauperes erant; et ideo pauperes invitabant, et forte alter conjugum erat de consanguinitate Mariæ. (Hugo card.)

B. Virgo custos Filii sui loco sancti Joseph. — Dub. 11. Ad eadem verba, cap. ii, v. 1: *Erat Mater Jesu ibi*. An ad has nuptias fuerit vocatus Joseph vir Mariæ?

Respondet magister Historiæ scholasticæ, quod Joseph non fuit vocatus, sed uxor ejus; unde quidam dicunt Joseph mortuum, et Semper-Virginem transiisse in custodiam Filii sui, quia nec etiam deinceps de eo legitur in Evangelio. Semper-Virgo autem erat tunc quadraginta quinque annorum, ut dicunt sancti Vincentius, Antonius Gistandis ordinis Prædicatorum, *Domin. 1 post oct. Epiph.* dub. 4.)

Multi hæretici negabant B. Virginem Matrem esse Jesu. — Dub. 12. Ad eadem verba, cap. ii, v. 1: *Erat Mater Jesu ibi*. Cur evangelista non ponit proprium nomen Semper-Virginis, sed dicit: *Et erat Mater Jesu ibi*?

R. Joannes evangelista post omnes alios scripsit, et cum jam ubique esset divulgatum nomen Semper-Virginis, ideo non nominavit eam nomine proprio, sed asseruit eam esse Matrem Jesu, quia multi hæretici dicebant contrarium. (Antonius Gistandis, *ubi supra*, dub. 6.)

B. Virgo speculum honestatis. — Dub. 15. Ad illa verba, cap. ii, v. 1: *Erat Mater Jesu ibi*. Quare beata Virgo nuptiis interfuit?

I R. Erat mos antiquorum Patrum vocare honestissimas matronas, ut in earum aspectu, ac doctrina sponsi ad vitæ honestatem informarentur: omnis autem honestatis speculum fuit Mater Christi, Eccli. xv, 2. *Obviabit illi quasi mater honorificata*; et ex hoc honestæ fuerunt nuptiæ. (B. Albertus Magnus.)

II R. Magnum, et cunctis sanctæ Ecclesiæ spectandum ordinibus humilitatis exemplum, quod Mater Jesu, virgineum Domini templum, illibatum sancti

Spiritus sacrarium, non aspernata est carnalium interesse celebritati nuptiarum. (Rupertus.)

III R. Optabat enim Dei Genitrix convivantibus fieri janua cœlestis beneficii, neve illorum devotio, qui se invitaverant fructu suo careret, neve hilaritatem præsentis rei competentem importuna penuria contristaret. (Rupertus.)

IV R. Quam libenter Maria ad has nuptias venit, in quibus Dei mirabilia comprobant, vinum divina suggestione suggeritur defecisse. (Divus Augustinus, serm. 41.)

Uterus Virginis thalamus, Verbi unde processit tanquam Sponsus. — Dub. 14. Ad illa verba, cap. 11, v. 2 : *Vocatus est autem et Jesus.* Cur Jesus vocatus ad nuptias?

R. Quid autem mirum si in illam domum ad nuptias venit, qui in hunc mundum ad nuptias venit? Habet enim hic sponsam, quam redemit sanguine suo, et cui pignus dedit Spiritum sanctum, quam sibi conjunxerat in utero Virginis; Verbum enim est, sponsa caro humana, et utrumque unus Filius Dei, et idem Filius hominis. Ille uterus Virginis Mariæ thalamus ejus est, unde processit *tanquam Sponsus de thalamo suo.* (Psal. xviii, 6. — Beda.)

B. *Virgo confidenter rogat Filium pro nobis.* — Dub. 15. Ad illa verba, cap. 11, v. 3 : *Deficiente vino, dicit Mater Jesu ad eum : Vinum non habent.* Cur Semper-Virgo solum nunc, et nunquam antea rogat Filium, saltem implicite, ut miraculum faciat?

R. Dignum autem est quærere, unde venit in mentem Matri magnum, quid imaginari de Filio; neque enim ante miraculum fecerat; sequitur enim : *Hoc fecit initium signorum Jesus;* sed revelari incipiebat et a Joanne, et ab his quæ ad discipulos dixerat; sed ante hæc omnia, ipsa conceptio, et ea quæ post Nativitatem facta sunt, maximam ei de puero imposuerunt æstimationem; unde Lucas dicit : *Maria conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo.* Cujus igitur gratia non ante miraculum eum incitavit. Nam ut unus multorum ita conservabatur; unde non præsumebat ei Mater tale quid dicere; quia vero audivit, quod Joannes ei testificatus est, et quod discipulos jam haberet, de reliquo confidenter rogat. (D. Joannes Chrysostomus.)

Necessitas Deo proponenda. — Dub. 16. Ad illa verba, cap. 11, v. 3 : *Vinum non habent.* Cur beata Virgo defectum vini tantum nuntiat?

R. Non precatur Dominum, non imperat Filio; defectum vini tantum nuntiasset contenta; cum beneficiis, et ad liberalitatem propensis, ita est agendum; non enim gratia violenter exprimenda, sed proponenda occasio. (D. Bernardus, serm. 4, in Cant.)

In misericordia Filii spem posuit B. Virgo. — Dub. 17. Ad illa verba, cap. 11, v. 3 : *Vinum non habent.* Cur non dixit beata Virgo : Da eis vinum?

IR. Non dicit Virgo : Da eis vinum, ut reverentiam servet Filio; et in liberalitate Filii, et miseri-

cordia spem ponens, tantum defectum ponit. (B. Albertus Magn.)

II R. Perpende modestiam simul et securitatem, non dicit : Rogo te, consule honori consanguinei tui, et similia; sed tantummodo defectum vini proponit : necessitatem solam vini proponit, non ut Filius sciat ipsa proponente; sed ut ordinem divinæ dispositionis servet, quo statuit recurrere nos debere in necessitatibus ad ipsum Deum, hac enim ratione necessitatem proponit. (Cajetanus.)

Mater Christi misericors erat quia aliorum defectus sublevare volebat. — Dub. 18. Ad eadem verba, cap. 11, v. 3 : *Vinum non habent.* Cur beata Virgo interpellat?

IR. In Matre interpellante, nota primo quidem pietatem et misericordiam. Ad misericordiam enim pertinet, ut quis defectum alterius reputet quasi suum; misericors enim dicitur quasi miserum habens cor. II Cor. 11, 29 : *Quis infirmatur, et ego non infirmor?* Quia ergo Virgo beata misericordia plena erat, defectus aliorum sublevare volebat, et ideo dicit : *Deficiente vino, dicit Mater Jesu ad eum.* (D. Thomas.)

II R. Hoc est signum, quod Maria erat de parentela alterius conjugum, vel amborum, quia aliter non curaret de defectu vini; et hoc movit beatam Virginem, ut diceret Filio : *Vinum non habent,* non quod ipsa crederet ipsum nescire, sed ut ostenderet suam compassionem, et Filii potestatem. Paupertas enim conjugum, et brevis temporis, quo non potuit congrue mitti tunc ad vinum, movit Virginem, ut defectum vini indicaret Filio suo, quem sciebat, posse supplere omnem defectum. (Hugo Cardinalis.)

III R. Beata Maria prophetissa erat; sciebat enim quod Dominus ad hoc venerat ad convivium illud nuptiarum, ut miraculum faceret ibi, convertendo aquam in vinum; et ideo ait : *Vinum non habent;* ac si diceret : Ad hoc venisti ad nuptias, ut miraculum ibi facias; quid moraris? fac citius, quod factorus es, ut manifestetur gloria tua. (Haym.)

IV R. Maria deprecata est Filium, pro deficientis vini miraculo, his, qui vocaverant gratiam, volens rependere. (Euthymius.)

V R. Quoties mihi necesse est exorare Matrem misericordiæ, ut suggerat suo benignissimo Filio, quoniam *vinum non habent;* et ipsa si pie a nobis pulsata fuerit, non deerit necessitati nostræ, quoniam misericors est, et Mater misericordiæ; nam si compassa est verecundiæ illorum a quibus fuerat invitata, multo magis compatiatur nobis, si pie fuerit invocata. (D. Bernardus, serm. 2, Dominic. 11 Epiph.)

VI R. Verbum compassionis ad Deum habuit Maria, quando in nuptiis Filio dixit : *Vinum non habent;* hoc est contra immisericordes, quos aliorum defectus ad pietatem non movent, nec apud Deum, neque apud homines proximos suos promoveant. Eia nunc advocata nostra Maria, ecce adhuc necesse

est nobis ut Filio tuo suggeras pro nobis, quoniam *vinum non habent* multi ex nobis, vinum utique gratiæ Spiritus sancti, vinum compunctionis, vinum devotionis, vinum spiritualis consolationis. (D. Bonaventura, in *Speculo B. Virg.* lect. 6.)

VII R. *Vino deficiente, dicit Mater Jesu ad Jesum: Vinum non habent*, ac si præciperet, ut ipse faceret quod qui non habebant vinum, haberent. (Goffridus abbas, serm. viii, *De B. Virg.*)

B. *Virgo nec defectum vini proponens Filio, in voluntate Filii reliquit, quid agere vellet.* — Dub. 19. Ad illa verba, cap. ii, v. 3: *Vinum non habent*. Cur beata Virgo paucissima verba locuta est?

R. Porro cum prudentissima esset Virgo, paucissimis usa est verbis, et in voluntate Filii ac Domini sui relinquit quid agere vellet; quo docemur causam, et indigentiam nostram superioribus nostris simpliciter atque modeste insinuare, et in eorum pietate quid faciendum sit, relinquere. (Carthusianus.)

B. *Virgo sua sponte currit ad benefaciendum.* — Dub. 20. Ad illa verba, cap. ii, v. 3: *Vinum non habent*. Cur beata Virgo non invitata se ingerit?

R. Nusquam tamen dicitur vocata, seu invitata adfuisse, fortasse quod ipsa sua se sponte ad locum præstandæ beneficentiæ opportunum, nemine vocante, vel invitante conferre non dubitaret. Quod si revera vocata fuit, quemadmodum, et Filius, ut Patres, et interpretes probabilius affirmant, saltem videtur citius accurrisse, cum prius ejus præsentia, quam Filii referatur; imo adfuisse Filium, quia Mater jam aderat aliqui arbitrantur. (P. Mendoza, *I Reg.* iv, v. 11, adnotat. 12, sect. I, num. 3.)

B. *Virgo opportune rogat Filium.* — Dub. 21. Ad illa verba, cap. ii, v. 3: *Et deficiente vino, dicit Mater Jesu ad eum: Vinum non habent*. Cur cum vinum esset in deficiendo, rogat?

R. Nota Virginis sollicitudinem et diligentiam, quia usque ad extremam necessitatem non distulit, sed deficiente vino, id est, dum esset in deficiendo, juxta illud quod dicitur in Psal. ix, 10, de eo: *Adjuutor in opportunitatibus, in tribulatione*. (D. Thomas.)

Miracula facere competit Christo secundum naturam, quam accepit a Patre. — Dub. 22. Ad illa verba, cap. ii, v. 4: *Et dicit ei Jesus: Quid mihi et tibi est, mulier?* Cur Salvator non vocat Semper-Virginem Matrem, vel saltem proprio nomine, sed communi dicens: *Mulier?*

I R. Secundum D. Augustinum, in ipso sunt duæ naturæ, divina scilicet, et humana; et quamvis idem Christus sit utraque natura, ea tamen, quæ conveniunt ei secundum humanam naturam, distincta sunt ab his, quæ conveniunt ei secundum divinam; miracula autem facere competit ei secundum divinam naturam, quam accepit a Patre; pati vero secundum humanam, quam accepit a Matre; et ideo Matri exigenti miraculum respondit, dicens: *Quid mihi et tibi est, mulier?* Ac si dicat:

Illud quod in me facit miracula, non accepi a te, sed illud unde patior, id est, secundum quod competit mihi pati, id est, humanam naturam, a te accepi; et ideo tunc te cognoscam cum ipsa infirmitas pendebit in cruce; ideo subdit: *Nondum venit hora mea*; quasi dicat: Cum venerit hora passionis, ibi te Matrem recognoscam; unde et in cruce pendens, Matrem discipulo commendavit. (D. Thomas, Lyranus, Gistandis.)

II R. Secundum Chrysostomum vero aliter exponitur. Dicitur enim quod beata Virgo fervens zelo honoris Filii voluit, quod statim antequam opportunum esset tempus miracula faceret; et ideo Christus hoc dubium sapientiori causa repressit; doluit enim prius facere miraculum, quam sciret defectus, quia ex hoc fuisset minus notum, et minus credibile; et ideo dicit: *Quid mihi et tibi est, mulier?* Quasi dicat: Quid me molestas? *nondum venit hora mea*, id est, nondum cognitus sum his, qui adsunt; sed neque defectum vini sentiunt; sine ergo primo, hoc sentire, quia cum necessitatem cognoverint, majus reputabunt beneficium, quod recipient. Eccle. viii, 6: *Omni negotio tempus est*. (D. Thom.)

III R. Revera sanctum erat corpus Mariæ, non tamen Deus; revera Virgo erat et honorata, non tamen ad adorationem nobis data; propterea Evangelium monet nos dicens, quod Dominus dixerit: *Quid mihi et tibi curæ est, mulier?* Quo non putarent aliqui magis eximium esse sanctam Virginem, mulierem eam appellavit, velut prophetas, quæ futura essent in terra, ut ne aliqui nimium admirati sanctam, in hanc hæresim ejus deliramenta labantur. (D. Epiphanius, *hæres.* 79.)

IV R. Humillimus custos noluit detegere virginitatem Matris, ne per hoc gloriosus in conspectu hominum appareret, antequam per miracula manifestaretur; sed mulierem vocat, quoniam misericordia e molli ad mollia sensit de nuptias celebrantibus. (B. Albert. Magn.)

V R. Fervore quodam ducebatur Deipara bibendi sanguinis Christi poculum; properante Maria admirabile vini signum, Dominus, repellens festinationem, dicit: *Quid mihi et tibi est, mulier?* (D. Ireneus, lib. iii, cap. 18.)

Conversus ad Deum non curet de parentibus carnalibus. — Dub. 23. Ad illa verba, cap. ii, v. 3: *Quid mihi et tibi est, mulier?* An hæc verba fuerint increpantis?

I R. Manifestum video, quod non velut indignans, aut confundere volens Virginis Matris teneram verecundiam, dixerit: *Quid mihi et tibi?* Ut quid ergo fratres? Ut quid sic respondebat? Utique propter nos, ut conversus ad Deum jam non sollicitet cura carnalium parentum; et necessitudines illæ non impediant exercitium spirituale: quandiu enim in mundo sumus, debitores constat nos parentibus; at postquam relinquimus nosmetipsos, multo magis ab eorum

sollicitudine liberi sumus. (D. Bernardus, *Serm. Dominic. II Epiphan.*)

II R. Increpata Maria non est, quia omnis expertus culpæ, quod Filius manifestavit faciens quod fecit; sed propter nos responsio illa data est, instruendos, ne spiritualibus agendis, parentum curam geramus, ne ad eos nimium afficiamur; sed solum Dei spectemus gloriam. (Richardus de S. Victore, lib. III, *De laudibus Virg.* cap. 19.)

III R. Non sunt verba objurgantis, seu arguentis, aut repellentis Matrem; sed instruentis, quod neutris intererat pro nunc. Est enim sensus: Quid mea et tua interest defectus vini? Tu enim es mulier, ac per hoc non tibi imputabitur defectus vini; interest siquidem sponsi providere, et non pertinet ad te, quæ es mulier; unde architrictlinus sponsum vocavit [tanquam eum ad quem spectabat de vino], et non mulierem aliquam. (Cajetanus.)

Filialis reverentia Christi ad Matrem. — Dub. 24. Ad illa verba, cap. II, v. 3: *Quid mihi et tibi est, mulier?* Cur Dominus Jesus interrogativo modo loquendi utitur, dicendo: *Quid mihi et tibi est, mulier?*

R. Quare autem non aperta negatione instruxerit Matrem dicendo: Neque tua interest, mulier, neque mea, quia *nondum venit hora mea*; sed interrogativo modo loquendi utens, dicendo: *Quid mihi et tibi est?* In promptu est ratio filialis reverentiæ; modestius enim negationem damus interrogando, tanquam relinquendo judicium illi, quem alloquimur, quam formali negatione; unde etiam in Templo inventus, simili loquendi modo usus est, Luc. II, 49 *Quid est quod me quærebatis? Nesciebatis, etc.* (Cajetanus.)

Vitanda aliorum dicta, calumniæ, et injustitia. — Dub. 25. Ad illa verba, cap. II, v. 3: *Nondum venit hora mea.* Cur dicit: *Nondum venit hora mea*, cum tamen postea fecerit miraculum?

R. Nondum adest tempus meum ad edendum, quod quæris miraculum; tunc autem adierit, cum hi quibus opus est miraculo, congoverint, quod talia possint operari, et ipsi me fuerint deprecati; nunc autem Matre adhortante, non solum intempestivum esset, verum etiam suspectum, et quærolis facillime pateret calumniæ. (Euthymius.)

B. Virgo noverat Filium pium, et misericordem. — Dub. 26. Ad illa verba, cap. II, v. 4: *Dicit Mater ejus ministris: Quodcumque dixerit vobis, facite.* Quomodo poterat scire Semper-Virgo Christum debere facere miraculum, quia dixit ministris: *Quodcumque dixerit vobis, facite?*

I R. Quasi diceret: Licet abnegare videatur, tamen faciet; noverat enim Mater eum pium et misericordem. (Beda.)

I R. Nonne prophetissam se ostendit, cum ait in *Cantic.*: *Beatam me dicent omnes generationes*, quæ tunc erat omnibus ignota; sed futurum erat post tempora, quod dixit; sed et cum ministris nuptiarum, deficiente vino, inquit: *Quodcumque*

vobis dixerit, scilicet Filius meus, *facite*; ideo hoc dixit, quia præscia futuri miraculi, sciebat aquam in vinum convertendam. D. Antoninus part. IV, tit. 15, cap. 19, § 3: Cæterum nunquam mandaret ministris: *Quodcumque dixerit vobis, facite*, nisi Spiritu sancto post partum divinum plena, non solum responsionis Christi virtutem cognovisset, verum etiam faciendi ab eo tunc ex aqua vini universum ordinem præscivisset. Quid enim lateret sapientiæ Matrem capacem Dei, ædemque tantæ virtutis? (D. Gaudentius, tract. II; Hugo card.)

B. Virginis fides, spes, charitas, modestia, reverentia, promptitudo, prudentia. — Dub. 27. Ad illa verba, cap. II, vers. 4: *Quodcumque dixerit vobis, facite.* Quæ virtutes micant in hoc mandato beatæ Virginis?

R. Prædicavit, et docuit Virgo eximiam fidem; nam quamvis audiret a Filio dure: *Quid mihi et tibi*, tamen non hæsitavit; perfecta enim fides non deficit qualibet adversitate. Docuit spem: nam quamvis audiret a Filio verba, quæ videbantur repulsam sonare; imo, ut ait Beda, poterat Virgo putare Christum recusasse ejus preces; tamen speravit in spe contra spem, multum confidens de misericordia Filii. Docuit charitatem in Deum, dum procuravit, ut ejus gloria miraculo manifestaretur. Docuit obedientiam, dum suadet ministris obedire Deo, non in hoc vel illo, sed in omnibus indiscriminatum, *quodcumque dixerit*. Docuit modestiam, dum non se gloriatur Matrem esse tanti Filii; non enim ait: *Quodcumque dixerit Filius meus*; sed per tertiam personam loquitur. Docuit reverentiam in Deum, non ait: *Quodcumque dixerit Jesus*; nunquam lego Virginem hoc sanctissimum nomen pronuntiasse, ob illius magnam reverentiam. Docuit promptitudinem in Deum; non enim exhortatur eos, ut audiant quæcumque dixerit, sed ut faciant. Docuit prudentiam cum misericordia; dixit ministris, ut facerent, *quodcumque dixerit*, ne cum audirent jussionem Christi de implendis hydriis insaniam putarent: magna et prudens misericordia est prævenire, ne alius homo in malum incidat. (Pater Silveira, tom. III, lib. IV, quæst. 21.)

Perpetuum Virginis munus est pro nobis ad Filium intercedere. — Dub. 28. Ad illa verba, cap. II, v. 4: *Quodcumque dixerit vobis, facite.* Quare Virgo hic loquitur, et non legitur amplius in Evangelio eructasse verbum?

R. Sanctissima Virgo pro hominibus hic ad Filium verba misericordiæ protulit, nec amplius in sacro Evangelio aliquid aliud locuta legitur, ut denotetur perpetuum ejus munus esse pro nobis ad Filium intercedere, omneque humano generi bonum sollicitare. (P. Silveira, ubi supra.)

Christus ex Adamo, et B. Virgine exstitit. — Dub. 29. Ad illa verba, cap. III, v. 3: *Filius hominis, qui est in celo.* Cur Christus dicitur Filius hominis?

R. Filius autem hominis, propter Adamum, ac

Virginem ex quibus exstitit; ex illo nimirum ut generis auctore, ex hac autem ut Matre; et juxta legem, et supra legem. (D. Gregorius Nazianzenus orat. iv, *De Theolog.*)

B. Virgo venientes ad se ditat. — Dub. 30. Ad illa verba, cap. iv, v. 6: *Erat autem ibi fons Jacob.* Quid fons Jacob significat?

R. Ipsa est fons Jacob, de quo nobis profluxerunt quatuor flumina. Fons igitur iste beatissima Virgo est propter multa: Primo, quia venientes ad se ditat; invenitur enim ibi totus thesaurus Dei Patris, scilicet Jesus; unde *Jesus fatigatus ex itinere sedebat sic super puteum. Erat autem hora quasi sexta*, ubi et mulier invenit eum. Secundo, quia sitientes aqua gratiæ refocillat; unde dixit Jesus mulieri: *Si scires quis est, qui dicit tibi: Da mihi bibere, forsitan tu petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam*, id est, gratiam et gloriam: Tertio, quia peccata videnda illuminat; unde dixit Jesus: *Quinque viros habuisti*; et mulier statim subdidit: *Domine, video, quia propheta es tu.* Quasi diceret: Prius cæca fui sed modo video. Quarto, quia a peccato liberat; unde reliquit hydriam suam mulier, hydriam cupiditatis, voluptatis et vanitatis. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

B. Virgo piscina gratiæ. — Dub. 31. Ad illa verba, cap. v, v. 2: *Est autem Hierosolymis probatica piscina.* Quid significat hæc piscina?

R. Hæc est piscina gratiæ, Maria, in quam, secundum tempus misericordiæ, descendit angelus Domini, id est, Filius Dei, movens in ea aquas gratiarum ad sanandum; unde et ibi sanus fiebat a quacunque tenebatur infirmitate. (B. Albertus Magnus, *ibi*.)

Christus in beatam Virginem descendens naturam morbo laborantem in sanitatem restituit. — Dub. 32. Ad illa verba, cap. v, v. 4: *Angelus autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam.* Quid significat descensus angeli in piscinam?

R. Olim quidem semel quotannis angelum Dei excipiens (scilicet, probatica piscina) aquam turbatam, atque unum duntaxat valetudini restituentem, et ab urgente morbo vindicantem. Nunc autem cœlestium virtutum copiosissimum agmen habens Dei Genitricem nobiscum laudantem, illam, inquam, miraculorum abyssum, illum universo orbi medicinam afferentem fontem, quæ omnem naturam morbo laborantem in sanitatem restituit. (D. Damascenus, orat. 1, *De Nativit. Mariæ*.)

B. Virgo judicissa vivorum et mortuorum. — Dub. 33. Ad illa verba, cap. v, v. 27: *Potestatem dedit ei judicium facere.* Quomodo hæc verba aptantur beatæ Virgini?

R. Ipsa est judicissa vivorum et mortuorum, et Mater Judicis sempiterni, de quo Joan. v, 27: *Potestatem dedit ei*, id est, Pater Filio, secundum humanitatem, *judicium facere, quia Filius hominis est.* Si potestatem habet Filius ejus judicium facere justitiæ, ipsa etiam ex concessione sua potestatem

habet judicium misericordiæ facere, quia Mater Dei est; unde et de confidentia Filii illud Matth. xx, 43, dicere potest: *Aut non licet mihi quod volo facere?* (B. Albertus Magnus, in *Biblia Mariana*.)

Eucharistia peculiaris ob B. Virginem instituta. — Dub. 34. Ad illa verba, cap. vi, v. 42: *Nonne hic est Filius Joseph, cujus nos novimus Patrem et Matrem?* Cur hic sit mentio de Christi Matre?

R. Inter Judæorum alterationes circa Eucharistiæ sacramentum fit mentio de Christi Matre; non erit abs re inquirere an ob ipsam peculiaris Eucharistia fuerit instituta: Sacram Eucharistiam ait Salazar, in *Proverb.* cap. ix, v. 4, propter Mariam institutam fuisse; ut scilicet post Christi passionem, moras suæ beatitudinis hac esca confirmata, facilius ferre posset. (P. Silveira, hic, quæst. 19.)

B. Virgo peccatores attrahit ad Deum. — Dub. 35. Ad illa verba, cap. vi, v. 44: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.* Quomodo hæc aptantur beatæ Virgini?

R. Ipsa est etiam attractrix peccatorum ad Deum, Joan. vi, dixit Jesus turbis: *Nolite murmurare invicem: nemo potest venire ad me, nisi Pater meus, qui misit me, traxerit eum.* Sed nunquid non veniunt ad te, quos Mater tua ad te trahit? Utique; imò omnis quem Mater ad eum trahit, impossibile est ut interest, ut dicit Anselmus. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

B. Virgo opus singulare Dei, quod admirentur tam angeli quam homines. — Dub. 36. Ad illa verba, cap. vii, v. 21: *Unum opus feci, et omnes miramini.* Quodnam opus, quod omnes mirabantur?

R. Ipsa est opus admirationis tam angelorum, quam hominum, de quo Dominus, Joan. vii. 21: *Unum opus feci*, id est, Mariam, quæ est una, et singularis, et pretiosa præ omnibus: *et omnes* tam angeli, quam homines *admiramini* ejus naturam, ejus gratiam, ejus gloriam, ejus humilitatem, ejus misericordiam, ejus largitatem, ejus solemnitatem. (B. Albertus Magn., *ibid.*)

B. Virgo sedes misericordiæ. — Dub. 37. Ad illa verba, cap. viii, v. 6: *Inclinans se deorsum, digito scribebat in terra.* Quid significat inclinatio Christi?

I R. Ipsa est sedes misericordiæ, in quam sedens Filius Dominus noster, et Judex pro condemnatis filiis Adæ protulit sententiam absolutionis, Joan. viii, 6: *Jesus inclinans se deorsum.* Glossa: De sede Patris in mundum. (B. Albertus Magn., *ibid.*)

II R. Inclinatio Christi significat ejus humilitatem, qua in tantum se inclinavit, quod in uterum Virginis descendit. (B. Jacobus de Voragine, episcopus, serm. 2, *Sabbat. in Dom. Quadrag.*)

Christus B. Virginem omnibus donis et virtutibus dotavit. — Dub. 38. Ad illa verba, cap. viii, v. 6: *Digito scribebat in terra.* Quid significat scriptura Christi in terra?

I R. Inclinando se, in terram scripsit. Per terram

significatur Virgo Maria, quia sic fructifera fuit, quod illum fructum ferre potuit, de quo dicitur, Isa. xlv, 8 : *Aperiatuŕ terra, et germinet Salvatorem*; in ista terra Christus scripsit, quando Matrem suam omnibus donis et virtutibus dotavit et adornavit. (B. Jacobus de Voragine, *ibi*.)

II R. Per terram significatur Virgo Maria; ostenditur de Matre quantæ fuerit excellentiæ et dignitatis, in eo quod scripta fuit; tota enim Trinitas in ea scripsit. *Et infra*: Spiritus sanctus suam bonitatem et misericordiam; Spiritus sanctus fecit eam clementem et misericordem. Sunt enim quidam sancti in cælo, qui, quando rogantur, sequuntur informationem suæ conscientiæ; et ideo quandoque Deum rogare nolunt, quia habent conscientiam, quia illi non sunt digni exaudiri. Alii sancti sunt, , quando rogantur, uisequuntur rectitudinem divinæ justitiæ; et ideo si rogantur, et sciunt, quod divinæ justitiæ hoc non competit, rogare non audent. Beata autem Virgo non respicit ad conscientiam, neque ad justitiam, sed ad misericordiam. Ac si dicat: Teneant se ad suas conscientias qui volunt, respiciant ad Dei justitiam; ego me semper tenebo ad misericordiam. (B. Jacobus de Voragine ordinis Prædicatorum, *ibid.*)

B. Virgo lux per quam mundus illuminatur. — Dub. 39. Ad illa verba, cap. viii, v. 12 : *Ego sum lux mundi*. Quomodo hæc verba aptantur beatæ Virginis?

R. Secundum beatum Augustinum, tanta est unitas capitis ad membra, et membrorum ad caput, quod aliquando caput assumit personam membrorum, juxta illud, Act. ix, 4 : *Saule, Saule, quid me persequeris?* Aliquando membra nominantur ex parte capitis, juxta illud Psalmistæ, Psal. civ, 15 : *Nolite tangere christos meos*, multo fortius tanta est unitas inter Matrem, scilicet beatam Virginem, et ejus Filium Jesum Christum, quod illud, quod dicitur de Filio, et potest Matri convenire; unde verbum propositum : *Ego sum lux mundi*, licet dictum sit de Filio, tamen Matri convenire potest; est enim Christus lux mundi, qui illuminat, et non illuminatur; est etiam Mater lux mundi, quia est lux per quam mundus illuminatur. (B. Jacobus de Voragine, *serm. 2, Sabbat. iv Quadrag.*)

Per Incarnationem, et passionem spiritualis seges, fructificante Deo, multiplicata est. — Dub. 40. Ad illa verba, cap. xii, v. 24 : *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet*. Quomodo hæc verba exponuntur de beata Virgine?

R. Nisi granum istud in uterum virginealem, velut in terram fertilem, et bene exultant exercitio Spiritus sancti, prius cecidisset per Incarnationem, et post hoc mortuum in cruce fuisset, ipsum solum mansisset; sed per ista duo granum unicum factus est acervus magnus. Granum illud tritici potentialiter erat acervus tritici, de quo scilicet grano, tanta spiritualis seges, fructificante Deo, multiplicata est,

(B. Albertus Magnus, lib. iv, *De laudibus beatæ Virginis*.)

Christus primo apparuit beatæ Virgini in die Resurrectionis. — Dub. 41. Ad illa verba, cap. xiv, v. 21 : *Ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum*. Quare Christus diligentibus se promittit manifestare seipsum?

R. Virgo Maria supra omnes creaturas diligebat Christum; ergo jure optimo omnibus fuit præferenda, ut ei Christus primo appareret. (P. Silveira, tom. V, lib. ix, cap. 1, quæst. 8, num. 49.)

Deus perfectius fuit in B. Virgine, quam in aliis. — Dub. 42. Ad illa verba, cap. xv, v. 5 : *Sine me nihil potestis facere*. An Deus perfectius fuerit in beata Virgine, quam in aliis?

R. Per potentiam dicitur esse in rebus, quia omnibus dat virtutem operandi; unde : *Sine me nihil potestis facere*. Et quia virtutem dedit operandi beatæ Mariæ perfectius, quam alteri creaturæ paræ; ideo perfectius, quam in aliis. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 21.)

B. Virginis plenissimum gaudium in patria. — Dub. 43. Ad illa verba, cap. xvi, v. 24 : *Fetite, et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum*. Quale gaudium beatæ Virginis in patria?

I R. Si ergo omnium apostolorum, imò omnium cum Deo regnantium gaudium plenum est; quanto Matris Dei gaudium plenissime est plenum. (D. Bonaventura, in *Speculo B. Virg.* lect. 7.)

II R. Plena siquidem gratia, plena Deo, et virtutibus, non potest non possidere pleniter gloriam claritatis æternæ. (D. Hieronymus, *Serm. de Assumpt.*)

Exsultabat B. Virgo in Deum vivum ex se genitum. — Dub. 44. Ad illa verba, cap. xvi, v. 21 : *Mulier, cum parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus; cum autem peperit puerum, jam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum*. Quale fuit gaudium beatæ Virginis in partu?

R. Unde tibi gaudium, et delectatio in tanta paupertate et austeritate? Credo responderet si præsens existeret : Gaudium exerior, et suavitatem, quæ declarari non posset. Illud est enim verum gaudium, quod non de creatura, sed de Creatore concipitur; cujus comparatione, omne pulchrum sædum, omne dulce amarum, omne quod delectare potest molestum, ut ait B. Bernardus. Quomodo enim non gaudebo summe in Domino, et exultabo in Deo Jesu meo ex meo utero nato? Abraham a longe vidit hoc mysterium in figura, cum tres vidit, et unum adoravit, Joan. viii, 56 : *Vidit, et gavissus est*. Et ego, in quo ista tria unita sunt, Deus, anima et corpus in una persona in utero meo, sine letitia permanebo? Certe, Psal. lxxxiii, 3, *Cor meum, et caro mea exsultaverunt in Deum vivum ex me genitum*. (Div. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 31, § 1.)

B. Virgo tunicam inconsutilem qua Christus utebatur, suis manibus confecit. — Dub. 45. Ad illa

verba, cap. xix, v. 23 : *Erat autem tunica inconsutilis desuper contexta per totum*. Quis illam tunicam confecit ?

R. Beatissima Virgo tunicam illam inconsutilem, qua Christus Dominus utebatur, nec unquam exuit, nisi pro nobis flagellandus, et crucifigendus, suis manibus confecit, ut Euthymius ex Patrum traditione commemorat ; quamvis aliquis ex illis verbis, *Desuper contexta per totum*, e caelo, seu ab angelis confectam, magis pie, quam solide contempletur. (P. Mendozæ, *I Reg.* cap. ii, num. 19.)

B. Virgo juxta crucem expectabat mundi salutem. — Dub. 46. Ad illa verba, cap. xix, v. 25 : *Stabat autem juxta crucem Jesu Mater ejus*. Quomodo hæc verba exponuntur de beata Virgine ?

I R. Maria ante crucem stabat, et piis spectabat oculis Filii vulnera, quia expectabat non pignoris mortem, sed mundi salutem. (D. Ambrosius.)

II R. Stabat cum maximo dolore, cernens Filium derisum, consputum, flagellatum, spinis coronatum, a cunctis maledictum et reprobatum, in medio latronum collocatum, clavis affixum, aceto et felle potatum in siti sua, lancea vulneratum : stabat pœna mortis consternata, sed mente ad Deum erecta : stabat non inclinata ad sensualitatem ex amore Filii. Stabat non curvata ad appetendum vindictam crucifigentium ; non eos maledicens, non odiens, non murmurans, non vociferans, non capillos evelens, vel faciem dilacerans, ut mulæ faciunt in morte charissimorum. Stabat fortiter, et usque ad finem perseveranter, omnia sustinens propter dilectionem Dei hoc volentis, et proximi dilectionem inde redimendi, quia, Cant. viii, 6 : *Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio*. (D. Anton. part. iv, tit. 15, cap. 17, § 4.)

III R. Christus quidem expensis contumeliis et tormentis, jam hora propinquant, in Matre amplius, quam in se pati videbatur. (Arnaldus Carnotensis, tractat. *De laudibus B. Mariæ*.)

IV R. Cor autem hæc memorat Evangelista ? Respondeo : Docere, ut ego arbitror, voluit tantam passionis Christi fuisse dignitatem ac magnitudinem, ut Matrem etiam ejus mors crucis, et Judæorum illusiones commoverint. (Cyrillus Alexandrinus.)

V R. Maria comes individua vestigiis Jesu adhærebat, pendeatque ex ore docentis, adeo ut nec procella persecutionis, nec horrore supplicii, a conspectu Filii potuerit absterri.

VI R. Ad hoc autem se interposuit cruci et aquiloni, ne diabolus signatus per aquilonem posset eos impedire, qui venire vellent per fidem ad brachia Salvatoris extensa, sicut fecit latro dexter, et sicut fecisse videtur centurio ille, et qui cum eo erant ; qui, videntes ea quæ fiebant, dixerunt, Matth. xxvii, 54 : *Vere Filius Dei erat iste*. (B. Albertus Magnus, lib. iv, *De laudibus B. Mariæ*.)

VII R. Amantissima Dei Virgo dici potest mundi Salyatrix propter eminentiam, virtuositatem, et

meritum suæ compassionis, qua patienti Filio fidelissime ac acerbissime condolendo excellenter promeruit ; ut per ipsam, hoc est, per preces ejus, ac merita, virtus ac meritum passionis Christi communicetur hominibus ; ipsa quoque eis, qui a gratia Christi prolapsi sunt rursus procurat eandem, et Regnum misericordiæ ei commissum est. (Dionysius Carthusianus, lib. ii, cap. 25, *De laud. B. Mariæ*.)

VIII R. Libet exclamare mulierem de ista statione. Clamo igitur, et dico, quod ista statio fidelissima est ; fidelis enim advocatus libenter stat ad tribunal judicis, in quo pro suo cliente datur sententia absolutionis, et pro adversario sententia condemnationis : sicut Maria advocata apud crucem Jesu, in qua pendens Filius Dei Judex omnium, dedit sententiam de diaboli condemnatione, et sententiam de peccatorum absolutione, Luc. xxiii, 34 : *Pater, dimitte eis, quia nesciunt quid faciunt*, et sententiam de regni aperature ; unde, *Ibid.* 43 : *Hodie mecum eris in paradiso*. (B. Albert. Magnus in *Biblia Mariana*.)

B. Virgo stabat juxta crucem fide elevata, et fixa de divinitate Christi. — Dub. 47. Ad illa verba, cap. xix, v. 25 : *Stabat juxta crucem Jesu Mater ejus*. Quæ virtutes Virginis Mariæ in hac statione ?

I R. Petrus sequebatur eum a longe, ne agnosceretur ut discipulus ; quinimo et ipsum cum juramento negavit se non esse : Joannes, etsi usque ad crucem secutus, juxta crucem stabat corpore, a longe tamen mente, nec ipse agnoscens divinitatem. Sola beata Virgo stabat fide elevata, et fixa de ejus divinitate, expectans indubie suam tertiam resurrectionem ; ut merito dicatur *Maris stella*, stando, et lumen fidei mundo naufrago retinendo. In hujus signum triduo officio Dominicæ passionis, cum quindecim candelæ accensæ firmentur ante altare paulatim, et successive omnes exstinguuntur, sola una accensa absconditur, quæ post officium omnibus profertur ad illuminandum ; quindecim candelæ accensæ designant duodecim apostolos, et tres Marias, Magdalenæ, Salome, et Alphei, quæ præ cæteris cum apostolis videbantur fide illustratæ et formatae ; sed in illo triduo omnia extincta sunt lumina fidei deitatis Christi, solum in Virgine remansit lumen fidei occultum, quod postea omnibus patefactum est, ad omnes suo exemplo illuminandum. Et hinc est, quod non accessit mane Dominicæ suæ Resurrectionis ad monumentum cum præfatis Mariis ; non quia minus arderet amore ad Filium, sed quia expectabat, eum resuscitatum se esse visuram ante omnes ; et ideo non quærebat viventem cum mortuis, ut illæ. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 45, § 1.)

II R. Piis oculis spectabat, non Filii mortem, sed mundi salutem. (D. Ildephonsus, serm. 5, *De Assumpt.*)

III R. Tunc Dei Mater propinquius cruci astitit,

quam cæteræ mulieres, idque viscerum inflammatione, Judæorum vincente timorem. (Euthymius.)

IV R. Stabat juxta crucem quæ semper stetit, quia verius cæteris, quæ in se facta fuerant agnovit. (Hugo card.)

V R. Beatissima Virgo et aliæ sanctissimæ sodales stabant juxta crucem Jesu; nam etsi proprie starent, ne verbum sine necessitate a sua propria significatione extrahatur, dici tamen potest, mystice stetisse, ut statu corporis, constantiam animi significarent; quamvis enim præsens dolor dejiciebat animos, bonorum tamen expectatio futurorum erigebat. (P. Mendoza, *I Reg.* 1, n. 10.)

Juxta crucem probata est Matris ad Filium charitas. — Dub. 48. Ad illa verba, cap. xix, v. 23: *Stabat juxta crucem Mater Jesu.* Quare sanctus Joannes hic Matrem nominat?

R. Plene Mater, quæ nec in terrore mortis Filium deserebat. Merito igitur juxta crucem Mater agnita est, ubi maxime probata est Matris ad Filium sincera charitas. (Guarrius abbas, serm. 4, in *Assumpt.*)

Christus in cruce pendens honoravit Matrem. — Dub. 49. Ad illa verba, cap. xix, v. 26: *Cum vidisset Jesus Matrem et discipulum stantem, quem diligebat, dicit Matri suæ: Mulier, ecce Filius tuus.* Cur in morte Dominus Jesus Matris meminit?

I R. Solus me docet Joannes, quod alii non docuerunt, pluris astimans, quod victor suppliciorum, victor diaboli, pietatis officia dividebat, quam quod regnum cœlestis donabat; nam si religiosum est, quod latroni venia donatur, multo religiosius, quod Mater honoretur a Filio. (D. Ambrosius.)

II R. Attende, quod Joan. ii, 3, quando Mater dixit: *Vinum non habent*, dicit: *Nondum venit hora mea*, scilicet passionis, qua patiar secundum illud quod a te suscepi: cum autem venerit hora illa, tunc recognoscam; unde et modo eam recognoscit Matrem; facere autem miracula non convenit mihi secundum quod a te suscepi; sed secundum quod habeo a Patre, paternam generationem scilicet, secundum quod sum Deus. (D. Thomas.)

III R. Nota secundum Augustinum, quod Christus in cruce pendens se habuit sicut magister in cathedra; unde et docet nos parentibus in necessitate subvenire, et de eis curam habere, ut dicitur, Exod. xx, 12: *Honora patrem tuum et matrem tuam.* Et I Tim. v, 8: *Si quis suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit et est infidelis deterior.* (D. Thomas.)

IV R. Cæterum cum dilexisset eam Jesus, in finem dilexit eam; ut non solum propter ipsam finem vivendi, verum et in ipsam finem pene faceret loquendi, dum velut inter ultima verba testamenti cura Matris, cujus debitorem se agnoscebat, charissimum transcribit hæredi. (Guarrius, serm. 4, *De Assumptione.*)

V R. Cum igitur per legem ita præceperit, cumque omnis virtutis ipse fons sit, quodammodo non

oportebat ab ipso, et per ipsum nos discere, ne quando intolerabiles imminere ærumnæ, negligendos esse parentes, providit Matri; quasi parum de magnitudine doloris curaret, etsi acriter patiebatur. (Cyrillus Alexandrinus.)

Christus non dixit, Mater, sed Mulier, ne dolorem exaggeraret. — Dub. 50. Ad illa verba, cap. xix, v. 26: *Dicit Matri suæ: Mulier.* Cur non dixit, *Mater*?

I R. Non dixit, *Mater*, ne dolorem pergravaret, sed communi proprio sexus nomine ipsam appellavit, indigentiam adminiculi significans; et propterea subrogavit illi Joannem in filium. (Cajetanus.)

II R. Christus nomen Matris, vel Mariæ tacet, et vocabulum *mulier* profert, forsitan in materni nominis commendationem; ardebat namque Christus hominum redemptionem sua morte consummare, capite inclinato, morti ut accederet annuebat; ne ergo Mariæ nomine, mors territa defugeret, mulierem dicit, Mariam tacuit. (P. Silveira, tom. V, lib. viii, quæst. 12, num. 71.)

Nomine Virginis invocato mors fugit. — Dub. 51. Ad eadem verba, cap. xix, v. 26: *Dicit Matri suæ.* Cur sanctus Joannes ter repetit nomen Virginis Mariæ?

R. Sublimis Joannes Aquila optime agnovit, quod Christus Dominus in sacratissima Virgine dissimulans nomen Matris, eam mulierem dicit, ut eam ipsi Joanni daret in Matrem: *Mulier, ecce Filius tuus*; inde evangelista, ut tanto Christi beneficio maxime gratum se exhiberet, eam tripliciter Matrem Christi vocat; optime deprehensum habebat, nihil esse magis gratum ac per jucundum Christo, quam eum Filium Virginis Mariæ dici ac publicari; inde ter nomine Matris Christi repetito tam ingenti beneficio correspondere intendit. (P. Silveira, *ibid.*)

S. Joannes evangelista potius est nomine Filii Virginis. — Dub. 52. Ad illa verba, cap. xix, v. 26: *Dicit Matri suæ: Mulier, ecce Filius tuus.* Quomodo sanctus Joannes factus est Filius beatæ Virginis?

R. Sicut enim dixit Matri: *Hic est Filius tuus*; ita dixit discipulis, Matth. xxvi, 26: *Hoc est corpus meum*; et tantus sit illis verbis effectus, ut illico panis ille, quem dabat, Dominicum fieret corpus; dixit enim: Omnia facta sunt, ex quadam itaque similitudine, si dicere audeamus; et beatus Joannes, non solum Filii potius est nomine, sed propter illa verba Dominica, quoddam majus necessitudinis sacramentum apud beatam Virginem meruit obtinere. (D. Petrus Damianus.)

B. Virgo sancto Joanni commendata, ne Judaica rabies in B. Virginem mitteret manum. — Dub. 53. Ad illa verba, cap. xix, v. 26: *Ecce Filius tuus.* Quare Dominus Jesus Matrem suam discipulo commendavit?

I R. Præsens erat Joannes, cui dicit: *Ecce Mater tua*; non est passus Christus, ut Judaica rabies in sanctuarium suum mitteret profanam manum, vel aliqua infestatione violaretur illud templum Spiritus

sancti. (Arnaldus Carnotensis, tract. *De septem verbis Domini*.)

II R. Quasi dicat: Confide in eo, ut in Filio; ipsum tibi pro me procuratorem, et tutorem dimitto; in quo consolatur Matrem, et honorat ipsum Joannem, quia dilecto dilectam, virgini Virginem commendavit. (Hugo card.)

III R. In tantum autem curam honoris habebat Matri deferendi, ut etiam in articulo mortis inter verbera, vulnera, et injurias reverentiam debitam ei exhibuit, et de ejus necessitate futura sollicitudinem piam gessit: *Mulier, ecce Filius tuus*, sed non solum tunc, sed etiam nunc, honorem continuum defert Matri, cum ejus precibus semper favet, et ipsa rogante, quibuscunque delinquentibus vitam præbet. (Robertus Holcoz, ordinis Prædic.)

S. Joannes evangelista officium Filii in B. Virgine servavit. — Dub. 54. Ad illa verba, cap. xix, v. 27: *Deinde dicit discipulo: Ecce Mater tua*. Cur Joanni datur beata Virgo in Matrem?

I R. Commendavit Christus Matrem discipulo, ut officium Filii in ea servaret; Matrem similiter admonuit, ut parentis in discipulum auctoritatem haberet; amore videlicet, atque charitate, non minus illos conjungi voluit, quam si naturæ maxima propinquitate conjuncti essent. (Cyrillus Alexandrinus.)

II R. Fuit frater Christi per singularem filiationem Virginis Mariæ; quando enim Christus Rex Fera v, in Parasceve, fuit in prælio, equitans super equum crucis, dixit Virgini Matri suæ de Joanne: *Mulier, ecce Filius tuus*; non solum nepos sed Filius spiritualis. Et sancto Joanni dixit: *Ecce Mater tua*, non solum cognata, sive avuncula. *Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam*, scilicet Matrem, modo ista singularitas de nullo alio legitur; ideo ac si de eodem capite pannis esset indutus, Virgo Maria vocavit eum Filium, item Joannes vocabat eam Matrem. (D. Vincentius Ferrer. *In fest. sancti Joan. evang.*)

III R. Nec Virgo Mater, etsi longe inferiorem ab eo, indignata est talem in Filium suscipere, et Joannes ipse, etsi tali et tam dignissima Mater se indignum agnosceret, intelligens sui profectum, cum omni reverentia *ex illa hora accepit eam in suam*, scilicet Matrem; quia vero Joannes interpretatur, *in quo est gratia*, cuilibet etiam, qui Joannes dicitur, et existit, non nomine, sed ejus interpretatione; in quo scilicet est gratia gratum faciens, datur Virgo Maria in Matrem, ut dici possit: *Ecce Mater tua*. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 2.)

IV R. Discipulus, qui in cœna Dominica cervicali sibi in pectore Magistri aptavit, ecce iterum alio privilegio honoratur, et post illud reclinatorium, in quo viderat: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum*, officina illa, in qua *Verbum caro factum est*, diligenter a Filio ei commendatur; vices Filii naturalis, Filius accepit adoptivus. (Arnaldus Carnotensis, tract. *De septem verbis Domini*.)

B. Virgo data omnibus in Matrem. — Dub. 55. Ad illa verba, cap. xix, v. 27: *Deinde dicit discipulo: Ecce Mater tua*. Cur non dixit: Dicit Joanni, sed, discipulo?

R. Non ait, *dicit Joanni*, sed *discipulo*; inter utrumque nomen hæc est differentia, quod Joannes nomen est particulare unius particularis personæ; at vero *discipulus* nomen est commune, nam omnes qui eo tempore Christo adhærebant *discipuli* vocabantur; utitur ergo hic nomine communi omnibus, ut denotetur, quod ipsa Virgo Maria dabatur omnibus in Matrem. (P. Silveira, tom. V, lib. viii, cap. 17, quæst. 14, num. 91.)

S. Joannes evangelista diligenter obsequabatur Virgini. — Dub. 56. Ad illa verba, cap. ix, v. 27: *Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam*. Quid est hoc, quod discipulus accepit beatam Virginem in suam?

I R. Ponitur discipuli obedientia, et secundum Beadam, oportet dici *in suam*, et sic est sensus, *accepit eam in suam*, scilicet Matrem Jesu, *discipulus*, scilicet Joannes, in suam Matrem videlicet. Sed secundum D. Augustinum, ut habetur in Græco, debet dici, *in sua*, non quidem prædia, quia de illis erat, qui dixerant, Matth. xix, 27: *Ecce nos reliquimus omnia*; nam Matth. iv, 20, dicitur, quod Jacobus, et Joannes, relictis omnibus, secuti sunt Jesum; sed *in sua*, id est, officia quibus ei diligenter et reverenter obsequabatur. (D. Thomas; Cajetanus; Hugo card.)

II R. Unum igitur contubernium Joannis et Mariæ virginitas accepit, et unius moris in domo, unum integritatis propositum, unam habitationem meretur, communemque convictum. (Arnaldus Carnotensis, tract. *De septem verbis Domini*.)

III R. Accepit Joannes ex illa hora, qua Magistri et Domini sui voluntatem intellexit; non sic autem Virgo Mater Domini, quoniam erat gratia plena, plenaque scientia Filii, secretum ad passionem præsertim accommodatum eam latere non deceit; quoniam consentaneum est Jesum, antequam pateretur, Matri aperuisse quidquid in cruce suspensus, esset acturus. Magna igitur ratione de seipso dicit evangelista: *Ex illa hora accepit eam discipulus in suam*, non de Virgine; ut nobis certum relinqueret, Virginem sapientissimam, non inopinate, ut ille pro temporis ratione se Filium adoptasse, neque ex illa hora Dominum Jesum adoptionem instituisse, sed tantum indicasse scienti. (Viguerius, chord. 7, cap. 146.)

Christus consummavit omne mysterium dum pius exstitit in Matrem. — Dub. 57. Ad illa verba, cap. xix, v. 30: *Consummatum est*. Quomodo hæc verba exponuntur?

R. Hoc ergo testamentum Filii est de Matris integritate, hæc Mariæ locuples integri pudoris hæreditas, hic totius finis consummationis. Denique hoc dixit, et emisit spiritum, consummans omne mysterium bono fine pietatis. (D. Ambrosius.)

Christus ad ulnas Matris inclinatus tradidit spiri-

tum. — Dub. 53. Ad illa verba, cap. xix, v. 50 : *Inclinato capite tradidit spiritum.* An Dominus Jesus inclinavit caput ad beatam Virginem?

I R. Vidit Jesus stantes juxta crucem Matrem et discipulum quem dilexit; et super istos quos Spiritus sanctus obumbrabat, eo gratius, quo suavius requievit; et inclinato capite ad istam, tradens spiritum, obdormivit. (Philippus abbas, lib. 1 in *Cant.*, cap. 25.)

II R. *Inclinato capite* ex parte Matris suæ, quasi dicat: Per ipsam veniam petite, ipsa est oraculum misericordiæ. D. Bernardus: Nihil boni nos habere voluit, quod per manus Mariæ non transiret. (Hugo card.)

B. *Virgo ordinabiliter ascendit in cælum de humilitate ad sublimitatem.* — Dub. 59. Ad illa verba, cap. xx, v. 17: *Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum.* Quo sensu beata Virgo potest hæc dicere?

R. His verbis post Deum nullus sanctorum ita convenienter uti poterit, sicut beatissima Virgo in sua gloriosa Assumptione. Ascendit ordinabiliter de paupertate ad regnum, de humilitate ad sublimitatem, de tristitia ad gaudium, et hujusmodi; taliter enim ascendere est ordinabiliter ascendere: item ascendit hilariter, quoniam conculcaverat mundum, diabolum et peccatum; unde congratulando ei occurrere debemus et in laudem ejus canere: O Regina gloriæ, quæ triumphatrix hodie super omnes cælos ascendisti, ne derelinquas nos orphanos, sed mitte promissum Paraclætum in nos Spiritum veritatis. Item ascendit regaliter cum choro sanctorum et choris angelorum. (B. Albert. Magn. in *Bibl. Mariana.*)

B. *Virgo assumpta in cælum pro omnium utilitate.* — Dub. 60. Ad illa verba, cap. xx, vers. 17: *Ascendo ad Patrem meum.* Quare B. Virgo ascendit in cælum?

R. Ut infernum obstrueret, ut cælum aperiret, ut Deum Patrem placaret, ut peccatores exaltaret, ut omnem cæli militiam lætificaret, et ut nos ad se traheret. *Cant.* 1, 3: *Trahe me post te.* (B. Albert. Magn. *Ibid.*)

B. *Virgo, præter Christum, ad locum altissimum et nobilissimum exaltata.* — Dub. 61. Ad eadem verba, cap. xix, v. 17: *Ascendo ad Patrem meum.* Quo beata Virgo ascendit?

R. Sciendum quod præter Christum ad locum altissimum et nobilissimum; et hoc triplex ratio exigebat. Prima fuit summa post Deum nobilitas; unde Aristoteles: « Nobilis res debet esse in nobili loco: » sic et ipsa. Secunda fuit meritorum qualitas; Mariam enim summum meritum habuit post Christum, et summum locum debuit habere post Christum. Tertia est Dei promittentis veritas; Dei enim constitutio est, *Luc.* xiv, 11: *Omnis qui se humiliat, exaltabitur.* Et qui se maxime humiliat, maxime exaltabitur: hoc autem ipsa post Christum fecit; ergo post Christum maxime debuit exaltari. Rogamus te, Virgo, ut nos ad te totaliter et finali-

ter ad cælum empyreum trahas, ubi vivis et regnas cum Deo. Amen. (B. Albertus Magn. *Ibid.*)

EX ACTIBUS APOSTOLORUM.

B. *Virgo in orando pro nobis indefessa.* — Dub. 1. Ad illa verba, cap. 1, v. 14: *Hi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione cum mulieribus, et Maria Matre Jesu.* Cur beata Virgo perseverabat in oratione?

R. Maria indefesse perseverando in oratione exemplum dedit, quod oportet sequi, et non deficere; et si Maria tam sedule oravit in terris, quomodo non sedule orabit pro nobis in cælis? (D. Bonav. *Specul.* lib. iv.)

B. *Virgo forma disciplinæ Christi et exemplum perfectionis.* — Dub. 2. Ad eadem verba, cap. 1, v. 14: *Et Maria Matre Jesu.* Cur cum apostolis erat B. Virgo?

R. Hæc dicitur de his, scilicet apostolis, post Ascensionem Christi, cum congregati in unum expectabant Spiritum sanctum promissum a Christo, cum ait, *Joan.* xv, 26: *Mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis.* Unde B. Hieron. in *Serm.* Ecce, Jesu ascendente, cum quibus Virgo vacat in schola virtutum, et meditatur in lege mandatorum Dei; ut et ipsa sit forma disciplinæ Christi et exemplum perfectionis. Conversatur cum testibus Resurrectionis, et ipsa testis: conversatur cum senatoribus cæli intra curiam paradisi sub Spiritu sancti disciplina, et magisterio totius divinæ Majestatis. (D. Antonin. part. iv, tom. XV, cap. 42.)

B. *Virgo in memoria habenda, propter ejus eminentiam.* — Dub. 3. Ad eadem verba, cap. 1, v. 14: *Et Maria Matre Jesu.* Cur evangelista specialiter meminit beatæ Virginis?

R. Cujus specialiter meminit, vel quia non uxor; vel quod magis crediderim, propter ipsius eminentiam ratione Filii. (Cajetanus.)

B. *Virgo dignior cæteris, quia Virgo et Mater.* — Dub. 4. Ad eadem verba, cap. 1, v. 14: *Et Maria Matre Jesu.* Cur sanctus Lucas beatam Virginem proprio nomine vocat?

I R. Proprio nomine cæteris dignior significat, quia Virgo et Mater. (Hugo card.)

II R. Principium nascentis Ecclesiæ adornatur flore virginitatis. (Glossa.)

B. *Virgo prima, et particeps præcipue laborum Christi.* — Dub. 5. Ad eadem verba, cap. 1, v. 14: *Et Maria Matre Jesu.* Quare beata Virgo Maria prima nominatur, *Joan.* xix, 25: *Stabant juxta crucem Jesu Mater ejus, et soror Matris ejus, Maria Cleopha, et Maria Magdalene,* cum hic postposita mulieribus legatur?

I R. Ex magno mysterio variatur casus ubi sermo est de crucis ignominia, quæ a Filio in Matrem derivatur; prima Maria scribitur, quia præcipue, et prima opprobriorum ejus erat particeps; extra vero hanc occasionem eximia ejus humilitas postremum sibi elegit locum. (P. Silveira, tom. V, lib. viii, cap. 17, quæst. 6, num. 57.)

H. R. Merito facta est omnium Domina, quæ se omnium exhibebat ancillam; merito super angelos exaltata est, quæ et infra viduas, et pœnitentes; infra eam, de qua fuerant ejecta septem dæmonia ineffabili se mansuetudine inclinabat. (D. Bernardus, Serm. in verb. *Apoc. xii, 1, Signum magnum.*)

B. Virgo accepit donum linguarum. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. ii, v. 5: *Apparuerunt illis dispersitæ linguæ tanquam ignis.* An beata Virgo accepit donum linguarum?

R. Apparuerunt illis dispersitæ linguæ tanquam ignis, ad innuendum quod acceperant donum linguarum, id est, loqui ad placitum suum in variis idiomatibus, Hebraico, Græco, Latino, Gallico, Teutonico, Italico, et hujusmodi; et quia beata Maria fuit cum apostolis orans, quando receperunt Spiritum sanctum, credendum est, quod et hoc donum receperit cum eis, quamvis non esset deputata a Deo ad discurrendum per mundum, ad prædicandum sicut apostoli; tamen ut nil boni spiritualis et gratiæ ei subtrahatur decebat eam hac non privari; sic nec Filius ejus quamvis non egeret habere donum linguarum, quia non prædicavit nisi Judæis, dicens, Matth. xv, 24: *Non sum missus, nisi ad oves Israel*, non tamen hoc caruit, secundum B. Thomam, in *Summa*; nec frustra ipsum habuit, quamvis eo non sit usus, sed ad excellentiam ejus. Præterea ipsa beata Maria, etsi non prædicaret, verisimiliter tamen credendum est, quamvis non scriptum sit, quod multi ex conversis ad fidem de diversis nationibus et linguis audientes Matrem Jesu Deum, et hominem post adventum Spiritus sancti accēdebant ad eam visitandam, venerandam et audiendam; quibus, cum plena esset charitate, nec in loquela posset errare, loquebatur, consolabatur, respondebat, instruebat variis idiomatibus, in quibus illi nutriti, et edocti erant. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 19, § 8; B. Albert. Magn. super *Missus est*, cap. 155.)

B. Virgo habuit gratiam sanitatum. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. v, v. 15: *Ut veniente Petro saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, et liberrarentur omnes ab infirmitatibus suis.* An beata Virgo habuit gratiam sanitatum?

R. Ex hac Dei gratia apostoli curabant infirmos ita copiose, quod ad umbram Petri transeuntis per viam, infirmi tacti ejus umbra sanabantur. Hac gratia copiose fuit repleta beata Maria; et licet non legatur de aliquo sanato in vita ejus, tamen post mortem, quod innumerabiles variis languoribus, et incurabilibus detentos ipsa curavit, et curet, ecclesiæ ad ejus honorem constructæ satis docent, plenæ imaginibus ipsas sanitates prædicantibus; et quod copiosius est, quia ipsa sanavit totum hominem in anima scilicet et corpore, per fructum ventris sui. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 19, § 5.)

Qui vitam suam vult dirigere ad vitam æternam, B. Virginem respiciat. — Dub. 8. Ad illa verba, cap. xxvii, v. 20: *Neque autem sole, neque sideribus*

apparentibus per plures dies, et tempestate non erigua imminente, jam ablata erat spes omnis salutis nostræ. Quomodo hæc verba de beata Virgine exponuntur?

R. Indigemus confidentia, spe et animositate, quia sumus navigantes in periculoso mari hujus mundi; unde nautæ si nocte stellam maris viderint, sciunt dirigere iter suum; sed quando est ista, quod nec lunam, neque stellas videre possunt, de salute desperant. *Neque sole nec sideribus apparentibus per plures dies ablata erat spes salutis.* Moraliter, si vitam nostram dirigere velimus, ad portum salutis æternæ stellam maris, id est, Mariam, attendamus continue oculis spei nostræ. Unde Bernardus, super *Missus est* hom. 2: Maria est præclara et eximia maris stella, super hoc mare magnum et spatiosum necessario sublevata, micans meritis, illustrans exemplis. O quisquis te intelligis in hujus sæculi profluvio magis inter procellas et tempestates fluctuare, quam per terram ambulare, ne avertas oculos a fulgore hujus sideris, si non vis obrui procellis. Si insurgunt venti tentationum, si incurris scopulos tribulationum, respice stellam, invoca Mariam. Si jactaris superbiæ undis, si ambitionis, si detractionis, si æmulationis, respice stellam, invoca Mariam. Si iracundia, aut avaritia, aut carnis illecebra naviculam concusserit mentis, respice stellam, respice ad Mariam. (Robertus Holcoz, ordinis Prædicatorum, ad illa verba Sap. iii, 9: *Qui confident.*)

EX EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD ROMANOS.

B. Virgo omnibus debitoricem se fecit, omnibus misericordiæ sinum aperit. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. i, v. 14: *Sapientibus et insipientibus debitor sum.* Quomodo beata Virgo omnibus se debitoricem fecit?

R. Omnibus omnia facta est, sapientibus et insipientibus copiosissima charitate debitoricem se fecit; omnibus misericordiæ sinum aperit, ut de plenitudine ejus accipiant universi: captivus redemptionem, æger curationem, tristis consolationem, peccator veniam, justus gratiam, angelus lætitiā, denique tota Trinitas gloriam: Filii persona carnis humanæ substantiam, et non sit qui se abscondat a calore ejus. (Psal. xviii, 7.) (Div. Bernardus, *De verbis Apocal.*)

B. Virgo incomprehensibile præmium, et gloriam inter omnes sanctos promeruit. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. ii, v. 6: *Reddet unicuique secundum opera ejus.* Quod præmium reddet Christus beatæ Virgini?

R. Impertit præmia justus iudex Christus Dominus, secundum Apostolum, unicuique juxta opera sua; huic tamen sacratissimæ Virgini Genitrici suæ, sicut incomprehensibile est quod gessit, et ineffabile donum quod percepit, ita inæstimabile ac incomprehensibile præmium, et gloria non dico inter cæ-

teras sacras virgines, verum etiam inter omnes sanctos, quam promeruit. (D. Hldephonsus, serm. 2, *De Assumptione*.)

Privilegium soli B. Virgini collatum, ut ex omni parte peccatum vinceret. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. III, v. 23: *Omnes enim peccaverunt.* An hæc universalis comprehendat beatam Virginem?

R. Per speciale enim privilegium concessum beatæ Mariæ, quoad ipsam derogatur illi regulæ generali, quod *omnes peccaverunt*, Rom. III, 23: Quod declarat B. Augustinus, lib. *De natura et gratia*, dicens: Si omnes sancti et sanctæ, dum hic viverent, interrogati fuissent utrum peccatum haberent, omnes una voce responderent id, quod Joannes de se et sociis dicit: *Si dixerimus quod peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est*, excepta sancta Virgine Maria; unde scimus ei plus gratiæ fuisse collatum ad vincendum ex omni parte peccatum, quia concipere, et parere eum meruit, quem constat nullum habuisse peccatum. Est igitur hujusmodi privilegium soli ei collatum respectu omnium viatorum; nam etsi angeli boni nunquam peccaverunt, non computantur ipsi in numero viatorum. (D. Antoninus, part. IV, tit. 15, cap. 20, § 4.)

Abraham credidit in spem contra spem. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. IV, v. 18: *Contra spem in spem credidit.* An fides beatæ Virginis fuerit major fide Abraham?

R. Credidit quidem in spem repromissionis sibi factæ ab angelo de Filio nascituro contra spem, quam naturaliter habebat, scilicet, quod non esset amodo ei nasciturus, cum esset antiquus diuturnus, et uxor sterilis: sed major fuit fides beatæ Mariæ, quæ credidit angelo, quod ex se Virgine nasceretur, non homo tantum, sed Filius Dei altissimi; magis enim est contra, vel potius supra naturam, virginem concipere, permanente virgine, et verum Deum ei hominem, quam concipere vetulam ex vetustissimo, et purum hominem. (D. Antonin. part. IV tit. 15. cap. 19, § 3.)

B. Virgo quanto magis charitate ardebat, tanto magis compassionis tenebatur amaritudine. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. IX, v. 3: *Optabam enim anathema esse a Christo pro fratribus meis.* Quomodo hæc aptantur beatæ Virgini?

R. Fuit amantior compassione aliena, amantior fuit post Filii sui Ascensionem, propter excæcationem populi sui; unde cunctorum, qui excæcati erant, salutis avida, poterat dicere illud Apost. ad Roman. IX: *Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis.* Quod tam verius et rationabilius potest intelligi de benedicta Virgine, quam de apostolo Paulo intelligatur, quanto magis ipsa charitate ardebat, et compassionis tenebatur amaritudine. (Ægidius Romanus, ordinis Eremitarum S. P. Augustini, super *Ave, Maria*.)

B. Virgo super omnes mulieres benedicta. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. IX, v. 5: *Super omnia Deus be-*

nedictus. An beata Virgo debeat dici super omnes benedicta?

R. Sicut enim *nemo bonus nisi solus Deus* (Luc. XVII, 19), sic nulla anima, Mariæ comparata, invenietur perfecta: nam sicut ipse, *super omnia Deus benedictus*, sic beata Maria inter mulieres, id est, super omnes mulieres benedicta. (Daniel Agricola Franciscanus, undecima corona beatæ Virginis.)

Humilitas et virginitas B. Mariæ Deum attraxit. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. IX, v. 28: *Verbum brevium faciet Dominus super terram.* In qua papyro fuit scriptum hoc verbum?

R. Nota: cum Deus vellet scribere hoc verbum quæsivit papyrum, et non fuit in operatorio angelorum damnatorum inventum, quia illi perdiderunt in mari tentationis superbiæ merces humilitatis; et hoc verbum cum esset abbreviatum debebat scribi in papyro humilitatis. Iterum nec in operatorio angelorum beatorum, quia illud erat nimis clarum, et subtile, et non potuisset homo legere; quia sicut se habet oculus nycticoracis ad lumen solis, ita intellectus noster ad manifesta in natura, ut dicit Philosoph. in II *Metaph.* Ideo ventum est ad operatorium hominum, cumque quæsita fuissent multa operatoria, non inveniebatur conveniens papyrus, quia erat quædam nimis grossa per superbiam; quædam nimis pinguis, ubi male recipitur atramentum encaustum per avaritiam; quædam nimis madefacta, et nigra per luxuriam; et finaliter non inventum fuit aliquod operatorium ubi inveniretur aliquid de bono pergamento, vel papyro, nisi in operatorio beatæ Virginis, ubi nihil inventum est de papyro grossa, sed delicata per humilitatem; nec de papyro pingui, sed solum macilenta per paupertatem; nihil de madefacta, vel nigra, sed bene sicca et alba per virginitatem; unde cum ad omnia sibi dictum fuisset, quod ipsa conciperet Filium, qui esset Filius Altissimi, et hoc verbum in ipsa scriberet Spiritus sanctus: Quia *Spiritus sanctus superveniet in te* (Luc. I, 35), ipsa respondit: Ecce satis de papyro in operatorio meo, quæ est humilitatis; quia *ecce ancilla Domini*; satis de papyro munda et virginea, quia prima virginitatem vovi. (Armandus de Vellovis, ordinis Prædicat. collat. 90, *De Annunt. Dominica*.)

B. Virgo totum pro nobis impendit virtutis meritum. — Dub. 8. Ad illa verba, cap. XVI, v. 6: *Salutate Mariam, quæ multum laboravit in vobis.* Quomodo beata Virgo laboravit in nobis?

R. Secundum præceptum Apostoli, ad Romanos XVI, 6: *Salutate Mariam, quæ multum laboravit in vobis*, sicut enim in sententia dicit Apostolus, II Cor. IV, sive in contemplatione mente excedit Deo, sive in actione sobria est, totum pro nobis est virginitatis præferens lilium, et fecunditatis offerens Filium, et totum pro nobis impendens virtutis meritum. (B. Albertus Magus, super *Missus est*.)

B. Virgo salutantem resalutat. — Dub. 9. Ad illa verba, cap. XVI, v. 6: *Salutate Mariam.* Quare beata Virgo est salutanda?

R. In quibus verbis videbimus hanc conclusionem, quod Maria est salutanda a nobis ratione resalutationis. Naturale hoc requirit, quod una persona salutata resalutet: *Bona vita; Salvus sis hodie; Salvus sis hodie, et per annum.* Ad Rom. xvi, 16: *Salutate invicem in osculo pacis.* Ad Rom. xii, 10: *Honore invicem prævenientes*, ad propositum, si nos Mariam salutamus, ipsa resalutat nos: *Salve, filii.* (D. Anton. Sabbato ante Ramos palmarum, *De Salutatione Mariæ.*)

B. *Virgo salutanda sapienter et frequenter.* — Dub. 10. Ad illa verba, cap. xvi, v. 6: *Salutate Mariam.* Quomodo beata Virgo est salutanda?

R. Salutemus eam frequenter et sapienter; frequenter, ut nec a corde, nec ab ore recedat, sicut suadet Isaias cap. xxiii, 16: *Bene cane, frequenta canticum*, ut memoria tui sit; frequenter etiam ut in devotione salutemus, ne forte dicat nobis illud, Isa. xx, 13: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me, sine causa colunt me.* Sapienter autem, ut salutans salutationi congruat, et salutatio concordet intentioni. Qualiter enim aut luxuriosus virginem, aut superbus humilem, aut maledictus benedictam salutare præsumit? (B. Albertus Magn. super *Missus est*, ad illa verba: *Benedicta tu in mulieribus.*)

EX EPISTOLA PRIMA B. PAULI APOSTOLI AD CORINTHIOS.

B. *Virgo beatior beatissimis.* — Dub. 1. Ad illa verba, I Cor. i, v. 9: *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis, qui diligunt illum.* Quomodo hæc aptantur beatæ Virgini?

R. Quæ mens capere, quæ lingua, non dico eloqui, sed vel nude narrare queat Virginis hujus gloriosæ, si nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus illis, qui diligunt illum? Quis mortalium juste æstimet pondus, numerum ac mensuram bonorum, quibus cumulatissime idem ille condecoravit eam, quæ ipsum genuit, lactavit, aluit; et illi plusquam ancillariter, tanto affectu, ac studio serviens, necessaria omnia procuravit: fruitur omni ea gloria, et beatitate, quæcunque animo fingi, aut merito optari sub Deo possit. Sanctis omnibus sanctior est, et beatior etiam beatissimis; ejus gratiæ gratiam parem reperire non est, nec ejus gloriæ gloriam cujusquam æqualem. (Alexius a Salo, capuccinus, in *Arte pie amandi Deiparam*, stella nona.)

B. *Virgo secundum rem se conformavit matribus et virginibus, hominibus et angelis.* — Dub. 2. Ad illa verba, I Cor. ix, v. 22: *Omnibus omnia factus sum.* An beata Virgo omnibus omnia facta fuerit?

R. Fuit omnia omnibus, secundum assimilationem; beatissima autem Virgo, secundum veritatem. Paulus diversis hominibus et statibus se pro loco et tempore conformavit, secundum similitudinem, et condescensionem; beatissima autem Virgo similiter

diversis temporibus, et etiam oppositis se conformavit, secundum rem et veritatem rei; simul enim secundum rem, et matribus, et virginibus se conformavit, et viduis, hominibus et angelis. (B. Albertus Magnus, super *Missus est*, cap. 126.)

Vir perfectus omnes actus suos in Deum refert. — Dub. 3. Ad illa verba, I Cor. x, v. 31: *Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* An beata Virgo omnia in gloriam Dei faciebat?

R. Omnes actiones humanæ sunt referibiles ad Deum; ille ergo perfectus in summo erit, qui omnes actus suos in Deum refert, et hujusmodi sic referre est uti; unde Magister Sententiarum in i, dist. 1, dicit, quod uti est id, quod in usum venerit, referre ad id, quo fruendum est, scilicet Deo, qui solus fruendus est; sicut autem contingit referre differenter, ita contingit uti differenter, nam viatores contingit referre in Deum omnia, eos dico, qui sunt boni habitualiter; sed beata Maria omnia semper actualiter referebat in Deum. Odilius Cluniacensis: Unum pro certo scimus, quod omnis Mariæ actio semper intenta fuit in Domino; quod autem nullus viator omnia semper retulerit in Deum, patet, quia nullus potuit se abstinere ab omni veniali; et pro tunc non actualiter illud referebat in Deum, in quo peccabat etiam venialiter; ipsa ergo sola semper usa est licitis, ideo castissima fuit. (D. Antoninus, part. iv, tit. xv, cap. 26, § 1.)

Benignus qui beneficia exhibet non solum amicis, sed etiam inimicis. — Dub. 4. Ad illa verba, I Cor. xiii, v. 4: *Charitas benigna est.* Quomodo benignitas fuit in beata Virgine?

R. Benignitas, secundum Gloss. est largitas rerum; unde et dicitur benignitas, quasi bona ignitas; bonus ignis est, qui calefacit etiam a longe. Qui ergo beneficia exhibet non solum amicis, sed etiam inimicis, ille est benignus; unde Apost. ad Rom. xii, 20: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; hoc enim faciens congeres carbones ignis super caput ejus*, id est, super mentem, ad inflammandum eum ad amorem tuum ex talibus operibus ignitis: *Apparuit enim* (idem ait apostolus ad Titum iii, 4) *benignitas et humanitas Salvatoris nostri Dei*: adeo enim nobis benignus apparuit, ut omnia sua largiretur, et pro crucifixoribus exoraret; sed ejus Mater ipsum imitata, aurum sibi oblatum a Magis cito pauperibus largiter erogavit. Apostolus ait: *Charitas benigna est*, et quanto major charitas, tanto major benignitas; sed charitas beatæ Mariæ omnes excessit, ergo et benignitas. (D. Antoninus, part. iv, tit. xv, cap. 26, § 4.)

Imperium perfectam ætatem requirit. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. xv, v. 28: *Tunc et ipse Filius subjectus erit ei, qui subjecit sibi omnia.* Cur Dominus Jesus in humana per carnem versans natura, in puerili ipse progressus ætate ad Matris potestatem non amplius aspicit?

R. Illa enim ipsum hortante in Cana Galiliæ, et

suam ostenderet potentiam in nuptiali epulo, et usum vini largiretur convivio, egentibus quidem recusavit gratificari, Matris autem consilium, ut quod minime in tempore adhiberetur rejicit dicens, Joan. II, 4: *Quid mihi et tibi, mulier? Visne, me ante ætatem præesse ac imperare? Nondum mea venit hora, quæ præbet ætati, ut imperet, et sit sui juris.* (D. Gregorius Nyssenus.)

Vita B. Virginis et sancti Joseph tota cælestis. — Dub. 6. Ad illa verba, I Cor. xv, v. 47: *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis.* Quomodo hæc aptantur beatæ Virgini?

R. O conjugium cæleste, non terrenum, verissime dixit Apostolus, quia *primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis*, non quod iste Jesus Christus, qui ex Maria natus est, de cælo cum carne venerit, et per Mariam quasi per fistulam transierit, sicut quidam dixerunt hæretici; sed quod conjugium vita tota fuerit cælestis, quorum utique conversatio erat in cælis. (Rupertus, lib. I, *In Matth.* cap. I, de conjugio Mariæ et Joseph.)

EX EPISTOLA SECUNDA B. PAULI APOSTOLI AD CORINTHIOS.

Privilegium singulare B. Virginis, ut semper meruerit in operibus suis. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. vi, v. 1: *Ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.* Quid est in vacuum gratiam Dei recipere?

I R. Dat Deus gratiam, ut operando juxta eam acquirat homo sibi merita vitæ æternæ; qui igitur non operatur cum potest, in vacuum et frustra gratiam recipit. Quamvis autem sancti in multis, et per multa bona opera se exercuerint in gratia; nullus tamen fuit, qui semper in omni opere suo secutus fuerit instinctum gratiæ, ut sic semper meruerit in operibus suis; sed hoc fuit privilegium singularis gratiæ in beata Virgine Maria. (D. Antoninus, part. IV, tit. 15, cap. 20, § 6.)

II R. Notandum, secundum Albertum, quod beata Maria quolibet motu liberi arbitrii ad agendum, vel patiendum merebatur; unde non merebatur motibus naturalibus in quantum naturalibus, ut oscitando, digerendo, et hujusmodi; quia ibi non concurrat liberum arbitrium; sed merebatur motibus rationalibus gratia informatis, unde et motibus liberi arbitrii gratuitis, ubi liberum arbitrium, et gratia operabatur; sed liberum arbitrium, ut iumentum, gratia, ut sessor, secundum Anselmum. Unde et Apostolus, I Cor. xv, 40: *Non autem ego, sed gratia Dei mecum*, scilicet operatur, et sic merebatur quolibet motu, quo contingit mereri in agendo. In passionibus autem in quantum ipsæ passionibus ab extrinseco inferuntur, ut injuriæ; vel necessario contrahuntur ex natura, ut tristitia, timor, et hujusmodi, homo non meretur; sed in quantum voluntas rationalis informata gratia ab illa insufficientiam propria libertate inclinatur, sic meretur eis juxta illud, II Tim. II, 12: *Si sustinebimus, et conregnabimus*, et sic beata Maria in actionibus,

et passionibus ex libero arbitrio procedentibus, vel eo concurrente in eis semper merebatur. (D. Antoninus, ubi supra.)

Longanimitas in expectatione boni non deficere. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. II, v. 6: *In omnibus exhibeamus nosmetipsos, sicut Dei ministros in longanimitate.* Quid est longanimitas?

R. Longanimitas est, secundum Glossam, in expectatione boni non deficere, sed refici; quando quis habet tolerare aliquem dolorem, vel laborem ad breve tempus, vel expectare debet aliquod magnum bonum, sed cito recipiendum æquo animo conatur sufferre, propter brevitatem temporis ejus; sed quando in hujusmodi videt se diu permansurum in labore, vel dolore, vel consequendo bono, multum solet attediar, vel fatigari, et aliquando deficere ex diuturnitate ejus; sed longanimitas retinet hominem, ne attediet, sed perseverans maneat, etsi non ita cito, sed diu labor maneat, et bonum illud expectatum perveniat, et reficit mentem quadam certitudine præmii, unde Apost. : *Exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in longanimitate.* Per multos annos fuit beata Maria in laboribus mundi, et expectatione gloriæ, videlicet circa sexaginta annos, secundum communiorem opinionem, semper magis fervens, et avida ad omne bonum opus. (Div. Antoninus, part. IV, tit. 15, cap. 26, § 1.)

Virgo Maria de benedictionibus messuit quia beata dicta ab omnibus generationibus. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. IX, v. 6: *Qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet.* Quomodo beata Virgo seminavit in benedictionibus, de benedictionibusque messuit?

R. Nullus tam profusa seminavit, sicut illa benedicta in mulieribus, quæ benedictum semen de ventre profudit. De benedictionibus suis ita Maria metet, et quæ benedictionem omnium gentium singulariter accipiat: *Beatam me dicent*, inquit, *omnes generationes.* Parum est hoc, beatam te dicent omnes beatorum spirituum ordines. (Guarrieus, serm. 4 *De Assumptione.*)

Verbum, granum fuit ex utero virginali exiens, inclusum palea nostræ humanitatis. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. IX, v. 10: *Augebit incrementa frugum justitiæ vestræ.* Cur dicit, Augebit incrementa frugum?

R. Nota. Granum purum, sine palea seminatur in terra, sed exiit cum spica vestitum paleæ; ita granum frumenti divinitatis seminatum in utero virginali, exiit non solum, sed inclusum spica, et palea nostræ humanitatis; ideo dicitur: *Augebit incrementa frugum.* (Armandus de Vellovisu, ordinis Prædicatorum, collat. 23, *De Annuntiatione.*)

EX EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD GALATAS.

Assumptio carnis absque mutatione ipsius Verbi advenit. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. IV, v. 4: *Misit Deus Filium suum factum ex muliere.* Quare Christus dicitur factus ex muliere

R. In hoc, quod dicit, *factum ex muliere*, cavendi sunt duo errores, scilicet Photini, qui dixit, Christum purum hominem esse, et ex Virgine principium essendi sumpsisse; et ideo ita dicit ipsum *factum ex muliere*, quasi totaliter initium ex ea sumpserit; sed hoc est falsum, quia est contra illud, quod dicitur, Rom. 1, 3: *Qui factus est ex semine David, secundum carnem*, non dicit, *secundum personam*, quæ est ab æterno, scilicet ipsa hypostasis Filii Dei. Unde sicut cum sentum sit album de novo non oportet dicere, quod ipsa substantia scuti, de novo fiat, sed quod ei de novo albedo accesserit; ita ex hoc quod Filius Dei de novo carnem assumpsit, non oportet dicere, quod persona Christi de novo sit facta; sed quod natura humana ei de novo advenit, sicut corpori cum absque sui mutatione quædam accidunt; aliqua enim adveniunt alicui, et immutant ipsum, sicut formæ et qualitates absolutæ; quædam vero absque mutatione adveniunt, et huiusmodi est assumptio carnis, secundum quod dicit relationem; unde per hoc persona Verbi in nullo mutatur: hinc est, quod in divinis utimur his, quæ relationem significant etiam ex tempore; unde dicimus Psal. LXXXIX, 4: *Domine, refugium factus es nobis*, et quod Deus factus est homo. Non autem utimur formis et qualitatibus absolutis, ut Deus factus est bonus, sapiens, et huiusmodi. Item vitandus est error Ebionis, qui dicit Christum ex Joseph semine esse natum, motus ad hoc ponendum, per hoc quod dicit *ex muliere*; nam, secundum eum, mulier tantum importat corruptionem. Sed hoc est falsum, quia hoc nomen *mulier* in sacra Scriptura designat etiam sexum naturalem, secundum illud, Gen. III, 12: *Mulier, quam dedisti mihi*. Vocat enim eam mulierem, quæ tamen adhuc erat virgo. Per hoc autem, quod dicitur *ex muliere factus*, destruuntur duo errores, scilicet Valentini dicentis Christum non sumpsisse corpus de Virgine, sed attulisse illud de cælo, et per beatam Virginem, sicut per fistulam, seu canale transivisse. Sed hoc est falsum, quia si verum esset quod dicit, non fuisset factus *ex muliere*, ut Apostolus dicit; hæc enim præpositio, *ex*, causam materiale designat. Item error Nestorii dicentis beatam Virginem non esse Matrem Filii Dei, sed Filii hominis; quod falsum esse ostenditur, per hoc quod dicit Apostolus hic, quod *misit Deus Filium suum factum ex muliere*; qui enim fit ex muliere, est filius ejus. Si ergo Filius Dei est factus *ex muliere*, scilicet ex beata Virgine, manifestum est, quod beata Virgo est Mater Filii Dei. (D. Thomas.)

Nasci aliquid est ipsum produci solum ex principio conjuncto; fieri est produci ex principio separato. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. IV, v. 6: *Factum ex muliere*. Cur non dicitur natus ex muliere, sed factus?

R. Licet posset dici natus ex muliere, signanter tamen dicit, *factum*, et non *natum*; nasci enim aliquid est ipsum produci solum ex principio conjuncto; sed fieri est produci ex principio separato;

arca enim sit ab artifice, sed fructus nascitur ex arbore. Principium autem humanæ generationis est duplex, scilicet materiale, et quantum ad hoc Christus processit ex principio conjuncto, quia materiam sui corporis sumpsit ex Virgine, unde secundum hoc dicitur, nasci de ea, Matth. 1, 16: *De qua natus est Jesus*. Aliud est principium activum, quod quidem in Christo quantum ad id quod principium habuit, id est quantum ad formationem corporis, non fuit conjunctum, sed separatum; quia virtus Spiritus sancti formavit illud, et quantum ad hoc non dicitur, *natus ex muliere*, sed *factus* quasi ex principio exteriori; ex quo patet, quod hoc, quod dicit: *Ex muliere*, non dicit corruptionem, quia dixisset natum, et non factum. (D. Thomas.)

Christus ex muliere virgine factus. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. IV, v. 6: *Factum ex muliere*. Cur non dicit factum in carne, sed factum ex muliere?

R. Plus explicavit dicendo, *Factum ex muliere*; quoniam non solum carneam naturam ex muliere sumptam, sed etiam sine virili semine significat, dicendo: *Factum ex muliere*. Quod enim ex muliere, virili semine formatur, non proprie *factum*, sed *natum* dicitur; Filius autem Dei *factus ex muliere* dicitur, ad significandum, quod ex muliere virgine, ex muliere sola factus est, et ad significandum, quod non est factus in carne quemadmodum Adam, sed ex muliere. (Cajetanus.)

Christus ex Virgine natus est Filius Dei, et Deus. — Dub. 4. Ad eadem verba, cap. IV, v. 6: *Factum ex muliere*. Cur non dicit, factum per mulierem, sed ex muliere?

R. Non enim dicit, *natum per mulierem*, sed *ex muliere*: significavit igitur divus Apostolus, quod ipse unigenitus Filius Dei, et Deus, qui ex Virgine natus est homo, et ipse est, qui ex Virgine natus est Filius Dei, et Deus. (Ambrosius Spiera, ordinis Servorum beatæ Mariæ, in *Serm. Sabbat. concl. 2.*)

EX EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD EPHESIOS.

Consensus mutuus voluntatis conjugum significat conjunctionem Christi cum Ecclesia. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. V, v. 32: *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo, et in Ecclesia*. Quid est sacramentum magnum in Christo, et in Ecclesia?

R. Tertium bonum in conjugatis, sacramentum, unde: *Hoc autem dico magnum sacramentum, in Christo et in Ecclesia*. Significat enim conjunctionem Christi cum Ecclesia, quoad consensum mutuum voluntatis expressum per verba, conjunctionem Christi cum Ecclesia, id est, bonis fidelibus per dilectionem. Quo autem ad conjunctionem corporum per copulam significat conjunctionem Dei cum nostra humanitate, in una persona; et sic indissolubilis est talis conjunctio; nunquam enim separata est deitas ab humanitate, postquam eam sibi univit. Hinc est, quod matrimonium consum-

matum per copulam, nunquam dissolvi potest, ut correspondeat signum signato. Hoc autem sacramentum impletum est in utero virginali, in quo facta est talis unio, et permixtum bonum istud conjugatorum reperitur in Virgine. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 24, § 3.)

Gladius Verbi Dei pertransibat animam intellectivam B. Virginis acutissime et perfectissime, intelligendo Scripturas. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. vi, v. 17: *Assumite gladium spiritus, quod est Verbum Dei.* Quomodo Verbum Dei dicitur gladius?

R. De hoc gladio videtur exponere B. Ambrosius, hoc dictum: *Tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Ostendit, inquit, Simeon in hoc prudentiam Mariæ non ignaram esse mysterii. Pertransivit ergo gladius verbi Dei animam Mariæ intellectivam, quia intellexit verbum quod dixerat Simeon, scilicet quomodo Filius ejus positus erat in ruinam populi Judæorum, et resurrectionem gentilium convertendorum ad fidem; et in signum, cui contradicetur a multis quoad veritatem mysterii Incarnationis, scilicet gentilibus, Judæis et hæreticis; quoad imitationis a multis, scilicet omnibus malis Christianis: omnia autem Christi mysteria, nativitatis Christi, conversationis, passionis et resurrectionis fuerunt prænuntiata a prophetis et figurata; et cum beata Maria legisset et audisset Scripturas, et successive videret singula impleri; sic gladius verbi Dei pertransibat animam ejus intellectivam acutissime et perfectissime intelligendo. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 36, § 2.)

EX EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD PHILIPPENSES.

B. Virgo non dedignatur peccatores. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. 1, v. 8: *Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam omnes vos in visceribus Jesu Christi.* Quomodo hæc aptantur beatæ Virgini?

R. Dicit quidam de hac Matre: Ad quem refugient filii miserie, si eos repellat Mater misericordiæ? Mater enim ista omnia bona nobis vult, sicut mater filiis; unde et dicere videtur Christianis omnibus illud: *Testis est mihi Deus, quomodo vos cupiam in visceribus Christi Filii mei.* Non enim Mater hæc dedignatur peccatores, sicut nec bona mater filium scabiosum; quia propter peccatores factam se respicit misericordiæ Genitricem: ubi enim non est miseria, misericordia non habet locum. (Daniel Agricola, Franciscanus, *Corona duodecim coronarum*, decima stella.)

In corde B. Virginis pugnabant duo amores et duo dolores. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. 1, v. 21: *Mihi enim vixeret Christus est, et mori lucrum.* Quomodo mors Christi lucrum fuit?

R. Notandum, quod in corde Virginis pugnabant duo amores et duo dolores: duo amores erant amor Filii, et hic amor humani generis. Amor Filii nolebat Christum pati, amor humani generis volebat ipsum pati; sed amor generis humani

superavit amorem Filii. Similiter pugnabant duo dolores, scilicet dolor, quem habitura erat de nostra perditione superavit dolorem, quem habitura erat de morte Filii; unde poterat dicere cum Apostolo illud, quod dicitur: *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum*; ac si dicat: Vita Filii mei vita cordis mei est, mors vero ejus est lucrum generis humani. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, *Sabbat. sanct.*)

Quædam fecit Deus immediate, quædam mediate. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. 11, v. 7: *In similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo.* Quomodo facta est incarnatio Verbi?

R. Nota, quod quædam fecit Deus immediate, ut mundum et primum hominem, et hæc fecit sine alterius adjutorio; quædam mediate, ut istos effectus, et alios quotidianos; et ista cum aliorum agentium adjutorio. Sicut ergo in prima formatione humani generis primum hominem ratione suæ primitatis fecit, sine quocunque adjutorio cujuslibet agentis, ita debuit facere in reformatione secundum hominem Christum ratione suæ dignitatis immediate, sine auxilio cujusunque hominis generantis; et sicut de terra inculta humano vomere primum, ita de terra intacta humano semine fecit secundum. Hoc ipse confitetur in Psal. LXXXVII, 5: *Factus sum, sicut homo sine adjutorio.* (Armandus de Vellovisu, ordinis Prædicatorum, collat. 2, *De Annunt. Dominica.*)

Superbia per humilitatem contrariam superbiæ curatur. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. 11, v. 7: *Semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum.* Quando Christus hanc humiliationem inchoavit?

R. Ad sapientiam medici pertinet non solum tempus congruum servare, sed et modum, id est, per convenientia remedia; contraria enim contrariiscurantur. Infirmittates ex frigidityte provenientes per calida: infirmitas in homine contracta erat ex tumore superbiæ; et ideo sapientia Dei Patris curare eam voluit per humilia contraria superbiæ; unde, *cum in forma Dei esset*, id est, verus Deus, *formam servi accipiens, humiliavit semetipsum*; et istam humiliationem inchoavit in utero Matris, quia in prima sui subita formatione inventus est minor omnibus parvulis. D. Augustin.: *Erubescat homo fieri superbus, postquam humiliatus est Dominus. Talem et Matrem elegit beatam Mariam, quam ex omnibus humillimam cognovit, et ejus humilitas traxit eum de cælo.* (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 21.)

B. Virgo exinanivit se, formam ancillæ accipiens, unde Deus exaltavit illam. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. 11, v. 8: *Propter quod et Deus exaltavit illam, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen.* Quomodo hæc aptantur beatæ Virgini?

R. Quia humiliter se, quod erat, ancillam cognovit; ideo quod non erat, sublimiter esse promeruit: exinanivit enim se exemplo Filii sui, formam an-

cillæ accipiens, propter quod et Deus exaltavit illam, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen, post nomen Filii sui, ut in nomine ipsius omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum, quia ad nomen ipsius dæmones contremiscunt. (Daniel Agricola, Franciscanus, *Corona duodecim coronarum*, septima stella.)

In nomine B. Virginis omne genu flectitur cœlestium, terrestrium et infernorum. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. II, v. 10: Omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum; et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris. Quomodo hæc verba exponuntur de beata Virgine?

R. Idem spiritus contulit tibi, ut in nomine tuo omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum; et omnis lingua confiteatur, quia tu Mater Domini nostri Jesu Christi es, in gloria Dei Patris sedens a dextris amantissimi Sponsi et unici Filii tui, immarcescibili corona septem stellarum fulgore radianti insigniter coronata, turmis virginalibus constipata, super omnes sanctos mirificentius exaltata, alternantibus hymnidicis angelorum choris, in illis perpetuæ viriditatis infra curiam paradisi. (D. Ildephonsus.)

B. Virgo stabat juxta crucem conformans se divinæ voluntati. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. IV, v. 1: Sic state in Domino, charissimi; scilicet, conformando vos voluntati Dei, ut notat D. Antoninus. Quomodo beata Virgo stetit juxta crucem conformans se divinæ voluntati?

I R. Sciebat beata Virgo, quod Dei voluntas erat Filium suum pati, et propter hoc in mundum venerat; et Scripturæ, quæ sibi satis notæ erant, hoc prænuntiabant, quæ falli non poterant; et cum in omnibus requiem quæreretur, ut de ipsa canitur, quia non aliter vere quærit, et possidetur, nisi conformando se divinæ voluntati, secundum rationem; ideo stabat, non murmurabat quia Filius innocentissimus pateretur; non blasphemabat Judæos, quod ab eis, quibus tot fecerat beneficia, tam crudeliter tractaretur; non vindictam ab eo petebat, quod illi a terra vivi absorberentur, ut merebantur; non capillos vel vultum scindebat, quia vidua, et sine filio consolatore remanebat; sed stabat verecunda, modesta, lacrymis plena, doloribus immersa. (D. Antoninus, part. IV, tit. 15, cap. 41, § 1.)

II R. O Domina, quos fontes lacrymarum dicam eripuisse de pudicissimis oculis tuis cum attenderes unicum tuum innocentem coram te flagellari, ligari, mactari, et carnem de carne tua ab impiis crudeliter dissecari, et tamen ita divinæ voluntati conformis fuisti, ut salutis humani generis avidissima esses, ut dicere audeam, quod si nullus fuisset repertus, qui filium crucifigeret, ad hoc ut seque- retur salus hominum, et adimpleretur voluntas Dei, secundum rationem, si oportuisset ipsa posuisses in crucem? Neque enim credendum est minoris fuisse perfectionis et obedientiæ erga

Deum, quam Abraham, qui proprium filium obtulit Deo in sacrificium propriis manibus occidendum, et comburendum. (D. Anselmus.)

EX EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD COLOSSENSES.

Omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei sunt in Maria. — Dubium unicum. Ad illa verba, cap. II, v. 3: In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, et scientiæ. Quomodo hæc verba aptantur beatæ Virgini?

I R. In Christo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei. Christus est in Maria; ergo omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei sunt in Maria. (D. Anselmus, in *Luc.* cap. 10.)

II R. Sunt qui gratiæ plenitudinem interpretantur in Virgine habitationem Christi, in quo habitat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter, et in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei. Ita S. Hieronymus *Epistola ad Principiam*; Saphronius, *Serm. de Assumpt. B. Virg.*; Augustinus, in *Enchiridio*, cap. 56; Emissenus, in *Misus est*; Petrus Damianus, *serm. 3, De Nativit. B. Virg.*; Bernardus, *Hom. de laudibus B. Virg.*; Adamus Browerus, in *Salutatione angelica coronata*.

EX EPISTOLA PRIMA B. PAULI APOSTOLI AD THESSALONICENSES.

B. Virgo dedit Filio suo corpus, animam atque spiritum suum. — Dubium I. Ad illa verba, cap. V, v. 23: Integer spiritus vester, et anima, et corpus sine querela in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur. Quomodo hæc exponuntur de beata Virgine?

I R. In Matre tria fuerunt, spiritus, anima, et corpus. Ista tria beata Virgo dedit Filio suo; nam corpus et uterum suum ei dedit ad habitandum; animam suam animæ Christi per amorem univit, et quodam modo unam fecit; spiritum suum divinitati Christi indissolubiliter conjunxit. (B. Jacobus de Voragine, *Serm. 2, Sabbat. v, hebdomadæ Quadrag.*)

II R. In Virgine namque tria reclinatoria fuerunt, spiritus, anima et corpus, de quibus dicitur: *Integer spiritus vester, et anima, et corpus sine querela servetur.* In istis reclinatoriis Christus requievit; in ejus spiritu in quantum sedulæ contemplationi vacabat; in anima scilicet, in quantum ratio ejus a Christo non recedebat; in ejus corpore in quantum sensualitas nunquam rationi contradixit. (B. Jacobus de Voragine, ordinis Prædicatorum, *serm. 2, in Nativit. Virg.*)

III R. Habuit quidem integritatem in corpore, quia ipsum semper illibatum servavit; in anima, quia omnem motum et sensum pravam rescavit; in spiritu, quia nunquam per aliquod peccatum a Deo divisa fuit. (B. Jacobus de Voragine, *serm. 5, De Nativit. B. Virg.*)

EX EPISTOLA PRIMA B. PAULI APOSTOLI AD TIMOTHEUM.

B. Virgo pauca loquebatur. — Dubium I. Ad

illa verba, cap. II, v. 11 : *Mulier in silentio discat cum omni subjectione*. An taciturnitas fuerit in beata Virgine Maria?

R. Nota de signis taciturnitatis beatæ Virginis, quia depingitur cum majori oculo, quam ore. Sic proprie depingitur ad innuendum, quod habebat oculum cordis magnum ad cogitandum et contemplandum, sed os parvum ad pauca loquendum, Luc. II, 51 : *Maria autem conservabat omnia verba hæc in corde suo*. Joseph autem considerabat in se si sponsa sua erat loquax, sive garrula; et videbat, quod non, imo nolebat loqui; in signum hujus, ut dixit, Virgo habebat magnum oculum, et parvum os, ut patet in imagine sua, quam depinxit beatus Lucas, quæ est Romæ. (D. Vincentius Ferrer. *Serm. in Vigilia Natalis Domini*.)

Viduae contemplationi, mortificationi, pietati vacent. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. V, v. 6 : *Nam quæ in deliciis est, vivens mortua est*. Quomodo bonum viduarum in beata Virgine fuit?

R. In viduis reperitur triplex bonum, scilicet, libertas contemplationis; unde de Anna prophetissa vidua dicitur, Luc. II, 36, quod *templum frequentabat, Deo serviens in orationibus die ac nocte*. Secundum bonum, est carnis maceratio; nam ut ait Apostolus : *Vidua in deliciis vivens mortua est*; unde et sancta Judith vidua jejuniis insistebat continuis. Tertium est, exercitium in operibus pietatis et misericordiæ, ut ostendit Apostolus. Et vidua illa Sareptana Eliam de cibo necessario pavit. Hæc omnia sine comparatione fuerunt in beata Maria; nam jejunia non solum in lege mandata servabat, sed et secundum beatum Ambrosium, alia addebant; tota dedita erat orationi, et contemplationi; Christum mendicum et pauperem de sua paupertate nutritivit. (D. Antoninus, part. IV, tit. 15, cap. 24, § 3.)

EX EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD HEBRÆOS.

B. Virgo adorata ab angelis, quando Filium peperit. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. I, v. 6 : *Cum iterum introducit Primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes angeli*. An beata Virgo ab angelis fuerit adorata?

R. D. Bonaventura cum aliis quibusdam doctoribus nostris docent, quamprimum natus fuit in stabulo æterni Patris Filius, angelos turmatim e cœlis in terram delapsos, ut velut metaliter alii post alios eum, per quam reverenter adorarent, ac forte specie humana spectabili, ut essent humanitati ejus conformiores; et deinde ad beatam ejus Matrem ordine reversos sigillatim ac personatim, eam quoque justæ adorationis cultu prosecuturos, additis in utriusque gloriam hymnis divinis et suavissimis cantilenis. Ergo si beati illi spiritus adeo reverenter etiam tum adorabant, cum adhuc in terra versarentur; et quantus est, putatis, honos ille, quo nunc illam prosequuntur, jam prima-

tum post Deum in cœlo tenentem, jamque ea gloria coruscantem, cui par fingi non possit, necnon charissimo Filio suo a dextris assidentem? Ego certe in ea sum sententia, ut credam eorum jucundissimum ordinariumque exercitium positum esse in Matris ac Filii adoratione. (Alexius a Salo, capucinus, *De Arte amandi Deipar*. cap. I.)

Deus omnes actus interiores et exteriores beatissimæ Virginis approbavit. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. IV, 15 : *Omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus*. Quomodo hæc aptantur beatæ Virgini?

R. Per præsentiam dicitur, Deum esse in omnibus, quia novit omnia intima creaturæ : *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus*. Sed in beata Virgine fuit per præsentiam, non solum quia ipse vidit omnia secreta ejus, affectus et cogitatus oculo cogitationis, sed et oculo approbationis omnes actus ejus interiores et exteriores, ut sanctissimos approbavit. (D. Antoninus, part. IV, tit. 15, cap. 21.)

In S. Virgine reperiuntur Dei perfectiones, et omnia quæ in sacra Scriptura ad nostram doctrinam scripta sunt. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. IV, v. 16 : *Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ*. Quis thronus gratiæ Dei?

R. Ad thronum igitur ejus, scilicet Virginem Mariam, in qua quievit, accedamus cum fiducia. In ea non solum reperiuntur Dei perfectiones ex ibi narratis, ut omnipotentiam in Genesi mundi creatione; Dei clementiam in Exodo, in liberatione, in exitu Israel de Ægypto; reverentiam et majestatem in Levitico ex sacrificiis et cæremoniis; ejus patientiam in libro Numerorum; fortitudinem in libris Josue; longanimitatem et misericordiam in libris Judicum; providentiam in libris Regum, et hujusmodi, et sic de aliis; sed etiam quæcumque ibi scripta, ad nostram doctrinam scripta sunt; ut per exempla et dicta eorum qui ibi laudantur, curramus per viam virtutum ad braviū supernæ vocationis. Respice ibi, et invenies Abel devotionem, Enoch contemplationem, Noe credulitatem, Abrahæ fidelitatem, Isaac patientiam, Jacob prudentiam, Joseph castitatem, Moysi charitatem, Phinees sanctam æmulationem, Aaron devotam oblationem, Judæ audaciam, Josue confidentiam, Othoniel rectitudinem, Samsonis fortitudinem, Booz æquanimitatem, Samuelis integritatem, Job redargutiones, Tobiae correptiones et monitiones, David misericordiam, Salomonis pœnitentiam in Ecclesiaste, Eliæ zelum pietatis, Elisæi zelum aequitatis, Isaïæ stabilitatem, Jeremiæ magnanimitatem, Ezechielis rigorem, Danielis fervorem, Mathathiae singultus, Judæ Machabæi cultum, Eleazari amorem patriæ, Razæ virorem latriæ: in Novo Testamento Christi Domini obedientiam, angelorum exultationem, Baptistæ confessionem, Petri longanimitatem, Pauli sublimitatem, Andreæ magisterium in cruce, Jacobi desiderium in luce, Joannis sapientiam, Thomæ scientiam, Alphæidis justitiam, Philippi refulgentiam, Bartholomæi nobilitatem,

Mathæi veram sanctitatem, Simonis constantiam, Thaddæi reverentiam, Mathiæ humilitatem, Marci sinceritatem, Lucæ vigilantiam, Barnabæ eminentiam, cum innumeris virtutibus legendis et tangendis in sola philosophia, quam Deus pro salute nostra dignatus est mundo misericorditer revelare. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 14, § 7.)

B. Virgo aut jubet Filium, aut orat Patrem pro peccatoribus. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. v, v. 7: *Exauditus est pro sua reverentia.* Quomodo beata Virgo pro sua reverentia exauditur?

R. Ejus meritis et intercessione propitiatur Dominus omnibus iniquitatibus nostris. Cum enim pro peccatoribus se Filio semper opponat, nihil ei potest negare Filius ejus; aut enim jubet Natum, aut orat Patrem, et semper exauditur pro sua reverentia. (B. Albertus Magnus, lib. x, *De laudibus B. Mariæ*, cap. 1, num. 15.)

B. Virgo dulcedinem consolationis infundit amatoribus suis. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. ix, v. 4: *Urna aurea habens manna.* Quid significat manna in urna aurea, scilicet beata Virgine?

R. Manna, vel Manhu? admirabilis dulcedo consolationis, quam infundit amatoribus et specialibus suis, et his quos visitare dignatur, quam qui gustat potest dicere: Manhu? id est, Quid est hoc? præ admiratione; ideo dicit ipsa, Eccli. xxiv, 27: *Spiritus meus super mel dulcis.* (B. Albertus Magnus, lib. x, *De laudibus B. Mariæ*, cap. 1, num. 9.)

B. Virgo fuit activa et contemplativa. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. ix, v. 4: *Urna aurea habens manna, et virga Aaron quæ fronderat.* Quid significant manna et virga in arca?

R. In Maria velut in arca erant manna, id est, dulcedo divinæ contemplationis; virga, id est, rectitudo perfectæ operationis. Virga enim Aaron fronduit et fructum fecit, quia activa se multiplicat; sed contemplativa solitaria est; fuerunt ergo in hac arca manna et virga, quia Maria fuit activa et contemplativa. (B. Albertus Magnus, ubi supra.)

B. Virgo plenam habuit utriusque legis cognitionem, optimeque Scripturas novit. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. ix, v. 4: *Et tabulæ Testamenti.* Quid significatur per tabulas Testamenti in arca?

R. Tertium, quod continebatur in hac arca fuerunt tabulæ Testamenti, quibus designatur perfecta utriusque legis cognitio, quæ plene erat in ea; quia Auctor Scripturarum habitabat in ea; unde D. Hieronymus dicit, quod optime Scripturas novebat, sicut patet in illo versu, Luc. i, 55: *Sicut locutus est ad patres nostros*; item, Luc. ii, 51, dicitur, quia *conservabat omnia verba hæc, conferens*; unde postea docuit apostolos, et magistra fuit Novi Testamenti. Cum enim in ea tota essent per præfigurationem, vere potest dici, utriusque legis plenam habuisse cognitionem; quod significatur per hoc, quod in arca conjuncta erant Deuteronomium et tabulæ Testamenti. (B. Albertus Magnus, ubi supra; B. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 14, § 4.)

Christus introivit in Sancta sanctorum, scilicet, in uterum Virginis pro nostrorum expiatione peccatorum. — Dub. 8. Ad illa verba, cap. ix, v. 11: *Christus autem assistens Pontifex futurorum bonorum...* Neque per sanguinem hircorum, aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in Sancta. Quomodo hæc aptantur beatæ Virgini?

R. Summus enim sacerdos, scilicet Christus, semel introivit in Sancta sanctorum, id est, uterum virginalem, cum sanguinem ipse assumit pro nostrorum expiatione peccatorum; unde ibi dicitur: *Christus assistens Pontifex...* Non per sanguinem hircorum aut vitulorum, quia tunc non fuisset de genere nostro; sed per proprium sanguinem nostrum, humanum, scilicet assumendo, introivit semel in Sancta sanctorum, scilicet, Virginem. (Armandus de Vellovisu, collat. 6, *De Annuntiatione Dominica*, ex Psal. v.)

B. Virgo in cælum assumpta misericordiam Dei pro nobis invocare non cessat. — Dub. 9. Ad illa verba, cap. ix, v. 24: *In ipsum cælum introivit, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis.* Quomodo beata Virgo apparet vultui Dei pro nobis?

R. Quemadmodum enim Christus Dominus, teste Apostolo, in ipsum cælum introivit, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis; sic Deipara in cælum assumpta, vultui Filii apparet, veluti arcus in nubibus, quia est divinæ clementiæ signum, eique pectus ostendit et ubera, quibus pro nobis peccatoribus ejus misericordiam invocare non cessat; quocirca in oratione, quam secretam vocant, Missæ vigiliæ Assumptionis ejusdem Virginis, Ecclesia per Deiparæ preces exaudiri suppliciter orans, de eadem verba illa pronuntiat: *Quam idcirco de præsentis sæculo transtulisti, ut pro peccatis nostris apud te fiducialiter intercedat.* (Adamus Browerus, in *Salutatione angelica coronata*.)

EX EPISTOLA B. JACOBI APOSTOLI.

B. Virgo adversa æquo animo tulit. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. i, v. 4: *Patientia autem opus perfectum habet.* Quomodo intelligitur, quod patientia opus perfectum habet?

R. *Patientia autem opus perfectum habet*, cum scilicet quis propter adversa contingentia non conflatur, sed æquo animo fert. Ad hoc valent exempla sanctorum, qui etsi justi, multa passi, sed patientissime. Virgo autem beatissima non caruit adversis, sicut nec Filius ejus; sed nato parvulo inde ad paucos dies quæsito ad occisionem, oportuit fugere in Ægyptum, et ibi manere per septennium inter idololatrias et alienigenas; et duodenis cum remansisset in templo, ipsa non percipiente, per triduum quæsiuit non sine dolore, sed sine ira, et tristitia rationem absorbente, vel offuscante. Similiter in persecutionibus Filii patientissima fuit; unde dicitur de ea Cant. ii, 2: *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias*; lilium, vel rosa non amittit suam pulchritudinem, vel odorem

inter spinas, sic nec ipsa odorem patientiæ inter tribulationes. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 26, § 1.)

EX EPISTOLA PRIMA B. PETRI APOSTOLI.

B. Virgo exemplum probitatis. — Dubium 1. Ad illa verba cap. ii, v. 12: *Conversationem vestram inter gentes habentes bonam.* Quomodo beata Virgo conversabatur inter gentes?

R. In medio nationis pravæ dono scientiæ, ita conversata est beata Maria super omnes innocenter, et edificatorie, quod ejus vita incluta cunctas illustret Ecclesias; nihil enim faciendorum omisit, nihil cavendorum commisit, nulli in suo malo communicavit, nulli bonum suum incommunicandum communicavit, nemini malum exemplum in aliquo dedit, nullius opere iniquo scandalizata fuit; unde B. Ambros.: *Habetis in ea exempla probitatis expressa, ut sciatis, quid vitare, quid eligere debeat.* (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 18, § 5.)

B. Virgo per gratiam et protectionem Dei ab omni peccato custodita. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. ii, v. 20: *Quæ enim est gloria, si peccantes, et colaphizati suffertis? Sed si bene facientes patienter sustinetis, hæc est gratia apud Deum.* Quæ patienter sustinuit beata Virgo?

R. Beata Virgo per gratiam et protectionem Altissimi ab omni peccato fuerat custodita, et tamen per multas tribulationes et angustias colaphizata fuit in hoc mundo, quas omnes tribulationes tanquam columna immobilis in multa patientia sustinuit lenitate. Nonne per hoc multum tribulata fuit, quod cum parvulo Jesu, vix adhuc anniculo fugit in Ægyptum, ibi septemne passa fuit exsilium? Nonne etiam, ut multa alia transeamus, per hoc supra modum passa fuit, et angustata, quod intellexit Filium suum innocentissimum capi, ligari, conspuì, alapari, colaphizari, denudari, flagellari, spinis coronari, arundine verberari, patibulo crucis onerari, et demum eundem in crucem levari, et pedes ejus, ac manus clavis lacerari, ubi etiam vidit eum aceto potari, et a transeuntibus blasphemari, et postremo latus lancea perforari? Hæc omnia tormenta cordis sui mira patientia toleravit. (B. Albert. Magn. in *Annunt.* serm. 16.)

EX EPISTOLA PRIMA B. JOANNIS APOSTOLI.

B. Virgini gratia collata ad vincendum ex omni parte peccatum. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. i, v. 8: *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus.* An beata Virgo habuerit peccatum?

R. Excepta sancta Virgine Maria, de qua propter honorem Domini, nullam prorsus, cum de peccato agitur, habere volo quæstionem. Inde enim scimus, quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere, et portare meruit eum, quem constat, nullum habuisse peccatum. Hæc ergo Virgine excepta, si omnes illos sanctos et sanctas cum hic viverent congregare

possimus, et interrogare utrum essent sine peccato, omnes una voce clamassent: *Si dixerimus, quod peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est.* (D. Augustinus, lib. *De natura et gratia*, cap. 56.)

Deus providit nobis de Advocata militi et suavi. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. ii, v. 1: *Si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem.* Quomodo hæc aptantur beatæ Virgini?

R. *Advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum, qui etiam interpellat pro nobis,* ait Apostolus ad Rom. viii, 34. Sed quia non solum advocatus, sed et iudex est constitutus vivorum et mortuorum, cuncta itaque discussurus, ita quod nullum inultum remanebit; poterat forte humana fragilitas, et præcipue peccator, cum vix justus ante eum sit securus, ad eum accedere tanquam advocatum? et ideo piissimus Deus providit nobis de advocata, quæ tota militis, et suavis est, nihil in ea invenitur asperum, nunquam ex ea processit verbum durum. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 14, § 4.)

B. Virgo super omnes habuit discretionem spirituum. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. iv, v. 1: *Nolite omni spiritui credere.* An beata Virgo habuit discretionem spirituum?

R. Ipse Satanæ transfiguratur se in angelum lucis, ut adoretur (II Cor. xi, 14); et sæpe vitia se ingerunt, et virtutes esse simulantur, sive per instigationem diaboli, sive sensualitatis, sive mali hominis, ut decipiat; sed per hanc gratiam discernuntur ista vera a falsis: nam, ut dicit Apostolus I Cor. ii, 15: *Spiritualis omnia judicat*, id est, discernit agenda a non agendis, et simulata a veris; et quia beata Maria fuit spiritualis super omnes; ideo super omnes habuit discretionem spirituum; sed et cum beatus Antonius in spiritu videns totum mundum plenum laqueis se invicem connexis exclamasset: *O quis evadet istos laqueos?* responsum est: *Sola humilitas.* Beata Virgo Maria super omnes viatores fuit sine comparatione humilis; ideo ipsa per gratiam istam discretionis spirituum, omnes deceptiones evasit. Proprium est spiritus nequam tentari de superbia spirituali, sed nunquam beata Maria habuit stimulum superbiæ, sicut Paulus apostolus dicit, II Cor. ii, 11: *Non ignoramus cogitationes ejus, scilicet diaboli, cum ipsa sit plus quam Paulus; multo magis ipsa non ignoravit, sed discrevit; et nunquam ab eo decepta fuit.* (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 19, § 7.)

EX EPISTOLA B. JUDÆ APOSTOLI.

Deus præparavit B. Virgini æternam lucem in cælo. — Dubium unicum, v. 11: *Væ illis, quia in via Cain abierunt... quibus procella tenebrarum servata est in æternum.* Cur dixit, quod servata est eis procella tenebrarum in æternum?

R. Nota, quod dicit: *In æternum*, et pensa quanta sit illa pœnarum et tenebrarum longitudo, quæ

finem non accipit in æternum. O quam longissime ab isto longissimo gehennæ vā fuit longitudo gloriæ Mariæ, cui contra æternas tenebras in inferno jam, Dominus præparaverat æternam lucem in cœlo! Ut sicut anima peccatrix, sedes diaboli est mirabiliter tenebrosa in æternum, ita Maria mediatrix, sedes Christi mirabiliter luminosa est in æternum, juxta illud, Psal. LXXXVIII, 38 : *Thronus ejus, sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum.* (D. Bonaventura, lect. 2, in *Specul. B. V.*)

EX APOCALYPSI B. JOANNIS APOSTOLI.

Puritas et sanctitas Christi ex virginea carne Mariæ nascitur. — Dubium 1. Ad illa verba, cap. 1, vers. 4 : *Caput autem ejus et capilli erant candidi tanquam lana alba, et tanquam nix.* Quare capilli Christi dicuntur candidi non solum tanquam lana alba, sed etiam sicut nix?

R. O caput candidum, purissimum Salvatoris ex intemerata Virgine conceptum! O capillos æque candentes, sine ullo culpæ contagio! Dignatissimas ejus necessitates, hanc nobis lanam albam, ovis alba candida virginitas protulit, imo etiam hanc nobis cœlestis regio nivem misit, propterea siquidem candor iste lanæ comparatus, et nivi, quod ineffabili cuidam sacramento conveniunt; materia carnis, et forma cœlestis; solus enim, qui in carne humana, sed non lege venit humana, utrumque candorem singulariter in se ipso carnalis, videlicet pudicitiae et cœlestis gloriæ sociavit. (Galfridus abbas, concion. 34.)

B. Virgo justos calefacit amore justitiæ, reprobos et dæmones terret. — Dub. 2. Ad illa verba, cap. 1, v. 14 : *Oculi ejus tanquam flamma ignis.* An oculi beatæ Virginis comparentur flammæ ignis?

R. Flamma ignis quatuor habet proprietates; illuminat enim et calefacit, terret et exurit. Mariæ enim respectus illustrat electos luce sapientiæ, et calefacit amore justitiæ; reprobos autem et dæmones terret ferocitate, comminatione, et incorreptos exurit incendio damnationis, sicut patet in Juliano Apostata. (B. Albertus Magn. l. vi, *De laudib. B. M.* cap. 2, n. 10.)

Eximii affectus Virginis erga suos devotos. — Dub. 3. Ad illa verba, cap. 1, v. 15 : *Pedes ejus similes aurichalco, sicut in camino ardenti.* Quid significant pedes similes aurichalco in camino ardenti?

I R. Commendatur affectus Virginis a tribus : a sapientia, quæ in auro; a perseverantia, quæ in ære; a vehementi charitate, quæ signatur in camino ardenti. (B. Albertus Magnus, lib. II, *De laudibus B. Mariæ.*)

II R. Denotari possunt affectus sanctissimæ Virginis Mariæ, quibus tendebat in dilectissimum Filium Jesum, præcipue tempore passionis. Sed quomodo hujusmodi affectus dicuntur similes aurichalco, quod cum sit æs, speciem auri refert? Respondeo: Aurum designat illius eximiam sapientiam, qua omnes illius affectus dirigebantur; æs cum sit fortissimum, illius perseverantiam ac constantiam; cami-

nus vero ardens, illius vehementissimam charitatem denotat. Vel per respectum ad Filium : sicut Filius ejus Jesus in fine vitæ, tempore passionis, erat in fornace ardenti tormentorum ac poenarum; sic sanctissima ejus Mater erat in camino ardenti dolorum ac angustiarum. (P. Silveira, *hic*, quæst. 59.)

Christus per B. Virginem multo plures adduxit ad se quam antea. — Dub. 4. Ad illa verba, cap. 1, v. 16 : *Habebat in dextera sua stellas septem.* Cur hic dicitur, quod Christus habuerit in manu stellas septem, cum de beata Virgine dicatur, Apocalypsi XII, 1, 2 : *In capite ejus corona stellarum duodecim : Et in utero habens, scilicet Filium suum?*

I R. Hic Joannes vidit Filium hominis, sed non vidit Virgineum pectus inhabitantem : illic pectus mundissimum Virginis conspicatus est incolentem. Ideo hic pauciores stellæ, illic mysteriis, et innumeris auctæ; per Matrem namque plures cœlo acquisivit Verbum, quos non acquireret sine Matre. (P. Silveira, *hic*, quæst. 62, num. 534.)

II R. Septem stellæ hic in manu Christi significabant omnia dona gratiæ, virtutesque omnes, tam theologicas quam cardinales, ad quas cæteræ reducuntur, quæ sunt in omnibus angelis et sanctis : et ideo Christus habebat stellas in manu, ut tali diademate omnes suos electos coronaret, ut innuunt Richardus et D. Bernardinus Senensis. At in capite sanctissimæ Mariæ est corona stellarum duodecim, quæ duodecim stellæ, ejus dona gratiæ, gloriæ, virtutis ac sanctitatis denotabant, ex quibus ejus admirabilis corona componitur. Plures igitur stellæ in una sola corona Mariæ, quam in corona omnium sanctorum ac angelorum? Merito sane, quia in una sola sacratissima Maria plures sunt splendores ac radii gratiæ, gloriæ, justitiæ ac sanctitatis, quam in universa collectione omnium sanctorum ac angelorum. Corona stellarum; quæ est in manu Christi, ut omnes ejus electi sublimentur, ex septem stellis conflatur; at corona Mariæ ex duodecim, quia illa sola plus habet gratiæ et virtutum, quam omnes alii electi simul sumpti. (P. Silveira, *ibid.* n. 535.)

Beata Maria Virgo paradus cœlestis, multo excellentior terrestri. — Dub. 5. Ad illa verba, cap. v, v. 7 : *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei.* Cur beata Virgo dicitur paradus habens lignum vitæ?

I R. Ille est paradus antiquus, paradus terrenus, iste est paradus novus, paradus cœlestis; in illo posuit Dominus Deus hominem, quem formaverat : in isto formavit hominem qui apud ipsum : *In principio erat Verbum, et Deus erat Verbum.* (Rupertus.)

II R. Ave, florentissime virginitatis paradise, in quo lignum vitæ latum producit fructum omnibus salutare. (D. Basilius, orat. 30.)

III R. Maria hic hortus, hic paradus est voluptatis ejus principalis arbor lignum vitæ, scilicet Christus Dominus, qui bene dicitur lignum vitæ, quia mortis defectum fugat immortalitate fructus sui, scilicet

Eucharistiæ; sed non competit hic fructus, nisi victoribus vitiorum, unde; Apoc. II, 17: *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in medio paradisi Dei mei.* Paradisus Maria est. (B. Albertus Magn. lib. XII, *De laudibus B. Mariæ.*)

Beata Maria, ac ejus adjuvamen promittitur, ut præmium omnium bonorum. — Dub. 6. Ad illa verba, cap. II, vers. 28: *Dabo illi stellam matutinam.* An beata Virgo recte comparatur stellæ matutinæ?

R. Bene Maria comparatur lucifero; quia sicut lucifer præeminet cæteris stellis in claritate, sic Maria sanctorum ordinibus universis in dignitate; unde ipsa stella matutina dicitur, lucens antequam diescat, quia ortus Mariæ præcessit ortum diei, id est, non solum cæterorum sanctorum, sed etiam Christi, qui lux est, et dies. Hæc est stella, quæ Vincenti promittitur in præmium; unde: *Vincenti dabo stellam matutinam.* Et nota, quod in ortu hujus stellæ, scilicet, quando gratia et dilectio Mariæ oritur in corde justis, fugiunt fures, id est, dæmones, quibus ipsa *terribilis est ut castrorum acies ordinata* (Cant. VI, 5); vigiles fiunt alacriores, id est, prælati, vel quicumque de sua salute solliciti; ægri animi æquiores; operarii vigilantiores. Et bene Maria stella matutina, quia semper fuit in mane oriendi, nunquam tendebat ad occasum peccati. (Daniel Agricola, Franciscanus, *Corona duodecim coronarum B. Virg.*, tertia stella nonæ coronæ.)

B. Virgo per minimum obsequium, quod ei impendimus, refundit nobis lumen gratiæ et misericordiæ. — Dub. 7. Ad illa verba, cap. III, v. 20: *Si quis aperuerit mihi januam, intrabo ad illum.* Quomodo hæc verba exponuntur de beata Virgine?

R. Per angustissimam rimam, vel foramen ingreditur, gratiam infundendo; unde dicit cum Filio illud: *Si quis aperuerit mihi januam, intrabo ad illum;* unde per minimum obsequium, quod ei impendimus, refundit nobis lumen gratiarum, et misericordiæ suæ. (Daniel Agricola, sexta stella.)

B. Virgo clausa per virginitatem. — Dub. 8. Ad illa verba, cap. IV, v. 1: *Ecce ostium apertum in cælo.* Quomodo beatissima Virgo dicitur ostium apertum, cum Ezechielis XLIV, 2, dicatur: *Porta hæc clausa erit?*

R. Aperta fuit ad intromittendum omnes per charitatem; clausa fuit per virginitatem. (Hug. card. in Ezech.)

Qui magnalia beatæ Virginis intelligere vult, debet esse non carnalis, sed spiritualis. — Dub. 9. Ad illa verba, cap. IV, v. 2: *Et fui in spiritu.* Cur dicit D. Joannes, quod fuit in spiritu?

R. Bene dicit: *Fui in spiritu;* quia, qui videre vult, hoc est, intelligere magnalia Mariæ, de carnali necesse habet prius fieri spiritualis, et ideo præmittit, *Fui in spiritu;* vel ut resurgat prius a culpa, qui vult instrui de dignitate Mariæ. (Albertus Magn. lib. X, *De laudibus beatæ Mariæ*, cap. 7.)

Studendo et vacando cognitioni B. Virginis gratia augmentatur. — Dub. 10. Ad illa verba, cap. IV, v. 2:

Fui in spiritu. Cum supra cap. I, v. 10, dicat div. Joannes: *Fui in spiritu in Dominica die,* quare iterum dicit hic: *Fui in spiritu?*

R. Nota, quod prius dixerat: *Fui in spiritu,* et hic dicit: *Fui in spiritu,* plus scilicet quam ante; et in hoc notatur utilitas visionis, quia studendo, et vacando cognitioni Virginis, gratia augmentatur. (B. Albertus Magnus, *ibid.*)

B. Virgo ministerio angelorum in corpore et anima posita in cælo. — Dub. 11. Ad illa verba, cap. IV, v. 2: *Sedes posita erat in cælo.* An beata Maria dicatur sedes posita in cælo?

R. Maria, in qua resedit majestas Deitatis posita erat in cælo in Assumptione ministerio angelorum in corpore et anima, ut pie credatur. (B. Albertus Magn., *ibid.*)

B. Virgo sedes Christi ad judicandum. — Dub. 12. Ad illa verba, cap. IV, v. 2: *Et supra sedem sedens.* Qui sedens supra sedem?

R. Hæc sedes vocatur sedes totius nobilitatis, quia solus Deus sedet in ea; unde *et super sedem sedens*, id est Deus, et homo, ut sedens ad judicandum. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana.*)

B. Virgo sedes totius propitiationis. — Dub. 13. Ad illa verba, cap. IV, v. 3: *Et iris erat in circuitu sedis.* Cur iris in circuitu sedis?

R. Hæc sedes vocatur sedes totius propitiationis; unde et *iris in circuitu sedis.* Gloss.: Id est pax et propitiatio, ut protegens. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana.*)

Filius Dei veniens ex sinu Patris thronum sibi paravit in utero Matris: — Dub. 14. Ad illa verba, cap. IV, v. 5: *Et de throno procedebant fulgura.* Cur Virgo Maria dicitur thronus?

R. Regali siquidem ex progenie Virgo electa est, generositatis quidem regiæ nobilis proles, sed virtutis regiæ nobilior indoles, ut æterno Regi Filio Regis materna quoque nobilitas regum honorem deferret; et venientem a regali sede Patris, regalis etiam thronus in aula virginali Reginæ susciperet Matris. In ipsa quippè, et ex ipsa, Prov. IX, 1: *Sapientia ædificavit sibi domum,* et in ipsa *paravit sibi thronum,* cum in ea, et ex ea corpus aptavit sibi, ita ad omnia perfectum et congruum; ut et domus ei sit ad quiescendum, et thronus ad judicandum. (Guarrieus abbas, serm. I, *De Annuntiatione.*)

Clarificato Christo in cælo, convenientissimum erat ut ejus Mater in cælo assumeretur. — Dub. 15. Ad illa verba, cap. IV, v. 5: *Et de throno procedebant fulgura.* Cur hic thronus erat in cælo?

R. Possidens in Christo corpus suum, quod genuit, clarificatur in dextera Patris. Et quare non suum per quod genuit? Respondeo: Vere credo, et per quod genuit, quia tanta sanctificatio dignior cælo est, quam terra. Thronum Dei, thalamum Domini, domum atque tabernaculum Christi dignum est ibi esse, ubi ipse est. (D. Augustinus, *Serm. de Assumptione.*)

Uterus Virginis Dei thronus. — Dub. 16. Ad illa verba, cap. iv, v. 5 : *Et de throno procedebant fulgura.* Cur beata Virgo super omnes creaturas dicitur thronus Dei?

R. Nil horum singulariter, sic mirabiliter potest dici Dei thronus, quemadmodum venter tuus benedictus. Nunquid enim illorum quidpiam Deum circumscribit? Sed tu, o præelecta unica Dei, quem totus non capit orbis in tua se clausit castissima viscera, mansitque in te tota Divinitas corporaliter, residet in te Deus, materno commensuratus loculo, qui neque insuper cœlestibus thronis metiri valet. (Dionysius Carthusianus, *De dignit. Mariæ*, art. 22.)

B. Virgo sacras Scripturas avidius ebibit, et fidelius credit. — Dub. 17. Ad illa verba, cap. iv, v. 5 : *Et de throno procedebant fulgura, et voces, et tonitrua.* Quid significant fulgura, voces et tonitrua procedentia de throno?

I R. Joannes in Apocalypsi ait : *De throno*, scilicet de Maria *procedebant fulgura, et voces, et tonitrua*; quia Maria Mater, Filii sui Jesu Christi parabolas, ænigmata, legalia et mirifica facta, dicta, opera avidius ebibit, et fidelius credit. (D. Bernardus, *Serm. de laudibus Mariæ*.)

II R. Ab hoc supremo et alto Mariano throno procedunt fulgura, voces et tonitrua; nam si quis semotos ac distantes scriptis suis docet, et illuminat, hæreticorumque ora confringit, hoc totum a Mariano throno habet. *Voces*, si quis voce ac doctrina sua propinquos erudit et instruit, hoc totum a Maria hausit. *Tonitrua*, si quis alta, et sublimia intonat, ut ille Filius tonitruum : *In principio erat Verbum*, hoc totum de Mariæ sapientia provenit : ab ipsa ut ab apotheca omnium scientiarum omnis scientia defluit. (P. Silveira, tom. I, in *Apoc.* cap. iv, quæst. 18, num. 146.)

III R. Hæc sedes vocatur totius commiserationis; unde de throno, id est, Virgine Maria, *procedunt fulgura.* Glossa : quæ terrent; *et tonitrua.* Glossa : id est, comminationes; *et voces.* Glossa : id est, admonitiones. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana*.)

B. Mariæ Virginis virtutes ac dona nullus intellectus creatus exprimere potest. — Dub. 18. Ad illa verba, cap. iv, v. 5 : *Et de throno procedebant fulgura, et voces, et tonitrua.* Quare fulgura, voces ac tonitrua, quæ de throno Dei modo procedunt, non explicantur, qualiter lucerent, qualiter dicerent ac resonarent?

R. Thronus iste Agni beatam Virginem Mariam adumbrat. Merito ergo fulgura, voces, tonitrua et septem lampades ardentes, quæ de illo procedebant, qualia existerent non exprimuntur; quia fulgores ac splendores virtutum beatæ Virginis Mariæ, voces laudum ejus, tonitrua magnalium, et septem Spiritus sancti dona, quibus est ditata, nulla est inventa creatura, nec in cœlo, nec in terra, quæ tam alta ac sublimia valeat aperire ac declarare. (P. Silveira, *ibid.* quæst. 19, num. 150.)

B. Virgo septem donis Spiritus sancti præ cunctis mortalibus illuminata. — Dub. 19. Ad illa verba, cap. iv, v. 5 : *Et septem lampades ardentes ante thronum.* Quid significant septem lampades ardentes ante thronum?

R. Hæc sedes est sedes totius pulchritudinis; unde *septem lampades ardentes ante thronum*, Glossa, id est, septem dona Spiritus sancti, quibus ipsa præ cunctis mortalibus illuminata et accensa fuit. (B. Albertus Magn. in *Bibl. Mariana*.)

Per manus Mariæ omnia bona nobis veniunt, et ipsi reddenda. — Dub. 20. Ad illa verba, cap. iv, v. 10 : *Mittebant coronas suas ante thronum.* Cur non mittebant coronas ante sedentem, sed deponentes ante thronum?

R. Ut denotaret supplices illos, nempe reges et principes deposuisse diademata sua ante Deiparam. Tum ut profunda submissione suam summam potestatem, quæ fulgebant, peculiari Virginis beneficio obtinuisse, ipsique omne acceptum reddere; deinde quidquid sibi regni, seu regis magnitudinis ac potentis inerat, in illius cultum ac venerationem libentissime conferre. (P. Silveira, *ibid.* quæst. 42, n. 373.)

Habuit amplitudinem gratiarum super omnes puras creaturas. — Dub. 21. Ad illa verba, cap. v, v. 1 : *Et vidi in dextera sedentis supra thronum librum scriptum intus et foris, signatum sigillis septem.* Quis hic liber scriptus intus et foris, signatus sigillis septem?

R. Liber Mariæ est, scriptus intus omni amplitudine gratiarum super omnes puras creaturas; foris vero digito Dei Verbi scriptus est liber, ut esset Virgo et Mater Dei intemerata. Vel intus Dei visione, qua Maria adhuc in hac vita aliquando fruebatur, foris vero singulari protectione, ac adjuvamine erga suos devotos. Signatus est liber sigillis septem; donis, scilicet septem Spiritus sancti, quibus hæc Dei domus suffulta exstitit. (P. Silveira, *ibid.* quæst. 4.)

Solus Christus suæ Matris cognoscit excellentias. — Dub. 22. Ad illa verba, cap. v, v. 3 : *Et nemo poterat, neque in cœlo, neque in terra, neque sub terra, aperire librum.* Quare nemo poterat aperire librum?

R. Nullus invenitur, nec in cœlo, neque in terra, qui hunc librum, Mariam, valeat reserare, tanta est ejus dignitas quod Mater sit unigeniti Filii Dei; tot ac tanta sunt illius dona super omnes puras creaturas collective, ut nullus intellectus hoc valeat cognoscere, penetrare ac investigare, nisi solus Filius ejus Jesus Christus, et cui voluerit ipse revelare. (P. Silveira, *ibid.*)

Nemo novit Matrem nisi Filius, et cui Filius voluerit revelare. — Dub. 23. Ad illa verba, cap. v, v. 4 : *Et ego flebam multum, quoniam nemo dignus inventus est aperire librum, nec videre eum.* Quare sanctus Joannes multum flebat?

R. Nota, quod Joannes flebat multum, quia nul-

lus dignus inventus est solvere signacula libri, nisi solus Agnus; quia nemo novit Matrem, nisi Filius, et cui Filius voluerit revelare; sicut Christus dicit de Patre, Matth. xi, 27. (B. Albertus Magn. lib. xii, *De laudibus B. Virg.* cap. 7, num. 4.)

B. Virgo per dolorem et compassionem mortis Filii, quasi in sanguinem mutata. — Dub. 24. Ad illa verba, cap. vi, v. 12 : *Luna tota facta est sicut sanguis.* Quid significat luna facta sicut sanguis?

R. Sole Christo per passionem obtenebrato, luna ista per dolorem et compassionem suæ mortis in sanguinem est mutata : *Luna tota facta est sicut sanguis.* (Albertus de Marquesiis, Franciscanus, in *Cœliloquiis de B. Virg.* cap. 75.)

B. Virgo altare propitiationis. — Dub. 25. Ad illa verba, cap. ix, v. 13 : *Audiui vocem unam ex quatuor cornibus altaris aurei, quod est ante oculos Dei.* Quod est altare aureum? quæ cornua hujus altaris?

R. Ipsa est altare propitiationis : *Audiui vocem unam.* Gloss. id est, Mariam, *de quatuor cornibus altaris aurei.* Gloss. Super quod quidquid offertur accipitur a Deo : *quod est ante oculos Dei.* Quatuor cornua hujus altaris sunt hæc, misericordia ejus, humilitas ejus, virginitas ejus, largitas ejus. Hæc omnia clamant pro nobis. (B. Albertus Magn. in *Biblia Mariana.*)

Loqui de B. Virgine dulce super mel et favum. — Dub. 26. Ad illa verba, cap. x, v. 10 : *Accepi librum de manu angeli, et devoravi illum; et erat in ore meo, tanquam mel dulce; et cum devorassem eum, amaricatus est venter meus.* Cur liber iste dicitur dulcis in ore, et amarus in ventre?

R. Liber iste, scilicet Maria, dulcis gustu, sed amarus effectu; verba enim Mariæ, sive eloquia de Maria, *dulciora sunt super mel et favum* (Psal. xviii, 11), animæ diligenti eam; sed faciunt amaricare ventrem Joannis, id est, illius, in quo est gratia, quia memoria ejus; et exempla in suis imitatoribus, temporales delectationes et carnales voluptates amarificant et refrenant. (B. Albertus Magn. lib. xii, *De laudibus B. Virg.* cap. 7.)

In B. Virgine lex fœderis Domini, quia fœderavit nos toti Trinitati. — Dub. 27. Ad illa verba, cap. xi, v. 19 : *Apertum est templum Dei in cœlo, et visa est arca testamenti ejus in templo ejus.* Quare beata Virgo Maria dicitur arca testamenti?

I R. Maria dicitur arca Testamenti, vel testimonii, quia scilicet in ea positum erat Testamentum, id est, lex fœderis Domini: quia fœderavit nos toti Trinitati; appropriatur enim Patri majestas, Filio sapientia, Spiritui sancto bonitas; et nos offenderamus Patrem per superbiam, Filium per insipientiam, Spiritum sanctum per malitiam; ista enim concurrunt in primo peccato; superbia, qua Adam voluit esse sicut Deus; insipientia, qua credidit posse fieri sicut Deus; malitia, qua contradixit ei quod præceperat Deus, vel consensit ei quod prohibuerat Deus: sed Maria per humilitatem

suam reconciliavit nos Patri, quando ipse *respexit humilitatem ancillæ suæ*; ubi enim amor, ibi oculus; sed Filio nos univit, quem credendo concepit, ut impleretur Spiritui sancto, qui eam replevit, ut de plenitudine ejus acciperent universi gratiam pro gratia. (Joan. i, 16.) Ipsa enim fons est, unde procedunt rivuli gratiarum. (B. Albertus Magn. lib. x, *De laudibus B. Virg.* cap. i, num. 12.)

II R. Alio modo dicitur arca fœleris, quia per eam ad nos Dei fœdus firmatum est; ante enim quam fieret hæc arca, id est Maria, eramus inimici, et positum erat chaos magnum inter nos et Deum, ut qui vellent hinc transire ad Deum, non possent; et ideo per Virginem venit Filius Dei ad nos, et factus est *Emmanuel*, id est *nobiscum Deus*, ut tam Filius, quam Mater, reduceret nos ad Patrem. Solet enim fœdus maxime contrahi per nuptias, et Christus generi nostro sese immiscuit, naturam nostram sibi in Virgine copulando; ut si Pater de cætero cogitaret aliquid contra nos, videns nos fratres Filii sui esse, manum retraheret a genere suo; unde in Horis beatæ Mariæ Virginis, sic dicimus:

*Memento, salutis Auctor,
Quod nostri quondam corporis.*

(B. Albertus Magn., ubi supra.)

B. Virgo secretum Dei. — Dub. 28. Ad illa verba, cap. xi, v. 19 : *Visa est arca.* Cur beata Virgo dicitur arca?

R. Dicitur arca ab *arcano*, et Maria secretum Dei est: unde dicit de ea per Isaiam xxiv, 16 : *Secretum meum mihi*, quia hanc arcam clausit ille, qui claudit, et nemo aperit. (B. Albertus Magn. *De laudibus B. Virg.* cap. ii, num. 15.)

B. Virgo Purificationis legi sese subjiciens. — Dub. 29. Ad illa verba, cap. xi, v. 19 : *Apertum est templum Dei in cœlo, et visa est arca Testamenti ejus in templo ejus, et facta sunt fulgura, et voces, et terræ motus, et grando magna.* Quid hæc significant?

R. Apertum est in Ecclesia militante, in qua templum materiale fuit apertum ad festum sanctæ Purificationis celebrandum solemniter. *Visa est arca*, id est, Christus de ejus oblatione in templo, et manifestatione per Simeonem et Annam prophetissam fit memoria in Purificationis festo, quod festum a Constantinopoli ad alias Ecclesias est derivatum per orbem. *Et facta sunt fulgura*, id est, accensa luminaria ad modum fulguris lucentia, quæ a fidelibus portantur in solemnitate dicta. *Et voces divinæ laudis: et tonitrua sanctæ prædicationis: et terræ motus*: quia multi terreni ad devotionem fuerunt moti. (Lyranus.)

B. Virgo magna, gratia, et gloria, merito, et præmio. — Dub. 30. Ad illa verba, cap. xii, v. 1 : *Signum magnum apparuit in cœlo.* Quare beata Virgo dicitur signum magnum?

R. Vere enim Maria *signum magnum*, utpote gratia et gloria, merito et præmio: vel, ut fiat comparatio; magnum quia Virgo; majus, quia Mater;

maximum quia Mater Dei, ultra quod nulla magnitudo creaturæ. Item ratione utilitatis immensæ, quia ante Assumptionem ipsius in cælum Advocata nostra separata erat a nostro Iudice, cum ille sederet ad dexteram Patris, et ipsa adhuc maneret in terris. Perutile ergo erat ipsis miseris, ut mediatrix inter ipsos et Filium, immediate Iudici assisteret, et ipsa pro eis e vicino exoraret. (Daniel Agricola, Franciscanus, *Corona duodecim Coronarum B. Virginis*, cap. 1.)

Ad explicandas aliorum sanctorum excellentias terrenæ res introducuntur; at B. Virginis signum ex rebus tantum cælestibus componitur. — Dub. 51. Ad illa verba, cap. XII, v. 1: *Signum magnum apparuit in cælo: Mulier amicta sole*. Cur ad explicandas aliorum sanctorum excellentias terrenæ res introducuntur: *Lapis pretiosus*, Apoc. xx, 49; — *Vox tubæ*, Apoc. iv, 1; — *Olivæ et candelabra*, Apoc. xi, 4; — *Stolæ albæ et palmæ*, Apoc. vii, 9; ac tandem, *Byssus splendidus ac candidus*, Apoc. xix, 8: — at magnum et celebre Virginis signum ex rebus tantum cælestibus componitur?

R. Ex alia materia apparent oculatissimo theologo virtutes aliorum justorum; utpote homines terrenis rebus insinuari possunt: at ei Marianis elogiis signo magno denotandis, non a terra, sed a cælo desumendus est tropus: et non a quolibet cælesti corpore, sed a primoribus, nempe sole, luna et stellis; nam in aliis sanctis, quamvis valde perillustres exstarent, tamen aliquando humanæ fragilitatis ac corruptionis in eis aliquid intercessit: at in beata Virgine totum fuit supremum, cælum firmum, incorruptum, et undique mirifice lucidum. (P. Silveira, tom. III, in *Evang. lib. v*, quæst. 3, num. 22.)

Virginis excellentiæ cognitæ in Ecclesia militante, et triumphante. — Dub. 52. Ad illa verba, cap. XII, v. 1: *Signum magnum apparuit*. Cui, vel quibus apparuit?

Respondendum, quod toti Ecclesiæ: triumphanti enim apparuit per cognitionem; militanti, quæ hæc credit, apparuit per fidem. (Daniel Agricola, *ubi supra*.)

Triplex est cælum, æereum, sidereum, empyreum. — Dub. 53. Ad illa verba, cap. XII, v. 1: *Signum magnum apparuit in cælo*. In quo cælo?

R. Triplex est cælum: æereum, in quo volucres cæli volant, de quo dicitur: *Volucres cæli*; sidereum, in quo stellæ cæli stant, de quo dicitur Eccli. XLIII, 1: *Species cæli gloria stellarum*; empyreum, in quo angeli Deum laudant. Sed nec in primo, nec in secundo, nec in tertio, cum super omnes choros angelorum non dubitetur exaltata; sed in altiori, si quod altius est, vel in superiori parte empyrei, ubi est thronus divinæ Majestatis, quod dicitur cælum sanctissimæ Trinitatis; nihil enim creditur altius in cælo sede Mariæ, quæ ad dexteram Filii sedere creditur in throno Majestatis, sicut præfigu-

ratum est in matre Salomonis, III Reg. ii. (Daniel Agricola, *ubi supra*.)

B. Virgo omnibus se exorabilem et clementissimam præbet. — Dub. 54. Ad illa verba, cap. XII, v. 1: *Mulier amicta sole*. Quare beata Virgo dicitur amicta sole?

I R. Quemadmodum sol super bonos et malos indifferenter oritur, sic ipsa quoque præterita non discutit merita, sed omnibus sese exorabilem, omnibus clementissimam præbet, omnium denique necessitates amplissimam quodam miseratur affectu. (D. Bernardus, *De verbis Apocal.*)

II R. Jure Maria sole perhibetur, vel probatur amicta, quæ luci illi inaccessibleis penitus videtur immersa; illo igne divino non summatim tacta, sed operata undique et circumfusa. Familiaris ei facta es, o Domina, et vestis eum, et vestiris ab eo; vestis eum substantia carnis, et ille vestit te gloria suæ majestatis. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana*.)

III R. *Mulier* beata Virgo est *amicta sole*, quia fuit sine omnis peccati obscuritate. (Hugo card.)

IV R. Tunc *amicta sole* fuit, quando Sol justitiæ in ea descendit. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, *Sabbat in Domin. Quadragesimæ*.)

V R. *Amicta sole*, id est immortalis corpore. Psal. XLIV, 14: *Omnis gloria ejus Filie Regis ab intus*, quantum ad gloriam animæ; *circumdatus varietate*, quantum ad dotes corporis quæ redundant ab intus, ab anima in corpus; siquidem ex redundantia prudentiæ resultat in ejus corpore claritas, et ex redundantia fortitudinis impassibilitas, et ex redundantia temperantiæ subtilitas, ex redundantia justitiæ quæ omnes vires circuevit, resultat agilitas. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, in *Assumptione*.)

VI R. *Amicta sole*, id est, dum hic inter mortales vixit ardentissimi amoris Dei flammæ, velut vestes quædam, ejus pectus corpusque semper ambierunt. Aut vero dicamus Solem illum, quo amicta dicitur esse, Verbum æternum, Solem justitiæ, Dominum nostrum Jesum Christum, quod cum utero ejus virgineo gestaretur, non animam ejus solum tanto splendore implebat, sed etiam corpus universum a planta pedis usque ad verticem. Possumus præterea sole amictam illam dicere ab amplitudine illa gloriæ, quam in cælis adeptæ est, cujus splendore mansiones paradisi omnes illustrantur, incolæque ejus omnes incredibiliter recreantur. (Alexius a Salo, capuccinus, in *Arte pie amandi et colendi Deiparam*, cap. 17.)

VII R. *Amicta sole*, id est, glorioso corpore; quod dicitur sole amictum, propter quatuor dotes, quas habitura sunt corpora electorum; quibus scilicet dotibus respondent quatuor proprietates solis. Sol enim refulget clarissime, item agilissime; statim enim, ut prima pars solis in oriente elevatur in nostro hemisphærio, percutit lux ejus cælum occidentale ejusdem hemisphærii, et vix in ictu oculi, distantissima transit terrarum loca, superans soliditatem vitri et crystalli. Impassibiliter, quia solus

sol defectum, vel corruptionem non patitur; ipsum enim nec aqua emollit, nec fœtor corrumpit, nec ignis comburit, nec gladius scindit, nec vitrum obsistit, et ita est impassibilis. Est ergo dicere: *Mulier amicta sole*, id est, glorificato corpore cum quatuor dotibus signatis in sole. In Assumptione enim ejus, Sol quem vestierat glorioso carnis diademate, sicut dicitur, Cant. iii, quando *Verbum Dei factum est caro* in ea, ut Matri Filius vices rependeret, gloriosa claritate sua eandem insignivit. (Daniel Agricola, Franciscanus, *Corona duodecim coronarum B. Virg. Mariæ*.)

VIII R. Omnes stellæ lumen recipiunt a sole, sic omnes sancti lumen gloriæ recipiunt a Christo, qui est Sol justitiæ: Joan. i, 16: *De plenitudine ejus nos omnes accepimus, gratiam pro gratia*; id est, gratiam consummatam gloriæ pro gratia gratum faciente in præsentis habitata: sed mulier ista beata Maria, quamvis et ipsa Stella maris illustretur a Sole, non tamen hic dicitur illuminata a Sole, sed vestita ipso Sole, ut ostendatur præmium ejus excellentissimum: ut, sicut nihil propinquius, et conjunctius corpori, quam vestitus ejus, ita nihil propinquius gloriæ Christi, quam gloria, et præmium beatæ Mariæ; et apte, ut, sicut ipsa vestivit Solem ipsum in mundo, Dei Filium carne sua, secundum illud Ezech. xxxii, 7: *Solem nube tegam*; sic ipse eam in cœlo vestiat Sole excessivæ gloriæ. (D. Antoninus part. iv, tit. 15, cap. 20, § 1.)

B. Virgo ab omni defectu, fragilitate, corruptione aliena. — Dub. 35. Ad illa verba, cap. xii, v. 1: *Luna sub pedibus ejus*. Quid significat luna sub pedibus beatæ Mariæ?

I R. Nam, et defectus omnis sub ea, et quidquid fragilitatis, seu corruptionis est; excellentissima quadam sublimitate præ cæteris omnibus excedit, et supergreditur creaturis, ut merito sub pedibus ejus luna esse dicatur. (D. Bernardus.)

II R. Luna in quantum variabilis significat mundum, quia quandoque plena, quandoque media, quandoque vacua; sic aliqui in mundo aliquando habent plenam prosperitatem, aliquando medio modo, aliquando ea nudati; secundum hoc, *Luna fuit in mundo sub pedibus ejus* per contemptum perfectissimum mundi, sub pedibus affectus erat, ut nihil esset quod mundanus violaret affectus, quod de nullo sanctorum dici potest. (D. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 20, § 2.)

III R. Luna in quantum eclipsim sæpe patitur, significat defectum, sic *Luna sub pedibus ejus*, quia omnis defectus sub ea est, ut inquit B. Hieronymus. Sola sine peccato actuali, etiam veniali, ut declarabitur; nam cum esset plena gratia, et veniale non sit ubi gratia, id est, quod ab ea non procedit, sed præter eam, si esset ibi veniale, ibi esset aliquid vacuum a gratia; et sic non esset plena gratia; unde et B. Augustinus: Cum de peccatis agitur, nullam de ea prorsus volo ha-

bere mentionem, propter honorem Domini, cujus Mater fuit. (D. Antoninus, *ubi supra*.)

IV R. *Luna sub pedibus ejus*: per lunam significatur Ecclesia, quam sub pedibus habet, quia eam sub protectione tenet. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, *Sabbat. ii Dom. Quadragesimæ*.)

V R. *Luna sub pedibus ejus*, quia fuit amatrix paupertatis etiam in lege ubi promittebantur terrena, et propter hoc dicitur, Eccli. xxiv, 24, *Mater pulchræ dilectionis*, quia in nulla parte fuit in ea amor terrenitatis, sed Deum amavit ante omnia, et nihil cum ipso. (Hugo card.)

VI R. Luna enim, ut quidam asserunt, ultra omnes creaturas inferiores visibilis existit, et tamen Virgo super ipsam. Siquidem luna dicitur quasi lux aliena, quia et mutabilis est, et lumen habet a sole, et signat omne illud, quod aliunde lucet, et mutabile est in propria natura: sic Cherubim, et Seraphim non lucent a se, sed a Deo, qui solus est illuminans; et ideo dicitur sol quasi lux luens, cætera vero sunt lux illuminata. Est ergo dicere: *Luna sub pedibus ejus*, ac si diceretur: *Exaltata est super omnem puram creaturam*; ideo etiam dictum est, Proverb. xxxi, 29: *Multæ filie congregaverunt divitias, tu supergressa es universas*. Ecce quid ei sub pedibus. (Daniel Agricola, *Corona duodecim coronarum B. Virg.* cap. 5.)

VII R. Nota quod luna unica est et singularis, et quandoque corniculata apparet; et ideo signat Ecclesiam catholicam, quæ una est. Unde dicit Christus, Cant. vi, 8: *Una est columba mea*, cujus duo cornua, Ecclesia militans, et triumphans. Quod scilicet, *Luna sub pedibus ejus* esse describitur; quam utraque Ecclesia in gratiarum actione illius prostrata vestigiis, intercessionem ejus, tanquam mediatrix ab eodem Sole cupiens, et capiens participium veræ lucis. Quod enim triumphans jam capit, et obtinet per Mariam, cupit sibi militans obtinere per eam. (Daniel Agricola, *Ibid.*)

VIII R. *Luna sub pedibus ejus*. Væ diabolo, dicitur Eccli. xxvii, 12: *Stultus ut luna mutatur*. Stultus dicitur, quasi stans altus; hic est diabolus, qui noluit humiliari cum cæteris angelis; sed dixit, Isa. xiv, 15: *Ponam sedem meam ad Aquilonem*. Et hic stultus mutatus est, ut luna, scilicet a claritate angeli in obscuritatem diaboli. Item luna dicitur a mene, quod est defectus: hic est diabolus, qui a plenitudine domus Dei cecidit in defectum totius boni, hic autem stultus, vel hæc luna sub pedibus Mariæ, quia subjectus ei plenarie; unde dictum est serpenti, Gen. iii, 15: *Ipsa conteret caput tuum*. (Daniel Agricola, *Ibid.*)

Speciali splendore micant virtutes in Virgine. — Dub. 36. Ad illa verba, cap. xii, v. 1: *Et in capite ejus corona stellarum duodecim*. Quid significat corona stellarum duodecim?

I R. Dignum plane stellis coronari caput. *Et infra*: Speciali quodam splendore in Maria coruscant mansuetudo pudoris, devotio humilitatis, magnanimitas

credulitatis, martyrium cordis. (D. Bernardus, *Serm. in Signum magnum.*)

II R. Has duodecim stellas, dicit D. Bernardus, duodecim prærogativas Virginis, propter quas etiam dicitur : *Gratia plena*. Quatuor sunt cæli, quatuor carnis, quatuor cordis. Fulserunt enim quasi stellæ de cælo, Mariæ generatio, angelica Salutatio, Spiritus sancti superventio, Filii Dei venerabilis conceptio. Fulserunt in carne quatuor, quæ fuit virginitas primiceria, sine corruptione fecunda, sine gravitate gravis, sine dolore puerpera. Fulserunt in corde quatuor, devotio humilitatis, reverentia pudoris, magnitudo credulitatis, martyrium cordis. Propter primas dicitur : *Dominus tecum*; propter secundas : *Benedicta tu in mulieribus*; propter tertias : *Gratia plena*; propter omnes dicitur, Prov. xxxi, 29 : *Mulier filiæ congregaverunt divitias, tu supergressa es universas.* (Hugo cardinalis, ad illa verba Luc. 1, 28 : *Ave, gratia plena.*)

III R. Ipsa enim est luminosa a parte superiori, quia habet coronam stellarum in capite; duodecim stellæ sunt duodecim ordines, scilicet, novem ordines angelorum, et tres hominum, scilicet martyrum, confessorum et virginum. Isti omnes eam coronant. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, *Sabbat. n. Dom. Quadragesim.*)

IV R. Gloriam Domini describens Joannes evangelista ostendit eam ex omni parte luminosam et gloriosam. Primo est luminosa a parte superiori, quia in capite habet coronam duodecim stellarum. Stellæ duodecim sunt novem ordines angelorum, et tres ordines beatorum, scilicet martyres, confessores, et virgines, qui omnes ipsam coronant; quia eam venerantur et laudant; Seraphim enim mirantur et laudant in ipsa charitatem succensam; Cherubim sapientiam tam profundam; Throni pacem, et quietem in Deo tam tranquillam; Dominationes tam magnam, et tantam super angelos præeminentiam; Virtutes tantam miraculorum efficaciam; Potestates tantam super dæmones potentiam; Principatus tantam de omnibus regnis providentiam; Archangeli tantam de omnibus locis diligentiam; Angeli tantam de singulis personis custodiam; martyres tantam in tribulationibus constantiam; confessores tantam sobrietatem et temperantiam; virgines tantam puritatem et munditiam. (B. Jacobus de Voragine, serm. 2, in *Assumpt.*)

V R. Aliter illas duodecim stellas, quibus beata Virgo coronatur, possumus assignare; quia ejus mens duodecim virtutibus fuit ornata, quia in quatuor virtutibus cardinalibus continentur, scilicet prudentia, fortitudo, temperantia, et justitia, quarum quælibet tres sub se continet virtutes. Primo namque prudentia continet memoriam quoad præterita, intellectum quoad præsentiam, providentiam quantum ad futura. Secundo, temperantia tres virtutes continet, scilicet ab continentiam respectu gulae, continentiam respectu luxuriæ, et modestiam respectu loquelæ. Tertio, fortitudo tres virtutes continet,

scilicet magnanimitatem in aggressu arduorum, et æquanimitatem in toleratione adversorum, et longanimitatem in expectatione præmiorum. Quarto, justitia tres alias continet virtutes, scilicet reverentiam respectu superiorum, benevolentiam respectu parium proximorum, et clementiam respectu inferiorum; et quia virtutes figurantur per stellas, sequitur quod dictas quatuor habens virtutes, duodecim stellis coronatur. (Incognitus ad illa verba, Psal. lxxvi, 7 : *Terra dedit fructum suum.*)

De hac corona, vide B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana*; D. Antoninum, part. iv, tit. 15, cap. 26, § 4; Daniele Agricola, *Corona duodecim coronarum B. Virg.* cap. 7; Alexium a Salo in *Arte pie amandi et colendi Deiparam*, cap. 17; Hug. card.; eundem Incognitum, ubi supra; et fusius D. Bernardum (serm. 7, in *Assumpt.*).

B. Virgo majorem gloriam habuit in conceptione Filii, quam in Assumptione. — Dub. 37. Ad illa verba, cap. xii, v. 1 : *Mulier amicta sole*. An beata Maria majorem gloriam habuit in sua Assumptione, quando caro ejus tota Sole amicta est, sicut dicitur; an in conceptione Filii, quando ipsa, carne sua totum Solem justitiæ amplectebatur; unde Jerem. xxxi, 22 : *Femina circumdabit virum?*

R. Fateor me ignorare: mihi tamen videtur, salva majorum sententia, gloriosius esse suscipere regem hospitem, quam hospitari apud regem. Illa tamen gloria occultior fuit, quando Regem suscepit, et omnis gloria filiæ Regis fuit ab intus: ista manifestior, quando a Rege cum regia magnificentia suscepta est; illa secretior, ista solemnior. (B. Albertus Magn. lib. iii, *De laudibus B. Virg.*, § 12, num. 3.)

B. Virgo simul ut credidit et consensit, concepit. — Dub. 38. Ad illa verba, cap. xii, vers. 2 : *In utero habens, clamabat parturiens*. Quomodo hæc verba exponuntur de beata Virgine?

I R. *In utero habens* per fidem, quia simul ut credidit et consensit, concepit; et *clamabat* desiderio devotionis; *parturiens* ex solo affectu cogitationis, quia non plus doloris partus ejus intulit, quam infert alicui cogitatio pariendi. (Hugo card.)

II R. *Habens in utero* Filium, quem sine dolore peperit in nativitate; et *clamabat* interius, in corde martyr effecta in passione Filii, sicut ei prædictum fuerat a Simeone, Luc. ii, 35 : *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius*, scilicet martyrii. (Hugo card.)

B. Virgo parturivit quando Filium vidit pendentem in cruce. — Dub. 39. Ad illa verba, cap. xii, v. 2 : *Parturiens*. Quando beata Virgo clamabat parturiens?

R. Quando ipsum vidit pendentem in cruce, et hoc fuit in ipsa mirabile, quia prius peperit, quam parturiret; unde Isa. lxxvi, 7, 8 : *Antequam parturiret peperit, antequam veniret partus ejus peperit masculum. Quis audivit unquam tale, aut quis vidit huic simile?* (Hugo card.)

B. Virgo abstinentiis, jejuniis, et orationibus castigata tanto partu se dignam fecit. — Dub. 40. Ad illa

verba, cap. xii, v. 2 : *Et cruciatur, ut pariat.* Quomodo beata Virgo cruciatur, ut pareret?

R. Cruciatur abstinentiis, jejuniis, orationibus, et vigiliis castigatur, *ut pariat*, id est, tanto partu se dignam faciat; et tamen ante eam stetit diabolus volens Filium ejus devorare; quia etiam per Herodem voluit Christum interficere. (Hugo card.)

B. *Virgo misericordiam, gratiam et largitatem in omnes effudit.* — Dub. 41. Ad illa verba, cap. xvi, v. 1 : *Audivi vocem magnam de templo dicentem septem angelis : Ite, et effundite septem phialas.* Quomodo beata Virgo significatur per septem angelos effundentes phialas?

R. Ipsa est beata Virgo significata per septem angelos, quorum primus effudit phialam suam in terram; secundus, in mare; tertius, super flumina; quartus, in solem; quintus, super sedem bestiae; sextus, in flumen magnum Euphratem; septimus, in aerem. Sic et ipsa phialas gratiae, misericordiae, et bonitatis, et largitatis in omnes effudit. (B. Albert. Magn. in *Biblia Mariana*.)

B. *Virgo illuminata a gloria in caelo.* — Dub. 42. Ad illa verba, cap. xviii, v. 1 : *Terra illuminata est a gloria ejus.* Quomodo terra a gloria angeli illuminata?

R. Filius Dei est Angelus magni consilii. Terra vero a gloria Dei illuminata, est Maria; quæ, sicut illuminata fuit a gratia ejus in mundo; ita nunc illuminata est a gloria ejus in caelo; ut sic illuminata, fieret illuminatrix in mundo, et in caelo. (D. Bonaventura, in *Specul.* lect. 3.)

Tempus incarnationis, tempus nuptiarum. — Dub. 43. Ad illa verba, cap. xix, v. 7 : *Venerunt nuptiæ Agni, et uxor ejus præparavit se.* Quæ nuptiæ Agni?

R. *Venerunt nuptiæ Agni*, id est, tempus carnem assumendi : *et uxor ejus præparavit se*, id est, se reddidit idoneam, ut de ipsa carnem assumeret : *præparavit*, inquam, per libertatem arbitrii. (Daniel Agricola, Franciscanus, *Corona duodecim coronarum B. Virg.* nona stella.)

B. *Virgo exemplar virginitatis.* — Dub. 44. Ad illa verba, cap. xix, v. 8 : *Et datum est illi, ut cooperiat se byssino splendenti et candido.* Quid significat byssinus splendens et candidus?

R. *Ut cooperiat se byssino*, id est, castitate, *splendenti* ad alios per exemplum, *et candido*, quoad se : et hoc maxime, quando vovit virginitatem. (Daniel Agricola, *ubi supra*.)

Agnus præ cæteris animalibus matrem agnoscit. — Dub. 45. Ad illa verba cap. xix, v. 7 : *Venerunt nuptiæ Agni, et uxor ejus præparavit se.* Vers. 8 : *Et datum est illi, ut cooperiat se byssino splendenti et candido.* Quo sensu hæc aptantur beatæ Virgini?

R. Agnus dictus, quod præ cæteris animalibus matrem agnoscat, et ideo significat Christum, qui, cum in cruce penderet, Matrem inter millia Judæorum agnovit, et Virginem virgini commendavit. Agni ergo nuptiæ, id est, Christi incarnatio, venit;

et ideo uxor ejus, id est, sancta Ecclesia, vel quæ libet fidelis anima debet se præparare fide, et cooperire byssino, id est, castitate, *splendenti*, quoad conscientiam; *candido*, quoad corpus. Quomodo Dei Filii, et beatæ Virginis nuptiis interesse potuit, qui byssino castitatis indutus non fuit? (D. Antonius Patavinus, *Dominic. xx post Trinitatem*.)

Omnia corpora B. Virginem laudant, quia ea immutavit, causaliter innovando. — Dub. 46. Ad illa verba, cap. xxi, v. 1 : *Et vidi cælum novum, et terram novam.* Cur dicitur cælum novum, et terra nova?

R. Laudant omnia corpora beatam Mariam, quia ea immutavit causaliter innovando, ac etiam nobilitando, et omnia quodammodo in Christi corpore uniendo, quia corpus ipsa ei dedit, quod cum omnibus corporibus aliquo modo convenit, et excedit; et ideo, quia istis de causis benedicta est in mulieribus super omnes mulieres benedicta, et puras creaturas. (Div. Antoninus, part. iv, tit. 15, cap. 24, § 4.)

B. *Virgo nec peccavit cogitatione, nec opere, nec locutione.* — Dub. 47. Ad illa verba, cap. xxi, v. 1 : *Vidi sanctam civitatem Jerusalem novam.* Cur beata Virgo dicitur Civitas sancta?

R. Hæc est beatissima Virgo Maria Civitas sancta; quia munda, Deo dedicata, et firmata. (D. Antoninus part. iv, tit. xv, cap. 3, § 2.)

B. *Virgo non e terra, sed e caelo descendens merito dicitur.* — Dub. 48. Ad illa verba cap. xxi, v. 2 : *Descendentem de caelo.* Quomodo dicitur beata Virgo Civitas nova descendens de caelo, cum ipsa orta sit in terra de radice Jacob?

R. Perpende verba, dicitur : *Ut sponsam ornata viro suo* : quamvis sanctissima Dei Genitrix corporaliter producta fuerit in terra; tamen tantis supernaturalibus donis gratiæ, fidei, et spei, ac charitatis, humilitatis, puritatis, ac aliarum virtutum tanquam sponsa ornata exstitit viro suo, nempe Spiritui sancto, ut non e terra, sed e caelo descendens merito dicatur. (P. Silveira, tom. III, lib. III, quæst. 3, n. 24.)

Curia cælestis officiosissime prætexta occurrit B. Virgini ascendenti in cælum. — Dub. 49. Ad illa verba, cap. xxi, v. 2 : *A Deo paratam, sicut sponsam ornata viro suo.* Cur ornata tot monilibus?

R. Revera Mater illa cælestis hodie advenit obviam ornata monilibus suis, de qua dicitur : *Vidi Jerusalem descendentem de caelo a Deo paratam*, auro mundo, et lapidibus pretiosis intextam. Quo profecto, ideo decore hodie descendit, ut Reginam mundi, beatam scilicet Mariam, secum eveheret ad sublimia, et collocaret in throno regni; alioquin officiosissime prætexta, non occurreret, nisi festivitas magna esset. (D. Ildephonsus, serm. 1, *De Assumpt.*)

II R. *Descendentem de caelo*, ut a Deo redificatam, et datam in civitatem refugii peccatoribus, a Deo paratam virtutibus, ut suam possessionem; ut

Sponsam ornatam omni gratia, ut Sponsa esset Dei Patris, ex qua, virtute Spiritus sancti, Filium generaret communem Filium utrique. (D. Antoninus, *ubi supra*.)

B. *Virgo munda, Deo dicata, et firmata.* — Dub. 50. Ad illa verba, cap. XXI, v. 27 : *Non intrabit in eam aliquid coinquinatum.* Quomodo hæc exponuntur de beata Virgine?

R. De ipsa dicitur sub appellatione supernæ Jerusalem : *Non intrabit in eam aliquid coinquinatum* per consensum in cogitatione, *vel faciens abominationem* in actione, *et mendacium* in locutione; unde ipsa erat sicut vitrum, quod illuminatum a sole non recipit nubilum; ideo ei competit, quod de Sapientia dicitur, Sap. VII, 25 : *Sincera est, et ideo nihil inquinatum incurrat in illam*; quia impossibile erat eam posse peccare de cætero. (Daniel Agric. secunda corona.)

B. *Virgo per multas animas fluit et sanctas facit.* — Dub. 51. Ad illa verba, cap. XXII, v. 1 : *Ostende mihi fluvium aquæ vivæ.* Quare beata Virgo dicitur fluvius?

R. Bene Maria fluvius, quia singulas generationes rigando, post unam, in aliam fluit; et licet non omnes per eum irrigentur, quod est angustatio fluvii, per aliquos tamen fluere nunquam cessat; propter quod ei competit illud, Sap. VII, 27 : *Per nationes in animas sanctas se transfert*, quas sanctas non invenit, sed sanctas facit. (B. Albertus Magn., l. b. IX *De laud. B. Virg.* cap. 4.)

Virginis misericordia nunquam deficit, sed fluit. — Dub. 52. Ad illa verba, cap. XXII, v. 1 : *Fluvium aquæ vivæ.* Cur B. Virgo dicitur fluvius aquæ vivæ?

R. Dicitur hic fluvius aquæ vivæ; *aquæ*, quia reficit; *vivæ*, quia nunquam deficit : *aquæ*, quia abluit; *vivæ*, quia semper fluit. (B. Albertus Magn. *ibid.*)

B. *Virgo lignum vitæ cujus folia sanativa sunt ejus verba, et documenta.* — Dub. 53. Ad illa verba, cap. XXII, v. 2 : *Ex utraque parte fluminis lignum vitæ.* Quid significat lignum vitæ?

R. Lignum vitæ est Mater vitæ Maria, hujus folia sanativa sunt verba, et documenta ædificativa. Si autem sanativa sunt folia ejus, quanto magis sana-

tivus est ipse fructus. Ut ergo per hunc fructum sanemur, accedamus ad arborem ejus, accedamus, inquam, ad Mariam; orantes cum Anselmo, qui orans ait : « Exaudi me, Domine, sana animam servi tui peccatoris per virtutem benedicti fructus ventris, qui sedet in dextera Omnipotentis Patris sui. » (Div. Bonavent. in *Speculo B. V.*, cap. 16.)

Angelus non erravit non apponendo in salutatione, nec Ecclesia apponendo Maria. — Dub. 54. Ad illa verba, cap. XXII, v. 18 : *Si quis opposuerit ad hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto.* An Ecclesia in generali consuetudine, convenienter apponat, *Maria*, quando eam salutat; cum sanctus evangelista Lucas non apposuerit, *Maria*; et secundum verba prædicta non liceat apponere ad Evangelium?

R. Ad hoc dicimus, quod ad Evangelium apponere falsa, vel commiscere contraria his, quæ in Evangelio sunt, vel prædicare malum est, et iniquum. Credimus ergo, quod angelus non erravit non apponendo, nec Mater Ecclesia apponendo, *Maria*. Angelus enim dignissime salutando novo nomine dignitatis salutavit, ut permutatione nominis permutatio status figuraretur et eminentia dignitatis; unde de proprio nomine, scilicet *Maria*, novum nomen imposuit, scilicet, *Gratia plena*, juxta illud, Isa. LXII, 2 : *Vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominavit.* Hic autem quod dico, *Gratia plena*, ista circumlocutio tantum est proprii nominis beatæ Virginis, et personæ ipsius, quod nulli alii proprie convenit, neque Deo, nec creaturis. Ecclesia vero nomen *Maria* apposuit in Salutatione ad *Gratia plena*, ut per *Gratia plena* recolat beatissimæ Virginis dignitatem; per *Maria*, inclinet eam ad nostram necessitatem. Ipsa enim *Gratia plena* per influentiam divinæ bonitatis data est nobis Stella maris, *Maria*, ut ejus plenitudo gratiæ suppleat in nobis defectum culpæ; et ipsa Stella in firmamento gloriæ fixa nos naufragos de statu miseriæ traducat ad portum salutis æternæ. Hac ergo de causa, in Salutatione ista adjunctum est hoc felix nomen, *Maria*. (B. Albertus Magn. super *Missus est*, cap. 60.)

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

SUMMA AUREA DE LAUDIBUS B. VIRGINIS MARIÆ.

SS. MARIE VITA AC GESTA PER DISSERTATIONES DESCRIPTA, AUCTORE J. C. TROMBELLI. (*Continuatio.*)

DISSERTATIO XXIV. — *De fuga in Ægyptum Josepho indicta, et statim ab eo suscepta, ideoque de Jesu et Maria in Ægyptum a Josepho ductis, ibique commorantibus.* 9
Quæstiones hac in Dissertatione expendendæ recensentur. 9

Quæstio I. — Cur, cum posset innumeris propemodum modis Herodis furorem Christus eludere, minus honorificum selegit. 9

Quæstio II. — Quonam tempore et loco fugam in Ægyptum Josepho, ideoque Mariæ et puero Jesu indixit angelus. 13

Quæstio III. — Quid denotent verba illa Matthæi ii, 15: *Ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem: Ex Ægypto vocavi Filium meum.* 14

Quæstio IV. — Quoto tempore in Ægypto commorati sint Maria et Joseph, ideoque etiam Jesus. 20

Quæstio V. — Quanam in Ægypti regione, seu provincia, et urbe, Maria et Joseph, ideoque puer Jesus permanserint. Post enumeratos celebriores scholasticorum et interpretum opiniones exponimus quid hac in re censeamus. 22

Quæstio VI. — Num per miracula et prodigia aliqua in itinere et mora in Ægypto ducta prodiderit Christus dignitatem et præstantiam suam. 25

Caput primum. — Id affirmamus, et ad id statuendum probabilia momenta adducimus. 25

Cap. II. — Iis occurrimus, quæ contra hactenus dicta obijciunt. 27

Quæstio VII. — Cur in Ægyptum, et non in aliam quamlibet regionem deductus sit, angeli jussu a Josepho et Maria Christus Dominus. 33

DISSERTATIO XXV. — *De puerorum cæde ab Herode rege imperata.* 33

Quid in hac Dissertatione inquisitioni subjicimus. 33

Quæstio I. — Num certa, atque indubitata sit historia Evangelica cædem Bethleemiticorum puerorum Herodis suspectum Regem occidere conantis jussu peractam describens. 35

Caput primum. — Recensentur ii, qui historiam hanc aut rejecerunt, aut certe in dubium revocarunt. 35

Cap. II. — Non esse Matthæi Evangelio insertam, sed a Matthæo ipso conscriptam narrationem, ex qua Bethleemiticorum puerorum cædem assequimur. 36

Cap. III. — Adductis duobus criticorum canonibus id ipsum ostenditur. 38

Cap. IV. — Aliis duobus canonibus, quos critici statuunt, vera esse, quæ de pueris Bethleeme Herodis jussu interceptis narratur, evincimus. 41

Cap. V. — Bethleemitica cædes Macrobiani auctoritate ac testimonio comprobatur. 42

Cap. VI. — Adducuntur argumenta, quibus adducti nonnulli sunt ut Bethleemiticam cædem, si non fabulis apertissimis, suspectis certe narrationibus accenserent. Et id dissolvimus, quod ex aliorum evangelistarum silentio repetunt. 43

Cap. VII. — Josephi historici silentium obijciunt, illique occurritur. Eorum rejicimus opiniones, qui Bethleemiticam cædem a Josepho aliquando scriptis traditam, aut certe indicatam putant. 44

Cap. VIII. — Omissam revera fuisse a Josepho Bethleemiticam cædem; sed non continuo eam fabulis accensendam. Eorum opinionem expendimus, qui nullo in pretio habendum Josephi silentium affirmant. 47

Cap. IX. — Cur eam cædem Josephus omiserit. An quia illam omisit Nicolaus historicus, quem ille sequitur. An quia id videbatur scopo sibi a Josepho proposito obesse, proponenti scilicet Herodem magni principis veluti typum, et domi tantum calamitosi. An denique, quia cavit,

ne Romani adverterent animum ad prophetias Messiam iis, quibus ille vivebat temporibus, prædicantes. 49

Cap. X. — Clariss. Ansaldi opinionem expendimus, putantis Bethleemiticam cædem a Josepho omissam, propterea quia narratio illius cædis aliena erat ab instituto sibi proposito, nec tam truculenta, ut peculiarem mentionem sui fieri exproceret. 55

Cap. XI. — Hactenus dictis adjicitur suspicio quædam nostra. 59

Quæstio II. — Quo tempore indicta fuerit ab Herode Bethleemiticorum puerorum cædes. 61

Quæstio III. — Quotus fuerit puerorum in Bethleem, et in omnibus finibus ejus, in ea quam diximus, Herodis jussu, executioni mandata cæde, interfectorum numerus. 63

Caput primum. — Interpretum, et scholasticorum opiniones vulgatiores, et fundamenta, quibus unaquæque innititur. 65

Cap. II. — De unaquaque sententia judicium ferimus. 69

Quæstio IV. — Num in puerorum, Herodis jussu, Bethleeme interfectorum numero fuerit bimulus Herodis filius. Neganti sententiæ adhaeremus, et argumenta dissolvimus, quibus affirmans innititur. 76

Quæstio V. — Num perquisitus ad necem fuerit etiam Joannes ille Zachariæ filius, qui deinceps *Baptista* appellatus est. 79

Quæstio VI. — Num pueros, quos diximus ab Herode occisos, martyribus Ecclesia accenseat. Id affirmamus, atque ad id probandum Patrum, et Ecclesiæ auctoritatem adducimus. 85

DISSERTATIO XXVI. — *Regressus pueri Jesu ab Ægypto, et mora in oppido Nazareth a Josepho, ideoque a Maria, et Jesu facta.* 87

Quæ hac in Dissertatione expendenda sunt nobis. 87

Quæstio I. — Cur mortuo Herode noluit Deus deinceps morari Jesum in Ægypto. 88

Quæstio II. — Cur angelus, cum Herodes tantummodo mortuus esse dicalur, plurimum Christi mortem optantium mentionem fecerit. 88

Quæstio III. — Cur Judæam, in qua moraretur, elegisset Joseph, nisi Archelaus in Judæa regnasset, cum antea in Galilæa, in oppido scilicet Nazareth (patria fortasse sua) moraretur. 89

Quæstio IV. — Cur Archelaum adeo veritus est Joseph, ut illius causa in Judæa consistere noluerit. Cur vero in Galilæa constitit. 89

Quæstio V. — Quem sensum habeant verba illa Matthæi ii, 23: *Quoniam Nazareus vocabitur*; et a quonam Scripturæ loco desumpta sint. 91

Quæstio VI. — Quid significant verba illa de Jesu enuntiata: *Puer autem crescebat et confortabatur plenius sapientia; et gratia Dei erat in illo* (Luc. ii, 40). Et deinceps (vers. 52): *Et Jesus proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum, et homines.* 99

DISSERTATIO XXVII. — *De itinere a Maria, et Josepho per singulos annos in Jerusalem Paschatis causa acto; qua occasione Christus jam duodenis per triduum deperditus, inventus est demum in medio doctorum, audiens et interrogans illos. Atque in hac quidem Dissertatione cum alia multa, tum explicatur etiam, quid denotent illa Christi verba: « Quid est, quod me quærebatis: nesciebatis quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse? » Illa quoque Luce verba: « Et ipsi non intellexerunt verum, quod locutus est ad eos. »* 107

Recensentur ea, de quibus in hac Dissertatione disputationem instituimus. 107

Quæstio I. — Quomodo fieri potuit, ut per singulos annos Jerusalem Paschatis tempore irent Maria et Joseph. 108

Quæstio II. — Num Christo comite per singulos annos Maria, et Joseph Paschalis festivitatis tempore Dei templum adierint. 111

Quæstio III. — Cur comitatus reliquerit Christus, si -

que a consanguineorum contubernio, ac societate subtraherit, adeo ut illum deperdidit Maria et Joseph. 112
 Quæstio IV. — Num Maria et Joseph reprehensione fuerint digni, quod maximam non adhibuerint diligentiam in custodiendo Jesu. 115

Quæstio V. — Cur per triduum se a Maria, et Joseph perquiri permiserit Christus, qui propterea eos minus dilexisse visus est, cum eos in se perquirendo tandem anxios, sollicitosque esse sciverit. 118

Quæstio VI. — Cur in templo, et in eo disputans inveniri voluerit? 118

Quæstio VII. — Qua de re disserentes doctores audierit, eosque interrogaverit. 119

Quæstio VIII. — Quid sibi velint ea Mariæ verba: *Filii, quid fecistis nobis sic? Ecce pater tuus, et ego dolentes quærebamus te.* Quid sibi velint item Christi respondens dicta: *Quid est, quod me quærebatis: nesciebatis, quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse?* 120

Quæstio IX. — Quid significant subsequencia Lucæ verba (II, 50): *Et ipsi non intellexerunt verbum, quod locutus est ad eos.* 122

DISSERTATIO XXVIII. — Explicantur ea Lucæ verba: *Et descendit cum eis, et venit Nazareth: et erat subditus illis: et mater ejus conservabat omnia verba hæc in corde suo* (Luc. II, 51.) 125

Quæstio I. — Assumptis ad explicandum prioribus verbis, his scilicet: *Et descendit cum eis, et erat subditus illis, nonnulla Patrum monita adducimus, quibus generatim edocemur eximiam Christi Domini humilitatem, qua subdi voluit non modo Mariæ matri suæ, verum etiam Josepho matris suæ conjugii, suoque nutritio.* 125

Quæstio II. — Num se ita Josepho demiserit Christus, ut laborum illius particeps, et adiutor esse voluerit: quo constituto, quærimus, quamnam artem Josephus exercuerit, quam propterea etiam exercuerit Christus laborum Josephi particeps, et adiutor. 126

Caput primum. — Querimus num aurifex: num nobilis architectus is fuerit: num faber ferrarius. Argumenta recensentur, quibus nituntur opiniones istæ. 126

Cap. II. — Argumenta producimus, quibus permoti alii lignarium artificem, cæmentarium alii, figulum, et pannorum tinctorem alii Josephum, ideoque Christum Dominum fuisse aiunt. 154

Cap. III. — Judicium nostrum in hac controversia interponimus. 158

Quæstio III. — Quid significant reliqua Lucæ verba in Dissertationis titulo posita: hæc scilicet: *Et mater ejus conservabat omnia verba hæc in corde suo.* 140

DISSERTATIO XXIX. — Cui operi vacaret Virgo, dum domi esset. 142

DISSERTATIO XXX. — De miraculo facto in Cana Galilææ, id est, de aqua in vinum, Maria Christum rogante, ab eodem Christo conversa. 147

Peccati ea in deprecatione exsortem Mariam dicimus. 147

DISSERTATIO XXXI. Expenduntur Matthæi XXI, 47, et seqq., Marci III, 51, et Lucæ VIII, 19 et seqq. loca, hæc scilicet: *« Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus, et fratres stabant foris, quærentes loqui ei, »* etc. 157

DISSERTATIO XXXII. — De laudibus Mariæ tribulis verbis iis: *« Beatus venter, qui te portavit, et ubera, quæ suxisti: »* ad quæ quidem verba reposuit Christus: *« Quintimo beati, qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. »* (Luc. XI, 27, et 28.) 162

DISSERTATIO XXXIII. — Num Christo prædicanti perpetua comes Maria adhæserit. 167

DISSERTATIO XXXIV. — Cur Maria Transfigurationi, et Cænæ cum discipulis celebratæ non interfuerit. 169

Quæstio I. — Cur Transfigurationi non adfuerit. Rationes adducimus, ob quas non adfuit. 169

Quæstio II. — Cur abfuerit Maria ab extrema Christi cœna. 175

Caput primum. — Post enumeratos eos, qui potissimi patroni censentur esse opinionis affirmantis Mariam ratione aliqua extremæ Christi cœnæ adfuisse, momenta exhibemus, quibus inducuntur, ut id asseverent: ea quoque quibus id repellitur. 175

Cap. II. — Momenta, quibus inducimur, ut putemus, revera abfuisse Mariam a postrema Domini cœna. Quibus adductis, dissolvimus ea, quæ superiori capite allata sunt, ut probetur postremæ Christi cœnæ adfuisse Mariam. 175

DISSERTATIO XXXV. — An Christus antequam pateretur, a Virgine Matre dimissionem veluti petens, de proxima sua passione illam docuerit. 186

DISSERTATIO XXXVI. — An ab angelo, an a discipulo

aliquo de capto a satellitibus, et in Judæorum manus tradito Domino monita fuerit Virgo. 187

DISSERTATIO XXXVII. — De doloribus ac cruciatibus, et constantia Mariæ sanctissimæ ad crucem Domini stans: atque hic pariter disputamus, num tum fleverit: et quid denotent verba illa a Domino jam morituro prolata: *« Mulier, ecce filius tuus... Ecce Mater tua. »* Illorum sententiæ etiam mentionem facimus, qui Mariæ dolores ex eo etiam auctos putant, quod Christus nudus in cruce pependerit: quamobrem velamen sui capitis ad illius nuditatem obtegendam apposuisse aiunt, illudque Christo adhæsisse. 187

DISSERTATIO XXXVIII. — Num Maria fide defecerit Christum conspiciens tam acerba potentem, et dehinc mortuum. Qua opinione repulsa, quærimus, num in ea sola perstiterit fides, ideoque Ecclesia. 195

Quæstio I. — Num Maria fide defecerit Christum conspiciens tam acerba patientem, et dehinc mortuum. 195

Quæstio II. — Num mortuo Christo in Virgine sola permanserit fides, ideoque Ecclesia. 195

DISSERTATIO XXXIX. — De officiis Christo mortuo præstitis. Num officium aliquod Christo mortuo præstiterit Virgo: et quodnam præstiterit. 207

DISSERTATIO XL. — Num Mariæ omnium primæ Dominus Jesus a mortuis excitatus apparuit. 209

Caput primum. — Eorum sententiam exponimus, qui eodem tempore Deiparæ, et Magdalenæ Christum apparuisse censent, eamque refellimus. 209

Cap. II. — Negantis sententiæ argumenta ex Serry afferimus. 215

Cap. III. — Sandini, aliorumque virorum clarissimorum argumenta producimus, quibus opinioni P. Serry obstititur. 218

Cap. IV. — Quid ad hæc reposuerit P. Serry: quid deinceps reposuerit Sandinus: quid denique nos censeamus. 225

DISSERTATIO XLI. — Post allata S. Odilonis verba, quibus Deiparæ studium in frequentandis post resurrectionem locis, quos Christi incolatus, et mysteria nobiles fecerant, quærimus num ea Filium suum in caelos ascendentem cum apostolis, et discipulis conspexerit. 250

DISSERTATIO XLII. — Gratiarum Mariæ in cœnaculo post Ascensionem Domini degenti collarum ubertatem, et genus perquirimus. 254

DISSERTATIO XLIII. — Quid reliquo vitæ tempore Maria egerit: præsertim vero, num apostolos nonnulla, atque adeo, ut multis placet, non pauca de Christo eis ignota docuerit. 257

Quæstio I. — Quid reliquo vitæ tempore Maria egerit. 257

Quæstio II. — Num apostolos nonnulla, atque adeo, ut multis placet, non pauca de Christo eis ignota docuerit. 258

DISSERTATIO XLIV. — Num Maria sanctissima baptismum suscepit, et sacramenta alia: num Hierosolymitano concilio præfuerit: præterea quot annos vixerit. 259

Quæstio I. — Num Maria sacramenta suscepit: et si aliqua suscepit, quænam suscepit. 241

Quæstiuncula I. — Num Maria sanctissima baptismi sacramentum percepit. 241

Quæstiuncula II. — Num confirmationis sacramentum Maria sanctissima recepit. 247

Quæstiuncula III. — Num Eucharistiæ sacramentum recepit Virgo sanctissima. 249

Quæstiuncula IV. — An pœnitentiæ sacramento sese subdidit Virgo. 249

Quæstiuncula V. — An matrimonii sacramento devincta fuerit Virgo sanctissima. 252

Quæstiuncula VI. — Num ordinis sacramentum suscepit Virgo. 253

Quæstiuncula VII. — Num extremam unctionem recepit Maria Virgo. 253

Quæstio II. — Num Maria Hierosolymitano concilio, et mulierum asceterio præfuerit. 254

Quæstiuncula I. — Num Virgo Maria Hierosolymitano concilio præfuerit. 254

Quæstiuncula II. — Num virginum asceterio Virgo Maria præfuerit: seu, ut expressius nonnulli aiunt, num 150 monialibus Carmelitanis præfuerit. Qua occasione quæretur, num saltem aliquando Carmeli incola fuerit. 256

Quæstio III. — Quot annos Maria sanctissima vixerit. 259

DISSERTATIO XLV. — De Virginis morte, ideoque ægritudine, qua mortem obiit: loco quoque, in quo mortua illa est, et sepulcro condita: de miraculis denique tum perceptis. 265

Quæstio I. — An Virgo sanctissima mortem obierit. Mortem obiisse ostendimus.	265
Quæstio II. — Quoniam Mariam mortem obiisse diximus, quærimus quonam mortis genere obierit.	287
Quæstio III. — In quo loco mortua est, et sepulchro condita Virgo Deipara.	275
Quæstio IV. — De miraculis in Deiparæ morte peractis.	282
DISSERTATIO XLVI. — De corporea Virginis Deiparæ in cælos Assumptione.	287
Paucis de hoc vocabulo <i>assumptio</i> notatis, quæstiones, quas hac in dissertatione nobis dissolvendas proponimus, recensemus.	287
Quæstio I. — Num vetusta, et probabilium scriptorum auctoritate innixa sit eorum persuasio, qui affirmant Virginis Deiparæ corpus excitatum fuisse divina virtute a mortuis, et cælo illatum.	289
Caput primum. — Id asserimus, atque ad id ostendendum ecclesiasticorum scriptorum loca proferimus.	289
Cap. II. — Proponimus argumenta, quæ hactenus dictis obstant.	317
Cap. III. — Superioribus argumentis occurrimus. — Qua occasione quæstionem II solvimus: Num scilicet ab Ecclesia definitum sit Mariæ sanctissimæ corpus ad cælum assumptum esse.	321
Quæstio III. — Num saltem ita verisimilis sit ea opinio, quam cap. 1. quæst. 1. asserimus, ut citra temeritatem ea rejici nequeat. Ex antea dictis id consequi pronuntiamus.	324
Quæstio IV. — Num noverimus, quoto tempore Mariæ corpus, antequam excitaretur, ideoque cælo inferretur, in tumultu permanserit.	324
DISSERTATIO XLVII. — De forma corporis, et oris, vultusque lineamentis beatæ Virginis Mariæ.	327
DISSERTATIO XLVIII. — De scriptis Deiparæ attributis.	351
Caput primum. — De scriptis Deiparæ attributis.	351
Cap. II. — Eas, quas aiunt a Deipara dum viveret, scriptas epistolas proferimus.	354
Cap. III. — Judicium nostrum de hujusmodi epistolis ferimus.	356
SECTIO SECUNDA. — HISTORIA DEIPARÆ V. MARIE, AUCTORE CHRISTOPH. DE CASTRO.	
Ad Deiparam Virginem.	359
Prælatio ad lectorem.	359
Caput primum. — De parentibus Mariæ.	345
Cap. II. — De B. Mariæ conceptu ortuque mirabili.	375
Cap. III. — De B. Mariæ oblatione, et ejus in templo conversatione.	394
Cap. IV. — Maria Virgo Josepho despondetur.	416
Cap. V. — Gabriel Virgini conceptionem Filii Dei annuntiat.	440
Cap. VI. — Maria invisit Elisabetham, et reversa gravida reperitur a Josepho.	459
Cap. VII. — Partus Virginis, et Infantis circumcisi.	479
Cap. VIII. — De Magorum adoratione.	514
Cap. IX. — De Virginis purificatione et pueri Jesu oblatione.	529
Cap. X. — Fuga Virginis in Ægyptum, ejusque ibidem commemoratio.	556
Cap. XI. — Infantum Bethleemiticorum, et Zachariæ sacerdotis cades.	545
Cap. XII. — Herodi tristi genere mortis extincto succedit in regnum Archelaus, et Virgo cum Infante ex Ægypto remittitur.	558
Cap. XIII. — Vita Virginis usque ad Josephi obitum, et Christi adolescentiam.	567
Cap. XIV. — Matri vale dicto Christus baptismum petit, cujus deinde opera primum in nuptiis manifestantur.	572
Cap. XV. — Deipara secuta Filium ab eo baptizatur, et in urbe Capharnaum commemoratur.	585
Cap. XVI. — Maria Virgo sequitur Filium Hierosolymam euntem, atque illi morienti.	594
Cap. XVII. — Vita Virginis a Christi resurrectione usque ad Pentecosten.	606
Cap. XVIII. — Deipara aliquot annis post Spiritus sancti adventum Hierosolymis commemorata Ephesus proficiscitur.	612
Cap. XIX. — Reliquum vitæ Virginis usque ad ejus obitum.	634
Cap. XX. — Mariæ Virginis felicissimus obitus.	640
Cap. XXI. — Sacrosancti corporis Mariæ funus, et ejus ad cælos translatio.	669
Cap. XXII. — Statura Virginis et ejus corporis compositio.	688

Cap. XXIII. — Num aliqua scripserit Virgo Deipara.	693
Cap. XXIV. — Chronographia vitæ Virginis.	697
SECTIO TERTIA. — DE RELIQUIS B. VIRGINIS MARIE, AUCTORE J. C. TROMBELLI.	
Quænam sit hujus disputationis materies.	703
Seccio I. — Integrales Virginei corporis partes, id est, capiti et ungues.	704
Seccio II. — Virginis sanguis et lac.	707
Seccio III. — Zona, fasciola, velum et vestes B. Virginis.	709
Caput primum. — Momenta quibus innituntur ii qui Mariæ V. zonam possidere se aiunt.	709
Cap. II. — Quænam de cingulis B. Mariæ sententia nostra sit.	715
Cap. III. — Fasciola, velum, vestes Virginis.	724
Seccio IV. — De annulis a Virgine adhibitis.	726
Caput primum. — De annulo quem possident Perusini, et vulgatiore de eo opinionem recensemus.	726
Cap. II. — Momenta quibus superiores de Perusino annulo opiniones stabiluntur.	727
Cap. III. — Ea afferimus argumenta, quæ producant ii, qui sanctificatis reliquiis Perusinum anulum annumerant.	736
Cap. IV. — Eorum argumenta proferimus, qui anulum a Perusinis possessum eum ipsum esse affirmant, quo Virgo Deipara matrimonium, aut certe sponsalia cum Josepho contraxit.	743
Cap. V. — Solvuntur argumenta eorum qui secus sentiant.	745
ADDITAMENTUM dissertationi præcedenti, auctore FERREOLO LOCRIO.	751
SECTIO QUARTA. — DE ÆDIBUS QUAS INCOLUIT VIRGO SANCTISSIMA, AC PRÆSENTIM DE EA, QUAM INCOLUIT, DUM NAZARETHE CUM JESU ET JOSEPHO PERSTITIT, ATQUE INPRIMIS DE EA (SI DUAS INCOLUISSE VIS) IN QUÆ ANGELICUM NUNTIIUM ACCEPTIT.	
Caput primum. — Ædes, quas Virgo sanctissima incolatu, aut aliquo incarnationis mysterio in iis peracto, aut sui corporis dispositione nobiles reddidit, summo in honore a fidelibus fuisse habitas.	771
Cap. II. — Describimus de ea sacra æde, cujus proxime superiori capite mentionem fecimus (ea scilicet in qua Virgo sanctissima nuntium redemptionis in purissimo illius utero peragendæ accepit) sententias, quas ad tres revocamus.	781
Cap. III. — Probationes aggredimur, quibus unaquæque opinio innititur, atque hoc quidem in capite primæ, et secundæ opinionis argumenta, ac probationes afferimus.	785
Cap. IV. — Argumenta quibus ea opinio innititur, quæ Lauretanam ædem eandem ipsam esse affirmat, in qua Virgo sanctissima angelicum incarnationis nuntium excepit. Atque in hoc quidem capite afferuntur veteres translationis ex Oriente in Illyrium, et ex Illyrio in Recin- tensensem agrum testificationes.	795
Cap. V. — Vetustæ testificationes, quibus odorem Lauretanam ædem prius consedis- se in Illyrio, quam transferretur in Recin- tensium ditionem.	806
Cap. VI. — Præstantissimorum virorum in asserenda Lauretanæ ædis ex Nazareth, et deinceps ex Illyrio translatione conspiratio et consensio.	814
Cap. VII. — Ea, quam asserimus, Nazarethanæ ædis translatio confirmatur ex comparatione dimensionum (id est, latitudinis et longitudinis), quas habet Lauretana ædes, cum dimensionibus locorum, in quibus olim posita erat, antequam ad Italiæ littora per angelos deducta est. His adjicimus attestaciones eorum præstantium virorum, qui in describenda Palæstina meminere ejus, de qua agimus, translationis.	854
Cap. VIII. — Probabiles conjecturas ad vindicandam Nazarethanæ ædis translationem adjicimus.	856
Cap. IX. — Solutiones aggredimur, quæ superioribus argumentis adhiberi solent, atque hoc quidem in capite solutiones recensentur, quæ adhibentur iis, quæ prioribus novem numeris cap. 4. proposita sunt.	858
Cap. X. — Expenduntur ea, quæ reliquis cap. 6. numeris posita sunt.	847
Cap. XI. — Quas habere vires ad translationem, de qua agimus, vindicandam, ea, quam appellant <i>præstantissimorum virorum conspirationem et consensionem</i> .	853
Cap. XII. — Expendimus ea, quæ capitibus 7 et 8 ad vindicandam Nazarethanæ ædis translationem adducuntur.	853

Cap. XIII. — Judicium interponimus tam de præstantia probationum, quibus pia opinio innitur, quam obicium, quibus ea impetitur. 873

Cap. XIV. — Positiva argumenta recensemus, quibus Protestantes et austeriores critici Lauretanæ ædis translationem impetunt. 887

Cap. XV. — Ea Protestantium et austeriorum criticorum argumenta dissolvimus, quæ *positiva* appellant, quæque capite 14 allata sunt. 893

SECTIO QUINTA. — ICONOGRAPHIA B. MARIE VIRGINIS.

§ I. — ICONOGRAPHIA PERSONÆ B. V. MARIE. 913

Caput primum. — De venustate corporis Virginis. 913

Cap. II. — De capillis Deiparæ. 923

Cap. III. — De fronte et superciliis. 926

Cap. IV. — De oculis et genis Deiparæ. 928

Cap. V. — De labiis, facie et vultu Deiparæ. 934

Cap. VI. — De statura Virginis. 935

Cap. VII. — De colore Virginis. 938

§ II. — ICONOGRAPHIA MYSTERIORUM ET TESTORUM B. MARIE VIRGINIS. 940

PARS SECUNDA. — COMPLECTENS EA QUÆ PRO B. VIRGINE MARIA GESSIT DEUS OMNIPOTENS.

SECTIO PRIMA. — BIBLIA MARIANA EX PLURIBUS SCRIPTURARUM COMMENTARIIS EXCERPTA PER FR. JOS. DE S. MIGUEL ET BARCO BURGENSEM, ORD. PREL. 970

BIBLIA MARIANA VETERIS TESTAMENTI. 970

Ex Genesi. 970

Ex Exodo. 1007

Ex Levitico. 1017

Ex libro Numerorum. 1019

Ex Deuteronomio. 1026

Ex Josue. 1029

Ex libro Judicum. 1030

Ex libro Ruth. 1033

Ex libro I Regum. 1033

Ex libro II Regum. 1040

Ex libro III Regum. 1043

Ex libro IV Regum. 1053

Ex I Paralipomenon. 1039

Ex II Paralipomenon. 1060

Ex libro II Esdræ. 1065

Ex libro in Esdræ. 1063

Ex Tobia. 1063

Ex Judith. 1065

Ex Esther. 1070

Ex Job. 1073

Ex libro Psalmorum. 1079

Ex Ecclesiaste. 1133

Ex Cantico canticorum. 1136

Ex libro Sapientiae. 1222

Ex Ecclesiastico. 1230

Ex Isaia. 1239

Ex Jeremia. 1323

Ex Jeremiae Threnis. 1332

Ex Baruch. 1334

Ex Ezechiele. 1335

Ex Daniele. 1342

Ex Osee. 1346

Ex Joele. 1349

Ex Amos. 1350

Ex Jona. 1350

Ex Michæa. 1351

Ex Habacuc. 1352

Ex Sophonia. 1353

Ex Aggaeo. 1354

Ex Zacharia. 1354

Ex Malachia. 1356

Ex libro I Machabæorum. 1357

Ex libro II Machabæorum. 1358

BIBLIA MARIANA NOVI TESTAMENTI. 1358

Ex D. Matthæo. 1358

Ex D. Marco. 1399

Ex D. Luca. 1401

Ex D. Joanne. 1494

Ex Actibus apostolorum. 1514

Ex Epistola ad Romanos. 1516

Ex Epistola I ad Corinthios. 1519

Ex Epistola II ad Corinthios. 1521

Ex Epistola ad Galatas. 1522

Ex Epistola ad Ephesios. 1524

Ex Epistola ad Philippenses. 1525

Ex Epistola ad Colossenses. 1528

Ex Epistola ad Thessalonicenses. 1528

Ex Epistola I ad Timotheum. 1528

Ex Epistola ad Hebræos. 1529

Ex Epistola B. Jacobi. 1532

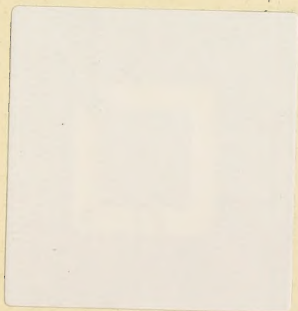
Ex Epistola I B. Petri. 1533

Ex Epistola I B. Joannis. 1533

Ex Epistola B. Judæ. 1554

Ex Apocalypsi B. Joannis. 1555

FINIS TOMI SECUNDI.

GETTY RESEARCH INSTITUTE

3 3125 01359 9879

